

రాజపోషకులు.

నాయని వెంకట రంగారావు బహద్దరుగారు, మునగాల
రాజా యార్లగడ్డ అంకినీడు ప్రసాద బహద్దరుగారు బి. ఏ. చల్లపల్లి
బులుసు బుచ్చి సర్వారాయుడుగారు, కపిలేశ్వరపురం
సతే గంగరాజుగారు, జమీందారు, విస్సన్నపేట
మాతే నారాయణరావుగారు, జమీందారు, ఏలూరు
జయంతిపురం జమీందారుగారు

పోషకులు

యిత కాళీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు, మద్రాసు
,, గద్దె రంగయ్య నాయుడుగారు, మద్రాసు
,, పొణకా పట్టాభి రామిరెడ్డిగారు, నెల్లూరు
,, నడింపల్లి సరసింహారావుగారు, గుంటూరు
,, గోవిందరాజుల వెంకట కృష్ణారావుగారు, గుంటూరు
,, పి. మర్రి ఆంజనేయులుగారు, తెనాలి
,, త్రియ్యంకి వెంకటరమణయ్యగారు, బెజవాడ
,, శైకించి హనుమంతరావు పంతులుగారు, బందరు.
,, కోన శీతారామారావుగారు, నెల్లూరు.
,, డాక్టరు కోకా అహలబలరావుగారు, బందరు.
,, ముట్నూరి కృష్ణారావుగారు, బందరు.
,, పురాణం మారిశాస్త్రిగారు, బందరు.
,, శీలం జగన్నాథరావు నాయుడుగారు, బందరు.
,, కొమ్మారెడ్డి పట్టాభిరామయ్యగారు, బందరు.
,, తాడేపల్లి శ్రీనివాసులుగారు, బందరు.
,, వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారు, కొవ్వూరు.
,, హనుమార రామస్వామిగారు, పెయ్యేరు.
,, గుడిపాటి సూర్యనారాయణగారు, కోడకొల్లు.
,, భాబు పి. కె. రాయగారు, బందరు.
,, చిట్టా మండరరామయ్యగారు, బందరు.
,, గోపిపట్టి రామారావు నాయుడుగారు, వీరంకి.
,, పల్లెరిగె శివాజీరావుగారు, బందరు.
,, పాతూరి పట్టాభిరామయ్యగారు, బందరు.
,, చారుమల్ల వెంకటరంగయ్యగారు, జగ్గయ్యపేట.
,, కొండ సుబ్బరాజుగారు, గుండుగొలను.
,, సర్వా వెంకటసూర్యనారాయణగారు, బందరు.

విషయసూచిక

1. ఎప్పుడు, సహజేప సూర్యప్రకాశరావుగారు.	
2. రాలిన నీలపూలు, యస్. జి. ఆచార్యగారు	1
3. రెండు పక్షతాలు, విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు	5
4. శ్రీవణము, ఇంద్రగిరి నాగేశ్వరశర్మగారు.	7
5. జీవయాత్ర, సూరిగుచ్చి కృష్ణమూర్తిగారు	11
6. దీనబంధన, బుగ్గా కృష్ణమూర్తిగారు	13
7. భక్తబృంహావసము, చల్లపల్లి అప్పారావుగారు	14
8. అవతారమూర్తులు వారి సేవాప్రశంస, వి. యస్. శర్మగారు	17
9. కలిమిలేములు, వి. గోపాలకృష్ణగారు	18
10. అన్నపూర్ణ అవ్యక్తత, పద్మరంజితుడు	23
11. <u>తమాషాలు.</u>	31
12. యశోహరము, నాదేశ్వ మేధాదక్షిణామూర్తి శాస్త్రిగారు	32
13. <u>కవితా విజృంభణము, సర్వా వెంకటసూర్యనారాయణగారు</u> బి. ఎ. బి. ఎల్.	35
14. <u>నరన్యతి, ఆవంత్రి వెంకట రంగారావుగారు</u>	38
15. <u>స్త్రీశక్తి, ఆవుటపల్లి వాసుమంతరావుగారు.</u>	40
16. కోకిల, చెరుకూరి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు	45
17. చెల్లెలా, బాలకవి గోగిరి దుర్గాజ్జి కార్జునరావుగారు.	45
18. భావపల్లవము, నిడమర్తి సత్యనారాయణమూర్తిగారు.	45
19. హాసికుడు.	48
20. నిరుపేదలు—భాగ్యవంతులు, బి.టి. కృష్ణమాచార్యులుగారు	51
21. స్వయంవరము, పింగళి నాగేంద్రరావుగారు	59
22. సుధాకరామాత్యుడు, నిడుమోలుకనకసుందరంగారు బి.ఎ. (ఆపర్చు)	62
23. ఆశాభంగము, పండితారాధ్యుల నాగభూషణంగారు	64
24. వివిధ విషయములు	68
25. కడపలుకులు, కాళీవతి	88
26. విమర్శనలు	90

ఆంధ్ర భాగవతి.

సంపుటము ౧ } ఆక్షయనామ సం॥ శ్రావణ శుద్ధద్వాదశి { సం చి క ౫
20 ఆగష్టు 1926

ఎ వ ప్ప డు !

[సహ జే ప సూర్య పృ కా శ రా వు గా రు .]
 తీయదనాలకోవ ! భవదీయ మనోష్ఠతమాలపల్లవ
 శ్రీయుత వీక్షణాంచల వశీకృత నిత్య సుఖైకజీవినో
 నాయెడ ప్రేమరాగ మస్థానంబగు సౌహృదమొప్ప నిత్యముం
 బాయక చాయవై యెప్పుడు వర్తిలి నన్నుగృతార్థుజేతువో !! 1
 మలయ సమీరణోచ్ఛలిత మంజు లతాంతమువోలె తావకో
 జ్వలతనువల్లియున్ వణకువారగ మోమరవంచి హింద్యగం
 చలముననే ననుంగెలిచి సాంత్యనమిత్రములైన నీ కరాం
 గుళులను నాకరంబెప్పుడు గొందువో ! ఆసలు మోసుకెత్తగన్ ॥ 2
 ననుసిగ్గుల్ దళుకొత్త మోముపయి, నన్యూనార్ద్రకాంక్షల్ మనం,
 బునరేకెత్తి శరీరమెల్ల పులకింపుల్ వార స్వేదాంబువుల్
 నునుజెక్కి శృపయిన్ నిగారపుపనందుల్ దొండరల్ వెట్టగా
 నను కోగిరిట బిగించి యెప్పుడు మహానందంబు నొందింతువో !! 3
 మృదుల విశాల ఫలతలిమీదను గాలికి గుత్తిగుత్తులె
 చెదరిన నీలిముంగురుల చే సరిజేయుచు నీకరంబు నా
 హృదయమునందు హత్తుకొని యెప్పుడు భూనవ నాట్యనందల్
 పొదవిన నీదు చిర్నగవుమోమును ముద్దులపూజ సేతువో !! 4

ఈ వసంతదినాంత వేళావసాన

సమయముల, గౌతమీనదీసైకతముల
 కరము కరమున గీలించి యిరువురమును
 పక్షులట్టుల, గీతాల పాడుకొనుచు
 ప్రేమమూర్తులమై విహరించుటెప్పుడో !! 5

రాలిన నీలి పూలు.

చిన్న కథ.

[యస్. బి. అచార్యగారు.]

నా మిత్రుని డిప్యూటీ సచివమును వీడి నాలుగుమాసములైనను యింకను ప్రజలు నిజము నెరుగక యనేకవిధములగు కథల జెప్పకొనుచున్నారు. పత్రికలయందు ఇంకను మిత్రులగు యూహలసూహించి వ్రాయుచున్నారు. వీటినిన్నియు చూచుచున్న నా కిటులూరకుండుట మేలుగాదని, నేటికినిజమును చెప్పి దెలుపుటకు యెదుటను బెట్టుబూనికొంటిని. ఇందువలన మనలవీడిన నామిత్రుని ములరావుయొక్కయు నాతనికి బలాత్కారముగ గట్టబడిన లలితయొక్కయు ప్రేమించి ప్రేమింపబడిన కమలయొక్కయు ఆత్మలకు శాంతిగలుగుననునమ్మకముతోడనే నిజము నెరిగిన నేనీక్రింది విషయమును మీకెరిగించుచున్నాను.

ప్రథమమున నాతని దినచర్య పుస్తకమందాతడు వ్రాసికొనిన కొన్నింటిని ముందుగ నిట నుదహరింతును. వాటివలననే, నిజము మీకు తెలియగలదు.

3-8-1923 మన మొకటితలచిన దైవమొకటితలచును. నేననుకొనిన వాటిని నన్నింటికిని విరుద్ధముగ సంచరించవలయునేమోయని తోచుచున్నది.

21-8-23 లలితను తప్పక పెండ్లియాడవలయుననుచున్నాను. మేనరికమును విడువరాదట. చిన్ననాటనే నగనుంచి మాయమ్మ మాటయిచ్చినదట. ఆవల మరొకరిచిన తల్లిమాటను తోసివేయరాదు. నాయనగాను చాల పట్టుదలతోనున్నారు.

4-9-23 ఇప్పటికే యపవాదులెక్కువ యగుచున్నవట. నా పెండ్లి యింక మూడు నెలలలో నగునట్లు తోచుచున్నది. తండ్రి మాటకెదురాడలేను. కమలను ప్రేమించినమీద, నేను లలితను ప్రేమింపజాలను. ఆమెకు నాపై ప్రేమయున్నదియు లేనిదియు నాభగవంతునకే యెరుక. ఇంతకు నొకయువతి జీవితమును శిథిలముగావింప నున్నాను. ఈపాపమునకు నేనొడిగట్టు కొనవలసియున్నది. నేను మహా పాతకుడను.

15-9-23 ఒకరిజీవితమును దుఃఖిపూరితముజేసి నాజీవితము నిష్ప్రయోజనముగ నొనరింప నిశ్చయించుకొంటిని. ఏదియెట్లున్నను నేనుమాత్రము తండ్రిమాట జనుదాటలేను. విధియెట్లున్న నట్లు జరుగక మానదు.

ప్రస్తుతమున కింతటితో నాపుదును. తరువాత యవసరమున్నచో నింకను గొన్నింటి నిట నుదహరింతును.

శ్యామలరావు మేనమామ సుందరరావుగారు చాలమర్యాదగల సంపన్నులు. మేనయల్లుడన వారికెంతయోపేమ. సుందరరావుగారి యేకపుత్రికయగు లలితయు చక్కదనముల కుప్పయని చెప్పక తప్పదు. ఇదివర కెందరో పెద్దలువచ్చి తమ పుత్రులకు లలిత నియ్యవలసినదని కోరియుండిరి. కాని సుందరరావుగారు మేనరికము నాసించి యెవరికిగాని మాటయిచ్చియుండ లేదు.

‘నీకు లలితను పెండ్లియాడుట కిష్టములేదని మీ నాయనగారికి నెరిగింతు’నని యెన్నిమారులనినను శ్యామలుడు వలదు. నేనిదివరకే యెన్నియోవిధముల ప్రయత్నించితిని. వారు చాల పట్టుదలతోనున్నారు’ అని యాటంకపరచెను. చేయునది లేక నేనును యూరకొంటిని.

లలితా శ్యామలుల వివాహ మతివైభవముగ జరుపబడెను. సంగీత సభలు, పెద్ద పెద్ద విందులు ఊరేగింపులు జరిగినవి. ఐదు దినములు కన్నుల పండువుగ నున్నది. బంధువులు మిత్రులు చాల యానందించిరి. కాని శ్యామలుని మోమున నొక్క చిరునగవునైనను గాంచనైతిని. ఆతని దుస్థితినిగన్న నాహృదయము పగిలినట్లయ్యెను. హా! యిష్టములేని పెండ్లివలన నెంతటి కష్టము.

పెండ్లియై పదునైదు దినములైనది. ఇరువుర మొంటరిగ హాలులో కూర్చుంటిమి. మునుపటివలె రాజకీయ విషయములను చర్చించుటగాని యొకరితో నొకరు మంచిచెడ్డ నూహించుకొనుచు వ్యాసముల వ్రాయుటగానిలేదు. ఒకరినొకరు పలుకరించుకొనకుండ కాలము గడుపుచుంటిమి. కొంతవర కట్టులేయుండి నాతడొక్కమారు కనుల మూసికొనియెను. నా హృదయముఁ బ్రద్దులైనట్లాయెను. కాని నేను పలుకరింపలేదు. తరువాత ఆతని కనుకొలకులనుండి అశ్రువులు వ్రాల నారంభించినవి.

నే నింక మాచుచు నూరకుండ లేక పోయితిని. లేచి శ్యామలుని కడకేఁ రెండు హస్తములును బట్టుకొని ‘నీదుఃఖముల నాకడదాచెదవా’ అని బ్రతిమాల నారంచితిని. ఆతని దుఃఖము మరింత యెక్కువాయెను. ఆతడొక బాలునిరీతి హీనస్వరమున నేడువదొడగెను.

ఇంతిలో తపాలావాడొక యుత్తరమును దెచ్చి నాకొనగెను. దానిపై శ్యామల రావుయొక్క విలాసమున్నది.

శ్యామలరావున కాయుత్తరమును నిప్పించితిని.

ఆత డాయుత్తరమును జదివెను. రెండుపర్యాయములు దానినిచదివి భీతావహుడై నానైపుజ్ఞునుచు “కమలకు జబ్బుచేసినదా కమలకు జబ్బుచేసినదా ?” అని యడిగెను.

ఆయుత్తరమాతని హస్తములనుండి తీసికొంటిని. ఉత్తర మేమురినుండి వచ్చినదియు నేటిట నుదహరించునుగాని యందువ్రాయబడిన లెక్కగానున్న మూడు వాక్యములను మీయెదుట బెట్టెదను. ఈకమలయెవ్వరో తెలిసికొనగోరి మాత్రము దయయుంచి ప్రశ్నింపకుడు. ఇట్లు యూరుపేరును దాచినంపులకుమాత్రము నన్ను తుమింపుడు. ఏలనన నామిత్రుని వాక్యముల నేను జవదాటలేను.”

గ్రామము— తేనె—

శ్యామలరావుగారి పదములకు నమస్కారములు. చిన్నదాననైనను భగవంతుడు మీ యిరువురకును శుభములొనగూర్చుగాక యని దైవమును ప్రార్థించుచున్నాను. పండ్లొండు దినములనుండి మంచముపై బడియున్న నే నింక రెండు మూడు దినములకన్న యెక్కుడు కాలము జీవించును; ఒకసారి చూడవలయునని యున్నది కనుక నాయందు దయయుంచి యొక్కమారు రాగోరెదను.

ఇట్లు అభాగ్యురాలగు మీ కమల

ఈ యుత్తరమును గాంచి ఒక్క నిమిషములో నా కంఠయును బోధపడినది. కమల శ్యామలరావును మనసారవరించినది. శ్యామలకుకూడ నామెను ప్రేమించెను. అట్టి యామె శ్యామలుడింకొకయువతిని పెండ్లియాడెననుచియుము విని బెంగగొని మంచము పట్టినది. కమలా శ్యామలుల కొకరియెడ నొకరికెంతటి ప్రేమయుండెడిదో చదువరుల కెరింగించుట కిటు నొక చిన్న యంశమును బోధి నెదను. ఒక యుత్తరమును శ్యామలునకు వ్రాయుచు నొకినాటిరేయి తనకువచ్చిన కల్పన కమల యీ విధమున వ్రాయుచున్నది.

“మీరు మాయింటి యెదుటనే నున్న మేడమీద గదియందు నివసించుచున్నారట. అది రాత్రి సమయము. మీరు పరుండియుండిరేగాని యేదియో యాలోచించుచుండిరట. మీప్రక్క నెవ్వరో భోజనముచేసినట్లు, అరటి గూకులును పాత్రలును కలవు. మా సుదర్శనుడుగారు మీగది కెందుగనున్న మా డాబోయందు కూర్చుండుటవలన నేను వెంటనే రాలేకపోతిని. ఆయన వెళ్ళినమీద మీయెదుట రెండు మూడు మారులు తిరిగితిని. మీరు నాటలండలేదు. నేను మీమనస్సును కనుగొని మీకడకు వచ్చితిని, తరువాతయేదియో యాపదయున్నదని విని యిరువురమును యొకరి నొకరు విడువరాదని యనుకొని యొక్కడకో బయలు

దేరితిమట—ఇది నాకల. మన జీవితమున యిట్టిదిజరుగునేమోయని తోచుచున్నది. ఐనను యిరువురమొకచోనున్న మనకు సంభవించు కష్టములన్నియు కష్టములుగ నుండునా?”—ఇందు యెంతటి ప్రేమయున్నదియో ప్రేమయననెట్టిదో యెంతటి వారికి విశదము కాగలదు.

శ్యామలరా వాగలేడు. గోడపై నున్న గడియార మాత్రమే చూచెను. లేచి నన్ను రమ్మని పిలచెను. దుస్తులనేనియు వార్చుకుండ యిల్లువిడచితిమి.

మేమును రైలుస్టేషనునకు బోవునకి రైలుయాలవేసెను. టిక్కెట్టుకొనుట కేనియు వ్యవధిలేకపోయెను. ఇరువురము బుడిలో బడితిమి.

పదకొండు గంటల రైలుబండి ప్రయాణమును పదకొండు యగములవలె మాకు దోచినది. ఈ ప్రయాణ కాలమంతయును ఒకరితో నొకరము మాటలాడు కొనలేదు.

మేము మాగమ్యస్థానము చేరునది కుదయము యెనిమిది గంటలయినది. అదియేలనోగాని నాహృదయమందు కలవరము జనించినది. అట్టి సమయమున నామిత్రుడు శ్యామలరావుయొక్క మనస్సెంతటి కలతనొందియుండునో నేను వ్రాయజాలను. ఆ విషయమై తలంచుకొనిన నాహృదయ మేలనోడలదరిల్లు చున్నది. మూడు ఫగ్లాంగుల మేర మేము నడచిపోయితిమి. ఎదురుగ కొంతమంది శిరముల వంచి కిక్కురుమనకుండ వచ్చుచుండిరి. నాతల తిరిగినట్లెనది.

శ్యామలరావు కదలక మెదలక ప్రతిమవలె నిలచెను. ఆతడు వెప్పవేముట లేదు. శరీరమంతయు ముచ్చెమటలు గ్రమ్మివెచ్చెను.

సహజముగ నే నధైర్యుడను. ఆసమయమున లేనిధైర్యమును తెచ్చుకొన వలసివచ్చెను. శ్యామలుని కడ కేగి యాతనిని ధైర్యముగనుండవలసినదని యెన్నియో విధముల బోధించితిని.

కాని శ్యామలుడు మాత్రమొక యడుగువేయలేదు. అచ్చటనే నిలచెను.

ఆనిశ్శబ్ద ప్రజాసమూహము మాకు సమీపమునకు వచ్చెను. అది కలయా యని సందేహము కలిగినది. శ్యామలుడు “అదుగో-నాకమల! ఆ-ఆ! ఏమిది!” అని నాకరమును గట్టిగాబట్టుకొని నేలవ్రాలెను. నేను కనులు చెరచిచూచితిని. ఆనిశ్శబ్దజనమధ్యముగనున్నది కమలయొక్క మృతక శేబరము.

మరల యూరునకు తిరిగివచ్చి వారము దినములై నది. ఒకనాటిసాయంకాల మున పేరుగాని నిలయముగాని లేని యుత్తరమొకటి వచ్చిచేరినది. అందు “మీరు

[విశ్వవాద సత్యనారాయణగారు]

వేగగు హైమ సాధమణి వీధిక బుట్టెను రాచబిడ్డ క
ల్పాగమువోల నేల విరియంబడి బంగరు ముద్ద లేదెసక
ద్యాగమువొందె వారసతు లాడిరి మంగళతూర్యరావముల్
మోగెను లోకపుంజనులు బోరన సన్నతి వెట్టి రెంతయున్.

ఒక్క చిటుపేద గుడిసెలో నుద్భ
విల్లినాడు కవికూన, పదియవనాడు, మంత్ర
సాని చెప్పిన దన్నము చాలదంచు
మంత్రమో పట్టి నాడొ బ్రాహ్మణుడు వచ్చి.

ఆ రాచబిడ్డ కళ్యాణ పర్యాణ సజ్జత పంచకళ్యాణిఁ జెలుపు గులికె
ఈ కవికూన పేరాకటచూకి కన్నులలోనఁ బ్రాణముల్ నిలుపుకొనియె
ఆ రాచకూన, మార్గామూసఱిన్ను, మ్రోజములు వంగి పథశ్రమములు పాపె
ఈ కవిబిడ్డ దుఃఖైకజన్మని దీక్షకిరణుండు శుచి నుడికించి వైచె.

రాజునిరంత భోగమధురంబగు జీవితమై, గతించెడున్
రోజునఁ దూర్యముల్ ఎరలమ్రోసెను, శ్రీ కలకంఠకంఠ గీ
తీ జగతీ ఘులంఘుల గలి ప్రిమదంబులసెన్ మనోజ్ఞ వ
ర్షా జమనాద నీరద భరంబయి మోగెఁ ద్రయీనినాదముల్.

నాటి సంజశేఖ నభమున ధగధగా
యిత విలాసదీప్తి జతనుపటచి
సానయిడిన మణివిధాన దీపిల్లు తా
రక యొకండు నేల రాలిపడియె.

కవికి యుధాగ్ని పీడితము కాయము తెల్లెను; కాష్ఠవహ్నిలో
శవ మిడునంతలో నపరసాగరమందున గర్భసాక్షి క్రం
కుపడె, నొకింతలోన మెఱుగుల్ దెసలందున గ్రమ్ముకొంచు నూ
త్నవిలసనయు చిమ్ము నొక తారక మింటికి నెక్కెవెంబడిన్.

(శ్రావణము)

[ఇంద్రగంటి నాగేశ్వరశర్మ గారు.]

చేటతో నిష్పలు చెరగిన యటుల
వేడిగాడ్పులనెల్ల వెడలంగఁజేసి
అనలెత్తు భూజాల నడుగంటమాడ్చి,
శ్యామల సస్యాలఁ జక్కాడఁజేసి
సుమసంతతులనెల్ల శోషింపజేసి
కళ్యాణగీతిలో గలసి దేలేటి
వివిధ విహంగాల విడివడిమింట
వేడి నిట్టూర్పులవెడలఁ జేయించి
ప్రకృతితో కయ్యంబుఁబచరించుచుండు
వేసవి వెన్నిచ్చి, వేవేగనిపుడు
సమయసంగరములో చనియె, భీతిల్లి ||

బంతిపూల పసపు భాగ్యంబుతోడ
నీలిగోరింటల నిగనిగల్పెలయ
చక్కనా చేమంతి సంతతుల్పెఱయ
విరిజాజి సుమములు విరియబాఱంగ
నితైమల్లెల సౌరు నిలయమై యుండ
విద్యుత్ప్రభాలత వెంటనుండంగ
నీలమై, నిబిడాంధనిలయమై, మోడ
భరితమై సస్యాల భాగ్యదాయయగు
చల్లని మేఘుండు సరసనుండంగ
శ్రావణమేతెంచె; శ్రమయంతవాసె,
ప్రకృతియంతయువితభాగ్యానమెఱసె.

బ్రహ్మతేజము ఫాలభాగానమెఱయ
ఆర్యతేజము కండ్ల నట్టిట్టులాడ,
విజ్ఞానధనమగు వేదసూక్తాల

స్వరము దప్పనితీ వల్లించుకొనుచు
శ్రావణ పూర్ణిమా సమయమ్మునందు
ఆశ్రయించెడువారి కందఱికిచ్చి
కాసుకల్ గ్రహించు కౌతుకమునను
సన్నమై, స్నిగ్ధమై చాలపవిత్రమా
బ్రహ్మసూత్రమ్ముల వడుకుచునుండె
వేదవిహితముగా వేదవిప్రుండు
ముగ్గులు దీర్చిన ముంగిలిలోన ||

ఇనుమారు ముమ్మారు ఏపారదున్ని
ఎఱ్ఱనాచిక్కటి యేలేటినీట
పొలమంతనిండించి కలుపేమిలేని
వరిమళ్ళలో దమ్ము బాగుగాఁజేసి,
ఊడుపునూడ్చేటి యువిదలకొఱకు
వేచియుండెడు కాపువిధముఁగాంచితివ
కాయకష్టంబుల కడుశ్రమయంత
దేహసౌష్ఠవములోఁ దేజరిలంగ,
నిలువెల్ల కనులుగాఁ దిలకించుచుండె
బాగుగా నెదిగిన పరియాకుదరిని ||

ఓయి కృషీవలా! ఓ ధర్మజీవి! [4
పెనుమొయిలోవిడఁబార వెలుగొందివి
శారద పూర్ణిమా చంద్రునివోలె;
ఆవరించినమంచు అఖిలమ్మువోవ
కలకల విడబారు కమలంబు కరణి;
వర్షంబు కురియఁగా వరిమళ్ళునిండ
ఏలేటి జలమెల్ల పొలమంతఁబార

కార్యసాధనములు గలిగిన దండు
 మిథాభవంబెల్లం తెలగి పారంగ
 కార్యదాయకమయ్యెగాదె నీమోము॥
 కట్టేనలెచు నెదు ; కార్యకూడుడవు
 పాడివంటలతోడ పరలుచునండి
 ఆడంబుములేని నైశ్వర్య కలన
 చవిటిపట్టలనై న చుక్కాతి నైన
 సన్యాసబండింప చతురుడ వీవు!
 అథాకపడియుండె యులసామోద్య
 వైభవమంతయు, భవనియ హస్త
 మాదవి లాంగలంబందున నోయి !!

ప్రకృతి సుపాశించు పరమోత్తముడవు
 సాత్వికతర్వంబు బాడదవీవు
 శ్రేయాకా స్వధర్మోయనియెవచియుంతు
 మేటికడహతిలో మేలిరత్నమవు!
 భారతాంబకు నీవు భాగ్యరత్నమవు!
 ఒరులు నీకిల సాటిగారు నువ్వెపుడు!!

అశుమర్షణాభ్యంగ మాచరించితివ
 పనుపు నిగ్గులు దేరు బాలికా! మేను
 ముంగుగుల్ విడివడి మోముచందురుని
 కాంతికాచ్ఛాదన గలిపించుచుండ!
 కర్ణావ తంసిత కమనీయ లోల
 కులు చెక్కిళ్లకు వింత చెలువునటింప!
 మోహన దృష్టాల ముఖసీమణముల
 దాచినదాగని త్రిపవెల్లివిరియ;
 కలకలలాడేటి గడపచేరువను
 చెలువుగా నేరికై నిలువంబడితివా!

మణిమణి కడియాల మధుర రుతంబు
 అడుగుల తడబాటు లవలీల చెలువు!
 నిజము దాచంగలేవు నిక్కమ్మునుమ్మి

సరిగంచు నన్నని చీర గెరించి,
 వచ్చియు రానట్టి వయసున నీవు
 నలున కడ నీమేల్ నవచిత్రముల,
 నాత్మార్పించి పతిలశ్శిరోల,
 ప్రాభాత సమయంపు శోభనమే
 నిజముగా నేరికై నిలువంబడితివి !!

పలికిన బంగార మెలుకునానెమి!
 ఈనూతనవైఖరి యెన్నార్పించుండి
 నెమ్మొముకాంతిక నిగ్గుల నేలు
 సోగతిలకమ్ములో చోద్యమే చెప్ప
 నూతనపుంబెండ్లి కూతురువగుచు
 ముగ్ధచూపులలోన మొలకెత్తునర్వు
 దాచిన దాగక తద్దయుఁబెప్ప
 నూతనపుంబెండ్లి కూతురువంచు !!

శక్తివాసరమ్మి భుభనమయమ్ము
 అత్తనాచే కానుక అస్తురోయంచు
 కొందలంబడుచుంకి యెందమండనచు
 చెప్పకయే చెప్పుచెలువ! నీటిరు!!

చేలముల్లశిలంగ చిట్టిచేతులన,
 పసపు కుంకుమతోడ పసిపాడనట్లు
 వివిధ సుగంధంపు వికలతోడుకొన,
 భక్తియు శ్రద్ధయు బాగుగానొప్పు
 సాభాగ్యమిచ్చెడు సొలక్కిదేని
 నావాహనముఁజేసి, యుర్చింపుమమ్ము
 శిరులు పొచ్చించును శ్రీరమాకాంత!
 సంపదలొనగొను చల్లని లక్ష్మి!
 పాలకడలిపట్టి బంగారు తల్లి!
 అజ్ఞానతీమిరంబు నడచెడు తల్లి!
 అమరులచే నేవలంబెడు తల్లి!
 శ్రావణ మహాలక్ష్మి! సరసంపుతల్లి!

జీవయాత్ర

కూరిన చిచ్చి కృష్ణ మూర్తి గారు.

ఒకనౌక, బహుస్వల్పము, ప్రాంతపంచారము, సారావారము అపారము, అగాధము, వినిర్మలమును. తాత్కాలికమందిషద్విచలద్విషేషమేతము, భయంకరమును.

నౌక బయలుదేరినది. ప్రయాణము జీవితావధికము, విచ్ఛికమును. పర్వతాంశులకు విదూర ప్రయాణమే సర్వలక్ష్య నిష్ఠము. మన వారికిని సాధ్యమైనంత వఱకాయుదేశ్యమే. గమ్యస్థాన మహతము ననిర్దిష్టమును. పోవుచున్నది నౌక. నౌకకును దృష్టికిని బ్రథమస్థానము దూరమయినది. కొంతవరకు, ప్రయాణ మనుకూలముగనే యున్నది. ఘోర విపత్తు రానున్నదని పాపమేరును నెఱుంగరు, తాత్కాలిక స్వల్పానంద నిమగ్నులైన వృద్ధులైనను నెఱుంగుదురో యెఱుంగరో తరణియనుకూల పవనపరిస్పందిలమగు స్వల్పతరంగమాలికాతోలికల నల్లనల్లల నూగుచు నేగుచున్నది. కొంతదవ్వేగినది.

ప్రళయకాల ఘోరగభీర ఘోరఘోరావసంకలిత కాదాబి నీకాండము చుభ్రాకాశమును నిమేషమాత్రములో విసీల మొనరించినది. తద్వ్యంతస్థితవృక్షులలో, గలగుండువడినది. కల్పాంత నిస్తులస్తనితములు భయంకరములు క్షణప్రభలను క్షణము మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్నవి. బాలబాలికలము వృద్ధులము హృదయావస్థ యీదృశమనునిర్ణాయకులుండరు. దారుణదైవమర్విపాకము. వజ్రనిష్పేషము వలన బాలికామణి యోర్తువివశయైనది. “కుసుమకుసుమారంహిభవతి” యని నాడు కవిరాజు. పాపమొక స్త్రీ కన్నీగుమున్నీరగునట్లు రోదనము సేయుచున్నది. అందఱయు హాహారవములు మిళితములై యొక్కసారిగా మిక్కిముట్టినవి. సముద్ర మధ్యమున వారి హాహారవములు అడవిగాసిన వెన్నెలలు. కనుకనే నిష్ఫలములు. కల్పాంతవాతము ప్రపంచమునంతయు నెటకో కొట్టివేయుచున్నది. ప్రాపంచిక పరిస్థితులొక్కసారిగా, దలక్రిందైనవి. ఆవాతముతో బాటు సముద్ర మహారాజును నించుకయుత్తేజితుడైనాడు. కావుననే కల్లోలము లాక సము నంటుచున్నవి. ప్రాచీనమై సంస్కార విహీనమై హేయమైన యాదర్శనౌకయు సముద్రునితో పాటు తేజితమై యాఘనమైన కరుణ వెంబడి యొక్కపరి మిన్ను ముట్టుచున్నది. వేటొకతటి నీటిలోయలో నొరగుచున్నది. అంతటి యుత్సాహ మా చిన్నినావ

కేలకో యేరుసు జెప్పజాలరు. పాపమానౌకకు హతభాగులైన యా దుఃఖజనుల యవస్థయనుమాత్రమైనను దెలియదుగాబోలును. అచేతనమున కీపాటిపరిజ్ఞానమునా.

ఆజనుల దుఃఖముతో బాటుకవులు విషాదముతోపోల్పుతమస్సులును ప్రాపంచిక జనవిషాదమంతయుఁ గట్టకట్టుకొనివచ్చిన వోయన నెల్లడలఁ గ్రమ్మినవి. గుడ్డువాడుచుకొన్నను నేవస్తువును గన్పించుటలేదు. విషాదమయమునమేయమునగు తమ స్సౌకటితక్క, నౌకాంతర్నివిప్తవరాకులు సైతము పరస్పరము కాన్పించుటలేదు. హస్తస్పర్శవలనఁ దెలియవచ్చునుగాని వారికాపాటియుక్తియుఁదోచకతామొకరమే మిగిలితిమని ప్రతివ్యక్తియుఁ దనలోననుకొని యొక్కపెట్టున హృదయవిదళనమగు నట్లు ఏడ్చుచుండెనుగాని యారోదనధ్వని యాకాదంబిసీస్తనితమున గాఢముగ మిళితమై వేర్పఱుప శక్యముగాకుండెను. దైవవశమువలన నౌకలోనికి నీరావంతయుఁ బ్రవేశింపలేదు. అసంభవమును ననుభవమునునై నను వారియదృష్టవిశేషము.

వాయుదేవుఁడెంచుక ప్రశాంతించినాఁడు. చీకట్లును నించుకయుపశమించినవి. అస్పష్టముగ వ్యక్తులు గాన్పించుచున్నవి, కాని మేఖమాలయంతర్నితకాలేదు. అప్పటిలో నగునట్లునులేదు. ఓడలోని జనులు తమకిక బ్రతుకునానలేదనుకొనినారు. బ్రతుకి మీదియానవదలినారు. నౌకప్రవాహమును వెంబడించి వెనుదిరిగిచూడక యశరవేగమున నప్రయత్నముగఁ బరువెత్తుచున్నది. ఆపుటకు బ్రహ్మకై నను వీలులేదు.

ఎట్టయెదుట శిలోచ్ఛయ ద్వయము. వానిమధ్యసన్నఁగాఁ ద్రోవయున్నది. జాగ్రత్తగ నడిపిన నావలు భద్రముగనే పోగలవుగాని యదియేమృగ్యము. మనయ భాగ్యులాదృశ్యమును వాచిరి. భయంకరమని యొక్కసారిగాఁ గేకలుపెట్టిరి. కాని లాభమేమి. ఎప్పుడో పోతవనుకొనిన ప్రాణములు నిమేషావధికివచ్చినవి. జీవితాశనశించినను మఱలనశించినది. వారలప్రాణములు రక్షించువారేరును గానరారు. ఆనిర్మక్షిక ప్రదేశమున ఆభయంకరరంగమున ఆజం ఝావాతసమయమున ఎవరికచట పనియుండును. ఎవరు రక్షింతురు, ఎట్లురక్షింతురు, దుర్లభము అసంభవమును.

యువకుఁడు దృఢకాయుడు సుందరుఁడు. ప్రవాహమున కెదురుగ నీడుచు వచ్చుచున్నాఁడు. ఎంచుకీదుచున్నాడు? మనయభాగుల దీనాలాపముల వినియా? ఎవరుచెప్పిరి. అసంభవము, మఱియేలకో యెక్కుడు శ్రమంపడుచు నీడుచు వచ్చుచున్నాఁడు, ఆయాసముప్పతిల్లినది. అట్లే ప్రవాహమున కెదురుగ నీడుచు న్నాఁడు, మనయభాగ్యుల నౌకపర్వతమును డీకొను సమయమువచ్చినది. తృటికాలము. ఒక్కతృటికాలములో కొందఱమనుజుల జీవితములు నశింపనున్నవి. సమ

యుము నిరీక్షించినాడు. యువకుడు సరిగాఁ బర్వతసౌకావ్వండ్వ యుద్ధసమయము ననే సమీపించి తక్షణము నౌకనౌకతన్నుతన్నినాడు, నౌకయుద్ధముమాని పర్వతము ప్రక్కఁగాఁబోయినది, యువకుడు మునిగినాడు.

కొంతసేపటివఱకు యువకుడు ప్రపంచమునకుఁ గాన్పింపలేదు. నౌకకొట్టు కొనిపోవుచున్నది. అందలి వ్యక్తులు బాహ్యజ్ఞానశూన్యములై నవి. కాదంట నియు సుపశమించినది. త్షణములో మనకు స్వల్పపరిచితుడగు యువకుడు ఓడ దగ్గఱకుఁబోయినాడు. దానిని చేతితోఁబట్టియుడన్నియు నశేషశ్రమములు పడుచు నౌకమరుప్రదేశమునకుఁజేర్చినాడు, దై వవశముననది యొక యంతరపమైనది.

యువకుడు భారతమాతకు సత్పుత్రుఁడు, మాతృమందిరమున కలంకార భూతుఁడు, పుణ్యవంతుఁడు, కరుణామయుఁడును.

దీన బాంధవా.

[బుగ్గా కృష్ణమూర్తిగారు]

- ఉ॥ శ్రీకర పుణ్యమూర్తి సర ♦ సీరుహలోచన మహానివండ్వ య |
స్తోక యశఃప్రపూర్ణ పరి ♦ శోభిత దివ్యకళా ప్రసీదా ము |
ల్లోకము లేల్కుభక్తజన ♦ లోలుడ వీవని నమ్మి సర్వదా |
నీకె నమస్కరింతు మది ♦ నిక్కము కావవె దీనబాంధవా ||
- ఉ॥ నీగుణలోపముల్ వొగడ ♦ నేర్పరు లెవ్వరు లోకముల్ మహా |
బాగ త్వదీయ కుక్షినిడి ♦ భక్తజనావన దీక్షనాగతా |
నాగత వేదీవై ధర మ ♦ హాధర బుద్ధిని నేలువాడ వీ |
వే గడ మాకు దిక్కు మ రి ♦ కెవ్వరి జేరుదు ? దీన 2
- ఉ॥ ఏ మహానీయమూర్తి మది ♦ నించుక గొల్చిన లేమిబాపునో |
యేమహానీయశక్తునకు నెల్ల ♦ యజాండము లొంగిపోవునో |
యే మహానీయమూర్తి కృప ♦ నెల్ల యఘంబులు రూపుమాయునో |
నా మహానీయు డీవె యను ♦ చాత్మదలంచెద దీన 3
- ఉ॥ మిత్రులు శత్రులంచనుచు ♦ మేదిని భేదములెంచకుండ సా |
భ్రాతృలు లోకులంచు సుత ♦ భావము జూపెదవోపవిత్రీ చా |
రిత్రీ శుభాంగ సద్గుణ గ ♦ గిప్త దయానిధివంచు నీకృపా |
పాత్రుడనంటి బోన బహు ♦ భంగుల వేడుచు దీన 4

భక్త బృందావనము

[చల్లపల్లి అప్పారావుగారు]

శ్రీనాథామర భాస్కరాది కవిభాసీ! సన్నత గ్రామణీ!
యో నానార్థ పదప్రదా! యతి గణపూహించిత ప్రార్థితా!
జ్ఞానాబ్ధి! సుమనస్సుపూజిత! శ్రుతి శ్రావ్యాక్షరామోదితా!
నే నిన్నెంచగ నెంతవాడనయ తండ్రి భక్తబృందావనా ॥

మ॥ ఇదియే ప్రప్రథమంపుచేతగద సీవే తోడునీడై కృపకా
మది నెల్లప్పుడు యుక్తభాషణ వచోమూఢుర్యముక జల్మి జీ
వదుడౌ నీప్రభజాట రమ్యముగ నావంతే నపార్థంబుగా
నుదయంబొందక నీయకయ్య వరదా యో భక్తబృందావనా ॥

శా॥ దోషంబుల్ గనుపింపనీకనపవాదుల్ పైకిరాకుండ దు
ర్భాషల్ జొప్పడకుండ భారమని సంభావింప కీవ్రాత సం
తోషానం బరిపూర్తిసేయ బహుశక్తుకుల్ విజృంభింప నక
బోషింపంగదె భావసిద్ధిర! స్వయంభూ! భక్తబృందావనా ॥

శా॥ పారావారము జేరి కారెమును నిల్వంబెట్టి నట్లుంచు కే
ధారాశుద్ధియులేక నేదొ పపద్యాల్ నేర్చి తావన్మహా
చారిత్రాశ్రిల లోకపావన సుధా సారగ్రహంబీయెడక
దీరంజూచుట కెంతవెత్రినా కృపాబ్రీ భక్త బృందావనా ॥

మ॥ జనముల్ మెచ్చిన మెచ్చకున్న ముదమే సత్యంబుగా నెప్పుచుం
టిని నీకుక హితమైన చాలునిది తండ్రి లోకులెట్లేవిధం
బున నెన్నోనుడువంగ వారికి హితంబుల్ నెప్పగాశక్యమే
మనసారకగయిసేతు దీని గయికొమ్మా భక్త బృందావనా ॥

శా॥ ఏనాడేమిజరుంగునో వసుధ నేయేమిసేతుల్ వచ్చునో
యేనాడైన నెఱుంగలేముగద యేదెట్లుండునో తావది
చ్చానీకంబులు బుద్బుదంబులక్రియక యామోద్భవాంతంబు ల
ద్దానింజేసి భజింపనిష్ఠ విసరాదా భక్తబృందావనా ॥

మ॥ ధర నేదైనభవత్కళామయము నీదై తోచు సర్వంబు నీ
పరమానన్నియుగాని మానవుడు దర్పప్రాభవోన్మత్తుడై
తిరమంచెంచు సుఖాలు నే ననుమదోద్రోకంబునం బ్రేలి యో
పరమేశా! కననీవె సర్వమునుగావా భక్తబృందావనా ॥

అవతారమూర్తులు, వారినేవాప్రశంస.

వి. ఎ. శర్మగారు

లోకమున స్థాపింపబడుచుండు మతముల కన్నింటికీని లోక మూలపురుషులుండరు. వారినే మన భారత వాఙ్మయమున జగద్గురువులనియు, అవతారమూర్తులనియు మన ప్రాచీనులు పేర్కొని యున్నారు. ఈ మహనీయుల కార్యక్రమమును నిర్విఘ్నముగా నెరవేర్చుచు, వారి యుద్యమమును ఆచంద్రాదర్శము విజయవంతముగా నిర్వహించుటకుగాను, కొందరు సేవాపతంత్రులుండెదరు. వీరిని ప్రతిమతమువారును, తమ తమ సాంప్రదాయముల ననుసరించి, పలునామముల పేర్కొనుచున్నారు. హిందువులు యిట్టి మహనీయులను మహర్షులందరు. బౌద్ధులు బౌద్ధభిక్షువులందరు. క్రైస్తవులు, ప్రవక్తలని, శిష్యులని, భక్తులని పేర్కొందురు. మహమ్మదీయులు అట్టివారిని మహమ్మదువారి సహచరులని పిలచెదరు. పారసీకులు జరతుష్ట్ర ప్రభువువారి శిష్యులని పిలచుచుండురు. ఈ మహనీయులు అవతారమూర్తి, ప్రపంచమున నవతరించి, లోకకల్యాణమునకు నూతన సందేశ మిచ్చి వెడలిన తదనంతరము, వారి యాదేశానుసారముగ, నూతన సందేశమును లోకమున వ్యాపింప జేయుటకుగాను, నూతన మతములను నెలకొల్పుచు, వానిని నిర్విఘ్నముగా కొనసాగించుటకు తమ తపోశక్తినింతయు సర్వకాలములయందును వినియోగించుచుండురు. వీరు గ్రంథస్థముచేయు విషయములనే మనవారు అతిపవిత్రములని భావించుచు, వాని ననుసరించుచు తమ జీవితమున త్యాగము జూపుచు లోక సేవకులగుచు పుణ్యమూర్తు లగుచున్నారు.

మన ప్రపంచమునకు యుగ యుగములందును నూతన దర్శములను బోధించు అవతారమూర్తులను, వారి శిష్యవర్గమును, మనము దర్శించి ముక్తులము కావచ్చును. కొందరు తలంచినటుల యిది అసాధ్యమైన కార్యముకాదు. అన్నిమతములు మనమీ మహామూర్తులను గాంచవచ్చునని యుద్ఘోషించుచున్నవి. అందువలననే, మన హిందూపూజా విధానమును కొంచెము విమర్శాదృష్టితో పరికించినయడల, మనము ఆచరించు, మహాకార్యములకు ప్రత్యక్షముగా తోడ్పడుటకు మనము వారి నేతీతిని నాహ్వానించుచుండునదియు వారు ఏయే రీతిని మన మాచరించు కార్యములలో పాల్గొనుచు, వానిని నిర్విఘ్నముగా నెరవేర్చుటకు తోడ్పడుచుండునదియు మనము గాంచగలము. బౌద్ధులు తమ అనుదిన కార్యములలో యీ మహనీయుల సహాయమును బొందుటకుగాను, వారిసంఘ నాయకులను శరణుజొచ్చెదరు. క్రైస్తవులు సయితము, తాము అనుదినము చేయు కార్యములకు అన్నిరీతుల తోడ్పడ, తమ మతకర్తలను, ప్రార్థించుచుండురు. మహమ్మదీయులు సైతము వీరిపద్ధతినే అనుసరించుచుండురు.

ప్రతి మతమునందును, గుప్తభాగముండును. దీనిని అందరు గాంచనేరరు. దీనికి మనకు కొంతవరకు దివ్యశక్తి యుండవలెను. ఈ శక్తిని జిజ్ఞాసువులందరు సంపాదించుకొనుచు, పాపము లగుచుండిరి. ఈ భాగముననే సతతము, అవతారమూర్తులు, వారి శిష్యులతోటి ప్రత్యక్షమగుచు ప్రజలు చేయు పూజలకు, సేవలకు తోడ్పడుచు, తమ తేజోవిలాసముచే ప్రపంచమును పవిత్రపతము చేయుచుండిరి. ఈ కాలమున ప్రజాకోటిలో భౌతికవాంఛలు హెచ్చుగుచు, స్వలాభాపేక్ష హెచ్చుగుచున్నది. ప్రాచీనకాలమున మనవారు ప్రత్యక్షముగా చూచిన విషయములనేకములు మనవారికి గగనకుసుమము లగుచున్నవి. జిజ్ఞాసత్వముపై యుత్సాహము అడుగంటుచున్నది. తాము ప్రత్యక్షముగా భౌతిక సేత్రములతో గాంచని విషయములు ఋతుకములని, అట్టివానిని యెవరును నమ్ము తూడదనియు చాటుచున్నారు. అందువలన మన ప్రజలు తమ మతములను పేరునకు అనుసరించు

చూన్నారు. కాని, వాని ధర్మముల నేమాత్రము కార్యాచరణములలో బెట్టిక, పాపండులగు చూన్నారు. తమ మతసంఘమునకే నొక్కొక్కసారి వ్యతిరేకభావమును జూపుచున్నారు. అందు వలన మనవారిలో అసహనత్వము నానాటికి మెండగుచున్నది. అధర్మము, అన్యాయము హెచ్చగు చున్నది.

ప్రపంచ మీకాలమున ఇట్టి సంక్షోభపరిస్థితులలో నున్నను, అనాదిగ పరిణమించు గుప్త భాగము నేటికిని సంపూర్ణసౌష్ఠ్యములతో తులతూగుచున్నది. నేటికిని మనవారు - భౌతికవాంఛలను విడనాటి లోక సేవాతత్పరులగుచున్నవారు - ఈ మహాలోకమును గాంచుచున్నారు. భౌతిక ప్రపంచము వట్టిమాయ అని వాదించు మహావిషయములను కనులారగాంచి ముక్తులగుచున్నారు. అనేకవేల సంవత్సరములనుండియు తమ తమ వాఙ్మయములలో ప్రశంసింపబడుచు, జీవన్ముక్తులై, చిరంజీవులైయున్న లోకోత్తర పురుషులను నేటికిని గాంచుచున్నారు. ఈ మహానీయులు నేటికిని, ఏ యే రీతిని యుత్సాహముతో తమకు అనాదరముతో, విరోధభావముతో, ఆతిధ్యమిచ్చుచున్న ఈ లోకమునకు ఏయేరీతిని నేవచేయుచు, లోకమాతను సద్ధర్మమార్గమున నడుపుచున్నదియు, మనము చూడవచ్చును.

నేడు ప్రకృతికాస్త్రమున నైతము గొప్ప విప్లవము జరుగుచున్నది. ఇంతవరకును శాస్త్రజ్ఞులు భౌతికనేత్రములతో గాంచిన విషయములే నిజములనియు శాస్త్రబద్ధములనియు శాసించుచుండిరి. కాని కాలము మారుచున్నది. మన భౌతికలోకమునకు మించిన లోకము లనేకములు గలవనియు, మనయందు నిమగ్నమైయున్న దివ్యశక్తిచే వానిని జూడవచ్చుననియు నేటి పాశ్చాత్యశాస్త్ర పండిత లోకము అంగీకరించినది. అంతటితో తృప్తిపడలేదు. ఆలోకముల, ఆదివ్యవిషయముల గాంచు టకు ప్రయత్నములు సలుపుచున్నది. ఈ కాలమున సర్. ఆలివరులాడ్జీ, సర్. కానందైలు మొదలగు పండితవర్గము వ్రాసిన శాస్త్రగ్రంథములలో లూ విషయములను మనము గాంచవచ్చును.

ఈ శాస్త్రోపద్ధతి ననుసరించి మన ప్రాచీనమత సిద్ధాంతములను పరీక్షించినయెడల, అనాదిగ సుప్రసిద్ధమైయున్న ఆత్మద్భుత విషయములను ఎన్నిటినిో మనము తెలిసికొనవచ్చును.

II

మనలోకము సుద్ధరించుటకు, ముందునుడివినటుల నొక్కమహానీయ వర్గమగుదను విషయము అన్నిమతములవారు నొప్పుకొనుచున్నారు. ఈమహానీయవర్గమే, నేటికిని మన ప్రపంచమును సద్ధర్మమార్గమున నడపుచున్నది. ఈమహావర్గమునగల పుణ్యమూర్తులే, పుణ్యమూర్తులు. అందరును దీక్షా సిద్ధులే. వీరిని మనవారు ముక్తులని మన గ్రంథములలో పేర్కొని యున్నారు. వీరును మనవంటి మనుష్యులే. తమ జీవితమునంతయు లోక కల్యాణమునకు సమర్పించి, త్యాగమూర్తులై మోక్షసిద్ధిని బొందిన మహానీయులు. వీరికి జరామరణములు లేవు. దైవత్వమును బొందిన పుణ్యమూర్తులు. ఈ మహానీయులలో కడపటి వర్గమువారు నేటికిని లోకకల్యాణమునకై భౌతిక దేహములలో నేటికిని, లూ ప్రపంచమున మనతోపాటు నివసించుచు, మన కన్నిరీతుల తోడ్పడుచున్నారు. వీరినే మనవారు మహర్షులని, మహాత్ములని, క్రైస్తవులు సాధుపుంగవులని పేర్కొనుచున్నారు. వీరికి చైననున్న మహామూర్ఖులను చోహసులందురు. వీరు యితర లోకములనుండి మన లోకమునకువచ్చి మనల సుద్ధరించుటకు సతతము ఆత్మ్యత్సాహముతో నేవ చేయుచున్నారు. ప్రపంచ సృష్టి, స్థితి, లయములన్నియి వీరిపై యాధారపడి యున్నవి. ప్రపంచ పాలనమును నిర్విఘ్నముగా నడపుటకు వీరికెందరో మహానీయులు తోడ్పడుచుందురు. ప్రతి జీవాత్మయొక్క పురోభివృద్ధిని గాంచుచు, అన్నియు తమతమ సంపూర్ణ వికాసములను వ్యక్తీకరించుటకు వీరు వానిని అన్నిరీతుల అవకాశముల నిచ్చుచు తోడ్పడుచుందురు. వీరికిపయిన యింకను తొందలు మహానీయులు గలరు. వీరిలో నొక

రిని దివ్యజ్ఞానసమాజ నాయకులు, మహాచోహనులని శేర్మొందురు. చోహనులనగా సేవాత్మ ప్రభులు. ఈ మహాచోహనులు, ప్రపంచోద్ధారణమునకు తోడ్పడుచుండు మహానియులగు చోహనుల కార్యవిధానమును నిర్ణయించుచు వానిని సక్రమముగా నిర్వహించుటకు తోడ్పడుచుండురు. వీరు ఒక మహాసేనకు సేనానాయకులవంటివారు. చెండవవారు మనువు, వీరు ప్రపంచపాలనకు బాధ్యులు. మూడవవారు బోధిసత్వులు. వీరు ప్రపంచ బోధకులు అన్నిమతములకును మూలకర్తలు. మన గ్రంథము లన్నిటికిని వీరినిగురించి యెక్కువగా ప్రస్తావించబడియున్నది. ఇతరమత గ్రంథములలో సైతము యీమహానియులు పలునామములతో శేర్మొనబడి యున్నారు.

III

ప్రపంచమున మానవుని పరిణామమును గురించి కొంచెము శ్రద్ధతో మనము పరికించి చూచినయెడల ఏడుజాతులను మనము గాంచవచ్చును. ఈలోకమున మానవనిర్మాణము సంపూర్ణ వికాసవంతముగా నిర్మింపబడుటకు యీజాతులే ఆధారభూతములు. దీనిని శాస్త్రజ్ఞులు అందరును అంగీకరించియున్నారు. అన్నిమతములు సయితము వీని నామోదించియున్నవి. ప్రతిజాతికిని యొక నిర్మాతగలడు. వీరినే మనగ్రంథములు “మనువులు” అని శేర్మొనియున్నవి. మానవ పరిణామమున యీ సిద్ధాంతము ననుసరించి యేడుగురు మనువులుగలరు. మనజాతి మానవ పరిణామమున అయిదవ జాతి. ఈ జాతినిర్మాతలను వైవస్వత మనువులని పిలిచెదరు. వీరి ప్రశంస మనజాతి చరిత్రమును సూచించు గ్రంథకోశము లన్నిటిలోను గలదు. నాలవ మనువు చీనా, జపాను, బర్మా, సయాం మొదలగు ప్రజాజాతికి పాలకులు. ఆజాతి వైభవము నేడు గతించినను. వారి సంఖ్యను నేటి అయిదవజాతియగు ఆగ్ర్యవర్ణముతోచూచిన, యింకను యెంతయో విస్తారముగ గాంచవచ్చును. వారిని నేటికిని యీ మహానియులు రక్షించుచు, వారికి అన్నిరీతుల తోడ్పడుచున్నారు.

మనము అవిద్యవలన అవివేకమువలన, అజ్ఞానమువలన తెలివితక్కువవారమై, అనవసరములగు కలతలను పెంచుకొనుచున్నాము. సోదర జాతులమీద దాడివెడలువారిని నాశనము చేయుటకు ప్రయత్నించుచున్నాము. మానవ పురోభివృద్ధికిగాను ప్రతి జీవుడును యీమార్గములను దాటి పోవుచుండవలయును. దీని మూలకముగనే మనము అనుభవమును సంపాదించికొనుచుండుము. మనవారు నుడివినటుల యిదియొక గొప్ప కర్మ. దీనిని మానము అనుభవించి తీరవలయును. మహానియుల లోక కల్యాణమునకుగాను వారు చేయుచుండు సేవావతమున యిట్టి అనురక్తత్వము లనేకములు అడ్డము వచ్చుచుండును. అనురక్త్యమున సయితము దైవత్వముగలదు, మంచిగలదు. దీనిని గాంచువారే పుణ్యమూర్తులు. ఈ మహానియులు మన అనురక్త్యమునుండియే దైవత్వమును నిర్మించుచు, దానిని మనకొరకే వినియోగించుచున్నారు. ఈ కార్యవిధానమును నడపుచున్న మనువులే మహా పుణ్యమూర్తులు. అందువలననే మన గ్రంథములు వారికి సర్వదా గౌరవస్థానములనిచ్చి, పూజించుచున్నవి.

ప్రపంచబోధకులు, జగద్గురువులునగు బోధిసత్వులు మనవులవలె. ఒక జాతి నిర్మాణమునకే బాధ్యులుకారు. జాతులు ప్రపంచమున నున్నంతవరకు మనువులుండురు. కాని వీరు ప్రపంచములోని అన్నిమతములను పోషించుచు, వానిని చిరస్థాయిగ వర్ధిల్ల చేయుచుండురు. ఒక్కొక్క జాతిలో సయితము భౌతిక పరిస్థితుల ననుసరించి అనేకవర్ణము లుండును. వారివారి పరిస్థితుల ననుసరించి, పోషించిన ధర్మములను నూతన కళలతో వారలకు బోధించుచు, నూతనమతములను నిర్మించుచు అన్నిటిని విజయవంతము లగునటుల చూచుచుండురు. “మానవులు నన్ను గాంచుటకు అనేకమార్గముల వచ్చుచుండురు. అన్ని మార్గములు నావే. మానవుడు నన్నుగాంచుటకు యేమార్గమున వచ్చినను ఆమార్గ ద్వారముననే అతనిని ఆహ్వానింతును.” అని బోధిసత్వుడు యెల్లకాలముల్లలో యెల్లపక్షలకు వచ్చించుచున్నారు.

ఈ మహానీయులు తమ అధికార బాధ్యతలను పూర్తిచేసిన తదనంతరము తమ స్థానములకు అర్హతను బడయుటకు కీర్తి బాధ్యతలను సేవాధర్మమున విజయవంతులై నారికి తమ అధికారముల నిచ్చి యితర లోకములలో సేవ చేయుటకు నెడచుచుండుట. ఇంతకు ముందు యీ బోధనత్వాధికారమును బడసిన బుద్ధ భగవానుడు ఈ ప్రపంచమున వారికిగల అభిమానముచే యిప్పటికిని ప్రతి వైకాళి పొల్లమినాడు యీ లోకమునకు వచ్చుచు, తమ శిష్యులొకటికి దర్శనమొసంగుచు, వారి నాశీర్వాదించుచుండురు. ఇప్పటి బోధనత్వులు నైతేయలవారు. వీరిని మన గ్రంథములన్నియు నేయినొక ప్రశంసించుచున్నవి. బుద్ధత్వమునుపొంది యిప్పటికిని లోకమునకు సేవ చేయుచున్న వారు యింకను ముగ్గురు కలరు. వీరినే మన భారతగ్రంథములు “కుమారుల”ని పేర్కొనుచున్నవి. బాద్ధులు వీరినే “ప్రత్యేక బుద్ధులు” అని పూజింతురు. ఈకాలపు మతములలో వీరిని పేర్కొని యున్నారకాని, వారిపేరులను మాత్రము ప్రస్తావించియుండలేదు.

వీరికిపైని అధికారులై ప్రపంచములోని అన్ని జీవవర్గములకును రాజాధిరాజులై యున్న మహానీయులు గలరు. వీరిని మన మతగ్రంథములు సనత్కుమారులని పేర్కొనుచున్నవి. వీరిని సత తము ప్రశంసించుచున్నను యీకాలపు మనవారు వీరిచరిత్రమునే మరచియున్నారు. అంతయు కాలమహిమ. ప్రపంచోద్ధారణమునకు సేవ చేయుచున్న మహానీయులనుగురించి మన గ్రంథములలో వివరించినటుల మరి యే గ్రంథములలోను యింత స్పష్టముగా లేదు. భారతభూమికి అనాదినుండి, ప్రపంచమును ధర్మమార్గమున నడపుచుండుట పెట్టినది వేరు. ఇంతవరకును భారత భూమి, భగవానుడు తనకు ప్రసాదించిన అవకాశములను అత్యుత్తమ పద్ధతులతో వినియోగించి కీర్తికాంతయైనది. అందువలననే, నేడు భారతజాతి తన మతధర్మములను నిరసించుచుండినను, వెక్రి ఆచారములకు లోనైనను, ఇంతకాలము లోకకల్యాణమునకు సేవచేసిన మహానీయులు భారత భూమి నే నివసించుచు తపమాచరించుచున్నారు. మహానీయుల తపోసంపత్తిచే, మనవారు పెడ త్రోవలకు దీసికొనిపోవ స్రయత్నించుచున్నను, భారతాంబ తన సనాతన స్థానమును నిలుపుకొను చున్నది. ఈ ప్రళయకాలమున తల్లినిసేవించు పుత్రులే పుత్రులు. అట్టివారే తల్లి గౌరవప్రేమలకు పాత్రులై చిరింజీవులు కాగలరు.

శ్రీకృష్ణమూర్తి, భగవద్గీతలో నుడివినప్రకారము, ప్రతియుగమునను, దుష్కృతమును వినాశముచేసి, సాధుపుంగవుల వ్రతములను పండించుటకును, ధర్మములను సంస్థాపించుటకును, మహానీయులనేకులు ఆవతరించుచుండురు. ఇట్టి పరిస్థితులు ప్రాచీన కాలమున అనేకసార్లు సంభవించినవి. అవతారమూర్తులనేకులు ఆవతరించి భూమాత భారమును తప్పించిరి. అట్టి సందిగ్ధకాలము నేడును సంభవించినది. ఇప్పుడనేకమంది మహానీయులు, మహానీయవర్గమునువచ్చి ఈలోకమున మన మధ్య సంచారముచేయుచు, ప్రాచీనధర్మముల సుద్ధరింపజేయుటకు ప్రజలలో నుద్బోధనల సలుపుచున్నారు. వితండవాదము ననుసరించి వారి మనస్సులను రంజింపజేయుటకు బ్రహ్మసైతము ఏమియు చేయలేదుగదా! సహజసిద్ధమగు అనుగత్వము మనలో నేడు నిబిడ్డకృతమైయున్నది. మన శ్రేయస్సునకు సేవచేయువారిని నానాయుడుమల బెట్టుచున్నాము. మహామూర్తుల సేవా తంత్రమున నేడు పాల్గొనిన మానవుల జన్మమే జన్మము. “ఆయన రాకకు ఎవరు వేచియుండ గలరు? ఆయన ఆగమనసమయమున, ఆయనతో నెవరు నిలచియుండగలరు?” అని యొకమహా నీయుడు నుడివినటుల, అవతారమూర్తులు నేడు మనకు చేయుచుండు సేవలో పాల్గొనిన మహా నీయులే మహానీయులు.

కలిమిలేములు

[వి. గోపాచ్యుతగారు.]

క్రొత్త పరంపరలోబడి తొలివతెలియక దన్నుకొను మానవునకు భార్యయే యాపద్బంధువు. తన భుక్తికి నైతము భర్త సంపాదనమొదనే యాధారపడు భార్య యిట్టి మహిమా సంపన్నయాయని సంజేహింప బనిలేదు. సుకుమారమయిన లతా సముదాయ మొక మహావృక్షపు నీడనుండి దాని కొమ్మలకు పాకి తన ప్రాణము నిల్పుకొనుచున్నది. ఈదశలో నా వృక్షమే దీనికి ప్రాణాధారము. కాని యీలతలే చిందర వందరయైన తరుణాఖిలను విచ్చిన్నము కాసేక గట్టిగ కట్టియుంచి వృక్షము యొక్క భవిష్యదభివృద్ధికి కారణభూతమగుచున్నది. ఇట్లే భార్యయు నాకస్మిక ముగ వచ్చు కష్టములవలన భర్త హృదయమును విచ్చిన్నము కాసేక తనజీవితేసుని జీవితమును సుఖదాయకముగ జేయుచున్నది. అట్టి భార్యయే లేనియెడల భర్త కింకేమి శరణ్యము? భార్యా సమేతున కెన్నికష్టములు వచ్చినప్పటికిని కష్టము లుగ కానరావు. తనకెన్ని చిక్కులున్నప్పటికిని తినుటకు తిండిలేనప్పటికిని తుదకు తన కీ ప్రపంచమంతయు నరకతుల్యముగ గన్పట్టుచున్నప్పటికిని తన యింటియందు మాత్రమొక ఆనందదాయకమగు ప్రేమాప్రపంచమును చూడగల్గుచున్నాడు. భార్య మృదుమధురవాక్కులు భర్త నానందాబ్ధి నోలలాడించును. మందస్థిత వదనయైన తన సహధర్మచారిణిని చూచిన వెంటనే ఆతడానందాతిరేకముచే తన్ను తానే మరచును.

కాని యవివాహితుని స్థితి దుఃఖజనకమయినది. నివశించుటకు యజమాని లేని గృహమువలె నాతని హృదయము పాడుపడి పోవుచున్నది. ఆతని కీ ప్రపంచమున సౌఖ్య మిచ్చునది లేదు. సౌఖ్య దూరమయిన యా జీవితము వృధయేగదా !

ఈ సందర్భమున నామిత్రుని యనుభవ మొక దానిని చెప్పెదను.

నాన్నేహితుని పేరు రామనాథము. ఈతడు మంచి భాగ్యవంతుడు. ఈతని భార్యపేరు మంజరి. సుగుణాఘని. అనురాగవతియును. ఆపె గృహనిర్వాక నిపుణత నిరుపమానము. కనుకనే ఆ గృహము స్వర్గతుల్యముగ నుండెడిది. అన్యోన్యప్రేమచే కడుసుఖవంతులుగనున్న, వారికింకేమి కొదవ !

* ఇర్విన్ గారు వ్రాసిన “భార్య” కనుకరణము.

కాని కాలమొక్కరీతిగా నడువదుగదా! రామనాథమునకు సముద్రవ్యాపారమునం దపార నష్టము సంభవించెను. లక్షాధికారి అతివైభవ జీవితము కడు చైన్యముగ మారిపోవుచున్నది. లక్షల రూపాయలతో వ్యవహారము జరపు రామనాథమునకు యింటిఖర్చులకే ధనము లేనంతటి దుస్థితి సంభవించెను. కష్టమునునడచే యెరుగని నామిత్రుని సంసారనావ కడు భయంకరమగు దారిద్ర్యపు తుపాను నెదుర్కొనవలసియుండెను. భగవంతు లీల లనంతములు గదా!

ఈ వార్త మంజరికి తెల్పుటకు రామనాథమునకు ధైర్యము చాలకుండెను. మంజరి - తన పూర్వపు ధైర్యవ్యర్థపు జీవితము - రామన్న దారిద్ర్యాంధకారము తలపునకు వచ్చిన నాతని కెక్కడలేని దుఃఖమువచ్చుచుండెను. దానిని లోపలనే దాచి యుంచుటకు చాల శ్రమపడుచుండెను. ఆదుఃఖిదావానల మాతని హృదయమును దహించి వేయుచుండెను. మంజరి తన సూక్ష్మదృష్టితో భర్తచర్యను గమనించుచుండెను. ఆపె తన హృదయేళుని సంతోషపెట్టవలెనని వివిధ ప్రయత్నముల జేయుచుండెను. కాని రామనాథమున కాశ్రీవణానందముగ నుండి పలుకు లిప్పుడు వినినకొలది దుఃఖము ద్విగుణీకృతమగుచుండెను. అతని మనస్సు పరిపరి విధముల బోవుచుండెను. ఇట్లే యాతడు తన పరితాపమును ప్రాణేశ్వరికెరుక పరచకయే కాలము గడుపుచుండెను.

ఒక దినమున రామనాథము నావద్దకువచ్చి తన స్థితినింతయు జెప్పి చింతాకాంతుడాయెను. “ఈ విషయము నీఅర్థాంగి కెరింగించితివా” యని నేప్రశ్నింపమనింత దుఃఖముతో నిట్లు చెప్పదొడగెను. “ఏమి! నాభార్యకా, యీవార్త జెప్పట? సర్వసఖముల ననుభవించు నామనోహరి కీ విషయము చెల్పి సంతాప స్వాంతగాజేయుటకు నేనిచ్చగింపను. నాయుండనండి నన్నానందాద్ధి నోలలాడించు నాహృదయరాణికి నేజేయు ప్రత్యుపకారమా యిది? నాయజాగ్రత్తచే నేతెచ్చుకొన్న యీ ఫలమును నేనే యనుభవింపవలెను కాని నాముద్దుల మంజరి యేల బొందవలెను?” అంతనేనిట్లంటిని. “మిత్రమా! రామా! నీవు పొరపడుచున్నావు. దుఃఖాతిరేకముచే నీకర్తవ్యము నీకు గోచరించుటలేదు. ఇట్టి కష్టదశలో నీవు సహాయము కొరకెదురుచూడవలసిన ప్రదేశమేదియో గమనించుట లేదు. నీమనోవ్యధా జాడ్యము కడుభయంకరమయినది. దీనికి సామాన్యోపధములు నిష్ప్రయోజనములు. మంజరీ వాక్యమృత రసమమోఘముగ బనిచేయగలదు.” అంత నాతడిట్లు చింతింపదొడగెను. “మంజరీ భర్త చిచ్చుగాడనియా, ఆమెకు జెప్పట. స్వర్గలోక విహారమొనర్చుచున్న నామనోహరి నాయవివేకఫలితముగ అతఃపాతాళమునకు పడిపోవుటయా! అయ్యో నేభరింపజాలను.”

అట్లాతడు తన దుఃఖప్రవాహమును వెలిబుచ్చిన తరువాత నేనిట్లు నచ్చనెక్కి తిని. “రామా, జాగ్రత్తగ నాలోచించుము. ఈవిషయము నామెగుదెప్పకుంక యెన్ని రోజులు దాచగలవు? ఇప్పటి నీస్థితిగతుల ననుసరించిన సంసారపక్షముల మాళ్ళుటవ సరము గదా! ఏనికీ భయపడ నవసరములేదు. సుఖము బాహ్యజన్మములో లేదని యెరుంగుము. ఇంక నీపైడాబులనుత్యజించుటకేల జంకెదవు? మంజరితో సుఖించుటకు మేడ లనవసరము. ఆమె యైశ్వర్యమునకన్న దాదిద్రవ్యమునే యెక్కువ సంతోష ముతోస్వీకరించగలదు. నిన్ను నీకొరకే ప్రేమించుచున్నదనియు నీకై ఆడంబరములకు కాదనియు నీకు ప్రత్యక్షముగ జూపుట కామె కిది యొక మంచి యవకాశము. మంజరి యీ అపూర్వవకాశమును బోగొట్టుకొనునంతట మూ ధు రా లు కా దు. పతివ్రతా పవిత్రగుణములు ఐశ్వర్యము ప్రకాశించు సమయమున తమ వెలుతురును వెదజల్లువు. దారిద్ర్యాంధకారమునగాని వాఃప్రకాశమున కవకాశముండదు.”

తన దుఃఖభారమును దీర్చుటకు భార్యయేసరియైనదని నామిత్రుడు గ్రహించి నట్లు నాకు గన్పట్టెను. అప్పటికే కాలాతీతమగుటచే, నేనాతని బంపినైచితిని. నే నాతనితో నట్లుపన్యసించినప్పటికిని, నాకొకవంక నద్వైతము లేకపోలేదు. ఏమొ, యెటులుండునోయని నామనసు వేరపడుచునేయుండెను. సాఖ్యజీవనము నందలి కష్టము ప్రేమాప్రతిబంధకమును కల్పించునేమో యని భయపడితిని. కాని నా సందేహము నన్ను చాలకాలము బాధించకముందు, మననా డుదయముననే మిత్రుని గలసికొంటిని.

“ఏమినికేషములు?” అని నేను ప్రశ్నించితిని.

అంత నాతడిట్లుచెప్పెను. “మంజరి కడుసంతసముతో దాదిద్రవ్యమును స్వీక రించినది. నా అసౌఖ్యమునుగూర్చి యామె చాల మనోవ్యధతోనున్నది. ఈ వార్త యామె మనోవ్యధను పారదోలినది. ఆమె నన్నాలింగినమొనర్చి “ఇది యేనా, మనోవ్యధకు కారణము” అని చుల్కనగ మాట్లాడినది. కాని ఆమెకు అనుభవములేదు. దారిద్ర్యానర్థకము లామెకు తెలియవు. దాదిద్రవ్యమునుగూర్చి యామె గ్రంథములలో మాత్రము చదివియున్నది. కాని స్వయముగ ననుభవించి యెరుగదు. కష్టములే - గుణపరిశీలనకు తగు పరిక్షలు.”

తరువాత నే నిట్లంటిని “నీభార్య కీ వార్త దెల్పుట చాలకష్టమని భయ పడితివి. ఎట్లెనననేమి, ఆపనిని చేయగల్గితివి. కొంతభారముతీరినది. నీ సూతన దాదిద్రవ్యపు విషయము ప్రపంచమున కెంత త్వరలో దెలిసిన సంతమందిది. నేడో, రేపో, బీదవాడివిగ గన్పడుట నిశ్చయముగదా? ఐన నీతాత్కాలికాడంబరమువలన నేమి ప్రయోజన ముండగలదు? దాదిద్రవ్యమునకు జంకకుము. దైర్యముబానుము.”

అంత నాతడు తన యింటికి వెడలిపోయెను.

నాసలహా చాల యుపకరించినది, రామనాథము నిరాడంబరజీవితమైనాడు. తన రమ్యహర్షము నన్నివైచి ఒకతోటలో పూరిగుడిసె వైచికొని మంజరీ సమేతుడై కాపురము జేయుచుండెను.

ఒకనాడతడు తన యారామగృహంబునకు నన్నాహ్వానించెను. ఆగర్భ శ్రీమంతుడై యుండెడి నామిత్రుని జీవితమునందలి యద్భుతపరివర్తనమును కన్నులార గాంచ నుత్సాహపడుచున్న నాకీయాహ్వానము సంతోషజనకముగ నుండెను. సాయంత్రము మేమిద్దర మానూతన నివాసమునకు బయలుదేరితిమి. కొంచెము సేపటికి ఆతనియింటిని సమీపించితిమి.

అదినాకు చాల సౌందర్యవంతముగ గన్పడెను. దాని చుట్టునున్న వివిధవృక్షములు నిర్మలవాయువును కొల్లగ నిచ్చుచుండెను. అన్నిరకముల పుష్పజాతులు బహు సౌందర్యముగ నమర్చబడియుండెను. ఆపుష్పసౌరభము చాల యింపుగ నుండి సమ్మోదదాయకముగ నుండెను. ఇన్ని సౌకర్యములతో నానందమందిరమగు నామందిరము మంజరీగృహ నిర్వాహకసామర్థ్యమును వేనోళ్ళ జాటుచుండెను. మేము వెళ్ళునప్పటికి మంజరీ తనవీణతో విరివిగను, స్వేచ్ఛగను, హాయిగను బాడుచుండెను. వికసించిన మోముతో నామిత్రుని డిట్లనెను. “అదిగో! వింటివా, ముదులమంజరి మనోహరగానము. సమస్తభూషణముల నమ్మి వ్యాపారనష్టమును దీర్చినప్పటికిని, ఆ వీణను మాత్రమమ్మనైతిని. అది నాజీతాధారము. ఆవీణగాన స్వరము నన్నానందాభి నోలలాడించును. నాకష్టదశలో, మంజరీ కోకిల స్వరమే నాకు శరణ్యము.”

ఇంతలో, మాయడుగుల చప్పుడు విని, మంజరి మమ్మాహ్వానింప వచ్చెను. సగౌరవముగ నన్నానించి మమ్మాసీనులజేసెను. ఆమె వేషమిప్పుడు మారిపోయినది. వివిధాలంకార భూషితయైయుండెడి, మంజరి వానిని తృజించి పుష్పాలంకృతయై యుండెను. వెలగల చీరలు లేనప్పటికిని, ఆమె సహజ సౌందర్యము ద్విగుణీకృతయై యుండెను.

వివిధ విషయములగూర్చి మాట్లాడిన పిదప నేనును నామిత్రుడును పండ్లను తృప్తిగ భుజించితిమి.

ఇప్పుడు రామనాథము మరల భాగ్యవంతుడై యున్నాడు. కాని నాకు కనబడినపుడెల్ల, “ఆవనసౌఖ్యముతోనేదియు యీడురా”దని చెప్పుచుండును.

నిజముగ మంజరి శ్రీ లోకమున కాదర్శప్రాయగదా?

అన్నపూర్ణ అవ్యక్తత.

(పద్మరంజితుడు.)

“ఏమండోయి యిటుచూడండి నాకొకకోరిక యున్నది.”

“ఏమిటది?” అని అప్పుడే కచేరినుంచి యింటికివచ్చిన కామేశ్వరరావు అనెను.

“మీకుకోపమైతే చెప్పను.” అన్నది అన్నపూర్ణ.

“చెప్పమంటే, కోపమంటావేమిటి?” అన్నాడు కామేశ్వరరావు.

“పోనీ, మావాళ్ళు తెలిసో తెలియకో మిమ్ములను తృణీకరించుచు వచ్చినను, నేనుమాత్రము వారిస్వభావమును సహించలేక, అయినను తలిదండ్రుల నేమియు నననేరక, యెప్పుడు మీపాలబడుదునాయని యువ్విల్లారుచు, నేటి కట్టిభాగ్యము కలిగినది. నాకు నగలెందుకు నాడాలెందుకు, మీకుదయయుంటే చాలును అనుకున్నాను గాని యెప్పుడైనా యేమైనా కోరానా?”

“అబ్బా, యేమిటో చెప్పక యీ యుపోద్ఘాత మేమిటి?”

“నాకోరిక చెల్లిస్తానంటే చెపుతాను.”

కామేశ్వరరావు ప్రత్యుత్తరమియలేదు.

“పోనీ, మీకుసందేహమైతే, యెందుకు బాధించాలి?”

“సరే, అట్లేచెల్లిస్తాను ఏమిటోచెప్పు.”

“ఇవ్వాలి చింతామణినాటకమట.”

“అవును నీవు చింతామణినాటకము ఆడదలచినావా?”

“మీహాస్యముల కేమిలెద్దురు! ఇవ్వాలి వెంకటేశ్వరరావు చింతామణి వేస్తాడట. భోగంవాళ్ల కందరికి బుద్ధివచ్చేటట్లు, సిగ్గుమాలి తప్పుడుదారుల త్రొక్కు సంసార స్త్రీల నోళ్ళలో గడ్డిపెట్టేటట్లు నాటకం ఒప్పిస్తాడుట.”

“అయితే, యింతేగదా. ఆలాగేపోదాము”

అనేటప్పటికి అన్నపూర్ణ ముఖము గంపెడంతయైనది. త్వరత్వరగ వంట పూర్తిచేస్తే, రెండుమెతుకులు తిని నాటకమునకు బోయి మంచిస్థలము నాక్రమించ వచ్చునని అన్నపూర్ణ వంటచేయుట ప్రారంభించెను. చివరకు భీమపాకము చేసినది. రోజుకంటే ఆధరువులు రుచికరములుగనున్నవి. సగము భోజనమైనప్పటికి గంట

కొట్టిన చప్పుడయ్యెను. “అదిగో నా ట క ము హా లు లో మొదటిగంట కాబోలు కొట్టుచున్నారు. ” అని అన్నపూర్ణ యనెను. “అబ్బే అది ప్రక్క యింటిలోని వెంకయ్యగారి యెద్దుగంట. యిప్పుడే ఎనిమిదిగంటలు కొట్టారు ” అని కామేశ్వరావు పలికెను. నాటకపు హడావిడిలో అన్నపూర్ణ అన్నము సరిగ నైనా తినలేదు.

2

ఏలాగైతేనేమి ఆరాత్రి అన్నపూర్ణ కామేశ్వరావులు చింతామణి నాటక మును చూచివచ్చిరి.

కొంతకాలమైనది. ఒకనాడు కామేశ్వరావు కాకినాడవెళ్లి స్వగ్రామముగు యేలూరు చేరుకొనెను. గ్రామాంతరమున కేగివచ్చిన భర్తకు సపర్యల చేయుచు నాతనికై అన్నపూర్ణ యల్పాహారమును తయారుచేయుచుండెను. ఇంతలో కామేశ్వరావు తనగదిలో నిటునటు తిరుగాడుచు నీమూల నామూల పరిశోధించుచుండెను. గదిలో నొకమూల మేజుపైని ఆరోజుననే పోస్టులో వచ్చిన శారదసంచిక గలదు. దానిని తిరగవేయ నారంభించెను. తిరగవేయుటలో నేదియో కాగితము క్రిందబడెను. దానినిగై కొని యామూలాగ్రముగ నిట్లు చదువదొడంగెను.

ప్రియవల్లభునికి,

మీకై రాత్రింబవళ్ళు కలవోంచుచున్న యీ దీనురాలి నొకపర్యాయము వచ్చి సంతోషపెట్టుడు.

ఇట్లు ప్రాణసఖి

అన్నపూర్ణ.

“ఇది యేమైయుండును? — ఏమి యెడమకన్నదరుచున్నది— ఛీ. అనుమానమా. నన్నత్యంత సౌఖ్యవాన్నిధిలో నోలలార్చు అన్నపూర్ణపైననా అనుమానము. ఛీ, యెంతపొరబడుచుంటిని. గ్రామమును విడచి నెలదినములైనను స్వగృహముచేరని నాకే యీ జాబువాసియుండనేమో. కాలముగడచిన సంతయు తెలియగలదు. ” అని కామేశ్వరావువనుకొనుచు నాయుత్తరమును మాత్రము తీసి కొని యాశారదను బల్లపైనుంచి యేమియు నెఱుగనివానివలె సంచరించుచుండెను.

అన్నపూర్ణ ముఖమునందలి కళ కొంచెముమూరినది. తానువాసినజాబు యేమైయుండునోయని సంశయింప మొదలిడినది. తనభర్తకు తెలిసిన నిదిపరకే తనకు గృహవిముక్తి సందేహిదనియు; బహుశా దాని తనయాజ్ఞప్రకార మాజాబు నెవరికొరకుద్దేశింపబడినదో వారి కందజేసి యుండవచ్చుననియు అన్నపూర్ణ యనుకొనెను. దానిరాగనే విచారింప తనకావిషయమై తెలియదని సమాధానము

వచ్చెను. కామేశ్వరాపు యేమియు నెఱుగనివానినట సూచించుచున్నాడు. అన్నపూర్ణతోక కాలిన పిల్లివలె తిరుగుచున్నది.

3

కామేశ్వరాపు బి. యె. ప్యానంటి నెలకు 75 రూపాయల చెప్పుకొనుచు కలెక్టరాఫీసులో గుమాస్తాగా నున్నాడు. అన్నపూర్ణ ధనవంతుల యాడపడుచు. ఇంటిపద్ద సంస్కృతము కావ్యములు ప్రబంధములు పురాణములు కొంతవర కభ్యసించినది. సినిమాలు నాటకములు చూచి వాటిని మననముచేసికొనినది. విద్యావంతురాలగు తనభార్య కోర్కెల ననుమానముతో వీక్షింపక, తన్నత్యంతప్రేమతో జూచుచున్న భార్యయెడ నెట్టివిధమైన కినుకయులేక కామేశ్వరాపు కాలముగడుపుచుండెను. తానుజూచిన జాబు జ్ఞప్తికివచ్చుచుండేనేకాని, వెంటనే మనస్సును పదిల పరచుకొని సమాధానపరచుచుండెను. దినములు గడచినవి. మాసములు గడచినవి. కామేశ్వరాపుకు మనశ్శాంతిలేదు. తనమనోవిధిని నిర్బించుకొన్న ప్రాణయ సౌధమున నివసించలేకున్నాడు. అన్నపూర్ణపై కామేశ్వరాపుకు నిండుప్రేమ గలదు. అన్నపూర్ణయొక్క సౌందర్యమునుగాంచి ముగ్ధుడైనాడు. తన ప్రేయసి యొక్క మృదుమధుర వాక్కులలో నెట్టికష్టములనైనను మరువదలచినాడు. కామేశ్వరాపుపై అన్నపూర్ణకు ప్రేమ లేకపోలేదు. స్త్రీలకుండు చిత్తచాంచల్యత ధనికుల యింట పుట్టి పెరిగిన స్త్రీలకుండు చపలత్వము అన్నపూర్ణయందు మూర్తీభవించినవి. భర్తను సంతోషపెట్టుచునే యుండును. భర్తను దైవస్వరూపముగ నెంచి యాలని సమక్షమునను సంచరించుచుండును. వగలు చాలవరకు విశ్రాంతిగ నేకాంతవాసము గడుపు స్త్రీలకుఁ ఆవిశ్రాంతి సమయమును నవలాపఠనమునందు గడుపు స్త్రీలకు మనసాకింత చలించుననుటలో నాశ్చర్యములేదు.

4

కామేశ్వరాపు తన సహధర్మచారిణి నిజహృదయమును పరీక్షింప నిశ్చయించుకొనినాడు. నాడు సోమవార మగుటచే కచేరికి బోయెదనని చెప్పి వెడలెనుగాని, తిరిగి యెవరికిని దెలియకుండునట్లు దొడ్డిలో నొకమూల చెట్లనందున దాగుకొనియుండెను. ఇంతచిత్తచాపల్యముగల అన్నపూర్ణ వట్టి అమాయకురాలు. ప్రపంచమునందలి పైపై మెరుగులకే మోసపోడ డి యువతి. దొడ్డిలో నొక మంచముపై పరుండి యేమేమియో నాలోచించుకొనుచు, మధ్య మధ్య దొడ్డితలుపు వొక యెవరిరాకనో యపేక్షించుచున్నటుల చూచుచుండెను. కొంతతడవైన

పిమ్మట దీర్ఘలోచన చేయుచు కనులుమూసికొనెను. పది నిమిషము లయినది. అన్నపూర్ణ కనులతెరిచినది. తన మంచముపై నొకవ్యక్తికూర్చుండుటను చూచి సంభ్రమముతో లేచి పైటనవరించుకొనుచు నిలబడెను. ఆవ్యక్తి చింతామణివేష బిరుదాంకితుడగు మన వేంకటేశ్వరావే. పాదలో చిక్కిన పావురమువలె మన కామేశ్వరావు మూలనుండి వీరిచెయిదములను చూచుచుండెను.

వేంక:- సఖీ, ఎన్నాళ్ళకు నిన్నుగాంచు యవకాశము చిక్కినది !

అన్న:- భగవంతుని కిన్నాళ్ళకు నామీద దయగలిగినది. అనుచు రివ్వున లోనికి బోయి వెండి పశ్యేములో ననేకవిధములయిన ఫలహారములదెచ్చి వేంకటేశ్వరావు నుందుంచెను. ఇరువురు నేకపశ్యేమున పదార్థముల నారగించుచు సరస సల్లాపము లాడుకొనుచుండిరి.

కామేశ్వరావు హృదయము తత్తరపడసాగెను. ఒక్కగంతునపోయి వేంకటేశ్వరావును చీల్చి వ్రక్కలు చేయదలంచెను. అంతలో తొట్ట్రవాటు పనికిరాదని తోచెను. తన పత్నిని గృహమునుండి బారదోలఁనుంకించెను. కాని వారిచేష్టలనింకను బరికింప నంతరాత్మ ప్రేరేపించినది.

వేంక:- అగ్నిసాక్షిగ గట్టుకొనిన భర్తనేమిచేతివి ?

అన్న:- ప్రేమకు గట్టుబాట్లులేవే !

వేంక:- నిజముగ నన్నంత ప్రేమింతువా ?

అన్న:- అందుల కీశ్వరుడేసాక్షి.

వేంక:- ఏమీ యమృతపు పలుకులు! అని ముద్దుపెట్టుకొనపోయెను.

ఇంతలో వీరి చెయిదములను దూరమునుండి చూచుచున్న కామేశ్వరావు రోషభీషణ వాక్యములతో “ఓరీ దురాత్మా, ఆవస్తువు నీయదికాదు, నాదిరా. ప్రాణము కాచుకొనుము” అని యగ్రుడ్డై పరుగెత్తుకొని వచ్చుచుండెను. వెంకటేశ్వరావా సంజవేళగోడదూకి కాలికి బుద్ధిచెప్పెను. కలతచెందిన అన్నపూర్ణ నేల పడి మూర్ఛియైను. కామేశ్వరావు తన దురవస్థను నిందించుకొనుచు, భాగ్యవంతు రాలగు పిల్లను పెండ్లిచేసికొనిన ఫలితమునకు తన్నుదాను దూరుచు నేమియుతోచక నేలపడియెను. ఇంతలో తెలివితెచ్చుకొనిన అన్నపూర్ణ భర్త పాదములపైబడి “నన్ను క్షమింపుడు. లేనియెడల నిదుగో నాప్రాణములను తీసికొనెదను” అని యెలుగెత్తి యరచి వెక్కి వెక్కి యేడువసాగెను. చింతనిప్పులు వెలుగ్గిక్కుచున్న కామేశ్వరావు నయనము లంతలో మారి నేత్రములనుండి యశ్రుబిందువులురాల “సరే క్షమించితిని” యని హీనస్వరమున పలికెను. అనాటినుండి సంసారముపై

సంతగా పోయివున్నాడు. తన ఆశాలత నశించినదని, తన ప్రణయకుసుమము వాడినదని తన జీవితము వృథాయైనదని యనుకొనియెను.

5

భాగ్యవంతుల పిల్ల కష్టపడజాలదని కామేశ్వరాపు వంటమనిషిని కుదర్చెను. కాని యా వంటమనిషి వారమురోజులు సెలవుగైకొని స్వగ్రామమునకు బోయినది. ఆరోజుననే కామేశ్వరాపు అత్తగారు కూతురును చూచుటకు వచ్చెను. వంట గదిలో చెమటలు గ్రోక్కుచున్న అన్నపూర్ణనుగాంచి, భార్యకావలెనంటే పిల్ల నిచ్చాము. కాని వంటచేయుటకు పిల్లనీయలేదనియు పొయ్యిదగ్గర కూర్చుండుట వలన తన కుమార్తెయారోగ్యము చెడుచున్నదనియు నేమేమో అల్లునిపై నిందా రోపణలుచేయుచు నింటిమీద పెంకులులేచునట్లు యరచుచుండెను. ఆరుగంటల నేపు కచేరిలో కొట్టుకొని కొట్టుకొని కామేశ్వరాపునింటికే తెంచి అత్తగారి కోరిక నలమునుగాంచి తలపంకించి యూరకొనెను. రోజును యెదురువచ్చి ఆహ్వాన మొసంగెడి అన్నపూర్ణ నాడు తల్లి యొడిలో కూర్చున్నది. కామేశ్వరాపు దుస్తులను తీసివేసి విననకర్తతో వినరుకొనుచు నొకమూలకూర్చుండెను. జతరాగ్ని రగుల్కొని వేదించుచున్నది. తినుటకేమైన సిద్ధముగనుంచెడి అన్నపూర్ణ నాడు నోట్లో బెల్లము కొట్టినట్లు యూరక మొద్దువలెకూర్చున్నది. తల్లిని చూచుసరికి పిల్లలొందెడు మంకుతనముకు మేరలేదు. అన్నపూర్ణ యిట్లునంచరించునని కామేశ్వరాపువాకనాడును యనుకొనలేదు. భోజనమువేళకు అత్తగారు వడ్డించ నాలుగు మెతుకులు తిన బయటకు వెడలెను. రాత్రియైనది. గదిలో కామేశ్వరాపువాకడు దగ్గుచు, ఆవలించుచు, తుమ్ముచు పరుండెను. ప్రతిరాత్రి తనను మృదుమధుర వాక్కుల నోలలార్చెడి తన ప్రియురాలు, “తనయొద్దనే పరుండవలెనని” అత్త గారు శాధించెను. తెల్లవారినది. తన కుమార్తెకు వంట్లోబాగుండలేదనియు, కొన్ని దినములుంచుకొని పంపెదననియు అల్లుని యడిగినది. ఎన్నడును నిరాకరింపని కామేశ్వరావానాడు స్పష్టముగ పంపనని ఆఫీసుకుపోయెను. సాయంకాలమింటికి వచ్చుసరికి, యింటియెదుట బండినిలచెను. ఇంటికెవరు వచ్చిరాయని కామేశ్వరాపు యోచించుకొనుచు లోనికిబోయెను. ఇంతలో నన్నపూర్ణవచ్చి “ఏమండోయి మా అమ్మ బలవంతపెట్టుచున్నది. కొద్ది దినములలో తిరిగివచ్చెదను. ఈ మాటు అడ్డుచెప్పవలదు. నన్ను పంపనంటే అమ్మకు కష్టముగ ఊంటుంది. నాన్నకు కోపము వస్తుంది. ఇంతకుమాలమ్మ పిచ్చుది.” కామేశ్వరాపు ప్రత్యుత్తరమియ్యక పూర్వమే అన్నపూర్ణ తటాలున బండియెక్కి వెళ్ళిపోయెను. కామేశ్వరాపు తెల్లపోయి

చూచుచుండెను. “శ్రీని, కుక్కను, కొరడాతో నెంతకొట్టినంత మంచి”దని ఎన్నడు ననుకొనని కామేశ్వరావ్రావా నా డనుకొనెను.

6

ఒకనాడు కామేశ్వరావ్రావు న్యూన్ పేపరు చదువుకొనుచుండగా పోస్టు జవానాక జాబునుచేతనుంచి, చేయిజూపెను. కామేశ్వరావ్రావని చేతిలో నొక రూపాయను వేసెను. పోస్టుజవాను వేయిరెట్లుగ సంతసించుచు వెడలిపోయెను. కామేశ్వరావ్రావు జాబు నామూలగ్రముగ చదివి నిర్విఘ్నడయ్యెను. ఆ జాబు నందలి హంశము లివ్వి.

ప్రియోత్తమా,

అక్కడనుంచి వచ్చినతరువాత ఏమీ తోచటంలేదు. మన మిద్దరము సుఖముగ గడిసిన పదిహేనురోజులు జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచున్నవి. మీరు తప్పకుండ వేసవిలో నిచటకు రావలెను. మన మిరువురము ఏఊరైనవెళ్ళి సుఖముగనుండుటకు వీలులేదా. ఏలాగైన వీలుచేసికుని తప్పకరావలెను. తరువాత సంగతుల నాలోచింప వచ్చును.

ఇట్లు ప్రియసఖి,
అన్నపూర్ణ.

శ్రీ వేంకటేశ్వరావ్రావగారికి

రవానా యేలూరు.

తిరిగి అన్నపూర్ణ తననిట్లు మోసగించునని కలనైన ననుకొననందున, వెంటనే కాగితమును కలమును పుచ్చుకొని “విశ్వాసము లేక, అవిధేయతతో సంఘటించు నన్నపూర్ణను భరింపలేను. కావున పంపకుడు” అని మామగారిపేర జాబువ్రాసి పోస్టులోవేసెను. మామగారు అల్లుని జాబుచదువుకొని చేయునదిలేక విచారగ్రస్తుడయ్యెను.

7

కొన్ని సంవత్సరములు గడచినవి. మానవుడు కాలమునకు దోసిల్లాగ్గక తప్పదు. విధాతృనిర్ణయమును అన్నపూర్ణ కామేశ్వరావ్రావులు భరించుచుండిరి. ఏళ్ళుగడచినవి. ప్రపంచమున పుట్టుచునే యున్నారు. చచ్చుచునేయున్నారు. అనేక మార్పులు గలిగినవి. ప్రపంచము తారుమారుగుచున్నది. కాని అన్నపూర్ణ కామేశ్వరావ్రావు తెవరికివా రేకాంతవాసము చేయుచు కాలము గడుచున్నారు. ఒకనాడు అన్నపూర్ణ యేకాంతముగ నిట్లాలోచించుకొనుచుండెను. “తెలివిమాలిన నన్ను

యేనాడు నానాధుడు పరిత్యజించెనో అనాడే జీవితసాక్ష్యము ముగిసినది. ఒకవైపున నా వదెనగారు నన్నుచూచి సహించలేక అన్నగారితో కొండెములు చెప్పటయు, ఆమె చేతులలో కీలుబొమ్మయైన నాసోదరుడామెను వెనుకవైచుకొని వచ్చుటయు సహించుట దుర్భరమగుచున్నది. నావదెనగారు నన్ననరాని మాట లనుచున్నది, నే నేమో తనపై నధికారము చలాయించ ప్రయత్నించుచున్నట్లుహించి “జంకు లాడీ, మగనిచే వదలిపెట్టబడిన నీ వా నామీద అధికారము చేయునది” అని తిట్టినది. మగడు తిట్టిన మాధవకరపువాడు తిట్టినట్లున్నది. చెడి సోదరుని పంచలో షడియుండుటకంటె ఉరితీసికొని మరణించుట మేలు. ఈరాత్రియే యెచటకైనను బోయి ముష్టియెత్తుకొని జీవనముచేయుదును. అని అనుకొని యారాత్రియే వెడలి పోయెను. కొందరు అన్నపూర్ణ చనిపోయినదనియు, కొందరు వేరొకనిని తీసికొని యెచటకో పోయినదనియు యనుకొనుచుండిరి. నిజము దైవమునకే యెరుక.

8

కృష్ణపుష్కరములత్యంత కోలాహలముతో జరుగుచున్నవి. పుష్కర దినములు మహాపర్వడి దినములు పండ్రెండు సంవత్సరముల కొక పర్యాయము. ఈ తీర్థసమయమున పితరులకు పిండప్రదానము. అపుడపుడా యారాష్ట్రముల వారొక చోకూడి అన్యోన్యకష్ట సుఖముల చర్చించుకొనుటకిదియే తగినసమయము. వర్ణ వివక్షతలేక, బీదలు, ధనికులు, పిన్నలు, పెద్దలు, ధార్మికులు, ధర్మనిర్వహణాదక్షులు భగవద్భక్తులే తెంచిరి. సాంఘికజీవనమునందు స్వల్పమాత్రపు భేదము లుండినను భగవదారాధనయం దొకరికొకరికి లేకమాత్రమయిన భేదము లేదు గనుకనే అన్ని తరగతులవారునుచేరిరి.

పుష్కరమనుటతోడనే కలరాభయము. ఒకమూల కలరా, ఒకవైపున పిల్లలు తప్పిపోవుట, మరియొకవైపున ప్రయాణపుసదుపాయములు లేకపోవుట. పైగా ఎక్కడచూచినా యెర్రాపాగాలే పోలీసువాండ్రే. అటు మద్రాసుమొదలుఇటుగంజాం నుంచికూడా వచ్చారు. పోలీసువా ళ్ళున్నంతమంది యాత్రీకులుకూడ లేరేమో యని యనిపించినది. ఇందరనుమించినంతమంది ముష్టివాండ్రి. పోలీసువారు లాంతరుస్తంభములవలె నిలచుండురు కాని తప్పినపిల్లలను సంరక్షించుటలేదు తెలియని వారికి వారిచూపుటలేదు. దొంగలను పట్టియిచ్చుటలేదు. కాఫీహూటల్సు మాత్రము చాల వెలసినవి. మిసంగొరిగితే పావలా గడ్డంగొరిగితే రెండణాలు. ఇవి మంగలిరేట్లు.

శివానందయోగి యొకపర్ణశాలలో నివాసము చేయుచుండెను. వచ్చిన

వేలకొలదియాత్రికులు శివానందయోగి దర్శనము చేసికొని యాతని దీవనలబడసి శైలపుచ్చుకొని పోవుచుండిరి. మనయోగికి ఘమారు డెబ్బదిసంవత్సరములు. ఆతనికి పరిచర్యచేయుచు ఘమా రదువదియేండ్ల స్త్రీయొకర్లు యుండెను. ఆమె విధవయు కాదు, పునిస్త్రీ లక్షణములు కన్పట్టుటలేదు.

ఒకనాడు ఆకాశమున కారుమ్రబ్బులు క్రమ్ముకొనియున్నవి. జగత్ప్రళయమును సూచించు కుంభవర్షము గురియుచున్నది. మన శివానందస్వామి కాకశ్మికముగ జబ్బుచేసి మరణవేదన నొందుచున్నాడు. అట్టి భీభత్ససమయమున సయిత మాతని వదనమున నిర్మలా నందము పొడసూపుచున్నది. సపర్యచేయుచున్న స్త్రీ “యోగివర్యా యెవుడో నిజమునంతయు చెప్పదునని కాలయాపనము చేయుచుంటిరి. ఇప్పుడైన నాయం దనుగ్రహించి నన్ను కృతార్థురాలను చేయవేడెడ”ననెను.

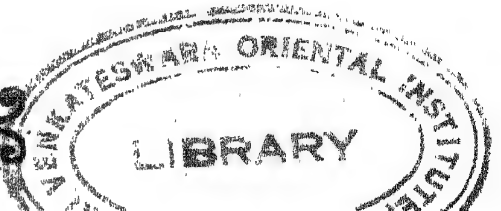
యోగి:— ఓ వనితా ఒకప్పుడు నీవుచూపిన యవ్యక్తతకు తగిన పశ్చాత్తాపమును చూపితిని. తప్పక నీభర్త నిన్ను మన్నించగలడు.

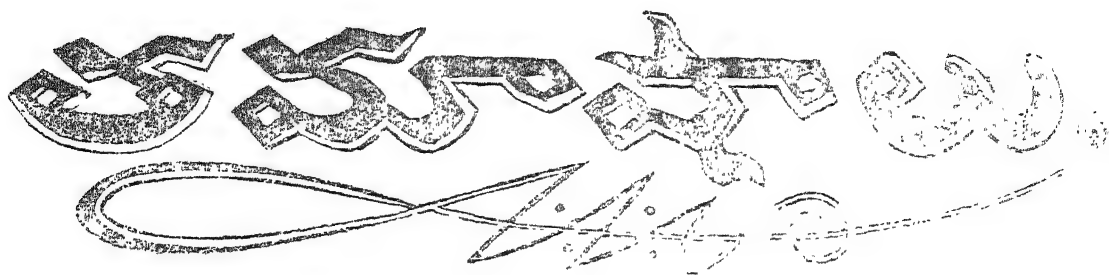
స్త్రీ:- తప్పక మన్నించునా? దర్శనభాగ్యము లభించనప్పటికిని నన్ను మన్నించిన చాలును.

యోగి:- దర్శనమేల కలుగకూడదు?

స్త్రీ:- ఈ నిర్భాగ్యురాలికంత యదృష్టముకూడనా.

ఇంతలో యోగి కాయాసము హెచ్చుచుండెను. బ్రతుకు నాసకన్పించుట లేదు. కొనయూపిరితోనున్న శివానందుడు కన్నీరుగార్చుచు “నాకు కాలము ముగిసినది. పోవుచున్నాను. ఓవనితా, నిన్నుక్షమించితిని. నీవునన్నుపోల్చుకొననప్పటికిని నేను నిన్నెరిగియేమున్నాను. సంసారమను కూపమునందు బడక, భగవత్సేవయందు కాలము గడిపిన యీశివానందుడే యా కా...మే...శ్వ...రా...పు” అని ప్రాణముల బాసెను. అంతట నాస్త్రీయు “...హా...నాథా...” అనుచు నాశవముపైబడియెను. బ్రతికియున్నంతకాల మెడబాటు చేందినను, ఆయవసాన సమయముననైనను మన అన్నపూర్ణ కామేశ్వరాపు లేక శయ్యపై ననువులు బాసిరి. ఈశ్వరుని లీల లనంతములా.

శ్రద్ధ.

“నేచేనేపని అంటే మీకు శ్రద్ధలేనేలేదు.”

“లేకేమి. రాత్రికూర యేలాగున చేశావాయని రాత్రి తెల్లవార్లు ఆలోచిస్తూనే ఉన్నాను”
శా కుం త ల.

స్కూల్ ఇన్ స్పెక్టరు :— ఒరే కాకుంతులనాటకము యెవరు వ్రాసారురా.

బాబుడు :— నేను వ్రాయలేదండి.

సాయంకాలము పికారు వెళ్లుచు ఇన్ స్పెక్టరు రీయుడంతమును అనుచరులకు చెప్పెను. అందులో నొకడు ఆశ్చర్యముతో “ఓరీకుంతా, ఇంతవరకు వీడే వ్రాసాడనుకుంటున్నాను” అన్నాడు. అందరు ఘక్కుననవ్వారు.

దొంగ తనము.

ఒక న్యాయవాది ఆవేశముతో అస్పెక్టరును చూచి తన క్లయింతు అగు దొంగ పక్షమున నిట్లు వాదించుకొన్నాడు. “మహాశయాలారా. ఆకలిబాధచే నా క్లయింతు లూ చిన్న మొత్తము తీసి కొన్నాడు, తనకు తన పిల్లలకు తిండిగుడ్డ సంపాదించుటకు మాత్రమే లూ పనిచేశాడు. ఇంకా కావలెనంటే ఒక నిదర్శనము చూడండి. ఈ చిన్న మొత్తము తీసిన జేబులోనే ఒక పాకెట్ బుక్కు ఉన్నది. ఆ పాకెట్ బుక్కులో అయిదువందల రూపాయల నోట్లున్నవి. అవి తీసికోనేలేదు.”

ఫ్రైదీయేడ్పుచుండెను

జడ్జి :— ఎందుకు యేడ్పుచున్నావు.

దొంగ :— ఆ పాకెట్ బుక్కులో నోట్లు చూడలేదే అని విచారిస్తున్నాను.

టైము.

“టైము ఎంతయింది?”

“పన్నెండు.”

“ఛ. అంతకంటే ఎక్కువైందనుకున్నాను.”

“అంతకంటే యెక్కువకాదండీ యెప్పుడూను. పన్నెండయిన తరువాత ఒంటిగంట ప్రారంభ మవుతుందండీ.”

మోటారు.

“నా మోటారు కదలుటకు రెండే ఆటంకములున్నవి.”

“ఏమిటవి?”

“తో నేగాని కదలదు. కదిలితే పదిగజము తోనాపోదు.”

తరచు.

జడ్డి :— నీవు తరచుగ విచారణకు వచ్చుచున్నావు. బుద్ధివచ్చేటట్లు శిష్యించాలి.

దొంగ :— అంత అగ్రహించకండిస్వామి. పద్దెనిమిది మాసాలకు యీ పూటనే బయటకు విడుదలై నాను.

పరీక్షలు.

పరీక్షలు రేపనగా ఒక ప్రాశ్ననరుగారు విద్యార్థులకిట్లుచెప్పిరి.

“బహుశా పరీక్ష పేపర్లు అచ్చు అవుతుంటవి. మీ కేమైన అనుమానములం టె అడగండి ”

ఒక విద్యార్థి :— అచ్చు వేసేదెవరండి ?

ఎన్ని పర్యాయములు.

యజమానురాలు :— ఏదైన గ్లాసు పగులకొడితే పెంటనేవచ్చి నాతో చెప్పు ?

సేవకురాలు :— అలాగే. కాని రోజుకెన్ని పర్యాయములు పరుగెత్తుకొనిరాగలను ?

వేలం పాట.

ఒక వేలం పాట పాడువాడు ఒక బెత్తమును “ పడతాలు ఒకటోసారి, రెండోసారి. మూ ” అనెను. కొంతతడవైనపిమ్మట “ పన్నెండతాలు, ఒకటోసారి రెండోసారి, మూ... ” అనెను. చూచుచున్నవారిలో నొకడు “ అయ్యా, మీ అంతట మీరు పాట పోచ్చుచేయుచున్నారే ” అనెను. పాటపాడువాడు, “ అయ్యా, నేనేమిచేస్తాను. ఇద్దరు పాటదారులు కమిషనుయిస్తాము ఏల్లాగైన బెత్తం మా పేరకొట్టివేయించుచున్నారు. ఇద్దరిలో నెవరిపేరకొట్టివేయించనలెనో తెలియ కన్నది. అందువలన పాట నా అంతటనేనే పెంచుచున్నాను ” అని బదులుచెప్పెను.

తమాషా.

ఒక కాలువవడ్డున ఒక కుర్రవాడు యేడ్చుచుండెను. ఆదారిని పోవుచున్న పోలీసువాడొకడు “ బాబునివంకచూచి “ యెందుకేడ్చుచున్నావ ” నెను. నీళ్లలోనున్న టోపీని చూపించి యేడ్చుచు “ చూ అన్న ” అనెను. అంతట పోలీసువాడు ధైర్యముతో నీళ్లలోయూరి టోపీనిమాత్రమే తెచ్చి “ టోపీమాత్రమే దొరికినది. మీ అన్న కనబడలేదు. పడేముందు యెక్కడనిలచున్నాడు ” అని అడిగెను.

బాబుడు :— మా అన్న నీటిలో పడలేదు. అదుగో అక్కడున్నాడు. నా అన్న నా టోపీ నీళ్లలో పడవేశాడని చెప్పుపోవుచుండగనే నీళ్లలోదిగి టోపీ తెచ్చావు. నేనేమిచేయను.

సిగరెట్లు.

“ ఏరకం సిగరెట్లు కాలుస్తావు ? ”

“ నీవగ్గర యేరకం వుంటే ఆరకం. ”

ఆరు.

ఉపా :— ఒరే. ఆ బొమ్మ చూడు. ఎంత చక్కగ వ్రాసానో. ఆ బొమ్మ చూస్తే, నిజముగ అట్లే ఉందా అనిపిస్తుంది.

బాబుడు :— అవునండీ ! అవునండీ !! నిజముగ యుద్ధభూమిలాగే ఉన్నది.

ఉపా :— ఓరి నీదుంపతెగ, అది యుద్ధభూమి కాదురా. పండ్లగంప.

దొంగలు.

“రాత్రి మాయింట్లో దొంగలుపడ్డారు. రక వస్తువులు పోయినవి.”

“అయ్యో, రక వస్తువులే.”

“చిత్తము రక చీట్లకేకముకల్గినాను, ఒక బిరడాలుతీసేస్తూన్నాను.”

వ్యవధి.

జడ్డి :— ఏమిచెప్పుకుంటావివుడు.

దొంగ :— మీరు వ్యవధియిస్తే చాలాచెప్పుకుంటాను.

జడ్డి :— నిజము. చాలవ్యవధియిస్తున్నాను తీసికో. ఆరునెలలు.

పరిచయము.

జడ్డి :— నీముఖము నాకెచటనో పరిచయముగనున్నదే.

బ్రైదీ :— చిత్తము మనము చిన్నతనములో సమానముగా పెరిగాము.

జడ్డి :— ఛ.

బ్రైదీ :— కాదండీ. నిజమే. మీకు రక యేండ్లు నాకుగూడనంతే.

తపాలాఫీసు.

వెంకమ్మ :— పోస్టాఫీసువాళ్లకి బుద్ధిపోతోందమ్మా.

పుల్లమ్మ :— ఏం.

వెంకమ్మ :— మాత్రము రంగంవెల్లి అగ్రెడ్వెన్వారారు. అగ్రెడ్వెన్వారారు పోస్టాఫీసువాళ్లు ముద్రవేశారు.

వాగుడు.

“ఎంతదూరమువెళ్లుచున్నారు.”

“బెజవాడవరకేనండీ”

“నేనో దివాలకంపెనీకి యేజంటుని. 40 యేండ్ల వయస్సు నాకు పెండ్లయింది. నాపేరు వెంకయ్య. నాకు పందొమ్మిదేండ్ల కొడుకున్నాడు. బందరులో వ్యాపారముచేయుచున్నాడు. నాకో మేనకోడలున్నది. చక్కగాఉంటుంది. దానిపేరు వెంకమ్మ. ఇంకామీకేమైన కావాలో?”

“అయితే, మీరుపుట్టినపుడు మీనోట్లో యేమిపోసాడో?”

ప్రమోషను.

శేవకుడు :— అయ్యో, పెండ్లిచేసికుంటాను. జీతం ప్రమోషను చేయాలి.

యజమాని :— ఆలాగేచేసెదను.

కొంతకాలమైనపిమ్మట యజమాని యిట్లడిగెను. “ప్రమోషను యిస్తే పెండ్లిచేసుకుంటావన్నావు. చేసికున్నావా?”

“లేదు.”

“ఎందుచేత?”

“ఆలాచెప్పకపోతే ప్రమోషను యివ్వరని నాకు తెలుసు.”

య శో వి హా త ము .

[నాచెళ్ళ మేధా దక్షిణామూర్తి శాస్త్రీగారు.]

మ॥ 'కలలోవార్త' యిదాలకించి కవితా ధ కల్పద్రుమం బెక్కు కో ।
వెలలంగీర్తి వనాంతరామల సరః ధ పీయూష సంతస్యమా ।
నల సత్పల్లవపల్లరీనిచయ సం ధ చారంబునం జేరఁగాఁ ।
గలకంఠంబున దక్షిణాస్య ! యనురా ధ గంబొప్పఁ బాడింపుమీ ॥ 1

మ॥ కనుమూయ నివసఃకీధినుండి తొలిరా ధ గంబెత్తి వట్టికనం ।
దన విఖ్యాతపికంబు రామకథనా ధ నందంబు నూరింపఁ జి ।
వృన వ్రాలె న్ననవ్యాసకోకిలము న ధ వ్యోత్సాహమేపారఁ బా ।
క్తన గాథామృత సారసంకలిత వే ధ దాంతార్థముం బాడుచుక ॥ 2

మ॥ కకుబంతసుత్రి గమ్యగానమది కాఁ ధ గానందునా కల్పశా ।
ఖక పైన న్యవనస్త్రిమాళిదయ సం ధ గీతంబు లీనంబు దృ ।
శ్యకలాస్థాపక భిన్నరూప కవిరా ధ జద్భాస సౌమిల్లకా ।
దికము ల్పూతనఘ్నిఁ జూపుదనుక, న్దేజంబున న్మోభిలస ॥

మ॥ చనుచెంచె ని్మిటుమిట్లుగొల్పు నిజతే ధ జస్సార మేపార డి ।
గ్గె నభోమండల మండనంబొ యసుభం ధ గి న్మేఘు సందేశముం ।
గొనుచు న్నించు శకుంతలాస్య మృదునూ ధ క్తు ల్కాళిదాసాభ్రగం ।
బు నుతింపంగ సదాళికానిరుపమం ధ బు ల్మోపమాశంబులుక

చ॥ పోఁబారి సత్క్రియాకలన ధ భోజనమాఖ్యము రాజకీర మ ।
బ్బురముగ వచ్చె దండిభవ ధ భూతిముఖానుగ కోకిలాళియె ।
పరమ కలార్థ గౌరవన ధ భారవి భారవి మాఘహర్ష స ।
త్పర భృతలోకగణ్యములు ధ పాడఁదొడంగె ననేకమన్యముల్ ॥

క॥ ఆవనము ధరాతలమునఁ । బావనము సుపర్వవాక్య ధ భాసురగంగా ।
జీవనములు ప్రవహించెడి । తావన మురళీ నినాద ధ తన్మయతడగక ॥

ఉ॥ శారదరాత్రు లుజ్జ్వలల ధ సత్తర తారకహారపంక్తులం ।
జారుతరంబుగా నలరె ధ శ్రావ్యతమాదిమ మిశ్రీగాన శృం ।
గార సభావనాంతర వి ధ కస్వర సుస్వర భాస్వర ప్రియో ।
దార పటీర సారభ సు ధ భారసభారల భారతంబిలక

చ॥ కలకలలాడు చుంబిక ని ధి కాయపుఁ గూజితము ల్కైలంకుల |
 స్వీలసిల నల్లబిల్లిగ న ధి వీనగవీన పదప్రసూన పం |
 క్షులఁ దులదేనెసానలుగఁ ధి గూర్వఁగ దిక్కనఁ దిక్కనాభ్యుఁ గుం |
 డలముల కెంపుకంటి పౌక ధి టప్పుట రాగ నటత్ప్రకాశతకా ॥ 8

చ॥ వినవిన నింపు పెంపెనఁగ ధి వీనులసాంపు దలిర్పఁ జేచు నెఁ |
 జ్జన చిగురాకు దిండియుఁ ది ధి రంబుగ జేరెను నన్నపామ్య స |
 జ్జను జనులాదరంబుమెయి ధి సాకుడు పుల్లుల మేటినాఁగ సా |
 మన చరితంబు భాస్కర స ధి మాహ్వాయముం దులతూగఁ సాఁగినకా ॥ 9

ఉ॥ వేలముఁజొచ్చె మోక్షపద ధి వీలమకాటని కాంతకంద కా |
 ద్దాలము జీర్ణచేలము ను ధి ధాలలితాచ్యుత పాదలోల వా |
 చాలము సాధుశీలము వి ధి శాలము దావహపద్యజాలము |
 త్తాల ముకుందబాలక క ధి ధాలసితాధ్య రసాలవాలమై ॥ 10

ఉ॥ బమ్మెరవోవ రత్నవిభ ధి వమ్మలతోఁ జతురంతయాన మా |
 ర్గమ్మన భర్మపాత్రీల ను ధి ఖమ్ముగ మెక్కెడి పక్కితేఁడు టం |
 కమ్ములఁ దీర్థమాడ దిగెఁ ధి గమ్మనితావిని జమ్ము కీవి నా |
 డెమ్మగు నైషధంబుఁ గొని ధి డిండిమఘట్ట మహాట్టహాసమై ॥

ఉ॥ ఆయెడనేగుదెంచె ద్రిద ధి శాలయ నాయక నన్నిభంబు వ |
 జ్రాయుధపాణి రత్నకవ ధి చద్యుతి మీఱ నిభాధిరూఢ భ |
 ద్రాయితమూర్తి కృష్ణ కవి ధి రాజ శిరోమణి గేయ విష్ణుచి |
 త్తీయముతోఁ బితామహ కృ ధి తి స్సుకృతింగొని పెద్దనాభ్యముకా ॥ 12

మ॥ అలుక ల్పానైడి ముద్దుపల్కులను వ్యం ధి గ్యంబైన మర్యాదతోఁ |
 బలుక న్నేర్చిన పారిజాతకృతియు ధి న్బాహుమనీషా దృతి |
 న్వలయ నాగ్రువపాండవీయమును బృ ధి ధ్వన్మార్పు సూరన్న శ్లే |
 పల దిట్టనలబట్టు దిట్టకవి కృ ధి స్థాఖ్యాక మేతేరంగకా ॥ 13

ఉ॥ గౌరన శంకరుల్పకృతి ధి కారు లుదారులు సత్యబోధకుల్ |
 చేరిరి చేమకూరకవి ధి శేఖరముఖులు తిమ్మనాభ్య ము |
 న్పేరులకేమి యప్పకవి ధి పేర్కొనినారలు కానివారలుం |
 గాఱును బట్టి మాఱుచు వి ధి కారులుమాత్రముకాని వీరులై ॥ 14

క॥ అచ్చోటుచేరఁ దీఱు | వియచ్చర వరపాళిఁ గేళి ధి యసమానందం |
 బిచ్చుచు మచ్చికఁదెచ్చుచు | విచ్చలవిడి గాకయుండఁ వీక్షింపంగకా ॥ 15

- క॥ వేసమ్మనదోనాకర | దాసింగొని కామరూప ధానియై సో |
 త్ప్రసమ్మగఁ గాకవులకు | నానేకు హిమాచలంబు ధ సముఁ జరించు॥16
- మ॥ వికచాబ్జేక్షణ యంతరిక్ష గమనో ధ్వైక విఖ్యాత పు |
 వృకపీఠంబునఁ గాంతమై నివిక య ధ స్సంకల్పుల న్లాఁగఁగాఁ |
 గుకవుల్దాసికిఁ గాఘలౌ త్రిపడఁగ ధ న్నోదావరీప్రాంత నూ |
 శ్చకవిశ్రేష్ఠులఁ జేర్చికొఁ జని మరు ధ న్మార్గంబునం దొప్పఁగ॥ 17
- క॥ కొండంతకవినిగద వే | కొండంచును ముందుపోయి ధ కొండాడ న్నో |
 కొండ న్డండనమియునొ | కొండంత నిలుండనుటయు ధ గుండెలవియగ॥18
- ఉ॥ పైరవిహారధీరపు వి ధ చారణనేయవె కొత్తకొత్తబం |
 గారము నెండియున్నగలు ధ గాఁ గొని యియ్యనిపానకంబు నా |
 హారముగాఁగఁ దెచ్చితి న ధ యారె యెయారపు టంచయాన నాఁ |
 గారహినంద దయ్యెనని ధ కానఁగఁబోయెను బిల్వనాయకు॥ 19
- ఉ॥ లింగము రాలఁగొట్టికొని ధ లింగమనంచొక మంగమాంబి కా |
 లింగన సంగమఁడల చె ధ లింగని సంఘము సంస్కరించు నో |
 లింగని నన్వరించుఁ కవి ధ లింగని జూడు మిదేయటంచు నా |
 లింగనినట్లు వోముదు స ధ లింగని సంగ మొసంగ కుండిన॥ 20
- ఉ॥ రావుబహద్దర న్నిరుద ధ రాజము నానది యరహీన మం |
 చేవనుజూప సంపుటము ధ లీయఁ దొడంగిన నొక్కటొక్కటే |
 తావిడకుండినం దుదకుఁ ధ దప్పకవచ్చెను బ్రొక్కవీ డ్యశ |
 శ్రీవిభవాభివర్ణనము ధ చేసిన కబ్బమునంది చేర్చికొ॥ 21
- చ॥ దివిజ కపింద్రగుండియలు ధ దిగ్గురన న్విజయాభిలాషమై |
 నవకవితావధాన రచ ధ నస్థిర బుద్ధి విశారదుండు ధా |
 త్రివిడిచి వచ్చెనా ద్విరు ప ధ తి న్నుగతిం గని యాదరించి పాం |
 డవ విజయంబు నందికొని ధ డాయఁగ రాఁ గనె స్వాగతం బిడె॥ 22
- శా॥ శ్రీకృష్ణాగమ పంచమంబు పురుషశ్రేష్ఠ ప్రబంధాంధ్ర వా |
 శ్రీకీయ శ్రవణప్రియాదికృతి పా ధ భిన్న క్తచింతామణిం |
 జేకొంచు న్బ్రియమారవించు నవ కా ధ శ్రీ వేణుగానంబు నా |
 లోకింపంగఁ గ్రమక్రమంబుగఁ గనె ధ న్లోకంబు చీకాకుగా॥ 23
- చ॥ నవలలు నాటకా ల్పహాస ధ నంబులు తుంటరి హాస్యపుస్తకా |
 లవి యివి గొంచువచ్చెడి మ ధ హాకవు లామడదూరమందు భా |

- ప విరచనంబుల న్వేడంగు ధ పాటల రాగిడుగూగులాడ గాగ్రి |
మ్య విముఖమై చనె న్నిజ వి ధ హరవనాంతరసీమఁ తేరంగఁ || 24
- చ॥ ధరణిని డించివోవ నల ధ దాసి విజృంభణ మేమిచెప్పఁ గొ |
పురముగఁ గొప్పరమ్ముల ని ధ వాసమొనర్చుచు దేశదేశము |
త్తిరుగఁగఁ జొచ్చె నాశుగతి ధ దేజలుగాంచి పెబాసునాఁగ వా |
గురులగు పండితోత్తముల ధ కుం దలనొట్టుగ గొప్పచెప్పికో || 25
- చ॥ అరిగెను బాదము ల్దటిగె ధ నాకృతీయందలి పొందికెల్ల స |
త్వర గమనంబడంగె బటు ధ తం జెడె సంధులువిడఁ బ్రాగలం |
కరణముఁబాడిపోయెఁ జను ధ కట్లుబడులున్న జేరెనారె, వే |
సరి యటమోడ్పు చూడ్కులను ధ శారద మోమున నావహింపగన్ || 26
- ఉ॥ సంకరనాయక వ్రజవ ధ శంకరమై కర మైచ్చికంబుగా |
జంకును గొంకు లేకెనఁగు ధ సాహితీ బస్పిమబుద్ధి దోచగా |
వంకరటింకరా గతులఁ ధ బాడఁగఁ దోడఁ జరింపసాగెఁ దా |
నెంకిఁ దోడఁబుట్టువని ధ యెంచఁగ నాంధ్రీవిహార సీమలన్ || 27
- ఉ॥ సారవచోవిచారులు వి ధ శాల యశశ్వరదించు చంద్రికా |
సారులు నన్నయాది కవి ధ చంద్రు లతీంద్రియు లస్తమింప ని |
స్సారవచః ప్రచారుల య ధ శస్సితదూరులు విక్కటిల్ల దు |
స్సూరులు క్రమ్మెఁజీకటులు ధ చుక్కలువెల్గిన నక్కడక్కడన్ || 28
- ఉ॥ కాలమొకేగతి స్వరుగఁ ధ గాదగదాటను మాయ్పు లేర్పడు |
నాలున నేగు చక్ర మిల ధ సాగిన చోటికె చేరుచుండు నా |
లీలఁ గ్రమక్రమంబుగను ధ లేచుచు డిగ్గుచు భావలన్నిటం |
గాలిలుచునుండ సత్కవులు ధ రాజులుచుండు యశోవిహారులై || 29
- మ॥ కలము న్నాంచినదాది గాఁగఁ గవితా ధ కన్యానుభోగార్థులై |
కలముంబట్టి త్రిలింగభూమిని యశః ధ కాయమ్మిటు ల్దొల్పఁగా |
కలమున్నింపఁగఁ జాలినారలను ద ధ త్కాంతావసప్రాంతమా |
కలము న్నేయ విశృంఖలంబుగను దా ధ యంబోవ సేవించెదన్ || 30

కవిత్వావిజృంభణము

సర్వా కేకటసూర్యనారాయణగారు బి.ఎ., బి.యల్.

నమరోద్యోగప్రకరణము.

ఊరుకుంటే పోయెరా ఉయ్యూరుతగాదా అన్నట్లు దీనికింత గందరగోళం లేకపోయేదే. దేశంలోఉన్న పండితులంతా అభిమానించారు. పెద్దపెద్దవారంతా కవిత్వానికి కుక్కమూతిపించెట్లు పుట్టాయి. ఇంక మనం ఊరుకుంటే లాభంలేదు అని యుద్ధానికి బయలుదేరారు. అన్నమాట చెల్లించుకోవాలి. కవిత్వాన్ని ఉద్ధరించాలి. పాతకవిత్వాలు అణగగొట్టేశెయ్యాలి అని సెండోపక్షంవారు ఉత్తరకుమారప్రజలు పలికారు.

పంచాగ్నులు ప్రజ్వరిల్లి భగ్గున మండాాయి. పూర్వం సీతామ్మవారిపాతివ్రత్యంనిరూపించాము ఇప్పుడు ఎంక్లీమహాసాధ్వియొక్క పాతివ్రత్యం నిరూపిస్తామని ప్రగల్భాలు పలికినాయి. వట్టివట్టి చప్పనికబుర్లు చెప్పం శాస్త్రప్రమాణాలు చూపిస్తామన్నాయి. పూర్వపక్షసిద్ధాంతాలు దేశమంతా మారుమోగిపోయినాయి. ఉభయపక్షాలవారు వారివారిబలాలు సన్నాహంచేశారు. ఎందుకయ్యాయి సన్నాహంతంటే ఎవరుచెపుతారు ఎవరిమనస్సుకు వారికే తెలుస్తుంది వాస్తవం. విచారిస్తే వడ్ల గింజలోనిదే వియ్యపుగింజ.

రామరావణసంగ్రామం అయిపోయింది భారతమహాయుద్ధం గడచిపోయింది దేవదానవ సంగరం సమాప్తిచెందింది, ప్రాక్తనాథు నాతన కవితామహాసమరం తటస్థించింది. పురాణాలు రాద్ధామా నాటకాలు రాద్ధామా ప్రబంధాలు రాద్ధామా నవలలు రాద్ధామా అని నోళ్ళుతెరిచుకుని ఉవ్విళ్ళూరుచున్నారు కవులు, పండితులు. అంతా వెనుక మనవిజేసినట్టుగా పత్రికలన్ని సెండవ పక్షంవారికి సహాయం చేస్తామని వాగ్దానం చేయటంచేత మొదటిపక్షంవారి ఆక్షేపణలు సమాధానాలు ప్రచురించమని బెదరించేశినాయి. ఈ అన్యాయం ఎక్కడైనా ఉందా? గుండ్రాయిదాస్తే పెళ్ళి అగిపోతుందా? పత్రికలు బెదరించినమాత్రాన పండితులు మానం వహిస్తారా? యుద్ధాలు అగిపోతాయా? యీపత్రికలకు మాతామహులు పితామహులుబయలుదేరుతాయి.

గాలిదుమారప్రకరణము.

సంగతిసమాచారాలు యీలావుండేసరికి బసవరాజువా రింటిదగ్గరనుంచి బ్రహ్మాండంగా గాలి దుమారం బయలుదేరింది. ముండో ముత్తయిదో దీనితో తేలుతుందిఅనుకున్నారు అందరు. పంచాగ్నులు యిదివరకే ప్రజ్వరిల్లినాయిగదా యీ అగ్నికి యీగాలి తోడైతే కొంప లంటుకుపోతాయి అనుకున్నారు. పాపం అనుకున్నంత అపకారం చేయలేకపోయింది గాలిదుమారం. ఎందుచేత? చేయదలచుకోలేదుగనుక, పాము చావకుండా బడితా విరగకుండా సమాధానం చెప్పాలనిమాచింది.

అంతకంటే? ఏం చేస్తుంది విడవమంటే పాముకుతోపం కరవమంటే కప్పకుతోపం అన్నట్లయింది నీళ్లు నవులుతూ గోడమీద పిల్లివాటంగా సమాధానంచెప్పటం ఎందుకయ్యాఅంటే అజేశంపుట్టినప్పుడు ఎవడికిశక్యం ఊరుకోటానికి? Much might be said on both sides అనేవృత్తాంతం జ్ఞాపకం వస్తుంది. అదిచదివేసరికి పంచాగ్నుల కనుకున్నంత ప్రోత్సాహం ఇవ్వలేదు. మహామహోపాధ్యాయుల వారిని మన్నింపలేదు. నడుమ పానకంలా పుడకల్లాగ బయలుదేరిన సరసులను కాఫీంపలేదు, భావకవిత్వాల కృతికర్తల గీర్తింపలేదు. పూర్వాచారపరాయణులైన వైదికపుల వైభవాన్ని బాటింపలేదు గాలిదుమారం

పురాణమి త్యేవనసాధుసర్వం నచాపికావ్యం నవమిత్యవద్యం అనేకాభిదాసకవి శ్లోకార్థాన్ని గ్రహించి వ్యాఖ్యానాలు చేయటం ప్రారంభించిరి. వుత్తరార్థాన్ని విడచిపెట్టేశాం. అందులో వుండేగుణాలు అందులో వున్నాయి ఇందులోవుండేగుణాలు యిందులోవున్నాయి అని అంతా ఆవాలముద్దచేసి పెట్టింది. అందులోనేవుంది చిదంబరరహస్యంయోవత్తు. నాయికా నాయికులు సంత రులా వుత్తములాఅని కొంతచర్చచేసింది. సంతరులనీ తేల్చలేదు వుత్తములనీ తేల్చలేదు. వున్నది వుండగా నాయికలిద్దరున్నారని లోకానికి తేటబడింది. అభినవరామలింగడివేపం వేసుకుని నాజూకులేదయూ నందూరిసుబ్బయ్య అని హెచ్చరించింది. ఇంకొకవేపం. పాటల్లో సంగీతం వున్న దంది. పాటలు పాడేవాళ్ళల్లో సంగీతం వుంటుందో పాటల్లో సంగీతంవుంటుందో ఆలోచించండి. నిజంగా పాటల్లోనే సంగీతం వున్నదనుకుందాము. సంగీతమురానివాళ్ళను చదవమంటే కర్ణకతోరం గాపాడతారు. నిమ్మజాతి సోదర సోదరీమణులు పాడేపాటలు విడిచిపెట్టి పెద్దపెద్ద విద్యాధి కులు వ్రాసేపాట లెందుకుగ్రహించాలి అనే ముఖ్యాంశాన్ని నిర్ణయించలేదు గాలిదుమారం. కొద్ది పాటి వానజల్లుకూడా వెంటబెట్టుకువచ్చింది గాలిదుమారం. దానిచేత అగ్నిహోత్రాలు కొంచెం చల్లారినట్టు కనపడ్డాయి. కానీ మళ్ళీ పడమటిగాలేకేటప్పటికి నిష్కరగులుకొంది.

పాపం పాటలగ్రంథకర్త కీపూర్వపక్షసిద్ధాంతాలు తెలియనేతెలియవు. అమాయకుడూ ధర్మరాజూ ఆయన; ఈ గాలిదుమారమంతా మధ్యవాళ్లు తెచ్చిపెట్టిందే.

స ర స్వ తీ!

ఆపంత్వ వేంకటరంగారావుగారు

ఉ॥ వీణనుజేతఁబూని యలివేణిరొ ! చాలరసావహంబుగా
గానముసేసి యెల్లరను గమ్రసుఖాంబుధిలోనఁ దేల్పుగా
బూనితి వెంతభాగ్యమొ ప్రమోదముతో భవదీయనిర్మలా
నూన కృపారసంబది యనూహ్య మవంధ్య మపార మారయకొ

స్త్రీ శక్తి

అపటపల్లి హనుమంతరావుగారు

వ్యక్తి:- ఎట్టులనా? వినుము.

మ|| తలెరుబోడి మనోహరాంగముల సౌందర్యంబు వీక్షించుచున్
నలినాస్త్రానల దగ్ధుడై తనను జ్ఞానంబెల్ల బోనాడి లో
కులు నవ్వంగ స్వకార్యదీక్షయును గాకుంజేయు ధీరోద్ధతున్
బలుకంజెల్లచె పాపియంచు? గపటవ్యాపార పారంగతా ||

వీర:- ఏమి! పురుషులను గాంచి మోహించి నీవిటకువచ్చితివా, స్త్రీలనుగాంచి మోహించి నేను వచ్చితివా?

వ్యక్తి:- అట్లయిన నీధర్మ సందేహ మీచిత్ర పతము దీర్పగలడని తలంచెద (అని మదాలస పతమును జూపును) ఈపతమెవరిది?

వీర:- (ఆశ్చర్యమున దనలో) ఈపె యెప్పుడీపతమును సంగ్రహించెను? ఆహా! ఎంత తెలివి తక్కువ పని జేసినతిని. నిద్రలోనుండగా నీపె యీ పతమును దొంగిలించి యుండును. నేనొంటరిపాటున నుంటినిగదా యని పల్కిన మాటలన్నియు నీపె వినలేదుగదా? (ప్రకాశముగా కోపము నభినయించుచు) ఛీ! దుర్మార్గురాలా! భర్తను మోసగించి నడిరేయియన్యుని శయనాగారమునకు నిర్భయముగా వచ్చుటయేగాక దొంగవలె వారి వస్తువులను గూడ తస్కరించుచుంటివా? మెదలక నీ వాపతము నక్కడ పెటి మరలి పొమ్ము లేదేని నీభర్తకెఱింగించి శిక్షింపజేసెదను.

వ్యక్తి:- నన్ను శిక్షించుట వట్టిది. కాని నీకపటవర్తకవేషమును నీకుత్సితాగమము నాతని కెఱిగించితినేని నిన్ను మాత్రము ప్రాణములతో బోసేయఁడు.

వీర:- (తెల్లపోయి తనలో) అయ్యో! నారహస్యమంతయు గ్రహించినదే? ఇంక నీపెనుబొనిచ్చిన నాప్రాణములు దక్కవు (అని చొక్కానుండికత్తినిఁ దీయగా)

వ్యక్తి:- ఓహూ! స్త్రీ సౌందర్యమే పరమదేవతాస్వరూపముగా నెంచు మహా శూరులు తమ చేతులార స్త్రీవధగావింతురా? నిజముగా నీకంతటిధర్మమున్నచో నిదిగో నాశరీరమర్పించుచున్నాను చంపుము. (అని మేలి ఘుసలుగుదీసి సమీపించును.)

వీర :- (విభ్రాంతుడై) ఏమీ! ఈపె మంజరియా! లోకములో మదాలసయే
యత్యంతసౌందర్యశాలి యనుకొంటిని గాని యీపె సౌందర్యమును దానికి
దీసిపోవునట్లులేదు. ఈ సౌందర్యరాశిని నాచేతులార నెట్లు నాశనమొనర్ప
గలను. (కత్తినిజారవిడచి ప్రకాశముగా) తరుణీమణి! నిజముగా నీవెవరో
తెలియజేయుము.

వ్యక్తి:- నేనెవరైన నీ కెందులకుగాని నీవు వచ్చిన కార్యమెద్దియో తెల్పుము?

వీర:- వర్తకమునకై వచ్చితిని.

వ్యక్తి:- అన్యతము లాడుచున్నావు. నిజముదాపక జెప్పుము.

వీర:- నారీమణి! నీనిజవృత్తాంత మెఱుకచేసినమీఁద నాసంగతిఁ దెల్పెదను.

వ్యక్తి:- నే నీ సత్కాథికారిణిని, పేరుమంజరి.

వీర:- నేను వర్తకుడనని తొలుతనే చెప్పితినిగదా?

వ్యక్తి:- ఓయీ! నీకపటవాక్యములు చాలించి నిజము దెల్పుము. నీకార్యమెద్దియో
నెఱుంగుదును. నీవు పాదుషాయొక్క నేనానివగు వీరబలాడవుగదా!
(అని ఫర్మానాను జూపును)

వీర:- (తెల్లపోయి తనలో) అయ్యో! నే నెంత మూఁకుడను. పర్వతేశ్వరుని
జంధించి పట్టుకొని రావలసినదని పాదుషా నాకొసంగిన ఫర్మానాను సైతము
మైమఱచి పాట వేసితిని. అది యీపె యెట్టులనో సంగ్రహించెను.
(ప్రకాశముగా)

తే॥ మానినీమణి! నేడు మైమఱచి యిట్టి
వెడగు కార్యంబు గావించి వెట్టినైతి
సొత్తుతో బట్టువడునట్టి చోరుడెట్లు
లన్యత మాడియుఁ దప్పించుకొనఁ గలందు ॥

వ్యక్తి:- అట్లేని నీవును వీరుడవా! నీ కులమో?

వీర:- నేనును రాజపుత్రుల వీరుడనే.

వ్యక్తి:- నమ్మజాల! రాజపుత్రులలో నింతటి దేశద్రోహులను నిదివఱకెన్నఁడును
జూడలేదు.

వీర:- ఇందు దేశద్రోహ మేమున్నది. నాస్వామికార్యమును నేను నెఱవేఱుటకై
వచ్చితిని.

వ్యక్తి:- ఓహూ! దేశద్రోహమేగాక పౌరుషవిహీనతయుఁగూడ గాన్పించుచున్నది.

ఏలయున, తోటిరాజపుత్రిభూపులసేవ నొల్లక యొక మహమ్మదీయుని సేవఁ జేయుచుంటుంటి గదా!

వీర:- నాతోటి కులనాశుడగు వానియొద్ద నేనుకొలుపున కుందునా? ఆతఁడు రాజాధిరాజుంటుండే నాతని సేవించుచుంటిని.

వ్యక్తి:- ఓ! ఎంతటి సచత్వము పొందినవాడు.

రసపుత్ర కౌర్యంబు రహి వొలంగుటచేతఁ

దురక వారిక రాజబిరుదు లొదవ

నన్యోన్య వైరంబులబ్ధి హర్షలులౌట

పరస్పరల్ కడు బలవంతు లైరి

జేలి విద్రోహ బుద్ధిజనింపు చుండుట

ఘనరాజ్యములు పరగతములయ్యె

ధర్మ నాహిసములు దళిగి పోవుటచేతఁ

గలుముల జవరాలు కాలఁదన్నె ||

తే|| నక్కడ! రసపుత్ర సింహంబు లిటుల

పిల్లులై మ్రోడ్చునపుల సేవించుచున్న

వారు రాజాధిరాజులు నైరిగాని

తలఁప మీకగటె యోధులీ ధరణిగలరే ||

ఓయీ! నీవున, రాజపుత్రిడఁనై వేదాక రాజపుత్రినిబట్టి రాజపుత్రిస తురుష్కుల కప్పకెప్పుటకు సీమనంబెట్లాపి? మీరన్యోన్యమిత్ర భావంగాన ఏలఁగు చున్నచో, బదులు మిమ్ము గన్నెత్తిచూడగలరా? ఇట్లు మీలో మీరిం తగిన లాదుచు శత్రువులకు తావాసంగితిరేని కొలఁది కాలములో మీరిం నిర్ముల మయ్యెదరు. గావున నీ పద్ధితలంపును మానుము. అదిగాక సర్వతేజ్వనుడగు నీకు చిక్కింపు యన సామాన్యముగా దలంచితివి గాఁబోలు. అమబాలన చుట్టులముంటి నీవైవిధతేట లక్కరకు వచ్చునేమో యోచించుకొంటినా?

వీర:- అరణీ! ఏల నన్నిట్లు భయపెట్టెదవు. నే నవన్నియు నాలోచించియు నానిం బట్టవలెనను స్థిరసంల్పముతో వచ్చితిని.

వ్యక్తి:- ఏమీ నీకు భయములేదా!

వీర:- ఏమిచేసెదవు?

వ్యక్తి:- యీభగవానాను వికరియించెదను.

వీర:- ఎవరికి వికరియించెదవు?

వ్యక్తి:- పర్వతేశ్వరునకు విక్రయించెదను దాన నీప్రభాత్మము నిలువ మగును. తదుపరి పాదుషాకిచ్చి నాని నేనాని కళాస్వరము గానకొల్పును ననుచును పైతమెంత ప్రాప్తులై యాంకితము, చెలియఁగె పెదను.

వీర:- నుందరీ ! దాన నీకు వచ్చునదేమి ?

వ్యక్తి:- నాకు వచ్చునది ద్రవ్యము, నీకుభోజనది నీమమ భాగము యెందుకొనవచ్చును, (విడచును.)

(ముసలివాఁడు ప్రవేశించు చున్నాడు.)

వీర:- మంజరీ ! మంజరీ ! నావిన్నప మాలకించుము.

ముసలి:- (ఆశ్చర్యమున స్వ) నాభార్య యిగదిలోని కేలవచ్చెను. ఆ పోవుచున్న దదియేగదా ? (పరీకించి) ఆ. నిక్కముగా నదియే. ఈతఁడు నడి రాత్రియందు మంజరీ మంజరీ యని పిలుచుటకు కారణమేమి ? ఛీ ! వీఁడెవఁడో దుర్భాషనివలె నున్నాఁడు. ఓహూ ! మంజరీ నాభార్యయను సంగతి నీవెఱుంగుదువు గదా ! ఈనిశీధ సమయమున నాభార్యకు గిలచుటకు కారణమేమి ? పాపము నీవుపర దేశస్థుడవని తావొసంగినందుల కిదియూ నీవు చేసిన పని ?

వీర:- (తనలో) వీఁడు వట్టిదేతె. తనభార్యకు నా నమస్కారాలతో శ్లాఘానః జాలక నామీదకు లేచుచున్నాఁడు. ఆపెయంతట నాపెయేవచ్చి స్థిరమిడచి యిష్టము వచ్చినట్లు మూర్ఖుడిపోయినది. గాని నే నేమేని యాపెను పట్కరించితినా ?

ముసలి:- (తనలో) మొదలక లోలోపల గొణుగుకొనుచున్నాఁడు. నాభార్యకు నేను బుద్ధిశైష్వర్యకొనలేక తనను దూషించుచున్నాననిచూ ! నిజమే. వీని నన నేల ? అర్ధరాత్రిమున నాభార్య యిరువచ్చుటకు కారణమేమి ? దీనిచరిత్రః జూడ నాకు బహుచిత్రముగానన్నది. ప్రీతి జగదీశ్వరములను దీని సిగ్గు మాలిన చర్యలు చూచిన మిగుల ననుమానము కలుగునుగాని నిజమగు దృష్టాంతము నెన్నడును జూడనైతిని. ఈపెయొక్క స్వేచ్ఛయే యీపె నడివలని ననుమానాస్పదము జేయుచున్నది గాని యీపె నాయెడల నిరంతరము గన్పపరచుచున్న ప్రేమయు, నాకై జూపుచున్న త్యాగమును బరికించి నచో నాయట్టి దౌర్భాగ్యుని కాపె భార్యయగుటచే నట్లున్నదిగాని లేసన్న మహారాజివలె నుండవలసినది గదా యని యనుకొనుచుండును.

వీర:- (తనలో) ఓహో! యీముసలివాని మనోవ్యధ నాకర్థమైనది.

సీ॥ శల్యావశిష్టుడై శక్తిలేని తనకు

నవయవ్వనాధ్యయే నాతి యుంట

రమ్య హర్ష్యంతఃపురముల నుండక యాపె

స్వేచ్ఛావిహారంబు సేయుచుంట

తన మనోరమణి సౌందర్యంబు పరులు ని

శ్చేష్టితులరయి పీక్షించుచుంట

అమృతపెట్టిన నాపె యాగ్రహించు నటంచు

మెల్లగా గుక్కిళ్ళు మింగుచుంట ॥

సాగర తరంగముల భాతి సంచలించు

నాత్మ కల్లోలములనెల్లొ యడచు కొనుచు

సతత మనుమాన మను పిశాచము మధింప

నిశ్చలప్రేమ భార్యపై నిలుప కుండె ॥

నిజమే! అనుమానమున్నచోటప్రేమకుతా వెక్కడ, శాంతికియునికియెక్కడ.

కం॥ అనుమానమె పెనుభూతం

బనుమానమె సౌఖ్యతతుల నంతమొనర్చుకొ

అనుమాన రోగమంటిన

మనుజుడు బ్రతికియును బొందు మరణావస్థకా ॥

ముసలి:- ఛీ! ఛీ! ఇదియంతయు నటన. దీని నటనకు మోసపోవుచున్నాను—

నాయదృష్టముచే నిట్టి యనదృశరూపలావణ్యవతి నాకు భార్యగా దొరికెనని సంతసించితిని గాని “నాకాయదృష్టమే యనర్థకారిణిగాఁ బరిణమించి నిరంతరము చింతా సముద్రమున ముంచుచున్నది. కాన దీనికంతకును గారకు రాలగు దానిని నిర్మూల మొనర్పవలెను.

వీర:- (నవ్వుచు బ్రకాశముగా) అనుటయేగాని సాధారణముగా నట్లుచేయువాఁడెవ్వఁడునులేడు. బలపరాక్రమయుతులగు రాజులుగాని ప్రాప్తించిక సుఖముల రోసిన మహర్షులుగాని యీ సాహసకార్యమును జేయఁజాలనప్పు డిదిగో నీవా?

ముసలి:- నాకికక లోకములో గావలసినదేమున్నది. కడపటిదినములందైన సుఖముగానుండక యీ మనోవ్యాకులతయేల? గావున దీనికిఁ దగిన ప్రతిక్రియఁ జేసితిరవలెను.

వీర :— (తనలో) మంజరిచరిత్రయే విచిత్రముగా నున్నదనుకొనుచుండ నీతనిచరిత్రయను నంతవిచిత్రముగ నేమున్నది. (ప్రకాశము) అయ్యా! మీరు చెప్పినది బాగుగ నేయున్నది కాని యాపత్రికార మెట్లు నెఱవేఱురు.

ముసలి :— నెఱవేఱుటకు మార్గమేలేదా? (గర్జదస్వరమున) మంజరియొక్క—
రక్త— పాతముచే!

వీర :— ఏమీ! నీభార్యను చంపదలంచితివా?

ముసలి :— (నిస్పృహతో) అవును. దైవవిధికి నేనేమిచేయగలను. కాని మర్దలములైన యీచేతులను ప్రీరక్తముచే నెఱుపుచేయజాలను. నాకే యంతటి శక్తియున్నచో నీకార్య మిప్పటికెన్నఁదో జరిగియుండెడిది. అదిగో నీసమీపముననున్న యాకరవాలముచే నాకార్యమును నీవే నెఱవేఱుము. వయస్సు మీరినవాడనగుటచేనేమి, యాపైపైగల మోహమింకను సంతముగ జావకుండుటచే నేమి, కంపించుచున్న నాహస్తములతో గరవాలమును బట్టజాలను. ఒకవేళ నెట్టులనో పట్టుకొనినను, జగన్మోహనకరమగు నాసౌందర్య రాశి హృదయములోని కీభిడ్లమును గుచ్చిచ్చజాలను. గావున నాకానాయ మొసంగి పుణ్యముంగట్టుకొమ్ము.

వీర :— శివశివా!

చం॥ చినతనమాది యీవఱకు ప్రీవధజేసి యెఱుంగనట్టి న
న్ననిసిన లాభమేమి? కఠినాత్ములకే తగు నిట్టికృత్యముల్
జననుతచారుగాత్రి నవసారసకుట్రులి పుట్టుమొగ్గతో
దునుమ దలంప నానుదతి దోస మదేమిటఁ గల్గెఁ జెప్పమా॥

ముసలి :— ఆపె చేసినదోసమా! దైవమునకెఱుక— చెప్పమనెదవా! నామనస్సునకు వ్యాకులత గలిగించుటయే!

వీర :— ఒకవేళ నాలోపము నీమనస్సునందే యున్నదేమో?

ముసలి :— ఇదివరకులేని లోప మివ్వడేల కలుగవలెను.

వీర :— అయ్యా! మీరు చాలపొరబడుచున్నారు. ఆసుదతీమణి తమయెడ గృతఘ్నురా తంతమాత్రము కాదని నేనుచెప్పఁగలను.

ముసలి :— ఇంతదనుక నేనును నిట్లే దలంచితినిగాని యిప్పుడిప్పు డాపెయందు దోషచిహ్నములు బొడగట్టుచున్నవి. ఈ దోషకుసుమము మొగ్గగానుండ గనే తునిమివేసిన సరిగాని లేకున్న తద్గుర్గంధ మెల్లెడల వ్యాపించి భరింప శక్యముగాకుండును.

వీర :— అయ్యా ! మీకింతటిసంశయమునకు గారణమేమి ?

ముసలి :— నిజముచెప్పమనెదవా ? వినుము.

తే॥ పనజముఁ మండపిమణి వలనఁ గలుగు

సౌఖ్య జాలంబులకై గను శాంతితోడ

నెగడు సంసారమున చిచ్చు రగులు గొల్పు

పర్వతేశ ప్రచండ దవానలుండు॥

వీర :— ఏమి మీనృపుండగు పర్వతేశ్వరుడా ?

ముసలి :— పర్వతేశ్వరుఁ డీపె పేరేమి నపేక్షించుటయే నాసంశయమునకుఁ గారణము.

వీర :— నీవదెట్లు నిర్ధారణఁ జేయగలవు.

ముసలి :— దానికి కావలసినన్ని యాధారములున్నవి.

వీర :— అట్లేని, దీనికంతకును కారకుండగు పర్వతేశ్వర హతకుని వధింపవలెగాని లోకువగానున్నదని స్త్రీవధగావించువా ?

ముసలి :— ఆమోహ ! పర్వతేశ్వరుఁడెక్కడ, నేనెక్కడ ? అతని వధించుకుక్కడ ? మేకవ్యాఘ్రమునుజంప బ్రయత్నించిన నెంతకొనసాగునో నాప్రయత్నమును నంతగనే ఫలించును.

వీర :— నిజమే, దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలన మొనర్చుచు ప్రజల మానప్రాణాధనముల కాపాడవలసిన రాజే యిట్టి దుండగమున కొడిగట్టిన సైన్య ప్రజలుగతియేమి ? గావున నాతడవశ్యము శిక్షార్హుఁడు. నీవునాకు తగు సాయమున ద్విసహో, వాని నవలీల బంధించి పాదుషాముందు పెట్టెదను.

ముసలి :— ఎందులకు నీకీపిచ్చి ? రాజాధిరాజులునైతి మాత్రేసజయింపలేక నల్లుడు చుండగా యేదో వర్తకమునకు వచ్చిన నీవును, కాటికి కాభ్యుదయకొని కూర్చున్న నేనును. వానిని జయింపగలమా ?

వీర :— ఓయీ పిచ్చివాడా ! నన్నెవనిగాఁ దలంచితివి. నేను వర్తకుడనుగాను. పాదుషాయొక్క సేనానిని. పర్వతేశ్వరుని వానిసోదరిని బంధించి తీసికొని రావలసినదిగా నాజ్ఞ బొందివచ్చితిని. నామాటయందు నీవు స్మృతలేకున్న పాదుషా నాకిడిన యధికారపత్రము నీభార్యయొద్ద నున్నది, చూచుము. ప్రస్తుతము మనయిరువురిలక్ష్యము పర్వతేశ్వరుని నాశనమే గాన నీవుకూడ దోడ్పడినచో నీకార్య మవలీల గావించగలను.

ముసలి :— (తెల్లపోయి) ఏమీ ! మీరు పాదుషాయొక్క సేనానాయకులా.

అట్లేని మీవంటినా రికి సాధ్యమగును కాని నాబోతినా దేమి చేయగలడు.
నేనై యెగల సాయమేదేని యున్న తప్పకచేసెదను.

వీర :- వాడు మాటువేసమున నిటకు వచ్చినప్పుడు నాకు తెలియజేసి పట్టిచ్చుటయే!

ముసలి :- ఇదియేగదా! అవశ్యముచేసెదను. నికు దగు సహాయమున్నచో వానిని వానిమర్గమునందే బంధించు మార్గముగూడ నెలియజేసెదను.

వీర :- నాసైనికులు మాటు వేసములదాల్చి యీపురమునం దంతటనున్నవారు. నామాజ్ఞకై వారు ప్రతిక్షణము నిరీక్షించుచున్నారు. గావున నీయువాయ మెద్దియో తెల్పిన నాసైనికుల నెల్ల తగునన్నాహముననండ్ నియమించి వచ్చెదను.

ముసలి — అట్లయినచో నింకమనకు భయములేదు. వినుము నాభార్య మదా లసకుంబ్రియచేటి. అందువలన నాభార్య తమచుగా నటకుబోవుటకుగాని యీయెడకు వచ్చుటకుగాని వీలుగనుండుటకై యొక రహస్యమార్గ మున్నది. నేనారహస్యమార్గ మెఱుఁగుదును. కావున లేవటిరాత్రి మీరారహస్యమార్గమున లోనికిఁబోయిగాఢనిద్రలోనున్నవారల సునాయాసముగ బంధింపవచ్చును.

వీర :- నీయుపాయము చాల బాగుగనేయున్నది. కాని నాకొక గొప్ప సందేహము గలదు. నారహస్యగమనమును నేనెవరైనదియు నీభార్య గ్రహించినది. నా యొనర్పఁబూనిన కార్యము నీభార్య కిష్టము లేనట్లు తోచుచున్నది. ఆపెచే మనకుట్ర యంతయు వెల్లడియగునేమోయని భయమగు చున్నది.

ముసలి :- సందేహములేదు. దాని నమ్మజనదు.

వీర :- నీవు సమ్మతించితివేని దాని కొక యుపాయము జెప్పెదను వినుము. ఆపె యందేదేని నెపము గల్పించి మన కార్యము నెఱవేర్చుకొని వచ్చువఱకు నొక గది యందాపెను బంధించి తదుపరి విడిచివుచ్చెదము.

ముసలి :- మంచిది. నీయుపాయము బాగుగనే యున్నది. ఇక నెంతయో పోద్ది లేదుగాన నీప్రయత్నమున నీవుండుము. (నిష్క్రమించును.)

వీర :- ధనముచే నీ ముసలివానిని లోబరచుకొన నెంచితినిగాని యంతకన్న సులభ మార్గముననే నావలలో జక్కినాడు. ఇంక మన కార్యమనుకూలమైనట్లు లనే భావింపవచ్చును. నేనునుబోయి కాలకృత్యముల దీర్చుకొని నాప్రయత్నమునకు తగిన సన్మాహము గావించుకొనెద. (నిష్క్రమించును.)

కోకిల .

చెరుకూరి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు

1. ఆహవానసంత వేళలగా నినుగన్నఫలమ్ముగోద నీ
ఘోరమనందు నల్లదలతోయను శ్రావ్యనినాదమాధురీ
లహరి నింపి సర్వగుహలక గిరులక వసులక వనస్రియా
విహారణసన్నిపచ్చి పృథివింగల వింతల బాడుచుందువో
మహిత వసంతలక్ష్మి గోనుమా యిదుగోయని చైత్యునిల్పెవో॥
2. భూధరతుంగ శృంగముల పొంతవసించుచు యక్షగీతికా
మాధురి సంగ్రహించి యిటమాభవు రూప సముల్ల సద్వనీ
వీధులబాడుచున్ హృదయవీధుల మానవకోటికిన్ సుధాం
బోధితరంగముల్ విడచి మోదమా గూర్చుచు నుంటె కోయిలా ॥
3. చాలదినమ్ములయ్యె మదిచల్లగా నిన్గనియెక పికంబమా
పూలవనమ్ముచెంత పొలుపొందెడు ఆయెలమామిగున్నపై
వ్రాలియు లేజివుల్ల కడుపార భుజించి రవన్విపంచికా
తీలను మించురీతి సవరించి గళమ్ము కరమ్ము పాడియెక॥
4. పూచెను కల్వకాచెనల పున్నమనెన్నెల ముజ్జగమ్ములక
వీచుచునుండె వాతములు స్వేచ్ఛగ శీకరసేవితమ్ములై
యూచెముదమ్మునక ప్రకృతియ్యర్వి నితాంతప్రశాంతజోలికక
వాచవినిచ్చి పోగదె భవన్మృదుగాన సుధక పీకీమణి॥

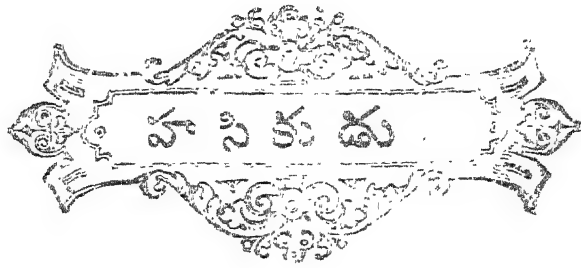
చెల్లెలా

(జాలకవి కోగంటి దుర్గామల్లికార్జునరావుగారు)

మిక్కుటమ్ముగ నవ్వఁబోకు
మీదనే కండ్లుంపఁబోకు
అత్త మామల దూఱఁబోకు
హద్దుకాటకు చెల్లెలా !
పలియనుజ్జల జాటకమ్ము
భర్తతోఁ దగనుండుమమ్ము
కవటవర్తన వీటుమమ్ము
కలుషమెంచకు చెల్లెలా !
పెద్దతండున భక్తిగలిగి
పిల్లతండునఁ గరుణగలిగి
పుడమిపై బ్రఖ్యాతిగలిగి
నడచుకొనుమీ చెల్లెలా !
భర్త మే జయహంచు చెప్పెడి
శత్రువాక్యము నాలకింపుము
మల్లికార్జును గుఱుకటాక్షము
తెల్లమనది చెల్లెలా !

భావ పల్లవము

(నిడమర్తి సత్యనారాయణమూర్తిగారు)
మొయిలు మరుగున జంద్రుడు మూతపక్షగ
జగమునంతట మనగలు బాటచాచ
నలసటలో దోచె నాయాస మధికమాయె
నినునితీక్షింప శక్తుతే నేరనింక
నిశ్చల సమాధినున్నట్టి నిష్ఠులట్లు
నిలచియుండిన యాచెట్లనీడలందు
రూపుమాపక చూపించి మ్రోయుచుండు
వట్టిదాగుడు మూతల నాడనేల ?
ఏను మ్రేమరచిన వేళనెపుడోవచ్చి,
వెనుకనుండి నాకన్నుని నేరునడుగ
తెలియదంటిని వేడుకపలుక నెంచి,
పలుకులాననె యేడకు జాతిశాసో ?
ప్రొద్దుపోయిన దాటలు మొదలుపెట్టి
జలముక్షిణించె నోపిక చలముజూపి
జేగగాబాల నిన్నునే జీవితేశ
నెలయ మాముందు కన్నుల విందుగాగ॥

5

ఇంటరు మీడియేటు విద్యార్థి వీరచేదనము.

మా ముఱుదలు పెండ్లికి నే నెంత విముఖతతో బోయినా యది నాకంత హృదయానంద కరమైనదిగా పొడగట్టుచున్నది. ఆనాటి యూరేగింపు మహోత్సవము ప్రశంసనీయమైనది. దానిని గూర్చి మున్ముందు పేకటించెదను. మా పెద్ద ముఱుదలు దినచర్య వ్రాసికొనెడి దైనికవృత్త పుస్తకము (Diary) మా పెండ్లిలో నాకంటబడినది. నేను దానిని మెల్లగా సంగ్రహించినాడను. అదియొక వింతలగని యని నేను వేటచెప్పనక్కరలేదు. దానినుండి కొన్ని కొన్ని దినచర్యలను నా నాట వెలిబుచ్చుచుండెద.

నేను పెండ్లికివెళ్ళి వచ్చుసరికి మా లీలాతాండవ కృష్ణుఁడొక వింతను జూచితిని చెప్పి దాని నంతను బూసగుచ్చిన విధమున నాతోఁజెప్పినాడు. అది వాని శస్త్రవిద్యానైపుణ్యమును బ్రకటించు చున్నది.

మావీట పెంగలివిత్తు వీరరాఘవాచార్యులుగారున్నారు. నాకి తిరువెంగళాచార్యుఁడను సుతుఁడు గలఁడు. ఆ బాలుఁడెటులనో స్కూలుభయము పరీక్షయందు తీర్ణుఁడాయెను. తండ్రి శ్రమపడి యెట్లో వానిని ఇంటరుమీడియేట్ తరగతిలోఁ బ్రవేశపెట్టినాడు. బాలుఁడు కడు బుద్ధిశాలి. వాని కీగుణములున్న నని చెప్పుట దుస్తకము. వాఁడు సర్వాసి, సర్వగాహి సర్వవ్యాపి. వీడిట్టివాడగుఁడు వీనికిజదువుకొను దినములలో పుస్తకములను గేలబూనుటకేని కాలముదొరకెడిది కాదు. ఇతఁడు పరీక్షలకు ముందు కొంచెము దుండగముచేసి మాటాన్మరణము నొందెను. అప్పుడు మావీటి చెంతనున్న చిన్న యాసుపత్రిలో వాని యంగములను ఖండించి తీవ్ర పరీక్షఁజేసిరి. ఆ యాసుపత్రి డాక్టరుగారికి మా తాండవకృష్ణునికిని జాలమైత్రిగలదు. ఇంతియకాక వాఁడెన్నడు శస్త్రములుచేసినను మా తమ్ముని జతపరచుకొనియే యా కార్యములను నిర్వర్తించుచుండురు. నాడు వా రాతని యంగముల నన్నిటిని బరీక్షించిరి. మా తమ్ముని ప్రోద్బలముచేత వానియొత్తమాంగమును గూడఁ బరీక్షింప దొరకకొనిరి.

1. వారాపెంగళాచార్యుని నెత్తిమీద చర్మమును సడలింప సమకట్టి వాడియగు కత్తితో దలమీద నొక పొడుగుపాటి నాటునుజేసిరి. రెండు వైపులకు చర్మమును వెడలింపఁ జూచిరి కాని యది యెంత ప్రయత్నించినను నట్లు రాలేదు. ఆచర్మముయొక్క బిరునుతనమును జూచి యాతడు తలవిరును మనిషియని సిద్ధాంతీకరించినాడు. అంత వాని తలపెంపును గంపముతో గోసి దానిని గూడ క స్థము మీఁద నూడదీసి లోపలి మెదడును బరీక్షించిరి.

2. మెదడునెఱిగిచూడ నాతడ గొప్పమేధావియని కృతపడుచున్నట్లు డాక్టరుగారు పలికిరట, కాని మావాడది జూచి దానిని మిక్కిలి జాగ్రత్తతో పరీక్షింప మొదలిడెను. మా వాడు మెదడుముడుత నొకదానిని వైకిలాగఁగా దానినుండి శబ్దమొందు బయలుదేరినదట. దాని యర్థము డాక్టరుగారికి తెలియలేదు. కాని మావాడు జాగ్రత్తగా విని దానినిట్లు వివరించి నాడు. “నేను పోయి మెసవని కాఫీహోటేలు నేనెఱింగినంతవఱకు కానరాదు. నేను డబ్బునెగఁబట్టుటచే నేడ్వని హోటేలువాడు లేడు. నన్ను డబ్బునడుగుటకు ప్రతివాడునుగూడ భయపడును. నన్ను డబ్బుడిగిన హోటేలు వాని దుకాణములో సరుకులన్నియు తుణమాత్రాన మాయమై మాకొట్టోనే యుండెడివి. ఇవియన్నియు మమ్ము నిరోధింపదలచిన రాజోద్యోగుల బాజులలో ప్రవేశించేవి. మాకెట్టి చింతలు భయములుకూడ లేనే లేవు.”

3. దాని నంటియున్న రెండవ ముదతను వైకిదీసి పరీక్షింప నందుండి యొక వింతరవము బయలు వెదలినది. దాని యర్థమిదియట. “కాఫీహోటేలులో కడపారమెసవికొట్టులోనికి బోయి పేకాట కుప్పకమించితే నామాట యవిచ్చున్నముగా పది మొదలు నాలుగువఱకు సాగిపోయేది. ఒక్కొక్కనాడు రాత్రి యేడు గంటలు మొదలుకొని రెల్లనారకట్ల మాడు గంటలదాకా పేక భోగమే. ఊరిలో డప్పుమీఁద దెబ్బపడేసరికి నాకు సరదాయుష్షుండెడిది. రాత్రి ఎనిమిదిన్నెల యగునప్పటికి నాటకశాలలో, సినీమాహాలునలో, సర్కుసు డేరాలో, పోవువాండ్రము. మమ్ము టిక్కెట్టుడిగిన పాపమున బోయినవారెవ్వరు లేరు. అడిగిరిపో మాగాంగుకు చేతినిండా పనిగలిగి యా యాట రసాభాసాలంకారమునకు లక్ష్యమైపోయెడిది.”

4. మఱియొక ముదతను పరీక్షింపగా దానినుండి పాతకాల గల్లంతులు బయలుదేరినవి. “మాకు పాతకాలకు బోవుటకును, తిరిగి యింటికివచ్చుటకును కాలనియవము లేదు. మమ్ము సకాలంబున నేల రాలేదని యడుగుట కొజ్జలకు భయము. అడిగినచో రాత్రికి వాని మరణవార్త వినబడుట, నా మరునాడు స్కూలునకు నెలవు వచ్చుట ధృవమే. మంచివాళ్ళెవ్వరు నేనియొ ననువారు గారు కాని క్రొత్తగా వచ్చినవాళ్లు పెంకెతనముచేస్తే దవడకుద్దిచేసి టుణమాగ్గానిక గొని వచ్చేవాళ్ళము. కాకుంటే పిటీషనులతో నహోరాత్రుఁగొట్టి వాని కుద్వాసనయగు పద్ధతి నాచరచే నాళ్ళము.”

5. అంత దానిచెంతముడత తీసేసరికి దానిలోనుండి సంలిధ్యని బయలుదేరినది. “మేము యూనివర్సిటీ పరీక్షకు పోవుదుమనుట యెంతయు నిశ్చయము. బరీక్ష యనెసరికి మాకు పుస్తకము లతో పరీక్షయే యని యర్థము. కెట్టిబాలులవలె తెల్లవాగు చదివిచస్తే మాంగ స్పయేమిటి. పుస్తక ములతో పరీక్షయైతే మాత్రమేమి లాభము. ఎక్కడోమి యన్నదో తెలియదు. ఇంతలో మా యేజంట్లు వ్రాసిన పేపర్లు తెచ్చి యందిస్తే నందరితోపాటు కట్టలలోనికి భద్రముగా ప్రవేశపెట్టు వారము. ఇదే హాయి. మాలో బుద్ధివంతుఁడొకఁ డుద్యోగానికి బోయి మాకు గంటలలో రాజీ నామా దాఖలుచేసినాడు. వానికి ముడ్డికుదురు ఎక్కడెది. నాడెట్లు కుర్చుని వాయగలఁడు. గంటకు డజను ఏనుఁగు మార్కు సిగరెట్లను నూదినగాని వానికి యేమిలోచను. ఈ మా రాజ్యాంగ పు బ్రతుకు స్కూలులోను, కాఫీహోటేలులోను, భార్యతోడి సంసారముచేయుటలోను సాగి వచ్చుటలేదని యీమాగాంగులోనివాడు చెప్పుచున్నాడు.”

6. మెదడులోని యొక పెద్దముదతను కత్తిరింపఁగా నందుండి యొక కొన్ని సంబంధము లేని మాటలు మాత్రమే వినపడుచువచ్చినవి. “జైనమిత్తు, ఈశ్వరిబ్రయము; స్టాటిక్సు, ప్లాటింగు ప్లాడ్జీ; హీటు; ప్రిపోర్షన్; లైటు, స్టూటన్సులాస్ ఆఫ్ మోషన్; ఎలక్ట్రిసిటీ, డైనమియల్.

భీరము; జామిటీ) పెరడైజ్ లావు; మెకాలే, నావెలు స్కాక్స్ దామా; అర్నాట్ట గాలాచాడ్; వీరేశలింగము సంస్కృత నాటకకథలు.”

7. మఱియొక ముదతలొనుండి బయలుదేరిన ధ్వని మూదిగువరీతి స్వాగత వాక్యములను బ్రకటించుచున్నది. “మా నాన్న పోరువల్ల చదువుకాని యిది నాకీష్టములేదు. చదువుకుండా మంటే మరన్న దానిమీదనుండదు. మాతమ్మ నే నేమో యుద్ధంస్తానని పెళ్ళికి పెద్దయెత్తులకు పోతోంది. ఇంటరుమీడియేట్ గోదీని పెండ్లిచేస్తే బాగా ఉండును. మాచర్యలగాలి సోకిందంటే పిల్ల నీయవచ్చిన వారు గప్పుచివ్వైపోతారు. ఇప్పటికే చాలావయస్సు ముదిరింది. పెళ్ళిచేతే మామగారిని జడిపించి డబ్బులాగవచ్చును. నాన్నగారి పాకము డబ్బుపట్టనారితే పాకమే. డబ్బు చేజిక్కుట లేదు. వేసలీరుబుడ్లకి, నెక్కుటైలకి, యువ్వెనలకి, సోపులకి, మంగలి ఖర్చులకి కష్టముగా నున్నది. వరుసగా పుస్తకములనమ్మి వీనిని కొనుచుంటిని. ఇంకమీద యెక్కుండునో తెలియుట లేదు. నన్ను తిరిగి, పశ్చాత్తాప పద్యములోపడి పరితాపాత్వాగముజేరినాము,”

8. అంతటనుండి వరుసగానొకొకమదతనే శోధించి వారము. కాని యవి యేవియుగూడ శబ్దములు చేయకయేయున్నవి. అవి యన్నియు రాజీవుకాలపు చర్యలకై ప్రత్యేకింపబడినవని మా తమ్ము డన్నాడు.

అప్పటి కప్పుడే మధ్యాహ్నము పెండు గంటలగుటచే నాశవదహనమునకు నాజ్ఞనొసంగి యింటికి తిరిగివచ్చిరట. నాడు వారు భోజనముచేసేసరికి మూడైనదని మాతమ్ముడన్నాడు.

నిరుపేదలు - భాగ్యవంతులు.

— రవీంద్రుని “గీతాంజలి”లోని పద్యముల కనువాదము —

[బి. టి. కృష్ణమాచార్యులుగారు.]

తల్లి! దగదగ మెఱయుచు దళకుమంచు
బట్టుజల్తారు బొదివినఁ బొగలూది
విజువగలిగిన వస్త్రాల వెలయువారి
కాట బాబురంగూడియు నాటలాడి
నిర్మలానంద నార్థిజలోర్పికలను
నీదులాడెడు భాగ్యంబు నెట్లుగలుగు ?
మాత! మానవలోక సంజాతపతిత
పాపనంద్రైసట్టి యనంతుపాదధూరి
నిన్ను నంటుండగఁజేసి నిమ్మజనుల

సమితియను మహోత్సవ సంబరమున
నీవుగూడనుఁ జేరియు నిత్యసుఖము
పాలుగొనకుండ నాటంకపఱచుచుండ
దీనితో నెగ్గులేలాగు దెలియలేవె ?
మదినిఁ దలఁపరు నవివేకమత్తులగుచు
విశ్వరూపుఁడు నావేదవేద్యుడట్టి
వేదసాదల శిరముల బాదమాని
దయచు వారిఁ బ్రేమించు సదయులకెల్ల
దేశత్యాగుల రూపుల దేజరిల్లు ||

స్వయం వరము.

(సింగళి నాగేంద్రరావు గారు.)

మల్లపరాజుగారు నవనాగరికులు. మంచి విద్యావంతుడు.

ఆయన కుమార్తె కమలకు పడునారు వత్సరములు. ఆంధ్రభాషలో మంచి పరిచయమున్నది. చక్కని కవిత్వము చెప్పగలడు. ఇంగ్లీషు కొద్దిగా వచ్చును.

కమల తల్లి పార్వతమ్మగారికి కమల వివాహమునుగూర్చి విచిపట్టినది. భర్త యింటివద్ద నున్నంతసేపు కమలకు తగిన వరునిగూర్చిన విచారణయే. పార్వతమ్మకు కావలసిన చుట్టుడు ఇంగ్లీషు విద్యలో యం. ఏ. ప్యాసయి ఉండాలి. అయిదారు లక్షలయినా ఆస్తివుండాలి. ఇక మల్లపరాజుగారి యుద్దేశము, నాల్గైదు

భాషలువచ్చి ఇంగ్లీషులో బి. ఏ. మట్టుకైనా పట్టాగొని, ఇంగ్లీషులోను తెలుగులోను చక్కగా ప్యాసములు వ్రాయగలిగి, ఉపన్యాసము లివ్వగలిగి, అసహాయోద్యమములో నాయకస్థానమును వహించుచున్న జాతీయవాది తనఅల్లుడు కావలెనని యాన్నది. ఎట్లామఱి, పార్వతమ్మగారికి అసహాయోద్యమమంటే భయం. అల్లుడు జెయిలుకు పోవాలని వుంటుంది. భర్తకు ఖేలియకుండా తానే సంబంధాలు విచారించడము మొదలుపెట్టినది. దేశరాజువారిసంబంధము వచ్చినది. విశ్వనాథము యం. ఏ. బి. యల్. అయిదులక్షల ఆస్తివున్నది. 36 వత్సరముల వయస్సు, ప్రథమ కళత్రము పోయినది. కమలతో స్థిరపడితే రెండవ వివాహమన్నమాట. సమయము చూచి భర్తతో చెప్పవలెనని పార్వతమ్మ చూచుచున్నది.

ఇక మల్లపరాజుగారిక సంబంధము విచారించారు. రాజేశ్వరావుగారు బి. ఏ. ప్యాసయినాడు. తండ్రికొక్కడే కుమారుడు. ముప్పైవేల గూపాయల ఆస్తివున్నది. కాని తండ్రియిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ జాతీయోద్యమములో ప్రవేశించుటచేత ఆయన ఒకదమ్మిడియైనను కుమారున కిచ్చుటలేదు. రాజేశ్వరావునకు ముప్పదివత్సరముల వయస్సు. ఇంకను వివాహేచ్ఛయే యతనికిలేదు. ఉద్యోగ కవిత్వము ధారాళముగ చెప్పగలడు. ఉద్యమ ప్రచారములో బాబ్బిలిపాటలవంటి దేశభక్తికీర్తన లనేకము వ్రాసి ప్రచారముచేసి పేరుగొన్నాడు. ఆరుమాసములు జెయిలుకు వెళ్ళివచ్చాడు.

ఒకనాడు సాయంతనమున మల్లపరాజుగారు రాజేశ్వరావుని వెంటనిడుకొని గృహమానకు వచ్చెను. అప్పుడు కమల చెట్లకు నీరుపోయుచున్నది. ఇంకొకవేదికపై మల్లపరాజుగారును రాజేశ్వరావును గూర్చొనిరి. కమల లోనికిబోయి రెండు వెండి

గిన్నెలతో కాఫీతెచ్చి వారిముందు బెట్టి ప్రక్కగ నొక త్రోటనువద్ద నిలుచున్నది. కాఫీ పుచ్చుకొనిన తరువాత మల్లపరాజుగారు ఏదియైన కొత్తగీతమును బాడుడని రాజేశ్వరాపును బలవంతపెట్టెను. రాజేశ్వరాపు గీతమును వ్రారంభించెను. కంఠ మంత బాగుండదు. కాని భావోచితముగ నభినయించుచు పాడుచున్నాడు. ఇంతలో కమల యన్నయగు సుదర్శనరావును, మల్లపరాజుగారి పత్రికా కార్యాలయములో ముఖ్యసంపాదకుడుగ పనిచేయుచున్న మాధవరావును వచ్చి సమీపమునందలి యొక వేదికపై కూర్చొని.

రాజేశ్వరాపు సుధ్యలో గీతమునాట “ కమించాలి గొంతుక నొప్పిగ నున్నది. మరొకప్పుడు పాడెదను ” అని మల్లపరాజుగారివంక జూచెను. అటుపై చర్చ జాతీయోద్యమముపై ప్రసరించినది. అటు శత జాతీయవాదినని గర్వించుచున్న రాజేశ్వరాపునకును మాధవరావునకును తీవ్రమైన చర్చ జరిగినది. ఒక్కసారి పైకి విజృంభించి వెంటనే వెనుకకు రమ్మనుటవలన ప్రజలకు నిమత్సానము కలుగు ననియు జాతీయోద్యమమునకు గావలసిన బ్రహ్మచారుల సైన్యమును సేకరించుట చాలకష్టమనియు రాజేశ్వరాపు వాదన. అట్టి సైనికుల నన్వేషించుట లేక సృష్టించుట నాయకుల ధర్మమనియు, ప్రజ లజ్ఞానులనియు, కాకున్న నాయకులే అవసరమే లేదనియు, వాదించి మాధవరావుక్క తృటిలో రాజేశ్వరాపును నిరుత్తరునిగ జేసి వైచెను. చాలకాల మైనందున యెవరింట్లకువారు వెడలిపోయిరి. రాజేశ్వరాపును వాగనలో నోడించి యవమానించిన మాధవరావును మల్లపరాజుగారు నిష్ఠురోక్తులాడిరి.

కమల యింతవఱకు వారివద్ద నున్ననే నిలిచియున్నది. ఆమెమోమెరవడి యున్నది. అధరములు కంపించుచున్నవి. తనను రాజేశ్వరాపుకిచ్చుటకు తండ్రి సంకల్పించుట కమలకెఱుక. తను నాతని అభిమానించినది. కాని నేడా రాజేశ్వర రావునకు మాధవరావువలన నవమానముజరిగినది. అందుకుగూడ నామెకు విచారములేదు. కాని రాజేశ్వరాపు సందర్భములో ధీమడుగా కనుబడలేదు. మల్లపరాజుగారి చేత నిష్ఠురముపడియు మాధవరావు ధీమడుగా రంగనిష్క్రమణ మొనర్చినట్లు కమలకు స్థిరపడినది. కాని మాధవరావెవరో కమలకు పూర్తిగా తెలియదు. అన్నగారివద్దకువచ్చి కూర్చొనినది. అప్రమత్తముగ నామెనోటినుండి “ ఈ మాధవరావు గా రెవరు? ” అని వాక్య మొండు వెలువడినది.

సుద :— మాధవరావు చాల విచిత్రపురుషుడు. నాన్నగారికి వానివిషయము.

పూర్తిగా తెలియదు. తెలిసియున్న నేడి ట్లగొరనించియుండగు. ఈయుగములో ఈ యుద్రాసంఘములో నిట్టి పవిత్రవ్యక్తి మెలగుట నాకాశ్చర్య

ముగా నున్నది.

కమల ;— అబ్బా ! తెలిసినవిషయము చెప్పుదూ.

సుద ;— ఇంతవరకెవరికి వానిచరిత్ర చెప్పలేదు. నీవు సావధానముగ వినెదవా చెప్పెదను.

కమల ;— వింటాను చెప్పు.

మాధ ;— ఇందులో ఆతిశయోక్తులేమీ ఉండవు. మా ధ వ రా వు కు ధన మేమియులేదు. వానితల్లి ఒక స త్కు టుంబము లో పంట చేసి పెట్టుచు పిల్లవానికి చదువుచెప్పించుకొనెడిది. ఈ మాధవరావు అందుచే చిన్నప్పటినుంచి ఉచితముగ విద్యలభించునని యొక జాతీయవిద్యాలయములో ఉత్తమతరగతివరకు విద్యార్జనమొనర్చెను. సంస్కృతము, ఆంధ్రము, ఇంగ్లీషు, వీనిలో మంచిపాండిత్యము సంపాదించినాడు. తెలుగున మంచి కవిత్వము చెప్పగలడు. అతని 16 వ యేటనే యొకనాట కమును వ్రాసినాడు. 18 వ యేట కలకత్తాకేగి అచ్చట యొక ఫరములో ఉద్యోగము సంపాదించుకొని మూడువత్సరములు కాలముగడపినాడు. ఈ మూడువత్సరములలో నతడు, హిందీ, బెంగాలీ, పాలీ, ఫ్రెంచి, జర్మను, భాషలను బాగుగ నేర్చుకొనినాడు. తరువాత ఈ ఉద్యోగకాలమునందే సి. ఆర్. దాసు, చక్రవర్తి, యస్. సి. సేన్. సచ్చిదానందసన్యాసి, మొదలగు వారితో గలసి పంగదేశమున, రైల్వే, ట్రాం, బాగుగనుల యందు కార్మికసంఘములను స్థాపించి వానికి కార్యదర్శిగ పనిచేసినాడు. తానుద్యోగముచేయుచు మాసమునకు 200 రూప్యములు వేతనముగొనెడివాడు. ఆధనమునంతయు బీదకుటుంబముల సహాయార్థము వెచ్చించెడివాడు. తరువాత కాశీయందు ఆరుమాసములుండి కాశీపండితులవద్ద ఉపనిషత్తులను పఠించి, హిమవత్సర్వతములలో మూడుమాసములు సంచారమొనర్చి, తరువాత గాంధీగారి సబర్బతీఆశ్రమమున నొక ఆరుమాసములుండి, వారి శుశ్రూషచేసి గుజరాతీభాష నభ్యసించి, తరువాత గాంధీగారు జెయిలునకేగినతోడనే అచ్చటనుంచి బయలుదేరి ఒక వత్సరకాలము దేశమునంతట పర్యటనమునల్పి గొప్ప విద్యావంతుల దర్శించి నాయకులతోటి పరిచయమును కల్పించుకొని స్వస్థలమగుటచేత తిరిగి తనయూరు చేరుకొనాడు. అతడు వచ్చి ఒక వత్సరమగును. మననాన్న గారతని ప్రతినిధుని పరీక్షించి, గాంధీమహాత్ముడు శ్యామసుందరచక్రవర్తి, లజపతి రాయి మొదలగువారతనికిచ్చిన యోగ్యతాపత్రములనుచూచియు 150-0-0

జీతముమీద మనపత్రికాకార్యాలయమున ముఖ్యసంపాదకునిగా నియమించిరి. అతడు బ్రహ్మచారి. అతనివయస్సిప్పుడు 29 వత్సరములు. అతని కొకతల్లిమాత్రమున్నది. వానికింద మానమునకు 25-0-0 మాత్రము ఖర్చగును. మనమిచ్చు వేతనముగాక వానికింకను ప్రకటించు గ్రంథముల వలనగాని, ఇతరవృత్తులవలనగాని మరియొక 400-0-0 లు రాబడి కలదు. ఈ ధనమునంతయు నతడు బీదలకొరకై వెచ్చించును. ఘమా రొక ముప్పదికుటుంబము లాతనిసహాయముమీదసియూరిలోజీవించుచున్నవి. ప్రాచ్యచిత్రకళను నేర్చుకొనుటకు నేను మొన్న జపాను వెళ్ళినప్పుడు నాన్నగారికిష్టములేక ధనము సీయననినప్పుడు 3000-0-0 అతనే నాకిచ్చి జపానుపంపినది. నీవువ్రాసిన “ ఆంధ్రరమణి ” నాటకమును వంగభాషలో తర్జుమాచేసి ప్రకటించినది మాధవరావు.

కమల;- నన్ను వేదించి నీపేర దానిని ప్రకటించుట కనుమతి తీసుకొన్నదిందులకా, నాకీనంగతి ముందు చెప్పలేదేమి?

సుద;- మాధవరావు తనపేరు ప్రకటించుకొనుట కిష్టపడడు. స్వంతగ్రంథములనే పేరుతో ప్రకటించుకొనడు.

కమల;- మఱి, ఆయన యింకను పెండ్లిచేసికొనలేదేమి?

సుద;- చాల మంచిసంబంధములు వచ్చినవి. కాని తానొక గృహస్థుని తనఖర్చు అతిశయించుననియు తానితరులకు మిక్కిలి సహాయకారి కాజాలడనియు వివాహము చేసుకొనకున్నాడు.

కమల;- అట్లాగా? భార్యకూడ సంపాదించుకొనేదైతే?

సుద;- ఏమో మఱి?

ఇంతలో పార్వతమ్మ కమలను భోజనమునకు రమ్మని పిలచినది. కమలా సుదర్శనులు లోనికిబోయిరి.

పార్వతమ్మ కమలను విశ్వనాథమున కిచ్చి వివాహముచేయుట మంచిదని భర్తతో ప్రసంగించినది. మల్లపరాజుగారు భార్యమాటంటే చాల మొగమోటపడతాడు. కాదనలేడు. కమల రాజేశ్వరాపుని తప్పక వరించునని మల్లపరాజునకు నిశ్చయము. కావున ఒకయుక్తిపన్నినాడు.

విశ్వనాథమునుగురించి తాను ప్రసంగించినపుడు కమల ప్రసన్నపదనముతోనుండెను. అందుచేత కమల యాతనినే వరించునని పార్వతమ్మగారు గట్టి

నమ్మకముతో నుండెను.

రాజేశ్వరాపుర గారి విషయమై కమల అభిమానముతో నున్నటుల మల్లపరాజుగారికి నిదర్శనముగ నుండెను. రాజేశ్వరాపురనే కమల వరించునని మల్లపరాజు గారు దృఢనిశ్చయములై యుండిరి.

కమల ఎవరిని వరించునో చూడవలెనని సుదర్శనరావు గోళ్లుకొనుకొనుచున్నాడు.

ఆనాడు కమలా స్వయంవరము. మల్లపరాజుగారి గృహంగణమున పెద్దపందిరి వేయబడినది. అందు నివాహమంటప మనుర్పబడియున్నది. ఆపందిరి జననముదాయముచే కిటికిటలాడుచుండెను. స్వయంవర మంటపమునకు సమీపముగ నుచితాసనములమీద రాజేశ్వరాపురను, విశ్వనాథమును కూర్చొనియుండిరి. గతచరిత్రమును బట్టి ఎవరికివారు కమల తననె వరించుననుకొనుటలో నాశ్చర్యములేదు. ఇంకను నిజముగ కమలా కరము నర్ధించివచ్చిన యువకులు ధనికులు విద్యావంతులు కొందరాసమీపాసనములమీదనే కూర్చొనిరి. పెన్సుతరపుని మాధవరావుకూడవచ్చి యా మంటపసమీపముననే మఱియొకవైపున ముందు బల్లనైచుకొని కొన్ని కౌగితములను పెట్టుకొని కూర్చొనియుండెను.

శుభముహూర్తము సమీపించినది. కమల, పార్వతమ్మ, మల్లపరాజుగారు మంగళవస్త్రముల ధరించి వేదికపైకివచ్చిరి. మంగళధ్వనులు ప్రారంభమైనవి. ఆమంగళవాద్యములతో మేళవించి మల్లపరాజుగారు కమలాగుణములను సదస్యులకు విన్నవించి ఆమెస్వయంవరమనిచాటిరి. కుమార్తెను ఆశీర్వదించి “తల్లీ! నీకుతగిన వరుని నీవు వరించుకొనుము” అని పలికెను.

సదస్యులెల్ల యుద్గీవులై కమలా ముఖారవిందమును ఆతురదృష్టుల నిరీక్షించుచుండిరి. కమల యొకమారా సభ నలుదిశల పరిశీలించినది. అంతలో అవసరవదనయై మందగమనమున మాధవునిసమీపించి యా హారమతనిమెడలో వైచినది.

సుద;- కమలా! కృతార్థుడను. మాధవరావును వరించి నీవిజ్ఞానమును నీవు గౌరవించుకొన్నావు.

కమల;- ఆజ్ఞానరత్నమును ఖనినుండితీసి నాకు బహుమతియొవర్చినావు.

సుద;- కమల మాధవునిగాక యెవరిని వివాహమాడగలదు! కాని మాధవునొక గృహస్తునిచేసినావు. నీవతని వరించి యుండకున్న యీ జన్మమున నతడు వివాహమాడి యుండడు.

సు ధా క రా మా త్యు డు

నిడుమోలు కనకకనుందరకగారు బి. ఎ. (ఆనర్సు)

తో మ్మి ద వ ప క ర ణ ము .

ఏకాంతపుటాలోచన

రఘునాథుడు గతదినమున భైరవియింట గ్రహింపగల్గిన నూతనాంశములను మాదన్న మంత్రీ కెరింగింపవలెనని, వాని నన్నిటిని సవిస్తారముగ, ప్రశంసితరూపమున వ్రాసెను. ఆతని విచారణాఫలితముగ సుధాకరు డాత్మహత్య గావించుకొనెననియే యాతనికి దోచెను. కాని, మాదన్న వ్యతిరేకాభిప్రాయమునకు బలవత్తరములగు కారణము లుండియుండవలెనని, యాతని నమ్మకము. అందువలన స్వకీయాభిప్రాయములను ద్రోసిపుచ్చి, మాదన్నగారి కనుకూలములగు నాలోచనల యందే ఆతడు కాలము గడుపుచుండెను. అనుమానాస్పదమగు వకుళ నడవడికయు పతంజలి పునరాగమనమును, రఘునాథునకు జాల ప్రాముఖ్యములైన యంశములుగ దోచెను.

ఆతని యాలోచనలన్నియు లేఖనీముఖమున నిట్లు ప్రదర్శింపవచ్చును.

“సుధాకరు డాత్మహత్య గావించుకొననిచో, నాతని మరణమునకు నీకరెండే మూర్ఖతరములు కలవు. మొదటిది ఉన్మాదావేశము. రెండవది హంతకుల వలన బలవత్తరణము. ఈ రెండవసమస్యయే శరణ్యమైనయెడల, నేనాహంతకుల వెంటబడి, పట్టుకొనవలెను. ధనవ్యయమునకు నేను వెనుకముందు లాలోచింప కూడదు. — అయినను, హంతకు లెవ్వరు లేనిది నేను సృష్టించునా? తాగిడును బొంగరమునులేని యాయాట సాగించుటెట్లు?”

“ఈ విషయమున నేమిచిక్కులును లేనట్లగపడినను, చాలచిత్రముగ నున్నది. నేను మొదటినుండి యీమాట యనుకొనుచునేయుంటిని. వకుళ చెప్పెడి యాస్వప్నమును చూడుడు. స్మృతానమునందాపె నడవడిని పరిశీలింపుడు. రాజశేఖరు డాపెను చూచుచు నూరకుండెనట, వింతగాదా. ఆసమయమునకే రాజశేఖరుడు వచ్చుటకూడా వింతయే. వకుళ ఆత్మహత్య కాదని ప్రమాణము చేయుచున్నది. మాదన్నమంత్రీ యది విశ్వసించుటలేదు; మొదట సురేంద్రుడైనను నమ్మలేదు — యిప్పుడున్నాడ మనుచున్నాడు. ఈ విషయమంతయు మరల నొకసారి పర్యాలోచన మొనర్చిన బాగుండునట్లు తోచెడిని!”

రఘునాథుడు తన గృహమునందు కూర్చుండియుండెను. పెట్టిలోనుండి

యొక చిన్నపుస్తకమునుదీసి, దానిలో జ్ఞాపకార్థము వ్రాసుకొనియుండిన యంశములను చదివికొనుచు, నీవిధమున తలపోయ నారంభించెను.

“ సుధాకరామాత్యుడు, న్యాయవిచారణాధికారి ఆదివారమునాడు ఉదయమున సపరివారముగ చంద్రనగరి కరుదెంచెను. పూర్వపరిచయముగల రాజశేఖరుని యింటనే బసచేసెను. యథాప్రకారము ఉత్సాహపూరితుడై యేయుండెను. ఆమధ్యాహ్నము పరమానందుని పుత్రికల సందర్శింపనేగెను. వారిలో నొకరిపై మరులుగొని యుండనేమోయని భైరవి యపోహపడుచున్నది. గతపర్యాయ మాతడీయూరు వచ్చినపుడే భైరవి కీయపోహకలిగినది. సాయంసమయమున కాతడు బసలోనికి చేరుకొనియెను. మేడమెట్లనెక్కబోవునపుడు భైరవిపల్లరించినది. చాల అలసియుంటినని చెప్పెను. తలనొప్పి బాధించుచుండెననియెను. పెండలకడనే దీపము వెలిగింపవలెనని సేవకురాలి కాజ్ఞాపించెను. చాల తీవ్రముగ పనిచేయుచున్నట్లా దానికి తోచినది వెంటనే ప్రభులచంద్రుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. ఆమరునా డత్యవసరమగు నొక పత్రమును ప్రభులచంద్రుడు గోల్కొండనుండి తెచ్చియుండెను. మూడునాల్గడియల చచ్చటనేయుండెను. మరునాడు ప్రాతఃకాలముననే తిరిగివత్తునని చెప్పిపోవుచుండెను. సోమశేఖరుడా మాటలు వినియుండెను. ప్రభులచంద్రుని బయటకు సాగనంపెను. సుమారు నాల్గడియల ప్రొద్దుపోయి యుండవచ్చును. సుధాకరుడు జీవములతో నెవ్వరికంటికి నగపడలేదు. మరునాడుదయమున విగతజీవుడై కుర్చీయందు పడియుండెను. కుడిచేయి కత్తిపిడిని వదలి రొమ్ముపైకి జారియున్నది. కత్తి హృదయమున గాఢముగ నాటుకొని యున్నది. వకుళయే ముందుచూచెను. ఒక స్వప్నమువలన భయోత్పాతము కల్గినదని యొక పిచ్చికథ చెప్పినది. అతడు గదిలో చచ్చిపడియుండినట్లు కలగని, అతడు చావలేదని చూచుట కాగదిలోనికి పోయినదట. ఆకలలో యెట్లగపడినాడో అటులే ప్రత్యక్షముగ చచ్చిపడియుండెనట. సేవకుడు వైద్యునికొరకు పరుగెత్తుకొని పోయెను. ధన్వంతరి వచ్చెను. సోమశేఖరుడు సురేంద్ర ప్రభులచంద్రులకు తెలుపగా వారు వచ్చిరి. గతరాత్రి యెదారుగడియల ప్రొద్దుపోవకపూర్వమే మరణించి యుండవచ్చునని భిషగ్వరుని అభిప్రాయము. నాల్గడియలకంటె నెక్కువ కాలము ఆగదిలోని దీపము వెలిగియుండదని భైరవి తెలుపుచున్నది. కాకున్న నైదుగడియలకు మించిన కాలమది వెలిగెనని యాపె యొప్పుకొనుటలేదు. ఈవిషయములందు స్త్రీలయొక్క అంచనా ప్రమాణమే. అందును, భైరవి పొరబడునదికాదు.

“ఈ సమస్యయొక్క విషయదశ సమీక్షించుచున్నది. సుమారు నాలుగడియల ప్రొద్దుపోయిన సమయమున, ప్రస్తుతచంద్రుడు వెడలిపోవునపుడు— అతనియొక్కయు సోమశేఖరునియొక్కయు సాక్ష్యమువలన— సుధాకరుడు జీవించియుండును. భిషగ్వరుని సాక్ష్యమువలనను, దీపమందలి చమురుయొక్క కొలతవలనను, అతడు ఆరుగడియల ప్రొద్దుపోవునప్పటికే మరణించియుండవలెను. అతడు, తన్నుతానే పొడుచుకొనకున్న నీనడుమనే హంతకులెవ్వరో యాతని జంపియుండవలెను.

“సుధాకరుడు తన్నుతానే పొడుచుకొనియెనా? అవునని నేనందును. అవునని సజ్జలెల్లరు నందురు. వకుళయు, మాదన్నమంత్రయు లేడందును. మేమందరిమును పొరబడియున్నయెడల— వీరిద్దరివాదమే నిజమైనయెడల— నిదిహత్యయే. బహునేర్పరిత్వముతో జరుపబడిన ఘోరహత్యయే.”

సుధాకరునిచే వ్రాయబడిన యంత్యలేఖను రఘునాథుడు మాదన్నమంత్రీ వద్దనుండి తెచ్చియుండెను. ఇప్పుడత డాకాగితమును దీసి, సూక్ష్మదృష్టితోదానిని పరిశీలింప నారంభించెను.

“తెలివిగలవారమనుకొనియెడి పెద్దలకు దూరాలోచనలేదు. ఈ యుత్తరమును చూచి దుఃఖము భరింపజాలకుండుటవలన, దీనిని తగులబెట్ట యత్నించిరట! సురేంద్రుడట! ప్రస్తుతచంద్రుడుకూడానట! మాదన్నమంత్రీ దీనినట్లు చేయనీయలేదు. ఇది చాలయుపయోగకారి కాగలదని నానమ్మకము.”

అతడు ఉత్తరమునంతయు బాగుగ పరిశీలించి చూచెను. అందలి యంత్యపంక్తిని గడుశ్రద్ధతో చదివెను.

“ఈ రెండుదస్తూరీలు నొకరిచేతివే యైనయెడల నన్నుగూడ పొడిచివేయుదు !

“ఆ అక్షరముల తలకట్టు మొదలగునవియు, వానిపొందికయు నెట్టిసామ్యమును లేకయున్నవి. ఆత్మహత్య గావించుకొనబోవుటకు ముండిట్టి మార్పువ్రాత వ్రాయుట కాతని కెట్టియవునరముకలిగియుండును? ఈ యంత్యపంక్తిని, పై పంక్తులకును హస్తమశకాంతరముకలదు. పై పంక్తులన్నియు, సుధాకరుని స్వహస్తలిఖితములైన అక్షరముల పొందిక చెప్పకచెప్పచున్నది. కాని యా యంత్యాక్షరము లాతడు వ్రాసినవని నేను నమ్ముకాలను.”

ఈవిధి నిర్ధారితమైన నూతనాంశము రఘునాథుని మేను పులకాంకితముగ నొనర్చెను.

“కానిమ్ము. ఈనీతి నాలోచించిన యేమి తేలునోచూతము. మేమందరమును పొరబడిసిమనుకొందము. సుధాకరుడు తనచేతితో తానేపొడుచుకొనలేదు; ఎవరో లోనప్రవేశించి, ఆతని బొడిచి చంపిరి.

“చంపినదెవరు? మగవాడా, ఆడుదియూ? ఆయింటిలోనుండెడివారెవరైన నాపనిచేసిరా? అదియెట్లుజరిగినది? ఏకారణమువలన జరిగినది? ప్రసంగవశమున బల్లపై నెదుటనుంచబడిన కృపాణమును బట్టుకొని, తలవనితలంపుగా పొడిచెనా? - కాకున్న వారిద్దరు తగవులాడుకొని, ఆహంతకుడు కోధముచే పొడిచివేసెనా? - హంతకుడు రహస్యముగ నింటిలోప్రవేశించి, యాకస్మికముగ మీదికురికి, బుద్ధిపూర్వకముగ పొడిచిచంపెనా? - రఘునాథా! యిచట కొంచమాగుము! - మొదటిది- తలవనితలంపుగా పొడిచెనందురా? అబద్ధము; గౌరవనీయుడగు నెవడైన నట్లుచేసినయెడల, వైద్యునివద్దకు పరుగెత్తుకొని చికిత్సచేయింపక విడువడు. కావున యీయూహ సత్యదూరము. ఇక రెండవది— తగవులాటలో కోధమువలన చేతు బడెనందురా? ఏమో, కావచ్చును. మూడవది— బుద్ధిపూర్వకముగా హత్య కావింపబడెనందురా? ఇదియే, ఉత్తమమగు నూహగానుండెడిదేకాని, యాకృపాణము సుధాకరునిదైయున్నది. ఈరెండుయూహలకు వీలిచ్చినను, విచిత్రముగనే యున్నది. ఏలనన, యీతుదిదానికి, పై నజెప్పబడిన కారణమును, దానిపైదాని కాహంతకు డతిరహస్యముగ లోనప్రవేశింపగల చాకచక్యమును మనకు వింతకలుగ జేయుచున్నవి. ఆదానియే వీధిగుమ్మమువద్ద కనిపెట్టుకొనియుండినయెడల నింతటి విపత్తు సంభవించెడిదేకాదు.

“నాల్గుగడియల ప్రొద్దుపోయినపిదప, - ఆరుగడియలు గడువకపూర్వము. ఈ నడుమనే యేమిజరిగినను. అంతకు వెనుక ముందుల జూడనవునరములేదు. సోమ శేఖరుడును, వకుళయు తప్ప నింకెవ్వరు నింటిలోనికేగలేదనినేవకురాలగులలిత చెప్పుచున్నది. సోమశేఖరు డింటిలోనుండలేదు. పొత్తమును తీసికొని, నాల్గుగడియల ప్రొద్దుపోయినపుడు, ప్రపుల్లచుదుర్ని వెంటనే, యిలువిడిచిపోయెను. అప్పటికి సుధాకరుడు సజీవుడైయుండెను. అటుపిమ్మట వకుళయే యాగృహప్రవేశ మొనర్చి యుండెను. ఆపె తనగదియందు పండుకొని నిద్రించెనని చెప్పుచున్నది.”

రఘునాథుని యాలోచనము తటాలున స్తంభించిపోయెను. ఆతడు విస్ఫారిత నయనములతో, - దృగ్గోచరమగు వస్తువయొక్క అంతరార్థమును గ్రహింపవలె ననెడి కుతూహలముతో - నొక్కించుకనేవు నిదానించిచూచెను.

“జాముప్రొద్దుయినను పోవకపూర్వము నిద్రయా? అందున నొడతెరుగనినిద్ర

యా? మీదుమిక్కిలి, ఆపె వికృతస్వప్నము! - కాదు. కాదు. ఆపె స్వప్నము కల్గెననెడి వికృతవాదము! ఆగదిలో బ్రవేశించి, యాతనిజూచుటకై యాపె కల్పించినకథకాదుగద! ఆతడాత్మహత్య గావించుకొనలేడని యాపెయొక్క తీవ్ర వాదము! అప్పటినుంచీయు, నాపెయొక్క విచిత్రముగు చిత్తవృత్తి! సుధాకరుని ప్రేతస్వరూప మాపెను వెంబడించుచున్నదని, యాపెచెప్పచుండునని రాజశేఖరు డీయబదయముననే నాకు తెలిపియుండెను. అపెనే యేల వెంబడించుచున్నది? అనగా, వెంబడించుచున్నదని ఆపె యేల యపోహపడుచున్నది? ఇదియంతయు వికృతముగ నున్నది. మిగులవికృతము!

“ఇక నాపతంజలి! ఆతడు ప్రచ్ఛన్న వేషధారియై యున్నాడనుట నిస్సందేహము! ఒక శనివారమునాడు వాడియూరిలో ప్రవేశించెనట. అప్పుడే అపర చితురాలగు నొకస్త్రీని - వశశను - కలుసుకొని, యొక వారముదినములు బస చేయుటకు వసతిగల గృహ మిప్పింపుమని కోరెనట. ఆపె నిలచియుండిన గృహమే యాపెదని వాడనుకొనెనేమోయని యాపె చెప్పచున్నది; అట్లయిన కావచ్చును. వాని నెవరో తరుముకొని వచ్చుచుండనోవు. కావుననే, ధర్మసత్రమునందు జహి రంగముగ నుండుటకు భయపడెను. తొమ్మిది దినము లాయితట విడిసియుండెను. ఒక్కమారైనను బయటికేగలేదు. శిరోభారమనెడి మిషయొకటి కల్పించి, యిలువిడచిపోవుటయే మానుకొనెను. ఇదియొక విషయే!— ఆదివారమునాడు నాలుగు గడియల ప్రాద్దుండగ, భైరవియొద్ద శైలవుగైకొని, గోల్కొండకు పయన మయిపోయెను. మరల నింటిలోని కేల వచ్చెను?”

ఈ ప్రశ్నమునకు సమాధానము గుదుర్చుట సులభ సాధ్యము కాకుండెను. కావుననే రఘునాథాచార్యు డద్దానింగూర్చి చాలకాల మాలోచింపవలసి వచ్చెను.

“ఆగవాక్షములగుండ వాడు లోపల ప్రవేశించుటకు వీలులేదు. ఆద్వారముగుండ పోవలెనేగాని యింకేమార్గమునులేదు. వాడు లోనికి పోవునప్పుడునూ, బయటకు వచ్చునప్పుడు నాత డెవరికంటనో యొకరికంట బడవలసినదే. కాని అట్లెవరికిని కనపడలేదు. అయినను సుధాకరునికి హానిచేయవలెననెడి దురుద్దేశ ముతో నాతడు లోని కేగెనని తలచుటకు కారణములులేవు. ఆతడు గోల్కొండ కాసాయంత్రము జయలుదేరవలెనని బుద్ధిపూర్వకముగనే చెప్పియుండెననియు, నిశ్చయముగ నారాత్రియే వేరొక దిక్కునకు బోయియుండెననియు సూహింపవలసి వచ్చుచున్నది. ఇందలి సత్యాసత్యముల నిప్పుడే నిర్ధారణ చేసికొనవలయును”

రఘునాథుడు దిగ్గునలేచి, యుత్తరీయమును ధరించి, నగరమున దక్షిణభాగ

ముననున్న శకటశాలకేగెను. అచట బండ్లన్నియు, నెక్కడకుబోవలయునన్నను సంసిద్ధముగనుండును. అచట ప్రయాణీకులతో బేరములాడి, బండ్లనుకట్టించెడి సేవకవర్గమున రామస్వామి కడు నేర్పరి. మనరఘునాథాచార్యు డాతని బాగుగ నెరుగును. రఘునాథుడు మొట్టమొదట లోకాభిరామాయణమును కొంతవరకు రామస్వామితో ముచ్చటించినప్పటికటి,-

“రామస్వామీ, మరచితిని. నామిత్రుడొకడు గత ఆదివారమునాడు సామంతుల మీయూరునుండి ప్రయాణమైపోయెను. ఆతడేసమయమున వెళ్ళినది నేను బాగుగ నెరుగను. నీకాతడిచట నగపడేసేమో రుగను?— మంచిపాడగరి ధృఢకాయుడు, నల్లని తలవెంట్రుకలు, పెద్దగడ్డము — ముప్పదియేండ్లవాడు.”

రామస్వామి యాకసమువంక విస్మితుడై చూచెను. “అటువంటిపురుషుని చూచినట్లు నాకు జ్ఞాపకములేదు.” అని యాతడనియెను.

రఘు:- వానిచేతిలో నొకనీలవర్ణపు సంచియున్నది. రెండుగడియల ప్రొద్దువేళ నిచటికి వచ్చియుండవచ్చును. కాకున్న బాగుగ చీకటిపడినపిదప నాల్గైదు

గడియలకు వచ్చెనో, బహుశా రాత్రియే వచ్చియుండవచ్చును.

రామ:- ఆయన యుత్తరమునకు డిల్లీమార్గమున బోవుచుండెనా? లేక గోల్కొండకు పోవుచుండెనా?

రఘు:- ఏమో చెప్పజాలను నీవే జ్ఞాపకమునకు తెచ్చుకొనుము.

రామ:- ఆదివారమా! ఆదివారమా! రాజశేఖరుని యింటిలో నొకస్మికమరణము సంభవించిననాడుకదా. కాని, రోజులన్నియు నొకే రీతిగానుండును. ఏనాడేది జరిగినదో జ్ఞాపకముంచుకొనుట చాలకష్టము.

రఘు:- అప్పటికెన్నిది దినములకు బూర్వమే శనివారమునాడు నీవిచ్చటనే యుంటివా?

రామ:- అవును, నేనిచ్చటనే యుంటిని.

రఘు:- ఆనాడే నేజెప్పినపురుషుడొక బండినెక్కి యీయూరు చేరినాడు. ఈదొడ్డి యందే, బండిలోనుండి దిగియుండవచ్చును. ఇప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చినదా?

రామ:- అవునండి అవును. మీరు చెప్పినవాడే. వానిముఖ మదివరకే చూచితిని నేనప్పుడనుకొంటిని. కాని అది నాయపోహము కావచ్చుననుకొంటిని. నేనాతనిని సరిగా చూచుటకు వీలుపడలేదు. వాడితర ప్రయాణీకులతో కలిసి, యీ దొడ్డిని వెంటనే విడిచిపోయెను. ఆతని నీలవర్ణపుసంచి నాకిప్పుడు జ్ఞప్తికివచ్చినది.

రఘు:- మంచిది. వానిసంగతియే నాకిప్పుడు కావలసినది. గత ఆదివారమునాడాతని జూచితివా?

రామ:- వాడియూరు వచ్చినపిదప మరల నాకంటబడలేదు. కొంచెముసేపాగుడు. నీలినంచియా. అవును, అది నీలినంచియే — అది ఆదివారము సాయంకాలమే. ఒకనిమిషమాగుడు నేను రంగని దీసికొనివత్తును.

రఘునాథాచార్యునకీ వాక్యముల యర్థము తెలియలేదు. రామస్వామి రివ్వున పరుగెత్తుకొనిపోయెను. కొంచెముసేపటి కతడు పదునై దేండ్లబాలునొక్కని కెంటునిడుకొని మరలివచ్చెను.

రామ:- రంగా నీవు మొన్న బండికట్టితివే, వానివిషయ మీయనకు జెప్పుము.

రంగ:- ఆదివారమునాడు సాయంత్రమొకడు నాగపురమునకు బండికట్టుమని యడిగెను. బాడుగ యొక వరహా నిత్తుననెను. నేనింటికిపోయి, యెద్దునకు దాణా తెత్తునని చెప్పితిని. ఆతడు ప్రొద్దుగ్రామినినపిదప వెన్నెలలోబయలు దేరవచ్చుననియు, నన్ను సిద్ధముగ నుండుమనియు, చెప్పిపోయెను. ఆరాత్రినెదారు గడియల ప్రొద్దుబోయినపిదప మేమిచ్చటనుండి బయలుదేరిపోయితిమి.

రఘు:- ఆయనవెంట నేమైన సామానులున్నవా?

రంగ:- వేరు సామానులేవియులేవు. ఒక నీలవర్ణపు సంచిమాత్రము ఆయనవెంట నుండెను. దానిని తలక్రిందబెట్టుకొని బండిలోనిద్రపోయెను.

రఘు:- ఆముసలివాని తలవెండ్రుకలన్నియు నెరసినవికావా?

“నెరసిన వెండ్రుకలా! కాదుకాదు కారునలుపు, గడ్డముకూడ నలుపే. వాడు ముసలివాడు గాదు. పడుచువాడే” అని సమాధానముజెప్పెను.

రఘునాథుడు తీవ్రముగ నాలోచించుచు నింటికేగెను. పతంజలి యాది వారమునాడు ప్రొద్దుగ్రామినిన వెనుకగాని యాయిల్లువిడచి పోలేదని గంగారాముడు తెలిసినపుడాతనికి పతంజలిపై జాల ననుమానము కలిగెను. కాని, యాతనివిషయ మాలోచించినకొలదిని, ఆపరిస్థితులను విచారించినకొలదిని పతంజలిపై నేరమా రోపించుటకు ప్రబలకారణములు లేవని యాతనికి బొడకట్టుచుండెను.

“పతంజలి ప్రజలకంటబడుటకు వెరచుచుండెననెడి నాయూహ వాస్తవమే. ఆతడు నిశ్చయముగా గోల్కొండ కేగదలచియుండలేదు. నాగపురమునకు భోవలెననియే యుద్దేశించుకొని, వేరొకయూరుపోవుచున్నట్లు చెప్పియున్నాడు.

“సుధాకరామాత్యుని బొడిచిచంపవలెననెడి దురుద్దేశ్యముతోనే పతంజలి రహస్యవృత్తిని వారముదినములాయెంటు సంచరించుచుండెనను వాదము విశ్వసనీయ

ముగలేదు. ఆతడియూరువచ్చినపిదప మంగళ వారమునాడుగాని, సుధాకరుని పయాణవిషయమును, రాజశేఖరునియింట బసచేయువిషయమును నిరారితములు కాలేదు. పతంజలి స్వవిషయములందే చిక్కులబడియున్నాడు. కావుననే యీ యూర గూఢముగ సంచరించుచున్నాడుగాని, సుధాకరామాత్యుని మరణముతో నాతని కెట్టిసంబంధమేని యున్నదనుకొనుట పొరబాటు.

రఘునాథాచార్యుడు చాల పట్టుదలగలవాడు. ఆతడేధోరణి నాలోచించు కొనునో, ఆధోరణి యెన్నిటికిని విడువడు. పతంజలి నిర్దోషియని సమర్థించుట కాతడు పూనుకొనియెనుగాన, చర్య యనుమానాస్పదముగ నున్నదని యాతని నొప్పించుట సాధారణపురుషులకు సాధ్యముకాదు.

“నాకీ యూహనచ్చదు. ఆపెచర్య నెంత సాదరభావముతో విమర్శించినను యీ హత్యారహస్య మాపెకు గొంతవరకు తెలిసియేయుండవలెనని తోచుచున్నది. ఆపె యెరిగియున్నదంతయు చెప్పటకు సాహసించుటలేదు. రఘునాథా! యీ రీతిగ నాలోచించుకొనుము. ఇచ్చటనొక యువతికలదు. బుద్ధిమంతురాలు. దూరాలోచనగలది. పాపమన్న వెరచునది. అసత్యమాడుట యెట్టిదో యెరుగనిది. ఈ హత్య జరుగునప్పటివరకు నాపె యిటులనే యుండెను. కాని యిప్పుడో? ఆది వారమునాటిరాత్రి యింటికిపోయి, తనగదిలో నిదురించెను. సుధాకరుడు మరణించి యున్నట్లాక దుస్స్వప్నముగ నెను. మరునాటియుదయమున ఇంటిలోనున్న వారందరి కంటె మున్ముందే మేల్కొంచి, చచ్చిపడియున్న సుధాకరు నెల్లరకు జూపుచున్నది. పంచాయితీసభవారి యెదుట సాక్ష్యమిచ్చునపుడు తత్తరపాటుజూపినది. ఆరాత్రి స్మృశానమునకుబోయి, సుధాకరు డాల్చిహత్య కావించుకొనలేదని ప్రజల కుపన్యసింపుచున్నది. ఆపెకీవిషయ మెట్లు తెలియును? భైరవి యాపెకంటె వేయిమడుగులు దూరాలోచనగలది. అపె కెట్టిమనుమానమును లేనప్పు డీపెకెందులకు? ఆంతటితోపోవక, సుధాకరుని ప్రేతస్వరూప మాపెను వెన్నాడుచుండెనని యప్పు గారియొద్ద నొప్పుకొనినదట!

“నేనీమాటనమ్మును. దయ్యములు మనుష్యులవేంటబడినప్పుడు, ఆమరణించినవానికిని, ఆమానవులకు నేదియో సరిబంధ ముండితీరవలెను. నేనీదినమున వారితో టాడుచున్నపు డాపెముఖము వెలవెలబారినది. చేతిలోనున్న కుట్టు పని సాగలేదు నాయెదుట నుండుటకు కష్టముకలిగిగాబోలు కొంతసేపటికి లేచిపోయినది. నాల్గైదుగడియల ప్రొద్దుపోయినపిమ్మటనుండియు నాపె యింటిలోనే యుండెను. అందుచేత నింటిలో నేమికలవరముజరిగినను ఆపెకు తెలిసియుండకపోదు!

ఆపె పరుండగనే నిద్రాదేవత యావహించెనా !

“ఆపెయే కారకురాలని నేననను. ఆవిషయమిక కొంతవిచారణ జరిగినగాని, నిర్ధారణకాజాలదు. పంచాయితీసభ్యులు పొరబడినారనికూడ నేనుగట్టిగా చెప్పజాలను. కాని సుధాకరుడు మరణించినసమయమున నాపె యింటిలోనేయున్నది. ఆపె యేమియునెరుగనని చెప్పనేగాని, యది విశ్వసనీయముగలేదు. పతంజలి తత్పూర్వమే యాగ్రహమును విడిచిపోయియుండెననియే నానమ్మకము. ఏదియెట్లున్నను, మనము తరచుగ పొరబడుచుందుము. బాహ్యచిహ్నములనుబట్టి కార్యసాధన మొనర్పబూనుట ప్రమాదకరము. ఇంకను కొంతవరకు పరిశీలన చేయివలసియున్నది. ఈ యువతిపై నొక కన్నుంచియే మెలగవలసియున్నది. ఇంతలో ఆపతంజలి యెవ్వడో పట్టవలెను.”

రఘునాథాచార్యు డీవిధముగ తర్కించుకొనుచు, పతంజలిని పట్టుకొనుటకు పనిబూనెను. కాని, యందులకొక్క యభ్యంతరముమాత్రము కలదని, యాతనికి వెనువెంటనే దోచినది. ఆపతంజలి రూపురేఖలెట్టివో, వాడెచ్చటనుండి వచ్చెనో, యెచటికిబోయెనో, మనయాచార్యున కొక్కింతయు దెలియదు.

ఆ శా భ ం గ ము

[పండితాశాఢ్యుల వాగభూషణము గారు.]

గీ॥ శివమృతీకటు లెల్లడఁ గ్రమ్ముకొనియెఁ
గాలుమబ్బలు వినుపీధిఁగడఁజొనియె
సందడులు రాజవీధుల సన్నగిల్లెఁ
దారకాగణ మెచటనో జాగియుండె
బంకజారాతి దర్శనాభావమయ్యె
స్తబ్ధమై ప్రకృతియెల్ల నిద్రాణమయ్యె
వీధి గడియార మొకగంట వినిచెనపుడె
యింతదన్నను రాదాయెఁ గాంతుండేమొ
గంటయైనను నేవచ్చి కానఁబడఁడు
వచ్చునో రాజో నేడు జావత్తునంచు
బాసలూనిరించె గద యింత మోసమానె ?
వీలరాకుండు ? రాకున్న నేమి నేయు
దెంతనేపని వేతు నేకాంతసీమ
నెవ్వరే నన్ను గనుగొన్న నేమి యగును ?
జోతులెవరని బట్టినఁ దారియేది ?
త్రాగుఁబోతులు పైఁబడఁ దలఁగుటెట్లు ?

అత్తమామల, మఱదుల, నాడుబిడ్డఁ
గన్నొఱఁగి యిట్లు గాఢాంధకారమునను
విటలిఖితలేఖ వీక్షించి వెట్టినగుచు
మొందు వెనుకలఁ జూడక మురిసిపోయి
గీడు మేలుల నుంత తర్కింపకండఁ
గ్రూరమార శరాసారఘూర్ణితాత్మ
నగుచు నక్కట యేకాకినగుచు వచ్చి
మోహనాంగుని గానక మోసపోతి
నేమి నేయుదు ? దిక్కేది ? యేది తెరవు ?
చాలతడవాయె వచ్చి లూచాయకదిగో
జలదమాలిక తెఱవీడి కలువ రేడు
చిన్ని వెన్నెల నవ్వుచే భిన్ననైన
నన్ను నెగతాళినేయుచు నున్నవాడు
నిలువఠాదింక నిచ్చట నిమగ్నమేని
యొరులకంట బడకుండఁ ద్వరిత గతిని
నిరులు విధియకమున్న నే నేగవలయు ॥

వివిధవిషయములు.

ఇంగ్లాండులో 1924 సంవత్సరపు యెన్నికలకింద పా 921,165 లు ఖర్చు పెట్టబడినది. అనగా, పాను 15 రూపాయల వంతున లెఖక్ పట్టెయెడల 13817, 475 రూపాయలు ఖర్చయినవి. ఎ. డఫ్ కూపర్ అను నాయన రు 2865 లు ఖర్చుపెట్టెను. ఇదియే ఖర్చుపెట్టబడిన మొత్తము లలోకెల్ల పెద్ద మొత్తము. బాల్ డ్విన్ గారు 10020 రూపాయలును, లాయడ్ బార్న్ గారు 10020 రూపాయలును ఖర్చుపెట్టిరి. చర్చిల్ గారికి రు 16170 లును, సర్ విలియం జాయిన్స్ హిక్స్ గారికి రు 16740 లును ఖర్చయ్యెను.

*

*

*

మీరు గుర్రుపట్టెదరా? పట్టెయెడల, గుర్రునేల యాపరాదు? దాని నాపుట సులభము. మోరు తెరచుకొని పడుకొనుటవలన గుర్రువచ్చును. ముక్కుతో నూపిరి పీల్చుక నోటితో పీల్చు చున్నందుల కిది ఫలితము. గొంతుకలో నొక తెరవంటిది యుండును. లోపలికి పీల్చబడిన గాలి దానికి తగిలి శబ్దము కలుగును. అదియే గుర్గు. మనుష్యునియొక్క వయస్సునుబట్టికూడ గుర్గు కలుగుచుండును. యువకులు ముదుసలులు గుర్రుపట్టరు. వెల్లగిత్తులుగా పండుకొనుటవలనకూడ నిది తటస్థించును. ఇట్లు పడుకొనుటలో గడ్డము అనుట కాధారములేక కిందపడుటయు, అందు వలన నోరు తెరచుకొనుట, నోటిలోనుండి ఊపిరిలోనికి పోవుట జరుగుచున్నది. గడ్డము జారిపో వుండ కట్టుకున్నయెడల గుర్రుతగ్గునట.

*

*

*

కష్టపడి వ్యాపారముచేయు వాడు దేహోగ్యము కలిగి చాల కాలము జీవించవలెనంటే, రోజు కథమును రి మొదలు 10 గంటల నిద్ర ననుభవించవలెనట.

*

*

*

ఈస్టరులో యార్కు షైరునందు గడుసు భార్యలచే పీడింపబడు భర్తల సంఘమున్నది. దీనికి వ్యతిరేకము పనిచేయు గడుసు భార్యల సంఘము యార్కు షైరులోనే పార్లమెంట్ అను గ్రామము లో నున్నది. భార్యల సంఘములో సభ్యులుగ జేరదలచిన స్త్రీ మొదట భర్తను సరియైన యదుపు నందుంచుట చేర్చుకొని భర్త యింటిపనులు చక్క బెట్టివానిగ తయారుచేసి, ఉదయమున పక్కనుండి లేచి వచ్చుసరికి తనకు కాఫీ యెదురు తెచ్చునట్లును మేడదిగుసరికి భోజనము తయారుచేయునట్లును భర్తకు కిక్కిరియొసంగవలెను. సభ్యురాలుగా చేరదలచిన నాటికి స్త్రీ వివాహమాడి అయిదేండ్లయినను కావలయును. తన గడుసుతనముచే భర్తను పీడించగల యనుభవము రి సంవత్సరములైనను గడవనిదే పూర్తికాదు. ఇంకేకాక అయిదేండ్లగుసరికి, భర్త తాననుకొనినంత ఘనమైనవాడుకాదని భార్య తెలుసుకొనగలదు. సభ్యురాలుగా చేరునాటికి ముగ్గురు పిల్లలైనను పుట్టియుండవలెనను నియామకము చేయనున్నారట. ఏలనన ముగ్గురు పిల్లలు పుట్టుసరికి సౌందర్యమును గోల్పోయి ఉడుకులు మోటుతనము కొద్దముల నల్లవరచుకొనునట. నిజముగ సభ్యత్వయోగ్యతను బడసిన స్త్రీ దినమునకు

మూడు పర్యాయములు, ఒక్కొక్క పర్యాయము 15 నిమిషములవంతున, భర్తను దుండవించుట నేర్పుకొని యుండునట.

*

*

*

మనము యేదస్థానములో వ్రాస్తామో, ఆదస్థానములోనే తెల్లగాములు మనవాటిచేరు ప్రయత్నములు ఫ్రాన్సులో జేయబడుచున్నవట.

♦

♦

♦

మనుష్యులకు మంగలిపాపులులేక సెలూనులు యేవిధముగ బయలుదేరుచున్నవో, ఆ విధముగానే లండనులో కుక్కలకు మంగళ్యపాపులు బయలుదేరుచున్నవట. ఆ పాపులలో కుప్పీలకు బదులు బల్లలును, మనిషి సబ్బులకు బదులు కుక్కసబ్బులును, పొగగొట్టు కుక్కలను లోబరచుకొనుటకు విన్నట్లుండెను.

*

*

*

కొన్ని పాతశాలలలో ముక్కులతోకూడ దీర్చిబిచ్చియున్నారట. ప్రతి ఉదయము, భోజనము చేయుటకు ముందు, ముక్కును పరిశుభ్రముచేసి ముక్కులోనుండి నోటికి పోవు ద్వారమును శుభ్రముగ నుంచినయెడల చిన్నచిన్న పురుగులను జంపు ద్రవపదార్థముకంటె న్వేచ్ఛగాతిరుగుట కాస్పదముండునట. అందువలన బాలురకు చాల రోగములు రాకుండునని ఒక స్త్రీ వైద్యురాలు తెల్పినది.

*

*

*

నేపుల్సు నగరమునందు, 5౫ సంవత్సరముల క్రిందట చనిపోయిన ఎస్మికోకారూజ్ అనువాని శవము ఒక గ్లాసు పెట్టిలో భద్రపరచబడినది. ఆశవమునకేమి వ్రాసి భద్రపరచిరో కాని, నేటికిని యాశవము నిద్రపోవుచున్నటులే యుండునట.

*

*

*

దక్షిణ ఆస్ట్రేలియా రసాయనశాస్త్ర డైరెక్టరుగారు గడ్డిలోనుండి ఆల్కహాలును తయారు చేయవచ్చుననియు, ఒకటన్న గడ్డిలోనుండి 50 గాలన్లు ఆల్కహాలు లభించుననియు స్పష్టపరచిరి. ఈ దేశములో పెట్రోలుకు బదులు ఆల్కహాలు నుపయోగించు నిమిత్తము, చాల గడ్డిని వినియోగించు చున్నారు.

*

*

*

ఈ జిప్సోలనున్న శిలావిగ్రహములు నైజిలోగాని బరువులోగాని అగ్రస్థానము నాక్రమించి యున్నవి. నైజిలోని పాంతమున చాల పెద్ద మైదానముండుటవలన, సమీపముననున్న కొండరాళ్ళను ఉపయోగించి పెద్దపెద్ద శిలావిగ్రహములను నిర్మింప ఈజిప్టుదేశస్థులు సంసిద్ధులైరి. రోడ్డుపట్టులలో నికలోన్ గారి ప్రతిమననుసరించి పెద్ద శిలావిగ్రహము నిర్మింపబడినది. ఈ శిలావిగ్రహము 126 అడుగులు యెత్తును చేతివేలు మన సాధారణ మనుష్యునికంటె యెక్కువ పొడవును యూడెను. చార్లెస్ అఫ్ లిండన్ అను నాయన యీవిగ్రహమును తయారుచేసెను. విగ్రహము 56 సంవత్సరముల పాటు బాగుగ నేయుండెను. ఒక్కభూకంపమువచ్చి ఈవిగ్రహమును పాడుచేసినది.

*

♦

*

మొగదోమలు మనుష్యులను కుట్టవట :-

♦

♦

♦

♦

పిసిఫిక్కు మహాసముద్రములోని ద్వీపవాసులు పగలు చాలవరకు నీటిలోనే కాలము గడుపుచుండుటచేత నతిశుభ్రముగానుండురు. పిల్లలు నడచుటకు ప్రారంభించిన కొలది కాలములోనే

యీదుట నేర్చుకొందురు, గ్రామము సమీపములోనే ఒకకొలను త్రవ్వించి అందులో యీత నేర్చుకొందురు. శరీరమునకు కొబ్బరినూనెరాచుకొని నారింజ చెట్టుయొక్క బెరడుతో రుద్దుకొనిన నురుగు వచ్చును. శరీరమును తుడుచుకొనుటకు నూర్యడూ గాలి తప్పు వేరు తువాళ్లు వీరికిలేవు.

కో కొ మొక్క ఉష్ణప్రదేశములలో చాల భాగములందు పెరుగుచున్నది. ప్రపంచమునందంతటను కో కొ వృషయోగము పొచ్చినది. ఈ మొక్కలు వంటిగ నెచ్చటను పెరుగవు. ఉష్ణప్రదేశములలో నివి చాలభాగంపెరిగినను నూర్యరశ్మి వీటికితగులరాదు. కనుకనే కో కొ మొక్కలు పెరుగు స్థలములలో యితర అడవి వృక్షములను పెంచుచుందురు. కో కొ చెట్టు రేగితెట్టుంత యెత్తుపెరుగును.

కీటక జాతులలో చీమలు అతితెలివైనవి. లేనేటీగలు అతితెలివితక్కువవి.

1831 లో ప్రాన్సుదేశస్థుడగు యూజెనీనూబెరాన్ గారును, జర్మనీదేశస్థుడగు బారన్ లీచిక్కుగారును మొట్టమొదట కోరోఫారమును కనిపెట్టిరి. 1848లో దీనినిమొట్టమొదట పర్యాయముపయోగించిరి.

కొన్ని మాసములక్రితము జార్జివాసింగుటను విశ్వవిద్యాలయమునకు జెందిన రిగురు విద్యార్థులు కొత్తపరిశోధనలు గావించిరి. నిద్రమానవునికి ఆవుసరమా అనవసరమా అని చర్చించి పరిశోధనకు గడంగిరి. పర్యవసానము యిదమిద్దమని తేల్చినప్పటికిని. నిద్రయనునది వంశపారంపర్య వచ్చుచున్న సోమరిపోతులక్షణమని తేల్చిరి. నిద్రవిస్తారముగా పోవుటవలన శరీరముయొక్క మాంద్యతహెచ్చును. నిద్రలేనిజాతిని తయారు చేయవచ్చునను సిద్ధాంతమును డాక్టరు హోలింగువర్త్తగారు వ్యాపింపచేయుచున్నారు. రెండు మాసముల కొకపర్యాయము అయిదు నిమిషముల వంతున నిద్రతగ్గించినయెడల ఘమారు 20 సంవత్సరములు జరుగునప్పటికి నిద్రయను యలవాటు తొలగిపోగలదని పాపులరు సైన్సుఅను పత్రికలో నొకరువ్రాసియున్నారు.

11 ఘనఅడుగులనీరు గడ్డకట్టినయడల 12 ఘనఅడుగుల మంచుగడ్డ తయారగును

సామాన్యమనుష్యునికి యూపిరితిత్తులలో ఒకటింబైతిక గాలను గాలియుండును

గబ్బిలములు, పాములు తిండిలేక యితరజంతువు లన్నిటికంటె యెక్కువకాలము బ్రతుక గలవు.

అమెరికాలో నుత్సవమునుగాని సభలనుగాని భగ్నము చేయవలెనన్న తోడ్పడు సంఘమొకటి గలదు. అయిదువందలు మొదలు మాడువేల డాలరులవరకు రుసుములను తీసికొని యుత్సవములనుగాని సభలనుగాని యా సంఘ సభ్యులు భగ్నము చేయగలరు. ఒకనాటకములో నల్లరిజేసి నిలిపివేయుటకు వీరుతీసుకొను రుసుము 25 డాలరులు, వివాహములను భగ్నము చేయుటకు రంగము ఒకటింటికి 300 డాలరులు చార్జీచేయబడును.

యోవనములోనున్న స్త్రీ యొకను తక్కువ వయస్సుగల దానివలె నగపడనటించును. ఆమె పెద్దదైనప్పుడు జరిగినయేండ్లను జ్ఞప్తికిదెచ్చుకొని, గర్వించుచుండును, ఇరువైయేండ్లున్నప్పుడు సంతోషముగను, 40 యేండ్లున్నప్పుడు లజ్జాకరముగను, 60 యేండ్లున్నప్పుడు విచారగ్రస్తముగను, ఎనుబది యేండ్లున్నప్పుడు గర్వితముగను స్త్రీ సంచరించును. యోవనముకంటె స్త్రీకి యెక్కువ విలువయినది మరియొకటిలేదు.

గౌరవనీయులగు విరలబాయిపక్షేలుగారు (సామ్రాజ్య కాసన సభాధిపతులు) తమకు వచ్చు నెల జీతము రు 4000 లలో రు 2000 లు రాజకీయ సంబంధములేని అస్పృశ్యతానివారణ, ఖాదీ వ్రచారము మున్నగు కార్యములకై ఖర్చుపెట్టు నిమిత్తము మహాత్మా గాంధీగారికిచ్చు చువ్వారట. బొంబాయి జాతీయ మ్యునిసిపల్ పక్షమువారు పక్షేలుగారికిచ్చిన రు 3000 లు వైకార్యమాలక్రింద ఖర్చుపెట్టు నిమిత్తము గాంధీగారి వశము చేయబడెనట.

ఒక్క బొంబాయి నగరమందే రిటెన్ వ్యభిచార గృహములున్నవి. ఇందు 5164 మంది వ్యభిచారిణులున్నారు. రహస్యముగ నీ నీచవృత్తి నవలంబించుచున్నవారు 30000 ల కెక్కుడుగ నుందురని రిపోర్టులవలన తెలియుచున్నది. దీనిని నమ్ముట కనుమానించునెడ అధమము 15000 మందియైనను నుందురని నిర్ణయించుకొనవచ్చును.

క డ ప లు కు లు .

(కాశీకథి.)

కాంచనేజాలితి దురతిక్రమమటంచు
నిచటనుండి వీడ్కొనునప్పుడే వచించు
నంత్యవాక్యమ్మగునుగాక !- నమలకాంతి
సాగరమునఁ బ్రపుల్ల మీసరసిజమున
దాగు నానవమానుట ధన్యుడఁగద
కడపలుకు లియ్యవియే యగునాకు.
ఆటలాడితి నేనీ యనంతరూప
సంకలితమిట్టి నాటకశాలయందు
నిచటనే రూపరహితు డర్పించినాడ !
కాయ మవయవములును బుల్కాంకితములు
నయ్యె స్పృశియింప నలవిగానట్టి వాని
స్పర్శనంబున; నాకవసానమిట నె
వచ్చునేనియు నింక రావచ్చుగాక !
కడపలుకు లియ్యవియే యగుగాక నాకు

విమర్శనలు

స్వవిషయము:—

మాపత్రిక ప్రతిమాసము 20 వ తారీఖుకు వెలువడుచున్నది. మాకు ప్రోత్సహమొసంగుచున్న పోషకులకు చందాదారులకు లేఖకులకు అనేక వందనములు. ఈ సందర్భములో నొక విషయము నుదహరించవలసియున్నది. ఆధునిక కవిత్వమును నిరసించి, ప్రాచీనకవిత్వమునకు మాత్రము ప్రాధాన్యత నిచ్చుచున్నామని కొందరనుచున్నారు. కొందరు ప్రస్తుతకవులు వ్రాయు ఆధునిక కవిత్వములోని భావముల పఠించి యానందింపకపోము. కాని సారవిహీనమై యతిప్రాసలులేక వ్రాయు కవిత్వమును సమర్థించుట దుస్సరము. ఇంతేకాదు, మేము ప్రకటించు పద్యములలో గూడ సందర్భపువర్ణనలు గలవు. వాటిని పాఠకులు మచ్చునకై చదివి గ్రహించగలరు. అయినను విలేఖరులు వ్రాయు వ్యాసములకును పద్యములకును విమర్శనలకును మేము తరవాదులముకాము. “వినదగు నెవ్వరు చెప్పిన” అన్నారు గనుక అందరికిని సమానప్రోత్సాహము నొసంగ యత్నించుచున్నారము.

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము:—

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయపు యెన్నికలు మాకు నిరుత్సాహమును కలుగజేసిన వని చెప్పకతప్పదు. ఎన్నుకొనబడినవారిలో ముప్పాతికభాగము ప్రొఫెసర్లు. కళాశాలల ప్రిన్సుపాలు అందరు ఉద్యోగ రీత్యాసభ్యులు. ప్రజానాయకులనుండి యెన్నుకొనబడినవారు స్వల్పము. కనుక యీ ప్రొఫెసర్లలో నెంతమంది స్వలాభమును విడచి, వైస్ ఛాన్సెల్లర్ మున్నగు అధికారుల ప్రాపకమునకై పెనుగులాడక స్వతంత్రులుగ నిలుతురో చూడవలసియున్నది.

హిందూదేశపురైతు:—

హిందుదేశమునం దనేకమంది వ్యవసాయమే వృత్తిగాగలిగి జీవనముచేయుచున్నారు. పూర్వము మహారాష్ట్రుల కాలమునందును మొగలాయి సామ్రాజ్య

మునందును రయితలు రాజులయొక్క యకాదార్యమునకు పాత్రులై పండినపంటలో ఖర్చులుపోను మిగిలినదానిలో కొంతభాగము రాజుకిచ్చి, శేషించినదానిని తామే యనుభవించుచుండిరి. ఇంతేగాక నాగళ్ళను, విత్తసములను, యెరువును మరి ఇతర వ్యవసాయ పరికరములను కొనుటకు పెట్టుబడిలేకున్నయెడల రాజే స్వయముగా ద్రవ్యమును పెట్టుబడిపెట్టి ఫలసాయమునుండి వసూలు చేసుకొనెడివాడు. ఇపుడా పద్ధతులన్నియు మాయమైనవి. ఇపుడు రయతుపండినను పండకున్నను యెకరము నకు కొంతవిధిగా చెల్లించుచు ప్రభుత్వమునకు బానిసయగుచున్నాడు. ధనికులు వ్యవసాయమునెడల నిర్లక్ష్యముజూపుటయు, తత్ఫలితముగ నితరపశ్చిమముగూడ నశించుటయు సంభవించుచున్నది. రైతు తనభూమిని తన పశువులను అమ్మి కృశించుచు జాతీయసాభాగ్య నాశనమునకు కారణభూతు డగుచున్నాడు. ప్రోత్సాహము చాలనందున దైర్యములేక నల్లల్లాడుచున్నాడు. రైతు కుంగుటతో గ్రామ జీవనము నందలి కట్టుబాట్లు క్షీణించుచున్నవి. ప్రభుత్వమన్ననో రైతులు చెల్లించ వలసిన శిస్తులను నానాటికి హెచ్చుజేయుచు రైతులస్థితినిదుర్భరముజేయుచున్నారు. ఎలిఫీక్స్టాస్టాగారు నుడివినట్లు “ఎన్నిలోపములున్నప్పటికిని, మహారాష్ట్రకాలము నందే యభివృద్ధిని బడయుచు, ప్రస్తుతమున బ్రిటిషు ప్రభుత్వమునందుగల కొన్ని లోపములు ఆకాలమునందు లేక, సుఖజీవనము చేయుచున్నారు.” “డక్కను పీత భూమి బ్రిటిషు ప్రభుత్వమునకు స్వాధీనమైన సమయములో, దేశమభివృద్ధినొందు చుండెడిది. దేశమునందు శోచనీయమగు దారిద్ర్యమునకుగల కారణము దుర్భర మగు భూమిపన్నే” అని వింగేటుగారు వ్రాసియున్నారు. ప్రస్తుత రెవిన్యూ పద్ధతికి యిదమిద్దమగు తోచలేదు. పోజలు ప్రభుత్వమువారి సదుద్దేశములందు సంపూర్ణవిశ్వాసముంచి నప్పటికిని, ప్రభుత్వమువారు వానిని తృణీకరించి స్వలాభము కొరకు పన్నుల నిర్ణయించుట జరుగుచున్నది. అనగా యేడాదిలో కొంతకాలము ప్రభుత్వమునకును మరికొంతకాలము మిల్లు యజమానులకును, రైతు బానిసయగు చున్నాడు. శిస్తునిర్ణయములను రెవిన్యూ అధికారులు చేయుచుందురు. వీరు కావించిన నిర్ణయముపై సివిలుకోర్టులో అప్పీలు చేసుకొనుటకు వీలులేదు. ఏరే వినూత్న ఉద్యోగస్తులు శిస్తుల నిర్ణయించెదరో ఆయద్యోగస్తుల యెదుటనే అప్పీలు చేసుకొనే దుస్థితి సంభవించినప్పుడు రయిత విముక్తి నొందుట కల్గ. ఇందుకు అనేక సవరణలు చేయవలసిన బాధ్యత ప్రభుత్వముపై నున్నది. మొదటిదితాను సేవ్యముచేయు భూమికి రైతే సంపూర్ణహక్కులు కలిగి యుండవలెను. రైతు లియ్యవలసిన పన్నులను తగ్గించవలెను. శిస్తునిర్ణయముపై సివిలుకోర్టులో అప్పీలు

చేసుకొనుటకు అధికారముండవలెను. సర్వేశాఖవారు నిర్ణయించినవిధముగగాక పండినపంటనుబట్టి శిస్తులు వసూలుచేయవలయును. ప్రభుత్వమువారు సైనికశాఖ యొక్కయు, సివిలుసర్వీసు యుద్యోగీయుల యొక్కయు ఖర్చులనుతగ్గించి తన్నూల మున రైతుయొక్క శిస్తుభారమును తగ్గించవలెను.

ఒక సందేహము:—

ఒక సత్రమునకుగాని, ఒక దేవాలయమునకుగాని, లేక ఒక పాఠశాలకుగాని సంబంధించిన డబ్బు సదరు సంస్థయొక్క నిర్వాహకుడు దుర్వినియోగముచేసిన కారణముచే, ప్రాసిక్యూషను చేయబడె ననుకొనుడు. సదరు నిర్వాహకుడు మొదట డబ్బుకట్టక, విచారణ కొంత జరిగినపిమ్మట శిక్షపడుననే భయముతో డబ్బుకట్టె ననుకొనుడు. ఆసందర్భముతో నాతనిపై నేరారోపణను రద్దుచేయుట కేశాసనమైనా అంగీకరించునేమో తెలుప న్యాయవాద మిత్రులను కోరుచున్నాము. లేక ఒకపార్టీకి చెందినవాడను యుద్దేశ్యముతోగాని, ఆతనిసంసారము నిలచునను యుద్దేశ్యముతోగాని, ఉద్యోగస్థుల శిఫారసులతోగాని అట్టి ప్రాసిక్యూషనును రద్దుచేయవచ్చునేమో బుద్ధిమంతులు దెల్పెదరుగాక.

స్వీకారము:-

నవశ క్షి, వశ్చిమాంధ ప్రితికలను కృతజ్ఞతతో నందికొంటిమి. ఈరెండు పత్రికలు చాలకాలము వర్ధిల్లుగాకయని భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాము.

శ్రీయుత అచ్యుతిని వేంకటాచలపతిరావుగారు రచించిన “వేదభూమి” యను గ్రంథమును వందనపూర్వకముగ నందికొంటిమి. ఈ గ్రంథమును గూర్చిన విమర్శనను సవిస్తారముగ మరియొకపర్యాయము వ్రాయుదుము.

ఆంధ్రసోదరులకుమనవి:-

ఉద్యోగముతగ్గినది. కనుక ఆంధ్రులీపర్యాయమైనను శ్రీ సూన్ ఎస్. శ్రీనివాస ఆయ్యంగారి గౌహతికాంగ్రెస్ అధ్యక్షులుగా నెన్నుకొని, అరవలంటె ఆంధ్రులకు సరిపడదనే నిందారోపణను తొలగించుకొని, శాశ్వతమైన ఆంధ్రీఅరణ్యపక్ష శివమునకు దోడ్పడుదురుగాకయని కోరుచున్నాము.

ఇండియా పావిడెంటు కంపెనీ లిమిటెడ్.

కలకత్తా—(1910 సం. లో స్థాపించబడినది)

గవర్నమెంటుకు బామిను యిచ్చియున్నది.

నిలువపైకము

రూ 125,000 లు

13 మువలు 50 సం.లు వయస్సుగల ప్రతిభవతులు స్త్రీయై ఇందులో పాఠము భీమా చేయుచుకొని పాఠశాలగా తీరవచ్చును. వైద్యులను నేడు, ఏమలకుపయోగించులాగున న్యర్థప్రయోజనములు ఏర్పరచబడినవి.

స్కూలు	పాఠశాల	యిచ్చబడు నిసపులాభం
నెల 1 కి రూ 0—0—0 లు	14 సం.లు	రూ 125
“ “ 1—0—0 లు	పూర్తిగా చెల్లించి	రూ 250

బో. నుకూడా యిచ్చబడును.

1913—14 సం.లో 14 సం.లు చెల్లించిన పాఠశాలదనకు రూ 42 లు బో.ను ఏర్పాటు చేసి యిచ్చబడినది.

ఇకరదివరములు:—నుచిలేపట్టుము. రాబర్టుక్ గేటూని ఆకాశ్మేవారి మేదిమిద నున్న హాచిక్ యేజిస్సీ ఆఫీసులో తెలుపబడును.

సబ్ యేజిస్ట్రేట్ మంచీకమిషన్ యిచ్చబడినది.

పోస్తు విద్య

ఇంగ్లీషు, ఉర్దూ, హిందీ, సంస్కృతము, జ్యోతిషము, (పంచాంగగణితము) ఉత్తరప్రత్యుత్తరములద్వారా నేర్చుకొనము. పగలేగాని రాత్రియేగాని తమకు ఎప్పుడుతమతే అవ్వడే చదువవచ్చును ప్రతిపాఠముతో షేము కొన్నిప్రశ్నలు పంపు డము. ఆప్రశ్నలకు తమకు సమాధానములు వ్రాసి పంపవలెను. ఆప్రత్యుత్తరములు చూచి, వానిలోని తప్పులుదిద్ది లోపములు తమకుతిరిగి బోధచేయుదుము,

పాఠమునకు రెండుపాఠములు నెల 1 కి భావ 1 కి 4 0 0

“ ఒక “ “ 2 0 0

కొన్ని యోగ్యతాపత్రములు:—

(1) నైజాం, ఖమ్మంమెట్టు, ఓకరుసీరు, ఏ. శ్రీహరిరామకృష్ణ గారు “I find your lessons, most interesting and instructive.

(2) గంబాంజిల్లా, సోంపేట, ఆంధ్రపండితులు దుర్గామహంతికీతారామశర్మగారు “తాముపంపిన పాఠములు క్రమముగనే చేరుచున్నవి”

(3) నెల్లూరుజిల్లా, తర్లుపాడు, బాలకవి జనార్దనమర్త్యుగారు “తమవద్ద పోస్తుమూలమున చదువుకొను మాబోటి అనుభవజ్ఞులకు తెలియునేగాని ఇతరుల కేమి తెలియను.”

అచ్యుతవిద్యాలయము,

డిపార్టుమెంటు (2)

వెంకటాపురం-వెంనూరుపోస్తు, మధిరతాలూక-వరంగల్ జిల్లా

“ఆంధ్రభారతి,”

రాజ పోషకులు సం॥కు:—రు. 25

పోషకులు సం॥కు:—రు. 10

చందా సంవత్సరముకు రు. 3,

అర్థ సం॥కు:—రు. 2

మచిలీపట్టణము, సుధర్మ

మూద్రణాలయము

అన్నివిధములై న అచ్చు బైండు పనులు

చేయుచుకొనదలచినవారు

మాకు వ్రాయుదు.

ధరలు సరసము

పరపతిను ఘనములకు కావలసిన

అన్నిరకముల పుస్తకములు ఫారములు

మొదలదొరకును

ఇంకను మూలద్దవారు గాంధీములు

1. గాంధీమహాత్ముని ఉప

దేశములు

1-4-0

2. కానన తిరస్కారము

0-2-0

3. వలసపోయిన భారతీయులు

0-6-0

4. సహకారోద్యమము

1-8-0

ప్రతిఆంధ్రుడును చదివి ఆనందించుపత్రిక.
ఇందలిప్రకటనలెల్లరి దృష్టి నాకర్పించును.
ప్రకటనలుచేయువానికి మంచితరుణము.

—: ప్రకటన రేట్లు:—

సంవత్సరమునకు అర్థ సం॥ మాసము

పుటకు రు. 50 రు. 25 రు. 5

అర్థపుటకు 25 రు. 12-8-0 రు. 2-8-0

సాపుపుటకు 15 రు. 7-8-0 రు. 1-8-0

కంట్రాక్టు రేట్లకు ప్రకటించ దలచు

వారు ప్రత్యేకముగ వ్రాయుదు.

మేనేజరు, “ఆంధ్ర భారతి,”

మచిలీపట్టణము.

‘లలిత’

విజయనగరమున యొక పండిత సంఘపక్షమున వెలు
వడుచుండు మౌనపత్రిక. విద్యాంశుల కాస్పృశాద
ములకు కవుల కవికాశిల్పమునకు తండ్రితల వివిధ
విషయ విచార్యలకు విద్యార్థుల వ్యాసరచనలకు
నిది నూతనరంగస్థలము. చారిత్రక సాంఘిక సాహితీ
ప్రముఖ సకల విశేషాంశములు నిందు వెలువడు
చుండును. చింతచింత కథలు చిత్రనిచిత్రములై
ప్రశస్తములు విద్యార్థుల వాటిపరిక్షలు బహుమాన
ములు ఇట్లు సర్వోత్కృత లక్షకంబగు లలితపండిత
సామగ్రీ స్త్రీభుజపాది సర్వజన సహజరసీయమై
యొందును.

చందా సం॥ 1 క

రు. 3 0 0

అర్థ సం॥

1 12 0

విశేష పత్రిక

0 6 0

విరునామా:—

కార్యదర్శి

“లలితా కార్యస్థానము,”

విజయనగరము.

RIDE A RIGID

RAPID

RALEIGH.

Popular Rs. 135/net

Ask:—

C. Sivajee Rao,
MASULIPATAM,

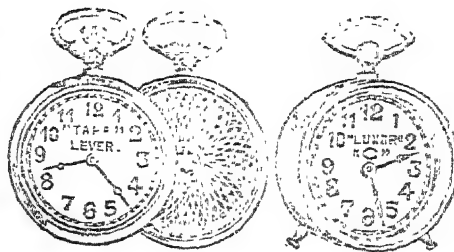
Telegrams:—“SIVAJEE”.

ఈ నాము!

“0” టైంపీసు.

ఈ నాము!

ఎవరైనను మా యొక్క
కాలాల్పక 18 కాలము
లం గారు వచ్చెగల జేబుగడి
మారము తీయవారలకు మా
యొక్క “సి” జిబ్బరు టైం
పీసు యినాముగ యిచ్చు
చును. జేబు గడియారము
5 సం॥ ములు వుత్తరవాదము

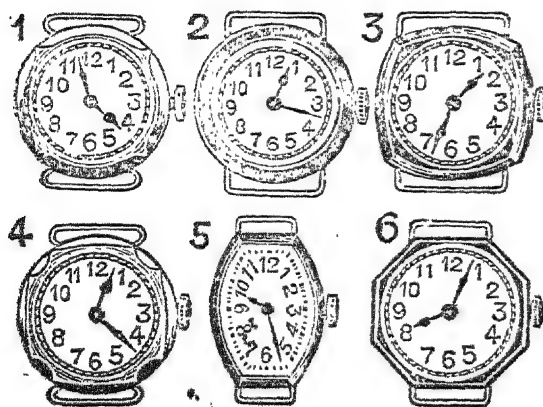
కొద్దిగా యిచ్చుచి.
త్తరలో ఆర్డరు చేసి
అందవలెంది.
జేబు గడియారము ధర
రు 6. “సి” టైం
పీసు యినాము
పొందండి.

జేబు గడియారము 1కి ధర గురి. కప్పనవాచి కంపెనీ, తపాలపెటె 265 మద్రాసు

అసలుధర రు 14

స గ ము ధ ర .

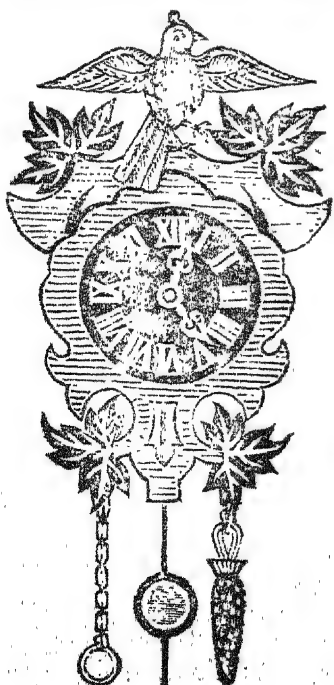
సగముధర రు 7.

22 కాలము కొద్దిగా కొద్దిగా అంగారు చేతి గడి
యారము. 10 రు॥ రుములు వుత్తరవాదము ఇం
ద్రాక్షనుబరచియుండు ఏకమైనను ఏదిధమైనను
ఏకమైన 1కి ధర రు 7 యింకావచ్చు సగముధర
ఇయ్యబడును. కాలమునకు కలియైన ఘంటనయా
పున. మేము పంపునపుడు ఒక్కొక్కటిగాచి పంపు
చున్నాము. మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనవి. చూచుటకు ఎం
తయు నమకమైనవిగన, సాగనుగను యిచ్చుచి.
కాశేకనులు నమకమైనవి. కొద్దిగాగ్రహే క్వీర
పడుడు. ఏలాటికైనను సగముధర రు 7 ఒకపట్టు
పట్టాతో యిచ్చబడును.

విలాసము: స్వామిపశాను, తపాలపెటె 508, మద్రాసు.

మ రు వ వ ద్దు!!

“టిక్—టాక్” (రిజిష్టర్)

గడియారము కాలమునకు సరియైన ఘంటనయా
చూపునది యిది యొక్కటియే.

జర్మనీ దేశములా చేయబడినది. మూడు
సంవత్సరములు గ్యారంటీ.

ప్రపంచమునం దెల్లయెడలను వుపయోగించబడినది

మీరుకూడ నురువకయుండి మా యొక్క లోక ప్రఖ్యాతిచెందిన

టిక్—టాక్” (రిజిష్టర్)

గడియారమును యెల్లప్పుడును నుపయోగించుడి.

ధర 1 కి రూ 3 లు మాత్రమే.

వీటరువాచి కంపెనీ, తపాలపెటె 27 మద్రాసు.

కృష్ణా ఖద్దర్ సంఘము

లిమిటెడ్

మచిలీపట్టణము

మూలధనము—రూ 30,000 లు.

వా 1 కి రూ 5 ల చొన 6,000 వాటాలుగా

విభజించడమైనది.

ఉద్యమము మీ సహకారమును

వాంఛించుచున్నది.

గృహవశిక్రమలను నెలకొల్పుటకును, ప్రోత్సహించుటకును

ఈ సంఘము స్థాపించబడి,

వ్యాపారము ప్రారంభించడమైనది

అత్యుత్తమ ప్రదేశములందు బ్యాంకింగ్ డిపోజిట్లు ఏర్పాటుచేయబడును.

ఏర్పాటుచేయబడును.

అంగీకారములైన యేజింట్లు కావలెను.

దిట్టకవి వీరరాఘవయ్య,

మేనేజింగ్ డైరెక్టరు.

తెలుగు సర్వస్వము

మా న ప త్రి క

సంపాదకుడు

ఏడీది వేంకటరావు

రాజమహేంద్రవరము

సంపుటము

౨

సంచిక

౧

విషయ సూచిక

1	మాతృభాషాసందేశము—	33
	శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు గారు	
2	ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—చతుర్దశసమావేశము—	34
	సంపాదకుడు	
3	జయంతి రామయ్యపంతులుగారి విషయము—	35
	కీ. శే తం. తే. పెరుమాళ్లయ్యగారు	
4	దినానుష్ఠానము—	36
	శ్రీ భానరాజు వేంకటకృష్ణారావుపంతులుగారు బి. ఎ. బి. యస్	
5	వర్ణములు వర్ణన—	38
	శ్రీ అప్పిశ్చేచక్రవర్తుల వేంకటరంగనాథస్వామిగారు	
6	ఆంధ్రసారస్వతము—	39
	శ్రీ అయ్యలు సోమయాజులు వేంకటసుబ్బారావుగారు ఎమ్. ఎ. ఎల్. టి.	
7	జాబులువ్రాయు వక్రణలు—	40
	శ్రీ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్య శర్మగారు	
8	తటాకము—	41
	శ్రీ అప్పిశ్చేచక్రవర్తుల వేంకటరంగనాథస్వామిగారు	
9	కొత్తతెనుగు—ప్రాత తెనుగు—	42
	ఒక భాషాభిమాని	
10	పూసపాటిరాజులయొక్క పూర్వోత్తరము—	43
11	పూర్వశాసనములు—	44

[త్రిపురాన నేంకటసూర్యప్రసాదరావుగారు]

సీ. అవసేదనంబుల కన్యోన్యహృద్భావ
 సువగతంబుగఁ జేయునట్టిచతుర
 తనుఁ గొల్పువారి కింపును సంసుభవ్యవ
 దావాప్తి సమకూర్పునట్టివరిద
 సంసారగహనసంచరణిన్నము లైన
 జనచిత్తములకు విశ్రామభూమి
 విబుధజన్మసింహాపీఠికాసీతయై
 లోక మేలెనునర్వలోకరాజ్ఞి

తే. యఖిలలోకకుటింబిని యైనవాణి
 గీతసాహితీరసమయక్షీరములను
 దొలఁకుచుండెడుతనచన్నదోయిఁగుడిపి
 తనదుబిడ్డల నాంధ్రులఁ దనువుఁ గాత

క. సోదరులలోనఁ బాడము వి
 వాదముఁగని తల్లి యాంధ్రవాద్యేవివిషా
 దాదరకోపకృపాకలి
 తాడేశంబిడియెనిటు నిజాత్మభవులకుఁ.

ఆ. మన్మథమునఁ దనదు మహితాశయము
 దోఁపఁ జేసి మీకుఁ దెలియఁజెప్పు మనియె
 నంబనుడులు గాఁదదాదేశమనుమీకు
 విన్నవింతు వినుఁడి యన్నలార.

ఉ. పుత్రకులార నాదు పెనుపున్
 మదిఁ గోరెడు మీర లీగతిన్
 మైత్రీ దొఱంగి యెండొరులు
 మాటికి వ్యర్థవివాదమగున్నలై
 భాత్యిని వైపయిం బెనుపు

దాల్చెను నాసరివారిలో మహా
 వత్సర నాకుఁగూర్చు టిది
 పాడియె యేమనువాసమిచ్చుయో

క. వాదులుఁ బ్రతినాదులు నవుఁ
 గాదని కీకొనుటె కాని కర్తవ్యాశం
 బేది యె యెఱుంగరై కిరి
 గాదిలినుతులారబుద్ధి గలవోలేవో.

తే. గ్రాంధికము మేలు గ్రామ్యంబు కంటె
 ననుచు గ్రాంధికముకంటెగడుమేలుగ్రామ్యమనుచు
 నుభయవాదులువాదించుచొండొరులను
 ద్విత్తికొంటయ కాక నన్ దిట్టుచుండ్రు.

క. గ్రామ్యగ్రాంధికవాదము
 భూమ్యాకాశములనిండిపోయె నవుర ని
 స్సామ్యగతిఁ దిట్టుకొంటయ
 సమ్యక్ఫలమయ్యె నీను సనునేమీకున్.

క. మీ కిక వాదము వలవదు
 నాకలరూపెఱుంగఁ జెప్పినాకుఁగడుహితం
 బాకార్యము వివరించెద
 మీకున్ నాహితము గడు సమీ
 హితము గదా

ఆ. గ్రామ్యవాదులకును గ్రాంధికవాదుల
 కక్షగణ్యులైన యాత్మజులకు
 వేటువేట చక్క వివరింతు లోక న
 మృతముఋతముమదభిమతముహితము

(నశేషము)

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తునకు ఈసంవత్సరము కాకినాడయందు పిబ్రవరి 6-7 తేదీలలో జరిగినది. ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు డి॥ బి॥ కొమ్మరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు. అధ్యక్షులు బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహశాస్త్రిగారు. కవిగా రధ్యక్షపదవి నలంకరించుట కర్హులారా? ఇది సాహిత్యసభకదా!

సాహిత్యపరిషత్తు పదునాలుగు సంవత్సరము లరణ్యవాసము చేసినది. ఇక అక్షాతవాస మెంతకాలముచేయుచో? ఇంతకాలము పరిషత్తు నెలకొల్పబడినను నొరతనమువారు దీని యునికినయిన గుర్తించినట్లులగానించదు. గమనించినచో విద్యార్థులకు పఠనీయగ్రంథములు నిర్ణయించు సభదర్శమున నయిన దీని అనుమతి బడయకుండురా? ఆమాత్రమయిన లేకున్న మన పరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనమేమి? ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము కూడ వచ్చినదే? పట్టుమని పది శాస్త్రగ్రంథము లాంధ్రమునలేవే? అట్టి గ్రంథములు వ్రాయించుభారము మన పరిషత్తుదికాదా?

పరిషత్తువారి నిరంకుశాధికారమొరమాత్రము బాగులేదు. వారింతిన్న విశాలహృదయమును ఉన్నతభావములును చూపినగాని పరిషత్తు గతి యెన్నటికినింతియ. రామయ్యపంతులుగారు పరిషత్తును

నెలకొల్పి రనుమాట వాస్తవము. దాని కొరకు 40 జేల రూపాయలు నియమచేసి యే యుండవచ్చును. ఆగౌరవము చాలును. అంతటితో తృప్తినంది పంతులుగారు నిశ్రాంతి తీసికొనుట యుక్తము. లేకున్న తమ పరిషత్తుత్రిక యింకను కొంత కాలము గుంటపువ్వులు పూయుచుండు ననుట నిక్కము. పరిషత్తుకరి సామ్మకాదనునంగతి పంతులుగా రెఱుగనిదికాదు. ఎల్లకాలము పరిషత్తుత్తే యుండుననుటకువీలు పడదు. పరిషత్తును తమ వెంట తీసికొని పోవుటకే స్థాపించిరా పంతులుగారు? పరిణయము గావించిరికూడను. అత్తవారింటికి వచ్చు ప్రాయము వచ్చినది. పుట్టినింటిపరిస్థితులకును మెట్టినింటి పరిస్థితులకును ఎంతయేని వ్యత్యాస ముండును. దేశమువేఱు. కాలము మారినది. పరిస్థితులు మారినవి.

ఈ సంవత్సరమున భవిష్యత్తు గరిటిభాగవతముక్రింద పరిణమించినది. పరిషత్తువారు చేసిన తీర్మానములలో ముఖ్యముగ గమనించవలసినవి రెండుకలవు.

అందు మొదటిది పరిషత్కార్యస్థానమును కాకినాడకు మార్చుటకు తీర్మానింపబడుట. ఈతీర్మానముకాగితముమీద నుండవలసినదే. ఏలందురేని, ప్రతిసంవత్సరము ఏదో ఒక పురమునకు కార్యస్థానము మార్చుటకు తీర్మానించుటయు, మరుసటి

సంపత్సర మా తీర్మానమును రద్దుచేసి
యింకొక పురమునకు మార్పుటకు తీర్మా
నించుటయు నాచారమై యున్నది. తుద
కేచ్చటకును మార్పుటలేదు. కావున పది
షత్కార్యస్థానము కాకినాడకువచ్చినపిమ్మ
ట గాని యీ తీర్మాన మమలులోనికి వచ్చె
ననుటకు వీలుండదు.

రెండవది నిరూపణకుసభలో వ్య
వహారికభాష కనుకూలముగ నుపపాదించి
న తీర్మానమును రద్దుచేసి, వ్యవహారికభా
షకు పరిషత్తునందుతావొసంగకుండుటకై
1914 సంవత్సరమున కాకినాడయందు జరి
గిన పరిషత్సభలో గ్రాంథికభాష కనుకూ
లముగ నుపపాదించిన తీర్మానమును తిరిగి
ఉపపాదించిరి.

ఈ రోజులలో తీర్మానము లడ్డగల
వాయని ఒక సందేహము. సానికొంపక
యిన అడ్డకలదు గాని సారస్వతభవనమున
కడ్డు కాన్పింపదు. నేడు ఆంగ్లవాఙ్మయ
సంపర్కఫలము పూర్తిగనున్న దనవలసి
యున్నది. ఇప్పుడు ఆంధ్రవాఙ్మయతరంగ
ముల నానాకళలము కొట్టుకొని వచ్చు
చున్నది. ఇది వరద సమయము కొంతకా
లము పోయిన గాని బురదవిరిగి తేటనిరు
కాన్పించదు. నేడావరద నాపుటకుఁగాని
తేపాబురద నడుగునకు త్రోసివేయుటకుఁ
గాని తీర్మానము అనవసరములు. ప్రకృతి
యందీ మార్పు సహజము.

ఎన్నివిధములచేత నాలోచించినను
భాషయందీ మార్పు తప్పదు. అది ప్రకృ
తిజన్యము. ఇవి పూర్వపురోజులుకావు.
తెలుఁగనిన నలుగురకును అభిమానమెక్కు
వైనది. అన్యభాషాపదములు కుప్పలు కు
ప్పలుగ నచ్చి మన భాషయందు కలి
సినవి. కలియుచున్నవి. కలియఁగలవు.
ఛాందసపుత్తి పూనినలాభములేదు. ఆంధ్ర
భాష నేడు ప్రజాపోషణమునం దున్నది.
కవి గోకాలమునను పోషకుని అభిరుచి
కనుకూలముగ వ్రాయవలెను. వ్రాయును.
నేడు ప్రబంధములు కావలసినవారే?
భాష తొరిపివేయబడినది ఛాందసులు పరి
తపించుటయు సహజము పరితపించిన లా
భమును గాన్పింపదు. ఇది గద్యయుగము.
(page of prose) అనేకోద్గ్రంథము లితర
భాషలనుండి తర్జుమా చేయించవలసియు
న్నది. శాస్త్రగ్రంథములు వ్రాయించవలసి
యున్నది. భాషకన్న భావమనిన అభిమా
నమెక్కువయైనది. ఇదే సంధిసమయము.
ఒక్కొక్కకవి కొక్కొక్క వ్యాకరణము
బయలుదేరిన గాని మన వాఙ్మయము సం
పూర్ణవికాసము సూద దనువారు కూడ
బయలుదేరిరి. కావున కండ్లప్పగించి చూ
చుటయే కాని మనము చేయున దేదియు
నులేదు. వ్యావహారికభాషావాదులు పె
చ్చుపెరిగి వారియిచ్చవచ్చినటుల వ్రాయు
చున్నారు. వారివ్రాతలు పత్రికలన్నియు నా
మోదించుచున్నవి. ఆమోదించకవీలులేదు.

గిడుగు వేంకటరామమూర్తిపంతులు పరిషత్తునుండి చీలిపోవుటచే గ్రాంథిక వాదులు బ్రతికితి మని తలపకుందురుగాత. రామమూర్తిపంతులున్నప్పటి గౌరవము లేకున్నచో పరిషత్తుకు రాదని పరిషత్సభ్యులెఱుంగునది. ఆతడు పరిషత్తును విడిచిన పరిషత్తుకు కుడిచెయ్యి పోయినదన్నమాట వాస్తవము. ఆయనకన్న నీ గ్రాంథిక వాదులేరును ఎక్కువ పరిశ్రమ చేసిన సాహిత్యపరులు గారని నొక్కి వక్కాణింపనగును. ఆతడొక పాదమునకు మొనగాడయినంతమాత్రాన పరిషత్తునుండి చీలిపోనిచ్చుట ధర్మమా? గౌరవసభ్యుడుగ నుండదగినవాని చందాసొమ్ము చెల్లించ లేదను నెపమున ప్రొటింగుపవరు నియ్యక పరిషత్తునుండి చీలిపోనిచ్చుటకన్న అవివేకము వేరొందుండునా? తాము రూలుప్రకారము చేసిరా యునినను అదే రూలుక్రింద నెక్కువసంవత్సరములు చందాచెల్లించని రంగారావుగారు వోటింగు అధికార మేలేనంతట కార్యదర్శిగనుండి తమనివేదికను చదువుట కెట్లర్హులో బోధపడకున్నది. అటుపైని రామయ్యపంతులుగారి చిత్తమందురుకాబోలునేమొ.

ఇక నిఘంటువుసంగతి చూతము. ఏసంవత్సరమున కాసంవత్సరము మొదటి నంపుటము ముద్రింతుమనుటయే కాని బయటకువచ్చుటమాత్రము లేదు. మహారాజావారిసొమ్ము ఖర్చగుట లేదనుటగాదు.

కాని వ్రస్తుత మీనిఘంటు వసనరమా? కాదా? వీరు వ్రాయించు నిఘంటు వెంత వఱకు సరియైనది. అను విషయములు చర్చించవలసి యున్నది. ఇట్టికార్యములకు పూచుకొనుట కన్య లసమర్థు లనుమాట నిక్కము. ఇప్పడున్న నిఘంటువులలో తలమానికము శబ్దరత్నాకరము. సీతారామాచార్యులుగారు అప్పటికి దొరికిన గ్రంథములయొక్క తాళపత్రప్రతులలోని పాఠాంతరములను పూర్తిగ గమనించి వ్రాసియున్నారు. అది పూర్తిచేసి కొద్ది సంవత్సరములే యైనది. వేటొక పెద్ద నిఘంటువు వ్రాయించుటవసరమే; కాని సమయమింకను రాలేదు. అనే కోద్దంధములు దొరకవలసి యున్నది. దొరకిన వానిలో కవిపేరు తెలియనివి కొన్నియు గ్రంథముపేరు తెలియనివి కొన్నియు పొత్తములు గలవు. దొరకినను అచ్చుకాని గ్రంథము లెన్నిలేవు. ఈగ్రంథము లన్నిటను మనమెన్నడును కని వినని నూతన పదము లెన్నియేని కలవు. ఇంకను కొంత వాఙ్మయపరిశోధనము తీవ్రముగ జరిపిన మీదటగాని సరియైన ఆంధ్రనిఘంటువు వ్రాయుటకు వీలుండదు. ఆంధ్రులలో పరిశోధన మిప్పుడే మొలకెత్తుచున్నది. సరియైన పరిశోధకులు బయలుదేరి తీవ్రముగ పరిశోధనము సలిపినచో నిఘంటువు వ్రాయుటకు సమయ మొకశతాబ్దమునకు రాగలదు. ఈయరువదియవ శతాబ్దమున

పూర్ణయ్య ప్రధాని నిస్సంశయము గ నసాధారణప్రజ్ఞా దురంధరుడు. ఆతని బోలిన మంత్రిశిఖామణి పనునెనిమిదవ శతాబ్దమున మరియొకడు జరించియుండి లేదు. పనునెనిమిదవ శతాబ్దపుకడవటిభాగమున రాజ్యస్థాపనాకాంక్షతో విశ్వప్రయత్నములు గావించుచుండిన యాంగ్లేయులకు, కటంకములను గల్పించినవి దక్షిణహిందూస్థానమున మైసూరు సుల్తానులతోటి యుద్ధములే యని చరిత్రకారుల యభిప్రాయము. మెఱిపువేళముతో, సైన్యములను నశిపించుచు, నాంగ్లేయుల కేంతింతనరాని, యిక్ష్మి గల్గించుచు, యుద్ధములందు ఓడించుచు, తుదకు వారికి దేశమున నలువనీడయు, లేకుండ బోవునంతటి భీతి గల్గించిన హైదర్‌లీ, టిప్పుసుల్తానులకు పూర్ణయ్య వంటి మంత్రిచగాడామణి, రాజనీతివేత్త, వర్తనీతిజ్ఞుడుండట బట్టియే మహమ్మదీయ ప్రభువులు ప్రయత్నములు జయప్రదములగుచుండెనని బ్రిటిషు చరిత్రకారులు పలుమారు లొప్పుకొని మెచ్చుకొనియుండిరి. ఆసుల్తానుల యెడతెగని సమరనన్నాహములకు వలయు, ధనసైన్యములు ప్రోవుజేసి యుంచుటకు విశ్వాసపూరితమైన పూర్ణయ్యగారి ప్రతిభావిశేషము, పరిపాలనాదక్షతయు బ్రాణబీజములయ్యెను. అంతటి సమర్థతతో స్వామిభక్తిని ప్రకటించి కీర్తికెక్కిన యా పూర్ణయ్యయే టిప్పుసుల్తాను మరగానంతరము అంగ్లేయులకు

మహారాష్ట్రాలోపి యుద్ధములందు మ్రొవయన్న మైసూరు గాజ్యముచేత ధన సైన్య నన్నాహములు జేసి సంపుడు విజయముగ గూర్చి వారి క్లిష్టజ్ఞతకు బాత్రుడయ్యెను. ఆతని ప్రజ్ఞావిశేషములకు పరిపాలనావద్ధతులను, శక్తిసామర్థ్యములను పలుమారు ప్రత్యక్షముగ గాంచుచు నచ్చెరువెరిసిన వెల్లింగుటన్, వెల్లస్లీ ప్రభువులు మైసూరున కిట్టి వార్తారోవాణి యుంచట బట్టియే మొదట నారాజ్యము దుర్భిక్షియై దుర్లభయమై యుండెననియు, నామహమ్మదీయ పంశనిర్మూల మయినతరువాత వరల నతిసూక్ష్మకాలములో, కష్టకాలము గడచి సుఖమును, శాంతిని, యైశ్వర్యమును బడయగల్గె ననియు పెక్కునారులు జ్ఞాపించి యుండిరి.

పూర్ణయ్య అసాధారణప్రజ్ఞా దురంధరుడనుట కెల్లవిధముల దగినవాడు. మొదట ముసల్మానురాజవంశమునకు భృత్యుడై, హిందూరాజవంశమునకును, అంగ్లేయులకును, తేరిమాడగరాని శత్రునై రాజ్యాంగము నడపెను. ఆహిందూరాజవంశముననే పునస్థాపితము చేసిన వెనుక విశ్వాసపాత్రుడై, తనకు శ్రుబల శత్రువుల యియుండిన బ్రిటిషువారి కిత్యంతహితుడై రాజ్యపాలనము పనునెకండేట నిష్కల్మషముగ నెల్లరునోహూయనగ బాలించి ప్రఖ్యాతిపడెను. కళంకమునకు తావిచ్చిన తన జీవితమును, పూర్ణయ్య కళం

కరిహితముగా మెనర్పుటకు ప్రయత్నించి సిద్ధిగాంచెను. నిజస్వామి యగు బాలరాజునకు ద్రోహము వాటిల్లకుండ, నెల్లవేళల సంకుశము వలె యున్న బిటిషు ప్రభువుల కాగ్రహము జనింపకుండ, తన యాస్థగౌరవము, స్వాతంత్ర్యాభిలాష, రాజభక్తి విశ్వాసములు చెక్కు చెదరకుండ ధీమా చక్రము ద్రిప్పెను. ఆతని పరిపాలనము ఆంగ్లేయులకు వెఱపును, ఆశ్చర్యమును కలుగ జేసెను. మహమ్మదీయుల పాలనమున లెఱపిలేని యుద్ధములచే, నెంతయు, చిక్కిరివిక్కియున్న మైసూరు హిందూ రాజ్యరమ, మరల, మన పూర్ణయ్య బాహుచ్చాయల జీవకళతో, శుక్లపక్ష చంద్రుని వలె దివదీప్రవర్ధమాన యగుచువచ్చెను.

మైసూరురాజ్యము జయింపబడిన తరువాత నాంగ్లేయులు, హిందూరాజును సింహాసనస్థుని జేయువేళ మంత్రి పూర్ణయ్యగారిని, రాజ్యభారము వహించి, చెల్లాచెదరై యున్న దేశమున, కష్టముల పాలయియున్న ప్రజలను, గాపాడ నియోగించిరి. ఆ దివాను పదవియందు పూర్ణయ్య జూపిన దక్షత, వ్రజ్ఞయు నదృశ్యములు. ఎవరినిగాంచినను పూర్ణయ్య మాత్రము వారియెడల విశ్వాసమును, రాజభక్తిని గౌరవలేక వెల్లడించుచు వచ్చెను. హిందూ రాజ్యమును సంరక్షించుచు ఆశోపహతులయిన మహమ్మదీయ ప్రజాసంఘమును ఓదార్చి మరపించుటకు దగిన దక్షు

డు పూర్ణయ్యమే యనిపించెను. దివానుగా నియమింపబడినతరువాత పూర్ణయ్య క్రొత్తస్వామిని గొలువవలసివచ్చెను. తనకును, పూర్వపునిజస్వామియగు టిప్పు సుల్తానునకును పరమశత్రువులయిన ఆంగ్లేయులకు హితుడు కావలసివచ్చెను. వారి యాజ్ఞానుసారము, వారి యంగీకారమును బడయుచు హిందూ రాజ్యమును పరిపాలన చేయవలసివచ్చెను. అట్లయ్యును అనమాన వ్రజ్ఞాదురంధరుడగు పూర్ణయ్య, జూరిన దేశగౌరవమును చక్కదద్ది, నుస్థితీయందు మునిగియున్న హిందూసంఘమును పునరుద్ధరించి ప్రజలకు శాంతియు, సుఖము మెనంగి, పరిపాలనమువల్ల గౌరవమును, భక్తిని విశ్వాసమును జనింపజేసెను.

పూర్ణయ్య ౧౮౦౦ మొదలుకొని ౧౮౧౧ వఱకు పదనొకండు సంవత్సరములు దివానుపనిచేసి రాజ్యమును చక్కఁజేసెను. ఆతని పరిపాలనా విధానమును, ఆతని ప్రయత్నములను, పద్ధతులను విశ్రింతులకు యీపుటలు చాలవు. కావున సూక్ష్మముగ సూచింప ప్రయత్నించెదము. ఆంగ్లేయులు కృష్ణరాజవెడియరు సింహాసనముపై నభిషేకించుటకు పూర్వము పూర్ణయ్య దేశమును శాంతిపఱుపవలసివచ్చెను. దుర్గార్థులయిన జమీందారులను, దుర్గాధిపతులను, పాలెగార్లను వంచిని శిక్షించుటలో పూర్ణయ్యకు జనరల్ హాసీసు మున్నగువారు విశేష సహాయమును చేసియుం

శిరి. తమిళంబతామె వైరమును త్యజించి శరణుజొచ్చిన ద్రోహులను పూర్ణయ్య మన్నించి, గౌరవించి, వారివారి దుర్గములను, పాళయుముల నిచ్చివేసెను. ద్రోహ మొందిన పాళేశార్లకు సహాయభూతులయి, తిరుగుబాటు గావించిన, చిట్టలదుర్గము, శ్రీరంగకట్టణములం దుంచబడిన బ్రిటిషు నైన్యదళములను హతమార్చి శాంతి నెల కొల్పి, బ్రిటిషు ప్రభువుల కృతజ్ఞతను బడ సెను.

తాను దివాను అయినపిదప, బ్రిటి షురాజ్యహస్తము సంరక్షించుచుండ, తన రాజ్యమునకు మునుపటివలె పెద్దనైన్యమన వసరమని తగ్గించెను. రాజ్యమందుగల ప్రతి గ్రామములందు పూర్వపు పరిపాలనాపద్ధతిని చక్కబఱచి, పటేలు, కరణము, మొదలుగా గల యుద్యోగస్తుల నెప్పటియట్ల యేర్పాటు గావించెను. గ్రామపంచాయితీల నేర్పఱచెను. గ్రామములందు పూర్వపు పద్ధతి ననుసరించి, వంతు కావలివాండ్రను నియమించి యే యకార్యములును జరు గకుండ కట్టడలు జేసెను. న్యాయస్థానములయందును, పన్నుతీయు యుద్యోగస్తులందును గౌరవభక్తివిశ్వాసములు గుదురు నట్లుజేసెను. సంధిక్షయమునకు జెందిన తగవులను తీర్పుచేయుటకై మహమ్మదీయుల కొరకు ప్రతి నగరమునందు కాజీల నియమించెను. హిందువులకు మహమ్మదీయులకు కలతలు పుట్టివ, వాటిని తగవు

చెప్పుటకు అమీల్ దారులను నియోగించెను. అమీల్ దారుజీ కార్యమునందు పంచాయితీదారులు సహాయులుగనుండ జేసెను. ఈ పంచాయితీదారులలో నిరుతేగిలవారికి ని చెయ్యక యిస్తరును, ప్రతివాదిగావచ్చిన వారికి యిష్టమువచ్చినవా డొకడును పోవున నుండునట్లు జేసెను. అన్యాయము జరిగిన దని విలపించు అర్థికి అదాలతు అప్పీలుకోర్టుగారి సంతకరమున నేర్పాటుచేసెను. అంతవఱకును న్యాయముగ తా నే యావిషయములను అప్పీలు విచారణ చేయుచుండెడివాడు. అదాలతుకోర్టునందు ఒక మహమ్మదీయుని, ఒక హిందువుని, న్యాయాధిపతులనుగా నియమించెను. పూర్ణయ్యగారి పరిపాలనమున నరహత్య చేసినవారికి గూడ ఉరిశిక్ష లేదనియు, నతడంత దురాళు డనియు యశము సంపాదించుకొనెను.

దివానుపూర్ణయ్య మహమ్మదీయ ప్రభుత్వమునకు బూర్వముండిన పన్నులు దీయు విధానము మరల నేర్పఱచెను. అందువలన ప్రజలు సుఖించిరి పన్ను లిచ్చు కొనలేక తమ డేత్రములనువీడి దేశాంతర గతులయినవారు మరల స్వగ్రామముల చేరుకొనిరి. అమీల్ దారుల కృత్యములు, పన్నులుపసూలు, న్యాయవిచక్షణ మునుపటివలె గాక మంచికట్టుబాట్లు జరుగ నాశంభించెను. దివాను ఎప్పుడు ఏవేళను వచ్చి, తనిఖిచేసి తప్పులు బట్టి, యుద్యోగము

నుండి తీసివేయునో యని యధికారముల చిన్నయున్నోగముల వారి కందరికిని భీతి గొలుపుచుట, తరుచు నహూతము వెళ్ళుచుండిన. అట్టి నుకామాలందు విన్నవములను వినుచు, స్వయముగా పరిష్కరించి తీర్పు నేయువాడట. ప్రజలకు దివాను నామొల్కరించిన భగవంతు డని తోపించెను. చాసితో నాతిని పరిపాలనముపై నందరికి గౌరవము, విశ్వాసము గుదిరెను. వ్యవసాయపు పెట్టుబడులనిమిత్తము క్రభుత్వము వారి బాక్కనమునుండి బడుళ్ళుచ్చు పద్ధతివర్పించి రైతుల కనేక సదుపాయములు చేసెను.

మైసూరురాష్ట్రమును, నూటయిరువది తాలూకాలక్రిందవిభజించి, ఒక్కొక్క తాలూకానొక్కొక్క అమీల్ దారునిక్రింద నుంచెను. కొన్నితాలూకాలపైన సుబేదారు నుంచెను. పన్నులువసూలునందు సుబేదారుక్రింద షరాబు (Treasurer) ఒకడు సీరస్తాదారు ఒకడును సహాయముచేయుటకై నియమింపబడిరి. ఖజానాకొట్టును మూయునపుడును, తీయునపుడును, సుబేదారు, శిరస్తాదారు, షరాబులు ముగ్గురును ఉండవలెను. బాక్కనమందు ధనము లెక్కువవచ్చినపుడు, మువ్వరును, జవాబుదారులై యుండవలయును. పూర్ణయ్యగారి దివాన్గి మొదటిసంవత్సరము నుండియు, రాజ్యాయము క్రమక్రమముగ వృద్ధిచేయు

టకు ప్రయత్నించులు జరుపబడెను. ఆతని పరిపాలనమున మొదటిసంవత్సరమున ఆదాయము 5375000 రూపాయలు, ఆతడు దివానుపదవి విదలిపించునపు యుక్కిన నాటికి 8675000 లకు పెరిగెను. ఆతని ప్రజ్ఞ, ఒక మూలముండి బ్రతిష్ఠ సైన్యములకు సహారాస్థులతోడి యుద్ధములందు, కావలసిన సహాయము సంకయ్య చేయుచుండినను, రాజ్యముయొక్క, ఆజాయమును, ప్రజల కేవిధముగా కూడ బాధకరముగా కుండ వృద్ధిజేసియుండుటలో గలదనియొప్పు కొనవలయును.

పూర్ణయ్యగారు చేసిన ధర్మకార్యములకు మితిమీరలులేవు. పాడుచేయుబడిన హిందూదేవాలయములను ప్రతిష్ఠ చేయించుటకును శిథిలమగుచున్నవాటిని బాగుచేయుటకు నాతడు విశేషధనమును వెచ్చించెను. ప్రతిచోటను ధర్మసత్రములను కట్టించెను. పాంథులకును, యాత్రికులకును నేటివఱకు “పూర్ణయ్యగారిధర్మసత్రములు” ఆశ్రయ మొసగుచున్నవి. కీర్తికాయుడైన పూర్ణయ్య నేటివఱకు మైసూరుప్రజలచే కృతజ్ఞతో పుష్పములచే బూజింపబడుచున్నాడు. వ్యవసాయ సౌకర్యములకై అతడనేక కాల్యాలను తటాకములను త్రవ్వించెను. పాడయిపోయినవాటిని బాగుచేయించెను. ప్రయాణసౌకర్యములు గలుగజేయుటకు రాజబాటలను వేయించి వల

యువోట్ల పెద్దగంటెనలసె తమకట్టించెను. రైల్వేలులేనితోటలోపూర్ణ య్యగారు ఏటికై 5610000 వరకులను పెచ్చించె నట! సర్ ఆర్డర్ వెల్లస్తీ, పూర్ణ య్య గారి పరిపాలనమును జూచి సర్ బాక్స్లోజు దొరక్కిల్లు వ్రాసియుండిను. పూర్ణ య్యగారి పరిపాలనము, ఆయన బాక్సనము ఎప్పుడు ధనమొంత కావసిన సంతము, సేతయిన మును, ప్రజల కొత్తిశియు లేకుండ నను కూర్చు అసాధారణప్రజ్ఞము, నేనెప్పుడు యీప్రాంతపు హిందూదేశము లోవినియుండలేదు. పూర్ణ య్యగారి ప్రతిభ నాకు ఆశ్చర్యమును కలిగించుచున్నది. ఆతనిబోలిన వారునాకెవరునుదేశీయులలో గనపడలేదు”

పూర్ణ య్యగారి జీవితము నిక నొక ముఖ్యవిషయమును గూర్చిన రెండు మాటలతో ముగింతును. ఆయనకు తన దివానుపదవి నలంకరించిననాటనుండియు నిద్దగు ప్రభువుల కొల్చుట యయ్యెను. బ్రిటిషువారి థాటి కాగుచు తన హిందూ రాజును గొలుచుటయో, తన ప్రభువును నింపించి ఆంగ్లేయులకు భృత్యుడగుటయో గావలసివచ్చెను. కాని పూర్ణ య్యగారు ఆత్మగౌరవమును ఇచ్చుటను పాడుచేసికొన లేదు. గొలిచినన్నాళ్లు, తురకసుల్తానుల నట్లుగొలిచెనో, అట్టి రాజభక్తివిశ్వాసములతోడనే, కృష్ణరాజ ఛేదయరును మైసూరును గొలిచెను. ఆంగ్లేయప్రభుత్వోద్యోగులీయని పరిపాలనావిధానము నందు

అనుక్షణమును కోక్యము కలుగజేసికొను నుంజ చాల కష్టముగా నుండెను. అందు నను నానికష్టతులను భంగము కలుగకుండ వారలమనసునకు మెప్పికలుగకుండ తన స్వాతంత్ర్యమును గాపాడుకొనుచునే పరిపాలనచేసెను. తనవశమునకు వప్పగింప బడిన కృష్ణరాజకుమారుని విద్యాబుద్ధుల చెప్పించి పెద్దవానినిజేసి తనప్రజలకు కన్న తొగ్రడివోలే కావాడి వారలకు శాంతియు, సౌఖ్యమును, ఐశ్వర్యమును చేకూర్చి కీర్తికెక్కెను. రాజును పూర్ణ య్యగారు తాను సింహాసన మెక్కినవేళ కృతజ్ఞతా సూచకముగ యలందూరు తాలూకాను జాగీరుగా నిచ్చి సత్కరించెను. బ్రిటిక్కి యున్నంతకాలము, కొలువులోనున్నప్పటి జీతము నిచ్చుట కేర్పాటు చేసెను.

ఒకసమయమున ఆంగ్లేయప్రతినిధి రెసిడెంటు ప్రతివిషయమునందును దివాను నడిగి తెలిసికొనదగిన విషయములను రహస్యముగా, వాతని క్రింది యుద్యోగుల నమగుచు, వారితో నుత్తరప్రత్యుత్తరములను జరుపుచుండెను అది పూర్ణ య్యకు తెలిసిన వెంటనే యుగ్రుడై వెల్లస్తీప్రభువున కా విషయమునుగూర్చి వ్రాసెను. ఎల్లవేళల నాంగ్లేయప్రతినిధితో సహాయ సానుభూతులతో పరిపాలనముచేయుట కష్టమున్నప్పటికిని యాతడు తఱుచు జోక్యము కలుగజేసినపుడెల్లను తగవుపెట్టుచునే యుం

డెను. ఇదియంతయు గాంచిన వెల్లెన్లీ ప్రభువు రెసిడెంటును, చీవాట్లు పెట్టుచు నొక యుత్తరమును వ్రాసి యింకముం దెప్పుడును దివానుతో స్పర్థదెచ్చుకొనకుండ బ్రవర్తించవలయుననియు నేవిషయమును గూర్చి యే విశేషములు గావలసివచ్చినను యదియంతయు దివానునుండియే రాబట్టు కొనవలయుననియు శాసించెను. అప్పటి నుండియు పూర్ణయ్యపేరుచెప్పిన బ్రిటిషు రెసిడెంట్లకు గుండెబెదరుచుండెను.

తానాజ్ఞించుకున్న యశమును ధనమును పూర్ణయ్యగారు చాలకాల మనుభ

వింపలేకపోయెను. వార్ధక్యమాత్రని జరకాలము జీవించనీయదయ్యెను. ఒకప్పుడాయనను ఎవరో హైదరు, టిప్పుసుల్తానులను గొల్చిన హృదయముతో నెట్లు హిందూరాజునకు సేవకుడనై తివని యడుగగా నాయన యిండుకయు చలింపక వెల్లెన్లీ ప్రభువుచే తిరిగి స్థాపింపబడిన హిందూరాజ్యమును సంరక్షించి ప్రజలకు సౌఖ్యమును జేకూర్చి ఆనుహనీయునికి కృతజ్ఞతయును వెల్లడించుకొనుటకని ప్రత్యుత్తర మిచ్చియుండెను.

వర్ష ఋతు వర్ణన

[అప్పిళ్ళేచక్రవర్తుల వెంకటరంగస్వామిగారు]

సీ. నీలకంఠోద్భుత ♦ నిబిడపింఛచ్ఛదా భాతి

యే సిగపూవు ♦ పనలుదోప

లలితవిద్యుల్లతా ♦ లావణ్యతనుదీప్తి

యాకాశరంగ మం ♦ దావరింప

భేక భేకజృంభిత ♦ భేకనంరావంబు

ఘనతాళగరిమతో ♦ గలయబర్వ

బహుపుష్పితానేక ♦ పారిజాతపరాగ

గంధజంబాలంపు ♦ గరిమదోప

గీ. దళితకేతకీ సుమరమ ♦ దగ్ధమూని

కరమునందు లీలాసుమ ♦ గరిమదోప

వరలు మాక్తి కాహారంబె ♦ వాసగాగ

వర్ష ఋతుకాంత నటియైన ♦ పటిమజూపు.

సన్నయ ఆంధ్రమహాభారతసౌధ
నిగ్మాణము పూర్తికాకమునుపె కీర్తిశేషు
డయ్యెను. తరువాత 2 నూరుల సంవత్స
రములకు తిక్కన సోమయాజి సన్నయ
ఉద్యమమును పూర్తిచేసెను. సోమయాజి
ఆంధ్రకవులందఱిలో నగ్రగణ్యుడు.

తిక్కన భారతములోని 15 పర్వ
ములను తెనిగించెను. ఉత్తరరామాయణ
మును నిర్వచనముగా ఆంధ్రమున వ్రా
సెను. ఉత్తరరామాయణ కాలమునాటికి
తిక్కన యజ్ఞము చేసియుండలేదు. మొ
దట వ్రాసిన గ్రంథమగుటచే కవనము
భారతకవిత్వమంత బింకముగా లేదట
ప్రథమప్రయత్నమగుటచే అంత బాగుగ
నుండకపోయినను రసవంతముగ నెఱింగును.

తిక్కన భారతాంధ్రీకరణము విష
యమై చాల కథలున్నవి. కవి నిద్రలో
హరిహరనాథుని దర్శించినట్లును దేవదేవు
డు తిక్కనచే రచియింపబడు భారతమును
తన కంకిత మీయుమని యడుగుటకు సా
క్షాత్కరించినట్లును కవియే చెప్పియున్నా
డు. కథలను కల్పించుటలోను పవ్యంత
ములు వ్రాయుటలోను తిక్కయజ్ఞప్రథ
ము డందురు. కాని నన్నిచోడుడుకూడ
కలదు. సన్నయవలె సరాంకితము చేయక
తిక్కన తనభారతమును హరిహరనాథున
కంకితమొనర్చెను.

కూర్పుట నూత్నరత్నమునకుం

గనకంబునకుం దగు జనా

భృచ్చితమైన భారత మహార

కృపా పరతంత్రమై

వేర్చిన దేవదేవునకు బ్రీతిగ

నిచ్చుట సర్వసిద్ధి నా

వేర్చినభంగి జెప్పి వరణీయుడ

నయ్యెన భక్తకోటికి

తిక్కన భారతాంధ్రీకరణము “ఆం

ధ్రావలి మోదముం బారయు నట్లుగ”
చేసెను. కృత్తియిచ్చి ధనము నపేక్షించ
లేదు. భక్తకోటికి వరణీయుడగుటయు
ఆంధ్రుల మెప్పువడయుటయు నితనికి ము
ఖ్యము. తాను రచింపబూనిన మొదటి
పర్వము

“హృదయాహ్లాది చతుర్థమూర్జిత
కథోపేతంబు నా నారసాభ్యుదయోల్లాసీ
విరాటపర్వము” ఉద్యోగపర్వము మొద
లగునవికూడ దీనికి లెక్కవరావు—

తిక్కన కవిత్వమును పరింనుట
కష్టము. తెనుగుపదములను వాడుటయగు
దు ఉభయకవిమిత్రునకు ప్రేమ హెచ్చు.
సంస్కృతము కూడ ఉపయోగించును.
తిక్కన కవనమున అర్థగాంభీర్యము ఎక్కు
వ. చిన్నపద్యములో నాలుగైదు వాక్య
ముల నిముడ్చును. ఒక్కొక్క వాక్యము
లోని యర్థము విశేషముగా నుండును.

ఉరిబాసి యేమిడలతో యరి

త్వమునవినుముప్రబలుడైన యతనితో

వెరపున నంధి యొనర్చియు

గరంబునమ్మియనితిగాగొండుబుధుల

ఎట్టాప్రగడ ప్రబంధభోగమున ప్రా
యటచే ప్రబంధపరమేశ్వరుడని వివరించు
వచ్చెనని నీశేశలింగముగాని వ్రాసెను. భా
రతయొక ప్రబంధము కించగాన భవము
ప్రబంధము భాస్కరరామాయణము ప్రబం
ధము. నాస్త్రామమునకూక ప్రబంధశబ్ద
బూయ్యర్థమునని వాడబడెను. మనుచరిత్ర
యొక ప్రబంధము పెద్దన ప్రబంధయుగము
నకు మొదటివాడు ప్రబంధశబ్దమునకు
క్రొత్తయర్థ మిటీవల గల్పింపబడినది. ఇట్టి
విశేషార్థమున ఈశబ్ద ముపయోగింపబడ
లేదు. అస్తాదశనర్తకముతో గూడెను. ప్ర
బంధ ప్రబంధశబ్ద మియ్యర్థమున కిన్న
డమున కిదిగా. ప్రబంధం కల్పనాకథా
అని అర్థమున ఉన్నది. కల్పనకథల
నెవ్వరును వ్రాయలేదు. పింగళ సూరన
యొకడే వ్రాసెను. ప్రబంధశబ్దము సామా
న్యముగ కావ్యపరముగ నుపయోగింపబడు
చుండెను. విశేషార్థమేమియు తోచదు.
కాబట్టి పరమేశ్వరవిరుడము ఎట్టనకు ఇచ్చు
టయందు ఆంధ్రపండితుల అభిప్రాయ
మేమన బ్రహ్మవిష్ణువులు, తిక్కన నన్న
యలు. ఎట్టన పరమేశ్వరుడు. కవిత్రయము
మూర్తిత్రయము.

నన్నయ కావ్యమునకున్న గుణము
లన్నియు ఎట్టన హరితారణ్యవర్వశేషమున
ఉన్నవి.

ఎట్టాప్రగడ నృసింహపురాణమును
హరివంశమునుకూడ వ్రాసెను. ఎట్టన హ

రివంశము నాచరణ భాగముగా వ్రాసెను.
ఇతరుడును. నానందపురాణము నాచరణ
ము కెందు ప్రకారముగా వ్రాసెను. బుచ్చి నానంద
నర్తకము మొదలుగా నాచరణ పండియున్నది.
ఇది అంతగా వాతకుల నాకర్షించును. ఎట్టా
న బ్రహ్మాంతరీకరించినది ఇదియే. సోమనకు
దొరకొని లెండవది. ఇది విశేషముగా గాథ
లతో పండియుండ లేదు. కొద్దిగా విష్ణుకథ
లున్నవి. గ్రంథము చిచ్చుది. వాతకుల నాక
ర్షించునది. కీనిని సర్వజ్ఞుడుగ్రహించి పెంచి
వ్రాసెను. సర్వజ్ఞుడు పరమేశ్వరుడైకై
యైనను సర్వజ్ఞుడై హరివంశరచనలో ఏ
కొక మెప్పు వచ్చినది. ఎట్టన మూలము
నకు సరిగ్గావాయుటచే శంభుదాసునిగ్రంథ
ము చిత్తము ఆకర్షించెను. కాని కవిత్యము
వటుత్వముగానే యుండును

శంభుదాసుని నృసింహపురాణము
చక్కని గ్రంథము. కవి తన కళాకౌశల్య
మును పూర్తిగా చూపెను. కద్యములు
కొన్ని ఘట్టములయందు కఠినముగా నుం
డెను. భావముతో నిండియుండెను.

నన్నిచోడుడు నన్నయకు పూర్వద
నియు తఱువాటివాడనియు వాదములు జకు
గుచున్నవి. ఇటీవల న. వీరరాజుగారు చక్క
గా విమర్శించి నన్నియయే నన్నయకు పూ
ర్వదనిరి. విమర్శకశిఖామణి లీయన సి
ద్ధాంతమును పరిశీలించి నిచ్చయించవలసి
యున్నది. నన్నియ పదములు జాతీయము
లు మనకంతగా బోధపడవు.

తెనుగుభాష వివిధములుగనున్నది. విశాఖపట్టణమండలములోని తెనుగుపదము గోదావరిజిల్లాలో అనే అర్థములో నుపయోగింప బడలేదు. దత్తమండలములలో మఱియొకవిధముగా నుండును. ఉత్తరసర్కారులలో తత్సమ తద్భవములు హెచ్చుగా నున్నవి. దత్తమండలము గుంటూరు నెల్లూరుజిల్లాలలోని తెలుగున దేశ్యపదములు ఎక్కువ. నేనచ్చట నున్నపుడు భాషాభేదమును గ్రహించితిని. తిక్కనాదులు వాడిన పదములు లోకోక్తులు ఆభాగముల నారు వాడుదురు. ఆంధ్రపదములను విశేషముగా నాడుదురు. వారిభాషయు నిర్దుష్టము. నన్నియ కావేళీరపు ఒకయూరు నకు తప్పరిసరదేశమునకు అధివతి. ద్రవిడ భాషల నన్నిటిని చక్కగా పఠించెను గీర్వాణభాషాపాండిత్యము సమగ్రముగాకలదు. కన్నడభాషాసాంప్రదాయములును కొంతవఱకు ననుసరించెను. ద్రవిడభాషాపదములను ప్రయోగించెను. తెనుగును ద్రవిడభాషలలో నెకటియగుటచే నన్నియ కాలమున వాడుకతోనుండ వచ్చును. ప్రతిభాషయు ఒక్కొక మండలములో ఒక్కొక విధముగా నుండును. మన కలవాటు లేక పోవుటచేత నన్నిచోడుని పదములు వింతగా కాన్పించును.

నన్నిచోడుడు కవిరాజశిఖామణి కుమారసంభవమును కలావీలానమునురచి యుంచెను. టెంకణాదిత్యుని కుమారసంభ

వము కాళిదాసుని కావ్యమునకు సరియైనది కాదనియు కాశ్మీరదేశపు కవికృతమగు కుమారసంభవమునకు తెనుగు తిర్లుమా అని యున్నది.

నన్నిచోడుడు మహాకవి యని విమర్శకులు కొనియాడిరి. “ఈకవిరాజశిఖామణి కావ్యములోని వర్ణనము లత్యద్భుతములై నూతనములై యున్నవి” “ఈతడు నాచన సోమనాథాది మహాకవులతో, దులదూఁగఁదగినవాఁడు గాని సాధారణుఁడు గాఁడు” “నన్నిచోడుని భావముల యం దత్యంతమనోజ్ఞత్వమును వానిని గూర్చు నాచ్చికముల యత్యంత సౌభాగ్యమును నిరతిశయములు. అర్థము సాంపేమనతిక్తనసామ్మగదానన్నిచోడునియందో తిక్తన యర్థము సాంపులకు సాంపులున్నవి. తిక్తన పదపరికములకెల్ల మఱి తసంపన్నములుగానున్నవి నన్నెచోడునిపద పరికరమునకు గల సౌఖ్యవపుష్టిని, కవితకు గల పాకప్రౌఢినిజూడగాఁ దిక్తనని యంత మెఱుగుగా దోవవు. మఱి నన్నిచోడుడు తిక్తనకుఁ బూర్వజే యైనయెడల తిక్తన యాంధ్రకవితా సామ్రాజ్యమునం దథాన సముకంఠెనెక్కువ నన్నెచోడునకే యియ్యవలెను” అని విమర్శకులు స్పష్టముగా వ్రాసియుండిరి.

టెంకణాదిత్యుని కైలి కథాసందర్భమునుపట్టి మాఱుచుండును. అన్నిపట్లను బౌచిత్యము ననుసరించియుండును. తపో

మహిమ శంకరు నన్నింప బోవు వార్వత్తిసి
చూచి

తండ్రి—

దొరయెఱిగి కోరవలదే, స్మర
హరునకు నీకు హస్త మశకాంతర మా
పరమునకు నీకు బర్వత పరమాణ్వంత
రము దలంప బతి మెట్టులగున్

తల్లి—

పూవోపూవోమని చేతువినిననంగందు
సనివట్టిల్లెడునామైజీవంబునిలుచు నేనినుఁబో
విడిచినుఁజూగ్రదుర్గముల బాల్పడఁగాన్
ఆలపుబాలపు గడు గొమరాలపు గోమలివి
ముద్దరాలపు దలఁపం జాలపు బేలపుగాకిది
కాలమొతపమున కపార కాంతారములన్.

యుద్ధఘట్టమందు—

హరభాలాం బకజాతకోవశిఖ ధూ
మాసికసంభూతభీ కర శూలాసివిలగ్నహ

సుమహత్కాంకాలి హంకారనిఁ జ్ఞురదం
ప్రొగ్ర విభాసి తాస్య నిలమా టోపోగ్ర
పూర్వామకే శ్వరరక్తాపవహనమత్త యి
దితచ్ఛాముండి దైకేశ్వర్య

ఆప్తచూర్వాచమున శృంగారము
వర్ణించునపుడు సన్నియ చక్కగా వ్రాసె
ను. ఆరవ ఏడనాశ్వాసములలో శివవర్ణనల
లోను శివాశివుల సంవాదములోను ఆధ్యా
త్మికవిషయములు చక్కగా వ్రాయబడి
నవి. తెంకణాదిత్యుడచ్చటచ్చట శ్లేష
ఉపయోగించును.

గోపతికారుణ్యంబున గోపతిసారూ
ప్యవృత్తి గొని సురతవిలో గోపతిపైఁ
జాలుపమరిన గోపతి సీశానుఁగంటె గోప
తివైరి.

(సశ్లేషము)

జాబులు వ్రాయు వక్కాణలు

[జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు]

అప్పుపత్రమువ్రాసే లక్షణము

స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలి
వాహన శకవర్షంబులు ౧౬౩౬ అగు నేటి
చాంద్రమాసేన దుర్ముఖనామ సంవత్సర
మార్గశిర శు కి లు, గణేశపంతులవారికి,
మూషకు వ్రాయించ్చియిచ్చిన పత్రక్రమ
మెట్లున్నను. నేను నా యవనరనిమిత్తమై

అప్పుపుచ్చుకొన్నది రొట్టెం గరిం యి
వేలక్షరాలా పది వరహాలు, యందు
వొడ్డి నెల గికి గరింకి వడ్డి లం లెఖను
వొచ్చిన వొడ్డి మొదలున్న తీర్పగలవా
డను. యిటనినారాజీన వ్రాయించియిచ్చిన
పత్రం యందుకు సాక్షులు—హరిహరా
దులు-వీరిసమ్మతిన సారాయణప్పవ్రాలు.

దానపత్రానకు వ్రాసే శ్లోకాలు

ఏకై కాభగినీలోకా సర్వేషామేవ
భూభుజాం సభోజ్యన కరగ్రాహ్య విప్ర
దత్తా వసుంధరా॥ స్వదత్తా ద్విగుణం
పుణ్యం పరదత్తానుపాలనం॥ పరదత్తావహా
శేణ స్వదత్తం నిష్కలంభవేత్॥ స్వదత్తా
పుత్రికాథాత్రీ పితృదత్తాచసాదరీ॥ పరదత్తా
చమాతాచ॥ విప్రదత్తా వసుంధరా॥ స్వ
దత్తం పరదత్తంహా యేహ శేతువసుంధరా॥
షష్టిర్వర్ష సహస్రేణాశే విష్ణాయాంజాయతే
క్రిమిః॥ ౪॥

శ్రీగురుభాస్కరాచార్య నీలమేఘ
స్వాములవారికి వ్రాయు వక్కాణము

శ్రీమద్యజ్ఞన యాజ్ఞనాధ్యాయనా
ధ్యాపక దాన ప్రతిగ్రహషట్కర్మనిరతు
లయిన వైశ్యకులజేశిక సార్వభౌములయిన
శ్రీగురుభాస్కరాచార్య నీలమేఘస్వాముల
అయ్యగారికి, మీలత్యంత ప్రియశిష్యు
లయిన మునిమడుగు స్థళవరస్థళస్థితాశేష
నూటయిబ్బండ్ర నగరంపారున్న, అనేక
సాష్టాంగదండప్రణామంబులుచేసి చాయం
గలవిన్నపములు--యీమర్యాదను, యీ
ఫాల్గుణ శు ౨ య మీ ఆశీర్వచనంవల్లను

కన్యకాదేవి వరలబ్ధిచాతను వాసవాంబ
శ్రీసనార్దనదేవర కటాక్షంవల్లను మేముం
న్న శుభం మీసకలసామ్రాజ్య వైభవ
విభవములకున్న మాకానతివ్వగలగుధికి
అప్పటప్పటికి ఆశీర్వచనవత్రిక వ్రాయించి
పంపిస్తూ రావలెను. తర్వాతను.

సభకువ్రాసే జాబులక్షణమ్

శ్రీమద్యజ్ఞన యాజ్ఞనాధ్యాయనా
ధ్యాపక దాన ప్రతిగ్రహషట్కర్మనిరతు
లయిన నిష్ఠా కనిష్ఠీకృత వసిష్ఠ ప్రముఖ
ముని వర శ్రేష్ఠులయిన తరం
గిణీతుంగ తరంగాయమాన వాగ్వైఖరీ
ముఖరీకృత దిక్కాంతా స్తూయమానకీర్తి
నంవన్నులయిన, అధీతిబోధాచరణ ప్రచా
రణ చతుర్దశీ కృతచతుర్దశ విద్యావల్లభు
లయిన, తర్కకర్కశవచోవజ్రనంతాదితా
శేష వక్షధరథరాధరులయిన, అద్వైత
మకరంద తుందిలేందిదిరాయమాన మా
నసులయిన, సర్వశాంత స్వతంత్రులయిన,
మాదృగ్బాల సుహృద్జనసంరక్షణ బద్ధకం
కణులయిన శ్రీమహామేరు సమానధీరు
లయిన శేనుశ్లకోటస్థితాశేషవిద్యజ్ఞనముల
కున్న, మునిమడుగు స్థితాశేషవిద్యజ్ఞన
ములున్న అనేక సమస్కారాలుచేసి చా
యంగల విజ్ఞాపన—

తటాకము

[అప్పిళ్ళెచక్రవర్తుల వెంకటరంగనాథస్వామిగారు]

చ॥ భుజయుగళీ మృణాళములు • పాంకముగా చలియించు బాలికల్
సజలతుషారసీధువుల • జయ్యన మిత్రుని దప్పితీర్పు సా
మజ కులకాంతలట్లు తన • మధ్యను కేళియొనర్చుచుండగా
సజల విలాసధన్యయదే • చూడఁ దటాకము వింతగొల్పును॥

క్రొత్త తెనుగు-ప్రాత తెనుగు

[ఒక భాషాభిమాని]

(గతనంది కామబంధము)

ఇకను, క్రొత్త తెనుగును గూర్చి క్రొత్త తెనుగువారి యభిప్రాయములు గంపలో మూసి పెట్టిన కప్పలవలె నున్నవి. ఒకరికంటె నొకరు పెంకెతనమునందు సమస్యలై యందఱు హాణవిద్యయందుఁ బండితులు గాను గొందఱు మాత్రము తెనుగుసాంప్రదాయము నెఱిగినవారు నొట వీరిలోఁ గొందఱకు మాత్రమే కొన్ని యూహ లున్నవి. తక్కిన వారు వీరికి మద్దత్తుగాండ్రగుచు నూహార భాగవతములు నలుపుచున్నారు. వీరు మాకు భాషాపాండిత్యములతోఁ బనిలేదనియు మాకుఁ దోచిన దెల్ల వ్రాయుచుండుమనియు మాది చిలుకపలుకై ననుగాకిపలుకై నను చిన్న పలుకయినను బెద్దపలుకయినను మీరది సోదరభావముతో గ్రహించి గ్రంథస్థముగావింప వలయు ననియు వాదించుచున్నారు. కనుక వీరందఱివాదములకు నుత్తర మొసఁగుట ప్రాజ్ఞులకు లక్షణము గాదు. కాని వీరిలో బుద్ధిమంతులునా, తెనుగు భాషయందు పరిశ్రమఁ జేసినవారును, క్రొత్త తెనుగు విషయమయి నరియైన యభిప్రాయములు గలవారును గొందఱున్నారు.

వారికే మనము సమాధానము జెప్పవలయును. వారి వాదమును మనవాదములను నిష్పక్షపాతముగాను దురభిమాన రహితముగాఁ బరిశీలించి యేవో యొక నిర్ధారణకు రావచ్చును. అట్టివారిలో నగ్రగణ్యులైన మ. సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు మున్నే క్రొత్త తెనుగు గవఁగా నేమియో యెల్లరకఁ గరతలానులకముగాఁ జెలికినారు. వారు చెల్వినదేమన—“మన తెనుగు భాషలోఁ గాలక్రమమునఁ గొన్నిమార్పులు గలిగినవి. ఆమార్పులు మనలో నుత్తిములును బండితులు నని పేరొందినవారు గూడ తమ తమ గృహముల యంగును, సభలయందును నిరాక్షేపముగా, నిశ్శంకతో మాట్లాడు మాటలయందు నుపయోగించుచున్నారు. అట్టి పండితులే సభాంతరాళముల యంగు నిరాఘాటముగా నుపయోగించు ప్రయోగములను మన మేల గ్రంథముల యంగు వాడకూడదు? అట్టి ప్రయోగములు గ్రంథస్థము గావించిన నాంధ్రభాష కెట్టి సౌలభ్యము వాటిల్లునో చూడుము. అంతియే కాక పాఠశాలల యందనేక సంగతులు నేర్చుకొన నున్న

చిన్న బాలురకు సులభమైన మామూలు మాటలతో వ్రాయుట కనుజ్ఞ నెసగి వారిపై, గృహారణ్యం బాకింత చిలికి వారి కష్టము నేలతగ్గింపగూడదు. పిచ్చుకపైఁ చంద్రాయుధము వేయునట్లే నెసరు కందు కూనలపై నా మీదీర్ఘ సమానములును, మీ వ్యాకరణములును బ్రయోగించెదరు. మీరు వ్యాకరణము క్తముగానే వ్రాయవచ్చును. వ్యాకరణముల భాషకు తరువాతఁ యిట్టి భాషయొక్క స్వరూపమును దెలుపు ను గాని వ్యాకరణము ననుసరించి భాష మారుచుండట లేదు. మీ వ్యాకరణముల లో నే భాష యందు మారిన రూపములను గ్రహించి వానికి సూత్రములు జేసి వ్యాకరణశాస్త్రమును వృద్ధిపొందింపుడు. ఎన్నఁ డో వేయి సంవత్సరముల క్రిందనున్న భాషా స్వరూపమును దెలుపు నన్న యభిప్రాయము ను బట్టిపెట్టి దానివ్రతార మిప్పటిభాష మార్పుకొనవలె ననుట కేవల మనమండ నము. మీరు వేయి సంవత్సరముల క్రింద టి వారివలె నిప్పుడున్నారా? వేషభాషలుగదా మనుష్యులకుఁ గావలసినవి. మీ వేషమును మార్పుకొన్నపుడు భాష యేల మారగూడదు. ఆర్యులార! ఈ సంగతు లన్నియు మీ దివ్యచిత్తము లకు దెచ్చి పండితులు గ్రంథములయం దెట్లు వ్రాసుకొన్న ను నరియే కాని, బాలు

రకు మాత్రము పాఠశాలలయందుఁ గొన్ని నపి నరూపములను యధేచ్ఛముగాఁ బ్రయోగింపుట కనుజ్ఞచిడుడు?" అని వారు ప్రయోగింపఁదలంచుకొన్న కొన్ని క్రొత్త తెనుఁగు రూపముల నుదహరించి, వానికి పూర్వకవి ప్రయోగములను గూడఁ దృప్తాంతముగాఁ జూపినారు. ఇదియే క్రొత్త తెనుఁగునకు సరియైన యర్థము. ఈ వాదమంతయు సహేతుకముగానే యున్నది. "గీ. జుట్టు మారెను బొట్టును గట్టు మారె! భాష మారుట యిట్టి బాధలకట" అని యొకరు వ్రాసిన రీతిని మార్పుకొర కిట్టి యల్లరులు పడుచున్నవారు.

ఈ యిరువురివాదములను జూడ నొకరికొకరి కంతగా భేదమున్నట్లు గానరాదు. ఉభయులును, సంస్కృతసమానములును, క్లిష్టార్థములును మొదలయిన వానిని తెనుఁగు వ్రాతలయందుఁ బ్రయోగించుట కసమ్మతమునే చూపుచున్నారు. తెనుఁగుశైలి సులభముగా నెల్లరకు బోధపడునట్లు రచింపవలయుననియే వీరిరువురి యుద్దేశమయి యున్నది. అట్లు వ్రాయలేనియెడల వ్రాయలేనివారి కర్మము గాని వారు వ్రాయఁగలుగుట వ్రాయలేకపోవుట యనునది వీరివాదమున కెంతమాత్రము సంబంధించినది కాదు. ఇంకను వీరికి భేదముగానున్న యంశ మొక్కటియే. భాషా శబ్దములు గొన్నిమాటి మాతన ప్రత్యే

యములను బూదియిస్తావి. అట్లు నూతన ప్రత్యయములతోఁగూడిన పదములను గ్రంథములలోఁగూడ గాని, వ్రాతలయందుఁ గాని వాడుట కనుజ్ఞయిమ్మని క్రొత్త తెనుగువారు పేరువిధములఁ బ్రార్థించుచున్నారు. వీరు ప్రార్థించినకొలఁది ప్రాంత తెనుగువారు మఱింత కొత్తైక్కి యాడుచుండి మేమనుజ్ఞ నీయమని గట్టిగా జెవులు మూసికొనుచున్నారు. అనుజ్ఞ నీయకపోవుటకు వీరి కేమిచుధికారముగలదో తెలియక కున్నది. అయిన నిం దెవరిదితప్పు. అధికారములేని వారియం దధికారము నాలోపించి మీరు మాయం దధికారము జెలగింపుఁడనిన నట్లు సేయక మానువారెవరు?

అయ్యలాభ! వింటిరికదా యుభయ పక్షముల వారికున్న భేదము. ఇది బహుస్వల్పముగానున్నది. వీరు ప్రయోగించెదమన్నవి పదియో పదునైదో నాడుకలో నున్న రూపములు. ఈపదునైదు రూపములను వారుకొరినట్లునుజ్ఞ నిచ్చిన వారికానందముగను. వాదము ముగిసినను ముగియవచ్చును. కాని యింతమాత్రము స్వేచ్ఛ మెనఁగిన బాలురకుఁ గాని, భాషకుఁగాని యంత మేలుకలుగునో మన మాలోచింపవలసియున్నది. దీనికి మునుముందుగా నిట్టి స్వేచ్ఛ నూతనముగా బాలుర కేచ్చుటకు

దగినంత యవకాశమేమియో చర్చింపవలసియున్నది. ఈ యవసరమునకుఁ క్రొత్త తెనుగువారు చెప్పి కారణము లేపియన, బాలురు పాఠశాలలో ననేక సంకతులను నేర్చుకొనవలసియున్నది; అన్నింటియందును గష్టమెక్కువగానున్నది. అకష్టమునకుఁ దోడుగా మన తెనుగు గూడ కష్టముచేసే పూర్వులు రచించిన వ్యాకరణము ననుసరించియే వ్రాయవలయు నని బాలురను బాధించుట యవ్యాపకమనియు నిదివఱకెట్టి కష్టము మన తెనుగువిద్యార్థుల కుండబట్టియే వారు బి. ఏ. ప్యాసయినప్పటికిని పరిశుద్ధముగా మాటాడుటకుఁ గాని వ్రాయుటకుఁ గాని యసహజులై నభల యందుగుటకలు మ్రింగవలసినచుచున్న దనియు నిట్టి కష్టము భాషనుండి తొలఁగించిన వీరందఱు భాషను సులభముగ నేర్చి పండితులగుదు రనియు నిట్టి దేశోపకార కరమయిన విషయమును గూర్చి యింత చర్చించి ప్రాంత తెనుగు వా రల్లరిచేయుట యుక్తము గాదనియు నుడువుచున్నారు. ఏహవ్యా! వీరిమాటలుతుంటిగొట్టినపండ్లు రాలెనని చెప్పినట్లున్నవి. మన మన్యభాషను నేర్చుకొనుచున్నాము గనుక ముందు మన స్వంతభాష నడుగంటింపవలయునట! అట్లు చేసినఁ గాని యాయన్యభాష మనకు సులభముగ నబ్బదట.

బౌను. మన పొరుగునా రిల్లు బాగుగఁ గట్టింది మన కద్దెకిచ్చెద రని ముందు మన కున్న స్వంతములు తగులుబెట్టుకొన వలసినదే? మన భాషకంటె వేరురెల్లు కష్టముగా నున్న యన్యభాషలున్న నన్య భాషలో నాంధ్రము లన్నియు మనకు గరతలామలకముగా నలవడుచుండఁ మన భాష కష్టముగా నుండుట వలన మనకు సరిగారాకున్న దట. అందువలననే మన వారింగిలీషులో బి. ఏ. పరీక్ష ప్యాసయ్యు తెనుఁగు శుభ్రముగా వ్రాయ లేకున్నారట. సిగ్గుచేతను, పవిత్రమయిన వంశములలోని దౌటచేతను, గుణవంతురా లగుటచేతను భర్త తన్నుఁ బిలచినతోడనే మీఁదపడి విలాసములు చూపదని పుస్తెగట్టిన భార్య ను విడనాడి, బహుప్రయత్నముచేత ధన ప్రయత్నముచేత ధనమానప్రాణహానులకై న నోర్చుకొని పడసిన జారస్త్రీల పొందు గని నుఖించెదమన్న వారికిఁ దగవుచెప్పట కెవరు సాహసించురు? సాహేబుగారూ! ఏమి చిక్కిపోవుచున్నారని నాతఁ డొసంగిన ప్రత్యుత్తరము మీకెల్లరకుఁ దెలిసినది యేకదా! బుద్ధిమంతులారా! బాగుగ నాలోచించిన నిది కాదు సబబు. మనము మిక్కిలి కఠినమయిన విషయము లనేకములు పాఠశాలలలో నేర్చుకొనుచుంటిమని, మనకన్నింటి

కంటె నెక్కువ ప్రభావము నుపది యగు మనమాతృభాషను బాడుచేసికొని దానికి దవినియోగ వాడువ వలసిన కాలమును వాటి కొన్ని విషయములలో వినియోగించెదమని చెప్పుట గొప్పతప్పు. తక్కినవిషయముల లోనే కొంతభాగము తగ్గించుకొని, మన మాతృభాష బాగుగ ముందు నేర్చుకొని, తరువాతఁ దక్కినవిషయముల నవకాశ మున్నంతవఱకు నేర్చిన బాగుండును పుట్టిననాటనుండియుఁ దల్లిస్తన్యమునువిడినాడి పరస్త్రీ పాలునేత్రాగుచున్న నాబిడ్డఁ డెట్టి దృఢవంతుఁడుగా నుండునో మీరేయాలొచించుకొనుఁడు. రెండవది మన వాఙ్మోననేకులు మాతృభాషయందు చక్కగా వ్రాయలేకపోవుటకును, మాట్లాడనేరక యుండుటకును మన భాషయొక్క కఠినతయే కారణమట! అక్కటా! యింతకంటె మాతృద్రోహమువేతెయిండునా? పాఠశాలలయందుమాతృభాషమన కెట్టిశ్రద్ధతో నేర్పబడుచున్నదియో మెల్లరకు ప్రత్యక్షమేకదా! ఉపాధ్యాయులందఱిలోతక్కువజీతగాఁ దెవడనిన తెనుఁగు ఉపాధ్యాయుఁడు. అన్నిపాఠములలోను బాలురచేత మిక్కిలి యనాదరణచేయఁబడునదేదియనఁ దెనుఁగు పాఠము. అన్నిపరీక్షలలోను మిక్కిలి సుఖపుగా ప్యాసగుటకు విలున్న పరీక్ష యేది

యనుఁ దెనుఁగువారికి! ఆయా చరిత్ర
నక్కఱలేక వ్యాసగురు కతి సులభముచేసి
తెనుఁగువిషయములు దినమున కొక యర
గంటయైన కాలము వ్యర్థపుచ్చ నవనరము
లేక కాశ్రాబవల్లింగిలీఘలోనే గృహి
యుచున్న విద్యార్థులు తెనుఁగులోఁ బం
డితులయి పరిశుద్ధమయిన వ్యాకరణసూత్ర
ముల ప్రకారము వ్రాయవలెనన్న వారికి
గాడు వారిని పుట్టించిన బ్రహ్మకైన శక్య
మగునా? తెనుఁగు ఉపాధ్యాయుఁడు బడి
లో పాఠము జెప్పెదనన్న నాతిని గోచి
లాగువాఁ డొకఁడును, నాతఁడు కూరు
చుండు కుర్చీయందు ముల్లుగుచ్చువాఁ
డొకఁడునై బాలులందఱెట్టిమర్కటపు
చేష్టలచేత నాపండితునిప్రాణము విసిగించి
వీరు పోయినఁ జాలుననిసించి యాగంట
సేపును గాలక్షేపము సేయుచున్నాడు. ఇట్టి
పెంకెవను లింగిలీఘగంటలో జరుగుచున్న
వా? ఉపాధ్యాయుఁడు వచ్చిన తోడనే
గడగడలాడుచుఁ బాఠములను జదివి చెప్పి
యతి వినయవిధేయతలతో నాతడు చెప్పిన
ముక్కలను జాగ్రత్తగా గ్రహించి వల్లించు
కొనెదరు. అక్కటా! మన మాతృభాష
కెట్టిదుర్గతి ప్రాప్తించుచున్నది. మగఁడు
గొట్టిన మధుకరపువాడును గొట్టునను
నట్లు మనమే మనతల్లి భాషయం దిట్టి

యవాచరము గలుగజగుచున్న మన దొరి
లినముచారిత్రకన్న తరప్పరింతు రమట
యొకవంతయో! ఛక్రితివి విద్యచుగ్రహించు
విద్యార్థు లావిద్యయందుఁ బండితులు గావే
దని వచించుటకు మనమే సిగ్గుపడి తలలు
వంచుకొనవలసినది. ఇట్టివోషములను తొ
లగించి యింగిలీఘనకిచ్చిన వ్రాధ్యాము
వను తెనుఁగునకుఁ గూడ నెనఁగి దేరియం
చును బరీక్ష కక్షనముచేసి శ్రద్ధతో బాలు
రను శిక్షించి, తెనుఁగు ఉపాధ్యాయులకు
జీతములు హెచ్చించి, తెనుఁగుభాషయం
కు శౌరవమురెట్టించి నలక్షణముగా భాష
నేర్పించిన నేల మనవారందఱు బండితులు
గాకయుండును. నేలను నడుచుచేసి, గత
ముపూడ్చి విత్తనముఁ జల్లి బాగుగ వో
హడముఁజేసిన నెట్టివృక్షమైన పెరిగి యేల
ఫలదాయకంబు గానేరదు? ఇట్టి గట్టిబోష
ములతోఁ దెనుఁగుభాషను మనము బాలు
రకు నేర్పించును నాలోపములనుఁ దొల
గింపఁ బ్రయత్నింపక యసలునకే మోస
మును దెచ్చి భాషానృక్షమును దెగిటార్పఁ
జూచుట మనకేదయిన నొక యంగము
నందుఁ బుడుపుట్టి బాధపెట్టఁదొడఁగినఁ
దగిన చికిత్సచే నది మాన్పుకొనక యా
యంగమునే ఖండించి వేయుటవంటిదనుట
కావంతయేని సంశయ మున్నదా? కనుక

వో భాషాభిమానులారా! మనబాలురు చక్కగా తెనుగుభాషలో మాటాడి వ్రాయవలయునన్న బ్రాత తెనుగును దోసి రాజుచేసి క్రొత్త తెనుగునకుః బట్టాభిషేకము సేయుటగాదు. బ్రాత తెనుగునే మఱింత శ్రద్ధతో, సవతితల్లిని చూచినట్లు కాక కన్నతల్లిపై యభిమానము విహించి బాలురకు నేర్పిన క్రొత్త తెనుగుయొక్క యావశ్యకతయే లేకయందును.

ఒకవేళ క్రొత్త తెనుగువారు కోరినట్లు పాఠశాలలయందు బాలురు క్రొత్త తెనుగున వ్రాయునట్లంగీరించిన దానివలన నెట్టి యిక్కట్టలు వచ్చుచున్నవో చూడుడు. ఈ క్రొత్త తెనుగు వారి యభిప్రాయములు వారితో ప్రతిపక్షము బూని వాదించుచున్న పండితులకే బోధపడకుండ నున్నప్పుడు దీనిసంగతి యేమియో యెఱుంగని బాలురు క్రొత్త తెనుగువారి యుద్దేశములనుబూర్ణముగా గ్రహించి వారు చేసిన నిబంధనలకు లోబడియే వ్రాయుచున్నారనుటయెట్టి విశ్వసనీయమైన మాటయో తెలియరాకున్నది. క్రొత్త తెనుగునగా బాలుర యభిప్రాయము తాము తమ యిండ్లలోను తోడిబాలురతోడను చూట్టాడువిధముననే వ్రాయవచ్చునని కానిమి! నెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు నెల విచ్చినట్లు పదియో పదియేనో క్రొత్త తెనుగువారుచూపిన రూపములను మాత్ర

మే ప్రయోగించుచు తక్కినగ్రంథయు నాంధ్రవ్యాకరణము ననుసరించియే వ్రాయవలయునని యెంతమాత్రమును గాదు. అందువలననేకదా బాలురు క్రొత్త తెనుగుయొక్క పరిమితిని దెలియక తాము స్కూలుపై నలుపరీక్షలో వ్రాసిన వ్యాసములయందుఁ గొంత గ్రామ్యమైన తెనుగును, గొంత హిందూస్థానియును, గొంత యింగిలీషునుఁ గలిపి నానాదుర్భాషలును ప్రయోగించి యాంధ్రభాష ననర్థకముసేయుచున్నారు. స్కూలుపై నులు పరీక్షకొఱకు సంవత్సరమంతయు జీతమును చెల్లించి, నకలప్రయాసలకు నోర్చి పరీక్ష ప్యాసు కావలెనన్న కుతూహలముతో రేయియనక పగలనక సర్వదా తన పుస్తకములనే చదువుకొనుచున్న బాలుడు తన తెనుగు వ్యాసమునందు సావిత్రితో యముడు, “మేడమ్” అనియు “ఈ మాదర్ ఫోరీలిన్ని నాదగ్గర పనికిరావునుమ్మా” అనియు వ్రాయుటకు సాహసించుట తనకెట్లు వ్రాయుటయో తెలియక చేసిన పనియో బుద్ధి పూర్వకముగా పెంకెతనముకొఱకు పరీక్ష ఫేలుకాఁగోరి చేసినపనియో మీరే యూహించుకొనుడు. ఇట్టి దుర్భాషలను బాలురు వేరు, లక్షలును వ్రాయుచున్నారు. వీరి కేమయిన భాషావిషయికజ్ఞానమున్న నట్లు చేయుదురా?

(నశేషము)

మీదిక్కు జోదాయించినాడు యంతలో రాజు గాడ్కు చెందోఫలిదామ చెందుతోడను సుస్మృతశిలి జూసిపోయింది. దగ్గరకొన్న సద్బుద్ధి కలుషస్థులకు పలుకాల్సి గుండుపట్టుకున్నది. శితిమ్మరాజులు అంతా పడ్డారు. శిబ్బందీనారు అందరూపడ్డారు. హాలురాజు మాత్రం తన తాళి పదహారుగురాల తోటి శక్తిపులమిదిక్కు దివుడాయించేసన్ను ఫిరం గులదగ్గర పనెయేనుగురాలు హతమగు తన చంటి గుర్రంతోటి ఫిరంకులుదాటి యిరువైవొక్కనుంది పాతపర్చి అక్కడికి కత్తిమొరవసోతే అప్పుకు చేతి కత్తితీనుకుని వింత వింతలుగా నర్తులాడుతూ చిత్ర కాశలంజూపి యుద్ధంసేగూడేగా యంతలోరాజు గారి తాళి అనవబేస పటాలంపచ్చి బహుమానంచేసి ఫిరంగులమీద చెయివేసి ఆక్రమించినారు. యంతలో హాలురాజు తిరిగి మహారాజులుంగారిని చూడడాన్తు ఆయన సామీప్యానకు వెళ్ళేవరకు ఆచూకీరాజు లుంగార్కి యెదురు గొమ్మునిండా యిరువైముప్పయి గుళ్ళుపట్టుకొని రంగ, రంగ అని స్మరణచేస్తూ వ్రాణ వాయువులు వదలుతూ ఉండేవరకు మహాప్రభో మీ ఎంటి మహారాజుకు యాలాగంటి గజులు సంభవించెగదా అని చాలా దుఃఖించి తరుగా యెదుటి లమ్మరుమీదికి పోయి నర్తులాడుతూ వ్రండేవరకు ఈపరాక్రమం యావత్తూ కర్నలుఫిడిగ్లాసు చూచి నేను బహువరుచారి లదాయున్నీ చూచినాను గాని యితనివంటి శౌర్యవంతుం కలిగిన శిఫాయాని చూడ లేనని స్తోత్రంచేసి యితన్ని యేనిధంచాతనయినా పట్టుకొమ్మని శలవు యిచ్చిజే యేనిధంచాతను పట్టు బడకపోతే యీవీరుడు యేమాగ్ధానను చిత్తేవాడు కాదు. యదటిబలం హతనుయ్యేపరియంతరం యీ తీరున యుద్ధం చెయ్యగలవాడు. మనం సంశయించి నీచా లమ్మరును మూలపు చంపివేస్తాడు. అని విచారించి కాల్చివెయ్యమని వడికాయచ్చెనుగనుక దూరం గా నిల్చి ఆ గాడుచేసి కాల్చివేశారు.

యాలూరాజుకు అదివరకు మున్నెప్పంప తల్పములు యింకా వివాహంలేదు. యితనిపరాక్ర

మం యావత్తు కుంభిణీతాంబు మనుష్యులేమి అనను బేకుతు ముందాన తాంబూ మనుష్యులేమిచూచి బహు ఆశ్చర్యపడ్డారు. వాల్చునిమువలకు మును పుగా రాజుగాను శలచూచుచ్చివట్టు గనుక అయినే యాలూరాజు తన పదహారుగురాలతోటి కుంభిణీ లమ్మరు యావత్తు సంపుచ్చును. త్తోత్రంతాతాకు యంతవాడు లేడు. యాలాగంటి జేపైవసగుదారుకు యుద్ధరంగమందు పడ్డెదిరునాతను అసక్తబేస కుమూదాను తనశిబ్బందీతో యాదటివారిమీద యాదించి అశగోరనుయి యుద్ధంచేసి తనతాలూకు ఒకా లంలో మున్నెప్పంప బ్రతికి తితిమ్మారాజు హత మయినారు. అక్కడికి మందుకుండు యావత్తు సరి పోయినది గనుక అంతట అపరబేస రాజుగాడుమ హతిమయిరి. శితిమ్మ సగదార్లున్నూ సిబ్బందీపాయ ను యిఖరు యిక్కడ యవరిని ఆధారించేనుకని యుద్ధం చెయ్యవలసియున్నది గనుక నా ప్రభువై నా వున్నాడుగనుక నా శిఫాయిగిరిచూచు నా శి పొక్కాల్సరంగా చావలసివది రేమీ గనుక. అని విచారించుకొని కువాడులుకింద వేసియుత్తుకొని హతజే మమయిన ముప్పయిమందిశిఫాయాలతోటి రాధూ మిడిడివి కాశీపురంగా నారాయణబాయి గారు వ్రండగా వారిలోపోయి కలుసుకున్నాడు యింతశిఫాయి ప్రపంచంమీద నశ్వితీయ్యం—

ఆతర్వాతను కుంభిణీవాడు విజయరామరాజు గారిని జయించి పవ్యవాధింజించిచ్చి రాజుగా రిథో కెఖానా మొదలయిన సామాను దోచుకొని అక్కడినుంచి యుద్ధరంగమందురాజుగారి రాజబంధు వులు వంటను ధందుకొన్న వెల ఖరీది సామ్మూలు తీసుకొని శవాలమీద బట్టజుకూడా తీసుకొనిపోయినారు. మహారాజులుంగారు భరించిన నగలు పత్ర కాలు యావత్తు తీసుకున్నారు. సరేకదా కట్టు కున్న వస్త్రంకూడా విప్పుకొని పోయినారు. ము చెందుకుడియల్కు మలియాశంనుంచి రార్దయి— పోయి కన్నకలు పిండిగ్లాసుతో విజయరామరాజు గాడు పడ్డారని చెప్పేవరకు ఆమాటలువిని రాజు

గారు పారిపోయినా రనుకున్నాను. గాని ఇట్లా చస్తాడన్నమాట యెరగనున అతివ్యతిరేకం రాజుగారు పడ్డబోట్ల వచ్చి రణభూమియందు గాయాలకిగిలి పడివున్న రాజునుమాచి టోపీతీర్చుని బహు దోడ్ రాజుపానునని చాలా రుక్మిణి పడి పాలకీగోయెక్కిం చుకొని తీస్తుపోయినారు—అనమయంలో కాని నుంచి గంగకావెళ్లు వచ్చినని గనుగొన్నానంచేయించి సాయంకాలం యింనుతీరునారు ఫిరంగులు కాలుస్తూరాగా రామా అవుధానులు మొదలయ్యి వారు తీర్చునిపోయి అగ్ని సంస్కారాలు చేయించినారు. అదివలన పద్మనాభంలో రాజుగారు గూఢుడు ప్రొద్దుపలకపుగా యుద్ధరంగమందు పడ్డారు. సాయంకాలాన్ని శ్రీనారాయణం శింహాచలం మొదలయిన దివ్యస్తలాలలో నిజయరానుగాజు గారు, చాలాజు, పూసపాటి నిజయరానుగాజు మొదలయినవారి తోటి అక్కడి స్త్రీశబ్దలకు కనిపించినారు వీరు యిత మహాత్ములు—

యింను యీసరి, బ్రతికివున్న వారెందరి—
శీతారామరాజుగారు తమ చిన్న వాండ్రును శింహాచలంలో వుండునని తింనుడికివారైతం ఘోరిచేతి తమ్ముడుపోయినవారు తమకొమ్మగ్గును రాజాంగం వస్తుందనమాటలు కిందితు మనసులోవుండేది లోకు ల్కు చూడడానుకు విజయరామరాజు వెర్రివాడై పోయినాడు. శీతారామరాజు యిక్కడవున్నా దుగోష్ఠసరపదగా వున్నది అని సంతోషపడే వారు. అటువంటి సంపత్తిలయకావడాన్ని చూడగా యాయన పెద్దకొనూరుకు వృంహ గజపతిమహారాజులుంగాకి శింహాచలంనుంచి చెన్నపట్నం వెళ్లు మని శేలపుయిచ్చినారు. అప్పుడు కుంభిణీవారికి శీతారామరాజుగారిభార్య నుంపరియ్యగారు యాచి న్నవాడు నాపెద్దకొనూరుకు యిక్కడి వదలివుంటే నాప్రాణాలు నిలవవు. యేలాగయినా దయచేసి యాచిన్నవాణ్ని నాద్గిరవుంపక కాని అనుభూతి కాదని నిండా విచారపడి ఖబరుపంపించి గనుగొనుగా కుంభిణీవారు వత్తకమానం పంపించినది.

విజయరామరాజుగారు పరిశోధకగతులైతే యేమి చేసినారు గనుగొనియెరుగనే చెప్పిపోయేదియేమిచున్నది. యింతకు త.ద్రేద్గిరకు తీసుకుపోతాము గాని మరి వట్టికాదు. యిందుకు మూడు దుఃఖములకాదానుకు నిమిత్తంలేదు. పొమ్మనుమని నండు కుంభిణీవారు నచ్చి వృంహగజపతిగారిని తీసుకునిపోయి చెన్నపట్నంలో తిండిద్గిర ప్రసాదపెట్టినారు. నురకొన్ని దినములుకు తితిమ్మ చిన్నకొమార్చి యిద్దరున్న చిన్నకొమారక తితిమ్మ చిన్నకొమార్చి అందరితోనూ చెన్నపట్నం రావడానకు ప్రయత్నములు పెట్టకొ మార్తెలు మాత్రం ఆత్మహరియింట్లో కిడిచి కట్టి పీరు అంతా వట్టి బాగాకు ప్రవేశించినారు. వారికొన్ని దినములకు శీతారామరాజుగారు బ్రతికివనండిగాన మందగ పెద్దకొనూరుకు తి. రింహకొనూరుకు అ. మూడోకొనూరుకు యిట్లా వర్చగా ముగ్గురు కొమార్లు గతించిరి. గనుగొన్నుత్రేతోక యింనుంచి అతభవించి మరొకొన్ని దినముల్కు చెన్నపట్నంనుంచి కుంభిణీవారిచేతి శేలపుతీమ్మగి దేవేలోకి గావద నని వస్తూ తిరుపతివీరుగా వచ్చి అలకలు మంగా పురం రాగానే రాజుగారికి దేహం స్వస్థతి లే పగ లోకగతులైనారు. అయినభార్య సమాగమవంచేసింది.

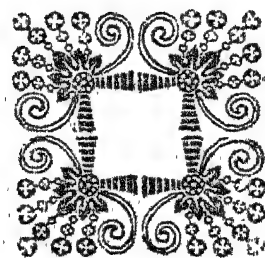
యిందొక్క లోచనం విజయరామరాజునం గారు పద్మనాభంద్గిర పోయినకర్తృతను యాయన కొమారుడు నారాయణ గజపతి మహారాజులంగారు కాశీపురంలో ప్రవేశించి కుంభిణీవారికి పట్టుబడ్డ మన్యాలలో వున్నారగనుగొని సమయంలో మన్య పుజనా వారులు యావత్తు శీతారామరాజు అందులో పాలకొండ విజయరామరాజుగారు మాత్రం కుంభిణీవారితో బాగా యదిరించి విరఘాట్లాం కోటలో వుండి జరుయ్యతు చేసుకుని నాలుగు నెలలు లడా యి చేశేవరకు కుంభిణీవారు అక్కడి ఫిరంగులు చాలక చెన్నపట్నం నుంచి బొంబాయిఫిరంగులు తెప్పించి సాధించవలె నని వఖ దినం అభూరమయిన యుద్ధంచేతి అక్కడికి లొంగక పోయిరి. గనుగొనుకొన వ కోటకు గులు యెక్కినవకు అదివల

కోటలో వున్న పాలకొండ విజయరామరాజు తమ పరాక్రమం యావత్తు అగపర్చి అనేకమందిని చంపి నారు గనుక కుంభిణీగారు యిందున గురించి చాలా శ్రమపడ్డారు గాని సాధించలేకపోయినారు. యంత్ర లో కోటలోవారికి భత్యఖర్చులన్ని లేకపోయినం దు వుండి నిభాయింగశక్త కోట విడిచిపెట్టి లోప లప్రవేశించి ఫిక్సూరీచేసినారు. వారు పారిపోయిన నాల్గదినములకు వారికి తెలిసి కుంభిణీవారు కోట లో ప్రవేశించి చింతచెట్లు యావత్తు కొట్టి పారవేసి నారు పాలకొండ విజయరామరాజు గారు కొండల్లో ప్రవేశించి చేళ్ళ ఫిక్సూరీ యింతంతకాదు. అ|| అత నిపెద్దకొమానుడు అతనితో విరోధపడి తండ్రినివిడిచి పెట్టి తల్లినికూడ తీసుకొని కుంభిణీవారిదగ్గరకు వచ్చే వరకు అతణ్ణి చేపట్టి తండ్రి వినహాచేసి యితినికి పట్టుకట్టినారు. యిట్లా జరుగుతూ వుండగా యీ పట్టుకట్టిన చిన్నవాడున్న పోయినాడు గనుక అతి|| ఆరాజ్యం ఆడమనిషి చేస్తూ వచ్చినది. అటుత||

జాతులవారికి తోచినలాగు విజయరామరాజు కింద వున్న వద్దెనిమిది జమీదార్లలో వఖజమీదా రుడు యంత్రపనిచేసినాడు. విజయరామమహారాజు లుంగారు నిబద్ధిగా మనతోను యుద్ధం చేస్తే మనకు బహు ప్రధాన తగులును ఆయన వెలితనంచాత పం జానున్న చంపక మనతోనున్న కత్తికట్టక తమమా త్రం చచ్చిపోయినాడు. అని అప్పుడు తోచి నారా యణగజపతి మహారాజులుంగారివద్దకి సమాధానం

మాటలుబర్గించి నెల గకి పన్నెండువేల రూపాయీ లు తొడీ యిచ్చేటట్టున్న ఆరునెలలనాటికి మీరా జ్యం మీకు యిస్తానుని ఖరారు చేశి మేస్తరువైపు దొరవారు సమాధానం చేశి పూసపాటివారిని శీతా రామనగరంలో తెచ్చి ప్రవేశపెట్టినారు. అక్కడ కొన్నిదినములు వున్నతిరువాతి బంగారానుంచి లాడ్లు వచ్చినాడు. గనుక నారాయణగజపతిమహా రాజులుంగారు పోయి కల్సుకున్నారు. అప్పుడు లాడ్లు యాయనను చూచిన యితినిమాటలకు సాం దర్యానకు సంతోషపడి మీరాజ్యం మీకు యిం మను మని వైపుతో చెప్పి పోతాను. అని శేలపు యిచ్చినారు. త|| వైపుదొరవారు చేసిన కుయుక్తి మరియెండు నెలలకు వీర్కి రాజ్యం యావత్తు యిస్తే మీరిపోతారని సఖం రాజ్యం ప్రస్తుతంలో యిస్తూ వున్నాము. తతింమ్మా మీరు పెద్దవారు అయితే యిప్పిస్తా మని శేలపుయిచ్చి తన శయశేక్తులను మం త్రాంగం చేశి కుదిర్చి మన్యాలుయావత్తు యపరిసం స్తానం వారికి యిచ్చి వీరికిపంపెనెండు లక్షలరూపా యాల తాలూకా యిచ్చి అందులో తమరు ఆరు లక్షల రూపాయీలు యిచ్చేటట్టు నిమ్మరవ చేసు కున్నారు యిదింగాక రాజుగారి రాజబంధువులకు లక్షరూపాయీలు మొఖాసాలు వుండగా యిది కూడా వారికి యిచ్చినారు. యాదివంపగకు నారా యణగజపతి మహారాజులుంగారు రాజ్యం చేసు కుంటూ వున్నారు.

సమాప్తము

వెంటనే జాబు వేయడు!

వ్యయము తక్కువ!

ఆదాయ మెక్కువ!

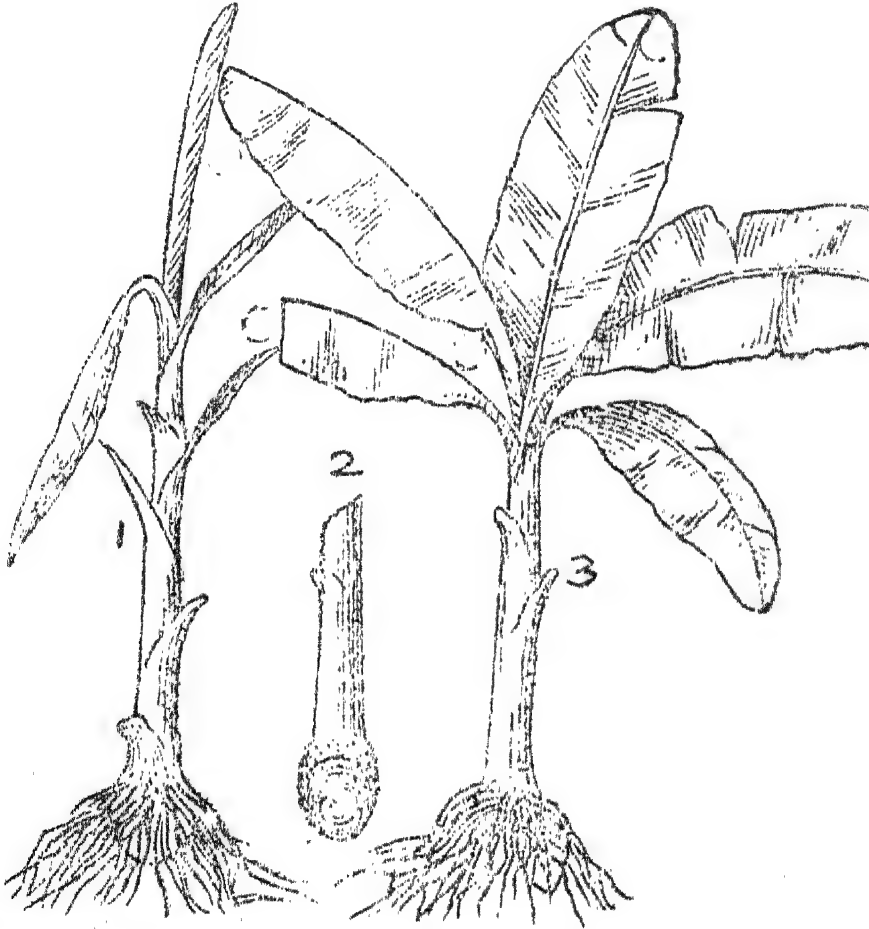
అ ర టి

THE PLANTAIN

ఇందు అరటితోటలను పెంచు విధానములు వెక్కుబుగలవు. అరటిబాతులు, పంటపూస, నేలను తయారుచేయుట, తోటలను శేయదగిన కాలము, ఎరువు వేయుట, అరటివారిడియుట, అరటితోటల ఆదాయ వ్యయములు మున్నగు 32 విషయములుగల ఉద్దేశ్యంధము. చదివిచూడుడు!

వేలకొలది లాభముదీయ వీలగును! వెల రు 0-8-0

గో పే టి జో గి రా జు గా రు

(1) సూద లేక కన్యపిల్ల (2) నాటుటకు సిద్ధముచేయబడిన సూదపిల్ల (3) అడ్డపిల్ల

ప్ర కా శ కు లు

రెడ్డి సోదరులు, రాయవరము, గోదావరి జిల్లా

పీ. కలనిధి వెల్లితానలూని పలయగ్ర
హరింబులకు మణిహారలీల
మానగు పేరునపిమాధిప దేవర
కెత్తిచె గుడి భక్తి ముగ గొమ్మ
మాంబిక నిత్యమడగు చోడదండేకు
డదేవునకు నివేద్యమున కధిక
తారావితంబగు వేరల్ల చెరువు నా
జేయదిక్కున గడు నాయకముగ
బరగ బారసంఖ్య నిరువొందభూమిర
వీర్లు తారకముగ నిచ్చెనేప
తాగ జన్మసమితి యనుమతంబున శక
బ్దము విభాద్ర దిగ్మతిముగ వెలయు ౪౫
గట్టుబడి బంపావ దక్షిణంబునం
బుట్టెకభూమి దాని భూబారి మాధవ
భట్టదేవరకు గోసవి నివేద్యంబున కిచ్చెకొగొ
మానవతీ లలామ గుణ మండవ మండితగొంతు
మాంబ యం
భోనిధికిక సమానమన బాల్పు తటాకము
నిల్పె ధర్మసం
తానముగాగదానికినిదక్షిణదిక్కునసస్సలవలిక
మానగుచున్న తోటయును మాధవదేవరకిచ్చె
భక్తితోకొగొ ౪౬
పూని నివేద్యములనకుప భూమియు వయ్యల
కాధినాథు గు
ద్యానము వట్టితోటయు ముదంబున నిచ్చిన
గొమ్మ మాంబికా
నూనుడు దండనాథ నిధి చోడునకుం గరు
ణించి యిచ్చె సం
తానము శ్రీయు నాయక ప్రతాపముమం
గమలాతు వట్టితోకొగొ ౪౭
బహుభివక్త సుధాదత్తం
రాజభిష్టరాదిభిః
యాస్యయస్య యథాభూమి
తస్యతస్య కథాఫలం

స్వదిత్తిం పరదత్తిం నా
యోహారేతి వసుంధరా
పశ్చిమకావక్ సమాప్తానే
విష్టాయాం జాయతేక్రిమి॥

శ 1313

కొలని రామన్న

గుంటూరుజిల్లా యిలాకా తేనాళితాలూ
కాలాచేరిన మం॥ పెరవలి గ్రామంలో వేంచేసియు
న్న శ్రీమహావీరేశ్వరస్వామిగారి కాలవలమంట
పం పంతుని గారి సుభి మీది కావనము—
శ్రీకృష్ణానాల శేఖరబద్ధులు భువనైక
గుణగూ భూమిసంఖ్య శివమంజరంబందగు హే
వళంబిగా మహాశంకరా మాఖమాసయందు దనరు
కుష్ఠప్రసాదశి బృహస్పతివారే కొనంబున.....
.....లయునుండఁగ్రీయోగంబున వెలయుతా
కాలశకరణంబు మీల్పంబు నొప్పు పెరవలి
పట్టణంబున భీమరాజున మరుండు కొలని రామన్న
విభుడు పరగ మాధవ పెరుమాళ్ భక్తితోడ
దగ ప్రతిష్ఠించె నాచంద్ర తారకముగా
దక్షిణపుం బాలన చింతకుంట తూర్పున
పుట్టెండుభూమి మాధవదేవరకు రాచన్న గారు సమ
పణి చేసిరి.

శ 1140

పోలయ—

గుంటూరుజిల్లా యిలాకా క॥ గుంటూరులో
రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో శ్రీవృషిహ్యస్వామి
వారి ఆలయం ముఖమంటవంలో ఉత్తరపుస్తంభం
మీది కావనము—
శ్రీకమలజ కల లిలకుడు రాగా శకివదకు
దానిరసగోత్ర పని క్రకరుడు గుణకరుడు దివా

కరు దుదయించె వంశ వధానవనకా॥ ౧॥ ఇతనికి
 నెఱుఁగుడు లక్ష్మీ యుతు దనదగు బోయిన న్నయ్య
 దుఁదియించె బృహా స్పతిసుతి వితిరణు డతనికి
 వతులిత ఘనుడనగ చింత వయ్యుడు బుట్టె॥ ౨॥
 ఆచింతనయ్యనకు కనఁ కాంచల భైరవుని బయ్య
 వయ్యుడు రుధిపుఁ త్రాజిత పదాన్య గుణయుతుఁ
 డై చతురకళా ప్రవీణుడై యుదయించె॥ ౩॥
 మనునిభు డమాత్యభారకి ఘనకుచయ గుహగమాంచి
 కకు సుతుడు శివాఁ చకాన తిత్సరుడగు పోలయఁ
 జనసతయకు డాట్టై చండకాసను డేలమి॥ ౪॥
 విమలనుకీర్తి స్సాగుడుఁ కోవరగు శ్రీకృష్ణపత్ని
 కులభూపణుడై తను నల్లిదండ్రులను నిత్యము బరచు
 ప్రీతి సధిక ధనకాం బనుగనూ॥ ౫॥

శకవంశంబును ౧౧౪౦ అగు నేటి శేష్ఠశు
 ౭ యు గురువారంనాడు శ్రీమదుండు వెల్లి అవంతి
 శయనజేవరకు నాచంద్రాకాంబుగా నఖండితతి
 దీపంబునకు నిచ్చిన మొదలును ౧౩ పినిండేకొని
 యిండ్మున బోయిని కొడుకు మారబోయిండు తన
 పుత్రానుపాత్రికము తప్పెండు నెయ్యి వడుపంగల
 వారు—

శకం—లేమ

విష్ణువధాన మహారాజు

గుంటూరుజిల్లా యిలాకా క॥ పాతగుంటూ
 రులో కరణం పొత్తూరు అప్పయ్యయింట్లో తున్న
 రాగికాసం—

స్వస్తి త్రిమతాం సకలభువన సంస్తూయ
 మాన మానవ్య సగోత్రాదాం పారిత పుత్రాదాం,
 కౌశికీవర వరప్రసాదలబ్ధ రాజ్యానాం మాన్యగణ పరి
 పాలితానాం స్వామి మహాసేవ పాదానుధ్యాతా
 నాం భగవన్నారాయణ ప్రసాద సమాసాదితవర
 వరావాలాంభరేక్షణ తుణ పశికృతారాతి మండలా
 నా మశ్వమేధావర్ధకస్సాన పవిత్ర క్రుర వపుషాం

చాశుక్యాం కులములం పరిష్టో సత్సాశ్రయా
 వల్లభేంద్ర నామభూన త్త్రాగ్ధాతాధకనియాం ము
 త్రివిష్ణువధానో మనుజేంద్రః సమధస్తితాండ్ర విమ
 యాస్య గాధుత్వామైక దూతానావసులబలః స
 ప్రాప్యచత్రస్రధమం సకు వేగీదేవమాత్రాహస్కాస్యా
 జితమనుచెరిత ప్రసిద్ధి వర్తాభ్యుపావశాకానో ద్రాజ్యం
 తత్పుత్రాజయసిహ్వ మాప్త్యై నున్మీల తతింభువను
 రక్షసు తద్రాజు ర్నిద్రితం నేయానా శ్రీవిష్ణువధానో
 రాజ్యం వహాణి వహాణి నిర్వాహకుంఁగి
 యార్జితై విజమాసవసంనాధికి నింశం నిమాంబ్య
 కహానాకులం రాజ్యం తిస్యసునో జనుసేవ్య
 స్త్రుతాంకాబ్ధాధు గుడదనగిలః విజయం గను
 జెస్సచరాజం పనానతి కోల్లగియాకా విన్యా
 ధముఖ్యాజేష్ట ప్రోక్షువధానో స్వతః అక్ష్పాకృతి
 జితశస్య సప్తతిశస్విమా గాజ్యం నిన్యావిజమా
 దిత్య భట్టారః శబ్దకోట ప్రవహుః అహవశామిణి
 తుమాశిలపాలయ ద్విజయూ నివసోస్య నిష్టువధాన
 నృపతి పత్రింశస్విమరాజ్యం కృతివాంఛితశ్శూడు
 విజయదాద్యవరేంద్ర మృగరాజః యజ్ఞరాష్ట్ర
 రశశ శివాలయానాం స్వముద్ధ జాతు సంఖ్యానాం
 అహవత్సారింశర్వమకటి ష్టామవాల యశ్నిసుప్తా
 కలివిష్ణువధానో స్వవతసయో గృధికమిలూకు రక్ష
 ద్వమేక తిస్యచ విజయాదిత్యహ్నుః పరచక్ర
 రాజనృపతికణగః సచకుశ్చత్వారింశ ర్వమాణి
 ష్టామవాల యన్మనుచరితః తద్రాజు మహావరో
 విక్రమ రవేంగమాంబికాయాం ముఖః యోగియా
 మజనిశ్వరాది వసూశ్చాశుక్య భీమాధిపః సోమంట్ల
 జలం విజస్సిరిపు నిమాంకాలముమ్మలయః బహ్య
 పట్టను భూ ధనస్య సదృశ భూమ్యై పతికాన్యః
 యస్మిప్రాజతిరిక్షతిక్షితి తలక్తేనా వివాళం గతః
 వారామారణభీరవస్సువరితావతానిరీతచ కాపిః దీకా
 శ్వత్రివిధా సుగానువిరగో దృష్టిజవస్తా వగో
 రాగానారగతః ద్విజేష్వమృతాయాగా యశోక్త
 కియా॥ మనురవ సకల జనాంజన ఇవాశేష భృగ్య
 ఎగాకాం తామంబు కామినీనాంయారకజనానాం

చా కల్పతరుః॥ సంగ్రహాశ్రయ శ్రీవిష్ణువిధాన
మహిరాజాధి రాజరాజ పరమేశ్వర పరిమధట్టారః॥
పరిబ్రహ్మణ్య మాపితా పాదామధ్యాతః॥ అర్విక్ష
క్వాది నీనిపుటః॥ గుహాభా ప్రతిహతక క్షిప్తతేయ
ఇవ విసతానంద జనవః॥ యద్ధిర ఇవ భీమసేనో
ధృతప్రచందాదుతి మండలః॥ పాతువిమయ నివా
శినో రాష్ట్రీకులు ప్రముఖాం కుటుంభీన సగ్రమిష్ణు
మాజ్ఞాపయశివిదోమస్తువః॥ కాండిన్యగోత్రయ నాజప
నేయసప్రహ్లాచారై గబ్ధిశగ్మణః॥ పుత్రాయనినిశ
మమకణః॥ పుత్రాయ రంగాదికక్వరాభినానాయ,
అస్మత్కర్ణ సహాయనిమిత్రై సాధకపూర్వం సర్వకర
పరిహర యగ్రహారీకృతపద్మి వాక్త్రామ పషాదక
గ్రామాధికః॥ కొప్పనిగ్రామధిక పాతూరి పవతశ్చ
వల్లనిగ్రామధిః చపోదరు వాక్త్రాస్మాభి సంప్రదుత్తా
ఇతివితే వామరధయః॥ పూర్వతిః పాతూరి పర్యతశ్చ
పూర్వాంతః॥ ఆశ్లేయతః॥ సత్తువనామపంద్రం॥ మ్రా
చ్చాప గరుగశ్చ॥ దక్షిణతిః కనకవతనకాశాత్॥
పుష్కరింకమాగతః॥ పురాణపంథాః నైరుత్యాచ స్పవ
పంథాః॥ పశ్చమతః॥ పుష్కరిగిహప్పనిగ్రామధికయో
ర్మధ్యే నిజకరనది వాయువ్యతః॥ కరకుతి సీమైవ
సీమాపుష్కరితః పంపానది యాశాన్యతః చికల్యూరి
శీమైవతమా॥ ఆశ్లేయధర్మ పరిసరే నచిచ్చాధా కర్తవ్యా
యకరాతిసపంచ మహాపాతక సంయుక్తా నరకం
గమిష్యతి॥ తథాధంగ దతావ్యాసేనోక్తం॥ బహు
భివకసుధావత్తం॥ బహుభిస్స్యాపహలితం॥ యస్య
యస్య యధాధూమి॥ తస్యతస్య తథాఫలం॥

స్వదత్తం పరదత్తం చా
యోహరేతి వసుంధరా
వస్త్రీవకవక సహస్రాది
విష్టయాం జాయతే క్రిమిః॥
సర్వానేతాన్భావినః
పాలేస్తా న్భూయోయాచర రామచంద్రః
సామాన్యోయంధమక సేతుర్ వృకపాణాం
కాలేకాలే పాలనియోధవద్భిః॥

మద్భుళజాః పరమహీనతి వంశజా వా
పానాదభీమనసో భుం భావిభూపాః
యోపాలయంతి నమధర్మకమిమంసమస్తం
తేహం మయా విరచితాంబలి రేషముద్భిః॥
అజ్ఞ ప్తిరస్య ధర్మస్య ధర్మస్య కాటయరాజః॥
గ్రామాంత్రిగావాస్స పయః॥
ప్రనావాః ప్రభూతస్య నిసభిలాదభూమి
కప్రాశ్చ కేకాత్ క్షిప్రవీ॥
భూయాస్సు గావస్సుభూ వసత్త్యాః॥
శివస్తు స్వస్తి॥
పరహితః కింతావత్తు మూర్ఖజాః
దేవాః ప్రయాగం నాశుస్వోత్త
సుభీధకంతు లోకః॥

నగాహయాసం వున్నది.

త్రిభువనాంకుశ ముహురునైపుకాలక ౦-౦-౩ ౪౪

అంగుళము—

శ 1087

రాజేంద్ర చోళుడు

గుంటూరుజిల్లా యిలాకా మారపాటి తాలూ
కాలో చేరిన శిరిపురంలో వున్న శిలా శాసనము—
ఇల వెలనాటిగొంక వసుధీశ తనూభ వ్రుడయిన
చోడ భూ॥ తలపతి చోడపట్నము ముదంబున గట్టె
భుజాబలంబునం॥ కొలదిజయించి యందు రిపుకుంజరు
భీమునిజంపి అంధ్ర భూ॥ తలము చరారువేలు సతత
స్థితి నేలె నురేంద్ర లీలలకొ॥ ౧॥

స్వస్తి సమస్తప్రశస్త సహితం శ్రీమన్మహా
మండలేశ్వర మహాత్ముంగ చోడగొంకయమహారాజుల
ప్రియాత్మజుండైన రాజేంద్ర చోడమహారండు కొం
డవడమట పట్టెండామడ శిరిపురంబున రామేశ్వర
దేవరకు దీననైవేద్య భోగంబునకై యొది ఆశ్లేయం
బున దక్షిణముఖంబై నాదండ గట్టయన చరువును
గుడియుత్తరంబున తాటితోటయు నూరి తూవుక

దికాభాగంబునందు మూడుపుట్లభూమియు శకశకంబు
బులు ౧౦౮౭౭౭౭ వృత్తరాయణనిమిత్తంబున ప్రానా
పతి పాశులకు మానులకు నట్టవండాదిగాను—

శకం—లేదు

అన్న వేమారెడ్డి

గుంటూరుజిల్లా యిలాకా కారేపల్లె తాలూ
కాలో చేరిన మం|| పొన్నవల్లిగ్రామం తాలూకు
రాగిశాసనం—

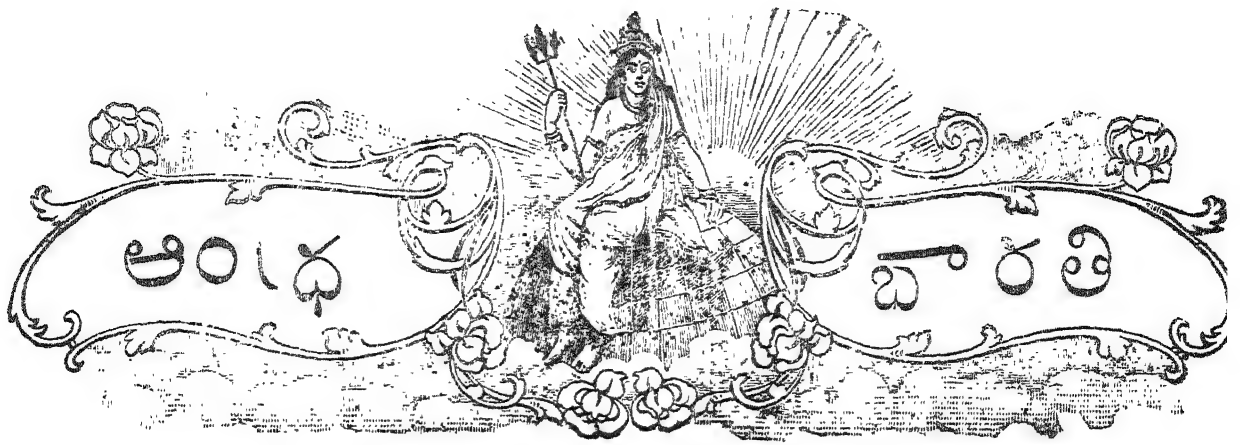
శకాబ్దము ౧౭౭౭ సంవత్సరము కార్తీకమాసము
నేమిమేనది|| శ్రీరామ కృష్ణయ్య వయోధి పయసో
విశ్వంధి గా మున్నచో|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
వశాన్వేదానా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
మూలిదప్పదం కీలివా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
భుజయోర్నిత్య యంశ్యమిధి|| పార్వత్యా|| మద
కుంభ పాశ్చాత్యుగలే సప్తే|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
తేషణుంబుదుమెచ్చు|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
భవకు భవతాం భలాపై కల్పలతాకాపికరటిరాజ
మాఖం|| మధుగుమధుగుసధా రామభులవలలి లేందు ముజ
రీమంబు|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
సం పూర్వ పరశైలభాశా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
యంత|| పురాపురాశా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
శా|| నిహితంబిరాయని మ్మెధ్యయంచ యద్యోగి భి
ర్యల్లక్ష్మీ మృదుపాణి పద్మయుగళి నైవాహనై
లాశలితం|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
తాప నిర్వాసణే|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
వ్యసో|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
లయ వేమా నామా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
హేమాద్రి కల్పార్చిత తాదక్షి|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
నిరూధ కీలివా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
పాదం|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
చార ద్విజవదశక్త్య పదకమృత పురితంచ కారం|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
మాచక్షోణిపతి గృహేంద్రమహేంద్ర వేమక్షితి

ప్రజో|| రామాద్వైస్సృశో భిమా సులూ సస్య
త్రయోనందనా|| కీతాబ్దాబ్దా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
శ్రీకోమటింద్రస్తతా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
పుషా భూధర్ద కామా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
మాచవిభుశ్యనందనా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
శ్రయో|| భూలోక మేకోదగి|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
యోనవీర్ధావివి రామలక్ష్మణో|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
వ్యాపాణం దుగ్ధద పరిపాధి|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
సర్వజ్ఞ చక్రవర్తి|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
యతి|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
రీణామలోకితించ ముఖరాగ|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
చగ్గి|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
వియనశ్చిత్వ|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
భూపాల పరమేశ్వర|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
ధీరో|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
మిత శకాబ్ద|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
శామాశిచాశ్యముఖం|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
శ్రీశేషశక్త్య|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
సాంగనామా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
భాస్కరాశ్యస్య|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
దశానాం విద్యా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
పుత్రా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
శేషదండ|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
ఫణిరాజ|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
బ్రహ్మ|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
కణభుగంధిక|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
అక్షసాదన|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
తప్తి|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
శాంతాయ|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
ప్రాచా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
కృష్ణ|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
పాన్వి|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
సంపదా|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
పూర్వ|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
చేక|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
తూర్పు|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము
అక్షయ|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము|| ౧౭౭౭ సంవత్సరము

REG. NO. M.

1885

మ చి లీ ప ట్ట గ ము .

సంపుటము ౨ }

ఏప్రిల్ 1927.

{ సంచిక ౯

స్వా గ త ము .

1

(నా దేశ్య మేధాదక్షిణామూర్తిశాస్త్రిగారు.)

మ॥ ప్రభవద్ధిల్ల తుయాంతమై సకల సం ♦ భావ్యంబుగా నొప్పు క్షి ।
ప్రభవత్సంభవ : మాంధ్రీభారతి ' కి శో ♦ భాప్రభవోద్దీపన ।
ప్రభవంబై తగ " స్వాగతం " బిదె : ప్రభా ' ♦ వత్స ప్రభావోదయా ।
' ప్రభవా ! ' భావిత భావిభావు క, ని వ ♦ స్వత్సాలితాబ్దోదయా ।

1.-

మ॥ అమలంబవ్యయ మప్రమేయమును న ♦ వక్తంబచిత్వంబు : కా ।
లము ' స్పష్టిసితి నాశహేతువగు లీ ♦ ల స్పృహవిష్ణుగ్రా భా !
గములండ్రొదిల బ్రహ్మఖండ మన వి ♦ ఖ్యాతంబుకానైననూ ।
త్న మహావర్షయగోదయంబునకు నా ♦ ధారంబునె యేలుమా ॥

2.

మ॥ సవితాదేవతకుంబిదక్షిణ సమ ♦ స్కారంబులాద్యంబుగా ।
భువితో నర్పణముం బొసర్ప, ననిశం ♦ బు న్గాలచక్రంబు నా ।
కు వలెం బ్రాకర, పష్టి సంతతిని నీకు ♦ స్వేషతావాప్తి వై ।
భవ మేనారదుడిచ్చె నాతని కృప ♦ స్వర్ణి మమేలుమా ।

3.

భారతీయ చిత్రకళ.

భావయోజనము.

శ్రీ మంత్రీవాది వెంకటరత్నంగారు,

చిత్రీకారుడు, భారతానికేతనము.

1

భారతీయ చిత్రకళా సాంప్రదాయములు పాశ్చాత్య కళలవలె భౌతికానందచాయకములు మార్తిమేగాక, ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వముగల్గి ఆధ్యాత్మిక రసపూరితములై విరాజిల్లుచుండును. పూర్వదేశములందు అలితకళలు దేవదూతలుగ పరిగణింపబడును.

"Art seems to reach its highest to go deepest which all that is small and common is excluded"

E. B. Havel

"The secret of Greek art is its imitation of nature even to the mildest details; whereas the secret of Indian art is to represent the ideal."

On the other hand the Indian tendency is to represent the ideal, the super sensual has become degraded into painting grotesque images.

Now true art can be compared to a lily which springs from the ground is in touch with nature and yet is quite high above it (when fully blown)—Swami Vivekananda in Greece on Indian art.

కళలు ప్రపంచమునందానందచాయకములైగాక మానవ కోటిని మోక్షఫలమునకు గొనివచ్చు దీప్తిలగుచున్నవి.

ప్రపంచమందలి భిన్నభిన్న ప్రకృతుల ననుసరించి కళాస్వరూపములు మార్పబడుచుండును.

పాశ్చాత్య జీవితాదర్శము విహిత సబుధమగుటచే వారి కళలుకూడ విహిత సాధకములై యున్నవి.

ప్రాగ్జేషీయుల జీవితాదర్శము ఆముష్మికము. విహితమునందు సహితము వారు గమ్యస్థానమును వెదకుచుండురు. విహితాముష్మికములు తెలుడను హరిజీవితమునందు మోక్షసాధనము లగుచున్నవి. పురుష ప్రకృతులు వారి కాదర్శములు. అందువలన విహిత ప్రపంచమందు, కళలకు ఆముష్మికమునకు సంబంధము కలుగలేని సామాన్యమానవకోటికి మోక్షసాధకములుగ నుండునట్లుజేసిరి. అందువలన వారికళలు ధర్మార్థ కామ మోక్షముల

2

నొసంగును. కాని ఆర్థము, కామములకొరకై కళల నెన్నిడు నుపయోగపరుపలేదు.

అలితకళల గుప్తప్రధానాంగము రసము. ఆరసమే భావము. రసరసములైన కళలు నిరుపయోగములు.

ఏదేని పుణ్యక్షేత్రమున భాదవిహీనముగ మాత్రము కవు కాని వారి వారి ప్రకృతులబట్టి భావము స్ఫురించును.

భారతీయ చిత్రకళయందు సాంధ్యావృత్తి సాంప్రదాయమునందానిని విజ్ఞానము ననుసరించుచు భావమును పోషించిరి. ఒక గాంధూర్తక కళలందే గాక ప్రాచ్యదేశపు కళలన్నిటియందునూ గమ్యవధి మొకటై గమనమందలచుకొనవలయును.

"Nature is a part of art as body is a part of soul."

Okakura Kavyzo.

Japan.

ఆత్మను శరీరసంబంధవేర్వేరి కను ప్రకృతినబంధ మట్లెఱుంగుచు కాని ప్రకృతి కనుప్రధానమకాదు.

అతిప్రాచీనమైన భారతీయ చిత్రకళయందు భావయోజనమును వాల్మీకిని పోషించి తెలియవలెను.

* * *

1. గూఢ భేదము 2. ప్రమాణము, 3. భావము, 4. లావణ్యయోజనము, 5. సాదృశ్యము, 6. వర్ణలేపము, యని నీ గూఢ లక్షణముల నాదర్శముగ జేసి వారు చిత్రముల గలించువాగు. శేష, సహితము శిల్పిగాని చిత్రీకారుడుగాని తన కల్పనమందలి ముఖ్య లక్షణముల ననుకరించి తీర్చవలయును. ఇంగు పుష్పపోషక కాధారమగు నది రూపభేదము, ప్రమాణము, లావణ్యయోజనము, వర్ణలేపములు భావ ప్రకృతులు గలదని బహిష్కృతము జేయుచుండును సాదృశ్యము ప్రకృతిని సాధారణతయొన్నది ఏవిన్నపు నృప్తియ ను రూపమును మార్పుచేడకుండునొ ఆ నన్నునులతో పోలికల నెచ్చుటచే సాదృశ్యము ప్రకృతి లోని యొక ముఖ్యభాగముగ నెంచదగును.

3

గూఢ భేద లక్షణానుసారముగ మూర్తిని విదురకము లని నిర్ణయించి ప్రమాణమును సజ్జాచుకొనిరి.

౧. బాలమూర్తి	౫ తలములు *
౨. కుమారమూర్తి	౬ తలములు
౩. నరమూర్తి	౧౦ తలములు
౪. క్రూరమూర్తి	౧౨ తలములు
౫. తామసమూర్తి	౧౬ తలములు

పైఠముగ రూపభేద లక్షణమును నిర్ణయించి పరిమాణ కొలతలతో దానిని లక్షణబద్ధముజేసి మూర్తిని చిత్రించెడివారు. ఈ సమయమందు శిల్పి, లావణ్య రసమును తొణకనీయక సాదృశ్యమును భంగముజేయక తన సహజశక్తిని వినియోగించి సృష్టించును.

బ్రహ్మతము నిర్ణయించ దలచినది భావయోజన మగుటచే ప్రమాణ సాదృశ్య, రూపభేద లక్షణముల విస్తరించి వ్రాయదలచలేదు. యీ లక్షణములను విపులముగ శుక్రాచార్యుడు తన నీతిసారముందు ప్రతిమాలక్షణ ఘట్టమందు రచించియున్నాడు. దానిని జూడదగును.

భావమనునది మానసిక ప్రకృతుల నిరూపించును. ప్రాచ్య చిత్రకారులు బాహ్య ప్రకృతికంటె మానసిక ప్రకృతి నిరూపణమునందె యెక్కుడు శ్రద్ధవహించురు. బాహ్య ప్రకృతిని వారు నిరూపింపలేకపోలేదు. కాని ఒక్కొక్కప్పుడు మానసిక భావపోషణకొరకు బాహ్య ప్రకృతిని రచనయందు నిరసించెదరు.

బాహ్య-మానసిక ప్రకృతులలో మానసిక ప్రకృతికి ఆధిక్యత నిచ్చెదరు. ఇందులకు యోగబుద్ధుని ప్రతిమయే ప్రబలతర నిదర్శన మగుచున్నది.

"The whole spirit of Indian thought is symbolised in the conception of the Buddha sitting on his lotus throne calm, impassive, his thoughts, freed from all worldly passions and desires, and with both mind and body raised above all intellectual and physical strife; yet filled with more than human power, derived from perfect communion with the source of all strength"

E. B. Havel.

బుద్ధుడు నిద్రాహారముల త్యజించి సర్వసంగ పరిత్యాగుడై మోక్షమార్గమును సాధించుచుండెను. ఆతనిదేహము శుష్కించినది పంచ ప్రాణములూ దేయొక ప్రాణియై

మిగిలియున్నదేమో. శరీరమునందలి ఎముకలు, నరములు లెక్కించుటకుమాడ యవకాశము గలుగుచున్నది.

పాశ్చాత్య చిత్రకారు డీమూర్తిని చిత్రింపవలసి వచ్చిన యెడడు బుద్ధుని బాహ్య స్వరూపమును చిత్రించుటలోనే తన కుంచె నాడించి పాండిత్యమును శ్రద్ధ ర్పించెడువాడేమో. కాని ప్రాచ్యశిల్పి బుద్ధుని మానసిక శుద్ధ సాత్వికానంద భావనిరూపణయందె తనకీర్తిని నడిపి సిద్ధిపొందెను.

అందగాడయినానీమి? కుకూపియైనానీమి? పాడగరియైనానీమి? కుబ్జుడయినానీమి? బలిష్ఠుడైనానీమి? బలహీనుడైనానీమి? ఇట్టి విశేషములు బాహ్య దేహ సారభమును దెబ్బను. కాని ప్రాచ్యశిల్పి యాసించినది బహిర్గత దేహవల్లికగాదు. ఆంతరంగిక హృదయభావము. కనుకనే యాతడు బాహ్య ప్రకృతి నిరూపణమును నిరసించినాడు సంపూర్ణముగ నిరసింపలేదు. కాని క్రొత్త దేహకాంతిని తెచ్చిబెట్టి దానికి సహితము నిర్మలత్వము నిచ్చినాడు. ఇంక ముఖమునందు యతని ప్రయత్నము సఫలమైనది. నిర్మలానంద తన్మయత్వ నిమిత్తత నేత్రముల మధ్య బుద్ధుని తపస్సు-దీక్ష-సాత్విక సంతసము బహిర్గతమగుచున్నది.

౪

భరతకాస్త్రము (నాట్యకళ) భావకాస్త్రము, శిల్ప చిత్రకళలకు లక్షణకాస్త్ర మిదియే. భావ పోషణ కొరకు భరతకాస్త్రమునుండి హస్త నేత్ర-విన్యాసములు-భంగిమములు యింక యనేకములయిన విషయములు శిల్పకాస్త్రమందు జేర్చబడినవి.

చిత్రకళయందు భావనిరూపణకై వర్ణలేపనమేర్పడినది భావమువేరు—వర్ణము వేరుజేయక ప్రాప్తకీయులు వర్ణమును భావమున కనుగుణ్యముగ నుంచెరి.

సాత్విక, రాజస్, తామసములకు తెలుపు, ఎరుపు, నలుపు వర్ణముల నుపయోగించెరి శివుడు తెల్పు కైలాసము తెల్పు, నంది తెల్పు అట్టై సరస్వతితెల్పు హంస తెల్పు పద్మము తెల్పు వస్త్రముతెల్పు యిట్లు తెలుపు శుద్ధసాత్విక నిరూపణకై యుపయోగపడును. ఎరుపు పసుపు మొదలగు రంగులు రాజసవిహ్నిములు. క్రీరామ తీర్థస్వామిని జపనీయులు కాషాయ వస్త్రధరియొక్క యుద్దేశ్య మెరింగింపజోరిరి కాషాయము అగ్ని వర్ణమనియూ యీ భారతయోగి సర్వసంగ పరిత్యాగుడై బాహ్య దేహమును తాను బ్రతికియుండగనే దహింపనెంచునను యుద్దే

* తలయొక్క నిలువుకొలత తలమనబడును చేతియొక్క పిడికిలికొలత 4 అంగుళములు. అట్టి మూడుపిడికిళ్లు ఒక తలమనిమాడ చెప్పబడును.

శ్రమతో అనగా తనకు దేహము నెడ నెట్టి మమకారము లేదని తెల్పుటకై అగ్ని వర్ణ కాసాయమును భరింతురని చెల్వెను. సాత్విక, రాజస, తామసగుణములు మూడును కలిసి యుండుచోట నీలము నుపయోగించుట, భూము కృష్ణము మొదలగు దేవులు నీలవేషులు. ఊహా నీల నలుపు మొదలగునవన్నియు వాచనచిహ్నములు. సుదృఢ సత్వమందు రాజస, తామసము & లేవునకాదు మూ ర్యని కాంతి తెలుపు. కాని మూర్ఖుడు తెలుపునాడు నూర్యదేవతయును గాయత్రి “ముక్తా, విక్రాను హేను, నీలధవళచ్ఛాయై” యను పంచవర్ణములు గలిగియున్నవి.

ఇంద్ర సమవృందు సప్త వర్ణములు గోచరించును. అసప్తవర్ణములయొక్క కాంతి తెలుపు అదే మూర్య కాంతి సప్తవర్ణములుసప్త వర్ణముగాగలసేకసత్వమగును మూర్ఖువర్ణము మృశ్యులహ్మము అస్థికి చిహ్నము ఇట్లే ప్రవర్తించు చిత్రకి యందు వయోజమును బహు శ్రేష్ఠము, చిత్ర ము, ఇతర లక్షణము లన్నియు భావము నా భావమున కేసికొని భావించును, సేతికి చాలవారు కిధిలించుముగ భారతము ప్రభును వేమూర్తి బాటుచున్న చిత్ర కిబ్బర వనలే యిందులకు ప్రబుతక నిదర్శనములు.

భాగవతి.

నారాయణమూర్తిగాను, యల్. యమ్. యన్.

ఓపుడు హేమంతినిశి; దివి ♦ నమృత కిరణు
 డుజ్వలస్ఫుర్తితో వెలు ♦ గొందుచుండ
 మా గృహంస విలర్దపై ♦ మందవవన
 వీలికలు స్ఫులింపగ, నెదో ♦ యోచనలు
 సల్పుచును మేనువాల్చిత, ♦ సరసిజూరి
 మెల్ల మెల్లన మేఘాల ♦ నెల్ల జీర్ణ
 నిజకిరణ రశ్మి నామీద ♦ నింపెనపుడు;
 నాకనలు చూచె నాగగ ♦ నంబువంక;
 శ్యామవర్ణాంబరము, స్వచ్ఛ ♦ క్షౌణ వదన
 మును, కిసీలమౌ కుంతల ♦ ములుచు విశద
 మగునలుల స్త్రీ స్వరూపాన ♦ గగన సును
 తోచె నొక వ్యక్తి, శీర్ఘతో ♦ చూచుకొలది
 కరచరణ యుగళములు ప్రి ♦ కటితమ మ్మె;
 హస్తమును చాచి ననుచిల్చు ♦ నల్లు లోచె
 తలచిన కొలది నావీ ♦ య తులనీలి
 నొప్పుచుండ నాగగన ♦ ముందున్న ఛాయ
 సంభ్రమాశ్చర్యములు కల్గె; భూమదాకి
 రెక్కలై న గట్టుకపోవ ♦ మక్కువయ్యె;
 అపుడు వెనుగాలి వీచి న ♦ ట్లయ్యె; సత
 నంగనారూపహేతు భూ ♦ తాంబూనాభి
 దేవికదె విడిపోయె; నా ♦ మేను చల్ల
 బడియె; నొక్క నిట్టూర్పు నే ♦ విడచినాడ ।

“నేను ౧౯౨౨ సం॥ రమ్యలో బి. ఏ. పరీక్షకు బొంబాయి యూనివర్సిటీ కాలేజీలో చదివాను. పరీక్ష లయినతర్వాత పూనా సమీపానవున్న స్వగ్రామం వెళ్ళాను. అక్కడే నాతలిదండ్రులు నివసిస్తున్నారు. నాతండ్రి ఆపురములో ఉద్యోగము చేస్తున్నాడు నేను సామాన్యకుటుంబంలో జన్మించాను. అందువల్ల బి. ఏ వరకూ చదువుకుంటానని ఎవ్వడూ అనుకోలేదు. కాని నా తండ్రి నావిద్య కోసం అనేకకష్టాలు పడ్డాడు. ఋణాలుచేశాడు. నేను బి. ఏ. ప్యాసయి, నౌకరీలో ప్రవేశించి, తనను సుఖపెడతానని ఆశించాడు. నేనూ ఆలాగే అనుకున్నాను. వేసంగి శైలవలు గడి చేయి. బొంబాయి వెళుదామని ప్రయాణసన్నద్ధుణ్ణువుతున్నాను. ఇంతలో తంకిఒకటివచ్చింది. అందులో నేను పరీక్షలో జయమందలేదని వుంది. అది వినగానే అపమితమైన దుఃఖం గలిగింది. హృదయం కృంగిపోయింది. నాహృదయాకా శాన దేదీప్యమానంగా ప్రకాశిస్తున్న ఆశాశ్లోక తిలకస్మాత్తుగా అంతరించడముచేత మాటాడలేకపోయాను. నాతండ్రికూడా ఖిన్నుడయినాడు కాని విచారించవద్దనీ, మళ్లీ ఏడు కష్టపడి చదివి ప్యాసవచ్చుననీ చెప్పి. కచేరీకి వెళ్లాడు. స్నేహితుల కీసంగతి తెలిసి నన్ను ఊరడించుటకు వచ్చారు. కాని నేను సంతోషంగానే వున్నట్లు కనబడ్డాను వారికి.

విషాద మేఘాలావరించుచున్న హృదయముతో స్వగ్రామమున ఉండుటకు మనస్సు అంగీకరించడములేదు. రాత్రీ భోజనమయింది. పరీక్షలో

అపజయం పొందడంతో, ఈప్రపంచం శూన్యమూ, దుఃఖమయమూ అనిపి చింది. రాత్రీ పడకొండుగంట లవుతుంది. ప్రకృతి నిశ్శబ్దంగా వున్నది. నాబట్టలు చిన్నపెట్టెలో పెట్టుకుని ఒకవుత్తరం వ్రాసి, మేకాబల్లపై నుంచి, ఎవ్వరు చూడకుండా తలుపుతీసుకొని బయలుదేరాను. బళ్ళు వుండేచోటుకువచ్చి బొంబాయిక బండి కట్టించుకొన్నాను. బొంబాయి వెళ్లాక ఉద్యోగార్థమై బొంబాయి వెళ్ళానని తంకివివ్వవచ్చు ననుకున్నాను.

బొంబాయి చేరాను. కాని నాదగ్గర పది హేనురూపాయలు మాత్రమే ఉన్నవి. ఒక వారంరోజులు లోగా ఉద్యోగం సంపాదించి తీరాలని దృఢనిశ్చయము చేసుకున్నాను. కాయస్థుణ్ణి వడం చే ఒక కైస్తవ భోజనశాలకు వెళ్ళాను. చాలా అసహ్యకరంగావుంది. కాని భోజనం రేటు తక్కువని అక్కడేవున్నాను. తరవాత ఒక చిన్ననోటుబుక్కు, పెన్నిలు తీసికునిబయలుదేరాను. ప్రవీణిథి తిరిగాను. గోడలమీద కట్టి వున్న బోర్డులన్నిటినీ పరిశీలిస్తూ కొన్ని పేర్లు నోటు బుక్కులో వ్రాసుకున్నాను. హోటాలుకు వచ్చి, అందరికి దరఖాస్తులు పంపాను; అకాబిళ్ళ లుటించిన కవర్లపై నా చిరునామా వ్రాసి, అందులో ఉంచాను. కాని మూడు నాలుగురోజు లయేసరికి చాలా చోట్లనుంచి ఎండా రుస్స మెంట్లు రాసాగినవి. అంతమాత్రాన నిరుత్సాహుడనవలేదు. స్వయంగా వెళ్ళి మాట్లాడితే ఏమైనా లాభం వుంటుంది

గాని, యింటిదగ్గర కూర్చుని లాద్దులా ఉత్తరాలు వ్రాస్తే, ఉద్యోగాలు తమంత నవి వచ్చి నన్నా హానిస్తవా అని కార్డుండేచోటుకు వెళ్ళాను. ఒక్కటే కారు వుంది. ఏవనీ లేక ఆలోచనా నిమిత్తమై సిగరెట్ కాల్చుకుంటున్నాడు కారు డ్రైవరు. కారును సమీపించి “అయ్యా! డ్రైవరు గారూ!” అన్నాను.

“ఏ.” అని గర్జించా డా డ్రైవరు. కొంచె మైనా జంకక “స్వామీ! పురంలో పున్న గొప్ప కంపెనీ యేదో కొంచెం దయయుంచి చెప్తారా?”

“అబ్బదు రాన్స్ ఫర్డు కంపెనీ చాలా గొప్పదే కాని క్రిందటి సంవత్సరం వచ్చినంత లాభం యివ్వడు దానికి రావటం లేదయ్యా!”

“పోస్తే. దానిపేరే నాకు కావలసింది. లాభం ఎందుకయ్యా నాకు? ఆకంపెనీ మేనేజరు నెరుగుదువా?”

“అహ్లా హ్లా హ్లా! నే నెరుగనూ? నిన్న సాయంత్రం మేకదూ బెన్నెట్టి కంపెనీ మేడవరకు కారులో అతణ్ణి తీసుకు వెళ్ళింది. చాలా మంచివాడు. పావుగంట ఆపాడు. దానికికూడా పావలా యిచ్చాడు.”

“క్షమించండి, నన్ను క్కడికి తీసుకు వెళ్ళండి.”

ఏదో చెప్పబోయాడు మళ్ళీని అతడు. కాని మళ్ళీ మాట్లాడనీయలేదు. కారు ఎక్కి “అర్జం టుగా నన్నా మేనేజరు బంగళాదగ్గరికి తీసుకు వెళ్ళాలి.” అన్నాను. కారు బయలుదేరింది. వదిలిముసాల్లో రాన్స్ ఫర్డు కంపెనీ మేనేజరు హోరేను బెన్నెట్టిదొర బంగళావద్ద ఆగింది. హోలులో కూర్చున్నాడాయన ఒక్కడూను. నాకరుచే లోనికి కబురంపాను “ఎవరో వచ్చా

రని చెప్పమని”

లోనికి రమ్మనమని జవాబు వచ్చింది. వెళ్ళి దొరగారికి సలాంచేసి నా సంగతంతా క్లుప్తంగా చెప్పాను.

“బుక్ కీపింగు, స్ట్రక్చరైటింగు. సార్వహ్యండు, డ్రాఫ్టింగు చేతవునా?”

“హా,”

“ఔన్నిను, బ్యాడ్ మింటస్,—”

“ఫుట్ బాల్, క్రికెట్, నంగీతం...”

“సరే. బాగానేవు ది. మా ఆఫీసులో వుండ వలసినవాడవే. రు 120-0-0 లు జీతం యిస్తాను రేపు పొద్దున్న పదిగంటలకు ఆఫీసుకురా.”

“నిజమా వేళాకోళమా” అని ప్రభాంతుణ్ణి అయ్యాను ముందు. మర్నాడు వెళ్ళాను. నిజమే అయింది. పనిలో చేరాను. అండ్రికి వుత్తరం వ్రాశాను.

2

ఆరు మాసాలు గడిచినవి. అకస్మాత్తుగా విష జ్వరం తగిలింది నాకు. అంతే. స్మృతిలేదు. ఎన్నాళ్లలా ఒళ్ళెరగకుండా పడిపోయానో నాకే తెలియదు. ఒకనాడు జ్వరం కొంచెం తగ్గి కళ్ళు తెరిచాను. విభాలమైన గదిలో వున్నాను. సుస్వత్తమైన శయ్య—ప్రక్కనే ఉపచారములు చేస్తూ ఒకకాంత—

“ఇది ఏమిట” న్నాను. ఆ సౌందర్యవతి మెల్లగా జవాబిచ్చింది—“ఇది గోకేల్ మెడికలు ఆస్పత్రి. మీచ్చటికి వచ్చి మూడు వారాలయింది. ఎవరో దొరగారు రెండుమార్లువచ్చి చూచి వెళ్ళారు. కొందరు ఉత్తరాలు పంపారు. ఇనిగో మీతలగడ క్రిందనే పెట్టాను వాటిని. మీ గది తాళంచెవి యిదిగో. ఏమీ కలవర పడక పడుకోండి. ఒక గంటకితమే డాక్టరుగారు

వచ్చి చెయ్యి కూచి వెళ్ళారు నేను ఈ ఆస్పత్రిలో రోగులకు ఉపచారము చేయడానికి నియోగింపబడిన దానిని. మీకు సంరక్షణ చేయుటకు నన్ను ఏర్పరిచారు.”

ఆ యువతి అద్వితీయ సౌందర్యవతి అని చెప్పటకు వీలేదు. కాని ముఖం ఆకర్షణీయమయినదే. నేత్రాలు జేజోమయములైనవే. ఫలరంగము విశాలమయినదే. ఆమె పెదవుల పయి నిరంతరము మందహాస చంద్రికలు తాడ విస్తూ ఉంటవి—ఆమె మధురకంఠ స్వరము మాత్రము వాటన్నిటికంటె అనురంజకంగా వుంటుంది.

నాశరీరం కృశించిపోయింది. అవయవపటుత్వము నన్నగిలిచి. నడచుటకు శక్తిచాలదు. కూర్చోలేను, ఒక్క అస్థివంజరమేకాని రక్తమాంసాలులేని శరీరం. నన్ను చూచుటకు నేనే అసహ్యించుకొన్నాను. కాని నాసంరక్షణకు నియమింపబడ్డ దాని ఉపచారములవల్ల జ్వర తీవ్రత క్రమంగా తగ్గుదల మార్గం అనుసరించింది. అనుదినమూ, ఉదయమున వచ్చి ఆవు పాలు కాఫీకాచి యిచ్చేది. ఆమె రెండేసి రోజుల కొకమాటు నీళ్లుపోసి, పరిశుభ్ర వస్త్రముల ధరింపజేసేది. ఆమెవచ్చి దగ్గర కూర్చుని ఎంతో ఆదర పూర్వకంగా సంభాషిస్తూంటే ఎంత ఆనందము కలిగేదో, ఆమె నన్ను నిడిచి వెళ్ళేటప్పుడు అంత దుఃఖము కలిగేది. ఆమె వయస్సు షరదై సంవత్సరాలకు మించదు. విసుగు లేకుండా, రోగిని ఏవగించుకోక బిడ్డకు తల్లివలె నివిధములగు పరిచర్యలు చేస్తూవుండేది.

ఉదయమూ సాయంత్రమే కాకుండా అప్పుడప్పుడు వచ్చి నానక్కపై, దగ్గరగా కూర్చుని నే చెప్పేకబుర్లు వినేది. కాలేజీలో మేష్టరుగా

రిపై కోపగించి, అందరము కట్టు కట్టి ఆపూట కాలేజీకి వెళ్లకుండా వాళ్లమనిన్ని, కాలేజీ మీటింగులో మాకిట్టమయిన వాడభ్యర్థుడుగా ఎన్నుకోబడకపోతే ప్రిన్సిపలుగారి కెదురుతిరిగే వాళ్లమనిన్ని, ఒకనాడుమీటింగులో గాంధీఎక్కువా తిలక్ ఎక్కువా అనే వాదంవచ్చి కొట్టుకో పోయామని, ఇట్లాంటివే ఎన్నో చెప్పేవాణ్ణి నేను చెప్పే సంగతులు శ్రద్ధగా ఆలకిస్తూ నవ్వు చ్చేచోట నవ్వుతూ, భయం కలిగేటప్పుడు భయం వ్యక్తీకరస్తూ సరదాగా కొంచెంసేపు గడిపేది. కాని గదిఅవతల ఎవరిఅడుగుల చప్పుడయినా వినబడినా, లేక గడియారం గంట కొట్టినా, ఏదోపనిమీద అక్కణ్ణుంచి త్వరగా వెళ్లిపోయేది.

నన్నామె గౌరవించేది. వయస్సుకూ, కబుర్లకూ తగిన ఉద్యోగంలో వున్నానని గ్రహించింది. ఎక్కొసరుకేనీలో నాకపారమైన ప్రజ్ఞ పుండడంవల్ల మేనేజరు సంతోషించి జీతంరెట్టి పుచ్చేసినాడు. నాలుగురోజులు గడిచినవి. ఆమె తనకథ చెప్పింది. పేరు శ్యామల. తల్లిదండ్రులు గాని బంధువులుగాని లేరు. సత్కులీన. దిక్కు లేకపోవటంచేత చిన్నప్పణ్ణుంచి కష్టపడి కొంత వరకూ చదువుకొని దాదుల పరీక్ష ప్యాసయి ఆ ఆస్పత్రిలో ముప్పయి రూపాయల జీతానికి కుదిరింది. ఆదైలేకుండా నివాసార్థమొక గది నిచ్చారు. ఆమెకు భోజనంకూడ ఉచితమేనట.

మాయా సహనుభవము స్నేహముగా మారినది.

స్నేహము ప్రగాఢమయింది. ఆస్నేహము ప్రణయముగా పరిణమించింది. ఈప్రేమ ప్రభమమున ఎవరిహృదయంలో జనించినదో చెప్పలేను. ఈ ప్రేమబీజమును, నానునస్సునుండి

పెరికివేద్దామని పయిత్నించానుకాని మొదట సాధ్యంకాలేదు. రెట్టించిన ఉదేకంతోను ఆవేశంతోనూ, ఆ ప్రేమచంక్రంశి చూచిన సముద్రంలాగున పొగి నాహృదయము నాకి మించుకొన్నది ఇతవరకూ ప్రేమలత సవలల లోనూ, నాటకాలలోనూ, చదవడమేకాని ఎప్పుడూ అట్లాంటిదని ఎంచలేదు. యథాప్రకారంగా అనుదినమూ శ్యామలపన్నునది. పరిచర్య చేస్తున్నది. నావద్ద దానివలె మెలగటం లేదు. ఆపురానివలె దగ్గరగా కూర్చుని మనస్సులోవున్న సంగతంతా చెప్పేది, కొన్ని మాటల్లో నాయెడల ఆమెకున్న ఆదరము, అభిమానము, ప్రేమాకూడా సరితీర్చినచేసి.

ఈ విధంగా కొన్ని రోజులు గడిచేయి. మాయిరువురి హృదయాల్లోని భావాలూ బాగా వికసిస్తున్నవి. శరీరంలో రక్త యాదివరికవలె ప్రవహించుతున్నది. అవయవ పరివర్తన కలిగింది. ఆరోగ్యవంతుణ్ణియ్యారు. ఒకనాడు సాయిత్రా మయిదు గంటలకు శ్యామలపచ్చి నాదగ్గర కూర్చుంది. గదికి సమీపానవున్న పువ్వాన వనంనుంచి పువ్వుసారథి సన్నిహితమైన మలయ మారుతమువీస్తూ, నాహృదయమును ఆనంద మయము గావించుతున్నది. అస్తమిస్తున్న సూర్యుని వివిధవిచిత్రవర్ణ కలహిత కిరణకాంతి కిటికీ ఊచలలోనుంచి గదిలోనికి ప్రసరిస్తున్నది. నేనేదో చెప్తున్నాను. ఆమె అతిశయితో ఆపవయము వింటున్నది నేను వెనక కాలేజీలో జరిగిన సంగతి చెబుతున్నాను.

“మేము యస్. ఏ చగువుతున్నప్పుడు మాక్లాసులో ఒక పాఠశాలకువది ఉండేది. ఆసాందర్యరాశి రోజూ ఏదో కలహం తెచ్చి పెట్టేది! పుసాధ్యాయుడు పాఠాన్నిగురించి

పువస్యసిస్ట్రును సమయమున హటాత్తుగా లేచి వెళ్లి పిన్సెపాలుతో ఎవరో విద్యార్థి తనవంక తడేదృష్టితో తిలకిస్తున్నాడని చెప్పేది. కాని ఆమెకు నీవ...”

ఆవాక్యము పూర్తిచేయలేకపోయినాను. ఏదో కఠిన పదార్థము కలచినట్లుయినది, నా హృదయము. శ్యామలపచ్చెపు చూచాను ఆమె వదలని ఎర్రబొడిపుంది. నన్నచూచి తలవంచుకున్నది. నే నేం చేస్తున్నానో, ఏమంటున్నానో నాకే తెలియకట్లుగా పులికి పడి నాచేతులతో శ్యామలకు దగ్గరగా లాగుకొని ఆమె హృదయము నా హృదయము నడిముఖ నేటట్లుగా, గట్టిగా కొగిలించుకొని అస్తిమలవలె మెరుస్తున్న చెక్కిళ్ళపై గలగల ముద్దు ముద్దులు పెట్టుకొన్నాను. రక్తనాళములలోని సాధారణ ఉప్పొంగి ఒప్పు రుణమునన్నది. ఆగగుర్నాటు ఎప్పుడో మరణిపోయి. ఈకార్య ముగియకట్లుగా జరగడముచేత, మొదట కొంతమంది కంఠానువది పట్టు విడిచిపెట్టకొబాయిలా కాని సాధ్యం కా లేదు. హృదయ వేగము కొంతమే తగ్గినవిదప శ్యామల తన కోమలకరణము నానందముపైన వేరి ఊరుకున్నది. ఆ ఆ లింగనములో ప్రపంచమే మరిచిపోయినాను. కొంతసేపటిక తిరిగివచ్చింది నాకు. ఆమెనాకొలిపి ఏదన్నకొనరుత్నించినది. జరిగినదంతా తనహృదయ గౌరవ్యమువల్లనేఅని తలచినది. శ్యామల కొగిలించుడి ఆనంద విడిచాను. హృదయమును ప్రొత్తిదనమా వరించి నది. శ్యామలపై మేను వాల్చినాను. శ్యామలలక్కడనే కూర్చున్నది. ఎల్లాడగా నిశ్శబ్దమే. గడియారం టిక్ టిక్ అను శబ్దం మాత్రా మానిశ్శబ్దమును భేస్తున్నది. నిమిషాలు గడిచిపోతున్నవి. అయిదు-పది పది హేను-ముఫై. కాని మాలో

ఎవరమూ మాట్లాడలేదు. తుదకు నేనే అన్నాను ఇట్లాగ.

“శ్యామలా! నన్ను తీసుంచగలవా?”

అయిదు నిమిషాలు ఊరుకొని ఆమె “మణి లాల్” నేను ఎందుకు నిన్ను తీసుంచాలో నాకు తెలియదు. కాని మణిలాల్! ఇప్పుడు నువ్విట్టి పని చేయగూడదు. అది నీ ఆరోగ్యమును భంగ పరచనచ్చును” అన్నది. ఆమె కన్నులవైపు నా దృష్టి ప్రసరించింది. రక్తారుణలోచనమై వున్నదామె. “రేపు సాయంత్రం నిన్ను వేడినీళ్ళ స్నానం చేయించవలసినదని డాక్టరు గారు చెప్పారు” అన్నది.

“నువ్వు నాపైన చూపిన దయకు ప్రత్యుప కృతి ఏవిధంగాచేసి, నీ ఋణం తీర్చుకుంటావో.”

మర్నాడు సాయంత్రము స్నానాంతరము శ్యామలవచ్చి “డాక్టరుగారు నీవారోగ్యవంతుడవై నావనీ, ఇక నిక్కడ వుండనక్కరలేదనిచెప్పినారు.” ఆ సమాచారం నాకు నచ్చలేదు. ఎందుచేతనంటే రోగులు తను జీవితమంతా అక్కడే గడుపుతారా?

“బలం కలిగేందుకు మంచి బలవర్ధకౌషధము సేవించండి.” అంది శ్యామల.

“సరే” అన్నాను.

3

ఒక వారమురోజులు గడిచేయి. పనిలోప్రవేశించాను. కాని నాహృదయములో మహాసమరము జరుగుతున్నది. శ్యామలను విడిచిపెట్టి నవ్వుడేమీ ప్రణయసంభాషణ జరగలేదు ఏదో ఆరోగ్యమును గురించిమాత్రమే జరిగింది. గతము ఒక్కసారిగా మరిచిపోదామనుకున్నాను. కాని శక్యమా? కచేలో పనిచేసే సమయమున దృష్టి శ్యామలవైపు ప్రసరింపనిచ్చేవాణ్ని కాదు

గాని యింటికి వెళ్ళాక, ఆమనోహరప్రతిమ నా హృదయదర్పణమున ప్రతిబింబించి హృదయాన్ని కలచివేసేది. ఎవరూ గదిలో లేనప్పుడు “నేను ఆస్పత్రికి ఏవంకపెట్టివెళ్లను?” అని వశ్నించుకొన్నాను కాని జవాబులేదు.

మళ్ళీ రోగిస్తుడనయి, ఆస్పత్రికివెళ్ళి ఈసారి నాప్రేమలంతా శ్యామలకు విశదీకరిద్దామనుకొన్నాను. కాని అది ఎంత తెలివితక్కువ పని? కాని నాకది తెలివితక్కువపని అని అనిపించలేదు. వెరివాని హృదయమూ, ప్రేమోన్మత్తుని హృదయమూ ఒకేవిధంగా ఊటవి. నీటిలో తడిసిన చొక్కా తొడుక్కున్నానురాత్రి. చప్పిళ్ళస్నానం చేశాను. కాని తువ్వలుతో తలతుడుచుకొనక నీళ్లు తలపైన ఆరిపోయేటట్లు చేశాను. తడిసిపోయిన చుప్పటికప్పుకొన్నాను. శయ్యజలముతో నింపివేశాను. మందుయెక్కువ మోతాదులు తాగాను. కాని జ్వరంరాలేదు సరిగవ ఇంకా కొంచెం ఆరోగ్యం కలుగుటకు కారణభూతములయినవి.

శ్యామల, మంచిదే అయితే, నాచిరునామా ఎరుగుదికూడా, నాకొక లేఖ వ్రాయదూ? ఒకవారం గడిచినది, శనివారమునాడు సాయంత్రం నాలుగుగంటలకే ఆఫీసునుంచి యింటికి వెళ్ళాను ఈవిరహవేదన దుస్సహంగావుంది. ఏలాగైనా వెళ్లి నా మనస్ఫూర్తిగ నిన్ను ప్రేమిస్తున్నానని ఆమెకుచెబుతాను. ఆమె అంగీకరిస్తుందాసరే, లేకపోతే రాత్రిళ్ళుకూడా కచేరీలో పనిచేసి, నావిచార-అంతరించుటకు యత్నిస్తాను. కాని శ్యామలను చూడడమెలాగ? ఉత్తరం రాద్దామనుకొంటే, అది ఆమెకు చేరడమెలాగ? ఏమీ తోచడంలేదు. నౌకరువచ్చి,

దీపం వెలిగించి “బాబుగారు, విచారంగావున్నట్లు కనిపిస్తుంది. ఏంబాబూ!” అన్నాడు.

అసలే మనస్సు పరివరివిధాల పోతున్నది. ఈ ప్రణయానికితోడు కోపంకూడా కలిగింది. “ఛీ పో, అవతలకి” అన్నా వాడు వెళ్ళిపోకుండా “పాపం ఎందువల్లనో తెలియదు. నిజముగా బాబుగారు మనసున కలతతెచ్చిపెట్టిం దేదోసంగతి” అనేసరికి మరింత ఒప్పుమండి “పో, అవతలకు, వెధవ వేళాకోళాలు” అని తరిమాను. ఆముసలివాడు పరుగెత్తుకు పోయినాడు, సవ్యతూను.

భోజనమయింది. నాఆలోచనకు అతడు కనబడటంలేదు. పండ్లొండు గంటలయింది. ట్రాము కార్ల హడావుడి సన్నగిలింది. అప్పుడప్పుడు మారంగా మోటారుకారుల “చార్, చార్” శబ్దం మాత్రం వినబడుతూ, ప్రకృతి నావరించుకొన్న నిశ్శబ్దమును భంగపరుస్తున్నది. ఉత్తరం రాశాను అప్పుడు. నిద్రపోయినాను. ఓహో! ఏమి అద్భుత స్వప్నములు కలిగిందో చెప్పలేను. వర్ణనాతీతమయిన ఆనందం ఆపిర్భవించింది, మనస్సులో ఆస్వప్న వీధిని ప్రమాణము చేస్తున్నప్పుడు.

మర్నాడు సాయంత్రం ఛార్మీ తోటలకు పికారు వెళ్ళాను. ఆరు గంటలయింది. ఆపగ్గడే శముకు చీకటిపడిన తరువాత వెళ్ళుట అంత జ్ఞేమకరంకాదని తెలిసే వెళ్ళాను. ఆతోటల సమీపాన సముద్రంవుంది. చల్లనిగాలివీస్తున్నది. ఒక మేక గోడవద్ద నిలుచుని సిగరెట్ వెలిగిస్తున్నాను. ఇంకొక వెనకనుంచి “ఏయ్” అని వినబడింది. తిరిగి చూచుసరికి నలుగురు దుమ్మగొట్టలు నన్ను చుట్టడించి, నా కేసులోవున్న రెండు పదాల నల్లబ్లైరూపాయలూ, రిఫ్టువాచి, ఊగర

మూలూ తీసుకొని, నన్ను కొట్టారు. ఏ చెయ్యనూ? నిర్ధాంతునివలె నిలబడిపోయాను. ఒకడు నాపైపుపై గట్టిగ గుద్ది వచ్చే శక్తివారం నాడు 200-0-0 తీసుకురా, లేకపోతే చంపేస్తాను తెలిసిందా. వెళ్ళింక” అన్నాడు.

ఈ గొంగలు నెల్లూరున ఎక్కువ తిరుగుతూంటారు. అఖరువారంలో జీతాలు యిస్తారు కదూ. ఆడబ్బు ఉద్యోగస్తులను కొట్టి తీసుకుంటూ వుంటారు.

4

సోమవారము ఉదయన ఈ సంగతి 215 సంబంధ స్వామికు రిపోర్టుచేస్తే శుక్రవారం నాతో వస్తానని చెప్పాడు. నేను పోలీసుస్టేషనులోనండి యివతలకు వస్తున్నాను. అకస్మాత్తుగ శ్యామల కనబడ్డది. అప్పుడే ఆమె మోటారు నుండి క్రిందకు దిగినది. ఆస్పత్రి దాది ధరించే చుట్టుకొక ఒకవట్టుచీర, కట్టుకొన్నది. కంఠమున ఒక బంగారు గొలుసు వున్నది. ముంగురులు ఫాలరంగమున గాలికి చెదరి యిటూ అటూ పడుతున్నవి ఎంతో అందముగా వుందవ్వుడు. ఆమె నన్ను వీక్షించలేదు. పోలీసు స్టేషను కామి ఎందుకు రావలెను? నన్ను అగాధమున ముంచుకుందో, ఆనందస్పందన ముంచుతుందో అనుకుంటుకు ఇదే తోన నమయమని తలచి “శ్యామలా! నన్ను మరిచినావా?” అన్నాను.

ఆమె నావంక చూసింది. కానీ ఆమె ముఖమున మందహాస చంద్రికలు వికసించలేదు. ఆమె చూపులలో నిరసనము — అనాదరము విసుగు — గోపము వ్యక్తకృతములయినవి.

“నన్ను క్షమించాలి”

“కాని—” అని ఊరుకున్నదామె. మళ్ళా

ఇట్లా అంది—

“ఆరోగ్యంగా వున్నారా?”

బలవంతాన ప్రయత్నించి చిరునవ్వు నవ్వం దామె.

“ఆరోగ్యంగానే వున్నాను కాని ఇప్పుడే పోలీసు స్టేషనులో ఒక కేసు దాఖలు చేసి వస్తున్నాను.”

ఆమె ఆతురతతో చూసింది నన్ను. “వక అరగంట నాతో వుంటే జరిగిన సంగతి చెప్తా” నన్నాను. “ఇప్పుడు రాను” అని అంటుండేమో అని సందేహించాను. కాని ఆమె హృదయము కూడా ఎందుచేతనో ఉద్విగ్నమయి వుంది అని ఆహృదయమున ప్రచండనమరము జరుగు తున్నదని గ్రహించాను.

“ఆస్పత్రి విడిచినప్పట్టుంచీ—”

“అవును. డాక్టరు నన్ను రెండురోజులు పని నుండి తొలగించినాడు” అంది శ్యామల.

“బహుశా పోలీసువారితో చెప్పి కేసు చేయించుటకు అనుకుంటాను.”

ఇరువురము కారు నారోహించాము. “కొలాబో రోడ్డుని పోనియ్యవోయి” అన్నాను. కారు బయలుదేరింది. నేనూ, శ్యామలూ నిశ్శబ్ద ముగా కూర్చున్నాము. కారు ఎంత వేగంగా పోవుతున్నదో, అంత త్వరితముగా మాయిరువురి హృదయములలోని భావములూ పరుగుడు తున్నవి. కెసిల్ రిస్టారెంటూ, కెన్నెడీబ్రెడ్జ్, ఓపేరానూదాటి మారినోలైన్సు స్టేషను సమీ పించినాము.

“నువ్వేం రాశావూ?”

“నేనేం రాశానూనీకు ఉత్తరంలో” అన్నాను.

నిజం చెప్పే మాటయితే నేను ఆమెకు ఏం వ్రాశానో నా కేజ్ ఫైలకం లేదు. వక కవరు

నాచేతిలో ఉంచింది శ్యామల. ఉత్తరం విప్పి చూశాను. అందిట్లున్నది

“ప్రియమిత్రీమా!”

నీసాదర్శన దేవతను పూజిస్తున్నాను. నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను. రేపు సోమవారం నిన్ను ఛార్మిత్ టలో వేగగ్రహిస్తాను. జనాబువాసి ఆస్పత్రి తపాలాపెట్టెలో వేస్తే, ఈవేళసాయం త్రిం అయిదుగంటలకువచ్చి జనాబు ఏం వ్రాశావో చూసుకుంటాను.

మణి.”

“ఈవుత్తరం నీకు చేరలేదా? లేక ఇందు లోని సంగతులు నీకు సమ్మతముకావా?”

“కాని నాయీలేఖ కొంచెం అలజడి కలిగించింది ఆస్పత్రిలో.”

“ఏమీ? ఏమయిందాయే?” అన్నాను. కంగారుతో.

“నిన్నపొద్దున్న డాక్టరు బాగా తాగివచ్చి “నీకోసం ఎవరో యువకుడు వచ్చినాడు” అన్నాడు.”

“నాకేం తెలీదు అని చెప్పావా?” అని అడిగాను.

“లేదు. లేదు. అవును. నేను సంరక్షణ చేసిన యువకుడు చాలా కృతజ్ఞత—” డాక్టరు బల్లమీదకొట్టి— “బాగానేవుంది. ఇలాంటి దుర్మార్గులకు ఒక పాఠంచెప్పాలి. లేకపోతే ఇంకా ముదిరిపోతుంది. ఎవరిని ప్రేమించాలో నేర్పుతాను వారిక. ఇవాళ నా ఆస్పత్రిదాదికి ప్రాణయలేఖ వ్రాశాడు. రేపు రేపు నాదగ్గరకు వచ్చి “డాక్టరుగారూ, నా ప్రాణయతృప్తి తీరు టకు ఎవతెనైనా పిల్లని పంపుతారా?” అని అడుగుతాడు. ఇలాటివి ఈప్రదేశమున జరగ కూడదు.” అన్నాడు.”

“ ఇంకా — “ అన్నాను నేను.

“ ఒక సాంజ్ లో మాట్లాడినాడు డాక్టరు వాణ్ణి పన్నాగం పన్నినారు. నువ్వు జవాబు తీసుకొనేందుకు వస్తావుకదూ, అప్పుడు నిన్ను రెండు చేతామని అనుకున్నారు. నా ఉద్యోగం కొరకు కేసు పోలీసు స్టేషనులో దాఖలు చేయడానికి వచ్చాను.” అన్నది శ్యామల.

“ అయితే, ఈ ఉద్యోగం లేకపోతే బ్రతక లేమా?” అన్నాను. ఏమీ బతుకుచెప్పలేదు శ్యామల నామాటలోని అర్థం గ్రహించింది. అందుకుకూడా సమ్మతించేటట్లు ఆమె ముఖమై ఖరి సూచించింది ఏమీ మాట్లాడలేకపోయింది. చలికి చెదరిన ఆడపత్తి మగపత్తి పక్కలోచేరుటకు ఎంత ఆత్మీయతూ ఉంటుందో, అప్పుడాపత్తి హృదయము ఎట్టిసినిలో ఉంటుందో, ఆటవంటి సినికే శ్యామల హృదయంకూడా లోనయినదని గ్రహించాను. కారులో డ్రైవరున్నాడని సంకయింపక ఆమెను కొగలించుకొని ముందుపెట్టుకొన్నాను. ఆస్పత్రిలో వెనకజరిగిన సంగతి జ్ఞప్తికివచ్చింది మళ్ళీను. స్వప్నప్రపంచమన వివరిస్తున్న మనిషివలె కనపడింది శ్యామల

నాకేసి నిర్మిమేష నేత్రాలతో చూసింది ఆమె, కొన్ని నిమిషములు గడిచినవి

“ నేను పోలీసు స్టేషనుకు ఎందుకు వచ్చానో నీకు చెప్పలేదు. ఆదివారం సాయంత్రం నాచేతి గడియారము, డబ్బూ పోయినవి”

“ నష్టమెంత?”

“ సుచూ రుదువందల రూపాయలు ”

“ అంత డబ్బు జేబులో ఎందుకుంచుకొన్నాను?”

“ శనివారంనాడే జీతం యిచ్చారు. ఇంటి దగ్గర దాచడం మరచిపోయాను ”

“ ఎందుచేత?”

“ శనివారాని వారాలు రెండురోజులూ, నా మనస్సు ఏకలమయియుండడం వల్ల ”

“ ఏల?”

“ అందుకు నువ్వేకారణం ”

ఆమె నవ్వింది మరిల చెక్కిల్లై వకముద్దు ముద్దించి,

“ శ్యామలా! నువ్విప్పుడు నాదానవేకదూ? నీకు ఆపాడు ఉద్యోగం వద్దు ” అన్నాను.

ఒక నాడు.

మంత్రీగడ భావనారాజుగారు, (కవితాసమితి సభ్యుడు)

ఓణనొప్పారు చంద్రికా ♦ రజనిః బుష్ప శయ్యపైఁ బవ్యళించి భా ♦ స్వత్ప్రసన్న మందహాసములకింత ♦ మైమఱచితి సరసమోహన దివ్య పాం ♦ చాలినాగ సానకెట్టిన సూనాస్త్రి ♦ శరమనంగ నవవయోవిలాసిని యొక ♦ నళిననేత్ర

అల్లనల్లన నాచెంత ♦ కగుగుడెంచి నన్నుఁ జరికాలమెరిగిన ♦ నాతివోలె మందహాసముతో నంక ♦ మందుజేరి నన్ను గిల్లెంతఁగొల్పి తు ♦ ణంబులోన ఎందుఁ జని మాయమైపోయె ♦ నేమికాని కానఁగారాదొకింత నా ♦ కనులక్రిందు ఎటు నీవియోగభీ నే ♦ నీదుగింక !

అమృతము

దైవర్సు.

ఒకరు:— ఇంద్రాండులూ దైవర్సు లెక్కవగుచున్నవి.
రెండ:— అయితే పెళ్ళి అంటే యింక భయమే వుండ
వలసి పనిలేదు

తలపుటై.

భీమయ్య:— ఈ తలపురే యెవరిది?
మూడియం నొకరు:— అక్కరు చక్కవర్తిది
భీమయ్య:— యింత చిన్నదే.
మూ. నొ:— ఆయన చిన్నప్పటిది. (అ. సాం.)

రాకురీకు.

“ఒక రాకురీకు చూచి వెంకయ్యవసుకున్నాను రామ
య్యవట్రా నీవు పుల్లయ్య” (అ. సాం.)

పేర్లు.

“క్షేమమా వెంకట్రావుగారూ”
“క్షేమమేనండి రామారావుగారూ”
“నాపేరు రామారావు గదే!”
“నాపేరు వెంకట్రావుగదే!” (అ. సాం.)

చాణక్యడు.

“చాణక్యడు బ్రతికివున్నట్లయినే రాచకీయ విషయ
ములలో నేమిచేసేడివాడో!”

“చాణక్యడు బ్రతికివుంటే వృద్ధాప్యముచే రాచ
కీయములనే ప్రవేశించడు”

పొడుగు, పొట్టి.

“అదేమిటమ్మా, జడ్డిగారి పిల్లకి ఒక కాలు రెండవ
కాలుకంటే చిన్నదట”

“అసంగతి నాకు తెలియదు కాని ఒక కాలుకంటే
రెండవది పొడుగునిమాత్రము విన్నానమ్మా”

ఉరి.

“ఏమమ్మా, అతనిని పెళ్ళి చేసుకుంటావు?”

“పెళ్ళి చేసుకొనేకంటే అతనిని వురితీస్తాను”

“పెళ్ళి చేసుకుంటే అతనే వురితీసుకుంటాడుగా!”

నొకరు.

“నీతమ్మగారి నొకరు మానుకుందమ్మా, వజ్రంలాటి
మనిషి”

“నీతమ్మగారి నగలన్నీ దొంగనగలను సంగతి అంద
రికి తెలిసేవుందిగాదా!”

పేము.

“స్త్రీలంటే అంత చెవి కొనుకుంటావు, యింకా
పెండ్లి చేసుకోలేదే”

“అది నాకు తెలియదు కాని అనేకమంది పువ్వులంటే
ప్రేమిస్తారు అంతమాత్రమున తోటమాలీలవుతున్నారా”

సిగరెట్

భార్య:— అదీపము ఆరిపివేశా రెండుకు?

భర్త:— నాసిగరెట్ వెలుగుచున్నదో లేదో చూతామని.

కోపము.

దొర:— నన్ను పెండ్లిచేసుకొనమని అడిగి తేనుకోపమా?

దొరసాని:— అడిగితే కోపములేదు కాని నేను పెండ్లి
చేసికొనుటకు సమ్మతించానంటే కోపం వచ్చిం
దన్నమాటే

పెళ్ళిళ్ళు.

ఇద్దరు బాలికలు తాము పెండ్లాడ దలచిన భర్తలను
గురించి ఇట్లాలోచించుచుండిరి.

“ఒకటిమాత్రము నిజము నిద్రలో గురుపట్టేవారిని
పెండ్లిచేసికొనను”

“నీపెట్లా కనుక్కుంటావు?”

గారడివిద్య.

“మనవూరు గారడివాడు వచ్చాడు. రూపాయలు
రూపాయలు మాయంచేస్తాడు.”

“మా ఆవిడ మాయం చేస్తుంది. కాని గారడివిద్యయేం రాదే!”

క్షమావణ.

భార్య: — మీమాద నా కనవసరముగ కోపము వచ్చినది ఆవేశం హెచ్చినది. ఒక గంట నేపు యేమి అన లేక నోరు మూసు కొన్నాను. క్షమిస్తారా, క్షమించరా?

భర్త: — క్షమించుట కేమున్నది? ఇటువంటి (నిశ్శబ్దపు) అవకాశ మెంతటి అద్భుతవంతునికి కలుగుతుంది.

కుక్కలు.

“యేమండి, మీ యింటివద్ద కుక్కలు మొదలుగుట లేదుకదా?”

“అబ్బే, యేమి వుండదండీ?”

“అయితే లూయిల్లు తీసికుంటాను. నా కిదివరకే రెండు కుక్కలున్నాయి. అవి పగలల్లా మొదలుగుతాయి. ఈ బాధకాక యింకా బాధపడలేను.”

పరీక్ష.

ఒక పుగ్గివాడు పరీక్షలా తప్పి అన్న గారికిట్లు తంటినిచ్చెను.

“పరీక్ష తప్పాను. నాన్నను సిద్ధముచెయ్యి.”

అన్నగారిట్లు జవాబిచ్చెను. “నాన్నను సిద్ధముచేసాను ఇక నీవు సిద్ధపడు.”

సౌఖ్యము.

“ఇతరుల సౌఖ్యము చూస్తే కొందరికి గిట్టదు.”

“అవును. అందుకనే పొద్దు మెంటు సభ్యులు బ్రహ్మచారులపై పన్ను విధించి దలచినారు.”

వివాహము.

“ఒక చెలితినాడు, ఒక మూగ స్త్రీ పెండ్లిచేసుకొన్నాను.”

“వారిని సౌఖ్యం బ్రహ్మకై నాలేదు.

ముద్రాయి.

మేజ: — ఆయన్ని నీవు కొట్టావా?

ముద్దాయి: — చిత్రము

మేజ: — ఇప్పుడేమి చేయదలచినావు.

ముద్దాయి: — కొట్టోదని చెప్పదలచినాను.

గ్రంథ స్వీకారము.

1. శ్రీ బ్రహ్మసందిని:—

రెండవ సంపుటము నాలుగవసంచికను కృత్యైతతో నందికొంటిమి. ఇది కడపజిల్లా (పొద్దుటూరు గ్రామములో) వెలువడు సచిత్రమాసపత్రిక. సంపాదకులు డి. రాజ శేఖర శతావధాని కైఫ శేషశాస్త్రిగార్లు. సంవత్సర చందా రు 3—0—0 లు.

2. విద్యార్థి:—

ఇదియొక మాసత్రయపత్రిక. సంపాదకులు వావిలాల గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు. గుంటూరు జిల్లాకలకత్తా నుటీ రము పక్షమున ప్రకటింపబడుచున్నది. ఇందు చక్కని పద్యములు కథలు గలవు సంవత్సరముచందా రు 2 రూపాయి.

3. కవిత:—

ఇది కవితానికేతనము అలమారుపక్షమున వెలువడు మాసపత్రిక. ఆంధ్ర కవిశేఖరుల వ్యాసము లనేకములు కలవు. సంపాదకులు వేదల కామశాస్త్రిగారు సంవత్సర చందా రు 2—0—0 లు మాత్రమే.

4. శ్రీ రఘురామచంద్రమృత్యుతకము:—

ఈ శతకము చిట్టాయవలస ఆగ్రహారము లాలకవి

సంకుల లక్ష్మీ నాగాయణమూర్తిగారిచే గచియింప బడినది శైలి మధురము. వల రు 1—2—0 లు.

5. బ్రహ్మభారతి:—

ఇది బ్రహ్మగో వెలువడు మాసపత్రిక. సంపాదకులు సోమగాజు గామానుజరావుగారు.

6. ఆంధ్ర శ్రీస్తవపత్రిక:—

ఇది బండరులో గవ్వము లి. నఖానియల్ గారి సంపాదకత్వమున వెలువడి ఆంధ్ర శ్రీస్తవల యభి వృద్ధి పొందుచున్నది ఇదియొక మాసపత్రిక. సంవత్సర చందా రు 3—0—0 లు.

7. ఈ క్రిందిగ్రంథములను కృత్యైతతో నందికొంటిమి నాటినిగూర్చిన విమర్శనలు రాబోవు సంచికలో ప్రక టింపబడును.

1. ఆంధ్రకవిత్వ చరిత్ర, మొదటిభాగము - భోగరాజు నాగాయణమూర్తిగారు.

2. శృంగార గాథామాధవము.

3. వద్మరాగము (వేగుదుక్క గ్రంథమాల వారి నిరూపకనవల.)

వితిలేనిదుఃఖంతో దిగులుపడి, ఏమీతోచక పోవడంచేత, యెదుటగావున్న కిటికీలోంచి చెట్ల వైపుచూస్తూ కూర్చున్నాను. నన్నూ, నాకవితా సామగ్రిని చూస్తే, యీదిక్కుమాలిన ప్రపంచానికి యెందుకు, యింత యూర్వ? నేను వారికేమి అపచారంచేశాను? నా తెలివితేటలను చూస్తే అందరికీ యింత యేడుపెందుకు? ఇంత మందిలో ఒక్కరికైనా మంచివుద్దేశం కలుగ కూడదూ? నేను, నాజీవితం, నాకవిత్యం, నాపాండిత్యం, అన్నీ అడవిలో వెన్నెలమోస్తూ వ్యర్థమేనా? ... ఇ దరిచే నిరసాపబడుతూ, యికా బ్రతకటం యెందుకు? ఏనున్నా పుష్ప కొనైనా లేకపోతే, ఎందులోనైనా పక్షైనా, పౌణిణతీసుకుంటే....

దూరాన, గాజులు గల్లుగల్లు మన్నాయి. పేరుటానికి వెళ్ళిన చిన్న అప్పుడే యింట్లోకి వస్తోంది....అక్కడనుంచే నన్ను చూస్తూ

“ఏమండోయ్, యేమిటి అట్లా విచారంగా కూర్చున్నారు?” అని ప్రశ్నించింది.

నేను మాట్లాడలేదు.

చిన్ని దగ్గరగావచ్చి నామొగంపై కెత్తి...

“ఏమిటి, దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తున్నారు?” అన్నది.

జవాబులేదు

“అయితే యెందుకు యీచింత నాకీదినం కొత్తచీర కొనిపెట్టినందుకా?”

“లేదు. లేదు. అందుకనికాదు.” అంటూ డగా, నానేత్రాలలోనుంచి రెండు నీటిబిందువులు కిందపడ్డాయి.

“అయితే, యేమండోయ్, శ్రుతిమించి రాగానవడ్డదే వ్యవహారం, చిన్నపిల్లవాడిలాగు యేమిటాయేడవడ? బాగానేవుంది....కాకతీరి కూర్చుని అట్లా నట్టింట యేడవరాదు... పూర్వోక్తి...అయినా, కారణం యేమిటో చెప్పరాదూ?”

చెప్పినా నీకు తెలిసేదికాదు. ఈవిషయంలో నీవేమీ చెయ్యలేవు.

“ఆ. ఆ. నాకు తెలియదూ? యెంతమాట? సంగతియేమిటో చెప్పండి. నేను సాయం చేస్తాను.

“అబ్బే. లాభంలేదు. నీవీ విషయంలో యేమీ చెయ్యలేవు. నన్ను మళ్ళీమళ్ళీ ప్రశ్నించకుండా వుండడమే గొప్పసహాయం...ఇంట్లోకి వెళ్ళి ఆకొత్తచీర విడు....

“అయితే, అసలు సంగతి యేమిటో చెప్పరా?...నాకు కోపంవస్తుందిసుమా!... అసలుకథేమిటోచెప్పండి ఆపైనచూతాం.”

“ఉట్టి పెంకెమనిషిగద. మాటఅర్థంచేసుకోలేవు. వేధిస్తావు...”

“అవునుతె.డి పోనీ, అందుకనే, వెదున్నా తెండి...”

“ఆ, వెళ్ళకు చెప్తావిను...”

“నాకర్థంకాదుగా.

“అర్థమయేటట్లు చెప్తావిను...ఇంత పెద్ద ప్రపంచములో, నన్ను నాకవిత్యాన్ని ఎవరూ లెక్కచెయ్యరే?”

“ఓహూ. పెద్దప్రశ్నే ... చెయ్యమంటే, వాళ్ళ చేతకాక అన్నమాట.

“చూడు. చిన్ని నేను పదిహెన్ ఏటనుంచీ కవిత్వం వ్రాయడం ప్రారంభించినాను. అప్పటి నుంచి యిప్పటివరకు విధివిరామం లేకుండా వ్రాస్తూనేయున్నాను. కాని అందులో ఒక్కటి బాగున్నదని యెవ్వరూ నోటినిండా చెప్పలేదు మరి యీమనుష్యజాతి యేమిజాతియో తెలియడంలేదు. శుద్ధ గొఱ్ఱతత్వం. ఒకరుయేదంటే, తక్కినవారంతా అదేఅంటారు. దీర్ఘంగా ఆలోచించి సంగతియేమిటి అని ఆలోచించినవాడొక్కడూలేదు. ఈ చెప్పడుమాటలు విని పత్రికాసంపాదకులు యెవ్వరూకూడా నాపద్యా లకువారిపత్రికలలో స్థానం యియ్యడంలేదు...”

“అయ్యో, అదేమిటండీ. పేటకొక పత్రిక, వీధికొక ముద్రణాలయం వున్న యీ దినాలలో గూడా మీకవిత్వానికి ప్రోత్సాహం లేకపోవడం చిత్రంగావుండే!... అంటే అర్థమేమిటంటే మీకవిత్వాన్ని సరిగా గ్రహించి అందులోవుండే తత్వ రహస్యం వాటికి గ్రాహ్యం కాలేదన్న మాట...”

“అదికాదు. అసలు యెవ్వరూ ఒక ‘జీనియస్’ వున్నాడంటే లోకమంతా వాణ్ని అణగతొక్కడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. మంచివాళ్ళకి, గొప్పవాళ్ళకి యిది కాలంకాదు. ‘మిషి యోకర్స్’ వృద్ధిపొందేకాలం. అటుచంటప్పడు నన్ను లోకం యెట్లా కవిగా పోషిస్తుంది అదరిస్తుంది. అది అసంభవం...”

“వాళ్ళ మొహం పోసిస్తురూ. వాళ్ళకేం తెలుసు... ఈ భాగ్యానికేనా యితరుకిం. బలేవారండీ మొత్తానికి... (కొంచెం ఆ)... నాకొక్క ఆలోచన తోస్తోంది. మీరు ఆ ప్రకారం చేశారంటే మరుక్షణం ప్రపంచ మంతా మీ పాజాలవగ్గరకు వస్తుంది ”

“ఆగు. ఆగు... నవ్వు చెప్పడానికి ముందు నాకొక ఆలోచన స్ఫురించింది... నీను... పోనీ, యికముందునుంచీ పద్యాలు నీవేర పోకలకు పంపిస్తాను. గజలచెయ్య గినక తిప్పకుండా ఆమోదిస్తారు. అప్పుడు నీయూలాననైనా నేను పైకి వస్తాను.

“చాలు చాలు. చాలునుండీ చిన్నిని నభకు రాజేశ్వరిమండినోళ్ళలో పెడదామని భావించాల్సింది”

“అదికాదు. నీయూలానా చేస్తానా నాలుగురి నోళ్ళలో పెడదామని.”

“వానికి వేరే మార్గాలున్నాయి. చెప్పబోతుంటే అడ్డువచ్చి యీ అడ్డులేనిమార్గం కాస్తా జారిపడిచారు. ... ఆమార్గం యేమిటంటే ... అట్లాచేస్తే మీకోర్కె తప్పకుండా నెరవేస్తుంది. కాని అది మిగో కొంచెం కష్టం వుంది. దానికి మీరెప్పుడూ తోచేద్దాను. ...

“చెప్పు యేమిటో చూస్తా ? ”

“లేవు సాయం కాలం మీరూ నేనూ కాలు వగట్టు దగ్గరకు వెళదాం ! ”

“ఎందుకూ ? ”

“అబ్బ వినండి పూర్తిగా...”

“వెళదాం”

“వెళ్ళి ? ”

“అబ్బ యిందుకేసేలండి నానుకోపంవస్తుంది మాట సొంతం వినకుండా మధ్య సానకంలో పుక కల్లే అడ్డంపెస్తారు ”

“ఆ లేదులే చెప్పు.”

“వెళ్లివ తిర్వాతి మీరు హతాశుగా కాలు వలోకి వురకండి.”

“అమ్మయ్యో అంతవనే ? ”

“అహహ ఇదేనా ధైర్యం ... మీకు యీత వచ్చుగా ? ”

“అవునవును. దురచిపోయినా అయిన ఏ దుకు అట్లావురకడం?”

“వివండిమరి వురకండి వురికి యితరాని వానికిమల్లెనటించి మునుగుతూ తేలుతూ, సహాయంకోసం కేకలు వెయ్యండి ... ఆపైనచర్య నే నడుపుతా.”

“ఎవరు రాకపోతే?”

“అటువంటి అసహ్య ప్రశ్నలు అడక్కండి.

“అట్లా గేనాశుభంమాత్రంసీకక్కరలేదూ!”

2

చిన్న పెద్దపెట్టున అరుస్తూ కోమటి దీర్ఘాలు తీస్తూ యేడుస్తోంది. కాలువలోపడి మునుగుతు, తేలుతూ సహాయంకోసం నేను కేకలువేస్తున్నాను. యాభైమంది ప్రజలు చిన్న చుట్టూ మూగారు. ‘చాపం’, ‘అయ్యో’, ‘వాడికట్టం’, ‘సరిగా నడవలేనూ’ అనేవారూ, ‘ముక్కుమీద వేలు వేసుకొనేవారూ’, ‘శివ శివ’ నారాయణ నారాయణ అని అంత్య మంత్రాలు చదివేవారూ, ‘లిచి చూచేవారు, నిర్భాంత పోయేవారు, ‘అమ్మా ఆయన మీకేమి కావాలి? అని ప్రశ్నించేవారు, అడుగడిగో గుటకలు వేస్తున్నాడు లాభంలేదు అనేవారు, వీరేకాని సాయంచేసేవారెవ్వరూ కనబడలేదు. చిన్నకి దుకిఖం మెండయింది. నిజంగా యెవ్వరూ రక్షింపకపోతే నాపని యేమికావాలి. ఆమె అనుకున్న ఆలోచనలన్నీ యివ్వడేమి కావాలి? ... నేను యీది బయటకువచ్చానా చిన్న పరువు అంతా పోతుంది. అనుకున్న పని పాడవుతుంది. చిన్నరోదనం వింటూంటే నీళ్లలోవున్న నాదేహం పులకరించింది. చలించింది. ఏమైతే అదిఅయింది వడ్డుకుజేరి చిన్నని ఓచార్చుదామా అనుకున్నా. కాని యేమంటుందోఅని మనస్సుబిప్పలేదు. ...

అట్లాగే తేల్తూ మునుగుతూ అరుస్తూ, ఏడుస్తూ చప్పట్లు కొడుతూ నేను కాలువలోపడి ప్రాణాహంతో పోతున్నా... కొత్తగ నీరు వచ్చింది కాలువకి... ఇట్లా నేనెంతసేపు నటించగలను. ఆయాసంవస్తే నాపని యేమికావాలి? ...

చిన్న రోదనం హెచ్చింది. నన్ను కాలువలో పడేసానే అనేదొకటి తను అనుకున్న ప్లానులన్నీ పాడవుతున్నాయే అనే బెంగ ఒకటి. సేసిట్లా యెంతకాలం నటించగలననే సందేహం అవీ యివీ గంపెడయి చిన్నని క్రంగదీసినాయి. ఇంతలో వంటెనమీదనుంచి బయ్ బయ్మంటు జమీందారుగారి మోటారువస్తోంది. జమీందారుగారి కొడుకు పికారుపోతున్నాడు. ఇందరు ప్రజలిక్కడ కూడేబప్పటికి అతనికి తమాషా కలిగి మోటారు ఆపి దిగి సంగతియేమిటన్నాడు. చిన్న హూరు హూరున యేడుస్తూ నీళ్లలో పడి తన్నుకుంటూన్న నన్ను చూపి... ఇంతమంది మొగవారు యిందాకానుంచి చూస్తున్నారు. యేమిలాభం ... నీవైనా రక్షించాలి” అన్నది చివరకి... అతను నావంక చూచాడు. ఒక్క తృటిలో పెద్దపక్షిలాగు ఎగిరి కాలువలోకిదుమికి నావైపు యీదుకుంటూవచ్చాడు. అంతా ఆశ్చర్యపడ్డారు. అతని జరీదుస్తులు అతని తీవి అతని గొరవం యేమీ ఆలోచించకుండా యింత సాహసం పనికి రాదన్నారంతా. అతను యీది నన్ను పట్టుకొని వడ్డుకు జేర్చాడు అంతా చుట్టూమూగారు. చిన్న ఏడుస్తూనాదగ్గరకొచ్చి నీళ్లుతుడ్చి తడిసిన వస్త్రాలని విడదీయడం మొదలెట్టింది. కాని ఆమె ప్లానులు పూర్తిగా సాగలేదనే అసంతృప్తి ఆమె కళ్లలో కనబడుతోంది. నేను కళ్లు మూసుకొన శ్వాస పెద్దదిచేసి ఆపహ్నపాలుపడ్తు చిన్న చెప్పినదానికేం భంగము లేకుండా నటించి

చాను. అంతకంతకు నేను కళ్ళు నిలవేసి కాళ్ళు నిగడలేన్ని చూశాను. అది చూచి చిన్న మంత బిగ్గరగా యేడ్చింది.

ఇంతలో, “తప్పకొండి. తప్పకొండి” అని కేకలు వేసుకుంటూ, వాళ్ళూ పత్రికల తాలూకు ఫోటో తీసేవారు పదిమంది కేమి రాలతో తయారైనారు. వారు పనిచేసుకొని నాపేరు అపే తెలిసికొని వెళ్లిపోయారు.... చిన్నకి కొద్దిగా తృప్తికలిగింది... జమిందారు గారి అబ్బాయి నన్ను అతను మోటారుదగ్గరకు తీసుకువెళ్ళి అందులో కూర్చోబెట్టి, తన గూడా నావక్కనకూర్చుని, చిన్నిగూడా కూర్చోమన్నాడు. ఆతనివి తడిబట్టలు, నావి తడిబట్టలు; స్వర్ణదోషంచేత చిన్నివి తడిబట్టలు. మోటారు కదిలింది. అతను మోటారును మాయింటిదగ్గర ఆపి నేను లోపలికి నడవడానికి సాయంజేశాడు. అతడాకవైపు చిన్న ఒకవైపు పట్టుకొని నన్ను లోపలికిజేరవేసి ఒకకుర్చీలో కూర్చోబెట్టాడు. చిన్న లోపలికివెళ్ళి కొన్నిచుట్టలు పట్టుకువచ్చి నాతడిబట్టలు విడిపించి, అరికట్టి, సక్కుమీద పడుకోపెట్టింది. ఇంకా నేను నటనతోనేవున్నా. నేను స్థాయిగా పడుకున్నతర్వాత, జమిందారు గారి అబ్బాయి నావంతుని, ‘వెడతాను’ అనే అభిప్రాయసూచకంగా తలచిప్పుడు. ఆసందేశంనేను చిన్నకి అందిచ్చాను. చిన్న అతనివైపుచూచి “ఏమండీ, మీరిట్లా వెళ్ళడం భావ్యంకాదు. ఆతడిదుస్తులు విడిచి, యీక్రొత్తవి ధరించి, కొంచెంసేపు శ్రమతీర్చుకొని పోవచ్చును.” అని మెల్లగా, మృదువుగా.

“ఫరీవాలేమలెండి. పోయివస్తాను” అన్నాడు “మీరట్లాఅంటే యిక చెప్పేదియేముంది. మీరుతీసిన యీదపకారం మీము యెవరూ

మరువలేము. ఆసమయంలో సాక్షాత్తు భగవంతుడిలాగ వచ్చాను.....” అని చిన్నయింకేమేమో అంటూండగా, అతను “యీమాటల కేమివచ్చేలెన్నుచూ” అంటూబయటకు వెళ్ళాడు. చిన్న గడవడాకవెళ్ళి “అయితే మీపేరేమో చెప్పారేకారు” అన్నది కోమలంగా. అత పది అందుకొని “నాక్రిందల్కులా వ్యాపించసక్కరలేమగానీండి; మీఆయన కాలువలో పడడం యెట్లాసంభవించింది?” అని కొద్దిగా యెత్తి పొడుపు ప్రశ్న వేసి, మోటారులోయెక్కి వెళ్ళి పోయాడు. ఆమాటలు వినేటప్పటికి చిన్న ముఖం చిన్నబోయింది. మంచంమీద వున్న నేను నాలుక కరచుకొన్నాను.

3

ఇంకా సరిగా తెల్లవాఅకమునుపే పిల్లకాయలు “పేవరు, పేవరు” అంటూ కేకలు వేస్తూ వచ్చాను. చిన్న అవ్వాడేలేది, వాకిట్లోకి వచ్చేటప్పటికి ఒక ముసలి జమాను అముదారు పత్రికలను యిచ్చివేశాడు. గభాలున లోపలికి పరుగెత్తుతూ వచ్చి “చూశారా, నాకాటికి ఎట్లాపాటిందో” అని నాలుగు వాళ్ళాపత్రికలు విప్పి నాముందర పడవేసింది. ప్రతిపత్రికలోను మధ్యపుటలో మధ్యగా, జమిందారుగారిఅబ్బాయిది, నాది, బొమ్మలు ప్రచురించి, వాటిపైన పెద్దపెద్ద అక్షరాలతో యిట్లా అచ్చువేశారు. “విచిత్ర ప్రాణరక్షణము. గొప్పప్రమాదము. ఒక కవితేమిడు హతాశుగా కాలు వలోపడుట. ఒకజమిందారుని పుత్రుడు సాహసముతోదుమికి, అతనిని రక్షించుట.”

చిన్న యొక్క విచిత్రాలోచనచూచి, నాకు కడుపుబ్బ నవ్వొచ్చింది. ఉభయులముసలినామల.

చానమ్మ

అండ్రి శేషగిరిరావుగారు, సారస్వతసమాజము.

బ్రహ్మజేజమును మహాత్మాత్రమును ఒక్కటే తనయందు చిక్కబట్టి పరశురాముని వలె, ఇదం బ్రాహ్మమిదం క్షాత్రముని చాటి చెప్పిన అనహాయశూరుడై ఒప్పిన తన పతి ఒకప్పుడు విధివశముచేత స్వబలము చెల్లాచెదురు కాగా రణరంగమునందు ఒంటరిపాటున నిలువ రాక వీరవిభావము విరమించి ఇంటికి వచ్చుట చూచి ఆతనికి వీరసందేశమిచ్చి ప్రబోధితుడేసి సమరోన్మథుగావించి వీరస్వర్గవిష్టించిన వీర పత్ని, చానమ్మ, ధన్యచరిత్రము ఆంధ్రలోకము నకు అందు ముఖ్యముగ ఆంధ్ర రమణీమణుల కును ప్రాతఃస్మరణీయముకదా!

చానమ్మ ఖడ్గ తిక్కన అర్ధాంగి. తిక్కన కొట్టరువు సిద్ధయాచూత్పుని జ్యేష్ఠ పుత్రుడు. విరాటపర్వము దొట్టి తుదముట్ట ఆంధ్ర మహా భారతమును, ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయ 'బుధసంతోషము నిండా' రచించిన తిక్కన సోమయాజి ఈతనికి పినతండ్రి కుమారుడు. పద మూడవ శతాబ్దియందు వికాసమిహ పురమున (నెల్లూరు) రాజ్యమేలిన మనుమసిద్ధిరాజునకు మంత్రిమణియై, నీనానియై రణతిక్కన నెలు గొండెను.

యాదవులకు కాటమరాజు వీలిక. ఆతడు కనిగిరిసీమలోని యెఱ్ఱగడ్డపాడున కధిపతి. కనిగిరి సీమలో ఒప్పుడు అనావృష్టిదోషము సంభవించెను. వచ్చిక బీళ్లన్నియు ఎండి ఎడారులగుటచే బశువులకు మేత కల్పవైనది. అప్పుడు కాటమ రాజును యాదవులను తమ పశువుల మందలను

మనుమసిద్ధిరాజు మేత బీళ్లకుఁ దోలికొని వచ్చి పుల్లరి యిచ్చు నొడంబడికపైని తొలకరించు వరకును మేపుకొనిరి. పశువుల మేతయైన శిదవ వారు అక్కడ తమ కోడెదూడలలో నేడో నప్తము కలిగినదన్న కారణమునఁ బుల్లరి నెగ వేసిరి. అందుపై మనుమసిద్ధిరాజు ఆలమందల అటకాయించెను. అప్పుడు పోరుపొసగెను.

సిద్ధిరాజు గొప్పసైన్యమును సమకూర్చుకొని సమరసన్నాహములు సాగించెను. తిరునామాల తిప్పరాజు, శ్రీ కంఠరాజు, పెదఁవేగి చొక్క రాజు, పెదపరదరాజు, అర్లుకొండ అచ్చిరాజు, అదివన్నె మాదిరాజు, గయికొండ గంగరాజు, ఉల్లకొండ సోమన్న, ఉదయాద్రి ఉమ్మయ్య, చెన్నపట్టణము చంద్రశేఖరుడు, దేవముని వెంగళయ్య, పట్టుకోట బసవరాజు, కాళహస్తి పాప తిమ్మరాజు, వెలకంచి వెంగళపతిరాజు, శ్రేణిగిరి పట్టణము పద్మశేఖరుడు మున్నగు యోధులు మనుమసిద్ధిరాజునకు బాసటయై వచ్చి నిలిచిరి. ఈ వీరులందరకు ఖడ్గతిక్కన మొనగాడై జైత్ర యాత్రకు వెడలెను.

కాటమరాజుకూడ యుద్ధసన్నద్ధుడయ్యెను. పల్నాటిప్రభువైన పద్మనాయకు, పల్లికొండ ప్రభువైన చల్ల పిన్నమనాయకు, దొనకొండ అయిలేమరాజు, యెఱ్ఱయ్య, పాచయ్యనాయుడు, వుత్తమరాజు మొదలగు యాదవవీరులు కాటమరాజునకు దోడ్పడవచ్చిరి. ఈసైన్య మునకంతయు పిన్నమనాయకుని మంత్రియైన బ్రహ్మరుద్రయ్య అను ఆరాధ్యబ్రాహ్మణుడు ఆధిపత్యము వహించెను.

ఉభయవాహినులును పాలేటియొడ్డున పంచ
లింగాల కొండకడ జాకొని తలపడిరి. అప్పుడు
దొమ్మియ్యద్దము జరిగినది. అందు సిద్ధిరాజు
సేనలు యాదవవీరుల పరాక్రమధాటికి ఆగలేక
వీరగఁ బాటజొచ్చెను. నిజబలములు చేప
దొరిగి చెట్టొకపిట్టయై చెదఁపోగా ఒంటరి
పోతున యద్దభూమిని నివ్వెటవడి నిలిచియున్న
తిక్కన్నను తలకించి ప్రతిపక్ష యోధుడైనవిన్నను
నాయకు.

పోరు నిలుపుమోయి ♦ భూనురోత్త మండ !
సకాదు మాతోడ ♦ సమరంబుఁజేయ
ఆగ్రిజాల్ మీరు యా ♦ దపులము మేము
ఉగ్రిము మామీఁద ♦ సంపగ రాదు;

అని అహమహమికతో ఎత్తిపొడుపుమాట
లాడెను. అప్పుడు తిక్కన్న చేయునదిలేక తనమర
దృష్టమగునకు దూరపిల్లుచు మఱల నింకొకప్పుడు
సేనల భూర్ముకొనివచ్చి తలపడవచ్చునని తలచి
సంగ్రామ రంగమునుండి గుట్టమును మరలించు
కొని పురమునకు వచ్చెను.

వైరికి వెన్నిచ్చినచ్చిన తిక్కన్ననుచూచి
విక్రమసింహపురవాసులు ఈనడింపు పలుకులాడి
వికవికనవ్వరి. అవును, నవ్వరా? అయిన ఇంట
బుట్టి కానివని జేసినచో నవ్వరా? పుట్టినది
శౌర్యమునకు విశ్రామభూమియగు రొట్టరుపు
వారివంశమున. పూనినదిఅసాధారణమునైననన్య
దురాపమునైన వాహినీవతిత్వము. చేపట్టినది
కఠోరభుద్ధము. వహించినది 'రణతిక్కన'
యను నిరుదు. అట్టిచో పగఱకు వెన్నిచ్చిన
యెడల నవ్వులపాలు గాకుండునా?

ఇట్టి ఈనడింపువాక్యములు ఆతనికి ఇంటి

యందు విస్తరించి వినిపించినవి. కడుపుచెఱుప
బుట్టిన ఈబరగొట్టు' అని సిద్ధయామాత్యుడు
కొమానుని ఉల్లముఁజెచ్చి పోనాడెను. తిక్కన్న
స్నానమాడఁబోవ ఆడువాడు జలకమాడు
మఱుఁగుపట్టున భార్య చానమ్మ నలకమంచము
అడ్డుపెట్టి దానిపై పసుపుటుండనుంచి నీళ్ళు
బిందె జెచ్చిపెట్టెను. ఇదియేమని వ్యసనపడి
ఆతఁ డడుగగా చానమ్మ—

క॥ పగఱకు వెన్నిచ్చినచో
నగరే నిను నుగతినఁపు ♦ నాయకులెందుకొ
ముగురాఁడు నానమైతిమి;
పగ మేటికి జలక మాడ ♦ నచ్చినచోటకా.

అని ముదలకించి సూటిపోగు మూటలాడెను.
ఇన్నాళ్ళదనుక తలలో నాలువలె అనుకూల
వత్తియై యుండిన అగ్రాంగి నేడ్చిల్లు బెడిమరాల్చె
యుండుట గమనించి ఆతడు భోజనమునకు
లేచెను. తల్లి పోలమ్మ అన్నములో విటిగి
పోయిన పెరుగుపోసెను. ఇదియేమని యాతఁ
డన ఆమె తుంగించివైచినట్లు.

క॥ అపవృశముగ నడిచితుల
మనిపుచ్చక విరిగవచ్చు మగ పండక్రియకొ
గపపుకా మేయఁగఁ బోయిన
పసులుకా విడిగినవి తిక్క ! పాముకావితేగ.
అని పరియాచకము లాడెను.

చేసికొన్నభార్య అట్లు చెంగనాడెను. కడు
పార కన్నతల్లి ఇట్లు తుటూరించి తూలనాడెను.
అందుతో నాతనికి డక్కురోషము వచ్చినది.
వైరుల శరవర్షమున చప్పగ చల్లారన ఆతని
శౌర్యమును, నిష్పృకణములవంటి వారి
పోటుమాటలు లేవంజొని రవులబిట్టినవి. చిర

కాలసముపార్జితమైన వంశప్రతిష్ఠ రూపాంది
అప్పుడు తిక్కన్న నిట్లని హెచ్చించెను.

సీ॥ విజయాధిపునిదాడి వెనుకెంటఁదగినఁ
బ్రాణముల్ దాచిన పందగజను!
పెంపేది పాలేటి ఓరుదులన్నియువైచి
పరుగెత్తువచ్చిన పారుబోల!
దురములోఁ జావక దొరలెల్ల హసించు
మంచాఁకొరిగిన కొంచెకాడ!
చతురంగబలముతో సమరంబు సేయక
మానంబువిడచిన మందబుద్ధి

గీ॥ యనుచు నాశ్వేలవారు నిన్నపహసించు
ధరణి నెల్లూరులో నెట్లు తిరుగగలవు?
వైరులనుగెల్చి సత్కీర్తి వరలుమయ్య!
మంత్రికలహేళి! తిక్కనామాత్య మాళి!

తిక్కన తినుచున్న అన్నమును విడిచిపోసి
నెంటనే గుట్టమునెక్కి యుద్ధభూమికి ఉడాయించెను. అయితే ఇప్పుడాతనికి జయసంపాదనము ప్రసక్తిగాదు. కొట్టరువువారి వీరవంశమునకు తనమూలమున వచ్చిన మచ్చ తుడిచివేయ వలయుననియే ఆతనిదిక్ష. ప్రాణములకు తెగించిన షరతురాముడు ఖడ్గముతో కదనరంగమున ప్రవేశించెను.

తిక్కదండనాథాగ్రాణి ఖడ్గధాటికి మారు లేకుండెను. వచ్చినవాడు ఖల్లుణుడని యాదవ వీరులు బెదిరి పరిభ్రమించిరి. అదికని యాదవ సేనాని బ్రహ్మరద్రయ్య ముందునకువచ్చెను. ఆవిప్రవరుల కిరువురకు చాలసేపు ద్వంద్వ యుద్ధము జరిగినది. తుదకు ఇద్దరును నేలకొరిగిరి. అప్పుడు క్షాత్రానిభితమైన బ్రాహ్మ్యము రక్తస్రవంతులలో ప్రవహించినది.

ఇట్లు మొక్కవోని అసహాయ సాహసుడై విక్రమపౌరుషాదుల నెఱపి వీరస్వర్గమలంకరించి

ఉ॥ చిక్కమన్నసిద్ధి విభుచే
మునుగొన్న యుణంబు దీర్చమా
తిక్కనమంత్రి సోమశిల
దేవరసాక్షిగఁ బెన్నసాక్షిగా
నెక్కినవాటి సాక్షిగ మహి
న్నుతికెక్కిన కీర్తిసాక్షిగా
మృక్కక మాయకొన్న రణశూ
దులు సాక్షిగఁ గొండసాక్షిగఁ

సమరధర్మము నీ రసపుచ్చి వచ్చిన ఖడ్గ తిక్కనకు వీరసందేశమిచ్చి రణమునకొప్పి వీర స్వర్గనుఖమిప్పించి అతడు అవయవ కూపమున బడకుండ కాపాడినకీర్తి వనితాశిరోహణియగు చానమ్మది. పతికిమరాడనోడి చానమ్మ మూగ యుయి యుండినచో, ఖడ్గతిక్కన, రణతిక్కన' అని జనామోదము నొందియున్న పతివిరుదు వీరములు బెడిసకొట్టియుండును; యశోభరతమగు కొట్టరువు వారి వంశము దుర్యోశ పంకమున ద్రుం గుడు వడి యుండును. హ్రీలమాంబ వీరమాత యగుటకు బదులు భీమమాతయై యుండును; విశేషించి తాను వీరపత్ని యనిపించుకొనుటకు వీలులేకుండి యుండును; ప్రమాదించిన పతికి విధ్యుక్త వీరధర్మము జ్ఞప్తికిదెచ్చి పరువు మర్యాదలు నిలిపి వీర పత్ని యనిపించుకొనినది కావుననే చానమ్మ పుట్టుకచే ఆంధ్రభూమి వునీ తమైనదని తెనుగువారు గొప్పగా చెప్పుకొనుచున్నారు. పుట్టిన ఇంటికి మెట్టిన ఇంటికి పరువు ప్రతిష్ఠలు సంపాదించగలిగిన ఇట్టి శ్రీరత్నముల గాంచుటచేతనే గదా ఆంధ్రభూమి రత్నగర్భ యని పేరొందినది.

అభిమానవతియైన అంగన ప్రాణనాయకుడు విడికివాడగుట భరింపలేదు. అట్లుగుటనేకదా, జోధపురాధీశ్వరుడైన జన్మంతసింగు మహాజహను

పక్షమూని బౌరంగజేబుపై ఎత్తి వెళ్ళి యుద్ధమున గాయపడి ఓడి పురమునకు రాగా మానవతియైన జోధపురరాణి పురద్వారములు బిడాయించి, పరాజితుని దీనాననమును ఈ పుర స్త్రీలకు చూపనక్కరలేదు' అని కచ్చితముగ కబురు చేసెను! అయితే జోధపురరాణివలె చానమ్మ కఠోరము పూనలేదు. మాటలతోడనే మనోరథ మీదేర్చుకొన్నది. ప్రమాదవశమున పెడ

మార్గము తొక్కిన పతులకు సరియైన మార్గమును చూపుటలో రమణీమణులు చానమ్మ చారిత్రమును మేలుబంతిగ చేకొనియేదరుగాక! ఏరపత్నియైన చానమ్మ విస్మృతకీర్తికి విపులమగు ఆధారాన్ని యంతయు విశోధనమందిరమైన వెలయుచున్నది.

(ఆంధ్రరమణీమణులనుండి)

నెచ్చెలి.

మంగిపూడి వేంకటశర్మగారు.

ప్రచుట్టో సిగరెట్టో యానపడి యేయే వేళలన్ నిత్యమున్
నీచుట్టన్ దిరుగాడి యిచ్చకములన్ నిన్నెచ్చు నీచాత్మకుల్
నీచుట్టబులుగాని స్నేహితులుకానీ కారు నీశత్రులే
నీచెట్టన్ గనిపెట్టలేవుగద నిన్నేమందునో నెచ్చెలి!

మదికింపైనను గాగయున్న పితమే మాటాడు మోమోటమున్
గదియంబోడు నిజాల మిత్రుడయినన్, గావట్యపున్ మిత్రుడో
ముదహృఃస్థి మమేకమై మెలగుచున్ మోసంబు గావించు నీ
విదియున్ గాన పమాయికాగ్రాణివి నిన్నేమందునో నెచ్చెలి!

చేదున్ మాత్రోల వ్యాధి బాధితునకున్ శేతలవైద్యుండినున్
స్వాదుల్ వెట్టడు, మంచిమిత్రుడటులే సంతోషపెట్టంగ నీ
కేదిప్తంబది దిష్టమేయనను బోధించున్ సదా సూక్తులే
నేదెల్పన్ వలననే వివేకిక నిన్నేమందునో నెచ్చెలి!

“ప్రణయమన నేమి? సకల ప్రపంచము ప్రణయ సం

భూత మందురు. ఈ ప్రణయము దృగ్గోచరమో, హృద్గోచరమో, యెచ్చట నుండునో యెవరెరుంగుదురు? ఇప్పుటి నా హృదయమునలే నుండునా? ఇట్టి యవస్థలో నొక్కొకమారు హృదయ మొకవిధముగాఁ గొట్టుకొనుచుండును. అట్టి హృదయావేగములే యంతర్భావముతో మేళవించు ప్రణయ దూతకలు. ఆగోచరమగు నాప్రణయమే కవి! గాయకుడు! చిత్రకారుడు!— ప్రణయమే నానాభావముల సంతోష సుతాపముల గూర్పునది! ప్రణయమే నానారాగ కళాకలాపములహృదయంబునాడించునది! ప్రణయమే నానాకల్పనా విశేషముల నంతర్వహింపయనములకు నాలాకముఁ గల్గించునది! సాందర్య నాయికా సాంగత్యంబునఁ దగు ప్రణయమువలననే నడుపఁబడుచు సంచరించు భావవిహంగ మనేక రూపములతో, అనేక చిత్ర గమనములతో, హృదయాకాశమున విహరింపుచుండును. తత్ప్రణయపాదిత భావజలంబుల నాంఘావీజంబులు మొలకలెత్తి హృదయాల వాలమున నాటుకొనుచుండును. ప్రణయమే ముందు జన్మించెను. అనంతరమున లోకము జన్మించినది. ప్రణయము సర్వ బంధువు. అపుడపుడు విషాద మేఘావృతమై ప్రణయ చంద్ర బింబము ప్రకాశహీనమగునట్లు తోచుచుండును. కాని యది వట్టి భ్రమ! ప్రతిపాఠి హృదయతత్త్వము ప్రణయ తేజో విరాజమానమై యెల్లప్పుడును వెలుగొందుచుండును అట్టి ప్రణయమహిమంబు నెఱుంగ నేరిందరముకాదు”

* * *

అని యొక శిలాశేడకపైఁ గూర్చుండి వితర్కించుచుంటిని. అది సాయం సమయము. ప్రకృతే యొక నెల యేరు మెల్లగా బాగుచు చిన్న చప్పుడు గావించుచుండెను. చిన్న పిల్లవాయిపులువీవ, నవకోమల వల్లీమతల్లికలల్లాడుచుండెను. కీక మధురగీతికల బాడుచుండెను. కోయిల ప్రణయ గానామృత రసంబు లాలికించుచుండెను. అక్కడక్కడ శెండుటాపలు మర్మరధ్వనిఁ గావించుచుండెను. ఈ రవంబు లన్నియు మన్మథాగానంబుతో మేళవింపుచుండెను. సూర్యుఁ డస్తాది నధిరోహించుచుండెను.

సంజకేంజాయ లెల్లడలఁ గ్రమ్ముకొనియెను. ఆప్రదేశంబున నేనుదక్క మరి యెవ్వరును లేరు. మన్మథోగగనంబున ననే కాలాచనా మేఘములు పరుగిడుచుండెను. అత్తరిఁ బక్షి కలకలధ్వనులు చెవులసోకి నాకించుక తన్మయత్వముఁ గల్గించెను. హృదయం బులికిపడెను.

“ ఖగ వశంసము లనర్ధశముగానట్లు
కవిపుంగవుల రీతిఁ గలకంఠగీతి
సలుపుచుండినవంచుఁ దలఁతువే నీవు?
కాదేనిఁ గలకంఠ గావంబుఁజేయుఁ
గారణం బెరుంగనే ఖగవశంసములు?
దైవ దివ్య ప్రసాదమునకు నతని
నొప్పుగా వినుతించుచున్న నాయేమి?”

అను మాటలు నా చెవింబడెను. ఎవరుపల్కిరో తెలియదు. ఎవరు పల్కిరనికూడ వితర్కింపనైతిని. దాని యర్థము నాకు బోధపడలేదు. కాని నేనీరీతిగాఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగితిని.

“ ప్రణయ దైవతమును బ్రణుతించుకొరకు
బ్రణయంబుకాక కారణము లేదేని
ప్రణయ దైవతమును బ్రణుతించుకొరకు
ప్రణయమొక్కటెచాలు బ్రణయం బెచాలు”

అని వచించి తెల్వొక తెచ్చుకొంటిని. ఆహా! ఆకీర్తి బ్రంశించిన డెవరు? ఎవరును గానరాకే? అని యప్పుడాలొచించితి. ఆహా! జ్ఞప్తికి వచ్చినది. ప్రణయ దైవతము నా హృదయంబునఁ బ్రవేశించి నాచే నట్లు పలికించెను. ఆవాక్యములు ప్రణయ దైవతమే పలికెను. ఆజబాబు నే నెట్లిచ్చితి నో నాకుఁ దెలియదు. ఇదియంతయుఁ బ్రణయ మహిమమేకాబోలు! అని యేనియో యూహించుకొనుచు నాకసమువంకఁ జూచితిని. అంత నాకుఁ జిన్న మేఘములు కనఁబడెను. శాంత భాసుని తేజంబున నమ్రేఘంబు లించుక యెఱ్ఱబారయించెను. ఆ యెఱ్ఱపుడనములోననే ప్రణయ రాగంబు గోచరమయ్యెను. ఆ మేఘంబు లొకదానితో నొకటి కలియుచు బ్రణయాబ్ధి నోలఱాడుచున్నవికదా! ప్రకృతియెల్లఁ బ్రణయమయ్యెను. ఇకఁ బ్రణయ మెచ్చటనుండునని తలంప

నేల? ప్రతి స్థలమునందును, బ్రతి దన్యువునందును
బ్రాహ్మణ ముందునని తోచుచున్నది!

*

*

*

ఇట్లు తలంచుచుంటిని, అంతిలో నాకను లించుక
మూతపడెను. కాని కనులు మూసితివని నేను తలపెట్టెడిని.
కనులు మూశికొని యున్నను నాకు బ్రక్కతి గోచరమగు
చుండెను వృక్షముల కనబడుచునే యుండెను. కాని
యంతలో నా వనరంగమున చిన్న దాని కనబడెను. అం
తకు మున్నా మార్గము లేదు. ఆ మాన్యు నాకు స్ఫురింపనే
లేదు. నన్ను నే మరచిపోయితిని. ఆ మాన్యు గొనండి
ఒక పురుషుడు మెల్లగా నడచి పోవుచుండెను ఆ పురుషుడు
ననుబోలి యుండెను. నా మాతృ వానితో గూడ నేగ
సాగెను. నే నెచ్చట నుంటినో నా తెలియదయ్యెను
పురుషుడు మాత్రము కనబడుచునే యుండెను.

“ప్రణయ దైవతమునివాస మెచ్చోట?
ప్రకృతి జన్యములార! వచియింపరేల?”

అని యాతడు వచియించెను. అక్కడ నీమాటల ననక
మున్నె యాతడు ప్రణయ దైవతమును వెదకుచు పరుగు
చున్నాడని తెలిసికొంటిని. ఆతడు దేవుడున్న మార్గము
చాల సన్నముగా నుండెను. ఆ మాన్యున కిరుప్రక్కల
దట్టముగాఁ బెరిగియున్న వృక్షము లుండెను. మాన్యుఁ
డప్పుడే యస్తమించెను ప్రకృతి గాంధికార మయ్యై
యుండెను. అతని కించుక భీతి జన్మించెను. ఆహా!
యిది ప్రణయ మహిమమో, యేమి మహిమమో యాతని
హృదయంబు నెఱుంగు శక్తి నాకుం దివని! అట్టి సమ
యంబునఁ బ్రకృతియెల్ల నిశ్శబ్దముగా నుండెను. కాని
యెచ్చటనూ దూరమునఁ బ్రవహించు నది యెవని చు
మెల్లని చప్పుడు చెవుల పోకుచుండెను. దుష్టమునాడనో
కూర్పుండి గ్రుడ్లనూ బాంబింపుచుండెను. నీలములు గిం
గురుము శబ్దములు గావించుచుండెను ఏకొండవల్లె
లోపల సూర్యునిక నిదురఁ జెందు పసుపుల మెడలఁగట్టిని
గంటలు చిన్న ధ్వని జేయుచుండెను. కాని యా ధ్వను
తెచ్చియుం బ్రశ్నకముగాఁ బరిశీలించినగాని చెవుల
పోకవు. ఆ నిమిషమయము విగుల భయంకరముగా
నుండెను. అప్పుడు మెల్లగాఁ జిరుపుకొనుచు ద్రోవ
ననుసరించి పోవుచుండెను.

“ప్రణయ దైవతము నివాస మెచ్చోట?
ప్రకృతి జన్యములార! వచియింపరేల?”

అని మరల నాతడు మెల్లన గొంతెత్తి పలికెను. అట్టి
స్వార కానన ప్రదేశమున నాతనికిఁ బ్రత్యుత్తరము నొసం
గువా నమరు? ఆ మాన్యున కిరువైపుల నున్నత శిఖరము
లను, నిబిడములగు మహా వృక్షములను గలవు. ఆదారిని
బట్టి మారు మాటాడకుండ నతఁడొక్కడును బోవుచుం
డెను. అట్లేగుచుండ మార్గము సన్నగిల్లెను. ఆయినను
దైవ్య మనలఁబించి యతఁడు ముందునకేగఁ బ్రయత్నిం
చెను. కాని కంటక మయములగు తుప్పలలో నాతని పద
ములు దగుల్కానియెను. దాం దప్పితివని యెంచి వెను
కకుఁ బురుషుడు వచ్చెను. కాని మాన్యు కనబడలేదు.
చుట్టును వృక్షములే! కంటకములే! ఎదుట నొక మహా
పర్వతము! మార్గము ముందునకుఁ గానరాదు! వెనుకకు
లేదు!— పాపము! ఆ పురుషుఁ డొనరించునదేమి?

“ప్రణయ దైవతమా! నీకొరకై యున్న కష్టముల
కయిన నోర్చి యారీతిగా స్వారవనంబుల బరియించు
చున్నాడు. నిన్ను దర్శింప వెదకుచున్నాడు. నాకంటఁ
బడి నేల? నాయుడు గర్భంబుంచుచున్న నీకులేదా?
ఈ గాంధికారము— యీ నిబిడ వన ప్రదేశమున —
ఎంతగా నన్నేషించెను? నీవు హ్వ ప్రపంచక లింగంబు
నేమో! యిచ్చొక గనబడవేల? లేదా నేనంత పాప
ముఁ జేసికొంటినా? లేక నీవు మాయవా? యిచ్చొక
దనా? భావ గోచరుడవా? నా నీచుడను బోధవడ
కున్నదే? ఇంక నే నేమిచేసెదను? పోలిమ్మా వెనుకకు
మరలిపోయెద ననుకొన్నను వెనుక మార్గము కానరాకు
న్నదే? ప్రణయ దైవతమా! ఇంచుక కనిపించి దర్శన
మిప్పించుము!”

అని పొర్లించుచునుచు గొంతెత్తడ వచ్చును నిట్టి
చెను. మరల వెనుక కిరుగ నొడు ప్రయత్నించెను.
కాని వచ్చినమార్గముఁ గనుగొనఁబాలక పాపించి ముం
దుకు నడువసాగెను. అంతకుంతకు ముడ్డమున్ను లిగెను.
అట్లతడు పోవుచు మెల్లగాఁ బర్వతమును సమీపించి
యా పర్వత తీరము ననుసరించి నడువ మొదలిడెను.
అట్టులు పోవంబోవ నారనికి గుహయొందు గోచరించెను.
గుహద్వారము చాల దెహ్నుగా నుండెను. అతనికదియే
మార్గ మయ్యెను. “దైవమా! నా కితి నూ త్రోవఁ
జూపితివని” అనుకొనుచు నాతఁడా గుహాబ్రవేశించి
పోవసాగెను ముందు వెనుక లించుకంతయుఁ గన్పింప
వయ్యెను. గాంధికారము!— ఒక్కడు!— భయో
త్పాతకమగు పర్వతగుహ!— అగుహయం దట్టి కూర్

జంతువులు వాసముండునో! — పాములే యుండునో, పులులేయుండునో! — అతండు నిర్భయముగా నేగుచుండెను, అందు గబ్బిలముల దుర్భాసన మాత్రము కొట్టుచుండెను. అపుడపుడు గబ్బిలము లతని దాసులుండెను. కాని యాతడు లత్యమునేయలేదు. అందు గాలి కూడఁ దక్కువగానుండెను. అంతింతకు దారి పన్నమయ్యెను. కొంతదూర మతఁడు వంగి తడవుకొనుచు నడచెను. గుహ మిక్కిలి పన్నమగుటంజేసి యాతఁ డంతటఁ గూర్చుండియే యరుగసాగెను.

“ ప్రణయ దైవతము! నీ వాసమెచ్చోట? ప్రణయ దైవతము! దర్శన మియ్యవేల?”

అనుచు నాపురుషుడట్లే వెనుదిరుగకపోవుచుండెను. గుహ కూర్చుండుటకుఁగూడ వీలులేకపోయెను. అంత నాతండు ప్రాకుచుఁ జోవలసినచెప్పును. అంతలో గ్రీవుముగా నా గుహ మూసికొనిపోయెను.

“ అయ్యో; దైవమా; యిందులకా నన్నింతదూరము రప్పించితివి? యింక నేను మరలి పోవలసినదేనా? ఏమి నాగతి ప్రణయ దైవతమా; ఏల యింతగా నలయించెదవు? నీకు నేనేమి హాని గావించితిని.” అని యతఁడు తలంచుచుండఁగా— ఆశ్చర్యము; — ఆత్మాశ్చర్యము; — అద్భుతము; — అశ్రద్భుతము; — ఆ గాఢాంధకార గుహలో నాయనాధునిపై నొక్కమారు దివ్యతేజంబు ప్రకాశించెను. ఆహా; అది ప్రణయ దైవతము దివ్యతేజఃకిరణ ప్రసారము; — అంత నతఁడు సంతోషితాంతరంగుండై యా దివ్యతేజం బడచెనని దెసవైపు దిలకించెను. అతని కచ్చట నొక సోపానమార్గము భూమిలోని కిని, ఒక సోపానమార్గము కొండవైకిని బోవునట్లులు కనంబడెను. తోడనే యాపురుషుడత్యాశ్చర్యముతో ముందు వైకరుగు మెట్లనెక్కినను ఆ మెట్లు కడకుఁ బర్వతశిఖరముమీదికి వచ్చెను.

ఇప్పుడా పర్వతశిఖరమున నెవ్వరున్నారు? నేనే; యితరు లెవ్వరునులేరు. ఆపురుషుఁ డెచ్చటనున్నాడు? యేమయ్యెను? అతఁడక్కడ లేడు. అతడే నేను; అతఁడెవడో యనుమాట వట్టి భ్రమ ఇంతదనుకఁ బ్రయాణ మొనరించునతఁడు నేనే; యితర పురుషుడని నాహృదయము భ్రమించినది; ఆ పర్వత శిఖరమునుండి క్రిందికి సోపానము లున్నవి. దానినుండి మెల్లగా నేను క్రిందికి దిగినాడను. దిగి నలుదెసలఁ బరికించితిని. ఆహా! పర్వత

శిఖరముగాని, సోపానములుగాని నాకుఁ గన్పింపలేదు. అదియొక పెద్ద యిసుక మైదానము, ఎచ్చటను జెట్టుగాని యొక వస్తువుగాని కన్పింపలేదు. ఒక వృత్తమధ్యమున నున్నట్లుచ్చట నే నొక్కడనే యుంటిని. ఆకాశము జల ధరకూన్యమై యతి నిర్మలముగా నుండెను. తన్మధ్యమునందఁ బూర్ణ చంద్రబింబ మతి రమణీయముగా న్నీయ కాంతుల నల్లెలఁ బ్రసరింపుచు నలరారుచుండెను. అది యేలాకమో యెఱుంగనైతినిగాని నాకు నిర్భరానందము సంభిల్లెను. నా తేమిచేయుటకుం దోచదయ్యెను. ఇంక నెక్కడికిఁ బోవుదును? ప్రణయదైవత మెచ్చటగన్నట్లును. అని తలంచుచు నట్లే కనుచు నిద్రియుంటిని.

ఆ సమయమున నాయెదుటఁ గొంతదూరమున లీలగా నొక ననువు కంటఁబడెను. అది యేమగునోయను నాశ్చర్యముతో నట్లే నిరీక్షించుచుంటిని. అంతలో నది యొక చిన్న మొక్కవలెఁ గన్పట్టెను. ఆహా! యీ మైదానములోఁ గొత్తగా మొలక జనించుచున్నదేమి? ఇది ప్రణయమహత్వమే కాబోలునని యట్లే కనుచుండ నంతలోన మొలక బెద్దదగుచుఁ గ్రమముగా త్తణములో నొకవృక్షముగా మారెను. ఆహా! ఏమి ఆవృక్ష సౌందర్యము! — తోడనే ఆయ్యది ప్రణయవృక్షమని నాహృదయంబునకుఁ దోచినది. ఆవృక్షము నవపుష్ప ఫల పల్లములతో విరాజిల్లుచుండెను. తక్కుగుమములే ప్రణయ మనుమములు? తత్వత్రీములే ప్రణయ పత్రిములు; తత్వలములే ప్రణయ ఫలములు; అని నాకుఁ బ్రణయ దైవతము తోపించెను. అట్లనే నావృక్షముఁజూచుచు నిజవలఁబడి యుంటిని. అంతలోఁ గొన్ని ముసుళములు వికసించెను. ప్రణయవాంఛ లట్లే వికసించుచుండును. వెంటనే కొన్ని పుష్పములును, బక్తిములును నేల నాలిపోయెను. అట్లే ప్రణయమున కపుడపు డంతరాయములు కల్గి కోరిక లీడరకుండును. ఆవృక్షమునఁగల సత్ఫలము లట్లేయుండెను. అట్లే ఫలించిన ప్రణయము కాశ్యతమని నేఁ దెలిసికొంటిని.

ఆ సమయమునఁ బ్రణయ వృక్షముక్రింద నేదోయొక చాయ పొడకట్టెను. హృదయాంతరాళమున నుప్పొగు కోరికలతో నట్లే యాచాయల దిలకింపఁ జొచ్చితిని. అది చాయకాదు. చాయయెల్ల మారిపోయెను. ఒక దివ్యతేజోవిలాసిని! — ఒక యపూర్వప్రభాభానురాంగి! — ఒక దివ్యప్రభావ! — సౌందర్యనాయక! — సౌందర్యరాజి! — ఏమి చింతి, కాంతులలో వింతగాఁబ్రకాశింపఁ దొడంగెను. ఆమె నెమ్మొము నిండుక కష్పిరం

గారు ముంగురులలో నొక నల్లని వింతకాంతి మిరుమిట్లు గొల్పుచుండెను. ఆ విలొకనములయం దేదోయొక దివ్య ప్రభ చూపట్టుచున్నది. ఆ సన్నని పయ్యెదలోనుండి వింతగా సగము సగము కన్పించుచున్నదోయి యొకచందమగు నందమ్మ నొలికింపుచు విరాజిలుచుండెను. ఆ తనూవిలాసము బంగారు నాయలఁ గారుచుండెను. ఆ విశ్వమోహన దేవింగాంచిన నాయెదలు గగుర్పట్టెను. ఆ లీలావిగ్రహము!— ఆ నిత్య యౌవనవిలాసిని! ఆ సుందరి!— ఆ శ్యామాలలమ!— ఆమోహిని ఆమెయే ప్రణయదేవుని దేవి! సౌందర్యరాశి!

రెప్పనయిన వాల్మీకి సేనాస్థై యామెం జూడఁ దొడంగి తిని, ఆమెకూడనట్లే కదలక నిలువఁబడి నావైపు చూచుచున్నట్లు నాకుఁ దోచెను. ఆహా! ఎప్పుడు వచ్చెనో, ఎట్లు వచ్చెనో తెలియదు. ఒక దివ్య సుందరాకారుడు! ఒక మహా పురుషుడు!— అతఁడే ప్రణయదైవతము!— ఆమెప్రక్క నిలువఁబడి యుండెను. వారెవరును— ప్రణయదైవతము. సౌందర్యరాశి;— ఒకటిప్రక్క నొకరు భుజములపై జేతులు వైచికొని నయనానందకరముగా నాకు సాక్షాత్కరించిరి; వారిరువురు నాప్రణయ పృథ్విజుక్రిందనే నిలువఁబడి యుండిరి. ఆ దేవ దేవులఁగాంచిన నేనాంద సాగరంబున నోలలాడితిని. మానవజన్మ సం

ప్రాప్తి కిదియే సాఫల్యమని నేను తన్మయత్వమున మైమరచితిని.

ఆ దేవదేవులఁ గీర్తింపుచు దగ్గరకేగి నమస్కరింపఁ దలచి ముందుకు నడువసాగితిని. నాదృష్టులు వారి విగ్రహనే యుండెను. కాని సమీపించుకొలఁదిని వారు నాయలవలెఁ దోచిరి అంతఃకర్తకుఁ బ్రణయ పృథ్విజు కూడఁ జాయగాఁ గానబడెను. దగ్గరకేగితిని. ఏమున్నది? పృథ్విజులేదు; ప్రణయదైవతము లేదు; సౌందర్యరాశి లేదు. అంతర్ధాన మొందిరి. నానెసలఁజూచితిని. ఏమియు గనఁబడలేదు. ఆకసమువంకఁ జూచితిని. యేమియుఁ గనబడలేదు. చంద్రబింబ మేమయ్యెను? గాఢాంధకారమే కాని తొలుత దిగివచ్చిన శిఖరమును, సోపానములను గొంచెము కనఁబడెను అంత గుహలోనుండి భూమి లోపలికేగు మెట్లు జ్ఞప్తికి వచ్చినది.

ఎవరో నన్ను స్పృశించినట్లువ్రేళ్లు. ఉలికిపడితిని. తెలివి వచ్చినది, కనులు తెరిచితిని. సోపానములకొరకు నలుదెసలఁ జూచితిని. ఆచీకటిలో నొకచెము వెల్లురున్నది యేనియుఁ గనఁజడలేదు. నెలయేటి చక్కడు తెవిఁబడి నది పూర్తిగాఁ దెలివి వచ్చినది. ప్రణయస్వప్న మాశ్చర్యము గలిగించినది. నేను మునుపటి శిలావేదికపైనే కూర్చుంటిని.

అ మ ని

కొమరవోలు నాగభూషణరావుగారు.

సౌరసుగంధి నీ ప్రసవ ♦ సౌరభభారమలంది, భృంగ వి
స్ఫార విసీలనేత్ర యుగ ♦ సన్నతయై, సుకుమార కొముదీ
క్షైరవవాహినీ రసవి ♦ గాహితయా వనలక్ష్మి జూచుచున్
మాదుత మిత్తుతోఁగలసి ♦ మన్మథ రాజదే! యేగుదెంచెడిన్.

1.

అరుణకిసాలరేఖిక లా ♦ మారమలొల్కెడి మోవిగాఁగ, శ్రీ
కరమగు పుష్పగుచ్ఛములు- ♦ గబ్బిచనుంగవగాఁగ, మాగ్ధ్యసుం
దరులనుబోలి యుండెడు ల ♦ తానికరంబులఁగాంచి, శాఖులన్
గరములఁ గొంగలించెడిని ♦ కామమూచే దరు రాజకాండముల్.

2.

ఆరామ సితమత్తకోకిల, త్రిగో ♦ కారాధ్వమై పర్వతగా
ధీరోదార విపంచికాన్వర మిళ ♦ ద్దీప్యన్నినాదంబుతో
నీరేజాసనురాణి పూతచరితో ♦ న్నిదోరు గీతావళి
శ్రీరమ్యంబుగఁబాడె దివ్యమధుర ♦ శ్రీరాగ కంఠధ్వనిన్.

3.

స్వడలంబారిన మూలసూత్రములతో సర్వస్వమీ భారతం
 బడుగుంబట్టిన కాలమందయిన బూర్వాచార సందర్భముల్
 పిడువంజూశవు దు స్తకార్పిత మత వల్లవేల్లితంబైన నీ
 యడుగుల్ ధన్యములొయి ! పంచమకుమారా ? నికబ్రీశనించెదన్
 చం॥ చిలికియంతరంగమున జీర్ణమునొందిన దేహయస్థితో
 నవయుచునుండు వెన్నెమును న్యాయముదప్పి చరింపఁబోవు క
 ప్లశితకు లెన్నివాటిలిన జంకవు నీయెడ నార్ప ధర్మముల్
 మివులఁ జెల్గుచుండునునుమీ ధరఁ బంచమసోదరాగ్రీణీ ॥ 2.

మ॥ అవనూనంబున కోర్చికొందువు దురంతామర వర్ణాశ్రమ
 వ్యవహారంబులకున్ విధేయమైవై వర్తితువేనాడు ప్రా
 భవముల్ గోంపు నీచరిత్రమును నీభావంబు నీక్షాంతి నం
 త్రవయోగ్యంబగునయ్య పంచమసుతా ! ధన్యుడ వీవన్నిటన్ ॥ 3.

సీ॥ కులముపేర్చిన వాగొన మాని మిముజెప్ప
 రానివాండ్రనిన దురాగతంబు,
 కడవాడలో మిమ్మునిడచి మీగతి మీరె
 పడుడని వడలిన పాపఫలము,
 పశువులకంటెను బక్షులకంటె మీ
 మృతీహీనులుగఁ జూచినట్టి దొనఁగు
 చెప్పకోరానంత చెడ్డవృత్తుత్తి మీ
 తలపై ని గట్టిన కలుషభరము.

తే॥ గీ॥ నాగరకయుగమందు నెన్నటికిమీకు
 నిలువ నీడనొసంగని నిష్ఠరంబు
 తలఁచి వర్ణాశ్రమ ద్వేషములకుఁ జొరవె
 శాంతమన నీదెసుమ్ము పంచమకుమార ॥ 4.

చం॥ పలుపలులేవు కట్టుటకు, వాడలులేవు వసింప, నింటి లో
 పల నొక చేరెఁడైన గనుపట్టపుగిజలు, కామరొపముల్
 తలఁప వొకించుకేని; ఋషిధర్మము నీయెడ శాశ్వతంబుగా
 నెలకొనె నీదుజ్జీత మనింద్యము పంచమ సోదరాగ్రీణీ ॥ 5.

సీ॥ గండుకన్నమనేని కదనసంరంభంబు
 వీనులవిందుగా విన్నయపుడు

హర్షనాస్థానంబునందుఁ బేర్చినది
 వాకరు కథవినంబడినయ్యపుడు
 వైష్ణవ ధర్మైక వగనుండెనట్టి
 క్షుక్తోపితుని లీలఁజడఁపునపుడు
 పాండురంగనితోడ భాసించి నిలిగెను
 చోకమేళుచరిత్రఁ జూచునపుడు
 తే॥ గీ॥ పంచమాలు పూర్వమున గన్న పాభవ
 నాధునికయుగమున నొందు హైన్యమెల్ల
 కనులముందు నట్టిచు నేకాలమునకు
 సమధికోన్నతి గనునొ పంచమకులంబు ॥

6.

అన్యోపదేశము.

సునర్ల రామమూర్తిగారు.

చైక్మనగు ముద్దుకీర రా ♦ జగ్గు నేడు
 మురిపెమెసలారు కనకపం ♦ జరమువీడి
 బింబఫలమున కెచటికో ♦ వెడలిపోయి
 కలతవెట్టెను, మనసు చం ♦ చలతనొంద ॥
 ఉ॥ శానగు నీలిరాసముల ♦ బాణతనంబున కాళ్ళమెచ్చి నీ
 కేను మదీయ మానసము ♦ నిచ్చితి, నెన్నిది నాలక్తన నా
 మానసమిస్థిన్ వెలపు ♦ మానగు, ప్రత్యుపకారమొంది, నా
 పై నెనయాననొప్పు, నతి ♦ వాంఛలుపీర్పగఁనొప్పు గీరమా ॥
 గీ॥ దృష్టి పథమునువీడి య ♦ దృశ్యమైన
 నెచట నీకేమికష్టంబు ♦ లెనయునహుచు
 జాలిబడి నాదు హృదయ పం ♦ జరము సన్ను
 కదలిపోనీడు నీవైన ♦ గలుగుకూర్చి ॥
 గీ॥ పంజరంబందు బంధింప ♦ బడితివనుచు
 కినుకబూనినచోఁ బ్రతి ♦ క్రియగలుగునె ?
 గుణులకోపమ్ము కలహ కా ♦ రణముగాదు
 నన్నునేచంగ నిది తరు ♦ ణమ్ముగాదు ॥

“ఎంతసేపానిద్ర? నీకోసంగంటివేటివానిని పెట్టుకుని కూర్చున్నా; కాస్త కళ్ళు తెరిచి చూడలేవా? నీవాక్కతేవే వెళ్ళావా ఏ రాత్రి నాటకానికి. తేకపోతే అమాదుకపు పిల్లవు వాళ్ళ నిద్రంతా నిన్ను చుట్టుకుందా? కళ్ళకు నీళ్ళు రాచుకుంటే నిద్రమత్తు వదులుతుంది. ఎంతసేపుపోయినా కరువు తీరదులే, నిద్రకు. అది అంతం ఉంటేగా. తలంటిపోసుకొని, పెరుగు అన్నం తిని నిద్రపోతే జబ్బుచేస్తుందని చెబితాయదూ? ఎందరు లేపినా విదిలించుకొని, ఒత్తిగిలి పడుకోటమేనా? ఇవాళకి చాల్లే. మర్యాదగా లేస్తావా? లేదా?”

“అబ్బ! ఏమిటా చంపుకుతినడం. రాత్రి తా నిద్రలేకుండా కాస్తేపు కళ్ళుమూసుకొని పడుకుంటే ఒకటేమోతా. నీవుకూడా మేలుకుంటే తెలుస్తుంది. నిద్రపడుతుంటే, దగ్గరచేరి నలుగురూతూటే ఎట్లా ఉంటుందో.”

“నీ నిద్రకు నియమమేలేదులే. తెల్లకాల్లా మేలుకున్నా, నిద్రపోయినా, వగలుకూడా వేరుతీర్చాలిసిందేగా? అవసరమైతే నిద్రపోస్తా. అది విస్తారమైతేపోగొట్టాదూ?”

“పోనీ, ఇకనిద్రపోన లే. నీవు రాకపోయినా నిద్రపోలేకూడా తప్పేనా ఏం. ఇండాక అన్నం తిని కొంచెంసేపు నీవు వస్తావేమోనని వనారాలో ఆ మంచంమీద పడుకున్నాను. ఎంతసేపు కని పెట్టుకుకూర్చున్నా తమకు దయవస్తేగా. వచ్చిన తరువాత లేపుతావని కళ్ళుమూసాను ఇంతలోనే తమరు దయచేయడం. అత్తగారు లాగా ఒకచిన్న అవసరంలేని లెక్కరు కొట్టడం. ఎవరన్నా చిన్న సిల్లాడ్ని తీసుకువచ్చి చెవిదగ్గర నం

గితం చెబుదలు పెట్టించకపోయినావూ, మా కోడలిది బండనిద్ర! అని ఇరుగుపొరుగు వాళ్లందరితో చెప్పడానికి ఏలుండేది. ఇంకా కాస్త పెద్ద గొంతుకతో అస్త్రేవినడానికి బాగుండేది”

“చాల్లే సత్యం! పనిలేనప్పుడట్లా, నీదగ్గరకు వచ్చి చేతులుకట్టుకు కూర్చుని తలఉగిస్తూ, ఉపదేశాలన్ని వింటాలే, పొట్టుగూకినా ఇంకా తొందరలేదేం. అనసూయ అడవిడ కొడుకు పుట్టిన రోజట. నిన్ను ఎంతసేపో లేపి, లాభం లేదనుకుని తప్పుకుండా వెంట పెట్టుకు రమ్మని నాతో మరిమరి చెప్పి వెళ్ళింది. త్వరగా రా, వెంకటలక్ష్మి వచ్చిందట అత్తారంటి దగ్గరనుంచి, చూద్దాము. నెల్లూరు నీళ్ళేట్లాపడాయో?”

“ఏమిటి చూసేది మనపూర్వో అదితాగేనీళ్ళు, నెల్లూరు నీళ్ళకన్న మంచివైతేగా. ఎంతసేపు చూసినా, తన చక్కదనం, తన నగలు, తన చీరలు, తన మొగుడి ప్రయోజకత్వం, ఎప్పుడూ అంతేకా? పారలలాంటి పల్లెసుకొని నగలకు నాణెంకడుతుంది. వెళ్ళు కావలెనంటే చూడ్డానికి నోటి తుంపురులతో అభిషేకం చేస్తుంది. పది గజాలదూరములోవున్న వాళ్ళకుకూడా జల్లు కొట్టాలిసిందే”

“ఆ! నీ వంటూంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. సీతారాం రవ్వమద్దులు తెప్పించుకుంది. నిన్నునే వచ్చాయట, బజారులో వర్తకులకు చూపి ధర కట్టించి ఇవాళనే వాళ్ళాయన యింటికి తెచ్చాడు. ఆవిడకూడా పేరంటానికి వస్తుంది బహుశ.”

“బహుశ యేం. వచ్చిశీరాలి. దున్నులు లేనప్పుడు అంత తివ్వకొనేది అవి వచ్చిన తరువాత చాలిస్తుందా, అంకరిమధ్యా కూర్చుని కనబడేటట్టు తివ్వకోకపోతే తోస్తుందా. ఇది

వరకు చక్కడకువచ్చినా, గాజులు గలగల లాడే టట్టు, పల్లెపుచ్చుకుని కులుకుతూ వడ్డనకుతయారయ్యేది. ఇప్పుడు దుద్దులు అందరూ చూచేట్టు తలతిప్పుతూ మాటలు చెబుతుంది."

‘సాభాగ్యమంటే ఆవిడది’

“నిజంగానే. ఇక వారంరోజులుదాకా వాళ్ల బండికి కావలసినంత పనుంటుంది. వాళ్ళాయన కఠోరికి పడిచి వెళ్ళాలిందే”

“పోనిలే. ఎందుకు ఊళ్ళోవాళ్ల సంగతుతూ, వాళ్ళు మనకు నచ్చరు. అదోరకం. వాళ్లతో చేరేవాళ్లే వాళ్లతో మాట్లాడుతారు. అందరూ కూర్చునేది కట్టకట్టుకుని ఊళ్లో వాళ్ళనందరిని వెక్కిరించడం మొదలుపెట్టేది. మన మెవర మన్నా వగరకు వెళ్లితే, పూర్వసువాసించడం, పుణ్యం పురుషార్థం అంటూ ఎత్తుకుంటారు. తక్కినవాళ్ళు దారంగుడ్డకు ముడి వేస్తారు”

“ఇకనన్నా వదిలిపెడదూ. నిజంగానే, వాళ్ల న్నట్టు పుణ్యమా, పురుషార్థమా; ఏదో, వాళ్ళ యిష్టం వాళ్ళది. ఇక మన సంగతి ఆలోచించు. అదేమిటి పల్లెటూరు పడుచులాగా, మొగలి పూవుల జడతో తయారైనావు. విప్పేయి, జాజిమొగ్గలు, దవసంకలిపి వంకరజడ వేయించు కుందాము. మల్లె పూవులు చెండ్లకుమాత్రం చాల్తాయి. మధ్యగులాబీపూవుపెట్టి, వైన పెట్టుకోవచ్చులే.”

“అయితే నన్ను మాట్లాడసియవా ఏం, నాకు ఈజడగానేవుంది. మళ్ళా అదంతా ఊడదీస్తే చాలా ఆలస్యం అవుతుంది. అదంగా లేకపోతే పచ్చేవారు రానంటారా ఏం?”

“అయితే నీవు చేసే ప్రతిజ్ఞని ఒకరికొసమేనా ఏం. వంటిమీద నీళ్లుపోసుకోవడం మురికి

పోవడానికా, మీరియన్ని మెప్పించడానికా? ఆడవాళ్ల చక్కదనం ఆడవాళ్లకు అర్థంగాదనే వెట్టివేదాంతం నీకుకూడా పట్టించాడా ఏం. జడ చక్కగా అల్లుకుంటే, బాగుందనడమే కాని, ఎందుకు బాగుందో, అంతకంటే బాగాచేయడం ఎలాగో చెప్పుమను. అన్నీ అమర్చితే అత్తగారొచ్చి... అన్నట్లుంది. వెనకవచ్చిన కొమ్ములు ఎట్లాగైనా వాడికాదు?”

“కోపము చాలించు. నీయిష్టం వచ్చినట్లుగా అలకరించు చూచి ఆనందించు. కొరుక్కు తింటానన్నా వా ఏం. నాకేంకష్టం నీవు, అంత మనసుపడితే.”

“అయితే సుశీలా; చేతులతోనలిపి, రెక్కలన్నీ నలిపితేనేగాని, గులాబీపువ్వు చక్కదనం అనుభవించునట్లు కాదా ఏం.”

“నలిపివేసినా ఏమనదు, నాజూకుగా చూచిన ఏచేయదు. గులాబీపువ్వు దానికి మాత్రం తెలియదూ? ఇంకోళ్లు అనుభవించడానికి ఏర్పడ్డదాన్నని. అవతల వాళ్ళు ఉద్యోగం ఆలాటిదైతే.....”

“ఎవరైనా అనుభవించాలిందన్నమాటే? లేకపోతే నిష్ప్రయోజనమేనా ఏం. న్నట్టి సూత్రాన్ని నిమిషంలో విప్పి చెప్పేశావే. ఎందుకులే నీతో వాదించడం. త్వరగా, బట్టలు కట్టాకుని బయలుదేరదాం. అమ్మచేత తల దువ్వించుకుని అక్కడనుంచి మీయింటికి వెళ్దాము.”

2

“రండమ్మ. కూర్చోండి. ముత్యమెవలంతా రాలేదులే. అదుగో క్రిందకూర్చోవద్దు నన్ను చంపుకుతిన్నట్లే. రాముడూ! నీవు అవతలకు

కాస్తా బహుశః. ఇం. చాల్లే. అట్లు కూర్చోడమ్మ నేను అమ్మన్నను పిలుచుకువస్తాను.”

“చూశావు సుబీలా! మనంరస్తే ఎదురుగా వచ్చి కూర్చున్న పిల్లని అవతలకి జరిపి, తివాళి మీదకి కూర్చుంటేగాని వల్లకాదని బలవం తుడేసిందే ఆకొటమ్మ ఎంతసేపటినుంచి నుంచుందో, అవైవై చూచిందా ఏం. చూసిందా చూడవల్సి ఉంటుందే.”

“ఇదిగో, నేనొకటి చెప్తాను, సత్యం; నీవు ఎప్పుడుచూచినా అప్పు పడుతుంటే బాగుండదు. గొంగళిలో, పెట్టుకలు ఏరడం లాగా ఏమిటి ఉంది. ఏమామగారిలాగ రామ కోటి మొదలుపెట్టు తెలిసర్నావస్తుంది. పది పన్నెండేళ్లు వాకా మళ్ళా మనధోరణిలోకి రావని; అదరూ మనలాగే అడుక్కుంటా ఏ చెప్ప ”

“మనమాల్ని ఏకానించి చేయమన్నా? మన మనకోటమంటే, మనచో, చెడో, ఆనంగ తేమీ చూడకుండా, నేను చెప్పామకనుక చేసి తీరాలి, నీవుచెబితే చేతును, అనే వెట్టికబు నైమన్నా చెప్పానా?”

“నీకబుల్లెందుకు? అదరూ సవాళిఎక్కితే మోసేవాల్లేవరనే సామెత వున్నది తెలుసునా? నేను సవాళి ఎక్కేరకం అని సమ్మకమున్నప్పుడు మోసేవాళ్ళని గుర్తించలేనో.”

“తెలిసిందిలే! అవును, సమానులని తలుస్తే గౌరవిస్తారు. అన్నిసగలవ్వా వుండాలి, అంత లావన్నా వుండాలి, లేకపోతే ఆలా తిప్పకోట మైరా చేతకావాలి. ఏ తెలియకపోతే ఎందుకు చూస్తారే!”

“ఏం వెంటటలక్కుమ్మ అలావున్నావేం. చాలాచిక్కావు. మన ఊరుసీళ్ళకంటే అసీళ్ళు

కాక ఎక్కువకూడాను. అసలా నీది తగనివారు ణపుబిళ్ళు.”

“ఏమీలేదు. చాలారోజులకిచూస్తే అలా కనబడ్డానేమో. మునుపటికన్న ఇప్పుడే బాగుంటుంది.”

“అయితే! మీరు నెల్లూరులో లేరావో?”

“లేదమ్మా! బియల్ చదువుతూన్నారు. మొన్నదాకా బంటుగానే వున్నారు, ఎక్కడా అన్నవైన యిల్లుదొరక్క. మొన్న డిశంబరు శలవల్లో తీసుకువెళ్లారు. కృష్ణమనాయని అగ్ర హారంలోవున్నాం.”

“మనమంచిబాగా చూశారే.”

“అదికాదులే? స్కూలుకు దగ్గర. నము దానికిదగ్గర. బహుకు సమీపంలో, సినీమాకు వెళ్లాలంటే దూరంగాని, మిగతా అన్నిచోట్లకు చాలా చేరువగా వుంటుందనీ.....

...ఏంపట్టుమమ్మా. మనడొట్లోనూ వున్నాయి. ఆమాపులు. ఆచీరెల దుకాణాలు, చూస్తే కళ్ళు తిరుగుతాయి. ఆమనుష్యులే వేరు. అసలు ఆపద్ధతే వేరు.”

“మనవాళ్లకన్న ఆవేపువాళ్లలో గుణమేం కనిపించింది నీకు?”

“ఒకటా అన్నీ గుణాలేనమ్మా. వెయ్యేళ్ళు తన్నుకున్నా అలాకారేరు మనవాళ్ళు. వాళ్ళు చీరెలలాటివన్నా ఎప్పుడైతే చూచి ఉంటారా?”

“అంత వాజాకుగా ఉంటారే? అదం కూడా తెలుసు కాబోలు”

“అదం అంటే వాళ్లకే తెలియాలి? నిజంగా వాళ్లని చూస్తూంటే నాకు మనడొరు మనవాళ్ళు అంటే రోతపుడుతూదమ్మా. ఇక్కడికి వడ్డా

మంటే మనసు ఒప్పిందికాదు. ఏ తెలిసి, ఏ మర్యాద.”

“అందరూ, తలోవేపుకూ లాగుతున్నారే ఇంతసేపటినుంచీ వింటున్నాం. నాకాపాట ఏమిటో తెలియనే లేదు.”

“పాటవచ్చి ఉండకపోతే నాకూ తెలిసేది కాదులే! వచ్చిన చిక్కెమిటాటే అనేక పాటలుంటాయి. విశాఖపట్నంవైపున పాడేది. గుంటూరువైపున పాడేది. ఇంకా యీలాగే ఏడోకు వాళ్ళు వాళ్ళ యిష్టంవచ్చినట్లు పాడుతారు.”

“అందులో ఏదీతప్పాలంటే ఒప్పుకోరు. ఇంకో మాదిరిగా పాడరు. ఇన్నీ కలేసిపాడితే చివరికిలాతయారవుతుంది.”

“ఎంతకాలమూ సీత అలకా, లక్ష్మణదేవర నవ్వు ఊర్చితే నిద్రాచ దవకపోతే, అందరికీ నచ్చేట్టు మామూలు పాటలేవన్నా పాడరాదా ఏ?”

“మామూలు పాటలంటే?”

“సీతా, రాముడు, ఈలాటిపేర్లేలేకుండా.”

“సీతూ తెలివిగలదానవే కాని, ఇంత తెలివి తక్కువగా ఆలోచిస్తావే! సీత అలకా, లక్ష్మణుడివల్ల, కాకపోతే సీతలక, మీరయిన కోపం ఎవరికి కావాలి? పెళ్ళివస్తూంటే గౌరికళ్యాణ అనక్కర్లేదా? మొన్న సమగ్ వాంటో జరిగిందే, ఆపెళ్లిమీద పాటపాడి. ఆలాగే యీపెళ్లి అపాలని తెలియబరచాలన్న మాట. అలగటం తెలుసు, నవ్వడం తెలుసు, వాళ్ళేవరో నుహాను భావలు. మనందరం పూజస్తాం, వాళ్ళనిబట్టి ఆనందం, అంతగౌరవం, అరిగినా, నవ్వినా, అంత వాళ్ళయ్యేటట్టయితే?”

“ఇంతసేపూ కూర్చోబెట్టి, చివరికి ఎండిపోయిన వుచ్చు శెనగలా చేతులో బెట్టేది?”

అవన్నా ఒక్కొక్కరింజ రాలుస్తున్నారు. ఇందాక నుంచి ఆవియ్యపురాలు పాట విన్నందుకే యియ్యచ్చే?”

“బుద్ధి ఉండో, లేకో వచ్చావు. వచ్చిన, దుకు, వాళ్ళు వేమక జేసుకుంటూంటే చూడద్దా ఏం. అవిడంత ఉత్సాహంతో పాడుతుంటే, అంతమాత్రం తలనొప్పి అణచుకోలేనిదానవు ఎందుకు పనికొస్తావు? సరే, వచ్చావు, కట్టపడి ఇంతదాకా కూర్చున్నావు. వాళ్ళకి తోచిందేదో యిచ్చారు. పేరంటం విలిచేటప్పుడే ఎందుకు చెప్ప లేకపోయావా? సెనగలిచ్చేటట్టయితే రానా?”

“పిల్లలకి యియ్యరా ఏ?”

“వాళ్ళేమనా తెలియనివాళ్ళా? కనిపించు తూన్నవాళ్ళకాదా? వెధవసెనగలు తింటే కడుపునొప్పి చేయవూ? వాళ్ళకిస్తే తినకుండా ఊరుకుంటారా? కావలిస్తే ఏడుపుమాన్పడానికి పెద్దవాళ్ళే వాళ్ళదగ్గనున్నవాటిల్లా కాసిని పెడతారు.”

“పోనీ తాంబూలమేం జబ్బు?”

“ఏం జబ్బు! ఇంకా నిమ్మకాయ అడుగు తావే? పసపపిగితే ఎంతచిక్కు. అదిగాకుండా పసిమక, సరిగ్గా ఆకులుచీల్చి వేసుకోవడం చాతవుతుందా; ఎవరనా తుడిచి నున్నంగాచి యిస్తామంటే ఒప్పుకోను. వృధాగా నలిపిపారేసే కాడికి ఎందుకు ఇయ్యడం. పెద్దవాళ్ళు కావలె నంటే, కాస్త నలిపియిస్తారు.”

“ఆవారడి పెద్దవాళ్ళకి మరికాసిని ఆకులు వక్కలు యియ్యవచ్చుగా!”

“ఎందుకూ, అనవసరంగా ఎక్కువయ్యడం.”

“చిన్నపిల్లల కెంతకావాలి. అన్నం వండే టప్పుడు ఎందుతున్నారు గనుకనా, తాము

పాకులు, లెక్కవేసి చెయ్యడానికి: వాళ్ళకోభాగ మేమిటి. వాళ్ళకని విడిగా ఎందుకూ?"

"అత్తగారికి, ఆడబిడ్డకి, తాంబూలాలు వాయి నాలు ఇంకా యియ్యలేదేం. ఏవోనుంచి కూర్చున్నాడు."

"అన్నీ అమాయకపు పోళ్ళలు జేస్తావే సత్సం! మనమంటే సరాయివాళ్ళం. ఆలస్యమైతే స్పష్టంగా చెప్పి, బయటకు బయల్దేరుతాం. వియ్యాలవారు అలా అటాగా. ఎ తిన్నేసిన కూర్చోవలసిందే. ఆడకుమార్తె అంత తెలియదావం, తనకెన్ని నగలున్నాయో తానేలాటి చీర కట్టుకుందో, అందరలాగా తనుకూడా తొందరపడితేవలూ. చూడడంలేదావం, ఊపిరాడకుండా, గొప్పింటిపిల్ల పనిచేస్తూంది. తనకుకూడా ఆత్రేమైతే? ఆగాలిసిందే కాసేపు."

"వియ్యపురాలనా, నగలు పెట్టుకొచ్చిందనా గారవించడం?"

"నగలున్న వియ్యపురాలు, నగలులేకుండా పేదముత్తైదువలాగా వచ్చేఆవిడతో ఎందుకు మాట్లాడాలే?"

"అయితే, ఏసంగతొచ్చినా యిక ఇకనగలేనా. మాట్లాడకుండా! చక్కదనం అక్కర్లే. నంగీతం అక్కర్లే? నగలన్నావుండాలి. నాణెమన్నా తెలియాలి. లేకపోతే ఆలా నగలుపెట్టే వాళ్ళని అనుసరించి తిరుగుతూండాలి."

"వియ్యపురాలని ఆవిడకు చేసే గౌరవమేదీ మరి. సరిగా ఒకసారి మాట్లాడనన్నారేదే."

"ఇంకా ఏం గౌరవంచేయాలి? నుంచోబెల్లారావం. అందరూ తొందరపడుతున్నారు. ప.పి.చి తన వాత తీరుబడి చేసుకొని మాట్లాడొచ్చు. ఇతలో కూర్చోక ఏమవుతారు?"

3

"రండి. పిన్నిగారూ, యీవైపుకే కావటం మానేసారే!"

"ఏంలేదమ్మ, బాబు కచ్చేరికి త్వరగా వెళ్తున్నారని. ఇట్టో పనితో సరిపోతుంది."

"కమలం వచ్చిందట కాదూ?"

"ఏం కావటమోనమ్మ నాకేం అర్థంకాలేదు. ఆయనా ఆపి పోట్లాడుకున్నారట మెదలకుండా వచ్చి కూర్చుంది. ఏమే అంటే నీకెందుకంటుంది. ఏమి కానుందో తెలియదు. ఆతండ్రి చూస్తే కర్కోటకుడు. నేను గనుక వేసుతున్నా."

"ఘోరజీ వేసులేండి. అందరుపడి అణిపుంటారా, అందులో యీకాలంవాళ్ళు?"

"మీరందరూ లేరావం. కమలదంతా కొత్తమోస్తరుగాఉంది."

"అయితే మీరేం జేయదలచుకున్నారు?"

"చెయ్యడానికేముంది. చోద్యం చూస్తున్నా నేనుకూడా. అమధ్య అల్లుడుకూడా, కాస్త పెంకె తనం చేశాడులే. ఉదన దక్కిస్తూ, పెళ్లాంకావాలంటే వస్తాడు. నాకెందుకు మధ్య?"

"పెద్దనారని మిమ్మల్ని అడుగడూ? వచ్చి నప్పుడన్నా?"

"అడక్కే అడిగాడు. నేనూ తగివట్టుగానే చెప్పాలే. తనూ, ఆడ ఏం అనుకున్నారో, ఏం చేసుకున్నారో మాకేం తెలుసు, మీ పంపముని తీసుకొచ్చినట్లయితే, తిరిగి పంపి చేబాధ్య నేమామీద వుంటుంది మధ్య మాకే సమంధం?"

"పోనీ మీరన్నా, కూకలేసిపంపించరాదూ? పెద్దవాళ్ళు మిమ్మల్నే అందరూ అంటారు."

"పిల్లలున్నతల్లి ఎవ్వరూ అందు. పిల్లపుట్టి టికి రవడం లేప్పా? ఏళ్ళకొద్దీ అత్తారింటికి

వెళ్ళకుండా ఉన్నవాళ్ళో? అయినాగాని ఏ, అన్నం పెట్టలేమని పంపేయనూ?"

"మీరు అన్నం పెట్టగలరు. అందుచేత అమ్మాయిని పంపించరు. మీవాళ్ళు మిమ్మల్ని ఇక్కడికి ఎందుకు పంపారు?"

"మానాడీ చిత్రాలన్నీ వున్నాయా ఏ. మాత్రం మామగారంటే ఎంత భయపడు తుండేవారు. ఇప్పటికైనా, పేరు చెప్పి నమ స్కారంచేస్తారు."

"మీరూ ఎప్పుడన్నా, పోట్లాడి బాబును తిప్పలు పెడుతుండేవారా?"

"ఏదో, మాటా మాటా అనకున్నా, నెం టనే సర్దుకునేవాళ్ళం. మా మామ్మ చివాట్లు పెట్టేది?"

"పెద్దవాళ్ళు చెపితే వినేవాళ్ళా?"

"వినకపోతే బ్రతుకనిస్తారా. కులానికి తల వంపులు తెస్తావని, బయటకు గెంటుతానని ముసలమ్మ విరుచుకు మీదపడేది."

"కులానికి తలవంపు తేవడమే?"

"ఎవరన్నా అనుకుంటారారేదా, అత్తాంట్లో ఉండాలిసినపిల్ల ఎందుకిక్కడందని?"

"మరి కమలంనంగతో. అందరూ ఏమను కోరావో?"

"నేను మొదటే చెప్పాగా, ఆజోలికెళ్లను ఏచేసుకుంటారో చేసుకోమను. అయినాగాని, అబ్బాయికి తెలిసొస్తుందిలే. అత్తారిమీద ధిమాకులుచేయడం అంటే ఏమిటో?"

"మీఅమ్మాయికి తెలిసా, వాళ్ళాయనకి ఎంతపొగరుదిగిందో."

"అమ్మాయికేగాదు చూచేవాళ్ళకి తెలు స్తుంది. ఆతను మమ్మల్ని పెట్టినబాధ దానికి మాత్రం తెలియదావో."

"బలేఉపాయం కనిపెట్టారండీ. అల్లుడి పొగరు అమ్మాయిచేతికేది పిస్తున్నారు. చాలా తెలివిగలపని చేశారు."

"అట్లాగే కావాలి. వాళ్ల పేలితోతు, వాళ్ల కన్నపొడవాలి."

"అయితే చేతికివున్న వేలుతో పొడిస్తా.

"ఆవేలు విడదీసి దీసికొచ్చి, ఆవనికోసం ప్రత్యేకంగా లియూరు చేసేపొడుస్తా? అప్పుడు సొంతవేలుతో పొడిచినట్లుకాదుగదా?"

"దీనింతా ఓచి కుగళించి చెప్తావని. పెంకెవాస్తే ఏంచేయలే లే. మనమీద ఎవరు తాడుగాని, దానికి పలకంచేస్తారు."

"ఏమనకున్నా, రావడం మానేస్తేదా, ఏమన్నానా?"

"ఎంతకాలం ఈనాటకం?"

"సాగినన్నాళ్ళు, వారు వీరు కాకపోతారా; వీరు వారు కాకపోతారా? చివరికేది ముగి డులో ఏకమే."

"కాకపోవేర క్కి కడుతుంకావో"

"కావద్దని ఎవరన్నారు. ఇన్నాళ్లనుంచి, ఎట్లా ఉండే"

"ఇప్పుడిప్పుడే తెలిసొస్తుంది బానిక్కాడా. నేనేమన్నా దానితో అన్నానా? ఏదో కష్ట సుఖాలు నలుగురితో చెప్పకుంటుంటే వినదా ఏం. అదికాకుండా ఎవరెరగని సంగతులు."

"సరే, ఆవిడెవరో, తెలివితక్కువదగ్గిమట్ట, కోడల్ని దిద్దుకోలేది. మొదలకుండా ఊసుకుంది. మీరైతే ఏ చేసేవాళ్ళు? మా విద్యుపురాలు మంచి పనే చేస్తుంది అంటూ సంతోషించే వాళ్ళా?"

"నేనైతేనా, నాదగ్గర యీ తమాషాలు సాగవు. ఒక జెల్లాయిచ్చి నేట్టుకొస్తాను. మా

వంశం ఉద్ధరించాలి. తనేదో వెలగబెడుతుందని తీసుకొస్తే, తను బుంగమూతిచేసుకు కూర్చోడానికా — మా అక్కయ్య చూడు ఏం చేసిందో?”

“ఏంజేసినా చేయగల నామర్ధ్యం లేదా ఏం మీకు పిన్నిగారూ? కడులం చచ్చిందంటే మాకూ సంకోచమేలేండి. చాలా రోజులైంది

నూచి. నాలుగు రోజులు కలిసి ఉంటాము. మీరుమాత్రం, ఈమాదిరిగా చేస్తాంటే, బాగుండదేమో. అడుసు తొక్కిక్కూన సరే. వెంటనే కాళ్ళుకడుగుతే తేలిక, ఎండిపోతే బలవంతాన వదిలివాలిపోస్తుంది మీకు మాత్రం తెలియదా ఎన్ని చూడటంలేదు. ఇవొక లీల.”

నామరహితుడు

లక్కరాజు సాంబసదాశివరావుగారు

నిర్వికారుడ వరయగః * నిర్గుణుడవు
నామరూపాది రహితుడ * వో మహాత్మ!
అశ్రమేయుడవు నిరంజ * నాది సంజ్ఞ
లక్ష్మీదనర్చెదవంచు వ * ర్ణసలఁగూర్చి
స్తోత్రముల నిన్న నుతియింపఁ * జొత్తురేని
సురుచిరికిసాల శూన్యయా * శుష్కభూరి
భూరూపావ్రజ దర్శన * ముసంగలంగి
మోక్షపదీయుండు కలకంఠి * పోల్కినాడు
హృదయతత్తులు చలనము * ఏగీయుండు.

మాతృ సందర్శనోత్సవ * మహితకాంక్ష
నన్యమును వీడి దీక్షమై * నార్తిజెండు
శిశువు పోలిక నిలపింపఁ * జేరవచ్చి
దీనులగు మాదులొపముల్ * దీర్చు దనుక
భక్తమానస రంజనో * పాయనియశి
నెగడు నిన్న నిరంజన * నిర్వికార
సంజ్ఞలకొ నుతియించుట * సాహసమ్ము!
నిండుజాబిల్లి చలువల * నిగ్గుమీరు
మందహాసమ్ము కరుణయు * సందడింప
సతత వికసితాంభోజలో * చనముగమ్ము.
అఖిలస్మష్టి కృమాను సం * ధానుభార

శేముక్తినిధాన రుచిర * శ్రీవనస్సు
చారుతరమంజుల లలాట * సరణి నెగడ
“సకల రాజాధిరాజ నా * యకుడ వనగ
ప్రకట మొనొంచు రవిప్రభా * భాసమాన
హరికుండల మకుట శే * యూరముఖ్య
శోభితాంగుని నినురూప * శూన్యఁడంద్రే!

ధర్మహానియు జగతి న * ధర్మవృద్ధి
కలిగెనేనియు శిష్ట ర * క్షణము నుష్ట
శిక్షణమునేయ నవతరిం * చెను మహాత్మ,
అప్రమేయుడ వను బస * త్యమ్మగాడె!

సర్వభూత సమత్వము * సాధుజీవ
భార నిర్వహరక్షణో * పాయదీక్ష
ఆర్త జనపరిత్రాణ వి * ఖ్యాత వృత్తి
సత్య మార్గానురక్తి య * సత్యవిముఖ
తాద్యనంత శుభోక్త గు * నాధికుడవు
నిన్న నిర్గుణుడంచు వ * నింతుకోల?

దీనబాంధవ నామమ్ము * దేవ! నీకు
నార్యదత్త విఖ్యాతమై * యలరుచుండ
నామరహితుడ వనుట వి * న్నావె తండి!

కీ. శే. యజ్ఞస్వామి దీక్షితులుగారి భార్య సుబ్బమ్మ ఇప్పుడాకకోడలకు అత్తయింది. ఈ మహాపదవియొక్క అధికారాన్ని ఎన్నో విధాల చలాయించాలని ఆమెకు చాలా అభిలాష. తనకు సాధ్యమయినట్లయితే, ఆపె తన కుమారుణ్ణి, ఏమాత్రము కట్టుములేని ఒక పేదమ్మయికి భర్తను కానిచ్చేదేకాదు. ఆమె బహు జాగ్రత్తతో పదివేలరూపాయలు బ్యాంకులో డిపాజిట్టుగాగల అమ్మాయిచే నిశ్చయించింది. కాని ఆ బ్యాంకు దివాలాయై పోడంతో పైసాఅయినా చేజిక్కులేదు. ఈ దురదృష్టమంతా కోడలిముఖానే వాగ్గుసుందనిన్నీ మరెన్ని వంతులపెట్టో ఎప్పుడు తిట్టిపోస్తుండేది. ఆమహా మహారాణి కోడలిపదనీ సద్ధిపించే భాగ్యులగల పిల్లదురదృష్టవంతురాలు కావడానికి అపకాశమే ఉండరాదు! ఎందువలనంటే, ఆమెది అతిపవిత్రజీవితము. కోడండ్రొందరికి మార్గదర్శకమై, భార్యలందరికి ఆదర్శప్రాయమైందికనుక దీక్షితులుగారు ఈ ప్రపంచసుఖాల్ని ఎక్కువగా ఆశించని కాలంలో ఆయన్ని పెండ్లాడినప్పటికి సుబ్బమ్మ మహాదృష్టవంతుల ఆమెవారిట్లాఅడుగు పెట్టిందిమొదలు పట్టించల్లా బంగారమై-విశ్వర్యాభివృద్ధిచెందింది. ఇప్పుడామెకు యిరవై వేల రూపాయల నిల్వరొఖ్ఖముంది. ఈధనమంతా దీక్షితులుగారి అధికపరిశ్రమా ఫలమేనని ఎవ్వరైన నోరుజారిఅంటే, వాడిని తగినన్ని శాపనార్థాలతో బహూకరిస్తూండేది.

“ఇంత దౌర్భాగ్యునిని కోడలిగాపొందే దురదృష్టం ఇంకెవరికైనా, ఎప్పుడైనా, ఎక్కడైనా వచ్చేదా?

నేనేనుకొన్న పూర్వజన్మ పాపమే ఇట్లా ఫలించిందికాబోలు. ఇదిఎంత దౌర్భాగ్యపుది. ఒకటికాదు, రెండుకాదు, పదివేలరూపాయలే!” అంటూ సుబ్బమ్మ విసుగుతోని ఘడియ లేనేలేదంటుంటే, అతిశయోక్తియేమాత్రంలేదు.

అనంతము, దుర్భరము, అగు సుబ్బమ్మ మహా కోపానికి గురియైన, ఆకమలకు పదిహేనేళ్లైన ఉండీపుండడమే. తల్లి చిన్నతనంలోనే మరణించడంచేత, కమలను, తండ్రి బహుగా రాబంతో, చాలప్రేమతో పెంచాడు. కాని, ఈఅత్తగారి అధికారంలోకి వచ్చింది మొదలు కఠోరశాపనార్థాలే కాని చల్లని దీవెనలు లేనేలేవు. కాని కమలకొక విషయమాత్రం, అత్యధిక ఆమోదాన్ని, అనుతనంలోపాన్ని కలుగజేస్తుండేది. అది తన హృదయేశ్వరుడు, సూర్యారావుయొక్క ప్రేమే. ఆయనైనా, తన హృదయమంతా నిండిన ప్రేమను, ప్రేమ విక్షణాలచేత ప్రేమనాకులచేత బహిరంగపరచడము చాలా భయంకరమైన పని.

ఎన్నో సందర్భాల్లో తల్లి కాశన్యాన్ని, నిరంకుశత్వాన్ని సహించి, మిన్నకున్నప్పటికి ఈబ్యాంకు దివాలావిషయంలో మాత్రం సూర్యారావుకు కోపం మితిమీరిపోయి బయటికి రాక తప్పిందికాదు. ఒకరోజున సుబ్బమ్మ తన సహజ వాగ్మిహారితో, తిట్లను బడివానగా కురిపించింది. సూర్యారావుచేసి, చాలనెమ్మదిగా “అమ్మా! బ్యాంకు దివాలాయై తీరే దానిదేం తప్పే, ఇప్పుడెంత విసుక్కున్నా, పోయిన డబ్బేమైన వచ్చేదా? భగవంతుడు మనకేమి

లోటుచేయులేదు. ధనమో, ధనమో, అని దేవులాడుకోవడ మెందుకే? అన్నాడు. భార్య తరపున వకాల్తా పుచ్చుకున్నాడని, స్వబుద్ధు కెక్కడలేనికోపం వచ్చింది. కొడుకుమీద మండిపడ్డది. “నికుకూడా పుట్టింది? ఇట్లా రోజు లొస్తాయని నేననుకొంటూనే ఉన్నాను. ఇంతకు ఒకరిననాలసిన పనేముందిలే, నే తెలిపితక్కువ దాన్నయినప్పుడు? ఇదియింట్లో అడుగుకొట్టగానే ఏభావిలోనో గుంటలోనో గుటుక్కున దూకాలి సింది” అని ఆపుకొలేని దుఃఖంతో కండ్లవెంట బొటబొట కార్చింది. సాపము సూరిది జాలి గుండె. “అమ్మా! అట్లా అనుకోవద్దు అందులో ఒకరిని సమర్థించాలనే ఉద్దేశంలేదే” అన్నాడు.

“నాకు తెలుసునులేరా, ఈకథంతా ఎవరు నడిపిస్తోందిని, ఆకుంక నామీద చాడీచెప్పి, ఇట్లాతోల్తుంది. ఈరోజుల్లో యేముంది, భార్య మాటంటే బంగారమ్మూట. దాన్నింతటితో పోనిస్తాను” అంటూ కోపరూపదాల్చి, అక్కడ నుంచి సాగింది సుబ్బమ్మ. ఆభీకరరూపంతో తన కోసాన్ని కార్యరూపాన్ని పెట్టెటట్టుగా, వంటింటివైపుకి నాలుగడుగు లేసింది. కమల అప్పుడు వంటపనిమీదుంది కాని, అదృష్టవ శాస్త్రు, వీధివాకిటిదగ్గర ఎవరివో కాళ్ళ చప్పుడు వినబడ్డది. వెంటనే సుబ్బమ్మ ఆగింది. సూరి తలుపు తెరచాడు.

ఆక్రాంతమనిషి ఇంట్లో ప్రవేశించి “అంతా జేమమా? కులాసాగా మీయింటికొచ్చి వెడ దామంటే తీరికుంటేరా? ఇవ్వాళ్ల వచ్చినందు కొక శుభవార్తకూడ తెచ్చానులే.” అంటూ ప్రక్కనున్న కుర్చీలో కూర్చున్నాడు.

ఈయన పేరు కుష్మామణిశాస్త్రి పేరు

మోగిన మిరాశిబాగు, ఘనూరేభయేళ్ల వయసు. పొట్టిగా లావుగా వున్నాడు. విశాల మయిన ముఖము. ఒకరింగవత్తయి వల్లవాటు వేసుకొని, సేలం పట్టుచు ధోవతి కట్టాడు. మొత్తమీద అందంగానే వున్నాడు. కాని సుబ్బమ్మకు మాత్రం ఆయనంటే అయిష్టం. దీనక కారణంలేకపోలేదు. కుష్మామణిశాస్త్రి కీ. శి. దీక్షితులుగాడితో స్నేహించేసి, వారిని తన వలలో వేసికొని, వారిచేత ‘విల్’ వ్రాయించి తన్ను సూరికి గాడ్డయ్యకగా యేర్పాటు చేయించి, సిరాసిగాక 20,00 రూపాయల రొట్టెల తనచేతులో వేయించుకొన్నాడని సుబ్బమ్మ సందేహం. తన పెత్తనం సాగనీయ కుండా చేసిన యీ టక్కరి తనమే సుబ్బమ్మ అనాయకు, ఆగ్రహానికి కారణం కాని సూరికి మాత్రం శాస్త్రీగారంటే చాలవిశ్వాసం.

“పిన్ని! కులాసేనా?” అని శాస్త్రీ అడిగాడు ‘పిన్ని’ తన్నెంత ఆదరంతో చూసేది శాస్త్రీకి తెలియకపోలేదు. అయినప్పటికి ‘పిన్ని’ అనే స బోధనలో అత్యధిక ప్రేమను ప్రదర్శించాడు. “కులాసా? నాకులాసా అడుగుతావా. ఎవరికి మాత్రం, ఎట్లా కులాసాగా వుంటుంది. ఈనాడు కొంపలో ఇంతచక్కని కోడలు దొరికినతర్వాత పదివేలరూపాయలూ నేలకలుపుకుంది గాక, నాకు నాకొడుక్కి కాకుండా పుల్లలేస్తోంది. ఇంకా కులాసా ఎట్లాకులిపోతుంది?” అంటూ సుబ్బమ్మ తన కోర్కెనుచూపుల్ని సూరివైపుకు మరల్చింది సూరి అపరాధసూచకంగా తల వంచుకున్నాడు.

శాస్త్రీ, సూరిని కోపంతో చూచి, అధికార స్వరంతో “బొత్తుగా, భయభక్తులులేవావో? ఇంతలోనే తల్లిఅంటే నిర్లక్ష్యమా? “మాత్తు

దేశభవ అంటు వివరేదా" అని సుబ్బమ్మ వైపులికి "పిన్నీ! దాందేముందులే, అవివరమేమి మనసులో వుంచుకోబోకు, సూరిని మళ్ళీ అమవు, అజ్ఞానో తెచ్చెవాణ్ణి నేను. ఆన్నట్టు మరచా, మీతో ఒకరహస్యంచెప్పాలి. ఇబ్బరం... ఎవరన్నా ఓంటారు" అన్నాడు చాటుకు తీసుకెళ్ళి నెమ్మదిగా "నీకోడలి వివరమే మాట్లాడానికి వచ్చాను. నేచెప్పేదంతా సంతోషా వినుము. ఆనిలో" విషయంలో నీవున్నా ద్వేషించావని నాకు తెలుసు. కాని, అప్పుడు సంగతిసందర్భాలు అట్లావచ్చాయిలే. ఇప్పుడు సూరికి మంచిమనువు దెచ్చాను. ఇరవై వేల రూపాయలకట్నం! 'సరి' అని ముక్కెగ రేస్తే, ఘోషనిమిషాల్లో ముడేనే యేర్పాటు జేస్తాను."

"రూపాయలు అనగానే సుబ్బమ్మముఖంలో విచిత్రమైన మార్పుగలిగి, వికసించింది. "నాకేం తెలియడంలేదు. ఇదివరకే పెండ్లియిన వాడికి యిరవై వేలు కట్నమిచ్చే తెలివితక్కువ వాడెవడంటాడు?" అంది. "ఆభారమంతా నాది. కుడవబోతూ కూటిరుచి అడగడమెందుకు. ఇదిగో, ఈనోట్లకట్టలక్క-బెట్టు, కట్నంలో సగం ముందే తెచ్చాను. ఏమనుకున్నావు, నావ్యవహారమంటే?" అంటూ శాస్త్రి జయసూచకంగా తల్లికొడుకులవంక చూచాడు. చూపు ల్లోనే వారిచ్చిన అభినందనాల్ని నిశ్శబ్దంగా గ్రహించాడు. శాస్త్రి మరింత ప్రోత్సాహం పొంది, "కమల నేంజేయాలనా, నీసందేహం? దాన్ని పుట్టింటికి పంపుదాం, పీడావదుల్తుంది. నీవు సుఖంగా బ్రదకొచ్చు. నీసుఖానికంటే కావాలిందేమిటి పిన్నీ?" అన్నాడు. ఇంకేమో మాట్లాడి, శాస్త్రి, సూరి వెళ్ళిపోయాడు.

సుబ్బమ్మకే వ్యవహారమంతా చాలాసంతోషాన్ని గలిగించింది. శాస్త్రిమీదకోపమంతా క్షణంలో పేమగామాంపోయింది.

కమల తండ్రియింటిక వెళ్ళి రెండేళ్ళయింది. తన అత్తగారినిరంకుశ ప్రభుత్వంలో ఆమెకంత భాగ్యమెట్లా కలుగుతుంది? "రేపే, నీవు సూరి, నీపుట్టింటికళ్ళేటట్లు నిశ్చయించాము." అని అత్తగారు చెప్పగానే కమల హృదయం సంతోషంతో ఉప్పొంగిపోయింది. హృదయయేళుని తో సహా వెళ్ళడమంటే మరి ఉత్సాహము. అత్తగారి అపూర్వకరుణవలని ఆశ్చర్యం, తండ్రిని చూడబోతున్నందు కమితానందం ఆమెశరీరాన్ని మెమరవజేసినవి.

పెండ్లి అయినతరువాత కమల కేమైన సుఖ మున్నదంటే యదేసుఖం. త్రోవంతా ఆభార్యా భర్తలు ఏమెమో సంభాషించారు, దానికి, మొదలు చివరలు లేవు. అదంపతుల సుఖము అత్యధికము, ఆనందముక మైనది. కమలకు ఆ ప్రయాణం దీర్ఘతరంగావుంటే బాగుండు ననిపించింది. తన ప్రాణేశ్వరునిపజ్జచేరి ఆమ్మడు మధుర వాక్కుల మార్దవాన్ని, ఇంకా ఎక్కువగా అనుభవించాలని ఆమెకోరిక.

కమల తండ్రి కూతురుని, అల్లుళ్ళి చూచి చాల సంతోషించాడు. సుబ్బమ్మ కఠిన హృదయ మిప్పటికి మెత్తబడ్డదా అని ఆశ్చర్య పడ్డాడు.

సూరి, ఇక్కడ స్వర్ణసుఖాలనుభవించాడు. పావం! ఇంటివద్ద పానకంతో పుల్లలాగ, తల్లి తన సౌఖ్యప్రవాహానికడువడేది. మూడురోజులైనతర్వాత నెలరోజుల్లో మళ్ళీవస్తానని భార్య తోచెప్పి యింటికివెళ్లాడు.

నెలరోజులు గడిచిపోయినవి.

ఒకరాత్రి సుబ్బమ్మ లాంతరు చేతితోపట్టుకుని, మాటిమాటికి బయటికి చూస్తూ, ఎవరి కొరకో నిర్జీస్తుంది. ఆరాతే) సూరి, శాస్త్రి, వస్తామని ఉత్తరం వ్రాశారు. కనుకనే సుబ్బమ్మ ఎంతసేపున్నా ఎవరురాలేదు. ఆమెకు ఓసు గొచ్చి, తలుపుమూసి పడుకోబోయేటప్పటికి అడుగుల్చుప్పుడు వినబడ్డది. తలుపుతీసింది. ఎవరి కొరకైతే, ఇప్పటివరకు వేదియిందో, వారు ఇప్పుడు వచ్చారు.

కాని వారిమానం, కళావిహీనత చూచేటప్పటికే సుబ్బమ్మ కేదో అశుభ సూచకంగా కనబడ్డది. గుండెల్లో రాయిపడ్డది. “పిల్లను తీసికొస్తామని వ్రాశారుగాదూ, ఏదీ?” అని ఆతురతతో అడిగింది. వారు జవాబివ్వకుండా తలలువంచి అట్టె నిలబడిపోయారు.

“ఏం! ఏమి సంభవించింది?”

శాస్త్రి అప్పుడు నోరుదెంచాడు. చింతా క్రాంతిమై దీనస్వరూపమైన ముఖాన్ని పైకెత్తి “ఏమనిచెప్పేది పిన్నీ! వ్యవహారమంతా ఇట్లా పెడదిరుగుతుందని యెవరనుకుంటారు? అయ్యో పదిమందిలో తలెత్తుకుని తిరిగే ప్రాప్తికూడా లేదిక అయ్యో” అంటూ అవటించాడు.

“జరిగిందేమిటో చెప్పవేం! కట్నంసామ్యేమైన పోయిందా?”

“లేదమ్మా! లేదు. ఈ వృద్ధాప్యంలో, ఈ మహాపాపం సంభవించిందే, అని అఘోరిస్తున్నాను. అంతేకాదు. దీనిలో మీకుకూడా భాగం పంచివందుకు నాకు మరి దిగులుగాఉంది.”

“ఏమిటాపాపం, కట్నం పుచ్చుకోవడమే పాపమనా, నీవంటం?”

“కాదు, పిన్నీ, కాదు. అంతకంటే మహా ఘోరమైంది. అయ్యో ఆవినయం, ఆచక్కదనం ఆచనువు, ఆ.....”

“ఏమిటి! అపిల్లేమైనా చచ్చిపోయిందా?”

“చచ్చిపోవడమూ, కాదు చంపుకుంది. ఈ పాపిష్టిగ్రామంనుంచి ఎవడో దుర్మార్గుడు, సూరి కిదివరకే పెండ్లయిందని ఆమానవతికి ఉత్తరం వ్రాశాడట. అందుచేత భావిలోపడ్డదట” అంటూ కళ్లవెంటకారే నీళ్లను అంగవస్త్రంతో తుడుచుకున్నాడు.

సుబ్బమ్మ నిశ్చేష్ట అయిపోయింది.

“పరలోక శిక్ష సంగతట్లావుంచి, యిప్పుడు పోలీసువారి యెద్దడి ఎక్కువయింది. లంచం యిచ్చి తృప్తిపరుద్దామా, అంటే ఒప్పుకోలేదు. అని ఒక నిట్టూర్పు విడిచాడు. పోలీసు అనగానే సుబ్బమ్మ వణకడం ప్రారంభించింది. శరీరమంతా చెమటబట్టింది. “ఇప్పుడేం చెద్దాము” అంది.

“నాకూ అదే ఆలోచన, మవం తీరయ్యారతకు బయల్దేరితే పోలీసువారు పట్టుకోలేరు. నిన్ను పోలీసువాండ్ల చేతుల్లో వదలమవటానికి నాకు గుండె పగుల్తుంది.”

సుబ్బమ్మ కేమి తోచలా. ఇల్లువిడిచి వెళ్ళడమంటే ఆమెకు ప్రాణసంకటం. పోలీసువారంటే, అంతకు రెట్టింపు పాపం ముందు నుయ్యి, వెనకు గొయ్యి. సూరి శాస్త్రిగారి సలహా బాగానే ఉంది. నీవు ఇంటిపట్టునుంచి వెళ్లడం నాకూ యిష్టంలేదు. కాని కాలంవస్తే తప్పుతుందా? అన్నాడు. సుబ్బమ్మకూడ అట్లాగే తోచి, సూరివంక చూచి “నీవు కూడ మా వెంట వస్తావా” అంది. వెంటనే శాస్త్రి “సూరిఇక్కడ

ఉండవద్దా? ఈ పొలంబొట్టా ఎవరు చూస్తారు” అన్నాడు. సుబ్బమ్మ మారుమాట్లాడలేదు.

కమల ఇప్పుడు అత్తగారింటికి వచ్చింది. వెనుకటి కష్టాలిప్పుడులేవు. కుష్మన్దామిశాస్త్రి వన్నాగం, విచిత్ర కథ ఇప్పుడే తెలిసికుంది. జాలితో “పాపం! అత్తగారి నెంత మోసంచేశారు” అంది. భర్తవంకచూచి, తన సహజ మాధుర్యంతోను, మందహాసంతోను “ఎంత టక్కరితనమండీ — మిమ్ము నమ్మనేగూడదు” అన్నది.

“ఇదా! మేము నీకు చేసిన ఉపకారానికి బహుమానం—ఎంతకృతజ్ఞత?” అంటూ పూరి కమల వదనై నకమలని కాగలించుకొన్నాడు. ఆముద్దుల ముఖాన్ని ముద్దు పెట్టుకున్నాడు. పేమను వర్షింపజేసాడు.

వారికింకా కావాలిసిందేముంది? పేమ సంద్యంలో, నిరాటంకంగా, ఆత్మధికము, అనంతము అగు ఆనందాన్ని అనుభవిస్తారు!

వియోగము.

పెనుమర్రి వెంకటరత్నంగారు, యువకవిమండలి.

ప్రాణేశ! నీపదాబ్జంబులు విడచి

సగము కృశించె నాశాపుష్పవల్లి
ఎన్నాళ్ళు సహియింతు నీవిరాళినిటు!

ఎన్నాళ్ళు జీవవాహిని నీదగలను!

హృదయాంబరంబున నీతమస్వినుల
నీవులేకున్నచో నేనేమిసేతు!

కాలుసేతులుచిక్కి కడుకృశించినవి
కంతమునందు గద్గదిక పుట్టినది
ఈనిరాశాశూన్య మిటులావరింప
బ్రతుకొక్క సరకబింబమువోలెనుండె.

ఎన్నాళ్ళనుండి పొర్లించుచున్నానో!
ఈ నాకడుష్టాశ్రుకొణము లెటుగు
ఎన్నాళ్ళనుండి క్షీణించుచున్నానో
ఒకమాటు చూచిపోవోయి యీప్రాణి.

ఈచీకటులలోన నీకంటకముల
చూచినాచాలు నాశూన్య గేహమ్ము.

పొర్లించిననీకు పరిహాసమేల!
దీనమానవునితోరా నీదులీల
దీపమువెల్లించి చూచినంజాలు,
పోయెద నాదారి పోరులేటికిర!

ఆగలేనుర నాథ! ఆర్తికీలలకు
దహించుచుచుండె సంతర్బాడబంబు
నీకునీరాజనాంతికదీ ప్రియైన
ధన్యనైపోదురా! త్రాతపీవేరా!

ఈమహా విరహంబు నెట్టులాగెదను
ఈమహాత్మర నేనేలాభంతు
ఆగలేనుర నాథ! ఆగనేలేను
దయగల్గి నన్నునీ దరిజేర్చుకున్న.

అది శరదాత్రి నాల్గవజాము. ప్రభాత రోచిన్సులు దశదశల విస్తరింపకుండలాగున తెల్లమబ్బులు మిటనల్లుకొనియెను. చక్రవాక దంపతులు భానుఁడెప్పుడువయించునా యను నుత్కంఠతో విరహానలమున మగ్నిగుచున్నవి. ప్రకృతికాంత యింకనుఁ దనయుల పర్యంకమున నిడుకొని జోగొట్టుచుండెను. ఎచ్చటజూచినను నిశ్శబ్దము నిరంకుశముగ పరిపాలన మొనర్చుచుండెను.

తుపాను వీచుటకుఁ బ్రారంభించెను. కరుణ సాగరుడు, అష్టశరద్యయస్కుడైన కిశోర కుమారుడను ముద్దుల తనయుని వెంటనిడుకొని చేపలబట్టుటకై గంగాప్రవాహ ముఖద్వారము నకు బయలు వెడలెను. ఆతని ధర్మపత్ని, తాణి, “నాథా! ఇట్టి భయంకరమగు తుపానులో, బాబుతో నెట్టిలు సేరఁగలరోగదా!” అని విచారముతో బల్కెను.

గంగా ముఖద్వారంబుకడకుఁ గరుణసాగరుఁ డేగి యొక నావపై బాలుఁడును, దానును నెక్కి బాహువీ గర్భంబునకు సాగిపోవుచుండెను. అంతకంతకు దుపాసధిక మయ్యెను. అత్తరి బాలుఁడు “బాబా!” అని ప్రబోధించెను.

“ఏమి, నాయనా?”

“ఈవేళ నాకు బూచివలెనున్న నాకాశము చాల భయముగా నున్నది.”

“నేనుండ నీకుభయమేల, తండ్రి?” అని బుజ్జగించెను.

“బాబా! నీవెప్పుడైన నిట్టి తుపానులోఁ జేపల బట్టితివా?”

“లేకేమి? చాలసార్లు నేనిట్టి సమయముల యందే చేపలబట్టుటకై వెడలితిని ప్రాణాపాయ కరమయిన తుపాను రాదులే తండ్రి!”

నగరమునుండి, జమిందారుల దివాణము లలో మ్రోగుచున్న నహబత్, నన్నాయి మొదలగు వాద్యములు కరుణసాగర కిశోరుల కర్ణగోచరములయ్యెను. అట్టి భయంకర సమయమందు గూడ వారా సన్నాయి సంగీతము నాలకించి, నిర్మలానందాబ్ధినిఁ దేలియాడిరి.

“బాబూ! రాజాగారి దేవిదీలో వాయిచుచున్న సన్నాయి మేళమును వినుచుంటివా? ఇప్పుడు 9 గంటలైనదని తెలియుట లేదా? అమ్మ వేగముగ రమ్మని చెప్పలేదా? ఇంత యాలశ్య—”

“నాయనా! ఇదిగో, ఇంకొకసారి వలవేసి- బాబూ! నీకు పంచవన్నెలచేప చాల యిష్టము గాదూ? ఇంతవఱకొక్క రంగు రంగుల చేపైన రాలేదే! అప్పుడే పోదమందువేమి?”

తండ్రి భాషణములేవియు నాబాలుని చెవుల సోకుటలేదు. ఆతని చిత్తము సన్నాయిదైన గా నార్ణమున నోలఱుడు చున్నది. ముద్దుల మోమున నమాయకత్వముతో నిండిన బ్రహ్మ నుడము తాండవ నృత్యము నల్పుచుండెను.

“బాబూ!” అని యున్నటులుండి యా బాలకుఁ డుత్కంఠతో సంబోధించెను.

“ఏమి కిశోరా! ఏ మా లోచించుచుంటివి?”

“హాయిగానున్నది, బాబా!”

“సన్నాయి గానమా, తండ్రి!”

“ఘనమింటి కీగి త్వరగా నన్నముతిని సన్నా

యి సంగీతము వినుట కేగుదము — కానీ —
బాబూ? ”

“నా చిన్నారి నాన్నా ! ఈదినము నీ మో
మేమో జాలినిఁ దోసఁ జేయు చున్నదేమీ ?
అమ్మపై బెంగయా ? త్వరగా నే పోదము
లెమ్మ?”

2

కరుణసాగరుని నావ నదీమధ్యమునకు
వచ్చెను. తుపాను ప్రబలముగా వీచుచుండెను.
కిశోరకుమారుడు భయముచే జనకుని
గట్టిగఁ గొంగలించుకొని వడవడ వడంకుచుఁ
గూరుచుండెను. కరుణ సాగరునిఁ జేతోవీధినిఁ
గూడ భయోత్పాత ముప్పత్తిలెను. ఏదిక్కు
గాంచినను మంచు దట్టముగాఁ గప్పకొని
మూఢమతి నావరించి యుండు నజ్ఞానాంధకారం
బునుంబోలె కండ్లు పొడిచికొనినను నేమియుఁ
గనబడకుండెను. తరంగములు నురగలుకట్టి
యంతరిక్షంబున కెగురునపుడు ధవళవర్ణముతో
ధూమనంహతులు వెలువడుచున్నవి. శత్రువుల
పోల్కి నావీచిక లొండ్లాంటిదాకి, పైకెగయు
నట్టితటి ప్రళయకాల మహారుద్రుని అబ్బహాస
మువలె నున్నది. కరుణసాగరుడు పలుమాల్లు
తుపానువేళల నదిలో పడవను నడిపెను గాని
యెన్నుండును నిట్టిభీతినిమానసంబున నెఱుంగడు.
అదుర్దినమున వాని యేకపుత్తుఁడైన కిశోరుడు
వచ్చియుండెను. తానినే కరుణసాగరులకు, లేక
లేక కలిగిన కుమారునిపై నశ్చోతప్రేమయుండెను.
అట్టి గారాబుపట్టినిఁ గరుణసాగరుడు గొనిపోవు
నపుడు తానిని భద్రమని నాధుని హెచ్చరిం
చెను. పాపము ! కరుణసాగరుఁడేల కిశోరునిఁ
గొనిపోవలెను ? భవిష్యద్దోర సంఘటనకేల
భీతిసొందవలెను ? — ప్రార్థకర్మము — ఇది
ప్రార్థన దక్షింప నేరితరము ?

కరుణసాగరుడు తన యద్భుతముపై నాధా
రపడి నావయొక్క చుక్కనినిఁ గడు నిపుణ
తతో నడుపుచుండెను. అతఁడు తనయుని మరింత
విగ్రరగఁ గొంగలించి, హృదయమునకు హత్తి
బట్టి యొకపరి, “కిశోరా ! నామృద్ధులయ్యా !”
అని, ప్రేమవాహిని పొంగిపొరల హెచ్చరించి,
యాతని శిరమును గట్టిగ మూర్కొని, కన్నలఁ
బ్రేమాశ్రువులు రాల్చెను. కాని బాలుఁడు
నూత్రీమేమియు మారాడక, మూఁగవాని
చందమున మిగుల భీతమనస్కుడై తడి
హృదయమున కంటిపెట్టుకొని కుంఠెను.
కరుణసాగరుడు తనూహతునిపై ప్రేమ నావ
జాలక హృదయపాత్ర ప్రక్కలగుఁతి, వదన
మాకసమువంకకుఁ గిప్పి, భోరుననేడ్చివైచెను.
తటాలున నాకొన్న దరంగమొందు నావనుఁ
దాకి, దానిని నీటముంచెను. గర్భవర్జ్యద్య
మొనర్చు వేటాక భీకరోద్మికాగాక్షుని కిశోరుని
జనకుని హృత్ప్రేమనుండి వేరుజేసెను. ఒకటి,
రెండుతడవలు మూత్రము దూరమందండి,
వాయులీనైన “కిశో—కిశో” అను నస్పృష్టధ్వని
వినవచ్చెను. కరుణసాగరుఁ డింకొక చూరు
“కిశోరా” యని నెలుఁగెత్తి నీలచెను. కాని
యాధ్వని దశదిశలకుఁ బరువులెత్తి, యెచ్చో
టనుఁ బ్రత్యుత్తరము గాచక యలసి సమసి
పోయెను.

3

అనందకుటీరముకడ తాని చంచలమన
స్కయై భర్తయొక్కయు, కుమారునియొక్కయు
అగమనమునకై యెదురుచూచుచుండెను. సంజ
కేంజాయ లాకసమున నంతరించెను. సంజ
మొగ్గ లుల్లాసమొప్పు సంతకుఁబూర్వమేవిచ్చెను.
కాని జేవలబట్టుట కేనినద్దటిలోనొక్కరు నిలునే

రైరిజమిందారుల సేవకులు చేపలకొఱకున్నాడెను. మారేతెంచి చనిరి. తారణి చిత్తము, గతించిన విపత్తును చెలిసికొన్నటుల, మిగుల వ్యాకుల మొందుచుండెను. అప్పుడామె తనలో “హా! వచ్చితివా! ఈభయంకర తుపానుసమయమున బొట్టకూట్టికై నాలుగుపైసల సంపాదించవలెనను కోరికతో నాభర్తను, నాముద్దులపట్టిని నదికి నేలబుప్పితిని? భగవానుడా! వారి పిలువేర్పు భారము నీయిది;” యని సర్వాంతర్యామిని బ్రార్థించుకొనుచుండెను.

అంతలో గరుణసాగరు డున్నట్లునిజుండను న లోనకేగి, “తారణి!” యని గద్గదస్వరమున బల్కెను.

తారణి ఆశ్చర్యచకితయై, యట్లెనిలువంబడి “హా! వచ్చితివా?—మన కిశోరుడేడి?—అతని నిమిలతో నూరిలోనికి బిప్పితివా? సేవకులు నాలుగయిదు తడవలేతెంచి చనిరి.” అనియెను.

గరుణసాగరుని కాళ్ళు గజ గజ వణికిపోవు చున్నవి. మారాడక యున్న భర్తగాంచి, తారణి “వలన వలదగిలింపుడు—ఏమి?—మారాడరు?—మఘపాన మొనర్చిరా?” యని రూక్షస్వరముతో బ్రశ్నించెను.

“తారణి! దేహము కమ్మరసారె విధముగా దిరిగి పోవుచున్నది. పడిపోకుండఁ బట్టుకొనుము—మన కిశోరుడు తిరిగి యిలునేరెనా?”

“ఆ-కిశోరుడా?—ఏమి?—ఇలునేరుటయా?—ఎప్పుడు?”—

“హా! కట్టడిదైవమా!—రాలేదా?—అయితే”—

భర్తకరమును దారిణి గ్రహించి, “ఏమి, అయితే”—చెప్పుడు?—ఏమిజరిగినది?—

త్వరగాఁ జెప్పుడు?” యని తొందరపెట్టెను.

అతడు భార్యమూపున శిరముంచి, గద్గద కంఠంబై, “హృదయేశ్వరీ! కిశోరుడిక మనకు లేడు—హమ్మనీమత్తల్లి—విక్రమము” అనుచు నేడువసాగెను.

తారణి భర్తను నిందించుచు నలిని నవలకుఁ దోగిసి. “ఎంతని మొరృతి? మిఁక”— అనియేమో నుడువబోచుండగా:—

“నేను మాత్రము శూన్యహృదయముతో నేతెంచితిని.” కరుణసాగరుని లోచనద్వయము నుండి నెలమేల్లబోలె బాష్పవారిధారలుఁ బయిలుచుండెను.

“మన ముద్దులయ్యకొరకు గంగాగర్భమున జాలవరకు గాలించితిని. జనని యా బాలు నెచటనో దాదినది. బాలుని నాహృదయ మునకు నొత్తిబట్టితినిగాని, ఎవడో?—క్రూరు డాతని నపహరించెను.—హా! తారణి! ఈ నిర్భాగ్యునిపైని నీతీక్షణదృఢచలములఁ బఱపి, పూర్వమే భగ్నమై యున్న హృత్పిండమును మరింత బ్రద్దలునేయకుము.” అని నేల్కపై చతి కెలబడి వలవింపసాగెను.

రూక్షకంఠస్వరముతో తారణి, “కుమారుని నదివాతంబెట్టి మీరుమాత్రము వచ్చితిరా?—పొండు. నాతనయునిఁ గొనిరండు” అనియెను.

“నాకత్తికొలఁది వెతకితినిగాని యాతడు నాకగపడలేదు.”

“మారాడకపొండు. మరల నొకవరి శ్రద్ధతో వెదకుడు. బాలుని గంగ కట్టించి, యెట్లు నామెరుటకే తెచ్చితి?”

“నరే. నేను పోవుచున్నాను. కిశోరుడగ పడెనా, తిరిగి వచ్చెదను. లేదా—”

కరుణసాగరుడు వెడలిపోయెను. తారినీ, భర్త కనబడునంత దనుకఁ జూచు చుండెను. దివాణమునుండి నేవకుఁడొకఁడు వచ్చి యింకను గరుణసాగరుడు రాకుండుటచే విసిగి నలుగుఁ కొనుచు వచ్చిన తెన్నుఁబట్టెను.

4

నిర్భాగ్యురాలైన తారినీ—మిక్కిలి అమా యకురాలైన తారినీ—పరమ పతివ్రతారత్న మైన తారినీ—గడుసుదనము, నీటుగోటులు నాగరితయన నెఱుంగని తారినీ—ఇంక నెప్పుడో తననాధుఁడు, కుమారునిఁ గొని వచ్చునని యూహతో నాహారమును ముట్టక కటికనేలఁ జడి నిదురించెను. కొంతవడికి మేల్కొంచి, తనయుని వెదకుటకు వెడలిన భర్త తిరిగిరాకుం డుటకు వెఱచి, తానే నలని వెదకితెచ్చుటకు నిశ్చయించెను. కానియీలోనఁ గిశోరుఁడే తెంచిన నెట్లు—ఇంకెక్కడి కిశోరుఁడు? అది యసం భవము.

సూర్యాస్తమయ మగుచున్నది. నీరెండ బంగారపు పూతవలె గాంతులీచుచు జగంబున కొకవిత సౌందర్యమునుఁ గూర్చుచున్నది. అప్పటికిఁగూడ పతిరాకగాని, పుత్తునిరాకగాని కాన్పింపదయ్యె. గుండెలు తటతటం గొట్టుకొను శుండ నమ్మగుద సత్వరమున వెలికివచ్చెను.

భాగీరథి నదీతీరమువెంబడి యాపె గొంత వడి నడచెను. దేహమంతయు ముండ్లు గ్రుచ్చు కొనఁగా, కట్టినపుట్టమెల్లఁ జనుగఁగా మైమఱచి యామె చాలదవ్వు పాటువాతెను ఎట్టకేలకుఁ గూత వేల్చుదూరమున నశ్వధృ వృక్షముక్రింద నేదో మానవ కంకాళమువలెఁ గనపట్టుటచే, నాదురదృష్టవంతుగా లచ్చోటికేగి చూచెను. అది నిజముగ నొక మానవకళేబరమే! ఆనిర్భా గ్యుఁడెవఁడోకాదు. మన కరుణసాగరుఁడే! తారినీ గుండె, బాదుకొనుచు, బోరున నేడ్చు చుండెను.

పట్టణమునుండి సన్నాయిగానము వాయు లీనమై వినవచ్చుచునే యున్నది. కాలచక్రము తిరుగుట మానలేదు. ప్రజలు తమతమ కార్య ముల నిమగ్నులై యుండిరి. దివాణములో నుత్సవము జరుగుచున్నది. కాని తారినీ రోదన మాలకించువారెవరు? ఆమె దిక్కుమాలి, సుతునిఁ బోగొట్టుకొన్న వి తంతు వై నది. ఆమెకు , నా ' యనువారెవరున్నారు?

తారినీ విచారమును దిగమింగి నిమిలిత లోచన బద్ధాంజలియై విశ్వనాథుని ధ్యానించి గుభాలున జాహ్నువీజనని కాఁగలిలోని కురికెను. వెంటనే తల్లి ప్రియతనూజును నక్కునం దొదివి కొని ముదుఁగొనెను. అంతటితో వారి విషా దాంతకథ యంతరించినది.

విస్తృత స్మృతి .

భారతుల మార్కండేయశర్మ గారు, యువకవిమండలి.

ప్రిది మొదటిసారి యగునేమొ? అంతె. నేటి కదిముకడసారి సింగపుం గొదమనెఱిగి మదకలనికాయ మాద సంహరణఫల

అనలు క్షత్రోజక్షతజ సమ్యక్ప్రభోధి తాత్పు డటువై నిధర్మరాజంతగురుడ యానతిచ్చుట శ్వేతవాహన తపఃప్ర కార భూగర్భ శు కిముకాపలము.

ఎంతకుజాల డమ్మదబలేంధన సావకునంత వాని ని

ర్ధాంత దురంతమఖిము వదల్చె. నజేయుడు, నవ్వసాచి, తా
సంతటివాని కూర్చిసుతుడంట. ధరాచరణ క్రమ క్షమా
క్రాంత మనఃప్రశాంతుడు నిరాశ్మతదైత్యుని మేనయల్లుడు.

ఎఱుగరువో యధిపతనహేతువు కౌరవు లాదినంబు పెం

పఱుటకు మూల మున్నమితమై స్రుతియై దెసలాక్రమించి ము
న్నుఱికెడు ధార్తరాష్ట్రుల బలముద్ధృతియుం దలక్రిందులయ్యె, నెం
దఱకు దలంపులూరె, శ్రుతిధర్మువు గన్నులగట్టె నమ్మెయి.

అందఱు దండగాధులు ! మహారథికుల్లల రందఱు నమి

త్కండ పధేంద్రజిత్తులు ! ప్రతాపగీశులు ! నొక్కడేని జే
నందిర ? కాకిమూకలక్రియఁ దెనకొక్కడు ! చేరలేరు, మా
ధ్యండిన భానుమండల విధంబున యందఱు సంధకారము.

అతడభిమన్యు డీ బిరుదులయ్యల కగ్గలమన్ననేమి ? ఏ

రితరతరాల కగ్గలమ ! వృత్తధయంకరు డాత్మరోషరం
జితవదనోగ్రిధితుల జెంతకు జేరగనీడు ! చిప్తర

త్రితయ కరంబన ప్రధిశిరేచిన యప్రళయూతమూర్తియు.

అదిలయకాలఖేలనమయా వితధీకృతధూర్తశాత్రు వా

భ్యుదయము ధ్వస్తకౌరవము నుచ్చస్వితాళుల జీవవాయు సం
పద ధరితాంబు భృద్గమన భంగివొనంగెను కౌరవాబ్ధముల్
వొదలునె ? యింక నప్రళయము భయహేతువుగాక పోవునా ?

అమరుల గీతులు గురుజనాంగముమాతెను ద్వాదశార్కబి

బము లుదయింపలేద లయవహ్ని శిఖావళి వీవలేద సం
తమన పరంపరల్ జగముదార్కొనలేద నవాబ్ధవృష్టి లో
కములు ముశంగలేద యవిగా ? రణరంగమృతప్రమేయములే.

మూడుమూర్తుల ఫల్గుణమూర్తి ధార్త

రాష్ట్ర నిరూపలనముదాకి పోతిదినంబు

కలువరింపించునట్టి దుర్గాహ్యమూర్తి

భారతీ యతపః ఫలప్రాప్తమూర్తి.

ఈ తెనుంగు దునీలలో నింతవరకు

పెరిలమడి సంచులందేని వేదియున్న

దతిమదారాతి హృదయ సంగతకృపాణ

ధారమై నిశాతమునై న తత్ప్రళస్తి. ||

సుధాకరామాయుడు.

నిడుమొలు కనకసుందరంగారు, బి. ఏ. (అనర్కు)

పదునైదవ ప్రకరణము.

— మనస్తాపము. —

జయచంద్రుడు నాతని కొమరుడు స్వగృహభి
ముఖులై పోవుచు మార్గమధ్యమున నొక్క
తయు మాటాడలేదు. ఇలు సేరిన పిదప
ప్రభుల్లుడు తన గదియందు ప్రవేశింప బోవు
నపు డాతని తండ్రి పిలచెను. ప్రభుల్లుడు చేర
వచ్చి “యెందులకు?” అని ప్రశ్నించెను.

“ఎందులకా? — ఈ విషయమున నీతో
గొంత ముచ్చటంపవలసి యున్నది”

“నాబా, యింకొకసారి మాటాడుదము
లెమ్ము. భోజమున కాలవ్యమగుచున్నది.”

“కొంప కూలనున్నను నీవు భోజనమును
విడువవు” అని జయచంద్రుడు వినుకొనుచు
ననియెను.

“తమరుకూడ దయచేయరా?”

“నేను రాను. నాకీ నమయమున భోజన
మన్న ననవ్యముగనున్నది స్వల్పముగ ఫలా
హార మొనర్చెదను. ప్రభుల్లా, నీ హృదయము
నం దెఱులున్నదో కాని, అనుదినము తటస్థించెడి
విషయములవలన నాకు మనస్తాపము హెచ్చు
చున్నది.”

ప్రభుల్లుడు దీర్ఘమగు నొక నిట్టూర్పుపుచ్చి,
వెడలిపోయెను. పాపము, తండ్రికంటె నాతని
హృదయమే మనస్తాపాతి కయముచేత సంతప్త

మగుచుండెనేమో! కాని సాధ్యమగునంత వర
కాతడు హృదయకుహరమునందలి రహస్యవేద
నను బయల్పడ నిచ్చుటలేదు. అనాడు మృణ్మ
యిచే నాహూతులై యాపె స్నేహితురాండ్రో
రువురును వారి భర్తలును వారిగృహమున విదొ
నర్ప నిచ్చేసియుండిరి. వీరి రాకనుగురించి ముం
దుగ తెలిసికొని యుండుట వలననే జయ
చంద్రుడు డానాడు భోజనము మానుకొనియుండ
వచ్చును.

ఎప్పటివలెనే భోజనప్రయత్నములు చాల
విరివిగ చేయబడెను. ప్రభుల్లున కేమియు రుచిం
చలేదు. అతడు తన భార్యకెదురుగ గూర్చుండి
యతిథుల ప్రసంగమున పాల్గొనుచుండెను గాని
పట్టెడన్న మైనను భుజింపలేదు. అతని భార్యకిట్టి
యానంద పిపాసయేల? నిత్యము నిట్టిసంఘమును
ప్రోగుచేయుటేల? యని ప్రశ్నించునటుల నాతడు
మూలెను. మనోవేదన పారదోలుటకాపె యట్లు
చేయుచుండెనా? అతడు నదియే కోరుచుండెనని
దేవునకే చెలియును. అత డిదియంతయు కండ్లార
జూచుచు నేల యూరకొనును? అని యాతని
హృదయ కుహరంతముల బ్రవేశించి తరచి
చూడగలిగిన పరిశోధకులు పృచ్ఛింపవచ్చును.
అతని కాభోజనశాల యందలి వేడిమి ధుస్స

హము గాజొచ్చెను. భోజనముతో వడ్డింపబడిన భక్ష్యములు విశేషముగ నుండెను. కాని ఆతడోపికతో నతిధులతో పాటు చాలసేపటివరకు గూర్చుండియె యుండెను. తుట్టతుడకు యీకను కూర్చుండుట దుర్భరమని యాతనికి దోచినపుడు ఆతడు చివఱున లేచిపోయెను. దూరముగనొక మూలనున్న కవాటమును దెరచి ఆతడు వీధిలోనికి తొంగిచూచెను. అప్పటిక సూర్యుడస్తాది గుంకెను. నిశాకాంత తన నీలాంబరములను భూమిపై గవ్వచుండెను. రాజమార్గమున నొక పేదరాటు గద్గద స్వరమున విలాప గీతముల బాడుచుండెను. ఆపె జీర్ణాంబరములును జీర్ణదేహమును వస్త్రహీనులై చుట్టును మూగియున్న బిడ్డలును ఆమె యధోగతిని చెప్పచుండెను. ఆమె కళావిహీనమగు ముఖమును బైకెత్తి ప్రభులునకు నమస్కరించి నపుడతని హృదయము నీరయ్యెను. ఆతని హృదయమున శాంతియు శరీరమున నస్వస్థతయు నెటులున్నను అన్యుల దైన్యపితిని గాంచినపుడతడు బాలి చెందకపోడు. ఆతడా దీనురాలకొక రూప్యమును సరివేయునప్పుడే మృణ్మయ జేరవచ్చి యాతని కరము కేలబూనెను.

“ఎప్పటివలెనే మీకీదినమున గూడ శిరోభారముగ నున్నదా?”

“మృణీ, శిరోభారమును హృదయభారమును రెండును కలవు.”

“భోజనముకడనుండి లేచి వచ్చుటవలన నేనిది గ్రహించితిని. కాని మన యతిధులందరు నొచ్చుకొనరా? మీరు వారిశెలవడిగి క్షమింప వేడుకొనవలసింది.”

“నీవీ యింటిలో కొంచెమైనను విశ్రాంతి కలుగనియవాయేమి? నీయిచ్చవచ్చిన పనుల

జేసుకొనటకు నేనెట్టి యభ్యుతరమును కలుగ జేయదలవలేదని యెరుగుచువు. కాని నిత్యము నీవీరితిని ప్రవర్తించుచుండిన యెడల నాకు బిచ్చి యెత్తుట నిశ్చయము. ఇందుచే నాకు చిత్తవైకల్యము కలుగుచున్నటుల సూచనలగుపడుచున్నవి. ఏనివలన నాజనకుని చిత్తవృత్తి వేరొక విధముగ పరిణమించుచున్నది.”

“పతిదినమును నేను నా స్నేహితురాండ్రొక్కొక్క కేగుటయో, లేక వారిని నకుటుంబముగ నా గృహమున కాహ్వానించుటయో తప్పక జరుగుచుండవలసినదే. నవీనసౌకర్యములు లేని యీ గృహమున మనముడి మీ జనకునకేల కష్టము కలుగజేయవలెను. దివ్యమగునొక గృహమును మనము నిర్మించుకొని యందు నివసితము. మీరీవిషయమున మీపట్టుదల వదలనంతవరకు నేనును నాపట్టుదల వీడను.”

“మృణ్మయీ, నీవెంత సాహసముతో మాటాడుచున్నావు? నీవు కోరెడి రీతిగాకున్న వేరొక విధముగనైనను మనమీ గృహమున నచిరకాలములోనే విడువవలసి వచ్చుననుకొనియెదను. నాతోడికి మన చేష్టితములపై నేవగింపు హెచ్చుచున్నది. అతడీ గృహమునకు సర్వాధికారి. మన మీయిల్లు వీడిపోవలెనని యాత డేక్షణముననైన శాసింపవచ్చును.”

“ఆయన యట్లునుట నాకెంతయు సంతోషదాయకము.”

“కాని నీవింకొక విషయము నాలోచించుటలేదు. నేను వేరొక గృహమును నిర్మింతునని కాని దివ్యభవనము నొకదాని నద్దెకు తీసుకొందుననికాని నీవెంచుచున్నావేమో నాయార్జనమునుబట్టి చూడ నేనీగృహములో సగము

నను వసతిగల యింటిని యదైకు దీసికొనగలవను నమ్మకములేదు. ఇందలి రహస్యమిది "

సగర్వముగ నవ్వుచు మృణ్మయి "మీరూ తీసికొనకపోవచ్చును కాని నేను తీసుకొందును" అని పల్కి తన యతిధుల గలసికొనపోయెను.

ప్రభులుని యవ్వల పాలొనర్చుటయున్న మృణ్మయికి జాల సంతోషము కాని వేరొందు కాదని ఆతడెరుగును. ఆయతిధులతో సరస సల్లాపము లాడుట కాతని కిచ్చకలుగ లేదు. నెమ్మదిగ నాతడు వారి సమక్షమునుండి తొలగి పోయి యా సాధోపరిభాగమునుండి క్రిందికి దిగి వచ్చి బహిర్ద్వారమువద్ద నొక్కించుక నేపు నిలచెను. పిమ్మట నాతడిటునటు బచారుచేయుచు నా వీధి యావలివైపునకేగి దూరమునుండి వినవచ్చెడి యాభిక్షకురాలి యార్తాలాపముల వినుచుండెను. ఆతడొక్కొక్కపు షాక చోటనె నిలచి, యాలోచనానిమగ్నుడై యున్నటు లగు పడుచు నాకసమవంక తడేకదృష్టితో చూచుచుండెను. ఎదుటనున్న సాధోపరిభాగమునుండి వినవచ్చెడి తన భార్యయొక్కయు నాపె స్నేహితురాండ్రయొక్కయు నవ్వులను గేరితలును ఆతని హృదయ భారమును తగ్గింపుచుండెనో హెచ్చుచేయుచుండెనో చెప్పజాలము.

ఆతని హృదయ కుహరినుండి బహిర్గతమైన దివ్యవ్యక్తి యొకడు రహస్య స్వరముల నాతని కిట్లుద్బోధించుచున్నట్లుండెను. "నే నాపెను వివాహమాడి యుండకూడదు. నే నిట్లు చేయుట ఘిగుల నష్టకర్తమని నే నొక్కించుక యాలోచించినచో స్ఫురించియుండెడిది. నా కన్నుల సంభకారమావహించినది. — కాదు. అంధకారము కాదు. అట్లని తప్పించుకొనలేను. దురావేశ మాకృమించినది. అబ్బా, అది ఎంత

తప్ప! ఘోరమగు నెట్టి పాపకార్యము. దేవుడు నన్ను తగురితని శిక్షించు చున్నాడు. నే నేదోషిని. ఆరేయి నట్టి వైపరీత్యము కలిగి నపుడు నే నాపె చెంతకేగక యుండవలసినది. నే నాపె నెల్లపుడును దూరముగ నుంచి యుండవలసినది. ఆ పరిస్థితుల యందట్లు చేయుని మానవు డెవడైన ప్రపంచమునందు గలడా? మాయిర్వురి సమాగమమునకును లోపము నాదియే కాని, ఆపెది కాదు. కావుననే, ఆపె నన్నట్టి కష్టనష్టముల బాల్పరచినను నాసాధ్యమగు సంతవరకు నోపికతో భరించెదను. ఆపెను కామించినది నేను. భయంకరమగు నారాత్రి గడచినపిదప — ఆమరుసటి దినమున నేను సుధాకరుని గదియందు సంగ్రహించిన పిషయములను నెరింగిన పిదప-నాపెనను గన్నెత్తి చూచుటకు సాహసించెడిది కాదు. నూవివాహమువలన సంప్రీప్తములగు నిర్బంధములకు నేనే బాధ్యుడను, నాహృదయాంతరమునందలిసంక్షోభముచే నాకు విసువుజనించుచున్నది. అబ్బా! మూడు సంవత్సరములా! యశావనమదోద్రేకముచే నాజీవితము నాపె జీవితమున కంటగట్టుకొని మూడేడ్లు మించినది. మంచికొఱకొచెడుకొఱకొ జీవితాంతమువఱకు నింతియే! కాని పశ్చాత్తాపమే నాహృదయరంగమున మూర్తీభవించియున్నది. మాయిర్వురికిని నడుమ నొక తెరయున్నది. నేను మరణించుటకు బూర్వము దానిని తొలగించు నవసరమేర్పడ కుండునట్లు భగవంతు డనుగ్రహించుగాక! అపె శ్రేయమునే కోరుగాక!"

ఆతని ముఖమండలము నావరించిన ఘర్కబిఠ దువులడుడుచుకొనుటకొకతుండును దేబోయెను. అంతనొక యడుగు ముందునకిడి మరల వెనుకకు

మరలెను.

కాని నిరంతర మాతని హృదయమును కాల్చి చుప్పలె దహించుచున్న జిజ్ఞాస నిర్మూలనమగుటలేదు. అనవరతము సందకార సమాశ్రితమై యగుపించునొక భ్రాంతి యాతని దృక్పథము నుండి తొలగిపోవుటయులేదు.

కామించిన స్త్రీలను చేపట్టుటకై చేయరాని దుష్కార్యము లొనర్చిన మానవులు ప్రపంచమున నెంతమందిలేరు? కాని నేనట్టివారిలో నధ మాధముడను. నన్నొక దుష్టగ్రహ మావహించియుండవచ్చును. “నీనొనర్చిన పాపము నిన్నకట్టి కడుపునని నమ్ముము.” ఆమెను చేపట్టి యావివాహమండపముకడ నిలచినయా విషమక్షణము నుండి యీ వాక్యములు నాకు మరపురాకున్నవి. నా యీ దుర్భరజీవితమున ప్రతిగడియయు రాత్రిదినముల యందనుక్షణమును నాయపచారము నన్ను బీడించుచున్నది. నేనెరిగియుండిన విషయముల గమనించి యాపెతోవ నాపెను బానిచ్చి నా దారినినేను మరలివచ్చిన నెంత శ్రేయోదాయకమై యుండెడిది. అయ్యో నే నట్లెల చేయుదును. కాని నేటికిని ఆమెపై నాకుగల ప్రేమ మానవాతీతము. నాతండ్రిగాని యింకెవరైనగానినామెపై నిందారోపణమొనర్చి నిరసించినపుడు నాహృదయము కృపాకా ఘాతముచేవలె నదరుచుండును. నాకు సాధ్యమగునంత కాలమాపెను సంతక్షించుట నావిధి.

ప్రపుల్ల డీకీతిని పర్యాలోచల మొనర్చుకొనుచు రాజమార్గము వెంటబడి యెచ్చటికో పోవుచుండెను. అతడెచ్చటకేని యేగవలెనను నిరసంకల్పముతో బయలు దేగినట్లగపడెను. తుట్టుతుడకాత ధూరి వెలువలనున్న మైదానము

చేరెను. అతడచటరాలోచనానిమగ్నమగు హృదయముతో నిమిసము ననేక పర్యాయములు తిరిగెను. అనాడు మాదన్నమత్రి యెరిగించిన నూతనాంశములే అతని యాంగోళనమునకు ముఖ్యకారణములై యుండవచ్చును.

సుధాకరుడవసాన సమయమున స్వహస్తముతో లిఖించియుండిన లేఖయొక్క నిజవృత్తాంతము ప్రస్ఫుల్లమగుగాని, యింకెవరికైనాని యంతకు పూర్వ మొకింతయు దెలియదు. అనాడు తెలిసిన విషయములబట్టి, యది రాధాకృష్ణునుద్దేశించి న్యాయబడియెనని విస్పష్టమయ్యెను. దీనిచే నీ హత్యా రహస్యము బట్టబయలుగనా? అట్లు కాకుండుగాక యని ప్రస్ఫుల్లమగు హృదయ పూర్వకమగు నభిలషించుచుండెను. అందలి సత్యమును గష్టిపుచ్చుట ముఖ్యమని యాతనికే బాగుగ దెలియును. కాని యెన్నటికేనియు, యదార్థమే నిరూపింపబడునెడల అపరాధులకును నిరపరాధులకును దుర్భరమగు మనస్తాపము కలుగునని యాతడెరుగును.

ప్రస్ఫుల్లమైన నొక్కసారి శరకించెను. అంధకారబంధురమగు నారాత్రియందు అనిమేష నయనములతో నక్షత్ర సహస్రములు ప్రపంచమును తరచి చూచుచుండెను. ఆజ్యోతిర్మయ మండలముల వెనుకపొంచియుండి ప్రపంచమున సూక్ష్మతర వస్తు సంచయమును, రహస్యకర్మములను నిరంతరము పరీకిలన మొనర్చు నివ్య నేత్ర మాతనికపుడు జ్ఞప్తికివచ్చెను. మానవుల పన్నాగములును పోకడలను నిరర్థముకలని అతనికి దోచెను. ‘ఇట్లుగగాక, యీరీతితి జరుగకుండుగాక’ యని శాసించుటకు మానవుడసమర్థుడని యాతని కస్పడు పొడకట్టెను. సర్వాంతర్యామియగు భగవంతుని యిచ్చ

యనుల్లంఘనీయమైభవిష్యత్తున కాధారభూతమై యుండును. ఆ పరాత్పరుని శాసనములు మానవ మాత్రుని హ్రస్వాలోచనా పరంపరలచే మార్పు జెందునా?

* * *

ప్రభువుని మారోగ్యము క్రమక్రమముగా క్షీణింపజూచెను. నాల్గమాసములు గడచి నవిగాని నూతనాంశము లెవ్వఁడు బయల్పడ లేదు. పుత్రుని స్థితిని గమని చిన కొలదియు జయచంద్రున కలజసి హెచ్చుచుండెను. ప్రభు ల్లుడు వ్యవహార విషయముల జోక్యము కల్పించుకొనుట విరమింపవలెనని ఆతడు పట్టుబట్టెను. శాస్త్రవేద మాసారంభమున బయలుదేరి యుత్తర హిందూస్థానమున దివ్యక్షేత్రముల దర్శించి రమణీయములగు ప్రదేశములకు విలాసార్థముగనేగి నాలుగైదుమాసములువిశ్రాంతిగ గడపి తిరిగిరా వలెనని యాతడు పుత్రునిబుప్పివేసిను మృణ్మయి కూడనాతని వెంట న టి చ నెనా. కాని పాపము ప్రభుల్లునకు మనశ్శాంతి యంత సులభముగ లభించునా?

ఆతడు కార్తిక మాసమున మరల నిల్లునే రెను. ఈసభ్య కాఽమన నాతడు సందర్శించిన పవిత్రస్థలముల నిచట వివరింప దలవలేక. అకాలమున నిప్పటివలె ప్రయాణ సౌకర్యములు విరివిగలేకుండుటచే నాదంపతులు స్వగృహము జేరు నప్పటికి మార్గాయాసముచే మిగుల బడలియుండిరి. జయచంద్రుడు ముంట వెన్నెలలో మార్పుండి యుండెను. కుమారుని గాంచగనే యాతని శరీరము జల్లుమనియెను. ఈప్రయాణ మువలన నాతని కారోగ్యమభివృద్ధి గాంచుటకు బదులుగ క్షీణించి నట్లాతని కగపడెను.

తనకు మిగుల నారోగ్యముగ నున్నదని

ప్రభుల్లుడనియెను. మరునాడుదయమున నొకవైద్యునకు జేయిచూపించుకొమ్మని జయచంద్రుడు చెప్పినపుడాతనికి నవ్వు వచ్చెను. వ్యవహారముల ద్యజించి విశ్రాంతిగా నాల్గమాసములు గడపుటచే నాతని కెంతయు గుశలముగ నున్నదని వక్కాణించెను. ఆతడు పలుచ నై నట్లగపడుటకు గారణము ప్రయాణాయాసముగాని వేరొండు కాదు. మృణ్మయి మాత్రము పలుచనై నటుల కాన్పించుటలేదా? దేశాంతరముల నిత్యమును పర్యటనము చేయుచుండుట చేతను ప్రయాణసౌకర్యములు విరివిగ లేకుండుటచేతను ప్రయాణాంతమున వారు బడలి నట్లగపడిరేమో కాని వారి యారోగ్యమున కెట్టిభంగమును కలుగలేదని ప్రభుల్లుడు నొక్కి చెప్పెను.

ఆతడిక నెప్పటివలెనే తన వ్యవహారముల జక్కబెట్టుకొనుచుండెను. అంతకు బూర్వము కృశించియుండిన యాతని మనోవికాసమున సామర్థ్యమును మరల జగిర్చి నట్లగపడెను.

పదునారవ ప్రకరణము.

రహస్యసందర్శనము.

“రహస్యము.

రాజమాన్య రాజపూజిత్తులైన మహారాజ రాజశ్రీ ప్రభుల్లు చంద్రామాత్యులకు.

మీ మిత్రుడు రఘునాథుడు వాసికొను విన్నపము.

ఆర్యా,

నేటికి సుమారు నాలుగు మాసములక్రిందట మీయింటనుండి యపహరింపబడిన యుత్తర

మును గూర్చి కొన్ని నూతనాంశములు నాకు తెలియవచ్చినవి. తామిదివరలో నాకొసగియుండిన యాజ్ఞలను జ్ఞప్తియందుంచుకొని గాని ననుసరించియే మెలంగవలెనను సంకల్పముతో మీతో గొంత తడవు ముచ్చటించి దలచితిన. అందుకై తాము నిర్ణయించిన స్థలమున నియమిత సమయమున మీదర్శనమునకై రాగలను. కాదేని, పడమర దిశియుండు నా స్వగృహమున నిరాగ్రహణ, రేషత్యాగ్రహణ, గణియ ప్రాప్తివోయిన పిదప నచ్చగింపకొనగోరుచున్నాను. చిత్తశుభ్రము.

ఇట్లు భిక్షుభేయము,
రఘునాథుడు.”

పైసందేశమును వేసెందుకమ్మయు, పశ్చిల్లనకు జాము పోద్దువేళ చేసె. ఆసమయమున విశారదు డాతనిచెంతనే నిలిచియుండునాటినికి గొన్ని యవసర కార్యముల నియోగించుచుండెను. ఆయుత్తరము జరిగినతనెవానిముఖము రక్తరంజితమై యొకింతలో మరల గళావిహీనమై పోయెను. విశారదుడాతని ముఖలక్షణములగాంచి, యావేశపూరితుడై యుడుట గమనించి, యందులకు గారణభూతములైన సమాచారము శేషియుండునా యని తలపోయజొచ్చెను.

వెంటనే పశ్చిల్లు డాలేఖను చేతిబట్టుకొను తన రహస్యము దిశములోని కేగుటవలన విశారదు డాతని చర్యల సావకాశముగ బరీక్షించుటకు ఏలుకాలేదు.

ఆసందేశమువలన పశ్చిల్లుని హృదయమున గోపమును, మనోవ్యధయు - రెండును - జనించినది. అనుక్షణమును తన చిత్తప్రశాంతికి భంగము నాపాదింపజేయు నీ రఘునాథుడెవరు?

అతడు గోల్కొండకేల రావలెను? రెండు మాసములనుండియు చంద్రనగరమునందే నివసించుచుండెనని ప్రశ్నల్లుడు వినియుంటే! పశ్చిల్లుడు తనదేశ పర్యటనము నమాప్తి నొందించుకొని స్వగృహముజేరి యొక పక్షము దినములు గతించెనో లేదో కాని యంతలోనే యాతడు యమకింకరునివలె బ్రతిత్తుకుమై వీడి పడెనా? తాత్కాలికావేశ మవశతచే ప్రశ్నల్లుడొక లేఖని జేతబూని, రిఘునాథాచార్యుని సందర్శించుటకు దనకు ఏలుకొక్కదని ప్రయత్నము వాఱ్ఱియుండునెను.

కాని పశ్చిమపంక్తి పూర్తికొనకునుపే ఆతని రచనాప్రవాహమున కంతరాయము కలిగెను. స్వీయార్థసంరక్షణోపాయముల వింతయో యంతయో ఎన మెల్లరము నెమరుకొననే యందుము. తాను నిరసించినను, ఇట్లుదలగల రఘునాథు డావిషయముల జయచంద్రులకు నివేదించిననేమగు? సామ్యపహరించిన దోషియెవడో ప్రశ్నల్లు డెరుగనిమాట వాస్తవము. కాని యాతడాసామును భద్రగ్రుచ్చనకు సంతోషపూర్వకముగ చెల్లించియుండును. ఈ సందర్భములను తన తండ్రికి మరల జ్ఞాపకముచేయుట యన్యదాయకమని ఆతని స్థిరసంకల్పము.

ఆతడు దీర్ఘాలోచనా నిమగ్నుడై రెండు నిమేషము లాగదియందిటునటు బహుసంచేసెను. గణాక్షమునిద్ద నిలచి, యుత్తరమున మరల జనువుకొనెను. “అవును, ఆతనితో సంప్రదింపుటయే శ్రేయస్కరము” అని యాతడు దృఢచిత్తముతో ననుకొనియెను.

శీఘ్రముగ నాడొక యుత్తరమును వ్రాసి మరునాడు రెండుఋణములకు తన యంటివద్దకు రఘునాథుని రావలెనని సూచించెను. దానిని

మడతపెట్టుచు నతడు నిద్రానించి కొంతతడవాలోచించెను.

“నేనే అతనివద్దకేల పోకూడదు?” అనుచు గోడపైనున్న చిత్రపు ప్రత్యుత్తర మిచ్చునని కాబోలు దానిని తడేకదృష్టితో జూచెను. “అవును. నేనీ గాత్రీయే పోయెదగాక. అట్లు సేయుటే క్షేమము.”

నిష్క్రమింపఁగఁచి రఘునాథుని యుత్తరములను తన ప్రత్యుత్తరములను వెంటనే ప్రపుల్లుడు భస్మిపటలము కాంచెను.

సాయంకాలమైనది. ఒక గడియ పొన్న పోవగానే ప్రపుల్లుడు రఘునాథుని నెమరుకొనుచు వడమర వీధికి బయలుదేరినాడు. అతని గృహమును పొన్నుడంతకు బూర్వమెరుగడు. కాని యచ్చటి వారలనరసి తుట్టతుడకు దెలిసికొనెను. ఆగృహ మొకటే యంతస్తుగల చిన్న మేడ. అది రఘునాథుని పితృస్థలము.

సుమాను పడేండ్ల వయస్సుగల బాలుడొకడు ప్రపుల్లుని మేడపైనున్న యొక చిన్న గదిలోనికి దీసికొనిపోయెను. రఘునాథుని యొక కొన్ని కాగితముల నతి శృద్ధతో పఠింపఁచుచుండెను. ప్రపుల్లుని యాగమసముగమనించినంతనే అతడు కాగితముల నొక మూలకు దోసి, లేచి నిలచి, ప్రపుల్లుని సవినయముగ నమస్కరించి యొక యున్నతాసనము నొనంగెను. తానును అతని కెదురుగ నింకొక యాసనమున గూర్చుండెను. ప్రపుల్లుడు శుభ్రవస్త్రముల నెల్లప్పుడు ధరించుననియు, మర్యాదలక్షణముల బాగుగ గుర్తెరిగిన వాడనియు మన యాచార్యుడు గమనించినయే యుండెను. కాని నేడు మాత్రము వ్యాధిగ్రస్తుడై విజిర్ణవదనము యుండుట నతడు గ్రహించకపోలేదు.

“ఆర్యా? తమరే దయచేసి నందులకు నా కెంతయు సంతసము. అవసరమగు నొక కార్య విషయమున నేను చంద్రనగరమునకు రేపటి ప్రాతఃకాలముననే బయలుదేరి కావలసియుండు నేమో యని మాదన్న ముత్రీ పుంగవులు శైల విచ్చియుండిరి. రూఢియగు వృత్తాంతము సీరాత్రి నాకెరుక పరతుమనిరి.”

“తమరీ పట్టణము నందే నివసించుచున్నారా?”

“లేదు. నిన్న, నేనీ నగరమునకు వచ్చితిని. వారము దినము లిట నుండదలచితిని. రేపే తిరిగి పయనము కావలసివచ్చునేమోనని యిపుడగపడుచున్నది. నేనట్లు పోవుటయే నిశ్చయమగు నెడల నీవర్యాయుము మీదర్శనభాగ్యమే లభించెడిది కాదు.”

“నేను మిమ్ములను సందర్శింప వీలులేదనియే జాబు వ్రాయ నుంకించితిని. మేమిపుడన్య వ్యాపారములందు నిమగ్నులమై యున్నారము. చేయిజారిపోయిన యాలేఖనుగూర్చి యికనేమియు తలచకూడదనియే నాయభిమతము. నష్టపడిన వారము మేము. మేమేదాని నెటులో భరింపక తప్పదు. ఈ విషయములతో మీకొక యుత్తరమును వ్రాయ గొందలిడితినిగాని మీరు తెలిసికొనిన నూతనాంశములను నాత్మజ్ఞి కెరిగింతురేమోయని నాకు దోకుదోచినది.”

“లేదు. నేనట్లు చేయను. ఈ విషయములందు త్రిండికంటె మీకే మిగుల ప్రశక్తికలదు. ఆర్యా! మీకు సేమమేనా?”

“యథాప్రకారమే, ఎందులకు?”

“మీ శరీరము మిగుల గృశించినట్లగపడుచున్నది.”

“అవును. నాకు నీనడుమ గొంచెము వ్యవ

హార సందర్భములందు ప్రయాసయు కలుగుచున్నది. నేను భార్యాసమేతుడనై యుత్తర హిందూస్థానమున తీర్థయాత్రల సేవించుచు, విధి విరామములేక బెక్కు ప్రదేశముల దొంగి యుంటిని. అప్రయాణము విశ్రాంతి నిచ్చియుండలేదు. కాని మిగుల బ్రహ్మాదకరమైనది, అది యటుండనిమ్ము. రఘునాథా! నీవును చెప్పదలచిన విషయములలో నేడేని ముఖ్యమగు సంశయమున్న నేను వినగోరెదను. అట్టిది లేదేని నీ వీ విషయమున కృపింపుట యనవసరము.”

“ప్రస్తుత చంద్రా! మీయుత్తరము పోయిన యపుడు మీ గుమాస్తాలలో నొకడు స్వకీయోపయోగమునకు గాకున్న నన్యులతోఁ జేసిన దాని నపహరించె నేమో సరిశోధించవలెనని తమ రాజాపించియుండిరి. మీ గుమాస్తాలు నలుగురికైన నొక కన్నుంచి పరీక్షింపవలెనని చెప్పితిరి. నే నీవిషయము మీకింత వర కేమియు విన్నవింపకపోవుటవలన నేను శ్రద్ధవహించి యుండలేదని మీరెంచుచున్నారు కాబోలు.”

“ఓహూ! నీవు చెప్పనది వారివిషయమే యగు నెడల నేను సంతోష బూర్వకముగ విని యెదను.” ఇటుల పలుకునపుడు ప్రస్తుతము వికాసవంతమై నటుల రఘునాథుడు గమనించెను. “వారిలో నొకరు తీసికొనిరని దృఢపడియెనా?”

“దృఢముగ చెప్పజాలను. కాని యటుల జరిగి యుండవచ్చునని యూహించుటకు తావున్నది.”

“చెప్పము. మాతము. ఎవరిని మీరనుమానించుచున్నారు?”

“విశారదుని విడచి మిగిలిన మువ్వెరుగుమాస్తాలనుగురించియు సావకాశముగ పరిశీలన చేసితిని. కాని వాని విషయమున ననమానాస్పదములగు కారణములెవ్వియు బయల్పడలేదు. వారు సిద్ధోష్ఠులని నా నిశ్చితాభిప్రాయము. నీవు నన్ను నమ్మవచ్చును. — ఇక విశారదుడు మాత్రము మిగిలియున్నాడు. ఆతని విషయమునందే నేడు మీతో నేను ప్రసంగింపదలచితిని”

ప్రస్తుతము విస్ఫారితనయనములతో రఘునాథుని ముఖలక్షణముల తరచి చూచెను.

“విశారదునిపై ననుమానమునకు తావు లేదని మీరు మొదటనుండియు ననుచుండిరి. నేను నట్లే తలచితిని. ఆతడవహరించుట అసంభవమని మీరు నొక్కి చెప్పితిరి. ఆయన మీ వద్ద బెక్కు సంవత్సరములనుండి పని చేయుచున్నాడు. ఆతని సౌశీల్యమును, ధర్మప్రవర్తనమును మీ రిదివరలోనే పరీక్షించియుండిరి. నాకును అట్టి విశ్వాసమే యుండెను. కాని అతడు మీవద్ద కొలువునకు కుదురుటకు బూర్వ మెచ్చటనుండెనో, యేమిచేయచుండెనో నాకు సుపేక్షియు చెలికాలేదు. ఆనమయమునందే అతడు జీతరంగమున ప్రవేశించినటుల తోచుచుండెను. అయినను, విశారదుని విడచి అన్యపురుషుల గొందరిని గురించి ముందుగ ముచ్చటెంతము.”

రఘునాథుడు విరమించెను. కాని ప్రస్తుతము మాటాడక నిశ్చయ వివరలెనను కుతూహలముతో కూర్చుండెను. రఘునాథుడు మరల చెప్పదొడగెను.

“నలదా నగరమున ప్రేమచందు, లాల్ చందు అను నిర్దురు మార్కారీ వర్తకులు సమ

ప్రిగ వడ్డి వ్యాపారము చేయుచుండిరి. వారు ఋణగ్రస్తులయెడ సన్ధ్యాయముజరిపి యెరుగరు. భర్తృహార్తి ప్రవర్తకులగుటవలన వ్యాపారము విడిచి నాగుచుండెను. ప్రేమచందు తండ్రి గతినిన విమర్శింప వ్యాపారమునం దడుగుపెట్టి నాడు. ఋణమిచ్చియేర్పడ వయసువాడు. లాల్ చందు వృత్తిని అనివాహితుడు. రామచందు నొక మాత్రపు చుట్టమును చేరదీసి, కంటికి రెప్ప వలె నాతని గావించుచుండెను. ఆతడానందము యుడనియు సరసుడనియు ప్రజలనుకొందురు. గాని అట్టివారు మించిన వ్యయమొనర్చునని యెరుగరు. అతనికి మానమునకు నూరు రూప్యములు వేతము. అంతకు మించి రెండు వందలాతడు వెచ్చించుచును. కావునకే, త్వరలో గవ్వముల బాల్కడయె ననుటలో నా శ్వర్ణము లేదు? ప్రభుత్వాధికార్యా! మీయభిప్రాయమేమి!”

“నిశ్చయమే!”

“వా రద్దనున్న గుమాస్తాలలో వాసుదేవు డనువాడొకడు, యౌవనుడు, న్యాయపక్షావ లంబి, చక్కని తెలివితేటలు గలవాడు. అతనికి రామచంద్రునకు గాఢమగు స్నేహము. వాసు దేవు డంతరకు నిండాన్తుడో నేను చెప్పలేను గాని, రామచందు ఋణబాధ విముక్తికై యొక యుత్తరమును సృష్టించి, వ్యాపారముపేరుచెప్పి యొడువందల రూప్యముల నవహరించినపుడు వాసుదేవునిపై గూడ ననుమానము కలిగెను. మిఠాతని పృచ్ఛించినయెడల నిష్కారణముగ దనకై నిందమోపిరని యనును. ఇటుల బ్రత్యక్షముగ ననియుండెను. కాని ఆసామ్మ నతడు తనచేతిమీదుగా నిచ్చియుండుటచేత, నతడే ఆయిస్వరితో నికృష్టుడని యనుమానము కలిగెను. ఈ మోసము బయల్పడగనే రామ

చందు పరాయయ్యెను. ఆమరునాడు, శని వారమున, స్వగౌరవసంరక్షణార్థమువాసుదేవుడు లాల్ చందువద్దకేగి, రామచందుయొక్క దుర్వ్యయద్గుణములు సంపూర్ణముగ నెరిగించెను. పృథ్విడిగాలాల్ చందు అనుంగుమనుమని వియోగమువలన చింతాక్రాంతుడై ప్రాణముల బాసెను.”

“ఏమీ! ప్రాణములబాసెనా?”

“అవును. నిశ్చయమే. రామచందు ఆధునికయువకులలో నుత్తమోత్తముడనియు ననమాన ప్రజ్ఞావంతుడనియు నమ్మిన లాల్ చందు ఆతని దుష్ప్రవర్తనమును, పరదేశగమనమును తెలిసికొనినంతనే గుండలు బద్దలై ఆరాత్రికే మరణించెను. ఆమరునాడు - ఆదివారమున, వాసుదేవుడు పరాయయ్యెను. రామచందు ఊత్తర హిందూస్థానమునకు బారిపోయెనని ప్రజలనుకొనిరి. ఆయిర్వురును దోషులని తలచిరి. వారిని నెమకిరి, చేరువనున్న నగరములకు చారులనంపిరి, కాని వారు పట్టుబడలేదు. సహృదయుడగు ప్రేమచందు ఆదియందు కలిగిన యాగ్రహము నణచుకొని, పరలోకగతుడగు లాల్ చందుపై గల యభిమానముచే రామచంద్రుపై పగదీర్చుకొన దలపలేదు. ఏదియెట్లయినను రామచంద్రుడు ఢిల్లీనగరమున నిరంతరాయముగ వ్యాపారమును జరుపుకొనుచు కుశలముగ నున్నాడు.”

“ఇక నారెడవ వాడు - వాసుదేవుడో?”

“ఆ! అతని విషయమునకే వచ్చుచున్నాను. వాసుదేవు డతనివెంటబడి పోయినట్లే యగ పడడు. వృద్ధలాల్ చందు మరణించుటవలనను ప్రేమచందు తన్ను క్షమింపడని తెలియుటచేతను అత నొకమారుపేరు పెట్టుకొని, మాయవెంట్రు

ఓం నమః శివాయ

వివిధవిషయములు.

స న్నా న ము ,

ఎవరైనను తమ యింటికి వచ్చిపు డాయా దేశము లిక్కిందవిధముగ మొదట పరిశీలించుట

అమెరికా;— ఎట్లా వున్నాడు?

ఇంగ్లాండు;— మీ రెవరు?

ఇండియా;— దయచేయండి, తమ రేశనిటూద వచ్చారు?

స ప్త ము .

ప్రతి సంవత్సరము సవరణలు, జర్జనములు రాపిడి మూలమున 8000 పానులు నష్టము బ్రిటిష్ ప్రెజర్ భరించు చున్నదట.

కె న డా దేశ ము ,

కెనడాదేశ మత్యంత త్వరితముగ నభివృద్ధి గాంచు చున్నది. పట్టణము లమితముగ పెరుగుచున్నవి. పారిశ్రామిక సంస్థలకు మితిలేదు. పనిపాటులు రేకపోవుట యననది లేదు బ్రిటిష్ దేశవాసు లీదేశమునుండి చాల సరుకులను దిగుమతి చేసుకొనుచుండిరి. కాని అచట గనులపనివాండ్ర సమ్మెకు ఫలితముగ యిచటి దిగుమతులు తగ్గినవి. అయినప్పటికిని కెనడాదేశవాసు లితర దేశముల నుండి అర్హత సధికముగ తెచ్చుకొనిరి ఇందుకు సహకార వాణిజ్యము కారణమౌతమైయున్నది ఇంగ్లండ్ వ్యాపించి యున్న పూల్ విధానము (Pool system) విఫలమౌ నందున గాన్పించును. ఇచట పండు గోధుమలను సహకార సంఘములద్వారా అమ్ముకొనుచుందురు ఈపూల్ వ్యాపారము 1825 లో 75 కొట్లరూపాయలు. ఈపూల్ విధానమువలన సరకుల ధరలకు స్థిరత్వ మేర్పడి ఒకడుడు కులు లేకున్నవి. గడిచిన 5 సంవత్సరములలో వ్యాపారపు దివాలాలు తగ్గినవి

బే థ ము .

పనిపాటులుచేసి జీవనమును చేయు బాలికలు కళా కాలములో చదువు బాలికలకంటె, యెత్తులోను తూకము

లోను బలములోను యెక్కువగ నుందురని కొలతలు మూలమున నిర్ణయించిరి.

మ ం ద ము .

మానవుని అగచేయి చక్కము కనురెప్ప చర్మముకంటె 76 రెట్లు మంద ముండునట

మూ థ భ క్తి .

పాశ్చాత్యులు వివాహములలో భార్యాభర్తలు ఉంగరములు మార్చుకొనుచుందురు. ఈ ఉంగరములను ముంచిననీటితో దృష్టి లోపముపోవునని స్పెయిన్ దేశవాసులు నమ్ముదురట.

చె ట్లు .

హవేయికానీవులలో 700 రఃముల చెట్లు కలవని వృక్ష శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ణయించిరి ఈదీవులు జనసమూహమునకు దూరముగ నెచటనో యుండుటచే వృక్షములు నాశనము కాకుండ యుండినవట.

జ ర్మ నీ .

గత యేడు సంవత్సరములలో జర్మనీదేశముకు 44000 విమానములను 28469 క్రొంచి మోటారులను, 10000 మెషీను ఫింగులను నాశనము చేయవలసినదిగ అంతర్జాతీయ మిలిటరీ కమిషనువారు వుత్తరువు లిచ్చింట.

సామ్రాజ్య శాసనసభలు,

సామ్రాజ్య శాసన సభలు మొన్న సమావేశములో చేసిన పనులు (1) అర్థికచట్టము లెక్కలేని స్వల్ప మార్పులతో నంగీకరింపబడినది. (2) మారకము చట్టము అంగీకరింపబడినది. (3) ఉక్కుపరిశ్రమ చట్టము ఆమోదింపబడినది. (4) రిజర్వుబ్యాంకు విధానమును జాయింటుకమిటీకి రిఫరుచేసిరి. ప్రభుత్వమువారు 19 పర్యాయములు గెలుపొంది 17 పర్యాయములు వోడిపోయిరి. ఈ 19 గెలుపులలోను వీరికి వచ్చిన వోట్లు 1834 17 పర్యాయ

ముల ఓటమిలోను వీరికి పోయిన వోట్లు 1776 కనుక యీ పర్యాయము ప్రభుత్వముననే విజయము చేకూరినది

హిందెకోబర్డు

జర్మనీలో పెరిసిడెంటు హిందెకోబర్డుగారికి సంవత్సరమునకు రూ 45,000 లు జీతమును, 90,000 రూపాయలు పెరిసిడెంటుగారికి భత్యమువగయిగా ఇచ్చుటను ప్రత్యేకింపబడుచున్నది మరియు 250 రూపాయలు తమయిష్టం వచ్చిన ధర్మములను చేయుటకుగాను హిందెకోబర్డుగారికి ప్రత్యేకించిరి.

హిందుదేశములో విద్య.

రాష్ట్రము	నూటికి చదువుచున్నవారి సంఖ్య
మధ్యరాష్ట్రములు	4.3
బ్రిటిష్ ఇండియా	6.5
బరోడా	14.4
కొచ్చిన్	21.6
తిరువాన్కూరు	28.0
బర్మా	31.1

స్త్రీల యభివృద్ధి.

మదరాసు రాజధానిలో కాసన సభలకు స్త్రీ వోటర్ల సంఖ్య 116,636 గత యెన్నికలలో వోట్లు చేసినవారి సంఖ్య నూటికి 19.3 1923 లో జరిగిన యెన్నికలలో వోట్లిచ్చిన స్త్రీల సంఖ్య నూటికి 11.36. మదరాసు కాసనసభకు ఉపాధ్యక్షులు స్త్రీ, శ్రీమతి ముద్దులత్తమ్మ అమ్మళ్. మదరాసు విశ్వవిద్యాలయపు సెనెటులో అయిదుగురు స్త్రీసభ్యులు గలరు.

టర్కీలో ఆరోగ్యబూరోకు అధిపతి బెడ్రీహానూం అను స్త్రీ.

బ్రిటిష్ యిండియాలో స్త్రీల విషయమై ప్రభుత్వము వారు తటస్థముగనున్నను, సామంత రాష్ట్రములలో ననేక సంస్కరణలు ప్రతిపాదించ బడుచున్నవి. బరోడాలో 20 సంవత్సరములనుండి ఆచరణయందున్న బాల్య వివాహముల నెట్లు ఆపవలెనో శిశువరములు నూచించుటకు ఒకసంఘ మేర్పాటుచేసిరి భరతపూర్ సంస్థానాధీశ్వరుడు బాల్య వివాహములను నిషేధించెను. తిరువాన్కూరు కొచ్చిన్ రాష్ట్రములలో స్త్రీలకు కాసనసభ వోట్లుగలవు. కాసన సభ్యురాండు కావచ్చును. తిరువాన్కూరులో ఒక స్త్రీ కార్యనిర్వాహక కాలయందు కూడ సభ్యురాలే. మైసూరులో నీపద్ధతి మొన్ననే అంగీకరింపబడినది.

ఉద్యోగములు వోట్లు అభివృద్ధి నూచకములై నయెడల స్త్రీల యభివృద్ధి బాగుగ నున్నదనియే నుడువవచ్చును.

చైనా.

చైనాలో పాంటాంగు గవర్నరు బాల్య వివాహములను నిషేధించుచు వృత్తరువు జారీచేసెను. 18 సంవత్సరములలోపు వయస్సుగల పిల్లవాడుకాని, 16 సంవత్సరములలోపు వయస్సుగల పిల్లగాని వివాహము చేసుకొనరాదు.

వజ్రము.

ప్రపంచములోనికెల్ల విలువగలిగిన కోహినూరువజ్రము పంచమ జాతీ చక్రవర్తికి కిరీటములోనున్నది. న్యూయార్కునగర వర్తకుని అంగడిలో కోహినూరు వజ్రమునకు తరువాత స్థానము నాక్రమించు హిందుదేశ వజ్రముకటియున్నది. దీనినిమానోవజ్రమందురు. వారన్ హేస్టింగ్సు యీ వజ్రమును యిండియానుండి ఇంగ్లాండునకు తీసుకు వెళ్ళెనట న్యూయార్కు నగరవర్తకు డీరాయిని వెస్టు మినిస్టకు డ్యూక్ వద్దనుండి కొనెను. ధర తెలియదు 1831 లో లండను నగరవర్తకు డోకడు దీనిని ఘమారు 21600 లకు కొనెను. 1911లో దీనివిలువ రూ 440000 లుగ లెఖ్కు కట్టబడెను. ఇప్పుడు దీనివిలువ 1200000 రూపాయలుండునట. ఇప్పటి వజ్రముల హెచ్చుధర పీరియెక్కు అనన్యమైన చరిత్ర దీని ఐదుపునుబట్టి ధరను నిర్ణయించిరి దీనిబరువు 79 కారట్లు.

ప్రకటన.

ప్రకటనలవలన చాల లాభముకలదు. ఇరవైయేండ్లక్రింద మచిషి ఒకటింటికి ఒకసిగరెట్టు కాల్చుగా యిప్పుడు మచిషి ఒకటింటికి 3 పంతున కాల్చుచున్నాడు. ఇది యంతయు ప్రకటనల ఫలితమే.

విరాళము.

ఒక పిచ్చ ఆస్పత్రికి మార్శల్స్ నగర న్యాయవాది పాతికవేల రూపాయలను దానముచేయుచు విజ్ఞానలో నిట్లు వ్రాసెను. “ వ్యాఖ్యలలో మునిగి తేలి కొట్టుకొను వానినుండి యీ పాతిక వేలను సంపాదించితిని. వీరున్నాదులు. కనుక వీరివలన వచ్చిన డబ్బు పిచ్చ ఆస్పత్రికే యిచ్చుచున్నాను.”

విమర్శనలు

తొలి పలుకు.

మానవ సంకల్పమునకును విధాతృ నిర్ణయమునకు నత్యంత వ్యత్యాసము. కాని కాలమతేవేగముగ దొడ్లుచున్నది. మా పత్రికాజీవితము నందొక వత్సరము గడచినది ప్రథమసంకల్పములను తుదిఫలితములు నవలోకించి నపుడు సంతసించుటకుగాని పరితపించుటకుగాని అవకాశములేదు. ఈ వత్సరకాలమున పత్రికా ప్రపంచమున గలిగిన ఒకడుడుకులను గమనించి నపుడు లోపాలోపములకు వగవ బనిలేదు. పత్రికలయొక్క అస్థిరతప్రజలలో నలజడి కలుగజేసినను నిరంతరాయముగ నొక వత్సరమును గడుపగలిగిన మాకాంధ్రలోకము పరిపూర్ణ సానుభూతి చూపగలదని మావిశ్వాసము. ఈవత్సరకాలమున దేశమునకుగాని భాషకుగాని మావలన నేమైన మేలొనగూడినదో నది మాస్వయం కృషి ఫలితమని గర్వించుము. పండితుల ధనవంతులు మిల్కీబృందము మామోసగిన సహాయమును మరవజాలము. ఇంతటి ప్రోత్సాహముతో ద్వితీయ వత్సరమున జోరబడి ఆంధ్రలోకమునకు ప్రణామము లాచరించుచున్నాము.

మా పరిధిమోదేశములలో కొన్ని నెరవేరజాలిన దును విచారించెదము. కారణాంతరములచే నటులమును పూర్తిగ ప్రకటింప జాలకపోతిమి. మా నవలను సాంతముగ నీమాసము

నుంచి ప్రకటించెదమని విన్నవించుకొను చున్నారము. ఈనవలనంతరమత్యద్భుతముగు “పద్మరహసు”ని భావపూరితముగునవలను ప్రకటించెదము.

ప్రతి వ్యాసమునకును డబ్బులో విలువగట్టు యీ దినములలో, పత్రిక ఫలాపేక్ష రహితముగ మాకు దోడ్పడిన వ్యాసరచయితలగు వందనముల; మాయుద్యమమునకు దోడ్పడిన పోషకులగు చందాదాగులకు కృతజ్ఞతను వెల్లిబుచ్చుచు ముగ్ధులను మా కెల్ల విధముల తోడ్పడ పోషించుచున్నారము.

ఉగాది సంచికలు.

ప్రతి ఉగాదికిని ఆంధ్రదేశమున కర్పింపబడు కానుకలలో నగ్రస్థానములు వహించునవి “ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచిక” “బాంబాయి తెలుగు సమాచార్ ఉగాది సంచిక.” ప్రభవన వత్సరాదిని వెలువడిన నీసంచిక ద్వయమును కృతజ్ఞతా పూర్వకముగ నైకొనుచున్నారము.

ఆంధ్రుల చాత్రీయున, ప్రస్తుత ఆచార వ్యవహార సా ప్రదాయములను చాటుటలో నీ రెండు నొకదాని నొకటి మించుచున్నవి. ఆంధ్రభాష సభ్యునిచివారిలో నమిత ప్రచారము చేయునది ఆంధ్రప్రతిక సంచికయు, రాష్ట్రీతర భారతీయులలో ప్రచారము నల్పునది రెండవదియునై యున్నవి సాంప్రదిక భారత దేశ వృత్తాంతములను, ప్రపంచ పరిణామమును

రెండవ దశలో ముగ చాలుచున్నది, రెండవ దశలో ఆంధ్రకవితా ప్రపంచమున కగ్రీవానమిచ్చినది. బొంబాయి సమాచార సంఘి ఆంధ్రదేశ జమీందారులను గురించియు, పండితులను గురించియు, వత్సరాలను గురించియు సంపూర్ణముగ వివరించి యున్నది. ఇందలి ఉమర్ ఆలీషాకవి గారి “రాధేయుడు” అను నాటకమును పఠించియే తీరవలెను. మూడు భాషలలో సంగీతమును ముద్రించి విడిచి వెలువడించిన సుప్రసిద్ధాధ్యులు బొంబాయి వాస్తవ్యులు శంకర శాయన్న వర్మగారి నెలయు నభినందించు చున్నారు. శ్రీయుత దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వర రావు పంతులుగారు ఆంధ్రపత్రిక, భారతి, ఉండి సంచికలద్వారా చేయుచున్న ఆంధ్రదేశ భాషా వివరణక సేవ యెంతయు నమూల్యము. ఈ రెండు పత్రికలును చిరకాలము వర్ధిల్లునుగాక యని భగవంతుని ప్రార్థించుచున్నాము.

రాష్ట్రీయ కప్పములు.

భారతదేశ ఆర్థికసభ్యుడు బడ్జెటులో నిల్వచూపి, ఈనిల్వను రాష్ట్రకప్పములను తగ్గించుటకు వినియోగపర్చదలచెను. రాష్ట్రీయప్రభుత్వములు సెంట్రల్ గవర్నమెంటుకు తక్కువ కప్పము కట్టి డబ్బుమిగిల్చేయెడల, అభివృద్ధికార్యములకు డబ్బుమిగులును కనుక ఈయూ సనుచూపి, బడ్జెటును అంగీకరింపజేయుచున్నాడు. కనుక యీయూసను పునాదిగవైచి, మారకపు ధరను తారుమారు చేయగలెను. ఈ రాష్ట్రీయ కప్పములు తగ్గించమనినపు డెల్లను, ఆర్థికసభ్యుడేదియో యొక భయమును చూపుచునేయుం

డును. పోస్టుకార్డులకు తగ్గించమనినచో, ప్రభుత్వ ఆదాయము తగ్గును. ఆదాయము తగ్గును కనుక రాష్ట్రీయ కప్పము తగ్గించి భయపెట్టెను. డిప్యూటీ తగ్గించమనినపుడు ప్రభుత్వము. పిడుగునకు బియ్యమునకు ఒకటే మంత్రము.

నిర్మాణ శక్తి.

ఈ పరిస్థితులన్నిటి నవలోకించినచో, నిరాశ జనించుచున్నది. శ్రీనివాస అయ్యంగారికి మొఖము మెత్తినది. జయకరుగా పోకసారి ఆవురు మిడిరి. నిరాశ సంజనితముగు గంభీరోపన్యాసము వినగి ద్వంద్వ ప్రభుత్వమును గడుసు పెళ్ళాముతో పోల్చిరి. “నూడండి, మీజీ తులో వందరూపాయలు మిగల్చు కొని పిల్లలను సంసారమును పోషించండి. మిగతా 200 తీసికొని నాగుడ్డలకు నానగలకు ఖర్చుపెట్టుకుంటాను. నాకర్జునై అధికారమునాది. ఈవిధముగ సంసారము గడుపువాము” అని గడుసు పెండ్లాము అన్నట్లుగ రాష్ట్రీయులలో ద్వంద్వ ప్రభుత్వములున్నవని జయకరుగారు నుడివిరి. రి జ ర్వ శా ఖ కు యె కు వ ధ న ము ఖ ర్చు పెట్ట బ డు చు న్న ది. ప్రజారయత్త శాఖకు తక్కువ. ఈ రెండును కలిసి ప్రభుత్వ సంసారమగుచున్నది. ప్రభుత్వ విధానముయొక్క నిరంకుశత్వమునకు నిస్పృహ చెంది జయకరుగారు నుడివిన వాక్యముల నాలింపుడు “ఈశాసన సభకు నిజ స్వరూపములేదు. ఈ ప్రభుత్వమున కడ్డులేదు. ప్రతి సంవత్సరము రాచకీయ సంబంధమైన మాయాత్మలవలన ప్రయోజనమేమి? అంత్యదశ వచ్చినది. ప్రభు

త్వమువారు దోసిలొగ్గనియెడల, మేము మరె
యొక పక్షమున వలంబించి ప్రభుత్వమును వంగ
పక్షమున యత్నించవలసియుండును. మేము మర్ప
లును మనుటవలనన, చీలిపోవుటవలన మాకు
శక్తిలేదని మాకు తెలియును. మర్పలుని
యొక్క ఆగ్రహమేమి చేయగలదో యూహించి
పుడు మీ పద్ధతులను మార్పుకొననియెడల,
పక్షములు విషమించును" అని జయకరు గడ్గద
స్వరాజ్యముతో పలికెను. వంగదేశ రాజకీయ
క్షైతిల విడుదలలేదు. సంస్కరణ విషయములో
బ్యాంక్ హెడ్డు ప్రభువు చూపుచున్న నిర్లక్ష్యము
వట్టినాతీతము. ఇప్పుడైనను నాయకలందఱేకీ
భవించి, ప్రభుత్వ సంస్థల విడనాడి, నిర్మాణ
కార్యక్రమమునకు దలపెట్టుచో లాభమేమైన
నాయకుగాని, శాసన సభలవలన నినుమంతైన
ప్రతిమాజనము కాన్పించదు.

సంఘటనము.

శ్రీనివాసయ్యంగారి నిరాశాపలుకు లోక
వంట తాండవమాడుచుండ, ఇండియన్ నేషనల్
హెరాల్డుపత్రికా సంపాదకులగు బి. జి. హార్ని
మన్ గారు స్వరాజ్యపక్ష దౌభిక్షత్వమును,
వాస్తవభంగమును ఘంటాపథముగ ఖండించిరి.
దేశ రాష్ట్రీయసభయం దొసగిన వీరి యధ్య
క్షకీపన్యాసము, మదరాసు లీచ్ లో వీరు
కాంచిన ప్రసంగము పలువురు స్వరాజ్యవాదు
లలో సంచలనము గలుగజేసినవి. ముత్యవర్గ
ములను కూలదోయుదుమనెడి స్వరాజ్యపక్ష
వాదుల వాగ్దానమును మదరాసుపక్షమువా
రెల్లు కూలదోసినదియు మనకెల్లరికి విదితమే.
మదరాసులో జస్టిస్ పక్ష ప్రాబల్యముచే పెచ్చు

పెరిగిన కర్ణవైషమ్యములను వీరు క్షమాపణగ
జూపుచున్నారు. ఇది ద్రోహమనియు, స్వల్ప
కారణములతో వోటర్లకు గావించిన వాగ్దాన
ములను భంగపుచ్చరాదనియు హార్నిమన్ గారు
పిన్నపక్షముగ పలికిరి. మదరాసులో స్వరాజ్య
పక్ష మిట్లునది.

వంగరాష్ట్రములో పరిస్థితులను గమనితము.
ఇచటను శాసన సభావ్యామోహము నశించి
నది. ఇచట రాష్ట్రీయ సభాధ్యక్షులు కార్య
క్రమమంతయు శాసన సభలకు వెలుపలనే
జరుగవలెనని నుడివి యున్నారు. దేశబంధు
దాసుగారి మరణానంతరము స్వరాజ్యపక్ష కలి
యిక పటుత్వము తగ్గినమాట వాస్తవము. ఇది
యిట్లుండగా, స్వరాజ్యపక్షములో నొకరొకరి
పయి ద్వేషములునిందారోపణలు వ్యాజ్యములు
బ్రబలుచున్నవి. దేశ స్వాతంత్ర్యము కొరకు
బద్ధకంకణులై రణరంగములోనికి దూకిన మహా
నాయకులలో సంతకలములు ప్రాప్తించుట
మన దురదృష్ట మనవచ్చును. కనుక స్వరాజ్య
పక్ష కార్యక్రమమును పునర్విమర్శించి దేశీ
యుల నందరి నేకీభరింపజేయు అసహాయోద్యమ
కార్యక్రమము నొక దానిని తను రుచేయుట
యో, లేక ఉన్న కార్యక్రమమును సవరణ
చేయుటయో జరుగవలసియున్నది.

సహాయ నిరాకరణ సూత్రములను వీడి,
ప్రభుత్వమున కొకవిధమగు తోడ్పాటు నొసంగు
చుంటిమని శ్రీనివాసయ్యంగారే నుడివి
నపుడు, దేశీయ నాయకుల చార్బల్యమును
గురించి వేరుగ వ్రాయ నవసరము లేదు.
ఈ సమయములో సరియయిన నాయకత్వము
కావలెను.

దేశీయ మహా సభ.

మనకు ఉత్తరాది నాయకత్వమైనది. దక్షిణాది నాయకత్వము ముగిసినది. హిందూ నాయకత్వము జరిగినది. మహమ్మదీయుల కా కముక్తింద నడిచితిమి. ఇప్పుడు వీరినన్నింటిని విస్మరించి కొత్త నాయకత్వము నవలంబించిన బాగుడునేమోమని స్ఫురించుచున్నది. ఈ కష్టముల నన్నిటిని మనమునాదిభాషాభివృద్ధి, రాజావు దేశీయ మహాసభకు బి. ఎ. యెన్. గారిని అధ్యక్షులుగా యెన్నుకొని ల ఉత్తము ముగా కన్పించుచున్నది. వీరికున్న పట్టుదల భారతదేశముకొరకు వీరు కావించిన త్యాగము మేధాశక్తి యింకయున్నయు దేశీయమహాసభాధ్యక్ష స్థానమునకు వీరినర్హులుగ జేయుచున్న దనిన వింత యేమియులేదు.

శ్రీనివాసశాస్త్రిగారు.

భారత దేశమునందేమి విదేశములందేమి పేరుప్రఖ్యాతులను కనినది వైట్ ఆనరబుల్ వి ఎన్. శ్రీనివాసశాస్త్రిగారు. వీరు దక్షిణాఫ్రికా రాయభారములో సభ్యులుగ నుండుట వలననే, దక్షిణాఫ్రికాకును భారతదేశమునకును సరియైన బడంబడిక పుదిరిన దనవచ్చును. ఇకనుంచి భారతదేశ పక్షమున దక్షిణాఫ్రికాలో యేజెంటు జనరల్ ఒకరుండురు. అచటి భారతీయుల యోగక్షేమములను యాయేజెంటు జనరల్ వశమునందుండును. కనుక భారతదేశ సాభాగ్యమే ఉన్నతాదర్శముగ నిడుకొన్నవారే యీవదవి కర్తులు. ఈ స్థానము శ్రీనివాస

శాస్త్రిగారికి లభించినందుల కెంతయు సంతసించుచున్నాము. దేశీయోగ్యము నులేక పోయినది, దక్షిణాఫ్రికాలోనుండి యాయుర్యోగము చెర్వహందుట కుగీకరించిన శ్రీనివాస శాస్త్రిగారి సభిష దించుచున్నాము భారతీయుల జ్ఞేయము విరియించు సురక్షితముగా నుండుటయేక, తమ నానుమాచంద్రాశ్శయ నిలచియుండున్న పాటునడగల ఉద్యోగము కల్పించితి ఇట్టి ప్రణామ విద్యమును బట్టిన శ్రీనివాసశాస్త్రిగారిని నియమించిన ప్రభుత్వము సభిష దించుచున్నాము

దాతృత్వము.

అనాదినుండియు దాతృత్వమునకు హిందూవు లది పుట్టిన పేరు. స్వామిశ్రీద్ధానందుని చ పిన అబ్బుల్ రషీదు కేవలము కట్రీకారుల చేతుల కిటు బొమ్మ యనియు, అసలు కట్రీకారులను బంధించి శిక్షించినగాని యెటి ప్రయోజనము నుండ దనియు, అబ్బుల్ రషీదును త్తమించి పోగించి పెట్ట వలెననియు, స్వామిశ్రీద్ధానందుని కుమారుడు ప్రొఫెసర్ ఇ. దాగారు వైస్రాయి గారికి నివేదించుకొని కృతకృత్యులైరి. వైస్రాయి గారు ఇంద్రదాగా కొంతన సఫలపరచి హిందు మహమ్మదీయ సమ్మేళనమునకు పునాదివైపున దాక యని నమ్ముచున్నాను.

స్త్రీలకు పౌల్టు.

ఇంగ్లాండులో పాల్లమెంటు యెన్నికలు జరిగి నపుడు, స్త్రీలకు బురుషులతోపాటు సమాన

హక్కుల నొసగెదమని బాల్టిస్టుమంత్రీ వాగ్దానము నొసంగెను. అధికారములోనికి వచ్చిన పిమ్మట నీవిషయమును మరచిపోయి. బ్రిటన్ దేశములో నచికాలములో పార్లమెంటు యెన్ని కలు జరుగనప్పటికి ఆగ్లాటికి స్త్రీలకు కావించిన వ్యర్థమును చెల్లించియెడల, తమ పార్టీకి నష్టము కలుగవచ్చునని లార్డ్స్ వక్రము యొక - అప్రొప్రియము. స్త్రీలకు సమానుల హక్కుల నొసగినచో, ప్రజానయనజకత్వమును పొంది కాల్పకపక్షముతో నీస్త్రీలు జేరి తమను వోడించెదరేమో అని భయము అధికారములో

నున్నవారికి గలదు. కనుక వోట్లయిచ్చినట్లుగ నందవలెను, యియ్యనట్లుగను యుండవలెను కనుక రాబోవు పార్లమెంటు సమావేశములో స్త్రీల వోట్ల నధికము చేయుచు బిల్లు ప్రతిపాదించెయెడల, యీ శాసన మంగీకారముగనణియేడాదిపట్టును. ఈలోపల పార్లమెంటుయెన్ని కలు జరిగినయెడల మరి యేడేడ్లవరకు కాంసర్వేటివులు నిర్భయముగ పరిపాలింప వచ్చును. స్త్రీలకు వోట్లయిచ్చిన చాలనష్టము కలుగగలదను భయము పాశ్చాత్యుల సైతము విడనాడలేదని యిందువలన తెలియగలదు.

బొంబాయి తెలుగు సమాచార.

ఉ గా ది స ం చి క

ఆంధ్రదేశమునకు నుబంధించిన రాజులు, మహారాజులు, పండితులు రాజకీయనాయకులుకవులు మున్నగువారి గురించి సరిస్తరముగ నివర్ణంపబడినది.

ఆంధ్రాభ్యుదయమును వ్యక్తికొంచు పలుదిశములగు బొమ్మలు కలవు. ఈ గ్రంథముమూడు భాషలలో ఆంగ్లము ఆంధ్రము మహారాష్ట్రీయులలో ప్రచురించబడినది.

ఆంధ్ర వాఙ్మయాభివృద్ధిని దెప్పి గడ్డవవ్య వ్యాసములతో నోష్టారుచున్నది.

ప్రతి యాంధ్రుడును కఠినవలసిన గ్రంథము.

రాయల్ ఆక్టేవ్ 500 పేజీలు.

వలయువాని:—శంకరశాస్త్రి పర్వగారు, న పాదకలు, తెలుగు సమాచార,
నెం రి కామాటిపు రోడ్ బొంబాయి.

లేక

మేనేజరు ఆంధ్రభారతి, మ చి లీ పట్టణము.

మ చి లీ ప ట్ట ణ ము

సంపుటము ౨ }

మే 1927.

{ సంచిక ౨

ఒక పంటకారు — సాయంకాలము

దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు

దినమెల్లకా గృహ కార్యనిర్వహణ బుధ్ధిభూతచిత్తుండనై
యినుండస్తాద్రీ నలంకరింపఁగ విహారేచ్ఛల్ తలల్ నూవ బా
వనమై పండినవైరు చేలనకుమకా బంధు స్వస్మాలకో
నను దేలాడినయట్లు పోయితి మహానదంబు చేకూరగఁ.

గూఢులకువచ్చు పక్షుల కూజితములు
సంజకెంజాయ గారడి చక్కదనము
వరుల వినవచ్చు కీటకా వ్యక్తగీతి
కాపువానిని సైతము కవినొనర్చు !

ఆపొలంబొక దేవాలయంబొ యనఁగ
హృదయము బ్రహ్మతమి చింతలెల్ల బాసె
ప్రకృతి సౌందర్యము నన్ బందిసేయ
నోరులేని పూజారి నై యగారకుంటి.

చిలుకలదండు కీంకృతులునేమును మారుడిమారు తోరణం
బులు చదలెల్ల గట్టినటుమూగి, చివుక్కుననాల్లి, దోర కం
కులఁ దమ నోటఁబెట్టికొని గూఢులకుం గూఢపోవుచుండె; సం
చలనములేని నామనము నందడి చప్పుటికల్కి మేల్కనె

ఫలనష్టం బగుచున్నదన్న తలపులే భావ బుగుందింప ని
ల్కలసౌందర్యము, వానిస్వేచ్ఛ మదవాక్కర్ణ స్రవ్యత్వబునుం
బలుకన్ శక్యముగాని సమ్మదను గూర్చన్, రెంటికిఁజిక్కి యా
కులమై చిత్తము తోచితోపక యటం గూర్చుటి ముగ్ధుడనై.

కావువానికిఁ గడికి నర్థ గామ భూమి
యయ్యె హృదయంబు; కొంతసేపైన వెనుక
కవియెమిఁదయ్యె, గి డయ్యె కర్షకుండు !
తారలుదయింప నింటికి దరలిపోతి.

మఃఖమయ ప్రపంచము.

ఎస్. జి. అచార్యగారు

శ్రీమఃఖవదనాల

నీ జీర్ణవననాల

నీ శుష్కదేహాల

నే గాంచ జాల !

౧

కెమ్మబుట్టిన మొగ్గ

ఇమ్మగా వికసించి

కమ్మతావుల జమ్మి

సమ్మదము నొనగవలె,—

అటుగాక యిటులాట

అదియేటి నాయమో !

కలతనొందెడి మనము;

కదలకాలమ పదము || ఈ.

౨

గొల్ల కృష్ణుని మురిలి

చల్ల వెన్నెలపాట

నల్లరెక్క ల గోర

మెల్లగా పాడవలె,—

అటుగాక కావుమను

తెలువంటి నాయమో !

శనులరాలును జలము;

కంపమొందును తనువు || ఈ.

ఉ॥ తీయని తేనె మాటల నతి ప్రియదంబు జనించునట్లు రా
మాయణముకా రచించి తన మర్త్యకరీరముపీడియు న్యకః
కాయముతోడ నెల్ల కవికాండము సన్నుతులీయ నాంధ్రలో
కాయతనంబు నన్వేలయుఁట్టి పవిత్రము మొల్ల నెంచెదక.

—రావూరి చిట్టివేంకటసుబ్బాస్వామి, (సారస్వత సమాజము)

కవిత్వముచెప్పిన ఆంధ్ర రమణులలో చరిత్రకు తెలిసిసంతోషము మొల్ల మొదటిది. ఆక్ష రాస్య లైన ఆంధ్రులలో ఆమె రామాయణము ఎఱు గనివారు నక్కత్తుగ నుండురు. సుమతీశతకము, వేమనశతకము మొదలగు గ్రంథములతో బాటు మొల్ల రామాయణము ఆంధ్ర జనసామాన్య ములో విశేషవ్యాప్తి నొందియున్నది.

మొల్ల ఆతుకూరి కేసనసెట్టి తనయ. కేసనసెట్టి కుమ్మరికులమునకు చెందినవాడని జన హృతి. ఆతడు, 'గురులింగ జంగమార్చనపరుడు', 'శివభక్తిరతుడు', 'బౌద్ధవహితుడు', 'విశేషించి విద్యావంతుడు.

తన గ్రంథమున మొల్ల అత్తింటివారి వృత్తాంతమేమియు పోస్తావింపలేదు. తుదకు మగని ఉబుసైన నెత్త లేదు. అట్లగుటనామె బాలవితంతువైయుండునని చరిత్రకారు లూహించిరి. ఇది నిజముకావచ్చును. బాలవితంతువై ఇల్లుపట్టిన తనయకు విద్యాప్రియుడైన కేసనసెట్టి విద్యాబుద్ధులు నేర్పియుండవచ్చును. తనకు తిండియు ఒజ్జయునగుటచే కేసనసెట్టిని మొల్ల తన రామాయణమునగురుడని పేర్కొన్నది.

మొల్ల నివాస స్థానము గోపవరమున అచట వెలసియున్న శ్రీకృష్ణ మల్లేశుని వరముచేత కవిత్వము నేర్చికొంటినని మొల్ల తన రామాయణమున వ్రాసికొనియున్నది.

మొల్ల కాలనిర్ణయ మొనర్చుటకు ఆధారములు ససియైనవిలేవు. ఆమె పూర్వకవిస్తుతిలో శ్రీరాధుడు తుదిగా తత్పూర్వులను మాత్రము పేర్కొనియుండుటచే శ్రీరాధునకు తరువాతిది యని తేలుచున్నది. కృష్ణదేవరాయలకు పిదప నున్న లాక్షణికులు కొందఱు ఆమె రామాయణమునుండి ఉదాహరణము లెత్తికొనిరి. ఇట్లగుట నామె కృష్ణదేవరాయలకు సమకాలీన యను జన వాక్యము నిజమని నమ్ముటకు ఎడమున్నది.

మొల్ల భక్తురాలు.

ఉ॥ “మానవశక్తికంటెబలగు భుక్తిముక్తికిమూలమైనయా రాజును దైవమైన రఘురాము”...

నుతించి పుట్టువుకృతార్థతంబొరయ 'జేసికొనుటకే ఆమె రామాయణము రచించినది. మోక్షారాధకులకు అకలంకమగు భక్తియే కాని తదితరములు సాధనములు కావను ఉత్కృష్టనీతిని మొల్ల ఇట్లుచాటుచున్నది.

క॥ నేచి పొగడినవారిని
నేరక కొనియాడువారి నిజకృప మనుపం
గారణ మగుటకు భక్తియే
కారణ మగుఁగాని, చదువు కారణమగునే?

మొల్ల విహికనంపదల కాసింపని విరాగి.
వలయు ధనమిచ్చి తన్నుపోషింప నిచ్చుగించు
చిల్లర రాజులోకమును జేకొనమెచ్చక ఆమె,
నభిహవరసాధనమిప్పుణ్య చరిత్ర'మని రామ
నరపాలకుని గాథనువదిత్రమైన ఉద్దేశ్యముతో,
వ్రాసిధన్యురాలైనది. ఇంద్రవలన ఆమెకు
మోక్షచింతయేగాని ధనచింతలేదని తెలియ
నగును. ఈవిషయమున మొల్ల మనుజేశ్వరా
ధముల' కీయనొల్లక కైవల్య పదంబు జేరుట
కుస్తే 'భాగవతము రచించిన మహాకవి, మహా
భక్తుడనైన పోతరాజునతలపించుచున్నది.

మొల్ల వినయావతి. తాను, సూర్యుని వినత
కవితాచమత్కార, యయ్య ఆమె వినయావతి
యగుటచే తన గ్రంథమున కుకివి నిండచేయు
లేదు. తనకు పూర్వము ఆంధ్ర సారస్వతమున
రామాయణములున్నను తాను తిరిగి దానినే
వ్రాయదొరకొనుటకు ఎందఱెన్నమాటలు
రాజును దైవమైన రఘరామునుండించిన (దప్పు
గల్గునే? 'యని చక్కని ఉపపత్తి కనమ్రమై
నివేదించినది. ప్రీతితో, కుక్క కులమునకు
ఆకాలమున అసాధారణమైన ప్రజ్ఞాగండిత్య
ములు తనకడనున్నను మొల్ల వినరంతైన
గర్వము చెందలేదు. మహాకావ్యరచనకు
వలయు జ్ఞానము, దక్షా, రత్నము, విద్యా
సంపత్తి లభియొడియు ఆమె

నీ॥ దేశీయపదములు దెనుగులు సాంస్కృతుల్
సంధులు ప్రాజ్ఞా కబ్జపూరితి

శయ్యబురీతులుఁ జాటు ప్రబంధంబు
లాయాసమాసంబు లగ్గములును
భావార్థములుఁ గావ్య పరిపాకములు రస
భావ చమత్కృతుల్ పలుకునరవి
బహువర్ణములును విభక్తులు ధాతు ల
లంకృతిచ్చుదోషాత్మకములుఁ
తే॥ గాత్యసంపద కీయలు నిఘంటు వులును
గ్రమములేవీయు నెఱుంగ....

నని వ్రాసికొనిన తన వినీతభావమును వె
డించినది. మొల్ల ఎ తటి విద్యావతురాలో
అంతటి వినయావతి. సజ్జనలగు వారికి విద్య
ఇత్రే వినయశాశీల్య మొనగునుకదా !

మొల్ల గ్రంథ రచనా ధర్మములు మిగుల
మెచ్చదగినవి. ఆమె కాలమున శ్రీనాథుడు
నెలకొల్పిన ప్రాజ్ఞాబిద్ధి సమాసాడంబరమును,
పోతరాజు వాడుకొల్పిన శబ్దాలంకార వీయ
త్వమును ఆ ధోకివులను వశంతులుగ జేసికొని
రాజ్యమేలుచుండెను. ఉచితజ్ఞురాలగుటచే
మొల్ల ఇట్టి కాలదోషములకు దోసిలియొగ్గలేదు.
గ్రంథావతారిక యం దామె

క॥ మును సంస్కృతముల జేటగఁ
దెంగించెడిచోట నేమి తెలియకయండన్
దనవిద్య మెఱయఁగ్రన్మఱ
భునమగు సంస్కృతముఁ జెప్పఁగా రుచియగునే॥

ఆ॥ తే నెసోక నోరు తీయనయగురీతి
తోడ నర్థమెల్లఁ దోచుపండ
గూఢశబ్దములను గూర్చిన కావ్యము
మూఁగఁ చెవిటివారి ముచ్చటగును

క॥ కందుచ మాటలు సామెత
లందముగాఁ గూర్చిచెప్ప నది తెలుఁగునను
బా.దై రుచియై నీగుల
వి.దై మఱి కానుపించు విబుధుల మనికికా.

అని ఎలుగెత్తి చాటి సులభమైన శైలియే
సుందరమైన శైలియని నిర్వచించినది. కేవలము

పాండిత్య ప్రకరణమును వాగ్ముఖ్యమున కైలియునిన
అమెకు తలనొప్పి. చాపాణి కైలిలో వ్రాయ
బడిన గ్రంథములు అమె నాగరికాభిప్రాయమున
మూలగ చెవిటివారి ముచ్చటలు. ఇట్టిఉత్పాదన
దర్శములతో సులభమందరైలిలో గ్రంథరచ
నము గావించినది. కావుననే అమె రామాయ
ణము సర్వాంధ్రలోక సమాదరణీయమై పాలు
పారుచున్నది.

మొల్ల తన రామాయణమున కథానివేదన
మునకే ప్రాధాన్యమిచ్చినది. బాల, అయోధ్య,
అరణ్య, కిష్కింధకాండములందు కథన ఆవే
గముతో నడపి తనసంగ్రహనైపుణి వెల్లడించు
నది. మఱి యింకను సుందర కాండము మొల్ల
రచనాకాశల్యమునకు విడిదిపట్టు. యుద్ధకాండ
మన్ననో మొల్ల సంగ్రహనైపుణికి, వర్ణనాచమ
త్కారమునకు తార్కాణమై తనగుచున్నది.

ఈ రామాయణమున రసవత్తములగు ఘట్ట
ముల నొకటి రెండు ఏర్పి పరామర్శించుమేని
మొల్ల రచనా సామర్థ్యము, భావప్రాగల్భ్యము
వెల్లడి యగును. వనగాములగు సీతారామ
లక్ష్మణులు గంగానదిని దాటునప్పటి

చ॥ నుడిగొని రాము పాదములు సోకిన ధూళి పహించి

[రాయి యే

ర్షద నొక కాంత యయ్యెనట పన్నుగ నీకని

[పాదరేణి వి

య్యెడవడి నోడసోకి నిడి యేమగునోయని సంత

[యాత్ముడై

కడిగె గుహుండు రామపద కంజయుగంబు

[భయమ్ము పెంపునన్ ॥

అనుపద్య మెంతటి మనోహర భావవిలసి
తమో రసజ్వలకు అనుభవపునకు క్లము.

అంగద పరాభవితయైన మండోదరి విలాప
వర్ణనమున మొల్ల చదువరుల హృదయములను

కలచగల శక్తిని చూపినది. పాతాళహూ
మప్రయత్నమున విశ్వము మఱచి యున్న రావ
ణునిచూచి పరాభవ భన్నయైన మండోదరి

చ॥ మయ వై త్యేంద్రునికన్ దనూజవయి కేమంబొప్పు

[నీ పత్నివై

జయవెట్టంగను నింద్రజిజ్ఞాసనై సర్వాంగనా

[తూజ్యనై

భయమెన్నందు నెఱుంగనట్టి నను నిబ్బంగికావనా

[టుండు ని

ర్షయ వృత్తి తలవట్టి యాత్మక గమంగోభారైతి

[నీ ముంగలకా ॥

క॥ రాముని మాతలు నమ్మును

బాసులువెట్టంగఁ జూడఁ బండువై నీకుకా

నా మానముఁ గాపాదని

నీ మానుష మేటికిపుడు నిర్లకవైతి ॥

ఉ॥ ఈ మని వృత్తికన్న దహజేశ్వర ! రామునితోడ

[నేడు సం

గ్రామము నేసిగెల్చిననఖండరమావిభవంబుగల్గు నా

రామునిచేతఁ బుచ్చి న్నిరంబగుమాత్రముగల్గు నీనికై

యేమిటికింక వైస్య మిసి ! యిచ్చఁ దలఁపుము

[రాక్షసేశ్వరా ! ॥

అని ఉల్లముచ్చి పోనాడిన పలుకులు చదు
వరుల మనములు కలంపక మానవు.

లక్ష్మణ మూర్ఖావసరమున రాముని విచారము,
నిస్పృహకడు నేర్పతో చిత్రింపబడినవి. సాహాయము చేయవచ్చిన వనచరులను చూచి
అప్పుడు రాముడు

చ॥ వినుడు కపింద్రులార ! పలవింపుచు మజ్జనకుండు

[నాకతముకా

జనియె; ధరాతనూభవ నిశాచరుచే జెరవోయె;

[నేటితో

ననుజాడుఁ దీలె; నింక యడియాసలనుండుటనాకు

[భర్తమే

చనుండు నిశాశ్రమంబులకు సంకయమొందక

[మిరు గొబ్బునకా ॥

అని మిక్కిలి విలపించినాడు. కరణుజొచ్చి
తన్న సమ్మతానియున్న విభీషణునికాంచి

ఉ॥ అక్కటసీకునింటగలయట్టి ను బాంధవకోటి బాసినీ
విక్కడోగుడెంచితివహీనముదంబునమమ్మునమ్మి పెం
దెక్కగ రావణుండు తగ నేలేడిలంక గడంగనీకు నే
దక్కగ నిత్తునక బ్రతినతప్పె విభీషణనీవుపోవుమా॥

అని వాపోయినాడు. మూర్ఛావిపర్యాయ
యన్న కూరిమి తమ్ముని తిలకించి

క॥ నీవంటి తోడఁబుట్టువు
నీవంటి గుఱుత్తుడు నిజమూహింపక
భూవలయమంగుఁ గలఁడే
భావంపగ నీవెక్క పావనచరితా ! ॥

క॥ నిన్నీచట విడిచి పురికిని
జన్మను నీనుఁ గన్నతల్లి ననుడెంచి ననుక
నిన్నుడుగఁ దడవ మదిలో
జన్మంబోవుచును నేమి చెప్పుదును తండ్రి ! ॥

అని నిస్పృహవశమున నలుపున సీరైనాడు.
ఈ దృఢులు వజ్రకఠినమైన హృత్విడమును
కూక చిరిపి కరుణారసమును చిందింపకపోవు.

మొల్ల రామాయణమున మనము ముఖ్య
ముగా గమనింపవలసిన విషయము సీత పాత్ర
పోషణము. ఆంధ్రీకవయిత్రీమతలు చిత్రించిన
స్త్రీ పాత్రలలో సీత పాత్ర ఉత్తమమైనది. సీత
పాత్రను వర్ణించుటయందే మొల్ల తన ప్రతిభా
ప్రాగ్భల్య విశేషములను మెఱపించినది. కరుణా
రస పూరితమగు సీత పాత్రను వర్ణించునపుడెల్ల
మొల్ల సహజ కరుణార్ద్రమగు తన ఆడు హృద
యమును నెల్లడి చేసికొన్నది. కంట కావ్యత
పుష్పసుకుమార గాత్రీ సీత ఎట్లుభి వర్ణింప బడి
నదో చూడుడు.

సీ॥ నడువనేరనికొమ్మ యడుగులు పొక్కులై
కొక్కునల్లముల శ్రమముజెండె
పీచినచేతులు వేళ్లు నెత్తురుగిమ్మి
పొటమరుకెంపుల పోల్కినమరె

వడిగాలి నుడివడి వాడిన లేదీగ
భావంబునను మేని చేవతటిగఁ
బూర్ణచంద్రుని కాంతి పున్నమ వేకువఁ
గన్నట్టగతి మోము కళలవిడిచె

గీ॥ ధవుని నడుగడుగునకుఁ గైదండఁగొనుచు
నెగడు డప్పిని నిట్టూర్పు లెగసి చిగురుఁ
బెదవు లెండంగ నీడకు నుడిలగొనుచు
మనసులోఁ జేవయాతగఁ జ నెడువేళ ॥

వికృత వికార స్వరూపములగు రాక సమూహ
నడుమ అశోక వృక్షముక్కింద హనుమంతుడు
చూచినపుడు జానకీమహాదేవి సీత ఎంత దయనీ
యముగ వర్ణింపబడినదో కనుడు.

సీ॥ పతిఁబాసినట్టి యాపదకంటెఁ బలుమాటలు
వివిధమాయలచేత వేగివేగి
వీరదానవకోటి వికృత వేషంబులు
కహంగొని చిత్తంబు కాఁగి కాగి
తనదిక్కులేమికై తల్లిడిల్లుచునాత్మ
లోపల మిక్కిలి లోఁగి లోఁగి
కర్ణః తోరంబుగా నాడు మాటల
దొరఁగెడి కన్నీటం దోఁగి తోఁగి

ఆ॥ నాముఁ దలఁచుకొంచు రామునిఁ జేర్చొంచు
రామ ! రామ ! యనుచు రమణి వలకఁ
గవివరుండు చూచి కామినీరత్నంబు
సీతయనుచుఁ బొంగెఁ జిత్తమందు ॥

సీత రావణుల సంభాషణ ఘట్టమున మొల్ల
మెలకువతో సీత పాత్రను పోషించినది. ఇచ్చో
సీతాదేవి పశిభక్తి పరాయణత నిరుపమాన
ముగ ప్రదర్శిత మైనది. కనుడు.

సీ॥ కూకటి ముడికినై మరులుకూడనినాఁడె
బెదరక తాటకఁ బీటమణచె
గాధేయుఁడొనరించుఁ కృతపును రక్షింపఁ
దెక్కండ్రై దైత్యుల నుక్కుణంచె
నవనిపై విలసిల్లు నఖిల రాజన్యలు
ప్రేలఁ జూపగ లేని విల్లువిడిచె
ఘోరాటవులలోనఁ గుమ్మరునప్పుడు
ఖరదూషణాది రాక్షసులఁజంపె

సీ॥ జడలు ధరియించి తపసుల చందమునను
దమ్ముడును బాను ఘోర దుర్గమ్ములందు
మారగాయలు గూడుగాఁ గడుచునట్టి
రాముఁ డేరితిల్లంకప రాగలండు ? ॥

అను పద్యము చేసిననగును. “ కూరాటి తేరులు, కావేటి గుట్టములు, చెవి నిల్లుకట్టుకొని దేవర చిత్తము వాని భాగ్యము,” మున్నగు కందువమాటలు, జాతీయములు ఆమె శైలికి సవర దనముగొని తెచ్చినవి,

నీటిగొలని తామర అనినట్లు పరామర్శించు కొలదిని మొల్ల రామాణమునందలి మెరుగులు వెల్లడియగును నేముండును. మొల్లగంధరచనోద్దేశ్యములా ఉత్తమోత్తమమైనవి. ఆదర్శముగా

స్థాపనీయమైనవి. కథాని వేదమున ఆమె చూసిన కవితా చమత్కారములా అసదృశమైనవి. ఇట్లు పవిత్రోద్దేశ్యము, ఉన్నతాదర్శము, కవితా చమత్కారములును చూపిస్త్రీ లోకమునకేగాక పురుషలోకమునకు గూడ ఆదర్శప్రాయమై వెలయుచున్న ఆంధ్రకవయిత్రీమతల్లి మొల్లకొక నమస్కారము.

—, ఆంధ్ర) రమణీమణుల'నుండి.

సౌందర్యప్రతిభ

(పెమ్మరాజు రాజగోపాలముగారు సారస్వతసమాజము)

1

మిలమిలకాతులన్ జలుకు మేనిసువర్ణమరీచికావళి
చలనము మార్గమందొలకు స్వర్ణమయూని యీమెయెవ్వరో
సలలితగీతికాగమననంపద చుచ్చుచునున్నదీకెలం
కులనిదెడాయ, నాహృదయకూలము దూయగభావవాహికల్

2

భారదక్ముదీరజని చల్లగవచ్చిగ్రమించు స్వాప్నికా
కారమువోలెచిత్రముగ కన్నలపండ వజేసి యింతలో
దారినిసాగినావెవనితా మెలమెల్ల ప్రశాంతవాహినీ
నీరముబారుతీరుగను నీదుమనోహర రూపమేగెడున్

3

హృద్యయగవీచి జను శరీమెళమువోలె
స్వర్ణకాంతిని క్షణమాగు సంజరీతి
ఒక్కసారిగ మనసును నోలలార్చి
సంతనంబుననేగెనీ కాంతయెవరో?

4

ఆమెవచ్చుట యేగుట లరయ నెదిమొ
మధుర మధురమాగతము నెమ్మదికిదట్టి
నట్టులనుతోచుడెందాన నామెఛాయ
యెప్పుటంబుగ సంచార మాచరించు.

1

నేను పద్యాలు వ్రాయుదునన్నమాట
లోక వార్తయై పోయెను-----
నే వెఱుగుదు కొందరి నాకు వలెనె
వారుకూడ పద్యాలు వ్రాయుదురు కాని
అన్నయపుడెల్ల పద్యాలు రావటవియు
మ.చు కొండలపైన క్రొస శిఖర
భాగములకోడమండి బిగించుకొన్న
మ చుకన్నయ మార్తాండ కిరణసమితి
పెట్టు గిలిగింతలకు పట్టువడలిపోయి
కలకలని నవ్వు గత నీటికెరలు బిట్టు
తోసికొనివచ్చినట్లుగా వారి హృదయ
గర్భములనుండి భావమూగించుకొనుచు
ఏమధుర సంద్యలోననో వెలికివచ్చు
నట-----

ఆ మహాత్ముల కడకు పద్యార్థ మెవరు
పోవుటకు గుండె నిలుకడ లేనివారు
వారి నెవడేని యొకడు వాంఛించునేని
అతని మందహాసములో నతని యితని
యందలి యసూయ యురిమినయట్లై తెలియు
గాన నాతని వంకకు గాని పోరు.

2

నేను పద్యాలు వ్రాయుదునన్నమాట
లోక వార్తయై పోయెను-----

ఇంక నొకరీతి కవులుగలారువారు

వారి కై తక్కులేని గౌరవము తెచ్చు
కొనుటకై పూర్వకధిత సత్కృతులవోలె
నభినయించురు—
వారియందు పద్యము స్థించెవడు.
ఎవడు నీచులనుండి కావలెనటంచు
కోరుచు పరాభవము తెచ్చుకొనెడు వాడు.

3

నేను పద్యాలు వ్రాయుచున్నమాట
లోకవార్తయై పోయెను.
మఱియు కొందరున్నారు యశోఽర్థలమిత
బాలకు లవా. ఛిత్రముగా కట్ట కట్టి
పత్రికాధిపులకును పద్యాలు పంపి
అవి పడలేదటంచు మేఘాలలోన
కొత్తయధిరాలను చదువుకొనెడివారు.
అకట భాషా పజ్జాన మెరుగ రాసి
పత్రికాపతి కవ్వాయెడల లేని
పోని, సంపాదకీయ దర్బా' వెలుంగు—

4

నేను పద్యాలు వ్రాయుచున్నమాట
లోకవార్తయై పోయెను —
నేను వ్రాసిన పద్యాలు నిగిడిపోయి
తెలుగుదేశాన సర్వపత్రికలయందు
నల్లుకొన్నవి—
కొందరవిచూచి యెచ్చట, డిన నిలియె
అని పరిహరించుకొన్నారు—
నావిరోధులు కొందరు పన్నుగూర్చి
వాని నాధారముగజేసి వార్తలవి
యివ్వి వెదజల్లినారు—

కళ్ళ యద్దాల తత్వవేత్తలొక కొంద
 రిరులలో వెల్గురేకతారాడరాని
 సందుగొందులలో నిద్రపోవుచుండి
 వానిగని నవ్వుకొనుచుందు—
 ఎవరెఱుంగరాక పరిహసించుచుందు—
 వారి పరిహాసములలోని వైభవంబు
 వారి మట్టుకె— — —

5

నేను పద్యాలు వ్రాయుదునన్నమాట
 లొకవార్తయై పోయెను— — —

పండితులు కొందఁకి నేను వ్రాయునట్టి
 పద్యములు నచ్చవట వారియందు కించి
 దర్శమైనను గోచరించదట వారి
 కేమి నేయంగవలె— — —
 కొందరేమొ నాయందభిమానముండి
 ఏదివ్రాసిన నేను బాగేయటంచు
 మెచ్చుకొనుచుందురు— — —

6

ఏది యెటులున్న నేమి యీమాత్రా నిజము
 నేను పద్యాలు వ్రాయుదునన్నమాట
 లొకవార్తయై పోయెను— — —

ఎవడొ యొక రుదెంచి నన్నేమియైన
 వ్రాయుమని వచ్చి నను “వీక్కుతినక” పోడు
 ఎవడయిన నన్ను పద్యాలు వ్రాయుమంచు
 అడుగుటది నాకు గిలిగింత పెట్టినట్లు
 అందుచే నేదొ యొకటి వ్రాయకయు పోను.

నుందరకాండ పారాయణ.

లక్కరాజు సాంబనదాశవరావుగారు బి. ఏ.

“రండి! భావగారూ! తోవతప్పి వచ్చినట్లు న్నదే!” అని వకీలు వల్లభరాయుడుగారు తన కచేసావడిలోనికి వచ్చుచున్న ఒక పూర్వ చార వాసనల శోకినట్లు కన్పడుచున్న ముప్పది యైదేడుల బ్రాహ్మణుని బాంధవ్య పూర్వకముగ నాహ్వానించిరి.

వల్లభరాయుడుగారు బాటలో పేరుమోగిన వకీలు. అవగా ఆపృథ్విలోనే ప్రతిభాసంపన్నత మాటయెట్లున్నను విశేషము ధనమార్జించినాడన్నమాట. ఆపూరిలో వడ్డీలకుగానాతాకట్టు పత్యములకుగాని అప్పుయిచ్చి అప్పుతీర్చుకొనుటలో తేలిని బీదగృహస్తుల ఆస్తులను కట్టుకొని జోగులను చేయుటలో మొదట ప్రసిద్ధిపొందిన ఋణదాతల సాంప్రదాయములో వల్లభరాయ నిగారుపేరు మిన్నయైనది. ఈయనకు నెలకు సగటున ఎనిమిదివందల రూపాయలు రాబడియన్నదని యిక్కడటాకు లెక్కలవలన తేలుచున్నది. వచ్చిన బ్రాహ్మణు డాయూరికాపురస్తుడు జంధ్యాల వెంకయ్యగారు. దురాశలపాలుగాక వైదికపు వృత్తిలోను సంతక సంపాదన లేక పూర్వార్జితముగ అయిదు ఎకరములు తేరి మాగాణి భూవసతివలన తమముగ్గురు బిడ్డలను భార్యను బెట్టుకొని చల్లగ కాలయాపన జేయుచున్నాడు.

ఆదరణపూర్వకముగ అందులో సబాంధవముగ పలుకరించిన వల్లభరావుగారితో మనశాస్త్రగాణిట్లు సంగించిరి “వెంకయ్యగారి భార్య సూరమ్మగారి మేనత్తకూతురై ఆకుబిడ్డమగడుచు, వల్లభరాయుడి గారి కుమారుని బావమరదియును పడ్డవలు రండి!”

వెం. శా:- ఎంతమాట! ప్రొద్దున లేచినది మొదలు తమతోటి హోదాగల బంధువుల నాశ్రయించి మరుగడ వెళ్లిబుచ్చుకొను నావంటి వారిని హేళన చేయుట న్యాయమా?

వల్ల:- కోపగించుకొనకండి! ఇప్పుడు మీరన్నమాటలవలననే మీరెంతటివారో తెలుస్తున్నది. నాలుగువేలు మనవి కావు అని అనుకొన్న నాలుగైదు నెలలలో నలుభైవేల ఆస్తికి మీరధికారులు కానున్నామనా బీద అరవులు అరస్తున్నారు. అబ్బా మీరెంత వారండి. మీరుచెప్పుకున్న నాకు ఊరిలోని సంగతులు అందులో వెంకయ్యశాస్త్రీగారు అదృష్టవంతులు, లా, అంతయును వారి వైపుననున్నది తప్పక గెలుస్తారని రోజును బెనుహాలు మోగునట్లు వాడ ప్రాణి నాడములు వకళ్లలో జగుగురుండ అందులో ఒక్కడైన నాకు తెలియదని మీ రెట్లా అనుకున్నారండి పాపము!

ఈవాగ్ధోరణి మన శాస్త్రీగారిని శత్రుప్రతిమను చేసివైచెను. కాని యొకగడియలో తెప్పిల్లి ఆశ్చర్యమును జూపుచు ఇట్లుప్రశ్నించెను.

వెం. శా:- ఇదేమిటండీ నేను ఏగొడవఎరుగనే! నాకు నలుబదివేల ఆస్తి ఎట్లు దూకివడుతుంది. నాకుఎవరును సన్నిహితులగు పూర్వనువాసినులైనలేలే!

వల్ల:- మీఅమాయకత్వమునకును ఊరిలోని కొందరు వకీళ్ల ప్రేల్లడనములకు సవ్యవచ్చుచున్నది. మీరు మీపెనతఁగిరిగారి మనుమని దత్తత చెల్లగూడదని దావా వేయదలచి రాజేశ్వరరావుగారికి వకలా యిచ్చుటకు ప్రయత్నములు చేయుచున్నారనో యివ్వాళ యిస్తా

రనో విన్నాను. నేను అప్పుడే “ఏమిటా? మరీ వెంకయ్యబావగారి దగ్గరబంధువుడైన నన్ను సంప్రదించనా సలహాతీరవడా. బావలే తీర్చి కైనను ఆయన మేలుకొనుటయే చిదే. అప్పుడొకాడూ ఆయనపక్షమున నున్నాడు. రెండు నెలలక్రిందట వచ్చిన ప్రీవీకౌన్సిల్ తీర్మానాడ గొప్పముఖావగారి పక్షముననే ఉన్నాడు. అప్పుడతడు “జనవాత్సంతకు కర్తవ్యం” అన్నాడు. జనవాత్సంతకు అవగారి గొప్పవునే మునిస్తున్నదని ఎంతో సంతోషిస్తున్నాను.”

వెంటనే విముసముక్తికొందటివరకు పరదృష్ట్యాపహార చింతాసారములేని వెంకయ్యగారి హృదయ శుష్కశ్మేతమునగూడ వల్లభరాయుని గారి వాగ్విప్రస్థితే నాశామూలము తలకెత్తినవి. ఇక దానిలోతు నా గవలందునని లేలచి శాస్త్రీగారిట్లనిరి.

వెం.శా:- దత్తురద్దుచేయుటకు నేటిమొదలు పెట్టుకొని దానా తెచ్చేద డి? పేటల మీద కూర్చుని మాతాకి చేతులార చేసిన దత్తు అయినను యీ గొడవే నాకు తెలియదండి. అమ్మాయి పెండ్లిఖర్చులకు మన్ననలోని పొలము ఒక యెకరము తాకట్టు పెట్టుకుని ఏడేనిమిదివంద లిస్తారేమో అని మీవద్దకు వచ్చాను. ఎట్లాగో అట్లా అయిందనిపించుకుందామంటే మీచెల్లెలు గొప్పసంబంధము కావలెనని పట్టుపట్టింది.

వల్ల:- పోనీలేం. మా చెల్లెలి ముచ్చటలు ఎప్పుడుతీరాలి. ప్రస్తుతము మహాలక్ష్మి ఒక్కతే గదా ఆడుపిల్ల. మీకెందుకండి అదృష్టవంతులు. కొంచెము సాహసించారంటే నాలుగు నెలల్లో నలుభైవేలకు అధికారులవుతారు. జమిందారు అల్లుణ్ణి సంపాదించవచ్చును. అటువంటిది తొందరపడి ముష్టి యెనిమిది వందలకు రెండువేల

అన్ని తాకట్టు పెట్టుతారా? మీకున్న ఆధారముల చెప్పుతాను. వినుండి

1. మా పెదలెంకిగారి కోర్కెలిక భర్త దత్త తాధికారము యియ్యలేదు

2. నన్నుగారి వ్యతిరేకుడు ముదికూడ అనుజ్ఞ యియ్యక దత్తు చెల్లగూడదని అప్పుడు దానా తెచ్చివారు. పాపము ఆయన న్యాయము తీర్పు కాకముందు చనిపోయితి గారి ఆయన పక్షమే అయ్యెది. ఆ రికార్డు మీకు బలవత్తరముగా నాక్ష్యము. ఆయనకు పునరు సంతానము లేదు గదా! కాబట్టి మీరే దగ్గర వారసులు.

ఇక కొత్తాకి దత్తు చేసిరాడనికదా మీభయము. నిజముగ మీరేదాకి అప్పటికి అనువది యే డ్లుండుటచే మతి తప్పిందని వాదించవచ్చును అసలు మతి తప్పుకున్న చేతులార నలుభైవేల అన్ని పరాయిపాలు చేస్తాడా!”

వల్లభరాయుడు గారి పన్నగడ ప్రకారమే శాస్త్రీగారు దానా వాఖ్యచేయు వెంటనే నిశ్చయించుకొని ఆనాడు సప్తమీ గురు వారము అగుటచే వెంటనే ఆయనకే “వకాలు” నిచ్చిరి.

౨.

వల్లభరాయుడుగారు కేవలము శాస్త్రీగారి సుఖమునకై బంధువుకాబట్టి శ్రమకోర్చి ఖర్చులు సూత్రము తీసుకొని వకీలు ఫీజుమాట శాస్త్రీగారి సంతోషముకొలది తదుపరి యాయవచ్చుననియు తమ మాటలచే నమ్మించిరి. రెండు మూడు దినములకే “మన్నవ” మాగాణి యెకరము రెండువేలు చేయునది మూడు యెకరములు వల్లభరాయుడుగారే మూడు వేలకు తాకట్టు పెట్టుకొని ఖర్చులు వాడుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. కాని సంవత్సరమైనను దానా

తెగలేదు. మహాలక్ష్మి కట్టుకోసి యున్నందున అప్పుగా అప్పు చేసి వివాహమేనర్పడి. తను పరిశ్రమ వత్సరమునకే విధివశమున దావా వోడి పోయింది. అల్లుని రాక శుభవార్తయు కాలేదని భార్యను పది, కూతురుని పాతిక, అల్లుని అరవై కట్టించి ముగ్ధుని నడియు ఋణబాధవలన నిగుచే మంచముపట్టెను. కాని కార్యదీక్ష యందు భర్తాకపుష్టుగల వల్లభరాయుడు గారు పరామర్శింపవచ్చి తాను శక్తి వంచన లేకుండ పాటుపడితిననియు తాను ప్రత్యేకము వట్టము వెళ్ళి ఒక నెయ్యి రూపాయలిచ్చి హైకోర్టు వకిల అసూర అయ్యురంగారి సలహాను గూర్చి తీసికొంటిననియు కృదికోర్టులో పిచ్చి సాక్షులు బనాయిత్రులు తప్ప “లాపాయిటు” బాత్తుగ చూడరని అప్పటి కోర్టు జడ్జి అనభవ బాలి కాదనియును నేనియో నచ్చచెప్పి మరల మిగిల రెండు యెకరములను తామే లాకట్టు పెట్టించి హైకోర్టున కప్పిలుచేయువ శాస్త్రి గారిచే నిశ్చయము చేయించుకొనిరి.

అమరునాడే శ్రీవతి కామయ్యగారు తాలూ కాగుమాస్తా శాస్త్రిగారిని పరామర్శింప వచ్చి ధైర్యముచెప్పి యీక్రింద విధమున సలహా నిచ్చిరి.

“శాస్త్రిగారూ! భయపడకండి. మీరుతప్పక అపీలు చేయండి. వచ్చెడి సోమవారమునాడు శ్రీరామలింగేశ్వరున కభిషేకము మహాన్యాస పూజకముగ చేయించి నాటినుండియు సుందర కారంపారాయణ ఘనానామసములో మూడు మార్గలైనను చేసి తదుపరి నిత్యమును దీక్షగ మీరిషిక ఉన్నంతవరకు వ్యాజ్యము పైనలగు నంతవరకును పారాయణ చేయండి. వ్యాజ్యము మొందుకు గెలువరోచూస్తాను. మీరు చూశారు

నాదా! అప్పుడు తహస్సీలుదారు నామీల ఎట్లా మండి పడ్డాడో. రామలింగేశ్వరునకభిషేకము చేసి మరునాడు సుందరకాండ పారాయణ మొదలుపెట్టేసరికి వెంటనే జవాను వచ్చి తహస్సీలుదారు సలుస్తున్నారని చెప్పాడు. ఇట్లే పెళ్లుదునుగదా! మండిపోతున్న తహస్సీలుదారు గొట్టెపిల్లవలె అయిపోయి “కామయ్యగారు తొందరపడ్డానండి” అన్నాడు. నేను యిక్కడ పారాయణ మొదలుపెట్టేసరికి అక్కడ ఆయన కోపము టక్కున త్రాచుబాము విషమువలె దిగింది.

“నిజము సంగతియేమిటంటే. వంటబ్రాహ్మడు తరువాత నాతోచెప్పాడు. కామయ్యగారు లనాటిరాత్రి తహస్సీలుదారుగారు సుఖభోజనముచేసిన తరువాత కోడి రామమూర్తిగారి బోధప్రకారము అటుయిటు వరండాలో పచారు చేయుచుండగా సమయము కనిపెట్టి నడుము నకు అంగవస్త్రము బిగించి ఆయన పాదములుపై స్వాస్థాంగపడి వారిబిడ్డలలో తానొకడనియును తవది బుద్ధిలోపమనియును తనను పిచ్చుకతోను వారి కోపము బ్రహ్మస్త్రముతోను, తనను మక కముతోను వారిని హస్తితోను పోల్చి ఇంక యేమేమో వేడికొని వారుక్షమించు నంతవరకును కాళ్లవడలక తనకు ఉద్యోగ భిక్షపెట్టుడని ప్రార్థించిరి. తాసీలుదారుగారు మరునాడు కామయ్యగారి వద్దనుండి written apology తీసుకొని క్షమించిరి.

3.

శాస్త్రిగారు కామయ్యగారి సలహాను తూచి తప్పకుండ మరునాడే ప్రార్థించి అధైర్యమున క్రిమికృమముగ ఆరోగ్యము నందుచుండిరి. చిన్నప్పుడు చదివిన తాతంభూట్టుగారి సులక్షణ

సారజ్ఞానమును వినియోగించి అందులో నేటి
దినైకనాటక రచనావిరుదాఃకితులగుకొందరిరచ
నవలె శాస్త్రవిరుద్ధములున్నను ద్వివ్యాపేక్షకై
అచ్చుపడునదికాదుగదా! కేవలము భక్తిపూర్వ
కముగ గదాయనుకొని శ్రీరామలింగేశ్వరుని
మీద నొకదండకమును గూర్చి నిత్యమును
సంధ్యాసమయముల శ్రీరామలింగేశ్వరుని
దర్శించుచు భక్తితత్పరుడైయుండెను. దండక
మీకింద విధమున బరగుచున్నది.

“ఓంకారరూపా! ఉమాదిత్య సీతేశభ్యుగా!
రమానాథపద్మాభ్యః శీతాంశు సర్వోనాథాభి
గీర్వాణకోటీరమాణిక్యసంశోభితాంఘ్రిద్వయా!
పావనా! భాస్కరాచంద్రీకేతా! లసద్వివృ
చాచిత్రీ! యానాథు వాణీశవైకుంఠులక్ష్మణావ
కద్దివ్యలింగ స్వరూపంబు నాద్యంతముగ్ గాంచ
నోతేని యత్నంబులక కార్యభంగంబులకజేసి
గర్వోపసంహరయిండు నిన్నెంచ నేనెంత
వాడక దయాసత్య నిత్యస్వరూపా! విరా
టూ! ప! అల్పజ్ఞుడైనట్టి నాదైన వాచాటనలోజేసి
నన్నుగ్ గటాక్షింపవే అర్ధనారీశ్వరా! నాడు
దేవాసురుల నిన్ను గ్రార్థింప హాలాహలమెల్ల
జంబూధరి ప్రాయముగ్ దోష భక్షించి వారెల్ల
రున్నిష్టకామ్యార్థముల గాంచిసౌఖ్యముంజెందంగ
సాయంబు గావింప గా లేదె, యాతినే
నేను సీభక్తుడైనట్టి నానిన్నపంబుగ్ విచారించి
నాదైన వ్యాజ్యమునకగల్గు లోపాలు జడ్జిల
కేమాత్రముగ్ గానరాకుండగా మింగి నాప
క్షమే తీర్పుజెప్పంగ సాయముగావింపవే నీల
కంఠా! శుభాకార! ఇత్వాకునద్వంశ పాదోధి
రాకాశ సుధాంశుడు శ్రీరామచంద్రుడు
లంకాధినాథుగ్ బారికొన్న పాపముదూరిం
పగాజేయు నీదివ్యశక్తిప్రభావంబు నేనెంత

శ్రీరామలింగేశ్వరా! దేవ! దత్తాధ్వరధ్వంస!
గంగా జటాజూట శోభాయమానోత్తమా! గా!
కంఠాతనుజాది భక్తాల్లిచిత్రాంబు! తః
పతంగా! భుజంగాది వాధాకృతాహర న శోభి
తంగా! హరి! ఈశ! సర్వేశ! సర్వజ్ఞశాస
యూధా! రుద్ర! మృత్యుంజయా! భవ్యకాచిన్ద్రా!
దృష్టిగటాక్షిచి రక్షింపవేనన్ను న్యాజ్యము
మున్నూటికి నాడుపక్షమై తీర్పు గావించగా
జేసి కాత్యాయనీవల్లభా! దేవదేవా! నమస్తే
నమస్తే నమస్తేనమ”.

దావా అపీలునకుపంపి సంవత్సరమునను
భి కనుకాలేమ. శాస్త్రీగారుచింతలూరిపేటలో
నున్న అయిదుయకరముల మాన్యమునుగడ
తాకట్టుపెట్టి ద్వివ్యమునుదెచ్చివైవేటు వెకట
రావు చేతిలో బోయుచుండిరి. సుందరకాండ
పారాయణయును శ్రీరామలింగేశ్వరుని
దర్శనమును జరుపుచుండిరి. ఇట్లుండ శాస్త్రీగారి
తపస్సు పండితదేహా ఆనునట్లు వేకటరావు
వద్దనుండి యికింది విధమున తంతివచ్చెను.
Tomorrow Judgment day, mostly favourable
VENKATARAO.

[రేపు తీర్పు చెప్ప దినము అనేక విధముల
మన పక్షమే అగును.

వేంకటరావు.]

ఆరాత్రీ శాస్త్రీగారు త్రిజటా స్వప్నమును
మరపించు నొక స్వప్నమును గవిరి. అందు
ఆపాదకంఠాభరథారియగు గౌరవాంగుమననగు
నొక వ్యక్తి ప్రత్యక్షమై ఆయనవంక అయిదారు
నిముసములు కన్నురెప్పవార్చుకూచి మొగట
నన్నప్లముగ నేదియో కొంత నణగి తరువాత
స్ఫుటముగ శాస్త్రీగారికి బోధనయ మొద
లిడెను. శాస్త్రీగారు మొదట నావ్యక్తిభక్తవ
శంకరుడగు శంకరుడనియే తలంచెనుగాని, మత్త

వారణాసుక చుట్టూ చర్మకృత్తోత్తరీయా మనోహరు' డగుటకు బదులు నల్లనిగొను ధరించియుండుట చేతను, గంగా జలజూట తోభాయ గూనోత్త మాంగము'నకు బదులు కోడిగుడ్డవలె తిరోజ శూన్యోత్తమాంగుడును, భుజాగాధినాథాకృత హార సంకోభితాంగ'మునకు బదులు Stiff collar చే నలంకృతమగు కంఠంబు కలవాడును, త్రినే తుగ్రమను నగుట చే శ్రీశంకరుడుగాక హైకోర్టు జడ్జి కాబోలునని నిశ్చయము చేసికొనెను. ఆవ్యక్తి యిట్లు చెప్పెను. "ఓశాస్త్రి నీవంత బుద్ధిశూన్యడవే? జడ్జిమొటు చెప్పవలసినది జడ్జినైన జేవ్వను నేనుగాని జానకీవతియును చంద్రశేఖరుడునుగాదు. కార్వాసాధనమునకై - అది ధర్మబద్ధమయినచో - స్వప్రయోజనాధిక్య తయు, సుగ్రీవని బోలు మిత్రకార్యతత్పరుడును నగు సురిత్రాసాహాయమును, హాసమంతుని బోలు స్వామి కార్యనిర్వాహణ దీక్షాబద్ధక క ణుడును బుద్ధిబల పంపన్నుడును, యుక్తాయుక్త వివేచనా కళలుండును నగు హనుమంతునిబోలు సుభటపఃవృత్తుడై యుండవలయునుగాని పర

దగ్రీవ్యాభిలాషియు పంచకుడును నగు వకీలువల్ల భరాయుడిబోలు మిత్రసాహాయము కాదనియు ను, సార్థభారధి కోవెల వద్దనున్న అరుణాచల అశ్వశు Best Coffee Hotel మొదలు చెనా బజారులోని "ఆర్యభవనము'వరకుగల కాఫీ హౌసులన్నీ తీరుగుటా" "మారుతతుల్యవేగ మునను, ఆకోకవనఫల విధ్వంస నిర్వాహకుడగు హాస మంతునిబోలుటయేగాని వేరుగ ఏమాత్ర మును సమ్మతగని సేవకుడు మేకటరావు సాయ మునుగాడనియు చెప్పి యింకనైనను బుద్ధితెచ్చు కొనుమని ఘోషన నొకచెంపపెట్టుపెట్టి అంతరాన మాయెను. ఆచెంపపెట్టునకు త్రుళ్ళువడి శాస్త్రి గారు చెంపను చేయిపెట్టుకొని గంద్రగోళముగ లేచిరి. నిజముగ ప్రక్కనున్న వెలిసెమిది నుండి నొక పిల్లి ఆయన చెంపపయిన ఘోషన దూకినది.

అమరుసటిరోజు సూర్యోదయము కాక ముందే మొయిలులో దగిన మేకటరావుగారు వచ్చి హైకోర్టులో క్రింది తీర్పు ఫాయపరచినట్లు విశదపరచిరి.

అభిలాష.

మామకస్వాంత సంభవిత దురంత
భయద చింతా భ్యాతపటల నిర్దళన
చటుల ప్రతాప విస్తారంబులనుచు
నాశింతు నీమందహాసదీధితుల.

అధరాబ్జ సుమధుర మధురసపాన
ముదిత మత్తమిళింద మూర్తినొసర్చి
లలిత తనూపరీరంభ దానమున
నలయించి వెలయింప నభిలషించెదను.

శ్రీ. శ్రీనివాసరావుగారు, (కవిశాసమితి.)

భవదీయ హృదయ భూభాగప్రవహిత
వాంఛానలీల పూరవర్ధిత చృణయ
బీజముల్మహాసీయ వృక్షరూపమున
ఓభవాస్వితములు కా నభిలషించెదను.

నా మ త ము .

(క ల్పిత ము)

అంకితము:— నాకుమార్తె శ్రీకృష్ణ వేణికి.

(శ్రీ సామసుందరంగారు.)

"Confession is a better sort of repentance"

అంటూ వెనకటికొక ఆంగ్లప్రబుద్ధుడు చెప్పాడట, నాకూ నిజమేననిపించింది. అందుకనే నారహస్యాలు బయటపెట్టేసి, భన్యడోదామనే ఉద్దేశంతో నాజీతం అంతా భాగించి వ్రాద్దామనుకున్నా, అందుచేత ముందర ఈశ్వరిక మొదలుపెట్టాను. ఇది "నామతం" మీరు దీనినే "రటమతం" అనండి, యింకా ఏమన్నా అనండి. మీరన్నారని నాకేమీ ఆగ్రహమంటూ ఉండదు.

—ఇది ఉపోద్ఘాతము

ప్ర వేశిక .

సర్వప్రపంచానికి - నమస్కారములు !

సర్వ మానవకోటికి - నమస్కారములు !

పిపీలికాది బ్రహ్మవర్మంతం - నమస్కారములు !

నకలానికి, నమస్తానికి సర్వానికి - నమస్కారములు ?

మీకుకూడ — డిటా

ఇన్ని వందనాలు చేస్తాడేమిరా అని ఆశ్చర్యపోకండి. ఇలా చేయడ మతిచాంధసమంటూ రేమో ! అనండి. ఎవరికొరకు చేస్తాను ? "బుద్ధికర్మానుసారే !". జీవితంలో ఎన్ని అడుగులు తొక్కడే, ఎన్నిసారులు పాదప్రక్షాళనాలు చేయడం ఏమవుతుంది ? అది అట్లా ఉండండి. ఈ లోకమనే గుడ్డిగురిగింజ తనకుండే నలు పెరగకుండా, నాతప్పు వెదకవస్తూది ! ఇట్లాంటి లోకానికి, అతిసుష్కర్మ భూయిష్టమగుగాను, అడ్డమైనవాళ్ల చేతా ఆదవడా ఈదవడా వాయి

పించుకుంటూ ఉండే అతిక్షుద్రజీవిగా నేనొక్కడనే అవుపడుతున్నట్లుంది. వాళ్లకట్లా అవుపడటమేమిటి ! నాకుకూడా అట్లాగా తోస్తుంటే ! అదునిమితార్థము, ప్రాయశ్చిత్తార్థము, సర్వ వాప నివారణార్థం, (రాబోయేవాటికిని గ్రహించనగును) అప్పుడప్పుడు నాచెంపలు నేనేవాయిం చుకొనేవాణ్ని. అయితే అదిమటు కతిరహస్య ప్రదేశాల్లో జరుగుతూఉంటుంది.

ఏడాదికి ఒక్కపర్యాయము గుల్లోకి గర్భాలయంగాక వెళ్లే మామూలుంది. అక్కడికి వెళ్ళి రెండు మూడు క్షణాలకంటే ఎక్కువఉండే వాడ్నికాదు. అసలు ఉండటం ఆట మామూలులేదు. అది కాకపోయినా, ఆట ఆలస్యము చేస్తూంటే వెనకవచ్చేవారికి స్థలమేమైనా కావాలనా ? అందుకని ఉండేవాడ్నికాదు. చెప్పుకుండే దోషాలు, వేసుకుండేచంపలు — అన్నీ అక్కడ అతిరహస్యంగా జరిగిపోతుండేవి. అక్కడ ఎవరూ ఉండరు: చూడరు. అంతకంటే పవిత్రమైన సాన్నిధ్యం మరింకొకటి దొరుకుతుందా ?

ఇక్కడకు శుభ్రంగా ఇశ్రీగుడ్డలు వేసుకొని, చేతికర్ర తీసుకొని, వెళ్ళి నీటుగానిలు చోని, ఆరాతిదేవుడిని నాకు కావలసిన నాలుగు మాటల్ని ముఖాముఖంగా అడిగేసి వచ్చేవాడ్ని. ఏమిటా ఇంతశ్రద్ధంగా, నిర్భయంగా వెళ్ళి ఆమహామహుడ్ని అడుగుతా డనుకుంటారేమో ! భయమెందుకు ? ఆకున్న తండ్రి అన్నార: మనల్ని బిడ్డలన్నారు. మనబిడ్డలు మనదగ్గరకు వచ్చి మారాంచేసి "నాన్నా ! ఇవ్వాలి అని

కావాలి: ఇవికావాలి" అంటూ చనువుగా అడగడంలే. అలా బిడ్డలడుగుతూంటే, అందులో ఉండే ఆనందం, తండ్రిలైనవారికి తెలుస్తుంది. ఒకవేళ నిరసించి చీదరించుకొంటే, ఆయన తండ్రికాదు. ఆయనకే లేకపోతుంది పుత్రప్రతిష్ఠగనుభిము! అట్లా దేవుడు అందులో రాతి దేవుడు, చేయడని నాకుబాగా నమ్మకము. దేది అందుచేత చనువుగా వెళ్ళి వస్తూవుండేవాణ్ణి ప్రతిపేటా!

ఇవివిధంగా 20 ఏళ్లు గడచిపోయినాయి. ఒకరోజు ఆగుడి అర్చకుడు "ఏమిటండీ! ఇలా రిక్తహస్తాలతో ప్రతిపేటా వచ్చిపోతూవుంటారు. తృణమో, ఫణమో కానుకతీసుకరాకూడదు?" అంటూ ముఖావనగ అడిగాడు. "ఏమిటా, ఇతడెంతచేసినా పూజారి, నన్ను అడగటమేమిటి. చిన్న పెద్ద వ్యత్యాసము లేనట్లుండ"నకోని కోపంవచ్చి కోపపడితే, ఏమవుతుంటాడో పాప మనుకొని సామ్యంగా నవ్వుతూ "ఓయి పిచ్చి నాడా! రేపటినుంచి వెర్రివాడవనాలసివస్తుంది నామటుకు నేను వచ్చేది ఏ దుకనుకున్నావు, యాచనార్థమే" అన్నాను. అనేటప్పటికి బిత్తర పోయి, "ఏమిటన్నాడు" బహుశః ఆతడికి వ్యవహారంతా ఎక్కుకేటెడ్ ఎత్తుక తింటం (Educated Beggary) అనిపించినదేమో! దానికి నేనెం చేయగలను?

"అట్లాఅడుగు మరి చెప్పతాను. నాకు ప్రస్తుతం ౧౯ ఏళ్లువెళ్ళి ౨౦ ది వస్తుంది. లోయరుసెకండరీ ప్యానయినాను" అనేటప్పటికి "అబ్బే" అన్నాడు ఆశ్చర్యంగా. ఆరోజుల్లో "అడేఎక్కువ! మరేమిటి అనుకున్నావు" దరిమిలా ప్రిడయరీకుకి పెళ్ళాను. నాకున్న ఎకరన్నర అమ్మేసిపోతాను. ప్యానుకోరియ చించ

టూనికవచ్చాను." అంటూ చెప్పి యింకా చెప్ప తునేఉన్నాను. "ఇంక చాలించండి" అన్నాడు. "ఎబ్బే అదికాదు. ఇంక రెండేపున్నవి." విన మంటూ "నీవు ఎప్పుడో ఇట్లా అడుగుతావని నాకూ భయంగానేవుంది. అట్లా పెద్దమనుష్యులను అడగటం దోషమనిన్నీ, దైవసాన్నిధ్యంలో ఉండేవాళ్ళు అనలే అడగకూడదనిన్నీ, అట్లా అడగటం మహా దోషమనిన్నీ, అట్లాంటిపాపం ఎన్ని జన్మలకైనా తీరదనిన్నీ, పైగా ఈ విధంగా అడగటానికి నీకేమిహక్కుగాని అధినిటీగాని అర్హతకాని లేదనిన్నీ, నాబోటి పెద్దమనిషి ఎవరైన నీమీద ధర్మకర్తలకు రిపోర్టుచేస్తే నిష్కారణంగా నోటిద్గర జీవనం పోతుందనిన్నీ కాబట్టి ఎప్పటికీ ఇటువంటిపనులు చేయవద్దనిన్నీ సామ్యంగా మనవిచేసి పోదామని వస్తున్నాను. ఇంకో కారణం ఏమిటంటే, చెప్పితే నీకు కోపం వస్తుందేమో" అన్నాను.

"పరవాలేదులే డి" అన్నాడు పూజారి.

"అయితే ఇక్కడ ఆరగింపుకు. మహా దివ్యంగాఉండే చిత్రాన్నము చేస్తారట, అది కాస్త గుచిచూడాలని చాలా అభిలాషగాఉంది. దాన్ని మీరేమన్నాతీరుస్తారా అని వస్తున్నాను" అన్నాను. ఆపూజారి పక్కన నవ్వాడు. మహా ఆగ్రహ భూయిష్టుడై, ఒకసారిప్రాయశ్చిత్తంచేద్దామనిన్నీ, దానితో పెద్దపెద్ద వాళ్లతోను, కాబోయే లోయర్ సెకండరీ స్టీడర్లతో (Lower Secondary future Lawyers) ప్రవర్తించవలసిన విధం సులభంగా గ్రహించటానికి వీలయేట్లుగా తిరిగి నవ్వాను.

ఆపాట మాడిపోవచ్చునా! ఆకొయ్యె వెధవ తిరిగి నవ్వాడు నాకు అనికాలిమంట నెత్తి కెక్కింది. వాడితో వృధాగా కలహంపెట్టు

కుంటే రేపటినుంచి కొబ్బరికాయ, తాంబూలం, దక్షిణ తీసుకొనిరానివానికి దైవసాన్నిధ్య లేదంటాడేమో అని ఆశమానాన్ని ద్విగమింసుకొని నవరంధ్రాలు నాయకంగా మూసుకున్నాను. అసలే నాకున్న తృణమో, ఘణమో చూపుకు తగలేస్తే, పైగా దేవుడికంటూ ఇష్టమైనదే తెచ్చేది? కాకపోయినా ఆయనకు మనమివ్వటమేమిటి? ఆయనే లోకానికిచ్చేవాడైతే. గుడ్డుపోయి పిల్ల నెక్కిరించినట్లుండేమో అనిపించింది. ప్రస్తుతపు పరిస్థితుల్లో ఆదేవుడికేదైనా ముట్టజెప్పితే లంచంకి ద పరిణమిస్తుండేమో అనిపించింది. అందుకని మానేశాను.

ఇంతకూ నేనడిగిన చిత్రాన్నం సంగతి పూజారి చౌత్యుత్తర మియ్యకుండానే వచ్చినవానికి శభ శోభారం, పత్రీ పెట్టి పావలా సంతాపిస్తున్నాడు. ఇదీ ఒకమంచి ఉద్యోగమే అనిపించింది. ఇంతకూ నాకోరిక తీరనేలేదు. అయినా అడిగి చూద్దామని పూజారిని పిలిచి “ఏమంటావన్నాను “ ఏమిటి ” న్నాడు. “ చిత్రాన్నం సంగతే ” అన్నాను. “ చిల్లరడబ్బులు ఒక అర్థపావలా సంతన చేసుక ర ” మ్మనాడు. ఏడు పెట్టెగుప్పెడు మెతుకులకు అర్థపావలా ఎక్కడ తెచ్చేదనుకొని, యెవరినన్నా ఆరోజు అడిగితే పెట్టకపోతారా అని, మళ్ళీ అడక్క వెళ్ళిపోయాను.

ఇంతలో కొద్ది రోజులకు పక్షాధితిములు వచ్చినాయి. నా సొంబరు కిరికి, కిరికి గా మూడు పార్లు కండ్ల మనగవల్ల అవుపడ్డా, నిజానికి, ఆతండ్రి, ఏటా ఆయన దర్శనంచేసినందుకు, ప్యాసుచేసాడు. పాపము, ఒకరోజు నాన్నేగింతు దొకడు వచ్చి,

“ మొత్తానికి గట్టెక్కావు. చాల అదృష్టవంతుడవోయి ” అన్నాడు. “ ఉట్టి పరమళాం

ధనుడవల్లే వున్నావే! అదృష్టం అంటూ ప్రపంచంలో రేనేలేదు. కష్టపడ్డానేమో; ప్యాసు అయినానేమో!” అన్నాను. ఇట్లా చెప్పటంలో ఒక కారణముంది. ఇలా ఇలా దేవుణ్ణి యాచిస్తుంటే ముట్టిన బిడ్డ అంటే, రేపటి నుంచి వాళ్ళంతా ఎక్కడ ప్రాణాచారాలు పట్టుతారో అనే భయంతో చెప్పలేదు. చెప్పితే వాళ్ళు వృద్ధికిరారు? నాకు ప్రపంచకంలో అనలెవరు డకూడను. ఒకవేళ వున్నా వృద్ధికి రావటం అంటే అసలే గిట్టదు. నాకడుపు తరుక్కుపోతుంది.

నేను ప్యాసు కావటానికి పూజారి దేవుడికి నా సమయంలో “ బీదబ్రాహ్మణుడు, పాపం ఏటా వస్తుంటాడు, ” అంటూ సిఫార్సుచేసి వుంటాడని పించింది. అందుచేత యేదైనా కొబ్బరికాయ, తాంబూలం, దక్షిణ (మొత్తం పావలా మించకుండా) తీసుకొని వెళ్ళి ముట్ట చెప్పడామనుకున్నాను. ఇవిధంగా ముట్టజెప్పటంలో ఒక ఆధిక్యముంది. దేవుడికి కానుక యిచ్చినట్లూ అవుతుంది, తర్వాత అర్చకుడిని “ సేవేతీసుకో ” అనే అర్థం స్ఫురించేటట్లూ వుంటుంది. Two at one shot.

కాని కొద్దిరోజులుదాక తీసుకపోవటం పడనేలేదు. ఒక రోజు మా అమ్మ నన్ను పిలిచి “ నాయనా! నీవు ప్యాసయితే 20 బిందెల పానకంచేయిస్తానని మొక్కుకున్నాను. ఎల్లుండి మంగళగిరి వెళ్లుదాం ” అన్నది. “ గుళ్ళోకి యిప్పుడు అడవాళ్ళను బొత్తిగా రానివ్వటం లేదు. కాకపోయినా యిక్కడ చేయవచ్చుట. డబ్బు నాకిచ్చేసెయ్యి ” అన్నాను. అమె దాని కొవ్వకొని రూ 10 లు యిచ్చింది. అందులో నాబడ్డెట్టు (Budget) ప్రకారం నాలుగణాలు

(Annas four only) ఖర్చు చేసి పరికరాలుతో వెళ్ళి, అర్చకుడికి ముట్టచెప్పాను. తీసుకున్నవాడు, నాకు కొంచెం సంతోషంగా చిత్రాన్నం పెట్ట కూడదా? అది పోయింది. పైగా "నాకే మైన బహుమానం చేయరా" అంటూ దేబె రించాడు.

"ఓయి వెర్రివాడా! అవి నీకే! లేకపోతే ఆరాతిదేముడు తింటానికి అనుకున్నానా" అంటూ వచ్చేశాను. మిగిలిన రు 9-12-0 యి స్టీడరు దుస్తులకుగాను ఖర్చు అయిందని గ్రహించనగును. (Pleader's Equipment).

* * * *

ఏలాగైతేనేం స్టీడర్నిబనా! లోపమంటూ లేకుండా రోజులు గడుస్తున్నాయి. ఆర్జనవిషయం విఫలంగా ఆపై సంచికలలో రాద్ధామనుకున్నాను. ఇప్పటినాకు తీరే ఏండ్లు నిండినాయి. నావృత్తిలో నేను వృక్షాలులేనిపూర్వో ఆము దవు వృక్షంగా వెలిగిపోతున్నాను రెండు చేతులతో సంపాదించుకున్నాను. ఇలాంటి సందర్భాల్లో మాళోక మునసబు గారుండేవారు. ఆయనకు వితంతువులంటే అమిత అభిమానం. వచ్చిన కొద్దిరోజులకే ఒక సంఘం ఏర్పాటు చేసాడు. అందులో మనంకూడ ఒక మె బరు

ఈ సంగతి మా అమ్మకు, భార్యకు తెలిసి గొల్లున గోలెత్తారు అప్పటికే నాలుగుమంది పుట్టారు. విధిమకాన్సు మొగపిల్లవాడు తక్కిన కాన్సులు అడపిల్లలు. అందరికీ పెండ్లిళ్లు చేసాను. "సంవత్సరమిస్తు" నై నాను. ఇంకా దిగులేమి ఉంది?

ఒకరోజు భోజనాల ముందర మా అమ్మ ఏమిటిరా? యిలా చేసావు? ఇందుకేనా నీవుచుకున్నది? నలుగురుతోపాటు నారాయణలింటు

ఉండకపోతే బ్రతుకు తెరువులుంటయ్యా? " అన్నది. నా భార్యకూడ చిన్నా పెద్దా లేకుండా నీతులు చెప్పటానికి వచ్చింది. నీతలకాయ నీకేం తెలుసు? ఇదేం వంటచేయట మనుకున్నావా? అంటూ గడమాయించాను. మళ్ళీ నోరెత్తి తే బట్టు.

మాలమ్మ నేమనేది? నీకు తెలియదు. మునసబుగారి ప్రావకంకోసం చేశానులే అంటూ సామ్యంగా గ్రహించేటట్లు చెప్పారు.

ఈ ఉద్యమంలో ఎంతవరకు నా సంఘాన్ని బలవ త పరచింది. ఎన్ని వివాహములు చేయించింది ఎన్ని పత్రికలు వ్రాసి వంచి పెట్టింది. లోకానికి నాకూ బాగా తెలుసు. ఇంతచేసినవాణ్ని తీరా. నాదాకవస్తే యేలా తెలివి తేటలతో ప్రవర్తించానో గ్రహించాలి అనుకొనే విరహాత్మకంతులు (ప్రేమరుసాదులు) దయాచేసి ఈ ఆంధభారతియొక్క నవంబరు సంచికలోని పశ్చాత్తాపమా ప్రాయశ్చిత్తమా? అనే శీర్షిక దయాచేసి చదువుకొనుడు. ఆదిలో ఆ గ్రంథకర్తకు నమస్కారాలు చేయకపోవటం తప్పే వృద్ధాప్యానికి సహజం. ఇప్పుడైన ఆ గ్రంథకర్తకు నమస్కారము!

* * * *

ఇప్పటికి 50 సంవత్సరాలు పూర్తిగా వస్తున్నవి. మొత్తానికి నూ ఇంట్లో వకుళ వృక్షం మీద ఉండే వాయుసంతోషాటు వంతుగా అధికతాబ్దం ఆయుస్స పోసి కన్నాను ఇంకేమి గావాలి? Grey hairs must be respected అన్నారు. ప్రపంచం గౌరవిస్తూనే వుంది అనుకుంటాను కనుక నామాటా చక్రవర్తి రూప్యంతోపాటు చెలామణే.

మునసబుగారికే మమ్మల్ని అందర్ని మంగల
ములోపెట్టి మాయనైనాడు ఉభయ భవ్యము
ముగ ఊహ్యకపోయిందిమేము ఆ సంఘాలు
ఆమతాలు ఆమీమాంసాలు నా మీసాలతో
పాటు ఊహ్యకపోయినాయి. చివరకు మిగిలింది
నేను. నేను నావిడ్డల పూర్వంనుంచినుస్థిరంగఉండే

సంఘాలు! జనకంటకంపూర్తిగ ఏర్పడ్డది శృంగార
పాలు మల్లీ కలవాలంటే ఏదో మ్యాజిక్ జేస్తేనే!
ఈమధ్యనే నవీన పద్ధతులతో తయారై జేసిన
శాస్త్రీయ క్షమాపణ భస్మం ప్రయోగమును
ఆదెబ్బతో అందరు పడిపోయినారు, మృత్యు అంద
ప్రాయకం ఆర్జించుకున్నాను.

మా తోటలో.

ఊరివెలుపల మా ఊక తోటకలదు
ప్రకృతికాంతయే దానిఁ బాలిచ్చి పెంచు
♦ ♦ ♦
కమ్మతావులతోడ గంధవాహనుఁడు
తోటలో నెల్లప్పు డోబూచులాడు
మావితేనియఁ గోలి మద మెక్కి పికము
జోరుల నెవ్వరఁ జొరసేయకుండ
పగలు, మాపులుగూడ పాటలఁబాడి
మెలకువతో నెల్ల మెలగుచుండెడిని.
ఈపాటవిని మది నీర్వ్యనుఁజెంది
కీరము గొంతెత్తి కెరలుచుఁబాడు—
పట్టదంబులు తమ ధూంకారములతో
శ్రుతులువేయును పక్షి రుతములవేడ్క
ధూమయోనులుమింట దొలుకాడ గాంచి
అనుపమానంబైన తవపురివిప్పి
మందాక్షముగ కేకి మతిమతియాడు.

ఈ తీరుగానుండి మాతోటలోన
తీగ గుఱివియు తీగ మల్లెయును

పా.వి. రాఘవరావు, సారస్వతమిత్రులుండలి.

రాధామనోహరలో రమణీయముగను
అల్లుకొనిన మంది రాతరమందు
ఒక్కప్రక్కకు నేను ఒదిగిపరుంటి
మంచి ఆలోచనలో మదినూహనేను
దుఃఖ నంద్రములోన దొరలిపోయితిని.

ఘల్లుఘల్లురనుచు కల కలనగుచు
తనునృజించిన జీవ తతిఁ జూడుమంను
కాంత యోర్తుకనాడు చెంతనిల్పుండి
నారక్త నాళాల నోరిమి బాణు
మనుజుని ఆత్మను కొని పైకిలాగి
వానితో లంకెను వైచి ఆకాంత
ప్రకృతి నేననుచును బరుగునఁబోయె—

తన కొఱకేదైన మన జుడిపుడమి
తన చేతితోఁజేసి కొనగలండెకట॥

1

నిన్ని చేతులతోను
చిరుమబ్బు కెరటాలు
జాబిల్లికేకతో
జతగూర్చినాడు.

2

సరిలేని దనిచాటే
విరికన్నె వలపంకా
గురుతుమాడాలనీ
మరిపించినాడు.

3

కోయిలల పాటలకు
కోపమొచ్చిందనీ
భ్రమరకుమారుణ్ణి
బ్రతిమాలినాడు.

4

మురిపాలు మెరయించి
తరితీపు నేయించే
సరసాంగినేస్తము
జరగదన్నాడు.

5

వసివాడుతూందనీ
వన్నెవీడిందనీ
తీవముద్రియగతికి
దిగులువడ్డాడు.

6

సన్నజాజులగుంపు
తన్నకాదన్నదని
మన్ననల కాసపడి
సన్నగిల్లాడు.

7

సిగ్గుపారలన్నిటినీ
చిమ్మిదగ్గరజేరి
గొజ్జగితోతన
కోర్కెదెల్పాడు.

8

చెలువమలవరచుకొని
పలుకరించిందనీ
కలువనెచ్చెలిమిద
తలవునిలిపాడు.

9

చేసన్నలకుబదులు
చెప్పనంటూన్నదని
చేమంతికెదురుగా
చేరినిల్పాడు

10

అల్లుకొనిపోయింది
వెల్లడొత్తూందని
మల్లెచెప్పినమాట
చెల్లదన్నాడు.

మంతంబగు నీ భరతఖండమునందు యుగ యుగ రంభమునను, సన్మార్గమును రక్షించుట కొరకును దౌర్మార్గమును నశింపజేయుటకును, ధర్మమును బాగుగా నెలకొల్పుటకును భగవంతుఁ డవతారంబులఁ బాలించుచుండును. తా నవతరించుటయేగాక లోక సంతక్షణార్థమై మానవమాత్రుల యందుఁగూడ తన దివ్యశక్తుల నాలోపింపజేసి వారలచే నధర్మ మడుగంటఁజేయించి ప్రజలను సన్మార్గానువర్తు లగునట్లుగా జేయించుచుండు ననియు లోకవిడితము. ఇట్టి దివ్యశక్తు లాలోపింపబడినవారలలో బుద్ధుఁ డొకఁడు. ఈతఁడొక నూతన మతప్రబోధముచే నధర్మమును పోదోచెను.

బుద్ధుడు మొదట సామాన్య మానవుఁడయైనను స్వయముగ జ్ఞానాన్వేషణ మొనర్చుకొని బోధిపుత్రముకడ విశ్వ వ్యాపకఁడగు భగవంతునిచే దివ్యశక్తు లాలోపింపబడి జ్ఞాబుద్ధుడై యతిశీఘ్రముగనే మానవకోటిలో నొకదిగ్భ్య మూర్తియై యుత్తముఁ డనిపించుకొనియెను.

యద్యదా చరతిశ్రేష్ఠ సత్త దేవేతరేజనాః

సయత్రైమాణం కురుతే లోక సదనువర్తతే ||

అను గీతావాక్యము ననుసరించి యుత్తముఁడని లోకములో బుద్ధుఁ డనిపించుకొని. యాతఁ డేయే సత్కర్మల నాచరించుచుండెనో, యాయా సత్కర్మలను లోకముకూడ ననుకరించుటకు మొదలిడెను. ఆతఁడు దేనిని ప్రమాణముగ దీసికొనెనో లోకముకూడ దానినే ప్రమాణముగ దీసికొని ప్రవర్తించుట కారంభించెను.

ప్రతిదినమును మానవుఁడు తానొనరించు సత్కర్మల మూలముననే ముక్తిని వడయుననియు గాన సీతివర్తనమే యాతనికి ముఖ్యమనియు బుద్ధుఁడు ప్రజలకు బోధించెను. పరిశుద్ధమగు నాలోచనము, పరిశుద్ధమగు ప్రవర్తనము, ముక్తి బొందుటకు ముఖ్యసాధనములనియు, త్యాగముతో గూడిన భూతదయయే ధర్మముయొక్క స్వరూపమనియు బోధించెను. ఇవి యందతకు సాధ్యములనియు, అందువలన ప్రజలలో కొందరి కాధిక్యము, మరికొందర కనాధిక్యము లేదనియు, అందరును సమానులే యనియును, న్యాయప్రవర్తకలగు నందరును పూజ్యులేయనియు బోధించెను. ఇట్టి బోధన యందరకును సులభగ్రాహ్యమై లోకములో శీఘ్రముగా వ్యాప్తిజెందెను.

బుద్ధ భగవానుని యీమతము హిందూ మతమందలి కొన్ని ముఖ్య సూత్రముల పునఃస్మరించుకొని బయలుదేరి తనకుత సన్సారణ రూపమున హిందూదేశముననే కాక ప్రపంచమంతటను న్యాప్తిజెంది మానవకోటికింతిం తనరాని మహోపకార మొనర్చినది. బౌద్ధమతావలంబులగుట యన ప్రజలు కొన్ని మతవిషయమున కట్టుబాట్లకు లోనగుటయే.

ఈమతము మన హిందూ దేశమున కొనరించిన మహోపకారము లెన్ని?

నియమపద్ధతిని విచారించిన నీమత మడివడిన వ్యాప్తములానున్న మతానుసారలగు బ్రాహ్మ క్షత్రియులకు నూతనమగు జ్ఞాప్రబోధ మొనరించినదని తెలియనగును.

రాజకీయ పద్ధతిని జూచిన నీమతము మొట్టమొదట మన దేశమున సంఘభావము నొనగూర్చి, తన్మూలమున రాజకీయ రంగములోకూడ నభిప్రాయ భేదములు లేకుండ చేసినదని వచింపవచ్చును.

చారిత్రికముగ నాలోచించిన విది సరియగు హైందవ మతోత్పన్నమునకు కారణమాయెనని తెల్లమగును.

ఈ మతవ్యాప్తికిని ఈ మతమందలి యావత్ప్రభావి ప్రాయమునకును బుద్ధ భగవానుని పవిత్ర జీవితము నాతని భూతదయ నిరుపమాన నైతిక బోధనలు, నాతని మృదువైన చక్కని ప్రవర్తనయుఁ దోడ్పడినవి ముఖ్యముగా మహానుభావుని మూర్తిత్వమందలి (Personality) మహత్తరమగు నొకవిధమైన దివ్యశక్తియే కారణమనవచ్చును. ఈశక్తియే సామాన్య మానవులకు (Common people) మోక్షమార్గానువర్తియై, రక్షణమై దేశమున నెక్కుడు ప్రచారముఁ గావించినది. హిందూదేశాభివృద్ధికే దోడ్పడిన శక్తులలో నియ్యదియే యధికతరమగు శక్తికలదైనది.

బుద్ధదేవుడు తన నూతనమత వ్యాప్తమువలన సామాన్య మానుషాత్మీయధర్మమును (Common spiritual right) ప్రచారములోనికిఁ దెచ్చుటచేతనే హిందూదేశమున నిజమగు జాతీయతను సృష్టించెనని కాశ్యపముగ నెలకొల్పఁగలిగినాఁడు. ఈ జాతీయతయే యతిశ్రేణిముగ చక్రవర్తియగు నశోకుని హృదయాకర్షణ మొనరించెను. చంద్రగుప్తుని కాలము, అనగా మార్యవంశ రాజ్యస్థాపనముకాటికే పరిపక్వముకొందిన దేశము అశోకుని కాలము

నాటికి (నుమాత్రమే వర్తించుచున్నది) తనయొక్క పరి
పక్వతనము (maturity) గ్రహించెను. ఈమతమే యిట్టి
పరిపక్వతనమును ముఖ్యకారణము. ఈకాలమున
బ్రాహ్మణ్యములు పరిపక్వములై తామే ముక్తిని పడ
యట పుట్టలను దురూహలను మఱియును, పవిత్ర
జీవితమువలన బ్రాహ్మణులు నభ్యాసమును, భాగ్య
వంతులని నిరూపించుకొనగూడ నర్హుని కర్తవ్యమని
గ్రహించెను.

ప్రజల కొన్ని కొన్ని కాలములకు జేరి యున్నచో
నాయా కాలములలో నైకమత్యము కలకొని, తత్కాలమున
నందరిలోను నైకమత్యముండునని యభిప్రాయపడుట
కలలోని వార్త. నిజముగ నాలించిన కాలము ప్రజ
లను జేరు చేయును. ఒక కాలమున, మరియొక కాలమున
గల పుష్కర వైషమ్యములవలన నైకమత్యమునకు బ్రజ
లలో నేరేకుండ బోవును. ఈ విషయ మిప్పటి
బ్రాహ్మణ్య బ్రాహ్మణ్య వైషమ్యములనుబట్టియు, నప్పటి
(పాద్యులకారంభ) కాలముందలి చాతుర్వర్ణములలోని
పరస్పర వైషమ్యములను బట్టియు నందరికును ముఖ్యముగ
చారిత్ర పాఠకులకును విచితమే. పాద్యమతము హిందూ
దేశములో నొక తెగకుఁ జెందినదిగాదు. ఇదియొక వ్యక్తిని
పూజించు మతము (Hero worship.) మఱియు నిది
యొక నిత్యమబద్ధమును మతాధికారము (Monastic order)
కాని దంతమతమును బ్రాహ్మణ మతమువలె (Like
Hinduism existing before the birth of Bu-
ddha) నొక తెగకుఁ జెందినదిగాదు. ఈ మతస్వీకార
మునకుఁ గలుగ నర్హులే. ఇందువలననే నందఱును సమాను
లని తెలియును. అశోకనంతటి గొప్ప చక్రవర్తి తన
రాజ్యము లోనున్న సన్యాసులకు తనకును భేదమేమియును
లేదనియును తానుగూడ నొక సన్యాసినిని దలంచుటకును
కారణ మిదియే. పాద్య మతోద్భవముగు నీయొక్క ప్రాంత
యము ప్రజలలో వ్యాపించి సంఘభావమును మఱింత
బలపఱచినది.

ఇట్లు మతవిషయమునకు నైకమత్యము ప్రజలలో వ్యా
పించుటచే రాజకీయరంగమునగూడ ప్రజలలో వైషమ్య
ములు లేక పరిపాలనా విధానము బాగుగా సాగును.
ఈ సామ్యపుణ్యమునే యశోకుండు మూడువంతులకు పైగా
హిందూదేశము నంత చక్కగాఁ బరిపాలన మొనర్చి
పెట్టెను, హిందూదేశ చారిత్ర పఠనమువలన వెల్లడియగు
వాస్తవము.

ఇట్లు ప్రజలలో మతైకమత్యము (Religious-union)
రాజకీయైకమత్యము (Political-union) నకు దోడ్పడు
నని దేశచారిత్రములఁ జదివిన తెలియఁగలదు. ఇంగ్లండు
దేశమును అంగ్లోశాస్త్రములు జయించి వేర్వేరు చిన్న చిన్న
రాజ్యములను స్థాపించినపు డింగ్లండు దేశీయులు గ్రీకు
రాధకులుగ (Heathens) నుండిరి కెంటురాజ్యమునేలు
ఎథెల్పర్లు యేకవ శతాబ్దములో క్రైస్తవమతమును స్వీక
రించిన పూర్వము దేశపు రాజకుమారికును వివాహమాడి
తానుగూడ క్రైస్తవ మతావలంబు దాయెను. అప్పటి
నుండియు నొక రాజ్యమునుండి మరియొక రాజ్యమునకి
మతము వ్యాపించ నచిరకాలములోనే ఇంగ్లండుదేశీయు
లలో మతైకమత్యము సమకూడినది. ఈ మతైకమత్యము
రాను రాను రాజకీయ రంగములోగూడ ప్రతిఫలించినది.
ఎనిమిదవ శతాబ్దమునాటికి వెన్నెక్సురాజాక్రింద ఇంగ్లండు
దేశమంతయు నొక్కటి యగుటకు కారణము సమస్త
ప్రజల మతము నొక్కటి యగుటయే

ఈవిధముగ నేదేశ చారిత్రమును జూచినను మతైక
మత్యము రాజకీయైకమత్యమునకు దోడ్పడునని తేల్
గలదు. పాద్యమత మిట్లు మన దేశములో మొదట ప్రజ
లలో నైకమత్య మొనగూర్చి, పిదప రాజకీయ వైషమ్య
ములనుగూడఁ బోషించి పరిపాలనావిధానమునకు దోడ్ప
డినది

పాద్యమత విస్తృతికి పూర్వ మిదేశమున నెక్కుడభి
వృద్ధిలో నున్నది హిందూమతము. ఇయ్యది బ్రాహ్మ
ణుల సామ్యము యందుఁ దెను. అందువలననే యీమతము
బ్రాహ్మణమతమని పిలువబడుచు వచ్చెను. ఈమతమునకు
పదుదిక్కుమై, సామాన్యమానవుల కగ్రాహ్యమై యల
రారుచుండెడిది. అందుచే సామాన్య మానవుల మోక్ష
పూర్తి యగ్రవర్ణముల చేతిలో బడెను. రాను రాను
బుద్ధుని కాలమునాటికి ప్రజలు మహాపరిణామమునొంది
యజ్ఞానబద్ధములగు నమృతములను అంగీకరింపని కాలమా
నన్న మాయెను. ఆసమయముననే బుద్ధుండు యీమతమును
సంస్కరించెను. ఈ హిందూమత సంస్కరణమే పాద్య
మతము. ఈవిధమేద సమృద్ధమైన యార్య మతమునకును
నప్పటికే ప్రచారములోనుండి వేదనూత్రములను లక్ష్యము
చేయని క్రైస్తవమతమునకు నొకవిధమైన సమ్మేళన మొనరిం
చెను. ఈసమ్మేళనమే సరియగు హిందూమతమే.
ఇదియే పాద్యుండుపదేశించిన నూతనమతము. అప్పటిమత
ప్రచారకులగు నగ్రవర్ణముల యుపదేశములవలన తమకును
మోక్షమునకును చాల దూరమని తలపోసి ముక్తియెడల

విరక్తిభావమును కలిగియున్న సామాన్యమానవుల కీనూతన మతము మహోపకార మొనర్పినది. మానవుని సత్త్వి వర్తనము వలననే యాతడు ముక్తిని వడయునన్న యీ మతమువలన ముక్తిమార్గము బహు సులభమాయెను. ఉత్తమ మార్గానువర్తన లగుటకుఁ బ్రబోధించిన యీ మతసంస్థానికి నూతనమత స్థాపకునకు మానవకోటి యెంతయు కృతజ్ఞత జ్ఞాపవలసి యున్నది.

మనదేశములో బుద్ధుని కాలమునకు ముందున్న సామాన్య మానవులవలెనే యొకప్పుడు (15 వ శతాబ్దమునకు ముందు) యూరోపుఖండములో గూడ సామాన్యులందఱును తమ మతాధికారియగు పోపు (Pope) ను ఆతని యనుచరులును చెప్పిన విధముననే నడచుకొనినయెడల తమకు ముక్తిగలుగుననియు, లేనిచో మోక్షద్వారములు బంధింపబడుననియు నమ్మియుండిరి. కాని 15 వ శతాబ్దమున పెంపొందిన మతవిషయకమగు నొక యుద్యమము (Conciliar-movement) వలన నా వెట్టియూహలు మాముమయ్యెను. ఎవఁడు బైబిలులో చెప్పినట్లు తన ధర్మము వాచరించునో వానికి మోక్షము సమకూరు ననియు, పోపుగాని యాతని శిష్యులుగాని ముక్తిమార్గమును బంధింపలేరనియు ప్రజలకు గోచరించినది. అంతటితో పోపుయొక్క సర్వాధికారమునకుఁ గొంత గలిగెను. ఆతని యధికారమును చాలవరికొక్షీణించెను. ఈవిధము ననే మన దేశములో బుద్ధుని నూతనమతము అభివృద్ధి చెందినకొలదిని బ్రాహ్మణుల యధికారము క్షీణించినది. కొలదికాలములో బ్రాహ్మణులుగూడ సామాన్య మానవులవలెనే బౌద్ధమతావలంబులయిరి.

బౌద్ధయుగముననున్న సామాన్య మానవునకును అంతకు పూర్వపు నూత్రియుగమందలి సామాన్య మానవునకును మనస్సులో చాల భేదముకలదు. నూత్రియుగములో సామాన్యమానవుఁ డగ్రిహతికి మతవిషయములలో నొక విధమగు బానిసగ నుండెనవచ్చును. ఏమన వాఁడెట్లు చెప్పినట్లు చేయుటయేగాని, యొకించుకయైనను స్వబుద్ధిని వికసింపజేయు నవకాశమును కలిగియుండలేదు. కాని రాసురాసు మనఃపరిణామమునొందుచు వచ్చి బౌద్ధమతావలంబుఁ బొందుత్రస్త్ర మోక్ష సామాన్యస్వేచ్ఛకుఁ దగుటకు మానవుఁడు తన మనస్సుచే నూతనశక్తులను సంపాదించుకొను. ఇపుడు నిశ్చల ధ్యానము, అగాధమగు భూతదయ, నిరుపమవిజ్ఞానము, ఇవియే తనయాత్మయొక్క యున్నతాదర్శములని గ్రహించెను. ఈ యున్నతాదర్శములే మానవునియొక్క శరమావధియని గీతావాక్యములు

గూడఁ జెప్పుచున్నవి. ఈ యాదర్శములే మోక్షార్థములు. ఇట్లు (సామాన్య) మానవులు బౌద్ధమతావలంబులయి తమ తమ మనములను వికసింపఁ జేసికొనిరి.

అజంతా, యెల్లోరా, అమరావతి మున్నగు బౌద్ధ విహారములయందును స్తూపములయందును గనుపట్టు శిల్ప మిమతప్రచారమువలననే యెక్కుడభివృద్ధిఁ గాంచినది. అప్పటికాలమున నీమతవ్యాపకులగు బౌద్ధభిక్షుకుల విహారార్థమయి మతాభిమానులగు రాజులమితమగు ధనమును వెచ్చించి తమ యాస్థానశిల్పకారులచే నేకశిలామయమగు పర్వతములను దొలిపించి యెక్కుడు పనితనమును వెల్లడింపజేసి చిత్రకళ నభివృద్ధిఁ జేయించిరి, ఇది యంతయు నీమతవ్యాప్తికొఱకై; లేనిచో శిల్పకళయంత యభివృద్ధిని గాంచి యుండదనవచ్చును. అమరావతి స్తూపములమీదను అజంతాలోని శిలలమీదను హిందూ బౌద్ధపురాణములలోని గాథలన్నియును కనులకు గట్టినట్లు చిత్రీకరింపబడినవి. మతవ్యాప్తి, మతప్రాశస్త్యము తన పరమావధిగ నిడుకొని చిత్రీకారుఁడు తనమహత్తర జ్ఞానప్రభావమున రూపలేఖనము, కారీరవ్యాపారములు, నాధ్యాత్మిక తత్వములు మున్నగునన్నియు మానవకోటియొక్క నేత్రములకు గోచరింప జేయగల్గెను. ఆకాలముననే శిల్పకళలో ప్రపంచమందలి యన్ని దేశములకన్న మన దేశమే మిన్నయని పొగడ్తనొందెను. ఆశిల్ప నైపుణ్య మిప్పటికిని చెక్కుచెదరక విదేశీయులచేగూడ పొగడ్త నొందుచున్నది. శిల్పకళనుగూర్చి యుత్తమమైన గ్రంథములుగూడ నాకాలముననే మొదట మనదేశములో వ్రాయఁబడినవి.

బౌద్ధ మతమందలి యహింసా నూత్రానుసారులయి యనేకులగు మాంసాహారులు శాఖాహారులయిరి. జీవహింస నొనర్చుటకు మిగుల భయపడసాగిరి. క్రూరమృగములను వేటాడుటగూడ మానుకొనిరి.

హిందూదేశమున నీమత మభివృద్ధి నొందెడు కాలమున చైనా జపాను మున్నగు దేశములన్నియు నజ్ఞానాంధకారమున మునిగియుండినవి. అచ్చటినుండి కొందరు పండితులు మన దేశమున కేతెంచి దేశీయభాష నభ్యసించి విజ్ఞానదాయకమగు బౌద్ధమత గ్రంథములఁ జదివి జ్ఞానోపార్జన మొనర్చుటయే కాక తమ మూలమున తమ దేశీయులను గూడ తరింపఁ జేసిరి.

మొత్తముమీద బౌద్ధ మతము మన దేశీయులనేకాక ప్రపంచమందలి సగముకన్న నెక్కుడు ప్రజలను మానసికముగను, నైతికముగను నభివృద్ధి నొనర్చి ప్రపంచమున ఘనమగు సుపకార మొనర్చినదనుటకు సందియములేదు కు

ఇట్లునుటచే మన దేశమున నూత్రియుగమందలి జనులు నీతిబాహుళ్యనియు, మానవ నామమాతృనియును వచించుటగాదు. బౌద్ధ యుగముననే నీబుద్ధుని యవతారము వలననే యిట్లాయెననుటయును గాదు. బౌద్ధ మతావతారమునకు ముందు ప్రజలలో ధర్మ మడుగంటినది.

మనోదౌర్బల్య మావరించినది అయ్యివి యెక్కుడుగ (పూర్తిగ) నీమతవ్యాప్తివలన నాశనమొందినవి. ముఖ్యముగ నీ మతమే యప్పటి సామాన్య మానవుల యాస్పత్రియనునకు గారిణిమాయెను.

జొన్న చేను .

తులసాటి గోవర్ధనరావుగారు.

సెనగపూలైకదొడిగిన చిన్నదాన
కవులుమావారు తొలకరికాలమందు
పలుకరింత్రే? కవిత కాటవెలదివంచు
సవ్యమూరిపెమ్ము కవితలనడక లంద
చందములుకలిగి వలుపుసాని శార
దమ్మవోలె వరింతె హృదంతరమ్ము.

వడి సెలనుజూచి కవిసార్వభౌముడుండె
మంచయే సర్వసామ్రాజ్యమంచు పట్ట
మహిషితోడుగా నిను స్వయంవరపు మాకుఁ
గూడ కన్నెదావను ఈశజోడు గూడె.
తల్లిదండ్రులొచ్చేనిలోఁ ద్రాడుపేను
చుండిరి వడిసెలకు అన్న చూడనేగె
నాదరికి బిట్టవ్రాలకుండఁగ దినమణి
యిపుడిపుడె యొత్తిగిల్లడి నిచటఁజేయు
మన రహస్య సంభాషణమ్మును నీనంగ
దోసమని శుభమన్నిటందోఁచె వేగి
రింపకుమ తొందరేల నీరేయి నిచట
నుండుమనెదె - సంతసమె - ఏనూరికేగ
మానితిని లేశజొన్నలు మంచెక్కింద
దాచితివా? నాకోసమై? తాటిపండు
కలదు చెట్టుపై గడనిమ్ము కొట్టితినుచు
నెటులొ పొట్టనిపుడు నాకలియులేదు
అంతగా హాయిగా నిద్రోబోద మొకట.

కవినరస, సరే, యొక్కింత కాలమున్న
తటిపి లేదూడ పాల్చీసి తల్లి లేగ
లందు నాకొఱకు నదిగో ఆవుతల్లి
కట్లుత్రేంపలేక యతించెంకలపుచాల
సాలు చెంబులోవాని ద్రావంగనిత్తు
దప్పికయి జొన్నరొట్టెతినంగ నిక్క
మయిన నిడుదు నాచేతి వ టకముతింట
దోసమా? ఆన్న ముగాదు త్రోసిపుచ్చ
జాతి గుటికెట్లునిల్వఁగా జాలవెండు
నమ్మకములేనిచో గృష్ణునడిగి రాధ
నడిగి ఆయిళాకన్యక నడిగిరమ్ము
సంశయింపకుమోయి, ఈసమయమందు
అరుగొ తలిదండ్రు లన్నగా రచటనుండి
వచ్చుచున్న వారలు భయమువలదు నీకు
ప్రకృతి సౌందర్యమును గనవచ్చితం చు
ధైర్యమునఁజెప్పి కొన్ని పద్యములఁజదివి
వారిలో స్నేహాగతిని వజ్రలుచేసి
తుదకు ద్వంద్వభీష్మితమును దీర్తునుగ సఖుండ.

అయిన నుండెదనీవన్న యటులె వీరు
తామరసనేత్ర లిండ్ల బంచాలుగారు?"

("రసవాహిని" నుండి.)

రమణను అరెస్టు చేశారట! చిన్నప్పటి నుంచీ ఒకతల్లిబిడ్డలులాగా, ఎడబాయకుండా, ఒకకంచంలోనే అన్నతంటూ కలిసి పెరిగాము. చదువుకున్నాము, సరైన ఉద్యోగాలుదొరికినాయి. ఎవరికివారు సుఖంగా కాలక్షేపం చేస్తున్నాము. నలుగురిచేత అవుననిపించుకున్నా గాని, ఎవరు వేలువంచడానికన్న వీలులేదే: పోనీ, ఇంకా నేనన్నాలాటే, “ఏదో క్లబ్బులో బిగ్గరగ మాట్లాడుతాడు, పెద్దలనీ, పిన్నలనీ విచారించకుండా నోటికి వచ్చినదల్లా అనేస్తాడు, అడ్డమైనవాళ్ళతో స్నేహం చేస్తాడు,” అని యింకా యీలాటి ధోరణిలోనే - తలూ, మీసాలు నెరిసిన ఘనులు ఆక్షేపిస్తూంటారు. రమణసంగతలాకాదే!

ఆపిలకజుట్టూ, మడత నలగకుండా అంచులు కనబడేట్లు, తీర్చేబిళ్లగోచి, మూడురేకల గంధం, కనుబొమ్మల్లో కుంకుమబొట్టు, పెద్దమనస్సులు తొడుగుకొనే కోటు, వాళ్లు వేసుకున్నట్టుగానే సన్నగోరంచు పుత్తరీయం, పింజవెట్టి బుజాల మీదుగా వేసుకోడం - పూర్వార్చార పరాయణులందరూ, రమణ ఆఫీసుకు వెళ్ళేటప్పుడు చూచి మురిసిపోయేవాళ్ళే. నారాయణ శాస్త్రిగారు - ఎంతపేరుంది ఆయనకి మావే పుకల్లా సాంప్రదాయాభిజ్ఞుడని? - అలాటాయన, నడివీధిలో అదవిచూటా “నాయనా, నిన్ను చూస్తే నమస్కరించాలని బుద్ధివుడుతుందోయీ, కులదీపకుడవు.” అని రమణను చూడటంచేత తన జన్మకు సాఫల్యం కల్గి దన్నట్టుగా ఉప్పొంగిపోలా? ఎవరెరుగరు అతడెలాటివాడో ఒకరిజోలికి వెళ్తాడా, ఒకరిని పల్లెత్తుమాట ఎన్నడన్నా అన్నాడని విన్నారా!

రమణను అరెస్టు చేసారుట!

పాపయ్యను చంపినందుకా! ఆతను చెడ్డవాడే, చాలామందిని యేడిపించాడు. ఎంతమందినో బెదిరించి డబ్బులాగాడు. భార్య భర్తలకు కాకుండా చేసాడు సరే, ఎన్నయినా ఉన్నాయి. రమణ, ఆతన్ని చంపడమందుకు; చంపాడా? అసలు చంపాలిసిన అవసరం ఏమవచ్చింది? నిజంగా చంపాడనేనా అరెస్టు చేసింది?

జైలు అధికారితో మాట్లాడాను, జామీను మీద తీసుకురావడానికి వీలుంటే తీసుకురావచ్చు గదా అని. నేరం రుజువౌతుంది ప్రత్యక్షంగా చూచామని చెప్పేవారున్నారు. ఎలా వదలడానికి ఒప్పుకుంటారు? మాట్లాడడానికి కన్నా వీలులేదన్నారు! ఈ కొత్త నియమం ఎందుకో, ఎప్పటినుంచో? ఇంకా ఎవరున్నారు ఆతనికి? పాపం! ముసలిది తల్లి. ఈమాట వినగానే విరుచుకుపడిపోయింది; ఎన్నికష్టాలుపడి పెంచి పెద్దవాణ్ణి చేసింది ఆయిల్లాలు. కష్టం వృథాగాకుండా ప్రయోజకుడై మంచివాడని అందరిచేత అనిపించుకుంటూ, నాలుగు కాలాలపాటు సుఖంగా వుండకుండా ఎంత కష్టం వచ్చింది! ఆవిడ ఎట్లాబ్రతుకుతుంది. మళ్ళా నలుగురిలో తల ఎత్తుకు కిరగడ మేలా? యెవరాదరిస్తారు. మేం వున్నాం, నీకేం భయంలేదని ఓదార్చేవారన్నా ఏ?

అదాకోని సంగతులు జరిగినప్పుడు, కలా, నిజమా అనుకుంటాము. కలన్నా ఇంతచిత్రంగా నమ్మడానికి వీలులేకుండా వుంటుందా? విచారణకుముందు నేనెన్నిసార్లు మాట్లాడానికి వెళ్ళినా

తీసుకురావద్దనేవాడట. ఏ వుందో మనసులో, నాతోనన్నా చెప్పరాదూ? తనకేంకష్టం ఎందుకు దాపరించాలి. తను జైలులో మృగ్గు తూటే, నేను బయట సంతోషంగా కాలం గడుపుతున్నాననుకుంటాడా, తన అవస్థ అంతా చూస్తూ?

కేసు విచారణకు వచ్చింది. ఎంతమంది జనం వచ్చేవారు చూడడానికి! అందరికీ అతనింటే అంత అభిమానం. కొట్టేస్తారని దృఢంగా నమ్ముతున్నారు ఎవరినిచూచినా. లేకపోతే— రమణ కూడచేళాడని జడ్జిమాత్రం నమ్మగలడా ఏం?

సాక్షుల సందరిని విచారించారు. అందరూ తలోవిధంగా చెప్పారు; ఎవరికీ పాతం సరిగా రానట్టు తెలుస్తూనే వుంది. ఇంకా కొట్టేయడానికి ఏం అభ్యంతరం ఉంది? అంత ధైర్యం ఉండటంచేతనేనా—రమణ తనపక్షం వాదించడానికి వకీలునన్నాపెట్టుకొంది? కష్టాలందరికీ వస్తాయి. తను అంతసిగ్గుపడటం ఎందుకు? ఎవరెరుగను అంతా అన్యాయమని?

తీర్పుచెప్పాలి. విచారణంతాఅయింది చెప్పిందంతా అందరూ జడ్జిగారితోపాటు విన్నారు. తప్పుడుమాటలేవో నిజం సంగతులేవో తెలుసుకోలేదా? న్యాయపీఠాని అధిష్టిం చాడు న్యాయాధికారి!

పాపయ్య అనేవెద్దమనిషిని చంపావని కేరం మోపారు. నీవేమంటావు అని న్యాయాధిపతి రమణనడిగాడు. కళ్లనీళ్ళు ఆపుకుంటూ, సన్నగా చిక్కిపోయి, కళ్ళగుంటలువడి, మనధోరణి లేనట్లు వెర్రిచూపులతో నిలుచున్నాడు. అడిగిన రెండుమూడు నిమిషాలుదాకా కళ్ళు తెరవలేదు. మాట్లాడలేదు.

కళ్ళు తెరిచాడు ఆదేమిటో ఆక్రొత్తకళ్ళ! దూకడానికి ముందు సింహంలాగా గర్జించాడు “ఈలోకంలో న్యాయం జరగదు. అది నా కక్కరలేదు. అలాటి పాపాత్ముణ్ణి ఈలోకం లోంచి పంపించివేసినందుకు నాప్రభువు నన్ను మెచ్చుకుంటాడు. హత్య జేసినందుకు ఉరివేస్తారు కాదూ? మీదీఉరికార అంటే నావాళ్ళదగ్గరికి నేను వెళ్ళేట్టు చేస్తారు. ఏదీ, ఆమాటకాస్తా త్వరగా చెప్పండి.”

నేనేనా, లేక పన్నవాళ్లందరూ నిర్భంతపోయినారా? మనస్సు చెడిపోయింది కాబోలు. లేకపోతే ఆధోరణిఏమిటి! న్యాయం—

ద్వీపాంతరవాస శిక్ష విధించారు.

2

నాలుగురోజులు గడిచినాయి. ఆరోజులు, మామూలు రోజుల్లాగా లేవు. పగలు, రాత్రి, ఎంతపెరిగినాయి. ఎంతసేపుచూచినా చీకటి పడదు. చీకటిపడ్డదా తెల్లవారడం ఎప్పటికో?

మరునాడు వుదయం రమణను తీసుకు వెళ్ళి పోతారట. అప్పుడన్నా తెలుదగ్గరకు వెళ్లి కడసారి చూద్దామనుకున్నాన; తొందరగా నిద్రపోతే చీకటితోనే మెళ్ళుకువ వస్తుంది. అందుచేత మధ్యాహ్నంవచ్చిన ఉత్తరాలు చనువుకుంటూ వసారాలో జాజివందిరికి దగ్గరగా కుప్పీలో కూర్చున్నాను

ఏమిటిది —

“సం 121 ఖైది వెంకటరమణయ్య నిన్ను రాత్రి ఆత్మహత్య కావించుకొన్నాడు. ఆతని జేబులో మీపేరవ్రాసిన కవరు కనిపించింది. దీనితో పంపినాము.”

చివరకు ఎంతచేటుమూడింది. నారమణ నాతో చెప్పకుండా యీ లోకంలోంచి వెళ్ళిపో

తాడ నాకు తెలియనీయకుండా. ఎన్నాళ్లనుంచీ ఆవేదన తాదాస్తున్నాడో. ఆమంచికి ఆప్రోబిష్టకి ఇదా అంతా? హృదయవేదన విడిచిపెడుతుందనే కాదు. మమ్మల్ని విడిచిపెట్టి తాను ఒంటరిగా పరిగెత్తింది? మేమేంకావాలి.

తన నోటి వెంటవిని ఓదార్చి ధైర్యం చెప్పేందుకు బదులుగా ఈవిధంగానా, నాకీకథ తెలియాలివచ్చింది. ఎంత దురదృష్టవంతుణ్ణి. రమణ ఇంకా ఎందుకు కనబడతాడు మోసం—

రమణ ఉత్తరంలో సంగతులు క్రింద వివరిస్తున్నాను. అందరికీ రమణమీద ఏమన్నా అనుమానం వుంటే తొలగిపోతుంది. ఉత్తరం ప్రస్తుతాంశానికి సంబంధించిన మట్టుకు వుదహరిస్తున్నాను.

“నిన్ను వదలిపెట్టి వెళ్లానని కోవవడతావు. అది నాకూ తెలుసు. అమ్మ సాపం ఒంటరిది. ఎంతకాలం బ్రతుకుతూంది ఇంకా యీదుకిళ్ళ ముతో? స్వార్థపరత్వం దీనికి కారణం. మిత్రుణ్ణి కష్టపెట్టి నాసుఖమార్గాన్నీ చూచుకున్నందుకు వెనుకటి సంగతులన్ని తలుచుకుని క్షమిస్తావని నాకు నమ్మకముంది. నేను చేసినవని మంచిదో కాదో, ఎందుకుచేశానో, తెలుస్తుంది, ఇదంతా చదివినతరువాత. నీకు నీతోకలిసి ఐదుగురే యీసంగతి ఎరుగున్నదల్లా. అందలో ముగ్గురు ఇంకోలోకంవారు.

సుందరేశుడి ఉత్సవాలకి వెళ్ళినప్పుడు చూశాను ఆమెను. ఇక చాలామంది చక్కని పిల్లలు వచ్చారు.

నాకు ఆపిల్లలను చూస్తే అంతప్రేమ ఎందుకు కలగాలి. ఆ అమ్మాయికూడా నన్నే ఎందుకు ఆదరించాలి. ఎందుకుఅంటే ఏమీ అర్థంకాలేదు. చంక్రిడు చక్కనివాడనా కలువమురియడం?

అందరిలాటిదైతే ఏమీ ఇబ్బంది లేకపోయేది జమీందారుల యింటిబిడ్డ వెంట ఎంతకుందో పరివారం. ఎంతప్రేమఉన్నా నాతో మాట్లాడాలని ఎంత ముచ్చటున్నా తప్పించుకు రాడానికి వీలుండేదికాదు. ఎప్పుడూ విడవకుండా ఒక ముసలి దాసీది ఉండేది. దాన్ని చూస్తేనే నాకు భయం వేసేది. ఆకళ్లల్లోంచి అసూయ మాత్రం కురుస్తుండేది. ఆ బంగారం బొమ్మను చూచి నప్పుడుకూడా ఎంతకొరకొరలాడేదని ఏమైతే నేమి ఏదోవిధంగా వీలుచేయమని ఎక్లూషన్స్ చేస్తే నాకేచిత్రిగా ఉంది. లూకే రోజుకు ఒక గంటో, రెండుగంటలూ, ఆమె నాదగ్గరవుండేది ఇంటికి వెళ్ళడానికి నన్ను వదలలేక, వెక్కి-వెక్కి. ఏడుస్తూ, బుడిలో ఎక్కిపోయేది. ఎంత సంగోషంగా గడిచినాయి ఆరోజులు!

వేసవి కనుక జబ్బుచేస్తుండేమోనని, తలిదండ్రులు ఊరుపంపించారట, వచ్చిన రెండు నెలలనుంచీ, మనసులో ఏదో బెంగగా ఉన్నట్లుండి ఏమీ తోచక చివరకు జబ్బుకూడ చేసేదట నేను చూసేటప్పటికి కాస్త నిమ్మలంగావుంటే ఉత్సవం చూడాలని ఒకనాడు ఆ దరూ బలవంతంచేస్తే బయలుదేరిందట. చాలా సన్నంగానూ, బలహీనంగాను వుంది. అయితే, ఆకళ్లు, ఆసంతోషం చిమ్మేకళ్ళు! ఆచినుపెదవులు! (నన్ను వెంటాడిస్తున్నాయి; కలలోను మేలుకున్నప్పుడూ, కనబడేవి అవే. వాటికోసం మేగామిమ్మల్నిందరినికూడా విడిచిపెట్టి వెళుతూంది. అక్కడాఉంటాయాలి!

వారంరోజుల్లో వెళ్ళిపోతానని చెప్పింది. తండ్రి జమీందారని మొదట చెప్పానుకాదూ? తన మేలు కోరేవాళ్ల మాటలన్నీ పెడచెనిబెట్టి చెడ్డవాళ్లందరినీ ఆదరించి వాళ్ల చెప్పు చేతల్లో

ఉంటూ రుకాల పాలయి నాడుట. మొదట నుంచీ చాలా ఘనంగా బ్రతికారు. పెద్దలందరు సంపాదించి యిచ్చిన డబ్బంతా పోవడానికి వప్పు కున్నాడుగాని పేరు పోకూడదట. అందుకోసం ఏంపనైనానరే ఎవరి కడ్డం కలిగినా లెక్క చేయ కుండా చేయడానికి సిద్ధపడ్డాడు. సాటి జమిందారుకు పెద్దమొత్తం బాకీ. ఆతడికి యీయన కూతురుని పెళ్ళాడాలని కోరిక. చేతిలో చిక్కదుగా? నిర్బంధి చాడు. పిల్ల నియ్యకపోతే కోర్కెకిం చడం పెళ్ళిచేస్తే పుస్తకట్టకముందు బాకీ రద్దుచే సినట్లుపత్రంమీద వసూలువేయడం ఈ రెండిం టిలో ఏదారి వీలు? పిల్లకి యిష్టంలేదని సంబంధం ఒప్పుకోకుండా, రచ్చకెక్కి ప్రతిష్ట పోగొట్టుకోవటమా?—ఇటు బాకీచెల్లుతుంది. అటు అండగా కలిగిన అల్లుడువస్తాడు. పిల్ల కయిష్టమయితేనేంకీ త్రోవ్రాసుఖపడటంకలుగు తుంది, ఆవిధంగా చేయడమా?—ఆలోచనల కేసి, మంచివాళ్ళకి చెడ్డవాళ్ళకి సమానంగానే వస్తాయి మంచి, చెడ్డవి, వాటినిపట్టి వ్యవహరించేటప్పుడు తేలుతుంది ఒక్కొక్కరి పెద్ద మనిషి తరహా—తన తాతల పరువు నిలబెట్టడానికి, కూతురిని బలియిచ్చేయాలినిదేనా? బుగారపు ప జరం అని పిట్ట సంతోషిస్తుందా ఎన్నడైనా—నాఆలోచనలకేంలే — ఈమాదిరి ధోరణిలోండితే చెప్పాలిసిన సంగతులు వెనక బడతాయి, విషయం తెలిసిన తరువాత నన్ను బాగా యెరుగున్న నీకు చాలా తేలిగ్గాతేలుస్తాయి నాఉపాదేశా ఉండేనా?

ఆవారంలో ఆరురోజులు గడిచిపోయినాయి —పోతున్నాయని భయపడ్డకొద్దీ, లేనిపోని జవనత్వాలు తెచ్చిపెట్టుకుని అలాపరుగెత్తటం యెందుకో; విడిపోయే రోజులు దగ్గరపడ్డాయని

విచారం.ఇద్దరం ఒకచోట ఉన్నామనిసంతోషం; మాకుకావలసిందిసంతోషంవడుతూన్నదివిచారం ఎలా కుదురుతుంది.

నాలుగు గంటలు వేళాగు. మామూలుగా వచ్చే వేళయింది. రేపటితో జీవితంలోంచి సంతోషం మాయమాతుందని నాకూతెలుసు. ఎప్పుడు వస్తుందాలని ఎదురు చూస్తున్నాను. రోజూకన్న కాళ్ళ ఆలస్యంగా వచ్చింది. అవాళ ఎంత బాగుందని చెప్పను. నన్నుచుట్టు జరిచీర, ఎడమవేపు కుచ్చెళ్ళు వచ్చేట్లుగా కట్టింది. నీలం పట్టురవిక, మెడదగ్గర చదరంగా క తిరించింది తొడుక్కుంది, మెల్లో కెంపులు రవ్వలు కూర్చినపట్టిడ; చేతులకి రోజాగాజులు, ముత్యా లగిలకలు; ఒకేమాదిరి జాజిమొగ్గలతో వంకీల జడ, దానిమీద నడుంగా వచ్చులు. రవ్వలు, నీలాలూ, పొదిగిన తిరుగుడుపువ్వు — ధరించినవన్నీ సామాన్యంగలే, ఆమెదాని ఆనగలతోనూ, ఎర్రబడ్డ కళ్లతోనూ, చక్కదనం చిమ్మేస్తు. కాని నవ్వుతెచ్చుకుంటూ మెల్లిగా నడిచి నేను కూర్చున్న సోఫాదగ్గరకు వచ్చింది.

“కూర్చోవూ!” అన్నాను. ఏమీ జవాబు చెప్పకుండా, రవివర్మ ఊర్వశి పురారవ పతం వంక చూస్తు నుంచుంది నావైపన్నా చూడలేదు.

నేను దగ్గరకు వెళ్ళాను...! “కూర్చోవూ? ఎందుకింత ఆలస్యంగా వచ్చావు. చూడు గడియారం, అయిదయింది. నేను యీలోకంలో సుఖపడేదాంటో ఒకగంట తగ్గించేవావా?”

“రమణా! (నీవు పిలిచినట్లే పిలిచేది. ఆమె కూడా నన్ను) మన జీవితాలు చాల చిత్రంగా కనిపిస్తున్నాయి. నేను పుట్టకతోనే కష్టాలు తెచ్చిపెట్టుకున్నాననుకో? నన్ను ఎరుగున్నతరు

వాతనేకాదు నీవిలా విచారపడటం? జీవితంలో మనం అనుకున్నట్లుగా సంతోషంగా ఉండటానికి వీలులేదుకదా? ఇకముందు సుఖపడటం అంటే కష్టాలుపడలేమని తోచినప్పుడు, వెనకసంగతులు జ్ఞాపకంచేసుకుని ధైర్యం చెప్పుకోటం:— అదుగో, మళ్ళా ఏడుపు మొదలు పెట్టావా? ఏడవటం మావంతుకాదూ? నేనుచూడు ఎంత సంతోషంగా వున్నానో? ఎందుకు విచారించడం గంటనేపు ఆలస్యం చేశానన్నావే. ఈ గంట కాస్తా ఏడుస్తూ గడిపేస్తావా? రేపుసాయంకాలము నీ...నీకు కనబడదు తెలుసునా?”

“నామాటవినపూ? మావూరు వెళ్ళిపో దాంరా? నీసుఖం చూడకుండా ఆముసలాడికి డబ్బుచూచి నిన్ను కట్టిపెడుతూంటే తల్లిదండ్రులని ఇంకా అభిమానిస్తావెందుకూ?”

“నాసంగతి తెలియదు ఊరుకో, నాన్నా అమ్మా విచారించడంలేదా ఏం. వాళ్ళకీ తెలియదూ, కడుపులోతిండి, కట్టుకునేందుకు బట్ట అబ్బేందుకే యీపెళ్లని? ఏంచేస్తారు వాళ్ళు మాలో. నేను నిర్భాగ్యురాలిని. అమ్మ పుట్టింటి వారిది మరచిసంస్థానంకాదూ? నాన్నమాలోని పేరున్నవాడుకాదూ? వాళ్ళునేటికి యీదశకు వచ్చారని విచారపడకుండా వాళ్ళకడుపున పుట్టి, మాటవినకుండా కూడా విచారపెట్టనా? ఆముసలాయన ఏం అనుభవిస్తాడు పాపం: మనస్సు రమణికి ఇచ్చేశానుగదా? శరీరాన్ని కొనుక్కుంటున్నాడు. డబ్బుకడతాడు మెడకితాడేసి యింటికి తీసికెళ్తాడు. సమస్తాపచారాలు చేయిస్తాడు. అంతేనా?”

“నాకాసంగతులు చెప్పవద్దు. నామాటవిన నేను చెప్పినట్లుగా చేయవూ? ఎందుకు అంత

దయలేదు నామీద? సుఖపడటానికి సుఖమైన మార్గముంటే అది విడిచిపెట్టి తప్పదారితియడం ఎందుకూ?”

“నీఆలోచన మంచిదే! కాని నేనాలోచించింది మంచిదైనా కాకపోయినా అవశ్యం చేసి తీరాలి. నిన్నుబట్టి నీవు సుఖపడుదామని చూస్తున్నావు, నేను ఇంకోళ్ళను సుఖపెడదామని చూస్తున్నాను. సుఖమేటికేలే కన్నందుకు పెంచినందుకు వాణి తలవంచుకోవనిలేండా చేద్దామనుకుంటున్నాను. అదినాకు సుఖం. నేను సుఖపడనా కష్టపడనా? ఏడిసికెట్టు?”

“క్షమించు ఏదో ఉద్యోగంలో అన్నాను. నీసంగతి తెలియక కాదు?”

“రమణా! మనకిద్దరికీ అంతపుణ్యం కూడానా? ఒకరు తప్పుచేయడం, ఇంకొకరు క్షమించడం అంటూ, మనయిద్దరినీ తప్పులే. జమీందారుల పిల్లని బ్రాహ్మణుడు ప్రేమించడం తప్పు, అపిల్ల ఆతల్లి నిరాకరించకపోవడం తప్పు. — తప్పులే చేశాం సుఖపడ్డామాలేదా?”

“అసంగతులన్నీ ఎందుకుగాని నేనొకటి చెపుతాను తప్పకుండా చేసితిరాలి.”

“ఏమిటి”

“పెళ్ళికి రావడం”

“నీపెళ్ళికా”

“ఏమిటి”

“పెళ్ళికి రావడం”

“నీపెళ్ళికా”

“మరెవరి పెళ్ళికనుకున్నావు? నీపెళ్ళికి పిలవద్దులే, నాపెళ్ళికిరా!”
ఏమిటా ఏడుపు నెత్తిమీద నీళ్ళకుండ కాస్త కిందికి దించుదూ? చెప్పేసంగతివను. నీవువచ్చి తీరాలి తెలుసునా! నిన్నుచూస్తే నాకు ధైర్యం

వస్తుంది. ఎందుకంటే ఎంతవిచారపడుతున్నానో నాకు తెలుసు, నేను ఊహించగలను గనుక, లేకపోతే, ఆవేళకి కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకుంటే ఎంత అమర్చాడ. పరువేమన్నా ఉంటుందా? అమ్మా నాన్నా, అసలు నేను ఏంకోల చేస్తానో అని దిగులుపడుతున్నారు. నిన్ను చూస్తే నాకు కావలసినంత ధైర్యం వస్తుంది. నీకు మాత్రం ముచ్చటగాదు. నేనంత ధైర్యంగా ఉండటం చూడటం? ఏం రావూ? శుభలేఖ కావాలా? పెళ్లికూతురు పిలిస్తే చాలదూ? నీ వెచ్చడన్నా చూస్తావా? ఆపాటకీ చేరీలు, ఆ తమాషాలు, ఆవంతలూ, డబ్బుచ్చుకోకుండా తిన్నన్ని లడ్డూలు — కొత్త పంచెలూ.”

“చంపేడ్చు. ఎందుకట్లా బాధిస్తావు; మాటలతో చంపడం ఎందుకు?”

“మాటలతోనా. మాటలతో బ్రతికాము. మాటలకోసమే, మాటలు తలుచుకుంటూనే బ్రతుకువాము. వస్తావుకాదూ?”

“అరే”

పైక సంభాషణంతా చదివావుగనుక సంగతి చాలామటుకు నీకు తెలిసిపోయింది. ఇద్దరం ఎంతకష్టపడుతున్నామో, ఒకరిని ఒకరు ఎంతగా ప్రేమించామో, ఎందుకు వచ్చింది ఆపాడు పెండ్లి.

ఎంతోనేపు వుండలేదు. చీకటిపడకముందే వెళ్ళిపోయింది. నేనుకూడా ఆరాత్రి చాలా సుఖంగా నిద్రపోయాను. మరునాడల్లాకూడా సంతోషంగానే నడచిపోయింది. పెద్దతుపానుకు ముందుండే ప్రళయంతిలాగా కనిపించింది నాకు

సాయిత్రం మామూలువేళకే వచ్చింది. చాలానేపు తోటలో కూర్చుని మాట్లాడుకున్నాము. కనుచీకటి పడుతుండగా మాధవరం

తోటకు మి కారు వెళ్ళాము. ఒకమూలకు వెళ్లి రాచయ్యసరిక చెట్టుకింద మల్లెపాదలచాటున కూర్చున్నాము. మాట్లాడుకోలేదు. ఆటే ఒకళ్ళని ఒకరు కరువుతీరేటట్టు చూచుకుంటూ కూర్చున్నాము. చెట్ల ఆకులు కదిలినా ఎవరో మమ్మల్ని చూస్తూన్నారని భయమేసేది. రెండు మూడు మాట్లు ఆలాగే అనుకుని చుట్టూరా వెతికాను. ఎవరన్నా ఆపాదల్లో దాక్కుని మమ్మల్ని చూస్తూన్నారేమో ననుకుని;

ఎవరితోనను వారు యింటికి వచ్చేళాము. తెల్లారే, ఆమె వాళ్ళ ఊరు వెళ్ళింది నేనూ మన ఊరు వచ్చేళాను. ఏమిటిరా యీవేషం. కళ్ళగుంటలు పడ్డాయేమని నువ్వు అడిగావు జ్ఞాపకంలేదూ? ఇప్పుడు ఆవేషం జ్ఞాపకం తెచ్చుకో అర్థమవుతుంది

నెల్లాళ్ళకు శుభలేఖ వచ్చింది. నాకు కాదు. నీకు! అది నీవు చూడకుండా దాచాను. మా పితల్లి కూతురి పెళ్లికని బయలుదేరాను తెలియదూ? అక్కడికే, నడస్సులో కూర్చున్నాను. ఆముద్దుమొఖం, ఆచిరునవ్వు, వన్నెతరగకుండా సాక్షాత్కరించాయి! “పిల్లకీ సంతోషంకాదా ఏం, ఎవరికివట్టింది ఇంత అద్భుతం” అన్నాడు ప్రక్క కూర్చున్న ముసలాయన, నాకు తప్ప ఎవరికీ తెలుసు ఆసంతోషం, ఆనవ్వు, ఏమిటో, ఎందుకో, అంతమంది జవములో ఎక్కడ కనుక్కుంటుంది నన్ను పాపం, నాకోసం నాలుగుమూలలా చూస్తూనేవుంది. ఆ అయిదు రోజులు ఆచూపే, ఆమాదిరిగానే ఎవరిదోషను వారు పంచెలుకట్టుకొని బహుమానాలు పుచ్చుకొని ఊళ్ళకు చేరుకున్నారు. నేనూ బనదగ్గర నుంచీ బండిలో సామాను లన్నీ ఎక్కించి ప్రయాణమైనాను. ఒకచిన్న కబుకు వచ్చింది.

ఎవరు తెచ్చారో తెలియదు. బండివాడు
యిచ్చేడు. అసలు వాడే తెచ్చాడేమోనని అను
మానం. చించడంతోనే చిన్న కాగితం మడత
రెండుంగరాలు బయటపడ్డాయి.

మొదటిపేర్లు ఉన్నాయి ఉంగరాలమీద.
వేలినుంచి తీసివేయవలదు ఎప్పుడూ నన్ను
చూడాలని తొందరపడి రావద్దు. నిన్ను చూడ
లంటే నేనెట్లాగో తెలియపరుస్తాలే. చూడక
పోతే మరిచిపోవుగా!

ఏడుపువచ్చినమాట నిజమే. ధైర్యం చెప్పే
దుకు వీధి దగ్గర! ఇట్టంవచ్చినంతసేపు దిగులు
పోయేదాకా బండిలో ఏడుస్తూనే ఉన్నాను.
బండివాడు ఎందుకని అడగలేదు. వాడూ నాతో
పాటే

నేనెంత కష్టపడుతున్నా నీతో చెప్పుదా
మంటే ఎందుచేతనో మనసాప్పేదికాదు! వేదన
మరింత ఎక్కువౌటం మొదలుపెట్టింది. గుండె
పగిలి చచ్చిపోతానేమోనని అనుకునేవాణ్ణి భయ
మేసేది. చచ్చిపోయినా కొంతమేలేగా;
ఒక్కొక్కప్పుడు, ఆమెవీమ చెన్నందో సాయం
కాలముపూట అందరూ సంతోషంగా పికారు
వెళ్ళుతుంటే ఒకమూల కూర్చుని కళ్ళనీళ్ళు
కారుస్తూ ఆమెను తలుచుకుంటూ నేను కూర్చు
న్నట్టుగానే తనకూడా మంచిచీరెలు, నగలు వది
లేసి, ఏం సాఖ్యాలు అనుభవించకుండా నాలాగే
విచారించు కూర్చుండేమో అనిపించేది. నవ్వు
మొగంతో, ఆజమిందాగుతో కలిసి మోటా
రులో పికారు వెళ్ళుతూన్నట్టుగా తలచుకుని,
ఆమెను తిట్టేవాణ్ణి — నన్నిలాకష్టపెడుతూ
నన్నుచప్పగా మరచిపోయి సుఖపడుతుందని.

మూడేళ్ళు గడిచినాయి మనసులో ఎంత
దుఃఖమున్నా, దాన్ని దాచి, లేనిపోని నవ్వు

తెచ్చుకుంటూ చాలా కులాసాగా వున్నట్లు
బయటికి కనబడదామని ఎంత యత్నించేవాణ్ణి.
ఒక్కొక్కప్పుడు నన్ను చూసుకుంటే నాకే
అసహ్యంవేసేది. నే నే దీ ని కం తా కార
కుణ్ణేమో:— నేను 'తప్పుడు రమ్మని' బలవంతం
చేస్తే నామాట తీసివేయలేక వచ్చేదేమో? . . .
ఆప్పుడు, ఈ దుఃఖం, ఈ వేదన, అనేవి ఎరగ
కుండా ఎంత సంతోషంగా కాలం గడిపేవాళ్ళం?
ఒకవేళ నామీద ప్రేమవున్నా నన్ను పెండ్లి
చేసుకుని వేదవాడి పెళ్ళాము కావడం యిష్టం
లేదేమో?

మామూలు వేళకు ఆఫీసునుంచి వచ్చాను.
ఆవాళ మరీ ఎందుచేతనో ఏమీ తోచలేదు.
మాటి మాటికి ఆమె తలపుకు వస్తుంది. జ్ఞాపకం
వచ్చి, కళ్ళనీళ్ళు వచ్చాయి. జన్మంతా ఇలా
గడిచి పోవాలిసిందేనా. మేము ఏం సాపం చేసా
మని మాకీశిక్ష:—

తలుపు తోసుకుని ఎవరో ఆవిడ లోపలికి
వచ్చింది. ఎవరో, ఎందుకో! నాకోసం ఎవరూ
రావడం మామూలులేదే. నాకెవ్వరూ దగ్గర
బంధువులన్నా లేరు. సరే. లేచి నుంచున్నాను.
ఆమె తిన్నగా దగ్గరకువచ్చింది. అంతవరకు
ముఖంవంక నేనుచూడలేదు, 'రమణయ్యగారు!' అని
పలకరించింది. గుర్తుపట్టాను. ఆ! ఎగక్కిం
ఆమె స్నేహితురాలు. మేము వెనుక మాధవరం
తోటకు పికారు వెళ్ళినప్పుడు మావెంటవచ్చింది,
మాస్నేహం సంగతి తెలుసు.

'కూర్చోండి' అని సోఫా చూపించాను.
"ఎప్పుడు వచ్చారు, ఎక్కడనుంచి, చాలాకాల
మైంది మిమ్మల్ని చూచి" అడుగుదామనుకున్న
సంగతులు ఆలవికావు 'ఆమె' ఎట్లాఉందో
తెలుసుకుందామని ఎంతో ఆదుర్దాగాఉంది.

కాని రావడంతోనే ఆమాట అడిగితే ఏమనుకుంటుందో మాటల ధోరణిలో ఆమె చెప్పడా అనుకున్నాను.

“చాలాదూరంనుంచి వస్తున్నానులండి. వేగగిలో ప్రయాణం చేయడం కష్టమే; అయితే చేయాలనినపని చాలా అవసరమైనది. నా ప్రాణం కన్న ఎక్కువగా చూచుకొనే ఒకరి గౌరవం కాపాడటం. అందుచేత ఎండా వాన, నన్నడ్డు పెడుతాయా? మీరు డ్రేమంగానే వున్నారాకాదూ?”

‘డ్రేమంగా వున్నట్టుగానే కనబడటంలే.’

“దానికేం అందరినీ మోసబుచ్చటంలేదు. సంగతులన్నీ తెలిసిన నాకుమాత్రం—

“నన్ను సంతోషపరచే సంగతి మీకు తెలుసు చెప్పరూ.”

ఆమె కొంతసేపు మానగకూర్చుంది. తరువాత

“చూడండి వేసగి తీవ్రంగావుంది. సామాన్యంగా ఎడకు చెట్ల ఆకులు, పువ్వులువాడి, మాడిపోతాయిగా?”

“అవును”

“కొన్ని మామూలుఎండే భరించలేవు. సూర్యుడు కాస్త కన్ను తెరిచాడంటే, ఆచక్కదనంతో జారవిడిచి తొడిమవదలి క్రిందపడి మంటిలో కలిసి మాయమౌతాయి.”

“అవిమరీ మంచిరకం పువ్వులై తేను. సామాన్యంగా ఎంతో మంచిజాతి పువ్వులేనేగాని మామూలుఎండకు మాడిపోదు.”

“నేను చెప్పినదీ మంచిపువ్వుల సంగతే.”

“అన్నిపువ్వులూనా”

“అన్నిటికీ గతీఎదుకు, మనకు కావలసింది”

నావంక చూడలేకపోయింది కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకుంటు పెద్దగా ఏడుస్తూ, మన్నందానీ విడిచిపోయింది ‘అని పడిపోయింది’

“పోయింది! ప్రేమించాను బాగా, అవునులే’ ఎంతబాగానో నాకుమాత్రమే తెలుసు. భూమి మీద ఉండకుండా పోయిందా? నా ఆశలన్నీ—”

ఆమె తెప్పరిలి లేచి కూర్చున్నది. ముఖం తుడుచుకుని పాపిట చక్కబరచుకొని, నేను నుంచున్న చోటికి వచ్చింది.

“మనం విచారపడటంవల్ల ఏంలాభంలేదు. పోయింది. మనంమాత్రం ఎప్పుడో వెళ్ళిపోక కూర్చుంటామా? అయితే వెళ్ళిపోక ముందు ఒకపని చేయాలిసప్రంది. నావంతు నేను నిర్వహించాను. మిగిలినదిమీవంతు ఆమెకోసం— మిమ్మల్ని ప్రేమించి, మీకప్టాల్ని తలుచుకుంటూ విచారంతో క్రూరగిపోయి అంత చిన్నతనంలోనే చచ్చిపోయి దే, ఆమెకోసం - చేస్తారుగాదూ?”

“తప్పకుండా మీకుమాత్రం తెలియదూ” నేను జవాబుచెప్పతానో.”

“సరేవినండి. మీగుబకర్ని ఒకడు ఎడబాసిన తరువాత, మీసంగతులేమీ నాకు తెలిసేవికావు. ఆమెమాత్రం ఎప్పటికప్పుడు మీయోగక్షేమం తెలుసుకుంటూనే వున్నదట. “రమణ” అంటూనే ప్రాణం విడిచింది. చివరకు నాకుతప్ప ఎవరికీ అదేమిటో తెలియదు. అందరూ వెంకటరమణ అనో, జానకీరమణ అనో అన్నదనుకున్నారు. కాని ఆరమణులందరూ ప్రసాదించలేని సుఖసంపత్తిని ఒనగూర్చిన రమణునివరో నాకుమాత్రమే తెలుసు..... అదంతా గడిచిపోయింది. ఆమాటలతో ఏవైనా యోజనంలేదు. ఇవిగో, ఇవిచూచారా?”

చిన్నకాగితములు చేతికిచ్చింది. చూచాను. ఫోటోగ్రాఫులు, నేనూ ఆమె వున్నానవాటిల్లో. ఎవరుతీశారు? ఎప్పుడు? ఎక్కడ? మారహస్యం వెల్లడయిందా?

“ఫోటోగ్రాఫులు చూశారుగదా! ఇవి మనం ఆరోజున మాధవరం తోటలోకి వెళ్ళి నప్పుడు తీశాడు. మధ్య మధ్య క్లిక్, క్లిక్, అని చప్పుడునినబడలా, అదే,—”

“ఆమె చచ్చిపోయింది బ్రతికున్నాళ్ళు మంచిదనిపించు కున్నది. ఆంధ్రరూ ఆమెను తల్లిలాగా చూచుకునేవారు కాపురానికి వచ్చిన ఏడాదికి ఒకపిల్లవాడు కలిగాడు.—రమణ అని పెట్టింది ఆతనిపేరు—తరువాత కొద్దిరోజుల్లోనే చచ్చిపోయింది. జమిందారు మంచం పట్టాడు. ఆతడుకూడా ఎ.త.కాలమో బ్రతుకునే లేడు. పిల్లవాడున్నాడుకదా వారసుడు, వాడికి ఆస్తిని దక్కనీయకుండా చేయాలని, దివాను పట్టుపట్టాడు దగ్గరవారసుడి డబ్బు బాగాతిని వాడికి సంక్రమించేటట్టు చేయాలని చచ్చిపోయిన రాణీప్రసన్న మంచిదికాదని, ఆపిల్లవాడు జమిందారుకు వారసుడుకాడని, ఋజువుచేయడానికి యత్నిస్తున్నారు. ఈమాటలన్నీ చాలా మంది నమ్మి, పిల్లవాణ్ణి తోసివేసి ఆపెద్దాతనికి ఆస్తిఅంతా వచ్చేటట్టుచేయాలని చూస్తున్నారు. ఇంతలోకే వీరికి ఒకదుర్మార్గుడు సాయపడ్డాడు. వాడు యీఫోటోగ్రాఫులు లక్షరూపాయలకి అమ్మేడు, వీటికి ప్రతులుతీసి పంచివెడుతారట. ప్రజలు చూశారా అంటే ఇంకేమన్నా వుండా? లోకంలో శాశ్వతంగా అవశేషి నిలిచిపోతుంది కాదా? నేనెంతో కష్టపడి వీటిని సంగ్రహించు కొచ్చాను నన్ను చంపేద్దామని చూచారు. నేను అరచేతుల్లో ప్రాణాలుపెట్టుకుని మిమ్మల్ని వెతుక్కుంటూ నాలుగువందల మైళ్ళ దూరం నుంచి వచ్చాను. ఈ కాపీలు తగలబెట్టేయచ్చు. వీటి ఆనలు ఫిలుములు ఒకరిదగ్గర వున్నాయి. ఆత టెలాటివాణ్ణి మీ తో చెప్పాను కదా.

మంచితనంగా రాబట్టడానికి వీలులేదు. మీరు ఏవిధంగానన్నా ప్రయత్నించి అవి సంపాదించి తగలబెట్టేయాలి. అప్పుడు, ఆమె మంచిపేరు నిలుస్తుంది, పిల్లవాడికి ఆస్తి దక్కుతుంది; అలా చేస్తారా?”

“చేస్తాను. ఆతడెవరో నాకు తెలియదే”

“నేను చెబుతాను నాకు తెలుసు. ఆతని చిరునామా ఈకాగితంమీద వున్నది తీసుకోండి. రేపు సాయంత్రంలాగానే మీరు అవి సంపాదించాలి. లేకపోతే, నన్ను వెంటాడుతున్నారన్నానే వాళ్ళు క్కడికి చేరుకుంటారు. అప్పుడు వాళ్ళచేతుల్లోపడితే మనం వడేశోమ అంతా వృధాఅవుతుంది. శాశ్వతంగా నిలిచి వుంటుంది, ఆమెకువారు అపాదించే కళంకం”

“నేను నాశక్తికొద్ది యత్నిస్తాను. నాప్రాణం పోయినా యేమి లక్ష్యంచేయను. అవిఏవిధంగా నైనా రేపు సాయంకాలంలోగా అదుర్దార్గుడి దగ్గరనుంచి తీసుకువచ్చేస్తాను. అంతేకాదా?”

“అవును. మీరు తప్పకుండా కృతకృత్యులు కాగలరనే నమ్మకం నాకువున్నది. మీకన్న ఎవరున్నారు, ఆమెకు ఈలోకంలో!—బంధువులుగాని, స్నేహితులుగాని, అమె సభిమానించే వారుగాని—విజయంమీకే నేను వెళుతాను. ఇక నన్ను వాళ్ళుపట్టుకున్నా ఏం భయంలేదు. చంపుతారు అంతే. వాళ్ళకు కావలసిన వస్తువులు దొరకవుగా - సెలవు-మనమ దరం మళ్ళా ఆలోకంలోనే కలుసుకుందాం. ఎందుకుఈపాడు లోకంలో -ఎన్నాళ్ళని.—”

వెళ్ళిపోయింది. నేనూ ఏచేయాలో నిశ్చయించుకున్నాను. రేటిదాకా ఊరుకోటమెందుకు? ఒకనిమీద గడిచినకొద్దీ ఏరానున్నదో తెలియదుగదా? ఆతనిసోఫాను సంబరపు

కంలో చూచి, భోను చేశాను. ఇంటిదగ్గర లేదని ఎవరో జవాబు చెప్పారు. ఆమాదిరిగా గంట గంటకు, ఇంటికిరాలేదనే జవాబు, నాకు అనుమానం కలిగింది ఈసంగతులన్నీ తెలుసుకుని ఒకవేళ, ఫిలిములు పట్టుకుని పారీపోయినాడేమో. ఒకతూరి చేతులోంచి తప్పించుకుంటే ఇకమల్లా దొరుకుతాడా? నాకేమీ తోచిందికాదు. ఎందుకోసం పిలిచానో, గ్రహించి, ఇంటిదగ్గరఉండి కూడా లేదనిపిస్తున్నాడో — ఏసంగతి తేలడానికి తిన్నగా ఆతనియింటికే బయలుదేరాను.

ఎంతో ప్రోద్బలపోలేదు. నాటకాలకి సినీమా లకి వెళ్లినజనం ఇంకా తిరిగిరావటం లేదు. అందుచేత బండి త్వరగానే చేసుకుని, కాస్త దూరంగా తీసుకువెళ్లి నిలవబెట్టుమని బండి వాడితో చెప్పి నేను తలుపుకొట్టాను.

కిటికీతలుపులన్నీ వేసిఉన్నాయి. లోపల దీపం వున్నట్లెక్కడా కనపించడంలేదు. బయటంతాకూడా ధూళైత్తుతూంది. మనుష్యులు కాపురంచేస్తున్న ఇల్లులాగలేదు పగిలిపోయిన కుంపట్లు, వాడిపోయిన మొక్కలు, పొయిలోకి పనికొచ్చే పాతసామానులు, ఎక్కడవక్కడ రాసులుగా పడివున్నాయి.

నాలుగైదుమాట్లు కొట్టినతరువాత నాకిరువచ్చి తలుపుతీశాడు. “పంతులుగారున్నారా” అన్నాను. నన్ను ఎగాదిగా చూచి కదలికెరిచి “ఏమో” అంటూ చెప్పిన తలుపేసుకోపోయినాడు. నేను తలుపురెక్క పట్టుకుని ఒకఅడుగు లోపలికివేసి “మీకోసం ఎవరో వచ్చారు. మాట్లాడవలసినపని వుండటం అని చెప్ప” అని వారివెంట కొంచెం దూరంలో నేను లోపలికి నడిచాను.

మేడమీదికి ఎక్కి, వసారాముందర చిన్న

గది తలుపులోపలికి తోసుకువెళ్ళాడు. నేను బయట నిలబడ్డాను. “ఎందుకు తీశావూ! బుద్ధి లేదూ! ఇంటోలేరని చెప్ప” అని బిగ్గరగా లోపలినుంచి బొంగురు గొంతుకతో కేకలు వినపడ్డాయి. నాకను బయటికివచ్చాడు. నేను వెంటనే లోపల ప్రవేశించాను.

చేయి విరిగిపోయిన కుర్చీమీద కూర్చుని చుట్ట కాల్పుకుంటున్నాడు కాళ్ళదగ్గర నల్ల కుక్క పడుకునివుంది. నన్నుకనిపెట్టి మొంగింది.

“దా నాయనా, కూర్చో, ఏ పనిమీద వచ్చావు. మన దేవూగు? అన్నాడు. మన సులో భావాలన్నీ బయటికి తోచసీయకుండా”

“ఇదిగో, పాపయ్యగారూ: ఎందుకువచ్చిన కబుర్లు. ఏవూరైతే ఎందుకుగాని నీదగ్గరఉన్న ఆపస్తువులు ఇచ్చేస్తావా ఇయ్యవా?”

“పిచ్చిపిల్లాడా! ఎంతసేపాదించా, వాటి మూలంగా? నీవే చెప్ప ఎవరైనా అంత లాభం వస్తుంటే చేతులారా చెడగొట్టుకుంటారా?”

“నీవు మనిషివికాదు రాక్షసుడవు. పచ్చి మాంసం తినేవాళ్లకున్న నీసులన్నా నీకులేవు.” ఒకళ్ళని అల్లరిచెడితే నీకేవస్తుంది. సూర్యుడించిన డబ్బుచాలామా? ఇస్తావా, లేదా?”

“ఎన్నిమాట్లు చెప్పను బాబూ, పడిఉండ నిద్దూ.”

“మర్యాదగా ఇయ్యవన్నమాట. అంతేనా? నామాటవిను. చెడిపోతావు. నా సంగతి తెలుసురా?”

“కావలసినంత మర్యాద వస్తుంది. దానికేం సంగతి తెలిస్తే ఏలాభం. పోలీసువాళ్ళసంగతి తెలుసుకాదూ నీకు?”

“మాటలన్నీ చాల్లే. చంపేస్తా తెలిసిందా.

ఎక్కడున్నా యో బయటకుతీయి?”

“చంపుతావా! చంపటం ఎంతకష్టంనానునా ఆపోలీసువాళ్ళదేం పోయిందో నీవు నన్ను చంపితే వాళ్ళకెందుకూ! వాళ్ళదేం పోయిందని నిన్ను పట్టుకుంటామంటారు. ఇనపవెట్టెకేం భయముంది”

“ఈయనన్నమాటేనా? భూమిమీదవుండ తలుచుకోలేదన్నమాట. కానీలే, నీలాటి సాపాత్ముడు ఒకడు వదిలినా కొంతమేలే.”

“నీమాటలునింటే ముచ్చటేస్తుంది కాబూ ఎందుకలే. మాబుచ్చిబాబు కులాసాగా మాట్లాడుతున్నాడు మీరు రావలసిన పనిలేదని వాళ్ళకు కబురుజేయనా? స్టేషను దగ్గరే. అదుర్దాపడి పరుగెత్తుకోస్తారు పాపం.”

ఆపోలీసు చేత్తోపుచ్చుకొని నంబరు 4 స్టాడు రివాల్వరుతో కాల్చేశాను క్రిష్ణుడు ముండా క్రిందపడ్డాడు ఇనపవెట్టెలోని బయటకు తీసి నాశనం చేశాను.

అనుకున్నపని జరిగిపోయింది. ఆమె పరువు నిలిచింది ఇలా తటస్థించితే నీవుమాత్రం కొంతన్న ఏంచేసేవాడవు!!

అనుకున్నపని జరిగిపోయింది. ఆమె పరువు నిలిచింది ఇలా తటస్థించితే నీవుమాత్రం కొంతన్న ఏంచేసేవాడవు!!

అనుకున్నపని జరిగిపోయింది. ఆమె పరువు నిలిచింది ఇలా తటస్థించితే నీవుమాత్రం కొంతన్న ఏంచేసేవాడవు!!

స్వరాజ్యమరీచి

బెజవాడ రామచంద్రారెడ్డిగారు బి. ఎ., ఎం. యల్. సి.

ఉ॥ కొండలమందె డెండమదిగో యిదుగో యిటుగానవచ్చె నా
నందస్వరాజ్య నీరమని నాయకులెందరొ యాశజెప్పి నే
చందము గానరాక కడ చాయలు నూసిన కారణంబునక
చిందరవందరయ్యెధృతి జీర్ణములయ్యెను నాశపాశముల్.

సీ॥ తిలకాదినాయకుల్ తీవ్రంబుగాదోలు + రథములు దారిలో రాలిపోయె
అనిబెసెంటమ్మ యల్లల యాతురముతో + నడిపిన గజములు నలిగిపోయె
గాంధిమహాత్ముండు కడునేర్పుమీరంగ + తోలినతురగముల్ సాలిపోయె
దాసు నెహ్రూవరుల్ దానిని జూపంగ + నేగినకాల్బల మూగిపోయె.

గీ॥ దళిత స్వా రాజ్యనీరంబు దవ్వలరిగె
జేశవాసుల దాహంబు దీవ్రమాయె
త్యాగశీలుర పోకడ లాగిపోయె
కార్యశూరుల పొలకువ కాసదాయె॥

క॥ నిర్దయులగు నాంగలులకు
వ్యర్థముగాఁ మొక్కి మొక్కి న్యాయులపడుచున్
దుర్దశత హైందవోర్వియు
దుర్దమ ముఖంబుబొంది దూలెడునిపుడున్॥

శ్రీ॥ శ॥ 1674 సంవత్సరమునరకు శ్రీ శివాజి పట్టాభి
షిక్తుడు గాకుండెను. ఆకారణమున శ్రీ శివాజి తన ఖడ్గ
బలముచే బుద్ధికుశలతచే నెన్ని రాజ్యములు సంపాదించి
గలిగినను విశేష సైన్యముల సమకూర్చుగలిగినను ప్రజలచై
సర్వాధికారము వహించుచుండినను మకుట ధారణము
లేనందున ఆయన కాసించు కాసనములకును, యేర్పాటుల
కును సర్వ జనాంగీకారము గణ్యత లేకుండెను. మొలె
చక్రవర్తుల సామంతుడుగనో, మహావీరుడుగనో పరిగణింప
బడుచు వచ్చెనేగాని సింహాసనారూఢుడై రాజముద్రిక
మొదలుగాగల రాజచిహ్నముల ధరించి, స్వతంత్రించి
ప్రజలనుండి పన్నులు వసూలు జేయుటకుగాని, జహిం
దారులయొద్దనుండి కప్పములు నజరానాలు గైకొనుటకు
గాని, తోడి దేశాధీశుల మన్ననల నొందుటకుగాని తగిన
అధికారము గౌరవ ప్రప్తము లేకుండెను. కొందరు
మహారాష్ట్రులు తాము ధీల్లీ పాదుషా యొక్కగాని,
అదిల్ షా యొక్కగాని కాసనములకు బద్ధులమై యందుమే
గాని రాజాధికారములేని శ్రీ శివాజి యాజ్ఞలకు లోబడుటకు
క్రమముగాదని తిరుగుబాటు చేయుచువచ్చిరి ఇట్టిచిక్కులు
కలుగుచుండుటచే శ్రీ శివాజి శ్రీయోధిలావులు పట్టాభి
షేక మహోత్సవము జరిపి రాజ్యాధిపత్యము వహించినట్లు
ప్రకటించుటకై ప్రోత్సహింపసాగిరి ప్రజలును హిందు
సామ్రాజ్య పునఃప్రతిష్ఠాపనమునకై యువ్విహ్వలమం
డిరి కాని శివాజి మూర్ఖాభిషిక్తుడగుట కొక యాటం
కము కలిగెను. సనాతన హిందూ మతాచారము ననుస
రించి క్షత్రియకులసంజాతుడుమాత్రమే సింహాసనారూఢు
డగుటకు, మకుటధారణమునకు అర్హత కలిగియుండెను.
శివాజీవంశీయులు బహుకాలమునుండి కృషీవలులుగను,
పశుపాలకులుగ నుండి శూద్ర ధర్మముల నిర్వహించుచు
వచ్చిరి. క్షత్రియధర్మము లవలంబించినట్లు తగిన యాధా
రములు లేకుండెను. శివాజీ సింహాసనారూఢు డగుటకు
గౌర్యము క్షత్రియుడుగ పండితపామరులచే నంగీకరింప
డవలసివచ్చెను. శివాజి యత్తమ క్షత్రియుడనియు
మెల్లదిధముల సింహాసనారూఢు డగుట కర్హుడనియు ప్రక
టంపగల పండితుఁ డెక్కడ దొరకునా యని వెదుక
వచ్చిరి. కాశీపుర నివాసియగు “గంగాభట్టు” అను

మహా పండితుడు లభించెను. ఆయనతో సమానముగా
వాద ప్రతివాదములు జరిపి యేకాస్త్రమునం దయినను,
యేవిషయమునం దయినను గెలుపొందగల శక్తి యెవ్వరి
కిని లేకుండెను. ప్రతివాది భయంకరుడగు నామహాపండి
తుడు శ్రీ శివాజి సూర్యకులాభిచంద్రులగు వుదయపురా
ధీశ్వరుల సంతతిలో నొక శాఖవాదని ప్రకటించి పట్టాభి
షేక మహోత్సవమునకుతగిననుముహూర్తము నిశ్చయించి
దేశమంతట నావిసముగ ప్రకటించజేసెను. మహోత్స
వము అతి వైభవముతో జరుగుటకు తగిన యేర్పాటులు
చేయసాగిరి, సనాతన పద్ధతి ననుసరించి సామ్రాజ్యాభి
షేకము షక్రిమముగ జరుగవలసిన విధివిధానముల నార
యుటకు తగిన వస్తువులు సమకూర్చుటకు పండితసంఘ
ములు నిర్ణయింపబడినను. ఉదయపురము, జయపురపు
మహారాజులు పట్టాభిషేక మహోత్సవములందు ఆవలం
బించు పద్ధతుల దెలిసికొన కొందరు నియమింపబడిరి.
ఆనేకు హిమాచల పర్వతమునంగల భూనురో తమకు
కును, దేశాధీశులకును, వణిజులకును, శూద్రులకును
వేయేల యందరకును శుభలేఖలు అవ్వనములంపబడినను.
లక్షలకొలది ప్రేక్షకులు వచ్చిరి. వారివారికి తగినరీతుల
సన్మానములు జరుగుటకు నగరమునం దంతటను, మహా
రాష్ట్ర దేశ మంతటను వసతులు యేర్పఱుప బడినను.
శివాజి నిత్యకృత్యములు నిర్వర్తించుకొని సతతము పండితు
లతో సద్యోష్టి సలుపుచు వచ్చెను. గురువగు రామదాసు
లకును తల్లియు వృద్ధ తపస్వినియగు జీజీభాయికిని సర్వోప
చారము లొనర్చుచు వాచే దీవనలందుచు వచ్చెను.
మహోత్సవమునకు కొన్నిదినముల పూర్వము దేవతాను
గ్రహము పొందుటకై మహారాష్ట్రమునంగల పవిత్రక్షేత్ర
ముల నేవించుటకును, పుణ్యతీర్థముల గ్రంథులిడుటకును
బయలుదేరెను. ప్రతాపగడమునంగల భవానీ మాతను
దర్శించి పూజ లత్యంతవైభవముతో జరిపి కానుకగ నొక
నువర్ణచక్రమును సమర్పించెను. ఆచక్రమును రచించు
టకు యేబదిశేర్ల బంగారము పట్టెననియు యేబదివేల
రూపాయలు విలువనయ్యెననియు చరిత్రకారుల యభి
ప్రాయము. రాయగడమునంగల దేవతల కందరకు
సేవోత్సవముగా యత్సవములు జరిపించెను. కాశీ

పండితునిచే శ్రితియుడుగ పోకటింప బడుటతోడనే శ్రీ శివాజీ యర్హత కలుగకుండెను. యజ్ఞోపవీత ధారణము కావలసియుండెను. చిరకాలమునుండి తనవంశీయులును తానును శ్రిత్య ధర్మములు పరిత్యజించినందులకు పాప పరిహారార్థముగ ప్రాయశ్చిత్తవిధులు గంగాభట్టు యధ్వన్యముక్తింద జరిపి యజ్ఞోపవీతమును గాయత్రీ మంత్రమును వదలి భూసు రాశీర్వచనముల పొందెను. తనసంబర్హమున గురుదక్షిణ గంగాభట్టునకు ముప్పది యైదువేల రూప్యములును బ్రాహ్మణులకు సంభావనల క్రింద యెనుబదియైదువేల రూప్యములును లభించెనట. ఆ మరుసటిదినమున శ్రీ శివాజీ తన జీవితకాలములో కనికానక చేసిన పాపవోష నివారణార్థమై ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా తనయెత్తు బంగారము, వెండి, రాగి, యశదము, తగరము, సీసము, ఇనుము, పట్టు, కర్పూరము, ఉప్పు, వెన్న, చక్కెర, పుష్పములు, ఫలములు, తమలపాకులు, మధువు మొదలుగాగల వస్తువులతో తులదూగి వానినన్నిటిని బ్రాహ్మణోత్తములకు పంచిపెట్టి దానముల గ్రహించి నందులకై విదులక్షల రూప్యములను సంభావనగా పంచి పెట్టెనట! చూచితిరా; శివాజీగల దేవబ్రాహ్మణభక్తి? పట్టాభిషేక మహోత్సవదినమునకు ఆనుదిన మేవో నొక కార్యమును జరిపి విరివిగ విరాళము లిచ్చుచునే వచ్చెను. సుముహూర్తమునకు పూర్వపు దినమున ప్రత్యేకముగ పండితులద్వారా తెప్పింపబడిన పవిత్రముగు గంగా తోయముతో స్నానమాడి సవిత్రిదై ధారాళముగ దాన ధర్మముల జేసెను. పట్టాభిషేక మహోత్సవ దినము సంప్రాప్తించెను. ఆక్రిందటి రాత్రియంతయు యుపవసించి భగవద్ధ్యానమొనర్చి యుండెను. ఉపవీతముననే లేచి నిత్యకృత్యములు మంత్రపూర్వకముగా నిర్వర్తించి సమయమున కదురజూచుచుండెను. లగ్నము సమాపించుట తోడనే శ్రీ శివాజీ విలువగల భౌతవస్త్రములు, రత్న ఖచిత సువర్ణాభరణముల ధరించి, బంగరుపీడుల గుంచెలుగాగట్టిన చమరీమృగముల వింజామరములు వెండితీగల కుంచెలవలె ధవళకాంతులతో నేవవల చేతులందు ప్రకాశించుచుండ శ్వేతాతపత్రాది రాజచిహ్నములు భృత్య కోటి హస్తముల నలంకరించుకొని వెంటరా మహారాష్ట్ర రాజ్యలక్ష్మిని చేబట్టుటకు శ్రీ శివాజీ ప్రత్యేకముగ నిర్మింపబడిన దివ్యమందిరమును ప్రవేశించి జయజయ ధ్వానములు మిన్ను నుట్టుచుండ మంగళతూర్వ నివాదములు మాటుమోగ నొక మణిమయ సువర్ణపీఠము నధిష్టించెను. ఆయన చెంతనే సహధర్మచారిణియగు శార్య

భాయ్ సాలంకృతయై కూర్చుండెను. యాశరాజ్యాభిషిక్తుడుగ గానలసిన శంభాజీ కేటోక పీఠముపై కూర్చుండెను. సమస్త మంగళవాద్యములు మోగినుంచు బ్రాహ్మణులెల్లరు యుచ్చైస్వరములతో మంత్రములు పఠించుచుండ వందిమాగధవర్ణము ప్రోత్రసాతము లొనర్చుచుండ అప్తదిక్పాలురవలె సువర్ణ పీఠమునకు అప్తదిక్కుల అప్త ప్రధానులు గంగాతోయమును పేమకలశములతో క్రిశివాజీ మూర్ధభాగముపైసను, శ్రీ శార్యభాయ్ శంభాజీల యుత్తమాంగములపైసను అభిషేకముజేసిరి. పద నాగురు వృద్ధబ్రాహ్మణ ముత్తముదువలు కనక పత్యములలో దీపములనుంచి హారతులెత్తి దృష్టి వోషమును పారద్రోలుటతోయన శివాజీచుట్టును దిగిపిరి.

అంతట శివాజీలేచి తా నదివరకు ధరించిన భౌతవస్త్రాదుల నెల్లతీసి వేసి జిలుగునది పూలపనిచేసిన యంగరకాను ధరించి అమూల్యమగు శివోపేక్షమును, నవరత్న హారములను నుగంధ పుష్పమాలలను దాల్చి రత్న ఖచితమగు బంగరుపీడియును రక్తవర్ణములగు పట్టుత్రాళ్ళునుగల ఖడ్గమును బూని విల్లనంబులాదిగాగల యాయుధములను పుచ్చ గంగాక్షలతో పూజించి కనులనద్వైకాని వృద్ధులకును బ్రాహ్మణులకును సాగిలబడి వారి దీపవలందుకొని పిమ్మట మంత్ర సామంత దండనాథులు వెంటరా వికసిత వదనముతో సహస్రికయివలె తేజోరాశియై రత్న ఖచితమగు సువర్ణ సింహాసన మమర్చబడిన దివ్య మందిరమును బ్రవేశించెను. ఆ మందిరమును వర్ణింప బ్రహ్మాదులకైన నశక్యము. ఆమందిరముయొక్క కుడ్యములు నవగ్రహములనుబోలు రూపములతోను తదితర శుభచిహ్నములతోడను రమణీయముగ నలంకరింపబడెను. సింహాసనమున కప్పదిక్కులను స్వర్ణ మణిమయ స్తంభములు ప్రతిష్ఠింపబడెను. వానిపై నొక బంగారపు చాందినీ యమర్చబడెను. ఆచాందినీపై వింత రంగుల పూల తీగలు ప్రాకరుచున్నట్లు రత్నములు చెక్కబడెను. ఆచాందినీనుండి మంచి ముత్యముల సరములు వింతరీతుల వ్రేలాడునట్లు ఆమర్చబడెను. మందిరముయొక్క అడుగుభాగమంతయు రత్నకంబళములతోను మొగమల్ గుడ్డలతోడను సజ్జించుచుబడెను. సింహాసనముపై వ్యాఘ్రచర్మ మొకటి యుంచబడెను. ఆసింహాసనమును రచించుటకు ముప్పదిరెండు మణుగుల బంగారము పట్టెననియు నలుబది లక్షల రూప్యములు వ్యయమయ్యెననియు తెలిసికొనగోరెద. సింహాసనమున కిరుపక్కల శ్వేతాతపత్రాది రాజచిహ్నములు వింతవింత రంగుల దున్నులు ధరించిన భటుల చేతుల ప్రకాశించుచుండెను,

బంగారు బల్లెలును, డాలును మొదలగు వివిధాయుధములు విశ్రాంతి చేపడారులగు భృత్యుల హస్తముల పొకాకించుచుండెను కనకమయమగు మత్స్యములును గజాననములును చూరు మొగ్గులుదీర్చినట్లు స్తంభములపై సమర్పబడెను. సింహాసనమునకు సమీపమున నొక బంగారు బల్లెముయొక్క కొనకు కనకమయమగు త్రాసు సమముగ వేలాడుచున్నట్లు యుంచబడెను. హిందూ మహమ్మదీయాది సకల వర్ణములవారును యెట్టి హెచ్చుతగ్గులు లేక సమానముగ నాదరింపబడుదురని నూచించుటకట్లు యేర్పరుపబడెని చదువరులు గ్రహింతురుగాక!

మందిర ముఖద్వారమున భద్రద్రాశములును ఉత్తమాశ్వములును, పూలమొక్కలును చిగుగు నొంపచులతో నింపబడిన పన్నీటి పాత్రలును నుస్సాగత మిచ్చుటను నూచించుటకై యేర్పరుపబడెను. దర్బారు మందిర మంతయు హిందూ సాంప్రదాయముగ బ్రాహ్మముగ ను మొగల్ సాంప్రదాయముగ బ్రాహ్మముగ నలంకరింపబడినది చరిత్రకారుల యభిప్రాయము. నిర్ణీత సమయమున విశ్రాంతి మంత్రములు పఠించుచుండ గమస్త మంగళతూర్య నివాసములు మిన్ను ముచ్చుతుండ వందిమాగధవర్ణము జయజయద్వానము లొనర్చుచుండ బ్రాహ్మణ ముత్తయిదువలు లాజలు పుష్పములు వెడజల్లుచుండ కోటబురుజులనుండి నూటయొకటికిరంగులు భేద మ్యాకాశములు బద్రిదలగునటుల మోగుచుండ శ్రీ శివాజీ మహారాజు వినయవినమితోత్తమాంగుడై రాజతీవితో సింహాసనారూఢుడయ్యెను సభాసదులపై రత్నస్థితములగు హేమకమలములును, నువర్ణరజిత పుష్పములును, మంచి మత్స్యములును, పగడములును మగంధపుష్పములును వెడజల్లుటచేసి, బ్రాహ్మణ ముత్తయిదువలు హారతుడై దృష్టి దోషమును పారదోలిరి. అంతట యభ్యుత్థుడగు గంగాభట్టు శ్రేతఃపుత్రమును సింహాసనమున కూర్చుండిన శ్రీ శివాజీ ముక్తముచేసుంచి రాజముద్రకను హస్తమునందుంచి శ్రీ శివాజీ మహారాష్ట్ర రాజ్యలక్ష్మిని గైకొనెననియు నాటినుండియు మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యాధిపతీయగు శ్రీ శివాజీ సర్వాధికారము వహించి ధర్మరక్షణను గావించుననియు ప్రకటించి శ్రీ శివాజీ ఛత్రపతికి జై శ్రీ శివాజీ మహారాజుకు జయ, అని జయ శంఖధ్వనములు మారుమోగ పలికెను. సభ్యులెల్లరు అంగీకార నూచకముగ నిలుచుండి దిక్కులు విక్రమిల్లునట్లు జయజయ శబ్దములు గావించిరి. బ్రాహ్మణులు ఛత్రపతిని వేదికముల నాశీర్వాదింపి కాశ్మీర కాలువలును కట్టు వస్త్రములును నువర్ణ నాణెములును బహుమతిగ

నొందిరి. ఉత్తమాధికారులును రాయబారులును యుచిత రీతుల కప్పుముల నజరానాలను ఛత్రపతికి సమర్పించి సన్మానములొందిరి. ఆయా యధికారులకు తగిన చిహ్నములను, బిరుదావళులను వుద్యోగ నిర్ణయపత్రముల ననుగ్రహించి గజాశ్వములను ఆభరణములను బహుమతి యొసంగెను. ఉద్యోగులెల్ల రదివరకు కలిగి యుండిన పాషిక హోదాలను త్రోసిపుచ్చి సంస్కృత నామములతో గూడిన హోదాల నిచ్చివేసెను అంగ్లేయ ప్రభుత్వ ప్రతినిధియగు “ఆక్సెన్డన్” అను నాయన నారోజువంత అనుష్ఠిఖాషిచే ఛత్రపతికి పరిచయము గావించబడినది. ఆయన ఛత్రపతికొక వజ్రపుటుంగరమును నజరానాగా యిచ్చి తనప్రభుత్వమునకుగల యామోదమును వెల్లడించెను.

దర్బారుముగియుటతోడనే శ్రీ శివాజీ విచిత్రముగనలంకరింపబడిన భద్రద్రాశముపై నధిష్టించి మంత్రసామంత దండనాధులు వెంటరా సర్వసైన్యపరిమృత్యుడై అత్యంత వైభవముతో అతిరమణీయముగ నలంకరింపబడిన పురవీధులగుండా సోధాగ్రములనుండి పురశ్రీలు పుష్పపుష్టితో నింపుచుండ యూరేగింపుటుత్సవము గావించుకొనెను. ఈయత్సవకాలమున నగరమునంగల నానా దేవతలను పందర్బాచి వారికి పూజలుగావించి కృతకృత్యుడయ్యెను. ఆమరుగటిదినమున యుత్సవమును జూడవచ్చినవారికెల్లరకు దోసెడులతో బంగారువెండి నాణెములను పంచిపెట్టి తన వితరణబుద్ధిని జాటెను. ఈవిధముగ పండ్రెండు దినములు బ్రాహ్మణాది సమస్తవర్ణముల వారికిని, వికలాంగులకును ధనమును వెడజల్లెనట మహాత్సవమునకు పూర్వమును అనంతరమును అమృతవర్షముల వారికి పంచ భిక్ష్య పరమాన్నములతో విడులజరిపి భూతత్వప్రీతిగావించెను. ఉత్సవము జూడవచ్చిన ఏబదివేల బ్రాహ్మణులకును, వికలాంగులకును నాలుగు మాసముల పర్యంతము అన్నదానము వస్త్రదానము గావించెనట! ఆహా! ఏమి! శ్రీ శివాజీ భూతదయాశుక్తము.

పట్టాభిషేకమహాత్సవము ముగిసిన పర్యేందవదినముననే వీరమాత శ్రీ శివాజీ తల్లి జీజీభాయ్ పరమపదించెను.

శ్రీ శివాజీ యుత్తరక్రియల యుచితరీతి జరిపి శుద్ధియగుటతోడనే మఱల నొకవర్షాయము దర్బారుగావించి పలువుర పలువిధముల సన్మానించుచున్నెను.

శ్రీ శివాజీ ఛత్రపతికి జై. (యశునాథసర్కార్.)

శారద చక్కని చుక్క పన్నెండేండ్ల పాయముగల బాలిక. ఇంకా వివాహము కాలేదు. ఆమె తండ్రిగారంటే నూజివిడంతా చాలా గౌరవం “ఆ రామయ్యగారి కే”, ఆ గర్భ శ్రీమతులు” అనేవారు అ.దరూనూ. ఆయన శారదకు తన వరుణ్ణి విచారించుతున్నాడు. బెజవాడ కాపురస్తులయిన నా గేశ్వరరావుగారి యేకపుత్రుడికి తన పిల్లనిచ్చి వివాహం చేయటానికి నిశ్చయించినాడాయన చివరకు. ముహూర్తం కూడా నిశ్చయించుకు వచ్చాడు. ఇంట్లో అందరూ సంతోషించారు. ముసలమ్మకూడా “మా చిట్టి తల్లి అదృష్టవంతురా” అని ముద్దాడింది శారదను. కాని శారదకు మాత్రం ఆ సంబంధం యిష్టంలేదు. ఎందుకంటారేమో? ఆ పిల్ల ఇదివరకే ఒకణ్ణి ప్రేమించింది. అట్లా అని ఆమె తల్లిదండ్రుల మాటలకు వ్యతిరేకం చేశారు. తనలో తానే దుఃఖముతో కుమిలిపోతూండేది పాపం ఆ పిల్ల. ఆ సంగతి ఎవరికీ తెలియకపోయింది.

ఒకనాడు సాయంకాలం ఆ చిన్నది బిందె చంక నెట్టుకొని మంచినీళ్ళు తేవటానికి పూరి బయట పెద్ద చెరువుకి వెళ్ళింది. తెల్లగా తోమిన బిందెమీద అస్తమయ భానుడిమరులు ప్రణయ తాండవం ఆడుతున్నాయి. వదులుగా వేసిన ముడిలోనుంచి మల్లెమొగ్గలు ఒక్కటొక్కటిగా నేలపొడుగునా రాలుతూవస్తూన్నాయి. కాని ఆముద్దరాలు దానిని గమనింపలేదు. ఆ బాలిక భావనా ప్రపంచములో ఎన్ని ఆకాశహర్యాలు పుట్టిలోపుట్టి మబ్బులో మాయమౌతున్నాయో ఎవరికీ తెలుసా?

ఆమె తిన్నగాపోయి చెఱువులో మోకాటి లోతుకు వెళ్ళేసరికి హఠాత్తుగా తాను నీళ్లలో ఉన్నట్లు జ్ఞప్తికివచ్చింది. నిట్టూర్పు విడిచి బిందె నీట్లో ముంచింది ఆకస్య. ఇంతలో ఎక్కడ నుంచో ఒక చక్కని విసాదగీతిక విసపడింది.

“ఇదిగో ఇచ్చిచుదిక్కున కృష్ణవక్రి
శాంబరమ్య చంద్రఖండంబు పొడిచె
అగ్నిశిఖివోలి దందరూకాస్య విషము
లొరయుచున్నవి హృదయకోటరమునందు”

శారద ప్రక్కకు చూచునప్పటికి కృష్ణుడు సాక్షాత్కరించినాడు. అతనిచేయి పట్టుకొని “కృష్ణా! ఎచ్చటకు పోతున్నావు?” అని అడిగింది

“ఎక్కడికో పోతాను నాచెయ్యివదులు.”

“హా! పోతున్నావా? కృష్ణా! పోయెదవా?”

“పోకేవుంది?— నాశుష్క హృదయాం తరంలో చిమ్మ చీకట్లుకమ్మినాయి. హృదయ పాత్రలో అమృతరసం ఇంకిపోయింది. ఎవడో దుర్మార్గుడు ఎన్నాళ్లపట్లో వెంచుతూన్న నాగు లాబిరాణ్ణి నిర్దియతో తుంచేసాడు. ఇంక నాకేవుంది ఇక్కడ?—నా మొరవినేవాల్లేవదు? ఏటికికోపోయి అక్కడి చెట్లతో మృగాలతో చెప్పకుని ఒక్కసారి ఏడ్చేస్తాను. ఇక్కడుంటే ఈ పాడుప్రజలు “మనసారగా నేడ్వనీరునన్ను” ఆకాశాన కెగిరి మబ్బులరథాలెక్క అనంతకోటి బ్రహ్మాండాలు తిరుగుతాను. అక్కడై నా దొరక్కపోతుందీ, నాతలదాచుకోటానికితావు?”

“కృష్ణా! కృష్ణా! ఎందుకట్లా వైరాగ్యం నీకు? మనం ఒకటి తలచుకుంటే, దేవుడొకటి తలచాడు నీబోటిబుద్ధిమంతులు సుఖదుఃఖాల్ని

నమంగా చూడాలి. అడదాన్ని నేనే ధైర్య
కవచం తొడుక్కుంటే, మొగాడివి నీకే!—
న్నేహితుడా! ఇదిగో ఇటుచూడూ—ఇంకనూ
మన పూర్వపు సంతులు మరవవా? నీవిట్లా
విచారించటం వల్ల ప్రయోజనమేమిటి? మాత్రం
డ్రిగారితో ఒకటి రెండుసార్లు చెప్పాను.
ఆయన “ననేమిరా” అన్నాడు. చూచిచూచి
వాళ్ళ ఆజ్ఞ దాటలేను? అడదాన్ని, ఇంకా రెండు
రోజులలో నేను పరాధీనురాల్ని అవుతూన్నాను.
కాబట్టి నామీద ఆశఒదిలేసి, ఎక్కడికైనా
పోయి పెండ్లిచేసుకొని, హాయిగా కాపురంచేసుకో
ఈయభాగ్యురాలిని మరిచిపో.”

“హా! శారదా! నీనోటినుండి రావలసిన
పలుకులేనా యివి? నాహృదయం తెలిసిన
నీకు ఇలా అంటు భావ్యమేనా? ఏనాడు మన
యిద్దరికీ అనురాగం అంకురించిందో ఆరోజునుండే
నాజీవితాన్ని నీకోసరం భారపోయటానికి నిశ్చ
యించాను:—రాధామాధవులవలె నాయందు
నీకు, నీయందునాకు భక్తితోకూడిన అపూర్వ
ప్రణయము ఉదయించింది. ఇక నాకోలో
కంతో సంబంధమేమిటి?—నాదారి నేను
చూచుకొంటాను.”

“అబ్బ! కృష్ణా! మాడిపోయిన చేనికీకా
ఎందుకు అగ్గిరగిలిస్తావు? నీ వాగమృతధారలతో
నా హృదయం వివంచితంతులన్నీ కదలిపోయి
నాయి. నాహృదయం నీవు ఎక్కువగా
ఇలా మాట్లాడటం నీకు న్యాయమేనా?—
ఎందుకంతనిర్వేదం నీకు? నీకు లోకంతో ఎంతో
పని ఉంది. ఎన్ని సౌఖ్యాలులేవు అనుభవించ
టానికి ప్రపంచములో?—నేనీ తే దురదృష్ట
వంతురాల్ని—అడవాండ్రు మనస్సు నీకు తెలి
యదు. తాము ప్రేమించిన పురుషుడు తమకు

అభివచకపోతే ఆప్రేమను మనస్సులో కప్పివుచ్చి
వారితో మనస్సులోనే సౌఖ్యానుభవాల్ని
అనుభవిస్తారు. నాకీజన్మలో సుఖంలేదు. కాబట్టి
యింతటితో నన్ను బాధపెట్టక, నాకు కాబోవు
భర్తకు ఋజుమార్గవర్తినిగా ఉండేట్లుచేయి.
దైవనముడగు భర్తకి శుశ్రూషచేసే భాగ్యం
నాకు కలుగచెయ్యి. ఇంక ఎన్నిజన్మలెత్తినా
నిన్నే భర్తగా దయచేయుమని భగవంతుణ్ణి
ప్రార్థిస్తు కాలం గడంపుతా.”

“హా! పరాత్పరా! ఇంకెక్కడి లోకం
నాకు!” అని అంటూ మెల్లగా నకుస్తుంటాడు
కృష్ణుడు.

“ఈ మహానౌక ఝంఝానూనతముచేత
ఈ మహాబుధిలోన నెచట ముగ్ధునొకదా?”

“కృష్ణా! అతిసాహసంచేయకుమా నాబోటి
అనన్తురాలి కోసరం పర్వసంగ పరిభాగానికి
ఒడిగట్టకునుమా. అట్లాంటి త్యాగానికి నేను
తగను ఒక అభాగ్యురాలికోసరం ఆస్తిత్యాగం
జేయకు. హాకుద్ధ మనస్సు కలవాడవగు నీవు
ఈ పరిణమానికొరకు—హా! భగవంతుడా!
ఈ ప్రపంచంలో నన్నెందుకు పుట్టించావు? ఈ
పాపపు దేహాన్ని “భరింపలేను జీవించలేను”
అని ఏడుస్తు కొంతసేపు నిల్చుండి, చివరకెట్లా
గోఅట్లా బిందె బుర్రాన పెట్టుకొని వెళ్ళిపోయిందో
పాపం అమాయకురాలు శారద.

2

కృష్ణుడు పద్దెనిమిదేండ్ల వయస్సుకాడు.
చిన్నప్పటినుంచీ శారదకి కృష్ణుడికి పరమన్నేహం.
ఎక్కడికి వెళ్ళినా వీళ్ళిద్దరు ఒకటిగా ఉండే
వారు. అందుచేతనే తోడిపిల్లలు వీళ్ళిద్దరినీ
మొగుడూపిళ్ళాలనేవారు పాపం. రాను రాను
వారిన్నేహం ప్రణయంగా పరిణమించింది.

మొట్టమొదట రామయ్యగారు కూడా శారదను కృష్ణుడికే యిచ్చి పెట్టిచేస్తానని చెప్పుతూ ఉండే వారు. కొద్దిరోజులక్రిందటనే ఆరెండు కుటుంబాలవారికీ విరోధాలేర్పడ్డాయి. ఆకారణంచేత వాద్దరూ పెండ్లిచేసుకొనే భాగ్యం కలుగలేదు.

శారదావివాహం ముగిసింది. కాని ఆపిల్ల నవ్వు అన్నమాటే యెఱగదు. నవ్వుటం ఏలా గుంటుంది? కడుపులో గంపెడంత సముద్రం పెట్టుకుంటు !

ఆమె పెసిమిటిపేరు అప్పారావు. అతను బహుకూరుడు. దయ అనేమాట అతని హృదయంలోగాని, శరీరంలో ఏకూలనైనాగాని, కంచు కాగడాలుపెట్టి వెలికిచూచినా కనబడదు అదేంపాపమో మఱి?—

కొన్నాళ్ళకు శారదకు కార్యం అయింది. అత్తవారింటికి పంపారు. బెజవాడలో అప్పారావుకి ఒకవేళ్ళ వున్నట్లు, అతను జూవానికి, తాగుడుకీ, బోగందానికి డబ్బంతా తగలేస్తా న్నట్టూ తెలిసింది శారదకు. ఏం చేస్తుంది పాపం? పురాకృత కర్మాన్ని అనుభవించక తీరదుగా !

శారద కాపురానికి వెళ్ళినదగ్గరనుంచి భర్త చేత పడరాని యిడుమలపడుతూనే ఉంది వతివ్రత. అప్పుడప్పుడు కృష్ణుణ్ణి తలుపుకొని ఏడుస్తూనేవుండేది ఏతోటలోనో, ఏవొడ్లోనో !

అప్పారావు ఉంచుకొన్న రాజరత్నాన్ని ఒక అరవవాడుకూడా వుంచుకొన్నాడు. అందు చేత వీళ్ళిద్దరికీ పడేదికాదు. అప్పారావు ఒక నాడు జామున్నరతాగి వేశ్యాగృహానికి వెళ్లు తూన్నాడు. దారిలో అరవవాడుఎదురుపడ్డాడు. అప్పారావుకి అసూయ, కోపంపొంగివచ్చి వాణ్ణి బాతుతో పొడిచి చంపాడు. తర్వాత భోగం

దానింటికి వెళ్ళి కూర్చున్నాడు. పైలక్షణాల్నిపట్టి సంగతంతా గ్రహించింది రాజరత్నం. పోలీసు వాళ్ళతో చెప్తానని బెదిరించి వాడి ఆత్మపాస్తి అంతా కాజేసింది. వెధవసన్యాసిలాగ, మహా పాపపుకళ మొహాన తాండవమాడుతూండగా, వీడవదలి పిశాచం పట్టినవాడై, సరకులన్ని అమ్మకొన్న సర్తకునిమాదిరి, నిమ్మకు నీరెత్తి నట్లు, వచ్చుదీంటికి అప్పారావు. యమభటు డ్లాగ ఇంటికివచ్చిన భర్తనుచూచి గదిలోకెళ్ళి తలుపేసుకుంది శారద. తూగుతూ తూగుతూ వచ్చి దున్నపోతులాగ పందిరిమంచముమీద పడి నిద్రపోయాడు దుర్మార్గుడు ఇంతట్లో — శారద ప్రేమించిన, తనకు శత్రువులైనను వాని ప్రేమించి వారికోసరం ప్రాణాలర్పించ దలచుకొన్న — కృష్ణుడు శారదదగ్గరకువచ్చి అప్పారావు ఖాసీచేసినట్లు చెప్పాడు. అప్పుడు శారద పిడుగు తలమీదపడ్డట్లు నేలమీద పడి పోయి, కొంతనేపటికి లేచి తనభర్తను రక్షించ మని కృష్ణుణ్ణి ప్రార్థించింది. “సరే” అన్నాడు. కృష్ణుడు సాలోచితంగా.

3

మర్నాడు పోలీసుభటులు ఇనపమురుగులు చేతులకుతగిలించి తీసికెళ్ళా రప్పారావుని. విచారణ జరిగింది. విశ్వాసఘాతకురాలు రాజ రత్నం అప్పారావుకి వ్యతిరేకంగా సాక్ష్యం చెప్పింది. అందుచేత అతనికి పురిశిక్ష విధించారు న్యాయమూర్తులు.

తెల్లవారితే అతడు పురిస్తంభం ఎక్కాలి. కృష్ణుడు రక్షిస్తానన్నాడు. ఏమో ఏమాతందో? అదిగో జైలుఖానాలో కూర్చుని ఏమో తనలో తను మాట్లాడుకుంటున్నాడు అప్పారావు.

అతని మాటల్ని పట్టి చూస్తే అతడిప్పటికి సన్మార్గంలోకి దిగివచ్చిన్నాడు. చూశారా? ఆతడెంత గంభీరంగా వున్నాడో! ఏవో కొన్ని వుత్తరాలు చూస్తున్నాడే! ఓహూ! భార్యకి బంధువులకి కాబోలు.

ఇక నాలుగు గంటలలో అప్పారావు సాత్రాలోక నాటకరంగంలోంచి తెరచాటుకు పోతుంది. అదిగో జైలుతలుపు చప్పుడొస్తోంది. దెగ్గిరుంటే మాటాస్తుంది రండి.

మహా గంభీరంగా జైలులోకి ప్రవేశించాడు కృష్ణమూర్తి. తలవంచుకొనివున్న అప్పారావు కృష్ణణ్ణి చూచి నిర్ఘాంతపోయాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు మెల్లగాను, దృఢస్వరంతోను “మిత్రీమా! ఇదిగో, నాదుస్తులు నువ్వుధరించి నీదుస్తులు నాకియ్యి — త్వరగా —” అన్నాడు.

“కృష్ణా! నాప్రియమిత్రీమా! ఈనుహా ఘోరపాపిని రక్షించి, నీప్రిగాలు త్వజించుదామనుకొన్నావు కామోసు. అది వట్టి పిచ్చి తనం స్వా. అంత సాహసానికి నేనొప్పుకోను. నేను మహాపాపిని — మాతన — పరివ్రతయైన శారదని పలుకప్టాను. పెట్టాను. నాకీజన్మం మీద తిప్పిపోయింది. బ్రతికినన్నాళ్ళు దుష్కీర్తన కాని సత్కీర్తిరాదు. నాప్రిగాలు వదలాలని కోరిక పూర్ణంగావుంది. నీసాహసం నాదగ్గర చేయకూడదు. నీకు నమస్కారం నన్నొదిలి వెళ్ళు” అన్నాడు కళ్ళనీరుకారుస్తూ.

“నేను ఆలాగన్నానా? నిన్ను దుస్తులు మార్చమన్నానేకాని. నేచెప్పిడానికి మారాడవద్దు. వేరం కానీ” అన్నాడు కృష్ణుడు.

చిట్టచివర కెట్లాగైతేనేం వాడిదుస్తులు వీడు, వీడిదుస్తులు వాడు ధరించారు. కృష్ణుడు తర్వాత ఒక ఉత్తరం చెపుతాను రాయమన్నాడు.

“ఎవరికి?”

“ఆకాశరామన్నకి.”

“తారీఖు —”

“అక్కరలేదు.”

“అయితే కానీ”

చేయిని ఎందుకో కోటులోపలి జేబులోకి పోనిచ్చి చెప్పటానికి మొదలుపెట్టాడు కృష్ణుడు.

“నావిద్యుక్తధర్మమును నేనాచరించినాను. ఇక సంతోషముతో యాత్రీసేవ యొనర్చెదను. విశేషణము విశేష్యముతో ననునరించుముడు భంగి ఎన్నిజన్మతెత్తినను ఈ రెండువస్తువులును వేరుకావు—”

అప్పారావు ఒకసారి మొహం పైకెత్తి చూచేసరికి ఇంకా కృష్ణుడుచేయి అతనిపూదయాన్ని విడువలేదు.

“అదేమిటి చేతులో?” అని అడిగాడప్పారావు.

“ఏంటేదు త్వరగారాయి” అని తొందరపెట్టాడు కృష్ణుడు.

కృష్ణుడుచేయి మెల్లగా అప్పారావు నాశికా పుటాలదగ్గికి వచ్చింది. ఏమిటో అని అతను పైకిచూశాడు. ఏదో పొగలాగ తనచుట్టు ఆవరించింది. ఏదో పోసితే అని రాయటానికి మళ్ళీ కలు తీసుకొన్నాడు. కృష్ణుడు చెపుతున్నాడు.

“జీవితము మరొకలాగైతే—కొంచెం అగిమరల—జీవితం మరొకవిధముగా పరిణమించిన యెడల, మరువవలదు. కృతజ్ఞత—”

ఇక రాయటం మాని అప్పారావు ఏమో గిలుకుతూన్నాడు. ఉన్నట్టుండి తటాలున అతను లేచి విరుచుకుపడబోతుండగా పట్టుకొన్నాడు కృష్ణుడు. అతన్ని మెల్లగా క్రిందపడుకోపెట్టి తలుపుదగ్గరకు వెళ్ళి తన దగ్గర లంచంతిన్న చెజ

సాలాధికారినిపిల్చి స్మృతితప్పివున్న ఆపారావును తీసుకొని పొమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు. వానిచేతి కేదో పుత్తరంకూడా యిచ్చి రామయ్యగారి కిమ్మని చెప్పాడు.

4

న్యాయస్థానం దగ్గరకు తీర్థప్రజవచ్చారు. ఆపారావు వేషంతోవున్న కృష్ణణ్ణి పురిస్తంభం వద్దకు తీసుకొచ్చాడు. ఆపారావు శత్రు కూటంలో వాళ్ళంతా అతని చావుచూడటానికి వచ్చారు. కొందరు, “పోతాడలే, శనేశ్వరం వలలిపోతాడు” అని, ఇంకాకొందరు, “ఏమర్హుడైనా చచ్చేటప్పుడు మంచినేకాని చెడునెంచ కూడదంటారు పాపం నిర్భాగ్యుడు, నిర్భాగ్యుల చావుచస్తూన్నాడు. చూడ కూడదు. పోదాం పదండి” అనిన్ని అనుకుంటూ పోయే వాళ్ళు పోతున్నారు. చూడ వచ్చే వాళ్ళు వస్తూన్నారు.

కృష్ణుడి మొహంలో గంభీరం, ప్రళయం ఆనందం తాండవమాడుతూన్నాయి. అక్కడుండే ప్రజలంతా అతని ముఖలక్షణాల్ని చూచి ప్రతి

మలులాగ కూర్చున్నారు. అందరికీ ఆశ్చర్యం గానేవుంది—అందరికీ మనస్సులో ఆవేదనగానే వుంది న్యాయాధీశునిక వన్నాదం ఎత్తినట్టు కనిపిస్తుంది. “ఏమి? నిరసరాధిని అపరాధి అని తీర్పుచెప్పానా ఏమిటి?—ఓహో దేవత లంతా నన్ను విందించు తోన్నట్లున్నారు. అరుగో” — అని వస్తుత్తాలాపాలు ఆవృతపడు అస్పష్టంగా వున్నదిస్తున్నాడు న్యాయాధికారి.

నితనమయముదాటింది చివరకి తలారులు కృష్ణుడి మెడకితాడు తగిలించేశారు. “ఒకటి-రెండు-మూడు” ఆఖరు. కృష్ణుడు అస్తమించాడు. సూర్యుడు మూర్ఛపోయి పశ్చిమ నమద్రింలో పడ్డాడు. జనులు గప్పిపిమన కుండ ఇంటికి వచ్చారు. ఆనాడు మొదలు మూడు రోజులవరకు వశపత్యూడు అన్నియు ఎచ్చట వచ్చట నడుమణిగియున్నవి. వశువులు కండ్లనెంట నీరుకార్చిచవి. కాని కాలచక్ర పరిభ్రమణ మానలేదు. ప్రకృతిలో ఎచ్చట చూచినా విచారసూచికమైన చిహ్నములేకన బడుతూన్నాయి. అంతాకలిమాయ.

నిద్రలో నిద్ర — స్వప్నమున స్వప్నము.

కాకులపాటి గురుమూర్తి గారు.

గగనమున నుడుగణముఁదోలుచు
నగమువెన్నెను నిక్కిచూచుచు
అంగనల యంగములనంగుని
బెంగచే బెగఁడొందఁజేయగఁ

జగదుఁ డుదయించెన్
నిదుర
బెందవలెనంటిన్.

వట్టెమఁచము నట్టెయెక్కితి
దిట్టముగ దుప్పటినిఁ గప్పితి
కట్టెబారితి నిముసమున నీ
వాట్టు లేవకటంచు తోడనె

చందున్ డేతెంచెన్
నిదుర
బెందుచుండంగన్

సామకుని శరవేగ రాగమొ
నామకల గునగునలొ లేను
నామకుల పార్శ్వనలొ యన సరి
గామకుల చే నున్న దిదియన
వీణ నివవచ్చెన్

నిద్దుర

వేగ మనమయ్యెన్

3

ఎల్ల డెరుగని గాత్రీనిదియహా!
నన్న నగు కంఠమున బాడెను
వన్న గొడుగు భామ? యనగను
విన్నవారల వీడికొండెడు

గానమును వింటిన్

నిద్దుర

మానమున నుంటిన్

4

అ! వెదుకగ చుట్టజూచితే
హే దమగు నొక వనముగాంచితి
నదిమలుబగు కొలనిగట్టునఁ
బలముగ నేనుటఁ గాంచితి

చిత్రముగనుండెన్

నిద్దుర

మాలిమటులుండెన్.

5

చెక్కిరిందను పత్రఫాయలు
చెక్కిరిందులఁ జూద్రీకాంతులు
చెక్కిరిందనె కలియముగ్గులి
వెక్కిరిసిరొ చూతమంచును

గట్టుపీడుటయున్

నిద్దుర

యట్టులేయుండెన్.

6.

బిర బిరను పరువెత్తి యిరులకుఁ
గలుపులేదను తలుపుఁజేతగ
దూరమున నొకదూరమోయన
వరున చెట్టుల చీకటిని నే

నేమొ కనుగొంటిన్

నిద్దుర

నేమొ యనుకొంటిన్.

7

కారుమబ్బులఁ బుట్టె మెఱవని
కొననాంతంబునకుఁ జేతగఁ
గరము కొశలఁబుడె చూపుచు

గగం బానందముఁ గూర్చెడు

కాంతఁ గనుగొంటిన్

నిద్దుర

గలత నొందింపన్.

8

నా రికరమున వీణ నింపుగ
సారెకును మిఁకిననుగని నగి
మరుని పిల్లోయనగ నొంగుచు
పరసులొఁ దానమునుఁజేయగఁ

గాంత యరుగంగన్

నిద్దుర

యందమును గంటిన్.

9

కాంతవదనము చంద్రబింబము
కాంతకనులు సరోజదళములు
కాంత కురులు చిసీలములు నా
కాంతమధ్యము సింహమధ్యము
అందమును గంటిన్

నిద్దుర

మందమును ద్రొంపన్

10

అబ్బురంబగు నాపె గుబ్బుల
నుబ్బగనుఁ జేయంగ మదనుఁడు
అబ్బునే మీసౌఖ్యమంచును
ఉబ్బితిని నేగుటము పొంతను
వేదనలఁజెందన్

నిద్దుర

వెతలనందంగన్.

11

సారసాక్షిని వెంటనంటితి
నరసుగట్టునఁ జేయిబట్టితి
మరునిఘాతకుఁ దాళినఁటిని
పరులు లేరో బాధ యు టి
యేల కొమ్మట్టిక
నిదుర
నేల బాగ టికా. 12

మట్టగండెడు మాస్తలత మో
మోటమునఁ బెసగంగఁజూగుచు
మోముద్రిప్పగ మున్నుబాటి
మానినియు మాటాడలేక
భాగ్యమేమందున్
నిదుర
భరము లేదెందున్ 13

తెల్లనగు వెన్నెలలు గాయగ
తెల్లకూడను యల్లసిల్లగ
పల్లవాధరసాణిఁబట్టుక
నల్లనల్లన యిరుల నేరితి
సౌఖ్యమందఁగన్
నిదుర
సాగగుఁగనెయండెన్ 14

భామరో నిక్కము వచింతును
ప్రేమమున నినుఁబెండ్లియాడగ
రామరో నాకిష్టమనగఁ
ఆమెయును మాటాడలేదీక
భాగ్యమేమందున్
నిదుర
భరములేదెందున్ 15

మెల్ల మెల్లగ జవ్వనింగొని
యిల్లునేచి పెండ్లియాడితి
కల్లగాదిది యేడ్చుగడువగ
మల్లుడగునన మాకుఁబక్కిని

బాబుఁడువయిఁచెన్

నిదుర

బాధలేకుండెన్ 16

ముద్దుబాఁబనిఁజెంచుచును నా
ముదిఁకొగిలి నుచుచును
మితిలేని సౌఖ్యముఁజె. మచును
మీసాటివారిల లేరనఁగన
అర్థమార్పిఁన్
నిదుర

కర్ణమేమందున్ 17

నతీసునులను చెరిఁజేరి
నుతుఁకినిఁ దగుఁ కలఁకెప్పుడు
నకికి వీరియవచనముల బల్కుచు
నతులమును వెన్నెలను చక్కఁగ
నిద్రితఁడగన్
నిదుర
నిద్రఁజెడుఁగన్ 18

కంటి నే నిద్రో నిద్రోను
కంటి నే స్వప్నమున స్వప్నము
మంటిఁజూపుచు మిఁగిఁజూపుచు
కంటివా సంసారయచను
నరునిఁ గనుకొంటిక
నిదుర
నిద్రోలో కలలో. 19

కనులఁ దెఱచితిఁ కాంతఁగాంచితి
కంటినుతునాపొక్క నిజముగఁ
గనులఁ దెఱువగ నుతుఁడులేడట
కాంతయును లేదయ్యెనయ్యో
నేర్పరిని యగుటక
నిదుర
నిజమఁ గనుకొంటిక. 20

గ్రంథ స్వీకారము.

1. శృంగార రాధామాధవ సంవాదము.

వెలిదండ్రు వెంటటమహాకవి ప్రణీతము. ప్రకాశకులు జి. ఎస్. కా(ప్రీ) అండ్ కో వారు మద్రాసు చక్కని క్యాలిగ్రాఫ్ లైండు 154 పేజీలు, వెల రు 2-0-0.

సృష్టి, స్థితి, లయ కారణమువలన పరమాత్ముడు ప్రపంచపాలన కనేకావతారములు దాల్చి దుష్టశిక్షణము శిష్టరక్షణముల నెరవేరుచుండుట లోకవిదితము. అంతారములలో కల్ల సంతానము శ్రీకృష్ణ భగవానుడు లోకరక్షణమును గావించుచు తన్నారాధించి తన పొండునగోరు గోపికల కుచితరీతిని ప్రణయ మహిమను వర్ణింపచేసి యెట్టిహాసమున భగవత్సాన్నిధ్యము గవరు పొందగోరు దురో అట్టివారికే అట్టి రూపమున కన్పట్టుదునను గీతావాక్యమును సార్థకపఱచెను శృంగారమునకు రాధామాధవులకే పెట్టినపేర్లు రాధామాధవుల ప్రథమసహామము అటువీమృట రాధ విరహము, చిరక రాయబారము, పునర్వసము అత్యద్భుతముగ వర్ణింపబడినవి పుర్వగృహ పుట్టమే యత్యద్భుతమై, యీ ప్రబంధమునకు మొదలు పెట్టుచున్నది విరహవేదనచే సోక్కి సోలియున్న రాధ కృష్ణుని గాంచి యెత్తిపొడుపులు పొడిచి పోవుచున్న పడు,

“ ఇది కదియంగ వేళయని

కృష్ణుడు పానపుడిగ్గి రాధికా
చుదవతి చెరితేరి నును

మై పులికి చి చెమర్చ నొక్కకే
బుడుటున దీసి కన్నుగవ

నొత్తుక యొచ్చెలి కోపమున్న మం
చిది చలమేల నొక్క చెవి

చేవిను నాదొక విన్నపమునన్ ” ||

యని కృష్ణుడు వచింప రాధ యింకేల నిరసింపగలదు. రాధను కట్టుబడ చేసిన శ్రీకృష్ణుడు తన ప్రేమ సుధారసమును వివిధరీతుల గ్రోలకొని తడవ,

“ నలువురి మాటలున్ వివక

నా తెలిదండ్రుల నమ్మబోక పె
దలు తెలుపంగ నూ కొనక

దైవమునుం గొలుపంగలేక నీ

చెలిమియై భుక్తి ముక్తియని

చేరితి నింతటిదాననౌట వే

రెలియక మోసపోతి పర

దేనిని జేసితి వంగనామణి ” ||

అని జయించిరాదు.

వెలిదండ్రు వెంటటమహాకవి శైలి యాబాలగోపాలమునకు నులభగ్రాహ్యము దీర్ఘసమాసములు నులభగ్రాహ్యము కాని పదజాలము లిందు మచ్చున కైనకానరావు. అచ్చ సంస్కృతము కాదు. అచ్చ తెలుగునుకాదు. కేవలము నాడుక భాషలో నీ ప్రబంధము వ్రాయబడినది. వాడుక భాష ప్రాశస్త్యమును పదునెనిమిదవ శతాబ్దానె యీ మహాకవి గురించి వ్రాయగలిగెను.

ఈ గ్రంథమునకు ముద్రణాపద్ధతికూడ వన్నె దెచ్చినది. యే సుమతీశతకము మాదిరో నెలయునుండెడి యీ గ్రంథమును థైదర్ వైటు శేపరుమిది ప్రతిపేజికి చుట్టు నెరుపు భారరనుంచి ముద్రించుటచే గ్రంథ ముకర్షణీయముగ నున్నది.

ఈ గ్రంథము 8 ట్టి పాశస్త్య మార్గమునకు గొనితెచ్చిన జి. ఎస్. కా(ప్రీ) అండ్ కంపెనీవారు ప్రకాశించి పాతుకొలు.

2. పద్మరాగము (నిరూపక నవల)

గ్రంథకర్త:- బూర్ల వెంటటరమణయ్యగారు, పేగు చుక్క గ్రంథమాల, బరఃపురంవారి 23 వ గ్రంథము. చందాదారులకు వెల రు 1-0-0. ఇతరులకు రు 1-8-0.

ఇదియొక పరిశోధక నవల. తేటతెలుగులో వ్రాయబడినది కూనీలు, నాణెముద్రణము మొదలగు అపరాధ పరిశోధక నవలలకు గావలసిన విరహము లన్నియు నిందు కాననగను. శైలి నులభము.

3. అంధ్రీకవిత్వ చరిత్ర (మొదటిభాగము)

గ్రంథకర్త:- భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు. విజయనగరం, 210 కాగితపేజీలు థైదర్ వైటు శేపరు. క్యాలిగ్రాఫ్ బయిండు రు 2-0-0

వాఙ్మయోద్ధరణమున కనేక పరిస్థితులు సమ్మేళనము కావలెను. దబ్బు మేధాసూపత్రి, దేహాగోగ్యము అన్నియు కూడిగావలెను. విజ్ఞానచంద్రికామండలి నామమాత్రా వశిష్టమై, భాషాపోషణములేని యీరోజులలో విజయనగర సంస్థానాధీశ్వరులు వాఙ్మయోద్ధరణమునకు దల పెట్టుట అంధ్రీమాతయొక్క యదృష్టము. విద్యావేత్తలు

యేమూరి నర్సింహం పంతులు, బుర్రా శ్రీమణిరావు, జానిశిరావు పంతులుగార్లు నారాయణమూర్తిగారి యుద్ధ మమునకు దోహదము లొసంగుట ప్రశంసనీయుము. ఇన్ని యనుమాల పుష్టితులను బురస్కరించుకొని శ్రీయుత భోగ రాజ నారాయణమూర్తిగారు సంవత్సరముల తరబడి గ్రంథపఠనము గావించి ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు కాశ్యత నేవతేనీ యున్నారు.

ఇది మృదుమధుర శైలిలో వ్రాయబడిన గ్రంథము. ఆంగ్లేయ కవిత్వ చరిత్రల పోకడలను, రహస్యములను గ్రహించి వన వాఙ్మయమునం దట్టి గ్రంథములులేని లోపములు గుర్తించి వీరేశలింగం, రామమూర్తి, సుబ్బా రావుగార్లదివరలో రచించిన కవి జీవితములకు వన్నె దెచ్చు యీ గ్రంథ రాజమును ప్రచురించి యున్నారు. ఆయా కవుల కవిత్వపద్ధతుల నొకదానితో నొకటినిపోల్చి (Comparative study) గ్రంథమును వ్రాసియుండిరి.

కవి త్రయయుగము పోతన శ్రీనాథ, పెద్దన, వీరేశలింగ యుగములుగ నీ గ్రంథమును విభజించి ఆయా యుగములం దుండెడి కవిత్వ లక్షణములు యుగకర్తల లోని గ్రంథములయందును వారి సమకాలికులగు తదితర కవుల గ్రంథములందును యెట్లుకన్పట్టుచున్నవో సూచించి చాలివారి గ్రంథ ప్రాశస్త్యములను విపులముగ వర్ణించిరి. ఆంధ్ర కవిత్వమునం దేమాత్రీ మభిరుచి గలిగిన చాలికి నీగ్రంథ మత్యంతోపకారియగును.

తదితర భాగములను నారాయణమూర్తిగారి రచిత కాలములోనే ప్రచురింతు గాక ! నారాయణమూర్తి గారి యుద్ధమము సాంతముగ కొనసాగుటకు శ్రీవిజయ నగర సంస్థానాధీశ్వరునియను, విజయనగర కళాకాలాధ్యక్షులకును, శ్రీనారాయణమూర్తిగారికిని భగవంతు డాయు రాజోగ్యముల నొసంగుగాక !

4. సర్వలక్షణ సారసంగ్రహము

గ్రంథకర్త శ్రీప్రబులూరు కృష్ణవయ్యంగారు ప్రకాశకులు వేంకటరాం అందు కంపెనీవారు బెజవాడ, క్రాను అక్టోబర్ వేదీలు, వెల రు 0-4-0.

ఇది నులభశైలిని వ్రాయబడిన చక్కని తెలుగు వ్యాకరణము. ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయపు వైస్ చాన్సెల్లరు గారిగు కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు చక్కని ఉపోద్ఘాతము వ్రాసియున్నారు.

5. శ్రీ వెంకటేశ్వర శతకము

గ్రంథకర్త ఆచార్యుల కామేశ్వరశర్మగారు, తణుకు ఒక అదా పోస్టుదిక్కు పంపినచాటి ఉచితము. ఇంపర్టి థిక్టింగము ప్రశంసనీయుము.

6. శ్రీరామతీర్థ శ్రీశైలోన్నత నద్వగురు పఠం సరా తనియన్ద్ర.

“ఇయ్యది ఆంధ్ర సాహిత్య సకస్వతి విద్యామూలణ శ్రీమత్తీరుమల పెద్దింటి సంపత్కుమార కుమార వేంకటాచార్యులయ్యవార్లగారిచే స్వీయశిష్య జనాపయోగా క్కమై స్వీయాచార్య పఠంపఠతోజేర్చి ప్రకటించబడినది” ఈ చిన్ని గ్రంథమును కృతజ్ఞతతో నందుకొనుచున్నా రము.

8 ఆంధ్రీషుంబు (మొదటిభాగము)

శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులు, నందిగామ, ప్రకాశకులు వేంకటరాం అండ్ కో బెజవాడ, క్రాసు అక్టోబర్ 128 వేదీలు, వెల రు 0-8-0.

ఆంధ్రీషుంబు చరిత్రములను వ్రాయుట కిదియే మొదటి ప్రయత్నము. ఆంధ్రీషుంబులను సంస్కరించి యున్నాంగుట కీగ్రంథ మనుకూలించును. ప్రతి విద్యార్థియు గ్రహించ గల చక్కని తేట తెలుగులో వ్రాయబడినది. ఇందు చాణక్యని జీవితము చేర్చబడి యున్నది. చాణక్య డెట్లు యాంధ్రీడో నిరూపించిన నెంతయు బాగుండెడిది ఇందు కెందు వాదములు కలవనియు, ఆనుమానమే చాణక్య డాంధ్రుడని వ్రాయుటకు దోడ్పడెననియు, శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులు వ్రాసి ముగించిరి. చాణక్య డాంధ్రీడను వాదమును వివరించినయెడల కథా ప్రాశస్త్యము హెచ్చెడిది దాదాపు దక్షిణ హిందుదేశము నేకచక్రత్రాధిపత్యముగ నేలిన గౌతమీ పుత్ర శాతకర్ణి చరిత్ర హృద్యముగ నున్నది. బాలచంద్రుని పౌరుషము ఖడ్గదిక్కున శౌర్యము, ప్రతాపరుద్రుని భాషాభాణ, కృష్ణరాయలనాటి వాఙ్మయ వికాసము అక్కన్న మాదవుల రాజనీతి రహస్యములు చదివినపుడు ఒడలు పులకరించును. ఇంకను కులాత్మంగులొడుగు, రామరాజు యాచకూనుల చరిత్రములు పొందుపరుపబడినవి. విద్యాల యాధికారు తీగ్రంథమును పఠనీయ గ్రంథముగ నుంచదగి యున్నది.

సుధాకరామాత్మ్యము.

నిడుమూలు కనకసుందరంగాడు, బి. ఏ. (అనగ్న)

ఏదు నేడ వ పృథ్వీ క రణము,

“నీవేమియు చేయరాదు,”

“విభారముని జూచినపుడెల్ల నాకు —” ప్రభు
ల్లడివాక్యమును పూర్తిచేయలేదు. “విభారముని
జూచినపుడెల్ల నాకు అనుమానము కలుగుచునే
యుండెడి”దని ఆతడు చెప్పబోయెను. కాని
యందలి యంత్యపదమాలాతని హృదయకు
రాంతమున గుప్తములై బహిర్గతములై కాలేమి.
ఆతనిముఖము కళాపీనమున రోగగగ్నిస్తమై
నటుల కన్పడెను. ఫాలభాగమును వేళ్ళతో
నొక్కికొనుచు, నవ్వుము గనుచున్నవానివలె
శూన్యదృక్కులతో నిశ్శబ్దముగ ప్రభులును
కూర్చుండెను.

“ప్రభులవందా! మీరాలోచించుచున్న
దేదియో నాకు తెలియును. చంద్రనిగరమున
నారాత్రి యా మారణకార్యము నొనర్చినది
పతంజలియేయని మీరచటకు సిద్ధపడుచున్నాను”
అని రఘునాథుడనియెను.

ప్ర:— ఆతని విషయమున నీవేమియు
లన్నియు మీకెట్లు తెలిసినవి?

రఘు:— కానిండు. ఈరహస్యము బయ
ల్పగచుటకు నాకు భయములేదు. — నలందా
పురవాసియగు దేవదేవుడను నొక పెద్దమని
షితో నాకు గొంత పనికలిగినది. ఆతడు కొన్ని
ప్రాత్రు యుత్తరములను నాకిచ్చియుండెను.
వానిలో నొకటి మీనద్ద గుమాస్తాగా పని
చేయుచున్న వానుదేవుడను వానివలన వ్రాయ
బడినటులుండెను. ఇది దైవికముగ తటస్థించినదే

గాని యిందు నా నీయగ్నమేనియు లేదు.
ఆయుత్తరము నాకిచ్చినవానిలోనుండనని దేవ
దేవుడుకూడ నెరుగదు దానిని చింపి వేసి యుం
టివని ఆతడెంచుచుంటేను. అందు అప్రస్తుత
మగువిషయమున రె:గుమనాడు పంక్తులుమా
త్రము వ్రాయబడియుండెను. కాని విభారము
దును. వానుదేవుడు నొక రేయిని నవ్వుచుండెను.
పతంజలికూడ నితడేయని నిమ్మల గ్రహించితిని.

ప్ర:— ప్రేమచంద్రుని డీతని రచ్చకీర్త్య
దలచుకొనుచున్నాను కాబోలు.

రఘు:— లేదు. నేను ప్రేమచందును
చూచియుంటిని. ఆ ప్రాశస్త్యమును మును గూర్చి
ఆతని యభిప్రాయము మాన్పుచుండినది. రాను
చందుయొక్క సహవాని దోషమువలన వాను
దేవునికూడ ననుమానింపవలసి వచ్చెను గాని
నిశ్చయముగ నాతడేయియనున బుద్ధిపూర్వక
ముగ దోషమొప్పి యుండలేదని ప్రేమచందు
నన్నుచున్నాడు. ఏది యెట్లున్నను ఆనాటి
దుర్మయమున కతడు చేతనగురీతిని వ్రాయ
శ్చిత్తము చేసికొనుచున్నాడు. గంజిమెతుకులను
దినము, అశాఖారాత్రిములు పనిచేయుచు,
సహాదినిన సొమ్ముతో విశేషభాగమును కూడ
బెట్టి రామచంద్రునకు చివర మొల్లమును ప్రేమ
చందునకు తిరిగి ముట్టజెప్పవలె ననెడి సంకల్ప
ముతో అడపదకవ గొంతమొత్తమును అతని
కందచేయుచున్నాడు. తానెచ్చట నున్నదియు,

నాకామ్మ నెట్టాల్లించినదియు తెలియనియక తనవద్దనుంచి వచ్చుచున్నట్లు మాత్రము ప్రేమ చూచునకు తెలియకని బాగదూకతలో నతడా సామ్మను పంపుచున్నాడు. రమచంద్రుకూడ తన యాత్మనవలన నిరీక్షిత కేయలున్నాడు. కావున ప్రేమచంద్రున కీర్తిగను రెడ్డిపుమొత్తము చేరుచున్నది.

ప్రే:- అట్లుగాన విశారదుని రచ్చకీర్పుటకు ప్రేమచంద్రుని ప్రియత్నించుకదా?

రఘు:- లేదు లేదు. విశారదుని సత్ప్రసారమును, ఆయన ధర్మము నొనర్చుటకు రామచంద్రు కాబడేమోననియు మొదలగు విషయముల గమనించినచో నిరీక్ష మిషద్ద సంతనమ్మ కముతో బ్రవర్తించినో అట్లే పూర్వమును ధన సంబంధములైన వ్యవహారములయందు కడుబాగదూకతతో మెలగియుండెననియు యొప్పుకొనక తప్పదు.

“ఇతడే—” ప్రేపుల్లుడు సంకయాస్పదుడై నట్లు కొంచెమూగి, తాను చెప్పదలచుకొన్న వాక్యమును పూర్తిచేసెను. “నేను భద్రగుప్తునకు వ్రాసిన యుత్తరము నవహరించి యుండలేదు కదా?”

రఘు:- అవిషయమును మీరే ఆలోచించు కొనవలసియున్నది. ఇతడు దోషియని నేను నిర్ణయింపకున్నాను. మీ యుత్తరము పోయిన సమయమునందే, అటుపిమ్మట కొన్నిదినములకు దేవదేవునకు నేనుచూచిన యుత్తరము వ్రాయబడినట్లుండెను. అందు ధనమునుగూర్చిన ప్రశక్తియు కలదు. ఋణము క్రిందొందినందులకు సంతసముగనున్నదని విశారదుడందు వ్రాసియుండెను. కాని ఋణము యెంతములమైనదియు తెలిసికొనుటకు నాకు ఏమిపడలేదు.

దేవదేవుడేమియు చెప్పలేదు. ఆ యుత్తరమును నాచిచ్చించుటకు తన యజాగ్రతను తానే నిందించునెను. ప్రేపుల్లుచంద్రా! కిష్టపడి పనిచేయుచు వితవ్యయ మొనర్చు విశారదుడు ఋణము దీర్చుకొనుటకు వలయు ధనమును నిలువజేసుకొనియుండును. నీసామ్మ నవహరించుట కాలని కేమింపువసరము?”

ప్రేపుల్లుడు తలయూచెను.

రఘు:- “కాని, అనుమానమునకు లోనయి నందరించెడు వ్యక్తికే మనము సాధారణముగ ననుమానించు చుండుము. ఆ యుత్తరమును భద్రగుప్తు జూపి సామ్మపహరించిన పురుషునకు నల్లని గడ్డముండెనట. అట్టి గడ్డమే చంద్రనగరమునకు వచ్చిన పత జలికి యున్నట్లు చెప్పుచుండిరి. కాని యీనగరమున నందరతో సహజములయిన యట్టి వెండుకలుండగ విశారదుని యనుమానించుట పొరబాటు.”

ప్రేపుల్లు డాయభిప్రాయముతో తాను నేకీ భవించినటుల తలయూచెను.

రఘు:- “అర్థా! మీకింకను అనుమానముండి, నిజము తెలిసికొనవలెననెడి యభిలాష మున్నయెడల, విశారదున కట్టి గడ్డము నొక దానిని తగిలించి, భద్రగుప్తునకు జూపింపుడు, ఏది యెట్లున్నను మన సంకయములు నివారితములు కావచ్చును.”

ప్రేపుల్లుడు వెంటనే ప్రత్యుత్తర మొనగెను. “వలదు. నేనట్లు చేయదలవను. విశారదున కి విషయమున నెట్టి ప్రసక్తియు నుండెనని యిది వరకెన్నడు ననుమానించియుండలేను. అట్టి సంకయము—కలుగదు. అసంభవము.”

ఆతనిపై యెన్నడు ననుమానమే లేదా? ప్రేపుల్లుడు పల్కిన యంత్యవాక్యము సత్య

దూరమని రఘునాథుడు గ్రహింపగల్గెను.

“ఆర్యా, పోనిండు, మీయిచ్చవచ్చినరీతిని మీరు చేయవచ్చును. ఈ నూతనాంశములను మీకెరుకవరచి నావిద్యుక్త ధర్మమును నేను నెరవేర్చుకొనుచున్నాను. మీరు కోరిన నేతెప్ప, నేనిండు కృషిచేయును కాని యింకొక ముఖ్యాంశ మిందిమిడియున్నది సుడీ!”

“అదియెద్ది?”

“చంద్రనగరమునకు సంబంధించినది. వివిధములగు నాలోచనములు నాహృదయము నాశ్రయించుచున్నవి. సుధాకరామాత్యుని మరణమున కితడు కారకుడని నేను చెప్పును. కాని యెవరు చెప్పగలరు? ఇప్పుడు బయల్పడిన విశేషములవలన నాతనిపైగల యనుమానము వృద్ధిచెందుటకున, తగ్గిపోవుటకునుగూడ నవకాశములు కన్పడుచున్నవి. “ఆ సమయమున వకుళయొక్క విపరీతప్రేమ రసము మీకు జ్ఞప్తియందున్నదా? ఆపె స్వప్నము—ఆస్మశానవాటికయం దాపె విపరీతప్రసంగము—ఆపె యావేశము?”

ప్రస్తుతా నందర్భములు మరపునకు రాలేదని యొప్పుకొనెను. అట్లెల్లజరిగెనో తాను గ్రహింప జాలకుండెననికూడ చెప్పెను. కాని యీ సంభాషణమునందు దనకేమియు బ్రసక్తి లేనివానివలె నన్యధాయత్తమగు చిత్తమున నాతడు పల్కుచుండెను.

“వకుళా వాసుదేవులొకరి నొకరు కామించి యుండిరి. చంద్రనగరమును చేరక పూర్వమీద నలంబా నగరమున వసించుచుండెను. అతని కామింపు తటస్థింపనియెడల వారిరువురును వివాహమాడెడివారే”

ప్రభు:- “ఓ హేమా! అటుల నా

వారిరువురును కాముకులూ? ఆపె చాల నుత్తమురాలు.

రఘు:- కావచ్చును. కాని కాముకుల విషయములో నుత్తమ స్త్రీలైనను అందరితో బాటే. తాము కామించిన పురుషులకొరకై నేటిదనుక స్త్రీ లెంతటి సాహస కార్యములకైన నొడి గట్టి యున్నారు. అత డాదుష్కార్యముచేసి యుండెనని యెడి భయమువలన నాతడు బయటపడకుండ వకుళ కాపాడుచున్న దేమోనని నేననుకొనుచున్నాను. అట్లుకాని యెడల నామె సాహసమునకు గారణ మగు పడుటలేదు. అయినను తా నదివరకెన్నడును తన జీవితకాలములో నెరిగియుండని సుధాకరామాత్యునిపై గవిసి వధించుటకు మారు వేషమున నాయుంట తలదాచుకొన్న వాసుదేవుడేల పూనుకొనునో దురూహ్యముగ నున్నది.”

ప్రభు:- “అది యనంభవము”

రఘు:- నిశ్చయమే. మీ జనకుడి నేరము నాతనిపై మోపి న్యాయస్థానమున విచారణ చేయించినను అతను నిందితుడని నిర్ధారణచేయుటకు తగిన సాక్ష్యములేదు.

ప్రభు:- ఏమంటిని? ఈ విషయములు నా జనకున కేల తెలియ వలెను. నీ వేమియు నాయనకు చెలువరాదు.

రఘునాథుడాశ్చర్యచకితుడై “తెలువకూడదా?” యని ప్రశ్నించెను.

“కూడదు. ఆపతంజలియే మన విశారదుడని నీ వాయనకు చెలువవలదు. పతంజలి దొరకినాడని నీవెన్నడును నెల్లడింపరాదు.”

రఘు:- ఆర్యా! ఇదియేటి యన్యాయము, ఈపతంజలిని పట్టుకొనుటకే నేను చాలకాలము

నుండియు దీక్షతోకృషి చేయుచుంటిని. నేటి కాలము దొరకినాడు. కావున, నే నీ విషయము నింతటితో విడువను. జయచండ్రుడుకూడ నూరకుండడని నా నమ్మకము. పోనిండు — మనము బుద్ధిపూర్వకముగ దీనిని గప్పిపుచ్చు నొచినచో మాదన్నమంతి యూరకొనునా?

ప్రభు:- రఘునాథాచార్య! మన మీషయమును వెల్లడిపరుపరాదని నేనిదే చెప్పుచున్నాను. నీవేమియు చేయరాదు

ర:- మాదన్న మంత్రీకి యుదంతము తెలిసి పతంజలిని పట్టుకొన్నచో?

ప్ర:- అట్లు సంభవించినపుడు మనము దానిని గూర్చి సావకాశముగ విచారించవచ్చును.

రఘు:- కాని, ప్రభులైనచంద్రా! పతంజలి యేనిశ్చయముగ హ:-

ప్ర:- ఆ ప్రసంగమును మానుము! రఘునాథా మరల మరల దీని నుచ్చరింపవలదు. నాతోడి కిదొక్కిరింతయు దెలియనీయరాదు. ఇందలి రహస్యము లన్నియు బయల్పరచి, నా హృదయ భారమును తీర్చుకొనవలెననెడి యభిలాష నాకు కలదు. కాని యన్యులను కష్ట నష్టముల బాల్పరచుటకు నే నిత్యుకొనను. పతంజలిని సాధించుటయన్న ప్రస్తుతము మాచి పోవుచున్న గాయములకుతిరిగి అంపపుకొలపెట్టుట యగును. దీనివలన మనలో కొందరికి మరణమో — అంతకంటె నభయమగు నవస్థయో సంభవించుట నిశ్చయము.

రఘు:- నేనొక్క ప్రశ్న నడుగుదును. దానికి సమాధానము చెప్పుడు. పతంజలియే సుధాకరామాత్యుని జంపిన హంతకుడని మీరెరిగినచో, నింకను మీరతని గాపాడజూతురా!

ప్ర:- ఈ దుష్కార్యమును చేసినది పతం

జలియేనని నాకు దెలిసినచో, నాతని దగుతినని శిక్షింపజేయుటకు నేను వెనుదీయను. కాని బాపమాతకు నిర్దోషియని నేనెరుగుదును.

రఘు:- అట్లులయిన మీ కెవరివయి ననుమానము కలదు?

ప్ర:- ఈ సావకాశ్యమును చేసినదొకరని నే నాదినుండియు విశ్వసించుచుంటిని. చంద్రానగరవాసులచే తీర్మానింపబడినరీతి నది యాత్మ హత్యయో లేక ప్రమాదవశమున జరిగినదియో అగునెడల హంతకులెవరై నదియు విచారించవలసిన బనియేమి? కాని హంతకుడు పతంజలి కాదనుట నిజము.

రఘు:- హంతకుని బట్టుకొనగలమా?

ప్ర:- పట్టుకొనవచ్చును, కాని మనమాతని శిక్షింపజేయులేము.

రఘు:- హంతకుని చేరు చంద్రానగరమున జరిగిన విచారణ సంకల్పమున వినియున్నామా?

ప్ర:- లేదు. ప్రాంతములలో నెవరును వినియుండలేదు. ఇంతటితో పోనిండు. ఈవిషయమున పతంజలికెట్టి ప్రసక్తియు లేదని నేను ప్రమాణపూర్వకముగా చెప్పుచున్నాను. విశ్వసింపుడు. ఈ కారణముచేతను నింకను గొన్ని కారణాంతరములచేతను, మీరు నాకు నేడు తెలిపియుండిన విషయములు మన కరువురకు రహస్యములుగ నుండవలెను. నావీరవేంట నేను విశారదుని నడలివేసెదను. మీరు నాకిదివాగ్దానముచే వెదిరా? ఇండులకై మీకింతవరకు గలిగిన వ్యయం ప్రయాసలకు నేను మీరు కొరిన సొమ్మునిచ్చుటకు సంసిద్ధుడను.

రఘు:- పలదు. వలదు ఇంతవరకు వ్యయ ప్రయాసలేమియు కలుగలేదు. కాని మీరు

కొనునది. యనామాన్యమునుడీ! నాకు పిమ్మట మాటలు వచ్చినవి.

ప్రశ్న. — మంచిది అట్లే ఒకగునెడల, మీరు నాయాజ్ఞకు లోబడి వర్తించిరిని చెప్పుడు. నేనవిమంతులమున నెట్టిజోక్యము కలుగజేసుకొన వలదని శాసించితినిని సమాధానము చెప్పు కొనుడు.

రథము. — కానిండు. ఈసరినక్తి నింతటితో నాపుడము. కాని యగ్యులద్వారమున నిదిబయలుగునెడల నన్ను నిందింపవలదు.

ప్రశ్న. — లేదు. లేదు. రథునాథా! నీకు నేనుతోను గృత్యజను. ఇక శైలహాసగుడు. స్వాభిమానిజుగు ప్రపుల్లచంద్రుడు రథునాథునకు నభివర్ణించి, శైలపుగైకొని గృహాన్నాభియోమము. ఆచార్యుడు నాతని గొంతవరకు సాగనం. తిరిగి యిల్లువేరి, తన యథాశాసనమున గూర్చును. ప్రపుల్లుని సంభాషణ క్రమమును పూనగ్రుచ్చిట్లుగ నింకొకసారి జ్ఞప్తికిదెచ్చుకొని, తనలోచనా నిమగ్నుడై కొంతదవట్లు కూర్చుండును. సుధాకరామాత్యుని మరణసందర్భములనుగూడ నొకసారి జ్ఞాపకముచేసికొనెను.

“అంతయుతనమున మృణ్మయి సుధాకరుని దర్శింప వచ్చియుండలేదుకద” అనిన వాక్య మొకటి. అతని నోటినుండి బయటబడినది.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము.

వ కు శ.

గత ప్రకరణమున వివరింపబడిన విశేషములు గలచి యందుమానములు జరిగినవి. వడమరవీధి యందున్న స్వగృహమున రథునాథుని నిజాసనమున గూర్చుండి యిట్లు తలపోయుచుండెను.

“ప్రపుల్లుడు నన్ను మోసగించుచున్నాడు. నేనీ విషయమున నెట్టిజోక్యమును కలుగజేసి కొనరాదని శాసించియు, ప్రపుల్లుడి పట్టణమున గూర్చుండి తన యిచ్చవచ్చినంతను రహస్యముల బయల్పెట్టుచున్నాడు. తన తండ్రిని మాదన్న ముత్రినికూడ నూరకండుడని యూతడేలకోరడు? అట్లు చేయుటకు మారుగా నాతడు వారయిష్ట ప్రకారము కృషిచేసుకొననిచ్చు చున్నాడు. వారిధికి ప్రయాసపడి పతంజలిని నెవకుచు, కాడు తమచే జెక్కునని తలచుచున్నారు. ఈవిషయము నేనెరిగిందని కూడ వారిపుడు గ్రహించుచున్నారు. నే ననమద్ధుడనని మాదన్న ముత్రి నాపై కనుక వహించుచున్నాడు.

రథునాథుడెవడు బల్లపైనున్న కొన్నికాగితముల నందికొని చాసియుండలి వాతను కొంత వరకు జదివికొని మరిల నిట్లు స్వగతమున నాలోచింపజొచ్చెను.

“మాదక్క ముత్రి సమక్షమున నేను సమాధానము చెప్పి కొంతవలసి యున్నది. నే నింక నాయనను దర్శింపలేదు. ప్రపుల్లుని బాడకుండ నారసనపద్ధతేగుట నమంజము కాదు. పతంజలి యెచ్చటనున్నది? - వీరిక నెరుగరు. నలండా నగరమున దేవదేవు డొరులతో నీవిషయము చెప్పుకు వాసుదేవుని గూర్చి న వివరముల నడుగవచ్చిన వారిని ప్రేమించును శీఘ్రముగనే తన యింటిలోనుండి సాగనంపును. ఇక జయచంద్రుడును, మాదన్న ముత్రియు నీ పతంజలి కొరకు దేశమంతయు నెంత నెమకించిన నేమి లాభము? అతడు వారిచేతనే యున్నాడని వారు పాపము, యెరుగరు. ఈరహస్యమును నేనును ప్రపుల్లుడు నెరుగుదుము. కాని, యిది యింకను దాచుట నాకు శ్రేయకరముగ నగు

వేడుటలేదు. “వ తం జ లి యే డి?” అని మాదన్నామాత్యుని శృంగారబోధకము నున్న పక్షినిచూచెను. అతని పక్షినినట్లకే మేము మాత్రమే ధారపోయియున్నామని నేనుటిచి. అట్లా నేనేమి చేయవలసినదని ను నగోచరముగ నున్నది. నిశారముడు — లేక వాసుదేవుడు లేక పరుజలి (దోషేశుడై పిలచిన నొకడే) పిల్లికూచవలె నెవలకయున్నాడు. సుధాకరామాత్యుని మరణమునకు తాళే కారకుడు సజలముచున్నారనియు, దనకొరకే నెవకుటగ్నమున నాతడెగురును. ఆతని మామనేమి మనసులగుచు కుటకు గారణమేమి? నలంకా నగరమున నానిని ఋణుడులన్నిటిని పెట్టించి యున్నాడు. ప్రేమమనువద్ద పొమ్మనబోయిన సందర్భములో నితకు నిర్దోషి అంటి నున్నప్పుడు, అతనికి బయటబడి, తాను నిర్దోషినిని బహిరంగముగ నెల్లవరచుకొని సుధాకరుని పుణ్యమునకు గూడ నేను కారకుడను కాదు — అని యేల చెప్పడు? అతడు రహస్యకారియై మెలగుచు బయటబడుటకు వెరచుచున్నాడని తెలిసికొనుటచే ప్రజలంతకు దోషియని యూహించుచున్నారు. ఈయూహ సగ్గుదూరమైనదియు లేనిదియు నిర్ధారణ చేయుట కష్టపాథ్యముగ నున్నది. అతడు కదలక మెదలక నూరుకుడుటకు కారణ మేదియో యుడి తీరవలెను. ఆకారణ మేమైనదియు గొంతవరకూహించవచ్చును. అతడే దోషికాకున్న నొరుల నెవరినో అతడు కాపుడల చేయుచుండవలెను. అతడు కాపుడల చేయుటకు వకుళ తప్ప ఏమివలెను? నింకెవరున్నారు? —

నేను వకుళ నితకుబూర్వ మనుమానించి యుంటిని. కాని యామెపై నాకీపుడనుమానము

లేదు. ఆమెయేనని నేను కలపను. కాని కాళని ప్రమాణము చేయుటకును వీలులేదు. పప్పుల వద్రా! ఈ విషయము నిశ్చయముగ వలసినది మీ రాజ్ఞాపించినను, నా సంతోషిత్వ నింకను కొంచెము విచారణ చేసెదను.”

అంత రఘునాథుడే యో నొకటి రెండు జాబులను పొందెను. కార్యంతరమునన తనిలో సంప్రదించవచ్చిన యొక పెద్దమనుష్యునితో గది యోయుచుంటిని పరిచయము. వారి దిన గ విషయము మనకధకు సంబంధించినది కాదు. కావున మనకా సంభాషణముతో నిమిత్తము లేదని ప్రొద్దు గుంకగనే రఘునాథు డిటువెడల బైరని కాపురమున యింటి మార్గమున బోవు యందెను మగమిపు డాతని మెటనంటి బోవలసియిచ్చుది. ఆత డాయుంటిముం దొక్కొంచుకనేపు నిలచి మేకపై గనుల్గియు దళంధకారమం గిమ్మలై యుండుట గాంచెను. దీపమెచ్చట నగునదలేదు. ఆత డాగుట్టమున చేరి తలుపుదలెను. వకుళ ప్రకృష్టతర మొనగెను. అయింటియొక దపు డామెతప్ప నింకెవరును లేరు. అది రఘునాథుని గాంచగనే యాశ్చర్యచకితయై నల్లగడదెను. అతడు త్వరితగతి నాగృహముం బ్రవేశించి వకుళతో స్వయముగ మాటాడుటకై వచ్చియుంటి నని పలుకుచు నొక కుర్చీకై నానీనుడయ్యెను.

“వకుళా! నేటికి సుమారైదు సంవత్సరములక్రిందట చంద్రవగరమున సుధాకరామాత్యుడు మరణించినపుడాతని మరణకారణమును గూర్చి చాలచివాదము జరిగినది. నరహత్యయా, లేక ఆత్మహత్యయా యని రెండురక చాల సందేహము కలిగెను.” అని రఘునాథుడు సంభాషణము నారంభించెను.

వకుళ తనచేతయందున్న కుట్టువనిని పాగిం

చుకొన చు " సందేహము? " అనియెను.

" అవును. సందేహము కలిగెనుకా? "

" ఆత్మహత్యయేనని ప్రతినా రనికాదా? న్యాయసానపద విచారణఫలితముకాడ నట్లని యేకదా? "

" పిల్లరును నమ్మలేదు. నీవట్లు విశ్వసించని వారిలో నొక తెచ్చి అతని కవమును సమాధి యందుంచిన్నాడు మాదన్న ముక్తి పోభ్యతు లచ్చోట నుండిరి. నీవనినవాక్యములను విని యుండిం."

చకు;— " నేనుకారణంతరములచే నాయభి ప్రాయమును మార్పుకొనవలసి వచ్చినది. నేనా రాత్రిచేసిన గురువక్యతి కెంత పశ్చాత్తాపముం దితివో భగవతునకే యెఱుక! నేనా యకార్య మునకు ప్రారంభిత్త రూపకముగ నేమిచేయ వలసిన-

రఘు;—చకుళా! తొందరపడకుము. నావ కాశముగ నీతోమాటాడవలయునని నేనిచటకు వచ్చియుంటిని. నేనుకూడ నానమయమున, 'నాత్మహత్య'యేనని తలచియుంటిని కాని యటుపిమ్మట చేయబడిన పరిశ్రమవలననే నాయ భిప్రాయమును మార్పుకొనవలసి వచ్చినది. సుధాకరు నెవరో హత్యచేసిరనుట యదార్థము!

చకుళ మాడుమాటాడలేదు.

రఘు;—ఆనమయమున మియింటివద్దనొక నూతనుడు విడిసియుండెను. నీకు జ్ఞాపకమున్నదా! అతనిపేరు పతంజలికాదా? చకుళా! ఆహత్యకు కారకులెవరైన నున్నయెడల నతడు పతంజలియై యుండవలెనని చంద్రానగర వాసులంద రనకొనుటనీకు జ్ఞాపకమున్నదా? ఇన్నాల్లేవడికిని తెలియ రాక రహస్యముగ నుచుచుచు, పతంజలి

బాగరూకతతో వ్రవర్తించుచున్నాడు. నీవేమం దువు?

చకు;— " నేననుటకేమున్నది? నాకేమియు తెలియదు.

రఘు;— అట్లులైన, వినుము; పతంజలి నేటికి పట్టుపడినాడు!

" పట్టు పడెనా? " అని చకుళ యెక్కు పెట్టున నాక్రందన మొనర్చెను.

రఘు;— దొరకనాడు. అనతిదూరములో నున్నాడు. కొలది దినములలో కారాగృహ ప్రాప్తి నొందగలడు. కాని, నిన్నీ రీతిని భయపెట్టిన నేమిలాభము! ఆతడు దోషియైనను ఆతనిపై నిపుడెవరును పగ సాధింపదలచియుం డలేదు. ఆహత్యజరిగి పెక్కు సంవత్సరములు గడచినవి. మాదన్న ప్రభృతులక దీని నిత టితో వదలివేయ వచ్చును. ప్రపుల్లచంద్రు డా హంతకునకు మిగుల సహాయము చేయ వచ్చును. వారందరు దయయు దాక్షిణ్యమును గల సజ్జనులు. చకుళ, భయ విహ్వలచిత్తయై ప్రకంపితముగు కంఠమున నిట్లు ప్రశ్నించెను. "పతంజలియే దోషియని మీరువిశ్వసించురా?"

" ఏమంటివి? నేను విశ్వసించనా? నేనేగాదు మాదన్నమంత్రీయు, సూక్ష్మబుద్ధిగల యనేకు లును విశ్వసించుచున్నారు.

చకు;— పతంజలి నిర్దోషియని నేను బహి రంగముగ చెప్పుచున్నాను. ఆతడు సుధాకరా మాత్యుపై వ్రేలైన నెత్తలేదు. ఆ ఘోర కార్యమును చేసినది నేనే నని మీవద్ద నేనేల నొప్పుకొనరాదు?

రఘునాథుడి యంత్యవాక్యమును వినినంతనే యాశ్చర్యచకితు డయ్యెను.

" చకుళా! నీవేనా! "

“అవును సేనా. ఆహారకార్యమును చేసికొని నేనేనని మీరవద్ద నొప్పుకొనుచు. పతిజలి కం దెట్టి ప్రశస్తియు లేదు. ఇక మీకు తెలియకొన్నది చేయవచ్చును నాకెట్టి భయమును లేదు.”

రఘునాథుడు కొంతకప్పు దీర్ఘాలోచనా నిమగ్నుడై కూర్చుంటును. అతని మనోవిధియు దైవ యాహూతుల ననించి నశించెనో చెప్పలేదు. కాని యొక గడియ గడచినదవ్వట నతడు “పాపా! నిశ్చయముగ నీవేవా!” యని మందస్కరింపబడిన బ్రహ్మించెను.

వక్త:- ఇది అబద్ధమగు నెడల నేనింత ఘంటా కథముగ ప్రకటించవలెనా? రఘునాథా చార్యా! మీకు సాధ్యమగు నెడల మాకు సహాయముచేసి మమ్మిందులనెంచీ తప్పింపుడు. ఇన్ని యేడ్లనుండియు మాట మణిగి మన్న యీ విషయమును మరల తీర్చివేయు. నాపై దయ యొంది పరిపరిచి వివరించుము రఘునాథా! యేమందును? సాహ్చర్య మంగీకరింపరా!”

రఘు:- ఈ క్షణమున నేనేమియు వాగ్దత్త మొనర్పజాలను. ఈపక్షములన్నియు నేను జాగుగ నాలోచింపవలసియున్నది. ఈపరిశ్రమ నింతటితో విరమించుటకుగాని, లేక కొనసాగించుటకుగాని నేను సమర్థుడనుగాను ఇది యన్యుల హస్తగతమైయున్నదని నీకీదివరకే చెప్పియుంటిని. అబద్ధము చెప్పవలసిన అవసరము నాకేల! నే నీక పోయి వచ్చెదను.”

రఘునాథాచార్యు డాగృహమును వెంటనే విడిచి ప్రభుల్లచంద్రుని దర్శనార్థమై బయలుదేరెను. అనతికాలములోనే నాసాధముంజేరి ప్రభుల్లుని యభ్యంతర గృహమును ప్రవేశించెను. రఘునాథుడంత హఠాత్తుగ తన యభ్యంతర

గృహమును బ్రవేశించుట ప్రభుల్లునకు యుక్తముగ గన్పడకున్నను, సావమతడేమి చేయగలడు. రఘునాథుడేమి నూతనాశ్రముల దెలిసికొనెనో యది యాతనితో ప్రసంగించుట తప్పదాయెను.

ప్రభు:- పతంజలి విషయమున నీకు తెలియవచ్చిన రహస్యములను బహిరంగపరుపవలదని నేను శాసించియుంటిని కదా.

రఘు:- అర్యా! మీయాజ్ఞానువ రిని మెలగుచు వలసిన నాకు మాటవచ్చినది. నేను లోక పరిజ్ఞానమెఱుగని యమాయకుడనని మాదన్న మిత్రయు మీజనకులు నెంచుచున్నారు.

ప్రభు:- నీవిందు కృషి చేయరాదని నేను శాసించినటుల వారికి చెప్పితివా?

రఘు:- నే నేమియు చెప్పలేదు. నేనవసరము పతంజలికొరకు భూమ్యాకాశముల గదు దీక్షతో నెమకుచున్నట్లు వారికితోప జేయచున్నాను

ప్రభు:- అటులయిన మన విశారదుడే పతంజలియని వారికింకను తెలియలేదా?

రఘు:- వారి కాయనుమానమైనను లేదు. ఈరహస్యము మన కిర్వురకుదప్ప నొరుల కెవరికిని దెలియదు.

ప్రభు:- పిరులకు దెలియరాకుండ చేయుట మనకు గర్తవ్యము. నీవు నాకిందు సహాయ మొనర్చునెడల నీ ఋణమును వేరొక రూపమున తీర్చుకొందును.

రఘు:- అర్యా! నాకు సాధ్యమగునంతవరకు నమంజనమగు రీతిని మీకు సాయ మొనర్చుటకు నే నెల్లప్పుడును సంసిద్ధుడనని మీ రెగుదురుకదా. కాని ఈరహస్య మింకను గోప్యముగనే యుంచుటకు వీలగునని మిమ్ము నమ్మించుట మిమ్ము మోసగించుటయే యగును. మోసమునలనకార్య

సాధ్యము కలుగ నేరదు. మన యువనరము నిమిత్తము నూతనాంశముల నన్వేషింపవలసి వచ్చినపుడు అన్యల కడ్డలో ముమ్మడి చలుట దొసము గాకపోవచ్చును. కాని నేను దాపలేని యీ రహస్యమును ప్రసించుములో నెవరికి తెలియకుండ దాపగలనని మిమ్మా నమ్మించి మీరొనగు బహుమతుల గ్రహించుట నాకు హితము కాదు ఈపపయ మి తటితో సమసి పోవుట యపభవము. కొలది దినములలోనే కొత్తవిత్తులు బయల్పడ వచ్చును. దీనిని తటితో నాపివేయవలెనని మీరును నేనును ప్రయత్నింపవచ్చును. కాని ప్రస్తుతావస్థ! నామీట వినుడు! ఇది ఇంతటితో సమసిపోదు. అట్లగుటకు నొక్కంతయు తావులేదు.... కావున మనము వేరు మార్గముల నాలోచించిన లాభ మేమియు నున్నట్లగనెడిను. ఆహార కార్యమున పరిశీలి పాల్గొని యుండెనని మీరు శిష్యులను నెడల నా విషయమును బహిర గముగ మాడ న్నామాత్యున కె గించి పతంజలి నాతిని వశము నందేలి విడువకూడదు?

ప్రభు:- రఘునాథా! నిస్కారణముగ పతంజలిపై నేరమునేల నాపాడించెదవు? ఆతడేమియు నెరుగడని భగవంతుని సాక్షిగ నేను ప్రమాణము చేయుచున్నాను, ఆతడు సుధాకరునిపై చిటికెన వ్రేల్చినైన నెత్తలేదనియు, నాతిని శిరోజము నైన ముట్టలేదనియు నానిశ్చితాభిప్రాయము.

ప్రపంచమున నింకెవరినైన నీహత్య గారకులుగ నె తువుగాని పతంజలిని మాత్ర మనుమానింప వలదు. ఆతడు నిర్దోషి యని నేను చెప్పుచున్నాను.

రఘు:- అట్లులైన నొక స్త్రీ హంతకురాలై యుండి యుండవచ్చునా?

ప్రభు:- ఎవరు? ఆస్త్రీ యెవరు?

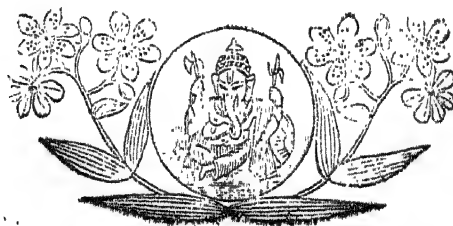
రఘు:- పకుళ.

ప్రభు:- పకుళ సన్న్యాసముగ నిందులోనికేల నీవుకొని వచ్చెవు? నీకాపై ననుమానము కలదా?

రఘు:- వుండిననుండవచ్చును. లేకున్న లేక పోవచ్చును. ఆపె విషయమున గొంత విచారించవలసియున్నది

ప్రభు:- పతంజలిపైకంటె నాపైపై నేరమును మోసిన గొతవరకు సమంజసమే.

రఘునాథుడు ప్రభువునికడ తలవుగైకొని వెడలిపోవుటకు బయనమయ్యెను. “ప్రభుల చంద్రా! నేను ముఖ్యముగ నొక విషయము మీతో విన్నవించదలచి నేడిచటకు వచ్చి యుంటిని. నాకు సాధ్యమగునంతవరకు పతంజలి యొక్క రహస్యమును నేను బయల్పడ నీయను. కాని యన్యల ప్రేరణమువలన నది లోకమునకు దెలియవచ్చునెడల నాపై మీరు కినుక వహింపవలదు. నేనిక పోయి వచ్చెదను.

అమృతము

లేవడం.

“వ్యవసాయములోకల్లా కష్టమైన పనేమిటి?”

“ప్రాప్తిస్తే అయిదింటికి లేవడం”

మార్పు.

“క్రిందటి నెలలో నాలుగుచోట్లపనిచేశావు ఇప్పుడు నాదగ్గరమాత్రము నిలవడగా వుంటావాడే?”

“నిజమే. అందరికీ నేనెంత అవసరమో దాన్నిబట్టే తెలుస్తోంది”

అరపు.

జడ్డి:— యీసారి యెవరయినా అరిస్తే యిక్కడనుంచి పంపివేస్తాను.

ముద్దాయి:— కెభాష్. కెభాష్, (అని అరచెను.)

భీమా.

ఇంట్లాండులో నొక దొంగగారు తన కూతురును కవల పిల్లలు పుట్టినయెడల పదివేల పానులు యిచ్చుటొక కం పెనీలో భీమాచేయించెను. కొంతకాలమునకు కవలపిల్లలు పుట్టిరి. కంపెనీవారు పదివేలపానులు యిచ్చిరి. ఈ కష్టములో తనను సగపాటు రావలెనని దొంగగారి అల్లుడు వ్యాజ్యము తెచ్చెను.

వింతచర్యలు.

1. కలకత్తాలో వజ్జిగలో నీరు కలిపినందుకొక గొల్ల దానిపై వ్యాఘ్రము తెచ్చి. వజ్జిగలో నిదివరకే నీరు కలిపివట్టు తెల్పుచుదని ఆగొల్ల దెంతవానించినను వినువారు లేకపోయిరి.

2. వియన్నా నగరములో నొక కన్యకలదు. బాట్లు దువ్వుకొనకుండా కాలము గడిపేయెడల ఆమెకు 80 వేల పాను లియ్యవలసినదని యొకరు మరణ శాసనములో వ్రాసెరి. అపకార మాన్య యాజ్ఞీనితము గడిపినదట.

కోతులు.

“కోతులంటే నాకు భయం”

“ఎందువలన?”

“వాటినికూస్తే మాబంధువలంతా జ్ఞాపకంస్తాడు”
నోరు లేక వోవుట.

భార్య:— నోరులేని శశువునయినా కయదక్షిణము తో చూస్తానకాని నామాటే చూడరు.

భర్త:— నీవునూడా నోరుమూసుకో. నాకు దక్షిణ్యం వుంటు దోలేదో చూడవచ్చుకాని.

సంగీతం.

“వొడ్లోకి వెళ్ళివుండతా సంగీతం పాడుతారే?”

“బహుశా, అక్కడ సంగీతం ఆనవాలు యెవరు వుండరు. లేదా వొడ్లో మనిషివున్నట్లు గుర్తేమో.”

కాఫీ.

భర్త:— కాఫీలో యీగపడింది.

భార్య:— అబ్బా అది గల్ల లేమిటి? ఈగ కాఫీ అంతా త్రాగెయ్యడంలేడి.

వందనములు.

“సత్రికలను వ్రాస్తే యీ రోజుల్లో పతిభలం లేదండీ”

“అది నేనుగీకరించను. నేను పవిన వ్యాసవల్ల పందనములతో పంపించేశారు”

ఇప్టము.

మే:— నీభాగ్యంతో నీవు యిష్టముగా యెందుకుందవు?
ముద్దా:— అమెచేనే వంట నాకిష్టముగా వుండదుగదా.

చెముడు.

“మీ యావికను సరిగా విశపకదనుకుంటానే?”

“నన్నుగురించి యితరులు చెప్పినప్పుడు తప్పు”

టీ.

“నీవు నాగే ప్రతి టీ కప్పు నీ యాయుధాయము తగ్గించు.”

“ఆవిషయం నేను నమ్మను. ఆలెక్కప్రకారం విలే నేను రెండువందల యెండ్లకీందే చచ్చిపోవలసింది.”

ఉ పా య ము .

నే నె న రు ?

“ ఉపాయమనగా నేమి ”
“ ఉపాయమనగా డబ్బుచాచుకొని దివాలాతీయుట ”

మా రు ప్ప .

“ పురుషుని కంతము యావ్యసములూ నన్నివిధముల
తిరుగును. స్త్రీకంత మెపుడు మాగును ? ”
“ కాపురమునకు వెళ్ళిన తిరునాథ. ”

అ భి పా య ము .

“ కాంతమ్మ భర్తనుగరించి నీ యభిప్రాయ మేమిటి
సావిత్రమ్మా ? ”
“ ఏమో, నాకేమి తెలుసును ఆయన్ని నేను పెండ్లి
చేసికున్నాను గనుకనా ? ”

బా లి .

తంకమ్మ:— (ముప్పివానితో) ఇదిగో చేద తీసికో.
కుంటివాడవునుక సరిపోయినది, గడ్డివాడివైతే
నీసంగతి చెప్పనే అక్కగలేరా.
ముప్పి:— నేనుగడ్డివాడుగ వున్నప్పుడన్నీ దొంగనాణాలే
దొరకేవి.

తి ర ప తి .

“ తిరపతి నీ కేలాగున వుండవచ్చు ”
“ ఎచ్చో, తిరపతిలో పరపలేలేదు. ”

న మ్మ క ము .

“ మాఅయన్ని నేను నమ్మనమ్మా ”
“ ఎందుచేలేమి ? ”
“ నేనెప్పుడు బయటకు వెళ్ళినా ఒక్క నిమిషమైనా
యింట్లో కూర్చోరు. ”

చే య .

భార్యాభర్తలు వెన్నెలగాత్రీ వెన్నెలగా కూర్చుని
షరపసల్లాపము లాడుకునుచుండగా, భాగ్యకొక సందే
హము కలిగి యిట్లు భర్త నడిగెను “ నమ్మ పెండ్లి
చేసుకున్నావ్ గనుక యింత ప్రేమిస్తున్నారు. పెండ్లి
చేసికోకపోతే యింత ప్రేమిస్తారా ? ”

నాకు డచ్చే ప్రభావము రాబోయి వైతికి నా సారక
సిద్ధా తిరులు ముందు కలసివను సరే.

మరిగలలో మార్గము ఉపన్యాసము నిస్తాను. అం
దరు టెభావో అటారు. కనుక ప్రమిళులలో నాకు
పలుకుబడి

నగలందే మా అవిద్యుత్ క్రింది. అంతరి ఆ సవాళ్ళ నగ
లను అవిదే పుగమాయించుట.

నాట్టిస్తేక మిమలలో మాయి మా అనివదకుల లక మిమను.
బండిలో నిలుగుట కంతులేదు కనుక అవవాళ్ళలో
అమెకు పలుకుబడి.

ఇద్దరు కలుసాము మాయిలో కలిగే ఛండాలా
లన్ని యితరుల రాళ్ళల్లో కలిగిస్తే భావించుకుంటాం.
ఎవరికివారు స్వేచ్ఛగా తిరుగుతాం

అల్లరికొడుకులే యింట్లోనంచి పారగోల్తుతాం
అల్లరి కూతురయితే చాచుకు టా.

మా అమ్మాయి మాయిలోనే వుంటుంది. ఎవరైనా
అడిగితే జబ్బంటాం. మా అమ్మాయి మాకోర్ము త్వం గా
వెళ్ళిచేసి బోడవ్వి త్వం గా కాపురానికి తీసికొస్తాము.

మాయి ట్లో అందరికీ స్వేచ్ఛ మానార్లు గాని
పగళ్లు తిలుపులు తీసికునే మాగోర్ముచ్చ. మాఅదవాళ్ళు
యెవరికివాళ్ళు బింటుగా తిరు గువ్వము వచ్చినవారి నగ్గ
రకు వెళ్ళవచ్చు ఎందకంటే నాయిట్లము చచ్చినచోటికి
నేను వెళుతాను కనుక.

దుర్మార్గులందా నా ఇంటిచుట్టు తిరుగుతూనే యుం
టాగు. నాక నానన నాకు సరిపడుతుంది. ఎందుకుంటే
నేనుకూడ రాడిన్నినుక.

అబద్ధానికి, అన్యాయాలకి, మోసానికి బోకరింపులకి
నాది నాభాగ్యది, నా మాతురుది పెట్టినపేరు.

దుర్మార్గులలో దుర్మార్గులను, నాయకులలో నాయ
కుడను, ఎన్ని కొంపలు తిశామో, ఎందరిని పాతాళంలోకి
త్రొక్కానో నేనే చెప్పలేను

పాతమలారా నేనెవరో చెప్పండి ?

వినుత్యనలు

శ్రీ శివాజీ మహారాజు

ఛత్రపతి శ్రీ శివాజీ మహారాజు నామమానేతు హిమాలయ పర్వతము మారుమోగుచున్నది. శిరోశాబ్దములక్రింద నీలొత్తెకవీరుడు భారత దేశమున జన్మించి, భారతదేశ స్వాతంత్ర్యమునకు బోరాడియున్నాడు. ఈతని గొడుగు పానుపానునెలము కలంచుచుండెడిది. దేశభక్తి చావక ప్రజలలోనిరిగను నిలచియుండుట కీతడే కారకుడు. పరశ్రీని కన్నెత్తి యెచును చూడలేకు తన మహాసామ్రాజ్యము నష్టదిగ్గజములనునాడు సంపత్తితో సేలను. భక్తిపూరితుడు, దానధర్మ నిరతుడు, శాంతమూర్తి, ఆశీర్వాదహితుడు, పౌరుషమూర్తి. ఇన్ని సద్గుణముల చేతోపుంజమగు శివాజీచక్రవర్తి స్వాతంత్ర్యవాదులను వెడజల్లుచు తనరాజ్యమును రామరాజ్యముగ సేలను. అట్టి మహానీరుమూర్తి పవిత్రనామ మీమాసమున మూడవతేదీని స్మరించి భారతదేశము భగ్యత చెందినది.

శివాజీ "కొండయెలుక" అని వాగిన పాశ్చాత్య చరిత్రకారుల వాక్యములు నిండా పూరితములు. శివాజీ బంటిపోటుదొంగ కాదు. స్వాతంత్ర్యరక్షార్థ మవతరించిన పుణ్యకూర్తి. చీలిపోయిన భారతదేశ ప్రజల నైక్యము చేయు నమకట్టన కర్మవీరుడు. అట్టి శివాజీకి జన్మస్థానమైన భారతదేశము, అందు ముఖ్యముగ మహారాష్ట్రప్రాంతము, నఖ్యతలేక కలతలతోనిండి యుండుట విచారకరము. శివాజీ హృద్గతమగు

స్వాతంత్ర్యాన్నిలో నహస్మాంత్రమైనా మన హృదయములలో నాన్నకేమా దివిలో నుపెట్టి నెలకుడు. శివాజీ నామస్మరణము స్వతః శిక్షాబాంధువులతోనూ, ఉచిత్యన పరంపరతోనూ, చరిత్రకావ్యోపేత్యోనూ పూర్తికానరదు. అమహా మహుని పవిత్రనామమును సాధకము యుట కాపహసించుడు కలపెట్టిన కార్యమును నొనసాగించుట మనవిధి. అందుకై బొంబాయి అఖిల భారత సమావేశముగోమన వాంఛకులెచివరకు పాటుపడిరో గమనింపుడు.

బొంబాయి సమావేశము

బొంబాయిలో జరిగిన అఖిల భారత సమావేశపు తీర్మానములలో నతి సాముఖ్యమైనది హిందుమహమ్మదీయ గణ్యతకు సంబంధించినది. నియోజకపు హక్కులు తీవ్రగములతో శాశ్వతమైత్రీ యేర్పడదు. ఏదెల్లప్పుడూ యిరువక్షములవారు నొక యేర్పాటుచేసికొనుట భావ్యభివృద్ధి సూచకమే.

ఇతర తీర్మానములవలన, స్వరాజ్యము ప్రకటించు బొందినది. మొదటలో కాంగ్రెసుకును స్వరాజ్యపక్షమునకును సంబంధముండరాదని వాదించినపుడు, కాంగ్రెసే భారము వహించినచేగాని ప్రపంచము స్వరాజ్య పక్ష బలమును గుర్తించుటలేదని నెహ్రూగారున్నది గాంచుటలు వాదించి, కాంగ్రెసుచే సంస్కరించేసిరి. కాలప్రవాహములో నిష్కలమైయు జనించినది మొదటి యేర్పాటు మార్పునకు

తప్పి పదిగారు. ఇతరులు చావ్యమున నావ్యం
త్రము, శ్రేష్ఠ పురాణవాదిలగు నావ్యులకును,
యెల్లందు వ్యక్తులకు నావ్యత్వమును చివరికి
స్వామిని) నిశాశనము.

నావ్యులలో నువాదనామంతరము చావ్యాగ
నిర్మాణ విధానమును నిర్దేశించు సమాజసము.
బర్మన్ హెడ్ బ్రాహ్మణ ఆశీర్వాదమునకు నిర్మా
ణము తయారై చేరినవలెను. అన్యవ్యములు
సహకారమున నాంధ్రులు చున్నాడు అందు
కనుకణ్యముగ తీర్మానము లవతరము. గనుక
బర్మన్ హెడ్ బ్రాహ్మణులు నాయుల్ తనివన.
యేర్పాలు చేయుగలము. ఈ కమిషన్ నావ్య
ము, నివేదికము కొన్ని సంవత్సరము లాక
మింపుకొని, పత్రికలకును విజృంభకులకును అను
రము దొరకగలదు.

పురుషుడు — స్త్రీ:

పురుషుడయితే గర్భములో సంపరకుగు
బ్రహ్మచర్యము నేలమున్నాడు. కాని నేటితో
ప్రకృతి తలకిందులై నది. పురుషుడైన స్త్రీలు
కనీసపుకొనుచున్నారు. వాళ్ళాత్మజీవ స్త్రీలు
పురుష ప్రతిభను ఖండఖండములుగ వేసివైచు
చున్నారు. ఇందులకు నిదర్శనము కానర్యేటిపు
వక్ష నాయకుడగు బాల్యేను నైతము స్త్రీలకు
హక్కులను ప్రసాదించుచు కావించు నిష్కళాన
నమే. పురుషుడనుభవింపజగ్యమును స్త్రీలభిలషిం
చుచు, స్త్రీలు తమ సహజవర్ణ సాధమును
బోనాడుకొనుచున్నారు. పురుషుల సహజములో
స్త్రీని నేకు గురికొంచుట దుర్మభయ. వీలనన,
నేటి స్త్రీ పురుష లక్షణముల నెవర కొనినది.
కాలమేయారుచున్నది, కాలముతో బాటు ప్రా
మాములు నైతము మారుచున్నవి. నేటిస్త్రీ సర్వ

కాగ్ర విజనము నొందినది. పురుషునిసానముల
నెట్టి పాగ్రాణించినది. ఇంక నైత్యములోను
నాగ్రాణములోను మాత్రము ప్రభుత్వము: వారు
స్త్రీలను జేసికొనడంబడియున్నాడు. స్త్రీ తాను స్త్రీ
యనియెప్పుడు కనుమ నవలంబు. స్త్రీ మొనంతమాత
మీది లెట్టి చవలని పరిమళము. మానవకోటి
యొక్క చాళియ్యుకాత్మత్వమే “మానవకోటి
యొక్క బలతరచావ్యములకు వయాలము స్త్రీ
ఈ స్త్రీ చుట్టు నాగరికత పుట్టి పరిణామమును
బాంధునింపకు. ఇందు పరిమళ మానవసంప
లయ్యు కీర్తించి స్త్రీ సున్న-రంకు కృషి
నవలంబు” అని యె: చావ్యాత్మజుడు వ్రాసి
యన్నాడు. బాన్ స్థాత్రులు బుల్లు నైతము
“స్త్రీ స్త్రీ యే యనియు, ప్రస్తుత
ఉత్పత్తి మామలన్నియు స్త్రీలను పురుషు
లతో సమానముగ జేయు యత్నించుచున్నవి
గాని, స్త్రీలస్థితి నభివృద్ధికి దే బ్రాంతుత్పించుట
లేదు”నియు వ్రాసియున్నాడు. నేడు స్త్రీలస్థా
నము నాగరికతా పరిణామమును నిరూపించు
చున్నది.

దాంపత్య శాసనము:

పాశ్చాత్య దేశానందరామములు పున ముఖ్య
లగుటయు, లగుచున్నది. అక్కడ స్త్రీపురుషు
షుల పరస్పర ముగియును సంపరించదలచుచు
నాము. ఇట్టి దాంపత్యమునే యిచ్చుటను ప్రతి
పాదించుచున్నాము. వీరున్నాటితో బాటు,
పాశ్చాత్య దేశములందువలెనే దాంపత్య శాసన
నిర్వహించు కావించవలెను. ఎన్నికలకు, ఉద్యో
గములకు, పంజీక్షకు, బోషనములకు, పాశ్చా
త్యులవలెనే చట్టములు కావించదలచినపుడు,
భార్యాభర్త లొకరితెల వొకరు పుచ్చుకొనుటకు

“డైవర్సు శాసనము” కూడ అవసరమైనది. హిందూచట్టములో డైవర్సు అనేనదిలేదు. ఇందు కలవి రెండు. (1) పురుషులు తమ భార్యలకు మనోవర్తులనిచ్చి విడాకులు పుచ్చుకొంటారు. (2) కోర్టులో వావాల్తెచ్చి తమను వారినభార్యలను వశీకరముకొందురు. దీనినే Resolutio of Conjugal Rights అందురు. మొదటి యేర్పాటు ప్రకారము పురుషుడు తనభార్యకు బోషణనిచ్చి వదిలివేయవచ్చును. భాగ్యవంతుల పిల్లయైనాని జారత్వమునకు మరగినాని పుట్టింటికడ చేరినపుడు కూడ భర్తను మనోవశీకరించుచు వినిజ్ఞించుకొన మనుట యనుచితము. అటువంటి సందర్భములో కోర్టుద్వారా భార్యను తనవద్దకు రప్పించుకొనవచ్చును. ఆయిచ్చముతోగూడిన భార్యను నిర్బంధముగ దెచ్చుకొని భర్త రెట్టు కేగ గలడు? కర్మవశాత్తు తెచ్చుకొనినను యేనికా తిలో పడినను యేనిప్పు అంటించుకొన్నను యేవిషము కిన్నను భర్త యేమిచేయ గలడు? భార్య రానన్నచో కోర్టువారు శిక్షవిధించును. ఈశిక్ష విధింపజేసినంతవరకేమియున భర్తయొడిలోపడునదేమి? “ఇంతచర్చ యెందుకు, భార్యను డైవర్సు చేసిన చాలదా” యని యందురు. అదియే మాప్రశ్నయు నైయున్నది. కాని హిందూ శాసనము ప్రకారము డైవర్సు లేదు. స్వాతంత్ర్యము ప్రబలుచున్న యీదినములలో, మంచిభార్య చెడుభర్తను వదలుకొనుటకును, మంచిభర్త చెడుభార్యను వదలుకొనుటకును, సావకాశ ముండలేదు. సంఘ సంస్కరణవాదు లెల్లరు నీశాసనమునకై పోరాడవలెను.

కృష్ణా బోర్డు—

జిల్లాలో 3 వ య ముగ్గో ననేక వదంతులు వ్యాపించుచున్నవి. మహానాయకులు తెగ చాలుననుంచి అనేక నాటకము లాడుచున్నారు. ప్రబలియున్న అనేక వదంతులను నిష్పక్షపాతకముగ సవరింపించుచున్నాము. వానికి తగిన ప్రోత్సాహములిచ్చి నాయకులు తమ నిర్దోషీత్యము సలకొల్పవలెను.

1. బందరు తాలూకాబోర్డుకు కాంగ్రెసు సభ్యులగు గొట్టెపాటి బ్రహ్మరంగారధ్యక్షులగుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు. వీరధ్యక్షులయి జిల్లాబోర్డు మొదలగుచో తమ వోటును రెడ్డిగారి కిచ్చెదరేమో అనుభయము ప్రజల రావహించియున్నది. కనక తాలూకాబోర్డు సభ్యులు ప్రధమమున, వీరచే తమ వోటును రామచంద్రరావుగారి కిచ్చునట్లు వాగ్దాతము చేయిగాను సొనపలెను. కాంగ్రెసు సభ్యులు తాలూకాబోర్డు అధ్యక్షులుగ రావచ్చును, గాని జిల్లాబోర్డుకు రామచంద్రరావు గారే రాకూడవలె!

2. రామచంద్రరావుగారి పక్షమువారు బందరు నాయకులను నందర్చించి తోడ్పాటు కోరగా, వీరు తమకేటయు తెలియదని చెప్పి చాటున రెడ్డిగారికి ప్రయత్నము చేయుచున్నారట. అబ్బయినచో రెడ్డిగారిని బెజవాడ తాలూకాబోర్డు ప్రెసిడెంటుగ రాకుండచేసిదమని బెడదించి, మరియెదుగురిని బెజవాడ తాలూకాబోర్డు నియమింపజేసిరట. అందువలన రెడ్డిగారికి ఛాన్సుపోయినది.

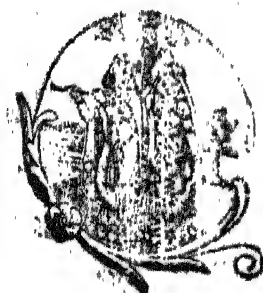
3. ఈ ఛాన్సు పోల్టవలన, పట్టాభిరతారామ య్యగారు మున్నగు వారు రెడ్డిగారిని జల్లాబోర్డు మంజూరీ నామినేటు చేయించుటకు ప్రయత్నించుచున్నారట. ముందు మువ్వల రాజగారు పట్టాభిగారి ఉత్తరము తీసికొని డాటోపెళ్ళి నట్టును నేడోలేపో పట్టాభిగారు డాటోకి పోవనట్లును తెలియుచున్నది. ఆరోగ్యము, డాటోగము లినివచ్చును, కనక ఒక బెల్లలో రెండు పండ్లు రాలగు. ఇంట్లాండుకు పోవుచున్న పిన బాయకులును యీవి పట్టాభిగారు చేసిన హేళన ఇంతలోనే మీకి ముకుపు రానేల?

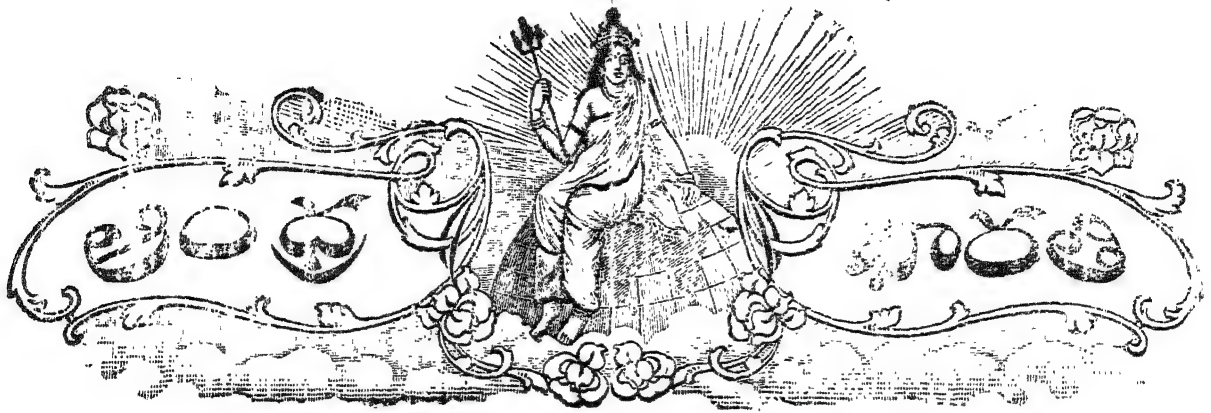
4. అతి అసహ్యకరముగా కొన్ని విషయములు తెలియవచ్చుచున్నవి. రామచంద్ర రావుగారిని జల్లాబోర్డు అధ్యక్షులుగ నియమింపునని కోరినపుడు, పట్టాభిగారు రెడ్డిగారిని సూచించునన్నారనియు, పట్టాభిగారి సమ్మతి తెచ్చినచో యిమించుట కల్పంతరముచేదని చెప్పినట్లును, అనివయములు నాగేశ్వరావు వారు గారు పట్టాభిగారికి తెలిపిరికాగా, రామములో నున్నవట్టికి "Not found" అని తొలి తిరిగిపెళ్ళి నట్టును తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ విషయములో నాగేశ్వరావుగారిని నిజమును తెలుపగోరుచున్నాము.

(3) రెడ్డిగారి ప్రతిపాదించుటలో గల మూలసూత్రము విశ్వాభ్యుం రాజగారి కేసులో చార్జ్ కేసునని యల్ల రనుకొనుచు న్నాగు. భార్య పరిట్రాయకుగారు పట్టాభి గారివలననే విశ్వాభ్యుం రాజగారి కేసులో పనిచేయుచున్నాడు. అయినప్పటికిని, పెంకట్రాయకుగారు రామచంద్రరావుగారికి సహాయము చేయుచున్నారని మీకిమాత్రము జల్లాబోర్డు రికార్డు అవసరములేదుకాబోలు.

(4) రెడ్డిగారి కిషయమునకై కొండ పిల్లి చేయివచ్చు పట్టాభిగారినివచ్చును "జస్టిస్" పత్రిక "లో" యింతకాలేదు

పట్టాభిగారు గృహసంబంధమున చిక్కు లనే కవించుచున్నట్టిది. వాటి నన్నిటిని మరచి గుడి దిగవల్లకొని యిట్టి పుట ప్రయత్నములు చేయటం ప్రశంసనీయము. బాంబాయి అఖిల భారత సంఘ సమావేశములో నాయకలవలన మరల సైమన్స్ కమిషన్ సెయ్యబడినవని పట్టాభి గారు సాటిచి. ఇట్టి నాయకులవలన మాజిల్లా అధికర్లు ముందున్నదని పట్టాభిగారికి విన్న విషయమును చూపారము. రాజకీయ భయ మునందు ప్రవర్తన అనుగుణ్య అవసరము.

మ చి లీ ప ట్టణ ము

నంపుటము ౨ }

జూన్ 1927.

{ 3 వ సంచిక

అం గౌ ర ప రు డు .

సునర్ల రామమూర్తిగారు.

(ప్రవేశము - అర్జునుడు.)

అహా! ఏమి? యీ యామినీకాంత శోభా విశేషము. ఈ గంగాసంహితయు శరత్కాల చుదిక్కి పరిశార పరిశీలించితమై భూదేవికెంత వింత సోదరుగము. గలిగించుచున్నది? మంద మంబాకినీ నిర్మల తరంగమాలికల, దూగుటు య్యాలయ్యగు మరాళదంపతులతోడను పద్మమ స్వరముచే మనోల్లాసము, బ్రకటించు కేకీ చయంబుతోడను విలాసార్థముగ విహారయో గ్యంబై యీ పరిసరప్రదేశము నయనానంద కరంబగుచున్నది. అహా! ఏమి యీ నదీరామ గేయకము.

సీ॥ జలములపై బాగ్గికి + విలసిల్లునట్టి కై
వాలకాలము జటా + భరముగాగ
మృదుమృతాశముల భు + కించుహంసలవన్నె
నవ్యవిహారి న + గ్లమ్మగాగ
మధుపానమున సంతో + మమదాల్చి భ్రమరరూపం
కారంబు వేదవా + క్యములుగాగ
కమనీయకల్పర + సుమనులు మేనికై
గ్రారెడు రుద్రాక్ష + మాలగాగ
సీ॥ జపసోనిష్ఠుడౌ మాని + చంద్రికనగ
శివగు గంగాభవాని స + త్కృపపహించి
కలుషములదంచి మమ్ము ధ + న్యులనుజేయ
నివియ కైకొమ్ము మన్నుమ + స్మృతికలంబు॥
అహా! ఏమి యీ తారాగణంబులసౌభగ్యం.
సీ॥ యామినీకాంత చంద్రిక + య్యకలమను
రమ్యతరమైన నీలాంబు + రంబునందె

జబ్బవిరులన నెసస న + త్తత్ర సమితి
వరలుచున్నవి కేత్ర ప + ర్వమ్ములగుచు ||

అత్తితులపై గంగాభవాని చూపు నవ్యాజ
ప్రేమరసంబెంతని గొనియాడుదు.

గీ|| నిండు వాత్సల్యమున జన + సీమతల్లి
కన్న బిడ్డల జోకోట్టు + కరిణిదోహ
నలల నెడు తూగులుయ్యాల + లండు నునిచి
కల మరాళములూచు గం + గానవంతి ||

జీవయాత్రానంతరము జీవుండు మోక్ష
సాధారోహణంబునకు నాసించి త్వరపడుతీరి
జలమార్చికా నికరంబులు తీవ్రగమచుబునకు
బ్రోగుటించుచున్నను నదీమతల్లి సాగరుజేర
నెంతత్వరపడుచున్నది. చరాచరంబు లన్నిటి
యందును భగవచ్చిత్రములు ప్రతిబింబించు
చుండునుగదా. ప్రతి వస్తువునకు గమ్యస్థాన
మొకటి యుండును. దేశాటనంబుచే మానవు
నకు జ్ఞానాభివృద్ధి గలుగుననట యిట్టిదియేగదా.
మ|| అంబద్వర్ణములన్ జయించుట యసా + ధ్యాయించు

[జీవుండుడు
స్తరసంకల్ప వికల్పచిత్తుడయి, భే + దస్యాంతుడై,

[మక్తిండా
నర యజ్ఞ జింతిబురీతి, గంగ నిజ గ + వ్యస్తానముకా

[జీరగా
సురుక్షూర్ణధ్వని సంపల్లోన్నత తరం + గోద్రోకమై

[యొప్పెడిక ||

ఈ పరసరోపవనంబులు కేరీలిస యో
గ్యంబులై కనవట్టెను. ఈ మంద నలయానిల
పరీమళ వ్యాప్తిచే నీ ప్రదేశంబున నెవ్వరో
నాయికా నాయకులు విహరించుచున్నట్లు లూ
హింపఁదగియున్నది. (ప రి కిం చి) ఏమిది!
కృమకృమము - సువాసన యీసమీపమున
నుండియే వచ్చుచున్నట్లున్నది. ఎవరైన నిటు
వచ్చుచున్నారా! (ఆతురతతో దెసలు పరి
కించుచుండును.)

(అంగారపక్ష్యుడచేత విల్లునమ్ముల ధరించి
ప్రేమే శిం చు ను.)

అంగా:- ఓగీ, ఎవరురా.....

(కర్మకాములు ప్రవేశింతురు.)

అర్జు:- (ఎరురే) అన్నయ్యా, కూచితవా!
ఆత్మదానరో యాగ్రహ వేశమున వచ్చు
చున్నాడు.

ధర్మ:- తమ్ముడా! భయమందకుము, రానిమ్ము.

అంగా:- బోరా! గుర్తువా. ధులగు మానవాధ
ములారా! జలక్రీడాార్థమ గనాసహితుం
డనై వచ్చిన నామహార కాతూహలంబున
కాట కపరనుట కెట్లు సాగించితిరి. ఇప్పు
టికైన వివేముగలిగి వెడలిపాండు. ప్రాణ
ముల దక్కించుకొనఁడు. నిశ్చిన్తనంధ్యలు
భూతయక్ష దానవ గంధర్వవిహార యోగ్యం
బులగుటచే మానవకోటి యట్టిసమయముల
సంచరింప నొరతగు. ప్రాణములపై నాస
లేని మానిసులారా! ఇప్పటికైన మహాపాణ
గోరి మురిలిపోడు.

అర్జు:- మహాశయ! శాంతింపుడు, తమరెవరో
యెరుంగనగునా?

అంగా:- బోరా! గంధర్వరాజును. అంగరపక్ష్యు
డను. నన్నెరుగవా ఏమి? నీ పాగరుబోతు
తమ్ము. ఇప్పటికైనను మురిలిపొమ్ము.

అర్జు:- ఓయీ! గంధర్వరాజా! నీవా! మేమిం
దుండి వెడలవలయుననియా మీయాభిమతం.

అంగా:- అభిమతముగాదు. ఆజ్ఞయనవలయును.

అర్జు:- నీయాజ్ఞ మాచే దిరస్కృతమైనది. నిరం
కుశముగ నీవు సంచరించుటచే జనులు నీను
జూచి జంకుచుండిరి. నేడు సాదకులగు
మేమే నిరాటంకిముగ సంచరింప నందితిని.

కావున నిందుండి మాకభ్యంతరముఁ గలిగింప
కుండుట నీకు గర్తవ్యము. మేము శక్తిహీను
లముకాము. కళ్ళిందే సమేతుడవై యుంటివి
గానఁ దొలగియుండుట నీ కే శ్రేయో
దాయకము. మమ్ముక్షయించుట నీకైతము
హానికరము. గంధర్వా! స్వాతిశయము
నిరుపయోగము, హితబోధనాలకింపుము.
పొమ్ము (ముందునకు నడచుచుండును.)

అంగా:- (కోపముతో) నిలుపుము. ఓయీ!
నాయాజ్ఞ కెదురాడి నీవెటకేగగలవు. నీకు
గాలమానస్సమైనట్లు తోచెడిది. లేచిచో
నిష్కారణమైనవైపునకు గడంగవు. నీవేషము
వలనబాహ్యుండవనిగ్రహింతును. నాయూ
హాసమంజనమైచోనా? హాసమునకు విఘ్న
తఁబు గలిగించి, నాకుఁగోపాతిరేక మొనర్చక
మరలిపొందు. నాయనుభవంబున నున్న
నీ గంగాతీరంబును, నీ వనంబును వీడి దూర
మేగుము.

భీముడు:- (ధర్మము నవలోకించి) అన్నయ్యా!
ఈగంధర్వుడు గర్వాంధునివలె నున్నాడు.
ప్రతిక్రియ నల్పుట నమంజనమని తోచెడిది.

ధర్మ:- భీమసేనా! శాంతింపుము పిచ్చుకపై
బ్రహ్మస్త్రమువలె శాంతినితో బోరుటకు
నీవు పోవలయునా? అప్పుడు డాతని కేమా
త్రముఁ దీసిపోవడు. మన మీవలనుండి
నందర్భము లెట్లుండునో పరికించుచుండము.
(అని దూరముగాఁ జూచుచునుండురు)

అర్జు:- నీవంత బలశాలి వైచిత్ర్య నితరులు దుర్బలు
లనుకొంటిరా? తుల్యతరంగిణి కలుష
హరిణి, గంగానీరవతి, ఉచ్చసీచపిఠేదరహి
తంబుగ సర్వజ్ఞ నేవ్వంటుగదా. లోక
మెఱుంగనివారియెదుట నీ భీకరావస్థములు

జయప్రదములగు. వన్నకవాహంబు నొక్కని
యధీనంబులా!

గీ॥ గగనమందుండి, శివ జటా + గ్రీమునంది
హిమవరముఁ జేరి యందుండి + పుణివిబిడియు
సాగరైకకృత దుద కద్రు + శ్వంబుండు
చంచలపు గంగ నీకెట్లు స్వాస్థితంబు॥

అంగా:- గుడ్డవచ్చి పిల్లను వెక్కిరించినదన్నట్లు
నాహక్కు భుక్తముల విషయమును ప్రశ్నిం
చుటకు బయలుదేరివా? చాలు. చాలు!
నీ యప్రస్తుత ప్రశంసఁ గట్టిపెట్టుము.

గీ॥ తర తరమ్ములనుండి గంధర్వజను
లనుభించుచు నుండిరి + వ్యవసంత
జగమెఱుంగు బ్రాహ్మణుల + జంఘమేల?
సమన మిపుడేల? ఆధిక ప్ర + సంగమేల?॥

నీ వృథాప్రలాపములచే నన్న జయించ
జాలవు. యుద్ధసన్నద్ధుండవు కావలసివచ్చును.
యోచించుకొనుము. అనాలోచనీయుడవై
యన్నిలో నుఱుకకము.

అ॥ గీ॥ తగరు నగముతోడఁ + బగనాని డీకొన్న
జగము మెచ్చునొక్కొ + జయముగనునె
కలహమిపుడు నీకు + గంధర్వుతోడనా!
పులినిజెనకు హాని + పోతమట్లు॥

అర్జు:- ఓయీ! గంధర్వరాజా! నీ స్వాతిశయో
క్తిచే జుగి వెనుకంజ వేయజాలను. సమయ
మానస్సై నపుడు వైరి నెదుర్కొనక
తప్పనా? యుద్ధమే సిద్ధ పగుగాక!

అంగా:- (స్వగతము) ఆహా! ఇతఁడు తమణ
ప్రాయమున నున్నవాడు. ఎంతటిహితబోధ
నొనర్చినను విఁడాయెను. ఇతఁడు బ్రాహ్మ
ణునివలెఁ దోచెడు. రణమున నీతఁడు
మరణించినచో బాపము నన్న జుట్టుకొ
నను. బ్రహ్మహత్యకు మనస్సంగీకరింప
కున్నది. అయినను సాక్ష్యమైనంతవఱకు
శామోపాయముననే వెడలఁదరుమవలయును.

(ప్రకాశము) ఓయీ! పాంధుడా!
యావన భుజబలాంధుడా! అని యొనర్చుట
యన్న నిరసన ప్రాయముగ మాటాడు
చుంటివి.

నాపలుకాలకింపుము.

సీ॥ అరివర్ధముల దుగించి + మెలుగులీనెడు బాణ
ములుగాని దశ్శపాఁ + చలవిగావు
అభీల శమర కూ + రానీక మేగాని
సరుభక్తిగల కివ్య + వరులుగారు
దైర్య ప్రధాన యు + ధ్ధ మ్మాతలమెగాని
కాంతమా మనిజనా + శ్రమముగాదు
అజంత గలితరు + ధిరవాహినులెగాని
పరిపూత నిలగపు + వంతిగాదు
గీ॥ విప్రుడవటించుఁ బెరియఁ జె + ప్పితివిగానఁ
బాపభీతి వచించు నా + పలుకువినుము
కలుపుగోలుతనంబునఁ + గదనముడిగి
బాపదా; పాము; అనిసేయ + వలదనుమ్ము ॥
నీపడుచుదనపు బింకముల వదలిపెట్టెము.
వచ్చినతోవను బొమ్మ. నా విహరోల్పవము
నకు భంగము గలిగింపకుము.

ఉ॥ కాలముతీరగా నిటుల + కారణనైరము దెచ్చ
[కాటి నీ
నాలమునేయు, మాపయి జ + యాపజయఁబు లెరుంగ
[చచ్చు కుం
దాలము కేసరిక పాడవ + దంపక బాలుని? యేటి
[భ్రాంతి నీ
కాలికి బుద్ధిఁ జెప్పము, ను + ఖమ్ముగఁ దొలివను
[బొమ్మ బాపదా ॥

అర్జు:- నీకే జయంబు స్థిరంబని యెట్లు ధ్రువ
పఱచుకొనగలవు. బ్రాహ్మణుడ ననుకొన్న
మాతృమున సంగ్రామ కౌశలము శూన్య
మగుననుకొంటివా?

చ॥ ఎదిరి బలాబలంబుల గ్ర + పాంపక స్వాతిశయమ్ము
[కాప నీ
వదరులవాన జంకి, బల + పంతుడ వంచుఁ బలా
[యగంబుఁ జె

మైద ననుకొంటి జేయె, నల + పుడుదు భీశుపుగా
[చిత్రంబు నీ
మక మణిఁచు నేడు ముం + ముంబని ముందర,
గప్పిగంతులా ॥

అంగా:- అటులనా! ఆహవానమునాని నీకుజ్ఞాన
మపగాహనముగఁచు. నీకు సమరమే బుద్ధి
బెప్పగలదు. రమ్మ. (భూమి న్మంగార
మొనర్చును.)

(ఇదిపురుషు యుద్ధమొనర్చును.)

అంగా:- అహో! ఏమి! యాతని శత్రునేఁడావ
విద్యానైపుణ్యము నీమహావీర శత్రునిచిన
శరచ్చయె-గ బాప వలన బాపము నేయు
కల్లధిక్కలుగఁ బాపమున మోతంబు
చున్నాడు. ఈ లిబి నేమిట నా కృష్ణా
స్వదమగు చున్నది. బాపమున బ్రహ్మ
ణవేషము వహించినట్లు బుద్ధినిఁ బోదెడి.
ధనవంశారమున శివదాసుని లకయు
చున్నది. బాపమున బ్రహ్మణుని శివ
చున్నది విశ్వయముగ నీలకు యుద్ధముదే
యెయుండును.

కా॥ బాపండ్కిడ? యెప్పుడు? ॥ గుం + పునభ
[మరంబుదై
చాపం బెక్కిడు నేయిప్పుడు? ॥ గుం + పునభ
[బాపాస్థి. సం
తాపం బేచెడి యిదియందల ముం + శక్తి. లు,
[నేపుట్టె
నే పాముకొ? యెప్పుడు? ॥ గుం + పునభ
[బాపా ముని ॥

అదిగో, ఆగ్నేయాస్త్రముఁ బ్రయోగించు
నట్లున్నది.

అర్జు:- (ఆగ్నేయాస్త్రముఁ బ్రయోగించును.)

అంగా:- హా! శరణు! శరణు! విడిపుంగవా!
యోధశ్రేణరా! రక్షింపుము. రక్షింపుము,
(అని మూర్ఛిల్లును.)

(ధర్మజుడు ప్రవేశించును.)

అర్జు:- (గంధర్వనిఁ జూపుచు) అవ, య్యా! నేను తమముందు పడఁచుచు నీవనంబుఁ బ్రవేశించుట తోడనే నవ, ధ్వజునిఁ గంధర్వ రాజు మూర్ఖిల్లిమున్న యీతఁడే. కావలెక నిర్భయముగా గంగాభిషేకార్థము బయలు దేరుదము.

(తెరలో)

మహాశూరులారా! ఆర్జుజన శరణ్యులారా! ఆపన్నురాలనగు నా పలుకాలకించి నా నాధుని క్షమించి విడువుచు. పతిభిక్షు క్షేపి నన్నరక్షింపు. ఇదియే వందనకోరింబు లాచరింతును.

ధర్మ:- (ఆలకించుట అభివ్రుంచి) ఎన్నటో! ఆర్జున దము నివవచ్చెడి. ఆలకింపుచు సాదరా! అయ్యది ప్రేమతోడననుచు నున్నది. ఇతని కాంతాపిక్షి కాబోయి. పతి విడుచుచున్నది పాపము. వీనిని మూర్ఖులెన్న వదిలిపెట్టుము.

అర్జు:- (ఉపచరించగా అంగారపర్వము మూర్ఖుడేనును.) ఓయీ; గంధర్వనామకా! కరుణాంతరంగులగు మాయన్నగాని నీప్రేమాని వహించి విడిపింప నాజ్ఞాపించిరి. ఇక నీవై మాకుఁ బగలేను. భయముందకుము.

అంగా:- (సాష్టాంగమొనర్చి) అహర్మ పరాశ్రామా! నీచే బరాజితుండైనైతి నాన కరినండి చిత్రిరధుండను నామమున వ్యవహరింపబడుదునుగాక. నాయందు మైత్రీ బాటించుచు.

ఉ|| నా యపరాధముల నయిది + నాకలు వివరములు
[గంధర్వి
ప్రాయ మెరుంగలే, పార + బాటున మిప్పిడించి
నాక, నా
కీ యాదనందు కాస్తీలధి + యలచెను మైత్రీని వాడుచీ
[౧౪౪]

ధీయతలైన మీకు నుప + దేశమునకుఁ బ్రసక్తిం
పుండి ||

మహాశూర; నీ పరాశ్రామామనకుఁ గుంగడు సంతసించితిని. నాయందు మైత్రీ బాటించుచు. దివ్య తపస్సంపన్నుండనై చాతుర్వేదియగు ధర్మ పతియగు విశ్వావసునుండి నేగ్రహించితి ముల్లో కంబులఁ జూచుభాగ్య మిందానిచే గలుగుచున్నది. కారణాంతరమునఁ గాననాంతరముల తెలివిన పాండవోత్తములని నిపుటి కెరుంగజాలి. కావునముః కీచిద్య ప్రాప్తింపను. నీవు బహుపురుషుండనగుటచేసి, యిద్దఱ నభ్యసించి ప్రాణావలోకనాభిలాషుండ మగుము. నీయ స్మయ ప్రము నాకు బ్రసాదించుము ఈశుభి జూన శూర్పిణిసేరి, మహా జవనశ్వంబులుగలిగి, కామ గమనంబులయిన గంధర్వ మాహామ్యుఁ మీకు మాచేసి మోసంగెదను.

అర్జు:- ఓయీ; గంధర్వరాజా! నీ సాష్టాంగార వాత్సల్యంబులు నాకు మనస్సంతోషియైన ర్చివని. నీయశ్శీప్తమొందు తీర్వణాలనందు లకు జింతితును

ఉ|| జంతునుగొంచులేక కను + కుంగరలేరి నెవ్వనివంగ నీ
లింకము మెచ్చితన్ విడిచి + పెట్టిరి బాన్సుక
[విజ్ఞులన్న
యందువగాగ నే నొరుల + నుండి గ్రహించెడి వాడ
[కామ నా
కంకిలఁ జెప్పునంద నన + అప్రమి నామ్యు హంస
[మృత్యుకా

ఎంతటి బంధువులచే నయినను, విత్తంపనను, విద్యలయినను గయింపనను. ఈ మనలా ప్రముఁ గయింనుము.

అంగా:- ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి; మహా తులారా: బరమ బ్రహ్మయ్యలను భాగ్యకోత్తములగు పాండవేయుల నెఱుంగని వారు

గలరా; ఎఱిగియు నేనొనర్చిన మహాపరాధం
బునకు క్షమించుదు మోహనధరానిర్మలగు
డగు వాడెత వివేకమున్నును యుక్తాయుక్త
ములెఱుంగఁజాలదు త్రైలోక్య పూజ్యుల
నెద్దైన స్థలంభనంభనించితి.

గీ॥ ఎంతటి వివేకయైన గా + మేన్మదల
యన్న సవనన్మవేక శూ + న్మందతగును
మోహ జీమూనిపటల బు + కుమ్మరమయి
వ. అగుపటమను జ్ఞాన భా + స్మగ్నిగాంతి॥

అద్వ;- మహాభాగా; నీపశ్చాత్తాపంబుచే నిన్నును
గఁహించినారము. ఇంతటినుండియు న్నేహ
పామిండిప్రకమ్ము. పశ్చాత్తాపమున హయ
ముల్ల నీయధీనమ్ముననే యూనికొమ్ము.
అభిలషించినవృత్తి దొనఁగుదువున క.

అంగా;- మహానుభావా; అంగిగిహివుడు.

గీ॥ త్యాగ్యకాంచిత మైతి ఇం + ధమలచేత
మహిత యశుడేగదా యనా + ముండగుడఁ

సంపూర్ణము.

బ్రసవ విసరమ్మునూర్చి దా + రంపు సోఁగు
మారుచెడు న్యాయ మె + ప్పటికి నిజము॥

అద్వ;- ఇం దూరము చెప్పవలయునా; అటులే
యొనర్చెదము.

గీ॥ కావఁ గమనంబులగు శురం + గమల నొపగి
మఱులగుడని నెయ్యంబు + నెఱవీకొని
నీడు సౌజన్య మేఁగుల + నేగమయ్య
నెలవొసంగుము పోయి న + చ్చెడము శుము॥

(నిష్క్రమింతురు.)

అంగా;- అహా; నేడెంతటినుదినము. నావిహార
మునకు విఘ్నము తటస్థించినను త్రిలోక
సంస్థనసీయలగు పాండవేయుల నందర్య
నంబున ధన్యఁడనయితివి. పరాజితుండనై
నను నెయ్యంబు పాటించి యాగ్నేయాస్త్ర
మొసంగి చరితాన్ధుండనైతివి. జనకోలా
హలము నీనవచ్చెను. ఇప్పుట నిలువరాదు.

(అసి నిష్క్రమింతురు)

త్రికృష్ణరాయభారము

భాసీ అరిమాగాడు

అనఘు లుదారభావు లన + హాయబలాభిప్ర లార్థరక్షణులే
రణనిగమార్జితల్ గుణని + రాజును బోరిమిగల్గువారు వా
వనతరమైన మీ భరత + వంశప్రసీదలు లల్ల కాండు, సం
దగులు భవద్దయకొ గుశల + తొ మనినారలు విఘ్నభూవరా!
ఎడ నెడఁగాంచు లే బొడవు + బుడకు సెప్పనిదైనగాని తా
యదుగిడరాని ఘోరగహ + నాంతరసీమలద్యాదశాబ్దములే
గడిపితయోదశాబ్దమున + కట్ట మరొక్కనికాలతదాసియై,
యదుగులకొత్తి మీఁదిభర + తాన్వయకీర్తి కలకలాపముకా
సడలగఁజేసి మోక్షదాతఁ + జావకఁ ధ్వి న మీఁగుటండలా
పడతులమిన్న ద్రావిడి భ + వర్షదములే మదివమ్మభూవరా॥

నిలిచిన చెట్లనీడలను నిల్వక ♦ నిద్దురగొన్న గహ్వరం

బుల నిదురింపకుండ వన ♦ భూములలోపలను జరించు చా

కలములుమెక్కు చాతటికి ♦ నప్పకప్పటికి లభించు, దొ
ర్వలసెలయేళ్ళ నీరముల ♦ గ్రోలుచు, కాలము, నెళ్ళబుచ్చి, గా
వలసిన రాజ్యభాగమును ♦ బంచుకొనక గమనించి, పంచబో
వలసినదంచు నక బసంప ♦ వచ్చితి నిచ్చటికి నుయోధనా ||

3

వన్నెండేడు లరణ్యవాసమున జే ♦ ప్పకరానికష్టము, తె

నె, నోచెంది త్రయోదశాబ్దమున ముం ♦ చెట్లో ప్రవర్తిల్లినా
మన్నా ! పోవు మటుచు పాండవులు ని ♦ న్నగ్నముమన్నారలో
యన్నా ! దీనులగాన న్యాదులుగున ♦ న్నా : నీకు దుర్యోధనా ||

4

వారును మీరు నచ్చమగు ♦ వారును లభ్యుదిగాన నేను, న

వ్యాకి మీకుఁగూడ సమ ♦ బంధుడ సంధిపోనంగ జెప్పగా
జేరినిన్ను మచ్చరము ♦ చెందక దూరము జారజూచు, చ
వ్వారిగ వారిభాగమును ♦ వారికిబంచగదే నుయోధనా ||

5

శకునిదురంతవాక్యము ల ♦ సారములొ శనిగాడదండ, సూ

తకులునిమాట నమ్మ ♦ వివదంబులు నేకురకుండ వెప్పడ
య్యకుటిలు లార్యపూజతులు ♦ నొ గురుభీష్మలక్ష్మీయుదంత, మి
తకు వచియింపరాదె, విశ ♦ దంబగు సర్వము నోనుయోధనా ||

6

కురుకుల భూషణోజ్జ్వలు డ ♦ కుడిత గ హుబలుండు భీష్ముడ

గురుడుఁ గృత్రుండు నాగురుని ♦ కూరిమివుత్తొడుఁ జెప్పునట్లు లే
ర్పకపుండు సంధికార్యమని ♦ నాండు కుమారులు వల్కుచుండి రా
దరమున నీమడింగల య ♦ దార్థముఁ దెల్పుము గౌరవేశ్వరా ||

7

డుపునగన్న బిడ్డలను ♦ గంపలఁ గ్రింతలఁబట్టజేసి నిక

గొడుకువలె గనుంగొనఁచు ♦ గూరిమిబోయిడి పెద్దలందఱి
గడబిడఁగాగఁజేసి కుల ♦ కాంతల దుఃఖము గోడుగోడునక
గుడువగజేసి రాష్ట్రమున ♦ గూడును గుడ్డయులేక త్రాగఁ జా
రెడయున గంజలేక ప్రజ ♦ తెల్లరు గొల్లన గోలపెట్టగా
మడియఁగఁజేసి యీకురు న ♦ మస్త మహిషలయమ్ము పొందగా
గడగుటకంటె నీచమగు ♦ కార్యము గల్గున కౌరవాగ్రణి ||

8

వరువునకు బ్రతిష్ఠకును ♦ బ్రాభవకీర్తికి నలవల మీ

భరతకులంబు ! వన్నెయును ♦ వాసియుగల్గి వెలుంగుదున్నదీ

- భారతపలఁబు! సంపదల ♦ భాసిలి చెన్నై రాయచున్నదీ
భారతపలఁబు! తద్దశను ♦ బాహునంబు మోచుయోధనా ॥ 9
- అనుబాని కృత్రులందు నిది ♦ ధాత్రునిభారదలఁచు భాంతికం
త్విన బహుళిరను నిగ ♦ మాగమధ మునునుగొనవ
జ్జనకుఁడు పొండవే ములఁ బ్ర ♦ పుష్పతఁ డ్దోమముగ్ధుడై, గ
నోన నిదియేమిగర్భింబగు ♦ నో? కురు శ్రమముద్వేగిం బరూ ॥ 10
- పీఠాశ్లోకనః మాకువై ముగరి తై ♦ మాన్య స్వరంజాలు ది
ర్యాజిన్న మది నెంచుమంచు నిరడ ♦ ది వీర సన్నివృత్తిం
దాదిత్య ప్రతిమాన కాంతియతుడె ♦ యన్మామ రాత్రిభీషం
జెదీ, భారనాథ! - లేదనుచు ని ♦ క్షేలావలంబు చుకో! ॥ 11
- గురుడు గృహుడుభీష్ముఁ డిది ♦ కూడను కూడదు కూడదందు, ని
ర్భరత నువన్యసిచినను ♦ బట్టిన పట్టును వీడ కక్కటా
మొరలతనాన సూదిమొన ♦ మోకిన యంగటియబి పీఠలా
భరణ మొసంగజాలని ♦ పల్కెదవా? ధ్వజరాష్ట్రం దవా ॥ 12
- కర్ణుడు కర్వడికాగలువ ♦ గాఢగువాఁడని లోదలఁచి, ని
దుర్లభఃపృథ్విపూనితిని ♦ తోచక కర్ణుడుగాడు మేవే
కర్ణలువచ్చిడాసినను ♦ గవ్వడి గల్తురె మధ్వయంత్రమే
నిర్మలంబుమాచరించె నది ♦ నీవయెఱుంగన కారవేశ్వరా ॥ 13
- నాఁ డామాయదురోదరంబునను వ ♦ న్యామంబుగా చాచివది
బాడిందప్పియు నిండుకొల్వునను ని ♦ బ్బంబెట్టి పుట్టఁబులకా
వీడంగేసిన తద్దురాశ్మతముఁ దా ♦ వీక్రింప భీముండటకా
లేడో? నీవెరుంగగనెరవా? మది ♦ న్నేకంబు దుర్యోధనా ॥ 14
- చెప్పితిఁ జెప్పగందగు విశేషములన్నియు యుక్తియుక్తిమై
నిప్పుటిదాఁక నేను పలియించిరి దోలెక్కనాగు లోపికం
జెప్పగలాఁడవండికను జెప్పమలేసమాటఁ సంధికి
వాప్పెదా? లేకయొప్పునావో? నభవార్థి నగా నుయోధనా ॥ 15
- నిండునభాస్థలిన్ పతిని నిల్వగఁజేసియఁ జీరెల్లాన్ని యు
ద్దండత నాడుమీరసిన దర్పపుబుల్కులు నె చిత్రాగరా
దండముచేధరించి బెడివంబుగ నిన్బడగొట్టి పట్టి నీ
గంఢెలుదీసి రక్తమును గ్రోలకఁపూనడం భీముండవ్వుడె
వ్వం దదికూడదం చుచట ♦ వాకొనజాలదు గాన నేడె నీ
భండితనంబు వీడ్కొలిపి ♦ సంధికొడంబడరా నుయోధనా ॥ 16

సంచితసాధువర్తనుడు ♦ సంజయు డింతకుమున్ను సంతిసో
 ప్పించుట సాధ్యమంచు పిని ♦ పించిన ధర్మతనూజాడవిధం
 బెంచెయు సాత్త్వికుడగుట ♦ చే వినయంబున నన్ను గూడబో
 మ్మ చువచింప వానికెదు ♦ రాడగజాలనివాడనౌట నే
 తెంచి పరాభవింపబడి ♦ తిం గదరోరి సుయోధనాధమా.

17

బండుబడాయికొరువయి ♦ పగములంగొని వెట్టిగొల్లడా
 క్కండిపు డేడచిక్కువడ ♦ గా విడకాతనిబట్టికట్టనా
 రండనిసేనలన్బిలిచి ♦ రాక మరేటికి వెన్నకేసుచున్
 మెండితనంబుమోటుతన ♦ మున్బ్రకటించెదవోయి దుర్మతీ.

18

మాయలమంత్రజాలముల ♦ ముచ్చులగెల్వగ వీడుధర్మజం
 డేమునుకొంటివా? సభకు ♦ నీడ్చి కలాంగనకట్టుబట్టలం
 దోయి నధర్మమంచు సతి ♦ బోవని కీడియటంచు సంచితో?
 మాయలమార్కెష్టుడను ♦ మాటమదిన్విడబోకుమూఘుడా.

19

తీరనియంత కచ్చగల ♦ దేని కిరీటినా? ధర్మపుత్రునో?
 మారుతినో? సమీకమునం మార్కొనిగెల్చివసుంధరాస్థలన్
 బేరు ప్రతిష్ఠగౌరవముంబెంపెసలార్చుకొనంగరాదెయ్యా
 తీరుససంధివాక్యముల ♦ తెల్పగవచ్చిననన్నుబట్టగా
 జేరెదవా దురాత్మవిషా ♦ జెప్పెదవిన్ను రణంబునందు నీ
 వారలనిన్నునీదుపరివారమునెల్లహరించి ధర్మజున్
 భారతభూమికంతటికి బట్టముగట్టుకమున్నగృష్ణుడీ
 పేరునెబిల్వబోడు రిపుభీముడు భీముడుగాడు పార్థుడా
 పేరునకుండగండికను ♦ బెక్కువివాదములేల నీకునా
 కా రయమిరుముద్ధమున ♦ కై వెనసిద్ధముగండు పోయెదన్

20

మా న వ బో ధ

కోగంటి దుర్గామల్లికార్జునరావు (శరణవిమండలి

చచ్చెనటంచు దుఃఖమున జచ్చినవానికి నేర్చినకా గడుకా
 జచ్చినవాడులేచి మరి చక్కగ వచ్చునె ధామణీసలికా
 జచ్చుటలేదె యెల్లఱును జావనివాడు గలండెయారయకా
 జచ్చినవానికై మదివిచార మదేటికి మానవోత్తమా!

భారతీయ కావ్య సృష్టి

ధర్మనైషధ్యం — భవభూతిరాముడు.

అక్కిరాజు నిత్యానందకాశీగారు.

శ్లో॥ అపూర్వకర్మ చండాలయి ముగ్ధేవి ముఖ్యమాం ।
శ్రీతాసిచందన భాన్త్యా దుర్విపాకం కషదుగ్ధిమం ॥

ప॥ నన్నపూర్వకర్మ చండాలు డగువాని
ముద్గరాల విడిచిపెట్టమమ్మ
ఆశ్రయించినావు చందన భాన్తితో
దుర్విపాకమైన విష కుజమ్మ ॥

పేరు కత్యంతాస్మదురాలైన ఆధాంగి విషయంలో
ఘోర దోషాన్ని సంకల్పించడంవల్ల కలిగిన శోకాన్ని
చిత్రించడం ప్రస్తుతాంశం. సౌందర్యాత్మిక విలొక
జనంవల్ల పుద్గమించుతూహలాన్ని ఈవర్ణనపరిపూరించదు.
ఇది కరుణజనకమైన సహానుభూతిని మృదయకంపాన్ని
ప్రేక్షకులకు ఉత్పాదిస్తున్నది. మితిలేని శోకం, అను
తాపం పొంది బయటికి వస్తువున్నా చిత్తస్థయిర్యాన్ని
ప్రకటించే శూరుడు ప్రదర్శితు డవుతున్నాడు.

సుస్థిరమైన పాతివ్రత్యాన్ని అనుష్ఠిస్తూ దాడులపై
శోధనను భరించిన పావనత్వంచేత తన అనురాగాన్ని
సర్వాన్ని ఉపార్జించిన సహచారితోగూడి గాముడు
వీర్యసింహాసనం పాలిస్తాడు. కాని అగ్నిబాల్లలకు శరీర
సమర్పణ చేసిన సీతకుగూడా ఆపశ్చయపుశంక. ఆచిర
కాలంలోనే వ్యాప్తమై అది గాముడిచేసి సోకుతుంది.
పరమపావనిని ధర్మబల్లిని, సంపూర్ణంగా పోషించి
మరణాకమారు ఘోరాదత్యాగకర్పించి నిశ్చలశోక సా. ద్రి
మైన జీవితంలో కూల్చడానికి రాముడి మనస్సు స త్తో
భిస్తుంది. పృజాభిప్రాయంలో అపశ్రుతాలైన నిష్క
లకమైన కీర్తితో లాకంలో అత్యున్నతస్థానాన్ని అలంక
రించుట తనయొక్క సాహసానికి యోగ్యతను కోలు
పోయిన భార్యకు, స్త్రీప్రపంచానికి అనుకూలకాని
భార్యకు, పట్టమహిషీత్వాన్ని, సహస్రచారిశీత్వాన్ని
ప్రసాదించడం యెట్లానని రాముడు తలచుచున్నాడు. సంభవ
వివశుడవుతాడు తుదకు చిత్తాన్ని వశం చేసుకుంటాడు

శ్లో॥ సతా... కాశ్యేణ లోక స్యారాధనం వ్రీతం ।

యత్నానాం వితాతేనమాత్మ (సాణాంశ్రమత్సాగ) ॥

ప॥ మంచివారల కేపని చేతనైన

నీరసము లోకముయొక్క ఆరాధనమ్ము

నన్న ప్రాణములనునూడ విడిచిపెట్టి
దాన్ని ననుకు పూజించినాడుగాదె ॥

అని భార్యా పరిత్యాగానికి ధృతినిశ్చయం డవుతాడు.
కాని సీత నిశ్చలం గా తన అంకాన్ని ఆశ్రయించి నిద్ర
స్తుంటుంది దృష్టి ఆమెమీదికి పరిసృస్తుంది. తిరిగి శోకా
నికి వశుడవుతాడు.

శ్లో॥ శైశవాశ్రయభరి పోషితం వీర్యాం

సౌమ్యదాదప్పగగా శ్రియామిమాం

చద్రవా పరిదదామి వృత్త్యవే

సానో గృహ శకున్తికామిన ॥

ప॥ శైశవమునుండి పోషించినట్టి వీర్యము

మైత్రిచే వేగం ఆశ్రయం లేనిదాన్ని

నెపముతో నిచ్చుచున్నాను మృత్యువునకు

గృహశకున్తిక సౌనికు తెచ్చినట్లు ॥

అని ఆనుకుంటాడు. తన అకృత్యానికి కంపిస్తాడు
ప్రపంచంలో తనవటి సాఫు లుండరహంకూడు. సీత
పవిత్రత మనస్సుకు స్ఫూర్తు వుంటుంది.

(కిమిశ్రవ్వర్చనీకుః పాతకేనేనీ మామయిస్వామి)

(అంటున్నాడని పాతకని నేనని యేమని అపవిత్రపరుస్తాను)

శ్లో॥ అపూర్వకర్మ చండాలయి ముగ్ధేవిముఖ్యమాం ॥

ప॥ నన్నపూర్వకర్మ చండాలు డగువాని

ముద్గరాల విడిచిపెట్టమమ్మ ॥

అని సీత మద్దేించి అంటాడు.

పరమ వివశుగాలని అత్యున్నతేనీవుండిగూడా
తననే ధర్మభావాలతో ఆరాధిస్తావును భార్యను గాముడు
పరిత్యజించడం న్యాయమని యీకాలంలోవున్న మనకు
తోచడం కష్టతనిమైన విషయమే. ప్రస్తుత కాలంలో
ప్రభువుల ప్రభుత్వ వర్తనతోగూని తదితర వర్తనతో
ప్రజలకు యేమీ సంబంధం లేకపోయినా భారతవర్షపు
ప్రాచీన చరిత్రలో రాజే మతావతాసకుడనీ, ధర్మ మార్గ
దర్శి అనీ, ధర్మయొక్క స్వరూపమనీ జ్ఞప్తికి తెచ్చుకో
వలసి వున్నది. యెప్పుడుబట్టినా జయప్రదమైన రాజ్య
పాలన పాలితుల భావంలో పాలకులకు వున్న గౌరవోప
పత్తినిదనే ఆధారపడి వుంటుంది.

మన దృష్టిలో వున్న స్లోకంలో రాముడు భార్యనుండి వియ్యక్తుడు కాబోతూ వున్నాడు. తన దుర్మార్గానికి తపిస్తాడు. ఆయన దుఃఖం దుర్భరంగా వుంటుంది ఆపూర్వకర్మ చండాలత్వాన్ని తనయం దానోపించు కుంటాడు. ఉపస్థితం కాబోతూ వున్న వినాశం ఆయనకు కనబడుతుంది. క్షణంలో ఆశలన్నీ అడుగంటి పోతవి. తనమీద మేను వాల్చి నిదోస్తూ వున్న భార్యమీద ఆయన దృష్టి ప్రసరిస్తుంది. తమ పరస్పర భావి ప్రేమాయభవం అపహతమై ఆయనకు గోచరిస్తుంది. తద్వర్జనమై పాపిణ్యం గంగా గోచరిస్తూ వున్న దోష మెరుగని ఆపనితీవి తనతో ముడి పెట్టుకొన్న వాత్సల్యనూతనం లెగి ఆయనకు సాక్షాత్కరిస్తుంది. దోహదాన్ని యెదుర్కొనే నిస్సహాయమైన పవిత్రత అంతరాత్మ దృష్టికి భయభక్తి ప్రతిపాదకం కావడంవల్ల రాముడు భయసమ్మిళితమైన భక్తి పశుడై చలనం లేనివాడౌతాడు. సీత నిద్రావస్థ దానికి

మరింత తోడ్పడుతుంది. విష వృక్షం చందన తరువని భ్రాంతిపడి మోసపోయినవిధంగా సీత తననాశ్రయించి మోసపోయిందని తలుస్తాడు. ఈ అత్మనింద ఆయన సంకల్ప నిర్వహణానికి కొంత బలాన్ని యిస్తుంది. ఈవచనం ఉత్పత్తి చెయ్యదలచుకున్న కరుణారసాన్ని వున్నతస్థాయికి తెచ్చి, గాఢం చేసి, దానికి సంపూర్ణతను కలిగిస్తుంది.

దుస్సహమైన దుఃఖవేదన ననుభవిస్తూ వున్నా స్థాయి ర్యంతో, శాంతంతో సర్వాన్నీ భరించే ఉదాఠహృదయమిది ఆకృతిని జీవంతో వున్నట్టుగా ప్రదర్శించడమే పర్యవసానంలో యీ సర్గయొక్క ప్రయోజనం.

పరమ సాధుత్వంతో అడంబర రహితమైన రూపాన్ని భరించివున్న యీవచనం భారతవర్షపు వుదాత్త రచనలకు చిహ్నమై మహోన్నతమైన శాంతి భావాన్ని, స్థిమితత్వాన్ని ప్రకటిస్తున్నది.

నన్ను ఉద్యోగము చేయమన్నందుకు.

ఆపత్స వేకటరంగారావుగారు.

నామనోవాంఛ యీడేరనట్టి విషమ
కాల మరుదెంచె యింక దుఃఖమైనాక;
ఈ మహాదుఃఖవార్ధి నెట్టిదగలనొ
నాకు యూర్పులనే వ్రాసినాడు నలువ
మీరు నాయుచ్చసుంత చేకూరసీరు.
జీవనమ్ముకళల నేవజేసిగడవ
దృఢముగా నిశ్చయించి పితృణమువోలె
నాదుమాటలు పాటించినారుకారు
చిత్రములువేయకుండ, విశేషమైన
భావములిమిడ్చి పద్యాలు వ్రాయకుండ
ప్రకృతినిదురించు శాంతవిభావకీప
వితోవేళల సువిశాల విశ్వమంచు
మలయమారుత సింహేంద్రమధ్యమాది
దీనమైనట్టి రాగాలు తీసితిని

బాధతోలగిందు పాటలు పాడకుండ
నన్ను పనిచేయమంటారు నాకువలదు;
నాకు పనియేల? గొప్పధనమ్మడేల?
నా కిపూర్వమైనట్టి యానందమొనగు
గాన, చిత్రలేఖన, కైత, కళలుకలవు;
కళలతో జీవనమ్మునే గడపలేని
క్షామమేనన్ను మనసార గాంచేనేని
భిక్షుకుడనై వీధుల విసినములను
దిగిగి ప్రాణాలుత్యజియి తు నొరులు లేని
యొక వివిక్త ప్రదేశ. పుటాడినిడాగి;

నన్ను పని చేయమంటారు నాకువలదు;
నాకు పనియేల? గొప్పధనమ్మడేల?
నా కిపూర్వమైనట్టి యానంద మొనగు
గాన, చిత్రలేఖన, కైత, కళలుకలవు.

అ పో హా :

శ్రీ వెంపటి నాగభూషణంగారు.

చిన్న చతుర్ముఖివలన నేనిప్పుడొక మహా కష్టమునకు లోకమునకు విశదము చేయబడి తిని. కీర్తికోసం నేనేదినూ నీటిప్రళయం చేశానో అనాడే నాపేరు పత్రికలద్వారా గొప్పప్రచార మైంది. అట్టి మంచివితే ఆలోచించిన సాధా గృహతి చిన్నకిని, అద్దాన్ని సఫలంచేసిన విరంజీవి జమిందారుగారి అబ్బాయికిని వనెల్లకాలము లకు కృతజ్ఞుడను. ఈ పని జరుగకపోయిన నేనే “మ్యూజ్ యిన్ గ్లొరియస్ మిట్టన్” అల్లెనో మరుగుపడి వుండవలసివచ్చేది. అదృష్టమంటే అట్లా కలిసిరావాలి !

ఇప్పుడు మాయింటికి తిరుమగ వస్తూపో తూండేవారిలో, చిన్న ఆలోచనా సఫలకార కుడు, నా ప్రాణరక్షకుడు, శ్రీ జమిందారుగారి అబ్బాయి, విరంజీవి రామనాథ్ బకడు. సాధారణంగా ప్రతిరోజూ, ప్రార్థన, సాయంత్రమో, లేక ఏలంటే రెండు పూటలూనో. అతగాడు తనకారులో మాయింటికివచ్చి ఒక గంట, గంట న్నరకాలం కూర్చునిపోతూండేవాడు ఏజబ్బు గావుండో, ఏవూల్లో లేకపోవడమో సంభవించి నప్పుడుతప్ప, తక్కినప్పుడల్లా అతను తప్పకుండా వచ్చేవాడు. అతను మాయింటికి వచ్చా రావడం చూస్తే పనిలేని పెద్దమ్మలందరికీ కొంచెం కష్టంగా వుండేది. “జమిందారుగారి అబ్బాయి యేమిటి, ఏళ్ళింటిచుట్టూ యిన్ని సార్లు తిరగడం యేమిటి ? ” అనకొనేవారు, ముక్కుమీద వేలుతో. మరికొందరు వాకిళ్ళలో కూర్చుండి ఊవత్తుల ప్రతానికి పత్రికాత్తులు చేస్తూ

“బాబుగారీ అబ్బాయి, వనమ్మగారింటికి తిరుమగ వస్తున్నావ్; ఇదివరకెప్పుడూ యిట్లావచ్చి ఎరుగడు; ఏదో కారణం వుండకపోతుందా ? ” అనకునేవారు. మరికొందరు ప్రార్థన చేతు వుగట్టు దగ్గరకి నీళ్ళకువచ్చి “చూసేవావదినా విన్నావా వీన్నీ, ఆయనయిట్లో లేకపోయినా, చిన్న బాబుగారొచ్చి కొంతసేపు కూర్చుని పోతూంటాంట. మరి, ఎవ్వరితో మాట్లాడు తారో, యేమిటో ? చిత్రంగావుంది ” అనుకునే వారు, అతేమిటమా పోగాని యీ మాటలన్నీ నాచెవినిపడేవి. పనిలేని పెద్దమ్మలందరూ, యిట్లాగే చాగుతూంటారు, వాళ్ళమాటలకు అర్థంయేమిటి, అని పెడచెవిజెట్టాను. కాని చాలామార్లు అమాటలే వేదసూక్ష్మతలే చెవిన పడ్డవల్ల, ఆలోచనచెయ్యక పోయిందికాదు. నాడేవడో అంగుళవి “నోసెక్స్ క్లెయిన్” అన్నట్టు, ఏమీ కష్టంలే నా లేకపోతే యీ పాడు మాటలన్నీ బయటికి వస్తాయా, అని సందేహం కల్గింది. కాని, యీ సందేహం నిజమైన సంగ తులమీద ఆధారపడలేదు కనుక, నేనేదైనా వెంటనే చెయ్యడానికి అవకాశం లేకపోయింది.

2

మేము శాశురమున్నది ఒక జమిందారీ గ్రామం. కేవలం గ్రామమని చెప్పడానికి వీలేదు లెండి. గ్రామంకన్న పెద్దది, పట్నంకన్న చిన్నది. అదీ ఆహారాస్థితి. జమిందారుగారు (ప్రజలం తా, దొరగారంటారు లెండి) చాలామంచివాడు ఆయనమీద ప్రజల కేవిధమైన కోపము

లేదు. తక్కిన జమీందారులవలె గాక, యాయన కొంచెం దాన-, ధర్మం అని సంతర్పణలని, ప్రాహ్లాదులని డబ్బు కర్చుచేస్తాడు పైగా, ఎక్కువరివి, అవిలేవు. నిరాడంబరంగా వుండి, సామాన్యరైతులు, వాటితో కలిసిమెలసి తిరుగుతాడు... ఆయన గుణాలే అలవడినాయి, కొమారుడికి. రామనాథ్ ప్రసాద్ ఒక్కడే కుమారుడు వేరే కొడుకులు కుమార్తెలు ఎవ్వరూలేరు. అందుచేత చాలా గారాబంగా పెరిగాడు. ఇతనికిప్పుడు నాయాడే, సుమారు, యిరువైవేళ్లు. ఆట పెద్దవిద్యలు అంటలేదుగాని అన్నిటిలో అభిసచిగల మనిషి. ఇంటిదగ్గర సన్నుతం, తెనుగు, అంగ్లం, పఠించాడు. అవి అరంచేసుకోగలడు, ఆ సంగిం దించగలడు;— ఈపాటికప్పుడే తుడ్డితోవెళ్ళి, మనదేశంలోని ముఖ్యపట్టణాలని, పుణ్యస్థలాలని చూచివచ్చాడు. లోకజ్ఞానం, లోకానుభవం, బాగానేవుంది. పైగా, యువకుడు, రూపసి, రసాస్వాదుడు, విలాసవంతుడు. ఇతను, నేను, అనేకసార్లు, అనేకస్థలాలలో కలుసుకొన్నాం; కాని చూపులతోనే సరిపొయ్యేది. మాయిద్దరికి ప్రధమపరిచయం మెప్పుడంటే నేను “నీటిపివేశం” చేసినప్పుడు ఆ “గజేంద్రమోక్ష” మే మాయిద్దరి నెయ్యమునకు ఆదికారణం.

నాకతనియందు ఒకవిధమైన గౌరవం. ప్రేమ, వాత్సల్యము, అతనికిగూడా నాయందు ఒకవిధమైన గౌరవం, ప్రేమ, వాత్సల్యము. ఈ అన్యోన్య బంధనాలతో ఉభయులమూ కట్టబడ్డాము. అతను నాకుచేసిన మేలుని, ఎన్నటికీ మరచిపోలేను. అప్పటినుంచి, అతనికి నాయందేదో యింటలెస్ట్ కల్గింది. కనబడినప్పుడల్లా నాకవిత్వానిగూర్చి ప్రశంసించిపోగ

డేవాడు, ప్రోత్సహించేవాడు. పద్యాలనంపుటం అచ్చువెయ్యాలని వున్నదటే “నరే, కానీ, డబ్బిస్తా” అన్నాడొకమారు. కాని నేనే వెనకం జవేశాను. కవిత్వంలో అతనికి చాలా రుచి వుంది మరి. గ్రామ్యగీతలు, పలపాటలు, అంటే చెవి కోసుకొనేవాడు. అటువంటి నాచేత ప్రోత్సేకం రచిపించి, కంఠగతంచేసి అప్పుడప్పుడు పాడేవాడు. నీటికోసం మెట్టమొదట రోజుల్లో అప్పుడప్పుడు మాయింటి రావలసి వచ్చేది. అదే, నెమ్మది నెమ్మదిగా, ఎక్కువై, తరుచై, అలవాటైనది. తరువాత ఇతను రాని రోజులేదు. అతను, నేను, ఎప్పుడైనా, వారి కారులో పికారుపోతూండేవాళ్లం. పద్య మధ్య చిన్నిగూడా వచ్చేది. ఇవ్వన్నీ చూస్తే, పెక్కుమాలినతోకం పూరుకుంటుందీ? వాళ్లకళ్లు పట్టినాయి, ఎవరియింటికిపోని, జమీందారు కొడుకు, మాయింటికిరావడం, మాట్లాడడం, మీమితా కలిసి పికారుపోవడం చూస్తే, ఓర్వలేని ఘటాలు వెక్కి వెక్కి వడ్చేవి. ముసలమ్మలు ముక్కునవేలువేసుకొని దెప్పిపొడిచేవారు. కాని, నవీన సాంప్రదాయాలను అనుసరించే యౌవనదంపతులందరిగతీ యింతేగా అనుకొన్నాను?

అయినా “ఆయనలేకపోయినావట్లాడు, ఎవరితోమాట్లాడుతాడో, ఏమి తెస్తాడో” అనే ఒక ముసలమ్మ వాక్యం నన్ను కేధించి వేయించింది. నాకూ, సంశయంకల్గింది. చిన్ని, నాగరికత ప్రపంచంలో ఉద్భవించి, స్వేచ్ఛాజీవనంలో వికసిస్తున్నా, అల్లరిచిల్లరవేషాలు, యేమీలేవు. పట్టుమని పదినిమిషాలైనా వాటికిగమ్మంలో నిల్చుని యెరుగను. పరపురుషులను కన్నెత్తి యైనా చూడదు. కాని, జమీందారుగారి అబ్బాయి నన్ను రక్షించి పుణ్యంకట్టుకున్నప్పుడు

చిన్నీ, తన కృతజ్ఞతను తెలుపుతూ మాట్లాడక తప్పింది కాదు. మరీ, యిప్పుడతను నా కోసం తరచుగా రావడంచేత, చిన్నీ యెప్పుడైనా పలుకిరించి మాట్లాడవలసి వచ్చేది. ఒకప్పుడెప్పుడైనా నేనొట్టో లేనప్పుడు వచ్చి అతను కాసీపు కూర్చుంటే మాట్లాడేది! అంత మాత్రాకే తప్పే? కాని ముసలమ్మలు లేని పోనీ కబుర్లెందుకు పుట్టిస్తారు. సంగతిమీటో నెమ్మదిగా పరీక్షించి కనుక్కోడానికి నిశ్చయించుకొన్నాను

3

చిన్నీచర్యలన్నీ సూక్ష్మంగా పరీక్షించడం రహస్యంగా గమనించడం ప్రారంభించాను. అప్పుడప్పుడు, అసందర్భపు, అసమంజసపు ప్రశ్నలు కూడా అడిగేవాడిని. “అయితే చిన్నీ చూడు యిదిసం నేను మికాకురానుగాని, నవ్వు, రామనాథం కలిసి వెళ్ళండి.”

“అమ్మో, మీరు లేకుండానే?”

“మొదలైతే వెళ్తే నాకు చూడాలని నుచ్చటగావుంది.”

“చాల్లెస్తురూ, అసహ్యం మాటలు, ఇకే పుడు అనకండి.”

మరొకప్పుడు,

“చిన్నీ, యీ నేళింకారామనాథంరా లేదే?”

“ఏమో? నాకేం తెలుసు?”

“అహ, నీకు తెలియకుండా వుంటుందీ?”

“ఎట్లా?”

“మీరు, మీరంతా ఒకటే!”

“ఉహు. ఇంకేం. నేళ్ళున్నాను యెట్లా గైతేనేం, మంచిమాటలు!”

ఇంకొకప్పుడు,

“చిన్నీ, రామనాథానికి జ్వరంగావుందట.”

“అయ్యో, పాపం!”

“ఏం అతనంటే అంతజాలివడ్డావు.”

“నాకంతాఒకటే!”

“అయితే, నీకునేనూ, అతనూఒక్కటేనా?”

“అబ్బే అదెట్లా, మీరు మీరే, అతను అతనే. అంతా ఒకటేఅంటే ప్రాణకోటిఅంతా అన్నమాట.

“ఆజ్వరమే నాకొస్తే?”

“అంత అపవాద్యం ఎందుకిప్పుడు, తీరికొచ్చింది?”

“వచ్చిందనుకో?”

“రాదు.”

“వస్తే?”

“వస్తేనా, నేనడ్డుపడ్డాను.”

“నిజంగా?”

“మరీ మీబోటి దేవుడులాంటి నాయకులు, నాబోటి దేవతలాంటి నాయక అడ్డుపడకుండా వుంటుందా?”

ఇన్నిమాటలు పరీక్షచేసినా, నాయందు చిన్నీకి బ్రాడే ప్రేమ, లేశమైనా తగ్గినట్టు నాకెక్కడా కనపడలేదు. కాని, నేనడుగుతూండే ప్రశ్నల సందర్భం గ్రహించింది చిన్నీ. నేనేమో, ఆమె మీద అనుమాన పెంచున్నాననే సంగతి కనుక్కుంది.

నేనప్పుడే యింటికివచ్చాను. సావిట్రికివచ్చే సరికి రామనాథం, చిన్నీ, ఒకరిముఖం ఒకరు చూస్తూ మిక్కుటంగా నవ్వుతున్నారు. నన్ను చూసేటప్పటికి చిన్నీ తటాలున లోనికిపోయింది. నాకొకింత సందేహం కల్గింది. ఇదివరకెప్పుడూ వారల్లా నవ్వుతూ ఉండగా నేచూడలేదు. ఒకనేల ముసలమ్మలు వేసిన అపవాద నిజమేమో?— ఏమో? రామనాథం వెళ్ళిపోయాడు చిన్నీ,

దొడ్లో చంద్రకాంతపూలు కోస్తాంది మాతా త్తుగా వెనక్కి వెళ్ళి “ఎందుకిండాక అట్లావిరగ బడి నవ్వుతున్నావు?” అని అడిగాను. “ఆపా శ్మశ్మకు తుగ్గివడి, జారిన పయ్యెదను నుజ్జెసి, “ఏం, నవ్వుతే?” అన్నది ఒక చక్కనిపోజ్ పెట్టి. ఆసమయంలో నాకప్పియెందుకు.

“అయితే, ఆవికారం ఏమిటి?”

“కొత్తవికారం!”

“అట్లాగా?”

“కాకేమిటి?”

“అయితే, ఎప్పుడూలేనిది యీ దినమింత నిర్భయంగా——

”నిర్భయంకాక?”

“ఇంత, తెగించావే?”

“తెగించక నాకే?”

“కొత్తమోజా?”

“అయితే కావచ్చు!”

అంతటితో నేను గిరుక్కున తిరిగి సావిట్లోకి వచ్చి ఊయ్యాలమీద కూర్చుని “యీమింతచ ర్యకు, కారణం, యేమిటాఅని దీర్ఘలోచన చేశాను. చిన్న నల్లని మబ్బులల్లె అనుమానా లోచనలు నన్ను పీడించడం మొదలుపెట్టినాయి. కాని, యింకా నిదర్శనాలు చూడందే తొందర పడి ఏవనీచెయ్యవద్దనుకున్నాను.

4

ఆదినం గడచిపోయింది. చిన్నీ నేనూ మాట్లాడలేదు. నాహృదయంలో రోషాసలం ప్రజ్వలిల్లుతోంది.

మరుదినంగూడా యిద్దరం మాట్లాడలేదు. ఆమరుదినంగూడా మాటలులేవు. వంటమనిషి మధ్యవర్తిగా అన్నిపనులు జరిగిపోయినాయి. ఈ రెండురోజులూ, నాకు రెండు యుగాలుగా

తోచినాయి. ఎప్పుడూ యిట్టిది జరగలేదు. ఒక్కక్షణమైనా చిన్నీతో మాట్లాడకుండా వుం డలేదు. ఇప్పుడు నేనీతోమా నడుస్తే ఆమె ఆతోవకుంచి నడుస్తోంది పైగా, యీరెండు రోజులూ రామనాద్ వచ్చాడు. నేనుకోపంతో ఏదో గంటలో పనివున్నవాడికిమల్లె నటించడం చేత, అతను చిన్నీతోనే మాట్లాడిపోయేవాడు. చిన్నీ అతనితో మాట్లాడేది కొంతనేవు. ఇవన్నీ చూస్తే నా అనుమానము మరింతపెచ్చింది.

ఇది యిట్లావుండగా, నామిత్రులు, చిన్నీ చెల్లెలు, చిట్టి, చూడ్డానికి వస్తానని వ్రాసింది. నేనీఅవస్థలోవుండగా వస్తే నాకు కష్టంగానే వుంటుంది. అందుకని ఏమంటాము? మమ్మల్ని చూచి ఏడాది ఆయింది. వద్దంటే బాగుంటుందీ? సరే, రమ్మన్నాను. కాని, ఎప్పుడువచ్చేదీ రూఢిగా వ్రాయలేదు. ఈ సంగతి పంటకత్తె ద్వారా చిన్నీకి తెలియజెప్పాను. చిట్టి వచ్చే లోపలే నాలనుమానం తీర్చుకోవాలి అనే అభి ప్రాయంతో వున్నాను.

ఈ మాట్లాడకపోవడాలతో నాలుగుదినాలు గడచినాయి.

సాయంత్రం పికారు వెళ్ళి, ఎవ్వరూ న్నేహి తులు కనపడకపోవడంవల్ల వెంటనే తిరిగి వచ్చాను. చీకటి పడుతూ, పడుతూవుంది. రేవెన్నెలగూడాను. ఇంటికివచ్చేసరికి తలుపు బిగించివుంది అంతా నిశ్శబ్దంగావుంది. అటు వంటి వేళప్పుడూ తలుపువేసి వుండేదిగాదు. వెంటనే అనుమానం స్ఫురించింది. వాకిట్లో దిగి చూశాన. గడపలకింద మోటారుకారు చక్కాల చారలున్నాయి... సరే, అనుకొని, తలుపు పిల్చాను. కాని జవాబులేదు. రెండు, మూడుసార్లు వృథాగా తలుపు తట్టాను. సాడు

బడ్డ యిల్లత నిశ్శబ్దంగావుంది. కొంచెం డిటె
క్ట్ చేసుకొని చూడాలనుకొన్నాను. ప్రక్కనున్న
గేటు గోడమీంచి దూకి లోపలికి ప్రవేశించాను.
దొడ్డికి తెరుచుకున్న అన్ని కిటికీలు,
ద్వారాలు మూసేపున్నాయి. ఎక్కడా, ఏమీ
శబ్దంలేదు. ఎవ్వరూ లేనట్టుగావుంది. అట్లా తే

బయట భారం వుండాలిగా? ఆలోచిస్తుండగా
వడక గది ప్రాంతాన గుసగుసలు వినబడ్డాయి.
మెల్లగా లోకానికి చేరుకున్నాను. కిటికీరెక్కల
నందులోంచి చూచాను. గదిలో “బెడ్ రూం
లైటు” వెలుగుతోంది. వందరి వట్టెమంచం
మీద కాబాలంపళ్ళెం పన్నీరుబుడ్డి వున్నాయి.
ఆ మంచాన్ని అనుకొని ఆచిన్న తెల్లని దీరకట్టు
కొనినిల్చుచు, చేతులో మల్లెపూలదండ కాబాలు
వుంది. ప్రక్కన కుర్చీలో ఒక పురుషుడు కోలు
తొడిగికో, టోపీతో కూర్చున్నాడు. వెల్తురు
తక్కువ. పైగా అతని ముఖానికి చిన్న అడ్డం
వున్నది. వాకిట్లో మోటారు చక్రాల చార
లున్నాయి. బహుశః యితను రామనాథం
కావచ్చును, బహుశః యేంకర్నం, నిజంగా
అతడే అని స్ఫురించింది. లేకపోతే, యింకే
నూతన పురుషుడు లోపలికి రావడానికి ధైర్యం
చేస్తాడు. అగదిలో వారొకరి నొకరు తాకు
తున్నట్టే కన్పించింది నాకు. నాకు ఒళ్ళంతా
చెమటలు పోసినాయి. ఈ ఘోరకార్యం, నా
కన్నులార . . .” అనకుంటుండగా యీక్రింది
సంభాషణ వినబడ్డది.

“ఎన్నాళ్ళకు యిట్లా కలుసుకొన్నాం?”

“ఎన్ని దినాలనుంచో యిక్కడకు రావాలని
ప్రయత్నం.”

“అయినా, మీరు భాగ్యవంతులుగా?”

“అయితే యేం?”

“మా బోటివాళ్లెల్లా పనికివస్తారు?”

“ఏమి చిల్లంగా మాట్లాడుతావే?”

“చిల్లం నాదా, నీదా?”

“మరి, యీశన్నీరు, అత్తరు, అవి యెవరి
కోసం?”

“నీకోసమే?”

“నిజంగా?”

“అవును.”

“ఈమల్లెదండో?”

“ఇదీసు! నీ సిగరకు చుట్టాలని ప్రత్యేకం
తయారు చేసి తెప్పించాను” అంటూ చిన్నదాన్ని
ఆ పురుషుడి తలలో పెట్టి “ఆహా, ఎంత
బాగున్నావు!”

“నీకన్నానా?”

నాగుండె రుబ్బుమంది రక్తం స్తంభించింది.
శ్వాస నిల్చిపోయింది. ముచ్చెమటలు పోసి
నాయి. చిన్న యింతపాపిష్టి, బారిణి, పెను
భారం, అని నేను కలలోనైన తలవలేదు.
ముసలమ్మలు అనుకొన్న మాటలు నిజమే?
వారం క్రింద “ఎందుకు అట్లానవ్వావు” అని
అడిగితే తీవ్రంగా, నిర్లక్ష్యంగా జవాబు చెప్పి
మాటలాడడం మానేసి, రామనాథంతో . . .
అబ్బ. అబ్బ. ఎంతటి ఘోరం, తాను మొదలు
నాతో వచ్చినప్పుడు చేసిన ప్రజ్ఞలు, చెప్పిన
పలుకులు ఏవీ? ఇంత చంచలత, అని తెలుస్తే
మొదలే? ఇప్పుడు నన్నిట్లు నట్టేటముంచుతే?
ఎన్నిమాటలు మంచిమాటలు, తియ్యనిమాట
లు, నమ్మించేమాటలు, చెప్పింది మొదట్లో?
అయ్యో, అయ్యో, ఎంతవని. అపరిదిష్ట. అటూ
యిటూ కాకుండా, చెడిపోయానే? స్త్రీలను
ఎప్పుడైనా నమ్మవచ్చా? ఒక్క క్షియేపాట్రా

కై కేయూ, పున్నారంటే చాలు ప్రపంచాన్ని లొంగదీయటానికి. నాకు తగువాళ్లలో తల వొంపుతామంటే! చిన్నీ, రామనాథం, మాట్లాడడం ధోరణిచూస్తే నాకు మొదలనంది అనుమానమే! ఆమొదటదినమే “ఏమో మీరేమీ చెప్పారేకాదు” అని రామనాథాన్ని పలుకరించింది — ఇట్లు అనుకుంటూనే నాదేహం దహించుకుపోతోంది. ఇంతలో తిరిగి సంభాషణ ప్రారంభమైంది

“అయితే చిన్నీ మీ ఆయనెప్పుడు వస్తారు?”

“ఇప్పుడు రారులే?”

(నేనక్కడికై నా పూడ్చిపెట్టుకు పోయినా ననుకుంది కాబోలు)

“అయితే, చిన్నీ నాతో రావు మరి?”

“రాకేం, వస్తా, తప్పకుండా వస్తా?”

నన్నని, వాడిగల ముల్లుగల బాగు వచ్చి నా హృదయములో గ్రుచ్చుకొంది. ఇద్దరూకలసి లేచిపోవడానికి ప్రయత్నం కాబోలు. భగవంతుడా, ను కీవిధినాకు. రహస్యసంభాషణ కైమాక్స్ వెళ్ళింది. నేనింకా భరించలేక పోయాను. కళ్లలోంచి నిప్పులు కారున్నాయి. ఒక్కొక్కటి చివరరంగంలో డెస్టిమోనాను గురించి అన్నవాక్యాలన్నీ పఠనం చేశాను. ఆశ బదులుకున్నాను. మనస్సు నిశ్చయంచేసుకొని, గట్టిగా తలుపుతన్నాను రాలేదు. మరీ గట్టిగాతన్నా, గడియపూడి క్రిందపడ్డది. భయంతో, చిన్నీని, ఆపురుషుడు కాగలించుకొని నిల్చున్నాడు మూలగ. చేతులో రివాల్వరు లేదుగాని, పున్నట్టయితే, ఆయిద్దరూ, ట్రాభన్నమై పోయ్యేవారు.

“చిన్నీ” అని గట్టిగా గర్జించాను.

జవాబులేదు చలనంలేదు.

నరసింహ ఊగావతారమల్లె, ఒక్కసారి దుమికి చిన్నీదగ్గరకెళ్ళి చెయ్యిపట్టుకొన్నాను. పురుషుడు చిన్నీని చాటుచేసుకొని దాక్కుంటున్నాడు. ఇంతట్లా పెద్దగాలివచ్చి ఆచిన్న దీపాన్ని కాస్తా ఆర్పేసింది. చిన్నీని కదిపాను. కదలలేదు. ఒక్కక్షణంలో నన్ను తప్పించుకొని చిన్నీ దొడ్లోకి పరువెత్తింది. ఆమెవెంటనే పురుషుడుగూడా పరువెత్తాడు. వారిని పట్టుకోడానికి నేనూ పర్వెత్తాను. వారు తులిసికోట దాకా పర్వెత్తి ఆగారు. వెన్నెలలో నరిగా ముఖాలు కన్నడడంలేదు. నేనూ, వారివెంటనే పర్వెత్తి, తులిసికోటదగ్గరకెళ్ళి ఒకరిచెయ్యి పట్టుకొన్నాను.

“ఏమిటి బావా, యిదీ బాగానేవుంది. నాచెయ్యి పట్టుకుంటావేం. వదులు, మీచిన్నీ అడుగో... నీవంతటివాళ్ళుగూడా చిన్నీనిగూర్చి యింతలపోహపడ్డారని నేనెప్పుడూ అనుకోలేదు” అని కిలకిల నవ్వుతూ చెయ్యి విడలించుకొంది మఱదలు చిట్టి. ఇంతగొప్ప పరాభవ యెన్నడు యెవరికి జరిగిందాఅని ఆలోచిస్తూ తులిసికోట పక్క జారవిడువబడిన టోపీ, బట్ట, కోటును, చూస్తూండగా, వెనకనుంచి ఆకస్మికంగావచ్చి, నాచిన్ని చిన్నీ, చిన్నారిచిన్నీ, పొన్నారిచిన్నీ, ముద్దులచిన్నీ, ముత్యాలచిన్నీ, వరాలచిన్నీ, వజ్రాలచిన్నీ, వైభవాలచిన్నీ, వలపులచిన్నీ, వనలక్ష్మిచిన్నీ, సౌందర్యరాసిచిన్నీ, శృంగార దేవతచిన్నీ — పిల్లగాలికి కంపముచెందు తన బాహులతికలు నాకంతంచుట్టూ పెనవైచి, “చూశారా, మీమఱదలు, రామనాథం” అని శూలంలాటి మాట విసిరేసింది!

రాతులకు రాతులెట్లా తారాడిపోయె;
నాయహర్ముఖ మాధుర్యమా ! యనంత
భావగర్భితమాచు నేర్పరువరాక
నన్నుపన్నమయాన్విష్టు ననువుచుండు.

నేనమిగిలితిఁ దొంటి సందియములందు:
నాదు సామాజికా జీవనంబునందు
నొంటిపాటుననుండు; నెంతో వివిక్త
కాననాధ్వ సంచరణాప్తి గలఁగుచుండు:

నావిధి భావనాకృతులునాటితి భావము భావముం బ్రతి
ష్టావశముంబొనర్చి; యనుషంగవ పుర్విభవంబుగూర్చి సం
ధావని వెల్వరించితిని; నా ప్రణయోక్తకళా ప్రతోభులం
దే వివరించుకొంటి సకలేస్పితభంగులు పేరు పేరునక.

పలికినమాట యుచ్ఛ్వసిత నాయుకుమారులతోట; రాయబా
రుల యగపడ్డ వస్తునికురుంబము: తేచినదెల్లహార్ద సం
కుల కవితామనోజ్ఞసుధ: కోల్పోనిచుంబన సంముతా శిశో
క్తుల వసలందుకొమ్మనుచు: బల్కుట: లందు: బ్రతిశ్రవంబులౌ.

భావిభారత మహత్వ ప్రసక్తుల కెన్నియో యంజలుల నొగ్గుచుంటి సతము:
ప్రకృతిసాభాగ్య ప్రభావంబు: బేర్వేరఁ బలు ఫణుతులవంతు బలుకుచుంటి:
కటుతాపటుత్వసంకలిత కవిత్వ తత్వాలలో నాయంతఁ బాలుగొంటి:
ప్రతియామవిరతి సంగత మనస్కుడనౌచు: బరుగెత్తి దివినంటఁ దిరుగుచుంటి:

కమ్రోహదయంబు దిష్టలోకములఁగఱుగి
చూడ్కిలో న్సంపదగ నలుచొప్పులందు;
ప్రతినిమేషంబు దుఃఖాశ్రయితనితో ? ము
దహనంతనితో ? పావృడవధిగాగ.

తెనుఁగును సంస్కృతంబును మధించిన గుంఫన తెన్ని వేల భా
వనలనిమిచ్చి నా యనలు భావము నీకిదఁగతమంచు: బ
ల్కినరుచిఁదేల్పలేదు: విరళీకృత సర్వకళాకలాప మీ
వునను నపాంగధీధితి నవుం జిటుతం గడుతేటఁజెసితొ:

ఏమిటఁగఱుంతువో ? ప్రేమకేని తెలియ
దీవు వత్తువు: వోదువు: నీ ప్రసన్న
మగు తపర్తువులో నన్నమయ్యె రుణిణి:
నీ గళోత్పన్న గళంబు నిబ్బరించె

మృత్యువు వస్తుందన్నారు - నరుడు వెనుదిరిగి చూశాడు. ఏమీ కనుపించలేదు.

“ఎట్లావుంటుందబ్బా? మృత్యువు.” అనుకున్నాడు. ఆలోచించాడు. ఏమీ పాలుపోలేదు. కనుపించినచాళ్యందరినీ అడిగాడు “ఎట్లావుంటుంది” అని. కొందరునవ్వారు కొందరు పరిహాసం చేశారు.

“ఇట్లాకాదు. మృత్యువు వస్తుందన్నారు-తొందరగా యీచోటును విడిచి యి.కో.చోటికి పోదాము. అక్కడ మృత్యువు బాధ వుండదు” అనుకున్నాడు.

పరుగెత్తుతున్నాడునరుడు-ఎక్కడా ఆగడంలేదు. చెట్టుకదలి గాలివిసిరింది.

నరుని ఒళ్ళు పులకరించింది. “మృత్యువు కాదుగదా!” అన్నాడు.

కొంతదూరం పోయేటప్పటికి ఒక పెద్దబండ వున్నది మార్గంలో- రెడడుగులు వెనక్కు వేళాడు. కొంచెం పరికించిచూచి పాపాణమని తెలిసికొని పరుగెత్తుతున్నాడు.

దూరాన అక్కడో మావిగున్న చక్కగా ఫలించివున్నది.

ఆచోటికి చేరాడోలేదో నరుడికి కాళ్లనొప్పు లనిపించినది. నడువలేనిస్థితి తోచింది. కూర్చున్నాడు.

ఒక విసురుడు గాలికి చెట్టుపండుఒకటి నేల బడ్డది. నరుడు దానిని గ్రహించాడు. మంచి పరిమళం వేసింది. నోటిలో ద్రవమూరింది.

చివరకు దానిని తిన్నాడు.

ఇంతలో మృత్యువు సంగతిజ్ఞాపకానికివచ్చింది వెనుకటివలె పరుగెత్తబోయి, పరుగెత్తలేక మెల్లిగా గడుస్తున్నాడు.

ఒక తటాకం సమీపించింది.

నోరు పిడచకట్టుకుపోయినట్టుంటే తృప్తిదీర్చుకుందామనుకున్నాడు.

తృప్తిదీర్చుకున్నాడు.

ఇంతలో వ్యక్తి కనుపించింది.

“మృత్యువు ఎంతదూరంలోవుంది”

నవ్వుతూ “సమీపంలోనేవుంది” అన్న దావ్యక్తి తెల్లబోయి నాల్గువైపులా చూచాడు.

ఒక వైపున మబ్బులు ప్రతిఫలిస్తున్న తటాకం ఒకవైపున గాలికి కదలుచున్న చెట్లు కనుపించినవి. ఒకవైపున పెద్దకొండ కనుపించింది.

“ఎక్కడ?” అన్నాడు వణుకుతో.

“కొంచెం కళ్ళువిప్పిచూడు”

కళ్ళుచూసి తెరిచాడు. వ్యక్తి మాయమైంది. నాల్గువైపులా చీకట్లు ముసుగుకొన్నవి.

“రా! రా!” అనుకేకలు విసబడ్డవి.

నరుడు చీకట్లొకటి పరుగెత్తాడు.

రాజమండ్రిలో రామయ్యను ఎరగని వాళ్లై వరూలేను. ఎందుచేతనంటే అతడు అంత ప్రసిద్ధి పురుషుడు. అంత ప్రసిద్ధి పురుషుడు ఎలాఅయినా డంటూరేమో. అతడు కాఫీ హోటాలులు పెట్టి నాడు. భోజన హోటాలులు దానికి అనుబంధం. డొల్లొవున్న వర్తకులతో చాలమందికి రామయ్య పురోహితుడు. పైగా దస్తావేజులు వ్రాస్తాడు. జూదమాడుతాడు. ఇన్ని విధాల డబ్బు రెండు గుప్పిళ్ళా డబ్బు గడిస్తున్నాడు రామయ్య. పది ఎకరాల పల్లంకూడావుంది. రామయ్యకు వేంకట రావు కుమారుడు. ప్రతిక్లాసులోనూ తప్పకుండా రెండేళ్ళు దండయాత్ర కొడతూ స్కూల్ డైరెక్టర్ వరకూ చదివేటప్పటికి రామయ్య నిలువ చేసిన రెండువేల రూపాయలూ కర్పయినాయి.

కాలం ఎప్పుడూ ఒకేమారిగా వుండదు. అదృష్టదేవత రామయ్యను విడిచినది. రామయ్య హోటాలు ప్రక్కనే మదరాసునుంచి వచ్చిన శ్రీనివాసయ్యరు హోటాలు. విద్యుద్దీపాలు నిలుపుటద్దాలు మేడగిండా అలంకరించి డాబు చేసేసరికి రామయ్య ఖాతాలు క్రమక్రమంగా అయ్యరు హోటాలుకే మారినవి. ఏం లాభం లేకపోవడముచేత రామయ్య హోటాలూ, కాఫీ హోటాలూ మానివేసినాడు. పొరో హిల్స్ విషయంలోకూడా ఇలాగే కాంపిటేషను సంభవించినది. అవి మానేశాడు. గౌరవహీన మయిన వసులు చెయ్యకూడదని తనలో తానే తీర్మానించుకున్నాడు. ఎ.రో యిద్దరు ముగ్గురు పాత స్నేహితులు కనబడి “ఏమోయి రామయ్య! హోటాలు కట్టి పెట్టావేం?” అంటే “బాబూ! ఏం చెయ్యమన్నారు. తడి

లేకపోతే దీపం ఆగిపోతుటోయి. అయినా అది గౌరవహీనమయిన వృత్తి. ఏదో కనుపుకోసం ఆవృత్తిలోకి వెళ్తాను. వెళ్తాన గౌరవంలేని వసులు చేస్తే లాభం వస్తుండటోయి నాయనా? అయినా కుర్రాడివట్లు వకటి చాలా ఎక్కువగా వున్నది. స్కూల్ డైరెక్టర్ స్టాఫ్ సయిచాడా మరి. బి. ఏ వరకు చదివించితే ఎక్కడో అక్కడ పది-భు సంపాదించుకుంటాము. యే మంటావు?” అని అడిగినాడు.

స్కూల్ డైరెక్టర్ మొదలుకొని బి. ఏ వరకూ వేంకటరావు ఒక్కొక్క క్లాసులో నాలుగేళ్ళు ఫేలయ్యేవాడు. బి. ఏ సీనియరు క్లాసులోనికి వచ్చినప్పటికీ అతనికి 29 యేళ్ళు పచ్చినాయి. ఏ ఎకరాలు అమ్మివేశాడు రామయ్య. వున్న ఒక యాకరం కూడా పదేహేను వందల రూపాయలు అప్పుచేసినాడు. ఒకనాడు ఒకడు అప్పుకువచ్చి “ఏమోయి! రామయ్య! మతిలేదా ఏమిటి నీకు?” వున్న భూమి అంతా అమ్మేశావని విన్నాను. పైగా తాళేశ్వరం వెంకన్నవద్ద పదిహేన వందలు అప్పు పుచ్చుకున్నావట. ఏమిటీవరస? ఈపాటికేనా చదువు మాన్పించి ఏ సబుజిస్టర్ కాఫీసులోనో గుమాస్తాపని వేయించు మాట్లాడక.” అంటే రామయ్య ఇలా అన్నాడు.

“పోవోయి నీకేం తెలుసు. శ్రీరంగసీతులు చెప్పవచ్చావా? అయితే మొన్న నీకూతురి పెళ్ళికి వరుని కట్నంకోసం రెండేకరాలూ అమ్మి అడంబరముగా చేశావా లేదా? ఎందుచేత చేశావు. అల్లుడు వుద్ధరిస్తాడనేనా? ఇలాగే

నేనూ. రేపొద్దున్న స్వీడర్ ప్యానాయి ఈబుణా లన్నీ వాడు తీర్చుకోడా?"

వేంకటరావుకు పెళ్ళి సంబంధాలు రా సాగినవి.

"ఏదో ఉద్యోగంలో ప్రవేశించి ధనార్జన చేస్తుంటేనే కాని వివాహం చేసుకోను" అని మేకటరావు వన్నాడు. 'ఈయేమిట' అన్నాడు రామయ్య. కోపంతో మేకటరావు ఇట్లాబదులు చెప్పినాడు.

"అయితే చెయ్యండి. వద్దంటే తప్పదంటారు. భార్య కావరానికి వస్తే చదువు చట్టుబండలవు తుంది. కోరి పెళ్ళి చేసికొని ఎంతమంది కొంప ముంచుకున్నారు."

మేకటరావు తల్లి సోమమ్మ ఇలా అన్నది—

"ఓరి వెర్రినాయనా! ఇప్పుడిప్పుడే చదువు చూసే, రూపంచూసే పెండ్లి సంబంధాలు వస్తున్నవి. ఎదోఒకటి ముడిపెట్టకపోతే కాకలయిన లోకులు, ఈమ ముదిరిపోయిందనీ, 'రెండో పెళ్ళివాని లాగున్నా' డనీ, 'ఆస్తి ఏమీలేదటమ్మా' అనీ, ఇంకా మనన్నో విధాల అంటారు. తెలిసిందా? ఆట్టే గడుసుతనం చెయ్యటోకు."

వేంకటరావు మాట్లాడలేదు. శుభము హూర్తము నిశ్చయించి, అంతకు తగిన బొంతని కట్టిపెట్టారతనికి అతడు బి. ఏ. ప్యానాయి నాడు. తండ్రికీ, కుమారునకూ ఇప్పుడు అభిప్రాయ భేదాలు కలిగినవి. స్వీడర్ కి చదవరా' అంటాడు రామయ్య. 'యల్. టీ.' ప్యానాయి మేష్టరీ చేసుకుంటాను. కడుపులో నీళ్ళుకదలకుండా' అంటాడు మేకటరావు.

"మేష్టరీచేస్తే ఏం లాభం వుందిరా? చచ్చు మేష్టరా" అన్నాడు రామయ్య.

"స్వీడర్ చేస్తే ఏం బలుకుతుంది నాన్నగారు, చవట స్వీడర్" అన్నాడు వేంకటరావు.

కుమారుడు తిరస్కరించినాడని రామయ్యకు కోపం వచ్చింది. అతని నేత్రములు మర్రోజారి నవి. గంభీరంగా ఇలా అన్నాడు.

"ఓరి చచ్చుపెద్దమ్మా! మేష్టరీకూడా ఒక ఉద్యోగమేనా? స్వీడర్ చేస్తూనే కలిగే అనంపం అనుభవించే సౌఖ్యం, వచ్చే డబ్బూ, పలుగరి వల్లా సంప్రాప్తమయ్యే గౌరవం మేష్టరీ చేస్తే లభించుతవా? చూడూ. కంచంపాటి తేవయ్య అధికార్ల వెంకటసుబ్బయ్య, నికంటే యెన్ను లో చిన్నవాళ్ళు నెలకి అధమం ఆదానండులు సంపాదిస్తూంటే, అట్టే రూపాయ జీతం రాళ్ళు వచ్చే మేష్టరీ నీకు వచ్చిందా? నెలకి నాలుగు కేసులు వస్తే నాలుగురోజులు కష్టం డ తానో లేదో, నాలుగు వందల రూపాయలు చేతిలోపడగవి. ఫలనా మల్లాప్రిగ రామయ్యగారి కుమారుడు మేకటరావు స్వీడర్ చేస్తూ విశేషంగా డబ్బుగడిస్తూన్నాడట ఎంతోదృష్టం అని మనచుట్టూటా, స్నేహితులూ ఆన దిస్తూంటే—ఆహా—ఎంత సంతోషం కలుగు కుంది? నామాట విను బాబూ. పట్టుపట్టుకు. అయిన అప్పు అవనేఅయిందే. పట్నం ప్రాంతానికి సిద్ధపడు. ఎక్కడో నోటువాసి గాలుగు వందలు తెస్తాను."

2

మేకటరావు మదరాసు వెళ్లి అహర్ని సములు కష్టపడి చదివి బి. యల్ ప్యానాయి వచ్చినాడు. అతని వృద్ధ జననీజనకులు కాళీ వెళ్ళినారు. భార్య సుబ్బమ్మ కాపురానికి వచ్చింది. మేకటరావు రాజమండ్రిలో ప్రాక్టీసు (Practise) మొదలు పెట్టాడు. బీరువాలు కొనవలె డబ్బు

లేదు. పుస్తకాలు కొనాలి. డిటా స్వగా) మనుకు వెల్లిముననబువద్ద రెండువేలరూపాయలు బదులు తెచ్చినాడు. డబ్బుగడించి తీర్చివేయ గలవని అతని ధైర్యం. తోపోతే నాలుగు కేసుల్లో పనిచేసి రెట్టి పుస్తకా ఏర్పాచి నోటులో వసూలు పెట్టించుకోవచ్చునని ఊహించినాడు వేకటరావు. మెయిన్ రోడ్డు ప్రక్కనున్న చిన్న డాబా ఒకటి నెలకు వాతీక రూపాయల అద్దకి తీసుకున్నాడు. గోడకు బోర్డు తగిలించినాడు. "యం. వేకటరావు గారు బి. యే. బి. యల్. జ్విల్లాకోర్టువకీలు" అని long coats కుట్టించినాడు. కలకత్తా అని చు సుచెలు, సిల్కు చొక్కాలు దరించేవాడు. అభ్యాసంలేని సిగరెట్టు కారాకిల్లి అలవాటు చేసుకున్నాడు. కొత్తగా కాపరానికి వచ్చిన భార్యను కొన్ని చీరలు కొన్నాడు. అద్దాల బీరువాలు చేయించి సావడిలో అడ్డంగా పెట్టినాడు. గోడలనిండా రవి వర్ణపటములు, నిలుపుటద్దములు. అప్పు చేసిన రెండువేలూ కర్పయినయి.

కాల చక్రము శరవేగముతో తిరుగుతున్నది. రెండు సంవత్సరాలు గడిచినవి. రామయ్య సులభంగా "నాలుగుకేసులు వస్తే నాలుగువందలు వస్తవి" అన్నాడు. నెలకు కాకుండా ఏడాదికి నాలుగైనా రావటంలేదు. ఏవో రెండు మూడు కేసులువస్తే, అందులో ఒకటి Exparty Decree అవడమువల్ల పార్టీ ఫీజు ఎగవెయ్యడము, మరొకటి అరువుపడ్డు, ఇంకోటి నిర్ణయించుకున్న ఫీజు పన్నెండు రూపాయలయితే, కేసు గెలిచినతరువాత నాలుగు రూపాయలు చేతిలోపెట్టి "బీదవాణ్ణిబాబూ. ఎదో సంతోషించండి" అనడము, 'ఛీ' నాకే నాల్గు రూపాయలు అకర్కలేదంటే, చడి చప్పుడు

లేకుండా ఆనాలుగు రూపాయలూ, జేబులో వేసుకుని చక్కాపోవడమూ జరుగుతున్నది. ఆదాయము ఇంటి అద్దెకైనా సరిపోవడంలేదు. డబ్బు పుచ్చుకుని పశ్చిమకలకు శఫలు వ్రాస్తూ చిన్న చిన్న పుస్తకాలుగాస్తూ మహాగుట్టుగా కాలం గడుపుకొంటున్నాడు వేకటరావు. కాని అతని హృదయమును దాడిద్యోదవానలము దహించివేస్తున్నది శాంతి అనుకూలమైనా అతని మనస్సులోలేదు.

కాశీనుంచి తలిదండ్రులు వచ్చారు. ఇట్లో పైడాబు (outward appearance) చూసి అబ్బాయి లక్ష్మీదేవిలా నాలుగుచేతులా గడిస్తున్నాడేమో ననుకొన్నాడు. కోడలు సుబ్బమ్మ తనూ, వేకటరావు అనుభవిస్తున్న కష్టాలను అత్తమామలకు విశదీకరించినది రాత్రి భోజనానంతరము రామయ్య ఇలా ప్రశ్నించినాడు.

"ఏమిరా నాయనా! ఎల్లా pay చేర్చిందీ స్టేడరీ?"

"నాపిండంలా pay చేర్చింది. నెలకునాలుగు వందలు వస్తుందన్నారు మీరావేళ. నాలుగు వందలుకాదు నలభైకాదు 1-14-6 కూడా రావడంలేదు నాన్నగారూ! నన్ను ఈర్ష్యత్తిలో ప్రవేశపెట్టి చంపేశారండీ."

"ఏకప్తపుందిరా స్టేడరీ రు 200 లయినా రావడంలేదా?"

"అబ్బ. మీకు వెర్రియేమిటి. చెబుతున్నాగా దమ్మిడి రావడంలేదని."

"ఎందుచేతరా? ఏమీ రాకపోవడం? దీనిలోపుండే కష్టంఏమిటోచెప్పు."

"అయితేవినండి నాన్నగారూ! ఈల్లాలో కోర్టులున్న ప్రతిఊళ్ళోనూ స్టేడర్ల కాంటిటీషన్ చాలా Keen గాడింది. ఎందుకు రావడమండ్రో

140 మంది పకీళ్లున్నారు. వారిలో బాగా డబ్బు సంపాదిస్తున్నది ఒకరు లేక యిద్దరు. కేసు వంద రూపాయలకుకాదు పన్నెండురూపాయల పావ లాఅర్థణాకు బప్పుకుంటున్నారు. రామచంద్ర పురం వెళితే అక్కడా అంతే. అమలాపురం వెళితే అంతకంటే అన్యాయంగావుంది.

“డబ్బురాకపోతే ఉత్సాహం వుండదు. భార్య నగలకూ, చీరలకూ, కూరలకూ పోన పెడుతుంది. అప్పుడు కోపంవస్తుంది. అలాంటి సమయంలో ఎవడైనా పార్టీవస్తే ఆకోపావేశ మున చిర్రా బుర్రూ మంటూ మాట్లాడితే ఆపార్టీ లేచి చక్కాపోతాడు. అతడు వెళ్ళకుండా ఎటుచంటి dilemma లో వున్నా బలవంతాన ముఖమున మందహాసము తెచ్చిపెట్టుకోవాలి. ఉత్సాహంగా మాట్లాడాలి వాళ్ళతోటి. ఇదే చాలా కష్టమైనపని.

“కేసునిలవదు. నిలిస్తే గెలవదు. గెలిస్తే అరువువద్దు. నిలబెడితే మళ్ళిరాదు. పార్టీని మంచిచేసుకుని డబ్బులాగాలి. లేకపోతే ఇంట్లో గిన్నిలు డింకీలు కొట్టుకుంటవి. అద్ది పాతికరూపాయలూ ఇవ్వకపోతే ఇంటేయజమాని నానా కేకలు వేస్తాడు.”

“సిగరెట్లు కాల్యకపోతే fashion కు భంగమాయెను. హానరబుల్ వాచ్మార్కు కాలిస్తే పిసినిగొట్టుకొంటారు. నేవికట్ కాని సిజర్సుకాని కాకపోయినా Elephant మార్కు యినా కాలిచ్చి. పెట్టిబేడ అదెక్కడనుంచి వస్తుంది?”

“Law journal తెప్పించాలి. కాకపోతే up to date Law తెలీదుగదా. నాని చందా డబ్బేదీ? ఈ ఊల్లో మొత్తం అయిదుకోర్టులు ఉన్నై. అయిదుకోర్టులకూ 400 మంది బంట్ల

నులు ఉన్నారు. ఒక్కొక్కడికి ఏడాదికి 0-4-0 అయినా ఇవ్వాలి. వందరూపాయ లవుతుంది నాన్నగారూ! డబ్బేదీ?

“స్టిడీ చేస్తూ ఇంటిదగ్గరనుంచి కోర్టుదాకా నడిచినెడితే నవ్వుతారు రానూ పోనూ జట్కా కాకపోయినా ఒంటెద్దుబండైనా ఉండాలి. ఆరణాలవుతుంది రోజుకి. దానికో డబ్బు. మధ్యాహ్నం టిఫిన్ కర్చు, ఆరైన జడ్జికోర్టులో ఒక కేసూ, మునసబుకోర్టులో ఒక కేసూ వాడిం చవలసి ఉంటుంది దానికి దీని! టైము ఒక్క మాటవుతుంది టైము extend చేయమని మునసబుగారు కాని జడ్జిగారు కాని అందుకు ఒప్పుకోరు అప్పుడు ఒక కేసు వ్యర్థమై పోవ లసిందేగా?

“ఏదైనా ధర్మకార్యంచేస్తే చందా ఇమ్మంటారు. ఇవ్వకపోతే ‘వీడు చవటరా’ అని అంటారు. ఒకరూపాయి ఇవ్వాలి. Bar-dinnerవస్తే 1-0-0 ఇవ్వాలి చందా.

“ఇంకా ఎన్నివున్నాయండీ నాన్నగారూ! “మేష్టరీకూడా ఒకవుద్యోగమేనా?” అన్నారు. “స్టిడీకూడా ఒకవృత్తేనా?”

రామయ్య నిట్టూర్పుపుచ్చి “నాయనా? అలా గోతిలోపడ్డాను భ్రాంతిచేత ఏం చేయ్య మన్నావు. కాశీలోవుండి గడించితెచ్చినాను మూడువందలు. ఎల్. టి. ట్రయినింగు కానీ, అయ్యో! నీమాట వినలేను.” అన్నాడు.

రామయ్య తను వేసిన పోగ్రాం అడ్డంతిరిగిం దని బెంగపెట్టుకొన్నాడు. ఆమనోవాధికి జ్వరం అనుబంధమయింది రామయ్య పదిరోజులకు మరణించిచాడు.

త్రొలుల్ల భాషయన నేనొకొంచెము విచారితము మన హ్యాయా తర్గతాభిప్రాయముల నితరులకు వెల్లడి జేయుటయే. భాష యనబడును శిశువు మాతృగర్భము నుంచి భూమిమీద పడినతోడనే నోదక మార్గభించును క్రమముగా బెద్దవాడైనకొలది తల్లినిబట్టి అమ్మ, అయ్య, మున్నగు పేరుములను నేర్చుకొని యక్కడనుండి భాష నభివృద్ధి జేసికొనును. తల్లిదండ్రులు త్రువుజన్మ లయినచో వారు మాట్లాడు స్వచ్ఛమైన భాషను నేర్పుకొనును. నీచ జన్మలో పయించినచో వారు మాట్లాడుభాషయే నాని కలపడును ఇట్టిభాషయే శిష్టజనులచే స్వవహృతమైరచో నది శిష్టభాష యనదగును. భాషయనునది మనుష్యుల చేతనే కా పశు పక్ష్యాదులచేగూడ జెప్పబడుచున్నది. దూడ తన కాకలి యొనప్పుడుగాని, తల్లి దగ్గల లేనప్పుడు గాని అంతయుని యటచును. అదియు భాషయే పూర్వము కన్పడును. మాట్లాడుచుండగా నాభాషను మనుష్యులు కూడ గనిపెట్టెడివారని మనకు గొన్నిపరిత్రాంశములవలన తెలియుచున్నది. నేటికిని గొంతమంది చిలుకలు మొదలయినవారి పంజరములలో బెట్టి మనభాషను నేర్పుట మనము కష్టలార గనుచునే యున్నాము.

పూర్వము నాగరికతయన్న నేమో యెఱుంగని దినములలో మా వృలందలు నేయరణ్యములలో నేయే కొండచరియలలోనో నివసించుచు గృహములలేక యధికమైన యవస్థను బొందుచుండెడివారు. వీరిట్లుండగా నేవేళనో కూర్చిరమృగములు వచ్చి, వారి కపాయములు కలుగజేయుచుండగా వారు భీతులై యెవరికివారు యధేష్టముగా నెక్కడకోపోయి క్రూరమృగముల బాధనుండి విముక్తులై యచ్చటచ్చట చిన్న చిన్న గృహముల నేర్పరచుకొని జీవము గాపుచుండెడివారు.

ఆయా దేశములను వెళ్ళినవారు తత్తదేశములనుబట్టి కీతోష్ణస్థితిలనుబట్టి యనేకములగు భాషల నలవడజేసికొనిరి. భిషగముగ పెక్కు భాషలుబద్ధవిల్లి స్వత్రా వ్యాపించినవనుటలో నతికయోక్తి యేమియులేదు. ఇట్టి భాషనే కొంతమంది పెద్దలు సుస్మరించి యది శిష్టజన వ్యవహారయోగ్యముగా నేర్పరచిరి, అరవము, కన్నడము, మళయాళము, గ్రీకు, లాటిన్, జర్మనీ, ఇంగ్లీషు తెలుగు మున్నగున వనేకములు దేశభాష లేర్పడినవి. ఈభాషలలో నొకదానిలోని పదములు మరియొక భాషలో

జేరుటకూడ గలదు ఇట్టి సా కర్మము దేశదేశముఁ దిరిగి వర్తకము మొదలగువానిని జేయు న్యాపారులవలన గల్గి యుండవచ్చును ఇంకను నితరభాషల నేర్చుకొన నుత్సుకులయిన బొమ్మిదానాను లయినవారివలనగూడ గల్గియుండవచ్చును. ఇప్పటికి నింకను నన్యభాషా పదములు మన భాషలో నేరుచుండుటయొక గనుచున్నాము

తత్తదేశీయులు వారివాని దేశభాషలలో నెక్కుడు పొలిపిజ్ఞానులు బొంది యుండవలయును

“ జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్ణాదపిగీయసీ ” అన్నట్లు మనకు తెలియు, జన్మభూమియు స్వర్ణముకంటెఁ గూడ మహత్తరమైతల్లో యట్లే మనదేశములో బుట్టిన భాషను నేర్చుకొనుట యనునది మిక్కిలి గౌరవదాయకము

“ కష్టానపి కష్టతాం పరగృహవాసః పరాస్థంచ ” తన గృహమును విడిచి పరగృహమున నివాసముజేయుట పరులయన్న మును భుజించుట యెట్లు కష్టతరమో తన దేశ భాషనువిడిచి పరభాష నాశ్రయించుటకూడ యట్టిదే.

పరభాషను నేర్చుకొనుట సమంజసముకాదని మాత్రము నాయుద్దేశముకాదు స్వదేశభాషను ప్రధానముగా పరిగ్రహముగా నభ్యసించి యందులో ప్రావీణ్యతను సంపాదించవలయును. ప్రతి పండితునకు తమలోను దేశభాషలలో గాఢస్థితిగూడ మశ్యంత శ్రేయోదాయకము.

విద్యాభ్యాసము జేయువలయునన్న దేశభాషలో జేయుటయే యశ్యంతమథము సుభోధము నగుచున్నది. ఇతరులకు బోధింపవలయునన్నను దేశభాషయే ప్రథమ సోపానము. స్వదేశభాషను విడిచి పరభాష నాశ్రయించుట సర్వవిధములఁ గష్టసుఖములయందు మనకుఁ దోడ్పడుచు సుఖదుఃఖములయందు సహభాగినియైన స్వకాంతను విడిచి ప్రేమస్వరూపమే యెఱుంగక ధరలోభముచేనే కుంటివాని నయిన వలచు వేశ్యయొక్క సంపక్కుమువంటిది.

తనభాషకు హీనత నాపాదించుట మాత్ర ద్రోహము వంటిది స్వదేశభాషా విముఖత్వము దేశ ద్రోహమునకు హేతువగును. తన దేశభాషను స్మరింపనివాడు తనజాతికి నగౌరవము సంపాదించినవాడగును.

స్వదేశ భాషాభిమానులు గనుకనే నన్నయాదులు తమ దేశ భాషయైన యాంధ్రీయున బించుమ జేద మనసొప్పు భారతమును రచించి కీర్తికేసులైరి. పూర్వపు రాజాలకు గూడ స్వదేశములందు స్వభాషలయందు నత్యంత గౌరవ

ముండెడిదని తెలియుచున్నది.

ప్రస్తుత కాలమున గొంతమంది స్వభాషా స్వరూపమునే గుర్తెరుగక పరభాషా వ్యామోహమునందే పడిపోవుచున్నారు. కొంతమంది మాట్లాడుచు నీమాటకు మన యాంధ్రమున నేదో యందురు, అది నాకు సరిగా తెలియదు? అని యందురు. పరభాషా ప్రవీణులైయిన నేమిలాభము ఇట్టివారి స్థితి యత్యంత శోచనీయును.

దేశభాషా నేపయే మాత్రు పాదారవిందనేవ. స్వదేశభాషా గాంవహే జాతీయగౌరవము. దేశభాష లనేక విధము లన్నసంగతి పూర్వము చెప్పియే యున్నాను. దేశభాషలలో నగ్రస్థానము వహించినట్టియు, మనయొక్క యాత్మగౌరవమునకు హేతునయినట్టి యాంధ్ర భాషను గూర్చి కొంత విపులముగా జర్చింప నుత్సుకుడను.

ఆంధ్రమున శబ్దమున కనేకులు పలు విధములుగా నుత్పత్తిజెప్పిరి. “ఆంధ్ర దృష్ట్యపరూలే” అను ధాతువు నుండి యాంధ్రశబ్దము పుట్టినదని కొంతమంది చెప్పుదురు. ఆంధ్రుడను రాజు పాలించుటవలన నీదేశమున కాంధ్ర దేశమును నామము సార్థకమయ్యెనని కొంతమంది మతము. కొంతమంది యభిప్రాయ మిట్టై యింకను విభిన్నముగా నున్నది. ఎవరెట్లు చెప్పినను నా ధ్రుడను రాజు పాలించుటచే నీదేశమునకు నాంధ్రదేశమునంజ్ఞ కలిగెననియు ఆంధ్ర దేశమున నుండువారలు మాట్లాడు భాషగనుక యాంధ్రభాషయని వేరు నచ్చినదన్నచో బాగుండును.

ఆంధ్రమును తెలుగని వ్యవహరింతురు. తెలుగనగా ద్రిలింగ శబ్దభవమని పలువుర యభిప్రాయము.

దాక్షిణ్యము, శీతైలము, కాశహస్తీ యియామాటి యొక్క మధ్యనున్న దేశముగనుక త్రిలింగమును నామము కలిగెను ఈ తెలుగునే తెనుగనికూడ వ్యవహరించుచున్నారు. కొన్నికొన్ని పదములలో నున్న లకారము నకారముగా జెప్పబడుచుండుటయు గలదు.

తెనుగుభాషకుఁ బూర్వమునుండి యనగా నన్నయ మొదలు నేటివఱకును నతి గౌరవము లభించుచున్నది. కావ్య రచనకూడ నాంధ్రముననే చేయుచు నట్టి తెనుగు భాషకు వ్యాకరణములనుకూడ రచించిరి.

కృష్ణదేవరాయలు మాత్రు భాషయగు సంస్కృతమున రసమంజరీ, మదాలస చరిత్ర మొదలగు గ్రంథములను రచించినవాడయ్యు వానితోఁ దృప్తిబొందక “దేశభాష లందు తెనుగు లెన్న” యని చాటి ఆముక్తమాల్యద యను గ్రంథరాజమును రచించిన సంగతి మనకెల్లరకును విశజమే. సంస్కృతాంధ్ర కండితులను, గవులను దన

యాస్థానమునఁ బోషించుచు నిత్య విద్యాగోష్ఠి సలుపుచు నాంధ్రభాషా సారస్వమును గ్రహించి నొక్క చెప్పిన మాటగాని వేలుకాదు.

“స్వస్థాన వేషభాషాభిమతాః సంతోరసప్రలుబ్ధియః తాదేబళుమన్యం తేజైకృతకావ్యానిచాన్యదపహాయ”

అని నన్నయ చింతామణి నూత్రము. అనగా రసైకా యత్తచిత్తులగు పండితులయిన కవులు తమతమ వేషభాషాదులం దభిరుచి గలవారయ్యు వానిని విడిచి యాంధ్ర భాషా కావ్యములనే రచించుచున్నారు అని యర్థము. ఈభాషకు నైకృతమును నామాంతరముకూడ గలదు. సంస్కృత ప్రాకృతాదులనుండి వికారమును బొందియున్నది గనుక వికృతమును సంజ్ఞ కలిగినది. ఈ యాంధ్రభాష యిరువదిరెండు భేదములు కలిగి యున్నది. శౌరసేన, మాగధ వైశాచ మొదలగు షడ్విధముల ప్రాకృతములలో దద్భవ తత్వమదేశ్యములచే బదు నెనిమిది రూపములు. సంస్కృతభవ సంస్కృత సమములచే రెండు విధములు. దేశ్యమనియు. గ్రామ్యమనియు రెండు విధములు. కలసి యిరువది నాలుగు విధములు. ఇంకను “అహేయ మన్య దేశీయంయత్తదేవ ప్రయుజ్యతే” అనువాక్ష్పన నితర దేశ భాషాపదములకూడ నిందు జేరవచ్చును.

ఇట్టి యాంధ్రభాషకు నన్నయ, అధర్వణుడు, చిన్నయ నూరి ప్రభృతులు వ్యాకరణముల రచించిరి.

సంస్కృతమున చాంద్ర వ్యాకరణము, సారస్వత వ్యాకరణము, జైమినివ్యాకరణము మొదలగున వనేకములు గలవు. ఆవియన్నియు మనదేశమున లేవు. ఆంధ్రదేశ మున పాణినీయ వ్యాకరణమొక్కటి మన కాదర్శముగా నున్నది. వైజయనీయ వ్యాకరణము లన్నిటిని సవరించి, లోపభాగములను బూరికొనేసి, యన్నిటవిషయము సంగ్రహించి యత్యంతోపకరముగా పాణిని రచించినాడు గనుకనే దానికున్నంత ప్రాచుర్య మితర వ్యాకరణములకు లేదు. ఆంధ్రమునన్న సో పూర్వ వ్యాకరణములను గొన్నిటి భాగములను సవరించినను, గొన్నిటిని విడిచినను మన కందరకు సుబోధమగుగిరిని చక్కని ప్రణాళికతో నాంధ్రమున రచించినాడు గనుకనే చిన్నయనూరి మన కృతజ్ఞతకు బాతు డయినాడు. బాల వ్యాకరణమే ప్రస్తుత మనకందరకును శరణ్యముగా నున్నది.

ఈవ్యాకరణకర్తలందరుభాషయిట్లుండవలయును మేము చెప్పినరీతిని భాష సుపయోగింపక పోయినయెడల నది గ్రామ్యమగును, గ్రామ్యమనగా నపభ్రంశ మనదగును అట్టి యపభ్రంశమును మనము మాట్లాడనూడదు, అని

నియమము చేసిరి. “ సంస్కారాధోనియమః ” అని యమాద్రావ్యమౌ పౌ యత్ప్రభంశ, అనినన్నయ గ్రావ్య ము నపభ్రంశపర్యాయముగా జెప్పి, భావకు నియమము జేసియున్నాడు. తిక్కిన లాక్షణికులుకూడ నద్దాని నంగీ కరించిన యున్నారు.

ఇప్పుడు కొంతమంది యానియమముల నంగీకరించుట లేదు. పూర్వకాల స్థితిని నిప్పటి కాలస్థితిని దార తమ్యము గలదు. పూర్వపు వేదభాషాచారాదు లిప్పుడు లేవు నాగరికత వృద్ధియైనది. కాలము విపరిణామము బొందినది. అట్లే భాష మారుచున్నది. మనము నిత్యము వ్యవహరించు భాషనే గ్రాంథికముగా జేయవలయునని వీరి పట్టుదల. ఈయభిప్రాయమునకు భిన్నాభిప్రాయము గలవారు దీని నంగీకరించినచో భాషాస్వరూప నాశనమవు నను భయముచే దీనిని తిరస్కరించుచున్నారు. అందఱు కన్న విషయములలో నేకాభిప్రాయ ముండగదా, భిన్న రుచిల్లాలోకకీ అని చెప్పబడియె యున్నది కనుకనే నీవిషయములలో గూడ నిరుపక్షములవా రేర్పడి హోరా హోరిగా బోరాడుచుండిరి. కాని యింతనరకు నెవ్వ రేమియు జేల్పినవారు కాలైరి.

పూర్వము నన్నయాదులు భారతాదులను రచించినగా నప్పటి శిష్టజన వ్యవహార భాషనుగూర్చి వ్రాసియున్నారు. పామరులు మాట్లాడు భాష యిది గామ్యమే యగును. ఇప్పుడును భాషాపారంగతులగు పండితులునగు శిష్టులు వ్యవహరించు భాషనే గాంధికముగా జేయుట మంచిది కొంతమంది యత్యంత నీచభాషలో గ్రంథముల రచించు చుండిరి. అట్లుజేయుట భాషాస్వరూప నాశనము చేయు టయే యనదగును.

ఇంగ్లీషులోఁగూడకొంతమంది నవీనులు (Daughter) డాటర్ అను పదమును (Dater) అని యుచ్చించో కాగుండును. భాషాసౌలభ్యము చేకూర్చు వర్ణములన్ని టినిగూర్చి పదము ప్రయోగించుటకంటె నల్పసంఖ్యాక వర్ణములచేత పద ప్రయోగము భాషను సుకరముగదాయని పాదించుచున్నారట. ఇట్టి పదము లింక ననేకములుగా నున్నవట. పూర్వపు పండితులు (Daughter) అనియున్న చో దుహితృశబ్దము తద్భవముగా నుండును. భాషల కత్యంత సంబంధము డుట మంచిదను యుద్దేశముతో (Dater) డాటర్ అనని సరికాదని ప్రతివాదన జరుపు చున్నారు. కనుక మన భాషలలో నిట్టివాదనలు వెట్టు కొని కాలము గడపుటకంటె ఇప్పటి శిష్టజన వ్యవహార

ము నేభాష కలదో దానిలోనే గ్రంథములు వ్రాసినచో సర్వ జనులకు సాధారణముగా విశదమే యగుచుండును.

ఎట్లు వ్రాసినను బూర్వపు భాషకు నిప్పటి భాషకు భేదము కలదుగదా! భాషకుఁ గొంతవరకైన నియమ ముండవలయునుగదా! అట్టి నియమముకొరకు వ్యాకరణము లవశ్యములుగదా. పూర్వపు వ్యాకరణము లిప్పటి భాష నలతను సాధించలేదుగదా అనవచ్చును. వ్యాకరణ ముండవలసినమాట నిజమే. లేనిచో నిజముగా భాషా స్వరూప నాశనము జేసినవారమే యగుదుము.

భాషావిజ్ఞానులీకార్యమునకు పూనుకొన్నచో నట్టికొరత కూడ తీరిపోవును. మొన్న నూతనముగా నొక వ్యాకరణము బయలుదేరినది. అది కొంతవర కిప్పటి భాషకు జాలినదై యున్నది. అట్లే సంపూర్ణముగా నింక కొంత మంది వ్రాసినచో మనభాషకేమియు కొరతయుండదు.

శిష్టజన వ్యవహారము గామ్యమని పూర్వ లాక్షణికులు నంగీకరించిన యున్నారు అట్లు వ్రాయుట జనుల కందరకు నత్యంతోపయుక్తముగా నుండునని నాయభిప్రాయము.

ఇకొక చిన్నవిషయము. దేశభాషలలో నన్నిటికంటె యాంధ్రమే గొప్పది. కనుక యాంధ్రమునే యభ్యసింప వలయు నంటివిగదా, ఆంధ్రమున నన్ని విషయములు మనకుఁ దెలియనా? యని యిందులేమా. నిజమే ఆంధ్రమున భౌతిక, రసాయన, వృక్ష, జంతు శాస్త్రములు మొదలగునవిలేవు వానిని పరభాషలో నేర్చుకొనవలసి ననే. ఇట్టి శాస్త్రములు మనభాషలో లేకపోవుట గొప్ప కొరతయనక తీరదు. (?) ఆశాస్త్రములం దభిరుచిగలవారు తమ బంధువులను విడిచి, శరీర కష్టమున కోర్చి ధనవ్యయ మును లెక్కింపక లండను, యమెరికాలో వెళ్లి చదువ వలసినంత దుస్థితి గలవారగుచున్నారు. అట్టి శాస్త్రము లను మనలో నెవరయిన రచించినచో మన యాంధ్రులకు నాంధ్రభాష కెంతయో సౌభము. నేర్చుకొనుటకూడ నుకరముకదా! ఇంగ్లీషువారి కాశాస్త్రములు లేనిచో వారుకూడ నేఁగిచియో, యేజర్మనియో వెళ్లి నేర్చు కొనవలసిన గతి పట్టునుగదా అట్టి కరవులు వారికి లేవు గనుకనే వానెంతయు నిట్టి శాస్త్రములలో నిపుణులై ధన మును గడింపగలుగుచున్నారు, మనకట్టి దుస్థితి కలుగబట్టియే మనలో నెందరో చివరకు దరిద్రులుకూడ నగుచున్నారు.

భాషావిభేద వాదములుమాని శిష్టజనవ్యవహారభాషలో

గ్రంథరచన గావింపుచు, నీభాషకు దగిలుగా వ్యాకరణ యట్టికొరతనుగూడ నీర్చి “దేశభాషలందు వెనుగులేస్స” యను కృష్ణరాయ వచనమును సార్థకమగుచు నాంధ్ర భాష నభివృద్ధి జేయుదురుగాక !

తృప్తి

శండుకూరి రామభద్రరావుగారు.

అస్తైలముపై నండి అర్కుండవుడు
పసిడికాంతులు దిశలందు బరపుచుండె,
కిలకిల ధ్వని శోతమవలపు గొలువ
ఘక్కిగములెల్ల గూడ్లకు బయనమయ్యె,
మలయుఁ డానందమొలయుంగ మెలగుచుండ
చివురు గొమ్మలు మన్ననల్ సేయుచుండె
విసరి పాటలఁబాడుచు బసులనెక్కి
చిన్నికుట్టులు గృహములు జేర జనిసి,
సృష్టియంతయు నానంద వృష్టినుండె
విడచుచుండఁగ భావాభి నడచుచుంటి 10
మలినమగు జీర్ణవస్త్రాలు మలచికట్టి
నడుము కుంగగ, దేహంబు సడలియుండ,
పండ్లుఁడొడఁగ, నొడలు పాచుబడఁగ,
కండ జీర్ణించి యెఱుకలు గానుపింప,
తలకు త్రెలంపు స్వర్ణయే తగులకుంట
జనపపీచట్లు నెందుకిల్ గనబడంగ
చేతగలయట్టికట్టపై నూతగొనుచు
ముసలినడకకు నరములు మొఱగుచుండ
గరికగంపను నెత్తిపైఁ గలిగియొకతె
ఎదురుపడియెను పెనుజాలిబొదవ యెదను 20
“అవ్వ! నీకేల యీకష్ట”మంటి నేను
“బాబు! లేక బువ్వయెట్ల”ని వలికి నవ్వ
అలనివ్వెరపడి యిటులుంటి మఱల
“ఏదిసివృత్తి నీయన్నియేది? ఎవరు

దిక్కు?” అన నవ్వనాదిక్కుతిరిగియనియె-
“చల్లగాఁజూచు మహాలక్ష్మి తల్లిదక్క
లేరు నాకింక దిక్కేరు లేరుభువిని,
ప్రాద్దుపొడువంగనేలేచి చచ్చిగంజి
త్రాగి వెడలుదు గడ్డికై వీరమున
ప్రాద్దుగ్నింకెడి తరికింత పోగుజేసి 30
పట్టుకొనిపోయి దరినున్న పట్టులందు
అమ్మకొని దానితో జీవనముసేతు,
బాధయనకుండ ఎడయు వానయనక,
గరికదెచ్చి యమ్మటయె నాగణననుండి,
పడకనుండి బాబదిగొ! ఆగుడిసెయందు
లేదు నాకింక కొఱతయేలేదు”అనియె—
ఏమి! ఈయవ్వనిశ్చయంబేమి! ఓహో!
ఈమె స్వేచ్ఛజీవనమేమి! ఎంతఘనమొ!
ఏమి! ముదునలియైయుండి ఎంతపట్టు!-
లేదు లక్షలు గణియింపలేదు ఘనత 40
లేదు ఉద్యోగకాంక్షల లేదు ఘనత
లేదు ఇంద్రభోగాదుల లేదు ఘనత
లేదు వేయెల? ఆకలలేదు ఘనత
పట్టుడలయును స్వేచ్ఛ జీవనము గలిగి
తృప్తిమునుగలిగి హర్షముకొదొగియుండి
ముగిలెహృదయుఁడునై యుండి,ముదునలివలె
తల్లి మహాలక్ష్మి దయనమ్మి పల్లవించు
జీవనముగలవారిదే జీవితంబు ॥ 45

నేను నాతలిదండ్రిని కొక్కడనే కుమారుడను. మాతండ్రి బెజవాడయొద్దనున్న నొక కుగ్రామమున కంట్రాక్టుకు 'చేయుచు పూర్వార్జితమును ఆస్తిలేకున్నను చేతనై నంజవరకు న్యాయమార్గమున భర్తాజ్ఞనచేయుచు, రామయ్య' గారంతవారు కావద్దాలని అనిపించుకునేటట్లు జీవయాత్ర చేయుచుండేవారు. మేమున్నది కుగ్రామ మైనందున పెద్దచదువునకు నీలులేదని నా మాతామహుడు నా మేనమామ ఉద్యోగపు ఊరైన బందరు తీసుకుని వెళ్ళి తన కట్టుదిట్టములలో నుంచి చదువుచెప్పించాడు. స్కూలు జీతపుఖర్చులు అవ్వ మానాన్న లేకపోతే మాతాతగారు సర్దుతూ ఉండేవారు. అప్పుడు నా సహాధ్యాయులలో నాకు మంచి పేరుండేది ప్రతితరగతిలోనూ యించుకుంచుగ మొదటివానిగనో రెండవవానిగనో పక్షులలో నెగుతూఉండేవాణ్ణి. అప్పటి ఖులాసాకోజులు తలుచుకుంటే ఇప్పుడు గుండె గుభేలుమీ నేను జీవస్మృతుణ్ణాలని నాదేహం తోస్తుంది. ఏసోర్తు ఫారమో చదువుతూవుండగా మాతల్లి పరలోకమునకేగినది. కాని మా మేనమామగారి ఆదరణవలన తల్లిదుఃఖమును మఱచి క్రమముగా స్కూలుపైనలు పరీక్షలో నెగ్గాను. మానాన్న ఏతాలూకాలోనో సిఫార్సులమీద ఉద్యోగమిప్పిస్తాను నాకు చేదోడు వాదోడుగా నుటావని అన్నాడుగాని అప్పుడు నాకు బి. ఏ. కావలెనని యున్నందున పైచదువున కారంభిచాను. 'ఇంటను' పరీక్షలు ఇంకా పదిరోజులకు తెలుస్తవనగా మాతండ్రిగూడా జీవయాత్ర చాలి

చాడు. కానితో నాకు బి. ఏ ఆశలన్నియును అడుగంటినవి. కాని బంధుశ్రేయోదాయకుండు నామేనమామ తన కుమార్తెనిచ్చి బి. ఏ, కూడ చెప్పిస్తానన్నాడు కాని మేనమామ, అప్పు కూతుళ్ళను చేసికొనుటలో యిష్టపడలేనివారిలో నొకడ నగుటచేత నెదిరుబడలేదు. దానికి ఉచితజ్జుడగు మేనమామగూడ బంధువెప్పలేదు.

ఇంతలో నాకు కొంచెము మారపుబంధువులలో ఒకాయన గా తెలివితేటలు నిషయము విన్నాడుగాబోలు — నాకు ఇదా చిట్టావుంటామని లెండి. నాకా కోరికపరేమనలేని ఆరోజులలో ఇంగ్లీషువిద్యయే జీవనాధారమని నమ్మే ఆరోజులలో అల్లుళ్ళకై స్కూళ్ళన్నియూ వెదకుచూ, మాస్కూల రిజిస్టర్ త్రీప్పే ఆరోజులలో నావిషయము ఏకాదశిల్లగని గృహస్థునికుండా వుంటామని - ఒకరోజున నా మాతామహులయింటికి ఇంగ్లీషు ఆయనను వెంటబెట్టుకొని వచ్చి ఉభయ ఖర్చులు పెట్టి నాకు తనకూతురినిచ్చి పెండ్లిచేస్తాననియును, నేను సామాన్య ఏమియును పెట్టనక్కరలేదనియును వివాహమునది మొదలు సన్నగ్రేడు వీడనీ ప్యాసుఅయి పట్టాపుచ్చుకొని అనంజవరకు తనదేహాచీ అనియు చెప్పి నాచేతిను మాతాతగారిచేతను బిప్పించాడు. ఎందువల్లనబ్బా అంధ్ర ప్రపంచమున వివాహము గావలసిన నియోగి బాలురు ధనవంతులు మంచి తెలివితేటలు గలిగి ఆరితేరినవారు లేరా, ఈయన యిన్నివిధముల నాకై ప్రయత్నముచేయుట యెందుకని ఆ గొప్ప అల్లా నిద్రలేకుండా ఆలోచించాను. నాకుమాత్రము రెండు కారణాలు తోచాయి, కటాల

పిచ్చి పెరిగియున్న యీ దినాలలో ఎఫ్ ఏ చదువు వరుడు ఏ 1116 రో జీమారు క్రుక్కురించండి రాడుగదా అందుమూలమున ఒక్కమాత్రముగా యిచ్చుటకన్న మూడుగాలుగు సంవత్సరముల మీద యిచ్చుట తేలికగదా! వివాహమున తరువాత నీవాగ్దానములన్నియు హుక్కుచేస్తే ఏయిబ్బంది లేదుగదా!

వివాహము అయినది. బి. ఏ చదువుటకని శిష్యునివబడ్డది, మామగారు 'ఫిలాసఫీ' తీసుకొనున్నారు. నేను "ఫిజిక్సు" తీసుకుంటానన్నాను. ఇదియే మాయుసువురి కలహనాటకమునకు నాకు తెలిసినంతవరకు ప్రధానాంశములోని ప్రధమరంగము. మామగారికి రాజేంద్రాచారి ప్రియము వినగానే కోపమువచ్చింది. ఆయనకు కోపం రావడానికి ప్రత్యేకపు కారణం అవసరం లేదు లేండి. తప్పుగాని అప్పుగాని పెద్దవాడు, అందులో మామగారును, అన్నిటికన్న ముఖ్యముగా తనంతప్రయోజకుడు, నీ అన్నిటికన్నను పైపెచ్చు నిద్యాభ్యాసనార్థము తనపై ఆధారపడి తన మాటపట్టులలో వుండవలసిన నేను ఎదురుచెప్పితే విని సహించుట కష్టముగాదా! కాబట్టి వెంటనే ఆయన బి. ఏ మొదట తప్పతావు అని శపించాడు. ఇక ఈయనతో వాగ్వాదము లాభములేదని "ఫిలాసఫీ" తీసుకుంటానని విజయనగరం వెళ్ళి మహారాజావారి కళాశాలలో "ఫిజిక్సు"లో ప్రవేశించాను. సంగతి తెలిసి కోపం పెచ్చు పెరిగి ఎట్లో అత్తగారి శాస్త్రము కోడలుపెట్టినట్లు డబ్బువస్తుతూ శాపనార్థాలతో ఉత్తరాలు ఓపికగా యింగ్లీషులో తనభాషాసాండిత్యమంతా కనపడేట్లు వ్రాసేవాడు. దీని కంతా అంత రార్థము డబ్బు పంపకుండా వుండడానికి ప్రయత్నముగదా అని ఊహించి అప్పటికి జవాబు వ్రాయకుండా అప్పుడప్పుడు డబ్బు కోసము డిమాండ్లు తరువాత రిక్వైరెంట్లు పంపుతూ ఉండేవాణ్ణి. రెండేళ్లు గడచినవి. వివాహ ప్రక్రియలో ప్రధమ భాగమునగు నెగ్గసు. తరువాత సెట్టెంబరులో రెండవ భాగముగూడ ప్యాసయినాను. వెంటనే మామగారికి గుండెలో రాయిపడ్డది. ఇక విశ్వామిత్ర ఋణము వలె ఘస్టుగోడునకు కావలసిన ఏ ఆరు ఏడు వందల తప్పవనుకున్నాడు గాబోలు! వెంటనే ఏవో "గిల్లి కజ్జాలు" ప్రారంభించాడు. అప్పుడప్పుడు జరిగిన కలహములలో ఆయనకు వాపైగల low opinion కు గల కారణము లీ క్రింద సుదహరింపబడినవని తెలుగుకొనుటకు సానకాశము కలిగినది.

1. తాను dear son-in-law తో ప్రారంభించి yours affectionately తో ముగించుచూ వ్రాయు ఉత్తరముకు జవాబు నేననే శ్రేయస్కాములగు పిన్నులు పెద్దల శుభాశీర్వాచకము కాక్షించుచు నమస్కార పూర్వకముగ తెలుగున వ్రాయు విధమన వ్రాయుచుంటుంది.

2. వివాహము కాగానే విద్యవశానూకొనిన పైని నలుగురు పెద్దగునుష్యులచేత నాకు మంద లింపులుచేయించి తనకు డబ్బు ఖచుకా కాకుండా మాట దక్కించుకొనేట్లు వీలుచేసినక నేను బి. ఏ కూడ చదువుట

3. ఎఫ్ ఏ మూడుమాట్లు తప్పినను ధర ఖాస్తుపెట్టుకొనగానే రు 15-0-0 జీతము మీద సర్కారు ఉద్యోగము దొరుకుట (ఇది 19 వ శతాబ్దాంతమునందు) నేను బి. ఏ పాఠము అయి ఎన్ని ధరఖాస్తులు పెట్టుకొనినను నేనీ ఉద్యోగము సంపాదించుకొనలేక అప్రయోజకుణ్ణి.

4. వివాహము అయినది. బి. ఏ చదువుటకని శిష్యునివబడ్డది, మామగారు 'ఫిలాసఫీ' తీసుకొనున్నారు. నేను "ఫిజిక్సు" తీసుకుంటానన్నాను. ఇదియే మాయుసువురి కలహనాటకమునకు నాకు తెలిసినంతవరకు ప్రధానాంశములోని ప్రధమరంగము. మామగారికి రాజేంద్రాచారి ప్రియము వినగానే కోపమువచ్చింది. ఆయనకు కోపం రావడానికి ప్రత్యేకపు కారణం అవసరం లేదు లేండి. తప్పుగాని అప్పుగాని పెద్దవాడు, అందులో మామగారును, అన్నిటికన్న ముఖ్యముగా తనంతప్రయోజకుడు, నీ అన్నిటికన్నను పైపెచ్చు నిద్యాభ్యాసనార్థము తనపై ఆధారపడి తన మాటపట్టులలో వుండవలసిన నేను ఎదురుచెప్పితే విని సహించుట కష్టముగాదా! కాబట్టి వెంటనే ఆయన బి. ఏ మొదట తప్పతావు అని శపించాడు. ఇక ఈయనతో వాగ్వాదము లాభములేదని "ఫిలాసఫీ" తీసుకుంటానని విజయనగరం వెళ్ళి మహారాజావారి కళాశాలలో "ఫిజిక్సు"లో ప్రవేశించాను. సంగతి తెలిసి కోపం పెచ్చు పెరిగి ఎట్లో అత్తగారి శాస్త్రము కోడలుపెట్టినట్లు డబ్బువస్తుతూ శాపనార్థాలతో ఉత్తరాలు ఓపికగా యింగ్లీషులో తనభాషాసాండిత్యమంతా కనపడేట్లు వ్రాసేవాడు. దీని కంతా అంత రార్థము డబ్బు పంపకుండా వుండడానికి ప్రయత్నముగదా అని ఊహించి అప్పటికి జవాబు వ్రాయకుండా అప్పుడప్పుడు డబ్బు కోసము డిమాండ్లు తరువాత రిక్వైరెంట్లు పంపుతూ ఉండేవాణ్ణి. రెండేళ్లు గడచినవి. వివాహ ప్రక్రియలో ప్రధమ భాగమునగు నెగ్గసు. తరువాత సెట్టెంబరులో రెండవ భాగముగూడ ప్యాసయినాను. వెంటనే మామగారికి గుండెలో రాయిపడ్డది. ఇక విశ్వామిత్ర ఋణము వలె ఘస్టుగోడునకు కావలసిన ఏ ఆరు ఏడు వందల తప్పవనుకున్నాడు గాబోలు! వెంటనే ఏవో "గిల్లి కజ్జాలు" ప్రారంభించాడు. అప్పుడప్పుడు జరిగిన కలహములలో ఆయనకు వాపైగల low opinion కు గల కారణము లీ క్రింద సుదహరింపబడినవని తెలుగుకొనుటకు సానకాశము కలిగినది.

అయినందువల్ల.

4. తను సకల జాతీ యోద్యమము లందును విముఖుడైనను నేను నాశక్తికొలది నీమముగ ఖద్దరు కట్టుకొనుట.

5. ఇతరుల శ్రేయస్సుచూచి ఓర్వ లేక పుడ్రేపణలు పెట్టి నారదాపరావతారములగు తన ముఖ్యబంధువుల నొకరిద్దరిని నేను మాత్రమును గౌరవించక పోవుట.

ఎట్లాగెతేనే. ఫస్టుగ్రేడు చదువు వెనుక బడినది. వెంటనే నేను ఉద్యోగమునకై వెనుక వలసి వచ్చినది. సామాన్య సంసారిని ఆయనను అంతగా బాధించడం బాగుండదని నాకు తోచి ఏ కలెక్టరు ఆఫీసు గుమాస్తా ఏ స్కూలు మాస్టర్ వెనుక పోయత్నములు చేస్తూ ఉండొ మనుకున్నాను.

2

వెంటనే బందరు గుంటూరు కలెక్టరాఫీసు లకు బాపట్ల మునసబ్ కోర్టుకు ధరఖాస్తులు వ్రాశాను. మామూలుగారు వానిని చూచి your honour, your honour's అని అనేకచోట్ల కలిపి మరల నాచేత తిరిగి వ్రాయించాడు. రిస్క్ తీసుకోవలసి పంపాడు. ఎన్నిరోజులున్నను బాపట్ల కోర్టునుండి జవాబురాలేదు. బందరు గుంటూరు నుండి గుమస్తావ్రాత్రుకింద కలెక్టరు దస్తావజుతో "you have to produce a loyalty certificate from an officer not below the rank of a Tahasildar" అని ఆర్డరు వచ్చాయి ఇంతలో మాయూరియొద్దనున్న నొక హైస్కూలులో Science assistant పదవి ఖాళీఅయినదని తెలిసి దానికి ధరఖాస్తు ఒక అర్థరూపాయి కరుణ పెట్టి, 'పైపు' కొట్టించాను.

అప్పటికి యింకా సర్కారువారు బ్రాహ్మణే తర ప్రముఖులలోని రాజభక్తియొక్క లోతును

కనిపెట్టలేదు. అందువలన ఎక్కడనో సకృతుగా గాని తాను కాబోయ్డ లేనియును (చిన్నదస్తూతా Initials) పెద్దదస్తూతా అని కాగితములమీద దస్తూతు పెట్టు సందర్భములయందు గుమాస్తా సలహాతీసుకొను పెరిసిడెట్లచే అలంకరింపబడ లేదు. ఇంకా బ్రాహ్మణ న్యాయవాదులే ఆ అధికారాలు చలాయిస్తున్నారు. నియోగి అయినప్పుడు వైదీకులు వణికిపోతున్నారు వైదీకి అయినప్పుడు నియోగిలు హడలిపోతున్నారు ఇక అన్ని విషయములలోనూ చిలుజాతి మత్సరములు అవిచ్ఛిన్నముగా ప్రభుత్వము సాగించు కొనుచున్నది. ఈ హైస్కూలుకు పునాది యీ మత్సరమే అని తెలిసింది. కానీ రక్షకుడు వాడున్నాడని మంచిరోజు చూచి,

"To

The Secretary
Through

The Head master

అని ధరఖాస్తు తయారుచేసి రెండు బత్తాయి కాయలతో Head master గారి దర్శనమునకై వెళ్ళాను. లోపల నావలెనే ధరఖాస్తులతో సిద్ధముఅయినవా రెవరును లేరని బయట గోడకు చేరగిలబడి కునికపాట్లుపడుచున్న 'సాహెబు' ను అడగి తెలిసికొని మెల్లగ లోపలికి వెళ్ళి సమస్కారపూర్వకముగా మొదలు స్థలములు తరువాత ధరఖాస్తును ఆయనకు అందిచ్చాను. ఆయన నావాలకముచూడగానే గ్రహించి ధరఖాస్తుకూడ విప్పకయే, మాభీమారావు మామయ్య అసహాయోద్యమములో పనిచేసి సందులకు జిల్లా మేజిస్ట్రేటు ఆయనకు అందిచ్చిన నోటీసు వ్రాసియున్న ఫోరన్ జ్యుస్టిక్ డెడ్డు కొనుచు ఏమండీ మీ Qualifications ఏమిటండీ అని యింగ్లీషులో సాధికారముగ ప్రశ్నించేసాడు.

అంత నాకు ఒప్పుమండి దరఖాస్తు చిత్తశుచిందీ అందామనుకుని కార్యవేది నైనందున మరల వెనుకకు తగ్గి లేనిపోని విషయము తెచ్చుకుని "నేను కొత్తగా బి ఏ మదరాసు విశ్వవిద్యాలయములో ప్యాసయినాను. నా ఆభిమాన శాస్త్రము (optional) physics. స్కూలుకు నేను ప్రాథవిద్యార్థిని. ఈ జిల్లావాణ్ణి - విజయనగరం మహారాజావారి కళాశాలలో చదివాను. నాపేరు యు. భాస్కరరావు' అని ఎంతటకుచు పర్యయము చేసినను దాగని గడుసుతనముతో జవాబుచెప్పాను. ఏమనుకున్నాడోగాని పాపము ఆయన నవ్వుచు "జీతము ఎంతకావలెనటారు." అని అన్నాడు.

నేను- ఇంతకుముందీ పదవిలోనున్న రంగారావు గారికి రు 60 లు అని విన్నాను అంతకే నేనును ఇప్టపడుతాను.....అది 12 నెలలు యిచ్చే ఆచారమనుకుంటాను.

ఈ చివర వాక్యము ఎందుకు అనవలసివచ్చిందో చెప్పుతాను వినండి. L.T లు అవసరమైన పదవులలో తప్ప మిగిలినవానియందు ప్రతియేడును ఏకొత్త బిఏనో తెచ్చి అవుసర నై వేద్యముతో ఆసంవత్సరము కాలక్షేపముచేసి 9 నెలలే జీత మిచ్చి వేసంగి సెలవలకు ముందే వారికి 'పావు టావు' యిచ్చుట పరిపాటి అయింది. కొన్ని చోట్ల L.T. కై 80-4-100 అని ప్రకటించి వచ్చినవానికి ఏమూరు రూపాయలవరకొగాగానే ఏదో వంకబెట్టి అతనికి హస్తాదకములిచ్చి మరల L.T. కై 80-4-120 అని ప్రచురించుట యాచారమైయున్నది. ఇది అయినను ఏమేనల్లునికో ఏపడ్డకునికో ముందుగనే ఉద్యోగము యివ్వ నిశ్చయించి legality కోసము advertise చేయుట అయిఉన్నది.

హె. మా:- ఇంకా మాస్కూలు 9 నెలల వేతములోపలికి దిగలేదులేండి. కాని మీరు రు 50 లకు ఒప్పుకొనిన గుంటుంది.

నేను:- కష్టసుఖములు తెలిసిన మీరే మిట్లా ఆశే ఎల్లాగండి మీయిష్టము అని సన్నాయి నొక్కులతో యింగ్లీషులో జవాబుచెప్పాను. తరువాత ఆయనవద్ద సెలవుతీసికొని బయలుదేరి కెక్రీటరీగారివద్దకు వెళ్ళాను.

3

అస్తూలు సెక్రటరీ...విశ్వనాథశాస్త్రిగారు లోవరు సెక్రటరీపీడ్లరైనను అధికారుల ప్రాప్త కము సంపాదించి మాతాలూకాబోడు ఉద్యోగములంకరించి యున్నారు. దానికితోడు స్థూలు సెక్రటరీ. చుట్టుపట్టుల వైదికోద్యమమునకు బట్టుకొమ్మ. ఈయనకు ముందున్న నియోగి క్రొసిడెంటు తవక్కిందనున్న వైదీకుల నందరిని అణగదొక్కడను కోవమున తాను నియోగుల నందరిని నీళ్ళకావళ్ళు మోసేటట్టు చేస్తానని భీష్మ ప్రతిజ్ఞ చేశారు. ఈ మధ్య బ్రాహ్మణుల నందరిని గుట్టపు బండ్లు తోలేటట్టు చేస్తానని చాణుక్య ప్రతిభాప్రభావమును జాతిన యొక బ్రాహ్మణేతర నాయక ప్రముఖుని వాక్యములకు మూల మీశాస్త్రిగారి నియోగి నిరసనా వాక్యమేనని చాల మంది అనుకుంటారు.

సెక్రటరీగారికి నమస్కరించి నిలువ బడ్డాను. నేనింకా పెద్దవాణ్ణి కాకిపోవుటచేతనో లేక ఖద్దరు బట్టులు ధరించి యుండుటచేతనో లేక తన యధికార స్వభావకారణముననో నన్ను కూర్చుండమని చెప్పకయే-తలనైన ఎత్తకుండా "ఎదుకు వచ్చావయ్యా" అని ప్రశ్నించి మరల జవాబున కెదురుచూడవలసిన అవుసరం లేదని తలంచుటచేతనో - ఒకవేళ నాజవాబు

శ్రీధరాది పట్టు కలబడిన అధికార మర్యాదలకు లోబడినట్లు - ఏదో పెద్దపనియన్న వాని మాదిరి - మఱువాడు ఇక స్పెక్టరు వచ్చేరోజు కాబట్టి యివరకు పోయాన్న, కాంపోజిషన్ బుక్కులు ఆరాతీరి విద్దు హడావుడి మేష్టరువలె - ఆకాశితములు యీ కాగితములు బిర బిర తిరిగ వేయించును.

“నేను తమ స్కూలులో Physics assistant post కు ధృఢాన్తు పెట్టానండి. తమ దర్శనము నకై పచ్చానండి” అని ఏదో నాలుగు ముక్కల పాతము పరిగారాని పిల్లవానివలె ఏకరపు పెట్టాను.

వి. శా.:- నీపేరు

నే. యు. భాస్కరరావండీ

వి. శా.:- యు. అంటే

నే.:- ఉదయగిరి.

శాస్త్రీగారు మొగము చిట్టించి చిరునవ్వు పెడవలపై బలవంతముగ నెక్కించి “ఏశాశి” అని క్లుప్తముగ బ్రశ్నించి క్రింది పెదవిని చిట్టించి కలబామలు సంకుచితపరచి నాజవాబున కాతురతో వేచియున్నట్లుండెను.

మాశాస్త్రీగారు యింటిపేరుల కొండగుర్తుల బట్టి యుద్యోగార్థము తన్నాశ్రయించిన యాతడు నియోగి అయినది వైదీకి అయినది తెలుసు కొను పాండిత్యము మెండు. కాని నాది ఊరిపేరగుటచే పాపమాయన పాండిత్యవిశేష మక్కరకు నచ్చినదికాదు. అందువలన మరల ఆయన ప్రశ్నించి మొండిచేయ్యి బైటబెట్టాడు.

నే. :- ఆరువేలనియోగినండీ.

కేటనే ఛండాల స్పర్శవలన కలతనందు బ్రాహ్మణ ఛాందసునివలె యులికిపడి సమాధి యందున్నను కాంచనస్పర్శచే సంకుచితమయిన

శ్రీరామకృష్ణ పరమ హంసత్వ గీంద్రియములనే ఆయన రెండలెట్లును మడుచుకొని “సరే దర భాస్తుచూస్తాము.” అనుచు వెంటనే నాకు సెల విచ్చి పంపాడు.

భోజనస్థునతిగువాలి భాములు శ్రేణులీ నాగా మేకయజ్ఞహయడిగాని చూడ నేగితిని. మా బిల్లాబ్రాహ్మణ నిరునొద్దేత సంఘాధ్యక్షులు. కనకాద్రి గ్యాపరముగ మేలయిన జనమేజయుడు వర్షయాగము చేసినట్లు బ్రాహ్మణయాగ మొకటివలసిగి ధీమతులు. యుగప్రభావ మెట్లు కనక ముక్కులు బ్రాహ్మణేతరులు తమాకాని నులవ కును యాగము నిలిపియుంచినట్లు కనకాద్రి శ్రీదత్తసంహస్సరము యాయన ఆక్టింగు సెక్రటరీగ గన్నస్వరూప Mathematics assistant పదివి భాటిఅయినందున నాసానమున నొక బ్రాహ్మణేశ్వర ప్రముఖుని ముఖ్యముగ స్వశాఖయని నొక్కని నియమింపవలెచి అందుకై రాజమహేంద్రపురమం Training College Prin. cipal గారికి ఆయెడు L.T. అయిన విద్యాధ్యక్షుల వృత్తాంతము తెలుపవలయునని రహస్య పూర్వకముగ ప్రార్థించిరట. ఆయన ఆయెడు L.T. అయినవారు 36 మంది అనిన్ని 49 బ్రాహ్మణులు 1 మహమ్మదీయుడు కి క్రైస్తవులు కి బ్రాహ్మణేతరులు యిందులో 2 అబ్రాహ్మణులు L.T. తప్పినారనియు తెలిపిరి. L.T. అయిన వాయుడుగాని తమహూలు పవిత్రముచేయ వలసినదని శ్రేణులీగారు స్వయముగా ప్రార్థించిరికాని ఆయన బోధింపుద్యోగమును స్వీకరింప నున్నారని తెలిపిరి. అందుమీద ఆంధ్రబ్రాహ్మణుల దరఖాస్తుల నప్పటిని నిరాకరించి తిరునల్వేలి నివాసియగు T.S. అరుణాచలం అయ్యంగారిని పైగా 95 వేతనముమీద నియమించిరి.

మామూలురీతిని నాయుడిగారిని దర్శించి నిలుబెట్టాను. నాయుడుగారు నావాలకము చూడగానే కనుబొమలు ముడివైచి నన్ను రూక్షనీక్షణముల తలకించి “ఎందుకువచ్చావయ్యా” అనునట్లు కనుబొమలు ఎగురవైచెను నేను మామూలుచాతము ఏప్పచెప్పాను.

నా:- శెక్రిటరీ చూచారా?

నే:- ఇంకాలేదు.- అని అబద్ధముచెప్పాను.

నా:- ‘ఎందువలన’ అని సహర్షముగ బ్రశ్నించాడు.

నే:- ముందు తమరినిదర్శించి తరువాత అంతగా అవునరమైతే ఆయనను చూద్దామనుకున్నాను.

నాయుడుగారి మొగము ముడిపడినది.

నా: మీకు తప్పుకుండా సాయముచేస్తాను లేండి అన్నాడు.

తరువాత Committee Membersను Exofficio President కొద్దు ముననబోగారిని దొరసామి అయ్యంగారిని కూడ దర్శించి నావాంఛితమును తెలియపరచితిని. ఈయన నెల్లూరు పురవాసి. ఈయన యొక్కడే నాకు కొంచెము ఆశచూపించినది.

4

జూన్ 25 వ తేదీ రాత్రి ఏడుగంటలమొదలు 10 గంటలవరకును కమిటీ మీటింగు జరిగినది. కార్యక్రమపు వరుసలో ముఖ్యమైనవి మెంబరు అగుట కెవ్వరర్హులు అనినిర్ణయించుట, రెండవది Physics assistant post లో తగినవానిని నియమించుట, కువ్వయ్య శ్రేష్ఠిగారు లేచి “ఈస్కూలుస్థాపింపబడినప్పుడు అనగా నేటికి 25 వ.వత్సరములక్రిందట వాగ్దానముచేసిన ప్రకారము

రు 500 ల విరాళము ఈ నెలాఖరులోగా యిచ్చినవారే మెంబర్లగానుండ న్నట్లు, అట్లు యియ్యనివారి నభ్యర్థము automatic గా జూలై ఒకటవ తేదీనుండియును పోతుంది” అను తీర్మానమును పెట్టెను. ప్రస్తుతము చేయునదిలేక ఎల్లరును దానిని అంగీకరించిరి. తరువాత హెడ్కాన్స్టబులగారిని పిలిచి దరఖాస్తులు తీయమనిరి. అవి మొత్తము 12. అందులో 3 విశాఖపట్టణం 1 గంజాము 2 గోదావరి 2 గుంటూరు 2 మద్రాసు 1 నెల్లూరు జిల్లాలనుండియును ఆజిల్లానుండి నాదియొక్కటి మాత్రమే వచ్చినవి. పెన్సికంటుగారు నెల్లూరునుండి వచ్చినవానికి సిఫార్సుచేసిరి. కాని నా అదృష్టవశమున అందరూను తదితరజిల్లాలనుండి వచ్చిన దరఖాస్తులతోసేసి ఆజిల్లాదిఅయిన నా దరఖాస్తుతీసి న్వ, జిల్లా భిమానమును జాటిరి. నాదరఖాస్తు చదివినమీదట యాక్సిండిచర్చ జరిగినది.

నే:- ఇతను raw graduate కాన ఏమి చెప్పతాడో రేపు క్లాసుయిచ్చి teach చేయించి బాగావుంటే appointment order ముద్దాము’ అని నియోగినగు నామీద హేయభావమును వెల్లడి చేశాడు.

వెంటనే బ్రాహ్మణుడు చెప్పిన దానికి వ్యతిరేకముగ చెప్పటయే ప్రతిముగాగల మేకయ్య నాయుడుగారు నాపైని యభిమానమును పురస్కరించుకొని “ఇట్టి విషయపరీక్ష ఈమరదృష్టమగు నీ దరఖాస్తుదారుని కేరా అందరికిని అంతే నా?” అని ఎత్తిపొడిచాడు.

ఎట్లాగతే నాకుదోగ్యము యిచ్చుటకు స్థిరపరిచారు. ఇక జీతము నిర్ణయము కావలసి వచ్చింది.

భాకసాహెబు:- ఈదరఖాస్తుదారు ఈజిల్లా

వాడే కాన నెలకు రు 50 లకు వస్తాడు

కుప్పయ్య శెట్టి:- మేస్తరి అన 360 రోజులలో 5180 రోజులో పని. అది అయినా రోజుకు 3 గంటలపాపు చొప్పున ఏ 600 గంటలో అవుతుంది. ఆచొప్పున గంటకు ఒక రూపాయి చొప్పున అయిన రు 600 లకు నెల 1 కి రు 50 చొప్పున వడ్డీ కాబట్టి రు 50 లు చాలు అని నేను ప్రతిపాదిస్తున్నాను.

ప్రెసిడెంటు:- అది ఎంతమాత్రము బాగుండలేదు. అత నొకవేళ కక్కుర్తిపడినను స్కూలు prestige కి లోపము. అదీగాక రాత్రి 3 గంట

లవరకూ బి. ఏ క్లాసులో Electric light ముందర కండ్లుపోయేటట్టు Laboratory Experiment చేసే కష్టము మీకేం తెలుస్తుంది.

చివరకు ప్రెసిడెంటుగారి మాటే నెగ్గింది. ఉద్యోగము రు 60 లపై యియ్య నిశ్చయింపబడినది. మరునాడు జూలై 1 వ తేదీ మొదలు జూన్ 30 వ తేదీ ఆఖరువరకు నెలకు రు 60 ల జీతముపై మేస్తరుద్యోగము తమ స్కూలులో యిచ్చినట్లు — ఆటవిడుపువాడు నామేనల్లుడు పలకచుట్టును కా యి రా యి తో పెట్టుకొను గొలుసు పూజవలెనున్న దస్తూరితో వ్రాయబడిన appointment order నాకొదిచ్చిరి.

అవుడు

1

అపరిచితురాలు - ఎవరొయిల్లాలు - నాకు నడుగరానియెదో ప్రియురాలు !...

ఆమె

నన్ను గ్రోగంటజూచిన నగ్నహృదయ భావ రాగమ్మలోని రహశిలాన రేఖ లిఠితలై మహలోకములను దాటి, నాకమ్మలనుదాటి, దాటరాని చీకటులుదాటి, తారకాశ్రేణిదాటి, గవనవాసంత పులకితానంతగతుల సమృతరోచులు నర్తించునపుడు

అవుడు

ఆవిమలవే - ఆవివిక్రాలయమున నిలుకడల లేని గుండెలో నిలుచునొక్క నేచెవండను ?

కన్నెత్తలేన, విడవలేను కన్నీరు, నిట్టూర్పునైనలేను !

2

ఆమె కన్నెత్తి ననుజూచినపుడు-

అనంత

జలధరశ్యామమాలికా పులకితగ్మలైన గీతమ్మలెన్ని రోనోంతరమున మోగి మార్మోగినవియో ?

తమోనిబద్ధ

మపుడు విశ్వమ్ము జీవనాంత్యమ్మునండి యలికిపడిపోయి, యట్టెసిట్టూచ్చి, యేమి పలువరించెనో ?

బధిరవిభ్రమమునండి

జరిగిపోవు నాప్రణయినీ స్వానుహృదయ శ్వసనమట్లు: కన్నె కన్నీటిచాయ తెరుకొని తెరుకొని మెల్లజరిగిపోవు కలికిలేనవృన్దనుసివలే, గాలినడల గదలిపోయె నెదోక్షణిక ప్రళాంతి !

ఆమె కన్నెత్తి ననుజూచినపుడు- అపుడు.

భరతమాత గర్భమున నిర్వికృతపరాక్రమ శీలరగు నారీ మణు లెందరో జననమొందిరి. వీరిచరిత్రములు నవరత్నములతో సువర్ణ పత్రములపై లిఖింపదగి యున్నవి. వీరి నామములు చెప్పలు చిరస్మరణీయములు. స్త్రీలు అబలలనుట అవివేకము. వీర వనితామణులలో కొందఱి చరిత్రములు పాఠక మహాశయుల కెఱిగించెద

1. దుర్గా వ తి .

పదునాఱవ శతాబ్ది మధ్యమున నగ్నదా నదీతీరమున నొక హిందూ రాజ్యమును దుర్గావతి అను నారీమణి పాలించుచుండెను. 1564 వ సంవత్సరమున మొగలులు ఆమెరాజ్యమును ముట్టడించిరి. ఆపరిభ్రాణి ధైర్య మవలంబించి సర్వ సయ్యముల సమక్షార్పి స్వీయాధిపత్యమున శత్రువులతో సమరమొనర్ప సాహసించెను. ఎంతకాల మో తీవ్రముగ ప్రతిఘటించెను కాని దురదృష్టవశమున నామెకుంటికి తీవ్రమగు గాయము తగులుటచే రణరంగము నుండి మఱుట తటస్థించెను. తోడనే నైస్యములును పాటిపోసాగెను. శత్రువు లామెను వెంటాడజొచ్చిరి దుర్గావ తీవ్రంగతి కనుగొని మాన రక్షణార్థమై మావతి వాని చేతనున్న అంకుశము గైకొని యద్దానితో పాణి త్యాగ మొనర్చెను. బోటికి మానము పాణిము అనునది సత్యోక్తియే.

2. చంద్ర సుల్తా నా .

మొగల్ పరిభ్రాతలు ఆహమ్మద్ నగరమును 1595వ సంవత్సరమున ముట్టడించిరి. ఆసమయముననే రాజ్యము చిందరవందరగా నుండెను విసు చంద్రసుల్తానా తన చాకచక్యములవలన రాజ్యమునంగల చిన్నల నన్నిటిని చక్కబెట్టుకొని నైస్యముల పోగుజేసి మొగలులతో డీకొనజాలెను. రాజ పాణిసాదమునుండి రణరంగము నందలి పరిస్థితి * జాగరూకతో కనుగొనుచు వచ్చెను. కొంతవడికి తన నైస్యకులు ఓడిపోవుటజూచి అపజయమున కోర్కలే కవచమును చాల్చి కరవాలముబూని పగతురపై కొదమనింగమువలెనుటికి అత్యంత సాహసముతో పోరాడ జొచ్చెను. నిజ నైస్యముల పరిపరి విధముల పోల్చుకొని చెను. యుద్ధము చాలాకాలము జరిగెను కాని కొంత కాలమునకు ఫిరంగులు వేల్పుటకై సాధారణముగా యుపయోగించు సీసపుండ్లు నిశ్శేష్మమైపోయెను. అం

తట చేయునదిలేక కోకాగారముననున్న వెండి బంగారు నాణెముల కరగించి గోళముల తయారుచేయించి ప్రయోగించెనట. అవియును కొంతకాలమునకు చాలకుండుటచే తన శరీరముపైనున్న సర్వాభరణముల వినియోగించి యుద్ధము కొనసాగించెను. విశేషకాలము పోరు జరుగుటచే మొగలుల నైస్యములును సన్నగిలుట సంభవించెను. అంతట గంధిపాపగెను. రాజ్యము శత్రుస్వాధీనము కాకుండ కాపాడి సత్క్రియనొందెను.

3. నూర్జ హాన్ .

నూర్జహాన్ అను పదమునకు జగజ్యోతి అని యర్థము చెప్పవచ్చును. ఈమె జహంగీరు పట్టమహిషి. జహంగీరుతో బాటు యీమె నామమును నాణెములపై ముద్రింప బడుచుండెను. జహంగీరు దుర్వ్యసనలొందు. ఆకారణమున నూర్జహాన్ రాజ్యతంత్రము నడపుచువచ్చెను. ఆమె భర్త 1620 సంవత్సరమున మహబత్ ఖానును వానిచే యొడింపబడి ఖైదీగ చేయబడెను. అపుడు నూర్జహాన్ పురుషవేషముచాల్చి ఆక్బర్తోహాజ మొనర్చి శత్రు శరీరమున జొచ్చి పాణినాథుని బంధవిముక్తునిగ జేయ సాహసించెను. ఆమె ధనుర్బాణముల చేబూని వీరమాతవలె విప్రంబించి నైస్యకుల ప్రోత్సహించుచు ఘోరముగ యుద్ధ మొనర్చెను ఇట్లు యుద్ధము జరుగుచుండగా ఒకానొక దినమున ఆమెయధిష్టించిన మదగజము యమునానదీప్రవాహమున బడి మృతినొందుట తటస్థించెను. ఆమెయు పగిమాడస్థితియందుండెను. భటులిది గురుతెఱింగి ఆమెను రక్షింపజూచిరి. ఆమె యెట్టి భయ సంశయములు లేక నామాంకముపై నాశీనుడైయున్న దాహితు శరీరమున గుచ్చుకొనిన బాణమును నెమ్మదిగ తీసివేయుచుండెను. భగవదనుగ్రహమున వీరిడవురును తీరమును చేరగల్గిరి. అంతటితో యూరకొనక ధైర్య సాహసములబూని నైస్యముల బలపఱచి మహబత్ ఖాను నోడించి పాణినాథుని బంధవిముక్తునిగ జేసి కృతకృత్యురాలయ్యెను.

4. కృష్ణా కు మారి .

కృష్ణకుమారి రాజపుత్ర స్త్రీ. ఉదయపుగాధీశ్వరుని కొవరికి జగన్మోహిని. ఈమెను చేబట్టుటకు యెందఱో రాజకుమారులు యత్నించి విఫలమైరి. కొందరు రాకొమ యులు యెండోరులతో యుద్ధము లొనర్చి మృత్యువార

బడిరి. వేయేల. రాజపుత్రస్థాన మంతయు సంతోభము నకు గురియాయెను. ఈ కామాగ్నిని చల్లార్చుటకు తండ్రి యగు రాణా సర్వశక్తుల వినియోగించెను. కాని ప్రయోజనము కూడ్యము. తుదకీ సంతోభమునకు కారణమౌత యైన కృష్ణకుమారిని సంహరింప నిశ్చయించుకొనెను. ఈ దానికృత్యము నిర్వర్తించుటకై విశ్వాస పాశురిగను కొందరు రాజభటులు నియోగించబడిరి. రాజాజ్ఞ అనుల్లంఘనీయముగదా! ఖడ్గధారులగు భటులు కుమారి ముఖపద్మమును వీక్షించుటతోడనే పశ్చాత్తాప మౌగయులై చంప చేతులాడక కన్నీరుకాగ్నియై తిరిగి పురుషుల పాపము వారందఱు రాజదండమునకు పాశురిలైరి. తుదకామెసోదరియగు చందభాయి ప్రాప్తమౌపబడెను. చందభాయి కృష్ణకుమారిడ కేగి విషపూతమగు నొక శువర్ణపాత్రము నొసంగి ఉదయపు రాజ్య రమా రక్షణార్థమై ప్రాణములు త్యజించుట భావ్యమని బోధించెను. పాపము! పాదశవర్ణ ప్రాయురాలగు నాపూర్ణేంద్రువదన పాత్రము చేబూని కొంతవడి భగవన్నాచు సుకీర్తన మొనర్చి “ఓ పాత్రమా నావయోరూప సౌశీలములు నీకు సమర్పించుచున్నదాన” అని పూజించు మెట్టి కొంకు జంకులులేక నా పరమసాధ్వీ విషమునుగొలిపి ప్రాణముల పరిత్యజించెను. లోకములూ మందయై పుట్టుటయు గొప్ప తప్పదముకాబోలు? తల్లి! కుమారి నీజీవితము ధన్యతమము. నీనాచుము ప్రాంతస్మరణీయము! ఈవిషాదాంత నాటకము పందొమ్మిదవ శతాబ్దారంభమున జరిగియుండెను.

౪. తులసీభాయ్.

పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునను పందొమ్మిదవ శతాబ్దముననుపిండారీలనువారు దేశమంతటినొల్లగొట్టుచువచ్చిరి. పిండారీలు తమ స్త్రీశిశువులతో గుఱ్ఱములపైను బంటులపైననువచ్చి గుంపులు గుంపులుగ బయలుదేరి దండయాత్రలు సాగించెడివారు. 1817 వ సంవత్సరమున మహద్ పురప్రాంతమును కొల్లగొట్టసాగిరి మహద్ పురాధీశ్వరి

యగు తులసీభాయ్ భద్రగజముపై నధిగోహించి శత్రువుల చెండాడుచు తనదైర్య ధైర్యముల వేవిధముల ప్రకటించుచువచ్చెను. దురదృష్టవశమున ఆమె యధిష్టించిన గజేంద్రమునకు ప్రబలమగు గాయము తగులుటచే నది బెడఁగి పీఠికారమొనర్చుచు స్వాధీనమునకురాక నలుగిడజొచ్చెను. ఆసంధిగ్ధావస్థయందు పాపమొక బాణము వక్షస్థలమున నాటుటచే పీఠస్వర్గము ప్రవేశింప తటస్థించెను. ఈమె యుద్ధము చేయుచున్నంతవఱకు పంచశర ద్వయస్కుదగు బాణుడొకడు ఆమె నామాంకనమై నాసీనుడై యుండెనని ప్రతీతి. అనడామె దత్తపుత్రుడట! వీల్లలనిన తల్లులకంతటిప్రేమ! ఆదత్తపుత్రునిసోదరియగు భీమాభాయ్ వింశద్వత్సరియగు పీఠికాంత. ఆమెయు రణరంగమున ఉత్తమాశ్వము నధిష్టించి కరివాలము బూని మహిషాసురుసుర్ధనివలె విజృంభించి కిరాతులగు నాపిండారీలను తుడిచియలుగవించి చిన్నితవత్తుని రాజ్యమును రక్షింపగల్గెనట! - నిమిః భీమాభాయ్ సాహసవిక్రమములు?

౫. సుల్తానాజియూ

ఈమె ఢిల్లీసామ్రాజ్యమును 1236-1239 వఱకు పాలించెను ఈమెపరిపాలన మధ్యంత్ర శాస్త్రవముగనుండెనని ప్రసిద్ధి నిత్యము రాజచిహ్నములు భరించి నింహాసనాసీనయై సకలకార్యములు నిర్వర్తించుచు వచ్చెను. ఈమె సామంతప్రభువుల నాహ్వానించి వారితో స్వయముగ రాజ్యాంగ విషయముల గుఱించి సంప్రదించుచుండెడిది కొంతకాలమునకామెకును సర్థారులకును వైషమ్యములు కలిగెను. సర్థారులమీపై యుద్ధమునకు శారసిల్లిరి. ఆమెయు విజృంభించి పోరాడి పరాజితుల చేయుచు వచ్చెను. కాని ఒకపర్యాయము ప్రాణముల గోల్పోవవలసివచ్చెను స్త్రీలు పురుషులకు తెలివిలేటలయందేమి, సాహసవిక్రమములయందేమి ఎంతమాత్రము తీసిపోజాలరు.

మృత్యువు.

గీ॥ అర్ధరాత్రమైనది; కాలః దంధకార
రూపమవగుంతనముఁగప్పె; రోదసివయి
నదిగొ! గణగణమోగెనుచున్నదియ గంట
నాకుఁ బహరాకు వేళయైనయది యపుడె!
భివు శాననమది దాటరానిదగుట

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

నేనుబోవక తప్పదు; కాని నన్ను
వెళ్ళవలదని చుడ్డకెడెట్టి తలలు [లూని
మోఁదుకొనియెప్పుచు ను బిక్క మొగము
చూచుచున్నట్టి మావారిఁ జూచినపుడు
లిలోపలఁ జిటునప్పు జాలువాఱు.

వివిధవిషయములు.

ఒక సంఘం.

బర్లిన్ లో బొండుమనుష్యుల సంఘముకలదు. అందులో అయిదుగురు ఒక్కొక్కరు 2240 పానుల బరువుందురట. ఇందులో సభ్యుడుగా చేరడలచిన వా డధమము 300 పానులైన బరువుండవలెనట.

ఇండియా ఆఫీసు.

ఇండియా హైకమిషనరుగారగు సర్ అశుల ఛటర్జీగారు శిల్ప శాస్త్రజ్ఞుడగు సర్ హృద్దయ్ బేకరుగారితో ఇండియా కాన్సిలు భవనము నిర్మాణమును గురించి ఆలోచించుచున్నారు. లండనులో ఇండియా ఆఫీసుగలదు. ఈ ఆఫీసు కొరకు ఇండియా ధనమునుండి 50 లక్షలున్ను పెట్టి ఆరు లేక ఐదుమిది అంతస్తుల బిల్డింగును కట్టనున్నారు. లోపలి కొయ్య సామగ్రికి హైందవ సాంప్రదాయమును, సౌధముయొక్క బాహ్య స్వరూపమునకు ఆంగ్ల సాంప్రదాయము యేర్పరచిరట! పైకి ఆంగ్లసాంప్రదాయము లేని యెడల తక్కిన సౌధముల ముందిది దిగదుడుపుగనుడునట!! హిందుదేశపు డబ్బు పాశ్చాత్య దేశమునకు చేరుట కిదియొక మిషన్!!!

సీసా.

ఆఫ్రికాకు 750 మైళ్ళ దూరమున ప్రయాణముచేయుచున్న ఒక ఓడనుండి ఒకసీసానుపారవేసిరి. ఈసీసా ప్రయాణముచేసి చేసి చిలీతీరము చేరెను. చిలీ అమెరికాలోనిది. పారవేసిన

మూడేడ్లకు చిలీ తీరమున కనబడినదట! మొత్తమున 9000 మైళ్ళ ప్రయాణము చేసినది.

భాగ్యవంతుడు.

ప్రపంచములోనికెల్ల న్యూయార్క్ లోని పార్కువీధి భాగ్యవంతుడైనది. ఈవీధిలో 4000 కుటుంబములు నివసించుచున్నవి. ఒక్కొక్క కుటుంబమునకు సాలుసరి ఆదాయము లక్షయేబదివేలుమొదలు డికోట్లరూపాయలవరకు వలదట.

అమెరికాలో న్యూయార్క్ నందు 110 అంతస్తుల మేడ నొకదానిని కట్ట స్థానులు కయూస చేసియున్నారు. దీనినే లార్కిన్ టవర్ అని పిలుతురట. నేలమీదనుంచి 1208 అడుగుల యెత్తు. అచటనే వూల్ వర్క్ బిల్డింగు కలదా. దీని అంతస్తులు 60. ఈబిల్డింగుపైన లార్కిన్ టవర్ 416 అడుగుల యెత్తుండును. 80 లక్షల యిటుకతో నీసౌధమును కట్టుదురట. దీని కొండ నలభైవేల టన్నుల ఊక్కు కావలెనట. యీఊక్కును తెచ్చుటకు 22 మైళ్ళ పొడుగు గల రైలుబండి కావలెను. 50,000 చదరపు అడుగుల స్థలములో నీ భవనము నిర్మింపబడును.

గురుగోవిందు.

గురు గోవిందసింగు శిక్కుమతస్థులకు గురువు, ఒకనాడు గాడిదను కొనివచ్చి సింహముమాదిరి వేషము వేయించెను. అతట నాగాధిపతి

మామూలు అరుపు అరువనాగెను చూచుచున్న శిక్కులందరు నవ్వుచుండిరి. వీరందరు దీనికి గారణమారసిరి. అంతట గురు గోవింద సింగిట్లు ప్రత్యుత్తరమొసగెను. “మీ పేర్లకు సింగ్ అనుపదము తగిలించుకొని పిరికి పందలై సంచరించుచో, మీరును గాడిదెవలెనే సంచరించిన వారగుదురు.” అందరును సిగ్గుపడిరి. ఈ విధముగ నుపమానములతో సచ్చరితని బోధించుటచే, శిక్కుమతము ప్రజలలో త్వరితగతిని వ్యాపించగలిగెను.

రంధ్రా న్యేషణము.

ఇతరుల యందొకరు చూచునవి తప్పులు. అందుకనే రంధ్రాన్యేషణము ప్రతివారికి నావశ్యముమైనది. నాగరికులగు స్త్రీ పురుషులు కూడ సిగ్గును విడిచి తప్పులు చెదరచుదురు. వీరిని కాదనువారులేదు. అహంభావపూరితులగు గొప్ప వారి నవ్వు విషపూరితము,

హాసికుడు, హేళనచేయువాడు, ఉపమానములతో వెక్కిరించువాడు, వీరందరును స్త్రీ పురుషుల లోపాలోపముల నాధారపరచుకొని కాలము గడుపుచుందురు. సాముకూడ వెచ్చించి పీరి పరిహాసములను జూచుచుందుము. అనగా మన వట్టి వాని గురించి పేగు వెక్కిరించుచున్నప్పుడు మనము వినగోరుదుము. అనగా మనలను మనము డబ్బిచ్చి వెక్కిరింపజేసికొనుచున్నాము. వ్యక్తి వైషమ్యములు, అసూయల సీవిధముగ పెంచుకొనుచున్నాము.

సూర్యచంద్రులు తమలో మచ్చలు లేని యెడల వారు సూర్యచంద్రులు కానేరారు. నిజముగ మానవులు తమ తప్పులవలన గొప్ప వారగుటలేదు. తప్పులున్నప్పటికిని గొప్ప వారగుచున్నారు. పేడింగులేని జేయేబొమ్మపూర్తి కాదు. మానవునకు లోపము సహజము. లోపము లేకపోవుటయే గొప్పలోపము.

విషాదము.

మల్లాది చంద్రేశ్వరరావుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

మానసిలోకమందభిమాననంచు
పడతులందరిలోన రూపసినటంచు
వసుధ మహానీయ సౌభాగ్యవతివటంచు
మగని కూరిమిగల్గిన మగువననుచు
నింతకాలంబు జాల గర్వించియుంటి

పారిజాతంబుదెచ్చిన ప్రాణవిభవ,
కొమరుమీరంగ గోర్కేలం గూర్పువాని
నెల్పుడు నాయంటనుండు శ్రీకృష్ణునకట;
చూడనియెట్లు దానంబుజేసియుంటి;
నేడు భామగాపాడ నెవ్వడులేడ!

వెలది పుట్టినదివమని పిలువవచ్చి
పతిని తనయింటికికొకసారి బంపుమనుచు
వేయివిధముల నన్నెంతో వేషినపుడు
నిముసమాత్రంబు మారాడనేరనైతి
నకట! రుక్మిణీనేమని యడుగబోదు.

మాయలో బడిపోతి నేమాటలేక;
భర్త దానంబుజేసెడి పడతికలదె!
గగనకుసుమంబుగాదె సౌఖ్యంబునేడు!
వసుధ సర్వంబుగల్గిన ఫలమజేమి?
విభుడులేనట్టి లోకంబు వెలదికేల?

(సత్యభామ.)

మీయుగాము తీర్పుకొన్నా.

వారణాసి పరదేశిగారు.

1

గామారావుపంతులు జిల్లామునసబుగుంటూరులో. భాస్కరం ఈయనకూతురు. వయస్సు పదమూడేళ్ళు. ఆమెది చాల దురదృష్ట జాతకం. పెళ్లిఅయిన ఏడాదిలోనే భర్త పోయినాడు. అదరించి కనిపెట్టేతల్లికూడా కడతేరింది. కళత్రవియోగము కూతురి వైధవ్య వేదన మున సబుగారిని రాచపుళ్ళవలె వేధిస్తూ వున్నవి.

విచారమగ్నయైన ఆమెమనస్సునకు కొంత సావకాశంకలిగించడానికి భాస్కరమ్మనుపంతులు గారు బాలికొన్నత పాఠశాలకు పంపించేవారు. భాస్కరమ్మయు శ్రద్ధతో చదువుకుంటూ ప్రస్తుతం లోవరుశకండరీలో ప్రవేశించి ది. పాఠశాలలోని ఉపాధ్యాయుని లండలు " ఇంత చక్కని తెల్లవైన పిల్లపై భగవాను డెంత చిన్న చూపు చూచాడో" అని విచారించేవారు.

భాస్కరం ప్రతిరోజూ తండ్రిగారి గుఱ్ఱపు బండిలో పాఠశాలకు వెళ్ళేటప్పుడు కొడెకారులు సైకిళ్ళమీదకూడా వెళ్ళి ఆమెనేత్రాలు తను వైపు మరలించుకొనడానికి ప్రయత్నించేవారు. భాస్కరంమాత్రము వాళ్ళని చూడకుండా తన ధ్యాసంపాదనే యుండేది. కొన్నాళ్ళకు ఉత్తరాలుకూడా వ్రాయుటకు ప్రారంభించారు. ప్రవర్తనమున అగ్నిశిఖ అనదగిన భాస్కరమును ఆ ఉత్తరాలేమీ పెడమార్గమున పెట్టలేక పోయాయి.

2

వాసుదేవరావు గుంటూరుకళాశాలలో ఇంటర్మీడియేటు చదువుచున్నాడు. చేతెత్తుమనిషి. స్వరదూరీ. వయస్సు పందొమ్మిది సంవత్సరములకన్న పాముండదు. తోడివిద్యార్థు లీతని మేధాసంపత్తిని వేవిధముల కొనియాడేవారు. పరోపకారమంటే ప్రాణం.

అది శుక్రవారం ఉదయంనుంచీ ముసురు పట్టుకుంది. పదవగంట సమీపించడంవల్ల వాను దేవరావు అప్పుడే యిశ్రీమడతలు కట్టుకొని పువ్వులరంగడులాగ చురుగ్గానడుస్తూ బడికిపోతున్నాడు.

ఇంతలో భాస్కరం ఎక్కినబండి ఆదారినే వస్తాది. గుఱ్ఱము వేగముగా నడవడంవల్ల బురద తన బట్టలుమీద పడునని యాతడొక ప్రక్కకు తప్పుకొన్నాడు. అదేమిగ్రహచారమోకాని పరుగిడుచున్న గుఱ్ఱము కాలుజారి ముందుకి ఒరిగింది. ఈ యవస్థలో ఏనాటిదోకాని సీలవిరిగిపోయింది. బండి ఒక ప్రక్కకి పడింది. బండిలోనున్న భాస్కరం రోడ్డుమీద పడింది. పడడంలో సరిగా రాళ్లమీద పడడంచేత ముఖాన్ని గాయంతగిలినెత్తురుకారడం ప్రారంభించింది. వాసుదేవరావు భాస్కరాన్ని యీ లోపుననే రక్షిద్దామనుకున్నాడు గాని ఆకంగారులో తానుకూడ పడిపోయేడు. తక్షణములేచి స్వప్రమాతమైన యా పిల్లను తనమొడిలో కూర్చోపెట్టుకుని తనజేబు రుమాలుతో గాయాన్ని తుడుస్తూ రక్తప్రవాహాన్ని ఆపేడు. ఈలోపుగా నాదారిని బోలుచున్న తనన్నేహితు నొకనిని పంతులుగారిని తీసికొని రమ్మనమని పంపివేసాడు వాను. ఒకబండిని తెచ్చి డాక్టరుగారింటికి తీసికొని పోయాడు. ఈ కథంతా జరిగేటప్పటికి భాస్కరానికి మెల్లగా తెలివొచ్చింది. మొదట వాసుదేవరావునే

ములకన్న పొచ్చుండదు. తోడివిద్యార్థు లీతని మేధాసంపత్తిని వేవిధముల కొనియాడేవారు. పరోపకారమంటే ప్రాణం.

చూచింది. ఎందుచేతనో కాని కళ్ళుమూసుకొంది. తరువాత అందరినీ చూచి మళ్ళీ కళ్ళు మూసుకొంది. ఆమెను ధైర్యంగా ఉండమని సౌజ్ఞ చేసేడు. భాస్కరం తనస్థితిని జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని, వాసుచేసిన సహాయానికి కృతజ్ఞుడాలనని నూచనము కనవడుస్తో ఒక్క నమస్కారం చేసింది. డాక్టరు ఆమె గాయానికి మెల్లగా కిట్టకట్టేడు. భాస్కరం నెమ్మదిగాలేచి కూర్చుంది. ఇద్దరు బట్టలు బురదయ్యాయి. ఛటాలున ఆమె వాసు మోచేతిగిండి రక్తము బారుటను చూచి తన చీరతో నెమ్మదిగా తుడిచింది. డాక్టరు వాసు నకుకూడ కిట్టకట్టేడు.

ఇంతలో పంతులుగారు జట్కూమీద వచ్చేరు తండ్రిని చూడడంతోనే భాస్కరానికి కళ్ళ వెంట నీళ్ళొచ్చాయి మునసబుగారు కూర్చోని యో దార్చి, వాసుని శ్లాఘి చేరు. ఆయన పాడైన బండిని యింటికి జేరవెయ్యడానికి ఏర్పాటు గాంచి, వాసునికూడా బండిలో రమ్మన్నారు. పంతులుగారు కోరడంచే వాసు ఆయనమాట తీసివెయ్యలేకపోయేడు. బండినడవడం ప్రారంభించింది. కూడా వున్న విద్యార్థులలో కోడే గాళ్ళు, వాసుదేవరావుకి భాస్కరంతో కలిగిన సహచర్యానికి కళ్ళల్లో కారం చల్లుకున్నారు. ఆమెభాగ్యహ్నం వాసు బండిలోనికిరాగానే అందరూ షేక్ హ్యాండు లిచ్చేరు. పిన్నిపాలుగారు కూడ వాసు నభినందించేరు.

3

సాక్షాంత్రం ఐదుగంటలయింది. వాసుదేవ రావు కున్నీను ఆమెతున్నాడు. ఆనయమంలో పెద్దగోల, యేడ్పులు వినబడ్డాయి. అందరూ అటునిటు “ఏమిటా?” అని చూచారు. సమీపంలోవున్న తాటాకుకొంపలంటుకున్నాయి

తక్షణం వాసు తనబ్యాటు సచట పడవైచి పడిగెత్తేడు “ఈరోజున ఏపిల్లని ఒడిలో కూర్చోపెట్టుకుంటాడో” అని చెంతనున్న వారు కొదందర పరిహసించారు.

వాసుదేవరావు ఖళ్ళుకాలే ప్రదేశానికి వెళ్ళి, మంటకు సమీపంలోనున్న తాటాకుకొంపల అకులు లాగివేయడం ప్రారంభి చేడు. అదివర చాలా గడకర్చిలవలె నిలుచున్న పెద్దమనస్సు లండీటూ వారికి సాంకుంచేసేరు. ఆహడావిడిలో వాసుచెయ్యిక గరికమ్మ గీసుకుపోయింది. అం దుచే రక్తంకారింది. జెబురుమాలుతో కట్టుకట్టి ఆపని వూర్తిచేసి మగ్గోవైపునకు వెళ్ళేడు.

ఈలోపుగా బండినిరిగిపోవడంవలన క్రొత్తగా తెప్పించిన మోటారులో పికారుగా మునసబు గారు ఆయనకూతురూ వెళ్ళుతూ మంటలు చూచి, అక్కడికి డ్రైవర్ని కారుని పోనిమ్మ న్నారు. వాసుకనుక అక్కడవుంటే తప్పక ఆదిక్కుమాలినవారికి సాయంచేస్తాడని తలచింది భాస్కరం ఆనైపు చూచేసరికి ఆమెకళ్ళు చేతు లతో మూసికొని భయంచేత వణికింది. తనపిల్ల మంటలోపడి కాలిపోతూంటే కేకలువేస్తున్న స్త్రీని చూచింది. వాసుదేవరావు ఆర్తనాదంవిని మండుతోన్న ఇంటిలోకిపోయేడు. ఈనంగతే చూచి భాస్కరం, తన్ను మున్నొకసారి రక్షిం చిన వాసుకేమి అపాయం రానున్నదో అని వణికింది భయంతో.

“ఏమిటమ్మా” అని మునసబుగారడిగితే కళ్ళవెంట నీరు ప్రవహిస్తోండగా భయంతో చెప్పింది భాస్కరం వాసునకు వచ్చిన ఆపదను గూర్చి. తోడనే వారిద్దరూ ఆస్థానికి వెళ్ళి ఏమి చెయ్యడానికి తోచకుండా నిలబడ్డారు. ఇంతలో బంగారంవంటిపిల్లని చేతితోపట్టుకొని వాసు

బహుకష్టమీద వచ్చేడు. వాసుని చూడడం తోట భాస్కరం మాఖము వానాకాలంలో బీరపువ్వంతయింది. రోదనచేస్తూన్న ఆస్త్రి తనబిడ్డని లాగికొని ముద్దాడి వాసునకు దండా లెట్టింది. వేడిచే వాసు దాహముకావాలని సాజ్జ చేసి స్పృహతప్పి నేలమీదకొరిగేడు. మునసబుగారు వెంటనే మంచితీర్చకై పరిగెత్తేరు. భాస్కరం వాసుని తన తొడమీద చుక్కో పెట్టుకొని నడిగుడ్డతో అద్దుతోంది. పంతులు గారు మంచినీళ్ళు తెచ్చి వాసు గొంతుకలోపోసి కొన్నినీళ్ళు ముఖమీద చల్లారు. కొంతసేపటికి

వాసుకి తెలివొచ్చి తనకు పరిచర్య చేయుచున్న భాస్కరంకేసి చూచి ఆశ్చర్యపోయేడు. “మీ ఋణం తీర్చుకొన్నా”నని భాస్కరం కోకిల స్వరంతో అంది. వాసు దేవరావా ముద్దుమాటలు విని తనబాధ ముంచిపోయి భాస్కరంలో లీనమైపోయేడు.

సంస్కారప్రియులైన మునసబుగారు వాసు దేవరావునకు భాస్కరమ్మకు వివాహం చేయు చున్నట్లు కొంతకాలమునకు పిమ్మట గుంటూరులో జనవాక్యం బయలుదేరింది.

ప్రకృతి చిత్రములు.

క్షుద్ర పుష్పరసంబు ♦ గోళు నాళంబు
చంపక సుమము యా ♦ చింపదేమి ?

వర్షభారోదక ♦ హర్షియా చాతంబు
గాంగ నిర్మలమనఁ ♦ బాంగదేమి ?

కాసారవాసియా ♦ కలహః సతతీకి వ
ర్షర్షవనంగ రో ♦ పంబదేమి ?

శ్రీమించి రహినించు ♦ శివీరసద్మములకు
రాకానిధుండన ♦ రవ్వదేమి ?

ప్రియగుణములయ్య నొండొ టఁ ♦ బ్రయముకాని
వస్తువులకిట్టి శత్రుభా ♦ మాబుకలుగఁ

గారణఁబొందుగలదె ? ♦ యొక్కయెడ నీదు
పక్షపాతము కాకున్న ♦ పరమపురుష ! ౧.

“కోకో”రవమ్మున ♦ లోకమ్మురంజించు
కోయిలమా ఓనే ♦ గోరనేల ?

షడ్జ, నాట్యంబుల ♦ సతసించెడి కేకి
చెడుద్దినమునె యా ♦ చింపనేల ?

ప్రాణమర్పించియుఁ ♦ బ్రభునిగాచెడి లేపి
నీచవృత్తిని బొట్ట ♦ నింపనేల ?

బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు.

కశభీతచిత్తలై ♦ గంపించునేణముల్

ఘోరకాననములఁ ♦ గుండనేల ?

అనుగుణములై నఁ ♦ గాకున్న సంతకంఠఁ

దక్కువైనను యన్యోన్య ♦ తనుఘటింప

కారణఁబొందుగలదె ! ♦ క్కయెడనీదు

పక్షపాతముగాకున్న ♦ పరమపురుష ! ౨.

రాకేందు నంశుకా ♦ లములు చకోకిక

కెన్నడు బువ్వగా ♦ నెనయగలవు ?

ఫలభారనమృతం ♦ బరగువృక్షంబులు

పరకార్యవరత నె ♦ ట్టరయగలవు ?

మకరందమునుజుల్కు ♦ సకల కుసుమములు

తుమ్మెదనెట్లు హా ♦ ర్షమ్మునించు ?

శుకపికళారికా ♦ నికరంబు స్వాభావి

కముల నన్యలనెడఁ ♦ దలఁపనేల ?

చూడఁ గొందఱివను లాత్మ ♦ చోదకములు

నై యనిర్వాచ్యహర్షంబు ♦ నలవడంగఁ

జేయఁగారణమొక్కటి ♦ “మాయ”నీదు

పక్షపాతంబనంగనో ♦ పరమపురుష ! 3

తమాషాలి

మోహం.

“మోహించడం అంటే బ్రతికున్నంతకాలం జరగవలసిందే. నాసంగతిమాడు ఇప్పటికీ మాడుసార్లు పెళ్లి చేసుకొన్నాను”

విసుగు.

భార్య:— నేకంటే మీకువిసుగు లేదుగదా! మళ్ళీ బ్రహ్మచారి అవాలనేలోక లేదనుకుంటాను.

భర్త:— అబ్బేలేదు. ఈరాత్రి నీవుచచ్చిపోతే రేపుదయమే పెళ్లి చేసుకోవలెననుకుంటున్నా తెలుసునా?

కష్టము.

డాక్టరు:— ఇకముందు మీయాయన కష్టపడి పనిచేయలేదు

స్త్రీ:— అల్లాయిలే ఇప్పుడే పెళ్లి చెపుతాను కొంచెం తేలికగాన్నా ఉంటుంది.

భోజనం.

జడ్జి:— నీకడేళ్లు విత్తవేసాను ఏం చెప్పుకుంటావు

వైదీ:— ఆయితే 1982 సం॥ జూనుదాకా భోజనానికి రానని మాయింటికి కబురు పంపించండి.

ప్రేమ.

ప్రశ్న:— నేనుమోహించిన స్త్రీయొడ ఏవిధంగా సంవరించాలి.

జవాబు:— నిర్లక్ష్యంగా ఉండు. నీతోటివారిని పొగడుతూవుండు. నీవృష్టి అమెపైనిగుడ్డుక. నీమాడ్కులు ఇతరస్త్రీలపై ప్రసరింపజేయి. బ్రహ్మచారిగాని, పెళ్లాం చచ్చినవాడుగగాని డైవోర్సుచేయనట్లుగగాని సంవరించడానికి నిశ్చయించుకున్నట్లుగగాని కన్నడు.

ప్ర:— అనగా?

జ:— మళ్ళీ పెళ్లి చేసుకో.

మూత పడుట.

“పురుషుడు పెళ్ళాన్ని పుస్తకం చదివినట్లుగా పతనము చేయాలి”

“అయితే పుస్తకము మూత పడునట్లుగా పెళ్ళాం మూత పడుతుందా?”

గట్టిగుండె.

డాక్టరు:— మీ ఆయన సిగరెట్ కాల్చటం మానివేకారు యెంతో గట్టిగుండె అయితేనేగాని అది సాధ్యం కాదు.

స్త్రీ:— అవును. నాది గట్టిగుండె కాబట్టే యిట్లు జరిగింది.

అవసరము.

అవసరానికి సిద్ధాంతముతో నిమిత్తములేదు. దుబారాకి అసలే సిద్ధాంతం లేదు.

మరుపు.

ఇంటి అద్దె అడిగే యజమానికి యింటి చూరులో రంధ్రాలు జ్ఞాపకముండవు.

రణీదు.

జడ్జి:— (ముద్దాయితో) నీవు తాగి గల్లంతు చేసినందుకు 50 రూపాయలు జరిమానా.

ముద్దాయి:— ఇవిగో యేదై రశీదు యిప్పించండి.

జడ్జి:— రశీదు యియ్యరు యిక్కడ.

ముద్దాయి:— ఇయ్యకపోతే డబ్బు కట్టను. తప్పు చిత్రగుప్తుడుగారు “నీవుఫలానానాడు తాగావు” అని అడుగుతారు. “అవును. 50 రూపాయలు జరిమానా యిచ్చాను” అని చెబుతాను. “యేది రశీదు చూపించు” మంటారు. అప్పుడు నేనేమి చేప్పేది.

పొగాకు.

బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమును అనీరాణి పరిపాలించుచున్న పురుషర్షినియా పౌజలు ప్రజల సంరక్షణార్థము చుం

చివరమును ప్రసాదించుడని కోరెరట. “అయితే పాగాను దానము తీసికొండి” అని రాణిగారు ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి. ఆదాన ఫలితములే నేటి వర్షానియో సిగరెట్లు!

చుట్ట.

బక్కా హెడ్ ప్రభువు కీమధ్య 18 అంగుళముల పొడవుగల యొక చుట్ట బహుమతివచ్చెను అది కాల్పుటకు నాలుగు గంటలుపట్టును. నాలుగు గంటల తీరుబడి చిక్కెవరకు ఆచుట్ట లండన్ లైబ్రరీలో దాచునన్నారు. సంభాషణ.

“ఎంత మంచిపని చేసినా మా ఆవిడ నన్ను మెచ్చుకొడు”

“ఇంకా నీపని నయమే. నేనేపని చేసినా మా ఆవిడ తప్పుపట్టుకుంటుంది”

మోటారు.

భార్య:— మనమొక మోటారు కొనుక్కుందాము.

భర్త:— సరే మీనాన్న యిష్టపడితే—

భార్య:— యిష్టపడ కేంచేస్తారు!

భర్త:— డబ్బియ్యటానికి.

పెండ్లి.

ఒకతె:— మావాళ్ళు నన్ను జమిందారుగారి ఆబ్బాయి కిచ్చి పెళ్లి చెయ్యాలనుకున్నారు. ఇంతలా జమిందారుగారు సంవత్సరానికి రు 10000 లు నగల మజ్జాకింద కంసాలి కిస్తారని తెలిసింది.

రెండవది:— అయితే యేమిజరిగింది?

ఒకతె:— అంత మానాన్న నన్ను కంసాలివాని కిచ్చి పెళ్లిచేశాడు.

వ్యాపారం.

“ఖర్చులేని వ్యాపారం తేలికగా జరిగే వ్యాపారం ఒక్కటి చెప్పు”

“ఉత్తరధృవముదగ్గర మంచుగడ్డ వ్యాపారం.”

తెలియుట.

శ్రీ:— మన మిద్దరము పారిపోయి మోటారులో తిరుగుచున్నట్లు మానాన్న కెట్లా తెలిసింది?

పురు:— నిన్న ఆరు గంటలకు మన మోటారు దెబ్బ తగిలి పడిపోయింది మీనాన్నే.

డ్రైవరు.

డ్రై:— నా మోటారును యెడమవైపునే నడిపానండి. అనునీ గాబరాపడి మోటారుకింద పడితే నా

తప్పుటారేమిటి!

స్వా:— తప్పుతా నీదే.

డ్రై:— ఎందుచేత?

స్వా:— చచ్చిపోయినవాని తండ్రి శ్మశానిశీఠల్ చైర్మన్ అన్న పోలీసు నూపచ్చెంటు. అతని చెల్లెలిని నేను పెళ్లి చేసుకోవా లనుకుంటున్నాను.

బాల్ విక్.

బాల్ విక్:— (ఒక ఆమెరికాదేశపు ప్రయాణికునితో) “మిరీదేశములో నుండరాదు.”

అ. ప్రి:— ఆట్లయితే పెళ్లిపోతాను.

బాల్ విక్:— వెళ్ళటానికి ప్యాస్ పోర్టు వున్నదా?

అ. ప్రి:— లేదు.

బాల్ విక్:— ఆలాగయితే వెళ్ళరాదు. ఏదో నిర్భయం చేసుకో. 24 గంటలు గడువు, తరువాత గార్మి వేస్తాము.

గర్వము.

ఉపా:— గర్వమనగా నేమి?

బాలుడు:— ఎవరికీ యిష్టంలేని వస్తువది.

ఉపా:— అంటే!

బాలు:— గర్వము గలవాడు తన యాభివ్యక్తను గురించి మాటాడును కాని తన పతనమునుగురించి మాట్లాడడు.

పుపా:— ఇది యెవరి లక్షణము.

బాలు:— పెద్దల లక్షణము

నోటు.

ఒకడు:— నూరు రూపాయలు నోటు పోయిందన్నావు దొరికినదా?

రెండవ:— అంతా వెతికాను. అన్ని జేబులు చూచాను. ఒక్క జేబుతప్ప.

ఒకరు:— ఆజేబుకూడా చూడకపోయినాను?

రెండవ:— అందులోకూడా లేకపోతే గుండె పగులుతుందని చూడలేదు.

వంట.

భర్త:— నేను వంట బాగాచేస్తానని పెళ్లి చేసుకున్నట్లు యెందుకు చెప్పావు? కూర తరగటమైనా చేశాదే.

భార్య:— భర్తగొప్ప చెప్పువలసినపుడేకారణము కన్నీళ్ళు చుకపోతే యేమిచెప్పును?

“అనుభవించక తప్పదు”

సి. లక్ష్మీనారాయణగారు.

1

తాలూకాకచ్చేరిలో గోపాలరావు సులోచ నములు పెట్టుకొని, తలమీద పాగాలేకుండా బల్లముందర కూర్చొని వ్రాస్తున్నాడు. ప్రక్కన ముతుకథోవతి కట్టుకొని చొక్కాతోడుక్కిని నెత్తిన పాగపెట్టుకొని చేతిలో దస్త్రాలకట్టతో నొక గ్రామముననుండు గోపాల రావు కొంచెమునేజీదో వ్రాసి వ్రాసి కాగిత ములు ప్రక్కనపెట్టి తల కొంచెము పైకెత్తి “ఏం, మునసబుగారూ! మామీద బొత్తుగా దయలేదు?” అన్నాడు.

మునసబు:— చిత్తం, చిత్తం, మామీద యుం డాలెకాని మాదేమున్నదండి బాబు.

గోపా:— ఆలాగనకు ఏలాగైనా గ్రామమున నబువు. గ్రామంలో పలుకుబడిగలవాడవు. నీకేమయ్యా మహారాజువు

మునస:— ఏదో మీదయలెండి.

గోపా:— అయితే మునసబుగారూ! మరి మీ గ్రామంలో మంచి నైయ్య దొరుకు తుందటగా.

మునస:— (ఆలోచించి) ఆలాగేదొరుకుతుందండి

గోపా:— అయితే, రేపు పండక్కు రెండు వీశెలు మంచిదిచూచి, మోతాదుచేత, పంపించండి.

మునస:— సరే, అలాగేలెండి. మీ మాటకు అడ్డుచెప్పుతానా? మరి, మాపని సానుకూలం చేయలేదుగదా!

గోపా:— అల్లాటొందరపడతావేం. ఉండుకాసేపు నింపాదిగా చూస్తానుకదూ!

మునస:— ఏదో కాస్త త్వరగా దయచేయి న్నే

శలపు పుచ్చుకుంటాను.

గోపా:— సరే కాసేపు కూర్చోండి.

అని గోపాలరావు పెళ్ళలు సరిచూచుకుంటు న్నాడు ఇంతలో సిరాఅయిపోవడంచేత అయన బంటోతును “రాములూ! సిరా తీసుకొనిరా” అని కేకవేసి కుర్చీలా మరలకూర్చుండి, “ఏమం డీ! మునసబుగారూ! యీసారి మామూలు యిప్పించారువారు” అన్నాడు.

మునస:— (చేతులు నలుపుకుంటూ) లేదండి.

మీదగ్గర దగాచేస్తామా? తప్పకుండా యీసారి వచ్చినపుడు యిస్తాను.

గోపా:— ఏమోలెండి! మీషని అయినాక, మేము కనపడతామా?

మునస:— అలాఅనకండి, పెద్దలు పొద్దనలేస్తే తాలూకాతోనే మాకుపని ఇవాళతప్పించు కొంటే రేపు తప్పించుకోగలమా?

గోపా:— ఏమండి మునసబుగారూ! మీబోటి వారే యిలాచేస్తే, యితరులేమటారూ? మామూళ్ళు ఎప్పటికప్పుడీస్తే బాగుంటుంది. మాకు పనిచేయటకు గూడ సంతోషంగా ఉంటుంది. మరొకసారివస్తే అప్పటికప్పుడే

మునస:— సరేలెండి! యిప్పుడు యేమి తీసుక రాలేదు కాని రేపు మోతాదుచేత పంపుతా లెండి, కాని మాపనిమాత్రము సానుకూల మయ్యేట్లు చూడండి.

గోపా:— నీవు యిన్నిమాట్లు చెప్పవలెనా? కాని, మీరు పట్టువాసం వస్తూ పూరక వస్తారా? కాబట్టి దగ్గర పైకముంటుంది చూడండి.

మునస:- (ఆలోచించి నిమ్మళంగా మూట విప్పి) యిది మాపై కంకూడ కాదండీ, ఎవరో పెద్దమనష్యులు దగ్గించమని యిచ్చినారండీ, అని చెప్పుచు మూడురూపాయలు విప్పి చేతిలో పెట్టబోవును?

గోపా:- ఏమండీ! ఎంత అది.

మునస:- మీరు చెయ్యవట్టండి. చెప్పుతానూ ఇప్పటికి యిది తీసుకొండి తరువాత, మళ్ళీ వస్తాముగ.

గోపా:- అబ్బ! ఇందులో బేరమేమిటండీ, వస్తాము యిప్పించాలి. తప్పదు.

మునస:- తమరు యీసారి కరుణించాలి. ఇంకేమి లేదండీ.

గోపా:- సరేతేండి. కాని బంట్లోతుమామూలేది?

మునస:- ఏమో తమరు చిత్తగించాలి.

గోపా:- ఏమిటండీ, దీనిలోనే వానికికూడ యివ్వమంటారా? బాగుంది. యివ్వండి. యివ్వండి.

మునస:- ఇదిగో యీ అర్థరూపాయి తీసికొండి.

గోపా:- సరే, యివ్వు. (అని జేబులో వేసుకొనును.)

మునస:- చిత్తం. సెలవుపుచ్చుకుంటాను.

గోపా:- సాయంకాలము కనవడండి. మీపని చూచి చెప్తాను. నేను చెప్పింది మర్చిపోకండి సుమా? పండుగనాటికి తప్పకవంపండి.

మునస:- శేలివిప్పిస్తారా? తప్పక పంపుతాను.

(నిష్క్రమించును)

2

గోపాలరావు 50 సంవత్సరముల యీడు గలవాడు అతనికి ప్రధమభార్య చనిపోయినది అందుచే రెండవ భార్యను వివాహమాడెను.

ఆమెపేరు శకుంతల, వయస్సు 18 యేండ్లు మంచి అందకత్తె. అందుచే గోపాలరావుకు శకుంతలపై నమితప్రేమ. ఆమె నోటినుండి మాట రావడమే యాలస్యం. తక్షణమే కోరిన వన్నియు తెచ్చియిస్తావుండేవాడు.

ఒకరోజు సాయంకాలము పూళ్ళో పోలీసు పందెములు జరిగినవి. వాటిని చూచుటకు గోపాలరావు, భార్య సమేతుడై వెళ్ళినాడు. మొట్టమొదట భార్యను తీసుకొని వెళ్ళుట సమంజసము కాదేమోయనుకున్నాడు. కాని వీరు ధైర్యముచేసి బహులుదేరి వెళ్ళేసరికి అక్కడ అంతా భార్య భర్తలు కలసి మెలసి తిరగడం చూచేసరికి ధైర్యంపచ్చింది. శకుంతలకూడ నవనాగరికతా ప్రపంచములో విచ్చలవిడిగా తిరగాలని యభిలాషపడే స్వభావంకలది. కాబట్టి వెంటనే యందరితో కలసి యానందమును తానుకూడ పంచుకొన్నది. పందెములు మొదలుపెట్టారు. జరుగవలసిన లాంచనాలు సక్రమంగా జరిగిపోయినాయి. ప్రొద్దుకూకిన వెంటనే గెలుపొందిన వారికి బహుమతులు యిచ్చుటకు ప్రారంభించారు. తరువాత విందులు ఆరగించేవేళ వచ్చింది. అంత కలసి పుచ్చుకొన్నారు. కాని కొత్తవీరితో యొకటి జరిగింది. స్త్రీల కందరకు వండ్లు, పసుపు, కుంకుమ పంచిపెట్టబడినాయి.

అప్పటికి బాగా చీకటిపడ్డది. మామూలుగా కవులు చెప్పినట్లు చుక్కలు వెన్నముద్దల్లాగ ఆకాశంలో తెల్లగా వున్నాయి. అది చలికాలం అగుటచే కొంచెము చలిగాలి విసురుతోంది. అప్పుడు మతాబులు, చక్రబాణాలు, అవ్వాయి చువ్వలు మొదలగు మందు సామాగ్రి కాల్పుచున్నారు. జనసమూహం మెక్కువగనుండుటచే

కాల్చిన మందు సామాగ్రిలోనుండి కొన్ని ప్రేలి కొందరు గుడ్డలు కాలి గాయములు తగిలినాయి. ఇటుల అంతయు పూర్తిఅయిన వెంటనే కొందరు మోటారులలోను, మరి కొందరు జట్కాలలోను యిండ్లకు వెడలి పోయి.

3

(సాయంత్రం పూలతోటలో గోపాలరావు సుతులగు రఘునాథం, సామేశ్వరరావు పగనంగము.)

రఘు:- అరే! మనయింటిపక్క గోపాలరావు వానిభార్య నిన్న ఎక్కడకో కలసి పికారు వెళ్ళుచున్నారు చూచావా?

సో:- నీకు తెలియదురా వారెక్కడికి వెళ్ళినది? మన పూరిలో జరుగుచున్న పోలీసు పందెములు చూచుటకురా.

రఘు:- ఏమీ లేదుకాని, మనలో ఒకదురభ్యాస మున్నదిరా. యేమిటంటే యెన్నడు బయటి కై ననురాని యాడ వాండ్రనుతీసికొనిపోలీసు పందెములుచూడ వెళ్ళడముబాగాలేదు.

సో:- ఆలా వెళ్ళడము తప్పుయనిన నేనంగీ కరించను సుమా! ఎందుకంటే స్త్రీలకు, మనము బహిరంగ స్థలములలో తిరిగినట్లు వారికి కూడ స్వాతంత్ర్య ముండవలెను. మనయు అది ప్రస్తుత సివిల్ జేషక్ కూడాను.

రఘు:- అయితే నేనొక్కటగుతాను చెప్పు తావా? ఏమిటంటే పోలీసు పందెములను చూచుటకునలుగురిలోనికి తీసుకొని వచ్చిన వారు, ఆడుచారిని యితర సమయము లలో ఘోషాలోనుంచు తెందుకు?

సో:- అది తప్పు అని నేనొప్పుకుంటాను. కాని గోపాలరావంతటి ముసలాయన తన రెండవ

చిన్ని వయస్సుగల భార్యను వెంటతీసుకొని గావడము మాత్రము కాగాలేదని నేనొప్పు కుంటాను. ఎందుకంటే యారోజులలో చాల మంది కుర్రవాండ్లు యిదేపనిమీద వచ్చి ఏడ్చించుటకు ప్రారంభిస్తారు.

రఘు:- కాబట్టి నేను చెప్పినదేమంటే ఆడవాండ్లను పోలీసు పందెములవద్దకు చూచుటకు తీసుకొని వెళ్ళుట మాత్రము మనవాండ్లది చాలతప్పు.

సో:- అరే! మనకెందుకురా! వాండ్లకు యిష్టమైంది తీసుకొని వెళ్ళారు. కాబట్టి మనము నేటికి దానివిషయమైన చర్చ ఆపి యింటికి వెడదాము.

(అని నిష్క్రమించును.)

4

(గోపాలరావు గృహము)

పోలీసుపందెములలో జరిగిన విందారగించి గోపాలరావు శకుంతలయింటికి వచ్చాడు. వెంటనే శకుంతల భర్తను మడికట్టుకొనమనిచెప్పి, కాళ్ళు కడుగుకొనుటకు నీళ్లు తెచ్చియిచ్చింది. శకుంతలకు యిలా ప్రొద్దుపోవునను సంగతి తెలిసి ముందుగ పెందలకడనే వంటచేసి పెట్టియుండుటచే పాకము బాగుగా చల్లారిపోయినది. కాని గోపాలరావుకు ఆకలి అంత యెక్కువగా లేకపోవుటచే కొద్దిగా భుజించెను. ఇంతలో శకుంతల భర్తతో “ ఏమండోయి! చూచారా మరి” అంది.

గోపా:- ఎవరిని?

శకుం:- ఇవాళ అక్కడికి వచ్చినవాళ్ళను.

గోపా:- చూడకేం. ఇంకా చత్వారం రాలేదుగా. అయితేయేం?

శకుం;— ఏమీలేదు. మీకెన్నిసారులు చెప్పినా తీసుకరారుగదా?

గోపా;— అప్పుడే నీసాద మొదలుపెట్టావు. కాని చెప్పు ఏమిటో?

శకుం;— మాటంటేనే మీకంత విసుకుపుటితే యింకెందుకులెండి.

గోపా;— ఇంతమాత్రమునకేనా కోపం? కావలసిందేమిటోచెప్పు. నీవు అడిగినదంతా తెచ్చియిస్తూనే ఉంటినిగా.

శకుం;— నేనుమాత్రం లేదంటానా? కాని ఆ అనసూయను చూస్తే ఎంతముద్దొస్తోంది. ఆబట్టలు, నగలు ఎంతఅందముగా ఉన్నాయో చూచారా?

గోపా;— అయితే ఆలాగా నీవుకూడ దొర సానిలాగా వుంటావా యేమిటి?

శకుం;— ఉంటే తప్పా? ఉండేవాళ్లంతా మన బోటివాళ్ళేగా.

గోపా;— బాగానేవుంది కాని, నేను యిన్ని యేడ్లవాణ్ణి దొరనయ్యేది యేలాగోచెప్పు మరి. అప్పుడు మనమిద్దరము దొర దొర సానిలాగుంటే నాకుయిష్టమే.

శకుం;— మీకంతాహస్యమూ, పరాచికమూ, కాని నాకు మండిపోతున్నది సుమా?

గోపా;— నేనొక్కటి చెప్పుతాను వింటావా? యేమిటంటే నాయుద్యోగము చూచామా చిన్న గుమాస్తా, జీతమా కొద్ది, కాబట్టి యేదో మనకున్నంతవరకు చక్కగాఉంటే చాలదా?

శకుం;— యేమి? డబ్బు ఖర్చు అవుతుందని పిసినిగొట్టుతనమా, యీ వున్నదంతా యేబిడ్డలు తినిచావనూ? మనయిద్దరికీ చాలదా? మరియు మీరు బంటోతుకు

యియ్యవలసిన నామూళ్ళుకూడ ఎవ్వక, సంపాదించుచున్నారని నలుగురు అని కుంటున్నారు. ఇదంతా యెవరికో నాకు తెలియకున్నది?

గోపా;— నీవు అడిగినవన్నీ తెచ్చియిస్తున్నాయిలా కోపపడితే ఎట్లా?

శకుం;— చాలెస్తురా? ఎవరన్నావించే నవ్వు తారుకూడాను! అంత నామాటకారం నడుస్తున్నట్టే?

గోపా;— ఇదంత యెందుకు? నీకేమికావలె? రేపు తప్పక తెప్పించుతాను.

అప్పటికి సుమారు పదిగంటలగుటచే త్వరగా శకుంతలకూడ భోజనముచేసి వచ్చి పక్కవేళి నది. పక్కమీద కూర్చొని యిద్దరు కమల పాకులు వేసుకుంటున్నారు. ఇంతలో శకుంతల, “ఏమండీ! రేపు మంచినాటకము పెడదామా?” అన్నది

గోపా;—నీకు యెప్పుడూ దొరసానిఅవునామా నాటకాలకు వెళ్లుదామానితప్ప వేరొకటి లేదుకదా?

శకుం;— ఆమాటలకేమికాని, చెప్పండి? స్థానం నరశింహారావుగారు చింతామణి వేస్తాడట, చాల బాగుంటుందిసుమా! మీరు నేను కలిసివెళ్ళి, డబ్బుకు వెనకాడక ఛైరుకు వెళ్ళి కూర్చుందాము. సరేనా?

గోపా;— నేను రాలేనూ, మరియు నాటనాటకాలంటే సరదాలేదు. కాబట్టి నీవు వెడితే వెళ్ళు. ఇంటిపక్క సోమేశ్వరావుభార్య వాళ్ళు వెళ్ళుతారా?

శకుం;— ఏమో నాకు తెలియదు. వారితో నాకువంలా? వాళ్ళున్నట్టు నేనున్నానా

యేమిటి? కాబట్టి వారువస్తే సరే, లేని
యడల సేపోక తప్పుదు
గోపా;— సరే! రేపటిసంగతి చూద్దాము.
పొద్దుపోయినది నేటికి పడుకుందాము. అని
నిద్రపోయిరి.
మరునాడు గోపాలరావు గారికి పెండలకడనే
వంటచేసిపెట్టి, తానుతీసి, భర్తను శ్రీఘ్రిముగ
నిద్రబుచ్చి సోమేశ్వరాపురమున నాట కానికి
వెళ్ళింది శకుంతల. నాటకంలో వీరిద్దరినిచూచిన

వాళ్ళంతా కలిపుసుషుని మహిమకు ఆశ్చర్యపడి
యిటువంటి చిన్ని పిల్లలను వృద్ధునకు యిచ్చి
వివాహము చేసినందులకు శకుంతల తల్లిదండ్రు
లను బహు నిరసించిరి. కాని గోపాలరావుగారిని
వృద్ధాప్యదశలో చేసుకొన్న వివాహమహిమను
అనభవించక తప్పదని యిరుగుపొరుగు వారం
తయు బహు నిందించిరి.
సంపూర్ణము.

తాతగారి కత్తిగంటము.

గోవర్ధనరావుగారు

వాసినటువంటి గీతకీర్తనలు మానె
చినుగు తాటాకులందు తుగ్గువును వరించి
మూలబడె కత్తిగంట మృపూర్వమయిన
గ్రంథరాజి తగులబడె నల్లుకొన్న
యశమొకటి దక్క—
భాగవతమనిన 'వరాలగోత' మంచు
జెప్పినారంట, భావనాసిద్ధి యేమొ?
కత్తి పొరుషచిహ్నము గంటమా క
విత్వ తీవ్రత జాటు నావిద్య సుంత
యలవడెను కాని తీవ్రత యబ్బలేదు
భారతీదేవి జైమినీ భారతము
వ్రాసినది కాదె గంటమ్మ వట్టి వీర
భద్రునకయి ఆ కవిమణి భాగ్యమేమొ.
ఆ 'వరాలగోతము' వ్రాయు నట్టివో

పోతనకు బల్కుతోడైన పుణ్య మేమొ
మీరు చేసిన సుకృతికి మేరలేదు.
అచ్చువచ్చిన కతన తాటాకు పోయె
దానితో నేగె గంట మేదైన నొకటి
యున్న వ్రాయనలలికాదు ఓహో! యింత
దుర్బలులమని కోపగింతువాణా? తాత
తాళిదళ సంపుటములు కాంతార సీమ
నుండి తే బనిలేదు. గంటమ్మ వాయి
బెట్ల బనిలేదు. హంసతూలికలు చెక్క
ననవసరము భాష్కాంతమాదిని మహిమ
దెలియవలకు విద్యగవనము లికలేవు
అన్నిటనుస్వతంత్రములుతాతయ్య, మేము

“రసవాహిని నుండ”

ఈయతినిగుఱించి దీని గ్రాహ్యగ్రాహ్యతల విషయమై పొచ్చిన మహాకవిపుంగవు లెంతదనుక యీయతిని వాడి యను విషయము శ్రీ గిడిగు రామమూర్తిక పంతులవారు తమ తెనుగుపత్రికలలో విపులముగఁ జర్పించియున్నారు కావున దీని స్వీకరణవిషయమును నేనిపుడు జచ్చి ప ననవ సరము. కాని యీయతివిషయమున గవిజనాశ్రయపు కవీయముల యభిప్రాయములను నందలి సమంజసత్వము లనే వివరించుట యీ నా వ్యాసముయొక్క ముఖ్య ద్వేష్యము.

“మానుగవిశ్రమాక్షర సమన్వితమై స్వరమూదినన్ దదీ యను గుణక్షరంబై కొనియెనను జెప్పగనొప్పు నీక్రియక భానుసహస్రిభాసి వృషభాధిపు డన్నటు లర్థయుక్తమై పూనినచో నఖండయతి పొల్పుగునాదికవి ప్రసిద్ధమై—”
(భీమనచందము.)

అని యారీతిని కవిజనాశ్రయమునం దఖండయతి చెప్పబడినది

కాని యీపద్యమునందు లక్షణమంత వివరముగ జెప్పి యుండలేదు. లక్ష్యమును జూచినచో “వృషభాధిప” యను పదము నిచ్చుటంజేసి యుపసర్గసంధి యతియే యీతిని యఖండయతియేమో యన్నట్లున్నది.

ఇతర లాక్షణికుఁడగు కస్తూరి రంగయ్య యీ పద్యము వలన సర్వత్ర అఖండయతికవిసాశ్రయాంగీకృత మైనట్లు తలంచెను. మహాకవుల ప్రయోగముల జూచినను కవి జనాశ్రయ మతప్రకారము సర్వత్ర అంగీకాగమే యన్న ట్లున్నవి. సరే, యిక నాధునికప్రయోగముల సంగతికేమి యతిప్రాసములే యనవసరములను నీ కవులగుంపు కెంత లఘువుగనున్న నంతమేలు. సర్వ వర్ణములకు సర్వవర్ణ ములు యతిగానుంచవచ్చునన్న గోగిచెడ్డలవలె దలలూచు వారు పెక్కుండ్రాధునికులలో నున్నారు. యుక్తాయుక్త ములతో వారికిఁ బనిలేదు. ఎంత తేలికగనుండి వారి కక్షరములుప్రాయ శక్తిలేకున్నను గవిత్వముప్రాయ వీల గునో యట్లు వాదప్రతివాదములఁ బయలు దేరతీయుదురు. కావున నిట్టి యల్పవిద్యా పరిగ్రహులతో నిప్పుడు పని లేదు.

కవిజనాశ్రయమందు లక్షణములఁజెప్పి వాని కుదా హరణములును దానే కల్పించి మాపుట సంప్రదాయము. ఎచ్చటను నితరకవుల పద్యముల వేరిని లక్ష్యముగ నీయ లేదు. కావున నీయఖండ యతికిని లక్ష్యముఁ దానే

కల్పించి యుచ్చెను. కస్తూరి రంగయ్య తన పుస్తకములో లక్షణము చెప్పి లక్ష్యము లితరకవి పద్యముల నిచ్చెను. అప్పకవియు నిదేవీతి నితర కవుల పద్యముల నిచ్చెను. అందుదాహరణములుగ నిచ్చిన భారతాది మహాకవుల పద్యములిప్పుడు ముద్రితప్రతులలో నాప్రకారము లేకుం డుట ముద్రణ యంత్రాసిఫతుల యనాదరిమును దత్కా ర్యాలయస్థ పరిశోధక మహాశయుల యొక్క విపరీతసాహ సముచు దెబ్బపుచున్నవి ఒక్క యీ యతిప్రాస విషయ కములగు మాన్యులేకాక వ్యాకరణ విషయములగు మార్పు లును బెక్కులు గలిగినవి. ఈ మార్పులను మరియు వీని వలనఁ గలుగు నష్టములను శ్రీరామమూర్తిక పంతులవారు చూపించిరి కావున నీవిషయములు పత్రి విద్యావంతు వకును విశదమై యుండును. గాన విశేషించి ప్రాయ నక్కరలేదు.

అట్లే యీ యఖండయతి కిచ్చిన యుదాహరణములు భారతములోనివి తదితర గ్రంథములలోనివియు నిప్పుడు పరిశీలించిన నవి వానికి లక్ష్యములుగా నుండఁజాలవు. ఈపునకాగ్య మాచరించినది లక్షణ గ్రంథకర్తలో లేక, పరిశోధకులుగ నుండిన మహాశయులో యూహింప శక్య ముగాదు. కొన్ని కొన్ని మాత్రము సవరించుటకు వీలు గాకయో లేక యవికన్వింపకయో యిప్పటికిని నట్లే నిలచి యున్నవి.

కవి జనాశ్రయమున విశేషించి లక్షణము చెప్పక పోవుటచేత నంతటను నఖండయతి వాడవచ్చు ననియే దాని యర్థమని పలువుర యాశయము. “విశ్రమాక్షర సమన్వితమై స్వరమూదినన్” అని సామాన్యముగ నెచ్చు త్రైసను విశ్రమస్థానాక్షరముతోఁ గూడుకొని స్వరమూది నచో నని యర్థమేగాని యొకచోటనే యని నిర్ధారించి చెప్పలేదు. కావున నెల్లయెడల నఖండయతి వాడవచ్చు ననియే కవిజనాశ్రయభిప్రాయము

అప్పుకవీయమునం దీవడినిగఱచి యెట్లుచెప్పబడినదో వచించెదను అదరును బదియుఁ బఁడ్రొందును యతు లుచెప్పగా నందఱకంబెను నెక్కుడుగ నలుబదియొక్క యతుల నప్పకవి చెప్పెను. దీనినిబట్టిమాడ నితఁడు విపుల ముగ నీవిరతులనుగురించి చెప్పదలచినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. చుటియు నొకేయతియం దంతర్భావమునందు యతులను గూడ విడదీసి విభిన్నముగ జెప్పెను విశేషించి యేలాక్ష ణికుఁడును జెప్పని అందును ప్రయోగములు మృగములై

యున్న విశేషవలియను నొకవలిని జ్ఞాపకును, కవర్తమునకును (కుడివర్తము విడిచి) యతి వేయవచ్చునని చెప్పెను. దీనికి భారతములోని యొక పద్యమునే లక్ష్యముగ నిచ్చెను. అదియు నిప్పుడు ముద్రిత భారతాదులలో మార్పియే యున్నది. మఱియు నీయతిప్రాసములకొక యశ్వాసమును వేరుగ జెప్పెను. పీని నన్నియుఁజూడ నప్పుకవి యీవిషయములను బ్రాచీన లాక్షణికులకన్న విపులముగ జెప్పదలంచినట్లు స్పష్టపడుచున్నది.

అట్టి యప్పుకవికీ యఖండయతిమీద ననుగ్రహము లేక పోయినది. అప్పుకవి యుభయవళులని పేరుంచి యందు కొన్నిటినే చెప్పి యవియే యఖండ యశులనియు దక్కినవి గావనియు జెప్పెను. అట్లు తన యిచ్చవచ్చినట్లఖండ యశులను జెప్పుచు నీభీమన పద్యమును సరిపెట్టుటకై తన యుభయవళి ప్రభేదమును నుపసర్గసంధి యతికి బ్రేభీమన పద్యమును లక్ష్యముగ నొసంగి యీ యొక్క విభేదమే భీమనకీర్తమనియు. దానే యాతనికన్న నెక్కుడుగ నఖండ యతిని విస్తరించిననియు నూహించెను. అదియుఁగాక నులక్షణసారమునందు గొన్ని పద్యములు భారతములో నివి యఖండ యశులకు లక్ష్యములుగ నిచ్చినట్లు వచించి యాలక్ష్యంబులఁ జూడగనే తనకొక్కడలేని యాశ్చర్యము గలిగి బహుపుస్తకంబుల నిరీక్షించి వాని నెల్లం బ్రీక్షింపఁబులు లగ నెఱింగినవాడనై లక్షణవంతంబులగు పురాతన కవి

ప్రాక్తంబుల వివరించెదనని కొన్ని పద్యములు దిద్ది తన యభిప్రాయానుసారముగ వ్రాసెను.

అప్పుకవి చెప్పిన యీయుభయవళు లెంతవఱకు యుక్తి యుక్తిముగనున్నవో చూతము యుష్మదవృచ్ఛబ్జయశులు భయశుతులు యుష్మదాజ్ఞ, అస్మదాజ్ఞ యీసదములకు హల్లునకుగాని అనఁగా ద యనుదానికిగాని అజ్ఞయ నవృ డు డు ఆకారమునకుఁగాని యతిచెల్లునని యభిప్రాయము ఇది యుభయవళిగా నప్పుకవిచెప్పఁగీకృతము కాని యుష్మ దాగనునమను దానికిని తనాగనున మనుదానికిని, అస్మ దాజ్ఞ యనుదానికిని మదాజ్ఞ యనుదానికిని బరస్పరము భేదమేమియో తెలియరాకున్నది. యుష్మదాజ్ఞ కంగీకరింపబడిన యఖండయతి తదాజ్ఞ కంగీకరింపఁబడుటకుఁ గారణమేమి? ఇట్లై యీయుభయ యశులలో గొన్ని చెప్పి కొన్ని చెప్పలేదు. ఎందువలనఁ జెప్పలేదో యూహించుటయు గిట్టదు. కావున నప్పుకవి చెప్పిన యీ యఖండయతి యంతగా యుక్తియుక్తముగ నున్నట్లుతోచదు.

కాగా భారతాది మహాకవుల ప్రాధాన్య లలో ననేకము లగు ప్రయోగము లున్నవని భాషా సరిశోధకులగు శ్రీరామ మూర్తిక పంతులవారు వివరించుటయు, నప్పుకవి చెప్పిన యఖండయతి యంతగా సమంజసముగ లేకుండుటయుఁ జూడ గవిజనాశ్రయమునందుఁ జెప్పఁబడిన రీతిని సగృహ్య అఖండయతి కంగీకరించుటయే యింతయు యుక్తమమని నాయభిప్రాయము.

రాధికా నిర్వేదము.

సోమంచి వాసుదేవ రావుగారు.

మ॥ యమునా సైకతభూములందు నల బృందారణ్య కంజ ప్రదే శములందున్ లలికానికాయ విలసచ్చుద్రోపలోత్తుంగ ధా మములందున్ మురవై రిఁగూడి విహరింపన్ సాగితిన్ దాద్యశో ద్యమముల్ నందతనూజుఁడుక విడిచె నాహ బేలనైతిగదా ॥

1.

మ॥ కుసుమామోద విభాసి శీత మగుదంకూరంబు లామోదమున్ బ్రసరింపంగ లతాంతశయ్యవయి నిద్రొనజెందు నన్నాతఁడిం పెనఁగన్ మృధకేళిఁదేల్చె నిఁక నన్వీక్షింపరాఁడెలకో భసుదేవాత్మజఁ డింతకున్ విడిచెనో వాల్మభ్యమున్ నావయిన్ ।

2.

శా॥ ఆతంజేసును మున్ననంగ సుఖదివ్య శ్రీనిలాసంబులన్
బ్రీటిన్ బొంది చరించు నీరవిసుతాప్రేంఖ త్త రంగావళి
శీతోదంచిత సైకతస్థలములీచెంగల్వ పూనోటలి
చూతారామములీనికుంజములు నొంచున్ గాంచినంతన్ గడున్ ॥ 3.

మ॥ అకటా! యెట్లు దురంతదాస్యహ లతాంతాస్త్రంబులన్ మారభూ
తకమేయన్ సహియింపజాలుదును శీతంబైన వాతంబు వా
రకనాపైఁ బొలయంగనేకరణి నోర్వన్ జాలుముకా శాధికా
పికకీరధ్వనులెట్లు సైచెద మహాద్యేగాతిరేకంబునన్ ॥ 4.

ఉ॥ “నమ్మిననాతిగా మఱి యనాధకదా యలరాధ దానిని
కమ్మగు పేమజూడఁదగుఁగాని మనోభవ దుర్భరాస్త్ర జా
లముల యెటుపోటులఁ గలంపగఁ జాతురెయ్యెనేను నా
యమ్మె” యటంచు నెంచఁడల యంబుజలోచనుఁ డేమిసేయుదున్ ॥ 5.

శా॥ పౌరశ్రీ పరిరంభ సౌఖ్యవనదివ్యాలోల కల్లోల డో
లారత్యుత్సవ లోటుడయ్యెగద లీలామానవుండక్కటా!
యారామాన జమీదఁ బ్రేమ యిడనేలా? చిత్తమా! తద్గుణ
శ్రీకాగిల్లెదవేల? యేల యిడఁదచ్చిపాదముల్ గొల్చెదో ॥ 6.

చ॥ అనయమునన్ను బ్రేమగను నాహరి నేడు ప్రియంబుజూపనే
రనియతడై కడంక మధురాపురలోలవిలోచనావిలో
కన మదనాస్త్రజాలములఁ గంపితుడై తదధీనమానసుం
డును నయియుండుటన్ గనఁ గడున్ గడుఁ గొందలమందె డెందమున్ ॥ 7.

శా॥ ఆవక్తాబ్జవిలాస మావికచ నేత్రాంభోజ లాలిత్యమా
శ్రీవత్సాంకితహార విస్ఫురిత లక్ష్మీహారి వక్షస్థలం
బావాచా చతురత్వనూ గుణగణం బాహవమా భావమా
భావప్రౌఢ్యవ సత్కళా విభవమున్ భావింపఁగా శక్యమా ॥ 8.

ఉ॥ పున్నమచందురుండు నగు మోము విశాల సరోజపత్రముల్
గన్నులు కంబుకంఠముచలన్మధుపంబులు వీక్షణంబులం
చన్నవనీలముల్ కరులు చంద్రశిలాతలముల్ గపాలముల్
చెన్నుగనొప్పు శౌరి సుఖలీలలఁజెంది సుఖించు తెన్నుడో ॥ 9.

మ॥ నిరతంబున్ హరిపాద సంస్మరణమున్ జేతున్ మనోవిధి “శ్రీ
హరి! గోవింద! ముక్షంద! మందరధరా!” యంచున్ వచింతున్ రమా
వకసేవాపరతన్ జరింతునకటా! ప్రారబ్ధమోకాని య
క్కమణావార్ధి కృపన్ గడింపఁగ నశక్యంబయ్యె నాకీయెడన్ ॥ 10.

సుధాకరామాత్మ్యం.

సిద్ధమౌలు కనకశతవరంగారు లి. ఏ. (ఆనంబు)

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము — ప్రభుల్లుడు - విశారదుడు.

వారిరువురును - ప్రభుల్లుడును, విశారదుడును - గవాక్షముచేత నిలువబడి యున్నారు. రఘునాథాచార్యుడు కొంతదూరమున వసారాయందు పచారుచేయుచున్నాడు.

విశారదుడు తలుపు తొరికిన గదిలోనికి ప్రవేశించినపుడు ప్రభుల్లుడా గవాక్షమువద్ద నిలువబడి దీర్ఘాలోచనా నిమగ్నుడై యుండెను. అస్తంగతుడు కానున్న సూర్యుని యరుణ కిరణ ప్రసారమువలన నాతని ముఖము తేజోవంతమై యున్నను, అతని చిత్తసంక్షోభము సూచించుచునే యుండెను.

“విశారదా! పనియేమి” యని అతడు ప్రశ్నించెను.

విశారదుడు తలుపునకు గడియ పెట్టి సుధాకరుని చేరబోయి తన వచ్చినపని దెల్పుకొనెను. సుధాకరామాత్మ్యుని తానే చంపితి నని వకుళ రఘునాథునివద్ద నొప్పుకొన్నది. రఘునాథుడీ విషయమును మాదన్నమంత్రీ కెరించెను. వకుళ నాడు కారాగృహమున నిర్బంధితుగాలై యుండెను.

ప్రభు:- రఘునాథు డూరకొనలేదు. ఏదియో నొకముప్పు దెచ్చిపెట్టుచునేయుండును.

విశా:- ఆర్యా! ఇంకాతని దోసమేమియు నున్నట్లగపడదు అతనికి వేరొండు మార్గము లేకుండెను.

ప్రభు:- అట్లయిన దీనికి గారకులెవరు?

విశా:- జయచంద్రామాత్మ్యులు. ఆ గాఢా! ఈయన్యాయమును వెంటనే నవరణచేయవలెను.

అతడు మాటాడిన ధోరణినిబట్టి చూచిన నతడే యజమానియు ప్రభుల్లుడతని సేవకుడుగ నున్నట్లగపడుచుండెను. ప్రభుల్లుడు వామహస్తమును గవాక్షద్వారముపై నూన్చి, తన ముఖమున జీరాడుచున్న శిరోజములను కుడిచేత వెనుకకు దోసికొనెను. అతని హృదయమున దుర్భరమగు నూతనాందోళము ప్రబలియున్నటుల నాతనిముఖము చెప్పక చెప్పచుండెను. ఒకప్పుడు దట్టముగను నల్లగనున్న అతని శిరోజములు నేకు పలుచబడి యున్నవి. రణితస్మాతములు నందు లేకపోలేదు.

“ఆమెను రక్షింపకతప్పదు” విశారదుడు మరలననెను.

ప్రభు:- నిజమే, కాని ఆపని చేయగలవారెవరు?

విశా:- ఒగులెవరు చేయకున్న నేనే చేయక తప్పదు.

ప్రభుల్లుడు వంచయున్న తలనెత్తి విశారదు నొకసారి విస్ఫూరితనయనములతో గాంచెను. కాని వెంటనే యాగవాక్షద్వారముగుండ వెలుపలకుదృష్టిని మరల్చుకొని ఆలోచనానిమగ్నుడై యిట్లనెను.

“అసమయమున ఆయింటి యందున్న పతంజలిని నీవేనని నాకు తెలియవచ్చినది”

“అవును. నేను ఈవిషయముమీఁకు మొదట నుండియు నెరుగరా?”

“మొదటనుండి యునగా నెప్పటినుండి?”

“అనగా—నేను మీ వద్ద గుమాస్తాగా ప్రవేశించినప్పటినుండి.....?”

“లేదు. అప్పటినుండియు నెరుగను?”

“అర్యా! మీ కీ విషయము తెల్లమయ్యెనని నే నవ్వడప్పుడు తలచుచుంటిని”

నిశ్శబ్దము— ఇప్పుడైనను వారిరువురి నడుమ నేమేమి రహస్యములున్నవో కాని వారాంతర్య శుద్ధిగ మాటాడుకొనదలపలేదు. సమాధానముల నొసగుటకు ప్రస్తుతుడే చాల వెనుకాడుచుండెను.

“నీవే పతంజలివని నా కీ నమమ తెలియవచ్చినది. నీకు వాసుదేవుడను వేరొక పేరున్నదియు నాకు తెలియును. ఈ విషయమై నీతో ముచ్చటించుటకు తగు సమయమునకై నేను నిరీక్షించుచుంటిని. కాని మనకెక్కడను తీరిక యుండుటలేదు.”

తీరిక లేదా! ప్రస్తుతుడిది యొక మిషగా చెప్పదలచుకొనియెను గాని యది సత్యదూరమని విశారదు డెరుగడా? కాని వాసుదేవుడమన మాతని నిజనామముతో నికముందు పిలువనగును—తన యజమాని హృదయమున నశాంతిని గలిగించు ప్రసంగముచేయు నిచ్చలేక—

“నిజమే. మనకు తీరికయుండుటలే”దని యొప్పుకొనెను. “అర్యా! వకుళగతి యేమగును? ఆమెను కారాగృహములోనుండి వెంటనే విడిపింపవలెను.”

“నిజమే”

“ఆమె నిర్దోషియని నిర్ణయింపవలెను”

“అన్యుల కష్టనష్టముల బాల్పరచియేనా?”

“వలదు. అట్లుచేయు నవసరము కలుగునని నేను తలపను.”

“అదియెట్లు తప్పింపగలవు?”

“అర్యా! అది తప్పించుట సాధ్యమగునని నానమ్మకము. ఇట్టి విషమస్థితి సంభవించునని నేను పెక్కు దినములనుండి తలంచుచుంటిని. సక్రమమగు నొక మార్గమును దొర్కి, యెవరికిని నష్టము వాటిల్లకుండ ప్రవర్తించుటకు వీలు కలదు.”

“వకుళ నిర్బంధితురాలగునని నీ విదివరకెరుగుదువా? నాకిదివరకెన్నడు నట్టి యాహాయే జనింపలేదు.”

“నాకును తోచియుండలేదు. నావిషయమే నేను ముందు వెనుక లాలోచించుచుకొంటిని. నే నే పతంజలివని యెవరైనను గ్రహించునెడల సుధాకరామాత్యుని జంపిన నేరము నాపైమో పెడరని నే నెరుగుదును. నిర్దోషినిగ నేను అన్యాయముగ శిక్షకు బాల్పడను. నేను నేరస్థుడను కానని స్పష్టపరచుకొనవలసి యున్నది. కాని యట్లుచేయుట యం దన్యులను రచ్చకీడ్చినవసరము లేకుండ ప్రవర్తింపవలసి యున్నది. అట్లాచేయనగునని నాకు తోచెడిని.”

“ఎట్లు”

“నిజమంతయు చెప్పకుండుటవలన. నేను చెప్పటవలన నెవరు చిక్కులబడెదరో వారిని గుర్తింప లేకపోవుటవలన—ఇది సాధ్యమగుననుకొందును”

వారి చూపు లొక్క నిమనము మాత్రమొండొంటిని కలసికొన్నవి. ఆచూపులందలి

అంతర్ధామము అనంతము. వృక్షులును మరల సంభాషణమును సాగించెను.

“ ఏది యెటులున్నను నీపూర్వ చరిత్రము బట్టబయలు కావలసిందేకదా?”

“ కా నిండు. ఈహత్యయొక్క భారము వకుళ పైనుండి తొలగించునపుడు నాభుజస్కంధములపైనుండియు తొలగించు కొందును. నా నిజనామరూపములను వెల్లడిపరుపవలెనని నేను పెక్కుదినములనుండి కోరుచుంటిని ”

“ ఇన్నాళ్ళు నీవేల యూరకుంటివి?”

“ ఆర్యా! ఈరహస్యము నిన్నాళ్లు గుప్తముగనుంచినది నాకొరకు గాదు.”

వృక్షులుడది యెరుగును తనకొరకే రహస్యముగ నుంచబడెననియు నెరుగును. కాని అతడు వృక్ష్యుత్తర మొసగలేడు. సంతాపకరములగు సంకములు పెక్కులాతని యాలోచనలవరి కట్టెను.

వృక్ష:- నాపెట్టెలోనుండి నీవా యుత్తరము నవహరించి, పిమ్మట నాకా యుత్తరము వ్యాసీతివికదా?

వాసు:- మీపెట్టెలోనుండి నేనా యుత్తరము నవహరింపలేదు. మీరు దానినందు దాచితిరని చెప్పితిరేకాని యది వాస్తవముకాదు. ఇతర కాగితములతో కలిపి దానిని మీరు చేతబట్టుకొని పోవునపుడది మీచేతులలోనుండి జారి పడియుండవచ్చును. దానికి సమాధానము నిపుడు విన్నవించుకొందునా? వృక్షులుడు తలయూచెను.

వాసు:- ఆయుత్తరము పోయిననాటి యుదయమున మీరు కచేరి గదిలోనికి వచ్చినపుడొక నూతనపురుషుడు నాచేతనుండుట మీరు గమనించి యుండవచ్చును. అతడు

నలందాపురవాసి. ఒక కృషీవలుడు. దేవదేవుడనువాడు. నేనేదో కార్యాంతరమున బయటకు పోయియుంటిని. తెరువరి యొకడు త్రోవచెప్పమనికోసుచు నాయెదుటనాగెను. అతనికి సమాధానముచెప్పనపుడు మేముకరి నొకడు గురుతించుకొంటిమి. నేను కొంత ధనమును - ఇన్నూరు రూప్యములను - అతని కీయవలసి యుండెను. రామచందు, యీపేగు మీరిదివరకు వినియుండవచ్చును.

వృక్ష:- వినియుంటిని.

వాసు:- రామచందు పరారియగుటకు పూర్వము ఒక దొంగయుత్తరమును సృష్టించి యున్నపై నాచేత సంతకము చేయించి, కొంత సామ్మపహరించెను. దేవదేవుడు నమ్మకముపై సామ్మిచ్చియుండెను. అది తిరిగి యివ్వనేలేదు ఆ ఉదయమున దేవదేవుడు నన్ను కలుసుకొన్నపుడు తాను గోల్కొండ విడచిపోవుటకు మున్ను తనకీయవలసినసామ్మనిచ్చివేసినను నరే లేకున్న నానిజనామము వెల్లడిపరచెదనని బెడరించెను. అతనునాతో గూడ నీ కచ్చేరిలోనికి వచ్చి కూర్చుండెను. ఎంతసేపు చూచినను లేచిపోవడు. నేనేమి చేయవలసినదియు తోచలేదు. నానిజనామమును వెల్లడిపరచినను నాకు భయములేకుండెను. అప్పటికే ప్రేమచందున కీయవలసిన సామ్మంతయు చెల్లించి ఋణవిముక్తుడనై యుంటిని. కాని చంద్రనగరము నందలి వృత్తాంతము వెల్లడిచేయవలసి వచ్చెడిది. ఈ విషయమిదిని తమ కెరిగించి, నిజమును వెల్లడిపరుపవలెనో లేక నా యిన్నూరు రూప్యములను మీరిచ్చెదరో యడుగవలె

నని తలచితిని. కాని అట్లుచేయుటకు నాకు ధైర్యము చాలలేదు.”

ప్రభు:- ఎందువలన?

వాసు:- ఎందులకందురా? నేనీ విషయమును మీతో ప్రస్తావించుటకు మీకిష్టముగ నుండ దేమోనని తలచితిని. ఇప్పటికైనను మీతో నీప్రసంగము చేయుటకు నాకిష్టములేదు.

ప్రభు:- తరువాత చెప్పుము.

వాసు:- నేను నాబల్లవద్దకూర్చుండి పర్యాలోచన మొనర్చుకొనుచుండగా రెండువందల రూప్యములు కావలెనని నీలకంఠుడుమిమ్ముల కోరియుండెను. నేను దేవదేవున కీయవలసిన మొత్తముకూడ నంతయే యగుటవలన నాకు చాల నాశ్చర్యము కలిగినది. మరునాడు ప్రాతఃకాలమున నేను కొన్ని పత్రములతో నీకచ్చేరీలోన ప్రవేశింపగనే మీ యాస నముక్తింద నొక కాగితమును జూచితిని. దానిని మీబల్లపై నుంచవలెనని యెంచి, దానిని తీసిచూడగ నది గతదినమున తమరు వ్రాసిన యుత్తరమేనని తెలిసికొంటిని. నాకు భగవంతుడే తోడ్పడుచున్నాడని నేననుకొంటిని. కాకున్న మీరు బుద్ధిపూర్వకముగ నాసొమ్మును నాకీయవలెనను సంకల్పముతో నాయుత్తరము నచట విడిచియుంటి రేమోయనికూల తలపోసితిని. ఈ రెండు మూహలును నమ జనములగునా కాదా యని నేను తర్కించుకొంటిని. నేనాయుత్తరమును గైకొని స్వగృహమునకేగి, పతంజలివేషమునకై తెచ్చుకొన్న గడ్డములను మీసములను తగిలించుకొని, భద్రగుప్తునివద్ద నాసొమ్మును తీసికొంటిని. స్వలాభముకొరకు మాత్రమే నేనటుల చేసియుండలేదు. నేనా

యకార్యమొనర్చుట కెంత వెనుకాడితినో వర్ణింపజాలను. సొమ్ము చేజిక్కినపిమ్ముట గూడ దాని నుపయోగించుకొనుటకు చాల నెనకాడితిని. ఆరాత్రి నేను దేవదేవుడు విడిసియున్న బసకేగి, వీలగునెడల మరునాటిరాత్రికి సొమ్ముచ్చివేయుదునని చెప్పితిని. ఈయలేకున్న నాతడు చేయడలచినదిజేసికొనవచ్చునంటిని. దేవదేవుడు మరునాటివరకు వేచియుండుట కియ్యకొనెను. నేనపుడింటికేగి యాయుత్తరమును మీకువ్రాసి యుంటిని. చంద్రనగరమున సుధాకరామాత్యుని మరణసందర్భమునందలి రహస్యములు వెల్లడిచేయవలసి వచ్చుచున్నదనియు, నవి గోప్యముగా నుంచుటకా సొమ్ము తీసికొనబడియెననియు, మీకిష్టమగునెడల నందులకు వినియోగింతుననియు నందు వ్రాసియుంటిని అట్లుగాక, మీసొమ్ము మీకు కావలెనని కోరునెడల నొక చిరునామాకొక యుత్తరము వెంటనే వ్రాయవలెనని కోరితిని. అట్టి యుత్తరము వ్రాయనియెడల, నాదినమున సొమ్ము వెచ్చించెదననియు, నెప్పటివలెనే రహస్యములు గుప్తముగ నుంచెదననియు తెలియజేసితిని. మీరు ప్రత్యుత్తరమంపలేదు. నేనాసొమ్మును దేవదేవున కిచ్చితిని. ఆయుత్తరము వ్రాసినది నేనేనని మీరు గ్రహించిరో లేదోయని నాకనుమానముగ నున్నది.

ప్రభులు:- లేదు. నీపై నాకనుమానము కలుగలేదు. కాని నిన్నొక ప్రశ్నమడుగదలచితిని- నీవు మాయంట గుమాస్తాగా నుండవలెనని కోరివచ్చితివా?

వాసు:- లేదు. లేదు. నాకు తెలియకుండ నా కాళ్ళు నన్ను మీ చెంత కీడ్చుకొని వచ్చినవి. నా దురదృష్టమువలన నలందా నగరమును విడిచి రామచందువలనే నేనును పారిపోయి వచ్చినపుడు నాలుగైదు దినము లెచ్చటనో గడపి నాకాంతరంగికుడగు నొక మిత్రుని జూచుటకై యాతని స్వగ్రామమును విజయ నగరమున కేగితిని కాశీనాథుడను నొక వర్తకునియింట గుమాస్తాగా నన్నతడు ప్రవేశ పెట్టెను. నేనచట నొక సంవత్సర కాల ముంటిని. కాశీనాథుడు వృద్ధుడగుటవలన వ్యాపారము నంతయు ముగించుకొని, నాపై మిగుల నభిమానము కలవాడగుట వలన నన్ను మీతండ్రికి శిష్యురనుచేసెను.

ప్రభు:- నీవు మామొనర్చిన సహాయమునకు గృతజ్ఞులము. నీవు నలందానగరమునుండి పారిపోవుట పొరబాటుకాదా?

వాసు:- ముమ్మాటికిని పొరబాటే. నే నేపాప ము నెరుగనని ప్రమాణము చేయుచున్నాను. నేను నిర్దోషియగుటయే కాక రామచందు దుర్మార్గుల దొంగ్గుచుండెనని కూడ నే ననుమానింపలేదు. అతడన్యులను మోస గించినట్లే నన్ను మోసగించెను. ప్రేమ చందునకు యదార్థమిప్పుడు తెలిసినది. రామచందు అమిత వ్యయ మొనర్చుచుండెననినాకు తెలియును. ఆతని పినతండ్రి సొమ్మును పంపుచుండెనని చెప్పుచుండెడి వాడు. అది నమ్మకుండుటకు కారణ మగు పడలేదు నేను లాల్చందనకేనిజమంతయు తెలుపుట గొప్ప తప్పు. గుండెబద్దలయి ఆవృద్ధుడు వెంటనే మరణించెను. నేనిందు లకు శ్రమార్హుడను కాను. నేనే ఆతనిని

చంపినటుల నెంచుచున్నాను. ఆతని ప్రేత నన్ను తరుముకొని వచ్చుచున్నట్లుండెను. రామచందు సహవాసదోషమువలన ఉత్తర మును సృష్టించినది నేనని యనుమానపడుదు రని వేరొకభయము నన్నాపహించినది. అచ్చటనుండి పలాయనమగుట తప్ప గత్యం తరము నాకు స్ఫురింపలేదు. అదివారము సాయంకాలమున చంద్రనగరమువరకు పోయితిని. రామచందు పారిపోయిన మార్గ మును వదిలి వేరొకమార్గమును పట్టితిని. సాధ్యమగునెడల వకుళను కలుసుకొని నేను చెడ్డవాడగుట నిజమయినను, ప్రజలను కొనునంతటి దుర్మార్గుడను గానని విశేషము చేసిపోవలెనని నే నుద్దేశించితిని. ఆర్యా! తలవని తలంపుగ ననేకవిషయము లొక్క చో సమకూరుచుండుట వి తరగాదా!

ప్రభు:- నిజమే నీవట్లే యనవచ్చును.

వాసు:- ఇంకను విచిత్రము. నేను చంద్రనగర మును చేరినయైదునిమునములలోనే వకుళను కలిసికొంటిని. నేను మారువేషమున నుండుట మరచి యాపెను పల్కరించితిని. ఆమె నివ్వెరపడెను. నిజము నామెతోచెప్పుటకు వెరచితిని. కుటిలులగు మిత్రులవలన కష్టములబాల్పడినని మాత్రము చెప్పితిని. ఒకటిరెండు దినములు నేను రహస్యముగ తలదాచుకొనుటకు లావుచూపుచుని యామె నడిగితిని. నన్నాచే భ్రావణముగిరిగి గొని పోయి, యొక బాటసారినియు, నాపేరు పఠంజలియనియు చెప్పినది. నేనాయిల్లు విడచిపోవకమునుపే సుధాకరుని మరణవిషయమున చిక్కుకొంటిని నాకింతటి దురదృష్టమేలకలుగవలయునోతోచుటలేదు.

నావిధ్యుక్త ధర్మములను ఋణమార్గానుసరణముగ నెరవేర్చుకొనవలెనను యున్నతాదర్శములతో నేను జీవితరంగమున ప్రవేశించి యారీతిని మెలంగియుంటిని. పురాకృతకర్మ ఫలమచుభవింపకతప్పదు.

ప్రభు:- పురాకృత కర్మఫలముగ నీకంటెగురంత కష్టముల ననుభవించువారు పెక్కురు గలరు. నలందానగరమునందలి నీఋణములన్నియు దీరిపోయినవా?

వాసు:- నాకున్వయముగ ఋణము లెన్నడును లేవు. అన్యులనహవాసదోషమువలన నేర్పడిన యవ్వలు పూర్తిగ తీసిపోయినవి. మీకీయవలసిన రెండువండల రూప్యముల నేసివుడు కూడబెట్టుచున్నాను. సుమారొక నూరురూప్యములు నిలువచేసితిని మాన్వ గ్రామమున నివసించుచున్న నాతల్లిని పోషించుటకు కొంతసామగ్రి వెచ్చించుచున్నాను. లేకున్న నిప్పటికే అప్పులన్నియు దీర్చియుండును.

ప్రభు:- నా రెండువండల రూప్యములకై నీవు శ్రమపడవలదు.

వాసు:- రెండువదలుకాదు. రెండులక్షలయినను తీర్చుటకు నా కంతమున ప్రాణములున్నంతవరకు ప్రయత్నింతును.

ప్రభు:- నేను మోకమార్గమున నీకు సహాయము చేయగలను.

వకుళను వదలివేయుడని ప్రభులుడాజ్ఞాపించినంతమాత్రమున నా పెకు విముక్తికలుగజాలదని వాసుదేవుడెరుగును. ఈ విషయమును రఘునాథునితో ప్రస్తావించ నతడు యదార్థమును జెప్పుటకు వెనుకాడలేదు.

“ఆపె నిర్దోషియని మీరు చెప్పుచున్నారు.

విశారదుడు కూడ నటులనే చెప్పుచున్నాడు. కావున ‘నీపెను వదలివేయు’ డందురా? ఆకాశమునందలి నక్షత్రములనుకూడ తెమ్మనుడు! ఈ రెండు పనులకు నేనసమర్థుడనే!”

ప్రభు:- ఆపె యేసాపము నెరుగదు. ఈవిశారదుడు — యితడెవరో నీవెరుగుదువు — ఇందలి సత్యాసత్యముల నిరూపింపగలడు.

రఘు:- ప్రభులచంద్రా! వకుళ నిర్దోషి యని మీరు చెప్పవచ్చును! విశారదుడుకూడ నందులకు తలయాపును. తాను నిర్దోషినని కూడ చెప్పదలచును. కాని యీ వాదమంతయు నిర్ధృతమని మీరెరుగుదురు. హంతకు డెవడో, దోషి యెవడో, వానిని బట్టి తెచ్చి ‘ఇతడే దోషి’ యని మాదన్న జయచంద్రామాత్యుల యెదుట నిరూపించుట సార్థక మగునని మీకు తెలియును. అటులయిననే వకుళను విడుచుటకు వీలుండును.

ప్రభు:- మా కుటుంబ విషయములయిన చిక్కులించెన్ని యిమిడి యున్నవో నీ వాలోచించితివా?

రఘు:- నేనూహించుకొనగలను.

రఘునాథునకు యదార్థ పరిస్థితు లెరుకవడలేదని ప్రభులు డెరుగును. అయినను ఆవిషయము నతడు తర్కింపలేదు.

ప్రభు:- ఇందలి సత్యము నాతండ్రికి గోచరమగునెడల నతడీ విషయమున నెట్టి ప్రసక్తియు కలుగ జేసికొనడు. నా మాట నమ్ముము.

రఘు:- ఆవ్యక్తి యెవరో నీ వెరుగుదువుగదా?

ప్రభు:- ఎరుగుదును. భగవంతుడు నన్ను దయజూచుగాత!

ప్రభులుని హృదయాంతరమున నావేదన

యిననుమడించెను. రహస్యమును బయల్పరుప వచ్చి నందుల కాలని కారురుము హెచ్చెను. రఘునాథునకుగూడ నాతనిపై మిగుల జాలి కలిగెను. రహస్యమును బయల్పరుపవలసిన యపు సరము లేదని తెలుపునటుల విచారదుడు తల యూచెను. ప్రపుల్లుడు తలవంచుకొని హృదయ కుహరమున నుబుకుచున్న యావేదనా తరంగముల సాధ్య మగునంతవరకు నుపశమింపజేసికొని కర్తవ్య మేమి యని యాలోచింప జొచ్చెను. రఘునాథునకును జయచంద్రునకును సంతృప్తి కరమగు సమాధానము చెప్పిననేగాని వకుళకు కారాగృహవిముక్తి కలుగదని యాతడెఱుగును.

ఒక క్షణములో ప్రపుల్లు డేకాంతముననున్న తన జనకుని సందర్శింపనేగెను. ఆలసించునెడల మనోధైర్యము తన్ను వీడునను భయమువలన గాబోలు. ప్రపుల్లుడు జనకుని గదిలో ప్రదేశింపగనే ప్రస్తుతాంశమును విన్నవించెను. ఆతడు వేదనాయుతమగు ప్రశాంతముతో నాల్గుమాటలను మాత్రము చెప్పెను ఆత డావేశపూరితుడై యున్నటుల ప్రత్యక్షముగ నగుపడుచుండెను.

“వకుళ నిర్దోషియని నీకు తెలియవచ్చినది కావున నాపెను విడిచివేయవలెనని నేనాజ్ఞాపింపవలెనా? ప్రపుల్లా! ఏమిది? నీయభిప్రాయమేమి?” అని జయచంద్రు డాశ్చర్యముతో పల్కెను

ప్రపుల్లు డాయుదంతము నెగిరించెను. ప్రమాదకరమగు వాక్య మేదేని తననోటినుండి బయటపడ నేమోయని శంకాన్విత హృదయముతో నతడు చెప్పిన కథ సమాజనముగ లేదనుటలో విశేషములేదు.

జయ:- ప్రపుల్లా! నీవు చెప్పినది నాకు బోధ

పడుటలేదు. వకుళ నిర్దోషియని నీవేస్వయముగా నెరుగుదువా? ఆసమయముననే నీకది తెలియునా?

ప్రపు:- అవును. నేనే స్వయముగ నెరుగుదునని చెప్పట సత్యదూరముకాదు.

జయ:- అనగా, దోషియెవరో నీకు తెలియుననుటయేకదా?

ప్రపు:- లేదు. నాకది తెలియదు.

ఈ సమాధానము చెప్పినపుడు ప్రపుల్లుడు బుద్ధిపూర్వకముగ సనత్యము చెప్పుచున్నటుల నాతనిముఖము చెప్పక చెప్పుచుండెను.

జయ:- అటులై నయెడల నీవిషయమున నీకేమి తెలియునని నీవిందు జోక్యము కలుగజేసికొనజూతువు? అది ఆత్మహత్యతప్ప వేరొండుకాదని నీవు మొదటినుండియు చెప్పుచునేయుంటివే!

ప్రపు:- అది ఆత్మహత్యకాదు.

జయచంద్రుని కిదిశుంతయు వింతగకాన్పించెను “అది ఆత్మహత్యకాదని నీకు మొదటనే తెలిసియుండెనా?” అని జయచంద్రుడు కుమారుని ప్రశ్నించెను.

ప్రపుల్లుడు దీనికేమి సమాధానము చెప్పును? ముఖ్యమగువానిని బయల్పరచి అప్రస్తుతమగు విషయమును గోప్యముగ నుంచుటెట్లు? ప్రపుల్లుడు లోలోన తర్కించుకొని యిట్లనెను.

“ఆర్యా! నామనమునం దాయునుమానముండెడిది. ఏదియెట్లున్నను, వకుళను విడిచి పెట్టవలెను.”

జయ:- ప్రపుల్లా! నీవు చెప్పునదేమియు నాకు బోధపడటలేదు. నిన్నే నేను గ్రహింపలేకున్నాను. ఈవిషయమున నీప్రవర్తనము నాకు వింతగనే కన్పడుచుండెను. దోషి

యగువానిని నీవు మహాపూర్వకముగ దాచి వేయుచున్నట్లు మాదన్నమంత్రి తలచుచున్నాడు.

ఈవాక్యములను వినినంతనే యిన్ని సంవత్సరములనుండియు నెవరి నెందులకు తాను దాచుచుండెనో వెల్లడి చేయవలెనని ప్రభుల్లున కుత్సాహము జనించెనుగాని ప్రాయత్న పూర్వకముగ నత డాయావేశమును కొలదికాలములో శమింపజేసికొనగలిగెను.

“ప్రభుల్లా! నీ వేమని యాలోచించుచున్నావు?” అని జయచంద్రు డడిగెను.

“నాయనా! పతంజలిచేత నాతని యదంతము నంతయు జెప్పించకుండ నుండుటకు మార్గమున్నదా యని నే నాలోచించుచున్నాను.”

“ఏమేమి! పతంజలి పట్టువడెనా?”

“అత డె చట నున్నదియు తెలిసినది. అతడే—”

ఆగదియొక్క తలుపు తెరువబడుచున్నట్లు శబ్దమాయెను. ప్రభుల్లుడు వెనుకకు తిరిగిచూచెను. జయచంద్రుని వంశమున కెట్టి కీడు మూడ నున్నదో యెవ రెరుగుదురు?— అట్లా గదిలో ప్రవేశించినది మాదన్న మంత్రియు, న్యాయాధిపతియగు సురేంద్రుడును.

ఇంతిం తనరాని హృదయవేదనమున కోర్చి శరీరారోగ్యమును చెడగొట్టుకొని యే యంశమును రహస్యముగ ను చవలెనని ప్రభుల్లుచంద్రుడు రాత్రిందివములు ప్రాయత్నించుచుండెనో అది నేటికి బహిరంగము కావలసి వచ్చెనని అతడు తలచెను.

విమర్శనలు

వినిర్మలజీవి:—

వేదాంతసూత్రముల కాలవాలమగు నీహైందవభూమి నేటి రాజకీయతంత్రములనిన విసుపుచెంది దారితెన్ను గానక వడచుచున్నది. పరాధీనమైన జాతికి వేర్వేరు రాజకీయములు లేవు. కాని పాశ్చాత్యవిద్య నభ్యసించినవారెల్లరు పాశ్చాత్య నానలకు చిక్కుకొని, తర్కశాస్త్రమే శరణ్యముగ గైకొని, మాటమాటకు అక్షర

అక్షరమునకు ప్రత్యేకార్థముల నాపాదించుకొనుచు, తమతమ స్వార్థముల నెరవేర్చుకొనుచున్నారు ప్రజలు, రాజకీయ (కు)తంత్రముల నెరుగని ప్రజలు, నాయకులయొక్కయు విద్యావృత్తులయొక్కయు జర్యల నవగాహన జేసుకొనిలేకున్నారు. వాగ్వాదనలు విశేషముగ చెలరేగుచున్నవి. తర్కవిత్తర్కములు, నిందాపనిదలు, వ్యక్తిదూషణలు పెచ్చుపెరిగినవి. ప్రవర్తన, అనుగుణ్యత మచ్చునకైన గానరావు.

నాయకుల యన్యోన్య విమర్శనలట్లు విషపూరితములై యున్నపుడు, ప్రజలకు వీటియెడ భక్తి యెట్లుండగలదు? అహంకారము, స్వాభిమానములు దలయెత్తుటతోడనే అసహాయోద్యమము క్షీణదశకు వచ్చినది. అసమర్థులు కూడినపుడసహాయోద్యమమున కింతకంటె మరియొక గతిపట్టదు. పనిపాటలులేక అంతఃభిద్రములు పెంచుకొని ఉద్యమమునకు శిథిలావస్థ దెచ్చి పెట్టుకొనిరి. ఏకాయత్తచిహ్నాలను జేయు ప్రాతిక లేకపోవుటచే వ్యక్తిగతముగా బలము కలిగినవి. ఏసహాయముచే మనము కైకిపచ్చముగ మో, అసహాయమునే మనమని నెరలయెత్తుట నిరసించుచున్నాము. ఆడలేక మద్దిలబడకట్లు శ్రీనివాస అయ్యంగారివంటివారు పశ్చిమ నేల నిండించవలెను? శుద్ధనోచే జరుగు తన యంతరాత్మకుగూడ వ్యతిరేకముగ రాజకీయ అలలోనికి కులకక్షల నేల ప్రవేశపెట్టవలె? వినిర్మలజీవి లక్షణము లివికావు. వినిర్మలజీవికి స్వాతంత్ర్య నినాద మెచటినుంచి వచ్చినను గౌరవప్రదమే. జతరాగ్నికాదు, అధికారుల నిరంకుశముగాదు, సంఘబహిష్కారము కాదు, మరియేది వినిర్మల జీవితన కార్యముపట్ల విముఖునిగ జేయజాలదు. వినిర్మలజీవెల్లపుడు సిద్ధాంతములు నిర్ణయించుకొని కార్యసంకల్పమునకు దిగునుగాని, కార్యమును సంకల్పించుకొని సిద్ధాంతమును నిర్ణయించుకొనడు. వినిర్మలజీవి ఆదివారమునాడందల మెక్కనూ యెక్కడు, సోనువారమునాడు జోలికట్టినూ కట్టడు.

జ యం త్రి :—

స్వాతంత్ర్య విహీనముగు మనుజుని జీవితము వ్యర్థము. మారుమూలల కాలము గడుపుచు

స్వేచ్ఛా గౌరవముతో గాపాడుకొను చున్నవారనేకులు గలరు. అట్టివారికి స్వాతంత్ర్య నినాద మెచటినుండి చిచ్చినను కర్ణపేయమే. పసుల కాపరుల యానంద తన్మయత్వము, పక్షిరాజముల స్వేచ్ఛావిహారము, సెలయేళ్ళ ప్రవాహము, ఇవన్నియు స్వాతంత్ర్యవిహస నధికము చేయుచునే యుండును. అటులనే వాఙ్మయ వికాసమునకు తహ్సాలమున మానవోద్ధరణమునకు గడగు యే సంకల్ప వికల్పము యైనను ఆకర్షణీయములే. జాతీయాధిక్యత ఆజాతీయైక్య వాఙ్మయాధిక్యత ననుసరించియే యుండును. జాతీయవికాసమునకు దోడ్పడు యెట్టి వాఙ్మయ ప్రయత్నమున కైనను హృదయపూర్వక స్వాగత మొసగెదము.

మాబందరిపుర వాస్తవ్యులును, కవిశేఖరులు నగు శిశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి సంపాదకత్వమున వెలువడిన “జయంతి” పత్రికకు స్వాగత మొసంగుచున్నాము. ఇది ద్వైమాస పత్రిక. పతి కయైక్క యాజమాన్యము ననుసరించి చిరకాలము వర్ధిల్లగల దనుటకు నంది యము లేదు. ఇందు చక్కని చిహ్నములు, భాషావిషయిక మయినవి, చరిత్రాత్మక మైనవి, కలవు. పత్రిక పత్రికకు నొక సామర్థ్య వ్యక్తిత్వ మున్నపుడే జయప్రదముగ కొనసాగ గలదు. ఆంధ్రదేశములోని ప్రతిక లన్నియు వెనుకబడి యుండుటకు గారణము పత్రికలన్నియు నొకే మార్గమున నడచుటయే. భాషావిషయిక విమర్శనలతో గూడి స్వాతంత్ర్య గీతారవములతో నొచ్చారు జయంతి ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వముగలిగి యున్నదనియే మా నమ్మకము. ద్వైమాస ప్రతిక యగుటచే విమర్శన లింగను విశేషముగ ప్రచురించుటకు సావకాశము గలదు.

ఉ ప స ం హా రము :—

అంధ్ర దేశమునకు మా కృష్ణామండలము విద్యావంతులతోనూ, నాగరికులతోనూ గూడి యున్నదనుట నిర్వివాదాశ్చయము. ఇందువలననే దేశమునందు యే నూతనోద్యమము ప్రవేశించినను దానికి మా మండలము దోహద మొనంగుచున్నది. బ్రాహ్మణేత రోద్యమము, తిరువాత కమ్మకులాభిమానము, ఆపైని అడుసుమిల్లి లింగం పార్టీలు మున్నగు ద్వేషపూరితమైన వుద్యమములు తలయెత్తి మండలము నంతను నీచస్థితికి దెచ్చినవి. మన నాయకులు తటస్థముగ నున్నంతకాలము కల వైషమ్యములు కెచ్చు పెరిగినవి. ఆరు సంవత్సరములు విధి విరామములులేక ప్రజలు పడినపాట్లు దేవుని కెరుక.

ఇది యటులుండ, నిజమైన బాధ్యతలేని స్వల్పదాయములుగల ఈ స్థానిక సంస్థలనే మనము నిర్వహించుకొన జాలమనెడి కళంకమును దెచ్చి పెట్టుకొంటిమి. స్థానిక సంస్థల నాక్రిమింపుడను కాంగ్రెసు తీర్మానమును కడచెనివెట్టి ప్రజల యిక్కట్లుమితిమీర నేటికి కన్నులు తెరిచితిమి. మా మండల చరిత్రయందు జూన్ 21 వ తేదీ అత్యంత ప్రాయశ్చయమైనది. కల సిశాచమును పాతాళహూమము చేయుటకు కొన్ని కాంగ్రెసు సిద్ధాంతముల నయినను నణగదొక్కుకొని రాజకీయ తంత్రములను పన్నితిమి. ఈపరిస్థితుల నవలోకించినప్పుడు, రాజకీయములో యెత్తుకు పైయెత్తు వేయవలెననెడి తిలక్ మహాశయుని యాదేశ మ, సరమచి తేలుచున్నది. ఏది యెట్లున్నను జిల్లాబోర్డు పాలనమున మీర్జా పురము హయాముకు స్వస్తి చెప్పుటకు కావించిన భగీరథ ప్రయత్నములు జయప్రదములైన

వని వాగ్దానములు సంతసించు చున్నాము. “రెడ్డిగారు, రెడ్డిగారు” అని బాబ్బలికిన నాయకులును పత్రికలును, కమ్మ కుల పితాచమును లేవనెత్త చూచిన నాయకులును పత్రికలును చివర కాలమునందయునను తమ అనుభులను దిగమింగుకొని శ్రీమత ధన్వాడ రామచంద్ర రావుగారిని ఏకగ్రీవముగ జిల్లాబోర్డు అధ్యక్షులుగ నెన్నకొనుటలో దోడ్పడుట సంతోషావహము కొన్ని సందర్భములలో కొన్నికొన్ని నిజ స గతులను వెలిబుచ్చవలసి వచ్చినపుడు మమ్ములను పరిహసించి మా నాశనమును అపేక్షించిన పత్రికలు పత్రికలు నేడు తమతమ సిద్ధాంతములను మాడ్చుకొనుటవలన సత్కమే జయము పొందునను సామెత సార్థక మగుచునది ఇన్ని పరిస్థితులు మేళవించి ప్రజలలోను, నాయకులలోను ఐకమత్యము కుదుగుట వలననే మీర్జాపురాధీశ్వరుడు కృష్ణాజిల్లాబోర్డు భవనముపై కడచూపునయినను ప్రసరింపజేయక బుటిగంటకే బందరు సరిహద్దులను వీడి ఆళ్ళ గౌవమును కాపాడుకొనవలసిన స్థితి సంభవించినది. శ్రీరామచంద్రరావుగారు జిల్లా బోర్డును సంస్కరించి మంచిదశకు దేగలరని మాకు దృఢమైన విశ్వాసము గలదు.

ప త్ర క ల గో డు .

“సమదర్శిని” 10-6-27 వ పంపికలో కె. నరసింహారావు నాయుడుగా రిట్లు వ్రాసియున్నారు.

* * * *

అంధ్రభారతి బందరుప్రభుత్వముండి వెలువడు మాస పత్రిక. సంపాదకులు తల్లాప్రగడ రామారావుగారు. వీరు వాగ్దాన వ్యాసములవల్ల భాషలో వీరి కేమాత్రము ప్రవేశము లేదని చెప్పుచున్నాడు. వీరికి వ్యాస వివక్షణయైన నేమియు తెలియదు. వారు భాషలో ప్రావీణ్యులై యుం

డినగదా వ్యాస వివక్షలు చేయుటకు? వీరు యే స్థూల ధైర్య, ఇంటరుమీడియటువలకు చదివి, భావ కవిత్వముతో రెండు పద్యాలు అల్లటం నేర్చి కథలు వ్రాయుట వచ్చునట్టి కొక పత్రికాధిపతియై వెలసినారు. పత్రిక పోషణ జరుగవలెననిన దాని కార్యనిర్వాహక వర్గమంతయు యశము నార్జించినవారై యుండవలయును. వారిచే నడువబడు యా పత్రిక నుచ్చ దశలోనికి రావలెననిన తత్సంపాదకులు వ్రాయు వ్యాస రాజములవలన వచ్చుచు కాని, భాష యేమియు నేర్చుకొనక పత్రికంతయు తప్పుల తడికగా జేసి, భాష కెనలేని ముప్పు చెచ్చుచున్నారు.

ఈమాసపు టాంధ్రభారతిలో సంపాదకులు వారి యింటి వ్యవహారములనుగురించి వ్రాసియుండిరిని బందరు పురమంతయు గగ్గోలుపడుచున్నది. అది యెంతవరకు సత్యమో గాని, అప్రస్తుత ప్రసంగములు చెచ్చి ప్రచురించుట హేయము, నీతి విరుద్ధము. వారియొక్క స్థితులు లోకమునకు వెల్లడియగుటకు కాబోలు! వారినిగురించి లోకమంతయు విచిత్రముగనే చెప్పుకొనుచున్నది. కాని, వారి సంసార గోడు నెప్పటి సమాచార మప్పుడలా పాఠకుల కెఱిగింప జేయుటకేగాబోలు, యీపత్రిక స్థాపింపబడినది? యే పుట్టలో యే పామున్నదో, యెవనికి తెలియును? తన బంధుల నేమియు నొనర్పలేక ననహాయునివలె తన గోడు వంతయు పత్రికలలో ప్రచురించిన నేమి లాభము? పత్రిక కగౌరవము వచ్చుననికూడ తెలియదు కాబోలు, మన సంపాదకులకు?

సాభిప్రాయ విశేషములలో కృష్ణాజిల్లాబోర్డు సందర్భమున సీతారామయ్యగారికి దూషించినట్లుగ యున్నది. ఆవ్యాసమువల్ల ఆంధ్రభారతి సంపాదకులకు, సీతారామయ్యగారికి చునస్పర్థలున్నవని తోచుచున్నది. సీతారామయ్యగారు దూరస్వభావులు, శాంత హృదయులు, నిర్మల స్వభావులు. కాని సీతారామయ్యగారినిన అంత యేవగింపు చెందులకో తెలియకున్నది. మనస్పర్థలుండవచ్చును వైషమ్యములుండవచ్చును. కాని వారినిగూర్చియు, తమ పత్రికలలో వ్రాసి వారి గౌరవమును గూడ పోగొట్టుచున్నారు. చేత కలమున్నదని యెంచి తామిచ్చు వచ్చినట్లు వ్రాయుటయేనా? లేనిపోని నీగపనింబల నన్నింటిని ప్రచురింపజేయుటయే వీరిపనిగాబోలు! పత్రిక చేత నున్నదని యెంచి, గృహ కల్లోల విషయములను వ్రాయుటయూ? అనవసర విషయము వ్రాసి ప్రజాందో

ళన జేయుటకంటె, పత్రిక ప్రచురించుట విరమించిన బాగుండునని మా యుద్దేశ్యము.

* * * *

మా మనవి:—

పత్రికా సిద్ధాంతములను వ్యక్తికరించుట పత్రికాధిపతియొక్క విధికాని, పరులయొక్క విధికాదు. ఒకపత్రికను విమర్శింపబూనినపుడు, ఆపత్రిక యేయుద్దేశ్యములపై నేర్పడినదో తెలిసికొని విమర్శించుట న్యాయము అన్ని పత్రికలు నొకేమార్గమున త్రొక్కిన ఏయోజనము లేదు. కథలు, తమాషాలు సాభిప్రాయ విశేషములతో కొందరికి విసుపు జనించవచ్చుచుకాని వాటినే అత్యంతముగ బ్రేమించువా రనేకులుండురని విమర్శకులు మరువకుండురుగాక.

“నమదర్శిని”లో కె. నర్సింహారావునాయుడుగారు వ్రాసిన “పత్రికలగోడు” అనునాశ్వాసమును మాకు సంబంధించినంతవరకు పైన పునర్ముద్రించితిమి.

నరసింహారావు నాయుడుగారు మాపత్రిక మీద కావించిన విమర్శన కితరపత్రికల కేల పోవలయునో తెలియకున్నది. మాకే వంపియున్న యెడల సంతసముతో ముద్రించెడివారము.

ఓ నాయుడుగారూ, మేము భాషాప్రవీణులము కాకపోవచ్చును. స్కూల్ ధైర్య, ఇంటర్మీడియటుతో మాచదువు చాలించుకొనియుండవచ్చును భావకవిత్వము వ్రాయగలమని మీరు పొరబడియున్నారు. అదియును మాకు చేతకాదని మనవిచేసుకొనుచున్నారము. అంత మాత్రమున విమర్శనాధికారము మాకు లేదందురా? ఒక నాటకమునందు పాత్రను ధరించకపోవచ్చును. సంగీతము రాకపోవచ్చును. అంత మాత్రమున నాటకమునం దేమేపాత్ర లేట్లు

ప్రేమ రించినవో తెలిసికొనజాలనూ? ఇంకొక మాట. పత్రికా సంపాదకులకు స్కూల్ ఫ్రైన్స్ ఇంటర్మీడియేట్ చాలదనియు, బి. ఏ; ఎం. ఏ, డిగ్రీ లుండవలయుననియు మీతలంపుగాబోలు. బిసిన్ చంద్రపాల్ ముట్నూరి కృష్ణారావు గార్లవంటి వార్లకు మీయాదేశముల ప్రకారము పత్రికా ప్రపంచమునందు స్థానమేలేదు. అట్టి వారి తరగతికి మావంటి అల్లులుకూడ చేర గలుగుట మాయదృష్టమే గాని వేరుకాదు. అది కాకపోయినను, పత్రికాధిపతులకే యిట్టి డిగ్రీల యావశ్యకతను ప్రతిపాదించుచున్నపుడు, పత్రికా విమర్శకులకెట్టి డిగ్రీలు నిర్ణయింతురో తెలిపి, తమనామమునకు చివర యేమి డిగ్రీ తగిలించవలయునో సెలవిండు.

నాయుడుగారూ, మాపత్రికలో మేము ప్రకటించిన యింటివిషయములేమో తాము ఋజువు చేయగలరా? ఋజువు చేయలేనపుడు మీరువ్రాయు వ్రాతల కర్థమేమి? మీరు మాయింటివ్యవహారములను దెలిపినచో ననహాయులమైనను తమబోటివారి సహాయమును గైకొని సంసారసాగరము నీదగలమను ధైర్యము మాకున్నదిగాన, తామికింత ముసుగును తొలగించి దర్శన మిప్పించుటని ప్రార్థించుచున్నారము. ధైర్యమున్ననట్లు చేయవలెనుకాని చాటునుండి యొక దెబ్బకొట్టిన ప్రయోజనములేదు.

ఇక కృష్ణాజిల్లాబోర్డు విషయము. సాభిప్రాయ విశేషములలో సీతారామయ్యగారిని దూషించితిమట. సీతారామయ్యగారికి మాకు మనస్పర్థలున్నవట. ఏమి చిత్రమండీ నాయుడుగారూ, రాజకీయవిషయములలో అభిప్రాయ బేధము లుండకూడదా? కర్లనుప్రభువు కాంసర్వేటివ్ అయితే, ఆయన అల్లుడు కార్తిక

వర్గమునకు చెందలేదా? మోతీలాల్ నెహ్రూ స్వరాజ్య పక్షమునకు చెందితే జవహర్లాల్ నెహ్రూ నోచేంజిపక్షమునకు చెందలేదా? అయినను మేము చేసిన దోష మేమున్నది దూషణమేమి? “సమదర్శిని” యు మెచ్చుకొనుటవలననేకదా మాకృష్ణాజిల్లా బోర్డు వ్యాసమును పునర్నందించుకొనినది! సీతారామయ్యగారు రెడ్డిగారిని అధ్యక్షులుగ చేయవలెనని ప్రతిపాదించిన మాట అబద్ధమా? అట్లయినచో సీతారామయ్యగారు మా వ్యాసము నేల ఖండించలేదు? వారు ఖండించలేదు నరే, శ్రీ నాగేశ్వరరావు పంతులుగారిని కొన్ని విషయములను తెలుపగోరితిమి వారేల తెలుపలేదు? వారును వారును పెదలగుటచే కాబోలు. రాజకీయవిషయములలోకూడ సత్ప్రవర్తన కావలసియున్నది. “సత్ప్రవర్తన, సత్ప్రవర్తన” అని గోట్టే గోలపెట్టెను సాశ్వాత్య రాజకీయమంతయు సత్ప్రవర్తన లేక చిందరవందరయ్యున్నది. అట్టి దుష్ప్రవర్తన రాజకీయములందు చొచ్చుచుండుటచేతనే గాంధీమహాత్ముడు రాజకీయమునం దాధ్యాత్మిక సూత్రముల బ్రతిపాదించెను. దీనిని జ్ఞప్తియందుంచుకొని, ఒకవిషయమాలోచింపుడు. నిన్న జస్టిస్ పక్షము, యీరోజున కాంగ్రెసు, రేపు స్వతంత్ర, యెల్లుండి యింకొకటి అవలంబించుచున్న రెడ్డిగారినిగాక, నిరాడంబర జీవులును నిగర్వులును కాంగ్రెసు పక్షపాతియున్న శ్రీ ధన్వాడ రామచంద్రారావుగారిని అధ్యక్షులుగ నెన్నుకొనమనుటయూ, మాదోషము!! ఈదోషమేనా, సీతారామయ్యగారి “ఉదారస్వభావము, శాంతహృదయము, నిర్మలస్వభావమునకు” ముప్పుదెచ్చినది? ఇటు

వంటి చుట్టు యెట్టికో చదువరులే యూహించు కొనగలరు.

ఇంక భాషకుముప్పుచెచ్చితి మందురా? దీర్ఘ సములు, ప్రబంధపదతస్కరణములకు మేము దిగజాలకున్నను వాగ్ధోరిణిని మఘోనుమాదిరిగ గురిపింపజాలకున్నను మాట్లాడుకొను భాషలో మాయద్వేషములను వెలిబుచ్చదలచితిమి. అట్లనే వెలిబుచ్చుచున్నాము. వెలిబుచ్చగలము. ఇది దోషముకాదని ఘంటాపదముగ నుడువగలము.

పత్రిక కగారవము కలిగినను, ప్రజాకంటకము గలిగినను, మాపత్రికను జుకులక నిరమించెదము డాని కొకరి సలహా యవసరములేదు. ప్రపంచమునకు లేకమాత్రము మాతో నవసరములేని యెడల పట్టుకు ప్రాకులాడు వారము కాము. ప్రస్తుతముమాపత్రికకు ప్రజలుచూపు ఆదరణ గౌరవములు తక్కిన పత్రికలయెడ చూపు గౌరవాదరణల కేమాత్రము తీసిపోవను దృఢసమ్మతముతో మా పత్రిక నిలక ను కొనసాగించితిరుదుము. అకాకపోయినను పత్రికను పెట్టుకపుడొకరిని యడుగనులేదు ఇపుడొకరి సలహా ననుసరింపవలసిన యగత్యములేదు. మేము దొంగలముకాము ఏకాంగ్రేసుడబ్బును దుర్వినియోగము చేసినవారముకాము ఏకాంగ్రేసుడబ్బు మాకాధారముకాదు ఏకుటుంబము శిథిలము చేసినవారముకాము ఒకరిని దివాలాతీయించ నూలేదు, ఇంకొకరిని తీయించుటకు సిద్ధముగనూలేము. న్యాయమని తోచినచో మాలంత రాత్రి చెప్పివప్రకారము, స్వపక్ష పరపక్ష విపక్షతలేక విమర్శించ గరవారమేకాని, ఒకరు దూషిస్తారని; మరియొకరి భూషిస్తారని మానంకల్పములను మార్పుకొనజాలము.

సాపము | నాయుడుగారికి ఉన్న పత్రిక

లేమియు నచ్చలేదు. ఒకసాహితీ పత్రిక వీరికి నట్టినది. బహుశా వారికి సాహితీ పత్రికతో కొలదిపాటి సంబంధముండి తీరవలయును. అది యునుగానిచో, చనిపోయినవాడెపుడును మంచివాడనువాక్యము సాధకము కావలెనేమో! సాపము, సఖి పత్రిక ప్రశంసకు తగినదేకాని అందు కొన్ని జగుప్సాకరములగు స్వీయచరిత్రాత్మకములు తుంటరి వ్యాసములున్నవట. సాహితీలోకూడ కట్టివ్యాసములు ప్రచురింపబడలేదని శ్రీనాయుడుగారు తెలుపగలరా? లేక సాహితీసమితిలో చీలికలు తటస్థించి కాధలిక్కులు ప్రాటెస్టెంటులుగ మారినవిమ్మట యేర్పడిన "సఖి" మీద ద్వేషమాయుది? మొత్తమున సాహితీసమితి పరిణామముతో మననాయుడుగారికి నన్నిహిత సంబంధమున్నదని మాతలంపు.

మేము వ్యక్తిదూషణ గావించితిమని నిందమోపిన నాయుడుగారే మూపై వ్యక్తిదూషణకు గడంగిరి. వీరివ్యాసము చదివినయెడల వీరికిని భాషాప్రావీణ్యము లేదేమోయనిసందియముకలుగుచున్నది. శ్రీనాయుడుగారు కూడ మాతో కలిసినయెడల, యిరువురము కలిసి యెచటనైనను భాషాజ్ఞాన మలపరచుకొనవచ్చును.

శ్రీనతసింహారావునాయుడుగారి ప్రపంచమందు జీవించియున్న వ్యక్తియూ, లేక ప్రచ్ఛన్న వేషధారియూ యని సందియము కలుగుచున్నది. కనుక శ్రీనర్సింహారావు నాయుడుగారిని మాకొకవర్ణాయము దర్శనమిప్పింప వేడుచున్నాము. వారికి ఏలులేనిచో వారి చిరునామాను తెలియపరచినయెడల నెపుడు దర్శించమనిన నపుడు దర్శనము చేయగలము. సమదర్శిని పత్రికమాత్రము నీవివాదము నింతటితో విరమింపజేయునుగాక.

మ చి లీ ప ట్ట న ము

సంపుటము 2 }

జూలై 1927.

4 వ సంచిక }

ప్రేమ

ఉమర్ ఆలీషాకవిగారు

రంగము :— గుడారము.

(ప్రవేశము :— అభిమన్యుడు, ఉత్తర)

అభి :— ఉత్తరా ! అజాతశత్రుండగు యుధిష్ఠ
రుడు నేడు గురువైన ద్రోణాచార్యునిచే
నడవబడుచున్న సంగ్రామమున పన్నిన వర్ష
వ్యూహమును భేదించుటకు నన్న గాయత్త
ముచేసినన్నదే? చి “నాయనా ! అభిమన్యు
కుమారా ! నేడు మావగడము నిలుపవల
యునునుమా” యని వాత్సల్యమున దల
దొప్పి పలికినాడు. నేనిదే నీయొద్ద అను
జ్ఞను దీసికొని యుద్ధభూమికి బోవుచున్నాను.
ఇది మిగుల సుదీనిము. నాతల్లి సుభద్రా
గర్భమున నేనున్నప్పుడు, మా మాయ శ్రీకృ
ష్ణుడు వద్ద వ్యూహము ప్రవేశించి రణపాం
డిత్యము నభ్యసింపజేసినాడు అది నేడు
ప్రద్య పవలసిన యవసరము తటస్థించినది
కాంతా ! మనకు నేడంతభాగ్యమో!

ఉ॥ దోణుడు కర్ణముఖ్యుడు
దోర్బలయోధులు యుద్ధభూమిలో
బాణము లన్ ధరించి రణ
పాండిత్యజూపెడు వేగవారి వి
న్నాణుడూచి నాపితృబు
ణంబుదీర్చి హితంబుగూర్చ గీ
గ్యాణుల కీర్తిగీతములు
పాడగ ప్రార్థిపులెల్ల చూడగ॥

ఉత్త :— నాథా ! లోకభీకరులును శస్త్రాస్త్ర
కళాశోధులు నగు కురుయోధులంత సులు
వుగనెట్లు జయింపసాధ్యమగును.

అభి :— ఉత్తరా ! నుండేహించెదవేలా.
మ॥ తలపూవాడగనిక చెక్కిటను స్వే
దంబైన జాల్యార నీ
కలతంబులగోయ్యేతి రిపునః
ఘాతంబు నిజించి రా
జ్యలతాగిన్ గొనివత్తు దుందుభులు
మ్రోయక దివ్యులవైరి కో

టుల యూదంబుల నెక్కి కీర్తిసతి నా
ట్రంబాడ నేడెతయున్

ఉత్త:— పాణేశ్వరా! నీవన్నదినిజము. నీ
పరాక్రమము త్రిలోకవిదితము, కాని
చం॥ పరగుడునంచునీతులను

బల్కెడుదాసనుగానుగాని యీ
దురమున కీప్రబోవబడు
దోహలు కౌరవులక జయింప దు
స్తము సురారితైన రణ
ధాత్రిని గాడివిలేనియట్టి యీ
తరుణమునక రణంబు శుభ
డంబనితోచు పాణివల్లభా॥

అభి:— కాంతా! నీకింత చింతయేల.

ఉ॥ ఆలమదల్చినాజనకు
డర్జును డప్పడు నీకు శత్రులక
గూలిచి బొమ్మపొత్తికలకున్ వసనం
బులు దెచ్చియిచ్చె నే
నాలమునందువారి హతి
మార్చి తదీయకీరీటపంక్తిర
త్నాలను దెచ్చియిచ్చెదను
నచ్చనగాయలు రాడుకొంటకున్

ఉత్త:— అట్టియదృష్టము నాకుబట్టునా, నాథా!

ఉ॥ అడినమాటెకాని యెదు
రాడగనీయవు కోటిచెప్పినక
వీడవు నీమతుంబుగురు
వీరులు క్రూరులు వారిసోర్పగా
గూడునె నీకు నీరణము
గూడదు నామనవాలకించు న
న్నాడదటంచు దిట్టి
తెగనాడకురమ్ము శుభంబు నీకగున్॥

అభి:— (చేయిపట్టుకుని) కాంతా? నీవెంత
జేలవు చతుస్సముద్రముద్రితమయిన ధరా
చక్రమునంగలశుభావీరాధీవీరులువచ్చి నమర

సముత్సాహులయియున్న నీసమయమున
వెన్నిచ్చి పాటిపొమ్మనుచున్నావా, చాలు.

ఉ॥ క్షత్రియుడై జనించిననె
చాలదు యుద్ధమునందు శూరుడై
శాత్రువులక జయించి నిజ
శౌర్యము లోకము మెచ్చబోరుటే
క్షాత్రముగాన నేను జని
కౌరవకోటిని నుక్కడించి మా
గోత్రము నిల్పునక ప్రిజలు
గోవులు బ్రాహ్మణులుక సుఖంపగన్॥

ఉ:— మీరెన్నిచెప్పినను నేనీయుద్ధమునకుఁ
మిమ్ముబొమ్మని చెప్పనోపదు. నాకేమో నే
డన్నియు దుశ్శకునములగుచున్నవి.

అభి:— అవి ఎట్లు స ఘటి చును. శకునములు
దేవతలచేతులలో నందును. ముక్కోటి దే
వతలు మనకు నిజము ము చేకూరునని దుం
దుభులు మ్రోయించుచున్నారు. ఇంక నీవు
దుర్నిమిత్తములనేల శంకింపవలెను.

ఉత్త:— అదియేమోగాని మీరు రణంబునకుఁ
బోవుటకు నామనంబాగీకరించలేదు.

అభి:— అది స్త్రీజనవ్యభావము.

చం॥ మగడు రణాంగణంబునకు
మార్తురగెల్వంగఁబోయెదంచు నా
తృగరితతోవచింప ప్రమ
దంబున నౌనని చెప్పిపంపఁ నే
మగువయు సాహసింప దిది
మార్గము సాధులకెల్లపాఠియికంబుగ
నిటవచ్చుచున్న విసబోలునె
వీరుడఁ నాడమాటలక॥

ఉత్త:— నాథా? అటులయిన నన్నును నీ నెంట
యుద్ధమునకుఁ దోడ్కొని వెళ్ళుము.

అభి:— అది అనంచితము

చం॥ వనములఁ దోడినెచ్చెలులు

పాటలుపాడగ నాడుకొంచు నీ

దినములుబుచ్చినావు రణ

తీరులెఱుంగవు బాణతూణముల్

గొని రిపుకోటి కుత్తుకలఁ

గోయలెఱుంగవు పట్టుపట్టి నా

వెనుకకువచ్చిచూడఁదగు

వేడుకయేమివచ్చింపు మంగనా॥

ఉత్త :— నేనును రిపునికాయనిర్భేదన మాచ

రించునీకుఁజేదోడువాదోడునై యుండెదను.

అభి :— అది యనుభవము. నీనిట్టి తగని

కోరికలు కోరవలదు.

ఉత్త :— ఇది తగనికోరికగాదు.

ఉ॥ ఎందరు సుందరాంగు లని

కేగరు వైరలగెల్చి ధాత్రి మె

ప్పందరు సత్యభామ నర

కానురుక మొనమొన్నగూల్చె నే

నెందుకు ధార్తరాష్ట్రుల జ

యింపనో చూచెదనేడు నీవు నీ

శృంగదనమెక్క నేను రథసారథినై

వెనువెంటవచ్చెదక॥

అభి :— (కొగలించుకొని) భర్తృదారికా! నీ

ప్రసన్నహృదయమున కవసరతదనుడనై య

భినందించుచున్నాను. అదే రణనిస్సాణము

మ్రోయుచున్నది. నాకై ఎల్లవాచునమరోత్స

కులై నిరీక్షించుచుందురు (నిష్క్రమించును).

ఉత్త :— నేనును నీవెన్నంటియే వచ్చుచు

న్నాను. అక్కటా శరవేగమునబోవు నిన్ను

నేనెట్లు గలిసికోగలను. నేనింక హతాశను

గదా. హతాశులు ప్రాణములువాయుదు

రదురే, నేనేలనిడలేదు?

తే॥ గీ॥ మెరపువలె నాదువిభుని సుందరముఖాబ్జ

మనియెనెడుకారుమేఘాలవతరించె

వారి గురుయుచున్నది నేనుబ్రతుకనింక॥

ఉ॥ ఈయెలజవ్వనంబు నేనెట వీ

డ్తునునొంటిగ దుఃఖభాజనం

బైయెసలారునాబ్రతుకు

నందిక సౌఖ్యములేదు లేదు నా

ప్రాయము వ్యర్థ మీకలిమి

వ్యర్థము ప్రాణవిభుండులేని నా

గేయము సుద్రభూమిక ము

గించెద జీవితనాటకాంకమున్॥

సీ॥ ఎవరు నాహితమునర్ధింతురు నేను నె

వ్వరిహితంబెనసి జీవనమునేతు

ఎవరు నన్నింక మెప్పింతురు నేను నె

వ్వరిని మెప్పింపకాపురమునేతు

ఎవరు నాయెలప్రాయమిక్షింతు రెవని ప్రా

యముజూచి నేను నెయ్యంబునేతు

ఎవరు నాముచ్చట లీడెత్తు రెవరి ము

చ్చటదీర్ప నేను నిచ్చకమునేతు

తే॥ గీ॥ ఎవరితోడిదొలొకంబు నెవరువిభుఁడో

అతఁడెలేకున్న నేనెట్లు బ్రతుకగలను

భూమినూడఁదీసినచెట్టు బోలె నేల

వారిలి వసివాడి దుఃఖాల గూలిపోదు॥

సీ॥ ఈప్రాణములనిల్ప నేదినావిభువచ

శ్చృగారరససుధా సేచవంబు

ఈప్రాయమునుబెంప నేది నావిభుదృగం

చలచలన్మధుపూర కలశచయము

ఈకాలమునుబుచ్చ నేదినావిభునవ్వు

నెమ్మొముసాగను వె న్నెలవెలుంగు

ఈవైభవముజూడ నేది నావిభుపదం

బులమోయుగజ్వలంబు దెలరవంబు

తే॥ గీ॥ లేదు నేనింకజీవింప లేదు నామ

కట్రెకొనిపోయి నానాధు కడనుబెట్టు

డతని వీక్షించి ప్రేమాగ్నియందు కాలి

కరగిపోయెద నానాధు కొరకునేడ్చి॥

- చ॥ కరుపతి సంగరంబెమది | కోరివడిక మనగోగణంబుకై
సరథగజాశ్వ పైనిక వి | శాల చమూనివహంబుఁ గూర్చి యు
తరమున నేడు గోవులను | దాఁకెనటచును వింటి నిన్న కా
వరమున దక్షిణంబు పసి | బట్టై సుశర్మ యదెంత చిత్రమో || 1.
- కం॥ ననభూమింజయుదగుణి | జనమారుని నిఖిలశత్రుసంహారకుఁడే
కొనక రణభూమికుఱుకుట | గనఁ, బులిమీసములనూగు | గతియయ్యెగదా || 2.
- మ॥ మముఁ జంపించుట కాలఁబట్టగ సుశ | ర్మన్ ముందుగానల్ప సై
న్యముతోఁ బంచిన మత్స్యభూతియనూ | నాటోపధాటీచమూ
సముదాయంబు రహింపబోవునటకా | సామిక్ గుబేరాశక్తై
యమితాసీకినిబంపఁజేపడువిరా | టాధీశు గోసంఘముల్ || 3.
- కం॥ అనియెంచి దక్షిణాశేకు | మనగోవులకై ట్రిగర్త | మహిరమణున్ జ
య్యన బంచి కొడుపబలముల | ననుపగఁదలపోసె నుత్త | రాశకుఁ గడకన్ || 4.
- చ॥ జనపతి దక్షిణంబున సు | శర్మ బశువ్రజమున్ మరల్చి యొ
య్యన గొనిపోవుచుండిన జ | నశ్రుతి వించు ననల్పసైన్యమున్
గొనుచుఁ బసిన్ మరల్పగ న ! కుఁతివిక్రముఁడేగఁ దండి ! యీ
గిను మెద నొచడయ్యెనె యొ | కింతయుఁ, దప్పెను కార్యపద్ధతుల్ || 5.
- కం॥ గంగేయ కుంభజన్మకృ | సాంగాధిప ముఖ్యరథిక | వర్మలతోడన్
సంగర మొదవెను నిక నాకుం | గాదగు నర్థమెద్ది | కోరిగణింపకా || 6.
- కం॥ రథముఁ గడువంగదగు సా | రథి యొక్కడ లేమి నేడలంకెద తృటిలో
వధ్వింపనె నివులను సా | రథిపేరి నొకండుదొరకి రహియించినచోన్ || 7.
- కం॥ కలహశనుఁడడగని | మ్మలభూపతులెల్ల నొర | బుడుతఁ డితుడెం
తలుచేసె ననుచు మెచ్చగ | కలసన్ గురువీరులను జీకాకొనరింతున్ || 8.
- చ॥ కమలభవాండ భాండమున | గల్గిన శూరసమూహమెల్ల ని
క్కముగ విరాటసూతి కెన | గాదగు చాపరహస్యవేడిగం
దుమెయని యక్కజంబుమది | దోప గనాడెనురీతి యుద్ధ రం
గమునఁబరాక్రమించి కడకన్ మనగోగణమన్ మరల్చెదకా || 9.
- కం॥ ఎక్కటిపోరిలో బంప | తిన్ విషమాక్షుని దాకినంత న
మ్మక్క ! కిరీటి యెంతటి య | మానుష విక్రముఁడంచుఁ బల్కు పే

- రెక్కిన యోధులక గలన ♦ లీలజయించిన నన్నుఁ గాంచి యీ
యుక్కురి ; యుద్ధనామలనె ♦ యొడ్డు రణంబులనంచుఁ బల్కురే ॥ 10.
- కం॥ రథమంధర మహితాంభో ♦ నిధిలోఁ దిరుగడవాహి ♦ సీపతికలఁగన్
రథికుఁడనై సారథినై ♦ మధియింతుఁ గురుప్రసీర ♦ మయనైనాబ్దినై ॥ 11.
- చ॥ తలపరుగాక కౌరవులె ♦ దక బరిమృష్టప్రవ్రజాంగనా
గళవిలసన్నగీమదసు ♦ కర్దమమాదరవారిచేతిలో
నలరెడినన్ను ! నింతవరి ♦ హానకమయ్యెనే యుద్ధకేళి ? నా
యలవుఁ బలంబు శౌర్యము బ ♦ లాధ్యులు గఁదురుగాకనేఁడనిన్ ॥ 12.
- డి॥ కొండొక నాకరాజ్యరమఁ ♦ గోల్పడి మాయమరొదరంబునం
దెండ చొరంగరాని యవ ♦ సీధివసీతతులందుఁ డాగి పం
డ్రొండు సమల్ వసింపగను ♦ ధీయుతులచ్యుత ధర్మలైన య
ప్పొండవులా ? యరాతిగణ ♦ భంజనులు త్రుడేవిధంబాకో ॥ 13.
- మ॥ రదనేమి ధ్వనిగర్జగానిరతధా ♦ గావాహిబాణోఘ ని
ర్మథితారాతి కిరీటరత్నచిశం ♦ పాలీలగార క్తధా
తుధుసీవార మువృష్టియైతగనహే ♦ తూడ్చాతకల్పాంతతో
యధరంబోయన మించికౌరవులశౌ ♦ ర్యగ్రీష్మముంబాపెదన్ ॥ 14.
- మ॥ వికటాటోపనటత్కబంధము భయా ♦ విర్భావధావద్రధి
ప్రకరం బాహతివల్లదశ్వకమున ♦ ర్పబాంధి కృత్సాంగదో
ర్మికబాహువ్రజముల్లుతద్రోధముదు ♦ ర్మేధోవసావినగం
ధికరీంద్రాంగకమై చలంగదురముక్ ♦ డీవ్రంబుగాఁజేసెదన్ ॥ 15.
- సీ॥ జాలమార్గములమృగీ ♦ లోలలోచనల్ లీలాద్యగుత్పల ♦ మాలలనున
లీలావనిష్కృత ♦ శూలాయుధులురణ భీలశూరులువేన ♦ వేలుగొలువ
హేలావిజితశత్రు ♦ జాలుండటంచుజ నాశిమద్విక్రమ ♦ శ్రీలంబాగడ
పోలినాశితమహీ ♦ పాలలోకంబుతో బాళిమైమత్స్యభూ ♦ పాలుడలర
తే॥ గీ॥ కలనఁగురువీరులను లీలఁ ♦ దొలఁచి యాల
మలఁచి జయమును గొన్ననన్ ♦ దలఁపనట్టి
బలయుతుండొక్కఁడైన నీ ♦ యిలనువేడ్క
నలరునే ? నన్ను సేవించి ♦ నెలయుఁగాక ॥ 16.

స్వయం కృతా పరాధము.

తోలేటి పేర్నాజుగారు.

చెడిపట్నం చేరమన్నమాట వెంకమ్మపిషయంలో సార్ధకమైంది. చిన్నప్పుడు పుట్టిట నైతేనేం, పెద్దప్పుడు అత్తవారింట్లో నైతేనేం, వెంకమ్మ మహా అయిశ్వర్య మనుభవించింది. పదిమందికి పెట్టినచెయ్య. భర్త బ్రతికున్నకాలంలో వీరిల్లో చిన్నసత్రము. తీసుకురావడానికి కామేశ్వరావుకు, వండిపెట్టేటందుకు వెంకమ్మకు విసుగు విరామముండేదికాదు.

కామేశ్వరావును చూచి, అతని ఆస్తినిచూచి, అతను బ్రతికున్నంతకాలం మాబాకీమాట ఏం చెబుతారు? అని అడిగేవాళ్లేరు. కామేశ్వరావు కాలంచెయ్యడంతోనే వచ్చాయి అన్ని వైపులనుంచిబాబాలు, వాతంట్లు సమనులు. చెరు వెండడంతోనే చేపలు బయట పడ్డట్లు, కామేశ్వరావు కాలంచేయడంతోనే వెంకమ్మ మాధవుడు బయలు పడ్డారు.

పువ్వులమ్మన పూళ్లో కట్టెలమ్మడం కష్టం. వెంకమ్మయెవరితో చెప్పకుండా మాధవుణ్ణి వెంటబెట్టుకొని రాజమహేంద్రవరం చేరింది. కాయకష్టం చేసుకొని కలో కంజో తాగి తను పిల్లాడు బ్రతుకకలమనే ధైర్యం. తెల్లవారుజామునేలేచి యెనిమిదింటివరకు ముప్పై నలభై బిందెలయితే ఊళ్లో నీళ్లు పోనేది. తొమ్మిదిగంటలు మొదలు ఒకన్నీడరుగారింట్లో వండిపెట్టేది. తానెంత కష్టపడినా మాధవుణ్ణివృద్ధిలోనికి తెచ్చుటకే, మాధవుడికి వన్నెండోయేడు. స్వతహాగా తెలివిగలవాడు. మాధవుడికి వద్దెనిమిదేళ్లు వచ్చేసరికి స్కూలుపై నలు పేసయినాడు.

రాజమహేంద్రవరంలోనే ఆర్టుక ఖాళా లలో మధ్యతరగతి చదువుచున్నాడు. ఇతనికి

హిందూఆచారాలు చూస్తే ఆట్టేనచ్చేవికావు. ప్రక్కయింట్లో నారాయణరావుగారిని ఒక బహు సమాజకుడున్నాడు. మాధవుడు తెలివి తేటలుగలవాడు కనుకనే నారాయణరావు యితన్ని ప్రేమిస్తూఉండేవాడు. తీరికయినప్పుడల్లా బ్రహ్మసమాజాన్నిగురించి చిల్లర ఉపన్యాసాలిస్తూండేవాడు. మాధవుడికి క్రమేణ ఈ యన మాటంటే పత్యమైపోయింది. బ్రహ్మ మందిరానికి ప్రతివారం నారాయణరావుగారితో వెనుతుండేవాడు. మాధవుడు ఒంటరిగానున్నప్పుడల్లా పూర్వాచారాలను గురించి ఆలోచిస్తూ “ఏమిటి చెప్పా! మనపెద్దలంతా యింతతెలివితక్కువవారు” అనేవాడు. మాధవుడు ప్రవృద్ధమములో బ్రాహ్మణేతరులతో భుజించడానికి శంకించినా, క్రమేణా పరిపాటయిపోయింది. ఒక శుభముహూర్తాని యజ్ఞోపవీతంకూడా పరిత్యజించాడు. సమాజం పెద్దలలో ఒకడైనాడు.

వెంకమ్మ మాధవుని ప్రవర్తన ఏమిబాగుండలేదనుకొనేది. భర్తపోయినప్పుడుగాని ఆస్తి అవ్వలవాళ్ల పాలయినప్పుడుగాని కూడ అంతరించిచారించలేదు, కొడుకు ప్రవర్తనాన్ని గూర్చి బెంగపెట్టుకుంది. తనెత్తుకొడుకుని మందలించే దెట్లు?

వెంకమ్మ క్రమేణా బెంగచే మంచమెక్కింది అన్నహితువు నశించింది. బల్లిలాగు మంచాన్ని అంటిపెట్టుకుపోయింది. ఒకరోజునకొడుకుని దగ్గరకుపిల్చి మంచంమీద కూర్చోపెట్టుకొని, వీపునెమురుతు “నాయనా! మీనాన్నగారు పోయినా ఏలోపములేకుండా నిన్ను పెంచి పెద్దవాణ్ణిచేసాను, నువ్విప్పుడు బి. ఎ చదువుచున్నావు. దేవుడను

గ్రహించి ఆయుర్దాయమిస్తే, నీపొట్ట నీవు పోసు
కోగలవనే ధైర్యం నాకుంది. రామయ్యమామ
పెద్దకూతురు రాధను నీకిమ్మని సుబ్బయ్యబాబు
చేత కబురంపిస్తాను ఏమిటి నీఅభిప్రాయము?”
అంది దీనంగాఅనికేసిచూస్తూ

మాధ:— అమ్మా, యిప్పుడుతొందరేం. బి.ఎ.

పరీక్షకూడాకాని, చూచుకొందా లే-

వెంకమ్మ :— అబ్బాయి-యింకా తొందరేమ
నేనా! నీయీడు జనార్దనానికి ఇద్దరాడపిల్లలు.
ఒక మొగపిల్లాడును నీకు రేపంతరవేదికి ఇరు
వైమూడెళ్ళి ఇరవైనాలుగో ఏడాదుంది.
అదికాకుండా నీకడుపున ఒకకాయకాస్తే చూ
డాలని నాకుమాత్రముండదు!”

మా :— అమ్మా, నావివాహంవిషయములో
నీవు బెంగపెట్టుకోవద్దు, అని వెళ్ళిపోయాడు.

మనోన్యాధికి మందులేదుగదా. వెంకమ్మ
స్తితి బొత్తిగా మారిపోయినది. నాలుగు మె
తుకులైనా నోటినిపోవడంలేదు ఇక రోజు
మీదున్నట్లుంది ఒకరోజున కొడుకునిపిల్చి,

వెం :—నాయనా, నీటికి పదిహేనురోజులనంచి,
ఒక్కమోస్తరుగావుంది. ఏతెల్లవాడుకూ
మునో యీకాస్తప్రాణం గుటుక్కుమం
టుంది-రాధను వివాహంచేసుకోవడంలో ఏ
మాలోచించావు ” అంది కళ్ళనీళ్ళుగారుస్తు.

మా :— అమ్మా చెప్పానుకాదా, యీ బి. ఎ.
పరీక్ష అయ్యాక చూచుకొందామని.

వెం :— అబ్బయీ, వివాహం నువ్వెప్పుడుచే
సుకున్నా, నేబ్రతికుండగానే మామయ్యను
పిలిపించి ఖరారుచేసుకొంటాము, నీఅభ్యంత
రమేమీ లేదుగదా”

మా :— అమ్మా, ఇక నీదగ్గరదాచడ మెందుకు
యదార్థం చెబుతున్నాను విను, రాధను

నేను పెళ్ళిచేసుకోను. మనలో చాలా దు
రాచారాలున్నాయి. అవన్నీ బాపేటందుకు
నేను కంఠం కట్టుకున్నాను. నేను బ్రహ్మ
సమాజంలో ప్రవేశించాను. ఏరజన్వలైన
పిల్లనో, లేకపోతే ఏభర్తపోయినపిల్లనో వి
వాహం చేసుకొంటాను.

వెం :— నాయనా, బుద్ధిమంతుడవు. త్వరగానే
తెమిల్చువు. కష్టపడి విద్యచెప్పించినందుకు
ఎంతవాడవయావు! మహా తెలివిగలవా
డవు పుట్టావు మమ్మలనద్ధరించడానికి. స్వ
యంకృతాపరాధం. నిన్ననవలసిన పోలేడు.
మీనాన్న పోవడంతోనే ఏకూలిపసలోనో
నిన్నుప్రవేశపెడితేయింతవాడవుకాకపోదువు
అయ్యో, ఆయాసమెక్కువవుతోంది నీబెంగ
తోనేపోతున్నా యాదవకులానికిముసలమ్మవు
ట్టింది. నేపోతున్నా నీయిష్టం నారాయణా—
నారాయణా—అటు ప్రాణం విడిచింది—.

మాధదిరావు బి. ఎ. పేసయాడు బి. ఎల్
చదువుదామా ఎల్. టి చదువుదామా అన్న
మీమాంసలోపడ్డాడు. ఏది చదివేటందుకై నా
గణించిపెట్టేఅమ్మ చచ్చిపోయింది. నారాయ
ణరావుగారిని అడిగి ఏలాగో బి. ఎల్ చదువు
దామనుకొన్నాడు. కాని నారాయణరావుగారు
పూటకు గతిలేని నిరుపేదగృహస్తు. “కావలెను”
అన్నప్రకటనలు ఏమైనా కనబడతాయేమొనని
రోజు వార్తాపత్రికలు చూస్తుండేవాడు. ఒక
దినమున ఒక ఆంగ్లదినపత్రికలో నీకింది పో
టన కనడింది.

కావలెను.

కావలెను.

విద్యారూపుడగు బ్రాహ్మణవరుడు.

ఏబదివేలరూక్యముల ఆస్తిగల, యశావనవం
తురాలిని విద్యావంతురాలిని అగు ఒకనాయుడు

పిల్లను వివాహమాడుటకు.

వివరములు వలయువారు

“ఓ”

C/o మెడ్రాసు మెయిలు అని వ్రాయవలెను.

ఈప్రకటన చూడడంతోనే పేదకు పెన్నిధి లభించినట్లు అపరిమిత సంతోషపడ్డాడు. తన నిమిత్తమే ఈప్రకటన ప్రకటించారనుకొన్నాడు.

తిన్నగా నారాయణరావుగారి యింటికి వచ్చి ఈప్రకటన వారికి చూపించాడు. వారుకూడా సంతోషించి “బాగుండన్నా” ఈవ్యవహార ములోపూనుకొని పనిచేయ వలసిందని నారాయణరావుగారిని మాధవుడు ప్రార్థించి పూర్వ కముగా వేడుకొన్నాడు. “ఆలస్యం అమృతం విషమన్నట్లు” కాలయాపనచేస్తే పిల్లమించిపోతుందని నారాయణరావు పత్రికాధిపతిపేర ఆపిల్లవిషయమై యావత్తు తెలుపవలసిందని తంఱిని చూపాడు.

నాయంకాలమయినది. మాధవుడు ఆరాటానికి మితిలేదు. రాత్రిభోజనముచేసి బంటరిగా పడుకొన్నాడు. నిద్దరవట్టడు. “తండ్రి నిరతాన్నప్రదాత, కర్మిష్టి - మాతాతో యజ్ఞంచేసిన సోమయాజి. నేనో నాయుడుపిల్లను పెళ్లాడదలచుకొన్నాను” అంటూ ఆలోచిస్తూ పడుకొన్నాడు. అంతలో “నీబెగతోనే మరణిస్తున్నాను” అన్నతల్లిమాట తలంపుకొచ్చింది.

“మావాళ్లకు బొత్తిగాతెలియదు బ్రాహ్మణుడు అన్నిజాతుల స్త్రీలను వివాహంచేసుకొనేటాడుకుఅర్హుడనివేదాలేబహుకొంటున్నాయి ఈవీధి వేలరూపాయలే మానాన్నకిచ్చి “నన్ను పెళ్ళిచేసుకొనుని ఏకులస్త్రీఅయినా అంటే” నేను చేసుకొనునా అంటాడా ఎప్పుడు అనడు అటువంటప్పుడు నేను చేసుకోవడంలో ఆక్షేపణే

ముంటుంది గనుక”? అంటూ ఏమోమోతలోచిస్తూ పడుకొన్నాడు.

తెల్లవారింది. మెయిలు ఎప్పుడువస్తుందాఅని ఎదురుచూస్తున్నాడు, మాధవుడు. ఆడినముననే నారాయణరావుగారిపేరాక ఉత్తరమువచ్చినది, అందులో నీక్రిందివిధంగా వుంది.

రామానుజంచవుదరి. ఎమ్. ఎల్.సి

జి. టి. మదరాసు,

3-8-20.

నారాయణరావుగారికి.

అయ్యా :—

నమస్కారములు.

ప్రకటనానుసారముగ మీరుయిచ్చిన తుతి చేరినది. పిల్లకు రేపు ఫిబ్రవరినెలకు ఇరువది రెండేళ్ళు వెళ్లును. ఇచ్చటనే డిప్యూటీ ఇనస్పెక్టర్ గు పనిచేయుచున్నది. పిల్ల పేరు యామినీపూర్ణతిలక.

మీకు వివాహంచేసుకొన నుద్దేశమున్నచో వచ్చి పిల్లను చూచుకొనవచ్చును. మీరాక కేదురుచూచుచుందుము.

ఇట్లు

(రావుసాహెబు) రామానుజంచవుదరి.

నారాయణరావుగారు మాధవుని వెంటబెట్టుకొని మెడ్రాసులోతిన్నగాచౌదరీగారి టికి వెళ్ళారు. పాశ్చాత్యపద్ధతిని పేకుహుడ్లు చేయడ తో యధావిధిగా మర్యాదలయినాయి. చవుదరిగారిది మూడంతస్తుల దివ్యసాధం. అంతా కలసి సాధోపరభాగానికెళ్ళారు. అంతా విద్యుద్దీపాలతోను విద్యుద్విసినకర్మితోను నిండివుంది. నాలుగువైపుల వున్న స్పింగు సోఫాలు, వాటిమీదున్న మొఖమల్దిండ్లు, మధ్యనమల్చిన నయనానందకరములగు తివాడులు చూడడం

తోనే ఇతినొక జమిందారుడని గ్రహించారు. మాధవుడు నారాయణరావుగారు అతా కూర్చున్నారు. అంత చౌదరిగారు “డియర్ యామినీ” అని కేకేశారు.

తోడనే “కమింగుసార్” అనే కేకవినబడింది. అంత కొంతసేపట్లో పక్కగదిలోనుంచి “టిక్కటక్క” మను శబ్దంతో వచ్చి దొక “రేడి”

“వాట్సిదిమేటర్” అంది చౌదరిగారి కేసిచూస్తూ.

“టేకుయూవర్ స్టేటు” అన్నాడు చౌదరి మందహాసం చేస్తూ.

“యీమె మాలమ్మాయి యామినీపూర్ణ తిలక” అన్నాడు మాధవుని కేసి నారాయణరావు కేసి చూచి.

“యామినీ, ఈయనే నిన్న అప్లయి చేసు కొన్న మాధవరావుగారు” అన్నాడు పిల్లకేసి నవ్వుతూచూస్తూ.

“అయినీ” అంటూ ఆమె మాధవుని సమీపించింది. ఏంచేస్తుందో అనుకున్నాడు గాని చెయి పటుకోవడంతోనే పేక్ హాండు. మర్యాదగదా అనుకొన్నాడు పాపంమాధవుడు.

ఒకరినొకరు చూచుకొన్నారు “ఆల్ రైట్ అంటే ఆల్ రైట్” అనుకొన్నారు.

శుభమస్తు శీఘ్రం అని వచ్చే ఆదివారమే ముహూర్తం నిశ్చయించారు.

రామానుజుచౌదరిగారు “చేయబోయిచేస్తాము కనుకనా” అని మహా వైభవాతో చేసేటందుకు నిశ్చయించారు స్నేహితులకు బంధువులకు శుభలేఖలు వ్రాసారు. అయిదురోజులు దామనుకొన్నారు కాని పిల్లకు క్యాజుయల్

లీవు రెండురోజులే దొరకడంచేత రెండురోజుల్లోనే అంతా ముగించేటందుకు నిశ్చయపరిచారు. వివాహం రేపనగానే రావలసిన బంధువులు స్నేహితులు వచ్చారు. ఇల్లు మహా కోలాహలంగావుంది.

ఆదివారం ఉదయం సరిగా ఏడుగంటలకే యావస్థంది కాఫీ త్రాగేశారు. తొమ్మిదిగంటలకల్లా ఒక పెద్ద చావడిలోనికి శుభముహూర్తానికి వేంచేశారు. దంపతులిరువురు పాశ్చాత్య పద్ధతిని అలంకరించుకొని ఎదురెదురుగా రెండు ఖర్చీలమీద కూర్చున్నారు.

“ఆశురణాంతము కష్టసుఖములందు ఒండొరులబాధక, దాంపత్యసుఖ మనుభవించెదము” అని ప్రమాణకాలయాయి. అంత ఒకరిఊంగరము ఒకరు మార్చుకొన్నారు. అయిందంటే అయిందన్నారు. ఏమిటి వినాహం.

3

నాయుడు పిల్లను పెండ్లాడినందునను, చౌదరి గారికిగల పలుకుబడివలనను, అతని రోజుల మహిమచేతను ఒక కంపెనీలో మేనేజరుగా ప్రవేశించాడు. నెలకు నూటయేబది రూపాయల జీతం. నెల కావడంతోనే ఆనిడో రెండొదలు తెచ్చేది. ఈయన నూటయేభై తెచ్చేవాడు. ఆదైని రామానుజుగారి ఆస్తి. పప్పుమీద నెయ్యి, నెయ్యిమీద పప్పు అన్నట్లుంది వీరి పని.

వీరుండేది ఒక దివ్యసాధం. అతట విద్యుద్దీపాలు, పంకాలు, స్ప్రింగు సోఫాలు, కుర్చీలు, తూగుటుయ్యలలు, జల యంత్రాలు గలిగిన ప్రామదాసనాలు, వచ్చి పోయేటందుకు మోటారుకారులు, వీరి పని అప్పట్లో యేలా వుండాలో ఆలా వుంది.

ఒంటరిగా కూర్చున్నప్పుడల్లా యామిని
“ ఏమిటి చెప్పా స్వర్గం స్వర్గమంటారు స్వర్గ
లో మాత్రం యితరంబు యేముంటాయి ”
అనుకునేది.

యామినికి తనకున్న పనికాక తలమీద వెం
ట్రికలన్ని చిల్లర వేసారాలు, గరల్ గుడు
ఉద్యమానికి కమేండరు. లేడి క్లబ్బుకు శక్రటరి.
బ్రాహ్మణేతర స్త్రీల సభకు అగ్రాసనాధిపతు
రాలు. ఆంధ్రా స్త్రీల సంఘమునకు కోశాధి
పతి. యామినికి తెలియనివాడు మద్రాసు మొ
త్తానికి లేనేలేదు.

మాధవుడు శ్లేష్మంలో పడ్డ యీగలాగ తన
ఉద్యోగంలో పడి కొట్టుకుంటూ వుండేవాడు.
సాయంకాల మారు గంటలయేది యింటికొచ్చే
టప్పటికి, పగలు పనిచేత పాపం భోజనంచేసి
యెనిమిదింటికే పడుకునేవాడు. యామిని
వ్యావర్తంతా తీర్చుకొనివచ్చేటప్పటికి రాత్రి యే
పదిగంటలో అయ్యేది. ఈవిడికోవేళ, ఆయనకో.
వేళ.

చౌదరిగారు కూతుర్ని చూచి మురిసిపో
తూండేవాడు. “ చూస్తూండగా ఎంతపేను సు
పాదించింది ” అని తలచుకొని ఆనందించేవాడు.
యామిని విషయం అడిగినవాళ్ళకు ఎక్కడికి
వెళ్ళిందో చెప్పలేకపోయేవాడు ఇంకా ఎంత
దవ్రతుందో చూచేటందుకు నోచుకోలేదు
పాపం చౌదరి. ఒకనాడు రాత్రి పన్నెండు
గంటలకు ఒకవాంటియైనది తెల్లవారుఝామున
మూడు గంటలకు మరొకటయింది, ఎనిమిది
గంటలకల్లా పరమపదించాడు. పోయేటప్పడు
యామిని “ అంటూ పోగారు

4

మాధవునకు తగనద్యోగం దొరికింది. రాత్రి
పగలు ఎంతచేసినా యింకా యేదోకొరతుండనే
వుండేది. సాయంకాలమై యింటికొచ్చేటప్పటికి
తలకాయ నొప్పిగాను ఆవలింతలుగాను వుం
టూండేది. మితుల పోత్సాహము వలననూ,
తన స్వబుద్ధివలనను బడలిక తీరేటందుకుగాను
ఔషధరీత్యా ఒక్క ఔన్ను సీమసారాయను
సోడాలో పోసుకు త్రాగుచుండే వాడు. దుర
భ్యాసాలు పాలుగాకుండా వుండాలిగాని అయా
యంబు ఒదల్చుకోవడం అస్తిరదేహులగు మాన
వులకు తరంకాదు. ఔన్ను గ్లాసులల్లాపోయి
పెద్ద పడిలో కొచ్చింది. మరికొన్ని రోజులకు
గ్లాసు లవసరమే లేకపోయింది. బుడ్డి నెళ్ళగా
బుడ్డి భాళి చేస్తుండేవాడు.

సాయంకాల మవడంతో నేతిన్నగా వీరఫ్రెష్
మెంటు రూముకో వెళ్లడం మొదలు పెట్టాడు.
టీ, స్కాచిస్కీ, జార్జిఫోర్డు, బర్గడి మూడు
కత్తుల బ్రాండి పొట్ట పట్టినంత త్రాగి తూల్తూ
యేరాత్రి పదిగంటలకో యింటికి చేరేవాడు.

ఇదే అతనికి ముప్పు తెచ్చింది. త్రాగుడు
హెచ్చినకొలది పని మందగించింది. క్రమేణా
కంపెనీకి రాబడి హెచ్చేవరకే త్రాగుడుబిల్లులు
హెచ్చెయ్యాయి.

పూర్వపు చురుకంతా నశించింది, బద్ధకం
మాద్యం అశ్రద్ధ ఒక్కపెట్టున ఆపహించాయి,
ఒక వ్యవహారంపట్ల అశ్రద్ధ వహించడంచేత
కంపెనీకి తీరని నష్టం కలిగింది

పై అధికార్లకు చాలా కోపం వచ్చింది.
తక్షణం పనిమానుకోవలసిందని శాసించారు.
వారి నష్టంవిషయంలో కోర్టులోదావాతెచ్చారు.
యామిని పలుకుబడున్నది కాబట్టి పదిమందితో

చెప్పి ఏదోకొంత ముట్టచెప్పి కేసు రద్దుచేయించింది.

చూస్తుండగా మన కళ్ళపడుట మాధవున కెంతగతిపట్టిందో చూడండి. ఆర్జితం నశించింది. కాని దానితోవచ్చిన త్రాగుడుమాత్రంపోలేదు. “చింతచచ్చినా పులుసుచావదు” ఇతనిజీవితమంతా అధమాధమమగు స్త్రీధనముమీద ఆధారపడవలసి వచ్చింది. ఆవిడ అనుగ్రహిస్తే ద్వాదశి ఆగ్రహిస్తే ఏకాదశి అన్నట్లుంది.

ఈ రోజుల్లో గడించిపెళ్ళి భర్తలంటేనే లక్ష్యంలేదు. ఆలికి కూడెట్టడం ఊరికి ఉపకారమా” అంటారు. అటువంటిస్థితిలో మనమాధవునివంటివారిపాట్లు పెరుమాళ్ళకెఱుక. ఈయన ఉద్యోగం పోవడంతోనే ఇంట్లో పనిచేసే పనివాండ్లను మానిపించింది యామిని. ఇతన్ని చాలా నిర్లక్ష్యంగాను అసూయగాను చూడడం మొదలుపెట్టింది. అంతా స్వయంకృతాపరాధం, చేసుకున్నది అన్యభవించక తీరదు. మాధవునికి యామిని ప్రోవర్తనాన్ని చూస్తే చాలాకోపంగా ఉండేది. యేంచేస్తాడు. గుడ్డికన్నుమూస్తే ఎంత తెరిస్తేఎంత. కోరలుతీసినపాము బునకొడితే యేంప్రయోజనం

5

రమణారావు మాధవరావుకు ప్రాణిన్నేహితుడు. బి. ఏ పరీక్షకు వెళ్ళడం మొదలుపెట్టి వచ్చే గోదావరి పుష్కరాలు మూడోవి. ఎంతమంది స్నేహం కాకుండా ఎలావుంటారు? రమణారావు మొన్న పరీక్షలో బి. ఏలో కృతార్థుడైనాడు. ఫస్టుగ్రేడు చదివేటందుకు పట్నం వచ్చాడు.

రమణారావు సుందరుడని ఒప్పుకొనక తప్పదు. ఆజానుబాహుడు. పచ్చని శరీరము, పొడుగుక

తగినలావు, స్కాచికట్టు గుజ్జుమీసాలు. నొక్కునొక్కులుగాడన్న బెంగాలు కాపు. సార్థక నాముడు. ఏమాత్రంమైన ఉద్దేశమున్న స్త్రీలను వశపరచుకోవడం ఉగ్గుతోనేర్చిన విద్య.

ఒకనాడు సాయంకాలం అయిదుగంటలైంది. రమణారావు తిన్నగా మాధవరావు యింటికి వచ్చాడు. మాధవుడు యింటిలోలేడు. యామినిమాత్రం పికారు వెళ్ళేటందుకు సిద్ధంగావుంది. రమణారావు గుమ్మమువద్ద నిలబడి “మిస్టర్ మాధవరావు” అని మృదుమధురంగా ఎలుగెత్తి పిల్చాడు. అంత టోయలెట్టు చేసుకొంటూన్న యామిని “ఎవరో వెయిటు చెయ్యాలి” అని బుటోతుచేత కబురంపించి పూర్తికావడంతోనే బయటికొచ్చింది.

“రండి కూర్చోండి” అంది. నవ్వుతూ క్రీగంట అతని కేసి చూస్తూ. రమణారావు చిరునవ్వు నవ్వుతూ పెళ్ళికొడుకువలె లోపల ప్రవేశించాడు. అంత యిరువురు ఎదురెదురుగా రెండుకుర్చీల్లో కూర్చున్నారు. రమణారావు “పారిందిరా పాచిక” అనుకొన్నాడు. నిమేషకాలం ఒకరితోనొకరు మాట్లాడుకోలేదు కాని రెప్పవాల్చక ఒకరినొకరు చూచుకుంటూనే యున్నారు.

“మీరెవరో నేను తెలుసుకో వచ్చునా” అన్నాడు రమణారావు ఓరగా ఆమెకేసిచూస్తూ. యా:- “మీరెవరోకోసం వచ్చారు.”

ర:- “మాధవరావుగారి కోసం.”

యా:- “అట్లయితే ఆయనభార్యనే నేను”

అంది (నవ్వుతూ తలక్రిందవంచి.)

ర:- అయిసి.

యా:- మీపేరు.

ర:- “బాబు రమణ అంటారు”

యా:- “మీరేనా మొన్న ఆర్జున కాలేజీ డేవి ప్రమిలార్జునీయంలో అర్జునుడేసినది.”

ర:- “ఎగ్జాట్.”

యా:- “ఆలా చెప్పరేం మరి. తోటలోకి వెడదాంపదండి” అంటూ వీధిగుమ్మం ఘడియ వేసింది.

ఇరువురు తోటలో మల్లిపందిరకిందన్న చలవరాతిమీద కూర్చున్నారు.

“నిర్భాగ్యుణ్ణి బాగుచేసేవాడు అదృష్టవంతుణ్ణి పాడుచేసేవాడు వుంటారా! రేపు శేలవల్లో యింటికి వెళ్ళే అవసరముకనవడదు” అని తనలో సంతోషపడుతూ ఒక నిమిషము మాధవుడు ఆలాగేకూర్చున్నాడు.

యా:- చూస్తారేమి యేవైన రెండు పాటలు పాడండి అంది ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుతూ.

రమణారావు ఆత్మతతోను భయంతోను తోటంతా కలియచూడం మొదలు పెట్టాడు.

యా:- “యెవరు తోట్లో లేరెండి” అంది మెల్లిగాను.

ర:- “ఉంటే మాత్రం వదిన” అన్నాడు ఆవిడి మొగంకేసి చూస్తూ.

యా:- “అటయితే ఆభయ మెందకు. వదిన్ని కాను మరదలిని అవుతానేమో”

ర:- “ఎలాగైతే ఆలాగే కానియ్యండి”

యా:- పాడండి మరి.

ర:- “ఏంపాటలు నావన్నీ గాలిపాటలు” అన్నాడు పెదవి విస్తూ.

యా:- మరవాలేమి పాడండి. పాటయొక్క మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించేభారం నావి అంది.

ర:- “నాయంకాలే వనాంతే వసుమిత ననుయే”

అన్నశ్లోకం సంగతులుమీద సంగతులేసిపాడాడు. పాడేటప్పుడు అతని మొగంలో వింతమార్పులుదయించాయి. కన్నులు స్తూలదృష్టికి కనుపడని వస్తువుని దేనినో చూస్తున్నట్టున్నాయి. మొఖంలో వింత ఆనందం ఉదయించింది. యామిని సమ్మోహనాస్త్రం తగిలిన దానివలె నిశ్చేష్టురాలైంది.

యా:- “అద్భుతంగాపాడారు మరొకటి.” అనడం తడువుగానే శ్లోకాలు పద్యాలు సుమారు ఒక అరగంట పాడాడు.

యామిని పరవశురాలయింది. “పాపం చాలా శ్రమపడ్డారు. కాసిని పాటు వుమ్ము కొనండి లేకపోతే టీ కాచి యిస్తాను” అన్నది.

“ఎందుకులే నీ కాశ్రమ వద్దు” అన్నాడు.

మొగమాటం పడకని ఒక గ్లాసుతో పాలు తీసుకొచ్చి నోటిదగ్గరెట్టింది. “నాకు శ్రమంటారుగానిమీరిందాకడనుంచి నాకోసం పడుతూన్న శ్రమఅంది నవ్వుతూ.

ర:- “నాకు శ్రమేమిట స్త్రీలవట్ల వీకిచ్చేస్తాను. వారానందమే నే నెప్పుడు కోరుతుంటా”

అన్నాడు కోరగా ఆమెకేసి చూస్తూ.

యా:- ఆట్లయితే ఏది ఒకసాంగు.

ర:- నిన్ను గవయుతు నా

కన్నిట సుఖమని నామది

నెన్నితినో వన్నెలాడి రమ్మ

ఇటు రమ్మ | వేగరమ్మ | ముద్దిమ్మ

కొగలిమ్మ ||

యామిని పరవశమైంది. అలాటమున ఘర్మ బిందావులు ముత్యాలవలె మెరుస్తున్నాయి. ఆనందపాతవశ్యంతేత నేత్రాలు అశ్రుపూరితములయినాయి. ఒళ్ళు వులకరించింది. హృద

యంలో ఏ వెవో నూతనభావతరంగాలు బయలు దేరాయి. మనస్సులో అనరాని ఆలోచనలు పరుగులెత్తాయి. యామిని ఇక నిలువలేక పోయింది. అతని పాటలు పూర్తిగా కాకముందే గాలిలో లేచిగలాగ ఊగుతూ రమణారావు దగ్గరకు వచ్చి నిలబడి “ఆడవాళ్ళు ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు ఏమిటి పాటలు” అని బుగ్గమీద పొడిచింది. రమణారావు ఒళ్ళు గగుర్పొడిచింది. అతను మాత్రం ఊరుకుంటాడు గనుకనా”

“కామాతురాణం నభయం నలజ్జ” అన్న పెద్దల మాటలు వ్యర్థమాతుంది కనుకనా? స్త్రీలపాలిటి ఆమూల్యాలంకారమగు లజ్జవస్తు తహ యామిని ఎరుగనే యెరుగదు. యామిని రమణుని రాకకు ఎదురు చూడవలసిందే. యిరువురు కలసి యే బీచి కో యే సిసీమాకో వెడు తూండేవారు. ఇట్లు మోహవేళోన్నాదులగు ఆదంపతులు పరువు మర్యాదలను పాటించక జననిందను సరకుగానక, పాపభీతిలేక, స్వేచ్ఛగా సంచరిస్తూడేవారు.

ఒకనాడు సాయంకాలము నాలుగు గంటలయింది. యామిని పికారు వెళ్ళేటందుకు ముస్తాబై మల్లిపూవులు కోస్తూదోడ్లావుంది. మాధవుడు తిన్నగా మల్లిపందిరద్గిరకువచ్చి యామిని చూడకుండా వెనుకనుంచి కళ్ళు మూసాడు. అంత యామిని తత్తరపడి “తెలుసు చేతులు తీయండి” అంది. మాధవుడు మాట్లాడలేదు.

“ఈ మాత్రం తెలియకపోతే నా బ్రతుకెందుకు చేతులు తీయండి భావగారు” అంది నవ్వుతూ. మాధవుడు ఆలాగే నవ్వుతూ నిలబడ్డాడు. “అబ్బా వదలండి! తెలుసు రమణారావు భావగారు యిక తెలిసిందాండి” అంది

యామిని. అంతమాధవుడు చేతులుతీసి దూరంగా నిలబడి అతితీక్షణంగా నిమేషంకాలంచూచాడు. అతని ముఖంలో కోపము కోపము ఒకసారి ఉదయించాయి. మనిషి చాలా భయంకరం కారందాల్సివుంది. యామిని తిరిగిచూచి నిర్ఘాంత పోయింది. శరీరం ఒణికింది. మేను చెప్పింది. ఒళ్ళో మల్లిపూలు అప్రయత్నంగా క్రిందపడి పోయాయి. నోట మాటలేవు. తప్పిదం చేసినట్లు గుండెలు దడదడా కొట్టుకొన్నాయి. పోత విగ్రహంలా చూస్తూ నిలబడిపోయింది. మాధవుడు ఆమెను నిదానమంది ఆపాదమస్తకం చూచి, తలవంకించి, పళ్ళు బిగించి గిరుస తిరిగి ఎక్కడికో పోయాడు.

మాధవుడు పొద్దుగుంకకముందే యింటికి వచ్చాడు. యామినింకా రాలేదు. ఒక కుర్చిలో కూలబడి యామిని ప్రవర్తనాన్ని గూర్చి యోచించడం మొదలు పెట్టాడు. ప్రపంచకమంతా అంధకారంగా కాన్పించింది. విచారము కోపము ఒక్క పెట్టున ఆవహించాయి. “ఉన్నా” అంటూ ఒక్క వేడినిట్టూర్పు పడచి తిన్నగా యామిని గదిలోనికిళ్ళి వెర్రిచూపులో నలువైపులా చూడడం మొదలు పెట్టాడు. ఎదురుగా ఉన్నకోటు స్టాండు మీద ఎవరివో పంట్లాములు కోలులు పర్దులు కనుపించాయి. నిర్ఘాంతపోయి ఎవరివై యుంటాయో యని చూచేటప్పటికి (ర. రా) అని పొడక్షరాలు కనుపించాయి. అన్వతంత్రుడగు నాతడు విచారముతో విశ్వమును మరిచాడు. పరువుమీద పడుకొని వెక్కి వెక్కి ఏడ్వడం మొదలు పెట్టాడు పక్క మేజామీదనున్న పుస్తకాన్ని తీసాడు అది తారా శశాంకవిజయం. అది తెరవడంతోనే ఎవరిదో ఒక ఛాయాపటం కనుపించింది.

చూడడంతోనే కళ్ళు మిరుమిట్లు గొలిపాయి పళ్ళుబిగించాడు. తల వంకించి “మిత్రద్రోహి తగినఫలిత మనుభవించకపోవులే” అని అవటాన్ని క్రిందపడేసి కాలితో రాసాడు.

పొంగిపొరలి వస్తున్న విచారము తనలో తానే దిగమింగుకొని ఒక పడకకుర్చీలో కూల బడ్డాడు. ఆవ్యక్తి యీలోకంలో తాను స్వయముగా చేతులారా చేసుకొన్న వాని యాతన ననుభవిస్తున్నాడు. అతనికి లోకమంతా అంధకారంగా కనుపించింది. ఆనిశ్చల్యసమయమున ఆనిర్జనస్థలమున - గవాక్షమునుండి ప్రసరిస్తూన్న పిల్లవాయువులచే కళ్ళు మూతలుపడ్డాయి. నిద్రాదేవి కటాక్షంచే కొంత ఆరాటం తీరింది.

గోడనున్న గడియారము “టంగు” “టంగు” అని తొమ్మిదికొట్టింది. అంతలో తలుపులు “గభాలు” మని తెరచుకొని రమణా యామి నులు బిరబిర మాధవుని సమీపంనుంచి ప్రక్క గదిలోకి వెళ్ళి తలుపు వేసుకొన్నారు.

ఆ అలికిడికి మాధవునికి మెళుకు వొచ్చింది. వెంటనే లేచి నలువైపులు తేరిపారచూచాడు. కొత్తులాగయినాడు. నిశ్చేష్టితుడైనాడు. అప్రయత్నం గాబోటబోటమనికన్నీళ్ళు కారాయి. కారపుమఱి - స్వభార్య-తన కళ్ళయెదుటనే పరపురుషునితో పోతూంది - చూచి ఎవడునహిస్తాడు. ఇంతకంటే భయంకర ప్రదర్శన మేముంటుంది. అట్టి పరిస్థితుల్లో యెవరికోరిముంటుంది.

మాధవుడు భయంకరాకారాన్ని చాలాచూడమందు దట్టించి సిద్ధంగావుంచిన రివాల్యూరుదాల్చి రెండోదండధరుడు లాగు ఉరుముతు ద్వారము దగ్గరకు వెళ్ళి “గభాలు” మని ఒకతావుతన్నాడు. తలుపులపై ఊపిపడ్డాడు. లోపలికి వులివలె ఊరకపోయాడు రమణారావు మీదికి.

మాధవుడు ద్వారమున కడ్డముగా నిలబడి వికటహాసము గావిస్తూ “ఇదిగో యిప్పుడైనను నీవు కావించిన పాపములను తలచుకొని పశ్చాత్తాపపడుము - ఇదిగో - స్వయంకృతాపరాధ ఫలమనుభవించుటకు సిద్ధముగ నుంటివా కాచుకొమ్ము” అని అరచుచు “డామ్మని” రివాల్యూరును ప్రేల్చెను.

అంత యామినివైపు తిరిగి “రాక్షసీ! నీమూలమున ఎంతఘోరమునకొడిగట్టితిని? బ్రహ్మ హత్య స్త్రీహత్య. తుదకు ఆత్మహత్య యొనర్పవలసి వచ్చినదిగా! నాభ్రష్టతకు నీవేమూలము - నాచిత్తవిభ్రమమునకు నీవేకారణము - ఈనా సర్వనాశనమునకు నీవే కారకురాలవు. ఛీ. ఛీ. ఇదిగో దానిఫలితము - అనుభవింపుము. అని రివాల్యూరును ప్రేల్చెను. అంతపాపము యామిని నాధా-నా-ధా - మా-ధ-వా - ఆ-ఆ - అని చేతులుజోడించి మొదలునరికిన కదలికవలెపడెను.

ఉన్నాడడగు మాధవరావు భీషణాట్టహాసములు కావించుచు “మాధవా! నీతండ్రినిరతాన్న ప్రదాత-తల్లి లోకమాత- సత్యస్వరూపురాలు. అట్టివారిపొట్టునుదయించి నాగరికితమను అంధకారమున పడిపోతివే. ధన శాపరుడవై ఒక సీచస్త్రిని వివాహమాడితిని. ఛీ పాపీ! తల్లిని చేతులారా చంపుకొంటివి. క్రియకు నిన్ను నీవే చంపుకొనుచుంటివి ఓహూ! దేహము దహించుకొని పోవుచున్నది. స్వయంకృతాపరాధమునకు తగినఫల మనుభవించినగాని మనశ్శాంతి గలుగదు” అనిగర్జించి కడసారిభార్య ప్రేతకళేబరమువద్ద చతికిలబడి రివాల్యూరును ప్రేల్చుకొనెను.

స్వయంకృతాపరాధులగు రమణా యామి నులయు మాధవునియొక్కయు ప్రాణవిహంగము అనంత విషినములవైపున నెగిరిపోయెను.

కర్ణాటాంధ్ర సామ్రాజ్యనియంతయై కృష్ణదేవరాయల పాపునొంది ఆరవదేశమున తంజావూరు మధుర మొదలగు తావులందు ఆంధ్ర నాయక రాజ్యములు వెలసి వర్ధిల్లెను. ఈ ఆంధ్ర నాయక రాజులు తెలుగుదేశము నుండి ముత్రులు, వండనాధులు, పండితులు, కవులు, గాయకులు, వేశ్యలు మొదలయినవారిని అచ్చటికి తీసికొనిపోయి వలస నెలకొనిరి. క్రిస్తుశకము పదునేడవ శతాబ్ది ద్వితీయార్థమునందు తంజావూరు ఆంధ్ర నాయక రాజ్యమున విజయరాఘవ నాయడును మధుర ఆంధ్ర నాయక రాజ్యమున చొక్కనాధనాయడును ప్రభుత్వము చేయుచుండిరి.

తంజావూరుమున రాజగోపాల విలాసమును భవనమున విజయరాఘవనాయడు ఒకనాడు కొలువుదీరి యుండెను. అప్పుడు మధురనుండి చొక్కనాధనాయని బంధువులును స్థానాపతులును, పురోహితులును వచ్చి రాఘవనాయని దర్శించి ఆతనిభేటికి యోగ్యమయిన వస్త్ర భూషణాదులు సమర్పించిరి. “వచ్చిన వర్తమానమేమి” అని నాయడు వారిని ప్రశ్నించెను. వచ్చినవారు యిట్లు చెప్పిరి “మా యేలినస్వామి రాజా చొక్కనాధనాయనివారు వివాహము చేసికొన తలపెట్టి కన్యకార్థము దేవర సముఖానకు పంపినారు. వారికిని మీకును తరతరములనుండి యిచ్చి పుచ్చుకొనటలు వున్నవికదా! ఇది చిరకాలముగా నడచి వచ్చుచున్న సంబంధమే. కావున దేవరవారు దయతలచి శుభవాతక దయ చేయవలెను.”

వివాహ ప్రస్తావన వచ్చుటతోడనే సాధారణముగ విసువారి ముఖములందు కొంత వికాసము కలుగును. కాని విజయరాఘవనాయని వదనము అప్రయత్నముగ సంకుచితమాయెను. వచ్చినవారితో ఆతడు యిట్లు చెప్పెను. “మీదొర యేమిగము పెట్టుకుని కన్యకను యిమ్ముని అడుగ పంపినాడు? వెనుక మీచొక్కనాధ నాయని పితామహుడయిన తిరుమలశౌరికి మా అచ్యుత రఘునాథమ్మను పట్టమహిషిగా వివాహము చేసిరి. ఆ తిరుమలశౌరి ఒకప్పుడు కొత్తిగానగరుకట్టించి పట్టమహిషియగు అచ్యుత రఘునాథమ్మకి చూపించెను. శాస్త్రముకొలుకు ఆమె ఆకొత్తనగరు తంజావూరులోని తన తండ్రి వగరికి సాటి

రాదని చెప్పి నవ్వెను. ఉడుకుబోతు అగు తిరుమలశౌరి ఆనవ్వుతాలిమాటకు వోర్వలేక ఆమెను బాకుతోపొడిచి చంపినాడు. అసమాచారము విని మానవరు అందరును ఘోషుఘోషున దుఃఖించి, యిటుకంటి కూర్చికర్మనకు తెలియక పిల్లనిచ్చినాము. ఇచ్చినందుకు తగినశాస్త్రీ అయినది ఇక జన్మజన్మేపి మనము వారిలో సంబంధముచేయరాదు. అని ఒట్టుపెట్టుకొన్నారు. ఇట్లు జరిగివుండగా తిరిగి సంబంధము కావలెనని మీదొర యేబుద్ధితో మావద్దను మిమ్ములను పంపినాడు?”

విజయరాఘవనాయడిట్లు వారికిరిక తోసిపుచ్చెను. వారు తెచ్చిన భేటివస్తువులను స్వీకరింపలేదు. మైగాతన సేవకులకు ఆజ్ఞాపించి వచ్చినవారిని తక్షణమే కోట బయటకు పంపించివేసెను. అక్కడయినను వారికిబత్తెము భరణము విచారింపలేదు. ఈవిధమున అవమానముపొంది వారు మధురకు పోయి రాజా చొక్కనాధనాయనితో నడచిన వృత్తాంతము యావత్తు శుభ్రపరచిరి. అది విని చొక్కనాధనాయడును దిపడి తన దళవాయి వెంకట కృష్ణప్పనాయని పిలిచి దండకుమారుకొని పోయి తంజావూరు కోటను ముట్టడింపుమని ప్రభునిఆజ్ఞ తలనిడుకొని వెంకట కృష్ణప్పనాయడు తంజావూరు కోటను ముట్టడించెను. తంజనగరము సేనాని వెంకటకృష్ణప్పనాయనికి యెదురెక్కి యుద్ధము చేయసాగెను. తంజావూరుకోటలో విశేష సైన్యముండెను. అందుకు మధురవారు యెంత మాత్రము జంకక దండు పురికొలిపి ఘోరంగులు మోర్జాలపై యెత్తించి కోటపైనివున్న జనముమీద లక్ష్యముంచి ప్రేల్చిరి. ఎడతెగని గుండుదెబ్బల కాగలేక తంజావూరు సేనలు విరిగిపోవదొడగెను. కొంచముకొంచముగా తంజావూరు కోట శత్రువుల స్వాధీనముకాజొచ్చెను.

అప్పుడు వెంకట కృష్ణప్ప నాయడు విజయరాఘవ నాయనికి యిట్లని కబురుచేసెను. “విశేష సైన్యముతో మేము కోటలో చొరబడుచున్నాము క్రిమముగా మీ సేనలు విరిగిపోవుచుండుట మీరు చూచుకునే వున్నారు గడియకో అగడియకో కోట మాస్వాధీనమైతీరును. ఇప్పుడయినను మీరు మారాజునకు కన్యనిచ్చి సంధి చేసుకొనుచో మాపాజును వెనుకకు మరలించు

కొని పోయెదము.” దీనికి విజయరాఘవ నాయడు “రాజ్యము పోయినా, సర్వ నాశనమయినా, మీకు భయపడి కన్యకు యిచ్చువారముకాదు రాజీ ప్రిస్తావన మాతో తలపెట్టవలదు” అని ప్రతివాకక పంపెను.

కొంతసేపటికి తంజావూరు కోట మధురవారి సేనలతో నిండిపోయెను. రాణివాసపు స్త్రీలున్న అంతిపురమును మాత్రము యింకను శత్రువులు ఆక్రమింపజాలకుండెరి. అప్పుడు అడట సందడి కయ్యము జరుగఁచుండెను. అది చూచి విజయరాఘవనాయడు తన కొమారుడు మన్నారప్పనాయనితో యిట్లుచెప్పెను. “కుమారా! ఈయద్ధమున మనము ప్రాణములువిడుచుట నిజము. మనము మరణించినపిమ్మట మధుర సేనాసలు మహాహొచ్చి మన చిన్నదానిని తీసికొనిపోయి తమ రాజానకు వివాహము చేయుదురు ఇది తప్పదు అప్పుడు మనమాట బోటు పోవును. వారిమాట చెల్లును. రాజ్యము పోయినా ప్రాణములుపోయినా సర్వనాశనమయినా, వారు పట్టిన పట్టు చెల్లనియ్యరాదు. మన పొరుషము నిలుపుకోవలెను లేదా మన పేరుకు హానివచ్చును. మానము పోవును కాబట్టి స్త్రీలనందఱి మనమే దైవికము పొందిందవలెను. మహిళలలోనికి పోయి యీకార్యము నెరవేర్చవలసిన భారము నీమీదవస్తుంది” మన్నారప్పనాయడు యిది విసెను. అవిలంఘనీయుడుగు తండ్రిఆజ్ఞ ఒక వంక, వీరుని ప్రధమధర్మముగు స్త్రీమాన సంరక్షణకు ఒకవంక పొచ్చు రింపగా ఆతడు అంతిపురమునకు దారితీసెను.

ఎదుటి దళము కోటచొచ్చెనని వినుటతోడనే మానవలియైన విజయరాఘవనాయని భార్య అభిమానవతులగు తక్కిన అంతఃపుర స్త్రీల నందరిని ఒక్కచో చేర్చెను. మందుకుండలు రిప్పించి వారిచుట్టు వేర్పించెను. శత్రువులు మాతాత్తుగ చొరబడినచో మందుకుండలకు నిప్పు పెట్టుటక మన అవకాశముండదేమోనని ఆమె ఆనతినంది రాణివాసపుస్త్రీలు శత్రులు జముదాళ్ళు దూసికొనిప్రాణములు అర్పింప సంసిద్ధులై వుండిరి.

ఏలివారి ఆజ్ఞ యెప్పుడువచ్చునా అని విజయరాఘవ నాయని రాణి యెదురు చూచుచుండెను. ఇంతలో కుమారుడు మన్నారప్పనాయడు అవటికివచ్చెను. “ఏలివారికి జేమమా? మాకు యేమి వుత్తరువుయిచ్చిరి?” అని రాణి ఆతనిని ఆశ్రయితో ప్రశ్నించెను, ఆతడు తాను వచ్చిన పని తల్లికి చెప్పెను. వెంటనే రాణి పొడుచుకొని మరణించెను. అదిచూచి మిగిలిన రమణీమణులు ఒకరినొకరు కత్తులచేత కట్టార్లచేత నరుకుకొన ప్రార్థించిరి ఇంతలో మన్నారప్పనాయడు మందుకుండలకు నిప్పు ముట్టించెను. కను దెప్పపాటులో అగ్ని జ్వాల చటచ్చటాయమానమై ఆనగరిలో అడుపురుగు లేకుండ దగ్గముచేసెను.

అప్పుడు విజయరాఘవనాయడు మన్నారప్పనాయడు మొదలగువారు నిశ్చితతో యుద్ధమునకి సి వీరమగణము పొందిరి.

తంజావూరు ఆంధ్ర నాయక రాజ్య సంబంధమున అరవదేశమునందు వలస నిలిచిన ఆంధ్ర పురంధ్ర విజయరాఘవనాయని పత్నియు మిగిలిన ఆంధ్ర రమణీమణులును యీవిధమున మానముకొఱకు మాటకొఱకు సంఘ విలయమును పొంది, ఆ ప్రకీర్తిగాని దిక్కులు తెలివొందు నట్లు ప్రకాశింపజేసిరి. అరవదేశమున వలస నెలకొన్న తోడి ఆంధ్ర రమణీమణుల సాయమున విజయరాఘవ నాయని భార్య అనాదట్లు ఆర్జించిన కీర్తి ధనమునకు అరవదేశమునందున్న ఆంధ్రలేకాక స్వదేశమునందున్న వారు కూడ వారసులై వున్నారు.

“ఆంధ్ర రమణీమణుల” నుండి,

1

మహాబాబునగరు మండలమునకుఁ బూర్వ నామము పాలమూరు మండలము. ఈ మండలములోని కందూరుచరిత్ర ప్రసిద్ధమైనది. చాళుక్యులకాలములో నీనగరము హైదరాబాదు వలె భౌగభాగ్యములతోఁ దులతూగినది. ఇప్పుడన్నియుఁ బాడుపడిన దొడ్ల. ఏమంటిపెళ్ళ యెందరాంధ్రవీరులు రక్తముతోఁ దడిసెనో, యేబూడిదకుప్ప యెందఱు సహగమము గావించిన వీరకాంత భౌతికదేహ పరమాణువులతో నిండినదో, యెవరు నిశ్చయింపఁ గలుగుదురు? ఈ గ్రామమునకు బైట నొక తటాకముగలదు. దానికట్టపై దంపతులు కాగలించుకొన్నలులొక శిలావిగ్రహముగలదు. అదంపతులెవరో తెలుపు వారు లేరుకాని సంవత్సరమున కొకమారు గ్రామమువారు వీరవిగ్రహములకుఁ బూజ గావించుచుందురు. చెఱువుకట్టపై బావివలె నొకగుంట త్రవ్వదురు. వీరవేషములతో నొక యువకుడు వచ్చి యొక శిలావిగ్రహము నాగుంటలోవైచును. ఒక వీరకాంత పసుపుబట్టలతో వచ్చి యొక స్త్రీవిగ్రహము నాగుంటలోఁ బడ వేయును. గొల్లవాండ్రు కొమ్మలవాండ్రు వింత వింత నృత్యములతోఁ బాటలఁబాడుచు గుండమును బూడ్చుచుండురు. ఈ యాచారములకుఁ బూర్వచరిత్రము నకుఁగల సంబంధము జానపదుల గీతములవలన గ్రహింపనగునేమో.

2

మనము చదువఁబోవు కథ తొమ్మిదివందల సంవత్సరముల నాటిది. తెలపదేవుడు ప్రసిద్ధుడయినరాజు. ఇతనిభార్య భూలోకసుందరి

యనదగు పద్మలదేవి. అనురాగమన నీయిరువురిజే. దేహములు వేతైనను వీరి హృదయములు రెండును నొకటై. వీరిరువురు పుర సమీపముననున్న వనమునకు సాయం కాలమున వాహ్యళి వెడలిరి. అవి వసంత దివసములు మృగములు వనమంతటను గలయదిరిగి జలముకొరకు వెదకుచుండెను. పక్షులు పగల్గెల్ల చినోదముగా నటచియ్యుచి జలార్థమె పట తెచ్చుచుండెను. జల శూన్యమగు నావృదేశమునందున్న రెండు కొండలను గలిపి యొక కట్టకట్టించి యాదంపతులు తటాకమును నిట్టింప వలయునని యొకమాట నిశ్చయించుకొనిరి. పద్మలదేవి తన భర్తతో “బ్రాణేశ్వరా? నాయభిమతముమీ కెఱుంగఁ జేయవచ్చునా” యని పల్కెను. తయిలప దేవుడు ప్రియురాలిని ప్రేమ మయాములగు చూపులతోఁ జూచుచు “నాకోర్కయు నీకోర్కయు నొక్కటి కాదుగదా” యనెను. ఒకరిమొగ మొకరు చూచుకొని అటులైన మన తలంపుల నీపాటుటాకుపై ముల్లతో వ్రాయుదమని యిరువురు వ్రాసి ఒక పత్రము నొకరు మార్చుకొనిరి. ఇరువురి యభిప్రాయము లొక్కటిగానుండెను. ఇరువురితలపులు రెండు కొండలఁగలిపి తటాకమును గట్ట పవలయుననియే. సంతోషముతో తటాకప్రతిప కియ్యకొని యమూల్యములగు తమ భూషణములను విలిచి రొక్కము తెప్పించి పనివాడచేఁ దటాకనిర్మాణము జేయించుచుండిరి. తయిలప దేవుడు తూర్పువైపు కొండనుండి కట్టవేయించుచువచ్చెను. పద్మలదేవి పడమటవైపు కొండ నుండి కట్టవేయించుచు వచ్చెను. అచిరకాల

మునఁ దటాకము పూర్తియయ్యెను. గొప్ప వర్షము కురిసి చెఱువు నిండెను. హఠాత్తుగా రెండుకట్టలు గలిసిన చెఱువుకట్ట మధ్యభాగమున గండిపడి జలమంతయుఁ బోవుటేగాక జలప్రవాహ వేగముచేఁ గందూరులోని బీదల గృహములు కొన్ని నష్టమయ్యెను. తటాకము నకు గండిపడుటయుఁ బట్టణభాగము నష్టమగుటయుఁ గూడ సీదంపతులకు సంతాపకారణమయ్యెను.

3

వరుణపూజలు చేయవలయునని కొందఱు తటాకము నరబలి కోరుచున్నదని కొందఱు గండి బాగుగాఁ గలుపఁబడలేదని కొందఱు తటాకమును తెగిపోవుటనుగూర్చి ప్రసంగించుచు దెల్లవారువఱకు ఇసుక వేసినను రాలనటుల గ్రామవాసులందఱు చెఱువుకట్టపైఁ జేరిరి. పరితాపతప్తులగు రాజదంపతులుగూడ నచటకు వచ్చి ప్రజాభిప్రాయములు శ్రద్ధాభక్తులతో నాలకించుచుండిరి. ఆయూర నొక యోగిని గలదు. శతవృద్ధురాలు. బంగారువంటి మేని చాయ. ఉన్నతమగు దేహముతో నామె రామాయణకాలమునాటి అనసూయను జ్ఞాపకమునకు దెచ్చుచుండును. అమె పదవ సంతత్రమున గందూరు చేరెననియుఁ దొంబడి సంవత్సరముల న్నండి మహేశ్వరాలయమునఁ దపము చేసికొనుచుండెననియు వృద్ధులు చెప్పుచుగూగు. ప్రళాంతముగనున్నపు డామెవద్దకేగితిమేని అనగ్రహముకలిగినచో నాగంతులకు విక్రమార్కుని నొంటనుండి తైలవదేవుని కాలమువఱకు జరిగిన సంగరములు చిత్రములు పూనగుచ్చినటులఁ జెప్పఁగలదు. నాఁడాయోగిని గండిము దువలచి

“ప్రజలారా! రాజదంపతులాడి దంపతులంటి

వారు వారి హృదయములవలె నీకట్టలురెండును గలసినవిగాని జలము నువయోగించుకొను పౌరదంపతులలో నైక్యభావములేదు. అందుచేఁ గట్ట తెగినది. ఎన్నిమారులు కేసినను బ్రజాభావములు సవరింపబడునంతవర కీకట్టనిలువదు. ఒక ప్రతిక్రియమాత్ర మిందులకుఁ గలదు. పరస్పరానురాగము హృదయపూర్వకముగాఁగల దలఁతులీ గండిలో దుముకవలెను. వెంటనే గండిపూడ్చి వారి విగ్రహములను గండిపై బ్రతిష్ఠించినచోఁ గట్ట నిలువఁగలదు. ఇందులకు బాగులే తగినవారుగాని తటాకనిర్మాతలగు రాజదంపతులు తగని యావృద్ధాంగన వచించెను. వచ్చిన ప్రజలలోఁ ద్యాగులు లేకపోలేదు. పరస్పర ప్రేమబద్ధులగు దంపతులము మేమను వారులేరు.

4

కందూరులోఁగల బుడ్డెరకుటుంబములలో అనమంచివాడొ కుటుంబము వాడినంటలలోఁ బేగుమోగినది. వెంకటదాసు కర్పూరివృత్తిలో, బావులు త్రవ్వటలో, కందకములు తీయుటలో, కోటలు కట్టుటలో, నేర్పరి కందూరుకోటకట్టిన దీతఁడె. వీడు విరోధులకుఁ తమకోట గుట్టు చెప్పుననియో సాటిరాజులకు దుర్భేదములగు కోటలుకట్టుననియో తైలవదేవుఁడుతలంచి పిని కుటుంబమునకుఁ బ్రతిమానము నూఱు లక్ష్మి మాడలు పుట్టిబియ్యము కట్టడిచేసి యూరిలో నుంచెను. కలవాడగుటచే వేంకటదాసు తన తోబుట్టువును బావమఱఁచి నింటనుంచుకొనెను. తోబుట్టువు కుమార్తెపేరు సీత. వేంకటదాసు కొడుకు రాముఁడు. సీతారాములు ఆదికాలము నాటి సీతారాములవలె కలసిమెలసి యుండిరి. ఆటపాటలలోఁగూడ సీతారాములు భేదము

నెఱుంగరు. సీతకుఁ బడినంవత్సరములు రామునికిఁ బదు నేనుసంవత్సరములు నిండి ని డకమున్ను దైవ వశమున నీకుటుంబమంతయు నంతరించెను. ఆదరింపవచ్చిన బంధువులు చిక్కినంతవఱకు ఆస్తి హరించిరి. కడకుఁ పెద్దలార్జించిన పూఁయిల్లు సీత, రాముఁడు అంతకుటుంబమునకు మిగిలిరి బంధువులెవరు నీ జోక్యము పెట్టుకొనరైరి. ఎన్నఁడు శ్రీమయెఱుంగని సీత రాములు కులవృత్తియగు మంటిపనికి బయలుదేరిరి. ఇప్పుడు రామునకు యిరువదియేడ్లు సీతకుఁబదునై దేండ్లు. వీరికిరువురికిఁ బెండ్లికాలేదు. సాంఘికధర్మములు తెలియవు, ప్రతికూలభావములు లేవు. కాయ కష్టముచేసి ఇరువురు చెఱిచేటకు ధాన్యము దెచ్చికొని కొంతధాన్యముమార్చి ఉప్పు వెల్లులి మిర్యము లోనగు వస్తువులు దెచ్చికొని మిగిలిన ధాన్య విద్యుదదంచి యొకరు వంటపనిచేయుచుండ నొకరు పైపని సవరింతురు. తరువాత నిరువు రొకపాత్రలో భుజించి యొకచావపై బరుదురు. వారికి ప్రేమమననేమో? మోహమననేమో? తెలియదు. భేదభావము నెఱుంగక పనిపాటలలోఁగూడి, యాడుచుఁ బోయిరి వలె గలసియుండిరి. తటాకోద్ధారణమున కాత్మార్పణము గావింపవలసినది సీతారాములే యని చెఱువుకట్టపై మూఁగిన జనసామాన్యమున కొక్కమారు స్ఫురించెను.

5

తటాక నిర్మాణమున కొప్పుకొనిన పని వాండ్రు గుంపులో సీతయు రాముఁడుగూడఁ గలరు. యజమానియగు నొక పనివాడు (వేత్త్రీ) ఈ దంపతు లొకచోట నున్నయెడల బని బాగుగాఁ జేయరని చెఱియొక గుంపులోఁ జేర్చెను. తూర్పు కొండనుండి యొక గుంపు

కట్టబోయ నారంభించెను. పడమటి కొండనుండి యొక గుంపు కట్టఁ బోయ నారంభించెను. సీతయు, రాముఁడు వేఱువేఱు గుంపుల యందండుటచేఁ బగటివేళ గంజి దాగినపుడు తప్ప కలసికొనటకే యవకాశము లేకుండెను. తటాక నిర్మాణదీక్షలోనున్న మనము కలసికొనకుండుట యే ధర్మమని యానూతన దంపతులు తృప్తి నొందిరి. రెండు కట్టలు కలుపు దినమున సీత మట్టి తట్టులు కొలదిగ నందించెను. రాముఁడు రెంటిని గలిపెను. ఇరువురిటుల హృదయ పూర్వకముగాఁ గలిపిన కట్ట తెగిపోవుట వారి కెంతయో విచారము కలిగించెను. నిజమైన ప్రేమగల దంపతులు తామె యని విశ్వసించు నా బాలదంపతులు తలంటిపోసికొని పసుపు వత్త్రములు గట్టుకొని జాఱు పిగలతోఁ గొంగుముడులతో జెఱువు కట్టపైజేరిరి. వెంకటదాసు కటుంబ మంతరించును గాఁబోలునని వృద్ధులు కన్నీడు విడిచిరి. నిజమైన ప్రేమ కొక దృష్టాంతర మేది? యువకులు తల్లడించిరి, రాజదంపతులు బాలదంపతుల మెకలో రక్త కుసుహారము వేసి వీరగంధము పూసి వీర తాంబూలము నొసంగి సత్కరించిరి. యోగిని యాపుణ్య దంపతుల నాశీర్వదించెను. ఉత్తరపు దిక్కున నున్న చమగొండలపై మబ్బువల్లి పెద్ద జడినాన కురియుచుండెను. చెఱువు కట్టపై దుంపురులు పడుచుండెను. చల్లని వాన గాలి వీచుచుండెను. ప్రజా సమూహము నిశ్శబ్దముగానున్న యా సమయమున జెఱువులోనికి సెలయేర్చు ప్రవహింప నాగెను. చెఱువులోని పల్లవుభాగ మంతయునిండిగొండినుండినీరు పోవుచుండెను. కొంగుముడులతోఁ బ్రస్తువుబట్టలతో నున్న సీతయు రాముఁడు గంజిలో దూకిరి. బురదతో నిండి

యున్న యా గండిలోఁ జెట్టపట్టులతో నున్న యా దంపతులు కూరుకొనిపోయిరి. పౌరులందఱు వారి మహత్తరత్యాగమును గీర్తించుచుఁ దట్టలకొలఁది మట్టినిదెచ్చి గండిని పూడ్చివేసిరి. గండి పూడెను. చెఱువులో నీరు నిలచెను. మఱునాఁడు ఈ వీర దంపతుల విగ్రహములు తటాకాగ్రమునఁ బ్రతిష్ఠింప రాజదంపతులు నిశ్చయించిరి. యోగిని తన యావజ్జీవిత మా విగ్రహములఁ బూజించుఁ బూజారితనము నిర్వహింతుననెను. నగరశిల్పులలోఁ బ్రముఖుఁ డొకఁడు దంపతుల విగ్రహము లొక కురు విందశలపై జెక్కి తెల్లవారువఱకు దటాకముపై జేర్చెను. ఇంటికొకడు చొప్పున బసివాఁడు వచ్చి యాలయము గట్టిరి. ఈ వీరస్మరణము నాటినుండి నేటివఱకు జరుపుటలో బ్రజలందరు యథాశక్తిని బాలుగొనుచున్నారు.

ఉప సం హార ము .

వీర పూజలఁదలి యాచారములు వీరగాన

ముల యుండలి భావములు వీర శిలలయందలి నిర్గాణ చాతుర్యము బుజీలింతుమేని ఆంధ్ర జాతీయ వికాస మభ్యుదయమొందిన నాటి బిత్త కథలు గోచరించి వాఙ్మయాలంకారము లగుటకు సంశయముండదు. ఆంధ్ర దేశమునందు గానవచ్చు ప్రతి వీర విగ్రహము త్యాగసంగత మైనదే. ప్రతి వీరకాంతా విగ్రహము ఆత్మత్యాగ ప్రతీకమును బేర్కొనినది. విస్తృతి సాగరమున మగ్నమై ఉపేక్షాతరంగములచే నావరింపబడి యదృశ్యములగుచున్న చారిత్రక చిహ్నరత్నములు సేకరించుట కవియవకుల విధులలో నొకటి. సీతారాముల నాదికాలము నాటి సీతారాములను వలెఁ దత్రిశ్యులు నేటికి బూజించుచున్నారు. భక్తులు తామొందు సుఖము లా విగ్రహారాధనమువలన లభించినవిగ విశ్వసించుచున్నారు. ఏది యెటులయినను సీతారాములది నిజమైన ప్రేమయనుట సత్యశక్తియే.

కవిగానము

వర్ణముల వే కటేశ్వరకవి.

రమ్యతరముగఁ జిన్న వర్ణంబుగురిసె;
ఇంద్రచాపంబు వలురంగు లింపుమీరఁ
దూర్పుదిక్కునఁ గాంతులతో వెలింగె
పిల్లవాయువులో మెల్ల నవీనదోడఁగె;
నిర్జనంబగునొకచోట నిశ్చలముగఁ
గోరికదలిర్పఁగాఁ గవికూరుచుండె.
హంస తన్మయత్వంబున నల్లెనిలువఁ
చికము తనవడఁబులకడ వేగవ్రాల,
మింనుగానామృతంబు నొల్కించుచుండె.

* * *

పండుతినేబోవు చిలుక యప్పట్టునందు

నటులెయొకయిత కదలక యాగిపోయె.
నయనమువెలయఁగఁ బురినిప్పినాట్యమాఁడు
నెమిలియాడుట మాని యానమయమందు
నిశ్చలంబుగ నచటనే నిలిచిపోయె.
బాలసహకారసాల నత్పల్లవములఁ
దినుచు కోకిల మిట్లుమకొనియె మదిని.
“పాటబెన్నింటినో నేను పాడియుంటిఁ
గాని యింతటిహృద్యంబుగా నొకటియు
నండలే దీతడెట్టి ఘనుండొకాని—
ప్రకృతిరూపస్వభావ విభ్రమములెల్లఁ
దెలుపు కవిరాజు ! ధీరుండు దేవుడతఁడు !”

౦

“ నేనీయను. దీనిమాత్రము నేనీయను. నాప్రాణముండగా నేనీయను. కావలెనన్న నన్నుఁ బంపివేయుడు; పిమ్మట దీనికొనుడు. నకలము నిచ్చివేసితిని. ఏమియు దాకలేదు. ఉన్నవన్నియుఁ బోయినవి. దీనిమాత్రము నాపంచప్రాణములతో సమానముగా జూచుకొనుచున్నాను. దీనినైన నిలుపుడు. మానాన్నగారు తమ జ్ఞాపకనూచకముగా నిచ్చియున్నారు ఎప్పుటికిని దీని దూరము నేయకమని యజ్ఞాపించి యున్నారు ఇంక నైన మీపట్టు వీడుడు. అంతగా గావలసియున్న మీరుకట్టిన ముగిసినూత్రము దీనికొనుడు. కాని, దీనిమాత్రము నేనీయను, నన్ను జంపినను.”

శాంతాలోచనములలో నకుటు కురియుచుండెను కంతముతోక గద్గడతయ్యెను అతదీనయై పురుషోత్తమ రాత్తనకు, గట్టుదుట నిలిచియుండెను. సర్వాంగము ఒడగడ వణకుచుండెను. పురుషోత్తముడు మాతాకుడయ్యెను. భగ్నుచనోరధుడయ్యెను అత్యంతాగ్రహపరవశుడయ్యెను. అతని నేత్రము లగ్నికణములు గ్రాహ్యుచుండెను. శాంతపలుక జాలకపోయెను.

“ ఈయనా? ఈయనకుదా? తండ్రిగారి జ్ఞాపకనూచకమన నేమి? జీవించియుండ జ్ఞాపకనూచకమా? చచ్చుచప్పుడు మరొకటి యడిగి తీసికొనవచ్చును చచ్చిన పిమ్మట జ్ఞాపక నూచకము. ఇప్పుడు నీవునాకిది యీయకతప్పదు ఈ నాడెట్లును నేను విడువను. ఆహ! నీపతిభక్తి! భర్త యనంతబాధలు పొందుచుండ నీకలంకారములు శృంగారములు కావలసివచ్చెగా! తప్పదు; ఈయకతప్పదు. నీప్రాణముండగానే తీసికొందునుఅనిపురుషోత్తమరావు కర్మశస్వరముతో ననుచు, సుగ్రీరావుడై యామెచెంతకు దూకెను. శాంత తిచ్చనకి భయపడి యించుక వచ్చులఁ దోంగెను. అంతనాతఁ డధికతరతోపావేశమున నటబడియున్న కట్టినెత్తికొనెను. ఈవిచిత్రవర్తనము శాంతకు నూతనము. ఇట్టి దెన్నడును సంభవించి యుండలేదు. ఆమెకిప్పుడేమియుఁ దోచలేదు. భయచకి

తయై పరుగిడిపోయెను. భర్త యనరానిమాటలనుచు నోరు నకు వచ్చినట్లుల్ల డిట్లుచు నామెనెంట బడియెను. శాంత వంటయిల్లుజేరి ప్రాణక్షణోపాయము నన్యముదోచక తలుపులు మూసికొనెను పురుషోత్తమరావు తలుపులుపై నత్యాచారము లొనర్చెను. కాని శాంత తలుపుదీయలేదు

“ శాంతా, శాంతా, యీయవుగా? నీభర్త గొప్ప చిక్కనఁ జిక్కియుండ నీకలంకారములా? బాలుకులా? గంతోషమా? భర్తయెటుబోయినను జితలేషికదా! నీకలంకారముండిన బాలుకదా! శాంతా, నీపతిభక్తిపరాయణత్వము నేటికినాకు దేయవచ్చినది నారెడల నీకు గల ప్రేమానురాగము కట్టివని నేడు బోధపడినవి. శాంతా—”

“ వలదీ నిష్ఠురములు. అన్నియుఁ బోయినవికదా! నేనీయనంటినా? పట్టుపట్టితివా? ఏమాత్రమైన ననుమానించితివా? అంగినప్పుడెల్ల నిచ్చివేయలేదా! నాకుగల ప్రేమానురాగములు మీహృదయముకైన దెలియదా? పోనిండు; నాన్నగారు జ్ఞాపకనూచకమని యెన్నడును దీని దూరమునేయక మని యజ్ఞాపించినందున దీనిపై నాకు నాప్రాణములకన్న నధికప్రీతి. అందుచే నేడుచున్నాను. ఈ యొక్కటి నిలుప బ్రార్థించుచున్నాను” అని రోదనస్వరమున శాంత లోపలనుండియై పృథ్వీత్తరమిచ్చెను.

“ అట్లయిన నీవీయవు—”

“ నాప్రాణములుండ—”

“ ఇదిగో నేవెడలిపోవుచున్నాను. ఈయింటనుండను నేటితో నీకును నాకును దీరిపోయినది. ఇంక స్వేచ్ఛాయలంకారములు ధరించి కులుకుచుండుము. భర్త ప్రాణాపాయకర బాధలందుచుండ నొక్కవస్తు వీయజాలని, భర్త బ్రతిమాలినను వస్తువులపై మోహము వీడలేని భర్త దేశభిష్మడగుచుండ నేమాత్రమును విచారములేని, మహా

పతివ్రతాశిరోమణి వనిసించుకొని బ్రతికియుండుము. నేనిదే వెదలిపోవుచున్నాను.” అనుచు గోగ్రాహీదేశమున నడుగులు భ్రమించుచుండ వెదలిపోయెను.

“వలదు—వలదికోపము—” పురుషోత్తముడు వెదలిపోయెనని యామెకు దెలిసెను. ఇట్టి విషమస్థితిలో నేస్త్రీయైనామి చేయగలదు శోకావేగము కొంచెముగా శమించెను కాంత శాంతచిత్తముతో నాలొచింపసాగెను.

“నిజముగనే యేదియో భయంకరపంకటము నేడు నూతనముగా నుపసితమై యుండఁబోలును. కాకున్న నింత విసుగునకు గారణమేమి? నేటివర్తనము మున్నెన్నడైన జరిగియుండెనా? ప్రియవచనములనన్ను బ్రతిమాలుటయు నేనొక్కటొక్కటిగ దీసి యిచ్చుటయు జరుగుచుండెను. కాని, యీనాటివలె గొట్టవచ్చుట, ఈ నాటిరొద్దరూప మేనాకు నెఱుంగను. సంకటము కలిగియుండుట నిజమే! ఎట్టిభయంకర సంకరములు నేడు నూతనముగా సంభవించియుండును? ఇట్టి భయంకరసంకటము లుపసితములు కాని దినమొక్కటైనా నేనెఱుంగను. కావుననేకదా నాయొకరినైనను నాన్నగారు నాకు వివాహకాలమున నొసగిన యంలకాగములన్నియు మా యమై పోయినవి. అన్నియు బోయినవి. ఇదొక్కటిమాత్రము మంగళ నూత్రము మాత్రము నేను మాత్రమే మిగిలియున్నాము. దీనిపైగాడ నిప్పుడేదారు మానములనుండియు దృష్టిపాటి యున్నది. ఎంతచెప్పినామి? దృష్టిదీనివైపుండ నిదిమాత్రమునాకు దక్కుననియేనా నాయన, నేడో రేపో యీ యకతప్పదు. అయ్యో, నాన్నగారత్యంత ప్రేమపూర్వకముగా జ్ఞాపకనూచనమని యిచ్చిరే! ఏనాటికిని దూరమొనరింతుమనిరే! ఇచ్చుటకు నిశ్చయించితిరే, నాన్నగారతగిన నేమందుకో. యేమందురు? అన్నియుబోయినవి ఇదొక్కటిమాత్రమునిన్ను రక్షింపగలదా? భర్తమహాఘోరాపదనుండ నీయనైతివా! అనియేయంగురు. నిజమే ఒక్కవైపున విపదాంధకారమున మునిగియుండ నేనలంకరించుకొని కురుబుటయా? నాన్నగారేమియు ననరు. అదియుగాక నాన్నగారిప్పుడీ ప్రాంతములారేరు, అయ్యో, ఎందున్నారోకదా! ఒక్క కమ్మయైనను లేదు మీకుమారితెనిట్లు దిక్కుమాలిన దానినిజేసి మీరేకాకులై యెదున్నారోకదా మీయాజ్ఞాబాటుచున్నందుల కలంగవలదు ఇచ్చివేయుదును. నాకేయలంకారమును వలదు, మంగళనూత్రమొక్కటే గట్టిగానున్న జాలు.”

అని కాంత దీర్ఘాలోచనమొనర్చి నిశ్చయించి, మెల్లగ వంటిల్లు వీడి, భర్తను నెమరుచు నాతనిగదిలోన కరిగి చూచెను. అందు పురుషోత్తముడు దీర్ఘాలోచనా నిమగ్నుడైయుంటే కాంత లోనకువచ్చుటయు నెఱుగఁడు. కాంత యొక్కనిముసము భర్త సమక్షమున నిలిచి యాతని దేశదృష్టితో దిలకించెను అతడు నిశ్చలుడైయుండెను. అన్యమనస్కుడైయుండెను పలుకరింపలేదు. కాంతకామానము అవర్తనము అసహ్యము మొదలు. కన్నులనుండి టప టపమని యిక్రువులుకాచెను. అమె దుఃఖవేగము భరింప బాలక తటాలున నాతని యుగోభాగముపై వ్రాలెను. అతని వక్షోభాగము కన్నీటచే దడిపివేసెను.

కాంత పవిత్రినేత్రాంబువులచే స్నానమొనర్చబడిన దగుటచేగాబోయి! అతని హృదయము కరిగెను. పురుషోత్తమరావు కనులు దెఱచి యామెనట్టె బిగ్గరిగాగట నదిమి పట్టుకొనెను. అతని నేత్రములు నశ్రువులు వెల్లార్చెను. ఇంచుక దడవారకుండి పురుషోత్తముడు మృదుమధురమైన ప్రేమాపూర్ణమైన స్వగమన నిట్టు లనెను.

“కాంతా! శాంతింపుము. శాంతింపుము. ఈనాటి నాప్రవర్తనమును మన్నింపుము. ఒక భయంకరాశత్రుముద్రమున జిక్కియుంటే నొడలు మఱచితిని. మన్నింపుము. కాంతా నీవిప్పుడిక్కడికివచ్చిన కారణము నేనెఱుంగ ననుకొంటివా? నీసహజ సద్వివేకబుద్ధి నిన్ను బోధించుటవలన నిచ్చివేయుదునని కృతనిశ్చితవై వచ్చియున్నావని నే నెఱుగకపోలేదు. కాని నాకదివలదు. నేను చీసికొనను. అన్నిటినిమాయ మొనర్చిన పాపకర్మదన, కఠినచిత్తుడన, నిన్ను లంకలోని పార్వతి నొనర్చివేసితిని ఇకనైన బుద్ధిదెచ్చుకొందును. నారపదకుము. మరల నాయుద్యోగమునకే పురుషునించెదను. నాయుడుగారు విశాలహృదయులు, దయార్థుచిత్తులు. నానుప్రప్రవర్తనము మూలముననే యతడు నన్నుద్యోగబ్రహ్మ నొనర్చెను. అదియు నామేఖకొగకే యని యిప్పుడునాకు దోచుచున్నది. ఇప్పుడు రేపు నాయుడుగారిని దర్శించి నేనిక సచ్చరిత్రుడనగుదునని వచనమిచ్చి కడచినవాని క్షమింపవేడి, నాయుద్యోగము మరల సంపాదించెదను. దుఃఖింపకుము. లేమ్మ “ఇక నిశ్చింతతోనుండుము.”

2

పురుషోత్తమరావు సదాచారసంపన్న కులీనవంశసంభాతుడు కాని విపులైశ్వర్యవంతుడుకాదు. సామాన్యస్థితి మంతుఁడు కొడుకొక్కఁడేయగుటచే నీతని దలదండ్రులు కడుగారావమున బెంచుచుండిరి. ఇతడు కోరినవన్నియు నొడగూర్చుచుండిరి. అదగు బెడరులేక పువర్తింప సాగెను. అట్లుండియు దనవయసున నిరుపదియవయేట నెట్లెట్లో బియ్యే, పట్ట పరీక్షయం దుత్తీర్ణుడయ్యెను. విద్యార్జనాశక్తి పుబలమైయుండెను. అప్పటికి కాంత కాపురమునకువచ్చి రెండేండ్లయ్యెనుండెను.

బి. ఎ. పరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడు కాగా న్యాయకళా కాలలో బ్రవేశించి బి. యల్. పరీక్షకుఁ జదువవలయునని పురుషోత్తమునకు బ్రబలేచ్చు. కాని తండ్రి వివజ్వర పీడితుఁడై, యిరువది దినములు పడరాని బాధలు పడి యిరువదొక్కటవదినము పరలోకగతుఁడయ్యెను. అప్పటికిఁ దల్లి తాకాంతరగతయై పదునాల్గు మాసములైయుండెను. ఈవిధముగ జననీజనకులకు వచ్చితుడై యశ్వ సహాయము లేకునికి పురుషోత్తముఁడేదే సుద్యోగమున బ్రవేశింపవలసి వచ్చెను.

వీయ్యద్యోగమున ప్రవేశింపవలయుననుట యతనికొక పెద్ద సమస్యయై నిలిచెను. ప్రభుత్వోద్యోగమున నున్న మిత్రులొక కొందరితనిఁ బ్రభుత్వోద్యోగమున జేరుమని బోధించిరి. ప్రభుత్వోద్యోగ మన్న బురుషోత్తమునకు గట్టదు. అయ్యది కేవలముగ బానిసతనమేయని యితని యభిప్రాయము. ఇతడు తొలుతనుండియు స్వేచ్ఛా ప్రియుఁడు. “మాస వేతనము ఇరువది ఇరువదైదు. ఎన్ని వత్సరములో రేయింబవళ్ళు దీరిక లేక, సంసార ముపై నాశవదలి, కష్టించి పని చేసిన నలువది, యేబది. అంతకు మించుటకుఁ గలియుగము మునుఁగవలయు. అటుపై బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణసమస్య ప్రబలమైయున్నది. బ్రాహ్మణద్యేష మెల్లకడలను వ్యాపించియున్నది. అట్లుండియు నేకారణమునైన నేమి — ఒక్క యుద్యోగము లభించెనా కేవలము దాస్యము, అటుపై నధికారులవలన “సంజాయిషీలు జారూనాలు, సస్సెన్సెస్, డిస్క్రిమున్సులు”

దినదిన గండము. అన్ని గండములు గడచి మొండివేను కొని నూటేండ్లు బ్రతికినగా “పెళ్ళపక!” యేదెట్లు తప్పినను “డాక్టర్ ఫూల్సు, యూస్లేన్ ఇడియట్సు” మొదలగు బిరుదములు తప్పవు! ఎట్లోర్వవచ్చును? ఛీఛీ నేనీ “క్లీవర్” కొప్పును పుయ్యిత్తుంపను” అని యంద రతో ననుచుండెను.

తుదకుఁ దనతండ్రికి బాల్య మిత్రుడగు నాయుడుగారి వర్తకసంఘమున నలువది రూప్యముల మాస వేతనమునకు గుదిపెను. అనతికాలముననే తన నైపుణ్యముఁ బ్రదర్శించి క్రమ క్రమముగా నలువదివఱకు మోచ్చింపబడెను.

కాంతాబాయి జనకుడు ప్రభుత్వోద్యోగమున నున్నత పదవి నలంకరించి యుండెను ధనికుడు. నవీనాచార ప్రియుఁడు. కాంత జన్మించిన యెనిమిదవనాడే యాక స్మికముగా దల్లినిఁ గోలుపోయెను. కనుబడెటవని పురుషు వెళ్ళిని, యాపనికూన నాతఁడు తన యక్కగారిచేఁ బెంపించుచుండెను. ఆబాలయు నమ్మలేని లోపము నెఱుంగ కయే దినదినాభివృద్ధిఁ జెందుచుండెను. సంస్కృతమున నించుకయు, మాతృభాషలో సామాన్యముగను జ్ఞానము నార్జించెను. అంతర మామెను పదునాంబ సంవత్సరమున జనకుడు పురుషోత్తమునకిచ్చి వివాహమొనర్చెను. అతఁ డధిక సంపన్నుఁడగుటను, బుత్రిక యొక్కతె యగుటను నటుపై నాబాలిక మాతృవఁచిత యగుటను నాతఁడామెను సాలంకృత కన్యాదానమొనర్చెను. అప్పటికి నాస్తబంధపులును మిత్రీవర్గము నాతని మరలఁబెండ్లాడుమని యెంత బోధించినను సమ్మతంపడయ్యెను.

కాంతస్వసురుగృహవాసమునకు వెదలి పోయెను. కాంత యత్యంత రూపవతి కాదు. కాని సర్వావయవము లును దిద్దివట్టుండెను. సామాన్య సౌందర్యవతులలో నొక్కరిత. కాని యుత్తిమ గుణవతి. పుట్టింట నెంత గారాబముతో బెరిగియున్నను మేనత్తి యుపదేశమువలన సుసార నిర్వహణజ్ఞాన మామె కించుక యలవడియుండెను. అత్తింటి కరుదెచి నప్పటినుండియు నత్తగారికి సకలకార్యములందును సాయపడుచు, నామెవలనఁ దన కేమైన దెలియవలసియున్న నడిగి తెలిసికొనుచు వినయ విధేయతతో మెలగుచుండి యశ్వల్యకాలముననే యత్తగారికి దలలోని నాల్కయై యామె మెప్పువడపెను. అనతికాలముననే యత్తగారు సకల సంసార నిర్వహణ

భారము సంపూర్ణముగ నీబాలపై మోపి నిర్విచారముతో
కాంతి పూర్ణ హృదయముతో పర లోకమునకు వెడలి
పోయెను.

కాంతాబాయి స్వతంత్రయై, గృహకృత్య నిర్వహణ
దక్షయై సర్వవిధములఁ బరికించి నీడయై దినములు
బుచ్చుచుండెను. భర్తృ సౌఖ్యమే తనకు సౌఖ్యమని
భావించి, యశని సకల రీతులను దనియించుచుండెను.
కాంతా పురుషోత్తముల సంసారయాత్ర పలుపురకు నిద
ర్మక యోగ్య మయ్యెను. కొందరు మత్సర కారణ
మయ్యెను. ఈవిధముగా కాంతా పురుషోత్తము లఖండ
సుఖముతో అతులానందముతో సంసారసౌఖ్యము లనుభ
వించుచుండిరి.

మానవు లందరు నెల్లప్పుడును సౌఖ్యమునే యనుభ
వించుచుండరుగాదా ! సుఖ దుఃఖములు సమ భాగములుగ
దైవము నిర్ణయించియుండ నీ కాంతా పురుషోత్తములు
మాత్ర మనిర్ణయమున కపవాదులు కానేల ?

పురుషోత్తమరావునకెట్లో నప్రవృత్తనములలో నొక్కటి
యలవడెను. ఆవృత్తనము నానాటికినధికమై దృఢదారుపై
నిలిచెను. ఆయభ్యాస మలవడిన నాటనుండియు నీతడి
టికి వచ్చుట గ్రమము తప్పెను. ఉద్యోగ కార్యనిర్వ
హణ దక్షతయు మందగించెను క్రమముగా నీత డిలు
మఱచెను. ఉద్యోగ కార్యాలయమున కీతని యాగమ
నము దేవతా దర్శన మయ్యెను. నాయుడుగా రొకటి
రెండుమారు లీతని నిర్లక్ష్యభావమును గని మందలించిరి.
కాని బాగుగ బాదుకొని వేగుపారియున్న యా వృత్తనము
వలన నీతనికేదియు దెలియలేదు. అన్నిటియందును నిర్లక్ష్య
భావము వహించెను. కాంత యొడలిపైని యలంకారము
లొక్కటొక్కటిగ అప్పుడప్పుడు మాయములగుచుండెను.
కాంతా హితోపదేశము లాతనికి గర్లకతోరములుగ నుం
డెను. భార్యభర్తల ప్రేమానురాగముల కొకవిధమగు
మాలిన్య మేర్పడెను. అప్పుటికిని కాంత త్నమాశీలయగుట
నాతని నెన్ని విధములనూ ప్రియవచనముల గారవించు
చుండెను. ఈతని నిర్లక్ష్యభావము కారణముగ వర్తక
మున నాయుడుగాఁకి నష్టము, గవ్వము గలుగుచుండెను.
నాయుడు నిసిగెను. కడుదూర మాలోచించి, కడ కీతని

నుద్యోగభ్రష్టునిఁ జేసివైచెను అంతియేగాక నీ కింక
నెక్కడ నుద్యోగము లభింపకుండఁ జేసెద ననియు
నొక్క చెప్పెను.

ఇంతదనుకఁ బురుషోత్తమరా విలుమఱచి యుండెను.
భార్యను మఱచి యుండెను తన్ను మఱచి యుండెను
లోకమే మఱచియుండెను.

పురుషోత్తముఁ డుద్యోగభ్రష్టుడై వారము పది దినము
తెట్టెట్లో యందందుఁ గాలము గడపెను. తదనంతర
మొక్కనా డాతని కన్నులఁ గ్రమ్మియుండిన గాఢాంధ
కారము దూరమయ్యెను. వెలుఁ గగఁబడియెను. తననిజ
స్థితి చక్కగ గానవచ్చెను. ఆవెంటనే యాతని కిల్లు
స్పృతికివచ్చెను. కాంత తలపున నిలిచెను. అంతనాతని
లోచనము లశ్రుప్రాంతము లయ్యెను కొంత తడవునకు
హృదయమును బదిలపరచుకొనెను. స్వగృహభిముఖుఁ
డయ్యెను.

కాంత సహజ కాంత చిత్తముతో యథాయోగ్యరీతి
నాతని సత్కరించెను. ఆనాటగోలె దీర్ఘకాల వియోగ
దుఃఖమును మఱచి కాంత మరల గృహసౌఖ్యము లనుభ
వించుచుండెను. కాని యుద్యోగభ్రష్టుడైయున్నఁ దన
భతక మరల నేయుద్యోగమునయిన నార్జించుదునుక సం
సార యాత్ర నిర్వహించుటకు మార్గమేది ? అంతవనుక
బోగా నిప్పటి కొడలిపైమిగిలియున్న యలంకారములొక్క
టొక్కటిగ మాయము లగుచుండెను. పురుషోత్తమరావు
ప్రతిదివసము నుదయమున లేచి యుద్యోగ ప్రయత్నమున
కని బయటికి వెడలిపోవుచుండును. ఇప్పమైన సాయం
తన మింటికి వచ్చును. వచ్చి తన ప్రయత్నములు విఫలము
లయ్యెనని వచించును. ఇంటికిగాని దినములు లేకపోలేదు.
అటుపై నాటకములకనియు, నాటపాటలనియు, మిక్కిల
యిండ్ల విందులనియు వెడలిపోయిన దినములు కొన్ని.

ఇట్లుండ నొక్కనాడు పురుషోత్తమరా వెందుండియో
సాయంతన మింటి కరుదేరుచుండెను. త్రోవ ననతిదూర
మున నారుజీడేవాలయాధిపతి కేశవు లీతనికదురయ్యెను.
పురుషోత్తముని హృదయము తీవ్రముగ గొట్టుకొనసాగెను
పాదములు తొట్టువడెను. దేవమున జెన్నుటగ్రమెను.

అతఁ డేదేని సందులోజొచ్చి పోయి కేశవులును దప్పించుకొన దలచెను. కాని యచట సందులేదు. ఇక బది గజములు నడువవలయును. పురుషోత్తముఁ డతి త్వరగామి యయ్యెను. సందులో దూర సుద్యుక్తఁడయ్యెను. అంతలోఁ గేశవు తీతని సమీపించి “ ఏమయ్యో, పంతులూ, నన్ను నూచి సందులోకెళ్తున్నావు! బయంలేదు లేవయ్యా! ” అని యనెను.

పురుషోత్తముఁ డట్లే నిలచెను.

“ ఏమయ్యో, బాపనయ్యా. బొత్తిగా కన్నట్టంలేదే. మూడో నంబరు దుకాణంకాడి కెళ్తున్నావంటగాదా. నా దుకాణంకాడికి రానికాడికి నా బాకీమా పేనుంటావయ్యా! ఎందా కోర్పుకోనుంటావు? ఒకటా రెండా నూట డబ్బెయ్యెదీయాలెగదా? యెగ్గొట్టానికే నూస్తుండావా యేమిటి! నాలుగు నెలలయినై కదా! ఇదుగో, అదుగో అన్నావు నాకీమా పోయిందంటగదా? యాడ తెన్నెవయ్యా! పెళ్ళాం మెళ్లో పుస్తయినా అమ్మి నాబాకీ దమ్మిడితో నాక్కట్టకపోతే నేనురుకుంటానా? ఇంతకూ పరువు మర్యాదలు నూసి బాపనయ్యవుకదా అని పూరుకున్నకొద్ది బొత్తిగా మొహం దాచేశావు. ఇంకోరయితేనా నిలబెట్టి పుచ్చుకోనంటయ్యా ఎందుకు పాత ఖాతాదారువని పూరుకున్నాను, ఎందా మాకున్నా గతీమతీలేదు. అయ్యా యింక నీపరువుదక్కదు. రేపు పదిగంటలకెల్లా నాబాకీ అంతా తెచ్చి కట్టకపోతే పదకొండో గంటకు నీ యింటికాడి కొచ్చి కూకుంటా. అది మరేదయ్యా నీకు? మరేద దక్కించుకొనాలంటే తప్పొద్దు ఆఖరుకు వందయినా సరే. యేమంటావు? ” అని కేశవులు నిఘరముగా బలికెను.

పురుషోత్తముడు తల వాల్చియే వినుచుండి యంతలో వీడు తన్ను విడచినందులకు దా ధన్యతగాంచి నపరిమితానందమంది “ సరే; రేపిచ్చెద ” నని వడివడిగ నడచుచు నాలోచనాధీన మనస్కుఁడయ్యెను.

“ రేపు పది గంటలకెల్లా — ఆఖరుకు వందయినా — తెచ్చి కట్టాలె. లేకుంటే యింటికాడికొచ్చి కూకుంటా. పరువు దక్కదు ” అను నీవాక్యము లాతని కర్ణరంధ్రములలో జాగ్రత్తములై యుండెను.

“ ఐదు వందలయినా లేకుంటే, టుస్సీ! యవునా? రేపు సాయంకాలమునకు దెచ్చి యాయవలెను. లేకుంటే నే నురిపోసికొని ప్రాణము విడిచెద ” నని సౌభాగ్యవతీ విలాసినిహటము. ఎట్లు లేగలను? గడుపు మీరిన గౌరవహాని, స్త్రీహత్యా పాతకము ఒక్కమారే చుట్టుకొన

గలవు. దిక్కేది? ఆలోచించెను. ఒక్కటే యుపాయమున్నది. అట్లొనర్చవలెనని నిశ్చయించెను. అటుపిమ్మట నారాత్రి జరిగినదంతయుఁ బ్రధమ ప్రకరణమున దెలుపఁబడియున్నది.

3.

పూర్వరంభ ప్రకరణమున శుడువబడిన విషయములు ఘటించిన యా మఱునాటి యుదయ మేడు గంటలకుఁ బురుషోత్తమరావు వస్త్రములు ధరించి “ నాయుడుగారిని దర్శింప బోవుచున్నా ” నని భార్యకుఁ దెలిపెను. ఆమె మందహాస విలసన్నుభయై “ భోజనమున కింటికి రావగునా, లేక — ” అని యేమో యనుచుండ నాతడు “ ఆ — ఇంటికే వచ్చెద. ఎక్కడకును బోవ ” నని వచించి వెడలిపోయెను.

రవివాసరము. నాయుడుగారిొక్కరే మేడపై నున్నారని ద్వారపాలకుడు పురుషోత్తమనకుఁ దెలిపెను. ఒంటరిగా నుండుటయుఁ దన యదృష్టమే యనుకొనుచు బురుషోత్తమరావు సోపానపంక్తి నారోహించినాయుడుగారి గదికడ నించుక చాటున నిలిచెను.

గదిలో మధ్యభాగమున నొక పెద్ద బల్లయుండెను. దానికి నలువైపులను గుర్చీ లమర్చబడి యుండెను. అందొకముఖ్యాసనమున నాయుఁడాసీనుడైయుండెను. గోడల కందందు బహుళముగ స్వదేశ విదేశముల రంగుల చిత్రములు లలంకరింపబడి యుండెను. వానికి నడుమ నడుమ నాస్త్ర బంధువులయు, మిత్రులయు ఛాయాపటములుండెను. ఒక్కెడ నొక్క “సోఫా”యు, రెండు “ఈజీచేయర్లు” నుండెను. ఆ ప్రక్కనె యద్దముల పెద్ద “బీర్వాలు” రెండును, సాధారణమగు “బీరువా” యొకటియు నుండెను.

నాయుడుగారు బల్లకడ సగ్రాసనమున నాసీనుడైయుండెను. ఆతడు స్థూలకాయుడు. అజానుబాహుడు, అతని కించుమించుగ నేజదియేడ్లుండును. బంగారు చుట్రిముల యుపనేత్రిము లాతని కొకవిధమగు నంద మొసగుచుండెను. శిరోజములు తెల్లనైనను ఇక్కగ గత్తిరింపబడి నడుమ పావీటయుండి, పెట్టని “టోపి”యై యుండెను. మీసములు నెరిసియున్నను వతి శ్రద్ధతో మెలివేయబడి యిరు మొనలు నూది మొనలవలె నుండెను. ఆతని విశాల లలాటభాగ మాతరి యున్నత దార్ద్రమును జాటుచుండెను. ఎడమచేతి వ్రేళ్లల నడుమ జొగఁ బారుచున్న “హవన్నాచెరూ ” టోక టుండెను. కుడిచేతి వ్రేళ్లల నడుమ నూదా “పెన్సి” లొకటి యుండెను. అతని

కట్టెనుట నొక పెద్ద పుస్తకము తెఱచియుంచబడి యుండ నా యూదా లేఖనితో నాత డందేవియో గురుకు లిడు చుండెను.

పురుషోత్తముడు సంశయపూరిత హృదయముతో, కంపిత పాదములతో వికలిత ధైర్యముతో ఒక్కింత నేపటఁ జాటున నిలిచియుండెను. హృదయమును గుదురుపఱచుకొని నాయుడుగారికి గనబడురీతి నిలిచెను. రెండుమూడు నిమిషము లయిన పిమ్మట నాయుడు చుట్టను చీల్చి పొగ విడుచుచుఁ జాట్ట నంటియున్న బూడిదఁ దొలగింప నిటు నూచెను. పురుషోత్తముఁ డటనుండుటఁ జూచెను.

“ఓ! పురుషోత్తంగాతా! గండి” అని నాయుఁ డాదరించెను.

పురుషోత్తముని హృదయము మరలఁ గంపింపసాగెను. పాదము లధికాధికాధైర్యముఁ దాల్చెను. నెూట మాట లయిన వెలువడునో లేదో యని సంశయము కలిగెను. ఎట్లెట్లు లోన కడుగిడెను.

“కూర్చుండుడు యేమి పనికిలిగి వచ్చితిరి?” అని నాయుడు మందహాసముతో నడిగెను.

పురుషోత్తమురా వెట్టుల సంభాషణ కుపక్రమింతునా యని యాలోచించుచు నూరకుండెను.

“నావలన నేమిపనియుండివచ్చితిరి?” అని నాయుడు ముందున్న పుస్తకమునుండి దృష్టిమరలింపకయే యడిగెను.

ఇక సుసౌష్ఠ్యశకులకుఁ దీరిక లేదని తెలిసికొని పురుషోత్తముఁ డొకటి రెండు మాటలతోఁ దను వచ్చినపని దెలుప నిశ్చయించుకొనెను.

“అయ్యో నాయుద్యోగము మరల—”

నా యుదాశ్చ్యుచీకుఁ డయ్యెను. “ఆమాటలిప్పుడు వలదు. మీవంటివారు—”

“అయ్యో, నేనిప్పుడు పవిత్రవర్తనుడ నగుటకు సంకల్పించు కొంటిని. పూర్వపు దుర్వ్యాపారములను మాని—”

“సంతోషము మానితిరా? మానుదురా? మాని యున్నఁ బరమ సంతోషమే. మానుదునన్న నట్లు సంకల్పించుకొన మీకు సద్బుద్ధి కలిగినందులకుఁ బరమ సంతోషమే. ఇంక నేజేయదగిన దేమున్నది? త్వరగాజెప్పుడు. వేరు పరియున్నది.”

“సర్వ సత్కర్తృములను మాని యిప్పుడు నేనింటి కడనే బుద్ధిఁగి యున్నాను—”

“సంతోషము. ఎంతకాలమునుండి?”

ఇపుడు పురుషోత్తముండు నిశ్చయముగా గొప్ప చిక్కున జిక్కుకొనెను. ఎంత కాలమునుండి యని యనును? “దీర్ఘకాలమునుండి” యనునా? అందువలన నేమగునో? యేనాటియందంతము లానాడీతనికి తెలియుచుండునా? అసత్యభాషణ దోషము నెత్తికి జాట్టునేమో! వచ్చిన పని కాటక మగునేమో! “కొలది దినముల నుండి” యనునా? బహుస్వల్పకాలమని యుద్యోగమియ నిరాకరించునేమో? యేమి చేయును? యేమనును? ఈ యాలోచన మంతయు నొక్క క్షణమాత్రని హృదయమున నుద్భవించి యంతరించెను. కడ కెట్లయినను సరేనని ధైర్యము దెచ్చికొని తటాలున “బదిపం ద్రోడు దినముల నుండి” యనెను.

“ఓ బహుస్వల్పకాలము! ఈ యల్పవకాశముననే మీ వ్యసనములను సంపూర్ణముగా మానితిరని విశ్వసింప వలనుపడదు. ప్రస్తుతము యేకారణమున నయిననేమి?—మానియున్నారని నమ్మవచ్చును. కాని దీర్ఘకాల మిట్లే యుండురని నమ్మకయేమి? ఇప్పు డన్నియు మీరు మాని యున్నట్లుల మీకు దోచుచుండవచ్చును. కాని యీమా నుట నిలకడమిదగాని తెలియదు అందునను మీయుద్యోగము ధనముతో సబంధించినది. చేత ధనము విఫలముగ నుండును. మనను మరల మారును. ఇది మీకే కాదు. అందఱకు సామాన్యమే. కావున బ్రస్తుతము మీరుద్యోగ ప్రయత్నము మానుడు దృవ్యాల్లనా ప్రయత్నమునకు ముందు జ్ఞానార్జనమునకుఁ బ్రయత్నించిన మేలగును. మీరు దుర్వ్యసనములను బూర్తిగా ద్యజించితిరనియు, సుజ్ఞానము నార్జించియున్నారనియు నాకు నమ్మిక పొడమి నప్పుడు నేనే మిమ్ముఁ బిలిపించెదను”

“అయ్యో నామనోనిశ్చయము నాసంకల్పము—”

“కానిండు; మాతము. ఇప్పుడు నాకు వేరు పని యున్నది.”

“నా యుద్యోగము—”

“నాకు వేరు పనియున్నదని చెప్పుట నిది మూడవ మారు,”

ఇక మాటాడ నీలులేదు పురుషోత్తముఁ డచ్చోనాని వెడలిపోవుట తప్పదయ్యెను. ఉద్యోగము మరల సంపాదించునని కొండంత యాసతో వచ్చియుండెను. ఆకా భాగమయ్యెను. కన్నుల నీరు గిరుక్కున దొర్లెను మాతాకుడై, వినార పూర్ణ హృదయముతో నాతఁ డాగ నీడిది వెలికి వచ్చెను. ఇంటికి బోవుచెట్లు? అనేక విధాలోచన

నలు మనసున నొక్కమాత్ర ముప్పిగిన నాతఁ డన్యమన నున్నాడై పోపానావరోహణ మొనర్చుచుండెను. ఆక స్మికముగా నాతనికిన్నుల కంధకారము క్రమమైన తటా లున నొక్క మెట్టుపైఁ దడవు నిలిచెను. ఆసమయమున నాతని హృచ్చక్షువులకు నానా దృశ్యములు కనబడెను. తేళపులు తనయింటికడ నగుగపై గూర్చుండి పరిపరి విధ ముల దన్న దూపణవాక్యము లాడుచున్నట్లు తోచెను. అంత నాదృశ్యము నిశేషకాలమున నదృశ్యమైపోయెను. ఆవెటనే తన ప్రియవిలాసిని టుస్సీలకై పట్టు బట్టి చేలాంచలమున గంతమునకు బిగించుకొనుచున్నట్లు తోచెను. అర నిమిషమున కాదృశ్య మదృశ్యమైపోయెను. భార్య అంత తానడిగిన వస్తు వీయనని పట్టుబట్టి మూర్ఛన నెఱుఁగుచు ఓ గనబడియెను. అనంతరము నాయుడుగారు తన నాదృశ్యమున జేర్చుకొనుట లేదని స్పష్టముగ నుడువుట స్మృతిపటలమున నిలిచెను. ఇవన్నియు వర్ణించుట కిదికాలము పట్టినది; కాని యీ విచారము లన్నియు త్తణకాలమునకన్న నధికకాల మాతని చిత్తమున నిలిచి యుండలేదు. అంత నేమో మనోనిశ్చయము గావించి కొని నలువైపులను దృష్టులఁ ద్రిప్పెను. త్తణార్థమున నదృశ్యుఁ డయ్యెను. అనంతర మొక్క త్తణమునకు న్నార్చుముకడ బ్రత్యక్షుఁ డయ్యెను.

ద్వారపాలకుఁ డీతని సమీపించి “ పంతులుగారూ, నాయుడుగారి శలవయ్యిందాండీ? ” అని ప్రశ్నించెను.

పురుషోత్తముఁడు నిస్తేజుడై, కన్నుల నీరు కారుచుండ నధరము కంపించుచుండ, బాదములు తోట్రువడ నన్నట్ట స్వరమున “ లే—లే—లేదు— ” అని యడుచునే యచ్చో నిలువక దృతగమనమున వెడలిపోయెను.

౪.

“ ఒంటిగంట యైనది. భోజనమునకయిన నింటికి రాక నాయుడుగారితో బనియా? అంత పని యుండిన వచ్చి భోజనమొనర్చిన వెంటనే పోయియుండరాదా? నాయుడుగా రుద్యోగ మిచ్చి యుందుగా? ఇంటికి రాకయే కార్యాలయమున కరిగియుందుగా? అత్యవసరములగు బసులుండబోలును! ఒక్కవార్తయైన బంపియుండరాదా? ”

“ నాయుడుగారుద్యోగమున జేర్చుకొనకుండిన? ఇప్పటికింకను నింటికిరాని కారణమేమైయుండును? చిరకాలము నుండియు జేరుపారియున్న యభ్యాస మొక్కటాలో

నదృశ్య మగునా? క్లబ్బునకే పోయి యుండురు. కాక పోయిన విలాసిని గృహమునకు! అంతకన్న నిక బోవ స్థలమేమున్నది? ”

“ అయ్యో, యీక్లబ్బునకు రూపు మాయనో కదా! రేయింబవళ్ళు గ్లబ్బే! భోజనము క్లబ్బుననే, పానము గ్లబ్బుననే. ఇల్లు వాటిలి యక్కరలేదు భార్య యుపవాస ముండిను, రోగపీడితయైనను, కడకు జచ్చినను చింత లేదు. స్మృతికేరాదు. ఈక్లబ్బును దలచినంత నాయెడలు కంపపెత్తుచున్నది. ఆపాదమ స్తకమున దగ్ధ మగుచున్నది. ఎంత యొర్పుకొన్నను నొక్కొక్కప్పుడు దుఃఖము పొంగి పొరలి వచ్చుచున్నది. ఈక్లబ్బు మూలము నేకేదా యింతటి దుర్భర దారిద్ర్యము సంభవించినది! ఇకవయినను దెలియదా? ఇప్పుడేలదెలియును. అర్థజ్ఞాన మర్థనాయక ముండురు. కాని యర్థనాశకము ననర్థదాయకమే. సంపూర్ణ వినాశ ముండినగాని నుజ్జానోదయము కావాలదు.

“ క్లబ్బునకే పోయియుండురా? లేక—ఎక్కడకరిగిన నేమి? వేళపట్టున నింటికిరుదొంచి భోజనమొనర్చి పోవ రాదా? వలదందునా? అయినను నక్కడి భోజనవస్తువు లింట లభించునా? అక్కడిపానము లింటవీరుకునా? అక్కడి యాటలు, పాటలు, సయ్యాటలు, వినోదములు, నింటనెక్కడివి? అయ్యో యీక్లబ్బుమూలమున నెన్నికొం పలుకూలివో, కూలుచున్నవో, కూలనున్నవో కదా! దైవ మా, యీక్లబ్బును నిర్మూలమొనర్చి నేరికయిన నద్భుతి నొసంగవా! కనులుదెఱచి చూడవా? ”

“ రాత్రి యంతయు నెంతో బుద్ధి దెచ్చుకొనిరి. క్లబ్బుపేరయిన దలపననిరి ఆటపాటల చెంతవయిన బోవ ననిరి ఏ దుర్వ్యసముపాంతమైన జనననిరి, నమ్మితినే. సంతసించితినే. ఇంక బాగుపడుదుముకదాయని భావించితినే! కాని—కాని— అన్నియు వృధా భావణములే యగునా? మృశవాక్యములే యగునా? నన్నొదార్పనాకనుల నీరు తుడువ నిట్లనియుండురా? కాకున్న నిప్పటికి నింటికి రాని కారణ మేమైయుండును. ”

అని నానావిధముల జింతించుచు, శంకించుచు శాంత మగనిరాక కెదురునూచుచు నింట గూర్చుడియుండెను. వీధి నేయలికిడియైనను నాతఁడే యరుదెంచెనని భావించి, వికసితనేత్రయైమాచుచు—రాకుని! నిరాశపడించి మరల నాలించనానాత్రిము నల్లదొడగు. తెండుగంట లయ్యెను. మగనిజాడ లేదు. ఆమెకి విచారమునకు దోడుగ మిక్కు

టముగ నాకలి యగుచుండెను. ఇక వేళ మీగుటచే నాథఁ డింటికిరాదని యామె నిశ్చయించుకొనెను. ఒక్క మారు బయటికిఁగి చూచి, యతడు కానరాకునికి విచార పూర్ణహృదయముతో నానావిధ సంశయ పూర్ణస్వాంతముతో నామె లోనకరిగి చెండుమెతుకులు నోట బడవేసి కొన నెంచెను. అంతలో నెక్వరో తలుపుదట్టి, చిప్పడు వినవచ్చెను. కాంత తటాలున బోయి తలుపు దెఱచి చూచెను. నాయుడుగారి నేవకుడు నిలిచియుండెను.

“ అమ్మగారూ, పంతులుగార్ని రమ్మనండి ” అని నేవకుడనెను.

“ లే రింటలేరు. ఉదయము నాయుడుగారిదొంగిలించి వస్తునని చెప్పి పోయినవా రింకను భోజనమునకై వరా లేదు ఉదయమునుండి భోజనము లేదు అక్కడ లే ? కార్యాలయమునను లేరా ? ”

“ లే రమ్మగారూ, అదినారం కాదటండి యాడి కెళ్ళారండి? నాయుడుగారి యింటికాదనుచు పొద్దున్నే యెళ్ళారండి ఇంకా యింటికి రానేలేదాండి? ”

“ లేదు. రాలేదు. ”

“ వస్తే నాయుడుగారగత్తెంగా వచ్చి పొమ్మన్నా రని చెప్తారాండి? ”

“ అఁ. సరేగాని, దేనికో ? నీకేమైన దెలియునా? ”

“ నాకేం దెలుస్తదండి! పంతులుగారు నాయుడుగారింటి కొచ్చాగాండి. నాయుడుగారి కేమన్నారోగాని, పంతులూరు కళ్ళు తుడుసుకు టూ మా యిచారంలో యెళ్ళిపోయారాండి నాకో మా జాతేసింది ఆరిక నాయుడుగారిలో ముఁచికేళాండి కొంచెం నేపూరు కుండి, యేమనుకున్నారో మళ్ళీ నన్ను పిల్చారు. నేనెళ్ళి నిలిచా. పురుసోత్తంగారిని యెఁబటెట్టుకరా పో అన్నారండి. ఇండాకా చెండుమార్చిచ్చాను. పిల్చానండి. ఎవరూ పలక్కపోతే యెల్లిపోయినాండి. ఇ. లేనండి. మల్లీ నన్నుపిల్చి పంతులూరిని పీసుకరా అన్నారండి నాయుడుగారు, వస్తే చెప్తారాండి. ”

“ అఁ. ”

నేవకుడు వెదలి పోయెను. కాంత యొక్కమారు వీధిలో నిగుసంకతము జూపుమేర దూరము దృష్టి సారించి చూచి భిక్షవదనయై యింటిలోన కరిగెను.

“ ఇక నీవూట నింటికి రారు. నాయుడుగారి యిం

టను లేరు కార్యాలయమునను లేరు. ఇక్కడ నింటను లేరు. ఇంక నెక్కడ కరిగియుందురు ? నాయుడుగా రుద్యోగమునీయ నిరాకరించిరట ! నిరాశాభీర హృదయ మతో నెక్కడకో పోయిరట ! ఎక్కడికో యేటికి ? క్లబ్బుఁకో కా? యా భూలాక స్వర్గమునకో పోయి యుందురు నేడు కొత్త కాదుగాదా ! ఛదేమి) ఇంత దుశక నన్నుఁ బీడించుచుండిన యాకలి యిప్పుడేమయ్యెను ఇప్పుడు భోజనముచేయను ఇంటికి వచ్చిన పిమ్మటనే చేయవచ్చును.

“ కాని నాయుడుగారిప్పు డుద్యోగమియ నిరాక రించి, యిప్పుడు వైదై నిన్నీ వాతకలంప నేటికో ? మనకు కరిగియుండు ? ఉద్యోగ మిచ్చుటకే యిన్ని వాతక లంపుచుండు ? ఇదియేకానోపు. ఇంటికి వచ్చిన వెంటనే ప. పుదును. ” అని యాలోచించు కొనచు “ జీమ చిటుకు ” ము భరికయేవచ్చెనని చూచుచుమాతా శయగుచు, బరిపరి పరస్పర విరోధాలచలకు హృదయ మున స్థా మిచ్చి నింట గాచియుండెను.

అయిదు—ఆఱు—గడ కెనిమిది గంటలు నయ్యెను. కాంత యక భరిక రాదని నిశ్చయించి చెండుమెతుకులు తిని పరు దమని తలచెను ఈమె కీవిధము నూత ము కాదు పగలు చెండుమూడు గంటలవఱకు నిరీక్షించి యున్న భర్తరాకునికి నొక్క పట్టెదన్నముఁ దిగుట నీమెకు నిత్యాచారమై యుండెను.

కాంతాబాయి వంటయిలు చేరిచేరకమున్నే వీధితలుపు లొక్కపెట్టున భీకరముగ ధ్వనించెను. కాంత యొక్క పరుగున బోయి తలుపుఁ దెఱచెను. పూర్తిగా దెరచు లోపలనే యొక వ్యక్తి యాసందునఁ దటాలున లోనుకుఁ జొచ్చి, తూలి దడవలో నేలకొటిగెను. “ మూయుము తలుపు మూసివేయుము ” అని యనెను.

పురుషోత్తముని మొగ మెండదగిలి నల్లవడి యుండెను. సర్వంగములు గంపించుచుండెను. నేత్రము లగ్నిస్ఫులిం గములఁ గ్రక్కుచుండెను. అనడవయంతయు దుర్గంధ పూరితమైపోయెను. కాంతకు భర్తృ పృస్థుతస్థితి తెలియ వచ్చెను. మెల్లగ నాతనిఁ బట్టికొని పోయి పడకిల్లు నేర్చెను.

పురుషోత్తమరావు చొక్కాచాటున జంక నిమిడ్చి కొనియుండిన యొక చిన్న మూట కా తకొనగె. “దాచు దీనిని దాచు. బాగ్రిత్తగా దాచు. పెట్టెలో వలదు. భూమి మూరెడు త్రవ్వి యాగోతలో నిట్లే దాచు ఇప్పుడేమియు నడుగకుము బాగ్రిత్తగా దాచు. ఎవరైనా— ఎవ్వరైనను సరే వచ్చి చూడిగి నిటలేగనుము. ఊర తేరము, నేను దాగితేదు. తాగి కానకొనెదవు సుమా! లేదు. లేదు, ఇక దాగినని యెట్లు చెట్టు కొంటినిగాదా! ఇక నట్టిపని జేయుదునా? వంద కేళపులుకు— పరువుదక్కదట! ఇప్పుడెవరి పరువు దక్కినదని యడిగినను. కాతా, యెవరువచ్చి యడిగినను లేరనము ఒక్కజేమాట చెప్పివేయుము ఇంట లేరు ఊరిలోనే తేరు, ఎక్కడకో—యేయూకో— చెప్పలేననుము ఒక్కమాటే చెప్పివేయుము. ఇదుగో— కాంతా, తలుపు దీయనేవలదు. ఏమియును జెప్పనేలదు పలుకునుండి వారే వెదలిపోవుదురు బహుబాగ్రిత్తగా దాచుము. ఒట్టుసుమా! నేను సురాపానము చేయనే లేదు ఆహ్లాహహహ! ఒట్టు పెట్టినను నమ్మవే? పిచ్చి పిల్లా; ఇక నేజేయను. ఇదే కడసారి. తాగియుండి నేనెప్పుడై నిటకి వచ్చియుందునా? నాకంతమాత్రము తెలియదనుకొన్నావా? లేదు—లేదు. ఉడుడుము. ఎవరా తలుపుదట్టువారు? విలాసి—విలాసవతి విలాసిని ఉండుడుము. తెచ్చియున్నాను. రేపు తప్పక టున్నీలు నీమెడలో నుడును ఆహహహహ! విలాసి! ఇంట లేరనుము. ఈయొక్కపూట యొర్పుకొనము! అయ్యో! వలదు. వలదు. కంతమును జుట్టియున్న చెరగు దీసివేయుము. నన్నెవరిపాలు నేనీ పోయెదవు? నీవేనాకు స్వర్గదేవతవు నీయిల్లే నాకు స్వర్గరాకము! నీపలుకులే నాకమ్మ తవుసోనలు? ఆహ్లాహ్లాహ్లా! ఏదీ—విలా—యేదీ— ఒక్క— లేరు—ఇంట లేరనుము. ఈయదట! వచ్చిన యబ్బయిచ్చెదట! అంత పంతమా? లేదు. విలాసిని— లేదు. నేనిటికే పోవను. పోనీ— నూతిలో దూకనీ గోతిలో దూకనీ— దాహము నాలుక యెడబారెడి”

కాంత కిత్లోదకము ద్రావనిచ్చెన, పురుషోత్తముడు కొంతతడ వూరనుండి మరల బాగ్రిత్తగించెను.

“ఆహహ! ఆమెయే యంత పట్టుబట్టుకుండిన నెట్లయి యుండునో? ఆతడును, ఇంజనీయరును, ఉదారహృదయుడు. అనుమానించినాడా? సంకోజించినాడా? అబ్బబ్బబ్బ! తలయూడి పడిపోవుచున్నది. ఇంకను నీకం మానమేనా? నేనుదాగితేలేదు. కాతా, కాంతా ఒక్కమాటెనుమా! దాచితివా? అంతే పాతాళములో దాచు ఇంజనీయరు కొత్త— పక్కపిధి— గొప్ప మను కలవాడు ఆతని భార్యయో మహోదార గుణ సంపన్న, అనుపమరూపవతి దాహము—”

పురుషోత్తమరావు గదిలో నొక్క చాపవైబడి యిటు నటు బొరలును నసంబద్ధాలాపన మొనర్చుచుండెను. భావణ మసంబద్ధము అస్థుటము. పరస్పరవిరుద్ధము.

కాంత యతీ సీనవద యై తలపంకి చి యాతనిచెంతన కూర్చుడి యుండెను ఆతడు దాహ మనిప్పుడెల్ల నాతనినొంట నీరు పోయుచుండెను ఈతని భావణమంతయు వినెను. క్లబ్బు, సురాపా ము విలాసిని కాంతకు గొత్తవిషయములు కావు కాని యిమాటలో నేము న్నది? తాగి ద్రవ్య మెక్కడిది? భూమినిద్రవ్వి దీని గోతిలో దాచుకేమిటి? ఎవరువచ్చి తన్నడిగినను లేరనుట యేమి? ఇంజనీయరు భార్య అనుపమరూపవతి, మహోదార గుణసంపన్న, పట్టుబట్టింది—పక్కపిధి—కొత్త! ఏమీ వ్యవహారము? కాంత కేమియు తోచలేదు. నిశ్చయముగా నే నేడిమెకు బిచ్చిపట్టెను

పురుషోత్తముడు క్రేలి పేలి కడకు నిద్రావివకుడయ్యెను.

కాంత యాలోచింపసాగెను ఎన్నివిధముల నాలోచించినను నేమియుదోచదు. కడకు విసిగి యిమాటలో నేరన్మదో చూడ మత్సుకయయ్యెను. గదివీడి వంట యింట జొచ్చి, దీపపు వెలుగున నామాట విప్పిచూచెను. కాంత కొడలు జల్లుచునెను. చెమటబట్టెను. యేదో యొకవిధమగు భయంకర సంశయభయము తామె నొక్క మారె ముట్టడించెను. అంతధన మెక్కడిది? నాలుగు వందల యిరువది నాలుగు రూప్యములు వారణాలు! కాంత నాకావిధ పరస్పర విరోధాలోచనలతో యారేయంతయు గడపెను.

(సకేపము)

శ్రీ రామనవమి

చింతా దీక్షితులుగారు (సాహితీసమితి)

వచ్చెన్చైత్రము, కోకిల
లుచ్చెన్కంఠములతో కుహూకుహుమనియెన్
విచ్చెన్ మల్లెలు, ప్రిజలకు
హెచ్చెన్ తాపంబుదినము లేగినకొలదిన్.

అపట్టణంబు ధనికుల
లోపుట్టెన్ కలవరంబు, లోకారేలే
శ్రీపతి వివాహకార్యము
నేపగిదిం జేతుమంచు, నెట్లాననుచున్.

నిరుడు పూసలపేర్లు నిండుగాదగిలించె
నతడు; నే నీయేడు అతనిమింతు;

గుంటూరుమేళంబు కొనివచ్చె నిరుడత
డీయేడు ఏలూరి దేనుదెత్తు;

పదినూర్లువెచ్చించె పందిళ్ళకత డేను
వెచ్చింతు నీయేడు వేలకొద్ది;

‘పాపి’ నాతడు పిల్చి బాగోతమాడించె.
నీయేడు ‘నామాక్షి’ నేనుదెత్తు;

వాలు మొగ్గలసానుల వాడుదెచ్చె,
నేను ‘కారువాగట్టెడి’ సానిదెత్తు;
గ్యానులయిట్టేడు పందిళ్ళగట్టెనతడు,
తోరణాలకట్టెదను లెట్లతోడనేను.

అని పంతాలాడుచు, ధన
మునుసీళ్ళగతికవ్యయింపమురియుచునాయూ
రను ధనికవరులు పూనిరి,
ఇనకులమణి పెండ్లికార్య మెచ్చుగజేయన్.

భక్తుడొకడుండె నాయూర, వాని పుణ్య
వశమునకేసి రాములవారి దివ్య
దర్శనాధికభాగ్య మాతనికిగలిగె,
నుత్సవాల్ ఫెళ్ళుమనునప్పు డూరిలోన.

“ఊరవారలుచేసెడి యుత్సవాలు
చూడవచ్చితివాయేమి? సుందరాంగ!

చూడవచ్చును రారమ్ము, వాడ వాడ
త్రిప్పిచూపెద భక్తుల తెన్నులెల్ల.”

అనగ చిరునవ్వు మొగమున నందగింప
అణిముత్యాలురాల పద్మాయతాక్షు

డిట్లుపలికె: “ఈయుత్సవాలేల నాకు
భక్తహృదయాలె నాయుత్సవాలు వత్స!

“గొప్పగా నుత్సవాలంచు జెప్పుచుంటి,
నాకు పెండిలి చేయుచున్నారటంటి,

కాన నావైభవంబేమొ కల తెరంగు
సిగ్గువిడనాడి యొత్త చెప్పవయ్యు.”

అని పలుకు సారసాక్షుని
గని యాభక్తుండు భయము, ఘనమా సిగ్గున

మనమున పెనగొనినిట్లనె
“వినవా నాసామి, యచటి వింతలనెల్లన్.”

“ఏలూరి సానుల మేళాలుగలవంట,
గుంటూరి సాని బాగోతమంట,

చెంచు నాటకమంట, చెలువలాడెదరంట,
‘కారువా’ సానులు గట్టుదురట

తారాశశాంకగాధను నాటకంబాడు
వారంట నెల్లూరి వారసతులు

పందిళ్ళ ముస్తాబు పనితల ముస్తాబు
గ్యానులెటూల తళ్ళుగాజుతళ్ళు

చెప్పగానన్ని చిత్రాలు చెప్పరాని
పోకులా మూరగలవంట! సాముకేమి

పోయి చూచెదమని చెప్పి పొరుగుపల్లె
పురుషులెందరో వచ్చిరా పురముచూడ!

రారమ్మ చిత్రచిత్రాలు చూడగవచ్చు
శ్రీరామనవమి ఆయూరనంట;

వెన్నెలరాత్రులు వీధులు కన్నుల
వైకుంఠమిట యుత్సవంపువోళ;

అని మేళములుగావు అని తాళములుగావు

అవి నాటకములుగావంట వింటె
ఒక చోట బాగోత మొకచోట గొల్ల క
లావంబు భామకలాపమొకట.
తోలు బొమ్మల యాటల తొందరలును
“కరువా” సాని న్యతాల గడబిడలును
దాకు. రేకుల పూవుల తళ తళలును
గాజపూసల వైభవాల్ గాంచవచ్చు.
అనుచు నూరూరునుండి యయ్యతివలెంద
రెందరో నూతనోత్సాహ మినుమడింప
రోజు రోజుకు దిగినాడు; కొత్త నగలు,
కొత్త చీరలు, జేమాల కొత్తలొప్ప.
అడ్డాలలోన బండిన

బిడ్డలకు చన్నుగుడుపు వికచాబ్జముఖుల్
బిడ్డలు వెంటను రా నడ
దిడ్డముగా నడుచు మడ్డితెరవలు వీధి.
నూడేశమున బుట్టి మమ్ము బోచెడు దేవ
తలకు ‘లాంఠెరు’ వస్త్రాలు గట్టి
మడితోడ బూజించు నూడేవతికిని

‘జర్మనీ’ పూసల సకలనుంచి
నిండారు భక్తితో నీరాజ నంబీ, జ
పాను ‘కర్పూరంపు పలకలుంచి
అతిభక్తి, నైవేద్య మారగింపగ పంచ
దారగుండను, దేవతలకుబెట్టి
చౌక ‘జర్మనీ’ పటముల సంతరించి
బ్యాండు మేళాల గొప్ప వైభవముగూర్చి
వారవనితిల పచ్చి శృంగార మొప్ప
చేయుచున్నారు పూతయాసీత పెండ్లి

లేరా శిల్పులు, నిపుణులు
లేరా యీగాజు పూసలే గావలెనా?
లేరా చిత్రాల్ వాసే
శూరులు ఈగాజు బొమ్మ సాబగులె దిక్కా?
భోభాంకారములు దిశల్ పిక్కటిల్ల
విప్రీవరులెల్ల చేయంగ వేదఘోష

రమణ వేశ్యలు మంగళారతులనీయ
జర్మనీబొమ్మలకు పెండ్లిజరిగెనవుడు !
ఒక్క జానెడుపొట్టకు ఒక్కముద్ద
పెట్టునారేరి? శ్రీరాము పెండ్లియంట !
అనెడిమాటలు వెల్పుడె, నచట వేచి
యున్న యొకభిక్షుకుని నోటినుండియవుడు.
భోగకాంతవచ్చె ముందుగా మాటాడ
నన్న పరుగుపెట్టి నాగృహస్థు;
వచ్చినారురాము లిచ్చెదరిష్టార్థ
మన్న నవ్వుకొనును, హాస్యమనును !

నల్లనిమోముపై తెల్లని ‘ఫేస్ పాడ’
రొత్తి సింగారించె విత్తకాంత,
కత్తెరముంగురుల్ కలిపి దానులిపెట్టి
పక్కపాపిడిదిదె వారకాంత,
మెడలేని పొట్టిచేతులరైక ఘటియించి
కంచీచీర ధరించె కమలనయన;
బుగ్గనువిడియఁబు పాలపార చిరునవ్వు
నటియించె పెదవులు ‘నాగవేణి’
నాట్యగానాభినయ నిపుణత్వమొలుక
భరతు డాత్యహత్యకుదిగు పగిదితోప,
తెరవలిద్దరుపాడి తెలెక్కలాడ,
సానిమేళాలు వీధుల సాగుచుండె.
ముందుగా మేళతాళాలు పోవుచుండె,
ముందుగా గ్యాసులైట్లన్ని పోవుచుండె,
వాహనముపై న రవివర్మపటములుండె,
వెనుక నావాహనము మెల్ల వెడలుచుండె.
చామరాల్ లేవు, స్వస్తివాచకులులేరు,
కాగడాల్ లేవు, భక్తవర్ణంబులేదు,
మరచిరా తొందరను దేవుమాటవారు,
వెనుకనొంటరి దేవుండు వెడలుచుండె !”

అనెడి భక్తునిమాట లయ్యంబుజాత్యు

డాలకించెను; చిగునగ వాననమున
 గదిరె; నాతడు నిజభక్తు గాంచిమరల
 పలికెనిట్లుల నూదుచు ప్రశీపదంబు.
 “పెరని త్తముల చిల్లపెంకులుగానెంద
 రరసిరా పుణ్య కాలంబునందు ?
 పరభామలను మాతృభావంబుతోనెంద
 రరసిరా పుణ్య కాలంబునందు ?
 ఆవైభవంబు భక్త్యావేశమున నెంద
 రరసిరా పుణ్య కాలంబునందు ?
 అతిపవిత్రములంచు నారేబవల్భేంద
 రరసిరా పుణ్య కాలంబునందు ?
 ఇట్టియత్నవాల్ జరుపుట యెవరిగొరకు ?
 వారవనితల సంతోష పరుచుటకునా ?
 కొడగొండకు ముదము చేకూర్చుటకునా ?
 ఎవరిగొప్ప వారే ప్రకటించుటకునా ?
 వారని భక్తిశ్రద్ధల
 నేరైనను రాముడలచిరే సప్రేమక ?
 నోరూర నుచ్చరించిన
 శ్రీరామాయ నెడి పిలుపు చెవులంబడెనే”
 శ్రీరామనవమి యుత్సవ
 మీరీతిని జేయువారి కేనేమిడుదుక ?
 శ్రీరామభక్తియన నే
 “మో, రమ్యమాతగునియుత్సాహమునక”
 ఏటిదరిక వసించె నొకయింతి;
 కృతాంగి జరాభరంబుచే
 మాటలు తొట్టిల్లుక;
 అచట మండితమాసిక తాతలంబు; ఆ
 చోటను దారువిగ్రహము సొంపులు
 గుల్కుచునుండె; దానిపై
 నూటిగ దృష్టినిల్పి మధుసూద
 నుధ్యానముచేసె భక్తితో.
 కనుల దిగద్రావుచుండ విగ్రహము సొగసు
 మనము శ్రీరామునకు వాసమై వెలింగె;

నాల్కవయి నిల్చె శ్రీరామనామమంత్ర
 మనుపమానంద పరవశమయ్యె నామె.
 శ్రీరాముడా యవ్వజేతితో నిమిరి,
 బాష్పాల తన పచ్చబట్టతో తుడిచి
 తియ్యని పలుకాడి తేనెలుచిలికి
 “మోక్షమో యవ్వ నీ ముంగలగలదు
 చే కొమ్మ”టం చామె చేతులబట్టె;
 అవ్వరాముని కౌగిలందున జేసి,
 “వచ్చావ నాతుడ్చి వచ్చావటోయి
 వచ్చావ శ్రీరామ, వరములిస్తావ
 ధనము నాకెందుకు ధాన్యంబులేల
 వయసు నాకెందుకు వైభవాలేల
 వద్దు మేడలు నాకు పల్లకీల్ వద్దు
 వద్దు శ్రీరామ నావద్ద నీవుండు
 నావద్ద నీవున్న నాకు లోటేమి;
 శ్రీరామియెపుడు నాచెంతబాయకుమ
 శ్రీరామ నాముద్దు చెల్లించవయ్య”
 అని భక్తితోవేడ హరిమోదమ దె
 దైవంబు అవ్వ, యిద్దరుబిక్కరైరి.

భక్తు డానందానవారిని జూడ
 బాష్పాలు వెలువడె; వానివారింప
 కనులమూసితలో కనులను దెరచె
 రాముడు నాభక్తురాలునుగూడ
 మాయమైపోయిరి; వాయువువీచె.
 అర్పణంబుజేతునయ్య నాయూస్తి నీ
 కంచుదేవు నెదుట నాడిమొదట,
 చేయిచాటుబెట్టె చెంతభర్తనుజూచి
 నాల్కసూపునట్టి నాతిభాతి.
 హృదయమునుదాచి, ముదముతో పైమెరుం
 గులనుజూపి, ధనముకూర్చి పెద్ద
 లంచమిచ్చువారు రాముని దయనెట్లు
 పొందగలరు ? మోక్ష మందగలరు ?

సు ధా క రా మా త్యు డు.

నిడుమోలు కనక సుందరంగాడ, బి. ఏ. (అనన్య)

ఇ రు వ ది య వ ప్రి క రణ ము .

ప తం జలి చ రి త్రి .

విశాలమగు నా గదియొక్క ద్వారములన్ని యు మూసి వేయ బడియెను. వా సు దేవు డు స్వీయవృత్తాంతమును కథారూపమున విన్నవిం చుకొనుచుండెను. తా నెరిగియున్న విషయము లన్నియు న త డు చెప్పి యుండ లేదు. ఒక ముఖ్యాంశమున యదార్థమును గుప్తపరచుటకు గూడ ప్రియత్నించెను.

ఆగది యం దార్గరు పురుషులుండిరి. అందఱు నాజానుబాహులు. వారందఱును నిలువబడియే యుండిరి. జయచంద్ర సురేంద్రులు చేరువ నుండిరి. మాదన్న మంత్రి యొక గవాక్షము చెంతనే నిలచియుండెను. ప్రభులు డింకను కొంచెము దవ్వన నుండెను. మేజాబల్ల కావలి పైపున నాసుదేవుడు స్వీయచరిత్రమును వివ రించుచు నిలువబడి యుండెను. వీరందరికి నెదుట సూక్ష్మదృక్కులతో నెల్లరి ముఖ లక్షణముల ననునిమేషమునను పరికించుచు ప్రతి వాక్య మును సావధానముగ వినుచు నిలచియున్నవాడు రఘునాథాచార్యుడు.

ప్రభులచంద్రు డెంత వాదించినను వకుళను విడిచి పుచ్చుటకు అతని తండ్రి యొప్పుకొనలేదు. ఈ విషయమున రఘునాథుని హృదయము సాషాణ సదృశమైన ట్లగపడుచుండెను. “ఈ సందర్భమున ప్రస్తాపించుటకు బూర్వము ఆయువతి నిర్దోషియని సప్రమాణముగ నిరూ పింపుము.” అని వారిద్దరు ననిరి. కావుననే

వాసుదేవు డెరిగియున్న యంశములను నవిస్తర ముగ విన్నవింపదలచెను. పెక్కు దినములనుం డియు గడు జాగరూకతతోను నమృతముతోను తమవద్ద పనిచేయుచున్న విశారదుడే పతంజలి యని జయచంద్రునినకు దెలిసినపు డాత డాశ్చర్య చకితుడయ్యెననిన వింతయేమి ?

చంద్రనగరమున భైరవియింటికి తాను పోయిన వృత్తాంతమును క్లుప్తముగ వర్ణించి, ఆమరణము సంభవించిన రాత్రియందలి యుదంతమును, తానా యింటినుండి యొకమారు వెడలి పోయి మరల తిరిగివచ్చుటకు కలిగిన యవసర మును వాసుదేవుడు వివరించుచుండెను. ఆతని నోటనుండి వెలువడెడి ప్రతివాక్యమును అమిత శ్రద్ధతో రఘునాథు డానమయమున విను చుండెను.

“భైరవియింట సుమారొక వారముదిన ములు నేనున్నపిదప నిక నచటనుంట శ్రేయ స్కరముకాదని యెంచి యిందువాసరమున నేను ప్రయాణమై పోవ నిశ్చయించుకొంటిని. నేనా సాయంత్రము బయలుదేరి వలందానగరమునకు పోవనుంటినని తెలియబరచితిని. కాని నేను ప్రొద్దుగొంకిన పిదపనే బయలుదేరి వేరొక మార్గమున విజయనగరము చేరవలెనని సంకల్పించుకొని, ఒరులెవరును నన్ను వెన్నాడకుండ నుండుటకై యనత్యమును వెల్లడిచేసితిని. సుమారు నాలుగడియల ప్రొద్దుండగనే నేను

భైరవితో చెప్పి యిల్లు వెడలి పోయితిని. కాని నేనెంతో ధూరము సాగిపోవకమునుపే నన్ను స్వయముగ నెరిగియున్న రక్షకభటు నొకని గాంచితిని. నేనపుడు మారువేసమున నుండినను వాడు నన్నానవాలు పట్టునేమోనని భయపడితిని. అంత వెనుకకుదిరిగి, యొక యంగడిలోని వస్తువులను పరిశీలించుచున్నటుల నటించి, వాడు సాగిపోవగనే మరల భైరవియింటి కీగితిని. ఆయింటిలనుపులు తీసియుండుటవలన నేనెవరికి నగుపడకుండగ నాగదిలోని కేగి చీకటివడువరకు నచటనే యుండ నిశ్చయించుకొంటిని.”

“ఒక్కక్షణమాగుము. ఆసమయమునందే సుధాకరామాత్యుడు భైరవియింటికి తిరిగి వచ్చినటుల తెలియుచున్నది. నీవెవరిని జూచితివా?” అని జయచంద్రుడు వృద్ధునిచెను.

“ఆర్యా నేను భూడలేదు. నాకెవ్వరునగు పడలేదు.

“తరువాత?”

“మేడపైయంతస్తున్న నా గదియుందు నేను వేచియుండి చీకటిపడగనే యెవరికి నగుపడకుండ నా యింటిలోనుండి బయటబడు నవకాశమాన కెదురు చూచుచుంటిని. నన్నెవరేని చూచిన యెడల నేను తిరిగి యింటిలోని కేల వచ్చితినిని యడుగక మానరు. నేవకుడు బహిర్ద్వారము వద్దనే యుండెను. సోమనాథుడు లోన ప్రవేశించి సోపానముల నెక్కుచుండెను. ఆతడు సగము దవ్వెక్కివచ్చి, చెంతనున్న ద్వారము గుండ వెలుపలకువచ్చిన యొక నూతనునితో మరల వెనుకకు విడిపోయెను ఆ నూతనుడెవరో అపుడు నే నెవ్వరను కాని ప్రశ్నించుచుండే యని యిప్పుడెరుగుదును. సోముడతని వీధివరకు సాగనంపి మరల మేడమెట్ల నెక్కివచ్చెను.

నేను నా గదిలోనికి పారిపోయి లోన గడియ వేసికొంటిని. సోముడు తన గదిలోని కేగి వెంటనే మేడమెట్లను దిగిపోయి యింటిలోనుండి వెడలిపోయెను. అటుపిమ్మట కొన్ని నిమిషములకు నేను ప్రయాణ సన్నద్ధుడనై నా నీలవర్ణపు సంచీని చేతబట్టుకొని సోపానముల పైభాగమున నిలచి ముందు వెనుకల నరయుచుంటిని.

“ఆ గదియుందు నేలపై నగుపడిన మైసపు చుక్కలెట్లు పడినవో నీవీ సందర్భమున చెప్పు గలవా?” అని యా తరుణమున ప్రశ్నిల్లుడు ప్రశ్నించెను. వాసుదేవుడు చెప్పవచ్చు రహస్యము బయల్పడకుండ కొంతకాల మాలసింపజేయుటకే ప్రశ్నిల్లుడా పృచ్ఛచేసియుండెనని ఆతని ముఖము చెప్పక చెప్పుచుండెను.

“ఆర్యా! వినుడు, సోముడు తన గదియుందున్నపుడు నా వెండిబొత్తాము నేలపై పడి పోయెను. అంత నొక మైసపువత్తిని వెలిగించి బొత్తాముకొరకై వెదకితిని. ఆ సమయమున మైసపు చుక్కలు భూమిపై పడియుండ వచ్చును.”

“కానిమ్మా...నీవు నగుచిని చేతబట్టుకొని మేడమెట్లపై నిలిచియుంటివి. తరువాత నేమి జరిగినది?” అని జయచంద్రుడు తొందరపెట్టెను.

వాసుదేవుడు గతమును జ్ఞప్తికొనెద్యుకొనుటకుగాబోలు తన యరచేతిని ఫాలమున నొకింటి సేపునీలిపి, మరల తన యుదంతమును వివరింప నారంభించెను.

“ఆసోపానముల పైభాగమున మొదటి మెట్టుపై నేను నిలచియున్నపుడు చెంతనున్న గడి యందెవరో వివాదపడుచున్నటుల ధ్వని వివచ్చెను, ఒకరి కంతధ్వని రోషపూరితమై యుండెను, రెండవధ్వని కొంత వినమృదమైయుండెను.

వారసునిమాట లెవ్వియు నాకు వినబడలేదు. ద్వారము మూయబడియుండెను.”

“ఆకంఠధ్వనులు రెండును పురుషులవేనా?” అని మాదన్నమంత్రి ప్రశ్నించెను. ఆతడడిగిన ప్రశ్నమప్రశ్న విడిచి.

“అవును- అవుననియే నాయభిప్రాయము.” అని వాసుదేవుడు - ఆలోచనాపూర్వకముగ అస్పష్టమున - ననియెను.

“పిమ్మట?”

“అంతట బాధాసంతప్తమగు నొకమూల్యుడు భయభ్రాంతమగు నొకయరపును నాకు వినవచ్చినది.”

“అయినను నీవు లోనికేగలేదా?” అని మాదన్నమంత్రి యడిగెను.

“లేదు. నేనటుల చేసియుండవలెనని నాకు దెలియును. ఇందులకే నన్ను నేను పలుమార్లు నిందించుకొని యుంటిని. కాని నేనింక నాయం టిలోనుంటినని యొరులకు దెలిసిన నేమిముప్పు వాటిల్లునోయని భయపడితిని. నాపూర్వ వృత్తాంతము బయటపడకుండా నేను కాపాడు కొనవలసియుండెను. అదియునుగాక, సందే యుషద్రవమును గలిగియుండలేదని నేనూహించు కొంటిని. ఆర్యులారా! నామాట విశ్వసించువు! ఆగదియందెవరో యొకరు సంచరించుచున్నటు లడుగులచప్పుడుకూడ నాకు వినవచ్చెను. ఎవరో యొకరు మెల్లగ మాటలాడుచున్నటులు కూడ వింటిని. నేనచటనుండి పారిపోవుటకది యదనని యెఱిగితిని. రెండంచెలకు గడచితి నో లేనో, ఆగదియొక్క ద్వారము తెరువబడెను. ఎవరో యొకరు బయటకు తొంగిచూచిరి వారెవరో నేనెరుగనగాని నన్ను చూచినంతనే వారు భయభ్రాంతులైరి. ఆవ్యక్తి తలుపును తిరిగి

మూసికొని లోని కంఠర్పితుడయ్యెను. అపుడు నేనుకూడ భయపడి తిరిగి సోపానములనెక్కి పై కేగితిని. ఆవ్యక్తి యాగదిలోనుండి వెలువ లకువచ్చి, సోపానములను దిగి యిల్లువిడచి పోవువరకు నేనచటనే యుంటిని. నేనంత బయట బడి యెవరికిని దెలియకనే, చంద్రనగరమును విడిచిపోయితిని.”

మాద;- విశారదా! ఆవ్యక్తి పురుషుడాస్త్రీయా!

“ఆవ్యక్తి పురుషుడే” అని విశారదు డధో పదనుజై నిర్లక్ష్యముగ ప్రత్యుత్తర మిచ్చినపు డాతని ముఖలక్షణములయందలి వివర్ణమును సురేద్రుడును రఘునాథుడునుగమనింపకపోలేదు మాద;- అతనిని నీవు మరల గురుతింపగలవా? విశా:- ఏమో. చెప్పలేను. బహుశా గురుతింప గలుగుచు వనుకొందును.

జయ:- ఆసమయమున దురంతమగు నొకహత్య జరిగియుండెనని నీవెరుగవా?

విశా;- ఆర్యా, నేను ప్రమాణపూర్వకముగ చెప్పుచున్నాను వినుడు. అట్టి యనుమా నము నాకిసుమంతయు కలుగలేదు. చాల దినములు- సుమారొకమాసము - గడచిన పిదప నానాడు జరిగిన యదార్థవిషయములు నాకు దెలిసినపు డాశ్చర్యచకితుడ నైతిని. ఆసమయమున నానిజవృత్తాంతము బయట బడునేమో యనియెడి భయమువలన నా యాలోచన మితర విషయములందు జొచ్చి యుండలేదని నేననుకొంటిని.”

సురే:- నీవే లోన బ్రవేశించి యీదుష్కృత ము నొనర్చియుండలేకు కద!

విశారదుడు ప్రశాంతముగ ప్రస్ఫుటముగ “లేదు” అనియెను.—“లేదు. సుధాకరామా త్మ్యనిషయ నిష్కారణముగ నే నేల గవయ

దును? నేను జీవితకాలము నందెన్నడు నతని దర్శించి యుండలేదు. ఆ పేరున పిలువబడు న్యాయాధిపతి యొకరుండిరనికూడ నాకు తెలియదు. అతని మృతకళేబరము గోత్రయందు తోయబడిన పిదప చాల దినములకుగాని నే నాతని పేరే వినలేదు."

"కాని - నీవు భైరవి యింటి యందున్న సమయమున నతడు కూడ నచటనే బసచేసి యుండెనని నీకు దెలిసియుండును."

"సురేంద్రవర్యా! క్షమింపును! నేను గాక నన్యు లెవరైన నాంబుంటియుండుండిరని నే నెరుగను. నా కవుడవుడగువడెడి వకుళగాని నేవకు రాలుగాని నాతో నెన్నడు నా విషయము ముచ్చటించలేదు. నే నా యింట నన్యులతో ప్రస్తాపింపలేదు. సుధాకరామాత్యు డచట నుండెనని నే నెరుగను. నా కది తెలిసి యుండినను ఆయనను హింసించుటకు పూనికొని యుండను."

నిశ్చయమే. నేత్రవాక్పలనముల సూక్ష్మ దృష్టితో పరిశీలింప గలిగిన న్యాయాధిపతి సురేంద్రుడుకూడ నా మాటలు విశ్వాసపాత్రములని యెంచెను. అచటనున్న వారందరికి నేమియు దోచలేదు. వకుళకు కారాగృహ వాస మిప్పించుట పొరబాటని మాత్రము వారికి నృప్తముగ నగవడెను.

విశా:- "వాసుదేవా! నీ నీ చెప్పిన దంతయు యదార్థమని ప్రమాణము చేయుదువా?"

"ఎన్నటికైనను నే నందులకు సరిగ్గడను. సుధాకరామాత్యుని గది యందు జరిగిన స్వల్ప విషయములు నా కెరుకయున్నంతవరకు యదార్థముగ మీకు విన్నవించుకొంటిని వకుళ కీ సందర్భములం దెట్టి ప్రసక్తియు లేకపోవుటయే

గాక నాపె ఆ సమయమున యింటిలో లేదని నేను గుండెపై చెయినంచుకొని నిర్భయముగ చెప్పగలను."

"అపురుషుడెవరో చెప్పగలవా?"

"నేను చెప్పజాలను ఎవరైన నేమి? మేడ మెట్లను త్వరితగతి నవరోహించి వెడలిపోయెను. నిదానముగ నేనతని జూచుట కవకాశము లేకుండెను."

"కాని నాడు బయటకు తిరిగి చూచి నపు డాముఖమును చూచియుండినదా?"

"ఒక్క నిమిషకాల మాత్రమే ముఖమును చూచిని. తరువాత రానున్న విషయ మంతయు నాకవుడే నె. నియున్నయేడల, నేనింకను జాగరూకతతో చూచియుండెడివాడను."

"నీవు మాకు చెప్పడలచిన వంతయు నిదియేనా?" జయచంద్రు డాశ్చర్యతోఁజెప్పించెను.

"ఇదియే వకుళ నిర్దోషిత్వమును నిరూపించుటకు చాలును."

"ఇక ప్రభుల్లా, నీ కేమి తెలియునో చెప్పుము. ఆత్మహత్య కాదని నీ రాసమయముననే యనుమానించితివని చెప్పితివికదా" అని జయచంద్రుడు కుమారు నడిగెను.

ప్రభుల్లుడు ముందునకు వచ్చెను. ఎల్లరును దృష్టుల నతిసిపై నిగుడ్చియుండిరి. ఆతఁడొకడుక నేవటులే నిలచియుండెను. పొంగి పొరలివచ్చెడి యావేశమును పదిలపరచుకొన యత్నించుచుండెననియు, పైకగుపడునంతకు జాల మిక్కుటముగ నతని హృదయము లోలోన భయ భ్రాంతి సంతప్తమై యుండెననియు ప్రత్యక్షముగ దెలియవచ్చుచునేయుండెను. సురేంద్రుడతని ముఖలక్షణము నతిజాగరూకతతో పరిశీలించుచుండెను. ఈవిషయమంతయు, నందును ప్రభు

ల్లుని ప్రవర్తనమును, ఆతనికి గడు విస్తయము గలిగించెను

ప్రభుల్లుని ముఖమండలము కళావిహీనమై యుండెను. చిరుచెమట లాతని ఫాలభాగమున నేర్పడుచుండెను. ఒకప్పుడు తుమ్మెదలనుబోలి నల్లగను సొంపుగనుండిన యాతనికుదులయందు రజతసూత్రములిపుడు ప్రత్యక్షముగ నగుపడుచుండెను.

“నేను చెప్పగల విశేషము లెవ్వియులేవు. నే నిది యాత్మహత్య కాదేమోనని యనుమానించుట కొక కారణముండెను.” అని ప్రభుల్లు తనియెను. ఒక్క ఊణమా గది యందంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండెను జయచంచుడు తప్ప నొక లెవ్వరును ప్రభుల్లుని మరల బ్రీక్షించుటకు సాహసించ లేదు.—“ప్రభుల్లా! ఆకారణమెద్ది? ఆసమయముననే నీ వది మాకేల చెప్పవైతివి?”

“నే నపుడద్దానిని చెప్పజాలకుంటిని. ఇప్పుడైనను సాకల్యముగ వివరింపజాలకున్నాను. దాని స్వభావమంత—చెప్ప నలవి కానియంత—” ప్రభుల్లుని వాగ్ధోరిణి కవరోధము కల్గెను. ఆతని కావేశ వినుమడించి నలులుండెను. లేకున్న సరియగు పదమే స్ఫురింపదా? ఆతడు దిటపు దెచ్చుకొని స్ఫుటముగ నిటులనెను.

“ప్రస్తుతము మనము విచారించవలసిన యంశమునకు విచారదుడు వివరించిన వివరములు చాలునని నాకు దోచుచున్నది.”

“ప్రభుల్లా! నీ కిటులనే తోచుచున్నదా?”

“అవును. మన సుధాకరుని మరణముతో వకుళ కెట్టి జోక్యమునులేదనియు, నుండుట కవకాళమును లేదనియు నేను దేవునిపై నొట్టు

వట్టుకొని చెప్పుచున్నాను. నాయనా! నన్ను నమ్ముము. నే నిది బాగుగా నెరుగుదును.”

“కాని నీకు తెలిసినదంతయు నేల బయట పెట్టవు?”

“ఏలనన, సంమల కింకను అదనురాలేదు. మాదన్న మంత్రీవర్యా! తమని నాపై కింక వహింపవలదు. నేను మీకునింకను చెప్పటకు వీలున్నయెడల నటుల తప్పక చేయుదును. ఈ రహస్యము నాహృదయమును పెక్కునాళ్లు నుండి క్షుగ్గదీయుచున్నది. వీలగు నెడల నాదియందే దీనిని సవిస్తరముగ వెడలగక్కి యుండును.”

“వీలులేకుండుటకు గరణమేమి” యని మంత్రీవర్యుడు వృచ్చించెను.

“నేను మాటాడుటకు వీలులేదు. వీలుండు నెడల నటుల చేయుటకు మీరుండరికంటె నేను విశేషముగ సంతసింతును.”

“అటుల చేయనని నీ పేరికైన వాగ్దత్తమొనర్చితివా?”

ప్రభుల్లుడు కొంచెమాగెను. “అవును—కావచ్చును—కొంతవరకులే యెంచవచ్చును. నాకు తెలిసినది మీకు జెప్పినయెడల, యిచ్చట నున్నవారిలో ప్రతియొకరును, నావలెనే యీ రహస్యమును తమ హృదయ కుహరములందు దాచియుంతురు.”

“నీకా దోషిహిపై ననుమానమున్నదా?”

“నాకొక యనుమాన ముండి యుండవచ్చును. కాని విశేషములకు—యీ రహస్య భేదమునకు—మీరును నేనును కొంతకాలము వేచియుండవలెను.”

“రహస్యభేదనమా! అట్టి దెన్నడైన జరుగనిత్తురా?” యని మాదన్న యొకింత కోప

ముతో- వేడిమితో- పలికెను.

“తప్పక జరుగగలదు. కాలము - కర్మము దైవము- అన్నియుగూడి యందులకే కృపి సల్పుచున్నవి. వకుళ నిష్కవటి; నిర్దోషి; నేనిం తకంటె నెక్కువ స్వప్నముగ హృదయపూర్వకముగ — నాయవసానసమయమునందైనను నుడువజాలను అపెను కారాగృహమునుండి వెంటనే విడిపించివుచ్చవలెను.”

అపె నిర్దోషిత్వమును గూర్చి విచారించుటకే వారందరు సచట చేరియుండిరి. గాన నికి వారు చేయవలసినపని యేమియు నగుపడలేదు. అనుమానము - ఏవగింపు - విచిత్రమగు నూహలు - అందరి హృదయముల నావహించి యుండెను. మాదన్నమంత్ర యసంతృప్తుడై యెవరికిని తెలుపకుండ మెల్లగ వెడలిపోయెను. ఆనందర్థమున ప్రభుల్లుడు మెల్లగ విశారదు నిసమీపించి, హృదయపూర్వకముగ నమస్కరించుచున్నటుల సత్ప్రియుగ్మమును మూసెను. అంతట సురేంద్రుని ప్రక్కకు దిరిగి,

“ఆర్యా! వకుళను విడుచుటకు మీరింక ననుజ్ఞ యొసంగవచ్చును” అనియెను.

సురేంద్రు డాతని శని మిష లో చనుడై యొకింతసేపు చూచి “నే నటుల చేయవచ్చునా? రఘునాథునితో నాలోచించి యటులే చేయుదును” క. కాని విశారదుని నేను రహస్యముగ నొక్క ప్రశ్న మడుగవలసి యున్నది”

“ఏల? అపె నిర్దోషియని నీవు నమ్మువా?”

“నమ్మకేమి” అనుచు విశారదుని భుజము పయి జేయినుంచి యవలకు గొంపోయి “విశారదా! ఆగదియొక్క ద్వారముకడ నీవుచూచిన ముప్ప మెహాది?” అని యడిగెను.

ప్రభుల్లుడు వారిని వెంబడించియే యుండెను.

“విశారదా! చెప్పము. సురేంద్రదామాత్యా! మీరును నావలెనే రహస్యమును దాచెదరు కదా!” అని ప్రభుల్లుడనియెను.

“నా యనమానము నిజమేయగు నెడల తప్పక చేయుదను.”

“చెప్పము, విశారదా! మొదట నుండి తుదివరకు నీ వెరిగియున్నదంతయు సవిస్తరముగ తెలుపుము” అని యనుచు ప్రభుల్లుడు వారి సమీపమునుండి వెడలి పోయెను.

* * *

ఒక గడియ గడచినది. జయచంగ్రుడు రఘునాథుడును మనకథావృత్తాంతమును గూర్చియే మాటాడు కొనుచుండిరి.

“ఇక వకుళ నంగతి. రఘునాథా! నీవిచ్చటనే యున్నావా?” అనుచు సురేంద్రు డాగదిలో ప్రవేశించి, తలుపును మూసి, వారిని సమీపించెను. అతని ముఖలక్షణమాల గాంచి వారాశ్చర్య చకితులయిరి. అది వివర్ణమయి క్షేన ముద్రాంకితమయి యుండెను.

“ఆర్యా! ఏమిది? మీకస్వస్థతగన న్నదా?” యని జయచంగ్రుడు సాదరముగ ప్రశ్నించెను.

“అస్వస్థతయా? లేదు. నన్నడిగెదరేల? అటులుంటిననియా? ఓహోహో! చాలసేపెం డలోనిలచి యుంటిని” అని సురేంద్రుడు బదులు చెప్పెను.

ఇగువదియొకటవ ప్రకరణము.

పరిశిష్టము.

వేసవికాల మంతరింపనున్నది. వేసవిదినములు క్రమముగ హ్రస్వములు కాజొచ్చినవి.

అది ఆపాదమాసము. శాయంకాలము ఆకసమున దట్టముగ మేఘాచ్ఛాదితమై యుండెను. జయచంద్రుడేగదియందు గూర్చుండి యుండి నపుడు మనము మొట్టమొదట నతనిజూచితిమో ఆగదియందే నేకును కూర్చుండియున్నాడు. పుత్రసమానుడగు సుధాకరుని మరణ వివరముల నెరుగజోరి యాతురముతో విజ్జీరముఖముతో నాడతడు కూర్చుండెను. నేడో, అతనిరూప మింకను మిగుల విజ్జీర్ణమై యుండెను. ఏలనన నేటికి యదార్థమతని కెరుకపడినది.

ఎవ్వరి ఆరోగ్యమునుగూర్చి అతడు పెక్కు నాశ్చర్యముండి చింతాక్రాంతుడైయుండెనో, ఆప్రీపుల్లుడు పరలోకమున కేగెను పాపము! ప్రపుల్లుని బాధించినది యనారోగ్యము కాదు - హృదయవేదనమే. జ్వరార్తునకు దాపమువశ మించినపుడు గాని భగవంతునియందు భక్తికుదిరినపుడుగాని యపుడపుడు శాంతిలభించును. కాని హృదయవేదనాభరితునకు, అట్టిశాంతి గగనపుష్ప సదృశము.

ప్రీపుల్లుడు మార్గమునందే యిటు విడిచి యుత్తరహిందూస్థానమునకు భార్యా నహితుడై పయనమయ్యెను. రెండు మూడు నెలలు పుణ్య తీర్థముల సేవించి రామపురమును నొక కుగ్రామమున గొన్నాళ్ళు గడిపెను. ఆ తడచటనే నిలువ యుండదలచుకొనలేదు. గాని యాతనికి గ్రమక్రమముగ బలహీనత హెచ్చుటచే నట నుండి కదల లేదాయెను. మృణ్మయికా కుగ్రామ మొకింతయు నచ్చలేదు. అచట స్నేహితులు లేరు. చుట్టములు లేరు. సంతోషముతో కాలముపుచ్చుటకు తగు నవకాశములు లేవు. జ్యేష్ఠ మాసమున ప్రీపుల్లుడు మరణించెను.

జయచంద్రుని కచ్చేరియందు గొన్ని మా

ర్పులు కలిగినవి. అతని రెండవ కుమారుడు— నీలకంఠుడు—ఇవ్వడు సర్వ వ్యవహారములను పరిష్కరింప బూనుకొనెను. అతడు వివాహము చేసి కొనుటకుగూడ దలపెట్టియుండెను. జయచంద్రునకు మరల మనశ్శాంతియు, సౌఖ్యమును లభింప వచ్చును. కాని మృణ్మయికి దుర్గతి సూక్ష్మాప్తమయినది. ప్రపుల్లుడు చనిపోవునప్పటి కొక దమ్మిడియయినను తనవద్ద లేదు. కొంత ఋణముకూడ నుండెననుట నిక్కము. అతని దహన సంస్థారములకు జయచంద్రుడే సామ్యంప వలసివచ్చెను. అతడు సాధారణముగ దయార్ద్ర హృదయుడయినను, ఆమెయన్న మండి పడుచుండెను. ఆపె కు నం వత్సరమున కిన్నూరురూప్యము లీయబడునని జయచంద్రుడాపెకు దెలియజేసెను. ఆపె యిచ్చవచ్చిన రీతిని వెచ్చించుకొనుట కిన్నూరురూప్యముల నదనముగ నిచ్చెను విశారదుడు జయచంద్రునకు సమ్మిన బంటుగనుండి తన స్వస్థానమునందే పనిచేయుచుండెను. అతనినే వాసుదేవుడని కొందరును, విశారద వాసుదేవుడని కొందరును పిలుచుచుండిరి. మృణ్మయికి పైన వివరింపబడిన యేర్పాటులను తెలియజేయుటకును, ప్రీపుల్లుచంద్రుని కశేబరమును దహనమొనర్చినచోట నతని స్మారకచిహ్నముగ నొక తులసికొటను నిర్మింపజేయుటకును వాసుదేవుడు నియమింప బడెను ఆ తులసికొటపై నమర్చిన పాలరాతి యందు చెక్కబడిన వీయక్షరములే.

“ప్రపుల్లుచ్చదామాత్యుడు,
వయాసు ముప్పది తొమ్మిది.”

“సర్వకర్మాణ్యపి నదా
కుర్వాణో మద్వ్యసాశ్రయః

మత్స్యసాదా దవాప్సేతి
శాశ్వతం పదమవ్యయమ్.

[భ. గీ. 11-56]

తనకు నియమింపబడిన కార్యముల నిర్వర్తించి వాసుదేవుడు జయచంద్రుని కొల్వున బ్రవేశించెను. కాని యాతని స్థితి మారినది. అతడిపుడు జయచంద్రామాత్యుని అంతరంగికులలో నొకడు. గుమాస్తాలందరు నతడేయజమానిగా నెంచవలసి యుండెను. అతనివేతనము మిగుల నభివృద్ధిచేయబడెను. అతడు వేరుగ నొకయింటి నద్దెకు దీసికొనెను. కొలదికాలములో నతడు వకుళను వివాహ మాడనుండెనని యెల్లరనుకొనుచుండిరి. మాదన్న జయచంద్రాదు లీదాంపత్యమున కంగీకరించి, వాసుదేవుని సామర్థ్యతపలననే అతనికి యన్నత పదవి లభించెనని జను లనుకొనుచుండిరి. కాని యదార్థ మాలోచించినచో ప్రభుల్లచంద్రుడు తన జనకునకు వ్రాసిన యీక్రింది వాక్యములే అతని యభివృద్ధికి గారణములు. “ఇతడు మిగుల సమర్థుడు. నా గౌరవమును కాపాడుటకు స్వార్థమును త్యజించినవాడు. నాకొరకైన నాతని బహూకరింపుడు.”

ప్రభుల్లుడింతకంటె నేమియు వ్రాయలేదు. వాసుదేవు డతని నేరీతిని గాపాడియుండెనో జయచంద్రుని కీ నడుమ—సురేంద్రామాత్యుని ద్వారమున— దెలియ వచ్చినది. ప్రభుల్లు డనువుల విడిచిననాటికి బూర్వదినమున నొక యుత్తరమును సురేంద్రున కంపెను. ప్రభుల్లు డాయుత్తరము నప్పడపుడు వ్రాయుచు సుమారొక వారము దినములకు ముగించియుండెను.

జయచంద్రుని కా యుత్తరమువలనను అన్య విషయమువలనను మితిలేని మనస్తాపము గలిగి

యుండెను. అపుడా నీ రెండయందతడు కూర్చుండి యుండినపు డది యాతని బాధించుచుండెను. ప్రభుల్లుని మరణమువలన గలిగిన విచారము నతడు దిగ్మింగెను. కాని ప్రభుల్లుని భార్యపయి నతనికి మిగుల నేవగింపు కలిగెను. తన కుటుంబమునందు కలిగిన దుర్భరకష్టపరంపరలకు ఆపెయే వృద్ధమ కారణము. ఆమె లేకున్న తన కుమారుడును—ఆహా! పుత్రనమానుడగు వేరొకరునుకూడ—నజీవులై యుండి జీవితరంగమున నమున్నత పీఠాధికారులయి యుండెడివారు కదా!

ఇంతలో నొక యశ్వశకట మా గృహంగణమున నాగిన శబ్దము వినివచ్చెను. కొలది నిమేషములలో నేనుకు డొకడు పరుగెత్తుకొని వచ్చి, “మృణ్మయీదేవిగారు వచ్చుచున్నారు.” అని యజమానికి విన్నవించుకొనెను.

“ఎవరు?”

“ప్రభుల్లచంద్రామాత్యుని వితంతువు వచ్చి యున్నాను.”

ఇంతలోనే మృణ్మయివారి కట్టెదుట నిలువబడెను. జయచంద్రుడు నేవకుని చేరువకు బిలచి, రహస్యముగ నిట్లు చెప్పెను.

“శకటమును. పోనీయకుము అందలి సామానుల నింటిలోనికి తే నీయవలదు. నా కోడలిచట నుండదు.”

మగడు చచ్చి మానము దినములయినది. కాని మృణ్మయి యథార్థముగ నీటుగ నలంకరించుకొని యుండెను జయచంద్రుని కాపె నందర్భన మనహ్యముగ నుండెనని అతని ముఖలక్షణములు చెప్పక చెప్పచుండెను. మృణ్మయి యది గ్రహింపని దానివలె నటించుచుండెను. ఆపె యిట్లు చెప్పసాగెను.

“మీ కుమారు డనవసరముగ మనోవ్యధ కల్పించుకొని కృశించినాని, ఆయన శరీరము నం దెట్టి రుగ్మతయు లేదని పలువురు వైద్యులు చెప్పియుండిరి. నేనును అటులనే చెప్పుచుం డెడి దానను. కృశించి, కృశించి తుదకు మరణించిరి.—అది మంచిది కాదు. తలచుకొన్న యెడల తప్పక నారోగ్యము చిక్కెడిదే’..... జయచందు డాపె కేమియు సమాధానము చెప్ప లేదు.

“నేను నా యింటియందు తిరిగి ప్రవేశించుట కెట్టి యభ్యంతరమును లేదుగదా !”

మృణ్మయి యకస్మాత్తుగ గృహమున బ్రవేశించి, యందే నిలచిపోవుటకు పన్నాగము బన్ని నదని జయచందు డెరుగకపోలేదు తన యభిప్రాయమును స్పష్టముగను విపులముగను వాసుదేవుని మూలమున నాపె కిదివరకే తెలియ జేసియుండెను. ఆ వర్తమానమందుకొన్న పిదప గూడ నచటకు రాగలిగిన మృణ్మయి యొక్క సాహసమున కతడ చ్చెరువొందెను.

“నేను నీకిదివరకంపిన వర్తమానమును నీవు సరిగ నవగతము చేసికొనలేదేమో. ఈ యింటి యందు నీకిక తావులేదు.”

మృ:- “కాని, నే నిచట నుండక తప్పదు.”

జ:- వీలులేదు. ఎన్నటికిని వీలు లేదు.

మృ:- పోనిండు. నేనిక నెచటి కేగవలసినదియు నిర్ణయించుకొను వరకు కొన్ని దినములైన నిందుండవలయును. అదికూడ వలదన లేరు కదా !

జ:- నిన్నెచటికైన తీసుకొనిపోవుటకు నా సేవ కుని నీవెంట పంపెదను. కాని అభాగ్యుడైన నా కుమారునికి బుట్టినిల్లగు నీయింట నొక క్షణమయిన నీ వుండుటకు వీలులేదు.

మృ:- నేను నీకుమారుని భార్యనేకదా.

జ:- ఆతని పాలిట నీవేమై యుంటివో చెప్పె దను విందువా?

మృ:- ఏమై యుంటిని?

జ:- రాక్షసివి.

మృ:- చిత్తము.

జ:- వివాహమునకు బూర్వ మాతని పాలిట రాక్షసివి-పిమ్మటను రాక్షసివైతివి.

కౌధారుణ నేత్రములతోను విచార సంతప్తములగు వాక్యములతోను జయచంద్రుడటుల పలుకుచున్నపుడు పూర్వోదంతములు కొన్ని మృణ్మయి యంతరంగమున పొడనూపెను. అతనికి సర్వమును తెల్లమయ్యెనని ఆమెకు తోచెను. ఆపె లజ్జావనతముఖ్యై “మీరేమి వింటిరో, యెవరిపై నను మానము కలిగియున్నా రో నే నెరుగను. గతము గతమే. నేనెట్టి యకార్యమును చేసి యెరుగను. సాధారణముగ నన్య కన్యలు చేయు దానికంటె సభికమగు పాప మేమియు నే జేయలేను” అనియెను.

“మృణ్మయీ! భగవంతుడు నాపుత్తుని క్షమించినాడు. నిన్నుగూడ క్షమించుగాత.”

ఆమె హృదయవారాశియందు పూర్వవృత్తాంతము లొకదానివెనుక నొకటి యుత్తుంగ రంగములవలె నుదయించుచుండెను. ఆమె వివాహమునకు బూర్వము జననీ జనకులతో దరచుగ జయచందునింటికి వచ్చుచుండినపుడే, పృథ్వులున కామెపై ప్రేమోదయము కలుగు నట్లు ఆపె ప్రవర్తించియుండెను. ప్రవర్తనమే కాదు. క్రమ క్రమముగ నతని వశమొనర్చుకొనియుండెను. ఆతని దప్ప వేరొకని వివాహ మాడనని రహస్యముగ నాతనికి బాసచేసెను. ఆవిషయమును కొంతకాలము రహస్యముగ

నంచుటకు ప్రస్తుతుడు సంగీకరించెను. కాని ఆపెకు ప్రస్తుతునియందు లక్ష్యములేదు. ఆపె విశ్వాసఘాతకీ యగుటకు వెనుకాడలేదు. కాని అతనిం జేపట్టుటవలన లభించెడి ధనసమృద్ధియు, నున్నతపదవియు నాపె యాసించుచుండెను. వారి వివాహనిశ్చయమును వెల్లడిపరుపకుండుటకు కారణము ప్రస్తుతునికంటె నున్నత సంబంధము వకుళకు దొరుకుననియే కాని వేరొండుకాదు. ఆహా! ఈ యాలోచనము ప్రస్తుతునకు దెలిసియుండినచో! ఆపె తన్ను వలచియుండెనని బేలయగు ప్రస్తుతుడు హృదయపూర్వకముగ విశ్వసించియుండెను. ఆపె స్వగ్రామమున కేగినపిదప, సుధాకరామాత్యుడు చంద్రనగరమున నాపెను కలసికొన్నపుడు నాతనితో గూడ నీరీతినే ప్రవర్తించియుండెను. అతని గూడ నెమ్మదిగ వలలో వైచుకొని, తన్నే వివాహమాడుదునని యొప్పించుకొనెను. ఆపె హృదయపూర్వకముగ ప్రేమించిన కీర్తి నే. కాని, ఆతడు ధనికుడు కాకుండుటవలనను, ధన సంపాదన మొనర్చుకొని యాత్మత్వమునకు రావలసినవాడగుటను, తానపేక్షించెడి యమిత ధనవ్యయమున కంగీకరించునో లేదో యనెడి యనుమాన మాపెను వేధించుచుండెను. తుట్టుతుదకు వీరీర్వురిలో నెవరి నాపె వివాహమాన నిర్ణయించుకొనెడిదో చెప్పట దుస్సాధ్యము. అయినను ప్రస్తుతుని ఆతనిధనమును ఆపె ఎన్నుకొని యుండెడిదని మనమూహింపవచ్చును.

ఆపె యిర్వురిలోను రహస్యముగ నుత్తర ప్రత్యుత్తరములను జరుపుచు, గొంతకాలమును గడపెను. ఇంతలో సుధాకరామాత్యుడు న్యాయ విచారణమునకై చంద్రనగరమునకు వచ్చుటయు, నారాత్రి ప్రస్తుతు డాతని జూడ

వచ్చుటయు సంభవించినవి. తన రహస్యము బట్టబయలగు నేమోననియు తన కాముకులిర్వురు తన్ను త్యజింతురేమోననియు మృణ్మయి తల్లడ పడసాగెను. ఈ విషయమై సుధాకర ప్రస్తుతు చంద్రలేదో యుచ్చటించుకొనిరని ఆ సాయం కాలమున నాపె యింటికి వచ్చినపుడు ప్రస్తుతుని ప్రవర్తనం బట్టి యాపె గ్రహించెను. కాని, యీ విషయము నతని బ్రతీంచుట కాపె వెనుకాడెను. మరునాడు ప్రాతఃకాలమున, సుధాకరు డాత్మహత్య కావించుకొనెనని యాపె విన్నపుడు యిండులకు కాపెయే కారకురాలై నట్లు కలతజెందెను. ఈ యకాల మరణమునకు గారణమేమైనను—ఆతడు చిశ్చయముగ నాత్మ హత్య కావించుకొన్నను—లేకున్న ప్రస్తుతుడు కోర్ధాతిరేకమున నాతనిపై గవిసి యాతని జపియున్నను—ఇండులకు తానే ప్రధమ కారణ మని ఆపెయు నెరుగును.

ఆపెకు వేరొక విషయముకూడ తెలిసినది.— ఆమరునాడు సుధాకరుని ప్రాతః యుత్తరముల వెతుకుచు నుడు తా నతని కధికప్రేమతో వ్రాసి యుండిన యుత్తరములను ప్రస్తుతుడు సంగ్రహించెనని.

అటుపిమ్మట చంద్రనగరముననున్న దినములలో ప్రస్తుతు డాపెను కలసికొనలేదు. ఆపెయు నాని సందర్శించుటకు సాహసించలేదు. కొన్ని మానములు గడచిన పిదప మారు మరల గోల్కొండయందు కలసికొనిరి. అన్యోన్యము రాగము ప్రబలమయ్యెను. ప్రస్తుతుడు తమ వివాహవిషయమును ప్రస్తావించినపుడు మృణ్మయి యిండులకు నిరభ్యంతరముగ నియ్యకొనెను. సుధాకరుని మరణమునం దితని కెట్టి ప్రసక్తి యుండెనో మృణ్మయి తెలిసికొనలేదు. ప్రస్తు

ల్లుని వివాహమాడిన ధన ధాన్యములతో తుల తూగ వచ్చునని యువ్విళ్ళూరుచు మృణ్మయి యాదురంతమును మరచిపోయెను.

కాని వివాహానంతరము అతనికెట్టి యిల్లాలైనది?— సరసుడగు ప్రభుల్లు డాపెవలన నెట్టి మనోవ్యధ బాల్పడియెను? అ.తయు నాపెకే యెగుక. అచ్చట నిలచియున్న నానమ యమ నకూడ నాపె స్మృతివధమున నిది కుంతయు ప్రత్యక్షముగ నగుపించినది. జయచంద్రుని కన్నులగప్పి అతని వశపరచుకొనుట కాపె పన్నిన పన్నాగము విఫలమైనది. దురభిమాన తమో నీబిడీకృతముగు నాపెహృదయమున నెన్నటికేని పశ్చాత్తాప భానోదయమగునెడల నా వెలుగువలన నాపె తనువు భగ్గుమగుట నిశ్చయము. వివాహమునకు పూర్వమతనిపాలిట రాక్షసివి; పిమ్మటను రాక్షసివైతివి; జయచంద్రుని పల్కులు సర్వోచితములు.

మృణ్మయి యీ యాలోచనముల నవలకు చారదోలి ప్రస్తుతాంశము నిఱొకసారి జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనెను. “నేను యిల్లువాకిలిలేక బిచ్చ మెత్తుకొనవలసినదేనా? సంవత్సరమున కిన్నూచు రూప్యము లననెంత? నేనాసొమ్మతో నెటుల కాలము గడుపగలను?”

“నీవుట్టిటికడనే నీవుండవలెనని నాయభిప్రాయము. అటులైన నిన్నూరురూప్యములు చాలును.” అని జయచంద్రుడు శాంతముగ బదులుచెప్పెను.

“ఇన్నూరు! నాదుస్తులొరకైన చాలదే”

“నీయిష్టమువచ్చిన రీతిని వెచ్చించుకొమ్మ నాకెట్టినిమిత్తమును లేదు. నేను జీవించియున్నంతకాలము నాసొమ్మ మూడుమాసముల కొకతూరి యేబదిరూప్యముల చొప్పున నీకు

పంపుచుందును. నా మరణానంతరము అందుల నగమే నీకు రాగలదు.

“నేనదియంతయు నిదివరకు వాసుదేవునివలన తెలియబరచియుంటిని. నాజీవితకాలమునందు గాని - అటుపిమ్మటగాని - ఇంతకు పై బడియొక దమ్మిడియైనను నీకీయను”.

ఆమెకు భవిష్యత్తంతయు నొక చిత్రపటము వలె గోచరించెను. ఆపె యాశలన్నియు నడు గంటుటవలన ముఖము వివర్ణమయ్యెను. ఇక బొమ్మల పెండ్లిండ్లులేవు; విందులులేవు; సృత్యగీత వాయిద్యాదులవలన నానందములేదు. గత వైభవమును దలచుకొని నిట్టూర్పులు పుచ్చుచు మృణ్మయి యకముందు సంఘమునకు దూరస్థయై యుండవలెను. ఏగృహ మనన్యాయముగ నున్నదని ఆపె నిరంతరము భర్తతో వాదించుచుండెనో, ఏగృహమునం దామె కిప్పుడు నిలువతావు లేదని జయచంద్రుడు తెలియుజేయుచుండెనో, ఆగృహము తానికముందు నివసింపబోయెడి స్వగృహముతో పోల్చిచూచిన నొక దివ్యప్రాసాదమువలె నుండగలదు.

“నీచిట కంతకాలపు నిలిచినను లాభము లేదు. నాకు సావకాశమునులేదు” అనుచు బయటకు దాఁచూపువానివలె జయచంద్రుడు ద్వారమును చేరవచ్చెను.

“నేనిచట నుంచిపోయిన వస్త్రములును నాయాభరణములును - యేమైనవి?”

“నీవస్తువుల నన్నిటిని పదిలముగ మూట కట్టించియున్నాను. నీవు చెప్పినచోటికి వానిని పంపివేయుచును.”

ఆపె వెనొకమాట చెప్పకనే యచటనుండి వెడలిపోయెను. గృహాంగణమున వేచియున్న శకట మాఫెతో కదలిపోయెను.

ప్రస్తుతించుచును సురేంద్రునకు వ్రాసిన
జాబు.

“సురేంద్రామాత్యకేభరా! మీకిదివరకే తెలిసియున్న విషయములుగాక నేను మీకింకను కొంత సమాధానము విన్నవించుకొనవలసియున్నది. మీరు నాకు మిత్రసత్తములు. ఈ యంశములను మాదన్నమృతివశ్యన కెరించి నన్ను కృతకృత్యుంజేయుదు.

“నేనానాడు చంద్రనగరము కేగుటకు బూర్వమే మృణ్మయిని మనసార పేజీమించి యుంటిని. ఆపె కోరికవలన నీ విషయమును పెక్కు మానములు రహస్యముగ నుంచితిమి. నే నచటకు పోయిన పనినిగూర్చి సుధాకరునితో ప్రస్తావించిన యంతరము మే మేదో లోకాభి రామాయణమును ముచ్చటించుకొనుచు కొంత సేపు కూర్చుంటిమి. నేను పరమానందుని ఇంటి కేగ వలసియున్నదని యుంటిని. తాను కూడ పోవలసియున్నదని సుధాకరుడు నవ్వుచు ననెను. ఒక మాటపై నింకొకమాట వచ్చెను. శుట్ట తుదకు మృణ్మయి తన్ను వివాహమాడుట కంగీ కరించెనని సుధాకరు డాంతరంగికముగ నాతో ననియెను. అతడు నవ్వులాట కట్టనచున్న నేమో యనుకొంటిని. నా సమాధానమున కతడు నొచ్చుకొనెను. మృణ్మయినిగూర్చియు తమ దాంపత్యమును గూర్చియు నతడు విపులముగ ప్రస్తావించునపుడు నాకు వెట్టియెత్తి నటులు డెను, నే నేమంటినో నాకిప్పుడు తెలియదు. నా పేజీమ ధనమును దొంగిలించి, నన్ను మోస గింపవలెనను దురుద్దేశముతో నాతడు కృషి చేయుచుండెనని నాకు గోచరించినది. మే మొకరి నొకరు నిరసించుకొంటిమి. ఆపె ముమ్మిరుపురకు మోసగించెను. కాని మాకా

యనుమానమే కలుగలేదు. మేము పోరాడు పులులవలెనుంటిమి. నాకటుల తోచినది. నేను తీవ్రకోధావేశపరవశుడనని బాల్యమునుండియు నన్ను మీరెరుగుదురు. అతడేమో యెత్తి పొడుపుమాట యనుటవలన—లేకున్న, నా మాట నాకటుల స్ఫురించుటవలన—నేను సకోభుడనై నాయెదుట బల్లపైనున్న కృపాణమును చేపట్టి అతని వక్షస్థలమునకు గురిచూచి విసిరితిని. నే నతని గత జీవుని జేయతలచియుండ లేదని భగవంతుని సాక్షిగ చెప్పగలను కృపాణము విశిత్తమై యుండెనని నేనెరుగను. నే నేమి చేయుచుంటినో నాకు తెలియదు. కత్తిని కేల బూనితిననకూడ వెరుగను. ఆయావేశమున క్రిందుమీదు తెలియలేదు. అతడు వెంటనే మరణించెను. స్వయంకృత దురతమునకు నే నే భయభ్రాంతుడనై యురచితిని. నా యావేశము క్షీణించినది. నేనును అతనివలెనే నిశ్చలముగ నిశ్శబ్దముగ నిలువబడితిని. నే నతని సహాయమున కేగక పూర్వమే అతడు మరణించెనని గ్రహించితిని. నే నాయు త్తరక్షణముననే ద్వారములను తెరచి భిషగ్వుల సహాయము నేల యపేక్షింపలేదో యని పిదపకాలమున నెంతకుండితిను నేను తప్ప యితరులెరుగదు. ఆత్మ సంరక్షణోపాయములు మన ముగ్గుచాలతో ద్రాని నేర్చుకొన్నవి. నే నాదురంతమును బహిరంగ పరుపకుండుట కదియే కారణమని నావస్తుకము. ఆహా! నే నెంతటి పిరికిపండ్లనైపోయితిని. ఎన్ని సంవత్సరముల హృదయవేదనము నది తప్పించెడిది!! కాని ఆసమయమున—నేకిని కనపడకనే—తప్పించుకొని పోవుటలులాయని నే నాలోచించుకొంటిని. భయభ్రాంతిచే నత్వములుడిగి ప్రతి శబ్దమును సావధానముగ వింటి

అంతయు నిశ్శబ్దముగ నున్నపుడు నేను మెల్లగ ద్వారమును తెరచి ముందు వెనుకల నరసితిని-- అప్పుడే యొక వ్యక్తి, నాయెట్ట యెదుట నగు పడెను. అతడు మేడ మెట్లవయి విలచి చెవులను నిక్కించి, యేదియో వినుచుండెను. ఆదీపము వెలుగున మా యొండొరుల నేలేములు కలసికొనెను. నే నెన్నడు నిది మరువలేదు. తుమ్మెద రెక్కలవంటి శిరోజములకు దిగువ నన్ని స్ఫులింగమువలె నతని కన్నులు మెరయుచుండెను. ఆకన్నులే నన్ను పెక్కు సంవత్సరముల వరకు హృదయశల్యములవలె వేధించినవి. అటుపిమ్మట నావద్ద కొలువునకు గుదిరిన విశారదుని కూపులు నాకు వాని నపుడపుడు స్ఫురింపజేసినను, నాకనుమానము కలుగలేదు. ఏలనన విశారదుడు తన మారువేసమున వదలి, నూతన వ్యక్తివలె నగుపడుచుండెను. ఆహా! సురేంద్రా! నేనీవిశారదుని ఋణ మెన్నటికైన తీర్చుకొనగలనా? నేను హత్యనొనర్చితినని అతని కాక్షణమున తెలిసియుండకపోవచ్చును. కాని మరునాడీవిషయము దేశమునందు మార్పొగినపుడు అతనికి యదార్థము తెలిసి యుండవచ్చును. ఇంక ననుమానముండినయెడల, నావద్ద కొలువునకు గుదిరినపిమ్మట నాతనికి సర్వమును విదితమై యుండును. నన్ను గాపాడుటకై, అతడే మారుపేరున సంచరించెను. నాజనకు డతని దగురీతిని బహుళకరించునని నమ్మెదను. అతడు మీయెదుట తన యుదంతము నెగిరించుకొనునపుడు కూడ నాకొరకొక యసత్యమును వచించియుండెను. ప్రభువులచందురై డాయిలువిడచి పోయిన పిమ్మటనే తానొకవ్యక్తిని సుధాకరుడున్న గది యొక్క ద్వారముకడ చూచియుంటినిని అతడు చెప్పెను. సురేంద్రా! అతడు చూచినది నాము

ఖమేగాని వేరొకటికాదు. ఇన్ని సంవత్సరముల నుండియు నతడు నా మనోవైకల్యమును పరశీలించుచునే యుండెను. సాధ్యమగు నపుడెల్ల నా మనశ్శాంతికరములగు కార్యముల నుచితరీతినొనర్చుచుండెను. —పూర్వకథ యింకను కొంత చెప్పవలసియున్నది.

“సోపానములపైనున్న యావ్యక్తియు నేనును సుమారొక యరనిముస మొకరినొకరు చూచుకొంటిమి. అతని జూడుటవలన కలిగిన భయోత్పాతముచే నేను ముందున కడుగిడలేక లోని కేగియుండును. అతని గాంచినపిమ్మట, ప్రజలెవ్వరు నన్ననుమానింపకుండ చేయవలెనని నేనూహించుకొని యుండును నాకీయాలోచన మంతకుబూర్వము కలుగలేదు ఆకత్తిని సుధాకరుని వక్షస్థలమున గ్రుచ్చుకొన్నటు లగుపడుట కాలని దక్షిణహస్తమును దానిపై నుంచితిని. అసంపూర్ణమగు నాయత్తరమును పిమ్మట కనుగొని యందలి యంత్యవాక్యమును రచించితిని. అంతయు నొక స్వప్నముగ దోచెను. దీపము నార్పివేయవలెనని నాకు స్ఫురించెను. ఏలనో తెలియదు అంత గుండె దిట్టబడచేసికొని బయలుదేరితిని. కాని నాయదృష్టము బాగుగలేదు రెండవపర్యాయము నేను తుప్పు దెరచినపుడొక యువకుడు సోపానముల నెక్కి పోవుచుండెను. వెనుకకుతిరిగి సుధాకరునితో మాటాడుచున్నటుల నటించవలెననెడి యూహ దైవికముగ నాకు పొడకట్టెను. మరునాడు సంచాయితీనభవారియెదుట సోమశేఖరుడు చెప్పిన మాటలను వినకున్న, నేనా సమయమునం దేమంటినో యెన్నటికిని జ్ఞప్తికివచ్చెడిదే గద. నీమన్న నేమి ఆమాటలు నాకుపకరించినవి. సుధాకరుడుకూడ నాతో మాటాడుచుండెనని సోమశేఖరుడు నహ

జముగ సూహించుకొనెను. ఇదియే ప్రజలకు తెలిసినది. కావున, నేనచటనుండి వెడలిపోయిన పిమ్మట నాదురంతము జరిగియుండెనని ప్రజ లను కొనిరి. నాపై ననుమానము కలుగకుండ చేయుటకిదియే ముఖ్యకారణమునట నిస్సందేహము. వాడు నన్ను ఏధిగుమ్మమువరకు సాగనంపెను నేనప్పటినుండియు నిర్దోషివలె నిటంపవలసియుండెను. అటుపిమ్మట నేను పరమానందుని యింటి కేగితిని. మృణ్మయితో నేమోయఁజిని. ఆపె ప్రత్యుత్తరమువలన సుధాకరుని యాహులు కొన్ని కొంతవరకైనను - నిరాధారములని నాకుతోచెను. ఆమహార్య మొనర్చినదిప నిదియంతయు నెట్లుచేసికొని నాకే ఆశ్చర్యము గనున్నది. నేను మరల రాజమార్గము వెంట వచ్చుచుంటిని. ఒక వర్తకుడు తన దుకాణము యేమట నిలచియుండెను. నేనతని గమనించితి నని వాడెరుగడు. ఆచటనాగి యెమటనున్న మేడయందే సుధాకరుడు విడిసియుండుటవలన నాతని గది గవాక్షముల దిక్కుచూచి సుధా కరుడు బహుశా నిదురించియుండునని - ఆవర్త కుడు వినుటకుగాను - బిగ్గరగ ననుకొంటిని.

“సురేంద్రా! అటుపిమ్మట కొంతసేపటికి మిమ్ములను కలసికొంటిని. మీకు జ్ఞాపకమున్న దా? మీరు సుధాకరునితో మాటాడవలెనని పోవుచుంటిరి. ఇ టియందు దీపము లెవ్వయు లేకుండుటవలన నతడును ఆయుఁగియుండును నితరులును శయనించియుండురని నేనెఱిగితిని. ఆహత్య నెల్లడి యగునని నేను భయపడితిని ఆరాత్రి నేనెటుల గడపినో యెవ్వరెరుగుదురు. సుధాకరుని ముఖమండలము విస్ఫారిత నయన ములతో నాకన్నుల కట్టిపట్లుండెను. అంధకార బంధురముగ నా నిశీధమున విగతజీవుడై పడి

యున్న సుధాకరుని చిత్రప్రతిమలు నలుదిక్కుల నాకు గన్పించుచుండెను. అనుమానమును జనింపజేయునేమోనని పడక గదియందు దీపము లేకుండగనే నిద్రించితిని. ఆహా! ఆత్మాపరాధ మువలన నెంతటి వార్తకైన బేలతన మబ్బును గదా!

“శివపరీక్షయు, న్యాయవిచారణము మున్నగు విషయములు మీ రెరుగుదురు. సురేంద్రా! నేను నాపాత్రమును యధోచితముగ ప్రదర్శించితిని? అవునని ఫలితమువలన సూహించు చున్నాను. ఆ పాదము దినమున సుధాకరుని కాగితములన పరీక్షించినపుడు తమకు నావద్దనే యుంటిరి. ఆశ్మహత్యకు గారిణమేదియో గ్రహించుట కాలని యుత్తరములు మొదలగు రహస్య సత్రములను నేను పరిశీలించవలెననిరి. మృణ్మయి వ్రాసిన యుత్తరములందు చాలగ నుండును వానిని చదువుటవలన సుధాకరుని వాదనము సత్యదూరము కాదని నేను గ్రహించితిని. ఆపె మాయుర్వ్యుర్విపైన నొకేతిని ప్రేమవర్షమును కురిపించినది. — యిర్వ్యుర్వికిని విశ్వాస ఘాతకు రాలైనది.

“నే నాపె నేల వివాహమాడితి నని మీరు ప్రశ్నింపవచ్చును. ఏలనో! ఏలనో! ఏలనన, కామాంధకారమున నాకు గన్నులగపడలేదు. ఏలనన, నే నున్నట్లుండనైతి ననుకొనుదు! కొన్ని మానములైన పిమ్మట మేమిరువురము తిరిగి కలిసికొన్నపుడు, నా హృద యంతరాళమున భగ్నమైనదని నేననుకొనినప్రేమ శతముఖముల ప్రజ్వలల్లినది. నేను దానికి తలయొగ్గితిని. నే నంతకు బూర్వమే మౌనస్థున పాపకార్యముకంటె నాపెను వివాహమాడుట యధికపాతకము కా జాలదని నాకిప్పుడు తోచుచున్నది. అపె నన్ని

సాక్షిగ బెండ్లాడినపుడు నా కీయూహగలిగినది. నా యాలోచనము లెటులున్నను, నేనాపెను హృదయపూర్వకముగ ప్రేమించియుంటిని. నేటికి నాప్రేమ తరుగలేదు. ఆపెను నాప్రాణ సమానముగ జూచుకొనుచు, నేను నాజీవితకాలమును వెళ్ళ బుచ్చుకొంటిని.

“ఇదియ నాజీవిత చరిత్రము. నేను మహా పాతక మొనర్చినమాట సిశ్చయముగాని నేనెంత పశ్చాత్తాపము చెందితినిో భగవంతునకెరుక. సురేంద్రామాత్యా! మీరే యూహింపుడు! సుధాకరుని ప్రాణము లతని శరీరమును విడచిన యుత్తరక్షణమునందే నాకు శిక్ష ప్రారంభమయ్యెను. అది మొట్టమొదట భయరూపమున నుండెను. అటుపిమ్మట నది హృదయపుట భేదకమగు పశ్చాత్తాపముగ మారినది. మానవమాత్రు డెవడును దానిని జయింపజాలడు నేను స్వాభావికముగ నరహంతకుడగాను. సుధాకరుడును నేనును ప్రాణమిత్రులము. నాజీవితమంతయు ప్రాయశ్చిత్తవ్రత నిర్వహణమునకే సరిపోయినది. ఒకవంక నకాలమరణము వాతబడిన ప్రాణమిత్రునకై సంతాపము, వేరొకవంక నిజము బయటబడునేమో యనెడి భయము. ఈరెంటిలో నేదియే నొకటి నన్ను క్షణము వీడించుచుండెను. ఆహా! ఆతని బ్రతికించుటకై నా ప్రాణములనైన నిచ్చుటకు నేనెల్లపుడు సంసిద్ధుడనై యుంటిని. మొట్టమొదట కలిగిన భయము కేమించినపిదప నేను నిజము నెల్లడివరచి యుందునుగాని విషమావస్థయందున్న నాతల్లినితలచి యూరకుంటిని. ఆపె యనారోగ్య స్థితియం దీవర్తమానము విన్నచో వెంటనే మరణించియుండెడిది. ఆమె మరణించినపుడు, నిజమును నెల్లడివరకు నమ

యము మించిపోయెను. నాజనకుని నాభార్యను తలచి యటుపిమ్మట నూరకొంటిని. నాశరీరా రోగ్యము చెడియెని నాజనకు డనుకొనియెను. అది కొంతవరకు నిశ్చయమే. నేను నానాట క్షీణించుచువచ్చి, దుర్బలుడనై పోయితిని.

“సురేంద్రా! చెప్పవలసినవరములన్నియు చెప్పితిని. నామరణవార్త తెలియవచ్చినపుడు — ఇందులకీయుత్తర మందిన పిదప నెన్నియో దినములు పట్టడు. — మాదన్నమొత్తికి సర్వము నివేదింపుడు నాతండ్రివిషయములో సర్వమును మీ కేవదలి నేయుచున్నాను. నాతండ్రినన్నునుమాత్రమైన ననుమానించుచున్నయెడల-వానుడేవుని చరితము విన్నపిదప నేను దేశాంతరముల కేగుట కియ్యకొనిననాజనకునకు నాయెడ హేయభావము కలిగెనని స్పష్టమగుచునేయున్నది-ఆయనకుగూడ సత్యమంతయు విదితముచేయుడు. భగవంతుడు మిమ్ములరక్షించుగాత. నేటికినాకుచిత్తశాంతిలభించినది. మీకును భగవానుడు హృదయప్రశాంతి ననుగ్రహించుగాక!

ప్రేమలచంద్రుడు.”

ప్రేమలలు ని మరణవార్త గోల్కొండకు చేరిన పిదప సురేంద్రుడు మాదన్నామాత్యుని సందర్శింపనేగెను. మంత్రివర్యు డాయుత్తరమును సావధానముగ జదువుకొని, వేడినట్టూర్పుల నిగుడ్చుచు, నిట్లనియె.

“సురేంద్రా! నేను మొదటినుండియు జెప్పనని యదార్థమని నేటికి విదితమైనది. నాసుధాకరుని నామము నిష్కళంకమై చిరస్మరణీయమైనది.....సురేంద్రా! మన మెల్లరము పాతకులము. భగవంతుడు మనల ననుగ్రహించుగాత!”

సంపూర్ణము.

అమృతము

ఆ ర వ వే లు .

పురు:— నిన్ను తప్ప నితరులను ప్రేమించను. నన్ను పెండ్లాడి నాకోరిక నెరవేర్చువా?

స్త్రీ:— చదువు చక్కదనం సరిగానే వున్నాయి కాని ఆచేతికి ఆరువేళ్ళున్నాయి. వాటిని చూస్తే నా కిష్టం లేదు.

పురు:— అయితే ఆరవవేలుని యిప్పుడే కోసి వేసుకుంటున్నాను. అని వెళ్ళిపోయి డాక్టరుచేత ఆరవవేలు కోయించివేసి యింటికివచ్చి పెండ్లాడమని కోరెను.

స్త్రీ:— మీ వేలే కోయించివేసుకోనే కఠినత్వం మీదగ్గర వుంటే పెళ్ళయినతరువాత నామీద యెంత కఠినత్వం చూపిస్తారో? కనుక మీరు నాకు వద్దు.

విచారణ

రాబోయే రాయల్ కమిషన్ వారి కిక్కిరించిపోయేములను గురించి విచారణ చేస్తారట

1. ఆత్మస్తుతి పరనింద సంఘకృషి
2. ఆంధ్రీ మ్యాగజైన్ బ్యూరో చేసిన పెళ్ళిళ్ళు.
3. నటప్రకాశకోద్యమము.

ప్రేమ .

భర్త:— నిన్ను మాత్రమే నేను ప్రేమించుచున్నానని ఘంటాపదముగ చెప్పుచున్నాను.

భార్య:— మీ రొక్కరుమాత్రమే మీయబద్ధమును నమ్మేటట్లు చేస్తున్నారని ఘంటాపదముగ చెప్పుచున్నాను పార్శ్వలు .

రామయ్య పెద్ద పార్శ్వలును తపాలాఫీసుకు తీసికొని వెళ్ళి బుక్కుపోస్టుద్వారా పంపమని అడిగెను. తపాలాధికారి బుక్కుపోస్టుగా పంపుటకు నిరాకరించెను. అంతట రామయ్య యిట్లు నెను. “రెండువైపుల తెరచివుంటే అది బుక్కుపోస్టు అన్నారు. ఆప్రకారంగానే యీ పార్శ్వలును రెండువైపులు తెరచియున్నదిగా!”

నాటకము .

పిల్లవాడు నాటకకాలలో లావువానికి వెనుక కూర్చొని యుండినందున, వేషములు కనిపించుటలేదు.

అంతట నాకుర్రవాడు లావువానితో నిట్లు ప్రార్థించెను. “అయ్యా, వేషములు కన్నడుట లేదు కొంచెము ప్రక్కకు జరగండి.”

రావుమనిషి:— జరగటానికిమాత్రము వీలులేదు. ముందు నేను కూర్చున్నానుగనుక నాతలకాయ యెల్లా అడిలే నీతలకాయకూడ అల్లా అడించు.

సి నీ మా .

పిల్లవాడు:— మా ఆమ్మని చూడటానికి వెళ్ళుతాను ఒక పావలా యియ్యరా.

యజమాని:— మీ ఆమ్మ యెక్కడుంది?

పిల్లవాడు:— సినిమాలో.

అద్భుతము .

ఒకరు:— నీవు అద్భుతవంతుడ వయ్యా యేవ్యాపారం చేసినా లాభం వస్తుంది.

రెండవ:— అవును. నిన్ననే ఒక పెట్టి కొన్నాను నిన్ను చూస్తే 44 వుంది. ఈపూట చూస్తే 118 వుంది.

ఒకరు:— ఆ పెట్టిలో యేం వుంది.

రెండవ:— ధర్మామీటరు.

చూడలేకపోవటం .

రైలులో ప్రయాణము చేయుచున్న ప్రయాణికుడొకడు కండ్లు మూసుకొనెను. ప్రక్కనున్న స్నేహితుడు యెందుకు కండ్లు మూసుకున్నావని యడిగెను. అక్కడ ఆడ వాళ్ళు నిలుచుండటం చూడలేక అని జవాబుచెప్పెను.

కవిత్వం .

“కిల్లిననులుతుంటేనే కాని నాకు కవిత్వం కుదరదు.

“అయితే కిల్లి మానివేయండి.”

పెండ్లి .

“ఫీ, యీ ఆడవాళ్ళని నమ్మరాదు. ఎంత మంచి దాన్నయినా నమ్మరాదు.”

“ఎందువలన?”

“నన్ను పెండ్లాడటానికి వధువు కావాలని మాయ చేయతో ప్రకటిస్తే, వచ్చిన దరఖాస్తులలో మా అనిక దరఖాస్తుకూడా ఒకటి.”

పట్టణము

“ పట్టణమనగా నేమి ? ”

“ అదమం ఒక సినిమా కంపెనీ అయినా వుంటేనే అది పట్టణం అనిపించుకుంటుంది. ”

గొప్ప

“ మగవాడి గొప్ప యేమిటో చెప్పు ”

“ తాను తెచ్చిన చీర బాగుందని భాగ్యచేత అనుపించటమే గొప్ప. ”

సుశువైన మార్గము

“ రాజకీయంలో సుశువైన మార్గమేదీ ? ”

“ గెలిచేవాడు మానాడని చెప్పకోట. ”

రాబడి

భర్త:— అమ్మాయిని చూడటానికి వచ్చిన అబ్బాయి యేమి సుపాయిస్తున్నాడో యేమైనా చెప్పిడా ?

భార్య:— అసంతోషం చెప్పలేదుకాని మీరు యేమిసంపాదిస్తున్నారో అడిగి తెలుసుకున్నాడు.

అపాత్రచ్యుతు

ఒకస్థిడరు:— (కోర్టులో మరయొక స్థిడరుతో) నీవంటి అపాత్రచ్యుతు స్థిడరును మరెవరిని చూడలేదు.

జడ్జి:— అగండి. కా తించడి నేనున్నాననే సంగతి మరిచిపోయారు కాబోలు.

లోబరచుకొనుట

“ మీ ఆయనను నీవు యింట్లో లేనపుడు యెట్లా లోబరచుకోగలవమ్మా ? ”

“ పిల్లను ఆయనవద్దకు వదిలి వెళ్లుతాను ”

దొంగతనము

ఒకడు:— ఒకే, రాత్రి మీయింట్లో దొంగ పగిలేకొచ్చాడుట నిజమేనా ?

స్నేహి:— నిజమే రాత్రి మూడింటికి వచ్చాడు.

ఒకడు:— ఎవరు పట్టుకోలేదు ?

స్నేహి:— పట్టుకోమి ? పట్టుకున్నాను. తీరా చూస్తే నేనే అవటం చేత వదిలిపెట్టారు.

తప్పులు

“ మా మొదటి ఆయనే నన్ను బాగా చూడేవారు. ఎప్పుడూ ఒకతప్పుయినా పట్టుకొనలేదు ” అని క్రొత్తగా పెండ్లి చేసుకొనిన యొక విధవ స్నేహితురాలికి వుత్తరము వ్రాసినదట

జ్ఞాపకము

ఒక నాటకము హాలులో గోడమీద యిట్లు వ్రాసి యున్నది. “ నాకెవరము మరచిపోకూడదు. నన్ను జ్ఞాపకం వుంచుకొనవలెను. ఎందుకంటే పద్యం పాడిన తరువాత ఒన్స్పూర్ అన్నది నేనే. ”

నాశనము

డబ్బు మనిషిని పాడుచేయును. గృంథములన్ని తిగ వేసి పంకోధన చేయగా చేయగా నాశనము కాదలచిన వాడు కోరదగిన వస్తువు మరియొకటి లేదని భృవపడినది.

ప్రయోగము

“ ఏమిటండీ మీరుకూడ మాడవరగతిలో ప్రయోగము చేయచున్నారు ? ”

“ నాలుగవతరగతి లేదుగనుక. ”

ఎటువైపు

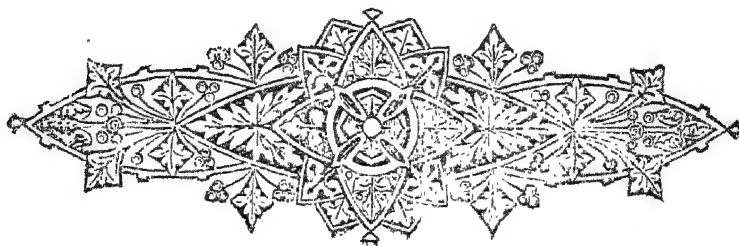
స్థిడరు:— డాక్టరుగారూ, మొన్న జిల్లా బోర్డు యెన్ని కేసులు యెటువైపు చేరారు !

డాక్టరు:— గెలిచేవాడివైపు.

మేడ

“ ఎందుకయ్యా మేడకట్టావు ? ”

“ ఇదివరకల్లా నాళ్లున్నా. కేకలు యింట్లోనే నిలిచి పోయినవి. ఇప్పుడు గాలిలో యెగురుతున్నవి. ”

ఛాందసపురం, ఏప్రిల్ 15:—

ప్రతికలలో నిదివరకు ప్రచురించిన ప్రకారము స్త్రీపురుషుల రాజీనమావేశము, అందలితీర్మానములు బరిశీలించినచో దేశములో గలిగిన నూతనపరిస్థితులు, స్త్రీపురుషులలో ప్రజ్వలిల్లిన రాజకీయనైపుణ్యత సులభగ్రాహ్యము లగుచున్నవి. నూతనభావోదయము కలిగిన సమావేశమునకు అధ్యక్షుని యెన్నుకొనటాననే యీ నూతనభావోదయము వ్యక్తమైనది. స్త్రీ ప్రతినిధులందరు స్త్రీయే సభాధిపతి కావలెనని పురుషులనేక సమావేశముల కిదివరకే యధ్యక్షులుగ నుండిరినియు, స్త్రీల సభోగతిపాల్పేసి రనియు, డిప్యేన్డుకాసుకు చెందిన స్త్రీనే అధ్యక్షురాలుగ యెన్నుకొనవలయునని స్త్రీల దరు బల్లగుద్ది వాదించిరి. బల్లలు గుద్దుచున్నపుడు కలిగిన గాజుల గణగణ, అందుపై చెలరేగిన కరతాశధ్వనులు మిన్నముట్టి భూనభోంతరాశములు బ్రద్దలగునట్లుండెను. ఇంతయులజ్జి సూరత్ కాంగ్రెస్ నందయినను కానరాలేదు. ఎట్టకేలకు స్త్రీపురుషులలో జ్ఞానోదయ మైనది అందువలననే సభ జయప్రదముగ ముగిసి హిందేశమునకు త్వరలోనే స్వరాజ్యము రాగలదని యానబాడమినది. నావిమర్శనల నిందు పొందు పరచుటకంటె సభావృత్తాంతమునే యిందు వివరించుచున్నాను.

ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షులగు గర్వభంగరావు గారు ప్రార్థన వందేమాతరములు జరిగినపిమ్మట లేచి యీక్రింది యాహ్వానసంఘాధ్యక్షకొనన్యాసము నొనరిరి.

“సోదర సోదరీమణులారా, నేడు సుదినము. ముమ్మాటికిని సుదినము. మన చాకచక్య

ములు, తెలివి తేటలు ప్రదర్శితములు గావలసిన దినము. మన స్వరాజ్యార్హతను నిరూపింపవలసిన దినము. సభాప్రయత్నములు విషయదశలో ప్రారంభమైనవి. నేడు మొదట హృదయపూర్వక స్వాగత మొసగగలనని కలలోనైనను యనుకొనలేదు. ముఖ్యమైన కష్టము భోజనపు తేర్పాటులలో తటస్థించినది. పురుషుల పట్టుదల చూడవలెననెడి యుద్దేశముతో స్త్రీలు వంటచేయుట నీచముగ నెంచి. నాన్ కోఆపరేషన్ నాన్ కోఆపరేషన్ అని మినిష్టరు ఆశ్రయించవచ్చును. సభ్యత్వములను బడయవచ్చును. కాని వినతిపత్రముల నియ్యరాదని వాదించేవారు పురుషులు. దీనిని బట్టివారి బుద్ధి కుశలత తెలియగలదు. ఇద్దరు ఇద్దరు అని విదేశనూలు బట్టల సంఘమును స్థాపించి ప్రోత్సహించవచ్చును. ఇది పురుషుల బుద్ధికుశలతే. ఇన్నిటిని పురస్కరించుకొని యెవరో ఒకరు త్యాగముచేయుక తప్పదయ్యెను. కనక వంట వండి వడ్డించి విస్తృత యెత్తివేసేవరకు పరనహాయమును కోరక, ఆఖరుకు నాభార్యా పుత్రీకల సహాయమునైనను కోరక, అందరకును బుద్ధి చెప్పవలెననెడి యుద్దేశ్యముతో యిందుకొడిగట్టు గంటిని. నా యీ త్యాగము ఫలించినయెడల నాజన్మ సార్థకమగును. ఇంతకంటె దీర్ఘస్వాసముతోను, పదగుంభసముతోను శుష్కప్రలాపములతోను మిమ్ములను బాధించడలచుకొనలేదు. శాంతముగ సభాధిపతి నెన్నుకొన ప్రార్థన.

అన్న పూర్ణమ్మగారు

ఇట్లుపన్యసించిరి. స్త్రీల సభోగతికి త్రొక్కినది మగవారు. పురుషుల భోగేచ్ఛలకు దిన

దిన గండములు గడుపునది స్త్రీలు. ఎన్నాళ్ళు స్త్రీలు సహించియుండగలరు? నిజముగ పురుషులకే పశ్చాత్తాపమున్నయెడల స్త్రీనే అధ్యక్షురాలుగ యెన్నుకొనవలెను.

కావమ్మగారు.

ఈ తీర్మానమును నేను బలపరచుచున్నాను. పురుషులు మాటమాటికి అడ్డు వచ్చుచున్నారు. ఇంకను వారి కఠిన స్వభావమును వీడనియెడల, యికనుంచి స్త్రీలు పురుషులను పెండ్లిచేసికొనకుండ బహిష్కరించవలెను. ఇందుకు మా నాన్నగారు గర్వభంగరావుగారు పడుచున్న చాట్లు వర్ణనాతీతములు.

డాక్టరు గర్వపోతు గరుడాచలంగారు.

స్త్రీయాధిపత్యము వహించిన సమావేశము జయప్రదము కాలేదు. ఇంకా సరోజినీదేవిని అడగండి, బెసెంటును అడగండి. ఇందుకు దుంప శుద్ధి రావుగారే అర్హులు.

మరిడీ మహాలక్ష్మమ్మగారు.

డాక్టరుగారి గర్వము మితిమీరుచున్నది. అందుకు ప్రాయశ్చిత్తముగనైనను మనము స్త్రీనే యెన్నుకొనవలెను. అలంకార ప్రియులును, గొప్పయింటపుట్టి గొప్పయింటమెట్టిన బక్కపల్చ నమ్మగా రిందుకెంతయునర్హులు. ఇంతటివాడోపవాదములు, తర్క విలక్షణములు ఏనభాకార్య క్రమమునందును లేవు. స్త్రీలు పురుషులకెందును తీసిపోజాలరు. జరుగుచున్నది రాజీనమావేశము మన స్వాతంత్ర్యముల కొరకు మనము ప్రాణములనైనను నర్పించి పోరాడవలెను. ఇందుకు జంకతిమేని మనము స్వరాజ్యమున కర్హులము కాము. ఈ సమావేశము సూరత్ కాంగ్రెస్ సమించునను భయము కలదు. వేయి సూరత్ కాంగ్రెసులైనను భయములేదు. మీమీ పౌరు

షములను, ధైర్యసాహసములను నిలబెట్టుకొను నుటకిదియేతరుణము.

మందబుద్ధి శాస్త్రులవారు.

నేను వయోవృద్ధుణ్ణి. వీలాగయినా శాంతం గలవాడిని. ఈ సభకు స్త్రీలువద్దు. పురుషులువద్దు, మనజాతికే సంబంధించని వాసర మూర్తిగారిని అధ్యక్షులుగ నెన్నుకొనుడు. స్త్రీలయెడకాని పురుషులయెడకాని యేమాత్రము వీరికి పక్షపాతములేదు.

కరతాళధ్వనులు చెలరేగుచుండ వాసర మూర్తిగా రధ్యక్షస్థాన మలంకరింప పుష్పమాలాలంకృతులుగ జేసిన పిమ్మట యీక్రింది యుపన్యాసము నిచ్చిరి.

అధ్యక్షోపన్యాసము.

నాయుపన్యాసము క్లుప్తముగ నుంచదలచి తిని. డిక్షనరీలు, ఎన్సైక్లో పీడియాలు నాకు తెలియవు. అందువలన సులభశైలిలో ముగిస్తాను. పురుషులు మాకు చాలా ఉపకారము చేసినారు. వారిని తృణీకరించరాదు. ఇందుకు మాకొండ్రుచ్చు గోరియేసాక్షి.

పురుషులు:— కరతాళధ్వనులు.

స్త్రీలు:— వినుడు, వినుడు.

అధ్యక్షుడు:— అయినప్పటికిని యిప్పటికైనా తెలివితెచ్చుకొని పురుషులే నన్నీ అధ్యక్షపదవికి చేర్చినారు. కనుక పురుషు లొకప్పుడు తప్పు చేసినను, తమ తప్పును దిద్దుకొనగలరని తేలుచున్నది. మ్యునిసిపల్ లోకల్ బోర్డులలోను శాసనసభలలోను స్త్రీలకు ప్రాతినిధ్యము లేదనియు, అన్నిఉద్యోగాలు అన్ని బిరుదులు అన్ని గౌరవాలు పురుషులకే పోవుచున్నవనియు ఆందోళన బయలుదేరినది. స్త్రీలు అజ్ఞానంధకారములో మునిగియున్నంతకాలము యెట్లైనను

చెల్లినది. ఇప్పుడు స్త్రీలలో గలిగిన నూతనవికాసమును పురుషులు తగినరీతిని గాగవింతురాగాక, స్త్రీపురుష సంగ్రామములు లేకుండ చేయుదురుగాక.

మరిడి మహాలక్ష్మమ్మగారు,
ఈక్రింది తీర్మానము నువపాదించిరి.

“ ఇంతవరకు స్త్రీల వర్ధిగతిలో నుచినవారు పురుషులే గనుక పురుషు లీక్రింది విషయముల నక్షులు జరుపవలెను.

(1) స్త్రీలకు ప్రభుత్వ సంస్థలలో నింతవరకు స్థానము లేదు గనుక ప్రభుత్వమువారు కొన్ని సీట్లను ఆ యా సంస్థలలో ప్రత్యేకించవలెను.

(2) ఉద్యోగములు పురుషులే చేస్తున్నారని గనుక వంట చేయుట కభ్యంతరము స్త్రీలకు లేదు. కాని పైపనులలో చిక్కకలుగుచున్నది కనుక పురుషులు యిండ్లు డొడ్డుట, కూరలు తరగుట, చెంబులు నీళ్ళు అందిచ్చుట మున్నగు చిన్న పనులు చేయకతప్పదు.

(3) పురుషులు అధమము నెలకు నాలుగు రోజులైనా వంటచేయవలసి వస్తుంది. అప్పుడు వారు హోమ్లాస్ గఫెయిల్ బిల్లువున్నారు. గనుక వంటలో ఎలిమెంటరీ కోర్సు పురుషులు విధిగా నేర్చుకొనవలసియుండును. అందు నిమిత్తము బోధనా తరగతులు యేర్పాట్లు చేయవలెను.

(4) స్త్రీలు పిల్లలను కనుటపైకము గనుక పిల్లలను పెంచేభారము పురుషులదే.

(5) ఇంతవరకు ఆడపిల్లలే అత్త వారింటికి వెళ్ళుచున్నారు. ఇకనుంచి పురుషులే అత్త వారింటికి వెళ్ళవలెను.

(6) ఇంతవరకు పురుషులు స్త్రీలను “ఒసే, ఏమే” మొదలైన నీచపదములతో పిలుచుచున్నారు. గనుక యికనుండి అట్లు పిలువరాదు.

(7) ఈ తీర్మానము 1928 జనవరి ఒకటవ తేదినండి అమలులో నుంచవలెను. పురుషులందఱు భిన్నముగ వ్యవహరించేదాడల స్త్రీలు పురుషులనే పెండ్లి చేసికొనవలెను.

(8) స్త్రీల యుద్యమమునకు పత్రిక కావలసి యున్నది. దానికి విరాళములు పురుషులేయిచ్చి పురుషులే సంపాదకులుగ నుండి, స్త్రీలు కన్వరచే భావములను వ్యక్తపరచవలెను.

(9) పురుషులలో మిశ్రములు గడ్డములు గొరిగించుకొనట మొదలక యా చార్జ్ మొనందున స్త్రీ పురుషుల గుఱచుట కష్టమగుచున్నది, కనుక పురుషు లింకరి గడ్డములను మిశ్రములను విధిగా పెంచి తీరవలెను.

సోదర సోదరీమణులూ, అన్ని విషయములు తీర్మానములోనే యున్నవిగనక నేను ప్రత్యేకముగ యుపన్యసించు. మనకు కావలసినది సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము, సామూహ్యతీతస్థునది. లేనిచో శాసనోల్లంఘనము. ఈ తీర్మానములో ఒక కామాగ్రాని ప్రల్స్టాపుగాని తగ్గించుటకు విలులేదు.

గర్వపోతు:- పురుషులకేలేని స్వాతంత్ర్యము మిగిలెదదా? ఇంకా నల్లనాగారినిఅడగండి.

పురుషులు:- సెభాబ్.

స్త్రీలు:- సిగ్గు, సిగ్గు.

మహాలక్ష్మి:- నల్లనాగా రవనరములేదు. గిల్దా నాగారవనరములేదు. పురుషులకు స్వాతంత్ర్యములేదని శాసనసభలలోని పోవటము మానివేశారా? స్వరాజ్యము శాసనసభల్లో ప్రవేశిస్తే మాకేనా అభ్యంతరము. ఇటువంటి ఆచారములను రూల్ అవుటు చేయవలెను.

అధ్యక్షుడు:- రూల్ అవుటుచేస్తున్నాను.

స్త్రీలు:- కరతాశధ్వసలు.

తీర్మాన మధిక సంఖ్యాకులచే అంగీకరింప నను, బోలు అవసరము లేదని అధ్యక్షులు రూలింగు బడెను. ఓర్వలేని “హూమా బసవన్న” గారు యిచ్చిరి.
పోల్ డిమాండు చేసిరి. ప్లే లీస్టుతో గుమాస్తా అధ్యక్షునకు వందనములతో సభ ముగిసెను.

అభినాసరిక.

యామతిక సూర్యప్రకాశరావుగారు.

౧.

అల్లదె సాంధ్యరాగిణి వియత్పథమందున కాలకుంచెతో
మెల్లగ చిత్రలేఖనము మృద్విమలాంచిత పాణి పల్లవా
పుల్లముతో లిఖింపగనె, పూర్ణపుటంధము నాల్గువైపులం
దల్లుకొనె నివచిత్రముగు యవ్యయభాంధవ మున్న దేమహూ.

అంతట గంధనంకలితమైన జలంబునఁ దీర్ఘమాడి, మ
త్కుంతల రాజభారమును కొప్పుగ గూర్చి, శిరీషపుష్పముల
వింతగనందుదాల్చి, నిక వేగిర తావక సాదపద్మ ప
త్నితర మాధురీసము, ద్రావగలేచితి నీనిశీధమున్.

శ్యామల హృద్వనంబుల విశాలతటాక జలార్ద్రకంజకా
కోమలసంధ్యరేకులు నొకొక్కటె వ్రాలుచునుండె నయ్యయో!
ఓ మధురాధినాథ! ఇక నోర్వగలేని విషాదగీత గా
నామధుర స్వరస్వనమునందు మదాత్మయు నైక్యమొందెడున్.

తావక నామకీర్తన సుధాకవితాక్షరగాన సన్నిభా
భావమనోహరాకలిత భారము నొప్పు యుతకకధాభులన్
ఈ వసభూరుహవళుల నీవని తొంటరిగా విపంచి కా
రావము సర్దుచేసుకొని రాగము దీయుచు బాడబూనెదన్!

వికల హృదయవీణాతంత్రితె (?) గుట వన
స్వరమపస్వర కల్లోల చలనమొండ
నాగిపోయెను గాన మీ యబలకపుడు
తమరి యన్వేషనార్థమై తరలలేను!

ఎగనెక్ మత్తమధూకరాళి పదనాట్యైకంబు నన్పష్పకాం
గక మండు పరాగలేశములు నాకాశంబు నందావరిం
పగ, నీగౌఢనిశీధ యాత్రీకు నభఃప్రాలబ్ధ మాటాకమై
“తగునే నీకిది” యంచు నాపుటకు బ్రత్యానన్నమై నొప్పడిక్ !

మాయయజ్ఞాన గుణముల మయముతోడ
మభ్రీమందుండి జార్చిన యవనికనగ
గుసుమగర్భరజః వ్యాపకోన్నతదిగొ
కట్టి నట్లయ్యె నాకన్నుగవల కడ్డు !

జలధరపంజ్జిరాజము విశాలనభోంతర శుభ్రీసీమమం
దలరెడు తారకా రుచిరధామలీలాసరస ప్రసారముల్
తొలుతనె రూపుమాపి, తమ త్రోవనబోవుట జూడ వాన దొ
రలు నికటప్రదేశముల రాజిలునేమొ వనాంతరమ్ములక్.

జలధరధ్వాన మీవైపు నలుపుచుంట,
వరతట్టిలత లానైపు వరలుచుంట,
గాంచనట్టె నిట్టూర్పుల గలచినైచె
నీయనాథరాలకు జిత్తమిట్టిచోట !

విసుల విద్యుత్తట్టిలత వెలుగుగాంచ
భయము, లజ్జయు హృదయానఁ బరిధవిల్లి
శాంతసామ్రాజ్య నిర్జన సానుభూము
లందు “చిక్కు చిక్క”నను నే నలరవలసె !

అనమ సుధారసాభియుతమైన పదాబ్జపవిత్రపీఠికా
కుసుమ రజఃప్రకృత స్తమును కూరిమితోడ తమోనివృత్తికై
వశమునుజేసి, పుణ్యపరిపాకమును స్తుతియింపజేసి, నీ
వశదృశలీల కీర్తిగొనవమ్మ యుదారగుణాత్మ - శర్వరీ !

గ్రంథస్వీకారము

1. సతీమణి (అయిదంకముల నాటకము.)

గ్రంథకర్త కపిల వీరభద్రాచార్యుడు, ప్రకాశకులు “శారదా బృందము” రెడ్డి పోలవరము, 119 పేజీలు, వెల రు 1-0-0

ఇది తేటతెనుగులో వ్రాయబడిన నాటకము ఇందలి. కథ సినీమా కంపెనీలలో చూపబడు “సతీసదర్పా” అనునది. సతీమణి తన మాన రక్షణార్థము పడిన యిడుమ లిందుగాననగును.

2. ఈశ్వర శతకము:—

గ్రంథకర్త డాక్టరు గుళ్ళపల్లి నారాయణ మూర్తిగారు, రాయవరం తూర్పు గోదావరి జిల్లా.

ఇందలి పద్యములలో ననేక సాంఘికనీతులు బోధింపబడినవి. శైలి మధురము, మతము, వేశ్యాసంస్కరణము, వరశుల్కము, పునర్వివాహము, అహింస, దానము మున్నగు యావ ద్వివిషయములు హృదయాన్వేషకరముగ వివరింపబడినవి. ఈ గ్రంథమును వలయువారు గ్రంథకర్తకొక యణాబిళ్ళను పంపిన బడయ గలరు.

3. వీరకాంతలు:—

గ్రంథకర్త వడ్లమూడి వేంకటరత్నముగారు, కొని 92 పేజీలు వెలరూ 1-0-0.

రసపుత్రవనితల శౌర్యము, స్త్రీల పాతివ్రత్యము బోధించు చక్కని కథలిందు కలవు. శైలి సులభగ్రాహ్యముగా నున్నది. మాన

రక్షణార్థమై దాహిరకన్యలు పడుపాట్లు హృదయమును కలచివైచును. బాలికా పాఠశాలలలో పఠనగ్రంథముగ నులచుట కిది యెంతయు ననుకూలించును.

4. దుర్గాదాస్ (నాటకము)

బరంపురం వేగుచుక్క గ్రంథమాలవారి నాలుగవ నాటకప్రచురణము. గ్రంథకర్త వారణాశి భానుమూర్తిగారు డెమ్మి ఆక్టోబర్ 111 పేజీలు, వెల రు 1-0-0.

విజ్ఞానచంద్రికా మండలివారు నాంధ్రులకు రాజస్థాన కథలందుత్సాహమును గలుగజేసియుండిరి. ద్విజేంద్రారాయల గ్రంథము లనువాదించి బడి, ద్విజేంద్రనియొక్క స్వదేశాభిమానము స్వాతంత్ర్యనిరతి యాధోదేశమునకు బ్రస్ఫుటము చేయబడెను. రాజస్థానమునకు సంబంధించిన దగుటచేతను, ద్విజేంద్రుని స్వతంత్రతనా ప్రదర్శితమగుటచేతను నీనాటక మాంధ్రుల కాకాక్షణీయమే. అనువాదకులు నీనాటకమును సరళ శైలిలో రచించిరనుట వాస్తవము. నాటకము లందు పద్యము లుండరాదను వాదన ప్రబలిన యీదినములలో ననువాదకులు కొలదిపాటి పద్యములను మాత్రమే జేస్కుట ప్రశంసనీయము. నాటకకథను గురించిగాని, ద్విజేంద్రుని యుద్దేశ్యములను గురించిగాని సవరణ మైన యుపోద్ఘాత మిందులేకుండుట యొకలోపము. అయినప్పటికిని గ్రంథవిషయమునుబట్టి, పాత్రోచిత్యమును ప్రదర్శనాయోగ్యతను నిర్ణయించుచున్నది.

ఇందలి పాత్రలకును, చరిత్రయందు మనము పఠించిన పాత్రలకును భేదముకలదు. ఇందుకు గారణము ద్విజేంద్రుని స్వభేదాభిమానము స్వాతంత్ర్యరచనములని వేరుగ నడువనక్కరలేదు. కథానాయకుడు దుర్గాదాసు. రాజపుత్ర స్థాన స్వాతంత్ర్యమునకై సర్వమును తాగి ముచేసిన పుణ్యమూర్తి, ఉదారపురుషుడు. ఆశ్రిత రక్షణకై తన రాజపుత్ర వంశీయులను సైతము విడనాడి మహారాష్ట్రదేశమునకు పోయి, అచట స్వాతంత్ర్య తృప్తి పుట్టించి జేసిన మహావీరుడు. కర్మయోగి, పరదారావర్జితుడు. ఆస్పరంగజేబు మనుమరాలగు రజియాను అతిసహనముతో విడదీయుటలో దుర్గాదాసునకు వర్ణసంగీతము నలభించునను భయముకలదేమో! రజియా అజితసింహుల ప్రేమవృక్షమును పెంచి ఫలించ జేసియేముండిన హిందు ముసల్మాను కష్టతతో నాటక మంతమొందెడిది కాని ఈదట “మొగల్ మరాఠ రాజసాసములు విద్వంసములయ్యెను హిందూ ముసల్మానుల యొకమస్యమునకును, ఆగ్లభూమి నాధ్వనించుటకును చేసిన ప్రయత్నములన్నియు వితథములై నవి. మరల నార్యావర్తమున రాజపుత్రుల యాన్నత్యము సంప్రప్తించునని నేను విశ్వసించను” అను మాటలతో దుర్గాదాసు పాత్రమును ముగింపజేసి, కథ ననంతరముగ వదలివైచెను. దుర్గాదాసుకంటె కూడ నధికముగ హిందు ముసల్మాను సఖ్యతకు పాటుపడినది దిలేర్ ఖాన్ ఇతను చాలవకు నన యాశయమును కొనసాగించుకొని కృతకృత్యుడయినాడు. ఔరంగజేబులో నిడికతనమును విసాదమును కన్పట్టుచున్నది. చరిత్రలోని ఔరంగజేబు కఠినాత్ముడు, రాద్రీమూర్తి, కక్షసాధించుకొనుటలో దారా

పుత్రాదులను సైతము సరకుచేయనివాడు. ద్విజేంద్రుని యౌరంగజేబునకు సంసారముయెడ ముడుకారము మోచు. భర్త మరణమునకును శత్రుమరణమునకును కక్షసాధించుకొనిన యోధుడనై, సహజ స్త్రీలక్షణముగ, గుల్నారాపై నిశితీర్ష్యుని చరిత్రను దుర్గాదాసుని హేతుబద్ధము లొంగిపోయి, స్త్రీలకు సహజముగ నుండు దయాస్పృహదమును పొందినదై గురూ రాను ప్రసరించి వదలెను. భీమసింగ్ యొక్క అన్యాయ నిరుపమానము, రాజపుత్రుల సాహసార్యములు రమ్యముగ చిత్రింపబడినవి విశంస జరింపచేయు రంగములందు లేకుండుట శుభ్యమైన పదము. కథాభాగము నిచట వివరించుచో జనువకుల యుత్సాహము తగ్గి తమనెడి భయముతో నాభారమును చూపవలకై వదలి, యీనాటక మొంతయు ప్రసర్తన యోగ్యుడని మనవిచేయు చున్నాము. కుక్కగొడుగులవలె నుద్భవించుచున్న నాంధ్రభాషామణి యవతారములనేడు పరిశీలిండుచున్నపుడు, యీనాటక మొంతయునాదరణ పాత్రమని తోచకమానదు.

5. మురళీధ్వని:—

బరంపురం వేగుచుక్క గ్రామముల వారి యనుబంధ గ్రామము. గ్రామకర్త కవితాసమితి కార్యదర్శియగు పురిపండా అప్పలస్వామిగారు. ఇది యిరువది హంశములతో నొప్పారు ఖండ కావ్యము. ఇందలి పద్యములు కొన్ని పత్రికలలోనిదివరకే ప్రచురింబడినవి. వాటినిన్నిటిని సంపుటించి యొక గ్రాంథ రూపమున నాంధ్రదేశమునకు లభింపజేసిరి. వెల రు. 0-4-0

6. శృంగార మల్లణచరిత్ర:—

గ్రంథకర్త ఎడపాటి ఎర్రన ప్రకాశకులు జి. యన్. శాస్త్రి అండ్ కో మదరాసువారు ఇది శృంగార గ్రంథమాలయందలి మూడవ కుసుమము. చక్కని ఫెదర్ వైటు పేపరుమీద ముద్రింపబడినది. కాగితము 158 పేజీలు.

వెల రు. 2-6-0 లు.

కథాసానము కళ్యాణపురము. కథానాయకుడు మల్లణుడు. యజ్ఞదత్తునికి తపోఽలముగ జన్మించిన సుగుణచుణ్ణి. మల్లణుడు విద్యానిధి యైన భూసురోత్తమనియొద్ద విద్య సభ్యునియై చుండెను. కళ్యాణ పురమునందు మదనసేన యను వేశ్యకలదు. ఆ వేశ్యకు పుష్పగంధియును కూతురు కలదు నిరుపమాన సౌందర్యము, సద్గుణములన్నియు నీమెయందు మూర్తీభవించినవి. పుష్పగంధి విద్యానిధియొద్దనే విద్యాభ్యాస మొందుచుండెను, “కులమును, గుణమును, రూపును గలిగిన బాలికకు విద్య గలిగిన యెడల” భాగ్యమేమనవచ్చును! ఇట్లు పుష్పగంధిమల్లణులు విద్యానిధియొద్ద సకల శాస్త్రములు, యితోహాసములు పఠించుచుండ మోహ మేర్పడుటయు, యిరువురును కలిటయు సంభవించినది. మదనసేన నిజముగ వేశ్యమాత. డబ్బే ప్రధానముగ గలది “డెండంచేరికి నియ్యక యందరి దన యాత్మలోనడపుచు నయనా నందఁబుగ మెరయగవలె నందఁబున వారకాంత లద్దముభంగిన్” అని యీమె బోధించుటలో నాశ్చర్యములేదు. ధనదత్తుడను వైశ్యుని చేపట్టమని వేశ్యమాత పట్టుపట్టెను. పుష్పగంధి మనస్సు మల్లణునియందు లగ్నమై యున్నది. అయినను విధిలేక తల్లి మాటల కొడంబడవలసి వచ్చెను. తరువాత పుష్పగంధి

మల్లణులు పడినవిరహతాపము, మనోహరీవాక్సు ధారసమునైనను గోలవలెననెడి మల్లణుని కోరిక, తత్ప్రేరణమున పుష్పగంధి యింటి కవటము దరిజేరుట, అంధకార బుధురమైన యాచీకటిలో పుష్పగంధి యుమియ నది మల్లణుని పైబడుట, దానినే పరమప్రాదముగ గైకొనుచున్న మల్లణుని మెఱపులో పుష్పగంధి గుర్తించుట, తరువాత నిరువురు శివాలయమునకు బోయి తపస్సుచేసి కైవల్యము నొందుట మనోహరముగ వర్ణింపబడినవి విప్రీలంభ శృంగార మత్యంతరమణియుముగ వర్ణింపబడినది. శైలి మృదు మధురము. కఠిన మాట, సమాసము, మదునకై గానరావు.

ఈగ్రంథమును రచించినకవి కృష్ణదేవరాయల కాలమునకు చెందినవాడు (1500) నియోగి బ్రాహ్మణుడు కృత్తికర్తయు నియోగిబ్రాహ్మణుడు. ఇరువురును శివభక్తినిధులే. నాయికా నాయికులు కూడ శివభక్తిమూలముననే కైవల్యమును పొందిరి.

ఆధునికభావ కవితా రచయితలలో నెవరును ఎఱ్ఱనార్యుని కవిత్యమునుబోలు సులభ కవిత్యమును వ్రాయలేరనుట యతిశయోక్తి కాదు. ప్రతిపద్యము సారభూయిష్టము, నీతి బోధకము. వట్టి విప్రీలంభ శృంగారమును వర్ణించునపుడుకూడ కవి నీతిబోధనమునుమరువలేదు. ప్రకాశకులుకూడ స్వల్పమాత్రము మాధులను గావించి, కవిశృంగారరచనా సామర్థ్యములకు వన్నెదగుగకుండ చేసిరి.

ఈగ్రంథపండితారాధ్యచరిత్రమునుండిగైకొనబడినది. ఇందలి శృంగారమును పఠించియానందించవలయు శ్రేకాని, విమర్శింపబూనుట కేవలము వెట్టి యనిపించకమానదు

ఉ॥ చీకటిఁగ్రమ్మరించె సర ♦ సీరుహశోభనడంచె జారచో
రాకుల మానసంబులకు ♦ హాయినిఁగూర్చె జగంబుమార్చె సా
ఖ్యాకరదంపతీ హృదిని ♦ యాతననించె ముదాబుడించె చీ
కాకొనరించె నీ పనుల ♦ గణ్యములాయెను దర్శశర్వణన్ ॥
మ॥ సకలా శాసరసీరుహాక్షులు వెనన్ ♦ సంతోషిత స్వాంతలై
సకలాఘంబులఁదోలు పగ్వళునిను ♦ స్నానంబుగావించి మ
స్తక భాగంబులయందును డు తడివో ♦ శక్తివలాభంబు లా
చికురంబుల్ విరిబోసె నాదశదశల్ ♦ చీకట్లు గ్రమ్మెన్గడన్ ॥

సీ॥ అష్టదిక్తోయజాతాననా నేత్రోత్పల వరకజ్జలకరం ♦ డక మనంగఁ
జతురాన నోరు భో ♦ జనపాతకధూమ నిస్తృత భూరిమృద్ధుట ♦ శ్రేష్టమనగ
జంభాసురాతి ♦ శతయుజ్జ హేలూమ సంభూతోరుధూమ సం ♦ ఘోరమనంగ
ద్రీపురాఁకోదండ ♦ తీవ్రమాస్త్రి వక్త్రసంజాత విషలిప్త ♦ చాపమనగ.

తే॥ గీ॥ గూడుకొనియెను రోదసి ♦ కుహరనుండు | గండ్తైల ఘనాఘన ♦ గంధహస్తి
పాకశాసనమణి బల భద్రచేల | నీలరుచిమీటి యలతమో ♦ నిచయమపుడు ॥

సీ॥ సురసమూహంబెల్లఁ గరమాకటికిసాలి, మనకూడులేదంచు ♦ మఱియునుక్కి,
సకలజీవంజీవ ♦ నముదయంబుఁ గరంబుఁ దమకు భోజనములే ♦ దంచు గుండె
దారకాతోయజా ♦ తాక్షులందరుఁ గడుం దమభర్త రాకలే ♦ దనుచు వగచె,
నల నిశాలలితాంగి ♦ యధికి వేదనచేతఁ గాంతుండు రాడంచు ♦ జింతనొందె,

తే॥ గీ॥ నిట్లు సురలు చుకొరక ♦ ఋక్షనిశలు, కొందఱికి భోజనంబును ♦ గొందఱికిని,
ప్రాణవిభుడగు నా పద్మ ♦ వైరినపుడు, మాటిమాటికీదలచిరి ♦ మనమునందు ॥

సీ॥ రాకానిశాచంద్రీ ♦ రమణీయకౌముది, యబ్బలేదనిగుండె ♦ నాలుమగలు,
దర్శనిశాసాంద్రీ ♦ తరతమం బిదెయంచు, సంతోషమృదెను ♦ జారచోశ,
లలకోక సందోహ ♦ మలఘువేదనచేతఁ, గుములుచుండెను కడుం ♦ దమమటంచు
సలదివాభీతాధి ♦ యత్యంతనిబిడాంధ, కార మాయెనటంచు ♦ గరము మెచ్చె ॥

తే॥ గీ॥ నిట్లు లమవనరాతిని ♦ యింపుమీఱి, కొన్ని ప్రాణుల బాధించు ♦ మున్నదయ్యు
గొంత ప్రాణిగణమునకు ♦ సంతసంబు, నంఘటింపగజేసెను ♦ సాకతముగ ॥

వివిధవిషయములు.

వార్తాపత్రికలు.

అమెరికాలో వార్తాపత్రికలు కొన్ని చందా దారులచే ఆకస్మిక అపాయములకు (Accident Insurance) భీమాచేయించుచున్నవి. ఏచందా దారుకైనను చేయిగాని కాలుగాని ఆకస్మిక ముగ విరిగిపోయినయెడల భీమా మొత్తమును చందారున కిచ్చివేయుదురు. ఒకనాడొక పత్రిక యీవిధముగ ప్రకటించినది “ఆకస్మిక అపాయ భీమా పాలసీని తీసికొనండి. ఈ మధ్యనే ఒక చందాదారు కాల:విరిగితే 500 డాలర్లు యిచ్చాము.” అనగా చందాదారుల యొక్క కాళ్ళుచేతులు చల్లగా వుండగా కూడ ట్రానికిప్టుములేదన్నమాట!

ఇంపీరియల్ రికార్డుస్.

కలకత్తానుండి డిల్లీకి హిందుదేశపు రాజధాని మారినను, కొన్ని యింపీరియల్ రికార్డుస్, 1857 తిరుగుబాటుకు పూర్వపు, డిల్లీకి కను తీసికొనిపోబడలేదు. ఇప్పుడు ఆరికార్డునుకూడ తీసికొనెళ్ళు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. అందువలన కలకత్తావారికి చాల కోపముగా నున్నది. ఈ రికార్డు ననుసరించియే కలకత్తాలో చరిత్రోపరిశోధన జరుగుచున్నది. ఇప్పుడు రికార్డును తీసికొనిపోవుచో పరిశోధన కడ్డుకలుగును. డిల్లీలో నింతవరకు కేవలము గుమాస్తాలు ఉద్యోగస్తులే యున్నారు అను వాడుకపడినది.

యారికార్డును డిల్లీచేరి స్తే విద్వాంసులంతాఅక్కడికి చేరుతారు. అందువలన డిల్లీకి ప్రాముఖ్యత వస్తుందని ప్రతిపక్షుల అభిప్రాయము. తక్కిన ప్రాంతములమాట మాకెందుకు, యారికార్డుంతా మాకలకత్తాకే యవసరము, కనుక యిక్కడ నంచి మార్చరాదని కలకత్తావారిపట్టు.

విద్యుచ్ఛక్తి.

విద్యుచ్ఛక్తివలన ప్రపంచములో ననేక మార్పులు కలుగుచున్నవి. వంటిలో నొప్పులను తీసివేసి సరియైన రక్తస్రావమును కలుగుజేయుటకు డాక్టర్లు దీనినుపయోగించుట మనము గాంచుచు నేయున్నాము. ఇప్పుడు విద్యుచ్ఛక్తి యొక్క డోడాకిరణముల మూలమున వెంట్రుకలను మొలిపింప వచ్చునట. బట్ట తలలు గలవారికి సైతము వెంట్రుకలు మొలచునట. శరీరములోని ముడుతలను కూడ తీసివేయ వచ్చునట.

డీన్ ఇంజీగారి వాక్యములు.

ఈశ్వర ప్రేమ గల వారి హృదయములో నెట్టి మానవునిపైనను ద్వేషముండజాలదు.

నాగరికత వృక్షము వంటిది. ఆ వృక్షము యొక్క వేళ్ళు యెండిపోవుచున్నవి.

ఇతర వర్ణములవారిని నీచముగ చూచుచుండుట వలననే, క్రైస్తవములు తన క్రిందనున్న ప్రజలలో భయోద్వేషములను కలుగ

జేముచున్నాడు. ఇందువలన చాల అపాయము కలదు.

తాబేలు అయి పుట్టుటకంటె కుండేలు అయి పుట్టుటమంచిది. జీవచ్ఛవమగు కుండేలగుట కంటె జీవముగల తాబేలగుట మంచిది.

మానవుడు బల్లెములతో సింహాసనము నేర్పరచుకొనగలడు. కాని దానిమీద కూర్చొనలేడు.

ఆత్మత్యాగము ప్రకృతి సిద్ధాంతములలో నొకటి.

వ్యక్తులకు దానిచూపునది హేతువే కాని ప్రజలకు దానిచూనది హేతువుకాదు.

సీతా కోక చిలుక,

సీతాకోక చిలుకయొక్క కంటిలో 500 lenses వుండునట.

ఇ ను ము .

15 రూపాయల ఖరీదుగల ఇనుముతో, 45 రూపాయల ఖరీదుగల గుర్రపు నాడాలు గు 600 లు ఖరీదుగల కత్తులు 1200 రూపాయలు ఖరీదుగల సూదులు తయారు చేయవచ్చునట. లేదా తొంభైవేల రూపాయలు ఖరీదుగల గడియారపు స్ప్రింగులను తయారు చేయవచ్చునట.

కె మ ల్ పా సా .

టర్కీదేశములో బూసా అను పట్టణము కలదు. కాంస్టాంటినోపిలుకు 60 మైళ్ళ దూరములోనున్నది. ఈ పట్టణమున కొక సౌందర్యయువతి తన తండ్రితో పనిచేయుట సంపాదించుకొని జీవితము గడుపుటకు వచ్చెను. టర్కీ రిపబ్లిక్ పెరిసిటెంటు అగు కెమల్ పాసా యీ యువతి సౌందర్యమునకు ముగ్ధుడై డబ్బు ఖర్చు పెట్టి ఆమెకు విద్యచెప్పట కొప్పుకొనెను. ఆ యువతి కిప్పుడు పదిహేడేండ్లు. కెమల్ పాసా ఆ

యువతినే యిప్పుడు వినాహము చేసికొననున్నాడు.

వేల్పు యు వ రా జు.

వేల్పు యువరాజు స్పెయిన్ దేశమునకు వెళ్ళినపుడు గిత్తలపందెమును (Bull Races) చూచుటకు వెళ్ళెను. వేల్పుయువరాజుతోకూడ స్పెయిన్ దేశపు రాజును రాకొమరితయు వెళ్ళిరి. ఆపందెములలో నొక గిత్తకు గాయము తగిలి నందున విచ్చయెత్తి చూపరులమీదకు పరుగెత్తి వచ్చెను. ఇట్లు వచ్చుటలో నాగిత్త స్పెయిన్ దేశపు రాకొమరితక్షేపి వచ్చెను. అంతట వేల్పు యువరాజు తన ప్రాణమునకు హాని కలుగ నున్నను జంకక స్పెయిన్ రాకొమరితను కాపాడెను.

పా రి స్ .

పారిస్ లో 2500 మంగళ్లసాపులున్నవి. ఇందులో 500 ప్రత్యేకము స్త్రీలకొర కేర్పడినవి. ఇచట స్త్రీలు తమజుట్టును రకరకములుగ కత్తిరించుకొనుట ఫేషన్. ఈ ఫేషన్ మారి, ఇప్పుడు స్త్రీలందఱు జుట్టు పెంచుకొననూడుటచే, చాల మంది జీవనాధారము పోవునని యూహించబడినది.

స్త్రీ లు .

మంచిలోను చెడులోను అగ్రగణ్యము స్త్రీకే చెందును. మంచిస్త్రీకిని చెడు స్త్రీకిని మధ్యస్థానము పురుషు డాక్రమించుకొని యున్నాడు. స్త్రీకున్నటువంటి యనాగరికత, కృతస్వభావము, అని నీతివర్తనముల పురుషున కుండవు. ఆవిధముగానే ఆత్మత్యాగములోను ఘనతలోను స్త్రీకి లభించే యగ్రగణ్యము పురుషునకు లభించదు. అని యొక యింగ్లీషు ఫ్రొఫెసర్ గారి యభిప్రాయము.

విమర్శనలు

క వి:—

కవిత్వము పుట్టుకలోనే యలవడవలెను. పుట్టుకలో పొందినదానిని సాధనచే పెంపొందింపవలెను. ధనముచే కవి సృష్టింపబడజాలడు. పత్రికలలో ప్రకటించిన మాత్రమున గౌరవ మబ్బదు. ప్రజల కరతాళధ్వనుల నపేక్షించెడి భిక్షకుడు కాదు కవి. నిరాడంబరుడు. తాను రచించిన పద్యములను గద్యములను ప్రతులు తయారుజేసి పత్రిక కొకటివంతున పంపుచు యెందులోనో యొకదానిలో ప్రకటింపబడక పోవునాయనెడి ధైర్యసాహసములుండవు. ఏకాంతమున తన్ను తాను సంతృప్తిపరచుకొనుటకు, దైవము ప్రకృతులతో సంప్రతించుకొనుటకు, కవి ప్రయత్నించును. కాని, పుట్టుకనుండే ప్రణయగీతాలతో — ప్రణయమంటే తెలియనప్పటికిగూడ — ప్రాణరంభించి, కృష్ణ కర్ణామృత భావములను సంగ్రహించి, పౌరాణికగాధలను యెత్తివ్రాసి కాలము

గడువజాలడు. బాలకవులు, బాలవరస్వతులు పశివాది భయంకరులు, కవితలు మున్నగు నేటి యాంధ్రదేశము నావరించియున్న బిరుదావళులు మన కవి కవగరములేదు. ఏభాగవతము లోనుంచో ఆధునికకవులు భావములనెత్తి వ్రాయుట యెందులకు? బమ్మెర పోతనామాత్యుని కంటె యెక్కువగ భావములను ప్రస్ఫుటము చేయగలరనియా! అందరు ద్విజేంద్రునినాటకముల నేలను వాదింపనేల? స్వాతంత్ర్యరచనాకృతిలేకనా? నేటి సాహిత్య ప్రపంచములో నెల్లరును భావములకు పరాధీనలై ముండుట జూచుచున్నాము. రాచకీయముగ ఆర్థికముగ పరాధీనులైయున్న జాతికి స్వాతంత్ర్యపు టూహలు కలుగజాలవు. స్వాతంత్ర్య మార్గములను తొక్కినవారే భాషోద్ధారకులు.

విరాండు దేశము:—

స్వాతంత్ర్య సంగ్రామమతి కష్టభూయిష్టము. దీనికంతులేదు. ఏజ్జెడ్లలో మీరేమి సాధించగలిగితిరని అసహాయోద్యమమునందు బాల్గానినవారిని ప్రశించుచుండుట మనకు తెలిసియేయున్నది. యేడువందల సంవత్సరము లతితీవ్రముగ స్వాతంత్ర్యసమరము కావించిన విరాండు దేశము నేటికిని కృతకృత్యురాలు కాకపోయెను. అచటి ప్రజలు చూపిన త్యాగమపారము.

రక్త ప్రవాహములు సెలయేళ్ళవలె వాదినవి. ధనము విచ్చలవిడిగ ఖర్చుపెట్టబడినది. ఇట్టి మహామజ్జము సలపూర్ణముగ కాశపోయినను చాలపిరకైనను జయప్రదమయ్యెనుటనిర్వవాదాంశము. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము కులవైషమ్యములను అంతరించుదులను కలుగజేసి నుండు గుండు సామానులను విచ్చలవిడిగ ఖర్చుపెట్టి నిరంకుశముగ బాలించి చివరకు జేయునది లేక రాజీకి దిగినది. ప్రజలును ఏమి శతాబ్దముల ఘోరయుద్ధముతో విసిగి వేసారి, గౌరవభంగము మాత్రము కలుగకుండ రాజీచేసికొనిరి. ఈ రాజీవలన ఐర్లాండు దేశములో రెండు కక్షలు బయలుదేరినవి. ఒక కక్షవారు రాజీ కంగీకరించి, రాజుగారి ప్రమాణవచనము తీసికొనుట కంగీకరించిరి. వీరికి కాన్సేప్రు మున్నగు వారు నాయకులు. రెండవ పక్షమువారు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును కోరవలెను కాని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకు లొంగిపోయి ప్రమాణవచనము గైకొనరాదని వాదించిరి. వీరికి డీవెలరా మున్నగువారు నాయకులు. ప్రజలధిక సంఖ్యాకులు రాజీ కనుమఱించినందున కాన్సేప్రు వర్గము ప్రాబల్యము నకు వచ్చి మొదటి ఐర్లాండు దేశపు ప్రభుత్వమునకు కాన్సేప్రు ప్రధాన మంత్రియయ్యెను. అప్పుడు వీరిపక్షమువారు పార్లమెంటులో 62మంది యుండిరి. ఆనాటినుండియు డీవెలరాపక్షము వారు కూడ యెన్నికలలో పాల్గొనుచు విజయము నొందిన పిమ్మట ప్రమాణవచనమున గైకొనకుండిరి. వీరి పక్షమువారు 47 మంది కలరు. తదితర పక్షములవారు 40 మంది యున్నను, వారు ప్రభుత్వముతోనే యేకీభవించుచు వచ్చిరి. కాన్సేప్రు ప్రభుత్వము నేటివరకు నవిచ్ఛిన్నముగ బాలించినది.

దేశీయుల యాశయముల నన్నిటిని సాధించ జాలకున్నను, యీ ప్రభుత్వమువలన దేశీయులకు గల్గిన మేఘు చాలగలవు. అందువలననే మొన్నటి యెన్నికలలోకూడ, కాన్సేప్రుపక్షము వారధిక సంఖ్యాలుగ వచ్చిరి. వీరిహయాములో వ్యవసాయ మభివృద్ధిగాంచినది. గ్రామ పునర్నిర్మాణము విశేషముగ కొనసాగినది. సహకార క్రయనికృయ విధానము బాగుగ వ్యాపించినది. వ్యవసాయదారుల కందుబాటుజేసిన సహకార దీర్ఘచాయిదా ఋణములు ప్రశంసాపాత్రముగ పనిజేసినవి. ఆదాయపుపన్ను తగ్గింపబడినది. తేయాకు కోకోలపై సుంకములు తీసివేయబడినవి. పంచదారపై సుంకము చాలమటుకు తగ్గింపబడినది. ఇతను అవసరమగు మార్పులను సూచించుటకు టారిఫ్ విచారణసంఘ మేర్పాటు చేయబడినది. న్యాయస్థాన నిర్మాణము విషయములో, బ్రిటిష్ పద్ధతుల ననుసరింపక, దేశీయ పద్ధతులలో నేర్పాట్లుకావించిరి. పాఠశాలలలో భాషను నిర్బంధముగ నేర్పించుండిరి. అక్కడ పుద్యోగములు జేయువారెల్లరు భాషాప్రాప్తి ణ్యము సలపరచుకొనవలెను. కర్రెంసీవిధానములో బ్రిటనుకును ఐర్లాండుదేశమునకును గల సంబంధ బాంధవ్యములను త్రొవ విశ్వప్రాయత్నములు కావించుచున్నారు. విదేశ వ్యవహారములపట్ల కావించబడిన ప్రయత్నము లన్నిటిలోను కాన్సేప్రు ప్రయత్నములు జయప్రదములైనవి.

ఈ యెన్నికలలో వీరి స్థానములు కొలదిగ తగ్గిన మాట వాస్తవమే. ప్రజాహిత కార్యముల కొరకవలంబించవలసిన పద్ధతులలో ధనికులపట్ల పారిశ్రామికులపట్ల కొంతనిరంకుశ పాలనమునకు గడంగవలసి వచ్చినది, అందు

వలసనే మీ కొన్ని స్థానములను కొల్పోయినను, భయపడవలసిన పని లేదు. మొన్న యెన్నికల ఫలితముగ నాయారాజకీయ పక్షము లిట్లున్నవి. కాన్గ్రేసు పక్షము 45, డీవెలరా పక్షము 44 తదితరపక్షములు 58. మిగిలిన అన్ని పక్షములవారు ప్రభుత్వమునకే దోడ్పడుదురు. ప్రభుత్వ పక్షావలంబులకు మొత్తమున్ని స్థానములలోను 7(3,836) వోట్లును, డీవెలరా పక్షమువారికి 318,586 వోట్లును వచ్చియుండుటచే, ప్రజాభిమానము కాన్గ్రేసు పక్షము పట్ల కలదని తెలియగలదు. ఈ ధర్మముగ నేడువందల సంవత్సరముల ఘోర సంగ్రామముచే చెల్లాచెదరై యున్న దేశీయసాభాగ్యమును మెల్లమెల్లగా నైర్నాడు దేశపు ప్రజలు పునరుద్ధరించుకొనుచున్నారు.

మిత్రత్వము :-

ఐర్లాండుదేశములో నిరువురు మిత్రులుండేవారు. ఒకరు ఓహిగ్నిన్ను, రెండవవాడు రోరీ ఓకానర్. ఇరువురును బాల్యమునుండి మిత్రులుగనే పెరిగిరి. దేశభక్తి వీరువురకు నుగ్గుపాలతోనే ప్రారంభమైనది. దేశముకొరకై మీరు కావించిన త్యాగమునకు మేరయేలేదు. ఐర్లాండు దేశముయొక్క స్వాతంత్ర్యసమరములో వీరమిత్రముగ పాల్గొనియుండిరి. ఐర్లాండుదేశముయొక్క స్వాతంత్ర్యపరిణామమును మనము పయిన చదివె యుంటిమి. ఐర్లాండుదేశము ఐర్లాండుతో సంధి జేసికొనినప్పుడు, ఓహిగ్నిన్ను సంధి కొడుబడి ఫ్రీస్టేటునుపక్షములోను, రోరీ ఓకానర్ సంధికొడంబడక రిపబ్లికన్ పక్షములోను చేరిరి. ఓహిగ్నిన్ను యొక్క త్యాగశీలతకును మేధాసంపత్తికిని మెచ్చుకొని ఐరిష్ రిపబ్లిక్ కు వైసు ప్రెసిడెంటు

గను విదేశన్యాయశాఖావ్యవహారముల మంత్రిగను నియమించిరి. రోరీ ఓకానర్ తన సహచరులతో దౌర్జన్యపద్ధతులకు గడంగి ఫ్రీస్టేటు పక్షము వారు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమున కాటంకముగ నిలచుచుండుటచే వారి నాయకులను హత్యజేయుటచో బాల్గానెను. అందువలన రోరీ ఓకానర్ న్యాయస్థానములో విచారించబడి మరణశిక్ష విధి పబడెను. ఓహిగ్నిన్ను న్యాయశాఖా మంత్రిగ, తన మిత్రునిపై విధిపబడిన మరణశిక్షను ఖాయపరచవలసి వచ్చినను, వెనుకాడక ధైర్యముతో తన విధాయక కృత్యమును నెరవేర్చెను. తరువాత, తన ప్రాణమిత్తుడు ఉత్తీయబడువరకు రాత్రి మేల్కొనియుండి, ఉపూతికాగానే క్రిందపడి మూర్ఛిల్లెను. మూర్ఛనుండి లేచి ఓహిగ్నిన్ను "నాధర్మమును నేను నెగవేర్చినాను" అనెను. ఓకానర్ ఉత్తీయబడిన వెనుక, ఆతని మరణ శాసనమును చదివిరి. ఆ మరణ శాసనముతో ఓకానర్ యొక్క యావదాస్తి ఓహిగ్నిన్నుకు సగ్రహప్రమయినది. స్వాతంత్ర్య సమరములో భిన్నపక్షములకు చెందినను సాంఘిక విషయాలలో వీరి మిత్రత్వము చెడలేదనుట కిదియే దృష్టాంతము. అంతటితో నీ యుదంతము ముగిసినది. అటుపిమ్మట, ఐరిష్ రిపబ్లిక్ న్ సైన్యములను శిథిలము చేయు నిమిత్తము ఫ్రీస్టేటు పోలీసు నిర్మాణమునకు గడంగి మిక్కిలి పట్టుదలతో పని చేయ నారంభించెను. ఇందువలన రిపబ్లిక్ కు పక్షమువారికి ఓహిగ్నిన్నుపై ద్వేషము కలిగెను. రిపబ్లిక్ న్ పక్షమునకు చెందిన ముగ్గురు ఒక కారును దొంగిలించి తుపాకులతో ఓహిగ్నిన్నును చంపవలెనని 9-7-27 మధ్యాహ్నము బయలుదేరి ఓహిగ్నిన్నుగారి

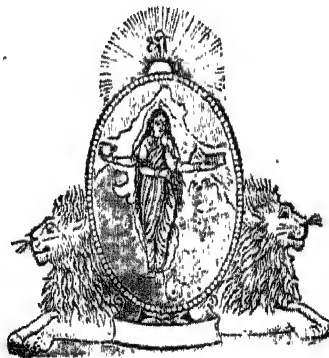
గృహ సామీప్యమును చేరిరి. మఱి యిద్దరు
అచటనే కాపలాయు డి ఓహిగ్నిన్ను బయటకు
వచ్చినపుడు తమ మిత్రుల కెరింగించిరి. అంతట
నామువ్వురును మోటాదుకారు దిగి తుపాకులను
పేల్చిరి. గాయములు తగిలి ఓహిగ్నిన్ను
దారిలో వడిపోయెను. ఓహిగ్నిన్ను
చనిపోయినట్లుగ భావించి మువ్వురును వెనుకకు
పారిపోదొడంగిరి కాని అతని హస్తము కదలుట
చూచి మువ్వురు హంతకులును తిరిగి తుపాకు
లను ప్రేల్చి కాల్చివేసిరి ఓహిగ్ని ప్రాణము
వీడుచు “నాశత్రువుల సాన్నిధ్యమున శాంత
ముగ పాణిములను వదలుకొనుచున్నాను.
నాదేశముకొరకు నాపాణిముల వప్పించితిని.
వారినందరిని నేను క్షమించితిని.” అనినది వెను,
ధర్మనిర్వహణమునందు నిర్మోఖమాటముగ సంచ
రించవలెననుటకు ఓహిగ్ని ఓహినర్ గారి జీవిత

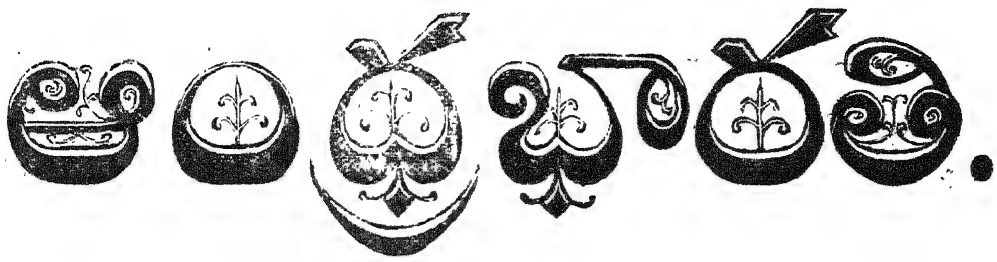
ములే దృష్టాంతములు. దేశారాధనకు కావించ
వలసిన త్యాగమునకు వీరి త్యాగమే నిదర్శనము.
వీరి త్యాగము చెరసాలకు పోయేటప్పుడు ఆస్తిని
పెళ్ళాం బిడ్డలవేర దిజ్జిప్తుచేసే త్యాగముకాదు.
రాజకీయావసరములకు పోనోటు వ్యాజ్యములు
తెచ్చేత్యాగముకాదు. అంతా సంపాదించుకొని
నిలవచేసికొనిన త్యాగమునూకాదు. నిష్కళంక
మైనది. పవిత్రమైనది. అదర్శప్రాయమైనది.

స్త్రీకారము.

ఈ క్రిందిపుస్తకములను కృతజ్ఞతతో నంది
కొంటివి. వాటినిగురించినవిమర్శనలు గాఢోవు
సంచికలో ప్రచురింపబడును.

- (1) శృంగారాహల్యా సంకల్పందనము.
- (2) తులసి.
- (3) సంస్కరణ కథావల్లరి.

మ చి లీ వ ట్ట ణ ము

సంపుటము 3 }

ఆగస్టు 1929

{ సంచిక ౫

సినిమా ప్రపంచము.

పాశ్చాత్య దేశములలో సినిమా కంపెనీలు విరివిగ వ్యాపించినవి. ఫిల్ములు తయారు చేయుటకు ప్రత్యేక కంపెనీలు యేర్పడియున్నవి. స్త్రీపురుషులు స్వేచ్ఛగ ప్రదర్శనములందు పాల్గొనుచుందురు. ఆ దేశములలో నది దోషముగను ద్వేషముతోడను చూచుటలేదు. మన దేశములో కూడ ఫిల్ములు తయారు చేయుటకు ప్రధమ ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. అట్టి కంపెనీలలో పురుషులు వేషములు ధరించుట చూచుచున్నాము గాని స్త్రీలు స్త్రీ పాత్రలు ధరించుట అరుదు. ఇప్పుడిప్పుడు స్త్రీలు కూడ వేషములు ధరించి తమ అద్భుతవటనాకాశలముచే పేరు ప్రఖ్యాతులను సంపాదించుచున్నారు. అందులో మిస్ గోహార్ ఆనునామె మొదట. ఈమె పేరును వినినవారుండరు. నెలకు వేనకు వేలు వేతన మిచ్చెదరట యీమెకు. ఈమె తరువాత మనము వినునది కృష్ణాజిల్లా జడ్జి బి. రామారావుగారి కుమార్తె. ఈమెకు నెలకు అరువందల రూపాయల జీతమిచ్చుచున్నారు.

ఆంధ్ర నటకులు.

ఆంధ్ర నటకులలో శేరు ప్రఖ్యాతులను సంపాదించినది బళ్ళారి వాస్తవ్యులును ప్రభుత్వ న్యాయ నాదియు నగు టి. రాఘవాచార్యులుగారు. వీరు సుప్రసిద్ధులగుట. వీరిని ఆంధ్రులుగ ప్రేమించి గర్వించువారు లేరనిన నతిశయోక్తి కాదు. “టైము ఆఫ్ ఇండియా” పత్రికలో నీయన బల్లారి వాస్తవ్యుల ని వర్ణింపబడెను గాని వీరు ఆంధ్రులని కాని ఆంధ్ర నాటక రంగోద్ధారణకు కంకణముగట్టుకొన్నవారని కాని యేమూతము వ్రాసియుండలేదు. ఈయన ఇంగ్లాండు దేశమున కేగెను. అక్కడ నాటకరంగములను దర్శించి అవి మన కెంతవం కనుకూలించునో పరీక్షింపదలచెను. వీరు బర్నార్డు మాగాంతో గంటన్నర మాట్లాడెనట. కవిత్రయము కళలకు ప్రాచ్యదేశములే పాశ్చాత్య దేశములకంటె మెరుగని బర్నార్డు మాగాయ నుడివియున్నారు. తరువాత రాఘవాచార్యులుగారు హార్లే ప్రభువును సర్ జాన్స్టా ఫోర్టు రాబర్టుస్ అను సుప్రసిద్ధునటకుని దర్శించెను. ఆచార్యులుగారు ఆంధ్ర నాటక సంఘముల నమితిలో

మెంబరు. లండనునగరమందలి నాటకరంగము లనుదర్శించి పిమ్మట ప్యారిస్ నగరములో సమావేశమైన అంతర్జాతీయ సమితికి వెళ్ళిరి. పాశ్చాత్య దేశములనుండి నాటకరంగముల సందర్శమున మనము నేర్చుకొనవలసిన దంతగాలేదని మీరు తమ అభిప్రాయము వెలిబుచ్చిరి.

గమ్యస్థానము.

ఎక్కడచూచినను సైమను కమిషను, నెహ్రూనివేదికము ఘోషిల్లుచున్నవి. ఆసైమను కమిషను కొండనుల్రేవ్వి యెలుకను వట్టుటకుపూర్వమే, మన నాయకులు నెహ్రూనప్రూర్ణిమాం మున్నగువారు హిందుదేశ రాజ్యాంగ విధానమును నిర్ణయించిరి. అధినివేశపరిపాలనా విధానమునం (Dominian from of Government) హిందూదేశ ప్రత్యేక పరిస్థితుల ననుసరించి మార్పులుచేసి నుంచి విధానమును రియాయ చేసిరి. హిందుదేశమున కీవిధానము సంపూర్ణ మోక్షము నొసంగు వనుటకు వీలులేదు. అయినప్పటికిని, ఆనేకమతములకు వివాసస్థానముగు నీదేశమున కలియక కుదరవలెననిన నెంతో కష్టము. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును గోరువారికిగాని గాంధీగారి నిర్వచనప్రకారము స్వరాజ్యము కోరువాకిగాని యిదియెంతయు ససంత్పత్తికరమే. మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులు మొదలగు వివిధవక్షములవారిని చేరదీయవలెననినచో ఆత్మగౌరవమునకు భంగము రానంతవరకును ఎట్టిత్యాగమునైనను చేయక తప్పదు అన్నివక్షములవారును సమ్మతించిన యెడల తనకేయభ్యంతరమును లేదని మహాత్ముడు నుడివియున్నాడు. ఇప్పుడు నాయకులందరును లక్ష్యసంగమున సమావేశమై విశ్వకంఠముతో నెహ్రూనివేదికను ఆమోదించి తమ

రాజ్యాంగవిధానమును నిర్ణయించుకొనగల సమర్థత భారతీయులకు లేకపోలేదని ఋజువుచేయుచున్నారు. ఇందుకనియే నెహ్రూనివేదికను కలకత్తా కాంగ్రెసువీతము సభిష్టించిన యావత్ భారతదేశము సిరాజ్యాంగ ప్రాణాళికను ఆమోదించుచున్నదని ప్రకటింపనున్నారు.

బ్రిటీషు రాజకీయవేత్తలు.

గ్రేటు బ్రిటనులోని వత్రికలు మన ప్రాణాళికను ఖండించుచున్నవి. దేశము దీనిని ఆమోదించుటలేదని అసత్యప్రకటనలుగావించుచున్నవి నక్లత్ వాలాగారు హిందుదేశమునకు స్వపరిపాలనతప్ప గత్యంతరములేదని వాదించుచున్నారు. వర్నల్, బాక్స్టాక్ మున్నగుకార్మిక వక్షమువాడు హిందుదేశస్థులకు అసంతృప్తి కల్పించుచున్నది ఆహారసమస్యగాని స్వపరిపాలనా సమస్యకాదని వెల్లడించుచున్నారు. ఈరెండువాదములయొక్క అంతరార్థమును ఒక్కటే. విదేశస్థులు తమ సౌకర్యములకును తమ స్వార్థమునకును పాలుపడుదులేగాని పాలితులక్షేమముకొరకు కృషివల్పుదురనుటవెట్టి. లేనియెడల రేపు సైమనుకమిషనువారు ఒంటిపూటండిలేక మలమల మాడుచున్న 6 కోట్ల భారతీయులకు అన్నవస్త్రముల నొసంగు విధానమును నిర్ణయింతురా? సైనికఖర్చు యాభై అయిదుకోట్లనుండి తగ్గనంతవరకును సినిలియునుల జీతములు తక్కువకానంతవరకును, విదేశములకు వస్త్రములక్రింద 60 కోట్లు పోవునంతవరకును, హిందుదేశస్థులకు అన్నవస్త్రము లెట్లు లభించునో యూహింపకకష్టముకాదు. పెద్దలండరును ఆలోచించియే సర్వవ్యాధులకు చికిత్స స్వరాజ్యమని నిర్ణయించిరి.

న వ వి కా స ము

(వత్సరారంభమున)

వజ్రుల కాళిదాస కవి.

(ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్య సమ్మేళనము)

వలుకు వలుకు తేనె లొలుకు తీపులతోడఁ

గవుల కలము కొత్త గతులఁ జనియె;

కల కలమని నవ్వు జలుకుచు లోకంబు

కానుపించె నవవికాసమునను ।

తొగరు మామిడిగున్న చిగురు జొంపములలోఁ గోయిల కెవుల గుడ్డు మెరయు;

జలుగు కోనేటిలో నలల నొంతరలపైఁ దమ్ముల రాగమందము నటించ;

జలువ వన్నీటిగాలుల కొరిలించలక బూవుల కావి సొంపులవియూఁగ;

దళుకు లీనడి మిన్ను దాచు కొండలమీదఁ నంజ కెంజాయలు జాజువార;

గులుకు జవరాండ్ర లేత చెక్కిళ్లుల గ్రొత్త గ్రొత్త కన్నె గులాబిరంగులు చలించ

నవనవవికాస నూతనానంద రక్తి బ్రకృతి యంతయు రాగ సంభరితనుమ్మె ।

చల్లదనము నీ విశాల సృష్టిని నిల్పు

విభవ విభవ మింక వీనులలర

నాలకింపుడనుచు నమృతంబు లొల్కగా

గొనరి కొనరి కూసె గోకిలంబు ।

చల్లదై శాంతమైన వనంత లక్ష్మి

వేయి రేకులతో నాత్మ విరిసిపోవ

నెల్లెడల నాటుకొనియున్న వృక్షపంక్తి

చివురు కొమ్మలతోడుత జెలుపు నింపె ।

చంద్రికా కాచనోత్సవములో బులకించు కవులలేఖని నూతన కళలు జార,

బ్రకృతి స్వరూప వర్ణ విలాసమంతయు జిత్రలేఖకుల కుంచీయలకేర,

గోయిల తొలిపాటకుఁ బొంగు గాయక కంఠంబులందు రాగంబులూర,

నడుగు భానుని తేజ మరసి లేచిన వీరవడల కత్తులజాతు మెరుగుమీర

నాంధ్ర కక్తి వత్సరారంభముననుండి కొత్త గ్రొత్త చెలువు గూర్చుకొనియె

నోర్పు నేర్పు కూర్పు లొక్కట గుమికూడ దనరకున్న లోకమునకు జయము ।

తమాషాలు

జ్ఞాపకం.

“మిత్రులు తెలివిగలవారే!”

“అవును. వారికి నాకన్నెల్లో జ్ఞాపకములేకపోయినా నా పుట్టినితోజూడటం బాగా జ్ఞాపకం వుంటుంది.”

కుట్ర.

శ్యామల:— పరికరాధిపతులంతా కుట్ర చేస్తున్నారండి.

స్నేహితుడు:— యేం కుట్ర?

శ్యామల:— నావ్యాసం పంపిస్తే యెవరు వేసుకోనున్నారు.

తీసి.

భార్య:— అడవాళ్ళంటే ముఖం మొత్తం దిక్కాబోయి,

భర్త:— తప్పుకుండాను.

భార్య:— ఎందుచేత?

భర్త:— నాకు తీసి సంయంచదుగనుక.

భార్య.

“అన్నిటికంటే తీసివస్తుంటేటి?”

“జోడులు లేకుండా, నగలు, చీరలు, దబ్బు అడక్కుండా, నాటకానికి వెళ్తానని పోరకుండా, ముఖం మాడ్చుకోకుండా వుండే భార్య.”

భయం.

భార్య:— వెళ్ళాన్ని పోషించటానికి శక్తిలేనపుడు యెందుకు వెళ్ళి చేసుకున్నారు?

భర్త:— నేనుతప్ప నీకింకొకరు దొంగరనే భయం చేత.

మరపు.

భార్య:— ఏమైనా వస్తే నన్ను మరచిపోతారు.

భర్త:— నీంటే కావలసిన వస్తువు మరేముంది? ఎందుకు మరచిపోతాను.

భార్య:— అయితే నాపుట్టినితోజూప నన్నెందుకు మరచిపోయానా.

చిల్లర.

“నాన కుడస్తోంది. కాఫీ మాటలుకు పోకుండా వుంటే బాగా వుండేటట్టుంది.”

“అవును. బాగానే వుంటుంది. అయితే జేబుమాడ నియ్యి. జేబులో వుండే చిల్లరనిబట్టికూడా వుంటుంది.”

కుండేళ్లు.

ఒకదొంగగారు వేటాడవలెననే సరదాతో బయలుదేరాడు అక్కడ యేముంటాయి అని జవాబును ప్రశ్నించాడు “కుండేళ్ళను కాల్చవచ్చును.” అని జవాబు చెప్పాడు

“కుండేళ్ళు యెలావుంటవి?”

“నాలుగుకాళ్ళు పొడుగుపాటి చెవులు”

ఇంతలో ఒక గాడిద రాగా దానిని దొంగగారు కాల్చి వేలాడు

జవాబు:— అదేమిటంటే దానినికాల్చారు?

దొంగ:— అది కుండేలు. నాలుగు కాళ్ళు పొడుగుపాటి చెవులు వుంటాయని చెప్పావుగా!

లేబరు యిన్స్పెక్టర్లు.

“ఇంతమంది Labour Inspectors యెందుకు బయలుదేరారు?”

“అడవాళ్ళ ప్రసవశాధ మాన్యతానికి”

తమాషా.

జడ్జిగారు కోర్టులో యిట్లు చెప్పెను. “సాక్షి ఒక సారి చెప్పిన మాటలను మరల సవరించుకొన్నంతమాత్రాన అబద్ధమాడి నట్లునుకోకూడదు. తెంచి యొక్కగానే నా వద్ద గడియారమున్నదని అన్నా ననుకొండి. తిరిగి జేబు చూస్తే యింటికద్ద వదలి వెళ్తున్నానని వచ్చానని జ్ఞాపకము వచ్చి లేదంటే అబద్ధమాడినట్లా!”

జడ్జిగారు సాక్షులకాలము యింటికి వచ్చారు. భార్య “గడియారంకోసం అంతమందిని పంపారేమిటి” అన్నది.

“ గడియారం ఏం చేశావేమిటి ? ”

“ వచ్చిందాల్లా మొదటివాని చేతికిచ్చాను. ”

దొంగలు .

భాగ్యవంతుడు: — గుళ్ళోకి అంతా దొంగలే వస్తారు.
అందుచేత నేడు రావటంలేదు.

పూజారి: — మీ ఒక్కరికిమాత్రం స్థలం లేకపోతుంటా
యేమిటి ?

కాశ్రుము .

కల్లి: — (పిల్లల మంచి వర్ణింపుకు వెళ్ళివచ్చిన కొడు
కుతో) అత్తగారిని చూచావా !

కొడుకు: — పిల్ల పెద్దదైతే అత్తగారిమీదకే వుంటుందని
కాశ్రుమా !

ఎంత సొమ్ము .

జడ్డి: — (సాక్షితో) ముద్దాయిని చాల కాలమునుంచి
యెరుగున్నానన్నావు. ఇదగ్గో యీడబ్బు చూస్తే
తీసుకునే స్వభావం కలవాడేనా ?

సాక్షి: — చిత్తం. ఎంతసామ్యమిటిబాబు ?

జ్యోతిష్యం .

ఒక జ్యోతిష్యుడు: — తమ వ్యాపారం బాగా లాభిస్తుం
దనుకుంటాను

రెండవ జ్యోతి: — ముందుసంగతి నేనెట్లా చెప్పగలను ?

కారణము .

అన్నగారు గ్రామాంతరం వెళ్ళి అరు నెలలకు తిరిగి
వచ్చెను. ఈటాపున తమ్ముడు గడ్డముపెంచెను. “ కారణ
మేమి ” ని ప్రశ్నించెను.

“ నీవు మంగలికత్తి నీతో పట్టుకుపోతే చేసేదే
నుంది ? ”

మార్పుటం .

“ నూరురూపాయల నోటు యెట్లా మార్పుగలవు ”

“ చింపి పొట్టములు కట్టుతాను. లేకపోతే రోట్లో
తొక్కి మార్చిలు తయారుచేస్తాను ”

సర్కస్ మేనేజరు .

“ సర్కస్ మేనేజరు పని యేమీ బాగాలేదు ”

“ ఏంచేశాను. ”

“ నోటీసులల్లా తనబొమ్మ చూసేసరికి యింత్రెశాడు.

తలకాయ లాపైపోయింది. పులి నోట్లో తలకాయ
పట్టినలేదు. ”

నెరవు .

“ మగవాళ్ళ పెంట్లుకలు ఆడవాళ్ళ పెంట్లుకలకంటే
త్వరగా యెందుకు నెరుస్తవి ? ”

“ ఎందుకనగా, చేతులకు గాజులు కావలసి వచ్చి
నప్పుడో, మెళ్ళోకి గొలుసులు కావలసివచ్చినప్పుడో
భర్తలవగ్గరజేరి చేతులతో తరచుగ పెంట్లుకలు దువ్వె
తోందడముచేత ”

జరగటం .

“ బెజవాడలో అరందలు సత్కరిం బాగా జరుగుతున్న
వాండీ ? ”

“ ఏమోనండి. మున్నె యేళ్ళనుంచి మాన్తున్నాను.
ఒక్క అంగుళమైనా జరగడంలేదు. ”

ఆర్పుట .

ఒక అమెరికాదేశస్థుడు యిటలీకి అగ్నిపర్యటను
లను చూచుటకు వెళ్ళెను. మార్గము చూపుటకు వచ్చిన
వాడు “ యివి అగ్ని పర్యటములండి. ఎప్పుడు నిప్పులు
కురుస్తోంటవి ” అనెను.

అ. దే: — “ అదెంత ! మా నైగరాకాఫోల్సుతో యిట్టే
ఆర్పవచ్చును. ”

దర్జా .

ఒకరు: — ఇలా మంచంమీద పరుండి కళ్ళుతెరచి గంట
వాయింఛగానే వచ్చే నవుకరుంటే యెంత దర్జాగా
వుంటుందోయి.

న్నేపా: — నవుకరున్నాడా ?

ఒకరు: — నవుకరు లేడుగాని గంటమాత్రం వుంది.

కమిషను .

“ డాక్టరుగారూ, మీవద్దకు రోగులను తెస్తే కమిషను
యిస్తారటనే. ఎంత యిస్తాడు. ”

“ రోగి యేడి ? ”

“ నేనే రోగినండి. ”

నమ్మకం .

“ మనసుమాస్తా యెంత నమ్మకస్తుడండీ. అతను చేసే
పని నమ్మకంగా మనమే చెప్పివేయవచ్చు. ”

“ ఇప్పుడేమిపని చేస్తాడు ? ”

“ ఏమీ చేయడు. నిద్రపోతాడు. ”

అల్లరి .

అవ్వ: — (పిల్లకానితో) ఇంత అల్లరి చేస్తున్నావేం
యివ్వకో.

మను:— అల్లరిచేయకపోలే మాయంటికి నన్ను పంపించి
వేయవని మాఅమ్మ చెప్పింది.

చదువు.

“నీవేమిటి చదువుతున్నావు.”

“ధనము, శ్రమ అనే గ్రంథము.”

“అంటే?”

“నీవు నాకు పది రూపాయల బిచ్చావనకొకటి అది
ధనము.”

“శ్రమ అంటే?”

“మళ్ళీ నాదగ్గరనుంచి వసూలుచేయడం.”

వివాహితులు.

పెండ్లి చేసుకున్నవారు బ్రహ్మచారులకంటే యె
క్కువకాలం బ్రతుకుతారట.

వత్తికావరణం.

ఒకడు తన గామమును తన పదియవయేటనే వదిలి
పెట్టెను. 70 వయేట తిరిగి వచ్చెను. ఆ గామమునం
దున్న పూర్వ పరిచయముని 90 యేళ్ళ పుద్ధునివద్దకి వెళ్ళి
పలుకరించెను.

“ఇంకా జ్ఞాపకమున్నానా బాబూ.”

“నిన్నుమాచి చాలకాలమైనా, ఉత్తరాలు రాయఁ
పోయినా జ్ఞాపకమే వున్నావు. ఏలాగంటే పత్రిక బాగా
చదువుతుండేవాడిని. ఎక్కడా నువ్వు చనిపోయినట్లు
పడకపోవుటచే బ్రతికేవున్నావనుకున్నా.”

తరచుగ మారడం.

“ఉదయం వాన, యిప్పుడు యెండ. ఏక్షణం యెలా
మారుతుందో చెప్పలేం. ఇంత త్వరగా మారే వస్తువు
మరేదిలేదు.”

“లేకేమిటి. నాబాకీ మీవద్దనుంచి యెప్పుడు వసూ
లవుతుందో నిశ్చయంగా చెప్పలేను. ఇంతకంటే అది
అంత త్వరగా మారుతుందాయేమిటి?”

లా యరు.

లాయరు:— నిజంగా నా ఆభిప్రాయం కావాలంటే—
క్షయింట్లు:— అగండి, అగండి. నాకు కావలసింది
మీ నిజాభిప్రాయం కాదు. లా ఫాయంటే నాకు
కావాలింది.

నడక.

“డాక్టరుగారు వారంకోసారిలో నడిచేటట్లు చేస్తా
నన్నారు.”

“ఇప్పుడు నడుస్తున్నావా.”

“కాదు అమ్మేకాదు. బండి అమ్మేకాదు. నడవ
కేంచేస్తా.”

సంతకం.

కొడుకు:— నాన్నా, నాన్నా. నువ్వు చేసినట్లుగ అన్నీ
పనులు నన్ను చేస్తుండమన్నావు నిజంకాదునాన్నా.
తండ్రి:— అవును నాయనా.

కొడుకు:— నిన్న ప్రారంభించాను. ఇవ్వాలిటికి పూరికా
అయింది. చెక్కుమీద నీ సంతకం చేయటానికి.

కోపము.

నడివేపంగిలో ఒక నాటి సాయంకాలం రాజమండ్రి
గోదావరి పోతగట్టుమీద రెండోవాడిమీద కోపంతో—
మొదటివాడు:— అట్టే పేలావంటే జాగ్రత్త. ఏజో
స్తంభందగ్గర ముంచుతా.

రెండోవాడు:— (మరీ మండిపడుతూ) ఛీ, పూర్ నోరు
మయ్యి. నిన్ను 27 వ స్తంభందగ్గర ముంచుతా.

మొదటివాడు:— (కడుపు చక్కలయ్యేటట్లు నవ్వుతూ)
27 వ స్తంభందగ్గర నీరు లేదు. అదంతా తివ్వరా
చవటా! నిన్నే అక్కడ పొలిపెదతా!

రిఫార్మరు.

“మీవాడు రిఫార్మరయ్యాట్టండోయి.”

“మీవాడు యిదివరకునుంచి ఫార్మరేవండీ. ఇప్పుడు
కొత్తగా అయ్యిందేమిటి!”

తెలివి.

బ్యానియర్ విద్యార్థి:— ఒకేయే రానుం! ఎముక్లా
నుంచి మాన తీస్తున్నారటరా!

సీనియర్ విద్యార్థి:— ఎక్కడ చూశావురా?

బ్యా. వి:— “హిందూరా”.

సీని. వి:— ఓహో. అదేమింత. రంభం పొట్టులోంచి
విన్ తీస్తూండగా నాకక్కరా నేను చూశావా?

బ్యా. వి:— అదెక్కడరా?

సీని. వి:— మొయిల్లారా,

నిదో మారేజ్.

“ ఏమోయో మిసిప్టర్ నిదోమారేజ్ చేసుకుందిట నిజమేనా? ”

“ మారాన నిదోమారేజ్ చేసుకున్నాడు. ”

అల్లుడు.

ఉదయాన్నే అత్తగారు కొత్తగావొచ్చిన అల్లునితో అత్తగారు— ఇప్పుడు కాఫీ తాగుతావా? కాన్నీవుండి పిల్లలతో చద్దిపల్లం తింటావా? వది గంటలకి మీ మామగారితో వేడిఅన్నం తింటావా?

అల్లుడు— ఇప్పుడు కాఫీతాగి, కాన్నీవుండి పిల్లలతో చద్దిపల్లం తింటాను. తరువాత వదిగంటలకి మామ గారితో వేడిఅన్నం తింటాను.

నేషనల్ యికానమి.

“ నాయుడుగారూ, National Economy యేమిటి? ”

నాయుడు— Not to throw the cigars outside after you smoke.

— బరే యికా,

నాయుడు— కార్కు గ్రూప్ లకుంటే బిరడా త్రోగిసి రాజా చెయ్యడం (సీసా బిద్దలయ్యాకే నా బిరడా త్రవయోగిస్తుంది.)

ఇల్లరికం.

చెల్లెలు— అక్కా! సత్యాశ్రావుగారి అల్లుడు యిల్లరి కమా యేమిట?

అక్క— ఏమే యిన్నాళ్ళకు తోచింది పీకిఅనుమానం?

చెల్లెలు— సంవత్సరానికి పదికొండుపెల్లు యిక్కడే తుంటాడేమే అయిన?

అక్క— అయిన అస్తంతా పెళ్ళాంపేరుంది.

కొన్ని సంగతులు.

పూర్వము ఒక పుస్తకాలు అమ్మేఅయిన మొదట పుట్టినపిల్లవానికి ఒకటోఅంకముఅని రెండోవానికి రెండో

అంకముని అయిదోవానికి అయిదో అంకముని పేర్లుపెట్టి ఆరోవాడికి సంపూర్ణముఅని పెట్టాడు. ఇంకొడు పుడితే వాడికి తప్పొక్కలపట్టి అని పెట్టాడట ఈకాలంలో అటువంటి విచిత్రవిషయమే ఒకటి జరిగింది. అయిన ఒక వాటక కంపెనీ మేనేజరు. మొదటి కుమారునికి రాధాకృష్ణ అని పెట్టాడు. రెండోవాడికి బుద్ధిమతి విలాన్ అన్నాడు. మూడోవాడిని గురేఖకావలిఅన్నాడు. ఇంక పుట్టబోయే పిల్లలు హరికృంద్ర, హర్షిరీటు.

* * *

కవితాసామాగ్రి బందరులో చౌకగా వారుకుతుందని ప్రసిద్ధి. అమ్మలపాదలు, ఆరటికంబులు, హైమకుంభములు, నవమృణాళములు, కిసలయములు, చామరములు, సింగిలులు, తిలప్రసవములు, మదనుకంఠము మొదలైన వస్తువులు పూర్వమునుంచి కవులకు అమ్మటం ఆచారం. ఇప్పుడు ఒక కవికుమారుడు దేవలోకంలో పురమాయించి తెచ్చిన మాంచి బండిచక్రముల వీధివీధుల వాడవాడ అతిగి అమ్ముతున్నాడట. రమణి పిరుదులకు వుపమానముగా తీసుకొంటానికి బండిచక్రముల మాంచి మజోజ్జ మైన వస్తువులని నిర్ణయించారు వాడు.

* * *

తెలుగులోజయంతి. ఇంగ్లీషులో త్రివేణి ప్రచురించిన వారే ఆరవము, కన్నడము, హిందీ, తురకం, మరాఠీ, మహారాష్ట్రం, ఫ్రెంచి, జర్మన్, మొదలైన చెప్పన్న భాషలలోను పత్రికలు పుట్టించి ప్రచురించి జ్ఞాన తేజస్సును బందరు పర్యభూములనుండి నలుదిక్కులకు పంపుతారని అంతా అనుకొంటున్నారు.

* * *

హిందూదేశమునుండి ఎవరో ఒక మహాకవి అమెరికాకు వస్తారుట. అక్కడనున్న మైక్ అనే మహాకవి యత్రాని వివాహం చేసుకుంటాడుట. అమెరికాఅంతా ఆహిందూకవిని సన్మానించటానికి 2 మిలియనుల డాలరులు పోగుచేతారు. అమెరికా అంతా యీవిషయము విని అట్టుడికిపోయినట్లు వుడికిపోతున్నదిఅని నాకు మొన్న తెలుసు క్రొత్తగావచ్చిన ఒకమిచనరీ చెప్పినాడు.

౨

కేళీవనాంతరం కేళికానరసిలో

డభుజొత్తు నెత్తవిల్లి క తరుణి వోత
నమాకార ఫలరసా క స్వాదనానంద ను
శ్రీమించు నల రాచ క చిలుకవోలె
కారడ కర్వరీ క చంద్రికా లోకాన
వసుగువారెడు చక్క క నాకివోలె
చిగురాకు కెరటాల క చెలువొంది మించెడు
మధుర సారభ వ్రుప్ప క మంజరివలె

వినుల బృందావనాంతరం వీధిలోన

నమధి కానంద సంతత క సౌఖ్యవశత
ప్రణయ పులకితసయి నీడు క పజ్జతేరి
పాడెడను మురళిధర, గో క పాలకృష్ణ !

మాటలో తలపులో క మాటలో చేతలో

గోపాల నిన్నెంచు క కొనెడిదాన
నిద్రలో కలలలో క నిత్యంబు రేలలో
నినె మది ధ్యానించు క కొనెడిదాన
సెలయేటి కెరటాల క చిరుగానముననైన
మేలుగానంబు నే క వినెడుదాన
ప్రకృతిలో నెల్లడ క ప్రణయేక నీరూప
కలుపుదీరగ కండ్ల క గాంచుదాన

నీవు తోడిదెగా నాకు క నిఖిల జగము

అయిన నా మోలె నీవున్న క యపుడునిన్ను

గాంచుటేగాని మాటాడి క గంబగనై ని
మురళిధర శ్రీకృష్ణ నీ క మోలెనిలచి.

౩

కంటకాబృతమైన క కారడనిన్నె

జూలలోనైన యా క గాలిలోనైన
కాళ గాత్రాలనైన క కారెండైన
వలపూర చలమూర క పలునెత్తిపోయి
ఓ శ్యామసుందరా ! క ఓ సటరాజ !
నినుగవేషించెడు క నిముసాలలోన
దరిజేరగాలేని క శ్రవయొందు నన్ను
నీ యంత నీవు నా క నెలపున జేర
గళమును బంధించె క కడునిర్దియతను
నీ మధురాధర క నిర్గతస్మేం
రుచితంపుటలలలో క రోమాంచ ముంది
పెరినై యనడనై క వివళాత్మనై ని
న్దాంచుటయేగాని క కలకనుజేరి
మనసార నీతోడ మాటాడనైతి
నీ ప్రేమ పూరిత క నేత్రవిద్యములు
భవదీయ సుందర క భాగ్యరేఖలును
నీ శిరీషకును మ క పేళల నద్యక
నర్వాంగకములును క పారెపారెకును
నా కన్ను కొలకుల క నాట్యమాడంగ
నమ్మెను ముఱచియు క నేనుండు కలన
మనసార నీపూజ క ముఱచిపోయితిని
మనసార కొనియాడె క ముఱచిపోయితిని.

గ్రంథ విమర్శన.

93. శాంతావహరణము (సాంఘిక నాటకము)

గ్రంథకర్త:- పుల్లెటికురికొక్కయ్యమాచారీగారు, దెన్ను
నెల 168 పుటలు వెల రు 1-8-0 ప్రకాశకులు:-
వేగుబాక్క గ్రంథమాల, పూడిపెద్దివారి వీధి బరంపురం,
గంజాంబెల్లా

ఇది హాస్యరస పూర్వకమైన గ్రంథము. సాంఘిక
లాపాల్పి ముఖ్యముగా మద్రాస్ జీవితాన్ని విమర్శిస్తోంది.
గురుబాద అప్పారావుగారి కన్యాశుల్కం పోకడలు అక్క-
డక్కడ కన్పించినా ఆగ్రంథంతో పోల్చిమానే వస్తాను
కాంతర భేదం వుందని తోచకమావదు. ఈగ్రంథము
వలన సంఘానికి మేలు కలుగుతుందో, కీడు కలుగుతుందో
అలోచనీయం. ఎందువల్లనంటే చిడు క్విరగా అబ్బు
తుంది కాని మంచి అంటుకోవడం కష్టం.

94. వీరభత్రిసారీ (ప్రథమఖండము)

గ్రంథకర్త:- కేతవరపు రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు.
ప్రకాశకులు:- శ్రీ లక్ష్మీనరసింహ గ్రంథనిలయము,
మచిలీపట్టణము, కృపును ఆక్షేవో 286 పేజీలు, వెల
చందాదారులకు 0-12-0. ఇతరులకు రు 1-4-0.

ఋండేలుఖండ స్వాతంత్ర్యచరిత్ర యిందు వివరింపబడి
నది. రామచంద్రవర్మగారి హిందీగ్రంథమున కనువాదము.

95. భల్లాణాచరిత్ర

ప్రకాశకులు:- శృంగార గ్రంథమాలవారు, పోస్టు
బాక్సు 110, మద్రాస్.

ఇదియొక ద్విపదకావ్యము. కృతికర్త చితారు గంగా
ధరకవి. ఈతడు వెనవెళ్ళగ్రామ కాపురముడట. శివ
భక్తుడై యుండి యుండనోపును.

“సింధు కటకాధీశుడగు భల్లాణరాజు చరిత్రమిందు
వర్ణితమైనది భల్లాణుడు శివ భక్తాగ్రీసరుడు. జంగము
లేడియడిగిన లేదనక ఇచ్చుటకు దీక్షబూనినవాడు. ఇతని
కత్తిని బరిక్షించుటకై శివుడు విట జంగముడై యితని
యొద్దకువచ్చి సంభోగార్థము వేశ్యనుగూర్చి గోరినాడు.
శివుని మాయచే వేశ్య యొక్క తెయైన బట్టణమున లభిం
పమిచే దనపత్నినే వేశ్యునిగా నా జంగమున కర్పించి
నాడు రాజు. శివు డాతని దీక్షను, తెగువను, భక్తి
కిని మెచ్చి యాతనికి సాయుజ్యము నొసగినాడు” అని
కథాసంగ్రహము వీరకయందు కలదు.

కొల్కురికి సోమశాధుని బసవపురాణము నావర్ణ
ముగా నిడుకొని కవి యీగ్రంథమును రచించి యొండ
వచ్చునుగాని యీరెంటిని పోల్చి చూచుటకు వీలు లేకు
న్నది. ఉచిత పదప్రయోగమునందును, రసపోషణము
నందును యీగ్రంథము చాల వెనుకబడియున్నదని చెప్పక
తప్పదు.

“శోనైన” “తరిగైన” మొదలగు ప్రయోగములు
గ్రంథమున దనేకము లున్నవి. లంఘనాదలోని సరసము
లను వర్ణించుపట్టుల విరసమే విచ్చులవిడిగ నున్నది. కథా
సతనమువలన భక్తియు, ముక్తియు లభించునోహా కాని
రక్తమాత్రమిందు మా కకపడుటలేదు.

కవి సీరినుడైనను, కవిత్వము లోపహూయిస్తమైనను,
యీగ్రంథము శృంగార గ్రంథమాలవారి ప్రచురణమగు
టచే ఘెదరువైటు కాగితములపై చక్కగ నచ్చొత్తింప
బడి ముచ్చటగ బైండు చేయబడినది దీనివెల రు 2 లు.
(ని క. నుం.)

96. శృంగార సావిత్రి.

శృంగారగ్రంథమాలవారి అనుదవ కుటుంబము. కర్త
తంజావూరు రఘునాథరాయలు. వెల రు 2 లు.

ఇదియొక చక్కని ప్రబంధము. కథాభాగము తెలి
యనివా రుండరుగనుక దానినిచట వివరించుట యిష్ట
తము. రఘునాథరాయలు అంధుడు. చోళరాజ్యమును
తంజావూరు తాజధానిగ 1650 ప్రాంతముల నేలి పండి
తాదరణను, దానధర్మములను ప్రఖ్యాతిజెందినవాడు.
ఈయన మహా కవికూడను. రామాయణము, నాల్గికి
చరిత్రయు, పారిజాతాపహరణము మొదలైనవి తెలుగు
నను, రామాయణసంగ్రహము, సంగీతసంధ మొదలయినవి
సంస్కృతిమునను రచించెను. ఈయన రచించిన రామా
యణమును, మధురవాణియును వేశ్య సంస్కృతిమున బరి
వర్తించెనట. శృంగార సావిత్రియొక్కనే పరమ పతివ్రత
యగు సావిత్రి జీవితమును వర్ణించుటలో బయల్పరన
గలుగు శృంగార మేముందునని సందేహము కలుగక
మానదు. మేను యిటు వేశ్యను బ్రవేశపెట్టిన కథాసంధ
ర్భములో శృంగారమున్నప్పుడు కాబడినదికాని వేరొండు
లేదు భక్తిమార్గము మృదుముధురకైలిలో వర్ణింపబడినది.
ఇందలి మాత్రము సాహిత్యా వశేయ వ్రుతురు మొదలగు
పదములు అన్య వేశ్యయములు. 72 పేజీలోని “శచ్చి

తురకవు ¹ అను పదము సంస్కరణయోగ్యము. ఈవిధముగ మరుగుపడిన గ్రంథములను ప్రాశస్త్యముతోనికి తెచ్చుచున్న శృంగార గ్రంథమాలవారు ప్రకంసాపాత్రులు.

97. ప్రభవ (ఖండకావ్యము)

గ్రంథకర్త:- శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారు. కవితాసమితి. ప్రకాశకులు:- కవితాసమితి, విశాఖపట్నము, తెల. రు 0-8-0.

ఆంధ్రభారతి పాఠకులకు శ్రీనివాసరావుగారి పద్యములు క్రొత్తవికావు. వారి పద్యములను విడివిడిగ గాంచి నపుడు కొంత వినువు జనించెడిది. కాని వారి పద్యములను సంపుటికరించి గ్రంథముగ ప్రచురించినపుడు పఠించినచో మానవజీవిత పరిణామమును ప్రకృతి లక్షణములతో నెంత రమ్యముగ బోల్పినదియు తెలియగలదు. మానవుని శృజ్ఞ నీకీందివిధముగ వర్ణించె

“ నా నిజప్రజ్ఞ సూక్ష్మము ! నే నపూర్వ మానవాతీత లేజుఁ కృనుప్రతీతి శక్తిగల్గిన చండకాసముడ నిజము ! కాని నన్ను సృజించి నాగతులు నదిపు ఘను ధీతీతగుం డికోక్కరుడు కలడు ! ”

చివరి మతిస్వీకృతి అను ఓన్నికధను పద్యరూపముగ వివరించిరి.

98. బొంబాయి ఆంధ్రుల సంఘము. రెండవ సంవత్సర నివేదికము.

బొంబాయి ఆంధ్రసంఘమువారి 1927—28 నివేదిక చాల సంతోషము నొడగూర్చుచున్నది. కులవర్ణ రాజకీయ సాఘిక విభేదములను గమనింపక ఆంధ్రులందరిని గౌరవించే సంఘ మిది యొక్కటే. తమవారిని తాము గౌరవించుకోలేని ఆంధ్రీరాష్ట్రీవాసుల కిది మేంతయు మార్గదర్శకముగ నున్నది. వీరుకావించు మహాకార్యములలో వేర్కొనదగినవి రాదు కలవు. కొన్నిలక్షల ఆంధ్రులు నివసించుచున్న బొంబాయి రాజధానిగాని విశ్వవిద్యాలయమువారిచే ఆంధ్రీ భావముగూడ దేశీయ భావలలో నొకటికి చేయ నాందోళనచేయుట, రెండవది రెవరెందు హెర్రాన్ గారి అంధ్రచరిత్ర పరిశోధనమునకు దోహద మొసంగుట. ఈ రెంటియందును విజయము కల్గినచో ఆగౌరవము బొంబాయి ఆంధ్ర సంఘమువారి దనుట కేమాత్రము సరిదియనులేదు.

99. నూజివీడు స్వాభివర్ధనసంఘమువారి ప్రచురణములు.

గ్రామ పునర్నిర్మాణము, గృహ పరిశ్రమలు, ప్రజా గోగ్యము పరిశుభ్రత అను మూడు కరిపత్రియలను కృతజ్ఞతతో నందికొంటిమి.

వృ.క. పఠములు.

ఆనంద్రి వేంకటరంగారావుగారు బి. యె.

వంతలేము భూసురులకెల్ల సహజమైన
విమల తేజస్సు మేన దీపించు కలన
చెట్లలో నై పువులు రావి చెట్లుగాగ
జాన్పిచెట్టులు కైపులో నుజనలార !
రిమ్యుచాలాకి వత్త్రధారణముచేసి
శాలకరవాల పాళి పొస్తములబూని
క్షత్రియుల వోలె శౌర్యముఁ జూటుగాన
రాచవారు వృక్షముల తురాయి చెట్లు,
అచ్చటచ్చట మార్గ మధ్యమ్ములందు
నంగడులు వెట్టి విపుల కాయములతోడ

నవడనుల వలకాకముచేసి బ్రతుకు కలన
చెట్లలో కొమలులు ముట్టచెట్లు కావె.
జీవనము అంపములతోడ నేముగాన
తాడిచెట్లు వడ్డగులు తులలోన
కరములలవిత్రిములు పూను కారణమున
చింతచెట్లను కాపులు చేసె కవిత.
నిశిత కంఠ కాకీర్ణపీసలకాయ
రాజి నన్నుశ్యములయి పర్యంత భూము
లందు జీవించి సంతాపమందుఁగాన
తుమ్మచెట్లు పంచములు గాఁ దోచు నాకు.

వి వి ధ వి ష య ము లు

జపాను దేశపు స్త్రీ.

జపాను దేశమున వధువునకు శ్రీపు వివాహ మనగా ఆమెతల్లి పండ్లెండాజ్జల నీవిధముగ బోధన చేయును.

1. అమ్మాయీ! వివాహనంతర మీవు మాదానవు కావు. ఇప్పటివరకును మా గూర్జలో నెట్లు మెలగితినో అట్లే ఇకపై నీవు అత్తమా మలయాజ్జలో మెలగవలయును

2 నీపై నీభర్తకు సంపూర్ణాధికారముండును. ఆతనియెడ నీవు విసలేముగ మెలగవలయును. భర్తయొనతి శిరమున ధరించుటయే భార్యకు పరమధర్మము.

3 నీవు మీఅత్తను తల్లితో నమముగ భావింపుము

4. భర్తనడత నెప్పుడును నిండేహిండుము ఒకమేళ భర్త తప్పుదారిబడినను ఆలుకణెడకుము. ఓరిమి చాల్చవలయును. ఆతడు నీయెడ ప్రేమనుకుగ నుండునప్పుడు నీవు మృదుభావముతో నతనిదోష మెరుగజేయుము.

5. మితభాషిణివై యుండుము. ఇతడు పొరుగువారితో ననుకుప్పి వాగ్వివాదం లాడకుము. అనన్య మనలే వలుకజనము.

6. నిత్యముషంకలముననే మేల్కొంచవలయు. రాత్రి అందరు పడుండినవెనుక నిద్రింపుము. పగలెన్నటికిని నిద్రపోవలదు.

7. ఏబడిపండ్ల వలుకును పూర్వము ఏసామాన్యవధులోగాని, సార్వజనీన కార్యమునగాని పాల్గొనకుము. జన సమూహము నడుమ పోరాదు.

8. సాముద్రీకునకు నీచేరు యిమ్మొవలదు.

9. ఉత్తమరీతి నిర్విము. గృహకృత్యముల నెంతయు మితవ్యముగా విధింపుము.

10. యశావన ప్రియమున వివాహమైనను యువకులతో నధికసంస్కరము జనదు!

11. నీవేన మాడంబరముగ నుండరాదు.

12. తండ్రివంశమునకుగాని ధనమునకుగాని యహంకారము వహింపరాదు.

13 ధనికుడైనను అత్తగారింట తండ్రి ఐశ్వర్యమునుగూర్చి గర్వోక్తులు వలుకజనము.

ఆప్టన్ దేశము.

మహామ్మదీయులలో శాస్త్రప్రకారము ఒకరి కంటె మెచ్చుమంది భార్యలుండ వచ్చును. భాగ్యవంతుల కీ నియమము బాగుగా ననుకూలించుచున్నది. కాని ఆప్టన్ దేశపు రాజగు అమానుల్లాగారు ఒకరు కంటె యెక్కువమంది భార్యలుండరాదని శాసించిరి. దీనికి కారణము రాజుగారి భార్యయగు సాయీరాణి గారని తెలియుచున్నది. ఈమె తన వలుకు బడి వివిధోగించి పరదాపనధిని తొలగించినది. ప్రభుత్వ నపుకరీలోనున్న వారెవరైనా యితరుకు భిన్నముగ నడిచేయెడల, తాను తమ ప్రద్యోగములను వదులుకొనవలెను. త్రాగుడు కూడ మాన్ప తీవ్ర ప్రశుత్నములు జరుగుచున్నవి.

పంజాబు మెయిలు

బొంబాయినుండిల్లికిపోయే పంజాబు మెయిలు 21 గంటలలో ప్రయాణము పూర్తిచేసెనట. ఇంతవేగముగను, ఆలస్యము లేకుండ గను

ప్రయాణచేయు రైలు మరియొకటి హిందుదేశములో లేదట.

కూర్ మృగముల వలన సురణములు.

1926 లో కూర్ మృగములవలన 1952 మంది చనిపోయిరి. తోడేళ్ళవలన 455 మందిని, చిరుతపులులవలన 218 మందిని, ఎలుగు బంట్లవలన 78, ఏనుగులవలన 56 మందిని మరణించిరి. 1927 లో కూర్ మృగముల వలన చనిపోయినవారి సంఖ్య 2285 ఇందులో 1083 మంది పెద్దపురుషులే చనిపోయిరి.

గొప్పదావా.

డ్యూమరాన్ రాజ్యపు దావాలో రు 32,50,000 ఖర్చుఅయినది. నాలుగు వారములు విచారణ జరిగెను. వచ్చేసిన డ్యూమరాదుల సంఖ్య 20, అందులో ఒక న్యాయవాదిని ముందుగ మాట్లాడి అవసరమైనపుడు వచ్చు నష్టేర్పరచినందుకు (Retaining fee) రు 40000 ల సంశుభను పనిచేయు నిశ్చయములలో రోజుకు రు 1500 పంశుభను పేర్కొనబడుచేయబడిరి. చివరకు రాజీ జరిగి దావా రెక్కడో పోయినట్లుగా నున్నది.

మరిగ సంఖ్య.

వంగ రాష్ట్రములో సంవత్సరమునకు 15 లక్షలమంది మరణించుచున్నారు. ఇందులో సగముమంది పదిహేనేండ్లకు లోపు వారము కలరావలన చలిజ్వరమువలన నాలుగు లక్షల జబ్బుదివేలమంది చనిపోవుచున్నారు. అజ్ఞానముచేతను, మాండుగనే జాగ్రత్తపడకను యితరుండిచనిపోవుచున్నారని బెంగాల్ పబ్లిక్ హెల్త్ డైరెక్టరుగారు పేర్కొను తెలుపుచున్నారు.

కోటి శ్మశానము.

సర్ జార్జి విల్సన్ అను నాయకుని చనిపోవు ప్రామాణ్యమునకు 14 కోట్ల రూపాయల ఆస్తినిచ్చెను. వీని వర్తమానము 15½ కోట్లయిచ్చెను కలకత్తాలో పర్తకముచేసి మొన్న మొన్ననే మరణించిన సర్ డేవిడ్ యూజి అను నాయకుని 28 కోట్లు గడించెను. వర్తమానము అట్లాండ్రు భాగ్యవంతుల నికరించుచుచున్నందున చున్నాము.

ప్రెస్ కో-పార్టీస్	9½ కోట్లు.
సర్. ఆర్. హాషా	8½ కోట్లు.
హెచ్. ఓ. విల్సన్	7½ కోట్లు.
ఎఫ్. ఎన్. హెచ్చి	7 కోట్లు.
నార్మన్ ఫ్లెమింగ్	7 కోట్లు.

గొప్పదావా.

1927 జూన్ 30 నాటి అంత్యమైన సంవత్సరములో నాయక మృగములచే హింసించబడిన వారి సంఖ్య యికాకింద వివరింపబడినది.

మృగము.	మొత్తము గాయములు తగిలినవారిలో 100 కి.
1 ఏకములు	83.41
2 సక్కలు	14.39
3 తోడేళ్ళు	16.00

ఓడలు.

ఈ సంవత్సరము జనవరి 1 మొదలు జూలై 1 వరకు సూరజ్ కాలవగుండా 230 ఓడలు ప్రయాణముచేసెను. 1927 లో ఏకముల సంఖ్య 2908 ని 1926 లో 2639 ని తిరిగినది.

మాట్లాడు ఫిల్ము - ౨ .

సైన్సు అత్యధునముగ వ్యాపించుచున్నది. సినీమాలు వివిధ వ్యాపించుచున్నవి. సినీమాలోని మనుష్యులు మాట్లాడునట్లు తెలుసుటకు యేర్పాట్లు జరుగుచున్నవి. 1000 అడుగులు పొడవుగల ఫిల్ముకు తగినట్లుగ ప్రాముఖ్యంను రికార్డు చేయు తయారు చేయబడుచున్నది. ఫిల్ములోని మనుష్యుల చక్కలకు తగినట్లుగ ప్రాముఖ్యంను మాట్లాడుచుండునది ఏ ఎస్. ఎల్. అం. నాయక లండనులో చునన్య సించెను.

శిక్షణకు శిక్షయగునా ?

“జయలీ హెరాల్డు” పత్రికలో వాయుచు “డెన్స్ ఫిల్మ్ గా” శిక్షణకును గూర్చి వ్యతిరేకముగ వదికారణములు చెప్పిరి:—

1 సాంఘికములు, వ్యక్తిగతములు నగు హత్యాకారణముల నది యుపేక్షించుచున్నది.

2. మనము హంతకుని నాశనము చేయుచున్నాముగాని హత్య నశింపజేయలేము.

3 ఉర్ర శిక్షలము, హత్యా కేరములము లెక్కలను బట్టియు, అనుభవమును బట్టియు, నీ శిక్షవలన హత్యానిరోధము కాలదని నిజమగుచున్నది.

4 అదిక్రూరముగు మాత్సర్య క్రోధాదులను సంత్రిప్తి పరిచి, సంఘమున మృగప్రాయముచేసి వైచును.

5 అది మనతోటివారగు ఉద్యమవానిపై నను, జైలు ఉద్యోగుల పై నను మిక్కిలి రాక్షస కృత్యముగు మోపుచున్నది.

6. విస్తోమలగు హంతకుని బంధుగుల నది మిగుల కౌఠిండును.

7. అది యే విధమునను సంఘమును హత్యలకుండి కాగామిగుల సమాజముచూడము కాజాలదు.

8. ఒక విధముగా నదియు నొక హత్యయే అధికార స్వేచ్ఛ హత్య.

9. ఇతర విషయములలో నెల్ల సభివృద్ధి నొందిన మనకిది ముఖ్యముగముగమున్నది.

10. అదియొక తిరుగులేని దండనము. పరిహాదమున హంతకుకాని నానికి విధింపబడిన శిక్ష, నవరణమునకుగాని, పరిహారమునకుగాని యుచ్చుడును పరిహారము లేనిది.

వృక్షములు వక్షులు.

జంతువులన్నిటిలోను సింహము చాలా ముదురైవది. నొప్పురాజీవి అతిభయంకరముగా కన్నువుతో పోరాడును అవసాననమయంలో కూడా వెద్ద వెద్ద బొప్పిలిడుచు పోరాములు నిడుస్తుంది. కాని కందునాటు కాంది చెట్టు ఒకటే. ఆనూత్రి యేర్పాటు సృష్టిలో లేక పోతే ఏ గాములులేన నాకి పికి వాకి గత్యంతము లేకు.

షనుగలు చాలా నెమ్మదిగలవి. అవి తమలో తాము పోట్లాడుకోవు. నీనికి భక్తి విశ్వాసములు మెండు జంతువులన్నిటిలోను ఎక్కువ మేధానులై గలవి.

ఉష్ట్రపక్షి వేటితోను పోరాడదు. కాని దాన్ని చూస్తే అన్నిటికి భయమే. దారిలో పోతున్నపుడు నేదైన ఆహారపదార్థము కనిపించినప్పుటికి తన పనిమీద పోతుంది కాని వాటిని లెక్కచేయదు. వక్షులన్నిటిలో కెల్ల

నూత్నదృష్టితో ప్రపంచమును తమకు రానున్న ఆపాయాలను యిట్లే కనిపెట్టి తప్పించుకుంటుంది. శత్రువులు ఎవరన్నా కవచమును తమ తలలను యువకలో దాచుకొని శత్రువులను తాము చూడడం లేదు కనుక శత్రువులుకూడ తమను చూడ జాలరని ఆనుకుంటూవుంటుంది. ఇది సామాన్యంగా ఎడారులలో నుంటుంది.

ఆ హా ర వ దార్థ ము లు .

కోతులు;— వీటిని చైవావాసు తింటారు. సింహళంలో పెడ్డాన్ అనే బాతివాసు వీటినిదనే ఆధారపడి వుంటారు.

నక్కలు;— ప్రకృతి అనే మృనిసిహితీకి నక్కలనేవి పాకీవాళ్ళు, కనుక వీటిని తినకూడ దంటారు. కొన్ని దేశాల్లోని పక్షులు నక్క మాంసాన్నే తింటాయి. నక్కలు మనిషిమాంసం కోస మెదురుచూస్తుంటాయి. కొన్ని దేశాల్లో నక్కమాంసాన్ని జబ్బువాళ్ళకు మందుగా ప్రవ యోగిస్తారట.

పిల్లులు;— 1871 లో పెరించి వాటిని జర్మనీవాటిని జరిగినయుద్ధంలో ఫ్రాన్స్ నగరాన్ని ముట్టడించారు. ఆముట్టడి సమయమందు 5000 పిల్లులు తనబడెనట. వీటియొక్క మాంసం, కండేళ్ళు, ఉడతల మాంసంకంటె యెక్కువ నున్నితంగా నుండి, యెక్కువ రుచికరంగా వుంటుందట.

ఎలుగుబంటి;— ఎలుగుబంటి మాంసాన్ని ఐరోపాఖండంలో మందు క్రింద ప్రవయోగిస్తా రట. వార్షిక, రష్యా, పోలండు దేశములవారు దీనిని తింటారట గాని జీర్ణించుకొనట చాలా కష్టమట. ఈమాంసాన్ని ఉప్పుతోకలిపి యెండ బెట్టి తరువాతి వండుతారట.

ఎలకలు, వందికొక్కులు;—

మనానిను రాజధానిలో వీటిని తినే వారున్నారు. వీటిమాంసం కొన్ని పక్షుల మాంసం తో సమాన రుచికరంగా వుంటుందట.

గబ్బిలము;— వీటిని అనేకమంది తింటారు.

గుట్టము;— ఆమెరికను ఇండియనులు గుట్టా మాంసాన్ని భక్షిస్తారు 1864 లో ఫ్రాన్స్ నగరమందు ఒక మీటింగు చేసి యికనుంచి గుట్టా మాంసాన్ని తినాలెనని తీర్మానించారట. అందుకోసం 1886 లో గుట్టా మాంసము తీయటానికి మొదటి కసాయి దుకాణం ప్రారంభించారట. ఫ్రాన్స్ ముట్టడి సమయంలో (65000) అరవై అయిదు వేల గుట్టాలను చంపి తిన్నారుట. ఇంగ్లాండునందు 1588 ఫిబ్రవరిలో బిక్నెల్ గారి అధ్యక్షతక్రింద జరిగిన విందుభోజనంలో గుట్టా మాంసం ఉపయోగించారట ఒకవ్యక్తి రోమన్ దేశములు గాడిదమాంసం తిన్నారుట. పరివ్యా దేశములు అడివిగాడిద మాంసాన్ని చాలా గొప్పగా భావిస్తారట.

ఏనుగులు— ఆఫ్రికాలోను ఇంగ్లాండులోను ఏనుగుమాంసం తినేవారున్నారు. డాక్టరు లివింగ్ స్టోన్ గారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

“ఏనుగుకాలు కోసి వండిన మాంసం తిన్నాము. చాలా రుచికరంగా ఉంది. ఈమాంసం తినేవారు కడుపు బల్ల పెరగకుండా మాలింగ్ జాగ్రత్తపడాలి. ఏనుగు శరీరములోని మాంసము నాలికలోని మాంసం, ఎద్దు, గేదె మాంస ములంత రుచికరముగా వుంటుంది. తక్కినభాగ ములలో వుండే మాంసము ఎవడో మరీ అగ

లిగా వుండేవాడు తనవలసిందేగాని అందరూ తనవగినంత రుచికరంగా వుండదు."

సామల;— వీటిని చై నా వా రు న్నూ , ఆస్ట్రేలియావారున్నూ తింటారు. వీటియొక్క చర్మాన్ని ఒలిచితేయటానికి ఒకతనూపావద్ధ తుంది. కొబ్బరిచిప్పకొక రంధ్రంచేసి సాము తోకని ఆ రంధ్రములో దూర్చి ఎత్తైన స్థల ములో కూర్చుని ఆ కొబ్బరి చిప్పను రెండు కాళ్ళ సందున అదిమిపట్టి ఆ తోకను ఇటువటగా

లాగవలెనట. ఈ పద్ధతి కంసాలి తీగను కమ్మె చ్చులో పెట్టి లాగినట్లుంది. ఇట్లు చర్మం ఒలచ బడిన సామును ముక్కలు ముక్కలుగా తరిగి అంగాభా దుంపను వేయించినట్లుగా వేయిస్తారట. కొంతమంది సామును ఊరగాయగా పెడతారట.

చేదపురుగులు;— నీచజాతులవారు వీటిని తింటారట వీటిని బియ్యపు పిండితో పుడకపెట్టి పువ్వుకారం కలిపి వుండలు వుండలుగా చేసి తింటారట. ఇది యిండు మిండు చల్లిపిండి నూదిరి వుంటుంది.

సాధువు—శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస.

మల్యాల వేంకటేశ్వరీరావుగారు.

తే. గీ. దక్షిణేశ్వరుగడిదరం + దాపుజేరి
సాధువొకడుండె నాదేవు + సన్నిధాన
పిలువ బలుకడు నవరికి + బేర్పెన్నెన
రాడు, జూడడు బ్రజల నా + ప్రభిత తపసి,
కావి వలువలచే గప్పి + కాయమెల్ల
మాన రూపము దాల్చి యా + మునివరుండు
నలుపు ధ్యానంబు శేజవల్ + కాంతమతిని
కాల మీరీతి తపమునఁ + గడుపు నతఁడు.

అంత నొక్క దినంబున + సంబరమున
మేఘము లలముకొనియెను + మిక్కుటముగ
చిత్రమై దోప వినువీధి + శేకటులను
మునిగె బ్రహ్మాండ భండము + పూర్తిగాను.
అట్టి తరినికాల వనిత + పట్టుకట్టి
ఏమి సంభవించునో యని + యెంచుచుండ
గాలి యేతెంచె నంత దు + రటముగాను
అంతలోన మేఘములన్ని + యంతరించె

ధవళ ఛత్రంబు దాల్చెను ♦ ధరణివనిత
విశ్వమెల్లను నింకెను ♦ వెలుతోడ
బయటకును బోయి చున యోగి ♦ పైకి జూచి
వక వక, నగి గనులిడుచు ♦ పడుగులిడుచు
నాడఁ జూచెను వ్రజలెల్ల ♦ గూడి జూడ.

♦ ♦ ♦
అంత శ్రీరామ కృష్ణుడు ♦ నచటి కరుగు
దెంచి “ యినియేమి చోద్యము ? ♦ దివ్యపురుష !
బయట కెన్నడు గాక దే ♦ చళము నుండు
నీవు తన్నయత్వము తెలిసి ♦ నేడే దేల
తాండవం బాడుచుంటివి ♦ తపము మాని ?
నీదు యాట లనర్థంబు ♦ సాదరమున
నెఱుంగఁ బల్కువె యానంద ♦ మెనఁగ మెనఁగ ”
అని వచింప సాధువపుడు ♦ “ అయ్యో ! ఏమి
జెప్పడున్నీకు నీతుచ్చ ♦ జీవి, మాయ
చేత గప్పబడుచునుండ ♦ చిత్రముగను
మాయ నా జీవి యామేఘ ♦ పుంజమట్లు
గనుటలేదె ? యొక్క తుట్టిలో ♦ ఘనఘనంబు
బ్రాకు నాకనమంతుము ♦ రజనియలమ,
తరిలి పెద్దపవన మొండు ♦ దాని వెంట
చెదర గొట్టెను మేఘముల్ ♦ చీలిపోవ
మంట గల సెను నల్లని ♦ ముబ్బులెల్ల
తెల్లనయ్యె వ్రపంచము ♦ తేటపడఁగ
గంటి మెప్పటి యట్ల నా ♦ గగన వీధి
యటులె యీమాయ గప్పి ♦ యంతనేపు
వదల దెంతయునై హింస బంధమకట
అరయ లేమావరాత్పరు ♦ ననఘననిన ”
సాధువాక్యముల్ విని చాల ♦ నతస్థిలి
జ్ఞాన మార్గము దెలిసి యా ♦ జ్ఞానమూర్తి
తరిలిపోయెను దన తొలివ ♦ దక్షిణంబ !

బందరునుంచి కన్యెన్సునుకోసము వచ్చిన స్నేహితులతో కలసి ఆవేశ కాయంకాలము నేనూ పంతులూ ఓకారు వెళ్ళేము. పంతులు నాదగ్గరేమీ రహస్యాలు దాచుకోడనే గర్భము నాకు బాగావుంది. దాచుకోలేదు. ఎప్పుడైనా పీలుమాచుకొని చెప్పటంజేవాడినీకూడాను అతని వెల్లడితనానికి. అయినా చెప్పడము మానలేదు. తన మనోవేదన తీర్చుకోడానికి యిదేమార్గమని అతని వుద్దేశము. మృదయము పడి దుహా అటోచనల కలవరముతో సానుభూతి మాపగల చురొక మృదయముకోస రము వెతుకులాడటము నైజము. అట్లాంటి దుహామృదయము నాదని నా స్నేహితుడికి బాగా తెల్పు. నాగు రాజమండ్రి బందరాయింపైన తరువాత పంతులు రావడానికి అదే మొదటితూరు. ఆ ఓకారంతా మేమిద్దరము ఒకటేమాటలు. తృప్తితీర స్నేహితులంతా గోదావరి ఒడ్డుకి పోదామంటే చాలామంది వుంటారని మ్యూజియం తేవుబయలుదేరాము. పోస్టాఫీసుదాటేం. ఎదురుగుండా యెవరోఅమ్మాయి పిల్లాడినెత్తుకుని వస్తూంది. అందరము చూశాము. ఎంతోఅంద మామెలోంచి మొదలైంది నలిపేటద్ద పువ్వులా గుకుమారము వికసిస్తూంది. ఆమె దృష్టి పంతులుమీద పడిందని అందరము గ్రహించాము. పంతులు మాఅందరిలోకి చిన్నగా, సన్నగా, అందంగా వుంటాడు. అంచేత అని మిగిలినవాళ్ళు అతని అదృష్టాన్ని యొగతాళిచేస్తూ మ్యూజియం వలుపు తిరిగారు. ఆమె దృష్టిలో మామూలుమాపు కాదని నేను గ్రహించగలను. అది చనువుతో చేరినసిగ్గు పలకరింపులో ప్రశ్న మొగము వాడిపోయింది. ఆ ముఖములోకి యెక్కడ లేని భీతి. అనుమానము, ఆవేశము, అన్నీ నిర్మలమైన ఆకాశములో ముగిసిపోయే మేఘుల్లాగు క్రమమృతవచ్చేయి. అవి అన్యయించాలి. మా స్నేహితుని మోము చూశాను. అతని ముఖమూ మారింది. అత డాడిక్కే చూడ్డములేదు. అత నిలో ఆవేశ సంతోషానికి తావులేదని నాకు తెలుసు. ఇది చాల కొత్తగా కనిపించింది. ఆమెసంగతి నాకు యిదివరలో చెప్పలేదు. ఆమెతో యితనికే పూర్వపు పరిచయముంటే చెప్పకుండా వుండడము అపభవము. కాక యేదో ప్రణయ కలవరనుంటే యిలాంటి సందర్భాల్లో అందరికన్నా హెచ్చుగా విక్లుపేస్తూ అనందించేవాడు, ఏ అడదానికళ్ళయినా అప్రయత్నముగా తన మీద పడి దురల లేకుండావుంటే,

అప్పటికి మేమిద్దరము మాట్లాడుకోలేదు. అరాత్రి యింటికిపోయేక అతనికి నిద్దరరాని ఆవేశములో వస్తు పిలిచి నీతో యితవరకూ చెప్పనిసంగతి నొకటివుంది. చెప్తాను విను అన్నాడు.

ఆమెసంగించే అని నాకు తెలుసు. “ఇంకాకా మనకి కనబడ్డాదే ఓకారుకుపోయినప్పుడు, అట్టిలవేర కారద మాకు కొద్దిగా బంధువు. నేను బి.ఎ. పరీక్షకు సరిదాగా స్నేహితులతో వుండాలని బందరులో చదువుకొన్నా యీవూకే కట్టేను. పరీక్షలేవచ్చినప్పుడు నాల్గింటిలోనే చుకాముచేనేను. నాకు అక్కడ భోజనము చెయ్యడానికి మనసు పోయ్యేదికాదు. ఏదో మివ పెట్టి హోటలులో చేసేవాడిని. ఇంటికి వెళ్ళినప్పుడు భోజనానికి లెమ్మంటే యేకపో నెసాలు కట్టించేవాడిని. స్నేహితులింటికి వెళ్ళానని, హాస్టలులో నిర్బంధించారని, ఎవరెవరో హోటలుకి తీసుకువెళ్ళారని ఎప్పుడూ నన్ను విలపడానికి యాకారదే వచ్చేది. అప్పటికిమె రజనవులయిందికాని కార్యంకాలేదు, యావనములో పొగరుగా మిసమిసలాడుతూ యింతకన్నా యెన్నోరెట్లు అంతంగా కనపడేది. అప్పుడే సిగ్గు ముడుతలువిడిస వువ్వురేకల్లాగు నవనవలాడుతూన్న అంగాలు కదుపుకుంటూ వచ్చినప్పుడల్లా యేవో కొత్తరంగులు వారిపాడుగునా వికజలు తూన్నట్లుండేది. ఆమెసమాచిన మొదటిమాత చాలా చిరపరిచితురాలైన ఆమెలా వికసించింది. “అమ్మ భోజనానికి లెమ్మంటూంది” చిన్న సిగ్గుతో తలుపు పక్కగా నుంచుని. నేనప్పటికే అల్లుకొన్నమిచ యెంతో మొగమాటంగా మోహము వంచేసుకొని చెప్పేటప్పటికి “పోనీ, రాత్రికి తక్కువండా రండి” అనేది. రాత్రి అంతే. మళ్ళీ మర్నాడు, ఇంక లాభము లేదనుకున్నారు కాబోలు.

“పోనీ, యిప్పుమై వీలైనప్పుడే” అని నవ్వుతూ చాలా చనువుగా వెంటా ఆంది.

అపిల్లని మాచినప్పటినుంచీ యేవో వింతభావాలు కలవరపెట్టేవి. ఆమె యెంత చక్కగా పాడుకుం దనుకున్నావు నాకుఅనలు సంగీతములో ఆనుభవములేదు. అఖరికిపాట వినడమంటే వినువుగా వుంటుంది. ఆమె పాడు తూంటే మొదటిసారి నాలో పాటలో కలుగుతాయనే వుద్దేశకాలు కలిగాయి. ఆనీజ తీసుకొని రాగము యెత్తుకుంటే ఆశ్రుతిలోని అలలు మెల్లిగా ప్రోవచ్చి నాప్రతి

అటువులోనూ కలిసిపోయి అల్లలలాడిపోతున్నట్లు హృదయమంతా కంపమత్తేది. ఎన్నోసార్లు యీవుగోళ్ళ వాళ్ళేం వాళ్ళయింటి నీధి కొట్టులోవుండే అబ్బాయిదగ్గరకే వచ్చి సాయంకాలము పూటల్లా మార్పుంటాండే వాడుట ఆ పాటవిని ఆనందించడానికి. పరీక్షలైనా వాకోసము ఒకరిద్దరు స్నేహితులువచ్చి సాయంకాలమల్లాయంటివద్ద వుంచేసేవారు నాకెంతో సిగ్గేసేది. అయితే పుస్తకాలన్నీ అరుగుమీదంతా పరిచేసి చదివేస్తున్నవాళ్ళకు మల్లే కనపడేవాళ్ళం. ఆపాటకోసము యెదురు చూసే వాళ్ళము. అమె గ్రహించుకట్టు, సరిగ్గా కనిపెట్టునట్లు సాడేది తృప్తులనుజేసి పరవశుల మైపోయేలాగు.

ఆమెనుచూడడానికి, ఆమెతో ఆడుకోడానికి ఎందరో పిల్లలు వచ్చేవారు. చిన్నపిల్లలకూడా, చిన్నపిల్లల్ని దగ్గరికి తియ్యడములా నాకు చాలా ప్రభావతిప్పుంది. ఒకమారు యేమైందా. వాళ్ళ పొరుగింటివాళ్ళపిల్ల చిట్టి అరుగుమీద నుంచుంటే, ఆఅమ్మాయికి మూడో నాలుగో యెళ్ళు. నేనువెళ్లి తీసుకువచ్చేను. అరుగుమీద కూర్చున్నాము. అరుగుదాటితే వాళ్ళ పెద్దవాలు. దానిలోనే యీమె సంగీత కచ్చేరీలు. పిల్లల్ని ముద్దుల్తోటి నలిపేవడమంటే నాకెంతో యిష్టము. హాయి కిటికీదగ్గరకి వచ్చి గూట్లోకి వంగి రెండుచేతులతోటి యింకప బెజ్జాలు పట్టుకుని కారద నుంచునివుంది. నాకెందుకో వెక్కిరిస్తూ తిరగాలనిపించింది. అమె బెదరికట్టయింది. “చిట్టి” అని పిలిచింది.

“చిట్టి రాద” ని మరీ గట్టిగా చిట్టిని నాలాకి చేర్చేసుకుని “నువ్వు వెళ్ళవుకదూ” అని అడిగా కారద వేపు చూస్తూ, సిగ్గులో దాగలేకపోయిన చిన్న నవ్వు ఆ పెదవులమీద నృత్యము చేస్తూంది.

“చిట్టి, నువ్వు నాదానివికదూ, నీకు తాయీలు పెద తాను రావూ”

“రాన” ను అమ్మా.

చాలాసేపు మాయద్దరి అతుకత చూసి పూకుంది. ఆమె ఆకర్షణ హెచ్చైపోయింది. నాకన్న హెచ్చుగా ఆమెకు ఆను కావాలన్నట్లు ఆముఖములో కనిపెట్టినట్లు “నేను వస్తాన” ని రెండుచేతులూ జాపింది ఆమెవైపు. “తలుపులు తెరిచి వెళ్ళిపోయి రా” అంది.

“చిట్టి నాది, నాది, నాక్కావాలి” అన్నాను. పెంకెతనంగా.

“నాకూకావాలి చిట్టి.”

“చిట్టి వెళ్ళటానికి మీలులేద” ని గట్టిగా దగ్గరగా తీసాను.

“అబ్బా, చిట్టి” అని గట్టిగా పిల్చింది. చేతి కట్టు వదిలింది. పంపించబోతూ మళ్ళీ దగ్గరకు తీసుకుని “మీవాళ్ళంకరిని చూస్తే చిట్టికి భయం”

“మావాళ్ళెవరూ లేరప్పడు”

కొత్త వికాసముతో యింకప బెజ్జాలకి బుగ్గలని రాస్తూ చిట్టిని వెళ్ళిపోయి రమ్మని కడులైగ చేస్తూంది. నేను అది చూడనట్లే “నీతోటిమాడా ఒంటరిగా ఆ చీకటిగదుల్లో ఉండడానికి భయం మాచిట్టికి.”

“చిట్టికి అలాంటిభయాలు లేవు. కొత్తగా నేర్చుతే తప్ప, ఏదీలేయండి వచ్చేస్తుంది!”

వదిలేసా. చిట్టి తలుపు దగ్గరకి పరుగెత్తింది. వెనకాల నేనూ లేచి వెళ్ళా. మీద తునాలు కిందపడింది. కారద తలుపుతీసింది. గుమ్మంలాకి వెళ్ళిపోబోతూన్న చిట్టిని అమాంతం యెత్తుకువచ్చిసా. “ఆ” అని వెగటు మొహము వేసింది కారద.

“చిట్టి నిలా యిస్తుండే, పాటనేర్పాలి”

నేను లోపలికి వెళ్ళి “యింద అన్నా” నవ్వుతూ వచ్చి “చిట్టి” అంటూ దూరంనించే ముద్దుతో అందుకుంటూంది. నాచెయ్యి ఆమెకు తగిలింది ఆమె మెత్తని వేళ్ళు తగిలాయి. కొద్దిగా నడికేయి నావేళ్ళు. ఆమె పిల్లని తీసుకున్నా యింకా అట్లాగే వుంచాను. ఒళ్ళంతా పులకరించింది. వేడి రక్తము తొందరగా ప్రసరి నాడి లోంచి ప్రవహించుతూన్నట్లయింది. ఇంతవరకు అపుకున్న వుద్యోగము ఆవేశాల్లో తొందరపెట్టేసింది. ఏం చేయాలి అనకుయింలా. అప్రయత్నంగా ఆమె రెండు చేతులూ గట్టిగా పట్టాను. చేతులు లాక్కొంటూ జారి పోతూన్న పిల్లని క్రిందకి దింపుతూ “మీచిట్టిని మీరు తీసుకుపోండి” అంది. ధైర్యం మెచ్చింది.

“కారదా, అట్లా దిగులు గా చూస్తూవేం”

“నేను వెళ్ళాలి, చిట్టినితీసుకు వెళ్ళిపోండి.”

“చిట్టి కావాలన్నావే”

“మీరేమంటాలో అని.”

“నేనేమంటా మధ్య, నేను వెళ్ళిపోతారే” అంటూ వచ్చిసా. చూపులు మెల్లిగా మూసేసేలాగ తలుపువేసి చిట్టితో వెళ్ళిపోయింది. అరుగుదీవర నుంచూని స్తంభాని ఆనుకున్నా. ఒక కాలు గాలిలో వూపుకునా

నావృద్ధయే వేగముతో సమానంగా. ఇద్దరు కుర్రాళ్ళు నవ్వుకుంటూ ఆల్లా పోతున్నారు. ఎవరో అమ్మాయి “కారదా” అని పెరటి గుమ్మంలోంచి పిలుస్తూ. నన్ను చూసి బిడియంగా వెళ్లిపోయాంది. స్తంభాన్ని క వలించు కుంటూ వెనక్కిచూశాను. ఆ మొహములో కోపములేదు. ఎంతో సంతోషము. “కాలందాన్ని అనుభవించి ఆవైరి మొహ మెందుకట్లా నెడతావ”ని పలకరిస్తున్నట్లు కనిపించింది ఆ వదనముగా. మెల్లిగా కిటికీదగ్గటి వెళ్ళాడు. ఇంకా పచ్చాడై.

“మీ ఆమ్మేది” అన్నా. “బైటుంది. గోపాల మామగారింటికి వెళ్ళింది.” ఇంక నాబాధ గ్రహించుకో.

కుర్చాడు కారద ఒకటి రెండుమార్లు పెరట్లో కనపడింది. మాట్లాడించాలనుకొన్నా. కాని పెదవస్థికటి వచ్చిపడింది. దానికి తోడు భయం. అంతవరకూ లేని యీ కొత్త భయమేంటో. ఆమె చూస్తూంటే యెవరు అనుమానపడుతున్నారో అని దిగులు. ఇటువైపు అటు వైపు చూడదు. వంచిన మొహములోంచి రెండు మూడు మాపులు వొంగిలింపడము, పెదవులు కొరుక్కొడము యింతే. ఇదివరకు నాళ్ళ అమ్మ వాళ్ళమందు ఆమెతో చనువుగా మాట్లాడిన దైర్యము పోయిందిప్పుడు.

కనివారమునాడు పరీక్షలైపోయాయి. వాల్లింటిలో కూర్చుని తీరుబడిగా కబుర్లు చెప్పాను. ఆవేళ కాండ అమ్మతోటి ఆమర్నాడు వెళ్లిపోవాలన్నా.

“అయితే యీ ఒక్కరోజైనా భోజనానికుండా” అంది. సరేనన్నా. ఆవేళ విందు అనేక ఫలహారాల్తోటి. ఒంటిగుంటయింది. అలసి అంతా పగలే నిద్రిరాయారు. కారద గదిలోకి వెళ్లుతూంది. తలుపుతీరుగుతూ ఒకమారు చూసింది యీ దీనుడివేపు. దానితో కల తిరిగింది అప్పటికే ఆనేక ఆలోచనలు. ఆవేళాల్లో వృద్ధయము కంపమెత్తుతూంది. భోజనమునాడా వచ్చింది. నన్ను తప్పించుకుంటూందికదా అని. మెల్లిగా గదిలోకి వెళ్ళా. తలుపువేస్తూండడము చూసిందనుకుంటూ. మంచముమీద తలగడలో మొహముపెట్టి యెదురుగావున్న రాక్షా కృష్ణ పెద్దపటము చూస్తూ పడి, కాళ్ళు కదుపుతూంది నేల మీద, మంచము చాలా మెత్తుఅవడముచేత.

మేమిద్దరం ఒకేవిధంగా మనోవేదన పడుతున్నామా అనిపించింది. నాసిగ్గును విడిచి మాట్లాడ నిశ్చయించు కున్నా.

“కారదా, నేను నిన్ను.....”

“నేనూ మిమ్మల్ని.....”

“అయితే నాతో వచ్చే నెవ్వరుకాదా?”

“అయితే నా అందాన్నా నా శరీరాన్నా పేర్చిమించింది మీకు?”

“నీ అందాన్ని.”

“అయితే నాశరీరానికోసం మొందుకాపడదుతాడు”

“నీ వేదాంతం నన్ను దహించివేస్తోంది.”

“నాస్కామోటవివండి. ముసమిరుపురం ప్రేమించు కొన్నావును నంగడికి దేవుడే నావ్వి. మావాళ్ళ నాచిన్న తనంలో యెవరో వికారించి ముడిపెట్టటంవల్ల పాతి వృత్తానికోసం కొన్నిఆశలు కట్టిపెట్టుకోవాలి. శరీరాలు కలియకపోయినా మనస్సులు కలిసాయి. ఈజన్మలో కాకపోయినా మరొకజన్మలో విమ్మల్ని భర్తగా కోరుకుంటా” అంది.

నేను మాట్లాడలేకపోయాను. కారద నేర్పిన నీనులు చూపుతోన్న విక్రీయం నానోరును కట్టివేయాయి.

“కారదా, నిన్ను ముసలేను. నిన్నే నావృద్ధయే మలా వూడస్తా. ఈ జన్మలో యింకొకరిని పెండ్లి చేసుకోను. ఎప్పటికైనా నీకలం చూస్తూనే పొగిదాలు విడుస్తా.” అని ఆ పుచ్చేకాన్ని ఉన్నాదనివలె వదిలేసి మావూరు చేరుకున్నా.

మిక్కిలి ఆకరితతో యెదురుచూస్తూన్న పరీక్షా ఫలితాలు వచ్చాయి. పరీక్ష తప్పింది. ఇంక చేసేదేమిటి. చెప్పిపట్టుంటూబోరియలు కాలేజిలో ప్రవేశించా. తప్పేట్లు యెడకి తెలిసిందో యని దించిన మొహము యెత్తకుండా తిరిగేవాణ్ణి నీగు దిగమింగకుంటూ. నాది తప్పడమేమిటి భయముకాకపోతే.

పెద్దెంబడికి మళ్ళీ పెంటరు యీవూరే. నాకు చెన్న పట్నం వెళ్ళగానే అందుకుంది మలేరియా. మహాబాధ పెట్టేసింది. అదరు పట్టుపట్టి పరీక్షకి వెళ్లవద్దని. నేనెవలు 15 రోజులు ముందరే వెళ్ళాంటాను. ఎవరైనా నేనీ పాలు చదువుకుంటూన్న వాళ్ళుంటారు వాళ్ళతో చదవాలని ఆఖరికి యెల్లాయిలేనేం వారింకోడా అందనగా వచ్చి పడ్డాను. మా వాల్లింటిలోనే ఒక పూర్తి మిగిలిందిలే.

వచ్చిననాడు కారద కనపడలేదు. ఇల్లంతా వెతికాను. పికారు వెళ్ళిందేమో, నేనీ పాలుతో ఆడుకోదానికేమో రాత్రి భోజనాలయిందాక చూశా. ఈమారు నాజమ్మ మూలాన్ని భోజనాలక్కడే ఒకటే వెర్రిధానిన. కనపడలేదు కారద. ఇల్లుమాస్తే కొత్తగా వెల్లవేసినట్లు తోరబాల్తోటి, ముస్తాబుల్తోటి కనపడుతూంది. రాత్రి పడుకునేముందర “పిన్నిగారూ, యీనుధ్య విశేషాలేంటి.”

అమ్మా. కారదకి కార్యమైంది అత్తగారు తీసుకెళ్లారు. యీ పూల్లోనే రామమందిరంపక్క సందులో వున్నారా.

ఇంత మకుపుగా యీ విషయాలు గ్రహించగలిగినందుకు నా అదృష్టాన్ని పొగడుకుంటూ నిద్రపొవ్వాలని భయపడించాను. కన్ను మూయ్యాలని యత్నాలు. కాని ఆమార్తె, అదికష్ట ప్రణయమూతికా మల్లీమల్లీ అకంటి సాఫీ రప్పలకి మధ్యనిలిచి నిద్రని పరిహసిస్తూంటే యే చెయ్యాలి. విధిలేక మేలుకు కూర్చున్నా. ఎక్కడో అకూతము మనకెరలో మాయమైంది నిద్రనప్పేసింది. ఇదీ నాపడిన మూకుసెలల ఆనేకానికి పుష్కలపానము. నేను చెప్పేవున్నా. అతడిని వదిలేసెయ్యకుని, నేను పరిగిహిస్తానని, నీగోపర మేమైత చేస్తానని, నాచేమి అడర్చాన గొప్పతనములో వాడించాను. ఆమె నాకుకాకాలి అమెలేనిది తీవనము దుర్లభము. ఇప్పుడు ఆ కొత్త మొగుడితో సాఖ్య మనుభవిస్తూండంటే ప్రజ్వలిపోయిన యీర్ష్యాకృత్యాలలో వోడ్చుకోడము దుర్లభము.

ఇంతకీ నాకోసముకాకనే నమ్మకము నాకు బాగా వుంది. నాకాధ నేను పీర్చుకోగలను. సహించగలను. తీర్ణముచేసుకుని రక్తము కుద్దిచేసుకుంటూ, కాని ఆమె కోసము, ఆమెకు యిష్టములేనిది, ఆమె హృదయ మింకోరి కాయత్రము చేయబడిన పరిస్థితులలో ఆమెకష్ట ముఖాలకు కంఠము కట్టుకున్న నేను ఆమె యిష్టానికి వ్యతిరేకంగా, బానిసకన్న, తమవుకన్న కష్టాష్టంగా ఆమెకు నిర్బంధనిషేక మహోత్సవము చేకూర్చు నిక్కయ తంకల్పముతో, మహా రోషముతో మండిపోతున్న నేను సహాయము చెయ్యాలి, రక్షించాలి అనే ఆవేశం యెందుకో యొక్కడనుంచో ప్రవేశించింది.

మక్కాడల్లా కామమందిరముదగ్గర వీధులన్నీ తరిగారు. ఎవ్వరూ కనబడలేదు. అఖిరికి సాయంకాలానికి యిల్లు కనబడింది. కారదకూడా, కారదే. కూర్చునివుంది. అత్తగారుకాబోలు జట వేస్తూంది. పూలుమండిచి బాటముక్క చేత్తో పట్టుకుని యియ్యడానికి చెయ్యి వెనక పెట్టింది. ఇంటిమందర యెదురుగా కారదకి కనపడేలాగు రెండు నిమిషాలు నిలబడిపోయా. కారద చూసింది. అత్తగారు చూచింది. ఇంకా ఒకరిద్దరు నా దుడుకుతనానికి నవ్వుకున్నారో, తిట్టుకున్నారో. సందుచివర చాలానేపాగా. కారద రాలేదు. ఆవేళటికోతము కారదమీద పూతికాగా అనన్యము పుట్టించేకాయీ ఇంక కోసము, చేమి, అనన్యము, యార్దగ్గి, దైర్ఘ్యము, తొందర, అన్నీ ఒక్క

మారు చాలో గగ్గోలు పెడుకున్నాయి. వికాఖపట్నం ఏచ్చాను(3)లో తిన్న లాగు

రెండుకోజలు గడిచాయి ఒకనాడు మధ్యాహ్నము రెండుగంటలకి ఒక జట్కాలోదిగింది కారద, అత్తగారు మొగుడు, తమ్ముడట ఒక కుర్రాడు తీవ్రింగా చదివేస్తున్నా. కిటికీలోంచి చూశాను గ్రహించానుకూడా. కారద యింటిలోకి వెళ్లిపోతూ పారేసిన దొంగచూపు. “నేనేమిచేసేది అవతల హక్కుదారుడు భరణ అపుతూంటే” అన్నమాటలు స్ఫూర్తిస్తున్నాయి. అబ్బి వాళ్లు ఒక్కతేమాటలు చాలామట్లు కారదమీద భరణకుండే మోహములోని అకనిచేష్టలు వర్ణించుతూంటే మందుకు వచ్చేది. సిగ్గుతో పెరట్లోకి కెళ్లిపోయింది. నేనువెళ్లాను. బావిదగ్గర మోహము కడుక్కోడానికి వెళ్లుతూ “ఎంత కఠినమృదయము” అమ్మా. ఆమె వింది. మోహము వంచుకొని గులాబీమొగ్గ గట్టిగా తుంపింది. లోపలికి పోయింది మృదయం కంపమెత్తింది

వాళ్ల అమ్మ పట్టుబట్టి వుంచేసింది ఆవేళకి కారదని. బింది కదలిపోవడము చూశా కారద లేకుండా. వచ్చి తరుపుమీద పడి దొర్లా ఆవేశమాపుకోడాని కరగంట. రాత్రి భోజనాలయ్యాయి తండ్రి కూతురుతో ఒకటే కలుసుకెళ్లిన. విధిలో పెరట్లో ఒకటేవెన్నెల దూరాన్ని మూలతీతీసుంచి గాఢమైన వాసన. కారద, తల్లి, తండ్రి వెన్నెల్లో తెల్లని పక్కలమీద దొర్లుతున్నారు. నాగదు లోంచి నాలోంచి నేను నేనుమానున్నా వాళ్లని. చిన్న మానిరాగాలు తీసింది కారద అఖిరికి. అలిసిన యిద్దరూ నిద్రపొయ్యారు. లేచి మెల్లిగా సావిడిలోకి వెళ్లి చీకటి లోంచి కారదవేపుచూశాను నా అలికిడి కనిపెట్టినట్లుంది వాసన చూచుకుంటూన్న గులాబీపువ్వు పక్కమీదనుంచి తీసి మెల్లిగా లేచివచ్చింది నాదగ్గరికి. నాకు ఒళ్లు కంపమెత్తింది. నజీకాయీవాళ్లు, దైర్ఘ్యమేమైందో “కారదా” అమ్మా. చేతిలో పువ్వుజాపింది. “ఎంతచేమి”

“ఎంత చీకటిపోయినారా.”
“కారదా, యెంత కట్టిపెట్టుకున్నా నిగ్రహించుకో లేకపోతున్నా. నాతో—”
“మీగు మన పూర్వసంభావణ మరచిపోయారు.”
“కారదా, నన్ను రక్షించు. నాతో వచ్చేసెయి”
“యెందుకూ”
“నా చేమికోసం”
“పాతివ్రత్యాన్ని కళంక పరచుకొని యిందుకు ఒడిగట్టనా?”

“ నేనిలా కృశించి పొగిదాని విడనాలిసిందేనా ”
కారద కన్నులనుండి అశ్రుధార కెలయేరులాగ పరివ
హిస్తోంది.

“ కారదా యెందుకలా విలపిస్తావు ”

“ నాకోసం మీరుపడే సంతాపం చూడలేక. ”

“ కారదా ” అంటూ ఆకళ్ళల్లోకి చూశా. ఆమె
భయపడినట్లయింది బెడరింది.

“ నేనింకోరిదాన్ని. అపవిత్రనైపోతా. నన్ను మరచి
పోండి. మీమీద ప్రేమ ఎప్పుటికీపోదు. కెలనా ”
అంది దీనంగా.

“ కారదా, నిశ్చలమవుస్తా ”

“ నేను కఠినకాలిని. కాని యేం చేయగలను— ”

ఈమాటే సమాజం.

నాకు ఆర్థమయింది. ఆమె అందుకే ఆరాత్రిఅగింది.
నన్ను కలుసుకుంది పాతివ్రత్యము నిలబెట్టుకోడానికి.

“ కారదా, మేలో యీ మన ప్రణయభావా
మరచిపోతా. ”

చెయిచాచింది. చేతిలో చెయ్యిచేశా. మరచిపోయాను
యిన్నాళ్ళు. ఇప్పుడు మళ్ళీ జ్ఞాపకము వచ్చింది, ఆమె
కనపడ్డనించి.

పండితుడు.

కొత్త వ్యవసాయముగార్చిగారు.

క. కలఁడు ధనపాలుఁడనువాఁ

డిల సార్థకనామధేయుఁ డేలికలయ్యు భూ

వలయుమున నున్నవారల

వలసను గవ్వంబు కొనుచు వసుధాధిపుఁడై.

జగమునకు నోయిగూర్చు నా చొందుడకట ! మస్కహాకళంకమున భ్యాతిదొరగినట్లు
ప్రకృతి ధరణీకంచంద్రుడు పరమనైచ్చ్య, నిలయమను దుర్గణంబొకటి గలిగియుండె.

అర్థిబృందమటన్నను నాల్లన్న, సతిధివనమన్న ధనము వ్యయంబటంచు
మనమునను భీతికొంది తత్క్షణమే లెనను, దర్శనము దూరముగఁ జేయఁదలచు నలఁడు

ధనము పార్థివకయ తన్ను గనిన మనుజు నమితప్రేమోదయంబున నాదరించు
విభునివలెమాత్రో మగవడు, వేదిధముల ధనము రక్షించుట ముఖ్యమను నలఁడు.

కాన, గోకంబు విర్గంధమైన కుసుమ, మంచుఁ దెగడుచు నావిభు నల్పదృష్టి
సరయునది గూత్తమేనుమీ ! ఆగ్నేప్రజనె యాదరింపని పతి నీచుఁడనుట లెన్న.

అట్టిపాలనమును నల్పునలని సగరమునకు నరిగెను చేకఁబాహ్మణుఁ డొకండు
అలఁడు శాస్త్రవిశారదుం డధికపాండితీ ప్రకర్షవిరాజిత ధీవసుండు.

అరిగి తుడకెట్లా యధిక ప్రయాసమునకు తేనికొలుపునుజేరి యనూననైజ
ధీవ్రభావంబున నొపంగె దీవనలను గాని ధనపాలుఁ డాతనిఁ గాంచఁడయ్యె.

ఏవంవిధముగఁ బ్రీతిదిన మావంఠయు మార్పులేక యరిగడు విప్రీన్
భూవరుఁడుగాంచి యొకనా డీవిధముగఁ బల్కె నైచ్చ్యమేర్పడుకీర్తి.

అర్జు ! చిరకాలముండి మమ్మాళ్ళియించుచున్న చానికిఁ గారణమున్నదెట్లుఁ
 దడియు నిని సంతసించెద మంతెగాని, యేము మీ కేమియు ధనంబు లేదులేము.

వాని మాటలు వినిన యాపండితుండు, భక్తి తాత్పర్యములతోడఁ బలికెనంత
 అభివ ! ధన ధాన్యములు నాకు ననవసరము, లేను గాంక్షించువది యల్పమైనదొకటి.

భవ్యభవదీయ సుగుణ సంపదల వినియు ధనము గోరక సేవింపఁదలచినాఁడ
 పన్నిధిని గూరుచుండి యీయిమ్మ కొలువునందు మాట్లాడుటకు బేవ యుజ్జయిమ్ము.

మరియు సేకాంతముగ నొక్కమాట మాత్ర మనుదినము మీకొ చెప్పెద నదియె నాకు
 ముఖ్యమని విప్రీడనఁగ నాభూవరుండు నమ్మితించెను దానిని సంతసముగ.

నాటినుండియు నభలో నసారలంబు, తేని పజ్జనుగూరుచుండి వాని చెవిని
 "తాను ద్రవ్యసగోతిలో దానె వడున"టంచు సేకాంతముగఁ జెల్లు సవనినురుఁడు.

"వీడుచెప్పిన చొప్పున తేను రాజ్యభారమును బూను"నని ప్రజలు పండితునకు
 స్వీయ వ్యవహారములనెల్లఁ జెప్పకొనుచు, లంచము లొసంగ ధనమవును లక్షలయ్యె.

చూపరులు చోద్యమందగ నాపురమున, సౌధముల నెన్నొగట్టింది స్వల్పకాల
 మునకు ధనియైన కాశ్రిని పురనివాసి, యొకఁడుగాంచి యనూయచే వికలుడయ్యె.

అతఁడు రాజపురోహితుఁడగుటవలన పండితుని వృద్ధి కన్నుల పాలబడెను
 దానఁదన్నాశనము చేయఁబూని యతఁడు వేచియుండెను సమయంబు వేదిధముల.

ఇది యటండ పురోహితుఁ డుదయమునను లేచి వాడుక చొప్పున నాచరింప
 రాజ గృహమున కరుగ నారాజు వాని, వడిగె సంగతులేమి ! దేవా ! యటంచు.

ఇదియె యుదనని విప్రీడు మడిచిదలచి, యనియె నీరీతి దేవర ! ఆలకింపుఁ
 దేమి చెప్పదు మొన్న నె యీపురాన కరుగుదెంచెను బేవ బ్రాహ్మణుఁడొకఁడు.

అసతికాలంబునకే భవదాదరమున నతడు గడియెంచె ధనరాశి సమితముగను
 దాన నాతఁడు గర్వియై తమదు సేరములనె చాటుచునుండె నీపురమునందు.

తమదు పరిశుద్ధ కర్త రంధ్రములయంచు, దుస్సహదురంత దుర్గంధ దుర్గణంబు
 నలపుగానుండి నిత్యముకలుగజేయు, సేవ యింతింతగాదని యీనడించు.

మఱియు నీనాటినుండియు మాటలాడు నపుడు తన నాసికకు గుడ్డ యుడ్డముగను
 గట్టుకొనునట వాడెంత గర్వియానా ! కాంచగలరెంత వితంఠు గలుగ తేపు.

అనెడి విప్రని వాక్యంబు లాలకించు, మనుజనాథుఁడు హృదిని సంశయముదోవ
 "సరి" యటంచు వలయుఁచె, వరులకెప్పుడు కీడు వాటిల్లఁజూతురు కిరపులెప్పుడు.

అదినంబున విద్యాంసు సౌధమునకు, నరిగి విప్రుడు డేమంబు లరయు వాని
 రీతి నటియించి వల్కెనీరీతినార్య ! విన్నవించెద నొకమాట వినుమటంచు.
 అనుదినంబును మాటాడు నవనరమున, నుద్భవించును దుర్గంధ మొకటియంచు
 మీదు విషయంబు చెప్పెనుమీ విభుడు. దాన కష్టంబుతోచె నవ్యానికకట !
 కాన సంభాషణముచేయఁ కాలమునకు, వదన మాచ్ఛాదనము దేనివలనైన
 నల్పుకొను టుత్తసుంజించు జనవిభుడు, దలచియున్నాడటని నాకుఁ దెలిసినేడు.
 చెప్పటయె మీదు ప్రకృతి శ్రేయమును దలచియుంటిని చెప్పట తగనియెడల
 నన్ను క్షమియింపుదని వల్కె నక్క విషయములను జూపుచు కుత్సితభూసురుండు.
 పాపమా ! మాయ నెరుగని పండితుండు విప్రవచనంబు నిజమని విశ్వసించె
 దైవ మక్కట ! యెటుచేయఁదలఁచినాడో, కాని తెలియదు రాజోవు కర్మఫలము.
 అంత ముఱుచటి దినమున నరిగి తేని, మోల మాట్లాడుచును వత్తమును ముఖాన
 నడ్డమును బెట్టుకొన్న యాయనపరాధుఁ గాంచి యంతయు నిజమని యెంచె విభుడు,
 ఎంచి యంతట వచియించె నీవిధముగ, శాస్త్రిజీ ! మీకు సాయంబు నలువలేదు
 ఇంతదనుకను మమ్మా శ్రీయింతురనుచు, స్వప్నమందైన భావింపజాలనైతి.
 “ఇదిగో ! లేఖనుగైకొని యేగి నగరునందు కోశాధిపతికియ నతఁడు పెక్కు
 బహుమతు లొనంగునని” యిచ్చె పార్థివుండు, ముడ్రొవైచిన యుత్తరమును రచించి.
 అంత పండితుఁ డుప్పొంగు సంతసమున దాసిగైకొని రాజాజ్ఞాపూని తన ని
 వాసమునకేగి గృహమున వనులుదీర్చి, కొనియు నరిగెద నామీదననుచు తలచె.
 ఇట్టిసమయంబునను బురోహితుఁడువచ్చి, జరిగిన యుదంతమంతయు నెఱిగి తనదు
 వన్నగడఫలము నందకే పండితునకు, బహుమతు లొనంగెనని చాల పరితపించె.
 పరితపించి ముఖప్రీతి బహువియలేడు, కొంతసేపుండి యరుగుచు సంత నచటి
 భూవిభుని లేఖ నేకాంతముగ గ్రహించి, స్వీయ పంచాంగమున దాని వెడలెనకట !
 అధికమగు రాజబహుమతు లందఁగోరి, యతిముడంబునఁ గోశాధిపతికి విభుని
 లేఖ నొసఁగిన నతఁడు పరీక్ష చేసి, వానినాసికవాడి ఖడ్గానఁడటెగ.
 అంత హృదయంబు భేదిల్లునట్లులతఁడు, కాపుకేకలువైచి “నాకర్మ”మనుచు
 మొత్తుకొని నెత్తినోరును మోదుకొనుచు, నరిగె గేహంబునకు దైవమా ! యటంచు.
 అరిగి తనచేష్టలకు విస్మయంబునొంది యారఁ డవసరిగృహంబు కరుగఁడయ్యె
 పండితుఁడుమాత్రముట పూర్వపద్ధతిగను, తేనిడర్పించె మరునాటి తేవకడన.
 తేడు ధనపాలుడది విచారించి తనదు, ప్రియపురోహితు భటులచేఁ బిలువనంపె
 నాత దాత్మీయ దురవస్థ సంత పతికి, సూరముగ విన్నవించి గగ్గోలువటచె.
 దాని వినిన విభుడు యథావిధిగను శాస్త్రివర్యుని పూజించె సంతసముగ
 దాను దృష్టిగోరిని దానె వడునటంచు నభియుక్తజనము వదించెనపుడు.

○

నాగేశరావు వైద్యుడు. విద్యాపూర్తియైన పిమ్మట నైద్య వృత్తి నవలంబించి పదునైదు సంవత్సరములనుండియు స్వగ్రామమునందే నివసిండుచుండెను. తోటవల్లియందు తనకి విశాలముగ చక్కని గృహమును బంగారు పండెడి పొలములును కలవు. జీవనోపాధికెట్టి కొడువయు లేనివాడగుటచేతను, స్వతంత్ర జీవనాపేక్ష కలవాడగుటచేతను, పల్లెటూరైనను తన స్వగ్రామమునందే — బంధు మిత్ర జన మధ్యము నుండే—కాపురముండి స్వకీయోద్యోగమునందు జాగరూకతతో పనిచేయు నిశ్చయించుకొనెను. పల్లెటూళ్ళయందు వైద్య విషయముల ప్రబలి యున్న యజ్ఞానమును నిర్మూలనమొనర్చి, జానపదుల యారోగ్యమును కాపాడి పెంపొందించుట జేశాభ్యుదయమున కావశ్యకమని అతని అభిప్రాయము.

నాగేశరావు మేధావి. ఉత్తమాదర్శములును, కార్యదీక్షయు అతని విద్యకు వన్నె దెచ్చినవి. కష్టప్రయోగ మొనర్చు వైద్యుడు యోధునివలెనే దయాశూన్యుడని లోకోక్తి. కాని నాగేశుని యుద్వేగముగ మేధా సంపత్తి నవసీతమువంటి అంతఃకరణముతోడై కొలదికాలములో నతని కెనలేని యశస్సు చేకూర్చినది. పదునైదు సంవత్సరములు గడచునరి కతని పేరు పరగణా యందంతటను ప్రసిద్ధికెక్కినది. ఆర్తులగు రోగులతో ముందుగ జేరమాడి, వెలనిర్మయించుకొని, కొంత సొమ్మును గ్రహించి మిగిలినది వచ్చు వస్త్రకవారిని తీపులబెట్టు నాచారము నాగేశరావు

గడు. అతని యాచార సంసేవనమువలన విగత రోగులగువాడు సంతోషపూర్వకముగ నిచ్చుదానిని స్వీకరించుట, సిద్ధులగువాడు హృదయపూర్వకముగ నిడు సమస్కారములతో సంతృప్తిచెందుట, జీవనోపాధిలేని రోగుల యన్న పానాదులకై యొక్కొక్కవ్రాడు ప్రత్యక్షముగను మరొకవుడు రహస్యముగను దానము చేయుట ఇవియే అతని నియమములు. కాని ధనవంతులగు వారియొద్ద ధనము గ్రహించుటకు వెనుదీయడు. కావుననే అతని వృత్తి మిగుల లాభకరముగనుండెను. జలము తటాకములోనికే ప్రవహించును గాని యెండియున్నను మెట్టుపై కేగునా?

ఉన్నతవిద్యా సంపాదనమువలన లభించిన విజ్ఞానప్రవృత్తి ఉద్యోగపర్వతమున నార్జించిన యశోధనములతో బాటు నాగేశరావునకు దాంపత్యసుఖముకూడ కొడువలేకుండెను. అతని భార్య సుశీల, సురూపి, సుకుమారస్వావయ. సుశీల చలికొండ కాపురముడగు నాగేశుని పెద్ద మేనమామ కుమార్తె. పల్లెటూరి పడుచుల అడకువ, మెలకువ, దైవచింతనము భర్తృవత సేవానిరతియు నామెయందు మూర్తీభవించినవి. అర్ధవిహీనములును అనవ్యాకరములునై అనుక్షణము మూర్ఛించెదెడి పట్టణపువడతుల కట్టు, బొట్టుతీసల కాపె యెంలేవిముఖయో, వారి అహంకారము, అత్యవరపంచనము, హృదయ దారకములగు హేయభావములకు నాపె యంతదూరస్థ. జాడ్యపీడితులగు దీనులకు చేతనగు వైద్యసహాయ మొనర్చ సంకల్పించుకొన్న

నాగేశున కాకె నహవానమే ఉత్సాహకరమై యుండెను.

ఆ సుఖదంపతుల శ్రేష్టపుత్రుడు రంగధాము నకు పండ్లెండొండ్లుండును. అతని పిమ్మట కారద యును పదియేండ్లకుమార్తెయు. నారాయణుడను నై దేండ్ల కుమారుడును కూడ కలరు. సుశీల మరల నివుడు గర్భవతియై యున్నది.

శ్రేష్టపుత్రునియందు జననీజనకుల కను రాగము మెండు. రంగధాముని మేధానంప త్రియు, కుళాగ్రబుద్ధియు బాల్యమునుజే విదిత ములగుటవలన నాగేశు డాతనికి నూతనాంశ ముల విశేషముల నేర్పుచుండెను. నాగేశుడవ యోగించెడి శస్త్రములను వాడుటయెట్లో రంగ ధామునకు బాగుగ తెలియును. అటలయందును అతడు బహుసేర్పరి. అతని కుళాగ్రబుద్ధిని పెం పొందింపవలెననెడి యుద్దేశ్యముతో విల్లంబు లను తుపాకుల నుపయోగించు విధములను కూడ నాగేశుడు నేర్పెను. అబాలుడు అట తుపాకులను కడు చాకచక్యముతో నుపయో గించుట కలవాటుపడెను. గురిచూచి తుపాకితో కొట్టుటయందతని కప్రతిమానమగు శక్తియల వడెను. అటతుపాకులనేగాక ప్రాణాపాయ కర ములగు రివాల్వరులను కూడ నతడు రెండు మూడు పర్యాయములు కడు జాగరూకతతో నుపయోగించి యుండెను. విద్యావిషయము లందును అబాలుడు వెనుకబడి యుండలేదు. అట్టివాడు జననీజనకులకు ప్రేమాన్నదృష్టై యుం డెననుటలో విశేషమేమి ?

౨

అది వేసవికాలము. వడగాల్పులు రివున వీచుచుండెను. మధ్యాహ్నము రెండుగంట

లప్పుడు రెండెద్దుల బండియొకటి తోటవల్లినుండి రెండుచింతలగ్రామము దిక్కై పోవుచుండెను. బండితోవ యెండిన మాగాణిచేలనడుమనుండి పోవుచుండుటచే గట్టు కాలవలు కన్నములు తరచుగ మార్గమధ్యమున దాటవలసి వచ్చినను బండి యొకచోటనైన నాగుటలేదు. తొట్టిలో కూర్చుండిన రామయ్య యెద్దుల తోకలను విరచుటయు, ఛో, అహాయ్ అని తఱచుగ నడ లించుటయు, కొఱదాలో వినకొట్టుటయు తప్ప మార్గమందలి మిట్టపల్లములను చూచుట లేదు. ఎద్దులు బలిష్ఠములై బాగుగ నడక కల వాటు పడినవగుటచే గుర్రములవలె బరుగు లెత్తుచున్నను మిగుల నాయానపడి నోట నురు గుల గ్రొక్కుచుండెను. పక్షులుకూడ తమగూం డలోనుండి బయటకురాని యానమయమున నాగేశు డాబండిపై నెక్కి యిట్టి యుత్కృష్ట ప్రయాణ మేలచేయుచున్నాడో ప్రస్తుతమే తెలియగలదు.

అబండి రెండుచింతల గ్రామమును జరివేళించి రాజవిధియందలి పెద్దయింటిముందు నాగెను. రామయ్య బండితొట్టిలోనుండి నేలపై కురికెను. నాగేశరావుకూడ శీఘ్రముగనే బండిదిగి రామ య్యవెంట నాయుంట జరివేళించెను. ప్రాంగణ మున నొకరోగి మంచముచుట్టును సుమారు పదిమంది స్త్రీపురుషులు దీనములగు ముఖము లతో కూర్చుండియుండిరి. వైద్యుడు రోగి యొక్క యెడమచేతియందును కుడిచేతియం దును నాడిని పరీక్షించి వెంటనే తనచేతియం దున్న చిన్నపెట్టెలోనుండి యొక యావధమును తీసి రోగియొక్క పెదవులపై వ్రాసెను. గామ య్య వైద్యున కెదురుగ మంచమున కావలి వైపున నిలచి, అత్యంతరమున రోగిముఖము

వవలోకించుచుండెను. మూసికొనియున్న యా రోగియొక్క శత్రుము లాయకాషధప్రభావము వలన నైదునిమిషములలో నిచ్చినవి. విచ్చినంతనే వానియందు ప్రతిబింబించిన వస్తువులలో నాగేశుని ముఖమండలమే మొదటిది. నైద్యుని యొక్కయు రోగియొక్కయు శత్రుములుకొన్ని నిమిషములవరకు నట్లే యేకనూత్రగ్రాధితము లై యుండిన రామయ్య కన్నులనుండి పొంగి పొరలువచ్చు భాష్పజలము నావుకొనజాలకుం డెను. నల్లని నైద్యుని ముఖముపైనుండి దృష్టి నురలించి రామయ్యపై దిప్పి "మామా!" యని బిగ్గరగా నేడ్చెను. నాగేశుడు వెంటనే రామయ్య నాచికి బోనాజ్ఞాపించి రోగికి శీత లోపచారములొనర్చ నియమించెను.

రోగిశాశ గండము గడిచినది. నాగేశుడు రెండుమూడుగంట లచ్చటనే ఉండి కొన్ని యాషధములనిచ్చి, వాని నుపయోగించురీతు లను రామయ్య కెరిగించి వ్యగ్రాముసునకు వెడలిపోయెను నాటినుండియు నల్లనియొక్క ఆరోగ్యము క్రమక్రమముగ కుదుటబడుచుం డెను. అనుదినమును నాగేశుడు రెండుచింతల గ్రామమునకు వచ్చి రోగిని పరీక్షించి, ఔషధ ములనిచ్చి పోవుచుండటచే కొలదికనముల లోనే సంపూర్ణస్వాస్థ్యము కలిగెను.

3

రామయ్య రెండు చింతలకు కరణము నల్లని ఆరిని మేనకోడలు. కాకినాడలో ధనవంతుడగు నొక వకీయొక్క పుత్రిక బాల్యమునందే గర్భిణియై చూగుటచే పుట్టిసంటనే యుండి పోయెను. అపె కివుడు పదు నెనిమిదేండ్లు, రామయ్య సంక్రాంతివండుగకు తన సొదరిని

మేనకోడలిని వ్యగ్రాముసునకు తీసికొనివచ్చి యుండెను; అనయమునుచే నల్లని రోగ గ్రస్తయుగుటయు నాగేశ రావుదలన బ్రతికింప బడుటయు పై న నివదించితిమి. పండుగకై తీసి కొనివచ్చిన చెల్లెలిని, పిల్లను తిరిగి నురక్షిత ముగ కాకినాడకు పంపగలిగినందు అకు రామయ్య మిగుల సంతసించి నాగేశుని తగు రీతిని బహూకరించెను.

కాని నల్లనియొక్క రోగము ని శ్చేషము కాకుండుటచే నాగేశుడు అనుదినమును కాకి నాడకుపోయి, అపె ఆరోగ్యము ననుదినము పరీక్షించుచు తగిన యాషధముల నిచ్చుచు వచ్చుచుండెను. ఈ రీతిని నాల్గు మాసములు గడచినవి.

ఈ సమయమున నాగేశుని ప్రవర్తన మొక నూతన మార్గమును తొక్కినది. ఇతర రోగులపై వతనికి శ్రద్ధ క్రమ క్రమము న క్షీణించుచు వచ్చెను తన దర్శనార్థమై వచ్చిన రోగులు కోటివల్లి యుచు వేచియున్నను కాకి నాడకుపోయి నల్లని చూచివచ్చుటనూత్రము మానెడివాడు కాదు. దినములు గడచినకొలది యు, నాతడు కాకినాడ యందే యొక్క వ కాలము గడుపుచు ప్రతిదినము మధ్యాహ్నము పండ్రెండు గంటలవరకు మాలిమే కోటివల్లి యందు కానవచ్చుచుండెను.

రోగులతోబాటు భార్య పుత్రతాదులయందు కూడ నాతనికి మమకారము తగ్గినది. ఇంటి యందు యేమేమి కావలయునో అది విచారించుట లేదు. సంపూర్ణ గర్భవతియగు భార్య యొక్క నేమమరయుట అరుదైనది. కాని సాధ్యయగు సుఖీల నావమేమి చేయగలదు? నాగేశుడు పిల్లలపై నను, తనపై నను చూపెడి

అరాధరము, ఉపేక్షాభావముల కాపె లోలోన కుండుము, విరంభము కన్నీరు గార్చుచుండెడిది. రంగధాము దాపె విచారమునకు గారణ మరయుచుండెను నాడు. కాని తల్లి దుఃఖము నినుమడించుటలేని గారి పరాధానము బడయు చుండెడువాడు కాదు.

రంగధాముని చావ ప్రసంగమునకు సాధ్యమగు సులీల యొక పరమదైవతము. తల్లిపై నాశనికి గల పోరులు, భక్తియు, నిరంతరమానయము. తల్లియొక్క విచార భారము నాపె నలననే తెలిసికొనుట కలదు ప్రాయ త్నించెను గాని యితరుల కని సాధ్యము కాలేదు. అపె విచారముతో బాటాపె ప్రవచించుటయు అపె క్షేమము తెలిసికొనక తగు వైద్యోపచారముల నేర్పటవక నాగేశ్వరావు అమరులును నందే గాగ్రహారమున కేగుటయు రంగ ధాముని హృదయమున తీవ్రమగు నాందోళ నమును కలుగజేసినది. ప్రియ జనని యొక్క దుఃఖికారణము చక్కెమించి వానిని నివారించ వలెనని యా బాలుడు స్థిరసంకల్పము కల వాడయ్యెను.

కాని నిజము నెవ్వరు చావగలరు? రంగ ధాముడు బాలుడైనను సూక్ష్మబుద్ధికలవాడు. తండ్రియొక్క కాకినాడ ప్రయాణమే తన ప్రియజననియొక్క క్షేమమునకు గారణ మని అతడు గ్రహింపగలిగెను. ఒకనాడు నాగేశుడు కాకినాడకుబోవ సిద్ధముగ నున్నప్పుడు తాను గూడ మోటాకులో నెక్కి కూర్చుండెను. తండ్రి వలదని బుజ్జగించి వారించి తినుబండ తెచ్చిపెట్టెదనని ఆశపెట్టినను అతడు బండి దిగుట కిష్టపడక తానుకూడ కాకినాడ వచ్చెద

నని కట్టుబట్టెను నాగేశుడు కఠినత క గ ధామునిగూడ కాకినాడకు గొనిపోవెను.

చెనాబాగు వల్లిని పుట్టిం టికడ నాగవది. నాగేశుడును, రంగధాముడును గృహంగణ మున బ్రవేశించగనే వల్లిని కరణనవూర్వక ముగ పారి నాహ్వానించివది. బోంకేదగనే కలహలముల నారగింపబెట్టినది. వల్లిని రంగ ధాము నొక్కింటిసేపు బుజ్జగించి తల్లియొక్క మా నాడకే సాక్షులయొక్క మా నేరులకు చూపివది, కొంతసేపైన పిదప నాగేశ్వరావు ముగల వచ్చెద నని చెప్పి యెడటితో బోయెను.

చదువరున్నులగు బాలుర శ్రణకాలములో స్నేహితులగుదురు. అట పాటలు శుద్ధిపెట్టి అరమరయులేక సంచరింతురు. నిన్సంకొళముగ ప్రసంగింతురు. రంగధాముడు వీధిలో కేకగనే బంతులాడెడి బాలురాహ్వానించిరి. ఈనూతను కెవరని కొందరు పృచ్ఛచేసిరి. “వల్లిని వరతి కొడుకు” అని యొకబాలుడిచ్చిన సమాధానము రంగధాముని వీనుల బడినది.

రంగధామునకు సత్వము గోచరమయ్యెను. అతడు ఆటలను ఎదలి వెంటనే గృహమున ప్రవేశించెను. అందుల నొక పడకగదియొకొక వంకెను వేలాడుచున్న తోలునంచని అతకుం తకుపూర్వమే చూచియుండెను. అందెనున్న దియు నాతడెడిగును. చవ్వడుకాకుండ నాగ దివా ప్రవేశించి, యొకబల్లపై నెక్కి వేలాడు చున్న యాలోలునంచి నందుకొనెను. అందు లోని రివాల్వును సతిశద్రముగ దీసి, పెరిక్షించి, ఉపయోగించుట కనువుగనున్నదని తెలిసికొనెను అంతట “అమ్మా!” యని పెద్దకట్టున నొక సారి పిలచెను. రెండు నిమిషములకు వల్లిని తోలునాలుతో నాగదియందు ప్రవేశించెను.

రివాల్వరాకసారి పేలినది. నళిని నిశ్చేష్టయై
 నేలగూలినది. పికనిముషములో నాగేశుడు
 ఆశ్చర్యవిభ్రామములు ముఖమున తాండవించ
 నాగదివ్వారముకడ ప్రత్యక్షమయ్యెను. రివా
 ల్వరును తన వత్సస్థలమునకు గురివెట్టుకొని,

తలనెత్తునరికి నాగేశరావు "ఏమిది?" యని
 వచ్చించున్నట్లా బాలునకు దోచెను.
 "అమ్మకొరకు—" అని యనకపూర్వమే
 రివాల్వరు రెండవసారి పేలినది. రంగధానుడు
 విగతజీవుడై నేలబడియెను.

ఈర్ష్య.

మహిధర రామమోహనరావుగారు

గీ కోకిలా! శ్రావ్యతర భవః ధూజితమునఁ
 రాలఁగరగించు రాణి; విరాగినై నఁ
 మోహమునఁనుంచు నేర్పును ధోహరించె
 బాటఁబాడుము; కోకిలా! బాడుమనగఁ

అంతలో నూరకుండకః నధికరోష
 వివశమై, మిత్రవర్గంబు వేంటఁరాఁగఁ
 నేచి పైఁబడిదన్నుచుఁ హింసఁవెట్టె
 శ్రోర్యతకు గారణ మొకండు గల్గియున్నె.

మలయవాయు కిశోర నంః హితవరాగ
 ధూనరాళాంతః మధుమానః వానగమునఁ
 పల్లవార క్తకంతనై బాలులిచ్చు
 కుహు కుహూయను బల్లవి గొనుచుఁమత్త
 చంచరీక కులావ్యక్త ఝాంకృతిః శృతిః
 జేసి; వినువారి మనసు రం జల్లునట్లు
 జిత్రరంజనముగ నెలు గెత్తి, నేఁ వ
 నంత గీతికలం బాడు సమయమందు.

జనులు గుత్సించఁ బంధులు సంస్తుతించఁ
 గృహముఁజేరఁ జనుచునొక మృగయువాడి
 కోలఁజచ్చె-నదయుడైన బాలుఁడొకడు
 బెంపఁ గాయాలుమానగఁ బెరుగుచుంటి.

వెక్కిరించిన నేనొందు వెలితియేమి?
 దన్నివంతవ నేఁ గాంచు దక్కువేమి?
 దిట్టివంతలొ యేఁగను దేలికేమి?
 స్వీయదుర్గుణ గుణముఁజూపించెఁగాక.

ఎచటిదో యొక బలివుష్ట మెదుటి శుష్క
 వృక్షశాఖాగ్రమందుఁ ను హృదులతోడఁ
 నధివసించి యొకింతనే పాలకింది
 వికృతకూజితములఁజేసి వెక్కిరించె.

క్రించువరచిన నెత్తి నె క్కించుకొనిరె?
 ఈనడించిన గౌరవ మిచ్చిరొక్కొ?
 తన్నుఁగాఁబక్కిరా లచ్చిదార్చినారొ?
 కోకిలా! యని బిల్చిరే! గూసినంత.

శిథిలద్విత్యమునగా సంయుక్తాక్షరమును తేల్చివలయుట, దీనిగూర్చి అంధ్ర గ్రంథమాలవాదు ప్రచురించిన బసవ పురాణ పీఠికలో ప్రభాకరకాస్త్రీగారు కొంత వ్రాసినారు. తరువాత మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు భారతిలో (1 సంపుటము సంఖ్య 3) వ్రాసిన “సన్నయ పూర్వపు తెలుగు-శిలా కావ్యములు” అను వ్యాసములో అద్దంకి శిలా కావ్యముగూర్చి వ్రాయుచు శిథిలద్విత్యము గూర్చి కొంత వ్రాసినారు. వావ్రాతలు చదివినవీడట వాకు కలిగిన అభిప్రాయమును యీ వ్యాసమాతముగా వ్రాయుచున్నాను. నా అభిప్రాయము సామాన్యమగునని పండితులు, కాదు కవులునన్ను మర్సింప నేమిచున్నాను. శిథిలద్విత్యము అంధ్రభాషలో మొదటినుండి వున్నదని నమ్మువారిలో నేనొకడను. ఇది ముఖ్యముగా శివకవుల ప్రాంతలలో అధికముగాకనవలయును. తక్కినవారిలో అధికముండియున్నను ప్రచురించబడిన పుస్తకములలో యెవరెంత మార్చినదియు తెలియదు. అయినను “అద్రుచు చిద్రుచు” మొదలయినవి కొన్ని శిథిలద్విత్యములుగ నిలచిపోయినవి. భాషాశాస్త్రములకు వ్యాకర్తలు శిష్టవ్యవహారములగుట వీనినిమాత్రము తరిగిహరించుచులని వ్రాసినారు. ఏమనిన అది వారియిష్టము. అదే మనకుభాగ్యము.

శిథిలద్విత్యముగూర్చి ప్రభాకరకాస్త్రీగారు వ్రాసిన దీక్రింద సుదహరించితిని. “.....అట్టయు నీడ్చించి యగడ్డవైపించె” (ద్విపదపాదము) కర్ణాట వ్యాకరణమున శిథిలద్విత్యమునుగూర్చి యొక ప్రకరణము కలదు. తెనుగున శిథిలద్విత్య ప్రకరణ కానరాదు. శిథిలద్విత్య మనగా సంయుక్తాక్షరము తేలుటలుకుట, దీనిచే దత్వాక్షరాక్షరము లఘువగును. తెలుగున “అద్రుచు, చిద్రుచు చిద్రుచులు” (కదుచు) అను పదములుమాత్రమే కర్ణాట శిథిలద్విత్యములలో గొన్నియైనను దెలుగునగూడ వ్రాచిన కాలమున శిథిలద్విత్యములుగా నుండి యుండవచ్చును. “యగడ్డవైపించె” నను ప్రయోగ మందుకు సార్థకము.....”

అగడ్డ అనుకవుడు తేల్చి పలుకవలయును. లేనిచో గణభంగమగును.

సోమశేఖర శర్మగారు భారతిలో యిట్లు వ్రాసిరి. “కావ్యమున ౭ వ శంఖ్తిలో “గోతిల్లియ” అను పదము నలముకాని, సగముకానికాకున్న గణభంగమగును.

ఇపుడున్నది అది జగము (జగము + గురువు) అగుచున్నది. ఎట్లన, ‘ల్లి’ సంయుక్తాక్షర మగుటచేత ‘అ’ (ప్ర) వర్ణము గురువగుచున్నది. కావ్యమున వృద్ధముగ కనుపడునది సంయుక్తాక్షరము కాదనుటకు మీలెదు అందువలన దీనిని తప్పించుట కొకటే మార్గముకలదు అందువలన యీపదమునందలి ‘ల్లి’ ని తేల్చివలె “శిథిలద్విత్యము” చేసినచో అదిట గణభంగములేదు. ఇట్లు సంయుక్తాక్షరములను గణభంగము కాకుండ తేల్చి పలుకవలసివచ్చును కొన్ని బసవపురాణమున గలవు.”

అని ప్రభాకరకాస్త్రీగారి వ్రాత నుదహరించి మరల శర్మగారిటుల వ్రాసిరి.

“ఈశిథిలద్విత్యములు మన కావ్యకాలమునుండి పాల్పడి సోమనాథునినాటివరకు నుండెనని స్పష్టమగుచున్నది”

వైవిధ్యమునుబట్టి శిథిలద్విత్యము అంధ్రమున అది నుండియు కలదని పాతకులు విశ్వసించవలసియుండును. అట్టివి నేడు వివిధవ్రాసిన యవి గ్రాహ్యములేయని సమ్మతించురా? ఏ వ్రాసినాధ పత్రికలోనో సజబు సందర్భములేని యొక వ్యాసము నివ్వలు గురిపించకపోదు.

శిథిలద్విత్యము పాల్కురికి సోమనాథునివరకు కలదని మాత్రము శర్మగారు వ్రాసిరి. కాని మొదటినుండి నేటి వరకు కలదని నేను మనవి చేయుచున్నాను. ప్రబంధాదులలో పెక్కులున్నను ప్రచురణకర్తలు వానిని దిద్దివేసిరి. శిథిలద్విత్యము కాకపోయినను ద్విపాటల వేలకొలదికదా మరణములను గిడుగు రామమూర్తిగారు చూపుట లోకమునకు కొత్తకాదు. అంతయకాదు. ప్రస్తుత మిప్పటి నుప్రసిద్ధులగు మన యువకవులు కొందరు యీ శిథిలద్విత్యమును వాడుచునేయున్నారు. అట్టివి కొన్ని యాకింప సుదహరింతును.

1. రాయపోలెలు నుబ్బరావుగారు.

జడకుచ్చులు కిరి పుటలో “మధుమాలి” యను ఖండ కావ్యమున “పరిమళ ప్రగాఢమగు భావ పాన్పు బండు” యిట “పరిమళ ప్రగాఢ” మనుచోట తేలవలె శిథిలద్విత్యము చేయనిచో గణభంగము.

2. ఆదిపూడి సోమనాథరావుగారు.

“గీతాంజలి” మొదటి పుటలో “మాటి మాటికి బోర్లించి మరల మాత్తు. ప్రాణమును నింతు నీ యుద్య

పాత్రయందు " యిట " నూత్నప్రణామ " లో శిథిల ద్విత్వము, తీరి గ్రంథముతో నిట్టివి తరచు కలవు.

3. పురిపండా అవ్వలస్వామిగారు.

" మురళీధ్వని " 8 వ పుటలో " మృదయశేదన " యను ఖండ కావ్యమున " మోదశ్రుతి నాలపించె విమోద గీతి " ఇట " మోదశ్రుతి " అనుచోట శిథిలద్విత్వము.

4. మంగిపూడి వేంకట శర్మగారు.

భారతి ప్రథమ సంపుటము ప్రథమ సంచికలో 8 వ పుట " తెలుగుపాట " యను ఖండ కావ్యమున 22 వ మత్సరాల సరమున " సాటిమించిన కాత్త్రజ్ఞానము " ఇట " కాత్త్రజ్ఞానము " అనుచోట శిథిలద్విత్వము. అందే 14 వ మత్సరాలసరమున " కాపువీరుల ఘనప్రతాపము " యిట " ఘనప్రతాపము " అను పదమున శిథిలద్విత్వము.

5. అధికార్ల సూర్యనారాయణరావుగారు.

" కారద " 2 వ సంపుటము 2 వ సంచిక 198 వ పుటలో " కవి మృత్యుదేవితో " అనే ఖండ కావ్యమున

" తరుణప్రాయము సౌగంధ్యము, దధికులములు " యిట తరుణప్రాయము అనుచోట శిథిలద్విత్వము. ఇటుల చూపిన అసంఖ్యాకములు చూపవచ్చును. స్థలాభావమున స్థాలీపురీ: వ్యాయమున నివి చూచో విరమించుతున్నాను.

ముఖ్యముగా యీ వ్యాసము వ్యాసీ ప్రతురించుటకు కారణమేమనిన శిథిలద్విత్వమాది నుండియు కవులుప్రయోగించు గూర్చియు నేడుకూడ ప్రచారములో కలదనియు పండితులు దీనిని అగ్రాహ్యములని త్రోసివేయుక తరిగ్రహించవలయుననియు మనవి చేయుటయే. ఒక్కొక్కపుడు శిథిలద్విత్వము తేల్చి పన్నినవేగాని కావ్యకయందదు. ప్రాసదహరించిన అధునిక కవుల ప్రయోగము అన్నియు నట్టివే తేల్చిపల్కినవే వాని అందము, ఊది పలికిన నివి కలలోకముగ నుండును. " నూత్నప్రణయ " మనునపుడు పూదిన నేమంత సొంపు? కావున యిట్టివి దోషములుగ తలచినక స్వీకరింపవలయునని విన్నపమున ర్పించు యీ వ్యాసము ముగించెదను. విషయమునింక విపులముగ పండితులు దర్శింతురు గాత!

వా న ం త్రి క .

పాటిజిండ వేంకటసుబ్బారావుగారు.

గీ॥ నవనవోజ్వల చిగురాకు ♦ లరసి యరసి
గుంపుగూడుచు లేమావి ♦ గున్నలందు
ఖగములెల్లయు సభఁజేయు ♦ కరణిదోచె
పడతియొక్కతె యుల్లుంబు ♦ పల్లరింప. ౧.

గీ॥ చైత్రమానంబు శృంగార ♦ జనకమగుట
అంగనామణివేడ్క సా ♦ యంతనంబు
వినులఁగోయుచుఁ బెరటిలో ♦ విశ్రమించి
మారువలకదు యెందరే ♦ మనినవిసమ. ౨.

గీ॥ ఖండశర్కర మధురంబు ♦ కన్న మిగుల
రుచికరంబగు సంగీత ♦ రోదనంబు

కాంత డెందము నెంతేని ♦ గండలిం చె
కరకుటముల మదనుండుఁ గావవరువ. 3.

గీ॥ తావమానగలేని యత్త ♦ లిరువోణి
కినిసి మనమున శుకపిక ♦ కీరవములఁ
బారఁదోలఁగ నుంకించు ♦ బహుళగతుల
నందుఁగానిన పిందెల ♦ నంటుకలన. ౪.

గీ॥ లేచు, లేచినఁజేరాక ♦ రిత్తయగుచు
పంచబాణుని శరముల ♦ వట్టువడియు
మత్తకాసి నిత్తంబు ♦ మందలింప
కోయిలారావముల వినఁ ♦ గోసుమరల. ౫.

భావములన్నిట నేకో

భావ.బాక్కుట నర్వశుభంబులిడు నహం

భావంబై గడుంగడు పా

పావహమై బిగిదగుల్పు భవబంధముఁకా.

సీ॥ నేవకావ్యక్తిచే జీవితాదర్శము నీటగల్పినదెల్ల "నేను"గాదె ?

నననద్విత్యక్షణా నరళిమీరెదురీతి నేరివినదియెల్ల "నేను"గాదె ?

స్వప్తితెజోరాశి జీకట్లనడగించు నిబిడాంధకారంబు "నేను"గాదె ?

చిత్తవిభ్రమణంబుచే నిహవరధర్మ హీనునిజేముట "నేను"గాదె ?

ప్రేమ మార్గావలంబనా విముఖతయును

నీనడింపునృజించుట "నేను"గాదె ?

నర్వమును నేవగించియు నర్వమేను

నేను నేనని మిడుకుట "నేను"గాదె ?

కం॥ కారము సూరేకారము

కారంబౌవయును మిరవకాయయు నెంతో

కారము విరియము శొంతియు

కారములో కార మహంకారముగాదే !

ఉ॥ నేననుమాట మానుమని నెమ్మిని నెంతగ బోధజేసినకా

మానక "నేను నేన"నుచు మాటికి మాటికి విట్టువిగుచుకా

మానముదూలి యేల నిటు మళ్ళరభావమునం జలించెదో

మానననామ మర్కటమ ! మైకమువీడు మిక్తైవ మేలగుకా.

చందుడు.

కొల్లూరి భర్తారాయకవిగారి పి. వ. (అం. గీ. సా. న.)

“ఎల్లప్పుడూ, నిమగ్ననలే న్నాయకపోతే ఏదేనా కథరాయకూడదూ, ఆంధ్రభారతి?” అని మాచందుడు నన్నడిగేడు. స్నేహితుడు కాబట్టి oblige చెయ్యవలసిందిచ్చి నరే అని చెప్పి “నీచరిత్రే రాస్తాను సుమా” అని ముందుగా inform చేసేను. గ్రామ్యంలో గాస్తే accept చేస్తాను; నీమడిగట్టుకున్న భావఅయితే వాద్దు, ఆ అరసున్నాలంటే నాకు చిరాకు” అన్నాడు. “గ్రామ్యంరాసినా, అరసున్నా లేక పోతే తెలుగు భాషలేదు. మన కదిలేందే పూటి గడియ”దంటూ” నీయిష్టప్రకారంవే కానీ” మన్నాను.

అసలు మావాడి పేరు రామచందుడి. అమాయకత్వానికి (అబద్ధవాడలేకపోతే మరే వన్నమాట?) హరిశ్చంద్రుడు కూడాను. కాని స్నేహితులమధ్యమాత్రం మేడిజీఅయి “చందు” డయ్యేడు. కవిత్వంలో మాచందుడి కున్నంత సరదా మరెవరికీలేదని చెప్పొచ్చు. మాపూర్ణో gentleman at large లో వాడే ప్రముఖుడు. పూసు పోని వాళ్ళకి వాడొస్త బంధువులాటి వాడు.

చిన్నప్పట్నుంచీ మే విద్వరం స్నేహితులం. మాయిద్దరికి స్నేహం కలియడానికి Common ground ఏదని మీరడగొచ్చు. నేను పడమూ డోయేట, నాలుగు రోజులు కష్టపడి మాపూర్ణో అంజనేయస్వామిమీద ఒక గీతపద్యం అల్లేను. circus feat చేసినంత వస్తేంది. మా వీధరుగు మీద కూచుని ఆపద్యం నాకు నేనే చదువు కుంటూ ఆనందిస్తూన్న సమయంలో మాయెడ

టింట్లో కొత్తగా దిగిన యీ రామచందుడు నాదగ్గరి కొచ్చి “బాగుందోయ్ పద్యం ఏదీ మరోమాట చదూ?” అన్నాడు నాయాడు వాడొకడు విని బుర్రడోపేడు, అంత కంటేవిటి కావాలి? తను రాసినదాన్ని మెచ్చు కోవడంకంటే. కవి అన్నవాడు లోకం వల్ల అశించేదేముంది యారోజుల్లో? ఆమాటతో నా మొహాన్ని Johnson తెక్కు - చందుడు మొహాన్ని Boswell బక్షణం, ప్రతిఫలించేయి. అయితే యిక్కడ భేదం ఏవీటంటే Boswell జీవితంవే Johnson రాయవలి సాచ్చింది.

మాచందుడికి మొదట్నుంచీ thirst for fame తక్కువ; అంటే sublimest hero అన్న మాట. ఒకరు చెప్పేవిషయం విసడం అంటే చాలు వాడికొక విధమైన అనందం. ఎలాంటి సంగతైనా నరే, చెప్పేదాత యుండాలి గాని సావధానతతో విసడానికి పిడుగు. ఈ మధ్య అసగా తే 18-7-28 దీనినాలోకూడా మాచందుడు city క్లబ్బుకివస్తే, వాణ్ణేరిగిన పికాయన చదూతూన్న పేవరు దించి, “ఏమండోయ్, చూశారా, Emden చెన్నపట్నంలో ఎంత అల్ల రచేసిందో?” అని latest news లాగు చెప్పేడు. “ఆ, అలాగనాండి!” అంటూ మాచంద్యు డత్యాతురతతో అమాయకంగా విన్నాడు. చెప్పొచ్చిదేవిటంటే యీ instinct నింటే మా వాడిలో poetry వుందనినే గ్రహించాను. నిత్య ప్రకృతిలో తారసిల్లే విషయాలికి నూత సత్వం ఆసాదించేవాడేకదా, కవి.

అయితే యీ instinct ని ప్రజ్వరిల్ల కేయ
డానికి తగిన incidents ఎలా వాచా యో
చెప్పవలసింది. ఇక్కడేవుంది విన్ను. మాచా
డికి తెలుగులో ప్రవేశం తక్కువ అంటే
సంస్కృతంలో వుందనికాదు సుమండీ ? కాని
వాడు పద్యం చదూతూవుంటే (అర్థపొందిక లేక
పోయినా) విసడానికి happy గా వుంటుంది.
ఇదే వాడు కవిగావడానికి favourable గావున్న
విషయం, యారోజుల్లో. వాడు పాడే రాగం
అపూర్వం, అనన్య పద్యకం. అయితే
అనంతకోటి రాగాల్లో ఒకటి కాక
పోదు. ఇంతకూ ప్రధానమైన ఇంపువుంది.

మా City క్లబ్బుకి వచ్చే novels అన్నీ
చందుగ్రంథం ఆమూలాగ్రింగా చదివేడు. నేటికి
కూడా వాడికి వేగుజుక్కవారి "వాడేవిడు
and Co.," novels అంటే అపరిమిత వైస
appreciation. అంధ్ర ప్రచారిణీవారి పుస్త
కాల్లో కథ గ్రహించడానికి వర్ణనలు అడ్డుతగు
ల్తాయని నాతో చాలాసార్లు Complain చేసేడు
ఈతరువాత భారతి వగైరా పత్రికల్లో కథలు
చదవడం మొదలెట్టి Novels విడిచిపెట్టేడు వ్యా
వహారికభావ రాసే వాళ్ళంతా వాడికి దేవుళ్ళే.
ఇదీమావాడిభాషా పరిచయం

వెనక చెప్పవలసిన సంగతి ఇప్పుడు చెబు
తున్నాను, తమించండి ; మాచందుగ్రంథం Private
life అద్భుతం అయింది. పూర్వకార్జించిన
మట్టి పెట్టుకొని వాడు ఋణం చెయ్యకుండా
కాలక్షేపం చేస్తున్నాడు. తండ్రి చిన్ననాడే పర
మపదించడాన్ని కుటుంబం జనాభా, చందుగ్రంథం
ఒక్కడితో stop అయింది. వాళ్ళమ్మ ఏడాది
కిందటిదాకా బతికేవుంది. భూమిమీద వచ్చే
రు 150 రూపాయలతోటి, అయిల్లాలు పొదు

వుగా కాలక్షేపం చెయ్యడమే కాకుండా, కొడు
కుని ఇంగ్లీషుచదువులో పెట్టి school final వరీ
తుకి వెళ్ళేడనిపించింది. అవిడ జీవితకాలంలో
కుర్రాడికి పెళ్ళిచేయలేకపోయిన విచారం తప్ప
మరొకకించ అవిడకి లేకపోయింది. అంతే
చంద్యుడివ్వుడు friends తప్ప "నా" అనే
వారెవరూలేరు.

జం చెప్పొస్తే మాచందుగ్రంథం మొదట్లో
ప్రవరుడులాంటి ఘరానా మనిషి పాతక
యెళ్ళున్నా యిప్పటికి పెళ్ళి విషయంలో వాడు
తోందరవడడు. "ఏవిరాచంద్రం, పెళ్ళికోసం
వ్రాయుత్తించవేమిరా?" అని నేను మూడే
శృకిందట అడిగితే, "సంగోరు పెళ్ళి చాలారోజు
లాయ కుదిరిపోయిందోయి; మొగపెళ్ళి వారం
సిద్దంగానే వున్నా, పిల్లంటూ జరపడితే"
అన్నాడు. అప్పటికికా, వాడిలో వున్న కవి
త్వపు germ బయలు పడలేదు గనక అలాగు
జవాబిచ్చేడు. దరిమిలా వాడిచ్చిన poetic reply
ముగ్ధుండు వినిపిస్తాను.

School final తో చదువుకి ఆశ్వాసాంతం
చెప్పినా మాచంద్యుడికి మానవావాస దోషం
నించి ఇంగ్లీషులో taste అంతరించలేదు. రెండు
మూడేళ్ళకిందట, నాడు వాడికి Shelley's Lo-
ve's philosophy చదివి explain చేసి, నాకాలూకు
వెర్రి మొర్రీ translation వినిపించేను. వాడికి
ఆనందం అయింది. అప్పటినుంచీ erotie భావ
గీతాలుకూడా కథలతో పాటు పత్రికల్లో చద
వటం మొదలెట్టేడు. "ప్రబంధాలుకూడా చద
వాలి side by side" అని నేను చెప్పితే by
chance తారాశకాంక విషయం తీసి మొట్ట
మొదట చదివేడు దాంతో వాడిలో latent గా
వున్న ఆవేశం బైటపడ్డాది. వీరావేశం కాదు,

కవితావేళం. Few days కిందట వాడి పెళ్ళి గురించి అడిగితే, “చందుగిడికి నక్షత్రాలతో లోటు” అన్నాడు. Dangerous trend తో పను తున్నాడే అని చాలాభయపడ్డాను.

మా చందుగిడికి ఓపేలువిడిచిన మేనమామ Khargpur side ని వున్నాడట. అతని కూతురిని తన కొడుక్కి చేదామని చందుగిడు తల్లి చిన్నప్పుడు తంటాలుపడింది. కాని ఆ మేనమామ కాస్త railway లో డబ్బు తెచ్చుకుంటూవుండడాన్ని, ఏకపుత్రికకి ఘనమైన సమ్మంధం చేదామని నిశ్చయించుకున్నాడు. బరంపురంలో ఒక స్తీడగుగారి కొడుక్కిచ్చి పెళ్ళిచేసేడు దాంతోటి ఆమేనమామతో వి రోధం కలిగి, చందుగిడు వాళ్ళతో భోజన ప్రతిభోజనాలు సహా మానుకున్నాడు. పిల్ల కావరానికెళ్ళేయ్యాడుకే విధివశంచేత వైధవ్యం సిద్ధించింది. ఆ కబురు hearsay వల్ల చందుగిడుకి తెలిసింది. ఇవతల కవిత్వలక్షణాలు కలగడం; అంతలో వావిగల విద్యస్తగురికి దొరకడం, ఈ రెండు పరిస్థితుల్లో చందుగిడు భావకవి కాక తప్పింది కాదు

వెంటనే (ఇంగ్లీషులో కొంచెం అన్నప్రాశన అయింది కాబట్టి) వప్ల్యంతాలు నాలుగు రాసినాళగు పత్రికలకీ ఫంపీసేడు. వప్ల్యంతాలంటే “ఏతాద్యశగుణభికిన్” ఇత్యాది డబ్బు పద్యాలు కావుసుమండి ఇంగ్లీషులో “To—” అన్న గీతాలకి తెలుగులో “—కి” అని వ్రాయబడేది అన్నమాట నాకుమాత్రం మూడోలో యీ turn చాలా outrageous గా కనిపించింది. ఓనాడు చంద్రుణ్ణి నా closet లోకి నిల్పి హితభావచేసేను. “ఒరే చంద్రిం పట్టుమని పాదకలైన్లు prose నిర్దుష్టంగా తెలుగులో రాయలేవాయెను. Crossbreed సమాసాలు చేస్తూ

యాదాగమం, దృతం. అంటే idea లేకుండా, యేంటి సువ్య కవిత్వంలో పురకడం? బాగులేను సుమీ” అని చీవాట్లేసేను తనికి రావలసిన place in literature నేను envy చేస్తున్నాననుకున్నాడు వాడి ఆమాయకత్వానికి, మొట్టమొదట గట్టు తెగి, అపోహ ప్రవేశించడానికిదే ఆరంభం కృతయుగంలో పుట్టవలసిన వాడని అనుకున్న చంద్రుడికి, 20th century యొక్క stigma పొడసూపింది. నామాటమీద అది పరకున్న గురికూడా తప్పుయింది. వాంతోస్తే పెదిమెలు అడ్డుతాయా?” అన్నాడు. “ఇది వాంతికాదు. Prevelant గా వున్న కలరా యొక్క effects గనపడుతున్నా” యని మనసులో అనుకొని పూకున్నాను.

నలభైయాభై గీతాల్లాగ, ఆవరసని రాసేడు. ప్రణయచీకట్లో పాకులాడేడు ప్రణయకాళంలో పాటలుపాడేడు, ప్రణయకాంతారాల్లో పరుగులెత్తేడు, ప్రణయభావాల్లో పరమవదిం చేసన్నాడు. ఎన్నిరాసినా గాలికబుర్లయిపోయేయి. అందవలిసినచోటికి ప్రణయవార్తలందలేరు. స్వయంగా, reprints వంపించినా, transit లోనే మారుచేతుల్లోపడి బుట్టదాఖలై పోయేయి అఖికి పెద్ద ultimatum లాగ, ప్రణయపుష్పాలు పారేశానన్నాడు; ప్రణయతంతులు భగ్నంఅయిపోయేయన్నాడు; single blessedness అన్నట్టు ఏకాంతప్రణయమే అభిలషిస్తున్నానన్నాడు; దగ్గిరకొచ్చినా నాకక్కలేదన్నట్టు పోవసావం తేల్చేడు.

‘Grapes are sour’ అన్న రకంగా ప్రణయం resign చేసేడు.

కవిత్వంలో, నాకు ఏకాంతం అని ఘోషిస్తే మాత్రం, society లో ఉండవలసిన జీవకి

social effects కలగక తప్పతాయా? వాళ్లతల్లి నాడున్న frugal habits చంక్రిడికప్పుడు తప్పే యి. కాగ్నిగుణుని కందువాలోను ఆవిర్భవించిన poetic negligee సంసారంలో వుంటే సాగుతుందా? నిత్యకృత్యం ఎలాగ వెళ్ళబుచ్చడం, అన్న question చంక్రిడ్లి face చేసింది Literary avocation లో వుంటే, డబ్బిచ్చి కావ్యాల కోసాన్ని ఆశ్రయించి దాత లెవళ్ళూ యారోజుల్లో తేరామెను. వెనకటికి western poet ఎవడో “పిల్లిని, దానికళ్ళు తనకి ప్రసాదించమని” ప్రార్థిస్తూ గితం రాసేడు; రాత్రి దీపం పెట్టుకొని రాసుకుందామంటే కిరసన యిటుకి డబ్బు లేనంత దుస్థితి సనుభవించేడు. అలాంటి రోజులే యిప్పుడూను. పూర్వపు poetic excellence ఇప్పుడు లేకపోయినా, కవులికి దర్శకం Common feature గా నిల్చింది. ఉన్న మడిచెక్క యేదో అమ్మకున్నాక, చంద్యడికి life problem బోధ పడ్డాది.

టనాడు నా closet లోకి మెల్లగా వచ్చి, చంద్యకు “ఏమిటి గతి!” అన్నాడు. ఆ ఒక్క మాటలోనూ, వాడేదో crime చేసినట్టూ,

దానికి repent అయ్యిందా భావం స్ఫురించింది కూర్చోపెట్టి భర్తహరిలోని యాచనా మామణపు జ్ఞోకాలు చదివి చెప్పేడు. దాని దీర్ఘం యొక్క. హైన్యత బోధ పర్చేను. “Scott చెప్పిన, Literature is the staff of life, but not the crutch of life, అన్న వాస్తో యొక భావం ఉంది! ఇతరమైన ఉపాధివుంటే, హాకుగా తిరగడానికి. పెద్దవేషం వెయ్యడానికి, కవిత్వం ఉపయోగంకాని, జీవితానికి దానినే ఊత కర్రగా చేసుకుండి పిల్లదగ్గాడు. కీర్తిదారి కీర్తిది. దానికేమనిషి. నిత్య జీవితానికి సమ్మంధం లేదు “అంటూ నేనేదో lecture కొడుతున్నాను. అప్రయత్నంగా చంద్యకు కన్ను గొసలంట రెండు అసుగి బిందువులు దాని పడ్డాయి. “చంద్యం, సువ్విదివరకు రాసేసని విరోధిగిందంతా poetry కాదు. ఈ repentance లోనే నిజమైన poetry వుంది. ఇప్పుడు మిందిపోయిందేలేదు. మన city press కి నిన్ను recommend చేస్తాను; proof reader గా ప్రోవేశించు. నీకు కేదో సవ్య బరగలేకపో” వన్నాను.

[లోకమాన్య] బాల గంగాధరతిలక్.

తూతిక రాఘవేంద్రరావుగారు.

సీ! తొలుత స్వరాజ్య మస్థలకు హిందువులకు బోధించినట్టి ప్రభుండవండు భారత హితముకై పరదేశముల కేగి భ్యాతి గాంచిన మహా ఘనుడవండు ఉన్నత విద్యయుండు త్రిపురయ్యను నొల్లకయూండె ముద్యోగ మెవడు
 * గాంధీయు మొదలైన గణనీయులకు నెల్ల స్వాతంత్ర్యమునుగూర్చి చాటె నెవడు!

గీ! పరమపావనమూర్తిమై బరగె నెవ్వ డిలను బాల గంగాధర తిలకనుగ నిట్టి వానిని మరువకు డిలను మీరు భవ్యమకులార భారత పుత్రులార!

ఉ॥ వారిధిజేరి చాటుదు నుపాయములేక మునింగివట్లు నం
సార విసాసాగర లనత్సుఖ భోగతరంగమాలి వి
స్తారముచేత భీతిగని చాటు నుపాయము లేనివేళలో
నారయ నొక్కతేవనిను నాత్మదలంపక బోతిసిక్వరా ।

౧.

చ॥ అతులిత తావకీన చరణాంబుజసేవయె మోక్షమంచు నం
తలమెడ ధైర్యమునాని కడుదాహణమైన భవాబ్ధిజేర కె
వ్విలముననైన నత్తటిని వీనరవోపక ఘోరమౌ, విరా
గితగని నీమసాదముల గేల నిమిద్దినతింపనైతిగా ।

౨.

మ॥ మధుసించద్రీమణీయ యోగిజనతామాన్యోపదేశంబె దు
ర్విధినందోహవ నీకుతారమనుచున్ వేసారిపీక్షించి న
త్కథనాన్యస్త మనస్కతుంగొలిచి మోక్షానక్తిచే చావక
ప్రథితాంఘ్రిద్వయముం దలంపకిటునే పాపాఘముంజేరితిన్ ।

౩.

సీ॥ భవదీయ రూపంబు బరికించి పరికించి

మేనుపై రోమాంచయూను వేళ

భవదీయ గుణములం బాటించి వాటించి

హృదయమ్ము నీరమై నెగడు వేళ

భవదీయ పాదాబ్జ భక్తిమై మామక

కాయమ్ము మోహంబు గాంచు వేళ

తావక మాధుర్య దాయక నామమ్ము

చిత్తవిస్మరణంబు జేయువేళ ।

అతులితానంద నందోహ విలితవార్ధి

వీచికశ్రేణి జిత్రమన్విరము గాగ

మేను భక్తి పథమ్ముతో మేళవించి

యింపలర నిన్ను నాత్మదలంపనైతి ।

౪.

అదేవృత్తిగా జీవించేవాళ్ళకితప్ప, సాధారణ సంసారులైన మగవారికి వంటంటే ఒక సోనస గండం అనకతప్పదు. విభివశాత్తు వంటకారం పర్యావస్తున్నవారికి, తమభార్యలకు పోలికే లీపు యిచ్చిన మగవారికి, యిటుంటి అనుభవాలు తప్పదు. మూతాతా వంటచేసుకొనలసిన భారం కొద్దిలో యేవిధవకూతురో ఉండడంచేత తప్పిపోయింది. కొందరు అన్నీ అనుభవించగలిగూడ అనుభవించరు. మూనాయిని యీతర గటికి చెందినవాడు. ఆతండ్రికొడుకును గనుక నాకుతప్పలేదు. అయితే విధివాతచేత నను, తెచ్చిపెట్టుకొని మానాయిన, యిదే మూరుద్దరికి భేదం ఇంకొరకంవాళ్ళకూడ ఉన్నాను. ఎవరైనా వండిపెడితే తింటారు, లేకపోతే యే వెంకటేశ్వర్లు కాఫీ హోటాలు యిడ్డెనలలోనో లేకపోతే ఉపవాసంచేసా కాలం వెళ్ళుపున్ను కంటారుకాని, వంటయింటివేపు చూడరు. ఒక చెందైనా ముట్టుకోవ. ఇటువంటివారిలో మా అన్న ఒకడు. అయితే మాకెవరు అక్కచెల్లెళ్ళు లేరు. వాళ్ళని తీసుకువచ్చి యింత కనుపుకుంకం పెట్టుకోవాలని కాని, విధవలైతే వాళ్ళఆస్తి చక్కపెట్టుకోవాలని కాని చింతయేమీలేదు. కనుక ఒంటికట్టు రామలింగమాదికి నేను, నాయేకాంతవాసం తయారు. నాయేకాంత వాసం యేలాగు వచ్చిందో వ్రాయటాని కిది తయారం కాదు. వ్రాయాలని ఉద్దేశ్యంలేదు. నాపుద్దేశం అల్లాసుగవారికి వంటకు యెంతసంబంధం. స్త్రీల స్వతంత్ర్యం హెచ్చిపోతోందే. వయోనిర్ణయ కాననాలట విధవా వివాహాలట రజన్వలాసంతర వివాహాలట ఏట

వికటిలో చిక్కుతున్న పురుషునికి self-defence వేయిటి, అనే నాటకాచవ, నాపరిశోధన. ఇటుకా నమ్మకే ఆధార్గీనర్సి యూనివర్సిటీ నాన యేదైన విజయ — యేయిండియన్ క్యూరంగోవర్సిటీ - యిచ్చిస్తే మహాధన్యం అవుతాను. వారికి వనికి నాకపోలే, యిందులోకూడ నేపట్టింది చున్న పోయిందని యింత విచారించాను.

ఇది మహాపట్టణం నునకోసు యేఅయ్యరో యేలమ్మా అవరించి యేనరస్వతి మీల్పు హోటాలో, యేరామలక్ష్మమ్మ హోటాలో ఉండకమానదు. పిచ్చుల్లో తిరుగుతోంటే గోడల మీద Signboards లాగ కాపాటకురాలు కనిపిస్తానేవుంటవి. ఏకమ్మ హోటాలో, యేకాపుల హోటాలో అయితే పీడర్ల బల్లలను మించిన బల్లలు, బాట్లమీది పక్క వారము నాడు బూరెలు, ఆదివారమునాడు పరమాన్నం అని యేవో పెద్ద అక్షరాలు కనిపిస్తానేవుంటవి. ఇవన్నీ వదులుకుని యీపిచ్చి ముండాకొడుకు వంట వంట అంటాడేమిటి, నెలకు యేవన్నెండు రూపాయలో పారవేస్తే కాలం పోదా అని అంతా అనుకోవచ్చు. ఆసంబంధమైన పరిశోధనకూడచేశాను గనుక దానినికూడ పాతకులకు దాఖలు చేసుకుంటూ మొదట రామలక్ష్మమ్మ హోటాలు లో ప్రవేశించాను. మారామలక్ష్మమ్మమట్టుకు చాల తెలివిగలదే. ఆమె కబుర్లు కొటలు చాటుతాయి. కూరలు వగైరాలు తలపెట్టుతే మట్టుకు మన కూరమనకే ఆసహ్యం పుట్టుతుందంటే అశ్చర్యం లేదు పైగా తుంటరివాళ్ళంతా ఆమెతో ఏక

నక్కా లాడుతోంటే అరికా బుమంట పెట్టేది. కిరణనాయిలు బుడ్డి దీపం పొగ అంతా ముఖాల్నిండా, గదినిండా, విస్తరినిండా కమ్మేది. ఏ శానిటరీ యిన్స్పెక్టరునైనా తీసుకు వచ్చి చూపడామంటే అదేదానితోటి యుద్ధం ఇక్కడకూడ ఆడదానితోటి యుద్ధం పెంపకు గా బాబు దేవుడా అనుకుని చూచుతీరిలాను అనే హోటాలు చేరుకున్నాను. పోయి టు అవుడే South Pole నుండో North Pole నుండో దిగివచ్చినట్లుగా కుర్చీమీద కూర్చుని ద్రోణుడుమీద వ్రాసుకుంటూ కూర్చున్నాడు. కృష్ణాకలెక్టరుకూడ అంత తీవ్రంగా కూర్చుంటాడనుకొను నేను వెళ్ళేసరికి “ఉక్కానుగో స్వామి, మీల్కుదాళావల్నా యేమి” అని అతివిసయంగా ప్రశ్నించాడు. “అతివిసయం దూరలక్షణం” అని ఎక్కడో చదివివుండటం చేత నేను కొంత జాగ్రత్తగానే వున్నా” పూటకు దా 0-6-0, నలకు గా రు 12-0-0 లు స్పెషల్ మీల్కు 0-8-0, 15-0-0” అన్నాడు. సాధారణంగా బజాసలో మామిడిపళ్లు వగయిరాని మచ్చులు చూపిస్తారు. ఆ ప్రకారంగానే పూట కూర్చున్నావుకూడ ఓ పూట భోజనం మచ్చు చూపిస్తే బాగానేవుండును. అటువంటి ప్రమాదాలికి వాళ్ళింకా దిగలేదు. గనుక ఒక ఆర్థరూపాయి యిచ్చి ఆ స్పెషల్ మీల్కు యేమిటో చూద్దామనుకుని ఒక పిక్చెట్టు వుచ్చుకున్నా. కథానాయకుడు లోపలికి ప్రవేశించాడు. చుట్టూ మూడువేపులా వసారా, ఒక వేపు కళాయి కుళాయిదగ్గరే పీసా, పీసానిండా నీరు. కుళాయికి అటువక్కనే అంటుతోమటం. అక్కడవున్న ముడి యింతెంతా కాదు. కాళ్ళు కడుగుదామని పీసాలోకి సంగి

చూస్తే దానినిండా అన్నపు మెతుకులు, పాకుడు బంటుపాలాలు యేదేవో కనిపించాయి. అక్కడ యెలాగో రన్ను మూసుకుని కాళ్ళుకడిగి లోనికి ప్రవేశించా. బాగ్వాణులకి అగ్ని హోతానీకి సన్నిహిత సంబంధం గనుక మా హోటాలకు గాడి పొయ్యి ప్రక్కనే యేర్పాటు చేశాడు మా భోజనం సీతాకాలమైతే కొంచెం నెచ్చగా వుండేదేమో కాని వేసవికాలమగుటచే యిక్కడకూడ మనకి విధులెంగానే వుందని అనుకుని నోరుమూసుకుని విస్త్రుతమైన చూస్తున్నా ఈ స్పెషల్ మీల్కు యేమిటో, యేబంగాళా దుంపవేపుడో, యేవంకాయిబజ్జో వస్తుందనుకున్నాను. ఇంతలో ఓ అప్పడం, మామూలుగ వండిన అలచందకాయకూర పైగా కాఫీ హోటాలులోవుండే బంగాళాదుంపకూర, యింత పెనుగు, ఆపెగుగు మాల్యం పుల్లటి వాసన కొట్టింది. కొంతెచ్చుకున్న రద్దినాన్ని ఆ పూటలో నెట్టి వేద్దామనే నావద్దేకొ. పోట్లాట పెట్టుకోట మంటే చాలకష్టం, వృథాప్రయాస. నావక్కనే ఒకాడకున కూర్చున్నాడు. ఆయనకి అన్నంలో ఏదో వురుగు వచ్చేటప్పటికి కోపంవచ్చి థాం, ఫిం అనేసరికి, అయ్యరువచ్చి “ఏమి మూక్కు, ఫస్టుక్లాసు బియ్యం తెస్తే లేనిపోనివన్ని కల్పిస్తున్నావే. నా రాబడి పడిపోతానికా యిలా చేస్తున్నావు. యిలా చేశావంటే డిఫరమేషన్ దావాతెస్తాను చూడు” అన్నాడు. పాప మాయన శానిటరీ ఇన్స్పెక్టర్ని తీసుకువచ్చి చూపిస్తే “అయ్యరూ, ఎన్నిసార్లు పూరుకున్నా నీమీద కంప్లయింట్లు పోలేదు” అన్నాడు. “చిత్తం తుమించాలి. ఆవుగుగు ఏపైనుంచి పడిందో” అంటూ మెల్లగా యేదో మడిచిన కాగితం ఆయనచేతులో పెట్టేటప్పటికి గంపె

డంలిమొహం చేసుకుని శాసితరీ ట్రాన్స్మిక్షను పెల్లాడు. ఆకాగితం మడతలో పదిరూపాయల నోటుందని అంతా తరువాత అనుకున్నారు. నేని భోజనంచేసి చేతులు కడుక్కుంటామని కుళాయిపద్దతి వస్తే, అనియడగూడు వాసనకి తిన్నదంతా వెల్లిపోయింది. అదికూడ మన ఆస్తికాదు అయ్యరు ఆస్తి అయ్యరుదగ్గరే వుంటుందని నమాధానపరచుకుని యింటికి వచ్చారు.

ఈనమాప్య పరిష్కారం యెట్లా? వంట మనిషి యేర్పాటు చేసుకోటమే పుత్రమనుని నాన్నేహితులు అంటావచ్చారు. మగవాళ్లని వంటకు కుదర్చటం మొదటిపిషయం. ఈ రోజులలో మగవాళ్లు వంటకు వస్తారంటే కలలో వార్త. ఏకెళ్ళినమయ్యాలోనో రోజుకు పదిరూపాయలు పుచ్చుకుని సంతృప్తిపడుతారు గాని నెల జీతానికి కుదరదు. దక్షిణాది హోటళ్లలో చాలమంది కుర్రవాళ్ళుంటారు. ఒకకుర్రవాణ్ని సంపాదించాలని విశ్వప్రయత్నం చేశాను కాని లాభించలేదు. ఏవాసనగుడ్డలతోనో, ఏవ్వల్ల జీతానికో గంటగంటకీ యింతకాఫీ పోనుకుంటో అక్కడే వుంటారు కాని మనదగ్గరికి రారు. కోమట్లలో వంటవాళ్ళు చాలమందివుంటారు. కాని నేను బ్రాహ్మణ్ణి ఆపటంచేతి నాకెలా పనికివస్తారు.

ఇక ఆడవాళ్లని కుదర్చాలి. ముసలవాళ్ళు కుదురుస్తే మనం చాకిరీచేయాలి. పడుచువాళ్లని కుదురిస్తే, చెవులకు తాటాకులుకట్టే రోజులు. ఏయేభై యేళ్ళవారినో కుదర్చాలి. ఇందులో తమాషాలు చేపుతావినండి.

తరచుగా మా మామయ్యగారిల్లు జ్ఞాపకం వస్తుంది. వాడికోవంటమనిషి. ఆవంటమనిషికి ఒకకొడుకు, నందుతోంటే నుందుఆవంటమనిషి

కుచిచూడండే ఎవీ మన విస్తళ్ళలోకి రాదు కదా, చిరువారే మంచిపెగుగు, నెయ్యి, కూర యందు తిన కొడుకుతీసి దాస్తేనేగాని మనకు వడ్డనలేదుకదా. పై - దానికి జీతం పదిరూపాయలు, దాని తిండికింద రు 10 లు, కొడుకు తిండికింద రు 5 లు, క్రిందపానబోసే నెయ్యి వగైరా ముఖాలకింద రు 20 లు మొత్తం రు 45 లు ఈదబ్బుతో రెండు బీదకుటుంబాలు జీవనం చెయ్యవచ్చు. బోసి అందుకు ఒప్పుకుంటే మధ్య మధ్య ప్రివిలేజి లీవులు తప్పవు. వేళకి అన్నము పెట్టుతారన్నమాట అబద్ధం. మన ఆలస్యం అవుతే వండి యింత తిని మూత పెట్టి వెళ్ళుతారు, మనం తిన్నానరే తినకపోయినానరే వాళ్ళ ఆలస్యమైతే మనం నోరు నొక్కుకుని రెండుచెంబలు వాయించుకోవాలి. ఒక స్నేహితుని యింట్లో ఆదెయ్య అనే వంట మనిషి వున్నాడు. పగలు ఎన్నిండుకీ రాత్రి పదింటికి తక్కువ భోజనం పెట్టితే ఒట్టు. నిద్ర పోయే పిల్లల్ని లేపి భోజనం పెట్టుతూండటం విసిపిస్తూనేవుంటుంది. ఈవంటవాళ్లకి పైపనులు మనవాళ్ళు చేసి యిస్తేనే మనకింద పనిచేస్తారు. కూరలు తరగడం, మజ్జిగ చెయ్యడం, చెంబులు తోలిచి లోపల పెట్టడం చీపురు అంపెయ్యడం, విస్తళ్ళు యెత్తడం, పీటలువేసి మంచి నీళ్ళు పెట్టడం యివన్నీ మనవాళ్ళు చేస్తేనే వాళ్ళుంటారనుకోండి.

ఇవన్నీ ఆలోచించుకునే వంటలోనికి దిగాను. నాచిన్నతనంలోకూడ యెప్పుడు వంట పోయ్యికి నాకు స్నేహం. వంటపోయ్యి దగ్గర కూర్చుని యివీ ఆవీ కలియపెడుతూండేవాడిని. మా ఆమ్మకోపంపడి ఆడవాళ్ళ పనులు నీకెందుకు మగ వాళ్ళు ప్రద్యోగాలు చేయాలిగాని అని కనిక

కొట్టుతూ వుండేది. “రేపు పెళ్ళానికి కోపం వాళ్ళు కూడ వాన్ కో ఆపరేటు చెయ్యడంతో వచ్చి నమ్మకట్టితే నాగతేంకావాలి. నిద్రయే మనవిద్య మనకి బాగా వుపకరిస్తోంది. పూరికే క్షణికిపోతుంది” అనేవాడిని. నాన్ కో ఆపరే చెప్పాడు మీరీ, “ఏమస్తువైనా యేడేభుంసు. షన్ రావడం, ప్రద్యోగమే కాకుండా కావలసిన దాని తీవ్రయోగం తెలుస్తుంది” అని.

భ క్త న ం దే శ ము .

కాళీ కేశవాచార్యులుగారు.

మ! అణుమాతుగ్గిండవో, నూదివీవో, చతురా ి మ్నాయాధికారుండవో
దినమానంబుల కాధిభూతుడవో ఋ ి త్విజ్ఞస్సభానుండవో
క్షణరూపుండవో; కావో నాకిప్పుడు త ి ర్మంబేల? నీ సర్వల
క్షణ లక్ష్యంబెడనుండనేయు మమరే ి కా; రామచంద్రప్రభూ !

కా! నీనామంబు శజించుచుందు, మదిలో ి నిత్యంబు సద్భక్తితో
ధ్యానింతున్ భవదీయ దివ్య జగదే ి కారాధ్యమూర్తి మద
జ్ఞానంబున్ బరిమాన్యుమా ! భగవదా ి జ్ఞాన ర్తి నై సద్భక్తి
జ్ఞానంబున్ గనజేయుమెప్పుడు రమే ి కా రామచంద్రప్రభూ !

మ! భవకూపంబను సంధకారమున దా ి ర్భాగ్యంబుచే జిక్కియున్
లవమైవన్ దరుగంగనీయు కిల పా ి లకపోసి యీదేహమున్
నవనీలంబునకన్న నెక్కువగ నా ి నందించి పోషించుచున్
భవదీయస్మరణంబెరుంగ నెపుడైనా రామ.....

కా! ఏవాసంబున, నేవనాంతరమునం ి దేయే సదీర్థముల్
సావాసంబులుచేయబోయినను, బా! ి గ్దన్యానుకర్షణంబులం
దే వెన్నంటును, దీర్ఘయాత్రీవలనన్ ి నేపారుబుణ్ణంబునన్
నీ విశ్వంబున నమ్మువారెవరు తండ్రి రామ.....

మ! మహాత్మ్యంబున జెప్పరే మునులు కా ి మకోధ మాత్సర్యముల్
దేహంబందున నుండుసంతపరకున్ ి దేవాఘ్నినేవాజన
న్నేహంబొందగబోడు మానవుడనన్ ి స్పష్టింపగానేల, నీ
నాహా ! పంచకుండోట సత్యమగుకాదా; రామ.....

చింత భారతి

మ చిలీపట్టణము

సంపుటము 2

సెప్టెంబరు 1927

6 వ సంచిక.

బ్యాంకుల యవనరము:-

హిందు దేశము స్వయంసహాయముపై నాధారపడునది. గొప్ప మేధావంతులు గలరు శాస్త్రజ్ఞులు, పండితులు గలరు. కాని దుర్భర దారిద్ర్యమును బాపువారెవరను లేరు. మనకు గావలసినది పరపతి. పరపతిని సృష్టించుకొనుటెట్లు? మేధావంతులందరుకలిసి పరిశోధించి నూతనమార్గము తొక్కివలెను. బాహ్యసాభాగ్యమంతయు కల్పితమేకాని వేయకాదు. నేడు మన వద్ద వెయ్యిరూపాయలున్నచో రేపు రెండువేలు సంపాదించగలము. నేడా వెయ్యిరూపాయలే లేనిచో మనకు రెండువేలు నష్టము వాటిల్లును. ఇటువంటి దుస్థితి నెట్లుబావగలము? అన్నిప్రభుత్వములవారును కోట్లకొలది కరెన్సీనోట్లను సృష్టించుచుందురు. ఎందులకు? వాటిమూలమున తాత్కాలికావసరముల గడుపుకొనుటకు.

నాచేతిలో పదిరూపాయల నోటున్నదనుకొనుడు? దానియర్థమేమి? ఆపదిరూపాయల నోటుతో నాయిష్టమువచ్చిన సరుకులను కొనగలను. అనిన, నానోటువిలువకు దేశము నాకు బాకీపడియున్నదన్నమాట. అనేక బ్యాంకులు కోట్లకొలది నోట్లను సృష్టించి కోట్లకొలది లాభముల గణించుచున్నవి. నిజమైన డబ్బులేక, కాగితపు ముక్కలను సృష్టించి లాభములు తీయుచున్నవి. ఇతరులకు డబ్బుకావలసి వచ్చినపుడు బ్యాంకులు నోట్లను సృష్టించి, నూటికి యేడానిమిదికి వడ్డీకి ఋణములిచ్చి లాభము సంపాదించుచున్నవి. ఏయుద్ధము తటస్థించిగాని, మరి యేసందిగ్ధావస్థ తటస్థించిగాని కష్టకాలము వచ్చినపుడు ప్రభుత్వములు తమ తమ బ్యాంకుల రక్షణకు వత్తురు. 1914 లో బ్రిటిష్ గవర్నమెంటువారును 1927 లో జపాను ప్రభుత్వమువారును తమతమ బ్యాంకులను రక్షించుకొని.

హిందు దేశములో పశ్చిమీయులు వ్యవసాయము బాగుగ కొనసాగవలసి యున్నది. ఇందుకు బ్యాంకువ్యాపారము చాల యనుకూలించును. విశ్వాసపాత్రులును, తగినంత ద్రవ్యమును కావలసియుండుట చూచుచున్నాము. డబ్బులేనివారికి ఋణము లిచ్చుచుండుటచే, బ్యాంకులలో

డబ్బుండదు. హిందుదేశమున 33 కోట్ల ప్రజలు గలరు. వీరికిగల ఋణభారము 60 కోట్ల రూపాయలు. నూటికి నాలుగైదు వడ్డీకి వీరికి ఋణముదొంగినచో, ప్రతిసంవత్సరము 30 కోట్ల రూపాయలవంతున తీర్చివేయగలరు. మరి 100 కోట్లరూపాయముల పరపతి లభింపగలుగుచో దేశీయవ్యవసాయము ప్రశోభములు కొనసాగి ప్రజాజీవితము సౌఖ్యమార్గమును దొక్కగలదు. ప్రభుత్వమునా రెంతయధికముగ ద్రవ్యమును సృష్టించి విశ్వాసపాత్రులకు లభింపజేయుదురో, అంత యధికముగ ప్రయోజనముగలదు. కష్టసమయములో ప్రజలును ప్రభుత్వమును సర్దుబాటులు చేసికొనినయెడల, శాంతిసమయములో వ్యాపారము వ్యవసాయము పెంపొందించి యేల లాభమును పొందజాలరో దురూహ్యము.

సెంట్రల్ బ్యాంకులు.

మే ముదహరించు సెంట్రల్ బ్యాంకులు సహకార విధానమునకు చెందినవికావు. దేశాధికమునకు తోడ్పడు కేంద్ర వడ్డీ వ్యాపార సంస్థలను గురించి వ్రాయుచున్నాము. ప్రతి దేశమున కొక్కొక్క బ్యాంకుకలదు. ఆవిధముగనే నేడు హిందుదేశమునకు సెంట్రల్ (కేంద్ర) బ్యాంకు కావలసియున్నది. ఈ సమస్య నూరు సంవత్సరములనుంచి వ్యాపించియున్నది. 1886 లో ఈస్టుఇండిస్ లో వ్యాపారముచేయు పాశ్చాత్య వర్తకు లొక బ్యాంకును స్థాపింప నెంచిరి. బ్రిటీషు దేశమునుండి ద్రవ్యము నీ బ్యాంకు ద్వారా హిందూ దేశమునకు దెచ్చి వర్తక వాణిజ్యములు కొనసాగించి లాభములను తీయుటయు, హిందుదేశ ఆర్థికవిధానములో స్థిరత్వము

నెలకొల్పుటయునై యున్నది. 1773లో నిట్టి విషయమును మనస్సునంచుకొని వారన్ హేస్టింగ్సు కేంద్ర బ్యాంకును, పెద్ద పెద్ద పట్టణములలో బ్రాంచి (శాఖ)లను నెలకొల్పెను. దక్షిణాఫ్రికాకు నిజర్వ బ్యాంకు అను పేరుతో సెంట్రల్ బ్యాంకు గలదు. ఇంగ్లాండుకు బ్యాంకు ఆఫ్ ఇంగ్లాండు గలదు. అమెరికా, జర్మనీ, స్విట్జర్లాండు, జపాను మున్నగు దేశములలో నా యా పేర్లతో సెంట్రల్ బ్యాంకులు గలవు.

నిర్మాణము.

సెంట్రల్ బ్యాంకు లెన్ని విధములుగనున్నవి? వీటి నెట్లు నిరహించవలెన? ప్రభుత్వము లెంత వరకు తోడ్పడవలె? అను విషయములను చర్చించవలసి యున్నది. సెంట్రల్ బ్యాంకుల ముఖ్యోద్దేశ్యము ఆర్థిక స్థిరత్వము నెలకొల్పుట. పద్ధతులు మాత్రము దేశకాల పాత్రముల ననుసరించి మారుచుండును. వడ్డీ రేట్లు మార్చి ఋణ వ్యాప్తిని గావించినంతమాత్రమున సర్వము ముగియును. సెంట్రల్ బ్యాంకుల వ్యాపారమునకును మితము గలదు. నిపుణతతో దురుద్దేశము లేక నిర్వహించేయెడల, ఋణములు లభించి ఆర్థికస్థిరత్వ మేర్పడుటయు, తక్కువమున వస్తువుల ధరలకు నిలకడ యేర్పడుటయు జరుగును. ఈ బ్యాంకులు మూడు రకములు (1) Federal Reserve System ఒకే బ్యాంకు వివిధ ప్రాంతములలో వ్యాపారము చేయును, ఇందుకు అమెరికా తార్కాణము (2) ఆయా ప్రదేశములలో బ్రాంచిలను స్థాపించి వ్యాపారము చేయునవి. ఇందులకు జర్మనీలో రీచ్

బ్యాంకు గలదు, ఫ్రాంసుకూడ నిదులకు నిదర్శనము (3) ఆయా పెద్ద పెద్ద ప్రదేశములలో పెద్ద బ్యాంకులుండును. ఈ పెద్ద బ్యాంకులకు వేర్వేరు స్థలములలో బ్రాంచిలుండును. ఇటువంటి పెద్ద బ్యాంకులను కేంద్రీకరించేయు సెంట్రల్ బ్యాంకు మూడవ రకమునకు చెందియున్నది. ఇందుకు దృష్టాంతము బ్యాంకు ఆఫ్ ఇంగ్లాండు.

ఆర్థిక సిరత్వము, ధరల నిలకడ సెంట్రల్ బ్యాంకుల ముఖ్యదేశ్యమైనపుడు, సెంట్రల్ బ్యాంకులు లాభములకొరకు పాటుపడరాదను వాదనగలదు. ఆచరణమున నిది సాధ్యము కాదు. భాగస్వాములు లాభములు పొందటమే సంతృప్తిపడదు. ఇందువలననే సాతూ ఆఫ్రికన్ రిజర్వ్ బ్యాంకు విధానములో లాభముల పంపిణీ కేర్పాటు చేయవలసి వచ్చినది. లాభములు పంచిపెట్టినగాని భాగస్వాములు సంతృప్తిపడరని యూహించియే ఐర్లాండులో బ్యాంకింగ్ కమిషన్ వారు సెంట్రల్ బ్యాంకే అవసరము లేదనిరి (1) డివిడెండు లేక లాభముల పంపిణీకి పరిమితి నేర్పరచుట (2) ప్రభుత్వము వారే బ్యాంకుల యజమానులుగ నుండుట (3) ప్రభుత్వమువారికి బ్యాంకు భాగములలో కొన్ని టిని ప్రత్యేకించుట. ఈ మూడు మార్గములలో దేని ననుసరించియైనను కట్టుబాట్లు చేసికొనవచ్చును. మొదటి పద్ధతిని చాల సెంట్రల్ బ్యాంకు లనుసరించు చున్నవి. రెండవ దానికి యుదాహరణము ఆస్ట్రేలియాలోని కామన్వెల్త్ బ్యాంకు. మూడవదానికి నిదర్శనము స్విట్జర్లాండులోని నేషనల్ బ్యాంకు. ఇచట భాగములలో నైదింట రెండుపాళ్ళు ప్రభుత్వమునకును, రెండు

పాళ్ళు ప్రజలకును, ఒకపాలు పాత బ్యాంకులకును చెందును.

పాలకుల సంబంధము:—

ఇటువంటి సెంట్రల్ బ్యాంకులతో పాలకుల కేంతవరకు సంబంధ ముండవలెననునది ముఖ్యంశమై యున్నది. సెంట్రల్ బ్యాంకులను కేవలము పాలకులు స్థాపించుటలోను కొన్ని చిక్కులు గలవు. స్వతంత్ర ప్రదేశములలో ప్రేటుబ్యాంకులున్నయెడల, అధికారములోనున్న నాయారా జకీయ కక్షలవారు తమ ప్రాబల్యమునకు అనువగుతిన బ్యాంకు నిబంధనలు మార్పుచేయుచుండును. కనుక రాజకీయ వాదుమడుకులవలన బ్యాంకు వ్యాపారముకూడ నిలకడ లేకయుండును. విదేశీయులు పాలించుచున్న ప్రదేశములలో ప్రేటు బ్యాంకుల నెలకొల్పుచో, విదేశీయులు పాలితులను మరచి తమ స్వార్థమునకు అనుకూలించుకొని బ్యాంకు నిబంధనలు మార్పుచుండురు. ఇదియును అన్యమే. ప్రదేశములోగల పాతబ్యాంకులకు కూడ సెంట్రల్ బ్యాంకులో భాగమునిచ్చి మిగిలిన భాగములకు ప్రజలకు విడుదలచేయు నాచారముస్వీకృతమైయుండులోను దక్షిణాఫ్రికాలోను గలదు. ఇట్టి యేర్పాటులో గొంతప్రయోజనమున్నది సెంట్రల్ బ్యాంకులో పాతబ్యాంకులకు సావకాశమిచ్చినయెడల వ్యాపారపు కష్టసుఖములు పరస్పరముగ నాలోచించుకొని ప్రదేశ ప్రభాగ్యమునకు తోడ్పడుదురు. లేనియెడల సెంట్రల్ బ్యాంకు వ్యాపారమునకును పాతబ్యాంకుల వ్యాపారమునకును పోటీగలిగి పరస్పర వైమనస్యములకు కారణమేర్పడును.

ఆత్మీయ పాఠము—

గత సామాజ్య శాసనసభా సమావేశము లో బ్యాంకింగ్ విషయములో భారతీయులకు సాహసములేదని అధికారసభ్యులు హేళన చేసియున్నారు. ఈ హేళనయొక్క అంతరార్థమును పరిశోధించినయెడల ఈవాదన యనత్యమని తేలగలదు. దేశము మొత్తముమీద సహకారోద్యమము 25 కోట్ల రూపాయలతో వ్యాపారము చేయుచున్నది. ఈ వ్యాపారమున మనిషికి ముప్పావుల వంతునకూడ పరపతి లభించుట దుస్సరముగ నున్నది. హిందూదేశము వ్యవసాయముతో నిండియున్నది. వ్యవసాయకుల ఋణము దేశము మొత్తముమీద మూడు వందలకోట్ల రూపాయలు అనగా మనిషి ఒక టింటికి తొమ్మిది రూపాయలు ఋణమున్నపుడు పన్నెండవవంతు ముప్పావుల మాత్రమే పరపతి లభించుచున్నది. సహకారశాఖతో అధికాదులు కోట్లకొలది జీతములను సగృహించుచున్నారు. అనధికార సంస్థగా నుండవలసిన సహకారసంఘముపై అధికారము చలాయించుటకు అయిదు వందలు మొదలు రెండువేలవరకును జీతముపై పునోగస్తుల నేర్పాటుచేయుటకంటె జీతముల క్రింద వెచ్చించుచున్న కోట్లకొలది రూపాయలు వ్యవసాయకుల కొరకేల నుపయోగింపబడరాదో తెలియకున్నది. పండిన పంటలో ముప్పాతిగవర్షమెంటు శిస్తుక్రిందను కూలివనలక్రిందను పోవుచున్నది. మిగతాపాతిగ తిండిక్రింద సరిపోవుచున్నది. కట్టుగుడ్డలకు వివాహాది శుభ కార్యములు మొదలుకొని ప్రేతకర్మలు వరకును జరుగవలసిన నిత్యకృత్యములకుగాని, భూమిని యభివృద్ధికిదెచ్చి మరిత సారవంతముగ చేయు

టకుగాని అవకాశము లేకున్నది. ఏడాదికి 60 కోట్లు సైన్యముక్రింద పోవుచున్నది. ఎందుకీ సైన్యము, తిండిగుడ్డలేక మలమల మాడుచున్న ప్రజలను సంరక్షించుటకా? బ్రతికేయవకాశమేలేని ప్రజలను కాపాడుటయనిన హేళన గాక చూడము. రైళ్ళ లాభములా విదేశకంపెనీలకు పోవుచున్నది. బంగారుగనులా విదేశకంపెనీలకు కంట్రాక్టులీయబడు చున్నవి. ఉన్న పశ్చిమలకా ప్రభుత్వమువారు సంరక్షణ నీయరు. బాంబాయిలో బాక్సైట్ స్కీములో లక్షలు లక్షలు వ్యర్థమైనపుడు అడిగిన నాధుడులేమి. అన్నివైపులను బంధించివైచి నీబంధనములను తెఱచుకొండనిన గోరుచుట్టుమీద రోకలిపోలు కాకమానదు పోజలయొక్క దారిద్ర్యమునకు తన్నూలము. జనించు అసమర్థతకు తామే కారకులమని ప్రభుత్వమువారు మరచి ప్రజలను మందలించుట వెలియునిపించకమానదు.

నీలు విగ్రహ నత్యాగ్రహము.

జైగేషియర్ జనరల్ నీల్ అను బ్రిటిషు యోధానుయోధుడు 1857 లో జరిగిన సిపాయిల తిరుగుబాటు నణచుటలో యుక్తాయుక్తములు గమనించక ప్రజలను బాధించి బ్రిటిషు సామాజ్యమునకు మహిమ పకారము చేసియున్నాడు. తాను కూరికార్యములను చేయుటయేగాక తన తాబేదారులచేతకూడ ఘోర కృత్యములను చేయించెను. ఈ నీలు గారు మేజర్ రీనాడ్ గారికి తిరుగుబాటునమయములో ఈ క్రింది సత్తను నొసంగెను.

“ప్రత్యేకముగ నూచించబడిన గ్రామములను నాశనము చేయవలెను. అందు నివసించు

చున్న పురుషులను నలిపివేయవలెను. తిరుగు బాటులో జేరిన సిపాయిలు లొంగనియెడల బంధించి ఉరితీసి వేయవలెను. తిరుగు బాటు చేసిన ఫతేపూరు నగరమును ముట్టడించి పఠానులు నివసించు స్థలములను అందుండువారు సహనాశనము చేయవలెను. తిరుగు బాటుదారుల తలకాయలను, ముఖ్యముగా ఫతేపూరుకు సంబంధించిన వాటిని, నడికివేయవలెను. అక్కడ నన్ను డిప్యూటీ కలెక్టరును పట్టుకొనినయెడల అతని తల కాయను తెగవేసి యానగరములో ముఖ్యమైన మహమ్మదీయ సేదోపరిభాగముని ప్రోలడ వేయవలెను.”

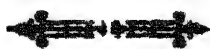
ఈ నీలు గారి చర్యలను గూర్చి సర్ జార్జ్ కాంబెల్ గారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

“బెనారసులో నేమి జరిగినదియు నాకు సరిగా తెలియదు. కే గారు తెలియపరచిన యుదంతములను నీలుగారు గావించిన ఘోరకృత్యములును జరిగినవని తలచుచున్నాను. అలహాబాదులో విపరీతముగ ఉరితీయబడి నీలుగారు స్వయముగా నిట్టి ఘాతుక కృత్యములు చేయుటయేగాక ఆయనచే పంపబడిన సైనికోద్యోగి కాన్ పూరులో నిర్లక్ష్యముగా అనేక మందిని హత్యచేసెను. తరువాత నీలుగారు యింత కంటే ఘోరకృత్యము చేసియుండిరి. ప్రజలను పాణిములు పోవువరకు బాధలు పెట్టెను. (Tortured)”

కే గారు తమ గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసియున్నారు

“మార్షల్లా ప్రకటింపబడినది. మే, జూన్ మాసములలో కాసననభ అంగీకరించిన దుండగ కార్యములు అమలు జరుపబడినవి. సైనికులు సివిలు ఉద్యోగస్తులు, విచారణ లేకయే స్త్రీ పురుష విచక్షణలేక రక్తమును ప్రవహింప జేసిరి. అంతటితో రక్తముకొరకు దానాము మరింత హెచ్చినది. అప్పటి హిందూదేశపు గవర్నరు జనరల్ గారు బ్రిటీషు వాల్ట్ మెంటుకు పంపిన నివేదికలలోనీ ఘోరకృత్యము లన్నియు వివరింపబడియున్నవి. వృద్ధులు, స్త్రీలు, పిల్లలు కూడ తరుగుబాటు నేరస్థులతోబాటు హత్య చేయబడిరి. వారిని ఉరితీయలేదు. వారిని స్వ గ్రామములలోనే కాల్చి చంపి వేసిరి. అక్కడక్కడ కొలదిమందిని మాలేము తుపాకులతో కాల్చి చంపివేసిరి. తా మెవరిని విడిచి పుచ్చలేదనియు తాము కసితీర్చుకొన్నామనియు వ్రాతములకముగ ప్రచురించుకొనుటలో బ్రిటీషువారు యేమాత్రము వెనుకాడలేదు.”

ఇటువంటి నీలుగారిని మేధావి అనియు శక్తి సామర్థ్యములు గలవాడనియు సాధు స్వభావము గలవాడనియు అత్యుత్సాహము కావించినట్టి పుణ్యమూర్తి యనియు కానిగూ ప్రభువువంటి వైస్ రాయి ప్రొగడినపుడు వేరుచెప్పవలసిన దేమున్నది? ఈ పుణ్యమూర్తియొక్క నామమును చిర స్మరణీయముగ జేయుటకే మద్రాసు నగరములో ఒక శిలా విగ్రహము స్థాపింపబడినది. ఈ శిలా విగ్రహమును సిర్కూలము చేయుటకే నేడు మద్రాసు నగరములో సత్యాగ్రహము జరుగుచున్నది.

ఇ ప్ప టి చ దు త్త .

ముడుంబ నరసింహాచార్యులుగారు.

(మంజరీ గేయము.)

భరతవిజ్ఞా ♦ నమ్మ వెల్లడి
పటచు విద్యలఁ ♦ బొట్టనిండునె ?
స్కూలుపై నలు ♦ ప్యాసుకమ్మని
కోరు నొకతండ్రి.

1.

ఇంటనందరు ♦ నింగిలీమె.
వింటకింపుగ ♦ వాడరాదా ?
పాడుతెలుఁగది ♦ యేల ? నంచును
బల్కు నొకతల్లి.

2.

పేరునూరును ♦ లేని యాయు
ర్యేద విద్య ధ ♦ నమ్మగూర్చునె ?
నన్ను మెడికల్ ♦ కనుపుమని యొక
నందనుడు వల్కు.

3.

చల్దియన్నం ♦ బేల పొద్దున ?
జబ్బుచేయదె పిల్లవాండ్రకు ?
వేడికాఫీ ♦ నీయదగు, నను
వెలదియొక్కర్తు.

4.

పంచకట్టును ♦ పై నధోవతిఁ
గాంచనేహ్యము; ♦ వైటుషూబును
వేయ్స్టుకోటు, ధ ♦ రించి తిరుగుటె
ఫేషనను నొకడు.

5.

ముదుకఖద్దరఁ ♦ గట్టగలమే ?
బుక్కుమజిలినె ♦ మోటుదోచెను;
క్రొత్తయాగా ♦ పాణిశొనుమని
కోరునొకలేమ.

6.

శానుకజుట్టును ♦ బిల్కుయేమిటి ?
వెక్కిరించిన ♦ యట్లు; హాయిగ
ముందుకొపును ♦ దువ్వకొనుటే
ముచ్చటను నొకడు.

7.

సిగయు ముడియుం ♦ గొప్పనేటికి ?
సిగ్గుగున్; గా ♦ లడ్డుకు జవరను
రంగుపేలికఁ ♦ గట్టదగునను
రమణియొక్కర్తు.

8.

పుణ్యపాప వి ♦ చక్షుణలతో
బొద్దువుచ్చిన ♦ నేమిలాభము ?
ధనమువీలను ♦ బట్టిలాగుటె
ధర్మమనునొకడు.

9.

వాపులేటికి ? ♦ మనసుకలిసిన
వారిజాక్షిని ♦ గూడి వాంఛలు
దీర్చుకొనుటే ♦ జన్మఫలమని
తెలుపునొక్కండు.

10.

బౌర ! కోర్కెలు ♦ పండె; నాగరి
కాగ్రిగణ్ముల ♦ మైతి; మిప్పటి
చదువునకు మన ♦ మందిలిమిగా
సహజమాఫలము

11.

కోరిటనుల్ నా ♦ టించి, పండ్లుకు
గోర్కెలూరిన ♦ నేమిఫల ? మా
గుబురుటాకుల ♦ హాయిలులె మెచ్చుచు
గుల్కవలెగాక.

12.

చాద్యాకులు — సయన్సు.

డిమర్ ఆలీనాగారు.

ఈ కాలములో దేశసౌభాగ్యమునకు మార్గదర్శకములలో యనునట్లుంధ్రభాషనుం బెక్కు పత్రికలు బయలుదేరుచున్నవి. ఇందు ముఖ్యమైనది యారోగ్యమును నూటించు విషయము. పూర్వము చాద్యకుల బలము నొకజాతి మన భారతదేశమును పాలించినది దాని సిద్ధాంతకారుడు (అచార్యుడు) విరోచనుడు ఈతడు పాపండుడని తరువాత గర్హింపబడినను నీతని మతము వేదసమ్మతమే యనియు “సమయేషపురుష యన్మరణమయయతి” యను వేద ప్రమాణములను నూతనగాని పురాణములన్నియుఁ గ్రోడీకరించి యొక పెద్ద సిద్ధాంతము వాగ్నిసి సృష్టించి దల్లకిండులుగా జేసినాడు. అతని సిద్ధాంత మారోగ్యము. ఆరోగ్యమే భోగ భాగ్యములకు గారణమని దీని జరాధిరోగ భారములచేత ప్రవృత్తిచి కారీక కాశ్యత్వ మపాదించవలెనని శరీర మరణాంతర మాంసపోయిన దివమువలె సర్వ వినాశనమైపోవునని గాలిలో లీనమైన దీపకాతి యుష్ణవ్యాధి తేజస్సుల బాసినట్లే జీవుడు లోకాంతరంగుడైపోయిన దిగి రాదని యదే పోవుట స్థిరమని యన్న రాన్నాళ్ళ స్వేచ్ఛోపభోగముల నారగింపవలసి ధని యట్టి స్వేచ్ఛ కభ్యంతరమైనవెల్ల దురాచారములని స్వార్థపరుల ప్రభోధములు ఖండించి పెద్ద సిద్ధాంతగ్రంథములు వాగ్నిసి పెక్కు తాగ్నికుల నోళ్ళు బిగించి తన మతము సూర్యచంద్రార్కము గావించినాడు కాని యది మన యభాగ్యమువలన భిల్లమైపోయినను తన్నుచక మైన యాయుర్వేదకాఖిలందందు మిగిలియున్నవి. అందు రసస్వరూప సార్థ్యము ముఖ్యము. రసము హరవీర్యమని వారందురు. మానవశరీరమందు వీర్యమెట్టిదియో పంచభూతాత్మకమైన యీశ్వరస్వరూప జగత్తునందు పాదరస ముట్టిది జీవుడు కించిజ్జత్వాది గుణవిశిష్టండును, యీశ్వరుడు సర్వజ్ఞత్వాది గుణవిశిష్టండునై యున్నాడు అనగా సముద్రమునకు నాయందలి యొక జలకణమునకును గల భేదమువంటిదే జీవేశ్వరుల భేదమనియు, సంతకన్న నధికము కాదనియు, సమిష్టిరూపకమైన సముద్రమునకున్న శక్తి వ్యప్తిరూపకమైన చుక్క కుండునట్లే యీశ్వరునకున్న శక్తి జీవునకుండుట యసంభవముకాదు కావున హరవీర్యమగు పాదరసము కుడ్డిచేసి నేవించిన జరామరణములలేని స్థితి రససిద్ధిచే రానేర్చునని వారా సిద్ధాంతమును చేసి క్రమముగా బెంచి తంత్ర గ్రంథములు వాగ్నిసి నారు. అవి 27 కలవు. ఒక్కొక్క తంత్రమున నొక్కొక్క సిద్ధయోగ మియ్యబడినది. మొదటి రసకుడ్డియనగా రసమునకు నూతమని పేరు. “నూత” యనగా శూద్రుడు, కూద్రీ స్వరూపముగల తనమును రసీంద్రముచేసి “చ్యుదు స్సర్జితకం రసీంద్రం” యనగా రాజునుచేసి దానిని పార

దముచేసి (యన బ్రహ్మస్వరూపముగ మార్చి యని) యది మూలకాసహాయము నేవించిన జీతేంద్రియత్వము చేకూరునని “పాతంజలి” మున్నగు యోగమతములు “యోగాత్మత్వత్తరికాంఘా” యని విధాంతములు నూత్రములు వాగ్నిసి బోధించిన చిత్తయికాగ్రత వీరకాత్మటిలోకల్పించి హుయోగాది మహత్త్వము నప్తసిద్ధులను ముద్రారూపకమైన బ్రహ్మ తేజస్సును కేసుమారచక్రియు నభ్యుక్తిని నగుపర్చి శిష్యాబ్రహ్మము సులభముజేసిరి. దీనినే జాద్దుదాశియును బ్రిష్టైవోడెనని వారందురు. ఇట్లే రసమదమును పెంచి పెంచి Chemistry లో గొప్ప ప్రదర్శనము జూపి నీచ లోహములను ఘన లోహములుగ మార్చి దానిని పదనుజేయని నేరించినారు. అనగా బరిశుద్ధమైన పాదరసముచేత నీచ లోహము బంగారమగునని యర్థము. దానిచేయనగా యిట్టివస్తువు లన్నిటికి నొక పరి భాష గల్పించినారు. అది నేటికి వైద్య గ్రంథములలో నాడబడుచున్నది

	రూఢ్యగ్రంథము.	వైద్యగ్రంథము.
నూతము	శూద్రుడు	రసము
గంధము	వాసన	గంధకము
భాను	సూర్యుడు	రాగి
తీప్త	కలినము	లోహము
ఆరూఢము	నిజము	గవ్య
గగనము	అకాశము	అభ్యిక్తశస్త్రము

ఇట్లే హేమవిద్యకు యజ్ఞధేరుడని పేరు ఇదే ఋషుల వద్ద నుండెడిది ఈనూత్రియులే పురాణములో నుండెడి కథలని వాచివాదము. “అ|| గోవును జంపిన చండాలు దగ్నిలోగాక” నని యుండును చాద్యాకుడనగా రసవాది. వైదానికి గోవనగా గోదంతిశాళకము, చంపిన యనగా శస్త్రముచేసిన, దానితో బొడిగిన, చండాలుడు ఇమము బంగారమై, యగ్నిలో గాలును అగ్నిలో నిలుచును. గీటునకు నచ్చునని యర్థముచేయుదురు.

బాల సూర్యోదయము.

శ్లో|| నూతాత్రైగుణ్య గంధం పరిమిత మమృతం భాను తీక్ష్ణంచనేత్రం |
ఆరూఢం తచ్చమర్థం గగనశరయుతం ||
రససిద్ధిచే జరామరణములజయించి హేయగ స్వేచ్ఛోపభోగములకై హేమవిద్యచేత గీలించి జీవనము చేయు వారే యార్యపుషులని యట్టి ఋషిత్వ మెల్లరకు సమితింపజేయుటయే మా మతమనిచాటి చెప్పిన యాపాదించిన వైద్యసాంప్రదాయములనునర్జించివేసి పురోధించి యాచార్యభాగ్యము దేశమునకు నమర్చురుగాక ! ఇంతకన్న పేరు స్వరాజ్యమేమికావలెను ?

1

మొదట తనే నన్ను చూచి చిరువపు నవ్వింది బాదంచెట్టుకిందనుంచుని. అదివరకు నే నామెని సరిగ్గా చూడనన్నా లేదు. నా మొహం చూసి ఆనందించే ఆడ దుంటుందనే ఆశ నాకుయెప్పుడో పోయింది. నన్ను చూస్తే అందరూ నవ్వుడమేగాని చిరువపు నవ్వే వారెవరీ నేను చూడ లేదు. అందులో అంత అందమైన మనిషి... అంతగొప్ప భర్తగల స్త్రీ.....

2

అప్పట్నుంచి దొడ్లోకి వెళ్ళినప్పుడల్లా అవేపు చూసేవాణ్ణి. ఆమెకూడా క న పడ్డ ప్ప డల్లా మోహంతో నవ్వుతోంది. నన్ను చేసిన ఈశ్వరు డికిగాని, నన్ను కన్నతల్లికిగాని ముద్దువొస్తానను కోను. చిన్నప్పుడే ఒక నిర్భాగ్యురాలిని నాకు కట్టారుగాని, లేకపోతే బుద్ధిపూర్వకంగా నా మొహంచూసి యెవరూ నన్ను ప్రేమించరు. అట్లాంటి విషయములో యీమె నన్నట్లా గౌర వించడం, నన్ను కాదు, నాఅందాన్ని, నాకాశ్చ ర్యంగా వుంది.

నేను బళ్ళో పంతులు. ఆమె భర్త హెడ్డా ప్టను. నామీద ఆయనకెంతో యిష్టం. నావలె చెప్పిన మాటవిని పనిచేసేవాడు లేదు. ఎందరో నామొహం, నాయెర్రజుట్టూ, చూడ గా నే డద్యోగం యిచ్చేవాళ్ళుకూడా, లేదు పొమ్మ న్నారు. మరి పాపం యీయన పనియిప్పిస్తే, అంతమాత్రం కృతజ్ఞతచూపనూ మరి?

ఆయన్ని చూస్తే, మాబళ్ళో చాల భక్తి, భయంకూడాను. ఆయన పలకరిస్తేగాని, ముం దుగా ఆయనతో మాట్లాడానికి యెవరూ సాహ

సించరు. ఆయన భార్యనిచూసిన బళ్ళో అంద రికి చాలా భక్తి గౌరవం పది హే నేళ్ళ మట్టి వాళ్ళని యెరుగుదుము. ఏకష్టమున్నా ఆమె తో చెప్పకుంటే తీసిస్తుందని అందరి అభిప్రాయం. నానికి బిడ్డలులేరు.

నేనెన్నడూ యిట్లాంటిది తలుచుకోలేదు. కలలోకూడా. నాకంటే ఆమె పదేళ్ళు పెద్దది. ఆమెకి నామీద యిష్టంకలుగుతుందని యేజ్యో తిష్కుడన్నా చెపితే, పిచ్చివాడని, దుర్మార్గుడని మెడపట్టుకు గెంటేవాణ్ణి.

3

ఒకరోజు రాత్రి దొడ్లో చప్పుడయింది తలు పు తెరిచి చూశాను. అర్ధచంద్రుడు బాదంచెట్టు ఆకుల్లో వేల్చాడుతున్నాడు. మెట్టుకిందికి దిగి యిటూ, అటూ నీడల్లోకి చూశాను. వెనకాలే నాచుట్టూ చేతులేసి, నన్ను గట్టిగా ముద్దుపెట్టు కుని, బాదంచెట్టు నీడకిందకి తీసికెళ్ళింది. నేను మాట్లాడకుండా పూరుకున్నా.

4

నిజంచెబుతున్నా అబద్ధం చెప్పవలసినవని నాకేమీలేదు. ఆమె నన్నట్లా కలుసుకోడం నాకేమీ ఇష్టంలేదు. ఆమెని, ఆమె మెత్తని పచ్చని శరీరాన్ని నల్లని జుట్టుని, చూస్తే నాకు భయం. ఏపార్వతో, లక్ష్మో, వొచ్చి నా ముందరనుంచున్నట్టుండేది. ఆమె పెద్దకళ్ళు నా వేపు తిప్పేటప్పటికి నాసాదాలదగ్గర్నుంచి వొణుకు మొదలుపెట్టేది. ఆమెమీద నాకే మాత్రం మోహంలేదు. కాని ఆమెనన్నంచేసినా వొద్దనడానికి ధైర్యంలేదు. ఆకళ్ళల్లో కోపం చూడగలనా? ఆమె పిలిస్తే, వొణుకుతో, మిం

గడానికి పిలిచే మహాశక్తి దగ్గరికి వెళ్ళేట్లుండేది. అదిగాక అర్థంగాని ఆకర్షణవుండేది. మండే దీపానికి రెక్కల పురుగుమీద వుండే ఆకర్షణ తోచేది.

5

ఈమెకి నామీద యీ వెర్రి మోహం చూస్తే, నావొళ్ళు వణుకుతోంది యింక యీమె బతుకంతా, లోకమంతా నన్ను రాత్రులు కలుసుకోడానికి లాగుంది. ఒక్క మాట మాట్లాడదు. నలిపి పిప్పిచేస్తుంది మాట్లాడానికి నా నాలిక అంగటినించి కదలదు. ఆమె పెట్టే అవస్థలన్నీ పడుతూ పూరికేవుంటాను. అంత గాఢంగా, మోహంగా, నన్నట్లా తాకుతూ, ముద్దుపెట్టుకుంటూ, అదుముకుంటూ వున్నా, భయమూబాధేగాని, ఒక్క రవ్వ మోహం కలగదు. యెనాడు యీగోల ఆగుతుందా యీమె దృష్టి నామీద యెందుకుపడ్డదా హెడ్డాప్లరు గారికి తెలిస్తే యెట్లానా, అని అమితమైన విచారంగా వుండేది. కాల్చేసే ఆకలితో పిల్లి ఎలికని పట్టుకున్నట్లు పట్టుకునేది.

6

ఈమెకి మరీ వెర్రిత్తుతోంది? వివేకమంతా వాదిలేసింది. యింకోళ్ళకి తెలుస్తుందని భయమేలేదు. సిగ్గులేదు. పొగలుకూడా నాకు వొంటరిగా పెరట్లోకి వెళ్ళటమంటే భయంగా వుంది నాభార్య అనుమానపడుతున్నట్లు సూచనలు కవడుతున్నవి. యిది వృద్ధుడురాలు నేనంటే లోకంలో యెవరికీ భయంలేదు. కుర్రాళ్ళకికూడా. దీనికి లోకంలో యెవరినిచూసినా భయంలేదు. అంతా చెప్పేసి దీని శరణు జూచునా?

7

ఒకవేళ ఈమెకి పిచ్చేమో! మదపిచ్చేమో! అందరూ పూర్వో ఈమె మహావతివ్రత అంటారు. హెడ్డాప్లరుగారికి ఆమెనిచూస్తే చాలా నమ్మకం విశ్వాసం.

అర్ధరాత్రి వొంటరిగాచింతచెట్టుకిందనన్నట్లా అంత అందమైన మనిషి కిక్కురింటూవుంటే యేదన్నాదయ్యా ఆమె కవడుమేసుకుని పొద్దొందే మోసని భయం వేసేది. ఆ అందం యీభూలో కవు విషయంగా కనపడేదికాదు. యెదో ఒక నిమిషంలో తన నిజమైన ఆకారం కనపరిస్తే.

పగలు నిశ్చయం చేసుకునేవాణ్ణి, రాత్రి యీమైనా వెళ్ళకూడదని, కాని పదిగంటలు కాగానే నాకాళ్ళే నన్నీడ్చుకుని వెళ్ళేవి. నిజం చెబుతున్నా. నా కామమీద యేమీమొహం లేదు. కాని మంత్రంపెట్టినట్లు దొడ్లోకి నా వొళ్ళునాకు తెలికుండానే వెళ్ళేవాణ్ణి, వెళ్ళింది మొదలు ఆమె వెళ్ళిపోయిందాకా, నాదేహం వొప్పచెప్పేసి నుంచున్నేనాణ్ణి, ఆమె పూపిరి గుడ్లగూబ ఆరుపు, గచ్చిలంరెక్కల చప్పుడుతప్ప యింక ఒక్క శబ్దంలేదు. ఒక్కరం మాటాడం.

8

వెళ్ళకుండా వుండడానికి నాకు శక్తిలేదు. యీయింటోంచి వెళ్ళిపోవడం వొకటేమార్గం వేరేయిల్లు మాట్లాడాను. యిది యిట్లాహగడం నాకు చాలా భయంగావుంది.

ఆనాళరాత్రి ఆమె మాట్లాడింది. “నిన్ను వదలను, నాప్రాణం నువ్వు, లోకంలో యెక్కడి కన్నపో. అక్కడికి వస్తాను. నాకు భయంలేదు. సిగ్గులేదు”

నేను వెళ్ళాలని మాస్తున్న సంగతి యీమె కెట్లా తెలిసింది? యోచెయ్యను?

9

అట్లా అంతసేపూ నన్ను వాదలక పోతి రాత్రీ పెరట్లోకట్టేసి, యెవరన్నా చూస్తారని భయంలేకుండా, అల్లరిచేస్తావుంటే, యెన్నాళ్ళు దాగుతుంది? ఒక రోజు రాత్రీ నే నింటాకి వచ్చేటప్పటికి నాభార్య మంచముమీద లేచి కూచుని వుండి. దొడ్లోకి వెళ్ళానంటే, నమ్మ తుందా? “అబద్ధాలు చెబుతారే? ఆ చెట్టుకింద మీతోవున్నది హెడ్డాస్థరు పెళ్ళాంకాదూ?” అంది అంతాచెప్పి నాతప్పులేదని వాసింపాను. మర్నాడు ఆమెని నలుగురిలో పట్టుకుని అడుగ తానంది. నన్ను యెన్ని తిట్లు తిట్టినా సరే; ఆమె నేమీ అనవాద్దని కాళ్ళువేళ్ళుపట్టుకొని బ్రతిమాలు కున్నాను. వాళ్ళకోలేదు. చివరికి నన్యసింది ఆరాత్రీ యింటాంచి లేచిపోతానని బెదిరిస్తే, ఆమె దగ్గరికి వెళ్ళనని చాడు వొట్టన్నీ వేయించుకొని వూరుకుంటానని వాళ్ళ కొంది.

10

పదిహేను రోజులయింది. ఒకపాఠన్నా నేను పెరట్లోకి వెళ్ళలేదు. కాని ఆమె పోతిరోజూ వాసున్న సంగతి నాకు తెలుసు. నాలుగు రోజు లయింతరవాత దొడ్లోచప్పుళ్లు మొదలుపెట్టింది మెల్లిగా తలుపుతట్టింది. మొదట పిలిచేది. పాడేది ఒకరోజు కిటికీలోంచి తొంగిచూస్తే మెట్లమీద కూచుని యేడుస్తోంది పుత్తరాలు రాసి చెట్టు కింది పారేలేది. పగలు నావంక దీనంగాచూసేది. వూళ్లో హెడ్డాస్థరుగారి భార్యకి జబ్బుగావుందని అనుకున్నారు. ఆయన బడికి ఆలస్యంగా వస్తున్నారు.

నాకపరిమితంగా జాలివేసింది. నాకోసం మెంత బాధపడిపోతోందో? వెళ్ళాలనిపించింది.

కాని నాభార్య భయం అమితం. దానికి తెలిస్తే యీసారి యింకేమైనావుందా?

11

చివరికిట్లా అవుతుందని నేనెన్నడూ అను కోలా. ఒక్కరోజులో యింతజరిగిందని నమ్మకం లేకుండావుంది. నిన్నపొద్దున్న బాదంచెట్టుకింద చిటి కనపడ్డది

“రాత్రీ రాకపోతే నేను చచ్చిపోతాను. నిశ్చయం.”

ఇంక యామన్నాకానీ, అని నాభార్యపడు కోగానే, పెరట్లోకివెళ్ళాను. నన్ను యెంత కామంతో, తృప్తితో, మండకోర్కెతో, నలిపేసిం దా. పార్లమె. బాదంపూత మీదసించి గాలి. లక్ష్మినిమించే అందంగలస్త్రీ నన్ను వాలిది, నాపాదాలదగ్గర పడి, నాకోసం నాప్రేమకోసం నాదయకోసం, ప్రాణేయపడుతోంది. అబద్ధం. నా సంగతి అబద్ధమాడిందేమో, లేకపోతే దరిమి లాన నవమస్త్రధుణ్ణిగా మారానేమో, అని అను మానం కలిగింది. నాకోసం తీక్షణమైన ఆమె కోర్కె, ఆ మాధుర్యం, ఆ ప్రణయసమర్పణం, చూసేప్పటికి అన్నిరోజులకే మొదటిసారి నాకు అమెమీద మోహం కలిగింది. ఆమెకంతం కావి లించుకుని ముద్దుపెట్టుకున్నాను. దగ్గరికిలాక్కుని స్వాధీనం చేసుకున్నా. అధికారంతో దౌర్జన్యం తో, లొంగియున్నాను. కళ్ళుతె చింది. నామోహంక చూసింది నన్ను వొక్కతోపు తోసి, దూరంగా నుంచుంది కల్లెత్తి కేరివార నావంక మళ్ళీ చూసింది. అణచుకోలేని విచారంతో అసహ్యంతో గుండెపగిలినట్టు చిన్న కేక వేసింది. మళ్ళీ నాకేసిచూసి, కళ్ళుమూసుకుని చివాలున యింటాకి వెళ్ళిపోయి తలుపునుకుంది. నేనట్లానే నిలబడ్డాను.

12

ఒక్కమీద పడుకుంటే, ఆమె సుందరస్వరూపమే కళ్ళకు కనపడుతుంది. నాకామెకావాలి. ఆమోహం, మాధుర్యం, అన్నీ కావాలి. నివరికి, కొత్తగా అన్నాళ్ళకి పుట్టిన నాకోర్కె, నా మనోరథం ఫలించబోతోవుంటే, నిష్కారంగా నాకర్థంకాకుండా, ఒక్కమాట మాటాడకుండా అట్లా వెళ్ళిపోయిందే? యెక్కడికి వెళుతుంది. రేపురాదా? నన్నెట్లా వాడుతుంది? కాని నాపక్కన నిద్రపోతూన్న నాభార్య? దీన్నించి తప్పించుకోడమెట్లా? యెదో ఒక తగాదా పెట్టుకుని, పుట్టింటికి పంపించాలి. వెళుతుందా? యెంచెయ్యను? దీనినోరు కట్టడమెట్లా? దాన్ని చంపెయ్యాలన్నంత కోపం వచ్చింది. ఇంక నాకిదేంభార్య! దీంతో నాకేంనంబంధం? లేవకుండా దీనికి మత్తుమందు పెడితే,.....

తెల్లారకట్ట ఆకేకలేమిటి? మాయంటి పక్కనే! యేడుపులు. వీధులోకి పరుగెత్తుకెళ్ళాను. హెడ్లాప్టరుగారి యింటో మనుషులు పోగవుతున్నారు. లోపలికి వెళ్ళాను. గుడ్డలూ, వెంట్రుకలూ కాలినవాసన, హెడ్లాప్టరుగారి భార్య కాలిపోయింది. గుర్తన్నా పట్టడానికి వీలేకుండా బొగ్గయింది.

13

తెల్లారి నాకోసం హెడ్లాప్టరుగారు కబురు వంపారు. ఒంటరిగ నన్ను గదిలోకి తీసికెళ్ళి, ఒక కాయితం చేతికిచ్చారు. ఆయనభార్యరాశింది. మొదటినుంచి నాతో నంబంధం సంగతిచెప్పింది. తరవాత యిట్లావుంది. “వాణ్ణిట్లా యెందుకు మోహించానో తెలీదు. మీరు నాకేమీ తక్కువ చెయ్యలేదు. యెన్నడూ యెవరినీ కన్నెత్తినా

చూడని నేను, కలబోసన్నా పరపురుషుడిసంగతి మనసులోకి రాసిన నేను; సీతివంతురాలిని, పతివ్రతని, నామనస్సు ఒక్కసారిగా నాస్వాధీనం చేసి, కళ్ళెం వాడులుచుకుని, విడులుచుకుని, వాడిమీద పడ్డది. గుడ్డిగా, పిచ్చిగా, వాణ్ణి స్వాధీనం చేసుకున్నాను నాసంగతి నాకేమీ అర్థంకాదు

నిన్న రాత్రీ వాడికి, ఆపురుక్కి, అసన్యాసికి నామీద ప్రేమ వచ్చింది. వాడి ప్రాణానికి వాడు నన్ను ముద్దు పెట్టుకుని, లాక్కివాలని చూశాడు. యెందుకో తెలీదు. ఆపని మంత్రం లాగు పనిచేసింది. వాడి కురూపితనం, నా మోహపురోత, అన్నీ తెర చిరిగినట్లుకనపడ్డాయి. ఏడా నన్ను స్వాధీనం చేసుకునేది? వాణ్ణా నేను కామించింది. ఈస్వరూపము కోసమా నేను సిగ్గు లేకుండా తంటాలుపడ్డది? పరుగెత్తుకువచ్చాను. యింక మీ మోహం యెట్లాచూడను? యే చేస్తే యీ అసహ్యం నా దేహానించి వాడు లుతుంది? యీపాపం, యీమలినం, వాడు తాకినవోట్లు, వాణ్ణి అదుముకున్న స్త్రీలు? కాలుస్తా, కిరసనాయిలుపోసి కాలుస్తా. మీకు పనికిరాను. యింక నే నెందుకు? విచార పడకండి.

ఆ కోరిని, ఆ పురుగుని, యేమీ చెయ్యకండి. వాడే మెరగడు, వాడిపనికాదు. వెధవనిపోసండి.

... ..

చదివి ఆకాయితం బల్లమీదపెట్టాను.

“గర్వపడకు. ఓజం తెలిసిందా? యీసంగతి బయటికి రానీకు, పో”

14

కాని నాభార్య పూరుకుంటుందా? నాకోసం

నన్ను వొలిచి, తను ఆమెకి నన్ను చిక్కకుండా చింది లేకపోతే యెవరు నమ్ముతారు దాని చేస్తే, తాళలేక హెడ్డావ్వురుగారి భార్య ప్రాణ మాటలు? పూరంతా మోగిపోయింది. హెడ్డా వాత్యచేసుకుందని చాటించింది, చచ్చినామె స్వరుగారు కనపడ్డంలేదు. ప్రాణహత్యచేసుకున్నారని కొందరి దృఢాభిప్రాయం. దాచి వుంచుకొంది. తన మాటలు నమ్మలేక పతివ్రత నాభార్య, నవమన్మధుణ్ణి నేనూ, పోయిన వాళ్ళందరికీ ఆ చీట్లు చూపించి నమ్మించి మిగిలాము.

వి చి త్ర వి వా హ ము .

(దామరాజు వేంకటరమణమూర్తి గారు.)

విమలమగు సాయాహ్నమున నే
వీధివెంబడి పోవుచుండగ
దృష్టిచదమున నాతిబడియెను
తేరిచూడంగాక
మోహము

తివిరిపారంగాక.

మొదటిచూపులె మాదుపాలిటి
కదలుతొ బంధమ్ములాయెను
కదలుటకు కాలాడలేదిక

కంచుచుండంగాక

మోహము

గతులుదప్పంగాక.

అతివజేరక హృదయమున వే
వెలములను తక్కించిపిమ్మట
నుతినొనర్చుచు నిష్కడైవము
నొక్కపెట్టుననే

మోహము

ముందులాగగనే.

తరుణివెంబడి శీఘ్రగతి నే
పరుగులిడుచును జేరితిని; నే
కరము సంతోసమున గాంచితి

కంతరూపంబుక

మోహము

కనుల గప్పంగాక.

కాంత! కాంత! ఎవరి వనితవు
సుంతయును విడువకను నీ వృ
త్తాంతమంతయు నెరుగజెప్పుము
సంతసించెదనే

కాంతరో

అంతరంగమునక.

5.

అనగనొడలు జలుక్కుమనగను
వెనుదిగి ననుజూచి యాత్మ నే
మనుకొనెనొ తెలియంగలేదిక

మగువ నను తొలగెక

మోహము

మగువపాలాయెక.

6

భీతినొందకు నాత్మలో నో
నాతి నిన్నిపుఁ డేమిసేయ; ను
వీతివంతుడ నాదుప్రశ్నకు

నాతి బదులిమ్మా

మోహము

నన్నవిడదయ్యె.

7

తోడనే యాయుంతి నన్నని
విడుచున్నటి పమిటకొంగును
వేడుకతో నవరించుకొంచును

వెలది నావంకక

మోహము

తొలకులాడంగాక.

8

1.

2.

3.

4.

తేళుకుజూపుల చూచిచూచియు
బెళుకులాడెడి నేత్రయుగ్మము
కళలునూత్నపు శోభగాంచగ
నెలతపలుకంగా
మోహము
వలవొంపంగా.

9

“రెడ్డిబిడ్డను యూరుదూరము
అడ్డుగా నేరొకటిపారగ
రెడ్డిదేవుని నాత్మగొల్పుచు
గెడ్డదాటంగా
మార్గము
గెరలిపట్టంగా.

10

అత్తవారెవరు నీకని నే
తత్తరంబున పృచ్ఛజేయగ
చిత్తమున సిగ్గుతోతా క
న్నెత్తి ననుగాంచె
బిత్తరి
చిత్తమును హరియించె

11

పెద్దవారలు తల్లిదండ్రీయు
దద్దయును నాపెండ్లివొరకై
హద్దులేని విచారసాగర
బద్ధులైయుండక
పెండ్లికి
సిద్ధులై చనగా.

12

వరునిజూచియు మానసంబున
కరము చింతా సాగరంబున
దరినిగానక నున్న ననుతా

మరసి కనుగొనగా

నాధుని

నిరస మొనరింపగా,

13

తనయక్లిష్టములేని పెండిలి
మనముఁ జేయగనేమి లాభము
అనచు వారలు వేరునాధుని
గనుచునుండంగా

నే నిటు

కష్టమునబడితిగా.

14

రెడ్డిబిడ్డను నేను కులమున
రెడ్డి బిడ్డా ! చింతవలదిక
అడ్డుబెట్టక నీదుచూపుల

యతివ జూడవె నా

ప్రేమతో

యాదరింపవె నా.

15

అంచు యామెనుజేర్చి నక్కున
మించు ప్రేమచె ముద్దుబెట్టితి
నంచలిత గాతుండైనైతిని
చంచలాక్షిని నే

ప్రేమ వీ

క్షించి నరయగనే.

16

ఏమి నాఘన భాగ్యసంపద
ఏమి నాదగు పూర్వపుణ్యము
ఈ మగువ నాకిటు చిక్కునంచును

నెంచనైతినిగా

దైవమా

ఎంచికూర్చితిగా.

17

నన్నయ మొదలు నేటివరకును గల యాంధ్రసారస్వతమును బరిశీలించినచో నందొక గొప్పభేదము గాన్పించుచు యుగమునకును యుగమునకును వంతర మెంత యుండునో యంత ప్రభేదము మనకు గాన్పించును. కాని పూర్వము కంటే నేడు సారస్వతమునందు నాగరకత యభివృద్ధి గాంచినదని మాత్రము చెప్పవచ్చును. పూర్వముకన్న నేడు వాఙ్మయాభివృద్ధికి మార్గములు పెక్కులు గలవు. మహామహులు వుదారశీలురునగు వారలు పత్రికలఁ గొన్ని స్థాపించి వాఙ్మయాభివృద్ధి గావించుచున్నారు. కొందరు ధనమునిచ్చియు వ్యాసములను దమ పత్రికలకు వ్రాయించుచున్నారని విషయము మిక్కిలియు నభినందింపదగియున్నది ఈపత్రికలన్నియు వాఙ్మయాభివృద్ధికి గారణములా యను సంగతి మున్నందు చర్చింపబడును. ఈపత్రికలకుఁ దగినట్లు వ్రాయనకాళ్ళును లెక్కకుమీరి యున్నారు. ఇందరలోను సారస్వత విమర్శనముల వ్రాయువాఱకన్న పద్యములనే అందును గీతములనే వ్రాయువారు చాలా యెక్కువ యని చెప్పుట నేటి వారల సాహితీ జ్ఞానమును జూచుచున్నది. నేటి కవులలో మహాకావ్యములు వ్రాయువారు చాలా అరుదు. సామాన్యముగ నంతరును ఖండకావ్యములనే రచింతురు. ఈ యనిబద్ధకావ్యములకు బ్రాచీనులెంత గౌరవము నెసంగిరో ముందు తెలియనగును. నేటి యాయా కవులయొక్క యాయా పుస్తకములం గూర్చిన విమర్శనలును క్రమశః విమర్శింపబడును.

ప్రస్తుతము నేటి కవులయొక్కయు గలిగి కలుగని సాహిత్యజ్ఞానముగల యాధునిక పండితమృత్యుల గూర్చియు నించుక నచించెను. ఈ వ్రాయబోవు వాక్యములు ప్రత్యేకతః యొక వ్యక్తినిగురించి చెప్పునవికావు. నేటి సారస్వతమున నాడంబరము పెచ్చుపెరిగినది. ప్రతివారును బండితులే. ప్రతివారును కవులే కావుననే నిజమైన పండితులేనో నిజమైన కవీశ్వరులేనో తెలిసికొనుట కడుంగడు దుర్లభము. ఏదో యొక పండితుడుగానీ యొక విమర్శకుడుగానీ యొకమాటకనినచో బదిమందియు నావాక్యముల కర్థము తెలియకపోయినను నొనొనని తలలూతురు. ఇంతయేల? జహగ్గింధ పరిశోధకులును విజ్ఞానులును భారతీవానులును నయిన శ్రీయత గిడుగు రామమూర్తిక పంతులవారు వ్యావహారిక భాషావాదమును లేపదీసిరి. పండితు లన్నవారు ఆవాదమునందలి భోషాలాపములఁ దెలి

సినవారును నావాదము సంగీకరించినచో యుక్తియుక్తముగ నుండును. అట్లుగాక యావాదమునం దర్థమైనను దెలిసికోలేని, గ్రాంథికమన నేమో యెరుంగని బృహస్పతులు నైతము ఆహారేషుకండా గ్రామ్యమే వాడాలి. గ్రాంథికమేమాత్రమును వ్రాయగూడదు. పండితులకేం తెలుసును. వాళ్ళకేం తెలుసును” అని ప్రపంచము మార్మొగునట్లు కేకలిడుట మనము నేడుచూచుచున్నాము. నిజమాడిన నిష్ఠురముగాని యీకాలపు వ్యావహారిక భాషావాదులలో నేకొద్దిమందియో తప్ప గ్రాంథికముగ నొక వాక్యమునైతము వ్రాయలేనివారులెక్కమీరియున్నారనుట నిర్వివాదము. అట్టివారల నెందరనో చూచినాను. శ్రీరామమూర్తిక పంతులవారన్నారనగా అదివేరు. వారన్నారని నలుగురును గ్రాంథికముగ వ్రాయలేనివారు దాని సంగీకరించినచో బరిహాసాస్పదముగ నుండును.

భాషసంగతి యీవిధముగ నున్నది. ఇంక గవిత్వమును గురించి కొంచెము పరిశీలింతము. ఏ మహాత్ముడు ప్రోవజాపించెనోగాని భావకవిత్వమార్గము మిక్కిలి యుతువుగా నున్నది. భాషయా— శ్రీరామమూర్తిక పంతులవారి నిర్దేశకుక జాయమాన కరుణాప్రసారము— యతిప్రాసములా?— నిన్నటిదాక మొరవెట్టిన దదియేగదా— ఇవి రసభంజకములు. కనుకనే త్యాజ్యములని— ఛందమా— గమనించునదెవరు. అర్థమా— అడుగునదెవడు. కర్మము జాలక యెవరయినను “అయ్యా తమరు నిన్న పత్రికలో వ్రాసిన పద్యముల కర్థమేమండీ” అని ప్రశ్నించినచో నాకవీశ్వరుండు ప్రాయశః ప్రత్యుత్తరమియడు. అధవా అతనికి దయ పుట్టినచో “జన్-పోవయ్యా— జాతీయత, జీవము, కళ, ఆత్మగౌరవము దానిలోనేయున్నవి. మీ కేమి తెలియును. అవనుచరిత్రమందలి పద్యములకంటే కావలసినంత అర్థమున్నది.” అని సందర్భములేని రెండు మాతలుకూసి నయచేయును. ఈస్థితిలో నొకరు వ్రాసిన పద్యమున కర్థమేమని యడుగు దుర్మార్గు డెవ్వడుండును.

పోనీ యీవిధముగా బద్యములనల్లు కవులకుఁ బ్రసిద్ధి యేమైనా యున్నదందుమా— అదియు నించుక చూతము. పసిపాట లేని పదిమందిచేరి యొక సమాజము స్థాపించి యా సమాజమునకు “కనకపు సీంహాసనమున కునకముఁ గూర్చుండబెట్టి” యనునట్లేవరి యదృష్టముకుల్గిన వారిని

సభాపతిగా నొనర్చురు. ఇక వారికి బనియేమున్నది. తేట గీతములవ్రాయ మొదలు పెట్టుదురు. మరునా దేవునికి లోనూ యవి ప్రచురింపబడును. అంత వారిలో వారే యెవరో యొకరు “ ఫలానావారు ఫలానిపద్యముల నిన్న పత్రికలోఁ బ్రచురించిరి. ఆపద్యములలోని భావ నిం తితగాదు. ఆపద్యములవ్రాసిన గవిభామణికి గీతికా ప్రతిష్టలు.....” అని యేమేమో పత్రికలలో విమర్శన ములు. ఈ విమర్శనములఁ జూడఁగానే సారస్వతాభి వృద్ధికై యేర్పడిన పత్రికాధిపతులకు మాడలు.

ఇట్లని సమాజములన్నియు నీస్థితిలోనే యున్నవని నా యుద్దేశ మెంతమాత్రమునుగాదని పండితులకు మఱవిచేయు చున్నాను. ఆంధ్ర సాహిత్య పరివత్సభవంటి గొప్ప పరి వత్తులు ప్రపంచములో లేకపోలేదు. కాని యిట్టివియు నున్నవనిమాత్రము చెప్పుచున్నాను

ఇక లెక్కలేనంతమంది బాలకవులు. వీరు వ్రాయు పద్యము లెట్లున్నను వీరిమాటలుమాత్రము కోటలుదాటును నుచ్చుకు గొన్నిమాటలు — ఒక కవిచక్రవర్తిగారన్నారు. “ ఏమండీ నాకు యేడుపునన్నుందండి- ఇన్ని తెల్లకాగిత ములను నల్లగాజేయడం నాకేమి యిష్టంలేదండి—” అని మరీయొకరు. “నేను బిత్రికలకు పద్యాలు పంపితే వాళ్ళు వాళ్ళేరుకు గారు అని పెట్టెతారు. అది నాకు చాలా అగ న్యంగా వుంది. నేను వారికి వ్రాశాను అట్లా పెట్టవద్దని. అయిప్పటికీ వారలాగ వుండుతారు,” అని అన్నారు. బహుశః నేనీ విషయములు విస్తరించి వ్రాయనక్కరలేదు. ఎందుకనగా — ఇటువంటివారు పృథి గ్రామమునకును, కనీసము నలుగురకు దక్కువగా నుండరని నాయూహ

ఇక వీరియర్థజ్ఞానమునుగురించి కొంచెము పరిశీలింతము. ఏదో యొక పుస్తకమునుగురించి చదువుచుండును (పా) చీన ప్రబంధముమాత్రము గాదు) అది చదివి దానిలోని యోగము సరిగా దెలియకపోయినను, ఆహా! యెంత బాగా వ్రాశాడండీ— బహు చక్కనిపుస్తకం. ఏ భావము. ఏమి Inner meaning అని కలతకొనగా గూయుచుం డును. ఒకతూరి ఫీరాయపోలు నుబ్బారావుగారి “ పిండిపిండని పాడియూబొదుగు ” లను పద్యము వొక పెద్దమనుష్యుడు చదువుచు దకలోదానే మెచ్చుకొనచు నుబ్బార లూగుచుండెను. అంత నా ప్రక్కనుండు యువకుడొకఁడా పద్యమున కర్థముచెప్పి “ అయ్యా దీని

లోని భావవిశేష మేమియో తెలిపియుండని ప్రశ్నించి నాడు. అంత నాకెందు నెూరునైనను దెరువలేదు. ఈవిధ ముగ నాధునికులలోఁ బాలమంది యాదంబరముగ నంచ రించుచున్నారు.

ఇక నాధునిక విమర్శనముల సంగతి— అన్నిటికన్న మిన్నగ నెన్నఁదగినదియు, నెన్నబడుచున్నదియు నాధునిక విమర్శనములలో గవిత్వతత్వ విచారమే. ఇందు యధే చ్చగ జంతుగొంతులులేక ప్రాచీన ప్రబంధము లన్నియుఁ జాలవరకు దిరస్కరింపబడినవే. మరియు నేనివలన గావ్య మునకు శోభగలుగనని గూలకారికులచే నచింపబడెనో యా యలంకారములే యనాచక్యకములని వచింపబడినది. ఇంతయేల? ఉపమాలంకారము వారిచే బ్రత్యక్షముగ దిరస్కరింపబడినది. ఎట్ట— “ కమలముతో బోల్చు కున్న సీతాదేవి ముఖము సుఖమియ్యదా?— చిన్నతనముఁ బూనునా?.... మఱియు గమలముతోఁ బోల్చుటం జేసి సీతాదేవిముఖ మానందదాయ యాయెనని భ్రమించు పెట్టులెరైన నున్నయెడల వారికిక ప్రశ్న. ఏమన ఇక దేనితోఁ బోల్చుబడినందున కమలము హృదయనొసంగునది యాయెను?.....” అని కవిత్వ తత్వచారములోని యుపమాలంకారముపైని యనర్థమైనదాడి. ఈప్రశ్న యెంతవట్టు సమంజసముగనున్నదో పండితులకు దెలిపియే యుండును. కాని నాచొక చిన్న మనవి “ ఆమెముఖము చంద్రబింబమువలె నున్నదమ్మా, వాడు తాడిచెట్టువలె పొడవుగా నున్నాడు.” ఇత్యాది వాక్యములకును కవిత్వ తత్వ విచారమందే నాదబడిన “ స్త్రీపురుషు లెండిన కట్టెలవలె నున్నారు ” “ వెలుతురుచాయయే లెట్లు ఎడ తెగని సంయోగము దాల్చియున్నవో యట్లే.....” “...ఆభిమన్యునివలె నత్యంత సాహసోద్రగులైన...” యను మొదలగు వాక్యములకును గతియేమి? ప్రాయశః యివియన్నియుఁ గయుక్తియను త్రాటిచే బంధించి చెర సాలలోనుంచు తక్కువైపకరమైన నేరము గాదుగాబో లును. ఒక్క “ సీతాదేవి ముఖము కమలమువలె నున్నది ” యనునదే యట్లు కయుక్తియగు త్రాటిచే బంధింపబడిన దేమి? అట్లయిన సరియే కాని యావెట్టివారి కొసంగిన దుర్బేద్యమైన గొప్ప ప్రశ్నమాత్ర మంతగ రుచికరము గాదని విన్నవించుచున్నాను.

అందే మరియొక చిన్న యాక్షేపణ.

అయ్యలరాజు రామభద్రుడను కవి తన రామాభ్యుదయములో రామవంశాసఫుట్టమున దశరథుఁడు నానార్థరత్నమును పుటలు దిద్దిపూచు నేడ్చినాడో యనునట్లు దర్శింపఁగల పట్టిన శ్లేషాలంకారములు పెట్టి

కాశకకన్న సంతానముగావున
కానకకన్న సంతానమయ్యె
.....”

యని యున్నది. ఈ యాక్షేపణమునకు సమాధాన మేమియవలయునో తెలియకాకున్నది. కాని ప్రాచీన పుం గవివర్యులు మనవలె పదములకొరకుగానీ యర్థముల కొరకుగానీ తడవుకొను విద్యావంతులు గాగనిమాత్రము తెలియవలయును మరియు చిన్న ప్రశ్న. ధర్మరాజు పశ్చాత్తాపపడు ఘట్టముఁ దిక్కిన్నవానిన

“ అల్పకాల భోగమైన రాజ్యమునకుఁ
గాన గల్పకీర్తి ఘనుని, జడత
సింహకల్పు, వంశశేఖరజన్ముఁడ్రుం
చితి మనంబు వగలఁ జివుకకున్నె ”

“ జన సంపూజ్య పదారవిందుఁడగు . . . ”

మొదలగు పద్యములు మిథులఁ బ్రశంసనీయములని కవిత్వ తత్వవిచారములో వ్రాసియున్నవిగాదా? కానిని జూచి “ ధర్మరాజు నులక్షణసారమును దగ్గఱంచికొని పుటలు ద్రిప్పుచు నేడ్చిఁట్లున్నదని యేరయినను నాక్షేపించినచో నేమగు ప్రత్యుత్తరమో తెలియరాకున్నది. శోక రసము నర్జించునపుడును శ్లేషలు వీడరాని చీడలై ట్లు, తవ్వసమునే వర్జించునపుడును ఛందస్సు వీడరాని చీడ యాయెనని మఱియొకరు ప్రశ్ని పరు గాబోలును.

ఇంతకు శ్లేషమును గవిత్వతత్వ విచారమునకును పులికి మేక కున్నంతటి మెత్తి యుండుటయే యీ యాక్షేపములకు నిదానమని తోచెడిది. ఇంతంతదీర్ఘ సమాసములతో

నేడ్చురాయన్న నిట్లు యతిప్రాసములు దప్పకుండా ఛందస్సు పోకుండా నేడ్చురాయని యనరుగాబోలును.

ప్రాచీనులంతత పండితులై మనవంటి సోమరి పోతుల కర్థముగాని పుస్తకముల వ్రాసినారేయని చింతింప వలసినదేగాని వానిలో సారములేదనుట యెంతయు వెట్టి మాట. నేడును గొప్ప పండితులు లేకపోలేదు. గొప్ప గొప్ప విమర్శకులు లేకపోలేదు. రసముచిప్పిల స్వార స్యము గలుగు పద్యముల వ్రాయు కవీశ్వరులును లేకపోలేదు. కాని నుకవీశ్వరులకంటె నుకవీశ్వరులు పలువురున్నారని చెప్పుటకు వీలున్నది. దీనికి లాఘవము నపేక్షించి సంక్షేపరుచిగల యాధునికులు కష్టించి పొండిత్యము సంపాది ప లేకుండుటయే హేతువు. ఇట్టి మన బుద్ధిని స్మరించికొని ప్రాచ్యులువైత మిటువలెనే యాయా నిఘంటువులఁజూచి పుస్తకముల వ్రాసిరి యనుట కేవలము సాహసము ఈకాలములో జాలమందికి వనుచురితము లొకవగ నున్నది. అందలి యొక పద్యమునకయినను నా యాక్షేపకు లర్థము చెప్పలేరనుట యసత్యముగాదు. వను చరిత్రమునందలి పద్యముల కర్థము తెలిసికొని యందలి భావమును గ్రహించి యానందించు పండిత గ్రంథరులు నేడు లేకపోలేదు.

సామాన్యముగ నేటి విమర్శనము లన్నియు వ్యక్తిగతములుగాని విషయగతములు గావు. ఒకడొక విషయమును వ్రాసిన నాతనిపై యభిమానముగలవారు బాగున్నదనియు కోపముగలవారు బాగు లేదనియు విమర్శింతురు, ఇట్టి విమర్శనములుమాత్ర మాదరణీయములు గావు. మరికొందరు విమర్శింతురుగాని విషయముమాత్రము రాదు. ఇట్టి వియు నాదరణీయములు గావు. ఇట్టి విమర్శనములు వ్రాయువారలు తమకు జాప్తము లగుటచేతనో, యభిమానము గలుగుటచేతనో గాని పత్రికాధిపతులు వీరికిఁ జోటు నిచ్చుచున్నారు, ఇట్టి విమర్శనములకుఁ జోటి చుట్టకన్న నాపత్రికలకు వేరొండు వైఖ్యము లేదు. కాన విజ్ఞానలయిన యాయా పత్రికాధిపతులు విమర్శనములఁ బరిశీలించి ప్రచురించినచో మిథుల భాగుగనుండును. ఈవిషయముగురించి వేరొక వ్యాసమునందు విపులముగ విమర్శింపబడును.

అమావాస్య

1

యజమానురాలు.

నిశ్చయము.

“మీ ఆయన నిన్ను వదిలి వేసినాడట, నాకు చాలా విచారముగానున్నది.”

“మా ఆయన నాయెడ చాలా క్షమించుకొని పోవ తలచినారు.”

“నీవే మీ ఆయన దగ్గరికి వెళ్ళిని అన్నట్లుగా చెప్పుకుంటున్నారు.”

“అవును. ఆ విషయములో మాత్రము మా ఆయన నిశ్చయముగ నున్నారగునక నాపరువుదక్కినది.”

సంపాదన.

“బండరు వచ్చేటప్పటికి నాకు వందరూపాయలున్నవి. ఇప్పటికేదో అయిదారు వేలు సంపాదించుకున్నాను.”

“నీమాజేమిటి. ఒకరిని నెరుగుదును. వచ్చేటప్పటికి దమ్మిడిలేను, తరువాత పెద్ద నగలపావు పెట్టినాడు.”

“అశ్చర్యమే. ఇప్పుడాయన యెక్కడ?”

“తెలుసులో.”

2

(మం. ౧౦.)

చెవుడు.

తల్లి:— ఏమిరా? అంతగట్టిగా ఆరుస్తావు? ఎవరికి చెవుడని.

కొడుకు:— నాకు చెవుడమ్మా.

తల్లి:— నీకు చెవుడైతే అంతగట్టిగా అరవడమెందుకు.

కొడుకు:— నేను చెప్పేది నాకు వినిపడదుకాబట్టి.

యజమానురాలు వంటవానిమీద కోపంతో “నీవేమి చేసినా పాడే! ఇదిగో విను— ఇంకమీద నీవువన్ను అడగండే యేటనీ చేయవద్దు” అన్నది.

అర్థగంట అయినతర్వాత వంటవాడు వచ్చినాడు. “అమ్మగారూ, పిల్లి పాలుతాగుతోంది తోలవా?”

జ్ఞాపకము లేకపోవడం.

“నాన్నా, మిసోరినది ఎక్కడవుతుంది. వానిముఖమెటువుంటుంది?”

“యేమేరా, నాకూ జ్ఞాపకంలేదు!”

“జ్ఞాపకములేదా? మరి నీకు జ్ఞాపకంలేకపోవడం చేత రేపు నేను చెబ్బలు తినాలింటేవా?”

సత్యాధికారి.

సత్యాధికారి:— నీవు వచ్చే నెలనుంచీ పనిమానుకో.

వంటవాడు:— ఎందుకండీ! నేను చేసేవంట అందరు బాగుందంటారే?

సత్యాధికారి:— అందరికొసమే నిన్ను మానుకొనమనేది.

మూడురొట్టెలు.

ఒకనివద్ద రెండురొట్టెలుండెను. అప్పుడు వానిఅన్నవచ్చి “నీదగ్గర రెండురొట్టెలున్నవి” అనెను.

తమ్ముడు:— నాదగ్గర రెండేవున్నవి.

అన్న:— అది ఒకటవది. ఇది రెండవది, ఒకటిన్నీ రెండు మూడు.

తమ్ముడు:— అట్లాగయితే అయిదటిరెండు వావి. మూడవది నీది.

తీసివేయుట.

బహుమతి.

ఒకబడిపంతులు:— తీసివేత లెక్కలలో ఒక్కనిషయము బాగా జ్ఞాపకముంచుకోవలెను. అది యేదనగా, తీసివేయవలసినదియు ఎందులోనుండి తీసివేయవలెనో అని ఒకజీవిధముగా వస్తువుగా నుండవలెను. వుదాహరణము 12 గోలీలనుండి 8 గోలీలు తీసివేయవచ్చును. 16 బల్లలలోనుండి 10 బల్లలు తీసివేయవచ్చు. కాని 8 అరటిపండ్లలోనుంచి 6 మామిడిపండ్లు తీసివేయవలెను 17 నిమ్మకాయలలోనుంచి 9 గోలీలు తీసివేయవలెనుగాని తగదు.

ఒకబాబుడు:— సార్, సార్, 4 ఆవులలోనుండి 8 శేర్ల పాలుతీయవూడదా?

కొబ్బరిచెట్టు.

భర్త:— మణింట్లో రోజూ ఎవరోవచ్చి కొబ్బరికాయలన్నీ దొంగిలించుకొని వెళ్ళుతున్నారు.

భార్య:— ఈరోజూ ఎవరురావచ్చి దొంగిలించుకొని వెళ్ళరు.

భర్త:— ఎట్లా?

భార్య:— ఆచెట్టుకు నామడిచీరె కట్టినాను.

ఫోటోగ్రాఫ్.

ఒకచిన్నపిల్లవాడు పలకా బలపరి, తీసికొని “అమ్మా అమ్మా, నేను బొమ్మరానేదీ” అని అన్నాడు. “యేది కాదు చూదా” మన్నది తలి.

పిల్లవాడు రాస్తున్నాడు- తండ్రివచ్చి.

“నాయకా ఎవరునేర్పారురా నీకీ కోతిరాయడం” అన్నాడు.

కొడుకు:— నీదగ్గ, నీఫోటోగ్రాఫ్మంచి అట్టేరాకా నాన్నా—

అన్న:— అమ్మనాకు ఒకబహుమతి ఇచ్చినది.

చెల్లెలు:— అట్లాగయితే నాకు అందులో సగం.

అన్న:— నాకు అమ్మ రెండు లెంపకాయలిచ్చినది: అందులో నీకు వకటి.

డాక్టరు.

ఒకడు:— డాక్టరుగారూ, నాకోడుకు పొట్టలో బల్ల పెరిగిందండి.

డాక్టరు:— అట్లాగయితే రంపంమింగించు.

3

* వనితకావలయును ! వివాహమునకు

వనితకావలయును.!!

ఆవంత్స వెంకట రంగారావుగారు.

నీ|| పెద్ద మొగముదాని మద్దుమాటలదాని
పొలుపైన పొడుగైన ముక్కుదాని
లేడికన్నులదాని లేతబుగ్గలదాని
నయమైన యేనుగు నడలదాని
నగపు వెన్నెలదాని నాణెంపుగటిదాని
ముడుతలువడినట్టి కడుపుదాని
పసిడిగాజులదాని పైట నిగ్గులదాని
కరపు దీర్చెడు దారుగల్గిదాని

గీ|| సరిగదువ్వి నల్లని కురులదాని
మేలుకెంపుల యెఱ్ఱ తమ్మెట్లదాని
కన్నెలందరిలో దెల్వ గలుగుదాని
వలచితిని యట్టివనిత కావలయునాకు
పిల్లగలవారు జేవేగ వివిధమైన
పతికలలోన ప్రకటించ పార్శ్వము

* హాస్యరస ప్రధానము.

కవిత్వపు ట్యూషను

కొన్ని భార్యకాయకవిగారు ఏ. వెం.
(అభిప్రాయ సాహిత్య సమీక్షనము)

—♦ ప్రవేశం - గీతం ♦—

గి:- శ్రీమతి బుచ్చమ్మ Mrs Girisam, వచ్చిందగ్గర్నంచీ, నాలో new poetry పుట్టింది. అదికాని origin నుంచి trace చేసుకు వెడితే Wordsworth prelude అంతగ్రంథం తయారవుతుంది. (పరిశీలించి చూచి) ఎవరది— మాబావ వెంకటేశంలాగుది. పాపం మా అవుధానులు మావగారు పోయింతర్వాత వాడికి Condolence letter రాతామనుకున్నాను కాని politic stepకాదేమోనని ఊహించుకున్నాను. Alright, personal గానే దొరికేడు. మరి తఖరన్లేడు.

—♦ ప్రవేశం - వెంకటేశం ♦—

వె:- చిన్నప్పుడు మాగీతంబావ చెప్పేవాడు తానేమో పెద్ద English poet నని నేరాసిన విలుతుద్వాహా ప్రబంధమీద ఆధృతి పత్రికలో పడ్డ review చదివితే తెలుస్తుంది నేనెంతవాణ్ణియానో.

గి:- Hallo, my dear brother-inlaw, Mr. Venkatesam, very sorry to hear of the demise of Mama garu. My Hearty condolences to you.

వె:- (Serious గా) ఏదో, యింతకూ, దైవాజ్ఞ అనుల్లంఘనీయం కదా!

గి:- Really, really. అయితే యింకా మీఅగ్గి హారంలోనే వున్నావా?

వె:- అక్కడే వున్నానండి బావగారూ! యేదో

కావ్యలేయం కానిచ్చి కవిత్వంలో వడ్డాణం, తెలుగులక్షణం, అలంకారం, పాశాలయ్యేయి. గి:- చెప్పేవుకావు బావా! అయితే వెంకటేశం వెంకటకవి అయేదన్నమాట.

వె:- బోనంజీ. పలక వెంకటకవి ప్రశస్తతమైన విలుతుద్వాహా ప్రబంధం మీరు చూసేరా?

గి:- బాగుంది కాని, మీయింటిపేరే incorrect గావుంది. “నులకా” అని వుండాలి. అక్కడ దీర్ఘం రావడం natural. Examples “ముడా, పురాణపండా” etc,

వె:- లేదండి. పలకడంలో యెలాగై నా రాతలో పరిశుద్ధమైన రూపం వాడాలి.

గి:- అబ్బే, You are still... పెరటితోవనే వున్నావు. మాట్లాడేభాషలో రాయడం, మనల్ని పుట్టించిన బ్రహ్మదగ్గర్నంచీ ఆచారమైపోయింది. The masses must understand you.

వె:- అయితే పద్యాల్లో రాసేటప్పుడు మాట్లాడినట్టు రాస్తే బాగుంటుందా?

గి:- Yes, Mr. Venkatesam, I mean, Mr. N V. Kavi:- ఎందుకూడదూ? అగ్గిహారంలో కూర్చోడాన్ని, గ్రామోపాంతండాటికన్ను తెరిచి నీకు లోకభోగట్టాలే తెలుస్తాయి.

వె:- అదేవిటండోయి, “లోకభోగట్టా” అని అనడం నీవు సమానం వేస్తున్నాను? మన వ్యాకరణం ఏవ్వకోదే?

గి:- Damn your Grammar. భావముందా? వ్యాకరణముందా? మనం మాట్లాడే మక్కలే పోగుజేసి వాటికి rules పెట్టేరు పూర్వం-మనకి spontaneous గా వచ్చినమాటే correct. అదే real poetry.

వె:- అయితే యిప్పుడలాటి ప్రయోగాలు వాడొచ్చునా యేమిటి?

గి:- By all means మరో కిటుకు చెబుతాను, విను. అలాటిది వాడితేగాని నీ కవిత్వాన్ని భావకవిత్వం అనరు

వె:- పూర్వపు కవిత్వాల్లో భావాలున్నాయి కాని అప్పుడిలాగు రాయలేదే?

గి:- That is it. నీకు Romantic poetry వాసన తగలేదన్నమాట. Romantic poetry అన్నదే భావకవిత్వం Inspiration కొద్దీ వాటిలాగొచ్చే కవిత్వం romantic అన్నమాట.

వె:- అయితే మీరుకాని భావకవిత్వాలు చెబుతున్నారేమిటి?

గి:- ఓ, hundreds, why. లోగడ నీకు చెప్పిన Widow verse, highly romantic.

వె:- ఇంగ్లీషులో కాదండీ, తెలుగులో మాట.

గి:- అదీ చెప్తాను. నా verse నేనే translate చేశాను, విను.

“తెల్లవారేసరికి లేచును,
యిల్లు వాకలి శుద్ధిచేయును,
తలుపుమూలకు చెత్తతుడిచి, వి
తంతు రత్నంబు.”

వె:- ఇదేమిటం డీపద్యం? ఫోరంగావుంది. అప్పకవీయం, సులక్షణసారం, వేల్డోనూ లేని రకం.

గి:- అవన్నీ stale rhymes అయిపోయేయి. కాక, నీఅప్పకవికి లక్షణంలో Knowledge

ఉంటేనా? వాడు చెప్పిన సర్వలక్షుసీసా వాడి లక్షణం ప్రకారం wrong ఒక్క గీత పద్యం తప్ప మరేది old stock యిప్పుడు పనికి రాదు.

వె:- (ఆలోచించి) ఇప్పుడు మీరు సెలవిచ్చిన widow పద్యం వ్యవభగతరగడవరసలాగుం దేమిటి?

గి:- ఉ తు ఉండొచ్చు. Old names రద్దు పర్వ డంలో కొంత reform యతిప్రాసలు పడి వై నడవొచ్చు లేకపోతే మానెయ్యొచ్చు- దీనికి “ముత్యాలసరిం” అ modern name Widow ని ముత్యాల సరింతో decorate చెయ్యడంలో Literary and Social reforms రెండూ కలిసొచ్చేయి.

వె:- మరి ప్రబంధం రాయడానికి మీగీతం, ముత్యాలసరి చాలా?

గి:- There you are wrong. ప్రబంధం మాట మరి తలపెట్టకు “కడం రాసినవాడు కవి” అన్నారు పూర్వం- ప్రాసకోసం యేడిసిన సామె తది. నిజం గీతం రాసినవాడే కవి. ఇహ, కవి అన్నవాడి highest ambition యేమిటంటే చిన్న చిన్న గీతాలాయడం అవి కలిపి feather-weight paper మీద ఒక volume లో అచ్చువేయించడం చేత నైతే తన పక్కానికి తానే illustrations రాయడం volume కి add చెయ్యడం.

వె:- బొమ్మలుండాలేమిటండి? వాచక పుస్తకాలాగ.

గి:- కాదోయి-Art exhibit చెయ్యడానికి.

వె:- అయితే దేని విషయమండి యీగీతాలాయడం?

గి:- అది కవి యిష్టం-Poetry మాత్రం soul

stirring and animated గా వుండాలి. దానికి ప్రణయం లేండే కథ నడవదు. అందులో తామసి, అగాధం, వియోగం, విషాదం యీ aspects ఉండాలి.

వెం:- అంటే ప్రబంధాల్లోని విషలంఘం ఒక్కటే యెత్తి రాయాలన్నమాట?

గి:- No అదంతా nonsense, చంద్రశేఖర నాళ్ళకి తిట్టడం. ముఖ్యంగా చంద్రశేఖర కట్టడం, Hindu-Moslem unity కి భంగం. నీలో నివ్వ కుమిలి కుమిలి యేసుస్తే పూజకు టారు కాని ఒకాళ్ళని పడిడే పొప్పకొను. అది abuse, not poetry

వెం:- మరేవి ట్రాగియడం అయితే?

గి:- ప్రణయంలో చెప్పానుకానోయ్.

వెం:- యేవిటి ప్రణయాలకర్థం చెబుదురా? నేనూ నేర్చుకుని రాస్తాను.

గి:- Yes, you are coming to the point. కవిత్వంలో tuition చెబువా అంటే నాకు తనన శిష్యుడవమా దొరికేకుకాదు Come on, my old student and brother-in-law; నా library లోకి పోయి మాట్లాడు కుండాం రా.

(తెర)

— భావ కవిత్వ గృహాలయం —

[ప్రవేశం—గిశం, వెంకటేశం.]

వెం:- (పరికించిచూచి) అదేంటిండి, ఆ బోర్డు మీద పేరెవరిది?

గి:- మా organisation మొదలుంచి చెప్తాను, విను. భావకవిత్వాల వాళ్ళని పదిమందిని పోగుజేసి, చిన్న literary సమితి start చేసి, దానికి నేనే అధ్యక్షుణ్ణియేను. ఈ Library మా society దే, అబోర్డుమీద నాపేరే.

వెం:- అయితే గిశం అవక " భూలవాణి " అని రాసేరేంటిటి?

గి:- Sceptre of authority, suggest చేసే name పెట్టెను. అదే beauty. అమ్మ నాన్నా, వుంచిన పేర్లో glamour, too much use నించి చస్తుంది

వెం:- అమ్మా నాన్నా యెవరో తెలియకనలు ఇంటిపేరేది?

గి:- ఇంటి పేరానికొడం superfluous and ridiculous excess " శ్రీ " పెట్టకుంటే చాలు. అరుగో design లోవున్న "శ్రీ" నీ artless eyes కి కనపట్టేదు కాబోలు.

వెం:- అయితే మీదన్న అనాపేరుతోనే రాస్తా రా యేమిటి?

గి:- ఇదే అన్న మాటేమిటి. యేదో ఓ false name ఒకానొక్కప్పుడు కేవలం:anonymous

వెం:- యెందుకండి, అంత దొంగతనం భయంన్నా?

గి:- There you are wrong. భయం కాదు. అందులో వున్న romance, స్వంత పేరుతో రాస్తే వుండదు

వెం:- నాక్కూడా యేదేనా ముక్తైన పేరు పెడుదురా?

గి:-అలాగేకాని ముందు మా creed understand చేసుకో. ప్రణయం నంగన చెప్తాను విను. అఒక్కమాటలో బ్రవర్ణించడంఅంత meaning వుంది. కల్పవృక్షంలాంటి resourcefulness దానిది. యేలర్థం కావలిస్తే ఆత్మలో use చెయ్యొచ్చు.

వెం:- నానార్థం, విశ్వం, సాంబ...

గి:- Wait నీనిఘంటువులన్నీ కట్టగట్టి పారేయ్.

“ప్రణయం” అన్నమాట తెలిస్తే You are a scholar.

వె:- అసలర్థవేనా చెప్పండి.

గి:- దానికి వేరే నేను verse లో expound చేసిన commentary చదూతానుండు. వెనక ఆంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధంలో పడ్డదది. భారతిలో gilt lettersలో పడవలసిన article అది. Wide circulation కోసం మారుపేరు తో పత్రికలోనే వేయించాను. Go on here it is; read this. తెలియించోట నన్నడుగు.

వె:- (చదవబోతూ) యేంపద్యంలో ముందు రాయలేదేమండి ?

గి:- Needless, మీదుమిక్కిలి, మనం అలా రాస్తే తెలివైన readers, degrading గా భావిస్తారు.

వె:- (చదువును)

“పొన్నపుప్పొడిలోని ముద్దుటుంగరము”
ఏవిటండోయ్, ఈచరణానికర్థం?

గి:- No, no శాస్త్రుల్లుగార్లా ప్రతిపదార్థం చెప్పడానికి, నీకుదొరకదు. ఇదంతా suggestive poetry, you must feel it. సరే. Stanza కానీ చెప్తాను.

వె:- (చదువును)

“పొన్నపుప్పొడిలోని ముద్దుటుంగరము,
విప్పపూదేనలో పప్పుబెల్లాలు
కొక్కారు మెరుపులో గునపంపుపోటు,
మందమారుతములో మంచముత్యాలు,
సెలయేటిపాటలో జీలుగుబెండు,
సెమిలికన్నులలోని నేరేడుపండు,
భారతీదేవి ! నీప్రణయగానంబు.”

(ఊరుకుంటాడు.)

గి:- యేం, తెల్లబోతావేం ? పెద్ద కవిత్యరుణ్ణం టావు.

వె:- నాకేం బోధపట్లేదండి.

గి:- Alright, విను. The divine music of what you call pranaya, దానిస్వరూపాన్ని explain చెయ్యడానికి Nature లోంచి similar things cite చేశాను. Go on, చదూ; next stanza ditto.

వె:- చదూతానుగాని నాకిప్పటికేమీ అర్థం కాలేదు.

గి:- Deep గా dig చేస్తే స్లేషకూడా దాన్లో బయలడుతుంది.

వె:- ఓ అర్థం తెలిసింది గనక నాకు రెండో అర్థానికి దేవులాడ్డానికి.

గి:- Despair కాకుండా చదూ నీకే తెలుస్తుంది.

వె:- (చదవబోతూ) మొదటి stanza తరవాత యీచుక్కలెందుకండీ ?

గి:- అక్కడ Poet's chain of thought, overinspiration చేత తెగిపోయిందన్నమాట. లోపించిన భావాలేవో readers కి guess చెయ్యడానికి విడిచిపెట్టినట్లు.

వె:- (విసుగుగా) సరే యేదో. చదూతాను

“గరళపున్నిగులో కలకండతీసి,
పక్షిపాతములోన పంచమస్వరము,
చెంగావీచీరపై చిరిమల్లలెచిలుక,
సింగపుబొబ్బలో చెట్టునంపంగి,
జిలిబిలివన్నీట చెకుముకువ్రేలు,
మొగలిపూరేకులో ముత్యాలగడ్డి,
తేనెవాతెరలోన తెరచాటునీటు,
భారతీదేవి ! నీప్రణయగానంబు.”

గి:- ఔను. Ditto అని చెప్పేనుకానూ అయితే
యా Stanza లోమాత్రం more complex
ideas పెట్టేను. Poetic talent ఉన్నవాళ్ళకే
understand అవుతుంది. Go on, continue.

వెం:- (చదువును)

“శక్తిచాపములోని జంపెతాళమును
మొగ్గుపుట్టిననాడె ముద్దుగొన్నాడ,
పిన్నతెమ్మెరలోని పిల్లికన్నులను
ఉగ్గుతాగిననాడె యూదనేర్చితిని,
అల్లిగీతములలోని యావ్రలింతలకు
చిట్టినవ్వలనాడె చిటుకవేసితిని,
ప్రేమలోపుట్టిన ప్రేమరసంబు
భారతీదేవి! నా ప్రణయగానంబు”

గి:- Yes. Note the last line. ఇందులో నా
early understanding of pranaya చెప్పేను.
చదూ. పదాలకూర్పులోవున్న spontaneous
fluency, side by side గ్రహిస్తావుండు.

వెం:- అన్నీ గ్రహించాలనే వుండండి, బోధ
పడితే.

గి:- Next stanza లో excellency of pranaya
గ్రహించడానికి poetపక్ష శ్రమలు describe
చేశాను చదూ.

వెం:- యేవిటో, కానీండి.

“బంగారుజల్తారు పానకంబందు
మిరియాలపొడి కొంత మేళవించితిని,
బాలచందురు సుధాపాయసంబందు
వలకిపొడికొంత హెచ్చుచేసితిని,
చేమంతిబంతుల చిరునవ్వులందు
ముద్దుముద్దుగ చిన్న ముల్లుగుచ్చితిని,
ఇట్లుచేసితివేల నీవందువేమొ,
ప్రణయంపు మహిమయే

ప్రణయమహిమంబు”

ప్రణయఅంటే అర్థం ప్రణయవే అని
తెల్పారేవిటెందులో?

గి:- ఔను. That is the nearest meaning
which can approach the sense of the
word. “అతని కలండే నాటి” అన్నట్టు,
ఆమాటికి ఆమాటే సరియైనదం.

వెం:- అయితే మీ commentary యేం వుంది
దీనిలో?

గి:- అది last stanza చదివితే తెలుస్తుంది.
అందులో ప్రణయాన్ని యెక్కడి కక్కడ
anatomise చేసి పారేశాను. ఆపాళ్ళు కలిపితే
నీమట్టుకు నువ్వే తయారు చేసుకోవచ్చు
చదూ.

వెం:- (చదువును)

“నీలాలలోనున్న నియమంబు తీసి
బంగారులోనున్న పాలను దీసి
మేల్చి వన్నీటిలో మిగడల్ దీసి
నీహారగిరిలోని నీతిని దీసి,
కృష్ణవేణమ్మలో కీర్తిని దీసి,
యెండమావులలోని యింపును దీసి”

(నవ్వుతూ) తెలివితక్కువలోని విలువను
దీసి “—

గి:- ఏవిటోయ్ బావా, అందులో లేంది చదూ
తున్నావు? స్వంత కవిత్వ పెట్టినా కాని
బాగానే వుంది. Ignorance is bliss అనే
saying విన్నావా. ఆ bliss నువ్వు addచేశే
వన్నమాట. నీలోకూడా latent గా Romantic
instinct ఉండన్నమాట. నువ్వీలాటి కవిత్వం
చెప్పడం మొదడితే, Spenser లాగ నేను
Poet of poets ని అవుతా నన్న మాట.—
Go on, continue.

వె:- “ పండుటాకులలోని పరువెల్ల దీసి

ప్రణయమా! నినుజేసె బ్రహ్మజేవుండు”

ఇక్కడీ పరువు దీ శాడః దేవిటండోయ్? యెవరిది ?

గి:- Yes. you are right. సీక్కుడా అక్కడ

ప్లేష suggest అయిందన్నమాట. పండు

టాకులంటే, సాతశాఖలు తలకు చుట్టు

కునే Old pundits వాళ్ళని set aside

చెయ్యడవన్నమాట - లేకుంటే ప్రణయానికి

వాళ్ళు obstruction

వె:- అంటే మానాన్నలాటి వాళ్ళా?

గి:- మరేవిటి! నేను మీ sister తో romantic

poetry act చేసే రోజుల్లో, మీనాన్న యెలా

చిక్కు పెట్టేవాడో, యెరగవూ? కాబట్టి

అlineలో అంతర్ధంవుంది personal element

also. It is the crowning line of the whole piece.

వె:- (కర్పూర చేరబడిపోయి) ఇదంతా

చదూతే, యేమోకాని నామనస్సు గాఢ

రాగా వుందండీ.

గి:- Yes. అది inspiration యొక్క physical

effect. ఆ surcharged bosom గొంతుకలో

కొట్లాడకుండా యేదో ఓరూపంలో వెళ్ళ

గక్కయ్యాలి.

వె:- Inspiration ఏవిటండీ, నాకు కాళ్ళు

చేతులూ అందకుండా వున్నాయి, యీ

అగాఢంలో.

గి:- ప్రణయంవల్ల కలిగే agonised feelings

యిప్పుడు నువ్వు experience చేస్తున్నా

వన్నమాట.

వె:- మీలాగ నా కీం ప్రణయాలేవండి.

ప్రణయ కవిత్వమే నన్నిప్పుడల్లర పెడు

తూన్నది.

గి:- No my dear brother-in-law, నీకు ప్రణ

యం వుండాలన్న బాధలేదు. ప్రణయ కవి

త్వం చెప్పి విధం teach చేస్తాను, నేర్పు

కుంటావా.

వె:- ప్రణయ కవిత్వంవంటాడు, భావకవిత్వం

వంటాడు. మీమాట యేది శిష్యులు?

గి:- రెండూ ఒకటేనోయ్.

వె:- సరే-చెప్పండి, ఆవిధానం ఏవిటో!

గి:- మొదట starting తోనే నువ్వు ఓప్రేయసి

నో, or whatever you call it, ఓప్రణ

యమూర్తిని create చేసుకోవాలి.

వె:- ఔనుకాని, ఆడవాళ్ళకి, రామమూర్తి,

కృష్ణమూర్తి అన్నట్టు “ప్రణయమూర్తి”

అని మొగాడి పేరు పెట్టచ్చా?

గి:- Nonsense; మూర్తిఅంటే image, idol అన్న

మాట. ఆ idol యొక్క altar మీద నీ life-

blood ప్రవహింపజేయ్యాలి. ఈ library లో

వున్న పుస్తకాలన్నీ, various poets యొక్క

హృదయరధిరధారలే అనుకో.

వె:- చచ్చిపోరండీ, ఒంట్లోరక్తం యేరై పారితే.

గి:- Damn it. Figurative గా చెప్పింది అసార్థం

చేసుకుంటావే?

వె:- పోనీండి. యేదో ప్రణయమూర్తి అనే

కంటే, యేదేనా పేరే పెట్టేస్తే?

గి:- పెట్టొచ్చు ఏసరస్వతిఅనో, పెడితే Divinity

కూడా కలిసొస్తుంది.

వె:- ఔనులెండి, యేవిటి రాయడం,

అనలు సృష్టిలోలేని మనిషిమీద?

గి:- అదే poet యొక్క creative faculty. లేని

బాధపడుతూన్నట్టు, లేనివేదన పొందు

తూన్నట్టు, కల్పించి, లేని ప్రణయమూర్తి

కోసాన్ని దుఃఖించేని యేకపువద్యాల్లో వెళ్ళు
బుచ్చడంచే, highest romanticism.

వెం;- కొండదీసి, మనం పెట్టిన పేరుగల మనిషి.
యెవళ్ళనావుంటే పీకపోతాందే ?

గి;- అలాంటి chance coincidence వచ్చిందంటే
అడిగేవా, Love conquest జతపడుతుంది

వెం;- ప్రమాదిస్తే దేహశుద్ధి తటస్థమేదేమో,
యెవడుచూసేను?

గి;- Absurd ఇప్పుడు poets యేలంత fools అను
కున్నావా? రాసింది యెంత బుర్రకొట్టుకున్నా
అర్థంఅయితేకదా, పోమాదానికీ? అ type
of poetry కూడా నేర్చుకోవాలి. దాన్నే
mystic poetry అంటారు.

వెం;- దానికూడా కిటుకులేం వున్నాయేమిటి?

గి;- Oh yes, పైకి యెంత difficult గా వుంటుందో
రాయడం అంత easy. Note book తీసి, ఓ set
of words చెప్తాను, రాసుకో.

వెం;- యెందుకండీ?

గి;- Take then down first "వియోగం, తమ
స్వని, అగాధం, అగాధం, శరవ్రీ, వొంతరలు,
తేరలు, చిరుత, పూరలు, లలితం, ఉపస్సు,
గుసగుసలు, కంటకం, కుమారాలు, పథాలు,
తిమిరాలు" How many?

వెం;- పదిహేను.

గి;- Alright మరొక్కటి రాయి. "శిరాలు"

వెం;- శిరాలేంటింటిందోయి? ఆవువా, గేడివా,
లేక మేకమెడకిందివా?

గి;- Nonsense. It is plural for శిరము. Heads
అన్నమాట.

వెం;- అయితే "శిరముల" నకూడదండీ చచ్చా?

గి;- Yes, well suggested చెప్పడం మరిచిపో
యేను. plurals తీసుకున్నాం "శిరాలు, తిమి
రాలు, కుమారాలు" మొదలైనవి romantic etc.
"శిరములు" etc. dull old forms.

వెం;- కాని, యీ plurals కెగలుగా వినిపిస్తాయే?

గి;- Romantic ear, cultivate చేసుకుంటే, అవే
నీకు బాగా వినిపిస్తాయి.

వెం;- దానికేం సాధనం, అయితే?

గి;- నీకు dictate చేసిన ముగిమాటల మట్టుకే
తప్పిపోవు. కొడుకూ, గీతాలూ చూవోయ్యి.
చిత్తం వచ్చిన సమాచారం గుర్తు.

వెం;- వాల్లలో తెలుగుముక్కలూ సంస్కృతం
ముక్కలూ కూడా వున్నాయే; కలిసి సమా
సం చెయ్యచ్చునా?

గి;- ఓ, మానసికి అధ్యక్షుణ్ణి, నేనే మిశ్రమ
సమాసాల్పేసేను, బోలెడువోట్లు.

వెం;- (ఆనందంతో) మెప్పుగుగారూ, యీ
పాటి teaching చిన్నప్పడే చేస్తే, బాలకవినే
అని పోషిస్తుంటావ్! ఈ నెడవకావ్యాల్పద
వడం చిక్కులేకుండా

గి;- No, no. బాలకవి antagonistic by nature
to ప్రణయం. ఇప్పుడేనుప్పు ripe కవివయేవు.
Go on, begin. May success attend upon
your attempts.

వెం;- అయితే నేనిహ సెలవు పిసుకుంటాను.
భావ గీతాలాయితానికే, రాస్తాను గాని,
యేదేనా పోషయి మూర్తికాని జతపడితే
నాకు సంగ్రహించేసి పెట్టాలి. మీ మేలెన్న
టికి మరిచిపోను.

గి;- ముందు theory కానీనోయ్, నెనకనుంచి
దాని మాటలో విద్ధాం. (తేర)

మాయురే! మాను జీవితము మారణకృత్యమునందె మున్ని, సా
హాయ్యముకై దుఃస్వప్న సమరావని సైన్య సమన్వితబునై
యామువులంటగట్టి విలయంబునకైన: గడంగు ప్రాణి న
న్యాయముగా వధించుటయె న్యాయముగా! యిసి! దుష్టచిత్తమా! || 1.

అసుఖదమైన రాజ్యమును నామిషఖండము నారగింప వే
వెని, శునకాభిరీతి కడువెంగలులై తమలోనె తాము సం
తేనమగఁ గాటులాడి పసదక్కిన మాదృశ మానవాక్షముల్
పసరమఃతానా! లేక కులపాంసకతానా! తలంప మాధవా? 2.

నష్టజనుండు దుర్లభఁడునౌ భృతరాష్ట్ర తనూజబుద్ధియు
స్పష్టముగా నెఱింగియును సైరణచేసి తొలంగనైతి, నీ
కష్ట మదెతయుండు నకీకౌర్మపుబుద్ధి రాజ్యకాంక్షచే
నిష్టమనఁబుతోడి యతీహీనపు కిల్బిష మాచించితిన్ || 3.

బభిరా! భీమధనఃజయూదులను శుభత్సంగరక్షోణి, బి
ట్టలమఁ మార్కొన నాసుయోధనుఁడు నహత్ముండు, యోధాగ్ర గ
ణ్యులగా నెవ్వని వీఁగాడలఁచి యత్తుత్సాహముం బొందెనో
యలరాధేయుని మాదు నగ్గిజుని దివ్యాస్త్రాన్వితున్ మింగితిన్ || 4.

కొంగున నగ్నిడఁచినటుఁ గొంతి విశేష విహీనబుద్ధిచే
తుం గురుస్వామి భక్తి దృఢతత్పరు నూజ్జితవికృమోన్నతున్
ఇంతవేసి కర్ణునెటు లెమ్మొయి డఁచెనో డఁచెనేమి యుం
డంగద? స్త్రీలబుద్ధి యరుదే తెలియఁగను బండితోక్తియున్ || 5.

మానిరవికృముండు నభిమన్యుఁడు పోసినకింపనిమ్ము, మ
త్సానులు ద్రోవదేయులటు చొక్కి దునింగినఁ ద్రుంగనిమ్ము, త
ద్భానుతనూజుఁ డగ్గిజుఁడు పాండవవీరులకొంచు మాట, మా
మానము ప్రాణమూనగ మంటన దోచి కలంచెమాధవా? || 6

అన్నా! రక్తమయంబునై యఖిల ప్రాణాపాయ సంపాదియై
యెన్నోరీతుల నాదు సర్వకులముల్ హీనస్థితదోచి, మా
యన్నం గర్జుని మింగియున్న యలప్రాజ్యంబైన రాజ్యంబదే
మున్నన్ లేక త్రిలోకరాజ్యఫలమే యున్నన్ ముదంబొప్పనే! 7.

వివిధవిషయములు.

క ధా నా యి క .

ఒక యావ్వన స్త్రీ, అంత పాదగతియు కాదు, పొట్టియును కాదు, తలదండ్రులు లేని యనాథ. అన్ని తీయమైన నేత్రద్వయము, అసాధారణమైన కనీలకుంటలములు, చిరునవ్వుతో గూడినముఖము, అందమున రంభ సాధారణ స్త్రీలు నన్నివేయి సందర్భములలో నీమె మూర్ఖులై చందును. కన్నీరు, నిట్టువృత్తులు నిరంతరము అందు బాటులో నుండును. ఆమెకు కోరిక జనించును. నిద్రా హారములు మానును, సన్నగిలును, తెంటుకీలను దువ్వ నయిన దువ్వదు. జీవితమంతయు దుర్భరమై యేడ్పుచు కృశించుచుండును. ఇవియే క ధా నా యి క కుండవలసిన లక్షణములు. గ్రంథకర్తలు కాగోరువారు గమనింతురు గాక.

చాల్లే చాస్టిన్ .

చాల్లేచాస్టిక్ కిప్పటికి మూడు పెండ్లిండ్లయినవి. ఈ పెండ్లిండ్లవలన నీతనికి చాల ధననష్టము కలుగుచున్నది ఈతని మొదటి భార్యయగు మిల్ డ్రేజ్ హాజిన్ యీతనిని 1921 లో దైనర్నుచేసెను. 1914 నవంబరులో మెక్సికో నగరమునందు చాల్లేచాస్టిన్ నినిమా కంపెనీలో నటకు రాలగునన్న లీటాగ్రేను వివాహమాడెను. ఇది మూడవ వివాహము. వివాహమునాటి కీమెకు పదునారేండ్లు మూడవ వివాహమువలన యిరువురుబిడ్డలుగలరు. మూడవ భార్యనుకూడ వదలివేయుటవలన బిడ్డల సంరక్షణార్థము 2,10,000 డాలర్లు ప్రత్యేకించి దీనిమీద వచ్చు వడ్డీ తన భార్య కిచ్చునట్లును, అవడ్డీతో బిడ్డల పోషించవలెనని నియామకము చేసెను. పిల్లలు పెద్దవా శృయి. పిమ్మట ఆసలు పిల్లలకు చెందును. ఈ భార్యకు 62500 డాలర్లు నొసంగెను. ఈ నష్టములను భరించుటకు చాల్లేచాస్టిన్ కు సాపకాకమున్నది. సినిమాఫిలిం కంపెనీలలో నున్నవారికి ఖర్చు అధికమే. అయినప్పటికిని రాబడి వేయిలక్షధికము. సంవత్సరమునకు చాల్లేచాస్టిన్ యొక్క ఆదాయము 156,000 పౌనులు లేక 23,40,000 రూపాయలు. ఇది

కాక వ్యాపారములలో లాభము మూలమున నింకను రాగలదట. ఆమెత్తమెంతో తేల్చుట కష్టము. సినిమా ఆర్థికలో నభిముగ సంపాదించువారు ముగ్గురు గలరు. చాల్లేచాస్టిన్ యొక్క సం|| కు ఆదాయము రు 32 లక్షలు. టాంమిస్సు డీటా 32 ,, చాల్లేచాస్టిక్ ,, 23 ,, ద్వైన్ ఫెయిర్ బ్యాంక్స్ ,, 23 ,, మేరీషిక్ ఫోర్డ్స్ ,, 16 ,,

వీరంతని భువుగ దబ్బు సంపాదించుచున్నాగో అంత తేలికగి దబ్బు శర్చయిపోవుచున్నది.

మోటార్లు .

గ్రేటుబ్రిటనులో 15 లక్షల మోటార్లు, మోటారు సయకిశ్చుకలవు. స.వత్సరమునకు 2 లక్షలువంతున యీ సంఖ్య పెరుగుచున్నది లండను వీధులలో 6 వేల బన్నులు తిరుగుచుండును 356 మైళ్ళు పొడవుగల ట్రాంకే లయిన్లు లండనులో కలవు.

మ ర ణ ము లు .

ప్రపంచములో ప్రతి సంవత్సరము చరిత్యరమువలన 25 లక్షల మరణములు సంభవించుచున్నవి.

కోటగిరి .

నీలగిరి పర్వతములమీద కోటగిరి యను ప్రదేశము గలదు. సముద్రమునకు 7 వేల అడుగుల యెత్తున నున్నది. ఇది చాలా ఆగోగ్యవంతమైన ప్రదేశము. అనేకమంది విదేశస్థులు యీ ప్రాంతమును సందర్శించి ఆగోగ్యము నొసగుటలో కోటగిరి కాలిఫోర్నియా నగరముకంటెడ మించుచున్నదని నుడివియున్నారు. ఇక్కడ నివసించు

చున్న స్త్రీ పురుషులను చూచినయెడల ఎలాపనిదేశమంత
అంతర్గతవంతవైనదియు తెలియగలదు. రెండు సంవత్సర
ముల వయస్సుగల స్కూల్ లందు దేశస్థులొకడు యిచట
నివసించుచున్నాడు. ఇదిలే కొండలను గంటకు 4 మైళ్ళ
వంతున యెక్కువట. ప్రతివారూ 2 మైళ్ళ దూరము
వంతున పికారు పోవుచుండుట. ఇక్కడ వస్తువుల
భరీదుకూడ చాల తక్కువ.

జనాభా.

గత నూరుసంవత్సరములలో ప్రపంచముతోని జనాభా
రెండుకొట్లు పెరిగినది. ఇప్పుడు ప్రపంచములో జనాభా
170 కోట్లు. 1800 సంవత్సరములో రెండు కోట్లు 80 లక్షలు
పాశ్చాత్యుల జనాభా అన్నిదేశముల జనాభాలకంటె
పెచ్చగుచున్నది రెండు కోట్లు జనాభాగల పాశ్చాత్యులు
సంవత్సరముకు వెయ్యికి 12 వంతున పెరుగుచున్నారు
నల్లజాతులవారు వెయ్యికి 5 వంతున పెరుగుచున్నారు
అందఱుగరములో జనాభా యిప్పుడు విధముగా పెరిగి
నట్లయితే 2000 సంవత్సరములో అందఱు నగరముయొక్క
జనాభా 2 కోట్లు కాగలదు.

ప్రారిసు నగరమందలి స్త్రీలు.

స్త్రీలకు సౌందర్యము నొసంగునవి పాదము లగుటచే
ప్రారిసు నగరమందలి స్త్రీలు తమ పాదములను భద్ర
ముగ సంరక్షించుకొనుచుండురు. శ్రమిదనము పాదము
లను కడిగి ఒకవిధమున నువాసన పొడిని పాదములకు
రుద్దుచుండురు. వారమునకు రెండు మూడు పర్యాయ
ములు చాలకాలము వేడినీళ్ళతోను సబ్బుతోను కడుగు
దురు. సబ్బు పనికిరానివారు సోడా పొడుముతో కడు
గుదురు. ఇందువలన పాదమునకు నొప్పులన్నియు పోవు
టయేగాక ముడుతలకూడ పోవును

సౌందర్యము.

స్త్రీలు, పురుషులుగాని తగిన దుస్తులను ధరించుటవలన
సౌందర్యము లభించును. దుస్తులను నిర్లక్ష్యము చేసిన
యెడల అందవికార మలవదును. ముందు గమనించవల
సినది వ్యక్తియొక్క పాదపు. కొందరు తాము పొట్టిగా

నున్నామని, మరికొందరు తాము పొడుగుగా నున్నామని
అనికొనుచు తమకు తామే ఏహ్యముగ చూచుకొనుచుం
దురు. పుట్టుకతోనే నికలాగులైన తప్ప పాదపు పొట్టిలు
సౌందర్యమును తీసివేయజాలవు. అతి సౌందర్యముగల
స్త్రీ పురుషులు ఆ నేకవిధములయిన పాదపులలో నున్నార
మనకు విచారించవలసిన విషయము మర మెంతపాదపుగ
నున్నాము మనపాదపున కెట్టిదుస్తులు అనుకూలించు నను
నవియే నుంచి పాదగరిముగు స్త్రీ జడ వేలిపాదవైచు
కొని పాదములకు పట్టాగొలుసులు పెట్టుకొన్న యెంత
అందముగా నుండునో. కొంచెము పొట్టిగానుండు స్త్రీ
కొప్పు పెట్టుకొని కాలికి అందెలు తగిలించుకొన్నచో
అంతే అందముగ నుండును. కొంచెము పొట్టిగానుండు
పురుషుడు లాంకోటు తొడుగుకొనిన యెంత అందముగా
నుండునో పొడుగుగానుండు పురుషుడు షార్టుకోటుతోడి
గితే అంతే అందము. ఎరనివారు తెల్లదుస్తులు యెర
దుస్తులు కడితే యెంత అందమో. నల్లనివారు నల్లదుస్తులు
ధరించిన అంతే అందము కనుక శరీరధార్య పాదపు
పొట్టి వీటి నన్నిటిని గమనించి అలంకరించుకొనినయెడల
సౌందర్యము చేకూరగలదు.

శశి మోహనుడు.

సిల్వర్ జిల్లాలో నొక గ్రామమున ఫయ్యజ్ అగి అను
ముండలము తాకోరు కలదు. అనేకమంది స్త్రీలను చెర
చెను. గ్రామస్థుల విచిత్రమువలన యీ దుర్మార్గుని
యాటలు చాలకాలము సాగినవి. ఒకరోజున ఆ గ్రామ
ములో మరియొక స్త్రీ మధ్యవర్తిత్వముక్రింద 16 యేడ్ల
యావ్వనవతిని చెరపచూచెను. ఈమెయొక్క పెనినిటి
నిరుపేద. ఈమెచేత పవిత్ర. తనకేస్తానన్న ఆభరణ
ముల నన్నిటిని తోగిసివైచినది. ఫయ్యజ్ ఆలీ దౌష్ట్యము
చేసి వారింట్లో ప్రవేశించెను. పవిత్రమాత్రము నిరాక
రించినది. అంగీకరించనియెడల బలవంతముగ చెబుచెడనని
ఆలీ బెడరించి వెళ్ళెను. పక్క యింటిలోనున్న శశి
భూషణుడు. 16 సంవత్సరముల పిల్లవాడు. ఒకనాడు
సాయంకాలము ఆలీవచ్చి పవిత్రను నిర్బంధించెను. అం
తట శశిభూషణుడు ముగ్గురు స్నేహితులతో వచ్చి ఆలీ
తలపై లాటికర్రతో మోచెను. ఆలీ అంతటితో చని
పోయినాడు పోలీసువారు శశిభూషణుని అరెస్టుచేసి
కేసుపెట్టిరి. కేసును విచారించి న్యాయాధిపతియను,
అప్పెనర్లుకు శశిభూషణుడు నిర్దోషియని వదలిరి. అనట
పోలీసు పరిపాలన యట్లున్నది.

చదువు రానివారు.

దేశము	సంవత్సరము	నూటికి చదువురాని వారి సంఖ్య
జర్మనీ	1910	68
సోలండు	1910	10
ఫ్రాన్సు	1910	4.7
బెల్జియము	1910	8.9
ఇటలీ	1905	30.6
ఇండియా	1921	92.0

సలహాలు.

మానవు డీక్రింది యంశముల ననుకరించిన చాల లాభముండును.

- (1) మృదు సంభాషణము.
- (2) మితభాషము.
- (3) శ్రద్ధగా వినుట.
- (4) నెమ్మది నడక.
- (5) కాంతిలో చనము.
- (6) దీక్షాపరత్వము.
- (7) కార్య శూరత్వము.
- (8) పట్టు, విడుపు.
- (9) మానము.
- (10) గడబడ నణచుట.

బర్ద్వాక్ మహారాజు.

బర్ద్వాక్ మహారాజుగారును వారికుమార్తెను భారాణి దేవియు లండన్ లో ప్రసిద్ధిచెందిన మిస్ డోగోథీకోల్ అను నామెవద్ద నాట్యము నేర్చుకొనుచున్నారట. కాల మహిమ !

జమ్నాదాస్ ద్వారకదాస్.

బొంబాయిలో గొప్పవర్తకము కొనసాగించిరి. రాజకీయములో నధికముగ పాల్గొనిరి. నివృత్తాన సమాజము నకు చెందినవారు, చెసంట్లము గారికి కుడిభుజము. మొన్న

వ్యాపారములో విశ్వనర్థము కలిగినందున చాలాటికి ఆర్థిక పరమూదు లక్షలు. అట్టి మున్న.

మి. రి. పి. గా. గా. గా. గా.

వీరు కాపురైలా మహారాజులకు అల్లుడు కాపురైలా మహారాజు వారికి క్రిటబ్రిట నులోకూడ ఎన్నేటకలదు వీరు సాధారణముగ నచటనే కాలము గడుపుచు అధికారుల యడుగులకు మడుగులాఱు చుండుటవలన సంతర్భాతీయ పథలకు ప్రభుత్వమువారు వీరిని సభ్యులుగ పంపుచుండురు. వీరి అల్లుడు మండిగాజు గారుకూడ అచటనే కాలము గడుపుచున్నారు. పాశ్చాత్యనాట్యము (Dancing) లో వీరిరినిపుణులట. రిస్పిట్టర్లందులో డాన్సింగ్ బహుమానము వీరికి లభించినదట. ఫ్రాన్కోబర్ల అను శ్రీలోకలసి నాట్యము చేయుదు రట. పాశ్చాత్యనాయకులు పాశ్చాత్య నాట్య విద్యాకుశలల నతి గౌరవించెదరు. హిందూదేశ చరిత్రలో నీకొర తనుకూడ మండి రాజుగారు బర్ద్వాక్ మహారాజుగారు తీర్చిచెచ్చి.

కాప్టెన్ గో గారు.

విమానములో భూమికి యేడుమైళ్ళ యెత్తున పోయా నుచునేనిరి వీరు అమెరికా దేశస్థులు. ఇంతయెత్తున యెగురుటకు వీరే ప్రథములు.

చే బ దు యు.

ఒకానొక ప్రవర్తనమును జూచుటకు ఎడ్వర్డు చక్రీ వర్తియును అలెగ్జాండ్రా రాణియు వెళ్ళియుండిరి. అచట పువ్వులను విక్రయించుచున్న బాలికవద్దనుండి కొన్నిపువ్వులనుకొనిరి. తేబుమాడగా డబ్బు లేకపోయినందున, అలెగ్జాండ్రా రాణివంక ఎడ్వర్డుచక్రీవర్తి చూచెనట. అమె వద్దను డబ్బు లేకపోయెను అప్రవర్తనమును చూచుటకు వచ్చిన జార్జిస్మిత్ అనునాయు కనిపెట్టి సావరిన్ ఎడ్వర్డు చక్రీవర్తికొక చేబదు లిచ్చెనట “ నీడబ్బు తిరిగి రాదు నుమా!” అని రాణి హాస్యముచేసెను. తరువాత స్మిత్ కు చేబదులు వాసెను యియ్యబడిన చక్రవర్తి యంతటి వానికి చేబదులిచ్చిన గౌరవ మీతనికిమాత్రమే దక్కినదట.

మహాప్రస్థాతంత్రము.

హరనాథ వసుప్రజీతమైన వీరపూజ యను నాటకము ననుసరించి వ్రాయబడినది.

(గతనంచితరు వాయి)

భాసిం;- ఆనంగతినే వచించుచుంటిని. ఏమి చక్కదనము! అందమున నాబాలిక దేవ కన్యకనుమరపించినది. చేళికందియు దప్పించు కొని పోయినది. ఆబాలిక నిచ్చటకు గొని వచ్చి శయ్యపై కూర్చుండబెట్టి ఖేషావరు పులాపు దిన్నింపజాలక పోయితిని. విశాల ములైన యామె కన్నులకుఁ గాటుక పెట్ట జాలకపోతిని. ఎంత విచారము?

రంగ;- (స్వగతము) జగదీశ్వరా! ధైర్యము నొనంగుము. దారుణమైన రాజ్య సంపాదన చింతలో మునింగియుంటిని. లేకున్న నీసీచుని మత్సదాహతిం బడగొట్టియుందును.

భాసిం;- అట్టి సుందరమైన ముఖమునం దట్టి కాశివ్యమున్నదని యెవ్వరనుకొనెదరు.

రంగ;- ఆమె యేమిచేసినది?

భాసిం;- సుబహునల్లా! నే నా దేవకన్యంగాంచి పరమానంద భరితుడనై ప్రాణేశ్వరీ! యని పిలుచుచు సమీపమున కేగితిని. మిత్రీమా నేనేమి చెప్పదును! ఆరమణీమణి తటాలున బొడ్డులో నిమిడ్చియున్న కరవాలము నొక దానిని బైకిదీసి చేతజుట్టుకొని నాముంచుకు దుమికినది. ఆశ్చర్యము-ఆశ్చర్యము-అనిడి వడిన వేణీభరము-బాగుగా విప్పి చూచు

చుండిన రక్త వర్ణాంచిత నేత్రీములు-మెఱి యుచున్న కరవాలముతోగూడిన యామె రూపము జూచునప్పటికి నా చేతికరవాలము జారిపోయినది. తెల్లపోయి చూచితిని. అటు పిమ్మట వెనుదిరిగి పనువెత్తితిని. కాలికి జక్కగ బుద్ధి చెప్పితిని.

రంగ;- (స్వగతం) వీరశాలికా! నీవు ధన్యవు. జగదీశ్వరా! నీకరుణనెంతని కొనియాడుదును. ఈపిరికివాని భార్యను ఆవనితామణిని వాసంతియొక్క దీనబాంధవుడే రక్షించెను.

భాసిం;- మిత్రీమా! ఏమియో యోజించుచుంటివి.

రంగ;- సర్దార్ బహద్దూర్! నాకీ నాడేలయో తలనొప్పిగానున్నది, అనుజ్ఞనొసంగినపోయి విశ్రమింతును.

భాసిం;- మంచిది. నాకును విశ్రాంతియే కావలయును? అంతయు జీకటికొణమయి యున్నది. ఒక కేరు సారాయమును గోలివినగాని యాబంగారు జొమ్మను మరువజాలను.

(నిష్క్రమించును.)

రంగ;- ఆహా! ఎట్టి కర్ణకఠోరమైన మాటను విని సహించుకొన గలిగితిని! ఏమిచేయు

దును. లక్ష్మీనన్నేపింపబోదునా. అందులకై రాజ్యవాంఛల బరిత్యజింపవలయును. అయి నను నే నేల బోవలయును. - ఆమె నాకెవ్వరు-నే నామె నిదివరకే పరిత్యజించియుంటిని. ముఖము పోలికయైనను జ్ఞప్తిలేదు. అట్టివో నేను మాత్ర మామెకెట్లు జ్ఞప్తికివచ్చెను- అసంభవము. ఆమెంగూర్చిన మోహము నాకేల-అమెకై నేనేల యుత్తరవాదిని గావలయును. ఎట్లును హైందవబాలికయే. భారత రమణి తన యభిమానము దానే రక్షించుకొనగలదు. నాకు రాజ్యమే కావలయును. కాని ఈ హృదయసంచలనము నకు గారణమేమి? ముఖ పరిచయములేని బాలికనుగూర్చి నాకింతజింతయేల. చేతులార విడిచిన భర్తను బ్రేమించు భార్య యుండునా. ఉండిన నుండవచ్చును. లేకన్న భాసిం భాను ని పె కత్తి దూచునేల? ఎవ్వరికయి యాబాలిక వనములు పర్వతములును గుఱిమ్మరుచు దేశ ద్రిమ్మరియై పోయినది?

(తానాజీ పోవేయను.)

తానా;- రంగనాథా!

రంగ;- మీరెవ్వరు?

తానా;- గుర్తించలేదా! నేను మహాత్ముడైన ఛత్రోపతికివాడీ మహారాజయొక్క సేనాధిపతిని. నాపేరు తానాజీ మాలశ్రీ ఈ సమయమునకె దిగుగుటకుఁగూడ పాదములువశముగాకున్నవి. వెండుకలు నెరిసివని. ముదునలిపై పోయితిని.

రంగ;- తానాజీ! ఏట్టికై మీరాక?

తానా;- నిన్నొక్క పోల్సము నడిగెదను.

రంగ;- సంసిద్ధుడను.

తానా;- ఒక్కయడుగు నేలయే యధికమైనదో,

ఒక్క పాణిమే గొప్పదో చెప్పగలవా?

రంగ;- మీ పోల్సకర్తము తెలియలేదు.

తానా;- రాజ్యము ఏమదా, లేక ఛత్రోపతి

శివాజీయొక్క సంతానము గొప్పదా?

రంగ;- ఇప్పటికిని నాకర్థము కాలేదు.

తానా;- చిన్నసంతానమునకుగా మహారాష్ట్రాధిపతిం జరిపింప సమకట్టుట మానవుని కార్యమేనా?

మ॥ ధనిరాజ్యంబులఁగోరి మానవరీతిన్ *

భక్త్యంబుఁబోవోలెదు.

ప్రపృత్తిక గయిసేసి శత్రుజనదు *

స్సంగత్యముకాజేరి స్వా.

మిని జంపింపఁ దలంచుచుండు *

రిది స్వామిద్రోహమాగాదెయి.

ట్లొనరింపందగు కార్యమానె చెపుమా *

యూహించి మిత్రిక్షమా ॥

రాజ్యాభిలాషచే ప్రభువంశంబును నాశనము జేయించి దేశమును శత్రువుల కప్పగించుట యుత్తమపురుష లక్షణమగునా?

రంగ;- నన్నేల యిట్టి పోల్సము ననుగుచుంటివి?

తానా;- శంభాజీని సర్వరాశనము గావించిన దెవ్వరు?

రంగ;- నేనేయొనర్చితివా?

తానా;- నీవుగాక వేరెవ్వరు?

రంగ;- ఎవ్వరనగలరా?

తానా;- ఒకరేల యనవలయును?

సీ॥ న్యాయబుద్ధిని విడ + నాడి విరోధుల

యందనుజేరు నీ + యపయశస్సు.

దేశవివోహు + ద్ధినిబూనియున్నట్టి

కుటిలుండైన నీ + కుత్సితంబు.

క్రూరుండైన నేడు + కుత్సితాత్ములఁగూడి

కయ్యంబుగోరు నీ ♦ కార్యపటిమ!
యవనులతో రహా ♦ స్యాలోచనల సత్వి
మర్మమిచ్చిన నీ య ♦ ధర్మబుద్ధి!
చిరవిరోధియౌ యారంగ ♦ జేబుతోడ
మంతనముఁజేసి శంభాజి ♦ మరణమందు
బాఁజుగొన్నట్టి నీయొక్క ♦ పాపబుద్ధి
దేశమృతయుఁ దెలి పెనో తె ♦ లిపిహీన

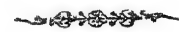
అంత రిక్షమందు సాక్షులై నిలిచి యున్న సూర్యచంద్రులు నీవొనర్చిన దోహమును వీక్షించియున్నారు. కాని, రంగనాథా! జ్ఞాపక ముంచుకొనుము. విధాత యీ పాపమును నహింసఁ జాలడు. నీవొక్కడవు విశ్వాస ఘాతకుడవై కృతఘ్నుడవై ప్రవర్తంపనియెడల నేటి దినమున మహారాష్ట్రదేశ మత్యున్నత గౌరవస్థానమున నుండెడిది. ఏరశ్రేష్ఠుడగు ఛత్రపతియొక్క వంశమున కిట్టి పాట్లు లభింపక పోవును. ప్రళయమువలె గృహకల్లోల మావిర్భవించి మహారాష్ట్ర దేశమును భ్వంసము జేయక యుండెడిది. దుర్భేద్యమగు రాయగడ దుర్గమందున్న సింహవాహనారూఢయైన దుర్గా ప్రతిమగల భ్వజపటము మొగలాయి సేనాపతి యొక్క శయ్యపై యాచ్ఛాదన వస్త్రముగ నుండదు. రాజ్యపిశాచావేశితుడవై నిరా యాసముగ శంభాజీని నాశనముఁ జేయించిన నీ సాహసమున కేమనవలయు! ఛీ! ఛీ! రంగనాథా, తుదకిది యంతయు భవదీయ సర్వ నాశనమునకే మూలమగును సుమా. నీవొన నర్చిన దోహము నిన్ను గట్టికుడుపక మానదు. నిశ్చయము.

రంగ:- తానాజీ! నేడు నామనస్సు క్రమముగ లేదు. అనుజ్ఞ నొసంగిన పోయి విశ్రమించెద.

తానా:- సామ్య. తానాజీ నేడు నీయింటి కతి ధియై వచ్చి యుండలేదు. ఒక్కమాటను మరువక జ్ఞప్తిలోనుంచుకొనుము. విశ్రాంతి యనునది నీయదృష్టమునఁ జెపఁబడియుండ లేదు

(నిష్క్రమించును.)

రంగ:- నిశ్చయముగ విశ్రాంతి యనునది నా యదృష్టమున లిఖింపఁబడి యుండ లేదు.

-+ మూడవరంగము, భీమనదీ తీరము. +-

(గోవర్ధనుడను వంగదేశస్థుడు ప్రవేశము.)

కళ్యాణి — ఆది.

గోవ:- ఏ పనిపాటలు లేక మెలంగెడి | యీజీవనమే ధన్యతమంబు || యే ||

- 1 కనులవిడచి యీ విశ్వంజే నా | కాపురముందు గృహంబు | మనమలరగ సంచారమొనర్చుటే | మాననీయమగు నా కార్యంబు || యే ||
- 2 కానకమున వృక్షచ్ఛాయను హు | కాద్రావుచు గూర్చుందుక | వేణుధరుడవై గానముసేయుచు | విశ్వంబును మోహింపగజేసుక || యే ||
- 3 హాయిగ గంజాయిని ద్రావుచు నే | నానందము వందెవను | వేయి విధంబుల భోగములను గని | విజృంభించి సమృద్ధమందెవను || యే ||

దిక్కుమాలిన బుగాళాదేశమున నెక్కడ వీక్షించినను వ్యర్థులైన గంజాయిద్రాగు నావంటి వారల పాటలు విసవచ్చుచుండును. కాశీకేగి నచోఁ గడుపు నింపుకొను చితయేమియు నుండదనియు గుంపులుగఁగూడి చక్కని యాడు వాండ్ల వచ్చి చాల యధికముగ నాదరింతు

రనియు గట్టపెరుగు తీయని పాలు నొసంగుదు రనియు జనులు చెప్పుకొనుచుండ వింటిని. కాశీ కేగి చూతునుగదా సర్వము నసత్యము. అంత యుగల్ల. పాలులేదు, పెరుగులేదు, అంతచక్కని యాడువాండును కాన్పింపలేదు. ఒక్క పెరు గమ్ముచున్న యాడుది మాత్రము రెప్పలల్లార్చుచు వేగముగ మాట్లాడుచున్నది. ఆమెశరీర చ్ఛాయయందు నాకంటెను నల్లనిది. వయస్సెంతయో తెలియలేదు. కట్టినచీరయొక్క దుర్వాసన నాలుగువీధుల దాటిపోవుచున్నది విశ్వనాథుడు జీవించియున్నను కాశీనగరమునకు దూరమునుండియే నమస్కార మాచరింపవలసి యున్నది. అచ్చటినుండి బృందావనమునకు వచ్చితిని. ఆలోచించితిని. మహాప్రభుడైన శ్రీకృష్ణుని యనుగ్రహమువలన సమస్తమచ్చట లభించుననని వింటిని. వచ్చి చూతునుగదా యచ్చటి వృత్తాంత మంతకన్న యన్యాయముగ నున్నది. ఓరాధారాణీ! నీ బృందావనమున నీవు క్షేమముగనుండుము. నాకు సెలవొసంగుమని చెప్పి గోవర్ధన చక్రవర్తి ప్రస్తుతము మహారాష్ట్రదేశమందడుగిడఁబోవుచున్నాడు. ఇచ్చటి మహారాష్ట్రులందరు మహావీరులట. చూడవలయును. దరిదురిడైన బంగాళీవాఁ డిచ్చట నేమి భుజించునో వెదకికొనవలయును.

(నిష్క్రమించును.)

—◆◆◆—

—◆ నాలుగవ రంగము. ◆—

శిబిరముయొక్క లోపలిభాగము.

(రాజారాం మంత్రితోఁ గూర్చుండియుండును.)

ప్రధాన:- మహారాజా! మన మింకెన్నిదినము లీసన్యాసివేషముతో నుండవలయును?

రాజా:- సచివాగ్రీణీ!

చ|| పలు కడగండ్లనంది వాడు పిత +

భండనమందు విరోధివర్ణముకా |

గెలిచి స్వతంత్ర రాజ్యమును +

నిల్వెను దానిని భోగమగ్నుడై |

జలములగల్పె సోదరుడు +

స తృచివోత్తమ యా స్వతంత్ర మీ |

యిల నిలువంగఁబెట్టుక స +

హింపదు నా హృదయంబు సౌఖ్యమున్ ||

గీ|| తిరిగి నేనీ మహారాష్ట్ర + దేశమునకు

పారతంత్ర్య దుఃఖమును + భారదోలి

చెలగి స్వాతంత్ర్యమును బ్రతి + స్థింపకుండ

విడువఁజాల నీ సన్యాసి + వేద మనని ||

అదియునుంగాక నీవేషమును ధరించుట

యందు దోషమేమి?

ప్రధాన:- జటాజూటముపై నుండిన కీరీటము శోభావంతము కానేరదు.

రాజా:- సచివాగ్రీణీ! జటాజూటము నాశ్రయించిన కీరీటమే శోభావంతము గానిచో నింక మకుట గౌరవ రక్షణమునకు వేరాధారమేది? ఎవ్వఁడు జితేంద్రియుడై యంత రంగమును సన్యసింపఁజేయఁజో యట్టివాఁడు బహిర్దేషధారణ మాత్రమున సన్యాసి యనిపించుకొనడు. అట్టి వాని నాశ్రయించిన కీరీటము ప్రకాశమానము కానేరదు. అంతఃకరణ చతుష్టయమును జయించి బాహ్యంతరిందియ నిగ్రహుడై కర్మవీరుడై సన్యసింపిన యతి నాశ్రయించిన కీరీటమే లోకోత్తరమైనది. ఎవ్వఁడు విలాస ప్రవాహమగ్నుడై యిందియ నేవాతెత్తురుడై పాప పంకిలమునఁ మునుగు

చున్నాడో వాడు చుక్కవ ర్తియైనను వేయి
కీటములను దలపై ధరించినప్పటికిని
భయంకర నరకవహ్నిలోఁ గూలవలసిన
కీటకతుల్కుడే. ఒక్కమాటు చిత్తూరు
రాజ్య చిరసన్యాసియైన మీవారుమహా
రాణా ప్రతాపసింహుని హృదయం నకు
జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము. ఆపిర శిరోముణి
స్వరాజ్యోద్ధరణమున కవలంబించిన కఠోర
వ్రతమును మహాత్మాగమును స్మరింపుము.
ఆమహాత్ముడు రాజ్యసిద్ధియగువరకు,

సీ॥ పాపాదసాధముల్ ♦ వర్జించి పట కుటీ
రమ్ములలో నివా ♦ సముద్ర జేసి
తతహంసతూలికా ♦ తల్పములకు వీడి
పచ్చికమీదనే ♦ పవ్వళించి
రిజత సువర్ణపా ♦ త్రములను విడనాడి
వనపర్ణమందె భో ♦ జనముజేసి
విలువకు మించిన ♦ వలువల వర్జించి
సలితవల్కల ♦ మృలను దాల్చి
సరిస భక్ష్యాన్నపానాది ♦ సరణి వడలి
కాయ గసరుల భక్షించి ♦ గడపినట్టి
యమిత వీరుడు శత్రు భ ♦ యంకరుడు
ధర్మరూపుడు రాణా ప్ర ♦ తాపసింగు ॥

అట్టి మహానుభావులే కాలముతప్పి వచ్చి
నప్పుడు స్వరాజ్యోద్ధరణమునకై మునివృత్తి నవ
లంబించియుండ నింత మనలెక్కయేమి? అంత
దూరముపోనేల? ఒకమారు మన మహారాష్ట్ర
స్వతంత్రరాజ్య సంస్థాపకుడైనట్టియు నాతండ్రి
యైన ఛత్రపతి శివాజీమహారాజు శత్రుహస్త
గతుడగుటకుండఁ దప్పించుకొనుటకు సన్యాసియై
సంచరింపవలసివచ్చినది.

చ॥ అని గెల వంగి జాలక ము ♦
హాకుటిలుం దవురింగ జేబు నా
జనకుని బిల్వబంధి కడు ♦
సాహసవృత్తిని మోసగించి బం

దెను నిడ నా మహాత్ముడు ము ♦
డిం గడు దైత్యముఁబూని శత్రులక
గనులను గప్పి దాఁటెను య ♦
ఖండ యతీశ్వరవేష మూనుచుక ॥

మహారాష్ట్ర స్వాతంత్ర్య నిర్వాకుడైన యా
మహాత్ముని శత్రుబారిబడకుండఁ గాపాడిన
దీనస్వామివేషమే. మహారాష్ట్ర పునస్సాతంత్ర్య
సంస్థాపనకార్యము ముగియువరకు మనకిట్టి
వేషమే తగినది.

(తానాజీ సంతాజీని వెంటనిడుకొని
ప్రవేశించును.)

తానా:- సోదరా! ఏదీ, యామాటలను మరల
వచింపుము, వినవలయునని కోర్కెగానున్నది.
సుధామయుములై మృదుమధురములై న
నీవవిత్రవాక్యములను విని కర్ణానందభాగ్య
మును బొందెదను. ఎన్ని సంవత్సరములక్రింద
జరిగిన సంగతియో నాకిప్పుడు జ్ఞప్తికివచ్చు
చున్నది. ఆసమయమున నాయీ శిథిలశరీర
ము కార్యనిర్వాహక సమర్థమై యున్నది.
బాహువులయందుఁ బరిపూర్ణమైన బలము
న్నది. హృదయమం దమితోత్సాహము
గంతులువైచినది. కాని యిప్పుడేమున్నది?
కృమకృమముగ నన్నియునశించినవి. వృద్ధుఁ
డనైతిని. నేత్రోదృష్టియంతయు మందగించి
నది అట్లైనను నాకీనాటికి నీముఖమండల
మునఁ దిరిగి యా మహాపురుషుని - తాళో
ద్ధారకుని - స్వదేశోద్ధరణ దీక్షాబద్ధుని -
ఛత్రపతి శివాజీయొక్క పవిత్రజ్యోతి కనం
బడుచున్నది. ఇన్నిదినముల కాశివచ్చత్ర
పతియొక్క పవిత్రోద్యమముగూర్చి నీనోట
వినఁగ నిరాశాపూరితమైన నాహృదయమున

మరల యుత్సాహ మంకురించుచున్నది. ఈజీర్ణ శరీరమం దెచ్చటనుండియో యొక నవీనబల మావిర్భవించినది. నాయనా! సత్యమును వచించితివి. కర్తవ్యమును గ్రహించితివి. వ్యతస్రాయమై పడియున్న మహారాష్ట్రదేశమున నూతనశక్తిని బ్రతిష్ఠింపుము.

సీ॥ జాతీయ శక్తి సం + స్థాపనమునుజేసి
ధర్మము నెఱవేర్చు + దలంపుమయ్యె
అననూయ నైకమ + త్యమును దేశములోన
వృద్ధిపండగజేయ + పెదలంపుమయ్యె
శత్రు వంచితలైన + సాధ్యములుల మాన
సంరక్షణమునేయ + సాగుమయ్యె
పరిపంధివర్గముకా + ధ్వంసముఁ గావించి
వంశగౌరవము ని + ట్పంగదయ్యె
శత్రుకల్పిత దుష్కార్య + సంఘటనకు
గొల్లుగొల్లున నేడుచు ఘోషఁజెట్టు
జన్మదేశము న్నాపాద + సాగుమయ్యె
శ్రీతజనాధార శ్రీ శివా + జీవమార !!

గీ॥ వానిఁజెడి తన్ను రక్షించు + వారు లేమి
దిక్కులేని మహారాష్ట్ర + దేశ మిపుడు
వేచియుండె నీ యండకై + వేగిరపడి
నీదు జన్మభూమిని గావ + నిలుపుమయ్యె !!

రాజా:- తానాజీ! జాతీయోన్నతికి మూలాధారమైన యీ మహాసత్యమును మరచుట చేతనే దక్షిణదేశమున కీదురవస్థ వట్టినదని తోచుచున్నది. ఆర్యా! మహారాష్ట్రుల నందరను నేటినుండియు శరీరబలముచేతనే కాక ధర్మబలముచేతను బలవంతులగు నట్లు ప్రసాదింప నాకాశీమాతను ప్రార్థింపుము.

తానా:- త్రికరణసద్ధిగాఁ బ్రార్థించెదను. కాని యింట్లోక పరమార్థమున్నది. ప్రస్తుతావస్థ ననుసరించి మనవారి కందరికిని బాహుబల

మునకంటె యాధ్యాత్మికశక్తి యావశ్యకమైయున్నది. ప్రతి సైనికునకు నీమాత్రమింక బోధింపవలయును. భజబలము మానవకల్పితము. మానవకల్పబలము వైఫళ్యశక్తి. మన మిందహన్యమును గ్రహించి ప్రతి దానికిని వరకీడ యాత్మవిశ్వాసమునకు మూలమనియు రక్తపాతమును గల్గించుట మిక్కిలి కష్టమనియు మన మహారాష్ట్రులకు బోధించవలయును. అందువలనఁ బ్రతి ఘాతమున వైఫల్య సంపన్నుడగును. ఈ లాపుగ దేశమందలి భిన్నభిన్న మార్గములఁ జూచుచున్న మన రాజులందరు నైక మత్యముఁగై తలకొక మార్గమున నేగక నొక్కటై కర్తవ్యమును నెఱవేర్చెదరు. సైన్యబలముకూడ వృద్ధిపడుట కవకాశ మున్నది.

రాజా:- పూజ్యుడవైన నీ యానతిని నేజేసెద.

తానా:- నాయనా! వృద్ధుడనగుటచే యుద్ధమందు నిన్ను వెన్నంటిపోడి, నీకు దోడ్పడు సామర్థ్యము నశించినది. అందుచే నాకున్న యీ మేక పుత్రుఁడైన సంతాజీని నీచేతి కందిచ్చుచుంటిని. రాజారాం! సంతాజీ శౌర్యహీనుడనియెన్నడును తలంపవలదు. తానాజీయొక్క వంశమునఁబుట్టిన పురుష రక్తమంతయు శివాజీవంశ సంరక్షణమునకై వినియోగపడవలయును.

రాజా:- (సంతాజీని కొగలించుకొని) తానాజీ, ఏకగర్భజనితుడైన సోదరుని కన్న సత్యంత ప్రీతిపాత్రునిగఁ దలంచి సంతాజీకి నాహృదయమున స్థానము నొసంగితిని.

తానా:- సంతాజీ! కన్నతండ్రిని విశ్వాసఘాత కునిగాఁ జేయువలదు.

దాసానుదాసుడగు రాజా రంగనాధునివద్ద నుండి వచ్చితిని.

సంతా:- తండ్రి! ఈ శరీరమున మీ రక్తము, ఈ హృదయమున భవదీయ దివ్యోపదేశము, ఈయంతఃకరణ చతుష్టయమునఁ బరమేశ్వరవిశ్వాసముగాక నాకే ప్రపంచమున వేరొక ధారమేదియును లేదు.

రాజా:- అతిదీర్ఘమై కర్మకఠోరమైన నీబిరుదావళిని గట్టిపెట్టి నీవెందులకై వచ్చితివో తెలియఁజేయుము.

వార్తా:- రాజారంగనాధుని రాజ్యమును మీరు బలాత్కారముగ నపహరించినందువలన నతఁడు పాదుషావారి ప్రియ సేవకుఁడును సేనాధిపతియునగు ఖాసిఃఖాన్ బహద్దరువారిపాదములపై బడి మొరలిడ దయావంతులగు సేనాధ్యక్షులు నన్ను మీకడకు దూతగఁ బంపియున్నారు. అందుచే జాలిగుండెగల సేనాధ్యక్షునిగఁగమును సాధరాజములను కోశాగారములను వదలి మీవంటి నిరుపేదలుండెడి యీగుడిసెలకడకు దయచేసితిని. ఇంక నారాయణారము నాలింపుడు. మీరు వెంటనే రంగనాధుని రాజ్యము నప్పగింపనియెడల పాదుషావారి మొగలాయీ సైన్యమరుదెంచి బాలవృద్ధయువ శ్రీజననహితముగ మిమ్ములను వధించి ప్రపంచకమున మహారాష్ట్ర నామముగూడ లేకుండఁజేయఁబడును.

తానా:- కుమారా! నీమొలనున్న కరవాలము, నాయాశీర్వాదము, దైవభక్తి, యీమూఁడును నిన్ను గర్తవ్యమార్గమున నిరముగ నిల్పుఁగాక.

(సేవకుఁడు ప్రవేశము.)

సేవ:- దేవా! రాజా రంగనాధునిదూత యొకఁడు ద్వారముకడ నిలువఁబడియున్నాఁడు.

రాజా:- ప్రవేశపెట్టుము.

సేవ:- చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

రాజా:- ఈనిర్భాగ్యుడేవియో నిష్ప్రయోజనములైన ప్రలాపముల నారంభించును.

(వార్తాహరుని ప్రవేశము)

రాజా:- నీ వెవ్వరపు? ఏటికై వచ్చితివి?

వార్తా:- సేన దీనప్రపంచాధికారియగు సమస్త హిందూస్థాన సామ్రాజ్యాధినాథుడగు అలంఘ్యుడు పాదుషావారి గులాం అమీరు రిసాలాదార్ దోహజార్ మన్సబ్దార్ సిపాహీసాలార్ సాహెబ్ జంగీ బహద్దరువారి

రాజా:- ఓహూ, అట్లనా? మహాష్ట్ర నామమునగూడ నశింపజేయుటంత సులభమైన పనికాదనియు మాటలచే నసాధ్యమనియు మీ సేనాధిపతిగానగు మీ యారంగజేబు చక్రవర్తిగారును నెఱింగియేయున్నారు. తెలిసినదా! ఖాన్ బహదూరుగారూ! మీ రెంతయో కష్టపడి సాధంబులను విడిచి మావంటి నిరుపేదల కుటీరములకడ కరుదెంచిన

పూడు తగిన ప్రత్యుత్తరమిచ్చి సత్కరించి
పంపుటావశ్యకము. కావున నీవు మాదానవ
చక్రవర్తితోడను పిరికిపందయైన ఖాసింఖా
నునితోడను నామాటలుగా నిట్లనుము.

మ॥ మదమాత్స్య కృపాప్రపూరిత రిపు ✧

శ్వానాథ సంహారమై ।

హృదయాభీల భయ ప్రకంపితమనా ✧

యా మా కృపాణంబు మీ ।

మదము స్థలగఁద్రోసి మాకు జయ సా ✧

మాజ్యాభిషేకంబు నీ ।

య దగంజెందుచుచుం డెనం చెఱుఁగుమా ✧

యత్యంత క్రూరాత్మకా ॥

(కత్తిని దూమును.)

వార్తా:- (భయముతో) అయ్యో, క్షమింపుడు.
దూత వధాన్తుఁడుకాడని ఖురానులోనేగాక
మీ రామాయణ భారతాది గ్రంథముల
యందును వ్రాయబడియున్నది.

రాజా:- భయపడకుము. మా మహారాష్ట్రుల
చేతిఖడ్గములు వీర విరోధికత కృతసమున
కేర్పడియున్నవి. గాని నీవంటి భీతాత్ము
లైన యల్పులను జంపుటకుగాదు. నీవివృణ్ణ
పోయి యాంశకారమదోన్మత్తుడైన మీచ
క్రవర్తితోమహారాష్ట్రులచేతికర వాలములు
విరోధి రక్తపానమునకై వగఁగొని యున్న
వినియును దానిని బీక్షింపఁదలపుగలదేని
తానింతకు ముందు వృద్ధిజేయుచున్న లోక
నాశన సాధుపీడాకర మహాత్యాచారము
నింకను బెంపొందింప వచ్చును. పాపము
పండి ప్రితిఫలరూపమునఁ గొలది కాలము
లో బ్రతిష్ఠముకాక తప్పదు. అనినావాక్య
ములుగా వచింపుము. సచివాగ్ని! ఈ
వార్తా హరుని సత్కరించి పంపుము. మేము
కాళిమాత సర్వంప సరిగెదము.

వార్తా:- దూతక్షతవృక్షని మనవిజేసికొంటిని.
మీ సత్కార ముక్కరలేదు. వదలిన నా
తోషను నే నేగెద

రాజా:- (నవ్వుచు) ఓయీ! నీ కానందియ
మక్కరలేదు. మీదానవ చక్రవర్తికివలె
మాకు భాషాసంబంధమైన విపరీతార్థము
లేమియును లేవు. సత్కారమనినగౌరవమే.
భయపడకుము.

(వార్తాహరుఁడు నిష్క్రమించును.)

(సన్తాల్ గడమునందలి కొందఱు సిపాయీలు
సర్దారును వత్తురు.)

రాజా:- సర్దారుమహాశయా!

సర్దా:- మహారాజా! ఉత్తరదిశనుండి మిడుతల
దండువలె మొగలాయి సైన్యమువచ్చి
మిడుతలదండువలె యాక్రమించుచున్నది.
అది యల్లుండ మరియొక భయంకరవృత్తాం
తముకలదు. వచింప నోరురాకయున్నది.

రాజా:- నిస్సంశయము గ వచింపుము.

సర్దా:- తమ బాల్యకాలమునాటి శిక్షాగురువు
లును వృద్ధపురోహితులు నగు నీలకంఠమహా
శయులను మొగలాయిలు దారుణముగ
వధించి.

రాజా:- ఏమంటివి? నీలకంఠుని వధించిరా?
అతఁడు సదాచార సంపత్తిగల విప్రుఁడు
అట్టివాడే వధి:పఁబడెనుగా మాతా! అప్ర
భుజా! అట్టి విశుద్ధబ్రాహ్మణకుల తిలకునకిట్టి
దుర్మరణ మేదోషమున లభించె?

సర్దా:- అయ్యా! ఊరడిల్లుఁడు. విచారింపకుఁడు.

రాజా:- అమాత్యా! మిత్రులారా! విచారపడ
వలసిన తరుణముకాదు. దీర్ఘలోచనముఁ
జేయవలసిన యవసరము వచ్చినది. ఇందలి

పరమరహస్యమును దెలిసికొంటిరా! మన
మిప్పుడు జీవనమరణ సంధిలో నున్నాము.
పవిత్రబ్రాహ్మణ రక్షపాత్రమైనది. మొగ
లాయిసైన్యము ప్రవాహమువలె వచ్చి
మహారాష్ట్రదేశము నాక్రమింప నగుదెంచు
చున్నది. ఏకక్రితో మన మాప్రవాహము
సరికట్టవలయునో యోజింపవలయును. మన
కుసైన్యబలము బాహుబలము సమృద్ధిగ
జేకురువరకు సర్వశక్తులకు మూలాధారమైన
మానసికబలము నార్జింపవలయును. అందు
లకుగా నేను దేవిమూర్తి నారాధించుటకై
భైరవీ మందిరంబున కరుగుచుంటిని. ఓమహా
రాష్ట్ర దేశవాసులారా! మీరందరునుగలసి
నేటినుండియుఁ గర్తవ్యపథమున సంచరిం

తురుగాక. మరియును, నేటినుండియు మన
జన్మభూమిలో,

సీ॥ జాతీయధర్మ సం ♦ స్థాపనం బానరించి
ప్రజలకు బోధాత్మక పథపవలయు ।
కోశ మాతృర్యాది ♦ గుణములఁ బోదోలి
వేమభావమును గ ♦ త్వింపవలయు ।
ప్రజ్ఞావిహీనులై ♦ సాక్షు జేసికొనిన
సాంఘికశక్తిని ♦ సాక వలయు ।
నన్యోన్యవైరము ♦ లంతరింపఁగజేసి
సోదరబుద్ధిని ♦ జూపవలయు ।
చెడరిపోయినసైన్యము ♦ స్వదురజేసి ।
మన మహారాష్ట్ర దివ్య సా ♦ మాజ్యమునకు ।
సైన్యబలముఁ బెంపొందింప ♦ సాగవలయు !
బ్రాహ్మణజంపిన కసి దీర్చ ♦ వలయునేడు॥
జయమాతా, అష్టభుజాదేవి
(అందరును నిష్క్రమింతురు.)

మాకు మీకు భేదముండేదా?

మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారు.

“భావాలవీధిలో పరుగెత్తుతుంటావు
జీవాలకోపలో చిందులేస్తుంటావు
మావాలె యీభూమి నీదికాదా?—లేక
మాకుమీకు భేదముండేదా?”

మన్నించు యీస్పృష్టి నీదికాదా?—లేక
మాకుమీకు భేదముండేదా?”

“చేతలే ఆనందమూరించురా, నీ
గీతలే మోదాన్ని పూరించురా
మాతెర్వు నీతెర్వొకటిగాదా?—లేక
మాకు మీకు భేదముండేదా?”

“కిన్నెరస్వరముతో కేల్లుతుంటావు
చిన్నాకుపైరూపు చిత్రించుతుంటావు
చిత్రంబులోగూడ జీవాన్నిపోస్తావు

♦ ♦ ♦ ♦

జీవంలో ఆనంద మొలికించుతుంటావు
ఆనందమున మనస్సగుతుండంటావు
మనసునిలిచిన మోక్ష మరచేతిడంటావు
మంత్రీవాదమ యిదీ మంత్రీవాదీ—లేక
మాకుమీకూ భేదముండేదా

“ఉన్నట్టెప్పుంటావు, విన్నట్టెవింటావు
కన్నట్లకనిరూపు కల్పించుతుంటావు
వన్నెచిన్నెలతోడ వాదాడుకుంటావు

సంపాదకీయదర్శన

శ్రీ వెంకటేశ నాగభూషణంగారు

అచ్చాఫీసులో కూర్చుని ప్రాశ్నలు దిద్దుతున్నాడు. ఇదు గంటలకల్లా నోటినులుపంపించాలి. ఇక ఒకగంట వ్యవధి మాత్రమే వుంది. పని పూర్తి కాలేదు. ఆవేశంతో యిటూ అటూ హడావిడిగాతిరుగుతూ పిరింటిల్లను కేకలు వేస్తున్నాడు. ఈ సమయంలోనే వచ్చింది మిత్రబృంద మంతా. నేను అచ్చు అఫీసుపైట్టి పని సాగిస్తున్నదగ్గర నుంచి నా స్నేహితు లందరూ (ఉంటారు సుమారు పది మంది.) అనుదినం వచ్చి సాయంకాలము నా కచ్చేరీ లోనే యేదోవిధంగా కాలక్షేపం కానిస్తారు. వాళ్ళ కిదో శరణాలయం. ఆదినం మామూలుకంటే వక ఆర గంట ముందే వచ్చారు కొందరు. నేను హడావిడి కడ దంచూసి వాళ్ళువరూ నవ్వుకొన్నారు. సన్నోక పిచ్చి వాణ్ణిగా యెంచుకొన్నారుకాబోలు! నేను పని తొంద రలో వుండడంచేత అప్పుడు వారికేమీ జవాబుచెప్ప లేదు. పని పూర్తి అయింది. తరువాత స్నేహితులతో కలిశాను. వాతావరణ మతృష్ణముగా వుండడముచేత శరీరాలు వుడిబొతున్నాయి, షికారు పోదామన్న యింకా వెచ్చనిగాలి వేస్తోంది. ఆసమయంలో యెవరికీ యేమీ తోచిందోకాదు. ఎవరి వారు నిశ్శబ్దంగా కూర్చు న్నారు ఆకస్మికంగా అన్నాడు కాస్త్రీ:- “ఏమోయి, యిందాక యేమో గలభాపడ్డావెందుకు?”

నేను:- ఆ, అదా. ఏమీలేదు. ఏదోజాబ్ వర్క్కు పూర్తి అ చేయించా.

కాస్త్రీ:- ఎప్పుడు జాబ్ వర్క్కు, జాబ్ వర్క్కు అని యేడు న్నూకొట్టుకోకబోతే యేదయినా పెద్దరాబడివచ్చే పని చూడరాదూ?

నేను:- చూసి చూసి నాపాగ్రాణాలు విసికినాయి. ఎక్క డకుపోయి, యెందరికాళ్ళు పట్టుకున్నా. విడిలించి కొట్టారేకాని, అడరించి పని వక్కరూయివ్వలేదు. ఏమిచెయ్యను? చావనా?

కాస్త్రీ:- ఆయ్యా, యేమోయి. పిడుగంటి మాటన్నావు. ఈభాగ్యానికే చస్తారాయేమిటోయే?

నేను:- మరి యేంచెయ్యమంటావు. ఉన్న పెన్సిల్తో వచ్చే ఆదాయం చాలా స్వల్పంగా వుంది. మరి పనివాళ్ళకు జీతాలే యియ్యనా, అఫీసు అద్దెయి య్యనా, నా ఖర్చుకే వాడుకోశా! ఇందులో యేది ముఖ్యం కాదు; చెప్పు?

కాస్త్రీ:- అవునులే మరి యెంతయిన వుపాయం చూడు

నేను:- యేమింది. రాగిచెంబుతప్ప.

కాస్త్రీ:- సుహృద్యై ఇంత అద్భుతవృత్తుడేవీ నీకేమి నెన్నతావు నేను. అద్భుతం క కపోతే ధైర్యం చెప్పేవారే?

కాస్త్రీ:- ఆయితే యిదిగో నీకు. నేనొక వుపాయం చెప్తాను. నీ వది చెకావంటే నీకు చాలా లాభం కలుగుతుంది!

నేను:- ఏమిటో చెప్పు. వీలయితే చెప్తాం.

కాస్త్రీ:- మరి నీకు అచ్చాఫీసు వున్నదికదా.

నేను:- వున్నది; వుంటే?

కాస్త్రీ:- కాబట్టి దానికి తగినట్లుగా ఒక్క పత్రిక స్థాపిం చావంటే!

నేను:- సరి, సరి. పత్రికా? యెందుకూ? వున్నవన్నీ చాలావా?

కాస్త్రీ:- అంత గాబరాపడ్డావేమోయి. అదికాదు. ఎన్ని వుంటేమాత్రమేమి? యేదిబాగుంటే అదే చదువు తారు.

నేను:- అబ్బ. ఇప్పటికీ యీవూళ్ళో యే పక పత్రికలో వున్నాయి. ఇది కొసరాయేమిటి?

కాస్త్రీ:- సుహృద్యై అదిగో అట్లాగే మాట్లాడుతావు.

నేను:- అదికాదు. నిజం చెప్పు. వున్నవి చాలావా? మ తొకటి యెందుకు చెప్పు? లాభమేమిటి?

కాస్త్రీ:- నీ బుర్ర పెంకెడి. ఆలోచనగూడా లేదు.

మళ్ళీ- యెందుకు?— అంటావే? లాభమా?— కావలసినంత, చూడు. రేపు యీపాటికి ఆరు వందల చందాదార్లను చేరుస్తాను. లాభమెందు కుండదూ?— అంతలాభమే!

నేను:- కాస్త్రీ, నీమాట నీకే! ఇప్పటికే దేశంనిండా పత్రికలు కుక్కగొడుగులల్లే వున్నాయి. ఒక్కటి వుచ్చవశలో వున్నట్టు కనబడదు. ఎవరో డబ్బు యెక్కువున్న వారు చెయ్యాలిసినదేకాని, మనపోటి వారు—

కాస్త్రీ:- నీకు బాగుపడేవారే లేదు. చెప్పే విషయంలే యెవరు యేమిచెప్తాను. పత్రిక స్థాపించు నీవు. బాగుపడకపోతే చెవి తెగ్గోయించుకుంటాను!

ఇంత సేపూ ముభావంగా వూర్కున్న సోమూ అన్నా

దు— “అవునోయి, ఆ అభిప్రాయం బాగానేవుంది. కాస్త్రీ చెప్పినట్లు పత్రిక స్థాపించి నీవు త్వరలో వృద్ధికి కావచ్చు.”— “అవును, అవును” అన్నారు అందరూ నాకు తల దిమ్మెత్తింది. ఇందరు అవునంటున్నారు, పోనీగదా అని ఆవిషయం ఆలోచించాను.

నేను: అయితే యేపత్రిక పెట్టమంటారు? అదిగూడా తేల్చండి—

రావు: వారపత్రిక అయితే!

పోమా; దినపత్రిక అయితే బాగుండునుగాని, యిటు వంటివూళ్ళో సాగదు!

నేను: యింకా?

శర్మ: పోనీ పక్షపత్రిక. ప్రతి అమావాశ్యకు, పౌర్ణాసికి ప్రకటింపవచ్చు.

రావు: అక్కే, అది బాగుండదు. ఉంటే వారపత్రికయినా వుండాలి. లేదా, మాసపత్రికయినా కావాలి!

పోమా; పోనీ, రెండు నెలలకో, మూడు నెలలకో ఒక సారి ప్రచురిస్తే?

శర్మ: నరిపోయింది, అంత్య దశలో వెక్కిళ్ళు వచ్చి నట్టా! పత్రిక సృష్టిలో వున్నదైనా అందరికీ తెలియాలా?

రావు: పోనీ, ద్వైమాస పత్రికో, త్రైమాస పత్రికో స్థాపించి, అది కేవలం లిటరరీగా నడుపుతే!

కాస్త్రీ: సరే, బాగానేవుంది. ఇప్పుడు లిటరరీచరు కోసం, ఆర్టుకోసం, యీ స్టటిస్టుకోసమూనా పత్రిక. అటువంటిదానికి వ్యాప్తి తక్కువ. ఏదో మనవాడికి నాలుగుదబ్బులు వచ్చేదారి చూడాలి గాని.

నేను: మరి, నీజేదయినా చెప్పు. అసలుసంగతి పూర్తిం భించినవాడవు.

కాస్త్రీ: ఇదిగో వినండి అసలు పత్రిక ప్రకటించడం వల్ల లాభాలు.

1. “సంపాదకుడుగా వుండడం అదంత ఘనత! అది కేవలం స్వర్గపదవి అన్నమాట. ఎడిటరు అంటే యే దే శంలానైనా యెప్పుడూ గౌరవమే! వాళ్ళనే “Lords of the Fourth Estate” అంటారు దేశ క్షేమం తా వాళ్ళచేతుల్లో వుంటుంది. మనకన్న అపకాళాలు వుండవుకాబట్టి, ఊరిక్షేమమే మనకు ముఖ్యం. యేవిషయంలానయినా, ఫలాని పత్రిక యేమి వ్రాసింది అంటారు. ఎడిటరు కాగానే యీ మానవ సంబంధాలకు దాటి ఆతీతమైన వ్యక్తి అవుతారు.

2. ఏవిషయాన్నిగురించి అయినా యిష్టం వచ్చినట్లు వ్రాయవచ్చు.

3. ఎవరినిగురించి యెప్పుడేమి వ్రాస్తావో అని అందరు నీయండు భయభక్తులతో వుంటారు.

4. ఎడిటరుకు సంబంధించిన యింటి విషయాలుకాని మరి యేవిషయాలు కాని అనలీలగా ప్రకటింపవచ్చు. తరువాతమాట దేవుడికెరుక. అటువంటి వ్యాసాలు యితర పత్రికలు ప్రకటింపవు చూడు మరి. అందుకని మనిషియొక్క స్వవిషయాలను స్వేచ్ఛగా వెల్లడించేటందుకు చేతులో పత్రిక అవునరం.

5. ఎవరినిగురించి అయినా యిష్టంవచ్చినట్లు నిర్భయంగా వ్రాయవచ్చు. ఎట్టి సమస్యలనయినా తర్కింపవచ్చు. ఎట్టి సలహాలయినా యివ్వవచ్చు.

6. ఎందరెందరో పెద్దవారుగూడా నీకు వ్యాసాలు పంపుతారు. నీకు “ఆర్యా” “దుహాశయా” అంటూ లేఖలు వ్రాస్తారు. ఎంత గౌరవం! వారంతా నీదగ్గరకు వస్తూపోతుంటారు! యెంత అనుభవం!

నేను: సరే, యిన్ని చెప్పావు! పత్రిక సంగతిగూడా చెప్పు.

కాస్త్రీ: విను. దినపత్రిక పెట్టి మనం నెగ్గలేము. పక్షపత్రిక బాగుండదు ద్వైమాస, త్రైమాస పత్రికలకు అంతి వ్యాప్తి వుండదు. ఇక మిగిలింది

వారపత్రిక, మాసపత్రిక— వారపత్రికంటావా, సరే ఒకవిధంగా బాగానేవుంటుంది. ఉన్నదిగా కృష్ణాపత్రిక, మాతృక, దానిమోస్తరే కాపీడింపు అంతకంటే యింకొకవిధంగా బాగుండదు. అంతే నైజా, అటువంటిదే కాగితం, అటువంటిదే పైటిలువేజీ అన్నివేజీలు అవసరంలేదు మొదట్లో— అది వారపత్రిక విషయం. మాసపత్రికంటావా? పెట్టిందిగా భిక్ష “కారద” తల్లి. అది ఆంధ్రదేశంలో ప్రకటింపబడగానే, అటువంటివి యెన్ని బయల్దేరినాయో? అదే నైజా, అజేకధ, కాబట్టి మాసపత్రిక విషయం అది.

శేష:- అయితే యీ రెంటిలో యేది నీయిష్టం.

కాశ్రీ:- యీ రెంటిలో యేదంటావా?— వారపత్రిక రభస యెక్కువ. ఇంకా యెస్టాబ్లిష్మెంటు కావాలి. ఇంకా అన్నీ కావాలి కాబట్టి మాస పత్రికే కానీ, నీ వొక్కడవయినా పని నడపవచ్చు. నెలరోజులకిగానా. నెమ్మదిగా చెయ్యవచ్చు నీవే పూర్తిపని అవి చూడవచ్చు. ఇంకో గుమాస్తాకూడా అక్కరలేదు. చందాదారులకు యివ్వడానికంటావా? బయటి వ్రాశ్యవానికి పోస్తుందిగాదా. డిజ్ట్రోవాకి యేసాయంకాలం, చీకటిమరుగునో, నీవేవెళ్ళి, కిటికీల్లోంచి లోపల విసిరివెయ్యి తప్పేముంది. డిగ్నిటీ అఫ్ లేవర. చూచావా? అప్పుడు నొకగుగూడా అవసరం.

సోమ:- అయితే అప్పుడు ఎడిటరు, ప్రింటరు, పబ్లిషరు, డిస్ట్రిబ్యూటరు అన్నీ ఒకడే అన్నమాట!

కాశ్రీ:- అవును, తప్పా. అసలు దొరలట్లానే చేస్తారు. నీకేమైనా తెలుస్తేగా!— మరి చూచావా. ఇదీ విషయం

శేష:- అయితే, మాసపత్రికలు వున్నాయిగా చాలా; మనదానికి చందాదార్లు చేర్తారా?

కాశ్రీ:- సరేలే. యెందుకుజేరరు? యెన్ని వుంటేమాత్రం యేని? మనం క్రొత్తదారులు త్రొక్కుదాం!

శేష:- ఎట్లా?

కాశ్రీ:- వెట్టిమొగాలా! ఇందరున్నారు. ఒక్కరికి గూడా ఆలోచన లేదు. అన్నీ మట్టిబుర్రలు, క్రొత్తదారు లేమిటంటే!— ముందు పత్రికజేరు వింతగావుండాలి— “సింహగర్జన” — “అశ్వరోదనము” — “అమావాస్య” — “తోక

పీకడు” — “చందుభిక్షాసము” — యేవో యిట్లానే చూడావిడిగా వుండాలి! తరువాత పత్రికగూడా వింతగా వుండాలి. క్రాసుపైజాలో వేద్దాం. విషయనూదికపత్రికం వెనకాలవుండాలి. వ్యాపకర్తజేరు వ్యాసం అడుగుభాగాన వుండాలి అంటే దానికి అర్థం యేమిటంటే అవ్యాస భారమంతా వ్యాపకర్తదేగాని, సంపాదకుడికి కాదన్నమాట సంపాదకీయ వ్యాఖ్యలు పుస్తకం మధ్య భాగంలో వుండాలి, పత్రికంతా యెర్ర సిరా తోసు, పైటింగువేజీ ఆకుపచ్చ సిరాతోసు, బొమ్మలు నైలెటు సిరాతోసు అచ్చు వెయ్యాలి అప్పుడెంత స్త్రీయికింగుగా వుంటుందో అలోచించు— ఇవన్నీ చెయ్యకపోతే మన వ్యక్తిత్వం, ఆంధ్రత్వం— అన్నీ నశిస్తాయి. ఇట్లా పూర్తిరంభించు. చందాదారులు తండోప తండలుగా జేర్తారు. రోజూ అల్లర్లు వస్తాయి. పత్రికా పుష్పంచంలో నీవు పయనీరు అవుతావు!

శేష:- అన్నీ బాగానే వున్నాయిగాని, కాశ్రీ— ఒక్కసంగతి, రహస్యం. తిరిగి యెవ్వరితోనైనా అనేవునుమా?— పత్రిక నడపాలంటే కొంత కల్చర్, కొంతశక్తి కావాలిగాదా. అది మనదగ్గర నున్నాగదా. (బిగ్గరగా యెక్కువైనా అనేవు)— మరెట్లా?

కాశ్రీ:- ఓరి, పిచ్చివాడా, ఈకాలంలో కల్చర్ యెందుకు. అసలు నీకు పనేముంది. ఎందరో వ్యాసాలు పంపుతారు సంపాదకీయవ్యాఖ్యలు కాసి నేగా నీవి, దానికేమిటి?— ఏపత్రికైనా చేత పుచ్చుకొని యెడిటోరియల్స్ తీసి శీర్షిక మార్చి అదే వ్రాసెళ్ళి. మీదమిక్కిలి “ఫలానా పత్రికతో మేము పూర్ణంగా యోగభవంతులము” అని వ్రాయి. అంతే, కిటుకు— అందాకా యెందుకు— అసలు మేమంతా లేముటోయ్, నీకు సహాయం!

శేష:- సరే. అట్లానే వేద్దాం. దసరాకి ప్రచుద్దాం!
“సరే అంటే సరే” అన్నారు అంతా. శేషగూడా సంపాదకుడనై బిసిమ పాలు, బిసెంటు, హార్షిమత్, చింతామణి దాసు, తిలకు, కన్పూరింగ ఆయ్యంగారు, కృష్ణ గావు మొదలయిన పార్సీమొఖ్య సంపాదకవర్గంలో శర

బోతున్నాగదా యని వుట్టిపోయాను. అప్పుటినుంచి చే
కొరి పుచ్చుకోవడం ప్రారంభము.

* * *

నిశ్చయించుకొంటే తిరిగిపోవడం యెప్పుడూ లేదు.
పత్రిక వ్రాస్తోందని కొన్ని పత్రికలకు ప్రకటన పంపాను

వేచియుండుడు !

వేచియుండుడు !!

“సింహ గర్జన”

(వివేకపు మాసపత్రిక.)

దన రా కు వెలు వ డు ను .

కొత్త జైలు: కొత్త రీసులు: కొత్త ఫక్కి-
అట్టి మహాజనుల వ్యాస రాజములతో విగాళిలును
సారస్వత సంగతులు — అలితకళా సాంప్రదాయ
ములు — చరిత్ర వైచిత్ర్యములు — కాస్త్ర పద్ధతులు —
రాజకీయ తంత్రములు — మతవిధానములు — ఆర్థిక
విషయములు — సాంఘిక సమస్యలు — వి తలు
వినోదములు — అన్నియు ప్రచురింపబడును.

మంచి తరుణము !

ముందునే సంపాదకులుగ జేరుడు.

నేడే ఒక కార్డు వ్రాసి కేయుడు

సంవత్సర చందా రు 5 లు మాత్రమే !

దిట్టమైన “ సలహా సంఘము ” —

బలమైన “ సంపాదక వర్గము ” —

చరణ: — వ్యాసకర్తల ఘోషాలు ప్రకటింపబడవు.

కొందరు, అంతకంటే నాకేమికావాలి. వేపరుకోసం,
సిరాకోసము, బ్లాకులకోసము కవరు కాగితముకోసము,
పైకె వ్రాశాను. అప్పుడే, యక్కఢేజి పత్రికలు రావ
డము పొగొంభించినాయి. గోజుకు ఒకటిరెండు అర్డర్లు
వచ్చేవి. కానిచందామాత్రం ముందెవ్వరూ మనియార్డరు
చెయ్యలేదు. అందరూ వి. పి గా పంపుచున్నారు. ఇవి
గాక గోజుకు ఒకటిరెండు వ్యాసాలుగూడా వచ్చేవి.
అఫీసులో ఎడిటోరియలుకుర్చీలో కూర్చుండి, యెరసిరా
కలం పుచ్చుకొని అవి చదువుతూ. యిట్టమొచ్చిన మార్పు
లుచెస్తూ వుండేవాడ్ని. గర్భనిర్భేదమైన సమాసాలూ,
ఆమూలాగ్రంగా కొట్టివేసేవాడ్ని. యెందుకు అంతేక్షిప్తం!
యికా విమర్శనకు గ్రంథాలు వచ్చేవి.

ఇవన్నీయేమిటిగాని నాకు వ్యాసాలతోపాటు వచ్చిన
కాబులుకొన్ని యిక్కడ ప్రచురిస్తాను మాదిరి. చూడండి
ఎడిటరుంటే యెంత గౌరవమే ? అప్పుడు కాస్త్రీచెప్పిన
మాటలు యిప్పుడు నిజమౌతున్నాయి. బర్బా ! —

* * *

1. మహాశయా !

వందన సహస్రంబులు.

ఈ కవరులో నాచే వ్రాయబడిన “ సన్యాసి ” అను
పద్య వ్యాసమును బిడాయిచి ప పుచ్చుచున్నానుగాన తాము
దయయుంచి గాబోవు పత్రికలో ప్రచురింపవలసినదిగా
కోరుచున్నాను.

మిత్రుడు,

..... వాగ్విలు.

* * *

2 ఆగ్రా.

నేను యొకానొక హాస్యరసపోషక మైన వ్యాస మొక
దానినించి. చితిని దానివేరు “ ద మ యంతి మట్ట
కాల్చుట ” దీనిని మీరు మీపత్రికలో దయచేసి యుచి
తముగా ప్రకటనము చేయుటకు వినయపూర్వకముగా ప్రా
ర్థిచుచున్నాను. తమ రంగీకరించినచో పంపెదను.

మీ య గీకారము తెలియపర్చుతెను.

Yours sincerely,

.....

* * *

ఈవిధంగా పత్రికల్లో ప్రకటన వేయించాను దసరా
యింకా రెండు నెలలుండి. అప్పుడే దేశమంతా హడా
విడి అయింది. ఏదో కొత్త పుష్కరవం రానున్నదని
అంతా ఆనందమొచ్చింది. పత్రికా ప్రపంచములో “ సి. హ
గర్జన ” — యిన్నో వేషక — అనుకున్నారు. ప్రోవవేట
పోతుంటే — “ యూయనే “ సింహగర్జన ” సంపాద
కుడు, ఏదో తెలివితేటలు గలవాడికిమల్లేనే వున్నాడు.
పత్రిక రాకముందే యంత హడావిడి చేస్తున్నాడు.
బహుశః పత్రిక బాగుండవచ్చు ” — అనుకొనేవారు.

3 ఆయ్యా,

నమస్కారశతంబులు.

నేను యువకుడను. ఇదియే నా ప్రథమ ప్రయత్నము. మన మతములో సంస్కరణాభిలాష వృద్ధి కాగలందులకు యీవిధముగా కథలువ్రాయు సంకల్పించితిని గావున తమ రునాయందు వయయుంచి కథ పెద్దది అనిగాని యింక యేవిధమైన అటంకములుగాని కల్పించక నాయీ ప్రథమ ప్రయత్నమునకు ప్రోత్సహమునంది నన్ను యెక్కువ ప్రోత్సహవంతునిగా చేయగలందులకు హృదయపూర్వకముగా నేడుచున్నాను. నేను యింత ప్రార్థించినప్పటికిని నాయందు తమకు వ్యతిరేకాభిప్రాయము కల్గినయెడల తిరిగి బాంధ్రముగ పంపగలందులకు దీనితో ఒక చిక్క పంపుచున్నాను.

మీరు తప్పక మీపత్రికలో ప్రచురించెదరని నమ్ముచున్నాను

ఇట్లు
భవద్విధేయుడు
.....
* *
 †

4. Sir,

Here with a short poem for publication in your most esteemed monthly which is going to come out in Desara days. It is only a little thing and cannot occupy more than a column in a page Don't grudge to give such a small place. Moreover, my poem is mystic in temperament & character I have written it in free and simple Telugu so as to be understood by the readers. Publish this certainly.

Most obedient
Correspondent.

5. Respected Sir,

మాది family of poets మావాళ్ళందరూ కవిత్వంలో చాలా శేరుమోగినవారు అందుకని నేను పద్యం పంపుతున్నాను. మీదాంట్లో అచ్చువేయండి! తప్పకుండా!

I remain,
yours affectionately.

.....

6.పురం కాపరన్నుడు బ్రహ్మశ్రీ
..... జ్యేష్ఠ కొమారుడు.....
.....సాష్టాంగ దండ ప్రమాణంబుచేసి వ్రాయన
దేమనగా—

ఆం 1927 సం మే నెలలో నేనొక కథను రచించితిని. అట్టిసి యిదివర కెవరూ వ్రాసియుండలేదన్న అతిశయోక్తి గాదు. ఇప్పుడు దాన్ని ప్రచురిద్దామని ఆభిప్రాయంకల్గి మీకు పంపుచున్నాను. దాన్ని ప్రచురించి నన్ను కృతార్థుని జేయ కోరుతున్నాను.

చిత్తగించవలెను.

.....

7 మహానుభావా!

నేను చకపద్యాన్ని పంపుతున్నాను. దాన్ని పత్రికలో ప్రచురించి నన్ను చందాదారునిగా జేర్చుకోవలసింది.

ఇంతే సంగతులు,

ఇట్లు,

.....

8. శ్రీ బాలకవి... ఆగ్రహారంపీఠి... మెదలెత్తు
.....పురం సభాపతి..... కుటీరం... -౧-27,
పత్రికాధిపా!

నే నైదానికి సభాపతిని. మాకుటీరంలో సుమారు నలుగు సభ్యులున్నారు. అందరు గట్టివారే! ఇది యీ యేడే స్థాపించినాము. కేవలం ఆంధ్ర సారస్వతాభివృద్ధి ముఖ్యోద్దేశము. ప్రతిమాన మేము మూడునాల్గు వ్యాసాలు పంపదలచుకొన్నాం. వాటికి మీరు డబ్బు యియ్య నక్కరలేదు. తప్పకుండా ప్రచురించి మమ్మల్ని, మాకుటీరాన్ని పైకి తీసుకురావలసింది—”

.....

9. Most Revered Editor, Sir—

I am an B.A., of the Madras University, Madras. I ought to have got a second class at least, but only passed in the 3rd. Also, I passed the secondary grade short-hand and type-writing Examinations. I can write & speak well. While I am young, I got a prize for writing essay. I am good Badminton player & have won, I think 2 or 3 medals which I don't often wear. I have an excellent & good character, & good personality. I have appended a number of testimonials given to me by many varied men, for your patient perusal. I would have come there

in person, but I does not get casual leave in this wretched office. So, I sending this essay on " తొట్టిస్నానము దాని వుపయోగము ", for publish in your monthly. The matter is good. Execution neat. It is Written in nice round hand of my friend. Therefore, taking into considerations of all these publish this without fail"

Obediently yours

10. ఎడిటరు శ్రీభారా,

తమరు దయతో వ్రాసిన కార్డు యిదివరకే చేరినది తరువాత నా సోదరునికి వివాహం జరిగినది. ఆ తొందరలో తమకు బాబు వ్రాయలేదు. నాకధను తమరు ప్రచురింపజాలవనియు, 0.1-0 విశ్వసనీయమనియు కోరినారు. కాని సదరు కథను యేల ప్రకటింపజాలగో వ్రాసిన సంతోషించియుండును. ఈ సారియైన యెందుచేత ప్రకటింపజాలగో దయయుంచి వ్రాయించినచో చూచి లోపములున్న సర్దుకొందును. మావంటి భాషాభిమానులను సంతుష్టిపరచుట మీవంటివారికి ధర్మమైయున్నది. నన్ను మీరు యెరుగరు. కాని మీపత్రిక ఘనత వినియుండుటచే పంపియుంటిని. ఏమో చాదస్తయుగా వ్రాసితినిని తలంచవలదు. మావంటివారికి encouragement యిచ్చవలసినదని యెన్నియోసార్లు కోరితిని. కాని మీకు దయరాలేదు నేను యిదివరకు చాలా వ్యాసములను, కథలను చాలా పత్రికలకు పంపుటయు, వారు వేరుకొనుటయు కలదు కాని యిట్టివిధముగా యెచ్చటనూ జరుగలేదు. మీకు ఆ తగా యిష్టంలేనిచో నాకథను Book Post ద్వారా not paid గా (అనగా విశ్వ అంజీవ కుండా) పంపించవలెను. ఎంతయో శ్రమ జేసితిని. ప్రచురించిన బాగుండును. మీ యిష్టము— కథ ప్రచురిం

చిన బుక్కు నాకు పంపనకరలేదు. ఖరీదుపంపి తెప్పించుకొందును.

చిత్తగించవలెను.

... .. వాగ్దానము.

* * *

11. మహాప్రభూ.

అతి అనూచానముతో వినయవిధేయతతో భయభక్తులతో మీమ్ము ప్రార్థింపునదేమనగా— ఈ " కాళిదాస భిక్షునికము " అను విమర్శక వ్యాసమును మీ పత్రికారాజములో ప్రకటించి నన్ను కృతార్థునిజేసి, తరింపజేయవేడుచున్నాను.

మీ శ్రేయోభిలాషి.

... ..

* * *

ఇట్టి విపరీతపు లెఖ్కులు చదువుతుంటే నేను సంతోషము పట్టలేకపోయ్యేవాణ్ణి. శాస్త్రసలహావల్ల నాకిప్పుడు ఒక అపూర్వ గౌరవం, అనూనవోధ ఘటిల్లినదని ఆనందము యింకా దసరా వారమున్నది. కాని పక్షరాలు రాలేదు పోనీ, కొద్దిగా ఆలస్యమౌతుంది, అంతేగా అనుకొన్నాను. వాళ్ళకు జ్ఞాపకంచేస్తూ బాబు వ్రాశాను.

* * *

కబురు వచ్చింది. కలకత్తానుంచి కాగితాలశేఖరు, బొంబాయినుంచి బ్లాకుల ప్యాకేట్లు వచ్చి పోస్టాఫీసులో వున్నాయిట. రెండు వి. పి. లు కలిసి నాలుగువంజల రూపాయలు! అదేదీ?— దానికోసమే విశ్వప్రయత్నించేస్తున్నాను!

ఏదైనా ఒక మంచికథ వ్రాయాలని ఆలోచిస్తూ బల్లరదగ్గర కూర్చున్నా. కొంతసేపు ఆలోచించేటప్పటికి లోపలలోపల ఏమో కథలు తిరగడం ప్రారంభించాయి కాని పైకిరావడం లేదు ఏదో హాయిడం ప్రారంభిస్తే దాని దారిని అదే తీసుకు వెళుతుందని కలం కాగితం మీద పెట్టాను. ఇంతలోనే 'బాబాయి' అని వెనకనుంచిముద్దుగా కెవ్వుమని యేడుస్తూ మా అన్నగారి కొడుకు పిలిచాడు. వెనక్కుదిరిగి చూస్తే, మా అక్కయ్య నాట్రంకు సర్దుతూ ఉంది. దానికట్టడుగున నేను చాచివుంచిన గువ్వరాయిని మా బాబాయి సంగ్రహించుకుని వచ్చాడు.

“బాబాయి, ఇదేమిటి”

“అదా, గువ్వరాయి”

“ఎంచక్కా ఉంది, కాదా?”

“బేను, అల్లాగే”

“బాబాయి, నేను దీనితో ఆడుకోనా?”

“అల్లాగే ఆడుకోకాని, మరి ఎక్కడికీ వెళ్ళకుండా ఈగదిలోనే ఆడుకో, రాయి మాత్రం పారేయకేం ఈ గదిలోనే ఆడుకో” అన్నాను.

ఆ గువ్వరాయి చూస్తే నాకు జ్ఞాపకం వస్తూ ఉంది చిన్నప్పటి సంగతంతా. చిన్నతనం నుంచీ ఈ చేతిలోని అనేక వస్తువులు వస్తూవున్నాయి పోతూఉన్నాయి, కొన్ని తెలిసీ కొన్ని తెలియకుండాను. కాని ఆ గువ్వరాయిని మాత్రం అతిభద్రముగా కాపాడుతూ వున్నాను. ఆ రాయి అంటే నాప్రాణం. మా బాబాయి కనుక ముట్టుకో నిచ్చాను.

చిన్నతనంలో మాపిథిలోచాలామంది చిన్న పిల్లలు వుండేవాళ్ళు కాని మేం ఎవ్వరితోనూ కలిసేవాళ్ళంకాము. మా రమణా, మా దత్తా, మా చెల్లాయి, నేనూ నేనైతే. మేం నలుగురం జట్టాపట్టాలు వేసుకుని అస్తమానం తిరుగుతూ వుండేవాళ్ళం. మాకు ఎప్పుడూ సరదా ఏమిటంటే, మా ఇసుకపిథిలో ఉన్న కొవ్వరాళ్ళన్నీ ఏరుకురావడం వాటితో రోజంతా ఆడుకోవడం రాత్రి కావడంతోనే ఆరాళ్ళన్నీ మూలగదిలో చీకటిమూల ఎవ్వరికీ తెలియకుండా బాగర్త చేయడం! ఇదీ మాపని. రాత్రి నిద్రపోయేటప్పుడు తలాఒక ముద్దైన రాయి తీసుకువచ్చి తలగడక్కింద పెట్టుకుని మరి నిద్రపోయేవాళ్ళం. కొవ్వరాళ్ళంటే మాకు అంతసర్దా.

ఒకనాడు మేం నలుగురం పొద్దున్నే బయలుదేరి రాళ్ళకని విధంతా వెతుకుతూ వెళుతూ ఉన్నాం. అందరికీ తలో మంచిరాయి దొరికినా నాకు ఒక్కరాయి దొరకలేదు. నాకు కష్టంగా ఉందని మా చెల్లాయి కబిపెట్టి, అన్నయ్యా నీకు నే మంచి రాయి వెతికిపెట్టనా! అంది. సరే అని ఎవరిధోరణ్ణి వాళ్ళు వెతుకుతూ ఉన్నాం ఇంతలోనే మాచెల్లాయి, ఇదుగోరాయి మంచి రాయి, ఎంచక్కా ముద్దొస్తూ ఉందని కలకలలాడుతూ కేకలేసింది. అందరం పరుగెత్తుకుని వెళ్ళాం. ఆ గువ్వరాయి చూడడంతోనే నా గుండెలు కొట్టుకొన్నాయి. గుండ్రంగా చాలా అందంగా ఉంది. దత్తు గుటకలు మింగుతూ నిలుచున్నాడు. 'రమణా ఎలా ఉందిరా' అని అడిగాను నేను. 'నీలాగేవుంద'న్నాడు. అందరూ

పకపకా నవ్వాం. ఆమాట అంత ముద్దుగా కనిపించింది. ఈ రాయి ఎవ్వరికీ ఇయ్యనుది మా చెల్లాయి. పొద్దుటినుంచి ఒక్క రామైనా దొరకలేదు. కృష్ణుడుకియ్యవే, ఆరాయి' అని మాదత్తు మేర్పాటిగా అన్నాడు. 'పోనీ ఇయ్యవే' అని రమణకూడా అన్నాడు. తీవ్రంగా రెండు నిమిషాలు ఆలోచించి 'సరే పుచ్చుకో' అని మహాదానం చేసింది మా చెల్లాయి. అప్పుడు ఆరాయి పుచ్చుకుని మహానందంతో బాగ్గిత్తిగా దాచి మా చెల్లాయిని ముద్దు పెట్టుకున్నాను. మా మణి అంటే నాకు అసలే ప్రాణం. అప్పటినుంచి దానిమీద నాకు ప్రేమ మరి ఎక్కువైంది.

ఆరోజు మాకుదొరికిన గువ్వరాళ్ళుకు లెక్కలేదు. నాకుదొరికిన రాళ్ళన్నీ మాచెల్లాయిబిల్లో పోతాయి. సాయంత్రం మావీధి అరుగుమీద నలుగురం చేరం. రాళ్ళన్నీ మధ్యగా పోతాయి. ఇంతలో ఆఫీసునుంచి మానాన్నగారు వస్తూంటే దూరాన్నుంచి చూసి గబగబా రాళ్ళన్నీ ఎత్తుకుని చీకటి గదిలోకి వాటిపోయాయి. గదిమూల ఇదివరకు పోగుచేసిన రాళ్ళల్లో ఇదికూడా పోతాయి. దాసిది మాకు పరమకత్తివు. అది చూస్తే తుడిచి పారబోస్తుందని వాటిమీద చిన్న చాప కప్పింది చెల్లాయి. వెనక్కు వెనక్కు చూచుకుంటూ నలుగురం నాలుగురాళ్ళుచేత్తో పట్టుకుని మళ్ళీ వీధిఅరుగుమీద మూలకు చేరి కూర్చున్నాం. ఎవరిరాయి వాళ్లు జేబులోనుంచి తీసి బయటపెట్టాయి. నాకు నారాయినిచూస్తే ఎంతో సరదావేసింది "మనం నలుగురం, మన గువ్వరాళ్లు నాలుగూ" అని దత్తు ఏదో చెప్పబోతూవుంటే, మారమణి అడ్డువచ్చి "మనమూ

గువ్వరాళ్ళమే" అన్నాడు. అందరం కిలకిలా నవ్వేశాం. రాత్రి ఎవరిఇళ్ళకు వాళ్ళం వెళ్ళిపోయాం. భోజనం వివరాలవారే మాచెల్లాయి నేనూ, మారాళ్ళు పట్టుకుని పక్కమీద కూచున్నాం. "అన్నయ్యా, నీకు మంచిరాయి ఇచ్చానుకదా" అంది మణి. "ఔనే" అని కాగలించుకొని ముద్దుపెట్టుకున్నా. ఇద్దరం రాళ్ళు చేత్తో పట్టుకుని మానాన్నగారు పురాణం చెబుతూవుంటే వింటూ పడుకున్నాం. స్వర్గంలో దేవతలూ, దేవుడూ వుంటారనీ, వాళ్ళెప్పుడూ చిన్న చిన్నపిల్లలూ ఆడుకుంటూ సంతోషంగా వుంటారని, వాళ్ళకు విచారాలులేవని, మావేపుచూస్తు మానాన్నగారు చెబుతూవుంటే హాశ్చర్యంగా వింటూ వున్నాను.. ..

స్వర్గంలో ఎక్కడచూసినా గువ్వరాళ్ళే. తమాషా తమాషారాళ్ళు. ఎంతో అందంగా వున్నాయి. "స్వర్గం స్వర్గం, గువ్వరాళ్ళు గువ్వరాళ్ళు గువ్వరాళ్ళు" అంటూ పరుగెత్తా. నేను పరుగెత్తుతూవుంటే వెనకనున్న రాళ్ళు వెంట పరుగెత్తుకుంటూ వస్తూవున్నాయి. ముందువున్న రాళ్ళు దొర్లుకువస్తూవున్నాయి. ఇంక పరుగెత్తలేక ఆగిపోయా. అప్పుడు అక్కడ కూచుని దగ్గరగావున్న ఒకరాయిని తీయబోయాను. ఆరాయి అచ్చంగా నారాయిలాగే వుంది. మా చెల్లాయి నాకిచ్చిన రాయిలాగుంది. నాకుమరింత సంతోషంవేసింది. చేయి చాపి తీయబోతే ఆరాయి అవలలకు దొర్లింది. నేను ముందుకు జరిగాను. రాయి ఇంకా అవలలకు జరిగింది. రాయిముందూ నేను వెనకా చాలదూరంవెళ్ళాం. నాకు ఆరాయి సంతోషం వచ్చింది. "అబ్బా" అని అగాను. ఆరాయి

కూడా అగిపోయింది. పోనీలేఅని కూచోబోతూ ఉంటే ఆరాయి కొంచెం ముందుకుదొడ్లింది. “తప్ప” మని రాయి మాయమైపోయింది. చిరు నవ్వు నవ్వుతూ ఒక చిన్నపిల్లవాడు వచ్చాడు. నన్నుచూసి పకాపక నవ్వాడు. నేనూ గట్టిగా నవ్వాను. అక్కడవున్నా గువ్వరాళ్లన్నీ తప్పు తప్పమని చిన్నచిన్నపిల్లలై పోయారు. అందరం కలిసి ఆడుకోవడం మొదలుపెట్టాం కొత్తకొత్త ఆటలు చాలా ఆడం. ఎంతసేపుఆడినా ఆయా సంరాలేదు ఇంకా ఇంకా ఆడుకొంటూ ఉన్నాం.ఇంతలో తప్పమనిచప్పుడైంది.గట్టిగామని కళ్ళుతెరిచి చూశాను దాసిది తెలుపుతీసి చీపురు పుచ్చుకొని వచ్చింది నాగువ్వరాయి గుండెలకింద పడివుంది.

లేవడంతోనే పరుగెత్తుకుని వెళ్లి మొహం కడుక్కుందాంఅని మారమణిని దత్తుని తీసుకు వచ్చి మాచెల్లాయినిలేపి నాకమంచికలవచ్చింది చెబుతానని అరగు మూలకుతీసుకు నెళ్ళికలంతా చెప్పడం మొదలుపెట్టాను. స్వర్గంలో గువ్వరాళ్ళున్నాయంటేఅందరిమొహాలూ వికసించాయి గువ్వరాళ్లన్నీ చిన్నచిన్న పిల్లలుగా మారిపోయారని చెబుతూవుంటే ఎంతో శ్రద్ధగానింటు “దేవతలూ గువ్వరాళ్ళే” అన్నాడు రమణ. “బేనుగా నీవుచెప్పింది నిజమే, మంచిను”అంది మణి. కలంతా చెప్పేశాను. “స్వర్గం చాలా బాగుంటుంది” అన్నాడు దత్తు. “ఒరే, దేవతలు ఎలావున్నారురా” అని రమణ అడిగాడు ముందు గువ్వరాళ్లలాఉండి దొర్లిపోతూ వుంటారనీ తరవాత తప్పమని చిన్నపిల్లలా ఐపోతారనీ వాళ్ళు మనలాగే వుంటారనీ కాని తమాషా తమాషా ఆటలు ఆడతారనీ చెబుతూవుంటే,

“అన్నయ్యా, మాకు నీవు ఆటలుచెప్పాలి సుమా” అంది మణి. “ఒసే, అబ్బో, నీవుఉండు” అని రమణ ముందుకుజరిగి “ఒరే, దేవతలు, ఇంకా ఎలావుంటారో చెప్పరా” అన్నాడు. నేను చెబుతూ వాళ్ళు అచ్చంగా మనలాగే వుంటారు కాని మనకన్నా అందంగా ఉంటారనీ, నాలిలో ఎగరడానికి వాళ్లకి నీవుమీద నన్నని రంగులరెక్కలు ఉంటాయి” అని అంటూఉంటే రమణ నీవు తడుముకున్నాడు అందరం పకాపకా నవ్వాం. మానాన్నగారు వచ్చి “ఒరే, మొహాలు కడుక్కోండి” అన్నారు.

మేం ఎప్పుడూ ఇలా గువ్వరాళ్ళతో ఆడుకుంటూ వుండేవాళ్ళం. చీకటిగడ మూలదాచిన కొవ్వరాళ్లే మాఆస్తి. మాకుధ్యాన్నం ఎప్పుడూ వాటిమీదే ఉండేది. ఒకనాడు మాకత్తొపు దాసిది ఆరాళ్ళన్నీ చూసి, మాలమ్మమ్మ దగ్గరకు వెళ్ళి పిల్లలు ఆగదిలో ఎన్నిరాళ్ళు పోగువేశారో చూశారా’ అని చూపించి, అవన్నీ ఎత్తిమారంగా పారవేసింది. మేం యేడుస్తూఉంటేమావాళ్ళు చివాట్లు పెట్టాను.

మా అమాయకత్వం, చిన్నతనం, ఆటలూ సరదాలు అన్నిటినీ మాకు తెలియకుండా ఎక్కడో దూరంగా విసిరివేశారు. నేను మాత్రం ఆ నా గువ్వరాయిని జాగ్రత్తగా దాచాను. ఇప్పటికీ దానిలో మామణి పేరీమా మాబాల్యం, ఆనాటి ఆనందం, మాస్వర్గం కనిపిస్తూవుంటాయి, అది నాప్రీతి.....

ఒరే, బాబాయి, ఆరాయి బద్దలుకొట్టకురా. ఇదిగో కావలిస్తే ఈఉంగరం ఇస్తాను దీనితో ఆడుకో. మా అమ్మ కాదూ!’

కృష్ణకుమారి

(ఇంద్రగంటి నాగేశ్వర శర్మగారు)

“ వినము బూసిన కత్తి యసుర సమానుఁ
జాయమీ రామని యూహించనమున
మణిసింగు తనకూతు మడియింపనెంచె
కన్న ప్రేమను జంపి కడునిర్దయతను !

పోషించు ప్రభువునే పొడిచిన యట్టి
విశ్వాస రహితుండు విమతస్థుడొకడు
మిత్రుడై తనయంద మెలగుచునుండ
నెట్టి యాజ్ఞలనైన యీయఁడేజేడు !

ధైర్యసాహసమూర్తి చాలతని హుఁ
డాయాజ్ఞనిటము నమితకోపాన
కాలుని చందాన కడుమండిపడియె
కులగౌరవమ్మును కూలంగఁద్రోచి
పౌరుషమ్మును వీడి భాషింపనగునె
అనదలఁ బొలియింప నాజ్ఞలనొనగు
రాజుపై సద్భక్తి రాజిల్లు నొక్కొక్క
సద్భక్తిజూపెడు సరణి యిట్టిదియె
మారేనిపై నంచు మఱలెనావేళ
ఆత్మగౌరవమున నలరారు కతన !
కొలుపు కూటంబెల్ల కొందలమందె.

‘ రాజపుత్రులలోన ప్రబలు ద్వేషాగ్ని
అన్మదమృగుధిర మందున మునిగి
చల్లారి శాంతంబు సమకూడునేని
అర్పింతు ప్రాణాల నతిమోడమునను
పోరునప్టంబును పొందు లాభంబు
అనియెడు రానుడి వినలేద మనము

ఎన్ని ప్రాణంబులో యెగిరిపోయినవి
కూరిపోయిన వెన్నోకొంపలు సుండు
ప్రాణభయంబుచే బ్రజలెల్ల కలసి
పరు వెత్తుచుండిరి, పరదేశములకు
మాతృదేశంబుపై మమతనువీడి.

ఈ కష్ట జాలంబు నెట్లయిన బాప
వఱదలై రక్తంబు ప్రివహింపనిండు
నామేనిలోనుండి రయమొప్పగాను
యుద్ధంబువల్ల నువిదలు వినుడు
బిడ్డప్రాణంబుతో నొకనిమేషమున

తనుజూచి దుఃఖించు వనితలఁగాంచి
ఆరీతిఁబలుకుచు నతివ కృష్ణమ్ము
శాంతంబునెమ్మేన జరియించుచుండ
చిటునవ్వు కెమ్మోవిఁ జెలుపునటింప
‘ మాకులగౌరవ మహిమంబునొచి
తనరుబాంధవ్యంబు దవ్వలఁద్రోచి
దేశమాతఋణంబు దీర్పఁదలంచి
వరరాజపుత్రుఁడై ప్రాణాలగొనుమ
స్వధర్మమును వీడి చనబోకు ’ మనుచు
తన మోలనిలువంగ తఱుణినిగాంచి
బౌదార్యవంతుడొ యావనసింహుఁ
డట్టులే నిలుచుండ నాశ్చర్యపడుచు,
ప్యాదయమ్ము నీరయి - యెడదచలింప
శాతకృపాణమ్ము చేతిని వదలె;
కన్నీరువఱదలై - కల్వలుగట్ట
చానను మడియింప సాహసమేది
పెదవిగదల్చక వెడలె నతండు—

ఎందఱోమగవార లీతిజని

తమబీరములనెల్ల దవ్వలఁదొచ్చి —

“మగవారలెందరో ముగియింపలేని
కార్యంబు నేరికి గడతేర్చుదాన
నేరికి నెఱవేర్చు నిట్టియాజ్ఞలను
బానిసవృత్తియే బహుకష్టతరము
మానంబునట్టేట మడియగాజేసి
అర్థంబుప్రాణంబు నన్నియువదలి
స్వాతంత్ర్యమును దొలి న్వమతంబువీడి
పారతంత్ర్యంబులో పడియుండవలెను. —
బానిసవృత్తియే బహుకష్టతరము
యజమాని పంపు సేయకపోయేనేని
ప్రాణంబునకుహాని బడయగావలెను—

ఒయ్యారమొప్పుగా నొక్కొక్క జేకే
విదళించి విదళించి విడబారునట్టి
పద్మసాయగముతో పరిధవిల్లెమను
సుకుమారమైన మాసుందరికృష్ణ.

నందనోద్యానాన నాట్యంపునలాపు
దివిజకాంతులలోని దివ్యతేజంబు
ప్రకృతిలో ననలెత్తు రమణీయలీల
సుకుమారమైన మాసుందరికృష్ణ
నెమ్మైన జెలువొందు నెన్నోనీతులను.

నీలిమాకాశాన నిగనిగమెఱయు
నిద్దంపుచుక్కయే నెలతసాయగము
చిగురుమొత్తమ్మనో జీరాడునట్టి
మావమ్మనుమిండు మాకృష్ణసాంపు.

చిటునవ్వు నెన్నెలలో చిందించునొనుచు
ఆదంభావమ్ము లతిమధురములు
ఎంతో మోదముతోడ నింతిపల్కెడివి
నా సేమముంగోరి నను మెచ్చుకొనుచు
నెచ్చెల్లినై న నా నెలపునజేసి.

మేనాడురాజుల మేటిశౌర్యంబు
మేనాడుకాంతల మేటివిర్యంబు
రసపుత్రకులశౌర్య మనమానకీర్తి
దేశాభిమానమ్ము, దేశీయభక్తి
కోకిలనవనములో కొమరొందుచుండ
జేటతెల్లంబుగాఁ తెలియఁజేసెడును.

అత్యంతసౌందర్య మతిదేశభక్తి
పాలబుగ్గలలోని పటుశైవమ్ము
జీరాడుచుండగాఁ జేరిచినట్టి
చిన్నారికృష్ణమ్ము, చెలువునంతయును
నలువకేరితిని నట్టేటగలువ
తలపుఘటిల్లెనో తలపవశమ్మె
తను దానజేసిన తలపును మఱచి.

జవ్వనంబున కింక సరియైన స్వాగ
తం బీయగాలేదు తరలులై శవము
కాలగర్భంబులో గలసి పోవలసె
సుకుమారి సౌందర్య సూనాంబు కృష్ణ.

తనరూపమే యాయె తనకు శత్రువుగ
సౌందర్యమున్నించు శత్రువేలేదు
చుక్కని సౌందర్య సంపదకలన
సీతామహాదేవి చెఱును: పఁబడియె
పాంచాలి, ద్రావిది పరిభవమండె

భల్లులైన తురకల కపట తంత్రాన
పద్మినీరాణియు పరిభవమందె
సౌందర్య సౌభాగ్య సంపదకలన

ప్రాణంబునకు నెల్ల ప్రాణమైనట్టి
చెలియను మదియి పఁ జెల్లునె నాకు
పాలతో బెరిచిన భామిని కిప్పుడు
వీటి విసమిత్తు నిస్సీరో! నేను?"

ఆశాంత గంభీర యామిని నమయ
మందున నాదాసి యడుగడుగునకును
తనలోన దానిట్లు దలపోసికొంచు
వెనుకాడ ప్రేమమ్ము విధి ముందు కీడ్వ
పొంగిపొరలెడు దుఃఖిపూజమ్ము నడచి
కంపితగాత్రయై కదలుచునుండె.

2

ప్రాంగణోద్యాన విశ్రామవేదికను
నెన్నెల వెలుగులో విశ్రాంతినుండి
స్వవిరచిత స్వాదుభావ సుగంధ
భక్తిగీతమ్ముల బాడుచునుండు
సుకుమారి కృష్ణను జూచె నాదాసి;—

నెన్నెలకే వింత వినూణ మొసగి
దివ్యతరంగాల దేలిపోయెడును
సర్వాంగ సుందరి నకియ కృష్ణమ్ము
కేరీతిదుర్వార్త నెఱిగింపనోవు?

“వయసును మించిన వైరాగ్యవృత్తి
నలరెడు కృష్ణను చెలువు నశింప

దాక్షిణ విషవహ్ని దగులబెట్టుటకు
నెట్టులఁ బనిగొందు నిస్సీరో నేను!
కంపించు దేహంబు కడువడి నిపుడు
బుద్ధి చంచలమందె భువి దిర్గుమండె
దుఃఖాశ్రువులు పొంగి దొరలుచునుండె
కనులు గానగరావు కను విచ్చికోన్న
ఈయకార్యంబున కెటులాడంబడితి
భయ మొదలించెడు ప్రకృతి యెల్లెడల
ననుజూచి, నాయకార్య నియతిజూచి.

చెలియను జంపగా చేతులురావు
“నేనతె దుర్భాగి నియతి కొప్పుదున
ఛీ యట్లు చేయఁగాఁ జెల్లునె”యంచు
చెదరిన మనముతో కదలెనచోట్టు;

తడబాటులో దారి తప్పట కతన
లేగులాబీ ముండ్ల, లేమచెఱుంగు
చిక్కుకొనంగ, నా చిటుశబ్దమునకె
ఆగభీర ప్రశాంత యామిని నపుడు
దిశలెల్ల కలయంగ దృష్టిసారించె
సరమోడ్పు కనుదోయి నటునిటు కృష్ణ
చూచి స.భ్రామముతో “సుందరి! చెలియ!
రమ్ము వేదికపైకి రమ్ము వేవేగ
సవరించి చెఱుగును నమ్మదమునను.

నాభావమునపొంగు నవ్యగీతాల
నతిశ్రావ్యమొప్పుగా నతివ! పాడెదను.
రమ్మువిశ్రాంతికై రమ్ము నెచ్చెలియ ”
అనుచుబిలచెను అతివకృష్ణమ్ము
జరిగినకార్యంపు సరణి నెఱుంగక
సన్నిహితమృత్యువు సంగతిలేక.

3

“ప్రాణమ్ములను నిను బాముమటుచు
నీతండ్రిదయగూలి నియమించెనన్ను
నమరసమునుగ్రోలి సఖయరోవినుమ”
అనిశోకభరమున నచ్చటగూలె
నాదాసి;—

“నచ్చెలి కన్నీరు వించెదవేల
ఏమిశాశ్వతమమ్ము యెదిసిత్యమ్ము
తనువుశాశ్వతమంచు తలపోసినావ
పుట్టినవారలు గిట్టుటనిజము
ఇంతవంతను గుంచెద విందులకేన
ననుగన్నతండ్రియే నాకేలయాజ్ఞ
యొనగనోయెఱుగవ, యవిదరోసివు
ఘనతరముద్ధంబు ఘటియిల్లెనుమ్ము
నామూలమున దేశనాశనమునకు.
రణమున బడిమార్చు బ్రాణమ్మువాయు
సిద్ధంబుగానుంటి చెలియరో నేను.

ప్రాణమ్ము తృణముగా భావించి మించి
బవరమ్ములోనిల్చి పగరనిడ్జించి
ఘనమైనకీర్తిని గడియినలేదె
మాకులంబున నున్న మహిళలందఱును
నిజదేశ భాగ్యంబు నిలబెట్టదలచి.

మాతృదేశంబుపై మమతయేయున్న
సేవ దేశమ్ముకై చేయందలచిన
తనమేని ప్రాణాలు వాయుటకై న
సిద్ధంబుగావలె చేతోమడమున.

అదృశమరణః జె యేనువాంఛితు
నిజమనోరథమిట్లు నెరవేడు భాగ్య
మబ్బె నెచ్చెలికంచు హరింపబోక
బేలవై నాపోయెదేలనో నీవు!

రాజపుత్రస్త్రీల రాణువ యెఱిగి
యీకీతి దుఃఖంప నేలనోచెలియ
నిజకులశీలమ్ము నిజదేశభక్తి
రాజపుత్రస్త్రీల రక్తనాళాల
ప్రవహించు ననుమాట పలుమారు వినవె;
శుఱచితో వారి మహిమలనెల్ల
కలనిలో నురుగెగావలసిన యపుడు
వెనుకంజవై చిరే వీరవనితలు.

ప్రళయాగ్నిబోలిన బహుళవిక్రమము
మొక్కవోయని కౌర్య మొక్కటి దేశ
భక్తియు నిజకుల ప్రాథవమొప్పు
వైరులు వెఱగంది వెన్నిచ్చిపార
ఆడుసింగముపోల్కి నత్తుగ్రమునను
భండనంబొనరించి పరిమార్చె పగఱ
రాణి ఏరాబాయి రణరంగమునను!
పాదుషాయత్సరే భయమంది వెడలె
విజయమ్ముగాంచెడు విధవెఱుంగకను.

ఈరీతి నువిదలు యెడలొనుమ్ము
చచ్చిన బరితికిన స్వాతంత్ర్యమునకె
నిలచిన పోయిన నిజదేశమునకె
అని తమ మనముల ననుకొని మించి
కౌర్యోజ్వలమ్ముతో నమరరంగమున
ఎంతవో మడసి రంచెఱుగవో నీవు?

ఆ వీరవనితల నా పతివ్రతల
నక్కరు పాదుషా యంతిపురాణ

ప్రతిమల గల్పించి యతిభక్తితోడ
అనిశంబు పూజించెనను కథానకము
పలుమారు వినలేదె భామరొచ్చెపును

అని లోని కోర్కెల నాశతోబల్కి
విష్ణుని భాజిష్ణుఁ గృష్ణుని దలచి
సమరసమును గోరిత సకియ యావేళ !

4

అంతటి కౌర్యంబుననిలోన జూపు
భాగ్యంబు నే నేల బడయ నైతినిని
వాపోదు నే వేళ భామిని నేను.

అట్టి పూర్వలక్ష్మి నడుగంట దోచి
అలఘు జీవితమును మలినమొనర్చి
యసువుల కాంక్షించు ననదనా నేను ?

దేశమాత ఋణంబు దీరిచికొనంగ
ఆత్మీయ సౌందర్య మర్పింతు నేను
స్వధర్మ మీరీతిఁ జలుపుదుగాక !
పూర్వకాంతల పాంత బోయెదగాని
సమయ భంగముచేసి చరియింపలేను.

మా కులంబున మున్ను మసలినయట్టి
మహిళల భ్యాతిని మాపగాలేను
కడుమనోహరమైన కాసారమందు
వన్నె చెచ్చెడు నంచ వసియించుఁగాక
కాశంబునకుఁ దావు కలదెదలంప !

ఈ దృశ్యమరణమై యేను బాంఘితు
నాకోక్కినెరవేరు నాతిరోయిపుడు
అని దాని నూరట బనిచె కృష్ణమ్మ.

“రసపుత్రి లెలమిని రాణింతుఁగాక
ఐకమత్యంబుతో నవని నెల్లపుడు
ఈను మనంబు నెడబాటు చేసి
శాంతిమై రాజులు చరియింతుఁగాక !
ప్రియము దేశములోన రేకెత్తుగాక !”

“చివురు జొంపమ్మల చెలువొందు సుమము
తీవ్ర జన్మూతసా తీక్షణతాసమున
తనుదాన గాలెను ధరణిపై నిపుడు
సౌందర్య సాభాగ్య సంపద వాసి !

ఓ మృత్యుదేవతా ! ఓ సమరసమ !
పుణకంగ జాలితి పుష్పంబుగాని
చతుర్భవలయిత తత మహిమండ
లాంతరంబున వ్యాప్తినందినయట్టి
అద్దాని సారభ మపహరింపంగ
శక్తి యొక్కింతయుఁ జాలదు నీకు ?

ప్రాణంబునకు ప్రాణపదమైన నాదు
నెచ్చెలి నెడబాసి నిలువంగనోప,
సౌందర్యమత్తులై సమరంబుజేయు
పాడుదేశంబులో బ్రతుకంగలేను;
పరమతా సహనమ్ము వాపగాలేని
పాడుదేశంబులో బ్రతుకేలనాకు ?
అతిష్టేచ్ఛ సంతతి కాశోయమిచ్చు
పాడుదేశంబులో బ్రతుకంగవలెన ?
అని విషకేషంబు నాదాసిగోరిత.

భయద శీతలమృత్యు బాహువులందు
వసివాడిచిక్కిన వసితలమీద
చల్లని వెన్నెల జల్లగాసాగె
శాంతినాపాదించు సఖుఁడు రేరేఁడు
నిశ్శబ్దయామినీ నిముషాలలోన.

—* తు ది మా ట *—

కృష్ణా కుమారి మేవాడు దేశాధిపతియు నుదయ పురరాజాయనగు మణిసింగునకు కూతురు. తలిదండ్రు లీమెకు మొదట కృష్ణయని నామకరణ మొనరించిరి. 1792 వ సం॥ న జన్మించి 1810 లో (18 వ యేట) దేశమున్నకై తనువును బాసినది. యుక్తవయసు రాగానే యీమెకు తండ్రి వివాహము గావించి నిశ్చయించెను. కృష్ణా కుమారియొక్క సౌందర్యమునకు గుణశీలములకు నచ్చెరువొంది నా జపుతు లీమెను వివాహమాడుటకు తనులో దాము కలిహింపసాగిరి. వారందరు రెండు కక్షలుగ

కర్పడి యుద్ధము చేయసాగిరి. రెండేండ్లు దేశమున ఘోర యుద్ధము కొనసాగెను. మణిసింగునకు వాణిసంకటమాయెను. యుద్ధము నాపెడు సూత్రములు నరాలేదు. ఉపాయాంతరము లేక, యొక స్త్రీయొక్క సలహాప్రకారము చిట్ట వివరకు తన కూతునకు విషమీయ నిశ్చయించెను. సుగుణవాల పోవగు కృష్ణాకుమారి దానిచే బాపబడిన నమరసమును గాటమగు విష ముచానమొన్న తనకుగల నిరుపమాన దేశభక్తిని బ్రకటించి దేశమునకు రాసన్న యుపకృతమునే బోదోచెను. యుద్ధములును శాంతించెను.

ప్రణయమా—ప్రళయమా?

కవియగము

ఓ ప్రణయభావమా! ఆశ! ఒక్కమారు
కాలభీకర నీలాంబుదాలి యట్లు
అన్మదాత్మై వతక్కాదియందు నిట్లు
కృమ్మకొననేల? అంధకారమృతము;
దోడు నీడలు లేకుంట; దోచదాయె
ఎట్లు నేనింక నిటవసింపగలను

కంట కవితానల్పాన; గాళులాడ
కుండ; ఒడిపోయి విలపించుచున్న నన్ను
ఈ గభీర ప్రణయ పరాగా గమమున
స్వామి! రక్షణ నేయ నెవ్వారుకలరు?
కన్నులకు వస్తువేదియు; గానరాదు,
ఏకరీతిగ నదియొక్కటే కఠోర
భూరి భీకర శబ్దంబు హూరు మనుచు
గర్జపుటముల లోబడి కలఁచుచుండె
స్వామి! యిదియేమి?

ప్రణయమో ప్రళయ మొకద?

“నూర్జహాన్” అను పదమునకు జగజ్జ్యోతి అని యర్థము. ఈమె కొంతకాలముక్రిందట హిందూ మహాసామ్రాజ్యమునాటిని అత్యంత వైభవముతో పరిపాలించి కాశ్యపకీర్తిని బడసెను. ఈయన ముఖారవిందమును జూచి అక్కరుచక్రవర్తి తనూభవుడగు జహంగీరు సమ్మాహితుడై సర్వస్వ మన్నించి తమె యనుగ్రహనుగ్రహములకు పాతుకొడె యు. డెను. కా.తా కాంచనముల మహిమ యట్టిది. ఈమె తండ్రిగారు “అయాసీ” దుస్సహ మగు దారిద్ర్యవలముచే పరితపించుచున్న నీతడు తన మాతృదేశమున పశ్చిమ కార్తారమును వీడి భార్యాసమేతముగ భరతధాత్రికి జీవనార్థమై బయలుదేరి వచ్చెను. ఇట్లు వచ్చుచుండగా త్రోవలో నొక దుర్గమారణ్యమధ్య మున అయాసీభార్య యొక స్త్రీశిశువును కనెను. కుటుంబ భారముచే క్రింగిపోవుచున్న అయాసీకి స్త్రీశిశువాయము వలన దిగులు మరింత యధికమయ్యెను. పాపమాపసిపాప నెండయిన పాప వేయవలయునని పలుమారు యత్నించెను. కాని కష్ట కడుపగుటచే చేతులాడకపోయెను. శిశువును చంకబట్టుకొని అప్తకష్టముల పడుచు ఎట్టెటో ఆగ్రానగరమునకు చేరగలిగిరి. అద్భుతవశమున అక్కరుచక్రవర్తికా ఆగ్రానగరమున ఆసమయమున నందుట సంభవించెను. ఆచక్రవర్తికా ముఖ్యమంత్రిలలో నొకడగు అసఫ్ఖాను అయాసీకి కొంచెము బంధువు. ఆబంధుత్వము పురస్కరించుకొని అసఫ్ఖానుకడ కేగి ఆశ్రయించెను. అతడు అయాసీని తన కార్యదర్శిగ నియమించెను. తెలివితేటలు, చాకచక్యములుగల అయాసీ అచిరకాలమునకే యజమాని యనుగ్రహమునకు పాతుకొడయ్యెను. అతని కేదయిన ప్రధానోద్యోగము నిష్పించవలయునని యత్నించుచుండెను ఇంతలో అయాసీ రాజభక్తిపరాయణతయను, బుద్ధిమాత్మ్యతయను, సామర్థ్యాతిశయములను చక్రవర్తికా గుఱు తెరింగి పదివేల నైసికుల కధిపతిగ నియమించెను

మరి కొంతకాలమునకు కోశాధిపతిగను, మంత్రిగను నియమింపబడెను అద్భుతమున నిట్లు కలిసికావలయు. “సంపద పెంకాయ సలిలంబుభంగి” యని వేమన చెప్పియుండలేదా! మహాదైశ్వర్య సంపన్నుడగు అయాసీ ఒకానొక దినమున అత్యంత వైభవముతో విందోజటి కావించి రాజ కుటుంబముపాలని పురప్రముఖుల కొందర

నాహ్వానించెను. ఆవిందునకు రాకొమరుడగు జహంగీరును వచ్చి యుండెను. అతిథులెల్లరు విందారగించిన పిమ్మట అయాసీ కుటుంబమునందలి స్త్రీలు మహమ్మదీయమత సాంప్రదాయానుగుణముగ భోజన మందిగమునకేగి త్రాశ్యముగ పాడియు, సేతోత్సవముగ నాడియు పేక్షకుల నానందసాగరిమున నుట్టుతలూగించిరి అందరలోకెల్ల అయాసీ కొమరితయగు నూర్జహాన్ విద్యుల్లతవలె నెందు జూచిన తానెయ్యె మెఱయుచు ప్రకాశించుచు వచ్చెను. నూర్జహాన్ చిననాటనే చదువను. వ్రాయును చక్కగ నేర్చుకొనెను సంగీతము, చిత్రలేఖము, నృత్యము మొదలగు లలితకళలయందసమానమైన ప్రజ్ఞ ప్రితిప్త గడించెను. మణిమయాభరణ భూషితయై మిఱుమిట్లు గొల్పుచున్న నూర్జహానును జూచిగ యుత్తర క్షజమునుండియే జహంగీరు ఆమెను చేబట్టుటకు కృతనిశ్చయు డయ్యెను. అటపాట లన్నియు ముగిసినపిమ్మట జహంగీరు రాజ మందిరమునకేగి తండ్రితో తన మనోభీష్టమును నివేదించెను. అక్కరుచక్రవర్తికా కొడుకునునిందించుచు భృత్యకోటిలో జేరినవారితో వియ్యమండుట యవివేకమని మందలించెను. తరువాత కొన్ని దినములకే నూర్జహానును “మర్ ఆఫ్ఘన్” అను వాని కిచ్చి వివాహము చేయునట్లు యేర్పరచెను. భువనైకమందరియగు నూర్జహానును వివాహమాడుటచే ఆఫ్ఘనులకు తొందరలు చిక్కులు అనేకములు కలుగుచు వచ్చెను. పాప మాతడు చేయునది లేక వంగదేశమునంగల బర్ద్యాను మండలమునకు “నాయబ్” గ వెళ్ళి యచ్చట కాపుర ముండసాగెను. ఇట్లుండ కొంతకాలమునకు అక్కడు చక్రవర్తికా పరమపదించెను. జహంగీరు సామ్రాజ్యాభిషిక్తు డయ్యెను. సర్వసహా చక్రవర్తియగు జహంగీరు నిరంకుశముగ వ్యవహరించుట కెట్టి యభ్యంతరము నుండజాలదు. అతడు నూర్జహాను పెనిమిటియగు మర్ ఆఫ్ఘనుని ఆగ్రానగరమునకు వచ్చి యుండవలసినదిగ యజ్ఞాపించెను. రాజాజ్ఞను మీరలేక పాప మాతడు భార్యతో ఆగ్రానగరమునకు చేరెను.

మర్ ఆఫ్ఘను మిక్కిలి ధైర్య సాహసములు గలవాడు ఐనను సత్స్వభావముగలవాడు నిష్కల్మషహృదయుడు, అకారణమున పొరులెల్లర కాయయందు ప్రీతి. ఒకానొక దినమున జహంగీరుపాదసా కొలువుదీరియుండ వాతా

హరు దేతెంచి “అయ్యో, ప్రజలు కూర మృగముల బాధచే భయకంపితులై తమ రక్షణమునకు నిరీక్షించుచున్నారు.” అని సవినయముగ చెప్పెను. తక్షణమే జహంగీరు వర్ ఆఫ్ఫసుని మృగయావిరోధార్థము తనవారు రానియోగించి సపరివాముగ బయలుదేరెను. అతడు సమయమున పర్ ఆఫ్ఫసుడుమాపిన ధైర్యసాహసము అగ్రస్థ సామాన్యములు. అతడొకానొక వ్యాఘ్రముతో నిరా యుధుడై పోరాడి ముష్టిఘాతములచే నేలబడబోయెను. అట్టి మహావీరుని కామాగ్నిషీడితుడగు జహంగీరు రహస్యముగ నా యరణ్యమధ్యమున జంపివేయ కుట్రలు పన్నుచుండెను. ఈసంగతి గురుదొంగి తోడనే నగరమునకు పారిపోయి వ.గ దేశమున కప్పుడు రాజధానిమౌళిముగ నుండిన “రాజ్ మహల్” నకు పారిపోయెను. నర్హహనును పెరిమిటిదగ్గరకు చేరి అసమయమున దింగ దేశమునకు కుతుబ్ ఖానను నాతడు పరిపాలకుడుగ నుండెను. అతడు చక్రవర్తి యుగ్రహము సంపాదించునెంచి

నర్హహను ధర్తయుగ పర్ ఆఫ్ఫసుని వధించుటకు వేదధముల యత్నించుచు వచ్చెను. ఈసంగతి తెలిసికొని పర్ ఆఫ్ఫసు రాజమహల్ నుండి బరహ్మనుకు పారిపోయెను. బరహ్మను పార్శితముగ బంకాళిలో జేరిజగటుచే గవ్వరగ నుండిన కుతుబ్ ఖాను ఎవో మిషన్ బర్హ్మనుకు వెళ్లి పర్ ఆఫ్ఫసుతో లేనిపోని కలహము పెట్టుకొని వానిని సంహరింప బూనకొనెను. అసమయమున యుధయులకు ద్వంద్వయుద్ధము సాదగినది. ఆ యుద్ధములో నిరువురు హనునైరి. వెంటనే నర్హహను జహంగీరు రాజసాసము వకు పంపింబడెను. నిష్టసాగణ్యమున దిక్కుమాలిన బిడ్డగ వకరి చెట్టుబనవలసి యుండిన నర్హహన్ సామ్రాజ్యాధి పతి యగు జహంగీరు సాదాపా పట్టమహిషి యయ్యెను. జహంగీరు నర్హహను బ్రతికియున్నంతకాలము చేతిలోని కీలుబొమ్మవలె పడియుండెను. అమియో గాజ్యమంతయు ఆత్య రివైపుణ్యముతో పరిపాలించి సర్వజన ప్రశంసా పాత్ర యయ్యెను.

దారిద్ర్యమా.

౨. కామేశ్వరశర్మగారు.

అగ్రబాతిని, నందు ♦ నార్యవంశమునందు
బొడమిన దివి జాతి ♦ పొంతజేరి
నకల శాస్త్రీతి హా ♦ సంబులంబదివిన
వండిత రత్నాలి ♦ పగ్గక్క జేరి
దానధర్మములందు ♦ దక్షుకా, బ్రాహ్మణ
క్షత్రియ విట్టాద్రీ ♦ నమితిజేరి
కుల, గోత్ర, కర్మల ♦ గొనియాడదగు నార్య
పాద పద్మంబుల ♦ పజ్జజేరి

యీవు సుఖయంచుచుండ ♦ నీకేల, శూద్ర
మూర్ఖలోభుల, మర్కాల్లు ♦ మోలెజేర,
తల్లి! దారిద్ర్యమా! నీక ♦ దగినవనతి
గూర్చియుంచెను వాక్పతి ♦ కూర్చితోడ ॥

బ్రహ్మచర్య వ్రత ప్రాభవంబునగదా ♦ చిరకాలజీవులై చెలగినారు
బ్రహ్మచర్య వ్రత ప్రాభవంబునగదా ♦ విజ్ఞానమూర్తులై వెలసినారు
బ్రహ్మచర్య వ్రత ప్రాభవంబునగదా ♦ ధర్మజ్ఞానులై దవరినారు
బ్రహ్మచర్య వ్రత ప్రాభవంబునగదా ♦ వేదాంతపథమందు వెలిగినారు
ఉద్దిగననట్టి మన తొంటి పెద్దలెల్ల ♦ రట్టి నియమంబు చేతనే నలరినారు
దాని విడనాడి యీరితి హీనమైన ♦ స్థితికి వచ్చితిమయ్యయో శిష్యులారా । 1.

క్షత్రియాలంకారం గొల్పిమగనుడెట్లు ♦ బ్రహ్మశ్రీమూర్తియై పరగినాడు
వనచరుండైనట్టి హనుమంతాడేతలి ♦ బ్రహ్మత్వమునుగాంచి ప్రబలినాడు
సాగరాత్మజుడైన భాగీరథుడెట్లు ♦ గంగను సాధింపగలిగినాడు
శూద్రజాతీయుడౌ శుకమహాబుష్ఠి యెట్లు ♦ లాచార్యపదవికి నరగినాడు
కాంచుండి మీరు మామనాకంజమందు ♦ వీనికెల్లను గారణవితతి యింక
ధరణిలో బ్రహ్మచర్యవ్రతమ్ము దక్క ♦ వేరుకారణ మేదేని వెలసెనేని. 2.

నంగర రంగమందు ఘనశౌర్య పరా ♦ క్రమవిక్రముండు నౌ
యంగజతండియంతటి మహాశుని ♦ లెక్కిడి కేవలిజ్ఞులకా
భంగమొచ్చునట్లు ప్రతిభాయుతుఁ ♦ డౌచుఁ జెలంగి నాడు కీ
ర్తింగనె నావగాసుతుఁ డదేవిధమో ♦ గనుడయ్య మీరలుకా 3.

అట్టి నియమంబులేకయే యాష్యులారా ♦ దేశ సౌభాగ్యగరిమంబు దివికిఁజేరె
శల్యమాత్రావశిష్టమా శవముమాడ్కి ♦ మిగిలియున్నారమయ్య యమేయులారా 4.

మీ పూర్వవిభవంబుఁ బ్రాపుఁజెందగ మీరు ♦ కోరుచుండితిరేనిఁ చారులార
మీపూర్వరాజ్యంపు దాపుఁ గోరుచునుంటి ♦ రా మీరు మదిలోన రాజులార
మీపూర్వవర్తక మేపారగామీరు ♦ వాంఛింపుచుంటిరా వణిజులార
మీపూర్వసత్కృతి వ్యాపనోపాయంబు ♦ శోధించుచుంటిరా శూద్రులార
బ్రహ్మచర్య వ్రతావలంబనముతప్ప ♦ వేరుమార్గంబు లేదయ్య విజ్ఞులార
పెద్దలెల్లరు యోజించి దిద్దవలయు ♦ వర్ణనియమప్రకార వినిర్ణయంబు 6.

పద్మరహస్యము.

— నాలుగవ ప్రకరణము — రాణిగంజ్. —

ఇంతలో తలుపు తెరచుకొని సుముఖ యచట నిలబడినది. శాంత యామెను చూచి సంతసముతో “డాక్టర్ బోన్ గాని ప్రజే నుడివియున్నాడు నాసోదరి పద్మ యపాయకరమగు వ్యాధికిలోనై యున్నది. తనబిడ్డను పెంచుకొనగల స్థితి వచ్చునప్పటికి చాలకాలము పట్టును. కనుక యాబిడ్డను నీపోషణక్రింద నుంచుటకు సిరప్రచిత్తిమి.” అని సుముఖతో ననెను. లోనికిపోయి వస్త్రములలో బసిగుడ్డను గొనివచ్చి “ఈపిల్లవానికి శశి భూషణుడని పేరుపెట్టవలసినది. పెద్దవాడగుచో నీపేరుజుబ్బటి గుర్తింపగలము. ఇంచుకు నాకు కొన్ని కారణములు గలవు.” యనెను. శాంత తడవూరకుండి “మేము రాణిగంజ్ కి వెడలిన పిమ్మట మానమున కొకపర్యాయము వచ్చి చూచుచుందుము. ఈలోపున డాక్టరు బోను మహాశయుడు చూచుచుండును. పాలుపోసినా, నీరుపోసినా, భారము నీదే. ఎట్లు పెంచెదవో సుమా!” యనెను.

“మీబిడ్డకు భయములేదు. ఆ భారము నాపై నిడుదు.” అని యాబిడ్డనుగైకొని సుముఖ బహిర్ద్వారము దాటెను. శాంత యామెను వెంబడించి బహిర్ద్వారమువద్ద నొక క్షాంతకునోటు నామెచేతిలో నుంచి “ఈ డబ్బుతో పిల్లవానికి పలయు సౌకర్యములను గావింపుము. కొలది కాలములో నింకను పంచెదను” అని యామె చేతిలో నింక నేమియో చెప్పి పంపివేసెను.

యూసువారములు గడచినవి. పద్మ వ్యాధి నయమై క్రమక్రమముగ కోలుకొనుచున్నది. ఈ వ్యాధి మూలమున నామెయొక్క స్వరూపము పూర్తిగ మోపోయినది ఇపుడామె నాననాలు పెట్టుటయే బహుకష్టము. నిరంతర మాపె యేదియో నాలోచించుకొనుచు, చిగనవ్వు, సంభాషణ యన నేమో యరుగక కాలముగడుపుచుండును. ఒకనాడు శాంతనుబాచి,

“అక్కయ్యా, నాబిడ్డకు పాతివేయబడిన ప్థలమును నాకు చూపింపవా” యని యడిగెను.

“నీకు పూర్తిగ నారోగ్యము కలిగినపిమ్మట చూడవచ్చును. ఇంక పదునైదు దినములలో రాణిగంజ్ కి పోవచ్చును. ఈ యుదంతము నంతయు గడు రహస్యముగ నుంచవలెను సుమా!”

“ఆపషయము నాకు దెలియును. నాకు బోధపడియున్నది.”

“ఈ రహస్య మెచటనో యీపట్టణములో జరిగినది. దీనిని బహుల్పరుపకుండ నుంచగలము. ఇచట మసల నెవ్వరు నెరుగరు. ఈ పట్టణమును వదిలితిమా, మన మిచట కెన్నడును రాము నీవు ప్రసించము” అని తలయెత్తుకొనుటకు సావకాశమున్నది.”

“అది సంభవమా? రహస్యముదాగునా?”

“సంభవము కాకేమి? ఇటువంటి రహస్యము లెన్ని దాగుటలేదు?”

“ఎప్పుడో యొకపుడిది ను యల్పముననుభయము గలదు.”

“అట్లు కానేరదు. డాక్టరుబోసు బహిరంగ పరచడు. ఈ యింటి యజమానురాలు మనల నెరుగనే యెరుగదు.”

“నాదోషముయొక్క ఫలితము నేననభ వించుట న్యాయముకాదా? ఇప్పుడు రహస్యము దాచినను, ముందెన్నఁడెనను బయల్పడుచో--”

“అందుకు తగుయేర్పాట్లు చేసియున్నాను.”

“నాబిడ్డదే బ్రతికియున్నయెడల?”

“ఏ అపాయము లేకుండ వెంచి పోషించు భారము నాది.”

“భూదే వీరహస్యమును మ్రొగి వేయగలదా? ఆకులు చప్పఁదైనను, గాలి రివ్వమని వీచినన, నన్ను వెంబడించి నానేరములు బయల్పెట్ట యత్నించుచున్నట్లు తోచుచున్నది.”

“మనోధైర్యములేక కలిగిన భ్రమ కాని పేరుకాదు.”

ఈ రహస్యము బయల్పడగలదని శాంత కెన్నఁకును తోచలేదు. వేసవి గడచినది. ఆరు నెలలములయినది. అక్కచెల్లెండ్లిద్దరు రాణి గజ్జ చేకొనిరి. ప్రమాణమునకు బూర్వము డాక్టరుబోసు చూడవచ్చెను.

డాక్టరు:- మీచెల్లెలికి బిడ్డడు బ్రతికియున్నట్లు తెల్పిరా?

శాంత:- లేదు. ఆరోగ్యము పూర్తిగ గలిగిన పిమ్మట దెలిపెదను.

డాక్టరు:- బిడ్డకెట్టి యేర్పాట్లు కావించిరి?

శాంత:- బిడ్డ పోషణకు వలయు డబ్బును నేను వఁపుచుందును. కాని మీరీవిషయమును రహస్యముగ నుంచెదనని ప్రమాణము చేయ వలెను.

డాక్టరు:- వైద్యులిట్టి రహస్యములు బయల్పర చినచో వృత్తి కొనసాగునా?

శాంత:- మీరు ప్రమాణము చేసినగాని నా యాందోళన సమసిపోవాలదు.

డాక్టరు:- అట్లయిన వినుడు. మీరుకాని మీ సోదరికాని కోరిన తప్ప, యీ రహస్యమును వెల్లడి చేయనని దైవసాక్షిగ ప్రమాణము చేయుచున్నాను.

బోసుయొక్క సహాయమునకు కృతజ్ఞతను వెలిబుచ్చి శాంత ధనము నొసంగదలచెనుకాని డాక్టరు మహాశయుడు ధనమును తీసికొన నిరాకరించి, రాణిగజ్జ చేరినపిమ్మట సుఖముగ జేరి నట్లు జాబు వాయుకొరి సెలవు పుచ్చుకొని వెడలి పోయెను.

తరువాత శాంత వద్దలు స్వగ్రామము చేరు కొనిరి. రాణిగంజ్ లోని యావదాస్తిని విక్రయించుకొని కాన్పూరులో నివాస మొనర్చుకొన దలచిరి. డాక్టరుబోస్ సుముఖ సంరక్షణ క్రింద నున్న బిడ్డను జూడవలెనని యొకటి రెండు పర్యాయములు ప్రయత్నించెను, కాని సుముఖ యానగరమును వీడి యెచటి కో పోయెననియు, యెచటికి పోయినది యెచరికి దెలియదనియు గ్రహించెను. పోస్టులో జాబు వేసిన జనాబు రాగలదేమోయని యూహించి సుముఖకి పాత చిరునామాకు జాబు వ్రాసెను కాని యాజాబు తిరిగి వచ్చెను.

-॥ అయిదవ ప్రకరణము - వసంతవిలాసము. ॥-

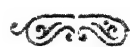
కలకత్తాలో వసంతవిలాసము చాల గొప్ప భవనము. సౌందర్యమునందుగాని, పరిమాణము నందుగాని దానినిబోలు భవనములు గానరావు. అది చరిత్రప్రసిద్ధమైనది. అయింటి యజమాను

ల కనాదినుండియు పేనుప్రతిష్ఠలు గలవు. ఆ యింటియజమానులు దయాదాక్షిణ్యములకును, దానధర్మములకును, ఆచార వ్యవహారములకును పేరన్నికగన్నవారు. ఆ భవనమునకు ప్రస్తుతము యజమాని సుధీంద్రీరాయలు. గొప్పవంశమునకు చెందినవాడగుటచేతను, నెత్తి నను తప్పులు లేనివాడగుటచేతను, యిసుమత గర్వముమాత్రము రాయల నావహించి యున్నట్లు కన్పట్టును. ఆమాత్రము గర్వములేనిచో కలియుగములో జీవితము గడచుట దుర్భరము కదా! సుధీంద్రీరాయలు మితభాషి. అతని భావము లాతని హృదయమునం దిమిడియుండును గాని పలులు గ్రహింపగల్గుట దుర్లభము. సుధీంద్రీరాయుని సంసానాధీశుడు.

వసంతవిలాస నివాసులకు మూఢసాంప్రదాయములు కొన్నిగలవు. ప్రతిచెట్టునకును, ప్రతి పుట్టకును, ప్రతిగోడకును యేదియో గాఢనాపాదించుచునేయుందురు. చీకటికోణ మేదియో నున్నయెడల నందు దయ్యముగలడని భావించురు. వసంతవిలాసమునకు బచ్చిమభాగమున డాబా గలదు. ఆడాబాపై వానకురియునపుడు రాళ్ళు పడిన శబ్దము కలిగినయెడల నా యింటి యజమాని కపాయము సభవించితిమనను యొక మూఢసాంప్రదాయము కలదు ఇచటి స్త్రీలకు గూడ సహజ సౌందర్యమేకాని, తెచ్చిపెట్టుకొన్నదిలేదు. సుధీంద్రీరాయలకుముప్పదియేండ్లు ఇంకనువివాహముకాలేదు. వివాహము చేసుకొనడని ప్రతీతి. కాని యాతని హృదయములోని భావమును తెలిసికొనగలవారెవరు?

సుధీంద్రీరాయల కొక సోదరిమార్గిమే కలదు. ఆమె పేరు లలిత. మిక్కిలి సౌందర్యవతి. ఆమెను ప్రయాగలో వినయభూషణుడను

బ్రాహ్మిష్ఠునకేచ్చి వివాహముచేసిరి. సుధీంద్రీరాయలు వివాహము చేసుకొననియెడల నాతని జమీందారీ యంతయు లలితకు సంక్రమించును. న్యాయస్థానములు సెలవులకు మూయుబడుటచే లలితాశ్రయభూషణుని వసంతవిలాసమునకు చూడవచ్చిరి. సుధీంద్రీరాయలు గ్రామాంతరమునకుబోయి మూడుమాసములైనది. తన బాడీయు భావమిదియు వసంతవిలాసమునకు వచ్చియుండుటను తెలిసికొనెను. కాని కార్యంతరములచే రాజాలకబోయెను. ఒకనాడు వినయభూషణున కేక్కిందిబాబును తేవాలాబండ్లతో తెచ్చియిచ్చెను.

— ఆరవ ప్రకరణము — కాబు —

కాన్పూరు,

10—6—1907.

భావగారికి,

సుధీంద్రీరాయలునమస్కారములు. మీరు వచ్చియున్నారని వినియుంటిని. వెంటనే రాజాలనములకు జరిగితిని. 15 వ తేది ఉదయం మొయిలులో కలకత్తా చేరుకొనెదను. మీ కందరకు కొత్తవార్త తెలుప సంతసమగుచున్నది. మీకందర కాశ్చర్యమును గలుగజేయవచ్చును. ఇచట నాకు వివాహమైనది. తలవని తలపుగా వివాహమగుటచే బంధువుల నాహ్వానిచుటకు సావకాశము చిక్కలేదు. నేను నానెంట నాసతీమణినిగూడ దోడ్కొని వచ్చుచున్నాను.

ఇట్లు,

సుధీంద్రీరాయలు.

వినయభూషణు డీబాబును లలితకు జదివి యీదినమే భావగాలు వచ్చునదనెను. ఆపె వ్యాదయముతో రాను పడిట్లునని. ఇంత కాల మేయాస్తి తనకు సాక్షిమీచునని యువ్వె హ్మారుచున్నదో, ఆయాస్తి రాగల పవకాశము లన్నియు పోయినవి. సుధీంద్రరాజులు వివాహము చేసికొనెనను వాస్తవమనిన లలితకు రోషద్వేషములు ప్రజ్వలిల్లినవి. వినయభూషణుడు తనయర్థాంగి ముఖలక్షణములను విక్షించి చిరునవ్వు నవ్వెను.

లలిత:- మీకేమి? మీరు నవ్వెదరు

వినయ:- నవ్వక చేయనదేమి?

లలిత:- నేను అనకొంటూనేయున్నాను. ఈయింటికేదో ముష్కముూడనన్నది. నిన్ననాయం కాలము వాన కురియట మీ రెరుగుమన గదా! అప్పుడు విశబడిన రాళ్ళ శబ్దమును గమనించితిరా! ఈయింటికేదో ముష్కము నున్నది. ఇవన్ని భ్రమలుగా మీరు తలచెదరుకాబోలు.

విన:- (నవ్వును) అడవా డ్లంతా యింతే ఒకరి చెడు నొకరు కొరుచుంటేనే గాని వానికి కాలము గడువదు. ఉగ్గు పాలతోనే యీ పాడుగుణ మబ్బుచున్నది.

లలిత:- రాబోయే వదినగానికి కీడు కొరుటలేదు కాని యిందేదో మర్మమున్నదని నాదృఢ నమ్మకము.

విన:- ఉంటే మనకేమి?

లలిత:- రాబోయే ఆస్తికిది యాటంకముకాదా.

విన:- ఏమిధోరణి? ఎవరయినా వింటే యేమవుతుంది?

లలిత:- ఎవరైనా వింటుండగా అననే అనన. ఇంతకాలమైతే అంతా మీకే తెలుస్తుంది.

విన:- టమ్ ఆగుము. అదేదోబండి చప్పుడైనది భావగారు వచ్చినట్లున్నది.

—♦ ఏడవ ప్రకరణము - దంపతులు. ♦—

వన-తలిలాశపు టావరణమునందు మామిడి చెట్లు బాగుండిర్చియున్నవి. ఈ వృక్షము లాద్యపాఃమునకు వన్నె దెచ్చుచున్నవి. అవి యెని సంతృప్తిమలనంచి యుటనున్నవో యెవరికిని దెలియదు వన-తలిలాశమును కాపాడు రక్షకభటులవలె వెలయుచున్నది. ఈ నూతన దంపతుల లంఘనములును మిత్రులును యాహ్వానించి సత్కరించిరి సుధీ దుగ్గిడు తన సతీమణితో వన-తలిలాశమున నడుగు పెట్టినదిమొదలు నాభవనమునకొక నూతనసోయగ మలవడెను. నూతనగృహ యజమా నురాలిని, ధనమునందును గౌరవమునందును అగస్తానము నధిష్టించియున్న సుధీందుగిని యర్థాంగిని, బాడ నగరమునందలి పరిచయముగల యావస్తుందియ వచ్చిపోవుచుండిరి సౌందర్యమునకును సుగుణములకును నిలయ మగు నాగృహయజమానురాలిని గాంచి, సుధీందుగిని యదృష్టమును వేనోళ్ళ గొనియాడిరి. రోషద్వేషపూరితమగు లలితయు, ప్రపంచమునంతను నిర్లక్ష్యముగ జూచు వినయభూషణుడును, ప్రపంచము నిందించుననుభయముతో నూతన దంపతులకు స్వాగతముసంగి వేడుకల సత్తివై భవముతో జరిపిరి.

పూర్ణిమనాటి రాత్రి దంపతులిరువురును నా మామిగున్నల నడుమ విహరించుచు సరసనల్లాపములనాడుకొనుచుండిరి. ఇంతలో నొక పెద్దగాలి వీచి యాకస్మికముగ నాగిపోయెను, అంతట నా

మానిగున్నల యాకులలోనుంచి నలుగురు శబ్దము విసవచ్చెను. సుధీందుడు తన దృష్టిని తన మానిగుడ్డి యందెవరైన నుండిరేమోయని యిటు నలుజూచెను. కాని యెవరును కానరాక, అంత నాతనికి చీకాకు జరిగినది. దీనికి గారణము లేకపోదు. వసంతవిలాసమునకు సంబంధించిన మరియొక గాథకలదు. ఏనాడుకానుగాలి పీచి యాస్త్రికముగ నాగివపుడు మానిగున్నల యాకుల నుండి నలుగురు శబ్దము విసవకునో, యానాటి నుండి వసంతవిలాసమునకు ద్వుశ్చార్మక మగునని ప్రతీతిగలదు. ఇందునలననే సుధీందుడు దీర్ఘబ్రహ్మచర్యమున నిలిచి, ఈ విషయమును తన హృదయేశ్వరి కెఱకపరచినచో నామె వ్యాకులత జెందునని యందులకు సాహసింపలేదు.

సుధీం:- పద్మా, వసంత విలాసమునీ పుచ్చినదా?

పద్మ:- వసంతవిలాస మింతగనుండునని కలనైన భావించలేదు కేవలము స్వర్గభూముగ నున్నది

సుధీ :- దానికి నీసౌందర్యము మెఱుగుజెట్టు చున్నది సుమా!

పద్మ సిగ్గున తలవాల్చినది. ఇంతలో లలిత యచ్చోట కేతెంచినది “లలితా, రమ్మ” యని సుధీందుడు సాదరముగ బిలిచి సంభాషించెను.

లలిత:- అన్నయ్యా, నాలుగు దినములక్రింద సాయంకాలము కుభి వర్షము గుండుచుండ రాళ్ళచప్పుడు విసవచ్చినది ఇప్పుడీమామిడి చెట్లనుండి వచ్చిన నలుగురు శబ్దము వింటివి కదా! నాకేమో భయమగుచున్నది. నిన్న చూచి మావదినెను జూచి ముచ్చట పడుచుండ, యీమహాప్రళయ మేమిటి?

పద్మ:- ప్రళయమేమిటి, వదినామీరంత భయపడవలసిన యవసరమేమి కలిగినది.

లలిత లలిత వసంత విలా మునకు సంబంధించిన రౌఢుగాథలను సప్తస్తకముగ వివరించెను. అప్పుడుశోభన గామినుగొనుచున్నదాని వలె పద్మ ఆలోచన ముగ్ధమానన యయ్యెను సుధీందుని కేముదంతము కుదించలేదు. అమాక్షుపదాలు సుకుమా యగు పద్మ మనస్సును గలవరపరచుట కాలని కష్టములేదు. అయినను నాచే నేనుము సనకాలక మానముగ మారకుండెను. పద్మయొక్క చిత్తవృత్తనమును తీవ్రదృక్పథములతో క్షీణించుచున్నలలిత “పద్మ జీవితము నడచియో రహస్య ముండవలెను. లేనియెడల నీగాథలకు భయపడనేల?” యని తనలో తాననుకొనియెను.

—నిసిమిదవ ప్రకరణము - కాళీచరణుడు—

“నాకొక కొత్త పుస్తకముక వలెను”

“నాకూ కావలెను” అని మరియొకర నెను.

“అమ్మ నాకు ముందుకొని పెట్టానన్నది”

“నేను పెద్దవాడిని—నాకు ముందు కొని పెట్టుంది.”

“నా పుస్తకము పూర్తి అయింది. నీదింకా పూర్తికాలేదు. అప్పుడే కొత్తపుస్తక మెందుకు?”

“కాకపోతేయే? పెద్దవాడిని గనుక ముందు నాకే కావాలి”

కంత ధన్యులు పెద్దవైనది. కరుణభావణముల మిళిమీరినవి. గుర్తులలోనికి దిగడివారే కాని యచట నొక స్త్రీ ప్రత్యక్షమగుటచే వారి

కలహమున కంతరాయముకలిగినది. ఆ స్త్రీ మనకు చిరపరచితురాలగు నుముఖయే.

అది ఉదయము. రంగము భావనగరమున నొక చిన్న భవనము. ఆరు సంవత్సరములకు బూర్వమిచట నొక వితంతు విరువుని పిల్లలతో బ్రవేశించినది. వారిలో పెద్దవానియందు మోటు దన మెక్కవగ గాన్పించును. ఆ మోటు దనమునకు దగినట్లు పెద్దగొంతుకకలదు. వాని పేరు కాళీచరణుడు. కాళీచరణునిజూచి తక్కిన పిల్లలందఱు భయపడుచుండెడివారు. పిల్లులు కుక్కలమీద రాళ్లుగుర్చుట, తోటలలోని చెట్ల కొమ్మలు విరిచి పాడుచేయుట, మున్నగు దుండగకార్యము లీతనికి నిత్యకృత్యములు. తోడిపిల్లల నందరను తుంటరులుగ జేసివైచెను. తమ తమ పిల్లల నందఱు నాటలకు బంపునపుడు “కాళీ వద్దకు పోవలదు” అని తల్లులు కోపపడుచుండెడి వారు. కాళీచరణునకు స్వార్థపరత్వ మధికము. మంచినస్తువుల నన్నింటిని దనకేకావలెనని పోరాడుచుండెడివాడు. పెద్దవాడైనయెడల ఏబాది పోటుదారుగనో సంచరించునని ప్రజలచుకొనుచుండెడివారు.

రెండవవాని పేరు శశిభూషణుడు. శశిభూషణ కాళీచరణులకు రూపమునందును గుణములందును హస్తమతశాంతర భేదము గలదు. శశిభూషణుడు వయస్సున నొక యేడాది చిన్న. కాళీచరణుని యందెంత మోటుతనము గలదో శశిభూషణునియందంత సుకుమారత కలదు. వీరువురును నాయూరనున్న పాత శాలయందు జరుపుచుండి భర్త రైల్వే గార్డుగ పనిచేసి, యొకాళొక ప్రమాదమున చనిపోయినపిమ్మట నధికారులిచ్చుచున్న కొలది పాటి పింఛనుతో కాలము గడుపుచు నుముఖ

తన ఇర్వురు పిల్లల సమేచి పోషించుకొనుచుండెను. ఒకనాడాయిరువురు బాటరకును జరుగుచున్న పోరాటమును వైనచదివియుంటిమి.

కాళీ:- నేనెన్ని పర్యాయము లడిగినను యే వస్తువైనా అమ్మ యియ్యనే యియ్యదు. శశిభూషణుడు కావలెనన్నచో వెంటనే యిచ్చివేయును. ఈభేదమెందుకో అమ్మను అడిగి చూచెదను. అని తల్లిని సమీపించి అడిగెను కాని ఆమె ఏమియు ప్రత్యుత్తర మియ్యలేదు. ఒకకాడు కాళీచరణుడు తల్లినిట్లు ప్రశ్నించెను. “అమ్మా యిచట ఎంత కాలమునుండి యుండి యుంటివి?”

“ఆరు సంవత్సరములనుండి”

“అంతక బూర్వము?”

“ఎక్కడుంటే యిపుడెందుకు? నీవు పోయి పాతములు చదువుకో”

“నాకెందుకా? తామెక్కడ పుట్టి పెరిగినారో అదరు తెలుసుకుంటూనే ఉంటారు. నేనెక్కడ పుట్టి పెరిగినానో నాపుట్టుపూర్వోత్తరము లేమిటో తెలిసికొనకూడదా” అని కాళీచరణుడు లోలోన నణుగుకొనెను. కాని ప్రత్యుత్తర మెన్నటికిని బడయ లేదు.

—♦ తొమ్మిదవ ప్రకరణము - సంశయ

త రంగ ము లు—

మూడు సంవత్సరములు గడచినవి. బాలు లిరువురును పెరిగి పెద్దవారగుచుండిరి. ఇరువురి జీవితములందును రహస్యమేనియో కలదు. తన పుట్టుపూర్వోత్తరములను గురించి తన తల్లి తనకెందులకు చెప్పదనియు, తనకును శశిభూషణు

నకు రూపమునందంత వ్యత్యాసమేల యుండ వలెననియు కాళీచరణుని సందేహము శశిభూషణునకును అతని పరిసరములకు అనుకూలత లేదు. శశిభూషణునకు పుస్తకములనిన పేము పాఠశాలయం డగ్రహీతమీలనిదే. ఇతనికి త్వరలోనే కవిత్వలక్షణము లలవడెను. ప్రకృతి చిత్రమైనది. తల్లిముఖలక్షణములవిశ్లేషించజాలని నిస్సహాయుడై స్నేహితులు లేక అనామకుడుగ సంచరించవలసివచ్చిన శశిభూషణునకు ప్రకృతి యే తల్లి. ఆప్రకృతియే నే దీతనికి గవిత్వలక్షణము లలవరచినది. ఇతడు మేధావి. ఇతని తెలివితేటల కెల్ల రాశ్చర్యపడుచుండెడివారు. తాను రచించిన కద్యములను సుముఖికి విని పించుచు నామెయొక్క మెప్పును పొందుచుండెడి వాడు.

కాలము గడచుచున్నది. ఒకనాడు తపాలా బంటోతు సుముఖి కొక జాబును దెచ్చి యిచ్చెను. కాళీచరణు డీసంగతి కనిపెట్టి జాబెచ్చటనుండి వచ్చినదని తల్లిని బ్రశ్నించెను.

స్వల్పపుటబద్ధములు కొందరు స్త్రీలప్రయత్నముగ నుచ్చరించుచుందురు. ఉచ్చరించుటకు బూర్వమాలోచించనైన యాలోచించరు. కాని సుముఖి యట్లు కాదు. ఆమెకు పాపభీతి మొందుగ కలదు. శశిభూషణునకు సంబంధించిన రహస్యము తప్ప సుముఖి జీవితమునందు మరియొక రహస్యము లేదు. అసత్యము పలుకుటకు వెనుకాడి “నాయనా, యీ జాబుతో నీకు నిమిత్తములేదు” అనెను. “ఇంకొక రహస్యమా! మరియొక యదృశమా!! ఆ జాబెచ్చటనుండి వచ్చినదో నేనడుగకూడదు? ఇంకను రహస్యము లేమైన నున్న వేమో!” యని కాళీచరణుడు తల్లితో బిగ్గరగనెను.

“అమ్మతో ఇంత కఠినముగ మాట్లాడవచ్చురా” యని శశిభూషణుడు మందలించినందున కాళీచరణుడు పిడికిలి చూపి బెడలించెను.

“సుముఖికి,

సీజాబు అందినది రేపురాత్రి 9, 10 గంటల మధ్య నియింటికి వచ్చెదను. పిల్లలను నిద్రొచ్చుము. నీతో మాట్లాడవలసి యున్నది.

ఇట్లు,
శాం.”

జాబు పెద్దదికాదు. అయినప్పటికిని ప్రాధాన్య విషయమం దిమిడియున్నది. కాళీచరణుడా రాత్రి నిద్ర సటునచేసి, తల్లిచర్యల కనిపెట్టునదై కించెను. “ఎవరైనా యీరాత్రి యిచటకు రావలె, లేదా అమ్మయైన నెచటికో బోవలె. చూచెదగాక” అని కృతనిశ్చయు డయ్యెను. కాళీచరణుడు జత్తులమారి. సంకల్పించుకొన్న యెడల, బట్టుదలతో బనిచేయును. శశిభూషణుడు నిద్రబోమెను. కాళీచరణుడు నటించుచుండెను. అచటనున్నకిటికీ తెరువబడియున్నది. రాత్రి పదిగంటలవేళ తల్లియును మరియొక స్త్రీయును సంభాషించుచున్నటుల కనిపెట్టెను. ఆనూతనస్త్రీమనకు పరిచితురాలగుశాంతయే. శాం:- నీ వొంటరిగనే యుంటివికద! పిల్లలు నిద్రపోయిరా?

సు:- ఇచట మరెవరును లేరు. ఇతరు లిచటకు వచ్చు మాట్లాడులేదు. తలుపుకు తాళము బిగించి వచ్చితిని.

శాం:- మంచినది చేసితివి. నన్నీ ప్రాంతమునందందరు నెరిగియుండుటచే దారిబోవువారెవరైన కనుగొని మన రహస్యములను వినవచ్చును.

సు:- మరేమియు భయములేదు.

శాం:- ఏమియు చేరినది పిల్లవాని సుగుణములను గురించి వినినందులకు సంతోషముగ నున్నది.

సు:- శశిభూషణుడు చాల చురుకైనవాడు, సుకుమారి, స్ఫురద్రాశి. ఈమధ్య పద్యములు కూడ వ్రాయనేర్చినట్లు.

శాం:- ఏమి! పద్యములు వ్రాయునా!! వాటిని నాకు చూపవా? సుముఖ కొన్ని కాగితములను చెచ్చి శాంతకుజాప యామె యపరిమితానందమును బొందెను.

శాం:- శశిని నీహస్తములలో నుందినవివృత్తులు, నింతవరకు గనులార చూడలేదు. కులాసాగా నుండున్నాడా? ఏమైన ననమానముతో సంచరించుచుండునా?

సు:- సుఖమునే యున్నాడు. ఏయనుమానమును లేదు. నన్ను అమ్మాయని పిలచును.

శాం:- రహస్యమును వెలిబుచ్చుకుండ భద్రముగ నుండితివా?

సు:- అందులకేమియు భయములేదు.

శాం:- సుముఖ, అంతయు నీమీదనే యుంచితిసి. నాచెల్లెలియొక్క రహస్యమును కనిపెట్టలేక పోతిసి. ఆమెకు బూర్వము వివాహమైనది, యెవరిని పెండ్లాడినదికూడ నాకు తెలియనే తెలియదు. నాకు తెలిసినదంతయు జరిగిన వృత్తాంతమే. శశి జన్మించినపుడు నాచెల్లెలు మరణావస్థ యందుండెను. తనబిడ్డ మరణించెనని యామె యుద్దేశించెను. బిడ్డను బ్రతికియున్నాడని తెలిపినచో నామె మరణించునని తెలుపలేదు. నీవు నిందించినను సరే, ఆమెక్షేమము కొరకే యీవిషయమును రహస్యముగా నుంచితిని. శశి బ్రతికియున్నట్లైతే తెలి

యనే తెలియదు. ఆమెకికే ముందెన్నటికిని గూడ తెలియరాదు. నాచెల్లెలు పూర్వపు జీవితము మరచిపోయినది. దానికి సంతానముకూడ గలిగినది. ఇన్ని సంవత్సరములు నుంచి యీ రహస్యమును కాపాడితిమి.

సు:- తల్లి జీవించియుండునప్పటికిని తెలియక పోవుట, చూడకపోవుట, సంభాషించకపోవుట, దుర్భరము.

శాం:- శశి కేకొరతయు నుండదు. చదువుకొను నంతవరకు చదువు చెప్పించెదను.

సు:- ఇదంతయు నెట్లు నిర్వహింపబడునో తెలియకున్నది.

శాం:- ప్రజలునికొడుకుగ నేభావించుచుండుటచే నిది యెట్లు సాధ్యమగుననియు నింతధన మెచట నుండి వచ్చుచున్నదనియు శంకింతురని తలచెదవు కాబోలు.

సు:- అవును. అవును. నాకొడుకే సందేహించుచున్నాడు.

శాం:- నాకు డబ్బు లక్ష్యముకాదు. రహస్యము కాపాడుటే ముఖ్యము. నీకొడుకుకు కావలసిన డబ్బుకు గూడ లోటు లేదు. నేను పంపుచుందును.

సు:- శాశీచంద్రుడు సంశయించుచున్నాడు. వాని సంశయము పెరుగరాదు.

శాం:- నీవు త్వరిత కేవిద్య చెప్పించెదనో తెలుపుము. పాత శాలలో రెండువేలనములున్నవి. ఒకటి శశికి లభించుచున్నదని వింటిని. ఇంకేమి కావలసినను లోటులేదు, నిన్ను నమ్ముచున్నాను సుమా!

(న కేషము)

చింత భారతి

మ చింత పట్టణము

సంపుటము 2

అక్టోబరు 1927

సంచిక 2

వాడుక భాష

భాషావ్రపంచములో మార్పు సహజము. ఆమార్పుయొక్క స్వరూపము నిర్ణయించుటలో భేదాభిప్రాయములున్నవి. పెద్ద పెద్ద పండితులు తలపట్లు పట్టుకునే యీరోజులలో వారిని విమర్శించుట కొంచెము సాహసమనిపించక మానదు.

“జయంతి” రెండవ సంచికలో సంపాదకులు ప్రాసిన వాడుక భాషా వ్యాసమునుచదివి యోచించితిమి. మరలచదివితిమి. మరల యోచించితిమి. వ్యాసము తమ వాదనను సమర్థించుకొనుటకు గావింపబడిన భగీరథ ప్రయత్నమువలె కాన్పించుచున్నది. సంపాదకులు పాటించిన గ్రామ్యభాష వాడుకభాషాభేదములతో నూకు నిమిత్తములేదు. వాడుకభాషయే గ్రంథములందు బ్రయోగానర్హమని భావించువారికి గ్రామ్యమనలేరుచిచదుకదా! మార్పు సృష్టి లక్షణము గనుక యిటువంటి వాడుక భాషా ప్రయోగమునకు

దిగినారమనుట సమంజసముగలేదు. భాషకు మార్పులేక బోదకాశ్లు వచ్చినవట! వాడుక భాషను ప్రయోగించి బోదకాలును సాగనిచ్చెదరట! భాషకు బోదకాశ్లు వచ్చుటకు మూల కారణమేమో యోచింప వలసియున్నది. నియమములు తప్పించుట మార్పు కానేరదు. మన మెల్లర మభిలషింప వలసినవి కన్పలు తమనహ జనైపుణ్యమును ప్రదర్శించు భావలక్షణములు కాని చందోబద్ధమగు లక్షణములుకావు. చందస్సుకు లోబడే పెద్దన్న తిమ్మన్న భట్టుమూర్తి కృష్ణరాయలు మున్నగు మహానీయులు రచించిన కావ్యములు ప్రబంధములు నాచంద్రార్కము నిలచుటకు గారణములు వారు తొక్కిన వివిధ ప్రాథమార్గములే. భాషకు బోదకాలు సాశ్చాత్య సంస్కారముతోబయలు దేసినది. అనువాదములతో విజృంభించినది. ఎత్తివ్రాయుటతో బెచ్చుపెరిగినది.

వాడుకభాష గ్రాంథికభాష రెండును కావలసినవే. వాడుక మాటలలో భావములను వెల్లడి పరచెడిది వాడుక భాష. వాడుకమాటలతో దెలుపలేని భావములను స్ఫుటపరచే శాధ్యత గ్రాంథికభాషది. కానియీ రెండిటియొక్కవిలువ యవి ప్రయోగింపబడు స్థలముల ననుసరించి యేర్పడునని తెలిసికొనవలసియున్నది. మాట్లా

హాకొనేటప్పుడు "అమ్మో, ఆవంకాయల నెన్ని తోగులముల కిచ్చెదవ"నిన "నీజమ్మదియ్యా" తప్పును. ఆవిధముగనే వాగ్రథలోనికి వాడుక భాషా పదములు జోప్పించుటయు సనర్థకమే.

వాడుకభాష యనగా నెచటి వాడుకభాష? విశాఖపట్టణమువారి "పుల్ల లావైంది" అనువాక్యము కృష్ణాతీరమువారి కెంతయో వెగటుగ నుండ కమానదు అనంతపుర ప్రాంతములవారికి గంజాం విశాఖపట్నం మండలములవారి కారాకీల్లిలు రుచి:చవు. కృష్ణాగోదావరి మండలములవారి మిరాకీల్లిలు గంజాం విశాఖపట్టణముల వారికి రుచించవు. ప్రతిగ్రంథములోను వాడుక భాషా పదములను (foot notes) గ చేర్చేయెడల, గ్రంథముకంటె టిప్పణము పెద్దదగును. ఏదయిన పుస్తకము చదువవలెననిన యాంధ్రదేశములో వాడుకయందున్న పదములనన్నిటి నవగాహన చేసికొని మరీ చదువవలెను. కవి తన భావములను వ్యక్తీకరించుటకు తన స్వతంత్ర మార్గము తొక్కివలెననేయెడల, నాకవియొక్క గ్రంథములను చదువుటకు బూర్వమాతని భాషను పఠనము చేయవలెను. ఈవిధముగ నాంధ్రదేశములో నుండు కవుల భాషలనన్నిటిని తెలుసుకొనులోపల యుగములు గడచిపోగలవు. బ్రహ్మశ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రిగారి యువన్యాసము రక్తిగానుండుటకు గారణము నారు వాడుకభాష పోయోగించడమే. ఉపన్యాసములలో వారు వాడుకభాష యుపయోగించిరి. కాని వారిగ్రంథములలో నెచటనయిన నుపయోగించిరి?

ఇక వ్యక్తిత్వము కొరకనినయెడల ప్రత్యుత్తరమేలేదు. ఈపద్ధతులు తొక్కుటవలన వ్యక్తిత్వము నిలబడుటలేదు. స్వేచ్ఛను దుర్బి

నియోగముచేయుట యవసరముచూచున్నది. ఇది యాంధ్రులకు ప్రజాజలప్రణయై పోయినది. అందువలననే మహాత్ముడు మనసు చివాట్లు పెట్టినది. చివాట్లును బిడ్డము చేయకగోవుట కూడా మనవ్యక్తిత్వమే.

దొరలభాష యెందుకునేర్చుకొనుచున్నాము? దొరలు నునపభువులు. మనకు నిర్బంగముగ నేర్పుచున్నారుకనుక. అయితే అంగభాష నేర్పుచున్నారు, కాని లండనులో పుల్లయ్య మాట్లాడే భాష, డబ్లిన్లో యల్లయ్య మాట్లాడే భాష నేర్పుచున్నారా? రాజకీయము, సారస్వతము, సాంఘికము నమిష్టిమీద నడువవలసినదేకాని వ్యక్తిమీద కడిపింప బ్రయత్నించుట వెట్టి. వ్యక్తిశాస్త్ర, సమిష్టి శాస్త్ర పాశ్చాత్యులు గుర్రెరిగినట్లు మనము గుర్రెరుగక, మన కనుకూలమైన వాటినే యవలంబించుచున్నాము. నేను కాళ్లతో నడవను, తలకాయతో దొర్లతానంటే కాదనే మూర్ఖుడుండడు సాంఘిక శాస్త్రరహస్యమెరుగని కవికి విశాలవృద్ధియు సున్న.

పద్యములకు గాంధిక భాష, వచనమునకు వాడుకభాష కావలసినది వాదము సరియైనదికాదు. వాడుకభాషలో మాట్లాడుకొనునపుడు పేలవముగనుండు భావములను వాగ్రథలోనికి మార్చి యన్నతపథమునకు దేవచ్చును. ఉన్నతపథమునకు దేబడని భావము లనవ్యక్తములుగ నుండుననుటకు పండియము లేదు. వాడుకలోనుండే భావములయొక్క యతితమైన యాంతర్యభావము గాంధిక భాషలో నెదజల్లి నట్లు మరియొక విధమున సాధ్యము కాదు. ఒక విధముగ చూచునెడల, వెంకటాచలలోనుండు ఉత్పుష్టభావములు పెక్కు లిప్పటి గ్రంథము

లలో గానరావు. ఇయినప్పటికిని వెంకిపాటలు పామరజనము నుద్బోధించినట్లు, చువవుకొన్న వారి నుద్బోధించవు. గాంధిక భాష యనిన కర్ణ కఠోరమైన పదములతో గూడినది కాదు. సులభ శైలిని రమ్యమార్గముల భావములను పరువు లెత్తించు పద్యములు పోలేన్నగారి భాగవతము నందెన్నియో కలవు. ఈవిధముగనే గాంధిక భాషలో వచనకావ్యములు పెక్కులు గలవు. వచనముకాని పద్యములుకాని గాంధికభాషలోనే వ్రాయబడవలయునని మావాదన. భాష నంత నేకాన్ముఖమునకు దెచ్చినవారమై, ఒకే భాష నుపయోగించువారి కాకేవిధమున ప్రాధాన్యసూత్రములను నిర్దేశించినవారమై, అనవసరమైన శ్రమ కలవరములను తొలగించినవార మగుదుము.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ పరిస్థితులు ఆంధ్ర వ్యరూపమును వ్యక్తముచేయుచున్నవి. ప్రథమ మున శాసనసభలో కేంద్రస్థానములకయి వివిధ ప్రాంతములవారు తమ తమ ప్రాంతములందు కేంద్రస్థానముల సెలకొల్పుటకయి యెంత ప్రయత్నించినదియు నెల్లరుకును దెలియును. ఆంధ్రులలో ప్రతివాటను నాయకులే. ప్రతిపట్టణమును ముందుకురావలసినదే. అటువంటిప్పుడు వినాదములకంతుయెక్కడ? రాజమహేంద్రవరం, విశాఖపట్టణం, విజయనగరం, బెజవాడ, గుంటూరు, ఆనంతపురం, అన్నిటికి కేంద్రస్థానములే కాక కార్యస్థానములుకూడ కావలసియున్నవి. అయితే, పీటిసిర్జునుములో బరిగణింపవలసిన సూత్రము రాజకీయములోని కాత్కాలికమా

(Opportunism) ధీమంతులకు ప్రతిభాశాలు రకుండవలసిన దూరదృష్టియూ యనునది విచారణీయాంశము. రాజమహేంద్రవరపు కేంద్రస్థానమును దెచ్చి విజయవాడలో నెలకొల్పవలెనని వాదించుము. జస్టిస్ వక్రపు నాయకులు నిర్దేశించినట్లుగ విజయవాడకు నాలుగవ కేంద్రమేల యొసంగరాదో తెలియకున్నది. విజయవాడ చరిత్రపసిద్ధమైనది. ఆంధ్రదేశమునకు మధ్యనున్నది. అటువంటి నగరమును, కాశ్యపరావుగారి „దురాశా“ పీడితప్రయత్నమని యింకనేమియోయని, దూరాలోచన చేయక తూర్పుగోదావరి తుంగలోకుక్కవలెనని ప్రయత్నించుట పరిహాసాస్పదము. విజయవాడ పనికిరాక పోవచ్చును. తమ రాజమహేంద్రవరమునకే కార్యస్థానము వచ్చునట్లేల ప్రయత్నించకూడదు? అందులకు సీడెడ్ జిల్లాలవారను మతించరుకాబోలు. సీడెడ్ జిల్లాలవారను మతించని కారణమున రాజమహేంద్రవరమునకు రాదు గనుక విజయవాడకు రాకుండ యేమో యోసాయమో త్రొక్కుట తూర్పు గోదావరి వారికి న్యాయమని తోచినది. పిచ్చి కుడిదినది రోకలి తలకు చుట్టుమన్నట్లు, ఆనంతపురం దొరకినది. ఈపట్టణము చరిత్రప్రసిద్ధమా కాదు. ఆంధ్రదేశమునకు నడుమనున్నదా, అదియును కాదు. ఆంధ్రదేశమునకు రెండు విశ్వవిద్యాలయములు కావలెను, ఒకటి ఉత్తరమునకు మరియొకటి దక్షిణమునకు. ముందు దక్షిణమున కిచ్చినయెడల నీవర్యాయము ఉత్తరములో రాజమహేంద్రవరమునకు రావచ్చును, కనుక ఆనంతపురమునకు వోటు చేయండి యనట యొక రాజకీయ యెత్తు. రాజకీయ యెత్తులతో, వోట్లతో, ప్రాతిపదిక సూత్రములను భస్మము

చేయచున్నాము. ఒక విశ్వవిద్యాలయము నకే ధనములేక పెనుగులాడే ఆంధ్రదేశము రెండవ విశ్వవిద్యాలయము భరించు ననుట వెరి. ఈవిశ్వ విద్యాలయపు గొడవ చెన్నపురిశాసన సభలోనికీకూడ వచ్చినది. ఆధునిక తమ తమ సమస్యలను పరిష్కరించు కొనజాలని యవ్యక్తులయి పోయినారు. “కాంగ్రెస్” వంటి ప్రతీక యీక వరమంతయు కాశ్వేత్వాపుగారి దురాశా జనితమని వ్రాసి యుప్పొంగినది. రాజమహేంద్రనరమును సమర్థించువారి దురాశను మరచుచున్నది. శాసనసభయైనను దూర దృష్టితో, యోచించి తీర్మానింపవలసియున్నది

జాయింటు పట్టాలు.

జాయింటుపట్టాదారులు వేర్వేరు వోటర్లుగ నుండుటకు సావకాశమున్నదా లేదా యను వాదము బయలుదేరినది. జాయింటు పట్టాదారులందరికట్టి హక్కులేదు. ప్రస్తుతనిబంధనలట్లు శాసించుచున్నవి. అయితే, భూమిపంచుకొని వేర్వేరు భుక్తములోనున్నపుడు పట్టావిడిపోనప్పటికి ప్రతిభూకాసుండు వోటరగుటకు సావకాశమున్నదని ప్రతివాదన సూచించుచున్నది. విభక్తమో అవిభక్తమో, పట్టా విడిపోనపుడు రూలుప్రకారము సావకాశములేదనియు, కావలసిన రూలు మార్పుకొనవలెననియు మొదటి వాదన సూచించుచున్నది. శాసనము శాసనమే. వాదన సమయము వితము. ఏది చెల్లవలెనో పాజులు నిర్ణయించుచుగాక.

అన్నపూర్ణా దేవి.

ఎంతోపుణ్యము చేసినకాని, యీ ప్రపంచములో ధన్యజీవితము బడయుట సాధ్యముకాదు. ధనము యశస్సు క్షణికములు. సత్యవ్రతము, దేశకార్యదీక్ష, విద్య, శీలము కలిసివచ్చుట యరుదు. దేశహిత కార్యములపట్ల భక్తులు చూపెడి త్యాగమునకు వెరపొంది నిరసించెడి భార్యలు పెక్కులుకలరు. భార్య విశాలహృదయమును నహింసనొల్లని భర్తలునుకలరు. ఇరువురేకీభవించినపిమ్మట, నిరాడంబర సేవ చేయుటయు దుర్లభమగుచున్నది. సృష్టివైచిత్ర్యమున దాటినవారు ధన్యులే. ఇందుకుదృష్టాంతము మాగంటి అన్నపూర్ణా దేవిగారి జీవితమే. మాగంటి బాపిసీడుగారిని, వారిదేశసేవను యెరుగని యాంధ్రీకుండడు. వారికంటెముందు జాతీయరంగమున నురికిదీక్షతో నిరాడంబరముగజీవితము గడపివేసిన వారిసతీమణి అన్నపూర్ణా దేవి ఆంధ్రదేశ నారీమణుల కాదర్శప్రాయమైనది. పక్షమునకు వచ్చినఫలమును తుంచినవైచుట యెట్లు మానవనైజమో, సర్వవిధముల ధన్యత నొందిన జీవితమును తుంచినవైచుట ఈశ్వరసంకల్పము. స్త్రీ ప్రపంచములో దేశ హితకార్య దీక్షాదురంధరులరుదుగ నున్న నేడు ఆంధ్రదేశము అన్నపూర్ణా దేవిగారి మరణమువలన తీరని కొరత ననుభవించుచున్నది. ఇటువంటి యాంధ్రీ నారీమణుల నొనంగ భగవంతుని ప్రార్థించుచు, శ్రీయుత బాపిసీడుగారికి మాసానుభూతిని వెల్లిబుచ్చుచున్నారము.

కవి కుమారునకిప్పు డిరువది నాలుగు వత్సరములు గడచినవి. ఆతనిది చామనదాయ శక్తిరము. ఆతడు మిగుల పొడుగుపాటి మానిసి గాడు; అట్లనిన బొట్టివాడునుగూడ గాడు. ఆతడు డెల్లపుడును దేశీయ వస్తుములనే ధరించుచుండును. ఉత్తరీయమును వల్లెవాటుగావైచి కొను నభ్యాసము గలవాడతడు. ఆతనినినీల కుంతలంబులు పరికుంచితంబులై యుండును. సర్వకాల సర్వావస్థలయందు నాతని ముఖసీమను మందహాస చంద్రికలు తాండవ మొనర్చుచుండును. ఆతడు మిత్రబృందముతో సభ్యత గలిగి, మృదువచోరచనచే వారినానంద సాగరమున ముంచివైచుచుండును.

అట్లయ్యును నాతని యాంతరంగిక జీవనమును గుర్తించుట మానవమాతృవకు కడుంగడు కష్టసాధ్యమగు కార్యము. ఆతని జీవితమంతయును రహస్య మేఘావృతమై గభీరమై, దుర్భేద్యముగ నుండును; దురూహ్యముగ నుండును. ఈయన తవిశాల ప్రపంచమున, నసంఖ్యాకంబులగు జీవులకు నివాసస్థానమగు నీప్రపంచమున నాతనికి “నా” యనువారెవ్వడును లేరట! ఈప్రపంచమున నాతనికి సుఖమనుమాట లేదు. ప్రేమైక నిదానులగు వారుండినగదా సుఖము. ఏకాంతమున, దారుణాశాప్రకంపితా ధరమునుండి, వేడినిట్టూర్పు గాడ్డులు విడుచుకొనుచు, చటుల దుఃఖావి నిద్రాశిశయము పలన, కనుగొనల నుండి బాష్పముల్ గార్చుచు’ దినములను గడుపుకొనుచుండును. ఇంత పిన్న వయస్సున బండుగులయందు భ్రాంతిని బాండ్లోలి, అన్నపానీయములయెడ నాశపీడి, భోగభాగ్యాలియెడగల బుద్ధిమాని, పరమ హంసల విధమున, బరగు’ పెండులకో?

చామరాశి కవి మానము సంస్కృతి మాయెను. సంస్కృతిమ యిట్టి తన స్వాంతముగను, బాల యెరిగింపుచునే విశ్వాసము నను, దేశజేటలు తిరిగి వేసావాడు. కాని యాతని మానము ‘శాంతి గాంచ లేదు.’ కాన దేశ పరిభ్రమణమును చాలించి, స్వస్థలమును జేరికొనినాడు. గృహమునకు వచ్చుపుడతడు శస్త్రీటిదాసుని, వేడి నిట్టూర్పులు, ప్రణయ వాయువులు, ఆనంద భవనములు, హింగ రాజములు, కీడురొళ్ళు, హృదయబంధులు, దురదృష్టజేపి వీనకాహర్షభోవమాభీలనైజ కరనమాస్రీంబులు, మొదలగు గాంగల కవితాసామగ్రిని సేకరించుకొని వచ్చినాడు.

ఈదేశాట నానంతరము, రమారమి ప్రీతి ప్రతికయందున, నీతని ప్రేమగీతములును, విషాదగీతములును, ప్రకృతి గీతములును, సృష్ట్యుదేవతాహ్వన గీతములును, నింక నన్నియో పలు తెలుగులగు గీతములు ప్రచురింపబడుచుండెడివి. మానవులకన్న నీతనికి పరిశ్రమే పరమ మిత్రములు కాఁజొచ్చినవి. ‘పాపన ప్రేమకీ గతి పాలుపడుట, భ్రష్టమై పోయె జీవితప్రాళవంబు’, అను నదియే యాతని గీతికల సారాంశము (The burden of his song). ఎల్లప్పుడును, కవి కుమారుని నోట నీవదములే వెలువడుచుండును.

ఈతని “ప్రేమగానము”ను వినినచో నీతని కొక ప్రియురాలున్నదనియే యూహింపవగును. ఈతడెవ్వరికిని తన బ్రియురాని పేరును చెప్పడు. తన జీవిత సర్వస్వమువంతయు నీతడా మెకొట్టకై ధారవోసియున్నాడు. ఆమెను అలలిత కోమల రుచిరభవ్య శృంగార దివ్య మూర్తిని’ అబ్బ! ఎన్ని విశేషణములు! ఎంత గాఢానురాగము! యీతడు తన హృదయాంత

రాళ్ళను నా గాఢముగఁ జిత్రించుకొనియెను.

అంతః ధముగ నీతనిచేఁ బ్రేరంపబడుచున్న కాళి యెవ్వతే? మానుషవృత్తియా? లేక, అమనుషవృత్తియా? ఇందే రసాన్యమంతయు నివి కి యున్నది. ఈవిషయమును దెలిసికొనుట సాధారణములైన గీతములు కాక వేరెయ్యవో? భవదశంత విశాలగర్భమునందు శాశ్వత సుషుప్తి నొసగుర్చి సౌఖ్యమిచ్చి, సాకగా ని సేకును జాలమేల? కిగుటఁజిరమ్ము ప్రేయసీ! యని దీక్షాతిదీపముగ ప్రార్థించుచుండెనె, అట్లయిన మృత్యుదేవితే యీతఁ ప్రియురాలా యేమి? ఆమెయే కానిచో సీతఁడేల నామెను ముద్దులొలుకు పలుకులఁబోలుచుచు, ఎన్నటికి వయిన దయరాద యందువడచ' యనుచుండును? — ఔ నా తండు మృత్యుదేవతనే ప్రేమించియుండును. మృత్యుదేవత యుచ్చుసుఖము శాశ్వతము. అది నిర్వాణ పదవి. మోక్షప్రసాదయగు గుగువైపున నట్టి సౌఖ్యము నీయఁజాలడు. మృత్యుదేవత యిచ్చెడు సుఖమునకు కాషాయ వస్త్రధారణము, కమండలములు, శిరోజఖండనములు, “ఫలపవనాంబుభోజన శుభవృత్తపత్రాలు”, కుండలగువవి యనవశ్యకములు. కాని యీ సౌఖ్యము ననుభవించుచోవునపుడు శాశ్వ పీకకపోవు. కవి కుమారుడైనానినయినను అత్యముచేయఁడు. అపుడుకూడ నాతనికి అనంతము మోడగును. దుఃఖబాధ ప్రసాదములనుండి యీడుకొనిపోవుచుంటిని దాయని తన్నుదానను నయించుకొనగలడు.

కవికుమారుడు ప్రియురాలి ముంగురులసొలగునకచ్చెరవంది, జామ్మజామ్మని తమ్మిపై నెమ్మిగమ్మి తుమ్మదల జమ్మనెగజమ్మ వమ్మవమ్మ

కుటలకుంతలజాలంబు నీటలసీను, అభినవాకోదలీల, దాండవమొనర్చునుని పొగడుచుండునే. ఇనువగడియలవంటి చేతులుగల మృత్యుదేవతకు తుమ్మదలవంటి ముంగురులా! అట్లయిన వాటిని ముద్దుఁబెట్టుకొనుటకీతనికి జ. కెందులకో? జుకీ దుఃఖించుటెందులకో? దుఃఖించి నిజుల నామెను. బిలఁచుటెందులకో? ఆమెను గొప్ప “చిరు చెమట నించుకించుక చమ్మగిల్ల, ప్రిణయ బానూడయింబునా వ్రజ్యరిల్లు, పూజ్యమగునట్టి కుంకుమ బొట్టు తనరయని యనుచుండునే. మృత్యుదేవతకు కుంకుమ బొట్టు! “రమ్యును స్నిగ్ధధవళాంబరంబుదాల్చి, హస్త వద్దుముఠానొక పుస్తకము దనర” అని ప్రియురాలిని వర్ణించుండునే. మృత్యుదేవతకు ధవళాంబరంబా! పుస్తకమా! కానిచో నీతని ప్రియురాలు మానవ వృత్తియా యేమి? — యేమో. ఎట్లు తెలియగలదు. కవి హృదయము గూఢముగదా!

ఆ తని ప్రియురాలెవ్వరయిన నేమి. సర్వదాయామెకొఱకయి బాష్పకణముల రాల్చుచుండును. “వేదనోదగ్గిమ”గు నాతని “రోదనమును విని వహించగలేక” యాతని “ననుసరించి, శాంతగంభీర శర్వరీసమయమందు, గోలుమని యేడ్చుకీచురాల గొంతునెత్తి”. ఆమెను దలంచుచు, రాత్రిల నిదురలేక, బంటిగా “బాన్సుపైఁ గూరుచుండి నహజ భర్ష మెడలంగ మిక్కిలి దైన్యవృత్తి..... ఏడ్చుచుండును వెక్కి వెక్కి”. మఱియు “జాణగఁ గారు కన్నీటి జాలు చీర, చెఱగుతో నొత్తి ప్రియుమున చెంతజేర్చి, ఊరడించెడువార లెవ్వారు నన్ను” అని విలపించుచు శయ్యాంతలమును కన్నీటి బిందువులచే తడిపి వైచుచుండును. పలు

సాక్షి పలు తెలుగుల హృదయ విదారకము
లగు గీతములతో నామె నాహ్వానము నేయు
చుండును “పవలుహారలు గాత్రుల నిదుర
లేక” చింతించును. పాపాణముల వివాదం బవ్వ
లిండును. గాము మంది ములలో నివసించు
చుండును. అతడు తా వలచిన కాంక్షకై దిన
దినమును గ్రసించుచున్నాడు “శత్రూనసిష్ట
దేహుడగు” సాతనబోయ్యునొంటయే కష్ట
సాధ్యుడునున్నది. ఇంత ఘోరముగా విల
పించుచున్నను ప్రేమురాలతని బోధించును వినఁ
జాలకున్నది. చిన్నను బాలికకున్నది. అట్ల
య్యును నాతోడావెవై గ్రాసించి నిమవజాల
కున్నాడు పక్షులచే నామెను రాయబార
మంపుచున్నాడు. అవ్వడపుడు “ప్రకృతిగీ
తలుహాయిగా బాడుకొంచు. నటరథలావఁ
దిరుగు విహంగరాజ! ఎరువుగా నాకు నీ రెక్క
లీగ దోయి, పోయి కనుగొందు ప్రేయురాలి
ముద్దుమోము,” అనుచుండును. అతని హృద
యము కరుణ నట్లుగా, “ఆ రకమాయక
బాల పుణ్యాత్మురాలు, లోకపావన మధుర
ప్రేమైక జీవ అమిత కోమల కనుగరసార్ద్ర
హృదయ, ప్రణయ సామ్రాజ్య దేవతా భవ్య
మూర్తి” యనుచు నామెను బొగడుచుండును.
“తెక్కలే నాకు గలిన నొక్క మొగిని, నశిత
రామత ఘోర దైత్యులు వీడి. వ్రాలకుండునె
ప్రణయి నీ పాదపద్మముగళ మందున రివ్వున
నెగిరిపోయి” చుని యనుకొనును.

కడకు, విసిరి వేసారి, యామెను హృదయ
కుహరమున నిలిపికొని యిష్టావాప్తి కొరకు
సమాదియందు నిమగ్నుడయినాడు. చాల
కాలము దనుకనలే దట్టేయుండెను. తుదకు
తన్నుదామటచినాడు. తన్నుతుత వలన హృద

యాధి కేవలము గూడ మటచినాడు. అందు
మయుడైపోయినాడు. తపోభంగ నేయట
కిదియే సమయమని భావించి యే వ్యక్తి
యాతని సమీపించినది. ఈమె యే మరద్యుని
దేవత. అంతవఱకు నామెకు కవిమూలము
సమీపమున నెవను రాజాలకబోడెను. అతని
హృదయ పీకయునంకధివసించియున్న ప్రణయ
దేవతాభిలక్ష్యలూకీలకీలికల సమీపించ నామెకు
శక్యము కాకపోయినది; కాని, యిప్పుడామె కవి
కుమారుని సమీపించ గల్గినది. కవికుమారుడు
త్వరగ తన్నుదా దెలిసికొనెను. మరద్యుని
దేవతను మూరముగఁదొలగించెను.

కాని, యామె యాతని బాసిపోవుటెట్లు?
ఆతఁడెంత గాఢముగ, స్వచ్ఛముగ నొక్కనిఁ
ప్రేమింపుచున్నాడో, అత గాఢముగ, సుత
స్వచ్ఛముగ నామెయాతనిఁ ప్రేమింపుచున్నది.
అన్యు రెవ్వరును ఆమె హృదయమునందు
చోటును పంపాదించుకొనఁజాలకపోయిరి. కవి
కుమారికీడిదే యామెకీలోకము. ఆతఁడుదేని
ప్రపంచము నర్వసూన్యముగఁ దోచు. నీకుండు
“తల్లి యెడిలోన నతఁడున్నతరుణయంతి, కాచి
కామించి మించి వరించి నట్టి, చటుల మరద్యుని
దేవత పీనగా హర్షభోపమాభిలక్షణర సహ
స్రంబులన్ బిగ్గఁగొంటిలించి, విడువకున్నది నర్వ
దా వెంటనుంటి” కనుచు శివశర విరములచే
నాపె దేహము చిల్లులు వడియున్నది. పూసనము
నొచ్చియున్నది. వేదనమర్శరమున నున్నది
ఇట్లయ్యును కవి కుమారుని కామయెడలఁ
గొంచమయినను కరుణ కలుగుచున్నది
అత్యంతానురాగమున నొకరిని ప్రేమింపు
చున్న యాతఁడొకరినెట్లు ప్రేమింపఁగలడు?

ప్రేమించుచో. అయ్యదియెట్లు న్యచ్చమగు ప్రేమయగు?

ఎంత తపించుచున్నను కవికుమారునకు ప్రయుక్తము లభ్యముకాకున్నది. ఎంతపించినను రాకున్నది. ఈజీవితమున పాపమాత్రమునే సౌఖ్యమే లేదు. కష్టములననుభవించుటకేగాక, సుఖములను జీవించుటకు నేర్చుకొనుటలేదనుచున్నాడు. కష్టములతోననే సుఖముండును, దుష్టములతోననే సుఖముండును, వీడుభ్రులోనే యుండును, అని పలుమార్లుచెప్పుచును. కాని, లేని ప్రేమయనును. జీవితమునకు వలసినది ప్రేమయనుచున్నాడు కాని యీతని వెట్టివేదాంతమీతనికే సుబోధకమగును; గాని, యన్యులకెట్లు తెలియును

అధో వాజ్మయప్రపంచమున ప్రతికాభివృద్ధియు, ప్రతికాసౌచర్యమును విరివిగానాగుచున్న యీకాలమున, కవికుమారుని గీతమాలికల సంఖ్య మిక్కిలియగుచున్నది. "ప్రేమగానము"

వృద్ధిగాంచుచున్నది. ఇంతకును యెవ్వరికయి తన జీవితమును వారపోయుచున్నాడో, ఎవరికైనంత విచార సాగరమునబడి దరిగానకున్నాడో ఆమె యొకసామాన్యస్త్రీసామాన్యయగుటచేతనే యీ తని కంతసులభముగలభ్యముకాకయున్నది. ఆమె పిలుచుటతోడనే వచ్చునా? ఆమెకందకును సమానులే. అందరనామె తృప్తి పలుపవలయును. ఆమెకు కొన్ని నియమితకాలములున్నవి. ఆకాలముందుననే యామెయు వారిని చేరును. సమయముజూచుకొని కవికుమారునిగూడ తప్పక వరించును. ఆప్రోత్సాహదేవతా పరివ్వంగనా సౌఖ్యమాతనికబ్బుటకు పూర్వమే యీతని విషాద గీతికలొకపుస్తక రూపమునుదాల్చి, పాఠకులకు విచారముగలుగజేసి, కీచురాశ్యతోపాటు పాదగూడ రొదనేయవలయునని కోరునేమో!

ఓ శాంతిశ్వాంతిః సంపూర్ణమ్.

ప్రభాతము

గీ. తూర్పు తెలవాలు చుండె నిద్దురను వీడి;
రాజమందిర మంగ శారావములకు
నావృథాతోత్సవముఁ గాంచ నిభిలమించి
పుర బహిర్భాగమున కచ్చ డగివాడ
మహివధూనుణి గోపానమన కంబుఁ
గప్పకొరియున్న నల్లని నువ్వుటంబు
మొట్టమొదటఁ దొలగించి మొ (ముమీదఁ
బిమ్మటఁ గొన్నకరముగ సాలఁ ముఁ దీయు
చున్న గాతి; రాకె మాసికొన్న యువ
ద్విగళాబ్జ మల్లలన తెలుపుచున్న
యట్లు నిన్న సారసంకాలముందు నొడ్డఁ

బడిన నిద్దురయులులందుఁ బడియు నెటులొ!
వాని ద్రోచుక ప్రాణులు పలువజూచి
కాలపురుషుండు తెల్లమొగంబు లెట్టి
వలనుగరములతో మెల్ల మెలంగ లాగు
కొనుచునున్న తెలుగునఁ; గనఁగఁగ్రక్కతి
మూర్ఖుఁ దేలుచు నున్నట్లు; పోవుచుండె
దమము; వ్యాపించు చుండెను ధవళశాంతి
దృష్టిఫలమును గాంచక దిక్కు గనక
పరితపించు ప్రాణుల కండ్ల కలుపుదీఱ
ముద్దులను మూటగట్టెడు మూర్తితోడ
దయను శైలంబువయి నూర్చుఁడుదయమందె

బ్రోత్యహముం బ్రాతవడుచున్న ప్రకృతికెల్ల
గుండపపుబూతఁ బూసి క్రొగొత్తఁజేయ,
గిరణములకుంచే గెకొని యరుగుదెంచు
చుండె మెలమెల్లనతఁడు నేత్రోత్సవముగ 3
చిన్న చిన్న మొగిళ్ళను జీల్చికొనుచు
మేటిమింటి యెడారిని దాఁకికొనుచు
బర్బతంబులపై కెగఁ బ్రాఁకుకొనుచు
బచ్చికబయళ్ళ బేరెంబు వాఱుకొనుచు
నెల్ల చెఱువుల నదులను నీచుకొనుచు
జెట్ల యాకులకును సందు చేసికొనుచు
బాల భానుని కిరణముల్ వచ్చివచ్చి
దారిపక్కను జెట్లక్రిందటఁ బరున్న
భిక్షువులబిడ్డలను ముద్దు పెట్టుకొనుచు,
మాటలాడుచు, నవ్విండు, చాటలాడు,
చయ్యయి రహస్యములు చెప్పి, చాత్మసదన
ములకు రమ్మని పిలుచుచుఁ బూర్ణమైత్రీః
జూపుచున్నట్లు లున్నవి చూడఁజూడ 4
తమకుఁ గడచిన రాత్రి యందఱకుఁ గలిగి
నట్టి గండంబు దప్పిన దనుచు దరలు
హిమకణాశ్రులు రాల్చుచుఁ గొమలుసాచి
కాఁగిలింప నొండొకరి దగ్గరకుఁ బిలుచు

పోల్కిఁగూడ్లగూముచును దెబ్బలుగుపిండు
ప్రకృతి సతిరత్న భూషణప్రసము వోలె
నలరు పువ్వులు తళతళ లాడుచుండె
లేము గన్నులు గానక చేయలేక
వయనమును దీవి యల సరోవరములందుఁ
బండుకొని లేచి నిద్దుర బద్ధకమునఁ
దడబడుచు బిల్లవాయువుల్ నడచుచుండె
నవ్వుడే రంగుపూసిన యట్లు నేల
పచ్చికలచేత నిగనిగల్ కజపుచుండె. 5
గొలుచునెల్ల యచేతనంబులు సచేత
నములువలె జీవకళలతో నమడుచుండె
ఆ ప్రభాతమునుదలి యా ప్రకృతినిఁ
గాంచఁగా నాకుఁ బదివేలు గన్నులున్నఁ
బాలుననుకొంటిఁ గాని నిశ్చయముగాను
జాలునో? చాలవో? యొకవేళ నున్న
స్ఫటికములువోలె దెల్లని జలముతోడఁ
బొలుచున్న యచ్చటికొండవాగునందు
గాల్యకృత్యముల్ తీర్చి భాస్కరున కర్ప్య
మిచ్చి మఱలితి నులట నింటివైపు.

సన్నిధానము నూర్ధ్వవాచాంతర్య తాత్ప్రీతిగాదు

పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య

3

ప్రకృతిసౌందర్యపట పరంపరలఁ జూచి
పారవశ్యాన గళమెత్తి పాడికొనఁగ
రాగమేలను? గానశాస్త్రములేల?
శుశ్రూష కలయికలును తాళగతులు నేల?

2

ప్రణయరాగాన జగము సర్వమ్ముమఱచి
యతివ నెమ్మొము వత్సాన నదిమికొనఁగ
సున్నితములేల? పలుకుల సాగసులేల?
త్రుళుకు లేలను? రూపసౌందర్యమేల?

పొలివచ్చెను దుఃఖానఁ గరగిపోయి
భోదు భోదున నేడ్చివాపోవ వన్నె
చిన్నె లేలను? శబ్దవిశేషమేల?
నేర్పులేలను? పదముల పేర్పులేల?

4

భక్తిమై మేనుమరచి నీపాదయుగము
నాశ్రయించి నుభావ నోయబ్బవదన!
బాహ్యవేషమ్ములేల? తత్వమ్ములేల?
భాగవతమేల? త్యాగయ్య పాటలేల?

వి వి ధ వి ష య ము లు

అవేశము.

క్షవరము చేయించుకొనుచున్నపుడు పురుషుల గ్రహవేశములు చెందుదురట. మెదడులో నాగ్రహవేశములకు సంబంధించిన కేంద్రస్థానము కలదట. ఈస్థానమునకును ముఖమునంజలి నాడుచును (nerves) సంబంధముండుట వలన నిది సంభవించుచున్నదని శాస్త్రజ్ఞులు కనిపెట్టెదట.

లెజిస్లేటివ్ ఎస్సెంట్లీ.

జర్మనీదేశస్థుడగు ఫ్రాంజ్ జోసెఫ్ ఫర్టువాంగ్ గారు మన సామ్రాజ్య శాసనసభను గురించి యాకింది విధముగ వ్రాసియున్నారు :-

సామ్రాజ్య శాసన సభ్యులు హాజరైన ప్రతి దినమునకు యింతైన రూపాయలు తీసికొందురు. ఈభగ్యము కాక ప్రయాణముఖర్చులు ముట్టును. ప్రపంచములో గొప్ప సభ యని చెప్పుకొనుచున్నప్పటికి, సామ్రాజ్య శాసనసభకు అధికారము స్వల్పము. లెజిస్లేటివ్ ఎస్సెంట్లీ అను పదము డాబుగనే యున్నది. వైస్రాయి తలంపు శాసనమగుచున్న దేశములో, ప్రజా ప్రతినిధి సభ యనిపించుకొనజాలదు.

ఇది యొక డిజేటింగ్ సానయిటీ వంటిది గవర్నమెంటు ఉద్యోగస్తులు, గవర్నమెంటుచే నియమింపబడిన సభ్యులు కలిసి మొత్తం 140 నియోజిత సభ్యులలో 15 మంది ఆయా వ్యాపారస్తులై యున్నారు. జోషీగా రొక్క రే కార్మిక ప్రతినిధి. ఈసభ్యుల నన్నుకొను వోటరుకు రాబడి

సాగుకు రెండు వేలుండవలెను. అందువలన సాగుకపు పనివాండ్రకు నియోజకు హక్కు లేదు.

జ్ఞాపక శక్తి.

జంతువులకు జ్ఞాపక శక్తి కలదాయుభ్రాంసుదేశములో నొక సంఘమువారు చ్చించి తీర్మానమును వోటుకు పెట్టగా ఉన్నదను వారు 8 మందిని లేదను వారు 5 గురు అగుటవలన జంతువులకు జ్ఞాపక శక్తి యున్నదని సిద్ధాంతిరించెదట!

మోటారుప్రమాదములు

కాన్స్టాంటినోపలునగరమును మోటారు ప్రమాదము జరుగకుండ నుండుటకు గాను మూగవారు ఎర్రపట్టీలను, చెవిటివారు పసుపు రంగు పట్టీలను, గుడ్డివారు తెల్లపట్టీలను తగిలించు కొనవలెనను నియామకము చేయబడింది.

డై వోర్సులు

బ్రిటనులో జరిగిన నూర వివాహములకు ఒక్క వివాహము వరకున డైవోర్సు చేయబడుచున్నది. డైవోర్సు పొందిన పురుషులలో ముగ్గురకు యిద్దరువంతున పునర్వివాహము చేసికొనుచున్నారు. డైవోర్సు పొందినస్త్రీలలో నగమునుండి మాత్రమే వివాహము చేసికొనుచున్నారు.

ఆయుర్దాయము.

విదేశములలో దామాషాయిని ఆయుర్దాయము.

ఆమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములలో ఆయుర్దాయము పెరుగుచున్నదట ఇపుడు దామాషాయిని ఆయుర్దాయము 58. కాలము గడిచినవలన దీని యీ ఆయుర్దాయము పెరుగునని శాస్త్రజ్ఞు లూహించుచున్నారు. ఫ్రాన్సులో ఇర్వింగ్ ఫిషరు గారి కిక్కిరింపనిదముగ నొకనందర్పములో తెలియపరచిరి.

సంవత్సరము.

ఆయుర్దాయ పరిమాణము.

1930	61
1940	65
1950	69
1960	72
1970	75
1980	78
1990	80
2000	82
2100	94

1881, 1921 సం॥ ల మధ్య హిందూదేశములో దామాషాయి ఆయుర్దాయము.

సం॥	పురుషులు	స్త్రీలు
1881	24.5	25.2
1891	24.4	24.9
1901	24.7	25.1
1911	24.7	24.7
1927	24.8	24.7

దేశము.	సంవత్సరము.	ఆయుర్దాయము.
నార్వే	1915	55-6
దక్షిణఆఫ్రికా	1920	55-6
హాలెండు	1915	55-1
ఇంగ్లాండువేల్సు	1910	51-5
ఆమెరికాసంయుక్త రాష్ట్రములు	1910	50-5
ఫ్రాన్సు	1910	48-5
జర్మనీ	1910	47-4
ఇటలీ	1910	47-0
జపాను	1910	44-3

పుస్తకములు.

పోర్చుగలు పూర్వపురాజగు ఇమాన్యుయల్ ఇంగ్లాండులో నివసించుచున్నాడు. ఈయనకు పుస్తకములనిన ప్రీతి. 1500 సంవత్సరమునుండి పోర్చుగీసుభాషలో వ్రాయబడిన గ్రంథముల వన్నిటిని పోగుచేయుచున్నాడు ఈయనయొద్ద పదునయిదుగ్రంథములు తప్ప తక్కినవన్నియు గలవట.

నాటకశాలలు

లండనునగరములో నాటకకంపెనీలకు నాటకశాలలుదొరకుటచాలకష్టము. వారమునకు ఆరువేల రూపాయలవరకు అద్దె యివ్వవలసియుండును. ఇంతఅద్దె అయినను లండనులో నాన్న

ఒకచిన్న నాటకశాలకై, నాటకశాలపైద్దడయి నవో 8100 వేల రూపాయలు అద్దె వారము నకు యివ్వవలసియుండును. గడిచిన జనవరి జూలై మాసములమధ్య లండను నగరములో 31 కొత్తనాటకములు ప్రదర్శింపబడినవి. దామూషాయిని యీ 31 నాటకములు ఒకొక్కటి 54 పర్యాయములవంతున ప్రదర్శింపబడినవి. అయిదునాటకములు ఒకొక్కటి 29 పర్యాయముల వంతునను 5 నాటకములు 20 వంతునను 9 నాటకములు 30 వంతునను 2 నాటకములు 40 వంతునను ప్రదర్శింపబడినవి. ఇన్ని పర్యాయములు ప్రదర్శనములు జరిగి అధికముగా నాదాయము వచ్చినను ఖర్చులు పూడ లేదు.

కూచిబీహారు మహారాణి

ఇంగ్లాండులో మెంటక్ అను ప్రదేశమున మహారాణి యిండిరాబాయి నివాస మేర్పరచుకొన్నది. ఈమె బరోడా గాయక్వాద్ గారి పుత్రిక. మెంటక్ ప్రాంతములో నక్కలు విశేషముగా నుండునట. ఆనక్కలను వేటాడుటలో ప్రావీణ్యమును సంపాదించుకొనచున్నది.

జపాను.

జపాను దేశములో రాజకుమార్తె క సింహాననార్హత లేదు.

యూనియన్ జాక్.

జనరల్ స్ట్రట్సు వారిపక్షమువారు దక్షిణ ఆఫ్రికా దివల్లికును పరిపాలించినంత కాలము బ్రిటీషు జాతీయ పతాకమును యూనియన్ జాక్ ను గౌరవించుచుండెడివారు. ఇప్పుడు జాతీయపక్షమువారు అధికారములోనికి వచ్చిన పిమ్మట యీ గౌరవము నశించినది. ఈ పతాకమును యెత్త ప్రయత్నించినవృద్దెల్ల జనసామాన్యము తిరుగబడి యూనియన్ జాక్ ను చింపివేయుచుండిరి.

మంచి విషయములు.

ఈశ్వరుని ప్రేమించు వారి హృదయములో మానవునిపై ద్వేషముండదు.

వేళ్ళు కుళ్ళిపోవుచున్న వృక్షమువలె నున్నది ప్రస్తుత నాగరికత.

ఇతర జాతులవారిని తృణీకారముగ చూచుట శ్వేతముఖుని యలవాటు. శ్వేతముఖుని యధీనములోనున్న వారందువలననే శ్వేతముఖుని యెడ ద్వేషభావము కలిగియున్నారు.

పరుగెత్తి పాలుత్రాగుటకంటె కూర్చుని మంచి నీరుత్రాగుట శ్రేయస్కరము.

మానవుడు కత్తి కఠారులతో రాజ్యము సంపాదించవచ్చును కాని దానిని నిలపెట్టుకొనుట కష్టము.

త్యాగము ప్రకృతి లక్షణములలో నొకటి.

వ్యక్తులను నడిపించెడిది కారణమే (reason) ననుష్ఠిమిద ఈ కారణము పనిచేయుజాలదు.

తగినదో తగనిదో తెలకొక కోరిక తప్పనే తప్పదు. తప్పించుకొందమన్నను తప్పదు. కొంద ట్టి కోరికలకై తమ జీవితమంతయును వృథాము చేశారు. విచారపడకు. కొందఱుమాలిమీము వానికై విచారపడి జీవితమును దుఃఖభాజనముగ జేసికొందురు. అట్టి తీరని కోరికలు గల్గియున్న వుని జీవితమొంత సుఖమైనదైనను, మహానంద మయినదైనను, దానియందొక చింతారేఖ యుత్పన్నమై యపుడపుడు మెరసిపోవుచుండును కాని విలీనమగుటలేదు — ధృవమందలి హిమ వర్షపాతముమీ! — కాని యచటగూడ నాటుమా నములు సూర్య రస్మియుండును. అటులే జీవిత మందు — అతిదుఃఖజీవితమందు — కూడ నొకప్పు డొక హాస్యరేఖ యుత్పన్నమగుట కవకాశము లున్నవి. కాని యంతలాననే యది లీనమయి పోవుచుండును. ఇది యంతయు ప్రతిభావంతుల విషయమున గాదు సుదీ! —

మాకాలవాంఛికున కొక కోరిక పిన్ననాటనే బుట్టినది దాని నాతడు మఱువజాలకుండెను. ఎట్లులైన మఱువవలయునని యాతడు కఠినయ ప్రయత్నముల నెనుక కూడ సంకల్పసిద్ధుడు కాజాలకపోయెను. అయిన నాతని జీవితమును విద్యాదీపికా రేఖ యొక్కటి మాలిమీముమధుగ రసపుతముగ జేయుచుండెను.

అకోరిక యెట్టిది? — తన చుట్టున్న యీ సంఘస్థిజూచి దీనియొక్క భౌతికపరిమాణ విష యమును గుఱుతెలిగి దానివిషయమై తన యభిప్రాయము నిచ్చుటయే! కాని యీలోక మున నాతనికి పినువారులేక యాత డూరకొ నెను. చింతా సమాద్రమున మునిగెను. ప్రాకృత్తమ నాగరికతా మిథితమగు నీయాచారముల నాతడు సంస్కరించుటెట్లు? — మహా

మహాలగు ధీశాలులెవరి టుదంబుంవలెదు! బోధింపలేదు: — విశేషమునువివరింపలేక వ్రాసిభా వాలి, యవగత్యాని, ముదారకృష్టదయుడు కైకైకవీరు పదేలించినపుడు సంఘము నిద్ర వోయెను! కా మకృష్ణుడు గంగానైకతముల నోం కాతమాలిమీము నుపదేశించినపుడే యిది చెప్పి యెగ్గలేదు! రామకృష్ణుడు ప్రేమపురస్కరముగ జేరజీర దక్షిణలేదు: — అట్టిసంఘమొక సాధారణుడు, మూలమునగు పిచ్చిగోరణిగల యొక మానవునకు నున్ననా? — సంఘమంతయుల? ఒక్కమానవుడైన చెప్పియెగ్గునా? — అట్లునే యాతడు భావపుచు, చింతనమున మునిగి తెల బిద్ధులుగాగొల్పికొనుటవలసినేమో కాలజాంఘికనకు పిచ్చియెత్తి నదని కొందఱుచున్నారు. నాకావాషిషంబును సందత నమ్మకములేదు.

కాని యెట్టి? — ఇప్పుడీ సంఘమున నిర్మలుడై, నిశ్చలుడై, ప్రాచీన జీవితాగర్భములనే పరమావధిగ జేసికొన్న మానవునకు తావులేదని యాతని జీవితమువలన తెలిసినది! — ఆనత్స మర్హినికొంతకాలమున కవగాహనమైనది. తరు వాత నాతడీలోకమును వినుగులేక పరిశీలించు టయు, దాని పరిణామమునకు నూతన భావరీతియు నీజీవిత పరిణామమునకు ముఖ్యముగ నవ సరమని తెలిసికొనెను. అశ్వతత్పూర్వముగ నొక భావరీతియు, దానిని మఱుగుపరువక లోకము నకు వెల్లడింపటయు ముఖ్యత కావశ్యతమని యాతడుచెప్ప చుండెను. నిర్మలుడై, నిశ్చలుడై, నిరాడంబియై, సత్యవాద్యై హృదయపూర్వక ముగ నెవ్వడీ ప్రకృతి నారాధించునో యాతడే జీవిత తత్త్వమును దెలియుట కర్హుడని యాతని యభిప్రాయము!

జీవితతత్త్వమే కవిత్వమునడల మాకాల

జాంఘికుడ క కవి. — ఇట్లు తన పొగడిన నాతని కనహ్యమున నుండును. — అట్లును నాదితో రాతమ వచ్చిస్తే “గడ్డిమేయును తల్లైకెత్తు వారలు త్వవేల్లలగుదురేని, నేనునొ తత్త్వ వేల్ల” అని చెప్పచుండును. ఇట్లు జీవిత తత్త్వాన్వేషణమున పరిశ్రమించుచున్న కాల జాంఘికుడు కొంతకాలమున కొకవింత యూహ జనించినది. — కాలము తటిచ్చులన శీఃము! — అది యెప్పుడేకవ్వదు మాటిపోవుచుండును.

అందుచే కాలజాంఘికు డొకసంఘమేర్పఱచి దాని సమాజమందిరమునందుండు ప్రతిజ్ఞల జదువ నేతెంచువారలకు నెలకొకతూరి యువన్యాస మూలమున తన యభిప్రాయములను వెల్లడించుట యుక్తమనితలచెను. తనయభిప్రాయముల నెవ్వడు వివక్షపోయినను నరియె! పాటింపక పోయినను నరియె. — ఈప్రపంచమున ప్రతి వ్యక్తియు తన యభిప్రాయము నొకదాని నొక విషయమున కలిగియుండుట కర్హుడు అందు కాలని కనేకవిధములుగ హక్కుగలదు. అందున కాలజాంఘికున కీయభిప్రాయముకలిగిన తరువాత నాసంఘ సంస్థానకై యత్నింపమొనరించెను.

అసంఘమున కాలకు తానుగాక వజ్రిద్దఱును చేర్చకొనడలచి యాయూరనేమున్న వాణీసంజాతుని, లీలాశుకునికూర్చి, “మూడు మూర్తుల సారంపు ముద్దయనగ” నీగుణదర్శనీసంఘము నేర్పరచెను. వీరచ్యుతుండున యువన్యాసధోరణికి యీభారజనులం వీరిని మామించుచుండినను కాలజాంఘికుడు మొండిభైత్యముగాని ప్రతినెల యు నువన్యాసమిచ్చుట మానలేదు. కృమి కృమిముగ పీరిమిచెప్పదురో చూతమని కొందఱు రాబ్రాంధరించిరి. ఇట్లు నభికులపంఖ్య యభివృద్ధికాగా నొకనాడెవ్వరేని కాలజాంఘికు

నితో “నుహళయా! మీయువన్యాసముల నేవక్రకయందేసి ప్రయరింపరాదా?” యని ప్రశ్నింప కాలగా ఘికుడు “నే నేదో వెట్టివాడను! ఇష్టమువచ్చినటుల వాగుచుండును. ఇట్టి ధోరణి ప్రశ్నికలగూడ నెందుల? అందఱును నవ్వుటకా?” యని యాతనికి బదులిచ్చెను. అపెద్దమనస్కుడట్లు చెప్పినను వినక బలవంతము చేసి పత్రికామూలమున తన వాగ్ధోరణి ప్రయ రించుటకు బాసచేయించెను. అందుచే వారువన్యాసములిచ్చునపుడు వానిని వ్రాసికొనుటకొక విలేఖరి కావలసియుట తెలియుటయు, నేనందులకై వాఁవద్దకేగి యాపని నేచేయగలనని చెప్పితిని. వారును సంతసించిరి.

నే నాసంఘవిలేఖరినైన తరువాత వాణీసంజాత లీలాశుకుల గుణముల తెలిసికొంటిని. — వాణీసంజాతుడు మేధావి యని ప్రతీతి కాని యాతనిది కుతర్కముట! — అవిషయమెంతవరకు నిజమో యోచించుటకు పాఠకులకును శ్రోతలకును నధికారమివ్వబడినది. వాణీసంజాతుడు కవి, భాషాభిజ్ఞుడు. కవియగుటవలన నాతడెల్లపుడును కాలజాంఘికునిగూర్చి, “దేవ! మా యాంధకారము + ప్రోవదోచిజ్ఞానకాంతి నొసంగెడికి భానుడీవ!” యని పొగడుచుండును. కాలజాంఘికుడును ప్రతిమానను “శబ్దాక్షర సుధావిలసిత మహిమాలాలన మైత్రీప్రసంగముల నాటిదేటి, పాండితీప్రకర్షాస్వాదిత యమృతధారానిపాతసింధుబగు వాగ్ధోరణిరంగడోలిక అనూగులాడించెడి వాణీసంజాతుడు” అని యాతని ప్రశంసించుచుండును. వాణీసంజాతునకిట్టి ప్రశంసయుర్హమగునా కాదాయని తోపవచ్చును. దానిని నిర్ధరించుటకు నాకు శక్తి చాలదు. కాని నాయభిప్రాయము

మనిన నాతని కపితయందంత మాధునియండదు. లేదనియే చెప్పవలెను. కాని యాతడేదియో తనయొనందముకొరకై వానికొని, దానిని పాడు కొని సంతోషించుచుండును. ఆకళితయందంత భావముకూడనండదు. కాని — యంతకవితా శక్తిహీనుని కపితన గూర్చి చెప్పలేల నందురా? అతనిని కొన్నిపాదముల నచ్చుడవును కాల బాంధువును తనయుపన్యాసము వినుచుండును కనుక. కాని వాణీసంజాతుని యభిప్రాయమే మనిన “కవితనవరికి చేతిగనులు వారు విధి ప్రేరేపితమై వెలువరింతును. అది హృదయమున నుండు నొకకథను జలవర్షిని. కాల నీవలకు వెలువరించు మహిమ కవిదికాని కలతదికాదు! ప్రేరేపనానవునకును భావములందును. కొండలు పైకి వ్యక్తీకరింపగలదు. కొండలుకది యసాధ్యము. అట్టి హృదయభావముల మధురముగ వెలువరించునాతడే కవి!” అతడెట్లు పోనను తన యనంబద్ధగీతముల జూచి మురిసి పోవు చుండును.

లీలాశుకుడు కూడ నొక విధముగ కవియే. అతడు కూడ వాణీసంజాతునివలెనే ఛందస్సుతోను, పదములతోడను కుస్తిపట్టుచుండును. కాని వారిద్దరును కొంతభేదమున్నది! వాణీసంజాతునకు కొన్ని భావములుండును, ఆ భావముల నాతడు వ్యక్తీకరింపగలడు, వెలువరింపగలడు. కాని లీలాశుకునకట్టి యవస్థలు గలుగలేదు. అతడేదియో పద్యములవలెనని కూరుచుండును. గాని యొకదినమంతయు గడవినను పద్యమాలిము—

లీలాశుకుడు సిరబుద్ధిగలవాడుకాదు. అతడు కొంతకాలము క్రిందట నొక చిత్రలేఖనాచార్యుడట! ఎవుడో యోగిని తెలియదు. అతడు

చిత్రించు పటముల నెవ్వరును చూచట కొరవను దున నాతడావనిని మానుకొనెను. అవాసన యీతని కుత్సందుగ నీతడు వాగంజాతుడు నొకనాడు “కవితా ప్రపంచమునంత మోహింపజేయున గాన నది కళలలో కెల్ల గొప్పద”న నభిప్రాయము వెలిబుచ్చునపు డందుని చిత్రలేఖనమే గొప్పదను నభిప్రాయమును చెప్పెను. అందుపై వానిద్దరు వాగ్యుద్ధమునకు డీకొనిరి. కాలబాంధుకడడువచ్చి “మిత్రులారా! టూరు పోరాడు టనసరము ఎవరేని భావములను రెండు వినములుగ వెలువరింపనగును. హృదయభావమును కవిత్యమునను చిత్రమునను కలువరింపవగను. భావములవల్లనే వచ్చిన యా కవితా కుత్రలకు జన్మస్థాన మొక్కటియే!— మిఁకొక యుదాహరణ మిచ్చుచుంటిని, గమనింపుడు!— పార్వతికిని గంగకును జన్మస్థాన మొక్కటియే. అదిమంచుకొండ. పార్వతి యంగ సౌప్తవముతో నలరాచున్నది. గంగకూ లంకవయై ప్రవహించుచున్నది. నకల జన్మ పావనియై సంతోష ప్రాచురిని యొప్పుచున్నది. పార్వతికూడ పర్యజనామోద సంతోషయ్యె! కాని వీరద్వజిలోను గొప్ప యెవ్వరు?— అవిషయమును శివుడ విర్ణయింపజాలక శరీరమునందు సగభాగము పార్వతికిని తలను గంగకును నెలవులుగ నొంగెను— సర్వవిధముల వీని పోలియున్న కవితాచిత్రాల నేదిగొప్ప?— మనము విర్ణయింపగలమా?— కాన వాదింపనేల?” యని చెప్పిన కి వాణీసంజాతుడును, లీలాశుకుడును కూడ నొక మూసు కొనిరి.

తరువార లీలాశుకుడు కూడ కవిత్యము ప్రారంభించెను. అందుచేత వాణీసంజాతునిది

నాగులేదని యీలేడ. యీలేనిది నాగులేదని
యూరిమను సర్వదా జూనుచుండి. కాని కాల
జాంఘికుడు మరల నీవాదనను కూడ సంభ
మొకరైనను. అతడ యీ వర్తితోడను "సోదరు
లారా! బలవిషయమహాను గమనింపుడు ఇద్దరు
చేసిన యొకేనంటక మెట్లుల ఎదులకొందు
నేను నుండనో యెట్లులనే యిద్దరు కలితమాడ
భేదముగనుండును. కాని యీ వేదమిక యిది
అది మాకవిభావములు, హృదయమందు—
బాధించుచున్నది! అట్టిభావనకు హృదయమా
నకు కారణము విధియే! కాబట్టి విధిల్లముగు
కలితకు గర్హించుట కష్టములేదు. అందున
నొక కలిత యొకరి కనాబద్ధముగ నుపించినను
గర్హించకూడదు" అని చెప్పెను. అక్కడితో
వారి వారి వాదములను మాని సర్వవిధముల
వారు సర్వవిషయములం దేకీభవించుచుండిరి.

అట్టిదరును కూడి కాలజాంఘికునకు నహం
యులై నిలచి మామృత వగరమున, పోషలం
దరును తిట్టుచుండినను వెరువక గుణవర్ధనీ సం
ఘమును స్థాపించి, యీ పురవాసులకు వృత్తి
మానమున నుపన్యాసము లిచ్చుట ప్రారంభించిరి.
ఇక, వీరు చర్చించు విషయములు సాంఘిక,
మత, నైతిక, వేదాంతసిద్ధిగతులగున్చి యుం
డును. అవి వారు ముగ్గురును కలిసి చర్చించి
వారివారి యభిప్రాయముల నన్నియు నేకీభవించిన
తరువాత ముగ్గురి యభిప్రాయాను సారము
నుపన్యాస రూపముగ పాదులకొనంగుచుండిరి.
నేనీ చర్చలయందుగాని, యుపన్యాసములందు
గాని పాల్గొనుట లేదు. ఉపన్యాసము లిచ్చు
వపుడు వానిని వ్రాసి వ్రాసురించుటయే నాపని.
మొదటి న్యాయమున మానంపు సిద్ధిని తెలుపు
మని కాలజాంఘికుడునన్ను కోరినందున నేనిట్లు
మాకు తెలుప సాహసించితిని.

సంసక్రత భాష

శ్రీకర్ణకాలెం కుటుంబశాస్త్రి గారు.

గీ॥ మున్ను వాల్మీకు నాశ్రమమ్మున జనించి
కుశలవిషయమారకులతోడ కూసీవు
గడిపితివి కాదె కడు మిద్దుగా న్వడియ
తైశవ బును, మాతృభాషాకు హారీ!
గీ॥ బహుశః మనీ రత్న శోభితాభరణములను
లెక్కనిను మిక్కిలముగ న్నచి న్న
వాదయని యెంతయో యాదరించి
వరలితి కాదె, పిత, గీర్వాణరాణి!

గీ॥ లలితభోజభూషణి సభారంగమందు
లక్ష్మితోకూడి సహజ వైరంబువీడి,
లీలతోడుత కనకదోలికలనూగి
నావుగా నాడు, దేవభాషావధూతి!
గీ॥ కాని-దురదృష్టవశమున-కాని కాల
మేగు దెంచెను-నిన్న కన్నెత్తి చూచు
వారలును కాసరారు గైర్వాణి! నేడు
ఇంక నీగతిని వెయూహించుకొనుము॥

శా॥ నిత్యండున్ ద్విగుణాత్మకున్ జితపురాసీనుడు శుశ్లోకుడున్
గాత్రాయన్యధిరాధుఁడున్ మునిమనఃకమోగు చిన్మూర్తియున్
సత్కుండాది కుటుంబి యాది జటియామ్నాయాంత సంచారడున్
భూత్వక్తుండును నృత్యసంభ్రముఁడు శంభుండిచ్చు నిష్కర్థములే.

మ॥ భవ ! వద్రాప్తుఁడొకండ యీక్షితి నభోవ్యాప్తాంశకారంబుఁ దో
చి వెనక లోచన గోచరుడగుఁగదా శ్రీకంఠ ! నీవన్నఁ గో
టి వివస్వంత మహాప్రభాయుతుఁడవై తీవిన్ బ్రకాశితు నా
యవివేకోగ్గితముంబుఁ బావుట యశశ్శృంబొనె నీకోశివా !

ఉ॥ ఏనరవర్షుఁడెప్పుడు మహేశ పదాంబుజ నేవసేయు న
వ్యానిని గాంచి దండి నిజవక్షుఁడు దన్నునటంచు నెమ్మదిన్
గ్లాని వహించు, వాని పదకంజములన్ గని దేవతావళుల్
మానిత మాళి రన్నచయ లాలిత కాంతులఁబూజసేయు, న
వ్యానిని ముక్తికాంత వరభావమునకొ సుఖజేయు నిచ్చుట.

క॥ నానాసందాశ్రుజలా
నూన స్ఫుట పులకల క్షితో వ్యద్యోగ
స్థానము ముముక్షు సేవ్యం
బై నెగడెడు వైవభక్తి బ్రార్థింతు మదిన్.

క॥ అమితము దమ్మతనానం
బమలంబగు తృప్తదయుగమనుగోష్ఠమునం
దు మదీయ భక్తి ధేనువు
నుమహేశా ! పశుపతీ ! కనుంగొనుము కృపకొ.

చ॥ జడత పశుత్వమున్ గుటిలచారత ఘోరకళంకితాదులన్
గల్గినవాఁడఁగాను శివ ! కన్గిన నీతలమానికంబుగాఁ
నలగినవాఁడనాదు నలయ్యుండు దేశిక దూరుఁడున్ గళం
కలసితుండున్ నిశాచరుఁడుగాఁడె శిరోమణిగాఁగ శంకరా !

ఉ॥ భాసురభావచాపమును భక్తిగుణంబున వంచి యల్ల కై
లానవతి స్మృతి ప్రదరలఃఖులచే ఘనవంక కత్తిసం
తాన మొనర్చి నెమ్మది ముదంబునుబొంది సుధీవరుండు మా
హేశ రమా విలాసము వహించి చరించి సుఖించు నెంతయున్.

చ॥ భవపద పుష్కరంబు ననభక్తిఘనాఘనమాల తుష్టి వృ
ష్టి నెలయఁజేయుచున్నదది చెల్వుగనేని మనస్తటాక మం
దు వజలు నాతఁడే యిల ఘనుండగు నాతని జన్మ సన్మయ లో
మిపుల ఫలించు సంతతమతీక విలోచన! పాపమోచనా?.

శా॥ దేవా! భర్తృవియోగముగ గనిననాతిగ బోలె త్వత్పాద రా
జీవార్చారతి గల్గు నామది భవచ్చింతన్ బానర్పంగ మో
హవేశంబును బొంది స్థైర్యమునకై సాంబా! భవధ్యానసం
సేవా ధర్మన కీర్తనాదులకుఁ దాఁజింతించు నశాంతమున్.

చ॥ సదయ! బవత్పదాబ్జ పరి చర్య నొనర్చుటయందు శిక్షచే
బాదలె విధేయతన్ దనరె; బాల్వుగు శుద్ధమనంబు నొందెదవ్వ
త్పదవనశాశ్రయంబుగనె భావభవారి! మహిమబుద్ధి న
ద్విధి నొనరింపు దాని కుపదేశము దేవ! నవోడకున్ బలెక.

మ॥ సతమున్యోగి మనస్సరోజ దళ సంచారక్షమంబౌ భవ
త్తత పాదంబు కఠోర ఘోర రవిజోడ్యద్యక్షమున్ దన్నుటా !!
శితికంఠా! యదియెట్లు త్వన్మృదు పదశ్రీగూర్చి శోకింతు మా
నిత యుష్మత్పద దర్శనంబిడు భవానీనాథ! చేనొత్తెడక.

శా॥ పూజాద్రవ్య సమృద్ధికూర్పఁ బడెనో భూతేశ! యల్లమ్యునే
యోజక బూజ యొనర్తు దుర్లభవమునై యొప్పురు క్రోడత్వముకొ
రాజద్రివ్య ఖగత్వమున్ బడయ; గానంద్యచ్చిరఃపాదముల్
రాజాకల్ప! తదీయవేషధరు కా రాజీవనేత్రుండు నా
రాజీవోద్భవుఁడెన్ గనన్ గలిగినారా! త్వచ్చిరః పాదముల్?.

క॥ గానము విషము కలాపము, వాసుకి వననంబు తోలువాహనము వృషం
బోసాంబ! నీకుగలవే, మీశక్తుడ వీవు? భక్తి నీవె మహాత్మా!

క॥ సోమ కళాధరమౌళియుఁ గోమల ఘనకంఠమును నకుంఠము గిరిజా
రామాభిరామ తేజము, మామక హృదయమున నిలుచు మక్కువ నెప్పుడుకొ.

పద్మరహస్యము.

సు:— ఎంతమాట. ఇదంతయు మీచలవే, మాజీవితము, నాకుమారుని విద్యాయంతయు మీదయవలసినే.

శాం:— నేను పోవలెను. పోవుటకు ముందు మాశశిని చూడవలెననియున్నది. చూడ వీలగునా ?

సు:— చూడవచ్చును. భయము లేదు.

శాంత లోన బ్రేవేళించి నిద్రపోవుచున్న శశిభూషణుని జూచినది. దివ్యసుందర బాల విగ్రహమును గాంచి సంతసించినది. ఆమె కేదియో స్ఫురించినది. “ఇంత లావణ్యరాశి అనామకుడుగ నుండవలెను.” అని విచారించుచు శాంత యాప్రదేశమును వీడెను.

కాళీచరణుడు కవటవేషమును బహు నేర్పుతో నిర్వహించెను. శశిభూషణుని మోము దిలకించుచు శాంత యశ్రువులను రాల్చుచున్నప్పుడు, కాళీచరణుడు కవాటమును దెరచి యామెను జూచి వెంటనే కనులు మూసుకొనెను. ఒక నూతన స్త్రీకింత యాకాటమెందులకు ? ఇదియే కాళీచరణుని సందియము.

అక్షణమునుంచి కాళీచరణుని హృదయములో నాందోళన పెచ్చు పెరిగెను. తన సూక్ష్మబుద్ధి నంతను ప్రయోగించి యంతకాలమునుండి తన తల్లి దాచుచున్న రహస్యమును బయలుపరుప కృతనిశ్చయమయ్యెను. తన తల్లికేమి రహస్యము గలదు ? ఆమెకు రెండు వివాహము లయినవా ? ముమ్మాటికిని కాజా

లదు. తనకును కాళీచరణునకును వయస్సున భేదము ఒక యేడాదిమాత్రమే. యేడాదిలో తన తండ్రి మరణించుటయు తనవార తన తల్లి రెండవ పెండ్లి చేసుకొని శశిభూషణుని గనుటయు, పిమ్మట రెండవ భర్తకూడ మరణించుటయు ససంభవము. కనుక నీరహస్యము తనకు చెందినది కాదు. ఈరహస్యము కేవలము శశిభూషణునకు చెందినదే. ఇటువంటి వివిధాలోచనలు కాళీచరణుని తత్తరపెట్టసాగెను. అంత నాతడు బయలుదేరి తన తల్లి పూర్వము నివసించియున్న గ్రామమునకు పోయి తన తండ్రియొక్క చరిత్రను దెలిసికొన బ్రయత్నించెను కాని లాభము లేకపోయెను. ఈవిధముగా మరికొన్ని సంవత్సరములు గడిచి పోయెను.

—: పదవ ప్రకరణము :—

ప్రమాదము.

అది డిశంబరు మాసము. ఒకనాడుదయమున కాళీనగరమునందలి గంగానది యొడ్డున ప్రజలు గుంపులు గుంపులుగా జేరుచుండిరి. అచ్చట నేదియో ప్రమాదము జరిగినట్లు తెలియవచ్చుటచే నింకను జనమధికముగా రాసాగిరి. ఇరువురు యువకు లెల్లరి దృష్టుల నాకర్షింపసాగిరి. వారిలో నొకడు నృహళప్పి పడియుండెను. ఆయువకుడు గంగానదిలో నీడుచు లోతుకు పోయి యచ్చట మునిగిపోయెను. అతనికి పరిచర్య చేయుచున్న రెండవ

యువకుడు ధైర్య సాహసములతో నదిలోనికి నుముకీ యీదుకొనుచు బోయి తన స్నేహితుని రక్షించుకొనెను. అందరు నాతని ధైర్య సాహసములను మెచ్చుకొని వేనోళ్ల కొనియాడిరి. ఈయువకుడు మనకు నూతనుడు కాదు. మనకు చిరపరిచితుడగు శశిభూషణుడే ప్రమాదమునొందిన యువకుని పేరు సతీశుడు. వీరిరువురము కాశీనగరమున హిందూవిశ్వవిద్యాలయములో సహాధ్యాయులు. వీరిరువురికిని స్నేహము మెండు. నిరంతర మొకరి నొక రెడబాయక సంపదించుచుండును. ఆకారణమున, సతీశుని ప్రాణము రక్షించినందున సతీశుని కొరికమీదను, కెలవులలో గల కత్తా నగరమునకు శశిభూషణుడు బోదలచెను.

సతీశుని పుత్రులము పాఠకులకు బెజువ మరచితిమి. కలకత్తా నగరమున నుద్ధీంద్ర రాయలు సంతానము గలిగియుండెనని వేరొక ప్రకరణమున వివరింప బడినది. ఈసతీశు డానుద్ధీంద్రునియొక్క కుమారుడే వయస్సున సతీశుడు రెండు మూడు వత్సరములు చిన్న. రూపమునందు శశిభూషణ సతీశులకు నెంతయో బోలిక యుండుటచే చూచునారెల్ల రాశ్చర్యపడసాగిరి. ఒకరిది కలకత్తానగరము మఱియొకరి జన్మస్థాన మెవరికిని తెలియదు ఇటువంటి యువకుల నొకచో కేర్చుటయిందు గల విధాత్మ్యవై చిత్యమును పాఠకులు గమనింతురుగాక!

—: వదునొకండన ప్రకరణము :-

న త్కారము.

తన కుమారునికి సంభవించిన ప్రమాదమును విని పద్మభయ సంభ్రమములతో గొట్టుకొనసాగెను. “ఇటు విడచి దూరదేశమునకు

బావుచో నేదియో ప్రమాదము రాగలదని యప్పుడే యనుకొంటిని. వాని నచటికి మీరెందులకు బంపవలయును?”

సుధీం:- పద్మా, సతీశునిపై నీకెంత ప్రేమయో నాకు సంత ప్రేమయే గలదు. ఇంటియొద్ద మనము గారాబము చేసినచో బిల్లులు ముచ్చందక్కరకు రావరకు. కనుక దూరదేశములకు బంపుటయే యుత్తమము.

పద్మ:- తక్షణమే మన మచ్చటకు బోవలయును;

సుధీం:- ఈ ప్రమాదము జరిగి నేటికప్పుడే వదునయిదు దినములు గడిచినవి. సతీశుడు దాను సుఖముగా నుండినట్లును నాలుగయిదు దినములలో తనమిత్రుని దోడ్కొని యిచ్చటకు వచ్చునట్లును జాబు వ్రాసియున్నాడు. మనమిత్రలో నాతురతతో బాంకర్కరలేదు. ఈశశిభూషణుడెవ్వరో!

పద్మ:- ఎవరయిననేమి? సతీశుని ప్రాణములను గాపాడినవాడు గనుక మనకు ముఖ్యబంధువే అతనిఋణమును మనమెన్నటికి దీర్చజాలము. శశిభూషణుడు భాగ్యవంతులకుటుంబమునకు జెందినవాడేనా?

సుధీం:- లేదు. చాల పేదవాడని తెలియుచున్నది.

పద్మం:- పేదవాడయిననేమి? మనము నత్కరించియే తీరవలయును అనుకొనుచు సంభాషణ ముగించి యెవరిపనియందు వారు ముగ్గులై యుండిరి. నాల్గదినములు గడచినవి. శశిభూషణ సతీశులు వసంతవిలాసమును జేరుకొనిరి. వంపతులికపురును శశిభూషణుని మిగుల గౌరవించిరి.

పద్మ:- నీవిక చదువు చాలించ దలచు కొను నట్లును యేదయిన నుద్యోగములో బ్రవేశింపదలచినట్లును, మానతీసుడు చెప్పియున్నాడు. అటువంటి యుద్దేశ్యమును మరల్చుకొనవలెను. నీభావిదశ మావయి నిడుము. శశిభూషణుడు కొంచెము శంకించెను.

సుధీ:- శంకించెదవేమి? నీమనస్సులో నేమున్నదో తెప్పక చెప్పము.

శశి:- నేనుకొంచెము బాహుటముగా చెప్పుచున్నందులకు ఉమింపుడు. నేను గొప్పకుటుంబమునకు జెందినవాడనుకాను. నాతండ్రి యొకానొక రైల్వే గార్డు. రైలుప్రమాదములో చనిపోయినాడు. మాయమ్మ నిరాడంబరజీవి. ఆమెకు లభించుకొలదిపాటి పింఛనుతో కాలము గడుపుచున్నది. మేము నిలువేదలము. ముందుకు వారిలేదు. గొప్ప వారి సంబంధము లేదు. ఈ గాజసాధములో నే నొక కాకివలెనున్నాను. శరీరకష్టముచేసి సంపాదించుకొనవలసియున్నది.

సుధీ:- ఇదియేనా నీయాక్షేపణ?

శశి:- అవును మీకు నేనెంతయు గృతజ్ఞుడను. మీకును నాకును హస్తమతకాంతర భేదము గలదు.

సుధీ:- నీవు కడు ధైర్యముతో దెలిపినందులకు నాకెంతయు సంతసమగుచున్నది. నీవు నిష్కవటివి.

అంతటితో వారికి సఖ్యత యేర్పడినది. ఎన్ని పర్యాయములు బోనుద్యుక్తుడైనను శశిభూషణుని బోనియ్యలేదు. ఈయుదంతమును దెలియవరచుచు శశిభూషణుడు తమతో నుఖముగా నున్నాడని సుముఖికి జాబు వ్రాసియుండిరి.

శశిభూషణుని జీవితమునందు గలిగిన యీ యద్భుత మార్పునకు కాలీచరణుడెంతయు వగచెను. వసంతవిలాస మిపుడు శశిభూషణునకు స్వంత యిల్లయినది. కొన్ని దినములు గడిచినవి. శశిభూషణు డాప్రదేశము నందలి ప్రకృతీవైచిత్ర్యములను దిలకించుచు తన పూర్వజీవితమును స్మృతికి దెచ్చుకొని ప్రస్తుత జీవితముతో బోల్చి చూచెను. సర్వభోగముల ననుభవించుచు నానందదోలికల నూగుచుండెను. వసంత విలాస మను పదమును మాటిమాటికి స్మరించుకొనుచు యానందించుకొను చుండెడివాడు. వసంత విలాసములోనికెల్ల సుధీంద్రుని వతనాగారము శశిభూషణున కెంతయు నచ్చినది. నిరంతర మావతనాగారము నుదలి గ్రంథములను దిగువేయుచు నడుమ నడుమ కిటికీల గుండ ప్రకృతి సౌరభ్యమును పీక్షించుచుండెడివాడు. ప్రతి దినము వేకువకామ ననే మేల్కొంచి గ్రంథవతనా మగ్నుడగుచుండెడివాడు. ఒకనాడేదియో గ్రంథమును తిరుగవేయుచుండ సుధీంద్రుడచ్చటికేతెంచెను. శశిభూషణుడు లేచి నిలబడి ఆర్యాకాలేజిలో చదువుకొనునప్పుడు విశ్రాంతి లేక నేదియో యొక పని చేయుచుండెడివాడను. “సోమరితనము నీకు నరిపడదు కాబోలును. నేనొక యుద్యోగము నిచ్చెదను. అది నీకెంతయు తగి యుండును. చాలకాలమునుంచి నేనొక యాంతరంగిక కార్యదర్శని వేసికొన దలచుకొనియున్నాను. పెద్దవాడనగుచుండుటచే సోమరితన మలవాటు పడుచున్నది. ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములను వ్రాయుట, లెక్కలను వ్రాయుట, మున్నగు కార్యములను నిర్వహించుట కొకగు కావలసియున్నాడు. నీవంగీకరించేయెడల సంతసముతో

నాభాగము నీమీదనే యుంచెదను. నెలకు రెండు పదల రూప్యములు వేతనము నిచ్చెదను. శిశుమాత్రమున నీవు మాగృహమును విడవల సనుమా !!

శశిభూషణుడు సుధీందుని కాంతరంగిక కార్యములపై జీవితమునందు మరియొక మెట్టి క్షేమము.

-: పండ్రెండవ ప్రకరణము :-

పూదా సంచి.

శశిభూషణుడు వసంత విలాసమును తేరు సరికి, శాంత యుతు లేడు. గ్రామాంతరము బోయియుండెను. శశిభూషణుడు వసంత విలాసమున తేరున యారుమానములకు శాంత యుచు టికి దిగి వచ్చెను. ఆమె నూతన వ్యక్తిని జూచెను గాని యావ్యక్తి శశిభూషణుడని తెలిసికొనలేదు. శశిభూషణుని తొమ్మిదవ యేట జూచెను కాని తరువాత నెన్నడును తిరిగిచూచి యుండలేదు.

ఉప సుధీంద్రుల మేనగోడలు. వయసు పదమూడు వత్సరములు. తలిదండ్రులగు లలి తావినయ భూషణులు ఉమను వసంతవిలాసము ననే యించుచు వచ్చిరి. ఇందులో బ్రత్యేక కారణము లేకపోలేదు. సుధీందుని యాస్తి తమకు లభించుననెడి యాస యేనాడంతరించి నదో, అనానాడే ఉమాదేవిని వసంత విలాసము నకు బంపిన యెడల నామెపై పద్మా సుధీంద్రులకు వాత్సల్యము జెరిగి సతీకుని కిచ్చి వివాహము జేతురని వారి యాశయము. పద్మా సుధీంద్రులు ఉమాదేవినికన్న కూతురుగ భావించి పెంచుచు వచ్చిరి. ఆమె యిప్పుడు మేరీ కళా శాలలో నాలుగవ ఫారము చదువుచున్నది. ఒక నాటి మధ్యాహ్నము ఉమ, పద్మ, శాంత

మువ్వురు నిష్టాగోష్ఠి నల్పుచుండిరి. ఒక ముత్యాల సరమును జూపి ఉమ "అత్తయ్యా, కళాశాలలో నాకు బహుమానముగ నిచ్చిన యీ ముత్యాల సరమును జూచితివా? దీని నెన్నటికిని వదలను. దీనిలో నేది యో మహిమయున్నది. దీనిపై నాకమిత ప్రేమ" యని యనెను. శశిభూషణుడు వసంతవిలాస ములో నతి చనువుగ సంచరించుచుండుటచే నీమాటలను వినుచు "నాకును చిన్న తన ములో నెవరో బహుమానమిచ్చిన నా యీ పూదాసంచిని చూచితిరా?" యని యనెను. ఉమ సిగ్గున యటనుండి వెడలిపోయెను. పద్మ యాపూదా సంచిని గైకొని యిటు నటు తిరిప్పి బాగుగ నున్నదని యిచ్చివేసెను. శాంత మాత్రము కొంచెము కలవరమొందెను.

వసంత విలాసమునందలి నూతన వ్యక్తి శశిభూషణుడనియు, శశిభూషణుడు సతీకుని కాపాడి ప్రాణదాన మొసంగెననియు శాంత తెలిసికొనినది.

శాంత ముఖము వివక్షము నొందినందున యవ్యస్తత నెవంబున నచ్చోటును వీడెను. పద్మ తన సోదరి కేదియో బాధ కలిగెననియు, విశాంతి కలిగిన నామె కూడుకొనుననియు తలంచి స్వకార్యమగ్నయై వెడలిపోయెను.

శాంత మోము తెల్లబడినది. దైవఘటన మున తన సోదరి కుమారుడు సోదరిచేత చేరె ననియు, నొకరినొకరు పోల్చుకొనక నొక పంచ నివసించుచున్నారనియు నామె గ్రహించినది. నిగ్రహము నశించుటకు శాంత కిదియే ప్రధమ పర్యాయము. ధైర్యము, శాంతము, జాగరూకత శాంతలోనుండి మాయమైపోయినవి. ఒక క్షణములో నుద్యోగమున "పద్మా, యీతడే

నీపియ సుతుడు" అని యెలుగెత్తి యరచెడిదే కాని వెంటనే సిగ్గిహించుకొని వెనుకకు మరలి నది. ఆమె రెండు చేతులను కలిపి యేమియో యాలోచింప దొడంగినది. తాను చేయుచున్న కార్యము సమంజసమా, సోదరి గౌరవమును కాపాడుటకై నను తల్లిని కుమారుని యెడ బాటుచేయుట న్యాయమాయని యాలోచింప సాగెను. "నేనే కారకురాలిని. పద్మకొరకే యీరహస్యమును దాచితిని. ఇప్పుడైన నేనేల తొండరపడవలెను" అని తలపోసెను.

శాంతిహృదయము నిలకడ నొందినది. సర్వము నాశనము కాలేదని తెలిసికొనినది. రహస్యము సురక్షితముగనే యున్నదని యూహించినది. వసంత విలాసపు రాణియగుపద్మ శశిభూషణుడు తన పుత్రుడని యెరుగనే యెరుగడు. శశిభూషణుడును పద్మ తన జనని యని యెరుంగడు. "ఈవిషయమును వీరికి దెలియ పరచువారెవరు? సుముఖు వచ్చినను, చాల కాలముక్రింద నొక పర్యాయము మాత్రమే చూచియున్న పద్మయి పుడనవాలు పెట్టబాలడు పద్మ సుముఖునే యెరుగడు. నిరాశపడ నవసరము లేదు. పూదా సంచి పద్మ స్వయముగ నల్లినది. దానిపై పద్మ నామాక్షరములు గలవు. ఈయాక్షరములను పద్మ చూచియుండిన! చూచియుండినచో నామె యిదివరకే చిత్తవైకల్యము నొందెడిది. కనుక భయము లేదు." ఇవియే శాంత యాలోచనములు. తరుణము మించకపూర్వమే యా పూదాసంచిని శాంత వంగ్రహించదలచినది.

శశిభూషణుడు సాయంకాలము విహారార్థము బయటకు బోయియుండెను. శాంత యాతని గది ప్రవేశించినది. ఆతురతతో బల్ల

లను గోడ యలమూరులను వెతకినది. శశిభూషణునకు రహస్య వస్తువు లేమియు లేక అతని వస్తువులన్నియు మేజాబల్లలపై నున్నవి. శాంత యలదున్న పూదా సంచిని సెకిలి మెలమెల్లగ బయటికి వచ్చుచుండ ద్వారము కడ వంటలక్కయగు మాధవిని జూచి సంభ్రమము జెంది "శశిభూషణుని గది చూచి వచ్చుచున్నా"నని నుడివెను.

శశిభూషణుడు తిరిగి వచ్చినపుడు తన సంచిని చూచుకొనలేదు. మరునాడు యముడును "మీపూదాసంచిని నొకమూరిచ్చిన, పూదాదిరి ననుసరించి మరియొకదాని వలెదను" అని శశిభూషణునడిగెను. శశిభూషణుడు తనపూదా సంచి కొరకన్ని మూలల వెతకి విభిన్నమనోరధుడయి "పోయినది. ఎవరో తనకరింగారు. నాప్రియమయిన వస్తువు పోయినద" నెను. ఈమాటలాడారిని పోవుచున్న సుధీందుడు చెవులకు సోకినందున "యేమిపోయినద" నిశ్చయించెను.

"నాపూదాసంచి."

"పూదాసంచిపోయినదా? ఈయింక వస్తువు లెన్నడును పోలేదే! అయినను చూచెదవగాక. వెతకిదొంగను పట్టుకొనవలెను."

ఎవరో తనకరించిననీ? నేనే యెచునైనా బారవేసినినేమో."

తన కొద్దమును చల్లార్చుటకు బన్నిన పన్ను గడయని సుధీందుడు గ్రహించి "అట్లన్నటి కిది గాద" ని వెంటనే పద్మతో యావత్ ప్రత్యంతము నుడివెను.

ఇంటిలో నేవస్తువైన పోయినపుడు గోకువ వంటలక్కయు నొకరులు నగుటచే, పద్మ మాధవిని గడ్డించి యడిగెను. "నేనావైపునకు పోలేదు.

నిన్నమాత్రము శాగోన్ముగారచటనుండి వచ్చు చుండగ జూచి: "అని జవాబు చెప్పినది. ఈనూటలు పద్మ హృదయమున ములుకుల వలె జూచ్చినవి. అయినను భారతయుల కొడి గట్ట నవ రమేలయని నంది యము కలిగెను.

—పదమూడవప్రకరణము—

ప్రథమము.

శశిభూషణునిపై ఉమాదేవికి ప్రేమయంతులించినది. ఇప్పుడిప్పుడే ప్రపంచమును దెలిసికొనుచుండుటచే, ధనాశాపీడితులగు తన జననీజనకుల యాశయమునకును స్వచ్ఛమైన సింహళంకమయిన తనయాశయమునకు నెంత వ్యత్యాసము గలదో తెలిసికొన నారంభించినది. శశిభూషణుడు ఉమాదేవిని చూచిన నాటనుండి మోసాపాశబద్ధుడై సంచరించుచుండెనుగాని, భాగ్యవంతుడగు సతీశుని విడనాడి తనవంటి నిరుపేదను చేబట్టునా యునెడి సందియ మాతనికి లేకపోలేదు. ఒకయేడాది గడచునప్పటికి శశిభూషణుని ప్రేమబీజము పెరిగి మహావృక్షమై చిలువలు పలవలు విస్తరించుటచేత భరింపలేక నొంటరి నమాయమున దన యభీప్సితమును ఉమాదేవి కెరిగింప నిశ్చయించుకొనెను.

శశిభూషణు యొకనాడు దన పతనాగారమున కుర్చీలో కూర్చొని యాలోచనా పరంపరలలో నోలలాడుచుండెను. సుధీంశ్రుడు కార్యాంతరమున నెచోకో బోవుటయు నానమయముననే పద్మ పాచితులగృహమునకు బోవుటయు తటస్థించెను. ఉమ పుస్తకాభిలాష కలదగుటచే, శశిభూషణుని పతనాగారమును పరిశోధింపదలంచెను. శశిభూషణుడింటలేదని యామెతలచు. ఆకారణమున నామె పతనాగారమును బ్రవేశించి యాలోచనామగ్న మానసుడగు శశిభూష

ణుని గాంచి సంభ్రమముతో వెనుకకు బోదలంచెను. కాని ఉమ స్థాంగిగ బడసి నకలసౌఖ్యముల ననుభవింపదలచిన శశిభూషణుడు దనకింత కంటె యదనుదొరకదని యూహించి, వెనుకకు మరలనున్న ఉమను సంబోధించి "ఉమా, ఆగుము. ఇచట భయపడుటకు పరాయులెవరునులేర" నెను. ఉమయేమిచేయుటకును దోచక నిలబడి సిగ్గున తల వంచి కాలి బాటనవేలితో నేలమీద సిచ్చిగీతలు వ్రాయుచుండెను. బంగారు మేనిచాయతో నిగనిగ లాడుచు, నీలవర్ణపు చీరెను కట్టి యెర్రోని పట్టురె వికతో మోహినీదేవతవలె ధగధగాయ మానముగ మెరయుచున్న ఉమను జూచి మోహించని పురుషుడుండునా? ఒక సంవత్సరమునుండి పెరుగుచున్న ప్రేమ నింక నణచుకొనజాలక "ఉమా, ఎన్నిదినములనుండియో యడుగ బ్రయాత్నించుచుంటివి. ఈ దినమున నాయుకీర్త్యముచేకూరినది. కాని—" యని కొంత లేడ పూరకొనెను.

ఉమ త్రోక్కుత్తర మీయలేదు.

"కాని నెరవేర్తువన్న చెప్పెదను".

ఉమ మానముగ నిలబడియుండెను.

"గౌరవముగ ప్రేమవాహినిలో నీడుకొని పోవుచు దగ్గిరావకయున్నది. నీవేనాసర్వస్వమవు. నా యారాధ్యదేవతవు. నా లక్ష్మివి. నా హృదయేశ్వరివి. నీవు తిరస్కరించినచో ప్రపంచమంతయు శూన్యము." ప్రోక్కుత్తరములేదు.

"అవును. పేదల సాక్షాతులనారెవరు? ధనముండినచో నందరును చేపట్టుదురు."

ఉమ ధైర్యముతో నిట్లనెను.

"అర్యా, ప్రేమ కలభేదములను పాటించదనియు, పేదలు భాగ్యవంతులను తారతమ్యమును లక్ష్యము చేయదనియు నాకు తెలియును

కాని పురుషులప్రేమ యతిచంచలము. ప్రేమిం చినవాడితో నెల్ల నర్వమునీ వేయని చెప్పుచుండుట నహజ్జకు పోయినది." అని చిరునవ్వుతోననెను.

"ఉమా, నేను నిన్ను ప్రేమించుచున్నాను. హృదయ పూర్వకముగ ప్రేమించుచున్నాను. నాకోరికను మన్నించవా?"

"అర్యా, ప్రేమోద్యోగమున నెన్నిమాటల నైన యనుకొనుచుండుము. హృదయపూర్వ కముగాని—"

"ఉమా, ఇంకను సంశయమేనా? నీవు నన్ను వివాహముచేసికొనజాలనియెడల—"

"మీరింత తొడరపాటున నే ప్రతిజ్ఞయు చేయ నవసరములేదు."

"యావజ్జీవము బ్రహ్మచారి నై యుండును."

"పురుషుల ప్రేమ పొంగిపొరలి వచ్చిచుం డును శ్రీల ప్రేమ గాఢముగ వారి హృదయ

ములలోనే యణగియుండును."

"వరోక్షపు పల్కులు నన్ను సంతృప్తిపరువ జాలకున్నవి. నీవు నన్ను వివాహముచేసుకొన నిచో నీ పూటనే నర్వమును త్యజించిపోవు చున్నాను"

"అర్యా, నాకును యంగీకారమే. ఇదియే మనప్రధానము. తగిన సమయము లభించువర కీయుదంతము నెవరికిని దెలుపవలదు"

"మీ తలిదండ్రుల కిష్టములేనిచో?"

"మీభావమునాకు బోధపడినది. నాజననీజన కులు నన్ను నతీశునకిచ్చి వివాహముచేయదలచి యున్నాడు. అయినను ప్రేమప్రీడితులకు భగవం తుడుమూడుమార్గములుజూపియున్నాడుగదా?"

"ఏమిటవి?"

"నూయి, విషము, చిచ్చు. ఇక నేను వేరుగ చెప్పవలసినదేమన్నది."

హృదయశాంతి

"నా" యనెడువారలెవ్వర లీయనంత
విశ్వమునలేమి దుస్సహ హృదయ భార
మునఁ గలంగుచు కాలవా హిని మునింగి
తీరమేనాటికై నను జేరలేని
వ్యర్థ జీవితానికి నెంచు నట్టి వేళ
అతివ! చేపట్టి యుద్ధరిం చితివి నన్ను.
నాటనుండియు నాకు నీ నాటివరకు
కష్టమనుమాట లే జాడఁ గానరావు
తావక ముఖచంద్రాితవ దర్శనమున
మామకవిచారతిమిరముల్ మాయుకతన

లక్ష్మరాజు సాంబనదాశివరావుగారు.

తేజ ముడిగెడు జీవంపు దీపకభిర
దినదినమ్మును నుత్తేజ మునఁ జెలంగు
ద్రవ్యహీనుండనయ్యను రాజభోగ
భాగ్యజీవితసౌఖ్యముల్ బడయుచుంటి
శక్తిహీనత దూరమై చనియెబుద్ధి
మాండ్యము తొలగెభవదీయ మహిమకతన
సౌఖ్యశూన్యాధిదేవతా స్థానమైన
అస్ఫుడియహృదయవీధి యనవరతము
తనకు శాంతమహాదేవతావిశార
సీమ యైహర్ష జాయియై జెలంగుదేవి ||

నరకుడు

జీమర్ ఆలీషాగారు

రంగమ-సభామంటపము.

(కన్యాకుబ్జ చక్రవర్తి మంత్రి) పురోహితులు ప్రవేశించియుండును)

“నాట్యానంతరము”

కన్యా:- (చేతిలో లేఖను చదువుచుండును) స్వగతము.

ఈ మేము విలాసమేర్పడంగ |

మేడను గట్టితి మ దుశాన |

నానా మహానీయ వస్తువు ల |

నంతముగాగ నలంకరించియు

న్నాము మనోహరాంగులగు !

నారులు కావలెగాన నీవు |

నీ భామలు మూడువందలను |

బంపుము కప్పముగాగ నెంతయుకా !

మంత్రి:- (రాజు నభినందించును)

సీ సర్వసర్వం సహా చక్రంబునీచేతఁ |

బడి వసుంధరనాగ బడియెగాదె |

భరతఖండంబు నీ పాలనంబునుగాంచి

రత్నగర్భయటంచు | గ్రాలెగాదె |

పుణ్యయార్యావర్త భూమి సీదాటచే

జంబుదీప్తవంబు నా జనియెగాదె |

శవ్వన్న దేశదేశాలు నీవేలుట బంగా

రుగనులఁబరగె గాదె |

తే॥ గీ॥ నీదు సత్కీర్తి దశదశకల నిడిపోయె

నీదు శానాంగనామణి నిర్జరాది

కుధరముల నెక్కి శిరిగి దిక్కు భికుంభ

ములను నాట్యంబు నేయుచు పోలుచు

చుండె |

పురోహితుడు:- మహారాజానకు శుభమగుగాక

కన్యా:- (విచారముతో) మంత్రిసత్త మలారా!

మీరు వచించు శుభము లశుభములగను,

మీమంగళాశీర్వాదము లమంగళములు

శాపములుగను పరిణమింపనున్నవి.

మంత్రి:- ఆహా! మహారాజా నోట యివియేమి?

అమంగళ వచనములు, అశుభములు శాం

తించునుగాక. (ప్రకా) రాజా, ఏల నీవిట్లు

నెన్నడును పలుకని యమంగళములు పలు

కుచున్నావు. ఈ నీ వాక్యములవలన

మామాననములు తల్లడిల్లుచున్నవి మాక

న్నులనుండి రక్తబిందువులు వాడుచున్నవి.

తే॥ గీ॥ శుభము లశుభముగామాట చోద్యమేమి?

దీవెనలు తిట్లుగా మాట తీసువేసి

సంతసము విషాదంబుగా చేనెడునట్టి

హేతువేమిటి సుగుణ విభ్యాత చరితః ||

కన్యా:- ఆహా! మంత్రిత్రులారా! అనుల్లంఘనీయమైన

యీవిధి విధానమునుగూర్చి, నాతో నింక

నేదియును ప్రశ్నింపకుండు. నాకీ రాజ్య

మునకంటె మరణమే లభించియున్న నేను

నాయదృష్టమునకును నాయదృష్టము నాతో

టకును, ఏడ్చియే యుండకపోడుము.

తే॥ గీ॥ రాజ్యమేటికి మరణంబు రాకపోయె |

మరణమే వచ్చి శన్ను సా మ్రాజ్యపదము

నుండి తొలగించి మృత్యు టువిడచచ్చి

ప్రజల బడులుగ నిడదె నీ రాజనంబు ||

మంత్రి:- రాజా, ఇది నీకు పట్టాభిషేకమై రెం

డవదివనము నీవచనములు జూడ మెగుల

వింతలును విచారభరితములు నైయున్నవి.

తే॥ గీ॥ ఏలపడియెడ వైదను నాందోళనంబు

ఏల చూరెడు విధిసనీ | కేమివచ్చు

చుక్కలిలరాలలేదు నల్ దిక్కులింక

బీటలను వారలేదు నీకేటిబెంగ |

కన్యా:- ఇదిగో, ఈ కాగితపు తునుక. ఈ తునుక వజ్రాభేద్యమైన నా హృదయకుహరమును నొక్క తృటిలో తుత్తుకులుగా తునిగి వేసినది. ఇదేగైకొనఁడు చూడుడు సచివులారా, నామానన పరితాపమును మీహిత వాక్యములచే మఱితరపులచేసి నన్ను హతాశుని జేసివేయఁడు.

ఉ॥ కాలము తప్పివచ్చినది

కాదనఁజెల్లదు తప్పిపోదు నా
ఫలముపై విషాదమును

బాధల తీర్చి లిఖించె
ధాత మఃఖాలకు బుట్టినిల్లగుచు!

గాసిలు నాగ్రహచారరేక కా
ఖాలవ దుర్విదగ్ధమయి

గాలుచునున్నది చెప్ప నేటికిన్!

మంత్రి:- (తేలి చదివి చెవులు మూసుకొని)
పాపము శాంతించునుగాక.

కన్యా:- ఆహా యిట్టి అవమానపూరితమైన
తేలిపై, మంత్రి, యింకను ఊనియేమి?

మంత్రి:- దేవా! దీనిపై ఊనియటగాదు దీని
ప్రతియొక్కరముపై నిష్ఠివనమువేసి నులీ
మనముగావింపవలయును. మురికిగుండమునఁ
బడవేయవలయును. కాలికిందపెట్టి మట్టకల
యును.

తే॥ గీ॥ కలవధూటులహింసించి కూలి రావ
ణుండు నరకాగ్నిలోబడి యుండవలయు
తిరిగి యాతని యవతార మరుగుదొంచె
ప్రతియు గంబున దుష్టులు బ్రబలుచుందుగ్గి

కన్యా:- నీవన్నది నిజము. ఆరావణుడే నేటి
నరకాసురునిగా నవతరించి నీతానతులవంటి
మనోకులవధూటుల మున్నగుగురను బలి

మిని గొనిపోయి వారి మానభంగములు
గావింప నొక్కటినాఁడు,

మంత్రి:- అక్కటా! ఇదయేత అనంగతమయిన
నరకాగ్ని నుర తుష్కయిన నరకుడు మాము
న్నునకు వధూటులను, అయ్యో, నోరెఱుఁ
గని వసిబాలలను, నతీ తిలకములను, బలవంత
ముగా నెత్తుకొనిపోవుటకు వానిచేతులెట్లా
డగలవు? ఆతఁడాడు తోడబుట్టినవాడుకాదా?
వాని కలమువంటిది మాకులము కాదా!
పేదలను భనికులు, బలహీనులను బలవం
తులు, బాధింపవలసినదేనా! ఇంకగత్యంత
రము లేదా! హా హా నీ చయిద మతివి
చిత్తము. ఓ! ఆకాశమా నీ వింక దిరిగివడ
వేమి. ఓ చుక్కలారా! మీరేల రాలిపోకు
న్నాను! ఓ నముద్రమా! ఏల నీవు ముంచివే
యవు. ఓ యగ్ని! యేల నీవు కాల్చి నీవి
ధ్వంసము నెరవేర్చవు?

మంత్రి:- రాజా! ఈతేలి యెట్లువచ్చినది?

కన్యా:- నరకునియొద్దనుండి.

మంత్రి:- ఏటికిట్లు వ్రాసినాఁడు

కన్యా:- కావరము మొదలై వ్రాసినాఁడు.

మంత్రి:- అయ్యో, ఈనరకాసురునకు మన్ను
మాపూర్వ్య లోడి ఆతని కింకవది లక్షల
పరడాపుల పన్నులు, చెల్లించవలసినట్లు నం
ధిచేసుకొన్నాడు. దానికి బదులుగా భారత
కుల సంజాతలగు మూఁడు వందల సుందర
నారీమణుల నియ్యవలసినదని లేనిచో
యుద్ధము తప్పదని వ్రాయుచున్నాఁడే
యిది యొక్కటి రాజనీతి. ఎక్కడి
మోసాద ఎవరికుల వధూటుల నెవరోసం
గెదరు? ఇది రాక్షస కృత్యము గాదా? ఇది
పాపములలో మహా పాపము గాదా. అప్పు

విత్తమైనదని వినుటకుకూడ దుర్లుటముగ నున్నది.

మంత్రీ:- రాజా! ఈకమ్మ యెవరుదెచ్చినాడు?

రాజు:- నరకుని ప్రతినిధి.

మంత్రీ:- వాడెందున్నాడు.

రాజు:- పురముననే విడిసి యున్నాడు.

మంత్రీ:- సరే, వానినివ్వడే రావించి ఈకోర్కె చక్కరివర్తియగు వానికి చెల్లదనియు ధర్మ విదులిది విన్న మిగుల దూషించెదరనియు కులస్త్రీల నూనభంగముకన్న మహాపాప మింకొకటి లేదనియు, ఇట్టి దోషదూషిత మైన కార్యముల జోలికి పోవుట స్వవినాశ ము గొనితెచ్చుటపంటిదనియు నచ్చ చెప్పుడు. అట్లాతడు వినడేని వాని పాప ఫలము చిరకాలమున ననుభవించునని నిష్కర్షముగా చెప్పి పంపివేయుము. ఆవల కర్తవ్య మూహించవచ్చును.

కన్యా:- అతడట్లు వినువాడు గాడు.

తే|| గీ|| రాతికంటెను కఠినుఁ డా రాక్షసుండు అవని ధవుడను ఘోరకాలాగ్నియందు జ్వల; యీదురాత్ముఁడుయమభటుడుగాడె మేలురాదు వానిని బతిమాలుకొన్న||

మంత్రీ:- ఏల వివడు?

చక్క:- ఆనరకుఁడు పెద్దరాజభవనమొకటి నిర్మించి అందు అందమైన మన మూడు

వందల కులవధూమణుల దాసీజనముగా నేమించి భోగింప నుద్యోగించెనట. అదే యీజాబు.

మంత్రీ:- ఆహా! పాపము శాంతించునుగాక! తే|| గీ|| విషముభోగంబులకు వెల వెలములుండ దుష్టుఁడు కులాంగనలఁగోర నిష్కవడు నె తినటకును రేగుపండ్లుండ తెలినిమాలి రత్నముల మ్రొంగజూచెనే రాక్షసుండు

మంత్రీ:- ఉ|| పాపపు మేడగట్టి విష పాత్రీల దుఃఖరసంబుద్రావ నా కాపురుషుండు గోరె కుల కాంతలసంగతి యింక నామహా పాపి న్యనాశనంబు గన వచ్చును రావణులీల మీగు మీ కోపము మాని అహరిని గోపకుమారుని వేడుడియ్యెడక||

(ఆ కృష్ణుని ప్రార్థింతురు) ప్రత్యక్షమై చ|| వగవకుఁ డార్యులార కుల భానులక

జెరఁబట్టనోచునా పగతురగూల్చిమీకులము; పాపనముక బొనరింతు దుష్టులక జగమున రేగుచుం దురు ని జంబుగ చీమలరెక్కులట్టులా మృగనము లొక్క భాణహతి మృత్యుతకాహతిగారె యేయెడక||

కథాకాలము 1488 వ సంవత్సరము, రాజపుత్రాసానమున రాణిపురమును రాజధానిగా చేసికొని మాధవవర్మ పాలించుచుండెను. కథాసంవత్సరమునందే మాధవవర్మ మరణించుటచే సింహాసనమునకై యాతని యిరువురు కుమారులు, కేశవశర్మ అజితసింహులు, కలహించి డిల్లీ పాదుషాకు కప్పము కట్టుట కంగీకరించి పాదుషా సహాయముతో కేశవవర్మ సింహాసనము నాక్రమించెను. అంతటితో నూరుకొలది తమ్ముడగు అజితసింహుని చెరబట్టి పాదుషా కారాగారమునందుంచి మానమున కాలనిబోవణ క్రింద వేయి రూప్యముల నిచ్చుచుండెడివాడు.

అజితసింహుని కారాగారమున నెయిది కాలము భవనము ఈభవనముచుట్టును పాదుషా సైనికులు కావలా కాయుచుందురు. అజయుని భవనము పాదుషా రాజ్యభవనా పరణమునందే కలదు. రెండు భవనములకును మధ్య నుండవో ద్యాన వనమును, ఉద్యానవనమున యిటు పిట్ట అటు వాలకుండ చూచుటకు సైనికులుం దురు. అజితసింహుడు పాతికేండ్ల వయసు గల యువకుడు. సౌందర్యమున మన్మథ సమానుడు. విసీల శత్రుములు, అందమైన యా కురులు, చిరు నవ్వు నూచించు ముఖారవిందము ఆతనికి వన్నె దెచ్చుచున్నను, ఆతడేదియో కష్టమున దగు లోని యున్నట్లు యాతని ముఖము వాడియుండుటవలన తెలియగలదు. సంగీతము, కవిత్వములనిన నీతనికి పార ప్రేమ. ఎట్టి మోటుకాడైనను, సంగీతము కవిత్వమున కుప్పొంగని వాడుండువా? రాజకుమారులకుండు గర్వ మితనియెడ కాన్పించదు. వికాలభావ సమన్వితుడగు వినమృదు. ఒక్క నిమేష మితనితో సంభాషించిన నీత డతిమేధావి యని తోచును. సంగీతము కవనముల యెడగల ప్రేమతోబాటు చిత్రవిద్య

శిల్పములయెడ భక్తి కూడ నీతని కధికము. మూఢ సాంప్రదాయము లీతనికి సగ మెరు.

పాదుషా కుమార్తెలలో మీరున్నీ సా అయిందకత్తె. ఈమె వయస్సు పదునారు సంవత్సరములు. ఆమెను వివాహ మాడుట కనేక రాజాధిరాజులు ప్రయత్నించి విఫలమైరి. పాదుషా తన కుమార్తెను బీజపుర నుల్లాను పుత్తన కియ్యదలచి సకల ప్రయత్నములు చేయుచుండెను. బీజపురపు యువరాజగు నలీకూడ పాదుషాకుమార్తెను వివాహమాడ నున్నాను. దాయని విర్రోపిగునుండెను. మీరున్నీనాకు మాత్రమీనంబంధమనిన నిష్టము లేకుండెను.

ఒకనాడు పాదుషా వేటకు నెల్లియుండెను. పాదుషా రాజ భవనమున లేచుచేత వలికాయువారలు తప్పత్రాగియానందించుటక. గిన సమయము. ఈనాడును కావలికాయ వారొడలు మరచి యుండిరి. మీరున్నీసా ఒక గున్న దానిని కొంతవరకు యోచించి అజితసింహుని భవనమునకు పోవుచుండెను. అజితసింహుని మీరున్నీసా ప్రేమించెనని పాతకలకు వేరుగ విన్నవించవలసిన యగత్యము లేదు. అజితసింహుని నూనరి సమీపించెను. అజితసింహుడుకూడ నీమెను ప్రేమించెను. పాదలనో తనప్రాప్తియు విచారగ్రస్తయై యన్నదని అజితసింహుడు గ్రహించెను.

“మిర్, నేడునంతోషముగ కేవేమి? ఈ కష్టము సంభవించినది?”

“ఈజన్మమునకు సౌఖ్యములేదు”

“అట్లనెడ వేమి? నీసౌఖ్యమునకడ్డు తగులు వారెవరు?”

“నాసౌఖ్యమునుకొరుచుంటిననితలచువా లే”

“నీతండ్రియ?”

“అవును. బీజపురం యువరాజగు నలీకూడు

విగాహనాకరలమును”

“ఏమీ, నలీయరా ! కాసుబోతు వదలు బోతునకు నలీయరా ! అట్లన్నటికిని జరుగనేరదు. జరుగనేరదు”

మీరున్నీ సారవ ప్రయత్నం వలుకులకు సంతోషపాల్పొందెను. తనదొక్కొక్క కూర్చుని తనపై చేయవలెచిన అజ్ఞాతసింహుని తప్పించుకొనవలెనని తీవ్రపడెను. “నీదేరా బారియోదా” ను భావమును తోవకేయు కూర్చుని నాతనిపై పగల రింపజేసెను.

“మీర్, నాయాదాధ్య దైవనా, ఈసంబంధము జరుగజాలదు. ఏవుదనిసౌఖ్యము నాకేమియున్నది? మన యన్యోన్యప్రేమ యరికట్లు బడుచో, జీవితము వృధ. మీర్, జీవితాంతమువరకును నన్ను దరిలేని మనోవ్యధను బారవైచెదవా? అని అజ్ఞాతసింహుడు పలికెను.

“దైవము మనప్రేమను కాపాడుగాక” అని మీరున్నీ సారవలెకెను.

“నాచరిత్రయొక్క కీడుకనిము. నాతోడి మరణానంతరము కాణిపురమునందలి యుద్వోగస్తులెల్లను నన్ను నాజుగా చేయదలచిరి. నీతోడి పాదుసాతోడ్పడి నూయన్న కేశవ వర్మను సింహాసనాసీనిచేసెను. నన్ను రాజును చేయదలచిన ఉన్యోగస్తులగు నా గుప్ప కూరముగ వధించి నన్ను ఛేరబెట్టించి యిటనుంచెను. నాయొకప్రములన్నియు నిన్ను చూచినంతనే మరలవునకు వచ్చినవి”

“అంతయువరకుపోయిందండ సింహాసనమును వదలలేదుకదా ! సింహాసనము కొరకు జరుపవలసిన ప్రయత్నములను నిరమించుకొనలేదుకదా !”

“మాలన్న కేశవవర్మ సింహాసనము నాకొనింపనున్నాడని తెలిసినంతనే కొందరి పైనికులను చేరదీసి అతని సైన్యముపైబడి వారిసేనా

నాయకుని వధించితిని. అంతట మిగిలిన సైన్యము చెల్లాచెదలెనది. కేశవవర్మ పాదుసావద్దకు వారిపోయెను. నేను రాజునైతిని. కాని మూడు వారములు మాత్రమే నేను రాజును, తరువాత సంగతి నీకే తెలియును. పాదుసా సైన్యమునకును నా సైన్యమునకును ఘోరయుద్ధము జరిగినది. నా సైన్యముకు లెల్లరు మడసిరి. ఘోరారణ్యము లలో బడి పారిపోవుచున్న నన్ను వెంటాడి ఖైదీగాజేసిరి మార్గమధ్యమున నేను బడిన పాట్లు వర్ణించినీకు వ్యధను చేకూర్చజాలను”

“మీశష్టంపరంపరల యెడ నాసానుభూతి నశించదు”

“నేనుకొనునది సానుభూతికాదు-ప్రేమ”

“నాప్రేమా ! ఎంతదురదృష్టవంతురాలనో తమ యర్థానికి కానున్న యువతి యెచటపుట్టి పెరుగుచున్నదో! ఇతరుల ప్రేమించుచున్న వారిని నేను వివాహమాడుటెట్లు?”

“మీర్, నేనెవరిని ప్రేమించలేదని ప్రమాణము చేయుచున్నాను”

“అట్లుగాన మిమ్ములనుతెక్క యన్యులను వరింప నొల్లను.”

“మీర్, నేడు నిజముగ ధన్యుడను. అనేక దినములనుండి అపేక్షించుచున్న మాటలు నేడు కర్తవ్యములుగ వినవచ్చినవి. నేనిచటికి ఖైదీగవచ్చిన నాటి దినము నుదినము. నీప్రధమ దర్శనము దివ్య దర్శనము.”

“అయ్యో, మన అనందము క్షణికముకదా ఈరాత్రియే నాతోడి నలీయనువిందుకు పిలచెను. అచటనే నలీయను నేను వరించవలెనట”

“అట్లుజరుగనియ్యవసలేపథము చేయుచున్నాను”

“ఎట్లు జరుగనిద్యును?”

“మీర్, నీకొరకు నమస్తమును త్యజించెదను. కాణిపుర సింహాసనాపేక్ష, స్వమతాభి

మానము, పూర్వుల సాంప్రదాయములు పేరు మతము కిరీటము దేశము వీటివన్నిటిని వదలి పెట్టెదను. నీవుమాలిము నాకు దక్కిన చాలును."

"అట్లయిన నేను మీదాననే"

అజితసింహుడు తన ప్రేయసిని గాఢాలింగ నము చేసికొని చుంబనము చేసెను. బాగైన జ్ఞేయము కాదని మీర్ అచ్చటనుంచి వెడలి పోయెను.

3

వేటనుండి పాదుషా తిరిగివచ్చెను. మధ్యాహ్నము తండ్రి కూతురు విశ్రాంతిగ ముచ్చటించుచుండిరి.

పాదు:- మీర్, ఈసాయంకాలపు విందు సం గతి వినియేయున్నావు నలీమును వరించ వలెను సుమా

మీర్:- తండ్రి, నీ ను విడచియుండలేను. క్షమింపుము. నాపుట్టిల్లు, పెరిగిన స్థలము విడలేను.

పాదు:- పిచ్చిదానా, ప్రియై జన్మించిన పిమ్మట యెన్నాళ్ళు పుట్టిల్లు?

మీర్:- నలీ నాకిచ్చు గౌరవమునకు అర్హురాలను కాను. నాకొకరికలకు ఆతని కొరికలకు చాల వ్యత్యాసము.

పాదు:- ఇప్పుడు వ్యత్యాసముండుగాక. భార్య భర్తల కౌర్కెలు నవ్వితితము లగుచుండును.

మీర్:- నలీమును నేను ప్రేమింప జాలను.

పాదు:- తండ్రి యేరి తెచ్చు సంబంధము నేక స్వయువరించదు. పెండ్లి యనంతరమే ప్రేమ యేర్పడును. అన్యోన్య సవర్ణులే ప్రేమను కుదుర్చును.

మీర్:- ఈ సంబంధముతో నేను నుఖపడ జాలను.

పాదు:- వెళ్ళిదానా, పిచ్చి భయమును వీడుము నేను కెద్దవాడనైతిని. చాలకలము జీవించు. మరణించు లోడల నీకు తగు కట్టు దిట్లుము. చేసిననే కాని లెప్పి చెందజాలను. నలీము నంపన్న పృహస్తుడు. గౌరవము గల వాడు. నుండకాడగు మేటి ఏరుడు.

మీర్:- తండ్రి, నన్న నిర్బంధింప వలదని మరి యొక సారి ప్రార్థన.

పాదు:- నీవు చిన్నదానవు. నీభావి సౌఖ్యము నభిలషించి యీశ్వరము నెరవేర్చక తప్పదు. సంసిద్ధురాలవు కమ్ము.

అని పాదుషా యచ్చోటును వీడి స్వశార్య మగుడయ్యెను.

4

ఆరాత్రీ విందు యేర్పాటు చేయబడినది. అతిథులనేకులు విశ్చీకరి. ప్రధమస్థానమున పాదుషాయునతని కుడి ప్రక్కను నలీముతరువార మీగిలిన యతిథులును కూర్చుండిరి. ఎడమ ప్రక్కను మీరున్ననాయు కూర్చుండెను. ఆమె ముఖము కళావిహీనమై యుండెను. అజితసింహుడు తనకు ఖైదీగనుండనను, పాదుషా యాతనికి సమానగౌరవ ఋనగుచుండు వాడగుటచే నామిందున కావ్యానింపబడి మీరున్నసా కెదుడగ నాసీనుడై యుండెను. రానున్న సౌఖ్యమున కువ్విజ్ఞురచున్న నలీము తనకు మీరున్నసా యెడ గల ప్రేమ భారను కుపింపనాగెను కాని ఆమె కది యెంతయు రుచింపనందున ముఖము నావలికి దిగిప్పివేసి అజితసింహుని పంక తాడేక దృష్టితో జూచుచుండెను. నలీము యాయుదంతము నవలీలగకనిపెట్టెను. నలీముయొక్క మమకారము

అజితసింహునిపై కనిదీర్చుకొన ప్రేరేపించెను. ఎట్లయిన నాతని వంచించగోరి సంభాషణకు మొలిపెను.

సలీ :- అజితసింహులా ! డ్డేమమా !!

అజ :- ఆ, డ్డేమమే.

సలీ :- మీ దేశమును వీడిన పిమ్మట మీకు శాఖ్యము లేదు కాబోలు. అవును. పరదేశ మెట్లు సంపదగలదు

అజ :- తై దీక్షి సౌఖ్యమేమి ?

సలీ :- తమ భార్యయు తల్లియు తమకై పరితపించుచుందురు కాబోలు.

అజ :- (ఆవేశము నణచుకొని) నాకొరకు విలపించు వారెవరును లేరు.

మిర్ :- (ఆశ్చర్యముతో) ఎవరి ? భార్యయు తల్లియునా ?

మీరున్నీసాకు కలిగిన కలవరము నజితసింహుడు కనిపెట్టెను. ఆతని యాగ్రహము హెచ్చెను. కోపమును పట్టజాలక “మూర్ఖా, నా దొంగతులు నీ కేట” యని యనెను.

సలీ :- వదరుబోతా, నన్నవమానించుటకు నీవే పరపు ?

అజ :- పందిమాంసము తినే నీచుడవు రోషము నూడనా ?

సలీ :- కోపము నాపుకొనజాలక అజితసింహుని తలపై గుద్దెను. అజితసింహుడా దెబ్బను నపించి యొక్క క్షణమూరుకొనెను. మందిరములయు నిశ్శబ్దము దాల్చెను. కాని యిదియుం తడవ తాత్కాలికమే. అజితసింహుని రోషము విజృంభించినది. దెబ్బ గాఢముగ నాటినది. తన యెదునుండి కరవాలము నూడబెరికి సలీని తలను దెగింపార్చెను. ఒక్క క్షణములో విందువేడు కతో గూడిన మందిరము రక్తస్రావితమగు స్థల

ముగ మారినది. మీరున్నీసా మూర్ఖపోయెను. అజితసింహునిపై కనిదీర్చుకొన నుంకించిరి కాని పాదుషా యుద్ధుపడెను. “నందక్షణక్రింద నున్నాడు. ఈతనిపై చేయి వేయవలను. ఈతని రక్షణకు నేను బాధ్యుడను న్యాయాధికారులకు వప్పించెదను. అచట న్యాయము పరిష్కరింప బడగలదు” అని పాదుషా పలికెను. అందరును సరే యనిరి. అజితసింహుడు కారాగారమునం దుంచబడెను.

కారాగారమున నున్న అజితసింహుడు దన సితని గురించి తలపోయ నారంభించెను. తనను మీరున్నీసానుండి విడతీసిన తన యవ్యక్తపు నడవడిని గురించి తన్ను తానే నిందించుకొన దొడంగెను. కారాగారము నందలి తన గదిలో నజితసింహు డటు నిటు తిరుగ నారంభించెను. అందోళన యాతని హృదయమునజేరి పెక్కు రీతుల బాదించుచున్నది. తనపూర్వపు సాహస కృత్నిములన్నియు జ్ఞప్తికి వచ్చినవి. ఒకమిత్రుడైననులేక, నమద్రముమీద తుపానులో నడచుచున్న నావలోని ప్రయాణికునివలెనున్నది ఆతని జీవితము. ఎప్పటికైనను తన కోరిక నెరవేరగలదని యానమాత్రము పోలేడు. రేయిం బవళ్ళతని స్మృతి పథమున మీరున్నీసా తాండవ మాడుచున్నది. ఇంతలో సలీముకును తనకును జరిగిన పోరాటము జ్ఞప్తికివచ్చినది. తనకు పెండ్లి కాలేదని మీరున్నీసాతో నుడివి మోసగించి పాపము చేసితినేయని అజితసింహుడు విలపింప దొడంగెను. తనకొరకు సర్వాభరణములను త్యజించి పతియే దైవముగ నమ్మి తోడు నీడుగ నున్న తనభార్యను మరచినాడు. సలీ మీరహస్యమును బయల్పరచినాడు. తన మోసకృత్యములను గురించి మీర్ యెట్లు తలంచునని తనలో

తాను వితర్కించుకొనుచుండెను.

రాత్రి వండ్రిండు గంటలయినను అజతసింహుడు, వచారు చేయుచున్నాడు. వహరా కాయుచున్న భటుని యరపు లపుడపుడు విన వచ్చుచున్నవి. రాత్రి గడచినకొలది భయంకరపు టాలోచనలు హెచ్చినవి. ఆలోచనలలో గొంత తడవు వంచిన తల యెత్తనే లేదు. ఎట్టకేలకు ధైర్యము తెచ్చుకొని, తల యెత్తెను. ఎదుట మీర్ ప్రత్యక్షమైనది. ఆమెను కాగలించుకొనవలెనని ప్రయత్నించెను కాని యామె తప్పించుకొని యిట్లు వలికెను.

“ఈగురరాత్రి మిచటికి వచ్చినందులకు మీరాశ్చర్య పడుదురు.”

“నాకాశ్చర్యము లేదు. మిక్కిలి విచారములో నున్న నన్నోదార్పుట కెవరును లేనివేళ నాప్రేమిండు వస్తువు వచ్చిన నాశ్చర్యము కలుగునా?”

“ప్రేమయను పదమును నుచ్చరింపకుడు. ఉన్మాదుగాలనై తిని. లేని భ్రమను పొందితిని. అదంతయు జరిగిపోయినది. జరిగినదాని కెవరేమి చేయగలరు? ఇప్పుడు కనుల తెరచితిని. న్యాయా న్యాయములు వితర్కించుకొంటిని. నానిష్కళంకహృదయము భగవంతునికి దెలియును. ఇప్పుడైనను నాస్వార్థరాహిత్యమును మీరు గ్రహించి యుందురు?”

“నాప్రేమను, నావాగ్దానమును భంగపుచ్చెదవా?”

“నావాగ్దానము భంగపరుపరాదు. మీరు నన్ను మోసగించితిరి. సర్వము మీరేయని నమ్మిన నన్ను మోసగించితిరి - అందుకు మిమ్ములను దూషించను, దూషించుటకును రాలేదు.”

“నీవు దూషించినను యంగీకరించెదను కాని నాయాశాపాశమును తెచ్చివైచు వాక్కులను వినజాలను.”

“గత భ్రమలను మరువ ప్రార్థన. నేను నిశ్చయించుకొంటిని. నానిశ్చయము నెవరును మరల్చజాలరు. నేనెందులకు వచ్చితినిో తెల్పెదను వినుడు. ఈరాత్రి తాము గొప్ప ఘోరకృత్యము నుచేసియున్నారు. అందుకు శిక్ష మరణమే. రేపు ఉదయము మిమ్ములను న్యాయాధికారికి వశపరతురు. వారికి కనికరమేమాలియునుండదు. నాతండ్రికి నామీద నమిత విశ్వాసము. ఈవిశ్వాసము నాధారపరచుకొని, తండ్రిని మోసగించి, ‘కారాగృహమునుండి మిమ్ములను విడిపింప నొక యుపాయము వన్నితిని. ఇక్కడకు రెండుమైళ్ల దూరములో సింహపురమును గ్రామముగలదు. అచ్చట నేనెదుగున్న యొక బంధువు గలడు. నేనొసంగు జాబాతనికి జూపి, అతడొసంగు నశ్వము నధిరోహించి యెక్కడకైనను బోయి ప్రాణమును గాపాడుకొనవలెను.”

“నన్ను విడుదలపుచ్చితివని మీజనకునికి దెలియుచో నాతడు నీపై మండిపడును. అప్పుడు నీగతి యేమి?”

“అతని పాదములపైబడి క్షమాపణ కోరుకొందును.”

“ఈపహరా జవానులను దాటున దెట్లు?”

“మాజనకుడు మద్యపానమును గోలి మైమరచి నిద్రించుచున్నాడు. నాతండ్రి గదిలో బ్రవేశించి అంగుళీయకమును దొంగిలించివచ్చి తిని, ఆయుంగర మున్నయెడల నన్నెవరు నడ్డగించజాలరు. రేపు పది గంటల లోపున ఏబదిమైళ్ల దూరము దాటిపోవలెను. లేనిచో నపాయము వాటిల్లగలదు.”

“నిన్ను విడిచివుచ్చుటకంటె మరణమే శ్రేయస్కరము. నేను తప్పించుకొనిపోజాలను.”

“అందువలన నాకు మరింత దుఃఖము కలుగును”

“అయితే నన్ను విడువవలసి వచ్చిందులకు నీవుగూడ విచారించెదవన్నమాట. మీర్, నిన్నిక మోపగించను. నిన్నవమాన పరచను. నాకు వివాహమైనది. మన ప్రేమవాహిని కిది యంతరాయమని నాకు తెలియును. నేనొక్కటి మాత్రము కోరుచున్నాను. నాధర్మవత్ని యేవ్యాధిచేతనైనను మరణించే యెడల—”

“అట్టిసందర్భములోనొడంబడెదను. కాని—

“నాకాస నిచ్చితివి ఇంకను కొంతకాలము జీవించెదను. నీవే నాయారాధ్య చెవము. నీ వేమార్గము తొక్కమరన నేనామార్గము తొక్కెదను. ఒక సంవత్సర కాలములో నేను నిన్ను వివాహమాడే—”

“ఆర్యా, గడువును నిర్ణయింపకుడు. నాహృదయములోని భావములను కప్పిపెట్టుకొను నంతటి యవ్యక్తురాలను గాను. మిమ్ములను తప్ప నన్యల బ్రేమింపను. ఏకారణముచేతనై నను, మీపొందు భింపనిచో ఆజన్మాంతము కన్య గనే కాలము గడిపివేయుదును.”

“నిజముగనేను ధన్యుడను. మీర్, యీ ఊగరమును తీసికొనుము. ఇటువంటి ఊగరమే నాయొద్ద నున్నది. ఇదిగో చూడుము మంచిరోజు వచ్చినపు డియుంగరము నిచ్చి యొక సేవకుని బంపెదను. వానినివెంబడించి నీవు రావలయును సు—”

“అట్లుకా”

“నేనుపోవచ్చెదను. నేడు మహాసూది నము.”

అని అజితసింహుడు మీరున్నీసా నలహా సనునడించి స్త్రీవేషమున కారాగారమునుండి తప్పించుకొనిపోయెను.

6

ఎసిమిడేడ్లు గడిచినవి. అజితసింహుడు బ్రతికియున్నంతకాలమును తాను మీరున్నీసా ను వివాహమాడుట కష్టమని, నలీము యెట్లయిన నాతని చంపింప ప్రయత్నించుచుండెను. వేటనుండి తిరిగివచ్చుచున్న యజితసింహుని వర్తమానమెరిగి సలీమరువది మంది యనుచరులతో నజితసింహునివయి బడి బోరెను. తన యిరువురి యనుచరుల సహాయముతో నజితసింహుడు సలీము నెదిర్చి ఆతని భటులను పది మందిని చంపగా మిగిలినవారు ప్రాణరక్షణార్థము పలాయనమైరి. అజితసింహుడు గాయములతో నింటికి చేరుకొనియెను. ఒకమాట తెలుపమరచితిమి. పాదుషా కారాగారమునుండి పారిపోయివచ్చిన యజితసింహుడు సోదరునితో సంధి చేసుకొని రాణిపురమున నుండుటయు, కేశవవర్మకును పాదుషాకును గలమైత్రీ సహాయమున యజితసింహుని ప్రాణదండనము తప్పటయు చారిత్రక విషయములు.

7

అజితసింహుని సేవకుడు డిల్లీకి ప్రయాణమైపోయెను. ఎకాయెకిని డిల్లీ చేరుకొనియెను. తక్షణమే మీరున్నీసాను దర్శించి అంగుళీయకమును జూపి అజితసింహుండు మీరున్నీసారాకకై యెదురుచూచుచున్నటుల దెలిపెను.

మీరున్నీసా నడియవ్వనమున నున్నది సాందర్య మినుమడించినది గాని యామె పదనము నిరాశ సంజనితమగు వర్ణము కలిగియున్నది. అజితసింహుని సేవకునిగాంచి,

“అక్కడివిశేషములేదు” యనిప్రశ్నించెను.

“అమ్మగారు మరణించి నేటికి మూడుమాసములైనది. కొన్నిరాచకీయ కారణములచే నయ్యగారిత యాలస్యమును జేసిరి. తమను తక్షణమే వెంటతీసుకొని రమ్మనిరి.

“గాయము లేట్లున్నవి. ప్రమాదములేదు గద!”

అమాట యెవరు చెప్పగలరు?”

ఏదియో మునిగినదని తలంచినది. జాగుచేయుటకు సావకాశములేదు. వెంటనే పయనమయి రాణిపురమును చేరుకొనినది. అంతఃపురమున నజితసింహుడు పరున్న స్థలమునకు బోయి తనప్రియునిగాంచినది. “ఇంతబాధ పడుచుండియు నితయాలస్యముగ కబురుచేసియుండిరే. బ్రతుకునో, బ్రతుకరో నాయుద్యమమేట్లున్నదో” అనివిలపించుచుండెను. “ఎంతమార్పుజేసిరి. ఆదోళన, కారాగారవాసము, నిరాశ పీల్చి పిప్పిచేసినవి.” అనియనుకొనుచుండ అజితసింహుడు కనులను విప్పి “మిర్, వచ్చితివా” యనెను. ఆతని కన్నులలో నూతన కళప్రవేశించినది. “తుట్టతుడకు మనము కలుసుకొన

గల్గితిమి. నీవాద్దానమును పొందిన నాటినుండిన యెన్నడయినా నాకొరిక నెరవేరునాయని చింతింప నారంభించితిని”

“నేనును యట్టిబాధయే యనుభవించితిని. బాధకుతోడు యీ గాయములేమిటి?”

“అవును. నాదురదృష్టము. నాబాధ కష్టములు భగవంతుని కేయెరుక. నాకు జీవితాశలేదు. అవనాన సమయమునందయినను నిన్ను చూచినందులకు ధన్యతను,” అని కనులు మూసికొనెను. మూసిన కనులు తెరువనేలేదు. అజితసింహుని యాత్మకైవల్యము చేరుకొనినది. మిర్ తనప్రియునిముని మరణమును కనులార జూచినది సమీపమునమేజాబల్లపై నున్న మంచినీటిగు తీసుకొని, తనవద్దనున్న పొడిని దీసి దానిలో కలిపినది. అజితసింహుని మోమును దిలకించుచు నెదురుగ గోడనానుకుని కూర్చొని విషప్రసీటిని పుచ్చుకొనినది. మిర్ యొక్క ఆత్మ యజితసింహుని యాత్మను కలిసికొనినది. ప్రేమ ప్రవాహమునకు వర్ణమతవివక్షణ లేదు. గొప్ప పేదయను నది లేదు ఆజన్మాంతము నిష్కళంకముగ జగుగవలసినదే.

అభిలాష

వడ్లమూడి వెంకటరత్నంగారు.

- 1 అల్లదె! చూడుమా! గగనహర్ష్యతలఁబున నవ్వు వెన్నెలల్ జల్లుచుమీఱ నస్థిలి విలాసము తురపెనలాడు చందమామల్లనఁజేరఁ బిల్చుఁ దనయంతికభూమికినాడఁ బ్రేమముల్ జల్లునఁ జేపు చూపుల వెసంజవి నేజరియింతు నచ్చటన్ ॥
- 2 తలతలవాడు నమృతపు దారములన్ మరబొమ్మకొలే ను జ్వలగతినొక్క దాటునను చందురు సంకముఁ జేరివెండియున్ వలనుగ దేవమూర్తివలె వత్తుఁగరావలితోన నిట్టులీ యిల మెలఁగంగ లేముగద యెమ్మెయిపై న ననుంగు మిత్రమా ॥

- 3 సాంద్రాచ్ఛాయలనీను చిత్రదళ పంజాతోల్ల సద్భూమిజా
తేంద్రం బచ్చటఁ బచ్చటాజగిని భాసిల్లుక, ఫలాలందు వ్రే
లుం ద్రుంగించుచుఁ గెంపులక, ఫలదళా ల్తోరంబుగారాల్పి యా
చంద్రుఁడోము శశార్భకంబు మృగముక సప్రీతితో మేపెడక ||
- 4 ఊయలలూఁగుచుందు నలయాడల నొక్కెడ, కొలికొమ్మల
త్యాయతలీల నొక్కపుడు నాడుదు, కొమ్మలఁగూరుచుండి నే
కొయని కలతమెత్తి కలకొమల నవ్యవిలాస మాధురి
స్థియముగా నొకప్పుడు ప్రతిధ్వను లీనఁగ నాలపించెడక ||
- 5 ఇమ్ముగఁజమ్ముగార్భకము నెక్కి చరించెద నొక్కవేళ, మే
ఘుఘ్మలనెక్కి భీకరముగా నులుముల్పచరింపఁజేసి లో
కమ్ములనెల్ల నొక్క తుటికాలమునక జరియింతు నొక్కచో
నెమ్మదిగా శయింతు రజనీధవునొకతలిక మఱొక్కటక ||
- 6 చదనగు పజ్రదేశమున జానుగ ముత్తైపు పాలగచ్చు చ
క్కదనము మీఱఁ దీర్చినదిగాని యిటుల్వలె మట్టినేలగా
దది, యటఁ దివ్వ బొంగరము లాగవు నాశకటంబు మెల్లగా
నసికిన నాశశంబచట నాగకపేరెమువాలు వింతగక ||
- 7 నెమ్మిని నమ్మహిరుహము నీడవనించుచు పేదరాలి పె
ద్దమ్మ యొకర్తు కాబిడ విహాయనమఁటఁగ రాట్నపుంశ్రుతిక
గమ్మనఁ బాడుచుక విమలకొముది నాడికలట్లతీయు దా
రమ్మును నాపె చెంతఁగథలక వినుచుందును కోర్కులూరఁగక.
- 8 దండము చేతఁ దాల్చి యల దండధరుంబలె చెండుచుండి కో
దండము పాశములైలఁగ దాఁపెడి కాటలు లేవ టయ్య వా
రుండఁడు పాశశాలయని యూరక గొణ్ణెడివారు లేరు చు
దుండె న్పుశించుచుందు సుధదోఁగ శరీరము తన్నయఁబుగాక ||
- 9 మిత్తుడస్త ధరాధిమెక్క శశితో మిన్నెక్కడక నన్న నా
మిత్తులో గుర్తిడలేక కాంచుచును నున్నీలాత్ములై చందమా
మా త్రైలోక్య మనోభిరామ యిటురమ్మాయఁచు బ్రార్థింపవై
చిల్పింజూచుచు నవ్వచుందునట సంస్థీతుండనై తద్దయుక ||
- 10 నిసి యేతేట ననంత హర్ష్యతలి బిండిభూత లావణ్య పా
రస మానరత్న శిశుప్రకాండముల రారాపు వ్యభృంభింప లా
లనతో వెన్నెల కుప్పలాడుదుము లీలాలోలతక, వేగ వె
క్కనము ల్పల్కెడి వారు లేరచట సౌఖ్యంబన్న వేలున్నదే ||

హిమవత్సర్యత ప్రాంతముననుండు దట్టమయిన యొకానొక యడవిలో దొంగల గుంపాకటి నివసించుచుండెను. ఈ గుంపులోనివారందరును భిల్లు జాతికి జెందినవారు. దీనికి నాయకడు కదంబుడు. ప్రతిగ్రామమును దోచి నిన్నహాయలయిన బాటసారులను కష్టపెట్టుటయే వీరిపని. దొమ్మరాట వీరి కువవృత్తి.

ఒకనాడీగుంపు కాంచనపురమును జేరెను. ఆగ్రామమునందొక బ్రాహ్మణునికి జెందిన వర్ణకుశీరమొకటి గలదు. అర్ధరాత్రియందు కదంబుడా వర్ణకుశీరమును ప్రవేశించి యందేమియు గానక యారునెలల శిశువును మాత్ర మెత్తుకొని పోయెను. ఆశిశువును తన గృహమును జేర్చి వనలతయనుపేరిడి తన భార్య కొప్పగించెను. వా రాశిశువును పెంచుకొనుచు తమకు సంతానము లేని కొరతను దీర్చుకొనుచుండిరి. వనలత దినదిన ప్రవర్ధమానయై యపురూప సౌందర్యమును బడసి యెల్లర నాకర్షించుచుండెను. కదంబు డీమెను దొమ్మరవిద్యయందు నిపుణురాలిగా నొనర్చెను. త్రాడుపై నాట్యము చేయుటలో దన ప్రావీణ్యమును జూపి చూపకుల సమ్మోహితుల జేయుచుండెను. ఎచ్చటికిపోయినను కదంబుడామెను వెంటదోడ్కొని పోవుచుండెడివాడు. దొంగతనమునకు పోవునప్పుడుగూడ వనలత కదంబుని యనుసరింపవలసినదే. భిల్లు జాతికన్యయగు కశిరేఖ యీమెకు చెలికత్తె.

ఒకానొక సమయమున సీదొంగలగుంపాక బ్రాహ్మణాగ్రహారమును జేరెను. ఈ గ్రామమున కధికారి నాదరచందు. నాదరచందు వనలతయను సుందరమయిన యాటకత్తెవచ్చిన

దని తెలిసికొని యాదొమ్మరగుంపు నాహ్మణిని తనయింటియెగుట దొమ్మరవిద్యలో వారికిగల బ్రావీణ్యమును జూపగోరెను. కదంబుడు నందులకంగీరించి ప్రదర్శనము నేర్పాటు చేసెను. ఆప్రదర్శనమున తన నైపుణ్యము నుతడు జూపుచున్న వనలతపయి నెల్లడును తమ దీక్షుల నిగుచ్చి చూచుచుండిరి. ఇంతవరకామె సౌందర్యమును గుఱించి యూహించుకొనుచు మురియుచున్న నాదరచందామెయొక్క పావణ్యమయ విగ్రహమును గాంచి ముగ్ధుడయ్యెను. అంతటనుండి ప్రేమబీజము పెరిగి మొలకెత్తుచుండెను. నాదరచందామెకు వెయ్యిరూపముల విలువగల శాలువయును మఱికొంత సనము నొసంగెను. కదంబు డాగ్రామము నుండి సంతకాలము తమకొకగృహము నేర్పాటు చేయగోరి తగిన వసతిని పొందెను.

ఒకనాడు సాయంకాలము వనలతనీ నెచ్చుచుండ నాదరచందు జూచి తనయభిరుచియు నెఱింగించెను. ఆమాటల కామె ప్రవృత్తిర మొనంగక శీఘ్రముగ నచ్చోటు వాసెను. అనునది వింటులనే జగుగుడువచ్చెను.

ప్రేమ ప్రవాహమున కడ్డులేదు. కాలము నడుచుచున్నది. కాలముతోబాటు వనలతా నాదరచందుల ప్రణయబీజము పెరిగి క్రద్దగుచున్నది. వనలతగూడ యా బ్రాహ్మణుని మోహించియే యుండెను. ఒకనాడామె నాదరచందుతో దల్లిగాని తండ్రిగాని బంధువులు కాని యన్నలుకాని లేక నొంటరిగ కాలము గడుపుచున్న దీనురాలిపై నింత మోహ మిందులకని ప్రశ్నించెను. అవివాహితుడును మోహపీ

పీడితుడును నగు నావరచందున కీవాక్యములు
చుచివలెను. వనలతయు ప్రేమసీతయై లో
లోన గృహించుచుండెను. కదంబు డామెయొక్క
విచారముచకు గానెన మెరుగవలక. నగల
మున్నగు వాటిఁ గొనిపెట్టి సౌఖ్యమును నొక
గూర్చు బ్రయత్నించెను. కాని ఫలితము లేక
పోయెను. చలి త్రైకుగు శశిరేఖ యొకనాడు
“ఏదియో నాలోచించుచుంటివి. నీ కోరిక
నాకు తప్పక తెచ్చెదను. చేతనయిన నకాయము
చేసికను. చెతకత్రైకుగు నాయెడగూడ నింత
రహస్యముగ నుచుపలెనా” యని నడిపెను.

వనలత గద్ద (స్వర్ణము) సర్వమును చెప్పి
చివరకు మాట కాక యెక్కు దొడంగెను. శశి
రేఖ యామె శరీరమును నిమిరుచు ధైర్యవచ
నములు చెప్పుచుండెను. ఇది వనలత కూమా
టల నెంతమాత్రమును బ్రత్యుపేక్షలేదు. ఇట్లు
డామె తనప్రియని గాననయెడల యొక్క నిమి
షమయినను ప్రాణము నిలుపలేదు. సూర్య
చంద్రులసాక్షిగ నాకడే తన శరణువైయు,
నెన్నికష్టములు వాటిల్లినను నాతని కోడిదే
లోకమనియ నామె తలపోయుచుండెను.

వనలతకును నావరచందునకును సంబంధి
చిన ప్రాణయ వృత్తాంతము కదంబున కెట్లో
తెలిసెను. ఈక తానక్కడ నుండననియ
త్వరలో పరివార హాచటియండి కదలవలెననియ
నత్తరు పొనుగెను.

అది రాత్రీసమయము. పక్షులయొక్క అవ్వ
క్త మధురధ్వనియును, తుమ్మెదల గానరస
మును, పచ్చగా పెరిగిన పయిరుల మనోహర
తయు నెట్టివానలనన నానందమున ముగి
చక మానవు. కోయిల హాయిగ పాడుచుండి
నాధరచందు నిద్ర మేల్కొని తనహృదయే

శ్వరిని జూచుటకయి సదియొడ్డునజేరి నిల్వబడి
యుండెను. వనలతగూడ తనప్రియుని జూచుట
కానిశీధమున నచటికిజేరెను. నా యి కా
నాయకు లిరువురు నాయర్ధరాత్రీమున వరస్పర
ప్రేమ వాక్కులను వెలిబుచ్చుకొనుచుండిరి.
“ప్రియురాలా, నీవు నాతోరమ్ము. నాసర్వస్వ
మును నీకర్పించెదను. మనమిద్దరమెచ్చటి కైన
బోయి సౌఖ్యముగ గాలము బుచ్చుదము”
అని నావరచందనెను. అందులకామె యశ్రు
వులరాలుచు యాతని భుజముమీద వ్రాలి
“మనోహరా, నిర్భాగ్యురాలను పంజరములోని
పక్షిని. దురదృష్టవంతురాలను. మనసౌఖ్య
మున కంతరాయములు బెక్కులు గలవు మనో
భీష్టమును నెరవేర్చుకొనబాలని జన్మ వ్యర్థము.
నేనెందయిననుబడి నాప్రాణముల ద్యజించెదను.
నాకయి మీరు కృశింపక మరియొకరిని జేపట్టి
సుఖింపుడు” అని పరిపరి విధముల నేడ్వసా
గెను.

వనలతయొక్క నిజవృత్తాంతమును తెలిసి
కొన విశ్వప్రయత్నములు చేయుచున్న కదంబు
డారాత్రీ చెట్టు మరుగుననుండి నాయికా నాయ
కుల సంభాషణ విని కోపోద్దీప్తితుడై యింటికి
జేరి యేమియు నెరుగనివానివలె నుండి, మరు
నాడు మెటనే యీగ్రామమును వదలు ప్రయ
త్నమును జేయుచుండెను. మరుసటిరాత్రీ వన
లత దన ప్రియునితో రానున్న వియోగము
నెఱుకపరచెను. ఈవియోగబాధ భరించుట
కష్టము. తలిదండ్రుల మాట వనలత జవదాట
దలచుకొనలేదు. తన మానస మీతని స్వాధీ
నము చేసిన యీమె నేడాతని బాయుటెట్లు? ఏమి
యుబాలుపోక తానెచటికి బోవునదియు నాత
నికి జెప్పెను. వారిద్దరు నొకరినొక రెడబాయు

నవుడెంతో భేదమొందిరి. అప్పటి వారి మానస
క్షోభము వ్రాయ నలవికాదు. మరునాడుద
యము నాదరచందు భిల్లులా క్రిందటి రాత్రియే
గ్రామమునుండి వెడలిపోయిన వార్త
వినెను. నిరుత్సాహుడై పోయెను. ఏమి చేయు
టకును దోచలేదు. ఆతని ముఖభావమును గ్ర
హించి యెవ్వరైన నీవేమిట్లుంటివని యడిగిన
నతడు మానముద్ర ధరించును. తదుపరి యాతడు
వనలత కొంత కాలముండి వెడలిపోయిన కుటీర
మునకు బోయెను. అది చాల ప్రశాంతముగ
నుండి పిట్టలేని పంజరమును స్ఫురింపజేయుచుం
డెను. అట్లుండుటచే నాతని విచారము మఱింత
యగ్గలమయ్యెను. ఇంటిలోని యన్ని వస్తువులపై
నాతనికి రోతపుట్టెను. తన ప్రియురాలిని వెదకు
కొనుచు యేరికిని దెలియకుండ నొకనాటి నిశీధ
మున బయనమై పోయెను. ఆరితిగా నిద్రయనక
హారమనక దాటిలా బేర్కొనరాని యనేక కష్ట
పరంపరలను దాటి తుట్టతుడకు కంసానది
యొడ్డున తన ప్రియురాలిని కలుసుకొనెను.
అప్పటి వారి సంతోషమునకు మేరలేదు. వనలత
తన మనోహరుని గుటీరమునకు దోడ్కొనిపోయి
యాతనికై పంచభక్ష్య పరమాన్నములను తయారు
చేయుచుండెను.

“ఇది యేమి? మన మీదినమున కొత్త విష
యమును గాంచుచుంటిమి. ఆరు నెలలనుండి
యీవనలత జీవన్మృతయై పడియుండి నేడేలకో
గొప్ప యానంద సముద్రమున మునిగియున్నది”
అని తక్కుంగల భిల్లుజాతివారు చెప్పుకొన
దొడంగిరి.

కదంబుడు తానదివరకు సహించక విడిచి
వచ్చిన బ్రాహ్మణుడు మఱల తన గృహమున
బ్రత్యక్షమగుటచే మండిపడెను. కాని యీకోప

మడచుకొని, యాతనికి దొడ్డుర విద్యలు
నేర్పి తన పరివారములో నొకనిగా జేర్చ నిశ్చ
యించెను. నాదరచందు నీడు సంతోష
ముతో నకుమరించెను.

అర్ధరాత్రి సమయము. కదంబుడు వనలత
గది ప్రవేశించి యామెతో నొక కూరకార్య
మొనరించుటకు సిద్ధముగ నుండుమని చెప్పెను.
ఆతడు కార్యము నెఱుగెత్తి నేన నిన్న కన్న
కుమార్తెవలె పెంచితిని. నీవు సౌఖ్యముగ నుం
డుటకై యనేక విధములయిన కారుల నేర్పరిచి
తిని. అట్టియెడ నిన్నో! నూతన పురుషుని కేచ్చి
వివాహమొనరించుటకు సామర్యము నవ్వరిం
చెను. వాడింద్రజాలమవల్ల నిన్ను వలలో వేను
కొన్నాడు. కాన వానిని కను నాశన మొనరిం
పవలంబితిని” అని చెప్పుచు యామె చేతికొక
కత్తినిచ్చి యాబ్రాహ్మణుని దగ్గరకు వచ్చిన
ప్పుడు చూపమని చెప్పెను. ఆమె కేమి యొనరిం
చుటకును దోచలేదు. కదంబుని మాజ్ఞ మీరిన
రెండల వచ్చు కష్టముల నెఱుఁగును. మారు
మాటాడక కత్తిని తీసికొని యామె తన చెలి
కాడు పరన్నచోటి కేగెను.

నాదరచందు స్వాగ్రహము దోపజేయు
ముఖకాంతితో నిద్రాసౌఖ్యము ననుభవించుచుం
డెను. ప్రియుని మంచము చేసినప్పటి కామె
భయంకర స్వరూపిణియై కాన్పించెను. కన్ను
లెఱువై యశువుల గురిపించుచుండెను. ఆతనిదగ్గ
రొకరి ముఖము నొకసారి వీక్షించెను. ఆహా
ఏమి యీదివ్య సుందరతేజము! ఆమెకిదివర
కెన్నడట్టి భువన మోహనరూప మాతనియందు
కన్నడలేదు. కొంచెమాగెను. అట్టి రూపమును
జేతులార భగ్నము చేయగలవా. ఆహా ఆమె!
తండ్రింతదుర్మార్గుడు! ఆమె మనోహరకావ్య

కర్మకల బ్రేమించిన వాని నామె చేతులతోనే చూపించి బాచుచున్నాడు! నిధిచేత బలీయము ముర్త్యుము. ఆమె ఖడ్గము నెత్తుచుండెను. కాని యది యామె తండ్రిచేత కిచ్చగించక కింద బడిపోవుచుండెను.

“నాతనినిచంపలేను. బానికి బదులు నేనే యాశ్రయతో బాడుచుకొని యశువులను విడచి తండ్రిగారి కోపమును మగల్గెదను” అనియామె తలపోచిజూచెను. నాదరచందా సమయమున నొకవృక్షముననుండి తన ప్రియురాలయిన వనలత మరణావస్థ యుండునట్లుగాంచి కండ్లు తెరిచి చూడగా కట్టెడుట వనలత చేత నొకకత్తితో నాత్మ హత్య చేసికొనబోవుచుండెను. ఆతడు తటాలున మంచము మీదినుండి గంతు పడి యామె చేతిలోని కత్తిని లాగుకొనెను. ఆమెయు జరిగిన కథ సంతయు సవిస్తరముగా వివరించెను.

ఆమె చెప్పి ముగించగానే నాదరచంద్రిట్లనె. “ప్రియసీ, మనము పరస్పరానురాగముకలవారముమృత్యువు తప్ప నితరమెద్దియును మనన చేయవలదు. కావున సుఖముగా నీచేతులతో నన్ను చావనిమ్ము”

వనలత తనయాత్మతో యుద్ధము చేయలేకుండా. ఆమె యొకటేమార్గము తనమనసు నందు స్థిరపించి, గుట్టపు సాలనుండి రెండుచక్కని గుట్టవలను దెచ్చి తానును తనప్రియుడును యెవరి తెలియకుండ వాయువేగమున బోయి. రాత్రంతయు పయనము చేసి యరుణోదయవగుసరికి గుట్టములు రెండును యొక నడి ప్రవాహమును జేరిరి. నదిని బాటవలసివచ్చెను. గుట్టవలను దిగిరి. నడి యతిలోతుగా నుండెను. కత్తువులు వెంబడించి వచ్చుచున్నారే

మోయని యొక మూల భయము. కాలితో నడువసాగిరి. కాని లాభము లేక పోయెను. అప్పుడొక నావ వారికంట బడెను. కొంచెము ధైర్యము చిక్కబట్టి యాపడవను పిలచి యది దగ్గరకు రాగా నందెక్కిరి. ఈపడవ యొక వర్తకునిది. వాడు వనలత పడవెక్కి నప్పటినుంచి యామె సౌందర్యమును గాంచి ముగ్ధుడై యట్టి యువతీమణిని పొందినవాని జన్మమే జన్మము గదా యని పరిపరివిధముల తపించుచుండెను. నావికులతో నెట్లో యాలోచించి నాదరచందును నదిలో ద్రోయించెను. మరుక్షణ మావర్తకుడు వనలతయొద్దకు వచ్చి తన మనస్సులో నుండు కోర్కెను బహిర్గతము చేయ నామెయు మాటాడక యంగీకరించునట్లు పొడగట్టెను. తరువాత వనలత వర్తకునకు దాంబూలము తయారుచేయుచు నిదివరకే యామె తల వెండుకలలో దాచితెచ్చిన విషమును తమలపాకులలోనుంచెను. ఆతడొక తాంబూలమును సేవించి పాణిమును బాసెను. మిగిలిన యాకులను నావికులు సేవించి నేలబడి మరణించిరి. ఆమెయుప్రియుని ప్రాణావసోదేశముగలదగుటచే నీట దుమికి చేపవలె తివ్రున నదియొడ్డుచేరెను. అక్కడ తన ప్రియునికై వెదకెను. ఎందును గానబడక కడకొక దేవాలయములోని కరిగెను అందుండి వచ్చొక యార్త నాడము వీనుల సోకంత్యరితముగ నేగిచూడ శుష్కించిపోయి శల్యమారాశివశిష్టుడైయున్న నాదరచందు పడియుండెను. అప్పుడామె యచ్చటికి సమీపముననే యున్న యొక సన్యాసివద్దనుండి కొన్ని వనమూలికలను సంగ్రహించి వాటితో నాతని కాపాడెను. కొంతకాల మరుగునప్పటి క్కాతనికి తెలివి రాదొడంగెను. లేచి తిరుగుట కిం

కను వీలులేదు.

మొట్టమొదట వనలతను తన చెల్లెలిగా భావించిన న్యాయస్థి యిప్పుడామెను వేరు విధముగతలంచి మండిచెప్పడనని మోనగించి యొక చోటికి తీసుకొనిపోయి తనకోర్కె నెఱింగించెను. ఆమెయు "నాశర్తను రక్షింపుము. తరువాత నట్లే కానిచ్చెదను" అని న్యాయస్థి నంగీకరింపజేసి వెడలెను.

నాడరుచందుడికను బలహీన స్థితిలో నేయుండెను. అర్ధరాత్రి సమయమున వనలత యాతనిని భుజములమీద వైచుకొని దేవళము నుండి బయలుదేరి వెడలిపోయెను. వెనుక నెవ్వరు నామెను వెంటబడించలేదు.

ఆరుమాసములయినతరువాత భార్యచరిత్ర అతో నాడరచందు పంపూర్ణ దేహరోగ్యవంతుడయి సుఖముగా కాలముగడుపుచుండెను. నివసించుటకిండ్లులేనప్పటికి చెట్లక్రిందనే నివసించుచు కండమూలములే భుజింపుచు సుఖముగా నుండిరి.

ఈ సుఖమయిన కంసారమును తేయుటకు పరమాత్మ వారి కెక్కువ గడు వొనంగలేదు. ఒకనాటి సాయంకాలమున నిద్దరు మనోహరమైన యొకనరోవర ప్రాంతమున గూర్చుండిరి. వనలత తన జవనము మొదలు నాటివంతు జరిగిన కథను నాడరుచందుతో చెప్పచుండ తల్లలున యామె యెందులకో యిడదరిపడెను. నాడరచందు ప్రియురాలినిజూచి "ఏమి గలిగిన బాధ యేమి? ఏకారణముచేత నీవు భేదమువహించి యుంటివి." అనియుడుగ వనలత "స్వామీ మన యుతసానకాల మోసన్నమయినది. అదిగో

నారండి) మనవ్రోణయ వ్యాపారము నెఱింగి చెప్పకుండ పాటిపోయినందులకు దగిన ప్రతీకార మొనర్చుటకు వచ్చుచున్నాడు. అదుగో ఈల ధ్వని. అది ప్రాణస్నేహితురాలగు కళిరేఖ యొక్క ఈలధ్వని. మననెచ్చటికైతెను పాటిపోయి ప్రాణములను గాపాడుకొమ్మని పెచ్చు రించుచున్నది" అని చెప్పచుండగనే కొన్ని వేటకుక్కలువచ్చి వారిని ముట్టడించెను. మఱికొన్ని నిమిషములకు కవంబుడు రోష కమాయిత నేత్తుడై ప్రత్యక్షమయ్యెను. కన్నులనుండి విస్ఫులింగములు రాలి "ఓసీ నీచురాలా ఈకత్తిని గొని వానిని తక్షణమే పొడిచి నావెంట రమ్ము. నాపెంపుడు కుమారుడగు సునునకు నిన్నిచ్చి వివాహ మొనరించెదను" అని గర్జించెను. ఆసమయము భయంకరముగనుండెను. ఎదురు తిరిగినయెడల లాభము లేదని తలంచి వనలత యతని చేతిలో నికత్తిని తీసికొని పొడుచుకొని మృతినొందెను.

నాడరచందుకూడ ప్రక్కనున్న భటులచే పొడువబడి మృతినొందెను.

కవంబునివోట మాటరాలెదు. అతడు నిశ్చేష్టితుడయ్యెను. కథ యింతిగా జరుగునని యారడనుకొనలేదు. వెంటనే భటులను పంపించి వేసి వనలతలేని గృహము గృహమే కాదని తలంచి యెవ్వరికి చెప్పకుండ యెచ్చటికో, యెందులకో కవబడకుండ నేగెను.

నాడరచందు వనలతల నిద్దరి నొకసమాధిలోనే పూడ్చిరి. కళిరేఖ ప్రతీదిసము సమాధి యొద్దకేగి పూజించి మిత్రురాలికయి దుఃఖించి కన్నీరు కార్చుచుండెడిది.

అమావాస్యలు

1

(ఒకరు)

స్నేహము.

“మనము తుదివరకు స్నేహితులముగానందము.”

“నరేకాని. నాకు పదిరూపాయల బదులిమ్మ?”

“అయితే, యిదేతుది. మనస్నేహానికి”

ఆశ.

“రోగియగు భర్త మంచముదగ్గర కూర్చుని భార్య:-

“డాక్టరుగారూ! ఇక ఆశ లేదనెదరా?”

డా:- “ఏమో నాకు తెలియదు; కాని మీరు దేనికయి ఆశిస్తూ ఉన్నారో ముందు చెప్పండి.

ఏమవు.

తండ్రి:- వాడెందుకోసం ఏడుస్తున్నాడు.

కొడుకు:- నేను వాడితో ఆడుకోనని.

తండ్రి:- నువ్వెందుకు వాడితో ఆడుకోవు.

కొడుకు:- వాడేడుస్తున్నాడు కాబట్టి.

అధికారము.

“అచ్చీ! ఇకమీద నీవు నతో మోటుగా ప్రసంగింపకూడదు. అట్లయిన, ఊరుకోను. నీవు నన్ను దొరసానమ్మగారనియు, లేక అమ్మగారనియు, ఒకప్పుడమ్మా అని ఐనను పిలువవలయును. నీయ జను నిని పిలువవలసి వచ్చినప్పుడు దొరగారు, బాబుగారు, లేక బాబూ అని అనినను పిలువవలయును.

అచ్చి:- చిత్తము.

కొన్ని రోజులవెనుక, అచ్చి పరుగెత్తుచు వచ్చి గద్దడ స్వరముతో,

“దొరసానమ్మగారు, లేక అమ్మగారు, ఒకప్పుడమ్మా, దొరగారు, లేక బాబుగారు, లేక బాబు, మేడమెట్లమీదపడి గాయం చేసుకున్నారు” అన్నది.

తాళాలు.

మెళటరావు:- ఇదే మిటోయ్. నారూమ్మో కొచ్చి తాళాలు తీసుకపోయాడు. అడిగితే మోటుగా మాట్లాడుతాడు. మనిషి ననుకున్నాడా, గాడిదననుకున్నాడా నరసింహం. నరసింహం:- ఏమో! ఇందాకలా నీపాటవిని అనుకున్నాడేమో.

సూర్యగ్రహణం.

శర్మ:- ఏమి వోయ్, మీరందరెందుకు నవ్వుచున్నారు.

ఒకడు:- రామారావు పోళ్ళ విని.

శర్మ:- ఏమిటది.

ఒకడు:- లండన్లో సూర్యుడు కనిపిస్తాడా అని

రామా:- నేనల్లా అడగలేదండి. లండన్లో కూడా సూర్యగ్రహణం ఉంటుందా అన్నా.

2

వనితసిద్ధము - వివాహమునకు - వనితసిద్ధము.

దామరాజు వెంకట రమణమూర్తిగారు

సీ॥ మొగము పెదదించి ముముద్దుమాటలుగల్గు బొంతటికాయంత ముక్కుగల్గు

లేడికన్నులుగల్గు లేతబుగ్గులుగల్గు
 జోడకాళ్లతో తొవ నీడకలను
 నగవువెన్నెలకేమి నాణెపుగటిగల్గు
 తుదాభిధచే పొట్ట చుట్టుకొనును
 పసిడిగాజులుబోలు పైసాకు రెండేసి
 కాసిగాజులు హస్త కాంతి కమరు
 పైట నిగ్గులుగల్గు బాగైన పొడుగాటి
 కంఠమందున ముచ్చికానుపేరు
 కురులు నల్పుకునెందు కొదువేమియునులేదు
 మొన్ననే పెంచుట మొరిపెలింక
 ఆదివారపు సంత స్థరూపాయిచ్చి
 తమ్మెట్టు పెట్టితి తట్టచెవుల
 నిద్రలో గొంచెము నీరు గ్రమ్మునుకాని
 మేలుగాంచిన యంత మేటి తెల్వి
 పైనివ్రాసిన శోభచే పరగుచున్న
 పడతుయొక్కర్తు నామిత్రుపజ్జగలదు
 రావుగారికినిష్టమై గ్రాలెనేని
 పత్రికలద్వార తమయభిప్రాయమేమొ
 పగటివేసాలదాసరి పరశుగారి
 కందచేయంగ పార్థింతు నాదరమున.

3

నాటకము.

“ఏమండీ నాటకములో బొత్తిగా వేషము
 వేయుట మానివేసినాడు. మళ్ళీ యెప్పుడువేస్తా
 రేమిటి?”

“మంచి నాటక మాంధ్రభాషలో వ్రాసేవ
 రకు వేషంవేయకూడదని బట్టుపొట్టుకున్నాను.”

టిక్కెట్టు.

టిక్కెట్లకు:- అయ్యా, మీటిక్కెట్టు చూపండి.

ప్రయాణికు డిటునటు వెలకి టిక్కెట్టు కన
 పడక “కనపడలేదండీ” అని జవాబుచెప్పెను.
 టి.క:- పరవాలేదులండి. రాజాగారి బావమరిది
 గారేగా. టిక్కెట్టులేకుండావస్తామిగనుకనా?
 ప్రయా:- మీకు టిక్కెట్టు అక్కరలేకపోతే
 నాకు అక్కరలేదనుకున్నారా యేమిటి?
 నేనేవూరుపోవాలో నాకిప్పుడెట్లా తెలుస్తుంది.

త్యాగము.

భర్త:- నీకొరకు సర్వత్యాగముచేస్తా.

భార్య:- అయితే, మీబ్యాంకు చెక్కులన్నీ నా
 పేర వ్రాసియిస్తావుండండి.

తాగుడు.

భార్య:- నాకొరకు తాగుడుమానండి.

భర్త:- నీకొరకు తాగుచున్నానని యెవరు
 చెప్పారు?

పెండ్లి.

“మీయింట్లోజరిగినపెళ్ళిళ్ళలో యేదిబాగా
 జరిగింది.”

“నాదే.”

తెలివి తక్కువ.

కమలా:- నాకంటె తెలివితక్కువవాడిని పెళ్ళి
 చేసుకోమంటే యెట్లాచేసుకునేది?

రాజ్యం:- నేనైతే యెవరికిచెప్పకుండా చేసు
 కుంటాను.

వేళ.

“ఇప్పుడు పదయింది భోజనవేళ అయింది.”

“ఇంకాకాలేదు. గంట వ్యవధియింది.”

“అయితే గడియారము తప్పున్నమాట.”

“ఆముసలివాడుమూడుసార్లు మోటారు
 క్రిందపడ్డాడు”

“మూడవసారికూడా పడితే, మోటారుఆస్తి

అవుతాడు."

అల న్యము .

ఉపాధ్యాయ:- ఒరే, నీవు మూడురోజుల నుంచి బడికి ఆలస్యంగా వస్తున్నావు. కర్రరవాడు:- అబ్బే లేదండి. గడియారం చూచే ఆలవాటు నాకులేదండి.

వ్యాధి నివారణ.

"అయ్యో, మిమ్మల్ని యెక్కడో చూచిన జావకం."

"చూచేవుంటారు. నా ఫోటో తరచు ప్రకటిస్తువుంటారు"

"అయితే తమకేవల్యాధినివారణ అయింది?"

అనుకోవడం .

తల్లి:- అమ్మడా, యీ కాస్త బువ్వతినేయి.

అమ్మడు:- నాకు అన్నం సయించడంలేదు.

తల్లి:- నయిస్తుందనుకొని తినేయి.

అమ్మడు:- తినేశానని ఊరుకో,

ఉపన్యాసం .

భార్య భర్తలిరువురు మీటింగులో ప్రవన్యాసం విని యింటికి వచ్చారు.

భార్య:- జడ్డిగారి భార్య గాళులు చూచారా యెంత బాగున్నాయో! నా దృష్టి వాటి మీదే వుంది.

భర్త:- లేదు. చాలవరకు నిద్రపోతూనే వున్నాను.

భార్య:- ప్రవన్యాసం మజా అట్లా వుండన్నమాట.

పేరు .

పోలీసు:- నీపేరు చెప్పవయ్యా?

ఒకడు:- కావ్య వంచానన, కావ్య తీర్థక, కవి రత్న, కవిభూషణ, హన్యరనపోషక, బాల కవి ప్రతివాది భయంకర-

పోలీసు:- ఆ. ఆ. ఆగవయ్యా, పెంసిల్ విరిగి పోయింది చెక్కుకోనియ్యి.

అనన్యం .

"రామయ్య అంటే అందరికీ ఆనన్యమే"

"ఒక్కరికి లేవు"

"ఎవరికి?"

"రామయ్యకి లేవు"

బహుమతి .

పిల్లవాడు యింటికి యేడ్చుతూ వచ్చెను. తండ్రిచూచి "యెందుకు నాయనా అట్లా యేడుస్తున్నావు?" అనెను.

"క్లాసులో మొదటివాడుగా ప్రశ్నందుకు మాప్తుగారిచ్చిన బహుమానం రూపాయి పోయింది.

తండ్రి:- పోనీ, పోతేపోయిందిలే, ఇదిగో యింకో రూపాయి తీసికో, నాయనా, యెట్లా పోయిందిరా?

కొడుకు:- క్లాసులో మొదటివాడుగా వుండక పోవటం వల్లే.

అర్హత .

హెడ్ గుమాస్తా:- బంట్రోతువనికి డరఖాస్తు పెట్టావు? ఎంతవరకు చదువుకున్నావు?

డరఖాస్తుదారు:- బంట్రోతువనికి చదువెందులకు బాబూ?

హె. గు:- ఈరోజులలో లోవర్ సెక్షండరీ ప్యాసయివాళ్ళు వస్తుంటే, యేమి చెయ్యమంటావు?

ద. దా:- మీబోర్డు పెసిడెంటుగారు వైసు పెసిడెంటుగారు యేమి ప్యాసవనక్కరలేదు కాని బంట్రోతువనిచేసికొనే ముందాకొడుకా నరీక్షలు ప్యాసవనవలసింది.

సుందరమ్మకిష్కడు పదునెనిమిదేండ్లవయస్సు ఆమె యాభురేఖావిలాసములఁ జూచిన జగమున వవతరించిన రతీదేవియేమోయని తోచకమా నదు. ఆమె తలిదండ్రులు నిరుపేద లగుటచే నామెను వండ్రేండవయేట వెయ్యిసూట వదు నారురూప్యముల కొక ముసలిబాహ్యునినకు కన్యాదానముఁ గావించిరి. ఆమెకు, పదమూఁ డవయేట, రజస్వల కాకపూర్వమే కార్యము గావింపఁబడియెను. అనాటినుండియు నామె భర్తతోఁ గాపురముచేయుటకు శ్రీకాకుళము నకుఁ బంపఁబడియెను. నాటినుండియు నామె తన జననీజనకులకడకుఁ బోయియుండలేదు.

సుందరమ్మ భర్త పేరిశాస్త్రి ఆతఁడు పట్టి పూర్తిజేసికొని నాలువత్సరములాయెను. ఆతఁ నికిఁ బ్రథమభార్యవలనఁ గల్గిన యెనమందుగురు పుత్రులు, నలుగురు కుమార్తెలు నగు సంతాన మంతటిలోను కనిష్ఠపుత్రుఁడొక్కఁడు మాత్రమే జీవించియుండెను. ఆతఁడు చెన్నవట్నమున ఎం. ఏ. పరీక్షకుఁ జదువుచుండెను. ఆతని కరువదిరెం డేడుల వయస్సువచ్చినను వివాహమై యుండ లేదు. “నాచదువు పూర్తియగువరకు నేను వివాహము చేసుకొనను.” అని యాతఁడు తం డితోఁ జెప్పియుండెను. కుమారునిహూట కెదు రాడఁజాలక యాతనితండ్రి యేమియును జేయ లేకఁ బోయెను.

సుందరమ్మ తనభర్తను బ్రేమించుచుండలేదు. అది యెట్లు సాధ్యమగును? తన యీడుజోడు శ్రీలింగరును నవయవ్వలగు భర్తలతోఁ గాపు రముఁజేయుచు సుఖించుచుండగా నామె కాటికిఁ గాళ్ళుచాచుకొని జరాభారముచేఁ గృశించు

చున్న భర్తతో నెట్లు సుఖంపఁగలదు? ఆమె యీ విచారముతోడనే గృశించిపోవుచుండెను.

వేసవికాలపు సెలవుచినము లిచ్చినతోడనే పేరిశాస్త్రి కుమారుడగు వెంకటరావు శ్రీకాకుళమునకుఁబచ్చి చేరెను. ఆతనిజూచి యాతని తండ్రి యెంతో గర్వపడుచుండెడివాఁడు. కుమారుడును డండియెడ నతిభక్తివినయములతో జరించుచుండెడివాఁడు. ఆతఁడెల్లప్పుడును దనగది యందు కుర్చీపై నాసీనుడై యేదోయొక పుస్తకమును జదువుకొనుచుండెడివాఁడు.

సాయంతనమయ్యెను. కేకట గావు పి. కాసున కుఁబోయియుండెను. పేరిశాస్త్రి సావడిలో పడ కుర్చీపై నాసీనుడై కాలివీడి పొక్కులను జిక్కుకొనుచుండెను. సుందరమ్మ నట్టిటినుండి పెరటిలోనికిఁ బోవుమార్గముననున్న సోపానము లపై నాసీనయై యేదియో వాలోచించుచుండెను. చీకటులింగను డట్టముగ నలముకొనుటలేదు.

పెరటితలుపున కవ్వల నేదో చుక్కడయ్యెను. సుందరమ్మ భావతరంగములు భంగపలయ్యెను. ఆమె యాచుష్కడు నాలకించి యచ్చటికిఁ బోయెను. అచ్చట సుమారు ఇరవది త్రేరముల వయస్సుగల యొక విలాసపురుషుఁడు నిలువఁ బడియుండెను.

ఆతఁడు నామెయుఁ గొంతసేపు గునగుసలూకు కొనిరి. సుమారొక యరగంటకాలమయిన వెనుక నాతఁడామెను దళ వక్షస్థలమునఁ జేర్చు కొని చెక్కిలునొక్కి ముద్దాడెను.

చీకట్లు నలుదిశల నల్లుకొనియెను సుందరీ తలుపు గడియవైచికొని గృహములోనికిఁగను. పేరిశాస్త్రి పడకకుర్చీపై నిదురించుచుండెను.

అతని తెల్లని శిరోజములు గాలిలో నల్లలనాడు చుండెను. అతనిమొలలో తాళపుచెవుల గుత్తి వ్రేలాడుచుండెను. ఆమె యాతాళుచెవులను తన చేతితోఁ జైకిదీసెను. భజనాడున్న గదిలోని కేగునరికి యామెకుతోడు చప్పుడు వినవచ్చెను. ఆమె యాగదినుండి జైకిపోయెను.

3

రాత్రి వంద్రెందుగంటలయ్యెను. పేరిశాస్త్రి సుందరి చేపై తలనిడుకొని నిదురించుచుండెను కాని, సుందరికి నిదురవట్టుటలేదు. ఆమె తన భర్తను మెల్లగ విడల్పుకొని సాగ్యమయినంత కొంచెము చప్పుడుతోఁ బెరటినిజేరెను.

అత్యల్పమగు నక్షత్రకాంతి నలుదెసలు వ్యాపించియున్న ఘోరాంధకారములో విలీనమై పోయెను. చల్లని పిల్లనాయులు వీచుచుండెను. అంతట నిశ్శబ్దముగనంచెను. వీధిలో శ్వాసములవ్వను భయంకరారావము లొనర్చును చుండెను ఆభయంకరారావములకు సుందరి భీతిల్లెను గృహములోని కరుగుదనుని యామె తలంచెను గాని మరల ధైర్యముఁ దెచ్చుకొని ముందునకు జూచు సరికి యామె కొక పురుషవ్యక్తి గాన్పించెను. అతఁడామెను జేరి “ప్రియతమా! ఈ భీకరమగు నిశానమయమున మన మిచ్చట మసలుటకన్న మన గృహమున కేగుదము రా కూడదా?” అని యడిగెను.

ఆమెయ “నేను రాజాలను. నీవు కోరినది తెచ్చితిని. గైకొనుమనుచు” నామె తన కంచుకమునుండి యొక కాగితమును దీసియిచ్చెను. “నేనిక నిలువజాలను, నాకేలకోభయము కలుగుచున్నది” అనుచు వెడలిపోవ నుంకించుండఁగా నాతఁడామెను తన పక్షమునఁజేర్చుకొని యామె చెక్కుటద్దములపయి ముద్దుల వర్షము గురి

పించెను.

సుందరి తన చెక్కులను చీర చెఱగుతోఁ దుడుచుకొనుచు “నన్నిక పదిలివేయుము, నాకు భయమగుచున్నద”ని చెప్పుచుండగనే యా పురుషుడు “సుందరి! నేనుండగా నీకు భయమేల? నాకంతమున జీవమున్నంతవఱకు నీ కేయపాయమును రానీయన”ని పల్కుచుండ “ఎవరో వచ్చుచున్నారు. అటు చూడుము. అయ్యో జేవుడా! మన గతియేమి కానున్నదో?” అను సంతలో నా పురుషుడు వారల దారసించెను.

అతని చూచి సుందరి ప్రియుడు “వెంకటేశం! నీవట్రా, నువ్వెందుకొచ్చావురా వెధవా! ఏలాగొచ్చావురా?” అనెను.

వెంకటేశము గంభీరముగా “మీమానములును, పాణిములుకూడ నాచేతిలో నున్నవి. ఒక్క క్షణములో మిమ్ములను చావఁగొట్టించఁగల శక్తి నాలోనున్నది. నే నట్లొనర్చుకుండుటకై నాకేమి యొసంగెదరో చెప్పుడు” అనియెను.

సుందరి భయభ్రాంతయై నీవేమి కోరిన పది యొసంగెదను. నీవిచటనుండి వెడలిపోవలయును అని చెప్పెను. వెంకటేశము, “నాకు నీగాఢాలింగన సౌఖ్యము గావలయును. ఇన్వఱ్ఱాసంగి తివా సరి లేకున్న—” అనుచున్నంతలో సుందరి “మనోహరా! నీకిచ్చియున్న పది రూప్యముల నోటు నీతని కిచ్చివేయుము ఈతను వెడలి పోవును” అనెను.

వెంకటేశము “నేనందుల కంగీకరింపను. నేఁగోరినది నాకిమ్ము. నేఁబోయెదను. డబ్బు నా కర్కరకురాదు.”

సుందరి విటుడు మాటాడలేదు. ఒక నిమిషమునకుఁ బూర్వ మాత్రకు పల్కిన వ్యగల్భ

వచనముల నాతడు మరచెను.

సుందరి విశాల నేత్రములనుండి రెండుస్పృశణములు రాలెను. వెంకటేశ మామెను గాఢా లింగన మొనర్చుకొనియెను.

4

వెంకటేశము మనోహరుని మిత్రుడు. తుంటరితనమున నాతడు శ్రీశాకుభమంతటికిని బేరు కెక్కినవాడు. ఇతరుల నేడిపించుటన నాతని కత్యంత సంతోషము. ఆతని కనుచరులు పెక్కుండు కలరు. రాత్రివేళల నాతడు నిశ్చాచరునివలె వీధిలో సంచరించుచుండును. ఒకనాడతడు వీధిలోనుండి పోవుచుండగా పేరిశాస్త్రిగారి పెరిటిలో సందడి విసవచ్చెను. ఆసంగతి కనుగొనుట కతడు లోనికేగె నను విషయము మనమెరిగినదే!

మనోహరరావు స్కూల్ ఫైనల్ పరీక్షను నాలుగు మారులుపోయియుండెను. గాని ప్రతి మారు వసజయము పొందుటలో ప్రతి విషయము (one digit) లోను ఒక అంకెగల మార్కులో వచ్చుచుండుటవలన నాతడు విసిగి పరీక్షకుబోవుట మానుకొనెను. ఆతఁడంతధని కుఁడు కాకబోయినను, చిన్నతనముననే గొప్ప సంబంధము వెదకి పెండ్లి గావించుకొని యుండుటవలన నాతని భార్య యింటినుండి తెచ్చుచున్న డబ్బుతో నీతడు విలాసముతో గాలము బుచ్చుచుండెను. ఆతనికి భూములు కొలదిగ నున్నవి; గాని, యాభూములపైనుండి వచ్చు యాదాయము తక్కువయైనను వాటిపై పెట్టుబడి మొత్త మెక్కువై యుండెను.

వెనుకటి ప్రకరణమునఁ జెప్పబడిన విషయములు జరిగిన మఱునాటి ప్రాంతికాలమగుసరికి పేరిశాస్త్రిగారి వీధిగోడపై “పది రూపాయల

నోటు” అని పెద్దయక్షరములతో గ్రాయబడి యుండెను. వీధిలోనుండి పోవు వారందఱును ఆయక్షరములఁ జదువుకొని దాని యర్థమును గ్రహింపజాలక నివ్వెరపడుచుండిరి.

సాయంకాలమగుసం కాయక్షరముల యర్థము పురమందెల్లడలఁ బ్రాకిపోయెను. వెంకటేశము సామాన్యుఁడుకాదు. ఆతఁడొసర్చిన కృషివలననే పురమందెల్లడలను “పదిరూప్యములనోటు వార్త ప్రాకిపోయెను. ఈవార్త పేరిశాస్త్రి కుమారుడగు వెంకటరావునకు సహితము తెలిసిపోయినది. పేరిశాస్త్రి యీసంగతి నెఱింగియుండెనా? లేదు. పాపమాత డేసంగతియు నెఱుంగఁడు

వెంకటరావువిచారాఁబుధిలోలబడుచుండెను. అతడు తన సవతితల్లి యిట్టియపకీర్తిని తెచ్చి నదిగదాయని చింతాకులస్వాంతుండై పోయెను. అతడు నట్టిటి లోనికేగెను. వంటబ్రాహ్మణుఁడు వెంకన్న వంటచేయుచుండెను. సుందరమ్మ సోపానములపై నాసీనయై పువ్వులను దండగా గుచ్చుచుండెను. వెంకటరా వామెను. తనవెంటరమ్మని చెప్పి తన గదిలోనికిపోయెను. సుందరి వాని ననుసరించెను. ఆమె కూర్చొనుట కాసనముఁజూపి ఆమె ఆసీనయైనపిదప నాతఁడామెకు బుద్ధిచెప్పుచు సుమారొక గంటకాల మువన్యాసమిచ్చెను.

సుందరి తానొసర్చిన పాపకృత్యమునకు పశ్చాత్తాపపడియెను. ఇతఁడొకడ నెన్నడునట్లార్పనని యాతనిమోల వాగ్దాన మొనర్చెను. తన్నుతాను నిందించుకొనుచు నికఁడొక పతి భక్తిగలిగి పతివ్రతా ధర్మములఁ బాటించుచుండెదనని దృఢసంకల్ప మొనర్చుకొనియెను.

5

మూలకవత్సరములు గడచిపోయెను. పీఠశాస్త్ర
పరలోకగర్భిణి పోయెను, వెంకటరావు సంఘ
సంస్కారార్థంబై శ్రీకామేశ్వరమున న్యాయవాదివృత్తి
నవలంబించుముండెను. సుందరమ్మ తన పుట్టి
నింటికే బోయియుండెను. సుందరమ్మ తన పూ
ర్వపు సౌందర్యమును గోల్పోయినను మనోహర
మైన రూపమును గల్గియుండెను. ఆమె పూర్వపు
సుందరికాదు, మనోహరరావు ఆమెయొద్దకు
బెక్కుసార్లు పోయియుండెను; కాని, యామె
యాతనితో మాటలాడ నిచ్చుగించియుండడేదు.

ఒకనాడాయె దేవాలయమునకుఁ బోవుచుం
డగా నొక కుర్రవాడినికొకనితో “అదిగో!
ఆపోవుచున్నవాన్నేనా!” వదిరూపాయల నోటుం
టారు” అని చెప్పెను.

ఆమాటవిని సుందరి నిర్విణ్ణయైపోయెను.
వెనుదిరిగి చూడక నామె దేవాలయమును
జేరి సుమారొక గంటకాలమువరకు దేవపూజ
నల్పి యీవలకు వచ్చునరికి వెంకటేశము వ్రత్య
క్షమయ్యెను.

ఆమెచూచియు జూడనిదానినలె అతీరయ
మునబోయి నిల్లుచేరుకొనియెను. వెంకటేశం
కొయ్య బారిపోయినాడు.

త్రి పాతనార్యవ్రత.

కొటికలపూడి కామేశ్వరరావుగారు.

తేటమాటలతోనె ♦ తేనెలొక్కెడునట్లు
దివ్యార్థములనెల్ల ♦ తెల్పినావు,
నరసంపుఁబల్తుల ♦ జక్కగ గుమిగూర్చి
సహజసాండిత్యంబు ♦ జాతినావు,
మాధురీగరిమను ♦ మానసముప్పొంగ
గవితాప్రకృతిని ♦ గాచినావు,
కరముఁబ్రీతినెగొల్పు ♦ ఘనయలంకారముల్
గుప్పించి ఘనకీర్తి ♦ నొప్పివావు,
సాటి నీకేరి యీరేడు ♦ జగములందు
గవిత లెందునె బాండితీ ♦ గరిమలందు
భక్తి లెందును ధర్మాను ♦ రక్తియందు
పూతమాగాదె నీజన్మ ♦ పాతనార్య!
సర్వపాపముల ♦ నమసిపోవగఁజేయు
భాగవతగ్రంథ ♦ పఠనజాలు,

తనువును మరపించి ♦ తన్మయత్వ మొనంగ
భాగవతగ్రంథ ♦ పఠనజాలు,
దుఃఖంబులడపి సం ♦ తోషంబుఁగూర్చంగ
భాగవతగ్రంథ ♦ పఠనజాలు,
వేదవేదాంతముల్ ♦ విశదీకరింపంగ
భాగవతగ్రంథ ♦ పఠనజాలు,
సకలశాస్త్ర సారంబును ♦ సంగ్రహించి
పాలుపువ్విటగ నీపాత్ర ♦ మున నిమిడ్చి
కంటి వమరత్వ మిలఁగీర్తి ♦ కాయుండవయి
పూతమాగాదె నీజన్మ ♦ పాతనార్య!!
అంద్రకవిసింహామనునామ ♦ మను నయముగ
నీయెడల సార్థకంబగు ♦ నిక్కముగను,
పుడమి నీయశక్త్యంద్రికల్ ♦ పొడమియుండ,
పూతమాగాదె నీజన్మ ♦ పాతనార్య!!!

అమరసింహునిద్వారము.

సింగంపల్లి నెలకట్టాడిగారు

అయ్యది 1634 వ వంశత్వరము. యోధపు
రస్థానమంతయు నెండలు మెండుగా నుండు
టచే నట్టుడికి నట్లుడుకుచుండెను. మిట్టమధ్యా
హ్నము యోధపురకోటగుమ్మముకడ కొందరు
భటులు వహరా నిచ్చుచునేయుండిరి. నల్లని
దుస్తులను ధరించి యొకడొక నల్లని యశ్వము
నధిరోహించి ఎవ్వరితోడను మాటలాడకయే
పోవుచుండెను. చేతిదాలును, కత్తియును
మాత్రము నాయెడు రెండలో తళతళమని మెఱ
యుచుండెను వానిముఖమించుక ముడతలుపడి
యుండెను. నేత్రములగ్నికణమువలె మెఱయు
చుండెను వానిహృదయమున సంతాపకోధ
ములు తరంగములవలె పొంగిపొరలుచుండెను
ఒకయరగంటసేపటికి మఱొక యాశ్వకుడు నిలు
వగల వస్త్రములధరించి యొక చేతదాలును మఱొ
కచేత కత్తియుబూని మందస్థిత వదనముతో
గుఱ్ఱము నడలించుచు వేవేగ నాపురద్వారమును
దాటి పోవుచుండెను. అతనికాయెండతీవ్రమున
కనులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండెను. చేతనున్న
దాలును కనుల కడ్డముగ బెట్టుకొని గుఱ్ఱముపై
నిలుచుండి నలుప్రక్కల తేఱపాటబాచెను
కొసెడు దూరమున నొకనల్లని వస్తువు పోవు
చున్నట్లు కనఁగొనెను. తోడనే గుఱ్ఱము నడ
లించి తరవేగమునబోయి మొదటివానిని కలి
సికొని అయ్యా! “కుమార్తీ. నమస్కారములు”
అనిచెప్పెను. అతడెవరాయని గిట్టుగన దిరిగి
జూచి “నీవెందులకువచ్చితివి. నాతోడ నీకేమి
పలి” అని యులుములుమునట్లు పలికెను.

అయ్యా! ఒంటరిగా మిరిట్లు ప్రయాణము
చేయదగదు మీసేవనభిలషించి వచ్చితి, ననెను
ఓయీ! తండ్రి మొదలగువారిచే తృణీకరింప
బడిన నేను ఒంటరిగనే పోవలసి యుండునని
మాటుపలికెను. అయ్యా అట్లెన్నటికిని కానే
రదు రసపుత్రును తనయజమానుని కష్టకాల
ములందు విడువనోపకు. నాశరీరమున ప్రాణము
లున్నంతవరకు మీసేవనొనర్చునిశ్చయించితి”నని
రెండవవాడనెను. అట్లగుచో రా రమ్మ పోద
వని పలికి వారిరువురు సంభాషించుచు నాతో
వ సత్వరముగ బోయిరి.

ఏలలో ప్రథముకు కుమార అమరసిం
హుడు. యోధపురాధీశ్వరుడగు మహారాజా
గజసింహుని తనూభవుడు. అతనితల్లివరాకృతి
శీలుడు. రాజపుత్రులలో వరాకృతిమనునది విశే
షగుణము కాజాలదు. రాజపుత్ర స్త్రీలకు
పాణివ్రత్యపాట్లు నైసర్గికమే, రసపుత్రులకు
పరాక్రమమే స్వాభావికగుణము. అమరసిం
హుడు కలహాప్రియుడు. కూరన్యభావము కల
వాడు. అతని కెవ్వరు నెనురాడరాదు. తోబు
ట్టువులతోడను, జ్ఞాతులతోడను, సామంతస్వపా
లులతోడను నిరంతరము కలహించుచు వచ్చెను.
అకారణమున వారిప్రాణములు విసిగి వేసారి
గజసింహునికడ కేగి సకలము నివేదించి కుమా
రుని దేశభగ్గునిగజేసి రాజ్యమున శాంతిబీజ
ముల నాటవలయునని విన్నవించుకొనిరి. తండ్రి
కుమారుని యావివేకమునకు దుర్దిశ కెంతయు పరి
తపించెను కడుపున పుట్టిన బిడ్డడట్టివాడయినను

తనకిది ప్రాణనమానుడేయగును. కాని వ్రజల కోరిక నిరాకరించుట యుత్తమ రాజధర్మము కానేరదు. తుదకు కుమారుని ప్రవాసమంప నిశ్చయించుకొని నిండు కొలువుదీర్చి కుమారుని పిలువనంపి నల్లని వస్త్రముల కట్టనిచ్చి నల్లని గుట్టమును చేతికిచ్చి నీవు దీని నెక్కి నీయిష్టమువచ్చినచోటుకు పోవలయు. నారాజ్యము న నీవిక నెంతమాత్రము నుండదగదు. తక్షణమే వెడలిపోయ్యుని నిర్దాక్షిణ్యముగ నాజ్ఞా నొనంగెడు. కాజాజ్ఞ అనుల్లంఘనీయము. కుమారుడు మారుపలుకక తండ్రికి సాష్టాంగ పడి తోడనే గుట్టమునెక్కి పయనమయ్యెను. అతడు బయలుదేరిన వెంటనే కొలువున గూర్చుండిన కొందఱు యోధులొకచో గుమికూడి చూచితిరా ! రాకొమరునకెట్టి యిక్కట్లు సంభవించెనో ! మనమాతనితో గూడియనేక సమయములందు విశేషసుఖముల ననుభవించితిమి. ఇప్పుడు కష్టకాలము సంప్రాప్తించెను మనలో నొకరయినను వానివెంటబోవుటకు సాహసింపమయితిమి. ఎంతట కృతఘ్నులమని వారిలో వారనుకొనసాగిరి. వారిలో భల్లూజీచంపావతో అనుతక్షణమయి న్నుడొకడుండెను అతని నీమాటలు సూదిపోటులవలె బాధింపసాగెను. అతనికి నమరింపవలసిన విశేష పరిచయము చనువు లేకుండినను రాజకుమారుడంతటి వాడు అసహాయుడయి దేశభ్రష్టుడయి పోవుట యతనికి గిట్టకుండెను వెంటనే నాతడశ్వారూఢుడయిరాకొమరుని వెంటాడెను.

ఆ సమయంలో పదభిష్టులైన రాజపుత్రులు శత్రువులపై పగదీర్చు కొనుటకయి ఢిల్లీ వాడుసాల శరణు జొచ్చుచుండిరి కుమార అమరసింహుడును ఢిల్లీశ్వరునికొలుపులోబ్రేవేసించెను.

భల్లూజీకి తురకల గొలుచుట గిట్టదయ్యెను. కానిచేయనదేమి? అమరసింహుడు తనచాక చక్రమువలన, ప్రజ్ఞావిశేషములబట్టి అచింకాలముననే చక్రివర్తియగుగ్రహమునకు పాత్రుడయ్యెను. పాదుషా అమరసింహునకు 'గావు' అనుబిరుదమునంగి ఆసనూర్ల గ్రామముల గల 'నగర' రాజ్యమును బహూకరించి యెంతయో గౌరవించెను. అమరసింహుడు భల్లూజీ సేవా పరత్వమునకు 'సంతసముంది విశేషబహుమతులొసంగి అంగరక్షకునిగ నియమించెను. అమరసింహుడు యువరాజుగ నుండిన కాలమున నాశ్రితకోటిలో జేరినవారిలో పెక్కుండు కాలక్రిమమున అమరుని పాప్రసకు రాసాగిరి. అమరసింహుడత్యంత యుత్కృష్ట పదవియందుండినను నదనద్వివేకి గాకుండెను అతనికి వేటయనినను, కోడిపందెములనినను, పౌప్తేళ్లపందెము మనినను పామిప్పీతి. వందలకొలదిపౌప్తేళ్లను బెంచి అప్పుడప్పుడు పందెములవైచి యానందించెడివాడు ఆపౌప్తేళ్లు మేతకొమ్మకై సమీపారణ్యమునకు బోవుచుండెడివి. ఆయరణ్యమున తోడేల్లధికముగా నుండుటచే గొట్టెల నాశనము జేయ, రాజులు సంహింపజాలక, పౌప్తేళ్ల నరంక్షించుటకయియంగరక్షకుడగు భల్లూజీని నియమించెను. అనుజ్ఞాపత్రము జూచుటతోడనే పట్టరాని కోపమువచ్చి భల్లూజీ, ఆహా! సూర్యవంశోద్భవుడను. నృపాలుని అంగరక్షకుడను. యోధాగ్రేసరుడను. త్యాగధనుడను. ఇట్టివాడనగు నేను గొట్టెలరక్షించుటకయి వెట్టిగొల్లనివలె దినదినము పోవలయుగా ! ఎట్టివాని కెట్లగతి సంభవించెను. నేసిట్టి నీచకార్యము చేయజాలనని నిరాకరించి యావిధముగ లేఖకటి వ్రాసి పంపెను. అమరసింహుడు భల్లూజీని

రావించి, ఓయీ! ఢిల్లీశ్వరుని కటాక్షముచే మనకెట్టి యుపదేశములు లేకుండ నున్నారము. నీవు యూరక యుండుటకంటె పొత్తేశ్వ మందల కాపాడుట కూడగలవని కాజాలదు. నాయాజ్ఞను పాలింపుమని కొంచెము కటువుగ బల్కెను. భల్లూజి అయ్యా! కష్టకాలములందు మీకు చేదోడు వాదోడుగానుండి నాచేత నయినంత సహాయము చేసి నాప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొంటిని. తమరిప్పుడు ప్రభువులై సుఖంబుగ నున్నవారు. కావున నాతోడ మీకెట్టి యగత్యము నుండ నేరదు. నేనిక మీసాన్నిధ్యమున నుండనోవ, నాతోని నేజోయెద, సంచిమ్ము' అని వలికి గుట్టమెక్కి బికనీరు త్రోవబట్టెను.

బికనీరు సంతానాధీశుడగు కర్ణసింహుడు భల్లూజీని పరామర్శిక జేసి కొన్నిభూముల నిచ్చెను. వీరిరువురు మైత్రింబారయుట సహింప జాలక అనూయాపనులగు ప్రధానోద్యోగీయులు కొందఱు వీనిని తఱిమివే కువలెనని సంకల్పించు కొనిరి. ఒక దినమున ప్రభువగు కర్ణసింహుడు భల్లూజీయందుగల వాత్సల్యముచే నేవకుని కొక మధురో అను ఫలమొసంగి భల్లూజీకి యిచ్చి రమ్మని పంపెను. అనేవకుడు భల్లూజీయందత్యంత భక్తి శ్రద్ధలు గలవానివలె నటించుచు మీకీఫల మొసంగుడని రాజాజ్ఞ దీనిని మాప్రాంతమున ముత్ రాహూ' అని యందుము: ముత్ రాహూ అనగా నిచట నుండరాదని యర్థము. కావున ప్రభువు మీతో రాజ్యమునుండి తక్షణమే వెడలిపొమ్మని చెప్పటకు మాటుగా తనర్థమును నూచించునట్టిఫలమొసంగుచున్నారు. కావున త్వరపడుట యుక్తమని నావిన్నపము' అని చెప్పెను. పాపమాతడు నిజమని విశ్వసించి గుట్టమునెక్కి తక్షణమే పయనమయ్యెను. మహా

రాజీ వృత్తాంతము వినియాశ్చర్యపడి మాటమూ త్రమైనను చెప్పిపోవలదా! అని చింతించెను.

భల్లూజీ ఉదయపురమున కేగెను. ఉదయ పురాధీశ్వరు డితిని సంతయు నన్నానించి తనకడ నుండుమని కోరెను వీరిరువురత్యంత మైత్రితో బ్రవర్తించుచుండిరి. ఉభయులు కలిసి మృగయా వినోదార్థము దుర్గమారణ్యములకేగి సింహశా ర్థాలాది కూరమృగముల వధించుచువచ్చిరి. ఇట్లుండ నొకభటుడొక దినమున మహారాజా తోనిట్లనియె. ప్రభూ! మృగయా వినోదమున తన కెవ్వరు సాటిరారని భల్లూజీతటచు చెప్పు చుండును. తానొంటరిగ నరణ్యమునకేగి సింహము నెదుర్కొని పోరాడవలయునని కోరిక గలదట. తమ రేమందురో యని సంశయించు చున్నవాడు. మీయాజ్ఞయగునేని పోప్రయత్నించునని పల్కెను. మహారాజా నాకెట్టి యభ్యంతరము లేదు. పోదలచిన పొమ్మని చెప్పవచ్చునని బల్కెను. అభటుడు భల్లూజీ కడకేగి శూరాగ్రీణీ! మీరొంటరిగ కాసనమునకేగి మృగరాజును వధింప గలుగుదురేమో చూడవలయునని ప్రభువుగారి యభిమతము. గొడ్డలి తప్ప మత్తెద్దియు మీకడ నుండరాదు' అని చెప్పెను. భల్లూజీ నిట్టూర్పు విడచి సరే పోయి వచ్చెదనని బలికి పరశురాముని వలె గండ్రొడ్డలిని చేతబట్టుకొని యొంటరిగా యరణ్యమునకు బయలుదేరెను. పోను పోను ఒకానొకచో హర్యక్ష మొకటి పొదరింటనుండి బయల్పెడలి దిక్కులు మాటుమోగునట్లు గర్జించుచు వాని పైబడ యత్నించెను. కాని నిర్భీతచిత్తుడగు భల్లూజీ సమయము కనిపెట్టి వెంటనే యొక ప్రక్కకొరిగెను. పాపమామృగము మొదలు నఱకిన మ్రానువలె నేలపై ఘూర్చిలెను. వెంటనే

భల్లాజీ దాని తలపై నొడ్డలితో నత్తువకొలది నొక వేట్టు వేసెను. దానితోడనే నది యును జల జ్ఞాసెను. భల్లాజీ యంతట దాని శిరమును దోడ్కొని ప్రభుకడ కేగి, అయ్యా! నా బల పరాక్రమములు సాహసము పరీక్షించుటవలన మీ కేమి ప్రయోజనము కలుగగలదు? ఒకవేళ సింహముచేత నే యిక్కి ఋరణించిన మీ కేమైన లాభము కలుగగలదా? రణరంగమున శత్రువుల దురుమాడి యునుగల గోడ్పొవడగిన నావంటి యోధుడు ఘాతుక మృగమువాత బడి మరణింప నిశ్చయింపడు. నద్వితీయ సంభూతులగు అమీరు నాయట్టివాని నిట్లు తృణీకరించుట యనుచిత మనిచెప్పి రాజునకు నమస్కరించి మరదిరమును దాటి గుట్టమెక్కి ఢిల్లీతో వ జామకొనెను.

ఢిల్లీ మొగల్ ప్రభువుల పరిపాలనమున నుండెను. ఢిల్లీశ్వరుడు భల్లాజీని యాదరించి లభ్యపూర్వాశ్రియకడకమున కధిపతిగ నియమించెను. ఈవిధముగ కొంతకాలము గడపెను. ఇట్లుండ గుట్టముల బేరగాడొకడు ఉదయపురమునకు వెళ్ళి మహారాణా గారికి కొన్ని గుట్టముల విక్రయించెను. ఆగుట్టములలో పొగరెక్కిన దొకటియుండెను. అది మిగల బలిష్ఠముగను ఎత్తుగ నుండెను. చెప్పినమాట విదయ్యెను. అప్పుడు రాణా యోధులనందరకు పిలిపించి, “ఈగుట్టము నెక్కగలవారు మీరొక నెవరైనా గలరా” యని ప్రశ్నించెను. ఒక మొగము వొకరు చూచుకొనసాగిరి. మహారాణా యంతట నీయుత్తరమునకు మధిరోహింప భల్లాజీ చంపావత్ మృత్యువు నమగ్ధుడు” అనిచెప్పి యొక లేఖను వ్రాసి యందటభటుల నియోగించి గుట్టమును భల్లాజీ సముఖమునకు బంపివేసెను.

ఇట్లుండ ఆగ్రానగరమున ఘోరవిపత్తు యొకటి సంభవించెను. నగరదేశాధీశ్వరుడగు అమరసింహునకును, బికనీరు ప్రభువునకును సరిహద్దు ప్రదేశముల విషయమై తగవువచ్చెను. ఉభయులు ఢిల్లీశ్వరునకు తమ తగవును విన్నవించుకొనిరి. చక్రవర్తి సలామత్ ఖానను యుద్ధోగిని మధ్యవర్తి తీర్పరిగ నియమించిపంపెను. అయుద్ధోగి వాదప్రతివాదములు విని బికనీరుపక్షమున తీర్పునిచ్చి, అక్రమముగ ననవసరముగ జోక్యము కలుగజేసికొని లేనిపోని శ్రమయిచ్చి నందాలకు అమరసింహునకు కొంత అపరాధము విధించెను. చాలకాలమువఱకు అపరాధము చెల్లించకుండెను. ఒకనాడు ఆగ్రానగరమున చక్రవర్తి కొలువుదీర్చియుండగా సలామత్ ఖాను అమరసింహునితో యపరాధము చెల్లించువిషయము హెచ్చరించెను. అమరసింహుడు కోర్కెగా యత్తచిత్తుడై గుడ్డెర్రజేసి ఖడ్గమును డాలును జూపి కొలదిదినములలో వీనిమూలమున నపరాధము చెల్లించుకొనెదను పొమ్ము, జాగ్రత్త యని గద్దించెను. ఖానుడును వెనుకముందులాడక చక్రవర్తి సముఖముననే అమరుని నిందింపసాగెను. అంతట నమరసింహుడు కోపముబట్టజాలక కత్తిని దూసి ఖాను కంఠముపై నొకవేట్టువేసెను. తన కండ్లయెదుటనే జరిగిన నీ ఘోరకృత్యమునకు రోషానలజ్వాలలు గ్రక్కుచు చక్రవర్తియగు మాజహాను వానినివేవిధములదూలనాడి బంధింప నజ్ఞయిడెను. అమరసింహుడంతట రక్తసిక్తమగు తన ఖడ్గమును చక్రవర్తికొపై నను ప్రయోగించెను. కాని మాజహాను అద్భుతశాలి యగుటచే చచ్చిన ప్రక్కకుదొలగి తప్పించుకొని పాటిపోయెను. అచటనుండిన సర్దారులు అమరసింహునిపై నుట్టికి వానిని వధింపజూచిరి. కాని

సాహనుడగు నమరసింహుడు తన చేతనున్న ఖడ్గమును సాముజేసివట్టు గిరిగిరి తీర్చి యెవ్వరి దగ్గఱకు రానీయక మీదుమిక్కిలి అయిదుగురు సర్దారులను నలామత్ ఖానుతో బాటు యమ పురికంపెను. తోడనే అనుచరులు వెంటరామం దిరమునువీడి సింహద్వారముకడ కేగి తనకొడుకు కనిపెట్టుకొనియుండిన అంగరక్షక భటులనుకలిసి కొని వారితోకొటబయటనున్న పటకుటీరమునకు పోనెంచెను. అమరసింహుని వెంటవచ్చుచున్న వారిలో “అర్జునగోడా” అను నతడొకడుండెను. అతని తోబుట్టువునే అమరసింహుడు పరిణయ మాడెను. ఇతడు కూరకర్కుడు, విశ్వాపథాత కుడు, స్వార్థపరుడు. స్వామిద్రోహి. యుక్త యుక్త పరిజ్ఞానశూన్యుడు. ఇతడు శీలీశ్వరుని యనుగ్రహముసంపాదించినెంచి తన బావగారగు అమరసింహుని తుదముట్టింప నిశ్చయించుకొని వెంటవచ్చుచుండెను. స్వార్థపరులకు తనవారై నను పెరవారై నను నొకటియే.

అమరసింహుడు తన వెంటవచ్చువారందఱు మిత్రకోటిలో జేరినవారనియే విశ్వసించి నిస్సం శయముగా దుర్గద్వారము సమీపించిజూడ నది బంధింపబడియుండెను. తలదూర్చుటకుమాత్రము వీలగునట్టి సందోకటియుండెను. అమరసింహుడు తన అంగరక్షకుల పిలువనెంచి సందుగుండా తొంగిజూచుచుండెను. అంతలో క్రూరాత్ముడగు అర్జునగోడా ఖడ్గముచే నమరసింహుని శిరమును ద్రుంచివై చెను.

చక్రీవర్తి అమరసింహుని మరణవార్త విని సంతసించి ప్రాణసమానులగు అయిదుగురు సర్దారులను పంపించెనను గోధోదోకముచే అమరసింహుని మృతకేళిము కొటలోనెందైన పారవేసి కాకులు గ్రద్దలు తినునట్లు చేయుడని

యాజ్ఞాపించెను. అమరసింహుని హృదయ గి తన మనోనాథుని దుర్మరణవార్తనువిని మిగుల చింఠించి మున్నముత్తియగు ‘భాజీకంపావత్’ అనువానిని రావించి ఆగ్రానగరమునకేగి యెట్టి విపత్సరంపగులు సంఘటిల్లివను సరకుజేయక ప్రాణనాథుని మృతకేళిమును తిసికొనిరండని యు, తానాశరక్షుతో సహాగమనమొనర్చి స్వర్గసౌఖ్యముల హారగౌన నెంచితినియు పలి కెను. మంత్రీయును కొంచెమైనను స శయు పక అయిదువందల గుట్టుపుర్రోతులను వెంటబెట్టు కొని ఆగ్రానగరస్సొంపుక మొనెను.

ఆగ్రానగరము నవ్వసైన్యముతోమొయుండుట త్రోవలో వన్నవాడగుటచే నుచయముతోప, భల్లూజకడకు భటునికొక లేక నిచ్చిపంపెను.

ఆలేఖించునట్లు వ్రాయబడెను. గుణనిధి యగు రసపుత్రీవిరుడా? భూతలమున మన మిరు పురము బ్రతికియుండగా మనకత్తుల ప్రేమా స్పృశుడగు అమరసింహుడు మరణించుటయు, వాని మృతకేళిరము శాస్త్రాక్రమగు డహన సంస్కారాని క్రియలు జరగకుండ దిక్కుమాలి నవాని శరీరముతోల తురుష్కప్రభువు చిత్తాను సారముగ కాకులు గ్రద్దలు తినునట్లు పారవేయ బడుట మన మోర్వదగినదికాదు. మహారాణి యగు ‘హందీజ’ తననాథునితో సహాగమన మొనర్చి స్వర్గమునకేగ నభిలషించుచున్నయది. నేనొంటరిగ కొలది నైనికులతో ఆగ్రానగరము నకు ప్రయాణమైతిని. తక్షణమే నసైన్యముగ బయలుదేరి రాదగునని నాప్రార్థన.

ఈ లేఖజదువుకొనుటతోడనే తోకద్రోక్కిన తాచువలె రోషకపాయత చిత్తుడై తుగ్రికాల ములో సైన్యములు సిద్ధయిపడునట్లు యాజ్ఞనొ నంగెను భల్లూజీస్వయముగ సైన్యాధిపత్యము

వహించి గుఱిమొకదానినెక్కి బయలుదేర బోయెను. పురగార్వరము నమీపించుటతోడనే వార్తావ-మహారాజుడే తెంచి నవనయముగ మొక్కి మేవాడ, మహారాజా బహుమానపుర స్వరముగా బువిన గుఱమునుజూపి, రసపుల్ల శ్రేష్ఠుడా, సూర్యవ-శాభిశోముడగు మహారాజా గారు తమ కీ హయా రాజ్యమును బహుమానముగా నొసంగ దలంచిరి. మీరుతప్ప మరెవ్వరి గుఱమునెక్కి స్వాధీనపఱచుకొనజాలరని వారి యభిప్రాయము ఇదిగో! వారువ్రాసినవంపిన లేఖ పీఠికొనుడని దాని నొసంగెను.

అతడా లేఖ చదివికొని యిండుక నాలోదించి, తానదివరకెక్కిన గుఱమువిగి సూతనాశ్వ నుధిరోహించి ఓయీ! రసపుత్రులకల్పవృక్ష మనందగు మహారాణిగారిని సర్వేశ్వరుడు రక్షించుగాత! నాకీతరుణమున నమూల్యమైన నీహయ రత్న మొసంగినందుల కెంతయు కృతజ్ఞుడను. యుద్ధమునకు సంసిద్ధమగు తరి నీగుఱము ప్రాప్తించుట శుభశూచకమని తలచెద. ఓయీ వార్తా పోరుడా! నేనసన్యసామాన్యమగు నొక యుత్తమకార్యము సాధింప నమకట్టితి ఆలసంపదగదు. సత్వరముగబావలయు. మీప్రభువలంపమునకు కృతజ్ఞతాపూర్వకమగు లేఖనువ్రాసెను వ్యవధి లేకయున్నది. ఆయనకు నాననుస్కారములంద జేయుడు. ఇకముందెన్నడైన మునల్కానులవలన మీ రాజ్యమునకు తొందరలు కలిగెనేని మాటవలెము చెప్పివంపిన నేనాయనకు తోడ్పడవండ్లదనని తెలువగోరెద; అనిచెప్పి ఆగ్రాపురస్సెళ్ళుడయ్యెను. త్రోవలో నితనిరాకకై నిక్షింపుచుండిన భాంజీకంపావత్ కనబడుటతోడనే కర్తవ్యాంశమునుగూర్చిప్రస్తావించెను. తుదకు భల్లూజీ నిట్లనియె. మిత్రమా! మన

మీనమయమున రెండుకార్యముల నొకేవర్షాయము సాధింపవలసియున్నది. మనలో నొకరు ఆగ్రాకోటజూచ్చి అమరసింహుని మృతశరీరమును దోడ్కొని రావలయు. రెండవవారు రాణిగారి సహగమనార్థమై చితినిసిద్ధపఱచి తగిన కట్టుదిట్టములు చేయవలయు. ఈరెంటిలో మీ రెద్దానిని సాధింపగలరో సత్వరముగ తెలియ బలాకుడు.

అంతట భాంజీ యిట్లనియె మిత్రమా! మీరు నాకంటె కడుసమర్థులరు. శవమును మీరే సాధింపనగును. నేను దహనసంస్కారాది కార్యములకు కావలసిన పాధ సములు నమ కూర్చెద.

అట్లేమగుగాక యని భల్లూజీ యాశ్వికుల వెంటనిడుకొని ఆగ్రానగరమునం బ్రవేశించి కోటగోడ బద్దలుగ బగులగొట్టజూచ్చెను. శీఘ్రకాలములోనే పయ్యది కూలిపడిపోయెను. వెంటనే యాశ్వికడళముతో కోటమైదానమధ్యముననున్న కళేబరమును తీసికొని హయగ్రీవమునకు వేల్చాడగట్టి శత్రువుల నెదుర్కొనుటకై రెండువందల రాతులుపడిపోయిన కోటగోడకడ నుంచి మిగిలినచారితో సిద్ధపఱచిన చితికడకు వేవేగజని సహగమనార్థమై సర్వసిద్ధముగ నుండిన రాణికిమొక్కి శరీరమును స్వాధీనముపఱచి యాశ్వికుల బాగరూకులై యుండుడని హెచ్చరించెను.

రాణి యత్యంత సంతృప్తంత రంగయై భల్లూజీ భాంజీల నాశీర్వాదించి శవముతో నగ్నిగుండమునం బ్రవేశించెను. ఇంతలో ఢిల్లీశ్వరుని యాజ్ఞానుసారము అసంఖ్యాకములగు మునల్కానులైనికు లికార్యమును భగ్గుపఱచుటకై హాహాకారము లొనర్చుచు చితికడకు వచ్చుచుండిరి.

ఆనంగతి గ్రహించి భల్లూజీభాంజీలు తమ సైన్యముల జోడించి ముసల్మానుల నెదుర్కొని తీవ్రముగ ప్రతిఘటించిరి. ముసల్మానులును పరాభవాన్ని కోర్వజాలక అత్యంత సాహసముతో పోరాడసాగిరి. రాజపుత్రులంతటి ధైర్యసాహసోపేతులైనను, ఎంతటిరణశూరులైనను అధిక సంఖ్యాకులగు ముసల్మానుల సైన్యములకు ముగ్ధముగనుండెను. ఐనను వారు నిరంతరహావడలేదు. అగ్నిసంస్కారము పూర్తియగువఱకు ప్రతిఘటించినగాని ప్రయోజనముండదని నిశ్చయించుకొని ప్రాణముల సరకుజేయక నల్లటి తీవ్రముగ పోరాడజూచిరి. కాని గాయము లతితీవ్రముగ వగులుటచే వారి శక్తులు తనహములు సన్నగిల్లెను. భల్లూజీ భాంజీ సయితము నిరాశజెందుచుండిరి. ఇంతలో నొక బ్రాహ్మణుడు భల్లూజీ భాంజీలకడ కేగి గొంతెత్తి “ఓయోధాగ్రేసరులారా, మీయరుగ్రహమున సర్వము పూర్తియైనది. ఇక సహగమనవిషయమై సంశయించకుడు” అని చెప్పి వెడలిపోయెను. రాజ

పుత్రు లొకరిమొగమొకరు జూచుకొని మందస్మితులై జయజయధ్వానము లొనర్చి సుజీకౌంతసేపు పోరాడి రణరంగముననే ప్రాణముల త్యజించిరి. ఓవృతశరీర సంపాదనార్థమై బయలుదేరిన సహస్రసంఖ్యాక పరిమితిగల సరపుత్రులైన నికులలో నొక్కరైనను తిరిగి గాజాలకుండిరి.

వారి భౌతికశరీరములు అదృశ్యములైనను వారొనర్చిన కార్యములు అమోఘములు, శాశ్వతకీర్తిదాయకము లగుటచే వారు మృతజీవులుగనే పరిగణింపబడుదురు. భల్లూజీసైనికులు కోటలో బ్రవేశించుటకై బద్దలుగ గోడ వగులగొట్టినచోట సాజహనుచక్రవర్తి ఇటుకరాళ్ళతో పూడ్పించి కంపబాతించెను. 1866 సంవత్సరమున బార్డిల్లేల్ అను సేనాని ఆయిటుకరాళ్ళను పెరికివేసి నాచోట నొకద్వారము నేర్పఱచియుండెను. ఆద్వారమునే యిప్పటికిని ఆమనసింహుని ద్వారమని ప్రజలు చెప్పుచుందురు. చూచితిరా రాజపుత్రుల సాహసధైర్యములు ప్రతిష్ఠాపాలనము.

గ్రంథస్వీకారము.

1. కనుమకేసరి.

గ్రంథకర్త బాలకవి విశ్వనాథం నరసింహంగారు విజయనగరము. రు 0-4-0.

ఇదియొక పద్యకావ్యము. కథ రామవర్మకును కనుమకేసరికిని జరిగినవివాహము. 1926 సం॥ రం ఆంధ్రభారతీ తీర్థద్వితీయవర్ధంత్యుత్సవమున సన్మానమున పొందిన గ్రంథము. పద్యములకైలి ధారాళము.

2. ఆరోగ్యగీతములు.

గ్రంథకర్త:- కడలి చినబైరవస్వామిగారు పేరూరు, తూర్పుగోదావరిజిల్లా, వెల రు 0-4-0.

ఆరోగ్యవిషయములు గీతములలో వాయబడినవి. కొన్నిగీతములు గరిమేశ్వ సత్యనారాయణగారు రచించిన గీతముల ఘక్కిని వ్రాయబడినవి.

3. రుక్మిణి (నవల)

గ్రంథకర్త:- అకుండి వెంటటళ్ళాస్త్రిగారు, రాజమహేంద్రవరం, వెల 0-8-0.

బేరంగజేబు కాలమునకు సంబంధించిన కథ.

ఈ గ్రంథము సులభశైలిలో వ్రాయబడినది.

4. ఆత్మానుభవ సాధకత్వరశతకము.

గ్రంథకర్త:- పెద్దిభొట్ల యజ్ఞేశ్వరశర్మగారు,
చాకిరాడ, వెల 0-4-0

ఇందు ముక్తిసాధనములగు భక్తజ్ఞానవైరాగ్యములు బోధింపబడినవి.

5. చవల (చవల)

గ్రంథకర్త:- పండిత ఆదిభట్ల తరిణయ్య సిద్ధాంతిగారు, వేగుజుక్క-గంఃమూల బరంపురం గంజాబల్లా, వెల చందాదారులకు రు 1-0-0.

ఇందుకు అవరాధ్యంశోధకనవల. అదినుండి తుదివంతును కథ యాకర్షణీయముగ నుండును భాషయు సరళముగ బ్రవహించినది

6. శ్రీలక్ష్మీనరసింహగంధవిలయము మదిలీ పట్టణమువారిచే ప్రచురింపబడిన యీక్రంది మూడుచవలలను వందనములతో స్వీకరించితిమి.

1. గోహినూరు (చరిత్రాత్మకనవల)

కర్త:- కేతవరపు రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, వెల చందాదారులకు 0-12-0, ఇతరులకు 1-4-0.

2. వైరానలము (ప్రశోధకనవల)

అనువాదకర్త:- కేతవరపు రామకృష్ణశాస్త్రి గారు వెల చందాదారులకు 0-12-0, ఇతరులకు రు 1-4-0.

3. కర్మఫలము (సాంఘికపరిశోధకనవల)

గ్రంథకర్త:- లింగమల్లు జగన్నాథంగారు, వెల చందాదారులకు 0-12-0 ఇతరులకు 1-4-0

ఈపై మూడుగ్రంథముల నామూలాగ్రము గజదిలితిమి. గోహినూరు నవలలో గోహినూరునుగుంచి స్వల్పమేమున్నను, విలాసకుమారి అంబాలికా ఆమరసింహుల ప్రేమను పక్ష్యమునకు చెప్పుటకు గావించిన స్వార్థత్వాగము బ్రశంస నీయముగ నున్నది. విలాసకుమారి హృదయ పూర్వకముగ నమరసింహుని ప్రేమించి వివాహ మాడనన్న సమయములో దైవనిర్ణయముచే

నిష్ఫలమనోరథయై ప్రచ్ఛన్నవేషమున చరించి మొగలాయిల పోరాటములో రాజపుత్రుల మేల్కొలిపి యుత్సాహవంతులుగ జేసివైచినది. ఈమెవైరాగ్యము వర్ణనాతీతము. అట్టివైరాగ్యమునే నేటి మానవుడు సాధనజేసినచో భౌతిక బాధలనేకములు తొలగిపోగలవు కైలియందును కథాచమత్కృతియందును వైరానలమును మించియున్నదని చెప్పవచ్చును. వైరానలములో కథాభాగము స్వల్పమేయైనను, అకషణీయముగ నున్నదని నుడువకలిప్పదు.

కర్మఫలము సాంఘికనవల బాల్యవివాహముల నిరసించుచు వితంతువివాహములను బ్రోత్సహించుకథ వివరింపబడియున్నది. సమయోచితముగ పరిశోధనాభాగ మిందుచేర్పబడి యున్నది. నోవులను నిరూపించుటకై విచక్షణరావుపడిన కష్టములు, జగదీశుని మామలు, శకుంతలపునర్వివాహములనుచదివినయెడల నేటిసాంఘికప్రపంచ మానందుగలలోపముల నేకములుబోధపడగలవు.

7. ఈక్రింది గ్రంథములను వందనములతో స్వీకరించితిమి.

బుద్ధ నాటకము (హిందీగ్రంథమున కనువాదము)

కర్త:- కోటంరాజు సత్యనారాయణగారు, గాంధీపేట, గుంటూరు వెల 1-0-0.

8. గానమాధురి.

కర్త:- శ్రీముక్తేవి లక్ష్మనరసింహదాసు సూరపనేని రామగోపాలరావుగార్లు.

పత్రికలు.

9. ఈక్రిందిపత్రికలను కృతజ్ఞతతో నంది కొంటిమి

శాంతి.

తోర్పుగోదావరిజిల్లా తొటపల్లి హిస్సులోని శాంత్యాశ్రమమునుండి ప్రకటింపబడు పత్రిక.

భక్తిజ్ఞాన విషయములతోగూడిన మానవత్విక హిందుత్వ

సంవత్సరచందా రు. 2 లు.

సుభాషి.

సంపాదకులు:- వందిరి మల్లిఖార్జునరావుగారు
రాజమహేంద్రవరము. సారస్వతము కళ చరిత్ర
త్రలయభివృద్ధికి పాటుపడు మానవత్విక. చక్కని
వ్యాసరాజములతో నొప్పునుమానవత్విక. పాలు
చందా రు 3 లు.

సంపాదకులు మునితోటి శ్రీనివాసగారు

సంపాదకులు.

సారస్వతసేవ చేయుటకు పశ్చిమాంధ్రమున
నినియొకటే మానవత్విక. ధవళ-తులగు మదళ్ళ
పల్లి రామసుబ్బయ్య శ్రేష్టి గారీవత్విక కుబోషకులుగ
ను కుటచే చిరకాలము వర్ధిలగలదని మాయా
శయము. సంవత్సరచందా రు 5 లు

అన్వేషణము.

కందుకూరి రామభద్రరావుగారు.

భూరువాంబులు దెచ్చి ♦ పూద్రవ్యములను
అర్చనంబులఁజేసి ♦ యలకాచుండెడిని;
చరణసేవలఁజేసి ♦ నలిలామ్మతంబు
ఉత్సాహదోలిక ♦ సూగుచుండెడిని;
మరటినిచేపట్టి ♦ సొంపుగా విసరి
వవనుడానందుడై ♦ పోగులెత్తెడిని;
ఏ పొద్దునుంగీర్తి ♦ యేపార నుడివి
భృంగిపాడుచు లీల ♦ పొంగి పాటెడిని;
పంచమస్వరము నం ♦ బాటలకా బాడి
కలకంఠిగర్వ నం ♦ కలితయయ్యెడిని;
వెల్లగొడుగుబట్టి ♦ వేడ్కనంబుదమా
బహుచిత్రభంగులఁ ♦ బ్రభలనొందెడిని;
హృదయ కమలంబున ♦ నుంచి నదృశ్తి
సేవజేసెడి యిచ్చఁ ♦ జీరినరాడు
నా నాధుఁడేలనో ♦ నాకర్మమేము!!

ఆకాశమందిరం ♦ బంత యలికించి
నక్షత్రముల ముగ్ధు ♦ నల్లడకబరచి;
సాంద్రసుమలసీను ♦ చంద్రమండలిని
కన్నార వీపంబు ♦ గ్రాలంగఁబెట్టి;
ధవళకాంతునీను ♦ దశనివత్రముల
ఘర్మాబువుల నార్పఁ ♦ గా వేసి సురటి;
మధువులకా మధువైన ♦ మకరందమునను
సుమపాత్రీముల నింపి ♦ సొంపుగాఁబెట్టి;
నిశ్శబ్దగీతిక ♦ న్నింపుచు దిశలఁ
బ్రృతి కాంతి నలుపు ♦ పరిచర్యగొనుచు
ముదముతోఁ బొంగుచుఁమురియ చున్నాఁడు
పదిపదే పిలువంగఁ ♦ బడునమై రాఁడు
నా నాధుఁడేలనో ♦ నాకర్మమేము!! 6.

[* 1, 2—జాన్; 3—4 పిబ్రివరి 1927; మాస

5. పంచకలలా బ్రచురింపబడినవి.]

మహారాష్ట్రస్వాతంత్ర్యము.

హరనాథ వసుప్రసాదమైన వీరభూషణ యను వాటికము ననుసరించి వ్రాయబడింది.

కేతవరపు రామకృష్ణశాస్త్రిగారు

—♦ అయిదవ రంగము ♦—

ఔరంగ నామన కేసుమార్గము.

(ఓంటిగ లక్ష్మీబాయి ప్రవేశము)

కళ్యాణి. అది.

లక్ష్మి:- దేవదేవ దీవదీప ! దేవమానిసింస్తుత్య || దే ||

ఓపరాత్మర || పావనచరితా ! పాపహిత

యోగివాధ || దే ||

కడునిడుమలలోబడిదరి ! గానక ! తడబడుచుం

టిని ! తడయక రమ్మిక || దేవ ||

పావనమగునీ ! పాదయుగమ్మును ! భజనశేస

దనూదేవ || దే ||

పరిపరిత్యక్తవై ! వెతలనుకంటెడి ! గతిహీనను

వా ! గతివై || దే ||

ఇంత జననమూహ మధ్యమున నిరామము లేని యీహృదయ సంచలనమున మర్మభేదక మైన యీ కొలహలమున నేనొక్కరితను. ఈసంసారమండలి కార్యకారణములనే యనుతత్వంబులనులలో నేనొక చిన్న గొల్లెమునై యుంటిని. నాలెక్కయేమి. ఈవిశ్వరంగమున నేనొక బంధమును లేనట్లు సంచరించెడి నావంటి పనితనెవ్వరు లక్ష్యము నేముదురు. అనంతతారాగణము లుత్పన్నములై పడుచున్నవి. ప్రకృతియందనేక కొట్ల జీవరాసులుత్పన్నములై నశించుచున్నవి. అనేక మంది మహాత్ము లవతరించి యంతరించుచున్నారు. అట్టి వారి లెక్కయే లేనపుడు

ననుబోలు యబలను వీక్షించువారెవ్వరు? (నవి తర్కముగ) కానిమ్ము. వీరు నన్ను చూచిననేమి చూడకున్న నేమి. ఎవ్వనియాజ్ఞ లేక వర్ణమైన కడులదో వాయువు చలింపదో యట్టి పరాత్పరుని లోకరక్షకుని దయ నాడుకున్నది. నాకేమిలోటు. అతని యనుగ్రహమే లేకున్న నేనా నాడా నరరూపరాక్షసుని బానిబడి యభిమానరక్షణ మొనర్చుకొనగల్గుదువా? తల్లీ! మహాశక్తి! భవానీ! రమ్మ నాయనాబ్రహ్మకాళింభము. నాహృదయమున నివసించుము. ఓపరాత్మరా! భవదీయ నిరంతర కరుణారస ప్రవాహవాదకములచే నామానస రంగమును శుద్ధిజేసి పవిత్రముగ నొనర్చుచో నాసంకల్పము లన్నియు నెఱవేలును. నాప్రాణేశ్వరుని నేను పొందగలను. ఓమహాత్మా! మోహంధుడై రాజ్యలోభావిష్టుడై నాహృదయేశ్వరుడు నన్ను విరక్తజించెను. అహంకారయుక్తుడై భవదీయ శ్రీచరణపంకజములను వదలి రాక్షస సాదధూలి నాశయించి యున్నాడు. దీనరక్షకా! నీదయయున్నచో నానాధు నుద్ధరించి కృతమార్గమునకు దిగివ్రకొనగల్గుదును. నాకట్టి శక్తిని బ్రసాదించుము.

చ|| జననంబందిత దాదిసౌఖ్యమున లే

శంభైక నేగాంచనై

అని నాకేగతి వ్రాసియుంచితిని యా

దేవాదిధేవా

సనాతన నీపావన పాదపంకజములన్
భ్యానింతు నా జీవితే
కుని రూపంబును గన్నదోయి
కవనికా జూపింప వేళకవా॥

(ప్రకాశము-గోవర్ధనుడు)

గోవ:- రామరామ సోదరా! సోదరుడేనా? కా
దేమోతమ్ముడా! నీతో నేనానాడు సంభాషింప
లేదా?

అక్బీ:- నీవు నన్ను పురుషుడని తలంచుచుం
చుంటివా.

గోవ:- ఎట్లు తలపడుదును. నేనికను మోస
పోవుదునా? సోదరా! నీగడ్డమేమయినది?
వవనకర్మవలన నశించినదా లేక దేశాంతర
మున కేగినదా?

అక్బీ:- (స్వగతము) ఇతడత్యంత విచిత్ర వ్యక్తి
గా గన్పించుచున్నాడే శ్రీ పురుష వివ
క్షిత యెఱుంగని ఋష్యశృంగుని తమ్ముని
వలె నున్నాడు. (ప్రకాశము) నేనువనితనో
పురుషుడనో నీకంటి కగఁబడుటలేదా?

గోవ:- కంటితోఁ జూచుచున్న దానినెట్లు విశ్వ
సింపకుదును నేననేకమంది మహారాష్ట్ర సోద
రులను విక్షించి యుంటిని. ఎక్కడ గాంచిన
నీటి నిడుదపెన్నెటివే - చక్కనిరూపమే-
కనబడినది. కాని నిన్ను జూచినది మొదలు
కొంచెము సందియము కలుగుచున్నది.
నీనేత్రములు నీచూడ్కులును వెనుకటివారి
వలె గంభీరమై భయంకరముగా నుండక
లజ్జా న్నేహ విలాసపూరితములై యున్నట్లు
కన్నట్టుచున్నవి. ఒకవేళ నీవాడుదా నవే
యైనచో నిట నొంటిగ నేమిచేయుచుంటివి?
ఇచ్చట నీకా తవ్వరయినగలరా?

అక్బీ:- నాకు బంధువులుగాని తదితరులుగాని
యెవ్వరును లేరు. నేనేకాకినిని. నన్యాసిని నై
యున్నాను.

గోవ:- ఓహోహో! నీవు నన్యాసినివా?
నేనిదివరలో నన్యాసిని గావలయునని నిశ్చ
యించితిని. ఇప్పుడట్లానర్చుటకు బాణా
మొప్పకున్నది ఒక్కమాటు మహారాష్ట్ర
లతోఁ గలసియుద్ధమెట్లు చేయుదురో చూడ
వలయునని యున్నది. అడట్లుండనిమ్ము.
నిన్ను నేను సోదరీయని పిలుతును. తప్పగా
దలంపవుగదా.

అక్బీ:- ఏమియును తప్పలేదు అనడ నై ఏకా
కినై యున్న నాకు నేటికి నీవంటి సహోద
రుడు దొరకుట సంతనమే.

గోవ:- సోదరీ! నీమాటలు కడుమధురములయి
యున్నవి. పరియేకాని నాకార్యము నాకే
బాగుగా లేదు. ఏమందువా? యుద్ధమును
జూడవలెననియున్నది. గాని నేను పరియ
న్నముందిను బంగాళాదేశీయుడను. దానిపై
జ్ఞానవత్రిని నేవించు అలవాటుగలదు.
పరులెవ్వరయిన వచ్చి యడలించి నన్ను
ముందునకుద్రోయ బ్రయత్నించు నంతలో
కాళ్ళు మెలికలుబడ నేనే క్రిందఁబడుచుం
దును. అందువలన నేనొక్కటి యోచించి
తిని. ఈ మహారాష్ట్ర పైనికులతోఁ గలసి
శరీరమునకు హృదయమునకు బలము సం
పాదించుకొనడలంచితిని.

అక్బీ:- అట్లుచేయుట మిగులమంచిపని భగ
వంతుడు నీసంకల్పమును నెఱవేర్చుగాక.
నీవతిశ్రీఘ్నముగ శరీరదార్ధ్యమును సంపాదిం
పుము. అట్లయినచో వెంటనే మాతృసేవ
కుఁ బయనము పోవచ్చును.

గోప:- తల్లిని సేవింపని పుత్రుడు కుపుత్రుడు.
నాకు తల్లియేది? ఆమె మరణించి చాలకాల
మయినది.

లక్ష్మి:- నిన్ను గడుపునఁ గన్నతల్లికాదు మరి
యొక తల్లియున్నది. ఆమె నీకును నాకును
సమస్తమయిన వారికిని తల్లియే.

గోప:- ఎవ్వరాతల్లి! దుర్గాదేవియా? ఓహో
ఆమె తనకున్న చేతులతోఁ బోరాడి లోకం
బులనే మింగిఁగల సమర్థురాలు. ఆమె
కుగా యుద్ధముఁ జేయ నాకవసరములేదు.

లక్ష్మి:- దుర్గాదేవి కాదు నీజన్మభూమి. నీవు
పుట్టిన దేశము నీకు జనని కాదా?

గోప:- పుట్టిన దేశమా! నేను పుట్టిన భూమి వంగ
దేశము.

లక్ష్మి:- ఔను. అట్టి వంగదేశము మహారాష్ట్ర
దేశము మొదలగువానితో నలంకృతమైన
యీ భారతభూమియే మహావంశరకుమర తల్లి

గోప:- నీవు పిచ్చిమాటలాడుచుంటివి. దేశము
తల్లి యెట్లగును?

లక్ష్మి:- ఎట్లా! ఇటువినుము. మన కన్నతల్లి
మనలను గర్భమున భరించి కని తన వక్షస్థల
మునఁ బరండఁబెట్టుకొని హృదయరసామృత
మైన క్షీరముల మనకు ద్రావనిచ్చి పోషించి
పెద్దవారింజేయుటచే మనమామెను మాతృ
దేవతయని యెంచి పూజించుచుంటిమి ఇ
ప్పుడు మనకాతల్లి లేదు. నిన్ను వక్షస్థలమునఁ
బరుండఁబెట్టుకొనిన తల్లి మరణించినది. ఇ
ప్పుడెవ్వరివక్షమున బరుండెడవు?

గోప:- నీకు పిచ్చియాయేమి? నేను ముసలిదాని
యొడిగా నేలపరుందును? కంబళియో వా
వయో పరుచుకొని పరుందువాడను. అది
యును లేకున్న నేలమీదనే పరుందును.

లక్ష్మి:- ఆనేల యెచ్చటిది? దేశమాస్థి వక్షస్థ
లముకాదా? దేశమక్కగతముకాదా! ఏకాకి
వైన నీకు చాపయైన దొరుకకపోవచ్చును
గాని తల్లియైన భారతజన్మభూమి పరుండుటకు
నీకు నిరంతరము తన విశాల వక్షస్థలమును
జూపించుచుండలేదా?

గోప:- తెలిసినది. నీవు చెప్పినది నాకివ్వుడు కొం
చెమిదిగతమైనది

లక్ష్మి:- నీవు నీతల్లియొక్క స్తన్యమును వదలిన
పిదప కడుపునెట్లు నింపుకొనుచుంటివి?

గోప:- పప్పు బియ్యము రొట్టి మొదలగువానిని
దినచుంటిని. ఈ దినమున నాలుగులడ్డాలను
దింటిని.

లక్ష్మి:- చూచితివా! తల్లియొక్క వక్షస్థల జనిత
దివ్యరస మేవిధముగ స్తన్యరూపమున బయ
లు వెడలి మనకాహారమగుచున్నదో యట్లనే
మన మిప్పుడు భక్షించుచున్న కాయగురలు
ధాన్యము వరి గోధుమ మొదలగు పదార్థ
ములును దేశమాతృ వక్షస్థలసంజనితమైన
రసమునైయున్నది. కన్నతల్లివద్ద నాలుగు
వత్సరములే పాలుద్రావుచుంటివిగాని దేశ
మాతయొసంగెడి దివ్యామృతరసము నీకు జీవి
తకాలమంతయు నాధారమగుచున్నది. నిన్ను
గన్నతల్లి నాలువత్సరములే యొడిలో నిడు
కొనుచున్నది గాని జన్మభూమియైన భారత
మాత నిన్ను బ్రాణమున్నంతవరకు దన
వక్షస్థలమునఁ బరుండఁబెట్టుకొని జోకొట్టు
చున్నది.

సీ॥ భాగీరథీకుంగ + భద్రాది పుణ్యన
దీ జలంబుల మన + కృష్ణదీప్తి
అమలభాస్వాది ది + వ్యాపార వస్తువు
ల్పమగుర్చి మనల + క్షణమునే

కులలేని దివ్యమ + భువనభావమున
వ్యాధి సంఘంబులఁ బారఁదోలి
వక్షస్థలమునఁ + బువ్వలింకఁగ జేసి
లిలాస్యనమ్మనఁ + జోలఁతాడి

మనల ముఖమునకై సర్వ + మార్గములును
చక్కఁబరచిన లోకైక + జనని భార
త వసుమతియన్న మనకన్న + తల్లిఁన్న
తధికగణనీయ కాదె యో + యార్థవర్ధి॥

సీ॥ గంగా సరస్వతీ + గౌతమీ కృష్ణాది
పుణ్య స్రవంతుల + పుట్టినిల్లు
శ్రీహ్లాద వారద + పరమ భక్తవరులఁ
గొమరులుగా గన్నఁ + విమలచరిత
వాల్మీకి కుంభసం + భవ వశిష్టాదులౌ
మనిషింద్రులనుగన్న + పుణ్యభూమి
కానకీ ద్రౌపదీ + సావిత్రి మొదలగు
సాధ్వీమణుల గన్న + జన్మభూమి
యమిత కూరరత్నంబుల + కాటశట్టు
శకలకాత్ర పరిజ్ఞాన + సాగరంబు
విషయ మాజిశ్య ముప్రభా + దీపికంబు
స్వర్గమును బోలు భారత + జన్మభూమి॥
అట్టి జన్మభూమి నిన్ను గన్నతల్లికంటెను
మిక్కిలి పూజనీయుఁడని నిశ్చయింపుము.

గోవ:- సోదరీ! నీబోధవలన నాకంతయుఁ దెలిసి
నది. రహస్యమునంతయు న్నష్టముగ దెలి
యఁజెప్పితివి. జన్మదేశము కన్నతల్లికంటెను
గొప్పదను నంగతి నాకుఁదెలిసినది. వయ
స్సున నీకన్న పెద్దవాడనైపోయితిని. లేకున్న
నీపాదధూనిని శిరమునఁ దాల్చియుందును.
నుదుటఁ దిలకముగ ధరించియుందును.

లక్ష్మీ:- నీవు నాతండ్రివంటివాడవు నాకొక్క
మంచి దీవన నొసగుము. అదియే చాలు.

గోవ:- నీవు సన్యాసినివి. ఎట్లు దీవించవలయును

లక్ష్మీ:- నీనన్నీవ రనచే బుట్టినయింటిని మెట్టిన
యింటిని బ్రకాశింపజేయుమని దీక్షింపుము.

గోవ:- నీవాంఛితము నెఱవేలుగాక యని త్రిక
రణ ద్విగ దీనించుచున్నాను. అక్కా!
నాకును దల్లిని బాపించితివి. గాని నన్ను
మొదట దేశమాతృ సంరక్షణకై బలము
నార్జించి యుద్ధముఁజేయుమని చెప్పితివి.
అల్లియొక్క శత్రువులవ్వరో చెప్పితివిగావు.
లక్ష్మీ:- నీవాశ్రయింపఁ దలఁచిన మహారాష్ట్ర
వీరులే యాశ్రయింపులను బాపఁగలదు. పోయి
వాఁం గలసికొనుము.

గోవ:- అట్లయిన నీవు చెప్పినట్లు చేయుదువని
ప్రతిజ్ఞఁ జేయుచున్నాను. కాని నిన్నువదలి
నేనిప్పుడు మహారాష్ట్రులఁ జేరివచో రణ
ధర్మములను నేర్చుకొని వారితోఁగూడ యు
ద్ధభూమి కేగవలసియుండును. అట్టియెడ నసా
మాన్య మేధానంపన్నవైన శక్తివ్యరూపిణి
వైన నీదివ్యదర్శనము నాకెట్లు లభించును?

లక్ష్మీ:- ఈ సహృదరిపై ప్రేమయొనునదున్న
చో నెప్పుడో యొకమాటు మనకుఁ బున
స్సందర్శనము లభింపఁగలదు.

గోవ:- ప్రేమ కాకరణశక్తి యున్నప్పటికిని
నేను కేవల మున్నాడుడ నై పోయితిని.
చూచితివా? నాబుద్ధి నావశమునలేదు.
గంగాయదమ్ము నాగుండియలఁజు నలుపుఁ
గల్గించివది. కాని స్మృతిలేక వనసత్వమువలె
బడియున్న నన్నొక మార్గమునకుఁ దెచ్చి
దివ్యోపదేశముఁజేసి యొక మనుష్యునిగా
నొనర్చితివి. నీయుపకార మాజన్మాంతము
మరచను. ఈ విదేశమున నేను యుద్ధము
నర్హుఁడు మరణింపు లేరుణము వచ్చితచో
సోదరీ! సోదరీ! యనుచు నిన్ను వలించు
కొని మరణింతును.

లక్ష్మి:- తల్లీ! దేశమాతా! యని జన్మభూమిని
స్మరించుచు బ్రాణములను వదలటమందిది.
గోప:- దేశమాతను స్మరింతును. అట్టి దేశ
మాతను వస్తువును దెలియుకొన నీవంటి
సోదరి దలంచుకొను టంతకన్న ముఖ్యము
అక్కా! నీవు మనుష్యమాత్రపు నావు. పాల
సముద్రమున బుట్టిన లక్ష్మివి.

లక్ష్మి:- వెట్టిమాటల నాడకుము. నన్యాసిని
నైన నన్న బంధుత్వసంబంధవైన మహా
మోహములో ముంచకుము పోయి.

గోప:- సోదరి! నేను నీకేమి కష్టము గల్గించితిని?
నీకు గష్టముగ నున్నచో నేనొక్క నిమిష
మిచ్చుటండను. పోయెదను. అక్కా! నీవు
కుశలముగ నుండుము. భగవంతుడు నీకో
ర్కను నెఱవేర్చుగాక.

(నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మి:- నేనీ వ్రోతము నవలంబించుట సార్థకమే
యైంది. తల్లీ! జన్మభూమి! నీ నేవకేయు
యుటకై తత్తరపడుచున్న నాకు నేటి కొక
సోదరియగు దొరికినాడు. జహా! మహా
సనుక్రమమునఁబడి మునిగియున్న నా కాథా
రము జూపించి ముందునకుఁ గొనిపోమ్ము.

ఫీలు—ఆది.

జయః నీ జయజననీ! సకలభక్తవర సంధాయనీ ||౩||

1 సకలా మవిద సద్భుత విమతా! సకలభావభరిత
యశోవతా ||జయ||

2 గంగానర్మద సింధు వినానీని గౌరమీ పవిత్రాంబు
సమేతా ||జయ||

— ద్వితీయాంకము —

మొదటి రంగము—జహానారా మందిరము.

జహానారా సోఫాలో గానముకేయుచు గూర్చుండును.

తోడి—ఏక.

జహా:- యే బహారే బాగ్ దునియా చంద్ రోజ్
దేఖిలో ఇస్కాతిమాకా చంద్ రోజ్
అయిముసాఫీర్ కూచకా సామానకరి
ఇస్జహామే హైబనేరా చందురోజ్
బాద్ మదఫకా కబ్రమేబో లీకా
అబ్ యహాపే సోతెరహానా చందురోజ్ ||

(భోజా—ప్రవేశించును.)

భోజా:- రాజ కుమారి!

జహా:- వచ్చిన పనియేమియో దెలుపక రాజ
కుమారి! యని యరచుచు నిల్చుందువేల?

భోజా:- ఒక హిందూయువతి.

జహా:- అయిననేమి?

భోజా:- కడుబలాత్కార మొనర్చుచున్నది.

జహా:- ఎందులకు? నీ యుద్యోగ మపహరించు
టకా యేమి?

భోజా:- కాదు.

జహా:- కాకున్న నిన్ను నిక్కొకట్టుకొనుటకా!
ఆమెయొక్క కోరికయేమి?

భోజా:- ఆమె యీరంగ మహాలులోనికి రాఁ
గోరుచున్నది.

జహా:- పనియేమి?

భోజా:- ఆ వివరము మీరేగాని యెరుల కెఱిం
గింపదట.

జహా:- వెంట నింకెవ్వరై నఁ గలరా?

భోజా:- ఎవ్వరును లేరు. కాని యామె నిక్కొని
చక్కనిది.

జహా:- నిజమా?

భోజా:- బేగంసాపేబా (యెదుట ననర్థముగా) మాడిన నెట్టి శిక్ష కలుగునో మే మెఱుగక పోలేదు.

జహా:- ఆమెకీ ప్రదేశము నెవ్వరు చూపించిరి?

భోజా:- ఫాదుషావారి సేవకుడు

జహా:- లోనికిఁ బంపుము.

(భోజా నిష్క్రమించును)

తప్పేమున్నది! ఆమె యెవ్వతెయో దిక్కులేని దీనురాలై యుండును. కష్టమునకుఁ జక్కి యుండును. నాతోఁ దన సంగతి మొరఁబెట్టుకొనవచ్చెను కాబోలు. ఇంత మాత్రము రానిచ్చిన దప్పేమి? తన యువకృతిఁ జేయగలిగినచో జాతము.

(లక్ష్మీబాయి ప్రవేశించును)

లక్ష్మీ:- రాజకుమారి! జోహారు. (హాకరించును.)

జహా:- (స్వగతము) భోజా వచ్చించినది నిజమే. జగన్మోహనమైన చక్కదనము. నిరుపమానమైన లావణ్యము. ఇట్టి సుందరాంగి మారంగ జహారులోనేగాక ఢిల్లీనగరమునఁగూడ లేదు. ఆగ్రాలోనున్న ఫాదుషావారి మేడలో గూడ నుండుటనుమానమే. (ప్రకాశము) నీకేమికావలయును?

లక్ష్మీ:- రాజకుమారి యొక్క దయ. బేగంసాపేబావారి యాశ్రయము కావలయును.

జహా:- నీవింతకుముందెవరి యాశ్రయమున నుంటివి?

లక్ష్మీ:- నేను నిరాశ్రయము. అభాగిని. వంచితను.

జహా:- నీవు మాశ్రమప్రక్షమునకు సంబంధించిన ధానపు కావని యెట్లు గ్రహింపఁగలను?

లక్ష్మీ:- నాముఖమును జూచి గ్రహింపవలయును నాహృదయమును దెలిసికొని నాకార్యములఁ బరిశీలించి నిశ్చయింపఁ బయును దానురాలికి వేరుదిక్కులేదు వెఁక యెంతయేమియును లేదు.

జహా:- నీవిషయమును విమర్శించి తెలుసుకొనువరకు నీకీ ప్రదేశమాన నిస్సంశయముగ నివసించుట కెల్లాజ నొనఁగఁగలను.

లక్ష్మీ:- అనుగ్రహించి యాశ్రయ మొసంగినచో దినములు గడచినకొలది గ్రహింపఁగలరు రాజకుమారికగు మీరు తలంచి నచో నొక గడియలో వేయిమంది దానదాసీను నియమింపఁగలరు. నెడలఁగొట్టఁగలరు అట్లనమయమున మీరు వారి హృదయఃపలను గుర్తెఱుంగఁజాలక యుండిరా? నిస్సంశయముగఁ జూచినంతనే మీరన్యహృదయములను గ్రహింపఁగలరని మీముఖమె తెల్పుచున్నది. అట్లుగానిచో భగవంతుడు నావంటి దీనలను వధలి మిక్కులనే రాజకుమారికగా వ్రుట్టించియుండదు.

జహా:- నీ మాటలను నీవు సరళహృదయవనియు నచ్చరిత్రవనియుఁ దోచుచున్నది మీదేశ మెవ్వట నున్నది.

లక్ష్మీ:- నేను కర్నాటకదేశమున జన్మించితిని.

జహా:- కర్నాటకదేశమా! ఇంతదూఁస్థలమున కెట్లుగాగల్గితివి?

లక్ష్మీ:- కొంతదూరము బండినెక్కియు మరి కొంతదూరము తురంగము నధిస్థించియు కాలినశకను వచ్చితిని.

జహా:- నీతల్లిదండ్రులున్నారా?

లక్ష్మీ:- నేనకురాలి కేవిషయమున నిశ్చింత. నాకెవ్వరును బంధువులులేరు.

జహా:- నీ భర్తయండెనా?

లక్ష్మి:- ఉన్నాడు.

జహా:- నీ హాథుడు నీ స్త్రీ రంగమహాల న కెట్లు
రావచ్చెను?

లక్ష్మి:- నేనీ వారి యనుజ్ఞను బొందియుండలేదు
స్వతంత్రముగ వచ్చితిని.

జహా:- నీ భర్త యెచ్చటనున్నాడు?

లక్ష్మి:- ఫాదుసావారి దర్బారులో నున్నాడు.

జహా:- ఫాదుసావారి దర్బారులోనా! ఆయన
పేరేమి?

లక్ష్మి:- (సిగ్గుతో శిరమును వంచి) రంగనాథ—

జహా:- రంగనాథుడా! రాజారంగనాథ!
ఫాదుసావారిపలన నే నీ పేరును నియుం
టిని. ఇచ్చటికి వచ్చుటకు నీ యుద్దేశ్య
మేమి?

లక్ష్మి:- రాజకుమారి! నే నల్లురాలను కాని
నానంజల్యము తలకు పొందినది.

జహా:- నీ యభిప్రాయమును స్పష్టముగ
వచింపుము.

లక్ష్మి:- నా యజమాని తన దాసినగు నాపై
కోపమును వహించెను.

జహా:- నీ వంటి జగన్మోహినిపై రంగనాథునకు
కోపమా?

లక్ష్మి:- నన్ను వాగు మరచిరి. తన హృదయ
మున నాకు జోటియకం దోసివైచిరి.
వారి సేవకుగాలైన నేను మాత్రము వారిని
వదలక నాహృదయ వీరమున మన్ననోహ
రుని ప్రతిమను బ్రతిష్ఠించి పూజించుచు
వారిని మరచుట యన్న సాశక్తికి మించిన
వని. కావున నాయుష్షదైవము నాకు గావ

లయును. నామనోహరుని ముఖ సందర్శ
నము నాకు లభింపవలయును, అందులకు
దగిన యుపాయము సరయజాలరా?

జహా:- రంగనాథునకు ఫాదుసావారి దర్బా
రులోనే పనియున్నది. అతనికి రంగమహాలు
వైపునకు రాగూడదు.

లక్ష్మి:- మీరు చక్రవర్తియొక్క సోదరిమణి
యై యున్నాడు.

జహా:- అయిన నేమి లాభము?

లక్ష్మి:- సామర్థ్య మందుఁ దాము ఫాదుసా
వారితో సమానులని వింటిని.

జహా:- నాయథికారము రంగమహాలులోఁజెల్లు
నుగాని రాజకీయ విషయములయం దెట్లు
చెల్లును?

లక్ష్మి:- భారతదేశ చక్రవర్తి మీయాజ్ఞ నను
సరింతురని వింటిని. అమ్మా! ఈనిర్భాగ్యు
రాలి వాంఛితమును దీఱుడు. రాజపుత్రీక
వైన నీకసాధ్యమేదియును లేదు.

జహా:- నీవీరంగ మహాలులో నేదియైన పనిజేయు
గలవా?

లక్ష్మి:- ఆశ్రయ మొసంగివ దెలియగలదు.

జహా:- నీ పేరేమి?

లక్ష్మి:- నర్హాబాయి.

జహా:- నీకు సంగీతము వచ్చునా?

లక్ష్మి:- సామాన్యముగఁ బాడగలను.

జహా:- అట్లయిన నీ గానమును నాకు విన్నిం
పుము. నీపాట నా మనమునకు సంతృప్తి
గలిగించినచో నీ విచ్చట మోక పనిజేయు
వక్కుర లేదు.

ఆంధ్ర ఘోరతి

మ చి లీ ప ట్టణ ము

సంపుటము

నవంబరు 1927

సంచిక ౮

సంస్కరణముల కమిషను.

అనేక సంవత్సరములనుండి హిందు దేశీయులను చీడపురుగువలె పీడించుచున్న సంస్కరణముల కమిషను నేటికీ నియమింపబడినది. ఆ కమిషను సభ్యులయొక్క నామములను చూచి నోఁజేబులు మినహా యావస్థుండియు నావురు మునిరి. ప్రకటనవలన కాన్ సర్ వేటిపు మంత్రివర్గముయొక్క స.కుచిత దృష్టి నిరంకు శాధికార యభిలాష వెల్లడియగుచున్నది. అనుకొనిన వ్యవధికి పూర్వమే కమిషనును నియమించుటలో కాన్సర్వేటివు మంత్రివర్గమువారికి ప్రత్యేక యుద్దేశము లేకపోలేదు. 1924 లో జరుగనున్న పార్లమెంటు యెన్నికలకు పూర్వమే హిందుదేశ సంస్కరణములను యిదమిద్దమని తేల్చివేయుట అవసరమని తలచిరి. బహుశః మ రి యొ క కారణముకూడ నుండివచ్చును. బర్మెన్ హెడ్ ప్రభువు లార్డు హెఫాన్ సెలకుగా నియమింపబడుదురని వదంతికలదు. ఈ వదంతియే

నిజమగుచో తానా పదవి సభిష్టించకపూర్వమే కమిషనును నియమించి గౌరవమంతను తనకే దక్కించుకొనదలచినను తలశవలెను.

కమిషను సభ్యులయొక్క జీవిత సంగ్రహములను “వివిధ విషయములలో” ప్రచురించి యుంటిమి. వాటిని పరిశీలించినచో ననేక విషయములు విశేషము కాగలవు. ప్రబల విరోధులను, భిన్నభిన్న పక్షములవారును హిందు దేశపు విషయములలో చేయిచేయి కలుపుకొని పంచేయుదురనుట నిర్వివాదాంశము. రాజకీయ విషయములలోనేమి సాంఘిక విషయములలోనేమి యు తరదక్షణధృవములవలె నున్న బర్మెన్ హెడ్ ప్రభువు సర్ జాన్ సెమను గార్లకేళించుట హిందు దేశముయొక్క దురదృష్టమే. హిందుదేశమునకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమియవలెనని బొబ్బలిడిన కాట్టికవర్గమువారి ధికారములోనికి వచ్చిన పిమ్మట హిందు దేశపు విషయముల నెట్లు తృణీకరించినదియు నెల్లరెరిగిన విషయమే. అధికారానంతరము తిరిగి సింహగర్జనము నలిపిన కాట్టికవర్గనాయకులు తమపక్షములోని యనామకులను సంస్కరణములకమిషనులో బాల్గొననిచ్చుట వారియొక్క సంకుచిత దృష్టిని వెల్లడి చేయగలదు. హిందు దేశస్థులందరును తీర్మానించినచో తమ సభ్యులనువసంహరించుకొందుమని కాట్టికవర్గ నాయ

కులు తెలియవరచిరి. హిందుదేశమువంటి పెద్ద దేశములో నేకగ్రీవము కుదురుట యసంభవము. ఏను కోరినది అందని మార్గినిపండు. కాంగ్రెస్ పక్షమువారితో కలిసి పనిచేయుచు రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యమును గోరిన బ్రాహ్మణేతర పక్షము వారు నేడు సంస్కరణముల కమిషనును సహృదయ దృష్టితో వీక్షించుచున్నారు రంగయ్యర్ వంటి స్వరాజ్యపక్షమువారు ఇంగ్లాండులో కూర్చుని రాజీరాజీ యని కేకలు వేయుచున్నారు. జన్నావంటి మహమ్మదీయ నాయకులు కమిషనును ఖండించుచున్నారేకాని కామనుసరించ వలసిన మార్గమును నిర్ణయించుకొనలేదు. ఇట్టి సందర్భములో హిందుదేశమునందేకాభిప్రాయము కుదురుట సంభవమని తోచదు.

అయినప్పటికిని సంస్కరణముల కమిషనును బహిష్కరించవలెనను ప్రచారము సకలము లోనే బయల్పడలినది. అవసర కాంగ్రెస్ సమావేశమును కోరుచు పండితమాలవ్య వ్యర్థవాదము చేయుచున్నప్పటికిని, సర్ తెజ్ బహదూర్ సపూర్ణవంటి మితవాదియు ఆవిజెసెంటువంటి నేషనల్ హోమ్ రూల్ లీగ్ వారును కమిషనును బహిష్కరించవలెనని ప్రబల ప్రచారము చేయుచున్నారు. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు బహిష్కరణకై నిరంతరదీక్షతో పనిచేయుచున్నారు. ఇది యెంతయు శుభశూచకము.

కమిషను విచారణవలన మనకు కలుగు మేలు సున్న. అందు భారతీయసభ్యులెవరను లేరు. కమిషనువా రాజు రాష్ట్రములలో బర్యటనము కలుపునపుడు ఆయా రాష్ట్రముల శాసనసభ్యులనుండి సెలెక్టుకమిటీలను నియమించి వామమార్తి సహాయమును పొందుదురట ఇదికేవలము మనకే. మనకన్నీరు తుడుచుట

కిట్టి ఏర్పాటు చేయుచున్నారని కాని సెలెక్టు కమిటీలయొక్క యభిప్రాయములను విధిగా యనుసరించవలెనను నియామకములేదు. కాన్ఫరెన్స్ టిపు పక్షమువా రేమిచేసినను బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము హిందూదేశములో చిరస్థాయి యగుటకు జేసెదర గాని మరియొక యుద్ధదేశముతో మాత్రము కానేరదు. బర్మనుపెండ్ ప్రభువు చాల సాహసవంతుడు. వెనుక ఐర్లాండుకు స్వాతంత్ర్య మీయరాదనియు అవసరమైనయెడల తాను కత్తిగట్టి పోరుటకు సంసిద్ధుడుగా నున్నట్లును ఘంటాపదముగ తెల్పియుండెను. అటువంటి బర్మనుపెండ్ ప్రభువు నేడు మనవల్ల సానుభూతి వహించుననుట వెట్టి.

కనుక మనము చేయవలసిన కర్తవ్యము కమిషనును బహిష్కరించుటకంటె మరియొకటిలేదు జస్టిస్ పక్షమువారు కోరిన రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యమా గగనకుసుమము. మితవాదులు కోరిన హైదవ ప్రాతినిధ్యమా అదియును కానించదు. స్వరాజ్య పక్షమువారు కోరిన రౌండు టేబిలు కాన్ఫరెన్స్ అరణ్య రోదనము. ఇప్పుడయినను మనదేశస్థులందరు నేకీభవించి బహిష్కరణము కొనసాగించినచో లాభముండునుగాని మరియొక విధములేదు. వెనుక ఈజిప్టునకు మిల్కర్ కమిషనును నియమించినపుడు ఈజిప్టు దేశస్థులందరు నాకమిషనును బహిష్కరించిరి. మిల్కర్ ప్రభువు రైలు దిగినప్పుడు కూలివాడు సయ్యిక్ మాయన మూటను మోయి నిరాకరించెను. అప్పుడు మిల్కర్ ప్రభువు స్వదేశమునకుబోయి ఈజిప్టు దేశవాసుల పట్టుదలను స్ఫుటపరచి స్వాతంత్ర్య మొనంగినగాని లాభములేదని స్పష్టపరచెను. వాటితో ఈజిప్టు స్వాతంత్ర్య సంపాదనమునకు

మలభూమి మేర్పడినది. హిందుదేశము యొక్క జేమము హిందుదేశీయుల పైననే యున్నదని వేరుగ చెప్పవక్కరలేదు.

లను దిగమింగుకొనగలరు. ఈ సంగతి సందర్భముల వన్నిటిని పరిశీలించగా నొక విధముగా సంకోచ ముత్పన్నమగుచున్నది.

బహిష్కరణము.

బ్రిటిషు పార్లమెంటు.

బహిష్కరణ మను పదమున్ని దిక్కులు మారుమోగుచున్నది. కాని ఈ యాయుధము యొక్క యుత్కృష్టతను గమనించుచున్నారో లేదో నురూహ్యముగ నున్నది. ప్రారంభ ప్రగల్భములు ఉత్తర కుమారుని ప్రజ్ఞలవంటివి కార్యాంతమువరకును నిలువవు, కార్యశూరుల యొక్క లక్షణములును కావు. బహిష్కరణములో చూపవలసిన మనోనిబ్బరము, ధైర్య సాహసములు, బౌద్ధాత్మికతాగములు, మనయుం దెంతవరకు నిమిడియున్నవని పర్యాలించుకొనవలెను. బహిష్కరణమును వాదము కక్షసూత్రముల సంబంధము లేక వ్యాపించుచున్నది. ఒక పక్షములోనివారే కొందరు బహిష్కరణము నామోదించుటయు మరికొందరు తోసివేయుటయు జరుగుచున్నది. కుమారస్వామిరెడ్డి గారి వంటి బ్రాహ్మణేతరులు, డేవిస్ గారి వంటి క్రైస్తవులు బహిష్కరణము నామోదించుచున్నారు. తక్కిన జస్టిసు పక్ష నాయకులు సుబ్బరాయన్ మంత్రి దీనిని ప్రతిఘటించుచున్నారు. కనుక వక్షణ హిందుదేశమున జస్టిసు పక్షమువారు బహిష్కరణ సూత్రమునకు ప్రబలవిరోధులుగ నెంచవచ్చును. ఉత్తరమున మహమ్మదీయులు తమ కార్యక్రమము నిడమిద్దమని తేల్చుకొనలేదు. ఇవన్నియు నిట్లుండగా మితవాదులే స్వల్ప సరమును ప్రసాదించినను తమ రోషవాక్యము

ఎన్ని సంశయతరంగములు వ్యాపించుచున్నను సూక్ష్మముగ యోచించినచో బహిష్కరణము కంటే వేరుమార్గము కనుపించుటలేదు. ఎందువలన? హిందుదేశముయొక్క రాజ్యాంగవిధానమును నిర్ణయించు తుది యధికారము బ్రిటిషు పార్లమెంటుదేయని, బ్రిటిషు మంత్రి పర్లమెంటువారిచర్యలు స్పష్టపరచుచున్నవి. 1919 లో సంస్కరణముల నొనగూడు మాంటెగ్యు ప్రభువెన్ని యుదారాశయములు ప్రకటించినను నాతనితరువాత సభికారమునకువచ్చిన కాంసర్వేటిపు పక్షమువా రాయుదారాశయముల వన్నిటిని నణగదొక్కకొని తామిచ్చిన ప్రసాదమును భారతీయు లెంతవరకు తిని జీర్ణింపజేసికొనినదియు నిర్ణయించుటకు తామే యర్హులమని, సంస్కరణముల కమిషనునుండి భారతీయులను సంపూర్ణముగ బహిష్కరించి వైచిరి, హిందుదేశ ప్రభుత్వమువారే విధముగ సివిల్ కార్యనిర్వాహక శాఖలను విడదీయకుండ పరిపాలించుచున్నారో, యావిధముగనే సంస్కరణములను ప్రసాదించుటయు పర్యవసానము పరిశీలించుటయు, తమ హస్తములయందే యుంచుకొనిరి. ఆంధ్రగోదాదేశస్థులుగాక, ఏయమెరికావారుమాత్రమో కూడిన సంఘము సంస్కరణముల సంగతి సందర్భములను విచారించినయెడల కొంతవరకు తృప్తికరముగ నుండెడిది. హిందుదేశములోని

బ్రిటిషు న్యాయస్థానములో న్యాయాధికారికి అసెనర్లపై సెంట్రాల్ స్వాతంత్ర్యము కలదో, రాబోవు సంస్కరణముల కమిషనుకు తోడ్పడునిమిత్తము నియమింపబడే శాసనసభల సెలక్షన్ కమిటీల మీద కమిషనువారికి సంతే న్యతంత్రము కలదు. కాలము తలక్రిందులై యొక వేళ కమిషను వారు విశాలహృదయముతో సంస్కరణములను ప్రసాదించినను వాటిని తొలగివేయుట కధికారము బ్రిటిషు పార్లమెంటుకు గలదు. కాని యెడల నీసరికి స్పీన్ కమిటీవారి ప్రతిక సంబంధమైన శిఫారసులములలోనికే వచ్చిపండ్చింది. కాంగ్రెస్ వారు కాని మితవాదులు కాని, బ్రష్టన్ పక్షమువారు కాని యోచించవలసిన విషయ మేమనగా మన రాజ్యాంగవిధానమును నిర్ణయించు హక్కు మనదా లేక బ్రిటిషు పార్లమెంటుదాయనునదియే. విషయములో నెవరెవరికి శేదాభిప్రాయములున్నను స్వయం నిర్ణయ సూత్రమును తొలగివేయువారుండరు. మనము కోరున దిదియే. బ్రిటిషు పార్లమెంటువారు పాటించని దిదియే.

మిల్నరు కమిషను.

సంస్కరణముల కమిషనుపై మనకు గల యసంతృప్తిని వెల్లడిపరచుటకు తగిన మార్గము విచారించవలెను. ఈజిప్టు దేశమునకు స్వాతంత్ర్య ప్రదానము చేయుటకై మిల్నర్ ప్రభువు యాధిపత్యమున నొక కమిషను పంపుటయు దానిని ఈజిప్టు దేశీయులు బహిష్కరించుటయు జరిగెనని వయిన ప్రస్తావించియుంటిమి. ఈ మిల్నర్ కమిషనును గురించిన వివరముల నిచట నుడవారింతుట యప్రస్తుతము కానేరదు. 1919 లో బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకు లోబడి ఈజిప్టు

యొక్క రాజ్యాంగ విధానమును నిర్ణయించుటకు మిల్నర్ కమిషను నియమింపబడినది. తక్షణమే ఈజిప్టులోని జాతీయ పక్షమువారు దానిని బహిష్కరింప తీర్మానించుకొనిరి. ఈ కమిషను వారు ఈజిప్టునకుపోయి ప్రజల సాహాయ్యమును బడయుటకై యెన్నియో లాటనలు శోసనను నిష్ప్రయోజనము లయ్యెను. బ్రిటిషు పార్లమెంటువారి చర్య నాక్షేపించుచు ఈజిప్టులోని న్యాయవాదులు తమ పృత్తి నొకవారము చాలు నూనివేసిరి. ప్రభుత్వ శాఖలో నున్న డిప్యూటీ గులందరు 21 దినములు సమ్మెకట్టిరి. కూలి పనివాండ్లు సమ్మెకట్టుటయేగాక, బాలుకు బాలికలు ప్రభుత్వ విద్యాలయముల బహిష్కరించిరి. అంతటితో ఈజిప్టు దేశపు మంట్రీ వర్గమువారును రాజీనామా నిచ్చిరి. మిల్నర్ కమిషనువారు సెమరామిను హోటలులో దినముల పర్యంతము కూర్చుని చట్టును మండు గుండు సామానులతోగూడిన యావుదలనుచు కొని ఈజిప్టు దేశనాయకుల హావ్యనములు పంపిరి. అవియును ఫలిం చ లేదు. మిల్నర్ ప్రభువంతట నొక మెట్టు దిగి యన్ని పక్షముల వాగును తమ తమ యభిప్రాయములను నిస్సంకోచముగ వెల్లడించవచ్చుననియు నేవిధమయిన నిరోధము కలుగజేయబడదనియు ప్రకటించెను. జాతీయవాదు లాతని మార్పుదలను ప్రశంసించుచు తమకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య మియ్యనిదే యేవిధమయిన తోడ్పాటు నీయజాలమనిరి. మిల్నర్ కమిషనులో నేమెంబరయినను ప్రజల యొక్క యభిప్రాయములను తెలిసికొను నిమిత్తము మోటారులో వెళ్ళినప్పుడు విద్యార్థులు ముందుగా మోటారులో పోయి తమకు వ్యతిరేకముగా పనిచేయుచుండిరని నర్. వో. వెన్. రామన్ గారు (కమిషను సభ్యుడు) నుడివియున్నాడు.

శ్రీ లు వు దో శ్రీ గ స్తు లు అ కుం త దీ క్ష తో ప ని చేసిరి. చివరకు శాసనసభల కెన్నుకొనబడిన సభ్యు లొకచో సమావేశ మై స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించుకొనిరి. 1920 లో నానాభంగులై మిల్టర్ కమిషనువారు స్వదేశమునకు తిరిగివచ్చిరి. లండనులో బ్రేషించి, తామిదివరకు ప్లాన్ షోర్టులు నిరాకరించి డిపోర్టుచేసిన జగ్గుబాబు విన్నపము పంపుకొనిరి. ఈజిప్టుదేశములో విభేదములను కల్పించి యూనైటెడ్ హెబును అధికారమునందుంచి తమయాటలను కొనసాగించవలచి. యూనైటెడ్ అతని మంత్రులును తమ ప్రాంతములను గుప్పిళ్ళలో పట్టుకొని కాలముగడిసిరి. ఇంగ్లాండుదేశములో ప్రధానమంత్రిగ నున్న బాల్ ఫోరు గారు “ఈజిప్టుదేశములో బ్రిటిషు అధికారము నిలచియుండున్నది. దానిని నిలబెట్టుకొనుట కన్నివిధముల ప్రయత్నించెదము అవిషయలోముమాత్రమెవరును వేరు అభిప్రాయమును కల్గియుండరాదు” అని ప్రకల్పములు పలికెను. మిల్టర్ కమిషనులో నియమింపబడిన సర్ బాను మాక్సు వెల్, సర్ రెనల్ రాడ్, లాయిడ్ గారును, జీ. యస్. స్పెండర్ గారును మరియొక కార్మికవర్గపు ప్రతినిధియునుండిరి. ఈజిప్టుదేశస్థు డొక్కడును నియమింపబడలేదు. ఇట్టి యోగ్యత మనహిందూదేశమునకు పట్టనున్నదా!

సంస్కరణములు.

కమిషనువారు ఘన కేమి ప్రసాదించుకొని యూహించుటంత కష్టమయిన పనికాదు.

ద్వంద్వపరిపాలనసంతరింపజేయుటకు వీరు పూనుకొనెను. ఏలనన ప్రభుత్వమువారు సంస్కరణముల నిచ్చి యియ్యవల్లుండవలెను. కొందరు విద్యావంతులనైనను తమ వైపునకు దిగివ్వాకొని ప్రజలలో రెండు వక్షములను కలుగజేసి పరిపాలింపజూతురు. సామ్రాజ్య శాసనసభ యడుకూడ ద్వంద్వపరిపాలనాపద్ధతిని ప్రతిపాదించవచ్చును. రాష్ట్రములలో నెక్కువ శాతములను ప్రజా యత్తము చేయవచ్చును. నిరంజనకవులవర్గమును పెంచి, ప్రజా ప్రతినిధుల సంఖ్యను పెంచి, వీరి తీర్మానములను విభిన్నతముగ నొనర్చుటకు స్టేటు కవున్లు మాదిరి రెండవ సభను రాష్ట్రములలోకూడ నెలకొల్పవచ్చును. ఇందుకు మదరాసులోకూడిన జమీందారుల సమావేశము తీర్మానముచేసినది. ఇంతే కాని ప్రజా ప్రతినిధుల యభిప్రాయములను శిరసావహించు కార్యనిర్వాహక శాఖ నెలకొల్పబడెను. సివిల్ కార్యనిర్వాహక శాఖలు విడదీయబడవు. పండిత నెహ్రూగారు బాధ్యతాయుత పరిపాలనకై పోరాడుడని యొక కేర సీమనుండి వేసినారు. బాధ్యతాయుతపరిపాలనమో, డొమినియన్ స్టీటస్, గానున వెల్లు శాసనమువంటి సంస్కరణమో, యేమి కావలసిన దానిని నిర్వచించి ఘంటాపడడుగ చాటితత్సాధనమునకై కృషి నల్పవలసిన బాధ్యత పండితులలో మదరాసు నగరమున కూడనున్న కాంగ్రెసు పైగలదు.

మాతల్లి, ఒకమారు మాటాడవే

నీ

నోటి ముత్యా లేమి రారితోవూలే.

కన్నతల్లీ, కలువ కన్నతల్లీవే

నీ

కళ్లకనకా లేమి కరిగితోవూలే.

ఘల్లు ఘల్లుమంటు గంతులెయ్యావే

నీ

పువ్వులా పాదాలు పొక్కిపోవూలే.

కమ్మారి చిరునవ్వు కమ్మరింపావే

నీ

చిరులేన లిప్తుడేమి చిందిపోవూలే.

ముద్దుతల్లీ, ఒక్క ముద్దిచ్చి పోవే

నీ

మొగ్గవంటి బుగ్గ మగ్గిపోదూలే.

నాచిట్టి తల్లీ, నాపక్క నుండావే

ఆ

స్వర్గపోచానాన్ని ఎక్కిపోతానే!

అనుగ్రహ సంపాదన నిజమర్థి న్యాయాచారముగారి గారు (సారస్వతశాస్త్రము)

వర్షాలు జోరుగా కురుస్తూండడముచేత చలికాల అధికంగావుండి నూతనమారులవారు తమ పర్వకాల గుమ్మము వద్ద కూర్చుని ధారణగట్టి పడుతూన్న వర్షపువలంలాంటి మాటాన్ని అన్నప్రసంగా కనిపించుతూండే ఆనంద పులికాలయిన చెట్లను చూస్తూ గడ్డము నిమరుకుంటూన్నారు. లోపల కొనకొదులు అయిన చుట్టూకేరి కూర్చున్నారు. అయిన అవిధంగా యొక్కువసేపు మాడకమునుచే. కొనకుడు నూతులవారిని సంజోధించి “మహాశావా! మీరు నిన్న భాషా పరిజ్ఞానాన్ని గురించి చెప్పిన సంగతి విప్రులార్థ సంగ్రహమున్నూ, ములభాగిహ్యమున్నూ అయి వుండి నేడు అనుగ్రహ సంపాదనాన్ని గూర్చి చెప్పుతానన్నాడు. దయవుంచి చెప్పగోరుతాను” అని అతి విసయంతో అన్నాడు.

నూతులవా రామాటలు విని “మీరు నే నిదివరలో చెప్పినదంతా మీరు సరిగా గ్రహించినట్లు కనుపించదు. ముందు ముందు జ్ఞానారులు— అంటే మీరు శిష్యులనండి— జ్ఞానలవద్దకు వెళ్ళి యింత చనువుగా అడగడమునకు వీలుండదు, ఎప్పుడుకడిలే అప్పుడు అడిగినందుకు “అడుగుదుఖర్చు”— అంటే భారతము కన్నలేవనుటే లేకపోలే ట్టువనుటే అంటారు— పుచ్చుకుంటారని చెప్పినప్పటికీ నీవు అడగడము మానలేమి? అని వారి వికాలవయనముల నుండి తెల్లని గడ్డముమీదికి చిరునవ్వు కిరణాలు ప్రసరించే లాగున చిరునవ్వుతో అన్నాడు.

“అయ్యో! ఆకాలం. రాలేదుగనుక అడిగాము. తదనుగుణ్యంగా మీరు చెప్పినట్లుగా ఏ గడ్డికట్టో, సవాసేరు చమురో, సరిపోయిన పుల్లలా పెట్టి మరీ అడుగుతారు. రాబోయే కలికాలంలో యీలాటి చిత్రాలు చూపట్లకుండా పోతాయా?” అని యింకో యోగిపుత్రుడు పుడన్నాడు.

“అవును నీవన్నది నిజమే. ఈవిధమైన కమూర్తులు జోటానుజోట్లు వస్తవి. ఏది యేలాచేసినా చివరకు జరిగేది అనుగ్రహ సంపాదననుమా! ముందు ముందు గురువులకు శిష్యులు గడ్డిపెట్టికా, పుల్లరెట్టికా పూచిక రెట్టికా అనుగ్రహంకోసమేగా? అవిషయం గూర్చి ఆలోచించిన కొద్ది నాలా నాకే ఆకర్షణం అవుతుంది.

“అనుగ్రహ సంపాదన అనేది భగవంతుడు మొదలు దిచ్చుగాడివరకూ చేసే కష్టం. ఎవరి అనుగ్రహం నునం

స పొందండి? వారివల్ల పుణకారం నునంపొందలేము” అనుకొనే వేదతలు, రాక్షసులు దయ్యాలు మానవులూ కూడా వాళ్ళ వాళ్ళ వైవాళ్ళను పోగొన్న వారి యిష్టానుసారం వడివ ప్రయత్నిస్తూ, కనుక ఆవైవాడు ధర్మాత్తుడనుచే ఆశయించేవాడుకూడా శ్వాయంతంగానే వుండడమునకు వీలుంది. కానీ అధికారికి పనుల మనోభుక్తులను గ్రహించే శక్తి సామర్థ్యాలు లేనిపోయేయెడలనూ అక్రితుకు కొంచెము లేక బుద్ధిగలవా డయేయెడలనూ ఆక్రితు విధానంలో తొట కలుగుట సహజం. అందువల్ల నాగవాయనకేగాక ఆత్మాభివృద్ధికికూడా భంగము రావడము తప్పదు. కనుక బుద్ధిమంతులు నేనుచెప్పే మాంకాలను శ్రద్ధతో గమనించాలి.

“ఇప్పుడు అమలులో వుండేవి ముందుచెప్పుతాను. మనం యీ అరణ్యంలో ఆకుఅలను తింటూ పరుణ్ణి ఆశ్రయించకుండా వాడే నొక్కడినే ఆశ్రయించుట వున్నాముగనుక మానవసంఘంలో వున్న విధానాలు మనకు చవిస్తరంగా తెలియదము లేదు. అక్కడక్కడ ధర్మహాని వున్నా మొత్తంమీద నాటాలు భృషులం, దాతలు, శ్వాయవర్తనలు అసకారులు. మోక్షేచ్ఛ గలవారు అవదమువల్లను వా పరేగరజ్జులమీదా అవుటవల్లను ఆర్థులు దయా సత్య కొనములు గలవారై వారి సద్వర్తనవలననే అధికారుల మనస్సుల కెక్కుచున్నారు. ఆక్రియంపులో యిప్పుడు మణిలత నైచ్చము లేదు.

“కాని ముందు కాలంలో యివి సాగడము కష్టము. అధికారులు మంచివాంయినా, అర్థులు ధర్మజ్ఞులైకా కలిమసామవల్ల అన్నీ మారడము తప్పదు. అధర్మకులు పాచ్చు. ఈషణ్ణియముచేతను, ద్వంద్వములచేతను వీడితలయే అధికారుల మనస్సును తద్వారా అనుగ్రహమును ఆకర్షించే ప్రయత్నములో అర్థులు “వివిధేయైవ సేవతు” అనిపించుకుంటూ బయలుదేరి యేవరిని యేవిధంగా లోబరుచుకోగలరో వారిని అవిధంగా లోబరుచుకుంటారు. అవిధానాలన్నీ చెప్పినవి అంటే కాలం చాలదు. అసహ్యకరములయిన అవివయాలన్నీ చెప్పకుంటూ కాలం వృధావున్నదంకూడా మనకు భావ్యంకాదు” అని అంటూ నూతులవారిక అయిదు నిమిషాలు కళ్ళుమూసుకుని మానంగావుండి తర్వాత కళ్ళుతెరిచి నిర్మలంగా కూర్చుని చూస్తే భవిష్యత్తున

యాలు సర్వం మనశ్శయోతుట కనువిస్తవి. ముందు ముందు తజ్జే రాజ్యం చేస్తుంది. సమస్త శక్తులూ దాని ముందు దాపోహమంటవి. డబ్బు పొందడంలో ఎవడు హెచ్చుగా వుంటే వాడే కీర్తికవతుడు, పుణ్యముడు, ధర్మజ్ఞుడు అని బాగ్దగంటారు. నేనీలా చెప్పితే మీరు కమ్మంటే యెందును. కాని యివన్నీ జరిగితీరుంటవి, అకాలంలో యాముతకగుగ్గలు, పర్లకాలలు, నిరాడ:ఖర తేవనమపోయి పన్నని, తెల్లని పుట్టిపొరకంటి గుల్లులు, చుట్టకొక్కవంటి పాగాలు, అమ్మల పొదుల వంటి లాగులు కొట్టూ, ఉరితాళ్ళవంటి “టైలు” వస్తవి. హోమం చేయడానికి బదులు ధూపపానం, నియమ తేవ నానికి బదులు స్వేచ్ఛావిహారం వస్తవి. అట్లాంటి పరిస్థితుల్లో అనుగ్రహసంపాదన సామాన్య విషయంగా వుండదు.

“అఅశ్రితుడు మంచి మేధావికావాలి. ఏమంటావా తానెవని అశ్రియిస్తున్నాడో అతని సంగతి పూర్తిగా గ్రహించి అతనికి తగిన పరీకరణ మంత్రోచ్ఛారణ చేయాలి. ఏలాంటి ఒకొక్క అధికారికి భార్య పిల్లలుంటే తరని మనకారం వుంటుంది అట్లాంటిసమయ లో అర్థి పని దుగా అధికారిపద్దకు వెళ్లడు, వాళ్లగుమ్మం ముందు వాళ్లపిల్లో పిల్లాడో కనిపించేవరకూ అటూ యిటూ తచ్చాడతాడు. అప్పుడాపిల్లవాడిని మనప్రేమతో యెత్తుకొని తనపంచిత్రోతుతో ముక్కు తుడుస్తూ కల్లగా వున్నా మన్మథ మొలకండీ యితడు, తమకుమారుడా” అంటూ జేరుతాడు. అలా అనేకసారులు చేసి “తమరు కటాక్షించాలి. నేను తమనేవక్షణ్ణి. లేనికాలం మీద మీదయ” అని చివరకు సంగతి తేల్చేసాడు.

కొడరికి అటపాటలంటే యివ్వం, ముడువచ్చే బంటులు, బ్యాటాలు మికిప్పుడు తెలియజెప్పాలంటే కష్టం. అటటలు అధికారులతో అడుతూ తిరుగుడు గృహాలలో— క్లబ్బులో యేవో అంటారు వాటిని— వారితో కలిసి మెలవివుంటూ వారి అనుగ్రహానికి పాశ్రు అవుతారు. మరికొందరధికారులు తమతాజేదారులు తాము కొరిన కట్టూ, బొట్టూ కలిగి వున్నారా లేదా పెంచిన కుక్కపిల్లలాగ పట్టికలిస్తూ తాము చెప్పినదల్లా జేదవాక్కుగా పరగజేంచి వింటూన్నారా లేదా అని మామూంటారు. అట్టివారిదగ్గరకు వెళ్ళినపుడు వారియివ్వం వచ్చిన

కట్టుతో వెళ్ళి అద్దుడుకాగితంనుంచి అందిస్తూ— కేవలం బంట్రోతుమొస్తడుగా నిల్చుని— చివరకు వారిబోళ్ళు కూడా అటూ యిటూ పెడతారు. అపనికాస్తా లోపల చేసి యీవలకు వచ్చి మా అంతవారు లేరని విర్రవీగుతారు.

“అంజేకాదు. మతంహాడా మంట కలిపేస్తారు. పైవా దేవతస్తుడైతే కిందివాళ్ళుహాడా అనుతమంటే అధిమానావరాలు చూపుతూ తిరుగుతారు. మీరల్లా తెల్లబోయి చూస్తారే? మీకిది వింతగా వుండవచ్చునుగాని మందువారంత అధోగతిపాలవుతారు. అప్పుడు సమస్త వ్యాపారాలు పూజారశ్యంమీద కదుస్తవి. అంటే తెలిసిందా? అధికారికి అశ్రికులకు మళ్ళీ పెద్దమనుష్యులుంటారు. వారు అధికారులకు తమ యివ్వంవచ్చినవారిని పరిచయం చేసి— వాళ్ళు దాన్ని రికమెండు అంటారు— సహజ సమకూర్పుతారు. ఈ పూజారులప్రభ హెచ్చుగా వుంటుంది. ఇందుగ్గడికి జేయకళ్ళలాగ కించిజ్ఞానైన అధికారికి పేరు పనికేస్తూ అయిన కీర్త్యజక్తులను జేకంటా మూలమూలకూ పోకిస్తారు.”

“అయ్యా! మీరు చెప్పినది విన్నకొద్దీ ముందుముందు న్యాయానికి తావేలేదని తోస్తూండేమి మహానుభావా?” అని వొక మునిసింహుడన్నాడు.

“అవును. ధర్మం మరుగుపడి పోతుంది. అయినా న్యాయస్థులుంటారు. అయినా వాడే నూటికి కొటికి వుంటారు. కాని మొత్తంమీద నేను చెప్పిన విషయాలు ప్రభలుతాయి. జనసామాన్యం అనుగ్రహసంపాదనలో మునిగి వైన నే చెప్పినవల్లా చేస్తారు. ఇంకా తెలివిగల వారు అధికారుల అమ్మగార్లను తమ అమ్మగార్లద్వారా “ఇన్స్ట్రక్షన్సు” చేస్తారు ఉదాహరణ యిస్తాను చూడు. నేనీప్పుడు కళ్ళుమూసుకు చూస్తూంటే పరీక్ష ఫేలయిన కుక్కాడు కనుపిస్తున్నాడు. అతని భార్య గురు భార్యపద్ద మార్చుని “చూశామా! మా ఆయన పరీక్ష పోయింది మీవారితో చెప్పి ప్యాసు చేయించాలనండి. ఇల్లా యేటా యేటా పరీక్ష పోతూంటే యీ యింటెజు పిల్లలని బ్రతికించడ మేలాగుండీ?” అంటుంది. అదే వాళ్ళల్లో అదవాళ్ళకు వుండే కలిసిగొట్టకనంవల్ల మొగ వారిని నయాన్ని భయాన్ని వచ్చేంచి కార్యం అనుకూలం

చేస్తారు. ఇంతకంటేమాడా ఘోరాలు వుంటాయి. ఆవి అవాచ్యాలు. అందుచే చెప్పక పదిలేస్తాను.

“నావుద్దేశం” అకాలాన్ని “సిఫార్సులయగం” “రీక్ మెండేషన్” యగం, లేకపోతే “పూజారి” యగం అని పిలిస్తే బాగుంటుంది. కలికాలంలో క్షణికములైన ఉదరపోషణ, ఇతిదియ నుఖాలు మొదలయిన వాటి

కోసం ప్రజలు బాహుగాడరుగులెత్తి అభోగతికివస్తారు అది తప్పించుకోవాలని వుద్దేశం గలవారు ఇది చదివితే తరిస్తారు. ఇది యెవరయితే చదువులాలో, వింటాలో. వారికి కోటి యజ్ఞాల పుణ్యం లభిస్తుంది. సంధ్యాసమయం అయింది. ఈవాళ్ళకు లేద్దామామరి.” అంటూ నూతుల వారు లేచారు. వారివెనకే మునిబ్బుండుతూడా లేచింది.

క వి .

మిన్నికంటి గురునాథకర్మగారు.

గీ॥ ఏవదంబులు మనచే రచింపఁబడునో ?
ఎట్టియర్థములే మనకు నూహింపఁబడునో ?
ఆవదములే యాయర్థములే వటుత్వ
విరచనా విశేషములఁ గవిప్రవరుల
వలనఁ బలుకంబడి జగంబు వలరఁజేయు॥

గీ॥ ఖైర! వక్త్రోక్తులఁట యలంకారములఁట
అలఁతులంట వాక్యార్థజోధలు, వచింపఁ
దగినయర్థంబులం దభిధానఁగంట
సుకవుల తెలుం గదేముకో? చోక్యమయ్యె॥

మ॥ రసికుల్ కొందఱు వాక్కునందునఁ, బదార్థంబందునం గొందఱా
రసికబుంబునఁ గొందఱు రసముఁ గూర్పంజూతు రట్లేగదా !
వననావాప్తి గునిందుడుకో, రవణము నై వదేహకుండుకో, సము
ల్లనదాకారముఁ గోడకాడు చెలిచెంతంగందు రందంబుగకో॥

మ॥ పదములే పూనెడు మెల్లఁగా, సచటికబుంబుకో బ్రక్తించెడికో
మది నర్థాహరణాభిలాష యెసఁగు, న్నానావిధాలంకృతుల్
గొదలేనండఁ గొనుకో, సువర్ణతతిలాగుకో, దారనవ్యగుఁడో
మది దోషాంతముఁ బొటజూచుఁ గవించుదుండా ర దొంగంబలెకో॥

ఉ॥ కొందఱు లోభిచండమునఁ గొల్పెదరర్థము; నయ్యలంకృతుల్
గొందఱు శక్యవోలె గయింతురు; కొందఱు భాతువాది॥

తి దిలకితుం సదనతః; దగునర్థ మలంకృతీ రం
బుం దులదూగఁజేయుదురు పూజ్యులుకొందఱు సత్కవులే గృతీ ।

గీ॥ ఏమలవిద్యకు ఫలము నవిల్పబుద్ధి
దానిఫలము రసగోహదానుభవ;
మఃమకు ఫలము నత్సక్తిఃబోదు సేత
బుధులవాక్కుల కెవ్వారు ముడముగనరు? ।

చ॥ నకియలమోమునంటలే దొనగుపొనంగని సత్కవిం ద్ర వా
బ్బుకురమునందు బింబిత మమోదు గుణంబగు నవ్యవస్తువా
త్మకు ముడముంబానరైడిని దద్యుగళంబుఁ దోషకల్యపం
బాకడయిన న్మృదంబుఁ గననోపరు నూ రసితాగ్రగణ్యులుక ।

మ॥ కనులంజూచినదానినేని నుడువంగారేకు శబ్దంబులీ
నున స్వాధీనము గామివారు నుకవిశ్లోకార్థమాయాసముం
గనుచుఁ ద్రీన్యలు నిశ్చలాత్మలు సమగ్ర గ్రంథకూలం కవులే
గనులన్యాసి సుధంబలెక రసముఁద్రాగిన్నేర్తురొక్కమ్మడిక ।

గీ॥ ఏడియో? ఏడనో? ఎప్పుడో? దొనగు
కలిగెనందు తొల్లిటి యలంకారవిదులు
అన్నిపొత్తములందుండు నదియకాదె
మొదలు కవిజీవనము దోషములకు నెలవు ।

చ॥ పదములకూర్పు, కావ్యముల వైఖరియుక, రసపుష్టి, య
ర్థసంపద నవభావవిస్ఫురణ, వ్యంగ్యవిలాసము, పద్య ల
క్షణం బెది విడిపోవునో? యనఁచు నెన్నియొధంగులఁజూడి
నా విశారదులగు సత్కవిండులకు; రాజులకీ వగల్గలేవుగా ।

చ॥ సిగలు నదృష్టమేఘములఁ జెందిన చంచల, లెవ్వరాఁగనే
క్షుణ్ణ, నిరతప్రియాములతో ననువులే నిలువంగఁబోవఁసెనా!
నె ఎలవార! కావ్యసుధఃవ్యయ శోమయ కాయముం బరి
స్ఫురణముసేయు సత్కవులఁ బూజ్యుల నొజ్జలఁగొల్వు డరులె ।

(అడవి పువ్వులు,)

1

అతనొక చిత్రీకారుడు . అతని పుట్టు పూర్వోత్తరా లేమి తెలియవు. అతనా విద్య నెక్కడ నభ్యసించాడోగూడా తెలియదు. అతని పేరేమిటో, యెట్లాంటివాడో, యెంతటి వాడో, యెట్టివాడో. అతని రూపురేఖావిలాసాలు, వేషభాషలు, కళారహస్యాలు-యేమి- తెలియవు.

కాని, అతనుసామాన్య సాధారణ చిత్రీకారుడు కాదనీ, అతనిచిత్రీకళావిద్య, చేష్టలు, చిత్రపులు, విలాసాలు, విధానాలు-సామాన్యమైనవి కాదనీ, అతనిలో ఒక గొప్ప మహత్తరమైన మహిమ, తేజస్సు, ఉన్నదనీ, అతను మానవాతీతుడనీ,—యింకేమేమో చాలా అన్నారు కొందరు.

అతనుమాత్రం యెవ్వరికీ యెప్పుడూ కనిపించలేదు. పెక్కుమంది అతని దివ్యదర్శన భాగ్యానికి యుగ యుగాంతరాలనుండి కాలకూపంలో కన్నులుమూసి, కరములు మోడ్చి, లేచి ఉన్నారు. అతని ప్రాథవిద్యా మర్కములు తెలిసికొనవలెనని వారందరి కుతూహలం. కాని, వీలుపడలేదు. అతని హృదయం పాపాణకృతం కాబోలు?

అతను వసించే స్థలం మాత్రం వెల్లడి అయింది యెట్లో? నిజంగా అయిందో లేదో తెలియదు. ఏమో? అయిందన్నాగు చెద్దలు కొందరు. వ్యోమమండలంలో నక్షత్రవిధిగుండాపోయి, జలధరకన్యల క్రీడా సరస్సును లంఘించి వెడ్రే, అక్కడెక్కడో పుణ్యం తేనుకున్నవారికి కళ్ళున్నవారికి ఆ చిత్రీ చిత్రీకారుని దివ్యసౌధ పాకారపాకారాలు గోచరిస్తాయట. మరే

మో, అతను కన్నెత్తిచూస్తే వెల్లుకు వస్తుందట కన్నచూస్తే అంకికారం అవరిస్తుందట నవ్వుకీ నెన్నెల కాన్తుందట. మఃఖిస్తే వర్షం దిగును చిట. శోషిస్తే మేఘాలు గర్జించుట—అని యింకేమేమో అన్నారు. కాని, అతని వాస్తవ చిత్రీ యెవ్వరికీ తెలియదు.

అతనొక చిత్రీకారుడు. నిల చిత్రకారుడు. విలాసచిత్రీకారుడు విచిత్రచిత్రీకారుడు. ఒహుకః అతనొక విచరీపు వ్యక్తి. దేహానిండా వెలుగు రేలటూ, ముఖానిండా దరహాన చంద్రికలూ, తలనిండా మరకతలూ మాణిక్యాలూ, పుంజాయని అనుకొన్నారు కొందరు. ఎవరెన్ని చెప్పినా, కసినా ఊహాగానమేగాని, యదార్థంగా, అత నెవ్వరో యేమిటో?

అతను చిత్రీకారుడేగాని, అతనికి యెక్కువ చిత్రపులు వ్రాద్దామనే జిజ్ఞాసలేదు. ఎందుకనో? తన జీవితపాణామ మంతలో ఒక్క మంచి చిత్రపు లిఖిస్తే ధన్యదాతాడని నమ్మకం. అతనికి అట్లే, అతను ఒక్క చిత్రపు మాత్రమే చిత్రించడానికీ సంకల్పించుకొన్నాడు. సంకల్ప సిద్ధికి యేమీ అటంకాలు లేకుండా చూచుకున్నాడు. పక్షరాలుగూడా తగినట్లుగా సరిపోయినాయి. అతనివద్ద పున్నది ఒక్కటే కుంచ, ఒక్కటేరంగు, ఒక్కటేరంగు కలిపే పాత్ర. కొత్తవి కావాలని అత నెప్పుడూ అనుకోడు. వాటితోనే సంతృప్తిపొందాడు. వాటితోనే జీవనభారం యెత్తాడు, జీవిత కార్యం పువకృమించాడు. అట్టి బీదపరికరాలతో పనిసాగుతుందా అని అతనికే సందేహము కల్గేది అప్పుడప్పుడు. కాని ధైర్య సమకూర్చుకునే వాడు వెంటనే.

జీవితకాలంలో శాశ్వత యశస్సుపన్నత నార్జించే చిత్తరువు వ్రాయాలని దృఢపకల్పము కాని ఆచిత్తరువు యెట్లావుండాలో ఆతనికే స్ఫురించిందికాదు. ఎన్నిమాల్లో ఊహించాడు. ఎన్నివిధాలుగానో ఊహించాడు. ఎంతగానో ఊహించాడు. విపంచితుక్రిలు మోగలేదు. తుదిమారు జగదంబను స్తుతించి ఆమె పాదసాన్నిధ్యాన ప్రణమిల్లాడు. ఆమె తన కరుణాకటాక్షవీక్షణములు, మందహాస శోచిన్సులు ఆతనిపై ప్రసరింపజేసి, ఆశీర్వదించి పంపినది.

శుభము హూర్తంలో, జగదంబ మంగళాచరణోచ్ఛారణతో, ఆతను తన జీవితకార్యానికి ఉపక్రమించాడు. మొదట భీతికల్గింది. అంబను స్మరించి పటముపై కుంచెను వ్రాశాడు. ఉత్తరక్షణంలో వివిధవర్ణాలు ఆవిర్భవించినవి. రంగుకళిక ఇంద్రధనుష్కాంతు లీనినది. కుంచె సూర్యమయాఖమాలికా ప్రకాశితమైనది. చిత్రీకాడని హృదయసంతోషము, ఆతని ముఖంలో అనిశువత్సంగా ఆవతరించినది.

తడేనిష్టతో, జాగరూకతతో చిత్తరువును నమోదంజేశాడు. ఒక్కమారు చిరునవ్వునవ్వాడు. అయ్యది గాలికెరటాలలో మిళితమై విశ్వవ్యాప్తమైనది. పదునాల్గుభవనాలు పులకరించినవి. వెన్నెలలు వికసించినవి. ఆనందభరితయై జగదంబ పుష్పవృష్టి గురిపించినది. వినువీధిలో తటిత్రాంతతఘమన్నదితనవాంఛయాడేరినదవిరూఢి చేసుకున్నాడు. తనచిత్తరువు తన కేవిభ్రమముకల్గించినది. తనసిద్ధహస్తత్వానికి, నిరుపమానకౌశలానికి, అపరూప పరిణామానికి తానేవిహ్వలుడైనాడు. తన శక్తిసామర్థ్యాలకు తానే వింతపోయినాడు. చిత్తరువు పూర్తియైనది. నామకరణ మత్యావశ్యకము. ఏమిపేరు పెట్టడానికీ ఆతనికి తోచలేదు.

ఆలోచనపోలేదు ఊహనోవంటి అడ్డుకున్నది. అంత్యనమయ లోని నిస్సృజా జవించినది. తన జీవితఫలం వ్యర్థమేమి కొంతలేడవు ఖిన్నుడైనాడు. తీరిగి, జగదంబను స్మరించి, ఉన్నతాన నాసేనంజేసి, సహస్రదళ పుష్పాలతో పూజించాడు. దేవి హృదయ మపారము. “నృప్తి చి తరువు-” అని అతని హృదయాంతరాళంలో యెక్కడో ధ్వనించింది.

అతనికా చిత్రీకాశుడు ఒక్క చిత్రీకాశుడే కాదు, కవిగూడాను. కక్షలంటే సామాన్యకవిగాదు ఎటువంటి చిత్రీకాశుడో అటువంటికవి. నరనృతీతంపన్నుడు. అతను కవీశ్వరుడు, హృదయ నీరేజిపుట మాధురిమును వెల్లడించేవాడు. గానం చేసేవాడు. ఆవివ్యగాన ప్లుతంలో జగత్తు ఛిద్రోత్కరాన్నిత మయ్యేది. ఆనంద లహరిలో అల్లలాడేది.

ఆకవి, కల్పకాలారుణ దీధిశులలో, నంజె కెంజాయ ప్రశాంతములలో, నీలమేఘపు వింత చాయలలో, శారద శర్వరీ మధురచంద్రికలలో హేమంతనిశి ప్రకాశిత సౌదామిని కాంతులలో స్వేచ్ఛావిహారం చేస్తూ, యేమేమో పాడుతూ, పద్యాలు రచిస్తాడు. అతని పద్యాలలో వర్ణనలు, అవి యెక్కువుండవు క్లిష్టనమాసాలు, గర్భనీర్భేద వాక్యాలు కన్పడవు..... అయితే అతను అన్నపుడల్లా పద్యాలు వ్రాయాడు కొన్ని కొన్ని నయమాలలో స్ఫురణవచ్చి వ్రాస్తాడు. అతనికి ప్రణయమూర్తిగాని, జీవితేశ్వరిగాని యెవ్వరూలేరు. ఆదర్శప్రాయకమేమో! అతనువ్రాసే విషయాలు అందరకు తేలికగా అర్థముకావు. అతీతమై, అపూర్వమై, అజ్ఞానతిమిరమును పారదోలుతవి. ఆనందాచి తేలియాడిస్తవి నృప్తిసూత్రమును, లోకరహస్యమును

వెల్లడిస్తవి అన్నియు అన్నిజ్ఞానశకలములు
వెల్లురేకలు. “మనోహరశ్యాతక గోస్తసిఫల
మధుద్రవ గోఘృతపాయనప్రసారాతిరసప్రసాదు
చిరప్రసరంబుగ” సారెసారెకుచేతముచల్లజేస్తవి.

విభావరీ పుటములపై వాగ్దేశవాదు, ప్రస్ఫు
టాక్షరాలతో. మయూఖము తూలిక.

అతని రచనలన్నీ కలిపి గ్రంథముగా వ్రాయు
డింప, అంచనా వేశాడు. అతని పుస్తకమునకు
అతనే చిత్రములను వ్రాసుకొన్నాడు. చిత్రము
పుకువలెనే తగునామము స్ఫురింపలేదు.....
... “సృష్టికావ్యము” అని హృదయాంత
రాళాలలో యెక్కడో ధ్వనించినది.....
చిత్రకారుడు, కవి, అతని రచనలను చూచి యు
హ్సాసి యుబికిపోయేవారు. ఆనందించేవారు అను
భవించేవారు ఆవేదనపడేవారుకాని, అతనెవ్వరో
తెలిసికో లేకపోయినారు. ఎక్కడవుంటాడో
స్పష్టంగా కనుక్కోలేకపోయినారు. ఎన్నిప్రయ
త్నాలు చేసినా వృథాయైనవి.

చిత్రము, మేఘచిత్రీకాలలో ప్రదర్శింప
బడ్డది. కావ్యము విశ్వాంతరాళములో ప్రదర్శింప
బడ్డది. అందరూ నిర్విఘ్నములై వారు. అట్టి
అమోఘచిత్రమును లిఖించిన చిత్రీకారుని అట్టి
అతీతకావ్యమును రచించిన కవి తల్లజుని ఒక్క
మనిషి దర్శనమిమ్మన్నాడు.... అంత మాలీశుడు
అభీషువు నిస్తానన్నాడు. తుపాకరుడు సుం
ధాశురేఖ ఆశపెట్టాడు. వనదసుందరి సమూహేష
సుఖం వాగ్దానంచేసింది. సమీరకుమారుడు తన
రహస్యీతిని తెలుపుతానన్నాడు. సాగరకన్య
ఫేనమాలిక లంచమిస్తానన్నది. మానవుడు తన
నర్వస్వమును అతని దివ్యపాదాకితమున అర్పి
స్తానన్నాడు.... కాని అతను ప్రత్యక్ష తర మీయ
లేదు ఎక్కడ నున్నాడో అనలు. ఒక్కమారు
కిల కిలని నవ్వుమాత్రం నివబడ్డది. ఒక్కమారు
తళుక్కున కాంతి కనిపించినది. ఎక్కడ నున్నా
డో, అనలు? మబ్బుల గుట్టలమధ్య ఎక్కరంభోలి
లోదోబూచిఉడుతున్నాడన్నాడు, ఎవ్వరో, ఏమో?

నాకు దిక్కెవరు?

బి. టి. కె. ఆచార్య గారు.

తల్లీ! నీయిడి వీడిన దాది నెచ్చు
తేని నిల్వ నీడైన నే నెఱుంగనైతి
నిమ్మహంసం నృప్తి నెచట నేని
నన్నుబోలు నిర్భాగ్యుడన్నాడె?--అంబ!
మండు వేనవి యెండకు మగ్గిపోయి,
తలలు నాల్చి, సొమ్మసిలు పూచుల నీడ
వత్తునై బ్రదుకగ నీ ప్రపంచమును
నంతకు గూడ తావులేదయ్యె--నకట!
ప్రజల తీక్షణతపోహతిఁ గ్రాగి-గ్రాగి--
వదన గహ్వరంబు దెఱచివైచి--ప్రావృ
డ భ్రమా! యెప్పుడు వర్షింతువకట?--
అమితకాహమయ్యెను, తీర్పుమందు బహుళ

విధుల వేసికొందును, కాచి, వేచి యుందు-
తల్లీరో! దిక్కెవరు నాకు?--
ఈయనంత గర్భంబునం దెచట నేని
సుంత తలఁ దాచుకొనఁ నాపుజాపు, మమ్మ!
లేనిచోఁ గెరటము లట్టె లేచి-లేచి-
భీకరంబుగఁ బొంగి, గంభీరగతిని
సుమలు జాట్టును నాపైనఁబడి, తనంతఁ
గట్టి, కొంపోపు కష్టాలతెట్టె లందు
నెక్కడో చిక్కి, చేపనై, యాది-యాది-
తరంగల నేదిరి-యెదిరి-చివర కెటుల న
గుడునో?-- ఏనెట్లు చెప్పఁగలుగుదును, తల్లీ

పరిశోధకుడు — ఫాల్కురికి వెంకటనాధుడు.

భోజ మహారాజు భారా నగరమున బడిపాలించుచు కవుల కత్తులకు రిన్ను కాలమునా పేరిభొట్టు అను వైదిక బ్రాహ్మణుడు (See Indian Antiquary Vol. 39) బోధనలు అనులాభించి రాజునకు పేరారు గాను వాస్తవ్యుని వర్ణన గాళిగాను వాళ్ళియ్యచి.

“భోజనం చేసి గాజించి,

శరశ్చంద్ర కంఠికా కళకవిత్వం

అను సుప్రసిద్ధ శ్లోకమున జరిచి చివరపాదమున కత్తుర కత్తులు గ్రహించుటచేత గల వ్యత్యాసము అది గాళి వానవని భంగాద్భూతం జరిగి చివర బలుకాదు పేరి భొట్టు కాళిదాస మిత్రుడని ముఖ్యముగాని శబ్దముని రాజాస్థానమున నుండి వర్ణనమున నున్నందున ప్రార్థించెను (4 పదము దేశభక్త నామమున భండార్యుగారి వాగ్దాతలచేత చూపింపబడినది)

కాళిదాసు అశ్వతికి మస్తీగావించెను (శివరాత్రి అవధానము చూడవలసి యున్నది)

కాళిదాసున కుమారుడు కత్తుర నను మునున మోటు పంచమివాడు పేరిభొట్టున వర్ణనమున నుండి చూటకు ముఖ్యము నిక్కము లేదు. (పేరిభొట్టు కుద్ద బొంబాయియని అబ్బయ్యయి Antiquaries లో కొని తెలుకొనివచ్చి నోంది) పేరిభొట్టు అనగానకేమున్నే నున్నందున బాల కళానిధియని తక్కువ వ్యాసరిణి విమానములందును పాధారణ పాండిత్య జరిగిలవాడని ముఖ్యము పుచ్చాము చేసెను. తన మిత్రులగు కంకణ్ణ, అబ్బణ్ణ, కంకభొట్టు వారివారి నామము ప్రత్యేకముగా పేరి తన చేయుచుని నెఱిగించెను.

పేరిభొట్టు కుద్ద భాండనుడు. కవిభాగ్యోరణి పాండితీ విషయము ఆయనయెడ — పాపము కమించుగాక — ఎందుకు అంతమాద — అనిరాదు వివరాదు అవధాన పద్యములు ఇంటిదనే ముఖ్యముగా వల్లెదీసికొని ఆస్థాన నుండుపమునకు బోయెను.

ఎవరో అంధ్ర బ్రాహ్మణుడు, నటియు వైద్యుడు, రింగి బిరుదాంకితుడు, మళ్ళీ మాట్లాడితే అవధానమున విభవ దురంధుడు. అశేషబహుమాన స్వీకృతుడని ప్రకటించబడుటచే ఆస్థాన పండితులు, శిష్టులు, బుధులు, మంత్రులు సామంతులు అశేషప్రీతి విచ్చిరి. పేరిభొట్టు పద్యములు లోలోన లుప్తముగాకుండ వల్లెవేసికొనుచుండును (అపద్యములనుడ ఆయనని కావని పోల్ ఇంది

యక ఇకస్కిప్తస్సు అని వారినేనని తెండమారి గాని కాననము.)

భోజరాజు సింహాసనానీనుడయి యుండెను. సభ కల కలలాడుచుండెను. అవధానము ప్రారంభింపబడినది.

విషయములు.

1. వర్ణన — శరశ్చంద్రుడు:
2. చతురంగము.
3. వేళాట.
4. పులిజూదము.
5. నవ్యము.
6. గంటలు.
7. పువ్వులు.
8. పమస్య.

“స్వప్నముకాక పులగతులు పభికులకెల్లకా”

ముఖ్యము మాటు పండితుని కిష్కరుమననీయలేదు. గారు తొన్న సమస్యలు, వర్ణనలు బలవంతమున యిచ్చిరి. ఒక్క పెట్టున త్రోసివేయబడెను, అబ్బణ్ణ వర్ణన అడిగెను. వెంకణ్ణ సమస్య అడిగెను. ముఖ్యము మిత్రులే మిగిలిన భాగములు పంచుకొనిరి.

అవధాన క్రమము.

పేరిభొట్టు అవధానము ప్రారంభించెను. దేవస్తోత్రము సలిపి ఝణఝణ పద్యములు విరి విరి రివ్రురీవ్రున పలికిరి, వీరెద్దని. కంచుచ్రాత తంబూరాతీగవలె చనివి సభ్యుల నానంద సంద్రమున గుభిల్లున త్రోసివేసెను. సభలో నానందలక్ష్మీ గజ్జయలు కట్టుకొని నర్తించిరి. అహ! ఏమి అవధానము ఏమి అకువు, ఏమిధార, ఏమి కుద్ది, ఏమి పాండితీపటిమ, ఏమి ఛందోజ్ఞానము అని పించినది.

ఫలితములు.

1. వర్ణన — శరశ్చంద్రుడు.

సీ॥ చీకటి కాక్షను చెండివైచెడు దొర

పాంధజనావళి వైదిబతె

తొగకన్నె బుగ్గలు దూటి గెల్లెడు రాజు

తురక పీరులవైని నలుసామి

విరహాశీకాంతల వేడి సీసపుముద్ద
నిటలాడు నడినెత్తి నెక్కుబంటు
వేకాడు బుధులకు పెన్నిధి నట్టింట
బుడబుక్కజంగాల భూతిమాట

గీ॥ పాలసంద్రపు పట్టి విభావరపతి
అచ్చరల బువ్వ తమ్ముడు లచ్చికెనయ
కేరి రిక్కచెలుల గిలిగింతలిడుచు
లాస్య మొనరించును శరద్రాత్రులందు॥
(హిప్, హిప్ హుర్రా) అను సభలో కేకలు అని తీడి
గుంట తామ్రకాసనము)

2. చతురంగము.

అడిన దొకయాట — చచ్చిన జంతువులు
బంట్లు

3. పేకాట.

బిడ్డి మూడు గేములు—ఒడిపోవుట.

4. పులిబాదము.

రెండు పులులు కట్టినవి. మూడనది కొండమీదినుండి
దూకినది.

5. నన్యము.

ఇచ్చినవి 46789894 చిటికెలు; చెప్పినవి 10 స్వర

6. గట్టు.

కొట్టినవి చెప్పినవి 19.

7. పుష్పము.

విసరినది రిగ్గి చెప్పినవి 4 అక్షరాలు (కాదు కాదు
నాటగు వదులని వెలనాటిపోకుల వీరమకుంట
కాసనము)

8. నిమగ్నము.

కం॥ తిమ్మలు తొలిన సభలో

శ్రీకృష్ణము దాచవలసి విచ్చిల యపుడున్
కష్టము ప్రాప్తించునుగద
స్వప్నముకా కవుల గతులు నభివల కల్గెన్॥

పేభొట్టుగాని అవధానము పూర్తి అయినది. ఆయనకు
దు 1111116 లు : ట్టు మొదలైనట్లు అని
మాటప్రము వ్రాసియున్నది. అక్కడ 4 గిరేకు నలిగిపోయి
నది. ఇచ్చిట్లు లూపింపవచ్చును. పేభొట్టు మరికొన్ని
అవధానములు బంపింట్టులు తెలియున్నది. అబయట
చెట్టువలసిన బాధ్యత నవీన యువజనుల పరిశోధకులదై
యున్నది.

ప్రత్యక్షము

జుమ్మ జుమ్మన తమ్మిపై నెమ్మిగ్రామ్మ
తుమ్మెదల దిమ్మ నెగజమ్మివ మొన్నర్పు
కుటిల కుంతల బాలమ్మ నిటల సీమ
సభినవామోదలీల నాట్యం బొనర్ప !
ముద్దు లొల్కెడి చిన్నారి మోమునందు
జరు చెమట నించు కించుక చెమ్మగిల్లి
ప్రణయ భానూదయమ్మ నా ప్రజ్వరిల్లు
పూజ్యతమమైన కుంకుమ బొట్టు దనర ॥

మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రిగారు.

నవన వోజ్వల శృంగార భవన భవ్య
వదన మండల జనిత లావణ్యదీప్తి
వారితానంత కష్టాంధకార విమల
ప్రణయకౌముది విధమున పరగచుండ !
శ్యామలోజ్వల తరళ విశాల శేత్ర
ములను విమలానురాగ దీప్తులు సెలంగ
ప్రేయసీ ! నాకు సాక్షాత్కరించినావు
ప్రథిత ప్రత్యక్ష ప్రణయ దేవత విధాన !
("ప్రేమగానమునుండి.")

ఏ రాజునుకవితా ధారతో దిశలందు నిరజమ్మె భావశీకరగణంబు,
 ఏ మూర్తి సంగ్రామ భూమిలోఁ గొనక త్తిమేలుచే దొల్కించె వీరరసము,
 ఏ శక్తి తనబాహుపాశంబుచేఁ గట్టి పడవెచె నార్జన్య ఫణిమలంబు,
 ఏ కీర్తి నాటిచె నిఁచు కించుక లోకమందెల్ల దాన సన్యాంకురములు,
 ఎవడు హైందవ రసపుత్ర హృదయ కుహర
 మందుఁ బ్రసరింపజేసె శౌర్యాగ్ని రుచులు;
 అతఁడు మౌగిడిందుఁ గృష్ణరాయాభిధానుఁ
 డాంధ్ర భోజుది బహు విరుదాంకితుండు.

చతుర రణవృద్ధుడగు సాళువ కృష్ణుడు దేహమందు, భా
 రతమున వీరరాజరుధిరంబు ప్రవాహము గట్టుచుండ, ఆ
 ద్భుతతర ధైర్య సాహసయుతుండయి శత్రుశిరోసగంబులన్
 శిలకరవాలవజ్రమున నేలకు నెట్టిన శేష శక్తిమే !

నై జభుజా వరాక్రమ ఘనస్త్రిభావిషవాగ్ని కీర్తిగా
 తేజము లుజ్వలత్వమున దిక్ప్రకరంబుల నాక్రమింపఁగా
 బీజపురీ తురుష్కుల వీరవనంబుదహించి, కీర్తి యెం
 తేజగమందునిండ నతఁడేదులభానుజయించె నుద్ధతిన్ !

ముద్ధైక్యా ప్రిఁ గళింగదేశము జయింపన్ బూని దండెత్తి, యెం
 తట శ్రీకాకుళ విష్ణుదేవుఁ గలలోపన్ గాంచి తత్ప్రేరణన్
 ఘటియించెన్ దనప్రాధిమంబు తెలియంగా నాంధ్రభోజుండు, మే
 కట శైలస్థిత దేవతాంకితముగాఁగన్ విష్ణు చిత్రియమున్

తలఘ్రల తీవులన్ గొలిపి తావులఁ జిమ్మెడి భావసంపదల్
 జలికిమనోజ్ఞరాగములఁ జేవలుతీరిన పోటుమాటలన్
 గలిపి సుధాన్రవంతికలఁ గల్పనలన్ గయిసేసి భారతీ
 గళమునవైచె నాతఁడు వికస్వర నూత్న కవిత్వమాలికల్ !

శివుకనిగట్టి మాటలను శేరిచి పేరిచి భావసాధముల్
 కవనమనోజ్ఞ వీధుల వికాస విలాస విభాసురంబుగా
 నననవ దివ్యరీతుల నొనర్చి తడియ శిఖాంతరస్థుడై
 దివిని సుధాకరుండనగఁ జేజరిలెన్ మకమింద్ర చంద్రుడై !

వరంగల్లుమండలములోని కంభముమెట్టు నకు పండ్రెండు మైళ్ళ దూరములో నేలకొండ పల్లెయను గ్రామముగలదు. ఇది చాలప్రసిద్ధ కరము. ఇందలి విశేషములకు విరాటరాజునకు ముడిబెట్ట గ్రామవాసులు భారతముతో చెప్పబడిన విరాటమహారాజు రాజధానియనియు గ్రామముబైట నున్నదిబ్బ విరాటరాజు సింహాసనముంచుటనియు దలచుగా వ్యవహరింతురు. అది విరాటరాజు నగరమని కనకబండి గట్టయ్యయను కవి పొరిచ్చంద్ర ద్విపదలోఁ బేర్కొని నాడు. సుప్రసిద్ధ రామభక్తుఁడగు రామదాసు ఈ గ్రామవాసియని రైతుతిహాసేగాక రామదాసు చరిత్రమునందుఁగూడఁ జెప్పబడియున్నది ఇట గల గ్రంథాలయమునకు విరాటరాజు గ్రంథ నిలయమని పేరుబెట్టబడియున్నది.

విరాటరాజు గద్దెయనునది గ్రామమునకు అరమైలు దూరముననున్న విశాలము ఉన్నతమునకు ఇటుకరాళ్ళదిబ్బ. దిబ్బకొకప్రక్క పాలరాళ్లతోనున్న ద్వారమును మేము చిరకాలము క్రిందఁ జూచినటుల జ్ఞాపకముగలదు. దిబ్బనిండ మిగుల వెడల్పు మందముగల ఇటుకరాళ్ళు మాలిము గోచరించును. చుట్టుపట్టుల పాలరాతి శకలములు స్పటిక శిలాశకలములు కనబడుచున్నవి. చెంతనున్న యొకచెఱువులో వివిధములగు గాజుముక్కలు గనబడును. అవి పూర్వకాలమునాటి పరిశ్రమకుఁ జార్కాణముగానున్నవి. ఈప్రదేశముననే కొన్ని బౌద్ధవిగ్రహములు దొరుకఁగా దొరతనమువారు గొనిపోయిరని స్థానికులు చెప్పిరి. సమీపమునందలి గుట్టలు భిక్షుక నివాసమునకుఁ దగినటుల నేర్పా

టుచేయఁబడియున్నవి. వీనిని సమన్వయించి చూడగ విరాటరాజు గద్దె బౌద్ధ స్థూపముని విశ్వసింతుటకుఁజాలినన్ని ఆధారములు గోచరించుచున్నవి. ఘంటసాల గుడివాడ గుంటుపల్లి సుప్రసిద్ధములగు బౌద్ధక్షేత్రీయలు. విజయవాడ (బెజవాడ) గూడ బౌద్ధక్షేత్రీయే. బౌద్ధకాలమునాటి గుహలు కొన్ని యచటఁగలవు. సమీపమునఁగల ఉడవల్లి బౌద్ధమతసంబంధముగలదే. అమరావతి ప్రాంత సి బౌద్ధయుగమున నాప్రదేశమునందలి దీపాలదిన్నె విశ్వవిద్యాలయముగా నుండి యెంతప్రసిద్ధి పడసినది మనమెఱుంగని యంశముగాదు. బెజవాడనుండి హైదరాబాదునకు బోవురోడ్డుప్రక్కన కొంచెము తొలగించినచో అల్లూరను గ్రామముగలదు. ఇటను బౌద్ధస్థూపము కొన్ని బౌద్ధవిగ్రహములు ఒక పాళిశాసనము కనుగొనబడినది. నందిగామచెంత రామిరెడ్డిపల్లెలో ఈ సంవత్సరమొక బౌద్ధస్థూపము సర్వాంగ సుందరమయినది త్రవ్వితీయబడినది. ఆకృతిలోఁ జిన్నదయినను సర్వవిధముల అమరావతి స్థూపశిలలతో శిల్పివిన్యాసమున నిది తులనాగుచున్నది. జగ్గయ్యపేటలోఁ జిరకాలముక్రిందనే గ్రామసమీపమునఁగల కొండపైనొకస్థూపము కనిపెట్టబడినది. జగ్గయ్యపేట సమీపముననున్న పొలసానిపల్లెయు లింగిరియు బౌద్ధ సంప్రదాయములకుఁ జెందినవనియు పొలసానిపల్లె చెంతగల జైనపాడను భాగము జైనలకుఁ జెందినదనియుఁ బాశ్చాత్య పరిశోధకులు ప్రాసియున్నారు. వీ దృక్పథమింతతో వెనుకకు మఱిసినది. ఇకఁగొంచెము ముందునకుఁబోయినచో నైజాముపారి పాలనలో

నున్న బుద్ధామువల్ల 29 గ్రామములు బౌద్ధ యుగమునకు సంబంధించినవి. బుద్ధాము పూర్తి గ బౌద్ధనివాసస్థానమే. ఇట నెంతయో పరిశోధ నము జరుగవలసియున్నది. నేలకొండపల్లి యీచే రువలోని గ్రామము. పూర్వమిది మహానగ రము. ఇప్పుడొకవల్లెగా మాఱినది. గ్రామము పైటగల దిబ్బ ఆకృతి బౌద్ధస్తూపమును సర్వవిధ ములఁబోలియున్నది. సమీపమునగల యిటుక బునాదుల వరుసలు బౌద్ధమందిరినిర్మాణకృమ మును సూచింపుచున్నవి. ఇందలి ఇటుకలు చాలవఱకు గృహనిర్మాణమున కిటీవల వారుప యోగించుకొనిరని వినగల్గినందులకుఁ జింతించె దము స్తూపములోని యిటుకలవలె నిర్మాణ మునందును విళాలమునందును వర్ణమునందును నేలకొండపల్లె విరాటరాజు గద్దెలోని యిటుకలు గనుపించుచున్నవి. కొన్ని యిటుకలు మహా బూబు నగరములోని గంగాపురములోని స్తూప మునందలి యిటుకలవలె శిల్పవిన్యాసములతో నలరుటఁజూడ విరాటరాజు గద్దె బౌద్ధ స్తూప మని చెప్పదగియున్నది. సమీపతటాకమునందు గానఁబడునట్టి గాజుముక్కలు కుటింబినులు బౌద్ధ బిక్షుకురాండ్రగునపుడు గావించిన త్యాగము నకుఁ దార్కాణములని మాతలంపు. తరువాత నీతటాకప్రదేశము నూతనవైధవ్యమున కంకణ చేర్చదనము గావించు స్థలముగా మారియుం డును. కావుననే యిచట వివిధములగు గాజులు కాలకృమము దెలుపునవి లభించుచున్నవి. ఈ ప్రాంతములలో మాకుకొన్ని నాణెములు లభించినవి. అవి ధరణికోట స్తూప ప్రాంతము నందు లభించిన సత్తునాణెములఁబోలియున్నవి.

పండ్రింకు నంపత్తరములక్రిందట మేముక పాళి శాసనమును బావికి తాగాణిగాఁజూచినాము, ఈ శాసనశిల యిప్పుడు కనిపించుటలేదు. ఇన్నింటిని సమన్వయించెదమేని విరాటరాజు గద్దె గొప్ప బౌద్ధస్తూపమునుట కెట్టి సంశయము కలుగదు. పూర్వము కల్యాణనగరము మొదలు రామేశ్వరమువఱకు రాజమార్గమొకటి యుం డియుండుననియు మార్గమునకుఁజేరువలో బౌద్ధ విహారములు స్తూపములు కట్టబడియుండుననియు పూర్వోక్తనందర్భములను బట్టి యూహింపవచ్చును. నిజామురాష్ట్రమునఁ బలుతావుల బౌద్ధ స్తూపములుగలవు గాని వానివిలువతెలియక ప్రజలు దుర్వినియోగముచేయుచున్నారనుటకు విచారము కలుగుచున్నది. ముందు వ్రాయ నున్న “గంగాపురస్తూపములు” అను వ్యాస మువలన నీయంశము విస్పష్టము కాగలదు.

దేశీయ చరిత్రములకు సాధనములనడగు స్తూపముల విషయములో నిజాము దొరతనము వారు శ్రద్ధ తీసికొని త్వరలోఁ బరిశోధకులచేఁ బనిచేయించుట అవసరము. లేకున్నచో బౌద్ధయుగమునకు సంబంధించిన చరిత్రమెంతయో మాటు మణిగి సంపూర్ణ మగును. విద్యాధికు లగు యువకులు పూర్వ చరిత్ర చిహ్నముల విలువ ప్రజలకు బోధించి వానికెట్టి యపాయ ములు కలుగకుండునటులగా పాఠుట ధర్మము. కాలమహిమచే మాటునడియున్న నేలకొండ పల్లి స్తూపమునుండి చరిత్రమునకు సంబంధించిన యపూర్వ రహస్యములెన్ని బహిర్గత మగునో చూడ వేడుకపడుచున్నారము.

శా॥ ఈసంసార తరంగరంగముననేదేనొక్క మార్గంబు వి
ద్యా సంవాసనచేగ్రహించి తుదివత్సంతంబుబోగల్గు న
న్యాసుల్ కాననసీమ జిక్క నగరిన్నా కేమి కర్తవ్యమం
చానకపాదవమై జనింతు మును లశాంతంబుఁ గొల్పొండగన్ ।

చ॥ ప్రకృతివిలాసనంపద నెవండు కరాంతలసీమఁదాల్చి మా
మక హృదయంగమంబుగ సమంజసరీతి విచిత్రచిత్రముల్
ప్రకటితబుద్ధి మన్నయనపర్వముగాగ రచించు, చిత్రకా
రకు కరమందు కుంచనయి రాజితకీర్తి వహింతు ధారుణిన్ ।

మ॥ అవధిందాటిచరించు తన్వి, ధర విద్యాగ్రంథమున్లేని మా
నవునిక, పౌరుషహీనుడౌ నృపుని, నాన్యత్వంబు వాటింపకె
ట్టి విశోధుండగు విప్రునేనియును, పాటింపంగబో నంతక
న్నవని న్నేమృగరాజుఁ గొల్చెదను చెన్నారంగ మత్తేభమై ।

మ॥ అనయం బాత్మసుఖంబుఁ గోరుచు వదాన్యత్వంబు లేకున్న నే
ధనముల్ నైభవము ల్లతాంగులు మహూద్యత్ప్రభవాటోప నం
జనితానందములొప్పు రాజనయి నేజన్మించు కన్నన్ పనిక
ఘనహర్యక్షమునై జనింతు మృగనంఘం బాత్మ కొండాడగన్ ।

చ॥ మునుకొని కావ్యకతానని మోసముఁజేయుటకన్న నెందునే
ధనమునపేక్ష సేయక, సదాభవుపాద సరోజచింత నా
ద్యనువమ సత్య కార్యఘటితాత్మకుడౌ కవిహస్తమందు, లే
ఖనినయి సత్కథావళి లిఖించెద వాంఛితువృద్ధిఁ గోరుచుక ।

(నా మ నో గ త ము నుంకి)

తారా పరివృత్తుండైన తారాధిపుడు తన బంటుల నొక్కొక్కరిని గగనవిధి వీడి వేటొక లోకమునకు బోమ్మని యాజ్ఞాపించెను. అట్లాన ద్చిన మునుపటి నిమిషముననే తానుగూడ దిన కరుని సెలవంది జీతములలో నదృశ్యమాయెను. గొప్ప విద్యుచ్ఛ్లేషమేమోయన సూర్యభగవా నుడు దన కిరణజాలముల నల్లిక్కులకు బంపు చుండెను.

తత్సమయమునఁ గండకీనదియొడ్డున, ఘోర మృగ భయఃకరమై, యజగరముల కునికిపట్టె యొప్పు విషినంబున నొకవృక్తి కాలినడకను సాగిపోవుచుండెను. వృక్తి యొడలంతయు గాఢ యాంబరములచేఁ గప్పబడియుండెను. ముఖ వర్చస్సు మేలిమిబసిడిఛాయాసన్నిభంబై కన్నులపండు వొనర్చుచుండెను నడకలు గమ నింపఁగ నావృక్తి యొక పురాణపురుషునిగఁ దలఁపవచ్చును.

ఒక యామమట్లతిత్వరితముగ నడక సాగిం చెను అందొకచోట నత్యంత రామణీయకమై యలరాదు నొక పర్ణశాలఁగాంచెను.

అది నిర్జనప్రదేశంబై, కందమూలాది కుసు మఫలతకులతాశోభితంబయి నిర్మలంబై స్పష్టి వైచిత్ర్యమును దెల్పు నాహర్మ్యఁబు భక్తాగ్ర గణ్యులగు తపోనిధులకు మోక్షసాధనమై యుండెను. తత్ప్రదేశమున నెంతమంది మహా తపశ్శాలులు భక్త ప్రియుండును, సర్వ హృద యాంతరంగుడు, సంతగుణగణుండును, దయా మయుండును, స్వాంతర్యామియు, తేజోమూ ర్తియునగు శ్రీమన్నారాయణుని సందర్శించి

తమతమ జన్మములు సాఫల్యముగఁ జేసికొని యుండిరి!

అహ! మన సన్యాసి యద్వైత మేమన వచ్చును? ఏలయన? ఎట్టి పాపాత్ములైనను, మన స్తాపములుగలవారైనను, దుర్మార్గకృత్యావ లంబులైనను, నది జూచినమాత్రాన, వారి పాప ములును, డెందమున గలతలును, నశించి శాంత చిత్తము బొందకతప్పరని యొక విధమగు ధైర్య ముదయింపకమానదు. అటులనె, మన సన్యాసి యాశ్రమము జూచి తానట్టి సద్గతికి నందగలుగు దునని, మిగుల సంతసించి, జానికంతకు ఆభగవం తుఁడే కారణమని పలువిధముల వానినామో చ్చారణముజేసి తన గృతజ్ఞతను దెల్పుచుండెను.

ఈమహాత్ముఁడే ఋషభావతారమైతి న విష్ణు మూర్తి సుతుఁడగు భరతుఁడు— తాఁగనినదే మహాఋషుల కాటకట్టగు పులహశ్రీమము— ఈతనినాటినుంచియే మనదేశము భారతవర్షమని పిలువఁబడుచున్నది. అంతనఱకును 'అజనాభ మ'ని జేయఁజెనట. భరతుఁడు 'పెక్కేండ్లు నవ్యాహతంబుగ రాజ్యపాలనంబొనరించి, యనేక విధంబులఁ బ్రజలచే మెప్పువడసి, పిదప తన రాజ్యమును, సంపదలను త్యజియించి యది తన యేవుర బుతులకుఁ బంచియిచ్చి తరువాత సన్యాసియై యిట్లరుదెంచెను.

అంతట భరతుఁడు హరిభ్యానావలోలుఁడై యప్పుడప్పుడు దేహముఁ బులకరింప యానంద భాష్పములు విడమరుండెను. శ్రీమకృమముగ యోగకత్తి నభ్యశించి, తన చిత్తమన్యాయ త్తము గాకుండఁజేసెను.

మఱియు నాయరణ్యమునంగల సకలజాతి పుష్పములచే భగవత్పుజలు నిత్యము సల్పుచుండెను. ఆపూజాసమయమునం దప్పుడప్పుడు శ్రీహరిధ్యాన నిష్టాగరిష్ఠుడై వారములు మాసములుగూడ సమాధిలో గడుపుచుండెను. అందు మధ్యమధ్య తానేదో వినినటుల నవ్వుమోము ధరించును. కొంతసేపు బిక్కమొగ్గుము పెట్టును. ఒకప్పుడు కేవలము మానరూపుడై గన్నట్టును. ఆహా! యిట్టి యవస్థలు తేజోరాశియగు శ్రీపతి నెదురుగ తన నయనములఁ గనినప్పుడుగదా! భరతుడెంతలో నిశ్చలభక్తునిగను, జ్ఞానపంతునిగను మార్చెను! ఇంకను ముందెట్టి విగతలు గల్గునో జాతము.

ఇట్టి భక్తితత్పరుండగు భరతుడొకనాడు జపమునుండి లేచి, యచ్చట గండకీనదియొడ్డున మెడలోతు జలమందు స్నానమాచరించి బ్రాహ్మచారిగా నేయుచుండెను. ఆత్మరిగర్భవతియైన నొక హరిణి మిగుల దప్పికజెంది యెంటరిగ యానదీతటంబున కగుదెంచి జలపానమొనర్చుచుండెను. అంతట మృగవతి గర్జింప, అగర్జనా భీతచిత్తయై యులికిపడి, యొక్కవతుగున మింటి కేగిరి, తత్పరుంబున గత్ఫద్వాత్కంబు విచ్చినదై, నొడలు మఱచి యాప్రవాహమునఁబడి యగు పుల గోల్పోయెను.

హరిణీగర్భవిముక్తయైన ఆహరిణిపోతము జలములఁ దేలియాడుట కరుణార్ద్రహృదయుండగు భరతుడు గాంచెను. శరణమన్నటుల భరతుని పాదములకడకు హరిణిపోతము గొట్టుకొనివచ్చుచుండెను. తక్షణమే యాశిశువునరఁడు బయటకులాగి తన యాశ్రమమునకుఁ గొనిపోయి ప్రియమునఁ బెంచుచుండెను.

దినదిన ప్రవర్ధమానయై హరిణిశాబకము

చక్కగఁబెరుగుచుండెను. దానియాటలెట్టివారి కైన నానందము గొలుపకమానవు. అది యెంతన్నను పూజార్థమై తెచ్చిన పుష్పరాశులన్ని కురుచుచుండును. మరొకప్పుడు, శరీరము నిశ్శుర మనియుట యాతని సజ్జ పించును. జేరొక లేని యేభూమిజముబ్రొక్కనో పొంచియుండి యాతని పునము వ్యాకూలఁ బరచుచుండును. అప్పు వినిధనులగు తనగతులచే నొక్కతృటికల మదిలేకపోంననెట్లు జీవింపుట-యనునట్లు భరతుని జేసివైచెను. ఆతఁడు పూజలు సల్పునేరని అనడుచు తన హరిణి పేమయ్యెనోక్షుని గొప్పఁబెరుగుచుండెను. ఒకకాలమున, పూజవేగి మిగిలించి దానియాటలను, గుప్పిగంతులన్ని నాచి యానందించుచుండెను. ఆహా! భరతుని యెంతలో తల్లక్రిందులాయెను! హరిణిని రదింపి ధ్యానాయత్త చిత్తమతయు హరిణిని రదింపి ధ్యానములకు మఱలెను. పూజలడుగంటిని హరిణికుణకమునందు మోహకుగ్ధమగుచుండెను.

ఇట్లుండ నొకనొక దినంబున, భరతుడు—ఏలే! నొక క్షణకాలమైనను నివసించలేడో—యని తన కుటీరముచేత యున్నటులేయుండి యవశ్యకమయెను.

ఆతఁడు జపతపములమఱచి, హరిణిముకాటన వెదకి వెదకి, యది గానమిఁజేసి యొకచోఁ జతికిలఁబడి యిట్లు విలపింపసాగెను.

“అయ్యో! హరిణిపోతమా! నన్నిటులొంటిగఁదిగవిడచి యేదెనఁబోయితివి. ఇకనాకు నీముద్దులొల్కు నాటలఁ జూచుభాగ్య మంత రించెనా! ఏకూరమృగంబువాతనైనఁ బడియుండలేదుగదా! అదియే నిజమైన నీవెంత కృందుచుందువో నాయజాగ్రతకు - లేక నేటకాని

జేతులంబడి వా? అయ్యో! నీమ్మదుశరీరమింకె
వరు దువ్వుచును. ఎవరు నీవిన్నయల్లదులకోర్చి
దరిజేర్తురు : - హరిణమా!" యని నేలకొరిగి
మూర్ఛజెంచెను.

మోహ మనబడక లెమ్మనినటుల మారు
తము వీచినట్లుడెల్ల యాశాలయందు బర్ణముల
నుండి మంచితకణములు భరతుని ముఖమునను,
విశాలఫాలమునను బడుచుండెను. లోడ నే
యాతడు తప్పిరిలెను - లేచి కూడ్చుండెను హరి
ణము వచ్చుచున్నదేమోయని యిటునటు తొం
గిజూడఁసాగెను - యింకెక్కడి హరిణము
అప్పుడే బోయెనని యేదో గొణుకుగొనుచు
నాలోచనముగ్నుడై యనేకములగు సంగ
తులు స్మృతి దెచ్చికొనుచు నశ్రువుల గూడఁ
గార్చెను.

కాలచక్రము వేగముగ తిరుగ నారంభిం
చెను. భరతుడు గడు శుష్కించి బర్ణములపై
శయించి మృగవియోగతాప మనుభవించు
చుండ నొక హరిణము గన్నులయెదుట గన్ప
టెను. నిశంబగు హరిణమాయని విస్తయం
బందెను. తంతో దగ్గరకరుదెంచెను. "అబద్ధ
ముకాదు నిజమే" యని రూఢిగగాంచెను. హరి
ణము వాని గాలు నేతులు నాకమొకలిడెను.
భరతుని కన్నులనుండి యానంద భాష్పములు

గారెను. ప్రేముడి యధికభయి, నయనములు
తెరచిజూచెను. తెరచినవి తెరచినట్లేయుండెను.
నల్లగుడ్డు లోపలికిబోయెను. భరతునికంత్యకా
లము నమీపించెను. చిత్తముమాత్రము హరిణ
మందే లగ్నమై యుండెను. శరీర కాంతి
మాత్రము తగ్గలేదు. కాని ప్రాణాధారమగు,
బ్రహ్మజేజస్సు యాశరీరము వదలెను.

మరుసటి జన్మమున భరతుడు హరిణమై
బుట్టెను. ఆకీర్త జన్మమున యాతఁడాక తపోనిధి
యగుటచే తత్తపో విఘ్నమునకంతయు హరిణ
ప్రేమయే యప్పటి మృగత్వ కారణమని నెఱిగి
గడుంగడు విచారిం చెను. వెంటనే యాతడు
పులహిత్రమంబు జేరికొని, గొంతకాలమునకు
గ్గండకీనది ప్రవాహ మిశ్రితంబై హరిణ శరీ
రమును విడచి విప్రుడై జన్మించెను.

క॥ కర్మమునఁబుట్టి జంతువు
కర్మమున పృథ్వి నొందు ॥ కర్మమునజెడునే
కర్మమె నరులకు దైవము
కర్మమెనుఖదుఃఖములకు ॥ కారణమధిపా॥

అని భాగవతమందు శ్రీకృష్ణ పరమాత్మచే
బలుకఁబడినట్లెన్నటికిని కర్మయే కారణమై
యున్నది. మఱియు, కర్మము బాహ్యగ మహా
మునులకమునా నలవికాదు.

కావ్యప్రపంచము.

౧ భాష

శిట్టల వెంకటేశ్వరగారు.

కావ్యమన నేమి? అదెన్ని విధముల వర్ణింప? అను నీ విషయములలో మున్నందు కావ్యమన నేమి? యను వానినిగూర్చి ముచ్చటతము.

కావ్యమన—“అది సామాన్యముగా కాలంకారశబ్దాశ్చ కావ్యమితి కావ్యసామాన్య (క్షణ)మృని ప్రకాశ రుద్రీయ కారుడగు విద్యాశాఖాదు చెప్పెను.

లోచనకారుడు—“కవనీయంకావ్యమృని నుడి వెను.

విద్యాధరుడు—“కవయతి వర్ణయతీతికవిః, తస్య కర్మకావ్య”మృని నుడివెను.

భట్టగోపాలుడు—“కాతి శబ్దాయతే విమృశతి రసభావానితికవిః, తస్య కర్మ కావ్య”మృని నుడివెను.

కావ్య ప్రకాశకారుడు—“లోకోత్తర వర్ణనా

నిపుణకవి కర్మ కావ్య”మృని వచించెను.

భామహుడు—“ప్రజ్ఞానవనవోన్మే శాలినీప్రతి భామతా తదను ప్రాణసాక్షివేద్యర్థనానిపుణః కవిః । తస్యకర్మస్మృతంకావ్యమృనిచెప్పెను.

పైవారందఱు కావ్యమను శబ్దమునకుఁ దమ యుక్తిఁ దోచినటుల వ్యుత్పత్తుల వచించిరిగాని యర్థమునందుఁ జూడ మొత్తముమీఁద వీరందఱు యాశయ మొక్కటియే యని స్ఫురించెడిని.

ఇట్టికావ్యము శ్రీవ్యమని దృశ్యమనియు నిరూపింపఁగల వర్ణింపఁచును.

శ్రవ్యకావ్యమన — వినుటకు మాత్రముపయోగించి యానందమునుగాని లేక దుఃఖమునుగాని లేక దేనినైనఁ గాని కలిగించునది శ్రీవ్యకావ్య మనఁడును.

దృశ్యకావ్యమన—వినుటకును జూచుటకు నుపయోగించి యానందాదుల నిచ్చునది దృశ్యకావ్య మనఁబ

డును—ఇట్టి దృశ్యకావ్యమునకే రూపకము నామాంతరము గలదు.

శ్రీవ్యకావ్యము—గద్యమనియుఁ బద్యమనియు, పద్యవిధ్యయమయమనియు మూడువలెఁగుల వర్ణింపఁచును.

పాదరహితమైన పదముల సముదాయము గద్య మనఁబడును. కాదంబర్యాది గ్రంథములే గద్యకావ్యములనఁబడును. నాలుగు పాదములు గల పద్యసమూహముతో నొప్పునది పద్యకావ్య మనఁబడును.

రఘువంశము కుమార సంభవము మొదలగు గ్రంథములు పద్యకావ్యములనఁబడును.

గద్యములతోను పద్యములతోను మిశ్రితములై యుండు కావ్యములు గద్యపద్యోభయ కావ్యము లనఁబడును. వీనికి చుంపువులని నామాంతరము గలదు.

చంపూ రామాయణము చంపూ భారతము మొదలగు మిశ్రికావ్యములు చుంపువులనఁబడును—వియ్య శ్రీవ్య కావ్యములందలి భేదములు—ఇక దృశ్యకావ్యములఁ గూర్చి విమర్శింతము.

“నాటకం సప్రకరణంభాణః ప్రహసనంండిమః వ్యాయోగ సమవాకారో వీధ్యంతేహా మృదశః । అని దృశ్యకావ్యము పది భేదములచే వర్ణింపఁబడినది. విస్తర భీతిచే నీట వాని లక్షణముల వివరింపనైతి. గానఁ బాఠ కులు మన్నింతురుగాక !

పైన జెప్పిన దృశ్యకావ్యముల పది విధములలో నాటకములు. ప్రకరణములు ప్రహసనములు నను నీ మూడు విధముల దృశ్యకావ్యములే మనకిక్కడు ప్రసిద్ధముగా నుండుచున్నవి. మిగిలిన భేదము లక్షసిద్ధములనియే చెప్పవలయును. వానికేదర్శనవాసికవలెఁ బ్రపంచము నందెక్కువ ప్రచారము లేకపోవుటయే వాని యప్రసిద్ధతకుఁ గారణము. శ్రీవ్యకావ్యముల యందలి మూడు

విషములను మనకీప్పుడు ప్రియమైనగానే యుండునున్నవి. ఇంక ముందున బ్రసిద్ధములుగా నుండఁగలవని న. కాశయము, ఇంక నీ కావ్యములందలిభావ యొక్క పరిమళము నను విషయమును జర్పింతము.

కావ్యములందలి భావ మహా కరుణకుల పుష్ప సలతో నిబిడకృతమై వక్రలకును శోభింప గల నీ కావ్యము యుండవలయును. సత్పురుషుల కిట్లుండవలసిన ప్రబంధములగుం గీర్తి ప్రతిష్ఠలు కాఁగలవి. పురుషుల శక్తితము లేకావ్యములయందు స్వేదకములతో యట్టి కావ్యముల పడువలయును. కావ్యముల పాంశు వర్ణనలను పృథివీవాక్యము నూడఁ జేయుటకు బలపఱచుచున్నది. పై పద్ధతి కావ్యములకే గాన కావ్యము లకుఁగూడ నుండవలయును. కావ్యములకుఁగూడ పురుషుల యాశ్రయముచేతనే లోకమందు మిక్కిలి పురుష నాదరము గలుగుచున్నది. మహాభారతములకు నందింత ప్రియమగుటకుఁ గారణము వాని పదలి మహాపురుషగుణవర్ణనలే. అవియే వానింతటి పుష్ప గలుగుటకుఁ గారణకారణములైఁచి. ఈ విషయము భావములు — “ఉష్ణశ్రవ్యశ్రవణమహావ్యభిజ్ఞానాః కావ్యసంపదః” అని సవించినాడు. (నాయకులను ప్రియముఁజేయెనచో నతని మహావ్యభిజ్ఞువలన కావ్యముల సంపదలుగూడఁ బ్రియకాశించునని దీనిభావము)

“గుణాలంకారచారిత్రయై కమన్యభిజ్ఞైః సైవ కావ్యమాశ్రియత. పత్యామేరుజేవామరదుః” అని యుద్భవించు నుడివెను. (పాఠశాలము మేరువృక్షము నందున్నచో మిగుల పురుషుల శోభనుగూర్చున్నట్లే కావ్యము గూడ గుణాలంకార సహితమైయున్నను బ్రతిభావిత నాయక గుణవర్ణ గలదైనచో మిగుల శోభనమునని దీని భావము)

మఱియు “కవేరల్పాపివాగ్మృత్తిః విద్యత్యర్థా వతంసతి. నాయోయదివర్ణిత లోకోత్తరగుణోత్తరః” అని భోజరాజు వచించెను. (కవియొక్క వాగ్మృత్తిసార మల్పమైనను లోకోత్తర గుణోత్తరుడైన నాయకుఁడు వర్ణింపఁబడినచో శోభించుచునని దీనిభావము) —

మఱియు “ధర్మార్థకామమోక్షమైవై చక్షణ్యం కలామచ. కరోతిక్రిందితీంచ సాధుకావ్యనిషేవణమ్”

(ధర్మార్థ కామమోక్షములయందును గళలయందును విచక్షణగల సాధుకావ్యనిషేవణము క్రిందిని సంతోషమును గలుగఁజేయునని దీని భావము) —

కావ్యమున కసాధుత్వము కేవలము విషయవైగుణ్యముచేతనేగాక, ప్రతిభాదౌర్బల్యము, కులవైకల్యము గల నాయకుని వర్ణించుటచేతను గావ్యమున కసాధుత్వము గలుగును.

ఈ విషయమునఁ గావ్యాదర్శమందు “తదల్పమపి నోపేక్షం కావ్యేదుష్టం కథంచన. స్యాద్వపుస్సుందర మపిశ్చితేనైవేనదుర్బలమ్” అని దండిచేఁ జెప్పబడినది. (శరీరమంతయు నుందరముగానున్నను గుప్తురొగనున్నచో భరింప నలవిగానటులఁ గావ్యమునందుఁ గొలఁది దోషమున్నను నుపేక్షించఁగూడదు. అని దీని భావము)

మఱియు గవి గజాంకుశమునందు “కునీదుగ్ధమి వత్యాజ్యం పద్యం కూద్రీకృతంబుదై. గవామివపరహి గాగ్రీహ్యం కావ్యం విప్రేజనిర్మితమ్” అని చెప్పఁబడినది. (పండితోత్తములచే కూద్రీకృతమైన పద్యము మక్కపాల వలె విడిచిపెట్టదగినది. బ్రాహ్మణ నిర్మితమైన కావ్యము గోవు పాలవలె గ్రహింపదగినదని దీని భావము.)

పాశక మహాకయులారా! బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణ ద్వేషమెట్లు కనులకుఁ గట్టి నట్లగపడుచున్నదో చూడుడు. ఈ కవి గజాంకుశ కర్తలు బ్రాహ్మణులొటచేఁ గాఁబోలు కూద్రీక విత్వము నిట్లు తోగిపెట్టెచిరి. అనిరసిం చుటయందును కూద్రీకృతమైన పద్యమునకును బ్రాహ్మణ నిర్మిత కావ్యమునకును సాటిపెట్టుట చూడ కూద్ర నిర్మిత మయిన కావ్యము గ్రహింపదగినదేమోయని వీరి యాశయ మని తోఁచెడినిగాని యొక్క పద్యమునకే యట్లు నిరసిం చిన వారు కూద్రీనిర్మిత కావ్యము నింక నెట్లాదరింతురా యని శంకేహము గలిగెడిని.

మఱియు వీరి మతముచొప్పున కూద్రీకృతములగు వనుచరిత్రాది మహాకావ్యము లడుగంటవలసినదేనా? వచ్చిన కష్టముల గణనసేయక బహుప్రయాసములతో విట్టి కావ్యములకేసి కవి గజాంకుశ గ్రంథకర్తల మతము చొప్పున వానిని మట్టిపాము చేసికొనవలసినదేనా?

ఆహా! యేమి ఘోరకలి. అట్టితరీ శూద్రులు గ్రంథములు వ్రాయఁ బ్రయత్నము చేయు నవసరమేలేదు. కవిగజాంకుశ గ్రంథకర్తల నామమేదో కించిజ్ఞానగు నేమి గ్రహింపలేక నామము వ్రాయక విడిచితిని. అందులకు బాతములు మన్నింతురుగాక. కవిగజాంకుశ గ్రంథకర్తల వంటి గ్రంథకర్తలంతకు బల్యులండినచో బ్రాహ్మణా బ్రాహ్మణ ద్వేషము ప్రబలుటయేగాక దేశమునకు మేల్పడైన జేమారునా? వాఙ్మయ మభివృద్ధినిొందునా? వీరిట్లు వ్రాసినతమత్రయిన శూద్రకావ్యములకుఁ బ్రఖ్యాతి లేక పోయినదా? వీరే కాదు. ఇతరు లెవరైనను దమకు బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణ ద్వేషమున్నచో దానిని మనస్సునం దిముద్దుకొనలేక యిట్లు బాహుటముగా గ్రంథములందు వ్రాయుటయేకాని వారికి దీని వలన గలుగు ఫల మిశుమంతయు నుండఁబోదు. వీరే మాటనే యుండఱును ప్రమాణముగాఁ దీసికొని శూద్రకావ్యములను వీడుదురనమాట కల్గెయని చెప్పుచు నింతటితో నీ ప్రపంగము ముగించి ప్రస్తుతిమునకుఁ గడంగెదను.

పై విషయములకుఁ గావ్యములు సత్పురుషులగుణ వర్ణనలతో నిబిడ్డకృతములై యుండవలెనని తేలినది. ఇక గావ్యములయందలి భావ నీతిదాయక మైట్లగునో విచారితము.

మనము రామాయణము చదువునపుడు దానివలన “రావణుడు సీతాదేవిని దొంగిలుటవలననే తన పుత్రుని పాత్ర ప్రపాత్రులతోఁగూడ వివాహము జొందెను. లేనిచో వాఁడిట్టి గతిఁ బొందఁజాలఁడు. కఠిక మనముగూడఁ బరకారల దొంగిలినచోఁ బైబిధముననే వాశనము చెందఁగలము”ను నీతిని చెలిసికొనుచున్నాము.

అట్లే భారతము చదివినపుడును బరులను వంటింప గూడదనియు వంచించినచో దుగోష్ఠి వాదులవలె నాశనము చెందుదుమేడ నీతిని పుష్టముగాఁ చెలిసికొనఁగలము ఇట్లే యేకావ్యము చదివినను దానినుండి యేదే నొక నీతిని మనము గ్రహింపకయైనము.

మఱియు గావ్యము “నగరాగ్లవృత్తైర్లు చంద్రా ర్కదయవర్ణనం । ఉద్యానసలికీదా మధుపానతో

త్సవాః । విప్రీలంభో వివాహశ్చమహోదయవర్ణనం । మంత్రీమూత ప్రియాభాజినామకాఘ్నదయా అపి । ఏతాని యత్రీవర్ణ్యం తే కన్యకాకావ్యముచ్యతే” అనెడు మహాకావ్య లక్షణములతో నొప్పి యుండ వలయును. పై లక్షణములన్నియు సమగ్రియగానుండి యొకటి నెండు తగ్గినను మహాకావ్య మనబడును. ఇట్టి వర్ణనలతో నిబిడ్డ కృతములై యుండు మహాకావ్యములే యీ ప్రపంచము నందు మిగులఁ బ్రఖ్యాతి నొందుటకు నర్హములు. అట్టి కావ్య కర్తలు మరణించినను మృతజీవులయి యాచంద్రార్కము తమ యశస్సులు డిక్కుటాహములు నిండగా మఁగఁగలరు. కాళిదాసాది మహాకవులు సంస్కృతము నందు మహాకావ్య లక్షణ లక్ష్య సమగ్రమై యుండు కావ్యముల రచించి యీ ప్రపంచమును విడిచి వారు దివంగతులైరి. వారెన్నడో దివంగతులయినను వారి కావ్యములఁగాంచిన వారిలఁదఱు నిప్పటికిని వారిని స్మరించుచుఁ బవిత్రవంతులగుచున్నారు. ఇకమందును బవిత్రీవంతులుకాఁగలరు అట్లే నన్నయాది మహాకవి శ్వరులాంధ్రీయనందఁ దమ ప్రతిభావిశేషమలరేఁ బురాణముల రచించి యీ మాయా ప్రపంచమునకు నాంద్రమనేశి భిక్షనాసని వారు దివంగతులైరి. వారిప్రపంచమును వీడినను వారి గ్రంథము లీ ప్రపంచమును నీడక వారికి మిక్కుటమగు యశస్సును గూర్చుచున్నవని నాయభిప్రాయము. ఇట్టివారలే ప్రపంచమునందు భాషాభివృద్ధికే గారణమౌతులగుచున్నారు.

మఱియు “గావ్యం యశనేవర్తకృతే వ్యవహార విదేశి వేతరక్షతయే । సవ్యః పరనిర్వృతయే కాంతాసమ్మితతి యోపదేశియతే” అని కావ్య ప్రకాశకారుండు కావ్యములవలని లాభముల నిర్వచించినాడ. సత్కావ్య కర్తలే కావ్యములవలన గలిగెడి లాభములను నునాయాసముగాఁ బొందనర్హులగుచున్నారు మొత్తముమీఁదఁ గావ్యములయందలి భావ మహా కావ్యలక్షణోపదేశమై వక్తలకును శ్రోతలకును నీతిదాయక మైయుండవలయునని తేలినది.

కావ్యలక్షణము.

సంకర వెంకటరత్నంగారం

ఈ విషయాన్ని గుఱించి చాలామంది శారిత్ర మైన పత్రికల్లో చర్చించియే యున్నారు. తనగా తనగా

గానచేదనకట్టు లూపిషయము నంతవిపులముగా చచ్చి నే
సాకరము విడుగువేస్తుంజని క్లుప్తంగా నాగ్రాను, ఏవిష
యమునా కలుపుకు పలువిధములుగా చాగిస్తారు. కనుక
అట్టి చక్కని యములే యని పాఠకులూహించుదు
రారు.

కవి అంతే యెంచు కవి యేవిధంగా వుండాలి ఎట్టి
కవి యొకదనకట్టుడు. అనే పంక్తులు ప్రథమంగా
వివరించుచున్నాము.

“కవిత్వ ప్రేమ కావ్యం” అని కవులలో ప్రఖ్యాతుడు
బాలకృష్ణాచార్యుడు అయిన స్వయం కట్టారకుడు తెల్లు
భూపతి శాస్త్రిగారు వాగ్దాని గ్రంథాని చెప్పాడు.

కావ్యము కర్తాదిపదుస్త్రేయస్సులను కలుగ
జేస్తుంది అని దీని యర్థము.

కవయోగ్యతయతీతకవిః. ఒక కవువును విపులంగాను
సాంక విధాలుగాను సహృద హృదయాహ్లాదజనకంగాను
చెప్పాడు. అనుక కవియనే చేరు.

అలంకారాలలో నొకడైన వాచునుడు, అనించకులని,
సత్యజాభ్యసహృదయ కవులు చెందు విధాలని చెప్పాడు.
అనించకులని ప్రతిపన్నువును యిష్టపడక సద్యస్తువునే
గ్రహించి, వారిని క్షణించెవాడని సత్యజాభ్యవ్యవహార
దలచి ప్రవహించి కలుగలిపి క్షణించెవాడని యర్థము.
అనించకత్వముచే వివేకిత్వమని, సత్యజాభ్యవహారత్వ
ముచే అనివేకిత్వమని తన గ్రంథమునకు తానే వృద్ధి
చాగిస్తూ వారిలో నీ విషయమును చెప్పాడు.

సత్యక గ్రంథంలా,
“శ్లో॥ సమ్యక్తీనకృచ్చిర్దక్షః ఛందోవ్యాకరణాదివిత్
ప్రకాశమనగాకారో బైవజ్ఞశ్చకవిర్భవేత్.” కవియైన
వాడు సమ్యక్తీనకృచ్చిర్దక్షుడు మంచి శాస్త్రముగలవాడును
సద్యపవ చతులందు కుశాగ్రబుద్ధియు, ఛందశ్శాస్త్రము,
వ్యాకరణ శాస్త్రమును పఠించిన వాడుగాను సామగ్ధ
మయినట్లుచెప్పి, సందర్భమైకత్వము సాకారముకల
వాడుగాను, జ్యోతిషము తెలిసినవాడుగాను ఉండాలని
చెప్పారు.

కం॥ “ఛందోలంకారాదుల, పాండితీగిన నెదిలేక పాస
గదు కవితా! మందరత శక్తియిది యొకందు ప
దగ నెఱుంగు వాడె కవివరుడెందున్॥”

శ్లో॥ శక్తి వెలియైన కావ్యోక్తి సాధనంబు
తెల్ల జీకటి యిటిలోనిదిన సరకు
తెన్ని ఋతువులు గల్గిన నెట్టి పూచు,
మహి వసంతాగమములేక మువిమోక ॥

ఛందశ్శాస్త్రాన్ని చదివినా, అలంకార శాస్త్రములూ
ప్రాసాన్ని సంతోషించినా, వ్యాకరణాది శాస్త్రము
లనిగమించినా శక్తియనేది వానికి లేకపోతే వాడు
కవి కానే కాదు మిగతా కావ్యసాధనములున్నను
శక్తిలేకపోతే ఆసాధనాలు చీకటిలో సరుకులట్టాగో
అదేవిధం. ఋతువులన్నీ వున్నా వసంత ఋతువు లేక
మామిడిచెట్టు యెట్లా పుష్పించదో శక్తి లేకపోతే కావ్య
సాధన సామగ్రియుంలే.

ఇట్టి శక్తి నే, వాచున పండితుడు ప్రతిభానమన్నాడు.
“కవిత్వబీజం ప్రతిభానం” కవిత్వస్వబీజం. “జన్మాం
తరాగత సంస్కారవిశేషః కల్పితో । యస్మాద్వి నా
కావ్యంనివృద్ధ్యతే. నిష్కన్నంవా పహసాయతనం
స్యాత్॥ కవిత్వబీజమే ప్రతిభానము అంటే పూర్వ
జన్మమున సంపాదించబడిన సంస్కార విశేషము, అది
లేనిదే కావ్యరచనచేయలేదు ఒక వేళలేనినా ఆకావ్యము
పహస పాకరిం అవుతుంది.

కవులు చెందు విధాలని వాచునుడు చెప్పాడు మరి
కొందఁ టేడు విధములగు కవులను చెప్పారు. వివేకి,
వాచకుడు, రాచకుడు, అర్థికుడు, శిల్పికుడు, భూషణార్థి,
మార్దవి అని సప్తవిధకవులు.

శ్లో॥ “గుణవోపవిభాః జ్ఞో వివేకిపక్షీర్తితః ।
అనుప్రాపసమావిర్ధ పదబంధస్తుకాచకః ।
ప్రసాదమధురాయత్ర వచనోరాచికోభవేత్ ।
అర్థసంగ్రహచానురక్త్యుక్త స్వాస్యదార్శికకవిః ।
శిల్పికస్తుభవేద్దక్షః కవనేయమకాన్యతే ।”
సాలంకృతిర్భూషణార్థీ మార్దవీరసతత్పరః ।

గుణదోషము తెలిగి కావ్యరచన చేయువాడు వివేకియు, అను ప్రాసగల పదగుంభనజేయువాడు వాచకుడు, అర్థములను బొందు పఱచు వా డార్థికుడు, యమక కవిత్వంలో సమర్థుడు శిల్పికుడు. అలంకార యుక్తముగ గవనముజేయువాడు భూషణార్థి, రసతత్పరతగలవాడు మార్దవి యనిపై జెప్పబడిన సప్తవిధ కవులకు అక్షణములు. ఈ సప్త విధ కవులను నాంధ్ర లాక్షణికులగు నప్పకవి, విస్మకౌట పెద్దన్న మొదలయినవారు కూడా యంగీకరించారు. గుణాలంకారములు కలిగి, అర్థయుక్తముగా లలిత పదములతో, రసభూయిష్టంగా దోషవర్జితంగాను కవిత నల్లవాడు. కవితకర్త యుడు.

అట్టి కవియొక్క కర్మయే కావ్య మనిపించుకొంటుంది. ఇట్టి కావ్యమునకు అక్షణము వీ విధంగా చెప్పారు లాక్షణికులు.

శ్లో॥ సగర్భవశ్చైలర్థ చంద్రార్కదయవర్ణనమ్ ।
ఉద్యాన సలిలక్రీడా మధుపాన రతోత్సవాః ।
విప్రలంభోవివాహశ్చ కుమారోదయవర్ణనమ్ ।
మంత్రద్యూతప్రియాణాజినాయకాభ్యుదయాఽపి ।
ఏతానియత్రవర్ణ్యం తే తన్మహా కావ్యమచ్యతే ।
ఏషామష్టదశానాంయైః కైశ్చిదూనమపీవ్యతే”
“అశీర్షమస్త్రియా వస్తునిర్దేశోపీవాతస్మఖమ్”

సగర్భాద్యష్టదశవర్ణనలు చేయాలనీ కావ్యము మొదట అశీర్షుగాని, సమసాగ్ర వాక్యముగాని, వస్తు స్థితిని గాని ఉండ జెప్పాలని తాత్పర్యము. అంధ్రమునకూడ ఒకటి రెండు మార్చి అష్టదశవర్ణనలకు పెద్దిరాజు ఒప్పు కున్నాడు. అప్పకవి కొన్నిటిని పెంచి యిరువదిరెండు విధముల వర్ణనముల నొప్పుకున్నాడు. ఈవర్ణనలలో కొన్ని లేకపోయినా మిగతా వర్ణనలతో కావ్యము చెప్పు వచ్చునని చెప్పారు.

శ్లో॥ “గుణాలంకారసహిత శబ్దార్థదోషవర్జితే ।
గద్యపద్యభేదయమయం కావ్యం కావ్యవిదోవిదుః”
అదోషా, సగుణా, సాలంకారా, శబ్దార్థాకావ్య ।
మితి కావ్యసామాన్య “లక్షణమ్”

సాహిత్యదర్పణములో, వాక్యం రసాత్మకం కావ్యముని సాహిత్యదర్పణకారుడు చెప్పాడు.

చమత్కారజనక భావనా విషయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దః కావ్యమృని, రస గంగాధర కర్త.

తెలుగులో నన్నయభట్టుకూడ, పిళ్ళ శ్రీయ్యకావ్యమే ఆదదోషాపరికృతాచ వాగ్ధా॥

వాక్యార్థ దోష రహితము లై చట్టియు గుణాలంకార సహితములైనట్టియు యేవాక్యార్థములు కలవో అదియే కావ్యము. వాక్యదోషముకాని పదదోషముగాని అర్థదోషముకాని యేమాత్రముండరాదను నుద్దేశం తో, అదోషా అను విశేషణము మొదట నుండడానికి సార్వకృమని, తద్ద్రంభ వ్యాఖ్యాతయైన, అహోబలపండితుడు చెప్పాడు. అయితే “ఏకోహిదోషోగుణసన్నిపాత నిమజ్జితదోః కిరణేష్వివాంక” చంద్రుడిలో కళంకం లాగ, సద్గుణ సమూహముతో ఒక్క దోషముంటే మాత్రమేమి, అని మిరు శంకిస్తారేమో. అట్లు. లేదోయి నాయనా, అలక్షణము కావ్యస్వతికి క్త స్థలంలోగాని కావ్య విషయంలో పట్టదనికూడా మొరపెట్టకొన్నాడు. ఇదే విధంగా లక్షణకర్తలందరూ కావ్య లక్షణం ప్రతిపాదించారు. మొత్తంమీద దోషరహితంగాను అలంకార సహితంగాను, అర్థయుక్తంగాను, రసభూయిష్టయయ్యేట్లు కావ్యము చేయాలని తేలింది.

ఈ కావ్యము, గద్యాత్మకము, పద్యాత్మకము గద్య పద్యాత్మకము (చంపువు) అని మూడు విధాలుగా వుంటుంది. పద్యకావ్యంలో సర్గబంధం ఉండాలి సంస్కృతంలో—తెనుగులో, ఆకావ్యమనీ, ఉచ్ఛ్వాసమనీ, విభాగము చేయాలి. గద్య కావ్యంలో వుచ్ఛ్వాసము లంబకమనీ, విభాగాలు వుంటాయి

ఇదివరకు మనకున్న కావ్యాలన్నీ సామాన్యంగా లూలక్షణాలకి కట్టుబడ్డాయి. సర్గబంధం లేక, అష్టదశవర్ణనా నియమముల లేక ఉండే కావ్యాలుకూడా కొన్ని వున్నాయి వాటినే ఖండ కావ్యాలంటారు. ఇవి శ్రవ్య కావ్యాలు. నాటకాలు మొదలైనవి దృశ్య కావ్యాలు. వీటి విభాగ మంక సహితంగా వుంటుంది.

ఈ పద్యకావ్యాల్లో యింకాభేదాలున్నాయి, చాటు ప్రబంధాలనీ, వుదాహరణములనీ, అనేక విధాలుగాకను

కిన్నుయి. వాటికిగూడా ప్రత్యేకలక్షణాలు చెప్పారు కాక్షటికలు.

కావ్యాలకు అనేకప్రయోజనాలు చెప్పబడ్డాయి.
“శ్లో॥ కావ్యం యశశేష్యకృతే వ్యవహరవిదేశికేత
రక్షతయే, సద్యఃపరనిర్వృతయేకాంతాసంమిత
యోషదేశయతే”

మ॥ కవిసంసిద్ధపదంబు
భావకవవిఖ్యాతంబు లొకొకత.
వ్యవహారంబు నుదా
త్తనాయకమా శ్రవ్యంబుం బతుర్వ్యం
సరి భవసద్వంబునైన
కావ్యమిల నాపహ్యద్భవస్థాయయై,
కవిసంస్కార్యు
శాత్పర్తియుఁ దగంగల్పించు నెల్లప్పుడుకొ ॥

కం॥ క్షీణిశేవనినామము సత్కృతి నెన్నిదింబులుండు
దివి వాపున్య క్రతుఁడంతి కాలముండును.....

కళ॥ ధర్మములలోన నుత్తిమ
ధర్మము గావ్యము నిజంబు ధరశేవనికా,
ధర్మముచేతులు నతఁడు ను,
ధర్మనావనియించుఁ బెక్కు దైవతయగమబ్ ॥

గావ్యరచనకల్పక్రీడి, ఆర్థము, ధర్మము, సద్గతిమొద
లైనవి కల్పితవనీ కృతిప్రకృతి కర్తలు తమ కావ్యం
భూమిలోవుండే అంతఃరస దేవలోకంలో నివసిస్తారనీ,
తాత్పర్యం. సత్కావ్య రచనకల్ప యిన్నిప్రయోజనాలు
మనకులుగుతాయి

తే॥ గీ॥ మేటిబ్రహ్మర్షియయ్యె వల్మీకధవుఁడు
గాంచె రవిని మయూరుండు గడియలోన
హరిణగోగమువాసే క్రీహర్షణుండు,
గావ్యమున జెందరాని సద్గతులు గలవే ॥

వేదపురాణాదిన్న కావ్యం మనకెక్కువ హితకారి
యొకమాడా చెప్పెను.

వేదము రాజువలె కాసిస్తుందనీ, పురాణము
దిక్కుదీపక పోతోపదేశము చేస్తుందని కావ్యము ప్రియ

కాంతవలె నిర్బంధపెట్టక, సాంత్వనమతో, అసత్కా
ర్యమును మానమని, సత్కార్యమునే చేయుమని బోధిం
చుచు, తన ప్రియునికి రసోత్సాదన హేతువయినట్లు,
కావ్యముకూడా సరసత నాపాదిస్తుంది. పూర్వం ప్రబం
ధాల ననేక విధాలుగా రచించేవారు. మైనచెప్పిన సప్త
విధక పులూ వుండేవాళ్ళు. ఒక్కొక్కదానిలో నొక్కొకరి
కభినివేశం వుండేది.

కొందఱు కేవలం పాండిత్య ప్రకర్షణోపమే కావ్యా
లువ్రాసేవారు. శబ్దాదంబరముతో కవిత్యం కొంతమం
దిది. ఈమొస్తరుగా పలువురు పలువిధాలుగా వ్రాసే
వాళ్ళు. వ్రాసి యేరాజుతో కృతిచ్చి, వాళ్ళుఅనుగ్రహాన్ని
సంపాదించి ధనమును గడించేవాళ్ళు. అప్పటిరాజులకూ
ఆమొస్తరుగానే పుత్సాహముగనుండి, కృతిఅందుకొంటు
కవులమీద యెక్కువాదరణ జూపేవాళ్ళు.

ఇప్పుడో, ఒక్కొక్కయూరి కనేకమంది కవులు
బయలుదేరారు. ప్రతిభానమనేది వున్నా లేకపోయినా
కొంచెము ఛందస్సు నేర్చుకొని కవిత్యమల్లడం మొదలు
పెట్టారు అందరు ఆమొస్తరుగానే వున్నారనిమాత్రం
చెప్పబాలను. రసవ్యంజకంగా కావ్యం వ్రాసేవాళ్ళు
పూర్వము వున్నారు. ఇప్పుడూవున్నారు. పూర్వపులక్ష
ణాలని మాత్రించువిడిచి స్వతంత్రముగా మాత్రము వ్రాస్తు
న్నారు. పూర్వలక్షణాలనే ఆశ్రయించాలను నియమము
లేదు. పూర్వమున్న వేదభాషాచారా లిప్పుడులేవు. అన్నీ
మాఁపోయినయి నాగరిక స్పృహలయ నకొలది కాలము
మారికొలది కవిత్యం మారింది, సగరాద్యప్రాదేశ వర్ణన
లుండాలనే నియమాన్నెవరు పాటించడంలేదు. ఇప్పటి
కొందరి కవిత్యంచూస్తే మాత్రంకళ్ళ లుట్టిపడుతూంటాయి,
కొంతమంది కవిత్యంలో నవీనభావాలు స్ఫురిస్తుంటాయి.
ఆభావము మనకళ్ళయెదుట బొమ్మ వేసి చూపిస్తున్నట్లు
వుంటుంది. కావ్యలక్షణాలు ముచ్చటట్లు భావమగుడ
మార్చివేశారు మనవాళ్ళు. భావకూడా యెప్పటికప్పుడు
మారడం భాషాస్వభావం, మన తెలుగుభాష కందుకనే
పూర్వముగా వ్యాకరణము వ్రాయలేకపోయారు లక్షణ
కర్తలనాటికి శిష్టవ్యవహారములనున్న భావమహత్రమే
వ్యాకరణము వ్రాశారు. శిష్టవ్యవహారమైనను యెప్పటి
కప్పుడు మారుతూనే వుంటుంది. సంస్కృతంలోమాత్రం
మట్టా కాక పోమాన్యంగా భావంతరమ కాసింధారు,

అదెప్పుడో వ్యవహారంలో వుండేది. ఆభావకే వ్యాకరణము వ్రాశారు. తరువాత వ్యవహారమేలేదు. భావమారనేలేదు.

లక్షణకర్తలు భావకు మూతికట్టి, తాముచెప్పిన లక్షణములకు లొంగిన భాషలోనే కావ్యం వ్రాయాలని అట్లు వ్రాయనిచో నది గ్రామ్యమవుతుందని, అట్టిగ్రామ్యము కావ్యంలో నువ్వెరిగించడం దోషమనీ, చెప్పారు. అట్టిగ్రామ్య మసభలో పర్యాయముగాకుండా వాడారు. ఇళ్ళుడా వ్యాకరణదోషాలని పాటించకుండా కేవల రసస్ఫూర్తినే ప్రధానంగా తీసికొని నువ్వమతానిత్యమువ్యవహరించుకునేభాషలో కావ్యరచనచేస్తున్నారు.

పూర్వపుకావ్యాలునూ అప్పటి శిష్టజన వ్యవహార భాషలోనే చాలావరకు వ్రాయబడ్డవని చెప్పవచ్చు. నీమలు వ్యవహరించేవానిని గ్రామ్యమనేవాళ్ళు. శిష్టులదే వాకే. కాలమువనైన వుంటారు గనుక యిప్పటి శిష్టజనవ్యవహార భాషలో వుండులంగా కావ్యరచనచేస్తే చాలా బాగుంటుందని నానుభిప్రాయము.

మరీ అంత విచ్చలవిడిగా నీసభాషలో వ్రాసినా ఆకావ్య మసభ్యంగానే వుంటుంది. కనుక, అధునిక భాషాసేవకులు, ఇప్పటి శిష్టజన ప్రవహారభాషలోనే సత్కావ్యరచన చేస్తూ సమృద్ధుల నాహ్లాదపెట్టుదురు గాక.

అనంత

రజనీగానము.

శ్రీ. శ్రీనివాసరావుగారు. (కవితాసమితి)

వివిధసూత్ర వితాన శోభిత కుజ పౌ
శస్త్ర సు ప్రమదానన స్థలము సాంద్ర
చంద్రికా సముజ్వల దివ్య శరవరీ ప్ర
శాంతవేళ సమంచిత సాఖ్యమొసగె!

మైమరచి పోతినంత సమస్త భువన
సమదయముతోచె నపుడ విస్తార మధుర
గాన నిస్వన కల్లోల కలిత లలిత
భావ కవితా వియద్వాహినీ విధాన!

ఆవినోత నోత్సాహదాయక మనోజ్ఞ
సమయ సంజనితాధిక సంతసమున

సృష్టి సాభాగ్య విభవ వైచిత్రిగాంచి
పరవశంబున గొంతెత్తి పాడుకొంటి!

ప్రదిమలామృత రస పరిష్టావితాభ్ర
భామ సంక్షిప్త పూర్ణ సుధానిధిఁగని
రస మొనర్చినాడ గానస్రవంతి
కా నవీన తరంగావ గాహనగుచు!

ఈజలనిపోతి మామక హృదయకుహర
జనిత భావ నౌకాధిరోహణ మొనర్చి
శింధరతరంగ నిఃసా సంకలిత మహిత
గగన సాగర గంభీర గర్భమందు!

నాకొంట్లోలగూడెపు ప్రయాణము.

నౌడూరి బుచ్చిబంగారయ్యగారు.

కార్యాశుండనై వున్నచోట నుండక
తిన్నచోట తినక నేటికి యెనిమిదిదినములనుంచి
రైలు ప్రయాణమో, బండి ప్రయాణమో,
కొన్నిచోట్లను కాలినడకనో ప్రయాణముసాగిం
చుచు అనకాపల్లి చేరికొంటిని. నా ప్రార్థనము
చాలక ఒంటిపూట భోజన నియమమొక టేర్ప
రకుకొంటిని. అనకాపల్లిలో బంధువులున్నను
కారణంతః నిలచేత రెండు గంటలన్నరకు
సూటలుకు భోజనముకు పోతిని. పూటకు
ఆరణాలు వృధాగా పోవునన్న లోభత్వముచేత
పూటకూళ్ళ యజమాని భోజనము పెట్టుటకు
సిద్ధముగానున్నదని చెప్పినాడు. తినుటకు నేనును
సిద్ధముకాగా అన్నముమాత్రము పుష్కలముగా
పెట్టి, పప్పు పూజ్యముచేసి చాలీచాలని పెండ
లవుకూర కాస్తంత వుడుకు తక్కువైనా తిన
బోతే లేదని చెప్పినాడు. వులుసు యింతవెయ్య
మని గంపెడాసతో నేయి కోరితిని. గిన్నె
చూచినాడు. లేదు. తటవటాయించి దాసిని
పిల్చి వాడికకొట్టుకు పొమ్మని పురమాయించి
నాడు. మరి నాకు కనబడితే ఒట్టు. పిలవగా
పిలవగా, కొనకు అరవగా వాడి ధర్మమా అని
కనబడి నెయ్యి వస్తుంది టేర్పమన్నాడు. నేటికి
పది సంవత్సరములనుంచి శాంత స్వభావమునకు
మనసును తిప్పతున్నాను. కాని ఆగుతుందా?
అప్పుడే వుబుకుతూంది. మళ్ళీ జ్ఞాపకం చేశాను
ఎట్లాగో కట్టుబడి పోనీ నూనెఅయినా వెయ్య
మన్నాను. తుదద్బాధ బాబూ, ఏంజెయ్యమ
న్నారు? నూనె వేసుకు, వాంతిని ఆచుకొని
రవ్వంత వులుసూ అన్నమూ, రవ్వంత కంపు
మిణ్ణిగా అన్నమూ తిన్నాను. ఒక్కముక్క--

రాత్రి భోజనము చెయ్యమని మీకు తెల్పును
గదా? కడుపులో కాళ్ళుములుచుకుని రామా
కృష్ణ యని పండుకొని తెల్లతెల్లవాడుతోంది
లేదాను. కాల కృత్యము తీర్చుకున్నాను.
స్నానము చేశాను. కాళ్ళి పోదా మనుకొంటు
న్నాను. ఏడు కొట్టేరు. ఎవరో ధర్మాత్ములు
చెప్పారు. వ్యాసింజరుకు నేళ అయిందని. అప
ట్టున మూట చేత బుచ్చుకొని స్టేషనుకు పరు
గెత్తాను. వాళ్ళు చెప్పినమాట నిజమే. టిక్కెట్టు
యిచ్చేస్తున్నారు. స్టేషనులో రైలు అయిదు
నిమిషాలుమాత్రమే ఆగుతుంది. నాఅబ్బ అమ్మ
కడుపు చల్లదనాన్ని నేను కాస్త పిండపుష్టి గల
వాడే. కనుక ఎడమచేత్తో యిద్దరినీ, కుడి
చేతితో యిద్దరినీ మెల్లిగా తొలగదోసి కిటికీ
గుమ్మం అందుకొని బుట్టదూర్చి బ్రహ్మాండం
బద్దలుకొట్టి రైలు వచ్చింది నేను కొవ్వూరుకు
టిక్కెట్టు తీశేను. గంట మోగింది. నాకు కం
గారు పుట్టింది. నాడికడుపు చల్లగా గార్డుమా
త్రం జండా పూపలేదు. అందులో మొదటి
దానిని ఆ కంగారుతోనే చేరేను. బండిగేటులో
తేనెపట్టులాగ జనం వ్రేలాడుతున్నారు. నెత్తి
బరువులు దించుకోనేలేదు. చంకకర్రలు చంకనే
వున్నాయి. రైలుపెట్టెలు క్రిక్కిరిసిపోయినవి.
అందులోనే నేనున్నా— రైలు కదిలింది. గాలి
వేసింది. గడిముసురు. బండి అంతా కలయ
జాసేను. నలభైమంది కూర్చోవలసిన బెంచీల
పయిని ఆరుగురు మగవాళ్ళున్ను, యెనమండు
గురు ఆడవాళ్ళున్ను, ఇద్దరు పిల్లలున్నూ సుఖంగా
వున్నారు. ఆడవాళ్ళంతా పడుకొనే వున్నారు.
పైన సామానులు వుంచుకొనే బెంచీలుకూడా

నడుములు కృంగే వాళ్ళ సామానుల బరువులతో కిరుక్కి పెడుతున్నాయి. మరొక్క తులం బరువు వేళామా పూడి క్రింద పడవలసినదే. ఏ పూర్వ జన్మ సుకృతంచేతనో నాకు రెండు హిందీముక్కలుకూడా వచ్చును. మెల్లగా వక సంజాబీవాడి ప్రక్కకుబోయి నిలబడ్డాను. అవ స్మారక రోలీలాగ ఒక్కసారి పైకెగిరి “ఇదర్ మత్ ఆనా—జూనా హై—దేఖ్లే నె?” “యి లాగురాకు—అడవాళ్ళున్నాడు—కనబడదా?” అన్నాడు. అయ్యా నాకు బహుశ మేరివక్కడు అక్కడ వుంటే ఆ కేకలతో వార రోజులవరకు విడవని జ్వరంతో వుండవలసినదే. కాని నేను మాత్రం చెప్పకేం? యిల్లాంటివి చాలా బెడ రింపులు చూసేవున్నాను. కాస్త గొంతుక నవ రించుకొని “యాగ్ రుగడో మత్ సిరఫ్ యేక్ ఆద్మీకోవాస్తే జగహాకర్నా” స్నేహి తుడా దెబ్బలాడకు — ఒక మనిషికి మాత్రం జాగా యిప్పించమన్నాను. హిందీకి హిందీ అంకుశం తగిలింది మనిషి బాసీ మారింది. ఏమాలోచించాడో కాస్తంత మూలను చోటి చ్చాడు—కూర్చున్నాను.

ఎల్లాగైతేనేమి కొవ్వూరులోది కాను. వర్షపు జల్లు ప్రారంభమైనది. వర్షపుజల్లు తుపారంగా మారింది. బళ్ళు గిరాకీఅయినవి. రైలుదగ్గరకు బస్సువస్తుందని అనుకొన్న నేను బండివ్రయత్నం చేయలేదు మనవక పుల్లయ్యగారుకూడా బస్సు పయాణపు ఊహచేతకాబోలు వక బండివానిని “బస్సుదగ్గర కేంపుచ్చుకొ టావు” అంటూ ఉం డగా నాచెవులబడ్డది. బస్సుదగ్గరకు బళ్ళతో పోవాలెకాబోలు అనుకొని ఆబండివానిదగ్గరక చేర్చబాడేను

బం! వా:- “బస్సురాలేదండీ.”

పుల్లయ్య:- “ఏడిశావు. మొన్న ఆదివారం వచ్చిందికదూ?”

బం! వా:- “అయ్యబాబు అబద్ధమాట్టలేదండీ” వారంజాలనుంచి రావటంలేదండీ-నామ ట నమ్మకపోతే యేంచేస్తాను?”

మొత్తంపైని అతికష్టంపైనిభోగట్ట చేయగా తేలిన పర్యవసానం యేమిటి?—బస్సు ఆర్డరులోలేదు. చిన్నకాసు వకటివున్నది. వేగము అందుకుంటే దొరుకుతుందని విన్నాను. కాస్తంత అద్దె ఎక్కువయితే అయింది. కారుదగ్గరకు వచ్చునుటకు బండిమాట్లాడినాను యెక్కేను. నిర్భాగ్యపు బట్టలలవాడు యెండవేడికి తాళలేక, చెట్టునీడకు వెతకగా, తాడిచెట్టు కనబడ క్రిందను నిలబడగా, మడురాలి బుర్రమీదవడి నట్టు, నేకూర్చున్న బండితాలూకు ఎద్దు మోకాళ్ళబడ్డది. కదలదు. బండిపూనదు. చెప్పకేం నేనుమాత్రం దిగలేదు. వెనకబళ్ళను అరికట్టి వేసింది. ముగ్గురు బండివాళ్ళువచ్చి మెడకట్టు వగలదీసేరు. లేచి నిలబడ్డదండీ. మళ్ళీ తాడు బిగించేరు. యీసారి పడుకుంది. మంచి ఆలి కొకమాట, మంచిప్రతి ఒకపోటు చాలునట గాని మాయెద్దుకుమాత్రం ఒకపోటు చాలలేదు, చేతినున్నకర్ర పిప్పికావలసివచ్చినది. “మర్దనం గుణవర్ధనం” అను సామెత తార్కాణం అయి నది. తాను కలిగించిన ఆలస్యంతంతా పరుగుతో కూడ దీసింది. అయిదునిమిషాలలో మార్కెట్టుమధ్యనున్న చింతచెట్టు క్రిందికితేరి ఆగింది. యీలోపున డెక్కడితే డెక్కిడిందని నేను కొన్నటువంటి టిఫిను కాస్తంత వినియోగంచేస్తూ వున్నాను. డెక్కడలేదుగాని — బాహువేస్తూ వుంది. చింతచెట్టుక్రింద దింపి బండివాడు అద్దె

తెన్నున్నాడు. “కారు ఏదిరా” అన్నాను. యిక్కడ కేవలమిది ఓర్పుమన్నాడు. అది చచ్చు కం చాలలేదు. మెడ్రాసు కాఫీ హాలులు చాల కనబడ్డది గనుక, గొంతుక ఎదుతూండినక కాఫీతాగదలచి గుమ్మం ఎక్కేను. మోటారు అడ్డటికి మోటారు ప్రస్తావన వచ్చింది. మోటారు అడ్డటికి రాదని, పూరిచివర ఉంటుందనినీ, గోడ్డుగర్జన చేత కొన్నిన్ని, మరమ్మత్తువల్ల కొన్నిన్ని సర్దు మంగా వుంటవల్ల మార్కెట్టుకు కారురాదనినీ ఆక్షణంలో వెళ్లకంటే దొరకకనినీ తెలిసి బండివాడిని రైదుతిట్టకట్టి నావెంక చూడటాని రమ్మని కాఫీమాట మరచి ముడమగువేసాను. మొత్తానికి మోటారు ఆగేచోటు చేరేము. కారు అప్పుడే వెళ్ళిపోయింది నానకుము వరుక్కు మంది. చాలా ఆశ్రయంతో వచ్చేనే — కాఫీకూడ కాగడం మానేశానే — ముఖం ముగిసిపోయి నది. ఎందుకో చెప్పలేనుగాని కుడియెడమలకు వకపర్యాయం చూచేను. యెడమవైపుకు ఒక ఆరుగుమీద, ఒకకుటుంబము, ఆర్దుటమనుష్యులు ప్రయాణ సరంజాముతో మోటారునిమిత్తం ఎదురుచూస్తున్నట్టు కానవచ్చినది. నేనున్న ఆరుగుమీదికే చేరబారేను. తెచ్చిన టిఫిను కడుపుకెక్కింది. దాహంబాధమాత్రం తీరలేదు. అక్కడ ప్రయాణస్తులతో బాతాఖానీ ప్రారంభించేము. సారం ఏమిటి? చిన్న కారులు రెండు ఆరుగుతున్నాయి. ఉదయం ప్రభృతి ఆరుపర్యాయములు తిరిగిపోయి. ఆరుగుమీది ప్రయాణ స్తులు ప్రదయం యెనిమిదిగంటలకు అన్నదేవర పేట వెళ్ళేనిమిత్తం కారుకై కాచివున్నారు. యేటిప్రక్క కాటిప్రక్క వాటి చోటుదొరకలేదు. పొద్దు నాలుగురవేళయింది. కారు తెగించి తిరిగిందామరొక్కటిప్రక్క. యాకారణాలు మన

స్సుకు తట్టేకాబోలు. నాగుండెల్లో మరొక్క రాయివడింది. కారొచ్చేలోపున కాఫీతాగటకు వెళ్ళితివా కొవ్వొక్క నేనున్న ఒకరోజు పహారాయివ్వవలసి వచ్చునని భయంపేసింది. దాహంతీర్చుకొనుట ఎట్లా? మూటకు వాళ్ళను కాపుంచి వీధిఅంతా ఒకపర్యాయం గస్తీతిరిగేను. యేకొంపలోనూ బ్రాహ్మణులున్నట్టుగాని అడిగితే శుద్ధిదాహంతయినా ఇచ్చేవాడుగాని కానరాలేదు. దైవం చంపేస్తాడా? చక్కని రాతికట్టడపుభావి ఒకటి వీధిచివరను చూపేడు. తలుపుకొనుండా బాల్చీవకటి కనబరచేడు. పొరాలేచివచ్చింది. కన్నుమూసి తెరచినంతలో భావిలో బాల్చీవేళాను నీకు కాస్తలోతుగానే ఉంది. ఇంతలో బాల్చీయజమానురాలుకాబోలు వద్దెనిమిది సంవత్సరములయువతి యొకరైచేతను గురికబించె వుచ్చుకుని నూతిగట్టుకు చేరినది పాతకులారా! నాకొక అనుసు ఉంది. పిల్లిని చూచినా ఆడ వాళ్ళనుచూచినా నాకొక్క చిన్న భయంపుంది ఆమాటచెప్పకేం. చప్పన బుర్ర వంచుకొని బాల్చీదింపుతూ వున్నాను. నాభయారికి అనుగుణంగానే — ఆవచ్చిన అనిడ కూడా కుశలప్రశ్నలకు దిగింది. వందప్రశ్నలు వేసింది. బుట్టవంచుకొనే పదిప్రశ్నలకు ఒక ముక్కజవాబు యివ్వకతప్పక గతిలేక, యిస్తూ యుంటిని. నాకర్థంగాలి బాల్చీతాగిడు ముడి పడ్డది. నీటిమట్టంకు చేరలేదు. మీదికిచేది ముడివిప్పితే ఆలస్యమగుతుందనిర్పూడించినాను. క్రిందికి మీదికి గుంజినాను. అవసరమికి పనియెక్కువకాదామరి? ముడివిడలేదు. పైచెచ్చు విగిసింది. తిరిగి మీదికిచేదేను. ముడివిప్పేను. యాలోపుగా వందలా ప్రశ్నలు. నాయనలారా! ఏమిప్రశ్నలని అడుగుతారేమో? నావల్లకాటి ప

శ్నలు. యావృచ్చికలగాక విన్న మాపశ్చ
జనాబులకు అర్థమేమిటి? ఆక్షణంకు బుట్టలో
ఏంపురితే నాలికచివర్ను ఏమి నానుతూఉంటే అవ
ల్లాపశ్చలే. ఎలాగో మరొక్క నిమిషమైనా
ప్రస్తావనలో బడాయించడమే ప్రధానమైన
ఉపాధిగాతోచింది. నీళ్ళు చేదుకున్నాను. కాళ్ళు
కడుక్కొండి శుభ్రముగా నీరు త్రాగుటకు మన
స్కరించలేదు. చప్పన నోట్లో పోసుకున్నాను.
పిపాస కొంత చల్లార్చుకొన్నాను. నీళ్ళు వంచేసి
బాల్వీ వదిలిపెట్టి ఒక కుప్పిగంతుతో రోడ్డుమీద
పడ్డాను. బ్రతుకుజీవుడా అని అనుకున్నాను
వదిలిందా — లేదు — అపచితవ్యక్తి —
“అబ్బే యేమండీ కాళ్ళు కడుక్కొంటూ పోతు
న్నారు — కాళ్ళు కడుక్కొని చక్కాపొండి”
ఏమీ చెప్పటకు తోచక — నేక, “మీరు
బాల్వీనిమీ త్రం నిలబడి పోయినారు”.

అ॥ వ్యక్తి:- అవసరం లేదు లేడి. మీ పని
కానింది.

తప్పకలేక మళ్ళీ నూతిని చేరినాను. బాల్వీ
మళ్ళీ వేసేను. భగవంతుని పరిశోధన పూర్తి
అయిందికాబోలు — నాపాలిటి విముక్తిదేవత
వలె మరొక్కయ్యమే బిందె చేత పుచ్చుకొని
“ఏమేపు, యింకా తెమలమే?” అంది.

అ॥ వ్యక్తి:- లేదు బదినా, యీ పంతులుగారు
దాహం పుచ్చుకొంటూ పున్నారని నిల
బడ్డాను.

బదిన:- “నీజొండకదూ చప్పన లే.”

ఇంతలో కాళ్ళు కడుక్కొని మరి బుక్కెడు
నీళ్ళు త్రాగి తిరిగి చూడకుండా పారిపోయేను
మూట చేరుకున్నాను. కారపు ఖల్లీ బిగించేను.
అయిదు నిమిషాలు అక్కడే పచారు చేస్తు
న్నాను. ఇంతలో ధక కారు వచ్చింది. ఆగ

కుండా నన్ను దాటిపోయింది ఒక వీధి దాటి
పోయింది. రెండవ వీధి నడుమ ఒక వకీలుగారి
గుమ్మమువద్ద ఆగింది. యింక ఆలస్యం చేస్తే
లాభం లేదని చక్కా పగులెత్తెను. నేను అచ్చ
టకు పోయేసరికే గోపాలపురం పోయేటందుకు
వక పార్టీవారు కంట్రాక్టు మాట్లాడుకున్నారు.
బేరం కుదిరిపోతూఉండేదాను. మామూలుగా
రూపాయిలన్నర గోపాలపురంకు తీసికొని వెళ్ళే
వారు. వకీలుగారు తమ అసాధారణమయిన
వాగాడంబరముతో కంట్రాక్టు గమక బుట్టకు
మొత్తంపైని రెండురూపాయలు ఇచ్చుని సెటలు
చేస్తూ ఉన్నారు. కాని ద్రయివరు మహాశయులు
ఉభయుల బేరం మంజూరుచేయక బుట్టకు రెండు
రూపాయిలన్నర ఇస్తేగాని కానుక పడివేది లేద
న్నారు. సావము ప్రయాణీకులు సుఖము మిగి,
నాటుబుడ్లు మరచిపోవుటచేతను బుట్టకు పది
రూపాయలైనా ఇవ్వ సిద్ధపడుటచే తుదకు
రెండు రూపాయిలన్నరకే స్థిరపర్చుకొనిరి కారు
గలవాడు వకీలుగారిని తెలిసికొని ఆయా నన్ను
కూడా కొయ్యలగూడెం పంపమని వేకుకొ
న్నాను. హెచ్చు చార్జియే కడతానన్నాను.
గోపాలపురందాటి కారు మిమ్మిదికి పోదన్నారు.
డ్రైవరుగారిని బ్రతిమాలాను. నిలబడివుండుటకు
సొమ్ము యిచ్చుటకున్నా-ఉ-ఉ-వాకి కరుణ
రాలేదు. పిచ్చట ప్రయాణీకుల మొనగానిని
బ్రతిమాలేను. అదికూడా వృథా అయినది.
మనస్సు చివుక్కుమనగా, చేయునదిలేక తిరిగి
మొండిధైర్యంతో యథాస్థానంకు వచ్చి చతిగిల
బడ్డాను. రెండోకారు వచ్చినది. అగినది. తెగించి
ఏమైతే అయిందని వెళ్ళి కారులో డ్రైవరు సీటు
ప్రక్కను కూర్చున్నాను. డ్రైవర్కు భోజనంకు
లేక తినుటకు పోయినాడు. అన్నదేవరపేట వెళ్ళి

వారు యీకారుకు ఉదయమే బయనా ఇచ్చా
రట. వారు ఎనమండుగురు కిరుచెప్పల కోర
మీసాలవాట. బొజ్జకడుపులు నిమరుకుంటూ
మేచేసి మరంజలరధం నధిరోహించేరు. వారు
ఇద్దరు మనుష్యుల స్తలము ఒకరే ఆక్రమించు
కుంటారు. నాప్రక్కను నాకురెండింటలు లావు
పాటి ఆయన ఒకడు చేలేడు. వారివేషభాషలు
బట్టి యేమో నాటాటి సంశారు లనుకొన్నాను.
కాని అట్లుకాదు. వారందరూలక్షాధికారులట
వాదసంభాషణబట్టి గ్రహించగా సిగిచిహ్నాలు
గాని, వాణివిలాసముగాని వారియందు కన
బడలేదు. అందునప్పటికిని ఆమడదూరమున నుం
డగానే ముక్కు మూయించగల దేహసౌర
భము మాత్రము కొల్లలుగా దొప్ప దోగు
తోంది. దానికి నేనే సాక్ష్యము—అయ్యలారా
మరికస్తలమై యితరప్రయాణమే అగునెడల
ఒక్కనలాం పెట్టి వెళ్ళిపోయియుండను. ప్రాణ
సంకటముగు తొందరలో నుపవాసములతో
వెళ్ళక తప్పనిసరి వచ్చుటచేత గురుముఖతా
నేర్చికొనిన పవనబంధమునకువునశ్వరణగావించ
వలసి వచ్చి కుక్కినపేనుచందమున గూర్చుంటిని.
ఒక్కరొక్కరే మరెవలుగురు ప్రయాణస్తులు
చేరేరు. అందరు నాకన్న ఎక్కువ ఆత్రితగల
యాత్రస్తులే—డ్రైవరుగారుదయచేసేరు. కెవ
రలో వారున్నూ మాకన్న పైచెయ్యిగల
వారే. మొత్తం పయని అయిదుగురు కూర్చుండ
వలసిన కారులో డ్రైవరు, కండక్టరులు
గాక పడకూర్చు ప్యాసింజరులు యెక్కినాము
సాపము ఆగ్గురు ఋషి పక్షులులాగా బండినంట
కట్టుకు వేళ్ళాడుతున్నారు. కాని తలకిందులు
మాత్రం కాలేదు. ఆనిలబడినవారిలో పితాపు
రం కాపురస్తుడు ఒకనలక్షణమైన చిన్నవాడు

కూడానున్నాడు. స్ఫురదూగి. నీడవట్టున రోము
లంగా పెరిగాడు. తమన్నిపాతులు కొవ్వు
దులో నిజస్థాయిగా నువ్వుట్టు చి చూడవచ్చి
నారట. కాని ఆరిజస్థాయిగారు మొన్న నూజ
వీడుకు ఒదిలీఅయినట్లుగా తెలుసుకొని కొవ్వు
దులో ఉండ వరిచయులులేరు కాళ్ళపూడి రోయి
బంధువులవద్దకు జేరుకొనుటకు మాకారు నెక్కి
నాడు. నేను కూర్చునే వున్నాను. కాడునడిచింది.
చినుకు ప్రారంభమైంది. యెదురిజట్టు. అండరితల
కాయలు ఒండికొను శరీరములు మా త్రొం
బముటను—

ఊరుదాటి మొదటిమైలు ప్రయాణం పోసిం
ది. అయిదుంబావు కేళయింది. రోడ్డుబూద
మరమ్మత్తు చేయిస్తూ ఓరుసీయరుగారు డ్రై
వరు కంటబడ్డారు. చప్పున కారు ఆపి మనుషుల
నందరనూ అయిదుగురిని కప్ప దిగిపోమన్నారు.
అది నిరంకుళాధికారం అడ్డుచెప్పటకు వీరులేదు
కదా? అవసరం ఉభయాలదీ అయినప్పటికి
ఆత్రితమాత్రం హెచ్చు - కనుక మన్నించేము—
కారు చకచక పరుగెత్తి పరుగెత్తి రెండుఫర్లాం
గులదూరంలోనున్న ఓరుసీయరుగారిని చాటు
కొని మరొకమైలుదాటి రోడ్డు మునుపుతిరిగి
ఉంటే ఆ ములుపుతో ఆసారు. మేము యీపది
ఫర్లాంగులూ వర్షంలో తుక్కతడుస్తూ రోడ్డుపైని
బురద, బూడున జోడు వలె
పాదముల కెగళాక, మెల్లిగా
కారుచేరేము — చదువకులారా మాకప్టం
గట్టెక్కిందని తలచకండి. మేమెక్కినది ఫోర్డ్
(ford) కారు. Self-Starter లేదు. అందులోనూ
తడక. కొన్నవ్వుడు కొత్తదేవట. ఇవ్వుడది
మూడు డబ్బులకయినా వేలాంపాడితే కొనే
వారు ఉండురని నేనుతలచను. మేము నడచి

కారుచేసేసాకి యింబను స్త్రీముదిగలాగుకున్నది. మహానుభావుడు డ్రైవరుగారు పోలవిగ్రహం లాగ, సీటుదిగకుండా మెడతప్పుకుండా అజ్ఞదైవే శాడు. ఏమని? కాదు వెనుకనుంచి తొయ్యమని — గానీ ఇదెవ్వడు నేర్చుకోవడమని పూని తో శాము. కొంచెం కష్టంపైని ఒక ఫర్లాంగు తోనే టప్పటికి స్త్రీముతిందింది. కారు నడుస్తూంది. మేము ఎవమిండుగురం ఒకరివెనుక ఒకరిము ట్రాముబం డియెక్కిమాదిరిగా కారునడుస్తూండగానే ఎక్క వలసివచ్చింది. నామాటకేంగాని యేదోకాస్తం తలవాటుపైని లోపలికి చొచ్చుకుపోయాను. పాపము ఒకరైతుతాలూకు చెప్పు బారిపోగా తిరిగితెచ్చుకొనేమకు క్రిందకు కారు వెనుకవై పుకుపురికినాడు. బండిముందుకు నడుస్తున్నప్పుడు దిగితే కలిగేఫలమే ఆయనకు కలిగినది. కొవ్వూగు దేవతకు మహాప్రసాద లబ్ధమునకు గాను కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా సాష్టాంగపడి నాడు. లావుగాఉండుటచేత వెంటనే లేవలేక పడి తినన్న సిగ్గునగాబోలు పెద్ద ప్రయత్నముపైని లేచి, ఒళ్లు దులుపుకొని, చెప్పులు తొడుక్కొని, అలసి, ఒగర్చుకొంటూ పరుగెత్తుతూ ఉన్న మాకాటు వెనుక వరుగెత్తి ఎలాగో కలసినాడు. నేను ఇదంతా చూచి డ్రైవరుగార్ని బతిమాలి కారు ఆపించినాను. యిప్పక్షి కొమ్మకు వేలా డింది. బొమ్మేరుదాటి కాపవరం నమీపించి నామ. రోడ్డు మొలబోతు పంకము. కారు పెడ తోవను నడుపుచున్నాడు. అక్కడకూ వశము గాక మహిష్యులను అందరనూ దించివేసినారు. కారు మందూ మేము వెనకా, ఫర్లాంగు నడ నడం, అరఫర్లాంగు తోయడం, ఫర్లాంగు కూర్చోవడం— యీప్రయాణంలోన కారుకు సంబంధించిన పోలీసు కర్కచారులు, ఇంజనీయర్లు

మాకు తారసిల్లడం— వారి దర్శనంకాగానే మాకు అభివతనమే. తక్కినవారేమిగా యెం చిరోగాని నాకుమాత్రం, “అహ! భగవంతుడా యేమి దుర్బుహూర్త మున యిల్లుబయలుదేరితి నో యేచమరుకాళ్ల ఒంటిబాపనయ్య యెదురా యెనో, లేక యేనంబినాంచారమ్మగారు కొత్త కుండ చేతపుచ్చుకొని యెదురా యెనో, పోల్చలే నైతేనే కాకున్న ఆజన్మమూ మ చివురాని యీమోటారుప్రయాణమే? అందులో యిన్ని హంసపాదులే?” అనిమాత్రం విసుగుజెందితిని. ఎట్లనో యీసూర్య నమస్కారములతో, యీపొర్లుడండములతో, యీతెంపిముడివేయ డములతో, ధర్మవరం, మలకపల్లిగడిచి నూర్యా స్తమానంకు పెద్దేహం చేరగలిగేము. చిడిపి, బల్లిపాడు, వేగేశ్వరపురములు సాంధ్యరాగము చల్లబడుతూఉండగా దాటినాము. దీపారాధన వేళకు కారు తాళపూడిచేరినది — పాపము మాపితావురపు సహచారి దిగినాడు — నాకష్ట మునకు నేను వగచను గాని, ఆచిన్నవాని యిబ్బందిమూత్రం నాకుశహించుటకు వీలులేదు. బ్రతికి సుఖపడబిగిపోయినాడు — కారుకు కొత్త ప్యాసింజరులు లేగుగాని సామగ్రి మాత్రంపూటు పడ్డది. ప్రయాణం సాగించినాము. త్రోవ చితాడు. నదునుమార్గము కాదు — బ్యాటరీ (Battery) దీపములేదు. ఇంజనులోకి మరకలి సిన దీపము ఉన్నది. ఇంజను జోరుగాపోతే దీపం కాంతిగా ఉంటుంది — యింజను స్పీడు తగ్గితే (Speed) దీపమున్నూ మందగిస్తుంది. రోడ్డు బాగులేదుకదా — (Speed) యొక్కడ నుంచి వస్తుంది. కనుక దీపం చెప్పనేల? సాంధ్య వెన్నెల లైసప్పటికి చినుకుపడినది గనుక మేఘావ రణములో రోడ్డు ప్రక్కను ఉన్న నిబిడవృక్ష

కాఫీ చాఫ్సులలో చివ్వుటల రోదనలో మాకారు యాచుకొని వెళ్ళుచున్నది. ప్రక్కలక, పైడిపాక, గజ్జరం బాటి అన్నదేవరపేట చేరేనాము పెళ్ళివారు ఎనమండుగురూ దిగినారు. కాదుతాలూకు కిట్టు శబ్దము తగ్గినది. స్ప్రింగు మాత్రం మర్నాడు కొత్తది వెయ్యాలని ఉంటుందని నేను అడకున్నాను బంగాని మరాబు ఒకడు గజాలజతను యెవరో మున్నబు గాకట చేసి వట్టుకొని మాకారు ఎక్కినాడు. బండికదిలింది. కొంచెము చిక్కుపెట్టినది దానిని చేసినవాడి ఆమ్మకడుపు చల్లగా (అనగా చలవలు గ్రమ్మిపోనూ) నడిచింది. చిట్టాలచేరేసరికి ఒకముసనబుగారు — వాడికిజాగా జేయవలసి వచ్చింది — చేసేము. యేలచిలలగూడెం దాటి గోపాలపురం చేరుకున్నాము. కారుకు కాళ్ళు పీకెట్టినవి — మాకూ నడుం నొప్పి. రోడ్డు గతుకలచేత క్రింద దిండ్లులేనూ పువ్వు పేదన మున్నబుగారు అగసాలి దిగినారు. కొయ్యలగూడెం పోవుటకక అయిదుగురుమాత్రమే మిగిలేము. కొంచెము సుఖము కలుగని నంభరవడ్డాను. కారుతోపాటు నేనున్నా ఒకడు పుకు ఇన్ని మంచీళ్ళు పట్టినాను - గాడంధ కారు — అంతట వకటే మసిపూత — బండి నడచినది — ముందుప్రయాణం మరియెసిమిది మైళ్ళే ఇప్పుడు రాత్రి రిఫుంటలు వేళఅయింది డ్రైవరుగారు పావుగంటలో వేళతానని మొండి డ్రైవరులు చెపుతున్నారు నాకుమాత్రం ఉత్తర కుమారుడు జ్ఞాపకం వచ్చేడు రాబోయే అరిష్టం నూచిస్తూ ఉంది. అలాగే అరమైలు దాటేసరికి కారుకు ముందు చక్రములలో కుడివైపుది బ్రద్దలయినది. అయ్యా ఆలోచించండి మాలవస్థ. దిపోయాము చక్రంకు మరమ్మత్తు, ఏదీపం

లేదు. కారు నడుస్తేనేకాని దీపం పనివ్వదు. ఇక చక్రం పూడలియ్యడం ఎట్లా? ఊడదీసే డయ్యా ఒక అగ్గిపెట్టె పెట్టెడు పుల్లల సహాయాన — జానెడుమేర కన్నంపడ్డది. కారుకు Spare wheel లేదు. పోనీ మరొకటైరు స్టాకు లేదు. అందుకు సామగ్రిలేదట. కళ్ళు పోయిన దేవుడు వతిచ్చేడట. కుశాగ్రబుద్ధులైన మా డ్రైవింగరు గాక సమయానికి స్ఫురణకువచ్చినది. ఓవరుసీయరుగారి నిమిత్తము కొవ్వూరు నుంచి వట్టుకొని వెళ్ళుచున్న సైకిలుకు పనికి వచ్చే Solution నున్నూ, చిన్న మాసిక వేసుకొనే రబ్బరుముక్కలున్నూ వున్నట్టు. మరొక అగ్గిపెట్టె సహాయాన అవి వెతకి మూత విడగొట్టి ఎలాగో మసిబూసి నేరేడుకాయ చేసినాడు. మరి రెండు అగ్గిపెట్టెలు పూతికాగా చక్రము యెక్కించాము. నడిచింది. తిరుగా మైలు వెళ్ళి ఆచక్రమే మొకటిచోటనే బొక్కపడ్డది. ఇప్పటికి తొమ్మిదిం పావు అయినది. ఈసారి మరి అగ్గిపెట్టెలు లేవు ఈసారి Patch వెయ్యడం ఎట్లా? యెటుచూచినను ఊరులేదు. అచ్చట వుండిపోవడమా? ముందుకు సాగడమా. ఈసారి సుమారు అరగంట జరిగేసరికి నాకు యాదస్తు వచ్చింది. “తలపడే నాటికొక్క దైవములేడే?” అని నామూటలో ప్రయాణం నిమిత్తం దాచుకొన్న రెండు అంగుళముల కొవ్వొత్తి వున్నది. అది పూడబీకి వెలిగించి ఆరిగి అరగంట సైకిలు సాల్యావనుతో ప్యాచి మరమ్మత్తులు చేసికొని, కొవ్వొత్తి ఆతిపోయింది, కారు నడిచింది. జగన్నాథపురం, అచ్చుతాపురములు మెల్లగా దాటి కొయ్యలగూడెం టోలు గేటు చేరుకున్నాము. ఊరు మాటు ముగిసింది. పడకొండు

గంటలయింది. నే నెన్నడు ఆవును యెరిగిన వాడను కాను. ఒక బాబును బ్రతిమాలగా నా బంధువుల గుమ్మములో నన్ను విడిచిపెట్టినాడు. బ్రతుకు జీవుడా అని మూట ఆకుగున బంధించి, ఘటం గోడకు చేరవైచి, పత్తివలె పొడవైన పొయిన నాలుకకు తడి నిమిత్తం కొంత కసరత్తు ఇచ్చి మాటలాడ శక్తిరాగానే తలుపు తట్టి పిలిచి, యింటోకేరి ఎన్ని ప్రశ్నలు నాకు అడుగుతున్నా సంజ్ఞలపైని అపి, కాస్త సావధానముతో చేయికడుక్కొని కుశల ప్రశ్నలతో వివరములతో సమాధానములు చెప్పి రెండు నాల్గు భోజనంలేని హేతువునుగాబోలు నవనాల్గు లాగి కొనిరాగా మంచంపై మేనువ్రాల్చి నాతో నేను తలపోసికొంటిని. "నవనాగరిత తల్లీ! నీ కొక్క జోహారు. కష్టమన్న నేమో యెరుగని మా కొంపలకు యెంత కొరిపివైతివే? నీ పైను బూటకములకు యెంత రెండరు ప్రాజ్ఞలు వెళ్లి వెంగళప్ప లగుచున్నారు? ఆది కాల మవును వేకువజాముననే లేచి ప్రయాణం కాలి నడకను సాగించక రెండోవూట భోజనమునకు యేవల్లికో, పట్టుమునకో, యే దోవ ప్రక్క సత్రిమునకో చేరికొని అపురూపమయిన అతిథ్యమునుపొంది నిశ్చింతగా ప్రయాణించేసి చేరుకొనగలిగే వారం. కాసింత కామందులు బండ్లపైని రాల్చి

అతి ప్రయాణము నన్న బట్టన తెల్లవాగు నడికి రెండు తోటలలో యే చేరువుగట్టునో, నదీ తీరమునో విడిచి వెళ్లి కారివలె వంటలూ, భోజనం లూచేసికొని, విశ్రాంతిని పొంది తిరుగా జనము చేరేవారు. నా నీకి ప్రయాణము, శ్రమ అనేది తట్టేదికాదే? ఓగజ్జలతల్లీ. నీ ప్రయాణము ఈరేలు, ఈ మోటారు రహసము, నాతిల ప్రాణము శోకకు తెచ్చినవి రెండు కలిసి అవనానములు. నాటహిందువునకు సాను భూతిహింద్యము, స్వభావ్యదురంధరత, నిర్ధామ భావము, అతిథ్యము మాట అటుండ చాహా మునలేక జనుజాననికీ—నడచివచ్చిన కన్న నెరుకెట్లు హెచ్చుగా వడలు కుమిలిన సలుపు, వార చారా పగవ్రాకైనా ఇట్టి వేదన వద్దని మించ జరిగినదానికి లెంపలు వైచుకొని, నవ నాగరికలను నాలుగు తిట్లు తిట్టి, తిట్లమధ్యనే ప్రశ్నించుకొనికాబోలు. ఏమి జరిగినదీ మరి తెలియదు. తెలివినచ్చి నేజూచువనికి సూర్యుడు బాగా బారెడు ప్రయాణము జరిపించినాడు. చివ్వన, లేవబోగా ఒళ్ళు నొప్పి అడ్డినదికాని, లేచి కాలకృత్యములు తీర్చుకొని, వేడి నీళ్ళు స్నాననూడితిని. కాని నొవ్వులు మాత్రము మూడు రోజులు వుడిపోయినవి.

ఆ శీర్షము

కొత్త సత్యనారాయణమూర్తికారు.

"రమ్యమ మనోజ్ఞ భావపరంపరాతి
పేకలామృతవాక్య ప్రకాశమహిత
భవ్య సంస్తవనీయ సత్కావ్యసీధు

కన్నెపో మతంధబుద్ధి నాప్యాయవముగ
నాన్వదించి, ప్రపంచితాహ్లాదితాత్మ
మగు కవికుమారకోటి నాకండ్లదెచ్చుడు"

వి వి ధ వి ష య ము లు

సర్ జాన్ సైమన్.

రైటుఅనరబిల్ సర్ జాన్ సైమన్ కె. సి. బి. హెచ్. పి. సి. జి. డి. ఇ. గారు 28-2-1833 న జన్మించిరి. వీరితండ్రి పేరు కనరెండ్ ఎడ్వైజ్ సైమన్ గారు తండ్రి గొప్ప మతాధికారి. సర్ జాన్ సైమన్ ఎడింబరో అప్పసర్దు కళాశాలలలో విద్యనభ్యసించి 1899లో న్యాయవాదవృత్తి నవలాభించెను. న్యాయవాద వృత్తిలో మిగుల పేరెన్నిక గలిరి. వీరి ప్రఖ్యాతిని గణించి 1908లో ప్రభుత్వమువారు కె. సి. బి. డి. నిచ్చి, 1910 లో సారి సిటరు జెనరల్ గ నియమించిరి. 1903 లో అలాస్కా సరిహద్దుల విషయమై తగాదా వచ్చినపుడు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ ప్రతినిధిగ వెళ్ళి ఖ్యాతినిబడ నెను. వీధిపర్యటన (Street Trading) ను గురించి విచారించుట కేగ్నడిన సంఘమున కధ్యక్షులు 1909 లో నియమింపబడిరి. 1910 లో న్యాయాధికారులకు సంబంధించిన రాయల్ కమిషనులో సభ్యులుగ నుండిరి. 1906 లో నాల్గుహంస్టా డివిజను ప్రతినిధిగ లిబరల్ పక్షమున పార్లమెంటునభ్యుదయ్యెను. 1913 లో ప్రీవీకౌన్సిలు సభ్యుడుగ నియమింపబడెను. ఆసంవత్సరమునందే అటార్నీజనరలుగ నియమింపడి క్యాబినెటులో స్థానమును బడ నెను. 1915 మే మాసమున కోయలిషను మంత్రివర్గములో హోంకార్యదర్శిగ ప్రవేశించెను. మరుసటి సంవత్సరమే భేదాభిప్రాయము వచ్చి తనపదవికి రాజీనామాయెచ్చెను. 1917 లో నైష్యమునజేరి ఫ్రాన్సు దేశములో విమానకాళియందు మేజరుగ పని చేసెను. 1918 పార్లమెంటు యొన్నికలో పరాజితుడై 1922 నవంబరులో తిరిగి యెన్నుకొనబడెను. అప్పుడే లిబరల్ పక్షమున డిప్యూటీలీడరుగ యెన్నుకొనబడెను. 1926 లో కార్మికులసమ్మెనుగురించి మహాసన్యాసములిచ్చెను. కార్మికుల సమ్మె అక్రమమని వాదించి బ్రేడుయూని యనులపై కావించబడిన చట్టము అమోదింపబడుటకు అధికముగ పనిచేసెను. ఇటీవల తమకును యిండియా ప్రభుత్వమువారినియుడవ నిన సంబంధవిషయమై గొప్ప న్యాయవాదుల సలహాను పొందుటకు డాక్టరు రమ్మ్రూకు విలియమ్సు కర్నలు హన్స్లాగార్లను ఇంగ్లండుకు పంపి సర్ జాన్ సైమన్ గారి అభిప్రాయములను సంస్థానాధీశులు పొందిరనియు, పూర్వపు సంధిపత్రముల ననుసరించి సంస్థా

నాధీశ్వరులకున్న హక్కులను సంపూర్ణముగ వినియోగము మెహెరాండమును నైమతగారు తరహుచేసి యిచ్చి రనియు తెలియించువచ్చెడి. కొలదికాలము క్రిందనే వీరి మన హింమాదేశమునకు వచ్చిరి. నీయన్త్రాలికి జాబా బానిసత్వ మున్నదిని సైమన్ గారు తీవ్రస్వరమున వాదించి దూపుచూపుటకు పాటుపడెనట.

బర్మెన్ హౌస్ ప్రభువును సర్ జాన్ సైమన్ గారు సహాధ్యాయులు. అప్పుడు బర్మెన్ హౌసులుగ నుండెడి వాంటు. ఒకనాడు లాటరీవేయగా బర్మెన్ హౌస్ ప్రభువు కాంసర్వేటివు పక్షములో చేరవలెనని, సర్ జాన్ సైమన్ గారు లిబరల్ పక్షములో చేరవలెననియు తేలెనట. విహార్నిదేశలో వేయబడిన లాటరీ ఫలితము నేటికిని అట్లనే నిలిచియున్నది. అంతవైరము పుట్టికని హిందుదేశపు క్రకటరీ ఆఫ్ ఫస్టు అగు బర్మెన్ హౌస్ ప్రభువు రాయల్ కమిషనుకు తన విరోధియగు సర్ జాన్ సైమన్ గారిని అధ్యక్షులుగ నియమించుట నిజమై పరీత్యమే.

మేజరు అట్లీగారు

మేజరు క్లెమెంటు రిచార్డు అట్లీ ఎం. పి. (కార్మిక పక్షము) 3-1-1883న జన్మించిరి. అప్పసర్దులో విద్య నభ్యసించి 1905 లో న్యాయవాదవృత్తి నవలాభించెను. 1913-23 లో లండను ఆర్థిక కాలాత్రి కళాశాలలో పాంథిక పండితుడుగ నుండెను. విరోధా సామాజము జరుగుచున్నపుడు, నైష్యములో ప్రవేశించెను. స్ట్రీలిపోలి మెసపాటేమియా, ఫ్రాన్సులలో నైష్యమున పనిచేసెను. యుద్ధానంతరము మేజరుపదవిలో రిటైర అయి, 1919 లో స్ట్రీస్సెకి మేయరుగ యెన్నుకొనబడెను. 1908 లో ఫేలి యను సంఘమునచేరి ఇండిపెండెంటు లేబర పక్షమున చేరెను. 1922 మొదలు 1924 వరకు, అగ్నెజిమన్ నాయకునకు పార్లమెంటరీ సెక్రటరీగ పనిచేసెను. కార్మికపక్షమువారు అధికారములోనికి వచ్చినపుడు, యుద్ధ సహాయ మంత్రియయ్యెను.

వాల్మీకీగారు.

రైటు ఆనరబిల్ స్టేషను వాల్మీకీ పి. సి. ఎం. పి. (కాల్చికపక్షము) 1859 లా లివర్ పూత్ నగరమున జననమొందెను. లాంకమైరు బొగ్గుగనిలూ పనిచేసి బొగ్గుగని పనివాండ్రయొక్క యేగంటిగ నియమింపబడెను. 1906 లా కామస్ససభ్యుడయ్యెను. 1921—22 లా కాల్చిక పక్షమునకు ట్రైన్ చెయ్యిర్మనుగ పనిచేసి, మాట్ - బ్లా - రు ప్రధాన మంత్రియైనపుడు, యుద్ధాంగములో నియమింపబడెను.

ప్యాత్ కోనా ప్రిభువు.

రైటు ఆనరబిల్ డో కాల్మ పులింగు పాపర్ హోంస్ ప్యాత్ కోనా ప్రిభువు 18—6—1891 న లిడనూగరమున జననమొందెను. మొదట ఈటనులోను తరువాత కేంబ్రిడ్జి కళాశాలలోను చదివి ఐట్టభద్రుడయ్యెను. విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థిగనే నైస్యములూ ప్రవేశించి, బరోపా మహాసంగ్రామములో పనిచేసి ఆరో అపాయములను చాలెను. కాల్మై పదవినిపూడ పొందెను. 1922 లా మినడయానా ఎల్లికలోతరు ఆను నామె వివాహమాడెను. తరువాత పార్లమెంటు సభ్యుడై, కాల్చిక మంత్రియగు బెట్టర్స్ గారికి పార్లమెంటురీ సెక్రటరీగ పనిచేసెను. 1924 లా అరిగి పార్లమెంటుకు సోషలిస్టు బడినపుడు, విదేశ నాణిజ్యమంత్రియగు ఎ.ఎం. సామూయిలుగారికి పార్లమెంటురీ ప్రైవేటు కార్యదర్శిగ పనిచేసెను. తరువాత నావికాదళ మంత్రియగు బ్రిడ్జింగు గారికి కార్యదర్శిగ నుండెను. గత ఆగస్టు నెలములో తల్లి మరణించినపుడు, ప్యాత్ కోనా ప్రభువు విరువమున పొందెను. ఆంతవరకు మంత్రిలో బ్యాంకు లండను కమిటీలో మెంబరుగనుండెను.

కేడొగనుగారు.

ఆనరబిల్ ఎడ్యుర్డు సెన్సీ జార్జి కేడొగను (కాంపర్స్ పక్షము) 15—11—1880 న జన్మించెను.

కేడొగను ప్రిభువుయొక్క ఆరవకుమారుడు, ఈటను ఆత్మసభ కళాశాలలలో విద్యాభ్యాసమునొంది 1906 లా యువాదవృత్తి నవలంబించెను. యుద్ధసమయములూ కార్మిజులు, ఈజిప్టు పార్లెమెంటును నగరములూ పనిచేసి పాడు. కొంతకాలము స్వీకరుకు కార్యదర్శిగను, చెల్వీ లో కమిటీ సభ్యుడుగనుండి, క్యాలిడోనియను కెనాలు కమిటీ కార్యదర్శిగ పనిచేసెను. లాయూరియన్ ఇన్నూ లెస్స కంపెనీ డైరెక్టరుగా నున్నాడు.

బరన్ హాము ప్రిభువు.

ఈయన డెయిలీ టెలిగ్రాఫ్ పత్రిక ప్రాప్రయిటరు. మండవనగరమున 18—12—1862 న జననమొందెను. ఈటను ఆత్మసభ విద్యాలయములలో విద్యనభ్యసించి 1885—1904 లోను, 1908—1909లోను పార్లమెంటు సభ్యుడుగనుండెను, 1921—22లోను 1926 జరిగిన అంతర్జాతీయ కాల్చిక సమావేశములకు అధ్యక్షుడుగను, 1924 న బోర్డోలో జరిగిన ఆరోగ్య కాంగ్రెసుకు అధ్యక్షుడుగను 1925 లోను జరిగిన సామ్రాజ్య పత్రికాధిపతుల సమావేశమునకు అధ్యక్షుడుగను, 1916 నుంచి సామ్రాజ్య ప్రిన్సిపాలునియన్ కు అధ్యక్షుడుగను, పార్లమెంటురీ ఆసోసియేషను డిప్యూటీ చెయ్యిర్మనుగను పనిచేసెను. 1923 లా పార్లమెంటు యిండినును. 1925 లా ఆస్ట్రేలియాను సందర్శించెను.

లేన్ సాక్షు.

రైటు ఆనరబిల్ జార్జి రిచార్డులేన్ సాక్షు పి. సి. (యునియనిస్టు) 1906 నుంచి పార్లమెంటు సభ్యుడుగ నుండెను. 15—12—1870 న జన్మించెను. ఈటను ఆత్మసభ కళాశాలలలో విద్యనభ్యసించి క్యాలిఫర్నియా అయ్యెను 1922—24 బొగ్గుగనుల కార్యదర్శిగ నియమింపబడెను.

వేనని కడుభయంకరముగానుండెను. వారిక పరీక్షలు నిమిషించెను. ప్రకాశరా వచ్చుటను గానించుటలేదు. పుస్తకములు, కాలేజీ తప్ప మరేమియు నతని నాకర్షింపలేకపోయెను. పరీక్షలు ముగిసినవి. సెలవులలో నెచటికయిన పోవలయునని యతని కభిలాష జనించినది.

ఇట్లుండ, పార్వతీపురముందు నివసించుచున్న తన మేనత్త కుమారుడు, నారాయణరావు, వద్దనుండి సెలవులలో నచ్చుటకు రమ్మని కోరుచు నొక జాబు వచ్చినది. ప్రకాశరావు నాడే బయలుదేరవలయునని తలచెను కాని, తండ్రి యనుమతి కాలన్యమగుటచే మరునాడు బయలుదేరెను.

నారాయణరావు తండ్రి పేరు శోభిత్వర కావు. ఆయన పోలీసు వుద్యోగి. నలుబది వత్సరములుండెను. కడుసాధువు. ఉద్యోగమునందు నేర్పరి. కొన్ని కారణములచే వెంకటరావు గారికిని వీరికిని మనస్పర్థలు పెరిగి రాకపోక లే డనిమిది వత్సరములనుండి లేనే లేవు.

నారాయణరావు, ప్రకాశరావు లనుడిన మొకరి నొక రెడబాయక సంచరించుచుండిరి. ఒకనాటి రాత్రి భోజనముయిన పిమ్మట నిరువురును వసారాలో కూర్చొని సరస సల్లాపముల నాడుకొనుచుండ నొకవైపునుండి వీణాని నాదము, దాని ననుసరించి మృదుమధురస్వరము, వినవచ్చెను. గానమున్న ప్రకాశరావునకు కడుయానందము. “ఎవ్వడు” అని నారాయణరావు నడుగ “చెల్లెలు శారద” యని యాతడు బ్రతుకు తర మిచ్చెను. వారిరువురును లోనికి

జనిరి. శారద పాటమాని కేణవంక బాధ నారంభించెను.

“ఏమి శారద! పాటమానివేసితి”వని ప్రకాశరావడిగెను. ప్రత్యుత్తరములేదు. “సిగ్గా! భయమామరి”యని ప్రకాశరావ నెను. నమాథా నములేదు. ఆమె వెంటనే లేచి లోనికి బారి పోయెను. పాపము తనరాకచే నామె స్వేచ్ఛకు భంగము కలిగినదని తలచి ప్రకాశరావు దావడి లోనికి దిరిగి వచ్చెను. అతడు కొన్ని దినములు కులాసాగా నా పట్టణమునందే గడిపెను.

శారదకు పూలతోటన్న మహాసంతోషము. తనపెరటిలో ననేకములగు పూలచెట్లు కలవు. మల్లె, గులాబి, నన్నజాజి, మందార, మొదలగు చెట్లనేకములు కలవు. అశుదినము మొక్కలకు తానే స్వయముగా నీరు పోయుచుండును. ఒక నాటి యుదయమున శారద పూలుకొయుచున్న సమయమున, ప్రకాశరావు నారాయణరావు మెల్లగ నామెకు దెలియకుండ తోటలోనికి వచ్చిరి. ప్రకాశరావు వెనుకనుండిపోయి శారద కండ్లు మూసెను. నారాయణరావు “కల్యా, కవ”యని అరచెను. తక్షణమే యామె పట్టు విడిపించుకొని తన చేతియందున్న గులాబి పువ్వు మును ప్రకాశరావునకిచ్చెను. అతడు పువ్వు మును వాసన జూచి, “శారదా! దీని పరిమళ మెంత యానంద జనకముగానున్నది. దీని నెల్లప్పుడు నా యొద్దనే యుంచుకొందువా?” “లేక మరల తీసుకొందువా? లేదు, లేదు, ఎల్లప్పుడు మీ యొద్దనే యుంచుకొనుదు.” అని శారద సంతోషముతో జనాబిచ్చెను.

2

తన వ్రాణస్నేహితుడు కామమోహనుని యొద్దనుంచి ప్రకాశరావునకు తక్షణము రావలసి నడని జాబు వచ్చియుండుటచే నాడే బయలుదేరి, విజయనగరముజేరి కామమోహనుని గలిసి కొని నన్నింతలో నేల రప్పించితివని యడిగెను.

“నీతో కొన్ని సంగతులు మాట్లాడ తలచితిని”

“ఏమి సంగతులు”

“కొన్ని దినములకు బూర్వము నీ యింటికి బంధువులు వచ్చిన సంగతి నెరుగువా”

“లేదు. ఎవరు వారు? ఎందుకు వచ్చి వారు? నీవ తెలిసినదంతయు జెప్పుము”

“విశాఖపట్టణము కాపురస్థలమట. రిక్తైడ్లు నబోజుడి యట. మీ నాయనగారితో నీ వివాహ విషయమై మాటలాడినారు”

“నాయనగారేమి సమాధాన మిచ్చిరి?”

“ఇంతలో మావాని వివాహము చేయదలచు కొనలేదు. అయినను వానితో నాలోచించి జాబు వ్రాసెద”నని చెప్పి వెలిసారు.

“విమృట?”

“ఇంటియందు మీ వారందఱు, నీ వివాహ విషయమై కొంత చర్చ సల్పిరి. బాబాయి గారు మేనరికము ముందిదనిరి. దానిని మీ అక్క గారామోదించిరి. మేనరికమంత గా మీ నామన గారి కిష్టమున్నట్లు గానించలేదు. “పిల్లవాని యభిప్రాయము తెలిసికొనినగాని ఏమియు నిష్ట యించుటకు మీరలే”ననిరి. అనుగుట మఱచితిని. విశాఖపట్టణము వారిని నీ వెరుగుదువటగా?”

“ఎవరో తెలియదుకాని ఆ గడు నేనాటలకు పోయినప్పుడు, ఒక వృద్ధుడేవో కొన్ని

ప్రశ్నల నన్నడిగినాడు. ఆయనేమో!”

“అవును. వివాహము విషయమై నీ యభిప్రాయమేమి?”

“ఇంతవరకెట్టి యాలోచనగాని, నిర్ణయము కాని లేదు. పెద్దలయందే నా నమ్మకము. ఒకటి మాత్రము నామనమునకు పొడగట్టుచున్నది. పొరపాటున నైనను కొత్త బాంధవ్యము చేయరాదని.”

“ఏమిటోయి వింతకబుర్లు చెప్పుచున్నావు. కొత్త సంబంధములు బంధుకోటి నభివృద్ధి చేయునని నీ వెరుగవా?”

“అబ్బా, ఇప్పటికి ఉన్న వాని చాలు. కొత్త వారితో సంబంధములు మనస్పర్థలకు, క్రోధములకు, మాటపట్టింపులకేకాని, సుఖమునకు, ప్రేమకు కాదు”

“కాదులే. నిన్న మొన్నటివరకు మేనత్త వారి యింటనుండట చేత నా యొక్క కొత్త మూహాలు?”

“అయినను కావచ్చును. వివాహముక పెద్ద విషయము. దీర్ఘాలోచనము కావించవలెను. అటుగాక త్వరపడిన కార్యభంగమగును. అనవసరముగా కష్టముల పాలయ్యెదరు. మనోవ్యాధికి ముందులేదు. దానివల్ల సాహసము మొదలు. తెగింపు ఎక్కువ. ముందు వెనుక లాలోచింపరు ప్రాణముల కాసింపరు. ఎట్టి వాగాన కార్యమైనను చేరువెరవరు. తల్లిదండ్రులు తమ పిల్లల యభిప్రాయమెరిగి ప్రతీకూలురుగాక యనుకూలురుగా నుండుట కేయము.”

“ఈ బోధితయు నెందులకు? నీ మనోభీష్టము తెల్లమంటినిగదా. ఏల తెల్పువు?”

“కొత్త సంబంధము నాకవసరములేదు. దానివలన యనేక యాటకము నొకలవు.”

“విశాఖపట్టణము సంబంధము చాలా మంచిది. భాగ్యవంతులు, మర్యాదశలవాగు పిల్ల చక్కని చుక్క. ఇంగ్లీషు చదువుకొనినది.”

“ఔనుగాని, చక్కనిదంటివే చూపులకు చక్కనిది కావచ్చును సుగుణవతియే చక్కనిది. నీకు నచ్చినది నాకు నచ్చక పోవచ్చును. నాకు నచ్చినది నీకు నచ్చక పోవచ్చును అందము భావకల్పితము. అందమును వర్ణించలేము. కనుక ఎప్పుటికైనా సుగుణవతినే వివాహమాడవలెను గాని యన్యుల వివాహమాడరాదు. ఇదియే నాయభిప్రాయము.”

“ఈ విషయమై మీ నాయనగార్కి తెల్పుమనా.”

“వలదు. సమయము వచ్చినప్పుడు నేనే చెప్పెదను.”

3

నారాయణరావు తన పడక కర్చీయందు సుఖాసీనుడై వార్తా పత్రికను చదువుచున్న సమయమున ప్రకాశరావు పద్దనుండి తాను బి. ఎ. పరీక్షయందు కృతార్థుడైనట్లు తంతి వచ్చెను. ఇంటి యందందరికి పట్ల రాని సంతోషము కలిగెను. తమ యానందమును చెల్పుచు మానాడే వారందరు ప్రకాశరావునకు జాబు వ్రాసిరి. అందు శారదకూడ ఇట్లు వ్రాసెను. “మీ జయము కడు శ్లాఘనీయము. మిగుల సంతోషముగనున్నది. త్వరలో మీము జూచు భాగ్యము కలుగజేయ కోరుచున్నాను.

ఇట్లు,

ప్రియ శారద.”

ఈ సంతోష వార్త విన్నప్పటినుండియు, కోటిశ్వరరావు, భార్య, తమ కుమార్తె వివాహ విషయమయి భర్తతో ముచ్చటించుచుండెను.

భార్య:- ప్రకాశరావుని విధముల మన శారదకు తగిన వసుమ. మన మీ కిష్టమయి మా అమ్మగారికి వ్రాసి వారి సమ్మతిని బయటవలెను.

కోటి:- ఈ సంబంధము మన కన్ని విధముల ననుకూలమయినదియే కాని, నేను మీ యన్నకు కమ్మ వ్రాసి సుమారు రి వత్సర మాలయినది అయినను కొలది దినముల లోనే వ్రాసి తెలిసికొనెదను.

ప్రకాశరావు నారాయణరావు వ్రాసిన జాబును చూచి యానందించెను. అందు ముఖ్యముగా శారద వ్రాసిన రెండుపంక్తులు మరల మరల జదివెను. దానిని భద్రముగా తన పెట్టె లో జాగ్రత్తపరచెను.

4

పార్వతీపు:ము.

బావగారికి,

మన కిరువురకు కొన్ని వత్సరములనుండియు నుత్తర ప్రత్యుత్తరములు జరుగుచుండుటజేదు. అది మిగుల పిచారమగు సంగతి.

నాకుమార్తె చి. సా. శారద వివాహ మీ సంవత్సరమే జరిగవలెనని దృఢనిశ్చయమైనై యున్నాను. మన అబ్బాయి చి. ప్రకాశరావు మా అమ్మగారికి అన్ని విధముల తగిన వసుమ మీ చెల్లెలు నేనును కడుంగడు సంతోషాభిప్రాయము కలిగియున్నాము. ఈ విషయమయి మీ యభిప్రాయనకు వేచియున్నాము. మనకు వ్యవధి చాలదు. కనుక, మీరు అక్కగారితో నాలోచించి శీఘ్రమే తెలుపవేడుచున్నాను. వైశాఖ మాసములో కొన్ని సుముహూర్తములు గలవు. అందేదైన నొకటి నిరవధుపవలెనని యున్నది. మీ జాబుచక్కై, దినములు లెక్కించు

చుందుము, అందరు కుశలము. మీ క్షేమమును
దెల్పవేదదను.

చిత్తశుద్ధి.
కోటిశ్వర రావు.

ఈ క్షుత్తరమునకు వెంకటరావుగారు తమ
పిల్లవాని కింతలో వివాహముచేయు తలపెట్ట
లేదని జవాబు వ్రాసెను.

5

ప్రకాశరావు తిరిగి వచ్చుటకు సుమారుక
నెల దినములు పట్టినవి. వచ్చుననికి నాయనగా
ఁటలేదు. వారి బల్లపై నొక శుభలేఖ పడి
యుండెను. అతడు దానిని చదువ నారంభిం
చెను. అకారణముగా లేఖ చేజారి క్రింద
పడెను. కడుయాయానమ తో దానిని మరల
దీసికొని తన మందిరమునకు జని తలుపు గడియ
వైచుకొని శయ్యపై పరుండి పలుమాడలా
లేఖను చదివి తుదకు నిదుర జెందెను.

నాయంతనము 5 గంటలకు స్నేహితుడు
రామమోహనరావు ప్రకాశరావును జూడ
వచ్చెను. తానువచ్చునకి ప్రకాశరావు నిద్రించు
చుండెను. అధిక జ్వర వీడితుడై యుండెను.
“లేవుదునా వలదా” అని మోహనుడు శం
కించుచుండ ప్రకాశరావు పలవరించెను. చెవి
యొగ్గి మోహనుడు విననారంభించెను. “హా!
శారదా! పరునిసొత్తు కానుంటివా! ఇది నీపప్పు
తని జరుగుచున్నదేనా, తప్పదా?” అని విన
వచ్చెను. అదేమియు మోహనున కర్థము కా
లేదు. నిద్రించుచున్న వానిని లేపి, “ఏమిటి,
ప్రకాశం, పలవరించుచుంటివి” అని మోహను
డడిగెను. కండ్లు తెరచి ప్రకాశరావు, “ఏమియు
లేదు, నాకింతుక యన్వయతగా నున్నది. మరే
మియు లేదు” అని చెప్పి మరల నిద్రపోయెను.

అటలలో నలసియుండ నోవు. అయినను డాక్టరు
వచ్చిచూచుట మంచి”దని యెంచి మోహనుడు
తగు విధములగు చికిత్సలు జేయించుచుండెను.

ప్రకాశరావు నొకగును పిలచి యొకయుత్తర
మిచ్చి దానిని పోస్టులో వేయమని పంపెను.
దారిలో మోహనుడు, వానిని గాంచి, వాని
యెద్దనుంచి జాబును తీసుకొని చదువ నారంభిం
చెను. అందిట్లుండెను. “నీవు నన్నుతప్ప మిగుని
వివాహమాడవని నమ్మియుంటిని. కాని, దైవ
సంకల్ప మెట్లున్నదో నే నెనుగ. నాకన్వయతగా
నున్నది. అన్నపానములు తినించుటలేదు” అల
హిసత యధికమగుచున్నది. కారణము, నేను,
దైవముతక్కు ఇతరులెరుగదు. కడసారి నిన్నొ
క్కపరి చూడవలయునని యున్నది. నాకు
ప్రాణముపై నాకలేదు.

ఇట్లు
ప్రకాశం.”

అజాబు శారదకు వ్రాయబడియుండెను. మోహ
నుడీసంగతి వెంకటరావుగారి కెఱింగించెను.

ఇట్లు రెండు దినములు గడచినవి. ప్రకాశ
రావునకు జ్వరము మరలహెచ్చెను. పలవరింపు
లధికమైనవి. డాక్టరు అనేక మందు లిచ్చుచుం
డెను. స్పృహతప్పి ప్రకాశము పరుండెను. ఇం
చుక కండ్లు తెరచి “శారద యింకనురాలేదా?”
అని మరల కండ్లు మూసెను. చేతువనున్నవా
రందరికి భయ మధికమాయెను. ప్రకాశరావు
జ్వరమునకు కారణము శారదయని యిప్పుడు
గ్రహించి వెంకటరావుగారు కోటిశ్వరరావు
గారికి “ప్రకాశరావునకు చాల జబ్బుగా నున్న
దనియు దయతో వివాహ మాపివైచి శార
దతో వెంటనే రావలసిన” దని తంతి సంపెను.

మరునాడుదయమునకు ప్రకాశరావు జ్వర తీవ్రత హెచ్చిపోయెను. డాక్టరు నిరాశనొందెను కాని ప్రయత్నము మానలేదు. దాహ మధికమాయెను. నోట మాట లేదు ఇంక కొన్ని గడియలలో కోటిశ్వరరావు రాగలడు. అంతవరకు ప్రకాశరావు జీవములు నిల్పునను నాశలేదు. బయట బండి చప్పుడు వినిబడెను. కోటిశ్వరరావు, ఆయనభార్య, కుమార్తె శారదయు వచ్చిరి. అందఱు ప్రకాశరావు గదిలోనికి వచ్చిరి.

“ప్రకాశం! శారద వచ్చిన” దని మోహ నుడు పిలచెను. వెంటనే ప్రకాశం కండ్లు తెరిచెను. మాట్లాడుటకు ప్రయత్నించెను. కాని

లాభము లేకపోయెను. శారద ప్రకాశం కయ్య చేరవకు వచ్చి నిలుచుండెను. ప్రకాశరావు దృష్టి యూహెవై పే మరల్చి చూడెను. ఇంతలో నింటిలోనిపాఠండును గొల్ల పని చేపట్టసాగి. ప్రకాశరావు చూపులలో నిలుతులేదు. నాడి ఆగి పోయెను. మొదలు నరికి పోవు లై శారద ప్రకాశంపై బడెను. మూర్ఛమొందెను. మొఖముపై నీళ్లుజల్లిరి. కాని డాక్టరు వాని పరీక్షించి విషణ్ణుడై లాభములేదు. శరీరమెంతో వరలోకమున కేగె ననెను. శారద చూశావుల శరీరములు విచ్చిన్నములయినను పాఠంబాట్టు లై క్యము చెందినవి.

గాలిపడగ

కొల్లూకు ధర్మరాయకవిగాకు బి. ఎ. ఆంధ్రగీర్వాణసాహిత్య న త్పుకము.

నీ వెవుడు గాలి లోపల
నే విహరించెదవు, నీవు కృత్రిమఖచరీ
దేవివా, స్వేచ్ఛాజీవన
వై విచ్చలవిడిఁ దిఱుగు విహంగమ సతివో!
బాలురతో నాడుచు నీ
గాలముఁ గడ పెదవు సతము, గాలిపగడ! నీ
పోలిక గాలికి నినుఁగయి
ధూళి కెదుగు పార నీకుఁ దోడగుదును!
పారము విడుపుము వత్స,
కోరికమెయి నెగురవైచుకొను మబ్బాయి,

నీరీతి నెప్పుడిట నీ
తీరంబున కాటలాడితిని తరవర్యాన్!
వదమలానంద మిచ్చు బాల్య పకయ్య
గడిచిపోయెఁ దాపత్రయ కాంతిగోన,
స్వప్నమందు విస్వధి స్వప్నంద శృతిఁ
గడపి తెల్విమయి కయ్యలై జన యట్లు!
ఏడ్చుదేల, బాబు! యేమి, పల్లరి తెగి
కోయి పగడ పారిపోయెనువయ్య?
యిదుగొకొనుము నాడుమ్మదయ! టంబు,నా
బరువువీడ నెగుర వైచుకొనుము!

అపరాధములు

1

అకలి

తండ్రి:— వాయనా, నీవు రోజు చెప్పినట్లుగా పండ్ల నందనం చెయ్యండి అంటే యెలా చేస్తుందిరా.

“అమ్మా బండరులో మాధాకవళంకూడా యెంతో మంచి అమ్మతారు నీకు తెలుసా?” అన్నది. (నిక)

అర్థం.

కొడుకు:— పిళ్ళతర్వాత రోజు చేస్తాను అకలి : పు తోంది అప్పుడు పుట్టింది. ఇంక ముందుగా కూడా చేస్తే ఆ అకలి కాగలేనేమోనని

పిల్లవాడు:— ఈలెక్క నాకర్థంకాలేదండి సార్.

తండ్రి:— ఏమి అర్థంకాలేదో చెప్పు.

పిల్లవాడు:— ఏమి అర్థంకాలేదో చెప్పేటట్లయితే మిమ్మల్ని అడగడం మొదలు!

ప్యాకెట్టు

తండ్రి:— బాలులారా? ఏదైనావస్తువు మనము యింకొక చోటికి పంపాలంటే పోస్టులోగాని రైలులోగాని పంపాలి. చిన్నదైతే పోస్టులోను, పెద్దదైతే రయిలులోను ప్యాకెట్టుగా పంపాలి.

అంతలో నాదాని కొండ రోక శవము పోయిన పోవుచుంటి. దానినిచూచి

తండ్రి:— అయ్యా, ఈ ప్యాకెట్టు రయిలుకేవా. అది పంపడం.

2

(రా. మా. వెం. నా)

మొదడు.

చదువు

తండ్రి:— బాబూ అల్లరిచేయకు. చక్కగా చదువు. అమ్మా.

బాబుడు:— నాన్నా చదువుకోకపోతే ఏమి.

ఒకడు:— కొందరికి బట్టతల వుంటుంది ఎందుకో!

మేపాతుడు:— ఎందుచేతనంటే కొందరికి మొదడు యెక్కువగా పనిచేస్తుంటుంది. అందువల్ల వెంట్రుకలు పెరుగుటకు అవకాశములేదు.

మొదటివాడు:— దానివల్ల యింకొకపంగతికూడ గ్రహించవచ్చు. అదేమిటంటే అడవాళ్ళు యెక్కువగా మాట్లాడుచుండుటవలన వాళ్ళకు మీసాలు, గడ్డాలు పెరగడానికి అవకాశములేదు?

తండ్రి:— చదువుకోకపోతే పెళ్ళానికి అంటే ఏమి సెడకావు?

బాబుడు:— అవును నీకే పెడుదువుకాని.

అమ్మకం.

మోటురు.

ఒక పల్లెటూరిపిల్ల బండరు వచ్చినది. “గారలు మసాకావడంలోయ్” “మాధాకవళం అమ్మా” అనే పేర్లు ఉన్నవి. ఇది స్వగ్రామముచేరి తల్లితో.

ప్రియానికుడు:— అయ్యా! దయచేసి మోటాకు కొంతమంది అకలి?

ద్రోవరు:— యెందుకు ?

ప్రయాణికుడు:— ఒక ప్రయాణికుడు క్రిందపడినాడు.

ద్రోవరు:— శరవాలేదులండి. వెయిదట అతను టిక్కెట్టు సొమ్ము యిచ్చివేసినాడు.

నె పో లి యెన్ .

“ నెపోలియెన్ కు ఇంగ్లండు దేశముమీద అంతర్జ్వేషము యెందుకో ? ”

“ ఇంగ్లండు దేశమును అతనిని చంపినారు కాబట్టి. ”

తోట మా లి .

తోటమాలి:— అబ్బా! యిదక్కడివాన? యెవరిని ఏకనిని చేయనీయదు. నేను చెట్లకు నీళ్ళుపోసుకోవలెనంటే యిదొక అడ్డము.

ఫోటో గ్రాఫరు.

ఒకడు:— ఏమండీ! మీరుతీసిన ఫోటోలు బాగానే వున్నవిగాని నాభార్య ఫోటోమాత్రము తొలిముఖము లాగానే వున్నది.

ఫోటో గ్రాఫరు:— నాతిప్పేమున్నదండీ! మీపెండ్లికి పూర్వము చూసి నేనుకోవలసింది.

దంతవైద్యుడు.

ఒకడు:— దంతవైద్యుని యిల్లెక్కడున్నదండీ?

రెండవవాడు:— ఇట్టే ముక్కుకు మాటిగా పోయి పుడిచేతివైపు తిరుగు. అక్కడ ఏయింట్లో ఏదన్న విషయము తుండో అదే దంతవైద్యుడి యిల్లు.

3

(రా. మా. కెం. భు)

న ది పిం చు టి .

రోగి:— ఏమండీ, డాక్టరుగారూ. యింకాస్వాళ్ళిండి నేనిబాధపడినా? ఈరోగం పుడకలేదా?

డాక్టరు:— మీకెందుకండి ఏచారం? యింకా వదేలవై నోజుల్లా బిరు వడిచేటట్టు చేస్తానుగా.

రోగి:— సగో, ఇంతా అయితోయింది. ఒక బండిమీదే వున్నాను. మీ బిల్లుకోసం అని అమ్మకోవలసి వుంది. నేను నడవకంటే ఏమి చేస్తానులండి!

బిల్ కలెక్టరు.

బిల్ కలెక్టరు:— నీబిల్లు నాకెప్పుడీస్తావు. నాకు తోనా నీబిల్లు రావడానికి తీరకలేదు.

రోగి:— నాకు తీరుబాటు యెప్పుడు?

బిల్ కలెక్టరు:— కనివారమునాడు.

రోగి:— నీ పరిశనివారమునాడువచ్చి వెళ్తుందండి. కుక్కగొడుగు.

చతురుడు:— కర్నూకాలపు ప్రారంభములో రైడిమిషండ్లు తయారవుతున్నాయి.

ఒక బోలుడు:— కుక్కగొడుగు.

జ్వరపుమాత్రాలు.

భార్య:— నాకు జ్వరం నివృత్తిచేయిరా, ఇంకా యెందుకు నీ చేతుమార్తెలు తినమని చంపుతారు?

భర్త:— అబ్బో! జ్వరం నివృత్తిచేస్తాకేం? రెండున్నర రూపాయలు చెట్టి ఈ మార్తెలు తొన్నానే యిన్ని ఏం చేయాలి మట్టిలో బూడిదలో పోరేయాలన్నా యేంటి?

కలవలించుట.

భార్య:— నాకు నీదగ్గిలో పూలకే కలవరిస్తారండీ. అలలబాటు చెప్పి చలేమా?

భర్త:— పగలు నీవు నన్ను మాట్లాడనిస్తేనా?

బిల్ కలెక్టరు.

రోగి ఒకరావు ఒకమావు బిల్ కలెక్టరుతో పోట్లాడి “ మీ ముఖమీద నాకనస్యం వేస్తుంది. ” అన్నాడు.

“ వట్టి తపదం, అమాపీ అబద్ధమండీ. మరికోమా పొద్దున్నా రా, నాయంత్రం రా అని యెందుకండీ అంటారు ? ”

— * ముందు మాట * —

సాహిత్యమునందు ఇదియే నాప్రథమ ప్రయత్నము. కాబట్టి లోపపాటు ఏమైనా ఉన్నట్లయితే పాఠకులు పరస్పరాపేక్షించి దీనిని చదివినవని కోరిక.

ఇటీవల నేను నా హితవనితివారి “పభి” పంపుట మును చూచి చాలా దిగ్భ్రాంతి చెంది. మూడవ పంచకలో “లోకభయము” అని పేరుతో, శ్రీ శ్రీనివాస శిరోమణిగారు వ్రాచినట్లు చాటకమును ప్రచురించారు. ఈ దిశాల్లో యింతగా శ్రమ యెవరికైన ఉన్నదా అనే శంకచే మాం దుర్భరించుగా, నాటకమంతా పూర్ణంగా చదివాను. పూర్వజన్మలో దీర్ఘనిశ్వాసం వెడలించి, అయ్యో పాడులోక! ఎన్నెన్న దూర కార్యాలు చేయిస్తాంది! అనుకొని అంతా, యాకవి గుండె రాయి చేసుకొని, పెరిలోకమును చూచి పెరిమాటలను వెరసి, తన నునో నాథుని పాటకు కిచ్చుకుంపక, నిరంతర విరహదవాగ్ధులై బడ నిశ్చయించుకున్న ఆ ఇందిరాంబనూ, అపరిమేయాను రాగతోయ్యుతోడ అమెను దివ్యాభిషేకంబు వెరపుచు, నుధురభావ మరంపక మూల్యములతో ఆమె భారము నలంకరింపుచు శ్రీ కృష్ణమూర్తిని అంతలో దుర్బహ యోగభార బోధానుమానవిమానసముతో నుగ్రింపుచువికలుచు నూరిన రుద్ధకంతముతో, మోడు వోయిన పక్షియై నూరుమాళాభాంతముల గూర్చుండి ఎల్లకాల మహావాస్తవమేమదీయ హృదయమున అని అపార్థిస్త వినూహనతోరకు విలపించేటట్లుగా ఎట్లా చేశాడు— అనే ప్రశ్న వచ్చింది. పాపం. ఆతరుణ వయస్కుల దృఢినీ అట్లా అర్థాంతరాన విడచివేయడం అంతగా బలవంతమే అనినీ, పోనీ యిటువంటి స్థితి గతులు మన సంఘములో పెక్కుమార్లు కలుగుతూనే వుంటాయి. ఇప్పుడు అందరూ అట్లా అనుభవించడం ఎవ్వరికీగూడ క్రొవ్వొక్కరం కాదు, అందుకోసం, యీ ఒక్క సందర్భమునైనా క్రొత్త పంథ తొక్కుతే లోకానికి అపర్యప్రాయంగా ఉంటుంది, అనే ఊహతో “లోకభయము” అని తోడుగా యిది వ్రాయనిచ్చు కలిగింది. ఇది యెంతవరకు సరసంగా ఉన్నదో చదువరులే ఆలోచన చేయండి.

మరియొకమాట. మొదటనుండీ, నాకు అంద్ర సార స్వరంలో అభిరుచి గల్గించి, పెక్కు నూతన సంగతులను గ్రహీంపజేసిరి, నాకు యెక్కుడూ అవరమిత సహాయ భూతులుగా ఉన్న శ్రీ వెంపటి నాగభూషణంగారికి యిది చూపిన బాగానే ఉన్నదన్నారు. వారికి ఇది అదక తాను రాగములతో అద్దెస్తున్నారు.

“లోకభయము”లోవలె ఇందులోగూడా శ్వగతాలు కానీ, దీర్ఘోపవాహసాలుకానీ లేవు. దానిమోస్తరే దీన్ని గూడా చిన్నదిగా చేశాను. ఆ రూపకమును యెవరైనా సరళ హృదయులు ప్రవర్ధింప సమకట్టినట్లయితే దానితో పాటు ఈ రూపకాన్నిగూడా అనుమతిలేకుండానే ప్రవర్ధించుకోవచ్చును.

కలయికకోసం “లోకభయం”లోని వాక్యాలు, వర్ణనలు కొన్ని యిందులో వుపయోగించాను, అయ్యది తుకతవ్యం అని తలుస్తాను.

— * ప్రథమం కము * —

(కాలుగుదూలాల యింటిముందర వరాంకా మెట్లు న్నువి. ఈవైపునా అవైపునా తొట్టలొ క్రొటనులు యెత్తుగా పెరిగివున్నవి. ఇల్లు కొంచెము పాతది. వరండాకు పట్టగోడ ఒకవైపున కిటికీకింద రెండు పడక కుర్చీలూ, వాటికి యెదురుగా రెండు వుత్తకుర్చీలూ వున్నవి. వికాలమై, గాంభీర్యాని నూచిచే మూఖ్యురూ, ఊర్ధ్వపుండ్రీకురూ, కల భావనార యుగారు పడకకుర్చీ లో పడుకుని అంధ్రపత్రిక చదువుతున్నారు. ఒకసారి పత్రికను చూచుగాపెట్టి—)

ఇస్, ఆనుకున్నంత పనీ అయింది. ఇట్లా తలసిస్తుందని నాకు మొదటినుంచీ భయంగానే ఉన్నది. అతను యేనాడై తేవచ్చి కృపదేశంలో యిక్కడేకూర్చుండి, నాలో చిత్రికభాసిద్ధాంత ములను, రాధా మాధవ తత్వమును, విలంతు వివాహములను గూర్చి చర్చచేశాడో, అప్పుడే

నాకు మనస్సులో అనమాం తోచి సంభాషణ సగములో ఆపుదలచేశాను. కాని ఎంతలో ఎంత గాధ. ఊరంతా, మండలమంతా వ్యాపించింది. ఎందరు ఎన్ని చిత్రీకతుల చెప్పుకుంటున్నారు. ఇంతకు కారకులెవ్వరో ఊహ చెప్పులేకుండావున్నా. అబ్బబ్బ, లోకం —

(ఇంతలో శత్రువులవానికి నొక్కా తొడిగినట్లు వుండి కించిత్తు జీవకళయినా లేని అనంతరావు వచ్చాడు అతను కాగానే చెవులలోపడినవి వినుగువాక్యాలు. కంటపడినది కిటికీలోని చెల్లెలు, క్రక్కమాచేసరికి తండ్రి — ఆలోచించనామస్సు మై కండ్లునిగుడ్డి మాన్తున్న తండ్రి పరిస్థితులు పరిగాలేనట్లు గ్రహించాడు. ఆగి, తండ్రికి చేరువగా పోయి, మెల్లగా.)

నాన్నగారూ,

భావ.

(మానంగా వుంటాను.)

అనంత.

నాన్నగారూ, ఏమి టట్లా నిచారంగావున్నారు. ఏదయినా అశుభ వార్త తెలిసిందా?

భావ.

(మానం)

అనంత.

నాన్నగారూ, మాట్లాడరూ, నాతో చెప్పరు. అనకున్న స్థానంలేమైతే చెడిపోయినామా?

భావ.

(మెల్లగా) అవును.

అనంత.

ఏమిటి, అవునంటారు నాన్నగారూ?

భావ.

అంతా నీమూలాన్నే. అంతా నీమూలాన్నే.

అనంత.

నాన్నగారూ, ఏమిటి అంతా నామూలాన్నా? ఏమిటి, అంతా?

భావ.

ఇప్పుడీగలభా అంతా, ఈమాట ఒక్కటి, అనంత.

ఏ గలభా? ఏ మాట?

భావ.

తెలియనివాడికిమల్లె నటిస్తావు, వెధవా!

అనంత.

నిజంగా, నాన్నగారూ,

భావ.

మన ఇందిర నివాహం మాట ఇందాక భోజనం ముందు మీ అమ్మ అనలేదు. నిన్న క్లబ్బులో అయిదారుగురు స్నేహితులు పలుకరించి యిదేగా ప్రశ్న అడిగారు. నిన్న వుదయమేగా సుబ్బాయమ్మ పిన్నసి, అచ్చాయమ్మక్కయ్యాను వచ్చి ముక్తున వేలువేసుకొని యిదేగా ప్రశ్న అడిగారు. ఇంకా యేమిటి, లోకమంతా అంటుకుంటే!

అనంత.

నాన్నగారూ, మీదింత విరిగిపడింది? యీ మాత్రానికే భయపడ్తారే. మరి, అంతా నేను చేశానంటున్నారు. నేనేమి—

భావ.

అవును. నీవాదినం కృష్ణమూర్తిగారిని రాయి వుచ్చుకు కొట్టబోవడం, మీకిద్దరికీ ఘర్షణ జరగడం, అందరూ చూడ్డం అదీ, యదీ, దాన్నీ, దీన్నీ “కృష్ణమూర్తి—ఇందిర” అనే రెండు పేర్లు పైకి వచ్చాయి. అట్లా అట్లా పాకి పాకి నేటికి “వారిద్దరికీ వివాహమట” అనే వాక్యం వుట్టింది

అనంత.

కాదు కాదు. మీరు పొరబడుతున్నారు. దీనింతకు కారణ మెవ్వరో నాకు తెలుసు.

భావ.

ఎవ్వరూ?

అనంత.

ఇంకెవరున్నాడు. ఆయిద్దరు వెధవలూనూ, భీమరాజు, నరసింహాచార్య.

భావ.

వాళ్ళేమిచేశారా?

అనంత.

చేసిందే గారు. అంతా వారి మూల స్నేహం. ఆ భీమరాజు వున్నాడే వాడు చిద్ధునటుమనసి. ఎందుకయినా తియారవుతాడు. నెరపు అనేది వాడి నైజంలా లేదు. ఆ రెండోవాడు ఆదాం మహా పక్కా మనసి. నన్నుగా పనిచేస్తాడు. పైకి కన్నించడు. వీరిద్దరూ ఆ కృష్ణమూర్తిని నెత్తిపెట్టుకుంటారు. అది గత మన వంశమంటే ఎందుకో కోపం, కసి. అందుకోనం యిటువంటి అపవాదు వుట్టించారు.

భావ.

నీకు తెలియదు పసివాడవు వారు వుట్టిస్తే యింతిగలభా అవుతుండేమిటి? వాడికిట్లావుట్టించ గల ధైర్యముందా? నాడు నాడంతా హూ రత్తిపోతోంది. ఇల్లు, వాకిళ్ళు మోగిపోతున్నాయి. మరేమో పేరు ప్రఖ్యాతి వున్నవారం. ప్రతివారు భవనారాయణరావుగారు కూతుర్ని కృష్ణమూర్తిగారికిచ్చి పెండ్లి చేస్తారట. ఎంత సాహసం చేస్తున్నాడని కొందరు, పోనీ పసిపిల్ల దానికేమి తెలుసు పావం, పోనీ, తిరిగి పనువు కుంకుమ తాచుకు బంగారు తల్లిఅల్లే తిరుగుతుంది అనికొందరు, అవును ఆయనబోటివాడే మార్గ దర్శి కావాలి సంస్కరణ విషయాలలో అయింకా కొందరు, ఎవరు యిష్టం వచ్చినట్లుగా వారు అంటున్నారు.

అనంత.

అంతే నాన్నగారూ, నాలుగురోజులు అనుకుంటాను, నోరు కాచిలుగాసి డోరుపెట్టారు. లోకులు దేముడి.

భావ.

అదికాదు. నీకు అన్ని సంగతులు తెలియవు. అనులోనూ యిటువంటి ముఖ్యవిషయాలు. ఇట్లాకాదు. పడ్డతెచ్చా అది పోవడం కష్టం.

అనంత.

అయితే, మీరేమంటారు.

భావ.

నేనేమనడంలేదు. ఇన్ని చిట్కల్లో పడ్డామే యని విచారం. మార్గమేదా యని ఆలోచన.

అనంత.

నాన్నగారూ లోకులు కులు అన్నారూ పెద్దలు వారితో ఏమి పోస్తున్నా.

భావ.

లోకులు కాకులే గావచ్చు. కాని అవి చేసే నష్టం అపరిమితం చూడు. ఇప్పుడు యాదుట్టు పట్లంతా కృష్ణమూర్తి నాఅల్లుడు గా పోతున్నాడని, ఇందిర కృష్ణమూర్తి భార్య అవుతున్నదని తెలిసింది. వీరిలోంచి ఆ అభిప్రాయం వెడల గొట్టడం దుర్లభం.

అనంత.

లోకంలో యెన్ని పెళ్ళిళ్ళు లగ్నండాకా వచ్చి ఆగడం లేదు. అట్లాగే యిది అనుకోండి పోనీ.

భావ.

ఇది అట్లా అనుకోడానికి మీలులేదు ఈ సందర్భంవేరు. ఈ మాట కాశ్యలేంగా ఉంటుంది. అప్పుడు చాలా కష్టమౌతుంది.

అ నం త .

మీరేమో యీ విషయం వింతగా అలోచిస్తున్నారని.

భా వ .

అదికాదు. నీమొహం. చూడూ, యీ సంగతి ఇందీరకు కూడా తెలిసింది. అమ్మాయి ఎన్ని విధాలైనా ఆ లో చింపవచ్చు. నాకేమో యిదంతా కష్టంగా ఉన్నది. లోక మిట్లా ఇరకాటానపెట్టొంది. ఈ లోక వాక్యం శాశ్వతంగా ఉండి, క్రిందకు వ్యతిరేకంగా వుంటే, ఎంత విపత్తు కలుగుతుంది.

అ నం త .

మీరేమో యీ విషయం వింతగా అలోచిస్తున్నారు. మీ నియమాలు, పట్టుదలలు యేమయినాయి.

భా వ .

(పరభాషాసంగ, మెల్లగా) అరే. ఎంత పని జరిగింది. ఇట్లా అవుతుందని కలలోనైనా తలచలేదు. ఎంతలో ఎంతమార్పు. (అలోచించి) నామనస్సు తిరుగుతోంది. అయ్యో, ఎన్నిదినాలైంది, చిన్ని ఇందీర, చిన్నారి ఇందీర, పొన్నారి ఇందీర, ముఖాన తిలకం పెట్టుకొని, చిన్నప్పడు రకరకాల చాదుల కోసం అల్లరి చేసేది. అయ్యో, తల్పుకొంటే గుండె చెరువు అవుతోంది. శుభ్రంగా, ఇంత కుంకుమపెట్టుకుని భర్తతో కాపురంజేస్తూ యావనక్షేత్ర సరస్సులో క్రీడిస్తూ వుండవలసిన కాలం పాపం ఇంతా గదిలో బంధింపబడి, ఏ కార్యానికైనా అనుభంగా యెంచబడి—అయ్యో ఆవృజ్ఞే దాని జీవితం యెంత దుర్భరమైనది.....

అ నం త .

నాన్నగారూ, ఏమిటి చిన్నపిల్లల మోస్తరు కంటిపెంటు నీరు కాగుస్తున్నాను.

భా వ .

(స్థిమితం కుదుర్చుకొని) ఏమీ లేదు. అయితే కృష్ణమూర్తికి ఊహ్యో వున్నావా.

అ నం త .

దేనికి?

భా వ .

దేనికయితేనేమి? ఉన్నాడా?

అ నం త .

(తేచి తొందరగాను, కోపంతోను) నాన్నగారూ మీసంగతి గ్రహించాను ఏదో మార్పువచ్చింది మీలో. ఇంతవెరిస యెప్పుడూ పడలేదు. ఆకృష్ణమూర్తికి నాచెల్లెల్ని యిందీరనుయిస్తారా, నేను చూస్తూండగా; నేను వొప్పుకుంటానా. చూస్తూగా, యెట్లాజరుగుతుందో. (బయటకుపోతూ) చూడండి రేపిపాటికి కృష్ణమూర్తికి యొక్కడుంటాడో.

భా వ .

(కోపంతో) పో. నా దగ్గర నుంచిపో. మాట్లాడడం తెలియదు.

(అనంతరావు గబగబ వడుస్తూ, గొణుగుతూ పోతాడు.)

భా వ .

(కొంతసేపు ఊహించి) ఎవరే అక్కడ?

(లోపలినుంచి దాసీది)

ఏమయ్యా?

భా వ .

అమ్మాయిని యిటు రమ్మను.

దా సీ ది .

అమ్మాయి గార్నొండి?

భా వ .

అవును.

దా సీ ది .

నరే నుండి.

(భావభారాయణ ఇంటికప్పువంక చూస్తువుంటాడు (తక్కితలుపు తెరచుకొని ఇందీరాంబ (ప్రవేశం)

ఒక్కపలచిది పడలిమిదేశ్య పాఠ్యవలె కనిపిస్తుంది. తలవచ్చుటచే తన్నుది. చెవులను యెర్రారాళ్ళ కమ్మలు లాలాటలు మెరస్తున్నవి. కోమలము, విశాలమైన పొగకన్నులు, కొంచెము పొడుగాటి మెడ. మెడలో బంగారపుగొలుసు. మామిడిపిండల భానీ తెల్లచీర కట్టుకుంది. వచ్చి తండ్రికుక్కకి దూరంగా వేముకర్చిపట్టుకునిబిచ్చి—)

ఎందుకు నాన్నగారూ పిల్చాట ?

భావ .

(ఇందిర వంక ఒక్కమారు చూచి, గిరుక్కున దృష్టివిస్మయించి పైకి చూస్తూంటాడు.

ఇందిర .

నాన్నగారూ, ఎందుకు రమ్మన్నాడు. దానీది చెప్పింది?

భావ .

అవునమ్మా, రమ్మన్నా కూర్చో.

ఇందిర .

(ఆ పేము కుక్కనో కూర్చుని) కూర్చున్నానండీ, ఏమిటి చెప్పండి?

భావ .

అమ్మాయీ, నేనొక పోళ్ళ అడుగ దల్చుకున్నాను, సావధానంగా యోచించి భాయంగా జవాబు చెప్పాలి.

ఇందర .

ఏ విషయం నాన్నగారూ?

భావ .

నీ విషయమే!

ఇందర .

నా విషయమా? ఏమిటి పోల్చించ దానికి చెప్పండి, ఏమిటో?

భావ .

చెప్పనా?...నీ...ఇప్పుడు.....వివాహం యిష్టమేనా?

ఇందిర .

(కఃవరపడుతూ) అదేమిటి నాన్నగారూ.

భావ .

అవునమ్మా, నీవిప్పుడు తిరిగి వివాహం చేసుకుంటావన్నమా?

ఇందిర .

నా దేముంది నాన్నగారూ. అంతా మీయిష్టం.

భావ .

అది నరేనమ్మా, నీ అభిప్రాయం.

ఇందర .

నాదేముంది మీరెట్లా చెప్తే.....

భావ .

నీ కిష్టమేనా?

ఇందిర .

ఒక విధంగా అయితే,

భావ .

యెట్లా?

ఇందిర .

(మానంగా వుంటుంది.)

భావ .

ఏమిటమ్మా, చెప్ప.....

ఇందిర .

(మాట్లాడడు)

భావ .

(ఆలోచన చేసి) ... పథావరుడు...కృష్ణ మూర్తే!

ఇందిర .

(అపూర్వానందం ఈ భాన్ని ప్రకాశించ జేసింది) నిజంగా?

భావ .

అవును.

ఇందిర.

(తన చీర మడతలమూటునుండి ఒక చిన్న ఘటోదీసి)

నాన్నగారూ, ఈ తన కొనమేనండీ నేను బ్రతికి వున్నది. మీరు నాకెంతో మహిమ కారం జేయబోతున్నారు. నాకు ఆయనకు కూడా తిరిగి ప్రాణంబోతుంది.

భావ.

కృష్ణమూర్తి ఘటోదీ. (నంతోవంతో) ఇంకా, తిరిగి కళ్యాణం బొట్టు పెట్టుకుని నా వద్దకువస్తే, యీముసిలికళ్ళు ఆనందిస్తవి.

ఇందిర.

(తండ్రి) పాదములకు నమస్కరిస్తూ—
నాన్నగారూ, జీవమిచ్చారు.

(తెర)

— ద్వితీయాంకము —

(తరువాత ఒకవారం గడిచినది. చిన్న పెంకటిల్లు. అంతా వెళ్లగొట్టారు. ముడిడితోరజాలతోనూ, నేరేడు తోరజాలతోనూ నింపారు. ఒకగదిలో చాలా చిత్ర పటాలు తయారయినవి. తయారువుతున్నవీ గోడలనిండ ఉన్నవి.....మరియేకగదిలో పట్టిమంచమూ — దగ్గరనే మేళాబల్ల దానిప్రక్కనే రెండుకుర్చీలూ వున్నవి. సాయంకాలం నాలుగుంటలు. సరసింహచారి, భీమ కాజు, కుర్చీలలో కూర్చునివుంటారు. ఆచారి నన్ననివాడు, పచ్చని దబ్బపండులాంటి దేహం, చిన్న కొలముఖం. బుల్లిసూరు. మీసాలులేవు. వెంట్రుకలు వుంగరాలుతిరిగివున్నాయి..... భీమరాజు కొంచెం లావాటిమనిషి. గుండ్రనిముఖం. కొద్దిగా మిడిగుడ్డు, ప్రించికైలి గడ్డము, చిన్నబొజ్జ....

కృష్ణమూర్తి.

(పాతికేండ్లవాడని చెప్పువచ్చును. పచ్చని శరీరము ధోవతికి ముందు కుచ్చెళ్ళు జారనిడిచినాడు వెనక విళ్ళగోచి, చాలా పాశుగాటి తెల్లనిలాల్చి తొడుగుకొన్నాడు. పట్టుకాలువ వైన వల్లవాటూ వేసుకున్నాడు. పారాణి రాతుకున్న కాళ్లకు పసపెక్కి పాంకోళ్ళు తొడగినాడు. అతనిముఖంలో ప్రసన్నభావమూ, గాంభీ

ర్యమూ. అరివి. నానం. మూ వట్టిపడే కున్నవి నిరకాల కృష్ణమూర్తి. వాడు. మానెరాచి అన్ని లోమోసీ దువ్వు కున్నది....

ఆచారి.

మీరు చూడండి, శృంగారించడం చాలెన్నె రూ? పిల్ల సివ్వరనే భయం లేదుగా?

కృష్ణ.

నవ్వుతూ; ఆభయం మీరు, ల'కం కలిసి ని: రణ చేశారుగా.

ఆచారి.

మీరు చేసిన బేమున్నదండీ అంతా దైవ ఘటని తుడ కిట్లా సంతోషంగా చేశాడు బ్రాహ్మ. కళ్యార చూసి ఆనందిస్తాము.

భీమ.

నాన్నగారూ, అన్నీ ఆయింది. కల్యాణం బొట్టు మరచినాడు.

కృష్ణ.

అవునోయి. అలవాటుచొన్నవే పూర్కొ న్నారు. (అని ప్రక్క బల్లమీదవున్న చాదు తీసి కల్యాణంబొట్టు పెట్టుకుంటాడు.)

భీమ.

ఆం. ఇప్పుడు ఇప్పుడు వైఖరి. వధావరుని వేషం బాగా ఉచ్చించండి?

కృష్ణ.

నాదూ. కిటిలహృదయాన రెండిన చివురు పాదు కొనలు తీరింది. నాకంట / సరియ వలవు.

ఆచారి.

మీ ముఖమున తాండవమాడు అనిమేష త్వణం!—

భీమ.

పేరును సార్ధకం జేవార నుమండి! రాధా మాధవ తత్వం పూర్తి పంచాయము పొందింది.

జీవాత్మను చూచి వికృంఠనముకొనబోయినాను. ఎంతవారందరూ...

శ్రీమత్.

భీమరాజు, అతని మీద అర్పణ జరిగింది. ఈ కృతజ్ఞతాకాండం చూపుతూ మరచిపోతాను. జీవనవాహిని తరలించుతూ శ్రావ్య కంఠాన సముత్సాహ తీన బహిష్కరణ తకాలము మిగిలిన స్మృతి ముందు తొలి గించలేను.

శ్రీమత్.

అన్నా, నీకిది మూడవ చిహ్నము. వివిధ ధోరణుల వూరు. అవసరమైన మూడు సయిది నమరించు. అలంకారం త్వరగా నీయండి. శుభముహూర్తం కాలమున నీ మూడోది.

అచారి.

భీమరాజు, యిటువంటివి యిన్ని రేపక కలుగుతుంటే మూడో దుదురుతుంది.

శ్రీమత్.

(కొంచెం కష్టం) భీమరాజు, భావాలు ఎంత బిగియి పట్టుకున్నా ఇంక సామానకార్యం -

శ్రీమత్.

వరి, నీ బాగానే వున్నది. లోకభయం ఆమెను వదిలి నిండు పట్టుకుందా యేమిటి బొక్కిక్కో అది చూదిలింగ రేక మానానా న తెగుతున్నాను.

శ్రీమత్.

(నవ్వుతూ) ఏమి మూట్టాడుతావోయ్. అన్న మరచిపోస్తాను.

శ్రీమత్.

అందుకే గిండి, నేను యింకనుండి మీరుంటావోనే తమ్ముడిలాగ వుంటాను.

శ్రీమత్.

ఎందుకు లెండి. స్నేహితుడిలాగ ఉండవచ్చు. భీమ.

(నవ్వుతూ) ఎంతవారండీ. మాటలు తమాషాగా మారుస్తారు.

అచారి.

భీమరాజు. గోడమీద ఆఫోటోచూశావా. పట్టా జీవముతో కళకళలాడుతోందో?

శ్రీమత్.

(ఫోటోవంక చూచి) అవును. అవును. ఇప్పుడు కట్టా వుండడం ఆశ్చర్యమేమిటి? అదిగో చూశావా హృదయనిరేజి దళాలు ఎన్నివూ. యో ఫోటోనిండా ప్రేమపుష్ప సారథం ఆబాష్టులో జీవనమాధురీయములు విరజిమ్ముతోంది. శ్రీమత్ మూర్తిగారూ, నేటికీగా, మీసంజరార్యన ఫలీకృతమైనది.

శ్రీమత్.

(సంతోషంతో) నిజము. ఆమెయేగా నాకు సూర్యదర్శక. నాజీవితధనము. నాహృదయ కామాంజ్ఞ. నాసాభాగ్య సుందరి...

(దూరాన శివాలయం నుండి గంటారావ శంకరానినాదములు వినిబుద్ధవి.)

శ్రీమత్.

అదిగో, లోకవాక్యానికితోడు, దైవకార్యం యిటువంటిప్పుడే కాదు నేను మీకు జయమును పొందని నూచించాను. నత్యం, శుభం,

(తెర,)

— శ్రీమత్ శ్రీ యాంకము —

(భావనాకాయణగారియింట్లో దక్షిణవైపు వరండా దగ్గర విశాలమైనది. గదిఅంతా విభవముగా అలంకరింపబడ్డది. చాలా నిలువుటద్దలు. ఒకవైపున మొహమణులు, పువ్వులు, దోమతెం, జాలరుతో నిగనిగలాడుతూ ఉంది. పట్టిమంచం, మధ్యవైపున మోహమణులు, కాలుగు పేములు.

కుర్చీలు వున్నవి బల్లమీద తినుబండారములు, పన్నీరి బుడ్డి, అత్తరుచుందాము ఆగరవత్తి గొట్టము — వున్నది పచ్చనికాంతి వర్షకాశీరజేస్తూ పెద్దదీపం ఒకకుర్చీల మల్లెపూలదండ పూర్తిజేస్తూ ఇందిర కోర్కె... తెల్ల కాశ్మీరం పట్టుచీర కట్టుకుంది. తెల్లనితేళు నివోల్ తొడుక్కుంది చేతులక్కు బంగారు గజాలజతల మెడలోని గడియారం గోలుమా నడుముకున్న వజ్రా వడ్డాణమా దీపం కొంతిలో మెరుస్తున్నది. మల్లెపూలబి పిటుందులదాగా వేలిలాడుతోంది. కళ్లకు కాటుక కాళ్లకు పారణి, మొఖాపూట్టూ వున్నవి, నవ్వుతూ నవ్వుతూ నవ్వుగా కూర్చోగాలుతీస్తూ—)

.....“నవ్వర కృష్ణా,
కలకలలాడే — పలుతీరగనడ
వెలిచూత్తవట్టులు — జలజలరాలగ
నీడలుతేలే — నీబుగ్గలపై
మవ్వపుమల్లెలు — పూవులుపూయగ
కార్తీకవెలలో — కానేవెన్నెల
వెలవెల బోవగ — కలకల నవ్వర
..... — నవ్వరకృష్ణా!

(అని పూర్తికాచేసి, మరయొకటి మొదలెట్టింది)

“యెత్తుకొంతురారా కృష్ణా — యదు నందనవీరా,

యెత్తుకొండు రారా — కృష్ణా...

(తలుపు తెరిచబడినది. తెల్లనివస్త్రములు ధరించి చేతిలో పూదండతో కృష్ణమూర్తి వ్రేలివేసి—)

కృష్ణ.

ఇందూ, ఏమిటేమిటి, ఎత్తుకుందువా. నిజంగా ఇదుగో వచ్చా. ఏదీ, చూతాం.

ఇందిర.

(గళాలున కుర్చీలోంచి లేచి, పరువెత్తి అతని కంఠం చుట్టూ నూహలతికలు పెనవేసి)

కృష్ణా, వచ్చావు. ఎన్నివారల న స్వేచ్ఛగా కంఠంకొన్నాం. కృష్ణా.

కృష్ణ.

(ఆమె భుజులూర కచే , నడుం విడిచి కచేయ్యి వేసి—)

ఇందూ, మిరదూ మీయిల్లు — త్వవుహో పర రూపనందర్ప గాభి సిద్ధియి దివరకెన్ని మార్గో రహస్యముగ వచ్చితివి యిల్లు—ఎంత బాగున్నది.

ఇందిర.

ఇవన్నీ మనకే కృష్ణా!

కృష్ణ.

నిజంగానా, ఇందూ ఒకరీతూ లో ఒకరు కలిసిపోయి అనుభవించు అనంద మకంతు లి నన్నీ యెక్కువ.

ఇందిర.

అదిగోదు కృష్ణా, పోనీ, అదే పో కానేవు తొలలోకి పోదావా!

కృష్ణ.

ఓ. నదు మరి (ఆమె ఆమె లోక లిసి నది స్తాడ)

(గదిలోంచి వరండాలోనికి వచ్చి కెట్టమీదనుంచి పూకోటలోకి దిగారు. ఇద్దరు ఇల్లిపల్లిగ అల్లుకుపోయి వారి. దూరాన వివిధాన పూసిన పెద్ద పచ్చగచెట్టూ, శోకాణి, తమ దివ్యపరిశ్రమతో పల్లికల్పన్నవి నిండు వెళ్లాల.)

కృష్ణ.

చూడ ఇందూ, ఎంతసంగంధంనా, అదిగో సహార సుమారుడు మన రహస్యా వివడానికి వస్తాన్నాయి. దగ్గరగా రా అదిగో, యాకరుడు సిన చూచిసిగ్గించి మబ్బులగుట్టలోకి మాయమవుతున్నాడు.

ఇందిర.

అదిగో, విశ్వస్థానికొచ్చిపోయింది.
బాగుండలేదా.

కృష్ణ.

అయితే ఇంకా, యింకా ఎంతానా నీవే
మిద్దరమూ కోన్ని నీవేనా అది కలుగు
కొనినది.

ఇందిర.

యిదికాదు అక్కడ.

కృష్ణ.

ఎన్ని యుగాలయింది... ఎంతానా యింకా
తటస్థిస్తుందో.....

ఇందిర.

ఒకప్పుడు, ఏలోకానికై నేను భ్రమమొంది
వాహ్యద్విపంచిని, ప్రేమరాగాలను, కాల
గర్భమునందు కోరికు సిద్ధిచికినో అట్టి ఒక
ముయొక్క వాక్యమే నేను చెప్పి యింకా
స్వేచగామితోగూడ వెన్నెలమొగులబోక నిల
మగుచూ సంతసి పడేయడానికి—యికమును
నుండి ప్రేమవాహినీ ప్రవాహమున రాయానల
వోలె వివాహం జేయడానికి—గాలి పిల్లలతో
పాటు సంతతానందభిక్షురాల సంచరింక కేళు
డానికి—అనుమతి నొసంగినది

కృష్ణ.

(ఆమె ముందులు సవరిస్తూ) యింకా,
కవచాతో గుంపిస్తావే!

ఇందిర.

ప్రేమ గాన, కృష్ణా, అది.

కృష్ణ.

మామ యిందూ, ఆ ముట్టు గట్టుల యెంకా
మోటున్నాయో, ఆ సత్తెనూల లెట్లా
అట్లుకొంటున్నాయో, ఆ వెన్నెలకాంతు లెట్లా

పర్యులెత్తుతున్నాయో-అదిగో, అదిగో ఒక్క
మారు,—అనంత నీలాకాశపు టవ్యక్తము నవ
గాహనజేస్తూ—ఈశ్వర చిద్విలాసవైఖరులను
విలొకిస్తూ—ప్రేమిమల ప్రేమ సామ్రాజ్య
కరుణాకలాప వీక్షణములలో కరిగి
పోతూ—ఒక్కమారు-అటా పోయివద్దామా-
యిందూ.

ఇందిర.

ఏమిటి, కృష్ణా ఇది. ఇంతవరకు మాటువడిన
కవితాప్రవాహము నొక్క మారుగా వెగ్గ
లిస్తున్నావు, నిదానించు కృష్ణా చూడు అట్లై
తేగ

కృష్ణ.

ఇందూ నామనస్సు, మహానందవీచికా ప్రామ
డోలికాగ్రములపై సయ్యాట లాడుతున్నది.
మైమరపు వస్తోంది. ఇందూ, ప్రేమపాత్రానిండి
వెల్లువలై పాడుతోంది. మధురముకన్న మధు
రమా మధురమూర్తి! మధుక యామినివేళ
నీమధురిమమున పూర్ణముగ ముగ్ధభావము
పొందినారు!

ఇందిర.

కృష్ణా, ఇదిగో, నీకోసం మల్లెతీగ యెల్లా
చూస్తోందో. అదిగో పొన్నపూలు పిలుస్తు
న్నాయి. అక్కడికి పోదాంవద.

(ఇద్దరు పొన్నపూలమువద్దకు పోతారు. ఇందిర
రెండు అడుగులు ముందువున్నది. కృష్ణ చటుక్కున ప్రే
క్కుకుపోయి మరియొక పొడచాటున దాక్కుంటాడు...
ఇందిర వెనక్కితిరిగి కృష్ణ లేకపోవడంచూచి—)

కృష్ణా. కృష్ణా. ఏడి, ఎక్కడకుపోయినాడు
యింతలో. కృష్ణా, ఇప్పుడేనాకృష్ణా, సరసాలన్నీ
రా, బయటకురా, మర్యాదగా, ఒకటి, రెండు;

రా:- (రాడు.) రావుకాదూ, ఇంతేకదూ, నేను వెళ్ళిపోనా, అయితే; కృష్ణా, నాగొంతు నొప్పి వుడుతోంది. ఏపాదలోదాక్కున్నావు. ఏచెట్టు చాటున దాగావు. కనవడమే? కృష్ణా నాకు కోపంవస్తోంది నిజంగారా, త్వరగారా, ఇదిగో కళ్ళుమూసుకుంటున్నా. తెరచేలోపల రావాలి. (కళ్ళుమూసుకుని) ఎవరోస్తారో, ఎవరోస్తారో, ఎవరోస్తారో.

(పాదచాటున కృష్ణమూర్తి ఆనందం పట్టలేక శర గత్తుకువచ్చి ఆమెకళ్ళుమూస్తాడు.)
యిందిర.

ఆ. వచ్చావుకృష్ణా, అదుగో గట్టిగాము య్యకు.

కృష్ణ.
(చేతులుతీసి ఆమెబుజముమీదా చెయ్యివేసి)
నేనెవర్ని యిందూ.
యిందిర.

కృష్ణ!.....నేనో!

కృష్ణ.
ఇం.....కాదు, కాదు రాధ.
ఇందిర.
ఇదంతా?
కృష్ణ.
బృందావనం,
ఇందిర.
నిజంగా.

కృష్ణ.
నిన్నుదేహంగా.
ఇందిర.
వీదీ, రాధాకృష్ణులు యెల్లా నిల్చునేవారు ఇటు రా, దగ్గరగా.

(ఇద్దరూ దగ్గరగా నిల్చుంటారు. కాంతం, జానకి, చిన్నీ, లక్ష్మి, మరొకందరు ప్రార్థనాపాఠం కళ్ళుర సీరాజనం పడతారు. పొన్నపుక్షంసుండి పువ్వుపుష్టి.)

(తెర.)

సు క వి స్తు తి .

శ్రీకర్ణపాలెంపటమంబకా(త్రి)గాడ

కం॥ ధన్యా, అభినవ కవి మూ
ర్ధన్యా, వర భారతీ శరణ్యా, భావా
రణ్యా, రవీంద్ర నాథా,
మాన్యా, కైకొనుము నా నమస్కారములకా ॥

గీ॥ సాక్ష్య సాహిత్య సామ్రాజ్యపతివి నీవు
విశ్వ భారతీమూర్తి నీ విమలవాణి,
ధన్యుడ వనంగ నీవెకాదా ధరిత్రి,
సాక్ష్య కవితంద్రీ! వణియిస్తాందా! రవీంద్రీ!!

పత్తరహాస్యము.

— వదునాలుగవ ప్రకరణము. —

కుం డ .

కాళీచరణుడు తనరహస్యమునుకొంతకాలము మఱచిపోయినాడు. కాళీచరణుడివుడు కొత్త కొత్త యనుభవములను సంపాదించుచున్నాడు. తన కుమారుని చర్యలను సుముఖ వింతగ జూచు చున్నది. కాళీచరణునకు హృదయశాంతిలేదు. ఆడంబరవరుడు. దుస్తులకింద నమితడుగ ఖర్చుపెట్టి తల్లికి భరింపజాలని చిక్కులను కలుగ జేయుచుండెను. దుస్తులను, యాడంబరమును చూచి తనవుత్తర దేదియో యొక ప్రేమ వాహినిలో నీడుచున్నాడని సుముఖ యనుమానించినది. ఒకస్త్రీ, ఆరాధ్యవస్తువు, లేనిదేవుని షుటిట్టి ప్రోత్సాహము దొక్కడని యామె యభిప్రాయము.

సుముఖము కాళీచరణుడు నివుడు కలకత్తాకు పశ్చిమోత్తర దూరముననున్న భార్యరమున నివసించుచుండిరి. ఆగ్రామమునందు బ్రహ్మద బాబాగ వ్యవసాయకుడు ఆతనికి కుండయను కుమార్తెగలదు. కాళీచరణుడామెను మోహించి వివాహమాడ నుద్దేశించెను.

కాళీచరణుడు యోచనాపరుడు కాదు. అయినచో కుండయొక్క ముఖమును గాంచియే యామెను పరిణయమాడిన నపాయము గలుగునని తలచియే యాచించెను. కుండ యుండమైన స్త్రీయే. సాహసములును, జిత్తులమోగును యామె ముఖచిహ్నములే చెప్పవచ్చుచున్నది. ఆమె నున్నచాల పెద్దది. నిత్యము నివ్వలుగొక్క

చున్నట్లుండును. మృదుత్వ మెందును గానరాదు. ఆమెకు కోపము వచ్చినపుడు యామెకన్నులు చింతనివ్వలను వెలిగొక్కును. అప్పుడామెను చూచుట జ్ఞానుకరణమును కలదు. యానందజనకమునుకాదు. కుండతల్లి కనిపించినది. ఆమె దౌర్జన్యవ్యభావము కలది. దుగ్ధాస్థులనే మానవుడు ప్రేమించుట యాశ్చర్యకరము. అయినప్పటికిని ప్రకటించున నదియే జరుగుచున్నది. ప్రేమాదబాబుకూడ సంతరిం. ఆతడు వినోదినిని వివాహమాడెను. వినోదిని వత్సవ్యభావము కలది కాదు. ఆమెయొక్క మను నిజమువలెకెడిదికాదు. సందర్భము చిక్కునపుడు వస్తువుల నపహరించుట కూడ కలదు. వినోదిని బాణిణియను వదంతికలదు కాని యావిషయ మామెకును భగవంతునికి మాత్రమే తెలియును. ఆమెయొక్క రక్తమే కుండనాశములలో స్రవించుచున్నది. ఆదౌర్జన్యవ్యభావ మిమెకుకూడ సంక్రిమించినది. ఎవరు నామెను కిదలించుటకే భయపడుచుండెడినాడు. ఇటువంటి కుండను మన కాళీచరణుడు ప్రేమించియున్నాడు. ఆమెయొక్క కనుగవనుగాంచి ముగ్ధుడైనాడు ఆమెకై యువ్వ హృదయ నామె నెట్లు పొందుదునాయని తలపోయును నామెపరిచయమునుసంపాదించినాడు.

ఒకనాడు కాళీచరణుడు సరాసరి ప్రేమాదబాబును సందర్శించి తన మనోభీష్టమును వెల్లడిపరచెను.

ప్రమా:- కుండతో వ్యవహరించుట కష్టసాధ్యమునుమా. ఆమె నొడంబరచిన నాకభ్యంతరములేదు.

కాళి:- ఆమె ప్రవర్తనమునకు వెరపించెడివాడనుకాను.

ప్రమో:- కాళీచరణ, అట్లయిన మంచిదే. ఆమె కీమాలు నొకవర్షముము దెలిపితిమా? అజన్మాదులు మాటనకారము నిలవవలసినదే. ఆమెతో చెలగాటలాడుట సంభవము. మీ తల్లిని చాలకాలమునుండి యెరిగియుండుటచే ననవసరపు చిక్కులు తెచ్చిపెట్టకొనకుండుటకు నీకింకగా చెప్పినది.

కాళి:- ఆవిషయమై నాకెట్టినందియమును లేదు. పిల్లతొడిగియే ఇంతగా చెప్పుచున్నపుడు వివేకముగ వుండును భద్రముగ నుండవలెననుటకు నందియమేమార్పియును లేదు.

ప్రమో:- నీకొకవిషయము చెప్పవలసియున్నది. ఈ గ్రామములో నేను చాల భాగ్యవంతుడననుకొనుచున్నది. అది శుద్ధయబద్ధము. నాభార్యవలన వెంట ధనస్వమును పొందితిను నాకే తెలుసును కనుక నాయాస్తి కుడ కేమాత్రమైనను సంక్రమించునని యాశపడవలదు.

కాళి:- నాకు కావలసినది మీకుందకాని మీయాస్తికాదు.

ప్రమో:- అట్లయిన నీ యిష్టము వచ్చినట్లు చేయుము.

తక్షణమే కాళీచరణుడు కుండవద్దకుపోయి తన మనోభీష్టుకూను వెల్లడిచేయదలచెను, కాని యామెయొక్క చర్యల నిదమిద్దమని నిర్ణయించుటకు ఏలులేదు. కొన్ని సమయములలో సిగ్గు శాంతము ఒకవిధమైన యున్నాడను కన్పట్టును మరకొన్ని సమయములలో తొందర, దుడుసు తనము గోచరించును. దయ యనునది యామె యందు అరుదు. కాని యొక్కపర్యాయము

దనుకల్గినచో నామెను పట్టజాలము. అడవిలో నెగురుచుండెడి భయంకరముగ పక్షి నైనా పట్టి మచ్చి చేయవచ్చును గాని, జుండవంటి వివరీత స్వభావముగల శ్రీని వ్యాధినివరచుకొన దలచుట నాధ్యముకాదు. ఆమె ముందెన్ని శృంగారచేమల ప్రదర్శించినను, వ్యర్థము. కాళీచరణుడు కుండయొద్దకు పోవుచుండెను కాని యామె యెట్టిస్వభావమును ప్రదర్శించునో తెలిసికొన జాలకపోయెను. ఆమెను గాంచి ధైర్యమునెచ్చుకొని తనను వివాహమాడకొరెను.

“మిమ్ము వివాహమాడవలయునా! నన్ను వెండ్లిచేసుకొని మీరు సుఖపడజాలరు. నాయిష్టమువచ్చినట్లు నందఱిచెడి స్వభావమునాది”

“అట్లనే యుండవచ్చును. నిన్ను సంతోష పెట్టుటకంటె కావలసినదేమున్నది.”

“నాది కూరస్వభావముకూడ నైయున్నది. అగ్రహవేళమును కలిగినప్పుడు నన్నెవ్వ రెదుర్కొనజాలరు.”

“అగ్రహవేళమును కలుగకుండ నేను జాగ్రత్తపడగలను.”

“అది అసాధ్యము. అట్లువంటి సందర్భములలో నాకెదురుగ నిలుకూడుట పుత్రమమైనవని.”

“ఆపని నాకు మఱింత సులభము.”

“అట్లయిన మీరు నన్ను నిజముగ ప్రేమించెదరా?”

అంతటితో మన కాళీచరణుడు తన విరహవేదనను, మోహపీడితులు వెలిగిక్కెడి అనంబద్ధ ప్రలాపములు, ప్రమాణములు వర్షధారగ కుంపించెను. కుండ కాళీచరణుని భావమును గ్రహించి వివాహమాడుట కంగీకరించెను.

పై సంభాషణను గమనించిన కుండయొక్క స్వభావము పాతకులకు వెల్లడికాకమానదు.

—|||—

—* పదునైదవ ప్రకరణము. *

వ న్నా గ ము .

కాళీచరణుని జీవితములో గొప్ప మార్పు కలిగినది. కుండయొక్క యంగీకారమును బడసి కొంత కృతకృత్యుడైనాడు ఇంతవరకును తనకు కావలసిన డబ్బుకై తన తల్లిని పీడించుచు వచ్చెనుకాని యీక నామెశక్తికి మించినదయ్యెను. కుండను సంతసపెట్టుటకు ఫణము తప్పదయ్యెను. తన సోదరుడగు శశిభూషణునకు యేబదిరూప్యములు పంపమని జాబు వ్రాసెను. మరినాలుగు రోజుల కేబదిరూప్యములను మనియార్డరు ద్వారా శశిభూషణుడు పంపెను. ఇట్లొకమా నము గడిచినది. తరువాత కాళీచరణుడు ఏబది రూప్యములకై సోదరునిపేర మరల నొకజాబు వ్రాసెను. ఈ కర్రాయము శశిభూషణుడు డబ్బును పంపుచూ తనకు వసంతవిలాసమున వ్యయ మధికముగ నున్నదనియు, తానికముం దేమాత్రమును డబ్బు పంపజాలననియు జాబు వ్రాసెను.

కాళీచరణుడు సోదరుని జాబునుగాంచి, యే మాయోపాయమునైనా వన్ని డబ్బునుసంపాదించ వలెనని కృతనిశ్చయుడయ్యెను. పనిచేయుటయనిన నాతనికి తలకాయనొప్పి. శశిభూషణుని జీవిత మునకు సంబంధించిన రహస్య మొకటి కలదని యు, తెలిసినప్పటికిని ఈతల్లి తనకు చెప్పటలే దనియు, నావిషయమే పరిశోధించి కృషిసల్పిన

లాభించుననియు కాళీచరణుడు తలచి కాళీనగర మునకుపోయి తనపుట్టుపూర్వోత్తరముల నరయ నెంచెను. తల్లితో తానొక యుద్యోగమును సంపాదించుకొనుటకై పోవుచున్నానని చెప్పి యామెయొద్దనుండి యేబదిరూప్యములనుగైకొని కాళీనగరమునకు బ్రయాణ మయ్యెను. ప్రయాణమునకు బూర్వము, కుండను దర్శించి తానొక రహస్యమును భేదించునున్నట్లును, తనయత్న ము ఫలించినచో దానును కుండయు జమిం దారులవలె కాలము గడువ వచ్చు ననియు తెలిపెను.

కాళీనగరమును చేరి యొకానొక సత్రమున బసచేసి తనకార్యముపట్ల వీక్షతో మెలంగుచుండెను. ఒకనాడు స్త్రీవనువద్ద విజయుడను పోర్ట రును కలిసికొని “నీమెతకాలమునుండి యిచట పనిచేయుచున్నావని” యడిగెను.

“ఏడెనిమిది సంవత్సరములనుంచి పనిచేయు చున్నాను.”

“ఇచట యెనిమిదిసంవత్సరముల నుండి యేనా నీవున్నది? ఇకవది సంవత్సరముల కిది దటి వృత్తాంతమును తెలువగలవా రెవరైన నున్నారా?”

“ఎందులకు?”

“నాతండ్రి యిచట రైలు గార్డుగ పనిచేసి రైలుకిందపడి ప్రాణములను విడచెను.”

“తండ్రిమరణమనిన మీకు లేకమాత్ర మైన విచారమున్నట్లు గాన్పించుచు దే. నేనే చనిపోయి యుండినచో, నాకొడుకుల పరితాపమునకు నేరయే లేకుండును.”

“నీవు పొరపడితివి. మారండి చనిపోయి నప్పటికినాకు రెండు నెలలుమాత్రమే. నీపేరేమో యుడుగవచ్చునా?”

“నాపేరు విజయుడు.”

“విజయా, నాతండ్రిని గురించిన సమాచారము తెలుపగలవాని కావలెను. నాతండ్రిని దహనముచేసిన స్థలమున స్మారకచిహ్నము నొకదాని నెలకొల్ప నుద్దేశ్యముతో వచ్చితిని.”

“ఇరవై సంవత్సరములక్రిందటనా? చాలకాలమైనది. గుడ్డున్నేపను చంద్రుడను వృద్ధుడు పోర్తడుగనున్నాడు. అతనిని కలిసికొనిన లాభించవచ్చును.”

“సరియే. నీమేలు మనువను సాయంకాలమాతనిని కలిసికొని తిరిగి నీయొద్దకు వచ్చెదను” అని కాళీచరణుడు తనబసకు చేరెను.

సాయంకాలము కాళీచరణుడు గుడ్డున్నేపనుకు బయలుదేరెను. తలచుకొనిన పని పూర్తియగువరకు నిద్రపోవుటయనునది కాళీచరణునకు లేదు. చంద్రుని కలిసికొని పరిచయము చేసికొని “నా తండ్రి యిరువది వత్సరముల క్రితము రైలు క్రిందపడి చనిపోయినాడు. చాలా కాలము రయిలు గార్డుగ పనిచేసినాడు.”

“భీమసేనుని కుమారుడవా!”

“అవును.”

“అతనికిని నాకును చాల స్నేహము. అతని పేరునైనా యెన్నటికిని వివరముకొంటిని. మీ తల్లి యెచటనున్నది?”

“గ్రామములోనున్నది. నేనువచ్చునపుడామెతో చెప్పలేదు. నా తండ్రిని గురించి ప్రస్తావించిన నామెకు గలుగు విచారమునకు మేరయ్యుండదు.”

“అవును. భీమసేనుడు మరణించినపు డామె యొక్క విచారమును మూచిన వారామె జీవించుట దుర్లభమనియే తలంచిరి.”

“ఏనియో కొలదిగ యాస్తి కలిసివచ్చినది. దానితో మేము జీవనము చేసికొనుచున్నాము.”

“అట్లనా! భద్రమాగ కాపాడుకొని జీవనము చేయుము. నాకును పికపుడు నాలుగైదు వేయిండెడివి. ఆసామ్యుతయు దుర్వినియోగము చేసి పడినది. ఇప్పుడు ముసలితనమునందు సైతము కష్టపడవలసి వచ్చినది. నీవు బుద్ధిమంతుడవు గనే కన్పిల్తుచున్నావు.”

“అవిషయములో వేసుగ చెప్పనక్కరలేదు. మే మంతయు జాగరూకత కలవారమే. అయితే నా తండ్రిని గురించి నీకు తెలిసిన విషయములు చెప్పవా?”

“ప్రతి సాయంకాలము మే మిరువురము కలిసికొనుచుండెడి వారము. రంగాపురములో చిన్న పూరింటియందు వాపురము చేయుచుండెడివాడు.”

“నా తండ్రికి వివాహమై యెన్నివత్సరములైనదో చెప్పగలవా?”

“ఇచ్చట పనిగా చేతక పూర్వమే వివాహమైనది.”

“ఈసంగతుల నన్నిటిని మాయమ్మ నడుగ జాలను. అడిగినచో నామెకు విచారము కలుగును. మాయమ్మకు నేనొక్కడనే కుమారుడను.” చంద్రుడాశ్చర్యముతో జూడసాగెను. అతని యాశ్చర్యమును కనిపెట్టి “నాతండ్రియూ, నాసోదరుడును చనిపోయినట్లు వింటిని” అని కాళీచరణుడు చెప్పెను.

“అట్లయిన కాళీచరణునకు రాకపూర్వము జరిగియుండవచ్చును అయినప్పటికిని నీవొక్కడనే భీమసేనుని కుమారుడవని మాటలనందర్యములో తెలిసికొంటిని. అప్పటికి నీకు రెండు మాసములే వయస్సు.”

కాళీ చరణుని ముఖమును వేయిమూడు
లెప్పుడెప్పుడు కలుగుచున్నది చూడకు నని
పెట్టలేదు. తనకు కాళీదొరణుని కాళీచర
ణుడు తలంచినాడు. శివభూమిని పొడవైన
కాడని తెలివక కొంత దూరము వెళ్ళినచో “నీవు
పొరబడియుండవచ్చును. ఎందుకంటే నీవు
మామిళ్ళ పెండ్లియైతివా? కాకపోతే” అని
చంద్రునితో గుడివెను.

“అనంధవము. నీవు మామిళ్ళ నొకటి పిల్ల
వాడ చూల్చిమే యునాడు”

“రైల్వే కంపెనీ గారు మామిళ్ళకు విధియి
యిచ్చుచున్నాడు కాబోలు.”

“అటువంటి యాచార మిక్కడెవరిలో
లేదు. నీతండ్రి చనిపోయినపు డిన్నాడు. పోవ్వ
చోలు కాబోలు కంపెనీవాడు యిచ్చినాడు”

“నాకు నిజము చిక్కిరది. మామిళ్ళకు
వచ్చు ధనములందు శిశిభూషణుని విశ్రాంతి
చున్నారు. నాకు ధనవంతులై యుండవలెను.
ఇప్పుడు శిశిభూషణుడెవరో తెలిసికొనవలెను”

అని తనలోతాను తలపోసినచు “మాకు
యితరుల ధర్మముపై నాధారపడవలసిన యవ
సరములేదు. అయితే, రంగపురములో చాల
మంది భాగ్యవంతులే యున్నారనుకొనెదను”
అని కాళీచరణుడు చంద్రునితో నెనెను.

“లేదు. అంతా వ్యవసాయదారులే.

“నేను రైలులో వచ్చుచుండగా నొకవార్త
విన్నాను. అది నిజమేనా అని ఆశ్చర్యము
కలుగుచున్నది.”

“ఏమిటది?”

“పెద్ద జ్ఞానములేవు. కథ అంతాకూడా
జ్ఞాపితము. రంగపురములోనో, సమీపము
నో ఒక యాచర్యవస్త్రీ తన బిడ్డను పెండ్లికము

నకు వరాయిస్త్రీ కిచ్చెను.” కాళీచరణుడు
చంగుల నరయుటలో దన యద్భుత మేధా
శక్తికి ప్రతినివదించగలెను.

“భయవంతికథలు నేనెన్నడును వివలేను. రంగ
పురము స్త్రీలుంతా పల్లినతలు. వారెవరును
లజ్జిపడగిన కార్యములు చేసినవాడు కాక”

“కాక కథలంతయు జ్ఞాపకములేదు. అం
తను పునచో వది వేరొకవిషయమై యుండ
వచ్చును.

“రంగపురము చివర గుడిసె యొకటి
యున్నది.

అందు నీతండ్రి నివసించుచుండెడివాడు.”

కాళీచరణుడు తన నేర్పుచే సంపాదించ
గల్గిన యావద్వ్యత్రాంతమును నేకరించెనని సంత
సించెను. కనుక రంగపురము మునునాడు వెళ్లి
యింకను తెలియని విషయములను కనిపెట్ట
నుద్దేశించెను. అంతటితో చంద్రునివద్ద సెలవు
పుచ్చుకొని బసకు చేరుకొనెను.

మునునాడుదయము కాళీచరణుడు రంగ
పురమునకు బోయి పూర్వము తనతండ్రి నివ
శించియున్న పాతమును కనుగొనెను. అగట
నొకవృద్ధస్త్రీ, అరువదియేండ్ల ముదుసలి యొక
ర్తుకానుపించెను. “అయవ్య మన కాళీచరణుని
చూచి “మీదేయూడు బాబు” అనియడిగెను.

“మూది భావనగరము”

“ఈనగరమునకు వచ్చుటకిది మొదటి పాత్ర
యముకాబోతు”

“కాదు నేను జన్మించినదీ యూరనే”

“మీతండ్రిపేరు?”

“భీమనేనుడు”

“రైలుకిందబడిచనిపోయిన భీమనేనుడా?”
“నీతల్లి సుముఖుడై ముముగ నున్నదా” అని

మిటి చనిపోయినప్పుడు పరామర్శ చేయుట కొకరోజు వెళ్ళితిని. తొట్టివానాకబిడ్డ కానినొచ్చింది. నెలదినముల తర్వాత మళ్ళి వెళ్ళినప్పుడు ఇద్దరు బిడ్డలను చూచితిని. "

"రెండవవాడు నా పెంపుడుతమ్మడు. "

"మాకందరకును గల్గిన ఆశ్చర్యమే యిది. ఈ రెండవ బిడ్డ యెక్కడనుండి వచ్చెనని అనేక లాశ్చర్యపడితి. "

"మాలమ్మ నేల అడుగలేదు. "

"అనేకసార్లడిగితిని ఆమె రహస్యములను దాచుటలో మిక్కిలి కేర్పరి. ఆపిల్లవాని సంగతి ఊహించుట కనుచు వచ్చెడిది. "ఆమెకుకొంచెము గర్వముండెడిది.

"ఆబిడ్డ యెవరో యెక్కడ లభించెనో విచారించి తెలుసుకొనలేదా. "

"విచారించితిని. యెవరికిని నిజసంగతి తెలియదయ్యె. ఇంకాలో కదో రహస్యముండి. తీర్చవలయును. నిష్కళంకమైన శ్రీకి జన్మించిన శిశువయినయెడల సుముఖ యింట నేలయుండవలెను? "

"అన్యూ. నీవుచెప్పినదంతా నిజము. ఆగుము. ఇంకొకటి తోచుచున్నది. ఈబిడ్డయేగొప్ప కుటుంబమునకో చెరియందుటనే శత్రువులు తమ కాటంకములేకుండ చేసికొనుట మాయించుటచియుండవచ్చును. "

"అవును. కాని అది సంభవమని తోచదు. గొప్పవారు ఈమమ్మకుని యెక్కుగుటనలభింపించును.

"మాయంటికి కొంతవారెవరయిన వచ్చి యుండగ చూచితివా? "

"లేదు. రాత్రి పగలు కాపలా యుండి తరచీ చించితిమి ఎవరును రాలేదు. ఒకనాడు మేల్కొంది చూచితిని. మీరుండెను. గృహము చురలుడు లేచెను. ముందు మార్గము కాదనిన

నా పెంపుడుతమ్మను ముఖమెచ్చటకొవ్వెపోయింది. మీరూ నా ఆమె లాభి కామున్నదా? "

"ఆ జ్ఞానముగ నేనున్నది. "

తమ భావనలను సమాచారమును కాళీచరణును నేకరించి తనబసవంపునకు మరలెను. ఎంత దీనినను మంత్రంబు యధికము తెలియవలెననినుకాహుడయెను. ఎన్నియో విధముల ప్రయత్నించెను. ఎన్నియో మాయో నాయునులను వచ్చెను కాని భాధము కానినొనలేదు. శశిభూషణుడు తన తల్లికి నిజముగ జన్మించలేదనుట నిశ్చయము తల్లికి భించునుచ్చిరముమాట యుబద్ధమని తేలివది. కనుక తన తల్లికి వలయు ధనమును యెవరో యిచ్చుచుండవలెను. వా శశిభూషణునకు మిక్కిలై యుండును. ఆ మిక్కిలైవ్వరో తాను కనిపెట్టిన యెడల తన తల్లి సంతోషించుటినే తాను కూడ ధనమును నేకరించి కుండతో సకల పాభాగ్యములను అనుభవించగలనని కాళీచరణుడు యున్నిభూషణుడను.

పద్మా! ఆమాయకురాలగు పద్మ సకల సాభాగ్యముల సమభవించుచు వసంత విలాసపు రానెయ్యె వర్ధిల్లుచున్న నీవు, నిన్ను వెన్నాడుచున్న సర్పమును గాంచ నైతిని. ఈమహా ప్రాప్తించుములో నీ రహస్యమును కనిపెట్టుటయే పరమావధిగ నెంచుకొని రాత్రిబవట్టు విద్రావి హరమణులు లేక పనికేయిచున్నారు. నిశ్చయపువి జాడలు కనిపెట్టనేవయితిని.

— పద్మనాథుని ప్రకరణము —

జ మం దారి నీ.

తన ప్రయత్న మంతయు వృథాయైనదని కాళీచరణుడు లేచెను. ముందు మార్గము కాదనిన

చుండెను. దినములు గడచిన కొలదిని పిచార మధికమగు చుండెను. చేతనున్న ద్రవ్యము ఖర్చగుచున్నది. కుండముఖమును తిరిగి చూచుట ట్టు. తానేదియో గొప్ప రహస్యమును భేదింప నున్నట్లును, కృతకృత్యుడైనంతనే తెలియపరచిననియు కుండతో ననెను. ఇచ్చి దామె నేమని చూడగలదు? అయినను తన హృదయేశ్వరిని గాంచక తప్పదయ్యెను. భిన్న వదనముతో నామె చెంత కేగెను.

కుండ:- కాశీనగరమునుండి నా కేమి తెచ్చితిరి. పచ్చిన పిమ్మట నేదియో సమాచారము తెలిపెదనంటిరే!

ఇచ్చుటకు కాళీచరణుని యొద్ద నేమిగతదు? చెప్పట కయిన నేమి సమాచార మున్నది? తానత్యంతముగ ప్రేమించు కుండ హృదయములో దాను బ్రధానస్థాన మధిష్ఠింప నెంచెనే! ఇచ్చి దామె యేమని యెంచును. గుంపె దానతో నున్న కుండకు నిరుత్సాహము జనించినది.

కుండ:- నీవదనము జూచినచో చేసిన ప్రాయత్నము లాభింపలేదని తోచుచున్నది.

కాళీ:- అవును. ఇంకను కొంత కాలముపట్టును.

కుండ:- మొదటినుండియు ననుమానించుచునే యుంటిని. అనలన్నియు నడియానలయినవి. అయినను ఈధనధాన్యముల నేనపేక్షించను. కాని వట్టివోగల్గుచు లనిననాకు తలనొప్పి. చేత కాని పనిచేయగలమని ఎందుకనుకొనవలెను.

కాళీ:- నేను వాగ్దానము చేసినదంతయు నెరవేర్చితిరగలను. కాని తొందరపడిన లాభము లేదు. నాప్రాయత్నము సఫలమైతిరును.

కుండ:- ఇప్పుడు కలిగిన లోటేమి?

కాళీ:- ఒకానొక మనుష్యుడు ఒక దారిని పోవుచుండె ననుకొనుము. పోవుచుండగా పోవు

చుండగా నొక పెద్ద పర్వత మడ్డువచ్చిన యెడల నేమిచేయవలయును?

కుండ:- వెనుదిరిగి మఱియొకమార్గము ననుసరించవలయును.

కాళీ:- ఇప్పుడు నేను చేయబోవునదియు సంతే. నేనొక రహస్యము నెఱుంగుదును. దాని నరయుటకే ఇంతవరకు పయత్నించితిని. ఆప్రాయత్నము వృథయైనది. ఈసారి ప్రాయత్నము లాభించితిరును.

కుండ:- అట్లనే కావచ్చును. కాని యేపనియందైనను మీకంత శ్రద్ధయున్నట్లు కన్పించదు.

కాళీ:- కాదు. కాదు. నేను గొప్ప జమీందారునై సుఖపడుటకు పుట్టితిమిగాని కష్టపడుటకు పుట్టలేదు.

కుండ:- మీరు జమీందారులైతే నేను జమీందారిణి నన్నమాట.

కాళీ:- అవును. పెద్ద భవనములో బంగారు తూగుటుయ్యెలలో నూగుచున్న నీచుట్టును సేవకులు కొల్వొండగా నెంత యానందముగ నుండును.

కుండ:- అవును. నాకును నట్టికొరికయేయున్నది. కాని యేమిప్రయోజనము.

కాళీ:- కుండా, తొందరపడనేల, కొంతకాల మొర్చికొనుము. అంతయు నీకే తెలియగలదు.

కుండ:- వట్టిమాటలతో ప్రయోజనమేమున్నది. మీరుపోయి భవనమును సంపాదించుకొని రెండు అంతవరకును నేను వేదియుందును.

కాళీ:- మాట తప్పిపోవునెడల?

కుండ:- మాటలేవ్వట పురుషుల లక్షణముకాని స్త్రీల లక్షణముకాదు.

కాళీచరణుడు మిక్కిభావములతో కుండను విడి తడువని మార్గాలో భవనమునకు గడంగెను.

అంధ ధారలతి

మ చి లీ ప ట్ట ణ ము .

అంపుటము :

డిశంబరు 1927

నంచిక ౯

ఆత్మ పరిశోధన .

చరిత్ర కవి కయద్దమునంటిది. ఆయద్దములో మానవుని భావ్యాస్వరూపము మాత్రమే పోలిబింబిపడు. అందు మానము ప్రయత్నించుచో మన మానసికశక్తి గోచరించును. మన శక్త్యాశక్తతలు పశుభృంశుగ వ్యక్తమగును 40 శతాబ్దములపాట విచ్ఛిన్నముగ ప్రపంచము నేలిన మన నాగరికత నేడు జీవచ్ఛవమువలె నుండుట గోచరించుచున్నది మనము బ్రతికే యున్నాముకాని సజీవత్వమెచటను కాన్పించదు. మన దౌర్బల్యమును మనము నేడు పారదోలి గలిగేయెడల మనసాభాగ్యము మనదేశసాభాగ్యము పెంపొందితీసు. మూఢాంధ్రదాయములను మూఢాచారములను విడనాడవలెను. కొన్ని సంవత్సరము లభివృద్ధి మోక్షంతకాలము మాంధ్యత ప్రకృతి లక్షణము. వేదకాలమునాటి చురుకుతనము శరీరదార్శ్నత నేడు లేదు.

ఆనాటి యాలోచలు అభిప్రాయము లాచంద్రార్కములై యున్నవి. భారతకాలమునాటి సజీవత్వము నాగరికతయొక్క యుత్కృష్టత యనన్య సామాన్యములై యున్నవి. బుద్ధయుగమున నాసియాఖండమునం దంతటను స్వేచ్ఛావాయువు లన్ని పథములందును వీచెను. చంద్రగుప్తుడు సైనికసహాయముచే దేశము నేకోన్మృఖమునకు దెచ్చెను. ఆశోకుని కీర్తిదిగంతములు దాటినది. ఆతని ప్రాపకమున బౌద్ధమతప్రచారము సిరియా ఈజిప్టు సీరిస్ యూపిరస్మున్నగు ప్రాంతముల బ్రాకినది. భారతిభూమి, చీనా జపాను బర్మా సెలోన్వారికి ఆధ్యాత్మిక నివాసముగ బరిగినది. గుప్త సామ్రాజ్యమునందలి విజ్ఞానము వర్ణనాతీతము. పర్వతములను పగులగొట్టితమకు గుహలను తమ దేవతల కాలయములను నిర్మించు కొన్న వారిశక్తిని నేటికి మనమత్యద్భుతముగ జూచుచున్నారము ఈకల్పనాశక్తి, యీశ్వరీ సామర్థ్యము నేడు నశించిపోయినది. పరిశుభ్రమైన జీవితము, ఆవేశముతో గూడిన యుత్సాహము, మనోనిశ్చయము నశించిపోయి స్వల్పకొరికల కాస్పదము చిక్కినది. దేశమంతయు బడలికచెందినది. తేలిక జీవితమున కెల్లప్పుడెనగు లాడుచున్నారు స్వేచ్ఛావిహారము లేక అజ్ఞానతిమరములో బడి దేశము కొట్టుకొనుచున్నది. ఇప్పుడిప్పుడు స్వేచ్ఛాత్పస్థ ప్రబలసాగినది. యువ

కుల సాధనవలననే దేశవిముక్తి కలుగగలదు ఈసాధనకు నిలయుములు విశ్వవిద్యాలయములు.

విశ్వవిద్యాలయములు.

భావములు ఆదర్శములు ప్రబలిసయ్యాప్రపంచమును నడుపవలసిన భారము విశ్వవిద్యాలయములది. హిందుదేశములో మతభేదములు ఆదర్శభేదములు పెచ్చుపెరిగిపోయినవి. ఆత్మ పరిశోధన విశాలవృద్ధయ సమన్వితముగు హేతువాదనలచే నీదురవస్థ తొలగిపోవలెను. ఈకెంటిని పెంపొందించునది విశ్వవిద్యాలయములే ఉత్తర హిందుస్థానములో మానసికసంచారము వక్రగతిని నడచుచున్నది. అందఱును తనకు దోసిల్లాగ్గవలెనని కోరుచున్నది. తన యుద్దేశ్యమును నెరవేర్చుకొనుటలో నదురుబెదురు లేక తిరుగుచున్నది. ఆవేశము కలిగినపుడు ద్వారాన్యమునకు దిగుచున్నది. అనేక మంది స్వేచ్ఛానిహారుల నొకే నన్నని రంధ్రములో సిమిడ్చ జూచునంతటి యవ్యక్తత మరియొక్కటి లేదు. ఇది నిరక్షుల లక్షణముకాని వేసకాదు మనస్సాత్మత్యము, ఆలోచనాస్వాతంత్ర్యము కావలసియున్నవి. వీనిని పెంపొందించుటయే విశ్వవిద్యాలయములయొక్క యాదర్శము. విశ్వవిద్యాలయము స్వేచ్ఛానిలయము. అభిప్రాయస్వాతంత్ర్యము నణగదొక్కదలచినవారు మత కల నలకు కారకులగుచున్నారు. ఇటువంటి దురవస్థ భారద్రోలుటకు ననుకట్టు విశ్వవిద్యాలయములే విశ్వవిద్యాలయములు. విజాతి సాభాగ్యమున కేవిశ్వవిద్యాలయ మేర్పడుచున్నదో అదితనజాతియొక్క పూర్వపువర్తిత

యెడ ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహించవలెను. భారత భూమి యిసుక పరకాదుగదా! అనేక శతాబ్దలనుండి వేళ్ళు గాఢముగ నాటుకొని ఆచంద్రార్కము గర్వింపగల యాన్నిత్యమును సంపాదించినదే! ప్రతిజాతికి ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ చరిత్రభూగోళశాస్త్రము లుండునే! గాలి దుమారములు ఎండవానలు సూర్య చంద్ర నక్షత్రాదులవల్లకాక, ప్రత్యేకమైన ఆదర్శావేశములతో భారతజాతి పెరుగుచున్నదే! మన నాగరికత, మనభాషలు, మన వేదాంత సారములు పెంపొందవలసియున్నవే! వీటికన్నిటికి మన విశ్వవిద్యాలయము లెంతవరకు బాధ్యత వహించియున్నవి యనునదియే ప్రశ్న. మన సాంప్రదాయములను మనయాచారవ్యవహారములను త్రొక్కిపెట్టి, యేహ్యముగ పఠింపించి, నూతనమైనయనుగుణ్యము కాని యాదర్శములను ప్రతిపాదించు నేటి విశ్వవిద్యాలయములు విశ్వవిద్యాలయములేనా? శాశ్వతము పరబ్రహ్మమేనని, మార్పు జీవితలక్షణమని బోధించు మన వేదాంత శాస్త్రమునకు నేటి విశ్వవిద్యాలయములలో తావు కలదా? నూతనభావములు నూతనరూపరత్నములు ప్రపంచమునంతను వ్యాపించుచుండగ, మనలను ముక్కులు మూసుకొని కూర్చుండమని మన విశ్వవిద్యాలయములు బోధించుచున్నపుడు మన మేమి చేయవలెను? భారత విజ్ఞాన చరిత్రలో మనము జూచునది భారత భూమెంత సుభువుగ నూతనపరికరముల కలవాటు పడగలుగునను విషయమే. పూర్వాచార సాంప్రదాయముల యెడ కొన్ని సందర్భములలో పట్టుదల మెండుగ నున్నను, నూతన యుగ లక్షణములను నిర్లక్ష్యముచేయు జాతి భారతజాతి కాదు. ఇటు

వంటి విజ్ఞానము మనవిశ్వ విద్యాలయము లెంత వరకు నొసంగుచున్నవి? యంతస్పృహలె, కేవలము పట్టభద్రులను తయారుచేసి, తినుటకు తిండి కట్టుటకు గుడ్డలేక మల మల మాడ్చుట యేనా, విశ్వ విద్యాలయముల లక్షణము? ఇందుకు విశ్వవిద్యాలయములను సంపూర్ణముగ మార్చివేయవలదా? ఇదియే ఆంధ్రవిశ్వ విద్యాలయముయొక్క పట్టభద్రులకు రాధాకృష్ణుడొసగిన యుపహాసాన సారాంశము.

ఆంధ్రుల బాధ్యత.

రాధాకృష్ణుని యుపహాసనము క్లుప్తముగ వివరించి యుంటిమి. భారత భూమియందేకాక పాశ్చాత్య దేశములందుకూడ ప్రఖ్యాతిని సంపాదించిన రాధాకృష్ణుడు తనయనన్య సామాన్యమైన యనుభవముతో నొసంగిన భావపూరితమైన యుపహాసనమునెల్ల రాంధ్రులు హృద్గతము చేసికొనవలసియున్నది. ఆంధ్రుల బాధ్యత యీనూతన విజ్ఞానమును పెంపొందించుటలో నెంతవరకు గలదను విషయములోగూడ రాధాకృష్ణుడు స్పష్టముగనే వివరించి యున్నాడు కేంద్రస్థానముకొరకు కార్యస్థానముకొరకు యెత్తు పైయెత్తు లెత్తుట యాంధ్రుల కర్తవ్యము కాదు. ఏవిధముగానో తూర్పు గోదావరివారి యనహసము ప్రబలి అనంతపురమునకు దావిచ్చి పగుల పరిహాసమునకాంధ్రులను బాల్చడచేసినది. ఇప్పటికైనను ఆంధ్రులు వ్యక్తి ద్వేషములను సంకుచితమైన ప్రాంతాభిమానమును చంపుకొని, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమును సంస్కరించి ఆంధ్రుల విజ్ఞానమునకు దోడ్పడవలసియున్నది. మహాత్మునిమందలింపుతదనంతరమువచ్చినరాధాకృష్ణుని

నుందలింపు ఆంధ్రుల కన్నులను తెరువవలెను. లేదా ఆంధ్రులు కార్యశూరులుకాని అవ్యక్తులై ఆంధ్రదేశము నధోతి? దెచ్చినవారగుదురు. అభిప్రాయవ్యాతృతము వ్యక్తిధర్మమైనప్పటికిని, సభుముకొరకు కొన్ని వ్యక్తిధర్మములను త్యాగము చేయకతప్పదు.

కాంగ్రెస్ ధర్మము

తుదకు బర్కెన్ హెడ్ ప్రభువు సంస్కరణముల కమిషనును పార్లమెంటుచే నగీకరింపజేసి కృతకృత్యుడైనాడు. జిన్నామాల వ్యాలవంటి మితవాద ప్రముఖుల సింహగర్జనములు కార్మిక నాయకులనే కడల్చునపుడు కాన్సర్వేటివు మంత్రి వర్గములో సంచలనము కలిగించుననట యతిశయోక్తిగాక మానదు. కమిషనును నియమించుటలోగల యంతరార్థమును బర్కెన్ హెడ్ ప్రభువు నిష్కవటముగను, గంభీరముగను విశదీకరించినాడు. హిందు ప్రాతినిధ్యమునకు బాధ్యత వహింపగల హిందు నిర్మాణమేది యను లేదని సగర్వముగ బల్కినాడు. దీనివలన బ్రిటిషురాజకీయ తంత్రీజ్ఞులు తమస్వలాభమునిమిత్త మేప్రకారముగ మతభేదములు క్షులకక్షులు పెంపొందించి యానందంతురో తెలియగలదు. కేవలము పార్లమెంటు మెంబర్లచే కమిషను సభ్యులుగ నియమించుటకు కారణమేకగ్రీవముగు నివేదికను తయారు చేయించుట యేయని బర్కెన్ హెడ్ ప్రభువు బహిరంగముగ చాటినాడు. అనగా బ్రిటిషు రాజకీయ వేత్తల హృదయములలో హిందూదేశమునకు బ్రసాదించ బడనున్న నిర్మాణ మిదివరకే నిశ్చయింపబడినదని మూహింపవలెను. లేనియెడల

నేక గ్రీవముగు నివేదికయొక్క యావశ్యకత గాన్పించుట లేదు. న రాజ్యాంగ నిర్మాణమునుసృష్టించవలసిన ధర్మము బాధ్యత మనదని వాదించుచున్నాము. మనవాదనను బ్రీటిషువారు వేవిధముల ఖండించుచు యీబహువంతును శ్వేతముఖులదేశముని చాటుచున్నారు. ఇట్లు చాటుచూ హిందుదేశమునందలి పజలలోగల పోరాటములను నూతనగా గొనుచున్నారని, కమిషను నియామకమును గురించి ప్రకటించిన పిట్టట హిందుదేశములో గలిగిన కలవరము అందోళన, బయల్పడలిన సింహగర్జనము ప్రతిజ్ఞా వాక్యములు తాత్కాలికములేగాని బ్రీటిషువారు భయపడవలసిన శాశ్వత చిహ్నములందు కాన్పించుటలేదని బర్క్ నేపెడ్ ప్రభువు ప్రభువుల సభలో ఘంటా పదముగ చాటియున్నాడు. మనదేశములోని మితవాదులు దేనికైనను లొంగిపోవుదురనే భయము మాకు కలదు. కాని బొంబాయిలో సర్, చిమన్లాల్ సెటల్ వాడ్ జన్నా గార్లును, అలహాబాదులో సర్, లెజ్ బహదూర్ సప్రూగారును, బహిష్కరణ వాదనను చాటుచున్నపుడు, బహిష్కరణ కార్యక్రమము సాంతముగ కొనసాగితున్నది మా యాశయము. అసహాయోద్యమము పట్ల నవతిత్తుల ప్రియము జూపిన పండిత మాలవ్యా నేడ వనరముగుచో వన్నుల నిరాకరణమునకుగూడ గడంగుదమని ప్రకటించినపుడు హిందుదేశమునకు సుదినములు వచ్చినవని తలంచవలెను. లేదా శాశ్వత బానిసత్వమును చాటుచు నవసానదశయందున్న వారి క్రొత్త వాక్యములుగనైనను పరిగణించవలెను. గత సంచికయందు బహిష్కరణమును గురించియు దాని యావశ్యకతను గురించియు చర్చించియుంటిమి.

ఈ సంగతి నంద ర్పముల నన్నిటి నాలోచించి బహిష్కార ప్రణాళిని కొనసాగించ వలసిన బాధ్యత మద్రాసు కాంగ్రెసుపై నున్నది.

స్వరాజ్యవిధానము.

ఇప్పుడు హిందుదేశ రాజ్యాంగ విధానమును నిర్ణయించుటకు సంస్కరణముల క మిషను యేర్పరచబడినది భారతీయులు తమ స్వరాజ్య విధానమును నిర్ణయించుకొనలేనివారి కేవలము ఆడంబరపగులు అనుపేక్షన స్థితుల చాల కాలమునుండి వ్యాప్తియందున్నది. వెనుక మితవాదుల యధ్వర్యములో కాంగ్రెసులీగ్ ప్రణాళి కను తయారుచేసిరి. కాని దాని వంక కన్నెత్తి చూచిన యాంగ్లేయుడు లేకపోయెను. నేడు స్వాతంత్ర్యాభిప్రాయములు స్వేచ్ఛధమాలు విపరీతముగ మాపోయినవి. ఆర్యజులలో బ్రీటిషు సామ్రాజ్యమునా దొక భాగమునుండినుటకు హిందుదేశము నమ్మకించినది. కటికి హిందుదేశము బ్రీటిషువారి సంకుచిత స్వప్నిని పురస్కరించుకొని సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము నభిలషించుచున్నది. కాని యాదినానాలలో మనము కొరియున్న సంస్కరణములు స్వేచ్ఛ యయినవి బ్రీటిషు అధికారులు చాటి చాటించినపుడు నేకు మనము తయారుచేయుచున్న స్వరాజ్య విధానమును వారంగీరీతిగా యును నంది యము పొడమక మానము. మనము చేయు ప్రయత్నములు మన తృప్తికేగాని యితరుల యొప్పుదలకొరకు కాదని యెల్లరకును తెలిసిన విషయమే మన మిపుడు స్వరాజ్య విధానము నొక దానిని తయారుచేసి మన స్వప్నియందును కొని తత్సంపాదనకై రాత్రింబవళ్ళు కృషి నలువ

వలసియున్నది. ఈ సందర్భములో అనిబిసెంటు గారి జ్యోతిషమున తయారుబడిన (కామ స్వల్ప అంశము బిల్లు) ను గురించి చర్చించుట ఉచితవర్ధము కానేరదు. ఈ బిల్లు యొక్క పుట్టుకను గురించిగాని వ్యాప్తినిగుంచి గాని ప్రస్తావించక యుండలి పాఠకులను చర్చించుటకు బూర్వమునేక మనసియులు యీ బిల్లును దీవించియుండిరని మాత్రము నుడువుచున్నము 1925 వ సంవత్సరము సెప్టెంబరులో లెజిస్లేటివు అసెంబ్లీలో నన్నివక్షముల వారామోదించిన నేషనల్ డిక్షనరీలో ముఖ్యాంశము లిందు కన్పట్టుచున్నవి. నామాజ్యమునందలి ఇతరదేశములతో ఇండియా సమాసస్థితి యందుంచబడి వాటితోపాటు హక్తు శాధ్యతలను వహించవలెనను విషయ మాసింపదగినదే యును ననుదీంతో సంస్కృతిచెందుటయూ లేక సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును కోరుటయూ యనునది బ్రిటిషు రాజకీయ వేత్తల వైఖరిపై నాధారపడి యుండును. వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యము మనస్సాక్షి స్వాతంత్ర్యము మతస్వాతంత్ర్యము ప్రజల క్షేమము నకును నీతికిని భంగము కలుగ నంతవరకు సమ కూర్చబడ వలెను ముగ్ధా స్వాతంత్ర్యము కూడ యవసరము. జాతి మత విభేదములు తొలగిపోవలెను. సివిల్ కార్యనిర్వాహక శాఖలు విడిపోవలెను. సైనిక ఖర్చును తగ్గించి వేయవలెను. శాసన సభలలో నామోదించబడు తీర్మానముల సభికార వర్గమువారు కఠిన శిరసావహించవలెను. శాసన సభలలో భారతీయులధిక సంఖ్యాకులుగ నుండవలెను. లా అందు ఆర్థిక శాఖలు గవర్నరులకు సంపూర్ణముగ వదిలివేలినను తక్కిన విషయములలో గవర్నరులకుగాని వైస్రాయికిగాని రద్దు

చేయు సభికార ముండకూడదు. నియోజకపు వర్గమును పెంచినప్పుడు రాష్ట్రములలోగాని జిల్లాలలోగాని రెండవ సభ (సెకండు ఛేంబరు) చునవగమై నెలకొల్పవలసి వచ్చినపుడు వాటి యందుకూడ ప్రజాప్రతినిధు లధికసంఖ్యాకులుగ నుండివలెను. రాష్ట్రములన్నియు భాషా సాంప్రదాయమునుబట్టి విడిపోవలెను. హిందు దేశపు రాజ్యాంగము పై నిర్ణయములకు లోబడియుండు అంతరంగము స్వల్ప సంఖ్యాకులుగ నున్న మతములవారికిని ఆంగ్లో ఇండియనులకును క్రైస్తవులకును వారివారి క్షేమము స్వాతంత్ర్యములవల్ల హిందూ దేశము బాధ్యత వహించగలదు.

అగ్రరన్యాయము.

చిన్నవూరు లక్ష్మీనరసింహమూర్తిగారు పంపిన యిగాకింది సమస్యను ప్రకటించుచున్నాము. పాఠకులు సమస్య పరిష్కారమును తెలుపుదురనుక.

- 3 + 7 + 9 = ఒక నది.
 - 1 + 2 + 3 = అస్త్రము.
 - 9 + 2 + 3 = చిచ్చుపెట్టు.
 - 8 + 4 = సంతోష పూర్వముగా నిచ్చు ధనము.
 - 9 + 11 = సప్తనముద్రములతో నొకటి.
 - 10 = భూమి
 - 5 + 6 = పెంపుడు పిట్ట
 - 12 + 13 + 14 + 15 = దైవసమానుడు.
 - 3 + 1 = అంజలి.
 - 12 + 8 = సర్వనామము.
- ఈమహాపురుషు డెవ్వరు?

నాలుక తుగ్గివస్తే; నొకనాడయిన జెని కింపు గొల్పు కా
వ్యాళపనం బొనర్చు తలపాకుర మెత్తదు; వ్రాయబూనినం
జేలిక కాలిగుట్టుపుగతీ మరపించెడు భావమిప్పుడ
జే! లివనచ్చి ముందడుగు పెట్టదు చాకలియెల్లి బేసి నాకా॥

1

రమణీయంబగు నాట్యరంగము నటరాజ్యంబుగా మాటి యు
దము నానందముఁ గూర్చు, బండిరి హతాదగ్గఁబుగాఁ జూడి ని
ష్క్రమాద్యారముఁ గాంచలేక పొగలో గగ్గోలుగాఁ బర్చు పి
చ్చిమనుష్యులగతి భావముల్ దిరుగు నాచిత్తంబునకా మొత్తమే॥

2

ఇదివఱకెన్నఁడైన నుడయించిన యంతనె భావపంక్తులకా
బమండని వంపుచుంటిని బ్రపంచపునాతకు; నిష్కడన్న నా
చిద గొడ కాటుచీకటులఁ జీకగు నాశ్రయ లుబ్ధభావముల్
మెడలవు నీగుఁటెండలఁ; దమిస్త్రమె స్వర్గము భుక్తిసారథా॥

3

కలమును కాగితంబు తణకావడ! గుడ్బయి రామరెడ్డి! నీ
పలుకులు వీనులార విని వత్సరముల్ ననె; వంత చెల్లె! చి
త్తెలుక విధాన దాగికొని యేమొనరించెదవోయి యంచు నకా
బలుమఱు హెచ్చరించు హితవ్యుల కేమని విన్నవించెదకా॥

4

కలకల ముగ్ధమంజుల వికస్వర సుష్వర గీతకాగతికా
దొలఁకు కవిత్వనిర్మలము నూత్న పథంబులఁ ద్రొక్కుఁగాని, శీ
తల హిమరాశి పేరి జలధారలు నిర్గతిమాని గడ్డలై
యలమటవేలియుండుఁ దరుణార్క క రాంకుర హాసరోచికా॥

5

కమనీయంబగు వింతవస్తువులతోఁ గాంతిల్లు నాగేహరా
జముమధ్యకా వెలుకొందు దివ్యగన్నవై నర్వంబు పెండీకటికా
సమసెకా; జేనికఁ గొన్నినా శ్లాఘిపూజాసేవకుం బాలనం
చు నుదించోచెడి; దీపమెచ్చడచటకా శోభిల్లునో కృమ్యులకా॥

6

పలుకగు కెంపు గాల పదిపాటి నగండగు నానవంబు నా
చులు పొరలంగ నిఁపి నరసుల్ చవిచూడగఁ బాసకాలలో

నిలువుడుఁ గాచపాత్రికల; నేడయ్యె! యన్నియు బొప్పవారిమీ
దులఁ బరిపూర్ణమై రుచికిదూరమునై వెతగూర్చ జేరికన్

7

కవఁగ మనోహరంబులగు కల్యకు సంధ్యకుమధ్య బొల్పు మో
హన భవనంబు నాదుహృదయా ర్తి మలీహన సర్వవర్జిత
బెనమటు పూసిపూసి కడు వెక్కనఁజూం బొనఁపఁగోర; నన్
బెనఁగొని పిప్పినేయు పరివేదనతోఁ బనియే మొకళ్ళకున్

8

శిరము నిశీథితారకల శీతలకాంతి సుఖంబుఁగోరి యం
బర చరవాసనన్ మరలఁ బైకెగనిక్కునుగానిఁ పాదమల్
మరగొని కర్దమ హృదనిమగ్నములౌట వృధాప్రయత్న ము
ష్కరతఁ గలంచుదున్ మకరసంభృత మత్తకలంబకంబునాన్

9

గడఁచెను మూడువర్షములు కాంతవియోగము సంభవించి; యా
పిడుగు కడింది తాఁకులకు బీటలువ్రేయ్యలు వాటిసట్టి నా
యెడదను బూర్వరూపమున నేరిచి కూరుచు పుంత్రికత్తె యె
ప్పుడు పాడకట్టునో యమృతపూర్ణ కళోజ్వల పాత్రిహస్తయై

10

రూపములేని సంస్కృతికి రూఢిగ నల్లుకొనంగలేక చా
దావుగఁ బ్రేమవల్లి కృతతంగని దగ్గఱనున్న కొమ్మనే
ప్రావుగఁ జేసికోడలఁచి ప్రాకెడినార! గతానుభూతముతో
తీపులెయ్యున్ మానవహృదిన్ సతతంబును బఁచినేయునా?

11

భావము మాఱినంతనె ప్రపంచము మాఱును; బూర్వమట్లు సం
ధ్యావివిధాభ్రవర్ణముల తట్టుకుఁ బోవను బుద్ధి; కోకిలా
రావము లింపునింపవు; నిరర్థకదాస్యములయ్యె యామిసి
సేవలు; రమ్యమాఁ బ్రకృతి ఛీ యనిపించు విరక్తి పెంపునాన్

12

తే॥ గీ॥ ఇట్టి మంటల నింకెట్లు లించుకైన
నపుడు వెన్నెల కవితమనంగ నేర్పు ?
నదియుఁ గాలావధింగాంచి యుగనని
దాని చిత్తిపైన నిర్మింతుఁ దాజమహలు ॥

13

1

ఆర్యజాతి.

భారతీయులందరిచేసిన సనాతనముగ నాటంపబడుచున్న వ్యాసమహర్షి చరిత్రము అత్యద్భుతమైనది. ఆయన పలు జన్మములలో లోక కల్యాణార్థమై గురువీతమును అలంకరించి చేసిన సేవారాధనయు అపారము. మానవ చరిత్రమున పలుయుగములలో కలుగుచుండిన పరిణామమును పరిశీలనదృష్టితో తిలకించినయెడల వ్యాసమహర్షి ఏయేరీతిని తన సర్వస్వమును లోకుల సద్భవమునకు సమర్పించి కృతార్థుడైనదియు చక్కగా తెలిసికొనవచ్చును.

ఆర్యజాతి మధ్వాసియా ప్రాంతములలో కలసిల్లుచు ఆర్యసభ్యతను లోకమునంతటను వ్యాపింపజేయుటకు నిరంతరము ప్రయత్నముల బలుపుచుండెను. గ్రీకులను కాఖ భారతభూమిని ప్రవేశించి క్రమేణ అచ్చటి స్పృదేశీయులను జయించి ఆర్య సంఘములను అన్ని ప్రాంతములలో నెలకొల్పుచుండెను. తరువాత కొంతకాలమునకు ఆర్యుల జన్మస్థానమునుండి రెండవకాఖ బయలుదేరి నేడు మలయు పేర్కొనుచున్న మెసపొటోమియా, అరేబియా ప్రాంతములను దాటి, యూజిప్టు దేశమునందు ప్రవేశించినది అప్పటికే ప్రపంచమున నాకాలమున ప్రఖ్యాతిగాంచిన అట్లాంటిస్ ఖండము సముద్రముపాలై యుండెను. శ్రీశయమునుండి తప్పించుకొని బయటపడిన ప్రజాకాటి నేడు మనము సిలుచుచున్న మిడిటరేనియను సముద్రపు తీరదక్షిణ తీరములలో నివాసము లేర్పరుచుకొని కవితమున గడపుకొనుచుండిరి. ఆర్యసభ్యతను ఆచారము కేయుటకు వచ్చిన మన సోదరులు యాజాతులతో కలసిపెరిగి నివసించుచు వారిలో తమ నాగరికతా లక్షణములను ప్రచారముచేసి యూజిప్టుదేశము నంతటను ఆర్యసభ్యతను నెలకొల్పిరి. అంతటితో నూరకొనలేదు. సముద్రతీర ప్రాంతముల కాలినడకను ఆఫ్రికాఖండమునందలి దక్షిణప్రాంతమువరకు వెడలి అచ్చటను తమ జయ పతాకమునుసాటి కీర్తిగాంచిరి. ఆర్యుల యీ విజయయాత్రనుగురించియు తానివలన ఆఫ్రికాఖండమున అందు ముఖ్యముగా ఈజిప్టు దేశమునను ఆర్యసభ్యత యేయేరీతి విస్తరిల్లి ఆప్రాంతమున వాతాందరికిని ఏయేరీతిని జ్ఞాన తేజమును ప్రసాదించినదియు శ్రీశ్రీక వ్యాసములలో ముందు ముందు చర్చించగలను.

ఆర్యజాతి అంతటితో తృప్తిపడలేదు. మూడవకాఖను పర్షియా ప్రాంతమునకు ఆర్యధర్మనాకను నడపుటకు పంపెను. ఈసోదరులు నైతము తమ పూర్వులవలె తమ సేవారాధననునందు నిరంతరముపట్టుపట్టి అచ్చటి ఆసార్య జాతులగు నెమిటికు తెగలను జయించి, చారిత్రముప్రసిద్ధమగు పారిసిక వాగిరీ లక్ష్మిని ఆత్యంత వైభవముతో సంస్థాపించి తమ జాతిపేరును నిలుపుకొని కీర్తిగాంచిరి. నాలుగవకాఖ కాకసి యను పర్వతములమీదుగా దక్షిణ ప్రాంతమునకు బయలుదేరి వచ్చి నేడు మలయు పేర్కొనుచున్న జార్జియా రాష్ట్రమున కొంతకాలము నివసించి అచ్చటి రాష్ట్రీయులలో ఆర్యసభ్యతను పెంపొందించి పిమ్మట పడమటిదిక్కుగా ప్రయాణముచేసి గ్రీసుదేశమునకు వచ్చి అచ్చట ప్రజలతరమగు లాటిను సభ్యతను సంస్థాపించి యూరోపు ఖండము నంతటిని ఆ మహాసభ్యతచే పావనముచేసెను.

వ్యాస భగవానుడు ఆర్యజాతి సంకల్పించుకొనిన యీ విజయయాత్రలలో బాల్కాని నూతన జాతీయులకు ఆర్య ధర్మములను బోధించుటకు యెన్నియోసార్లు అవకాశముచెసినను సంగీతములన్నియు నుడువుచున్నవి. వేదవ్యాసులను పేర హిందూ సంఘమున జనించి హిందూధర్మ తత్వము నిరంతరము విలసిల్లుటకు నూత్యుని చిహ్నముగా గైకొని కావలసిన పునాదులన్నియు వేసియేటండిరి. పాశ్చాత్య ఖండములలో తెహతి అను నుద్రసిద్ధ నానుషస జనించి తేజయ్యను చిహ్నముగా గైకొని ఈజిప్టు ధర్మచక్రమును చక్కగా నడపుటకు మూలకర్తయై, పారిసిక దేశమున జరాతుప్తప్రవక్తగ జనించి అగ్నిని తమ ధర్మ మతచిహ్నముగా నవలంబించెను.

గ్రీకు దేశమున ఆర్యులను మహానీయునిగ గురించి తమ గానామృతముద్వారా పాశ్చాత్య ఖండము నంతటను తమ దివ్యసందేశమును చాటిరి.

వేదములు.

అన్ని ప్రాంతములలోను వీరు చాటిన ధర్మపథకుం తయు నొకటే. ఇదియే వారపూర్వులునైతము అన్నికల్పములలోను ప్రకటించియుండిరి. ఇదియే మనము అత్యంత భక్తిశ్రద్ధలతో తూజించుచున్న వేదము. వేదము నిత్యము, వానికి ఆద్యంతములులేవు. కాలచక్రము తిరుగుచు లోక

రంగమున నెట్టి మార్పులు సలుపుచున్నను, ఈ సనాతన ధర్మమునకు నాశములేదు, ప్రపంచమానులకు గావలసిన జ్ఞానామృతమంతయు యీ ఆవ్యధర్మమున గలదు ప్రజలు ఆజ్ఞానాంధకారమువలన యీ దివ్యామృతమును గ్రోలుట కశక్తులై లోకయాత్రను గడపుచుందురు మన మశక్తుల మయినను ఆజ్ఞానాంధకారమున మునిగి తేలుచున్నను లోక ధర్మము నడచి తీరవలయును. దానికొరకు గాను లోకోద్ధారకులు ఆయా యుగములలో జనించుచు యీ అమృత సరమునుండి కొంత దివ్యమధువును తీసి ప్రజాకోటికిచ్చుచు లోకమును పాపనము చేయుచుందురు. ఒక జగద్గురువు వచ్చి సనాతన ధర్మమును పునరుద్ధరణచేసి బోధించిన తదనంతరము ఇంతకంటె గొప్పకార్యమునకు బోవునపుడు తమ ఆచార్యస్థానమును తమ తరువాతవచ్చు ఆచార్యున కిచ్చి పోవుచుందుమని దివ్యజ్ఞాన గ్రంథము లన్నియు నుడువుచున్నవి. అంతయేకాదు ఈశ్వరస్పృష్టిలో ఒక్కొక్కప్పుడు తన నిర్ణీతకార్యమును నెరవేర్చిన తదనంతరము ఆకల్పాధిపతియగు మహాదేవుడు ఈ వేదధర్మము ప్రపంచ సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మవశము చేయుననియు, మరల బ్రహ్మ దానిని నూతనకల్పమును సృష్టించినతదనంతరము ఆకల్పాధిపతితాతయై జేయుననియు మన పురాణములన్నయు ప్రస్తావించుచు వేదధర్మతత్వ మిరీతిని కొద్దికొద్దిగ ఆయా కల్పములలోని మన్వంతరములలో నివసించుచు జీవకోటికి ప్రస్తావించబడుచున్నదనియు చాటుచున్నవి.

వేద వ్యాసుడు.

ఈధర్మ కైంకర్యమును నెరవేర్చుటకుగాను మనలో నవతరించిన వ్యాసుని వేదవ్యాసులని మనము కేర్పొనుచున్నాము. వ్యాసమనగా విభజించుట. ఆయాకాలముల వారి కనుగుణ్యముగా వేదమును విభజించి లోకులకు ప్రసాదించుచున్నందుననే వీరిని మనము వేదవ్యాసులని పిలుచుచు పూజించుచున్నాము.

మనమున్న యీజాతి యీ కల్పమున అయిదవది. ఈజాతి తన ధర్మతత్వమును ఆయాప్రాంతముల ప్రజలకు గరపి తగినవారిని ఆర్యులుగా చేసి యుద్ధరించుటకుగాను ఏయేరీతిని యంతకుముందు నాలుగుయుగకాలము తనలో నుండి నేరి నానాదేశములకు బంపినదియు ప్రారంభమున నుడివియుంటినిగా! మనజాతి మతము “వేదాంతము.” ఇదియే యీకల్పపు ప్రపంచమతము. ఈవేదాంతసాగరము నుండియే వేదవ్యాసుడు జ్ఞానోదయమును దీసి యిచ్చి మానవకోటిని తన్మతత్వము చేయుటకు నాలుగు కాలములలోను ఆయా కాలములలో నవతరించిగనియు నేను మొదటనే ప్రస్తావించియుంటిని.

2

ప్రాచీనా ర్య సభ్యత.

ఈఅర్యజాతి నాలుగుకాలములలో శ్వేష్టస్థానము వహించినది భారతజాతి. భారతజాతియే ఈఆర్యధర్మమును నానాదేశములవారికిని చాటి ప్రపంచకాంతికి అన్నిరీతుల దోడ్పడుటకు యె తయో బాధ్యతను వహించియున్నది, అందువలననే భారతజాతి పూర్వకాలమువలె నేడును లోకాచార్య స్థానమును వహించి చింతింపియై నర్హునియున్నది.

వ్యాసులవారే మహాభారతకర్తలని యెన్నియోగాధలు మనదేశమున గలవు. నేడు ప్రచారములోనున్న మహాభారతము ఒక్కనాడు వ్రాయబడక అద్విగ్రంథము కొద్ది దయినను పలుకర్తలు దానిని పెంచి తమ గురుదేవులపట్ల తమకుగల పూజ్యభావమున తమ నామముల నందుచేర్చిక వ్యాసులవారినే కృతికర్తవ్వగౌరవము నిచ్చి యెంతయో పెద్ద సంపుటముగా చేసియున్నారు. వీరిని నేటికాలపు ఇతిహాసకులందరూ నొప్పుకొనుటకు యెన్నియో ప్రబల ప్రమాణము లున్నవని అందరికిని తెలియునుగా! ఈపద్ధతిననుసరించియే మన పురాణములన్నియు పెంచి పెద్దపెద్ద గ్రంథములుగా జేయబడిన సంగతియు నేడు అందరూ నొప్పుకొనుచున్నారుగా!.

ఈమహానీయునిగురించి పురాణములలో సగ్రస్థానమును వహించిన విష్ణుపురాణమున నేరీతిని ప్రస్తావించబడినదో చూచెదము!

“ఇరుపదియైమిదవ ద్వాపరయుగమున నాకుమారుడగు వ్యాసుడు వేదమునందలి నాలుగువర్గములను నాలుగు భాగములుగా విభజించెను. వేదవ్యాసు డేరీతిని యేవిధముగా వేదములను విభజించెనో అదేరీతిని నేనును అతనికి పూర్వమువచ్చిన వ్యాసులును వేదమును భాగించియుండిరి. ఆయన విభజించిన భాగముల సారమతయో నొక్కటే అవి నాలుగు యుగములవారి యుపయోగముకు నాలుగు భాగములుగా పంచిపెట్టబడినవి.”

ఈవాక్యములనుబట్టి చూచినయెడల వ్యాసుడు అను నామము సనాతన ధర్మమును ప్రవచించుటకు అవతరించు జగద్గురువుల కీయబడిన పర్యాయపదమని మనము తెలిసికొనవచ్చును.

మహాభారతము.

ఇక మహాభారతమున వీరినిగూర్చి యేర్పరిచిపెట్టావించబడియున్నదో కొంతవరకు పరిశీలించెదము. ఆదిపర్వమున వ్యాసులవాచేరితిని భారతరచనకు పూనుకొనెనో, నూచించుచు యీరితిని వ్రాయబడియున్నది.

“వ్యాసుడు భారతమును ఉపాఖ్యానములను మినహాయించి ప్రప్రథమమున 24 వేల శ్లోకములలో రచించెను. దీనినే పండితులు భారతమని పేర్కొందురు. తదనంతరము సమస్తపర్వములుగల యీగొప్పవర్ణన యుపోద్ఘాతముగ నూటయేబది శ్లోకములతో నొక అధ్యాయమును రచించెను. వ్యాసుడు దీనిని మొదటి పద పుత్రుడగు కురునికే వ్రాసివెచ్చెను. పిదప అనురాధులయిన శిష్యుల కిరవలకు నానమర్పించు దీనినిజెప్పెను. అతి దురుపదిలక్షల శ్లోకములుగల మరయొక సంపితగాను దీనిని రచించెను అందు ముప్పదిలక్షలు దేవతాకమందు నెలకొన్నవి. పది యేనులక్షల గ్రంథము పితృలోకమందును, పదునాలుగు లక్షలుగల గ్రంథము గంధర్వ లోకమందును ప్రచారములో నున్నవి. ఒక లక్షశ్లోకములుగల గ్రంథముమాత్రము మానవలోకమునందు వ్యాప్తిలో నున్నది.”

వ్యాసులవారు ఆర్యుల సాంప్రదాయమునకు పేదముల నెప్పుడు విభజించిరి. ఎచ్చట నివసించియుండిరి? ఆకాలమున ఆయన జీవితమును గురించి మనకిమి తెలియును? అను ప్రశ్నలు పాఠకులకు స్ఫురించకమానవు. ఇందులను గురించి కొంతవరకు యిచ్చట తెలిసికొందము.

ఆర్యులు మొట్టమొదట గోవీ సమద్రతీరముననున్న ప్రాంతమున నివసించుచుండిరి. తరువాత అనేక వేల సంవత్సరములకు వారు భారతదేశమునకు వచ్చిరి వారు మన దేశమున ప్రవేశించునప్పటికి వారు నాగరికతలూ అత్యున్నత స్థానమును వహించి ప్రపంచమంతటను యొత్తయు కీర్తికాంచియుండిరి. నేటి భూగోళ ప్రదేశములకును అప్పటివానికిని యెంతయో తారతమ్యము గలదు. నేడు మనము పేర్కొనుచున్న గోవీ యెడని ఆకాలమున మహాసముద్ర ప్రదేశము. సముద్రతీర మంతటను సుప్రసిద్ధములగు నగరరాజము లనేకములు విలసిల్లుచుండెను. నగర పార్వములలో సస్యశ్యామలములగు ఆరామక్షేత్రములు విరాజిల్లుచు; కన్నులపండువుగ నుండెను. అచ్చట నివసించు ప్రజా సమదాయముయొక్క ఆనందమును వర్ణింప తగియుగాదు. అంతయు భూతలస్వర్గమనిన అందలి పరిస్థితులు పాఠకులకు చక్కగా నూహ్యములు గాగలవు. ఈ మహాసామ్రాజ్యమున కీ॥ పూ॥ 60,000

కీర్తము ఆర్యజాతి సుప్రసిద్ధ నాగరికత లక్షణములతో ప్రకాశించుచుండెను. ఈజాతికి 78,000 సంవత్సరములవలె వారు. కీ॥ పూ॥ సుమారు 78,000 సంవత్సరములు అట్లాంటికు మహాఖండమున గొప్ప జలప్రళయము వచ్చించి ఆఖండరాజము నీశ్వరాలగుచుండగా అట్లాంటికు జాతిలో భవిష్యత్ నాగరికతకు సమాకారులుగ నుండగల తమజాతికి తగిన వారలని వైవత్వత మనువులవారు. శిలించినవారిని రక్షించి, ఉత్తరసముద్రతీరమునకు తీసికొనివచ్చి కొంత కాలము కాపాడిరి తదనంతరము గోవీ సమద్రతీర ప్రాంతమున నున్న గొప్ప లోతుబుద్ధులకు దెచ్చిరి. ఇచ్చట తగిన వసతులను నిర్మించి వారి భుజనమునకు మనువులవా రెంతయో ప్రయత్నములు గలుపుచుండిరి ఇతలో ప్రపంచక్షిప్త పరిస్థితులన్నియు నిరసపోవుచుండెను. ప్రళయబాధలనుండి మానవజాతి తేరుకొనెను. అప్పుడు మననాయకుడు లోయలలో నిలచియు కాలము గడపుచున్న మన పోదరులకు గోవిందమును దక్షిణతీరమునకు దెచ్చిరి. ఈతటాకము, అతి పుణ్యప్రదమైనది. దీనికుత్తరతీరమున మన ప్రాచీన గ్రంథములు పేర్కొనబడిన శ్వేతద్వీపము విరాజిల్లుచుండెను. లోక పాఠకుల కీమహాక్షేత్రమే ఆశ్రమ స్థానము. ఇచ్చటనే నేటికిని మన ధర్మ పరిపాలకులు నివసించుచు, లోకకల్యాణమునకు నిరంతరము సేవజేయుచు, సకలలోకములను ధన్యాత్ములుగ జేయుచున్నారు ఇట్టి పవిత్రతనముగ ఆశ్రమ సమీపముననే మనువులవారు తమ నూతన నాగరికతను నిర్మించుటకు పూనుకొనిరి. అది ప్రారంభమున గోవీసరోవరతీర ప్రాంతములలో విలసిల్లుచుండినను క్రమేణ ప్రజల సంఖ్య వృద్ధియగుచు నివాసార్థమై యితర ప్రదేశముల నాక్రమించుకొనుచు తమ నాగరికతా లక్షణములనైత మచ్చట వ్యాపింపజేయుచుండిరి. ఇట్టి ప్రదేశములలో ప్రత్యేకముగా పేర్కొనదగినవి చీనా, బర్మా, మలయ, ఆస్ట్రేలియా ప్రాంతములు. ఈదేశములు నేడు అన్యజాతులచే నిండియున్నను, అచ్చట ఆదిమజాతులయారారవ్యవహారములను కొంత దూరదృష్టితో పరిశీలించియెడల వానిలో ఆర్య నాగరికతా లక్షణముల నతి సులభముగా కనుగొనవచ్చును.

వారధి నగరము.

ఇక ఆర్య మహారాజ్యమునకు శిరోభూమియైన రాజనగరమును గురించి కొంతవరకు కనుగొందము. అనగరము

అజాతి సభ్యతకు తగినట్టి మహాపురము, మనువుత్రులు, ప్రప్రథమమున నివాస మేర్పరుచుకొనిన భూస్వామియగు నీపురవరమును నిర్మించిరి. శ్వేతద్వీపమునే పట్టణము నుండి చూడవచ్చును. ఇచ్చటినుండి తటాకముమీదుగా అద్వీపమునకు శిశువులకు గాను గొప్పవంతెన కట్టబడియుండెను. పట్టణముపేరు మనోవర యని మను ప్రభువ్యూహి గౌరవార్థముగా పెట్టబడినను, అవతతెన పనితనమునకు అందరును మెచ్చుకొనుచు వారభిగౌరవనియే పిలుచుచుండిరి. నగరమునంతను నిర్మించుటకు అనేకవేల సంవత్సరములు పట్టెనని తెలియుచున్నది. ఇందునుబట్టి పాఠకులు నగర వైచిత్ర్యమును చక్కగా నూహించుకొనవచ్చును. నగరమునుండి శ్వేతద్వీపమునకు రాకపోకల సౌకర్యములకుగాను చక్కని బాటలు నిర్మింపబడెను. సముద్రతీర ముననే చిన్నిచిన్ని కొండల కేకములు గలవు. అచ్చటి నుండి నగరమునకిది పోవు రోడ్డు ఏటవాలున క్రిందకు వచ్చును. అప్పుడుండి 20 మైళ్ళు నడచినయెడల మరల కొండల శంక్తులు గాంచవచ్చును. రాజబాట లన్నియు విశాలము లయ్యెను. శ్వేతద్వీపమునందలి దేవాలయ శిఖరముల నీ వీధులనుండి చక్కగా చూడవచ్చును. అంతిమరకు పోనేల! అహోరాత్రీయలు నగరవాసుల జీవితమున నూతనోత్సాహము కలుగజేయునట్టివి యీదేవాలయములేయని చెప్పుచున్న ద్వీపమునైతము వున్నతప్రదేశమున గలదు. అర్హభాగమున యెత్తయిన ప్రాంతము గలదు. దానికి శిశువులు గొప్ప దేవాలయములు, అన్నియు స్ఫటిక నిర్మితములు. బంగారునుపుములు. మధ్య ప్రదేశ

మున వీనికన్నను చాల గొప్పదగు దేవాలయము గలదు. దీని శిల్పచాతుర్యము వర్ణనాతీతము. దేవాలయవరణమున లెక్కలేని గోపురములు. తోరణములు మధ్య భాగమున నైతమొక గొప్ప గుండ్రనిగోపురముతో కట్టబడిన చక్కని మందిరము గలదు. ఇదియే ఆదేవాలయమునకు గర్భగుడి యని చెప్పవచ్చును. జాతీయ మహోత్సవములలో ముఖ్యమైన వానికి సనత్కుమారాదులు యీ మందిరమున కత్తుడవుడు ప్రత్యేకముగా విచ్చేయుట ఆచారముగనుండెడిది. దూరమునుండి యీదేవాలయములను చూచిన ఆ గోభీ సరోవర మధ్యమున గొప్ప గోపురమేదయిన కట్టబడి యున్నదాయని చూపరులు భ్రమపడకమానరు. అర్హజాతి సాంప్రదాయములకు పుబంధించిన విషయము లన్నియు నీ దేవాలయముల వెలుపలి భాగములందును, లోపలను చక్కగా చెక్కబడి యుండెను. మధ్యనున్న ముఖ్యమగు దేవాలయమునుండి దారిగల ఒక చిన్నిమందిరము ప్రత్యేకముగా నిర్మించబడి యుండెను. ఇందు బోధనలు చేయబడుచున్నటుల కనబడును. ఆగది నిండుగ పుష్టి రహస్యమును తెలుపు సర్వవిషయములు సాధకులయొపయోగార్థమై నిపుణులగు శిల్పులచే చిత్రింపబడి యెంతయో కన్నుల పండువుగ నుండెను. ఆమర్మవిషయములు సాధకులకు చక్కగ నర్థమగుటకు కావలసిన సాధనోపాయములు పయితము అందు నూచింపడియుండెను. వానిని చూచిన ప్రపంచమున వీనికన్నను నిశ్చయముగా నిచ్చటబోధింపబడిన రహస్యములు సూర్యబ్రహ్మాండములో లేవని చెప్పవచ్చును.

ప్రేమగానము.

జలదవటలంబు గగ్గిల్లున నమయమందె

మింటఁ దేళ్ళును గురియును మెఱపుకన్నె

చిమ్మచీకట్ల తెరలు నాది త్రసీమ

విరిసినవల్లడ నాకగుమించెదీపు

ఈమహాస్పృష్టి గోన నాకివ్వజేడి

గానిపించి నిజాడగానె తోచు

కన్ను మూసితినేని నీకమ్రీమూతిక

మోలచింపును చిరునవ్వు మోముతోడ

ఎలమూలతలం టాకుల మేసికోయిల

గొంతెత్తి ఎలపాట కొనరుచుండె!

సహదేవసూర్యప్రకాశరావుగారు.

తన చెలితోగూడి ననదేనె ద్రావుచు

తేట పాటల మునిగి తేలుచుండె!

అలలతో నినుక శయ్యల నాట్యమాడుచు

గొలమీనది గాన కళలఁ గురిసె!

పూలతో దాగుడుమూతల నాడుచు

వవనుండు మెల్లగా పాడుచుండె||

మనముగూడ మృదు ప్రేమ మయములైన

హృదయములఁ గల్గుకొని గానముదితమైన

ప్రకృతిముగ్ధులమై సుఖ స్వప్నములను

గాంచుదము కేవలానంద గాన వశత ||

తెల్లవాడే ప్రభువనామ సంవత్సరం. ప్రకృతి అంతా చైత్ర వనంతుని ప్రణయమంట నాలలో తేలియాడింది. సుఖ నిద్రనుండి మేలు కొన్నాను ప్రకృతున్న చెట్ల గుంపు లో నుండి కోవిల కూ కూ యని మధుర కంఠంతో పాడింది.

ఇంతలో నా మిత్రుడు సూర్యారావు అక్కడికి వచ్చినాడు. ఇక్కడ నా మిత్రుని విషయమై ఒక మాట చెప్పవలెను. ఆయన పొట్టివాడు చక్కని శరీర ఛాయ. నేత్రములలో జీవకళ ఉట్టి పడుతుంటుంది. ఆ నేత్రములు అతని హృదయ నైర్మల్యమును, భావ గాంభీర్యమును బయలు పడుస్తవి. ఆయన బ్రహ్మ సమాజ మతస్థుడు. ఆయనకు మాయింట్లో చనుము. ఆయనంటే మా కందరికి మిక్కిలి గౌరవము.

కాంతం వంట చేస్తున్నది. ఆవిడకునహాయం చేయటానికి వచ్చిన మావాళ్ల బాలవింశింతువు సుబ్బమ్మ అక్కడే కూర్చుని సాహాయంచేస్తున్నది నేను, సూర్యారావుగారు గడవకైన ఒక మూల కూర్చున్నాము. కృష్ణమూర్తిగారు ఆగడవపై నే మరో ప్రక్కన కూర్చున్నారు. ఈ కృష్ణమూర్తిగారు ఎవరో నేను చెప్పకూరలేదు. వీరు పండితులు. ఆంధ్ర, ఆంధ్ర గీర్వాణ భాషలలో అనమాన పండిత్యమును సంపాదించి, "ప్రాణేశ్వరి" యను సుహాగ్రింధమును రచించి, ఇందిరా దేవిని పెండ్లాడి, ఆంధ్రగౌరవ మన ప్రఖ్యాతి గాంచిన వారు. వీరు అనేక మంది యనకుల పోత్తపించి, సారస్వతాభిరుచి కలిగించినారు. మా ప్రక్కనే నా బ్రాహ్మ సేహితుడు శాస్త్రి కూర్చున్నాడు. అతడు వివేకాంతుడు. చక్కని కవిత్వము చెబుతాడు.

ఆయనను శాస్త్రి అని పిలుస్తాము. ఆయన మాయింటియందు చనువు కొంచెము తక్కువ. మేము ముగ్గురమును కూర్చున్నాము. ఏదో మాట్లాడు తున్నాము.

వంట కావటంతోనే మమ్ములను మడికట్టు కొమ్మని కాంతం కోరింది.

"కాంతమ్మగారూ, నేను ఎల్లప్పుడు మడితో నుంటానండి. నా మనోవృత్తులకూడ ఎప్పుడు మడి కట్టుకొనే ప్రవర్తిస్తవి" అన్నారు కృష్ణమూర్తిగారు.

"మరిచిపోయినా, మీరుకూడ బ్రహ్మ సమాజం చేస్తున్నారుగా యిప్పుడు, ఇందిరను పెండ్లాడిన దగ్గరనుండి. ఇందిరను పెండ్లాడటం ఇష్టమే కాని అదేమిటంటే కాస్తమడి, శుభ్రము ఉండవద్దా"

"నే నిక్కడ ఉండగానే మీరు అల్లామా ట్లాడటం? మడి అంటే ఏమిటండీ! ఈబట్టలు మలి నంగా ఉంటే మీరున్ను యేమన్నా అనవచ్చు. మీ మామయ్య కట్టుకొనే మురికికారుతున్న తగలేసినా తగలబడని నార పొత్తువంచె కట్టుకుంటేమడా లేకపోతే మైల" అన్నారు సూర్యారావుగారు

"మీకు నేను జబాబు చెప్పలేనులెండి అన్న గారు. లేవండి భోజనం చేద్దాము" అన్నది కాంతం.

ముగ్గురం విస్తృతముందు కూర్చున్నాము. అన్నము కలుపుకొనబోతున్న సమయంలో "ఉండండి ఉండండి వేపపూత పచ్చడితోసి సిద్ధంగా ఉంచాను. కొంచెంతినండి" అన్నది కాంతం.

"ఏమండీ సూర్యారావుగారూ వేపపూత పచ్చడిగల సిద్ధాంతమేమిటండీ". అన్నాను నేను. "సిద్ధాంతంలేదు. బాద్ధాంతంలేదు. కొంచెం

నోట్లా వేసుకోండి. ఇంతలోకే ఏమిటవులేదు.”

“వేవపూత వచ్చడి తింటేనేగాని మతం నిలబడదనే అభిప్రాయం మీరు ఇంకా మార్చుకోలేదండి.” అన్నారు రావుగారు.

“అగండి, అగండి. ఇందులో ఒక గొప్ప అర్థమున్నది. జీవిత తత్వమంతా ఆచారంలో గుప్తమై ఉంది. మానవుడా! తీపి తినిననోటన, చేదు తినుము! ఈరెండును నీజీవితంలో ఉంటవి సుమా అని జ్ఞాపకం ఉంచుకో అని చెబుతుంది యీఆచారం. ఇట్లా పెట్టండి.”

అని శాస్త్రి పెట్టించుకొని తిన్నాడు. కృష్ణమూర్తిగారు సూర్యరావుగారు పుచ్చుకోక, కోవంలో భోజనం ఆరంభించారు. నేను ఒక మాటు సూర్యరావుగారివేపు మరొకసారి కాంతంవేపు చూచి, సూర్యరావుగారు చూడకుండా ఎడమచెయ్యి కాంతంవేపు చాపి కుడి చేత్తో అన్నం కలిపాను.

“ఈరోజు ప్రకృతి అంతా ఆనందమయంగా ఉంటుందిగదండి, చేలు ఫలింప ధాన్యమంతయు ఇంటికి తెచ్చుకొని కర్షకుడు మహానందమొందు దినముగదా ఇది. పక్షులన్నియు కావలసినంత తిని హాయిగా పాటలు పాడు సమయము గాబోలు. ప్రతి ఇంటను మధుర పదార్థములను భుజింపుచు అనుభూత దుఃఖములను ఒక్కమారు మరచి భావిసౌఖ్యమునే తలంచి, నూతన వస్త్రధారణ మొనర్చి ఆనందించు శుభ దినము గదా ఇది. మాచిన్న తల్లి పుట్టి ఈరోజుకు మూడు నెలలు. లోకమంతా సౌఖ్య సముద్రంలో మునిగియుంటుం దనుకొంటూ” ఆరోజున అన్నది కాంతం.

“కాంతమ్మగారూ, మీరు అన్న మాటలు బహు మంచివి. ప్రపంచమంతా ఆనందమ

యము. పరమాత్ముడు ఆనందమయుడు. ఆనందమే పరమాత్మ ఆశీన దయానిధి. ఆనందుడు పరమపదయానికి ఓ తండ్రి; నాపాపములను తమింపు ఈసుదినమున, ఈశుభోదయవేళ.”

“అన్నగారూ, ఇది ప్రార్థనామందిరము కాదు. కొంచెం పరమాన్నం వేయమంటారు?”

“ఇట్లా వేయండి. పరమాన్నంకూడ, పరమాత్మస్వరూపము” అన్నారు కృష్ణమూర్తిగారు.

“మీకు ఎంత ఆనందము. ఎంత తృప్తి ఇస్తున్నది ఈరోజు. నాజీవితంలో సుఖం ఎరుగను. ప్రపంచమంతా ఆనందంలో ఉయ్యాల లూగు ఈసుదినము నాకు దుఃఖసంజనకము. ఎందుచేతనంటారా, నాకు అనుభూత సుఖము లేదు. సౌఖ్యగమమునకై ఎదురుచూచుట లేదు. దుఃఖము నాహృదయంలో వేళ్ళు పాతుకొని పోయినది. గడిపిన జీవనంలోను గడవనున్న జీవనంలోను దుఃఖమేకాని సుఖము కనుపించదు. ఈప్రపంచకములో భౌతికంగా నాకు సంబంధించిన బాంధవ్యా లనుకోండి, పరివరాలనుకోండి అన్ని సడలిపోయినవే. కాని నాకేదో పరితాపము. ఎవరికొరకో వీధులవెంట చూస్తుంటాను. ఇదివరకు అట్లా చూచి కళ్ళు కాయలు కాచి పోయినవి. ఈరోజునుండి తిరిగి అడే మాదిరి విశాల ప్రపంచంవైపు చూస్తాను, నాదృక్కులు పోయి పోయి భౌతిక ప్రపంచమును దాటి తారాప్రపంచమును దాటి ఓ పోతుంటాయి. నాచేతి అంతులేదు.”

“శాస్త్రిగారూ మీరు భోజనం చెయ్యండి. కాంతం ఏ విధంగా కన్నీళ్ళు కారుస్తున్నదో చూడండి మీ విషాద చరిత్ర విని.”

“అయ్యో విచారపడుతున్నారా అమ్మా, ఎ. కుట విచారపడతారు. ఇది నాన విచార సమయం కాని మీకు కాదు. నానకి నీవు నూతన సంవత్సరమున అడుగు బెట్టబోవు చున్నావు. అమ్మా, నీవుత్రీకా రత్నముయొక్క పవిత్ర మండపములు నీ హృదయమునకు పై శాంతి నొసగును. ఎంత మంది ఇట్టి సుఖములు లేక విచారించుచున్నారో నూతన త్వముతో పొంగి పోవుచున్న ఈ వసంతోదయమున హేమంతనిశీధినియందు వలె భయకంఠిత హృదయములతో కాలవ్రవాహ తటకమున కూర్చుండి శుభానందోత్సవ పులకితములై లోకమునకు నూతన సంవత్సరమునకు ఊగాదులవంకాదృష్టి మరల్చక భావి కష్ట మార్గమువంక చూచుచు ఊరక నిట్టూర్పులు విడుచు మానవు లెంతమందిలేరు? ఇట్టి పారికానంద మిచ్చుటకు నీవేమైన జేసితివా? ఇదియే ఈరోజున నీవు చేయ నిశ్చయించుకొనవలసి నది” అన్నాడు శాస్త్రి.

“నేను చేయగలదేమున్నది. అదుగో మీ వలెనే నాకు ‘ఎల్ల కాల మమావాశ్యయే’ అని విలిపించిన ఆయన ఇందిరాదేవిని పెండ్లాడి సుఖముగ నున్నాడు. ఆయనే మీకు ఆదర్శము” అన్నది కాంతం.

“జీవితము దుఃఖభూయిష్టము కాదు. శాస్త్రి పరమేశ్వరని ఉద్దేశము మానవుని సుఖపెట్టుటయే. ఆయన ఆనంద స్వరూపుడు. ఆనందో బ్రహ్మ” అని మొదలు పెట్టాడు సూర్యారావుగారు.

“అదుగో మళ్ళీ మీరు ప్రార్థన మొదలు పెట్టారు. అన్నగారూ, కృష్ణమూర్తిగారు, చూడండి, ఎంత చక్కగా మాట్లాడ కుండా

భోజనం చేస్తున్నారో” అన్నది కాంతం.

“నేను భోజనం చేస్తున్నాను. ఆనందము వేరుగా వుంది. శాస్త్రి నీవు నాకు వింటే హృదయం కలిగిపోతుంది. నీ జీవిత నిష్కడమై అలోచిస్తే గుండె పగిలిపోతుంది. మీకు ఏమి చేయ గలము శాస్త్రి? నీ నందీ అని పుత్రా వము పడతాముగాని యేమి చేయ గలము. అయినను ఒక్క మాట విను. ఈ ప్రపంచంలో విడియలోగా జీవించుటం కష్టం—తెగిపోయిన ప్రేమపాశాలను ఎక్కడికి పక్కడే ముడివేసు కొంటూ జీవితాన్ని సాగించాలి. ఆ రాధామాధవునికి హృదయం అంకితం చెయ్యి శాస్త్రి” అన్నాడు కృష్ణమూర్తిగారు.

“కాంతం, యీరోజు సుదీనము. చూచినారా ఎవరు లోకంలో కష్టాలతో మునిగి తేలుతున్నారో అదే మనవలెనే సుఖించటం లేదు సుమా! భగవంతుడు మనకు ఆనందం యిచ్చినాడు. ఈ ఆనందాన్ని తన తానీ మర్చిపోకూడదు సుమా” అని నేనన్నాను.

మేము యింకా తింటున్నాము వాకిట్లో యెవరో ఒకరు తల్లి ముద్దవూ అని అరచినాడు. “పోరా. ఇప్పుడేమిటి యింకా భోజనాలు కాలేదు. ఎవరు పూరు” అన్నది. “వాడు సూలోళ్ళమ్మ” అన్నాడు. “ఛా ఛా పో. మడి అన్నా విడవలేదు. నీ కెట్లా పెడతాను” అన్నది.

“అదిగో ఏమండీ. ఇంతే సంచములు మానవులు కారా? మీరు మడి కట్టుకొన్నారూ. వాడు అకలితో చస్తుంటే మనం చూస్తూ ఉండుకొందాము. కష్టంలో ఉన్న వారికి ఏదైనా సాయం చెయ్యవలెనన్న నీతిపాఠం ఇప్పుడే కదా నేర్చుకొన్నాను. అతని పిలవండి వేళకు కొంచెం

అన్నం పెట్టింది. వింతు నిజంగా దేవునియందు భక్తి ప్రేమ ఉంటే బాడిని భగవంతుడుగా భావించి పిలవండి. "

"నారాయణమూర్తి అనేక రూపాలతో వస్తాడని శాస్త్రాలలో ఉండండి " అన్నాడు కృష్ణమూర్తిగారు.

"నేను పోయి బాడికికొంచెం అన్నం పెట్టి వస్తాను" సూర్యరాత్రుగారు లేచిపోయారు. వద్దు కూర్చోండి అన్నేస్తురు కాంతంవేపు దీనంగా చూస్తూ. కాంతం కుఖం ముడుచుకొని కొంచెం అన్నం తీసుకొనిపోయి బాడికిపెట్టి పంపించి. తరువాత అంతా భోజనం చేసి వెళ్ళిపోయారు.

* * * *

శాస్త్రి జీవితకథవిని కన్నీళ్ళు పెట్టిన కాంతం ఇకనుంచి దయార్ద్రస్వప్నతో మానవసేవ చేస్తూ దని నాకు ఆశ కలిగింది. ఇక మాజీవితాంబుధి నిర్మలంగా ఉంటుంది. పోట్లాటలుండవు ఏకాభిప్రాయాలమై సుఖంగా జీవనము చేస్తాము అభిప్రాయభేదం ఆదర్శనాభేదంపలన వస్తూఉన్న కలహపరంపరలకు ఇది తుదిరోజు అని మహా

నందంతో కాంతాన్ని సమీపించి కాంతం బిచ్చపు గా శాస్త్రిగారి జీవితకథ ఎటువంటి కష్టోరణోపశానా? ఆయన మహానుభావుడు నాలదృష్టంవల్ల ఆయనకూ నాకూ స్నేహం కలిగింది అన్నాను. "ఏమిటో ఆయనగోలనుఖంగా మనమంతా సర్వతూ భోజనం చేస్తుంటే, ఆయన కావీద్య ఏమిటి? ఏదో వద్యాలలో వద్యారంటే, వదిపోయింది బోసి అనుకోవచ్చు కాని ఎప్పుడూ అదే పనా? అయినాపండగపూట ఆటువంటి నునిసిని భోజనానికి పిలవటం ఎందుకూ?" అన్నది కాంతం. ఇతలోనుబ్బిమ్మవచ్చి "ఏమండీ-- ఆబ్రహ్మసమాజం ఆయనమాట్లాడిన మాట్లాటో ఏమి తప్పులేదే. వాళ్ళకూ కాస్త దేవుడూ దైవమూ ఉన్నారు. బ్రహ్మ సమాజముతం అంటే కీరస్తాని మతం అనుకొన్నానేను" అన్నది.

శాస్త్రిగారి మాటలు విని ఆయనయందు మాకాంతానికి యెంతో గౌరవం కలుగుతుందని ఆశపడ్డ నాకీమాటలు ఎంతో ఆశాభంగం కలిగించినా, గుటకలు మింగి ఊరుకొన్నాను.

లక్ష్మీపూజ.

(మూర్ఖశీర్ష లక్ష్మీవారమునాడు.)

శ్రీమహిళా లాను, సరసీకుశాధామ, త్రిలోక మంగళ స్తోమ, నిజాననేందుజిత స్తోమ, సతీజన జన్మ భాగ్య ర త్నా మహనీయసంకలితకామ, సమోంబుధి పుత్రికామణి

శ్రీమతి రాజేశ్వరి,

(ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్య సమ్మేళనము.)

శ్రీమతి నిన్దజింతును విశదమతి నిరతంబు భక్తిమే|| అఖిల భువనాంతరంబుల నమరియుండి త్వత్పదాంబుజభ్యాన తత్సరతనున్న చారలను నొక్క కంటఁ గాపాడుదువని భ్యాన మొనరింతు హృదయవాస్తవ్య మాత

సిరముగా నెందు నిల్వక తిరుగు నిన్ను
దేవి! భక్తి కృంఖలల బంధించినాను
బరమమోద ముప్పతిల నావాహనంబుఁ
గూర్చినా నంబు నిల్కడఁగొనుము తల్లి!

పాలమున్నీటిలో వటవత్రిశాయి
ప్రక్క సంతత భర్తృ సేవాధురీణ
వైయెనఁగు నీకు నన్య పాద్యముల నొసఁగు
దానఁ గైకొమ్ము సన్మాన ధనసాధాన!

రాజవదనా! విమల గౌతమీజలాభి
పేకమొసరింపు మిదె యుచున్నీని గొనుము
క్షీరసాగర గర్భమా క్తికమ! నీకు
జలముకన్న సేమిత్తు మజ్జన మొనర్ప?

నిరతధాత పీతాంబర ధనుడనంగఁ
బరగు లోకపాలకునకు భార్యసీవు
నీకుఁ బరిధాన మేమని నిర్ణయింతు
తయను గొనుమమ్మ యిదిగో వస్త్రయుగ
శమ్భు॥

అవని నాద్యంత రహితుఁడైపట్టి భర్త
నిర్య మంగళాలయవగు నీకు దొరకె
నీమ్మదుల కంతసీమ దీనిని ధరి
శుభమాఁ గూర్చంగ మంగళసూత్ర మిదిగో.

అఖిల భోగభాగ్యములకు నాకరమవు
రత్నసహజవు రాగ్యవరంపరలఁ
మూలమవు నీవు, కాంచన భూషణములు
నీకు లెక్కయె నీదయ మాకుఁగాక?

పద్మకేళి నివాసంబు జయలు వెడలి
నట్టి సురభిశమూర్తిని యంబ! నీకుఁ
జందనమలందు టాచార చర్యగాని
కమలనాభుని జాయకు గంధమేల?
పుష్పమందున నివసించు పుణ్యవత్సవి!
పుష్పబాణుండు నీప్రియ పుత్రుఁడెలమి?
గాన వివిధకోమల సుమ కలిత హస్త
యుగళి నీపాద కమలము లొత్తుచుండు॥
జలజాతాలయ తే నమో విభవశత్యత్సైఖ్య
దా తేనమో
లలనాశోభనతే నమో నిఖిల కళ్యాణప్ర
దా తేనమః
తలనారీ జన మంగళ వ్రణయభాక్యోభాక
రీ తేనమో
విలనత్ క్షీరపయోధి సంజనిత దేవి!
సంతతం తేనమః॥

భక్తి పరవశత్వమున నెవ్వరికైన
నభిమాతార్థయి లొనఁగూడునంట దేవి!
భక్తి నే నిడు నగరు సాంబ్రాణిధూప
మును గ్రహింపుము వరసితాభోజ సద్భు!
సాగరమునకు లవణదర్శనము రీతి
నిఖిల దేదీప్యమాన కాంతిప్రదాంగి
వైన నీకు దీపము బట్టినాను దేవి!
నీదు జ్యోతిర్లవంబు కన్పించుకొరకు.

పరమపావన క్షీరసాగర కిశోరి
వాది విష్ణువక్షః ప్రదేశామలమణి
వైన నీకు సాచమనాంబు లేనొసంగి
శుచినిధానము నెటు పరిశుద్ధిచేతు?

పద్మరహస్యము.

— పదునేడవ ప్రకరణము —

సూతనయనుభవము.

కాళీచరణుని యత్నములలో జాగరూకత మెందుగాగలదు. రహస్యమును పెదవులపై నుంచుకొని ఉత్తరక్షణముననే శశిభూషణుని యొద్దకు పోవుట మంచిదికాదని కొంతకాలము భావనగరమందే వేచియుండెను. తనతల్లి రహస్యమును చెప్పకుండ కఠినత్వము వహించినది కుండ తలంపునకు వచ్చినపుడెల్ల వేదన మరింత హెచ్చినది. చేయునదేమి? అదృష్టమువలన శశిభూషణుడు కలకత్తానగరమునకు రమ్మని జాబు వ్రాసినందున కాళీచరణుడు ప్రయాణమై వెడలెను. శశిభూషణుడు రైలుస్టేషనువద్ద కాళీచరణుని కలిసికొని కుశలప్రశ్నల నడిగి తన బస వద్దకు తీసికొనివెళ్లెను. శశిభూషణుడు నిజముగ వనంతవిలాసమునందే కాలము గడుపుచున్నను, సోదరుని రాకనెరిగినవాడై ప్రత్యేక బస నేర్పరచుకొనియుండెను. కాళీచరణుని మోటుతలమును గాంచి సుఖీంద్రీరాయలు, పద్మ, ఉమ మున్నగువారి పరిహాసములకు లోనుగాకుండు నిమిత్తము కొలదికాలమునకు ప్రత్యేక బస నేర్పరచుకొనెను. వనంతవిలాసమునకు దన సోదరుని గొనిపోవ సాహసికవలేదు,..... రెండు మూడు దినములు గడిచినవి. మాటలవరుసను శశిభూషణుడు తన సోదరుని రాకను గురించి ఉమాపద్మములతో ముచ్చటించుటయు, వారును శశిభూషణుని కైగల ప్రేమచే కాళీచరణుని విందుకు రప్పించుటయు సంభవించెను. కాళీచరణుని పల్లెటూరు వేషమునుగాంచి ఉమ “అత్తయ్యా, ఒక రమ్మనే మామిడిఫండును ఘేడి

పండు నందుట కలవా?” యని పద్మతో ననెను. ఇందలి పరిహాసమును శశిభూషణుడు కనిపెట్టి తనలోతాను నవ్వుకొనెను.

కాళీచరణుడు స్వగుణాతిశయముచే గాకపోయినను, శశిభూషణు ననుసరించి, వనంతవిలాసములో సమస్త మర్యాదలను ఒడనెను. తాను పొందిన యాతిధ్యము నీవిధముగ వర్ణించుచు కుండకు జాబువ్రాసెను

“ప్రియమైన కుండకు,

వనంతవిలాసమును జూచినసిమ్మట నాకు మన గ్రామముపై రోత జనించినది. నేను వ్రాయుదానియం దేమాత్ర మతిశయోక్తి లేదు. నిజముగ జమీందారుడై ఒకదినమును గడపినను చాలును. ఏమి భోగభాగ్యములు! ఏమి మర్యాదలు!! విందుచూచినచో నెన్నితపస్సులు చేసినను పొందనిది. నిజముగ నేనపేక్షించునదిదే. స్త్రీలలో నొకర్తును గాంచితిని, ఆమెనిచట వర్ణించను. ఏలనన, నీకసూయజనించవచ్చును.

నీ ప్రియకముడు,
కాళీచరణుడు.”

కాళీచరణుడు తన హృదయములోని భావముల నణచుకొనలేకపోయెను.

కాళీ:- సోదరా, వనంతవిలాస మత్యద్భుతముగ నున్నది. ఇచట వారు నాకు చూపుచున్న గౌరవము సంస్తవనీయమే.

శశి:- వారు చాల మర్యాదస్తులు. మనము భయపడవలసినవనిలేదు. అతిథులను సత్కరించుటలో వారికి పెట్టినదిమేమి,

అని తనపనియందు తాను మగ్నుడై శశి భూషణుడు వెడలిపోయెను. వద్దావతి కాళీచరణునకు నకల సవర్యలను చేయించినది. తమను చూచినతోడనే, కాళీచరణుని హృదయము చలించినది. అనన్యసామాన్యమైన సౌందర్యాతి శయము, దివ్యసుందర విగ్రహము, కోమల సుకుమార శరీరము, సంతయు దేవతవలె కాళీచరణునకు బొడగాంచినది. ఆమె సంగీతమును పాడుచున్నపుడు విని పొందిన తన్మయత్వమును వర్ణింపలేము. భావనగరము, సుముఖ, కుండ, గర్వ మొక్కతృటిలో మరపునకువచ్చినవి. ఇంతలో శాంత యామార్గమున నేగుచుండుటను గాంచి కాళీచరణుడు దిగ్భ్రమ చెందెను. ముఖము వివర్ణమయ్యెను.

“ఏమిటి తెల్లబోయిచూచుచున్నావు?” అని శశిభూషణుడు ప్రశ్నించెను.

“ఏమియును లేదు.” అని కాళీచరణుడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

శాంతను కాళీచరణుడు గుర్తించినాడు. చాల సంవత్సరములక్రింద తన తల్లితోమాట్లాడినస్త్రీ యామెయే యని తెలిసికొన్నాడు. తనను గాంచి తెల్లబోయిన శాంతయొక్క చూడ్కులను కాళీచరణుడు గమనించకపోలేదు. ఇక తన ప్రయత్నమును కొనసాగించుటకు సావకాశము చిక్కినది. తాను పరిశోధించుచున్న రహస్యమిమెకు చెందినదే యని కాళీచరణునకు తెలియును. కాని అనన్య సామాన్యమైన స్త్రీ జమీందారులలో పెరుగుచున్న యాపె తనతల్లి వద్ద కేలరావలయును? ఆమెకును ఈమెకును గల పరస్పరసంబంధమేమి? అని యోచింప దొడంగెను. అది వెన్నెలరాత్రి. ఆకాశమున నక్షత్రములు మినుకుమినుకు మునుచున్నవి. ఎన్న

డునులేని శాంతమీనాడు శశిచరణుని మాట హించినది. “రహస్యభేదం” అని ముందు యొక యాలోచనలేదు. అయితే, నిర్భయశైలొంతనేపటికి కాళీచరణుడు శాంతను వివేక నేలకొరిగినాడు నొప్పునచేతనే కామె అబ్బింది. ధనధాన్యములతో దులదూగబడిన పశువు, నిష్కళంకముగను గర్వభూయిష్టముగను చూచి నంచరింపవచ్చును. కాని శశిభూషణుడు “హాహా” కుమారుడనుటకు నదియెంత! మోటు చినకొలదిని నిశ్చయ ముగియించి ఆమెరహస్యముగ వివాహమాది యుండునన్ను. ఈ యామెకు వివాహమై యుండకపోవచ్చును. దానితో నాతనికి నిమిత్తములేని శశిభూషణుడామెకుమారుడే అందినవలసికి తన మాన్యమును కాపాడుకొనుటకు శశిభూషణుని చత్వరై వప్పగించి ధనసహాయము చేయవలెవచ్చును. కాళీచరణుని హృదయములో భావములు స్పష్టములై యున్నవి. “నాకిదే మార్గముచిక్కినది. ఈమార్గము గుండా పోయి ద్రిశును చూచుకొనించెదను. ఎట్టకేలకు నాకొనన్దను నాచిక్కినది!!” అని యనుకొని సంతోషమున నోలలాడుచుండెను ఈసంబంధములో శాంతని నిద్రారాలేదు. శాంతకు రహస్యము నెరుకవలసి ద్రవ్యము సాపాదించుటయే ప్రవృత్తి ర్తవ్యము.

శాంత భయవిహ్వలయెనది. “నేడేమి నన్నావరించినది? నేను భయపడుటకు కాళీచరణునియం దేమి గలదు. తమ్ముచూచుట కన్న వచ్చుట నహజమేకదా! అయినచో నాతనిముఖమునందట్టి మార్పలేల కలుగవలయును అతిని కన్నులు నాకన్నులపై ప్రసరించుటలో నేమిభావ మిమిడియున్నది.” ఇదియే శాంతయొక్క యాలోచనము.

ఇంతలో యింకా యిచ్చటికివచ్చి శాంత యొక్క ముఖ ను జూచి యేనుట్లుంటివని ప్రశ్నించెను. ఇంకా లో పట్టుకూడ నచటి కేతెంచి నది. “అక్కా ఏనుట్లుంటి”వని యడిగెను.

“ఏనున్నది యెప్పుడుండెడి బాధే. అయితే పక్కా యీ సూచనపురుషు డెవ్వరు?”

ఉమె నవ్వుచి. ఆమెనవ్వుకు గారణము కాళీచరణుని చూటుతనమే. నవ్వు నావుకొన లేక యొక్కడుం నచో చివాట్లు తప్పవని ఉమె కళ్ళిపోయినది.

“ఏచిగమ కళిభూషణుని యన్నగారు” శాంతకు కొంత యూరడింపు కలిగినది.

“నువరో క్రొత్తవానివలె నున్నందున డిడితిని.”

“అన్నదమ్ముల కిరువురకు నేమాత్రము పాలికలను.”

“అన్నదమ్ము లొకే రీతిగ నుండవలెనని నీమమత్వదా రేమి.”

“అదముగత తెలివితేటలకు కళిభూషణుడు, కాళీచరణుడొకర్యము పూజ్యము” అని పద్మ నవ్వినది.

“కొను. జనమిగ్గరమును నొక్క తల్లిబిడ్డలమే అందఱువకు తెలివితేటలకు నువ్వు, నేనో నున్న.”

“అక్కయ్యా, నీవులేని నేనుకూడ నున్నే కదా. నీసహజము లేనియెడల నాగతి ఏమై యుండెడిది.”

— పదునెనిమిదవ ప్రకరణము. —

సాలుకు వెయ్యిరూపాయలు.

కాళీచరణునియొక్క దౌష్ట్యమాతని ముఖమునందు మూర్తీభవించి యున్నది. నేతములు

చింతనివ్వలను గ్రక్కుచు భీభత్సమును గొల్పుచున్నవి. నిలకడలేని యాతనిపెడవు లాతని యొక్క దౌర్బల్యమును సూచించుచున్నవి. మానవుని కుండవలసిన దుర్మార్గమంతయు నాతనియందు మూర్తీభవించి యున్నది. పేరాశ, జిత్తులమారితనము, అహంభావము, మోనము నమ్మకద్రోహము యివన్నియు నాతనియందు తాండవమాడుచున్నవి. తనరహస్య మెవరికే చెప్పిన లాభించును. “పొరపడితినా అంతయు వ్యర్థమగును, యిందుమూలమున నేనొకజమీందారు కావలెను. కొంచెము తెలివితేటలతో ప్రవర్తించినయెడల ఫలించగలదు” అని యానుకొనెను.

ఇటువంటి కార్యభారమును శిరసావహించుట యనిన తేలికగాదు. నేర్పరితనము, మాయోపాయము యీరెండు లేనియెడల కార్యము సాధించుట కష్టతరము. ఈరహస్యమునుభేదించి గొప్ప జమీందారుడై ఉమను వివాహమాడి తీరవలయును. కైసురాయి కొన్నింటిలో మెంబరై పేరుప్రతిష్టలు సంపాదించవలయును. అప్పుడుకాని తనకు తృప్తికలుగజాలదని కాళీచరణుడు భావించినాడు. ఇప్పుడు కుండను మరిచిపోయినాడు. తానీరహస్యమును కనుగొంటివని శాంతకు చెల్లినచో నామె యడుగులకు మడుగులొత్తునని యనుకొని కాళీచరణుడొక పరి చిరునవ్వు నవ్వుకొనినాడు.

తనకు గల స్వతంత్ర్యమును దుర్వినియోగము చేసుకొనుచు కాళీచరణుడు శాంత గదిలోని కేగి యెంటరిగ నుండినందున సంభాషించుట కదియేతగిన సమయమని భావించి యీవిధముగ నుపకర్షింపెను.

కాళీ :— మీతో నేనొక రహస్యము మాట్లాడదలచి వచ్చివాను.

శాం:- ఏమిటది ?

ఆమె నిర్లక్ష్యమునకు గాళీచరణుడు చిరు నవ్వు నవ్వెను.

కాళీ:- ఒకప్పుడు కాళీనగరములో సత్రమున మీరుంటిరి జ్ఞాపకమున్నదా !

శాంత మాట్లాడలేదు.

కాళీ:- శశిభూషణుడెవరో నాకు తెలుసును !

శాం:- ఎవరు ?

కాళీ:- మీకుమారుడే ! మీరహస్యములతో నాకు నిమిత్తము లేదు. మీకు వివాహమైనను కాకున్నను నాకు సంబంధములేదు. కాని శశిభూషణుని మాలమ్మ పెంపకము నందుంచుటలో నేదియో రహస్యమున్నది. ఈరహస్యమును కాపాడుదలచుకొనినయెడల —

శాంత నిశ్చేష్టితయయ్యెను. చేతులతో కనులను మూసుకొని యశ్రుధారను ముగిసరచుచుండెను. ఆమెకొక సంతృప్తిమాత్రము కల్గినది. ఎవరి క్షేమముకొఱకై తానింతవర కవివాహియైయుండెనో, యెవరిని సుధీంద్రులు లేనప్రాణమునన్న నెక్కడుగ ప్రేమించుచుండెనో, అట్టి పద్మయొక్క రహస్యము లేనతలపై బడినదని సంభవించెను.

“పద్మకిది తెలిసిన భరించునా ? నాకేమి సంభవించినను సగవనిలేదు. నాయవమానము వలన నెవరికిని కళంకము గలుగదు. ఇన్ని దినములు నేను కలసిందినది నావద్ద రహస్యమును బయల్పడుటయే.” అని శాంత లోలోన విలపించుచుండెను. ప్రియొక్క నిష్కళంక జీవితము కను భద్రపరచుటకై సర్వవిధముల

యత్నింతును, వేగిరపడదు. అటులనే శాంత మనోనిబ్బరమును కలుగజేసికొని యిట్లు సంభాషించెను.

శాంత:- నీకీరహస్యమెట్లు తెలిసినది ?

కాళీ:- లోకమును మూడుదుతో దాచగలరా ! ఆనేక సంవత్సరములనుండి పరిశోధించుచున్నాను. మాలమ్మనుమాత్రము నిందింపకుదు. ఆమె యీరహస్యమును గురించి యొక్కమాటైన చెప్పలేదని ప్రమాణము చేయగలను.

శాం:- సీకెట్లు తెలిసినది ?

కాళీ:- భావనగ్రమున కొకరాత్రి మీరు వచ్చియుంటిరి. జ్ఞాపకమున్నదా ? మీరును మాలమ్మయు నేను నిద్రపోవుచున్నానని తలంచితిరి. నేనును శశిభూషణుడును వరున్న గదిలోనికివచ్చి శశిభూషణుని మీరు ముద్దుపెట్టుకొంటిరి.

శాం:- నీవు నన్ను చూచితివా ?

కాళీ:- చూచితిని, చాల సంవత్సరములైనప్పటికిని మీపోలిక నాకు బాగుగ గుర్తున్నది.

శాం:- ఇదంతా కల్పితము.

కాళీ:- అట్లయిన నేనిపుడే సుధీంద్రురాయలు వద్దకుపోయి యీరహస్యమును తెలియవరచెదను.

శాం:- ఇటువంటి యశనింద వ్యాపింపకుండ నాతడునిన్నే శిక్షింపజేయును.

కాళీ:- నాకు చాల ఋజువులు చిక్కినవి !

శాంత చకితయైనది. కాళీచరణునకు రహస్యము నిజముగ తెలిసియేయుండవచ్చును. కనుక కాదనిన ప్రయోజనము లేదు. ఆమె కమిత యాగ్రహము కలిగినది. ఆమె జీవితము సందెన్న దానాడు పొందిన గర్వమును పొంది

యుండలేదు. తన చెల్లెలికొరకు తన పేరును త్యాగము చేసినది.

శాం:- నీవు చెప్పినది నిజమేయని యొప్పుకొనెద ననుకొనుము, తరువాత నేమి జరుగవలసి యున్నది?

కాళీ:- మనమిత్రపురమును రాజీపడవలసి యున్నది.

శాం:- ఇన్ని దినములు గూఢచారిగ పనిచేసి కనుగొనిన రహస్యమును నేడు వేలముపెట్టి విక్రయింపదలచితివా?

కాళీ:- అవును. వేలములో నవదధిక ధర యిచ్చిన వానికి విక్రయింపదలచితిని.

శాం:- నీవు నిజముగ నీచుడనై, నిర్దయుడనై, అంతరాత్మ యున్నది లేనివాడనైవచో నేనెంతచెప్పినను ప్రయోజనముండదు.

కాళీ:- కావచ్చును.

శాంత కొంతవడి నేమియో యాలోచించెను.

శాం:- అయితే, యింకెవరైన సీరహస్య మెఱిగిరా?

కాళీ:- లేదు. ఎవరును కలలోనైనా వినియుండరు. మాఅమ్మనెంత యడిగినను చెప్పలేదు. రంగపురములో నామె యుండుటయు, నామెకు రహస్యముగ నెవరోడబ్బిచ్చుటయు విచారించి తెలిసికొంటిని.

శాం:- ఇన్ని కవటవేషములు వేసి సాధించితివి.

కాళీ:- అవును. నేనేమియు లజ్జింపవలసిన యవ సరము లేదు. పనిపాటులన్న నాకు తల కాదు నొప్పి. శ్రీరహస్యముమీద మా అమ్మ డబ్బు సంపాదించినది. నేనెందులకు సంపాదించుకొనగూడదు?

శాం:- నీవెంత నిర్భీతిగ పలుకుచుంటివే.

కాళీ:- అవును, శతభూషణుడు మీకుమారుడే.

ముమ్మాటికిని మీరుమీరడే శ్రీరహస్యము భద్రమరచెదరు, నీ కేలుచ్చెదరు?

శాం:- నీవేమి కోరెదవు?

కాళీ:- మీరు భాగ్యవంతులు. సంవత్సరమునకు నాలుగువేల రూపాయల ఆదాయము వచ్చునని వినియున్నాను. మీకు డబ్బుకంటే నాత్మగౌరవ మధికముకదా!

శాం:- కావచ్చును.

కాళీ:- నేను న్యాయముగనే కోరుచున్నా ననుకొనెదను. కొందరాదాయములో నగ భాగము కోరెదరు. నేనెంత దురాశగల నాడనుకాను. నాకు సాలుకు వెయ్యి రూపాయలిచ్చిన చాలును.

శాం:- నీకేమైన పిచ్చి యెత్తినదా?

కాళీ:- పిచ్చియో, ఛాందసమో నాకు తెలియదు. నాకు కావలసిన మొత్తమిది. మీరియ్యక తప్పదు. నేను వుచ్చుకొనకతప్పదు. అంతకు డబ్బుడీతక్కువ వుచ్చుకొనను.

శాంతకు సహజముగనుండెడి మనోనిబ్బరము శాంతమునాడామెను విడచినవి. కాని స్త్రీలకు సహజమగునట్లామె యేడువలేదు. ఆమెకు లోలోన దుఃఖములేకపోలేదు. ఇప్పుడు కాళీచరణుని సమాధానవరచుటకు సాలుకు వెయ్యి రూపాయలిచ్చుటకు సమ్మతించినను, నాటితో కష్టములు గట్టెక్కవని శాంతకు దృఢముగ దెలియకపోలేదు. అనేకవిధముల తనను వీడించునని యామెకు సంపూర్ణవిశ్వాసము కలదు. కలుగ నున్న యపాయములలో తేలికగ భరింపగల్గునది ధనమేకదా. కాళీచరణుని పట్టుదల హెచ్చుగ నుండుటను కనిపెట్టినది. ఇంతవరకును త్యాగము చేసినవిమ్మట నికముందుకూడ తానే

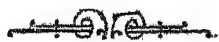
సర్వము త్యజించి పద్మను కాపాడరాదో యామె యూహించబడలెను.

కాళీ:- ఇంతిదిదపు వేచియుండుటకు నాకు వ్యర్థంబు లేదు. ఏదియో యొకటి వెంటనే తెల్పివేయవలెను.

కాం:- వరే. అందుకు నమ్మకించెదను. ఈరహస్యమును రెండవవానికి తెలియఁజేయుటకుడ నందునట్లు నీవు ప్రమాణము చేయవలసివచ్చెను.

కాళీ:- నమ్మకదోహము మూయింటావంటలేదు. మీరెప్పుడైనా భిన్నముగా నడిచేయెడల, చాల విపత్తు రాగలదని తెలిసికొనుడు.

చేరము పై నలయినది. న్యాయశాస్త్ర ప్రకార మొరులకు తెలియకుండ నొడంబడిక వ్రాసివుచ్చుకొనుట జరిగినది. కాళీచరణుడెట్టకేల కాదాయమును సృష్టించుకొనినాడు. ఇక రెండవయత్నము ఊచును వివాహమాడుటయే. ఒకవైపున శశిభూషణుడును, మరొకవైపు తన యనాగరికతయు నాటంకములు. దుర్మార్గుని యాలోచనలకు మేరయిండును. “మరుగుట విరుగుటకొరకే” యని తెలిసికొనలేదు. రాత్రింబవళ్ళు నిద్రాహారములు లేక తన నీచకార్యములను కొనసాగించుచునే యుండెను. భగవంతుడును సృష్టిపరిపాలనను సరిగ జరుపుచుండుటచేతనే ప్రపంచము నిలచియున్నది ప్రతిదుర్మార్గునకును శత్రువును సృష్టించి మర్తముగనో బహిరంగముగనో తన లీలను ప్రకటింపుచుండును.

—* చందోమ్మిదవ ప్రకరణము - ముఱపు. *

కాళీచరణుడు కలకత్తాలో దవవని పూర్తియైనదని గ్రహించెను. కొంతకాలము స్వగ్రామమునకుబోయి ఉమాపరిణయసాధనకై బూను

కొన నిశ్చయించెను మున్నందు కుండయ నెడి పెనుభూతము తప్పించుకొనవలెను. ఏలైనచో తాను వివాహమాడనని కుండతో ఖచితముగ నుడువదలచెను అందువలన భావనగరమునకు కాళీచరణుడు పయనమయ్యెను.

దుర్మార్గుల కందరకును లోలోన పరికితవ ముండును. భావనగరమును చేరుకొనకపూర్వమే తనకు గలిగిన నూతనయైశ్వర్యము నూతగాకొని విలువగల కుస్తులను కొని గొప్ప భవవంతుని వలె నంచరింప నారంభించెను. భావనగరము నకువచ్చి కాలుగు దినములైనను, కుండను చూడనే లేదు. అందువలన నామె కోపోద్దీప్తియై పగ సాధించుతకొనతగిన సమయముకొరకు వేచియుండెను. ప్రథమమున కాళీచరణుడవ్యక్తుడై సంచరించినను, నిలకడమీద మాయోపాయము లేకాని కుండను తప్పించుకొన మీఠలేదని గ్రహించి కుండను చూచుటకై పోయెను. అమె కాళీచరణుని పలుకరించక ముఱిబిగించి కూర్చొనియుండెను

కాళీ:- కుండా, నన్నుమరచిటివా? పలుకరింప నైనాలేదే.

కుండ:- అవును. నాకేమి మీవలె యైశ్వర్యము వట్టలేదు. (అని చిట్టున లేచిపో నున్నట్లుకూలయ్యెను. కాని కాళీచరణుడామె మాన్తమును వుచ్చుకుని వారిచెను.)

కాళీ:- కొన్ని వ్యవహారములవలన సావకాశము చిక్కినదికాదు.

కుండ:- అవును, మీకు సావకాశమెక్కడ? కాలమంతయు నందము సవరించుకొని తిప్పుకొనుచు నడచుటతోనే సరిపోవుచున్నది. మీకేదియో యైశ్వర్యము చిక్కినదట!

కూర్మ:- అటువంటి దింకను ఇచ్చినలేను.
 కుంద:- నేను నమ్మను. దీన్ని చిక్కనియెడల
 నీ కుడిచేయిచేతులము నుండదు. ఇదివర
 కాలకు నాకాదీ యిచ్చినదెట్లు? మీరు
 నాకీ ఇవడినది జూచుకొన్నావా?
 కాళీ:- అవును! వరదీతి. దీన్నికాదు నిన్నే
 కాళీభాగ్యముగ తంజిసి.

కుంద:- మీరు దీన్ని సంపాదించినమాట వాస్త
 వము. నన్నాగ్గమననే సంపాదించితిరా?
 మీరు కలకత్తాకు బోవునపుడు నన్నెప్పుడు
 వివాహ మాచుచును? నీ నన్నడితిరి. ఇంక
 దావీశ్నకు నేను జవాబు చెప్పగలను.

కాళీ:- (సంభ్రామముతో) ఇంకను తగిన సావ
 కాశము కలుగలేదు. అన్ని యేర్పాటులను
 కావించితిని. అన్నియు పూర్తియైనవిమ్మట-

కుంద:- విమ్మట?
 కాళీ:- విమ్మట సంతయు చెప్పగలను.
 కుంద:- లేదు, నేను నమ్మను. నన్ను మోసము
 చేయదలచినాను.

కాళీ:- అటువంటి దెన్నడునులేదు. నన్ను చూడ
 గనే నీవు సంతోషముతో గాహ్యనితువని
 నమ్మితిని.

కుంద:- మీకిదే తెల్పుచున్నాను. రెండుమాస
 ములక్రింద నన్ను మీకు పేరుంచియున్నాను.
 నేను నిర్లక్ష్యముగ జూచుచున్నాను. మీ
 చర్యలను నేటినుండియు కనిపెట్టవిశ్వయించు
 కొంటిని.

కాళీ:- అంత యాగ్రహ మెందులకు?

కూర్మ:- అటువంటిదల మీవాగ్దానమును నిల
 పెట్టుచును.

కాళీ:- అటువంటి కదిమాలోము వదిలిరాదు.
 ఉన్నది నీ సహమాది యింకను యైశ్వర్యమును
 నా కిచ్చెను. మీరులయిన నీ గయ్యాల్లని
 నిజాభివరచి కార్యము సానుకూలమైన
 విధము దొరికివేయవలెను. ఇవియే కాళీచర
 ణములయ్యాయనము.

కాళీ:- కూడా, కొ చెము శాంతించుము. సర్వ
 ము సమకూలముగ జరుగును. ఏదీ, ఒక
 కార్యము— (అని ముద్దు పెట్టుకొనెను) నేను
 మీకు ఇండిని కానునుమా!

కుంద:- అట్లయిన మరీమంచిది. నీకి కలకత్తా
 కెప్పుడు వెళ్ళెదను.

కాళీ:- రేపే. త్వరలోనే రాగలను. పోయి
 వత్తునా.

కాళీచరణుడును, కుందయు మిత్తుకొనిగ
 నొకరినొకరు వదలిరి. కాళీచరణుడు తనప్రాయ
 త్వము ఫలించితిమనని విశ్వసించెను. అదృష్ట
 మిదివరకే చిక్కినది. ఉమచిక్కనున్నది. మరు
 నటిదినము సాయంకాలము కలకత్తా రైల్వేను.
 తనకు తెలియకుండ తన్నునునరించుచున్న వ్యక్తిని
 మాలోము తాను కనుగొనలేకపోయెను. అవ్య
 క్తిచర్యలు పాఠకులు మున్నందు గ్రహించగలను.

ఇరువదవ ప్రకరణము
 రెండవ ప్రాయ త్వము.

ఒకనాడు పద్మకొక జాబు రహస్యముగ
 చేరెను. ఆమె యిట్లు చేదువుకొనదొడంగెను.
 ప్రియమైన పద్మావతమ్మగారికి,
 ఈజాబెవల వ్రాసినారని మీ రాశ్చర్యపడ
 వచ్చును. నేను కాళీచరణరాయలును, నేను

మీ కొక రహస్యము తెలుపవలసి యున్నది. మాట్లాడిన విషయము మన యిరువురికి సంబంధించినదేకాని యితరులకు సంబంధించదు. మీ రేకాంతముగ రాత్రీ యెనిమిది తొమ్మిది గంటలకు గేటుకు కుడివ్రక్కనున్న మామిడితోపు వద్దకు రావలెను. శాంతాదేవికిమాత్ర మివిషయము తెలుప వలదు. ఆమెను గురించియే మీతో మాట్లాడవలసి యున్నది. మీసోదరిపై మీకు ప్రేమయున్నయెడల, ఆమె గౌరవమును మీరు సాటించదలచినయెడల నీ కంగతి యెవరికిని దెలుపక మీరే యొంటరిగ రావలెను. మీయింటికి రాకపోక లెక్కువ గనుక నక్కడేకాంతమున సంభాషించుటకు వీలులేదు. మీరు రానియెడల బ్రతికి యున్నంతకాలమును విచారించెదను

ఇట్లు విధేయుడు,
కాళీచరణ రాయలు.

వనంతవిలాసపు టావరణమునందలి వృక్షము లావెన్నెల రాత్రీయందు నిశ్చలములై యున్నవి. ఆకు లల్లల్లాడుటలేదు, వక్షులు తమతమ గూళ్ళతో నిద్రపోవుచుండుటవలన నంతయు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. ఎటుచూచినను ప్రపంచము నజీవముగ గాన్పించుట లేదు. ఆరాత్రీ జనుగనున్న ఘోర భయంకర వృత్తాంత నకు సూచకములాయను నట్లు పొడగట్టెను. వెళ్ళక తప్పినదికాదు. తన సోదరియొక్క మానసంక్షోభము తాను మాత్రము సాహసింపక తప్పదని యామెయుద్దేశించెను, కాళీచరణునితో సంభాషించు సమయ మేతెంచినందున నామె బయల్పడలిసది. భయ సంభ్రమములమీ నావహించినది. ఈభయ సంభ్రమములలో నామె తన యాభరణ లను గాని విలువగలదుస్తులనుగాని మార్చుకొనజాలక

పోయెను. ఒక నల్లని వచ్చడమును మీద వైచు కొని మేలిముసుంగుతో నియమితస్థలమునకు పోయెను, అనుభవించగిన సర్వస్వమును త్యజించి ఘోరవివత్తును చేతులార దెచ్చుకొనుటకై నెడలెను. నిర్జీతస్థలమున కాళీచరణుడు వద్ద రాకకై నెమరుచూచుచున్నందున యామెను పిక్కించి "మీరువచ్చినందులకు నాకు మిక్కిలి సంతోషము కలిగినది"యనెను.

"నాతో మాట్లాడదలచిన యవసర విషయ మేమియో తెలుపుము"

"నేను మాట్లాడదలచి న హంశము మీకు చెందనప్పటికిని యందు మీకును భాగము కలదు. మీసోదరికి సంబంధించిన రహస్యము నాకొకటి తెలిసినది".

"మాసోదరి కేరహస్యమును లేదే! ఆమె జీవితము నిష్కళంకమైనది. నా సోదరి వ్యవహార ములనుగురించి ప్రస్తావించుటకు నీవేల సాహసించితిని?"

"మీసోదరితో నిదివరకే జేరము చేసి యున్నాను. ఇప్పుడు మీతో జేరము చేయవలసి యున్నది."

వద్దొక విధముగా విసువు జవించినది. కాళీచరణుని రాకవలన తాను పీల్చుచున్న కాయపు దుర్గంధమిళితమై యుండనా యన్నట్లమెకు తోచినది. కాళీచరణుడమె కంపిత దేహమును బురస్కరించుకొని యిట్లు పలికెను

"మీరు తెలివిగలవారై మీకుగల సర్వస్వమును కాపాడుకొనదలచిన యెడల నేను చెప్పినట్లు నిర్వర్తించక తప్పదు."

"ఏమిటి? యీభాష నాకర్థముగుటలేదు."

వాయువు దుర్గంధమిలితమై యుండెనా యన్నట్లామెకు తోచినది. కాళీచరణుడామె కంపితదేహమును బురస్కరించుకొని యిట్లు పలికెను.

“మీరు తెలివిగలవారై మీకుగల సర్వస్వమును కాపాడుకొనదలచిన యెడల నేను చెప్పినట్లు నిర్వృత్తిచక తప్పదు.”

“ఏమిటి? యీభాష నాకర్థమగుటలేదు.”

“అవును. ఇటువంటి సమాచారమును మీరెన్నడు బహుళా వినియుండను. నేను నిజముగ దెల్పినచో మీరు మూర్ఖులౌవుదురు, అట్టి దురవస్థను మీరు తప్పించుకొనదలచిరా?”

“ఇప్పుడేకదా, యీహంశము నాకు సంబంధించినది కాదని నుడిచియుంటివి.”

“మీ రే మా తల్లిమును భయపడకుడు. మీవంటివారికి మాతల్లియు తెలియనప్పటికి నటువంటి విషయములు సామాన్యముగా జరుగుచునేయుంటవి.”

“నేను చెప్పనది మీరు సాంతముగ వినినచో నేనును మీహితము కోరిడివాడనేయని మీకు తెలియగలదు.”

“ఏమిటి పిచ్చిధోరణి? ఆనలు సంగతిలేదే!”

“కొంచెము దగ్గరకు రండు. నేను చెప్పజోవు సంగతి చివరకు పట్టుకూడ వినికూడదు మీసోదరియొక్క రహస్యములన్నియు మీకు తెలియునా?”

“ఆమెకేమియు రహస్యములులేవు”

“అయభిప్రాయమును మీరెప్పుడు మాన్పుకొనవలసియున్నది. మీకీరిపయమును విశదీకరించుట సులభమని యెంచితినీ, కాని మిమ్ములను చూడ నాకు భయము కలుగుచున్నది.”

“ఏమియో త్వరితగా తెల్పుము”

“అనేక సంవత్సరముల క్రిందట — మీకిప్పుడు ఋషకముండి యుండకపోవచ్చును. — మీసోదరి కాళీచరమున రంగపురమునకు పోయి యుండవచ్చును. మీకెన్నడు చెప్పియుండకపోవచ్చును ఆమెకు వివాహమైనదని తలచను.”

“ఏమిటి మరల చెప్పము” అని కోపోద్దీప్తితయై యరచెను.

“అక్కడ మీసోదరి కొక కుమారుడు కలిగెను. ఆమె యీరహస్యమును ప్రపంచమునకు దెలియకుండ నుంచినది.”

పద్మ తల వంచినది. గాజకీలితో గూడిన యామె వదనము వెలవెల బాసినది. వంచిన తలను ప్రక్కనున్న వృక్షము నానిచి వేడినిట్టూర్పుల విడువ దొడగెను. ఆమె హృదయము బ్రద్దలగునట్లుగా నుండెను. “నీకీరహస్యమెట్లు తెలిసిన” దని యామె విగతస్వరమున పలికెను తన మునుగును లాగుకొని తన కన్నుల నుండి ప్రసూయించుచున్న యశ్రుధార నాతనికి గోచరము కాకుండునట్లు కప్పివెచ్చెను.

“నన్ను శిశ్యునించుడు. భయపడవలసిన పులేదు. ఈరహస్య మితరులకెవరికి తెలియదు. నేను కోరునది మీరు నెరవేర్చేయెడల నేయహాయము గుండదు. తన కుమారునిగురించి యెవరితోను మీసోదరి మచ్చటించియుండలేదు. ఆమె కుమారుడిపుడు బ్రతికియే యున్నాడు.”

“ఏమి, బ్రతికియున్నాడా” అని యామె యాశ్చర్యముతో బలికినను నది యవసాన దశ యుండలి విగతస్వరముగ గాన్పించెను.

“బ్రతికియేయున్నాడు. ఆతడు మన కవరిచి తుడు కాడు, మన శశిభూషణుడే”

“నీవెవరు? నీకిట్టి రహస్యము తెలిసినది?”

“శశిభూషణుడు మా పెంపుడు తమ్ముడు. సుముఖుడే యీతని పెంచినది.”

“సుముఖయెవరో నేనెరుగనే యెరుగను” వద్ద మరి మాట్లాడజాలకపోయెను. “శాంతా, శాంతా, ఇంతవరకు వచ్చునని కలనైనా తలచలేదు.” అని యుచ్చరించెను. తన మిత్ర మీరహస్యమును తన తల్లిపై వైచుకొని శాంతి యంతత్కాగము కావించెనని యనుకొనుచు వద్ద మిగుల వగచినది. శాలీచరణుడు తనకథను కొనసాగించెను.

“మీరహస్యము నామె తెలిపియుండదు. ఆమెకు వివాహము కాలేదనను. వివాహమాడిన యెడల, తాను లజ్జింపదగినవానిని వివాహమాడి యారహస్యమును భద్రపరచుటకు యత్నించి యుండవచ్చును. మీరవును చాల చిన్నవారై యుందును.”

“ఈరహస్యమును మాసోదరికి తెల్పితివా?”

“తెల్పితిని. ఆమె యేమియు కలవరను చెందలేదు. నేనుచెప్పిన దసత్యమని యామె యవనులేదు. ఆమె యొప్పుకొనినది.”

“తన కొడుకేయని యొప్పుకొనినదా?”

“నిశ్చయముగ నొప్పుకొనినది.”

“శాంతా! శాంతా! ఎంతవనిచేసితివి.”

“అనేకనంవత్సరములక్రింద నాకీయసుమా నము స్ఫురించినది. ఎంతప్రశ్నించినను తెల్ల పక నాతల్లిరహస్యముగ డబ్బు సంపాదించు కొనుచు కాలము గడుపుచున్నది. నాకును శశి భూషణునకును రూపురేఖా విలాసములు దేమా త్రము పోలికలేనందున నెల్ల రాశ్చర్యపడసాగిరి. అందువలన నేను ప్రాయత్నమునకు గడంగి రహస్యమును భేదించితిని. అన్ని సాక్ష్యములు చిక్కినవి.”

“శాంతా! నేమని బేరముచేరితివి?”

“నాలుకు కేము యాహుతిన్నట్లుకా నె యంగీకరించినది. ఈరహస్యమును నాచుట యవ సరమని యామె తలచింది.”

“మంయొక కేమురూపాయలకు నావద్దకు వచ్చితివా?”

“అటువంటి కోరిక నాకులేదు. అంతకంటె నధికవిలువనే కోరెదను

“ఆభరణములు కావలయునా?”

“ఆభరణములకంటె కలువయైనది. మీ మేనగోడలు డిబ్బను చూచితిని. ఆమె చాలా సౌందర్యవతి. ఆమెకు చూచినవాటినింటి నామ న స్సామె యంగు లగ్నమైనది. ఆమెను నాకిచ్చి వివాహము చేయగోరెదను.”

వద్ద కోపము వట్లజాలిపోయెను.

“నేనే ఘనము కనె నచో నీమీకి నిన్ను నదికి వేసి యుందును.”

“నన్నవమోహించవలదు. నాకిచ్చి వివాహము చేయకపోవడు.”

“అది యంగీకరింపరాదు. ఏమి నేనెదలో చేసి కొనుము.”

“ఇపు డేపోయి నుభీంధ్ర రామలక్ష్మి తెలిపెదను.”

“ఇప్పుడు, నేనేమిచేయగలను? శశిభూషణుని కిచ్చి వివాహముండుట నిశ్చయమైంది.”

“అయిననేమి? ఆవివాహమును విడగొట్టు కొనుట కింకను తరణము కలను”

“అని నావలన కాదు. — అయ్యో, ఎంత పాపిష్ఠిని!”

“మిమ్ములను శౌందరపెట్టుట లేదు. సావధానముగ యోచించుకొనుడు.”

“అజోజుకాజోజు చిక్కుమచ్చలున్నావు. నివాటలు చేసికొనుటకూర్చుకొము. అవసరమైనప్పుడు కష్టపడము. ఏదోభగవంతుడిదయ్యును. త్వణమో పణమో వస్తు నేనుంది. పోయేటప్పుడు తా కట్టుకుపోతావని గనుకనా ఒక వంటమనిషిని పట్టుకుంటానని అన్నాడు కామేశ్వరాచార్యులు. యింత ఛెయిర్ పూండి.

తన నివాసమును సున్నియముగాని యీ నెల తీసియిస్తూ రెండుగురు ముచ్చన్నుని కమల. “ఎందుకులేదో యిప్పుడు పట్టుకునిపి? ఏదోకాలము గడుస్తున్నదికదా! నా యింట్లో ఓపిక ఉన్నంతవరకు కించలేదు. అంతగాస్తే అవుడేదూమ కోవచ్చు. వంటమనిషి పదిగొప్పాయ లిస్తేనే కానిరాదు. ఈనదిగొక దారితిండికింద 10, దూబరాకింద 15 ఒకమనిషికింద ముప్పై ఆరుదురూపాయలు ఖర్చుపెట్టి యేమి అనుభవిస్తాము. వాళ్ళ చురచురలు, కిన్నుబుసుబులు, విసుగుదలలుచూస్తే నాకు తలనొప్పి పెద్దలు సంపాదించింది ఖర్చుకాకపోతే యీలా ఖర్చు కావలసిందేకాని రెక్కలమీద బ్రతికే మన కెందుకు,” అన్నది కమల.

“పొదుపుగలదానవు కనుక అట్లాచెవుతున్నావు. ఇప్పుడు కాస్తకులోభిస్తే ముందు పెద్ద చిక్కువస్తే భరించటం కష్టపెట్టుతుంది. కనుక వంటమనిషి తప్పకనరి. ఎవరయినావస్తే చూడు” అన్నాడు కామేశ్వరాచార్యులు.

ఇంతలో యెవరో వచ్చుచున్నట్లయింది. కమల వరుగెత్తుకొనివచ్చి చూచినది. ముప్పదిరెండవ మనిషి. నన్నగా పొడవుగ నున్నది.

మొఖంబిండా స్పీటకపు మచ్చలు. రోజుకొనుడు వచ్చి ఆయాసముతో వసారాలో చటకిలపడి “అమ్మా మాదిబాపట్ల. ఇప్పటికి మూడురోజులయింది తిండితిని. కాలమీలాపచ్చింది. లేకపోతే నేనూ ఏభాగ్యవంతులయింటిలోనో ఉండవలసిందే. చేసుకున్నది అనుభవించాలసిందే. కాస్తగుప్పెడుమెతుకులు వేస్తేరా, చాలవుణ్యం” అని దీనుగా బ్రతిమాలింది. ఈమాటలు వింటున్న కామేశ్వరాచార్యుకూడ బతుటకువచ్చి “అంతగడువకపోతే యెక్కడయినా వంటచేసి సంపాదించుకోరాదు?” అన్నాడు. “అంతభాగ్యమా? పనికోసం తిరిగితిరిగి మచ్చమాసింది. విధిలేవును ప్రాప్తములేదు.” అని యానూ తనవ్యక్తి జవాబిచ్చింది.

కామేశ్వర:- పోనీ, మాయింట్లోనే వంటచేస్తే, నెలకు అయిదో ఆరో యిస్తాము.

నూ. వ్య:- నాకు అయిదువద్దు. ఆరువద్దు. తిండి గుడ్డ గడుస్తే చాలు. నా అనేవారులేరు. ఎవరినిపెట్టి పోషించాలని బెంగలేదు. మీ అనుగ్రహమేమిటంటే యిక్కడేవుండి, ఇక్కడే వండి, మీకింతపెట్టి నేనింత తింటాను.

కమల:- నీపేరేమిటి?

నూ. వ్య:- నాపేరు పద్మాక్షి అంటారు.

అంతకితో యేర్పాటు కుదిరింది. కమలా కామేశ్వరాచార్యులు సుకృతదంపతులు. కామేశ్వరాచార్యుకు ముప్పైఅయిదేండ్లు, కమలకు యిరవై మూడు. వారికి అయిదేండ్ల కుమార్తె, పేరు కృష్ణివేణి. ఏవిధమైనలోటు లేకుండా సంతోష

ముగా పొడుపుగా కాలం వెళ్ళబుచ్చుకుంటున్నది ఈ గుంసారము.

2

కృష్ణవేణి తల్లిదగ్గరకు పరువెత్తుకొనిపోయి
“అమ్మా, అమ్మా నాన్న—నాన్నే—
మా—ట్లా—డ—లే” దని బిక్క-మొగముతో
ఆయాసపడుతో పలికింది. నాడు కృష్ణవేణి
పుట్టినదిసమగుటచే శోభాయమానంగా అలంకరింపబడ్డది. ఇదంతా చూపిద్దామని తండ్రివద్దకు వెళ్ళేటప్పటికి, ఆలోచనామగ్నుడై యున్న కామేశ్వరావు తన ముద్దులపట్టిని చేరదీయలేదు. కమల వెంటనే భర్తను సమీపించి యాతని ముఖలక్షణములను జూడకయే “చిలక తల్లి — బంగారుతల్లి — వరహాలతల్లి — చిట్టి తల్లి పుట్టినరోజుగదా అని అలంకరించుకునివస్తే, యిలాగేనా చూడటం” అంది. కామేశ్వరావు వినిపించుకోలేదు. అతను దీర్ఘంగా నాలోచిస్తున్నాడు. దుఃఖము పొంగి పొరలి వస్తూన్నది కన్నులవెంటబడి అశ్రుధార ప్రవహిస్తూన్నది. కమల యీస్థితి నెన్నడుచూచియుండలేదు తనభర్తయొక్క యీ నూతన పరివర్తనానికి కారణం కనిపెట్టలేకపోయింది. నిర్ఘాతపోయింది. చిట్టచివరకు ధైర్యం తెచ్చుకుని ‘యెన్నడులేని యీ విపరీతం యేమిటి’ అంది.

ప్రశ్న తరము లేదు

“బుట్టో బాగుండులేదా? బాధఏమిటి”

ప్రశ్న తరము లేదు. —

“ఉద్యోగపుచిక్కు సంభవించిందా?”

జవాబు లేదు. —

“నావలన ఏమైన కష్టంకలిగిందా?”

మాటలేదు. —

కమల యింక భారలేకపోయింది. అద్భుతం

దుర్భరం అయిపోయింది. కాపురానికి వచ్చిన తరువాత యిటువంటిది తటస్థించడానికిదే మొదటిమాట. ఆమెవేదన హెచ్చింది. భర్తను సమీపించి చెయ్యపుచ్చుకొని యిటువంటి అడిచింది. కాని భర్త తననైవే చూడటంలేదు. కమల కన్నీరుకార్యడం ప్రారంభించింది. ఈవేడి కన్నీడు కామేశ్వరావు దేహముపై బడ్డది. ఇక మించిది కాదనుకున్నాడు ధైర్యముతెచ్చుకున్నాడు. “కమలా, ఏమిదానా, నాఅధైర్యంతో బాటు నీకుకూడా అధైర్యమైతే ఏలాగు! ప్రతివానికి ఆపుడవును పూర్వపుతలం పులవలన విచారంకలుగుతూంటుంది” అన్నాడు.

“ఇప్పుడుకలిగిన పూర్వపుతలంపులే” అంది కమల.

“ఏవేలే యెందుకు. చేసికున్నవాణిని నేను, అనుభవించవలసింది నేను. మీకుకూడా బాధ యెందుకు” అన్నాడు.

“అదేదో చెప్పకతప్పదు. మీ సుఖకఠిణాలలో సగంవంతు నాది.”

ఇంతలో కృష్ణవేణి పరువెత్తుకొని వచ్చింది “ఛమ్ ఇక పూయికో. మనమిద్దరకూడ యిలాగేవుంటే అమ్మాయి బెంగపెట్టుకుంటుంది” అని కామేశ్వరావు కథావైఖరిని మార్చివేశాడు. అంతేకాని నూతన పరివర్తనం పోయి యధాస్థితికి రాలేకపోయినాడు ఆతనికి ప్రపంచం అంతా విచారంగా కనిపించింది. అంతా అంధ భారమే

3

అభీనునుంచి యింటికివచ్చిన కామేశ్వరాపు
తనగదిలోనికిపోయి దుస్తులను తీసివై చివొనుచు
యెదురనున్న తనవటమునకు పూలదండ వేసి
యుండుటచూచెను. ఈవిధముగ నగేకదినము
లనుండి చూచుచువచ్చెను. నిత్యమెవరు పూల
దండవేస్తారా యని వితర్కించుకొనేవాడు.
తనను మనసార ప్రేమించు కమలే వేస్తుండేమో
యనియనుకొనుచు వచ్చెను కాని సాహసించి
కమల నమగలేకపోయెను. కమలకూడ నిత్యము
పూలదండ చూచుచుండెడిది. తన ముద్దుల
తనముకృష్ణవేణియే యిట్లు చేయుచున్నదని
యూహించుకొని యూరకొనుచు వచ్చెను
కాని పూలదండమాత్రముచటికి విచిత్రముగనే
చేరుచున్నది. యెవరును లక్ష్యముతో పరికించ
లేదు. కాలము గడుచుచున్నది. వత్సరములు
కూడ దొర్లిపోవుచున్నవి. కృష్ణవేణి దినదినపరివ
ర్ధమానయగుచున్నది. పది యెండ్లు నిండినవి.
అదిజూన్మానము. కృష్ణవేణికి రెండు వాంతు
లు రెండు విలేచనములయినవి. పురమందంత
టను కలరా వ్యాపించియున్నందున కమలా
కామేశ్వరాపులు దిగులుపడి నిద్రాహారములు
లేక నంరక్షించుచుండిరి. వీరిద్దరికంటెనుకూడ
పద్మాక్షి అతి శ్రద్ధతో కృష్ణవేణి ప్రక్కను
కూర్చుని యేమాత్రము అసహ్యములేకనే చాకిరి
చేయుచున్నది. పద్మాక్షి ఆయుట ప్రవేశించిన
నాటనుండి కృష్ణవేణికి నంరక్షకురాలై యున్నదన
వచ్చును. ఒక్కనిమిషమైనను వారెడబాసి
యుండలేదు. కృష్ణవేణికి చదువు చెప్పుచు కథలు
వినిపించుచు, బుద్ధులు గరపుచు వచ్చినది.
తన కూతురు పెంపకమంతయు పద్మాక్షిమీదు

గానే జరిగిపోవుచుండుటచే కమల భారమంతయు
తక్కినది ఇందువలననే జబ్బుగానున్న కృష్ణవేణి
మంచముపద్ద, వంటనై నా మానివేసి పద్మాక్షి
కూర్చోవలసివచ్చినది. రుచించకపోయినను
యేవో రెండు మెతుకులు తినకతప్పదు. కనుక
కమలే యింత పండితడవేయుచు, తనకూతురును
రక్షించి భగవంతుని ప్రార్థించుచుండెను. రెండ
వనా జాకస్మికముగ వాంతులు హెచ్చినవి. కాళ్లు
చేతులు చల్లబడినవి. అందఱును అసవడముకొని
రోదనముచేయునరంభించిరి. కుర్చీలో కూర్చు
న్న కామేశ్వరాపు స్తంభభూతుడైనాడు. కమల
రోదనమునకు మేరలేదు. ఇంట్లో ధైర్యము
చెప్పేవారు లేకుండిరి. పద్మాక్షి యింత ధైర్య
ముతెచ్చుకొని కమలా కామేశ్వరాపులకుధైర్య
ముచెప్పెను. ఇంతలో వైద్యుడు వచ్చి నాడినిపరీ
క్షించి యేదియో మందునిచ్చి ఒక్క గంట
గడిచినచో ప్రమాదముండదని నుడివెను.
ఈవ్యాధి కుదురులే కృష్ణవేణిని తిరుపతి కొండ
యెక్కిస్తానన్నది కమల. బీదలకన్నదానము
చేస్తానన్నాడు. కామేశ్వరాపు. బెజవాడ కవళ
దుర్గకి చూరు కొబ్బరికాయలు కొట్టాలంది
పద్మాక్షి. ఇన్ని మొక్కులతో గంట గడిచింది.
కృష్ణవేణి శరీరంలో జ్వరం దిగజారింది.
వైద్యుడు పరవాలేదన్నాడు. అందఱు అదృష్టవం
తుల మనుకున్నారు. ఇదంతా పద్మాక్షి చలలే
అన్నాడు. నాచలవేముంది, కమలమ్మ చేసికున్న
పుణ్యం అంది పద్మాక్షి. అన్ని మొక్కులు చెల్లు
బడిఅయినాయి. యథావకారం కామేశ్వరాపు
సంసారం కుదటపడి సుఖంగా నడుస్తోంది, కాని
పద్మాక్షి శరీరమంతా శుష్కించిపోతోంది.
ఆమె ముఖం విచారంచేత వాడిపోతోంది. నిజ

మగ రోగమో, మనస్సులో బాధో మొదలు గ్రహించలేకపోయిరి.

4

దినములు గడిచినవి. శ్రావణమాసం వచ్చింది. శుక్లవారంనాడు కమల పేరింటా నకు కెళ్ళివచ్చింది. అన్నగా వడకి గడినద్దం వెళ్ళి నది. తెలుపు తెరచియుండుటచే, తెలుజరుకార కులాయని యోచింపనారంభించింది. లోపలికి వెళ్ళింది. కామేశ్వరావు పటముకు పూలదండ వేస్తున్న పద్మాక్షిని చూచింది నిర్భాతిపోయింది ఏమిటి విపరీతం అని ఆలోచించింది. మృత్యుం దడదడ కొట్టుకొనడం ప్రారంభమైంది. తన భర్త పటాన్ని సత్కరించటానికి పంటలక్క పద్మాక్షి కేమి మాక్కని తిర్కించుకొన్నది. అనూయ, కోపం, చురచురలు ప్రారంభమై నాయి. ఒక్కపర్యాయం రాధాంతసిద్ధాంతాలు చేసి పద్మాక్షిని వెళ్ళకొట్టదామని అనుకన్నది. కృష్ణవేణి బ్రతుకుకు కారకురాలని చూపిగ కృత జ్ఞత అంతా క్షణములో మాయమైంది అగృహం ని చీకట్లు ఆవరింపమొదలిడాయి. నిలకడమీద ఆలోచించుకొని పద్మాక్షి లేకపోలే కృష్ణవేణి బెంగపెట్టుకుంటుంది. కృష్ణవేణి బెంగపెట్టుకుంటే బ్రతుకే దుర్భరము అనిపించింది. నెమ్మదిగా పరి శోధిద్దామనుకున్నది.

5

పద్మాక్షి శారోగ్యము చెడినది. నానాటికి కృశించి పోతుంది. వైద్యుడిచే పరీక్షింప చేసికొనుటకు నిరాకరించినందున, ఆపెంజబ్బు యెట్టిదో యెవరును తెలిసికొనలేకపోయిరి. కృష్ణవేణికి చాకీరీ చేసినందువల్ల యీమెలో జబ్బు ప్రవేశించిపడని యనుకొనిరి. యజమాను రాలిని పద్మాక్షికిని పూర్వపు సఖ్యత లేకపో

యింది. ఇక తానచట నుండుట మంచిది కాదని యెంచి తెలవిప్పించమని కమలను ప్రార్థించింది. లోకులు పలుగాకులు గనుక అవసరమైనపుడు చాకీరీ చేయించుకొని జబ్బుగానున్నపుడు వెళ్ళ కొట్టిరని అనుకుంటారని కమల మంగీకరింప లేదు. “వ్యాధి నయమగువరకు యిచటినుండి కదలుటకు వీలులేదు. లోకులు పలుగాకులు. ఇప్పుడు పంపివేస్తే యేమనుకుంటారు?” అంది. పద్మాక్షికి తప్పనిసరియైనది. అసలచటి కెందుకు వచ్చానా అని విచారించింది. కొద్దిరోజులకు వ్యాధి హెచ్చిపోయింది మందులుపనిచేయలేదు గంటలలో పరశోకము చేరనున్నది. ఆయాస మధికమై కన్నులు మూసినది “నేను తప్ప చేసినమాట నిజమే. నేను పడినపాట్లు బీవునికే యెరుక చివరకు నాయిపాలోక దైవమునకే సేవచేయుచు మరణిస్తున్నానని తృప్తి” అని పద్మాక్షి యుచ్చరించింది సంధిసూటలు తల చించి కమల. వింటున్న కామేశ్వరావుకు మాత్రము కన్నులనండి అశ్రుభా ప్రవ హిస్తోంది. ధైర్యము తెచ్చుకుని నిశ్చిన్నాడు. పద్మాక్షి కన్నులు తెరచినది. ఎటునున్న కామేశ్వరావును చూచింది. “ఏమిటా యజనం. నేను చచ్చినవాళ్ళలో లెక్క! నాకు చాకీరిక ఊండేది, అడుగుదామని. దానికొరకే చావు కొంచెము దూరమైంది,” అన్నది పద్మాక్షి. కామేశ్వరావును చూస్తూ. కామేశ్వరావు నిల వలేకపోయినాడు. “నిముణము తీర్చుకొటానికి వచ్చావా” అన్నాడు. కామేశ్వరావు పద్మాక్షి మంచముమీద కూర్చున్నాడు కమల కిది యంతా అగమ్యశోచరంగా ఉంది.

“నన్నింకను పోల్చుకొనలేదా?”

“లేకేమి?”

“అయితే, నన్ను త్రిమించరా?”

“త్రిమించుటకుగాని త్రిమింపకపోవుటకుగాని ఈశ్వరుడొక్కడే.”

“అయితే త్రిమిస్తే నేకాని నానాత్మ స్వప్తి నొకటి త్రిమించితి ననండి. నాహృదయమునకిది భావించుచున్నది.”

“ఇది నన్నొకప్పుడు రంజింపజేసిన పద్మరాజుని విగతస్వరమున కామేశ్వరావు పలికెను.

“అయితే స్వరాలను నేనే. మీయుణము నేనని భక్తులైనా తిచ్చుకొలేను. నన్ను త్రిమించాలి. ఆయితోనాలో నేనుచనిపోవలసిందే కాని బ్రతికి ఉన్నాను. యాపంతా మానిపోయినందు వల్ల యెవరును గన్నానవాలు పట్టలేను. ఇచ్చట చేరిని. వదలివెళ్ళలేకపోతిని.”

కామేశ్వరావుకు కలవరము కలిగింది. తన కిరువురు భార్యలున్నారని స్మరించిది. కామేశ్వరావు నిశ్శబ్దంగా మానంగ నుండుట చూచింది వచ్చి.

“మిచ్చులను చూడాలని చాల కోర్కె ఉన్నది. ఉత్కలదురాలనై సిగ్గు బిడియములను వదలి లేచిపోయినవిమ్మట, మీమీద కలిగిన అనురాగమునకు మేరలేదు. నాకు కలిగిన పరితాపమున కంతులేదు వెంటనే తిరిగిరావలసి నది. కాని ఎట్లు రావలెనో తెలియకపోయినది. నావివేక చర్యను మీరు త్రిమిస్తారని అనుకో లేదు. నన్ను త్రిమించుదు. త్రిమించుదు నాపాపము చాల పెద్దది. కాని అనుభవించిన శిక్షయు పెద్దదే. నానునవిపరితాపముకంటె నేను శిక్ష మున్నది?”

కామేశ్వరావు నిట్టూర్పు విడిచెను.

“గొబలము తగ్గిపోవుచున్నది. మీప్రేమ నిష్కళంకమైనది. నేనే పాపాత్మురాలిని. ఆనంగ తని మరచిపోండి. నన్ను త్రిమించండి.”

“త్రిమించవచ్చును కాని మరచుటమాత్రమ సంభవము.”

“ప్రేమితుణ్ణించి మరచిపోండు. పూర్వము మనము ప్రేమించుకొన్న దినములు జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనండి. ఇదివరకు నేచేసిన స్వల్ప తప్పిదముల నొప్పు యెట్లు త్రిమించితికో జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనండి.”

“గొదోషమేమైన గలదా” అన్నాడు కామేశ్వరావు.

“గోషమంతా నాదే. మీప్రేమ నిష్కళంకమైనదే. మీఉగ్రారస్వభావం ఆనమానమైందే. నేనే గుర్తించలేకపోతిని. మీకు కలిగించిన అపనిందకు తగిన పోయిశ్చిత్తము నాకింకను కలుగలేదు. నేను చేసికొనిన పాపంమాత్రము అనుభవించాను. తగిన యనుభవమైనది. నాకు కలిగిన ఆగోళన యింతింతకాదు, తిరిగి మీయింటికి చేరితిని. మీరు మీభార్యతో కాపురం చేయుటం, ఆమెపై మీకుగల ప్రేమ, యీమరణకాలంలో మీక్షమాపణ వేడుకొనగల అదృష్టం, ఆనందించుకొనుదు. నాకెట్టి పరితాపము కలిగిందో మీకేబోధపడగలదు.”

“తిరిగి యిచ్చట కెందుకువచ్చితివి?”

“నిధి వారితవలన.”

“గొప్పపొరబాటు కావించితివి.”

“ఎన్ని తప్పులు చేసినను, మీరు భర్త కాక పోరు, నేను భార్యను కాకపోను. నన్ను త్రిమించండి. దీవించండి నేను చనిపోయే లోపున మీప్రేమవాక్కు నొక వర్యాయము తెలియ

చృండి. నాకాయానం కలుగుచున్నది ఇంత కామేశ్వరాపు పాదములపైబడి పాణిములు
కంటె అధికం కోరను."

"వద్దా, క్షమించితిని - భగవతుడు విడిచింది. కామేశ్వరాపు దుఃఖము భరించలేక
పోయినాడు. కన్నీరు మున్నీరుగా కారుచుండగా
కామేశ్వరాపు నేల వ్రాలి మూర్ఛిల్లినాడు.

"నేను పోవుచున్నాను. నన్ను క్షమించండి, ఈదృశ్యమంతా చూస్తూ వివర్ణయై పోయింది
మరచిపోకండి" అని లేని బలము తెచ్చుకొని కమల.

నా మ న వి .

కొటికలపూడి రామేశ్వరరావుగారు.

చిగురాకు పొత్తిళ్ళ ♦ స్వేచ్ఛగాఁ గోకిల
తావిక ప్రణయ గీ ♦ తములఁ గోడు
వంతరంగుల శౌరు ♦ వెలయుంచి పుష్పముల్
భవదీయ సౌందర్య ♦ ప్రతిభఁ దెలుపు,
పోడశ కళలతో ♦ శోభిల్లి, జాబిల్లి
నెన్ని నీ కీర్తి వె ♦ న్నెలలఁ గాయు,
రాత్రిబువల్నేక ♦ రవముతో సందర్శింబు
ఘన వాద్యముల నీదు ♦ ఘనతఁ జాటు,

గాని, యీశ్వర నా పాప ♦ కగ్న మేమొ—
నీదు పాదార విందము ♦ ల్నియతిమీఱఁ
జేరి నేవీంత ముచ్చోఁ ♦ జిక్క వేల ?—
గుసుమ కోమల పాదము ♦ లొసగ నాదు
కలిన హస్తంబులను జిక్కి ♦ కంఠునొక్కొ ?—
భగ్న చిత్తుండ, భవదీయ ♦ పాదసేవ
యబ్బుటది యెల్ల నాదు భా ♦ గ్యంబె గాన,
పాపతిమిరంబుతోబడి ♦ పరితపించు
మామక హృదయ వీధిఁ ♦ బ్రేమమీఱ
జ్ఞాన తేజంబుఁజూపి, యీ ♦ దీను నీదు
దివ్యసాన్నిధ్యమునఁ జేర్చు ♦ దేవ దేవ !

ఉ॥ రాజులకంటె కవిరాజులఁ బ్రేముడిమీఱఁ గాంచు ని
ర్యాజ మనస్కులైన వ్రజలా ? కటవైరి వ్రసన్న భావనా
యోజిత నవ్యకావ్య మృదులోక్తి రసంబుల నాదించు వా
రీడగమందుఁ గానఁబడ లేట్లు త్రితనో సత్కవీశ్వర ల ॥

సీ॥ సామ్రాజ్యభారంబు సచివునికై వడి
నెఱపిన సత్కవీశ్వరులు గలరు.

క త్రిక్తి మెడనొడ్డి కదనంబునంగూలి
గురుతగాంచిన కవీశ్వరులుగలరు.
అంకితంబీయవయ్యా ? యంచు వేడ భూ
వగు తల్లిజించిన కవీశ్వరులుగలరు.
జనపాల సభలలోఁ గనకాభిషేకంబుఁ
బడసిన సత్కవీశ్వరులుగలరు.

తే॥ గీ॥ పూర్వ విఖ్యాతగతి కోలుపోయి పాఠ
శాలలకు గ్రంథ ముద్రణశాలలకును
వైశ్యులకు జీవితము నమ్మువారలైరి
కవులు; కటకట యేమందుఁ గాలముహిమ॥

2.

మ॥ విలసత్కావ్య మనోజ్ఞ భావపదవీ విజ్ఞానసాధంబులోఁ
జెలులంబొలిన సత్కవీశ్వరులతోఁ జెన్నార వర్తించు భూ
తలనాధుల్ మరణించి రాంధ్రకవితా తత్త్వంబు నేధారుణీ
తిలకుండు దిలకింపఁ జెట్లు కవియుద్దేశంబు నిండారునో ॥

3.

ఉ॥ సోదరభాషలందుఁ గల సొంపులఁ దెల్లునఁదీర్పు దిట్ట లా
గాదిలి బాలకుల్ కడుపు కక్కురితిం బరసేవతోడ ను
న్మృదులఁ బోలియుండిరి, ననాతన శవ్యమనోజ్ఞ భావనా
స్వాదను లెందునేని కనుపట్టరికెట్లో కళావిలాసముల్ ॥

4.

ఉ॥ అన్నినిధాల సొంపు సెడి యాంధ్రవికాసము మాటుపడ్డ యీ
పున్నెపుఁ గాలముఁ దెలులఁ బుట్టగనేర్తురు దెల్లుబాసకై
నన్నయభట్లవంటి కవినాధులు కిక్కనవంటి వీర భా
వోన్మత కావ్యకిర్త లయయో ? యెటుపెంపగు భారతీగతుల్ ॥

5.

ఉ॥ తిండికిలేక సత్కవులు దీనతతోఁ దపియించుచుంటచేఁ
గండలడంగి భారతికిఁ గాయము గాయమయ్యెన్; కాంచో
వండితకుండలీంద్ర రసవత్కవితా జనితాభిరామ వా
భృండిత మండనంబులకు మాతృవసుంధర సంతసించునే.

6.

సీ॥ శిల్పంబులందున్న చిత్రవికాసంబు
వర్ణనాంశములందు వలనుపఱచి
తలఁపుల కండని తత్త్వసారంబులఁ
బరమానందచన బాదుకొనిపి
చిఱుతబిడ్డలనెవ్వ తఱిపి వెన్నెలనిగ్గు
పలుకు బొందికలలోఁ బనిలపఱచి
భావరంజకమైన ప్రకృతి విలాసంబు
తిరముగాఁ బ్రాణ ప్రతిష్ఠాజేసి

తే॥ గీ॥ వాఙ్మయమున కొక పరివర్తనంబు
కలుగఁజేసిడి సత్కవి శాంతులకట?
కూటికై దేశముల నమ్మకొనుట గాంచి
దీనతను గుండదే? భారతీయతల్లి॥

7.

మ॥ పలుకుం బొందికలందుఁ బెద్దనవలెన్ బ్రఖ్యాతులౌ సగ్గువీ
సల కిక్కాలమునందు నై నఁ గఱవెచ్చోలేను. తత్తత్సవీ
దుల సత్కారము జేయఁ బల్లకిపయిన్ గూర్చుండఁగఁజేసి ని
శ్చలభక్తి భరియించు భూవిభులకే సంధిల్లె దుర్భిక్షముల్॥

8.

మ॥ తన సామ్రాజ్యము నాంధ్రవాఙ్మయ కవిత్వవ్యాప్తి కన్పించి వా
వనుడౌ భూవిభుఁ డెందులేడిపుడు కావ్య శ్రీవిలాసంబులన్
గమలారం దిలకించు భూపతులకై కాబోలు భాషాంగనా
మణి సంచారము నేముచుండెఁ జరసీమాభూమి భాగంబులన్॥

9.

మూడు ౧౫, ౧౬ యేండ్లకిందట గిడుగురామమూర్తి గారు. గురజాడ అప్పారావుగారును, డాక్టరు బుర్రా శేషగిరిరావుగారును యీ వ్యావహారిక భాషను గుర్తించిన వారు. వీరు భాషా తర్జిమీకీ, దూరదర్శకులు. వీరిలో గురజాడ అప్పారావు గారు లక్షణమునేకాక లక్ష్యమును కూడా చూపారు.

శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు తమ డబ్బా డబ్బాతో ఉపన్యాసయాత్ర బంగారులో సాగించినపుడు అందరకంటే యెక్కువగా నేనా? నను కరవబోయాను. ఆయన తార్కికముగా చూపిన ప్రోయుక్తి ఖండించటానికి నీలు లేకపోయినప్పటికీ వాసనావంపల్ల మనస్సు ఒప్పు కొనేదికాదు. ఎంతవరకంటే నాకు పట్టుకు నాకు భాష అంటే కవిత్వమే అనిన్ని కాత్రుకు అనేకాని మరొకటి కాదని, కృష్ణాపత్రి: ఆంధ్రపత్రిక మాస్తే కడుపుమందేది. లోకవార్తలు సమీప పద్యాలలో నడచాలని వుండేది. ఇప్పటికీకూడా “అటువంటివాళ్ళు” చూసి నేను సిగ్గు పడడం మానుకున్నా.

రామమూర్తిగారితో ఇట్లు తన భర్తనపడ్డా: నాలో ఒక తీవ్రమిద్దరికం వుంది. రెండోక్షాను మూడోక్షాను చదివే పిల్లవాళ్ళకు ప్రతిభావ తలుస్తుందినే నాడువా. కాని ఒక్కసారి తండ్రి మానుగడ ఒట్టిడొల్ల. ఆపుస్త కాలు పిల్లలకని ప్రత్యేకంగా కృషిచేసి గొప్పగొప్ప పంతుళ్ళు వ్రాసినవి. ఎంత ప్రయత్నం చేసినా అవి వాళ్ళ బుర్రీలోకి యెక్కడో చేదు మందులాగ బయటికి వచ్చే నేవి. ఇప్పటికీ వీరి బుర్రీల్లో జరిగితున్న పని అంతే. ఇంకా పెద్దలకు చూపుమారేదు. ఆ పెద్దలంటారుకదా చిన్నప్పటినుంచీ గ్రామీణ భాష మేము చదువుకోలేదా? ఇప్పుడది మానేస్తే పెద్ద అయ్యాక ఆసలే రాదు, అని. అయ్యయ్యా! వాళ్ళకు రావలసింది. “వాడు వచ్చు తున్నవాడు. వానిని గుము, కృష్ణాబి సాందీపునితో చది వెను” మొదలగు: వా లేక విషయమా? చాలా నుకుమార మయిన యీ బాలసమవస్సు గ్రామీణ భాషతో బలాత్క రింపబడిపోతూంది. సంవత్సరంచేస్తేది రెండు సంవత్సర ములు పడుతుంది. గ్రామీణ పాఠశాలవల్లనే విజ్ఞానం కలుగుతుందని కొందరింటూన్నారు. ఇది అసత్యం.

ఈవిషయంలో లోగడ ఆనేక వాదప్రతివాదాలు జరి గాయి. ఇప్పటికీ జరిగితున్న వున్నాయి. ప్రాచీన పెద్ద

లెవ్వరూ దీని పునర్యోగం కించిత్రయినా తెలుసుకోక పోవడం ఒకవిధంగా యేమంటాముదాన్ని-వారికి కోపము రానిమాట- మన దురదృష్టం, మన పిల్లల దురదృష్టం, స్త్రీల దురదృష్టం, సామాన్యజనుల దురదృష్టం, గ్రంథాల యముల దురదృష్టం.

వారు దీన్ని ఒప్పుకున్నా ఒప్పుకోకున్నా జనుల్లో రచనాశక్తి యేమన్నా వుంటే వారిని ఒప్పించి తీరుతుంది. కన్యాకుల్కం ఒకవిధంగా కొందరిని ఆకర్షింపలేదా?

ఈమధ్య ఒక ప్రాచీనపండితులు ఒక సాహసం చేశారు. వారిచేరు చెప్పకముందు వారిసాహసం చెప్పడం భావ్యం కాదు. వారు నుల్లాది మూర్ఖనారాయణ కాశ్మీరగారు. వారు తమపేర ఒక వ్యాకరణం వ్రాశారు. అది లోగడ వైయాకరణులు అంగీకరింపని ప్రాబంధికభాషను కొంత వరకు సమ్మతించింది. ఇంకా వ్యావహారికభాషను స్వీక రించింది.

నీవెల్లా మాట్లాడతావో అట్లా రాయ అనేమాట అక్ష రాలపాళంగా యేకీ యెన్నడూ అంగీకరించలేదు. కాని కొంతదానికి దగ్గరగా, స్కాట్, I wright as I speak అని అన్నాడు. ఈవ్యాకరణం అటువంటి మోతాదుతోనే వుంది.

దీనిమీద ప్రాచీన పండితులు సవాల్ వేస్తున్నారు. నవీనులు ఇది యింకా పంపించితంగానే వుందని గును న్తున్నారు.

ఇది చిన్నయనూరిగారి వ్యాకరణంకంటే చాలా తేలిక. చిన్నయనూరిగారి వ్యాకరణం తెలుసుకోదానికి ప్రాణా యామానికి చేసినంత ప్రయత్నంచెయ్యాలి. తీవద్భాషలో వుండే వ్యాకరణం యింకోడిదగ్గర పుస్తకం పట్టకుండా వుండేటంత తేలికగా వుండాలి. అవిషయంలోనూ ఇది చాలా సఫలప్రయత్నం కలది అయింది. పుస్తక రచనా శక్తి అస్తమించిపోయిన యీకాలంలో దీనివల్ల ప్రకృ రించి అట్టే పునర్యోగం కనిపించకపోయినా ముందుముందు యిది పతనపాతనాల్లోకి వచ్చి యింకా వ్యావహారికభాషా వ్యాకరణాలకు తోవతీస్తుంది.

మనుష్యులలో కొత్తప్రచారం కొత్తజీవోదయనాసరే వస్తే దాన్ని అనుష్ఠించకపోవడం అట్లావుండగా దాని బాగోగులయినా తెలుసుకోలేని ఒకరోగంవుంది. ఇది బహుశా మనుష్యులందరిలో లేదు. ముఖ్యంగా మన

శ్రీ దేశభారత అంభోభాషానిలయ వార్షికోత్సవ సందర్భమున నొసంగిన అభ్యుత్థానోపన్యాసమునుండి.

హిందూదేశస్తులది జబ్బు. కానికి కారణం లేకపోలేదు. దేశరాజులు నశించి విజ్ఞానం పతనోన్ముఖం అయ్యాక పరి రాజులు ఆక్రమించిన అఅవ్యక్తకాలములో యేదేశంలో యేప్రజలయినా యీతీరుగనే వుంటారు. మిగతాదేశాల వారిమంచి అచారాలు, మంచిమరలు కొత్తకొత్త విషయాలు మనం అనుభవం చేసుకోలేకపోవడం అట్లుండగా వాళ్ళనుచూసి మన దురాచారాలయినా విడిచిపెట్టలేను. మొన్నటిదాకా మనపెద్దలు కాశీవెళ్ళడానికి రయిలెక్కారు కాదు భోజనాలుచేపేటప్పడు యింగ్లీషుమాట రానిచ్చారుకాదు “నోచ్చరేద్యావనీం భాషాః ప్రాతైః కంఠగతైరపి” అని. నేటికినీ సముద్రయానం నిషిద్ధమకదా! ఇది చాలభాగం వాసనలో వుంటుంది.

ప్రాచీనాచారాలను మనకు అనర్థకంవికవానిని ప్రాచీనాచారాలుకదా అని అనుకోక వాటిని అతిక్రమించడం బలే మజా. నాకు బాల్యంలో వడుగుచేశారు దాని అర్థం నాకు తెలియలేదు. అనర్థకమైన ఒకజుడం నా బుజుమీదికెక్కింది. అది కొత్తలో చచ్చి లిగింతపెట్టేది ఏదో ఒకబాధ తెచ్చిపెట్టుకున్నట్టు వుండేది. అభారం యింతవరకూ పోలేదు. “ఈజుడం తీస్తే యేమవుతుందేమి” అని నేను వశిష్టనడిగాను అమ్మా అని ఆయన ముక్కుమీద వేలు వేసుకొన్నాడు. అది ముక్కుమీద వేలేకాని పనితాకంలోనుంచి ఒకానొక భీకరాకారము పొంచిచూస్తూ అమంగళాలనొంతరలునామీదకిలోసెయ్యడానికి వెనకాలచేతులానింగిట్లు అర్థంఅయింది ఇట్లాగే అన్నం తిన్నాక కాళ్ళు కడుక్కోకపోతే యేమాటం దేమిటి? అని అవశిష్టనడిగితే పూర్వం నడవసాగాడా అన్నంతిని కాళ్ళకుడుక్కుండేటప్పడు స్నాదిమొనమేర తదవకపోతే అందలోంచి కలి ప్రవేశించాడని ఆయన చెప్పాడు. నా అల్పబుద్ధికి నీకాళ్ళమీద మెతుకులు మట్టి పోడని చెప్పితే సరిపోయేదానికి యింతకథ చెప్పంగానే ఆకలి యెట్లా ప్రవేశిస్తుందో మాతామని నునగుసుకుతుతూహలం కలిగింది. మొదట జంఝుంటిని చిలకకర్రకు తగిలించాను ఒళ్ళు కలకరించిపోయింది. నాకప్పుడు పరలోకభీతికంటే వనిష్టుడేకీ నాచెమీకీ యొక్కడ సంయోగం కలుగుతుందోఅని భయం వేసినమాట నిజం. అంత తల జండెముకు యింతవరకూ తీసెయ్యలేదు. ఇహ రెండోది కలి ప్రవేశించి లిగితే కావలసింద అవకాశం యిచ్చాను దేశ రాజులు రెంటిలాకూడా. కాని ఆకలి ప్రవేశించినట్లు నా గొడవరం కాలేదు కాళ్ళమీద పేరుకునే ముప్ప అకలి అంటే యేమీ తగాదా వుండేది

కాదు కాళ్ళు మరికొస్త తోనుకునేవాణ్ణి. అర్థం తెలియని యెనిమిదేళ్ళవాడికి వడుగు! కర్తృత్వం కుర్చీవాడి మీద వేసి యింకోడు కర్మ చేసినట్టు యీ కుర్చీవాడిమీద కర్మత్వం ఆరోపించి యింకోడు వడుగుకనుకుంటే బాగుంటుంది. వాసనాజాలంలో వున్నవారికి కోపం తెప్పించకుండా గృహస్థధర్మంతో వేడుకుంటాను- ఒకసారి యీ ట్నద్రోజేవులను చూడండి అని.

పండితులకు యీ వ్యావహారిక భాషతో అట్టే పనిలేదు. దీనివల్ల ముఖ్యంగా లాభము పొందవలసినవారు బాబురు స్త్రీలు సామాన్యులు. భాషంటే వేవలం కవిత్వం కాదని మన పోల్చిన పెద్దలు ఒకసారి దృష్టిసారించాలి. కానా లిసిండి కేవలం చదువుకాదు విజ్ఞానం అని మనము గమనించాలి.

చదువువేరు. విజ్ఞానం వేరు. అకృతకు చదువు రాదు. కాని విజ్ఞానంకద్దు. వేమన్న చదువుకోలేదటకాని కవి రామకృష్ణపరమహంస చదువుకోలేదంటారుకాని ఆయన విజ్ఞానమూర్తి కాడని యెవ్వరియినా అనగలరా?

తెలివి కలగడానికి గ్రాంథిక భాషా వ్యవహారిక భాషా నియమమంటూ వుండదు. బుద్ధజేవుడు అనేకగ్రంథములను వ్యావహారిక భాషలో వ్రాసాడు. వ్యావహారిక భాషలో విషయ ప్రవేశం సులభంగా కలుగుతుంది ఇటువంటి సులభోపాయమును విడిచిపెట్టి గోగీనుకొని కూచోడము యేమిస్వాయ!

ప్రతిదీ వ్యవహారిక భాషలోనే వుండాలనికాని గ్రాంథిక భాషలోనే వుండాలనికాని నియమము వుండబోదు. వ్యావహారికపదాలు యెట్లా వుపయోగించాలో కవులకు తెలుసు. నీపట్లా మాట్లాడతావో అట్లా రాయి అనే మాట అక్షరాలపాళంగా యెన్నడూ యేకవీ అంగీకరించి పవ్యం వ్రాయలేదు. I wright as I speak అనిస్టాట్ అన్నమాట వచనానికి చెల్లుతుంది.

ఇక కవిత్వేతర విషయాలున్నాయి. పాట్లలో రచయితలఅభిప్రాయాన్ని విషయాన్ని పాఠకులనుబట్టి వ్యావహారిక భాషయొక్క గని గ్రాంథిక భాషయొక్కగాని, అవశ్యకత వుంటుంది. ఇంతా వివాదేకాని యొక్కడా స్వతంత్రీంచన కనబడదు. “అలులేదు మాలులేదు కొడుకు పేరు సోమలింగం” యేస్వల్పమో లేకపోలేదు కాని దానితో కడుపునిండదు. ఇంకా కొన్నాళ్ళు మనముకనిపెట్టుకొని వుండాలి ఉండాలి. ఇక్కడ యీస్వల్పాన్ని కొంచెం వ్యాఖ్యానం చేయాలి. సాహితీ, ప్రబుద్ధాంధ్రతలో ముఖ్యముగాను భారతి, కారద మొదలయినవాట్లల్లో ఆము

ఖ్యంగాను ప్రకటింపబడుతూ వున్న (వ్యావహారిక భాషలో) (వాయబద్ధ) కథలు చాలా స్వతంత్రీరచనకు నిదర్శనాలు. వ్యావహారిక భాష అంటూ వీనిని పెద్దలుకూడా విసర్జింపరు. వీళ్లలో భాషకు ఆపరాధం గాని భావాన్ని విధానంచెయ్యటంగాని ప్రబంధంలో వర్ణనలులాటి వర్ణనలుకాని చెయ్యటం లేకపోవడమువల్ల స్వసాధారణముగా చదువబడుతూవున్నవి.

భావకవిత్వము.

సందట్లో సదామియ్య అని భావకవిత్వం వొకటి వచ్చింది. భావకవిత్వం లిరిక్ అనేదానికి తర్జుమా ఇది. నిరయగు తర్జుమాకాదని అందరూఅంటున్నారు. పోనిండి ఆదో రూఢపదం అని అనుకుందాం. ఈ భావకవిత్వాన్ని పెద్దలందరూ వికకంఠ్యంగా తిటుతూవున్నారు. ఎంతటి భావకవిత్వమనే ముద్రితో బయటపడేరే యీకవిత్వము ఇంటిల్లిపాతి యెవరికీ తెలియడములేదు. కొన్ని తెలిసేవి వున్నవికాని అవి తెలియడములేదు. ఇది గాంధికభాష అయినప్పటికీ ప్రాచీనులకు నవీనులకూ సమంగానే తెలుస్తువున్నది. ఈ గాంధికభాషలో విచిత్రమైన ఆప్రియోగాలు వుంటవి, మచ్చుకు పృథ్వీణి, వక్షోపీతము నాయకి (నాయకార్థంలో) యికా అర్థానుస్వారకల్పనలు, శకట రేఫకల్పనలు యివి తీసిపారేస్తే యిబ్బంది లేదు, కాని సృష్టి నేడుత్రం విశ్వామిత్రసృష్టే, వైయాకరణంగా తప్ప యినా వ్యవహారంలో వుండేమాటవేస్తే అట్టే తొందరి లేదు, కొత్తప్రత్యయాలు కొత్తఅర్థాలు సృజిస్తే ఆసృష్టికే వెంటనే సృష్టి వస్తుంది, వ్యావహారిక భాష కోరే పండితులయినా ఆవాసనకు తప్పుకోలేరు.

అటులే ఒక్కటి, వాసననుకూడా అతిక్రమింపజేసేటంత విత్తం అందులో వుంటే అది అదరణీయ మవుతుంది. సాహిత్యవ్యాప్తిలోని వ్యత్యయాలను (నేటికీ వ్యత్యయాలు) ఆ క్రమించి మనకు చదువుకోవడంలేదా? కేమి న్నను తొలగించామా! మేల్పియరును యెవరయినా అం అనారా?

ఇకా యీభాష: లకు తమ భావాలకు సంపూర్ణ భాషలేదు, మనకు బోధపడని ఆభాసములో గుణగుణములను మనము యెట్లా నిరూపించగలము; వారు రచించే భాష అంతా సాంకేతికంగా కలిపిస్తుంది, చిన్నప్పుడు పిల్లవాన్ని చూడతూలకు తెలియకుండా వుండేటందుకు కొత్త కొత్త సాంకేతిక అక్షరాలు సాంకేతిక భాష కల్పించుకొని వుత్తరాలు కానుకొనేటందుకు తమలోలాము మాట్లాడేటందుకు వుత్తరాలుగిస్తారు. అట్లాగే మువ్వనిన్నీ వాగ్వాద భాషలో వాగ్మాత్రమే వుత్తరాలుగిస్తుంది కావలయు, అందరికీ ఇది తెలిసేదే అని ఎవళ్లయినా ఒక వేళ వదిస్తారా నిజం గ్రహించడానికి లోకం వేచిఉంటుంది.

ఇందులో ఖండిపడగిన విషయం మరోటివుంది, ఈభాషకు వులో శుభ్రమైన గొప్పదనాన్నే రానుకొనడం, ఎప్పుడూ చాలాలో లేనియేడుపు ఏడవడం, ఎప్పుడూ దుఃఖార్పి శిశ్పించడం. ఈయేడుపు ఈ దుఃఖమూ Perennial melancholia ఇటువంటి Hypo-chondria ఎంతవరకూ కుదురుకుంటే అంతవరకూ మనస్సైనా బాగుపడుతుంది. ఎప్పుడూ తా గొప్పదనాన్నే రానుకుంటే లోకాని కేమీ మొప్పులేదు కాని లోకం చెప్పుకోనలసిన గొప్పదనాన్ని తామే చెప్పుకుంటున్నారు.

అందము.

సాగసుగానుండు బంగరు సొమ్ములెల్ల
దానికిందోడు మేలివస్త్రంబులెల్ల
హాయిగొల్పు సుగంధ ద్రవ్యంబులెల్ల
పరిమళంబీను మంచి వుప్పుంబులెల్ల
ఇందు నీకందమేది రాకేందువదన?

♦ ♦ ♦

తపసి మోహింపజేయు గాంధర్వవిద్య
స్వర్గ సౌఖ్యంబెయకా సరసంపుతల్కు
భక్తి మార్గంబు చూపించు భర్తసేవ

మల్లాది చంద్రేశ్వరరావుగారు.

జగతిసత్కీర్తి గడియించు నత్యదీక్ష
ఇందునీ కంద మేది రాకేందువదన?

♦ ♦ ♦

ధీరుల జేయు నిర్మల జేక సేవ
శత్రుజాలంబు నమయించు తాత్రవిద్య
దైన్యభాజనులను బ్రోచు ధర్మగరిమ
శాశ్వతావంద మొనగూర్చు జ్ఞానబోధ
ఇందు నీకందమేది రాకేందువదన?

నే నా ?

(నిరూపకకథ)

కామూరు వేంకటసుబ్బారావుగారు

సారస్వతసమాజము.

1

“డాక్టర్ ! డాక్టర్ !” అంటూనే కేసునిది
నిద్రలో వీసబడి చటాలున మెలుకువ వచ్చింది
వత్తేదారు సుందరాపు కంఠస్వరం నిశ్చల ప్రే
పంచంలో గుర్తించగలిగెను నిద్ర అట్ట శ్రే
మైంది. “తొందరగా దుస్తులేసుకుని ప్రయాణం
వాలిడాక్టర్” అనితొందరపెట్టేడు సుందరాపు.
డాక్టరువేషంతో తు వెంబడించేను మూగవాని
లాగ. గమ్యస్థానం ఏదోనేను అడవిమార్గం
వత్తేదారు చెప్పనూలేదు. ఆకాశం నిర్మలంగా
వుండి. చీకటిలో నక్షత్రాకాంతలు మిలమిల
లాడుతున్నాయి. ఇంకా ఝామరాత్రి పైవ
వుంటుంది. ప్రేపంచం నిర్మలంగానేవుంది ఏడు
లన్నీ నిశ్శబ్దంగానేఉన్నాయి. పోలీసువీక్షణ
చేరేపరికి సుమాత అరగంట అవుతుంది. నవీ
నాస్పక్తరు రంగనాథంలోపల యేదో పంజీలిస్తు
న్నాడు. మేమూ ఆసీనుల మయేము. ఒకటైపు
చేయబడిన కాగితం సుందరాపు కందించేడు
రంగనాథం. అందీవివయాలున్నాయి

Dear Ranganadham,

I could present you this much at present
and you will be rewarded in future in a
manner befitting your merits.

A wellwisher

(రంగనాథం ! ప్రస్తుతం ఈ బహుమతి
మార్చేమే పంపగలిగెను. ముందు ఉచితరీతిని
నత్కరిస్తున్నాను హితుడు) “ఆ బహుమతి
యిదుగో” నని రంగనాథం ఒకపెట్టె ముందు
పెట్టేడు. అవిర బహుమానము చూచి సుంద
రాపు ఆశ్చర్యపోయేడు. నిశ్చేష్టుడై అట్లే నిలి
చిపోయేడు. రాద్రీమాలని ముఖమున విజృం

భించింది “సుర్భాగ్దము ! ఘోరము !” అని
యాతడు గర్జించేడు బేను ! ముఖం చచ్చలా
రని బాలుని చిత్రాశాస్త్ర ! అందుమూలం ఖండ
ములు గాంచనెవ్వని మానసము కాఫ నొం
దదు?

2

“రంగనాథంగారూ ! ఇది ఎప్పుడు ఎట్లు ఇక్క
డికి వచ్చిందో చెప్పగలరా?”

“ఒక్క అరగంటకిపూర్వమే ఇక్కడ చేర్చి
వుండాలి. నేను ఒంటిగంటవరకు ఇక్కడేవున్నాను.
ఒంటిగంటకు బీటు చెక్కు చేయడానికి వెళ్లేను
రెండుగంటలకి తిరిగివచ్చేను. ఈగుమ్మ పక్కని
ఈలేఖతో పెట్టబడిఉంది. రక్షకభటులు సెయి
లోపల పనిచేసుకుంటూనే ఉన్నారు. ఈచుట్టు
ప్రక్కలంతా వెళికించేము ముచుమ్మలవాడే
కన్పించలేదు.”

“నరే ! ఈనరం ఈప్రాంతాలలోనే జరిగి
ఉండాలి. అంటే మీసరిహద్దులలోనే! గాగ్రీమా
లకు రక్షకభటులని పంపి పిల్లలెవరయినా కన్పిం
చడం లేదేమో తెలుసుకురావడంలోను ఈని
షయం యిల్లా జరిగిందని యితరుల కెవరికీ తెలి
యకుండా వుంచడంలోను జాగ్రత్తగావుండాలి.
“డాక్టరు యిచ్చే ద్రావకంలో యీ మొండిలు
జాగ్రత్త చేయండి” అనిచెప్పి బయలుదేరేము.
ఇల్లుచేరేటప్పటికి తెల్లవారుతోంది. గుమ్మం
దగ్గర ఒకఆడపిల్ల —ఎనిమిదేళ్ళంటాయి పేద
తట్టకూడావుంది చేతులో — గుమ్మంలో
కూర్చుని మమ్మల్ని చూచి” సుందరాపుగారెవ
రందీ అంటో ఒక కాగితం యిచ్చింది. ఎడం
చేత్తో వాసినట్టుంది “సుందరాపుగారూ !

అనవసరంగా యీ విషయంలో కలుగజేసుకొని చిక్కుల్లో పడతాడు. మీహితంను" అని వుండి సుందరాపు ఆశ్చర్యపోయేడు. "డాక్టర్! ఆ వసులలో ఆరితేసి మనిషి హంతకుడు. మన నిరసికత్వం మన వెంటబడి తి. గుతూనే ఉన్నాడు" అపిల్ల నడిగితే ఎవరో తనకి బేడ డబ్బులిచ్చి యీ కాగితం మీకు ఇమ్మని చచ్చి వెళ్ళిపోయేడని చెప్పింది. కసి అపిల్లని వ.వేళాడు సుందరాపు ఏడుస్తూ వెళ్ళిపోయింది. "గిరి! గిరి! అని పిలిచేడు. లోపలినుంచి పడేళ్ళ కుర్రాడు చలాకీ గలవాడే! పొట్టి స్ఫురదూపి లోపలినుంచి పుగెత్తుకొచ్చేడు "అదుగో! అపిల్ల! జాగ్రత్త అని పేలుతో చూపించేడు" అని కేనుర్ద మైదో కాని పట్టవలె ఎగి అపిల్ల వెంటబడ్డాడు వకరలో ఇద్దరూ అదృశ్యమయ్యారు

"డాక్టర్! ఇది చాలా గడ్డుకేసు సుమా!"

3

సాయింత్రాగి యేడు గంటలైంది. నా కేమీ లోచక సుందరాపు యింటికి వెళ్ళేను. చుట్ట కాల్పుకు టూ కూర్చున్నాడు "డాక్టర్! మొన్ననే గావ బహదూరు టైటిలు వచ్చింది. చూశావా ఆ లక్ష్య వృత్తింహ నాయుడుగారి మేనల్లుడు అదృశ్యమయేడని పాకలపాలెం మున సబుగారి ద్వారా ఒకరు (ప్రధమ సమాచార రిపోర్టు) పంపించేరు మనం పరిశోధనకి తెల్లవారకుండా పాకలపాలెం వెళ్ళాలి" అన్నాడు. సుందరాపు. పరిశోధనావధానము చూడడానికై తేనెమి ప్రఖ్యాతిప్రదుడు జిల్లాకలెక్టరు జిల్లాపోలీసు సూపరెంటు మొదలగు ఆఫీసర్లతో మంచి ప్రాచయంగలిగిన శ్రీనాయుడుగారి దర్శన భాగ్యం కలుగుతుందన్న సంతోషంచేతనేమి సుందరాపుతో బతులు చేరేను. తెల్లవారే

టవ్వుటికి పాకలపాలెం నాయుడుగారింటికి చేరు కున్నాము. అప్పుడే నాయుడుగారు సబుయిన స్పెక్టరుని సాగనంపడానికి వెళ్ళేరని తెలిసింది. ఇంట్లో నాయుడుగారి చెల్లెలు ఉంది. ఏకపుత్రునికోసం ఏకవరసని విచారిస్తోంది సుందరాపు ధైర్యంచెప్పేడు. "అమ్మా సంగతి వివరంగా చెప్పితే మీకురవాడిని పదిహేనురోజులలో మీకు వప్పగిస్తాను" అని గట్టిగా ధైర్యంచెప్పేడు అయితే తల్లిరాణికినక భయం తీరలేదు. కాని ఆశయేష్టిస్తుందికాదూ! చెప్పడం మొదలు పెట్టింది "బాబూ! చెప్పడానికేముంది? నాభర్తగారుండగా ఒకకుర్రాడు యిలాగే అదృశ్యమయ్యేడు. నాభర్తచాపోయి అయిదేండ్లయింది. ఇక్కడినుంచి వెళ్ళిపోతే నా ఆస్తి పాడైపోతుందని నేనీ ప్రదేశం విడువలేక నాయీ చిన్నబాలుని దగ్గరవుంచుకొని కాలక్షేపం చేస్తున్నాను. కాని నా ఇద్ద కుర్రాడు అదృశ్యమవడంచేత నాభయం రాను రాను వృద్ధి అయి ఒక్కతెను వుండలేక మాలన్నను రమ్మని వుత్తరం వ్రాసేడు. మా అన్న భార్య చనిపోవడంచేతను కుర్రాడు మేనమామల యింటిదగ్గర వుండడంచేతను మా అన్న అప్పటి నుంచీ యిక్కడే వున్నాడు. వారం రోజుల క్రితం పరమేశ్వరం వెళ్ళేడు. అక్కడ బ్యాంకిలో మాకు కాతా వుండడంచేతను మావర్తకం అక్కడ జరుగుతూ వుండడంచేతను గుమాస్తాలను సమ్మలేక తక్షణికి అప్పుడవ్వడు వెను తోండడం అలవాటు. అల్లాగే వెళ్ళి నిన్న మధ్యాహ్నం వచ్చేడు. మొన్న పోర్టున్న పది గంటలకి కుర్రాడికి అన్నం పెట్టేను. మంచంమీద కెక్కి పడుకుని ఆడుకుంటున్నాడు. నేనూ అన్నం తిని లేచేసరికి నిద్రపోయేడు.

యీ ప్రక్క యింటి వెంకమ్మ నాకు తెక్క-
యివ్వాలి కుర్రాడు లేచే లోపుగా ఆ తెక్క-
తెచ్చుకుందామని తలుపులన్నీ వెలచల గొడ్డె-
ముంచి వెళ్ళి వక గంటలో వచ్చాడు. దాని
వేసిన తలుపులు వేసినట్లే వున్నాయి. దానితో
ప్రవేశించేను దాని నామనస్సులో అదేమో
అదట బయలుదేరింది. ఆమె (అ) రోపు
వేసినట్లే వుంది. ఈ తలుపు చూడేసరికి తెచ్చి
మరచిపోయేసేమో అనుకున్నాడు. లోపలికి
వెళ్ళి చూడేసరికి కుర్రాడు లేడు. దానితో
అన్ని ప్రదేశాలు వెళ్ళిచేసి చనబడ లేదు.
అని ఏడవడం మొదలు పెట్టింది. మధ్యాహ్నం
ఆమెచం పరిశీలనచేసేడు. అక్కడ అంతపక్షిలన
చేయవలసిన దేమో కనబడలేదు. అగడిలోకి
వెళ్ళి ఒక్క అరగంటనేవు పరిశీలించేడు నవ్వు
మొగంతో యీవలకు వచ్చేడు. “అమ్మా!
నీ కుర్రాడికి ఎట్టి భయమూ లేదు. నీకు చెప్పి
నట్లు పదిహేను రోజుల్లో నీ కుర్రాణ్ణి తీసుకొ-
స్తాను నా మాట నమ్ము” అని బయలుదేరేడు.
నాయుడుగారుకూడా వచ్చేరు. వారి సుఖంతో
దీపత విచారం దృశ్యమవుతున్నాయి. ఆయన
ఆ పైగాధే చెప్పేరు. “నుండరావుగారూ!
ఎంత డబ్బు కర్చేనా సరే మా కుర్రాడిని
మాకు వప్పించడం మీదే భారం” అని నుండ-
రావును వేడుకున్నాడు. సెలవు తీసుకొని
బయలుదేరేడు.

4

నుండరావు నవ్వుకుంటూ కూర్చున్నాడు.
తైపుచేసిన కాగితాలు యిరవై ముప్పయి
కాగితాలుంటాయి బల్లమీద పడుచుకున్నాడు.
ఈ వాక్యమే అన్నిటిలోను వుంది.

“Abstract of memorandum of Agricultural Department.”

హంతకుడు రంగనాథానికి బహుమతితో
సంపిన లేఖకూడా వుంది. “డాక్టరు! ఇందులో
నువ్వు ఏమి కనిపెడతావో చూడు.” అని నా
ముందు పడేశాడు. నా కేమీ అర్థం కాలేదు.
అందులో బాగా అందంగా తైపుచేసిన కాగితం
కావాలంటున్నాడేమో అని “ఇది అందంగా”
వుందని చేతికొక కాగితం యిచ్చేను. నుండ-
రావు వెకిలినవ్వు నవ్వి “డాక్టర్; మహావీర
విషయం కనిపెట్టేవు! ఇదిగో చూడు” అని
రంగనాథానికి హంతకుడు రాసిన లేఖ చూపిస్తూ
యిందులో “ఎ” “ఆర్” “ఎం” అనే అక్ష-
రాలలో “ఎ” అనే అక్షరాలు కొద్దిగా పంక్తికి
క్రిందగాను “ఆర్” కొద్దిగా పైగాను
“ఎం” అక్షరంలో చివరకొమ్ము అరిగిపోయి
వున్నాయి చూడు. ఆ వాక్యంలో అన్ని “ఎ,
ఆర్, ఎం” అక్షరాలు అల్లగేవున్నాయి చూడు,
జాగ్రత్తగా పరీక్షిస్తే తెలుస్తుంది” అని నాకు
చూపించేడు అతని శక్తి అతీతమని గ్రహిం-
చేను. తిరిగి చెప్పడం మొదలు పెట్టేడు.
దానికై యీవాక్యములైవు చేయించుకు రావ-
లసిందని కమలాకరాన్ని పంపేను. పాతిక మిష-
నుల మీద తైపు చేయించుకొచ్చేడు.
రాధామాధవ తైపు యిన్స్టిట్యూటులో చేయిం-
చిన కాగితానికి దీనికి సరిపోయింది అని ఆకాగి-
తం నా చేతికిచ్చేడు. ఆ రెంటికి బేధం లేదు.
అతిజాగ్రత్తతో పరిశీలిస్తేనే కాని తెలియదు.
మళ్ళీ మొదలు పెట్టేడు. “ప్రభాకరరావుగారు
దీనికి మేనేజరట వెంటనే రానియెడల చిక్కు-
లలో పడుతున్నారని తండ్రి నీవు యిచ్చినట్లు
యిప్పించినాను. వారు వూళ్ళోకి వచ్చేరు.
ఈసరికి వస్తారట” అని చెప్పేడు. కమలాకరం
వచ్చి ప్రభాకరరావుగారు వచ్చేరని చెప్పేడు.

లోపలికి రమ్మన్నాము. సుందరాపు లేచి వారిని మూర్ఛదచేసి “ప్రభాకరరావుగారూ! తమని నేనెవ్వను. ఇదే తమ ప్రధమ సందర్శనం ఇలా వుండేయండి” అని కుర్చీ చూపించేడు. “ప్రభాకరరావుగారూ! మీతో కొన్ని రహస్యవిషయాలు మాట్లాడవలసి రప్పించేము అవి అతి నిగూఢమైనవి” ప్రభాకరరావు కీగాఢ యేమిటో అగాఢంగావుంది. సుందరాపు నంగతి చెప్పేడు “అయ్యా నన్ను పిలిపించిన డాక్టరుగారవరో నెలవిస్తారా” అని అడిగేడు ప్రభాకరరావు.

“పిలిపించినవాడను నేను, ఆయన డాక్టరు. ఎవరైతే ఏమి?”

“తమరెవరో శలవిస్తారా?”

“నేనా? నాపేరు సుందరాపుంటారు. కొందరు వత్తేదారు సుందరాపు అనికూడా అంటారు” అని చిరునవ్వు నవ్వేడు.

ప్రభాకరరావు వెర్రిచూపులు చూస్తూ “అయ్యా నన్నెందుకురమ్మన్నారో శలవిస్తారా” వత్తేదారన్నమాట వినబడడంతోటే ప్రభాకరరావు కళవళపడడం మొదలుపెట్టేడు.

“పాకలపాలెం హత్య కేసులో మిమ్ములనొక ముద్దాయిగా కేర్చుకున్నారు పోలీసువారు” ప్రభాకరరావు నిశ్చేష్టుడయ్యాడు. భయము దుఃఖము ముఖమున విజృంభించేయి. “నేనా? ముద్దాయినా? పాకలపాలెం హత్య కేసులోనా? విచిత్రంగావుంది బాబూ! ఆ డోరే ఎక్కడో తెలియదుబాబూ!” అంత గంభీరపదనము ముఖించుకొని పోయింది. సుందరాపు నెమ్మదిగాలేచి బల్లమీదవున్న కాగితంతిప్పి “ప్రభాకరరావుగారూ! ఈకాగితంఏమిటో చూచేవా?”

తడబడుతోన్న చేతులతో ఆపుతరం తీసుకుని చూచేడు. మూడుసార్లు చదివేడు అతని కేమీ అర్థంకాలేదు. “ఇది టైపుచేసింది మీరేనా?” అని తీవ్రదృష్టితో అడిగేడు సుందరాపు.

“చిత్తము, కాని నా కీవిషయమేమీ బోధపడటంలేదు.”

“ప్రభాకరరావుగారూ! చాటున చేసినవి వెల్లడికావని తలచకండి. అందులోగవర్న మెంటా పోలీసు నవినస్పెక్టరుకి బహుమతి’ అని ఏగోల ఎరగని బాటునిశీరం మూడుఖండములుగాచేసి పంపడమా? ఎందుకై నా తగుదురండి?”

ప్రభాకరరావు కేమీ తెలియడంలేదు. తల తిరిగిపోతూన్నట్లుంది. వెర్రిచూపులు చూస్తూ “సుందరాపుగారూ! మీరుచెప్పింది నాకేమీ బోధ అవడంలేదు.”

“అవుతుంది. కోర్టులో ముద్దాయిగా నిలబడినప్పుడే బోధఅవుతుంది. మీమిషనులు రికార్డు ఈసరికి కోర్టులో దాఖలై యే వుంటాయి. మీరిల్లా బయలుదేరడంతోటే పోలీసువారు మీరికార్డు వగైరాలు వట్టుకొచ్చేరు.”

“అయ్యా! దీనిని దైవమే నిర్ణయించాలి. ఎవరో వల్లెటూరిమనిషి వారంరోజుల క్రితం కోరితే డబ్బు తీసుకొని టైపుచేసేను. అతనిచేత సంతకంకూడా తీసుకున్నట్లు జ్ఞాపకం. నారికార్డు నానుదుటివారిత సరిగా ఉన్నట్లయితే ఆసంతకము వుంటుంది. మనిషి కనబడితే గుర్తించనూ గలను.”

5

నాకేమీ తొచక వత్తేదారింటికి వెళ్ళేను. వత్తేదారు యెక్కడికో వెళ్ళేదనిన్ని రాత్రి డాక్టరు యింటికి రావని తెలిసింది. ఈ కేసు

చిట్టచివరకు ఎవరిమీద విరిగిపడుతుందో తెలియడంలేదు. పత్రేదారింట్లో తిరగడానికి నాకే అభ్యంతరంలేదు. సుందరాపు లైబ్రరీలో ఏమన్నా చదువుదామని కూర్చున్నాను. అక్కడ కూర్చున్న యీనేరమే మనస్సులో బాధిస్తోంది. ఆకారణంచేత ఏపుస్తుకంమీదకీ వెళ్ళలేదు దృష్టి, అక్కడనుంచి లేచి బేబిలడగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్నాను. అక్కడవకవక పైనున్న పుస్తకాలున్నాయి. ఇంకొకవంక సుందరాపు వ్రాసిన “డిటెక్టివ్ థీరీస్” (Detective theories) అనే వాస్తవపుస్తకంవుంది. దానిలో ఏవో వేలి గుర్తులు చిన్న బొమ్మలు ఉన్నాయి. దృష్టి మరలింది. దానివక్క కేసు డైరీలున్నాయి. అవన్నీ తిరిగేసేను. “పా క ల పా లెం” అనే పేరుతోపున్న డైరీతీసేను. అందులో అయిదు పేజీలున్నాయి. అందు వ్రాయబడిన అంశాలివి.

1 వ పేజీ

హంతకుడు ఈకార్యముల నేర్పరి. ఆతనికి పై ఆటగాండు) వెంక సహాయకారులపుతో వుంటారు. హంతకుడు విషముచేతనే బాలకుని చంపివుండాలి. తరవాత యిమడడానికి ఖండించి వుండాలి. ప్రాణముపోయినవెనుక అవడముచేతనే మొదటిదెబ్బకు మధ్యమొండెము తెగలేదు. ఆకారణంచేత మధ్యమొండెముకు రెండునోటులు శరీరాన్ని వున్నాయి. యిసిక మధ్యనున్న రాతిమీద కొట్టేడు.”

2వ పేజీ.

వాళ్ళులా కాగితమీద వున్న వేగియుడ F. P. ఏకాంకి నీకు. ప్రభాకరరావుపేర తక్షణం రావలసింది అంటియిచ్చేను. పరమేశ్వరం SI కిరూడా పోలీసుపేను. రెంటికీ జవాబులు వచ్చేయ్యి. ప్రభాకరరావు వస్తున్నానని జవా

బిచ్చేడు రెండవదానిలో ఆరవతారీఖునే నాడ్డు గుమూస్తాతో బయలుదేరడనిన్ని ఓకారపురం దాకా గుమూస్తాకూడ వున్నాడనిన్ని వుంది.

3వ పేజీ.

నీరుపల్లె వం తెనకింద ఆనవాలు కనిపించింది. యిద్దరు మనుష్యులు కూర్చున్నారు. కాలి ఆనవాళ్ళు “థీరీ” (Theory) బుక్కులో వ్రాసేను. హంతకులై టుకూడా పట్టుకొచ్చేను. ఆపం తెనక్రిందే వెలిగించేరు. నాలుగు అగ్గిపుల్లలు మందు ఆరిపోయాయి. అయినవ అగ్గిపుల్ల వెలిగింది. అప్పుడేరాతికి తగిలించో కాని అగ్లాను చివర పావుఅంగుళం ముక్క తగ్గిభుజాగరంగా ఊడి ఈవలబడింది. అందులో ఒకమనిషికి బట్టు విరివిగా వుంది ఇద్దరూ మారువేషాలతోనే బయలుదేరేరు. అడుగులఛాయచూస్తే ఒకమనిషి కొద్దిగా లావుగాను పొట్టిగాను వుంటాడనిన్ని రెండవవాడు సన్నంగాను పొడుగుగాను వుండి వుండాలి, సన్ననిమనిషి అడమనిషియైనా అయి వుండాలి, సన్ననిమనిషి భయస్తు, యాకార్యానికిదే ప్రథమం అని తోస్తుంది. లావుమనిషి ఆరితేరినవాడే.

4వ పేజీ.

ప్రభాకరరావు ఆమాయకుడే! ఇతనివలన రెండోమనిషి దొరకవచ్చు. అతనిపైపు రికార్డులో “వి. చంద్రారెడ్డి సంతకం ఉంది. చంద్రారెడ్డి పొడుగుగాను చాచునచాయగాను పొడుగుకు తగిన బలంగాను ఉంటాడనిన్ని చాలా తెలివిగలవాడననే గర్వం ఉండని ప్రభాకరరావు చెప్పేడు. మొద్దరం రేపు వెడతాము.

5వ పేజీ.

సూపరెంటువొరగారికి వ్రాయగా గజలు పంపించేరు. మూడేళ్లనుంచి పడుతోంది ఇప్పుటికి,

మనస్సుకి సంతృప్తి అయింది. కేసుచాలనరకు పూర్తి అయినట్లే ! ఇంక నేరం స్థిరపరచాలి. వీర విల్లి వ్రాసిన ఉత్తరానికి బయలుదేరి వస్తున్నానని జవాబు వచ్చింది.

* * *

జై చదివేనన్న మాటే కాని నాకేమీ తెలియనూలేదు తెలియకపోవాలేదు. ఎంత ఆలోచించినా సంగతి వివరంగా గ్రాహ్యం కానూలేదు. విసుగెత్తి లేచేను.

6

సెషన్సుకోర్టులో జనం అంతా ఊక్కిరిసి ఉన్నాడు. జల్లా పోలీసు సూపరెంటెండ్ డొరవారు స్వయంగా వచ్చేరు. సుందరాపు, దొరగారు చాలాసేపు మాట్లాడుకున్నారు. దొరగారి ముఖం తీవ్రోపంతో నిండి ఉంది. యింకా ముందీ రిజిస్ట్రకూడా వచ్చింది దొరవాగ్రహకను నలుపురు నిలబడ్డారు. ఇద్దరు క్రింద కాగితాలు సర్దుతున్నారు. తక్కినవారు బయటపట్టాతుపాకులతో నిలబడి వున్నారు. సూపరెంటెండ్ డొరవారి ప్రక్కనే నాయుడుగారికి ఆసనమిచ్చి గౌరవించేను. సుందరాపు వారిప్రక్క కూర్చున్నాడు. రంగనాథం దొరవారి దగ్గర నిలబడ్డాడు. ఖైదీనితీసుకొని గావలసిందని ఆర్డర్ అంది. ఇంతలో కోర్టు కావల "ఛాం" స్పంది తుపాకి పేలింది. అందరు ఆవయిపు దృష్టి సారించేరు. చిత్రిం !! ఇంతలో విచిత్రంగా కనుమూసి కను తెరుచునంతలో నాయుడుగారి కళ్ళకు చేతులకు స్పృంకు సంకెళ్ళు తగిలిన బట్టాయి. రంగనాథము ముందుకు వచ్చి "దయచేయండి నాయుడుగారూ ! మీరే హంతకులుగా పరిగణించబడుతున్నారు" "నేనా" "నేనా" అన్నమాట నాయుడు నోట్లోనే అంతరించిపోయింది. చివరకి

నాయుడుగారే మేనల్లుడిహత్యకు కారణమైన ముద్దాయిగా మారిపోయేరు ఎంతనిత?

7

పత్తేదారు సుందరాపు బోనులో నిలబడ్డాడు. అతని ముఖంలో భీభత్సం కురుస్తోంది. అతని సాక్ష్యము మొదలు పెట్టేడు.

నేను ఈవృత్తిలో ప్రవేశించి యిరవై సంవత్సరాలయింది. మొదటి ఎనిమిది సంవత్సరాలు విద్యార్థిగానే ఉన్నాను. — ఈ నేరం నవంబరు ఎనిమిదో తారీఖున పాకలపాలెం గ్రామంలో జరిగింది. పరిశోధనకు ముఖ్యాధికారి నవినస్సెక్లరు రంగనాథంగారికి పంపిన పైపు చేయబడిన లేఖమాత్రమే. తదుపరి ఆపెట్టెలో ఉన్న మొండేములు. నాకు ఎనిమిదో తారీఖు రాత్రి రెండు గంటలకి నవినస్సెక్లరు రంగనాథం దగ్గరనుంచి కబురొచ్చింది. డాక్టర్ రాఘవన్ నేను బయలుదేరి వెళ్ళేము. రంగనాథం ఈ లేఖ చూపించాడు ఆపెట్టె ముందు పెట్టేడు. లేఖలో నున్న హంశాలివి "Dear Ranganadham, I could present you this much as present and you will be rewarded in future in a manner befitting your merits, A welwisher" ఇందులో "ఎ" అనే అక్షరాలు పదకొండు ఉన్నాయి ఆపదకొండుకూడా పంక్తికి కొద్దిగా క్రిందుగా వడ్డాయి "ఆర్" అనే అక్షరాలు పదకొండుగా కొద్దిగా పైగావడ్డాయి ఈ అక్షరాలు జాగ్రత్తగా చూస్తే నేకాని తెలియదు. "ఎ" అనే అక్షరాలు నాలుగింటికీకూడా చివరకొమ్మలు అరిగిపోయాయి ఈ కారణాలచేత పరిశోధన కవకాశం కలిగింది. ఇదికాక రెండో ఘట్టికూడా పరిశోధనకు దొరికింది. అవి నేరస్థునిగా నిరూపించడానికి తగిన ఆధారభూతం. కష్టమైనప్పటికీ సాంతకుడతడే అని మనోనమర్చన చేసుకోవ

దానికి తోచిన దొరుకునని ఈత్రోవనుకూడా పరిశోధనమొదలు పెట్టెను. శవము మూడు మొండెములలోను మధ్య మొండెములపై రెండు నాటులున్నాయి. కత్తి వాడిదని కంఠం మొండించెను. అట్టితరి మధ్య మొండెము మీద నాటులుండవలసిన అగత్యమేమిటా అని అలోచించవలసివచ్చింది. కత్తి వాడిది అవయవాలు గట్టిపారలేదు. ఖండించడం సులభం దీనినిబట్టి చనిపోయినతర్వాత పైపైలో యిరకడానికి వరికిపుండాలనుకున్నాను. కంఠము నలుగుడు లేకపోవుటచేత విషమిచ్చి ఉండాలి. చనిపోయినతరువాత ఖండించడంచేతనో, తొందర, ఖంగారులో ఖండించుటచేతనో నాటులు పడి ఉండాలి. శరీరాన్ని కొద్దిగా యిసికి పుండడము ఒకభాగాన్ని రాతిబావతు ముక్క ఉండుటచేత యిసుకలో ఉన్న రాతిమీద కొట్టి ఉండాలనుకున్నాను. అది రహస్య ప్రదేశమై ఉండాలి. దీనిని కనుగొనడానికి ముందు ఈ బాలుడేగామానికి చెంది ఉంటాడో తెలుసుకోవాలి. ఇట్లా అనుకుంటూండగానే నాయుడుగారు ముస్సబుద్దారా ప్రధమసమాచార రిపోర్టు తమ మేనల్లుడు కనుబడడం లేదని స్టేషనుకువచ్చి మాప్రయత్నంలో కొంత భారం తగ్గించేరు. పాకలపాలెం పోలీసుస్టేషనుకు ఎనిమిది మైళ్ళు. ఇక్కడికి రెండేమార్గాలున్నాయి. ఆ రెండు మార్గాలా వెతకాలనుకొన్నాను. ఇవి ఆరేఖ, ఆమొండెములు నాకు తెలియజేసిన ప్రధమ సమాచారము. ఈరెండు మార్గముల ప్రయత్నముమొదలుపెట్టెను. ఆవెంటనే స్టేషనునుండి యింటికి వెళ్ళేసారికి ఒక పిల్లచేత హంతకుడొకరేఖనిచ్చి పంపేను. దానిని చూచుకున్న వెంటనే హంతకుడొకరేఖను అనిపి పంపి హంతకుడే

తానని మాకు తెలుసునని గ్రహించిన ముందు ముందు చాల చిక్కులు పెడతాడన్న ఆలోచనతో మారుపల్కి అవలంబించవలసి వచ్చింది. పైపు కాగితంలో వున్న వ్యత్యాసాలు చూచి కమలాకరాన్ని కనపడిన విషయమిదల్లా యీవాక్యంపైపు చేసుకొన్నది పంపేను. "Abstract of memorandum of Agricultural Department" దీనిలో అర్థం లేకపోయినా ఏ, ఆర్, ఎ, అను అక్షరాలు ఎక్కువ ఉండడమే నాఉద్దేశం. చేయించుకువచ్చిన వాటిలో ప్రభాకరరావుగారు పైపుచేసిన కానిలో మాకు కాలసిన అంశాలు దొరికేయి. వారి కార్డులో వి. చెంద్రారెడ్డి అని ఉంది మేమిద్దరమూ కలిసి చెంద్రారెడ్డితోనం వెళకడం మొదలు పెట్టాము. చివరకి దొరికేడు. లక్ష్మణికారి, గొప్ప కుటుంబీకుడు అవడమే కాక, డాక్టర్ కల్పవలసిన లేనివాడవడంచేత తననామధేయమే అచ్చేదని తెలుసుకున్నాను. పరమేశ్వరమే వెతుకున్నాడని తెలుసుకున్నాము. ఇరులో ప్రభాకర రావు చెంద్రారెడ్డి మాట్లాడుకున్నాడు. పరమేశ్వరంలో చెంద్రారెడ్డి ప్రిడకుంటుంటేకెల్లాడు. మేము స్టేషనుకివెళ్ళి రక్షకభటులను తీసుకొని వచ్చేసరికి చెంద్రారెడ్డి ఈవలకు వచ్చాడు. "అయ్యా! చెంద్రారెడ్డిగారూ! పాకలపాలెం బాలపాత్యకేసులో మిక్కుల కన్ను చేసేమని వారంటు నేనుచూపించేను. అప్పుడోయేడు చెంద్రారెడ్డి." నా కేసుకెలియ న్నాడు పోలీసుస్టేషనుకి వచ్చి సంగతులన్ని వివరణమిచ్చాము. ఏమీ అల్లరిలేకుండా వచ్చాడు. వారిద్దరినీ సబివస్పెక్టరుకు వప్పచెప్పి పంపి యింటికి వచ్చాను. నాయుడుగారు పంపిన రిపోర్టు చూచి నేను డాక్టరుగారు కలిసి పాకలపాలెం వెళ్ళేము.

నాయుడుగారు యింట్లోలేరు. ఆ బాలకుని తల్లితో సంభాషించి యిల్లు వశోధిచాను నాయుడుగారి జేబులో రెండు కాడ్డులు దొరికేయి ఒకటి వీరవిల్లినుంచి వ్రాసినట్లుంది. దానితో నామనస్సులో మెరపు మెరసినట్లయింది. తరువాతి కాలము మొదలగు యిసుకప్రదేశాలు వెతకడం ముఖలు పెట్టాను తుదకు రాచబాట ప్రక్కనే నీరుపిల్లి వంటెనక్కింద — చుట్టూ పాదలున్నాయి పగలే భయంకరంగా ఉంటుంది అక్కడ — ఆనవాళ్ళు దొరికేయి కాలిగుర్తులున్నాయి. రెండవవాడెవడో యీమధ్యనే చేరేదని తెలుసుకున్నాను మొదటివాడు అరితేచి మనిమైనా రెండవవాని ఖంగారువల్ల యీలో పాలకి కారణమైందని గ్రహించేను. ఆవంటెనక్కింద బాయియు యాశవమున కంటుకొన్న రాతిముక్కయు వక్కటే అని గ్రహించేను. అక్కడ దొరికిన వారికేను లైటు గ్లాసుముక్కనరిగా నాయుడుగారియింటిలో ఉన్న లైటు అద్దముకు సరిపోయింది. పైపుచేయించుకు కావలసిందని నాయుడుగారు తనచేతికిచ్చేరని చెందా రెడ్డి చెప్పటము నాయుడుగారు చేవారితో ఉన్న కాగితమును (చెందా రెడ్డి) దీనికి యిఖ్య కారణమైనది. ఆవంటెనక్కింద పాదచ్చాయ లక్ష్యపన్నాయి. అని నాడయి బుక్కులో వ్రాసేను. నాయుడుగారి పాదరేఖలకు నానోటు బుక్కులోనివాటికిని ఏమాత్రము భేదము లేదు. అది అట్లుండగా నాయుడుగారు పరమేశ్వరంలో 8 వ కారీఖుదాగా ఉన్నానని తొమ్మిదవ తేదీకి వచ్చేనని చెప్పేను. దానితో సబినస్పెక్టకలి తొలి యిచ్చేను దానికి “నాయుడుగారితో 8వ తేదీని గుమాస్తా ఓంకార పురం దాకా వెళ్ళినాను” అని వెళ్ళిన గుమాస్తా

చెప్పచున్నాడని వైరు వచ్చింది. ఏకారణం లేకపోతే ఓంకారపురంవరకు వచ్చి ఒక మైలు దూరంలోవున్న పాకలపాలెం వెళ్ళకుండా వుండదానికి కారణమేమై వుంటుంది? తుదకు హంతకుడెవరని తేలివది? పరిభ్రాతపురుషులు భవాభ్యుదయ గొప్ప ఆఫీసర్లతో మంచి పరిచయముగలవారు నగు లక్ష్మీకృష్ణశింహ నాయుడుగారు అని తేలింది కాని అన్నగారు చెల్లెలికొడుకుని చంపుతావా అను ఆంశము చర్చనీయాంశము. ఇదివరలో వారియిల్లు వశోధన చేసినపుడు వారిజేబులో రెండు పుస్తకాలు దొరికేయిని చెప్పియే వున్నాడు అందొకపుస్తకం వీరవిల్లి నుంచి లక్ష్మీకృష్ణశింహ నాయుడుగారు వ్రాసినట్లుంది. దీనికి జవాబు రెండవకాడ్డు. అది ఆమె వ్రాసినట్లు మన నాయుడుగారి దస్తూరిలో వున్నది దానితో నానందేహం తీసింది. ఈమె అన్నగారు యీ నాయుడుగారు కారనిన్నీ అన్ననని మోసపుచ్చి కుతంత్రీలున్ను మా యావి అని గ్రహించేను. దానిపై వీరవిల్లి ఉత్తరంవ్రాసేను వారు వెంటనే జవాబిచ్చేను. అరుగో కుర్చీమీద కూర్చున్న వారే బాలకుని నిజమగు మేనమామ.

అయితే ఈకృత్రిమ నాయుడెవరు?

8

ఈప్రక్క ఒకరోజు తీవ్రంగా నామనస్సులో బాధించింది. నాయుడుగారి వేలిమిద్రుల్లన్న వాంగ్మూలపు కాగితాలు ఫింగరుప్రింటు బీరోకి పంపేను. తర్వాత సూపరెంటెండెంట్ గారికి వ్రాసి “క్రిమినల్ యిన్వెస్టిగేషను గెజటు” తెప్పించి చూచాను దానిలో ఈనాయుడుగారి బొమ్మవుంది. ఈ యనవర్ణనమాడా ఉంది. ఈయన నిజమైన పరాంతకుడు. ఇతని కిడివరలో నాలుగు శిక్షలు

న్నాయి. పదిహేను ఏళ్ళు శిక్షపడ్డాడు. కూర్చో గ్రామంలో హత్యగావించి పారిపోయేకు ఆరేళ్ళనుంచి పరారి అయిపోయేడు అని బడితేంది. ఫింగరుప్రింటు బీరో (వేలిగుర్తునుపట్టి దొంగను గుర్తించు స ఘము) నుంచి నాలుగు శిక్ష లనుభవించి డనిన్ని వచ్చినది. ఇతడు నిజముగ పరాంతకుడుగాని నా నుడుగాడు. ఈరెండు నేరములు ఈతనిమీద ఉన్నాయి. అని బోను దిగేడు. నాయుడు (పరాంతకుడు) యేమీ జలంపలేదు. రెండవ సాక్షిని కేక వేశారు.

9

నాయుడు లేచి నిలబడ్డాడు. ముఖంలో చిరు నవ్వు చెంగలిస్తోంది. ఏదో ఎములుగో చెప్పడం మొదలుపెట్టేడు “ఇంకా సాక్షులెందుకూ? నే నే వ్యయంగా నిజస్థితి : పూ కుం టో నే వున్నాను. నా చరిత్ర చెప్పవలసివస్తే చాలా వుంది. అది యిప్పుడు తరగడు గనుక యీ నేరానికి సంబంధించిన విషయాలే చెప్పతాను. దీనికంటే వయస్సు మల్లినకొలది పశ్చాత్తాపం మనస్సులో తీవ్రంగా బాధిస్తోండడమే కారణం. చెబుతున్నాను వాగ్దానమిచ్చి “లక్ష్మీనృసింహ నాయుడుగారికి నాకు దక్షిణాదిని స్వేచ్ఛాం కలిసింది, వారిచరిత్ర వారి నోటినుండే విన్నాను. వారు పండ్రోండవయేట యిల్లువనిలి నాటక కంపెనీలో ప్రవేశించేరనిన్ని వాగ్దానమిచ్చి లకు తామన్న తన చెల్లెలు తప్ప యింకెవరూ లేరనిన్ని తనచెల్లెలి ఆస్తిమంతురాలనిన్ని యింటి వద్దనుంచి వెళ్ళిపోయినతర్వాత చెల్లెలి : పక సారి కలుసుకున్నాడనిన్ని ఆమె తనయింటికి వచ్చి ఉండవలసిందని చెప్పిందనిన్ని వాగ్దానమిచ్చి పెద్దతగువై తానామెముఖం చూడనని శపథం

తీసుకున్నాడనిన్ని తనది పీరవిల్లిగ్రామ మనిన్ని మొదలగు విషయాలన్ని వివరంగా చెప్పేడు. తనచెల్లెలుమొగ మిక యాజన్మలో చూడలేనని కూడా చెప్పేడు. ఇదే నాకు చాలా లాభించింది. దానిపై అతను వ్రాసినటుల అతని చెల్లెలికి “స్వీటకము పడినాననిన్ని సహాయకారు లెవ్వ రులేక చాలా శ్రమలు పడిపోయినాననిన్ని తెలియని దేశమువచ్చినందుకు పశ్చాత్తాపము పడు తున్నానను విషయాలతో క్షేమ వ్రాశాను. దానిపై ఆమె తన భర్తపోయేడనిన్ని తనకు దిక్కులేదనిన్ని అక్కడికివచ్చి వుండవలసి నడనిన్ని పుత్తరం వచ్చింది. తగిన అనును దొరికిందని గ్రహించి అక్కడచేరేను. స్వీటకంచేత ముఖం మారిపోయిందేమో అనుకుంది ఆమె. అయిదేళ్ళనుంచి స్వేచ్ఛగా కాలక్షేపం అవుతోంది. మంచి పరువు ప్రతిష్ఠలతో కాలక్షేపం జరగడమే కాకుండా పెద్ద వుద్యోగస్థుల పరిచయం కలిగింది. ఆస్తి సితిలో యీమె ఆస్తి అంతా హరించాలనే వుద్దేశం కలిగింది. దానితో యెల్లెనా ఆబాలుని చంపేయాలను కున్నాను. ఎనిమిదవ తారీకు పొద్దున్నే యింట్లో ఆమె యెరక్కుండా ప్రవేశించెను విషం పెట్టెను. ఆకుర్రాడు తియ్యగా వున్న మూలాన్ని తినేశాడు మత్తుతో పడిపోయేడు ముచం మీద పడిపోయేడు. నిద్రపోయేడనుకుని తల్లి పొరుగింటికి వెళ్లింది. ఈ గొల్లగానే కుర్రాడిని తీసుకొని యీవలపడ్డాను. రెండవమనిషి ఏధిలో వేచియున్నాడని నేను వేరే చెప్పనక్కరలేదు. తక్కినవిషయాలన్ని వత్తేదారు సుందర్రావుగారు చెప్పేవున్నారు. ఆయన యీవిషయంలో ప్రపంచాతీతమైన వ్యక్తి. నాజీవితంలో చాలమంది వత్తేదారులను చూచితినిగాని ఇట్టి విచిత్రం నం

శోధకుని గాంచలేదు. ఈయనవిషయము లన్ని టినిజెప్పినారుగాని ఒక్కవిషయంమరచిపోయేరు నేను శవమును రంగనాథముకు పంపించుటయం దున్న హేతువేమిటో చెప్పలేదు. రంగనాథం గారూ నేనూ చిరపరిచితులమే. ఆయన తంజా వూరుజిల్లాలో సి. ఐ. డిగా పనిచేసేటప్పుడు వారి నొకరాత్రి వంటరిగా కలుసుకున్నాను. ఒకసేరంలో ప్రయత్నం చేస్తాంటే “ఎందుకు శ్రీమపడుతారు నన్ను మీరు వట్టుకోలేరు.

చిట్కలలో కూడ పడతారని వారికి చెప్పివెళ్ళేను. అప్పుడే నామహిమ వారికి తెలిసింది. వారి శక్తి పరిశోధిద్దామని పంపించేను. ఇంక నాకో పికలేదు ప్రాణంపోతోంది. నాకాగితాలు యిచ్చింది పుచ్చాయి. నాభవం ఎక్కడవుందో వ్రాయబడింది. అది దానధర్మం చేయించండి” అని వ్రాసిపోయేడు. ఒక్కనిమిషంలో శవమై పోయేడు వాంగ్మూలకాయస్తూ న మి లి న ది విషమేమో.

మిలింద రాయ బారము.

రాఘవరావుగారు, (సారస్వతమిత్రులమండలి.)

బాలకవి.

ప్రేమగీతికాలావ వి + వేకగరిమ
మామకీయమే యని యెంచు + ఓమిలింద !
నింగినొకసెడు ప్రేమతే + రంగమందు
పరమొనగనాదుప్రణయతుం + పరలుకలుగ
ప్రకృతియటయెంతోఅందాల + వనితయంట,
బెళుకుకనులాడువేడి క్రొం + దళుకులంట,
తటవిహీనమా ప్రణయాబ్ధి + దనగభీర
గర్భకుహరంబులో దాచు + గలిగెనంట,
కవిభుజంగ రాడ్వరులలో + కన్యయంట,
గాటమాప్రేమ గాలుల + కవికుమార
హృదయ సుమభావరజముల + నెగురగొట్టి
నంట, నాతూలికామణి + జంట యంట,

అన్నదీ మాంధకారదుః + ఖాంకమును
ప్రేమ గీతికాకొమ్మదల్ + వేల్పునంట
వివుల నిబిడాంధకార వ్ర + వేష్టములను
విప్రకృష్టభారము మది + నెడకికొనక
ప్రణయచూర్ణికల్ బాడుచు + బైలుదేరి
ఆమెకడ నాలపింపు నా + యార్తరవము.

మిలిందము

బాలకవివం ! ప్రకృతికాం + తాలలామ
ప్రణయసూత్రాన బంధింప + బడునొ, లేక
ప్రేమగీతాంజలులకు సం + ప్రీతిగనునొ
కాక, ప్రణయ ప్రేమలను వ్య + క్తీకరింప
శక్తిలేని నీభావాల + శరణుగనునొ,
తెలుపుమిదె బోయియామెను + గలిసికొందు.

గ్రంథ విమర్శనము.

1. త్యాగరాజస్వామి చరిత్రము.

గ్రంథకర్త:- పసుమతి కృష్ణమూర్తి కాశీరామ కృష్ణ 188 పేజీలు, వెల రు 0-10-0 లు.

ఇది మద్రాస్ అంగ్ల గ్రంథమాలవారి 2 వ కుసు మము. త్యాగరాజస్వామి నెరుంగని యాంధ్రుడు. ఉడు మగులు సంపన్నుడు. శ్రీరామభక్తుడు. త్యాగరాజ స్వామియొక్క జీవితమును హృద్యమగ పద్యములలో వర్ణించి విడిచి. సందర్భానుసారముగ త్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు చేర్చబడినవి. శ్రీ దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వర్రావు పంతులుగారు వ్రాసిన రమ్యమగు సుపోద్ఘాతముచే విలసిల్లుచున్నది ఇంతకంటె నీగ్రంథమును గురించి వ్రాయుట కేవలము సామాన్యము. ప్రతియాంధ్రుడును చదవ దగినది. చదివినయెడల శైలియొక్క ధారాశుద్ధి స్ఫుటపడ గలదు. చక్కని గ్లేజుకాగితముపై ముద్రించబడినది.

2. ధన్యుపదము.

గ్రంథకర్త:- కిశాంబి రంగాచార్యులుగారు, క్రొను 112 పేజీలు, వెల రు 0-10-0 లు.

ఆంధ్రగ్రంథమాల, మద్రాసువారి యెనిమిదవ గ్రంథము. ఇందును దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వర్రావు పంతులుగారి సుపోద్ఘాతము కలదు. బుద్ధభగవానుని జీవితము ప్రతి భారతీయునికిని విదితమే. ఆమహనీయుని మతము ప్రపంచమునందనేకమాలల వ్యాపించియున్నది నేడామతము తున హిందూదేశమునందు శిథిలావస్థయందున్నను, బర్మా, చైనా, జపాను మున్నగు దేశములలో నేటికిని బౌద్ధమతస్థు లుండియున్నారు. బుద్ధభగవానుని మతసూత్రములయొక్క యుత్కృష్టతయే తన్మతవ్యాప్తికి మూలము. ఈ మహనీయుని సూత్రములు పాలీభాష యందు శ్రోడికరించి వ్రాయబడియున్నవి. ఆగ్రంథము 2200 యేళ్ళకుంచి వ్యాపించియున్నది. నేటికి మన ఆంధ్ర భాషయందు బౌద్ధమత సూత్రములు పుస్తక రూపమున ప్రచురించు భాగ్యము కల్గినది, జయంతిపురం రాజాగారి దివరకే ధన్యుతదమును ప్రచురించియున్నారు. ఇది రెండవ గ్రంథము. అంగలూరులో బలరామకృష్ణయ్యగారి గ్రంథము నిమిడ్చి బుద్ధ పురాణమును వ్రాయునున్నారట. తత్వోపదేశము నైతిక సూత్ర ప్రచారముల కెన్ని గ్రంథములు రచించినను తనివితీరదు. ఇందలి నైతిక సూత్రములు

ప్రతి భారతీయునికిని తెలిసినవే. పుస్తక రూపమున బయల్ పడలుటకు నివియే ప్రధమ యత్నము. ఆంధ్రులు నేడు మరచియున్నను బౌద్ధమతమునారికి శ్రోతృదికాదు. ఆంధ్రదేశములో నచటచట బౌద్ధ స్తూపములు విలసిల్లి యున్నవి. అమరావతి, గుంటుపల్లి, జగ్గయ్యపేట, భట్టి పోల్లిల స్తూపము లిందుకు నిదర్శనములు. ధన్యుపదమునగా నర్చ్యపథము. ఆంధ్ర గ్రంథమాలవారు ప్రచురించిన నీతి నిధితోబాటు నిదియు సత్కృతమమైన గ్రంథమనుటకు సందియములేదు.

3. పైడిలేడి — ఆపవాదము.

గ్రంథకర్త:- నాగము కృష్ణరావుగారు, రాజమహేంద్రవరము, వెల రు 0-4-0.

బంగారు (మాయా) లేడికై బుత్తెంచిన రాక్షసునికాద నరయ లక్ష్మణుని నీతి బంప నుద్యమించుటయు, లక్ష్మణు డొక వంక సోదరయాజ్ఞ నుల్లంఘింపవలసి వచ్చుటయు, మరయొక వంక నీతియాజ్ఞను తిరస్కరింపవలసి వచ్చుటయు యిట్టిస్థితిలో నేమియు తోచకయున్న లక్ష్మణుని నీతి వివిధసార్థముల దూరుటయు, నీతి పశ్చాత్తాపము మొదటి భాగమునందలి కథ. ఇదియొక ఖండకావ్యము శైలి యున్నతము. భావపూరితమనుటకు సందియములేదు. అంత యును బాగుగ నేయున్నది కాని “అనుజనేవాధురీణుడైన” లక్ష్మణుని పట్టుకొని,

“వాడు (రాముడు) చచ్చినతోడ నాసేదవదలం

వాని భార్యను జేపట్టి వైభవంబు

మించ నేలేదగా” కంచు నెంచి తేనెను ?

నిలుపు నీరయి కూలవే తులువ యెపుడె ?

తమ్ముడొక్కడు రాజ్యంబు తస్కరించె

బలిమి నొక్కడు భార్య జేపట్టెనెంచె,

యేమి కావింప నుండెనో యింక నొకడు

మంచితమ్ముల గూర్చెరా మాలబమ్మ.

యనినపుడు నీతి దేవతాంశసంభూతయూ, లేక సామాన్యస్త్రియూ యను సందియము కలుగుటయు కాంతమగు హృదయకోశమునండి యిట్టి నిష్ఠుర వచనంబు లెట్లు వెడలె, మంచునుద్దను ముంచుచున్న పుట్టుకాయను భావములు స్ఫురించుటయు, జరుగకమానదు. సామాన్య స్త్రీలు స్వార్థమునకై యెట్టిమాటలనైన ననెదరు. అట్టివారి సం దర్శములో,

“తమహితము తామెరుంగరు. తమహితంబు
గోరి యెరులొడుపల్కుల చీరిగొనరు,
తాము చెప్పిన మాటలే తత్వమనుచు
చెనగెదరు చానతెంతటి పెదగుగార!”

యని యనిపించక మానదు. నీత పశ్చాత్తాపమును
పఠించినపుడు తొల్లిటి భావములన్నియు నశి చిను, పై
పద్యములవలన నీత శేవలము మానవస్త్రీయని తోచక
మానదు. ఈ స్వల్పపాటు లోపమును సవరించినచో,
పుస్తకము చిన్నదయినను యత్యద్భుతముగ రచియింప
బడినదనట నిర్వివాదాంశము. అపవాదమునకు జెగిరిన
భాగమును చదివినపుడు హృదయము కరిగి నీరుగాక
మానదు.

పుస్తకము వెల కొంచె మధికమేమో యని మా యభి
ప్రాయము.

4 శ్రీ రాజపుత్రాభివర్ధని.

క్షత్రియ సంఘాభివృద్ధికి పాటుపడు మానవత్రిక.
విశాఖపట్టణములో శ్రీ భూపతిరాజు సీతారామరాజుగారి
యాధిపత్యమున పుచ్చురించబడుచున్నది సంవత్సర
చందారు కిలు.

5. ఆంధ్రహృదయము (నవల)

గ్రంథకర్త. నరహరిశెట్టి వెంకటరత్నంగారు ఆనంద
నికేతనము, యెలూరు, పశ్చిమగోదావరి క్రాను 67వేజీలు
వెల రు 0-8-0 లు.

ఆంధ్రులు తమ సహజవ్యక్తిత్వం మరచిపోతున్నారు
యేవళులు పాశ్చాత్యసంపర్కంతో మునిగి తేలుతున్నారు.
ఆంధ్ర, రమణులు తమ సహజలక్షణాలు విడనాడినారు
“వారి చీరకట్టులోని సౌందర్యం, వారి శాంతమయన
యనయములలోని మాధుర్యం వారి కట్టుబాటులలోని
గాంభీర్యం” “అమరాశ్మనం” పోయి యిప్పుడు
గుట్టపుకదను పడకలు బయలుదేరినాయి ఈ అరణ్యంలో,
యీ అజ్ఞానశిమిరహస్యంలో ఆ ద్రవేశం కొట్టుకొంటున్న
పుడు మేకి లేవనెత్తే భారం నేటి యాంధ్రకవులది. కవు
లత్యాదు. యేవళులదిమానదు.

భాష ప్రపంచంలోని మాధుర్యం అడుగంటింది
మనిషిలోలోప. పికార్లు స్వేచ్ఛా విహారాలు బయలు
దేరాయి. నీని నద్యంతే తాత్పర్య ఆధిక్యం.

వికాలభావాలు పెదజల్లే ధర్మం, స్వాతంత్ర్యవాయు
వులు పీచేటట్లు చెయవలసిన విధి ఆంధ్రులది. ఇప్పటి
బళ్ళు విద్యాలయాలు యిందుకు తోడ్పడవు.

“అదియండి సృష్టి అందము దిండిము పెరిగిపోతూ
వుంది. ప్రకృతి తన ఒడిలోనికి రమ్మని మానవుల్ని ఆహ్వా
నించుతుంది ఆంధ్రులు వినడములేదు వినలేక పోతు
న్నారు.”

గ్రామాల సౌందర్యం యెవరిని ఆకర్షించుట లేదు
ఆంతా పట్టణాలకి పయనం. కృష్ణసాయం కృష్ణమాంధి
దారిద్ర్యం వృద్ధి అవుతుంది “మనుష్యులు కట్టుకున్న
పట్టణాలలో మనోహరత్వం రమ్మంటే యెలావస్తాందో”
గ్రహించలేకున్నారు.

ఆంధ్రులకు తమకత్తి తెలియదు. ఆంధ్ర చాతా
వరణములోని ఉంతమైన సౌందర్యం మాధుర్యం నేటి
ఆంధ్రులకు గోచరించదు.

సంఘంలో చాల దురాచారాలు, మూఢ సాంప్ర
దాయాలు విస్తరించేయన్నవి. భేదాలు పెరిగిపోతున్నాయి.
భేదాలన్ని మానవులు మానసిక దౌర్బల్యంవలన తెచ్చి
పెట్టుకొన్నవేకాని పరమేశ్వర సృష్టిలోను, ప్రేమసామ్రా
జ్యంలోను వీటికి స్థలంలేదు.

స ఘలోపాల్ని భాషలోపాల్ని సంస్కరించే గాయ
కులు, కవులు, శిల్పిలు కావాలి. “ఆంధ్రుల జీవితం
లోని అందం అద్దంలో చూసించినట్లు అనుపమానశలలు”
వ్రాయాలి “ఆంధ్రుల సాంసారికజీవితం లోని మాధుర్య
గ్రామ జీవనంలోని లోతు తెలిపే గ్రంథాలు కావాలి.”
ఈ కొరతలు తీర్చే యత్నం ఎ.త స్వల్పం అయినా అభినం
దించదగినది. వందలు వందలు తర్రుమాలు ఒక స్వతంత్ర
రచనా సమర్థనియొక్క భావపూరిత గ్రంథంయందు దిగ
దుడుపులు ముమిత్రులు నరహరిశెట్టి వెంకటరత్నంగారు
యీ దారి చూపించారు. చూపించటమేకాదు, కళ్ళల
ధూమకరిగా ప్రచారం ములభేదమని చాటించారు.

సంఘ సంస్కరణాన్ని, అన్యమతలతోపాల్పి, బ్రాహ్మ మత ప్రయోజనాన్ని బాగా చూపించారు మా వెంకట రత్నంగారు. అటువంటివి కొందరికి రుచించవచ్చు మరి కొందరికి రుచించకపోవచ్చు. అయినప్పటికి గ్రంథస్వార స్వం చెడలేదు. ఇటువంటి రత్నాలు ఆంధ్రదేశానికి చేసేదేలాకావాలి.

8. శృంగార సంధ్య. *

ఇదియొక చక్కని పద్యకావ్యము. రసము శృంగార మగుటవలనను కథానాయిక సంధ్య యగుటవలనను శృంగార సంధ్య యనఁబరచిరి. ఆద్యంతముల సంధ్యాజన పూర్వన చరితమును మధ్యభాగమున సతీశివోద్వాహమును వర్ణించుచు నీకథ శృంగారరస ప్రధానముగనున్నది. ఈ రసము ఆధునిక భావవిధులయందు బ్రవహింపలేదని యొప్పుకొన వచ్చును; గాని కొన్ని యర్వాచీన ప్రబంధములందువలె చెల్లడిగ నున్నదేమో! అందును పురాణ పూరుషుడగు శివుని విప్రయోగ పాశబద్ధుని జేయనపు డును, విలాసమున దేలిచునపుడును, కవిచాల బాగ రూకతతో నుండియుండవలసినదని మాత్రము చెప్పక తప్పదు.

బ్రాహ్మ సంధ్యను సృష్టించి యాపె సౌందర్యమునకు మనోవికారముఁ జెందెను అపుడే మదనుదావిర్పవించి “తన్ను సృష్టించు ధాతృపై ద్వజమునెత్తి గుణము సారించి చూపించె గుణము.” కాని బ్రహ్మచారి యగు శివుని యుద్బోధనములచే బ్రాహ్మదుల రిమ్మతగ్గెను. బ్రాహ్మ తన యవజ్జతకు మన్మథుఁ డేకారణ మని యోచి, హరుని ఫాలాగ్నియందు భస్మము కాగలవని శపించెను. కాని బ్రాహ్మ మరుని దీనాలాపములచే మరలఁ బ్రసన్నుడై దక్షుండు సృష్టించిన రతిని భార్యగా రిచ్చి, వసంతునిఁ జేవోడుగానిచ్చి మన్మథుని కచ్చుపోసి ప్రపంచముపై వదలినాడు. కాని తన్ను హేళనమొనర్చిన హరునకు శృంగభంగ మొనరించి యతనిఁగూడ నొక గృహస్తుం జేయవలెనని బ్రహ్మ సంకల్పించుకొని విష్ణుమాయనుగూర్చి స్తోత్రమొనర్చి, శివుని పరించుటకు నొప్పించెను అంత బ్రాహ్మచే ననుజ్ఞాతుడై దక్షుండు విష్ణుమాయంగూర్చి తపంబొనర్చు బ్రతిత్తుమై యాతని సుతయై జనించి త్రిణ

యను పరిచిదననియు, సాదరముగజూచిన మేనుబాసెద ననియు వచించెను. దక్షునకు వీరణియై న. సతీదేవి జనించెను. బ్రహ్మవిష్ణువుల యుపదేశముఁ జివుండు సతిం బెండ్లాడి విలాసముగఁ గొంతకాలము గడపెను. దక్షుం డొక మహాధ్వరమును సంకల్పించి కకాలియుగు శివుని నాతని సతినిదప్ప నొరుల నెల్లరి నాహ్వానించెను. సతి యా యగౌరవమునకుం గుంది “అగౌరవంబునన్ దను జను జంపె”కావలకు దక్షుని జంపక జంపు నెప్పుడున్” అని తలపోసి “యోగ మార్గానుపదతి నునురు విడిచె.” శివుడే యుదంత మెరింగి యుగ్మడై వీరభద్రుని సృజించి యాతనివలన దక్షాధ్వర ను విస్వంసము చేయించెను. శివుని భాష్పములు భూతలము, బ్రహ్మ సృష్టికర్మములు సంభవించు నని భీతిల్లిన బ్రాహ్మద్యమరులచే ననుజ్ఞాతుడై శివైశ్వరుం డాకన్నీరుద్రావి నాని మస్సహతాపమున శోకలేక వెడల గిక్కిన వైతరిణీనదియై ప్రవహించెను.

అటుపిమ్మట మరల సంధ్యావృత్తాంతము వివరింపబడి నది. బ్రాహ్మ మనమున జరింపజేసి తానుగూడ జిత్రవిధ మము నొందిన సంధ్య విశ్వేశ్వరోపదేశమున సర్వముం దెలిసికొని నారదునివలన విష్ణుమంత్రోపదేశమును బొంది తపమొనర్చి,

“సతుల తలమానికంబని జగము నన్ను
బొగడ దొడ్డ లొల్లలనై నెగడివలయు
బలియ కనులకుఁ గనుపట్టవలయు నన్నుఁ
గాంచినఁ బరుండు క్షీబ్దఁగాక జగతి”

యని వరముల బడసెను. పిమ్మట సంగంధియై పున ర్జన్మ మొంది బ్రాహ్మమానస పుత్రుడగు, వశిష్టం బెండ్లా డెను.

కాళిక పురాణాంతర్గతమగు నిందలికథ యిదియ. సమయోచితముగ జొప్పింపబడిన ఋతు పర్వత, సరో వర వర్ణనాదికములు ధారాశుద్ధియు భావగాంభీర్యమును, గలిగి చాల ముద్దుగ నున్నవి. ఇట్టిగ్రంథము రచింపగలిగిన సృజింహకర్తగా రెంతయు నభివందనీయులు.

(ని. క. నుం.)

* జేగుచుక్కగ్రంథముల — 25 వ ప్రచురణము. గ్రంథకర్త భాగవతుల సృజింహకర్తగారు, పూడి పెద్దివారిపేర్ల, బరంపురము, గంగాంజిల్లా. వెల రు. 1-0-0.

అమర సుఖములు.

బూరెల వేంకటరమణయ్యగారు

1

బాల్యమునుండియు వైధవ్యము ననుభవించు చుంటినా !

పదునొకండవయేట మధుపర్కముల విడచితి నో, లేదో, గత భర్తృకలకర్హములగు తెలివలువలు ధరించవలసి వచ్చెనుగదా !

నాటినుండియు బుట్టినింట మహారాజ్య పదవి ననుభవించుచుంటిని. అచటనే నాడిన దాటయు, బాడినది పాటయు నగుచుండును. మస్కనోగత వాంఛితములు వాగూపమున నుద్భవించుటకుఁ బూర్వమే ఫలోన్ముఖమునకు వచ్చుచుండెడివి. వేయి విధముల తమ ప్రేమామృతమును మజ్జననీ జనకులు నాపై గురిపించుచుండెడి వారలు; ఆభరణ రహితంబులగు నాయంగకముల నవలోకించి నహింపఁజాలకుండెడివారు. శ్వేతాంబరముల నెన్నడును గట్టుకొన నిచ్చెడి వారలు గారు. వయసువచ్చిన వెనుక హృదయ విచారకమగు నాదీనావస్థను గుర్తెఱింగితిని. అది మొదలు నాబోటి యువతులకు నియమింపఁబడిన యాచారముల ననుసరించి దినములఁ బుచ్చుచుంటిని. నావారల ముదమందించుటకైనను బంగరు గాజులాదిగాఁ గల చిన్ని చిన్ని యాభరణములఁగాని, నల్లవలువలు దప్ప, నా తెలివలువలకుమా తీతర వర్ణములుగల వస్త్రములనుగాని, తాకకుంటిని. పాశ్చాత్య పూర్వనువాసినులేల నల్లని మస్త్రులను ధరించుచుండురో నేగ్రహింపఁ గలిగితిని. అయ్యవి. హృదయ వేదనాచిహ్నములు. రానురాసీ యిహప్రపంచ సౌఖ్యముల యందలి యాశ నాలో నన్నగిల్లినది.

ఎవని కొఱకయి, యేమహామహునికొఱకయి నర్వదా దారుణము గవిలపించుచుండునో, యేధన్యాత్మునియాత్మశాంతికై యనారత మాదేవేశుఁ బలుతెఱుఁగుల శ్రాద్ధించుచుండునో, యాతనివృత్తమా నామనోవిధి నతిక్రమింపుచున్నది. ఆతనితో నా వివాహమొక స్వప్నగత వృత్తాంతము వోలఁబొడఁగట్టుచున్నది. అట్లయ్యును నాతని మఱువక నర్వదా యాతనిగూర్చి ధ్యానించుచుండుట యే నా విహిత కృత్యమయియున్నది. ఆతని స్థానమున నొక్క నిమిషమాత్రమైన వేటొకని నిలిపి తలఁచుట ఘోరపాపము. గతకాలమును మనమునకుఁ దేజాలినయొక్క చిహ్నము, ఒక్క పవిత్ర చిహ్నము, నా యధీనమున నున్నది. అయ్యది నామనోవల్లభుని ఛాయాపటము. అద్దాని నొక చందనపు పేటిక యందలి భద్రముగ దాచియుంచితిని; ఆ పేటికను నర్వదా నా పజ్జనుంచుకొనుచుండును. మనోఛాంచల్యము గలుగు నమయముల. బరేశుపాలనా విధానమున భక్తి విశ్వాసములు నన్నగిల్లుచుండు తరుణమున, భావికాలమంతయు రహస్య మేఘావృతముఁగాఁ దోచు యదనున, జీవనమే దుర్భరముగఁ బొడకట్టునప్పుడా పవిత్ర చిహ్నమును గేలఁబూని, దానిని జీవవ్రతిమఁగా భావించిత దేకధ్యానముతోఁ జూచుచు పనోపై కల్యమును బాపికొందును. ఆఛాయా చిత్రము నా హృదయమునకు ధైర్యము నాపాదించి, భావికాల శుభోదయమునందలి యాశను గలుగఁజేసి, యంతయు గవరాని సంతసాంబోధియందు నీచులాడఁగఁ జేయు నన్నేకరితి.

కారుచీకటి రాత్రులు కాంతి మంతమా
వగళ్ళకుఁ దావిచ్చు సవరతము' అని యారూప
మేకాంతముగఁ బలుకునటుల నాకుఁ దోచు
చుండును. ఇది నిశ్చయము. ఆపాశేష్యుఁడు
తానృష్టింపిన జీవరాసుల మానసములనుండి
యెల్లకాలమును శాంతిని, సంతసమును, భార
ద్రోలఁగలఁడా? హృదయమా! ఆక నుద్యజింప
కుము. నీకు శాంతి చేకూరఁగలదు.

ఒకసారి మాత్రమే, నాజీవితము నొక్కసారి
మాత్రమే, చందసపు పేటికయందు ఛాయా
పటముతోడ నింకొక వస్తువును —
నాకానందము గలుగఁజేయు తలంపున సాహస
మును బూని, శర్వతాగ్రిములపై, బాషా
ణములను మధ్యమున, కంటకపథముల నున్నను
జుకుగొనక యేరితెచ్చిన — అమర సుమ
ముల చెండును జత కలిపి భద్రపఱచితిని.
అప్పటి నా ప్రాణము రమారమి పడుననిమిది
వత్సరములు. “నైనితల” యందున్నతోడో
గమునందున్న నాయన్నతో నుడిచి దేశాంతర
ములయందు సమయమున నాతఁడొగ్గెను
మేఘభాషాదులకును, జీవిత విధానమునకును
నలవాటు పడియుండుటచే, స్వదేశమున
శేతెంచిన వెనుకఁగూడ నాతఁడు వాటినుండి
తప్పించుకొనఁజాలక పోయెను. శలవు
దినములలో నేనుగూడ హిందూ స్త్రీల ఘోషా
వద్దతి నంతఁగా బాటించెడిదానఁగాను. అంగ్లేయు
లెవరైన మార్పరామ నకు విచ్చేసినచో, వా
తోడ శ్రమపరులనకుఁ గూర్చొనెడి దానను
గాను; కాని వారికి స్వాగత మొసఁగెడిదానను.
స్వజాతివా రెవ్వరైన శేతెంచిన, తెఱచాప
మఱుగున కంగడిదానను.

2

ఆయ్యది యొక రూపివారపు సుప్రభా
తము. మే ముగసున్నఁ గూర్చొనియుంటిమి.
నాసోదరుఁడు నాటకుర్చీపైఁ గూర్చొని ధూమ
పానమును జేయుచు, వార్తాపత్రమును జదువు
కొనుచుండెను. నేనాతని చింత నొక తివాసిపైఁ
గూర్చొని, యాతఁడు నృజించుచున్న పొగ
పొబ్బులను దిలకించుచుంటిని. ఆసమయమున
నొక పరిచారకుఁడొక వర్షనార్థి చేతి కాగిత
మును నాసోదరునకుఁ దెచ్చియిచ్చెను

నాసోదరుఁడద్దాని నవలోకించి, చిరునగ
వున, “అతఁడు నాప్రియ మిత్రుఁడు, దేవతా
మూర్తి, తోడ్పొనిరనువు” అని పలికెను.

“చట్టబాబా!” అని నేవ్రొంగిందితిని.

నాసోదరుఁడు తన మిత్రుని తఱచుగా
‘దేవతామూర్తి’ యను మారుపేరునఁ బిలుచు
చుండుట నేనెఱుఁగును. ఆతఁడిక రానున్న
దని గ్రహించి లొనికేఁగ నుద్దేశించి లేచితిని.
కాని, నానాహృదరుఁడు నన్నాపివెచ్చెను.

“అదికూడదు. నీవాంగ్లేయులకు తఱచుగ
స్వాగత మొసంగుచుండవని చట్టబాబా తెలియును
అట్టియెడ నీవరిచయ మాతనికిఁ గలుగఁ
జేయనిచో, నాయెడ నాతఁడు కినుకఁ బూనును”
అని నాయన్న పలికెను.

ప్రత్యుత్తరమొసంగఁ జాలక నేనాంగి
పోయితిని.

3

చట్టబాబు వారము దినములవఱకు
మాయింటి యతిథియైయుండెను. ఈకొలఁది
కాలమునఁ బెక్కు సార్లు మే మొకరి కొకరము
దారసిల్లితిమి; కాని, యొకరితో నొకర మంతగా
మాటలాడియుండుటలేదు. అట్లయ్యును నేనెల్ల

పుడతనిగూర్చియే చింతింప మొదలిడితిని. ఆతఁడు మధురమోహన శృంగార భవ్యమూర్తి. సాటియే లేని చక్కదనాలవాడు. అనిర్వచనీయములగునట్టియని, దురూహ్యములగునట్టివియు నగుతీయని తలపులు నామనోపీధిని చరింప మొదలిడెను. నేనొక నూతన ప్రపంచమున నుంటినేమో యనుకొంటిని. ఈ యూహ ప్రపంచమున నొక తీతమగు యానందము చేకూరినది. కాని, చట్ర్జీబాబు దగ్గరనుండు నపుడు నా నేత్రములఁ బైకెత్తి చూడఁజాలకుంటిని. ఒకనొక సమయమునం దకారణముగ నొకరిచూపు లొకఁడూపులతో వియ్యమండుట తటస్థించునెడలఁ జెప్పరాని లజ్జను బొందుచుంటిని. ఆతనితో నేమి పలుకఁదలచితినో మఱిపుఁజెందుచు వచ్చితిని. ఈసారి సంభాషించెదఁగాక నని నన్ను నేననునయించుకొనుచుంటిని. కాని, యాతని పదధ్వని విసంసలేనె నాకెక్కడలేని సిగ్గు గలిగెడిది. నన్ను నేగుర్తించుకొనఁజాలక పోవుచుంటిని. ఆతఁడు నన్నొక లజ్జపతిగ భావింపుచుండెఁగాబోలు. ఇట్లొక వారము దినములు గడచినవి. ఎట్టి సౌఖ్యదాయకములగు దినములు! ఎట్టి నూతన విషయజ్ఞాన సమంచితములగు దినములు! దినములు గంటలుగను, గంటలు నిమిషములుగను దోఁచెడివి.

ఆ వారము దినములలో నొక్కమారయినను, చందనపుఁ బెట్టెను దెఱచి యాఛాయావటమును జూడఁజాలనైతిని. పాపిని; మందబుద్ధిని, ఆవిషయమును దలఁచుకొలదిఁ నామానసము సంతాపానలాభీలజ్వాలా కీలకీలికా సంహతులలోఁబడి దహింపఁబడుచున్నది.

4

చట్ర్జీబాబు మాగృహమును వీడు దినమతి త్వరితగతి నేతెంచినది. కాని యాదినమింకను మాయధీనమునందున్నవి. ఆదినమును నానహూదరుడు “నైతిల” పులికొండ (Tiger Hill) శిఖరమునఁదోట విందున గడువకీర్పావించెను.

నాఁటి హతారణ మెంతయు వ్యాధయంగమముగ నుండెను ప్రకృతియంతయు సుగంధ వాయుసేవితంబై మానసోల్లాస దాయకంబుగ నుండెను. ఆసమయమును నాజన్మమధ్యమున నొక నెన్నటికిని మఱువఁజాలను.

నానహూదరుడు స్నేహితునితోఁ గలసి యుత్సముపైఁ బోవుచుండ, నేనొక యందలమునందుపవసించి వారి ననుసరించుచుఁబోయితిని. ఆసమయమున గులాబీ పుష్ప సౌకభమెట్టుల ననవరతము నానాసికమునకుఁగోచరమగుచుండెనో, యట్లే ఆదేవతామూర్తి దివ్య సుందర విగ్రహము నాకన్నులకుఁగట్టినటులఁ దోచుచుండెను.

ఈసుమితలతావి తానములతోడను, ఫలోన్ముఖమునకు వచ్చుచుండిన సుమదుమములతోడను, మారుతోరువక్షముల విహరింపుచున్న సుగంధములతోడను నా వసంత సుప్రభాత మత్యంతరామణీయకముగ నుండెను. ప్రకృతి లీలావిలాసంబునకు తన్మయత్వంబునంది నేనా సందలోకనివాసినైపోతిని.

మార్గమున కిరుకెలంకుల వివేచిగా వికసించిన గులాబీకుసుమముల నేరి యుంచుకొనవలయు ననెడి కుతూహలము వొడమినది. కాని యందలమును మోయుచున్న వారల నాపుష్పరాజము లొకర్నింపఁజాలినవికావు. గమ్యస్థానమును జేరుకొని బరువును దింపుకొనుటయే

పారికత్వంతానందమును గలుగజేయఁ గలదు. పాపతీవ్రగతి శైలోపరిభాగమునకెగఁ బ్రాక మొదలిడిరి.

ఆహా ! ఆశైలవంజుల సౌందర్యకోభ ! పరి నర పరీదేశమున నున్న పర్వతములలో పులి కొండయే యత్యున్నతముగ నుండెను. తత్తైలో పరిభాగమున కతిక్రమించిన మాపాదములక్రిం దనే తక్కుంగల శిఖరములు ఎఱుఱితతో నిల చియుండెను. ఈదృశ్యము నామనమును చలించఁ చేసినది. నిద్రావస్థయందుండినో, లేక జాగ్ర దవస్థ నుందుంటినో నేతెలిసికొనఁజాలకుంటిని. ఆసుఖస్వప్న మతికొలది కాలమున నదృశ్య మగునేమోయను విచారము గలిగినది.

నేపకులచే నిర్మింపఁబడిన పటకుటీరమున నల్ప ఫలహారమును దీసికొని పుష్పాశ్లేషకార్థము మొదలిడిని. కాని, యంతటి యున్నత పరీదేశ మున సుమదుర్గమములకు బదులు నానందస ముల కచ్చటచ్చట లేనునుపచ్చికబయళ్ళు గానవచ్చినవి. నాయాశాలత యొక్కసారిగా తృంచఁబడినది. అసమయమున బోయాలపై నాకమితమగు కోపము జనించినది. ఆమూర్ఖ లాటంకకలువనిచో మార్గమధ్యమన బుష్ప ములఁ గోసికొనియుండెడిదానను.

సాయంకాలము నాలుగుగంటలకు బూర్వమే పర్వతమునుండి దిగనిచో, ప్రమాదము వాటి ల్లును. కాని, నేను సుఖనయద్రమున నీడు లాడుచుంటిని. యావనురాలను. ప్రమాదమ నఁగనేమియో నేనెఱుంగఁజాలకుంటిని కొండ దిగుటకు వేళయైనదని “బోయాయి” మమ్మల మందలింప మొదలిడిరి. అంతర్వరగ నద్దానిని బొసిబోవుట నా కిష్టములేదు. అయినను నా సోదరునకు నా యభిప్రాయమును తెలుపఁజాల

కుంటిని. తుద కెట్లో ధైర్యము చిక్కబట్టు కొని కొంత దూర మయినను కాలి నడకను బోవుదముగాక యంటిని. నాకోర్కె నెరవేర్ప బడినది. అందలమును, గుర్రములును మా వెనుక వచ్చుచుండ మేము ముంగునకు నడువ సాగితిమి

కొంతవఱకు నడచినపిదప దవ్వల గుంపు గుంపులుగానున్న పూలమొక్కలు నాకగపడినవి ఆపుష్ప గుచ్ఛములు నామనము నాకర్షింప “ఎంత హృదయరంజకముగ నున్నది!” అని యొక బాలికవలెగఁ బైకుచ్చించితిని.

“ఎట్లు లభ్యమగును?”

“ఏల లభ్యము కావు?” అని వలుకుచు ధనుర్భుక్త శరవేగమున చటర్జీబాబు వాటిని దెచ్చుటకై బర్పిడి, యానందాశ్చర్యముల నను గంపిత శరీరరనుగాఁ జేసివైచెను.

ఆ సుమములు మా కొకింత దూరమున నుండెను. కాని, మార్గము జారు శిలలకును ముండ్ల పొదలకును నివాసమగుటవలన సుగ మముగా నుండుటలేదు. చటర్జీబాబు సాహసము ప్రమాదజనకమే యైనను, ప్రశంసాపాత్రమై యుండెను ఒక సమయమున మెలకువతో దిగఁ జారుచు నొక పరి ధైర్యమునఁ బైకతిక్ర మింపుచు, గొన్నియెడల పాపాణపాళిపై దూకుచుఁ బోవుచుండెను. నాసహవాదకుఁ డాతని కుత్సావాము కలుగఁజేయుచుండెను. అద్భుతా నిర్వచనీయములగు భావములు నాడెందమును గండభింప మొదలిడినవి. ఆతని సాహసము నాకానందదాయకమైనది నేనాతని ధైర్యమును బ్రశంసించితిని. నాజన్మమున నొక్కసారియే స్త్రీసహజమగు మనోచార్పల్య మునకు నేలోనైతిని. ఆదుర్భలత్వము నన్నావ

రించిన సమయమున నామనోనయసమున కొక సుఖప్రదమగు నూత్న ప్రపంచము గోచరించినది. ఆ దేవతామూర్తి పుష్పములకై సాగుచున్న కొలది నేకాతనినే వీక్షింపుచు, నొక యమోఘశక్తికి వశ్యురాలనయి, ముగ్ధురాల నైతిని. ఆతఁడు సఫలీకృత మనోరథుడయి మాయుండఁ జేరినతోడనే యొక నిట్టూర్పు గాడ్చు విడచితిని.

దిన మణియవరగిరి మఱుగున కల్ల నల్లన నగుచుండెను. నాన హేమాదరుఁడు నన్నుండలమున గూర్చొనుమని వేగురించెను. కాని, యాసమయముననే నెక్కుడుగ గోరిన అమర సుమములు నాకు చిక్కినవి కావు.

5

మేము గృహమును జేరుకొనునరికి రేరాజు మింట సంపూర్ణకళలతో సోభాయమానుడై వెలుగొందుచు నమృత వృష్టిని గురిపించుచుండెను. హృదయ ముప్పొంగనే నాతేజోమయు నొక్కింత కాలము విలోకించి గృహగర్భమును జేరితిని.

కొంతకాలమయిన పిదప మేము భోజన కాలను బ్రవేశించితిమి. వారిర్వురు భుజించుచుండ, భూర్వ సువాసిని నగుటవలన వారితో భుజింప వీలులేక యొకచో గూర్చునియుంటిని. భోజనానంతరమువఱకు నాన హేమాదరుఁడు గుక్క త్రొప్పకుండ చట్టర్జీబాబుతో సంభాషించుచునే యుండినను నాతడు మాత్రము మితముగా మాటలాడుచు భుజించుచుండెను. వారు భుజించుచుండు సంతకాలము, యెంత ప్రయత్నించినను నానయములు దేవతామూర్తి మూర్తినుండి మఱలకుండినవి. ఆతని సొబగు సంతయును చూపులతోడనే గోలి ముదమంది

తిని. ఎంత మరలంతమన్నను నా హృదయ మాతని దెన్నకై వర్చెత్తుచువచ్చెను.

భోజనానంతరమున శయనార్థము నేను నా శయనాగారమును జొచ్చితిని. చట్టర్జీబాబు నా యడుగులం దడుగు లిడుచు వెనువెంట వచ్చెను. మృదుమధుర కంఠస్వరమున “నల్లినీ! నీకయి యీ సుమములను దెచ్చితిని. వీటిని స్వీకరింపవలయును” అని యాతడు పలికెను.

ఈ తీయని పలుకులకులికి కొంత డనుక నపూర్వానందోదధిని మగ్న మానసురాలనై బలకలేకపోయితిని. ఆ దేవతామూర్తి సుఖజీవి, ధీరసాగరుఁడు, రూప జితఃసూరుఁడు. నాకాతని ముఖమందు దేవతా కళలు గానపచ్చినవి. ఆతఁడత్యాదరముతో నొసంగిన పుష్పముల నాహృదయకరముల నందుకొంటిని. ఒక్కక్షణము మిస్వరము పరస్పర వాస్తవ స్పర్శ సౌఖ్యముదుభవించితిమి. మధుర మధుర భావములు నామనసునఁ బ్రవేశించినవి. ఆతీయదనపు తలఁపులకు నాశరీరమున కంపమొదవినది. హృదయము దడదడ కొట్టుకొనసాగినది. నేనింక మాటలాడఁజాలక పోయితిని. కొంతకాలము కనుచూపు పలుకులతోడనే యొకరి నొకరము సంభోధించుకొని హృదయములను గలుపుకొంటిమి. తీయదనపు వేదనలు మెండయినవి. . . . ఒక నిమిషమున నేనా దేవతామూర్తి కాఁగిలియందమిడిపోయితిని. . . .

6

సుఖదుఃఖములు బుద్ధుడములవంటివి ; జీవితము స్వప్నతుల్యము. చట్టర్జీబాబు మాగృహమును బాసి చనియెను.

నా దుఃఖమును, నాపరితాపమును లిఖిత రూపమున వక్షింకరించుటకు సమర్థురాలనుగాను.

నాహృదయవేదనాభర మాదేవునికిఁ దప్ప నన్యులకెట్లు తెలియగలదు? అసాఁతి నిశీధ మున నాకనుగొనలనుండి జాలుగాఁగారి నకన్నీటి బిందువులవలన శయ్యాతలము చెమ్మగిల్లినది. వెక్కిరి వెక్కిరి చాలకాలమేడ్చితిని. చందనపు పెట్టె నత్యంతభక్తితోడ నందుకొని, యందలి ఛాయా పటమును దీసి కన్నులకద్దుకొని వక్షోభమునఁ జేర్చి యదిమిపట్టుకొంటిని. ఆవనితో చిహ్నమును ముందుంచుకొని, సాష్టాంగ దండప్రణామముల నాచరించి, నామనోదార్పణమును నాయవరాధమును, మన్నింప వేడుకొంటిని.

సామాన్యమునకు శాంతికలుగుట కొకింత కాలముపట్టినది. సముద్రోదకముల జేగుటకు తాపిని యెట్లు ప్రయాణము సాగింపవలయునో యట్లే శాంతికోటకయి జీవి దుఃఖిసముద్రమున నీదులాడవలయును.

ఆవనితోచిహ్నమును జెందనపు పెట్టె యందు మఱల భద్రముగ నుంచు సమయమునందు అమరసుమముల దాని నత్యంతభక్తితోడ బూజించితిని.

7

తదనంతర మాటుమాసములు గడచినవెనుక నొక్క పర్యాయము మాత్రమే చటర్జీబాబున గలసికొంటిని. ఒకదినమున నేనును నాసోదరుడును వివాహకార్యమునకై స్వగృహమునకు వచ్చుచుండ, 'బాంకిపుర' పు టయోమార్గపు తిన్నెపై (Railway Plat-form) నేదియో యొక భూమిశకటమునకై చటర్జీబాబు నిలచియుండెను. ఇంకను బండిపోవుట కొకింతకాల ముండుటవలన వారు మాబండియందు బ్రవేశించి సంభాషింపఁగడగిరి. చటర్జీ వివాహసందర్భమున

తానాహ్వనింపఁ బడకపోవుటచే, నాసోదరుఁ డాతని నెత్తిపొడిశెను.

చటర్జీనతిలేచి "నాకథగూడ నిట్టిదియే. మీరు నాకు వివాహసందర్భమున కాన్మయేమియు నొసంగియుండుటలేదు." అనిభక్త నుద్దేశించి పలికెను.

అందరును చటర్జీపై నేరములు మోపుచుండుటజూచి, నాచందనపు పేటికను దెఱచి, అమరసుమముల చెండు నామచేత నిడితిని.

అధరపల్లవమున చిరునగవుచెంగిలింప నామెదాని నందుకొనియెను.

"నాకృతజ్ఞతాభివందనములఁ గైకొనుము; ఈ పుష్పము లెంత సహజములుగ నున్నవి!" అని యామె పలికెను.

"అని నిజమగు పుష్పములే" అని నేనంటిని.

ఆశ్చర్యమును బొంది, "నేనయ్యవి కృత్రిమ సుమములనుకొంటిని, ఇట్టి వాని నెన్నడును జూచి యుండ లేదు. వీటినేమందురు?" అని యామె పలికెను.

"ఇ య్యవి యున్నత పర్వతశిఖరములందు లభించును. వీటినే అమర సుమము లనియెదరు" అని అంటిని.

"వీటిని నీ నెవుడు నమకూర్చితివి!"

"ఆరు మాసముల క్రితము"

"అట్లయ్యను నియ్యవి స్వచ్ఛముగానున్నవి ఇటు చూడుడు. ఇయ్యవి యెంత మనోహరముగా నున్నవో!"

చటర్జీబాబు పుష్పములజూచి "ఔను" అని అవ్యక్తకంఠ స్వరముతోఁ బ్రత్యుత్తర మొసఁగెను.

ఇంతలో బండి కదలు సమయమును దెలుపు
య్యాల విసబడియెను. సతీపత్నులు మా కభివంద
నముల నొసగుచు బిరబిరచనిరి.

ఆ రేయి నాకద్భుతమగు స్వప్న మొకటి
వచ్చినది ఒక దేవతామూర్తి నాకడకే తెంచి
తనలో నన్నుగూడ భూలోకమునుండి తీసుకొని
పోయెను. మే మంబరతలమున నంత కంత
కెత్తువబోయి, తుద కొక దేవతా నివాసమును
జేగుకొంటిమి. అదియే కైలాసగిరి యని నే
నూహించితిని. అచట షడ్ముల నొకయవూర్వ
తేజస్సావరించి నా సహచరుని ముఖబింబమును

కాంతి మంతముగ జేసి వై చెను, నేనాతని వంక
దిరిగి చూచితిని. ఆహా! ఏమి చిత్రము!!—
మూడు మూర్తుల నాతడు నా ఛాయా వటము
నందలి స్వరూపమును బోలియుండెను. తుదకు
నా ప్రాణేశ్వరుని చింతఃజేరితివని తెలిసికొని
యానందపారావారని మగ్నమానసనైతిని—
సరి—నాకు మెలకువ వచ్చినతోడనే జలజలమని
నా కనుగొనలనుండి యశ్రుకణములు ప్రవ
హింపసాగెను. అయ్యవి దుఃఖాశ్రువులో, సం
తోషాశ్రువులో నే నూహింపఁ జాలకుంటిని.

ఓం శాంతి శాంతి శాంతి.

వ ర ము .

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

గీ॥ తినుట కున్నట్టి దానితోఁ దృప్తిబొంది
పకుల భాగ్యంబుల కసూయపడుట మాని
ఆన నందని పండ్లకు నట్టు సాచి
కలిమి మొదటికి మొప్పఁబు కలుగకుండ
లేని పోని తంటాల జోలికినిబోక
కలియొ ? గంజియొ ? త్రాగి సౌఖ్యముగ నంటఁ
గడుపులోఁ జల్ల బొత్తుగాఁ గదలకుండ
శక్తి కొలఁదిగ బరులకు సాయపడుచు
డగ నవశ్యంబులగు పదార్థములు మాత్ర
తనకుఁ దానయి గడియించుకొనఁగఁ బాలి
సరస విద్యా లతాంగితో సౌఖ్యపడుచు
బెలుచ హరి కీర్తనంబుఁ గాపించుకొనుచు
బరులచేఁ జూడఁబడకయు నెఱుంగఁబడక
పంకమున యందుఁ గాల్జాతిపడుట లేక
నిర్విచారంబుగాఁ బ్రొద్దు నెట్టుకొనుచు
బ్రదుకఁగా నాకు నో జేవ ! వరము నిమ్ము !

అమృతము

[తు. వెం. సీ.]

నా యి క్కా నా యి క్కా

కోగి:- (డాక్టరువద్దకు వెళ్ళి చాలా నేపు వేచియున్న తర్వాత) డాక్టరుగారూ; ఈమధ్యకు యేమిపని వుండి వచ్చినా జ్ఞాపకము లేవండి.

డాక్టరు:- మఱపు వ్యాధికి మందుకోసము

కడుపునొప్పి.

ఒక యిల్లాలు డాక్టరుగారికిరకు కబురంపగా ఆయన వచ్చుటకు వీలులేక తన కంపౌండరును పువించెను. అతడు వచ్చి యిల్లాలిని నాడీ పరీక్షచేసి “అమ్మా తెలిసింది; తమకు అగ్నిమాంద్యము చేసింది.” యిల్లాలు:- ఏడిసినట్లే వుంది నీవైద్యుం. కడుపునొప్పికి మందివ్వమని పిలిపిస్తే. రోగానికి వేర్లు పెటతా వేమిటి.

అమరము.

ఒక కాన్పులుగారు శిష్యులకు ఆమరము పాఠము చెప్పచూ, పూర్తి శ్లోకము ముఖస్థముగా నుండవలెనని యు, అడిగిన దానికి జవాబు త్వరగా చెప్పవలెననియు హెచ్చరిక చెప్పియుండెను. ఒకనాథు యిక్కాన్నెక్తరు గారు వచ్చి “ఇందుకు మఱియొక పేరమని ఒక విద్యా ప్రియిడిగిరి.

అప్పుడు:- (తాను ఆమరముక్షుణ్ణముగా చదివినట్లు తెలియజేయడానికి) “ఇ దో”యరుత్వాక, మను నాన్ బిదోజి: పాకాసన:” అని యేకరువుపెట్టెను.

గులో చనాలు.

ఒకడు:- నీవు ని:) గానూడ నులోచనాని పెట్టు కుంటా వెందుకు?

రెండవవాడు:- నాకు కండ్లు జబ్బుగదూ, కలలో కన ఫడేవాళ్ళని పరిగా చూడమని,

నా యి క్కా నా యి క్కా

నాయికా నాయకులు పర సప్తాపాలలూ

వుంటుండగా,

నాయిక:- చూశారూ, నన్నొకందుకు తమించాలి, నాయకుడు:- ఆయ్యా ఎంతమాట, నేనే అందామను కున్నా? నేస్త్రీరేజరు కనిసి:చక పోవడంవల్ల యీ గడ్డం నీకేమైనా బాధకరంగా వుండేమాఅని.

నాయిక:- మీ కెప్పుడూ యింతే? చెప్పే మాట వినకు.

నాయకు:- నీ కెందుకులే కోపం! చెప్పు.

నాయిక:- చిన్నప్పుడు అమ్మ వాగుపోసి యెడమ కన్ను కాయకాసింది అంచేత మీ గసహించుకొంటూ రేమో అని గాజు కన్ను పెట్టించుకొన్నా.

నాయకు:- ఇంతేనా! నీకు కన్నెరికానికి పెట్టిన రవ్వల వడ్డాణంలా రాళ్ళన్న యిమిడేవకా కెంపులే చెక్కించాను. కాయకు కాయ చెల్లుపోయింది.

ఇంటి అద్దె.

ఒక యింటి యజమాని; (తన యింట్లో కాపురమున్న వారికి) ఆయ్యా, నా అద్దె చాలా రోజులునుంచి బాకీ పడి వున్నది గనుక దయవుంచి తక్షణం పంపగోరుతారు అద్దెదారుడు:- నా అద్దెయే నేను యివ్వలేకున్నాను నేను నీ అద్దె కూడ యొందుకు యివ్వవలెనో నే నెలుగను.

బాకీ మొత్తం.

అప్పలవాడు:- మీరివ్వలసిన బాకీ మొత్తానికి తొందర లేదు లెండి.

బాకీవారు:- మీ కక్కరలేదా ఏమిటి.

అప్పలవాడు:- మొత్తంగా పడ్డీలోకూడా యివ్వచ్చు లెండి.

మహారాష్ట్రస్వాతంత్ర్యము.

హరనాథ వసుప్రసీతమైన వీరభూషణ యువ నాటకము నకనవలించి వ్రాయబడినది

కేతవరపు రామకృష్ణశాస్త్రిగారు.

(లక్ష్మీబాయి గానమునేయును.)

జింగ్లా — ఏక.

లక్ష్మీ:- తుం జాగో మోహనప్యారే । తుంజావో మోహన
ప్యారే ॥ తుం ॥
సాంవలి సూరతమోహే మనహిభావే । సుందర
శ్యామహమాశే ॥ తుం ॥
ప్రాతసమయఉత ఖానుదయభయే । గ్యాలబాల
సబ భూపతిఅయే ॥ తుం ॥
తుంహారేదరస్కే కాజనాదే । టతిటతి సుంద
కిశోరే ॥ తుం ॥

లక్ష్మీ:- ఆహాహా! అద్వితీయము, కడుమాధు
ర్యము సజ్జా! నీరూపమెంత జగన్మోహ
నమో నీగాన మంతికన్న నేయుమనుగులు
మనోహరముగా నున్నది. నీగుణము లంత
కన్నను శ్లాఘ్యములు. నిన్ను మొదట మో
దుగవూపని యెంచితినిగాని యిప్పుడు గులా
బీపుష్పముగా గ్రహించితిని. నీకు నాచేత
నైన యుపకారము జేసెదను. ఎవరక్కడ!

(భోజా ప్రవేశించును)

జహ:- ఈమెను రంగమహాలుగారికిం గొని
పోమ్మి. భోజనాది శార్యములు హిందూ
జనానాలో జరుగునట్లు చేయవలయును.
తక్కిన కాలములందు మాయ లేపురమందే

యుండును. ఈమె కేవల నెట్టికష్టమును
గల్గింపరాదు. ఇది మాయాద్భుతము.

భోజా:- బేగముసాహేబావారి ఆజ్ఞ.

(లక్ష్మీబాయిని బెంటు గొనిపోవును)

— ద్వితీయ రంగము. —

ఖాశింఖాన్ గృహము

రంగ నాథుడు ఖాశింఖానుడు మాన్యుండియుండురు.

రంగ:- నేనాధ్యక్షా! మనమిరీతిగా నుజాసీన
ముగ నున్నచో లాభములేదు. రాజారాం
నానాటికి దన రాజ్యమున నాంధికశక్తిని
బలపరచి కనవడిన పురుషుని యుద్ధవీరుని
జేయుచున్నాడు మొన్నటి రాయగడ
యుద్ధమున మీఠాదుపాహా సైన్యమునకెట్టి
యజ్ఞస్థ సంఘటిల్లెనో మరచితివా?

ఖాసి:- మిత్రుడా! నాకేముందు దోచుట
లేదు. నేనిప్పుడు యుద్ధమేల జేయవల
యును? నాకిప్పుడు కామిసీ కృపాకటాక్ష
వీక్షణము కావలయును. ముందు సుందరి
సమావేశము. తరువాత యుద్ధము.

రంగ:- సర్కార్! ఏమిమాటలివి? రణరంగమున
మహారాష్ట్రుల జయించుట యన పుష్కల

చదువు మనుకొంటివా ఇంకమీద నీవిట్లు పేక్ష వహించినచో గార్య మేమియును ఫలించదు.

భాసిం:- రాజాసాహేబ్! నీ హిందూమత సంబంధమైన పిరికితనము నిన్నిట్లు పలికించుచున్నది. అంతేకాని నానిశ్చయము నాలించితివి కావు. నాకెప్పుడు బుద్ధిపుట్టిన నప్పుడే మరాటీమూకను నాశనము జేసెదను.

రంగ:- చాలును. ఇంక నేమియును విననక్కరలేదు మీవలన గాకేమానయును లేదు. చేసిన ప్రయత్నములన్నియు వ్యర్థము లగుచున్నవి. పాదుషావారు నాకొనర్పిన వాగ్దానమును మీయుపేక్షను దలంచిన నాకెంతయో విచారముగా నున్నది. నేనిప్పుడు పాదుషావారి సన్నిధికి జరుగుచున్న సంగతి యంతయు వినియున్నాను.

భాసిం:- భాయీ! నీ యభిప్రాయ మంతయు బోలుబాటు. ఏమందువా? పాదుషావారికి మేమే నేత్రములము. మేమే చెవులము. నేనే వారి జిహ్వనై యుంటిని. నీమూలముననే మొన్నటి యుద్ధమున మొగలాయీ సైన్యమున కోటమి సంభవించెనని పాదుషావారి నిశ్చయము. ఈసంగతి నీకింకను చెలియదు కాబోలు.

రంగ:- ఓడిపోవుటకు నేనా కారకుడను. నీయుదాసీనము కాదేమి? నే నేమి చేయుగలను? మూడుదినములు ప్రాణములనొడ్డి మహాగాష్ట్రాలతో యుద్ధమొనర్చితిని.

భాసిం:- నిజమే ఆసంగతి నాకు చెలియును గాని పాదుషా వారికి చెలియదు. వారికి నేనెంత చెప్పిననా తే.

రంగ:- అలంఘ్యుని నామాటను విశ్వసించడనియ్యమీతలంపు.

భాసిం:- విశ్వసించకు అట్లానర్చుట వారికి దగని పని నేను హుజూనకు వ్యజాతీయుడను నీవు విజాతీయుడవు. నేను చక్రవర్తి యొక్క పవిత్ర మహమ్మదీయ మార్గావలంబకుడను నీవు విధర్మకుడవు నేనుగొప్ప రాజకీయ కర్మచారిని. నీవు రాజద్వారమున నిలువబడి యాచింపవచ్చిన భిక్షకుడవు. కావున వారు నీ మాటనెంత మాత్రమును నమ్మరు.

రంగ:- చాల వాగుగా నున్నది నేనిప్పుడు రెండు నైపులకు జెడితిని.

భాసిం:- మమ్ము సంతోషపెట్టినచో నీ కార్యము నెఱవేఱును. నిశ్చయము. నాప్రేమ కుట్టులమును వికసింపజేసిన నీ కార్యము ఫలించును.

రంగ:- మీప్రేమకుట్టులమును నే నెట్లు వికసింపజేయుగలను? మీ కుభిప్రాయ మేమో నాకు చెలియలేదు

భాసిం:- అనేకమాన్లు మా యభిప్రాయమును నూచించియుంటిని కాని నీవు గ్రహింపజాలకపోతివి. నీకోర్కె నెఱవేఱుట కొక్కటే మార్గము. అట్లానర్చితివేని వేఱాలశ్యముండదు.

రంగ:- అదేమి మార్గము?

భాసిం:- మీకడనన్న వాసంతి—

రంగ:- వాసంతియో?

భాసిం:- ఆమె మీకడనుండుటచే యాపనికి మాలినపేరు వచ్చినది. మాకు బీబీయై యున్న యెడల మరియొక్క మధుర్మైన నామము సంచెదము.

రంగ:- మీయుద్దేశ్యమును స్పష్టముగ నెఱింగి పుడు.

భాసి:- అలంఘ్యమొక్క నర్వసేనా నాయకుడనైన నేను నీవు రాక్కమిచ్చికొనిన యాకన్యను ప్రేమించుచుంటిని నీయింటివాసీకన్యను నావంటివాఁడు ప్రేమించుట నీయద్వప్తము. ఇప్పుడైన తెలిసినదా?

రంగ:- సేనా నాయకా! ఆమె క్రితదాసియా!

కన్నబిడ్డకన్న నెక్కుడు మక్కువతోఁ జూచుచుంటిని. ఆమె న్యభావము మీఁకుఁదెలియదు. కావున నిట్లుచూచిరి. ముట్టినఁ గనుగందెడి సుకుమారశరీర. సంపూర్ణముగ వికసించిన గులాబీ కుసుమము. దివారాత్రములు దీనరక్షకాయని యరచుచు దైవమును దలంచి కన్నీరునించు సుగుణాలకుప్త.

భాసి:- నిజమే ఆగులాబీప్రప్తము మీచేతఁ బడి నలిగిపోవుచున్నది వాడుచున్నది. మాచేతఁ బడినచో నావద్దముచు నవనాగరికతా సూర్యకిరణ నన్నిధినుంచి వికసింపఁజేసి యుండుము. రంగమహాలులోనున్న సుందరీమణుల కందరకుఁ దలవంపు కల్గించి యుండుము.

రంగ:- భాసింభాన్ బహద్దర్! మీరీవిషయమున నొక్క చెప్పవలదు. నీకోర్కెఁదీర్చ నేననమధ్యఁడను. నాచేతితో వనిత్రమైన వానంతీ హృదయమును ఛేదించఁజాలను. నేను దురాశాపరుఁడనే. మృగత్వస్థా జలములకై బరులిడు మందుఁడనే. కాని దేవపూజార్హమైన యాసుందర కుసుమమును బలాత్కార ముగఁబెరికి ముండ్లకంపపై బారవేయఁజాలను ప్రపంచక జ్ఞానములేని మానవ భావములేని శ్రీ పురుష విభాగము

నెఱుంగని యాబాలికను బాధించఁజాలను. ఆకాయన నేమో యెఱుంగక కష్టసుఖములను మనస్సున కెక్కసక విలాసమెట్టిదో వేదవయెట్టిదో తెలిసికొనలేక నిరంతరమును దీనరక్షకాయని మొరలిడుచుఁ దన శరీరమును అంతఃకరణ చతుష్టయమును దీనబాంధవున కప్పించిన యాబాలికామణి కంఠమును గోయుఁజాలను.

భాసి:- చివరకిదియూ నీవనినమాట! తనకున్న దంతయు దేవునకిచ్చినదా! అట్లును దేవకన్యల మరపించు సౌందర్య మొక్కఁటుండెనే. దానిని మాత్రము నా కొనంగు మనుము.

రంగ:- (కొపముతో) మూర్ఖుడా! అనాగరకా.

భాసి:- అరే! గులాం! తాబేదార్! సువర్! ఏమంటివి.

రంగ:- (సంబాళించుకొని) లేదు లేదు. నేను మిమ్మేమియు ననలేదు.

నేపథ్యమున:- యూపీర్ మాలాముష్కిల్ అసాన్.

నేప:- బద్మాష్. నోరుమూయుము.

రంగ:- ద్వారమున నాయల్లరియేమి?

(పక్షిపవేనముతోనున్న గోవర్ధనుని సిపాయిల లిరువురు పట్టి తీసికొనివత్తును.)

సిపా:- హుజూర్! ఏడొక గూఢచారి.

గోవ:- యూపీర్ మాలా.....

భాసి:- నీవెవ్వఁడవు?

గోవ:- అల్లా మిమ్ము రక్షించుఁగాక.

భాసి:- ఎక్కువగా మాట్లాడకుము. నీవిచ్చట నేమిచేయుచుంటివి?

గోవ:- బాబా! నేనేమి చేయఁగలను. సమా

ధుళుకడనుండు పక్షిను ఇట్ల తీరేగి విచ్చ
మెత్తుకొనుచుండును. నాకీ నీవని

భాసి :- నీవు మూగివిరముకడ కేలవచ్చితిని?

గోప :- నవాబుల యిండ్లకు తమవంటి అమిర్ల
యిండ్లకు గాక కూటికి గతిలేని బీదలకొం
పల కేగిన నాకేమి దొరుకును?

రంగ :- అసత్యము. నీవొక గూఢచారి.

గోప :- బాబా ! ఇదేమి. దీనప్రపంచాధికారి
యైన యలంఘీరువారి పరిపాలనలో నొక
కాఫరు గులాం మోవంటి ఫకీర్ల నవమా
నించుచున్నాడు. చోటానస్కార్ ! మీరు
దీనిని విచారింపవలయును.

భాసి :- నేను యువరాజునుగాను.

గోప :- కాకున్న వానియబ్బవు. ఎవ్వరెక్కవో
యెట్లు నిర్ణయింపగలము.

భాసి :- మీయిల్లు యెక్కడ?

గోప :- బంగాళాదేశమున.

భాసి :- నీకీసితి వచ్చుటకు గాగణమేమి?

గోప :- నేను ప్రాంతమున ఫకీరునుగాను.
మనోవ్యాకులము హెచ్చగుటచే పట్టణాలక
పక్షినునై దేశములు తిరుగుచుంటిని

భాసి :- నీ మనోవ్యక్తకు గారణమేమి?

గోప :- ఒక యువతిని ప్రేమిండుటయే కార
ణము. ఎవ్వతెయో కాదు నా భార్య నా
హృదయమును ఛేదించి పారిపోయెను.
సర్కార్ ! చెప్పటకు సిగ్గుగును. నా భార్య
యొక్క చక్కదనమునకు దలలేదు. వెల్లు
ల్లిపాయవలె తెల్లగా న్వచ్చుముగా నుండును.
నీరుల్లిపాయ వాసనవంటి వాసనవేయుచుం
డును. ఆసుగంధమునకు దిశలు భేదిల్లుచుం
డును. దలవెండుకీలు గగనముం జూచు
చున్నను వింజానురవలె నుండును. కాకిగూటి

లోని రామచిలుకవలె శృగాలమధ్యగతమైన
సింహంగవలె రెక్కలు విరుల్చుకొని ఎగిరి
పోయెను. అది మొదలు నేనీవిధముగ బక్షిరు
నైతిని దేశద్రిమ్మరినైతిని. ఒకానొక వోట
నా భార్య వేశ్యయై దక్షిణదేశమందున్న
దని వింటిని విని యిచ్చటికి వచ్చితిని.

భాసి :- నిన్నెవరైన గుర్తించిరా?

గోప :- భార్యను వెడలగొట్టిన పక్షి నెవ్వరు
గుర్తించును? (రంగనాథుంజూపి) ఈ బాబు
గుర్తించియుండునని తలంచితిని.

రంగ :- నీవెవ్వడవో నాకేమియు తెలియదు.

గోప :- నీవేమైన ననుకొనుము. నీవు గూఢచారు
లకు గాజుపు అందుచే గూఢచారుల బాగుగ
గుర్తింపగలవు.

రంగ :- ఏడుతప్పక శత్రువులచే బంపబడిన గూఢ
చారుడే పొంచుండి మనమూటల నాలింప
వచ్చెనని తలంతును.

గోప :- తలంతునని వక్కెడవేమి? నేనంతయు
వింటిని. నిజమైన ముసల్మానుడెన్నడు నసత్య
మాడదు. ఏవాడు సీసాహసాలారు బహద్దరు
వారి కాపరుబాబు కుమార్తెతో బాణిగ్రహ
ణ మహాలాత్సవము జరుపుదురో యా
నాడు కడుపునిండ పులా పును దినెదను
సర్కార్ ! ఆమె దేవకన్యకయే

భాసి :- నీవామె నెవ్వడు చూచితిని?

గోప :- ఒకనాడు విచ్చమెత్తుకొనుచు నాయొంటి
కేగినప్పుడు చూచితిని నాకీసంగతియుంతయు
దెలిసినచో చుకజోలిలో నామె నిగికించు
కొని మీకు సమర్పించియుండును.

భాసి :- నీవంతవాడవా?

గోప:- చిన్నజ్జనిచ్చి చో నంతయు చెలియ
గలదు. వంగదేశీయుడగు ఫకీరేమిచేయగల
డో నంతయు చెలియగలదు.

ఖాసిం;- నీతో నవసరముగు పనియున్నది. కొం
చెము కాలమావల నిలువబడుము.

గోప:- యాపీర్ మాలా ... (నిష్క్రమించును.)

రంగ;- వీణాక విరోధి పక్షపు గూఢచారివలె
నున్నాడు. వీని మాటలను విశ్వసింప
గూడదు.

ఖాసిం;- అతడు నీకు శ్రేతువుగాని నాకు మిత్రుడే
నమయమున కతడు రాకున్న నీ శిరము నా
కరవాలమున నెగిరి యుండును.

రంగ;- ఇంకను న్నాపై తీవ్రదృష్టియే. ఒక్క
యాడువానికి వెరచి పరుగిడిన మీ ఖడ్గ
పంచలవపు కొశలము నడుగ వలయునా?
రంగనాథుడు మహాగాష్ట్ర క్షత్రియుడు.

ఖాసిం.- నోరు మూయుము. నిన్ను వధింప
గలనుగాని వాసంతి సౌందర్య మట్లు చేయ
నీయలేదు. నీవు నా కామ నొసంగనియెడల
ప్రాణాశయు రాజ్యాభిలాషయును రెండును
వదలు కొనవలసినదే. నీవు అంతవరకును
మాకు బుధితుడవు పదదాసుడవు బ్రదుక
డలంచిన నా తలంపును సమకూర్చుము.
చక్రవర్తితో జెప్పి నీ కోర్కెదీర్చెదను.
లేకున్న నీగతి మరణమే. ఆలోచించు
కొనుము నే పోయి వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించును.)

రంగ;- ఇదెంత పశువు నమస్య? ఏమిచేయు
దును! జీవన సర్వస్వముగ వలంచి కాపాడు

చున్న వాసంతి నెట్లు వదలుదును—చిర
కాల వాంఛితమయిన రాజ్యాశ నెట్లు పరిత్య
జితున నాకంటికి వాసంతి యెట్లున్నతో
రాజ్యముకూడ నట్లే కన్నడుచున్నది. నా
హృదయమున రాజ్యమున్నది. నెలుపల
వాసంతియున్నది నేను రెండింటిని విడువ
జాలకుంటిని. కాని ఖాసింఖానుడేల యం
గీకరించును? వాణాక శత్రుత్వములు
ఎంత పరాక్రమవంతుడనైన నేమి లాభము
తుండకా పిరికి పందయొక్క పాద భూమిని
శిరమున ధరించి వాని దయను
యాచించుచు నిలువబడవలసిన వాడనైతిని.
నాదురదృష్ట దేవత నెత్తిపె దన్నుచుండ
వానికేల సద్బుద్ధి పొడమును. మదీయ
శిథిల గృహమున కలంకార భూతయై నిర
ర్థకమైన నాయొక్క జీవితమును ధన్యము
జేయగల దేవస్వరూపిణియై యున్న యా
వాసంతి నసహరింప వేగమే రాగలడు.
ఆహా! నా వాంఛలన్నియు నా నాటికి విప
రీతముగా బరిణమించుచున్నవా? ఏమైనను
గానిమ్ము. దీనిగూర్చి యిప్పుడేమియు
విచారణనీయను. నా హృదయము కలగుండు
వడి యున్నది. నావాంఛలు పాతాళమున
కంటినవి. నాతల తిరుగుచున్నట్లున్నది. నా
కన్నుల యెదుట విద్యుల్లలలు మెరియు
చున్నవి. ఆస్థి రక్త నాళముల యందు
సహింపజాలని వేదన కలుగుచున్నది. నే
నిప్పుడు రాజ్యమునైన వదలవలయును. లేక
దేవ స్వరూపిణి యనదగు వాసంతినైన
వదలవలయును. నాకేమి కర్తవ్యము? నే
నిప్పుడెక్కడి కేగుదును? ఏమి యుపా
యము రాజ్యమా?

తృతీయరంగము:—జహనారా మందిరము.

జహనారా కూర్చుండి యుండును.

జహా:- మహాభారమైన కర్తవ్యమును పైనవేసుకొంటిని. ఉపకారమొనర్చి యాయభాగిని యొక్క కన్నీటిని దుడువవలయును. ఆమె భారత రమణియైనను నాకామెపై కోపము కలుగలేదు. ఏలకలుగవలయును? ఆమె నన్నాశ్రయించినది. నాయనుగ్రహ భిక్షను యాచించినది. అగుణవతి నాకు బాసియా! కాదు కాదు. నాప్రాణస్నేహితురా లనుటకు దగియున్నది. కావున నామెకన్నీటిని దుడువవలయును. మలిసమైన యామె వదనకమలమును మదీయోపకార సూర్యకిరణములచే వికసింపజేసెద. అదే రంగనాథుడు వచ్చుచున్నాడు. అతని హృదయాభిప్రాయమును తెలిసికొనెద.

(రంగనాథుని ప్రవేశము.)

జహా:- మీపేరేమి?

రంగ:- రంగనాథుడు. బేగము సాహేబావారు నేవకుని బిలిపించిన కారణమేమి.

జహా:- పాదుషా వారివలన మీవనులు నెఱవేరినవా?

రంగ:- ఒక్కటియును నెఱవేరి యుండలేదు.

ఎంతకాలముండవలసినో నాకు దెలియదు.

జహా:- మీరువచ్చి చిరకాలమైనది. స్వదేశమున కేగవలయునను చింతలేదా?

రంగ:- నాదేశ మెక్కడనున్నది? నాకెచ్చట నాశ్రయముకాని యిట్లుకాని లేదు. ఏది నాయదియని తలంచితినిో యదివృథు రాజారామునకు జెందియున్నది అతని కీర్తి మహారాష్ట్రమంతయు నిండినది. నిరాధారుడనైన ననివృథు రాజారాముని దర్బారు ముందు పహారాయిచ్చు భటునివలె నిలువబడుట కేగవలయును.

జహా:- మీకు భార్య, పిల్లలు, మొదలగు వరి వారములేదా?

రంగ:- లేదు.

జహా:- మీరు వివాహమును జేసుకొనలేదా?

రంగ:- చేసికొంటిని ఏదవ నే నామెను బరిత్యజించితిని.

జహా:- ఏల?

రంగ:- ఆమె జనకుడు నావిరోధి పక్ష మవలంబించుటవలన నట్లానర్పితిని.

జహా:- మామగారిపై యీర్ష్యచే భార్యను బరిత్యజించితివి. వివాహిత మైన పత్ని యెవ్వరి సొత్తుని తలంచితివి?

రంగ:- నే నంతయోజన నేయలేదు. నాకత్తు ప్రలలో జేరినవాని తనయనుస్పృశింపదలంచుకొన లేదు.

జహా:- మీ భార్య యిప్పుడెచ్చట నున్నది?

రంగ:- తెలియదు. నిరాధారయై కేకద్రియై వనముల నున్నదని వింటిని.

అంధ భారతి

మ చి లి పట్టణము

సంపుటము

2

జనవరి 1928

{ సంచిక ౧౦

1927.

ఈశ్వరస్వస్తిగా నొక సంవత్సరము గడచి పోయినది. ఈసంవత్సరమునందు మానవజాతికి గలిగిన లాభనష్టములను పర్యాలోచించవలసి యున్నది.

ప్రపంచము.

ప్రపంచజాతి యెంతవరకుజేకూరినది, నానా జాతి సమ్మేళనములనుపేర జాతి సముపార్జన ప్రయత్నము లెంతవరకు సఫలములైనవి యని ప్రశ్నించుకొని సావధానముగ యోచించుకొని నచో, యానానాజాతి సమ్మేళనములు కేవలము బూటకములనియు, బలవంతులగు నేకొద్ది ప్రభుత్వముల పాటచెల్లుబడికొనుమాత్ర మేర్పడిన వనియు తెలియగలదు. ఆయా జాతులవారు తమ తమ స్వత్వములకై పెనుగులాడుచున్నపు

డేదియో మిష కల్పించుకొని వారి స్వాతంత్ర్యముల నకట్టుచుండ వేరభిప్రాయము స్ఫురింపనేరదు. వైనా స్వాతంత్ర్య ప్రయత్నములలో బ్రిటిషువారేల జోక్యము కలుగజేసుకొనవలెను? క్రైస్తవజాతుల కీప్రాంతముతో సంబంధమేమి? తమ స్వదేశస్థుల క్షేమముకొరకని వాదించినంతమాత్రమున బ్రియోజనమేమి? తూర్పు సముద్రములలో, జపాను, వర్తకమున నేమి తదితర విషయములందేమి, ప్రతిభ వహించి స్వతంత్రరాజ్యమై యున్నది. దానితోబాటు వైనాదేశముకూడ స్వాతంత్ర్యత వహించిన యెడల నాసియాఖండమునందు రాజ్యపరిపాలనము చేయుచున్న పాశ్చాత్య లడకత్తెరలోని పోకచెక్కలవలె నుందురు. అందులో బ్రిటిషువారి రాజ్యము ఛాలవి స్తరించుచున్నది. ఉత్తరమునను తూర్పునను చీనా జపానుదేశములు సు పశ్చిమమున ఆఫ్రికానిఫ్తానము గస్త్యా దేశములోని బాల్టిజమును కెనుభూతమును గలవు. ఇక దక్షిణమున నేయాపస్థులకైనను క్షేమసదుపాయముల నేర్పరచుకొని తమ వర్తకమును పె పొందించుటకుని గవుర్ నొకానిర్మాణమును నిర్మించుచున్నారు. ఒకకైపున ఆఫ్రికాన అరీగా అనూనట్లాగాకపూర్వ పార్శ్వమునందు గురుమయికవైపున వక్రిమోత్తరసరిహద్దులలో సైనికబలమును హెచ్చుచేయుటకూడ బ్రిటిషు

రాజ్యతంత్రాన్ని గొప్ప యుద్ధప్రయత్నములు చేయుచున్నట్లు తోచకమానము. జనహారలాల్ నెహ్రూ కావండితుడు కాంగ్రెసు మహాసభలో నిటువంటి యుద్ధముతో హిందూదేశమునకు నార్థికముగ గాని నైతికముగగాని సంబంధము లేదని తీర్మానము ప్రతిపాదించినపుడు నవ్వివ వారలనేకులు గలరు. కాని వారియొక్క భావ గర్భితమగు యువన్యాసమును పఠించినపుడు ప్రై రహస్యము లన్నియు స్పష్టముగాక మానవు. ఈపరిస్థితులతోబాటు సెసిల్ ప్రభువు నానాజాతి సమితిలో బ్రిటిషు ప్రభుత్వ సభ్యత్వ మునకు నిచ్చిన రాజీనామాను వీక్షింపుడు. ప్రపంచమునందు శాంతిప్రభాధము కావించిన వారలలో సెసిల్ ప్రభు ఒకడు. ఆతనికి నోబెల్ శాంతి బహుమానముకూడ నిచ్చి యుండిరి. అటువంటి సెసిల్ ప్రభువు రాజీనామా నిచ్చుచు బ్రిటిషువారు, బ్రిటిషురాజ్యము నేలుచున్న కాన్ఫర్వేటివు మంత్రీవర్గమువారు, ప్రతివిషయమునందును ననవసరజోశ్యము కల్పించుకొని మాటిపట్టించుతో నంచరించుట గర్హ్యమనిపించి యున్నాడు. ఇంగ్లాండులో నచిరకాలమునందు పార్లమెంటు యెన్నికలు జరుగనున్నవి. ఆయెన్నికలలో కాన్ఫర్వేటివు పక్షమువా రధికసంఖ్యాకు లగుదురనుటకు సందియములేదు. 1927 వ సంవత్సరములో బ్రపంచశాంతి చేకూరకుండుటయేగాక యశాంతిగూడ దోహదములొసంగబడినవని యూహింపవలసి వచ్చుచున్నది.

భారత దేశము.

ప్రపంచ పరిస్థితులను విచారించియుంటిమి గాన భారతదేశములోని యభివృద్ధిని జూతము.

కాంగ్రెసు.

1926 వ సంవత్సరము డిశంబరు మాసమున గౌహతి నగరములో శ్రీమాన్ శ్రీనివాసయ్యంగారి అధ్యక్షతకீంద కూడిన దేశీయ మహాజన సభ స్వరాజ్య పక్షమువారికి ప్రాబల్యము నొసంగి రాష్ట్ర కాంగ్రెసు పక్షముల వారికి స్వాతంత్ర్యమిచ్చి యొకప్పుడు శాసనసభలలోనికి ప్రోవుట మరియొకప్పుడు లేదవచ్చుట కాన్పద మొనంగినది. మంత్రీవర్గముల కూలద్రోయుటకు ప్రయత్నింపవలెనను కాంగ్రెసు తీర్మానమును నయితే మద్రాసు స్వరాజ్య పక్షమువారు పెడచెవిని బెట్టుటయు, వారిపై విశ్వాస రాహిత్య తీర్మానమును ప్రతిపాదించవలసిన యవసర మేర్పడుటయు, నా క శంక మును బోగొట్టుకొనుటకు శ్రీనివాసయ్యంగారు కావించిన భగీరథ ప్రయత్నములను. అఖిల భారత కాంగ్రెసు సంఘము సమావేశము కాకుంక కాలయాపన చేయుటకు వారు కావించిన పన్నాగములను, యీలా వ్రస మద్రాసు పక్షమువారు తమ చర్యను దిగమింగుకొని జట్టవ పక్షమువారితో చేతులు కలిపి విశ్వాస రాహిత్య తీర్మానమును ప్రతిపాదించి యోడిపోవుటయు చారిత్రాగతము లైయున్నవి.

గౌహతీ కాంగ్రెసు సమావేశము కానన్న తరిని శ్రీధానందుని హత్యచే హిందూముసల్మాను విభేదములు పెరుగుటయు, లజపతి రాయవంటి ధీశాలుని చంపవయ్యెత్తించుటయు, డాక్టరు మూంజీ వండిత మాలవ్యాగర్హను బెదిరించుటయు, తన శంఖి శ్రీధానందుని జంపిన హంతకుడు అబ్దుల్ రషీదును త్తమించి విడుదల చేయవలెనని ప్రోక్షనకు ఇంచాగారు వైస్

రాయిగారికి విన్నవము వంపించి కృతకృత్యుడై
హిందు ముసల్మాను సఖ్యతకు పునాది వైచుటయు
నెల్ల రెరింగిన విషయములే. హిందు ముసల్మాను
సఖ్యతను కుదుర్చుటకు శ్రీమాన్ శ్రీనివాసయ్యం
గారు దేశసంచారముచేసి యిరువత్తముల
వాడిని సంప్రదించి మద్రాసు కాంగ్రెసుకు
మార్గమును సుళువుచేసిరి. మద్రాసు కాంగ్రె
సులో ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యమును వదలుకొని
జాయింటు నియోజకవర్గములకు హిందు ముస
ల్మాను నాయకు లొడబడిరి. దేశమునందు
సంచారముచేసి యనుచుండుటకు సచ్చ చెప్పవలసిన
బాధ్యత యీ నాయకులపై గలదు. హిందు
ముసల్మానులచే నైక్య కంఠముతో నారాధింప
బడిన ఏ కీం అబ్దుల్ ఖాన్ గారు మద్రాసు కాం
గ్రెసు సమావేశ దినములలో చనిపోవుట
యొక విధముగ భారతదేశ దురదృష్టముగ
నెంచవలసియున్నను, వారి పనితీర్చిదిద్దముల
నిరుపక్షములవారు తమ తమ హృదయములం
దుంచుకొని దేశ సాభాగ్యమునకు దోడ్పడు
దురు గాక.

మద్రాసు కాంగ్రెసుచేసిన తీర్మానములలో
సవ్య క్షణేనది యనందర్థమైనది స్వాతంత్ర్య
తీర్మానము. స్వాతంత్ర్యమును గోరని భారతీయు
డుండడు. స్వాతంత్ర్య మనుకొనించు దశ కలిగి
నపుడు, యేపీతము నిధిష్టించియు నెలుగైత్రి
యరవవలసిన బనిలేదు. మనత్యాగశక్తి సశింశి
పోయి, కేవలము బాక్సూరులువలె సంచరించు
చున్న యీ కాలములో మాయా దర్శము
స్వాతంత్ర్యమని ప్రకటించుకొనుట ఛాందసము
కాని పేరుకాదు. ఈయభిప్రాయమును యే వి.
ఎల్. శాస్త్రిగారో యనినచో సభ సదులుచేయు
నల్లరికి మితముండదు. ఏ మహాత్మాగాంధీయో

నుడివి నపుడు కొంచెమాగి యాలోచించుకొని
నోరు తెరువక యుండును. దేశముల
మితముగ ప్రబలియున్న బాధ్యతా లే మి. ని
సూచించుట కింతగా వ్రాయవలసి యున్నది.

కాంగ్రెసు తీర్మానములలో నెల్ల రామో
దించినది సైమను కమిషను బహిష్కరణ
తీర్మానమే. ఈ బహిష్కరణ యావశ్యకత నిది
వరకే చర్చి చెయుండుటచే నా విషయమును
ప్రత్యేకముగ వంఞవలసిన యవసరము లేదు.

సభ్యత్వము మన న్యకొల్పయాధికారమును
తొసిరాజుచేసి, తమయిచ్చవచ్చిన యేడుగురను
సైమను కమిషను పేర హిందు దేశమునకు
పంపుచున్నారు. బొంబాయి నగరములో
నేపాశ్చాత్యుడో భావోద్దేక పూరితముగు కర
పత్రీయును ప్రచురించి, తాను దార్జిలింగమును
ప్రేరేపింపలేదనినచో నాతడు విడుదల పొంద
నట్లు డిగుచున్నాడు. పండిత యింద్రాగారు తమ
కట్టి యభిప్రాయములేదని ప్రకటించినను, మత
ద్వేషములను పెంపొందించుచున్నాడని కఠిన
శిక్షను విధించిరి. బాల్ గిజమును ప్రచారము
చేయుచున్నారను ఆరోపణచేసి కాకోరీ ఖాదీల
నుడిసిరి. వంగదేశ నిర్భాగితులు జెయిల్లో
కుంగుచున్నారు. నా గ పూర్వసత్యాగ్రహ
నాయకుడగు అవారి ఘమారు తొలబడి ని
ములనుండి జయిల్లో సాహసముడై సత్యా
గ్రహము నిల్పుచున్నాడు. వీరి దరి విషయము
లోను భారతదేశ మొరల నాలకించువారు
లేరు గాని, హిందుదేశమునకు సంస్కరణముల
నిచ్చుచున్నామను నెవమున తమ సామ్రాజ్య
మును బలవత్తరముగ కేసికొనుటకు రాజకీయ
వేత్తలు చాలమంది బయలుదేరుచున్నారు.

ప్రభుత్వమువారి ఆర్థిక విధాన మేమాలే మును సంత్రి ప్తికరముగ లేదు. సైనికవ్యయము యధావిధిగ 60 కోట్లు జరుగుచునే యున్నది. సివిలియను యుద్ధోగులకు యధావిధిగ వేసకు వేలు జీతముల కిందను ప్రయాణపు ఖర్చుల కిందను ముట్టుచునే యున్నవి. గ్రామోద్ధోగుల జీతములు పెంపు కాలేదు. రీ సెటిల్ మెంటులలో పన్నులు వృద్ధి చేయబడుచున్నవి. త్రాగుడుమీద లభించు యాదాయము తగ్గునన భయముతో త్రాగుడు మాన్పించ లేదు. గతి సంవత్సరము మార్చిలోని బడ్జెటు ప్రకారము ఆయవ్యయములలో మిగిలి నందున రాష్ట్రీయ కష్టములు తగ్గింపబడినవి. అయివప్పటికిని ఆమొత్తము యే విద్యావిధానమునకుగాని యే సహకారవిధానమునకుగాని ప్రత్యేకముగ వెచ్చించుటకు సావకాశము కలదు. ప్రతి సంవత్సరము ఆయవ్యయ పట్టిలలో అంకెలు తాగు మారుచేసి లాభమో నష్టమో కనబరచుటయే జరుగుచున్నది గాని ప్రభుత్వమువారి సహృదయము గోచరమగుట లేదు. హిందుదేశమునకు సెంట్రలు బ్యాంకుగ తయారు చేయబడిన రిజర్వు బ్యాంకు గగనకుసుమముగ నున్నది. ఈ బ్యాంకు విధానము విచిత్రపరిణామమును పొందినది బాతీయ వాసులకు స్థానము లేకుండగను, ఇంపీరియలు బ్యాంకు కనే సదుపాయముల గావించుచును ఆర్థిక సభ్యుడగు సర్ బేసిల్ బ్లాక్లెయిగారొక విధానమును తయారుచేసిరి కాని, సామ్రాజ్య శాసన సభలో చర్చిత వచ్చినపుడు సభ్యులు బ్లాక్లెయిగారి విధానమును తారుమారుచేయుటచే హిందుదేశ కార్యదర్శియగు బర్క్లెన్ హెడ్ ప్రభువు శాసనమును సంతముగ కొనసాగినయొక మరియొక

సెంట్రలు బ్యాంకు విధానమును తయారు చేయించి సామ్రాజ్య శాసన సభ్యుల యెదుట పెట్టనున్నారు.

దేశములో రాకపోకల సదుపాయములుగాని శానిటేషన్ ఆరోగ్యసదుపాయములు గాని పెంచలేదు. దేశములో మరణసంఖ్యయు నానాటికి పెరుగుచున్నది.

వాగరికులమని గర్వించెడి బ్రిటిషువారి యధీనమున 1927 సంవత్సరమునంగు జరిగిన యభివృద్ధిని క్లుప్తముగ నిట వివరించితిమి.

ఆంధ్రదేశము.

రాజకీయ సాంఘిక పరిస్థితులు పైన దహరింపబడినవియే యాంధ్రదేశమునను గాననగును. కాన వాటినిన్నిటిని మరల వ్రాయబూసము. వ్యక్తిగతమగు విషయమును సారస్వతాభివృద్ధినిగూర్చిన రెండుమూడు సాంశములను మాత్రము వివరించెదము.

ఆంధ్రులలో వ్యక్తిద్వేషము పెచ్చుపెగుగుటచే గాంధీమహాత్ముని యొక్కయు ప్రొఫెసర్ రాధాకృష్ణన్ గారి యొక్కయు మందలింపులు ఆంధ్రదేశమునకు చేకూరినవి 1928 వ సంవత్సరమునందైనను ఆంధ్రదేశమున కీదుర్గతి తొలగునాక.

సారస్వత విషయములో వాంధ్రదేశ మనేక విధముల ముందరజైచుచున్నది. అందు విజయనగర మగ్గినానము వహించుచున్నది. అచట భాషకుగల ప్రాపకముచేతను శాస్త్రవేదిలకలు చేరియుండుటచేతను విట్టి యదృష్టము విజయనగరమునకు జక్కిన దనవచ్చును. రెండవసానము గుంటూరు జిల్లాలోని అమృతలూరు

ప్రాంతమునకు లభించినది. ఈ వాతసానము కృష్ణజిల్లాలోని చిట్టిగూడూరు సంస్కృతపాఠశాల విద్యార్థులకును విశాఖపట్నంవారికిని చెందుచున్నది. ఇట్లు వామనాథానందదేశమున ప్రఖ్యాతి పొందిన పండితోత్తములు మామనస్సునందు లేరు. కేవలము గువకులు భాషాసేవకులు కానున్నవారు మాత్రమే మామనస్సునందుండి యున్నారు. వీరు పరస్పర వైమనస్యములకు తాపీయక, నిదివరకువలెనే యికముందును మరింత సాధనచేసి ఆంధ్రదేశమున తమస్థానమునకు దెత్తురుగాక.

గంధ విమర్శన.

ఈ క్రింది గంధములను గురించిన విమర్శనములను గాబోవు సంచికలో ప్రచురించెదము.

- (1) బసవపురాణము, (2) పాదసాక్షి,
- (3) ఆంధ్రవిమర్శ, (4) చంద్రముఖ.

విశ్వానము.

గీ॥ కమ్ముకొని వచ్చు గాథాంధకారపటలి
నెగుడు జనలేక మనలేక యీవిధానః
గురింగి నపివాడి కృశించి కుమిలి కుమిలి
దేవ; యెచ్చుచు నుంటి నే దీనవృత్తి
దివ్య దీధితి తొలుదొల్లఁ దేజరిల్ల
నాశపడి చేరినను గృహంగణ
ప్రబల విశ్వానమున మీద వచ్చుదాని
నించుకేనియు నెడఁద వీక్షింపలేక
కారు ముబ్బులతోడి యీ కటికేయి
“నవ్వడపు నీవు వచ్చితిందేల” యనెను
నవ్వ మోహనకంఠ నినాద మొందు
వినఁగ వచ్చెను వీనల విందుగాఁగ

Puzzles.

రాబోవు మాసమునుండి Puzzles కొరకు రెండుపుటలు ప్రత్యేకించనున్నాము. గతమాసములోని అక్షరన్యాసము, కీక్రిందివారు పరిష్కరించుచున్నవారు ప్రత్యుత్తరమిచ్చిరి.

- 1 కొల్లూరు రంగధామరావు, 2 చెలికాని సత్యనారాయణ, 3 శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు,
- 4 తనికెళ్ళ సుబ్రహ్మణ్యం, 5 జమ్మి శేషగిరిరావు
- 6 భమిడిపాటి అయ్యప్పశాస్త్రి, 7 కాశిరాజు వెంకటరమణరావు, 8 నేమాని వాసుదేవశాస్త్రి గార్లు.

జవాబు:— “మోహనదా (శు) కర్మచంద్ర గాధీమహాత్ముడు.”

మ.గిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రిగారు.

ఏరికంఠ నినాదమో యెరుగఁజాలఁ
గాని యదిపూర్వ పంచితమైన దనుచు
నెడఁద సందేహ మిసుమంతఁ బొడమి తది
శాభిముఖునిగఁ జేసె నన్నారవంబు
ఆ నినాద మంజు ప్రవాహమ్ము తోడ
లీనమై పోయినట్టి యా ప్రేమపథము
ప్రేమ వాసనలే చిచ్చి ప్రేమఁ బెంచుఁ
బ్రేమ పుష్పంబులను బూచెఁ బ్రేమతోడ
ప్రేమ వాసనఁ బీల్చి నేఁ బ్రేమకొరకు
ప్రేమ పథమున నడచి నేఁ బ్రేమవలన
నొడలు తెలియని యుత్సాహ మొంది కుది
పడితి నేమూలనో యెటో పోయెను మహిమ.

తృప్తా దేవి.

ఇంద్రగంటి నాగేశ్వరశర్మగారు.

నాకు దరియును లేదు
నాకు తెన్నును లేదు
నేనంత జగత్తు
నిండిపోయితిని

౧

అన్నియును నాతోడి
ఆనుగు చెలికత్తెయలు

౫

కన్నటి కాల్యలో
కడు శోణ రాశిలో
మునుక లెన్నో పెట్టి
ముడిసిపోయెద నేను

౨

శిథిల శిశిరమ్ములో
జీమూతమగు రేల
కలకలని నవ్వెదను
పులకరింపంగ మేను

౬

ప్రణయ వీధులలోన
ప్రళయంబు గల్పించి
దశదిశల ముంచెత్తి
తరలిపోయెద నేను!

౩

సమీచించి కృశించి
సూన్యమై పడియున్న
మెరియింతు నద్దాని
మిడిసిపడఁ జేతు

౮

నేను పుట్టినచోటు
నేను పెట్టినచోటు
మీరు కన్నోనలేరు
మీరు శక్తియులేదు

౪

రతనాల తక్కువై
గాణించు రాజైన
నాప్రేమ లేకున్న
నరకమ్ములో గూలు

౭

కాలాహ విషవహ్ని
కలికాల కృష్ణము

నాకు దారియులేదు
నాకు తెన్నును లేదు
నేనంత జగంబు
నిండిపోయితిని

౯

అమావాస్య

చీట్ల పేక.

“ ఒకరోజు గెలుపు ఒకరోజు వోడుగా వుందోయి చీట్లపేకాటలా! ”

“ అయితే రోజువిడిచిరోజు ఆడు. ”

మద్రాస్ సభలు.

“ మద్రాస్ లో జరగని సభ యే? ”

“ ఆఖిలభారత గంగాభాగీరథీసమానుల సభ. ”

దర్జా.

కొడుకు:— అమ్మా! మనమాడ వడుకునే గడ్డి తింటూం దేమి?

తల్లి:— బద్దకము చేత.

కొడుకు:— కాదుకాదు. అది దాని దర్జా.

శకునము.

బాటసారి:— కాస్తున్నగారూ పూరికిబోవునప్పుడు దోవలో నక్కలు యెదురుగా వస్తే మంచిదంటారు. కాని నా కొక్క సందేహము. నక్కలు కుడిచేతినుండి యెడమచేతివై పుకుపోతే మంచిదా? లేక యెడమ చేతివై పుకుండి కుడిచేతివై పుకుపోతే మంచిదా?

కాశ్రీ:— ఏచేతివై పుకుండి యేచేతివై పుకు పోయినా కరవకుండా పోతే మంచిది. కుభశకునము.

(కా. వేం. ర)

మిగతా సగం.

తండ్రి:— అమ్మయ్యా, నిన్నుగురించి లోకులు యెన్ని విధాలు చెప్పుకుంటున్నాగో విన్నావా?

మామయ్య:— నిజమే చాల చెప్పుకొంటున్నారు. అందులో సగం ఆబద్ధం.

మేనేటి మొంటు.

ఒకస్త్రీ:— అమ్మయ్యా ఆవిల్ల పాడుతూంటే నీకెందుకు ముప్పివేయాలి?

విల్లవాడు:— ఆవిల్లకు మేనేజరును నేనుగనుక.

పిసినితనము.

భార్య:— పెళ్ళి కాకముందు మీకు చాల పిసినితన మున్నట్లు చెప్పుకొనేవారని మీతోచెప్పాను జ్ఞాపక ముందీ?

భర్త:— అవును చెప్పావు.

భార్య:— మీరిటువంటివారని అప్పటికి నాకింకా తెలియనే తెలియదండీ!

పిదము.

తండ్రి:— అమ్మయ్యా, నీపెళ్ళికొసం తిరిగి తిరిగి చస్తున్నాను. ఏలాగో తెలియదు.

మామయ్య:— అయితే యేమి ఫరవాలేదు. అన్నీ సిద్ధముగానే వున్నాయి.

ఉత్తరాలు.

వార్దక:— (కొత్తగావచ్చి కైదీని చూచి) అరే మల్లి నీవు తిరిగి వచ్చావు?

కైదీ:— అవును. ఉత్తరా లేమన్నా వున్నాయేమిటి?

సంగీతము.

“ ప్రక్కయింటిలోని కారదకు సంగీతం పాడితే జబ్బు చేస్తుందని దాక్టరుగారు చెప్పారు. ”

“ అవును. దాక్టరుగారిల్లు దగ్గరనేకూదాను ”

చన్నీళ్ళ స్నానము.

“ ప్రొద్దున్నే చన్నీళ్ళ స్నానమువల్ల ఫలితంయేమిటి? ”

“ ప్రతివానితోను తాను చన్నీళ్ళ స్నానం చేశానని చెప్పుకోవడమే. ”

ముందు.

“ అంత ముసలివాణ్ణి పెళ్లి చేసికోవడం కంటే నేనే ఉన్నాను ”

“ నీకంత భయం అక్కరలేదు. అరిగి అట్టేకాలం బ్రౌతికే శక్తిలేదులే! ”

. పేరము .

బట్టన్ దొరః— చూడు. నన్నెంతో నమ్మించావు. నా చుట్టు తిరిగావు. నన్ను మోటారులో తీర్చావు. జాన్ దొరను పెళ్ళి చేసికొనేటప్పుడు నాకంత ఆశ యెందుకు కల్పించాతి ?

జాన్ దొరసానిః— జాన్ దొరమీద నాకంత ప్రేమ వుందో తెలిసికొనడానికి.

విశాల హృదయము.

“ఏమోయి, మీ ఆవిడ హృదయం చాల విశాలమైనదే”

“అవును. ప్రతివానికి రెండవగా న్నాయి అంటుంది ఒకటి తన తల్లిది, రెండవది తనది.”

విశ్వభారతి.

“ఇందూరు మహారాజును యిద్దరు భార్యలుండగా, ఉంచుకున్న మంటాకోటిగం కథ అట్లా వుండగా ఇప్పుడు ఆ మెరికను కన్యకు వివాహమాడుతుంటే ?”

“విశ్వభారతిని వృద్ధిలోనికి తేవటానికి.”

విషము .

“మీకుక్క. తప్పిపోయిందికదా ! ఆ వెధవకుక్కను పట్టియిస్తే 100 రూపాయలిస్తానని చాటించావెందులకు?”

“మా ఆవిడను తప్పిపరచటానికి”

“అయితే యెవడోవాడు తెచ్చియిస్తాడు”

“అభయములేదు. ను క్కు యిదివరకే విషం కట్టాను”

డాక్టరు .

“డాక్టరుగారూ, అందరికీ ముందు యిస్తానుంటారు. మీకు వ్యాధివస్తే యితరులవద్దకు పోతారు. మీకు చేత కాదన్నమాట”

“చేతకాకపోవటమేమిటి పిచ్చిమాట. ఒక డాక్టరు తన వ్యాధికి తాను మందుయిచ్చినాడనుకో. పొరబాటున చచ్చిపోతే, అతని వైద్యం యెలాకొనసాగుతుంది? పెళ్లాం బిడ్డలు యెట్లా బ్రతుకుతారు?”

డబ్బు సంపాదన.

ఒకతండ్రి తన కుమారుని పిలిచి “నాయనా, నీకారు అజాలు యిచ్చుచున్నాను. దీనిని 9 అజాలు చేయగలిగినచో నీకు మరి ఆరు అజాలిచ్చెన” ననెను. కుగ్రవాడు ఆరు అజాలు తీసికొని పెళ్ళి మూడు అజాలు పెట్టి పళ్ళు కొని యింటికివచ్చి సంపాదించితి ననెను.

తండ్రిః— యెట్లు సంపాదించితివి ?

కుమః— మూడు అజాలు పళ్ళుకొన్నాను.

తండ్రిః— అంతమాత్రము 9 అజాలు యెట్లు చేయగలిగి దవు ?

కుమః— పళ్ళమనిషిః ద్దు మూడు అజాలున్నవి నావద్ద మరి మూడు అజాలున్నవి. ఇవికాః మూడు అజాలు ఖరీదు గల పళ్ళున్నవి మొత్తం 9 అజాలు కాక యెంత అవుతుంది ?

సామ్యుయల్ ఫ్రాంగుగు.

వియ్యన్నానగరములో సామ్యుల్ ఫ్రాంగుర్ చుప్పుది సంవత్సరములనుంచి మాటాడకుండా వుండి భూగోళ మిరాకిల్ రచ్చి యింట్లో చనిపోయినారు.

ఫ్రామ్మర్ కాలిగా, వున్నప్పు కాలము దైవ ప్రార్థనలోనే గడపుచుండెడివాడు. ముప్పుదిన వత్సరములకింద భార్యతో పోట్లాడి బ్రతికివుండగానే తగలడి పోయెదవు అనినాడట. రెండుగోడల తరువాత నిప్పు రగులుకొని ఆమువ భాగ్యయు యిద్దరు పిల్లలు కాలి పోయిరి అందుకు ఫ్రామ్మరు చాలా చింతించి మిరాకిల్ రచ్చిని తగిన ప్రార్థన తీర్థమును మూచించ గోగను. అందువలన మిరాకిల్ రచ్చి తీర్థినోరు చచ్చెవరికు నెరువ గూడదని ఫ్రామ్మర్ వల్ల ఒట్టు పెట్టించుకొనెను. ఫ్రామ్మరుండువల్ల ఒట్టును చచ్చేవరకు నిలవబెట్టుకొనెను.

నాయనలారా! నవ్వకండి. ఈపేరు విగడానికి కొంత హాస్యరసపూరిత గానే వుంటుంది. దీనిని గూర్చి “నేను నా పెండ్లి” అనే చరిత్ర కాండలో వివరించి వున్నాము. ఇంటిపేరు బోడి వారు, అసలు పేరు గుండురావు. రెండూ చేరి మన కథానాయకుని పేరయింది. మీరు దేశానికి మహిళాపకారులు. ఎలాంటారా! ఎవరు జీవితచరిత్రాన్ని వారు వ్రాసుకోవడ మంటూ మనదేశంగా ఆచారం చాలాతక్కువ. అసలు లేదనే చెప్పవచ్చును అందువలన మన సంతతి వారికి మనలను గూర్చిన విషయం సవిస్తరము తెలియకపోవడము - అన్నవికొన్ని - లేనివికొన్ని కల్పించి వ్రాయడ ముంటుంది. యధాగ్గానికి కొంతభంగం కలుగుతుంది. ఇంతెందుకు పూర్వకపుల చరిత్రలు వ్రాయడానికి మన వారు చేసిన పరిశ్రమలేవి? ఏమి చెప్పము. ఈకష్టసుఖాలు గమనించి శ్రీరావులు తమ జీవితచరిత్రమును ప్రకటింప సంకల్పించు కొన్నారు.

ఈమధ్య బోడిగుండుగావుగారు దృశ్యమివ్వడం ఆరుదయింది. వివాహసంగతరం వారిదర్శనం మిత్రమండలికి కూడా అలభ్యమయింది. మాకు వారికిన్ని దర్శనాలందని మధ్యకాలంలో వారి చరిత్రకాండగా కొంత పెంచవలసి వచ్చిందని కలుగు చేశాడు. విషయా లివిధంగా మొదలు పెట్టమన్నాడు.

“మహాశయులారా! నేను యాచుభ్య సైనిక సేర్పకొనడాన్ని గురించి యిదివరకే మనవిచేసు కొన్నాను. ఎలాగైతేనేం నీటుమీద కూర్చుని

ధారాళంగా సైకిలునడిపే శక్తి యేర్పడ్డది. కాని ఒక పెద్దచిక్కు సంభవించినది. నీటు ఎత్తగుట వలన “పెడంపు” అందేదిగావు. ఇక సైకిలు తొక్కడానికి గడియారంలోని “పెండులం” లాగ అటూయిటూ వూగుతుండవలసి వచ్చింది నాకప్పుడ నేను పడతానుగా - లోకానికేమి చేటో? చూచినవారందఱూ “ఎంతకష్టపడుతున్నాడో” అని ఒకడు, “ఏమో! అంతకష్టపడి తొక్కకపోతే యేదేవు డేడ్వాడని” ఒకడు; “అలా నిరుత్సాహ పరచగూడదు. సర్కసులో యేనుగంత జంతువే సైకిలెక్కింగాలేంది మన వాడు తంటా పడలేడా” అని యింకొకడు - యీప్రకారంగా వివబడి వినబడకుండా ఆట కాయతనాని కంటంజేవారు. వినబడినా వినబడకపోయినా చెయ్యగలిగింది ఒకటేసదుసాయం - గౌరవంగా విసిరించుకొనట్లు ఉండడమే - కాని ఆధునికీకరమా. ఏమున్నా ఏమిలేక పోయినా అభిజాత్యం పట్టుక పోకులాడుతుంది. ఒకదినం ఉదయాన్నే యీవాహనం తీసుకొని సావుకు బయలుదేరాను. సావువాడు అప్పుడే వచ్చినట్లున్నాడు. చేతితో గుడ్డతీసికొని సామానులకు దుమ్ము దులుపుతున్నాడు నను, చూచి “ఏం పంతులుగారూ? దయచేశారే ప్రొద్దున్నే. నేను:- ఏమీ పశేషంలేదు. కాస్త సందేహంగా వుంటున్నదేయ్.

సావు:- ఎక్కడిలేని ధర్మసందేహాలన్నీ వస్తుంట వండీ మీకు?

నేను:- (ఈమాటలతో మంస్తు చివుక్కు మన్నా మనపనిగనుక కాస్త ఓపికపట్టాను)

వీమయ్యా! యీ ప్రార్థన సరిగా వారం రోజులుకాలేదు. 150 రూపాయలు నీచేతిలో పోసి, ఈపాటికి మూడోవ్యాయం తమ సేవకురావడం. మఱి దీనికేమైనా గత్యంతరం వుండాలేదా.

పావు:- అయ్యా! అసైకిలు ఖరీదే రూపు 125 అయితే 150 అంటారేమండీ? వస్తువు కావలసినవారు స్వయంగావచ్చి చూచుకోవలసిందేగాని, గుమాస్తాగారి రాయబారమా?

నేను:- కచేరిలో పనితీరే లేక నమ్మకమైన గుమాస్తాగారిచేత తెప్పించానండీ. అయితే ఆయన నావద్ద రూపు 150 ఖరీదనిచెప్పి వసూలు చేశాడండీ.

పావు:- గుమాస్తా అనుతేనూత్రం డబ్బునేదా? గుమాస్తారొక్కం తీసుకొంటాడు. సై వారు వస్తుపూర్వకంగా తీసుకొంటారు.

నేను:- ఇంతకూ యిది స్వయంకృతావరాధం లెండి. అగుమాస్తాను మళ్ళీ యీవిషయమై కదిలించానా దూర్వారాణి మీ చిహ్నం. గంభీరంగా పూజకోవడం మంచిదిగా తోస్తుంది. అయితే నీటువిషయమై యిబ్బంది తొలగించిరా, సైకిలు నిరాఘాటంగా వెళ్ళిపోతుంది. దీనికేదైన నడపాయం ఆలోచించండి.

పావు:- అయ్యా! కోవపడకండి. మనవ్యవృత్తి యత్నంలో జరిగే సదుపాయం నాకేమీ తోచడంలేదు నీటు యంతకంటే తగ్గించడానికి ఏలులేదు. మీకు బొజ్జేగాని కాళ్ళు

లేవాయె, దానికి నేనేం చెయ్యను. కాళ్ళు పొడుగు కావడమే సదుపాయం.

వీడి తాడు తెగినట్టే చెప్పాడు సదుపాయం. అనుకుంటూ అబండితోగూతా యింటికి చేరుకున్నాను. అప్పటినుంచి సైకిల్ లెక్కడం మానేశాను.

“ఈ సంగతి యెవరితోనైనా చెప్పి సలహా పుచ్చుకొందామా” అనుకుంటే “నీ కెందుకురా సైకిల్” అనేవాడేగాని సరియైన జవాబిచ్చేవాడూ కనబడదు. సైకిలు కొనుక్కోక ముందున్న ఉబలాటమైనా తీర్చుకో లేకపోయాను. వాహనం మూల పడ్డది. దుమ్ము ధూళి పడి తుప్పు పట్టడం ప్రారంభించింది. నా ఆవస్థ యితోకు చెప్పడమా - చెప్పక పోవడమా - అని దీక్షాలోచన పడ్డది.

ఇక సంగతి చెప్పడం ముగిసిపోయినాను నాయనలారా: యీ మధ్య నావివాహ విషయమై నేపథ్య చిక్కులు మీకు వివరించానుకదా. ఇప్పుడు బ్రహ్మచారిని కాకుండా - గృహస్థునూ కాకుండా - ఉభయ భ్రష్టత్వములో వున్నాను. కట్టుకపోయేటంత ఆస్తి వుండంగా ఉండకొట్టిన మంచపుకోడులాగ “నా” అనేవారు లేకుండా యెన్ని రోజు లీజీవితం జరుపడ మనకున్నా. కన్యాన్యమణం మొదలెక్కాను. “Wanted a

young beautiful bride to marry a gentleman of sound status” For Particulars apply to B. G Rao, c/o Editor.....” అని పత్రికలలోనూ ప్రకటించాను.

ప్రసంగ సందర్భంలో అంగ సౌష్ఠవానికి సూతన మార్గమున్నదన్నాడు మాస్నేహితుడు, కాని కీలక మేమిటో చెప్పాడు కాదు. మన పని గనుక చెప్పేటంతవరకు వాణ్ణి ఆశ్రయించి తిరిగాను అఖిగతు చెప్పడానికి పూనుకొన్నాడు. “అరే; మిస్టర్ గుడ్, నీవు యిలావు లే ప్రయోజనం లేనోయ్ You must take exercise బారి తగ్గించుకోవలెనోయ్ బారి నన్నగిలుతుంది. కాళ్ళు పొడుగువుతవి. దాగా బంగారు పిచ్చికలా సైకిలుమీద నచారం సాగించవచ్చు” అన్నాడు.

నేను;- నాయిల్లు బంగారంగాను. ఇవ్వు క్షేమిస్తా నాకు ఎక్సర్ సైజు (exercise) వృద్ధాప్యంలో ఓ, న, మాయి నేర్చుకున్నట్లు—నాకే— వస్తుందా—చస్తుందా.

స్నేహి;- కాదులే Brother. Do 't be discouraged నేనున్నాగా అన్నిటికీ. నీవు పూను కో—చెవుతా.

నరే; యీ సలహా బాగానే వుందనుకున్నా. కనరత్తుచేయడానికి సాధన సామగ్రి యేర్పాటు చేయవలసి వచ్చింది. ప్రతిభా—మాయిటి దగ్గర వున్న దర్జీవాణ్ణి పిలిచి “ఏమోయ్, నాకో లంగోటీ సాయం కాలం లోపల తయారు కావాలి. ఏమంటావు?”

దర్జీ;- బాబూ, లేనుకు లంగోటీ కావాలంటే మూడు గజాల గుడ్డకు తక్కువ పట్టును. రెండుకుట్టు వస్తే కాని మీదగ్గర నిలవవు సాయంకాలానికి తయారు కావడ కష్టం

నేను;- ఇంటిముందర వున్నవాడివి—చెప్పినట్లు చెయ్యకపోతే యేలాగోయ్.

దర్జీ;- కోపుడకండి బాబూ; లంగోటీ అనవసర ముడి మీకు. ధోవతి పైకి బిగించి కట్టితే సమయాని కనుకూలిస్తుంది.

అన్నీ నునకు కలసివచ్చే రోజులు కాబోలు సదుపాయాలు చప్పుచప్పున బయటపడు తున్నాయి అని సంతోషించినాను. అయితే ఒక మనవి. నావ.టి.మ.సి “సభాతో—సభ విర్యతి” అందునుంచి స్వీయచరిత్రలోని భాగాలు కొన్ని మరల చెపుతుంటాను. నేను స్థూల కాయుణ్ణి అని మీకు తెలుసుగదూ. దండేలు తీయడానికి నేలకువంగితే హింసల నేను లేవ లేను. లేవతీయడానికి మనుష్య సహాయం కావలసి వచ్చింది. సలహాచెప్పిన స్నేహితుణ్ణి పిలిచాను. కలిసివచ్చే రోజుకు సడిచే బిడ్డ దోగాడవలెనని శ్రీమంతుడెవరో కోరినట్లు మా వాడి సహాయం లభించింది. ఇక కనరత్తు ప్రారంభించాను.

ఉదయాననే నిద్రలేవడం—తొందరలు తీర్చుకొని మొదలుపెట్టేవాణ్ణి. దండెములు తీయడానికి. నేలమీద బారునవంగి పద్ధతి ప్రకారం తీయవలెననుకొనేవాణ్ణి. నా స్నేహితుడు పొట్టక్రిందకి ఒకచెయ్యి పోనిచ్చి—నడికట్టు ఒక చేతితో పట్టుకొని, మధ్య బిగించి, ఎడమకాలు ముందుకు ఊనిపెట్టి, కడికాలు వెనుక మోపి, నేను వంగిపొడల్లా వగుతుండేవాడు. పైకి లేవడం మాత్రం నా ప్రయత్నము కాదు గదా. ఊరి బావిగొనుంచి చేద బయటికి లాగి పట్టు నన్ను పైకి లేపుతుండేవాడు. ఒక్కొక్క

వృథు బరువు లాగలేక పట్టువదలివేళేవాడు. సగము దూరమువచ్చిన చేద నూతిలో బడ్డట్లు “దవ్వన” పడేవాణ్ణి. నిరుత్సాహవడతా నేమో అని “అలాపడితేనేగాని బొర ఛాతిలో సమానం (Level) గా రాదనేవాడు. కొంత ఆలుపు తీర్చుకోడానికి కాబోలు దూరంగా నిలుచోని “నీవు సొంతంగా దండెలుతీయి. నేను చూస్తూ” ననేవాడు. సరేననె వాణ్ణి.

స్నేహి:- ఏమోయ్; మోకాళ్ళు నలకాను తున్నాయి.

నేను:- మోకాళ్ళేమి కర్మం. బోలేమియిందను కున్నావ్. చూడు ముక్కుకుగూడా వన్ను అంటిది.

అలాదాటు దండెను తీసేటప్పటికి ఆవస్థాపాలెక్కవయ్యేది. విశ్వప్రయత్నం జరిగేది. కాళ్ళచేతులు బారించేవాణ్ణి. రావిచెట్టుకు పగ్గడక్షిణించేసి కడుపుచూచుకొన్నట్లు ఊపిరి బిగించి కండరములు చూచుకొని సంతోషించే వాణ్ణి. ఈ అవస్థ ఒక నెలరోజు లనుభవించాను. ఎప్పటికాళ్ళు అట్లానేవున్నాయ్ బొంగిగూడా పిసరంలేనా తగ్గినట్లు కనపడలేదు. దేవుని సంకల్పం లేకపోతే దేహకళిమచేసినా లాభంలేదు. దేహత్యాగంచేసినా లాభంలేదు. అనుకొని ఆ ప్రయత్నానికి హస్తాదకాలు యిచ్చాను.

ఈ మధ్య వినాహ విషయంలో నేనుచేసిన ప్రతికా ప్రకటనానికి జవాబేదైనా వస్తుండేమో అని యెదుగు చూస్తుండేవాణ్ణి. ఏదోలోప ముంటేనేగాని వినాహనిర్మయము ప్రతికా ప్రక

టనల దాకా రాదని తెలియని వారుంటారా? ఇంతవరకూ వుత్తరాలయితే రాలేదుగాని ఒకటి రెండు సంబధాలు వచ్చినవి. కయస్సు అడగవీ ప్రస్తావన మొదలు పెట్టే వారు కారు. అయినా అడిగినప్పుడు చెప్పకపోవడ మెలాగు? “క్రిందటి విభవనామ సంవత్సరంలోనే కనవ” మనేవాణ్ణి ఆనచ్చినవారిలో నొకడు “బాబూ షష్టిపూర్తిన్నీ వినాహమున్నూ ఒకేవారి చేసుకోవలెనని నింకల్చుమా” అన్నాడు. ఈ మాటలు విన్నడంతనే మనస్సుగాస్త చిన్న పుచ్చుకున్నది. అయినా కొంత నిబ్బరం తెచ్చుకొని “అయ్యో; అలా అన్నారేగాని ప్రాణానికి ప్రాణానికి లంకెయివ్వుదా? వెనక మా బాబాయిగారు బ్రహ్మచర్యంలో పనారేండ్లు ప్రయాగలో పాండిత్య సాహిత్య పదునె మిదేడ్లు వుండి, తిరిగి స్వగ్రామా చేరుకున్నతర్వాత నాబంధం కడరక కొంతకాలం గడపి ఆఖరుకు 45 న యేట ముడిపెట్టుకున్నాడు. అయితే నేనాకుగురు పిల్లలుకలిగారు తర్వాత వది సంవత్సరాలలో. ఏదీ యిప్పటి కుర్రకాని చూడగలిగితే నాడికి Constipation (అట్టిమో—అగ్ని మాంసమో) తప్పదు ఇంతింత బడి పిల్లలకు గూడా డాక్టరుగా పరిక్షయే; వెనక మా చిన్నతనంలో డాక్టరంటే యేరుటా—నోయక మంటే ఏమిటో మాకు తెలిసేదేకాదు. ప్రతి కుర్ర పిల్లవకీ ఆస్తినింటే తెలిసిపోయింది—గూర్జులలో—తెలియదూ మతి తెల్లవాణ్ణి. పడి మొదలూ యేదో ఒకరోగమూ—అయిలోనూ సామాన్యరోగాలా—ఆరికాలు ముట, గుండడ, హర్షుల నొప్పి మొదలైన వివరణ కాద్యాలు” అంటూ ఒక పావుగంట పేపు ఘాటుగా జవాబిచ్చేవరికి దంకయిపోయినారు.

తమవార కొన్నాళ్ళదాకా సంబంధం పెట్టి రారేదు. “అఫీసులో ఒక్కభాల్సీవుంటే 60 మంది దరఖాస్తులు పెట్టి కచేరీనుట్టా కాటికి కావలి కాస్తుంటారే ఇంత ఆస్తిని దిద్దుకోడానికి ఒక్కరూ రారేమి?” అని విచారిస్తున్నాను. ఒకనాటి పుడయం పుత్తరం వచ్చింది. విప్పి చదువగా యీవిధంగా వ్రాసివున్నది.

“శ్రీ పంతులవారికి, మీరు వత్తికలలో ప్రకటించినరీతిగా మీ వివాహ వరతుల కంగీ కరిగింది మీ సంబంధమును కోరుతున్నాము. రేపు 1 వ తారీఖు పుడయం బండిలోవచ్చి తమ దర్శనం చేసుకుంటాము అని మనవి

ఇట్లు.

రంగరత్నం”

వరమంతోషము — అపరిమిత సంతోషం కలిగింది. మరునాడే ఘనతారీఖు. పుత్తర ప్రకారం వారు వస్తారు కదా అని కుర్రీలు, అందుకు తగిన మేజాలు హాలులో అమర్చించాను ఎనిమిదిదాటి తొమ్మిది కావస్తున్నది వాకిట్లో బండినిలచింది. అందు నిముషాలు చూచాను. ఒక్కొక్కరే బండి దిగుతున్నారు. అందరుకలసి లోనికి వచ్చారు. “Hallo, Good morning, Sir” అన్నారు. వారిలో పెద్దతను నేనన్నా వారిని పురిని సగౌరవంగా నమస్కరించి కుర్చీలలో ఆసీనుల చేశాను.

నేను;- ఆయ్యా; తమ పేరేమిటి?

రంగ;- ఆయ్యా; నన్ను రంగరత్నం అంటారు. యీమె కవయిత్రి. నా కొమార్తె - వినా హిత కాబున్నది.

నేను;- సంతోషము. (స్వగతం) వీరినైఖరి చూస్తే, పేర్లు తరహాచూస్తే క్రైస్తవులలాగా కనబడుతుంది. వేసిన ఆటెల్లలంగా లేనువేసిన బాడీ—వాయిల్ సిల్కు జాకెట్టు Hazline Snow వేసిన ఆన్ల ముఖం, రిబ్బన్ వేసిన జడా చూసేసరికి నవనాగరికతకూడా నేర్చుకొన్న యువతిలాగనే వుంది. ప్రస్తుత పరిస్థితులనుబట్టి గృహస్థుడనుకావడమే మనకు ప్రధానం కాబట్టిన్నీ — యింకా యితర సబంధాలు రారేదు కాబట్టిన్నీ— యిది అంగీకరించక తప్పిందికాదు.

రంగ;- ఆయ్యా; తమకు ముహూర్త నిర్ణయం చేసుకొన్నారా.

నేను;- సంబంధాలు సిరపడితే ముహూర్తానికి.

రంగ;- ఎందువల్ల సిరపరచుకోలేదండీ?

నేను;- (స్వగతం) పెద్దదిక్కే వచ్చిందే. సంబంధాలు వస్తేగా యేకారణమైనా చెప్పడానికి. అసలు రాలేదని చెబుదామా పరిస్థితులు సందేహిస్తారేమో. (ప్రకాశం) విద్యావంతురాలగు వధువు లభింపకపోవడం వల్ల చాలా సంబంధాలు తిరిగి పోవలసి వచ్చింది.

రంగ;- అలాగనండి. నూతనమాయు యిప్పుడు బ్రాసునింగు చేయవుతుంది. రేపు మార్పిడి పక్షాలు అయిపోతవి. యేబోమక స్కూలు లోనైనా చూ 40 లు రెక్కువ లేకుండా ప్రద్యోగం కావచ్చు. అయియినారోజుల్లో శ్రీ విద్యను గౌరవించని దెవరులెండి?

నేను:- మా కుద్యోగా లెందుకండి. బోలెడంత ఆస్తి వుండగా.

రంగ:- ఇక అంతా మీయిష్టానుసారము.

నేను:- మీకు ముహూర్తానికి యేరోజు అనుకూలమిస్తుంది.

రంగ:- మీరే ఆలోచించండి. వారం వర్జము వీటితో మాకేమీ పని లేదు.

నేను:- మంచి పని. ముహూర్తాలు చూసి చేసిన వన్నీ సరిగా వున్నవి గమకనా.

రంగ:- మనకా గొడవ యెందుకులేడి. రేపు Sunday గనుక చర్చిలో యేర్పాటు చేశ్యడానికి యేదైనా అభ్యంతరముందా.

నేను:- అభ్యంతర మేమి? "శుభస్య శ్రీమృ" మృన్నాదు

రంగ:- మలాంతర వివాహానికి మీరంగీకరిస్తారో లేదో అని అన్నాను లెండి

నేను:- ఈరోజుల్లో అలాంటివి యెవరు గమనిస్తున్నారు. పిల్లను యిచ్చేవాళ్ళాలోచించుకోవలసినదికాని వుచ్చుకొనేవాళ్ళు గమనించవలసినది కావు

రంగ:- అయ్యో! తమకేమైనా ఉద్యోగమా ప్రస్తుతం.

నేను:- గాకెందుకండి ఉద్యోగం — ఉన్నది అనుభవిస్తేచాలు.

రంగ:- అలాగదులేడి. మనిషికి యేదో ఒక యాగర్తి వుంటేనేగాని చురుకుగా వుండదు. అందునుంచి అడిగాను.

నేను:- అయినా! యీరోజుల్లో బ్రాహ్మడికి వుద్యోగ మేవకొస్తోంది.

రంగ:- మీరీ వివాహపూర్వకంగా సంఘనం న్నర్తలై నారుగా. కాబట్టి సంఘనంనర్తలకీ బ్రాహ్మణులకు సంబంధములేదు. అయినా

యీవిషయం మరొకమా రాలోచిద్దాము.

ప్రస్తుతం జరుగవలసిన యేర్పాట్లేవీటి

నేను:- పిల్లనిచ్చేవారు మీరుగనుక మీరెవరవో రంగ! నడుపుకొండి.

రంగ:- అయితే మఱి సంతోషం. నేను వెళ్ళి మాఫాదర్ (Father) గారితో యేర్పాటు చేసివస్తాను.

నేను:- అయ్యో! మీరే డిగ్రీగారేవూళ్ళోవున్నారా?

రంగ:- Father అంటే మతావలంబకుల కందరి కిని తండ్రిసమానుడు మతగురువని మీరంటారు. మేము ఫాదర్ అంటాము. మాయెడల వానికి సమానాదరణాభిమానములుంటవి గనుక మేమామేమితో పిలుస్తాము. గురువునకు తండ్రిగున్నంత ఆదరణ ప్రేమ వుండదుగనుక మీమతాధికారికంటే మామతాధికారి చాలాఅనుకూలుడై ప్రవర్తిస్తాడు.

నేను:- అబ్బ! ఎంతగొంధం వుండండి మీమతాన్ని గురించి. మీరు వెళ్లండి

రంగ:- మీరు తగిన సన్నాహంతో వుండండి.

నేను వెళ్ళివస్తాను (అని నిష్క్రమించెను.)

* * *

అయ్యలారా! ఏర్పాట్లన్నీ సన్యంగా జరిగిపోయినవి చెడ్డచేసుకుకంచలెందుకని యీనాన వివాహమహోత్సవము ఊరేగింపు వగైరాల అట్టహాసంలేకుండ జరిపేవాము. యిప్పుడు నేనూ ఒక యింటివాణ్ణి అయినాను. వివాహం మళ్ళీ అవుతుందో కాదో అనుకుంటున్నాను యీయేర్పాట్లన్నీ జరిగడంవల్ల పురిటిగండం తప్పిపోయింది. ఇహవర సార్థకంగాని మరేదీ తప్పితో మిమ్మలను చాలా విసికించివుంటాను. క్షమించండి. ఏకేషాలేవైనా యింకావుంటే వీలుచూచుకొని మనవిచేస్తాను.

అది వర్షముకుపు. ఒకనాడు సాయంత్రము నా వీరియన్నీహీతుడగు నుబ్బిమ్మమ్మమును నేనునుగలసి కొండలవైపునకు పికారు వెడలితిమి. చేరువనుండు నొక కొండనెక్కి యొక్కడనుండు కొండకాలువలను జూచుచు కొంతసేపు కాలక్షేపము చేసితిమి.

మా నుబ్బిమ్మమ్మమునకు దెబ్బలుగల వంతజ్ఞానము లేకున్నను సంస్కృతమునమాత్రము మంచి జ్ఞాన మున్నదని చెప్పకతప్పదు. కావున నానితో నిట్లు సంభాషించితిరి. “మిత్రీమా! మాఘుడు, భారవి, భవభూతి. శ్రీహర్షుడు మున్నగు మహానుభావులగు కవిశ్రవణుండ నొక్క కాలిదాసునకే యిట్టికథా బయలువెడలుట కేమి కారణమై యుండునో చెప్పగలవా?” అని నామిత్రుని ప్రశ్నించితిని. “కాలిదాసు కవిత్వము మృదుమధురమై, దీర్ఘచమాపవీర హితమై, యుక్త శైలిపూరితమై బాలురకుగూడ సర్థమగు చుండునుగాన నీరినికే ప్రసిద్ధి కలిగినది. దీర్ఘసమాసములు యుక్తములు, శ్లోకములు నాడంబరములు కవుల సామర్థ్యములను బ్రకటించుటకే కాని సహృదయుఁకు మృదయ రంజకములు కాఁజాలవు. ఈ కారణముననేక కాలిదాసకృతముగు నభిజ్ఞానకాకుంఠల మన్యభాషలగు నీకొక గూడ భాషాంతరీక్షింపఁబడియున్నది.” అని నామిత్రుడు సమాధానమిచ్చునగానే “సభాస్ బాగుఁచెప్పితి” పని వానిని క్షాళించుచు “నడిగిన నాఁ యివను నింత యభిప్రాయములేదు” అని సంతోషించితిని.

కాలిదాసు చేసిన యభిజ్ఞాన కాకుంఠలమును నాటకములొక జతుర్థాంకము శ్రేష్ఠమని సహృదయులు చెప్పుదురే అట్లు చెప్పుటలొక కారణమేమైయుండునో నీకుఁ దెలియువా? అని గిగి మా నుబ్బిమ్మమ్మమును బ్రశ్నించితిని. కాని యాభాంము నామిత్రుడనే యుండుటచే నిట్లు సమాధాన మిచ్చితిని చూచితినికదా! ఈలాఁకునకు దలలితండుగ్నియ రమ కుమార్తెల నత్తవాండ్రికే బంపునపుడు నీకుల నెట్లు బోధచేయుదునో (“అయ్యా! మీ మానుగారికిని. మీయత్తగారికిని మిక్కిలి విధేయులాలవై వారు చెప్పినపనులఁ జేయుచుండును నీమగఁ దెప్పుడైనను గోపపడినయెడలఁ దిగి యెరుగు చెప్పకుమీ, నీతోటి కొక దగ్గిను వక్కచెల్లె దగ్గినుగా భావించి నానితోఁ గలమాములు నెట్లుకొఁకుమీ, మీయింటి రహస్యములను లైవారికే దెలియఁబఱపకుమీ, యిరుగుపొరుగు యెవరులు చెప్పిన చాడీలనువిని గృహమునఁ గలఁగిలు నెట్లుకొన

కుమీ, ఈవిధముగ నున్నచో నీకును మాకును మీయత్త వారికినిగూడ శ్రేయము రాఁగలదు.” అని లాఁకమున నందు వద్దతిని (వ్యభాసమును) తన కాకుంఠలమునఁ గల్పించు శకుంఠలను భరణకడకుఁ బంపునవసరమునఁ దెలియఁబఱచియున్నాడు. ఇట్టి వ్యభావావోక్షలతోఁ గూడి యుండుటచేతనే యా పుస్తకమందుఁగూడ నాల్గవ యంక మున్నతపదవి కలంకరించినది. అభిజ్ఞాన కాకుంఠలమును నందును నాల్గవయంకమును బూర్తికాఁ జదివి యానంద సాగరమున నొలలాడనివాఁ డుడఁడని నా మతము. అట్టి శ్లోకములలో నొక్క శ్లోకమునుగూడఁ జదివెదను వినుము. “కుశూచివస్యగురూకా కురువీర్యసభీవృత్తిం, సపత్నీజనే. భయస్యిపక్యతాఽపిగోపణతయామాస్య ప్రతీపంగాదుః. భూయిష్టభవదక్షిణాపరిజనే, భాగ్యవ్యసత్సేకినీ యాంత్యవం గృహీణీఽదం యువతయోవామాః కులస్యాదయః ||” అని యాశ్లోకమును జదివితిని. “వ్యభావావోక్షివలనఁ గూడఁ కాలిదాసు మిక్కిలి పూజ్యుఁడాయెను” అను నీపదయమునమాత్రమే మాతఁడు నాతో నేకీభవి చిట్లు కప్పటలేదు. “కన్నదున్నట్లు చెప్పితే గొప్పయేమున్నది?” అని యేమో చెప్పుచు నతిశయోక్తి తిఁకుఁ బ్రియమని చివఱకు తేల్చెడు. అట్లనఁగానే నవ్వీ యతిశయోక్తి యంత ప్రశంసార్హము కాదని చెప్పుచు “రాజీలు లాలాకాలో రెండు గ్రామములు గలవు. ఒక గ్రామమునఁ గుంచెకువియ్యపు అన్నము తినెడు బ్రాహ్మడుఁడొకఁడును మరియొక గ్రామములో మణుగు చింతపండుచారు త్రాగడి బ్రాహ్మణులు దొకఁడును గలరు. వారికే బరష్పరము స్నేహము కూడఁ గలదు. ఒకనాఁ డన్నపు బ్రాహ్మణుఁడు చారు త్రాగు బ్రాహ్మణుని యిటికెక్కి యాతని భాగ్యము నాతని సమాచారము నడిగి తెలిసికొని యానాఁ డచ్చటనే యుండెను. అంత నాగ్రామం పశ్చిమాంబుధిఁ జేరుచుండెను. చారు త్రాగు బ్రాహ్మణుని భాగ్యవచ్చి “అయ్యా! మీరు నొకవచ్చి పండుకొనుఁడు నాయంబ్రము కాగానే రాజాంతి మదపులేనుగు వీధుల సంచరించున” ని చెప్పి వెదిలిపోయెను. కాని యాబ్రాహ్మణుఁడు ఆమె చెప్పినమాటలను వినిపించుకొనఁగై వీధి యరుగుమీదఁ బడుకొనెను మదపులేనుగు పూర్వము పుకారము వీధుల సంచరించుచు, నీ బ్రాహ్మణునివద్దకు వచ్చి యాతని శరీరమును వాసనమాచు సందర్శనమున నాయెరుగు తొండము వాని చంకక్రిందఁ బడియె. అంత

నా బ్రాహ్మణుడు నిద్దరనుండి చేల్లకయే ఊ... అనుచు నీవైపునుండి యావైపునకు దొరిలెను. అత నాయెనుగు తొండము విరిగి చనిపోయెను. తెల్లవారనది అది శుక్రవారము. ఆయింటి బ్రాహ్మణుని భార్య వచ్చి యేనుగు చచ్చి పడియుండుటఁ జూచి “ శుక్రవారపు ప్రాద్దున గుమ్మముమందఱ నీపీనుగేమిట ” ని వినుగు కొనుచుఁ జీపురుతో నాయేనుగును జేటలానికెత్తి పెంట మీదఁ బారవైచెను. అన్నపు బ్రాహ్మణుడు తన గ్రామమునకు బోవుచుండఁగాఁ బర్వతమంకిమోపును దలఁపఁ దెట్టుకొని చారుత్రాగు బ్రాహ్మణుఁ డెదురయ్యెను. వారు పరిష్కరము పలకఁచుకొనిరి అన్నపు బ్రాహ్మణుడు “ అయ్యా! మీతో దండపట్టులు పట్టవలయునని నాకుఁ జాలగోఁజాలనుండి గోరిక కలద ” ని యెఱింగించెను. సరియేయని వాద్దెఱుకు దండపట్టుఁ బట్టి నారంభించిరి. అంత నామార్గమున నొక గొల్లపడుచు పోవుచుండ నామెను బిలిచి. “ మాయద్దరిలా నెవరు గెల్లుమో చెప్పు ” మని యామెనుగోరిరి. కాని యామె తన కార్యమున కాలస్యమగునని మీరిద్దఱును నభుజము మీదఁ గూర్చుని దండపట్టులు పట్టుడని వాని గోరగా నా బ్రాహ్మణు లిద్దఱును నట్లే చేసిరి గొల్లవాని భుజముల నాబ్రా

హ్మణు లిద్దరును, నందు చారుత్రాగు బ్రాహ్మణుని నెత్తి మీదఁ బర్వతముపలె మోపును గలవని జ్ఞానకముంచుకొంటివా? ” అని మగ్యనామితుని మోవ్వరించితిని. వాగు పోవు మార్గమున నొక చింతచెట్టును, దానిక్రింద నొక గుడినెయు నందు నొక వృద్ధురాలు ను డిది గొల్లభామ బ్రాహ్మణుల తనభుజములమీద నుంచుకొని పోవుచుండ నాచింతచెట్టు కొమ్ముతగిలి చారుత్రాగువాని తలమీదఁ బెంపా గుడిసెమీదఁ బడుచుండ గుడిసె పడిపోకుండు నట్లుగ నాదున్న వృద్ధురాలు తన తలవెంట్రుక నొక దానిని దీసి యామోపునకు బోటీపెట్టెను. నవ్వకుము. నవ్వకుము. ఇది యిట్లుండ నాగొల్లవాని నుగఁడు వాని కాయుచున్న యేనుగులను విడిచి యచ్చటకుఁ బరుగెత్తునని వచ్చెను. “ ఇది మంచి సమయముకదా ” యని యాగొల్లవాని దుప్పటి నంటియున్న చీటపేనొకటి యా యేనుగుల కన్నిటిని భక్షించెను. ” అని యాధను జెప్పుచు నీకథకును స్వారస్యమునకును నెంతదూరమో స్వభావోక్తిని నీయభిమతిమఁగఁ జెప్పియోక్తిని నంతదూరమని చివరకుఁ జెప్పితిని. ఇట్లు చెప్పుకొనుచునే యింటికిఁ తిరిగవచ్చితిమి. అత నామితుని కపరిమితమగు నాగ్రహము కలిగి నాతో మాట్లాడుట మానివేసెను.

అన్వేషణము

కందుకూరి రామభద్రరావుగారు.

గగనమండలి మేఘ భంగముగఁగాని
నీవుఁటివను నాన నీడి చూచిని;
పొడవు గుబ్బలితైన బొడము నీరెండ
నీరాక ప్రథయంచు నిలచి కాంచిని;
వనస్థ కుసుమంబుల నవ్వలంబుని
నిన్నజూచి యని యెంచి నిలచి నెదోతని
కొమ్మల వేడలెను కొలెల ఋతము
నినుజూచిపెలువని నిలచి తిరిగితిని
వరువెలి నునుగాడ్చు పాటవంబరసి
నినురోయు బాడగ నే నెంచి వేడలి
యెంత గాంచివగాని యెంత వెదకినను

నా నాధ! కనరావు నాపుణ్యమేము! 7
ఆకువచ్చని చీర నందముగఁ గట్టి,
కానంత తమనంబు కజ్జలములఁ దీర్చి,
తారకా భరణముల తనువునందాల్చి.
బాలచంద్రుని రేఖ పాపటకొదిద్ది,
ముఖమండలిని మబ్బు ముంగుళి సెలఁగ,
కుసుమసౌభములు ఘనఘనముల గురియ
వర్ణసురటిజేత పదిలముగఁ బట్టి,
ప్రసవరాజులలో పానకంబుంచి
ద్రశ్యతీ! యెవరికై పయనమైనావు
నా నాధుకొఱకై న ననుగొని పోవె ॥ 8

శ్రీనివాసరావు యాజ్ఞాచారిలో కూర్చుని సీగరెట్ నీ తీచాడు. రాత్రి యెనిమిది గంటలైంది. భార్యను చేసి పశ్చాత్తిగ బాబుతో సంభాషించి కక్కిరించాడు. శ్రీనివాసరావు బెజుకూడ నువ్వీసిద్ధ పత్తేదారుడని పేరు పొందాడు. అటు అతనికి ప్రాణస్నేహితుడు.

“రావు! యీ అక్షరాలేమిటో చూడు”

అన్నాడు శ్రీనివాసరావు.

“నీమీద అక్షరాలు!” అన్నాడు బాబు.

“అదేమిటి వాడు!”

“ఇంకా నీ అభిప్రాయం ఉంటుంది?”

“అవును, వలసింది. గుంటూరులో నా మిత్రుడు శ్రీనివాసరావు దాన్ని కనుక్కోటానికే తంటాలు పడుతున్నాడు. ఈ అక్షరాల నెవరో కాగితంమీద వ్రాసి కవరులో పోస్తుచేశాడు. ఆకవరు నీ వ్యతిరేక పది గంటలకు అందింది. ఇదురో లక్షణాలనుకూడ వచ్చాడు!”

లక్షణాలను పొడుగంటి నన్నని మనిషి ఎరిగిని కేసు, నూనూగు మీసాలు. వారి స్నేహం బాగా నాటుకుడటంచేత ఏకార్యం లోనైనా శ్రీనివాసరావు సంప్రదింపు లేనిదే కాలు పెట్టక “శ్రీనివాసరావు, పచ్చి అక్షరాల సంగతి కేల్సావా? వ్యవధి వుంటుందనే నీ వద్దకు వెళ్ళిచూడు.” అన్నాడు లక్షణరావు.

“చూడటానికి పచ్చి అక్షరాలేకాని చాలా అర్థమున్నట్లుందోయి. ఆయన వాటిసంత లక్ష్యం చేస్తావేమిటి?”

“నేనైతే లక్ష్యంచేయను కాని మా అవిడ నన్ను వేపుకుతింటోంది. అక్షరాలు చూచి భయపడి పోతోంది. ఎంత అడిగినా చెప్పదు.

అందుకనే దీని లోతు తీయించాలనుకున్నాను.”

శ్రీనివాసరావు కాగితాన్ని దీపం ముందు పెట్టి యెగాదిగా చూచాడు. ఎక్కడో నోటు బుక్కులో చింపినట్లుగా కన్నడింది కాగితం. అక్షరాలు పెన్సిలుతో వ్రాయబడ్డాయి.

పు ఆ రా నం రి ద గి ని ప కే శే త ను న రా ము చే (1)

కాగితాన్ని మళ్ళీ మడతపెట్టి చేబులోపెట్టు వున్నాడు. “ఇదంతా చాల ఆశ్చర్యకరంగావుంది. అక్షరాలన్నీ యెడంచేత్తో వ్రాసినట్లు స్పష్టం. అందరి ఎడం చేతుల దస్తూరీలు ఒకమాదిరి వుంటాయి. ఏ దీ నీ కథ మరొకసారి చెప్ప, బాబుకూడ వింటాడు.” అన్నాడు శ్రీనివాస రావు లక్షణరావుతో.

లక్షణరావు తన కథ పూన గుచ్చినట్లు చెప్పటకు ప్రారంభించాడు.

“మేమంత భాగ్యవంతులం కాకపోయినా పరువు ప్రతిష్ఠలుకలవారం. మాతాతలనాటినుంచి గుంటూరులో కాపురం. క్రిందటి సంవత్సరం రాజమహేంద్రవరం పనిమీద వెళ్ళి మాబంధువు లింట్లో దిగాను. పనిపూర్తికి రెండు మూడు మాసాలు పట్టింది. పక్క యింట్లో నేతివారి పిల్లట. పెనిమిటి పోయి యేడాడియిందట. వయస్సు యిరవైకంటే హెచ్చులేదు. ఆమెను చూడటం, నేను మోహించటం, వీరేశలింగం గారి నమక్షాన్ని పెండ్లి చేసుకోవడం, జరిగింది. పరువు ప్రతిష్ఠలు ఆచార సాంప్రదాయాలుగల కుటుంబంలో వాణ్ణి నేనీ పెండ్లిచేసికోవడం యేమా అని మీరు ఆశ్చర్య పడుచున్నారు. లేండి! కాని మీ రామెను ఒకసారి చూస్తే

మీ అభిప్రాయాలన్ని యిట్లే మారిపోతాయి. మా రమణ మొదటనుంచి స్పష్టంగానే చెప్పింది. నేను కోరుకొన్నట్లయితే వివాహం తప్పిరమకొనే సావకాశం లేకపోలే. నాజీవి తరహా కొన్ని అయిష్టములైన సాంగత్యాలున్నాయి గతమంతా మరచిపోవాలని నా ఉద్దేశం. దాన్ని గురించి యెత్తనైనా యెత్తను. ఎత్తితే నాకు చాల విచారం కలుగుతుంది. కాని యీ విషయం మాత్రం గట్టిగా ప్రమాణము చేసి చెప్పగలను. లక్ష్మణరమణు పను లేమీ నేను చేయలేదు. ఇందుకు నామాటే ప్రమాణం కాని వేరేమి లేదు. మిమ్మల్ని పెళ్ళి చేసి కోవడానికి పూర్వం జరిగిన విషయాన్ని గూర్చి మీకు నేన్ను ప్రశ్నించరాదు. అందు కిష్టమైతేనే పెళ్ళి చేసికోండి' అంది మారమణ. మోహం అటువంటిది, మర్నాడే వివాహం అయింది. వివాహం అయి యేడాది ముగిసింది. ఇంతవరకు సుఖంగానే వున్నాము మొన్న జూన్ ఆఖరికి కష్టాలు ప్రారంభమైతాయి. ఒక రోజున మారమణకి ఉత్తర వచ్చింది. దానిమీద విశాఖ పట్నం ముద్ర వుంది. ఉత్తరం చదువుకుని తెల్ల బోయి ఉత్తరం నివ్వలో వేసింది. మారమణ. ఆనంగతి తరువాత ప్రస్తావించనేలేదు. నావాగ్దా నాన్ని అనునరించి నేను యెత్తనూలేదు. కాని అప్పటినుంచి యిప్పటివరకు రమణకు నిద్ర లేదు. ఏదోవచ్చి మీద పడ నున్నట్లు యెప్పుడు భయపడుతూ ఉంటుంది. సర్వం నామీద వేసింది. నన్నే కమ్ముకుని వుంది. రమణ అబద్ధం చెప్పే మనిషి కాదని నిశ్చయంగా నమ్మింది. నాకు పూర్వ జీవితంలో యేకస్థాయి వచ్చినా, దోషం అమెది కాదు. వంశ గౌరవం పాటించే వాణ్ణి నేను. ఆనంగతి రమణకి

తెలుసు. తెలిసే వివాహమాడింది. వంశగౌరవాని కిప్పుడే కళంకం లేదని నాకు దృఢవిశ్వాసం. వారం రోజులక్రితం మా గేటుమీద యీ క్రింది అక్షరాలు కనిపించాయి.

ది నీ సి ం పు ల లే వ చి రా — (2)

ఎవరో సీమ సున్నంతో వ్రాశారు. బండి నాకు వ్రాశాడేమో అని గద్దించి ప్రశ్నించాను. నాకు తెలియదు బాబూ అని ప్రమాణం చేశాడు. అక్షరాల్ని కడిగిందివేశాను. ఎవరో రాత్రిపూట వ్రాసివుంటాను. ఈనంగతి మారమణకు తరువాత చెప్పాను. ఆమె మరింత భయపడింది. ఇంకెప్పుడైనా అటువంటి అక్షరాలు వ్రాస్తే తనకు చూపెట్టమని అడిగింది. మళ్ళీ వారంవరకు యేమీ జరుగలేదు. ఇవ్వాలి ఇది ప్రాప్తించింది. మారమణకు భయం మరీ హెచ్చిపోయింది. వంట్లో నత్తులచుక్క లేదు. బ్రతికేటట్లులేదు" అని లక్ష్మణరావు కన్నీరు కార్చేసరికి బాబు శ్రీనివాసరావుల పౌడయాలు బ్రద్దలయ్యేటట్లు కరిగిపోయాయి. ఎంతడబ్బెరా నరే ఖర్చుపెట్టిరమణ మానం ప్రాణం కానాడుకొంటానన్నాడు లక్ష్మణరావు ధైర్యము తెచ్చుకొని. "లక్ష్మణరావు, మారమణనే ప్రశ్నించి రహస్యం తెలుసుకోరాదా?" అన్నాడు శ్రీనివాసరావు.

"వాగ్దానం వాగ్దానమే, నేనడుగను. అడిగి తెలిసికొనేటట్లయితే గుంటూరునుంచి మీనద్దకు రావడం ఎందులకు?"

"నరే. నాశక్తి అంతా భారపోసి పనిచేస్తాను. అయితే మీయిరుగు పొరుగువారిలో కొంత వారెవరైనా చేరారేమో తెలుసుకున్నావా?"

“ఎవరు చేర లేదు.”

“అది చాల నిశ్శబ్దమైన ప్రదేశమనుకుంటాను. కొత్త వారెవరైనా యిట్టే కనిపెట్టవచ్చునా?”

“మా యింటి సమీపంలోనా? ఇట్టే కనిపెట్టవచ్చు. మాది అరండలే పేట. స్టేషను దగ్గర రైలుపేట సత్రంలో చాలమంది దిగుతూ వుంటారు.”

“ఈ పిచ్చి అక్షరాల్లో యేదో భావంవుంది భావం లేకపోతే కనిపెట్టడం కష్టం. భావంవుంటే లోతు తిరస్కరణ వచ్చు. దీని లోతు తియ్యాలంటే యీ అక్షరాలు చాలవు. నీవు చెప్పిన కథా చాలదు. నీవు గుంటూరుపోయి జాగ్రత్తతో కనిపెట్టు అక్షరాలు కనబడితే బాగా వ్రాసికో. సమీపంలో కొత్త వారెవరైనా చేరా రేమో కనిపెట్టు. ఇంకా కొంత తెలుసుకొని మరొకసారి రా. అవసరమైతే యెప్పుడు రమ్మంటే అవును నేనే గుంటూరు వస్తాను.”

సంభాషణ ముగియగానే రాత్రి పన్నెండు గంటల బండిలో లక్ష్మణరావు గుంటూరు చేరుకున్నాడు.

2

“బాబూ, గుంటూరు రమ్మని లక్ష్మణరావు తంలి యిచ్చాడు. రైలుకు అరగంట పైం వుంది. రా పోదాము” అని బాబును వెంటపెట్టుకుని గుంటూరు 11 గంటల బండిలో బయలుదేరాడు లక్ష్మణరావు. గుంటూరు స్టేషనులో మిత్రులిరువుర్ని యెదుర్కొని జట్కాబండిమీద స్వగృహానికి చేర్చాడు. అంతా సావధానంగా కూర్చుని ఆలోచనకు గడంగారు.

“శ్రీనివాసరావు, యిదిమాప్రాచీనాలు తోడే పోందోయి!”

“అవరిచితులు ఎన్నడు శూడనివారు యీ విధంగా పీడించటం బాగుండలే. అందుకోమీ రమణ రోజుకు రోజు క్షీణించిపోవడం మరీ కష్టంగా వుంది. ఇంకా అమె యేమయినా చెప్పిందా?”

“ఏమి చెప్పనేలేదు. అపుడవుడు యేదో చెప్పాలని ప్రార్థించేది. అంతట్లానే ఆగిపోయేది. నేను కొంత ప్రయత్నించేవాడిని. కాని రమణ మాట తప్పించేది. మాకుటుంబంయొక్క పూర్వపు పేరు ప్రతిష్ఠలన్నీ చెప్పకొచ్చేది క్రమంగా అసలు హంశములోకి దిగుతుం దని పించేది. అది మాత్రం యిప్పటివరకు తటస్థించలేదు.”

“అయితే నీ వేమయినా స్వయంగా కనిపెట్టేవా?”

“ఓ, చాలా కనిపెట్టాను. మళ్ళీ అనేక పిచ్చి అక్షరాలు నోటుచేసుకున్నాను. యింకా ముఖ్యమైన విషయం ఏమిటంటే యీ సారి మనిషిని కూడా చూచాను.”

“ఏమిటి! మనిషి కూడా కనిపించాడా?”

“అవును, ఆదుర్భాగు డా వ ని చేస్తాంటే చూచాను. అంతా చెప్తాను విను. బెజవాడ నుంచి నేను రాగానే మర్నాడు గేటులోపల యెడమవైపున రాళ్ళమీద సీమసున్నంతో యీ అక్షరాలు వ్రాసివున్నవి.

విస్తడిస్తా చి చ వుం నిడ తి లే వం ను వి—త

తరువాత రెండు రోజులకు యీపిచ్చి అక్షరాలు కనపడ్డాయి.”

“ఆ, యిప్పటికి సమాచారమంతా చేరుకుంటోంది. తరువాత?”

“మూడు రోజులు తరువాత రాళ్ళకింద మృదక చీటిముక్క కనిపించింది. అందులోనూ

వైన చెప్పిన పిచ్చక్షరాలే వున్నాయి. ఏడవడో కనిపెట్టాలని నిశ్చయం చేసుకున్నాను. ఒక రోజు రాత్రి రివాల్యూరు వుచ్చుకుని మాకిటికి కెదురుగ గదిలో కూర్చున్నాను. కిటికీకెదురు గుండా కాంపౌండులో ఆరాళ్ళు పరచివున్నాయి. అక్కడి కెవరన్నా వస్తే నాకు స్పష్టంగా కని పిస్తోనే వుంటుంది. రాత్రి రెండు గంటలైంది. బయట వెన్నెల తప్ప మరేమిలేదు. యెందుకు నిద్ర చెడగొట్టుకుంటూ అలా మేలుకుంటారు. వచ్చి నిద్రపోండి' అన్నది మారమణ. ఈ దుర్మార్గు డెవరో ఏడెత్తులేమిటో తెలిసికోక తప్పదు. అని నేను ప్రత్యుత్తర మిచ్చాను. అర్ధంలేని పరిహాస పూర్వకంగాచేసే యీపిచ్చి వనులను లక్ష్యంచేయటం యేమిటన్నది. కావ లిస్తే కొంతకాలంపాటు యేవూరైనా వెళ్ళి వుండా మన్నది. ఈపిచ్చివాళ్ళకి బెడరి మరో పూజాపావటం ఏమిటి? ఎవరైనా నవ్వరాఅన్నాను నేను. ఇప్పటికీనిద్రపోవుదురు రేపుచూచుకుదాం అంది రమణ. రమణయొక్క తెల్లనిముఖం మరింత తెల్లపడ్డది. భయపడి పోయిన దానివలె నాభు జాలమీద చేతులు వైచి గట్టిగాపట్టుకుంది. ఆ సమయంలో కిటికీలోంచి చూడగా యెదో నల్లటివస్తువు కదుల్తూన్నట్టు కనిపించింది. పిస్తోలు వుచ్చుకు లేవబోయాను. మారమణనన్ను గట్టిగా పట్టుకుని వదలలేదు. తోసివేద్దాం అనుకున్నాను కాని నన్ను మరింత గట్టిగాపట్టుకుంది. ఏలా గైతేనేం విడిపించుకుని తలుపు తెరచి బయట కొచ్చాను. ఏముంది? ఆ నల్లటి వస్తువు కాస్తా మారుమై పోయింది. ఆరాళ్ళదగ్గరకు పోయి చూచేసరికి ఒక కాగితం దానిమీద యీపిచ్చి అక్షరాలు వున్నాయి.

ఆదిదాసింవాలరంవలో... (4)

“బాగుంది! బాగుంది! తను...”

“తను వాతేముంది? అంతావూ అయింది. ఆరాత్రి ఆపిచ్చిగాడిదను పట్టుకొని అది బయటకు పరుగెత్తుతూ, మీ లు పాకినందుకు మారమణమీద నాకు అదిగి కోపం వచ్చింది. నాకేదో ఆహాయం వస్తుంది రమణ భయపడుతోంది వాడికి అప్పుడు వస్తుందేమో అని నిజంగా రమణ రమణమీద తూన్నట్టు నాకు తోచింది. అప్పుడు నవ్వుపెట్టి ఆ అక్షరాల అంశాన్ని చూడకు తెలుసుననుటకు సందేహం లేదు. నిజంగా కంఠం పరికించి నా చూపులు కనిపెట్టాలని బయటగా నాశ్చేమంకొరకే యీపిచ్చివాడు చెప్పిందేమో అనిపించింది. జరిగిందంతా పూజాపావటాన్ని చెప్పి నీసలహాకోసం ఎవరైనా చెప్పినట్లు. ఒక డజన్ మంది నవ్వుకొని నాకు చూడ వుంచి ఆగాడిదను పట్టుకుని బయటకు పరుగెత్త వదలిపోతుందనుకుంటాను. ఎక్కడనుండి అదిగికి వీలు లేకుండావుంది. ఇట్లొక మునుష్యునిట్లాగా వదిలిపెట్టడానికి వీలేదు అతిభయంకరం.”

“నరే సంగతులన్నీ విశదమైనాయి. నేను బెజవాడ వెళ్ళివస్తాను. నాకోళ్ళిగా వాడనిం ఆలోచిస్తాను. అంతగా అవునరమణ అంటే తంతి యియ్యవలసింది” అని శ్రీనివాసరావు, బాబు ప్రమాణమయినారు.

గుంటూరు వెళ్ళి వచ్చి పదిహేను రోజుల యింది. శ్రీనివాసరావు ఆకాగితం ముక్కల మీద అక్షరాలన్నీ వేరే ఒకచోట పాసి కొట్టి కరించటం ప్రారంభించాడు. బాబు చప్పుడు లేకుండా వచ్చి వెనుకనే నిలబడి తమాషా

చూస్తున్నాను. శ్రీనివాసరావుయొక్క ఆలోచనా దోహదంతో నిశ్చయించి బాబు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. శ్రీనివాసరావు తెలిగొని ధారం తీసుకొని తెలిగొని పూతకానేసి దీనికిజవాబు వస్తే సంగతంతా తెలియతుంది. అలా యీ తెలిగొని యెవరు తీసుకువెళ్ళి యింకా అలా చిగ్గరగా అన్నాడు. నేను తీసుకు వెళ్ళి యింకా యియ్యవోయి అన్నాడు బాబు.

“సివిక్, డే బాబూవా. నేను చూడనేలేదు” అన్నాడు శ్రీనివాసరావు ఆశ్చర్యంగా. గుంటూరుకు తండ్రి వెళ్ళిపోయింది. ఇదంతా అగమ్యగోచరంగా వున్నందున బాబుకు కలిగిన ఆశ్చర్యానికి మేరలేకుండా వుంది. ఎప్పుడువడితే అప్పుడు రహస్యాలను బయటపెట్టే ఆచారం శ్రీనివాసరావుకు లేదు. అతనికి యుక్తమని తోచినప్పుడే తండ్రితనం తాను రహస్యం బయటపెట్టేస్తాడు. కనుక అడిగి ప్రయోజనం లేదనుకున్నాడు బాబు.

తండ్రికి జవాబు యింకారాలేదు. రెండు రోజులుకూడా గడిచిపోయినవి. జవాబుకొరకు శ్రీనివాసరావు ప్రతిక్షణం యెదురుచూస్తూనే వున్నాడు. మూడవరోజు సోమవారం వచ్చింది. ఆపుత్తరంలో కొత్తగా బయల్పడిన యీ కొరింది పిచ్చి ఆశురాలు లక్ష్మణరావు వంసాడు.

రాత్రికవాల పోకుతేగురాలు తిని (1)

ఆశ్చర్యం విచారం పొందాడు. ఆశురత హెచ్చింది. “నర్యం పొందిపోయింది. ఇప్పుడే రైలులో గుంటూరు పోవాలి” అనుకొంటూ బాబుతో బయలుదేరి వెళ్ళబోవుచుండగా “అయ్యో, మీరుపరిశోధకులా? ఇక్కడ నేటి తెల్లవారు

ఝామున జరిగిన ఘోరవృత్తాంతం సందర్భంలో వచ్చారా?” అనిస్టేషను మాస్టరుప్రశ్నించాడు.

“మేము పరిశోధకు లనుకోవటానికి మీ కాధారం యేమిటి?”

“నర్సిల్ ఇనస్పెక్టరు డాక్టరు యిరువురు పరిశోధకులు చస్తూ వారిని కనుక్కొని వెంటనే యింటికి వస్తేటట్లు చేయవలసిందని చెప్పారు.”

“మేడం లక్ష్మణరావు యింటికి వెళ్ళుచున్నాము. అక్కడేజరిగిందీ మాకు తెలియదు.”

“చాలా ఘోరం జరిగింది లక్ష్మణరావుగారిని వారి భార్యాను ఎవరో దుర్భాగ్గులు తుపాకీతో కాల్చారు. భర్తనుచంపి తనను చంపుకొందని నపుకర్లు చెప్పచున్నారు. లక్ష్మణరావుగారు మరణించారు. ఆయన భార్యమరణించటానికి సిద్ధంగావుంది. ఎటువంటి గౌరవంగల కుటుంబానికి యెంతప్రాప్తిచింది!” అన్నాడు స్టేషను మాస్టరు ముక్కురొద వేలువేసుకొని.

బాబు శ్రీనివాసరావు ఆగకుండా నరానరి లక్ష్మణరావు యింటికి వెళ్లారు. బాబు అంత నిరాశా సూచకమగువదనం యెన్నడు చూడనే లేదు ఉత్తరంరాగానే భయంకలిగింది. స్టేషనులో కథవినగానే మరింతకలవరం కలిగింది. విచారిసాగరంలో మునిగిపోయాడు. బాబు శ్రీనివాసరావుగారి ప్రవేశించేసరికి నల్లటి దృఢగా యుడు పోలీస్ దుస్తులలో కన్పించినాడు. నర్సిల్ ఇనస్పెక్టరు కోటయ్య వాయుడని తెలిసికొన్నారు. కోటయ్యనాయుడును బాబు శ్రీనివాసరావుల చెలిసికొని సాదరముగ సంభాషించడం ప్రారంభించాడు.

కో:- ఈఘోరం నేటి తెల్లవారుఝామున నాల్గు గంటలకు జరిగింది. మీకప్పుడే యెట్లు తెలిసింది.

శ్రీ:- నేను పూహించినది నిజమేనా? అని ప్రదేశంకోసం నడుచుచున్నాను.

శ్రీ:- మాకు తెలియని పాపములు ఏమీ లేవు. తేలునునన్నమాట మాత్రమే. ఇంకా ఏమీ లేదు. అన్నోనంగానే వుండినది చెప్పాను.

శ్రీ:- నావద్ద కొన్ని కబ్బిలు ఉన్నాయి. నీకు సాక్ష్యంలేదు. అంతా ముగిసేటట్లుగా నాకు జరుగకుండా చేయి. నేనన్నట్టిది, నాకు కలిసిని హంశాలనుబట్టి నాకును వెళ్లుచేయాలని నా ప్రదేశం. మీరుచూడ నాకు అదేద్యమాలి.

శ్రీ:- దానికి ఆటంకం యెవరిది? మీరంటే నాటిలో కలిసి పనిచేసినది నాకేగారవల.

శ్రీ:- సరే. లభించేసాక్ష్యములా విచారించాలి. విచారణకు ముందు అధికారి ఆతానా శోధించాలి.

కోటయ్యనాయుడు శ్రీవాసరావును, యాదే చచ్చగా విచారణ సాగించినట్లున్నాడు. ఇల్లాడాక్తురు చంద్రశేఖరం ఆపుడే కోటయ్యించి ముట్టకు వచ్చాడు. రమణకు కాంపం కాగా తోటిదని ఆట్టే నేపు బ్రతకదని తెలియపర్చాను. రమణ తనంతట తాను కాల్చుకొనవద్దో, రమణ నెవరయినా కాల్చిరో మాత్రమే డాక్తురు చెప్పలేదు. చాల దగ్గరనుంచి తుపాకీ కాల్చినట్లుగ న్నట్టమైనదని చెప్పాడు. లక్ష్మణరావు హృదయంలో గుండుదూరింది. లక్ష్మణరావు ముందు రమణను కాల్చి తనను కాల్చుకొనవలెను, లేదా రమణ భర్తను కాల్చి తనను కాల్చుకొనియేండవలె ననుట స్పష్టం. ఇరువురి శరీరాల మధ్య తుపాకీ పడి వుంది.

శ్రీ:- అయ్యా, శవమును మరియొక స్థలానికి మార్చారా? రమణ కెట్లున్నది?

చంద్ర:- శవమును మార్చలేదు. ఆమెను మాత్రం మార్చాము. గాయాలతో ఆమె నక్కడ మెట్లా నడలటం?

శ్రీ:- మీ రెంత కాలము నుంచి యిక్కడ వున్నాను?

చంద్ర:- తెల్లవారు ఝామున అయిదు గంటల నుంచి.

శ్రీ:- యింకెవరయిన వున్నారా, మీరొక్కరేనా?

చంద్ర:- ఒక కాంస్టబిల్ మాత్రమే మున్నాడు.

శ్రీ:- మీరేమి మెట్లుకో లేదు కదా?

చంద్ర:- లేదు.

శ్రీ:- మీరు చాల జాగ్రత్తగా సంచరించారు.

చంద్ర:- నా కీ కబురు మొదట యెవరు తెచ్చినారు.

చంద్ర:- దాని లక్ష్మి.

శ్రీ:- ఆ దే నా మొదట కే కలు వేసింది యిక్కడ?

చంద్ర:- అదిన్ని వంటమనిషి బుచ్చమ్మకూడాను.

శ్రీ:- ఇద్దరిపు డెక్కడున్నారు?

చంద్ర:- అవల వున్నాను.

శ్రీ:- సరే. మొదట వారి కథ విందాము.

ఇంతవరకు సామాన్య సంసారం జీవితం గడిచే గృహం, విచారణచేసే న్యాయస్థానంగా మారి పోయింది. శ్రీనివాసరావు వొక పురాతన కుర్చీ మీద కూర్చున్నాడు. ఆతని విశాలనేత్రాలు వట్టుదలను సూచిస్తున్నాయి. తాను రక్షింప లేకపోయినా తన మిత్రునిపై యీదుగార్లము కావించిన వారిమీద వగ సాధించదలచి నట్లు సూచిస్తున్నాయి. డాక్తురు చంద్రశేఖరం, కోటయ్యనాయుడు, బాబూ, కాంస్టబుల్ తమ తమ స్థానాల్లో నున్నారు.

లక్ష్మి బుచ్చమ్మ తమ కథను వివరంగా స్పష్టంగాను చెప్పివేశారు. నిశ్చల వైఖరితో తుపాకి చప్పుడు విని లేచారు. లేచేసరికి కదవమారు తుపాకి మోగింది. ఇరువురు కలిసి గదిలోకి వచ్చేసరికి యజమాని లక్ష్మణరావు వడిపున్నాడు. అప్పటికే పాత్రాని పోయినది. కిటికీవద్ద రమణ గోడను అనుకుని మగి నిలబడి నట్లు కన్పించింది. గాయం బాగా తలించి తలమీద నెత్తురు వ్రే వా పాం గా కారటం మొదలు పెట్టింది. ఊపిరి కష్టముగ వదలు తోంది కాని యేమి చెప్పలేక పోయింది. గది, గుమ్మం, పొగతో నిండిపోయినాయి. కిటికీ లోపల మూయబడి వుంది. లక్ష్మి బుచ్చమ్మ యీ విషయమయి స్పష్టంగానే చెప్పారు. అంతట డాక్టరుగారికి పోలీసు వారికి కబురు పంపారు. గదిలో మరే వస్తువును కదల్చలేదు. భార్య భర్తలెన్నడు పోట్లాడి యెరుగను. తలుపు లన్నియు బిగింపబడియే యున్నవనిన్ని, లోపల వారెవరు బయటికి పారిపోవడానికి ఏలులేదని శ్రీనివాసరావు ప్రశ్నించగా చెప్పారు. పొగను బట్టి తుపాకిమందు వాసన గుర్తించారు.

గదిని పరీక్షించటాని కంతాలేచారు. గది లో మూడుకైపులా వున్నకాల బీరువాలు న్నాయి. అక్కడే లక్ష్మణరావు శవంపడివుంది. దుస్తులవైఖరి చూస్తే అప్పుడే నిద్రలోంచి లేచినట్లుగ కన్పడింది అతని కెదురుగ నిలబడి తుపాకిని కాల్చినట్లు అతని గుండెలోని తుపాకిగుండే చప్పు కున్నది. సునాయానంగా క్షణంలో పాత్రాని విడిచాడు. డాక్టరు పరీక్షనుబట్టి రమణ ముఖము మీద గాయము లున్నాయి కాని చేతులమీద లేవు అమె వద్దకు వెళ్ళి చూచేసరికి రమణ పాత్రాని విడిచిపెట్టసింది. బాబూ శ్రీనివాస

రావులు "నా రమణ నారాయణ" అను కున్నాడు.

"డాక్టరుగారూ! పోలీసుమీద గాయములు లేదులే పాత్రాల్ని ముఖ వచ్చిన స్పష్టం లేదు. పాత్రాలోంచి తుపాకిని కష్టముగ వుంటుండేమో. లక్ష్మణరావు శవాన్ని తీసి వేయవచ్చును. వార్డునిగారూ! రమణ గాయానికి కావణ భూత మైన గుడు తీయరా?" అన్నాడు శ్రీనివాస రావు.

"గుడు తీయటానికి నిర్దేశపరేషణచేయాలి. తుపాకిలో ముందు బాలుగు గుండ్లున్నాయి. రెండవదాల్లోమే విడవడం చేత రెండు గాయాలు తలించాయి." అన్నాడు డాక్టరుగారు.

"అవును. ఇట్లాగే కనిపిస్తోంది. కిటికీ అం చును గుడు యెట్లు బిగిలించో మీరు చెప్పగల రచకుంటాను?"

"హారీసంగతి యెన్నగనివెట్టారు?" అన్నాడు కోటయ్యనాయుడు డాక్టరుగారితో.

"నేను చూచానుకాబట్టి!"

"లక్కష్టం! అంటే చూడవగుండు విడిచా రన్నమాట. చూడవ వాడవడో ఇక్కడ వుండేతీరాలి. చూడవచ్చు, యెట్లు పారిపోయివుం టాను?" అన్నాడు డాక్టరు.

"అదే మనం సాధించవలసింది. తమ గది వదిలి వెళ్ళుచుండగా తుపాకిమందువాసన కన్పిం చిందని లక్ష్మి బుచ్చమ్మ చెప్పారు. అదే ముఖ్య మైన విషయం" అన్నాడు శ్రీనివాసరావు.

"కావచ్చునుగాని యదంతా నాకర్థంకావ టంలేదు." అన్నాడు కోటయ్యనాయుడు.

"తుపాకి కాల్చినపుడు తలుపు కిటికీ తెరిచి వున్నాయన్న మాట. లేకపోతే మందు పొగ యిల్లంతా వ్యాపించటానికి వీలేదు. కాని తలుపు

కిటికీ చాల కొద్దినేవు మాత్రమే తెగువబడివుంటుంది. అన్నాడు శ్రీనివాసరావు.

“అదెట్లా ఋజువు చేస్తారు?” అన్నాడు కొటయ్యనాయుడు.

“అక్కడ దీపం ఆరిపోలేదు.”

“అద్భుతం! ఆశ్చర్యం!! అశ్చర్యభుతం!!!”

“ఈ దురంతం జరిగినపుడు కిటికీ తెగువబడివుంటుందని నమ్మి, యాహత్యలో మూడవకుని మికి నంబంధం వుంటుండనీ, అమనిషి కిటికీకి వెలుపలనుండి కిటికీగుండా కాల్చివుంటాడనీ ఊహించాను. లక్ష్యణరావుకు తగిలిన గుండు కిటికీకి రాచుకొనిపోయింది. వీక్షించగా కిటికీకి తొట్టకానిపించింది.”

“అయితే కిటికీ వేసివుండటం మెలా అట స్థిస్తుంది” అన్నాడు కొటయ్యనాయుడు.

“కిటికీ మూసి బిగించాలని రమణ వుద్దేశ్యం అయివుంటుంది. అయితే యిదేమిటి!—” అని బల్లమీదవున్న కోపేట్ దారముతో అల్లబడిన నంచినీటిని శ్రీనివాసరావు లోపలి వస్తువులను బయట పడవేసినాడు. అందులో మూడు వేల రూపాయల కిమ్మతుగల నగలున్నాయి. “ఇవన్నీ మన పరిశోధనకు పనికివస్తాయి. వీనిని జాగ్రత్తగా నుంచుడు” అని శ్రీనివాసరావు నంచినీ కొటయ్యనాయుడి కందిచ్చాడు. బుచ్చమ్మతో తిరిగి మూట్లాడవలసి వస్తుందని పలిపించి శ్రీనివాసరావు పోయినాడు.

“పెద్ద చప్పుడు విని లేచావన్నావు మొదటి చప్పుడుకంటే రెండవది హెచ్చుగా వినిపించిందా?”

“నిద్రలోనుంచి ఆచప్పుడే నన్ను లేపివుండటంతో నిర్ధారణచేసి చెప్పటం కష్టం. కాని పెద్దదిగానే వుంది మోత”

“రెండు ధ్వనులు ఒకదాని వెంటనే ఒకటి వచ్చినట్లు పొడగట్టిందా?”

“సశ్చయంగా చెప్పలేను.”

“అవును పాపం నీవెలా చెప్పగలవు? కొటయ్యనాయుడూ, యాగదిలో చొరకగల నమాచారం అంతానేకరించాం. నీవు నాతో వస్తే తోటంతా కలియదిరిగి యింకా యేమైనా దొరుకుతుందేమో చూద్దాము”

అంతా బయలుదేరారు. కాంపొగడు గేటు వద్దనుంచి కిటికీవరకు పూలమొక్కలు దట్టంగా అల్లుకొన్నాయి. అమొక్కలన్నీ తొక్కివేసేసట్లు నలిగివున్నాయి. నేలమీదపెద్దపెద్ద అడుగులు కనిపించినాయి. అడుగులు పురుషునికై వుండకలేవు. శ్రీనివాసరావించాక కలియ వెళికాదు. నేలమీద నొకచోట కిటికీ కెదురుగా గుండు కనిపించింది. ఇది మూడవ ననక తప్పదు. మహాసంతృప్తితో శ్రీనివాసరావు దానిని పుచ్చుకొని “ఇప్పటికీ మనకేమి పూర్తిఅయివుంటుందను కుంటాను” అన్నాడు. శ్రీనివాసరావు చాకచక్యం చూచి కొటయ్యనాయుడూ శ్చర్య పడుచున్నాడు. మొదటలో తనకంటే శ్రీనివాసరావు హెచ్చు తెలివిగలవాడూ అని బింకం పోయినాడు కాని కొటయ్య నాయుడు శ్రీనివాసరావు మేధాశక్తికి దోసిలాగ్గి అడుగులలో అడుగులు వేసుకొనుచు నడిచుచున్నాడు. తన ఆతురత నావుకొనలేక “ఎవరి పను మానవడుతున్నారు” అన్నారు.

“అనంగతి తమవార విశదపరుస్తాను. ఈసమస్యలో నీకు తెలియుండని విషయాలు చాలావున్నాయి. ఇంతవరకు తెలిసింది కనుక నేను యేర్పరచుకున్న పంథా తొక్కిచూచి అంతా ఒక్కసారి వెల్లడిచేస్తాను.

“నరే. మీచిత్తం.”

“విచిత్రాలు ప్రదర్శించాలని అభిలాష నాకే మాత్రం లేదు. పెద్ద పెద్ద వ్యాఖ్యానాలు చేయటానికి సమయం యింకా రాలేదు. సూత్రాలన్నీ చిక్కాయి. రమణ బ్రతకక పోయినప్పటికీ వేసుకున్న ప్లాను సాంతంగా కొనసాగించగలను. అయితే రైలుపేటలో “ఆనందనికేతనం” అను పెహటలు దేమో మీకు తెలుసునా?”

“ఉండేమో నాకు తెలియదు. అయినా విచారద్దాము.”

“అవుండీ, రెండు నెలలక్రితమే దక్షిణ దాతల బకడు పెహటలు ఆపేరుతో పెట్టాడు. స్టేషనుంచి బయటకు వెళ్ళే రోడ్డు మీద ఫర్మాంగు దూరంలో వుండి” అన్నాడు. అంతవరకు నోట్లో బెల్లంకొట్టిన మనిషిలాగ నిలబడిన కాంస్థబుల్.

“వెంటనే మనమిప్పు డక్కడకు పోదాము.” అని సర్కిల్ యినస్పెక్టరు వెంటపెట్టుకుని శ్రీనివాసరావు బయలుదేరాడు. బాబున్న కాంస్థబుల్ ను లక్ష్మణరావు పాటికి కావలా కాస్తున్నారు. సంగతి తెలివగర్వాత తనకు తెలుపవలసిందని కొరి డాక్టరు చంద్రశేఖరం శైలవు పుచ్చుకున్నాడు. శ్రీనివాసరావు పిచ్చి అక్షరాలన్నముక్కలన్నీ పుచ్చుకొని బయలుదేరాడు. పిచ్చి అక్షరం ఒక్కచీటివ్రాసి వదేళ్ల కుర్రవాడిని పిలిచి పాత్రలు చెప్పి చిరునామా దారునికి యిమ్మని, బాబును కాంస్థబుల్ ను లోపలగా బయటవారికి నవపడకుండా ఉండమన్నాడు. అసతికాలంలో శ్రీనివాసరావు జయలక్ష్మి తన్ను వరిస్తుందనే విశ్వాసంతో కార్యమగ్నుడైనాడు. చీటిమీద చిరునామా దస్తూరిమాత్రం శ్రీని

వాసరావు దస్తూరివలె కన్పించదు. వణుకుడు చేతిలో వ్రాసినట్లుగ కన్పించింది.

“ఇనస్పెక్టరు, యిరవైమంది పోలీసు వారిని వెంటనే పిలిపించి లక్ష్మణరావు యింటి వద్ద యెవరికి కన్నడకుండావుంచు నేను వేసుకున్న లెక్కలు సరిఅయితే చిక్కబోయే వ్యక్తి చాలా అపాయకరమైనవాడు సుమా! రాత్రి రైలులోనే బెజవాడ వెళ్ళిపోవాలి. యిక్కడ పని పూర్తిచేసుకుని అడ్డంకుపనివుంది” అని శ్రీనివాసరావు కోటయ్యనాయుడిని పంపించి వేశాడు. వచ్చేటప్పుడు మాత్రం దాని లక్ష్మిని పిలిచి యెవరైనా వచ్చి ఆడిగితే రమణసంగతి యేమీ చెప్పకుండా వెంటనే లోపలసావిడిలోనికి తీసికొని వెళ్ళవలసిందని అజ్ఞాపించాడు. ఓంటరిగా ఆనందనికేతనం వైపుకు పోయి అచట యేమో పరీక్షించి బజారుకు చేరుకుని గంటసేపు కాలం గడిపివేశాడు వెంటనే శ్రీనివాసరావు లక్ష్మణరావు యింటికి చేరి అందరు నియమిత స్థానాల్లో జాగరూకులుగ నున్నట్లు కనిపెట్టి కోటయ్యనాయుడు బాబును వెంటపెట్టుకొని సావిడికి వెనకవైపు పదిగజాలు దూరంలో వున్న గదిలో కూర్చుని పిచ్చి అక్షరాలని గురించి ఉపన్యాసం ప్రారంభించాడు.

“బాబూ, నీకింతవరకు తెలుపవందుకు తుమి చాలి. నాయుడూ, యాకథ అంతా పరిశోధనా చాకచక్యం తెలియజేస్తుందని నీవు అనకోవచ్చు. లక్ష్మణరావు పూర్వంనాకు చెప్పిన పాత్రలు చెప్పతాను” అని పూనగూర్చి నట్లు వివరించి “ఈపిచ్చి అక్షరాలకే అంత రార్థం లేకపోతే నాశ్రమమూచి అంతా యీపాటికి నవ్వేవారే. ఇటువంటి పిచ్చి అక్షరాలను గురించి అప్పుడప్పుడు అనుభవం సంపాదించాను

కాని యీవిషయంలోమాత్రం నాకంతా కొత్తగా వున్నాయి. ఆలోచించి ఆలోచించి నాబుర్ర పాడైపోయింది. అయిదుసార్లు వచ్చిన పిచ్చి అక్షరాలకి యీ క్రింద అంతరార్థాలు తీశాను.

అనందనిశేషము చేరాను శేషగిరిరావు (1)
 నీవులేది రావలసింది (2)
 విడిచివుండలేను విషంతిని చస్తాను (3)
 ఆదివారంలోనల లేచిరావలసింది (4)
 రాకపోతే రాత్రి నాలుగుకు నాత్య (5)
 ఇప్పుడు యోచిస్తే యెంతో సులభంగా కని పిస్తుందికదూ బాబూ!" అన్నాడు శ్రీనివాస రావు.

"అనందనిశేషంలో శేషగిరిరావనే వ్యక్తి వున్నాడని అతడే హంతకుడని మీఅభిప్రాయం అన్నమాట. ఎంత తేలికగా సాధించారండీ. ఇప్పుడు హంతకుడు పారిపోతాడేమో!" అన్నాడు సర్కిలో యిక్కొన్నిక్కరు నాయుడు

"మరేమీభయంలేదు ఎక్కడికిపోయాడు"

"అనంగతి మీరెట్లాచెప్పగలరు?"

"పారిపోవడం అంటే నేరం పెచ్చుకున్నట్లే!"

"అయితే మనము పోయి అరస్తుచేద్దాము రండి"

"అరస్తు చేయటానికి మన మెక్కడికి పోనక్కరలేదు. అతనే యిక్కడికివస్తాడు"

"ఇక్కడికి రావడానికి పిచ్చివాడా యేటటి?"

"పిచ్చివాడో గిచ్చివాడో యిక్కడికి వస్తాడు. అతనిగాకే ప్రతిఒకరూ చూస్తున్నాను. అతనిని రమ్మని నేను వ్రాశాను."

"ఏమో నేను నమ్మును మీరీదీలే రావాలని శాస్త్రమా! అనిధంగా అడిగినపుడు అనుమానం రట్టదా?"

"ఉత్తరం వ్రాసేవిధం నాకు తెలుసుననుకుంటాను. అదిగో జట్కబండి ఆగింది. బహుశా దిగుతోవుంటాను. ఈతలుపుదగ్గర నిలచివుంటే బాగా కనిపిస్తుంది."

అందరూ నిశ్శబ్దంగా వున్నారు. పొట్టి ఎర్రటి కాగితం మనిషి బుడిదిగి గబగబా లోపలికి వస్తున్నాడు. అంతగా వయస్సు వున్నట్లు కన్పించదు. నూనూగు మీసాలనుబట్టి పాతి శేండ్లకంటే హెచ్చుండదని తోస్తుంది. ఇల్లుతో యిదివరకే పరిచయమున్నవానివలె లోపలికి ప్రవేశించాడు. "ఇటువంటి మనిషి విషయంలో జాగ్రత్తగా ప్రవర్తించాలి. ఈతలుపుచాటునే వుంటే మనము కనిపెట్టుచువుండవచ్చు. నాయుడూ, నేను వేలుచూపగానే మనము కూర్చున్న గదిలోనికి పోయి కిటికీలోనుంచి పోలేనువాళ్లకి గుర్తుచూపించి వీధిద్వారాన్ని వచ్చి హంతకుడిని బంధించేటట్లు చెయ్యి." అన్నాడు శ్రీనివాసరావు.

అంతా నిశ్శబ్దంగా గోడచాటున నిలచి చూస్తున్నారు. ముందరిద్వారం తెరచుకొని నూతనవ్యక్తి లోపలికి ప్రవేశించి రమణ శవం వద్ద ఉర్చిమీద కూర్చున్నాడు. కుర్చీ వెనుక భాగాన్ని శ్రీనివాసరావు అతని అనుచరులు ఉండడంచేత, రమణనే తడవేద్దామనంతో చూస్తున్న మన వ్యక్తి వీరిని కనిపెట్టలేకపోయాడు. వెనుకనుంచి శ్రీనివాసరావు నాయుడు బాటులున్న ముందునుంచి పోలేనువాడును వచ్చి నూతనవ్యక్తిని బంధించేవాడు. అవ్యక్తి ఒక్కసారి నవ్వాడు. ఆనవ్వులో విషంవుంది. ఇంతలోనే రమణశవాన్నిచూచి బావురుముని యేదాడు "రమణ నన్ను వట్టియ్యటానికీ యీవన్నాగం వన్నిం దనుకొను. అయ్యో—

నా—ర—మ—ణ—నేను వచ్చేసరికి పా
గాలు విడిచేసిందే! లక్ష్మణరావును తుపాకితో
కాల్చాను. కాని రమణ నేమిచేయలేదే “అని
విలపించాడు. నూతనవ్యక్తి కాగాగ్నహం ప
వేశించాడు.

4

న్యాయస్థానంలో విచారణ ప్రారంభమైంది
శ్రీమగిరిరావు యాగ్రిండి ప్రకారంగా వామ్మల
మిచ్చాడు

“మహాశయులారా, మీవద్ద యింకాదాచ
వలసింది ఏమి లేదు. లక్ష్మణరావుమీద
తుపాకి పేల్చిసండుకు మళ్ళీ నామీద పేల్చాడు
దానికి దాని చెల్లు కాని రమణనుమార్చిం
కాల్చాను. తే నిజంగా మానంగతి మీకు తెలియ
దన్నమాట నేనామెను ప్రేమించినట్లుగా వీపు
రుథుకు వీశ్రీని ప్రేమించలేదు. ఆమె విశాఖ
పట్నంలో చదివేటప్పుడు నేను చూచాను,
చూచి ప్రేమించాను. వాప్రేమఅల్లుకపోయింది.
గొధంగా నాటుకుంది. నన్ను వివాహంకూడా
చేసుకుంటుంది. ఆనటినుంచి ఆమెపై యిత
నులకేమి నాకు లేదు”

శ్రీని:- కాని లక్ష్మణరావును చూడగానే నిన్ను
నిన్ను చేసి అరిచి నిండ్లిచేసుకుందికదా!
నిన్ను తరిలికెట్లాఅనుకుని, గౌరవం కల
వాణ్ణి సీత వద్ద కెళ్ళిచేసుకుంది కాని నీవు
మార్చిం ఆమెను వశలలేదు. ఆమె ప్రే
మించి వివాహంచేసుకుని భర్తాభిక్షలలో
పూజించే భర్తను వదిలేసి లేచి రమ్మని
వీడిందినేమిరావు. ఆమెకు నీకు కూడా లేని
పోని కష్టాలులేర్పావు. ఆమెభర్తను చంప
టమొకండా ఆమె ఆశ్చర్యకరమూడా
కారణం అయ్యివు. ఇది, నీవంతవరకు నది

పిన వ్యవహారం. ఈవ్యవహారంకు తగినశిక్ష
న్యాయశాస్త్రం. ప్రకారం నీవు అనుభవించా
లిసి వుంటుంది.

శ్రీమ:- రమణే చనిపోయినప్పుడు నేనేమేలేనేం
ఇదిగో యీకాగితం చూడండి. నిజంగా
అప్పటికి రమణే మరణించివుంటే యీకాగి
తం నాకెలా రాసివుంటుంది.

శ్రీని:- నిన్నిక్కడకు రప్పించటానికి నేనే
వచ్చాను.

శ్రీమ:- మీరు వచ్చారా! మాయద్దరికి తప్ప
యీఅక్షరాలగుర్తు లేవరికి తెలియవే!

శ్రీని:- ఒకవ్యక్తి సృష్టించింది మరొకవ్యక్తి
కనిపెట్టడం సులభమే లేవు ఉదయం నీకె
ల్లాగు పురిశిక్ష తప్పదు. కాని నీవుమార్చిం
ఒక వువకారం చెయ్యాలివుంది. రమణ తన
భర్తను చంపివుంటుందని చాలనుంది అను
మాన ఎడ్డాను నీకు తెలుసునా? నాకు తెలి
పిం సమాచారం యిక్కడందరికి చెప్పివుం
డకపోతే నిజంగా ఆమెయే దోషిఅని నిర్ణ
యించి వుండేవారు. నిశ్చయంగా ఆమెను
నీవు ప్రేమించి వుండినట్లయితే, నిజ సంక
రంతా తెలిపి ఆమె నిర్దోషిత్వం ప్రకటిం
చాలసి నదింటుంది.

శ్రీమ:- అంతంటే నాకు కావలసిందేముంది? చెప్పు
తాను వివరించి. రమణని అయిదేడ్లనుంచి
విశాఖపట్నంలో ఎక్కువైనాను. అక్కడ
మేము ఏమిగురం జట్టువందేవాళ్లం మొద
ట్లో నేనామెను ప్రేమించాను. ఆమెనన్ను
ప్రేమించింది గొంతలాని మాజట్టుకా
ల్లంతా ఆమెను వశపరచుకోవాలని ప్రయ
త్నించాను. ఆమెనీ నానాటి దుర్భరమై
పోయింది. నిజంగా నేనొక్కడే ఆమెను

అంటిపెట్టుకుని వుంటే నాకోర్కె సఫలమై పోయేది. ఇదంతా అసహ్యంగాతోచి రమణ గుంటూరులో లక్ష్మణరావును వివాహం చేసుకుంది. గుంటూరుకు ఆమెపేర అనేక వృత్తాలు వ్రాశాను కాని జవాబు లేక పోయింది. అంతట నేనేబయలుదేరి గుంటూరులో ఆనందని కేతనంచేరాను. ఇప్పటికి నెల్లాళ్ళయింది. రోజు రాత్రిపూట యాపిచ్చి గుర్తుల మూలంగా నా అభిప్రాయాలు తెలియపరిచాను. ఒకసారామె జవాబు కూడ యిచ్చింది. నన్ను గుంటూరునుంచి వెళ్ళి పొమ్మని, తన భర్తమీద అపనంద వస్తే సహించలేనని, తాను లేచిరాజాలనని, భర్త నిద్రపోయిన తరువాత రాత్రిమూడు గంటల వేళ కిటికీవద్దకు వస్తే మాట్లాడుతానని, తరువాత గుంటూరు వదిలేసి తనకుళాశ్వతంగా మనశ్శాంతి చిక్కని స్త్రీనే మాట్లాడుతానని వ్రాసింది. ఆ ప్రకారంగానే కిటికీవద్దకు వెళ్ళాను ఆమెవచ్చి మాట్లాడింది. రమ్మని అడిగాను, బ్రతిమాలాను, ప్రార్థించానురానంది. అంతట బెడరించాను. మూడువేల రూపాయల భరీమ గల నగలు సందిలోకట్టి యిచ్చి నన్ను వెళ్ళి పొమ్మని అనేక విధాల చేడుకుంది. నా కక్కర లేదన్నాను. నాకు పిచ్చైత్తివట్టై పోయింది. కిటికీలో నుంచి ఆమె చెయ్యి పట్టుకుని లాగబోయినాను. చువ్వొన్న కిటికీ కాదులెండి! ఆకారణంచేత ఆమె నెత్తుకు పారిపోవచ్చు ననుకొన్నాను. ఇంతట

వెనుకనుంచి రమణ భర్త చేతిలో రివాల్వరు పట్టుకొని రమణ వెనుకకు వచ్చాడు. రమణ చూచి పడిపోయి మూర్ఛ పడినట్టయింది. లక్ష్మణరావు నేను ఒకరికొకరు యెదురుగా వున్నాము. అతను తుపాకి యెత్తాడు పేల్చా లని. నేను నాతుపాకి సిద్ధంచేశాను. పేల్చాడు కాని గురి తప్పిపోయింది. నేను వెంటనే కాల్చివేశాను. అతను క్రింద పడిపోయినాడు. మతిలేక నేను పరుగెత్తుకొని పోయాను. పోవుచుండగా కిటికీ మూసిన చప్పుడు విన పడ్డది. మహాశయలారా, నిజంగా జరిగిందంతా చెప్పాను. ఆపిల్లవాడు వచ్చి చీటి యిచ్చేవరకు తక్కినసంగతి నాకు తెలియదు. చీటిప్రకారం వచ్చి నన్ను మీకు స్వాధీనం చేసుకున్నాను."

దోషికి మరణ శిక్షవిధించారు.

ఛైదీని తీసికు వెళ్ళటానికి టైం అయింది అన్నాడు సర్కిల్ ఇన్స్పెక్టరు "వెళ్ళే గోపల రమణని చూడనియ్యండి" అని శ్రీనివాసరావును ప్రార్థించాడు. ప్రార్థన లన్నీ వ్యర్థం అయి పోయినాయి జగత్తంతా మహా ప్రళయానికి ముందుండే శాంతం పొందింది. నిశ్శబ్దంతో గూడిన ఆ శూన్య ప్రపంచంలో కేమగిరిరావు ఆస్తి రమణ కోసం వెతుకుచూ తుమ్మెద రుంకారం వలె శబ్దం కావించుచున్నట్లు గోచరిస్తూ ఉంటుంది.

మ॥ జననీ! తావక సత్కృపాకలిత ఏక్షాపాత్రుడై యొప్పు నా
జనుఁడూహించ జరావికారుఁ డయినన్ సాందర్య హీనాత్ముడై,
నను సర్వక్రియలన్ జమండ్లయినఁ గాంతల్ గొప్పులున్ వీడఁగా
స్తనయుగ్మంబులఁ బయ్యెదల్ పడలఁ జంచన్నీవులున్ జాఱఁగా
మనసారంగఁ గవుంగలింపఁ గమకింపన్ జూతు రమ్యానవున్ । 1.

ఉ॥ హైమవతీ! కవీశ స్వాదయాంబురుహాతపమైన యట్టి ని
న్నేమహనీయులున్ గవి భజింతురొ వారు పరస్వతీసతీ
భూమరసప్రవాహచయ పూరితవాక్తరి చేత సజ్జన
స్తోమముమోదనారి నిధిఁ ద్రోయుదురో శశి సూర్యులొచ్చనా॥ 2.

ఉ॥ బాలహరివృథా నిభ భవత్తనుకాంతులచే దివిన్ భువిన్
శ్రీలను ముంచె దంచెవఁడు చిత్తమునందుఁ దలంచువానికిన్
లోల విశాలనేత్రీముల లోలతఁగొల్పెను సూర్యశీముఖో
ద్వేల సురాంగనా జనము వేగములొబడదే మహేశ్వరీ॥ 3.

శా॥ జేపి! చంద్రశిలామణి రుచిసుధార్ద్రీ భూతసర్వాంగ క
శ్రీనిధానితఁగాఁగ నిన్నెవఁ డెదన్ జింకంచు వవ్వాడు న
ర్వాచక్రుదుర దర్పభిత్తగు వివాంగాధీశురీతిన్ సుధా
భావాలోకవమాలీ రోగుల సుఖంపఁగేయ వర్ణుండగున్ । 4.

మ॥ వనజశోభన పంకజాక్షసుమనః పాలోగ్రీవేశ నాక నా
శనమన్ గల్గుచు నున్నదో జనని! యీనంపార పాథోధి మ
జుతోదగ్ర తరంగ నఁకుముల హంసంబట్లు తానీదుచుం
డును విత్యంబు సవాశివాఖ్యుఁడొకఁ డాటోపంబునన్ శాంకరీ॥ 5.

ఉ॥ ఏళివ సార్యతీస్సురదహీన సుధాంశు మయూఖసంతరి
తేసి చకోరకుఁబలె వసించు జగంబు రమోవిహీనమై
యా శివ దివ్యతత్వమును నాగగనోద్భవ హేతుభూతముగా
భాసుర మానసాబ్జమున భక్తి భజింతు విగుడ్డ సంపదగా । 6.

ఈ! వీది నిరంతరంబు వచియించెడి వాక్సముదాయ మద్ది య
 స్వాదళ విద్యలై యెవఁగు సద్గుణకల్పన మగనీరములే
 భేదిలు జేసిచే నది సలీలఁ జరించు మునీంద్ర హృత్తటా
 కాదులదాని శ్రీశ్రవరసమాఖ్యలఁ బొల్పెడుదాని గొల్పెదన్
 నాదు మదికా మరాళ మిధునంబున నావాలచక్రసంస్థమున్.

7.

శా! అంబా! ద్వాదశసూర్య హీర ఘటితంబై హైమమా నీకీ
 టంబున్ భావనసేసి యెవ్వఁడుగడుకా జంబార వర్ణి-చు ని
 త్యంబున్ వాడు మణిప్రకల్పిత భవచ్ఛందావతంసంబునైం
 ద్రించా చావముగా భ్రమింప వినుమాన బాసె కాత్యాయనీ.

8.

మ! బలభిదమ్మవనాగ పుష్పచయమంబా! యాచరించిన
 రా, వళితల్యంబయి స్నిగ్ధమై మృదులమై భాసిల్లు నీ దివ్య కుం
 తల జాలంబు సమాశ్రయించె మిపులన్ దత్తైరభంబున్ గనన్
 లలితా! తాదృశ కేళజాలము మదజ్ఞానంబుఁ బోదోలెగా!

9.

మ! ప్రకటంబై చిరరోరు ఘోర తిమిరప్రల్లర్ధి బండ్లీకృతా
 ర్కకరాభ న్భుటకుంకువస్ఫురిత చక్రశ్రీఘ్నూరి మార్గశం
 కకుఁ జట్టె చను నీడు పావట యెఱుకాత్యాయనీ జేవి!
 మామక శోభావహమార్గమై యెవఁగఁ జేమిమన్ బాదుమా నిత్యమున్. 10.

అటామనీ

వినుమోలు కవకసుందరంగారు, డి. ఏ. (ఆనంపు)

పును నీ వాకొనున్న జెన్నఁజేసి
 ఈవందలొ ప్రశ్నింప; నెఱుంగ జూకు
 గొంతు; నాదు జన్మ బు న్మృత్యుభీతమగుట
 నేర్పకానివలెన్నను విద్యనుండి
 మేలుకొలిచె దు పోయ్యున కాలమును
 పగువులై తింతునంత. లే! బద్ధికలను
 అదిసములఁ బరిగణింపనైతి నాకు
 నీవు పాదిన గీతాల భావ మెఱుంగ.

అయిన వాకార మారాగ మనునయించె
 నా యెడఁద వాని పమ్మలనమున నాడె
 ఇపుడొ— అటాడువేళ గతించివంత—
 వింతలొఁ దోచినట్టి యీ దృశ్యమేమి?
 త్వచ్ఛరణ లగ్నములగు నేత్రముల నీ ప్ర
 పంచము నిలిచియుండు విభ్రాంతిలోఁచ
 నెన్నోరిక్కలు నడిలేక యున్న నన్ను.

“ తాడిమ తెడసేయగా రారితడిన పూలవలపు లేవి ? ”

భవతి భిక్షాం దేహి!

అది జన్మమంత్రం, నాకడే రామతారకం, అదే ఆంజనేయ దండకం, అదే శివాష్టకం, అదే మహిమ్నస్తోత్రం అన్నీ అదే, అదే నా ఆస్తి, అదే నా నీరి సంపద, అదే నా జీవనం, అదే నా ఆధారం, అదే నా పంతుప్తి. అదే నా పంతోమం, అదే నా అన్నీ, ఆమాట నాది, నా స్వంతం యీ సర్వస్వామ్యములు నావి, ఇంకెవ్వరికీ ఏవిధమైన హక్కు లేదు. ఎటువంటివారైతూ సతే, ఏవిధదర్శనంలో వయినావతే, యొక్కణ్ణినా సతే, ఆయాటనిగూర్చి తలంచ కూడదు. చెప్పకూడదు. తుదకు పుచ్చారణమాధ చెయ్యరాదు. దీనికి వ్యతిరేకంగా తేస్తే ప్రపాపమంతా మీదే. అంతా మీదే అభిప్రాయం..... ఆ మాట నాది. శేనీలాకంలో జన్మించేటప్పుడు యొక్కడనుండో తెచ్చుకువచ్చాడు అది నాతోనే వుండాలి. ఉంటుంది. తిరిగి శేనీయేటప్పుడు పట్టుకుపోతాను అంతాకా జాన్మికా పాడే బాధ్యత నాది. శేనీ మైమరపుగా వున్నప్పుడైనా యెవ్వరూ పగ్గిరొంచుకొనరు. అది పోతే శేనీ కూడా పోతాను. నాజీవిత లత తేలిపోతుంది. లాగకండి దయయించి !.....

భవతి భిక్షాం దేహి! శేనీ పుట్టినప్పుడు శేనీ మొదలు పూచింది కాళ్ళే. నాకింకెవ్వరూ కన్నడలేదు. అదే కిలకిల పువ్వుతూ నాతో ఆటలు మొదలు పెట్టింది అదే నాకు పువ్వు పోయి పోసింది. అదే నాకు, అదే నాకు కంధర్వదీపం కండ్లకు అద్దింది అదే నాకు పసుపు పువచా రాటూ పిసింది. అది నాకే కమ్ముకుంది. శేనీ కాళ్ళే వమ్ముకున్నాను. నా పంతుపోతాయి నాది కరతలాకు కంజేకాదు అన్నీ అదే అనుకుని కమ్ముకు నిక్కావే వ్యర్థం కాలేదు చిక్కపుటినుండి మూడిద్దరికీ స్నేహం స్నేహమంటే పామాయ్ స్నేహం కాదు. పాపారణ స్నేహమే స్నేహం కాదు. కనిపిస్తేల వాళ్ళొద్దం ఏమో చెయ్యల ఆవశ్యం. అది శేనీతో నాకు యేమిటోచదు. అంతా నిమగ్నం అవలసింది. కమ్ము ఉరిపోతాయి కాళ్ళు లేచిపోతాయి కీరం కంటిస్తుంది. పొగ్గనాయి తర్చియ్యుపోతాయి శేనీ లేచినా లేచానికీ నా అన్నీ పూటాని లేచుకున్నట్లే వదిలిపెట్టండి. శేనీ కచ్చి “ వచ్చానే కచ్చి ” అనగానే నుంచినప్పుడు తగిలినట్లుగా

గభాలువ లేచి, కండ్లార నమ్ము గాంచి ఆనందభాష్యులు కారునూ— “ యొక్కడికల్లావు ” అంటూ గంతు లేస్తుంది. ఇద్దరం కలసి రహదారుల్లో రహాగీరికలు పాడుకుంటూ స్వేచ్ఛావిహారం చేస్తాం. మమ్మల్నియెవ్వ రెడ్డువెడిలే వాకికే పాపం, వాకికే వునుకు కొట్టుంది. మమ్మల్నిద్దరినీ విడదీయకండి, కరుణించి.....

భవతి భిక్షాం దేహి!— మా యిర్వారిజన్మలూ యింతే. ఇద్దరమూ యిట్లా వుండవలసిందే. అది విభాత విభానం. మీలేమన్నా లాభంలేదు. అది మా పూర్వజన్మఫలం... మమ్మలెవరూచి మనమ్మలొనయినా ఏమీ అనుకోవద్దు యెవరించుకోవద్దు. యేమాం గా చూడవద్దు. అదే మా దుఃఖి. ఏమైనా వుంటే బహిరంగంగానే వెలిబుచ్చండి. అందరికీ శ్రేయస్కరం. తెరలో కలకలం అక్కరలేదు ...పోసింది బహిరంగము చెయ్యకపోలేమార్థం నాకు నట్టమేమిటి? మీ అభిప్రాయాలు. మీ అపవిత్రాలు, మీ అశుభవాక్యాలు— మీలోనే నశించిపోసింది. వద్దు. కలికే కానీయవద్దు. మీలోనే కృంగి కృశించిపోసింది, అదేమండీ అయినా మీ మాటలతో మాకు పనిలేదు మీ ప్రసంగాలతో మాకు పనిపడలేదు. మీ వికంగీలకు నిలువజేయం. మీ అట్టికు పాటించం. మీ తిరస్కారము లకు గమ్యతమం కానీ థి. ఏమిచేస్తానో, యెంతవరకు పోస్తానో కానీ థి చూడరాదు. ఆరైత నియిస్తం. మీయిచ్చు. అంతా మీకే ధీరేకం. అన్నీ మీకే. అంతా మీకే. ఇట్లా యిచ్చుగా అన్నాకుని అగ్గిరొంకెద్దు. కటాక్షించి!

భవతి భిక్షాం దేహి!— ఎవ్వరూలేదండీ. నేనుద్దరమే. ఎవ్వరూ నేను విన్నా నేను ఎక్కడా నేను విన్నాను. అది రిపుకు. మీలేమనకున్నా పక్క. యేమన్నా పక్క... అయ్యయ్య— యేమందుండీ అంతకూ అటావిరక అదే నికారం కల్పమన్నాడు. అయ్యయ్య, శేషం. యేమనుకు అంత నిరసకల్ప కల్ప. కలిపింది. అయ్యయ్య— ఎక్కడాను అగండి...లేదున్న...అంతా మమ్మల్నిద్దరినీ చూడగా! ఏమండీ. నేనునుకు హాస్యాస్పదంగా వున్నామా? మాజీనిరాలంత హాస్యాస్పదంగా వున్నామా?

మమ్మల్ని చూస్తే మీకంత సంతోషమైతే, పరే కానీండి. మీకానుభవ మేమందుకుపోగొట్టాలి?.....అయ్యయ్య యేమి వెర్రి నవ్వండి... అపండి...పోనీండి..... అయ్యో, యెంత విషపునవ్వండి, ఎంత బుగ్గినవ్వండి? మీనవ్వు కెరటాలలో పోలాహల! తేలి యాడ్రోందండి మా చింపి చరి)లను చూస్తే మాకు నవ్వు కస్తోంది? మా జ్వల శరీరాలను చూస్తే మీకు నవ్వు కస్తోంది? — కాబోలు. కానీండి! మమ్ముగని మీరుయెవ్వరూ నవ్వంగ వలదు. ఎవ్వరని యెంతలో మమ్ము అదంతా యెందుకులెండి. చెప్తే గలపెడత వుంది. పది గాని గుప్పడుంది. మృదయం తరుక్కుపోతుంది ఇప్పుడెందుకులెండి. అయినా మాపంగతి మేమే చెప్పకుంటే స్వాతి శయమంటారు పద్దు ఊయ్కుంటాము. మాయిష్టంవచ్చిన రీతి నవ్వండి గలిసేయండి. మాకేమీ భయంలేదు మేము ధర్మకవచాలు తొడుక్కునేవున్నాము

భవతి భిక్షాదేహి! — అయ్యయ్య, యిదేమండీ. మేము కనబడినప్పుడల్లా నవ్వుకున్నాము. జాగ్రతినుడీ నవ్వండి యేమిచెస్తాం. వ్యర్థం. అన్నిటికీ ఒక్క నమ స్కారం.....కాదు కాదు అడుగుతాము — యెందుకండి యిట్లా నవ్వుతారు మీర దరూ? కగుణించి కాగుణం తెలియజెప్పండి—... ఏమేమి — మీవలె భాగ్యవతులము కావనియో? మీవలె మణిమరుంగికాలలో మాణిక్యాల తూగుటయ్యాలల్లా వుండలేదనియో? మీవలె సుఖ భాగ్యముల ఎన్నివి పడేమనియో? మీవలె విద్యావంతులము కావనియో? మీవలె బంధుసన్నిహితులగుర్తిములనెక్కి. మోటారులునెక్కి. ఉరుగుటలేనియో? మీవలె అనందవయ ముగీర్చిల భిక్షునిపోలేదని కా? మీవలె నాగరికా నా పుద్రాయాను గలియవనియో? మీవలె స్వర్ణాభరణాలు విలువమన్నుల కించమనియో? ...ఇంతలా నమనో నవ్వండి మనసాగ నవ్వండి మీకు చచ్చేదేమిలేదు అన్నీ తెలిసి జ్ఞానం పడే వారికి అదుపుయేమి? ఏది యేది, ఒక్కమారు ఆనవ్వు ఆపి ఆలొచించండి. మీభాగ్యాలలో యేముంది మీరు అనుభవించవలూ లేదు. మరముక్క అనుభవి పవీయుటయలేదు ఎప్పుడో. ముక్కడో. దొంగలపాలా, దొంగలపాగా. దానిపోయి యెంతటి, యెంతి: ప్లం, దానితో మీరు శృంఖలాలు వైచుకొన్నారు. మీరు అస్వతంత్రులు మాకే, మాకుటువంటి చింతలేమీ లేవు స్వేచ్ఛామాయలం, దొంగేవది తిం సంరసిస్తాం...మీమణి

మయ మందిరాలలో యేముంది, మాణిక్యాల తూగుటయ్యాలలో యేముంది, మీరే అలాచవ చేయండి, మీబండ్లు గుర్తిములు, మోటారులు, మీ అభరణాలు, మీదస్తులు — యేమిలాభం. ఎంతభవం ఎంతోక్కిండి, ఎంత ఆర్భాటం ఎంత పటాటోపం, ఎందుకు అంత, ఇట్లుండి మేమేమి చెడిపోయినామా? మీరు బాగుపడుచున్నదేమి, ఒకరిని బాగుచేయుచున్నదేమి? మీ విద్యా సంపత్తివలన లాభమేమైన యున్నదా? ఏమివిద్య నేర్చుకారు ఎంతవకు పాగీజ్యత సంపాదించివారు. ఎంత విద్యాదానము చేసివారు ఇప్పుండి మృదయసాక్షిగా? ఏమి. అట్లా కలవెలబోతారేం. నిలవండి. మీవలె అందమయమరీచికల భిక్షునిపోలేదని నవ్వుచున్నారా? ఒహో! కండ్లుతెరిచి చూడండి. పోతున్నారు. భయం కలమైన అనందశిఖగాలమీదికి పోతున్నారు. జాగ్రత్త. అమ్మా. యెంతింతో ఆధవజ్ఞులగాగ్రిలు యెంత యెంతో పడతారండి పడతారు. అక్కడనుండి పడితే అకలేదు చూడండి వెక్కిచూడండి. అక్కడే. ఆపగిక్కనే ఆలంధశిఖరాల పొంతనే దుర్భరమైన దవాగ్ని జ్వాలలు మందుతున్నాయి. జాగ్రతి. పాదమాలను అగ్ని కీలలలో వేల్చుకుంటారు. తప్పుకోలేరు — యెందుకండి అంధత్రియాను. యెందుకు అట్లాక పడిపోయి అగ్నిజ్వాల లోకి బారి అంతులేని అగాధంలో పడిపోవడం. ఎందుకు లేనిపోని మాడావిడి అలజడి చూడండి. మేమెక్కడంన్నామో. మేమిమీ యెగిరి క్రింద పడ్తువుదవ. మాణిక్య సుత్తుపల్లాలలేనిది అడ్డు అటకాలు లేనిది. కన్నులులేనిది. ఏమండీ, అందరూ ముంం పెట్టిట్లాగా అట్లా నవ్వు ఒక్కసారిగా ఆపినేకాయ మేము గట్టిగా పట్కినామని కోపమా? లేదు. అగ్భవలము. మీరే అలాచవము. అత్త పరిక్ష చేసుకొండి. అలాచవమును అభివించండి. కండి, ఒక్కసారి మాతోరండి. యీపురికీర్ణుల తరుగుతారు. యెన్ని ప్రక్షాల్నం గమనిస్తాలో? యెన్ని చివ కూలు కేర్చుకుంటాలో? మీపంజరాలకాంచిండి, ఒక్కమారు స్వేచ్ఛా గమనిపిస్తాం, స్వేచ్ఛా పరీక్ష కాన్చి మాసిస్తాం స్వేచ్ఛా మంత్రిత్వ వినిపిస్తాం కస్తారా?... రారూ? — పోనీం. మూకులు బిగియపట్టుకొండి మీ మూఢత్వమును మీరే అనుభవిస్తారు. యెవరికర్మ కడం కర్తలు?

భవతి భిక్షాదేహి! అయ్యో, అయ్యో, యేమండీ, అట్లా అందరూ ఉరిమి ఉరిమి గుర్తిం నిగుడ్చి నిప్పులు

గ్రామమున చూస్తున్నారు ? భయానక ఉద్రేకములవలన
త్రాసేతరం తెరచి వివక్షలను విసరతున్నారు. అహో!
కుటుంబమునవీడిన కోడెత్రాచువలె, నిద్రా మాంద్యమున
వీడి గుహనుండి బయల్పడలు మృగరాజువలె—
యేమిటా బుద్ధులు, యేమిటా స్పృహలు, యేమిటి,
చెప్పండి, యెందుకీజ్వాలలు. ఈ జ్వాలలనడుమ యెట్లా
జీవనం. యెట్లా నిలవడం, యెట్లా. మీ కోపాగ్ని యెంత
దండీ. సహస్రభానుబింబ తీక్షణతతోడ మమ్ములను దహి
స్తోందండీ. మేము నిలుచున్న స్థలంగాడా ఆహుతి అయి
పోతోంది. మేము అల్పము. అనాథలము. ఆవిర్భ
వించినది గాలికి. పెరిగినది గాలికి. జీవించినది గాలికి.

అంత మొందుచు నున్నది యిట్లు. ఏమిటి జ్వాలలు వెల
రేగుతున్నాయి, అగ్ని జేవుడు శతసహస్ర జిహ్వగ్రాలతో
మీది కెగయుచున్నాడు. మంటలు. ఆవరిస్తున్నాయి.
యేమిటి! యివ్వరము— దయలేదా? దాక్షిణ్యములేదా
కరుణలేదా? కటాక్షములేదా? మీహృదయాలు పాపాణ
కృతమా? పోనీండి, లేకపోతే పోనీండి? మీ రక్షనాశా
లలో విశ్వ మానవ సహోదరత్వము ప్రవహింపక పోవు
చున్నట్లయితే పోనిండు.... పోతున్నాం... సంతసిం
చండి. మీరు చేసినపనికి మీరే ఆనందించండి. ఫలం
మీరే ఆనుభవించండి... పోతున్నాం. తిరిగి యెన్నడో,
యెక్కడో?

చిత్రవృత్తి

నరసింహదాసు, రామగోపాలరావుగార్లు.

ఒకమారు దివ్యపు టూహావగా జల

పూరముల్ తెగి స్వర్గములను ముంచు

ఒకమారు సీతపు టూహాప్రవాహము

కొటిల్యమునకు మార్గములనేర్పు

కడుమంచి మంచు మీగడ నుండి విడదీయ

రాకుండు నవృతంపు రసముగోరు

జలగర్భమున దాగి చెలరేగు సన్నిహి

తుని బిగ్గ కొగలంపను దలంచు

కొండలోపల యిమిడి దిక్కుల మనోజ్ఞ

సరళ కాంతుల చిలుకు వచ్చుల విధాన!

దేవతార్చ్యముగూడ కృత్రిమపువ్రకృతి

యందు నూహింపరాని ఐక్యమున నుండు

సాధుభావననుండి అసాధువధము

లను నగాధమ్ములగు బొర్లగిలబడును

అకసము మోయ నెగయు మహాబిబిది

పెనుకపాటున తాకు కత్తునకు లొంగు ||

కాల మొక రీతిగా నుండునా? కీ) పూ. 9564 సం॥ ర పాత్రమున మరల భయంకర మగు జల ప్రళయము సంభవించెను. పాసిఫా నీసు మొదలగు ద్వీపములన్నియు జలమయ మయ్యెను. జలప్రదేశము లనేకములలో భూమి బయలుపడెను. ప్రళయము ఆర్యనాగరీకతను సయితము చవి చూచినది. ఆసియా మధ్య పాత్రమునందలి భూగోళ వర్ణితు లన్నిటిని చిందరవందరచేసి పారవైచెను. దీనితో మన జాతి నగరరాజము లన్నిటిని తననోట గరచు కొన్నది. అనేకవేల సంవత్సరములనుండి నిర్మించుచు వచ్చిన ఆర్య నాగరీకతను ఒక్కనాటితో నాశనమయిపోయెడల ఆ మందిరరాజములు చిరం జీవులై సర్వ కాలములలో తేజో విరాజమానములై వర్ణిల్లుచుండెడివే! గోబీనముద్రము నేడు ఎడారిప్రదేశమైపోయినది. ఆర్య నాగరీకతా లక్షణములను సూచించు మహా నగర రాజము లన్నియు నేడు నేలగులి యున్నవి. నేటికిని యీ మహా నగరరాజములను గురించి ఆశాంతపు జనాంగము కథలను చెప్పుకొనుచున్నారు. భూతముల కాయెడలి నేడు నివాసమైయున్నది. నేటికిని ఎడారి మధ్యభాగములలో అద్భుతదృశ్యములను గాంచుచు. ఆశ్చర్యమగు లగుచుండు రని తెలియుచున్నది. ప్రాచీనవస్తు శాస్త్రజ్ఞులు నేడు అచ్చట చేయవలసినవిని యె తముగలదు ఆప్రదేశములను చక్కగా పరిశోధించిన ప్రాచీనార్య సభ్యులను సూచించు ప్రాచీనవస్తురాజము లన్నిటితో కనుగొనవచ్చును. ఈ విషయమున

పరిశోధకులు పరిశోధనల నవ్వుడే ప్రారంభించి యుండుట శుభసూచకము. ఆప్రాంత శిథిల ప్రదేశముల నెన్నిటితో ఆమెరికను పురాతన వస్తు శాస్త్రజ్ఞులు శ్రద్ధి అద్భుతవస్తువుల నెన్నిటితో దీయుచు తమ పరిశోధనలను ప్రకటించుచున్నారు. పని పూర్తియగుటకు యెన్నియో శతాబ్దములు వట్టగలదని తలంచుచున్నారు. మనము కాకపోయినను మనభావినంతరివారయినను పరిశోధనల ఫలితములను దెలిసికొని కృతార్థులు కాగలరు.

ప్రాచీనార్య సభ్యుల.

కీ) పూ. 45,000 సం॥ లలో లోక శిరోభూషణమై వర్ణిల్లుచుండెను. ఆర్యజాతి జగద్ధిత మగు సామ్రాజ్యమును మధ్యాసియాప్రాంతమున నిర్మించి కీర్తిగాంచుచుండెను. అంతటితో నూరకొనలేదు. తన బిడ్డల ప్రపంచములలో పలుప్రాంతములకు బంపుచు, నూతనజాతులను నిర్మించి ఆర్య నాగరీకత చిరస్థాయిగ వర్ణిల్లుటకు పురాదులను నైచుచుండెను. ఈ మహాకార్య నిర్వహణమన మన చక్రవర్తియగు వైవస్వత మను ప్రభువులవారి నాయకత్వమున ఆర్యజనాంగము, భారతదేశము, అరేబియా, సారణీకము, కెల్లు, ట్యూటచు ప్రాంతములకు వెడలి, అచ్చట నూతన నాగరీకతను నిర్మించి, ఆప్రాంతముల నందరిని కృతార్థులుగ చేసిరి. ఆర్యనాగరీకత జన్మస్థానమున చేయవలసిన పని పూర్తియైనది. పతాకమును దించవలసిన కాల మానన్నయైనది. కాలదేవతలు ముందంజవేసి, తమ కార్యమును సరిచేసుకొని వెడలిపోయిరి.

ఈవిషయమును చదివినవారు యిదియొక కట్టుకథయని భ్రమపడకమానరు. కాని జ్ఞానులు యీవిషయముల సందర్భో బోధించి ప్రకటించియున్నారు. ఇందునుగురించి వివరముల సెక్కువగా చెబిసికొన దలంచువారు డాక్టరు అనిబిసెంటుగారు, టైటు లెవరెండు విషయ సి. డబ్లియు లెడుబీటరుగారు ప్రకటించిన "మానవ పూర్వోత్తరవంశము" అను గ్రంథరాజము చూడవలెను.

శ్వేతవగరమున లోకోద్ధారకు లనేకులు నివసించుచు లోకచక్రమును నడపుచుండిరి. ఈమహాసేవాగణమున వ్యాసులవారు సయితము నివసించుచుండెడివారు. అచ్చట మహర్షులవారు వేదాంత తత్వములను శిష్యుగణమునకు బోధించుచుండిరి. ఆనాటి వేదాంతమునకును నేడు మన భూమియందు ప్రచారములోనున్న మత తత్వమునకు సంతయో భేదముకలదు. అది సర్వ మత తత్వములకును గనిరాజము. ఆర్య జాతినుండి ప్రవృత్తమగునట్టి బయలుదేరిన జనాంగమువారికి గాని స్థానులవారు దానినుండి హిందూమత

మును స్థాపించిరి. తదనంతరము కూర్మభూమి నుండి ఈజిప్టు దేశమునకు ఆర్యసభ్యుల పరాకమును దీసికొని వెడలిన సాక్షర జనాంగమునకు తగిన మతధర్మమును బోధించిరి. తదనంతరము ఆర్యసంతతి గ్రీకుదేశమునకు వెడలగా ఆప్రాంతములవారికి వేదాంతజ్యోతిని ప్రసాదించిరి.

ఇంతటిలో వ్యాసులవారు అపీతమును విడిచిపోయిరి. దానినివృత్తి దధిష్ఠించినవారు మిగిలిన మూడు ఉపజాతులకు ఆవేదాంతమునుంచియే పూర్వప్రకారముగా తగిన ధర్మములను తీసి యిత్తురు.

ఆరు యేడు ఉపజాతులవారి కెట్టి మతధర్మములు బోధించబడునో ఆయ్యది యిప్పటి ప్రేమ మయుడయిన జగద్గురువు హృదయమందు గుప్తముగా నిలిడియున్నది.

డాక్టరు అనిబిసెంటుగారు సంపాదించిన "ఇన్ ది వరల్డ్స్ సీరీసు" గ్రంథమునందలి భాగము, ననుసరించి యీవ్యాసము బ్రాహ్మణివది ఇ. కులకు వారికి వ్యాసకర్త యెంతయు కృతజ్ఞుడు.

వలపు తీవ్ర

అడవియు వెంకటేశ్వరరావు నాడు రి. ఎ. రి. యేలో.

నిన్న కమలార సాంచిక నివాసమునె
పూరి హృదయము గులుకుపూవుల వనాన
తన రావును రీలక ర్పించి యులల!
వాటియుంటివి ప్రణయంబు టంటుముక్క.
వలుక నేరనిదాని నా భాగ్యగరిమి
వలపు మూర్ఛిత వెలయించు రంపులోన
నూర నదిని మించు కన్నటి పానవలన
పెంచుచున్నాను నాదిన్ని ప్రేమలరకు.

అల్లి బిల్లిక నల్లడ నావలించి
కమ్మ రావుల నవనా గమ్మచాల్చి
తేనెలానకు పచ్చల రీగ వొడిగి
పాలువు నవలించె చిన్నారి పువ్వులోడి.
అట వెలదుల లోక న య్యాటలాడి
తేటగలం దిడుల చం ద్రికల గొలి
అలకు నిల్చుకు పెన్నంట, నులివడుకు
తేనె నిడనాడి నిన్ను చూ చినది తేనె!

వి వి ధ వి ష య ము లు :

మార్క్సిస్ట్ గోర్కీగారు.

ఈయన యొక్క గొప్ప రషియానేషపు పండితుడు ఈయనకు సంబంధించిన యొక్కభవలను. యావనదశలో నీయన కాండిజోకా అను గ్రామములో గోరకాల ముండెనట. భార్యను మృగముగచూచి వాధించుటగా ప్రసిద్ధిచెందిన రయతుజోక దాగ్రామములో నుండెను. బంటువులకంటె కూడ నీచముగ తనభార్యను చూచుచుండెడివాడట. బకానోకప్పు డీరయితు భార్యను పాల ముకు తీసికొనిపోయి నాగలికి కట్టి దున్నించుచు, కొర దాలో యెద్దను కొట్టినట్లు కొట్టెడివాడు ఈవిధముగ మానములపర్యంతము జరిగెను. గ్రామస్థులంతా చూచి నవ్వుచుండెడివారు కాని ఆతనివర్య కడుపడినవారొక రును లేరైరి. మతాధికారి మైతము చూచి భావ్యముగ నవ్వుటయేకాని యేమియు చేయలేకపోయెను ఒకసా జన గోర్కీచూచి మతాధికారిలో నీవృత్తాంతమునుచెప్పి, దీనిని విచార సహించుచున్నారా యని ప్రశ్నించెను. ఆంతట నామతాధికారి పరిహాసభావ్యముగ జవ్వ, గోర్కీ బకనెంపకాచా కొట్టెను. ఆంతట నాచున్న లంతా గోర్కీపైబడి చేతులతోను కర్రలతోను బాంకం దున, గోర్కీ పృథురకట్టి కిందపడెను. గోర్కీ పరి పోయినాడనుకొని లండిలో తీసుకొనిపోయి ముగిసెను గంటలో పడవేసి తేలివచ్చినవీడ్కుట నెక్కుడుగ గట్టుచేరి పనిపమునన్ను ఆశ్చర్యము ప్రకటించి కట్టి పోంచెను. ఆపరిచయములో బుర్రెపున (Burrer) పని చేయుట ముంచినవీచని వైద్యులు నడిచిరి.

మాన్వత్వ క్షాన.

అమెరికాలో నిదియొక విమానము. నీగో అమెరికా పైచి శ్రేణియులును కొంచుకుమీరి సియోక్కు పాచు చది. నీగోలు శ్రేణియులు ను వివాచము చేసికొనుట గోర్కీతోపముగ పోయియుమిక్కిలు భావనయు 1 తిరిగి ప్రతిపక్షములు చేయుచున్నది కనుక అమెరికాలో బ్రిగోలపై నెలకొన్న వ్యక్తిగతము ప్రతినివన తేలియులము. ముందేములో నవ్వుకులములనుంచి వివరీతముగ్రహింప నుయోగ్య యందులనెను వివాదాను చేర్చునో!

రషియాలో గొర్రెనంస్కరణములు.

అగ్నిగిడు తిరునవాలు నాల్గోవ్యక సంవత్సరమున పోలియలు యూనియన్వారీగిరి సంస్కరణములను (కరి 1926-27).

(1) మాలిపనివాండుగిరి ననముత కనిమిది గంటలవఱకున కాక యేడుగంటలువఱకున మార్చియే పనిచేయవలెను.

(2) మాలిపనివాండ్రకు యిక్కుకట్టునిమిత్తము 3 కోట్లు కూలియ్యను ప్రత్యేకించినది.

(3) గురిజన్గలోనున్న వ్యవసాయదారుల పన్నులను మూడికి 5 వంతున తగ్గించిరి.

(4) 1924—25 లో పంటలు చెడిపోయినందున ప్రభుత్వమునద్దనుండి అప్పులు తీసుకొన్న వారి ఋణములను రద్దుచేయుటయేకాక, బకాయపడిన పన్నులను చెల్లించిన జక్కరలేదనిరి.

(5) వ్యవసాయదారులకు కూడ వృద్ధాప్యములో పెన్ననుపట్టి నేర్పాటుచేసిరి.

(6) 1927—28 లో గ్రామ పాఠశాలల నెలకొల్పుటకును, మాలివాండ్రకు గ్రామముల నిర్మించుటకు (కాల నిల నేర్పరచుటకు) కొటి యేలనిశేల కూలియ్యను ప్రత్యేకించిరి.

(7) యుద్ధములో విగ్రహ గురైనవారి భిమామొత్తములను చెల్లించుచేసిరి.

(8) రాజ్యాంగముపై వాడి విరవినపుడును, మైనక పుత్తెవులను తిరప్పరించినపుడును, ఆయుధములతో తిరుగులాటు జరిగినపుడును తప్ప తక్కినవందర్శములలో నుండుట నేరమన చేసిరి.

(9) పోలియటు పరిపాలనను మాలివాండులకు చేరి చేసినవారికి తప్ప తక్కిన నేరదూల కక్షలను రద్దించిరి.

జంబూ ద్వీపము.

(Mythic Journal, 1926 October)

ఒక గొప్ప (జంబూద్వీపము) నేతడునట్లు మార్క్సిస్ట్ భావమున వారణముయినది పురాణములు చెప్పుచున్నది "జంబూ" శబ్దము జంబుక, జంబాల, జంబానీ లావననానితో సాభార్యను కలిగివున్నది. ఈగ్రామము గంజంబును పడిరి. నేరుకలిగి యుండుట. అదురు. బుధ బాడిలిగిన నేలగంధుట యిత్యాది ద్వారల మును కలుగుచున్నది. జంబుకము (జంబు) నేరుకల ప్రితేకముల వంతునది. ఈయంద్విరానిమీ కలిగినవార్యమును "జంబుక" మున నూడ తోచుచున్నది. జంబుక గొర్రెను కనగో" అని యెరునుడు నానార్థవర్గమున కరించుకొనుట కలుగును నతిశయములకు. బుధులకు

అధికరి యగుటయే యాతని ఇంటికర్తవ్యమునకు కారణ మయినది.

ఆర్యభాతుల ప్రాథమిక నివేశములు ఇంటికర్తవ్యము లుగనూడి యోచును. ఆ కారణముచే వారా నివేశముల కీశరు వూలుదొల్ల బ్రెట్టుకొనియుండును. ఆర్యభాతులు ప్రప్రసమున విశోపాఖండవాసులయి యటనుండి వలసవెడలిరని యాధునిక శోధకులలో గొందరు నిర్ణయించుచున్నారు (శ్రీ)అయ్యురగానీమతము నవలంబించినవారు) అనటమొడి వలస వెడలినవారు గొందరు నల్ల సముద్రము (Black Sea) ఏజానముద్రము (Sea of Ajov) ప్రాంతముల కొంతకాలము నిడిసియుండిరి, ఆ ప్రాంతములు సేవరు, సేప్రురు, డాక్ లోనగు గొప్ప గొప్పనదుల ములద్వార వసవరము లగుటచే నీటిబుగ్గలవలె కమితముగ చెక్కుగది యుండినవి. అది కారణముగ ఆ ప్రదేశములకు వారు "ఇంటిక" అని నామకరణముజేసి యుండును. కాలక్రమమున వారా ప్రదేశమువలది కూర్పు వడచినకొల్పిన ఈ "ఇంటిక" నామము మొదట ఆర్యులముగ వచ్చియుండుట మరచిపోయి, ప్రాచీనులండి దేశనామమును గౌరముతో అనానుమునే నాము మారినముగ విడిసిన ప్రదేశములకును వ్యాపింపజేసికొని కల్లనముద్రము మొదలు ఇండియావరకుగల భూభాగమున కంతయు ఈ పేరు పెట్టుకొనిరి (కాకతి)

చెన్నపురమునకు మద్రాసు అను పేరు

ఎట్లుకలిగినది ?

1927 సం॥డి సెంటురు మూడవ లేది మద్రాసు మొలలు నింపకొకటి డైటు వెరకుండు మాతానికొకటి వి. ఆ. టిక్సెనానాను మొట్టికలిగింప ఒక పెద్దవ్యాపకమున ప్రో లించినాడు. దానిమండి:-

చెన్నపురము. ఇతర మైలాపూరులో నన్న సెంటురా కను నన్ను మంల కొత్తగా నిర్మించుటపై ప్రాంతపు ప్రజాని ప్రత్యయందగా ఒక వరకు కలకావము దొర కెది. కావలపుభాష పోర్చుగీసు (బుడకలేను) భాష.

అందరి లేఖనమిది.

1 Estasepultahedem, 2 Elmadraedesusuam 3 Ifode Vistemadra, 4 Edelvsiabraques, 5 Lesiseraoestaigr. 6 Iansvasebotas, 7 Naerada 637.

సంకలంపలదీక ప్రతిభాను ఇట్లుండును.

Esta Sepultura he de manuel madra e de sua mini filio de V sent na r o de lusia

braque eles fiserao esta sigr ja a suas custas na era de 637.

ఇంగ్లీషు అనువాదము.

This is the grave of Manual Madra and of his mother son of Vincente Madra and of Lucy Braque. They built this church at their own expense in the year 637.

పైదానికి తెనుగు " ఇది వికాసెంటు మద్రీలూగీ ప్రేమలు కొడుకు మాన్యుయల్ మద్రీయోగ్లయూ, అతని తల్లియోగ్లయూ వమాని, వారు తమ స్వంతస్వయముతో ఈచర్చిని 637 లో నిర్మించినారు. "

ఈ 637 వ. చరిత్రకర్తమును 1637 వ. చరిత్రకర్తనుగను. మద్రాసుపదముయొక్క యుక్త్యుద్ధిని గుర్తించుటకు విశ్వాస్యమును విషయమిట తమకూరించి. ఈ మద్రీకుటుంబము వారు యూరప్సిని వ్యయముగ నిర్మించుటకు చాలినంత ధనవంతులుగ నుండిరనుట వ్యవ్యము. వారు యూప్రాంతములయందు 17 వ శతాబ్ది పూర్వపాదమున ప్రబలస్థితి యందున్నాడు. ఇంతకంటే మద్రాసుపదము పుట్టుటకు చాలితోకాధారములు లభింపలేదు. మద్ర అను పటంబు నామముగల ఒక శ్రీమంతకును పోర్చుగీసు కుటుంబము '610 సం॥ 1857 సం॥ లందరి నగు తె. డు భిన్నకాలలేఖ కములుగల ఇప్పటి. అనంధ్రకా శక్తికి చేరువల నివాసము చేసి వుండవలెను. ఆ ప్రాంతములకు వారు తమకుటుంబము శ్రేయస్కర్త యుండవలెను. లేక ఇండియాలోని ఆచారము ననుసరించి భజనయోగము ఆశ్రయ నిర్మియుండవలెను, భయ మాహా దీనివలన తేలుతున్నది.

మద్రీయూ కర్ణాటకలోనాడు " పాతమద్రాసుపాదము (1349-1800) అను తన గ్రంథములో నొకపోట మొదటిచర్యాయము మద్రాసుపదము నానుకామల నిండురుద్ర మద్రాసు పట్టణముయొక్క మాకులకు నిర్మాణమును 25 ఫ్రాంకిస్ దే-రి యిచ్చిక ఫర్మాకాలో (1689 మార్చి (అగస్టు ?) 22 వ రేడి సెంటురు 1690 గలది) ఉపయోగింపబడినదనియు ఇంగ్లీషులో. అంతకు పూర్వపు పోర్చుగీసు మద్రీకాను తెల్వయను వారి శ్రేయశ్రేయయు ప్రాసినయితి తొలకును మద్రాసుఅను శ్రేయ 17 వ శతాబ్ది ప్రధమపాదమున నాడుకలోని వచ్చి నవలటకు గ్రెడంద నిచ్చుతున్నదనియు టిక్సెనానాను వాగ్దసి. దీనిని కలకావము వదిలింది నిర్మాణమునకు నాగ. (కాకతి)

అంధ భాషా ప్రభోధము శకావధాని కొమ్మూరి నంగమేశ్వరకవిగాట.

ఉ॥ నన్నయ తిక్కనాది కవి * నాథులు నా పదసేవసేసి య
భ్యన్నతనిం గణించి పరి * పూర్ణ యశంబును గాంచినార; లా
లెన్ను నెరింగి తక్కుగల * ధీవరు లెందరొ నన్నుఁ గొల్పుచున్
మిన్నవలందు చుండిరి; కు * మాకుల బుద్ధుల కేను మెచ్చితిగా॥

1

అ॥ నన్నుఁ గొల్పుచుచున్న * నా రహస్యపులకుఁ

దగిన నుడులు సెప్పఁ * దలఁపు గలిగి

పలుకుచుంటి నాడు * పలుకులు పూర్తిగా

చినుడు; దివ్యకీర్తి * గొనుడు; మనుడు;

2

తే॥ నేను గైర్వాణి రహయను * శనకాక

దేశ భాషాల లామలా * దివ్యగూఠ

కుదయ మందిరి; యింకను * నున్నవార

లాయమకు జన్మమందని * యట్టి వారు;

3

తే॥ అక్క సెల్లెందువోలె మే * మక్కడక్క

దేశ మగుచుందు; మందుచే * నెల్లవారి

నుడులు నమ్మేళనఁజొట * విడువదగని

వగుచు వచ్చెను గాలము * ననునొంది;

4

అ॥ కాలవశముచేరి * భాషా లోములందు

గణగువట్టి తొడి * శాలియల్లె

మహ్మఁ శేరుచుండి * మహ్మఁ శేర్పుకొనుచుండి;

కాదవంగ నివడు * గలఁడు భాగిని॥

5

అ॥ ఆధిభాష నగుట * నందటి స్నేహంబు

జానియంత నదియె * తగులుకొనియె

నిందువలనఁ దెలుగు * కెన్నయెన చానను

గాన మనిరి నన్నుఁ * గన్నవారు॥

6

॥ నను దేవవాణి గవత

దని యెఱిగియు చాని నపుడు * నవికళ భక్తిగా

చినురింది నా రహస్యక

యిది విందిరి చానినోట * నందలు వివరగా॥

7

క॥ ఒక దెన గాంధీక కామలు,

నొక దెన కృతకూర కామలు * బుధయె లకయె మా

మక సుతులే యగుదురు గద;

యకటా కలహంబు నొండ * నగునే మీకుఁ ||

8

సీ॥ నన్నుఁ జెంచినయట్టి * నా తల్లి మాటలు

మించిన వేడ్కఁ బ * పించినాను;

నాముద్దు చెల్లెండ్ర * నవ్యమృదూక్తులు

కొంచెమో గొప్ప * గ్రహించినాను;

నా నెచ్చెలుల కొత్త * నాణ్యమా యుక్తుల

నెంచి కీర్తించి పో * పించినాను;

నా పూర్వ వాక్యమల్ * మావక బుద్ధి సా

రించి నీమమున నం * ధించినాను;

తే॥ వినుఁడు మునుపటికంటెను * వేయు విధుల

స్థిరతనుం బొంది మీచేతఁ * జిక్కినాను

వాడుకోఁజేతగాక పి * వాడములకుఁ

దార్కొనుచు నుంటిరే వెఱి * తనయులార !

9

సీ॥ భారతముకొ యెంకి * పాటయు స్వర్ణముం

జీరమ్ములగు నాకు * నోరి కుట్టి;

భాగవతము గంగి * పాటయునుం గూడ

కంకణమ్ము లటంచు * గనుము వత్స;

రామాయణమును నా * రాయణ పాటయుఁ

గంతా భరణములు * గానె తనకు;

పద్య పురాణ మ * పున్నపాటయును గ

భావతంసమ్ములు * గా ! కుమార :

తే॥ మృదువిధుర శబ్దములనెల్ల * పెడకొనచు

నెదనుగల యర్థమెల్ల నం * దొడపుఁటులఁ

గూర్చవలెఁ గర్ణముల కింపు * గొంపునటుల

భాష యేదైన నదియె కా * వచ్చునోయి ||

10

సీ॥ తల గొట్టుకొనిన న * ర్థము కాని పదములు

పనికి గావనుచు * బలికినాడు;

ఒక కాఁటిమీఁదఁ బో * నొల్లని వ్యాకర

ణమ్ముల నవల బో * జమ్మినాడు;

అనాటి వ్యవహార * మనునరించియె భార

తమ్ము పుట్టినదంచు * తలచినాడు;

లక్ష్మ్యశోధము లేక * లక్షణంబును నప్ప

కవి సెచ్చెనని చాటఁ * గలిగినాఁడు;

తే॥ తగిన కవుల ప్రయోగముల్ * దరిచి తీసి

మీకుఁ జూపించినాఁడు వి * వేకులగుట

కట్టి గురునముడగు నాడు * పట్టి దిట్టి

వృద్ధి నొందెదో యయ్యయో * వెట్టితనయ !

11

తే॥ సకల భంజాంతరముల శా * ప్రజ్ఞులందుఁ

బ్రహ్మములగువారి మతముల * రామమూర్తి

దెలిపి; నది దోషమంటివా * తెలిసె నీడు

తెలివిదేటలు నీవట్టు * దలయుఁ బుత్రీ !

12

తే॥ కాలము నెఱింగి దేశముఁ * గాంచి ప్రభువు

నరసి కవనంబు మారుట * యాదినుండి

వచ్చెనను వాని నీ యిచ్చ * వచ్చినట్లు

లాడదొరకొంటి విదియేమి * యాగడంబు !

13

క॥ ననుఁగాదు కృతక భారతి

ననె నాతఁడు లంజె యనుచు * నందుకుఁ గినియక

జనునే? యాతని హృదయము

గనుగొన లేవేమి సెప్పఁ * గలదు గుమారా !

14

ఉ॥ ఆదిని గల్లు గ్రంథముల * యందలి చక్కని మాట లెన్నియో

కాదని నీడి వింత కృత * కంబులఁ గైతలఁ జూచి సుష్కమా

వాదమనెసి భాషకు వి * పద్ధతఁ గూర్చిరటందు బల్లికా

గాదన నీవశంబె; విధి * గా విధియైనను మాటు సెపునే?

15

సీ॥ బహువిధంబుల చాళ * పఠనద్యగ్రంథంబు

లెల్లను నెదకనాఁ * దే బుధుఁడు;

పలు శీలా శాసన * ములను శోధించి భా

షా మర్మములఁ గాంచె * నే మనీషి;

వండితం మన్యులు * వనకిరాదను కబ్బ

కొటిని నిల్పె నే * శోవిమందు;

కాలానుగుణముగాఁ * గవనంబు మాచట

యెఱిగించె నభలలో * నే యశస్వి;

తే॥ గ్రాంథికులమందు వాదించి * గర్వపడిన

కవుల కృతులందుఁ గృతకమై * కాలుకబ్బ

ములను గ్రామ్యములని చూపఁ + గలిగె నెవ్వఁ

డట్టి నా రామమూర్తినిఁ + దిట్టి పోయ

నవలెరించెనె మూయ న + జాగ్రయుధంబు ?

16

తే॥ భారతము పూర్తి నా నిమ్ము + భద్ర! చాని

కంటెఁ బెద్ద విమర్శన + గ్రంథ మొందు

పుట్టి తీరును దానిని + మట్టి పెట్ట;

నపుడు నీవేమిసేయుదు + వయ్య కట్ట! ||

17

తే॥ గ్రామపద మాశ్రయింపక + గ్రంథరచన

నతువే నీవు? నాకెట్టి + చిన్ని కట్ట!

నోడు విప్పితే డాలు నీ + నోటనుండి

తేవ శేలో గ్రామ్య పదములు + నెలయుఁగాడె!

18

సీ॥ వన్నయ గాకు లేఁ + డన్న కొఱుతను

దీర్చెనా సత్కీర్తి + దిరువతికవి;

తిక్కవ చునె నేడు + దిక్కెవ్వరను చిత

నమయించె వేంఁట + కాన్తి వసుడు;

భాన్మకం డరిగె నా + బ్రాహ్మణెట్లు లవతుడ

రక్షించె నను నుబ్బు + రావు నూతి;

కీర్తిపాద కవి కముఁ + డివాటి కెవడవ

వాఁర్యులించె శే + నాన్తికీర్తి;

తే॥ ఎంకలెంతకొ కవిభంధు + రిట్లు లవని

పుట్ట నారయ నామకఁ + నూర్తి కాను

పుట్టు కుష్మార లింగక + బుట్టెగలకు

లవయ నీ రిట్లు చి రిల్లఁ + డగడు నూత

19

సీ॥ విభయ కామవృథు + పీఠకు గల్గు నా

లేక వంటిది కాక + కాణియంగఁ ?

దల లభాభులించి + దల విధుంటు పొకయ

కాగ్నించెనె కృష్ణ + కాయ వ్యవతి ?

ద్యోచ్చయి లయ + కచ్చించెనె నేడు

భావతి బాబ్బిరి + భావునట్లు ?

అన్య కా నియధుల + కర్పించెనె పూ

రఘురాధుఁడల శేలో + రాజ భం ?

తే॥ కస్తులకుఁ గానఁ బకు నుట + కంఠవదుల

గణపనేయక స్వర్గమా + ర్గములఁ దెలుచి
చన్నవారి కన్నులు చేరె + దన్నమాట
యనుట నాపని కాదు నే + ననుట లేదు.

20

తే॥ తిరుగవలె దేశముల; నెల్ల + తెలుగు వారి
భాష నలవడఁ జేసికో + వలయు; బూర్వ
కవుల మార్గంబు తెల్లను + గాంచవలయు;
అట్లు కాకున్న నబ్బునే + యమల కవిరి ?

21

క॥ కవి రామమూర్తి కాదం

టివిగా ! కవనంబు సెప్పుటే + ఘనమగునో
వివిధ విధంబుల భాషా

ర్ణవ ముందరచుటయె ఘనమే + గ్రహియింప వొళి !

22

అ॥ తనయ చుండు కవులు + తనోప తండముల్

తెనుగు మర్కటెల్లఁ + దేటపరచు

రామమూర్తి బోలు + రమణీయ సత్కీర్తి

బాల ! చూపఁగలవె + వ్రేలు మడఁ ||

23

అ॥ కాపు కన్న యాక + క కాపు తీపున యెఱిఁ

గన్నదినుదుఁ గావ్య + కవ్య వల్లు

నింద నేయనేల + నివేశంబును

చిరము యెఱి పేరె + రిగు విలుచు ||

24

అ॥ తనయ ! రామమూర్తి ! + తగిన కార్యము పూని

నాపు; గాన, మాటా వ్రోడ దొక్కఁ

జనకు సుమ్మ నీచు + నచ జన్మలగువాడు

తెలిసి తెలియ కనిం + పాకు విలుచు

25

క॥ ఎల్ల క్రింధములు నీ + యిష్టానసారమ్ము

గా వ్రాముచున్నవి + కను కుచూర !

ఎల్ల వాక్కులును నీ + యిష్టానసారమ్ము

గాఁ బలుకుచున్నవి + కను సుపురో !

ఎల్ల పత్రికలు నీ + యిష్టానసారమ్ము

గా నాటుచున్నవి + కను తనూజ !

ఎల్లరు బుధులు నీ + యిష్టానసారమ్ము

గాను వర్తిలుచుండిరి + కనుము తండిరి.

తే॥ సర్వలోకము నీ పలుకు + నమ్ముతొనఁ

దత్వ మెఱిగియుఁ దమ వట్టు ♦ దలను వీడ
నిచ్చగింపక యొక కొండ ♦ షేర్వఁబూని
నంత మాత్రాన నీ కేల ♦ చింత? తనయ! ॥

26

క॥ నిన్నేమో పలికిన నా
చిన్ని నుతులే నీకుఁ బూడఁ ♦ జన లెమ్ములుగా?
అన్నా! వారిని నీ జే
మప్పును పార్థకతగావ ♦ మది నిజము నుమా ॥

27

చ॥ తనయ! కాదుమూర్తిగా! ♦ నిను మొక్క విషయమ్ము
తెలుగు నీకు సొమ్ము; ♦ పలుదెఱుగుల
వన్న నుద్ధరించి ♦ నా సేవఁ బూర్తిగాఁ
జేయుమయ్య విన్ను ♦ జేరినాను ॥

28

ఉ॥ నన్నయ నన్న నీ తెలుగు ♦ మా ననుఁగొల్పిన యట్టివారు లే;
రన్ని విధాల నీ మతమే ♦ న్యాయము; గొండలు మెచ్చకుండినకొ
నిన్నదింపవాల; రిక ♦ నీ మతమే గ్రహియింప వత్తురీ
నెన్నఁడు వట్టు వీడవల ♦ దియ్యది నాహితబోధ; నండనా! ॥

29

ఁ॥ అదికంఠుఁ ద్రావు ♦ మనలే కంఠును మన
వారు వానిని అల్లు ♦ పలుచుటకును ?
కాళిదాసునఁ జంపఁ ♦ గాఁ బ్రయత్నింపలే
మనవార ల్లిష్టాభి ♦ మానులగుచు ?
వసుచరిత్రకు గొన ♦ వలదఁచుఁ జెప్పలే
మనవార లా కానన్య ♦ మును నకలవ ?
భీమ కపింబుగ్గిని ♦ నెరలను పెట్టలే
మనవా రెరిని కీలిగా ♦ మూటువటవ ?

శే॥ ఎవ్వకును నమకాల ముం ♦ దెవనినైన
మెచ్చి పట్టుల వింటిమే ♦ మిత్తురైన ?
నిన్ను మాతోము మెత్తురే ♦ నేటివారు ?
కాముదీ నిభక్షిగా! మా ♦ రామమూర్తిగా! ॥

30

ఉ॥ ప్రాయము మూరె; నివ్రుదవు ♦ వండిత మూర్తిని న్యాయశూ యుపా
భ్యాసఁడ జాంధ్యవాణి నగు ♦ నన్నవయసును గొల్పుచుండు నీ

వీయెడ వర్జహీనమగు * నెగ్గుల నీ * చెవి నొకసేతు శే
నేయున దేమొ చేయుము వి * శేషము లాపయిఁదేలు; నందనా!!

31

అ॥ నిన్ను మందలించు * నే! ప్రశంస రత్నము!
మందలింపనేల * మాతృ సేవఁ
జేసి యణము దీర్చి * స్థిరకీర్తి గవ్వట్టి
తనయుఁ డింక నొకఁడు * భాట్యఁ గలఁడె?

32

క॥ నీ వాదము నిరతరమగు
నీ వచనము ననుసరించి * నెగ్గును గృతులున్
శ్రీ విద్యా యు స్ఫులిములు
నీ వారును నీవుఁ బొంద * నే దీవింతున్!

33

మ॥ పరిపత్ వత్తిక గాక యిట్టి పొక యా * పై వేలు జన్మింతునీ,
హరియే గాఢిక వాదనంచును మహా * హంకారఁడై రాని, కం
కరుఁడైనం బటలేరనీ, విధియే చిం * కం బొప్పుగా నడ్డనీ
స్థిరతా నిల్వెడ నిక్కమే విజయమున్ * జేకూర్తు నీ పూనికన్!

34

క॥ వినుఁ బాంధ్ర! ముగవులా రా!
వని గావలె; గాల మిట్లు * వ్యర్థము నేయం
జనునే? జేశోధరణ
ముప్పవై నను న్యాయమూర్త * మునుఁ బోదగదే?

35

తే॥ ఇన్నిటికి నేమి గాని నే * నివృత్తి హాక్క
మాటఁ జెప్పెడ నెల్లడు * మానవముల
నిల్పుదా మాట నిల్విన * నేనుఁ గూడ
పార్ష చారాశిఁ జేరెడ * నడయ్యలారా!

36

తే॥ శిల్పకారునకును గది * శేఖరునకు
లోకమే పాక్షి; శిర్సి * లోకవస్తు
వముదయింబును, సుకవి! * జనుల నుడుము;
కాలమును బట్టి రచియింపఁ * గలుగుటకును!

37

క॥ వకసులు మీరు మీవలన * కాళ్ళవ కి క్రింది బొందనుంటి నో
వదకవులారా! పుర్వ కవి * వర్తన మెల్ల నెఱింగి కీర్తివే

బరగిన నేటి నా సుతులు • పండిత సత్కవులైన యట్టి శ్రీ
తిరువతి వేంకటేశ కవి • ధీరుల వ్రాతల నైన జూడుచు.

38

సీ. అదాడ వేముల • వాడ భీమన భంగి
గురిపించె గైత నే • కోవిదుండు;
సతతమ్ము వాగను • శాసను నట్టుల;
బోపించె గైత నే • పుణ్య మూర్తి;
చక్కని త్రోవల • దిక్కయజ్వం బలె
మెలగించె గైత నే • మేటి సుకవి
నానావిధంబుల • శ్రీనాథు రీతిగా
సాగించె గైత నే • సారవేది

తే. పోతన తెలుగు, తిమ్మన • పోల్కి వేంక
టాఖ్యు వలె గైత నల్లు నా • యనుంగు బిడ్డ
సరనుండె నట్టి తిరువతి • శాస్త్రివంటి
వార లెందఱని జనింప • గోరుచుండు.

39

తే. నాన్వయాప మద్వైదో • నన్ను నదవు
రీతి యెట్టిదో తెలిసిన • నా తనూజ
లందు సర్వోత్తముండయి • నట్టి చెళ్ళ
పిళ్ళ వేంకట శాస్త్రి • వేకళూన్య
కలహముల దీర్చి నిద్రి తప్ప • కాదె తనకు ?

40

అ॥ గిడుగు రామమూర్తి • గొడుగు నాకెన్నఁడు
నిడుగు కృతకభావ • పడఁగఁ దొక్క
నాన్వయాపమెట్లు • నానాటికిని మూరి
నిచ్చినదియు సరఁడు • నిర్వచించు.

41

దుర్భయ:

1

సరళ పరశవృక్షయ నిర్మల శ్రీమమా క్తి. ఆమె మనోహరరూపమునకు, పగివట్టే విద్యయును, విద్యకు పగివట్టు కలమును, ఆమెయందు మూర్తిభవించి యున్నది. తన నిర్మల ప్రేమభరంగిణియందు, తన మనోహరమూర్తి సోలలాడి యుచుండెను. ఆమె మనోహరరూపమున వాతని మందునీ జేసివైచుచుండెను. తన ముఖాన్ని ముందే వ్రేలి దోరికయించు ప్రేమమయు మనిచి యానందమయు చిత్తముతో నూచుచుండెను. అతని నిరంతర ప్రేమశయ్య యందామె ముఖవృక్షముఁ గాంచుచునే యుండెను.

తన గదియందలి శయ్యపై నూర్చున్నది పరశ. ఆమె యచా తరంగములయందామె వృక్షయశోక యుగానుచుండెను. జేడినీట్టుద్యులు పరంపరలుగ జెడలుచుండెను. ఆమె వికాలశైత్రములనుండి బొప్పిలిండువులు నూర్చియు ములపత శేలపైఁ బడుచుండెను.

ఇంతవరకామె భోగభాగ మవతమైయే యుండెను. ఇప్పుడామె తనతలకు పైకెత్తి నల్లపైవుల బాగెను. ఆమెకడుట కేమియో గాన్పించుటగేదు భావ్యతరంగములామె దృష్టుల నాటంకపరచుటయే కారణమై యుండును. తన కేటచెగనతోఁ గనులఁ దుకుచుకొని కనులఁ జూచెను. ఆమె కృష్ణతెడుటకున్న పటముపై బడియెను. అదియొక పురుషవిగ్రహము. శృంగార శరణములు ప్రతిమాన్యరూపముఁ బొసఁగినా యనగల్గినది ముఖమండలముఁ జూచిన యామెకుఁ దోచెను. ఆమె కన్నులనుండి యొకటి కడుచూరినమును, మలీయూపరి గంభీరభావమును, ప్రాణతీరమగుచున్నట్లామెకు ద్యోతకమయ్యెను. ఆవికాలకక్షము ముఖకరస మందిరమని యామెకుఁ జెలియును వివిధ రోగరంగ సంచితౌర్యకావము లామె తరుణానుభవర స్వప్నములకు స్థానములని గ్రహించుకొనెను.

ఆమె ముఖము ప్రకృష్టమయ్యెను కేతములు భావ్య పూరితములునుడ నయ్యెను. తిరిగి యామెచూచుచు నుతిశయించెను. విరోధవిహితములతో నిమిత్తియైతరుండ సర్వజీవతోటిని తన స్వాధీనము చేసికొనుటకై దిగ్విజయమునకై బయలుదేరునకదా! నిద్రాదేవి! ఆమె యాశయ్యయందే యురగెను.

“సరళా!” అది యామె భర్తకంతస్వరము. చిలువవృక్ష వృక్షము నామె శుంగటికి వెళ్ళెను. ఆమె భర్తకు

సుర్భ రామజిగన్నగాడు.

మామలఁ బట్టుకొని యుక్త్యానవసములానికిఁ దీసికొని పోయెను. వారెవరు పుష్పములను, లతలను దిలకించి యానందభరితుడై పచ్చుచుండు జేరొకపురుషుఁ డెవడు వచ్చెను. భర్త యాతనితో నూట్లాడుచుండెను. ఆపురుషునికంటె తనవలెయే ముందరుడను తలపుననించి, ఆమె సెకపుల తొక మందహాస ములంకరించెను. ఆపురుషుడు పెడలిపోయెను. ఇంతయున్నది! ఆమెపతి యాచిరుఃస్మృతు గూర్చి మరలిపోయెనుకొని యామెను విడలిపోయెను. భోకవివృత్తలయై యచ్చటనే నూలఁబడిపోయెను. ఎట్టకేలకు భైరవమునెచ్చుకొని నిర్గోషిని భర్తను జేడుకొనుటకై యామె లేచెను.

తలి కనులువిప్పి చూచెను. ఏమియులేదు. అంతయుఁ బ్రకాశముగ నుండెను. గదియందు దీపము వెలుగుచునే యుండెను. కల కల్లయేయని యామె కన్నులు తోచెను. కాని దుస్వప్నము ముఖకారణమని మాత్ర మామె శంకించుచుండెను. వియోగదుఃఖమే కాక దుస్వప్నదుఃఖము బాధ నామెను జేధింపఁ దొడఁగెను. కాని దిగ్విజయమునకై బయలుదేడలిస నిద్రాదేవి నొకవైపు తలవెత్తి తన్నునిశింపఁ బొందికేమియని తనకనుఁ జూడకపోలేదు.

2

చంద్రసేనుడు తాదనపురమునకు రాజా. స్వామి భక్తి నిర్యామౌదఁడు. గొప్ప నీరుఁడు. మానభకుఁడు. జీతమున నుపద్రవముఁ గలిగించు బంధిపోటు దొంగల సుంపును తన బాహుపరాక్రమమున వడఁచుటచే పొందుచు నంతరితది సన్నాసించుటకై రావలయునని వర్తమాన ముపేను. నిజప్రాణమును పరశను, ప్రాణసోగరుఁడగు ప్రసేనాని, వదలిపోవుట కారఁడు సాహసించలేకపోయెను. తిరిగి యెన్నిదినములకు గాఁగఁదో యాతఁడేమి జెప్పుకలఁడు? అయినను. గొంగళపుష్ప మైన పొదనుపిలుచుచు ప్రసేనరాజనలేకపోయెను.

ప్రసేనుడు సాభాగ్రియన లక్ష్మణునికంటె మిక్కి సరళ బావకే సద్విశయే యాతనికి. అతని కోమలవృక్షయము సోవరశ్రీమయందే మునిగియుండెను. ఈయెడ గముతే వాతని సాభాగ్రియ తేజస్వంత మగుచుండెను. ప్రసేనుడు రూపవంతుడు. యుద్ధనిపుణుఁడు, ముగధములఖని. ప్రసేనుడే రాజకార్యములకుఁ జూచుచుండెను. అతనికి సమయములయల నాతనికి పరశ వసయములేయు

చంద్రసేనుని మిత్రులును శత్రువులునుండి కాని ప్రసేనున కందరును మిత్రులేకాని శత్రులులేరు.

ఒక నాణ్యోక యుద్ధములుండు వచ్చి "నాతో యుద్ధము చేయవలయును. లేదా జయభిరదము నిష్పింపవలయు" నని ప్రసేనుని గోరెను. మౌళవపురమునగల మల్లరండ భూతని లీక రాకారమును జూచి భయముఁజెందిరి. పౌరుష శాలి, భూరుఁడు నగు ప్రసేనుడే యుద్ధమునకు సిద్ధము కావలసివచ్చెను. ప్రసేనుఁడు మార్తసమానయగు సరళకు నమస్కరించి యన్నగారి ఖడ్గము నీయవలయునని గోరెను. సరళ యాఖడ్గమునిచ్చి దీవించిపంపెను పెక్కు జయభిరదములఁ జొందిన యాదులుండు చివటకు మౌళవపురమునకు తిరలేదిగము నప్పించి కా. తినితెంచెను.

3

చంద్రసేనుఁడొకను రాలెడు. సరళగోమల మృదయము వియోగ దుఃఖము భరింపలేక పోవుచుండెను దుస్స్వప్నమున కామెహృదయము భయవిహ్వల మగుచుండెను. నిష్కల వాహినీగర్భముఁ జేయిపెట్టి కలఁచిపెట్టెయ్యెను. నిష్కల మృదయము లీకా కప్పములనచ్చుట. ఆమెకట్టి కప్పము సంభవించునూ చూడవలయును.

పరుగు పరుగున సరళ యుద్ధకోక చేటిక వచ్చిలిచెను. ఆమెనుఖము సఃతోవిభూతిమై యుండెను. ఆమెను చూడఁగానే సరళముఖ మించుకఁ జూపించెను.

"అ. వ. పగుగొన్నకొని వచ్చితివేమి?"
"జయ్యగారు వచ్చుచున్నారమ్మా!"
సరళహృదయ మున దభిరదమయ్యెను
"ఎంతమారులు వచ్చివారు?"

"ఈపాటికి పట్టణములానికి వచ్చెను. నేన యాదు నన్నుకోకి చిక్కుకొనియున్నాను. జయ్యగారు పంజనమునో వచ్చుచున్నాను అదిగో! అధ్వని విఁబడుటలేదు? పట్టణము తయి నానందమే కానినీకర్మ వంటపురు త్పిను చేయునందువా! అమ్మా!"

"వద్దు. నేనేకర్మ చేసెను నీవిచ్చుటనే యందుము జయ్యగారు వచ్చురరకు."

సరళ లానికి వెళ్ళినది ఆమెకు గడుగున కనుమానమే జనించుచుండెను. ఆమె మృదయమున దేయో యొక ధ్వని ప్రధిధ్వనించుచుండెను. ఈదినమున స్వహస్తము లతో వండి భర్తకు పెట్టవలెనని తలఁచినది సరళ.

చంద్రసేనుఁడు, ప్రసేనుఁడును కలిసి సావిడియందు గూర్చుండిరి. ప్రసేనుని ముఖము వికసించియుండెను

భౌత్యవియోగమును సహింపలేని యాతని మృదులహృదయమునకు సోదరసందర్శన మానందమేకాదా! కాని, చంద్రసేనుఁడు మునుపటివాఁడుకాఁదామేమి? ఏకారణమునోకాని యాతని ముఖమునందు క్షణమున కొకమార్పు కలుచుండెను. మృదయమునందు భావములు సంఘటితము లగుచుండెను.

చేటికవచ్చి భోజనమునకు దయచేయుఁడని చెప్పెను. వారిరువురు కెళ్ళిరి. సరళకుఁ దానేమి చేయుచుండెనో తెలియుటలేదు. ఒకవంక భక్త్యాగమనానందము, వేరొక వంక దుస్స్వప్నదుఃఖము నామె మృదయమును పీడింపఁ జొచ్చెను. చాపము సరళ వడ్డించుటకూడ కొంచెము కాటుమాటుచేయ నది విపరీతముగఁ దోచెను చంద్రసేనునకు.

4

చంద్రసేనుఁడు తన గదియందు గూర్చుండి యేదియో యాలోచించుకొనుచుండెను ఆతనిదృష్టులు గోడయందు గట్టఁబడిన కత్తిపైఁబడెను. ఆతఁడు సమీపించి యొక లాని కత్తికొరకై చూచెను. కాని కత్తిలేదు. అక్కడ నుండి శయ్యను సమీపించుచుండగా గుమ్మముయొద్ద నాడేమిచూచెనోగాని యాతనిముఖము కృతమయ్యెను. ఆతఁడచ్చట నొక క్షణమాగి వెలుపలకు వచ్చి చూచి యహంకారముతో శయ్యను సమీపించెను. ఆతని మృదయము కళవళపడఁ జొచ్చెను.

అదియేమి? కాగితముపై నాతఁడేదియో వ్రాయుచున్నాను. ఇ. శ.లా. నొక పదధ్వని గుమ్మమువరకు వచ్చి యాగి పోయెను. "ఎవరువారు?" అనెను చంద్రసేనుఁడు. ఆధ్వని విని సరళహృదయము కొట్టకొనసాగెను. అట్టి కతివతివనుగు ధ్వని యిదివరకెన్నడు నామె భతకానోటి నుండి విరలేదు. కాని ధైర్యముఁజెప్పకొని చెందదుగులు ముందునకు వేసెను.

"ఒహా! సరళయా! రమ్మ" అని చంద్రసేనుఁడు చిటునవ్వు నవ్వెను. సరళకానవున విష్రామముయ్యెను. అంతటి వికటహాస మెన్నడు నాతని ముఖమునుండి వెలువడుట చూచియుండలేదు.

మెల్లగా నామె సమీపించి యాతని పాదములపైఁ జేయిపెట్టెను. ఆతఁ నత్యధిక కోపముతో నామెచేతులను విడలించి, యొకకాగితము నామెపై విసిరి మండిపడుచు వెడలిపోయెను.

సరళ నిశ్చేష్టయయ్యెను. ఆమె యనుకొనినరీతిగానే పరిణమించెను. ఎప్పుడేమిచేయఁ దలఁచిగను వీర్యులను

మన పరశకు నివేదించి యా నె ప్రేమాద్వైతవృత్తుల యాభి
 గైకొననిదే యొక్కయందుగైవ నావలఁబెట్టని చంద్రసేను
 దింత దురాగ్రహశేఖఁడై పోయెనెమి ? ఈవిచారముచే
 నామె మంచముపట్టెను. భర్త తనకు ప్రసాదించిన కాగి
 తమును జదివి పొంగి పొరలి వచ్చుదుఃఖముతో మంచము
 నందటునిటు దొరలుచుఁ దనలో “ నేనేమి తప్పావరించి
 తిని ? తన భర్తము ప్రసేనునకిచ్చుట తప్పనికదా వాగిసి
 వారు ? అది యనుమానాస్పదమా ? నిరకంఠ బహియవలె
 నని యడిగిన మల్లుని జయించుట కెద్యరును సాహసించ
 లేకపోయినఁ బ్రసేనుఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధమై యాభిద్రము
 నడిగినవృత్తు నేననుమానించియే యిచ్చితిని. ఈకత్తి నెవ్వ
 రికి నీయవలదని నాగుఁడు చెప్పినమాట నిజము. నేనేల
 యిచ్చితిని ? దేశమున కవభ్యాతి వచ్చుననికదా ? ప్రసేను
 నడిగి యాకత్తిఁ దీసికొన నైతికదా ! అకత్తి పతనియొద్దఁ
 జూచుటయే యీ యనుమానమునకుఁ గారణము. పునీ
 నుఁడు పావల నీగుమ్మమునిద్ద పెప్పుడు వదలెను ? నేను
 మాడలేదే ? కత్తి నడుగుటకు విచ్చినప్పుడే పాదంతుల
 దుఱచిపోయి యుండెనా ? కళంక కహితుఁడగు వారిఁడు
 కళంకపహితుఁడయ్యెనా ? పాదమార్కఁడెప్పుడు కత్తి
 యైనను వాడైవు మాడలేదు. నేను మందకుతిన్న భరికా

గదియేయని పునీనుని గదియొద్ద గెండులకు పోయితిని
 ఇది వాభర్తచూచితి ననియో వాగిసిరి ? ఇవన్నియు నాలో
 చించిచూడఁగా నాదే తప్పుకాని నాధునిది కాదు.
 ఈ యనుమానములచే నన్ను వదలివేసితివని వాగిసివారు.
 భర్తవిపర్జితమై నేనుజీవింపఁగలవా ? ఇదియే నా జన్మాం
 తమునకుఁ గారణమా ? పేమమయమైన నా నాధుని ముఖ
 లింబము నా కీజన్మమునఁ గాన్పింపదుకాఁబోలు ” నను
 కొనుచు దుఃఖవాహినియందు గొట్టుకొని పోవుచుండెను.
 క్షీనుముగా వ్యాధి పొచ్చెను.

మనోవ్యాధికి మందులేమకదా !

విర్రుల తేజోప్రేమాద్వైతములైన యామె విశాల శేఖ
 ములు తేజోగీనములయ్యెను. కాంతిమంతములగు నామె
 మనుఁ తెక్కులుకుప్పములయ్యెను నికంతర పేమస్థానమై
 విలసిల్లు నామె ముఖలింబము పాలిపోయెను. ఆమె
 కన్నులుమూసెను. మఱల తెఱచెను. తెఱచుటతోడనే
 భాష్పజలము బొట బొటఁ గాలెను. నిట్టూర్పులు మాటి
 మాటికి వెదలుచుండెను. “ వాధా ! నీ దుష్కృమయే
 నా విరాళాశీవనమునకుఁ గారణమయినది తిరిగి-యిం
 కొక-జన్మమునఁ గలసికొందును పునీనుఁడు - విష్కలం
 గుడు ” అని పట్టరాని నిదురచే గగనల మూసెను.

వినిర్మమనము *

తన్నీరు కృష్ణయూర్తిగారు.

అంతరజనీ సమయ మది, తి
 గ్దలతముల మానోగ్నిగుఱుం డెను,
 జ్ఞానభూరితమైన “ టం ”
 కార నివ్వనము.
 “ ఈశ్వరుని పెదకంఠ పడుయం
 దిద్దిరా ” యని మానవుండొక
 డెంచి వృక్షయాం భోజకుండున
 నిట్టుకలపోసెకా.
 “ ఇంతకాలము మాధవురై
 యెందుకీ సంసారమందున
 మునిగిపోతిని, యాచునొంబుధి
 ముంచె నన్నెకా ? ”
 “ నేనె నేన ” ని పల్కె-కప్పుడు
 నిఖిలలోక ప్రిథకు ఈమె
 కట్టివాడై మానవుం డని
 వివడు వివదాయె.
 చిట్టి బిడ్డను ప్రిక్క-లావల
 టటుకొని నిద్రకి వచ్చు చును

వదలి నాతడు గాంచి మఱి యొక
 మారు ప్రిశ్నించెకా.
 “ అంధకారమయ ప్రిధానిణి
 ప్రిధాని యీ సంసార పథముఁ
 పంచరింపగలేనె నెవరి
 శ్వరుని గనకుండకా ? ”
 తిరిగి పల్కెను “ నేనె ” యన జగ
 ధీకు డని వినదాయె మానవు
 నాణు బిడ్డల విదచి గుటకొ
 నరుగ సమకట్టెకా.
 “ మూఢుడా ! సంసారమును విడి
 పోవుచుంటి వరేల నాగుము
 రమ్మ రమ్మ ” ని చేవు డరచిన
 రాదు మానవుడు.
 అంత చింతిలె నీశ్వరుం- “ డిది
 యెంతి ఘోరము, నన్ను గనుటకు
 నన్ను వీడుచు నున్నవారల
 నవలు వలల ” చుకా (* కవీంద్రుని “ రోటమాలి ”)

గుణదర్శని

అమృత మందిరద్వ్యము

కాలజాంఘికు డిట్లువన్యసించెను.

అమృత నగరవాసులారా! నేను, నిన్న జరిగిన వాదనయందు తీవ్రముగ మాటాడుటవలన గలిగిన తలనొప్పితోనేనీ, యిది వేసగియగుట వలన గాలిలేకపోవుటవలన నేనీ, నాకు నిన్నటి రాత్రి సరిగ విచ్చివట్టలేదు. తెల్లవాడగట్ల కొలదిగ మందవవనుడు నామీద కృపబూనికాబోలు వీవ బ్రారంభించెను.

గడియారము నాలుగుమూరలు “టంగ్” మని కొట్టెను. “ఈదినమున మన సంఘోష న్యాసము కేరియు నిన్నటిదినమున వాదమున దేలలేదు, ఉపన్యాసమిచ్చుట కేరిషయము బాగుగ నుండునని నే నాలోచించుచుండగనే మరల నిద్రవచ్చెను కాని తెల్లారగట్ల పట్టిన నిద్రయీలమున గాబోలు నది కలతనిద్దురయై నన్నిటునటు ప్రక్కమీద కొలదిసేపు దొర్లించి, యొక కలతో నమాప్తికెందెను

ఆకలయందు హఠాత్తుగ నొక నిర్జనప్రదేశ మధ్యమున నన్ను నేనుగంటిని. “ఇట కెటుల వచ్చితినిరా” యని యాలోచించుచు నటు నటు చూచునదికి నాకు మందిర మొందు కన్పట్టెను. అది పవిత్రస్థలమై యేమియు జప్పుడులేదు. ఘోరమైన నిశ్శబ్దము. ఏవిధమగు ప్రాణియు కూడ నామందిర సమీపమున కానబడకుండెను. “ఇదేమిచిత్రమో! - ఇచట - నిట్టి నిర్జనప్రదేశమున - నిట్టి మందిరముండుట మొట్టు సంభవించెను.” అని యాశ్చర్యపడుచు, నామందిరప్రాకారమును చుట్టి యొక ద్వారమునొద్ద కరుదెంచితిని. అద్వార మినుపది. దానితలుపులు మూయబడి మందిరము సురక్షిత మొప్పుచు

యుండెను. ఇట్టిస్థలమందిట్లు రక్షితమైయున్న మందిరమున నేమి విశేష ముండునో చూడవలయుననెడి కుతూహలముచే నేను లోనికిజనుటకు మార్గమన్వేషింప బ్రారంభించితిని. అద్వారముగూడ వెళ్ళుట సాధ్యముకాదు. — అందుచే మరల ప్రాకారము చుట్టి పో (బ్రాంభి చితిని. అట్లు చుట్టచు నేనొక పెద్దవృక్షమునుజూచితిని. దానిశాఖలు ప్రాకారము లోనికి వంగియుండెను. సరియే! — ఆ వృక్షారోహణ మొనర్చి, శాఖల గూడ లోనికి దిగినయెడల? —

ఆ వృక్షము నెక్కితిని. శాఖలచివరకుపోయి చూచితిని. ఆశాఖ లొక డాబా చివరవరకును వ్యాపి చియుండెను. జాగ్రత్తగ నేనా డాబా మీదికి దిగితిని. చూచితిని! — జనులున్న యలుకుడు నిబడలేదు — డాబానుండి దిగితిని అడాడాతో వగునగడాబాలు బాగులుగనుండెను. వీటికి కొలదిదూరమున నీడాబాలమధ్య నొక పెద్ద మందిరముండెను.

“ఈచిన్న మందిరములను తరువాత చూడవచ్చును. — ఆ పెద్దమందిరమే మొదట చూడదగినది!” అను బుద్ధితో నేనా పెద్దమందిరము జేరితిని. పైనండి చూచినయెడల నాశిల్పచామూర్త్యమున కెవ్వడైన ముగ్ధుడు కావలసిందే! — అశిల్పచామూర్తి, రచన నైపుణ్యము, నెచటను సంచితము. — కొలదిసేపా పాపాణవృత్తిమా నందర్శనోత్సుకత ననుభవించి మందిరముతోని కేగితిని. — ఆహా! ఆమందిరము పరిశీలించ నది యేయంద్రభవనముతోనైన సోపొల్ల వచ్చుననెడి భావము కలుగుట సహజమే! — నేనుమాత్రము మిక్కిలి యాశ్చర్యపడిని. దేవనైస జూచి యాశ్చర్యపడుటవలననే నాని నిజ

స్థితినిగూర్చి తర్కించి తెలిసికొనుట మిక్కిలి యసాధ్యమని. నచ్చుటనుబట్టి కొంతసేపటికా మందిరమును నెమ్మదిగ పరిశీలించితిని. అప్పుడు నేను "మనుజుడు తన జీవితయాత్రను సాగించుచున్నకొలదిని, తన కాశ్చర్యము గొల్పు విషయముల సంఖ్య తగ్గుచుండున" నెడి సూన్యతమున బడితిని.

అమందిరము మేడకాదుగాని మిక్కిలి యెత్తెనది. అది సుమాగు నలుబదిఅడుగుల యెత్తుండును. ఇరువదిగజముల వెడల్పును, సుమారొక ఫర్లాంగు పొడవును గలిగిన యామందిరము సూహించవలసినదే కాని, నేనిచట వర్ణింపలేను. దానిశోభ నెన్నుటకు నాకు శక్తి చాలదు. మానవజాతుకే యట్టిది చూడతటస్థించినయెడల దానిని వర్ణించి తన కవికాభోరణిచే మిమ్ములను నొప్పించియుండును!

ఆభవనములోవల నంతట తివాసులు పరువబడి యుండెను. పొడవునను గోడలకు దగ్గరగ సోఫా లనేకము లమర్చబడియుండెను నరునకు రెండేసి చంద్రశిలా నిర్మితములగు గుడ్డిని బల్లలకూడ నమర్చబడి యుండెను. పత్రికల మీదను చీనాదేశ చిత్రకళా విలసితములైన యంబరిములు పైనున్న దూలములకు నిద్రువ కళికలును, వీవనము వేలాడ గట్టబడియుండును. ఆదీవకలిక లనేక ర. గురంగులతో చేయబడియుండెను. దీనిని విశేషము లితియే.

అమందిరము కలువడి యీవలకు వచ్చితిని. మందిరమునకు నొల్లువైపులను మూరుగడముల దూరమున కొన్ని బంగళాలుండెను. వాటికే గాబోలుండెను. వాఁ యందేమి విశేషమున్నదో చూడవలయునని వానియొద్ద కెగిరిని అవి ఏ త్రోకి మొక్కటిగనుండిన పెద్దగదులు. వాని

ముందుమాత్రము వసారాలుండెను. గదులకు నాలుగువైపులను గవాక్షములు. ఒక గవాక్షము తెరచియుండుటవలన, తలుపులు బిగింపబడియుండినను, లోపలి వస్తువులను చూడగలిగితిని. నేను చూచిన గదిలోవల రెండు పందిరిముఖములు నొక సోఫాయు నొక బల్లపై పెద్దయద్దమును, మఱియొకబల్లపై సీసాలును గ్లాసులు నింక వేవియో యుండెను. అపందిరిముఖము లినుపని. వానికి దోమ తెరలు కలవు — ఆ మొక్క గదికే గవాక్షము తెరువబడి యుండెను. కాని మిగతవానికిమాత్ర మట్లులేదు అందుచేత నింక చూచుటకు ఏ లేక పోయింది.

ఈ మందిరద్వారమును మధ్య నొక మార్గముకలదు. అది గాతీకట్టడము. ఆ మార్గము మాత్ర మిరువొక్కలను వివిధ లతావృతమై యుండెను. ఆలత లిగువొక్కలనుండి ప్రాకి పైన నల్లిబిల్లిగ నల్లుకొని యుండును. ఆవచ్చని చాందినియందుకూడ నా మార్గము పొడవునను విద్యుచ్ఛ్వివ కళిక లమర్చబడియుండెను. ఇవి యన్నియును చూచిచూచి మరల నామొదటి డాబాపై కెక్కి చెట్లుకొమ్మలనెక్కి బయటికిపోతిని.

బయట నేనైన విశేషమున్నదేమో చూతమని ప్రారము చుట్టును తిరుగ సాగితిని. అమందిరము వెనుకభాగమున నొక పెద్దతోట యుండెను. అదితోటయని చెప్పటకంటె జాను భీశిగేని యరణ్యమనిన భావగనుకము. ఆతోటలో నిచ్చవచ్చినట్లు తిరుగుచు నేనచట నచట నికుంజములును, వానియందు రాశిన్నెలును గనుగొంటిని. తోటమధ్యమున నొక పెద్ద తటాకముండెను. ఆసర స్త్రీయు తేరువ్వకొకి సాయాహ్నము నాలుగైదుగట లగునేమో! — తోటతెయు తిరుగుటవలన బడలినవాడైన

తటాకోడకమాల గోరితిని. ఫలముల గొన్నిటి దింటిని — ఫలరసాస్వాదనకై తోటతయు పభ్రమించుటవలన గలిగిన యలసటపోగొట్టుటకై యించుక పిశ్చికంబు కామందిరమున కేగుటయే నే నుదతమని తలంచితిని. అచటకేగితిని — చిత్రీము! ఆప్రాకార ద్వారమునొద్ద నిదివరకు కానుబడసి కొందఱు నల్లటివారు — నొకరులయి యుండబోలు — నిలచియుండిరి. వారలలో వారు మాటాడుకొనుటలేదు కాని వారెవరికొరకో వేచియున్నటుల వారి నైఖ్యల జూడఁ వ్యక్తమగుచుండెను — దీనిలో కదియో రవాస్య మిమిడియున్నదని తలచి నేను పొంచి చూచుచుంటిని.

సాయంత్రము సుమా రేసు గంటలు కావచ్చును. అట్టి సమయమున దూరముననుండి కొన్ని మోటారు బండ్లన, గుర్రపు బండ్లను వడివడిగ వచ్చెను. ఆ బండ్ల ప్రాకార ద్వార సమీపమున నాగగా నొక్కొక దాని నుండి యొక్కొక మానవ మిధుసము దిగసాగినది. వీరి యం దాంగ్లేయు లెవరో, హైందలెవరో, మహమ్మదీయు లెవరో చూచి తెలిసికొనట మిక్కిలి కష్టముగ నుండెను ఇట్లు వీ రెల్లరును వాహనముల దిగి లోనికి జనిరి. వాతొకూడ కొంత సేవక బృందము వెడలెను. — నేనును లోనికిపోయి వా కేమిచేసురో చూతమని మును సకు పో సాగితిని ఆద్వారపాలకులలో నొకడు నా కడ్డువచ్చి యదలించి “ఇదేమిటయ్యా! నీ ప్రాకార మూర్ఖునివలె కన్నులుచున్నావు — ఈ నేను నొకడనీ నీవు లోనికి విశ్వదలకుట! ఏ! — ఆయ గవత్తయు, ఆరుచోట్లు, ఆమీర, పిలక, ఆ గంధము, ఆ పొడుము ముక్కు! — వహ్య! చాల బాగున్నది! — పో! ఫీ పో!

ఇచ్చటకు వచ్చుటకు నీకర్హత లేదు. పొమ్మ”ని హేళన చేయుచు పలికి లోనికి జన ప్రయత్నించు నన్ను బయటికి తోసివేసిరి. నేనును చేయునది లేక గుడ్లు మిటకఁచుకొనుచు నిలచియుంటిని — నన్ను చూచి వారు నవ్వి లోనికిజని తలుపు నైచిగొనిరి. — ఇంత న్యూనతకు లోనైన మన మిక సెచట నుండకూడదని నిశ్చయించి, నే నచటనుండి మాయమయితిని! — నా యిచ్చ వచ్చిన రీతిని తెన్ను తెలియక పో సాగితిని. అట్లు పోవుటలో నేనిదివర కధిరోహించిన వృక్ష ముమీద హఠాత్తుగా పడితిని.

హఠాత్తుగా లి పీచుచుండెను అట్టి సితికుం దావృక్షము నెక్కి లోనికి పోవుదమన్నను మీ కివసింపదు. ఎట్టులైనను లోనికి పోవలెనని సంకల్పించుకొంటిని. ఆవృక్షము నారోహించితిని. అడాబాపై కంతరించిన కొమ్మ చివరకును పోయితిని అది యంతకుమున్ను గాలి లేదు. కాన నాగ డాబామీద కుండెను. కాని యిపు డట్లు గాదు. గాలివలన నది యిటునటు లూకులాడుచుండుటవలన దిగుటకు బ్రయత్నించిపో భూపతనము కావలసినదే ననడి భయము గలుగుచుండగనే, నేను క్రిందబడితిని. ఆపాటువలన ప్రాణము లంతరించెనేమో? — పునర్జన్మము నటస్థించెనేమో తెలియదు కాని, నే నొడలు తడవు కొనగా నా యవస్థయుతయ ను మాటి యుండెను. — చిత్రీమే! — నా పంచయేది? — నా యంగవత్త మేది? — నా పిలుక యేది? — ఇంత మార్పునకు కారణమేమి? — నా నెత్తి మీద నాంగ సుబంధముకు జూచునుచువులును! — ఎన్న డె గని స్థితి! — నోటిలో కిల్లి ఎడమ చేతి వ్రేళ్లమధ్య కత్తెర చిహ్నముగల పొగచుట్ట పడేదము; — ఎడమచేతికి, కొటు చేతికిని

మధ్యనొక య త్రుజల్లిన రమాలు!—కుడిచేత
నొక దంతపుగర్భ!—పాశ్చాత్య నాగరికత నా
యందుగూడ నుట్టిపడుచున్నటు లుండెను. ఇక
నేమి?—నేనుకూడ నాభవనములోనికి వెళ్లిన
వారివలెనే యుంటినే!—ఇక నాకట్టేమి?—

త్యరగా నాభవన ద్వారమును తేరితిని.
అచట నన్ను పట్టుకొని నెవ్వరు సాహసించుదురు?—
అచటి ద్వారపాలకు డొకడు నా క భి నా ద
మొనర్చి లోనికి జనుమని నెగజేసెను. నేనును
లోనికి పోయితిని;— అమందిర మంతయును
పట్టపగలువలె సుందరముగ నుండెను. లోపలి
విద్యుద్దీపములన్నియు వివిధ నర్తకిరణముల వ్రస
రింపజేయుచు, నవ్వువిధ రవికరముల మాడ్కి
యొక్క చూపున వర్ణరాహిత్యమును దోప
జేయుచుండెను. ఆజ్యోతిఃప్రవాహమున మం
దిర మందలి వస్తు సముదాయమంతయుఁ దేలి
పోవుచుండెను. — కాని అచటి మాంవుల
నవ్వులు మాత్రము తేలిపోవుటలేదు—నాగీ
కలకలము, అబలాకంకధ్వని, నిగూఢ భావా
తర్గతహాసములు, సకల జనానాదకర సంగ్రామ
ణము—యిట్టి వచటి వాయువున లీనమగుట
కేసిధమగు నవశయము గలుగకుండ వృద్ధి
చేయబడుచుండెను. మాటకును మాటకును
మధ్య కొడికాలవైవను లేకుండ బోవుచుం
డెను!— ఇట్టి స్థితియందుననే నే న లోన బ్రవే
శించితిని. ప్రతిబల్లమీద ననేక కథములగు
భక్త్యములును, కావచాలీలును, సా రా య
ములు, యింక నేవేనియో యంపబడి
యుండెను.

ఇట్లు నే నన్నియును పరిశీలించుచుండగ నొక
పెద్ద మనుష్యుడు వచ్చి, నా చేయిపట్టుకొని
యాడింది మందిర ము ధ్య ము నకు దీసికొని

పోయెను. అట్లు గౌరవించి నన్ను దీసికొని
పోవుచు నాతడు నా పేరడిగి తెలిసికొనెను.
అత డట్లు దీసికొనిపోయి నన్నొక బల్లయొద్ద
కూర్చుండబెట్టెను. ఆ బల్లయొద్ద నొక నవ
యావనవతి యొంటిగ కూచుచుండెను.—ఆమె
హిందూవనితయేయై యుండును! —అయియుం
డునని యెందులకు చెప్పుచుంటిననియా మీ
రట్లు చూచుచున్నారు!— ఆమె ముఖమున
నేవిధమగు కళింకము లేకుండ నింత బూడిద
పొడిమివది. ఎర్రదిగాని, నల్లదిగాని బొట్టేమి
యును లేదు. వంగవండు చాయ దొకపట్టు
చీరయో, మతేదియో పది యొక మాదిరిగ
కట్టుకొనెను. జాకెట్టో యేదియో నొకటి
తొడగిళొని యుండెను. చేతులకుగాని, చెవులకు
గాని తొడవు లేమియును లేవు. ముక్కునకు
మొదటే సున్న. ఈ పరిశీలనవలన నేమియు
తెలియలేదు—ముఖమున బట్టి హిందు వను
కొన్నను ఆంధ్ర భాషాచ్చారణమును బట్టి
మాత్రము మఱియొక లాగున ననుకొనవలసి
యుండునేమో!—

ఆమె యేలాగున నుండిన నాకేమి పోయి
నది! మొదట నన్నామె యొద్ద నెందులకు
కూర్చుండ పెట్టబడితిని? తెలియలేదు.— నే నీ
యావనీ నుండగా నామె నన్ను గ్రోత్రవానిగ
నైన భావించకండ నాతో చిరవచనవలె
మాట్లాడజొచ్చెను.—నే నీది జూచి మొదట
నాశ్చర్యపడినప్పటికిని, చివ కు బాగుగ నుండ
దని యామె ప్రశ్నల కుత్సాహపురీయ బారం
భించితిని ఇంతలో మొదట నన్నాహ్వానించిన
యాతడు వచ్చి నాతో “అయ్యా! మీరీ సంగ
ఘమున నభ్యులయ్యెదరా?” యని యడిగి,
నేను సమాధాన మీయకుండగనే “మీకిష్ట

మున్నను లేకున్నను దీనిలో జేసి తీరవలయును. ఈ సంఘ సమావేశమున కొకమారు వచ్చిన వారు దీనితో సంబంధము గలుగజేసి కొనకుండ నుండగూడదు." అని నాతో చెప్పెను— నే నాలోచించితిని!—అందుల కియ్యకొనియెడల పోరు! అందువలని లాభమేమి?— అందుచేత నేను సభ్యుడనగుట కొప్పుకొంటిని. అందుచే నాతడొక పుస్తకమును తీసికొనివచ్చి దానిలో నా పేరుకుల వ్రాసికొని, నాతో "నయ్యా! దీనికి చందా సాలుకు వేయి రూప్యములు" అని చెప్పెను. నే నా మొత్త మెచట తెచ్చుటకును తోవక, దానికిముగ జేబులో చేయిపెట్టునని కొక నంది చేతికి తగిలెను. ఆనంది పైకి తీసి తిని. చూచితిని! దానిలో రూపాయిల నోట్ల నేకము లుండెను. ఇకనేమి?— నే నాతనికి వది నూరు రూపాయిల నోట్లుదించితిని. ఆతడును తా నా సంఘమునకు కార్యదర్శిని చెప్పి నాచేత నా పుస్తకమందు వ్రాలు చేయించెను. పిమ్మట వెడలిపోవుచు నా కాల దొక పుస్తకము నిచ్చెను. ఆ పుస్తకము సం దనేకములగు మహా దాశ్చర్యకరములగు సంగతులున్నవి. వాటిలో కొన్ని మాత్రమే మీకు నేను చెప్పవచ్చును. గమనింపుడు!

వలయును. సభికురాండు! చేయుమనిన వను అను సభ్యులు తప్పక నాక్షణమందే చేయ వలయును.

(4) ఇందలి సభ్యులు మతభేదము లేక భుజించుచుండవలెను.

(5) దీనిలో సందరకును సమానహక్కులే గలవు. అందుచేత నీ సంఘమున జేరు నారి యాస్తి యంతయును దీని రక్షణకే వదల వలసినది.

(6) ఈ సంఘ "షరతుల"కొప్పని సభ్యుల గతి మేమిపుడు నిరూపింపలేము;—

ఇట్టి విషయములే దీనిలో పేలుగలవు.

"ఇట్టి సంఘమున బడితిమేమిరా కర్మఫల మ"ని నేను చాల విచారింప బారంభించితిని. కాని యీ యాలోచన నా వృక్ష మొక ఘంటా గావమున భూవతిత మయ్యెను.

ఆ ఘంటాగావమున సందలును తమ తమ సంభాషణలమాని బల్లలమీద నున్న భక్ష్యములఁ నోటవైచికొనుచు డిరి. నాదగ్గర కూరు చూడిన యువతికూడ భుజింప మొదలిడెను. చేతులతో ముట్టకూడదని కాబోలు వారేడియో గరిటెలతో భుజింప మొదలిడిరి. నేను మాత్రమే తినకుండ కూరుచుంటిని. నాప్రక్కనున్న యువతి నన్ను జూచి నవ్వెను. తినుటలేదని కాబోలు నామె నవ్వెనని తలచి నేనును భుజింప మొదలిడితిని. నేను భుజించు చుండగనే యామె తాను తిన మొదలి గంటతో తిన వశ్యైరమున నున్న పదార్థమును కొంత భాగ మెత్తి నావశ్యైరమున వైచెను. నావశ్యైరమున నొలి పడవేయునేమి యని నేను చుట్టును చూచునది కంటట నాద్యక్షమే!—

పల్లెకముల నేమియు లేకుండగనే కొంతయు

(1) ఈ సంఘమునం దిరువది సవత్సరములు దాటిన పుకషులును, వదునెనిమిది వచ్చి రములు వచ్చిన స్త్రీలును జేర్చుకొనవలయును.

(2) ఈ సంఘ సభ్యులకొక చిహ్నము ఉండును. దానిని బట్టియే యొకడు మఱియొకని తెలిసికొనును. చిహ్నముయొక్క యర్థము పైవారికి తెలుపగూడదు.

(3) ఏ సభ్యుడైనను, సభ్యురాలైన నెవ్వరేది కొరత పడి తప్పక తక్షణమే యీయి

సీసాలపై బడిరి. అపుడు నావృక్కను కూచుండిన యువతీకూడ తన సీసానుండి కొంతద్రవ పదార్థము నాకాచపాత్రీయందు బోసి నాకందించెను. నే నిష్టములేకున్న బాగుండదని కొలదిగ చాగితి. ఆవ్ర మే సారాయననే యము!— అది చాల తీరుగనుండెను. నేను మరల నాపాత్రీమామె క. దించితిని. ఆమెయు నాయెంగిలి త్రాగెను. ఇట్లు కొలదిసేపై వలకు వలత కొందరు నల్లటివారువచ్చి యాబల్లలు తీసి వేసిరి. మేము గోడలపక్కనున్న సోఫాలపై వ్రాలితిమి!

కొలదిసేపటికి రెండవశూరి ఘంటారవము వినవచ్చె. అది వినవచ్చుటతోడనే పొగత్రాగు వారిది మారిరి. తక్షణము లేచిరిచిరి!

శ్రీ పుగుఱు లొకరికొకరు కొగలించుకొని నాట్యమాడజొచ్చిరి! వన్నకూడ నొక యాంగ్లవనిత కొగలించుకొనగా నాకు మిక్కిలి కొపమువచ్చినది, కాని యేమిచేయుట?— నేనేమి ప్రవరుడనా?— ఒకవేళ నై సప్పటికి నది కలగదా?— అట్లు కొగలించుకొని యామెవృత్తి మాడజొచ్చెను. నే నెవ్వరిగుని యానాట్య మప్పుడు కడు కుపుతంతో నెరివేర్చునమర్గడ నైతిని.— కొంతసేపట్లు నాట్యమాడి కొందరు మారిరి. మాటలాడుకొనిరి కొలదిసేపటికి మరల వారు వేఱువేఱుగ శ్రీ పుగుఱుల నెన్నుకొని మరల నెప్పటివలె నాట్యము మొదలు పెట్టిరి. నేనుమాత్రీ మాయపూర్వ నభవాంతరమున సోఫామీద కూచుంటిని శుర్మ బిందుల దుడిచికొనుచుండగా నాతోడ భోజనముచేసిన యువతి వచ్చి నన్ను చేయి పట్టుకొని యెను. నే “నెందులక”ని ప్రశ్నించితిని. ఆమె “ఈ పక్షమున నాడువా లేమిచేయుమన

నదియే చేయవలె”ని నానోరు మూసెను. నేను మాటలాడక లేచి నిలచితిని. ఆమె నన్ను కొగలించుకొని నాట్యమాడజొచ్చెను.

నేనును మరల కొంతకాలము నాట్యము చేయవలయునేమో యనుకొంటిని. కాని యీ లోననే యాభవనమున నమ్మర్పము తగ్గెను నాకలనటగా నుండుటవలన మరల నొకసారి స్నానపైవ్రాగి కన్నులు మూసికొంటిని. ఇంతలోననే యొకరు నన్ను లేపినట్లయ్యెను ఆవ్యక్తి నాతో భుజించిన యువతియే!— నేనామె నెందులక”ని యడిగితిని. — అప్పటికా ముదిరమున నెవరున లేరు!— ఆమె సమాధానము చెప్పకుండ నన్ను ముద్దుగొనియెను! — ఎంతసానా సము!— నాకు కోపమువచ్చి లేచి నిలచితిని. ఆమె మరల నన్ను కొగలించుకొని ముద్దుగొని యెను — నాకవచ్చామె యామెను తోసి నై చితిని ఆమె మరల తన్నెన్నున్న పచ్చని పటము జూచి, నాకొగిలి నాసి చెరుగాని విఫల మనోరథయై యొకబొత్తాము నొక్కెను. ఏది యోచవృద్ధానది. నేను తిరిగిచూచితిని!— చాలమంది నల్లటివారు యమకింకరులవలె నట ప్రశ్నత్తుమైరి. నేను వారితో మల్లయుద్ధమునకు డిగొంటిని. వారు చాలమంది యుండుటవలన నన్ను పట్టుకొనియూడ్చుకొనిపోయిద్వారము నెలు పలకచోగిసి నై చిరి. వాగుకొట్టిన ద్వైలవలనను, ద్వారబంధమున త్రి కిశిగురులవల నను స్ఫుతి తప్పి పడిపోతిని. ప్రపంచమంతయును గిచ్చినదిగుడు డెను. ఎంత నేపట్లుండెనో లెక్కలేదు. కొంతసేపటి కెవ్వరో తట్టినట్లయినది — చాల ప్రోద్బలకటవలన మావాణీసంజాతు దాశ్చర్య పడుచు లేపుచు డెను.

“గుణదర్శనీ విశేషిని.”

1

తూర్పు కనుమలు దక్కనుపీట భూమికి దూర్పున పుత్తరముననుండి దక్షిణమునకు వ్యాపించియున్నవి. గోదావరి కృష్ణ మొదలగు పవిత్రములయిన నదులు పశ్చిమకు నులందు బుట్టి తూర్పు కనుమలయందు దారి చేసుకొని తమ ప్రభువుయైన సముద్రానితో నేనిమో విన్నవించుటకు బోయినట్లు తమ నీరమును సముద్రాని యాధీనం దుంచుచున్నవి. ప్రభు కార్యాచరణ తత్పరులైన నిటువంటి కింకరు లుండుటచే తానెంతయు సంతసముంచుచుండెనో యనునట్లు పృథకు సముద్రాదుహ్నా గి ప్రకృతున్న పల్లెలను భృంసము చేయుచుండును. అటువంటి సంగమ స్థానములం దన్ని కాలములయందు త్రాగుటకు వుచకము డుటచే కోయవాడు) మొదలగు జాతులవారు నివాసములను నిర్మించుకొని ఊట్టుప్రక్కలనుండు కొండలను వ్యవసాయయోగ్యములుగా చేసుకొని కృషి వజులవృత్తిచే జీవనము గడుపుచుండిరి. అట్లు నివసించు కుటుంబముల సంఖ్య చాలా స్వల్పమైనను దమలోదాము విరోధములు దెట్టుకొనక పును మైత్రితో కాలము గడుపుచుండిరి, తల్లితండ్రిల నల్లుకొను విరోధ లతన బాలురచుట్టును నల్లుకొనవు. కాన వారెప్పుడు స్నేహమును, మృదుమధుర సంభాషణలచేతను, పరస్పర గృహీత తనగొండుపవార్థములచేతను పెంపొంద జేయుచుందురు. వారియందు మనకు గావలసినవారు మగ్గురుగలరు. ఆ దొకతె యాడ దియు మిగిలినవారిరువురును పురుషులు. వారి తల్లిదండ్రులు, బంధువులు వాని నాగమ్మ చిట్టెడు రామదని బిలుచుచు, దుగు వారు చ్చివనమునండియు పరమ మైత్రితో మెలగుచు బువ్వాలాటల నడుకొనటమజాచి యా, తల్లిలోగ వాండ్రు వారు పెద్దవారైనను నిట్లే కృపాపాత్రో గాను లక్ష్యములవలె మెలగుచుండరిని యభిప్రాయ పడుచు డెడి గారు. బువ్వాలాటలయందు నాగమ్మ గృహిణిగాను రామదనుగాని, చిట్టెడుగాని యజమానగాను యుండి దానినంతయు జగ్గి పుచుండుడివారు. ఎప్పుడైనను రామదను చిట్టెడు నాగమ్మ తమను భార్యయని కన్యాయనకు డిగొననపుడు నాగమ్మ వాతో నుంచి మాటలాడెప్పి (వాండ్రుకు యజమానుగాలుగా ను దున) వారిని కాంతించ జేయుచుండుడిది. ఇట్లు నుభముగా బాల్పజీవనము జేయుచున్నప్పుడు వారికి యివ్వనము వార్ధ

కృమ మొదలగు దకలు వచ్చునని యూహలే లేకుండెడివి కాని యప్పుడప్పుడు నాగమ్మకు రామునికి యొకరి యందొకరికి ప్రేమమాత్రము పుట్టుచుండుడిది.

2

ఇట్లు కాలముగడువగా వారునువృద్ధుల పెద్దవాండ్రగుచుండిరి. నాగమ్మకు పదునైదవ వత్సరము వచ్చెను. అపుడామె తల్లిదండ్రు లామెవివాహము నేయుటకు నిశ్చయించుకొనిరి. వారికి నాగమ్మయే కొమార్తె. కాన యామెనువారు పుత్రునివలె చూచుకొనుచుండిరి. “కన్యా వరములేరూప, మాతా విత్తం పితా శృతిం. భాంధవా కులమిచ్ఛంతి సక్వాక మితరేజనాః” అను నాశ్వాత్మీ ప్రకారం తమ కుమార్తెను మంచి సౌందర్యముగల, ధనకుడైన మగుణసంపత్తిగల వరునికి యివ్వవలెనని కుతూహలముతో పెదకుచుండిరి. అపల్లెయందు యిన్నిగుణములకు నాస్పదమైన బాలుడు కానబడలేదు అందరిలోను రాముడే బాగుండెనని యెంచి నాగమ్మ తల్లితండ్రిలు వానికి తమకుమార్తెనుయచ్చుటకు నిశ్చయించిరి. రాముడు మంచిబాలుడు సౌందర్యవంతుడు. ఆతనితండ్రి సముద్రమునకు సమీపమున నుండుటచే మత్స్యములనుబట్టి వాటిని విక్రయించి చాలాధనమువార్జించి ఆగ్రామస్థులకు ధనము కాపలసినచో వారి నాపదలనుండి తప్పించుచుండు డెడివాడు. కాన నా యూరివారందరికి నాతనియందు గౌరవము మెండు

నాగమ్మ తనను రాముడికిచ్చి వివాహము చేయుదురన్న మాట విని ఆమెయొక్క సంతోషమునకు మేరలేదు. పెద్దదనము చేసి. ఆ శుభ ముహూర్తమునకు పెండ్లి ఆమెను అచి కాలములో నాగమ్మ రజస్వలుకాగా నామె తల్లిదండ్రు లామెను అత్తవాంటికి బంపివేసిరి. నాగమ్మ భర్తతోగలిసి ముఖముగ కాపురము చేయుచుండెను. ఒక సంచత్సములో నామెకు కుమారుడుపుట్టెను పుత్రుడు గల్గెనని సంతోషమునందు భార్యార్థర్థలు నిమగ్నులై యుండిరి.

3

కాని భగవంతు డీయిన విమువకు భగ్నము గల్గించెను. రాముని తండ్రి స్వర్గస్థుడాయెను. తల్లి చిన్నతనముననే చనిపోయినను తల్లిలేనను కొడుక వలెకుండ తనను బెంచి పెద్దవానినిజేసి వివాహముజేసి తండ్రి భోయినప్పుడు

రాముని ముఖమునకు మెలిలేదని చెప్ప నవసరములేదు. చేయకలసిన నుత్తరక్రియ లన్నియు చేసిన కొలదికాలము లోనే తండ్రి యార్జించిన ధనమును జానధర్మములనుజేసి పొదుచేసెను.

తాను దరిద్రుడాయెనని చింతించుచు కడలనుబట్టి విక్రయించి తదార్జితమైన యర్థముచే జీవనము చేయుచుండెను. భగవంతుడు మనుజులను నుఖమును చిరకాల మనుభవింపనీయడుగదా !

4

నాగమ్మ తల్లితండ్రులు నొకరితరువాతి నొకరు చనిపోయిరి, శారలకొరకు నాగమ్మ యెంతయో పనారించెను. లాభములేదని తలచి దిక్కు లేకపోవుటనే తన భర్తనే దైవమనియెంచి నుఖముగా మండెను. రామూడు ప్రతిదినము మీఠములనుపట్టుట కలవాటుపడినవాడు. కాన నీతనీడుటయందు చతుగుడాయెను. పడవనుగూడ నడవ గల్గెను. కొంతకాలమునకు ఒక వట్టను యొడయించి కాలీరాగా రాముడు తన్నునియమించుకొని తనపనికి నిశ్చయించుకొనెను. కాని తన భార్యకు నేదియో జేసినో పాయము గల్గించవలెనని తనవద్దనున్న ధనముతో ఒకకులను గొనితెచ్చి ఆమెను నాటితో కొట్టు పెట్టుకొనమని చెప్పెను. నాగమ్మ ఎన్నివిధముల రామునితో పోవట్లని చెప్పినను ఆమెమాటలను రాముడు చవిచెట్టలేదు. ఎట్లతేలకురాముడు నాగమ్మనుబిడిచి ఓడయందు చేరికొనెను. ఇట్లు ప్రయాణము చేయుచుండగా నాటిదక్షిణ మంచు కొండ తగిలి ముక్కలయిపోయెను. రాముడు నేర్పరయిన యీతగాటు గావున నెన్నియో కష్టములపాలై తుట్టతుడకు తాను మరియిద్దరు నొక ద్వీపమును కేర. వారివద్ద నేమియు వస్త్రములులేవు. అద్వీపము నిర్జనమయి యుండెను. చలి మిక్కుటనుగా నున్నను అందుచే గాబోలు రాముడుతప్ప మిగిలినవారిగుఱువు మృత్యువు నోటబడి యామమండితమన కేగి. “పాపీ చిగాయూ” అనునట్లు రాముడుమాత్రము జీవించియేయుండెను. అమార్గమున నేదియైన ఓడ వచ్చునోమాయని మాచుచు నేదియు రాకపోవుటచే విఫలమనన్కుడాడెను.

5

ఒకదినమున యిట్లు రాముడు తలపోయసాగెను “నా భార్య చెప్పిన హితమైన వాక్కులను త్రోసివేయుటచే నేనిన్నికష్టములకు పాలయితిని. ఇతి మిక్కుటనుగా నుండెను. చలినుండి కడలిమును రక్షించుకొనుటకు వస్త్రముల లేకపోయె. ఈద్వీపము నిర్జనమైన పరిదేశము,

ఇంటికిబోవుదమన్న నేయోడయు నీమ్మమున బోవుట లేదు. కాన నాకిచ్చట మరణము తప్పదు. ఇంతసీనముగా చచ్చుట ! ఇంతకంటె సమాద్రములుబడి యీత నీడదను. అద్వీపమున్న నెక్కడనో చేరినను నేనితో నచ్చెదను” అని నమ్మద్రములుగానికీ బోవుతుండెను. కాని తక్షణమే అచ్చోట నేరి అయ్యగ్రాయ మున్నుంక జరిగి బ్రతుకవలెను కాని యీ సమాద్రములుబడి యీగుతుపోయినచో నేదియో ద్వీపమునకు బోయెదను. అచ్చటి పరిదేశము కూరపుగా కీకణములు యుండవచ్చును కాని అన్నివిధముల నిచ్చటనుండునో శ్రేణుదాయకము” అని యెంచి తిరిగివచ్చెను. సంవత్సరములు గడవసాగెను. నాగమ్మ తనభర్త యీమమననో శిశువచ్చునని యెదురు చూచుచునుండెను కాని యెప్పుటికి రాకుండుటచూచి తనభర్త నిశ్చయముగా నెచ్చటనో చనిపోయియుండునని తలంచెను.

6

రాముడు నేటియో నోడమీద పోయెనని అతడిన్ని సంవత్సరములనుండి రాజునిజని చిట్టేడు యిప్పుడైనను, చిన్నతనమున మిశ్రురాలయిన నాగమ్మను మాచుటకు బోయెను. అమె బహు దుఃఖము ననుభవిచున్నదని యెరిగి తనను శిండ్లాడిన నామెకు చుట్టు గలుగునని తలచి తనను శిండ్లాడదని నామెతో చెప్పెను. తన భర్తని వచ్చునను అశరే నాగమ్మ నానినొక సంవత్సర మాగమని చెప్పెను. చిట్టేడు ఆమె మాటలగు సరళుని ఆమెకు దనయగు పేరేమకు కలిగి చుట్టు గామునిగాను గనకు చదువు చెప్పించుచు నామెకు కొవలసిన పదార్థముల నామె కొనరునిబట్టగా పంపి యెన్నియోవిధముల నామెకు సహాయము చేయుచుండెను. ఇట్లు వత్సరము అతిక్రమించెను ఒకనాడు చిట్టేడు నాగమ్మ దగ్గరకు బోయి మరల తనకుతె. ధాడి ఆపాయొక్క దరిద్రమును బోగొట్టుకొనమని చెప్పెను. కాని అమె చుగల నొకసంవత్సరము గడువడిగను. ఓర్పుతో చిట్టేడు సంవత్సరము యొప్పుడు ముగియునని వేచియుండి ధనములేక నామెకు సహాయము చేయుచుండెను. ఆ సంవత్సరముగూడ గడియగా తనభర్త యెప్పుటికయినను రాకుండుట చూచి నాగమ్మ శుభిని హూర్తమున చిట్టేడుని వివాహమాడెను. తదినముమొదలు రాముడి గృహము జదితిపెట్టి చిట్టేడి గృహమును నాగమ్మ బ్రతికే నను. ఇట్లు కొంతకాలము గడుగుగా నామెకు నొకకుమారడు గలిగెను. చిట్టేడు యొక్క అనందమునకు మేరయు లేకుండెను. అతడు

రాముని కోమారునిగూడ తన కుమారునివలె చూచుకొనుచుండెను.

7

పాపము రాముని అవస్థ విచారితము. అతను ఆద్యీపము మీదుగ ఓడ యేదయిన వచ్చునేమో దానిమీద నింటికి పోవచ్చు ననుకొనుచు వుండగా వత్సరములుగడవసాగెను. దినములు యెప్పుడును నేక రీతిగా నుండవుగదా! భగవంతు నకు నతనిమీద దయకలిగెను. ఒకరోజున ఆద్యీపమునకు సమీపమున నొకయోడ బోవుచుండెను. ఓడలోనివారు ద్వీపమునందు యెవరో తమకొరకు నేక వైచుచున్నారని తెలిసికొని ఓడను ద్వీపము సమీపమునకు బోనిచ్చిరి. అప్పుడు రాముడు తనసంగతి సంతయుజెప్పి దానిమీదకు వచ్చెను. నాల్గయిదు దినములలో నా ఓడ రాముని నివాసమునకు సమీపమునకాగా వారాతనిదింపినేసిరి. రాముడు పల్లెలోనికిబోయి, దన గృహమువద్దకు బోగా అక్కడ తన యిల్లు కానరాలేదు. ఆచోట నొక ప్రాసాదము నిర్మింపబడెను. అప్పుడు అతడా యూరియందు నొక గృహమునకుబోయి దానియొద్దొక ముసలమ్మయింటగని ఆమెను సమీపించెను. తనవృత్తాంతమంతయు నామెతో చెప్పెను. అమడుసలి తనయింటియందు రాముడు వుండ వచ్చునని చెప్పెను. రాముడు భైక్షికవృత్తిచే జీవనము గడుపుచుండెను.

ఒకరోజున నాముసలమ్మ యాతని భార్య చేసినసంగతి

నతనితో జెప్పెను. ఆమాటల యాధార్యమును నెరుంగ వలెనని కుతూహలముతో నొకనాడు సాయంత్రమున చిట్టేడి యింటివద్దనుండి పోవుచు నింటిముందర చిట్టేడు, నాగమ్మ కూర్చుని తమ కుమారుని లాలించుచుండిరి. రాముడది చూచి ముసలమ్మ మాటలు సత్యమని నమ్మెను. “తాను నాగమ్మదగ్గరకు వెళ్ళినచో తనకును చిట్టేడుకు కలహము సంభవించును, దానిచే నాగమ్మ చిట్టేళ్ళ యొగ్గ ససారములునును భంగముగలుగునని” యెంచి రాముడు ఆముసలమ్మ యింటికిబోయెను, ఆమెతో తాను చూచినదంతయు సవిస్తరముగా జెప్పెను.

తల్లిదండ్రులు బోయునను జీవించియున్న భార్యగూడ తన్ను విసర్జించెనని బెంగపెట్టుకుని రాముడు దినదినము కృశించుచుండెను. మంచముమీదనుండి లేచుటకయినను బలములేక పోయెను. అప్పుడు ముసలమ్మ తాను నాగమ్మ దగ్గరకుబోయి నీభరణ వచ్చెనని చెప్పెదననిన దానికి నాతడు సమ్మతించలేదు. కిక్కురాలులో నాతనికి మరణము సమీపించుచున్నదని యెరింగి ముసలమ్మతో నిట్లు నిట్లనియె. “నాకు మరణము సమీపించుచున్నది నేను జీవించెదనని నమ్మకములేదు, నేను మృతినొందినతరువాత నాగమ్మతో నేను స్వగ్రామమువచ్చి అచ్చటనే మృతి నొందితిని చెప్పుము మరియు నామెకొరకు నేనుపోని దిన మనోవ్యధలుకూడా తెలియజేయుము,” అని తక్షణమే రాముడు మరణించెను.

అప్రాప్త మనోహరికి

ఓ నవనీత కోమల వయోరూపిణి యనుగ్రహింపు ప్రేమానుమితాస్ఫుదీయ వచనావళుల భవదాద్యైరాగ సన్మానితుడైన యీ కవికుమారుని పల్కులు నీ మనోజ్ఞ నేత్రాను గతాచ్చకోభనము లతిమనోనందలరెత్తజేసియింక.

చీకటిదారులందు వికసించిన నేస్సెల
వోలె, తీవ్ర కా
భాకులలైన వారలు సుధాసరసీక
గొను స్నానకుట్టు క్యా
మాకృతిఁదాల్చి నాడు మృదయ
మృగ నిల్విన దివ్యరాజ్ఞి నా
కై కరుణించి నీ తనువిశాస
ము నింపుము నా మనమునకా.
మోమున మోముజేర్చి నిను ను
దిడు కోరిక లేదు; నీదు వ

అబ్బూరి రామకృష్ణగారు.

జ్యోత్సుకుకయ్యనైతి శిరసుక గెడవాలిచి,
వ్రేలుమట్టికా
దామ నువాసనా మధురత ల్పరికిం
పగఁగ గాంక్షలేదు; నా
ప్రేమకు దారిజాపఁగ వరించితి
నా యలరంచు నెచ్చలి!
స్థానమతిక దృగంచలములక దొలకాడె
దు నీ మనోజ్ఞత
లోననడంగు కృత్రులలోఁ దడుపక
దలపెట్టఁబోక వై
జ్ఞానిక సాధుభాషణములం దని
యింపుము నన్ను నీమదిక
లీనవుకమ్ము; నన్దవుఁగులింపుము
నీ కమనీయ కోభరణే.
(ఊహగానమునుండి)

పద్మరహస్యము.

— ఇగువదియొకటవ ప్రకరణము. —

హ త్య .

“ ఆలోచించుటకేమున్నది. అయినను నీగ్రామమున నెవరినో ప్రేమించినట్లు తెలిసినదే.”

“ నిజమే. ఉమను చూచేవర కామనే ప్రేమించితిని.”

“ ఉమ యనదవేమి? ఉమాదేవి యనుము. అప్పుడే నీవస్తువుగ తలంచుచున్నావు కాబోలు.”

“ ఇప్పుడా పల్లెటూరిపిల్లపై మోహము వశించినది.”

“ ఈ దురుద్దేశమును మరల్చుకొని, నీగ్రామముపోయి యామెను వివాహమాడినయెడల నిన్ను భాగ్యవంతునిగ జేసెదను.”

“ ఈవిధముగా నన్ను వదల్చుకొనదలచితిరి కాబోలు. నేనింతవరకు ప్రేమించిన యువతి ఉమకు సేవకురాలుగ నుండుటకైనను యర్హత లేనిదని నాకిప్పుడు తోచుచున్నది.” అని చిరు నవ్వుతో కాళీచరణుడనియెను. అతనుచ్చరించిన తుదిమాట లివియే. ఆ నిశ్శబ్దప్రదేశమున నామాటలు మారుమోగినవి ఆకాశమున వత్సలీములు మినుకు మినుకు పునుచున్నవి. చెట్లయాకులు నిశ్శబ్దముగ నిలచిపోయినవి. ఆచల్లని శీతసమీరములో పుష్పసౌరభము వెదజల్లుచున్నది. అవరణద్వారము నానుకొని నిలబడిన కాళీచరణుని జూచుచు పద్మ నిశ్చేష్టురాలైనది. అతనివాక్యములు మార్మోగినపుడామె ప్రత్యుత్తర విచ్చుటకు దలయెత్తినది ఆవె

న్నెలరాత్రీయం దాతని ముఖము వివర్ణమైనట్లు పొడనూపినది. ఆమెనోటనుండి ప్రత్యుత్తరము వెలువడనేలేదు. ఇంతలో “ఛాం” అని తుపాకి కాల్చిన చప్పుడైనది. కాళీచరణుని దేహము నుండి రక్తముచింది పద్మ దుస్తులపై పడినది. ఇంతవరకును ప్రగల్భవాక్యములు పలుకుచుండిన కాళీచరణుడు మొదలుసరికిన చెట్టువలె నేలకూలినాడు పద్మ తెల్లపోయినది. భయసంభ్రమములతో నామె తటాలున వెనకకు జరిగినది. సమీపమున నాకులచప్పు డామె పరికింపనేలేదు. స్తంభభూతయై “హదైవమా, ఏమిటిదియంతయును” అని యుచ్చరించినది. తనవ్రేళ్లపై నను తన చీరెపై నను రక్తబిందువులు కప్పడినవి. ఆమెకు భయమధికమైనది. అక్కడేమిజరిగినది మొదట యామె కనిపెట్టనేలేదు. కాళీచరణుని గాల్చి చంపిరని యామె గ్రహించనేలేదు. అంతయు నొక వివేకతల! ఈ యాకస్మికధ్వని యేమి? తనవ్రేళ్లపై తన దుస్తులపై నారక్తమేమి? కాళీచరణుడెందుకు నిశ్శబ్దముగ పడి యున్నాడు? ఆమె యతనిని ప్రశ్నించినది. ప్రత్యుత్తరములేదు. అతని తలపైకెత్తి చూచినది. ఏమున్నది? యమబాధపడి ప్రాణము వీడిన వ్యక్తి, శవము భయసంభ్రమములతో నామె లోనికి పరుగెత్తినది. ఆసమయములో భర్తగాని సేవకురాలుగాని కన్నడిగ నేమయ్యెడిది? త్వరితముగ తనగదిలోనికి తలుపులోపల బిగించినది. ఇంటియందంతయు నిశ్శబ్దము. అంతలో సుధీంద్రీయము నవ్వు వినిపించినది.

అధ్వనివలన నామెకు భయమిను మడించిపది వెంటనే నేలపై కొరిగినది. “హదైవమా, ఎంతప్రాప్తింపినది” యని విగతస్వరమున పలికినది. ఆమె మెదడు పనిచేయుటలేదు. ఇంతలో కస్తూరినితమైన దుస్తులనుమార్చి వేళ్ళను కడుగుకొనవలయునని తట్టినది. తక్షణమే లేచి, చేతులుకడిగి యాభరణములను తీసివైచి దుస్తులను మార్చెను. తొందరగా నాదుస్తులను చుట్టచుట్టి బీరువాలో నొకమూల నుంచెను. ఎటులనో తనపక్కచేరి దానిపైబడెను.

తెల్లవారిపది. పద్మకింకను స్పృహరాలేదు. సుధీంద్రరాయలు పద్మ వివర్ణతనుగాంచి “ఇంకేమన్నది” అని యొకకేక వేసెను. పద్మశిరమును తన హస్తమునందుంచుకొని, “పద్మా, ఏమినుభవించినది” అని ముమ్మారు ప్రశ్నించి నాడు. పద్మ కన్నులు తెరిచినదిగాని ప్రత్యుత్తరమియలేదు. “పద్మా, యేమిటిది” అని మరల ప్రశ్నించినాడు ఆమె తన ముఖమును మఱియొకప్రక్కకు తిప్పివేసినది. రాత్రియుదంతమా వెల్లడికాక పూర్వము, తనశిర మాతని హస్తములందుండగనే ప్రాణము విడిచిన సతం బాగుండునని పద్మ యనుకొనినది. “నీకేమి కావలెను? దాసీని పిలుతునా?” అని సుధీంద్రుడనెను. “వలదు. ఎవరును వలదు. మన మిరువుర మొంటరిగ నుండిన సంతసించును” అని పద్మ యాయానముతో ననెను. ఆమె సేత్రములందును చర్యలందు నానాదుట్టిపడుచున్న ప్రేమవెల్లువ సుధీంద్రుని కిదివరకెన్నడును గోచరించలేదు. “పద్మా, నీవిట్లు మాట్లాడక యున్న నేనెట్లు భరింపగలను” అన్నాడు సుధీంద్రుడు.

“మీరు నన్ను ప్రేమించురా?” అని కన్నీరుకాల్చుచు పద్మ యనెను.

“నేడీ వివేకమేమి? నేను నిన్ను ప్రేమించని దెన్నడు? నీవులేని నాజీవితము వ్యర్థముగ తలంచుచుంటినే!”

“కాలము గడిచినకొలది ప్రేమ క్షీణించుచుండును.”

“పిచ్చిదానా, కాలము గడిచినకొలది సంసారముపై మమకారముపెచ్చు పెరుగునని యెరుగవు కాబోలు. వృద్ధాప్యము వచ్చుసరికి ప్రపంచమంతయు ప్రళయాగ్నిలో మునిగిపోయినను, తాను, తన కుటుంబము బాగుండిన చాలునని మానవుడు తలంచునని యెరుగవు కాబోలు.”

పద్మ సేత్రములగో నవరిమితమగు విచారము గన్పట్టినది ఆమె యింకను మాట్లాడ నుద్దేశించినది. విచారము యవమానము తన నావహించిన, తన్నింకను జేరింపగల్గునా యని భర్తను ప్రశ్నింప దలచెను. కాని యాయాన మధికమైనది ప్రపంచమంతయు శూన్యముగ కన్పించినది ఆగోచనా పరంపరలలో సర్వమును మరచిపోయినది. ఎవరయినను వచ్చి “రాత్రి కాలీచరణుకు నీ సమీపమున గాల్చి చంపివేయబడెనని” తెల్పినచో నదియొక క్రొత్త సమాచారముగ కన్పించెడిది. తన పాపము తన రహస్యము తనను మెటాడు చున్నవని యామె కింతవరకును జ్ఞాపకములేదు. రాత్రి యొంటరి పాటున చెట్లనడుమ నేల నిలవ వలయునో, రాత్రి జరిగిన దురంతము నేల ముందుగనే గ్రహించ లేకపోయెనో యామెకు దురూహ్యమైనది. ఆమె కనులను మూసినది. ఈశ్వర ధ్యానము, మరణింపవలెనను కోరిక యారెండును లేవు మరేమియు నామె హృదయము

నందు కన్నట్టుటలేదు. వెలువల పక్షులు కల కలారావములు చేయుచున్నవి. మబ్బు విడి పోవుచున్నది. ఆమెకు స్వస్థత కలుగ నారంభించినది. శవ మింకను గడ్డిదుబ్బుపై బడియున్న దేమో యను యాలోచన కలిగెను. దయా దాక్షిణ్యములకు నిలయుమైన రాత్రి, యంధ కారము, నిశ్శబ్దత, గత విషయములైనవి. నాడేమి దురంతములు చేకూరనున్నవో! కాళీచరణుని విషయము మొదట నెవరు కనిపెట్టుదురు? ఈ సమాచార మెట్లు వ్యాపించును? ఇవియే యామె యాలోచనలు. నూర్వోదయమే కాకున్న యెంత బాగుండెడి జనిపించినది. గంటలు గంటలు దొరలిపోవ నారంభించినవి.

ఇంతలో సుధీంద్రుడు పరుగెత్తుకొని వచ్చి “వద్దా సేవకులు గోరంతలు కొండతలుచేసి చెప్పదురనే భయముచే, నేనే స్వయముగ వచ్చితిని. మన యావరణములో గొప్ప ప్రమాదము సంభవించినది. నీవు భయపడవలసిన యగత్య మేమియును లేదు” అనెను.

“ఏమి సంభవించినది?”

“నాకే యింకను తెలియదు. ఎవరికొ గాయము తగిలియుండ వచ్చును.”

కాంత యచట కేతెంచినది. తన సోదరి వ్యాధిగ్రస్తయై యున్నదని యూహించి కల వరపడజొచ్చెను. సేవకు డొకడగుదెంచి “మన యావరణద్వారముయొద్ద నెవరో హత్యచేయ బడిరి” అని విన్నవించెను.

“ఎవరు చంప బడిరి.” యని కాంత ప్రశ్నించెను.

“ఎవరో కాళీచరణ బాబుని చెప్పకొను చున్నారు. పోలీసువారు వచ్చువరకును శవ

మచటనే యుండునట.” ఇంతకంటె తెలియ వరకువలసిన దేమియు లేనందున నేవకుడు వెడలి పోయెను. సుధీంద్ర బాబు తాను నిర్మించు కొనిన విధానము శిథిలమైనదని తెలిసికొని చేయునదిలేక మూర్ఛిల్లిన పద్మ కుపచారము చేయుచుండెను.

—♦ ఇరువది రెండవ ప్రకరణము ♦—

విచారణ.

నాడు ఉదయం వది గంటలకు పోలీసు యిన స్పెక్టరు సరేంద్రబాబు సుధీంద్రరాయలు శశిభూషణుడును శవము ప్రక్కను నిలబడి సంభాషించుకొనుచుండిరి. కొలది దూరములో నిరువురు రక్షకభటులు నిలబడియుండిరి. “ఇది గొప్ప హత్య. రొమ్ము కాల్చివేయబడినది.” అని పోలీసు యిన స్పెక్టరు నొక్కి చెప్పెను. “అవును. ఇది దారుణ హత్యయే. మాయంట నున్న శశిభూషణుని సోదరుడు. ఏదుర్గాల్గు లీయకృత్యమున కొడిగట్టుకొనిరో” యని సుధీంద్రుడనెను.

“అదియే మనము పరిశోధించి కనుగొన వలసియున్నది.” యని సరేంద్ర బాబునుచు శవమును సమీపమున నున్న పాకలోనికి జేర్చించెను. శవమునుతీసి స్థలమును పరీక్షించగా చుట్టును రెండు మూడు గజములవర కక్కడక్కడ నెత్తురుబొట్టు గడ్డిదుబ్బుపై కన్పించినవి. తన యింటి యావరణము సం దిదివర కెన్నడు నిట్టి ఘోరము జరిగి యుండవందున సుధీంద్రుని విచారము నకు మేరలేకుండెను. “ద్రవ్యము నవహరించుట కేహత్య కావింప

ఒడిసదా? కారణము దురూహ్యముగనున్నదే” యని సుధీంద్రుడా నరేంద్ర బాబుతో ననెను. శవము మీదనున్న కోటు జేబులను పరీక్షించి చూడగా నాలుగైడవందల రూప్యములవిలువ గల కరెన్సీనోట్లు కన్పించెను “ఓజముగ ద్రవ్యావహరణమునకే యైనచో నీ నోట్లల యుండను” అని నరేంద్రబాబు తర్కించెను.

సుధీ:- ఎవరీ వాత్య కావించి యుందురు? కారణమేమై యుండను? ఎవరీతనిని కుక్క వలె నిట్లు చంపి పడవేసిరి?

నరే:- మన మా విషయము నంతను పరిశోధింతుము. (రక్షకభటులతో) మీరీ యావరణమును కలియ వెతలుదు. వాత్యకు సంబంధించిన పరికర మేది యైన కన్పింప వచ్చును.

సుధీ:- చాల విచారకరమగు సంగతి జరిగినది. భయంకర కృత్యము సంభవించినది. శశి భూషణుని సోదరుడే కాళీచరణుడు. ఎవరైనను పిట్టలను కాల్చుచుండగా ప్రమాదమున నీతనికి తగిలినదేమో?

నరే:- అంతయును త్వరలోనే తెలియగలదు.

రక్షకభటులు యావరణము నంతను కలియ వెతలిరి. పిస్తోల్, రివాల్వర్ కన్నడునని యానించిరి. కాని యట్టిదేదీయును జరుగలేదు. ఒక కాగితపుముక్కగాని, చీనిగిపోయిన కవరు గాని, ఆఖరుకు ఒక కత్తిగాని, ఏమి కన్పించ లేదు. రక్షకభటులు సీరాశపడిరి. ఏ వస్తువు నైనను కనుగొనినయెడల, తమ యధికారి

తమ యెడ నసంతృప్తిచెందునని యూహించిరి. ఏవ్వల్పు వస్తువునైనను కనుగొనగల్గినచో మాట దక్కునని మరల వెతుక నారంభించిరి. అతి నెమ్మదిగ వెతలుచుండిరిగాని, అక్కడక్కడ కొన్ని నెత్తురు బొట్టుతక్కు మరేమియు కన్పించ లేదు. సీరాశతో వెతుకుట మానివేయదలచు చుండగా, గేటుకావల ప్రక్క ఒక యుంగరము పడియుండుటను గాంచి దానిని గైకొని వెంటనే తమ యధికార వశముచేసిరి. “ఈ వాత్యలో జాల రహస్య మిమిడియున్నది. మరింత శ్రద్ధతో పని చేయవలసియున్నది” అని నరేంద్ర బాబునుకొనెను. సమీపముననున్న సుధీంద్రుడు కాని శశిభూషణుడు కాని యీ యుంగరము యొక్క యుదంతమును చూచి యుండలేదు.

శశిభూషణుడు కాళీచరణుని శవము ప్రక్క నిలబడి కన్నీరు విడచెను. ఇదివరకు కాళీచరణునిపై దనకు ప్రేమ లేకపోవుటయే కాక, యాతని మోటువనమున కనహించుకొని యుండెనని శశిభూషణునికి దెలియకపోలేదు. ఇప్పుడా తని లోపములను మరచిపోయి, శవమువంక తడేక దృష్టితో జూచుచు నిలబడెను. ఒకరి పెంపకముక్కింద నొక గృహమునందే వారిరువురును పెరిగిరి.

నరే:- శశిభూషణ మహాశయా, మీకువొసినవ డిత్తరములలో కాళీచరణబాబు వసంతేవిలాసమునకు రానున్నట్లు దెలుపలేదా?

శశి:- లేదు అతనిలో కొలది దినములక్రింద నేదియో గొప్పమార్పు కలిగినది ఆమార్పు వలన మాతల్లికిగూడ కష్టము కలిగినది. ఎక్కడనుండియో తనకపరిమిత ధనము

రానున్నదని, తానొక గొప్ప జీవితమును గడువనున్నానని చెప్పుచుండెడివాడు. దుబా రాకర్చు చేయుటయేగాక, నిత్య మాతని జేబులలో వందలకొలది ధన ముండుచువచ్చుటచే మాతల్లి భయపడుచుండెడిది యీవిషయమును గుఱించి మాతల్లి వారం రోజులక్రిందట మాత్రమే నాకొక జూబు వ్రాసియున్నది.

నరే;- అయితే యిక్కడి కెందుకొరకొచ్చినది తెలియదన్నమాట.

శశి;- మీకెంత తెలుసునో నాకునంతయే తెలుసును.

నరే;- ఈహత్య ఎంకలకు గావించబడిననో మీరు సూచించగలరా

శశి;- నేనే సూచనను కావించలేను. అంతయు నాశ్చర్యకరముగ నున్నది.

నరే;- మీసోదరునియొక్క జేబులలో నీవస్తువులను కనుగొంటిని వాటిని జూడుము

(1) గడియారము గొలుసు (2) అయిదు వందల రూపాయలు కరెన్సీనోట్లు (3) ఒక డ్రై (4) కలకత్తాలో పూటకుళ్ళ

బిల్లు (5) కాశీనగర ముకు రైలు టికెట్లు (6) విరిగిపోయిన ఉంగరము

శశి;- ఇవన్నియు నాసోదరుని కెట్లు లభించినవో నాకే యాశ్చర్యముగనున్నది. నీటి నన్నిటిని కలిగియుండు నంతటి భాగ్యవంతుడు కాదు.

నరే;- అదేమోకాని ద్రవ్యవహరణము మాత్రమీహత్యకు కారణము కాదు.

శశి;- ఇంతవరకే కాదును మాతల్లి మొద్ద నూరు రూపాయలు లేనేలేవు. నాసోదరునికింత ద్రవ్య మెట్లు లభించినదో నేనూహించలేను

నరే;- కేసు పూరికాయగుసరికి నన్నియు తెలియగలవు.

నరే.ద్రాబాబు కాళీచరణుని వస్తువులను శశి భూషనునకు చూపియుండనేకాని తాను డ్రై పుస్తకంలో కనుగొనిన కాగితపు ముక్కనుగాని దానివలన నున్న “వద్దరవాస్యము” అనుమాటలునుకాని చూపించియుండలేదు. శశిభూషణుడు సుధీంద్రుని వద్దను సెలవు గైకొని తన తల్లిని గొనివచ్చుటకు భావనగరమునకు జనియెను.

మహారాష్ట్రస్థాతంత్రము.

హరనాథ వసు ప్రణీతమైన కీరపూజ యను నాటకము ననుసరించి వ్రాయబడినది.

కేతవరపు రామకృష్ణశాస్త్రిగారు.

జహా:- ఆహా! గాజారంగనాథుని ధర్మవత్తి
యనాథయుంబోలె యడవుల పాలయ్యెనా!
ఏమి న్యాయము!
రంగ:- నన్ను రాజాయని పిలువవలదు. కారణ
మేమన?

(సర్జూబాయి ప్రవేశము)

జహా:- సర్జూ! ఏమిటువచ్చితివి?
సర్జూ:- తాము శిరోభారముచే బాధపడుచుండి
రని యెఱింగి చూడవచ్చితిని.
జహా:- తగ్గిపోయినది. నీవేగుము.

(సర్జూ నిష్క్రమించును.)

రంగ:- (తనలో) ఎంతచక్కదనము? ఈ సౌం
దర్యవతి హైందవ నాణ్యతవలె నున్నది.
రంగమహాలన కేలవచ్చెనో?

జహా:- అదేమి? ముఖమువై వ్యర్థము జెందినది.
ఆలోచించుచున్నారు. ఏమైన భ్రమకల్గెనా?

రంగ:- ఏమియునులేదు. ఒక్క ప్రశ్నము నడు
గుటకు సెలవిత్తుగా?

జహా:- నిర్భయముగ నడుగవచ్చును.

రంగ:- ఆమె యెవ్వరు?

జహా:- ఎవ్వరినిగురించి మీరడుగుచుంటిరి?

రంగ:- మీకడ కిప్పుడు వచ్చి వెడలిపోయిన
వనిత,

జహా:- ఆమె నా సేవకురాలు. పేరుసర్జూబాయి.
మిమ్మరి నిట్టి యపాయకరమైన ప్రదేశము
నకు బిలిపించుట కొక కారణమున్నది.

రంగ:- ఆమె హైందవ యువతివలె నున్నది.

జహా:- నిర్భయమే నమ్మవలె స్వభావము
కలది.

సీ|| పూర్వాత్మహైంధ్రిః + భూమిని గోల్పోయి
జనమందిన ప్రదే + శమ్మ వదలి
తండి శాతలనాటి + ధనమును రాజ్యమున
శత్రురాజులకర్ప + జమ్మెనర్పి
బాటి గౌరవమును + జన్మభూ భక్తియుఁ
భ్రేమ భావమును + బెరికికైచి
బ్రాత్ర ధర్మముల + గంగగోపల గల్పి
మొగలాయి ప్రభువుల + ముంగు నిల్పి

కనుల బడికట్టి నైతిక + జనులకల్ల
వంగి వంగి పలాముల + బుచ్చుచున్న
నేను పశుగుల్మిక దనుగాక + మానవుడనె
ఎట్లు చెల్లును నాకు మ + హీన పదము||

రాకుమారి! క్షమించుము. నాయుండిప్పుడు
మానవత్వమే లేదు. కేవలమా మొగలాయిల
దాసానదాసుడను. నేనిప్పుడు లబ్ధ, అసహ్య
ము, అవమానము మొదలగువానిని విస్మరించి
తిని, ఈ స్పృహదయమునఁ బ్రేమయన నేమో
జ్ఞప్తిలేదు. నాకిప్పుడు కావలసినది రాజ్యము.
అటుపిమ్మట భార్య నన్వేషింపవచ్చును. ప్రేమ
నుపాసించవచ్చును.

(తిరిగి సర్జూనాయి పరీక్షము)

రంగ:- ఏమి యీ జగన్మోహన సౌందర్యము.

సర్జూ:- రాజకుమారి ! ఉదయపురీ బేగము సాహెబావారు తమకు సలామని మనవి చేయమన్నారు.

జహ:- రాజాసాహెబ్ ! నేను వెళ్ళుచుంటిని. సర్జూ మిమ్ములను బంపివేయగలడు.

(నిష్క్రమణము)

సర్జూ:- (తనలో) ప్రాణేశ్వరునియవ మొత యో మారినది. నావంక నిట్లు నిదానించి చూచుటండేసి యీదాసిని మరచియుండరని తలంతును. కాని యీచూపులలో నర్థమేమి? మోసమా? క్రోధమా? లేక ప్రేమమా ?

రంగ:- రెండు ప్రశ్నముల నడుగవచ్చునా ?

సర్జూ:- వచ్చివును

రంగ:- నీవు హిందూవనితవై యండియు మొగలుల రంగమహాలున కేల యగుదెంచితివి ?

సర్జూ:- మీరు హిందువులయ్యు మొగలాయీ చక్రవర్తియొక్క కొల్లున కేల యగుదెంచితి ?

రంగ:- అన్యాయముగ రాజ్యమునుండి తొలగింపఁబడితిని. న్యాయసంగతమైన సాయుధి కారమును దిరిగి సంపాదించుకొనుటకై యిట కరుదెంచితిని.

సర్జూ:- నేను నట్లే నారాజ్యమునుండి బహిష్కారముగ బహిష్కృతనైతిని. అందులకేనేనీ--

రంగ:- మీరెవ్వరైన మహారాజుల దేవేసులా ?

సర్జూ:- భర్త యాదరణమునకుఁ బ్రేమకును బాత్రయైన ప్రతివనితయు రాజదేవేతో సమానురాలే. అది లేనప్పుడు చక్రవర్తి భార్యయైనను నిర్భాగ్యురాలే. ప్రస్తుతము

నే నట్టివారలలో నొకతెను. దేశద్రిచ్చుని దరిదుర్జాలను.

రంగ:- ఇట్టి కల్పవృక్ష కుసుమమున నాదరణ మొనర్చి దుమ్ములోఁ గలపిన యీ సాపాత్నుఁడెవఁడు ?

సర్జూ:- (తనలో) ప్రాణేశ్వరునకు నా పై దయ పప్పి యుండ లేదు ? (ప్రకాశము) మీరట్టివారుకావని తలంతును. కాని మిమ్మొక్క టడుగ వచ్చునా ?

రంగ:- అడుగ వచ్చును.

సర్జూ:- మీరు రాజ్యశాంక్షచే హృదయ విరోధులైన మొగలాయీల నాశ్రయించితిరిగదా మీ లేమాత్రము కృతార్థత నంది యున్నారు ?

రంగ:- లేదు. నీచహృదయుఁడైన—విలాసలంఘన యొక మహమ్మదీయ నేనా నాయుకుని యుపేక్షచే ఫలసిద్ధి కాలేదు. ఆ ఖాసిం ఖానుఁడు ఒక్క మాటు పోరాడినచో—

సర్జూ:- ఏమేమీ ! ఖాసింఖానుఁడు పోరాడునా ? ఒక్క హిందూరాజును సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టుటఁ మహమ్మదీయుఁడు పోరాడునా ? ఇంతవరాపేక్షయా? నీయందున్నక్షత్రియత్వమేమైనది? నీబాహువులయందలి దార్ధ్యము ఏ గంగలోఁ గలిసెను. మహారాష్ట్రుల జన్మ స్వత్వమైన ధైర్యసాహసాదు లేమూలజేరినవి !

రంగ:- ఒంటి నగు నాబల సాహసాదులేమొక్కరు వచ్చును ? సాహాయ్యశూన్యఁడనైన నేను—కేవల మీ విశ్వమున-నొక్కఁడను.

చింత భారతి

మ చి లీ ప ట్టణ ము

సంపుటము

2

ఫిబ్రవరి 1928

{ సం-చిక ౧౧

ఆత్మ వం చ న :-

మానవజీవితము కడు విచిత్రమైనది. ప్రజా హిత జీవితమునందుగాని, స్వ విషయమునందుగాని మానవు డొకే పరిణామమును బొందుచున్నాడు. నాగరికత మానవునకు గుసాలునై యున్నది. అట్టిమానవున కాత్మవంచన దోహద మొనగించునట్లదనుటనిర్వివాదాంశము. దేశము సందంతటను బహిష్కారపు కేకలు జాతీయవాదుల కర్ణపుటములను సోకుచుండ, నయిమను సంఘమునకు స్వాగత ధ్వనులే గోచరించుచుండును. పవిత్రమైన హిందుగృహము లభ్యమైనదని యొనానొకమానవు డువ్విఘ్నముచుండ, సంసారమువంటి నీచవస్తువు లేదని మరియొక డనుకొనును. చేయునదిలేక శ్రీకి లొంగిపోయెనని ప్రజలనుకొనుచుండ, మానవుడు గృహమునకు శ్రీయే యజమానురాలుగనుక శ్రీకి రాష్ట్రీయ

స్వాతంత్ర్యమిచ్చితి'నని వాదించుకొనుచున్నాడు. ఇటువంటి తత్వమునకు మూలము ఆత్మవంచన. వదగుంభనము, సమర్థనము దీనికి ప్రధాన పరికరములు. ప్రపంచ మంతయు నుమియుచుండ వచ్చును, భార్యాపుత్రాదులు మోసగించుచుండ వచ్చును, తాను తప్పు చేయుచున్నట్లు అంత రాత్మ పీడింపవచ్చును. ఇన్నిటికిని ఆత్మ మౌనం లేనిదే మానవుడు సంచరింపలేకున్నాడు. సత్యమునే నమ్ముకున్నవాని కటువంటి సందర్భములో నాత్మ హత్యయో, సన్యాసాశ్రమ స్వీకరణమో తప్పదు. ఈ పరిణామమే మరియొక పరిస్థితిలో బిల్లికి చెరలాట యెలుకకు బాణాపోక డను కలుగజేయుచున్నది. సత్యా సత్యములకు న్యాయాన్యాయములకు, హింసాహింసలకు నిత్యము జరుగు సంఘర్షణ మిండుమూలమున వ్యక్తమగుచున్నది. ఒకనికి వినోద మొడగూర్చునది మరియొకనికి సంతాపహేతువగును. ఆత్మగౌరవమునకు భంగములేక నీరెంటికిని సమన్వయము కుదుర్చుటలో ధైర్యసాహసములను వీడక పని చేయువాడే కృతకృత్యుడు.

నై మ ను క మి ష ను :-

ఈ సంవత్సరము హిందుదేశ రాజకీయ పరిస్థితులు బోధాత్మకముగ ప్రాధికంభమైనవి.

సైమను కమిషన్ వారు హిందు దేశమున గాలిడిరి. దేశమంతయు దుఃఖి సూచకముగ హఠాత్తాళమును జరిపి కృతకృత్యత జెందినది. శాసన సభలు స్థానిక సంస్థలు ఆత్మగౌరవము గల ప్రజాహిత సంస్థలు బహిష్కారము నామోదించి హఠాత్తాళమును జయప్రదముగ కొనసాగించుటలో నొకదాని నొకటి మించు చున్నవి. సర్ జాన్ సైమను హిందు దేశమున గాలిడి యొక ప్రకటన గావించి ప్రజలను మభ్యపరచుటకు గారడి చేసి యుంచెను. తమ సంఘమునందు ఏమగును సభ్యులకు నెట్టి పాక్షిక భావములు లేవట! హిందు దేశ శాసనసభవారు పంపు యేడుగురు ప్రతినిధులకును తమతో సమానస్థానము కలదట! తమ నివేదిక పార్లమెంటునకును, భారతదేశ ప్రతినిధుల నివేదిక డిల్లీ శాసనసభలకును, యుద్దేశింపబడినవట! భారతీయులు కోరుచో వారి నివేదికను తమ నివేదిక కనుబంధముగ జేర్చుట కభ్యంతరము లేదట. ఎవరైనను కోరుచో వారి సాక్ష్యమును రహస్యముగ దీసికొనుటకు తమ కధికారము కలదట. ఈ ప్రకటనలు గోరుచుట్టుపై రొకటి పోటువలె భారతీయ నాయకులకు దగిలి వారి నందర నైక్యపరచి బహిష్కారోద్యమమునకు దోహద మొసంగినది.

అస్సెంబ్లీ తీర్మానము:—

సామ్రాజ్య శాసనసభలో బహిష్కార తీర్మానము చర్చకు వచ్చినపుడు కమిషన్ సభ్యులు హాజరై యుండినచో దేశమునందుగల యనంతమై, ప్రభుత్వవ్యక్తము నహించిన సర్ జార్లిఫర్

ఆలీఖాన్, కె. సి. రాయగార్ల దురవస్థ వ్యక్తమయ్యెడిది. బ్రిటిషు అధికారులయొక్క ఆత్మ సంతుష్టి తుత్తునిశులైనది. ప్రభుత్వమువారు జాతీయవాదుల నెదుర్కొనుటలో వినియోగించని మార్గములేదు. సామధాన భేద దండో పాయంబులన్నియు వ్యర్థములైనవి. సర్ బేసిల్ బ్లాంకెట్ గారి పొగడ్డలు బెదరింపులు, హోమ్ మెంబరు క్రిరాడ్ గారి గారడీలు నిరుపయోగములైనవి. దేశభక్తికిని వ్యక్తి యావేశముకును, బుద్ధిసూక్ష్మతకును వర్ణవిద్వేషమునకును, ఆదర్శమునకును ఆచరణమునకును, అపార్థములు గల్పింపబడినవి. మహమ్మదాలీ జిన్నాగారు తమ బుద్ధికుశలతచేతను చాకచక్యముచేతను రాజకీయ ప్రజ్ఞానముచేతను చీలిపోయిన కొందరి సభ్యులను బహిష్కార వాదమునకు ద్రిప్పి వేసిరి. లాలా లజపతిరాయి పండిత మదన మోహన మాలవ్యా, గోస్వామి, మోతీలాల్ నెహ్రూగార్ల యుపన్యాసములు భావగర్భితములై సభికులలో పట్టుదల నినుమడిచినవి. అరన్ జై యెనిమిదివోట్లు బహిష్కారవ్యక్తము వారికిని అరన్ జై రెండువోట్లు స్వాగతవ్యక్తము వారికిని వచ్చుటచే బహిష్కార తీర్మాన మామోదింపబడినది.

ఈక్రింది సంఖ్యలను గమనించిన యెడల యెస్సెంబ్లీ ఓటుయొక్క ఉత్క్లష్టత తెలియగలదు. యూరపియనులును క్రైస్తవులును వారి తాబేదారులగు ఉద్యోగస్థులును ప్రభుత్వమువారిచే నామినేట్ చేయబడిన సభ్యులును ప్రభుత్వమువారి కనుకూలముగ ఓటు నిచ్చుటలో నాశ్చర్యము లేదు. కాగ్నికుల తరపున నామినేట్ చేయబడిన చేయన్. యం. జోషీ

గారు మాత్రము బహిష్కారమున కనుకూలముగ టీటు నిచ్చి తమ యాత్మ గౌరవమును కాపాడుకొనిరి. మహమ్మదీయ టీటుమాత్రము కొంచె మించుమించు నిరువైపుల సమానముగ నున్నవి. దేశములోపలుకు బడి లేక శేవలము బిరుదులకొరకును ఉద్యోగముల కొరకును ఆశపడు ముసల్మానులు మాత్రమే ప్రభుత్వ పక్షమునకు తిరిగిపోయిరి.

హాజరైనవారిలో:- అనుకూలురు. వ్యతిరేకులు.
విరోధియనులు ఉద్యోగస్తులు
సహా 30
క్రైస్తవులు నామినేటెడ్ 1
నిమ్నజాతులు 1

హిందువులు ఎన్నుకొనిరి
వారు నామినేటెడ్ మెంబర్లు 54
మహమ్మదీయులు నామినేటెడ్
ఎన్నుకొనిరివారు 14
ఉద్యోగస్తులు 9
68 62

హాజరుకానివారిలో:-
హిందువులు 6
ముసల్మానులు 5
తటస్థులు 2
79 64

ప్రకల్పములు:-

దేశమంతయు నేకగ్రీవముగ బహిష్కారమునకు గడంగినపుడు ప్రభుత్వమువారు తమ కనుకూలవ సంస్థలను సృష్టించి అసంస్థలలో భులు లేకున్నను, అసలు

సభ్యులే యున్నను, లేకున్నను ఆహ్వానములను సృష్టించక పోలేదు. ఈ యాహ్వానములయొక్క బూటకము వారికి గోచరింపకనుపోలేదు. కాని పరదేశములను, యితర స్వాతంత్ర్య జాతులను మోసగించి హిందుదేశమునకు తాముమహిళాపకారము చేయచుండుటచేతనే తమ కీయాహ్వానములు వచ్చినవని ఘంటాపదముగ చాటుచున్నారు. వీటియొక్క బూటకతనమును బహిరంగపరచుచు, తమగదిలోగోడలమీద నీమూడు వందల యాహ్వానపు తంతుల నంటించుకొని సంతృప్తిచెందడని సైఫ్ కౌగారిని గోస్వామిగారు కోరుటలో నాశ్చర్యము లేదు. ఎటుచూచినను బహిష్కార ప్రతి ధ్వనులనే కమిషనువారు గాంచుచున్నారు. పాపము, వీరు మీరట్టునకు రహస్యముగ పోయి యిద్దరు శాసన సభ్యులకు కబురు పంపినపుడు వారు నిరాకరించియుండిరి. అట్టిసందర్భములో వారికి గలిగిన పరితాపమును పాతకులే యూహించు కొనగలరు. కాశీ నగరములో వీరికి గలిగిన బహిష్కారమును అసోసియేటెడ్ ప్రెస్ విలేఖరియే నిష్పక్షపాతముగ వివరించియున్నాడు “సైమనుగారు తమస్వదేశమునకు మరలిపోవుడు” అను కాగితములు గోడల కంటింపబడినవి. వీరు స్థిమనులలో దిగునవుడు తెల్లటోపీలు, ఎఱుటోపీలు, పచ్చటోపీలు బుట్ట తలపాగలు తప్ప మరియొకటి గోచరము కాదు. శాసనసభయొక్క బహిష్కార తీర్మానము ఆరువోట్ల యధికముచే సంగీకరింపబడిన మాత్రమున చాలదట. తమకు చాల యోర్పు, సుహృదము, ఉపకారబుద్ధి యుండుట చేతనే అసెంబ్లీ తీర్మానమునకు నిరుత్సాహపడుటలేదని సైమనుగారు ప్రకటించియున్నారు. వీరి ప్రకటన బ్రీటిషు అధికారుల కవినహృదయ

మును చాటుచున్నదిగాని స్వాతంత్ర్య ప్రసాదాభి
లాష యేకోశమునందును గానుపించదు. ఇం
దులో నాశ్చర్యమును లేదు. లేనియెడల ౮ వేల
మైళ్ళ దూరములోనున్న స్వల్ప సంఖ్యాకులగు
బ్రిటిషువారు ౩2 కోట్ల ప్రజగల భారతదేశము
నెట్లు పరిపాలింపగలరు. చిత్తరంజనదాసుయొ
క్క పవిత్ర జీవితముచే ప్రసిద్ధిచెందిన పంగ
దేశమునందలి వీడ్కోలుపులతో కమిషనువారు
మన యాంధ్రదేశమున గాలిడిరి.

ఆంధ్రదేశము:—

ఆంధ్రదేశమున “సైమనుగారూ, తిరిగి
పొండి” అను కేకలు మారుమోగినవి. ఆసహ
యోద్యమ దినములలో ముందంజవైచిన గుం
టూరు మండలమున నయిమను కమిషనువారు
సంచారముచేసి యచట నేమియులేదని నివే
దించ దలచుకొని యుండవచ్చును. గుంటూరు
జిల్లాబోర్డును సమావేశపరచ గావించిన ప్రయ
త్నమువిఫలమైనది. ౨0గోలుగుంటూరుతాలూకా
బోర్డులు బహిష్కారమును జయప్రదముగ
జరిపినవి. గుంటూరు హైస్కూలు మూసివేయ
బడినది. క్రైస్తవుల యాజమాన్యమున నిర్వ
హింపబడుచున్న కళాశాలయును, జిల్లా విద్యా
సంఘమును నయిమను కూటమును నందర్శించి
నవి. నిమ్మజాతులను, కొన్ని స్థానిక సంస్థలను
నయిమను కమిషనువారు నందర్శించి “బ్రిటిష్

పరిపాలన యెట్టిలాభములను గలుగజేసినది” అని
తబ్బి తబ్బిబ్బులైరి. వీ సంచారములో నిమ్మ
జాతులను జేరతీయు బ్రయత్నములు కన్పించు
చున్నవి. నిమ్మజాతులను చేరదీసి
తమ పరిపాలనను సుఖపుగ
కొనసాగించుటకు బ్రిటిష్ వారు ద్వేషించి యున్నా
రని మనకు తెలియకపోలేదు. జిల్లాబోర్డు కొరం
కొరకొక్కదినము మెంబరుగనుండిన కలెక్టరుడఫ్
గారు గుంటూరునుండి విశాఖ పట్టణమునకు
మార్చబడిరి. మొత్తముమీద గుంటూరు
మండలమున జరిగిన సంపూర్ణ హరతాళము
ఆంధ్రదేశమునకు వన్నె దెచ్చిన దనవచ్చును.

మదరాసు:—

నేడు గుంటూరునుండి నయిమను కమిషను
వారు మద్రాసునకు పోయెదరు. అచట హర
తాళము జరుగు సూచనలులేవు. నాయకులలో
కట్టడిట్టములు సానానము లేవు. ప్రభుత్వము
వారొసగిన 144 సెక్షను ననుసరించియే తాము
సంపూర్ణ హరతాళము గావించినట్లు ప్రభుత్వము
వారు గుర్తించిరనియు, నిక హరతాళ మవ
సరములేదనియు నాయకులు కాంగ్రెసువర్గింగు
కమిటీవారు ప్రకటించిరి. ఇదియంతయు నిటు
సత్యమూర్తిగారి యొక్కయు, నటు శ్రీనివాస
అయ్యంగారియొక్కయు న్యాయవాది తత్వమును
స్పష్టపరచుచున్న దనుటకు సందేహములేదు.

అక్షిణదుగ్ధ సంచరన్నిజ రధై శారూఢిః బ్రాచీదిశా
దాక్షిణ్యంతమః శరీరాడ విశ నౌ త్రర్వాంతమున్ జేరుతు
సుక్షానోచిత ధర్మమాః గనుకః దేశోవార్షిధీ ! వెన్నకున్
దాక్షిణ్యంబున నీరధంబువఱు మోదంబొందుచున్ బోవుమా !

1.

అదిత్తుండవు నీవు, నే నబలఃకమా! యేమి యుద్ధింపఁగాఁ
బోదున్ ?- స్వల్పరధంబె నీకిడితి నామోదంబునన్; గాన తీ
వోదంచదతి వీడి, మందగమనం బొక్కింత పాటించి, యె
ట్లో దీనన్ వసియించి యింకఁ జనరాదో ? దివ్యతేజోనిధి !

2.

ముత్రైపుఁ దెలిసిగ్గు శ్రొత్తముగ్గులయందు వసువుం బసిఁడిరంగు మిసిమి నీన
నలఁదేని యలచుక్క లొలికించు శ్రొత్తపూ వులలోని రాగంబు పొలుపునింప,
మానితోజ్వల తక్షతా నీకములలోన లలిత కుంకుమరుచుల్ చెలువుఁ గుబుక,
నరుణ ప్రవాళమధ్య స్ఫురంస్ఫులయ చం దనగంధ రక్తి యందాబుః గూర్చు

నరుణ శోభాసమీచీన తరుణుడవగు
నరుణుడవు గానఁ దత్కాంతిఁ బరగునట్టి
వస్తువుల నిన్ను పూజింతు భక్తియుక్తి
ధారుణీ లోకకాంతి ప్రదస్వరూప !

3.

బంగారు జిగిరంగులన్ జిక్కు నత్పాత్రంబునన్ జిక్కునై
పొంగారుగల యావుపాల నివుడే పొంగించి, నాస్వాంతము
పొంగన్, బొంగలి నారగింప నిడదన్, మోదంబు సంధిల్లఁగా
నంగీకారముతో గ్రహింపఁగదె, ప్రత్యక్ష స్వరూపదయా ॥

4

పూజాద్రవ్య నియుక్త రక్త విభవంబుల్ భారతీయోజ్జ్వల
త్రేజోరాజిత శౌర్యవహ్నులఁ, బరశుశుభ్ర ప్రభల్ వారి వి
భ్రాజిత్కరిఁ దలంపఁజేయగ, నినున్ బ్రార్థించెదన్, భవ్య హిం
దూ జాతీయ జయంబుఁ గూర్పుము కృపాధుర్యుండవై, ద్యోమణి !

1		2	3	4	5	6	7		8
	9			10					
11	12	13		14			15		
16		17	18			19			
20		21			22				
	23			24					
25	26			27	28		29	30	
31			32		33	34			
35		36				37	38		
	39			40		41			
42				43					

అడ్డము (Horizontal.)

1. పర్వతము.
5. వేదము.
9. ఆ భృకవి.
10. ఒక రాజ్యము.
11. అగ్రము.
13. ఔషధవిశేషము.
15. కామము.
16. నాణక.
18. పొల్లు.
19. స్కందము.
21. చిల్లగింజ.
22. అనారోగ్యము.
23. కత్తి.
24. గొప్ప సభ.
25. మాయావి.
28. వస్త్రవిశేషము.
31. సంఖ్యలు.
33. ఒక వృత్తము.
34. బల్లి.

35. ముక్కము.
36. వెలితి.
38. వృత్తాంతము.
39. తీక్షణధార.
40. అంజనేయుడు.
42. కూరము.
43. పొగదచెట్టు.

నిలువు (Vertical.)

1. భీముడు.
2. కొట్టు.
3. ఒక పక్షి.
4. గ్రామోద్యోగి.
5. ముమ్మరము.
6. సౌఖ్యము.
7. లక్ష్మి.
8. దంతిచెట్టు.
12. రోగము.
14.గావు ముక్కలప భూమి యాంగదతారహరణం.
15. కడుగుదీక్ష.

17. కార్మ్యము.
19. వ్యాకరణపదము.
21. ఒకానొక కవి.
22. తీతము.
25. కోతి.
26. కానిన.
27. నలుపు.
29. మని చీకటి.
30. కదలునవి.
32. వ్యాప్తము.
33. దండన.
36. ప్రాతచెప్పు.
37. తాళము.
39. కాల్పు.
41. కీలు తిరుగుడు చీల

2 అక్షర న్యాయము.

నాకు పదునాలుగు అక్షరములు.

- $14 + 12 =$ మహారాజా తల్లి,
 $6 + 7 =$ నెపము
 $1 + 3 + 8 =$ నిరాకరింపగూడనిది.
 $2 + 4 + 14 =$ లోహము.
 $9 + 12 + 3 =$ వడ్డంగ పనిముట్టు.
 $10 + 3 + 14 =$ హి మాలయ పర్వతములలో
 దొరకు వస్తువు.
 $4 + 1 + 3 =$ కుట్టేపురుగు.
 $3 + 5 + 12 + 14 =$ రాసులలో నొకటి,
 $2 + 12 + 1 =$ కొలఁద్రమాణము.

నన్ను ముప్పదిమాడు కోట్లు భారతీయులు పూజిస్తారు. నే నెవరు ?

తమాషాలు

క్రియా విశేషణము.

ఒక యశోధార్యుడు దింగీపు వ్యాకరణమున క్రియా విశేషణమును బోధింతుటకు చాల అవధులుపడెను. అయినను పిల్లలకు ముచ్చటకొకలేదు. చివర కుశోధార్యుడు విసిగి చివర lly ఉన్నట్లయితే అది క్రియా విశేషణమని గుర్తుపెట్టుకొండి.

ఒక విద్యార్థి:- అయితే "తిరుచినాపల్లి" క్రియా విశేషణమేనాండీ.

వివరము.

కాలిక:- మనం వియ్యం వండుతుంటామే, అన్నంపం దుతుంటారేమిటండీ. అన్నాన్ని వండుతున్నామా ?
 శాస్త్రుడు:- పెద్దవాళ్ళ నట్లా అడగొచ్చా ? తప్పుకాదా ?

తమాషా.

ఒకడు:- మీ తమాషాలలో తమాషా లేదేమండీ ?
 మఱియొకడు:- అదొక తమాషా.

పేరు.

ఒకరు:- ఏమండీ ! మీ పూర్వీ రామరావుగారున్నారా చూడండి, ఆయన పేరు రామరావుగారేనాండీ ?
 మఱియొకరు:- వారా ? రామరావుగారు గాదు భీమా రావుగారు.

తారీఖు.

"ఇవ్వాలి తారీఖుండీ?"

"తారీఖా ? నిన్నెంత ?"

చిత్త కుబ్జ

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు.

ఎన్ని మార్గముల నిరంతర

మెంత సాధన చేయు చున్నను

పోవకున్నది వక్రగమనము

బుద్ధి యందుండి

కుబ్జ నీ వాకమారు ప్రీతిని

గ్రుచ్చి కొగిట జేర్చినంతనె

వదలిపోయిన దంట ఆయమ

వక్రీమము కృష్ణా ! ॥

ఎల్లవేళలయందు నీకై

యెదురు చూచుచు నున్న, దెవు డీ

చిత్తకుబ్జను నీదుకొగిట

జేర్తువో కృష్ణా ! ॥

సాహితీనమితి.

గుంటూరు.

అంకితము:— స్నేహితుడు కొమరగిరి నరసింహారావుకు.

“కాఫీ అయినా తాగకుండా ఏమిటండీ పాత పుస్తకాలు తిరగవేస్తూ కూర్చున్నాను. పుణ్యమా పురుషార్థమా ! నాలుగురాళ్ళు సంపాదించే మార్గమేమయిన చూడండి.” అని కాంతం అన్నది “అమాట నిజమే” అని నేను అనుకొన్నాను.

అనుకొంటూనే నాడయిగీ పేజీ తరువాత పేజీ తిరగవేశాను. మదరాసులో నేనున్నప్పుడు ప్రాసినవి విజయనగరములో సంగతులూ ఎన్నో కనిపించినవి. నావితల్లి అనుభవాలన్ని చదువు కొని నాగో నేను వ్రువకొన్నాను. పాతస్నేహితులు స్నేహాలూ జ్ఞాపకమునకు వచ్చినవి. ఇంకా పేజీలు తిరుగవేశాను. ఇంతలో డైరీ చివరకు వచ్చినాను. అక్కడ ఒకచోట,

“104, సంబంధ మొదలియ్యారు వీధి తిరువక్కేళి” అని ప్రాసించున్నది. దానిక్రింద ఎర్ర గీత గీసి వున్నది.

ఆ చిరునామా ఎవరిదో నాకు ఎంతసేపటికి జ్ఞాపకం రాలేదు. జ్ఞాపకశక్తిని ఎంత లోవైనా అవిషయమై ఏమీ స్ఫురణకు రాలేదు. ఇక ఏమై యుంటుందా అని ఊహించడం మొదలుపెట్టాను.

ప్రథమమున నాకు ఎవరో ప్రియస్నేహితుడు తన చిరునామా ఇచ్చి నన్ను అప్పుడప్పుడు చూస్తూ ఉండమని చెప్పి ఉంటాడని, తోచింది. పాపము అతడు నాకోసం ఎంతో కాలము నిరీక్షించి చివరకు విసికిపోయి ఉంటాడు. అతనికి ఎంత మనఃక్షేపము తెచ్చి పెట్టానా అని విచారపడ్డాను. తక్షణం వెళ్ళి

అతనిని దర్శనం చేయటం నాకర్తవ్యము అని నిశ్చయించుకొన్నాను.

ఏరయిలు బండిలోనో నాటకశాలవద్దనో పోవడము కలిగిన సుకుమారియొక్క చిరునామా యేమో అన్న తలంపు ఇంతలో నా తలలో తళుక్కు మన్నది. అప్రయత్నంగా నాశరీరం పులకరించివది. నేత్రములలోకి నూతన కళ ప్రవేశించినది. చిరునవ్వు పెదవులపయిన చిగిర్చినది. చెక్కిళ్ళపయిన చిరుచమ్మటలు పోసినవి. నిమిషంలోకి మెట్లు అన్ని ఎక్కి విరహవస్థలో పడో మెట్టుపై నుంచున్నాను. నాలిక కొరుక్కొని ఎంత పొరబాటు జరిగిందిరా బాబూ అనుకొన్నాను. “రేపు సాయంత్రం వచ్చి నిన్ను కలుసుకొంటాను” అని బహుశః నేను ఆమెతో వాగ్దానం చేసి వుంటాను. ఆమె నాకోసం నిరీక్షించి నిరీక్షించి నిరాశ చెందినది కాబోలు.

“ఒంటి గూర్చున్న వేళ ప్రేమపుం దలపు రెక్కల విప్పి యెగసి తెలిసి తెలియని వింత సీమల యధేచ్ఛ సంచరించుచు దరహాసచంద్రికలను జలుకు చెలికాని యశావన కళల వెలుగు మధుర మోహన మూర్తిని మది లిఖించు కొనుచు నుండువు కాబోలు.” అని నాలో నేను కూనురాగంతస్తూ పాడుకొన్నాను.

లేకపోతే ఇది కాగూడదా? ఎవరయినా పల్లివరు నాకు ఏదయినా పని ఇస్తాను రమ్మని నిలిచి ఉండకూడదా? ఇదే అయి యుంటుంది.

ఎట్టి ముఖ్య విషయాన్ని మరచిపోయినాను ఏదో పుస్తకమో కథో వ్రాసి యిస్తే నాకు ఏ సుడరూపాయలో యిచ్చేడివాడకదా ! ఆ పంపికం పెట్టి కాంతానికి ఒక సరుకో పిల్లకు ఒక సగో చేయించే వాడినిగదా ! ఇంతకూ పూస్తం లేదు. పూస్తంలేనపుడు అట్లాముంచు కొని వస్తుంది మరుపురోగం అని అత్తదూషణ చేసుకొన్నాను.

ఇంతకు ఏదీ తేలలేదు. ఆవిషయాన్ని గురించి ఆలోచించిన కొద్దీ ఆందోళన యెక్కువైనది. నిజము యేమిటో కనుక్కోవలెనని ఉత్సాహం కలిగింది.

ఆలోచించినకొద్దీ ఆవిషయం మరీ గంభీరమైంది. ఈమహాపట్టణంలో ఒకమూల ఎక్కడో ఒకయిల్లు. అయింట్లో యెవరున్నారో నాకు తెలియదు. నేను అక్కడికి పోవలెను. చాల. ఈ విషయంతో అపరాధపరిశోధనా నవలను నడపవచ్చును.

అపరాధము, పరిశోధన అన్న రెండుమాటలు అనుకునేసరికి హత్యలు భయానకములగు కృత్యములు, భయంకరములగు దృశ్యములు, వికృత రూపములు, శోణితధారలు జ్ఞాపకమునకు వచ్చినవి. ఏడ్పులు, పెడబొబ్బలు, మెరపులు, మేఘ గడ్డనలు వినిపించినవి. భయంతో శరీరం వణికింది.

కవి అన్నాడు. “ ఎడతెగని జలమంట. నడుచునో పడవంట.” అల్లాగే విశాల స్రవం చంలో ఒకయిల్లు, అది నేను కనుక్కోవటం. ఇంత భయంకరమైన విషయాన్ని గూర్చి తలపోస్తుంటే వట్టు వాకదూ? నలుగురుందా వాడనుం శివమే పోతు దా? అనుభవము పున్నవాళ్ళకు తెలుస్తుంది అయింట్లో దయ్యాలు వుండవచ్చు. అనినన్ను పీక్కుతినవచ్చు.

భవిష్యత్తులో యేముందో యెవరు దూరి చూచి చెప్పగలరు. అయింట్లో యేమి వింతలు పున్నవో, ధనం దొరకకూడదా, వజ్రాలగని వుండకూడదా అని మళ్ళీ యింకో ఆలోచన. ఆరాత్రి యేపని చేయటానికి నాకు తోచలేదు. ధైర్యం లేదు. భోజనం చేసినతరువాత కాంతం తాంబూలం తెచ్చింది.

ఆవిడతో మాట్లాడటానికి నాకు మనస్కరించ లేదు. ఏదో అలోచనలోకి దిగాను. మాంటిక్రిస్టో కథ, అమీనాకథ, అల్లాపుడ్డిను కథ జ్ఞాపకం వచ్చినవి. వసారాలో మా కాంతం సుబ్బమ్మ మాట్లాడుతున్నారు.

“ వజ్రం దొరికిందట ఆయనకు ”

“ ఎక్కడమ్మా? ”

“ ఊరివెలువల పాడుబడ్డ యింట్లోకి ఆయన యెందుకో వెళితే అక్కడ మెరుస్తూకనిపించింది ”

“ అదృష్టం. ఎంతవెల వుంటుంది. ”

“ నల్లబై వేలు అంటున్నారు ! ”

అని యేమిటో మాట్లాడు కొంటున్నారు. నిద్ర వచ్చేరాని స్థితిలో నాకీమాటలు వినిపించినవి. లెక్కలేని పూహలు నా మనోవిధిని సృష్టించేసినవి.

చొక్కా కోటూ వేసుకొని బయలుదేరాను. వీధిలో టాక్సి సిద్ధంగావుంది. త్వరగా అందులో యెక్కి యింటి నెంబరు వీధి చెప్పినాను. అగకుండ వాయువేగంతో వీధులవెంటపోయి గమ్యస్థానము చేరినది.

టాక్సి ఆగింది. నేను దిగి తలుపు తట్టినాను. లోపలనుంచి యేదో మూలుగు మండంగా వినిపించినది. మళ్ళీ తలుపు కొట్టాను. “ ఎవరు వారు ” అని యెవరో అన్నారు. కంఠము

హీనముగాను, కంపిస్తూను వున్నది కాబట్టి ఆమె కోగి అని నే ననుకొన్నాను.

ఇంతలో లోపలినుంచి ఒక వికృతస్వరూపం మూడు కాళ్ళ ముసలిది వచ్చి నన్ను చూచి “నాయనా, వచ్చావు? నిన్ను చూడాలనే యిన్నాళ్ళు ప్రాణాలు బిగబట్టుకొని వున్నాను మానాకరూ నీకు అడ్రాసు యిచ్చి యెన్నాళ్ళ యింది. ఇంతకాలము రాలేదేమి నాయనా” అన్నది. నేను మాట్లాడలేదు. మళ్ళీ ఆమె “నాయనా, మాట్లాడవేమి. నేనునీకు మేనత్తను నన్ను నీవు యెరుగవు. మీమామ వరాయి దేశాలలో వుండి ధనము సంపాదించి చనిపోయి నాడు. నాకూ అవసాన కాలము సమీపించి బ్రతుకవని నీకోసం కబురంపినాను. ఇప్పటికి వచ్చినావు.”

“నాయనా, మాట్లాడలేను ఇవిగో తాళపు చెవులు” అని ధనపు పెట్టెల తాళాలు నాకిచ్చి ఆమె పాగిణాలు విడిచింది.

నేను ధనవంతుణ్ణి అయినాను. పిల్లజమీం దారును. సంతోషము వట్టలేక పోయాను. వాకిట్లో అప్పుడే వచ్చిన మోటారుబండి చప్పుడుకు మెళుకువ వచ్చింది.

ధనము దొరకటం స్వప్నానుభవము అయినా అది సుస్వప్నంగదా అని సంతోషము గలిగింది. కాలక్యత్యాలు తీర్చుకొని బయలు దేరాను. నిజంగా, ఆ ఇంటికి వెళ్ళాను.

ఆ కలలో కనిపించిన ఇల్లె! ఇంతవరకు కల నిజము అయింది. బుగతాది ఎందుకు నిజం కాగూడదు? ఎన్ని కలలు నిజం కావటం లేదూ. దీపకర్ణి తనకు కొడుకు దొరుకుతాడని కల గనలేదూ?

ఆయినా ఏమో ధన పొందే ఉన్నదో, మిత్ర దర్శన మయ్యే యోగం ఉందో, లేక ఒక లావణ్యరాసి పాణిపల్లవముల గ్రహించి స్పర్శ సౌఖ్యము ననుభవించు మహా యోగం ఉన్నదో ఎవరు చెప్పగలరు అనుకొన్నాను.

లోపలికి పోయి కుర్చీలో కూర్చున్నాను. యజమాని పది నిమిషాలలో వస్తానన్నాడని కబురు వచ్చింది.

ఆయన వచ్చినాడు. నాకు పరిచయం. నాప్రక్కన కూర్చుని కొన్ని కుశల ప్రశ్నలు వేసిన తరువాత, “ఏమోయి, ఎన్ని రోజులకు వచ్చినావోయి. మూడు రోజులలో యిస్తానని ముప్పది రూపాయలు వుచ్చుకొని చిరునామా కూడ వ్రాసికొని మూడు నెలలైన తరువాత యిప్పుడా రావటం - బాగావున్నది నీమర్యాద, తెల్లపోతావేమి. ఇప్పుడు నీదగ్గర లేకపోతే నానాకరిని నీవెంట వంపుతాను. ఇంటికి తీసుకొనిపోయి పైకం ఇయ్యి” అన్నాడు.

నాకరిని పిలిచి, - “ఏమోయి ఏమిటో వెల్లి మనకివ్వవలసిన పైకం తీసుకురా” అని చెప్పి “శేలపు” అని నాతో అని లోపలికి వెళ్ళాడు.

“ఎట్టి నిరాశ! ఆభైన్నత్యము! ఆపతనము! చెప్పటం ఎందుకు. ఇంటి దగ్గర పైకం లేదు. ఆమాట చెప్పితే వాడు వినలేదు. శాగింహం లాగ నన్ను వట్టుకొన్నాడు. సిరి అంటుక పోయినా ఈచీడ అంటింది. చివరికు జేబులో నుంచి కలం కాగితం తీసి నోటు వ్రాసి ఇచ్చి, ఇంటికి వెళ్ళిపోయినాను.

ఇంటి దగ్గర చేసి సిద్ధంగా ఉంచిన కాఫీ కొంచెం కొంచెంత్రాగుతూ జరిగిన విషయాన్ని తలచుకొని కాసేపు నవ్వుకొన్నాను.

విభాంతి

నరహరిశెట్టి వేణిటరత్నంగాను

పరిమళాంచితమైన

పట్టు రోజా పూలె
పచ్చిక బయ్యళ్ళలో
పడము లిడుచు నడచు
చున్నదో యున్నట్లు
చూపులకు దోచగను
ఒయ్యారముగ నీవు
వాహ్యలి కేగుచును
సామూహ్య సమయాల
సాలోకితముగాగ
సంపుల్ల హృదిలోన
సంతోష మందితిని.

వెన్నెలలో నీముద్దు
కన్నులనుండియే
వ్రవహించు చున్నట్లు
పరితుష్టి దోచంగ
నీల జీమూతములె
నీదు గిరజాబుగోళ
ఆకల్పమున దోచ
ఆనంద మందితిని
శూన్య దృష్టితో నీవు
చూడగా నావంక
తేరిన నలిలమున
నా రూపమున్నట్లు
ఆ తరళ నయనముల
కీలగుపించె నారూపు

నీదు దర్శనమునకా
నిబిడాంధకారమయ

సర్వీర్య జీవనము

నిర్వృత్తి నందినది 4
వికసించి వాననలో
నెడ బల్లు విరులెల్ల
తమ శక్తి నెరుగకే
భ్రమియించునో యేము
అబులనే నీవును
ఆత్మ మోహనశక్తి
ఆలోచనే లేక
అలగు చున్నావు 5.

నా హృదంతరమునకా

1.

నవ్యముగ పొడనూపె
రోచి దుష్ట్యలమైన
రూప తృప్తయెకాదు
తెలియ నట్టిది ఎదో
దివ్య సంగీతము
పులకింప మేనెల్ల
తలకించితిని నేను 6.

2. ఎవరి తోడనొ యీవు

ఎవ పల్కుచుండగా
హృదు మధుర పదములు
మృదులముగ బల్కినవి
నవభావ భరమైన
నా హృదివివచ్చిన 7.

3.

సంతనమునకా స్వేచ్ఛ వనగడి
నీదు జాతికి జయము కలుగుత
నిర్మలమృగు జాతి బుట్టిన
నిఖల తేజోరత్నము! 8

* గిరిజాబు. అంగ్లో యిండియన్ రమణీమణియొక్క
Bobbed hair.

నిన్ను

వలుసారు తెంచితిని. 11.

ఎందుచేతనో గాని

ఎచటికేగితో గాని

అవృతమైన హృద

యాంధ కారమునకు

కారణం బది యేమో

కనిపించదొడగె. 12.

అనాడు గాంచ నెత్తి

అంతలోననే అంధ కారము

అవరించెను చిటుత హృదయము

అన్ని దిక్కులు చూవ్యముగను

అగువడియె నపుడు

దూరాన గలయట్టి

9.

తులలేని తారపై

భ్రమయేల అని నేను

భావింప; అప్పుడే

అంధ కారములోన

మెరిమెచ్చు మెరపొకటి

మెరసిపోయినది

13.

నీ వెవరో నేనెరుగ

నీ వెనుగ వేనెవరో

ఏల నీ చీకటలో

ఈరీతి గ్రమ్మెనో!

ఎచటనో యుదయించి

ఎట్టులో కలిసెను

ఆ నవ్వు అంధకా

రాంతరాశమునకా

10

“ సోదరా! జ్ఞేమమా!

సామ్యసిల్లెదవేమి

సాగయికగ పోవుదము రమ్మా!

మీకున్న మర్మములో

మా జాతిలో లేవు

మనసార స్వేచ్ఛగా

మన కడ్డులేకుండ

ప్రేమించుకోవచ్చు మనము”

అని పల్కె నారూపు

హస్తచాలన జేసి;

అంతలో స్మృతివచ్చె నాకు,

14.

నిర్మ లాకాశమున

నిరవధిక తేజమున

తరళమై చూపట్టు

తారవలె నున్నట్టి

నీ రూపు, నీ చూపు

నిర్మ లానందమున

భావనా గోకమున

అది శుక్రవారము. సూర్యోదయమై ఎంతోనేపు కాలేదు. రాజమండ్రిలో ఒక మేడమిది గదిలో ఉత్తరంపట్టుకొని పోషాపయిని అనసూయ కూర్చుని వున్నది. ఆమె లలాటభాగము ముడుతలుపడి ఏదియో అలోచిస్తున్నట్లు సూచిస్తున్నది. ఆమె కన్నుల కాటుక చారలక్రింద విచారరేఖలు లీలగా గోచరిస్తున్నవి. కన్నీరు ఆమె చెక్కుటద్దములను మ్లానమొనర్చుతున్నది. ఆమె విషాదపదనాన్ని మూర్ఛకీరణాలు కిటికీలోనుంచి ముద్దాడు తున్నది.

ఆమె హృదయము భావనాసముద్ర తరంగాలపైన తేలియాడుతున్నది. ఆమె కెంతమాత్రము మనస్తిమిత ముగాలేదు. సందిగ్ధావస్థలో నున్నది. ఏమిచెయ్యడానికి తోచడంలేదు. ఆమె విడుచు వేడి ఊడ్చుగాడ్చులకు ఆమెకాని మోవి వాడిపోతున్నది. ఆమె హృదయాన్ని సారెసారెకు తెలుపరానిది ఏదో బాధ బాధిస్తున్నది. ఆమె పడేబాధకు ప్రతిఫలాలేదని ఆమెకు తెలుసు. ఆమె స్వతంత్రికాదు. తండ్రిమాట యెప్పుడూ జవదాటియేరు గదు. లజ్జాభరాన్ని ఆమె హృదయంలో తొలకరించిన కోర్కెను తండ్రికి తెలియజేయలేక లోలోపలే కుళ్ళిపో తున్నది. ఆమె విధిచెయిదాలను చాటడం కష్టసాధ్యమని చివరకు నిశ్చయించుకొన్నది.

సత్యనారాయణకు ఏకపుత్రికావిషయం అవడంవల్ల అనసూయకు కడు గారాబముతో పువ్వులలోపెట్టి పెంచుకున్నాడు. అనసూయ బాల్యావస్థలో వుండగానే తల్లి కాలంచెసింది. సత్యనారాయణ కూతురుని చూచు కొని దుఃఖంతంతా దిగమింగుకొన్నాడు. ఆమెకు తండ్రి సర్వమును. ఆమెకు యెప్పటికేడ కావలసినా తల్లిలేని లోపం లేకుండా తక్షణం సమకూరుస్తుండేవాడు.

సత్యనారాయణ సామ్రాజ్యదాయం గల వంశంలోనే పుట్టాడు. అతని తండ్రి చరస్థిరాస్తులను సంపాదించి అతని జీవితాన్ని సుఖసౌఖ్యదాయకంగా చేసి చనిపోయాడు. సత్యనారాయణకు ఏకోశమందూ గర్వం అనుమాటలేదు. ఇప్పటి ధనవంతుల్లాగ ధనమదంచేత విద్రవీగే స్వభావం గలవాడు కాదు. రాజమండ్రి ఆస్పాత్రల పల్లెటూళ్ళలో ఇతని ధర్మగుణం తీగలపొంది. పేరు మోసిన మోతుబిలి.

తండ్రికున్న సుగుణాలన్నీ అనసూయకున్నవి. ఇంటికి వచ్చిన ముప్పైవాండ్రోకు లేదనడం ఎన్నడూలేదు. “మంచిమహా లక్ష్మి” అని పోగడేవారు. ఆమెకిప్పుడే పదహారో సం వత్సరం ప్రవేశించింది ఆమె కాటుక కళ్ళలో యవ్వనం పొడనూపింది. ఆమె హృదయంలో ప్రేమ తొలుకు తోంది. వేసు ధనవంతురాలను ఆనే గర్వం ఆమెకన్న దూలేదు. ఆమె హృదయం గభీరం. ఆమె శ్రవణ విచిత్ర పక్షుతి, సాధారణ మానవులకు అర్థంకాదు.

2

అది వర్షాకాలము. ఆకాశాన్ని అక్కడక్కడ అల్లు కున్న మబ్బులకండా సూర్యుడు ప్రకాశిస్తున్నాడు. అన సూయ తెల్లనిజీలుగుపావడాకట్టుకొని మోటారుకారులో ఎక్కి స్కూలుకు వెళ్ళుతున్నది. బడికి వెళ్ళేదారిలో ఆమెకళ్ళను ఒక యావనుడు ఆకర్షించాడు. అతనిపేరు ప్రకాశరావు. అతనిది పేదసంసారము, మర్యాదగల వంశము. అతని పూర్వీకులు ధనలక్ష్మిని తమ కనుసన్నల చేత ఆడించినవారే. వారిలో ఒకడు తనకుమారిన ధర్మం చెయ్యడంవల్ల ధనం చంచలం అవడంచేత ప్రకాశరావు బీదస్థితిలో వుండడానికి కారణంఅయింది. ధనలోభం చేత స్కూలుఫయినలువరకే చదివి మానివేయవలసి వచ్చింది.

ఇన్నీనుపేట పోస్తుఅగ్గీసులో ముప్పైఅయిదు రూపాయల గుమాస్తాపని చేస్తున్నాడు. ముసలితల్లి ఇద్దరుచెల్లెళ్ళు ఇతని కాయకష్టంమీదే ఆధారపడి వున్నారు. ఇతని కొచ్చేదబ్బు సంసారానికే కాకుండా తండ్రిచేసిన అప్పు కూడ తీరుస్తుండవలసి వచ్చింది. తల్లి జబ్బుకోరికలుగలది చెల్లెళ్ళ పెద్దవారై పెళ్ళిళ్ళులే ఇంట్లోనే వున్నారు. వర శుల్కం లేదే పిల్లలందంగా వున్నా విద్యవినయకొనాది గుణాలచేత విలసిల్లుతున్నా ఈకాలంలో ముందుకొచ్చి పెళ్ళిచేసుకునే మహానుభావు లెవరున్నారు. అందుచేతే ఆడపిల్లలను కన్న తలిదండ్రులు మనోవ్యాధిచేత అల్లాడి పోయి అభోగతిపాలవుతున్నారు.

ప్రకాశరావుకు ఇరవైయేళ్ళ వయస్సు. నిరాదంబర జీవ. మనస్సు నిబ్బరత, నిజానంలేక ఆంధకారకూపంలో ఈడుతాడే వాళ్ళవంటివాడు కాదు — మోహపాశ బద్ధులై విచక్షణా జ్ఞానంలేక బడిపోయే ముగ్ధులవల

పెంటనంటి నవ్వులపాలయ్యే వాళ్ళలో చేరడు—ఘోరా చారాలచేత అల్లుకొనివున్న సంఘాన్ని ఎంతమాత్రం దం చేత లక్షణంగలవాడు కాదు. ప్రకాశరావు హృదయం నివృత్తం. అతనికన్నులు దయాదాక్షిణ్యాలను చూటుతుంటవి. అతనివదనము అమాయకత్వాన్ని చూచిస్తుంది. అనవసర కార్యాలలో ఎంతమాత్రం పాల్గొనడంలేదు. అతనిదారి అరిగింది. ఇరుగుపొరుగువాండ్రితో తనపై అధికారులచేత ఇంతమంచివాడు లేదనిపించుకున్నాడు.

3

శుక్రవారమునాడు ప్రకాశరావు ఆఫీసుకు వెళ్ళుకు అననూయను చూచాడు. అప్పుడు అననూయ హృదయం అతనిచే అవుతుందని అతని హృదయంలో యెప్పుడూ పొగిద్దుపొడవలేదు. అంత అద్భుతం కట్టుకుందని కలలో అయినా రలంచలేదు.

అననూయ మహాదైత్యగర్భవంతుని కూతురు. తల్లిదండ్రులచేత అల్లారుముద్దుగా పెంచబడినది. సాంప్రదాయం గొప్పది. అంతులేని సంతతికి ఆమె ఒక్కరే అధికారిణి. ప్రకాశరావు కడు నీడవాడు. ముప్పై అయిదు రూపాయలతో గుడిగుంచం లాడుతున్నాడు. పూరిగుడిసెలో కాపురము. సాఖ్యజీవితము — తుచ్ఛజీవితము. మల్లె పువ్వు — ముండ్లకంప.

ప్రకాశరావుకు ఆశుక్రవారం శుభదినమేఅయివుండొచ్చు. అదిశాస్త్రే అననూయ అందమైనవదనాన్ని చూచి ఆనందించడం తట్టస్పించింది. అంతటి సౌందర్యరాసిని ముందెన్నడూ చూడలేదు. శరశ్రీలను చూడడం అతనిస్వభావం కాకపోయినప్పటికీ అతనికళ్ళు అననూయ ముఖపద్మంమీద అతనికి తెలియకుండా వ్రాలాయి. వాటిని మరల్చుకోవడం అతనికి కష్టసాధ్యం అయిపోయింది అంతటి అందపుముద్ద లోకంలో నిజంగావుందా అనుకున్నాడు. అతనికళ్ళని అతనే నమ్మలేకపోయాడు. అఒక్కనిమిషం ప్రపంచాన్ని మరచిపోయాడు. లోకంతంతా సాఖ్యప్రదంగా కనిపించింది. ఆమె మోహనమూర్తి అతనికళ్ళకు కట్టినట్టుండేది. ప్రకాశరావు దివ్యాకారాన్ని అననూయ క్రింగింటినవ్వుతో చూచింది. వారిద్దరి ముఖాలు యెదో రహస్యాన్ని చూటాడుకొన్నాయి. ప్రకాశరావుకు అక్షణం ఎంతమధురం! వ్యాకులహృదయంతో ప్రకాశరావు ఆఫీసుకు చేరుకున్నాడు. అతని హృదయం అతనిలోలేదు. అతని హృదయంలో ఆకారరహితాలంకార శోక్తాలు బుడగల్లాగు ఎన్నో పుట్టాయి

ఆఫీసులో మతిమరపువల్ల చాల తప్పుచేశాడు. అధికార్ల దూషణని ఎంతమాత్రం లెక్కచేయలేదు. నెమ్మదిగా సాయంకాలానికి ఇంటికి జేరుకున్నాడు. వచ్చేదారిలో వుదయాన్ని గాన్పించిన మూర్తినే తలచుకుంటూ సకలం మరిచిపోయాడు. ఎందరు పలకరించినా పలకలేదు. వెట్టి వాడిలా ఇల్లుకూడ దాటిపోతుండగా చిట్టిచెల్లెలు పిలవడం చేత స్పృహకువచ్చి తనఅవస్థ తలచుకొని సిగ్గుపడి లోపలకు వచ్చాడు. ఎదురుగుండావచ్చిన చెల్లెలను పలకరించకుండానే గదిలోకిపోయి పరుశ్రుమీదపడుకుని ఆలోచనా సముద్రములో మునిగిపోయాడు అతని హృదయం తీవ్రంగా బాధపడుతున్నది. ప్రకాశరావు ప్రణయమహత్వం చవిచూస్తున్నాడు. అది తన హృదయానికి వివరీతమయిన విప్లవము తెన్నుందని భయపడుతున్నాడు.

ఆరాత్రి ప్రకాశరావు కంటిమీద రెప్పవేయలేదు. రాత్రెల్లా యెడ్వడంజేత కన్నులు యెట్టిబడి జేగురుముద్దలయ్యాయి. హృదయం వింతభావాలతో మండిపోతున్నట్టు నిట్టూర్పు పెగలు తెల్పుతున్నాయి.

4

ప్రకాశరావు మూడుమెతుకులు నోట్లోవేసుకుని తన గదిలోకిపోయి తన హృదయాన్ని అల్లకల్లోలం పెట్టుతున్నా విషయాన్నిగురించి చింతించడం మొదలుపెట్టాడు ఆ ఆలోచనలో మునిగి ప్రపంచాన్నే మరిచిపోయాడు. గదిలోవున్న గడియారం తొమ్మిదిగంటలు కొట్టి ప్రకాశరావు ఆలోచనలకు ఆటంకం గలిగించింది. అతన్ని కప్పివున్న ఊహాలెర కొంచెం సడలింది. దరిద్రీవంశంలా పుట్టినందుకు తన్నుతాను నిందించుకొనుచున్నాడు. ఆఫీసుకు వేళయింది. మళ్ళీ అననూయ దర్శనలాభం కలుగుతుందని ఉద్దేశంతో శుభ్ర వస్త్రాలు ధరించి బయలుదేరాడు.

ఇదివరకు అనేకసార్లు అదారినే వెళుతూ ఆమెను చూచాడుకాని ఎప్పుడూ యితగా యితని హృదయం బాధపడలేదు. అననూయ దివ్యాకారం — ఆజలుగు వలువ — అకాతులు జమ్మేకళ్ళు ఆశుక్రవారంనాడు ఏముపలూర్తాన్ని చూచాడోగాని అవన్నీ అతనిహృదయ ఫలకంమీద చిత్రింపబడి పోయి ఎంతకన్నీళ్లతో కుడిచి వేద్దాంఅని ప్రయత్నించినా అతనికి సాధ్యంకావడంలేదు. అతని ఇంటికిని ఆఫీసుకును అరమైలుదూరమున్నది. సగందూరం నడిచి వెళ్లేటప్పటికి ఎదురుగా మోటారు కారు వస్తున్నట్టు కనబడింది. అతని బాధా హృదయం

కొంచెం కాంతివేసింది. అతని హృదయం అతనిలోనే నాట్యమాడింది. ఆకారదగ్గరకు వచ్చినకొద్దీ అతనిగుండె అతివేగంగా కొట్టుకోవడం మొదలుపెట్టింది. కాన సమీపించింది. ప్రకాశరావు హృదయాన్ని ఆకర్షించిన దివ్యమూర్తి అందులో వున్నది. ఆమెకళ్లు ఎవరికోసమో వెదుకుతున్నట్టు కనబడుతున్నవి. నిన్నటికంటే ప్రకాశ రావుకి అననూయ మోహన మనోజ్ఞమూర్తిగా కను పించింది.

ప్రకాశరావుని చూడగానే అననూయ హృదయం పులకరించిపోయింది. ఉదయాన్నుంచీ యెంతో ఆకాశో ప్రకాశరావు అందాన్ని తనివితీర మార్ద్రామని వుద్దేశంతో వున్న అననూయ అతని చూడగానే సిగ్గుదొంగతల్లి కమ్మ కోవడంచేత పెడమొగమయింది. ఆమె కన్నులనుండి ప్రేమదీప్తులు ప్రకాశస్తున్నట్టు ప్రకాశరావు గ్రహించాడు. ఆమె మనసు అతనికై అందోళన తడుతోందని తెలుసుకోలేకపోలేదు. అతను అననూయను చూచి దీర్ఘ నిశ్వాసం విడిచి వుచ్చాడు. అది ప్రేమహృదయ అగు అననూయ గ్రహించింది. ఇద్దరిహృదయాల్లోంచి నిశ్వాసం వెడలి భాస్వరాదుపులలూ లీనమయిపోయింది.

ప్రకాశరావు అభీనుకు వెళ్లాడు. అతనితనిమీద అతనికేలేదు. అతని అభీను పున్నుకంలావున్న ప్రతిఅక్షరం అననూయ ఆకారందాల్చి. అతనికండ్లకు కనబడుతుంది అభీనుని అగుమాస్తాలని చూచి చాల అసహ్యించుకున్నాడు. ఈభావినశ్యం చేసి తుచ్చతీవనం గడపడకంటే అననూయ పాదపద్మాలని ఆశ్రయించుకొని నిద్రా వాళ్ళాలు గాని తీవించడం కుభ్రతదం అనుకున్నాడు.

అది కనిపారం అవడంచేత రెండుగంటలకే అభీను మూసేసారు. ప్రకాశరావు బాధపడుతున్న హృదయం తోనే ఇంటి. చేరుకున్నాడు. తన ఆవస్థ చెల్లెళ్లకు తెలియబడక ఉండాలని చాలప్రయత్నించాడు. వీధిగుమ్మం లో విచ్చగాడు అరుస్తుంటే రెండబాలు దానంచేశాడు. అతనిచెల్లెళ్లు అదిచూచి అన్నయ్యకు యేదో అదృష్టం వట్టిందననన్నాయి. రెండురోజులనుంచీ పని సరిగా చేయకపోవడంచేత తరం తగ్గించారనే సంగతి అనుగృహాలక లకు ఏమి తెలుస్తుంది!

5

అలంకారరహితమయిన తనగదిలో కూర్చుని ప్రకాశ రావు తన హృదయాన్ని కలతపెట్టుతున్న అననూయను గురించి ఆలోచించడం మొదలుపెట్టాడు. అతనికేమీ

పాలుపోయిందిగాదు. ఆ ఆలోచనకు మడ మొదలులేదు. ప్రకాశరావుకు అన్ని విషయాలు కలితలామలకమే. ఒకని శ్వాసం వుచ్చి తన వీడతనాన్నిగురించి. ఒక కన్నీటిచుక్క రాల్చి అననూయ గొప్పతనాన్ని కురించి యెంతో ఆలోచించాడు. చివరకి ప్రేమసాహిత్యంలో వీడ గొప్పకి భేదంలేదని గ్రహించాడు. ఈ వివాహాన్ని అననూయ తిండి వప్పుకోడనే సంగతి అతనికి తెలుసు. ఆమెను యెండకో భాగ్యవంతులు పెళ్లిచేసుకోదానికి ఆత్మీయ పడుతుంటారని తెలుసు. “అందరానిపండుకు అట్టులు చాచడమా” అనుకున్నాడు. తన హృదయంలోవున్న కోర్కెను తుడిచివేయ తలచుకున్నాడు. యెంతోనే వేచ్చాడు. ఏడ్చినకొద్దీ ఆకోర్కె నవనవలాడుతూ తయికి వాసనలు జిమ్ముతున్నది.

ప్రకాశరావు యెంతఅవస్థ పడుకున్నాడో అన నూయకూడ వానికి రెట్టింపు అవస్థపడుతున్నది. ప్రకాశ రావు వీడనీతి ఆమెకు తెలుసు. వీడతనానికి ప్రేమకి యేకోకాన్ని సంబంధం లేదని తెలుసు. ఒకచిచ్చానికి తననిచ్చి తండ్రి వివాహం చేస్తాడన్నమాట అసంభవం అనీ తెలుసు — అన్నీ తెలుసుకాని ప్రకాశరావువైన వుండే కోర్కెమాత్రం మరల్చుకోలేకపోయింది.

ఎన్నో గొప్ప సంబంధాలు అననూయకు వస్తున్నవి. సత్యసారాయణ కూతురికి తెలియజేస్తున్నాడు ఆమె యేదో సాకుచెప్పుచున్నది. సత్యసారాయణకు ఒక్కగాని ఒక్కకూతురుగనుక ఆమె ఇష్టమేఅని ఊరుకుంటున్నాడు.

ప్రకాశరావు ఆలోచనకు అంతంలేదు. అతనిహృద యం ఆకానిరాకాల మధ్య వుయ్యలలాగుతున్నది ఏమి చెయ్యడానికి తోచడంలేదు. కొంతసేపటికి హృదయం యేదో భావం పుట్టింది. అతనికళ్లకి తేజం కలిగించింది. బడలివున్న హృదయాన్ని కదలించింది. ప్రకాశరావు లేచి కాగిరిం కలం తీసుకుని ఒక అరగంట యేమిచ్చా ద్దామా అని ఆలోచించాడు. సాయంత్రం అరుగంట లయింది. అతని హృదయభావాలన్నీ అననూయకు వ్యక్త పరుద్దామని వుద్దేశపడ్డాడు.

ప్రేయసీ!

నిశ్చేమహారాన్న చూచానోగాని అమహారం నుంచి నాహృదయం మారిపోయింది. నాహృద యానికి రెక్కలాచ్చి కొత్త ప్రేమచంద్రానికి యెగిరి పోయింది. నిన్ను మరిచిపోదాం అని నాహృదయంనిద

చిత్రితమయి ఉన్న నీరూపాన్ని కుడిచేదేదాంతని ఎంతో
ప్రయత్నించాను. ఏదైనా కాని లాభం లేకపోయింది
నీవు ధనవంతురాలవు నేనో నీపాదపద్మాలకి సేవచేయ
డానికికూడ పనికిరాని వీధవాడిని నేను నిన్ను ప్రేమ
భిక్ష పెట్టమని కోరడం “అందరాని పండుకు అణులు
చాచడం” ప్రేమకు హెచ్చుతక్కువలు గొప్పవీధలు
లేవని నీరూపాలును, కాని మీతండ్రి — ధనవంతుడగు
మితండ్రి నావంటిదిచ్చగానికిచ్చి వివాహం చేస్తాడన్న
మాట అసంభవంకదా ? నక్క ఎక్కడ నాగకోకం
ఎక్కడ ! అబ్బ ! నాజీవితం వ్యర్థం అయిపోయింది.
నీసౌఖ్య జీవితాన్ని వ్యర్థం చేసుకోవద్దు, నన్ను గురించి
నీమనసులో ఏమయినా వుంటే మరచిపోవడమే నీకు
శ్రేయస్సు. నేను మాత్రం నిన్ను ప్రేమ సీతంమీద
కుర్చోపైకి పూజయ వున్నంతలో అలంకరించి ఆరా
ధిస్తూ చిరువ్యసవ్యతూ పూజాలు విడిచేస్తా. నైనా
నుగ్రహం వుంటే నిన్ను ఇంకో లోకములో అయినా
కలుగుకోటానికి ప్రయత్నిస్తా.

ప్రకాశరావు.

సాయంకాలము అయింది వుత్తరంపురికి అయ్యే
టప్పటికి. అక్కర్తిరాని ఎన్నోసార్లు చదివి ముద్దులు
కున్నాడు. కన్నీటితో కడిపాడునాదాను. ఎప్పుడు ఆవు
త్తరాన్ని అనసూయకు అందిచ్చేవామా అనేశిద్దేశంతో
రాత్రి సరిగ నిద్రపోలేదు. మూగోదయం కాగానే
కొంచెంసేపు ఆలోచించాడు ఏమి తేలిందికాదు. అవు
త్తరం పట్టుకొని తన్నగా అనసూయ మేడదగ్గరకు
వెళ్లాడు. కందుసార్లు అటు ఇటు తిరిగాడు ఆమేడకు
అంటి పెట్టుకొని ఉన్న పూలతోటలో పడళ్ల నిల్ల
పూలుకోస్తుండడం చూచాడు. ఆతని హృదయంలో
ఏదో ఊహ తట్టింది. ఆపిల్లను నెమ్మదిగా తనదగ్గరకు
రమ్మని పిల్చాడు. ఆపిన్ననిల్ల చేతులాడించుకుంటూ
గబ గబ పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చింది. రాగానే ఆపిల్ల
చేతులా ఒక అణా పెట్టాడు. ఆపిల్ల హృదయం ఆనం
దమూ పో ప్రేమల్లం అయిపోయింది.

“పండుకు” అన్నది.

“కొనుకో” అన్నాడు.

ఆపిల్ల అణా అటూ ఇటూ తిప్పి చూస్తూవున్నది.

“అనసూయ ఏమిచేస్తున్నది” అని అడిగాడు.

“జడ అల్లుకుంటున్నది. పూలుకోనుకురమ్మంది. కో

నుకునెళ్లుకున్నాను.” అన్నది.

“ఇకనో. చూడు. ఈ వుత్తరం మీఅమ్మ నేపా
తురాలిచ్చింది. తీసికొనివెళ్లి ఇయ్యి. యెవ్వరికీ యివ్వక
మీ అమ్మకే ఇయ్యి. ఇస్తావా ?” అన్నాడు.

“ఇస్తా” అని తలాడించింది.

“మీ అమ్మకే ఇయ్యి తప్పకుండా” అన్నాడు

ఆపిల్ల ఆవుత్తరము చేత పట్టుకొని ఆ పూలచెట్ల
చాటుపడి అదృశ్యమై అయిపోయింది.

ఆత్రింతో తన గదిలోకివెళ్లి ఆ వుత్తరంవిప్పింది అన
సూయ. ఆవుత్తరంతో ఒకవిధమైన అనందంవచ్చి ఆమె
హృదయాన్ని ఆవరించింది. వుత్తరం చినరంటూ చది
వింది. గంగసరులు అర్థంజేసుకొన్నది. అతని వీధస్థితి—
తనమీదవుండే దృఢప్రేమ— అతని దివ్యహృదయం—
అన్నీ గ్రహించింది. మళ్లీచదివింది. తన హృదయాన్ని
అదుముకొన్నది. కన్నులు మూసుకొన్నది తిరిగి కళ్లు
తెగచేటప్పటికి కళ్లనిండా నీళ్లుకమ్మాయి

6

పాపము. అనసూయ చాల సందిగ్ధా. స్థలపాలయి
పోయింది. ప్రకాశరావుమీద లగ్నమైన హృదయాన్ని
మరల్చుకోవడం చాలకష్టం అనిపించింది. ప్రకాశరావుకి
మనస్ఫూర్తిగా అప్పించి హృదయాన్ని ఇంకొకరికి ఎలా
అప్పిస్తుంది ? ప్రకాశరావు తేకుండా ఈ భావిజీవితం
గడవడం దుర్లభం అనుకుంది. తన మేడకంటే ప్రకాశ
రావు పూంట్లే సౌఖ్యప్రదంగా కనుపించింది. ప్రకాశ
రావుని గురించి యెన్నోకష్టాలయినా చివకి పూజాలయిన
అప్పించగలవని నిశ్చయించుకొన్నది. ఐత్రశ్రేయ మక
వంక — ప్రణయమహాత్మ్య మెఱుగని తండ్రి నిర్ణయిత
ఒకవంక ఆమె తేతహృదయాన్ని బాధిస్తున్నాయి.

ప్రకాశరావు వుత్తరం. అనందం యివ్వడానికిబదులు
అనసూయ హృదయానికి కుపాను తెచ్చిపెట్టింది. తన్ను
మరచిపోమని వ్రాసిన పుక్తులుచదివి నిలువెల్ల వడకి
పోయింది అట్లుచేయడం అసాధ్యమనుకుంది. ఒకరికి
అప్పించినహృదయం ఇకొకరికి అప్పించుటయెట్లు అను
కుంటూ దీర్ఘాలోచనలూ మునిగిపోయింది.

* * * * *

సత్యనారాయణకు అనసూయ దగ్గరలేదే భోజనం
చేయడం అలవాటులేదు తొమ్మిది కావచ్చినా భోజ
నానికి గాలేదని సత్యనారాయణ అనసూయను పిలవ
డానికి మేడమీదికెళ్లాడు. అనసూయ మంచంమీద
బోర్లాపడుకుని వుండడం చూచాడు. అనసూయ సత్య
నారాయణ వచ్చినసంగతే తెలుసుకోలేకపోయింది.

సత్యనారాయణకు కూతురి అవస్త యేమీ అర్థం అవలేదు చప్పుడుకాకుండా అక్కడే నుంచున్నాడు అననూయ విడిచే నిశ్వాసలు అతన్ని బాధిస్తున్నాయి. అననూయ చేతిలో యేదో కాగితం కనపడింది. ఆ కాగితం ఏమిటో చూద్దాం అని అతనితో నెమ్మదిగా తీసాడు స్పృహ తప్పిపడి ఉన్న అననూయకు అది తెలియలేదు. అవు త్తరం పూతిగా చదివాడు అవుత్తరం అతని హృద యాన్ని అల్లకల్లోలం పరచింది. ఏదో చెప్పరాని ఆశోకం అతని హృదయంలో ప్రవేశించింది. నెమ్మదిగా తేలు కొని అననూయ ప్రక్కనున్న తండ్రిని చూచింది. తండ్రి చేతిలో ఉత్తరాన్ని చూచింది. తండ్రి వదనం చూచింది. భయం చేరి ఆమె తనూలక కంపించి పోయింది. తండ్రి కన్నులలో శ్రోధరేఖలు ఆవరించుతున్నట్టు తెలుసుకొ న్నది. సత్యనారాయణ మాటాడకుండా తీవ్రముగా అననూయవదనం కేసి చూస్తున్నాడు. ఆలా చూస్తున్న కొద్దీ అరిగిపోయాడు. సావ్యయింది. ఆ శ్రోధాన్ని స్వాధీ నం చేసుకోలేకపోయాడు.

“అనూ! ఈగోలంతా ఏమిటి?” అన్నాడు.

ఆ బుద్ధ బాలికకు ఏమి చెప్పడానికి తోచిందికాదు ఆలేత హృదయం లజ్జాభయాలతో వుడికిపోయింది. తెట్టి చూపులతో తండ్రికేసి చూస్తూ నిలబడ్డది

“అనూ! మాటాడనే దీని అర్థం ఏమిటి” అన్నాడు.

అననూయకు జీవన్మరణ సమస్యకటన్థించింది. ఒడ్డుకు తగిలి విరిగిపోయే గోదావరీ తరంగాల్లాగ ఆమె హృద యంలోని భావాలు క్షణ క్షణానికి పుట్టి విరిగిపోతు న్నాయి. ఆమె కళ్ళకు ప్రకాశరావు ఏడుస్తూ పేరేమి భిక్ష పెట్టమన్నట్టు కనబడ్డాడు. ఆచిత్రం చూచి అన నూయలో వున్న భావాలు మరింత రేగాయి. ప్రకాశ రావుమీద వున్న ప్రేమకు కయించడంకష్టం అనుకున్నది దానితో ఆమె హృదయాన్ని దివ్యకక్తి ఒకటి ఆశోకించింది. ఆ ఆశోకంతోటే “దీని అర్థం...” అంది.

“ఆ. తెలుసు. వుత్తరం సంగతి. ఈ వ్యవహారం సం గతి యేమిటి?” అన్నాడు.

“నాన్నా! నన్ను క్షమించు. నన్ను స్వేచ్ఛ గావుండ నియ్యి. నేను ప్రకాశరావుని మనస్ఫూర్తిగా ప్రేమించాను. తిక్కుకుంచాం అని ఎంతో ప్రయత్నించానుగాని తాళం లేకపోయింది. నన్నెందుకు అంత కోపంగా చూస్తావు. నేనేమి తప్పు చేసానని. నా హృదయం చాలా బాధపడుతోంది. నన్నొంటరిగా వదిలి వెళ్ళు” అని అననూయ పలికింది.

“నన్నొంటరిగా వదులూ! ఆ! ఏమి తప్పు చేశానా? అతన్ని ప్రేమించడమే గొప్పతప్పు. మన సాంప్రదాయం ఎక్కడ! అతని సాంప్రదాయం యెక్కడ! కాకిముక్కుకి దోడపాడా! నాకోక్క కూతురువు. నామర్యాద అంతా నీమీద ఆధారం అయివుంది మనలో సమమైనవారిని పెళ్లాడినా మర్యాదలకు మర్యాద కాపాడాలిగాని యెవరో పేరులేని నిరక్షరకుష్మిని పెండ్లాడతానంటావా? మన దగ్గర పనిచెయ్యడానికి కూడ పనికొస్తాడా? సిగ్గుల చెటుకాదూ” అన్నాడు సత్యనారాయణ.

“నాన్నా! దబ్బులేనంతమాత్రాన సాంప్రదాయం మంచిది కాకపోయిందా? అతనివంటి ముగుడాలు గల వానిని ఇంకా యెక్కడా చూడవు.” అని గద్గదస్వరం తో పలికింది.

కూతురు అంతభైర్యంగా చెప్పడంవల్ల కోపం ప్రజ్వ రిల్లిపోయింది. ఆకోపంచేత కఠీరం వణికిపోయింది నిల బడలేక కుర్చిలో చతికిలబడ్డాడు. అననూయ హృదయా వేగం సత్యనారాయణ గ్రహించాడు. ప్రకాశరావుని బాగా ప్రేమించిందనుకున్నాడు.

“ఇలాచూడు. అనూ! నామాటవిను. ఆశనికి మాలినవాడిని మరచిపోడానికి ప్రయత్నించు వాడికి నీకు అంతరం ఎక్కడ. నీగొప్పతనాన్ని గూర్చి ఆలోచించుకో. జరిగిందేదో జరిగిపోయింది.”

“నాన్నా! మరవడం కష్టసాధ్యం. మరచిపోమని చెప్పి యిదివరకే కుమిలిపోయిన హృదయాన్ని యింకా బాపిపెట్టుతున్నావు అది అన్యాయంమా.”

“అనూ! నీకు తగినవాడిని మనలో కులతూగవాడిని, అందమయినవాడిని చూచాను. సంబంధం నిశ్చయం అయింది. అతన్ని చూస్తే యితనికంటే అతన్ని బాగా ప్రేమిస్తావు.”

“అలాచెస్తానని నాబొందిలో ప్రాణం వున్నంత వరకూ అనుకోకండి” అని ఆశోకంతో పలికింది.

“ఇంతవరకూ నీకు చదువు యివ్వడంవల్ల ఇలాబడి గింది. అది నాతప్పే. నీకోసం, నీతండ్రికోసం ఈ నీచ పేరేమి వదులుకో. పోనీ అంతగా అతన్ని ప్రేమించా అంటే సోదరుడులాగ ప్రేమించు నామాటవిను.”

“సోదరుడు లాగానా! కష్టంకదు నాన్నా! నాప్రీ ణయోహృదయం అతని పాదాంకితం చేశానే! అంత ప్రేమో మరచిపోవడమే! అచాధ్యం.”

“అసాధ్యమో సాధ్యమో నాకు తెలియదు. అకు శ్చుప్తి మరచిపో. అతనికి నీకు సంబంధం ఏమిటి?” అని

రూక్షస్వరంతో అన్నాడు.

“నాన్నా! న్యాయమా. ఇన్నాళ్ళనుంచి నామీద చూపించిన దయంతా కేటితో అంతరించిపోయిందా? నీవృద్ధయం వజ్రీసన్నిధిం అయిపోయిందా? ఇంతకతి సంగ అడ్డాపించొచ్చా? వేనేదికొంతే అది సమకూర్చే వాడినే! ఈరోజునీర్పవు? నాపొర్రాలు కాపాడవు? నాహృదయాన్ని చూసోనక్కట్టవు?” అని దీనంగా యేడ్చింది.

“అలా పనికిరాదు. నాకు అన్నీలేలును. కాకం తంలా పొర్రం వుండగా ఈసంబంధాన్ని వప్పుకొను. నామాట వింటేనే విన్నావు. లేకపోతే చాలా కష్టాల పాలవుతావు ఏం! పెద్ద పెద్ద మాటలాడుతున్నావు అసలు నువ్వు ప్రేమించడం యేమిటి?” అని అనేకంతో పలికాడు.

కొంతసేపు యెవ్వరూ మాటాడలేదు. నిశ్శబ్దం ఆక్కడ రాజ్యచేసింది.

7

“అనూ! నామాట విను. ఈమాట ఎవరిచెవికన్నా వడిందంటే నాపేయ ప్రతిష్టలు నిలుస్తాయా? నాగౌరవ మంటుందా? నలుగురిలా తలెత్తుకు తిరగగలనా? ఈసంగతి యెన్నిరూపాలు దాల్చి ప్రపంచాన్ని వ్యాపిస్తుంది నీవు చిన్నదానవు. నీమిత్రులును గొప్పవాని బిడ్డవై వుండి ఈ నీవతిభిప్రాయం నీకెలాగిగింది? తల్లుకుంటే నుండే బద్దలైపోతోందే! అటుక్కున్ణి నువ్వు ప్రేమించడం నేను భరించడం! అలా యెప్పుటికీ జరగదు. నామాటవిను. మరచిపోదానికి ప్రయత్నించగలిగితే కొన్నిరోజుల్లో మరచిపోతావు. నిజం. మూర్ఖపు పట్టుపట్టడు. ప్రేమ యెంతోకాలం వుండదు. పాలు పొంగులాగ మొదటకలిగినా చివరికి అంతరించిపోతుంది. నామాట వినుపోతే కష్టాలపాలు చేస్తాను. నీబ్రతుకు భగ్గుంఅయిపోతుంది ఇంతబ్రతుకు బ్రతికినదానవు ఇంటి వేనకాల చేస్తావా? నామాట వినుపోతే ఇంతఅస్త్రీ నీకు దక్కనిస్తావా ఒక్కడమ్మిడిఅయినా? జాగ్రత్త.”

అననూయ కాంతహృదయంతో విన్నది. తండ్రి యిలా చెప్పుతున్నకొద్దీ ప్రకాశరావుమీద ప్రేమ ఎక్కువైపోతోంది. ధనమీద అయివ్వుం యిదివరకే కలిగింది. అమాట వింటేప్పుటికి తండ్రిమీద వున్న మనుషటి ప్రేమ బంధంకూడ సడలింది. ప్రకాశరావుమీది ప్రేమ అమె హృదయరాజ్యాన్ని పరిపాలిస్తోంది.

“ఈ సపతంతా చచ్చిపోయే టప్పుడునూడా తీసుకు వెళతామా? నాకు ధనంతో యేమాత్రం నిమిత్తంలేదు. ధనంవుండి పారతంత్ర జీవనం చేయడంకంటే బీదతనంలో వుండి స్వేచ్ఛగా స్వతంత్రజీవనం చేయడం మంచిది కాదా?” అని వుండేకంతో అన్నది అననూయ.

తన తండ్రియెదుట యిత నిర్భయంగా మాట్లాడినందుకు తానే అశ్చర్యపడింది. తండ్రికేసి చూచింది. ఆతనివదనం కోరికచేత యెట్టుబారింది. సత్యసాధాయణ కూర్చున్నా కుర్చీమీదనుంచి లేచి గంభీరస్వరంతో

“ఛీ! వివేకహీనా! ఏడురోజులలా నీమనోనిశ్చయాన్ని మరల్చుకోలేకపోతే నాయెట్లోంచి కట్టుబట్టు లతో తరిమేస్తా. బజారులో ముప్పైతుకుని తిండిలేక చేస్తావు జాగ్రత్త. నీ ప్రేమ చచ్చి నీకు ఒడ్డుపడుతుందేమో చూస్తా. తప్పుకుండా చేస్తానని ఒట్టుపెట్టుకుంటున్నా” అనిచెప్పి గిర్రున తిరిగి వెళ్ళిపోయాడు.

తన తండ్రి అలా అంటాడని, అంతకంతంగా ప్రవర్తిస్తాడని అనుకోలేదు. అననూయ ఒట్టుపెట్టుకోవడం చూచి చాల భయపడిపోయింది. తండ్రి యిష్టప్రకారంగా ప్రకాశరావుని పెళ్లాడడం కష్టంఅనుకుంది. తండ్రి ఇదివరకు చూపించిన ప్రేమ అంతా యేమయిందా అనుకుంది.

తండ్రి వెళ్ళిపోగానే అననూయ సోఫాలో కూలబడి పోయింది. ఆమె కేమీ పాలుపోయిందికాదు. ప్రపంచం అంతా గిర్రున తిరుగుతున్నట్టు కనిపించింది ఆమెకళ్ళకి. ఆమె హృదయ లో ప్రేమబీజంనాటి నెండురోజులే అయినా గాఢంగా నాటుకుంది దానికి చలనంలేదు. బాధపడుతున్న అననూయ హృదయాన్ని ఓదాల్చేవా చెప్పరూలేదు. ఆరోజుల్లా తిండిలేక అవుట్టిన ఊహలే ఆహారంగా చేసుకుని ఆహృదయబాధతో బాధపడింది.

* * * * *

వారంగోజులలా ఆమె హృదయంమీద చిల్లింపబడివున్న ప్రకాశరావు మూర్తిని కుడిచివేయలేకపోతే రక్తసాక్షాత్తు పొంగి పొడుతున్న ప్రేమను మరచిపోలేకపోతే -- తన జీవితం భగ్గుంచేస్తానని తండ్రి చెప్పాడుగదా, తండ్రిచెప్పినట్టు చేయగలడా? ప్రకాశరావుని మరచిపోగలదా అయ్యగలదా? ఆమెకు అసాధ్యం అనిపించింది. యెన్నికష్టాలయినా అనుభవించగలనుగాని ప్రకాశరావుమీది ప్రేమను మరచిపోలేను ఆర భృథ నిశ్చయం చేసుకొన్నది.

ఏమీ తప్పుచెయ్యిందే తండ్రి అంతకష్టంగా బాధించడం సహించలేకపోయింది అప్రేమలేని హృదయాన్ని యెంతవేడుకున్నా దయగల్గడం అసంభవం అనుకున్నది. వచ్చే శుక్రవారం గడుపుదినం. అదినాన్ని తనజీవితం యెలామోహతుందో అని అలోచిస్తున్నది. అననూయతో సత్యనారాయణ మాటాడడం మానేసాడు. భోజనం చేస్తుందా లేదా అని కనుక్కి చదివే మానేసాడు. గడుపుపెట్టిన శుక్రవారం ఎప్పుడోస్తుందా అనమర్యాద యొక్కడ భంగమవుతుందా అని అలోచిస్తూ కూర్చున్నాడు సత్యనారాయణ.

8

అననూయ వుత్తరంకోసం ప్రకాశరావు ఆకాపూరితహృదయంతో యెదురుతెన్నెలు చూస్తున్నాడు. గడచిన మూడుగోజులు చాల కష్టంతో గడిచాడు. అసలు అననూయకు వుత్తరం అందిందో లేదో, అదినా తూర్పు భావంతో తిరస్కరించిందో ప్రేమపురస్కరంగా అందుకుందో అందుకుని తనకు జవాబిస్తున్నాడని అంత ఆలస్యం అవడానికి కారణం యేమిటో, నిజంగా ఆమె అతన్ని ప్రేమించిందో లేదో, ఇంకా చాలా అలోచనలు అతని హృదయంలోంచి కలల్లాగ జరిగిపోయాయి. ఆఫీసుకు వెళ్ళుతూ ఆమెను చూద్దామని చాల ప్రయత్నించాడు గాని ఆయాసలన్నీ అడియాసలయ్యాయి ఆఫీసుకు వెళ్లడం చాలకష్టంగా తోచింది. అననూయ సుందరమూర్తి— సగుమోము— సులూలీరేఖల్లాంటి చెక్కులు అతని రాకుగ్గని నిద్రలేకుండా చేసాయి.

అది మంగళవారము, సాయి కాలమయింది. గడుపుదినానికి ఇంకా రెండుదినాలున్నాయి. ప్రకాశరావు తనఇంట్లో వగండాలో కూర్చున్నాడు. అప్పుడొక బాలుడు గబగబ ఆయాసంతో పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చి “ప్రకాశరావుగారున్నారా?” అని అడిగాడు. “నేనే ప్రకాశరావుని” అని లేచి ఆత్రంతో వెళ్లాడు. అబాలుడు అటూయిటూ యెవ్వరూ లేకుండాచూచి కేబుల్లోంచి వుత్తరం తీసియిచ్చి తక్షణం అదృశ్యం అయి పోయాడు.

ఆవుత్తరం పుచ్చుకునేటప్పుడు ప్రకాశరావు చేయి వణకింది. దానిమీదవున్న వైవిలాసం చూచాడు. తన చేతే వ్రాయబడి వున్నది. అడవార్య దమ్మరిలాగుంది. “అననూయ వుత్తరం వాగిందా? అంత అద్భుతమా?” అనుకుని వుత్తరం విప్పాడు.

నిజంగా ఆవుత్తరం అననూయదగ్గరనుంచే వచ్చింది. అతని సంతోషం తారాపథాన్ని అంటుకుంది. వాడిపోతున్న మొక్కకు నీళ్ళుపోసినట్లయింది. ఆత్రంగా వ్రాసిన ఆవుత్తరాన్ని తొందరతొందరగా చదివేసాడు. అతని కళ్లవెంట నీళ్ళు చిప్పిల్లాయి. తన అవస్థ యెవరయినా చూస్తారని తనగది నొకవెళ్ళి ఇంచుమీద పలబడ్డాడు “ఏమి! అననూయ హృదయం యెంతగోభిం! ఇది నిజంగా ఆమెవ్రాసిందేనా? ఇప్పుడు నేను రాజమండ్రిలో నాశిథిలగృహంలోనే వున్నానా! లేకడయినా ఆద్యులలోకంలో వున్నానా! ఆమె నిజంగా నన్ను ప్రేమించిందా! నామనస్సుని నేనే నమ్మలేకుండా వున్నానే! ఈచిత్రప్రేమ యెలాగు అంతం అవుతుందో! ఎవరికీ తెలుసు” అని చించి వుత్తరం మళ్ళీచదివాడు.

నాగిని పియా,

నీవుత్తరం అందింది. ప్రతిగోపోతున్న హృదయాన్ని లేవనెత్తింది. అడుగంటిపోయివున్న ఆశలకు నవిజీవనం పోసింది. చెదిరిపోయిన ధైర్యాన్ని చిక్కబట్టింది. నేను ధన్యనయ్యాను. నాజీవితం ధన్యం అయింది. నీవుత్తరం నాహృదయ దాహాన్ని తీర్చింది, మనోవేదన్ని పోగొడింది. నిన్నునే మరచిపోమని వ్రాశావు. ఎలానుంచి పోవడం? అసాధ్యంకాదా? నాహృదయం నీమీద లగ్నం అయిపోయింది. నాకంతంలో పొగిణం వున్నది నేను మరచలేను. మరచడానికి యత్నించలేనుకూడా. నీవు నాహృదయ సర్వస్వం, ధనం చంచలం. ధన వల్ల వచ్చిన గొప్పతనం మర్యాద తుడికంకాదా? ప్రేమకే ఇవ్వన్నీ అడ్డంకులా? ప్రేమహృదయాలు కలిసినప్పుడు వాటిశక్తులు ధనం పూరిపుడకకన్న తక్కువగా కనపడదా? నీతండ్రి ఈసంబంధం వప్పుకోదని వాగినావు అనిజమే. మనస గతంతా మానాన్నకే తెలిసింది. నిన్ను మరచిపోమని వ్రాసేంతో నిర్బంధిస్తున్నాడు. నేను వప్పుకోలేను, వచ్చే శుక్రవారంలాగా నిన్ను మరచిపోకపోతే నన్ను ఇంట్లోంచి గెంజేస్తానని ఒట్టుపెట్టుకున్నాడు. తప్పుకుండా ఆలాచేస్తాడు. ఇంకా రెండురోజులే వ్యవధి. ఇక నేనేమి చెయ్యను? నేను నీ నీడలాగ వుండి నీతో యెన్నికస్తా అయినా అనుభవించడానికి స్థిరపరుచుకోన్నాను. ధనం నాకు లెక్కలేదు. మనము యేమిచేసినా శుక్రవారం తెల్లారకుండా చెయ్యాలి. నువ్వు లక్ష్మీవారం కలిగి వున్నందుగంటికి మతోట గుమ్మందగ్గర కలుసుకో

యెడల నా పుష్పాయం బోలెడు. ఈవిషయభవనం నరక లోకంలాగు పుష్పము.

నిన్ను పొందడానికి నాకు ఇంకా మార్గం కనబడలేదు నాహృదయాన్ని నీకు అప్పించేసాను. నీయిష్టం నీవు ఏమిచేసి నానందం నునప్పురయ్యాలి కలిసిపోయాయి. విడదీయడానికి ఎవరికీ సామ్యముకాదు.

అనసూయ.

9

తనను పెట్టిచేసుకుంటున్న అనసూయ బ్రతుకు భిన్నం అవుతుందని, అనసూయకి త్రిమయ్యపుకారం కాదు ఈపెట్టి జరిగదని, నిన్ను తీసుకుంటున్న పుష్పయ్యో పెరిగిన అనసూయ తనదగ్గరకొస్తే కన్నులపాలువును దని, ప్రేమభగంతుత యిప్పుడు అత్యంత సుఖంగా ఉన్నామని ముందరి దుఃఖాల పాలవునుదో అని, ఆమె లేచిపోయింది గుంత గాఢమో పిన్తుండో అని, తాను మునిగిపోతున్నా ఈదరద్రవ్యమద్ర ములోపడి భరించగలదా అని, ఆప్రేమాద్రవ్య హృదయాన్ని కష్టపెట్టడం భాగ్యంకాదని యింకా మెయ్యో ఆలోచన లనో ప్రకాశరావు హృదయం నిలువెల్ల పువ్వుల పోయింది. గొప్ప పొద్దులలో నాడుకుంటున్న పువ్వుల నిన అనసూయ గుంతల్లో మిలుగు మిలుగుచుంటూ వుంటుంది ఆమె ప్రేమించిన భవం అనుకున్నాడు అతని ఏమో పాటుపోయింది కాదు. ఆమెను మరచిపోయి బ్రతికే సేననుకున్నాడు. తాను ప్రేమించిన హృదయాన్ని కష్టపెట్టడంకంటే చావడం ముగిసుకున్నాడు తనజీవితం వ్యర్థమైందనుకున్నాడు ఈప్రపంచంలో తాను చేయవలసిన కార్యం యేమి దనుకున్నాడు అనసూయలో సుఖం భగము కలగ జేసుకొనుండా పునట్టయితే ఆమెకంటే తగిన సంబంధ తీసుకొచ్చి పెట్టిచేస్తాడు. ఆమెనికాదు పొద్దులలో గానదువును ముగి. తనవద్దకొస్తే కలిగే బాధలు యేమో కలగవు. అనసూయను నాను కనబడకుండావుంటే తానుకానికీ మరచిపోయి పుష్పయ్యోగం గడుపును దనుకున్నాడు. ఆమెకు తాను అనుకున్నాడు కాదనుకున్నాడు ప్రేమహృదయం మంచిదాగలదా!

ఆరాదుగోజులు ఎంత బాధకల్పకాడో వ్రాయడంకష్టం ఆమెలేకుండా బ్రతికడం కష్టం అనుకున్నాడు. ననూయను బాధ పెట్టడంకంటే చావడం మంచిదనుకున్నాడు.

* * * * *

అట్టి వారంవచ్చింది. ఆరాతే అనసూయను కలుగు కోవలసిన సమయం. ప్రకాశరావు అభీనునుంచినప్పుడు ఉత్తరం తేలులానేవున్నది. దాన్ని యెన్నిసార్లు చదివి

ముద్దుపెట్టుకొని తక్కులేదు. అనసూయ రమ్మన్న పృథ్వీకారం పెట్టలే బోలే ఆమెకు ఆకాశంగం అవుతుందనుకున్నాడు. ఆమెహృదయం చెప్పలేని బాధపడుతుందనుకున్నాడు. తన్ను పెళ్ళాడితే వచ్చే దురంతదుఃఖంకంటే ఇప్పుడే పడే క్షణిక మమోక్షేదన నయంకనుకున్నాడు. ప్రకాశరావు వివాహానికి మితిలేదు. తాను చేయవలసిన కార్యాన్ని ఇదివరకే నిర్వయించుకున్నాడు. దానికి తిరుగులేదు.

కాత్యాయనీ. బబ్బుగావున్న తల్లిదండ్రుల కెల్లి తేమం అడిగాడు. తల్లిదండ్రుల మళ్ళడంచేత సంతోషించాడు. చెల్లెల్లుదండ్రుల కెల్లి కలాసాగా మాట్లాడాడు. అసంభావనలో తనసంగతి నూచాయగా తెలియపన్నాడు. ప్రపంచజ్ఞానం ఎవరిని ఆర్జిల్లు అతనిభావాలు తెలుసుకోలేక పోయారు.

తనగదిలోకివచ్చి పడుకొంటానని ప్రయత్నించాడు. కాని నిద్రాదోషత ఆనందం అపస్వీయమవుతున్నది. అనసూయను దర్శించినప్పటినుంచి నిద్రకి ఇతనికి సంబంధం పోయింది నునునాడు. బాగానే పడే ప్రయత్నించాడు. ఈసారి గుంతలోకి వెళ్ళిగా మోహించి జీవితాన్ని తలుపును గడుపు బద్ధులయ్యేట్లు యేడ్చాడు. ప్రయత్నించినంతే రిద్దా నాలుగు గోజులలో గడిచిన జీవితమే దివ్యం అనుకున్నాడు. అనసూయను చూచినముహూర్తం ఎంత కష్టమో అని విలపించాడు. ప్రపంచంంతా నూన్యంగా కనపడింది. గోదమీని గడిచినాంధ్వని తప్ప ఇంకేమీ వినబడలేదేద. గడిచినాంధ్వని వచ్చిండుకొట్టింది. పక్కమీది నుంచి తేలుడు రిద్దంకంటే కెల్లి జలజల రాలాయి. అనీ కచ్చికికళ్ళకి అచీరజీలో యేమి కనబడలేదు. నన్నుదిగా తడుగుకుంటూ పెట్టిదండ్రుల కెల్లి చాట్టించి యేదో వస్తువుతీసి గోలుచుకున దాదాడు.

రిద్దం తెచ్చిచూచాడు. బయటవద్దం. హోరుమంటు మరుస్తోంది. ఇల్లంతా నిర్భయంగావున్నది. అవన్నీలానే నిడుస్తూ బయటదేరాడు. కొంచెందూరం వెళ్లి ఇంటికేసి చూచి ఒక నిశ్వాస విడిచాడు. తల్లినితలుపుకొని బ్రేవేమ మూర్తీ! నిర్భయంకంటే పెద్దనానిచేసావు. నిన్నుదిక్కులేనిదానిగాచేసి కృతఘ్నుడను అయినందుకు తమిళుడనే నీని విచారం పొందకు. చెల్లెల్లడ చూచుకొని బ్రతుకు ప్రపంచంలో పనికిమాలినవాడిని నేను బ్రతికినా చచ్చినా ఒకే. దుఃఖించకు వైదేవుడున్నాడు. మిమ్మల్నికాపాడుతాడు. నాకు... కేల... వు... ఇకనోటికే... తమాటా చ్చుందికాదు. చలిచేతవణకుతూగిరనతిరిగి కెల్లిగాయాడు.

10

ప్రకాశరావుకోసం కంపితహృదయంతో ఎదురుతె
న్నలు చూస్తోంది అననూయ తోటగమ్మండగిరి నుంచుని.
ప్రకాశరావు రాకుండా మోసపుచ్చుతాడని ఎ తమాత్రం
పుద్దేశపడలేదు. పన్నెండుగంటలు దాటిపోయింది. వర్షం
భోరుమంటూ కురుస్తోంది. ఆచలిగాలిలో అనిశ్చబ్దం
కారంలో తన ప్రేమకుసుమం సమర్పిద్దామని తన హృద
యకవాటం తెరచి అననూయ నిలుచున్నది. యేమిటికి
దైనా ప్రకాశరావు వస్తున్నాడనుకుంటోంది. ఒళ్లంతా
కళ్లుచేసుకుని ఆవర్ణించి చీకటితెరలు చీల్చుకుపోయే
టట్టుగా చూస్తోంది. ఎంతకీ ఆతడు వచ్చేవాడ కనబడ
లేదు. కారణం అంతకన్నా తెలియడంలేదు. కాలం గబ
గబ వెళ్లిపోతోంది ఎన్నటికీ తనపుద్దేశం మార్చుకోలేదు.
తెల్లారిపోతే నిర్ణయతోటి తన తండ్రి ఇంట్లోంచి వెళ్ల
గొట్టేస్తాడు. ఆవర్ణంలో ఆలాగే భయంలేకుండా ప్రకా
శరావుకోసం యెదురుచూస్తూ రెండుగంటలు గడిసింది.

అకాకాన్ని కమ్మిన మేఘాలు తమ హృదయంలో
కలిగిన బాధకి మాటిమాటికి గర్జించి హృదయవేదల్ని
తెలుపుతున్నాయి. అననూయ ఇన్నాళ్లనుంచి పడుతున్న
అవస్థచూచి భరించలేక ప్రకృతీదేవి యెడతెగకుండా
విడుస్తున్న బాష్పల్లాగ వర్షం భోరుమంటూ కురుస్తూనే
వున్నది.

అననూయ హృదయం నిరాశతో తపిచిపోతోంది.
అక్కడ నిలువలేకపోయింది. తన హృదయేక్వరునికోసం
బయలుదేరింది. ఆ కటికిచీకటిలో సంతతధారగా కురు
స్తున్న వర్షంలో, అమేఘగర్జనలలో, హృదయం పులకంప
జేసే మెఱపులలో దారి తెలియకపోయినా నిర్భయంగా
బయలుదేరింది. ఎక్కడికీ బయలుదేరిందో ఆమెకే తెలి
యదు. దారిలేన్నలేక వెళ్లిపోతోంది. ప్రకృతంతా గంభీ
రంగా వుంది. అవిభీతహృదయానికి ఇంతదైర్యం ఎక్కడ

నుంచి వచ్చింది ! ఆమెకు భయం అన్నమాట తెలియడం
లేదు. కొంతదూరం వెళ్లేటప్పటికి ఆమెకాలికి యేదో
వస్తువు మెత్తగా తగలడంచేత భయంతో చటాలున ఆగి
పోయింది. ఎన్నోభావాలు ఆలేతమనసునుంచి యెగిరి
పోయాయి. కాలికి తగిలివస్తువు యేదో నిర్భాగ్యుడగు
మనుష్యుని శరీరం అనుకుంది. ఒక్కసారి ప్రశంచంలో
వున్న భయంతంతా అననూయను ఆవేశించింది. ఆభ
యంలో వుండగానే ఒక్కమాలుగు వివబడింది. అననూ
య ఆశ్రింతో చెవులునిక్కించింది “ ఆ, మరచి...పో
...ను...ఖం...” ఆని హీనస్వరంతో అన్నమాటలు
అననూయకు వివబడ్డాయి. అకాకాన్ని కప్పివున్న గల్ల
మేఘాల్లోంచి ఒకమెరుపు మెరిసింది. అక్షణంలో తనకు
యెదురుగా పడివున్న వ్యక్తినిగుర్తించింది. దూరాన
పిడుగుపడింది. నిలువునా పడిపోయింది. ఇంకోమెరుపు
మెరిసింది.

“ వచ్చావా అనూ! నేను ధన్యుణ్ణి. నావంటిధన్యుడు
యీలాకంలాలేదు. నీవు నుఖంగావుండు. ఒక్కసారి
నామొగంమీద నీమొగంచేర్చు. మూసుకుపోతున్న
వాళ్లలో నీకళ్లుపెట్టిచూడు.”

అననూయ ఆలాచేసింది

“ ఇలాటిచావు యెవరి కబ్బుకుంది? ఈచావు యెంత
మధురం అన...నూ...య..”

ప్రకాశరావు ఇది మాటడలేకపోయాడు. కన్నులు
మూసుకున్నాడు. అననూయ ప్రకాశరావు ప్రక్కను
ఉన్న పిస్తోలు చూచింది. దాన్ని తీసుకుంది. పూర్వం
ప్రకాశరావుకోసం మిగిల్చినధనం ఆపిస్తోలు ఒకటే.
“ థాం” ఆని నిశ్చబ్దంగావున్న ప్రకృతిని కలవరించింది.
ప్రేమాహృదయాలు రెండూ రక్కజకట్టుకొని ప్రేమ
ప్రశంచంలో కలుసుకోడానికి ఆభీకర నిశ్వాసాలతో
ఎగిరిపోయాయి.

నేటి సుదినమున నాంధ్ర పరిశోధక విశ్వ విద్యాలయ పుస్తక భాండాగారము/ భీమ పురాణంబను ఊహా కావ్యంబు నేను జేసిన పరిశోధనము మూలమున బయలుపడినది. ఇమ్మహా గ్రంథంబు నెవ్వరు నీవరకుఁ బ్రచురింపక పోవుటయు నేనక్కార్యంబునకు నమ కట్టితిని. తత్కా వ్యంబున రచనా చమత్కృతులను జూపుటకు నీక్రింది పద్యముల నుదహరించుచున్నాను.

న॥ అంత నష్టాదశాది విద్యా రహస్య శిక్షాకృత కృత్య శిష్య పరివర్తరేష్యేతుండై యున్న రామకృష్ణ శర్మను వత్సరివార వారమున నొక్కరుండు దమనుని కథ వినిపింపుఁడనిన నక్కుసురాగ్రాణి యిక్కరణి వక్కాణించె.

1.

క॥ భారత దేశమున గల ధారలలో నెల్ల వంటవారలె తగురా

నేరువులన్నియు నేర్చిన ధారలు తొలివేల్పు వనమె వారలఁబొగడన్॥ 2.

క॥ మునుద్వాపరమును గలియుగమునుగలయుచునున్న సమయమున నుదయించె

మనకులమున ఘనుడును న ధ్వజుడునునగు పాకశర్మ త్కృతలమందున్॥ 3.

క॥ పాకరహస్యాంశముల న నేకములను బ్రాకటముగ నేచి తన వి

ద్యాకాశల ప్రదర్శన శ్రీకృపయును వినుతిఁ గాంచె చెలువారంగన్॥ 4.

న॥ అమ్మహానుభావుం డద్భుతైక లీలం గారెలఁ గల్పింప నమర్థుండౌటయు దిగంత విశ్రాంతమగు ఖ్యాతియు నమూలంబగు మూల్యంబు నంది, గారెల శర్మ యనియు, వభివన భీముండనియుఁ బలువలు నామధేయంబుల వాసిం గాంచె దదనంతరంబ

5

మ॥ కృమమై యొక్కటి వెంట నికొకటి పారావార చీచీర జా

లమునందుం దరంగల్ తగన్ జనెను లీలం గ్రవ్వడిం బాతె నం

తము విశ్రాంత మొకింత లేక దినముల్; ధాత్రీతలంబెల్లఁ గా

లముతో పాటుగ మారుటల్ నహజమే లక్ష్మి నివాసస్థిన్॥ 6.

అ॥ వె॥ పాక శర్మ చనియెఁ బ్రాయంబుకై వ్రాల ధనతని వెంట నంటి రతని పుత్ర

పాత్రులెల్ల నిట్లు పలుతరంబుల వారు ధనగఁ జనగఁ దుది దమనుడు మిగిలె॥ 7.

అ॥ వె॥ పాకశర్మమున్ను బ్రాకటంబుగఁ గొన్న మాన్య శరములన్ని మాసి చన్న

నింక గారెలన్న యింటి పేరే యెన్ని కై న యాస్తి యిన్నరాగ్రణికిని॥ 8.

క॥ దారిద్ర్యము దుర్గుణ పరి వారముతో వచ్చి యాలనాలంబుగ శ్రీ

గారెల దమనుం గైకొనె నేరికిఁ బూర్వకృత ఫలము లిలలో దవ్వన్॥ 9.

తే॥ గీ॥ తలిరు ప్రాయంబునుండి స్వోదరము పోష ధారమై దమనుండు మర్యాద నకుగు

తీరు యోదించి యాదించి తెచ్చుకూడుఁబడుచుచును దనదినములుగడపుచుండు॥ 10.

న॥ ఇట్టిజీవితము తపకును నింద్యంబుగఁ బోచి దమనుండు చదువరి నను వేషముఁబాల్చి

విద్యావిషయక వివాదార్థంబు నయ్యా సఖలఁగూర్పుటకు వలయు విత్తంబు శ్రీమంతులయొద్ద

యాదించ

11.

క॥ కొందరు దంభముకొరకై ♦ కొందరు స్నేహ బుచ్చేతఁ గొందరు కృపచేఁ
గొందరు మోమోటముచేఁ ♦ జందాలనొనంగ నందు సగము మారించుకొ ॥ 12.

వ॥ అంతలో సంతృప్తినిొందక తన విద్యావశేషము చూపజూచు 13.

మ॥ మనముం దించుకొయైన నాంధ్రకవితా మాధుర్యముం బొక్కిమం
బును స్వారస్యవచో చమత్కృతుల స మోదంబు చేకూర్చు నో
పని మూఢాత్ముఁడు మున్ను కాకము కలాపవ్రాతముం జేయ లీ
లనె చేరంగఁ గవీంద్రులక సలుపు హేలాల్లీల గొత్తుంబులకొ ॥ 14.

తే॥ గీ॥ కుడిచి కుడిచి విచ్చవుకూటిఁ గొవ్వి శ్రొవ్వి
కామ దావాగ్ని శిఖలను గ్రాగి కాగి
ప్రేమవల్లరి పాడుచుఁ బ్రీతిచెందు
దనదు కలకంఠరవమును నాన విరుచుఁ
గ కమెట్టుల , కా' వసి నాంచుముదము ॥ 15.

చ॥ అదియును జేతఁగాని సమయంబునఁ బెద్దలఁ దూలనాడుతే
పదిలము కీకానాయకము భాగ్యనుటంచు గణించు ; వారించుం
నొదవెడు తప్పకొక్కయె మూరక చూడుట యొప్పొ ; చెప్పమీ
చదువరులన్నింటి మును సంస్కృతముకొ భవభూతి వాక్యముల్ ॥ 16.

వ॥ అనుటయు నా శిష్యులలో నొక్కరుండు “ ఏ నామకేచిది హాసః ప్రథమంత్య
వజ్రం.....” అను శ్లోకము చదివె నసంతరంబు రామకృష్ణశర్మయు నిట్లనియె. 17.

చ॥ ఘనతర భావవైభవ వికాసము మూఢుడు నానలేమి యె
వ్వనిదగు లోటు ? భర్తృ నారివాక్యములం జదువంగలేదొ నీ
వనుటయు శిష్యుఁ డొక్కఁ డహహో యని నవ్వుచు పల్కె నిట్లులకొ
గనుగవ మూసికొన్నఁ ద్రిజగంబులు జీకటులయ్యె పిల్లికొ ॥ 18.

శ్లో॥ “ వ్యాళం బాలమృణాళతంశు భిరసారోద్ధం సముజ్జృంభతే
భేత్తుం వజ్రమణి శిరీషకుసుమ ప్రాంతేన సన్నహ్యతీ
మాధుర్యం మధుబిందు తారచయతుం తూరాంబుధేరీహతే
మూర్ఖాస్యః ప్రతినేతుమిచ్ఛతి బలాత్సూక్తైస్సుధాన్యంధిభిః ” 19.

వ॥ నావుడు రామకృష్ణశర్మ మనంబున ఘనంబగు మోదంబునొంకి దమనుని పై వృత్తాం
తంబు నిత్రెరంగునఁ జెప్పం దొడంగె. 19.

(ఆంధ్ర గీర్వాణ సాహిత్య వజ్రేశవము)

“చదువుకొనని వానికంటె బాకలిమేలా”

—అ నా ధ చాటువు.

ఆంధ్ర వ్యవహారము ననున్న లోకోక్తికి వ్యతిరేకముగఁ బ్రకటింపఁగోసినో, లేక కాలానుసరణముగఁ బ్రకటింపఁగోసినో, లేక రూపముఁ జేసినో, కాని మొత్తమునఁ జదువునకును బాకలివానికిని నేడో సంబంధముండి తీరుననుట నిర్వివాదాంశము. “వస్త్రేణవపుషావాచా” యను త్రికము ప్రతిమానవునకుఁ బ్రతిష్ఠ నిలుపుట కథార భూతమని పెద్దలు చెప్పుదురు; అనఁగాఁ బరిశుభ్ర వస్త్రధారియై సహజగత్ర సంద్యుక్తుడై శ్రావ్యమగు వాక్పటిమ గలవాఁడు కీర్తనీయుడగు ననుట. ఈత్రీకమున వాక్ప్రదాయినియును విద్యుక్తుడు వనన దాతయును రజకునకును లోకోక్త్యసంబంధము కలుగుటకుఁ గల కారణ మూహింపఁ బడినది.

“కోదాతా” యను ప్రశ్నకు “రజకోదదాతీ—” యను ప్రత్యుత్తరము దాంబికదాతృ హేళనాత్మకమై చెప్పఁబడినట్లు వాడుక యున్నది. కాని దానియందుల పరమార్థము వేరు. మోక్ష దాయియును భగవంతుఁడు నయితము, మన పాపకర్మలఁ దావలీ తత్ఫలానుభవా సంతరమే మనకు ముక్తి నొనఁగను. ఇంతమాత్రమునకే “జగద్రీక్షకుఁ” డని భగవంతుఁడు పొగడొందుచున్నాఁడు. శిక్షాకాలపుఁబరిమితిదాటిన వెంటనే దోషిని విడుదల చేసినందులకుఁ గారాగారాధిపతి యెట్లు స్త్రోతార్హుడగును? రజకుడన్ననో, కలుషమును బాపి నైర్మల్యమునుబ్రసాదించువాడగుటచే సర్వోత్తమ దాతయని చెప్పవచ్చును.

ఇకఁ బదువుకొననివానికన్న బాకలిమేలుగుట

యెట్లొ యూహింపవలెను. “చదువుకొనుటకుఁ బ్రకృతమున సనేకార్థములున్నవి.” “సంతకము చేతువాఁ” యని గ్రామకర్షకు నడిగినచో “నిత్యం నమాకున్నాను బాబూ! “అనును. లోకోక్తి యుండలి “చదువుకొనుట”కు యుక్త యుక్త కలుషాకలుషజ్ఞాన, విచక్షణజ్ఞానము సంపాదించుటయని యర్థము. అట్టి విమర్శన దృష్టి, విద్యావిధులకుండఁ దగును. రజకుని ప్రధానకార్యమే యట్టిది కనుక, వానికి విద్యా విహీనునికన్నఁ బ్రయోజన మారోపింపఁబడెను.

ఈవాదాబోవు విమర్శక వ్యాస పరంపరకుఁ “చాకిరే” వను శీర్షిక నిడుటయందలి ప్రయోజనము పాఠకులెఱుంగుటకై యింత దవ్వు చెప్పవలసి వచ్చినది. విమర్శక కార్యమునకు నీచోపమాన మొనర్చితినను దోషము నాపైఁ బడవచ్చుఁగాని, సామ్య మన్ని విషయల యుక్తమని నాతలంపు. నిష్పాక్షికముగా మాలిన్యముఁ బోదోల్చి నైర్మల్యమునే చిరస్థాయి నొనర్చుట విమర్శకునకును రజకునకును సమానమగు ముఖ్యకార్యము. అటులొనర్చుడని విమర్శకుఁడు నిజమగు విమర్శకుఁడు కాఁడు, రజకుఁడు కాఁడు, రజకుఁడు నిజమగు రజకుఁడునుగాఁడు

నేటివఱకి మన యాంధ్రభాషలో విమర్శక శాస్త్రములు కొఁదిగ నున్నవి. గత శతాబ్ది వరకును బ్రబంధ కవులే యుండుటఁ జేసి విమర్శక దృష్టితో నొక ప్రబంధముఁ జనివిన పిదప మరొండు విమర్శింపఁ బని లేకపోయెడిది. శ్రీతిరు పతి వేంకటకవులు మనభాష కొక నూత్న యుగము నారంభించిరిని చెప్పవచ్చును ప్రబంధ కైలి వీధక ధానిలోనే కొత్త భావములు

ప్రకర్షించి వారు వన్నె కెక్కిరి. నేటి పాఠక జననముదాయము మాత్రము వారిని బ్రబంధ యుగము వారి క్రిందనే చేర్చుచున్నారు. వారి ప్రహసనములను నాటకములను జదివినచో రా॥ బ॥ కం॥ వీరేశలింగము పంతులుగారిలో సమానముగ వారు నవీనరచనారంభకు లైరని చెప్పవచ్చును. వారి యుగమునందే విమర్శనకు బ్రాధాన్యము కలిగినది. శ్రీపేరి కాళినాథ శాస్త్రిగారి పూర్వశాంతులముపై వారి విమర్శనమే ప్రథమము. తరువాత బతులుదే సశ్రీవరా నందశృంఖలాదివిమర్శకగ్రంథము వీరస్వామూరూ పేరితములై నిజమునకు బాహ్యములై నవి

తరువాత నాంగ్ల విమర్శక సూత్రముల ననుసరించి వ్రాయబడిన విమర్శక వ్యాసము లెడ నెడ బయలుదేరినవి నేటి పత్రికా యుగమే యిట్టి వ్యాసములకు దావు నిడినది. Modern Review, Indian Review మొదలగు నాంగ్లేయ పత్రికల ననుసరించి మన భాషలో దొలుత బయలుదేరిన పత్రికా గాజము “శారద”. పత్రికలలో “కల్పలత” తరువాత సర్వజనోద్బోధక మగునది “శారద” యేయని చెప్పవచ్చును. “కల్పలత” కాలమునాటి కత్తికలలో గాల గర్భోద్ధరితములగు పూర్వకావ్యములపై విమర్శనములు పడుచుండెడివి “శారద” కాలము నాటినుండి యాధునికులపై విమర్శనములు వెలువడుట యారంభమైనది. “శారద” పంటి పత్రికారాజ మచిరకాలమున నశించుట యాధునిక పాఠకలోక నహయాభావమేకారణము. భాషా యోషకు “శారద” లేని లోపము దీర్చినవారి శ్రీ దేశోద్ధారిక నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు. ఆంధ్రలోకమునకు వారు సర్వదా ధ్యేయులు. “భారతి” పుట్టినతరువాత దేశమునందు బయ

లెడలిన పత్రికలు మెండు. పత్రికా బాహు శ్యము ప్రశంసనీయుమే కాని యది మొదలుగా విలేఖకోత్పత్త తగ్గినది. జంబూల శాస్త్రి చెప్పినట్లు సిల్లకపులు, చంటిసిల్లకపులు హెచ్చిరి. పాడన్చేసెజాలు, బవ్వములు వ్రాయుటకు; వ్రాయనేర్చినజాలు వ్యాసములు వ్రాయుటకు. ఇందులకు దోడు మా విశిష్టవట్టణపు జిల్లా పెట్టిన గ్రామ్యభిక్ష యనేక నవీనకవుల రక్షించుచున్నది. మన భావకవులకు జన్మయ సూరి యెరుక లేకపోయినను Shelly, Keats గురించి తెలిసిన జాలును, “Classic ground” అని చెప్పి యిటలీదేశమునకే భాషా పితామహుల పాదములపై బ్రాణము విడిచిన భావకవులు వారు. మనుచరిత్రము నైన మనమొనర్చక కలముచే బూనిన భాషాభిమానులు మన భావకవులు. వచ్చి శృంగారమని ప్రబంధముల దిట్టినగాని భావకవికే తన్నామము సరపడకున్నది. ఈభావకవి బాహుశ్యముచే నేటి పత్రికలు శాశ్వత సారస్వతమునకు సాబాలైన సహాయమగుటలేదు. ప్రబంధగీతుల బాయకుండ వ్యాకరణమునకు వెలెబడక భావకవిత యనుపేరు సార్థక మొనర్చుచున్న దుష్ప్రాస రామిరెడ్డి, రాయప్రోలు సుబ్బారాయ ప్రభృతులొకరిద్దగు తప్పు దక్కువారు భావశాస్త్రముగు వలుకుల గారడిచే భాషాసతికంట మమ్ముగొట్టుచున్నవారే.

ఇదియిట్లుండ జన్మకథలను వ్రాయుట కనేకు మొదలిడిరి. రవీంద్రుని Short Stories ఆంధ్రీకరించిన కీ॥ శే॥ తిరుపతి శాస్త్రిగారివిషయమున చిరస్మరణీయులు. ఇప్పుడు చిన్న కథలను వ్రాయుచున్న వారిలో శ్రీశ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారే యగ్రగణ్యులని చెప్పవచ్చును. గ్రామ్యభాషలో వ్రాయబడినను వారి

పూలదండ సాంఘిక మరాచారముల నధిక్షేపించి సంస్కరించుటకు సహాయభూత మగుచున్నది. అట్టి కథలు మనభాషకు వాంఛనీయులులే యగును. ఇప్పట్లున శ్రీ మునిమాణిక్యం సర సింహారావుగారి నామ మెన్నఁదగినది. చిన్న కథలు వ్రాయుటచే గల యోజనము నెరింగి వ్రాయుచున్న వారు వీరిచువులే యని చెప్ప వచ్చును. పత్రికలలో నేటికిని సపరాధ పరిశోధకాభ్యాసములు వెలువడుచున్నవి. ఆంగ్లేయ మున Edgar Allen Poe ప్రదర్శించిన కథాచమత్కార సమ్మర్థి మన డిటెక్టివు కథకుల కింకను గలుగలేదు. మన యపరాధ పరిశోధక సవల యొక్కటి చదివినఁజాలు, పత్రిక పాఠకుడును మిగిలినయట్టి సవలలయందలి సామాన్యపరాధ మును బరిశోధింపవచ్చును. గంధమాలలవారు (శ్రీ) వేంకటపార్వతీశ్వర కవి ప్రముఖులు) ప్రసా

దించుచున్న డిటెక్టివు సవలలతోఁ జరకాలము నుండి విసిగిపోయిన యాంధ్ర పాఠక లోకమున కిపు డట్టివానితోఁ బనిలేదు.

పత్రికాలేఖకుల లోపములింకను వివరించుట కనేకములున్నవి. అవి ప్రత్యేకముగ మున్నుండు చర్చించబడును. పత్రికా సంపాదకులందుగూడ గొన్ని లోపములు లేకపోలేదు. వారికిఁ జేరు లేఖనములలో నెట్టివి భాషా పోషకములో, యెట్టివి నీతిదాతకుములో, యెట్టివి సంఘక్షేమ ప్రదములో యెరింగి తద్వ్యతిరేకములగునవి ప్రకటించకుండుట వారివిధి. ఆంగ్లేయుల పత్రికలు సంపుటికరింపబడి పుస్తక భండాగారములలో నుంపబడుటకు వారిలేఖక ప్రాశస్త్యమే కారణము. నేటి మన పత్రికలయొక్క పూర్వ సంపుటములు కొరువారే యును. ఇట్టిలోపము సవరించుట సంపాదకుల చేతులలో నున్నది.

అన్యోపదేశము.

(శ్రీ వేంకట కాళిదాసకవులు.)

(అంధగీర్వాణ సాహిత్య సమ్మేళనము)

అమల హృదంతరాళమున హాయిదలిర్పఁ బ్రయం బెసంగఁగా
భ్రమర కుమారరత్నము నివాసమొనర్చుచు నిద్రఁజెందెడుకా;
గమలిన నీదుముద్దుల నిగారపునెమ్మొగ మేలచాంచెదో
కమలిని? యింక నీ వ్యధకుఁ గారణమేమి, పచింపరాదొకో? ||

రేకున రేకునా వెలువరించిన నూతనరాగ సత్కథా
నీకమా, నవ్వు నవ్వున వినిర్మల భావతరంగ మాలికా
శీకరపంక్తి, చాపలముఁ జెందిన చూపునఁ జూపునందు లీ
లా కమనీయశోభ, కమలంబ! యిటుక విడనాడ నేటికికా? ||

ప్రేమతరంగిణి జనిత వీచులలోపలఁ దేలి యాడుచుకా
నీ మధురాభిరామమగు నిర్మలరూపము నట్లై కాంచుచున్
దామరసంబ! పట్నదవతంసము కొంటిఁజేర్చి నమ్మద
శ్రీ మధుయుక్తి నీదెదపు, చింతవహింపఁగ నింక నేటికికా ||

1. "చాలిక చాలు బేలవయి సర్వ మహీతల పూజ్యరాజ్య, మా
యాలములో జయించి, యిపుడట్టె తుటిన్ దృఢజయింతునంచు నీ
వేల విషణ్ణ చిత్తుడవ దేల ప్రతిపమసన్నుడైతి, బా
వా! లనమాన హృద్ధతి నవారిత పద్ధతి నాశ్రయింపుమా !
2. శ్రీమము దలంప కొక్కరుడు శ్రద్ధగఁ గూవము ద్రవియి యంతలో
నమల పవిత్ర తజ్జలము నాననిరీతిని ధర్మ సంభవా!
కుమతులు కొరవాధములు కుయ్యడ భండనసీమ, శక్తి శౌ
ర్యములను జూపి యొచ్చి తుదికాఫలమున్ దిగ దోచి యేగుచే!
3. కిల్బిషశంకయేల పరికించి విచారణ నేయు మగ్గిజా!
యుల్బణ వంశనాశనమహాయని యూటక చింతడక్కి, యా
కుల్బలితంపు భక్షణగఁ గోరి వనంబున కేగుటంచు ప
ల్కుల్బల! చాలు-కిల్బిష మకుంతితపద్ధతి బోదె! యారతయన్.
4. కానలకేగునాడు నిజకవ్వములోర్చి మెలంగునాడు, దు
ర్మానపుఁ డాసుయోధను నమానుష కృత్యములంది సర్వదా
మానము ప్రాణమూనమ గ మాతీననాడును నీదుప్రాప్తునున్
బూనికఁ దాల్చిమఁటిమిగపో! యిదియేమి తలంప నేటికిన్!
5. శోకదవాగ్నిఁ జిక్కి కడు సొలిన తమ్ము, నాడు కానలన్
ప్రాకట బుద్ధితోడ, పరిపంధి నమూహము నుగ్గు మాచగా
వీడిన దల్లుము - ఆ వెనుకఁ బెల్లుగ భోగము లాకృమించునం
చో!" కమనీయమూర్తి! యటులూరకె నీవట నూటడించితే!
6. అట్టి సఖాస్థలీక బడిన యూటడి, కానల, నాడు బడ్డ పా
టెట్టివో వాని, నైధపుని యేహ్యపు చెద్దుము లా, విధాన నా
వట్టననుదు మల్స్వి పిభు పాల వసిందిన నాటి దుఃఖమున్
నెట్టన సర్వ మ న్నరిసి నిల్వము ధైర్య విచార సంగతి!
7. వలసిన కృత్య సంచయమవారిత పద్ధతి, మేము నేయఁగా
నిలఁగల దుష్టమానవుల హింసయు, శిష్టుల రక్షణంబు, సం
నిలిత మంబుతోడి చెలగన్ వెనఁ జేయుచు రాజచంద్రమా
ల విసి మహాశ్వమేధముల సానుచరిత్రుఁడుగమ్ము భూస్థలిన్॥

మహాప్రస్థాతంత్రము.

హర నాథుని ప్రసీద మైన వీరపూజ యను నాటకము వనుసరించి వ్రాయబడినది.

కేతవరపు రామకృష్ణశాస్త్రిగారు.

సద్రూ:- మీరొక్కరూ! కాదు. మిమ్ము లేని వారితోఁ దుల్యలుగ నెంచవచ్చును మీరు ప్రాంతమున లేనివారు అనగా మృత ప్రాయులని యెంచవచ్చును. కారణ మేమందురా? విశ్వమందు వనితయే శక్తి స్వరూపిణి. ఆశక్తి నాధారము జేసికొనియే పురుషుడు సకల కార్య వాహకుడై సమర్థుడగుచున్నాడు. ఇంక మీరొ శక్తి విహీనులరు. ప్రకృతి స్వరూపిణి యనఁదగు శక్తి యైన కేవల సతామాత్రీయైన భార్యను బరిత్యజించిన - ప్రకృతికి భిన్నుడైనవాఁడు జీవచ్ఛవముగాక వేరేమి? పరమేశ్వరుఁడంతవాడు ప్రకృతిని గూడుటవల్లనే సృష్టి సితిల యాది సకల కార్య నిర్వాహకుడై శక్తివంతుడగుచున్నాడు. ఇంక నీవంటి భార్యవరిత్యాగుల మాట చెప్పవలయునా! ప్రకృతి స్వరూపిణియైన భార్యను విడనాడిన నీవు జీవచ్ఛవంబవు. మృతప్రాయుండవైన నీవు రాజ్యము, పరివారము, ధనము మొదలగువాని నెవ్వరికై సమకూర్చు నెంచితివి? ఎవ్వరి యభిమానమును మర్యాదను సంగ్రహించుటకై మీరు ప్రాణములనైన లెక్కింపక సమరవహ్నిలో దుముకుచున్నారో - ప్రాణము మాయమై - స్నేహపూరితమైన విద్యుల్ల కా తుల్యమైన నీ దేహి కటాక్ష

వీక్షణవసారమున మీశరీరమునఁ గలిగిన శత్రుక్షత సంజనిత బాధ యంతయు మరపునకు వచ్చుచున్నదో అట్టి ప్రకృతి - ఆధార శక్తి స్వరూపిణియైన భార్యను బరిత్యజించి మృతప్రాయులరై బడియున్న మీరొ రాజ్యమును అయిశ్వర్యము నెవ్వరికై సమకూర్చు నెంచితిరి? ప్రకృతి శూన్యుడవై ఖిన్నుడవై శక్తి లేని నీవాక వసమునఁ గూర్చుండి దైవమును ధ్యానించుకొనవలయును గాని రాజకీయరంగమునఁ గాలిడుట కెట్లుండవగుదువు? అశోకవాటిక యందలి శింశుపా వృక్షచ్ఛాయను గూర్చుండి నిరాహార ప్రతర్ధరయై బంధితయై పతియాపధ్యాన పరాయణయై శోకించుచున్న జానకీదేవియొక్క యశుధాగాపూరమైన వదన మండలము రామునకు జ్ఞప్తియే లేకున్నచో నామె రూపమా మహాత్ముని హృదయమునఁ బ్రతింపబడక యున్నచో లక్ష్మణ మూర్ఖుని వలన కలిగిన శోకమును నహించి రావణుని వంశసహితముగ నాశనము చేయగలడా? కారవరాధవ సుతప్త హృదయయై - దుశ్శాసన కరకలుషిత వేణీధరయై - కురుక్షేత్ర సంగ్రామ రంగమందున్న పాడు తన యులప్రచండ పరాక్రమమునకు పోతు భూతయై ప్రకాశించుచున్న పాంచాలి

యొక్క ఘోర పరాభవనంజనిత దుఃఖరస పూరితమైన - నిరంతరాశ్రుధారా సమేత మైన వదన కుండలమే సాండు సందనులకు జ్ఞప్తికి రాకున్న పార్థుని గాంధీవము భీముని గడయు శ్రీకృష్ణుని సారధ్యముగూడ వ్యర్థమే కదా! అట్లే ధర్మపత్నిని మరచి, యామె ముఖమునుగూడఁ జూడ నొల్లక నామె నామమును గూడ మరచి కాలమును గడుపు చున్న మీరు మీకుఁగాని సారేకదా! ప్రకృతి భిన్నునకు శక్తి విహీనునకు విశ్వమంతయు వ్యర్థముకదా! అట్టి మీరీ రాజ్య భోగము లెవ్వరికొఱకై సమకూర్చఁ దలంచితిరి?

రంగ:- సుందరీమణీ, నీయుపన్యాసమును వినుట చేత నామనమున నొక నూతన భావము దయించినది. నీయట్టి భార్యను బడయు వాఁడెంత హీనుడైనను మహాహీనునికి రాఁగలడు. నేనెట్టి సాధనముం జేసిన నీవంటి భార్యను బడయఁగలనో వచింతువా?

సర్ప:- గుణహీనయై సామాసికయైన చంచలయైన యీ దాసిని స్తుతింపకుడు. మీకు సాధనము కావలయునా? వినుడు. సాధనము ప్రేమయే. ప్రేమించుటవలన భగవంతుఁడు స్వాధీనుఁ డగుచున్నాఁడు.

రంగ:- అట్లనా? అపూర్వ లావణ్యవతివైన నీవంటి దివ్యాంగనను నేనెంత ప్రేమించుచుంటినో నేనెఱ్ఱెరిగింపఁగలను?

సర్ప:- నిలుపుడు. నన్ను ప్రేమించుట కాదు. మీరు ప్రేమింపవలసినది నన్ను కాదు. నేను దాని నప్రేక్షించుట లేదు. మీజాతిని పవిత్రమైన మీ మహారాష్ట్ర జాతిని - పరాక్రమమునకు నాత్మ గౌరవమునకుఁ బుట్టి నిల్లగు

మీ వంశమును - భారతదేశ ప్రధమ స్వతంత్రరాజ్యముని పేరెన్నికల గన్న జన్మభూమియైన మహారాష్ట్ర దేశమును ప్రేమింపవలయును. మీరట్టి ప్రేమను ఖండించితిరి. ఎవ్వఁడు స్వదేశ స్వజాతి ధర్మములను మరచి వానియం దనురాగమును బరిత్యజించుచున్నాఁడో యట్టి వానికిఁ బ్రేమ యనున దుండదు. తెలిసినదా! రాజాగ్రణీ! మీరిట్టివారిలో నొకగు. ఇంక నైఁ బుద్ధిని మరల్చుకొని రాజ్యాశను బరిత్యజించి యాత్మగతమైన ప్రేమ రాజ్యమునఁ బ్రవేశించి సాధనమొనర్చినచో మీకు లాభమున్నది. అట్టి ప్రేమ గాజ్యమం దగ్రీష్టానము మీకు దొరకినచో మీ మానసిక ప్రతిమ మీకు మరల లభింపఁ గలదు.

రంగ:- సర్పరా, నీ మాటలవలన నామనమున కల్లోలము కలిగినది. వాసంతియు నిట్లే వచించుచుండును. దీనింగూర్చి యాలోచింపవలయును.

సర్ప:- ఇంక మీకు వెడలుఁడు. నిల్చుట మంచిది కాదు.

రంగ:- పోవుచుంటిని. (వెళ్లుచు) నీవే నాసరస్వతివి. నీవే నా లక్ష్మివి. ఎంతకాలము నామనమున నివసింతువో యంతదనుక సురక్షితుఁడను. తొలగిపోతివేని మార్గమును మరతును. (నిష్క్రమించును)

— చ తు ర్థ రం గ ము —

వాసంతిక:-

గీ॥ మనుజులందరు నిష్ఠమ + మానసమునఁ
దలచి వ్యధఁ బెట్టుచుందురు + కలువిధముల
దైవమా వారి కోర్కెల + ధరణీతో
నీవు నెఱ నేర్పుకున్నచో + భావమందున

పాపి దై వంబటంచు ని ♦ న్నలువిధముల
దూరుచుందుగు మీనలై ♦ ఘోరములగు
తా రొనర్చుకొనిన యట్టి ♦ క్రూర కార్య
ములకు సుంద్రున సంతాప ♦ మును వహింప
జాల రక్కటా యిదిమెట్టి ♦ సాహసంబో ||

(ప్రవేశము - సర్జనాథుని)

వాసం;- (తుగ్గివడి) ఎవగు వారు? నీవా!
ఎంత చక్కని రూపము! నీవు మిగుల
చక్కనిదానవు. నీవు బృందావన మందలి
రాధికవా! లేక మరి యిక్కడెవర?

సర్జనా;- తగువాత చెప్పెదను. ఇది రంగనాథుని
గృహమేనా! వారింటిలో నున్నారా?

వాసం;- లేదు. నీవెంత సుందరివి!

సర్జనా;- ఇంకను వారింటికిరాలేదా! అట్లయిన
మంచిదే!

వాసం;- నీవాయన నరుంగుదువా?

సర్జనా;- వారిచే పాలింపబడు కన్యవు నీవా?

వాసం;- ఔను.

సర్జనా;- నీతో జాల సంగతులు చెప్పవలసి
యున్నది.

వాసం;- నేనే యాకన్యను. తండ్రిగారు మార్గ
మందున్న సర్వేస్థి పెంచుచుండి కాదు
నా దీనబాంధవుడే నన్నుగొనివచ్చి తండ్రి
గారికి గాపాడ నొసంగెను. నాకు వేరు
దిక్కులేదు. ప్రేమతో బోలెడు జనకుని
జూచితిని. తల్లిని జూడలేకపోయితిని. ప్రేమ
జూచు తల్లికొరకై కలువరించితిని. తండ్రి
నడిగితిని. ఆయన ప్రత్యుత్తరము నీయలేదు.
అహ! నీవెంత సుందరాంగివి నీవు నాతల్లిని
గాని, తోడబుట్టిన దానవైగాని యుండిన
నా యదృష్టము నేమిని చెప్పదును.

సర్జనా;- నేను నీకంటె చక్కనిదానను గాను.
నీవంటి బంగరుబొమ్మను కడుపున నిడుకొని
ముద్దాడ బుద్ధికలుగుచున్నది. కాని యిప్పుడు
కాదు. నన్ను గొంతకాలము నీయింట రహ
స్యముగఁ దాచుగల్గినచో నీకు వృత్తాంత
మంతయుఁ దెల్పెదను.

వాసం;- నీ విచ్చట నుండువా? నిశ్చయమా!
అట్లయిన నిక నాకేమి కావలయును? ఆనం
దముతో నుండెదను. ఎంతయో ప్రేమించె
దను.

సర్జనా;- ఇచ్చటనే యుండును నేను నీకును
నీ జనకునకును మేలు చేయఁగోరి యిటు
వచ్చితిని. నన్ను సత్వరముగ నొక
గదిలో దాచుము. ఎవ్వరికిని దెలుపకుము.
తత్వత నీకు నేనెట్టి శుభమును గల్గింతునో
నీకే తెలియగలదు. ఆచించుచుంటివేమి?
నామాటలయందు నీకు విశ్వాసము లేదా?

వాసం;- లేకపోవుటేమి! చూడగనే నిన్ను ప్రే
మించిన దానను, నీ మాటలను నమ్మకుం
దునా! దీనబాంధవుడు సాక్షి. నీకు నాదీన
బాంధవునియందు నమ్మకమున్నదా! ఆమహా
త్ముని బ్రేమింపగలవా?

సర్జనా;- నేనాదీనబంధు దానిని. నా కీసమయ
మం దాయనయే తోడు. నా సర్వస్వము
దీన రక్షకుడే.

వాసం;- అట్లయిన నాయూహ సత్యమే. నీవు
క్షీరసాగరమున జన్మించినలక్ష్మివి. బృందా
వనమందలి రాధికవు. రమ్మ లోనికేగుదము.
(ఇర్వుర లోనికేగుదురు)

(ప్రవేశము - రంగనాథుడు)

రంగ;- అర్ధరాత్రి గడచెను. వాసంతి నిద్రించు
చున్నది కాబోలు. నిష్కల్మషయైన యా

జాలిక మార్త స్నేహమునకై తల్లడిల్లుచున్నది. నేను వానంతిని నవ్వుయొడిలో నుంపగల్గితిని యామెకెట్టి గొటు నుండదు. (యోచించి) ఏమి నా భోమ! ఆ సీమండు విలాసలంఘుడు- భోగ పరాయణుడు- వానంతిని గైకొనక నాకు దోడ్పడదు. కాని యొక్క విషయమున్నది వాడు వానంతిని వివాహ మాడదనని చెప్పియుండెను. చెడులో నిదియొక మంచి. వానంతి మదీయ హృదయోల్లాస విహారామమున నిర్భయముగ విహరించు వాడని. ఈవారిణము విజాతీయ వ్యాఘ్ర గుహంతరముఁ జేరినచో భయకంఠయై క్షీణించిపోవును. ఏమిచేయుదును. వానంతీ! నిద్రించుచున్నది కాబోలు.

(నేపథ్యమున)

తండ్రి! వచ్చుచున్నాను

రంగ:- రావలదు. పరుండుము.

వాన:- (ప్రవేశించి) నేనేల నిద్రింతును. నీవంత యాలస్యముగ వచ్చుచుండ నాకు నిద్ర యెట్లు వచ్చును. ఇంతవరకు వెలువలనే యుంటిని.

రంగ:- వెలువల నెందుల కుంటిని.

వాన:- నీకొక కెదురు చూచుచుంటిని

రంగ:- కుమారీ! యిటునినుము, నీవింకమీద వెలువలకు తరచు గాగూడదు నీవు వెనుకటికన్న వయస్సున. బెద్దదానవగుచుంటిని. నీవంటి వ్యక్తత గల్గిన జాలికలు వీధికి రాగూడదు పకీర్లు భిచ్చగండ్లు వచ్చినచో బిచ్చమును దాసిచే బంపుము. అంతేకాని నీవు వెలువలకు రావలదు

వాన:- ఏమి! నేనట్లానర్చుటవలన నేమైనది?

రంగ:- ఈనగరము దుష్టమైనది. కొలఁదిదినములకింద నీవాక పకీరునకు బిచ్చముపెట్టితివి వాడు గొప్ప గొప్ప యమీరుల యిండ్లకేగి నిన్ను—

వాన:- దూషించెనా?

రంగ:- లేదు, ప్రశంసించెను. కాని యీపురిలో నుందరులైన శ్రీలనంగతి వజీర్ల చెవినిబడిన కడు విపజ్జనకము.

వాన:- (నవ్వి) మీఘాదుషావారు నుందరులైన వనితల నురిదీతురా?

రంగ:- వారికి—దు. వాఁసాందర్యమునకురి.

వాన:- ఛీ! ఛీ! మీఘాదుషా అంతసీమండా!

రంగ:- ఔరంగజేబుమాటకాదు వారి ప్రధాన కర్మచారులలో ననేక—

వాన:- తెలిసినది గ్రహించితిని. నేవకుల ప్రవర్తనమును బరిశీలించిన యజమానుని నంగతి తెలియఁ గలదు.

రంగ:- నేను నిన్నెందులకు వెలువలకు రావలదంటినో తెలిసినదా? నీకు బాల్యము వాటి నది. శీఘ్రముగ వివాహ మొప్పున వలయును. నీరూపగుణము లెంత నుందరములో అట్టి వరుని నిర్ణయింపవలయును. ప్రభు మందిరముల నలంకరింపఁ దగిన నీవు సామాన్యుని పెండ్లాడఁగూడదని నాతలంపు తెలిసినదా?

వాన:- అదేమి! తండ్రి ఏమంటిని? నన్ను నీవద్దనుండి గెంటివేసెదవా? నీలోనుండి నన్ను వేరుపర్చెదవా?

రంగ:- బిడ్డా! కుమార్తెలపై తండ్రి కెల్లకాల మధికార ముండదు కన్యక యొక్క పుట్టుక వరకృపావ యోగమునకే గాని తండ్రి యొక్క లాభమునకు గాదు. కన్యకకు

బాల్యమున జనకు డధికారి. యవ్వనమున భర్త యజమానుడు.

వానః:- అట్లును భవనీయ వియోగమునకు మూలమయిన వినాహమే నాకు పలదు. నేను వరుని యింట కరుగను. సీతా నుంచును. నాకితర నరు లక్కర లేదు. నేనొక్కనిమాత్రము వరించితిని.

రంగ:- ఓహూ! నన్నగూడ నీవెంట జామా తృగ్భూమున కరుదించి నివసింపు మనె దవా? ఛీ! ఛీ! నీచము. కుమార్తె ద్రవ్యము నవహరించుట - అట్లుని యింట తిండికిఁ జేరుటకన్న మానవునకు మరణమే మేలు.

వానః:- తండ్రి! పొలుబడుచుంటివి. నేను వరించిన నీయల్లుడు సామాన్యుడని యెంచి తినా? నీవేమి, నేనేమి విశ్వమంతయు నాయన యింటనే నివసించి యామహాత్ముని కృపవలన లభించిన యన్నమును దినుచుఁ గాలక్షేప మొనర్చుట నీ వెఱుంగవా?

రంగ:- కుమారీ! నీవు మరల నావెఱి మాటల నారంభించితివి.

వానః:- తండ్రి! లోకమునందు మిథ్యావాదన మునకు దంభప్రలాపములకును గౌరవస్థాన మొనంగి నేననెడి సత్య వాక్యములను వెఱి మాటలని తిరస్కరించుచున్నారా?

రంగ:- భగవంతుని వినాహమాడెద ననుట వెఱి గాక మరేమి?

వానః:- దైవము తండ్రియై తల్లియై రక్షకుడై మార్గదర్శకుడై యుండ భర్తగా నేల నుండ రాదు? సర్వ శక్తిమంతుడైన భగవంతుని వరింపక వ్యర్థుడై యనమర్థుడైన మానవ మాత్ముని వరించుట తెలివిగల పనియా?

రంగ:- నిజమేకాని నీవిక బోయి పరుండుము. నాకిప్పు డవసరమైన పనియున్నది. ఖాసిం ఖాజా బాగు నేయుచున్నాడు. నేనిప్పుడు వెంటనే రాజారామునిపై యుద్ధమున కేగ కున్న నా యాశయమంతయు నడుగంటును.

వానః:- మరల నిష్క్రమిం—

రంగ:- నీవు పోయి నిద్రాపోము.

(నిష్క్రమించును)

ఇందు ఖాసింఖానుని యపరాధ మేమున్నది? ఈ కన్యారత్నము రాజాధిరాజుల హృదయ ముల నాకర్షింప దగి యు న్నది. ఒకా నొక తుచ్చస్త్రీ వ్యక్తి కొఱకు పురుషులేల యింత యాతురతఁ జెందుచున్నారా యని పూర్వము నేను తలంచుచుండెడి వాడను. ఇప్పుడా భీమ వదలిపోయినది. సర్జూబాయి నా హృదయమునకు మహా కల్లోల మును గల్గించినది. భావశూన్యమైన మహాంధ కార మయ్యుమైన నామనమును జ్యోతిర్మయ ముగఁ జేయ నెంచి లలిత లీలామయయిన లలనారత్నము సర్జూబాయి యెచ్చటనుండియో యూడిపడినది. ఆ మె నయనముల యందు విద్యుత్ప్రకాశము ప్రేమామృతము తోలుకాడు చున్నది. కంఠమునఁ కోకిలారవము కర్ణపర్వ మొనర్చుచున్నది. ఆ మె తిరస్కృతియందు సహానుభూతి యొప్పునుచున్నది. కాని ఏమి చేయుదును? రాజ్యాశ నన్ను వదలదు. ఆవాంఛా పరిపూర్తి యగువరకు నాహృదయమున కూరట కలుగదు.

(ఒక సిపాయి ప్రవేశించును)

సిపా:- రాజాసాహెబ్! ఆదాబ్. (సలాము చేయును.)

రంగ:- ఏమి వృత్తాంతము.

సిపా;- చాల సంతోషకరమైన వార్త. ఛత్రపతి రాజారాం రాయగడదుర్గముం దున్నాడు. ఇప్పుడు మీసంస్థాన మరక్షితమై యున్నది. మీఁప్పుడు వెంటనే ఘాతుకావారి యనుమతి పత్రికల గొని మీరాజ్యమునఁ బ్రవేశించుట కనుకూల సమయము.

రంగ;- అట్లయిన నేసిప్పుడే దర్బారున కేగెదను మీసేనాపతి సిద్ధముగ నున్నాడా?

సిపా;- ఆయనకు మనస్సు శ్రమముగ లేదు.

రంగ;- అట్లయిన నిన్నిచ్చుటి కెవ్వరుపంపి?

సిపా;- సేనాపతియే పంపెను. ఆయన యిప్పుడు మంచముపై పరుండి దొర్లుచున్నాడు.

రంగ;- సరే సేనాయన సంగతిని విచారించును.

నీవేగి సైన్యమును సిద్ధముఁజేయుము.

సిపా;- ఖాసింఖానుని సైన్యము ఇతరుల యజ్ఞను మన్నింపదు. ఆయనయే రావలయును.

రంగ;- యిదేమి! నేనొక్కడనే బోయి కార్యమును నెఱవేర్చు గలిగినచో సేనాపతి కాలము మహమ్మదీయ సేవకుడనై యాయనగుమ్మము కడ నేలఁ జేయుదును?

సిపా;- యిట్టి సమయము మనకు మరల దొరకదని యాను నామనోవ్యాధికి మందు మీవద్దనే యున్నదనియును సేనాపతి మీతో వచ్చివు మని నా కాజ్ఞాపించెను.

రంగ;- అట్లవా?

సిపా;- ఆయన హృదయము సంతన పడినచో మీరు నిరభ్యంతరముగ నతి సులభముగ నెల్లుండి సాయ లేనమునకు ముందే మీపితృ పితృమహర్షి మైన సింహాసనమున గూర్చుండ గలగు.

రంగ;- (హృదయము) ఎంత విషమావస్థ. వానం తిని స్వర్గ పెట్టుటయా! (ననిలక్కముగ)

అజ్ఞాత కులశీలయైన యొక యున్నాడ బాలిక కొఱకు పూర్వార్జిత రాజ్యమును బరిత్యజంతునా? జరుగదు. అట్లు జరుగదు.

సిపా;- యేమి యాలోచించు చుంటిరి? నేను శీఘ్రముగఁ బోవలయును. సేనాపతి యెట్టి దురవస్థలో పడియుండెనో మీ రెరింగినదే.

రంగ;- ఇచ్చటనే యుండుము. ఖాసింఖానుని మనోవ్యాధికి మందును గొనివచ్చెదను.

(నిష్క్రమించును.)

సిపా;- అహహా! యేమి ప్రపంచక విలాసము? తల్లిదండ్రులు, అన్నదమ్ములు, బిడ్డలు, భార్య అను భావమే నశించినది. ఎవ్వరికెవ్వరును గాకుండ నున్నవారు. లోభావిష్టు దుచితా నుచితముల వదలి యెందులకై పసిద్ధపడును గదా? ఎంత స్వార్థపరత్వము. సార్థాభిలాషి పుత్రికా మోహమును ఖండించుచున్నాడు.

(నేపథ్యమున)

వాసు;- నా మంచికేమి. తండ్రి! నీ సుఖము కొఱకు బ్రాణత్యాగమునకైన సిద్ధపడుదును.

రంగ;- బిడ్డా! నీసుఖమే నాసుఖము.

సిపా;- (ఆలకించి) ఇదిగో ఇదే నీవామెకొనంగు సుఖము. ఎంత నయవంచనము. సిద్ధమైనది సర్థార్ ఖాసింఖానా సేనాపతియొక్క రోగ నివారణమునకై ముందు సిద్ధమైనది. ఈగంధమాదన పర్వతమును పెల్లగించి నెత్తినిబెట్టుకొని నేనే పోవలసి యున్నది కాబోలు

రంగ;- (నేపథ్యమున) కుమారీ! నిశ్చింతలో నుండుము.

సిపా;- సేనాపతి చేత బడినపిమ్మట సంతయు నిశ్చింతయే.

(రంగనాథుని ప్రవేశము)

రంగ:- మావల్దాకు సాహెబ్! సేనాపతితో పాల
కీని పంపుచుని చెప్పుము. నాహృదయ సర్వ
స్వమైన మదీయ మంగళ కాంక్షిని యియిన
వాసంతి వెడలుటకు సిద్ధముగనున్నది.

సిపా:- మీరుకూడఁ వెంటనున్న బాగుగ
నుండును.

రంగ:- వలదు హైదరాబాదు దర్మములు పుట్టిన
యింటినుండి వెడలునపుడు మిగుల దుఃఖం
తురు. నేను చూడ జాలను. ఆజ్ఞాపత్రమునకై
దర్బారున కేగెదను.

సిపా:- నాకన్నజ్ఞ (వెడలుచుండును)

రంగ:- ఓయీ! ఇంకొక మాట. సీపు సేనాపతి
కి విశ్వాసపాత్రుడైన సేవకుడవుగదా!
ఒక్కటడుగుదునా?

సిపా:- అడుగుదు.

రంగ:- మీఖానుండు స్త్రీల విషయమై యెట్లు
ప్రవర్తించును.

సిపా:- నుబహానల్లా! ఖాసింఖాన్ బహద్దరుగారు
శత్రు వనితలయందే మిగుల కరుణారసపూ
రితులు. ఇంక సపత్ని విషయపై అడుగ
వలయునా? మీకా సందియము వలదు

రంగ:- చాలును. నాబిడ్డయైన వాసంతి మిగుల
సద్భవవంతురాలు.

సిపా:- ఇంక సందులకు సందేహమా? (వెళ్ళును)

రంగ:- ఏమి చేసితిని. వాసంతిని సేనాపతి కిచ్చి
తిని ఆలావగ్యము అధర్మరూపిణి ఆదేవ
మూర్తియైన బాలిక యొక్కతయే ఇంత

దనుక నా జీవనమునకు నాశాంతి కాధార
భూతయై యున్నది. ఇప్పుడు నా కాయవ
కాశము యడ యంతరించినది. ఈ ప్రపంచక
మున నాకెవ్వరున్నారు? ఆరత్నమును చేతు
లార దూరముగ విసిరివేసితిని. ఏమి చేయు
దును? వేరుపాయము లేదు. రాజ్యాభిలాష
యను లాలసత్వమునకు స్వార్థపరత్వమున
మహాపిశాచమునకు నాశరీరమును నాయం
తఃకరణ చేతువైయుము నాహుతిగఁ జేసి
నన్ను నేమరచియుంటిని తిప్పకొనుటకు
శక్తి లేదు. అగ్ని కెదురగఁ బోవు శల
భమువలె దురంత రాజ్య లాలసభీకర నారక
వహ్నిలో బడి భస్మమగు చుంటిని. ఏమైనను
మేరొక మార్గమును బోవుట కశక్తుడనైతిని.
ఈదుష్ట వంశాపరి పూర్తికై యెన్నియో
దుష్కార్యములఁ జేసితిని. అది చాలక
ఈహుతాశన కుండమున వాసంతిని గూడఁ
బడవైచి తుదకుఁ బెద్ద సతనమును జెందె
దను. ఆమెయే నారాజ్య సిద్ధికి యిప్పుడు
నున్నది ఇప్పుడు నాకు వేరమార్గము
లేదు. రాజ్యమును రమణిని సరిబాల్చి
చూచినచో నాకన్నులకు రాజ్యమే ప్రకా
శమానమై కన్పట్టుచున్నది. నాకు రాజ్యమే
కావలయును. తుచ్చ స్త్రీ సంపర్గము నాక
క్కరలేదు. స్నేహము, మోహము. మమత
అనురాగము నా మనమునుండి తొలగవల
యును. రాజ్యము కావలయును.

(నిష్క్రమించును.)

గోవర్ధనసప్తశతి*

(వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.)

౧

ఉరము శ్రీవత్స చిహ్నంబు నొట్టియున్న
శౌరి రోమాళి మాకిచ్చు శాంతిసుఖము
పోల్చగానొప్పె నెయ్యది పొడుగుపాటి
కాడగల బొడ్డుదామర నీడవోలె.

౨

నరసమగువాక్కు రతివేళ సాధ్యవోలె
రక్తిగూర్చు సలంకార రహితమ య్యు
అరసమగువాక్కు పుత్తెలియట్లు మద మొ
సంగజాల దలంకార నహితమ య్యు.

౩

ఒప్పె శివునిదేహ ముద్వాహ మగువేళ
బూది పూతతోడఁ బులకరించి
భస్మనూత్రోశేషుడొ స్మరుఁ డిపు డీశ
రీరమందు సంతరించె ననగః

౪

కూర్మి నిండాది సీరాక గోరియచట
నత్తవోదరి దాచె నీ యుత్తయ
మేకవస్తుడై వైతేమి ? నీకుఁ గల్గె
నొర యువబాకమున గొప్ప గౌరవము.

౫

త్రప్పిదమునకలపె నొప్పించుచున్నది
నీదు మోసవల్కు నిర్దయాత్మ
కత్తి కోతకలపెఁ గడు దుస్వహంబు
నాటు కుట్టుసూది పోటువోలె.

౬

అన్యముఖమున దుర్భాద మైనమాట
అదియె ప్రియముఖమునఁ బ్రహాసమగును
అన్యకాష్టంబునను భూమి మనఁబడునది
యగురు కట్టెను భూవప్తి యాదృశమగు

౭

బెంటగా నీటి యురవడి వెంటఁగాఁగ
నిద్దరికి నద్దరికి నెదురెదురు గాఁగ
అరుగుచివ్వురు సూర్యోదయం బయినను
పడుచులొర మాఘస్నాన ముడుగరయి.

౮

గ్రసికు లెందుఁగాని కసిగొందురే నది
యల్పమగు నడంగు సంతోష
వగున చూడరాదె వడగ్నా చిన్నది
యగునడంగు మతియు సంతోష.

౯

తలుపు బొరియలోఁ జే వేగ మలపి చొనిపి
నుదతి నెమ్మేని సంస్కర్మ సుఖముగఁగి
పొంగెఁగాబోలు దత్సర్వమునను మరల
నిటికికొని రాద నాచెయ్యి బొరియనుండి.

౧౦

వైనయము విధేయతయ నీవయము గుణములు
గణుతిగాంచును నమ్మకాంగనలయంచు
కిషకయును బాధవము వామ్యమును
గుణములు!
గణుతి గాంచు విలాసిని మణులయందు॥

* గోవర్ధన సప్తశతిలోని గొన్ని శ్లోకములకు తెలుగు.

కుక్క కాటుకు చెప్పు దెబ్బ

యస్. సుబ్రహ్మణ్యముగారు.

సోమశేఖరరావుగారు — శివాభిమాని.

శ్రీపతిగారు — కేశవాభిమాని.

అనంతం — డైరీకి.

ఉమామహేశ్వరావుగారు — సోమశేఖరావు గారి మిత్రులు.

శంకరయ్య — సోమశేఖరావుగారి కుమారుడు. మోడరన్ ఫేషన్

కేశవరావు | అనంతం మిత్రులు.
చక్కపాణి

1 వ రంగము.

స్వామి;— నిరోధపుర నడివిధి.

కాలము;— మధ్యాహ్నము బంటిగంట.

(సోమశేఖరరావుగారు, ఉమామహేశ్వర రావుగారు కూర్చున్నారు. శ్రీపతిగారు వచ్చుచుండును శ్రీపతిగారినిచూచి)

సోమ;— ఉమామహేశ్వరావు ! ఆ కొంగ కాళ్ళంతా నామం ఆయనా ఆ శ్రీపతిగారిని చూచినావా ?

ఉమా;— కొంగకాళ్ళంతావేమిటి ? ఎవరియిష్టం వారిది. ఆయన నిన్నాక్షేపించలేడా.

(ఇంతలో శ్రీపతిగారు ప్రవేశించును)

సోమ;— ఏమండీ, శ్రీపతిగారూ ! మీకు మాట భారముగా వచ్చుచున్నట్లున్నదే. నామము దిట్టముగా పెట్టుటచే జలుబుచేసి పడినదాయేమి ?

శ్రీప;— లేదండీ ! ఈమధ్య నూరికివెళ్ళి వచ్చాను లెండి. నీళ్ళు త్రొక్కితేసివని. కాని మీరిప్పుడేదో సెలవిచ్చారే, దానిని మరోనూటు సెలవివ్వండి ?

సోమ;— ఏమీ లేదండీ. నామము దిట్టముగా పెట్టుటచే జలుబు చేసినదా యేమి యని యుడిగితిని.

శ్రీప;— నామము దిట్టముగా పెడితే జలుబు చేస్తుంటా యేమిటండీ ?

సోమ;— నుద్దగదీసి పెడతారు గనుక ఒకవేళ నెక్కువగా పెట్టుటచే జలుబు చేసిందేమో అనుకున్నాను.

శ్రీప;— నుద్ద యెంత మంచిగుణము చేసునో తెలియనాండీ? దేహములోని దుష్టవేడిమిని చూరించి శరీరమును సమతత్వములోనికి మార్చును. అయితే సోమశేఖరుడుగారూ! బూడిద పూసుకొనుటచేతను రోమ కూపములు పూడిపోయినాయా యేమిటండీ రోమి శరీరమునగల్గినబయలుదేరింది? గేదెకు మెడలో గుదిబగడ కట్టినట్లు మెడలో పట్టెదేసి గుద్రాక్షులు ధరించుటచేనా యేమిటండీ మీమెడ మీద కాయలు గాచినవి?

సోమ;— (కోపముతో) మా నిభూతి గుద్రాక్షుల మహిమ నీకేమి తెలుసునయ్యా? స్కాండ మహా పురాణమునుతీసి చూడండి.

శ్రీప;— “ గేదె కేమి తెలియును అటుకుల రుచి ” ఈన్నట్లు మా యూర్ధ్వపుండ్రముల మహిమ మీకేమి తెలియును.

2 వ రంగము .

(ఇంతలో అనంతం సరదాగా నిలుపుబొట్టు పెట్టుకొని ప్రవేశించును.) (అనంతమును చూచి)

సోమ;- ఏమోయి! నిలుపుబొట్టు పెట్టినావేమి? మీలో నెవరయినా వైష్ణవం పుచ్చుకున్నారాయేమిటి?

అనం:- (నవ్వుచు) (శంకరయ్యనుద్దేశించి) ఏబొట్టులేకుండా కళాయిచేసిన చిప్పవలె, చిత్రికపట్టిన బల్లవలె, ప్రేతకర్మ చేసేవాని మొగంవలె వెల వెల బోతూ నుండేకంటే, ముఖమున కందము నిచ్చేడు తిలకము నేవిధముగా ధరించిన నేమి? నిలుపు బొట్టయి తే నేమి, అడ్డ బొట్టయితే నేమి? ఇందుగారేని గొప్పలన మందులో నేమున్నది? రెండును ముఖవికాసముకొరకే పెట్టుకొనుట. “శివాయ విష్ణురూపాయ శివ రూపాయ విష్ణువేదాయని యార్యులు శివకేశవులకీ భేదము గల్పించి యున్నారు. పరమేశ్వరు డొక్కడే. కాని మేమే తెలిసినవారమని దురభిమానము పెట్టుకొని శివును గొప్పని మీరు, విష్ణువు గొప్పని వారు వాదించడం, కేకలు పెనుకోడం, ఆఖరికి శిఖవల్ల గోత్రంలోకి దిగడం. మీకిష్టమైన బొట్టు మీరు పెట్టుకున్నారు. నాకిష్టమైన బొట్టు నేను పెట్టుకున్నాను. వారికిష్టమైన బొట్టు వారు పెట్టుకొన్నారు. దీని విషయమే యింతరాధాంత మెందుకంటి. అయితే, ఇందాకా మీరు సెల విచ్చినట్లు బొట్టు పెట్టుకుంటేనే వైష్ణవం పుచ్చుకున్నట్టేనా యేమిటంటి. మావైష్ణవం మాటకేమి లేంటి, మీఅస్థాయి కళాయి చేసిన చిప్పలా ముఖమున బొట్టు లేకుండా, నూటు, బూటు, హేట్ వేసుకొని రిఫ్రైమ్

మెంటు రూమ్సులోనికి వెడుతూంటాడు. మీయింట్లో క్రిష్టియూనిటీ స్వీకరించారాయేమిటంటి!

సోమ;- (నూట్లాడుటకు తోచక కోపముతో) ఇప్పటివాళ్ల లక్షణములే యివి. పెద్దవాళ్ల నెదిరించడం.

అ:- పెద్దవాడేమిటి, పిన్నవాడేమిటి గౌరవముగా మాటలాడక పోయిన తరువాత. ఎవరినంటే ఎవరు పడతారంటి. పిచ్చిమాట.

సోమ;- (ఏమియు తోచక వెళ్ళిపోవును.)
అ. దరు నిష్క్రమింతురు.

3 వ రంగము .

స్థలము;- కేశవరావు యింటి సావడి.

కాలము;- సాయంకాలము 7 గంటలు.

కేశ;- చక్కోపాణి! మొన్న శైవులకు వైష్ణవులకు జరిగిన దావా యేమైందోయి.

చక్క;- ఏమీ అవలేదు. ఇంకా జరుగుతూనే ఉందోయి, వీళ్ళిద్దరు మన ఊరుని ధ్వంసం చేసి పారేస్తూన్నారు పార్టీల మూలాన్ని, (ఇంతలో ననంతం ప్రవేశించును.)

కేశ;- Dear Anantam, Good night, take this chair. బైది బై విశేషా లేమిటోయి.

అనం;- ఏమిన్నాయి. ఈమధ్య బొట్టు సమస్యయని యొక కొత్తసమస్య బయలుదేరి ప్రపంచమువందా దోళన చేయచున్నది.

చక్క;- బొట్టు సమస్య యేమిటోయి ఎక్కడ వినలేదు. ఎక్కడ బయలుదేరింది మొదట?

అనం;- మన పూళ్ళోనే.

కేశ;- ఈ దావాలేకాక యిదోటికూడ బయలుదేరిందాయేమిటి. అనలు దానినంగలేమిటి.

అనం;- నేనీవాళ్ల సర్దాగా నిలుపుబొట్టు పెట్టుకొని వడివిధంలోకి వెళ్ళేసరికక్కడ సోమ

శేఖరాగ్రగారు శ్రీమణిగారు తిలకధారణను గూర్చి కేకలేసుకుంటున్నారు. నేను వెళ్ళే సరికి నన్ను చూచి సోమశేఖరరావుగారు వైష్ణవం వుచ్చుకున్నావా యేమిటోయి నిలుపుబొట్టు పెట్టేవని అడిగేటప్పటికి నే నేబొట్టు పెట్టుకుంటేనేమండిముఖ వికాసము కొరకు? భగవంతు డొకడే యని చెప్పి మీరబ్బాయి నూటు, బూటు, హేట్ వేసు కొని బొట్టు పెట్టుకోకుండా రిఫ్రెషుమెంటు రూములోనికి వెళ్ళుచున్నాడు మీయింట్లో క్రిష్టియానిటీని స్వీకరించారా యేమిటి అని

అడిగేటప్పటికి మాట్లాడ కేమేమో గొణుకు కొనుచు నింటికి పోయినాడు. కేశ, చక్ర:- "కుక్కకాటునకు చెప్పదెబ్బ" న్నట్లు మంచి బాగాచెప్పేవోయి ఆపెద్దమనిషికి జవాబు. ఈకాలంలో వీరిబోటిప్రముఖులందరూ బతులుచేరి బ్రాహ్మణులు, శూద్రులు, శైవులు, వైష్ణవులు, నియోగులు, వైదీకులునని కక్షలు పెంచుటచేతనే మన దేశమున కీగతి పట్టినది. లేనియెడల మన కీపాటికి స్వరాజ్యము తప్పక వచ్చియే యుండేది.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

అ ర్ప ణ .

కొమరవోలు నాగభూషణరావుగారు.

౧

౩

వికిరసాశ్రముఁ జేఁబూని బిక్షుకొరకు
నీను ముదిరమును కేర నిష్ఠురముగ
నన్ను నెడలించితివి కాని - నగవుతోడ
స్వాగత మొనంగ నీదు వీక్షణము స్వామి॥

అమిత కరుణాంతరంగుడవైన నీవు
పూర్ణమగు నిర్దయుడవునై పోతి వహహా!
ఎట్లయిన నేమి? హృదయ మర్పించియెవుడు
దలఁచుచుండును నీవు నస్థలఁచు వఱకు.

౨

౪

దేవ! భవదీయ దీక్షాదిదృక్ జనిత
హర్ష పులకాంకురంబుల కనుమతించి
యిహ సుఖంబుల వీడి గ్రహించినాను
మించు భక్తిని నిన్నుఁ ప్రేమించు విధము.

ప్రకృతి గర్భానఁ బ్రేమగీతికల నన్నొ
కుసుమ మాలగ నీకు నే గూర్చుదానః
మధుగ సంగీతమున మేను మఱచుదాన!
ధన్యతం జెంతుదానః వదాన్యచరిత!

పిచ్చిగీతాలనుండి.

గ్రంథవిమర్శన.

68. షాజహాను:-

గ్రంథకర్త:- దినవహీ సత్యనారాయణగారు, రాజమహేంద్రవరము.

ఈ నాటకము వంగదేశపు నాటకకళావేత్తయైన ద్వితీయజేంద్రీలాలు రాయగారిచే వంగభాషలో రచింపబడినది. దినవహీ సత్యనారాయణగారిచే నాంధ్రీకరింపబడినది. ఇయ్యది షాజహాన్ యొక్క పుత్రీవాత్సల్యముతో ప్రారంభమై “శేషంకోపేన పూరయేత్” అను సామ్యముగ జోహారతున్న సాయొక్క శుక్లకోగ్రధముచే పూర్తిచేయఁబడినది. సోదరల గడతేర్చి రాజ్యమున కీతరవారములు లేకుండచేసి యారంగజేలు తానొక్కడే సింహాసనము నాక్రమించుటకై చేసిన ప్రయత్నములు పన్నిన కుయుక్తులు అసత్యప్రమాణములును బాగుగ వ్యక్తీకరింపబడిన ననుటయే యిందలి సారాంశము. సామ్రాజ్యము నెడనుకాలదన్ని సార్వభౌముడైన తాతగారిని చెరబట్టునప్పుడు మహమ్మదు చూపిన పితృభక్తి జహానారాను గెంటుమని యజ్ఞాపించినప్పు డేములాపగి నదో తెలియదు. ఔరంగజేలుపద్మ సుత్రరతుమార్త్రజ్ఞుల నరకి తిరస్కరించిన యశవంతసింహుడు ద్రోహియై మోసమునకొడిగట్టి యలంఘీరునకు దాసుడయ్యెను. శూజాయొక్క యుద్ధపు కలవరములలో పియారాయొక్క పవర్తన మాశ్చర్యకరము. ఈసహోదర ప్రాణాపరణ మహా వాతావరణములలో భర్తకు సలహాచెప్పుట లేకపోగా వ్యాకరణ దోషములు కంటి బాస యని తప్పు లెన్నుచు వెక్కిరించినది. ఈ రెండును అజాగ్రత్తమువలె నున్నవి, మొత్తముమీద నిది నాటకమగునా కాదా యని యెంచవలసి యున్నను నొరంగజేలుయొక్క రాష్ట్ర సంగ్రహణా తురతను జూపుటకే యీ రూపకమును న్యాయ నెంచి నట్లు గ్రంథకర్తయొక్క యభిప్రాయమని తోచుచున్నది. అందుచే మిగిలిన నాటక లక్షణ సంపత్తి మృగ్యమై పోయినది. ఇంక సంగీత భాగమున కీర్తనలకు స్వరము నుపయోగించినారు కాని యదియును జోహారతున్న సాయొక్క కోపమువలెనే ఉపయోగ శూన్య మయ్యెను. తారణమేమన స్థాయి భేదములు మాత్రా కాలము ఆవృత్త విభజన లేకపోవుటచే కీర్తన స్వరవరచి అచ్చొత్తించుట యెట్టిదో తెలియదని నిశ్చయింపవలసియున్నది. అను వాదకులైన సత్యనారాయణగారు శేషము వంగ నాట

కము నాధారముచేసుకొనినో లేకపొందిభావలో బలవర్తన మైన దానిని గూడ చదివి గుండెనో మాకుఁ దెలియదు. అయినను సాధ్యమయినంతవరకు గ్రంథకర్తయొక్క అభిప్రాయము పోకుండ జాగ్రత్తతో వ్రాసియున్నారు. శైలి మృదుమధురమైనదేగాని కొన్ని కొన్నిచోట్ల వ్యాకరణ సంబంధమైన శబ్దలోపములు కాననగును. కాని “లోగోపిదోషో గుణసన్నిపాతే” అను కాళీదాసోక్తి ననుసరించి రూపకాను వాదమున నాలోపములంతగా కనుపట్టవు. మొత్తముమీద నాటకము చాల బాగుగా నున్నదని చెప్పవలయును. కథాకల్పనయందలి పరస్పర వ్యాఘాతము నుచో నయ్యది గ్రంథకర్తస్వాతంత్ర్యము గాన దానింగూర్చి వక్కాణింపఁబనిలేదు. కాని భాషాశోకివిదులైన సత్యనారాయణగారిని మేము కోరునదేమనగా, ఇంతకన్న వంగ, హిందీ భాషలయందలి యుత్కృష్ట గ్రంథ రత్నము లనేకము లున్నవి. వానిని చక్కగా మృదువైన శైలిలో తెలుగున భాషానువాద మొనర్చి భాషకును దేశమునకును ధన్యము నకు నాదర్శప్రాయములైన గ్రంథముల రచించి యాంధ్రుల ప్రోత్సాహములకు బాతులగుదురు గాక యని నమ్ముచున్నాము (కె. రా.)

69. బసవపురాణము:-

ఆంధ్ర గ్రంథమాలనుండి “బసవ పురాణము” వంద నములతో నందికొంటిమి. ఇది రాయల్ నైజాం 246 ఫుటలతోఁ జక్కఁగా నచ్చొత్తింపఁబడినది. దీనికిఁ బ్రకాశకులగు శ్రీకాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు 24 ఫుటల ప్రస్తావనయు బరిష్కర్తలయిన శ్రీవేంకట ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 129 ఫుటలు గల పీఠికయు వ్రాసి చేర్చి యున్నారు.

ఇది పాల్కురికి సోమనాథకవి కర్తృకమగు ప్రాచీన ద్వితీయకావ్యము. ఇందలికథ వీరశైవమతోద్బోధకము, దేశీరచన భావములందును భాషయందునుగూడ స్వాతంత్ర్యము మెండు.

వీరశైవ మత వ్యాపకమడగు నీకథానాయకుడు శ్రీశైల ప్రాంతమున నొక సాధారణ విప్రకుటుంబమున జన్మించినవాడు. బాల్యముననే యుపనయన సంస్కారము నొల్లక తలివండుగిల నెదిరించి మేనమామకడ శేరి వివాహితుడయ్యె. అంతఁ గొంత కాలమునకుఁ గన్పొంద

కటకధీశ్వరుడగు చిజ్జలునికడ దండనాయకుడై యల్లను ప్రభువను శైవాచార్యుని కృపచే వరములందఁ గలిగెను. అంతటినుండి యనే కాద్యుతకృత్యము లాన ర్పుచు శివభక్తులకై బొక్కసమునఁగల ధనమెల్ల వెచ్చు బుచ్చుచు వచ్చెను. తుదకు నిజమతావలంబుల శిక్షిం చునని తేని బాడిసింది తాను గూడలి సుగమేశ్వరమున లింగైశ్వరమునందును. ఇతఁడు వర్ణాశ్రమాచార ధర్మ ముల నతిక్రమించి జాతి మతభేదములం బాటింపక వీర శైవదీక్షనూని దృఢపంకల్పమునఁ జరింపజాలిన సాహసి వరుడను.

రచయితయగు సోమనాథుడను శివకవులందు మేటి యై జంగమ భక్తుస్త్రీమమున శివతత్త్వసంభవమున మోల లాడుచు నచ్చుమైన జానుఁదనుఁగున నిచ్చునచ్చి నల్లెల్లఁ బ్రాస యత్యాదులు వెట్టి లాక్షణికులుగాని యపూర్వ ప్రయోగము లనేకములు వైరిపదాదులు చేర్చి కూర్చిన స్వచ్ఛాగువు.

సర్వవిధముల స్వాతంత్ర్యము పొందెను నిక్కాలమున కనువయిన ఘోరకలహంబును కల్పముగాఁ బ్రకాశము లిద్దాని నేకరించినారు. కవియను నిజయశోవ్యాప్తికి దేశోద్ధావకులు తోడ్పడవైయుందురనియే కాఁబోలు వీరి వంశోద్ధారకుడైన “శ్రీపతి పండితయ్య”ను మున్నే కొని యాడియున్నాఁడు. వీరి ప్రస్తావనలలో వీరశైవతత్త్వోద్బోధనమున సర్వమతపశ్చత్తత్వనిర్ధారణమునకై పాటుపడిన దంతయు బ్రకంపార్జము.

ఇతఁ ఁ బరిష్కర్తలును నవీన విమర్శన విధానముల నను సరించి వివిధశీర్షికలందు విశ్రులముగా ననేకాంశములం జరిపించుటచే విద్యుద్బీజికాశోభితముగు వెడఁడ సౌధముల చెడఁగులేక పొడరిండ్లసౌఖ్యము నానగు నిస్సర్గశృంగార మొప్పు నీకావ్యరత్నమునకుఁ ప్రభాకరులేయై దీనికి వన్నె తెచ్చి తామును వన్నె కెక్కగలిగినారు.

ఇక్కాలమున నిట్టి భావానేపయ్యె యన్నిట వన్నె లేఁదగియున్నది కదా. అందును మహాత్మాగులగు శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగా రూపింపు డిట్టిది నిరాటం కముగా గొనసాగుట శేయభ్యంతరము నుండదు. ఇట్లే రమణీయ కుసుమముల నేకము లీగ్రంథమాలనుండి వెలు వడుచుండెదమఁ గావుత.

(నా. శే. ధ.)

70. సుమతీతారావళి;— (వెల 0-1-3)

గ్రంథకర్త అంగలూరు వాస్తవ్యులు, కోగంటి దుర్గా మల్లికార్జునరావుగారు.

71. మల్లికార్జునరాయతారావళి;—

(వెల 0-1-3)

గ్రంథకర్త అంగలూరు వాస్తవ్యులు కోగంటి దుర్గా మల్లికార్జునరావుగారు.

72. దేశబంధు స్మృతి;— (వెల 0-0-9)

గ్రంథకర్త అంగలూరు వాస్తవ్యులు కోగంటి దుర్గా మల్లికార్జునరావుగారు.

వైముడు చిన్ని పుస్తకములును పరసమై సులభ గ్రాహ్యములగు పద్యములతో నిండియున్నవి.

73. ప్రభాతము;— (వెల 0-4-0)

గ్రంథకర్త తుర్లపాటి గోవర్ధనరావుగారు, గవర్నరు పేట, బెజవాడ

తుర్లపాటి గోవర్ధనరావుగారు ఆధునిక భావకవులలో నొకరు. వీరికి విశిష్టధారాశుద్ధిగలది, భాషాశిల్పితమైనది. వీరి “ప్రభాతము” లోని కొన్ని పద్యము లిదివరకు మా ఆంధ్రభారతిలో సుచురింపబడియున్నవి. కనుక వీరి “ప్రభాతము”ను గురించి అంతగా వ్రాయవలసిన పనిలేదు. పుస్తకము వెల నాలుగు అణాలనుండి రెండు అణాలకు తగ్గించవచ్చును. ఈ చిన్ని గ్రంథము నాగేశ్వర రావు పంతులుగారి కంకిత మియ్యబడినది.

74. చంద్రముఖ;— (సాంఘికనవల.)

బందరు శ్రీలక్ష్మీనరసింహ గ్రంథనియపు టెనిమి దన ప్రచురణము. గ్రంథకర్త:— మరంగంటి పార్థసారథి గారు బి. యె. క్రామి అక్టోబర్ 317 పేజీలు. వెల చందా దారులకు 0-12-0 లు, యితరులకు 1-4-0.

75. జాతికాంబూస్తవము;—

గ్రంథకర్త:— అయితం కాశీవరప్రసాదరావుగారు, శ్రీకాకుళం, గంజాం జిల్లా. మొదటి ప్రచురణము మాత్రమే. అరణాతపాలా విల్ల పంపినవారికి ఉచితము.

76. గాంధీ శతకము;—

గ్రంథకర్త భాగవతుల నరసింహశర్మగారు, ప్రాప్ర యిటరు పేగుయిక్క గ్రంథమాల, బరంపురం, గంజాం జిల్లా. వెల రు 0-4-0

మానవ స్వభావములలోని లోపములను నిరసించుచు గాంధీ జీవిత తత్వముయొక్క శాశ్వతమైన స్ఫూర్తికరించుచు గ్రంథకర్తరమ్యముగు శైలిలో భావోద్దీప్తమైన నీ పద్యములను రచియింపగలిగెను. పద్యముల ధారా

శుద్ధిని మానవలోప నిరసన చాతుర్యమునుగాంచి నపుడు కుంగ్రుతి విరిచించిన సిహాద్రివారిసింహశతకము స్ఫురణము పుచ్చుచుండును.

77. శృంగారకాళిదాస కథలు .-

(పరిధమభాగము)

గ్రంథకర్త: జె. కృష్ణస్వామిశర్మగారు వెల 1-0-0 మద్రాసు శృంగార గ్రంథమాల వారికుసుమము. సంస్కృతి కవిత్వాసితామహుడు కాళిదాసు. అక్షర బ్రాహ్మణ్యమును కలిగిన తపోసాస్కారముచే అఖండ తేజోదంతముగు పాశ్రవీణ్యమును సంపాదించిన కాళిదాసుని జీవితములలోని చురుక్కార పూర్వకముగు హంశములను నెరుగని యాంధ్రుండుండడు కాళిదాసు శృంగారపుర రాజాస్థానమును చేరి యచటి రాజ కుమారుని పక్షమున భోజరాజు కుమార్తె నొడించుటవరకు నీ భాగమున వివరింపబడినది ఏ బ్రాజమిన్ ఫ్రాంక్లిన్ జీవితమో, ఏ కలరా పుస్తకమో పఠనాంగీధముగ బ్రస్తుత విద్యావిధానము నిర్వయించుచున్నదిగాని, యిటువంటి యత్యుత్తమ గ్రంథ రాజములను పొడించుట లేదు.

78 విషమరహస్యము; (నిరూపకనవల)

బరంపురం వేగుజుక్క గ్రంథమాలవారి 26 వ ప్రచు

రణము 225 పేజీలు డెమ్మి అప్రెస్ వో వెల రు 1-0-0 గ్రంథకర్త: వారణాసిభానుమూర్తిగారు.

ఇదియొక అపరాధ పరిశోధనవల. వేగుజుక్క గ్రంథమాలలోని తదితర నవలలవలెనే నిదికూడ నులభతైలిని వ్రాయబడినది.

79. అంధ్రవీరులు;-(రెండవ భాగము.)

గ్రంథకర్తలు: శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులు నడిగాను కృష్ణాబిల్లా. ప్రకాశకులు బెజవాడ శ్రీ వెంకట్రాం అండు కోనూరు వెల రు 0-10-0 లు కృతన్ అప్రెస్ వో 194 పేజీలు

కొంతకాలముక్రిందట మొదటి భాగమును విమర్శించు భాగ్యము కలిగినది. ఈ రెండవ భాగమునగూడ ననేక వీరుల జీవితములు చెప్పబడినవి. శేషాద్రిరమణకవుల చారిత్రక పరిశోధనలు నుపసేధములు. వీటిని యాదరించు భారము అంధ్రులది. అంధ్రభావలో ననేక రకముల గ్రంథములు ప్రచురణమగుచున్నవి. పాఠకులకు కొన్నిటియెడ యేహ్యభావముండుటలూ నాశ్చర్యములేదు. వ్యర్థగ్రంథము లనేకములు రయారగుచున్నవి విచారింప నక్కరలేదు. అమూల్యములగు స్వల్పగ్రంథములనే యాదరించి భావను చరిత్రను పోషించవలసిన బాధ్యత మనవైసున్నది.

ఉపోహ తరంగములు.

శివప్రభాకరులు.

మ॥ అదిసాయం నమయంబు; తేద్విమలసీ + లాకాశ మార్గంబునకా
బది బారల్ మిగిలెకా దినేసునకు శుం + భన్మూర్తియా నూర్మ్య సీరద
మొక్కొక్కటిగా దినికొ పలుచనై + వ్యాపించి కప్పెకా భరి!
యదియా మోదదమైన యట్టి నవద్ద + శ్వేతౌచుఁ బావట్టెడికా॥

1.

సీ॥ కాలజీమూలంబుఁ + గాంచి మయూ గాళి + తైలక్క యంచు న్న + త్యంబునల్పె ।
నాట్యవలోకనా + నంద రన్మయముచేఁ + దలలూపె వృక్షనం + తతుల పల్లె ।
గంధ హుడు పుష్ప + గంధముచేకొని + వ్రేక్ష కాళికః బుంచి + పెట్టుచుండె ।
నాట్య యం న్న + త్యంబు నాలోకింప + గూడ్ల పుల్లులు జేరు + కొనుచునుండె ।

గీ॥ రామణీయకమైన త + ల్పాంత మహ్న ।

దమిత శోభా యమానమై + యమనియుండె; ।

హృదయంబున నుండు దృఢ శక్త్యంబులందఱు |
బ్రహ్మతీ దృశ్యంబు మించు | చింతించుగలదె ||

2.

గీ॥ అట్టి యాహ్లాదకరమగు శవసరమున |
మారుతాహతి గాలెడి శపరిజాల |
పుష్పముల వగిది జలదం బులను వీడి !
వడిగ వర్షాంబు కణములు వడియె పుడమి ||

3.

కం॥ భూరమణి నూతనాలం
కారంబుల దాల్చియుట శాఖలును త
న్నరదకుల వెన్నెలిచి
నూనండటు తొంగి తొంగి చూడఁగనాగె ||

4.

చం॥ ధరపయి వర్ష బిందులు చి తస్థితః జల్మేడు మేఘపాత్ర మం |
బరతల నాట్య రంగమును బాయుచు మెల్లన నిష్క్రమింప భా
స్కరుఁడు స్వస్థాత్రపోషణకు శాంచనవర్ణ సమంచిత ప్రభా
కరమృదు మందహాసములఁ గల్పన చేయుగ నాగెనయ్యెడ ||

5.

సీ॥ ప్రాగ్దిశనింజి కా వంబునుంగని బాలు శానందమునఁజేలి యాడుచుండ
వరుమూలముల వక్షి తతి రెక్కలువిదిల్చి యెచటికో “రివృన్” నేగుచుండ
గావుచేడలు చేల గట్టుల ప్రములను వింతిమాటలను న వినించుచుండ
బ్రహ్మతీ సౌందర్యంబు బరికించి కనివరు లంతకంతకు ముగ్ధు లగుచునుండ

గీ॥ రవిని నర్వలాక్షైక బాం ధవునిగాంచి
వలది యలరులు, శ్యామల పల్లములును
భక్తి సంతోషములురెండు పైకొనంగఁ
గడిది ముత్యపు కన్నరు శార్పుచుండె ||

(

ఉ॥ ఇట్టి విచిత్ర దృశ్యముల నెట్టుల సృష్టి యొనర్చినావో పా
శ్చెట్టుల రంగులం గలిపి హృదయముగా రచియింపనేర్చి
దిట్టరీ చిత్రకావడ! త్వదీయ విధంబది యెల్లచిత్ర మీ
వెట్టులొ యిట్టి విద్య గ్రహి యింతటి వింతిట చెప్పనేటికి ||

7.

ఈశ! నీవిద్యలో నొక శేశమేని
భోధచేయగ రాదె నై పుణ్య మొదవ
కర్మము తప్పక నేర్చుకొం దుముగదయ్య
భక్తి భవదీయ శిక్షణ వసరమందు ||

8

దీని వశతాబ్దమున రాజపుత్రస్థానమును కమల విజయుడనునాతడు పాలించుచుండెను. అతని ముఖ్య పట్టణము వల్లభాపురము. అత్యుది షష్ఠి ఉదయపురమున కతి సమీపమున నుండియుండెను. మధుసూదని కమలవిజ యుని అర్థాంగలష్ఠి. అత్యంత సౌందర్యవతి వారిరువురును సీతారాములవలె, రాధాకృష్ణుల వలె పరస్పరానురాగము గలిగి సమ కాలికలుగ ఆదర్శప్రాయులుగ నుండిరి.

ఆకాలమున పారశీకమును 'నౌషర్వాంజీ' యను నతడు పాలించుచుండెను. అతని కొమారుడు గౌహర్జున్. ఇతడు పరమ నీచుడు, దుర్విషయలంపట్టుడు. పరదారాభిలాషి. మధు సూదని సౌందర్యాతిశయములను వినినవాడగుటచే ఆమెను పశేషముగొనడలచి ఇక్కడ సామంతులతో గొప్ప సైన్యమును వెంటబెట్టి కొని రాజపుత్రస్థానముపై దాడివెడలెను. రాజపుత్రస్థానము ప్రవేశించినతోడనే నిభార్యను నాగొనగి సుఖముగ నుండుము! అని లేచిపై వ్రాసి కమలవిజయున కందజేసెను. శూరాగ్రేసరుడగు కమలవిజయుడట్టి నీచ భార్యను గొడిగట్టునా? తక్షణమే సర్వసైన్య పరివృత్తులై గౌహర్జున్ పై యుద్ధమునకు తారసిల్లెను. ఇరువారులవారును తీవ్రముగ పోరాడ జొచ్చిరి ఎందఱో పారశీకులు హైందవ శూరుల నిశిత ఖడ్గములకు బలియైరి. కమలవిజయు డతిసాహ సముతో శత్రురాజుల దునుమాడుచుండెను. కమలవిజయుడు డస్సియున్న తగి భార్య సమీ పించి కొంతవడి విశ్రాంతిగైకొన బ్రార్థించి స్వయముగ తాదనుర్భాణముల జేబూని మహి సాసురమర్దనివలె విజృంభించి యుద్ధరంగమున

బ్రత్యక్షమై అతిసాహసముతో పోరాడజొచ్చెను. స్త్రీ యిట్టి సాహసమునకు బూనుకొనుట పార శీకు లదివఱకు కనివిని యెఱుంగనందున పారి కెంతయో వింతగానుండెను. కొందఱామెను పొగడజొచ్చిరి మఱికొందఱు పరిహసించిరి ఇక కొందఱు నిందింపసాగిరి. ఆమె యెందఱనో తన శర వరంపరలచే విగతజీవులుగ నొనర్చియు పలాయితులుగ జేసియు యుద్ధకళానైపుణ్యమును వేవిధముల ప్రదర్శించెను. కమలవిజయుడు తన సహచారణియుగు మధుసూదని సాహస విక్రమ ముల కచ్చెరువొంది ఆమెను మఱింత ప్రోత్స హించెను. ఇట్లుండ కొంత సేవటి కొక పారశీకుడు రహస్యముగ కమలవిజయుని సమీపించి కత్తితో పొడిచివైచెను. సావమాతడు నేలపై బడి యటు నిటు కొట్టుకొనుచుండెను. మధుసూదని యీజాడ పొడగట్టి తోడనే భర్త సాన్నిధ్యము నుండి పలుగెత్తిపోవుచున్న నా సంతకుని ఎరు రొని తూలనాడుచు బాణముకరి సంధించి వాని వక్షస్థలమున నాటవేసెను. మొదలు నరికిన మార్గమువలె నాతడు నేలపైబడి ప్రాణ ముల వీడెను. మధుసూదని మనోనాధుని పాదములపై బడి రోదన మొనర్చి కమలవిజ యుడు యూరడించి కొన్ని హిత వాక్యముల బలికి జీవములు వదలెను. భర్త నందేశాను సారముగ ఆమె యిండుకయైన చలింపక ధైర్య మవలంబించి మహాగ్రాహ్యుల గ్రక్కుచు శత్రు సైన్యములపై నుఱుకి ఎందఱనో హత మొనర్చి, ఎట్ల కేలకు భగవదనుగ్రహమున పరమ కిరాతుడగు గౌహర్జునుని మునుమాడి కృతకృత్యురాలయ్యెను గౌహర్జును మడసిన తోడనే పారశీక సైనికులు పిక్కబలము భావి

మృత్యు ముఖమనుండి తప్పించుకొనిపోయిరి. మధుసూదని భర్త మరణానంతర కృత్యములు నక్రమముగ నశాస్త్రీయముగ నిర్వర్తింపజేసి తననంతరము కోశాగారమునకు జని తనకై - తన నాధునికై రణరంగమున దేహత్యాగ మొనర్చిన వీరుల భార్యా బిడ్డల రావించి భూరి విరాళము లొసంగి సంతృప్తుల గావించి పంపి వైచెను. మఱికొన్ని దినములకు ముఖ్యమంత్రి బిలిపించి రాజకార్యముల గుఱించి ముచ్చటించి, తాను ఉదయపురమునంగల మాతృగృహము నకు పోదలచెననియు, తన గర్భస్థమగు శిశువు భగవదనుగ్రహమున పురాషుడగునట్టి భాగ్య మజ్ఞుడేని ఆతడు ద్వాదశవర్ష ప్రాయమున రాజ్యస్వీకారమానకు చంద్రసేనుడను నామ ముతో రాగల డనియు, అంతవఱకు రాజ్యము యొక్క బాగోగులు తమవిగ జూచుచు తమకు ప్రతినిధిగ నమర్చుడగు సీకొమరుని నియమించి రాజ్యపాలన మొనర్పదగుననియు బలికి సర్వ స్వము ముఖ్యమంత్రీవరమొనర్చెను.

మధుసూదని యా వేషవభాముననే గోపికా వేషమును ధాల్చి అంతఃపురమును వీడి కొన్ని దినములకు రాగోద్రపురమును నొక పట్టణము నకు జేరెను ఆచోట 'యశోద' యను పేరుతో ఒక సంగన్న గృహస్థుని యాశ్రయించి వానికి శిశువైన వేళొక గృహమున కాపురముండ జొచ్చెను సుగుణ యగు నామె కొలది దినములకే యా సంపన్నుని యాలు బిడ్డలతో తలలోని నాలుకవలె కలిసి మెలసి చేదోడుగా నుండి వారి మన్ననలకు బాతురాలుయ్యెను. అష్టైశ్వర్యములతో కులదూగు చుండిన నాపరమసాధ్వీ మహారాజ్ఞ తన ప్రస్తుత పుట్టికి అప్పడప్పుడు వగచుచుండెడిది. కాని

గర్భస్థమగు శిశువున కేమి మువ్వ వాటిల్లునో యను భయముచే మఱి ధైర్యము చిక్క బట్టి దైవముపై భారము వైచి కాలము వెళ్ళ బుచ్చుచుండెను. ఐనను చిత్తము చంచల స్వభావము కలదగుటచే ఒకనాడవిధముగ ఆమె తల పోయసాగెను! "హ; దైవమా; నాకెందుల కీసంతానము. గర్భిణి గనుండనిచో నాహృదయే కర్వరునితో నుఖంబుగా వీరస్వర్గమున కేగియుండును గదా! మేమిరువురము వుత్తోదయమైనతోడనే మహా నైభవముతో దేవోత్సవముల జరుపవలయు ననియు, మహిపాలుర నెల్లర నాహ్వానించి విందులు వేడుకలు జరుపవలయుననియు, ద్వాదశ వర్ష ప్రాయుడగుటతోడనే పట్టాభిషిక్తునిగావించి తనయుడు ప్రజానురంజకమగ బాలించుచుండ చూచి యానందింపగలుగుమమని యుర్విభూరు చుంటిమే! ఆట్టి మాకోర్కెలన్నియు స్వప్నగత వృత్తాంతము లాయెగా? ఈ దుష్ప్రపంచమున నిట్టి సౌందర్యవతిగ నేనేల జననమొందవలయు? సామాన్య రూపవతిగ నుండినచో దుర్మితవూడగు నాపారశీక ప్రభువువలన నిట్టి వివత్సరం పరలు కలుగకుండును గదా! అంతయు నా గర్భస్థమగు శిశువుయొక్క దురదృష్టమని చెప్పవగును. కావున "భూణహత్యగావించెద." మఱియు తోడనే పశ్చాత్తాపహృదయయై "ఎట్టి కష్టములు ప్రాప్తించినను శిశురక్షణము గావించుట పరమధర్మము. ప్రయోజనకరము." అని యెంచి యూరకుండెడిది. ఇట్లుండ కొంతకాల ముండు భగవదనుగ్రహము వలన నాగోపిక యొక మగ శిశువును కనెను. ఆ శిశువునకు "బాపడు" అను పేరిడిరి. ఆ బాపడు శుక్లవక్ష శీతభానునివగిది దినదిన ప్రవర్ధమాన మొందుచు

చూచువారెల్లగకు యూరువా రెల్లరకు సంభో
మము కలుగజేయుచుండెను. ఆయూరివారిలో
కొండరు తల్లిని బిడ్డను చూచి వీరు సామాన్య
వంశజులు కాబారనియు, ఉత్తమాధికారులై
యుండురనియు సంశయించుచు వచ్చిరి. కాని
యెవరును యెట్టితొండరలు కలుగజేయక చేత
నైన సాయమును జేయుచు వచ్చిరి. ఆబిడ్డడు
కొంచెము పెద్దవాడై తోడి బాలురలోనెల్ల
చదువు సాములయందును, ఆటపాట లందును
వేయిమడంగు లధికముగనుండి వారికి నాయ
కుడై సాహసకార్యము లనేకము లొనర్చుచుం
డెను. కొండరితనిని మిగుల బ్రేమించి పరిపరి
విధముల బోత్సహించు చుండిరి. బాపనికి
తొమ్మిదియెండ్లు నిండెను. ఒకనాడు తల్లి వానిని
తొడపై నిడుకొని భోజన మిడుచుండెను అప్పు
డతడు తల్లితోడ నిట్లనియె. “అమ్మా! దేశ
ములో నేమేమివింతలుకలవో చూడబోవలయు”
తల్లి:- “నాయనా! పసివాడవు. పదునాలుగు

పదునై దేండ్లు వచ్చినప్పటికి పోవచ్చునులే!”
బాపడు:- అమ్మా! ఏ మట్లనెదవు? పదునైదు
పదునారేండ్లు బాలురు నా కంటె మొస
గాండా? బలాఘ్నలా?

తల్లి:- అట్లనకుము దేశాటనమువలన కష్టము
లనేకములు కలుగగలవు.

బాప:- ఐనను మిగుల జాగ్రత్తగా నుండెద.

తల్లి:- లేదు తండ్రీ! కొన్ని వేళల పర్యతారణ్య
ములలో పోవలసినపుడు సింహ, శార్దూల,
మత్తేభాది కూర మృగములవలనను, విష
సర్పములవలనను ప్రాణహాని కలుగగలదు.

బాప:- ఏమమ్మా! నేనెన్ని విషసర్పముల చంపి
యుండలేదు? కూరమృగములొక లెక్క
యా! నాచేత బాణమున్నంతవరకు మృగము

వలన నాకెట్టి భయమును లేదు. వేటాడ
వలయుననియున్నది. పోనిచ్చెదవాతల్లీ?

ఆమె యాతనిదైర్య సాహసముల కచ్చెరు
వొంది, కొడు కెల్ల విధముల యీడు జోడు
వారికంటె ప్రజ్ఞావంతుడని ముదమొందెను.
ఆమె వానితెలివితేటలు గుర్తిరిగినదయ్యును ఒం
టరిగ విడచిపెట్టుట కిష్టపడకుండెను. పదునా
లుగు పదునైదేండ్లు నిండిన పిమ్మట ఎచ్చటికి
పోయినను భయములేదని తల్లి తలంపు. కావున
నాతనిని వేవిధముల తొండరపడి పోవలదని
బ్రతిమాలుకొనెను. కాని బాపడు తల్లి పాద
ములపయి బడి “అమ్మా : నాకెట్టిభయమును
లేదు. ఒక సంవత్సరము లోపుననే తిరిగి వచ్చె
దను. ఇరుగు పొరుగువారితో నిన్ను కనిపెట్టి
యుండుడని చెప్పి పోయెదనులే. పోవుట కనుజ్ఞ
నిమ్ము” అని వేడుకొనెను. తల్లి ఏమియు నన
జాలక యూరకుండెను.

దేశాటనము.

మఱునాడుదయముననే బాపడు ధనుర్మాణ
ముల చేబూని నాగేంద్రపురము వదలి వెళ్ళిమ
మఖయుగా పయనమయ్యెను. కొంత దవ్వేగివ
పిడవ నొక మహారణ్యమున బ్రవేశించి నిర్భ
యముగ నిస్సంశయముగ బోసాగెను ఉత్తమ
క్షత్రియుల సంజాతుడగు బాపడు నిరసా
యకరములగు హరిణాదులపయి బోనొల్లక
సింహశార్దూల భల్లూకాదుల దునుమాడ
ప్రతిష్ట గైకొనెను. ఇట్లు పోవుచుండ కొంత
నేపటికొక బెబ్బలి తనకెదురుగ వచ్చుట తట
స్థించెను. వెంటనే బాణము సంధింప జూచెను
గాని గురితప్పిన మువ్వకలుగుననియెంచి తోడనే
చెట్టుపైకెక్కి భద్రముగా గూర్చుండి కర్తవ్య
మూలోచించుచుండెను. బెబ్బలియు దిక్కులు

పిక్కటిల్లునట్లు బొబ్బలు పెట్టుచు నాతని పై
దుముక నంకల్పించి చెట్టుపై కెగురజొచ్చెను.
కాని దానికది సాధ్యము గాకుండెను. అలసించిన
హానికలుగగలదేమోయని చింతించి ధైర్య
మవలంబించి రెండుమూడు బాణము లొక్క
చెట్టున సంధించి దానిపై విడువ నది ఘోషి
ల్లుచు నేలపై బడి ప్రాణములవిడిచెను. వెంటనే
చెట్టుదిగి వచ్చుటకు ధైర్యముజాలక అటునిటు
జూచుచుండ కొంత దూరమున నొకవృద్ధసన్యాసి
యాచెట్టువైపునకు వచ్చుచుండుట కనుగొనెను.

ఆయన సమీపమునకురాగా చేతులుజోడించి
“మహాత్మా! నేనీవులివి కొట్టివేసితిని. కాని
పూర్తిగా చచ్చినదోలేదో యని పంశయించు
చున్నాను నేనేమి చేయవలయు? చెప్పమా”
యని ప్రార్థించెను. ఆసన్యాసి వానివంక తేర
పారజూచి, “వత్సా! భయపడ నక్కరలేదు.
నిస్సశయముగా చెట్టు దిగిరమ్ము” అని చెప్పెను.
బాపడు ఊడనే చెట్టుదిగి అవృద్ధసన్యాసికి ప్రణా
మిల్లి దీవన లొందెను. పిమ్మట తారెరువురకీ
క్రింది విధముగా సంభాషణ జరిగెను.

బాపడు:- మహాత్మా! ఎచ్చటనుండి యెచ్చటికి
బోవుచున్నారు?

సన్యాసి:- బాలకా! సమీప గ్రామమునుండి
స్వగృహమున కేగుచున్నాడ.

బాప:- మీరెవరు?

సన్యాసి:- సన్యాసిని తెలియుటలేదా?

బాప:- మీరేల సన్యసిందిరి? ధృడగాతురే!
స్ఫురిద్రూవురే!

సన్యాసి:- కుమారా! నా విషయము నీకేల?

నీకేమి ప్రయోజనముండును?

బాప:- మహాత్మా! ఆగ్రహింపకుము. క్షమింప
ప్రార్థించెద. మీచరిత్ర మెరుంగ కుతూ

హలము జనించెడిని.

సన్యాసి:- (మందహాసముతో) వినోదార్థముగ
సన్యసిందిరి.

బాప:- మీరు సప్తచున్నారు. సన్యాసులు
కారని నాశుభిప్రాయము.

సన్యాసి:- నిశ్చయమే నే సన్యాసినే!

బాప:- మీకు మంత్రములు వచ్చునా?

సన్యాసి:- (సప్తచు) లెక్కకు మిక్కిలిగా!

బాప:- సప్తచున్నారే? ధను ర్విద్య సభ్య
సిందిరిరా?

సన్యాసి:- ఆ.

బాప:- మంత్రోచ్ఛాటనమువలన నిద్ర వచ్చు
నట్లు చేయగలరా?

సన్యాసి:- ఆ.

బాప:- ప్రాణాయామము తెలియునా?

సన్యాసి:- అదియొక లెక్కయా!

బాప:- దినముల పర్యంతము?

సన్యాసి:- నిరభ్యంతరముగ.

బాప:- మహాత్మా! సంభవమేనా? నిజము
వలుకుము.

సన్యాసి:- సంభవమే. అది అభ్యాసము వలన
తెలియగలదు.

బాప:- ఆకాశమున నెగురగలరా?

సన్యాసి:- పక్షి నైతే!

బాప:- పక్షి యగుటెట్లు?

సన్యాసి:- కాకుండిన నెగురుటెట్లు?

బాప:- పరిహసించెద రేల స్వామీ! నిజము
చెప్పము మహాత్మా!

సన్యాసి:- పరిహాసమనుట నిజము. కాని నీవలె
నమ్మనా రుండిన ఎన్ని బూటకములై నను
చెప్పవచ్చును.

బావ:- మహాత్మా! భూతభవిష్యద్వర్తమానము
లెరుంగుదురా?

సన్యా:- ఆ. ఎరుగుదును.

బావ:- అట్లగుచో తండ్రి! నేనెవరి పిల్లవాడను.
మాతల్లి గొల్లపిల్లవాడనని చెప్పను. ఇతలు
లందరు క్షత్రియు బాలుడనని యందురు.

సన్యా:- ఆమాట నిశ్చయమే!

బావ:- క్షత్రియుడనా?

సన్యాసి అంతట నాబాపని నిజ చరిత్రముం
తయు పూసగుచ్చినట్లు చెప్పి యాతని వంశీయు
లొనర్చిన సాహస కార్యముల తెలియబలికెను.
బావడదియుతయు శ్రద్ధతో నాలకించుచు నొక
వృక్ష ఆనంద భాష్పములను, మతొకవృక్ష
శోకాశ్రువులు రాల్చుచు నిర్ఘాంత పోయెను.
నిట్టూర్పు విడచి మహాత్మా! నాతల్లి నిజము
దావనేల? ఇదివరకే మాయీదుస్థితికి కారణ
భూతులగు పారశీకుల నందరను హతమొనర్చి
యుండునే!

సన్యాసి:- వసిలేనమగుటచే తొండర వడుచు
న్నావు. మీతల్లిని నిందింపవలదు. ఆమె
మంచి పనియే చేసినది. నీకు శుభము కలు
గుగాక నేపోయెదను.

బావ:- స్వామీ! దయామయా! మీయిం
టివలకు వచ్చెదను.

స:- అదిగో నాయిల్లు. నేను వెళ్ళెదనులే.

బా:- అదేనా? ఆవర్తతముపయదా! నేజాడ
వలయునని యున్నది.

స:- చూడదగిన దేమియులేదు. తొలివ యం
తయు కంటక శిలామయము.

బా:- అతొలివ మీరు నడచుట లేదా! నేను
నడచెదను. మహాత్మా మాపూర్వవృత్తాంత

మంతయు జెప్పితిరి. భవిష్యద్వృత్తాంతము
చెప్పరా!

సన్యా:- ఊ.

బా:- స్వామీ! మీరు సన్యాసులుకారు. మహా
మునులు.

బావనికి చిననాటనుండియు సన్యాసులకు
భూతభవిష్యద్వర్తమానములు తెలియవనియు
మహామునులకుమాత్రమే తెలియుననియు సమ్మ
కము. ఆకారణమున నావృద్ధుడు సన్యాసి కాద
నియు మహామునియనియు నిశ్చయించుకొని
సాష్టాంగపడెను.

మహాముని:- వత్సా! లే లేమ్ము. నేనొక మహా
మునిని.

బావ:- స్వామీ! మీవేరెయ్యది?

మహాముని:- “విమలానందుడు”

బావ:- అయ్యో! నన్ను మీరు తోడ్కొని
వెళ్లి సకల శాస్త్ర పారంగతునిగ జేయ
బోర్గించెద.

మహాముని:- సరే. రమ్ము.

అంతట నుభయులు బయలు దేరిరి. ఆక్షణ
మునుండియు మహాముని బావని ‘చంద్ర
సేనుడ’ని పిలువసాగెను, అతడు మహాముని
ఆశ్రమమున నొక యేడుండి సకల విద్యలను
సాంగోపాంగముగా నభ్యసించెను. యోగా
భ్యాసము చక్కగా నలవడ జేసికొనెను.

ఒకనాడతడు మాతృసాన్నిధ్యమునకు పోవల
యునని కుతూహలము జనింప మహామునికి తన
కోరిక విన్నవించెను. మహాముని ప్రయాణము
కాలగిన దినము నిర్ణయించెను. అనిర్ణీత దినమున
ప్రొద్దుననే స్నానసానాదులు ముగించి పో
ననుజ్ఞనిడ మహామునికి సాగిలంబడెను. ఆయన
వానిని తేరదీసి ఆశీర్వదించి వెంట నిడుకొని

చంద్రసేనుడు

మున్ను తాచంద్రసేనుని కలిసికొనిన ప్రదేశములకు సాగనంపుచుండెను. ఇంతలో తొలివ నొక వింతమానిసి వారికి కంటబడెను. చంద్ర సేనుడది యెద్దియో మృగమని భయపడి సంహరింప బాగాము సంధించెను. కాని మహాముని వానిని నివారించెను. ఆవింతమానిసి చంద్ర సేనుని కొగలించుకొన సమీపింప నాతడు వెర గొంది గడగడ వణకసాగెను. “ఎప్పుడా మహా ముని, వత్సా! ఇది యొక క్షత్రియా గన. దీని సౌందర్యమును జూచి మాజ్ఞాతులలో నొకడు వివాహము చేసికొనదలచి బలాత్కారముగా నిచ్చటికి అర్ధరాత్రిమున దీసికొని వచ్చెను ఆరాత్రి వేళనే వానిని కవటోపాయముచే నీమానిసి హతమొనర్చెను. నాటనుండియు నిద్రాహారములు వరకు గొనక శుష్కించి శుష్కించి పెద్దడలు చాల్చుచు వివస్త్రియై యీ విధముగా పడియున్నది. ఈమె ఆచిర కాలము వసే ప్రాణముల త్యజింప గలదు” అని చెప్పెను. చంద్రసేను డాశ్చర్యపడి “నామీ! ముని కులమునందును దుర్మార్గులు ఎందురా” అని ప్రశ్నించెను. మహాముని “లేకేమి? మునులును మనుష్య మాత్రులే. భారును ప్రమాదము లొనర్తురు. కాని అట్టివారు మిక్కిలి స్వల్పము. ఈయమ సీచరిత్ర మెఱుంగును. నేనంతయు తేట పఱచితి! నీ తండ్రి దీని కొక కాలమున ప్రాణ సంతక్షణ మొనర్చినట్ల అది నీకడకు వచ్చుట కొక కారణము గలదు నీహస్తముల జూచుము” అని చెప్పెను.

చంద్రసేను డట్లుచేయ నావింతమానిసి యొక కత్తుమును కేకబంధమునుండి తీసి హస్తములం దుంచెను. విమలానందుడు చంద్రసేను లారత్న ముయొక్క ప్రకాశ మంతయో నుగ్గడించుచు

ప్రయాణము కొనసాగించిరి కొంతదూరము సాగినతర్వాత విమలానందునకు చంద్రసేనుడు ప్రణమిల్లి ఆశీర్వాదమొంది తన తొలివ తా బయలుదేరెను.

మాతృమరణము.

చంద్రసేనునితల్లి కుమారుని రాకకై నిరీక్షిం చుచుండెను. ఆమె దినదినము కుమారునిగురించి పరిపరివిధముల తలపోయసాగెను. ఎట్టకేలకు చంద్రసేనుడు మాతృమందిరమునకేగి ఆమె పాద పద్మములపై వ్రాలెను. పుత్రుని ప్రేమార కొగలించుకొని శిరంబు మూర్ఛిసి పలువిధ ముల కొమారుని పరామర్శించుచు వానికి దివ్యాన్నపానము లొసంగి యాదరించెను. రాత్రి భోజనానంతరము తల్లికొడుకు లొకచో గూర్చుండి యిట్లు సంభాషించుకొనిరి.

కొడుకు:- అమ్మా! ఎంతకాలము మనమిట్లు నివురుగప్పిన నిష్పచందమున నుండవలయు?

తల్లి:- కష్టకాలము గడచువరకు.

కొడుకు:- ఇక రాజ్యస్థితరమునకు తగినవయస్సుము లొనర్చుట యుక్తము.

తల్లి:- నాయనా! నీవింకను కష్టసుఖము లెఱుంగవు. పండ్రోండేడ్డయినను రాలేదు. రాజ్యపాలనము సామాన్యముకాదు. నీవింక ననేక విషయములు గ్రహింపవలసి యున్నది.

కొడుకు:- అమ్మా! నావిషయమున సంశయం పకుము. మహామునియనుగ్రహమున సర్వము నెఱింగితిని.

తల్లి:- నాయనా! మహాముని యెవరు? ఏమి యెఱింగించెను?

అంతట చంద్రసేనుడు జరిగిన వృత్తాంతమంతయు పూసగుచ్చినట్లు నివేదించి అరణ్యమున

వచ్చుచుండగా నావితమానిసి యొసంగిన దేదీప్యమానమగు రత్నము చూపించెను. ఆమె అనాటిరాత్రి చంద్రసేనుడు తల్లితో మఱల రాజ్యసంపాదనమును గూర్చి యీవిధముగా ప్రస్తావించెను.

చంద్రసేనుడు:- అమ్మా, తెల్ల వారు జామున బయలుదేరుదము.

మధుసూదని:- నీవొక్కడవే పోమ్ము. మఱి కొంతకాలముదనుక నేనిచ్చట నుండెద

చంద్ర:- అట్లేతల్లీ! యెవరైన నీనిజవృత్తాంత మెఱింగిన ప్రమాదము వాటిల్లగలదు

మధు:- నాయనా నేనిచ్చోటుబాసిన ప్రమాదము కలుగగలదు. దుర్మాగుడగు నాపాఠశిక వృద్ధరాజు పుత్రశోకభారముచే నాపై పగదీర్చుకొన యత్నించుచుండెననియు, వేగులవాండ్రొండతో యీపట్టణస్థానమున గలరనియు తెలియుచున్నది. కావున నీతో నేనెంతమాత్రము రాజాలను.

చంద్ర:- కావున నీవిచ్చోట నుండతగదు. నాతో నుండిన నీకేవిపత్తును రాజాలదు. అచిరకాలముననే నావృద్ధపితాచ మును యమపురి కంపెద.

మధు:- నాయనా! చంద్రసేనా! నామనోగత యభిప్రాయమును నీవు యూహింప జాలవైతివి. ఇక దాపనేల? మీతండ్రితో నే నవాగమన మొనర్పవలసి యుండెను కాని శిశువుగు నీ సంక్షణ్ణార్థమై యంతకాలము బ్రతికితిని. నీనిక జీవించనొల్ల.

పాపనాశి వాక్కుల వినుటతోడనే శోకాకులబిత్తుడై తల్లితోడపై రలవాల్చి ఏనుయు మాటలాడకుండెను. తల్లి వానిని లేవనెత్తి పలు విధముల బుజ్జగించుచు కుట్రయాంగన నద్దర్శ

ముల నిరూపింప మొదలిడెను. చంద్రసేనుడు తల్లితో “అమ్మా! నన్ను వదలి యొకసంవత్సరముండుటకే తహతసా లాడితివి. నన్ను దిక్కుమాలింపవానినిగ జేసి పోజూచుచున్నావా?” అని వెక్కివెక్కి ఏడ్వసాగెను. తల్లియు వానిని కొగలించుకొని యూరక విలపింపసాగెను. విధిని తప్పింప నేరితరము? సర్వసహా చక్రవర్తినియగు మధుసూదని ఆయర్థరాత్రమున తన ముద్దులపట్టిని చేతులతో నిడుకొని శోకాంబుధి పెనగులాడు చుండెనగదా!

తల్లి చంద్రసేనునితో “నాయనా! ఊర డిల్లుము ఊర డిల్లుము సీతండ్రితో బావలసిన దానను. ఇక నావలన నీకెట్టి ప్రయోజనముండ జాలదు” అనెను. చంద్రసేనుడిట్లనియె “అమ్మా! బిడ్డకు దల్లితో ప్రయోజన ముండకుండునా? తల్లి బిడ్డ కెక్కడనుగునా! బిడ్డకు తల్లితోడిదే లోకము. నీకేమికోరువ? నేను మహిమండలము నేలుచుండ జూచి యానందింపవలదా?”

తల్లి:- నాయనా చంద్రసేనా! నా జీవితము వ్యర్థము. నే బ్రతికియుండిన పాఠశికప్రభువు వలన నీకు మాటిమాటికీ తొందరలు కలుగ గలవు. నేలొయిన సుఖముగ నుండగలవు. చంద్రసేనుడు:- తల్లీ! నీవు లేనిది త్రోవోకాధి పత్నమైనను వహింపనొల్ల.

తల్లి:- నాయనా! అట్లనకుము నీకొక సంగతి చెప్పెద. సీతండ్రి ప్రాణముల గోల్పోవు నపుడు శత్రువుల డిగొని ప్రాణముల రక్షణ గమున వీడెదనని చెప్పియుంటిని. అప్పుడాయన నాతో “అట్లు చేయదగదు. శత్రువులకు జిక్కక నిచ్చుటకైనను పాతిపోయి తల దాచుకొనుచు బిడ్డతో సుఖముగా నుండు యని” చెప్పెను. అంతట నేను వైధవ్య

మును విశేషకాలము సహింపజాలననియు దైవ మనుగ్రహించిన శిశువు జననముంది స్వశక్తి కలుగునాదాక జీవించి యుందునని చెప్ప నానాధు డియ్యకొనెను. కావున చంద్రా, నేనిక శాశ్వతపదవి నొందగోరెద.

చంద్ర:- అమ్మా! తండ్రిని బాడ నోచుకొన నైతిని. నీవును పోజూచుచుంటివి. దిక్కు మాలి ఒంటరిగ నుండనొల్ల నేమ నయితము పాణముల బాసెద.

తల్లి:- నాతండ్రి. తొందర పడకుము. వివేక వంతుడవు. ప్రజ్ఞానితివి కర్తవ్యకర్తవ్యము తెలుగుటావ్వు. నికొఱకే జీవించియుంటి. నీవో వంశాంకురమవు. నీవలన వంశము వర్ధిల్లవలయు. సార్వభౌముడవై శాశ్వత కీర్తినొందుము. మెటనే నిజనగరమునకేగి అమాత్యశేఖరునితో “నన్ను చంద్రసేనుడం దురు. నాతల్లిమధుసూదని” అని చెప్పుము. ఇక కర్తవ్యంశము నాతడే తెలుపగలడు. అనిచెప్పి ప్రధానునితో తానేర్పటచిన కట్టు దిట్టముల నన్నిటిని విశదపరచెను. చంద్ర సేనుడంతయు సత్యంత సంభ్రమముతో విని కొంతపడి మూరకుండి మఱల తల్లిని కాగ లించుకొని కన్నీరు మున్నీరగునట్లు శోకిం చెను.

మధుసూదని కొమాగుని యూరడించుచు “నాయనా! నా: పయమై చింతింపవలదు. నేనీ లోకము వీడుట నిశ్చయము. నీ ప్రవర్తనము నేనెఱగుదు. ఐన నొక సంగతిచెప్పెద. శత్రువు లపై కంటగింపకుము. కులమునకు వశమునకు యశము సంపాదింపుము” అనిచెప్పి కన్నీరు పెట్టు కొనెను.

ఇట్లువుడు సంభాషించునప్పటికి మిక్కిలి ప్రోద్బలమొచ్చెను. మధుసూదని నిద్రింపసాగెను. చంద్రసేనుడు నిద్రింపడయ్యె. తల్లి ప్రాణత్యాగ మొనర్చుననడి భయము వానిమనమును చీకాకు పఱచుచుండెను. ఐనను పసిపాపడగుటచే ఏడ్చి యేడ్చి యున్నందున కొంతసేపటికి కనులు మూత పడెను. ఒకరాత్రి వేళ కలవరపడిలేచి చూచునప్ప టికి తల్లి, తనుగన్నతల్లి, రక్తప్రవాహమున నీడు లాడుచుండె. తోడనే తల్లికడ మొదలునఱకిన మోక్షమలె నేలపైబడి “అమ్మా! ఎంతపనిచేసి తివి. ఆత్మహత్యాపాప పంకిలమునుండి నిన్ను తప్పించజాలకపోతిని. నానమక్షముననే ప్రేమ లతను ఎంతశ్రమముగ త్రొంచివైచితివి.” అని యేడ్చెను. మధుసూదని హీనస్వరముతో “నాయనా ఏమిచేయుదును!” అనివలికెను. తల్లి! నీవతిహస్తములతో నన్ను మకుటధారు నిగ జేయుదువని ఎంతయో మునియుచుంటిని. నాకొకలన్నియు విఫలమయ్యె” అని చంద్ర సేనుడనెను. “నాయనా! ఆదుష్ట పారశీకుడింత జేసెను!” అని హీనస్వరముతో మధుసూదని వల్కెను. “ఇదిగో తక్షణమే వానిని ఖండించి వైచెదను” అని ఖడ్గముతీసికొని చంద్రసేనుడు లేవబోయెను

తల్లి వానిని కూర్చుండుమని సంజ్ఞచేసి “నీవు వానిని జంపుటనిశ్చయము. మాఝుణమును తీర్చి కొనెదవు. నాయనా చంద్రసేనా వీడి నిన్నొక పర్యాయము ముద్దాడనిమ్ము. ఎంతమాత్రము దుఃఖింపకుము. ఈ ఖడ్గమును పెరికివైచుము. నన్ను మిగుల బాధించుచున్నది.” అనివలికి తన వక్షస్థలముననున్న ఖడ్గమును చూపెను. చంద్ర సేనుడంతట కత్తిగి పెరికివేయ నామెపాణ ములు సామ్యునిల్లెను. మఱికొంతసేపటికి దైవ

మును ధ్యానించుచు ప్రాణములవదలెను. చంద్రనేను డారాత్రీయంతయు విలపించుచునే యుండెను. లెల్లవారెను, గ్రామమంతయు నీమరణవార్త వ్యాపించెను. ఆత్మహత్యయుగుటండేసి రక్షకభటులు చచ్చదనేసినని పీడింపసాగిరి. కాని యూరివారెల్లరు నాతనిపక్షమువహించి రక్షకభటులను పంపిచేసిరి. కొలదిదినములకాతడు వల్లభాపురమునకేగ పయనమయ్యాను.

రాజ్య స్వీకారము

వల్లభాపురమునకు మధుసూదనినుండి ఎట్టి సమాచారములు వచ్చుచుండుటలేదు. ఆమెగర్భస్థమగు శిశువుపుట్టినపుడగునేని యిప్పటికి ద్వాదశేవర్ష ప్రాయముడై యుండనోపు. ఆతనిజాడ నయి తము తెలియకున్నది. కావునవారిని వెదకజోయెదనని యమాత్యశేఖరుడెంచి కొడుకును వెంట బెట్టుకొని కొందరభటులతో మధుసూదన పుట్టినిల్లగు ఉదయపురమునకు బ్రయాణమయ్యెను. రాజనగరున బ్రవేశించి విచారింప నారంభించి ఏమియు దెలియకుండెను. సావము మధుసూదని తల్లి మిగుల దుఃఖింపసాగెను. ఆమె మంత్రితో, 'నచివాగ్రీణీ! నాకూతురు మధుసూదని యిటీవల నెన్నడు వచ్చియుండలేదు. కొలది దినములతో నామెచెల్లెలు ప్రియంవద వివాహము జరుగనున్నది. అందుల కాహ్వానింపరాదలచి యుంటిమి. భర్త మరణవార్త వినిననాడే మేమామెను చూడవచ్చియుంటిమి గదా! అప్పటికి ఆరవమాసము గర్భిణితోనుండెను ఆమె సుఖంబుగనే యున్నదని యామధ్యవార్తలు వచ్చుచుండుటచే మేము యుపేక్షించియుంటిమి. మావంశాచారము, ననుసరించి విలంతునకు పండ్రిండేండ్లు నిండగడచినగాని మరల చూచుటకు వీలుండజాలదు. అయ్యో నాకూతురు

ఎచ్చటికిపోయి యుండునోకదా: యని ఏడ్వసాగెను. మఱునాడు మధుసూదనిజాడ తెలిసికొన మంత్రీ మణికొండలు వెంటతీసికొని బయలుదేరెను.

చంద్రనేనుడు వల్లభాపురము ప్రవేశించునప్పుటికి అచ్చటి పరిస్థితులు వేరుగనుండెను. కమల విజయుని తమ్ముని కొమారుడగు ఇంద్రనేనుడు, మంత్రీ మంత్రీకొమారుడు పట్టణమున లేనినమయము పురస్కరించుకొని, సింహాసనమధిష్ఠించి రాజై నట్లు ప్రకటించుకొనెను.

పౌరులలో కొందఱకిది సరికడకుండెను. కొందఱకు గాజకుటుంబీకునకు చెందవలసిన రాజ్యాధిపత్యము సామాన్యవంశీకుడగు మంత్రీమంత్రీకుమారుడు వహించుట గిట్టకుండెను. ఈకారణమున పౌరులు రెండుకక్షల నవలంబించిరి. కొలది దినములకే మంత్రీ పుత్రీనయి తముగ పురమునం బ్రవేశించెను.

ఈవార్త తెలియుటతోడనే చంద్రనేనుడు వాని సముఖమున కేగెను. పురమంతట వాదప్రతివాదములు తర్జనభర్జనలు మొదలయ్యెను. అట్టుడికి నట్లుకుకుచుండెను. తీవ్రమైన స్పర్ధలు బయలుదేరనుండెను. పురప్రముఖు లీజాడ కనుగొని గొప్ప బహిరంగనభ యొకటి సమావేశపరచి కర్తవ్యాంశము విచారించి తుదకు చంద్రనేన ఇంద్రనేను లిరువురు మల్లయుద్ధ మొనర్పదగుననియు ఆయుధమున నెవరు జయింతురో వారు రాజ్యాధిపత్య మొందునట్లును నిశ్చయించిరి. నిర్ణయదినము వచ్చెను. ఉదయముననే ప్రజలు గుమిగూడదొడగిరి. రెండుగడియలపూర్వకై. చంద్రనేన ఇంద్రనేను లిరువురు దట్టిలు బిగించి వ్యాయామ రంగమున బ్రవేశించిరి. పురప్రముఖులు సాయుధుల నిరాయుధులు

ధులా యని పరీక్షించిరి. గంట మోగెను. ఉభయులు కొదమసింగములవలె నొకరిపై నొకరు తలవడిరి. జయాపజయములు నిర్ణయించుటకు ముగ్గురు మధ్యవర్తులుగ నుండిరి. అన్నదమ్మల బిడ్డలిగ్వురు ప్రబలశత్రువులవలె రెండు మూడు ఘడియలు పోరాడిరి. పిన్నవయస్కుడగు చంద్రసేనుడు ఇంద్రసేనునితో కలహమునకు దిగుట సరికాదనిరి. కొదరు చంద్రసేనుడే యోడిపోవుననిరి. మఱికొందఱు ఇంద్రసేనుడే గెలుపొందుటలో నాశ్చర్యము లేదనిరి. ఉభయులు తీవ్రమున పెనగులాడుటచే నలసిసాలసి పడిపోయిరి. అంతట నొక ఘడియ విశ్రాంతి యొసగిరి. మఱల మల్లయుద్ధమునకు గడంగిరి.

ఉభయు లతిరోషముతో పోరాడసాగిరి కాని ఒక గడియనేవటికి చంద్రసేనుడు ఇంద్రసేనుని అమాంతమున నెత్తి వీపు తాటయూడునట్లు వెన్నెముక విరుగునట్లు నేలపై గుమ్మడికాయను పగులగొట్టునట్లు వడవేసి ప్రేక్షకులవంక గ్రుడ్లెట్టజేసి జూచెను. అతడు బాలమార్తాండునివలె ఎల్లఱకు శోచరించెను. మధ్యవర్తులు చంద్రసేనుడే గెలుపొందెనని ఎల్లెత్తి చాటిరి. కాని వారిమాటలు జయజయధ్వానములలో అంత ర్లీనమయ్యెను.

మఱురాడే చంద్రసేనుడు పట్టాభిషిక్తుడై పురమంతయు నూరేగెను.

ప గ టి క ల .

గరిపాటి రామమూర్తిగారు, బి. యె.

మ॥ కలగంటిక పగలేనుడి వినుడి సా + కల్యంబుగాఁ దెల్పెదన్
“కలయేగావున కల్ల” యంచు దలపం + గారాచునుండి ! మహా
త్ఫలవంతంబిది; న్వన్న మైన గడు వి + శ్వాసంబునన్ జూచుచో
విలసద్భాగ్యము చేతులున్ వినుడి ! త + ద్వృత్తాంత మేర్పాటుగఁ । 1.

క॥ కానన సీమయొ మఱి యు
ద్యానవనమ్మో ? యెదియో ని + దానము దెల్పం
గా నేర ; వింతదేశం
బొనని చెప్పంగలుగుదు + నాస్థలమందుఁ । 2.

ఆ॥ వె॥ ఆంధ్రవనితవోలె + నాథరణాంచిత
అనువమాన నుండ + రాంగి యొకతె
అంగయువతి పోల్కి + నతి నవీన విధాన
భూష రహితయైన + పొలతి యొకతె । 3.

ఉ॥ ఎవ్వరో పీరలంచు మది ♦ నెంచి గనుంకొన బోవుచుండ వా
రవ్వలి వైపునుండి నను ♦ నారసి, — యెంతయు నాదరమునా
దవ్వసనున్న సన్నతి యు ♦ దారత నొక్కసుఖాననంబు నం
దవ్వనితా శిరోమణులు ♦ నానతిసేసిరి గూర్చొనంగ నే॥

4.

ల॥ వె॥ అవ్వలార మీర ♦ లివ్వధమ్మున నిట
నుంటకేమి హేతు ♦ హొక్కతెల్పి,
నన్ను ధన్యుజేయ ♦ నెన్నడు మీకిచ్చ
యైన కృత్యమిట్టె ♦ యే నొనర్తు.

5.

సకల దేహమ్మునందు ను ♦ జ్వలములైన
నూభరణములతో నొప్పు ♦ నట్టి వనిత
గాంధిక సరస్వతీదేవి; ♦ గణుతికెక్కి
నట్టి కవులకు బుత్తి యీ ♦ యందకన్తె॥

6.

“ వేషభాషలందు ♦ వివిధరీతులనుండి
యొక్క వృత్తి, కులము ♦ నొకటగనక
సర్వ విభములందు ♦ సంకరంబై యొప్పు
గరితమిన్న యీమె ♦ గ్రామ్యవాణి ॥

7.

“ పాఠశాలలందు ♦ బాలురకెల్లను
పనులు లేనియట్టి ♦ జన వితతికి
కీర్తికొఱకు నాన ♦ గెటలువారికి తనూ
జాత యీమె యతి వి ♦ శాల హృదయ. ”

8.

అనెడి పల్కుల విని ♦ యాశ్చర్యమున గొంత
వంతతోడ నెవరు ♦ వీనిబల్కి
యుందురొక్కొ యనుచు ♦ నూగులాడుచును మే
ల్కొంచి, మఱల కలల ♦ గాంచలేదు ॥

9.

ఈ వ్యాసముంగు పోచ్య పాశ్చాత్య చిత్రరచనా సాంప్రదాయములను, వాని నియోచిత్యములను, మన చిత్రకారులను గూర్చి కొంత ముచ్చటింప బోవుచున్నాను.

1

రవివర్మగారి చిత్రలేఖనమునకును, యిప్పటి కాలపు చిత్రరచనకును జాలభేదమున్నది “థియడోర్ బాన్సన్” అను పాశ్చాత్య రంజకుని చిత్రలేఖనా విధానము ననుసరించి కీ. శే. రవివర్మగారు వేసవేలు పటములను రచించియుండుటవల్ల వాసాంప్రదాయము పాశ్చాత్య మనక తప్పదు శస్త్రుత్తము హిందూ చిత్రకారులు దేవాలయ ములందును గుహాలయందును పురాణరంజకులచే చిత్రంపబడిన పటముల ననుసరించి చిత్రించుచుండుటచే నీమూతన విధానము హైందవ మనబడును. పాశ్చాత్య సాంప్రదాయము వెలుతురు, చీకటి, (“Light and Shade”) ననుసరించియుండును. మన చిత్రములలో నవి యుండవు. అవి యనవసరము.

కలకత్తా నగరమున బాబూ అవనీంద్రాధికారిగారు గారు ప్రప్రథమమున నీ నవీన హిందూ సాంప్రదాయమును గనిపెట్టిరి. క్రమముగా వారి శిష్యులైన ప్రమోద కుమారచటర్జీగారు బందరు జాతీయకళాకాలకు శిల్పాచార్యులుగా విచ్చేసి పెక్కు చిత్రములు రిఖించిరి. కీ. శే. దామెర్ల రామారావుగారు గాజమహేంద్రవరములో నజంతా శిల్ప చిత్రముల ననుకరించి పటములు వేసిరి. అప్పటినుండియు చిత్రలేఖనము పునీతమైనది.

కవితకు భావమెట్లు ప్రధానమో యట్లే చిత్రమునకు గూడ భావము ముఖ్యమనియును వెలుతురు చీకటులు లేక భావములు వికీడికరింపవచ్చునని వాతట్లు చిత్రించి యున్నారని నేను తలంచుచున్నాను. కాని మన చిత్రకారుల పటములందు గర్భితమైనది యాడుబిడ్డయో మగ బిడ్డయో గ్రహించుట సామాన్యులకు బహుశస్టము. కాని చిత్రగర్భకుండోక దేదీప్యమానమయిన శిశువు నిగూఢమయియుండుట ముమ్మాటికి నిక్కవము. అది గ్రహించగలిగినవారే హైందవ చిత్రలేఖనము సర్వోత్కృష్టమయిన దనుచున్నారు. గ్రహించనివారా చిత్రముల వంక జాడనైన జాడక పాశ్చాత్య చిత్రములను మెచ్చుకొనుచున్నారు.

హైందవ చిత్రలేఖనము ఆత్మానంద మొనగూర్చును. పాశ్చాత్యము శైతాంశ కరమూత్రమే. హైందవ చిత్ర

లేఖనము పతివ్రతవంటిది. పాశ్చాత్య చిత్రలేఖనము సర్వాంగ సౌందర్యముగల యొపశ్రీవంటిది.

కాని మన చిత్రలేఖనము దేవతా విగ్రహములు వ్రాయుట కుపయోగించునటుల మానవ చిత్రములు వ్రాయుట కుపచరించదేమో యని నాతలంపు. ఏలనన, వెలుగు చీకటులు లేక మానవచిత్ర మొకటి రచించినచో నది యా మానవుని చిత్రముగాఁ గనుపించును. అప్పుడు మనకు పాశ్చాత్య సాంప్రదాయమే పనికివచ్చును.

ప్రకృత మనెనులు చిత్రలేఖన మభ్యసించు నపుడు, ప్రతిమలందుండు వెలుగు చీకటుల నభ్యసించకుండనే అజంతా శిల్పచిత్రముల ప్రకారము పటములు వేయుచున్నారు. వెలుగు చీకట్లతో నొక మనుష్యుని చిత్రము వ్రాయవలసి వచ్చినపుడు వారి కష్టమునకు మేరయుండదు. అందుచే చిత్రరచనకు గడగిన ప్రతివారును చాల కాలము వెలుగు చీకట్లను ప్రతిమా ప్రమాణములను తాగుగా నభ్యసించిన పిదప హిందూపద్ధతి ప్రకారము చిత్రించుట మంచినది నామనవి. మహారంజకులని పేర్కొడన న చటర్జీగారు వెలుగుచీకట్లతో చిత్రించుటయందు తాగుగ నారితేనవారే. దామెర్ల రామారావుగారు మూడు సంవత్సరములు బొంబాయి నగరమున నభ్యసించిన దీ చిత్రరచనా విధానమే.

ఈ సందర్భమున వంగదేశపు చిత్రకారులకును మన రామారావుగారికి గల భేదము గమనింతుము. వంగదేశ రంజకులు మనుష్యులయొక్కగాని జంతువులయొక్కగాని ప్రమాణములు గమనించి చిత్రములు వేయరు. అందుచేత వారి చిత్రములు మనకు కొంత వికృతములుగా కనిపించును. రామారావుగారు ప్రమాణములను బహు జాగరూకతతో చిత్రించియుండుటచే వీరి చిత్రములు సర్వాంగ సౌష్ఠవముకలిగి శోభిల్లుచుండును.

రామారావుగారి చిత్రములం దింకొక విశేషముకలదు. రవివర్మగారు, దురంధరుగారు మొదలగు మహాశిల్పిల చిత్రములందు సాధారణముగా మనకు మహారాష్ట్ర యువకులు కాన్పించుచున్నారు. రవివర్మగారు “కృష్ణలీలలు” చిత్రించునపుడు సౌందర్యవతులైన మహాప్రయోవతులను మాత్రము రిఖించిరి. రామారావుగారు ఉత్తర హిందూ స్థానమందలి జనులయొక్క సాంప్రదాయములను గమనించి “కృష్ణలీలలు” చిత్రించియున్నారు. అందుచేత మన

మా పటమును జూచినపుడు బృందావనము మొదలగు శ్రీకృష్ణకదపాంసుపటలిచే పావనములైన స్థలములందు సంపించుచున్నామా ! యనెడు భ్రాంతి పుట్టును.

2

తైవి వ్రాయబడిన విషయములనుబట్టి రవివర్మగారి చిత్రములు భావరహితములని మనము తలంపగూడదు. ఆయన రచించిన చిత్రములన్నియు మహాభావార్పితములై యాతని మేధాశక్తి వేనోళ్ళువాటుచున్నవి. హిందూ దేశమందు చిత్రకళ యూరుపేరులేక యున్న సమయముందు నిశాముఖమున రాతాచంద్రునివలె మహాప్రతిభతో బయలుదేరినది. జగద్విఖ్యాతచిత్రకారులైన రాజా రవివర్మగారు ఆతనికి బూర్వము మనదేశమున పాశ్చాత్య సాంప్రదాయములతో పటములు వేసి వానికెక్కిన వారవ్వరును లేరు. తీర్థమమన తన కీర్తివల్లరులను ఖండారతరములకు బ్రాకించినది రవివర్మగారే. రామాయణ భారత భాగవతాదులు పఠించి మనవారు శ్రీకృష్ణుడిట్టి పాదు కామనీయంగ సౌష్ఠవమిట్టిదని యూహించుటయే కాని వేత్తానందకర్మక గాంచకలిగిన చిత్రములు లేవు. తీర్థమమన వాటాను తీర్చినది శ్రీరవివర్మగారే కదా ? ఇప్పటికిని ఆతనిచే చిత్రపటమైన శ్రీరాముడు లక్ష్మీ సరస్వతి మొదలగు కృతములు హిందూగృహముల నలంకరించుచునే యున్నవి. ఆమహానుభావుడు చిత్రించినది చాలవరకు జాతాంతర పటములే. ఆయన చిత్రకళ నభ్యసించునపుడు పాశ్చాత్య రంజకుని సమానానముచే నా సాంప్రదాయము లలవరచుకొనెనుగాని, యాతడినాటి వాడైనచో నవీన సాంప్రదాయములతోడనే పటములు వేసియుంటున్నాడని నేను చెప్పగలను. ఆయనను జూచి మనదేశమున బెనర్టీ మొదలగువారు చిత్రములువేసి జర్మనీ దేశమున నచ్చొల్పించి బజారులలో విక్రయించుచున్నారు. కాని వారి చిత్రములకు రవివర్మగారి పటములందు దోతు కాకల్యముగాని విగ్రహ సౌందర్యముగాని లేదు. జర్మనీదేశ ముద్రితములై విశేష మెటుగుకలవాట

చేతను స్త్రీ ప్రతిమల కపోలములందు నాంగ్లయువకుల కపోలములందువలె నరుణవర్ణమువేయబడి యుండుటచేతను బెనర్టీగారి పటములు కొందరిని మెప్పించగలిగినవి. కాని రవివర్మగారి పటముల కవి తీసికట్టు. రవివర్మగారి విగ్రహములందు దేవతాకళ మెరయుచుండును. ఆయన తర్వాత పాశ్చాత్య సాంప్రదాయములతో నాయనవలె చిత్రించగల హిందువుడెవ్వడును లేడు. ఇక ముందు జన్మింపబోదనియే నాదృఢమయిన నమ్మకము.

3

పీనుతము మన దేశమందు విశేషముగా చిత్రకారు లుండుటకు రవివర్మగారి పటములే కారణములు. నవీన యుగములో చిత్రకళా సాంప్రదాయములు మార్పు కెందినప్పటికిని ఆదిమండియు ననేక యువకులను రంజకులుగా మార్చగలిగిన రవివర్మగారి చిత్రములే. ఆపటములే మన కాదర్శములయి మన మనముల నాకర్షించినవి. వానిని జూచి వేనవేలు యువకులు చిత్రకళాభ్యాసమునకు బ్రారంభించి కళోపాసకులుగ మారిపోయినారు. కాబట్టి మనకు చిత్రకళా విశామాచులు పీరాజా రవివర్మగారు ఆయన మన చిత్రకారుల లంగరికి పూజ్యునియై డుగా నుండవలయును. అట్టి మహారంజకుడు హిందూ దేశమున చిత్రలేఖనములేదని నిరసించెడు పాశ్చాత్యులకు హిందూదేశమయొక్క పేరు నిలిపిన దేశాభిమాని. పీనుత మనేక చిత్రకళోపాసకులచే నిందింపబడుచున్నాదని వినుటకు కేసెంతయు దుఃఖించుచున్నాను. భారత భాగవతాదులు పఠించి పద్యములల్లనేర్చి తిక్కన్న పోతన్నలను దూషించుట యెట్టిదో రవివర్మగారిని దూషించుట యట్టిది. ఆయన పటములందు పెక్కు లోపము లుండవచ్చును. వానిని విడిచి మన సాంప్రదాయముల ననుసరించి మనము చిత్రకళ నభ్యసించవలెను.

అదియే మన కర్తవ్యముగాని గురువశేషుని దూషించుట కాదు.

వి వి థ వి ష య ము లు.

నీ మ లో త్రా గు డు.

ఇంగ్లాండు పేల్సులో గత సంవత్సరము తల్లి దండ్రులు త్రాగి పడియుండుటవలన, వారి పక్కనున్న పిల్లలు ఏదాదిలావునాగు ఊపిరాడక చాలమంది చనిపోయిరి. చనిపోయిన శిశువుల సంఖ్య 429. 1925 లో కంటే 1926 లో నీ సంఖ్య దేశములలోను త్రాగుడుమూలమున చేసిన నేరములకు శిక్ష పొందుట కొంచెము తగ్గినది. ప్రతిరోజువారము బటువంటి నేరము లధికముగా జరుగును. త్రాగుడునేరములలో నూటికి 31. 52 శనివారమునాడు జరుగుననీ. అనివారము త్రాగుడు దుకాణములు మూయబడును. గనుక ఆనాడు నేరముల సంఖ్య నూటికి 4 కి తగ్గినది.

హిందుదేశము లో త్రాగుడు ఖర్చు.

హిందుదేశములో నాయ రాష్ట్రములందు వుండి 1 కి త్రాగుడు కయ్యేఖర్చు యాక్రింద తెలుపబడినది.

సంయుక్తరాష్ట్రములు	రు	0	4	7
వంగరాష్ట్రములు		0	7	0
బీహార్ బరిస్సా		0	8	7
మధ్యరాష్ట్రములు బీరార్		0	15	0
బొంబాయి		2	2	7
ఆస్సాము		0	15	0
మద్రాస్		1	3	7
బర్మా		1	4	0
పంజాబు		1	7	8

రో నాల్గు మాక్సిలు గారు .

నెహిల్ ప్రభువు స్థానమున నానాజాతీయ సమితిలో బ్రిటిషు ప్రతినిధిగ రో నాల్గు మాక్సిలుగారు నియమింపబడిరి. వీరిని గురించిన విచిత్ర కథ యొకటి కలదు. బర్మాందు దేశ స్వాతంత్ర్యమును గురించి చర్చచరుగుతుండగా మాక్సిలుగారి కమిత యాగ్రహము జనించి నందున యొక పుస్తకమును, యిపుడు తనతోటి కుంతిగ నున్న విక్టర్ చర్చిల్ గారిపై విసగనట. అర్థికమైన సంబంధమైన హంకములలో నీయఁకు చాల గట్టి అభిప్రాయములు కలవట. అటువంటి వానిని మంత్రిగ నియమించుట ఫార్మయని కొంద రభిప్రాయపడుచున్నారు.

హాన్సు ఆండర్సన్ గారు .

అంగ్లభాషలో కథలు వ్రాయుటయందు శేరుప్రఖ్యాతి పడసిన వారిలో హాన్సుఆండర్సన్ గారు రొకరు.

కాని యాయన తాను ప్రేమించిన యువతియొక్క అనుగ్రహమును పొందలేకపోయెను. సంసారి కావలెనని యెంత యభిలాషపడినప్పటికిని, బ్రహ్మచారిగానే మరణించవలసి వచ్చినది. భార్యపిల్లలతో సంతోషముగ కాలము గడుపుచున్న స్నేహితులను చూచినపుడు తనకును సంసారము కావలె ననిపించెడిది.

ఈయనను ప్రేమించినవార లనేకులుగలరు. కాని యాయన ప్రేమించిన దొక్క రిగే. స్వీడన్ దేశస్థురాలగు జెన్నీలిండ్ అను నామెను ప్రేమించి తన వృద్ధయుము నర్పించెను. ఇతను చిత్రికారుడుకూడను.

జెన్నీలిండ్ చిత్రివిద్యయందు దారి తేరినది. సామాన్య కుటుంబమున జన్మించిన స్త్రీ. కేవలము ఆమాయకురాలు. ఆండర్సనుకూడ నమాయకుడే. అతని జీవిత రహస్యముల నీమె కనిపెట్టినప్పటికి నాతని ప్రేమించలేదు. ఆమె ప్రేమను బడయవలెనని చాల ప్రయత్నించెను. కాని, భార్యయగుటకంటె స్నేహితురాలుగను సోదరిగను నామె గడుపదలచెను. ఈమె గొప్ప సంగీతపాఠకురాలు. ఆమె వ్రావ్యకంఠముతో బాదునపుడు ఆండర్సన్ మైమరచి యుండెడివాడు. తగుచుగ నిరువురును కలుగు గొనుచున్నను, ఒకరిసాన్నిధ్యమున నొకరు యానందించుచున్నను, లిండ్ వృద్ధయుములో ప్రేమ యంకురింపలేదు. ఆమె మరయొకనిని వివాహమాడనున్నదని విని ఆండర్సను ఆమెకీక్రింది విధముగ బాబువ్రాసెను.

“భగవంతు డేమి నిర్ణయించిన దానికి నేను దోసి లొగ్గదను. నాకు అత్తకాంతి బాగుగనున్నది. నాకు సంభవించిన దంతయు నాకుంచికొరకే సంభవించినదని దలతును. ఇతరత్రా వివాహమాడి యెంత సుఖపడగలనో ఈశ్వరునికే తెలుసును.”

లిండ్ ప్రేమించకపోవుటకు గారణమేమి ? ఆండర్సను చాల పొడగరియనియు వికృతాకారుడనియు కొంద రనెదరు. ఈలోపము ఆండర్సనుకు తెలియకపోలేదు. ఒకానొక పద్యములో తనను కొల్లెటి కొంగకు పోల్చుకొనెను. ఆండర్సను లిండ్ యిరువురు కలిసిన శిలావిగ్రహమును చెక్కిన యొకశిల్పి “వీరపురు సుందరులు, తగినవోడు” అని వదించెను. నిజముగా నాత డవివాహితుడగుటకు గారణమాతని వికృతాకారము కాదు. అంత కంటె అందవికారులు చాల మంది వివాహతులయ్యున్నారు.

మానవుడా ! స్వర్ణ, రత్నప్రావీతమయిన సాంధ్య గుణ గోచిన్సులలో ప్రేమిమలానంద దాయకమగు ఆశీతల కాద్యల స్థలముల గూర్చుండి యేమి యోచనచేయుచున్నావు? (పప చముయొక్క విభాగోదయమునుగూర్చి తలంపుచున్నావా? ఈవినింధరావలయమందు విశ్వమానవ సహోదరత్వ మెన్నిట్టిదైన యభివృద్ధి గాంచునా యని గుండుచున్నావా? వర్తమాన కాలములో నెవ్వడైన వివిధజాతిలపాతమును శాంతిసాపానను గడంగుదురో లేదో యని అంచనావేయుచున్నావా? సంసారిసాగర విషాద విపత్తులను తలంచి దుఃఖించుచున్నావా? నీవు చేయదలచిన కార్యములు, అనుకోనిన ఆలోచనలు, అలపించిన ఊహ గానము-ఆన్నియు భస్మీపటములయ్యెనని భేదమా? వికాల విశ్వమంతయు విధాత వినోదార్థము సృష్టించిన విలాసరంగమని విచారమా? సృష్టిఅంతయు వట్టి మిథ్య యని హృద్వేదనయా? లేమ్ము వెట్టిమానసీ లేమ్ము! ఇట్లైతి కాలము ప్రాపంచ్య విషయలోలుగవై తెలిసియు తెలియజెల్లి వింత వేగాంత తర్కము బడి శుష్కించి శల్యమయ్యెదవు? వీడుము, యామాయామరీచికలను వీడుము, అల్లనిగో, అట్లెబ్బాడు - దిశమునంతయు గగన మార్గముల దిగి దిగి తన దివ్యకాంతిపుంజములచే జగత్తు నంతయు పులకరి పజేసి, నీ ప్రేమనియగు నితాకాంత యొక్క శీతల సమాశ్లేష సుఖము ననుభవించుటకు నరమ గిరి శిఖరములచాటునకు బోవుచున్న ఆప్రద్యోతనునకు ప్రణమిల్లుము !

మానవుడా ! ఆనిర్మలమైతఃస్థలముల బవ్వలిచి యేమి యోచన చేయుచున్నావు? నీ మనోవీధినుండేమి ఆలోచనా మేఘములు కూడుకొనుచున్నవి? నీ హృదయ క్షేత్రమున యేమి ఊహాసప్రవంతులు జరుగుచున్నవి? నీస్మృతిపథమున యే తలపులు పయనించుచున్నవి? వినుబీధి నంటిపోవు విచరద్యుహంక సంబోధాముయొక్క విలాస వైఖరులను జూచుచున్నావా? సురవర్త్యమున శరవేగ మునపరుగులిడు ప్రయోగపుల సందేశ మేమియనిజూపింపుచున్నావా? అంతపుష్టి సామ్రాజ్యవైచిత్ర్య ప్రభలను వెల్లడించు నీలాకాశపు ఉవ్వత్తము ననా హరిము చేయుచున్నావా? వింతలాలుకు వివిధవర్ణాలంకృతయైన ప్రకృతి నుందరిని నూతనరూప విశేషములను వీక్షింపుచున్నావా? తొగరు కన్నులచూడకన్యల వాలుమాపులవాణి యేమో వినుచున్నావా? ప్రణయదుర్మమును, ప్రకృతిరహస్య

మును సృష్టిసూక్ష్మమును తెలియగోరుచున్నావా? లేమ్ము మానవుడా లేమ్ము. భీమలను వీడుము, భయమును వజలుము. అల్లనిగో, పొడుపురులవైనుండి కుమార చంద్రుడు గజతరణికాంతిచే విశ్వమనంతను బంధించుచున్నాడు. చూడుము-తాగి శ్రీబాలు వెంటరా శీతాంశుడు స్వర్గధానుమునుండి విహారార్థము వలికివచ్చినాడు. విరహోక్త్యంతితలై నిరీక్షించుచున్న జలధరయునగులంద రొక్కమాగు గోపికాగణమువలె మీది కెగయ అమృత తీగణుడు వాగల నొక్కరొక్కరినిగ చిక్కెలిపై ముద్దిడి పంపుచున్నాడు. ఆ అబ్బారున కంజలినుటించుము !

మానవుడా ! ఏమి ఇంకను మాన్యదృష్టులు నిగుడ్చుచున్నావు? ఏమి-ఇంకను వింత క్షేత్రాలను మెలపుచున్నావు? అధైర్యమును, అసహనమును, అసంతృప్తిని, అనూయను, ఆకాంక్షని, విపల్లంపుము, ద్రవ్యసాహసములను సమకూర్చుకొనుము. శక్తి సామర్థ్యములను చేసూర్పుకొనుము. నీతి నియమములను నేర్చుకొనుము. వియతీలములను తెలిసికొనుము. విధి నెర వేర్చుము. విధ్యుక్తధర్మము నిర్వహింపుము - అజ్ఞాన తిమిరమును పారదోలుము. జ్ఞానశక్తిను ప్రకాశింపజేయుము. సత్య స్వరూపమును వెల్లడిచేయుము. అనావిష్కృతమైన ఆత్మ శేషము నుద్ధిపింపజేయుము. విశ్వమానవ సహోదరత్వమున విజృంభించుము. ఈమకాంతులు వాటియంతటవియోగపరించుము. ఉదయరాగములు వాని యంతటవియోగ తంత్రీనివ్వనంబున చలరేగును.

పోమ్ము. సోదరుడా పోమ్ము భరివలదు. నిగాటంకముగ నిర్భయముగ విశ్వవారాన్నిధిని నాకాప్రయాణమున సతరణము జేయుము. నుడిగుండముల భయమువలదు. తేడిగాడ్చుల పెరిపువలదు. సముద్రాన్ని నిర్భయమున నిరంతూ హమువలదు. కాలరూపిగ్నా నిరుద్ధిత వీచు నని విచారము వలదు అన్నియు నిశ్చల నిశ్చల స్తోత్రమున శుభనీ పోవును

పోమ్ము. తమ్ముడా, పోమ్ము. ముందంజవేయుము! అంధకారమున నొక్కమారు దుముకుము! గుమికీ జ్యోతివై మార్గదర్శకుడవు గమ్ము! దిక్కాకాతని నివ్వరణా పునటును ఈభగీతిములను, జయగానములను శీరికొంపుము. అనందగీతిః నాలకింపుము! అనంతవాణి ఆకీర్వాదములు అభిషేకములు నీయవియే !

పద్మరహస్యము.

—♦ ఇకవదిమూడవ ప్రకరణము ♦—

నల్లి కొడుకులు.

శశిభూషణుడు భావనగరమున దన స్వగృహమున బ్రవేశించెను. అదివరకు గాళీచరణుని యందు గలిగిన నూతన పరివర్తనమును గురించి సుముఖు యోచించుచుండెను. కాళీచరణుని ప్రవర్తన మామెకు దృష్టికరముగ లేదు. కొలది దినముల క్రిందట తానెచటికి బోదలచినదియు తానిక ముందేమిచేయు నుద్దేశించినదియు తన తల్లితో చెప్పియుండలేదు. దుస్తులు, ఆభరణములు మున్నగు తనకు గావలసిన వస్తువుల నన్నిటిని సేకరించుట కంతటిద్రవ్య మెట్లు లభించినదియు నామె శాశ్వర్యము కలుగుచుండెను. కాళీచరణునకు పనిపాటులిన నగమొక. అతనికి డబ్బు సంపాదించు సావకాశమే లేదయ్యెను. పూర్వమువలె తనతల్లిని డబ్బునకై వీడించుట లేదు. ఇట్టి యాచనలలో మిగిలేలుచున్న సుముఖు యెదుట శశిభూషణుడు పర్యటమయ్యెను. ఆమె శశిభూషణుని యథాప్రకారము సత్కరించి "నాయనా, చాలకాలమునకు వచ్చితివి. సెలవుమీద వచ్చితి వనుకొందును. దేహము నందు అస్వస్థత లేదుకదా" అనెను.

శశి:- నాకేమియు నస్వస్థతలేదు. కాని కాళీచరణుని విషయమై మాట్లాడవచ్చితిని. అతనికి వసంతవిలాసమునకు గావలసిన కొరిక యున్నట్లు నీవేమియున కనిపెట్టగలిగితివా?

సుముఖ:- అది యెచ్చట నున్నదియగుగాడ నాకు తెలియదు.

శశి:- నిన్నరాత్రి కాళీచరణుడు వసంతవిలాసమునకు వచ్చియుండెను అచట నాతనికొక గొప్ప ప్రమాదము సంభవించియుండెను.

సుముఖ:- ఏమి ప్రమాదము! నేను వెంటనే బయలుదేరవలసి యున్నదా?

శశి:- నిన్ను తీసుకుని వెళ్ళుటకే నేను వచ్చితిని.

సుముఖ:- కాళీచరణుడు వ్యాధివలన బాధపడుచున్నాడాయేమి? నా యాందోళన తొలగి పోవుటకు అసలు సంగతేమో చెప్పుము. అయ్యో, భగవంతుడా నాకొడుకు, నాబిక్కడే కొడుకు, కాళీచరణున కేమి తెచ్చి పెట్టితివి.

శశి:- అమ్మా, యింతలో నన్నేల మరచితివి. కాళీచరణుడు నీ కొక్కడే కొడుకు కాదు. ఆతనివలెనే నిన్ను ప్రేమించి పోషించుటకు ననుగూడ నున్నాను. తల్లీ, కాళీచరణుడు వసంతవిలాసమునకు వచ్చుటలో సభిషాచియ మేమో మన మిద్వారము యోచింపవలసి యున్నది. సర్వము దీని పయిననే యాధారపడి యున్నది.

సుముఖ:- అది యేమంత్రము నాకు తెలియదు.

శశి:- కలకత్తాకు నన్ను బాడ వచ్చినపుడు నాయజమానుని వారి బాధు విశ్రాంతిని కూడ జూచుచుండేవాడు. వారును కాళీచరణు నతి వాత్సల్యముతో జూచుచుండెడివాడు. అయినప్పటికిని నిన్నటి రాత్రి యాత డచటికేల రావలసియున్నదో యెల్లరకు దయావ్యాముగ నున్నది.

సుము:- అవును. కలకత్తా నెవరో గొప్ప వారు గలరనియు, వారు తన్నతి వాత్సల్యముతో జూచుచుండిరనియు కాళీచరణుడు చెప్పుచుండెడివాడు. వారి పేర్లనుమాత్రం మెన్నడు చెప్పియుండలేడు.

శశి:- వారిపేర్లు సుఖీంద్రరాయలు, పద్మ, శాంత.

సుము:- ఏమి శాంతకూడ నచటనేయున్నదా?

శశి:- అవును. తనసాదరి పద్మతోనే యుండును.

వసంతవిలాసమే యామెకు నివాసస్థానము.

సుము:- ఏమి. ఆమెచెల్లెలు పద్మయే? అన

మాన సౌందర్యవతియగు పద్మయేనా?

శశి:- అవును.

సుము:- వీరందరునుగలసి నాకునూగుని చంపి యుండలేదుగదా! భగవంతుడా! ఎంత తెచ్చి పెట్టితివి. (భయ భ్రాంతులతో గూడిన యామె తన రెండు చేతులను శశిభూషణునిపై నిడి) నాయనా, శశిభూషణా ఆపద్దను నీవెన్నడైన చూచియుంటివా?

శశి:- ఎన్నడోయేమి ప్రతిదినము చూచుచునే యున్నాను.

సుము:- ఓ ఈశ్వరుడా! నీలీల లత్యద్భుతములు

శశి:- తల్లీ! నీనంగతి నాకర్థమగుటలేదు. నా యెడను, కాళీచరణునియెడను వారెవ్వ డాదరణ చూపుచుండెడివారు.

సుము:- అనుదినమామెనుజూచుచు నామెతో సంభాషించుచు కలసిమెలసి తిరుగుచు నీకు తెలియనే తెలియదా?

శశి:- తెలియవలసినదేమి? నీమాటలు నాకేమి బోధపడుటలేదు.

సుము:- (తన్ను ద్వేషింపుకొనుచు) అవును. వాని కెట్లు తెలియును. అదియొక పరమ రహస్యము. దానిని గప్పివుచ్చుటకు వాగ్దత్త

మొనర్పబడినది.

ఏ దోషమును గురించిగాని, ఏ రహస్యమును గురించిగాని, ఏ వింతను గురించిగాని వినియుండ నందున శశిభూషణున కిది యంతయు నగమ్య గోచరమై యున్నది కాలమున వృధావుచ్చు చున్నట్లు మాత్రమే యాతనికి పొడగట్టెను.

సుము:- శశిభూషణా యిప్పుడైనను ఏమి జరిగినదో దాచక చెప్పుము.

శశి:- నిన్న రాత్రి వసంతవిలాసమున కాళీచరణుడు వచ్చియున్నట్లును, దుర్మార్గు నెవరో నాతనిని తుపాకితో కాల్చినట్లును అనుకొనుచున్నారు.

సుము:- ఏమి కాల్చివేయబడెనా? ప్రాణ మింకను పోలేదుగదాయని యామె మూర్ఛిల్లెను. శశిభూషణు డామె కుపచారములు చేయకొంతనేపటి కామెకు దెలివి వచ్చినది.

శశి:- తల్లీ, విచారింపకుము. కాళీచరణునిప్రాణ మీ ప్రాపంచమును విడిచిపెట్టి వేసినది.

సుము:- నాపక్కడే కుమారుడు కాల్చి చంపబడినాడు. నేనికబ్రతుకజాలను. నాయనా, నన్నొక పర్యాయము ఆ శాంత పద్మకు తీసుకుని పొమ్ము. కాళీచరణున కారహస్యము తెలియుట వలననే ఆ శాంత వానిని సంహరించినది.

దుఃఖములో మునిగిన తన తల్లికి యుక్త యుక్తములు గోచరించుట లేదని శశిభూషణుడు భావించెను.

శశి:- శాంతాదేవియే హత్యయొనర్చినదా? ఆమె చాల దుర్మార్ధి వృధాయగుగలది.

సుము:- నాయనా, నీవును వారి పక్షమే మాట్లాడుము. నీవును వారిలోని వాడవే. అది సహజము. నాకిప్పుడంతయు తెలిసినది.

కాళీచరణుడు వసంతవిలాసమున కేలబోయెనో నానిని చంపివచ్చెదవో నాకిప్పుడు బోధపడినది. ఆశాంత వస్త్రకు నన్నిపుడే తీసుకొని పోమ్ము. ముఖమును నామెను ప్రశ్నించెదను.

శశిభూషణుని కిది యంతయు వత్సద్యుతముగ గన్పట్టినది. ఏదియో గొప్ప రహస్యమిందినుడి యున్నట్లు గోచరించినది శాంతాదేవికిని కాళీచరణునకును గల రహస్య మేమియో గ్రహింపలేకపోయెను. ఇక జాగ్రత్తయియున్నామని కాదని తల్లిని వెంటబడుకొని కలకత్తాకు పోయెను. మగునా దుదయమున వసంతవిలాసపు టావరణము జేరగల్గిరి.

ఆవరణ ద్వారమునకు గుడిపైపున సుధీంద్ర రాయలు నేవకు దూకు పర్ణకుటీరము గలదు. కాళీచరణుని శవము వాస్తవమునకు జేర్చియుండుటచే సుముఖయును శశిభూషణుడును నచ్చటికేగిరి. కాళీచరణుని మృతకళిబరమును గాంచి విలపించి విలపించి మూర్ఛ నొందెను. నేడ దేరగానే శశిభూషణుని బిలిచి శాంత నెట్లయినను తనయుద్ధకు రప్పింప కోరెను.

—ఇరువది నాలుగవ ప్రకరణము—
నే రా రో వణ.

ఆనాడు శాంత యొంటరిగ గూర్చుడియుండ నొక నేవకు దరుదెంచి నూకింది జాబును నామె కొనంగెను.

శాంతాదేవి,

మూతల్లి సుముఖ నేవకుని పర్ణ కుటీరమునందుండి యున్నది. కుమారుని మదణముచే నామె

కృశించియున్నది. మిమ్ముల నొక్క పర్యాయము రప్పింప గోరి యున్నది. ఏ శాంతముగ నంభాషింప నుద్దేశించియుండుటచే నొక పర్యాయము తప్పక రాగోరెదను.

ఇట్లు,

శ శి భూ ష ణు డు .

నాటిరాత్రి యేడు గంటలకు వచ్చెదనని చీటి వాసీని శాంత తత్ప్రయత్నమున నుండెను.

శాంత సుముఖుని జూడబోవుచుండెను. రాత్రికూడ సుముఖు విలపించుచునే యున్నది. ఆవరణమునం దొక వ్యక్తి తప్ప మరెవ్వరును కాన్పించలేదు. ఆవ్యక్తి సామాన్య పాదగరియై నొక గడ్డమును గల్గియుండెను. శాంత యాతనిని తమ నేవకుని మిత్రునిగ బాటించి లోనకు బోయెను. శాంతను గాంచి సుముఖు “శాంతా వచ్చితివా? నేనేమి చేసితినిని నాకుమారుని నీపొట్టను పెట్టుకొంటివి? అయ్యో, అయ్యో, నాకిడువున చిచ్చుపెట్టితివి నీకు చేసిన ఉపకారమున కిది ప్రతిఫలమా?” అనెను.

శాంత:- ఈహత్య విషయములో నాకు సంబంధమున్నదని నీవు నిజముగ ననుకొనుచున్నట్లు భావించును.

సు:- నీకు తప్పకుండ సంబంధమున్నది. నీవు స్వయముగ చంపియుండక పోయినను, నీవే కారకు గాలవు.

శాంత:- కాదుకాదు. నేను కాదు, ముమ్మాటికిని గాదు. అతనిని చంపవలసిన యవసరము నాకేమి?

సు:- నీరహస్యము వానికి తెలుసును గనుక, వానిని చంపదలచి యుచుటకు రప్పించితివి.

మానవ ప్రాణమును హీనముగ జూచు ధన మదాంధులలో నీవొకరివు.

చంపితివో ఆకారణమును నేను వెల్లడివరచె దను.

శాం:- సుముఖి, నీకుమాగుని బాకను గురించి యెన్నో గోనెగవని ప్రమాణము చేయు చున్నాను. నీవెంత నిర్దోషివో, నేను నంతయే నిర్దోషిని.

శాంత మెల్లగ నాస్థలమును వీడినది. మార్గ సుధ్యమున గడ్డపుమనిషిని చూచి సంభ్రమ ముగిలోనికి బోయినది.

సు:- నేను నమ్మును. వానిని హత్య చేయుట కితగుల కేసంబంధమునులేదు

శాం:- నాకే ఆకారణమును లేదు. ఆ రహస్యము నాతడు కనుగొనినమాట వాస్తవమే. అందు వలన నాతని కపకారము చేయలేదు. పైగా సంవత్సరమునకు వేయి చూపుచు లిచ్చుటకు నిశ్చయించుకొంటిని.

—♦ ఇరువది యెడవ ప్రకరణము ♦—
నరేంద్రబాబు — సుధీదుగ్గు.

సుముఖి:- విచారముగో నవమానముగో మునిగి నీవు తెచ్చియిచ్చిన శిశువును యిరవైయే డ్లు నేను పెంచి పోషించితిని నీకుమాగుని నేను రక్షించితిని. కాకుమారుని నీవు చంపితివి.

సుధీ:- ఏమి, నిజ సంగతి తేలినదా?
నరే:- మహాశయా! మాకొక మార్గము దిక్కి నది. దానిననుసరించి దోషులెవరో నిర్ణయించవచ్చును. ఇదియొక దారుణహత్య.

శాం:- నీవెంత యాశ్రిహముతో మాట్లాడుచున్నవుడు నేనునీకు నచ్చ చెప్పలేను. కాలము గడచిన నిజము నీకే తెలియగలదు. నీవు నాకు చేసిన యువకారమును గమనించియే నీవిపుడెన్నిమాట లనినను లెక్కచేయక ఓమించుచున్నాను. ఈహత్యకు గారకు లెవరో విచారించుటలో నాసహాయ మవసరమైన యెడల సంతోషపూర్వకముగ నట్టి సహాయమును చేయుదును. నీకు చిత్తశాంతి గలిగిన పిమ్మట వచ్చి మాట్లాడెదను

సుధీ:- దోషి యగువడియెనా?
నరే:- అవును. ఆదుగ్గార్ల మొనర్చినవారెవరో కనిపెట్టితిమి. ఎందుకు హత్య చేసినదికూడ సులభముగ గ్రహింపగలిగితిమి.

సుముఖి:- వాచిత్తము శాంతిమనోందిన పిమ్మట బహుశా నీవు వచ్చి నాకు లంచము యిచ్చెదవు కాబోలు. ఇంకను యెక్కువ డబ్బు యిచ్చెదవుకాబోలు. నీడబ్బు నీడయ నా కక్కరలేదు. ఏ ఆకారణముచే నాకుమారుని

సుధీ:- ఆ విషయము సంతయు నవిస్తరిముగ చెలువ గోరెదను.

నరే:- దోషి తమకుటుంబములోనివారని చెప్పవలసి వచ్చినందులకు విచారముగ నున్నది.

సుధీ:- మా కుటుంబములోని వారా? నేను నమ్మకాలను. నా నపుకర్లను నేను బాగుగ నెరుగును. వారి చిన్నతనమునుండి మా సేవయం దున్నవారే. వారి ననుమానించుటకు నావశాశము లేక మైవను లేదు.

నరే:- ఆర్యా, మీరునన్ను ఓమించవలయును. మీ నపుకర్లైవ రీకార్యము చేసి యుండలేదు.

దోషి మీ కాప్రవర్గములోనివారే.

సుధీ:- ఆర్యా, మీరు బాగుగ యోచించి నిశ్చయించుకొనుడు. మీకు స్వచ్ఛకులకు

గదా యని మీ యిష్టమువచ్చిన విషయములను పలుకుట భావ్యముకాదు.

సరే;- భావ్యమో అభావ్యమో నాకు తెలియదు మీకెవరికి కష్టముగనున్ననా, నిజము తెలుపవలసి వచ్చినపుడు సందియములేకుండ సంచరించవలసి యుండును. మీయింట్లో విషయములు మీకు తెలియవనినచో నాశ్చర్యములేదు.

సుధీ;- మా వసంతపీఠాసములో రహస్యము లేమియు లేవు.

సరే;- మీరు నన్ను తుమించవలెను. ఇచట చాల రహస్యములున్నవి.

సుధీ;- ఒక్కరహస్యమును చెప్పుడు చూతము.

సరే;- శాంతాదేవి జీతములో నొక రహస్యమున్నది. ఆరహస్యమే యాహత్యకు గారణము.

సుధీ;- మాగృహమునందలి స్త్రీల పేర్ల నుచ్చరించుటకు మీకెట్టి హక్కును లేదు.

సరే;- ఆయ్యా, తొందరపడి ప్రయోజనము లేదు. ఇచట కాకపోయినను రేపు న్యాయసానమందయినను వినక తప్పదు. సావధానులై వినెడు. అనేక సంవత్సరముల క్రిందట నేకారణముచే మరుగుపుచ్చినను, శాంతాదేవి! వివాహమై ఒక కుమారుడు కలిగినాడు.

సుధీ;- ఆది కేవల మన్వతము

సరే;- నేను నుడువునదంతయు శిలాక్షరములుగ భావించుదు. శాంతాదేవిమీద నేనేమి ఘోషింపజొనివచ్చుటలేదు. సంసారసుఖము శాంతాదేవి! లేకపోవచ్చును. అందుచే నామె యీ రహస్యమును దాదీయున్నది. లేక కుమారుని శాంతాదేవి యెన్నడు సంగీక

రించియుండలేదు. పుట్టగనే యామె నాశిశువును సుముఖ సంరక్షణ క్రింద నుంచినది. ఆసుముఖ నొక కుమారుడు గలడు. అతడే కాళీచరణరా యుడు — ప్రస్తుతము హత్య చేయబడిన వ్యక్తి. నేనెప్పుడు వివరములు చెప్పలేను. కళిభూషణుడను వ్యక్తియే శాంతాదేవి కుమారుడు. కాళీచరణుడీ రహస్యమును కనిపెట్టినందుననే హత్య చేయబడినాడు. రహస్యమును బయలుపెట్టెదనని బెదరించి శాంతాదేవి వద్దనుంచి నాలుకు వేయి రూప్యములు గ్రహింతుటకు ప్రారంభించినాడు. ఇంకను డబ్బు సంపాదించదలచి యీవర్యాయము పద్మావతమ్మగారిని దర్శించినాడు. తుమించుడు తమ ఆగ్రహ వృష్టులను నాపై బ్రసరింపజేసిన ప్రయోజనము లేదు. హత్య జరిగిన రాత్రి కాళీచరణరా యులు ఆవరణపు ద్వారము వద్ద పద్మావతమ్మగారిని కలిసికొనెను. వారిద్దరికి జరిగిన సంభాషణ యెంత కాలము జరిగినదో నేను నుడువజాలను. ఆమె నాతడు తూలనాడి యుండవచ్చును. ఆమె కాగ్రహమును కలుగజేసియుండవచ్చును. సోదరిపై కళంకము నాపాదించినందుల కామెకు రోషము కలిగియుండవచ్చును. ప్రేరేపణ యెట్టిదైనను, ఆమె యీతనిని వధించిన దన్నమాట వాస్తవము.

సుధీందుగ్గిడు భరింపలేక పోయెను. ఆగ్రహ వేళములతో సరేందుని కంఠము పట్టుకొనెను.

సరే;- ఆర్యా, మీభార్య కాళీచరణరా యులును వధించినది. మీరు నన్ను వధించెదరా?

నామెడను విడువుడు. మీకు దృష్టాంత
పూర్వకముగ విశదీకరించెదను. (సుధీం
దుడు కంఠమును వదిలెను) ఆర్యా యీ
గాజముక్కను వీక్షింపుడు. దానిమీదనున్న
రక్తపు మరకలను గాంచుడు.

సుధీం;- నిజమే. ఈ గాజముక్క మా పద్మ
హస్తమునకు సంబంధించినదే. అంతమాత్ర
మున నాతునక నామె యుచట పారవైచిన
తనజాలము. పాంతకుడే దొంగిలించి యట్లు
జేసి యుండవచ్చును. ఇంతకంటే దృష్టాం
తములేదా ?

నరేం;- ఆరాత్రీ తమభార్య ధరించిన దుస్తులివి.
వీటిపైనున్న రక్తపు మరకలను జూడుడు.

సుధీం;- పద్మను మీ రెరుగరుగనుక దీనిని పెద్ద
నిదర్శనముగ గైకొనుచున్నారు. నాకీది
యంతయు వినోదకరముగనున్నది.

నరేం;- ఈ కాగితమును చూడుడు దీనిపై
“ పద్మ రహస్యము ” అను మాటలను పఠి
శింపుడు.

సుధీం;- పద్మకు రహస్యము లుండ కూడదా?
అంతమాత్రమున హత్యకును పద్మకును ఎట్టి
సంబంధము? పద్మయొక్క నిష్కళంక జీవిత
మును నాయెడ నామెకుగల బద్ధానురాగము
లనె వరును సంశయింపజాలరు. ఈ గాజ
ముక్క పద్మకే చెందియుండవచ్చును. అప
రాధి యెవరో దాని నపహరించి యను
మానము కలుగజేయుటకై నా విధముగ
జేసియుందురు. హత్యనాటి రాత్రి పద్మ
యీదుస్తులనే ధరించియుండు ననుటకు నిద
ర్శనమేమి గలదు? ఇక పద్మకొకరహస్యము

గలదని నే నూహింప జాలకున్నాను. గత
వత్సరములలోని జీవిత హంశములను జ్ఞప్తికి
దెచ్చుకొన్నను నాకే రహస్యమును గోచరిం
చుటలేదు. నన్ను వివాహమాడుటకు బూర్వ
మామెకు నేమైన రహస్యమున్నదని యను
కొనుటకు నామెయొక్క యనంతర జీవిత
నడవడి సావకాశ మొసంగకున్నది. ఎవరికైన
రహస్యమున్నదని నిశ్చయింపవలసి వచ్చు
నడల నారహస్యము శాంతదని యనుకొనక
తప్పదు. నరేంద్ర మహాశయా, మీరనివ
ప్రకారము దోషము పద్మదేయనుకొనుము.
అయినచో నిపుడేమి చేయదలంచితిరి.

నరేం;- న్యాయాధికారులకు వప్పించుటకన్న
చేయునదేమి.

సుధీం;- ఏవైన నూతన పరిస్థితులు సంభవించి
దోషిని కనుపెట్ట గలిగినయెడల నపుడు
మీరేమి చేయదలచితిరి.

నరేం;- హృదయపూర్వకముగ సంతసించెదను.

సుధీం;- పద్మ కీవిషయము తెలియునా ?

నరేం;- తెలియదు.

సుధీం;- అట్లయినచో నాకొక కోర్కెగలదు.
దానిని మన్నింప వేడుచున్నాను. న్యాయ
సాధనమునకు బోయి న్యాయము పొందుటకు
వెనుదీయువారము కాము. మూడు దిన
ములు నాకు గడువొసంగుడు. ఈలోపున
పద్మనుగాని, మరి యెవరినిగాని కారాగార
మున బధింపకుండ చేయ వేడెదను.

నరేం;- అట్లనే కావించవచ్చును. ఇంతలో మును
గునదేమి! మూడు దినముల యనంతరము
మరల తమ దర్శనము చేసుకొనెదను.

స్వ విషయము.

ఈ సంచికతో నాంధ్రభారతికి రెండేండ్లు పూర్తియైనవి. ఇకనుంచి ప్రతి
వారము ౩౦ పేజీలను ప్రచురించెదము. చందా కి రూపాయలు మాత్రమే.
మావత్రిక యం దినుమంతేయును వినివను గొప్పించి తోడ్పడినవా రెల్లరకును కృత
జ్ఞతాపూర్వక శంకనముల నర్పించుచున్నాము. ఇక ముందుకూడ తమ యభిమానా
దరణముల నాంధ్రు లెల్లరు చూచి మాకు దోడ్పడుదురుగాక యని ప్రార్థించు
చున్నాము.

మావత్రిక ప్రజల 25 వ పేజీని ప్రచురించబడును. కొన్ని అనివార్యము
లగు కారణములచే నీ నెల ప్రత్యేక యాలస్యమైనవరిదులకు తమింప బ్రార్థింతులు.

ఇట్లు విధేయుడు,

సంపాదకుడు.

సమయోచితము.

పాలకులకు సమయోచితమే ప్రధానము. మద్రాస్ రాజధానియందు రాజకీయ పరిస్థితులను గమనించినచో నీవిషయము ప్రస్ఫుటము కాగలదు. కార్య నిర్వాహక శాఖయందు లా మెంబరు పదవి సర్. సి. పి. రామస్వామి అయ్యరుగారి యవతరము భర్తీ చేయవలసి వచ్చినపుడు, టి. ఆర్. రామస్వామి శాస్త్రి గారి కా పదవి నొసగిరి. రామస్వామి శాస్త్రి గారు నిగర్హితును, నిరాడంబరుడును, వాక్పూర్ణుడుగాక కార్యశూరుడు నగుటచే నాయన శుండలి మనోబలము నెరుగక, కేవల మొక దుర్బల మనస్కుడుగ నెంచి, నియామకమునకు బూర్వము దెలుపకనే లామెంబరుకు సంబంధించిన రెండు మూడు ప్రాధాన్యతములను తక్కిన ఎగ్జిక్యూటివ్ కవున్సిల్ల కిచ్చిరి. రామస్వామి శాస్త్రిగారు ఉద్యోగము లభించిన నలుబది యెనిమిది గంటల గాగా సీకారణముచేదమ పదవికి రాజీనామా నొసగి తమ యాత్మ గౌరవమును గాపాడు కొనిరి. ఇందలి రహస్యమును విచారించెదము.

మద్రాస్ రాజధానిలో బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణ జేతర భేదములు ఉద్యోగ కాంక్షచే బ్రబలుటయు, నట్టి వర్ణ విద్వేషములతో గూడిన యుద్యమమును తుదముట్టించుటకు సర్. సి. పి. రామస్వామి అయ్యరుగారు గావించిన బ్రయత్నములు మనకుండరిని దెలిసిన విషయములే. గత యెన్నికలలో జస్టిస్ పార్టీ వారు పొందిన యశస్సుమే అందుకు ఫలితమని యెంచవచ్చును. జస్టిస్ పార్టీ అవజయము పొందిన పిమ్మట, విల్లింగ్డన్ ప్రభువు హయా

ములో మంత్రులు ఎగ్జిక్యూటివు కవున్సిల్లకు గల యన్యోన్యత నాటితో భగ్న మగుటయు, మద్రాస్ రాజకీయ పరిస్థితులు ముందంజవైచుటయు, సైమను కమిషను వచ్చు సరికి యద్వితీయమైన బహిష్కరణ వాతావరణ మేర్పడుటయు సంభవించినది. వర్ణ విద్వేషములను చంపుకొని సిద్ధాంతముల నిర్మించుకొనవలసినదని హెచ్చరించిన గోశ్వన్ ప్రభువు నిస్సహాయుడై తన యవ్యక్తమును తెలిసికొని, జస్టిసు పార్టీని తిరిగి చేరదీయుటకు నమ కట్టెను. కనుక లామెంబరుకు కేవలము కీలు బొమ్మగ జేయవలసివచ్చెను. అందుకొరకు కొన్ని శాఖల నితరుల కిచ్చుటయు, టి. ఆర్. వెంగట్రామశాస్త్రి గారు రాజీనామా నిచ్చుటయు జరిగినది. ఈలా మెంబరు పదవిని జస్టిసు పార్టీవారి కెరచూపి సైమను కమిషన్ సహకారము నెలకొల్పుటకు దోడ్పడవలెను.

ఈ లామెంబరు పదవినే యెందుల కెరచూపవలెను? మరి మొక పద్ధతినేల యవలంబింపరావను సంశయము కలుగవచ్చును. లామెంబరుపదవి భర్తీచేయవలసిననాటికి రాజకీయ పరిస్థితులను గమనింతుము. మద్రాస్ శాసనసభ వారు 61 వోట్ల చే నయిమను కమిషను బహిష్కరణము నామోదించిరి. శాసనసభకు తాబేనాదులగు ముస్లిము మంత్రులలో నిరువురు బహిష్కరణమునకు నమ్మించిరి. డాక్టరుసుబ్బారాయుడుగారు మూత్రమంత్రి పుణ్యమును గట్టుకొనలేదు. న్యాయముగ గవర్నరుగారపుడు సుబ్రహ్మణ్యగారిని రాజీనామా నొసగవలసినదిగ కోరి యుండవలసినది. అట్లు జరిగినయెడల మద్రాసు ప్రభుత్వమునకు సభ విండు యిక్కట్లు వేరుగ జెప్ప నక్కరలేదు. శాస్త్ర పద్ధతులలో రాజ్యాంగమును నడుపు

చున్నానని ప్రోగల్గుములు పలికిన గోశ్వన్ ప్రభు
వాత్సవంచనము చేసికొని సమయోచితమునకు
గడంగి, తగిన పనులుముగొర కెదురుచూచు
చుండెను. ఇంతలో సుబ్రాహ్మణ్యగారికి
విశ్వానరాహిత్య తీర్మానమును స్వరాజ్యపార్టీ
వారు ప్రతిపాదించదలచిరి. శాసనసభలో ప్రతి
పాదించుటకు ముందుగనే సభవారి యన్న
కావలసి యుండెను. ఈయన్నకు 42 వోట్లు
యవసరము. కాని కిరి వోట్లులభించినవి నాటి
సభలో కిరి మెంబర్లకే నన్నువ్వటికిని 42 లేని
కారణముచే విశ్వానరాహిత్య తీర్మానమును
ప్రతిపాదించుటకు వీలులేకపోయెను. అంతమాత్ర
ముననే గోశ్వన్ ప్రభువు శాసనసభవారిపూర్వపు
బహిష్కరణ తీర్మానము రద్దయ్యెనని వాదించి
బహిష్కరణమున కొడంబడిన యిరువురు మం
త్రులను రాజీనామా నిమ్మనెను. నిజముగ
నామంత్రులు రాజీనామా నియ్యక మూర
కున్నచో గవర్నరు వారిని వారి పదవులనుండి
డిస్మిస్ చేయవలసి యుండెడిది కాని మంత్రు
లిరువురంత ధైర్యమునకు బూసక రాజీనామా
నొనగిరి. మంత్రివర్గమునందు బహిష్కరణము
వారు పదిలి పోవుటతోడనే గోశ్వన్ ప్రభువు
పెద్ద రాజకీయ యెత్తును ప్రదర్శించినాడు ఒక
వంక లా మెంబరు పదవి, మరియొకవంక మం
త్రుల పదవులు ఆశచూపి పానుగల్లు రాజాగరిని
పిలిపించి “ శాసనసభను రద్దుచేసి కొత్తయెన్ని
కలు జరుపమనెడరా? లేక సయిముక కమిషను
సహకారమునకు గడంగి సుబ్రాహ్మణ్యగారికి
తోడ్పడెడరా? ” యను స్థితిలోనికి వచ్చినది.
పానుగల్ ప్రభువు గొప్ప రాజకీయ చతురుడు.
ఏ ఇంగ్లాండులోనో జన్మించినట్లయిన ప్రధాన
మంత్రి అయ్యెడివాడు. ఏ అమెరికాలోనో

జన్మించిన ప్రెసిడెంటుపదవి నలంకరించెడివాడు.
అట్టి పానుగల్లు రాజకీయ పరిమితము దూర
దృష్టితో సంహవలోకము గావించినాడు.
కొత్తయెన్నికలు జరిపినచో, జస్టిసుపార్టీవారికి
గత యెన్నికలలో లభించిన జయముకూడ
చేకూరదు. ఎంతయో ధనము వ్యయమగును.
తనకు పానుగల్లు తన పార్టీ విధ్వంసము చేయు
టకు బూనుకొనలేదు ఇక మంత్రివర్గపుల నాసిం
చుటకును వీలులేదు. శోయబహువులో జరి
గిన గ్రాహ్యతేతర సమావేశమునందు రాష్ట్రీయ
స్వాతంత్ర్యము లభించువరకు మంత్రివర్గపుల
నలంకరించమని జస్టిసుపార్టీవారు తీర్మానించిరి.
ఇప్పుడు మంత్రివర్గపుల నలంకరించినచో బరి
హాసమునకు బానిసైతమగును. లా మెంబరు స్థాన
మునకు యే రామస్వామి అయ్యురుగారి పెంటి
వారో వచ్చినయెడల, తమ పక్షమునకు బలము
చేకూరదని యెంచి లా మెంబరుపదవిని తమ
పార్టీవారికిచ్చి తమ సమ్మతిని పొందినవారిని
మాత్రులుగ జేసినచో సహకారమునకు బూను
కొనుటకు పానుగల్లు పక్షమువారు నిశ్చయించు
కొనిరి. గోశ్వన్ ప్రభువు యెత్తు పూర్తియైనది.
రామా గాయకాగారు రాజకీయ పరిస్థితులను
గల్పించుకొని తన పక్షమును పునఃస్థాపించుకొని
నాడు స్వరాజ్య పక్షమువారు సేయవలసిన కని
యకల నేర్పరచుకొని నైతికతగలయు లయినా
రు. ఏ రత్నస్వామిగారో, ఏ మునిస్వామినాయు
డుగారో కృష్ణంనామ్మగారో లా మెంబరుయ్యెడను.
నేనురత్నంనామ్మ, ముత్తయ్య మొదలియారు
గార్లు జస్టిసుపార్టీ సహాయమునుపొందినట్లు తెలిసిరి.
ఈయనాటకమునమును కమిషన్ వచ్చి పెళ్ళి
వరకు నిలచిన చాలును. తరువాత చదరంగపు
బిల్లులను గురించి తరు : త యోచించవచ్చును.

స్థానిక స్వపరిపాలన:-

మంత్రుల మాన్యులతోబాటు స్థానిక పరిపాలనా పరిస్థితులుగూడ మారుచున్నవి. అందులో నాశ్వర్యమును లేదు. పానుగెల్లరాజుగారి హయాములో స్థానిక సంస్థల సంగతులు విసుక్కు జనించుటయు, డాక్టరు సుబ్బోయ్యన్ తిరుకతో వాటియందలి జస్తిను ప్రాబల్యము తగ్గుటయు, యివుడు సుబ్రహ్మణ్యన్ గారికి జస్తిను పక్షమువాడికిని జరిగిన ఒడంబడికలో తిరిగి స్థానిక సంస్థలు జస్తినుపార్టీ వారి స్వాధీనమునకు వచ్చుటయు సందర్భము తెలిసియే యున్నది. ఈ స్థానిక సంస్థలు, నామినేషను పద్ధతులు ముగిసినకు సాంస్థికతము గాకుండిన మేలనిపించుచున్నది. ఇటువంటి యభిప్రాయమును దేశములో వ్యాపింపజేయుటయే ప్రభుత్వమువారి ప్రధానాశయము. మనలో మనము పోరాడుకొనటయే వారికి గావలసినది. అందుపై మనము స్వయంజ్యమున కప్పులమని ప్రభుత్వమువారు వాదించుతున్నారు. అట్టి పరిస్థితులే లేనియెడల, మన దేశములో విదేశప్రభుత్వము నిలచియుండనేలేదు.

కృష్ణాజిల్లా బోర్డు మీర్జాపూరు వారి హయాము క్రింద నెట్టిసిటికి వచ్చినదియు, రామచంద్రాపుర గారి రాకతో ప్రజలెట్లు సంతోషించినదియు, తరువాత ప్రధానమంత్రి 18 నామినేషను లొసంగి రామచంద్రాపుర గారి కననుకూలముగ నెట్లుసంచరించినదియు, మనము చూచి యేయుంటిమి. నేటికి 18 నామినేషనులకు కలితముగ కృష్ణాజిల్లా బోర్డులో ప్రతిస్పందన గలిగి బోర్డు రద్దు కానున్న పరిస్థితు లేర్పడినవి. కేపో మాపో యది ప్రకటించబడ గలదు. కృష్ణాజిల్లా బోర్డుకు మీర్జాపూరు రాజాగారును వశ్యము

గోపాచంద్రజిల్లా బోర్డుకు బడేటి వెంకటాచార్యులు గారను అశ్వత్థుల లగుమరని ప్రజలనుకొనుటలో వాత్సర్యము లేదు.

ఎన్నికల కేసు.

మీర్జాపూరు రాజాగారి యెన్నికను రద్దు చేసినందున గి గొట్టిపాటి బ్రహ్మయ్య బొమ్మలపై నాటకేషన్లుకాస్తూ తేచ్చిన వావా కొన్ని వేల బడినవి. ఇందు ముగ్గురు నేర్పొని వలసిన సతములు తొమ్మిది

(1) ప్రజల వ్యాయాసములో విభావము లేదు. అక్రమముగాను ప్రజల వ్యాయాసములోనే నావా తేచ్చినందులకు ఫలితము

(2) మీర్జాపూరు రాజాగారి (జిల్లా బోర్డు పోలింగు ముగ) అక్రమ చర్యలకు బయలుపెట్టుటలో యోధాను యోధులు విడిచి క్రిమి కమిషన్లలోకి వినియోగించిన కాంగ్రెసు ప్రభుత్వ నియమము జరుగజే తీరుటయు, నాక విచ్చే లో మీర్జాపూరు రాజాగారు తమ రాజ్యస్వయమునే వదలవలసి వచ్చుటయు జరిగెడిది.

3. జూబోపా ప్రతిపాటు శాసనభాధ్యులుగ నిలువరాదు.

4. జమీందారులు జనరల్ కాంస్టిట్యుయన్స్ లకు నిలవరాదు

5. స్థానిక సంస్థలను నామినేషనుల పద్ధతులను రద్దుచేసి సమ్యక్ముఖులకు ప్రాతినిధ్యము నొనంగుటలో గూడ ఎన్నికలనే జరుపుట యుత్తమము

6. స్థానిక సంస్థల ప్రద్యోగములను యెన్నికలలో వినియోగించుకొనినయెడల, వినియో

గించిగొనిన అధికారినిపైచర్య జరుపవలెను.

7. బల్లాభోదక ప్రేసిడెంటు అజ్ఞంటుగ బోడక శాంక్షనులేక యేదయినా సని జరిపే యెడల, జరిపిన నెలలోగా బోడక శాంక్షను పొంది తీరవలెను.

8. జమీందార్ గ్రామములలోగూడ గ్రామ లెక్కలు ప్రభుత్వోద్యోగియాలచే ప్రభుత్వ గ్రామములవలెనే తీర్చి చేయబడవలెను.

9. తామ్రాకాబోడకలయొక్క టుట్టబాబి తామ్రాకాబోడకలచే గాక విద్యుత్ అధికారలచేరినే తీయగల చేయించబడవలెను.

లాకాలేజీ.

ఈసభ్య మద్రాసు హైకోర్టునందును గాష్ట్రములోని తదితర న్యాయసాసములందును న్యాయవాదులపై ననేక ప్రాసక్యూషన్లు తేబడినవి. వీటిలోని యంతర్లూమును గ్రహించవలసి యుండును. ప్రస్తుత విద్యాభ్యాసములో విద్యార్థులకు నేరయైన దారిద్ర్యములేక యేదియో దీర్ఘకాలము పడుకొనవలయు, నేమార్గమును చిక్కనియెడల లాకాలేజీకి పోవుటయు జూచుచున్నాము. వేకువేలు లాయర్లు తీర్పులై బల్లలకట్టకొని క్లయింట్లలేక నాలుగు బుచ్చుటతో మాంద్యత యేర్పడుటయు నెప్పుడైన నొక కేసు లభించిన తగిన శ్రద్ధలేక పోవుటయు విదితము. న్యాయవాదులలో కేలము నరి

యైనవారు లేరని వాదించును. చాల మంది యండియున్నారు. అట్టివారి వృత్తిగూడ నీ సామరులవలన కళంక మేర్పడుచున్నది. కనక శాంతకాలమువరకు లాకాలేజీని మూసివేసిన యెడల, విద్యార్థుల కితర వృత్తులపై దృష్టి మరలుటయేగాక యున్న న్యాయ వాదులలో గూడ తమ క్లయింట్లయెడ భక్తి శ్రద్ధలు పెంపొందునని మాయాశయము.

గృహలక్ష్మి.

ఇది హిందుగృహవిషయములను విపులముగ జర్చించి తద్విషయములలో దేశభివృద్ధికి దోడ్పడు మానవత్రిక. డాక్టర్ కె. ఎన్. కేసరి గారు తమ విశేషయనభవముచే సంపాదించిన విజ్ఞానము నీ వత్రికములమున నాంప్రదేశమున కందజేయచున్నారు. ఇటువంటి వత్రిక ము యొకటి లేదనవచ్చును. ఆశ్చర్యరమణీయముగ నున్నది. సందర్భానుసారముగ చిత్రపటములనుజేయుటయేగాక, తీవ్రగ్రహిత్రపట మొకటి గూడ తేర్చబడినది సాంవత్సరిక చందారు 4—0—0 లు

వలయు వారు.

డాక్టరు కె. ఎన్. కేసరిగారు, సంపాదకులు.

“గృహలక్ష్మి”

లాద్రీ ముద్రాదాలయము,

ఎన్కోరు, మద్రాసు

అని ప్రాయవలెను.

వి వి ధ వి ష య ము లు.

శ్రీ ముఖము.

1. అగ్రచంద్రాకారముగనుండు మోముగల స్త్రీ పుట్టి నింట సంపదయు, విద్యయు, ధనము సమృద్ధిగనుండును. ఆమెకు సంతానము గలుగును. అన్నదమ్ములనుండెదరు. ఈమె పుట్టినది మొదలు గిట్టువరకును, గృహముతోని వా రెల్లరు సకల సౌభాగ్యముల ననుభవింపుచుందురు.

2 వికాలముగనుండు మోమున నలరారు స్త్రీ దీర్ఘాయువు — బుద్ధిశత్రు — వాచాలక్ష్మ్యము — పరోపకారము మొదలగు నుగుణముల నొప్పుచుండును.

3. మోమున నువ్వుగింజలు బోలిన నల్లనిమచ్చుండిన (పుట్టుమచ్చలు కావు) స్త్రీ సంతానమును సంపదయు గలిగియుండును.

4 ముఖమున కత్తిరింపులేని యయును చక్కని యడ్డ రేఖలుండిన స్త్రీ నూను సువత్సరములు జీవింతును. ఇట్టిరేఖలు నాలుగుండినయెడల 80 వత్సరములు జీవించును. ముఖమున పొడవగు రేఖలు లేకుండిన స్త్రీ నూటయేనిమిది వత్సరములు జీవింపాలదు.

5 స్త్రీముఖమున దేవిధనుగు రేఖలు లేక మిట్టగ నుండి కొన్నివరములు మాత్ర ముచ్చినట్లు గనుపడుచుండిన స్త్రీ రాజపత్ని సమతుల్యమైన అయిశ్వర్యము ననుభవిం చుటయేకాక దయ—దాక్షిణ్యము—ఓర్పు మొదలగు నుగుణముల నలరారుచు సత్యమునే పలుకుచుండును. ఇట్టి స్త్రీని వివాహమాడిన పురుషుడు అష్టైశ్వర్యముల ననుభవించును.

6. ముఖమునందలి మధ్యభాగము పల్లముగ నుండిన యెడల వాస్త్రీ దాంపత్యసుఖము దైవభక్తినుండి పంచినపలుడును. ఈమె యనుభవింపదగిన సౌఖ్యములన్ని యు నలుబది వత్సరములు నిండు లావుననే పూరింపఁబడును.

7. ఖండ ఖండములుగ కత్తిరింపులేకుండిన మోము గల స్త్రీ దుఃఖమును వారివృత్తియు ననుభవించును

8. తక్కునుడి (ఎడమనుడి) ముఖమునందుండిన స్త్రీ విభవమగును. ముఖమగ్గమున పరియైన నుడి యనగా కుశివైకు నుడియుండినయెడల వాస్త్రీ వివాహమైన కొలది దినములలోనే భర్తనువిడిచి పెట్టవలసినవచ్చును.

9. మాంసపూరితముయి తలవెండ్రుకలకు (పాపద

నుండి) కనుబొమ్మలకు మధ్యభాగము మూడు వ్రేళ్ళ వెడల్పుగలిగియుండు మోముగల స్త్రీ ధనకనకవస్తు వాహన సమృద్ధియు ఉద్యోగలాభమును బొందును. మరియు నీమె గృహము సమస్త కుటుంబముగనే యుండును. ఈ కుటుంబీకులు సత్యసంధులుగను, ఆచార పతికు లగునందెదరు

10. కురచయైన ముఖముగలిగిన (పాపదకును బొను లకును మధ్యస్థము) స్త్రీ భర్త యెల్లప్పుడును ఆపాయ కరమగు ఉపద్రములయందు చిక్కుకొని యుండును. విశ్వాసములేనివాడుగ నుండెదరు; దైవభక్తి నున్న.

11. పూర్ణచంద్రునిబోలిన ముఖముండు స్త్రీ సమస్త జనులనల్లన సత్కానింపబడుచుండును. రాజమహిషిని బోలి నుఖముల ననుభవింపుచుండును

12. తామరపువ్వు తుల్యమగు పల్లమున నలరారు మోముగల స్త్రీ సమస్త సంపదల ననుభవింపుచుండు టయే కాక యితర విధమగు సంపాదనకగూడ కలిగి యుండును.

13. పట్టువగనుండు మోముగల స్త్రీ ధనము—విద్య—కీర్తిని బొందుటయే కాక యుద్యోగమును గూడ బొందును.

14. ముఖము మిక్కిలి వెడల్పుగనుండు స్త్రీ? సుఖ దుఃఖములు చెందును సమముగనుండును

15. అత్యధిక సౌందర్యమున నలరారు మోముగల స్త్రీ సమస్త సంపదల దులహుగను పుట్టినది మొదలు గిట్టువరకును మహత్తర సుఖముల ననుభవింపుచుండును. పరోపకారము ధర్మబుద్ధి మొదలగు సద్గుణముల విరా జెల్లు చుండును.

16 ముఖము గుండ్రముగనుండి మాంసపూరితమయి యుండి-చో పశులైశ్వర్యముల ననుభవించును. ఆశోక మంది పరివారికలను, పశువులు అశ్వముల మొదలగు వానిని గలిగియుండును.

17. ముఖము నల్లని గుండులిగి పురుషచిహ్నముగనుండు స్త్రీ స్పృహవిరహైర్లు యితరులమీద అధికాగము చెలాయించు స్వభావముగలదిగ నుండును

18 ముఖమున రక్తములేక పాలిపోయి తేజోవిహీ నముగనుండు స్త్రీ దుఃఖము ననుభవింపుచుండును. సమస్త విషయములయందు సంతృప్తిని బొందుచుండును.

19. సాదాపుగనుండు ముఖముగల స్త్రీకి వాఁపత్వ ముఖము లెక్కువగ నుండును అదియును 40 వత్సరముల తోడ బూరియగును.

20. శిశువు, మిట్టపల్లములు లేక చక్కగనుండు మోము గల స్త్రీ విశేష ముఖముల ననుభవించును. ముఖమొక నుండరముగనుండిన అంత ముఖమును వాస్త్రీ యనుభవించును.

21. ముఖమున నుడియుండు స్త్రీ వికంతుకగును
—(గ్రహలక్ష్య.)

ప్రత్యేక బడ్జెటు వివరములు.

	1926—29	1927—28
అంచనాలు రెవెన్యూ అంచనాలు		
అదాయము రూ	10325 లక్షలు రూ	10350 లక్షలు
ఖర్చు	9250 "	9075 "
నిలవ	1075 "	1275 "
కేంద్రప్రభుత్వము		
వారికి చెల్లి పవలసిన		
ముక్తము	550 "	663 "
మూలవ్యయమున		
ప్రత్యేకపరిధి		
ముక్తము	2800 "	3000 "

ఆర్థిక నిష్ఠాపము.

ఆర్థికస్థానము పెద్దది. జనసంఖ్య తక్కువ. 2 లక్షల 70 వేల చతురపు మైళ్ళ విస్తీర్ణము. జనసంఖ్య 8 లక్షలు మాత్రమే. ఇంగ్లాండు విస్తీర్ణము 50,874 చ॥ మైళ్ళయినను జనసంఖ్య 35,481 19 మంది కలిగియున్నది కెంగార్ విస్తీర్ణము 76,843 చతురపుమైళ్ళు జనసంఖ్య 46,95,536. దీనినిబట్టిచూడగా సరియైన వ్యక్తియున్నయెడల ఆఫ్ఘను దేశములో గొన్ని లక్షల జనము నివసించుటకు సావకాశముగలదని తెలియుచున్నది

7,27,000 క్రొత్త పురుషులు.

అమెరికాలోని మాడిసన్ స్క్వేయర్ తోటలో ప్రాచీనార్థ దొరగారు ప్రదర్శనము చేయుచున్నప్పుడు ఈ సమర్థులము 7,27,000 క్రొత్త మోటారు కార్లు తయారుచేయుటకు అర్థర్థ వచ్చినవనియు పరదేశముల కమ్ము మోటారు కారుల లెక్కలింగను వారికాలో చేరి లేవనియు తెల్పడిచేయబడినది.

ఆకుపర్ణ ఇంగ్లీషు డిక్షనరీ.

ఆకుపర్ణ ఇంగ్లీషు డిక్షనరీయొక్క ప్రసిద్ధి 1884 సం॥ మున ప్రారంభించిరి. అది యిప్పటికి ముగిసినది. ఇది సంపూర్ణమగు పుటికి 30000 పాఠ్యులు ఖర్చయినది. దీనియందు 1400 పదములుగలవు.

సర్ లెస్లీ స్కాట్టు.

సర్ లెస్లీ స్కాట్టు యను విఖ్యాత ఇంగ్లాండు బ్యాంకింగు హిందూదేశ సంస్థానాధిపతులకు రాయలు కమీషను సందర్శమున ప్రజాశాసకయందు సంస్థానాధీశుల స్థాన మెట్లుండవలెనో వారికి సలహానిచ్చుటకై నియోజింపబడినది. 53000 పానులు ఫీజున్ను ఇంగ్లాండులో నుండకుండ ఇండియాలోనుండు మూడుమాసములకు చిల్మక్తిగా దినమునకు 200 పానులచొప్పున మూడు మాసములకున్ను నిర్ణయించుకొనెనని తెలియుచున్నది. బ్యాంకింగు గారికి అంతాకలిసి 70,000 పానులు అనగా రు 1050000 లు ఫీజు లభించును.

మొయ్యతేనెన్ని చిరుదులు.

బార్బి సార్వభౌమముడు తనకుమార్డు నువరాజునకు “మొయ్యత ఆఫ్ మర్చెంటువేబీ అండ్ ఫిషింగుఫీటుస్” యను పదవిని యొసంగెరి. యువరాజుగారికి పెక్కుపదవులు గలవు. వారి సంపూర్ణ నామము “హిజ్ రాయల్ హైసెస్ ఎడ్యర్లు అల్టర్న ట్రిబ్యునలు బార్బి అండ్ హి ప్రాటిక్ డేవిడ్, కె. జి. సి. సి., కె. జి., జి. సి. యన్, ఐ., జి. యమ్. యమ్. జి., జి. సి. ఐ. ఇ., యమ్ సి., జి. సి., వి. ఎం. జి., ఎం. వి. ఇ., వీన్సు ఆఫ్ వేలు, ఎర్లు ఆఫ్ చెప్టరు, వీన్సు ఆఫ్ గెటుబ్రిటను అండ్ బర్లాండు, ద్యూక్ ఆఫ్ క్లారిక్కు బ్యాంసు ఆఫ్ గన్ పూర్, వార్లు ఆఫ్ ది బెల్లు, వీన్సు అండ్ గ్రిటన్ వీన్సు ఆఫ్ స్కాట్లాండు”

పూర్వకాలపు ధరలు.

అల్లావద్దీన్ చక్రవర్తి కాలములో రూపాయకి గ్రామీణులుగా పరుగులు లభించుచుండెడివి.

	రూపాయకు	119	శేర్లు
గోధుమలు			
లియ్యము	"	179	"
సెనగలు	"	179	"
సెయ్య	"	88	"

అడవులు.

ఈ రాజధానిలో (Reserved) అడవులు 19 వేల చతురపుమైళ్ళు. ఇందులో 3,300 చతురపుమైళ్లు అటవీ పంచాయితీలకు స్వాధీనము కానున్నది.

నిమ్మజాతులు.

బ్రిటిష్ ఇండియాలోని నిమ్మజాతులసంఖ్య 1,80,000 మీలో విద్యుదు వ్యాపింపజేయుటకు ప్రతిసంవత్సరము 30 లక్షల రూపాయలు ఖర్చుపెట్టబడుచున్నది. 1917

లో భారతదేశమున 1,95,000 నిమ్మజాతి విద్యుదులుండిరి. 1927 సంవత్సరాంతమున వీరి సంఖ్య 6,67,000 రాష్ట్రములవారికి నీక్రిందివిధమున నున్నాయి.

మద్రాసు	2,09,000
బొంబాయి	55,000
పంజాబ్ దేశము	2,50,000
సంయుక్తరాష్ట్రములు	75,000
పంజాబు	19,000
మధ్యరాష్ట్రములు	34,000

నామనః ప్రవృత్తి.

గీ॥ ఓయి మానస! నీకు వైద్యుండు సెప్పి నట్టిదేమి? నీ చేయుచున్నట్టిదేమి? కదలఁ బోకుము! అది యిది కావలెనని పట్టు బట్టకు మేమియుఁ బలుకవలదు జాగరూకతఁ బథ్యంబు సలుపుచుండు శాంతముగనుండు; కాని పక్షమున నీకు వ్యాధి కుదుర దటంచును బలుక లేదె? అదియ నీకొడఁగింబని యనగ లేదె? మఱచితివా? కాక నిర్లక్ష్య పఱచినావా?

కడలుదువు, మాటలాడుదు పదిఁ బదిగను లేచి కూర్చుండు నవ్వుదు; చూచుచుండు; మంచి దుస్తులు మవ్వంపు మించుబోండ్లు పూల మేడలు వరహంస తూలికలును స్వర్ణ పాత్రలు రత్నాల పామకలును నండలంబులు నాకాశ యానములును గంటికింపైన యని యెల్లఁ గావలయును రసన గాంక్షించు నదియెల్ల మెనఁగవలయు

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి

వీసులకురుచించున దెల్ల వినవలయును దెమ్ము తెమ్మని నన్ను బాధింతువకట!

తెచ్చి యీకున్న దీనతం దేలుకొనవు కాని పోనీకదా! యని కావలసిన దొకటి యొనఁగిన శిశువున కోజఁగోర్క యొకటి తగవాల వేఱొక్కఁ డూరుచుండుఁ దనివి యను మాట నెన్నడునొ నిని యెలుగవు ఈయవధ్యంబుచే రోగమెట్లు కుదురు? కుదురవలె రోగమని నీవు కోరుకొనవా?

కోవపడ నూరకుండువు కొంతసేపు కృన్ముట యథాపురంబుగాఁ గావలెనని యూపిరినిఁ దీయుచుండువ; యొప్పిదముగ వైద్యుఁ డేతెంచి చెప్పిన పలుకులెల్ల నడపుదు నటంచుఁ బ్రీతినలు నుడివి నుడివి యీతఁడు మొగంబుఁ ద్రిప్పఁగా నకట మరల నవ్వుటాటల నాడుదువేల? చెప్పును! ఈయవధ్యంబుచే రోగమెట్లు కుదురు? నాని నానంద మెట్లు మానసము! కలుగు?

నేనొక విమర్శకుడను. మా పూర్వులలోఁ గూడ కవులు కొందఱు లేకపోలేదు. పుస్తక ప్రతిష్ఠాభిమానము నన్నేకేక వంశములు కలవో, విమర్శకుడవో కన్నా పోద్యలవలచి నది. కవిగాని, విమర్శకుడుగాని కావలెనన్న గ్రంథములు పెక్కులుండవలయును. కావున గ్రంథములకై పెక్కుర నాశ్రయించితిని. కోమలులు "మీయింటఁ గాకిలేములున్నవా" యని బయలుదేరుచుండ నేను కొమటిండ్రకుఁబోయి ప్రాశస్త్యములు లున్నవా యని యడుగ నారంభించితిని. కొన్ని గ్రంథములను చదివితరుము లను కొలఁచి పైకమునకుఁ గొంటిని. ఎట్లో కొంతకాలమునకుఁ బెద్ద పుస్తక భాండాగారమును సమకూర్చితిని. అప్పటికి న్వంత పుస్తక భాండాగార మున్న వానిని నేనొక్కడనే యని గర్వముండెడిది. అడిగినవారికి గ్రంథముల నీయక దాచియుంచెడువాడను. ఇంకను వీలగుచో "పుస్తకం వనితావిత్ర మన్నట్లు" దొఱకిన మట్టునకు పుస్తకముల జాగ్రత్త పెట్ట నారంభించితిని.

భాండాగార సంగ్రహణానంతరము తీయగా తీయగా రాగమన్నట్లు చదువగా చదువగా కొన్నాళ్ళకు కపిత్థము పూర్వపుష్కల భము వలన కలిగినది. ఒకటి రెండు కావ్యములను కొన్ని చాటువులనాగూడ రచించితి. నాతోడనే బయలుదేరినదా యన్నట్లు విమర్శనకూడా బయలుదేరినది. విమర్శనతోఁబాటు విమర్శకులకూడ బయలుదేరిరి. అందులో నేనొకడను. చెట్టు లేనిచోట యాముద ముచెట్టు కల్పవృక్ష మున్నట్లు విమర్శకులలో మొదటివాడనుటచే నాకు పేరు ప్రతిష్ఠలు వచ్చుటకు ప్రా

రంభమాయెను. నా గర్వమునకు తెక్కలాడవి నవి. ఎవ్వరైనను "ఈయన గ్రంథములు చాలగా సంగ్రహించినార" ని యన్నను నాకు భయము లేకపోయెడిది. వీలనన, మేము చదువుకొను సమయమునం దెవ్వరైనను మా వేద పుస్తకముల నెత్తుకొనిపోవుచో మాగురువు గారు "వేదములుగదాయెత్తుకొని పోబుడినవని" చెప్పుచు మమ్మారొకొన బెట్టెడువారు. అదే మాదిరిగా కవిత్వపు పుస్తకాలు గనుకను, కావ్యాలు వేదాలకు తరువాతివిగనుకను, కవిత్వములోఁగూడ దేవుఁ డున్నాడు గనుకను ఫరవా లేదని నాలో నేను సమాధానము చెప్పుకొను చుండెడివాడను. లేకున్నచో నాతో విమర్శింపఁ బ్రారంభించిన విమర్శకులవలె నాపని కూడ దారిలోనే ముగిసి యుండెడిది. నాకు భయము లేదుగనుకనే విమర్శింపఁ గలిగితినని యెంచి యింకనవ్వుడప్పడు విమర్శనలు వ్రాయు చుంటిని.

నన్నిమధ్య మా సమ్మేళనమువారు నీ వేదేసి విమర్శన మంపుకొనుమని కోరఁగా "నుబును వోని మంగలి పిల్లి తల గొఱిగినట్లు" నేనీ విమర్శనకు గడగితిని మనవి చేసుకొనుచున్నాను.

దేనినిగూర్చి విమర్శింతునాయని యొకనాటి గాత్రీ యాలోచనా నినుగ్గుడ నయి యుండఁ బ్రాతకాగితాల కట్ట యటకపైనుండి కనుపించినది. దానినితీసి తిరుగవేయఁగా కొమటిదగ్గర కొనిన యొక బాలరామాయణపు టచ్చుప్రతి నాకుఁ గనిపించింది. దానిలో నొక విడిపిత్రముపై నీ క్రింది పద్యమును మరికొన్ని యంశములును కనుపించినవి.

అందులోని పద్యమిది:-

సీ॥ “ శ్రీకంఠ వైకుంఠ నీవావికుంఠ పం
 దారుమందిరము బందారుపురము
 నిరతోత్సవై శ్వర్య నిః రాభిభూత బృం
 దారకాపురము బందారుపురము
 సంతతాయాత యాచకజన వ్రాత మం
 దారభాసురము బందారుపురము
 సకల వర్ణాశ్రయ మార సంతత్యం
 దారశిఖరము బందారుపురము
 శ్రీ॥ శిల్పి సర్వకర్త చిత్రకార
 నూత్రకారాది వివిధ విచిత్రశిల్ప
 దానధర్మ పరిపూర్ణోత్కరచ శ్రీ
 కార విందాకరము బందారుపురము.

ఈ పద్యమును, మరికొన్ని యంశములను నాథారము జేసుకొని నా యువన్యాస పూర్వక మగు నీ విమర్శనకుఁ గడంగితిని. నా విమర్శన మును చదువరు లాలకింతురుగాక!

— విమర్శనారంభము —

ఈపద్యము ముదిరితమగు బాల రామా యణములోనిదిగఁ దెలియుచున్నది. ఈ బాల రామాయణము 1794 వ సంవత్సరము అనఁగా నిప్పటి కింపుమిందు నూటముప్పదిరెండు (182) సంవత్సరముల క్రిందటనే యచ్చు వేయబడిన ట్టిగ్రంథమువలననే తెలియవచ్చుచున్నది. ఆకాలమునాటి కూర్పులలో నీ బాలరామా యణపుఁ బ్రతియొక్కటియే కలదని తోచెను ఆప్రాత ప్రతిలో నొక ఛంద్రవ్రతముపై నీ పై పద్యరాజ మగపడెను. మరికొన్ని సంగతులుగూడ గని పించినవి.

ఈ గ్రంథమును చూచుటలోడనే విమర్శకు నకు గ్రంథ ముచ్చ వేయబడినదా? లేక వ్రాయ బడినదా? యను సందియ మొదలగును. పం దేనా నివారణకై పత్రముల దిగువనే నారం

భించితిని. గ్రంథ మధ్యము నందొక విడి కాగి తముపైఁ

‘చాలచల్పి తెనుగు ఛప్రావయ్యడం ఆరం భించిన తాగీకూ’ అని యున్నది.

ఈ గ్రామపద సౌప్తవమునందున్న లిఖిత మును గ్రాంథిక వ్యావహారికములోనికి మార్చి చూచితిని. అప్పుడు “ చేత జేసిన తెనుగు చెప్పి వేయడము ”గా మారినది. ‘చేత జేసిన’ యను టతోడనే యెవరిచేత? యని ప్రశ్నించుకొంటిని. జన బు తేలికగా ‘ఫలానావారిచేత’ యని వచ్చినది.

తరువాత ‘చేసిన’ యన్నది తీసుకొంటిని. ఫలానావారిచేత చేసిన యని యుండదు గను కను ‘ఫలానావారిచేత చేయబడిన’యని యుం డవలయుననుకొని - ఇది గ్రంథపరముగా సర్థ మిచ్చుటలేదని యెంచి - ‘చేత’ యనఁగా ‘చేప్ట’యనఁగా ‘పని’ యని యర్థముగ్గి హించి ‘చేతజేసిన’ ‘పోతపోసిన’ గా సర్థము చెప్పకొనక తప్పినదికాదు. వలనన ‘చేత’ ‘పోత’ విశేష్యము లగుటలేనీ, మరియు ‘చేసిన’ ‘పోసిన’ కి యాజన్యము లున్నవి.

పైవాఁతో ‘తెనుగు’ అను పదము నన్య యింప ‘పోతపోసిన తెనుగు’ అని యింతవరకుతేలి నది. ఇక్కడ ‘తెనుగుశబ్దము విశేషణమగుటచే ముందుపదము ‘ఛప్రావ’పుతో న్యయించితిని. అప్పుడు ‘తెనుగు ఛప్రావ’ అనఁగా తెనుగు గచ్చు (Telugu Print) అని తేలివచ్చి. గ్రామ్య పద వ్యాకరణానుసారము ఎయ్యడం “వెయ్యడము” వేయుటగా మారినది. ఇవ్వబొక్క సారిగా “తెనుగుచ్చువేయడం” అని యర్థము సుభువుగా తెలిసినది.

ఇప్పుడంతయు నొక్కసారిగా వ్రాసి చూ
తముగాక !

“పోతపోసిన తెనుగచ్చువేయడం” ఆరంభించిన
తాగీకూ”యని యర్థము విన్నప్టమయినదిగాదా !

‘ఛప్పా’ వను హిందీపదము తెనుగు వ్యాక
రణములోనికెట్లు రాజెల్లునని యందురేమో ?
అట్లుకాదు. ముందు ‘తాగీకును’ పెనుక బంక
రు’ను జూచుకొనినచో సందేహ విముక్తులగుదు
రని నమ్ముచున్నాను.

నామిత్రులు కొండటిది చెల్లకూడ దనవ
చ్చును. ‘ఛలానా వ్యాఖ్యాతచేత చెప్పబడిన
తెనుగు” అనగా ‘ఛలానా వ్యాఖ్యాతచేత
చెప్పబడిన తెనుగని’ యర్థముచేతురు.

అనగా నన్వయపరముగా సర్థమును వ్యా
ఖ్యాతలు ముందుతెనుక లాలోచించి ‘తెనుగు
లోనికి భాషాంతరీకణము” యని యర్థము
జెప్పుదురు. తరువాత ‘ఛప్పావయ్యడం’ ‘చెప్పి
వేయడము’ అని యర్థముచెప్పి, ‘చెప్పటకు
ప్రారంభించినతాగీకు’ అని యన్వయము సరి
వుత్తురు.

ఏలయున నియ్యది సంస్కృత బాలరామా
యణము గనుకను దానిని తెనుగుచేయుట
కారంభించిన తాగీఖాతనుయనుటలో దవ్వలేదు
గనుకను ఇట్లర్థముజేసి చెప్పవచ్చును కాని
యిదెంతయు ససంభవము. పూర్వకపు లెక్క
దను కావ్యములు చెప్పచో వారంభదినమును
చెప్పకొనియుండలేదు. వారెప్పుడును గ్రంథాం
తముందు ‘ఈకాబ్దము, రవి, యిందు, శర,
మన, వత్సరములని యేడేదో నడుపుట తప్ప
నితరంబు గానింపదు.

కావుననే మొదటియర్థము గోహింపవలసి
కచ్చినది.

తెనుగచ్చు జంత్రములువచ్చుట కిదియే ప్రా
రంభమని యూహించితిని. తరువాత సీగ్రంధ
మచ్చొత్తింప బడినదిగా నిశ్చయించితిని. నిశ్చ
యించి తెనుగచ్చు అంధ్రదేశమునకు వచ్చి
యిప్పటి కించుమించు 132 సంవత్సరములాయె
నని ఘంటాపథముగా చాటబంపితిని.

తరువాత నప్పటి తెనుగచ్చునుగూర్చి కొం
తగా నుపన్యసింప మొదలిడితిని. “ఇప్పటిగంధ
మునుబట్టి యందలి యక్షరవిన్యాసమును బట్టి
కూడ నూఱువత్సరములకుఁ బూర్వ మెట్టి
యచ్చుయంత్రము బుండెడివో, యచ్చెంత సొగ
సుగ నుండెడిదో తెలియఁగలదు. ఆపాత్రము
యొక్క ముఖవత్రిమునందు 1794 వ సం
వత్సరమని వ్రాసియున్నదని మీకిదివరకే తెలిపి
తిని. కావున నేటికి తెనుగచ్చు వచ్చి 132 సం
వత్సరములాయెను”

ఈ గ్రంథమునందే భూమికలో నీపై బం
దరుపట్టనవర్ణనపద్యముకలదు. ఈపద్యమునుబట్టి
యీతెనుగచ్చు యంత్రము మొదట బందరులో
బుట్టినట్లుగా నెంచితిని. అట్లనుటకు నాకు కార
ణములు లేకపోలేదు.

(1) “శిల్పినర్తక వర్తక చిత్రీకార |

సూత్రీకారాది వివిధ విచిత్రీకృత్య-|

అను సీపద్యభాగమును బట్టి బందరుపట్టణ
మొకానొకప్పుడు గొప్ప నగరమనియెంచి
‘శిల్పి...చిత్రీకృత్య’ అనుటతోడనే తెనుగచ్చు
చెక్కబడి పోతఁబోయఁబడి నట్లును నిర్ధారించి
తిని. నాసంతోషమునకు మేరలేకపోయినది.

(2) బందరునుగూర్చి యితిహాసమునందు
చాలగాఁ చెప్పబడినది. బందరొకానొకప్పుడు
మదరాసుకంటె గూడ నుత్కృష్టదశయందుం
ఁదెలిగిన సంగతి పైపద్య పర్ణననుబట్టియే గాక

యితోహసముల వలనను దెలియనగుచున్నది బందరునగా హిందీభాషలో రేవువట్టణముని యర్థము. ఈ బందరు సార్థకనామము వహించినదేల యన నప్పటి రేవులలోనికెల్ల నయ్యది యుత్కృష్టపదశయం దుందుటఁజేసి యట్లయ్యె నని చెప్పటలో నతిశయోక్తిలేదు. దీనినే పూర్వము 'బృందాంకాపురమని' నానివైభవాతిశయమునఁజేసి యట్లు పిలుచుచున్నట్లు పైపద్యమువలననే తెలియనగుచున్నది.

(3) చరిత్రన బట్టిచూడఁ బాశ్చాత్యులు కొందఱు బందరున రేవు నేర్పఱచుకొనికొన్ని వర్తకశాలలను గట్టుకొని యున్నట్లు తెలియుచున్నది అప్పుడు తమ క్రైస్తవమత గ్రంథముల నచ్చువేడుటకుఁ దెలుగచ్చు యంత్రములు గావలసి వచ్చియుండును. అప్పుడు వారి తమ మతబోధకుగా గ్రంథములు గావలసివుండి, గ్రంథమునకు తెలుగచ్చు యంత్రమును తయారుచేయించి యండి యందురనుటలో సంశయములేదు.

కావున 'తెనుగచ్చు' ముందు బందరునందే బయలుదేరి యుండవచ్చునని నొక్కి వక్కాణింపఁగలిగితిని.

(4) మరియు నచ్చునుగూర్చి రెండుముక్కలు చెప్పఁదలచితిని. అప్పటి యక్షరములు తప్పుటచ్చారకారణములు వంశరటింకనులుగను తలకట్టు మొదలైనవి కలయకుండగను నుండెడి వనుటలో నాశ్చర్యములేదు. ఏలయన నియ్యదియే మొదటి తెనుగచ్చుయంత్రమని చెప్పఁబడిననంగతి తెలిసియున్నదేను.

అగ్రంథము నవలోకించినవారికిగాని యందలి సత్యాసత్యములు తెలియనేరవు. తరువాతి యంత్రము లొకదాని కొకటి స్ఫుటతరములై

నిర్దోషములై గానుగాను అలవాటు వాడకములచేత బాగుగ నొప్పుచుండెవి.

గ్రంథములోని వ్యాఖ్యాన సౌష్ఠవము గ్రామ్యపద భూయిష్ఠము. మఱచితి. ప్రాకృత భూయిష్ఠ మనవలెఁ గాఁబోలు! పూర్వ వ్యాఖ్యాన గ్రంథములఁ జూపుచు నెంతటి పూర్వ గ్రంథములం దింతటి గ్రామ్యములేక, వ్యవహార భావ యని తెలుపుచున్నారే! కాని నచూచిన యీబాల రామాయణము 182 సంవత్సరముల క్రిందటిది పోనిండు! సంస్కృతమునకు తెనుగు కదా యందఱకును దెలియ జేనుఁగు వ్రాసి యుండు రనికొందఱు సంస్కృతము మాటయేమందును. సంస్కృతమని చెప్పఁబడు సంస్కృతముఁగూడఁ బూర్వకని విరచితమైన బాల రామాయణమును కూడఁ గ్రామ్యములోనఁగాఁ బ్రాకృతమునం దచ్చొత్తించి ఁ గాఁబోలు! చూడుఁడు! ఇందుకు తార్కాణ మొక శ్లోకము!

యాదృశే పుస్తకం దృష్ట్వా!
తాదృశి లికితం మమ!
అబలంవ్య నుబదంవ్య!
మమ దోషో ననిద్యతే!!

ఇందలి దోషంబులు విజ్ఞులకే యెఱుక! నేను వేఱ చెప్ప నక్కరలేదు.

ఈ ప్రశ్నోకమున కర్థముగాఁబోలు! మి క పద్యము:—

ప్రాత తప్పవలన | వాచకు లలుగక
తప్ప గలిగినేని | - ౧ నయలు -
అక్షరములు నిల్చి | అ - - - - - - - - -
ను - - - - - పులైనాదు | సురుచిరముగ!!

ఘూణాక్షరయుతమగు నివృద్ధ్యంబు శవనో కించితిని. మొదటిపాదమును బట్టి యిట్లు పూరింపఁ గడగితిని, — ద్విపాత్తుగాఁ గనిపించి పదిగాని చివరకు చతుర్వత్తు అటు వెలది. యని గ్రహించితిని.

రెండవపాదములో హంసపంచక ముండవలె నగుటచే

‘తప్త గలిగెనేని — ౧వయలు —’

వాసి విచక్షించితిని. మూడు సూర్యగణములు స్పష్టమేను. ఇత రెండు గావలసినవి. నాలుగు లఘువులు నిమిషము రెండు కాళీస్థలము కనిపి చినవి. మొత్త మూడుగానున్నవి. మూడు లఘువుల గణముకూడ సూర్యగణములలోనిదే గనుకను రెండుమూ ళ్పగుగనుక తక్కినవి రెండును సూర్యగణములనయే శేలినది.

మూడు సూర్యగణముల తరువాత విశ్రమ స్థాన మంటిరకగా యని ‘తప్త గలిగెనేని’ తరువాత విశ్రమస్థానముగా గ్రహించి, యొక్కటే కాళీస్థల మగుటచే ‘త, థ, ద, ధ’ లలో వరుసగా విశ్రమ మేదికదయనో యని చూచుట కారంభించితిని. అట్లు చూచుచుండగా ‘త’ క ‘త.’ విశ్రమముగా కుదిరినది.

తెనుగు (౧) ఒకటిగానుండు అక్షరమేమయి యుండునాయని పెద్దబాలశిక్ష తిరుగవేయఁగా ‘గ’ కనిపించినది. అప్పటికే ‘తగనయలు —’ గా మారినది. దీనికి గుడి యెగిరిపోయినదని యూహించి ‘గ’ ‘గి’ గా మార్చి చదువ ‘తగిన’ యని కొంచె మర్థ మిచ్చినది. ఇట్లు ‘తగినయలు —’ గా మార్చి చూచితిని. భార యాగిపోయిన మరల మొదటినుండి చదువుకొను నొకానొక యాశుకవిమూడిరి పద్యమును చదువ నారంభించితిని. నాకర్పమాయేమి? ఇప్పుడట్లు

విమర్శకుడ నయితినిగాని పూర్వ మొకటో రెండో కావ్యములను చెప్పినవాడ నగుటచేఁ గాఁబోల ఇట్టే ‘తగినయలు’ అనితట్టి యూర కన్నది. అతటితో పూర్వార్థము పూర్తి యయినది.

త్రైతార్థము గట్లెక్కవలసి యున్నది.

మూడవ పాదము; — ‘అక్షరములు నిల్చి అ-- -గజద వడ-’ మా మూలుగనే యచ్చట విశ్రమ స్థానము లెగవాలి ‘నిసగణలె’యెంబు నింద్రద్వయంబు’ అనిన ను త్రిపాకారము రెండింద్రగణములు కావలెను. చివరనుండి చూచితి ఒక్క గణము తక్కువ వచ్చినది. ఆగణము చివరలఘువు, మొదటలఘువు మధ్యను నొక బిందువును రెండు కాళీలు నుండుటచే నియ్యది ‘నల’ మయి యుండునని యెంచి మరల వెనుకటిమూదిరిగా చదువ నారంభించితిని. నాలు గక్షరముల యింద్రగణము బిందుపూర్వక గకారము ‘ంగ’ గలది ‘నల’ ముకక మరే మగును. అనుభూతాచారినావామున ‘అ-- -ంగ’ ‘అమరంగ’ యని స్ఫురించుటతోడనే యంతటితో మూడవపాదము సమాప్తియాయెను.

నాల్గవ పాదము: — “ను - వులైనవారు సురుచిరముగ.” — విశ్రమస్థానము ‘ను’ యగుటచే మొదటిది ‘ని’ గాదు ‘ను’ అయి యుండుననుకొని, తలకట్టయి ను కలిసిపోయి యుండవచ్చును. లేక పైబొట్టయినను పోయి యుండవచ్చునని తలంచి, కాళీస్థలములో నొక యక్షర మిమిడ్చవలెనని యెంచి, పదమునకు మధ్య అచ్చుండదని తలంచి, మొదటినుండి యొక్కొక్క హల్లునే యిమిడ్చి చూతమని ‘క’ తీసి తగిలించి చదువగా “నుకవులైనవారు సురు

చిరముగ — అని పాదమును గానితోఁబాటు
పద్యమునుగూడఁ బూర్తియైనవి.

అపద్యము;—

ఆ. వె! వ్రాత తప్పవలన † వాచకులలుగక
తప్పగలిగెనేని † తగినయటలు
అక్షరములనిల్పి † అమరంగజదువుడు
నుకవులై నవారు † సుగుచిరముగ!—

ఘనాక్షరముతమగు పద్యమును పూర్తి
జేసితిని. అచ్చు బాగులేకపోవుటచే గలిగిన
లోపము—గాని వేరుకావు కాన యీ యచ్చే
మొదటిది. అందులోను బందరే మొదటి యు
చ్చు' పోతఁబోసిన పట్టణమని నిర్ధారణ చేసితిని.
1794 నకు పూర్వ మచ్చుయంత్రము టన్నట్లు
తోఁపవు.

ఈమాదిరిగా నాయువన్యాసమును, సంక్షిప్త
ముగా నున్న నావిమర్శనమును నాపడిన శ్రమను
గూర్చి ముచ్చటించుకొంటిని.

ముచ్చటించు కొనుటతోడనే మా సమ్మేళ
నమువారు విమర్శనకాయన్నట్లు నామీద శిలా
శాసనములు, తామ్రశాసనములు, రాతిబండలు
పడవైచి నన్ను చాలా గౌరవముఁజేసి బ్రహ్మ
రథము పట్టుటకు తరువాయిగా నన్ను సంసిద్ధు
నొనర్పిరి.

ఈవిమర్శనలోఁ బూర్తిగా విమర్శనా విధా
నమును అందలి శ్రమయును తెలియఁజేసి
కొంటిని. ఇదంతయుఁ జాలవరకు యాదార్థ్య
మును వితిహాసికము నైయున్నది. ఇది నేను
కన్నులతో బాలరామాయణ గ్రంథమును
చూచి చెప్పినదిగాని వేరుకాదు. సాక్ష్యము
గావలసినచో నామిత్రులే నాకు సాక్షి. ఇందలి
సత్యాసత్యంబులు విజ్ఞులకే యెఱుఁగ! కష్టమున
కోర్చి చదివిన వారికి నామనఃపూర్వకాభివంద
నములు - సెలవు గైకొనెదను.

సంగీతము. *

భీకరారణ్య సీమ నేవేళఁ దిరుగు
కూర మృగరాజి కూడ సకూరభణితి
మధుర సంగీత మాలించు మాత్రమున నె
సాధు తేజమ్ము వెడలు వీక్షణముతోడ
కడుప్రసాంతమునకుటఁ గాంచనగును
సుధలు చిలుకు సంగీతమ్ము సోకినంత
కఠిన పాషాణములుకూడ కఱిగిపాటు
వర మనోహర సంగీత గరిమయందు
నెవని శొక్కింత యైనను యచ్చపోదొ
విమల మధుర సంగీతమ్ము వినియు కూడ

కవికుమారుడు (కవితానమితి)

తన్మయత్వమ్ము నెవఁడు మంతయును కనఁదొ
అతఁడతిఘోర సీచ కార్యమ్ములకును
కఠిన దుర్దాంత కుటిల సంకల్పములకు
యెన్నఁదెనియు వెనుకంజ నిడఁడు; వాని
కలుష హృదయాంత రాశమ్ము కాళరాత్రి.
వోలె గాఢాంధకారప్రపూర్ణమయ్యు
వాని ప్రణయమ్ము కృష్ణ శర్వకులయందు
భయదగలవాటు యమునానవంతి జోల్చి—
గాననగు, నట్టి కఠిన్య మానవులను
నమ్ముచెన్నఁడుకూడ నమ్మురాదు.

(* పేక్షియగు సీతమునకు భావానువాదము.)

బసవపురాణము మొదట ద్విపదరూపమున పాటకురికి పోమనాధిపతి రచించబడినది. పిమ్మట దీనినే తద్వరూపముగా విడుపర్చి పోమనార్యుడు రచించెను. పాటకురికి పోమనాధుడు వీరశైవుడు. ఈతడు శైవమత గ్రంథములనేకములను రచించెను. ఈతడు ప్రతాపరుద్రుని దోరుగల్లున శివాలయమునకు బోవుచుండ శైవులు కొందరు ఆలయముదగ్గరనుండి గూర్చిని పోమనాధుని రచితమైన బసవపురాణమును వినుచుండిరి. వారిని జూచి రాజదేవని బ్రీక్కింప చెరిసన్న ధూర్జి బ్రాహ్మణుడొకడు “మొన్న నీనడుమను పాటకురికి పోమనాధుడు మధ్య నక్కుపెట్టి యల్లిన యాశ్రమాని బసవ ద్విపద పురాణపతన”మని బల్కినది. ఇట్లుండి పోమనాధునకుఁ దలపి వాని బ్రీతివాదుల నెల్లరును జయించుటకు శిష్యులతో మోరుగల్లుపై బయలుదేరినది. పోమనాధుని రాజ యలెంగి ఆయూరు బ్రాహ్మణ ధూర్జి లాతని నవమానించుటకు యాయూరనుండి ముక్తులైన మొండికాఁడు మొదలయిన వారిని శివభక్తులవలె వేషములు వేయించి వాని శిష్యబృందములొని వారివలె నెదురించెను. తరువాత పోమనాధుడు వాని బ్రీతిపక్షులతో వాదించి గెలిచి రాజానుగ్రహమును పొందెను.

పోమనాధుని శైలి మిక్కిలి రసవంతమై వర్ణనాచమత్కరియై, కాకతైలక్ష్యమును గలిగి ముద్దులుగుల్కుచు వర్ణయై గమ్యమైయుండును.

నీ॥ పూర్వజన్మజన్మ భూరిదుమ్మర్కా
గుర్వణగించు నాగోడుక రార
దక్షతాధీశుని దర్శించుఁ దెగటారు
దక్షుండైన నాకనయి రార
భయద కన్యార్థర్థ భాగిదుఃఖించులఁ
బరిహర్షగల్లు నాపట్టి రార
ఉత్తర దిగధీశ్వరోపార్థి పూర్తి
వశపర్తివైన నాశివుర రార
నీ॥ పుర్ణపాశ్వాధిక పదస్థ సరగ రార
దండ దరదక ఖండనోద్దండ రార
ప్రకట సంపార పాపహాచకుడ రార
విత్తపత్ని మరొక క్తి విమల రార॥

నీ॥ దివిజలాశక్తి గాధిక దేవదేవుండు
వరగుడైనాఁడు నావడుగ రార
అంతరాంతర మూర్తియగు దక్షస్త్రివరుండు
సంతసంబంద నాస్వామి రార
ఘోర నిస్సార సంపార పయోరాశి
పారమందించు నాపట్టి రార
అర్థక సఖివిభుండగు యోగి శేఖరు
గోరి భజింతు నాకుఱ్ఱ రార.
నీ॥ దివిజకాంతాయుతామృత యువతి నిన్ను
గవయనున్నది సస్మక్తికాంత రార
సార సారకు మితండ్రి సవ్యతామ
వదురుచున్నది వేగ మాయన్న రార॥
క॥ శోలియు బడమట వ్రాలె శి
రాతారాగదరయుత్తరం దేలజను
రాలామ్మలన కాలి వి
కాలయకుండైన తపసి సంతస మొందన్॥
నీ॥ కాంచితాపుర బాలాగ్రగణ్య రార
యనుచు నలుదిక్కులను నిల్చి యాలతాళి
గల మృదూక్తుల నాక్షేపకవి విధమున
నుకుని బిల్చెను నిజమది నూచకముగ॥
(శిరియాళుని సత్పదము.)
భాగవతమునందు ప్రిహ్లాదుడెట్టి విష్ణుభక్తుడో బసవ పురాణమునందు శిరియాళుడెట్టి శివభక్తుడు. పారణ్యకశ్యపుడు ప్రిహ్లాదుడెట్టి యిడుమలఁ గుడిపినను శ్రీమత్సారాయణునిదలన గా పాడ బడి నత్తు డెట్టి భక్తి ప్రిహ్లాదునియందు పరిగణింపబడినదో నట్లే తదైకభ్యాస నిరతుడైన శిరియాళుని భక్తి శివునియొక్క మాయాతరీక్షలవలనఁ బరిగణింపబడినది. కాబట్టి పారమార్థికమునకు మూలమైన వివేకము, నిష్కామత్వము, సదాచారము, ప్రేమ వీటిని నుసరించి ప్రవర్తించు మానవశ్రేష్ఠుడు యెట్టి యిడుమలయందైనను నిదానమును, మార్గవమును, దయయును గలిగి యితరుల కనుకూలముగను, యుక్తముగను ప్రవర్తించును. తన కెంత స్వాతంత్ర్యము కావలయునో, నితరులకుకూడ సంత స్వాతంత్ర్యము నిచ్చును. శిరియాళుడెట్టి మార్గము సధిరోపించుటశీతను మనోవాక్కాయకర్మలందు సత్వప్రీత నిరతుండగుటచేతను, వివేకమగునది బాగుగ గమనించినవాడగుటచేతను యిది

ధియైన యోగియొక్క మాయాశరీరముల కణమంత్రమైన జంకక తుదకు వానిని సంతృప్తిపరచెను. ఈతఁడు వివేకు దగుటఁబట్టి తన్నెన్ని విధముల నాయతి గోపించినను దన్ను ద్రోషించెననిగాని నోప్పించ నిశ్చయించెననిగాని దలఁపక సదా శాంత మనస్కుడై యాతని యీడ్చి తంజు నెరవేర్చుటయే దనకు ముఖ్యమని యెంచి పాతెరంగుల నాతని కతిధిసత్కారములను గావించెను. తన భార్యగూడ నట్టి యిల్లాలగుటఁబట్టి భర్త మరణమునకు మారుబల్కక నవమాసములు పూసి గన్నకుమారుని యతిధి కుపహారముగ నొసంగుటకు వెనుదీయలేదు. తదేక భ్యాస నిరతులై మోక్షమార్గాదర్శకమును గోరువారల బరీక్షించుట కెన్నియేని యుపాయముల నా జగదీశ్వరుండు గల్పించును. పరమభక్తులు యిట్టి వాని నెల్ల బాగుగ తరికిలించి వాటి నిజానిజములను గ్రహించి యెన్ని యిక్కట్లలనైనఁబడి సదా పరమాత్మ పాదపద్మముల యందే మనసుంచి కష్టపరంపర నెల్ల దాట గల్గుదురు.

సామాన్య మానవమాతృఁడిట్టి యసంధి న గోగ్గలను గోరదని కిరియాళుడు దెలుసుకొనక పోలేడు. తాను

యోగ్యమార్గావలంబికుడైన గోలుపోయిన ధనము ననకు చేకూరునని యాతఁడు దలంపక పోలేడు. పర్యేశ్వరుడో సామాన్యఁడో యన్న నిజము నిలకదమిద నెలియునని నిశ్చయించుకొనక పోలేడు. గాన పృథియొక్కఁడును భగవదాంశమును గలిగి ధర్మస్థాపనకేయిటకును శుభాగ శీలుర కాన్పత్తి మొసఁగుటకును, నిత్యావందము గోరు వారి యభిలాషను దీర్చుటకును నిర్మల రాగారా బంధులను విడుదలచేయుటకును, పార్థివముల నెల్ల తువ ముట్టించుటకును, మతోద్ధారణ నెలకొల్పుటకును యీ లోకమున కవతరించుచుండు పుణ్యగురువుని రాక్షస నెదురు చూచుచుండవలెను. అట్టి మహాత్ముని బాహ్య రూపమునబట్టి మన మాతని మహాత్మ్యము నేమి యు గ్రహింప ననర్హులము. మనము కేవలము యోచించ వలసిన దెద్దియన యాతని యుపదేశములు సంభవములా గావా? అనుష్ఠింప నర్హములా గావా? అనుష్ఠించుచు బ్రజలెల్లరకు మార్గాదర్శకుఁడగునున్న యట్టి వాడు నిజముగ నవసార పురుషుడా గాడా? యని గమనించి బ్రవర్తించవలెను.

కృష్ణ వేణీ కెరటాలు

శూర్లవాటి గోవర్ధనరావుగారు

జూదమాడెడి సొగసు కన్నే
వలపులెత్తెడి పూల వన్నే
పొంగి యారెడి ప్రేమచిప్పే
తలపు లూరించుకొ.

1.

కృష్ణవేణీ గాన లోలత
గాంధవాహుని సౌమమార్గత
సాదలజెప్పెడి పాదల నుంచి
తలపు గొంపోవుకొ.

3.

నీలిచెరగుల నర్దుకొంచును
గాలి పైటల నెగురవేయుచు
సందె ప్రొద్దుల కావ్యసుందరి
తలపు వరించెకొ.

2.

చీరకుచ్చెల కాగితాలకు
నంజకెంపుల భావ వదమ
కూర్చి పాడెడి కవుల గీతుల
తలచె తలసూపుకొ.

4.

ఈవడి తరంగాలలో
ఈ నిశీధాంతమ్ములో
నిద్రజెడచే పూపాలన్నీ
ఏనె పొంగిలింతుకొ.

5.

మహారాష్ట్రస్వాతంత్ర్యము.

హరినాథుని ప్రచురించిన చిత్రపూజ యను నాటకము ననుసరించి వ్రాయబడినది.

కేలవరపు రామకృష్ణశాస్త్రిగారు

— పంచమ రంగము —

(పక్షిని వేళమున గోవర్ధనుడు ప్రవేశించును)

గోప:— ఇది బొగుగ నున్నది. నాల్గు డబ్బులు చేరి బెట్టినతోడనే యీ గస్తీ బంటోను దాముడై నాడు. తానే నాకు దొంగతన మానకు దాని జూపి తాను పుర రక్షణము నకు వెడలినాడు. ఆహా! సహోదరి చెప్పిన మాట నిశ్చయము. నాస్కాంత్యము వలన కాశీనాథ ఫలము లభించును.

(తల మొదలు పాదము వరకు మునుగు క్రిందకుగొని సర్జూబాబు ప్రవేశించును)

గోప:— యీ పీఠ మాలా ముష్కిల్ ఆసాన్.

సర్జూ:— పక్షిని సాహెబ్! ఇదిగో ఈ మొహరీ తీసుకొనుము. (ముహరీ ఇచ్చును)

గోప:— అల్లా మమ్మ రక్షించును.

సర్జూ:— ఈరాత్రీ నీకు బిచ్చమిత్తుకొన నవ సరము లేదు. ఒక్కమాత్రా దీపమును గొని నా వెంట వచ్చెదవా?

గోప:— అదేమి. నీ నెవ్వరపు నాయనా! నాయనవా, అమ్మనా! నీయభిషాయమేమి?

సర్జూ:— నే నాడుదానను. గుర్తించలేదా! ఈలాంటిరుతో నన్ను రంగమహాళికడకు బంపుము. నీకింకను బహుమతి నొసంగుదును.

గోప:— ఏమేమీ! రంగమహాళున కేగెదవా?

శ్రీమతి బేగం సాహెబా వారి యభిసారిక వా యేమి! అట్లయిన వేరొక మార్గము జూచు కొనుము. నాకట్టి సమర్థత లేదు.

సర్జూ:— ఒక దిక్కులేని యాడుదానికి తోవ జూపు సామర్థ్యము నీకడ లేదా?

గోప:— లేదు. అమ్మా నేనట్టివాడను గాను. జారదంపతులకు జీకటి గాతులయందు దివిటీ జూపు సామర్థ్యము నాకులేదు. నిన్నింటికీ బంపుమన్న బుపెదను.

సర్జూ:— నీమాటల వలన నీవు గొప్ప బుద్ధి కలవాడవని తోచుచున్నది. నాకు వేరొక మార్గాంశ లేదు. నన్ను నమ్ముము.

గోప:— భగవంతునిపై యానపెట్టి వచింపుము.

సర్జూ:— పరమేశ్వరుని సాక్షిగ వదించెదను. నేను హైందవ యువతిని.

గోప:— నీవు భారతరమణివా! మొగలాయీల జనానా ప్రదేశమైన రంగమహాళున కీయర్థ రాత్రీమన మాటువేసమున రహస్యముగ బోయెదవా? నడుపుము నీవు కొలన దీపము తోనే సమీపమున గల భీమానదీ తీరంబు నకు గొంపోయెదను. తల్లీ, గ్రహించుము. అని పలుకుచు నందు బడె దొసెదను.

తెలిసినదా! చక్కని శయ్య, సాంగ శీతల ముగ నానందకరమైన నిద్రవట్టును. తెలిసి కొనుము. మంచిమార్గమును వదించితిసి.

సర్జా:- నాయనా! నీవెవ్వడవు? భారత గురుణి నని వచించిన వెంటనే భీమానదిలో ద్రోసెదనని వచి చుచుంటివి. వున్నావా! నీవెవ్వడవు?

గోప:- కనపడుట లేదా? నేను పక్షిను చచ్చి నచో కష్టములు సుఖములగును దుర్లభ ములు సులభములగును అందులకే నీకట్టి యాలోచనముం జెప్పితిని.

సర్జా:- ఉండుము నిన్నెన్నడో చూచినట్లున్నది. మరల మాట్లాడుము.

గోప:- ఏమి! నేను దొంగనని యెంచితివా? లేక పిన్న తల్లి కొడుకు ననుకొంటివా?

సర్జా:- ఒక్క మాట నీవపు నెరుంగున నీముఖమును జూపుము. నీపేరు గోవర్ధనుడు కాదా?

గోప:- నీవు దేవతవా లేక సంతానమై పోయిన నానాహూదరిగా? ఇంకొకరు నన్ను గుర్తించజాలరు.

సర్జా:- నిర్భాగ్యులైన నీనాహూదరినే చూడుము.

గోప:- ఇదేమి వేషము? నానాదరియేనా?

సర్జా:- నాకన్నుల నే నమ్మక జాలకు టిది.

గోప:- నమ్మకము లేకున్న బోసిమ్ము. నానా హూదరి యెచ్చట?

సర్జా:- నీనాహూదరి యెచ్చట నున్నది? ఆమె యెవ ?

గోప:- నానాహూదరి క్షీరసాగరమున బుట్టిన లక్ష్మి పిదగా స్వరూపిణిమైన సరస్వతి. నిష్కళంక. సాదుసామొక్క నేనకురాలనిన

నెట్లు నమ్ముదును. నానాహూదరిని నేను చూచినప్పుడు హృదయాధిస్తాన దేవతయై యున్నది. ఆమెకు భోగలాలనలైన మొగ లాయీ వనితలుండడి రంగమహాలున కేగు దురవస్థ యెట్లువట్టును?

సర్జా:- నానాదరుడవైన నీకు గుష్టింభరణ మునకై పక్షిరై తిరుగవలసి వచ్చెనా?

గోప:- లేదు. పై న పక్షిగువేషమున్నది. లోవల నీ పనితోచదేశ చంద్రకా ప్రకాశ మున్నది నేట్లుండట నేనావతిగారి యాజ్ఞ.

సర్జా:- నీవెటు కాగితాంతరములచే మారువేష ధారివైతివో యట్లే నేనును మరియొక యవ స్థలో నుంటిసి. ఈ జగన్నాటక రంగస్థల మున నా భూమికగా రెండవవేష ముప్పతిల్లి నది నేనిప్పుడు భోగలాలననై యుండలేదు. నా ప్రాణేశ్వరుని దురవస్థనుడి యుద్ధరించు టకై రంగమహాలున కేగుచుంటివి.

గోప:- నీభర్తయా! అక్క, నీభర్తయుండనా? ఇంతవరకును నాకు జెప్పితివి కావేమి. ఆతడెక్కడనున్నాడు?

సర్జా:- ఈ యింటిలో.

గోప:- ఈ యిల్లు రంగనాథునిది.

సర్జా:- ఆయనయే నా స్వామి. నా యభీష్ట దైవము.

గోప:- ఆశ్చర్యము. ఓ నాదరి! నీవెరిల్లి మత్స్య ద్భుతము ఉచ్చిష్టుడైన న వృద్ధుడైన నన్నొక మనుష్యునిగా జేసితివి. కాని నీనింత కాలమునండిము నీ మామూ బంధనముల నెట్లు ఖండింపగల్గితిని. ఓహూహూ! నీకెంత సామర్థ్యమైన కలదు నాదరి మంత్ర మును పూరింపుము. లేము. ప్రవంతక మును మేల్కొల్పుము.

నర్జూ:- నాకు నాస్వామియే ప్రాప్తమయ్యెను. అతనిని మేల్కొల్పుటకే వచ్చితిని. కలసికొంటిని. కాని నన్నాయన గుర్తింపలేదు.

గోవ:- నిన్ను గుర్తింపఁగలవా డెవ్వఁడు. నీవు ప్రకృతివి. నీశక్తి వాచామగోచరమైనది

నర్జూ:- ఊరకుండుము నేనిప్పు డతని యింటి నుండి వచ్చితిని. రాజ్య లాభముచే నకడివృత్తిగ భయంకర కార్యమును చేసెను.

గోవ:- నే నెనుంగుదును. అదే కాసింఖానుని కవటప్రాయము.

నర్జూ:- ఔను. అదియే. పవిత్రరూపిణి దేవి మూర్తి యనఁదగిన వానంతి మ్రేచ్చులవార బడినది. ఆమె నిష్ఠ దుర్ధరింపవలయును.

గోవ:- మంచివంగతి. అందలైతే చింతయేల?

నర్జూ:- చాల కఠిన కార్యము. చేయఁగలననుపమ్యము నీకున్నదా?

గోవ:- ఉన్నది. మంత్రమును పఠించెదను. ప్రేమ పూర్ణమైన నీ వదనమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని "సోదరీ" అను మూడక్షరముల మాత్రమును బఠించినచో గార్యమంతయు జక్కఁ జేయఁగలను. నే నిప్పుడు కాసింఖానుని ప్రియ స్నేహితుఁడను. నీ సోదరుఁడనైన నన్నా దురాత్ముఁడు వానంతినిబట్టి తనకు స్వాధీనముఁ జేయు కార్యమున నియోగించెను. ఇదియును మన కనుకూలమేకాదా!

(నిష్క్రమింతురు.)

—* ఆరవరంగము—భీమాసదీతీరము *

(కాసింఖానుని జేగా గోపల భాగము.)

(గోవ: సోపానా పయండి త్రాగుచుండ నాట్యాంగ నలు నృత్యము చేయుచుండును.)

(గోవర్ధనుఁడు ఘోష పేనుని ప్రక్కను నిలువబడి యుండును)

కాసిం:- వానంతి గా ప్రియురాలు కాగలదు. ఎంత యానందము ఘోష! వదీ ఇంకొక్క మాఱు మధుర పదార్థము నిటు తెచ్చు. మనస్సును సంతోష పెట్టుము.

గోవ:- (నృగతం) నీమనస్సును సంతోష పెట్టు విధాన మెట్లా యని యాలోచించుచుంటిని. జన్మ మున్నంతవరకు మనువకుండునట్లు చేయవలయును. ఆహాహా! పీల్చిన గంజాయి దమ్ము వలన మనస్సు మధ్య మధ్య వివశ మగుచున్నది.

కాసిం:- మియా! ఏమి యాలోచించుచున్నారు. ఒక్క గ్లాసు సారాయము కావలయును.

గోవ:- జహాన్నా! దానికేమి తక్కువ. ఇదిగో తీసుకొనుము. (మద్య పాత్రము చేతి కిచ్చును)

కాసిం:- (త్రాగుదు) ఎంత మధురము. ఎంత మధురము. సుందరులారా! పాడండి, నృత్యము చేసి మా మనస్సును సంతోష పెట్టండి.

(నాట్యాంగనలు నృత్యము జేయు చుండును)
గోవ:- ఆహా! ఏమి పరిమళము! ఎంత ఒకటాట్టహాసము. నృత్యము రమణీయముగా నున్నది.

కాసిం:- ఎవరక్కడ.

ప్రతీహారి:- ఏమి యాజ్ఞ.

కాసిం:- మా ప్యారీ బేగం వానంతిని గొని రమ్ము.

(ప్రతీహారి డెడలి వానంతిని గొనివచ్చును)

కాసిం:- ఓ సుందరులారా! నేటికి మీ యాట చాలింది యావల కేగును. మా ప్రాణ ప్రియురాలు వచ్చియున్నది.

(అందరు నిష్క్రమిండును)

కాసిం;- ప్యారీ! రమ్మ.

వాసం;- నేనొక దాసిని. నన్నట్లు పిలువకుడు.

కాసిం;- నీ వాదుర్మాధుని నీచ రంగనాథుని యింటికి దాసివిగాని నాయుంటికి రాణివి.

వాసం;- మీకు నమస్కరింతును. వారి నిండను నాచెవుల బడవేయ వలదు నా తండ్రి నిండను నేను వినినచో నా దీన బాంధవులు మెచ్చుడు.

కాసిం;- పోనిమ్ము. నీవు నా రాణివి కమ్ము. అట్లయినచో మనదాంపత్య సుఖమును జూచి లోక మ్మెల్ల బోవును సుఖ పడుము.

వాసం;- నాకట్టి సుఖము వలదు.

కాసిం;- నీవట్లన రాదు. నీవింతవరకు దాసిని. ఇప్పుడు రాణివి రమ్మ. నా యొడిలో గూర్చుండుము. సంతోష పెట్టుము.

వాసం;- నేను నా దీనబ ధుని దాసిని. అతియే గాని నా తండ్రి యింట మనకీరాణివలెనే సుఖించితిని నా కిప్పుడు దీన బాంధవుడే సర్వస్వమునై యున్నాడు.

కాసిం;- ఆ పనికిచూలిన మాటలను వదలుము. వాసంతీబాయి! నీవు నా బేగమునై సుఖ పెట్టుము. నీకు వలసినంత ధనము గౌరవము సుఖము మొదలగునవి లభించును.

వాసం;- నాకని లక్షకర లేదు. నాకు శావల సినది దీన రక్షకుడు. దీనరక్షకుని దాసి నగు నాకీ సుఖము లక్షకర లేదు.

కాసిం;- నీ వెందును ఆనీచుడైన రంగ నాథుని యింటనుండుటచే నిట్లు పిచ్చిదాసనై యు టివి. నేటికి నీ యదృష్టము మండినది ప్యారీ! రమ్మ. నాతోడపైకూర్చుండి ఒక్క మాట నీ నొనంగు బుధుర సుధారసమును

గోలుము. నీ కెంతయో యానందము కలుగును. (మద్యపాత్రయను వాసంకికి బూపించుచు) వాసంతీబాయి! రమ్మ. ఇదే మన యానందము. మన ప్రపంచకము పౌఖ్యముల కాసి. భోగ్యులయము.

వాసం;- హా! దీనరక్షకు! నీవేమి నేర మొనర్పితివి? (దుఃఖించుచు)

కాసిం;- నీనీబా! అదేమి? ఏమృదుంటివేయి? నీకెట్టి కష్టము కలిగెను?

వాసం;- అవమానము సంభవించెను. దీనబంధుని కార్య సమగ్రము చేసిన నన్నిట్లు బలవంతపెట్టుట తగిన.

కాసిం;- సంతోషమునో నా కోర్కె తీర్పుము. అటు పిమ్మట నీ యదృష్టముం దలంచుకొనుము.

వాసం;- నిన్నుగైకొని నీ నగోగతి కేల బోవలయును! నాభర్త యూరింపకునున్న ప్రపంచమునకు స్వప్న స్థితిలయ కారకుడై అసంతనామ రూపధానియై సకల శ్వర్గ ప్రదాయకడైన దీనరక్షకుడు. ఆయన ధనమ, తియ్య నాయది. నేనా మహిమ్మని బ్రేయించితిని. నేనా దేవదేవుని పే మాల్చిలోమునిగి నాశరీరము నతని కర్పించితిని. ఒకల సింక గంట జూడను. నా మాటలను విని నీకీ సకల శ్వర్గ మొనంగిన నాభర్తయగు దీన బాంధవుని శరణు వేడుకొనుము. సాందర్యవిహీననైన నావంటి సామాన్య వసతికై వ్యధలపాత్ర సావమున కొడిగట్టవలదు.

కాసిం;- మగల నీవా పిచ్చి మాటల నాడుచుంటివి. నర్దాయ కాసింభానుడన నవ్వరనుకొంటివి?

వాసం:- నీవు నాకెట్టి వాడవునుకావు నావలెనే
నీవును దీనబాంధవు నెల్లప్పుడు మృరింపు
చున్నచో నిన్ను నా పోదరునివలె జూచె
దను

కాసిం:- నాకిదంతయును చెలియదు. నన్ను
వరింపవలయును.

వాసం:- ఛీ! ఛీ! ఇట్టి ప్రసంగముల నాడ
కము.

కాసిం:- నిన్ను తిప్పించెదను.

వాసం:- అందులకు భయపడను.

కాసిం:- నిన్ను బట్టి తేరత లో బంధించెదను.

వాసం:- అట్లు చేయుట నాకుం బరమ సమ్మ
తము. హాయిగ నుడు గూర్చుండి నా దీన
గత్యుని నామమును జూచెదను. అప్పుడు
నీ చేరసాల నాకు దేవాలయము వలె కన్ప
ట్టును. గోశమున కప్పుమే కావలయును.
శిష్టకాలమునకాని దైవ భక్తి నుదురదు.
అప్పుడుగాని ముక్తి చేకూరదు.

కాసిం:- (గోవర్ధననిశో) ఫకీర్! నాకింక
గోపము వచ్చుచున్నది నీవు సమాధాన
పరపుము.

గోవ:- హుజూర్! మాందీగుంపు సంతయు
నావల కంపును. ఇచ్చట మనము మువ్వ
రము గాక నితరులు బుండగాదు.

కాసిం:- పంపివేయుము. (భటులు సైనికులు
బెల్లిపోవుదురు)

గోవ:- (తనలో) గంజాయి మ తింకను వదల
లేదు. నివ్ర వచ్చుచున్నది. ఇప్పుడు నీని
నొక్క డన్ను తన్ని యీ బాలికను విడి
పింపవలయునని యున్నది. బుద్ధి స్వాధీనము
లేదు. కానిబ్బింకను జూడవలయును.

కాసిం:- బీబీహా! ఇప్పు డెక్కడి కేగెదవు.
ఫకీర్ నీవు దూరముగ నుండుము వాసంతీ!
నిన్నిప్పుడు బలాత్కారముగా గైకొను
చుంటిని. (వాసంతిని బలవంతముగా చేయి
పట్టుకొన హావ ఫకీరు వేసముననున్న గోవ
ర్ధను డడ్డు పడును)

గోవ:- ఛీ! ఛీ! భయపడకుము.

వాసం:- హా! దీనశత్రుకా! నీకెచ్చట నుంటివి?
రమ్ము. నన్ను గాపాడుము. (పరువెత్తి భీమా
నదీ యొడ్డున నిలువబడి) తల్లీ! నన్ను నీలో
గల్పుకొనుము (నదిలో నురుకును)

గోవ:- (తొందరగా) ఓరీ! పంతు దుర్మార్గు
రూడా!

(కాసింఖానుని తన్ని పడగొట్టి నదియొడ్డున
కేగును)

(నేపథ్యమున) హా! దీన బాంధవా!

గోవ:- ఛీ! ఛీ! పాడు గంజాయి నాకీ మత్తత,
దెచ్చినది. దీని మూలముననే నా బిడ్డను
చేయి జన్మితిని. (గంజాయి కుండను బ్రద్దలు
కొట్టుతా) ఛీ! దీని నింక ముట్టుకొనను.
అయ్యో! బిడ్డ చచ్చిపోవును సోదరికి
మాట నిచ్చితిని. గోవర్ధనా! దుఃఖింపకుము.
వాసంతి యీ రాక్షసుని చేతినుండి తప్పించు
కొని దీనబాంధవుని తేరబోవుచున్నది.
గోవర్ధనా! చూచెదవేమి? తొందరపడుము.
ప్రపంచక మంతయు వాసంతి జీవితము కొలు
కెదురు చూచుచున్నది. చూదోదరు
మైనది. మందమారులము విసరుచున్నది.
లెమ్మ సోదరా! లెమ్మ. (నడుము బిగించి
నదిలో నురుకును)

— తృ తీ యాంకము —

(పథమ రంగము - జహానారా మందిరము
యొక్క ముందు భాగము.)

(రంగనాథుడు - సర్జాభాయి నిలువబడి
యుందురు.)

రంగ:- రాజకుమారి యెచ్చట?

సర్జా:- ఛాదుసావారి మందిరమున నున్నది.

రంగ:- నన్నివ్వు చెవ్వురు పిలిపించినారు?

సర్జా:- నేనే పిలిపించితిని. ఈ రంగమహాలు
నకు జహానారా తరువాత నేనే యజమాను
రాలను.

రంగ:- పిలిపించిన పనియేమి?

సర్జా:- మీ రిక జీవిత కాలమంతయు మొగ
లాయీ నేవకుల పాదధూళి శిరమునఁ
దాల్చుచు గడువ దలంచితిరిశాబోలును.

రంగ:- నే నెగుంగుదును. నీచాతిసిచ్చమైన పని
జేసితిని. పరమ పాపులగు నొకడనైతిని.
ఏమిచేయుదును. ఇంతకన్నగతిలేదు. హృద
యమందు రక్తనాళములయందు రాజ్యాశ
నిండియున్నది. అలాలసత్వముపై నెవ్వరి
నుఖమునుగూడ బలిగానొసంగి పరిత్యజింపఁ
దలచితిని. నాకు రాజ్యమే స్వర్గము. నా
కన్నుల యెదుట రాజ్యమే ప్రకాశించు
చున్నది.

సర్జా:- ఇంకను మీ కా యాన సజించిపోలేదా?

రంగ:- రాజారాముని పథించినచో దక్షిణ
దేశమునంతయు నాకిత్తునని ఛాదుసా వచిం
చెను.

సర్జా:- మహారాష్ట్ర సైన్యముయొక్కయు వారి
నాయకుడైన రాజారాముని ప్రతాపము
నొరంగజే బెఱుగదా? ప్రస్తుతము బరుగు

చున్న యుద్ధములో యువన సైన్యమును
దుత్తునియలు నేముచున్న సంగతిని మరచి
తివి శాబోలు. నామాటను విని యాదురా
శెను వదలుము. మొగలాయీలవలన నీకు
రాజ్యప్రాప్తి కలుగుటసంభవము. మరల
నీ జన్మ దేశమున కేగి సన్మార్గమున సంత
రింపుము.

రంగ:- అపార్వమీన ఛాదుసావారి సైన్యములో
కొంచెముభాగము నప్పమెనంత మాత్రమున
మొగలాయీ ప్రతాప మంతరింపదు. నాల్గు
విందెల నీరు దీసికొనినంతనే చెరువులోని
నీరింకునా? కావున వీదియెట్లున్నను నానిశ్చ
యమును వినుము. నా జన్మభూమి కేగ
దను. ఎట్లు పోయెదనో చెప్పదునా? రాజాధి
రాజునై పోయెదను. లేదా సన్యాసిని
వెళ్ళెదను. అదట్లుంచుము. రాజకుమారిని
సందర్శించి విలయునని యున్నది. సంభవ
మగునా?

సర్జా:- మాట్లాడవలయునా?

రంగ:- ఏమియును లేదు. పూరక చూచిపోవు
టకే.

సర్జా:- నన్ను జూచితివి గదా. వచ్చిన పని
కా లేదా? ఇంకను రాజకుమారియెందులకు?

రంగ:- రాజకుమారిని కన్నులతో జూచెదను.
సర్జాబాయిని హృదయముతో జూచెదను.

సర్జా:- చాలు ఊరకుండుదు. ఇచ్చటనే నిల్చి
యుండినచో రాజకుమారితో జెప్పవచ్చెదను
వలువిధములైన యాపత్తులు శిరమున దాండ
వించుచున్నవి. జాగ్రత్తతో నుండుదు.
ఇది యవరోధ జనముగను రంగమహాలు.

(సర్జా నిష్క్రమించును.)

[కాకతీయ సామ్రాజ్య భగ్నవంతరము తర్వాత మ్రాజ్యము భిన్నములై వేర్వేరు గడ్డి వెలమనాయకుల స్వతంత్ర పరిపాలనకు లాబడియ్యుండెను. అందు రాచ కొండ రాజధానిగ కృష్ణానదీతీర్థంపురభాగమున కొంత భూభండములు వెలమ నాయకులును నగు అనపోత నాయకుడును, మాధవనాయకుడును నను నీర సోదరు లిరువురును, నెల్లూరు మొదలు కృష్ణానదివరకును గల యాంధ్ర భూభండమును నేలు అనపోతగడ్డియును మన కథా కాలమున ప్రబలుదు.]

భాక-సాహెబా! ఇక నీరాయబార క్రియాకలాప మును సాగింపవచ్చును. చక్రివర్తి మా కోర్కెలను మన్నించినది లేనిది విన కుతూహలముగ నున్నది. అని అనపోతమనాయకుడు తన కట్టెడుట నానీనుడైయున్న నొక మహమ్మదీయుని జూచి పలికెను.

భాక:- భూపరా! అదర్శప్రాయులగు మీ ఆంధ్ర నాయకుల మనవి చక్రివర్తి మన్నింపకయ్యుండునా? కాని మీ కోరిక మొంతటి రాజధర్మసాతమైనను నీ దూషమున దీనిని సాధింప నెంచుట మాత్రము భావి కాలమున కంతగ కుభకరముగాదని హెచ్చరించుచున్నాను.

మాధవనాయక:- సాహెబా! నీ దూతకృత్యము నీ వీనర్పవలయును గాని మాకు లాభాలాభ విచక్షణ నేర్పకు యనవసరము అని యిండుక సహృదయుగ బలికెను.

భాక:- స్వామి యాజ్ఞ ననుసరించి యాతని యభిప్రాయ మును మనసునందిడుకొని తన చతురత్వ ముపయోగించి సామమున నాతని యాశయము నెరవేర్చి రాయబారియొక్క సామర్థ్యమును తెలియజేయవలయు గాని యజమాని నుడివిన ముక్కలను వల్లించి ఏకరువు తెట్టుట విచిత్ర గర్భము? అట్లానర్పటకు కార్య వివేచనా పరత్వము దూరమైపోయె?

అనపోతనాయక దాశ్చర్యమును సూచించుచు తన యెదుటనున్న రాయబారి సామాన్య వ్యక్తిగాదని యూహించి నేగిరపాటువలన కార్యముచేడునని భయ ముండ తన సోదరు నిండుక ముందలింపనెంచి కనుకన్నలచే నుత్తర మొసగనున్న యాతనివారింజెను.

అస- తుదకు చక్రివర్తి మాకడకు ముత్తంచిన వృత్తాంతము? భాక సాహెబు గండుకు మృదలవలె కడునీల

ములైయున్న తంబవిగడ్డమును మనువేర్కె సవరించు కొనుచు పరమనుజ హృదయభేదనోద్ధూర్త పాటవ ములగు తన నితదృఢుల నా నీర సోదరులవై బలపుచు నిండుక ముందహాస మొనర్చుచు నిట్టులనియెను. “రాజా! మీ తెలుగు నాయకుల బ్రోతాపము చక్రివర్తికి నేవలకు గొర్రెకాదు. మీ ఆంధ్రనాయకులెల్లరును నీరభద్ర గజపతి నాయకత్వమున గలిసి నోరు గంటిపై దాడివెడలి చక్రివర్తిని నిధి యగు ఇమ్మద్ ఉల్ ముల్కును పెట్టిన యిక్కటులు చక్రివర్తికి గొర్రెలైనను యాతని నేవలకు గొర్రెలు గావు. పిమ్మట శివుకాలమునకే మహమ్మదీయుల యదృష్టము బండి మీ యాంధ్రనాయకులు బరష్పర ద్వేషపూరితులై కాకతీయ సామ్రాజ్యమును భగ్న మొనర్చి యల్పములగు స్వతంత్రరాజ్యములు స్థాపించి మహమ్మదీయుల యాకాశాంతమునకు కడుపునిండగ భోజనమిడితిరిగాని మీరు నలుగురును గలిసి కాకతీయ సామ్రాజ్యాధిపాధునకు బాసటయై నిలచినచో ఆంధ్రసామ్రాజ్య లక్ష్మీకి మైచ్చసంపర్క మేమాత్రమును దగులకయే యుండెడిది.

అస- రాయబారి! ఇట్టి మహమ్మదీయ నిరసనోద్యేక వాక్యములు మహమ్మదీయుడవగు నీనోటినుండి యెట్లు వెలువడినవో కారణము దురూహ్యముగ నున్నది.

భాక:- రాజా! అల్లా నన్ను క్షమించునుగాక! స్వమతావలంబులగు మహమ్మదీయుల నిరసించినందులకు పాప పరిహారార్థముగ మక్కాకు యాత్రకు పోయెదను” అని నిమిలితలోచనుడై కచ్చత్తాపము మోముపై దోప అల్లాను బ్రార్థించునటుల నొక యర నిమిషముండి మరల కనులద్రవించి యిట్లనియెను. “క్షీతీంద్రా! నేను జన్మకారణమున హిందువుడను. అందు ఆంధ్రుడను. కరణాగతశ్రాణి బిరుదాంకితుడగు జంబుకేశ్వరరాయలవై గినిసి చక్రివర్తి తన సోదర పుత్రుడగు బహద్దీనును జంబుకేశ్వరరాయల తోగూడ సాధింప దండు బంపుట మీకంతగ మరపురాదనినదిగాదు. తురుష్కులకును శాంధ్యులకును జరిగిన వాయుద్ధమున ఆంధ్రవీరు లాఘ్యన సాహసము వర్ణింప నెవరితము. కనుకార జూచియుండుటచే దానిని నిప్పుడు స్ఫురణకుదచ్చుకొనిన నొడలు పులకించుచున్నది. విజయోన్మాదుడగు చక్రివర్తి

బలవంతమున పట్టుబడిన యాంధ్రులు పెక్కురు మహమ్మదీయ మతావలంబకులైరి. అట్టి వారితో అప్పటికి చిరుతప్రాయమున నున్న నే నొడను. కాని వాటినుండియును మహమ్మదీయ మతమునందే కృషిసల్పుచు చక్రవర్తి మన్నలకుఁ బాత్రుడనై యాతని యాంతరంగిక మిత్రుడనైతిని రాచకార్య భారము అందు ముఖ్యముగ పరరాజులకు. రాయబారములు నడుపుటకై నన్నే బంపుచుండెడివాడు. తదుపరి ఫోజో శుభుల్క్ మన్నలకుగూడ బాత్రుడనై యున్నాను మహమ్మదీయ మతావలంబియును అంధోరక్షపూరితుడనగుటచే అంధ్రులయందభిమానము వదలినదిగాదు. అదియును గాక న్యవసాయ వాణిజ్యాభివృద్ధిలకు దసమాన కాశల్యము గలిగి జలాధారముల వేలకొలది రూప్యముల వెచ్చించి నిర్మించి ఆవియమున ఢిల్లీ చక్రవర్తియంత వానికి వాద్యప్రాయముగ నున్న మీ యాంధ్రీనాయకులను వికాలభావములగుల యేమచుకా దేనుతిమునకు జొంది నను గౌరవింపకుండునా ?

వీర పోడరు లిరువురును తమ తెలుగు నాయకుల చక్రవర్తి నైతము బొగడినందుల కానందించిరి. కాని విప్రులుండగు అనపోతనాయుడు వెంటనే యానందసాగర మునుండి దెప్పిరిల్లి అనుమానూచకములగు దృక్కుల నాతనిపై బిరువులు మేళంగంధీర నివ్వనమున నిట్లు భాను తో నుడివెను.

“రాయబారి ! నీ ముఖస్తుతుల పరజీకాద మమ్ముల మైమరచునట్లుతేసి పోతుత కార్యవిముఖుల జేయఁ దల పెట్టినట్లున్నది. చక్రవర్తి మాయందు జాత్రు గౌరవమునకు మేమెంతయు గృతిజ్ఞులము. మేము నిష్కర్షగ మాటలాడవలసి వచ్చినందులకు చింతిల్లుచున్నాము. కాని ప్యవహారమును బరిష్కరించుకొను సమయములం దిట్లుండక తప్పదు. ముందుగ నీవు చక్రవర్తియొద్దనుండి వచ్చినట్లుగ నిదర్శనము జూపి మాకు చక్రవర్తి బంపిన సందేశమును నిష్కపటముగ తెల్పుము.”

భాకసాహెబు మందహాస మొనర్చుచు నిట్లు ప్రత్యుత్తర మొసంగెను. “రాజా ! మీరు నాయకుల యందుంచవలసిన నమ్మకము దక్క నేను చక్రవర్తి దూతనైనటుల వేరేమియును నిదర్శనము లేదనుటకు జింతులుచున్నాను. మీరు నన్ను విశ్వసించునచో నం తగ చక్రవర్తి శేషియును నమ్ముగాదు. బహుమనీ

రాజ్యాధీశునకును మీకుఁగల వైగములబట్టి దూగాల చనాపదదగు చక్రవర్తి నాంమియును సాంకేతిక చిహ్నముల నీయక యేరాయబారమునై బుత్తించినాడు. మీ రాజ్యమునకు బహుమనీ రాజ్యముగుండనే గదా రాకపోకలు జరుపవలసియున్నది. విధివశమున శక్తి పులకు జీక్ష్మనిచో అనవధముగ కాంతి భంగమగును గదా ?

అనపోతనాయని కీ ప్రత్యుత్తర మంతగ గుచింపక పోయినను భానుసాహెబు మాటలను దొంగిలినేయుటకు గూడ మనసాపలేదు. అతనియందు నమ్మక ముండుట కును, నమ్మక ముంచకపోవుటకునుగూడ తోచుటలేదు. నమ్మక ముంచితమార్గమున తమ కంతగ కష్టముండ బోదని యాలోచించెను. అందు మూలమున నేది యెటులున్నను రాయబార ఫలితమును గుడముట్ట బరిశీలింప వలయునని తలచి మగిల నిటుల సంభాషణ కుతక్ర మించెను.

అన:- భాకసాహెబా ! నీవు తెలుప దలచినంతయును నిస్సంశయముగ దెలుపుము.

భాక:- రాజా ! నాయుద్దేశమును మీరు సంపూర్ణముగ గ్రహించినటుల దోడదు. అయినను మీగలొనర్చు కార్యకార్య వివక్షలు వాద్యులలేగ. చక్రవర్తి బుత్తించిన సందేశమును దెలిపెదను. మీరు మా గొనగ వలసిన ప్రత్యుత్తరమునై వేచియుండవలసిన యగత్యములేదు. కాని మీగలేమైన నుహ్మదయమున జక్రవర్తి శేమైన వార్తనందిన దానిని కరసావహించి యాతని కందజేయుదును.

ఈ సంభాషణ మంతయును వినుచున్న మాధవ నాయుడు మాత్రము తొగిధ ఘోరతిమానముడై రాయ బారికి తగిన ప్రాయశ్చిత్తము పోనర్చు నుజించుచున్నట్లు తన భావముల న్నుటయు జేయుచుండెను. కాని భ్రాతృభ్రాతృ శృంఖలాబద్ధంబగు నాగాజగతేంద్రము తన పాపాపమున తియును వదలుకొని శేషియును సంభాషణయంతయు పొల్లొనక వారిరువురికును నాకలమాకలా కమును మాత్రము బరించుచుండెను. ఇట్టి మాధవ నాయని భావములు అనపోతనాయకును ముఖ్యముగ భాకసాహెబునకును గోచరము గావలసేదు. కాని రాయబారి యిట్టివారల కొకయొకకు జంతువాడుగ గన్పట్ట లేదు. అకారణముననే నాతని వాక్ప్రణామా మధ్య తో నరింతుచుండెను.

అనఁ- సాహెబుజీ! నీరాయబార వింతకును విశదముగఁ దలచుకొనవలెద.

కాకా:- రాబా! సావధానుడవై వినుము మీరాయ బారి మూలమున మీరు జుట్టించిన యంశములను, మీరు చక్కవరికా! సామంతులై కప్పము గట్టుచుండె దరనియును అందులకు బ్రతిఫలముగ తమకుబహుమనీ రాజ్యమును జయించుటయందు ప్రయత్నములతో దగు సాయము జేయవలయుననియును బహుమనీ రాజ్యము సాధించి పట్టి రాజ్యాంశస్థితియు జేయుదుమనియును గదా. అందులకుగాను చక్కవరికా పుష్కలమియ్యది. ఈ నావాక్కులు చక్కవరికావిగ నే తలంపఁబ్రాచ్చితిమి. “రాబా! సోత్కర్షుగఁ దలంప కున్న నో నావాక్యమున వి. నూతిగ రాజ్య సంపాద నాభిలాషకన్న నితరుల స్వాతంత్ర్యము కపహరింప యత్నించుటకన్న గొప్ప రాజ్యమును గెలుగ వశపా రించుటయే నావశ్యమని తలంచుచున్నాను. ఆకార బమును యుద్ధాస్పద్యతి స్వజించినాను. ప్రకాశ బహు మనీ రాజ్యముల స్వతంత్ర మొప్పుకొనినాను. బహు మనీ రాజ్య వివాహం ముగియు ముగించిగ (శ్రేయో దాయకమని తలచినచో మీ శ్రేయగు నాయకులు ముప్పును జాలరా? అయ్యదియును గాక గృహ కల్లోలములయందు దగుల్కొనిన నేను మీ కట్టి సాయమును సోపన్నకాలమునందులకు చింతిల్లుచున్నాను.” అని పలికి అనపోతనాయుని యభిప్రాయము గను గొన నుండుచువానిచోత గూతనివంక సాభిప్రాయ ముగ జూడ మొదలుపెట్టెను.

అనపోతనాయు డించుక నిరాశను జే. దివదాని నలె గప్పట్టియును మరిల తి భావములను గొన నజంచు కొని పురయత్నప్రాప్తకమగు గంభీరధ్వనితో నిట్లు లనియును

“కాకా! సాహెబా! (చి) వరికా పుష్కలమియ్య బాగుగ నుజ్జయును మేమిట్టి పుష్కలమియ్య దుకొన సంసిద్ధులమైయున్నాను మీ శ్రమనివారణ కర్తవ్యమే మొంటికి నొంగుకొనఁజాలక యపమధునముగామని మార్చిను చక్కవరికా! తెలియబాపుము. అంతయేగాని యేయో రాజనీతిమై సాయముజేక్షించి తనకు రాయ బార కుంపినంతమాత్రముఁ తదితర రాజులను, వారంతటి

సాటి తెలుగువాగయనను కాళ్ళు చేతులు బట్టుకొని బ్రతిమాడవలసి వచ్చినంత దుస్థితికి గాలేదని మామాటగ నాతనికి తెలియజేయుము.”

కాకా:- సోయే! అటులనే విన్నవించెదను. నేను తను వద్ద కెలవుగ్గొని జనుటకు ముందొక విషయముఁ బ్రస్తావించు దలచుకొంటిని. ఇయ్యది రాయబార విషయముకాదు. మీ యనుమతియై చో బ్రస్తా వించెదను.

ఇతవరికను మూకీభావము వహించిన మాధవ నాయడిందుమీదగూడ నట్లులే యుండలేక అగ్నిపర్యతము నుండి నొక్కయలుగు భీషణాట్టహాసముతో బయలుదేరికెన పదాగమువలె గర్జించుచు “సాహెబా! ఇ తవరికను నీవు మాకొసగిన పరిహారమును మా రాజకార్య నిష్పహాణా లోపముల నొగ్గడించుటకును మా యాభ్యగ్గొంటివా? ఇప్పుడుగూడ నందులకు జంకవలసిన యవసర మేమున్నది” అని పలికెను.

అనపోతనాయకు మార్చియు సోదరుని మాటలకు మనమునందు సంతసించియు కానేమనకున్నాడో యను సందియమున నాతనివంక దృష్టిబరపి యానని నాపాద ముస్తకము బరిక్షింపవొడగెను. కాకా మార్చియు మాధవ నాయుని యెత్తిపాడు పులకును వాని సోదర భావములను బాగుగ గమనించియును, గమనింపనివాని వలె నిర్లక్ష్యభావము వహించెను. అట్లయ్యును నాతని వదనమండలము గర్వాధిదేవత కాస్తానమై సజ్జనదూషిత మయి యుండెననుటకు వీలులేదు.

మహమ్మదీయ మహావలంబవా చిహ్నమును బవిత్ర గడ్డకు ముఖమండల మించుక గప్పియున్నను మేఘం చ్చానితమై భాస్కరునివలె మెలియుచుండెను. నేత్రము లాకర్షణతములై శరీరసభ్యుంకరినవలగు నిశిత వీక్షణ ముల వెదజల్లుచుండెను. అందుచేత నాతని సోదరునిత రులవలన నేవగొను రాజవీరుని దీపించుచుండెను. గాని తా నితరులయొడ విషయవిధేయతల జూపించుచు కొలుపు నేయువానివలె గప్పట్టుటలేదు కావుననే మన కెలను వీర సోదరులు మార్చిరుద్ధభుజగములవలె భావసాహెబు చెప్పనదంతయును విశవలసితచేసెను. గాని యత్తుపెట్టుటకు వారికి సామర్థ్యము లేకపోయెను. అదియును గాక

వారంతగ నిచ్చగించినను లేకున్నను కాకాసాహెబు వాంఛించిన ప్రతి విషయమునకు నియ్యకొనవలసి వచ్చినది.

కాకా:- రాజా ! అట్లయిన విరుడు. మీర లిట్లు చక్కరి పరిణాకే రాయబార మంపిసారని మహమ్మద్ కాహాకు తెలియవచ్చినది. అయ్యది కారణముగ్గకొని మీ మీద కయ్యమునకై కత్తిడియ నుంకించుచున్నాడని మార్గమధ్యమున నిశ్చయవృత్తాంతము తెలియవచ్చినది. ఆకారణమున మీర లప్రమత్తులై స్వరక్షణార్థము సిద్ధపడవలసి యున్నదని హెచ్చరించుచున్నాను. ఇప్పుడు పిషయముల బరికాప రక్షి వారిని మీకును పరస్పర ద్వేష ముద్దోకి పరిశ్రేయఃట్లుగ్గని. ఇయ్యది నిరంతర పరరాజ్యాకాంక్షులగు మహమ్మదు కాహా బోటి వారలకు దగిన యదమగాదా ?

గ్రుడ్డువచ్చి పిల్లను వెక్కిరించినటుల తమ కార్యముల నీ మహమ్మదీయుడు లోపముల గనిపెట్టుట, అందఱిగ్గయుముగ తమ యెదుటనే వానినిగూర్చి తమను మందలించుట వానికి దుష్పహముగ నుండెను. అతడు దూతకార్యమున వచ్చినవాడంటుచు నాతని నేవిధముగ కిక్షించుటయన ధర్మభీరువులగు నావీరసోదరు లిరువురును వెనచుచుండిరి ఆపరిసంగమున కంతయు జెప్పి యా రాయబారికి నెఱవరించి అంప విశ్వయించిరి. గాని యాతని యెడ నిష్కర్షగ బ్రతిపదిచుటకు జంతుచుండిరి. జంతుచుండి నేల యాతని దుర్మితమును తేజోసాహసములు వీర పురుషాలంకార సూచకములగు నాతని ముఖ వీక్షణములును నావీర సోదరులకు నుగ్గులనులేసి వైచినది.

మరల కాకాసాహెబు తన యుపస్థాపమును ప్రారంభించెను. “రాజా ! ఇక దాచుట యెందులకు? తమ యదమాచుకొనియే కొండవీటి పాత్ర గాజ్యము అందు భైరవోపాసకుల దూతగను లొంగుచున్నారని లోకు లనుకొనచున్నారు. ఇంచే మాత్రిమును నిజము లేదని కొండవీటిపాలకుని యభిప్రాయము.”

ఈ సభావత్సక్రియము వినుచున్న నా వెలమ సోదరుల ఖాకా నిజమగు చక్కరిపరిణాక కడనుండి వచ్చిన రాయబారియో యని యనుమానించుచున్నటుల వాని వంక జూడ మొదలిడిరిగాని వెంటనే చతురుడగు నా

సాహెబు వారి భావము గ్రహించి యిట్లు పలికెను.

“నీగ సోదరులగా ! యీగాన గహస్య మెట్లె రంగబాలితివని మీ యనుమానము. నే నొంటరిగా రా లేదు. నేను వచ్చుటకు నొక నెలదినములు ముందుగనే చతురులగు వేగువారిల చక్రిపరిణా మీ రాజ్యమునను బహుసన రాజ్యమునందును పక్షి గాజ్యమునందును నియమించి యెప్పటివార్తల నప్పుడు గ్రహించుచున్నాడు. అందువలన నే నీవృత్తాంతము తెలిసితిని.

అన:- మీ చక్రిపరిణా పరరాజ్యాపహాస విముఖుడని యను స్వగాఢోద్ధరణా నకల వినియును నుడివితిని నదా ! అట్టివానిని గానకార్య సంక్రమముతో బని చేసిమి ?

ఖాకా:- గాజా ! మా చక్రిపరిణా ఆనవసరముని కార్య విముఖుడనినంత మాత్రమున తత్ప్రయోగమున దోషము. ఇతర గావ్యములపై నాను నయ్యమునకు బోవ సిద్ధముగ లేకున్నను స్వరాజ్యవీక్షణమునందప్రమత్తుడై గుండవలదా ? మీ సోదరు నా మనసు మువ్వగును గనిన బహుసన రాజ్యమును రక్షించుకొని చక్రిపరిణా బ్రతివిచ్చునలగుచున్నానని యాని యనుమానము. కాని యా మను మానసు కారణం రహితమని యెప్పటివరకును వేగువారిచే మూలమున దలసినది. ఈ విహాస్యము వినియ్యుటవలన చక్రిపరిణాకి బ్రతిష్ఠి నష్టములేదని నిరీక్షితిని.

అన:- సరియే ! అనునకు నీ ముట్టి సందర్శములను శ్రేయోపాసకులను బురికొల్పినది నీ యభిప్రాయము - కాదు లోకుల యభిప్రాయమే - నీ ముట్టియే పరిగోరుచున్నాము

ఖాకా:- నా యీచ్చిని గమని మీకు లోపకారణముగ నున్నట్లున్నది. కావున నింతటితో నాభిప్రాయము గట్టి పెట్టెదను. పరరాజాల యభిప్రాయము నెఱవేరి మీకు మేలగుదని రిలది అయ్యది కావున గాకాజ్య భాగమునకెంత ప్రస్తుతముగానున్నను గడగితిరి.

అన:- ఖాకాసాహెబా ! నీవట్లు తలపడవలసిన యుదయము లేదు.

భావః మిగు భైరవోపాసకులగు వారల సుదీర్ఘ
తేనీ వారి మూర్ఖాభిప్రాయములవలనగా గైకొని
కొండనీటి సామ్రాజ్యమాన్యుడగు మల్లనాధుని
కుడముట్టింపజేసిగొనియును గాబ్బయున నేవియో
కల్లోలములు గన్పించి చిక్కిల నాపాటపయ్యించు
చున్నట్లును వినిపిడి. అయినను నామూర్ఖ సమదాయ
మెల్లను అపకేమాగడ్డి కాటయవేమాగడ్డి సాహస
శాస్త్రములవలన యుద్ధవిజృంభణలులే యే పట్టుకొన
బడి కారాగారమునం దుంపబడినాడు కాని

అట్టి నరహంతకులను, పరస్త్రీవంచకులును ఎగు నా
మూర్ఖుల కాళియమిచ్చిన నరపాలురకు గౌరవము
నశించునని మాత్రము చెప్పసాహసే. చుచున్నాను
ఇంతటితో రాయబాగ కలాపము ముగిసెను.
అనంతరము ననవుపాలుర కీ రాయబార మంతయును
కొరివితో, తలఁ గోకికొని పట్టుండెను. చక్రవర్తికాశీ
బ్రహ్మతరము తామేమియును బంపదలకొ. లేదని నడివి
భావసాహాయును సగౌరవముగ సాగనంపిరి
[“ధరణికోట” నుండి]

క వి వె నీ త్ర .

శ్రీ శేషాద్వీరసుధాకరులు.

తే॥ గీ॥ కట్టినాడవు జీర్ణ వల్కులము మేన
కాయమునఁ గప్పినా వొక కావి మావ
విహంగంబుల నొగి విడనాడినాడ
నెచటికేగెద పురుషు నీ వివదవయ్యు ॥ 1.

తే॥ గీ॥ కాలవేణికలుదునఁ గలసి పాగు
వీర చిత్రామృతంబుతో విందు గూర్చి
యాంధ్ర లక్ష్మికి నుపహార మాచవంతె ?
తెరువరీ నీకు లక్ష్యంబు తెలుపుమయ్యు ॥ 5.

తే॥ గీ॥ ఎరమ సౌభాగ్యనిలయమా నవకృతితోడ
కాగ్ని చూపును మేనాళికంబు లాడ
దెసలఁ గనగొని తృప్తి పొందెదవు గాని
యితర మరయ న ఇదియేమి హేళువయ్యు ॥ 2.

తే॥ గీ॥ తేలగు వీరల ననుచును లిట బారె
అంధ్ర కాంతల సహగమనాంగణ మిది
ఇదియ తెలు నృపాలుర కెల్ల నెలపు
కటక కుజావృతంబొటఁ గాచవేము ॥ 6.

తే॥ గీ॥ మేలి వన్నల పన్నీట నోలలాడి
యుదయ గాగంపు మవ్వయ నొగి ధరించి
మండు లుడల వేటి నుండముగ
నేల దుమికెను ఈ త్యాగమేల వయ్యు ॥ 3.

తే॥ గీ॥ పూర్వ వేధవ భావనాపూతమైన
నీకు నయనవ్యయంపుఁ గెంబాదులొరసి
వెడలు కన్నటి బొట్టులీ వివిన తగు
జగును తెల నుండ నిదియేమి చితిమయ్యు ॥ 7.

తే॥ గీ॥ పాడెదను పాదు గోడల భావశీతి
నిలచెదవు భిన్న పాదాని నియములను
నిలగెదవు జీర్ణ నగర ప్రదేశములను
ఎవడవీ త్రొక్కుట కర్థమేమి సఖుడ ॥ 4.

తే॥ గీ॥ సూరతమమైన సుసార కూపమునకు
నెడముగానున్న నన్యసి వేము నీవు
కాదు కాదీవు; సుకపితా కల్పమున
బాణవై మించు నత్కవీశ్వరుడవేము ॥ 8.

అనుభవమువంటి వస్తువు మరొకటి లేదు. నడివాయుస్సులో నున్నప్పుడే కష్టపడి పని చేసి అనుభవము సంపాదించు కొనవలెను. రత్నం బ్రదర్సు మద్రాసులో గొప్ప నగలవ్యాపారము చేయు కంపెనీ. ఈ కంపెనీలో నేను ప్రవేశించి ముప్పైయేళ్లు అయినది. పనిలో చేసినపుడు యజమాని నన్ను పిలిచి "కాతాదారులను పీడించవలదు. వారికి కావలసిన వస్తువులను మాత్రమే వారికి విక్రయించుటకు బాగా ప్రయత్నము చేయుము. వారియభిలాషముండుకని పెట్టుము. వారికి తృప్తికరముగ నున్నచో మన కంపెనీకి మరలమరల వచ్చుచుండురు" అని చెప్పెను. నేను చెప్పబోవునది నవదియేండ్లక్రింద జరిగిన కథ. మాకంపెనీలో నగలు వ్యాపారముతో బాటు విలువగల రాళ్ళు, వజ్రములు, రవ్వలు వగయిరా అమ్మచుండెడివారు. మొదటగో వారి దగ్గర వీరిదగ్గర పని నేర్చుకొనుచుండేవాడిని అగడి గట్టికట్టడముతో నున్నది. రాత్రిళ్ళు కావలా కాయట కింపురు గలకు. పోలీసువారు గస్తీ తిరుగుచునే యుగము. ఎప్పుడును దొంగల భయము లేకు సాయంకాలమున నింటికి బోవునపుడు మాతాళముచెవులను హెడ్ గుమాస్తా కిచ్చుచుండెడివారము. భాగస్వాములకు దుస్తికేలు తాళముచెవులుండెడివి. నవత్సరమునకు రెండు పర్యాకములు స్త్రాకు విలువ చూచుచుండెడివారు. కాని మేము మాత్రము ప్రతి సాయంకాలము నిలవ నగుకు చూచుకొనుచుండవలసి యందును, అనుభవము గల వారు నడుకు సరిగ నున్నది లేనిది ఒక్క పర్యాయము చూచి కనిపెట్ట వచ్చునని చెప్పి చుండెడి వారు. పదేండ్లకు గాని నాకట్టి యును

భవము చేకూరినది కాదు. ఎవరైనను కొనుటకు వచ్చినపు డతి భాగరూకతతో నుండెడివాడను.

జూన్ మాసములో. నొక కనివారము సాయంకాల మిరువురు వ్యక్తులు మాయంగడికి వచ్చిరి. ఇరువురును భాగ్యభర్తలు. పొందర్యమున ననమానులు. వారి చర్యలవలన వారొక జమిందారీ కుటుంబమునకు చెందినవారనక తప్పదు. వారికొక్కొక్క నగనే చూపుచు ధర తెలియచేయుటలో నొక యర గంట జరిగినది. వారేనగను చూచి తృప్తి పడలేదు. ఇంతలో యజమాని శ్రీనివాస్, శ్రీనివాస్ అని పిలచెను. నేను పరుగెత్తుకొనిపోయి పిలిచిన కారణ మడిగితిని. బాబుగారికి పంపుతామన్న రవ్వల దుద్దుల జతను తీసుకొనిగా' అని యజమాని యాజ్ఞ యొనది. వెంటనే యజమానికి రవ్వల దుద్దుల జతను తీసికొని వెళ్ళి యిచ్చి సేకూగు జమిందారులకు వారికి నగలు చూపున్నాను. మీగు పిచ్చినయన వచ్చితిని వారచట నిలచి యున్నాను. నేను వెళ్ళేదను' అని దప్పి వచ్చి వాకొరకెనుకు చూచుచున్న సేకూగు జమిందారుగారిని చూచి ఆయా, క్షయించుకు ఆలస్యైనది.' అ: యడిగి. నేను యజమాని వద్దకు వెళ్ళినపుడు ఏడుకాలన. వెరని తాళము చెవు. నచటనే వదలి వెళ్ళితిని నా క్షమాపణ నంగకొని జమిందారుగారు రవ్వలలో చెక్కిన డిగరములు లేన' యని యడిగెను. అడిగి పంతనే యొక పళ్ళెముగో ననేక యంగరములన. తెచ్చి వారి యెకుట నుంచితిని. వాటిలో నొక దాని నన్నుకొని ధర యడిగెను. ఆయిరు వందల రూపాయలు' అని చెప్పితిని. వెంటనే

పైకమిచ్చి వాగు వెళ్ళిపోయిరి. సాయంకాల
మింటి కేగునపుడు నగలను యథాస్థానములం
దంచి సరి చూచుకొనుటలో నొక యుంగరము
కనపడలేదు. ఇంతవరకును మోదుకాణమునందు
నగలు పోవు అలవాటు లేదు. నాకును యను
భవము లేనందున సాయంకాలములందు సరి
చూడకయే పోవుచుండెడివాడను. ఆక్రిందటి
సాయంకాలము నా యీశ్వర్యను కనిపెట్టి
నా యజమాని మందలించినందున నాకు సరి
చూడగా నెన్న జరుగని దుశవస్థ సంభవించి
నది. నా గుండెలు తట తట కొట్టుకొనుచున్నవి.
పైప్రాణము పైకి పోయిపట్లయినది. నిజముగ
నీవిషయమే పోలీసువారికి తెలుపవలసియున్నది.
తెలిసినచో, ముందు నా యుద్యోగము
యూదును. నా కలవరములో నేనట్లుచేయలేదు.
అప్పుడు నాకు వయస్సా యివది యైదుకన్న
హెచ్చులేదు. ఆనుభవమా అంతకన్నను లేదు.
రిక్షణమే కాళములు దిగించి యింటికి పోయి
ఘన్నుడనై వగండి యాలోగించుచుంటిని

2

అటులనే వరుండి యాలోచించుంటిని.
ఘమానోక గంటకు హృదయములోని
మక్కులు విడిపోయిచిన్నవి. ఆదివము వచ్చిన
కాతాదాసుల నందరను జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొంటిని.
వారేమి చూచినది, వారేమి మోట్లాడినది,
నాగుండు వటము కట్టి నట్లు కన్పించినది.
నేను జమిందారు మందివానివలెనే కన్పించి
నాకు అతనొక కుర్చీలో కూర్చుండెను. కాని
కదలనేలేదు. ఆతని భార్యయే యిటువంటిది
యంగరములను తీసి ముక్కొక్కదానిని పలుకు
తొడగి చూచుకొనినది. ఆమె యట్లుచేయుట

యింపుగనే కన్నట్లుటచేత నేను మిగుల యానం
దించితిని. యజమానివద్దకు వెళ్ళినపుడామె
యొక యుంగరమును తీసి భర్తయొద్ద దాచిన
దేమో! భర్తయు నేమియు నెరుగనివానివలె
కన్పించినను ఉపాయశాలిగ కన్పించినాడు.
ఈవిధముగ ననేక యాలోచనలు స్ఫురించినవి.
ఓక్కొక్కతరి నాపిచ్చి యాలోచనలకు నేనే
సప్రకృతిమండేవాడిని. మరొకవృత్తు నాయు
వృత్తుకు నన్ను నేనే నిందించుకొంటిని. ఇంతలో
తెల్లవారినది. మనస్సులో నొకయుపాయమును
వన్ని బయలుదేరితిని.

3

నిన్న సంభాషణలో నేను జమిందారు
ఆనందభవానో దోయున్నట్లు తెల్పియున్నం
దన నచటికి బయలుదేరితిని. ఆనందభవాన
మేకపైకరిగి జమిందారుబాబును చూచిరినది.
వారాక కతదాశ్చర్యము నొందెను. నన్ను పలు
కంచులకు ముందాతకు గడియారము వంక
చూచెను. ఉదయ మొదిలి గంటలైనది.
బాగునేనుక నేను వచ్చినవని నవిస్తరముగ
చెప్పివేసి నేనీవనికి పోలీసువానికి దిపోట్టుచేసి
యుండవలసినది. మిమ్ములను చూచి మీసలే
మణిచి చూచి, అపనింద మీసేవేసి అల్లరి
చేయుటకు భావనసాధ్యలేదు మీకంతయు
నాశ్చర్యముగ నున్నది. మీకేకాదు నాకును
యీవిషయమై యాశ్చర్యముగ నున్నది. కాని
యిటువంటివి జరుగుచునే యుండును మూడు
నెలలక్రింద పల్లెకొన గావించిన నగలను కొను
టకువచ్చి మూడు తెలియకుండ రెండురవ్వలను
తేబులో వేసికొని వెళ్ళిరి. మూనాడు గడబెడ
జరిగినది. పోలీసువారుకూడ వత్తురని భయపడి

రాజాగారు నొకరుద్వారా రహస్యముగ రవ్వలను వంపివేసిరి " అని డాబునరిగ పలికితిని.

"అయితే మేము దొంగల మనెదవా?"

"అంతమాట నే నెట్లనగలను?"

"నీకు పిచ్చియా యేమి?"

"ఇటువంటి సందర్భములలో నేనేప్రకారముగ చేయవలసి యుండునో ఆప్రకారముగ మాత్రమే చేసితిని."

"ఇటువంటి నేరమును నేనే నీవే మోపినచో నన్ను బ్రతుకనిచ్చియుండువా!"

"అన్నిటికిని సిద్ధపడియే వచ్చితిని."

నేతూరుబొబ్బాక యుగకు యుకినాడు. నా మీద పడి కొట్టునని తలచితిని. కాని యిటు నటు తిరిగి నేను చెప్పిన హంతములను మననము చేసికొని, అంతలో నావంక తన మిడిగుడ్లను తిప్పి యిట్లనెను.

"నీవే యా యుంగరమును దీసికేవేమా!"

"నేను తీయలేదు."

"ఎవరు తీసిరి?"

ప్రత్యుత్తరమియ్యక నూరకొంటిని. ఇంతలో నేతూరుబాబు "ఈయుంగరము సంగతి నాకు తెలియదు" అని దీనస్వరముతో జవాబిచ్చెను. ఈవిషయమున నాతడు నిర్దోషియని నాకంతలో తట్టినది. "ఒక వేళ నాభర్త—మృత్యువుకొని తీసియుండదు.—తీసియుండినచో గద్దించి నీమీద మ.లో తెలిసికొనగలము" అని బాబు జవాబిచ్చెను.

"ఆమెయే తీసియుండినచో నా యుంగరమును తీసికొని వెళ్ళి యథాస్థానమున దు ది యన్యులకు చెలియకుండ జేయుదును" అని చెప్పితిని.

4

నాకు మార్గ మగత్యుగోచరమైనది. పిచ్చి యుపాయము నొకదానిని నిష్ఠానుజ్ఞాని బయలుదేరితిని. తాళదు బొంగరము లేదు. గడ్డబొచ్చ పట్టుకొని వేలాడుచుంటిని. అపరాధపరిశోధకు బిట్టమార్గమే తొక్కుచుండురని చదివియుండుటచే కొంత సంతృప్తి కలిగినది. నాకంటె బాబు ముందుగ నామెవద్ద కేగెను. తరువాత నేను వెంబడించితిని. ఆయన సతీమణినిగాంచి "అమా నాగొక మీకాశ్చర్యము కలుగచేయవచ్చును" అంటిని.

"అవును. మీయంగడి చాల బాగున్నది. ఈదినము తిరిగి రావాలనుకొనుచున్నాము"

"నిన్నకొనినదొంగరము మీవేలున బాగుగ మెరయుచున్నది. మీగు తెచ్చిన రెండురవ్వల నేమిచేసితిరి?"

"ఏమి రవ్వలు!"

"నేను మీయజమాని పి.వ.గా వెళ్ళి నవును మీగ తీసుకొన్నాను."

"ఇదంతయు తమాషాగానన్నది. మీగింపు రాలోచించుకొని వచ్చాగాయేమిటి?"

బాబు నవ్వెను. నాకు బదు లిచ్చి బ్రతివ్వ తిరలుచున్నాను.

"ఇటు తప్పిందెదవు. రకస్థితియగు నడిగి నవు డాశ్చర్యము నటించి నిప్పించుకొన నాచెదవు."

"అవును. నిజమే. నన్ను వట్టుబంటునిని తలచి రెండింటిని మ్రొగి వేసితిని ఏమిచేసెదరో చేయుదు "

మాయుపాయము కొనసాగలేదు. ఏమిచేయుటకును తొచలేదు. జెడరింపులతో నిట్లతో నా స్థలమును వదలి "మిదిని వదలగూడదను"

కొనుచు కర్తవ్యాంశమునకు గడంగితిని. ఇంతలోనే గడియారము పడకొండుగంటలు కొట్టి పండున మా అంగడి కేగితిని. అనేకానాచ నలు స్పరించివని. ఆగ్రహవేళములతో మండి పడు యజమానిని దర్శించవలెను. నాటితో నాయుద్యోగమునకు స్వస్తి. భార్య పిల్లలు అండి లేక యల్లల్లాడుచును. ఈసంగతి యితరులకు తెలిసివచో నాకు పనియే దొరకదు. ఇట్లు పని తపించుచు నా ఫీసులో ప్రవేశించితిని. అంతకు ముందే యజమాని తనగదిలో నాసేరుడై యుండును. నెప్పటికీ నేను యజమాని సమక్షమున కేగితిని.

“ఏమిట్లుటి” వని ప్రశ్నించెను.

“ఏమియును లేదు, నా ఫీసులో రెండు రవ్వలు కప్పకుటలేదు.” అని నీచడత చెప్పితిని

“ఏమిటి! రెండురవ్వలూ! కప్పకుటలేదు!”

ప్రేరేపణములు నేనె కెగపివని నిరుత్తరడనై గడగడ వణకుచుంటిని. యజమాని. “నా ఫీసులో,”

“ఏమిటి? నీకు స్తరమాగ తెలుపుము. ఎప్పుడు పోయినది, నీన్న నాయి కాబయ్యె” అనినది.

“అవును.”

“అక్కణమే నాకొడుకు తెలుపలేదు?”

“ననువు దీర్చిడలేదు”

“జమే, సాక్షులనూ స్థాకు చెప్పినా?”

“లేదు, చాల తప్పుపని జరిగింది. కనుకొని వాటిని యాదానిము యధాగ్రావమునందుంచగల పని యనుకొంటిని.”

“ఎంత యమాయకడపు! రత్నం, నీవువనిగా చేరవదిమొదలు నీచర్య కనిపెట్టుచునేయున్నాను నీవు దొంగవునని నాకు విశ్వాసముకలదు. లేనిచో నిదివరకే యుద్వాపన మిప్పించెడి

వారము. నీవు కొత్తవాడవని తెలిసికొని యెవరో వాటిని తప్పరించినారు. ఇప్పుడిది జరిగినది. ఇంకముందింక నెన్నిజరుగునో! యధాస్థానమునందు వాటి నెట్టుంచగలవని నమ్మితినో స్పష్టముగ చెప్పుము.”

“నేనవ్యక్తుడనని యిదివరకే మనవిచేసుకొనియున్నాను.”

“అవ్యక్తుడవుకావు. అయినచో నిన్నిదినములు మాఅఫీసునందుండనే యుండవు. కొనుటకు వచ్చినవారి నెవరినో యనుమానించితివి. అవునా, కాదా!”

“చిత్తము.”

“వారిచేత నొప్పించగల ననుకొంటిని. నీ తెలివితేటలన్నియు నేడేమైనవి?”

“రాత్రియంతయు నీవిషయమై నిద్రలేచు”

“ఈరాత్రి నిద్రపోవలదనచో నిజమునం తయు దాచక తెలుపుము.

జరిగిన కథనంతను పూసగుచ్చినట్లు తెలిపితిని. యజమాని సవ్య నాపు కొనబాలక పోయెను. తరువాత పదిహేను నిమిషముల వరకు సంభాషణ లేదు. చిక్క వాణునతో నచట నలబడియే యుంటిని. కొంతసేపటికి యజమాని తనపెట్టెను తీసి రెండు రవ్వలు నాముందుంచి “నేగూగుగాబు పంపినారు. ఆయన భార్య దొంగిలించినదట”యని విరగబడి నవ్వెను నాకు సవ్యను యేడపుకూడ వచ్చుచు డెను.

“వాటిని నేను తీసితిని. నిన్ను వరీక్ష చేయదలచితిని. నిన్ను మధ్యాహ్నము నిన్నొకవని మీద పంపినట్లుపంపి యూపని చేసితిని. నాకుమారులకీసంగతి చెప్పితిని. నన్నెంతయో వలదని వారించినారు. వాడు చెప్పినదే న్యాయమని నాకిప్పుడు తోచినది. నీకనుభవము లేదని వాదించు

చినాడు. ఇక్కడ పనిచేయువారు వెయ్యి కండ్లతో సంచరించవలెను" అని యజమాని పలుక నాముఖము గంపెడంతయునది.

"నగల నిలవ నెవుడెవుడు చూచుకొనుచుండువ"ని యడిగెను

"ప్రతిదినము సాయంకాలము సరిచూచుకొందును. అన్నియు సరిగనే యుంటవని నిన్న మూర్తియు బద్ధకించితిని."

యజమాని చిరువస్య నవ్వెను.

"ఇక ముందెన్నడట్లు చేయుదుము."

"చిత్తము."

"సరే. వాటిని యథాస్థానమందుంచుము. రాత్రియంతయు నిద్రలేదు. నీకదియేగిత్తు. నన్ను

సాయంకాలమే నీవుచెప్పియుండిన, మానాడు నూరురూపాయల పందెము నోడిపోయెడివాడు. ఇప్పుడు నేను నూవాడికి నూరురూపాయలియ్యవలెను. ఇదే మాపండుము. నీవు కనిపెట్టినలేవని వాడివాదన, కనిపెట్టి నాతో చెప్పి దవని నావాదన. పందెము పోతే పోయినది కాని నీవుమాత్రము మమ్ములను గాగా నవ్వించినావు" అనెను.

నేనును నవ్వుకొనుచు నాస్థానమునకు పోయితిని. అనవసరముగ నింద మోసినందులకా సాయంకాలమే సేతూరుబాబును ఆరున సతీమణిని దర్శించి క్రమానా వేడికొనితిని. నాటితో వాడికిని నాకును స్నేహము.

నముద్ర భూషణము

శ్రీ. శ్రీనివాసరావుగారు.

(౧ : ౧ : ౧ : ౧)

ఈ నిరాఘట దేదీప్యమాన కాంతి
సంతతుల మధ్యమున నిరభ్యంతరముగ
నే వెలిగిపోదు— నా మహా నిద్రములకు
గాలగర్భ ప్రతిభాస గతులువచ్చు.
నేనొక విశాల రాజ్యలక్ష్మి స్వపాల
పద మధిష్ఠితు! నారాజ్య పాలనమాన
నిరత ముదయించు నిర్దోష నిచక్షుమందు
మామకాజ్ఞా ప్రకాశిక ల్బలయుచుండు.
నేననుగ్రహ నిగ్రహ జ్ఞానమతిని!
నా కనారత మానంద శోకగతులు
కలుగుచుండును నాకింత తెలియరాక!
నా చరిత్రము నాకె యవ్వయునుగాను.
నేను హర్షితు మానవ జ్ఞానమునకు;
నేను దుఃఖితు మానవాజ్ఞానమునకు!

అఖిల మనాద పరిమోద హృదయస్థిల
ధారలనతమ్ము భరియింతు క్షురకుచుల.

అన్నదీయ ప్రమోద భూషణమున
నవ్వగాన నినాదముల భ్రాన్తియగులగు;
మామకిని ప్రచండ తామసవ్య
భరమానందున గల్గవస్వరము దోడు.

నా నిజహృదయము! నే నపూర్వ
మానవాతిత జేరి శక్తిను ప్రతీత
శక్తిగల్గిన చ దళాననుడ నిజము!
కాని నన్ను స్పృశించి నాగతులు నడపు
భువన డలీతుడు దివ్యుడొక్కడుగులగు.
(ప్రభవ.)

చ॥ ఎఱుంగను మంత్రీయంత్రముల * నేని. స్తుతి ప్రముఖేతిహాసమే
 నెఱుంగను, ధ్యానముద్రలన * నేమొ యెఱుంగ నుపాసనంబు, నీ
 వజ్రకుఁ ద్వదీయ దివ్యపద * పద్మయునా విలసివనైన నే
 నెఱుంగనుగాని, నిన్ననున * రించినఁ గ్లేశము పో నెఱుంగుదుకా.

జనని: త్వదీయ పాదయుగ * నన్నిధి నేవలఁ జేయలేదు, నే
 ధనముగలాడగాను, జడ * తా గరిమంబని హెచ్చు, ధర్మవ
 త్తనము సతిక్రమించి, తప * రాధముసైపు, కుపుశ్శ్రీఁ జెప్పఁజో
 జననము నొందినకా విధి * వశఃబునఁ, దల్లియు నట్టిదుండనే ॥

సరళమనస్కుల సుతుల * సంతతి నీకులభించె, వారిలో
 విరిఁజుడఁ, జూచులుండ, నను * వీడకు; నికొమగుండ; ధర్మత
 త్పరవగు నీకు నిద్రి యుచి * త క్రియగాన, కుపుశ్శ్రీఁ జెప్పఁజో
 ధరణి నొకందు గల్గునడఁ * దల్లియు నట్టిదియుండ దంబికా *

చిమలమగుభక్తి నిన్ను నే * వింది యెఱుంగ
 గనక మిడలేదు నీమ క్తం * కర్యములకు
 గాని, జని; నాయెడ దయా * కలితవమ్మ
 బెడ్డకొడుకున్న దల్లియుఁ * జెడ్డ దగునె ॥

జేవగలకా ద్వజాచిరి వి * ధేయములందు సశక్తిచేత నా
 జీవితమూర్తీయందు గడ * చాగడ యెప్పటియైదు వర్సరా
 ల్లిపుడీ కృపామణి వ * హించి యనుగ్రహముంచవేని, నా
 కే వసుధాధిపతి శరణు * నెవ్వరొసంగుచురమ్మ శాంకరీ ॥

నీ మంత్రాక్షర మొందు కర్ణపుటముల్ * నిండకా శ్వపాకుండు, భా
 రా మాధుర్యమదూక్తి సిద్ధిగను, ని * గ్భాగుత్తుండు కొటిసంజ్ఞ
 సామోడుండగు, సత్కరంపు మహిమా * వ్యాపార విటుండగా
 నీమంత్రీ ప్రతిభాఫలం బెఱుంగ నా * నే ! యెట్టివిజ్ఞానియుకా ॥
 (అంధీ)కృతము.)

శ్రీ రామానుజాచార్యులుగారు

సులుసు వేంకటరమణయ్యగారు.

శ్రీ రామానుజాచార్యుల వారి నెఱుంగని యాంధ్రులకుండఁడు. వారి పాండిత్య ప్రకరమును బొగడి యానందింపని హైందవులకుండఁడు. వారి యమూల్యహృదయాశయముల నెఱిగి గౌరవింపని సంఘసంస్కారులుండరు. ఉత్తర సగ్గారులలో డిస్ట్రిక్టు ముననము, సబు కలెక్టరు, తహసీలుదారు, సబు రిజిస్ట్రార్, ఎడ్యుకేషనలు ఆఫీసరు, మొదలగు బెద్ద పెద్ద యుద్యోగములు చేయుచున్న వారిలో సామాన్యముగ వారి శిష్యులు కానివారుండరు. వారు చేయుని ధర్మము లేదు. పోషింపని సంస్థ లేదు. మెచ్చుకొనని విద్య లేదు. ఆ మహానుభావుల ప్రమించినను వారి కీర్తి మాత్ర ముచంద్ర తారార్కము దిగంతముల వెలుగుచుండు ననుట శ్రోత విషయము కాదు.

మహాత్ముల చరిత్రము లాదర్శప్రాయములు. లోకము మంచునీటికిఁ దెచ్చుటకు మహాత్ముల జీవితములే యాధారములు. మహాత్ముల జీవిత చరిత్రము నొకసారి స్మరణకుఁ దెచ్చుకొనుటయే వారికొనంగు పూజ. అకీర్యులకంతకంటె వేరే పూజచేయు వలసవడదు. మఱియుఁ బరిపక్వముకాని మనస్సుతోఁజేయు పూజ లాముష్మిక సాధనములు కాజాలవు. పుష్ప పూజలకంటె హృదయ కుసుమములతోఁజేయు పూజలే యనర్హములు. ముత్రములకంటెఁ బ్రణయము ప్రములే యమూల్యములు. స్నానసద్ధాచమనాదుల కర్పించు నుదకములకంటె మహాపురుష చరిత్ర శ్రవణస్మరణలవలనఁ గలుగు బాహ్యదకములే పవిత్రములు. కాన శ్రీరామానుజాచార్యులవారి చరిత్ర స్మరణమే మన కనర్హమును ముక్తిసాధనము.

విశిష్టాద్వైత మతోద్ధారకులైన శ్రీరామానుజులవలెనే మన రామానుజాచార్యులవారి ఖండ కీర్తి సాపాదించి తమ ధర్మములను మతములను లోకమున వ్యాపింపఁజేసిరి. వీరు శ్రీ రామానుజాచార్యులవారి యాంతరంగిక భక్తులలో నొకరును, విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతమును బ్రవర్తించఁజేయుటకు నియమింపఁబడిన గొప్ప మహాపండితులలో నొకరునగు “కళాంబి ఆచ్చాన్” అను మహాత్ముల వంశమువారిని శ్రీమాన్ మేజేవల్లి వేంకట రమణాచార్యులవారు వ్రాసియున్నారు.

వీరు 1853 సం॥ న 3 టపాడుగ్రామమున జననమొందిరి. చినవాళినుండియు ససామాన్య ప్రతిభగలవారగుటచే నర్వశాస్త్రములందును బ్రవేశము కలుగజేసికొనిరి. ఆకాలమున వాంగ్ల విద్య యిప్పుడేగితి వ్యాప్తి నొందలేకుండుటచే వీరు పెంటపాడువందే గీర్వాణాంబ్రో సాచార్యులందసాధారణ ప్రతిభను సంపాదించి యుభయభాషలయందును గవిశేషగుణి యుష్టావధాన, శతావధానములఁజేయుచు నకీరుల గుర్తులను బడయుచు రాజాధిరాజుల యాసానములందుఁగూడ నవధానముల వాచించి సాక్షాదముల సంగుచుండఁజేసెను. అప్పటి వీరమున్ను పడువాలు పడునేడు వత్సరములు మాత్ర మే గడుముండెను.

వీరి పడువానివంటివే జనములు చరమ పరము నలుకరించిరి. కొన్నాళ్ళవఱకు వీరి గీతినీయుండి శుద్ధ కాన్తి విద్యాభ్యాసము చేయునకల్పించి 1878 వ సం॥ న వీరి తల్లిగారిలోఁ గూడ విజయవరమునకు విచ్చేసిరి. వీరసనప్పటి యమాత్ములగు పెనుమర్త్య జగన్నాథ రాజగారి యాదరణమునను, విజయనగర ప్రభువులగు మహారాజ శ్రీ మదానంద గజపతి

మహారాజావారి యాదరణమును సంపాదించిరి. వీరికోరికఁ దెలిసికొని మహారాజావారు తమ స్నానూలునందు వీరిని బ్రవేశపెట్టిరి. ప్రవేశించిన కొలది కాలములోనే వీరు 184 సం॥ నఁ బ్రవేశపరీక్షయందు మోగుముగఁ గృతః కృత్యులైరి. ప్రవేశించిన యొక్క వత్సరముననే వీరు ప్రవేశ పరీక్ష ల్గుట మిక్కిలి యాశ్చర్య కరము. వీరిమహారాజువారు వీరి బుద్ధి కాళల మానకు మిచ్చి విద్యార్థివేతన మొనంగి కళాశాలా కన్యలఁ జదివించఁ జెప్పఁపుకఁ బంపిరి. వీరాలు సంవత్సరములలో నెమ్మే పరీక్షయగు పట కన్నింటిలో నుత్తీర్ణులైరి. వ్యాయ వాది యగు నూహచేది. ఎల్. పరీక్షలోఁగూడ నుత్తీర్ణులైరి.

మద్రాసునుండి వచ్చిన వెంటనే మహారాజావారు వీరిని తమ కళాశాలకు వ్యతీయోపాధ్యాయునిగా (Vice Principal) నియమించిరి ఆ కాలము నందుఁ బరీక్షమోపాధ్యాయులుగా (Principal) గానిండి యనల్ప కీర్తి గడించిన నంద్రేశ్వర శాస్త్రిగారు 1887 సం॥ నఁ కీర్తి శేషులు కాఁగా వీరే కాతేడి నిర్విఫలు పడవ నలంకరించిరి.

అప్పటినుండి 1920 సంవత్సరము వరకు వీరు కళాశాలా ప్రధానోపాధ్యాయులై యుండిన న్నముగఁ దమవసులను సాగించును సనేకవిద్యార్థులను బండితవర్ణులుగఁ దయ్యించెరి. వీరి ఆనందగజపతి మహారాజావారు కీర్తిశేషులగునపుడును, దదితర సమయములందును గడు నేర్పు నుపయోగించి కళాశాలారీష్టములను వారింది గొప్ప యశస్సును సంపాదించిరి.

ఆంగ్ల కళాశాలకు వలయు పరికరముల నభివృద్ధిపరచి, లేబరేటరీల నిర్మించి, గ్రంథాలయ

గారముల ననేక భాషాసాహిత్య, శాస్త్రగ్రంథములఁబూనించి, యనేకులను, దమ కళాశాలలో జదివి ప్యాసుచేసినవారిని సహాయోపాధ్యాయులనుగా స్వీకరించి యనేకుల కాధారములఁ గల్పించినారు.

నామూపశిష్టప్రాయముగనుండిన సంస్కృత పాఠశాలనుపీరిపాలనలోనికిఁదీసికొనివచ్చి, మహామహులగు వండితులను నేరించి కళాశాలగ మార్చి 1900 సం॥ నుండియు కాశీనగరమున జరుగు సంస్కృత పరీక్షలకై విద్యార్థులఁ జదివించి యనేకులను గావ్యతీర్థులను, వ్యాకరణ తీర్థులను దయ్యించేయించిరి. సంస్కృతము జదువువానికిఁ బాఠితోషరూపముగ సనేకగ్రంథముల నిప్పించెడివారు. 1914 సం॥న సంస్కృత కళాశాలకు గొప్పభవనమును గట్టించి, యమూల్య గ్రంథములతో లైబ్రరీనిగూడ వృద్ధిఁ దెచ్చిరి. విద్యార్థులుండుటకుఁ గళాశాలావరణముననే గృహముల నెలకొల్పిరి.

1920 సం॥ న దాము ఆంగ్లకళాశాలాధ్యక్ష పదవిని విడిచి విశాఖంకిని స్వీకరించు సమయమున సీతకళాశాలవిషయమై పూర్తిగ శ్రద్ధవహించి కడదన జనవరినెల చివటవట కవిచ్చిన్నముగ తమ పనిని సాగించిరి. 1922 నుండి పండితసమితిని నెలకొల్పి నెలకొల్పొక యవస్థాసమిచ్చి విద్యార్థులకు భానమును వృద్ధిచేయు నేర్పాట్లు చేసిరి. ఇండియంగు 1923 సం॥ పట్టభేటకు విద్యార్థిసంఘమును నెలకొల్పి నెలకొల్పొక్క విద్యార్థి (కళాశాలాకార్యలోనివారు) (college Department) వ్యాసమును వ్రాసి చదువు కట్టు దిట్టమును చేసిరి. 1926 సం॥ న విద్యార్థులఁ బ్రత్యేక పకనముదిరపు టేర్పాటుగావించిరి.

తొలుత మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారు నెలకొల్పిన శిరోమణి, విద్యాన్ పరీక్షలకిచ్చటి విద్యార్థులను 1915 నుండియుఁ బంపుచు, సంస్కృత కళాశాలలలో నియ్యదియే యుత్తమోత్తమమగు కళాశాలయని జగద్విదితమగు సంతటి ప్రతిష్ఠ దీనికి నాపాదించిరి.

వీరి ధర్మశాస్త్రము లసంఖ్యాకములు. విజయ నగరమునఁ బురమందిరముఁ గట్టించిరి. పురపాలక సంఘాధ్యక్షులగునపుడు వీరు జనులకొన రించిన యువశారము లసంఖ్యాకములు. ఉపాధ్యాయులకుగాని, విద్యార్థులకుఁగాని శరీరము స్వస్థతఁ జప్పినయెడల వారి కనేకవిధముల సదుపాయములు చేయుచు బై యూనినుండి వచ్చి చదువుకొనువారికిఁ బద్దపానిములు తగు గృహమునుండియే పంపించెడివారు. వీరికిను సాంస్కృతిక ట్రయినింగు కాలేజీని స్థాపించుటకు,

సంస్కృత కళాశాల భవనములను నిర్మించేయుటకును, మిగులఁ బ్రయత్నము లాచరించిరి. కాని యాశాస్యములు కొనసాగకవూర్చుమే భౌతికప్రసంగమును — కళాశాల దురదృష్టమున — విడిచి

వీరికి బార్ని సార్వభౌముని పట్టాభిషేక సమయమున (1911 డిశంబరు 12 తేది) గౌరవ పదమగు శాస్త్రబహుదూరు బిరుద మొసంగబడినది. పదవది యొకపు దంతకంటెను ఘనమగు దివాను బహుమూరను సహధారణ బిరుద మొసంగబడినది మొన్నటి సమయము నెలగొనాంధ్ర విశ్వ కళావివేచనాధిపతి పట్టప్రదాన మహా సభా సందర్భమున : శ్వవిద్యాలయము వీరికి డాక్టర్ ఆఫ్ లెటర్స్ Doctor of Letters, (డీ, లిట్టు D.L.) అను గౌరవ బిరుదము నొసంగి సన్మానించినది.

నల్లమ బుచ్చయ్య

కురుక్షేత్రపాణి శోటయ్యగారు

పాంచభౌతికమైన ప్రపంచమును
నెట్టి సుముహూర్తమున జన్మమెత్తినానా!
బహుళచింతాతి సత్కర్మ భరణిగాని
సౌఖ్యమననేము యోగుగను క్షణికమైన.

౨

విద్యయునులేదు; వినయ గాంధీర్వభావ
విగ్రహములేదు; సుకరణా వృత్తిలేదు;
ధరణి బెద్దలు మెచ్చుకోదగిన గుణము
లేని పూజ్యము;- ఏల పుట్టించినావా?

౩

మాన్యవంతుల ప్రశ్నావివాద్య గమన
నిలకు శ్లేమము కొంటేని గలుగుకాని-
పనికిమాలిన జీవచ్ఛవ బువలన
నేమికార్యము జరుగునో యెఱుఁగవడదు.

౪

అతి నికృష్టములొ పరిస్థితుల నకును
బ్రతుక వెరచుచు నన్నాళ్ళు బ్రతుకవలెనా!
అమల సుస్థిసౌఖ్య నిర్వాణపథము
నెల్లడు తేర్చుదవంతుఁ బ్రార్థింతు జీవ!
—పిచ్చి గీతాలనుండి.

అమావాస్య

మ రి నా వ ప.

ఒకవర్తకుడు మరణించినట్లైతే నుండిన బంధువులు
తుట్టును గురిపొడి యుండిరి.

కుమారుడు:- నాన్నా:- నీవు బాళిలు యివ్వవలసిన వాడై
వశో చెప్పతా.

పత్నీ:- (వరుసగా పదిపేర్లు చెప్పెను.)

కుమారుడు:- నాన్నా, నీ వెవరికెంత యివ్వవలసివున్నావో
చెప్పు.

పత్నీ:- అబ్బాయీ నాకున్నా సురజావల్లభా వున్నప్పుడు
నాకేదు పెట్టెనుట.

పేరు డి : బి ల్స్

నా. శ్రీకృష్ణాపుత్రుడు హోటల్లో గొడుగు పోగొట్టు
కొనిరి. నలునాడు సుబ్బయ్యగారి వేరిలో యీ
గొడుగు చూచెను.

నా. శ్రీకృష్ణ, వరుసగా నాగొడుగు యిస్తారు.

సుబ్బ:- ఇది నీదేలా అవుతుంది? నేను పావులూ
కొండినా!

నా. శ్రీ:- క్షమించండి. అయితే ఒక సహాయకు
చెయ్యగ.

సుబ్బ:- ఎందు?

నా. శ్రీ:- అగొడుగు నీదేమిద నాకేదువున్నా దిక్క అ
టించాను అని యీ యివ్వండి

దో వ.

గొర్రెబండువాడు:- అయ్యో! గులు నీకువకు నోవ
గులు.

నా. శ్రీ:- దోవ చాలా దిక్కుగావుంది నన్ను
బిల్లో ముక్కుండుకెక్కు చూపిస్తా.

బండి:- సరే, యొక్కండి

నా. శ్రీ:- (యొక్క) యీ గొడ్డుమీద సరాసరి మైలు
దూరం పోనియోయో.

బండి అత దూరం వెళ్లిన తర్వాత నాటసారి దిగి.

“ఏమాయో, వెనుకకు దిగి నుల్లి యీ గొడ్డుమీద
రెండు మైళ్లు వెళ్లు.”

బండివాడు:- సరే బాగుంది. మొదటనే యీమాట
చెప్పానుకాక?

నా. శ్రీ:- నే నుండడం యిక్కడా ను? ఎలా? దాని వస్తాను
కొత్తి చెప్పులతో.

ఇ మ్మ గు .

ఏమండీ:- మీ ఆఫీసు సామానం తా యివ్వరు
(insure) చేస్తారా.

“అండీ, పెద్ద గడియారము రిప్ప”

“ఏంకెత”

“గడియారాన్ని అందరూ నిఃస్టి వుంటారు”

పొ దు ము డి బ్బీ .

భార్య:- ఇదుగో, చూడు, నాకేతిలో యెమున్నతో
కెచ్చారి

భార్య:- చెప్పకపోతే నాకు పొద్దుపోరా.

భార్య:- నాకు యీ పాపం చాలా మళ్ళీమైన వస్తువు
యివ్వడు చెప్పు.

భార్య:- అయితే పొదుము దబ్బికావాలి.

రా త్రిం తా మూ చు ట .

భార్య:- చూచాడు;

భార్య:- యేమిటని

భార్య:- మీరు చెప్పమాయోలే. చెప్పండి వివర.

భార్య:- అయితే చెప్పమని.

ప రీ క్ష తి వ్వు ట .

భార్య:- నిద్దరగా మావాళ్లు కనబడ్డారు. వాళ్లను
చూచి గావాలి.

భార్య:- రాత్రింతా మావాళ్లుగా చాలమా
నైకిలు.

కండి:- పరీక్షి ప్యాసయితే నైకిలకొని పెదతా నన్నా
మాదా రిప్పా వెండుకు. చదువకు డా యేంచేకావు

కొడుకు:- బాగా లోక్కలని నైకిలు నేన్న
కుంటున్నా.

(సు. రా.)

మహారాష్ట్ర సామాజ్య స్థాపనాచార్యుడగు శ్రీ శివాజీ ఛత్రపతి గురువరేణ్యుడును, తాపసోత్తముడును, త్యాగధనుడును, దేశ సేవాభిలాషియు, ధర్మ సంస్థాపనాచార్యుడు నగు శ్రీ సమర్థ రామదాసుల చరిత్రము సూత్ర ప్రాయముగ పాఠక మహాశయుల కెరిగించెద.

జననము — బాల్యము.

మహారాష్ట్రమున గౌతమీ తీరమున 'జాంబవ' అను గ్రామమున పదునాఱవ శతాబ్ద మధ్యమున 'సూర్యాజీపంతు' అను నద్బాప్తాను డుండెను. ఆయన సహధర్మ చారిణి 'రాణాబాయి'. రాణాబాయి పతివ్రతా శిరోమణి. భార్యాభర్త లిరువు రొకానొక సుముహూర్తమున కృత్రు వొకటి యొనర్చిరి. తదుపరి కొంత కాలమున కా యిల్లాలు పుత్తు లిరువురం గనెను. వారిలో ద్వితీయుడు నారాయణుడు నారాయణునకైదవయేటనే విద్యాభ్యాసము, ఉపనయనాదిసత్కర్మలు జరిగియుండెను. నారాయణుడు కుశాగ్రీబుద్ధి గలవాడగుటచే నచిర కాలముననే వేద వేదాంగముల సాంగోపాంగముగ నభ్యసించ గల్గెను.

ఆతని యెదవ యేటనే తాడిగారు పరమ పదించిరి. పాప మా కారణమున సుసార నిర్వహణమున దల్లికిని సోదరునకును నారాయణుడు తోడ్పడవలసి వచ్చెను. నారాయణుడు తీరిక వేళల యూరికి దూరముగా గోదావరీ తీరమున కేగి, ఏకాంతమున కూర్చుండి భగవద్భావమొనర్చు చుండెడి వాడు. అన్ని వేళల భగవద్భావానంతర మదేవిధముగ కూర్చుండి ఒక పటి స్వచ్ఛమగు గౌతమీ తోయము

వంకను, మౌనకవరి నిర్మలమగు నాకసము వంకను, తేరపాణి జూచుచు, మహాదానంద భరితుడై ప్రొద్దుబావు వాకు నట్లే యుండెడి వాడు. ఒక్కొక్కపరి విద్యా పాఠ భయముల వర్జించి నిత్యల మనస్కున్నై మహా వంతులకు గయితము హృదయచరము కాని వేదాంత రహస్యముల నన్వేషించు చుండెడివాడు.

తల్లియగు రాణాబాయి అన్నగారు నారాయణుడు ప్రొద్దుబావువరకు రాకుండుటం జేసి భయవిహ్వల చిత్తులై వానికొక సమీప ప్రాంతముల వెదకి వెదకి నిసికి వేసారి పోవుచుండిరి. ప్రొద్దుబాాయి యింటికి వచ్చుట తోడనే తల్లియు నన్నయు కొట్టియు ద్వియు బహుభంగుల బాధించుచుండిరి. నారాయణునకీ నిట్లు కొట్టుటలు పరిపాటియై పోయెను.

ఒకానొక దినమున నారాయణుడు గ్రామ సామీప్యమునంగల మంచవటి కాననమున కేగి తీవ్రాలోచనా నిమగ్నుడై దినమంతయు నచ్చటనే గడచెను. పాపమా తల్లియు నన్నయు భోజన పానముల వర్జించి వానికై వెతిక సాగిరి. దినమంతయు వెతికగా నుదకు కాననమున గన్పెను.

నారాయణుడు భగవద్భావ తత్పరుడగుట యేక మాతృదేశ ఏమాతనో పాయముల వారముచుండెడి నాడు. ఆ కాలమున దేశమంతయు ముస్కనులగు దుకుష్కులచే నీక్షిపబడుచుండెను. పౌరాణిక మంతయు నక్షోభమునకు గుటి యయ్యెను. రాజ్య తృప్తచే ప్రభువులన్య దేశములపై బడి పలెల బుద్ధులుగొల్ల గొట్టచు, గురులను గోవురములను ధ్వంసమొనర్చుచు, పాపపుణ్యము లెఱుగని శిశువు

లను స్త్రీలను చిత్రవధగానిండును మహా
త్పాతములకు గారణభూతులగుచుండిరి. ఇట్టి
విపరీతస్థితి గాంచినవాడగుటకే నారాయణుడు
మాతృదేశ విమోచనము కలుగు బుట్టాయని
తలపోయుచుండెను. పాతలన ధర్మసంస్థాపన బు
నగాని ప్రళయసూచకమునకు కలుగుచున్న
సంతాపస్థితియైనను సమసిపోకలవని నిర్ణయించు
కొని తత్కార్య నిర్వహణమునకు సర్వసంగ
పరిత్యాగ మొనర్పట ననుజనమని భావించు
కొనెను.

వై - హి - కము — వై రాగ్యము.

నారాయణుని హృదయమున వై రాగ్య
బీజము మొలకెత్తి కృమాభివృద్ధి గాంచుట జూచి
తల్లియు నన్నయు బరివరిపథముల బోధించియు,
బాధించియు వానిని తీర్పుజూచిరి. కాని ప్ర
యోజనము లేకుండెను. నారాయణుడు నన్య
సిండుటకు ప్రయత్నించుచుండెనని విని తల్లియు
నన్నయు వానిని సంసారవశమున గూలదొ
యటకై గుంక చక్కని చుక్కను వివాహము
జేయ నిశ్చయించుకొని తగు నన్నాహము లొన
ర్చుచుండిరి. నారాయణుడీస గతి గ్రహించెను.
పాపము! వానికి కలిగిన సంతాపకౌఠములకు
మరలేకుండెను. వివాహము వలదని వాదించ
సాగెను ఎంతసేపైనను వివదయ్యె. వాచే
నీచే జెప్పించిరి. వివాహమునకు సుముఖునిగ
జేకుదలంచి వాని గుంపునయితము శ్రద్ధతో
కొని ధర్మము బువదేశింపసాగెను వివిభాధలు
పడలేక మొకనాడు యిల్లునిడచి పాతిపోయెను.
ఎంతవేళికినను కనపడకుండెను. రాత్రీవేళ అన్న
గాను యింటి దగ్గర నున్న చెఱువు కట్టపై నిలు
చుండి ఓ! నారాయణా! నారాయణా! యని
గొంతెత్తి యటచుచుండెను. కొంత సేపటికి

దగ్గట నున్న యశ్వత్థ వృక్షాగ్రమునుండి ఆ!
ఇసుకో వచ్చుచున్నాను. వచ్చుచున్నానని పలి
కెను. అన్న తల యెత్తి యటు నిటు పాట
జూచెను. ఇంతలో చెట్టుపైనుండి యొక వృక్ష
చెఱువుగో గభాలున దుమికినట్లు కనబడెను.
పాపము నారాయణుడు నీటిలో మానుగుచు
లేచుచు గుడికలు మ్రోగుచు నటు నిటు కొట్టు
కొన సాగెను ఆ వృక్షి తన తిమ్మదే యని
గ్రహించి వెంటనే నీటిలో దుమికి మొట్టన
కీడ్చుకొని వచ్చెను. ఆ గండ మెట్లో గడచెను.
నాటనుండి నారాయణునితో నెవరును వివాహ
విషయము తలపెట్టక యూరకుండిరి. వివాహ
ప్రయత్నములును విరమింపబడెను. సంసార
మున నెట్టి కలతలు లేకుండ కొంత కాలము
సుఖంబుగ గడచెను. ఒకనాడు తల్లి నారాయ
ణుని యొంటరిగ గూర్చుండబెట్టుకొని నాయనా
నీవు వేదములు వల్లవేయునపు డెల్లను మాతృ
దేశ వో భవః' అని పలుకుచుచువు.
దాని యర్థమేమియో నించుక నెరిగింపుమని
కోరెను. తోడనే సమాధాన మిట్లుచెప్పెను:-
“తల్లి దేవతా సమానము. తల్లిని దేవతవలె
నారాధి పవలయు. త్రికరణశుద్ధికో తల్లిని
సేవించి యామె కష్ట నిష్ఠూరముల నివారించుచు
సంకుష్టి కలుగజేయవలయు. మాతృ సమాన
ముగా మాతృభూమిని సయితము ప్రేమించి
సేవింపవలయునని యభిప్రాయము తల్లినినూ
త్రోమే సేవించుచు దేశమాతను నిర్లక్ష్యముగ
జూచుచు నుపేక్షించువానికి యిహ పరములు
దూరమగును. కష్ట నిష్ఠూరములకు చలించక
ధైర్యమూని త్యాగబుద్ధితో మాతృ దేశసేవ
యొనర్పట మానవధర్మమని వేదార్థము. అదియే
సర్వశాస్త్ర సిద్ధాంత ము నకలోపనిషత్సాము”

అని యుక్తియుక్తముగ జెప్పెను. రాణూబాయి యంతట “నాయనా! నేను దేవతానమానమని కదా చెప్పితివి. అట్టి నామాట వివరలదా?” యని ప్రశ్నించెను. “అమ్మా! వినెదను ముమ్మాటికిని వినెదనని వివరముగ” బలికెను. అట్లగుచో “తండ్రి! నీవు వివాహమాడి సంశయ నుద్ధరింపుమని” యాజ్ఞాపించెను. నారాయణుడు తెల్లబోయి పలుకక యూరకుండెను. మానము అర్థాంగీకార సూచక జగుటచే తల్లి మరల వివాహ సన్నాహముల నతి చురుకుగా జేయ సాగెను. నారాయణున కేమి చేయటకును తోచకుండెను. ఒకవంక దేశ సేవాభిరామ మతొకవంక మాతృవాక్య పంపాలనా ధర్మ పాతము బాధించుచుండెను. లగ్నము సమీపించెను. బంధు విత్తులెల్లరు గుమిగూడిరి. మేళ తాళములు మ్రోగుచుండెను. వివాహ వేదికపై నూతన వధూవరుల నాంతులజేసిరి. పురోహితుడు మంత్రోచ్ఛాటన మారంభించెను. నారాయణునకు గుంటలు గబగబ కొట్టుకొను చుండెను. మేనత్తయు చిరుచెవులు గ్రుమ్మెను. ఊరక పెట్టివానివలె నాకసమువంక పంపిరివంక తేరిపారజూచుచుండెను. అంతలో “తండ్రి! ఆవద్బాధవా! ఆరతిరగ్యా! బధ విమోచనా! నన్నీ బంధమును డీనిముక్తిగ జేయుమాయన!” పార్థింపసాగెను. తంతు నడచుచునే యుండెను. ‘సావధాన’ అను శబ్దము పురోహితుని నోట నుండి వెలువడుటతోడనే భయపడిన వానివలె యులికిపడి దిగ్గున లేచి లేడివలె చుండుచు గునదుముకను వరుగెత్తి పారిపోసాగెను. వానిని నీకును వెబడించిరి. ఎవరికిని జక్కకుండెను. చూచుచుండగనే మాయ మయ్యెను. మధుపర్కములతోడనే పోయి తుదకు నాసికాక్షత్ర

మునకుంజని యచట సన్యాసాశ్రమము స్వీకరించెను. సన్యాసమనిన మన మనునము జూచు వెళ్లి వెంగళాయల బూటకపు సన్యాసము గాను. ఆమహనీయుడు దేశ సేవపిమ్మియై, ధర్మసంస్థాపనార్హమై, ప్రహరక్షణమునకై పెండ్లి వీటలపై నుండి పారిపోయి మధుపర్కముల పారివెచ్చి కామాయాంబరము ధరించి కమండలము చేబట్టెను. త్యాగమనిన, సన్యాసమనిన నిట్టిదే! నారాయణుడు సన్యసించి “రామదాసు” అయ్యెను.

రామదాసు - శివాజీల సంయోగము.
రామదాసు పండ్రిగు సంవత్సరములు తదేకఃప్రత్యో దేశదేశముల గుర్మియై, ఆయా ప్రాంతములందలి ప్రజల సితీకతులను, పరిపాలనావిధానములను సమగ్రియుగ గ్రహించియుండెను. నానాదేశాధీశుల దప్పించి పన్నురిపాలనా ధర్మముల నవదేశించుచు మధ్య మధ్య పీఠ వత్సర్వతములకేగి తపంబావగును సృష్టి కావ్యమును పఠించుచు మహదానంద మొందుచు ద్వాదశవత్సరంబులం గడపెను. ఆకాలమువనే మహనీయుడును, పర్యసమగ్గుడునగు రామదాసు ‘నానబోధ’ యను మహాగ్రంథము రచింప గల్గెనని చెప్పుదురు. అపిమ్మట నూనూరదిగిరి ప్రజలకు పాలకులకు పద్ధత్యముల నవదేశింప సాగెను. ఆమహనీయుని గాజ్వాల, నిష్కల్మష నిగాడంబు జీవితవద్ధతి, స్వార్థత్యాగము, పరోపకారబుద్ధి, దైవభక్తి, దేశసేవానీతి మొదలగు సద్గుణము లెల్లను ప్రజల విధిగముగ రంజింపజేసి వాచిత్రము లాకషిణించి వశవస్తులగ జేయ గల్గెను. అయిష్కాంత మినుమును నిన్నిధికి లాగుకొనుపట్లు తేజోవంతులగు మహనీయులు ప్రజానీకమును తమతో జేర్చుకొనెదరు. లక్షల

కొలది జనులూ మహామహాని గురువుగ భావించ
జొచ్చిరి. వేదోల మహారాష్ట్రమంతట రామ
దాసుని నామము మామోహముచేయెను.

మహారాష్ట్ర ప్రభువగు శ్రీశివాజీ సాన్నిధ్య
మున నొక పౌరాణికుడు ధునిపాఖ్యానము
జరిపి వినిపి చును సందర్భమిదికై సద్గురు చర
ణారవింద సంస్కర్షణ భాగ్యమునంగాని ధవ
విమోచనము కావలదనియు నడులకు దాహ
దముగా ధునికు గురూత్తముడగు నారద
మహారా యనుగ్రహమునకు బాతుడై సద్గ
రిని శాశ్వతపదవి నొందినని చెప్పి అట్లే ప్రభు
వులను సద్గురువగు రామదాసుల నాశ్రయిం
చుట సమంజసమని నుడివెను. ఈవాక్యములు
శ్రీశివతి ప్సాదయశ్రేణిమున చక్కగా నాటు
కొనెను. వాటినుండియు రామదాసుల దర్శన
భాగ్యమున కెదుగుటాయుండెను. వేగులవాం
డ వివిధ సంతముల కంటి రామదాసుల బాకలు
కనుగొనుచుండెను. తుదకు 1659 సంవత్సర
మున గుజువరేణ్యులగు రామదాసుల సందర్శన
భాగ్యము శ్రీశివాజీ శ్రవతికి సంతాపించెను.
గురువుల యాజ్ఞల శ్రీశివతి శిరసావహించుచు
సచ్చారితుడై యొప్పెను. శ్రవతితో రామ
దాసు తటదు స్వార్థరాహిత్యము, విహృతు
కర్తాచరణము, ధర్మసంస్థాపనముననే గాగి పాప
విమోచనము జన్మరాహిత్యము కలుగగలదని
ప్రబోధము గావించుచుండెను. ఈమహానీయుని
ప్రార్థనాముననే సద్బోధనముననే శ్రవతి
శివాజీ దేవవిమోచనమునకు ధర్మసంస్థాపనము
నకు బూనుకొనగల్గెను.

ఒకనాడు శ్రవతి రామదాసుతో స్వామీ
పతితుడై, దీనుడనగు నాయకుడు తమకు సంపూ
ర్ణానుగ్రహ మింకను కలుగకుండెను నిరంత

రము మీపాదసేవ యొసర్పవలయునని నాయభి
మతము. మీబోంట్ల సద్భాగ్యముల యాశీ
ర్వచంములకు పనుగ్రహమునకు నేనును నాప్ర
జనులు పాతులమై యున్నాము. బ్రాహ్మణులు
పతితులై పాపులై యున్నంతవరకు తదితరులకు
క్షేమము కలుగజాలదు. హైదరాబాద్ విప్రులు
ప్రతిపదికపంటివారు. అట్టి విప్రుల విజ్ఞానప్రభ
వముననే, విమలబోధముల వలననే సంఘసౌ
భాగ్యము, క్షేమాభివృద్ధిని నాధారపడియున్న
వని' సవినయముగ బలికెను. అంతట స్వామి
శ్రవతితో నిట్లనియె:- ఓయీ పుత్రా! నీవు
చెప్పినది వాస్తవమే యగును కావున భూను
రోతములు పతితులు పాపజీవులు గాకుండ
తగిన జీవనోపాధుల గల్గివుము. వారి పాండి
త్యమును బ్రోత్సహించుము. ప్రకృతమున బ్రా
హ్మణు లధోగతియందున్నారు. ప్రభువులో
తురుష్కుల శ్రోవల ద్రొక్కుచున్నారు. ఇంత
కంటె సంతాపకారణ మేమికలదు. నీవు హిం
దువు. శూత్రియుకుల సంకతుడవు కావున హిం
దూధర్మముల పునరుద్ధరించు. దేశమును మన
మును సంస్కరింప బద్ధకంకణుడవుకమ్ము. నీవ
పునఃసాధ్యుడవగును' వని ప్రబోధించెను.

గురుశిష్యుల పరస్పరానురాగము.

గురువగు రామదాసులయెడ శిష్యుడగు శ్రీ
శివాజీకిగల భక్తివిషయానురాగము. శ్రీశివా
యీక్రింది విషయానువలన గ్రహింపగల్గుచుము.
ఒకానొక తరుణమున రామదాసు దేశాటన
ముచేసెను సతారా నగరమునకేగి యుండెను.
భిక్షార్థము యొకానొక గృహగమీపమున నిలు
చుండి 'జయ రఘువతి - భిక్షాదేవి' అని
యెఱుఁచుచుండెను.

మాళవికాగ్ని మిత్రము.

పి. వి. నర్సింహాచార్యులుగారు.

ఇయ్యది నాటకమని కొందరును నాటికయని మరి కొందరును పలువురు పలువిధములుగా నభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈనడుమ గత సంవత్సర జ్యేష్ఠమాస భారతీయందు “మాళవికాగ్ని మిత్రము నాటకముకాద” ను శీర్షికపై శ్రీ॥ న॥ చ॥ వరదాచార్యులు అయ్యవాడుగారు వ్రాసిన వ్యాసమును, దానిపైన “మాళవికాగ్ని మిత్రము నాటకమే యనదను”నను శీర్షికకపై శ్రీ॥ బు॥ వెంకటరమణయ్యగారి వ్యాసమును జూచితిని తెలిసియున్న సందర్భమును లోకమునకు దెలియజేయుటయే మానవుని యుత్తమపద్ధతయని నాకు దోచుటచేనా తెలిసిన యంశమును పత్రికా మూలమున లోకమునకు దెలియజేసికొనుచుంటిని.

ప్రథమమున నియ్యది నాటకమనఁదగినను శ్రీ॥ బు॥ వెంకటరమణయ్యగారి వాదమింఁచుక బరిశీలించుము.

శ్రీ॥ “నాటికాష్ట ప్రవృత్తాస్యాత్ శ్రీప్రాచ్యూచతురంక కా ప్రఖ్యాతోఽథీలతః, తత్త్రిస్యాన్వయోన్యతః స్వాదస్త్యతర సంబధా సంగీతవ్యాప్యతాదధవా నవానురాగా కన్యాత్రీనాయకా నృపవంశజా సంప్రవర్తతేతా ౭ స్వాంతేవ్యాప్తాసేన కఠితః దేవీభవేన్వః కేక్యాస్తా ప్రగల్భాన్వపవంశజా పదేపదేమానవతీ తద్వశస్యంగ మోవ్యయోః వృత్తిస్యాత్తైశీన్ స్వల్పవిమర్శాస్సధయోపకః ॥”

అని నాహింద్యదర్శణములూని నాటికాలక్షణము. ఇందలి “క్షప్తప్రవృత్తా”యను దానికి శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు ముందు “చతురంకీకాయని” నాటికాయందు నాల్గొంకములు దవలయునని నియమించుటచే నీనాల్గొంకములలో నిముడునట్టితివృత్తమును క్షప్తపరువలె ని భావము. దర్పణ వ్యాఖ్యాత “క్షప్తప్రవృత్తా”యను దానికి అప్రసిద్ధ చరిత్ర ప్రాణ్ణాయని వ్యాఖ్యానము చేసెను. కాని ఇయ్యది దర్పణకర్తయొక్కయోశయముగా ద”నివ్రాసివారు కాని దర్పణకారుని యోశయమెట్లున్నది యూహించుటసాధ్యముకాదు. అని యోశయమెట్లున్నను వ్యాఖ్యానమును నిరాకరించుటకు వీలులేదు, వలయున మూలమున ౩౪ము పరిచ్ఛిన్నము గానున్నచో వ్యాఖ్యానమేకదా యాచార్యును నిర్ణాయకమునకు సాధ్యము, ఈ యర్థమునే దా వ్యాస కర్తలు “వ్యాఖ్యానముతో విశేష ప్రతి పత్తిర్నహిపం దేహ లక్షణమృత” పరభాషామూలమున బోధించుచున్నారు. అదియును గాక దశరూపక కర్తయును నాటికాలక్షణమున

వ్రాయుచు “తత్త్రిసను ప్రకరణాత్”ని చెప్పియుం డెను (అనగా బ్రకరణమును డి యితివృత్తమును స్వీకరింపవలెనని యర్థము) ప్రకరణమునందలి యితివ. త్తము కల్పితమగుటచే నాటికాయందును కల్పితేతివృత్త మానశ్యకమని తేలుచున్నది. ఒకవేళ నాటికేతివృత్త మప్రసిద్ధమనినచో రత్నావళి భాషకృతస్వప్న వాసవదత్తము నను రించి వ్రాసుబడుటచే నందలి యితివృత్తము ప్రసిద్ధమగుటచే నద్దానికి నాటికాశ్వహానియగునని శంకింతులేమో కాని ప్రసిద్ధమనగా బురాణోపసాదులయందు బ్రసిద్ధమని యర్థము కాని కవ్యంతర కృతరూపకాంతరమున బ్రసిద్ధమైంత మాత్రమున నయ్యది ప్రసిద్ధమనుటకు వీలులేదు, అట్లు కానిచో మృచ్ఛికావీక్షణ ప్రకరణ దృశ్య గ్రంథము భాష్యకమగు దరిద్రీచారుడ యి మనుసరించిరచింపబడుటచే నందలి యితివృత్తమప్రసిద్ధము కాకపోవలసివచ్చును. ప్రకరణమునగల్గి తేతివృత్తమానశ్యమనికదా యాలంకారికుల యోశయము. వైకారణముల ననుసరించి రత్నావళితివృత్తము ప్రసిద్ధముకాదని తేలుచుండుటచే దదనుగోధముగా నాటికేతివృత్తము ప్రసిద్ధమనుట యసంమంజసము.

“శ్రీప్రాచ్యూ”యను దానికి బ్రత్యంకమునకు శ్రీప్రాత్యము బుండవలయునని వ్రాసినారు కాని నాటిక మొత్తముమీద శ్రీ ప్రాత్యము లంకముగా నుండవలయునని యర్థము చేపట్ట బుంక్తము. అట్లుగానిచో నాటకములయందు సామాన్యముగా బ్రతియంకము నందును శ్రీ ప్రాత్యప్రసక్త ముండుటచే నీలక్షణము శ్రీ ప్రాచ్య అను ది విశేషవిధానము కాకపోవలసి వచ్చును.

“చతురంకీకా” యియ్యదియు నాటికా నాటకములకు భేదమగు లక్షణమని శ్రీ వెంకటరమణయ్యగారు వ్రాసియు కాని దశరూపకకర్త నాటికా లక్షణమును వ్రాయును

“శ్రీప్రాచ్యచతురంకాది భేదకం యది చేవ్యతే యే ద్విత్వంక ప్రాతానభేదే నామతిరూపతః” అని చతురంకాది సత్వము భేదకము కానేరదని నితకరించియున్నాడు శ్రీప్రాచ్యంత చతురంకాది సత్వము మున్నగునవి భేదకములని యంగీకరించుచో నాటిక కందు మూడంకములచేతను ప్రాత్యములచేతను అసంతకూపత్వము వచ్చును. అందుచే శ్రీప్రాచ్యమును భేదకములుగా

నేరవు. అని ప్రైవ నుదహరింపబడిన భోక్తముయొక్క యర్థము. అదియును కాక దశరూపక కర్త ప్రసముముననే “అనుకారాగ్రాత్యేన రూపకాణామభేదాత్ క్షిప్యత స్తేషాంభేదః” (అనగా రూపములన్నియును అనుకారాత్మకములగుటచే నన్నియు నభిన్నములకదా వానికి భేదక భర్తములని యర్థము) అనియూ శ్లకించుకొని “వస్తునేగారస స్తేషాం భేదకః” (అనగా నితివృత్తమును, నాయకుడును, రసమును, రూపములకు బరస్పర భేదకములగు భర్తములని యర్థము) అని యితివృత్తమును నాయకుడును రసమును రూపములకు భేదక భర్తములని వక్కాణించి యుండెను. గాని మరేదియును భేదక భర్తమని నుడివియుండలేదు. ప్రకారణముల ననుసరించి చతురంగికా యనునది వాటికా వాటకములకు భేదక భర్తమనుట యుక్తముగా దోచుటలేదు.

“ప్రఖ్యాతో ధీరలలిత స్తక్రిస్యాన్నాయోన్మపః” ఇందు నాయకుండు ధీరోదాత్తుడే కాని ధీరలలితుడు కానేరడు. ఇందలి రాజా శేషలయ కళాసత్తుడేకాక శౌర్యదాహ్యుని గుణ సంపన్నుడని చెప్పి అందులకు వ్యర్థముగా బ్రధానమునందలి “కథం కావ్యవిని మయేన వ్యవహారత్యవార్యజ్ఞః వాహతః ? ప్రకృత్యమిత్రః ప్రితికూలకాగ్నిశ్చేదైదగ్భవః” అను రాజా వాక్యము నుదహరించి యందు మహాపత్వతయను ధీరోదాత్తు నాయక గుణము నిరూపింపబడుటచే నిందలి నాయకుడు ధీరోదాత్తుడే కాని ధీరలలితుడు కాదని ౩ కటరమణయ్యగారు వ్రాసియున్నారు. కాని ఒకదానివలననే నాయకుడు ధీరోదాత్తుడని చెప్పటకు నిలులేదు. యేలయన రత్నావలిలోను జతుర్థాంశమున “కథమస్మదేయాన్మపిబలాని భగ్నాని” యను వర్ణనరాజ వాక్యమునకును మహాపత్వతయను గుణము నిరూపింపబడుటచే నందలి నాయకుడగు వర్ణనరాజును ధీరోదాత్తుడని చెప్పవలసివచ్చును. రత్నావలి నాయకుని ధీరోదాత్తుడనిన బండితులంగీకరింతురా? అదియునుగాక నితరములగు కాకుండలము, ఉత్తర గామ చరితము మున్నగు వాటకములలో నాయకులయందు ధీరోదాత్తత యేవిధముగా నిరూపింపబడినదో అట్టి తీరంత మాత్రమును నగ్నిమిత్రునియందు గానరాదు. నిపుణముగా విచారించినచో కళాసక్తత యధిముగా గాన్పించును. మఱియును రత్నావలి నాయకునకు నగ్ని మిత్రుని కును బ్రీర్ణములూ భేదమేమాత్రముకలేదని చెప్పవచ్చును. అందుచే నిందలి నాయకుడు ధీరోదాత్తుడని సరిగ గాన్పించుటలేదు.

“సంప్రవర్తేతేనేతా స్యాంజేన్యస్యా” నేకశక్తిః” అను లక్షణమిందు బ్రవర్తింపదని శ్రీవెంకటమరణయ్యగారు వ్రాసియున్నారు. కాని యయ్యది యాపాత మధురముగానైనదని పాఠకులకు దోషకపోవుట లేదు. ఈ లక్షణ మిందు వర్ణింపనిచో రత్నావలియందును వర్ణింపదని చెప్పవలసివచ్చును. ఇటు నగ్నిమిత్రుడు దేవకి జెలిసినచో యాపె నిష్కాణముగా వ్యవహరింప నను వాతయముచే మాళవికను స్వయముగా స్వీకరింప లేదట. రత్నావలిలో నట్లుకాక నిజముగా నట్లుగా జా వాసన త్తకు భయపడియెనట యేమియుక్తిపూర్వీకము యేమి! రత్నావలియందును ప్రవేశకటరమణయ్యగారు వ్రాసిన విధముగా వాసనదత్త నిర్దిష్టమిత్రముగా దుఃఖించు నని యేవర్ణనరాజ రత్నావలి స్వయముగా స్వీకరింప లేదని యేలననగూడదో? అతియునుగాక రత్నావలిలో పాగరికను చెలికానిని వాసనదత్త చెరయించినను రాజేమియుననకుండుటచే వర్ణనరాజ వాసనదత్తకులాంగి పోయెని చెప్పవచ్చునట. మాళవి కాగ్నిమిత్రమునను మాళవికనువశకావలికను దేవి పముద్ర గృహముః నిగళములచే బంధించు తఱి నగ్ని మిత్రుని దూరకుండినను సీతకు దేవికి లాంగిపోయెనని చెప్పకూడదట. మఱియును నగ్ని మిత్రుండు భయపడియెననుటకు మఱిగొన్ని ప్రమాణములు కలవు. తృతీయాంశమున మాళవి కాగ్ని మిత్రుని ప్రిభృతులు ప-భాషించుచుండగా రహస్యస్థలమున నుండి వీర సంభాషణ మంతయు విని యిరావతి నిపుణతో బ్రవేశించిన పందర్బములొని వాక్యము.

ఇరా|| “పూరయపూరయ అశోకః కుశమందర్బమతి అయంపుః పుష్పత్యేవ” అని

పిమ్మట (పశ్యంతి లావణియవత రాజా “వభోకా ప్రితివర్తికత్ర” అని—

ఇట్లే చతుర్థాంశమునను, స్థాభము చాటుకుండి యిరావతి ప్రవేశించిన పందర్బము—

ఇరా|| అనీనిద్యస్మమనో రథోజివాసంశతో దుడుకవ్య ? తోడనే (పశ్యంతి భాస్వా)

ఈ కారణముననుసరించి యగ్నిమిత్రుండు దేవికి భయపడినట్లు వృద్ధుడుగుటచే భయపడలేకనుట యుక్తి యుక్తముగా దోచుటలేదు—

“వ్యల్పమర్భా” అను కానికి ప్రాయోగవిరుద్ధ సంధిరహితః” అను వర్ణమును మాత్రమే సరిపించి యిందు విమర్శసంధియును బ్రతిపాదించబడుటచే నిది వాటికా లక్షణలక్షితముకాదని వ్రాసియున్నారు. కాని

దర్శనవాక్యభ్యాత “స్వల్పవిమర్శా” అను దానికి పోయేదివిమర్శ సంధిరహితాః సత్యావశ్యత్యవచిత్విమర్శేనాపిసహితాః” అని విమర్శసంధియును నాటికయందు బ్రతిపాదించవచ్చునని యంగీకరించి యుండుటచే బై యుక్తినిర్వృత్తికమని స్పష్టమగుచున్నది. మఱియును యిందు నామము (పేరు) స్త్రీ ప్రత్యయంతముగ లేక పోవుటచే నాటికా నామము స్త్రీప్రత్యయంతముగా నుండవలయునను నాలంకారికవచన విరోధమువచ్చును. అందుచే నిది నాటకమేకాని నాటికకాదని తీర్థ వెంకట రమణయ్యగారు వ్రాసినారు.

“నాటికానటకా దీనాంనాయికాభి ర్విశేషణమ్ఆను దర్శనవాక్యముననుసరించి “మాళిక్” యని యుండుటయే యుక్తము. కాని అట్లే యుండవలయును మఱియొక విధముగా నుండనూడదని నియమించుటకు పీలులేదు. యేలయన, దర్శనకర్త రూపక నామ కరణసందర్భమున “నాయికానాయకాభ్యానాన్సంజ్ఞాప్రకరణాదిభిః” (అనగా బ్రకరణాదులపేరు నాయికానాయకోభయ చిహ్నముయి యుండవలయునని యర్థము) అని కాసించి యుండగా కూద్రకరచిత్రమగు మృచ్చకటిక మను ప్రకరణాద్యశ్య గ్రంథముగఁ దద్వివరీతిముగా “మృచ్చకటిక” మ్మని నామము కాన్పించుటచేతను కాళిదాసకృతమై, యితవనకు తోటకమని పండిత వ్యవహృతమగుచున్న వికృతమౌర్యకీయమున నాలక్షణము సమన్వయించుటచేతను నాలక్షణ మన్యాప్రతిన్యాప్తి గ్రంథమైనది. అందుచేత బైలక్షణము సార్వత్రికముగాదని యంగీకరించి తీరవలయును. అదియునుగాక ప్రకృత మాళవికాగ్నిమిత్రీయ నాలక్షణము గాన్పించుచుండుటచే నియ్యది ప్రకరణమనినూడ మఱియొక వాదము బయలుపేంపవలయును. అందుచే నియ్యది నాయికానాయకభుజితము కానంతమాత్రమున నాటిక కాదని నిరాకరించుట సరిలేదని మనవిచెయుచున్నాను.

ఇట్లే సూత్రీధారుని వాక్యమున “నాటకమ్మ”ని కాన్పించుటనూడ దీనికి నాటికాత్వభంజకమని తీర్థ వెంకట రమణయ్యగారు నిరూపించియున్నారు. కాని యియ్యది ముద్రాణప్రమాదమైనను గావలయును లేక గ్రంథకర్త రూపక సామాన్యపరముగానైనను సుపయోగించియుండవచ్చును లేనిచో గ్రంథవిరుద్ధముగా నట్లు కవి కామ కరణమును చేయునా? అదియునుగాక సూత్రీధారుని వాక్యములా నాటకాది నిర్ణాయకములు? ను (ప్రమాద మన నాటకమని యితర ప్రమాదములచే నంగీకరింపవల

సిన రూపకమున ప్రకరణమ్మనిపడినచో నది ప్రకరణమే యని నాదించిన సమృదయు లంగీకరింతుగా? దానికే యాధారముగా దీసికొని నిర్ణయ మొనర్చుట యుక్తమా? కనుకనే శ్రీధమమున నాటకాది నిర్ణాయకములగు ధర్మములు వస్త్రాదులని విన్నవించుకొని యుంటిని. వస్తువు మొదలగునానిచే నిర్ణయము తేలికపిమ్మట నిదికూడ ట్లుని తోవచ్చు నతిథివలె సుపయోగించుగాని స్వతంత్రముగా నెట్టి ప్రయోజనమును సంపాదించనేడు మఱియును భివధూతికృతములగు మహానీర చందముకలదును ఉత్తర కామచందముకలదును సూత్రధారుని వాక్యమున నాటకమ్మని కాని ప్రకరణమ్మనికాని మఱియును నామము కాని కాన్పించుండుటచే నవి నాటకములా? కిద్దిన్నములా? యని శంకించవలసివచ్చును. అందుచే సూత్రీధారుని వాక్యము నాటకాది నిర్ణాయకమనుట తృప్తికరముగా దోచుటలేదు.

మఱియును తీర్థ వెంకటరమణయ్యగారు తమ వ్యాసము తుదను “ఇందు నాటకలక్షణములలో గొన్ని లోపములున్నను కాళిదాస మహాకవిఃత్వవిద్యే ప్రథమ కృతి యగుటచే సహ్యులు”ని వ్రాసియున్నారు. అయ్యది కేవలము హాస్యాస్పద మగుటయే గాక మహాకవియగు కాళిదాసునకును లోపమును గల్పించుచున్నది అంతయు కాక కాటన్తలము మారవికాగ్ని మిత్రమును శేకకర్మకములని యంగీకరించినప్పుడు సర్వలక్షణ సమగ్రితమును, నాటక సామాన్యసాధారణము, నగు కామంతలమును రచించి యాకవి మాళవికాగ్ని మిత్రమును నలక్షణముగ రచింపబాలక పోయిననియును కేవలము సామాన్య మాత్రీయముగా బరిణమించును అదియునుగాక ప్రథమకృతి యనంతర కృతియను కేదమితరకవులగుగాని కాళిదాసు నకు నట్టిబేధమా? రసజ్ఞతయొందవలయునుగాని యాదిని కవిశ్యమున రసమునకే కొరతగునా? అందునను అక్షణ విసోధము నా పాదించుటయూ? ఆలోచింపంగా దాగ్నిపండ్లవందకొనబాలక మిడుడుకాయలని యనుకొనిన బంబుక వృత్తాంతము ప్తపీకెవచ్చుచున్నది. ఈ యుక్తి నాటకశ్విస్థాపకము కాకపోవుటయే గాక నాటికా వాదమునకును జేయూత మొసంగినట్లున్నది. యెట్లునైన ఇందు నాటకాలక్షణములలో గొన్ని లోపములున్నను ప్రాచీనుండును, ప్రామాణికుండును మహాకవియు నగు కాళిదాసు నీయర్థాచీకములగు లక్షణము లంతమాత్రము నిరోధింపబాలవు కాన నియ్యది నాటికయే యనవచ్చునని చెప్పినను జెప్పవచ్చునుగా? కామక నిట్టి నిర్వృత్తి

కములగు కారణములు నాటికత్వస్థాపనము చేయకాలవని
పవినయముగ విన్నవించుకొనుచున్నాను.

వైన విరూపింపబడిన కారణముల ననుసరించి
నాటిక ముకువాదము పయమక్రమగలేదని స్పష్టపడు
చున్నది.

శ్రీ సత్యంబు, వరదాచార్యుల అయ్యవార్లగారు
(శ్రీయనంపత్సర శ్రేష్ఠిమాన ప్రతికలోనని జ్ఞాపకము)

లక్షణసమన్వయ పూర్వకముగా నాటిక యనవచ్చునని
ప్రాసియొక్కరు. అందుచే నాటిక మనుటకంటె నాటిక
యనుటయే యుక్తముగ దొందెడిది రత్నాంబరి మాళవి
కాగ్ని మిత్రములు కేరియొకచేతను బుచ్చకొని నివృత్త
పాతముగా జదివినచో రెంటిని నేమాత్రమును నేధము
కాన్పింపదం. అట్లన్నియఃశములనాను తుల్యములగు
నాటిలో నొకటి నాటికయని మఱియొకటి కొదవకుటకు
మనోపపత్తున్నది.

రామ రాజ్యము.

౧

రామ రాజ్యంబటంచు విభ్రాజిడధిక
యశమునందినయట్టి రాజ్యంబులోని
ప్రజల కేలాటి యధికార బలముకలదో
సూక్ష్మబుద్ధిని నరయఁ బ్రత్యక్షమగును
భక్తియుగము బె జనత సాఫల్యమంచు
తద్గుణప్రాప్తి కమిత పథంబులంచు
మానవాళికఁ జూపిరి మాన్యతకులు
నారు చూపిన తీర్థలక వలలుతపము
నందు వశించుటెందైన యునుమటంచు
ఈపథం చిట్టి వృక్షుల కిట్టిమార్గ
మిట్టివారల కంచుఁ గప్పట్లువారి
యొడలి రక్తము విభజించి యొప్పిదమును
వదలి యేరైన గ్రంథాలు వ్రాసినారె
ప్రాసినారెను పో! యవి రచ్చకెక్కి
గణుకకెక్కిట కేమివల గలదె పీలు
వ్యక్తి తా పక్ష పాతము నుక్తులందఁ
బ్రతునమొనర్చు మనుజు సంబంధ మెందు
నాదరముగొందునో మర్యాదయగునో
బుద్ధి నడలిచియూచిన బోధనమను.

కొత్త సత్యనాగాయణమూర్తిగారు.

౨

మనుజు జీవిత పరమాణమందు, నల వి
ధాతకుండెను విధులను దలఁపవశమె
ఇతనికింతటి యాయువు : దియె, తన్ను
భావ ప్రాయును ధాత యెక్కాలమునను
లంచు వదియించువారలా, యన్యదేయు
కాట సిద్ధబెగద, మఱి యాచరణమొ
గంచుమెంతయు మితయు గల్గునీకు.

౩

సర్వ పౌఖ్యవిధానము సర్వశుభ వి
ధానముట యయోగ్య యంతయును భుజి
అట్టి పత్తనమందలి యుఖలజనము
నుదట వ్రాసెనుగాఁ గొన్నినుమల మూడు
పంతులుగఁదీర్చి జీవితా లింతవర క
ఁంచుఁ దొల్లియె బ్రహ్మన్న యదియటుండ
తచ్చుభావనా వట్టణస్థములనొని
అగ్ర జాతుల భూసురులైనవారి
ఫాలభాగాన వ్రాసిన పదియు నక్ష
రాలకును పొంపపాదులు కాలమహిమ
నట్టె యొక్కమృదని నచ్చి యలముకొనియె

ఔర ! దామోదరాత్మజ ! యట్టిసిదు
 వ్రాతకుడికి భంగంబు పొన్నమయ్యె
 నీదు నర్వతోముఖవ్యాప్త నియమమేది !
 భవద సామాన్యకార్య పాటవమదేది !
 తావకోత్కృష్ట పరతత్వ భావమేది !
 యున్నదధికత విభుతానియుక్తియేది !
 నియమ, పాటవ, భావ, నిర్దిష్టవిభుత
 యేది ! యేదంబు పృచ్ఛించ నెవ్వడ, న్ను
 దీయ వ్రోక్షకు నుత్తరం బీయువాడ
 వీవునుం గాదుగాని నిరీహమతిని,
 కొనియు స్వాతంత్ర్యమొలయు వినయబుద్ధి
 నడిగెద నయోధ్య విప్రార్థవశల.

౪
 నర్వ భూత దయాసుధాస్వాదబద్ధ
 దీక్షితానంత నజ్జనాధ్యక్షులార !
 శమదమాది విహీన శాంత్యమల నుగుణ
 రత్నభూషిత వంశ సంజా(తు)లార !
 ప్రన్న భవదీయ విద్యాభిరత్న మహిమ
 ధిక్యతాన్య జనాధిక ధీరులార !
 మీ మొగాలను మీతోలిస్వామి పొసి
 యున్న నాయక్కరాలకు అన్న ! హంస
 పాది నేకూరుచేలనో ఆ దినా, వి
 ధాత కప్రతిహతము జగ(త్త)టంచు
 నిర్వచించిగాదె యన్నియును మీరె
 లేక యది హంసపాదిముగాక, నాటి
 వలకె మీ బొందినోని జీవంబటంచు
 నిటిల తట పంక్తి కర్ణంబు, నిజమటన్న
 సూద్రితాజని యుగములు సుక్తిపావ
 కుంగిపోయిన యుగములు నింగికెక్క
 లేదె, న్వవచన వ్యాఘాతమేదో ! యివుడు
 బోధపడియెనుగా ! యైన యోధగా ను
 రాగ్రిగణ్యాత్మలార ! పరానహిష్టు

శీలపరులార ! అనహిష్టుకీలుకాట
 మిమ్ము పృచ్ఛించ నమిత భయముకలుగు
 మీతో మాకేటికీ యనమీహితంబు
 నాచరింపింది కలుపాత్ముడైన యట్టి
 గోముఖవ్యాఘ్రప్రాప్తము స్థిరామచంద్రు
 నడిగి విరమించెదను శక్తి యుడుగుపిదప.

౫
 ఓ రఘూత్తమ ! యోక్షితీశోత్తమండ !
 ఇవియెగాబోలు నీదు రాక్షేంద్రిగా వి
 ధాన వేదాంతసూత్ర సందానమునకు
 సవనరంబులు తోడ్పడునట్టి పనులు.

౬
 అక్కటా ! మూలదేవుడె యిక్కుతలము
 నుద్ధరింపంగ జన్మంబు నొందెననుచు
 జనము సర్వంబు సంతృప్త స్వాంతమయ్యె
 ప్రజల నీ కన్నప్రజలని పరమదయను
 బోతువంచును నీయిట్టి పుత్రభూత
 జనులలో నెవ్వరేని విచారమొంద
 లేక వికలాంగులై దుఃఖ లీనులైన
 అన్య సంతతితోబాటు పనుదిసంబు
 మాతృ పితృబుద్ధి సాకుచు మనుచుకల్లు
 నీదు భారంబునుమ్మని నెమ్మనమున
 తలచి సంతోసమందితి మలఘుచరిత.

౭
 కాని యాయాశ పాశ మింతైన గాని
 మిగులక యశేషమును నాడె తెగుటకాక
 ఇంకఁ బైచెచ్చు భీతి నీవంశమండి
 వచ్చుటయు సంభవించె నాపైని మాదు
 సోదర జనాభిని నాయనూయ హెచ్చె.

౮
 నవసి జడదారియై నీర పవనవర్ష
 భక్తుడై భాత్యవర్గముపాలు, మునుల

యాశ్రమోపాంతభూముల, నల్పవర్ణ
నిర్మిత కుటీరముల, రామ! నిన్నె సతము
సత్యవర్తన తోడుత న్మరణ సేయు
మందభాగ్యుడు శంబూకుఁ డందఱకును
దోషియై, దండుకొండయ్యెనా! దొడ్డరాజ!
దుర్భర కఠోరగర్భయై దూలు దయిల్
నడవి కంపితివా! రామ! హయాటము
నీమ వురవాసులే కాక, నిఖిల జగము
నున్నురనుచున్న దినములు నొండొరెండొ
మూడు మాత్రము గడవగ, తేడువగుట
వలనఁ గాఁబోలు శూద్రతాపసుని వెదకు
నున్నతోద్యోగము లభించెనన్న యటల
యోజనా లెన్నియో యట్టి యోజ సెడక
గడచి, కడకట్లు నిర్దోషి కడకుఁ జేరి,
దక్షిణ ప్రకృత వస్త్రమా! తత్క్షణంబు
నిశిత ఖడ్గంబు గైకొని నీయనత
ప్రభుతఁ జూపుము శూద్రతాపసునియెడల
వంచు ఘనకార్యమదియె: తొ యట్టెత్తుటని
అన్యతాపన వర్మలు నఖిల పూత
చరితు లానందమున హెచ్చు ముదిసి గాంచ,
నిరవశేషంబుగా నల్పి నెగినాడ

చెప్పి, భయపెట్టి రెంతయు, నొప్పొ! తప్పొ
నన్ను మాత్రము గినియకుమన్న! రామ!
మాతృ పితృ బుద్ధి నీయందు మాదృశాలి
కున్నదియును గాన, మాకేదో యొకటిలోటు
చూతువేమది! తండ్రియం చాతురముగ
బాల్య చాపల్య మాటచేఁ బ్రశ్న చేసి
ఆర్పెదవు తీర్చెదో యంచు నడిగినాడ

౧౦

ఎంత యపచార మియ్యది, యెంత యఘము,
ఎంత యనినయప్రాధి యంచెంచి, మాదు
నగ్ర సోదరు లున్ను బున్నునుచు మీఁది
కుఱుకుచుందురా, అదియేమి! యుఱుకుపెపుడు
గురు వసిష్ఠాది మునులకు గొప్ప భాత్యుఁ
డైన నీకెల్ల యవగతంబయ్యె యుండు.

౧౧

మఱియు నింకొక్క మాట, నీగు(రు)వు నీవు
విటయే చాలునది పదివేలుమాకు.
శూద్ర తాపనవధ సేయుచుండి, నేడు
“నీతఁడిటు మోక్షఫలము సహేనగతిని
పహుభవించెను, ధన్యుడం” చనుచు నీవు
చెప్పినాడవు, చెప్పిన చొప్పు సతఁడు
ఫలము నోటనుగైకొని పరమగతిని
నొందెనా! యట్టిచో నీదు చందమేమి
యయ్యె! శూద్రునకును మోక్షమియ్యలేదె!
అట్టి నీగురువర్మలు నెట్లుకొనుచు
ధర్మచ్యుతయంచు గగ్గోలు పరువలేదె

౧౨

లేక యొకవేళ తపసుల సాకువాడ
వొటగాఁబోలు జంకుచు, నట్టె మంద
భాగ్యమోల ముఖస్తుతుల్ బఱపినావా!

నగ్ని దేవునకును వాయువట్లు భూమి
దేవులకు నీవు తోడునై యీవిశాల
ధరణి వంతసు బాలింప దక్షుడైతి
వార! శ్రీరామ! నీనామ మఘవారంబు
టంచు వల్కను గ్రంథాలు నదియటుండ,
అఘశూరముగాక, నిర్దోషితాత్మ జీవ
వాక మటంచును, నాతొ నయాచితముగ,
నీకు గురియైన వాలి యా నిర్మలాత్మ
భావకమృయు, నీశూద్ర మానవుండు,

౧౩

అదియుఁగాకయే ! జడదారికది మతోక్త
మోక్షదంబైన మార్గమేమో తలంప,
తాని, నేటికి నిల, నేయుగావఁ గాని
మనులమంచును వసముల చనుచునున్న
పాడిలో, నీవిధాన నెవ్వారినినైన
యుగము క్రంగించి ఫలముచే నొగియనంత
సౌఖ్యనిగఁ జేసినాడవే, నమతవలదె !
శూద్రతాపసి యొక్కడే చూడ జగతి
తాదృశ భవన్నిశిత ఖడ్గధన్యుడౌన !

౧౪

మఱియు నోరాజుచక్కమా ? మాన్యబుద్ధి
వట, తపోధనులకుఁగాక, యార్త వ్రజల
కెల్లరకు రక్షకుఁడవు నిట్టి నీవు
దుర్భరదురంత భూలోక దురితములకు
నేవగించియు భయపడి నీవె శరణు
శరణటంచును దరిఁజేరి స్మరణసేయు
నార్తుఁబ్రాచుట తెలియదే ! యార్తరక్ష !

౧౫

తర్కఁ బ్రోవకపోయిన, నమలవృత్తి
సంచరించెడు తపసి యాసాధువంచు,
“ తపసికిని గీడుచేయుట తగదుపనికి
బ్రహ్మహత్యలు మూఁగి పైబడునటంచు ”
చిన్ననాటను గురువు వసిష్ఠు, స్మృతులు
చూపి వినించు నీతులుచొ వె ! మఱిని
నమయ నముచితబోధనలో నలుపునేము !
నతతమ వసిష్ఠభగవానుడు తగనికు

౧౬

మఱియు నీచేయురక్షణ మహిమవంత
మాను, అదిగాక, తపచేరఁ బ్రాణినొకటి

వృద్ధి నొందించి, చంపు మర్కృద్భిక్షలఁడ !
“ విషమహీజంబునైనను వృద్ధివటచి
తనకుఁ దానంత నటకుట తగదటంచు ”
చిన్నతనమున చదువుల నున్నసూక్తి
సభ్యసించితివో ! లేక యాదమటచి
నివ్వచారుఁడనైతివో నిజము చెప్పుమ !
అభ్యసించియు మటచు టసభ్యమొకటి,
మటపుగలవాని ప్రేరేమ గురువుచేష్ట
యింకొక యసభ్యమయ్యెడి యెంచిచూడ.

౧౭

అరయ నేటికిఁ దెలిసె నీయవకతవక
పాలనరబెల్ల, నింతకుఁ బాలనులను
జ పుటయు శిష్టజాతుల నుంపుటయును
నీది విధియని యందురు, నేటికది
విప్రశీలమునొంది, వివేచనకును
దురమై, హేయమై, యధిక దురవగాహ
విషయమైపోయె విరాధిపర ! ఖేర !

౧౮

నీదు బిడ్డలయందొట్టి నీచవదని
నాది క్రందెను జాతి దుఃఖాంబుర్పురము
“ చిన్నులై చూడఁ జలువలై చిత్రముగను
జాలునై యెంతయు దరంగ జాలమగుచు ”
నేటికినిగాదు రాబోవు నెల్లకాల
మిట్టి భారతభూమియందనుడు బుధుడు
తలగునందాక నీరు గగింపగలదు.

౧౯

రామ రాజ్యంబటన్న యార్థంబు తెలిసె
హా ! రఘూత్తమ ! రామ రాజ్యంబయన్న
విమల స్వారాజ్యమంట, నందమరతకుట

నిధరామసులంట, వ్రీసిద్ధ దివిజ
వలయు శ్రీరామచంద్ర భూపతియునంట,
అందు దద్యాసులకును ద దధివతికిని
గిరవరాధిని సత్యాత్ము నిర్లతాఘు
బలి మహాసార్వభౌముని బలిగనొసగి,
యిందు నీ భూమిదేవుల కీయనత
నుగుణ గణసాంధ్రు శ్రీరామసుభగనకును,
వేదజడదారి, ప్రేమైక సా(ధు)చరితు
బాహ్య సర్వవ్రీసంచంబు బాపురవగ
ఉటజ పర్యంతభూములు నుస్సురనగ
త తపోవస మృగములు దద్దటిల్ల
సరమ చార్మగ్య దుర్భర పాపులెవరొ!
హీన నీచాతినీచా నహిష్టులెవరొ!
శేవల స్వారపరులైన కితవులెవరొ!
దేశద్రోహైక పరిణత ధీరులెవరొ!
సంతపంబున గడ్డాలు నటచుచుండి
అట్ట వడికించి దయమారి "యతా" ననంగ
జంతుగొంతునులేక యీజగతిఁ బుణ్య
సావముల భీతిలేకయె పరువులిడుచు
బలిగ నప్పించి ఇత్త గవ్వరచినావు
కాలమా! క్రూరమా! యొక్క-క్షణమునాన,

౨౦

బలి? బలి! సెబాసు! శ్రీరామవ్రీభువ! నీకు
కాలము ననంతకూరమా గడ్డమును
తోడునీడగ సాకుచు దోడురాగ

అడు గడ్డింతయును నుండునయ్య! జగతి
నెట్టి ఘనకార్యమందైన దిట్టవోమ.

౨౧

కాని, వ్యక్తిత్రయంబొకటి కలచుచుండు
"సర్వమునువీడి నవసి నిగర్వవృత్తి
తిరుగు శూద్ర తపోధనవరుడుగాని,
అశ్రితావలంబనయగు నబలకాని,
యేమియెరుగని వాసరస్వామిగాని
నీకు నీక క్షితిని, నీదు మూకకైన
నడుతగిలియు సంతలో, దొడ్డవారి
ప్రాపు గలవాడవగుటచే పారిపోవు.

౨౨

వారిప్రాపున నీకాంతి వలెదిశల
నీదుప్రాపు నయోధ్యయున్ నిరుపమాన
భ్యాతివండుటగల్గె నీ భూతలాన,
వీనియన్నిటి ప్రాపున విగత దురిత
పంకిలంబై తనరై నీ భరతభూమి
జై! మహాత్మ! మహాత్మజై! రామచంద్ర!
ఇదిగో! జోహారు నేయుదు ముదముతోడ
నమలేబుద్ధిని, మమ్మేలు సంతలంబు
"ప్రాప్తసామ్రాజ్య శ్రీరామ రాజ్యలక్ష్మి!
నైజచాంచల్యమెల్ల పోనాడి, నీ యె
సంత సంతతి సంచయ మరయుమమ్మ!"

గ్రంథ విమర్శన

80. శ్రీముక్తి కాంతామణి శతకము.

గ్రంథకర్త:- శ్రీ నాదేశ్వ మేధాదక్షిణామూర్తి
కామ్రోగారు, మచిలీపట్టణము. వెల 0.2.0.

జలఁ పటలమ్ము క్రమ్మిన సమయమందే
మీంటు లేజన్సుగురియును మెరపుక న్నే,
చిమ్మ చీకట్లతెరలు నాచిత్రసీమ
విసరినపందే నాగుపించెదీవు.

(ప్రేమగానము)

81. ఆంధ్రకవి ప్రశంస.

గ్రంథకర్త:- శ్రీ నాదేశ్వ మేధాదక్షిణామూర్తి
కామ్రోగారు, మచిలీపట్టణము. వెల రూ. 4-0.

ఈపెంఠెండు చిన్ని పుస్తకములనంద్రవందనములతో
నందికొంటిమి.

సరిశరచనము: కుచాచారములివి.

“ సకలము త్యజించి నీనొసమే కృతించి
యిటుల సగవయిపోయి నే నేద్యుచుండ
కిలకీలమటర్చు నవ్వుచు కరుకొనుచు
ఆమహానంత నీల సౌధాగ్రిమందు
అత్యుసఖులగలసి అటలాడు నీవు
ఎట్లులైరుంగకాలుదువు నాన్మౌదయమెంత
దగ్గమగుచున్నదో నిన్నె తలచుకొనుచు.”

* * * * *

82. మంగళగిరి పానకాలరాయుడు,

83. శ్రీదుర్గా దండకము.

గ్రంథకర్త:- శ్రీదుర్గా పాటి గోవర్ధనరావుగారు, గ్రామ
రూ. పేట, బెజవాడ. ఒక్కొక్కటి వెల రూ. 0.0-6.

ఈరెండు చిన్ని పుస్తకములను వందనములతో నంది
కొంటిమి.

“ ఓఘుడా దండగ్రహ్మదయ, ఒక తోర
రాగకాలినీ విమిసాఖితుకొగాని
ఒక్క వెచ్చని కన్నటి చుక్కలేని
ఒక్క గాటంపు నేడినట్టున్నానని
విడువవే స్వార్థమేలేని ప్రేరుగాం -

(ప్రతిఫలము)

84. మునిమాపు.

గ్రంథకర్త:- సహదేవ మూర్యప్రకాశరావుగారు,
రాజమహేంద్రవరము.

ఇది ప్రజయగీత ఖండముల కలగూర గంప నాయికా
వియోగమునకు దురపిల్లు నాయకుని విరహలాపములు
స్వేచ్ఛానియమ బద్ధములై గీతరూపముల జొప్పుచున్నవి.
అధునిక కవితాగ్రంథమున భావకవిత్వాధ్యాయమున
నిదియొక విభాగము. ఇందలి భావోత్కృష్టతను జాటు
నొకపద్యమిది.

ఈ గ్రంథము ఘదరు లైటుకాగితములపై సతీవికాల
ముగ నచ్చొత్తంపబడి చక్కగ బైండు చేయబడినది.
అమూల్యము.

(ని. క. నం)

మీర్జా దివ్యదర్శనము.

భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు.

(From the Spectator No 159 of Josph Addison.)

మాపూర్వుల యాచారము ననుసరించి నేను మిగుల బవిత్రముగ నెన్నుకొను శుక్లపంచమి నాటి యుదయమున గృతస్నానుడనై పాతక కాల సంభాషనందనాది విధుల నిర్వర్తించుకొని నాటి దిన కేషంబంతయు నీశ్వరభావ ప్రసాదములతో గడపుటకై బాగ్దాదు పట్టణమందలి యున్నత పర్వతోపభాగములకు పోయితిని.

ఆ పర్వతాగ్రముపై మందానిలము ననుభవించుచు సారహీనమైన మానవజీతమును గూర్చి నేను దీర్ఘముగ విచారి పగడంగితిని. అలోచనలపై పాలోచనలు నేయుచు నిశ్చయముగా మానవుడు నీడవంటివాడనియు మానవ జీవితము స్వప్నసంకాశమనియు నేననుకొంటిని. ఇట్లునుకొనుచుండ నా దృష్టి సమీపమునగల యొక కొండకొన పైకి బ్రాకినది. అప్పుడు చేత చిల్లనగోవివట్టి గొల్లవేవముతోనున్న యొకండు నాకంటఁబడెను. నేను జూచుచుండగానే యతడా చిల్లనగోవి పెదవులకడంజేర్చి వేణుసాదమును వింపగా నారంభించెను. వివిధ విధస్వరంబగు తద్గాస్వరం బతిమధురంబై యిదివరకు వినుచున్న దానికన్న నెంతో వింతయై యత్యంత వర్ణనాతీతులుగ నాకు వినవచ్చినది. మహాత్ముల జీవాత్మలు స్వర్గమున బ్రవేశించినంతనే, తత్పూర్వ మొందిన మరణవేదనమును దొలంగించి, యా సుఖప్రదేశమందలి యానందముల ననుభవించు దగినట్లు చేయుటకు, వానికడఁ గావింపఁబడు గంధర్వగానముల నాగానము వాకు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చినది. అంతరంగి కానంద సారవశ్యముచే నాహృదయము కరగిపోయినది.

నాకట్టెమటనున్న యాగుట్ట యొక దివ్యపురుషునకు విహారస్థానమనియుఁ దత్ప్రాంత సంచారులగు బాటసారు లనేకులు వాని గానముచే వినోదింపఁ బడుచుందురనియు నేను డఱుచుగా వినుచుంటిని గాని, యాగాయకుఁ డెవ్వరికిని బ్రత్యక్షమైనట్లుమాత్ర మెన్నఁడును వినియుండలేదు. తను కావించిన మనోహర గానస్వరముచే దన సంభాషణానందమును జవిచూచు కోర్కె లనుబుట్టించి, నిశ్శేష్టితునివలె గనంబడుచుండిన నన్నాగుండు తను కూర్చుండిన స్థలమును సమీపింపుమని చేతితో సంజ్ఞజేసెను. మహాపురుషులయెడఁ జూపవలసిన వినయవిధేయతలతో నేనాతనిని సమీపించితిని. సమీపించి యిదివరకు విన్న మనోహర గానమువలన నా హృదయము సంపూర్ణముగ నాకర్షింపఁబడుటచే నేను వాని పదములకడ వ్రాలి యేడ్చితిని. ఆమహామహాఁడు తనయెడ నాకుఁ జనువు కలుగునట్లు గౌరవాదర దృష్టితో మందహాసముచేసి, యొక్కమారుగ నాభయముల నన్నింటినిఁ బోగొట్టెను. మఱియు నేలవ్రాలియున్న నిన్నుఁ గ్రన్నన లేవనెత్తి నాకేలునట్టి “మీర్జా, నీ గో నీవనుకొనుచున్న మాటలను వింటిని. నావెంటరమ్మ”ని పలికెను.

అంత సరేఁడు నన్నా తైలాత్యగ శిఖరభాగమునకుఁ గొనిపోయి, యచ్చటఁ గూర్చుండఁజేసి, “తూర్పుదెనకు నీదృష్టి ప్రసరింపుము. అందు నీకెయ్యది గోచరంబుగునో నాకుఁ దెలుపు” మని చెప్పెను. నేనట్లచూచి, రెండుకొండలనడుమ నొకలోయయు దానిగుండఁ బుష్కలముగాఁ బ్రవహించుచుండిన. యొక ప్రవాహ

మును గానవచ్చుచున్నవని చెప్పితిని. అంత నీవు చూచుచున్న లోయ దుఃఖముల లోయ యోయు, నీవు చూచుచున్న ప్రవాహము కాలమును మహాప్రవాహములోని యొకభాగ మనియు నతడు నాకు వాడుచున్నాను. నేను జూచుచుండిన ప్రవాహ మొకతట్టున దట్టముగ మబ్బులో లయమగుచుండుటకుఁ గారణమేమని వారి నడిగితిని. అంతట నమ్మహాసీయందు "మిఠ్యా! నీవు చూచుచున్న ప్రవాహము నూగ్యనిచేఁ బరిమితమై, కాలమును పేరు గల యనంతత్వములోని యొకభాగమై సృష్టి యారంభము నుండియు నిటు తుదవరకుఁ బ్రవహించుచున్నది." అని బదులుచెప్పి "రెండు కొనల సంధికారములోఁ జట్టబడిన యీ ప్రవాహమును బరీక్షించి యందు నీవేమి కనిపెట్టెదవో నాకెఱిగింపు" మని యాజ్ఞాపించెను. ఆప్రవాహము నడుమ నడ్డముగ నొకవంతెన నాకుఁ బొడకట్టుచున్నదని యంటిని. తోడనే యతడు, "నీవు చూచుచున్న యావంతెనయే మానవ జీవితము, కావున దానిని శ్రద్ధగాఁ బరిశీలింపు" మన నేను ముతంత సావధానముగఁ బరీక్షించితిని. అప్పుడు సంపూర్ణమైనవి డెబ్బదియు పటికొన్ని శిథిలమైపోయి, గలసి రమారమి ధనురాకారముగల నూనకానాలతో ఆవంతెన నిండియుండుట నేను గనిపెట్టితిని. అట్లు కనిపెట్టి యానూతించిని నేను లెక్కించుచుండ, నా ప్రతిభావంతుడు ప్రారంభములో వంతెన యొక వేయి కానాలతో నిండియుండెననియు, నొక పెద్దవరద తక్కినవాని నన్నిటిని గొట్టుకొనిపోయి యావంతెన నిట్టి శిథిలావస్థలో నిడచెననియుఁ జెప్పి యావంక నీవింకను నేమి కనిపెట్టితివో చెప్పుమని యడిగెను. అప్పుడతెన

పై గుంపుగుంపులుగ మానవులు నడచిపోవుచున్నారనియు దాని రెండుకొనల యందును, నీలజేమూత జాతములు గ్రమ్మకొనియున్నవనియు నేనంటిని. ఇంకను బరిశీలించ నవ్వంతెనపైనుండి బాటసారు లనేకులు క్రిందఁ బ్రవహించుచుండిన ప్రవాహములో జారి పడుచుండుట నాకుఁ గానవచ్చెను. అంతకంటెను బరీక్షింప నావంతెనయందు గుప్తములైయున్న యనేక మాయ కవాటములు నాకుఁ గన్పడినవి. దానివయిది బాటసారులు కాలిడినంతనే యమాయ కవాటములనుండి జారి ప్రవాహములోఁ బడి మాయమగుచుండురు. ఈ రహస్యకూపము లావంతెనకు ముఖద్వారమునందే దట్టముగఁ గానవచ్చుచుండెను. అందుచేతనే గుంపు గుంపులగు జనులు మబ్బునుండి దాటినంతనే వారిలో ననేకులు క్రిందఁ బడిపోవుచుండిరి. ఈమాయ కూపములు వంతెన నడుమ సంతగా లేవుగాని శిథిలము కాని కానాల దివరవైపున దట్టముగను దగ్గర దగ్గరగను నుండెను.

కొండరు మనుష్యు లాశిథిలముకాని కానాలపైఁ గుంటి నడకలతో నడచి, దూరపునడకచే మిక్కిలి యలసి యాడిగిలబడుచు నొకరివెనుక నొక రావవాహములోఁ బడిపోయిరి. కాని వారిసంఖ్య లెక్కకు మిక్కిలి తక్కువ

ఆయమృత నిర్మాణమునుగూర్చియు నందలి గొప్ప విచిత్రతనుపులనుగూర్చియు యోచించుచు నేను గొంతసేపు గడపితిని. అనందోత్సాహచిత్తులైన యనేకు లాకస్మికముగఁ గ్రొత్తకు జారిపోయి తమంతట నాము రక్షించుకొనుటకుఁ జెంతనున్నదానినెల్లఁ బట్టుకొనుచుండుట చూడగా నావ్యాదయము దీర్ఘవిచారాయత్తమైనది. కొండ జూలోచించుచున్నట్లు లోక

నమువంక జూచుచు నయ్యాశోచనము నందే
పాదములు జారి క్రిందబడి దృష్టిపథమునుండి
తప్పిపోవుచుండిరి. అనేకులు తమముందరఁ దళ
తళలాడుచు నాట్యమాడుచున్న నీటిబుగ్గల నూ
తగాగొనుటకు మిక్కిలి ప్రయత్నించి వానినందు
కొంటిమని యనుకొనునట్టిఁ దఱుచుగా నడు
గులు తడబడఁ గింద మునిగిపోవుచుండిరి ఇట్టి
యల్లకల్లోలమైన స్థితిలో నవ్వంతెనపై నిటు
నటుఁ బరుగిడుచుండిన కొందరు ఖడ్గపాణులు
నాకంటఁబడిరి. వారు బాటసారుల ననేకులఁ
దారిలోఁ గానరాని మాయక పాటములమీదకు
దోసి వేయుచుండిరి. ఆ బాటసారులట్లు బల
వంతయ గఁ దోసివేయబడనియెడలఁ బాపము
పారు ప్రాణములను దక్కించుకొనియే యుం
దురు.

ఇట్టి విచారకరములగు విషయములయందు
నేను లీనమైయుండ నన్నా ధీమంతుడు వీక్షించి
“ దీనివిషయమై చెప్పవలసినదంతయుఁ జెప్పితిని.
ఇంక నీదృష్టి వంతెనపై వునుండి మఱియింపుము.
నీకింకను బోధపడనివిషయ మేమైననున్నయెడల
నన్నుడుగు ” మని చెప్పెను. అంతట నేనూర్ధ్వ
దృష్టి నిగుడించి యెడ తెగఱుండ నీవక్షులు పెద్ద
పెద్ద గుంపులుగగూడి వంతెనపైఁ జాట్టుదిరుగుచు
మాటిమాటికి దానిపై వ్రాలుచున్నవి గ్రద్దలు,
గండభేరుండములు, మూల కాకులుగూడ కొం
గలు మున్నగు సనేక వక్షిజాతులతోఁ గలసి
నడుమనడుమ॥ గావాలపై రెక్కలుగల చిన్న
బాలుర నేకులు కూర్చుండియున్నారు. దీనికంతకు
వర్ధమేమని నేనడుగ నానుధీమణి యివి మానవ
జీవితమును బీడించునట్టి యనూయ, దురాశ,
మూఢవిశ్వాసము, కామము మొదలగు వ్యస
నములని నాకెఱింగించెను.

నేనంతటఁ బెద్ద నిట్టూర్పునిడిచి, యయ్యో!
మానవజీవితము వ్యర్థమైనది. మానవుడు కష్ట
ములకుబాటై జీవితకాలమంతయు బాధపడుచు
మృత్యువుచే నెట్లు మింగబడుచున్నాడు! అని
యనుకొనుచుండ నా ప్రజ్ఞావంతుడు కనికర
ముతో నావంకఁ దిరిగి కష్టదాయకమైన యా
ప్రదేశమును మఱి చూడవలదని నాకాజ్ఞాపిం
చెను. “ అంతములేని జీవయాత్రయి ప్రారం
భించుటయందు నిది మానవుని ప్రారంభానన్తయై
యున్నది. ఈ ప్రవాహ మనేక తరములనుండి
తనలో బడుచున్నమానవులు నెందులోనికి గొని
పోవుచున్నదో యా దట్టని పొగ మంచువంక
నీదృష్టి మరలించుము. ” అని పలుక నేనాజ్ఞా
పింపబడినట్లే నాచూపు నానైపు మార్చితిని.
అత్తుహానియు డేదేనమానుషక క్రితే నాకన్నుల
బలవరచెనో లేక యంతవరకుఁ బ్రవేశింపనాధ్య
ముగాక దృష్టికి మిక్కిలి దట్టముగ గనబడు
చుండిన యా పొగమంచును జడరగొట్టెనోకాని
నేను జూచునట్టి గొండలనడుమనున్న యాలోయ
యావలివైపుకొన మహాసముద్రముగా వ్యాపించి
నది. ఆ సముద్రమును రెండు సమ భాగము
లుగా భాగించుచు దాని మధ్యనుండి బ్రహ్మాండ
మైన వజ్రపుగొండ యొకటి యావరించుకొని
యుండెను. ఆ సముద్రములోని యొకనగము
మంచుతో గప్పబడి యుండుటచే నందలి విశే
షములేమియుఁ గనిపెట్టుట కవకాశము లేద
య్యెను. రెండవ నగము భాగము మహాసము
ద్రమువలె నాకుఁ గనబడుచుఁ బుష్పఫలాలం
కృతములయిన యనంభాక ద్వీపములతో
నిండియుండెను. భాసమానములగు చిన్నచిన్న
సాగరము లొక వేయి ద్వీపములచుట్టు నావ
రించి యుండెను. పిమ్మట దివ్యాంబరధరులును

గుసుమమాలికాలంకృత శిరస్సులునునగు పురుషులను నేనందు జూడగలిగితిని. కొందరు వృక్షముల మధ్య విహరించుచుండిరి. కొందఱు అట గడ్డల ప్రక్కలఁ బరుండియుండిరి. కొందరు పూలపానుపులపై విశ్రమించుచుండిరి. పాదుచుండిన పక్షులయు, బ్రహ్మించుచుండిన ప్రవాహములయు, మానవ కంఠములయు, వాగ్య విశేషములయు వివిధవిధ నాదములచే నమ్మిలితమైన మనోహర మధుర గాన స్వరమును నేను వినుగలిగితిని

ఆ రమణీయ ప్రదర్శన సందర్శనమున నా హృదయ మూరక యుప్పొంగసాగెను. ఆదివ్య సుఖ ప్రదేశముల కొక్కమా రెగిరి పోవుటకై గరుడ పక్షి రెక్కలు నాకున్న బాగుండునని ముచ్చటపడితిని. కాని నేనుజూచిన యావంతె నపైఁ బ్రతిక్షణము తెరువబడుచుండిన మృత్యు కవాటములుతప్ప నాదివ్యప్రదేశమునకు మఱి యొక మార్గము లేదని యామేధాని నాకెరింగించెను. మరియు, నీయెదుట గొల్లనిగను, నాకు పచ్చనివిగను నుండి నముద్రమునం దంతట గనుచూపుమేరఁ జుక్కలుపెట్టినట్టు కన్నట్టు ద్వీపములు నముద్రపుటొడ్డున నినుక రేణువులకన్న నధికసంఖ్యాకములు. ఇవియేగాక, వీనివెనుక నీదృష్టిచేగాని, నీ మానసముచేగాని కనిపెట్టజాలవంత దూరమువరకు నింకను ననేకములగు నసంఖ్యాకములయిన ద్వీపములున్నవి నజ్ఞులు మరణానంతమున నివసించు సుఖ ప్రదేశము లివియే. నాకు తమ జీవితకాలములోఁ జేసిన సుకృతముల తారతమ్యములను

బట్టి యాయా ద్వీపములయందుంచబడుచుండురు. వారివారి సుకృత విశేషములకుఁ దగిన యట్లు వివిధ సౌఖ్య భేదములుగల వనతులచే నా ద్వీపము లలంకరింపబడి యుండును. ప్రతి ద్వీపము నొక్కొక్క నత్పురుషుని సుఖానానము కొరకు నిర్మింపబడిన యొక్కొక స్వర్గమని తెలిసికొనుము. ఓయీ! మీర్జా! మానవులకియ్యవి ప్రయత్నింపదగినవి కావా? ఇట్టి మహనీయ శాశ్వత బహుమానమును సంపాదించుట కవకాశమునిచ్చు మానవజీవితము నీకు సంతాపకరమైనదా? ఇట్టి సుఖప్రదేశములకు నిన్ను గొనిపోవు మృత్యువు భయపడదగినదా? తనకొరకెట్టి శాశ్వత మహిమన్నత వదలి సదాసిద్ధమై యున్న నరజన్మము వ్యర్థమైనదా? అనిపలుక నే నపరిమితానందముతో నా సుఖ ద్వీపముల వంక చేరిచూచిచూచి “ఆర్యా! ఆ వజ్రీవు కొండ కావలి నముద్ర మగవడకుండఁ గప్పి వేసిన దట్లమగు మేఘములయందలి రహస్యములను నాకెరింగింపు” డని వేడితిని. కాని యా ప్రతిభావంతుడు నాకుఁ బ్రత్యుత్తరమియ్యలేదు. మరియుకమా రడుగ నెంచి వానివంకఁ దిరిగితిని. కాన యమ్మహాత్ము డద్భుత్యుడయ్యె. ఆదివ్య ద్వీపములనైన మఱియొకమాను చూడ నావంకకు దిరుగ, ప్రవహించుచుండిన యా ప్రవాహమునకును, ఆ కానాల వంతెనకును, ఆ సుఖద్వీపములకును మార్గగ బ్రాంతములయందు మేము చుండిన యెద్దు, గొట్టెలు, ఒంటెలుగల బాగాడు పెట్టణపుఁ బెద్ద లోయ తప్ప నింకేమియు నాకుఁ గానరాలేదు.

పద్మరహస్యము.

— ఇరువదియారవ ప్రకరణము —

శాంత దోషము.

సుధీందుడు సరేంద్రబాబుయొక్క శైలపుగై కొనితనగదిలోని కేగెను. అగదియందు శాంతప్రక్కను క్రిందపడియున్న పద్మనుగాంచి కంపితుడయ్యెను. “శాంతా, శాంతా, నాకల నేడు నిజమైనది.” అని పద్మ విలపించుచుండెను. భైర్యము తెచ్చుకొని సుధీందుడు తన యర్థాంగిని లేవనెత్తి “ఏమిరానున్నను గానిమ్ము. మన మిద్వార మేకమై యెదుర్కొనెదము” యని యూరడించెను.

పద్మ తన భర్తయొక్క పదనయు నొకపరి వీక్షించినది. “నాయం దంత దయచూపకుడు. నేను నిర్భాగ్యురాలను. మిమ్ములను వివాహమాడుటకుబూర్వము నేను మరణించియుండిన యెడల నెంతయో యదృష్టవంతురాలనై యుందును” అనెను. పద్మయొక్క అహంతుత్తునియలయునది. ఆశ్చర్యముతో నామెవంక చూచి “ఈ యల్లికకథను నమ్మితినిని యేమాత్రము తలపకుము న్యాయస్థానములే లేనియెడల నీకు దోషము నాపాదించిన సరేంద్రుని నాలుకను ఖండఖండములుగ జీల్చివేసి యుందును.” అని సుధీందుడనెను. ఈవాక్యములయొక్క యంతరార్థమును గ్రహింపలేక పద్మ విచారముననైత మొకింత యాశ్చర్యముతో దశ భర్తవలక తేర పారచూచెను.

శాం:- అగ్రా, తమ భావమును పద్మకు మరింత ప్రస్ఫుటముజేయుదు.

సుధీం:- పద్మకే తెలుసును. మా జీవితమున

నిదియొక్కటియేకప్రము. మరేదియును లేదు.

నీనిని గడుపగల్గినచో సర్వము గట్టెక్కును.

శాంత సుధీందునివంక బాచినది. ఆమె గుండె దడదడ కొట్టుకొనుచుండెను. కాళ్ళును చేతులును చల్లబడినట్లయినది. తన భర్తకు శశిభూషణుని వృత్తాంతము తెలిసినదని పద్మ యూహించినది.

సుధీం:- పద్మా, యీ కథను నేను నమ్మను. నీయందు నాకుగల విశ్వాసము ప్రేమ యింత మాత్రమున నశించలేదు. ఆకస్మిక పరిస్థితులవలన నీపై దోష మారోపింపబడినదిగాని వేరుకాదు. నాయుడు నమ్మకముంచి నిర్భయముగ నీ హృదయమునం దుండు వృత్తాంతమును వెల్లడిపరుచుము.

పద్మతల మరింత వంగిపోయినది. దుఃఖము

వెల్లువయై పొంగినది.

సుధీం:- శాంతా, ఇందలి నిజవృత్తాంతము నెరుక పరచుము.

శాం:- (కాగితమును సుధీందుని కిచ్చి) ఈ కాగితమువలననే పద్మ భయముపొచ్చినది. సుధీందు డాకాగితమును విప్పి చదివెను. వనంత విలాసమునువదలి తన ప్రాణమును గాపాడుకొనుమని యెవరో పద్మకు వ్రాసిరి. వ్రాసిన వానినిగురించి సుధీందున కొంత యనుమానము గలిగెనుగాని తన భావమును వెల్లడి చేయక నిట్లనెను. “ఈ కాగితమునకేనా భయము. ఆభండాలుడు సరేంద్రు డీపన్నగమును వన్నినాడు. విరపరాధియుగు నీపై నేరము మోపినాడు. ఈ విషయమే నేను ప్రార్థించుటచియ్యె యిక్కడకు

వచ్చితిని. శాంతా, ఇందులో నేనంతయును లేదు."

పద్మ:- నేనెందుకు వసంత విలాసమును వదల వలయునో నాకర్థమగుట లేదు.

సుధీ:- పద్మా, అంతయు నీకోనేయున్నది నిజవృత్తాంతము తెలిపినచో, సర్వము పరిష్కారము కాగలదు. నీమంచి కోరు నా చెవరో యీచిన్ని జూబును వ్రాసియున్నారు.

పద్మ:- ఇదంతయు నాకర్థమగుటలేదు.

సుధీ:- కాళీచరణుని మరణమునుగురించి నీకు తెలుసునుగదా!

పద్మ:- అవును. దానికిని నాకును సంబంధ మేమి?

సుధీ:- అపరాధపరిశోధకుడుగనున్న నరేంద్ర బాబు అనేక మారు వేషములు వేసి యిచ్చట ననేక విషయములను గనిపెట్టియున్నాడు.

పద్మ:- అసంగతి ముందుగా నాకేల తెలిపియుండ లేదు.

సుధీ:- ఎందుకు తెలుపవలెను? నీకు విచార మెందులకు? ఆవిషయము నెవరికి తెలుప వలదని కోరియుండుటచే, నేను తెలుపలేదు. ఇటువంటి వార్తలు తెలిపి నిన్ను కలవరపరచుటయును నాయుద్దేశ్యము కాదు.

పద్మ:- మాకు తెలిపియుండిన బాగుగనుండెడిది.

సుధీ:- ఈ నరేంద్రుడు వట్టి తెలివితక్కువ వాడు. అతని యనుమానము నీవయి నున్నది.

పద్మ:- నన్ననుమానించుటయూ?

సుధీ:- నీవు కొంచెము ధైర్యముతో సంచరించవలసియున్నది. నీచేతి గాజుబుక్క చెట్టుక్రింద దొరికినది.

పద్మ:- ఇంకను యితర ఋజువులేమి దొరికినవి?

సుధీ:- నీ మీద నాలో నెత్తురు మరకలతో గూడిన చీర యొకటి దొరికినది.

పద్మ:- మఱి!

సుధీ:- కాళీచరణుని జేబులో "పద్మరహస్యము" అని చీటిక నపడినది. పద్మ భరింపలేక పోయినది. దుఃఖముతో మునిగి "నారహస్యము బయల్పడినది" అని మూర్ఛిల్లెను.

శాం:- పద్మా, నిగుత్తుపూవడకుము. నీవు నిరవరాధివి, సర్వము చెప్పివేయుము.

సుధీ:- శాంతా, దీని యర్థము విశదపరుపుము.

పద్మ:- నేను నిరవరాధిని. నేను హత్యచేయ లేదు. హత్య జరిగిన రాత్రి యాస్థలమున నేనున్నమాట వాస్తవము.

సుధీ:- అచటనుండివా! నేను నమ్మను. నీకు పిచ్చియో, కలయో!

పద్మ:- నా కేదియును లేదు. శాంతా, నీవు చెప్పుము.

శాం:- పద్మ చెప్పిన దంతయు నిజము.

పద్మ:- నిజము. నన్ను రమ్మని వ్రాసినాడు. నేను వెళ్లితిని. అనాయము జూగునని యూహించ లేదు. అప్పుడా గాజు బుక్క యచటపడి యుండవచ్చును. అచట నే నంతకాలముంటినో చెప్పలేను. ఎవరో సుపాకిని గాల్పిరి. కాళీచరణుని దేహము గూడి రక్తము నా చీరపైకి దిగినది.

సుధీ:- తరువాత?

పద్మ:- అతను క్రిందపడినాడు. నేను వంగి చూచునదికి పొగము పోయినది.

సుధీ:- అచట నీరవదనము కనబడలేదా?

పద్మ:- లేదు. అతని పొగము పోవునాకి నాకు మని గిప్పినది, యింటికి చేరుకొంటిని. గాజు

ముక్కనుగురించిగాని, నాచీరెనుగురించిగాని
నేటివరకు నేయాలోచనయు లేదు.

సుధీః- పద్మా, అప్పుడే నా కీ సంగతి యేల
తెలుపలేదు? ఇట్టి యనమానము కలుగ
కుండ చేసియుండును. నాయందు నీకు నమ్మక
మేల యుండకపోవలెను?

పద్మ:- నిజమే. ఆ సంగతి చెప్పి యెడల యెం
డుకు నేను వెళ్ళవలసివచ్చినది చెప్పవలసి
యుండును. అందొక రహస్యమున్నది.

సుధీః- పద్మా, అరహస్యము నాకు తెలిసినది.
నీవు కన్యధైర్యవంతురాలవు కాళీచరణుని
కలుసుకొని నీసోదరి శాంతను కాపాడవలచి
తివి. దుష్టులవకుము. నీసోదరికొరకు త్యాగ
ము చేసితివి. శాంతా, నీ భారమంతయు
పద్మపై వేయుట న్యాయమని తలచితివా?
నీరహస్యము నొంగిని. అనేక సంవత్సరముల
క్రితము శశిభూషణుడు నీకు జన్మించినాడని
నాకు తెలియును. పద్మా, భయపడకుము
పద్మ యేమియో యనవచ్చెను. కాని

శాంత యామెను వారించెను.

శాంత:- పద్మా, నన్ను నిందించుటకు హేళు
వున్నది.

సుధీః- ఇప్పు డది రహస్యముకాదు. నరేంద్రు
డి రహస్యమును కనిపెట్టి గోరంతలు కొం
డంతలు చేయుచున్నాడు.

శాంత:- అవును. ఇం దే మాత్రము నత్యము
లేదు.

సుధీః- శాంతా, నీవు నన్ను నమ్మవలసినది.
చూడుము పద్మ కెంతదురవస్థ తెచ్చిపెట్టితివో!
శాంతా, నిన్ను నేను నిందించు నక్కట
నీయందుగల యనురాగ మట్టిది
శాంత యాకాశమువంక తిరిగి నమస్కారము

చేసినది. సుధీమృనని పద్మపై ననుమానము
లేదుగదా యని సంతసించినది. తన సోదరి
యొక్క కాపమును తాను భరించుటకు సామర్థ్య
రాలయినది. వరేంద్రు డవ్యక్తుగ తన్నును
మానించినందులకు నవ్వుకొనినది “పద్మ
యొక్క యాత్మ గౌరవముకొరకు నేను దానిని
భరించెదను. నాకు భర్త లేడు. పిల్లలు లేక.
ఏకాకిని. నాజలన యెవరికిని నష్టము లేదు.
పద్మకు భర్తయు పిల్లలు నున్నారు పద్మ కగా
రవము కలిగిన చిక్కులు కలవు” అనుకొనెను.

సుధీః- శాంతా, నేను నీసోదరి భర్తను గనకను
నాయుంట్లో నీవుకూడ కలిసిమెలిసియుండు
చున్నందునను, నాకుటుంబ గౌరవము కొంత
వరకు నీయధీనము చేయబడినందునను, నీ
విపుడు నిజమనుదావక వెల్లడిచేయవలసి
యున్నది. శశిభూషణుడు నీకుమారుడేనా?

శాంత:- నేను ప్రశస్యతర మియ్యజాలను.

సుధీః- పద్మ నిష్కళంకురాలు కుటుంబము
గౌరవమైనది. అటువంటి కుటుంబముతో
నీకు న బంధము డదగునా?

శాంత:- మీకు నన్ను ప్రశ్నించుట కధికార
మున్నది. కాని నేనుమాత్రము జవాబియ్య
జాలను

సుధీః- శాంతా, నీవు మాగృహమును వదలి
వెళ్ళిపోము.

శాంత:- అట్లనే వెళ్ళెదను.

సుధీః- నీరహస్యములతో నాకు పనిలేదు.
నీవు వెళ్ళక తప్పదు.

శాంత:- మీరు నన్నింతవర కాదరించితిరి. అం
దులకు గృతజ్ఞురాలను. మీరు చెప్పినప్రకా
రము వెళ్ళిపోయెదను. పద్మతో నైదునిమి
షము లేకాంతముగ మాట్లాడ ననుజ్ఞ నిండు

కళంకమైన జీవితము గలవారు గౌరవకుటుంబముతో నేకాంతమున మాటలాడరాదని సుధీం ద్రుడు తలచెను. కాని కడసారి కోరిక గనుక మన్నించక తప్పదు. సుధీంద్రుడు డాగడినివదలి వెళ్ళెను.

శాం:- పచ్చా, పచ్చా, నేను చెప్పినది వినుము.

భయపడకుము. నీబిడ్డ చనిపోయెనని కాశీ నగరమునా చెప్పితిని. ఆబిడ్డ చనిపోలేదు. నీకొరకే యిట్లు చెప్పితిని. శశిభూషణుడే నీకుమారుడు. నన్ను తురిపుము

పద్మ:- నీవెల్లప్పుడు దయతో నంచరించితిని. కాని శశిభూషణుడు నాబిడ్డయని నాకు తెలియదు.

శాం:- మొదట నీవెవరిని ప్రేమించితివో తెలు వవైతివి. ప్రపంచమున నొక సుసారమున నీవు బ్రవేశించి యథేచ్ఛగ కాలముగడుపుటకు నేనీభారము వహించితిని. దూరమున నుండియే శశిభూషణుని కనిపెట్టి నహాయము చేయుచు వచ్చితిని.

పద్మ:- నీవీభారమును భరించుట కష్టము. నా కొరకు నీవు కష్టపడుట, నేను చూచి యూ రకుండుట, తుచ్ఛము.

శాం:- నీరహస్యమును బయ్యెట్లగుము. నే నేకాకిని. నాకేమి స భవించినను భయము లేదు.

—♦ ఇరువదియేడవ ప్రకరణము ♦—

“పద్మరహస్యము.”

ఇంతలో సుధీంద్రురాయలు సుముఖుని వెంటినిడికొని యచటి కేతెంచెను. పద్మ కాశ్య ప్యము జనించినది. సుముఖు నిదివరకామె చూచియుండలేదు. శశిభూషణుడును కాశీనగర

ణుడును తమ తల్లియుగు సుముఖుని గురించి ముచ్చటించుచుండెడివారు. ని, సుముఖునామె జూచుట సంభవించలేదు. సుముఖుయొక్క రక్షవిహీనమగు తెల్లదనము, పట్టుదల సూచించు నేత్రములు, లోని దుఃఖమును నొక్కిపెట్టుచున్న పెదవులు, వీటినిగాంచి యామె సుముఖు యైయుండునని పద్మ గ్రహించినది. శాంత చూచినది. భయసంభ్రమములతోనివ్వెరపాలు చెందిన సుముఖుని హుకరిచ యత్నించినది కాని, సుముఖుచూత్ర మిటు లు చూడక న గ సరి పద్మను సమీపించి “మీకేమి యపకృతి చేసితిని? నాకెట్టి దురవస్థ తెచ్చిపెట్టితి. నీబిడ్డను వెంచి పెద్దవానిని జేసితిని. నాయొకపుత్రుని చంపివేసితిరి. మీ గౌరవము మీ క్షేమము కొరకు నేను పాలువడితిని. నాకుమారుని మీ పొట్టను పెట్టుకొంటి” అనెను.

సుధీంద్రురాయలు భయని భ్రమములతో విక్షించుచుండెను పద్మ తలయెత్తి సుముఖు వంక నొకసరి చూచినది.

పద్మ:- నీవు పొరబడితివి. మహావాక్కులు కల్గులకుండు నీకుమారుని కేహనిము నేను కలుగజేయలేదు. అందుకు భగవంతుడే నాక్షి.

సుము:- అది యసత్యము. మీరిద్దరేకమై యీ ఘోరకృత్యము చేసియున్నాగు. మీకుతప్ప మరచి జీవితముతో నితరులకేమి సంబంధము గలదు?

పద్మ:- నీవు చాల పొరబడుచున్నావు. శాంత కాలమైనపిమ్మట చింతించెదవు. దుఃఖము లోమునిగి యిష్టమవచ్చినట్లు నిందించుట యన్యాయము. నీకు నేనెందుల కవకారము గావించవలెను.

సుము:- నీరహస్యమును దాచుకొనుటకు.

సుధీ:- నీవు చాల పొరబడుచున్నావు. రహస్యము శాంతిదిగాని పద్మది కాదు శాంతయే శశిభూషణుని తల్లి

సుము:- (వికటముగ నవ్వుచు) మీరువురు మిమ్ములను మోసగించుచున్నారు. మీరు గొప్పవాని భాగ్యవంతులు. పద్మావతియే శశిభూషణుని తల్లి ఇది సామాన్య జనుల నిజము.

సుధీ:- ఇది యబద్ధమా. నోటికి వచ్చినట్లెల్ల పేలుచున్నావు.

సుము:- నేను చెప్పినది సామాన్య జనుల శాంతి:- ఆర్యా, యామెనూటల నమ్మకుడు దోషిని నేనే. శశిభూషణుడు నా కుమారుడు.

సుధీ:- ఇదంతయు నాకు బోధపడుటలేదు. నాచుటును మోసములేప్ప వేరు కాన్పించుటలేదు.

సుము:- ఆర్యా, ఈ సత్యము పాటకు కారణములేదు. కాశీనగరమున గుప్త సత్రమునందు నేను గాంచినది పద్మయొక్క వ్యాధియే. ఆమెయే ప్రసవించినది. కావలసిన యెడల నచటనున్న డాక్టరుబోసుగారి సదుగ వచ్చును. అచటనే శశిభూషణుని నాకు వప్పచెప్పింది.

సుధీ:- ఈ వాక్?

సుము:- ఆవిడ్డను చుట్టియున్న వస్త్రములలో నింటివద్ద నొక పురుషుని చిత్రపటమును గాంచితిని. ఆచిత్రముపై "రామానందబాబు" అను నక్షరములున్నవి. ఇదియే ఆచిత్ర పటము (అని యొక పటమును సుధీండుని కందిచ్చెను.)

ఈ వాక్యములను వినగానే శాంత ప్రేక్షాణములు పైకిలేచిపోయినవి. పద్మ తన కంత్యదశ సమీపించినట్లు తలంచి యిక దాచిన లాభములేదని తనకథ నిట్లు విశదీకరించెను.

"శాంతా, గత వృత్తాంతమును జ్ఞప్తికిదెచ్చుకొనుము. మన యింటికి పూర్వము రామానందబాబు వచ్చుచుండటం నీ వెరింగి యేయున్నావు. మీ యిరువురికి గల యన్యోన్య ప్రేమ నే నెరుగుదును. ఆయన కలకత్తా విశ్వ విద్యాలయములో ఎ. ఏ. కరీక్షయందు తీర్ణుడగుటయ న్నిష్కాంక్షపడుటబోయి ఐ సి యెస్. చదువ సంకల్పించుకొనుటయు నీనెరింగి. ఏమయములే. నీకొరకై మన యింటికి వచ్చునపుడు నేను చూచుటయు మీ యిరువురికి గల ప్రేమ చేతనే నేనును సహృదయుముతో నాయనను జూచుటయు సంభవించినది ఆయన వాకంటె పద్మనెడు వత్సరములు పెద్ద. ఆయనను నే నొకవరి కలిసికొని:ట్లుగ నీతో చెప్పెదనంటిని. ఆయన నన్నువారించెను. ప్రధమములో మే మిరువురము నిన్నగుంచియే మాటాడుకొనుచుండెడివారము. ఒక నాడు సంభాషణలో నాయన నన్ను ప్రేమించినట్లు దెలిపెను ఆయన ముఖవర్చస్సు చూచినను, నేత్రముల తీవ్రత బాకించినను, నన్నాయన ప్రేమించినట్లు మరియొక పురుషు డేస్త్రీని ప్రేమించి యుండదని నాయుద్దేశ్యము. నేను బాలదశయందే యుండుటచే, నవ్య క్షతచే పొరబాటు కావించితిని. ఇదంతయు నొక కలవలె కాన్పించినది. ఆయన నన్ను ప్రేమించెను, పూజించెను, ఆహూరాత్రములు నన్ను రాధించెను ఆయన గొప్ప మేధావి. నేనో ప్రపంచము నెరుగని యావన వతిని. మొదటలో గొప్పవారియెడగల యను

రాగమే నాకును యుండెడిది. నిన్ను మోస
గింప నేనెన్నడు నుద్దేశించియుండలేదు. నన్ను
ప్రేమించినట్లు తెలిపినపుడు “శాంతకు తెలియ
పరచెద”నంటిని. “చాల కాలముక్రిందట శాంతను
వివాహమాడమని కోరితిని. పద్మ కొరకు
వివాహమాడనని శాంత నుడివినది. ఇప్పుడిప్పుడే
యామెకు తెలియపరచవలదు” అని యాయన
పలికెను. అయినప్పటికిని నీవాయనను ప్రేమించితి
వని చెప్పెను. ఎవరొరకు నీవు త్యాగము
గావించితివో, అట్టి నన్ను తాను ప్రేమించెనని
నీకు తెలువ నాయన సాహసీః ప లేక పోయెను
ఆయన కోరికను నేను నిరాకరింపజాలనైతిని

శాంత:- ఈ విషయము నెందులకు నాకు చెప్ప
వైతివి ఈ దురవస్థలు తప్పియుండునే!

పద్మ:- తెలిపినచో నీ హృదయము బద్ధులగు
నని యాయన తలంచెను. నాపైగల ప్రేమ
చేతను నిన్ను గురించిన విచారమునను ఆయన
యెంత మనోవేదనపడెనో నాకు తెలియును
ఉన్నాదునివలె ఆయన నంచరించి యుండెను
ఆయన నన్ను దరిచేర్చి, నాశిరమును దరిచేర్చి
దుఃఖించుచుండినపు డాయనయొక్క యశ్రుధార
నాముఖమువయి ప్రవహించెడిది. మరి
యొకపుడు నాపాదములపై వ్రాలి, దీనాతి
దీనముగ బ్రార్థించియుండెను. ఆయనయొక్క
విచారము, సుకుమారత, నీయెడగల పరితా
పము, నీటిని దలచినపుడు నేను భరింపలేక
పోయెడి నానను ఒకరోజున నుదయమున మన
యింటికివచ్చెను. నీవపుడెచటికో తెడలియుం
టివి అపుడు వారుసాతో “పద్మా, ఒకపురుషుని
జీవము నీయరచేతియందున్నది. నేను నీకుదాసు
డను. ప్రభుత్వమువద్దనుండి నాకీజాబు వచ్చినది
యందుములో వైద్యుడుగ నేను వెళ్ళకతప్పదు.

చారమురోజులలో నీదేశమును, నిన్ను, వదిలి
వెళ్ళవలయును నిన్ను వదలలేను. నేను లేనపుడు
నీ హృదయము నన్యలు దొంగిలించక మూవకు
అని కన్నీరుమున్నుగా గారుచుండ వాళ్ళచ్చెను.
“నేను కూడ వచ్చెద” నంటిని.
“ఘోరభీకరముగునావిరోసామహాగ్రగణ్యముమూ
కార్యాలయముగ్గుడనై పోవుచున్న నాతోడనా
నీవు వచ్చుట! ఎంత పిచ్చిదానవు!” అని.
శాంతా, నిన్ను పిలిపించి మంటిని.
వారు సావాసింపలేక పోయిరి.
రహస్య వివాహమును ప్రేరేపించి కార్యస్థా
ల్యమునకు నన్ను ప్రార్థించిరి. బ్రహ్మనమాజ
మతప్రకారము అవసంద్రబాబు సమక్షమున
రహస్యవివాహము జరిగినది. తరువాత పదిదిన
ములకు వారు దేశమును విడలిరి. నాయుద్యుష్ట
వశమున, అవసంద్రబాబు జీవించియున్నాడు.
నాటినుంచి నాదిరాకకై యనుదివము నెదుగుచూ
చుచుంటిని. ఒకనాడు వాచ్ఛావతికికతీసి చదువ
నారంభించితిని. “లయోలా” అను నావ
నముద్రములో మునిగిపోయినట్లును, అందలి
ప్రయాణికులు యావత్తుండి తమ ప్రాణములను
గోల్పోయినట్లును చదివితిని. ఇక నేనున్నది.
హృదయము బద్ధమై నది ప్రపంచము మహా
ప్రళయమున మునుగనున్నట్లు కన్పట్టినది. గా
థాధికారము క్రమిస్తున్నట్లునున్నది. సర్వము
నాశనమైనది. శాంతా, తరువాతపంగతులు నీకు
తెలిసియున్నవి. అని కన్నీరుగా గార్చెను.
సుధీంద్రగాయల కిదియంతయు నొక కలగా
గాన్పించెను. “ఏమి, లలితమోహనగాయల
కుమారుడగు రామానందబాబో? లలితమోహ
నుని మరణాంతరము వాతనులు లేక తాత్క
లికముగ నాస్తియంతయు ప్రభుత్వస్వాధీనమున

నున్నది. యథావిధిగ జరిగిన వివాహమును
టకు శంకించవలసిన పనిలేదు. త్వరితాగతే శశి
భూషణుని లలితమోహనుని వారసుడారునిగ
పెల్లడిచేసి యాస్తివివరముకొనవచ్చును. అని
నుధీంద్రరాయలనె. ఈ తాత్కాలికోపశమ
పమున నసలువిషయమును మరచిరి. పద్మ
యొక్క నిర్దోషిత్వమును మరునాడు న్యాయ
సానమున పెల్లడిచేయుటెట్లు?

— ఇకవది యెనిమిదవ ప్రకరణము —

నేను దోషిని.

న్యాయసానమునందు జనులు క్రిక్కిరియుం
డని. నుధీంద్రరాయలువంటి ధీమంతునియొక్క
సంసారమునకు వాటిల్లిన ముప్పలను గురించి
యోచించుకొనుచు సచటివారెల్లరును చింతింప
సాగిరి. న్యాయాధిపతి పద్మపై నేరారోపణ
గావించెను. సాక్ష్యము బ్రబలమై యున్నది
తన భార్యపైబడిన గళంకమును దుడిచివేయు
టకు నుధీంద్రరాయలకు సాక్ష్యము దొరక
దయ్యె. అయిదు నిమిషములలో పద్మకు
మరణదండన విధించెదరు పద్మయు దన జీవిత
ముపై నిరాశచేసికొని మరణదండన ననుభవించు
టకు సంసిద్ధయై యున్నది. ఈ తరుణములో
శశిభూషణుడు కానరాలేదు. నాటికి రెండు
మాడు దినములకు బూర్వము శశిభూషణుడు
గాఢాంతరమున నెచటికో పోయియుండెను.
రెడసారి తన ముద్దుల పెట్టియగు శశిభూషణుని
కినులార విక్షింపి సంతృప్తిజెంద పద్మ యభిల
షించెను. ఈ కోరికలో, ఆత్మ విచారములో
మునిగి యోచనా పరంపరలలో నోలలాడు
చున్న పద్మకు అయిదు నిమిషములును అయిదు
సెకనులుగ గడచి మెను అనతి కాలములో

న్యాయాధిపతియొక్క తీర్పు పెల్లడి కాగలదు.
ఘోరప్రళయమునకు బూర్వమావరించియుండు
శాంతము నిశ్శబ్దత లచట గోచరమగుచున్నది.
ఇంతకును గాఢణ మొకటియే. తాను నిర్దోషి
యైనప్పటికిని, తనజీవితము నిష్కళంక మైనప్ప
టికిని, తనయొక్క కృధమ జీవితమును రహస్య
ముగ నుంచుటవలన గలిగిన ఫలిత మిదియేనని
పద్మకు బాడగట్టినది. అబలలకు సహజముగ
నుండు “స్వల్పవిషయములను గప్పిపుచ్చుట”
యనెడి లక్షణము పురుషుల హృదయములలో
ననుమానాంకురము గావించి వారి సంతయము
లకు పలువలు పలువలు నొసంగి ప్రాణహానియు,
మాన హానియు దెచ్చిపెట్టుకొని యనవసరపు
గవ్వములకు లోనై యవ్వక్తు లగుచుండురని
పద్మకు గోచరింపకపోలేదు. ఇంతలో న్యాయాధి
పుని గంట గణగణ మోగినది. తన యవసాన
దశను స్మరణకు దెచ్చుకొనిన పద్మ భయకం
పితయై మూర్ఛిల్లినది.

ఇంతలో శశిభూషణుడొక స్త్రీవ్యక్తిని వెంట
నిడుకొని న్యాయాధిపుని యెదుట బ్రత్యక్ష
మయ్యెను. లేచి తన తీర్పును చదువనున్న
న్యాయాధిపునుద్దేశించి, “న్యాయాధిపా, తాము
తీర్పు వొనంగుటకుబూర్వ మీమెయొక్క వాక్య
ముల నాలకింప బ్రార్థించుచున్నాను” అని శశి
భూషణుడనెను. ఈ స్త్రీవక్తి మన కపరిచితు
రాలు కాదు. కాళీచరణు డెవరిని ప్రేమించి
ప్రణయ వృక్షమునకు దోహద మొనంగెనో,
కాళీచరణు డెవరిని మోసగించి తన
మనోభీష్టమును నెరవేర్చుకొన చూచెనో అట్టి
యాకుండ న్యాయాధిపుని సమక్షమున నిపుడు
నిజ వృత్తాంతము స్క్రిందివిధముగ విశదీకరించెను
“అపరాధ పరిశోధకులును, రక్షకభటులును

దోషము నెవడిపై ననో యొకరిపై న మోపుటతో సంతృప్తి చెందుచున్నారేకాని తగిన శ్రద్ధాభక్తులతో సంచరించి నిజ స్వత్వంతములను గనిపెట్టగల సామర్థ్యత లేకయున్నారనుట నిక్కువము.

వగలిన గాజు ముక్క, రక్తస్రావిలమైన దుస్తులు, పుత్ర మరణముచే శోకించుచున్న సుముఖ వాక్యములు వీటిని గైకొని దోషము సంతయు పద్మపై బడవై చిరి. కాళీచరణరాయ లొక యువతిని ప్రేమించుటయు, నామె కొరకు కుత్రిమ యత్నముల ధనమును సుపాదించుటయు, ధనము లభించిన తోడనే తానిదివరకు ప్రేమించి యున్న యాపెను వదలి మరియొకరిని ప్రేమించుటయు, నీనూతన ప్రణయములో నామెను మరచుటయు, నామె కాళీచరణరాయలపై బగ దీర్చుకొనుటలో నాశ్చర్యము లేక పోవుటయు నీ జాబులవలన విశేషము కాగలదు.

న్యాయాధిపుడా జాబులను గైకొని నామూలాగ్రముగ జదువుకొని యాశ్చర్యపడెను.

న్యాయాధిపా కాళీచరణరాయల మరణమునకు గారకురాలను నేను, కర్తనుకూడ నేనే. నిరపరాధియు నమాయకురాలు నగు మరియొక స్త్రీని యనుమానించుటకంటె పాపము మరియొకటి లేదు. నాకుండు ప్రేమ బీజముల నాటి యాశలను బురికొల్పి నా నిష్కళంకమైన ప్రేమను భగ్నపరచినందులకు కాళీచరణరాయలపై పగ సాధించుకొన నెంచితిని, సాధించితిని. హత్యకు బూర్వము మాత్రామమునకు వచ్చి నాయెడ నిర్లక్ష్యముగ బ్రవర్తించి నపుడు కాళీచరణరాయల ననుమానించి యాతనికి దెలియకుండనే నాతని వెంబడించి నాటి రాత్రి పసంతవిలాసపు టావరణమున నాతని కిని వట్టుకును జరిగిన సంభాషణను చెట్టు మరు

గున నుండి వినియుంటిని. వారి సంభాషణ విని నపుడు నాకుగలిగినయాగ్రహ వేళములకు నితి లేదు. నాజుకుని రివాజును తీసికొని వచ్చి యుండుట వలన గాళీచరణరాయలపై పగను సాధించుకొంటిని. ఇదిగో రివాజును. ఇంతకంటె సాక్ష్య మేమికావలసియున్నది? అనిగంభీరముగ కుండనుడివియుండెను. అమయొక్క గంభీరమునకు జనులాశ్చర్యమును, పద్మయొక్క నిర్దోషిత్వము వెల్లడియైనందులకు సంతసమును వెలిబుచ్చుచు హాహా రావములు సల్పిరి. అపుడే మూర్ఖ నుండి లేచియున్న పద్మ న్యాయాధిపా నేను పాపిష్టిని. నావయి మరణదండన విధించుటకు సంశయింపవలదు" అనెను.

"దోషమంతయు నీ మెది. నీయొక్క నిర్దోషిత్వము స్థాపింపబడినది. నిన్ను శాస్త్ర ప్రకారము విడుదల చేయడమయినది. మరే దండన కుండకు విధించితిని" అని న్యాయాధిపతి పలికెను.

సుధీంద్ర రాయలు పద్మాశిశుభాషణలతో వింటికి చేరుకొనెను. ఈ మహా గాధలో క్రొంగి నీరసించిపోయిన పద్మ తరువాత రెండు మూడు దినములకంటె బ్రతుక లేదు. అవసాన దశయందు తనయొక్క దుష్కృత్యముచే గలిగిన యిడుమలను సైచి తన నిరపరాధిత్వమును వెల్లడించిన శశిభూషణుని క్షమింపగోరి, ఉమను శశిభూషణునికిచ్చి వివాహమొనర్చుట తన యభీష్టమని తన భర్తకు నిన్నవించి పద్మ యాశ్రయించుమును వీడెను.

తరువాత ఉమాశశిభూషణులకు వివాహ మగుటయేగాక రామానందబాబు యొక్క యాస్తియంతయు శశిభూషణునకు సంక్రమించెనని వేరుగ వ్రాయ నక్కరలేదు. (సంపూర్ణము)

